

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM. SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS.
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS ORDINI INARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSE, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, INO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GRÆCOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT;

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM, ET EX INNUNERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÆ PRODUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM, AMBÆ PARTES JAM INTEGRÆ EXARATÆ SUNT, LATINA, 229 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTINGIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA, UNUMQUODQUE VOLUMINA GRÆCO-LATINUM 8, UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSÆ ERIT; SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM ERAT LICET INTEGRÆ, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIÆ, PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPECIALIBUS SUBJICIENTUR, ET IN TEMPORIS SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLV.

NICEPHORUS CALLISTUS, THEODULOS MONACHUS, MATTHÆUS BLASTARES.

PARISIIS

APUD J.-P. MIGNE ET GARNIER FRATRES EDITORES, SUCCESSORES
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 208

1904

30

BR 60
P4
v. 145

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBRI XVIII.

PREMITTUNTUR

*SYNTAGMATIS MATTHÆI BLASTARIS CONTINUATIO, ET THEODULI MONACHI,
ALIAS THOMÆ MAGISTRI, ORATIONES ET EPISTOLÆ.*

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORUM

TOMUS PRIOR.

VENIT 15 FR. GALLICIS.

PARISIIS

APUD J.-P. MIGNE ET GARNIER FRATRES EDITORES, SUCCESSORES
IN VIA DICTA : AVENUE DU MAINE, 208.

1904

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNI 1332-1335.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLV CONTINENTUR

MATTHÆUS BLASTARES HIEROMONACHUS.

Syntagma Canonum (<i>Continuatio</i>).	9
Carmina de officiis Ecclesiæ et aulae Epolitanae.	211

THEODULUS MONACHUS, ALIAS THOMAS MAGISTER.

<i>Notitia historica et litteraria, ex Cave De script. eccles.</i>	213
Laudatio S. Gregorii Theologi, ex ed. Laur. Normanni, Upsal. 1693.	215
Oratio pro Chandreno (de quo vide Boivinum ad Gregoram, p. 229), ex cod. Reg. 2629, cum interpretatione nostra.	353
Oratio gratulatoria ad Angelum Stratopedarcham, ed. Laur. Norm.	373
Oratio gratulatoria ad magnum logothetam Metochitam, ex ejusdem editione.	381
Oratio gratulatoria ad Niphonem patriarcham, ex eodem.	389
Laudatio regis Cypri, ex eodem.	397
Epistolæ.	403
Oratio de regis officiis, ad Andronicum II Palæologum, ex edit. Rom., cum interpretatione nostra.	447
Oratio de subditorum officiis.	495
Tituli orationum Theoduli.	547

NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.

<i>Notitia historico litteraria ex Bibliotheca Fabricii.</i>	549
Ecclesiasticæ Historiæ libri I-VII.	557

256451

MATTHÆI BLASTARIS

SYNTAGMA CANONUM.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Μ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ μάγων, μαθηματικῶν, καὶ μαντεῶν, ἔτι δὲ καὶ ἀστρολόγων, ἑπαισιδῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ γοητειῶν, φαρμακειῶν, καὶ περιάπτων.

Ὁ ξα' τῆς ζ' συνόδου κανὼν τοὺς μάντεσιν ἑαυτοὺς ἐπιθεωκῶτας, ἢ γόησιν, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχουσιν, ἢ τοῖς τὰς ἄρκτους ἐπισυρομένοις, ἢ ἕτερα θηρία πρὸς παίγιον καὶ βλάβην τῶν ἀπλουστέρων, ἢ τοῖς νεφοδιώκταις, ἢ τοῖς γόησιν, ἢ τοῖς παρέχουσι τὰ φυλακτήρια, ἢ τοῖς τύχην, καὶ εἰμαρμένην, καὶ γενεθλιαλογίαν, καὶ τοιούτων ῥημάτων ὄχλον φωνοῦσι, κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρους, οἱ τὸν μὲν εἰς ἡμέραν φασι γεννηθῆναι κακοποιὸν, τὸν δ' αὖ εἰς ἄστέρᾳ ἀγαθόν, τοὺς οὖν προσανέχοντας τοῦτοις ἐπὶ ἐξαετίαν καταδικάζει· ἐπιμένοντας δὲ τῷ κακῷ, τελείως ἐκκηρύττει τῆς ἐκκλησίας, λαϊκοὺς ὄντας δηλαδὴ· ἱερωμένοις δὲ οὐδεμίᾳ παραίτησις, τὸ μὴ οὐ καθαρῶθῆναι· ὡς γὰρ τῷ Ἀποστόλῳ εἴρηται, « Τίς συγκατάθεσις ναψ̄ θεοῦ μετ' εἰδώλων; » καὶ τὰ ἐξῆς. Μάντεσιν μὲν οὖν λέγονται οἱ τοῖς δαίμοσιν ἑαυτοὺς ἐκδόντες καὶ προσανθεμένοι, καὶ ταῖς αὐτῶν ὑποθήκαις διὰ τινῶν σημείων πειρώμενοι βλέπειν τὰ μέλλοντα. Ἐκατόνταρχοι δὲ, οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα σφωτέρον τι νοοῦντες, καὶ ταύτη δοκῶντες ἐπιπροσθεν τῶν πολλῶν εἶναι. Οἱ δὲ τὰς ἄρκτους ἐπισυρόμενοι, βήμματα ἐξαρτῶντες αὐτῶν, καὶ τῶν τριχῶν κείροντες, ταῖς γυναῖξιν ἀμφοτέρα ἐπορεύουσι, ὡς νόσους ἐλαύνειν καὶ βασκανίαν ἔχοντα φύσεως· ἄλλοι δὲ ὄφεις περιφέρουσιν ἔγκολπίους, γοητεῖαν δ' αὐτῶν μετιόντες. Νεφοδιώκται δὲ, οἱ διὰ τῶν ἐν τοῖς νέφεσι σχημάτων τινὰ προφορίζοντες. Γόητες δὲ, οἱ Δαυϊτικοὺς δεῖθον ψαλμοὺς ψῶντες, καὶ ὀνομάτων μαρτυρικῶν μεμνημένοι, καὶ αὐτῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τούτοις τὴν ἐκ τῶν δαιμόνων παρενείροντες γοητεῖαν. Ἔτερο: δὲ τοῖς τραχῆλοις τῶν παίδων συνεπτυγμένους χάριτας ἀπωροῦσι, ταῖς παρατυχούσαις ἐπιδαῖς γιγρᾶμίκους, ἐρυθροῖς ὑφάσμασιν αὐτοὺς ἐνελλίσσοντες, εἰς ἀποτροπὴν δεῖθεν παντὸς ἀνιαροῦ, ἃ καὶ φυλακτήρια λέγουσι καὶ περιάπτα. Καθῆρηται δὲ πολ- λάκις καὶ ἱερεῖς ἐπὶ τῆς συνόδου, ἄρτον τῆς μεγάλης πέμπτης τισὶ φαγεῖν ἐπορεύσαντες, ἐφ' ᾧ τὰ συληθέντα εὐρεθῆναι, ἐκ τοῦ μὴ βράδιως τοῦτον καταπιεῖν. Ἄλλοι δὲ τισ ἱερεῖς μετὰ Εὐαγγελίου ξύλῳ συνδεδεμένου, καὶ κύκλικῶς περιστρεφομένου, ἐρω- τῆσις περὶ τινῶν ποιούμενος ὑποθέσεων διὰ ψαλμῶν

Α

173 INITIUM LITTERÆ M.

CAP. I De magis, mathematicis, et vatibus, ut et astrologis, incantatoribus, præstigiis, veneficiis et amuletis.

Sexagesimus primus sextæ synodi canon eos qui vatibus sese dederunt, vel præstigiatoribus, vel iis qui centuriones dicuntur, vel iis qui ursas circumducunt, vel id genus animalia ad imperitorum oblectamentum et noxam, vel nubium persecutoribus, vel incantatoribus, vel iis qui præbent amuleta, vel qui fortunam, ac fatum, ac genealogiam, et ejusmodi verborum farraginem proferunt ex imposturæ nugis, qui dicunt hunc quidem die maligno, illum vero felici sidere natum esse; eos igitur, qui his confidunt, sexennio segregat; perseverantes autem in malo ab Ecclesia omnino ejicit, si sint scilicet laici; nam quominus sacerdotes deponantur, nulla est excusatio. Ut enim inquit Apostolus: « Quænam templo Dei cum idolis consensus? et cætera. Vates equidem dicuntur qui dæmonibus sese addicunt, et ex illorum suggestionibus per quædam signa res se futuras scire profitentur. Centuriones vero, qui de his aliquantum sapientiores sunt, et ideo existimantes se aliis anteferri. Qui vero ursas circumducunt, tincturas illis appendentes, et pilos tondentes, mulieribus ambo præbent, tanquam; quæ morbos et fascinationem propellere vim habeant. Alii vero serpentes in sinu gestant, præstigias per eos perficientes. Nubium persecutores vero sunt, qui ex figuris in nubibus aliqua vaticinantur. Incantatores vero, qui Davidicos psalmos subinde canunt, et nomen martyrum meminerunt, etiam ipsius sanctæ Virginis Deiparæ: et horum quidam præstigias ex dæmonibus somniantes. Alii vero puerorum collis chartas complicatas suspendunt, incantamentis quibusdam inscriptas, rubris texturis illas involventes, ad avertendum scilicet omne perniciosum, quæ etiam amuleta dicuntur et περιάπτα. A synodo etiam sæpe depositi fuerunt sacerdotes, quod magnæ quintæ feriæ panem quibusdam comedendum dederunt, ut surrepta invenirentur, eo quod illum non facile deglutiunt. Alius etiam quidam sacerdos, cum Evangelio ligno ligato, et in orbem circumacto, interrogationes de quibusdam rebus per psalmos Davidis faciens statim depositus fuit. Tales

etiam sunt et mulieres, quæ ecclesiis vel sacris imaginibus assident et ex his se futura cognoscere æque ac prædicere affirmant, non serpens ac quæ olim Pythonis spiritum habuerunt. De his omnibus dicit divinus Chrysostomus: «ἐπιῆλθι sanctæ Trinitatis nomen ejusmodi ἀπίστων ἀδελφῶν admisceatur, etsi sancti etiam ἐν ὄψει, et signum crucis insuper interponatur. Ὡς γὰρ τὰ ἐν ἐξουσίᾳ, et avergati: et in 21 homilia, libri *De simulacris*, et ἐπὶ τῆς ἐναντίας Judæos homilia, non obiter de his triumphum agit.

Vicesimus quartus Ancyranæ synodi quinquennii pœnæ subjicit eos qui gentium consuetudines sine 174 ratione sequentes, in suas ædes vates ad magicas artes et medicamenta inveniendâ introducunt, a tali abominatione domum se expiuros promittendo: quia ægrotos ex his se fieri suspicantur, et morbo diuturno subjici, vel amissa quædam indicare posse. Iisdem pœnis subjiciuntur qui incantatricibus fidem adhibent, et iis qui ex hordeo divinant.

Hunc cans verbatim recitat etiam 83 magni Basilii canon; hic autem ad sexennium usque tali malo deprehensos extendit; quia qui semel errarunt, postea vero a malo desistunt, minus punientur.

Tricesimus sextus Laodic. syn. sacerdotes, qui sunt magi, et incantatores, aut mathematici, aut astrologi, aut quæ dicuntur phylacteria faciunt, omnino ex ecclesia ejici decernit. Et magi quidem sunt, qui dæmones, beneficos scilicet, invocant ad boni alicujus operationem, cum omnes sint homicidæ et mali suasores. Incantatores autem sunt præstigiatores, qui per incantationes dæmones ad suam voluntatem trahunt; ac feras etiam et reptilia devinciunt, adeo ut jumento foris pernoctanti perniciem afferre non possint. Porro et alii serpentes incantant, quos etiam manibus tractantes sine morsu ab illis et malis impatientes remanent; mathematici deinde, qui opinantur corpora cœlestia habere universi dominationem, omniaque nostra ab eorum motu administrari. Mathematica scientia in hæc duo dividitur, astronomiam scilicet et astrologiam. Et illa quidem sanctis quoque concessa est, quæ cœlestium omnium positionem et motum docet, ut etiam ordinatum eorum contextum et distantiam. Astrologia autem, hoc est, exinde prædictio, cœli mansiones percurrit, et futurum cognoscens, nequaquam sanctis Patribus conceditur, quia simpliciores maxime errare facit, et genesi et fato confidere illos compellit. Astrologi autem dicuntur qui dæmonum auxilio adjuti ex astris ut diis divinant. Quatuor autem sunt libri mathematici nuncupati, arithmetica, musica, geometria, et astronomia. Non illos igitur legere vetat canon, sed nimium in iis studium adhibere; et cum cœlestium

Λαοδικῶν, εὐθέως καθήρηται. Τοιαῦτα εἰσι καὶ αἱ ταῖς ἐκκλησίαις ἢ ταῖς ἀγίαις εἰκόσι προσηδρεύουσαι γυναῖκες, καὶ τούτων ἰσχυρίζονται γινώσκειν δῆθεν τὰ μέλλοντα καὶ προλέγειν, κατὰ τὰς πάλαι πνεῦμα Πύθωνος ἐχούσας. Περὶ τούτων πάντων φησὶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὅτι, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος ὄνομά ἐπιλέγεται τοῖς τοιοῦτοις, καὶ ἀγίων γίνονται ἐπικλήσεις, καὶ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπάγεται, φεύγειν δεῖ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀποτρέπεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ πρώτῳ λόγῳ τοῦ βιβλίου τῶν ἀνδριάντων, εἶτι δὲ καὶ ἐν τῷ ε' τῶν πρὸς Ἰουδαίους λόγων, οὐ παρέργως θριαμβεῦσι τὰ τούτων.

Ὁ δὲ κδ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου ἐπὶ πενταετίαν ἐπιτιμᾷ, οἱ δὲ ταῖς τῶν ἔθνων συνθηγαῖς ἀλογίτως ἀκολουθοῦντες, εἰς τοὺς ἐκτῶν οἴκους μάντις εἰσάγουσιν ἐπὶ ἀναίρεσι δῆθεν μαγείων καὶ φαρμακείων, ὡς ἂν τοῦ τοιοῦτου μύσου ἐκκαθάρασι τὸν οἶκον ὑπισχυομένους· οἷα κλινωπατεῖς ἑαυτοὺς ἐκ τούτων ὑποπτέοντες γεγονέναι, καὶ νόσῳ χρονίζῃ κατεργασθῆναι, ἢ καὶ τινα τῶν ἀπωλομένων δυναμένων καταμηνύειν. Τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμῶσι ὑπόκεινται καὶ οἱ γοητευταῖς πσοσερχόμενοι, καὶ ταῖς μετὰ κριθῶν μαντευσόμεναις.

Τούτων κατὰ ῥῆμα τὸν κανόνα διεξέεισι καὶ ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρὸς πλὴν οὗτος καὶ μέχρις ἐξαιτίας τοὺς καταχρησαμένους τῷ τοιοῦτῳ κακῷ παρατείνει, ὥστε οἱ ἅπαξ πλανηθέντες, εἴτα τοῦ κακοῦ ἀποστάνας, ἐλαττώως ἐπιτιμηθῶσονται.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ λς' κληρικούς, μάγους ὄντας, καὶ ἐπαοιδούς, ἢ μαθημάτικούς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ τὰ λεγόμενα ποιοῦντας φυλακτῆρις, παντάπασιν τῆς ἐκκλησίας ἀπορρίπτεσθαι διορίζεται· καὶ μάγοι μὲν εἰσιν οἱ δαίμονας ἀγαθοποιούς δῆθεν ἐπικαλούμενοι πρὸς ἀγαθοῦ τινος σύστασιν, καίτοι μαιφόνους πάντας καὶ ἀλάστορας ὄντας τῇ πραγματείᾳ. Ἐπαοιδοὶ δὲ, οἱ γόητες, οἱ δι' ἐπιρῶν τοὺς δαίμονας ἐφελκόμενοι πρὸς τὰ οἰκεῖα θελήματα, καὶ θηρία καταδεσμοῦντες καὶ ἔρπετὰ πρὸς τὸ μὴ λυμῆνασθαι τὸ κτήνος τυχόν, ἔξω που νυκτὸς ἀλιζόμενον· ἀλλὰ καὶ ὄφεις ἕτεροι καταγοητεύουσιν, οὓς περ δὴ καὶ μεταχειρίζομενοι, ἀδικοῦσι ἐξ αὐτῶν καὶ ἀπαθεῖς κακῶν διαμένουσι. Μαθηματικοὶ δὲ, οἱ τὰ οὐρανῶν σώματα δοξάζοντες ἔχουσιν τὴν παντὸς κυριότητα, καὶ κατὰ τὴν κίνησιν τούτων διοικεῖσθαι τὰ καθ' ἡμᾶς. Τὰ δὲ τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης εἰς δύο ταῦτα διήρηται, ἀστρονομίαν καὶ ἀστρολογίαν· καὶ ἡ μὲν καὶ τοῖς ἀγίοις αὐτοῖς συγκεχώρηται, ἅτε τὴν τῶν οὐρανίων ἀπάντων διδάσκουσα θέσιν τε καὶ κίνησιν, καὶ τὴν εὐτακτον αὐθις αὐτῶν συμπλοκὴν καὶ διάστασιν· ἡ δὲ ἀστρολογία, τουτέστιν ἡ ἐκείθεν προμάντευσις, καὶ καθ' εἰρμὸν δῆθεν τῶν οὐρανίων ἐκβαίνουσα, καὶ τὸ μέλλον γνωρίζουσα, οὐδαμῶς τοῖς Πατράσιν ἐκδέδοται, ἅτε τοὺς ἀπλουστεροὺς γενέσει τε καὶ εἰμαρμένη προσέγειν καταναγκάζουσα· καὶ ἀστρολόγοι, οἱ συνεργεῖα διαιμόνων μαντευσόμενοι δι' ἀστέρων, καὶ οἷα θεοῖς τοῖσι προσέχοντες. Τέσσαρα δὲ εἰσι τὰ λεγόμενα μαθηματικὰ βιβλία· ἀριθμητικὴ, μουσικὴ, γεωμετρία.

καὶ ἀστρονομία. Οὐ ταῦτα τοίνυν ὁ κανὼν ἀνγι-
νώσκειν ἀπέργει, ἀλλὰ τὸ περιέργως αὐτοῖς κερή-
σθαι, καὶ ταῖς τῶν οὐρανίων κινήσεσι πιστεύειν
συμπεριφέρεσθαι τὰ ἡμέτερα, καὶ τινα τῶν ἑσομένων
παρὰ τὴν τοιάνδε κίνησιν τῶν ἀστέρων.

Νόμος.

Ταύτη τοι καὶ ὁ νόμος φησὶν · Ἡ μὲν γεωμετρία
δημοσίᾳ διδάσκειται · ἡ δὲ μαθηματικὴ κατακρίνεται
ὡς ἀπηγορευμένη.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ζ' κανόνι φαρμακοῦς,
καὶ εἰδωλολάτρας, καὶ φονεῖς εἰς εἴκοσιν ἔτη καταδικά-
ζει · μοιχοὺς δὲ, καὶ ἀρξένοφθόρους, καὶ ζωοφθόρους
εἰς ε', εἰδωλολάτρας λέγων οὐ τοὺς προδήλως ἀσεβεῖν,
ἀλλὰ τοὺς μετὰ τὸ βάπτισμα γοητείας μετιόντας καὶ
μαντείας. Τρόπον γὰρ τινα εἰδωλολατροῦσι καὶ οὐ-
τοι, ἐπικλήσει χρώμενοι δαιμονίων, καὶ τὴν ἐκεί-
νων ζητοῦντες ἐπικουρίαν. Οἱ μὲν γὰρ ἐπ' ἀρχῆς
εἰδωλολάτραι, μετανοοῦντες καὶ βαπτιζόμενοι, εὐ-
θέως τῇ θεῖᾳ κοινωνίᾳ προσίσιν· οἱ δὲ μετὰ τὸ
βάπτισμα τεθυκότες εἰδώλοις, σύνοικον διὰ βίου τὴν
μετανοίαν κέκτηνται, καὶ περὶ τὰς τουτου δυσμὰς
τὸ θεῖον δῶρον λαμβάνουσιν. Ὡσπερ ἄρα καὶ ἐν
τῷ ξε' τῶν γοητείων ἢ φαρμακείων ἐξαγορεύοντα,
τῷ τοῦ ἑκουσίως φονεύσαντος ὑπάγεται κρίματι,
εἰς κ' αὐτοὺς ἔτη τῆς κοινωνίας ἀπαίρων, καὶ
μᾶλα εἰκότως. Αἱ μὲν γὰρ γοητεῖαι δαιμόνων ἔχου-
σιν ἐπικλήσεις κακοποιῶν, περὶ τοὺς τάφους ἐπα-
δομένας, ὥστε τινα παρεθῆναι τὰ μέλη τυχόν, καὶ
διὰ βίου κατακλιθῆναι, καὶ ἀβίωτον αὐτῶν τὸν βίον
γενέσθαι· ταύτη τοι καὶ γοητεῖαι παρωνομάτησαν
ἀπὸ τῶν περὶ τοὺς τάφους γόων καὶ θρήνων.

Αἱ δὲ φαρμακεῖαι ἢ ἀναירוῦσιν, ἢ τῶν φρενῶν
ἐξιστῶσι, καὶ εὐκταῖον τὸν θάνατον ποιοῦσι τῷ
πάσχοντι, εἴ ποτε ἀνανήψειεν, ἢ τοῖς γε προσήκουσι
τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ φίλτρον χάριν ἐνίοτε γινόμενα, πα-
ραπαλεῖν καὶ οὕτω παρασκευάζουσι.

Ἐν δὲ τῷ οβ' καὶ τὸν μάντεϊν ἐκρυπτοῦσιν ἐπιθεω-
κότα, ἢ τισι τοιοῦτοις, καὶ τὰ ἐκείνων φρονεῖν
προαιρούμενον, τῷ τῶν φονέων οἰκονομεῖσθαι χρόνῳ
κελεύει. Εἰ γὰρ καὶ τὰ χρηστήρια μετὰ τὴν τοῦ
Κυρίου σάρκωτιν ἐκλελοιπάσι, καὶ αἱ τῶν ψευδω-
νόμων προβήσεις θεῶν, ἀλλὰ γε καὶ τῆμερον δι'
ἔρφῶν καὶ ἐνεργείας δαιμόνων ἔσθ' ὅτε συμβαί-
νουσι γίνεσθαι, εἴ καὶ ψευδεῖς αἱ πλείους ἐλέγχον-
ται. Ἄλλ' οἱ μὲν τοὺς δαίμονας ἀνέδην ἐπικαλοῦμε-
νοι, οὐκ ἀπεικότως τῷ τῶν φονέων ὑποβάλλονται
κρίματι· οἱ δὲ ἀγιασμόν καὶ ἀρετὴν ὑποκρινόμενοι
κέρδους ἕνεκα, μέτριώτερον, οἶμαι, καὶ οὐ κατ'
ἐκείνου, τὰς εὐθύνas ὑφέξουσιν.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐν τῷ β' κανόνι,
ταῦτα δίδωσι κατὰ ῥῆμα· Οἱ πρὸς γόητας ἀπίοντες
ἢ μάντεϊς, ἢ τοὺς διὰ δαιμόνων καθαρσιὰ τινα καὶ
ἀποτροπιασμοὺς ἐνεργεῖν ὑπισχνουμένους, ἐρωτῶν-
ται δι' ἀκριβείας καὶ ἀνακρίνονταί, πότερον, ἐπι-
μένοντες τῇ εἰς Χριστὸν πίστει, ὑπ' ἀνάγκης τινός
συντηγέχθησαν ἐκείνη τῇ ἀμαρτίᾳ, κακώσεώς τινος
ἢ ἀφορήτου ζημίας ταύτην αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν ἐμ-
ποιοῦσάσης, ἢ καθόλου καταφρονήσαντες τοῦ πεπι-
στευμένου παρ' ἡμῶν μαρτυρίου, τῇ τῶν δαιμόνων

A motibus nostra quoque circumagi credere, et futu-
ra quaedam præcognoscere existimare, quod ne-
cessario futura sint ex illo astrorum motu.

οἰεσθαι προγινώσκειν, ὡς ἐξ ἀνάγκης συμβησομένων

Lex.

Quapropter lex dicit : Geometria quidem publi-
ce docetur ; mathematica vero condemnatur ut pro-
hibita.

Magnus Basilius etiam in 7 canone veneficos
et idololatrias, et homicidas in viginti annos condem-
nat ; adulteros vero et masculorum et animalium
iniores in quindecim ; idololatrias vocans non ma-
nifesto impios, sed eos, qui post baptismum
præstigias exercent et vaticinia. Nam aliquo modo
idola colunt illi, dæmonum invocationibus utentes,
et eorum auxilium quærentes. Qui quidem ab ini-
tio fuerunt idololatræ, et pœnitentia ducuntur et ba-
ptizantur, statim ad sanctam communionem ac-
cedant : qui autem post baptismum idolis sacrifi-
carunt, per totam vitam pœnitentiam agant, et in
ejus extremo divinum donum accipiant. Quemad-
modum et in 65, illum qui præstigias vel venefi-
cium profitetur, voluntarii homicidæ judicio subicit
¶ 75 per 20 annoseos a communione arcens ; et non
immerito, cum præstigiæ invocationes dæmonum ma-
leficorum contineant, circa tumulos incantatas, ut
alicujus membra forsan dissolvantur, et dum luce
fruitur ægrotet, et inops sit illi vita. Quapropter et
incantationes denominatæ sunt a gemitibus et la-
mentationibus circa tumulos.

Veneficia vero aut interficiunt, aut de mentis
sede dejiciunt, mortemque illi, qui hæc patitur,
optabilem faciunt, si quando respiciat ; vel homi-
nis cognatis saltem, aut amoris gratia quandoque
facta, in delirium inducunt.

In 72, eum qui se valibus vel aliis ejusmodi
tradidit, eorumque errores sectatur, homicidarum
tempore puniri jubet. Quamvis oracula post assump-
tam a Domino carnem defecerint, et a falsis deſe
predictiones : his tamen temporibus per incauta-
tiones et dæmonum ministeria aliquando ſlepti con-
tingunt, etsi mendacii pleraque convineantur.
Qui tamen impudenter dæmones invocant, non
immerito homicidarum judicio subjiciuntur. Qui
vero sanctimoniam et virtutem simulantes lucri
gratia, mitiorem, credo, pœnam et non easdem
correctiones subibunt.

Magnus vero Gregorius Nyssenus in 2 canone
hæc verbatim profert : Qui ad præstigiatores vel
vates, vel eos qui per dæmones se piacula quædam
et aversiones operaturos esse pollicentur, accedunt
exacte interrogantur et examinantur, utrum in fide
in Christum permanentes, a necessitate aliqua ad
illud peccatum impulsus sunt, cum afflictio aliqua
vel intolerabilis jactura hunc illi animum indidisset,
an omnino neglecto quod a nobis creditum est tes-
timonio, ad dæmonum societatem se contulerunt.

Si enim ad fidem infirmendam, et quod Deum qui a Christianis creditur, esse non crederent, illud fecerunt, erunt omnino voluntario negantium iudicio obnoxii. Quale vero sit horum supplicium, in primo ejus canone hic sanctus decernit; quem quæras in 1 cap. litt. A. Sin autem, inquit, non ferenda necessitas aliqua pusillum eorum animum superans, eo deduxit, mensuram eorum qui in fornicatione peccarunt, ipsi etiam observabunt, quod in novem annos extendit. Quære 3 cap. litteræ E.

Leges.

Qui per sacrificia vaticinatur, gladio puniatur: qui vero illum vel suasionem vel præmio ad id hortatur, exsilio, et bonorum publicationi subiciatur.

Venefici, si in dignitate positi sint, exsilio multantur; reliqui vero capite plectuntur.

Qui præparat magicam ad venerem trahentem pudicos mores, vel contra hominum salutem mala molitur, bonorum publicatione et exsilio puniatur.

Ne quis divinatorem consulat: magi enim capitali pœna puniuntur.

Qui in necem hominum dæmones invocant, gladio puniuntur.

¶ 76 Idem est docere et discere lege prohibita.

Maritus uxorem suam veneficam expertus, matrimonium repudio solvit; similiter et mulier virum.

Qui venenum pro medicamento servo dedit, cidem pœnæ subicitur ut qui mortis causam præbuit; similiter et qui inconsiderate dat venenum.

Qui insanire aliquem veneno faciunt, lege de injuria tenentur.

Leges de homicidiis tenentur, qui hominis necandi causa venenum præparat, vel vendit, vel habet.

Si quis non malo animo mulieri paraverit medicamentum ad conceptionem, et si ipsum accipiens decesserit, relegatur qui paravit.

Si quis liber aut servus quocunque prætextu potionem dederit, sive viro, sive mulieri, sive ancillæ, sive dominæ, et ex hoc infirmi facti moriantur qui acceperunt, qui paravit gladio puniatur.

Qui, quæ φυλακτὰ dicantur, faciunt, et amatoria ad capiendos homines, publicatis bonis deportentur.

Sexagesima novella Imperatoris Leonis, Si quis, inquit, omnino has magicas artes adhibere invenitur, sive corporis medelæ prætextu, sive ad avertendum a fructibus damnum, is apostatarum pœnam subiens, ultimo afficiatur supplicio.

CAP. II. De mollitie.

Concenas 28 cap. litteræ K.

CAP. III. De ebriis.

Quæras 35 cap. litteræ K.

Α συμμαχία προσέδραμον. Εἰ μὲν γὰρ ἐπ' ἀθετήσει τῆς πίστεως, καὶ πρὸς τὸ μὴ πιστεῦειν εἶναι θεὸν τὸν παρὰ τῶν Χριστιανῶν πιστευόμενον, ἐκεῖνο πεποιθήκασι, τῷ κρίματι τῶν ἑκουσίως ἀρνησαμένων ὑπαχθήσονται. Ὅποιον δὲ τὸ τούτων κρίμα, ἐν τῷ α' αὐτοῦ κανόνι ὁ ἅγιος οὗτος διαλαμβάνει, ὄν καὶ ζῆται ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Α στοιχείου. Εἰ δὲ τις, φησὶν, ἀδάστακτος ἀνάγκη κατακρατήσασα τῆς μικροφυχίας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προήγαγε, τὸ μέτρον τῶν ἐν πορνείᾳ πλημμελησάντων καὶ αὐτοὶ φυλάξουσιν, ὑπὲρ καὶ εἰς ἔτη παρατείνει ἐννέα. Ζῆται τὸ γ' κεφάλιον τοῦ Β στοιχείου.

Νόμοι.

Ὁ διὰ θυσιῶν μαντευόμενος ξίφει τιμωρεῖσθω· ὁ δὲ τοῦτον προτρεψάμενος παρακλήσει ἢ μισθῷ, ἐξορίᾳ καὶ δημεύσει ὑποκεισθω.

Οἱ φαρμακοὶ, ἀξιοματικοὶ ὄντες, δεπορτατεύονται· οἱ δὲ λοιποὶ εἰς κεφαλὴν τιμωροῦνται.

Ὁ ἐπιτηδευσάμενος γοητεῖαν ἔλκουσαν εἰς ἔριστα τοὺς σώφρονας λογισμοὺς, ἢ κατὰ σωτηρίως ἀνθρώπων μηχανησάμενος, δημεύσει καὶ ἐξορίᾳ τιμωρεῖται.

Μηδεὶς ἐπεριωτάτω τινὰ μαντικὴν ἐπαγγελλόμενον· οἱ γὰρ μάγοι κεφαλῆκῶς τιμωροῦνται.

Οἱ εἰς βλάβην ἀνθρώπων δαίμονας ἐπικαλούμενοι ξίφει τιμωρεῖσθωσαν.

Ἴσον ἐστὶ τὸ ἀπηγορευμένα μαθεῖν, καὶ τὸ διδάσκειν.

Εὐλόγως ὁ ἀνὴρ, εὐρίσκων τὴν αὐτοῦ γαμετὴν φαρμακὸν, βρεπουδίῳ λύει τὸν γάμον· ὡσαύτως καὶ ἡ γυνὴ τὸν ἀνδρα.

Ο φάρμακον ἀντὶ ἰατρείας δοῦλῳ δεδωκὼς ὑπόκειται τῇ αὐτῇ ποινῇ, ὡς αἰτῆσαν θανάτου παρασχών· ὡσαύτως καὶ ὁ προπετῶς διδοὺς φάρμακον.

Οἱ παραφρονῆσαι τινα φαρμάκῳ ποιῶντες ἐνεχονται τῷ περὶ ὕβρεως νόμῳ.

Τῷ περὶ φονέων νόμῳ ὑπόκειται ὁ διὰ τὸ φονεῦσαι ἀνθρώπον ποιῶν φάρμακον, ἢ πιπράσκων, ἢ ἔχων.

Εἰ καὶ μὴ κακῶ τις λογισμῶν παράσχοι γυναικὶ συλληπτικόν, καὶ τελευτήσῃ ἢ λαβοῦσα, ἐξορίζεται ὁ παρασχών.

Εἴ τις ἐλεύθερος, ἢ δούλος, ἐπὶ οἰαδήποτε προφάσει δολῆ πόμῃ εἴτε ἀνδρὶ, εἴτε γυναικὶ, εἴτε δούλῳ, εἴτε δεσποίνῃ, καὶ ἐκ τούτου ἀσθενήσαντες ἀποθάνοιν οἱ δεξάμενοι, ξίφει ὁ παρασχών τιμωρεῖσθω.

Οἱ τὰ λεγόμενα ποιῶντες φυλακτὰ, ἐπὶ φιλίᾳ τὸ δοκεῖν ἀνθρώπων, δημεύμενοι ἐξορίζεσθωσαν.

Ἡ δὲ ξ' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος, Εἴ τις, φησὶν, ὄλωσ τὰ τοιαῦτα φαρμακῶδη μαγγανευόμενος, εἴτε προφάσει σωμάτων θεραπείας, εἴτε ἀποτροπῆς τῆς τῶν καρπίμων βλάβης, τὴν ἐσχάτην εἰσπρατέσθω ποινὴν, τὴν τῶν ἀποστατῶν κόλασιν ὑφίστάμενος.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ μαλακίας.

Ζῆτε: τὸ κη' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ μεθύοντων.

Ζῆται τὸ λε' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ μεταθέσεως καὶ μεταβιβάσεως ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν. **A** CAP. IV. *De transpositione et translatione episcoporum et clericorum.*

Ζήτηε τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Ὅτι τοὺς μετανοοῦντας οὐ δεῖ ἀποβάλλεσθαι.

Ὁ νβ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν, εἴ τις ἐπίσκοπος, φησὶν, ἢ πρεσβύτερος, τὸν ἀπὸ ἁμαρτίας ἐπιστρέφοντα οὐ προσίεται, ἀλλὰ μυστατόμενος ἀποβάλλεται, κατὰ τὸν παλαιὸν ἐκεῖνον δῆπου Ναβάτον, καθαιρεῖσθω, οἷα λυτῶν τὸν Χριστὸν εἰρηκότα, Χαρὰ γίνεται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῶν μετανοοῦντι· ὅς διὰ τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίαν κλίνας τοὺς οὐρανοὺς καταβέβηκεν· ὅς ἔφη, μὴ ἔλθειν καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν· οὐ τῆς φιλάνθρωπίας οὐδεμίας τῶν ἡμετέρων κρείττων ὤφθη ἁμαρτιῶν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ προφήτου βοᾷ· Λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς. » Ζήτηε ἐν τῷ ἐξῆς ζ' κεφαλαίῳ κανόνα μὲς τῆς ἐν Καρθαγένη συνόδου.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ συνόδου β' κανὼν τοὺς ἐν διαφόροις ἐξετασθέντας πταισμάσι, καὶ δι' ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας τοῖς κακοῖς ἀντιζύγου, καὶ, ὅ φασιν, ἐκ διαμέτρου τὸν εἰσέπειτα βίον πρὸς τὸν πρότερον ἐπιδειξαμένους, τῆς θείας ἀξιῶι μεταλήψεως, ἀξιούσθαι, οὐ παρὰ τὴν αὐτῶν σπουδὴν, παρὰ μόντοι τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀφατον ἀγαθότητα.

ΚΕΦΑΛ. ζ'. Περὶ τῶν τῆς μετανοίας τόπων.

Εἰς τέσσαρας δὲ τάξεις οἱ μετανοοῦντες διήρηνται· εἰς τοὺς προσκλαίοντας, τοὺς ἀκρωμένους, τοὺς ὑπνίπτοντας, καὶ τοὺς συνισταμένους· καὶ προσκλαίοντες μὲν εἰσὶν οἱ ἐξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτερίου ἱστάμενοι, καὶ πρὸς τῶν εἰσιόντων τε καὶ ἐξιόντων πιστῶν εὐχὴν τε αἰτούμενοι, καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας συγχώρησιν· ἀκρωμένοι δὲ, οἱ ἐνδον τῆς θύρας ἱστάμενοι ἐν τῷ λεγομένῳ Νάρθηκι, καὶ τῶν θείων Γραφῶν, καὶ τῆς κοινῆς ἐπακούοντες διδασκαλίας, εἴθ' οὕτω μετὰ κατηγουμένων ἐξερχόμενοι. Ὑποπίπτοντες δὲ εἰσὶν οἱ ἐνδον τῆς ἐκκλησίας ἱστάμενοι, κατόκιν δὲ τοῦ ἁμβωνος, καὶ μετὰ τῶν κατηγουμένων καὶ οὗτοι ἐξιόντες, ἡνίκα τὸ, Ὅσοι κατηγούμενοι, ἐκφωνηθεῖ παρὰ τοῦ διακόνου· συνιστάμενοι δὲ, οἱ τοῖς πιστοῖς μὲν συνευχόμενοι καὶ συμπάλλοντες, τῆς δὲ τῶν αγιασμάτων ἀπεχόμενοι μεταλήψεως, μέχρις ἂν, ἐξήκοντος τοῦ νενομισμένου χρόνου, τὸ τέλειον αὐτοῦς τῆς θείας ἐκδέχεται κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Ὅτι κατὰ τὴν τῶν μετανοοῦντων διάθεσιν ἔξεστι τῷ ἐπισκόπῳ ἢ ἀνέναι, ἢ ἰκτεῖναι τούτοις τὰ ἐπιτίμια.

Ὁ ιβ' τῆς α συνόδου κανὼν κριτὴν ἐπίστησιν ἀπαρλόγητον τὸν ἐπίσκοπον, ἢ μαιοῦν τὰ ἐπιτίμια, καὶ φιλάνθρωπότερόν τι βουλεύεσθαι, τοῖς ἐξ εἰλικρινοῦς διανοίας μετανοοῦσι, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ καλῶς στοιχειουμένοις, καὶ δάκρυσιν αὐτὸν ἰλεουμένοις, καὶ τὴν ἐκ τῶν ἐπιτιμίων κάκωσιν εὐχαρίστως ὑπομένουσι, καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπκησιν περὶ παντὸς ποιούμενοις, κοινωνοῦσι δὲ τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις, καὶ ἔργῳ καὶ σχήματι τὴν

Quæras 9 cap. litteræ A.

CAP. V. *Quod pœnitentes non debent rejici.*

Quinquagesimus secundus sanctorum apostolorum canon, Si quis episcopus, inquit, vel presbyter, eum, qui a peccatis convertitur, non recipit, sed abhorrens eicit veteris instar Navati illius, deponatur, quia Christum molestia afficit dicentem, « Gaudium est in cœlo propter unum peccatorem **B** pœnitentiam agentem, » qui propter peccatorum salutem inclinavit cœlos et descendit; qui dixit, se non venisse vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam; cujus misericordia omnibus nostris Ignoscit peccatis; qui etiam per prophetam dixit: « Dic tu primus peccata tua, ut justificeris. » Quæras in sequenti 7 cap. 46 canonem synodi Carthaginensis.

Secundus syn. Laodic. canon in diversis deprehensos delictis, et per confessionem ac pœnitentiam malis oppositam, vitam futuram priori ex diametro, ut aiunt, contrariam ostendentes, sancta communionem dignos haberi judicat, non propter eorum virtutis studium, sed propter Dei miserationes et inenarrabilem bonitatem.

CAP. VI. *De pœnitentiæ locis.*

Pœnitentes in quator ordines distribuuntur: in deflentes, audientes, substratos, et consistentes. Et deflentes quidem sunt, qui extra sacerarii ostium stant, et ingredientium et egredientium fidelium supplicationes rogant, et peccati remissionem. Audientes vero, qui intra ostium stantes in loco Narthece dicto, sacras Scripturas et communem disciplinam audiunt, deinde cum catechumenis egrediuntur. Substrati autem sunt, qui intra ecclesiam stant, verum post ambonem, et cum catechumenis et ipsi egrediuntur, quando a diacono pronuntiat, « Quotcumque catechumeni. » Consistentes vero, qui cum fidelibus simul precantur et canunt, sed a sanctorum communionem **D** absque, donec, definito tempore adimpleto, ad sanctam communionem tandem plene admittantur.

CAP. VII. *Quod juxta pœnitentium dispositionem episcopo pœnas illis vel remittere vel extendere liceat.*

Duodecimus primæ syn. canon arbitrum infallibilem episcopum constituit, vel pœnas diminuere, et humanius aliquid statuere de iis qui sinceris conditionibus pœnitentiam agunt, et in timore Dei recte incedunt, et lacrymis eum propitium faciunt, et pœnarum afflictionem patienter subeunt, et bonorum operum executioni ante omnia operam dant, de bonis autem indigentibus communicant, et conversionem tam re quam specie

ostendunt: vel de rigore rursus non omnino remittere, si castigatum indifferenter et remisse per correctionem dispositum esse animadverterit: cum enim pro forma ecclesiam ingreditur, salutis expers atque ita dignus est qui a fidelibus quidem separetur, cum catechumenis vero et stationem, et e templo egressionem communem habeat.

Eadem etiam 2 Ancyr. syn. canon decernit, potestatem episcopis concedens, juxta afflictionem, et humilitatem, et mansuetudinem pœnitentiam agentis, vel pœnis addere vel auferre. Porro et quintus ut et septimus episcopis potestatem concedit, pœnitentibus supplicia vel remittere vel extendere, ardentiorē videlicet, 178 vel remissionem pœnitentiam ostendentibus; anteactam quoque eorum, et quæ postea consecuta est, vivendi rationem inspicere; num caste, vel remisse et laxè vitam egerint, et sic clementiam erga illos adhibere jubet.

Centesimus secundus sextæ syn. canon, Eum, inquit, qui solvendi et ligandi potestatem a Deo accepit, peccati qualitatem considerare oportet, et ejus qui peccavit ad conversionem studium, sive vergat ad sanitatem, sive contra propriis moribus in se provocet morbum, et sic vulneri convenientem afferre medicinam; ne si in utroque immoderatione utatur, ab ejus qui liberat salute excidat: varius enim et multiformis est peccati morbus. Omnem enim rationem inquit Deus, isque cui pastoralis traditus est principatus, ut errantem ovem reducat, et ei quæ est a serpente vulnerata, medeatur, et neque per desperationis præcipitia impellat, nec ad vitæ dissolutionem et contemptum frena relaxet, sed uno modo, sive per acriora et astringentia, sive per molliora et leniora medicamenta affectioni resistat, et ad ulceris obductionem admittatur, fructus pœnitentiæ examinans, et sapienter dispensans et gubernans hominem, qui ad superiorem illuminationem vocatur. Utraque igitur scire oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis vel affectionis; et in his, quæ extrema non admittunt, affectionis modo uti, sicut sanctus et magnus docet Basilus. In tertio enim ejus canone, In summa, inquit, verior est lapsus medela a peccato recessus et per temperantiam et afflictionem carnem in servitutem redigere et spiritui subjicere; ita enim qui pœnitentiam agit, perfectum curationis suæ documentum nobis exhibebit. Debent vero animarum curatores utraque nosse, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis. Et si quidem, quæ sunt summi juris, admittant illi qui confessi sunt, ex ejus præscripto cum ipsis agere: sin autem oblioscantur, sequi demissionis consuetudinem debent. ἔξομολογούμενοι, κατ' ἐκείνην οἰκονομεῖν αὐτούς· καταβάσεως.

In 74 vero can. ejus: Qui ligandi et solvendi potestatem a Deo acceperunt, eis non est vitio ver-

ἂ ἐπιστροφῆν ἐπιδεικνυμένοις· ἢ τῆς ἀκριβείας κῆρος μηδὲ ὀφείσθαι, εἰ ἀδιαφόρως ὀρώη καὶ ἀνειμένον, καὶ τῶν ἐπιτιμηθέντα πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν διακείμενον, καὶ τῶν σχήματι μόνον τῆς εἰς τὸν νεῶν παρόδου ἀρκούμενον, καὶ οὐκ ἀνιόμενον καὶ ἀναξιοπαθούντα, ὅτι τῶν μὲν πιστῶν ἀποδιαστέλλεται, τοῖς δὲ κατηχομένοις, τῆς τε στάσεως κοινωνεῖ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ νεῶ ἀποφοιτήσεως.

Ταῦτα καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ β' διορίζεται, τὴν ἐξουσίαν τοῖς ἐπισκόποις ἀντιθεῖς, κατὰ γε τὸν κἀμτον, καὶ τὸ ταπεινὸν τοῦ μετανοούντος καὶ πᾶρον, ἢ προστιθέναι, ἢ ἀφαιρεῖν τῶν ἐπιτιμίων. Ἄλλὰ καὶ ὁ ε' ἐστὶ καὶ ὁ ζ' τοῖς ἐπισκόποις ἐπιτρέπει τὴν ἐξουσίαν, ἢ ἀνεῖναι ἢ ἐπιτείνειν τοῖς μετανοοῦσι τὰ ἐπιτίμια, θερμότερον δηλαδὴ ἢ βραθυμότερον τὴν μετάνοιαν ἐπιδεικνυμένοις· σκοπεῖν δὲ καὶ τὸν προτοῦ βίον τούτων, καὶ τὸν εἰσέπειτα, εἴτε σωφρόνως, εἴτε ἀνειμένως ζῶσι καὶ χαύνως, καὶ οὕτω τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιμετρεῖν.

Ὁ δὲ ββ' τῆς ζ' συνόδου κανὼν, Τὸν ἐξουσίαν, φησὶν, εἰληφότα παρὰ Θεοῦ λύειν τε καὶ δεσμεῖν, σκοπεῖν τε τὴν τῆς ἀμαρτίας ποιότητα, χροῖα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς τὴν ἐπιστροφῆν διάθεσιν, εἴτε πρὸς τὴν ὑγίειαν νεύσει, ἢ τούναντίον διὰ τῶν οἰκείων τρόπων προσκαλεῖται καὶ ἑαυτοῦ τὸ ἄρρώστημα, καὶ οὕτω κατάλληλον ἐπάγειν τὴν θεραπείαν τῷ τραύματι, ἵνα μὴ, τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χεῖμοντος, ἀποσφαλεῖ πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κείμενος· πολυειδῆς γὰρ καὶ ποικίλη τῆς ἀμαρτίας ἡ νόσος. Πᾶς μέντοι λόγος Θεῶν καὶ τῶν ποιμαντικῶν ἡγεμονίαν ἐγγχειρισθέντι, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὸ τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄψεως ἐξιάσασθαι, καὶ μήτε κατὰ κρημνοῦ ὠθήσασθαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὰ χαλινὰ ἐπιδοῦναι πρὸς τὴν τοῦ βίου ἐκλυσίν τε καὶ καταφρόνησιν· ἀλλ' ἐνί γε τῶν τρόπων, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων καὶ συνφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἀπαλωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους στήναι, καὶ πρὸς τὴν συνοῦλωσησιν τοῦ ἔλκου ἀναγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι κελῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπρότητα καλούμενον ἄνθρωπον. Ἀμφότερα τοῖνον εἰδέναι χρὴ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας, ἢ συμπαθείας, καὶ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεχομένων τὴν ἀκρότητα, τῶν τῆς συμπαθείας τύπων κεχρησθαι, ὡς ὁ ἱερός καὶ μέγας διδάσκει Βασίλειος. Ἐν γὰρ τῶν γ' αὐτοῦ κανόνι, Καθόλου, φησὶ, ἀλτῆστερον ἴαμα τοῦ σφάλματος, ἢ τῆς ἀμαρτίας ἀναχώρησις, καὶ τὸ δι' ἐγκρατείας καὶ κακοπαθείας τὴν σάρκα δουλαγωγῆσαι, καὶ ὑποτάξαι τῷ πνεύματι· οὕτω γὰρ τελείαν ἡμῖν ὁ μετανοῶν παρέξει τῆς ἰατροῦσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Δεῖ δὲ τοὺς τῶν ψυχῶν οἰκονόμους ἀμφότεροι εἰδέναι, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας· καὶ εἰ μὲν καταδέχονται τὴν ἀκριβείαν οἱ εἰ δὲ σκληρόνοιτο, ἔπεισθαι τῇ συνηθείᾳ τῆς συγ-

Ἐν δὲ τῶν οδ', Οἱ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐξουσίαν εἰληφότες παρὰ Θεοῦ, μεμπτεῖ οὐκ ἂν εἶεν, εἰ, τῶν

ἔξομολογουμένων σπουδαίαν καὶ θερμότεραν τὴν μετάνοιαν ἐπιδεικνυμένων, αὐτοῖς ἀρέσειεν ἐλαττωσθαι τοὺς ὀρισθέντας τῶν ἐπιτιμιῶν χρόνους, τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας ἐγγυωμένης ἡμῖν, τοὺς μετὰ μείζονος ἔξομολογουμένους πόνου, θάπτον τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Λουκᾶ στρατιώτη τινὶ φόνον ἐκούσιον δράσαντι, ἐπίσκοπός τις ἐπὶ μετρίῳ πίνυ καιρῷ ἐγγράφως αὐτῷ τὴν ἀθώωσιν δέδωκε, καὶ ἐγκαλούμενος παρὰ τῆς συνόδου, τὸν παρόντα κανόνα προέτεινεν· ἀλλ' ἤκουεν, ὅτι τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐδόθη μὲν αὔξειν τε καὶ μειοῦν τὰ ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτίμια, οὐ μὴν ἀνεξετάστῳ καὶ ὑπερβαλλούσῃ χρῆσθαι συγκαταβάσει. "Ὅθεν τὸν μὲν στρατιώτην τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις ἢ συνόδου καθυπέβαλε· τὸν δὲ ἀρχιερέα δίκας ἀπήτησε, τὴν ἐν ὀρισμένῳ καιρῷ τῆς λειτουργίας ἐπίσχισιν.

Ὁ δὲ Νύσσης μέγας Γρηγόριος, ἐν τῷ γ' κανόνι, Ἐπὶ τῶν σπουδαιότερῶν κεχρημένων, φησὶ, τῇ ἐπιστροφῇ, καὶ τῷ βίῳ δεικνύτων τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπάνοδον, ἔξεστι τῷ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον συντεμεῖν τὸν χρόνον, καὶ τάχιον ἀποδοῦναι τούτοις τὴν κοινωνίαν, ὅπως ἂν τὴν τοῦ θεραπευομένου κατάστασιν δοκιμάσειεν. Ὅσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις βίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἀπειρηται, οὕτω τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ τῆς ἀπαθείας γενομένου, τῶν ἀτόπων ἐστί. Πανταχοῦ γὰρ ἐν πλημμελήματός εἶδει τοῦτο καθορᾶν προσήκει πρὸ πάντων, οἷα ἐστὶν ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, καὶ μὴ τὸν χρόνον οἰεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν, (τίς γὰρ ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἴσας γένοιτο;) ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑαυτὸν δι' ἐπιστροφῆς θεραπεύοντος. Ἔστι δὲ, φησὶ, διαφορὰ τις ἐν τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας τοιχῆ· ὁ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῆς ἁμαρτίας ὀρμήσας, αὐτὸ τὸ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὀρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφῶν κατήγορος, ὡς ἤδη τῆς θεραπείας ἀρξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις γίνεται τοῖς ἐπιτιμίοις. Ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διὰ τινος ὑποψίας ἢ κατηγορίας ἀπελεγχθεὶς ἀκουσίως, ἐν ἐπιτεταμένῃ γίνεται τῇ ἐπιστροφῇ, ὥστε καθαρὸς θέντα δι' ἀκριθείας αὐτὸν, οὕτως ἐπὶ τῶν ἁγιοσμάτων ἐλθεῖν κοινωνίαν. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου πβ', καὶ ἐν τῷ κγ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου κανόνα τοῦ αὐτοῦ ξα', καὶ ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Σ στοιχείου κανόνα τοῦ αὐτοῦ ο', καὶ ἐν τῷ κγ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου κανόνα Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ια'.

Ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος, ἐν τῷ β' τῶν περὶ ἱερῶν λόγῳ, Οὐχ ἀπλῶς, φησὶ, πρὸς τὸ τῶν ἁμαρτημάτων μέτρον δεῖ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως, μὴ ποτε βᾶψαι τὸ διεβρώγος βουλόμενος, χειρὸν τὸ σχίσμα ποιήσης, καὶ ἀνορθῶσαι τὸ καταπεπτωκὸς σπουδάζων, μείζονα ἐργάσθαι τὴν πτώσιν. Οἱ γὰρ ἀσθενεῖς καὶ διακεχυμένοι, καὶ τὸ πλεόν τῆ τοῦ κόσμου δεδεμένοι τρυφῇ, ἔτι καὶ ἐπὶ γένει καὶ δυναστείᾳ μέγα φρονεῖν ἔχοντες, ἡρέμα μὲν καὶ

Alendum si confitentibus seriam et ardentiorē pœnitentiam ostendentibus, illis placet definitum pœnæ tempus minuere; Scripturæ siquidem historia nobis manifestum faciente, quod qui majori labore confitentur, eos Dei misericordiam citius apprehenderent.

Tempore porro sanctissimi patriarchæ Lucæ, milite quodam cædem voluntariam committente, episcopus quidam post valde modicum tempus datis scriptis absolutionem illi concessit, et a synodo condemnatus, præsentem canonem in medium attulit: sed responsum accepit, quod antistitibus concessum fuit canonum pœnas vel augere vel minuere, non autem inexplorata et arrogante demissione uti; unde militem quidem pœnis, quas canones exigunt, synodus subiecit, ab antistite autem jus exigebat, nempe ad statutum tempus ab administratione suspensionem.

Magnus Gregorius Nyssenus in tertio canone, illis, qui diligentiori conversione usi fuerint, inquit, et vita ad id quod bonum est reditum ostenderint, licet ei, qui dispensat, pro utilitate tempus contrahere, et celerius illis communionem reddere, prout ejus, cui medela adhibetur, constitutionem approbarit. Quemadmodum enim porcis margaritas projicere vetitum est, ita et pretiosa margarita privare eum, qui jam per purgationem et alienationem a vitio factus est homo, absurdum est. Ubique enim in peccati specie hoc perspicere ante omnia convenit, qualis est illius, cui medela adhibetur, dispositio, et non ad rœdelam sufficere tempus existimare, (nam quænam medela a 179 tempore fit?) sed illius affectionem, qui per conversionem sibi medetur. Est vero, inquit, quædam differentia in pœnitentiæ ratione, ejusmodi; qui enim ex seipso ad suorum peccatorum confessionem impulsus est, eo quod sua sponte occullorum accusator esse voluerit, ut qui jam medicinam adhibere cœperit, mitioribus pœnis mulctatur. Qui autem in malo deprehensus est, vel propter aliquam suspicionem vel accusationem ingratius convictus est, longius illi conversionis tempus datur, ut deinceps perfecte purgatus, sic ad sacramentorum communionem admittatur. Quæras in 32 cap. litteræ E canonem 82 magui Basilii, et in 23 cap. litteræ K ejusdem sancti canonem 61, et in 8 cap. litteræ Σ ejusdem canonem 70, et in 23 cap. litteræ K Gregorii Thaumaturgi can. 11.

Divus etiam Chrysostomus in 2 de sacerdotio sermone, Non simpliciter, inquit, ad delictorum gradum mulctam oportet statuere; sed exploranda est peccantium dispositio: ne dum consuere vis quod ruptum est, scissuram deteriore facias; ac dum, quod lapsus est, erigere ac emendare studes, casum ipsum majorem reddas. Nam qui infirmi sunt ac remissi, et magna ex parte mundi deliciis illaqueati, quique a generis claritate et potentia, unde animos magnopere tollant, habent: sensim

et paulatim a peccatis, quibus laborant, pedem referentes, licet non penitus, attamen parte aliqua se a malis liberare possunt. Si vero repentinam animadversionem adhibeat aliquis vel correctionem, etiam minori correctione et animadversione illos afficiet. Humanus enim animus, postquam verecundiæ limites transilire coactus est, in desperationem dilabitur; et neque blandis verbis paret, neque minis flectitur, neque beneficiis movetur: sed ista civitate multo pejor fit, cui exprobrans propheta dixit: « Facta est tibi meretricia facies, depuduit te adversus omnes. » Quocirca multa pastori opus est prudentia, et mille oculis, ut animæ habitum undique circumspiciat. Quemadmodum enim animus despondent multi, et in suæ salutis desperationem prouunt, eo quod non possunt acerbam medicamenta sustinere; ita sunt nonnulli, qui quod pœnas peccatis pares non luerint, in contemptum dilabuntur et multo deteriores fiunt, et majorem peccandi licentiam sibi vindicant. Itaque nihil horum sine examine prætereundum est, quin omnia studiosè perscrutatum; tum enim demum oportet sua ipsius remedia peccatori afferre, ne frustranea sit ejus opera.

Magnus vero Basilius in 84 canone, Hæc autem omni, inquit, scribimus, ut pœnitentiæ fructus probentur. Non enim temporis circa hæc, sed pœnitentiæ rationem habemus. Quod si a propriis moribus non facile avellantur, et carnis voluptatibus potius quam Domino servire voluerint, vitamque ex Evangelio institutam non admittant, nulla est nobis cum iis communis ratio. Nos enim in inobediente et contradicente populo audire docti sumus, « Servans serva animam tuam. »

In 85 vero antistites et omnes, qui habent ligandi et solvendi potestatem, hortatur, ne peccantibus consentiant, et communionem sustinendo cum iis qui in peccatis perseverant, simul cum illis pereant; imo noctu et interdium, et publice et privatim ipsis testificari, cum eorum autem improbitatibus non consentire; imo eos quidem luorificere optare, et a mali laqueo eripere. Sin autem, inquit, hoc facere non possumus, nostras saltem animas ab æterna condemnatione servare (D) studeamus.

180 Quadragesimus sextus Carthaginensis synodi mimos et scenicos et omnes qui in composite vivunt, et aliis dissolute vivendi causam præbent, præstigiatōres et saltatores, quin et apostatas, qui Christianismum scilicet abnegarunt, per pœnitentiam ad Deum convertentes, non esse amandandos jubet, sed iis potius dandam esse gratiam seu peccatorum remissionem (quemadmodum divus Paulus ait, « Gratia salvi facti estis; ») et consiliationem sive absolutionem a pœna.

A κατὰ μικρὸν ἐν οἷς ἀμαρτάνουσιν ἐπιστρέφόμενοι, δύναντ' ἂν, εἰ καὶ μὴ τέλειον, ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους τῶν κατεχόντων αὐτοὺς ἀπαλλαγῆναι κακῶν Ἐὰν δὲ ἀθρόον τις ἐπαγάγῃ τὴν παιδεύσειν, καὶ τῆς ἐλάττονος αὐτοὺς ἀποστέρῃσει παιδεύσεώς τε καὶ διορθώσεως· ψυχὴ γὰρ, ἐπειδὴν ἀπερυθριάσαι βιασθῆ, εἰς ἀνελπιστίαν ἐμπίπτει, καὶ οὔτε προσηνέσι λόγοις εἴκει· λοιπὸν, οὔτε ἀπειλαῖς λάμπεται, οὔτε εὐεργεσίαις προτρέπεται, ἀλλὰ γίνεται πολὺ χειρῶν τῆς πόλεως ἐκείνης, ἣν ὁ πρόφῆτης κακίζων ἔλεγεν. Ὁψις πόρνῆς ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας. Διὰ τοῦτο πολλῆς δεῖ συνέσεως τῷ ποιμένι, καὶ μυρίων ὀφθαλμῶν, πρὸς τὸ περισκοπεῖν πάντοθεν τὴν τῆς ψυχῆς ἔξιν. Ὡσπερ γὰρ εἰς ἀπόνοιαν αἴρονται πολλοὶ, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν τῆς αὐτῶν καταπίπτουσι σωτηρίας, ἀπὸ τοῦ μὴ δυνήθησαν πικρῶν ἀνασχέσθαι φαρμάκων, οὕτως εἰσὶ τινες, οἳ, διὰ τὸ μὴ δοῦναι τιμωρίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἀντίβροπον, εἰς ὀλιγωρίαν ἐκτρέπονται, καὶ πολλῶν γίνονται χεῖρους, καὶ πρὸς τὸ μείζον ἀμαρτάνειν προάγονται. Χρὴ τοίνυν μηδὲν τούτων ἀνεξέταστον ἀφεῖναι, ἀλλὰ πάντα διερευνησάμενον ἀκριβῶς, καταλλήλως τὰ παρ' ἐαυτοῦ προσάγειν τῷ προσερχομένῳ, ἵνα μὴ μάταιος αὐτῷ γένηται ἡ σπουδὴ.

Ἐν δὲ τῷ περὶ κανόνι, Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, φησὶν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρινόμεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας προσέχομεν. Ἐὰν δὲ δυσασπαστάως ἔχῃσι τῶν ἰδίων ἑθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν ἐθέλωσιν, ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ παραδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν, ὅτι « Ὁ σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν. »

Ἐν δὲ τῷ περὶ παραινέει τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ πᾶσι τοῖς δεσμεῖν καὶ λύειν ἔχουσιν ἐξουσίαν, μὴ συναινεῖν τοῖς ἀμαρτάνουσιν, ἐν τῷ τῆς κοινωνίας ἀνεχεσθαι τῶν ἐπιμενόντων ταῖς ἀμαρτίαις, κἀντεῦθεν τούτοις συναπόλλυσθαι· ἀλλὰ διαμαρτύρασθαι μὲν αὐτοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας, καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, μὴ συναπάγεσθαι δὲ τούτων τῇ πονηρίᾳ, καὶ εὐχεσθαι μὲν τούτους κερδᾶναι, καὶ τῆς παγίδος ἐξελεσθαι τοῦ πονηροῦ. Εἰ δὲ μὴ οἱ τοί τε, φησὶ, γενοίμεθα, τὰς γοῦν ἐκπτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως σπουδάσωμεν περισώσασθαι.

Ἐν δὲ τῆς ἐν Καρθαγένῃ μὲς μίμους, καὶ σκηνοκούς, καὶ πάντας τοὺς πλημμελῶς βιούντας, καὶ τοῖς ἄλλοις αἰτίους τῆς διακεχυμένης ζωῆς, τερατοποιούς τε καὶ ὀρχηστάς, ἔτι γε μὴν ἀποστατάς, τοὺς τὰ Χριστιανῶν ἐξομοσαμένους δηλαδὴ, διὰ μετανοίας πρὸς θεὸν ἐπιστρέφοντας, μὴ ἀποπέμπεσθαι κελεύει, ἀλλὰ μᾶλλον διδόναι τούτοις χάριν, ἥτοι ἄφεςιν τῶν ἡμαρτημένων (ὡς που τῷ μακαρίῳ εἶρηται: Παύλῳ, Χαριτί ἐστε σεσωσμένοι), καὶ καταλλαγὴν, ἥτοι λύσιν τῶν ἐπιτιμιῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἔτι μετανοοῦντας, τῆς τελευτῆς ἐφισταμένης, τῆς θείας, ἀξιουσθαι κοινωνίας· εἰ δὲ ἀνακληθεῖεν, ταύτης πάλιν ἀπέχεσθαι.

Ὁ ἱγ' τῆς α' συνόδου κανὼν τοὺς ἔτι τοῖς τῆς μετανοίας ἐπιτιμίαις ἐνεχομένους, καὶ νόσῳ δεινήν περιπεπωκόται, ὅσον εἰκάσαι, τὴν ἐκδημίαν ἐπαπειλούσῃ, τοῦ τελείου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου, τῆς τῶν ἁγίων μυστηρίων φημί μεταλήψεως, κελεύει μὴ στέρεσθαι, ἀλλὰ μετὰ δοκιμασίας τοῦ ἐπισκόπου ἐν ταῖς τελευταίαις ἰανανοαῖς τούτων ἀξιουσθαι· τῆς νόσου δὲ, εἰ οὕτω συμβαίη, ράϊσαντας, καὶ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπανιόντας, τῆς μὲν θείας εἴργεσθαι κοινωνίας, ἐν τῇ χώρῃ δὲ αὐθις στήναι τῶν προτέρων ἐπιτιμιῶν, ἕως ἄν ὁ νενομισμένος αὐτῶν χρόνος ἐκμετρηθῇ.

Ταῦτα καὶ ὁ Σ' τῆς ἐν Ἀγκύρῃ διορίζεται, τῷ ἔτι μετανοοῦντι, εἰ κίνδυνός ἐπισυμβαίη, καὶ προσδοκία θανάτου ἐκ νόσου, ἢ ἄλλης οἴασουν προφάσεως, τοῦτον εἰς κοινωνίαν μὲν, ἀλλ' ἐπὶ ὄρω δεχθῆναι· τὸν θάνατον γὰρ ἐκφυγόντι κοινωνεῖν οὐκ ἐξέσται, τοῦ ὄρισμένου μὴ ἐξήκοντος καιροῦ τῶν ἐπιτιμιῶν.

Ὁ δὲ ε' τοῦ μεγάλου Γρηγορίου Νύσσης. Εἰ δέ τις, φησί, μὴ πληρώσας τὸν χρόνον, τὸν ἐκ τῶν κανόνων ἀφωρισμένον, ἐξοδεύει τοῦ βίου, κελεύει ἢ τῶν Πατέρων φιλάνθρωπία, μετασχόντα τῶν ἁγιασμάτων, μὴ κενὸν τοῦ ἐφοδίου πρὸς τὴν ἐσχάτην ἐκείνην καὶ μακρὰν ἀποδημίαν ἐκπεμψθῆναι· εἰ δὲ μετασχὼν τοῦ ἁγιάσματος πάλιν εἰς τὴν ζωὴν ἐπενέλθοι, ἀναμένει τὸν τεταγμένον χρόνον, ἐκ ἐκείνῳ τῷ βαθμῷ γενόμενον, ᾧ ἦν πρὸ τῆς κατ' ἀνάγκην δοθείσης αὐτῷ κοινωνίας.

Ταῦτα ἢ τῶν Πατέρων φιλάνθρωπος βούλεται γνώμη, εἰ προσπελάσει τὸ ἰσχυρῶν τῷ ἔτι καθαρομένῳ τοῖς φαρμάκοις τῆς μετανοίας, καὶ ἢ κυρία παρ' αὐτοὺς δοκεῖ, ἐφείσθαι τοῖς πρεσβυτέροις, κοινωνίαν αὐτῷ μεταδοῦναι, ὡς μὴ ἀποδιῶναι μηδένα παρ' αὐτοῖς δεδεμένον· ἀναρῶσθέντα δὲ πάλιν τὸν μήπω τὸ τοῦ καιροῦ πεπληρωκότα διάστημα, τοῖς προτέροις ὑπόδικον εἶναι καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων περιμένειν τῆς συγγνώμης τὸ σύνθημα, τοῦ χρόνου δηλαδὴ τῆς μετανοίας, μετὰ τοῦ ρύπου τῆς ἀμαρτίας δαπανηθέντος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι τῶν μετανοοῦντων τοὺς λογισμοὺς δέχεσθαι, καὶ λύειν καὶ δεσμεῖν τὰ ἡμαρτημένα, τοῖς ἐπισκόποις ἐδόθη, κατ' ἐπιτροπὴν δὲ τούτων καὶ τοῖς πρεσβυτέροις.

Ὁ Σ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανὼν τὴν τοῦ χρίσματος ποίησιν, τὴν τοῦ ἁγίου μύρομ δηληρῶδη τελῆν, καὶ τὴν τῶν κορυῶν ἀφιέρωσιν, κατὰ τι παλαιὸν γινομένην ἔθος, καὶ τὴν τῶν μετανοοῦντων καταλλαγὴν, ὅπερ ἐστὶν ἢ τῶν λογισμῶν ἐξαγγελία, καὶ ἢ τῶν ψυχικῶν ἰατρεία τραυμάτων, διὰ τῶν τῆς μετανοίας ἐπιτιμιῶν, καὶ τῆς πρὸ τῆς κρεῖττον ἐπιστροφῆς (οὕτω γὰρ ὁ ἄνθρωπος τῷ Θεῷ καταλλάττεται), ταῦτα πάντα παρὰ πρεσβυτέροις ἀπειρκε γίνεσθαι· τοῖς γὰρ ἀρχιερεῦσιν ἢ τούτων ἀνεῖται διοικήσεις, ἕτε δεσμεῖν καὶ λύειν ὀδονημέ-

CAP. VIII. *Quod oportet pœnitentiam adhuc agentes, instante morte, sancta communione participare : si convaluerint, illa rursus abstinere.*

Primæ syn. canon 13, qui pœnitentiæ pœnis adhuc obnoxii sunt, et in gravem morbum inciderunt, qui e vita excessum minitari videatur, ut ultimo et maxime necessario viatico, sacrarum mysteriorum dico participatione, non priventur, jubet; sed in extremo spiritu cum episcopi consensu illis digni judicentur. Morbum autem, si ita contingit, solventes, et ad salutem revertentes, divina quidem communione arceri, in loco vero iterum constitui priorum pœnarum, donec præstitutum illis tempus impletum fuerit.

B

Eadem etiam 6 in Ancyra synodi canon decernit: Si jam pœnitentiam agenti vel periculum, vel mortis expectatio ex morbo vel aliqua alia occasione evenierit, is ad communionem quidem, sed sub definitione recipiatur: ei autem, qui mortem evaserit, communicare non licebit, præstituto pœnarum tempore non peracto.

Quintus etiam magni Gregorii Nysseni. Si quis, inquit, tempus a canonibus statutum non peragens, e vita excesserit, jubet Patrum humanitas illum sacrarum mysteriorum participem factum, viatici ad ultimum illum et longum excessum vacuum non emitti: si vero postquam sacrarum illorum participes fuit ad vitam revertatur, ordinatum tempus maneat, in eodem gradu constitutus, in quo erat antequam, ei ex necessitate data fuit communicatio.

Hæc Patrum humana vult sententia, si mors appropinquaverit illi, qui pœnitentiæ medicamentis adhuc purgatur, et supremus dies instare videatur, presbyteris concedi communionem illi dare, ut nullus ab eis ligatus discedat: si vero rursus convaluerit, temporis spatium nondum peracto, prioribus pœnis obnoxium esse; a presbyteris vero remissionis promissum expectare, temporis scilicet pœnitentiæ, cum peccati sordes dissipatur.

181 CAP. IX. *Quod pœnitentium confessiones accipere, et solvere, et ligare peccatores episcopis conceditur: illorum vero consensu etiam presbyteris.*

Sextus Carthaginensis synodi canon chrismatis confectionem, nempe sancti unguenti administrationem, et puellarum consecrationem, juxta morem antiquum factam, et pœnitentiam reconciliationem, quæ est confessionum denuntiatio, et animæ vulnerum, per pœnitentiæ pœnas, et ad id quod melius est conversionem medela (ita enim Deo reconciliatur homo), omnia hæc a presbyteris fieri prohibuit. Horum etenim administratio antistitibus conceditur, quippe qui ligandi et solvendi potestatem habentes, apostolorum typum ferunt, quibus

talem potestatem concessit Christus. Quare qui sine episcopi concensu confessiones hominum excipiunt sacra di monachi, male faciunt et valde periculose; neque enim solvendi, neque ligandi facultatem habent; multo magis vero profani monachi; illis enim omnino permittitur, ut confessiones hominum excipiant et judicent, nequaquam licitum est. Sed et septimus pœnitentium reconciliationem, si de vita periclitentur, sine episcopi permissu presbyteros facere oportere non existimat.

Eadem etiam 46 decernens: Si vero absit, inquit, episcopus, et is qui pœnitentiam agit in periculum adductus sit, illum reconciliet presbyter. Quare et 8 cap. litteræ K, et in 31 cap. lit. E can. 40 syn. Neocæsariensis.

Quod civilibus postea legibus humanioribus visum supplicis uti.

Quin etiam vetustiores leges in humanius, et non quale prius habuerunt, iudicium, in dicta legum repetita recensione commutantur; ipsa enim abrogat morem statim interficiendi eos qui in magnis criminibus deprehensi sunt. Imperator enim, qui istam repetitam correctionem fecit, nullum eorum, quæ sunt in digestis vel institutis crudele supplicium probavit; neque enim capite plerere decrevit, neque lapidibus obruere, vel comburere, vel laqueos intendere; prohibuit etiam in maris profunditate suffocationem. Licet autem quasdam capitales dare pœnas aliquando jubet, non tamen, inquit, mortiferas, sed solum relegari, vel in carcerem includi, oculorum effossionem, manus amputationem, et aliam corporis injuriam pati, quæ conversionis opportunitatem illi, qui puniendus est, temporis extensione præbeat, et illis qui lapsi sunt resipiscantiam. Omnibus enim novellarum legibus humanius videtur præcedentes leges interpretari, et sic sententias ferri. Si vero leges civiles humanitatem adeo exerceant, multo magis ecclesiasticæ. Docemur enim a Christianorum corpore excindere hæreticos, ut et eos qui absurdum tenentur criminibus, punire vero non dicimus, sed incurabiles legi civili tradere, ut a magistratibus illatæ adversus eos sententiæ executioni mandentur.

182 CAP. X. De iis qui impuris cibis vescuntur.

Sanctus Gregorius Thaumaturgus in primo suo canone, Non gave, inquit, affert damnum, si prohibitos in barbaris cibos, vel etiam quæ idolis sacrificantur, degustarent captivi, propter necessitatem et vim corporalem natura cibum necessario exigente. Ipse enim inquit Servator, « Non quæ in ventrem intrant coinquinant hominem, sed quæ egrediuntur. » Igitur qui cibos impuros comederint minus puniuntur, si servitutis iugo laborantes et legitimi alimenti inopia vetitos cibos te-

νοισ, τύπον φέρουσι τῶν ἀποστόλων, οἷς τὴν ἐξουσίαν τούτην ὁ Χριστὸς ἐνεχείρισεν· ὥστε οἱ χωρὶς ἐπιτροπῆς ἐπίσκοπου δεχόμενοι λογιστοὺς ἀνθρώπων ἱερωμένοι μοναχοὶ κακῶς ποιοῦσι, καὶ λίαν ἐπικινδύνως· οὔτε γὰρ λύειν, οὔτε ὀσμεῖν ἔχουσιν ἐξουσίαν, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἱ ἄνθρωποι μοναχοί· τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτρέψαι ὅλως λογισμοὺς ἀνθρώπων ἀναδέχασθαι καὶ κρίνειν ἤκιστα θεμιτόν. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἔβδοςμος τὴν καταλλαγὴν τῶν μετανοούντων, εἰ περὶ τὴν ζωὴν κινδυνεύουσιν, οὐκ οἴεται δεῖν τοὺς πρεσβυτέρους ποιεῖν, ἐπισροπῆς ἄνευ τοῦ ἐπίσκοπου.

Ταῦτα καὶ ὁ μγ' διορίζομενος, εἰ δὲ ἄπεισι, φησὶν, ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ ἐν μετανοίᾳ ὢν ἐν χρόνῳ κινδύνου γεγένηται, καταλλαττέτω τοῦτον καὶ ὁ πρεσβύτερος. Ζήτει καὶ τὸ η' κεφ. τοῦ K στοιχείου, καὶ ἐν τῷ λα' κεφ. τοῦ E στοιχείου κανόνα μ' τῆς ἐν Νεοκισαρελα συνόδου.

Ἔτι καὶ τοῖς πολιτικοῖς ὕστερον νόμοις φιλανθρωπότερον ἔδοξε ταῖς τιμωρίαις κεχρησθαι.

Ἄλλὰ καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν νόμων ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον, καὶ οὐκ ὡς εἶχον πρότερον κρίσεως, ἐν τῇ λεγομένῃ τῶν νόμων ἀνακαθάρσει μεταδέβληται· ἀναιρεῖ γὰρ αὕτη τὸ εὐθὺς ἀναιρεῖσθαι τοὺς μεγάλους ἐαλωκότας ἐγκλήμασιν. Ὁ γὰρ τὴν ἀνακάθαρσιν ταύτην συνθέμενος βασιλεὺς οὐδεμίαν οἷ ἐν τοῖς διγέστοις ἢ ταῖς διατάξεσιν ἀπάνθρωπον ποινὴν προσήκατο· οὔτε γὰρ κεφαλῆς ἀφαγεῖν ἐθέσπισεν, οὔτε καταλεύειν, ἢ καίειν, ἢ βρόχον ἐξάπτειν· ἀπέσκηκε δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ τῆς θαλάττης βυθῷ πνιγμονὴν. εἰ δὲ καὶ ὑποσχέιν τινὰς κεφαλικάς εἶσθ' ὅτε κελύει ποινὰς, ἀλλ' οὐ τὰς θανατηφόρους ἐκείνας φησὶ, τὸ δὲ ὑπερορῆσαι, ἢ ἐν εἰρηκτῇ περιορῆσαι, τὴν τῶν ὀφθαλμῶν ἐκκοπήν, τὴν ἀφαγεῖν τῆς χειρὸς, καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὸ σῶμα λύσθην, ἢ δύναιτ' ἂν καὶ ἐπιστροφῆς καιρὸν παρασχέιν τῷ τιμωρουμένῳ, τῇ τοῦ χρόνου παρατάσει, καὶ τῶν ἐπταισμένων μετάνοιαν. Πᾶσι γὰρ τοῖς νόμοις τῶν νεαρῶν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον δοκεῖ τοὺς προλαβόντας ἐρμηνεύεσθαι νόμους, καὶ οὕτω τὰς ἀποφάσεις γίνεσθαι. εἰ δὲ οἱ πολιτικοὶ νόμοι οὕτω μεταποιοῦνται φιλανθρωπίας, πολλῶν μᾶλλον οἱ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκκόπτειν γὰρ τοῦ σώματος τῶν Χριστιανῶν τοὺς αἰρετικούς δεδιδάγμεθα, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐνεχομένους ἐγκλήμασι, τιμωρεῖσθαι δὲ οὐ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ἀμεταθέτως ἔχοντας, τῷ πολιτικῷ νόμῳ παραδιδόναι, ὡς πρὸς τῶν ἀρχόντων τὰς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεις ἐκφέρεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ μιτροφαγησάντων.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς ἐν τῷ α κανόνι, Οὐ βαρεῖαν ἐμποεῖ, φησὶ, τὴν βλάβην, εἰ τῶν ἐν τοῖς βαρβάροις ἀπηγορευμένων βρωμάτων, ἢ καὶ εἰδωλοθύτων ἐγεύσαντο οἱ ἀχιμάλωτοι, δι' ἀνάγκην καὶ βίαν σωματικὴν, τῆς φύσεως τραφηναὶ βιαζομένης. Αὐτὸς γὰρ εἶρηκεν ὁ Σωτὴρ, ὅτι « Οὐ τὰ εἰσπορευόμενα εἰς τὴν κοιλίαν κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα. » Διὰ γε μὴν τὴν μιτροφαγίαν ἡττόνως ἐπιτιμηθήσονται, εἰ καὶ τῆς νενομισμένης τροφῆς ἀπορίᾳ τῶν ἀπειρημένων

ἦψαντο, δουλείας ζυγῷ πιεζόμενοι· εἰ δὲ τρυφῇ A
περὶ πλείονος ποιούμενοι καὶ ἀδδῶφαγίαν, οὐδὲ τῶν
μεμολυσμένων ἀπέσχοντο, διαδέβληγται, διὸ δὴ καὶ
σφοδρότερον ἐπιτιμηθήσονται. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ α'
κεφ. τοῦ Α' στοιχείου κανόνα ζ' τῆς ἐν Ἀγκύρα συν-
όδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ μίμων καὶ σκηνικῶν.

Ὁ ζγ' τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου κανὼν τοὺς
μίμους καὶ σκηνικούς, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ὠρμημέ-
νους θρησκείας, καὶ βαπτισμένους, μὴ ἀναγκάζε-
σθαι αὐθις παρεγγυῆ ὑπὸ τοῦ δήμου τὰ τῆς παλαιᾶς
μετιέναι κακίας, εἰ καὶ ὥσπερ τι λειτούργημα καὶ
ἀπαράιτητον χρέος καὶ ἄκοντες εἰλκοντο ταῦτα ἐπι-
δείκνυσθαι, κατὰ τι παλαιὸν ἔθος, ἐν ταῖς μεγίσταις
καὶ μέλιστα τῶν πόλεων, ἔνθα καὶ τὰ θεάτρα ἦν.
Τῶν δὴ μίμων καὶ σκηνικῶν, τῶν διάφορα πρόσωπα B
δηλαδὴ μιμουμένων καὶ ὑποκρινομένων (σκηνῆν
γὰρ λέγουσι τὴν ὑπόκρισιν), τοὺς μὲν ὑπ' ὄψιν τοῦ
βασιλέως ταῦτα ὑποκρινομένους, ἐντίμους ἔχουσι
τῆς πολιτείας οἱ νόμοι· οἳ γε μὴν ἐν πανηγύρεσι καὶ
δήμων ἄλλαις συνάζεσι γέλωτα τοῖς ὀρώσι κινουῦντες·
τοῖς ἐπὶ κόβρης βραπίμασι καὶ ψοφήμασι, ἄτιμοι
τοῖς νόμοις λογιζονται.

Ζῆτει ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Δ' στοιχείου κανόνα ρκθ'
τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου, καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Θ'
στοιχείου κανόνα να' τῆς ζ' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Περὶ μισθώσεως.

Νόμοι.

Ἐὰν χωρὶς αἰτίας καταλείπη τὸν ἀγρὸν ὁ μισθω-
σάμενος, πρὸ συμπληρώσεως τοῦ χρόνου, δίδωσιν
δλω τοῦ χρόνου τὸν μισθόν.

Ὁ μισθωσάμενος ἵππον ἐπὶ τὸ βαστάσαι τι δῆλον, C
καὶ βαρύτερον ἐπιθείς καὶ βλάβας, ἐνέχεται ὑπὲρ
τῆς βλάβης.

Ἐὰν χρῆσται τις ἵππῳ ἕως ὠρισμένου τόπου,
ὑπὲρ δὲ τοῦτον ἀπενέγκῃ ἢ πέμψῃ, τὴν συμβῆσαν
ἐπ' αὐτῷ βλάβῃν ἢ θάνατον, τὸν χρῆσάμενον ὀρᾶν,
καὶ τὸ ἀζήμιον ποιῆσθαι τοῦ κυρίου τοῦ ἵππου.

Ὁ δύναται ἐκβαλεῖν ἄκοντα τὸν μισθωσάμενον ὁ
μισθώσας, πρὸ τοῦ ὠρισμένου χρόνου, κἂν ἄλλος αἰ-
τοῦ πλείονα εἰσαγάγῃ μισθώματα, καὶ ἂν εὐγνω-
μονῇ ἐκεῖνος περὶ ὁ ὠμολόγησε δοῦναι μισθώμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Περὶ μνηστείας.

Νόμος.

Ὁ τὴν ἰδίαν μνηστὴν πρὸ τῆς ἡβῆς, ἦτοι τοῦ ἰγ' D
χρόνου, φθείρας, εἰ μὲν οἱ τῆς κόρης γονεῖς οὐ βού-
λονται τὴν τοιαύτην διαλύσαι μνηστείαν, ἀναμενέτω
τῷ γάμου τὸν χρόνον. Εἰ δὲ διὰ τὴν φθορὰν δια-
λύσαι βούλονται, ἀπαρμποδίστως ἢ τοιαυτῇ λυέσθω
μνηστεία, καὶ ὁ φθορεὺς τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑποστά-
σεως τὸ τρίτον μέρος τῷ μέρει διδύτω τῆς κόρης.
Ζῆτει καὶ τὸ ιε' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ μοιχείας.

Ὁ Νύσσης μέγας Γρηγόριος ἐν τῷ δι' κανόνι,
Ἡρεσε, φησὶ, τίσι τῶν ἀκριβοτέρων, καὶ τὸ κατὰ
τὴν πορνείαν πλημμέλημα μοιχείαν εἶναι νομίζειν,
διότι μία ἐστὶν ἢ νόμιμος συζυγία καὶ γυναικί

tigerunt : sint vero luxui maxime deditit sin et vo-
racitati, neque ab impuris abstinerunt, pœnis
obnoxii sunt : qua propter et graviori supplicio pu-
nientur. Quære etiam in 1 capite litteræ A canonem
7 Anoyranæ synodi.

CAP. XI. De mimis et scenicis.

Carthaginensis syn. 63 canon mimos et sceni-
cos ex Græcorum superstitione conversos et bap-
tizatos a populo antiquam malitiam rursus exhibere
cogi interdicit ; licet tanquam officium aliquod et
inexcusabile debitum etiam invitati ad ea munia
juxta antiquam aliquam consuetudinem trahebantur,
in magnis præsertim civitatibus, ubi theatra
fuerunt. Mimorum porro et scenicorum, qui di-
versas scilicet personas imitantur et simulant B
(scenam enim simulationem vocant) eos quidem,
qui in imperatoris conspectu hæc simulant, honora-
biles judicant leges civiles ; qui vero in congrega-
tionibus et aliis populorum conventibus mutuis
verberibus risum spectatoribus movent, a legibus
infames judicantur.

Quære in 8 capite littera Δ can. 129 Carthagin.
syn., et in primo capite litteræ Θ can. 51 sext. sy-
nodi.

CAP. XII. De elocatione.

Leges.

Si conductor ante tempus conductionis expletum
sine causa fundum deseruerit, totius temporis re-
ditum persolvit.

Si quis equum conduxerit ad certum onus por-
tandum, eumque graviori onere imposito læserit,
ex damno tenetur.

Si quis ad locum usque designatum commodato
acceperit equum, ultra autem illum vel egerit vel
miserit, de damno vel morte, quæ illi contingere
possint, viderit ipse, qui mutuo accepit ; et, ut equi
dominus indemnis sit, curare tenetur.

Locator ante constitutum tempus conductorem
invitum ejicere non potest, licet alius majores illo
dederit pensiones ; si libenter etiam pensionem, de
qua pacti sunt, dederit.

183 CAP. XIII. De sponsalibus.

Lex.

Qui suam sponsam ante ætatem, scilicet 13
annorum, vitiat, si quidem virginis parentes hæc
sponsalia dissolvere nolunt, matrimonii tempus
expectet. Sin vero propter corruptionem volunt
dissolvere, sine impedimento ejusmodi sponsalis
dissolvantur, et corruptor suiipsius substantiæ
tertiam partem virginis parti det. Quære et 15 ca-
put litteræ Γ.

CAP. XIV. De adulterio.

Magnus Gregorius Nyssenus in tertio ejus canone,
Placuit, inquit, subtiliorum nonnullis etiam forni-
cationis peccatum adulterium esse existimare, quo-
niam una est legitima conjunctio, et mulieris cum

viro, et viri cum muliere. Quidquid ergo non est legitimum, est omnino legi contrarium; et qui non habet proprium, habet omnino alienum. Homini enim una a Deo data est auxiliatrix, et mulieri unum appositum est caput. Ergo si quis quidem proprium vas suum (ut divinus Apostolus nominat) sibi ipsi possederit, ei lex naturæ justum usum concedit. Si quis autem extra proprium conversus fuerit, erit omnino in alieno; id autem unicuique alienum est, quod non est proprium, etiamsi nulum dominum in confesso habeat. Non longe ergo a peccato aduletrii fornicationem distare ab iis qui rem paulo diligentius examinant, ostensum est, cum dicat etiam sacra Scriptura. Ne multus sis cum aliena. Sed quia a Patribus indulgentia quædam concessa fuit imbecillioribus, vel administratio et demissio, distinctum est peccatum hac generali divisione, quod fornicatio quidem dicitur libidinis expletio, quæ fit sine ulla alicujus viri injuria; adulterium vero, insidiæ et injuria, quæ alteri viro inferuntur. Universale etiam est ejus remedium, ut a concitata in ejusmodi voluptates rabie per pœnitentiam homo purus efficiatur. Quoniam autem ab iis qui fornicatione polluti sunt, injuria aliqua cum hoc peccato non est commissæ, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est, qui adulterio inquinati sunt, quoniam duplum est eorum peccatum; unum quidem in illicita voluptate, alterum autem, quod in injuria, quæ alteri fit, consistit. Quia igitur qui fornicatione polluti sunt, post novem annos communionem digni judicantur, adulterii peccatum tempore duplicatur, ad octodecim annos protractum; secundum inquinati autem dispositionem, vel citius vel tardius sacri mysterii participatio conceditur. Quære etiam primum ejus canonem in primo capite litteræ A.

Magnus Basilius in 58 can. adulterum per quindecim annos a communionem ejicit.

Vicesimus Ancyranae syn. can., adulteri et adulteræ pœnam ad septem annos contrahens, post horum expletionem quod perfectum est illos assequi dignum censet.

Sexagesimus primus vero sanctorum apostolorum, eum qui fornicationis, vel adulterii, vel alicujus alius prohibita actionis manifesto convictus fuerit, non solum in sacerdotium, sed neque in clericum omnino promoveri concedit.

Octavus Neocæsariensis syn. canon, adulteratæ uxoris maritum, in cujuscunque gradus ministerium **18.** constituere, non esse legitimum edicit: sacro vero ordine initiatum, si uxor ejus adulterata sit, vel illius consuetudine se jungi jubet, vel separari non volentem sacerdotio amoveri. Nam polluta conjunctione contaminatus non est dignus, impurus cum sit, pura et sancta mysteria contrectare. Etsi enim viro licet sine discrimine adulteratam accipere, et peccatum condonare: sacratis autem hoc non conceditur, juxta 18

Ἀ πρὸς ἄνδρα, καὶ ἄνδρὶ πρὸς γυναῖκα. Πᾶν οὖν το μὴ νόμιμον, παράνομον πάντως, καὶ ὁ μὴ τὸ ἴδιον ἔχων δηλαδὴ τὸ ἀλλότριον ἔχει· τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ μία δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοήθης, καὶ τῇ γυναίκε μία ἐφήρμοσται κεφαλή. Οὐκοῦν, εἰ μὲν τις τὸ ἴδιον αὐτοῦ σκεῦος, καθὼς ὀνομάζει ὁ θεὸς Ἀπόστολος ἑαυτῷ κτήσαστο, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν. Εἰ δέ τις ἔξω τοῦ ἴδιου τραπέτη, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται· ἀλλότριον δὲ ἐκάστῳ πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, καὶ μὴ ὁμολογούμενον ἔχη τὸν κυριεύοντα. Οὐκοῦν οὐ πόρρω τοῦ κατὰ τὴν μοιχείαν πλημμελήματος καὶ ἡ πορνεία οὖτος τὸν ἀκριθέστερον ἐξετάζουσι λογισμὸν εἰδείχθη, λεγοῦσης καὶ τῆς θείας Γραφῆς, Μὴ πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς ἀσθενεστέροις ἐγένετό τις παρὰ τῶν Πατέρων συμπεριφορὰ, εἴτουν οἰκονομία καὶ συγκατάθεσις, διεκρήθη τὸ πλημμελέημα τῇ γενικῇ διαιρέσει ταύτη, ὡς πορνείαν μὲν λέγεσθαι τὴν χωρὶς ἀδικίας ἐτέρου γινομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν, μοιχείαν δὲ, τὴν ἐπιβουλήν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου. Καὶ καθολικῇ μὲν ἐστὶ ταύτης θεραπεία, τὸ τῆς ἐμπαθοῦς λύσεως, τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, καθαρὸν ἐκ μεταμελείας γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον. Ἐπει δὲ τῶν ἐν πορνείᾳ μολυνθέντων ἀδικία τις τῇ ἀμαρτίᾳ ταύτῃ οὐ καταμείκται, διὰ τοῦτο διπλασίων ὠρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσιν, ἐπεὶ καὶ διπλῆ τούτοις ἡ ἀμαρτία, μία μὲν, κατὰ τὴν ἄθεσμον ἡδονὴν, ἕτέρα δὲ, ἡ κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἀδικίαν σονισταμένη. Ἐπει τοίνυν οἱ ἐν πορνείᾳ μολυνθέντες δι' ἐτῶν ἑννέα τῆς κοινωνίας ἀξιοῦνται, ἡ κατὰ τὴν μοιχείαν ἀμαρτία τῷ χρόνῳ διπλασιάζεται, εἰς δεκαοκτῶ χρόνους ἐκτεινομένη· πρὸς δὲ τὴν τοῦ μολυνθέντος διάθεσιν, ἡ ὀστρον, ἡ βραδύτερον, ἡ τοῦ ἀγαθοῦ μετουσία συγχωρεῖται. Ζῆτει καὶ τὸν α' τούτου κανόνα ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ τοῦ Α στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ νη' κανόνι τὸν μοιχὸν εἰς δεκαπέντε ἔτη τῆς κοινωνίας ἐκβάλλει.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ κ' κανὼν τοῦ μοιχοῦ καὶ τῆς μοιχαλίδος τὸ ἐπιτίμιον μέχρις ζ' συστειλάς ἐτους, μετὰ τὴν τούτων ἐκμέτρησιν καὶ τοῦ τελείου τυχεῖν αὐτοὺς ἀξιοῖ.

Ὁ γὰρ μὲν ξα' τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν ἐπὶ μοιχείᾳ, ἢ πορνείᾳ, ἢ οἰδημένη ἀπειρημένη πράξει, φανερώς ἐλεγχθέντα, μὴ εἶς ἐκ τῶν ἐρωσύνων, ἀλλ' οὐδὲ εἰς κληρὸν ἔρχεσθαι τὸ σύνολον συγχωρεῖ.

Ὁ δὲ ἡ' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν τὸν τῆς μοιχευθείσης γυναίκος ἄνδρα, οὐ θεμιτὸν εἶναι θεσπίζει εἰς ὑπερησάν οἰουδῆτινος εἶναι βαθεμοῦ· τὸν δὲ ἱερωμένον, τῆς γυναίκος αὐτοῦ μοιχευθείσης, ἢ διαζυγῆναι ταύτης κελεύει, ἢ μὴ βουλόμενον ἀποστῆναι, τῆς ἱερωσύνης ἀφίστασθαι. Μολυνόμενος γὰρ τῇ τῆς μεμιασμένης ὁμιλίᾳ, οὐκ ἂν εἴη δίκαιος, ἀκίθαρος ὢν, τῶν, καθαρῶν καὶ ἁγίων μυστήριων ἐσάπτεισθαι. Εἰ γὰρ καὶ ἔξεστι τῷ ἄνδρὶ ἀκινδύνως λαμβάνειν τὴν μοιχευθεῖσαν, καὶ συγχωρεῖν τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοι τοῦτο

οὐ δέδοται, κατὰ τὸν κελεύοντα ἡ ἀποστολικὸν κανόνα, μὴ ἱερᾶσθαι τὸν διαθεβλημένῃ γυναικὶ συνοικοῦντα, ὃν καὶ ζητεῖ ἐν τῷ δ' κεφαλ. τοῦ Γ' στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ λδ' κανόνι, τὰς μοιχευθείσας, φησὶ, καὶ δι' εὐλάβειαν καὶ τὸν τῆς μελλούσης κρίσεως φόβον τὴν ἁμαρτίαν ἐξομολογουμένας, ἢ καὶ ὀπωσοῦν ἐλεγχόμενας ὑπὸ τε τοῦ ὄγκου τυχόν τῆς γαστρὸς, ἢ καὶ ἀπὸ τοῦ τὸ βρέφος ἀποσεκεῖν, ἀποδήμου τοῦ ἰδίου ὄντος ἀνδρός, οὐκ ἔφασαν δεῖν οἱ Πατέρες ταύτας δημοσιεύειν, ἐκ τοῦ τοὺς τόπους τῶν ἐπιτιμιῶν ἀναγκάζειν αὐτὰς διένειναι, τὸν τοῦ προσκλαίοντός φημι, τοῦ ἀκρωμένου, καὶ τοῦ ὑποπίπτοντος, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωμεν ἐλεγχθείσας. Ὁ γὰρ τῆς τοιαύτης ἀνὴρ ἐξῆυσαν τῆς ἐκκλησίας ὄρων μετὰ τῶν ἐν ἐπιτιμίαις ὄντων, καὶ περιφανεστέρως οὐ δεηθεὶς μαρτυρίας τοῦ τὸν γάμον αὐτῷ διορυγῆναι, ζῆτικᾷ διαχρήσεται ταύτην. Μεστός γὰρ ζήλου, κατὰ τὸν Σολομῶνα, θυμὸς ἀνδρός αὐτῆς· ταύτη τοι καὶ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς ἐπέταξαν, καὶ συνεύχεσθαι χωρὶς κοινωνίας, ἄχρις ἂν ὁ τῆς μετανοίας χρόνος ἐκμετρηθῇ.

Ἐν δὲ τῷ λζ', Ὁ ἄλλοτριζὺν γαμετῆ, ἢ μεμνηστευμένην ἑτέρῳ συμφθειρόμενος, καὶ μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι ταύτην, γαμετῆ συνοικῆσας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείαν ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνέγκλητος ἔσται, ἔλευθέρα οὖτος ἀνδρός.

Ἐν δὲ τῷ λθ'. Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα μοιχαλὶς ἐστὶ, φησὶ, τοῦτέστιν ἡ μοιχευθεῖσά τινι, καὶ μετὰ θάνατον τοῦ νομίμου ἀνδρός τῷ μοιχῷ, νόμῳ δῆθεν γάμου μιγεῖσα· οὐ γὰρ συγχωρεῖται τούτῳ συνοικεῖν ἢ τοιαύτη, οὔτε παρὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε παρὰ τῶν πολιτικῶν νόμων· καὶ εἰ μὴ ἀποσταίη, οὐ λύεται ταύτης ἡ ἁμαρτία, καὶ εἰ τὸν χρόνον ἐκτελέσει τῶν ἐπιτιμιῶν. Ζῆτε καὶ τὸ ε' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου, ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ις'.

Νόμοι.

Ὁ ἐπὶ μοιχείᾳ γυναικὸς κατηγορηθεὶς οὐ δύναται ταύτην γαμετῆν ἀγαγεῖσθαι.

Πάντας ὅσοι τὰς γυναῖκας αὐτῶν μοιχευόμενας εὐρίσκοντες μὴ ἀπολύουσι, τιμωρεῖσθαι κελύομεν. Πορνοβοσκός ἐστὶν ὁ τὴν ἑαυτοῦ γαμετῆν μοιχευθεῖσαν μὴ ἀπολύσας, οὐ μὴν ὁ ψιλῶς ὑποπτεύσας.

Ἀλλὰ τανῦν, καὶ μετὰ τὴν καταδικῆν, δύναται ὁ ἀνὴρ ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ μοναστηρίου τὴν μοιχευθεῖσαν αὐτοῦ γυναῖκα, κατὰ τὴν ριζ' Ἰουστινιάνειον νεαρὰν, κελύομεν, λέγουσαν, τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα, ταῖς προσηκούσας ὑποδαλλομένην τοιαύτην, μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι· καὶ εἰ μὲν εἴσω διατίας ὁ ἀπὸ αὐτῆν ἀναλαβεῖν βουληθείη, ἔφουσαν αὐτῷ δίδωμι τοῦτο ποιεῖν, καὶ συνοικεῖν αὐτῇ, μηδένα κίνδυνον ἐντεῦθεν εὐλαδομένην· οὐ γὰρ καταβλάπτεται ὁ γάμος διὰ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ γεγονότα. Εἰ δὲ ὁ προσειρημένος χρόνος παρέλθοι, ἢ ὁ ἀνὴρ, πρὶν ἀναλαβεῖν αὐτῆν, τελευτήσῃ, κελύομεν ἀποκείρεσθαι τὴν γυναῖκα, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνειν.

Εἰ περὶ μοιχείας ὁ ἀνὴρ κατηγορήσας τῆς γυναικὸς ἀπελέγξει, νηνικαῦτα, χωρισμοῦ γενομένου, ἔχει τὸν ἀνδρα κελύομεν, πρὸς τῇ πρὸ γάμου δωρεᾷ, καὶ

A apostolicum can. qui jubet, cum ejecta muliere matrimonio conjunctum non fieri { sacerdotem ; quem etiam quæras in 4 cap. lit. Γ.

Magnus Basilius in 34 can., Adulterio pollutas, inquit, et ob pietatem et futuri iudicii metum peccatum confitentes, vel quomodocunque convictas, veluti ab uteri tumore, vel etiam ab edito partu, dum mariti earum longe peregrinantur, publicare non siverunt Patres nostri, pœnarum locos illas ingredi cogendo, flentis videlicet, audientis, et substrati, ne convictis mortis causam præbeamus. Illius enim maritus, ipsam extra ecclesiæ ambitum exeuntum videns, cum iis qui pœnis subiiciuntur, et manifestioribus testimoniis non egens, quod matrimonii leges violavit, statim illam interficiet : plenus enim zelo, juxta Salomonem, animus viri ipsius. Ideoque consistere quidem cum fidelibus ordinantur, et una precari absque communione, donec expletum fuerit pœnitentiæ tempus.

In 37 vero : Qui alienam uxorem vel alicui desponsatam corrumpit, et postquam ea ablata fuerit, uxorem ducit, in prima quidem adulterii accusabitur ; in secunda autem reus non agatur, uxo a viro libera.

In 39 etiam, Quæ vivit, inquit, cum adultero, adultera est ; id est, quæ cum aliquo adulterata est, et post legitimi sui mariti mortem adultero, matrimonii scilicet lege, conjuncta est. Non enim illa una cum eo vivere permittitur, neque ab ecclesiasticis neque a civilibus legibus, et nisi desistat, ejus peccatum non solvitur, licet pœnarum tempus perfecerit. Quære et 5 cap. lit. Γ', quin et 16.

Leges.

Qui adulterii cum muliere commissi accusatur, illam uxorem ducere non potest.

Quicumque uxores suas adulterare deprehendunt, et non dimittunt, puniri eos jubemus. Leno enim est, qui propriam suam uxorem adulteratam non dimittit ; non vero qui tantum suspectam habet.

Nunc autem, et post condemnationem, vir uxorem suam adulteram ex monasterio accipere potest, juxta 117 Justiniani novellam, quæ dicit : Jubemus mulierem adulteram congruis pœnis subditam in monasterium conjici : et si intra biennium maritus velit eam reducere, damus ei potestatem hoc faciendi, et una cum ea habitandi, nullo exinde imminente illi periculo. Nullum enim præjudicium accipit matrimonium ex his quæ medio tempore facta sunt. Sin autem prædictum tempus præterierit, aut maritus, priusquam illam receperit, obierit, jubemus ut tondeatur mulier, et habitum monasticum induat.

185 Si adulterii vir uxorem suam damnans convicerit, tum separatione facta jubemus virum præter donationem ante nuptias factam etiam

dotem habere : et ad hoc, si filios non habeat, tantum accipere ex alia uxoris substantia, quantum dotis tertia pars esse cognoscitur, ut ejus proprietati et dos et a nobis definita pœna applicetur. Si enim filios habuerit ex ejus matrimonio, et dotem aliamque mulieris substantiam filiis conservari, et ita adulterum legitime convictum una cum uxore puniri. Et si quidem uxorem habeat adulter, eam et dotem et ante nuptias donationem accipere : aliam vero mariti substantiam, si sint quidem ascendentes vel descendentes usque ad tertium gradum, illos eam accipere ; sin autem non sint, eam fisco adjudicari.

Adulteris verberatis et tonsis nares abscindantur. Internuntii vero et impii hujusque facinorosi administri verberati et tonsi in perpetuum mittantur exsilium.

Quin etiam et 32 novella imperatoris Leonis congruas pœnas adulteris viris et adulteris feminis statuit.

Tricesima octava vero novella adulterum et adulteram narium abscissione punit, et decernit, quod maritus adulteræ dotem lucretur ; illam autem in monasterio includi, nec tamen invitam tonderi ; quæ vero ultra dotem sunt facultates ejus filios et monasterium dividere ; sin autem non habet liberos, ejus parentes vel alios ex ejus cognatione.

Actio adulterii intenditur, non solum ob legitime uxoris struprum, sed etiam super matrimonium, quod consistere non potest, et illegitimum, et sponsalia, et concubinatum.

Qui adulterum cum propria uxore in ipso actu deprehendit, si contingat eum occidere, non ut homicida punitur ; in sua enim propria domo in ipso actu maritus adulterum interficere potest, et illum scenicum vel infamem. Maritis autem non conceditur adulteras suas uxores interficere.

Diversæ deinde leges jubent, mulierem non aliter condemnari ut adulteram, quam per aperlas probationes, id est, per quinque testes jurantes se vidisse in ipso actu fieri adulterium. Hac ratione nec omnes possunt adulterii actionem intendere, sed quinque solum personæ, maritus, pater ejus, frater, patruus, avunculus ; ita enim magis credibilis fit quæstionis prætextus. Si vero sint peregrini qui accusant, si quidem demonstrationem adferant, narium abscissione puniuntur adulteri ; sin autem propter inimicitias accusationem detulisse convincantur, ipsi eandem pœnam subeunt. Mulier autem, quæ se adulteram ipsa fatetur, non condemnatur ; quod etiam novum est.

Qui duas uxores habet, verberetur : expulsa ab ipso uxore superinducta, et liberis ex ea natis.

Qui duas habere uxores præsumpsit, non lege ; sed facto consilii, adulterii supplicio subicitur.

τὴν προίκα · καὶ πρὸς τούτοις, εἰ παῖδας μὴ ἔχοι, τοσούτον λαμβάνειν ἐκ τῆς ἄλλης τῆς γυναικὸς περιουσίας, ὅσον τῆς προικὸς τὸ τρίτον μέρος εἶναι γινώσκεται · ὥστε τῇ αὐτοῦ δεσποτεῖα καὶ τὴν προίκα καὶ τὴν παρ' ἡμῶν ὀρισεῖσθαι ποινὴν προσκυροῦσθαι. Εἰ γὰρ παῖδας ἔχοι ἐκ τοῦ αὐτῆς συνοικεσίου, καὶ τὴν προίκα καὶ τὴν ἄλλην τῆς ρυναϊκῆς περιουσίαν τοῖς παισὶ φυλάττεσθαι, καὶ οὕτω τὸν μοιχὸν νομίμως ἐλεγχόμενον, ἅμα τῇ γυναικὶ τιμωρεῖσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἔχει ὁ μοιχὸς γαμετὴν, τὴν προίκα καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν αὐτῇ περισώζεσθαι, τὴν δὲ ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς περιουσίαν, εἰ μὲν εἰσὶν ἀνιόντες ἢ κατιόντες, ἕως τρίτου βαθμοῦ ταύτην λαμβάνειν αὐτοῦς · εἰ δὲ μὴ, προσκυροῦσθαι ταύτην τῷ δημοσίῳ.

Οἱ μοιχοὶ, τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι, ῥινοκοπέσθωσαν · οἱ δὲ μέτοιοι καὶ ὑπουργοὶ τοῦ τοιοῦτου ἀσθεδήματος γεγονότες, τυπτόμενοι καὶ κουρευόμενοι, διηνεκεῖ παραπεμφθήτωσαν ἐξορίῳ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ λβ' νεβρά τοῦ βασιλέως Λέοντος τὰς πρωτηκούσας ποινὰς διορίζεται τοῖς μοιχοῖς καὶ ταῖς μοιχαλίσι.

Ἡ δὲ λη' ῥινῶν ἐκτομῇ τὸν μοιχὸν καὶ τὴν μοιχαλίδα κολάζει, καὶ διορίζεται, τὸν μίαν ἄνδρα τῆς μοιχευθείσης κερδαίνειν τὴν προίκα, αὐτὴν δὲ ἐν μοναστηρίῳ περιορίζεσθαι, καὶ ἄκουσαν μὴ ἀποκείρεσθαι · τὰ δὲ τῆς προικὸς ἐπέκεινα πράγματα τοὺς παῖδας αὐτῆς καὶ τὸ μοναστήριον διανεμέσθαι · ἢ, παίδων μὴ ὄντων, τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἢ κατὰ γένος ἄλλως προσήκοντας.

Ἡ μοιχεία οὐ μόνον ἐπὶ φθορᾷ νομίμου γαμετῆς κινεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀσυστάτου, καὶ ἀθεμίτου γάμου, καὶ μνηστείας, καὶ παλλακισμοῦ.

Ὁ τὸν μοιχὸν μετὰ τῆς ἰδίας γυναικὸς ἐν συμπλοκῇ καταλαβὼν, εἴαν συμβῇ αὐτὸν ἀνελεῖν, οὐκ ἐθύνεται ὡς ἀνδροφόνος · ἐν μόνῳ γὰρ τῷ ἰδίῳ ὄντι ἐπ' αὐτοφώρῳ δύναται φονεῦν τὸν μοιχὸν ὁ ἀνὴρ, καὶ τοῦτον σκηνικὸν ἢ ἄτιμον ὄντα. Οὐ δέδωται δὲ τοῖς ἀνδράσι φονεῦν τὰς μοιχευθείσας αὐτῶν γυναῖκας.

Διάφοροι δὲ νόμοι θεσπίζουσι, μὴ ἄλλως τὴν γυναῖκα μοιχευθεῖσαν κατακρίνεσθαι, εἰ μὴ διὰ φανερῶν ἀποδείξεων, τουτέστι, διὰ πάντα μαρτύριον ὁμυθόντων ἰδεῖν ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν μοιχείαν τελοῦμένην. Κατὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ πάντες δύνανται κινεῖν τὸ τῆς μοιχείας ἔγκλημα, ἀλλὰ πρόσωπα πάντε· ἀνὴρ, πατὴρ αὐτῆς, ἀδελφός, θεῖος πρὸς πατρός, θεῖος πρὸς μητρός, οὕτω γὰρ εὐπιστοτέρα ἢ πρόφασις τῆς ζητήσεω γίνεται. Εἰ δὲ ξένοι εἴεν οἱ κατηγοροῦντες, εἰ μὲν ἀποδείξουσιν, ἐκτομῇ τῶν ῥινῶν οἱ μοιχοὶ τιμωροῦνται · ἂν δὲ ἀπελεγχθῶσι, δι' ἔχθραν τὴν κατηγορίαν πεποιχότες, οὗτοι τὴν τοιαύτην ποινὴν ὑπομένουσιν · ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴ ἡ γυνὴ ὁμολογοῦσα μοιχευθῆναι καταδικάζεται, ὑπερ καὶ ἐστὶ καινόν.

Ὁ δύο γαμετὰς ἔχων τυπτόσθω · ἐκδιωκόμενης παρ' αὐτοῦ τῆς ἐπεισάκτου γυναικὸς, μετὰ τῶν τεχθέντων ἐξ αὐτῆς παίδων.

Ὁ δύο γαμετὰς ἔχων πειραθεῖς οὐ νόμῳ, ἀλλὰ φάκτῳ προαιρέσεως, ὑπόκειται τῷ τῆς μοιχείας ἐγ-

κλήματι. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ ἐλευθέρως συμπλακείς, ζώσῃ τῆς αὐτοῦ γυναίκῃ, ὡς πόρνος κατακρίνεται· ὁ δὲ κατὰ γάμου κοινωνίαν δευτέραν ἀγόμενος, ὡς μοιχὸς τιμωρεῖται.

Εἰδέναι δὲ δεῖ, ὅτι εἰσὶ πρόσωπα ἀμαρτάνοντα, καὶ οὐκ εὐθύνονται· ὁ μοιχεύων τὴν γυναῖκα τοῦ ἀποδοῦλου αὐτοῦ, καὶ ὁ μοιχεύων πολύφθορον καὶ πολύκοιτον ὑπανδρὸν, τῷ τῆς μοιχείας ἐγκλήματι οὐχ ὑπόκειται, εἰ μὴ τῷ τῆς πορνείας· καὶ ὁ μὲν νῆρ τιμωρεῖται ὡς μοιχὸς, ἡ δὲ γυνὴ οὐκ εὐθύνεται, ὅτε ἄκουσαν καὶ βεβιασμένην αὐτὴν χειρὶ κρατήσῃ, εἰ καὶ αὐτὴ ἐρυθριῶσα, τὸ γεγονός εὐθὺς οὐκ ἀνήγγειλε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. Περὶ μοναστηρίων καὶ μοναχῶν.

Ὁ τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου κανὼν πρώτος μὴ ἐξεῖναι κελεύει μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου, τὴν εἰωθεῖαν πρότερον ἐπιτελοῦντος εὐχῆν, ἐν βρεβίῳ δὲ αὐτὸ τε τὸ μοναστήριον ἐγγράφεισθαι, καὶ ὅσα πρὸς τοῦ δειμαμένου αὐτῷ ἀφιέρωται, καὶ τὸ βρέβιον τῷ ἐπισκόπῳ προσαποτίθεσθαι, ὡς μηκέτι δύνασθαι τὸν ἀφιερῶσαντα ἔστιν ἂ τούτων ἀθίς ἐξειδιούσθαι. Ἐν γὰρ ἀπεξένωσεν ἑαυτὸν διὰ τῆς μονῆς ἀναθεῖς τῷ Θεῷ, πῶς οἷός τε, οἷα δεσπότης, ταῦτα διέπειν, οὐχ ὅπως καὶ ἄλλοις διαπιπράσκειν; οὐ μὴν οὐδὲ ἡγούμενον ἑαυτὸν ταύτης ἐξ καθιστάνα πρὸς γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, οὐδ' ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ προχειρίζεσθαι. Εἰ γὰρ τὰ ἀνθρώποις δεδορημένα οὐκ ἐνὶ χωρὶς εὐπροσώπου αἰτίας τὸν δωρησάμενον ἀναλαβεῖν, σχολῇ γε τῶν ἀνατεθειμένων Θεῷ τὴν κυριότητα ὁ ἀναθεῖς ἰδιοποιήσεται, ὡς προσηγορίᾳ μόνῃ καὶ μὴ πράγματι τὴν ἀφοσίωσιν εἶναι.

Ὁ δὲ κδ' τῆς δ' συνόδου κανὼν, ἔτι δὲ καὶ τῆς ς' ὁ μβ', τὰ ἀπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ὃν ἔθος εὐχῆν προκαταβάλλεσθαι τῆς οἰκοδομίας, ὡς περ τινὰ θεμέλιον ἀβράγῃ, ἐπιτάττουσι μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια, καὶ τὰ προσήκοντα τούτοις πράγματα φυλάττεσθαι ἀνεκποίητα, καὶ μηκέτι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγύγια· τοὺς δὲ τοῦτο μὴ τηροῦντας κανονικῶς εὐθύνεσθαι, ἱερωμένους μὲν δηλαδὴ καθαιρέσει, λαϊκοὺς δὲ ὑποβαλλομένους ἀφορισμῷ. Ζήτει καὶ ἐν τῷ ἐβ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα ιζ' τῆς ζ' συνόδου.

Ὁ δὲ ταύτης κ' οὐκ οἴεται δεῖν ἀπὸ γε τοῦ νῦν διπλᾶ γίνεσθαι μοναστήρια, καὶ τοῖς μοναχοῖς ἔγγιστα τὰς μοναζούσας οἰκεῖν· σκανδάλου γὰρ καὶ προσκόμματος τοῖς πολλοῖς αἴτιον τοῦτο γε. Ἄλλ' ὅπως ἤρесе μετὰ τῶν ἰδίων ἀποτάξασθαι συγγενῶν, οἱ μὲν ἄνδρες εἰς ἀνδρῶν, αἱ δὲ γυναῖκες εἰς γυναικῶν εἰσίστασιν, φησὶ, μοναστήρια. Τὰ δὲ ἄχρι καὶ τήμερον διαρκέσαντα διπλᾶ μοναστήρια, αἰδοῖ τοῦ ταῦθ' οὕτως ἔχειν τυπώσαντος Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν Βασιλεῖου, οἰκονομείσθωσαν, ὡς ἐκεῖνός γε διατάσσεται· συνδιατεῖσθαι δὲ καὶ συναναστρέφεσθαι μοναχοὺς μοναστρίαις οὐ δεῖ, ἅτε βλαβερὸν καὶ ἀθέμιτον· οὔτε παρβήσαν πρὸς αὐτὰς ἔχειν, οὔτε ἰδία προσομιλεῖν, μὴ ὅτι κατὰ μόνας αὐταῖς συν-

Qui enim cum liberta, vivente ipsius uxore, rem habet, ut fornicator condemnatur. Qui in matrimonio secundam communionem recipit, ut adulter punitur.

Scire autem oportet, quod sunt personæ, quæ peccant, 186 et non corriguntur: nempe, qui servi sui uxorem adulterio vitiat, et qui feminam viro subjectam, quæ non paucos ad impudicitiam allexit, et cum multis concubuit, stuprat, adulterii crimini non subjicitur, sed fornicationis tantum. Et vir quidem tanquam adulter punitur, mulier vero non corrigitur, quando invitam et impulsam illam vi vicerit, licet illa erubescens, marito suo quod factum est, statim non annuntiaverit.

CAP. XV. De monasteriis et monachis.

Primæ et secundæ dictæ synodi canon primus interdicat monasterium ædificare absque episcopi sententia, debitam primo benedictionem peragentis; in brevi autem et ipsum monasterium inscribi, et quæcunque a conditore illi donantur; et breve in ædibus episcopalibus reponi, ut non possit ille qui dedicavit, illa in proprium usum iterum convertere. Quæ enim sibi quis adjudicavit per monasterium Deo addicens, quomodo potest, ac si adhuc esset dominus, illa administrare et aliis dividere? Nec etiam monasterii præfectum absque episcopi sententia illum seipsum constituere, nec alium ejus loco deligere patitur. Etenim, si quæ homini quispiam largitus est, amplius auferre sine causa, qui donavit, haud potest; quo jure, quæ Deo dedicata sunt, in suam possessionem, qui donavit, rapiat, tanquam nomine tantum, non re facta fuisset dedicatio?

Vicesimus quartus syn. iv canon, porro et vi synodi 49, quæ semel juxta episcopi voluntatem consecrata sunt monasteria, cum esset consuetudo precatationi præmittere exstructioni, tanquam quoddam fundamentum infrangibile, perpetuo manere monasteria ordinant, et res, quæ ad ea pertinent, non alienandas servari, eaque non amplius fieri sæcularia habitacula: eos autem, qui hoc non observant canonice puniri, sacratos quidem depositioni subjiciendos esse; laicos vero segregationi. Quæ etiam in 42 cap. lit. E canonem 17 septimæ synodi.

Hujus vero 20 canone dehinc interdicatur duplex monasterium in iisdem ædibus, et prope monachos monachas habitare: illud enim scandali et offensionis causam multis præbet. Sed quibuscunque placuit cum propriis cognatis in mundo renuntiare, viri quidem in virorum, feminae vero in feminarum, inquit, monasteria ingrediantur. Quæ autem hucusque permanent duplicia monasteria, divini nostri Patris Basilii hæc ita se habere ordinantis reverentia, administrentur, prout ipse instituit. Simul vero degere et versari monachos et monachas non oportet; quippe periculosum et illicitum illud est. Neque illis concedatur licentia, ut simul colloqui queant, neque una cum illis cibum capere;

et quæ vitæ necessaria a viris ad regulares feminas deferuntur, extra portam hæc accipiat præfecta cum alia vetula monacha. Si quis etiam monachus necessario negotio cognatam suam visere vehementer desiderat, præsentem præfectam cum ea colloquatur exiguo et brevi sermone, et statim ab ea recedat.

Quatus iv synodi canon monasterium ædificare vel oratoriam domum, præter civitatis episcopi sententiam, inhonestum ducit; monachos autem, qui sincere et non prætextu monasticam elegere vitam, **187** quietem non obiter habere jubet, et soli jejunio et orationi vacare, et in quibus ordinati sunt locis fortiter perseverare. Qui igitur ita vivunt, æquum esset, ut præ aliis monachis privilegia sortiantur: cedant nihilominus et illi regionis episcopo, quemadmodum clericis jubet lex, et nihil sacerdotale exsequantur, in aliam regionem discedentes, absque episcopi pacificis et commendatiis litteris. Qui propria relinquunt monasteria, et civitates negligenter et inordinate circumcursant, et ecclesiastica et civilia negotia perturbant, ut neque divina a suis, neque humana secundum convenientem ordinem administrari sinant; quæ ad vitam scilicet spectant a laicis, a monachis autem et clericis ea quæ sunt Deo dedicata; hos vel invitos monasteriis includi jubet, nisi quidam ad necessariam forsitan civilium negotiorum administrationem a civitatis episcopo veniam consecuti sint, qui scilicet e clericis et laicis tunc existentibus hæc melius administrare norunt. Decernit etiam, ut nullus servus a monasteriorum præfectis ad monasticam vitam admittatur, præter domini sui voluntatem, ne nomen Dei blasphemetur; eum vero, qui hanc definitionem transgreditur, excommunicandum esse: civitatis porro episcopum eam oportere, quam par est, monasteriorum curam gerere, ne rerum ad illos pertinentium molestia monachorum perturbent quietem. Quære 22 et 25 capita litteræ E.

De modo quo accipi debent illi qui tonderi volunt.

Canon autem 43 concilii sexti, Conceditur, inquit, cuivis Christiano, etiamsi graviter deliquerit, **D** statum monasticum ingredi, qui vitam quidem pœnitentialem accurate nobis repræsentat: nam velut columna quædam pœnitentiam externo habitu, vinctu, moribusque exprimit, atque nosmet ejus semper memores præstat. Neque vero ad delictorum multitudo, aut etiam magnitudo desperationem nobis creet: neque modus vivendi cuiquam obstat, quominus hunc tam gratum Deo scopum attingat. Dixit enim Salvator noster: « Illum qui ad me venit, nentiquam ejiciam foras. »

Canon vero 40, Quamvis, inquit, hosce qui ut Deo jungerentur, jam rebus sæcularibus longum

Α εσθλείν· τὰ δὲ γε κομιζόμενα ταῖς κανονικαῖς ἀναγκαῖα τοῦ βίου πρὸς τῶν ἀνδρῶν, ἔξωθεν τῆς θύρας ἢ ἡγουμένη ταῦτα παραλαμβανέτω μεθ' ἐτέρας μοναστρίας γραφός. Εἰ δὲ καὶ τῶν μοναχῶν τις τὴν καθ' αἶμα προσήκουσαν ἰδεῖν περὶ πλείστου ποιεῖται ἀναγκαίου πράγματος περὶ, τῆς ἡγουμένης ὄψιν αὐτῆ προσομιλείτω δι' ὀλίγων καὶ μικρῶν λόγων, καὶ ταχέως ὑποχωρεῖτω.

Ὁ δὲ δ' τῆς δ' συνόδου κανὼν μοναστήριον οἰκοδομεῖν ἢ εὐκτήριον οὐκ ἐν καλῷ τίθεται, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· τῶν μέντοι μονάχων τοὺς εἰλικρινῶς καὶ μὴ προσχῆματι τὸν μονήρῃ μετιόντας βίον, τὴν ἡσυχίαν μὴ ἐν παρέργῳ τιθεῖναι κελεύει, μόνῃ τε προσανέχειν τῇ νηστείᾳ καὶ προσευχῇ, καὶ ἐν οἷς ἀπετάξαντο τόποις προσηκέρειν. Οἱ γοῦν οὕτω βιούντες δίκαιοι ἂν εἴεν τὰ πρεσβεῖα **B** κατὰ τῶν ἄλλων φέρεσθαι μοναχῶν· ὑπέκειν μέντοι καὶ τοὺτους τῷ ἐγκριτῷ ἐπισκόπῳ, ὡς περ νόμος τοῖς κληρικοῖς, καὶ μηδὲν ἱερατικὸν πράττειν, πρὸς ἐτέρῳ ἀπαίροντας ἐπαρχίαν, χωρὶς ἀπολυτικῆς ἢ συστατικῆς τοῦ ἐπισκόπου γραφῆς. Τούς γε μὴν τὰ ἴδια καταλιμπάνοντας μοναστήρια, καὶ τὰς πόλεις ἀδιαφόρως καὶ ἀτάκτως περιιόντας, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς δὲ καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράσσοντας πράγματα, ὡς μήτε τὰ θεῖα μέρει τῷ ἑαυτῶν, μήτε τὰ ἀνθρώπινα κατὰ γὰρ τὴν προσήκουσαν τάξιν εἶναι διενεργεῖσθαι, ὑπὸ λαϊκῶν μὲν τὰ βιωτικά, ὑπὸ δὲ μοναχῶν καὶ κληρικῶν τὰ τῷ Θεῷ ἀνασθεμιμένα, τοὺτους καὶ ἄκοντας τοῖς μοναστηρίοις ἐγκλείειν κελεύει, εἰ μὴ τινες ἄρα εἰς πολιτικῶν πραγμάτων ἀναγκαίαν διοίκησιν ἐπιτραπέειν παρὰ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου, ἅτε τῶν τεχνικῶν κληρικῶν ἢ λαϊκῶν ἀσφαλέστερον ταῦτα διαθεῖναι μὴ ἀμαθῶς ἔχοντες. Ἐπιτάττει δὲ καὶ μηδένα δοῦλον τοῦς τῶν μοναστηρίων πρεσβυτέρους εἰσεδέχεσθαι ἐπὶ τὸ μόνασαι παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότητος, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλαττημῆται, τὸν δὲ τὸν ὄρον τουτονὶ παραβαίνοντα, ἀκοινώτητον εἶναι· τὸν γε δὲ τῆς πόλεως ἐπίσκοπον χρῆναι τὴν δέουσαν ποιῆσαι πρόνοιαν τῶν μοναστηρίων, ἵνα μὴ τῇ τῶν προσόντων αὐτοῖς ὀκλήσει πραγμάτων συνταράσσεται τοῖς μοναχοῖς τὸ φιλήσυχον. Ζήτε· τὸ κβ' καὶ τὸ κε κεφ. τοῦ E στοιχείου.

Περὶ τοῦ πῶς χρὴ δέχεσθαι τοὺς θέλοντας ἀποκαρῆναι.

Ὁ δὲ μγ' τῆς ε' συνόδου κανὼν, Οὐκ ἀπείρητα, φησὶ, παντὶ Χριστιανῷ, καὶ μεγάλα ἡμαρτηκότι, τὴν μοναδικὴν μετελθεῖν πολιτείαν, ἥτις ἡμῖν τὴν ἐν μετανοίᾳ ζωὴν σὺν ἀκριβεῖ σαηλογραφεί· οἷά τις γὰρ σήλη τὴν μετάνοιαν ἡμῖν τῷ ἔξωθεν σχήματι, καὶ τῷ βίῳ, καὶ τοῖς ἔθουσιν ὑπογράψει, καὶ ταύτης ἀεὶ μεμνησθαι παρασκευάζει. Μὴ δὲ τὰ τῆς τῶν πταισμάτων πληθῆς καὶ τὸ βάρος ἀπόγνωσιν ἡμῖν ἐμποισίτω· μηδέ τις τρόπος ἐμποδῶν γενέσθω τιμὴ πρὸς τὴν τοῦ θεοφιλοῦς τούτου σκοποῦ ἀποπλήρωσιν. Ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν εἶρηκε· Τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω.

Ὁ δὲ μ', Εἰ καὶ τὸ κολλᾶσθαι Θεῷ, φησὶ, πολλὰ χαίρειν πρότερον τοῖς τοῦ βίου φράσαντας πράγμα-

σι, τῆς ἐκαέθεν μακαριότητος κληρονόμους οἷδε ποιεῖν, ἀλλ' ἀνεξετάστως οὐ δέον· οὐδὲ παρὰ τὸν προσήκοντα δήπου τῆς ἡλικίας καιρὸν, τοὺς τὸν μονήρην βίον αἰρουμένους, τὸν τῆς μονῆς προστατοῦντα προσεῖσθαι δεῖ. Τῷ δὲ πλατυθῆναι περιφανῶς τὴν εὐσέθειαν, τῷ περιόντι τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ δεκαέτης ὧν τις μὴ ἀποβεβλήσθω, μόνον εἰ τοὺς τρόπους συμβαίνοντας ἔχει τῷ ἐπαγγέλματι, μὴ ὅτι καὶ τὸ δέκατον περιπεύσας ἔτος.

Ὁ δὲ ε' τῆς λεγομένης ΑΒ' συνόδου κανὼν, τοὺς τῷ μονήρην προσιόντας βίῳ, ἐπὶ τριετίαν ἐν τῇ μονῇ δοκιμάζεσθαι διωρισάτο, τὴν κοσμικὴν περικειμένους ἔτι στολῆν· ἀξιόχρεων δὲ τὴν ἐν τούτῳ τοῦ χρόνου περὶ τὸ ἐπάγγελμα πρόθεσιν ἐπιδειξαμένους, τηνικαῦτα τὸ μοναχικὸν ἀμφιένυσθαι σχῆμα. Τὰς γὰρ ἀκρίτους καὶ ἀδοκιμάστους ἀποταγὰς ὡς ἐπίπαν ἴσμεν τῇ τῶν μοναχῶν εὐταξίᾳ λυμαινομένας. Οἱ γοῦν προπετῶς ἑαυτοὺς τῷ μονήρην ἐπιβρίπτοντες βίῳ, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ μετέπειτα καὶ ἐπίπονον τῆς ἀσκήσεως ἀπεικόντες, ἐπὶ τὸν φιλόσαρκον καὶ ὕλικόν βίον ἀθλίως πάλιν ἐπαναστρέφουσιν. Εἰ δὲ τις περὶ πλείστου πεποίητο τὰ τῆς εὐλαβείας καὶ ἀρετῆς ὡς τὸ φθίσαν τοῦ βίου τοῦ μέλλοντος ὑπάρχειν ἐχέγγυον, καὶ ὁ ἐξαμηνιαῖος ἀποχρήσαι καιρός· Ἄλλ' οὐδὲ τῶν εἰσπραττομένων ἔτι τὸ δοκιμον, τοῖς νόσῳ περιπεπτωκόσι βαρεῖα, τὴν τελειώσιν ὑπερβείον τοῦ σχήματος. Τοὺς δὲ παρὰ ταῦτα δρωῦντας, τὸν τε τῆς μονῆς ἐξηγουμένον, φημί, καὶ τὸν εἰσπαρόμενον, τὸν μὲν τῆς ἀρχῆς ἐκπίπτειν, καὶ τὴν ὑποταγὴν ὑπεισέρχασθαι, τὸν δὲ εἰς ἕτερον μονῆν ἀπάγεσθαι, μηδὲν τῆς ἀκριθείας ὑφιμένην.

Περὶ τῶν χωρὶς εὐχῆς τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα περιβεβλημένων.

Εἰ δὲ τις καὶ τῆς τριετίας ἐντὸς τὸ μοναχικὸν καὶ χωρὶς εὐχῶν ἔνδυμα περιβάλλοιτο, μεγάλως ὑφέξει δίκας, εἰ ἀποδύσασθαι τοῦτο βουλευθεῖη, ὡς παίζων ἀντικρὸς ἐν οὐ παικτοῖς· καὶ ἄκων γὰρ τοῦτο περιβεβληθῆσθαι ἀναγκασθήσεται.

Ὁ δὲ β' ταύτης μὴ ἀποκείρειν ὄντιναοῦν ἐπισκήπτει, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθέναι, ἂν μὴ πρότερον ὁ μέλλων αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν ἔχειν παρῆ, ᾧ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας μελήσει, καλῶς αὐτὸς πρότερον ἔργοις τὴν ἀρετὴν ἀσκηθεῖς, καὶ οἷος πρὸς ταύτην καὶ τοὺς ὑπὸ χεῖρα ἐνάγειν.

Τοὺς μέντοι διὰ νόσον ἢ λύπην ἀποκειρομένους, ἢ ᾧ δόξαν μόνον εὐλαβείας ἐντεῦθεν κτήσασθαι, καὶ ἐν τοῖς ἰδίῳις αὐθις παρεδρεύοντας οἴκοις, μηδὲν μᾶλλον αὐτοῖς τῶν ἀσκητικῶν ἰδρώτων καὶ πόνων, τούτους μὲν εἰς ὑποταγὴν ἐν μοναστηρίῳ καθιστῶν, ἐν ᾧ ἢ ὁ ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ· τὸν δὲ παραλόγως αὐτὸν ἀποκείραντα καθαιρεῖσθαι, οἷα τῶν θείων παραδίτην κανόνων, καὶ τὴν μοναχικὴν εὐταξίαν συγχέοντα. Διὰ γὰρ τὰς ἀκρίτους ταύτας καὶ ἐπισφαλεῖς ἀποκρίσεις, ὕβρις μὲν τῷ μοναχικῷ προστρέβεται βίῳ, θεὸν δὲ βλασφημεῖσθαι φουβαίνει. Ἄλλ' οὐδὲ ὁ τὴν τρίχα πρὸς ταῖς τελευταίας ἀναπνοαῖς,

PATR. GR. CXLV.

A valedixerunt, istius felicitatis hic participes facere æquum sit, at vero absque examine minime oportet: imo nec citius debitum ætatis tempus illos, qui vitam solitariam agere cupiunt, a præfecto monasterii admitti fas est. Verumtamen ut præclare augetur pietas, superabundanti gratia Dei etiam decimum statis annum agens ne rejiciatur, dummodo dignos professione mores præbeat; imo nec is qui decimum adhuc currentem habet.

Synodi vero primæ et secundæ dictæ canon 5 eos qui ad monachatum accedunt, per triennium in monasterio, veste quidem sæculari adhuc amictos, probandos decrevit. Æquum tamen esse iudicavit, ut qui per id temporis animi sui propositum de professione demonstraverint, tum demum habitum monasticum assumant. Indiscretas enim et citra probationem factas renuntiationes ut plurimum ordini monastico perniciosas esse comperimus. Idcirco qui temere in statum monachorum sese ingerunt, paulo post ipsam piæ exercitationis laborem recusantes, rursus ad gratam carni ac sæcularem vitam misere reverti solent. Si quis vero summopere in his quæ ad religionem ac virtutem pertinent, semet exerceat, adeo ut vita antea acta futuræ non vana sponsio fuerit, vel semestre tempus sufficiat. Cæterum nec iis, qui adhuc probationem agentes in gravem morbum inciderint, ordinis consummatio differenda est. Qui vero secus fecerint, puta vel præfectum monasterii, vel candidatum, illum quidem regimine excludere statuit, et subditi conditionem subire, hunc autem in aliud monasterium abduci, ubi nihil rigoris monastici remittitur.

De iis qui absque precibus monasticum habitum induunt.

Quicumque vero intra triennium monasticum habitum et quidem absque precibus induit, prægraves pœnas luet, dummodo illum rursus exuere velit, tanquam cum rebus ludens minime ludicris; cogatur enim ad habitum istum vel nolens induendum.

Cavet etiam illius synodi canon 2, ne toneus quilibet amictu monachali utatur, nisi prius adsit qui illum in subiectione atque salutis animæ ejus curam habere debet, ipso quidem jam ante in operibus bonis præclare exercitatus, discipulosque suos ad virtutem incitandi peritus.

D

Qui vero vel morbi vel luctus causa detondentur, ut nempe famam solum pietatis acquirant, et in propriis ædibus rursus mansitant, religiosæ exercitationis sudores et labores nihil curantes, hosce sub disciplina constituendos decernit in monasterio in quo episcopus voluerit; illum autem qui sine causa semet tondet, tanquam violatorem sacrorum canonum et ordinis monastici conturbatorem, communione privandum. Nam propter promiscuas illas et incertas tonsuras ignominia vitæ monasticæ affricatur, imo et Deum blasphemari contingit. At vero nec ille qui in extremo halitu, ut monachis

mos est, rasuram patitur, licet ex respiratione sola nondum vita functus esse credatur, et quæ sunt minime sentit, dignus est qui veste monachali amictiatur. Sed habitum sæcularem resumere, aut vitam rursus publicam agere ipsi concedetur, nisi malit injunctionum vinculis subijci. Verumtamen iis, qui temere habitum monachorum arripiunt, hoc non permittitur.

Canon autem 19 synodi septimæ omnibus qui solitariam vitam in æde aliqua sacra agere cupiunt, ut per pecuniæ largitionem admissionem in eam aut omnino in ordinem ecclesiasticum impetrent, prorsus interdicit. Quippe hand licet Deo servire et mammonæ. Imo cuius principium probum non est, secundum magnum Basilium, etiam ipsum totum repudiandum. Episcopum vero vel abbatem, qui istud perpetraverit, aut cessare aut deponi jubet. Cæterum si abbas sacerdotii expertus fuerit (quod fieri sæpe videmus), e monasterio expelli, et in aliud deduci subjectionis causa. Easdem pœnas dabit et abbatissa, quæ talia ausa fuerit.

Quæcunque autem parentes ex liberorum hæreditate monasterio dedicant, repetere rursus haud licet; consecrantur enim Deo, sive is qui obtulit, in monasterio maneat, sive inde discedat: nisi forte ejus qui monasterio præsidet culpa fuerit, quod isse recesserit.

§ 39 Concilii vero, quod primum et secundum vocatur, canon numero sextus, Monachi, inquit, nihil proprium habere debent, utpote qui propter vitam in Christo abseonditam mortui facti sunt mundo. Sic enim B. Lucas eos qui vitæ monasticæ formam dederunt, eminus nobis repræsentans, Fidelium, ait, nemo eorum qui possides habet, quidquam suum esse dicebat, sed omnia illi erant communia. Unde qui vitam solitariam agere volunt, prius bona sua disponere, et quibus velint personis transmittere licet, modo non sint jure civili prohibita, ut hæretici, et nati sparii. Postquam enim professi fuerint, bonorum omnium ad monasterium ejus et dominium transit, neque ullam de rebus propriis curam gerere vel disponere eis permissum est. Si quis vero possessionem quampiam in propriis usus vertens deprehendatur. eam monasterii præfectus aut istius loci episcopus recipiat, et coram multis testibus dividens, ut ea ratione calumniæ causam evitet, et pauperibus ac mendicis distribuat. Atque insuper eum qui talem possessionem, uti Ananias iste, surripere meditalus est, debita correctione castiget. Hisce autem omnibus et monialium societas obnoxia erit.

Porro autem concilii sexti canon 41 omnino periculosum esse consuit et temerarium a vita victuque communi recedere, ac statim semet in angusta cellula includere, sibique adeo ipsis vitæ solitariæ auctores esse. Oportet enim in monasterio, ubi magna est fratrum frequentia,

ἄς γε δὴ μοναχοῖς ἔθος, ἀποκαρεῖς, εἰ καὶ μόνῃ τῷ ἀναπνεῖν τὸ μὴ νεκρὸς εἶναι πιστεύεται, καὶ τὰ ἐπ' αὐτῷ τελούμενα μηδὲλως συνείς, οἷός τε ἐστὶ τὴν μοναχικὴν περιδυσθῆναι στολήν, καὶ τὴν κοσμικὴν αὐθις ἐνδύσασθαι, ἢ ἐν τῷ κόσμῳ διάγειν συγχώρηθησεται, εἰ μὴ βούλοιο δεσμοῖς ἐπιτιμίῳν ὑποβληθῆναι. Οὐ μὴν οὐδὲ τοῖς ἐκ προπετείας τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιτιθεμένοις τοῦτο δοθῆσεται.

Ὁ δὲ 18' τῆς ζ' συνόδου ἀπειρήκει παντάπασιν τοῖς τὸν μονήρῃ βίον ἐν σεμνείῳ μετελεθεῖν προθεμένοις, διὰ χρημάτων τὴν εἰς αὐτὸ ποιεῖσθαι εἰσέλευσιν, ἀλλ' οὐδ' εἰς ἕτερον ἱερατικὸν τι τάγμα· οὐ γὰρ οἶόν τε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ· καὶ οὐ ἄρχῃ ἀδόκιμος, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον. Τὸν δὲ τοῦτο διαπραττόμενον ἐπίσκοπον, ἢ ἡγούμενον, ἢ παύσασθαι κελεύει ἢ καθαιρεῖσθαι· εἰ δὲ ἱερωσύνης ὁ ἡγούμενος ἀμοιροῖ, προβιβληνταὶ γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ ἐκ τοιούτων, τοῦ μοναστηρίου ἐκβάλλεσθαι, καὶ ἐτέρῳ πρὸς ὑποταγὴν παραδίδοσθαι. Τοῦτο δὲ καὶ ἡγουμένη τοιαῦτα τολμήσασα ὑφῆξει τὸ ἐπιτίμιον.

Ἄττα δὲ οἱ γονεῖς ἐκ τοῦ κλήρου τῶν παίδων τῇ μονῇ ἀφορίζουσιν, ἀφαιρεῖν αὐθις οὐκ ἔξεστιν· ἀφιέρωται γὰρ τῷ θεῷ καὶ τε μένη ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ τε ἐξέλθῃ ὁ ταῦτα προσνεγκῶν· εἰ μὴ ἄρα πρὸς τοῦ ἡγουμένου ἢ αἰτία συμβαίῃ τῆς μονῆς τοῦτον ὑποχωρήσῃ.

Ὁ δὲ 5' τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, οἱ μοναχοὶ, φησὶ, οὐδὲν ἴδιον ἔχειν ὀφείλουσιν, ἅτε νεκρωθέντες τῷ κόσμῳ διὰ τὴν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ζωὴν. Οὕτω γὰρ ὁ μακάριος Λουκάς τοὺς τὴν μοναδικὴν πολιτείαν τυπώσαντας, δῆλους ἡμῖν πόρρωθεν καθιστάς, τῶν πιστευσάντων ἔφησεν οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. Ἐνθεν τοι καὶ τοῖς μονάζειν ἐθέλουσιν ἔξεστι περὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς διατίθεσθαι πρότερον, καὶ οἷς δὲν βούλοιντο ταῦτα παραπέμπεσθαι προσώποις, μὴ νεκωλυμένοις παρὰ τοῦ νόμου, οἷον αἰρετικοῖς ἢ νόθοις παισὶ. Μετὰ γὰρ τοι τὸ μονασαὶ τῶν προσόντων αὐτοῖς πάντων τὸ μοναστήριον ἔχει τὴν κυριότητα, καὶ οὐδὲν περὶ τῶν οἰκείων φροντίζειν ἢ διατάτεσθαι τούτοις παρακεχώρηται. Εἰ δὲ τις φωραθείῃ κτησιν ἡντιναοῦν ἰδιοποιήσάμενος, ταύτην μὲν ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς, ἢ ὁ τῆς χώρας ἐπίσκοπος, λαβὼν καὶ πωλήσας, πολλῶν μαρτύρων ἐπ' ὄψεσι, τὴν ἐντεῦθεν διαβολὴν φυλαττόμενος, πτωχοῖς καὶ ἀπόροις διανειμάτω· τὸν δὲ τὴν τοιαύτην κτησιν κατ' ἐκεῖνον τὸν Ἀνανίαν ὑποσουλῶν μελετήσαντα, τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ σωφρονισάτω. Τούτοις πᾶσιν ὑπεύθυνος καὶ ἡ τῶν μοναζουσῶν ἔσται φραξία.

Ὁ δὲ 6α' τῆς ζ' συνόδου σφαλέρων ἡγήσατο πάντῃ καὶ ἱταμὸν, τοὺς τῆς κοσμικῆς ἀνακεχωρηκότητος ἄρει διαίτης ἐκτουὺς εὐθὺς ἐν οἰκίστῳ βραχυτάτῳ ἐγκλείειν, καὶ σφίσι αὐτοῖς γίνεσθαι τοῦ μονήρους βίου καθηγητάς. Δεῖ γὰρ πρότερον ἐν ἀδελφῶν πλειόνων σεμνείῳ τῷ τῆς ὑποταγῆς γινόμενον ἐπ

τριετίαν ἐνδεῖξασθαι· εἶτα ἐφ' ἕτερον ἓνα προσμειναντας χρόνον, ἔνθα δὴ καὶ ἐπικλείσασθαι εἴλοντο, καὶ τῆς σφῶν γνώμης ἀμεταθέτως ἔχειν ἀντικρυς ἐλεγχθείσης, ὡς οὐ κενῆς ἄρα δόξης, ἀλλ' ἀρετῆς ἐφέσει ταύτη διάγειν οἱ τοιοῦτοι προήρηνται, μετ' ἐπιτροπῆς τοῦ κατὰ τὴν χώραν ἐπισκόπου, ἐπικλεισμένους μένειν, καὶ μηκέτι τοῦ οἰκίσκου τὸ παρόπαν ἐξίεναι, εἰ μήπου κατ' ἀνάγκην ἐκδισθεῖν τινα, ἥτοι διὰ κοινῆν τοῦ λαοῦ λυσιτέλειαν, ἢ διὰ νόσον, ὅσον οὐκ ἦδη τὴν τοῦ θανάτου ψῆφον μῆνουςαν ἔσεσθαι· ἀλλὰ καὶ τότε μὴ ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου. Εἰ γὰρ δὴ ἄλλως ἐξελθεῖν βουληθεῖεν, καὶ ἄκοντας εἰσθεῖν εἰς τὸν οἰκίσκον ἐκεῖνον χρῆ, καὶ ἀσφαλῶς καθειργύνειν, ὡς μηκέτι ῥαδίαν εἶναι σπείρει τὴν ἔξοδον· προσεῖτε καὶ νηστείας αὐτοὺς ὑποβάλλειν, καὶ σκληραγωγίας κατατρυχεῖν, ὡς ἂν οὕτω θεραπευθεῖη τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν εὐμετάβολον. « Οὐδείς γάρ, φησὶν ὁ Ἰωάννης, βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὄπισω, εὐθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. »

Περὶ ἐρημιτῶν.

Ὁ δὲ μβ' τοὺς λεγομένους ἐρημίτας, καὶ μέλιντα περικειμένους ἱμάτια, τὰς τε κόμας ἐπὶ πολὺ καθεμένους, καὶ ἀνδρῶν μετὰ καὶ γυναικῶν ἀναστρέφομένους, καὶ τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα καθυβρίζοντας, τούτους ἥτοι τὰς κόμας κελεύει περιτελεῖν, καὶ σχῆμα μοναχικὸν ἀνηρῆσθαι, καὶ ἐν φροντιστηρίῳ μοναχοῖς συγκαταλεγεῖναι, ἢ μὴ αἰρουμένους τῶν πόλεων ἀπελαύνεσθαι, καὶ πρὸς τὰς ἐρημίας ἀποπέμπεσθαι, ἐξ ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἑαυτοῖς ψευδῶς ἀνεπλάσαντο.

Ὁ δὲ μζ' μήτε ἐν ἀνδρῶν μοναχηρίῳ γυναῖκα, μήτε μὴν ἄνδρα ἐν γυναικίῳ, κελεύει κλυθεῖν. Παντὸς γὰρ σκηνόλου καὶ προσκόμματος ἀνωτέρους εἶναι δεῖ τοὺς πιστοὺς, καὶ μάλιστα γὰρ τοὺς μοναχοὺς, καὶ πρὸς τὸ εὐσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν βίον ῥυθμίζειν, καὶ διευθύνειν. Τοῖς δὲ εἰς τοῦτο τόλμης ἰοῦσι κληρικοῖς τε καὶ λαϊκοῖς ἀφορισμοῦ καὶ ἀμφοῖν τιμᾶται.

Ὁ δὲ κβ' τῆς ζ' συνόδου ἱερωμένοις, καὶ οἷς ὁ βίος μονότροπος, ἐπιπλήττει κατ' ἰδίαν γυναῖξιν συνεσθίουσιν, εἰ καὶ καθ' αἷμα τοῦτοιοῦ αὐταὶ προσήκουσιν. Εἰ δὲ ταύτας συνδείπνους δεήσει λαθεῖν, μὴ ἄλλως ἢ θεοφόρων συμπρόντων ἀνδρῶν, ἢ καὶ τιμίων καὶ εὐλαβῶν γυναικῶν, ἵνα καὶ αὐτὸ τὸ τραπέζης αὐταῖς καὶ ἄλῶν κοινωνεῖν πρὸς ὠφέλειαν εἴη πνευματικὴν. « Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶν, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν τοῦ Θεοῦ ποιεῖτε. » « Πάντα μοι ἔξασιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμπέρι. » Ἀλλὰ καὶ λογισμοὺς καθαρῶν κλεψύμβων, ἤγουν ἐκπλύνειν, ἢ καθαρῶν ἥτοι καταβάλλειν, καὶ μὴ ἔξιν αὐτοὺς ἡμῶν κατεξάνιστάσθαι. Ὅδοιποροῦντι δὲ τινι τοῦτων, καὶ μὴ εὐποροῦντι ἢ κινηθῆναι, καὶ ἐν πεινοχέῳ καταλύειν οὐκ ἀπαίρηται, τῆς χρεῖας αὐτὸν κατεπεγούσης, μόνον σωφρόνως καὶ μετ' εὐλαβείας. Οἱ μὲντοι γυναῖξιν καὶ τέκνοις συζῶντες, καὶ κατὰ κόσμον βιοῦντες, οὐ κωλύονται γυναῖξιν συνεσθίουσιν. Οὐ γὰρ διαδέδλωται

A animum ad obediendum comparatum per triennium ostendere : deinde animum alium in mansiuncula, in qua includi voluerunt, degentes, et firmum animi sui propositum plene ac firmiter demonstrantes, adeo ut jam non vanæ gloriæ, sed virtutis gratia vitam illam profiteri præsumantur, cum consensu istius loci episcopi inclusos manere, neque dein ex illa mansione amplius egredi, nisi forte urgeat necessitas, vel propter communem populi utilitatem, vel ejusmodi morbum, qui mortem tantum non instare indicat ; sed et tunc quidem non sine consensu episcopi. Qui vero alias ob causas exire volunt, vel invitos in dicta mansione coerceri oportet, unde ipsis nunquam facilis sit exitus ; atque præterea jejuniis affligere, et correctionibus macerare, ita ut hac ratione corrigatur animi eorum inconstantia. « Nemo enim, inquit Salvator noster, qui manum aratro immisit, et postea tergum vertit, dignus est regno cælorum. »

De eremitis.

Tum canon 42 eremitas qui vocantur, quotquot nigris vestibus induti, et promissis admodum capillis cum viris et mulieribus versantur, eoque professionem suam debonestant, hosce aut positis comis jubet habitum monasticum sumere, et in mansione aliqua inter monachos referri, aut, si hoc recusaverint, ex urbis pelli, et ad cremos ablegari, unde falso sibi denominationem affixerunt.

C Adhæc canon 47 neque mulierem permittit in virorum monasterio, neque in muliebri virum dormire. Citra scandalum enim omne et offendiculum fideles esse decet, maxime vero monachos ; atque ad id quod decorum est et Domino gratum, vitam suam componere ac dirigere. Illos autem, qui contraire ausi fuerint, tam clericos quam laicos, excommunicatione utrosque ferit.

Veruntamen synodi septimæ canon 22 sacerdotes, nec non et illos qui vitam agunt monasticam plectit, quicumque privatim cum mulieribus convivantur, quamvis cum ipsis sanguine junctæ fuerint. Si vero hasce convivio excipere opus, non hoc quidem fiat, nisi præsentibus viris p̄vinis 190 ac matronis venerandis ac religiosis, adeo ut ejusdem mensæ ac salis communicatio illis in utilitatem spiritualom cedat. « Sive enim comedatis, inquit, sive bibatis, seu faciatis aliquid, omnia ad Dei gloriam facite. » Et : « Omnia mihi licent, at non omnia expediunt. » Imo et ipsas cogitationes purgare jubemur, scilicet aut eluere, aut purgare, seu prosternere, neque permittere ut denuo in nos assurgant. Sin vero horum aliquis iter faciat, nesciatque ubinam hospitio excipiat, ei haud interdictum est in publicam domum descendere necessitate eum urgente, modo sobrie, et cum circumspeditione sese gerat. Cæterum il qui eum

uxoribus ac liberis suis una habitant, sæcularem vitam sequentes, cum uxoribus convivari minime prohibentur. Hoc enim culpa vacat, dummodo fiat cum gratiarum erga. Deum actione, et non cum gesticulationibus scenicis, aut satanicis canticis, et modulationibus meretriciis, quæ maledictio citharam et psallerium vinum bibunt, » et quæ sequuntur.

Quinimo neque permittit concilii Carthaginensis can. 38 monachos aut clericos impune ad virgines vel viduas Deo consecratas accedere, absque consensu episcopi, aut, eo absente, presbyteri alicujus : nec tunc quidem solos cum solis versari, sed vel clericis aliis, vel Christianis honestis ac religiosis presentibus, ut tollatur omnis suspicio. « Citra scandalum enim, ait Apostolus, estote et Judæis et Græcis et Ecclesiæ Dei. » Jubemur adeo suspiciones malas evitare, falsæ licet fuerint.

De transitu e monasterio ad aliud.

Canon autem vicesimus primus synodi septimæ haud permittit monachum aut monialem propriam deserere mansionem, et in aliam se conferre. Sin vero hoc fieri contingat, laudabile esse existimat et quidem necessarium hocce hospitio excipi, ne forte sæcularibus et promiscue viventibus se immiscere cogantur; haud tamen recipi sine consensu suorum præfectorum.

Tum canon 3 synodi primæ et secundæ, quæ vocatur, excommunicationi præfectum subijcit, qui aufugientes monachos, qui ad ovile suum pertinent, non cum diligentia requisiverit, et ovem morbidam medicamentis curatam ad sacrum claustrum reduxerit. Nam si animantium ratione carentium pastor, qui erga gregem negligenter sese gerit, certo luit, quisquis ovium Christi salutem præ socordia vilipendit, quidni indeprecabiles penas dabit? Monachus vero ita revocatus, si eo redire recusaverit, unde discessit, si ita episcopo visum fuerit, segregabitur.

Dein canon quartus monachum, qui propria mansione relicta in aliam se confert, vel in habitaculo sæculari turpiter comessatur, ipsum illum, et qui susceperit, utrosque communione privandos decernit, donec is qui recesserit, in monasterium, quod improbe deseruit, fuerit reversus. Sin vero istius loci episcopus monachos quosdam pietate (ut fit) percelebres de mansione propria eximens in aliis constituerit, ut mansioni præsent (modo utræque illi episcopo subjectæ fuerint), vel domus tutelam eis commiserit : isthoc quidem cum eos qui suscipiunt, tum monachos ipsos culpa omni vacuos præstat.

Quin imo canon 80 synodi Carthaginensis episcopum puniri vult, qui monachum alienum suscipit, 191 atque ad gradum clericalem promovet, aut alicujus ex propriis monasteriis præfectu-

τούτο, εἰ μετ' εὐχαριστίας τῆς πρὸς Θεὸν γίγνοιτο, καὶ μὴ μετὰ θυμεικῶν ἐπιτηδευμάτων, καὶ σατανικῶν ἡσμάτων, καὶ πορνικῶν λογισμάτων, οἷς ἐπέρχεται ἡ προφητικὴ ἀρά · « Οὐαὶ οἱ μετὰ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου τὸν οἶνον πίνοντες, » καὶ τὰ ἐξῆς.

isthæc prophetica prosequitur : « Væ illis qui ad

Οὐδὲ ὁ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου λη' κανὼν ἐφήσει μοναχοῖς ἢ κληρικοῖς ἀδελῶς εἰσιέναι πρὸς παρθένους, ἢ χήρας, αἱ δὲ τῷ Θεῷ καθιέρωνται, τοῦ ἐπισκόπου μὴ ἐπιτετραφότος, ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ ἐκείνος ἀπῆει · ἀλλὰ καὶ τότε μὴ μόνους μόναις ἐντυγχάνειν, ἀλλὰ παρόντων ἢ κληρικῶν ἐτέρων, ἢ Χριστιανῶν ἐντίμων καὶ εὐλαβῶν, ὥστε πᾶσαν ὑποψίαν περιαιρεῖσθαι. « Ἀπρόσκοποι γὰρ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους, καὶ Ἑλλῆσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ. » ἐπεὶ φεύγειν τὴς πονηρᾶς ὑπολήψεις προστετάγμεθα, κἂν ὡς ψευδεῖς.

Περὶ μεταβάσεως ἀπὸ μοναστηρίου εἰς μοναστήριον.

Ὁ δὲ κα' τῆς ζ' συνόδου οὐκ ἐπιτρέπει μοναχὸν ἢ μοναστρίαν τὴν οἰκίαν καταλιμπάνειν μονῆν, καὶ εἰς ἐτέραν ἀπιέναι. Σύμβαν δὲ οὕτω, ξενοδοχεῖσθαι μὲν, ὡς ἀνγκαῖον, δι' ἐπαίνου τίθεται, ἵνα μὴ κοσμικοῖς καὶ ἀδιαφόρως βιοῦσιν ἐκβιασθεῖεν συμμαζῆαι · προσλαμβάνεσθαι δὲ οὐ δῆτα ἄνευ γνώμης τῶν σφῶν ἡγουμένων.

Ὁ δὲ γ' τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου ἀφορισμῶ τὸν ἡγούμενον ὑποτίθησιν, εἰ μὴ ἐπιμελῶς ἀναζητοῖ τὸς τῆς ἑαυτοῦ ποιμνης ἀποδιδράσκοντας μοναχοὺς, καὶ πρὸς τὸν ἱερὸν ἐπανάγει σκῆδον, τῇ καταλλήλῃ θεραπείᾳ τὸ νευροσηκὸς ἐπιβρῶνους πρόβατον. Εἰ γὰρ ὁ ζῶων ἀλόγων ποιμὴν, ἀμελῶς περὶ τὸ ποιμνιον διακείμενος, τιμωρίαν ἀναγκάτως ὑπέχει, ὁ τῶν τοῦ Χριστοῦ θρημεμάτων τῆν σωτηρίαν περὶ ἐλαχίστου δι' οἰκίαν βρασιώνην τιθέμενος, πῶς οὐκ ἀπαραίτητον εἰσπραχθήσεται δίκην; Ἀπειθῶν δὲ ὁ ἀνακαλούμενος μοναχὸς ἐπανιέναι ὄθεν δῆτα καὶ ἐξελήλυθε πρὸς τοῦ ἐπισκόπου ἀφορισθήσεται.

Ὁ δὲ δ' τὸν ἀποδράντα τῆς ἰδίας μονῆς μοναχὸν καὶ πρὸς ἐτέραν μετακεχωρηκότα, ἢ εἰς κοσμικὸν ἀσέμνωσ εἰσχωμάσαντα καταγώγιον, αὐτόν τε καὶ τὸν τοῦτον ὑποδεξάμενον ἀφωρισμένον εἶναι κελεύει, ἕως ἂν ὁ ἀποφοιτήσας πρὸς τὴν μονῆν, ἢ κακῶς ἐξελήλυθεν, ἐπανήκη. Εἰ μέντοι ὁ τῆς χώρας ἐπίσκοπος, ἔστιν οὗς τῶν ἐπ' εὐλαβείᾳ σεμνυνομένων μοναχῶν, ἐκ τῆς ἑαυτῶν εἰληφῶς, εἰς ἐτέραν ἐγκαταστήσειε προστασίαν μονῆς, καὶ ἀμφοτέρων αὐτῶν ὑποκειμένων δηλαδὴ τῶν μονῶν, ἢ καὶ κοσμικὴν οἰκίαν ἐπιτηρεῖν διορίσαιτο, τοῦτο καὶ τοὺς ὑποδεχομένους καὶ τοὺς μοναχοὺς ἀνευθύνους εἶναι ποιεῖ.

Ὁ δὲ π' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου ἐπιτιμᾶσθαι τὸν ἐπίσκοπον ἀξιοῖ, ὃς τὸν ἀλλότριον ὑποδεχόμενος μοναχὸν εἰς βαθμὸν καθίστησι κλήρου, ἢ καὶ ἡγουμένην οἰκείου μοναστηρίου, ἄνευ ἀπολυτικῆς τοῦ

οἰκείου ἐπισκόπου γραφῆς. Καὶ τὸν μὲν ἐπίσκοπον τῆ τοῦ ἰδίου λαοῦ ἐφεὶς κοινωσίᾳ καὶ μόνον, ἐτέρους αὐτῷ καλεῖται μὴ κοινωνεῖν· τὸν δὲ μοναχὸν, τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἡγουμενεας ἐκπίπτειν. Ζήτει καὶ τὸ ς' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ ἐν θ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανόνα κγ' τῆς δ' συνόδου, καὶ ἐν τῷ ιθ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανόνα ιη' τῆς ζ' συνόδου, καὶ τὸ κθ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου· ἐτι δὲ καὶ τὸ λγ' καὶ τὸ κ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανόνα ζ' τῆς δ' συνόδου.

Ὁ δὲ ιγ' τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου τῷ ἀναθέματι παραπέμπει τοὺς τέκνα ἔχοντας, καὶ προφάσει ἀσκήσεως ταῦτα χαίρειν ἔωντας, καὶ μὴ τὰ τῆς θεοσεβείας καὶ λοιπῆς ἀρετῆς ἐξασκούντας, πρὸς δὲ καὶ τὰ τῷ βίῳ αὐτάρκη πορίζοντας, οἷα περὶ πλείστου δῆθεν τὴν εὐλάβειαν ποιουμένους καὶ ἀσκησιν, καὶ μὴ ἐξὸν σωτηρίας αὐτοὺς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιτυχεῖν. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας Παῦλος· « Εἴ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, οὗτος τὴν πίστιν ἤρνηται· καὶ ἔστιν ἀπίστου χεῖρων. » Καὶ περὶ τῶν χηρῶν διαταττόμενος, « εἰ ἐτεκνοτρόφησαν, » προστίθει· καὶ ταῖς ἀφελικιστέραις τὰς νέας σωφρονίζειν παρεγγυᾷ, φιλάνδρους εἶναι, φιλοτέκνους· καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς πατράσι τρέφειν ἐπισκῆπτει τὰ τέκνα ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου. Ὡς ἔστι δεινὸν, θῆρας μὲν τοὺς σφετέρους σκύμνους τρέφειν τε καὶ περιέπειν, καὶ μέχρι θανάτου τούτων προκινδυνεύειν, ἀνθρώπους δὲ καὶ τὴν τῶν θηρίων ἐν τούτῳ παρελαύνειν ὠμότητα. Ἄλλὰ τῷ ἤδη ἀποκειραμένῳ οὐκ ἐφεῖται τῆς τῶν τέκνων χάριν ἐπιμελείας τὴν μονὴν ἔφν, καὶ ἐπιχωριάζειν τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ· μελήσει γὰρ τῷ Θεῷ, τῷ πατρὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτῇ τῶν χηρῶν, καὶ τῆς τούτω προνοίας.

Ὁ δὲ ιδ' τοῦ ἀναθέματος ἀξιοί, καὶ τῶν παίδων, ὅσοι προφάσει τῆς ἀσκήσεως, μὴ διὰ τιμῆς τοὺς οἰκείους πατέρας ἄγουσι, μὴδὲ γηροβοσκεῖν αἰρουῦνται· ἀλλ' ἀπρονοήτους ἔωσι πιστοῦς τε ὄντας, ἢ καὶ ἀπίστους. Προτιμητέον μέντοι, φησὶ, παντάπασιν τὴν εὐσεβειαν, ὅταν οἱ ἀπίστοι γονεῖς δηλαδὴ πρὸς τὴν οἰκίαν δυσέθειαν τοὺς παῖδας ἔλκειν πειρῶνται. Ὁ δὲ ιθ', Εἴ τις, φησὶ, τῶν παρθενοῦντων δῆθεν διὰ τὸν Κύριον κατεπαίροτο τῶν γεγαμηκότων, ἀνάθεμα ἔστω.

Περὶ μοναζουσῶν.

Ὁ δὲ με' τῆς ς' συνόδου κωλύει τὰς κείρεσθαι μελλούσας τῶν γυναικῶν, λαμπροτέραις κοσμομέμης στολαῖς; τῷ θυσιαστηρίῳ προσάγεσθαι, κάκει μὲν τῆν φλυαρίαν ἐκείνην περιδύεσθαι, ἐνδιδύσκεσθαι δὲ τὰ τῶν μοναχῶν ἄμφια. Ταραχὴν γὰρ ἐπεγεῖραι τούτω τῇ ψυχῇ, ὡς ἀποσπασμένη τῶν τοῦ κόσμου ἡδέων.

Ὁ δὲ με' τὰς τὸν ἀσκητικὸν αἰρουμένας βίον ἀπροίτους βούλεται μένειν ἐν τῇ μονῇ. Ἀπαραιτήτου δὲ χρεῖας ταπεινότητος, μετ' εὐλογίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεστώσης ἐξέρχεσθαι· καὶ τότε μέντοι μὴ μόνως, ἀλλὰ συμπαραμορτουσῶν αὐταῖς πρῆσου-

A ram; absque litteris dimissoriis episcopi regionis alterius. Et episcopo quidem cum plebe sua communicare permittit, et solummodo vetat ne alii cum ipso una communicent: monachum vero clero aut præfectura excidere vult. Quære cap. 6 litteræ A, et in cap. 9 ejusdem elementi canonem 23 synodi quartæ, et in cap. 19 litteræ Γ can. 18 septimæ synodi, et cap. 29 E litteræ. Insuper vide cap. 33 et 20 lit. K, et in cap. 32 ejusdem litt. can. 7 concilii quarti.

Concilii Gangrensis canon 13 eos anathemate percellit, qui liberos suos piæ exercitationis prætextu non curant, et in iis quæ ad religionem reliquasque virtutes pertinent, minime erudiunt, imo neque vitæ necessaria illis præbent, quasi maximi fecerint pietatem atque exercitationem, et haud possint in sæculo salutem indipisci. Dicit enim magnus Paulus: « Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem iste negavit, et infideli pejor est. » Tum de viduis præcipiens, « Si liberos, adjicit, educaverunt; » matronasque jubet juniores instituere, ad maritos liberosque suos diligendos; atque alibi patres adhortatur filios suos in disciplina et pia admonitione Domini educare. Quam mira res est feras suos catulos alere, fovere, et ad mortem usque defendere; homines vero feras ipsas hac sua feritate vincere. Handquaquam tamen inde detonso concessum est liberorum curandorum causa mansionem suam deserere, et cum sæcularibus conversari; Deo enim curæ erit, qui pater est orphanorum et judex viduarum, istorum educatio.

Cæterum canon 14 ejusdem synodi liberos anathemate condignos censet, quotquot exercitationis prætextu parentes suos honore non prosequuntur, neque in senectute alere volunt; sed inopes ipsos deserunt, sint fideles sintve infideles. Pietatem tamen erga Deum omnino præferendam, si quando parentes, infideles scilicet, ad suam infidelitatem filios pertrahere conentur. Porro autem 19 canon. Si quis, ait, eorum qui propter Dominum virginitatem servant, adversus conjugatos sese extollat, anathema esto.

D

De monialibus.

Synodi quidem sextæ canon 45 vetat, ne mulieres, antequam tondeantur, splendidis vestibus ornatae ad altare sistantur, ibique superfluitate ista deposita indumenta monachalia assument. Hoc enim turbas in animo ciel, tanquam a deliciis hujus mundi ægre avulso.

Dein canon 46 feminas quæ vitam eligunt æceticam in monasterio mansitare jubet, neque unquam inde exire. Si qua tamen urgeat necessitas inevitabilis, cum benedictione ac permissione abbatissæ egredi: et tum quidem non per se solas, sed cum

ætate grandioribus aut præcipuis monialium, qui de ipsis respondeant; maxime vero si adhuc teneræ ætatis fuerint, qui oculis incautis laqueus quidem est haud facile prætereundus. Nam hisce illis præter innatam animi feminei lubricitatem multum ad pravitatem confert ipsa juvenus. Sed nec ullaenus extra monasterium pernoctare eis permissum. Monachis vero, urgente necessitate, cum benedictione præfecti etiam per se solis egredi licet; quin imo interdum et extra mansionem pernoctare. Hæc autem de feminit dicta puta ob ætatem teneram suspectis, non de iis, quarum nulla est vel ob ætatem vel probitatem suspicio.

102 Præcipit autem concilii Carthaginensis canon 44 sacras virgines a parentibus separatas, a quibus diligentissime servabantur, episcopi, vel, illo absente, presbyteri providentia venerabilioribus feminis cohabitationis gratia commendari, aut etiam juniores simul habitare: adeo ut simul viventes, seipsas invicem observent continuo ac custodiant, neque huc illucque devagando existimationem ac honestatem Ecclesiæ lædant. Verumtamen apud nos jam exolevit promiscua virorum feminarumque juniorum habitatio, quamvis adhuc in Ecclesia Latina servetur.

Posthæc canon 126 episcopo, et quidem soli, munus committit virgines velandi, haud tamen ant 25 ætatis annum, nisi forte urgeat necessitas. Abrogatum autem est isthoc dicto canone 40 concilii sexti, quo decernitur etiam decem annorum pueros puellasque detonderi.

Anathemati autem subdit concilii Gangrensis canon 15 mulieres illas, quæ propter pietatem, quam putant, comam tondent, quatenus subjectionis symbolum dissolvant; quemadmodum alicubi dicit Apostolus: « Mulierem oportet potestatem habere super caput, signum scilicet subjectionis suæ erga virum, seu crines. » Et rursus: « Si mulieri turpe sit tonderi vel radi, veletur. » Et: « Mulier, si comam alat, gloria ipsi est; coma enim ei data est pro velamine. » Imo natura adeo novit comam mulieribus peculiariter competere, ut nunquam eis calvitium ferat. Nihilo tamen secius mulier quæ vitam monasticam elegit, etiam nolente marito, tondebitur.

De monachis ac monialibus lapsis.

Canon Gangrensis concilii numero 19 viros feminasque, qui virginitatem professi, quamvis stola laica adhuc induti fuerint, nedum inter inclusos relati, aut habitu monastico amicti, si votum suum irritum fecerint, et ad nuptias legitimas deflexerint, digamorum definitioni, sive pœnæ subijci decernit.

Magnus etiam Basilius canone sexto, Canonicoorum, ait, fornicationes, nempe clericorum et monachorum et earum quæ ex femineo sexu exercitationi se dedunt, pro matrimonio minime reputari oportet. Non enim id apud nos obtinebit, quod

τιδων, ἢ τὰ πρῶτα τῶν ἐν τῇ μονῇ φερουσῶν, καὶ μάλιστα, εἰ νέαν ἄγουσιν ἐκεῖναι τὴν ἡλικίαν, ἥτις καὶ ἀφυλάκτοις ὀφθαλμοῖς παγίς ἐστιν οὐχ ὑπερβῆναι βάρβαρα· καὶ αὐταῖς ταύταις, πρὸς τῷ φύσει ὀλισθηρῶν τοῦ γυναικείου φρονήματος, μέγα μέρος εἰς κακίαν καὶ ἡ νεότης συμβάλλεται. Ἄλλ' οὐδὲ νεκτὸς ἔξω μεῖναι τῆς μονῆς συγχωρεῖ τὸ παράπαν. Οἱ γὰρ μὴν μοναχοὶ χρείας κατεπειγουσῆς, μετ' εὐλογίας τοῦ ἡγουμένου, καὶ καθ' ἑαυτοὺς προΐεναι οὐκ εἴργονται, προσέτι καὶ τῆς μονῆς ἐκτὸς ἔστιν οὐ διανυκτερεύσαι. Ταῦτα δὲ εἴρηται περὶ τῶν ὑπόπτων διὰ τὴν νεότητα γυναικῶν, οὐ μὴν ἀνυπόπτων διὰ γῆρας καὶ ἀρετῆν.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγένῃ μὲν τὰς ἱεράς ἐπισκίπτει παρθένους, τῶν πατέρων χωριζομένας, ὑφ' ὧν ἐν ἀσφαλείᾳ διατηροῦντο τῇ τοῦ ἐπισκόπου προνοίᾳ ἢ τοῦ πρεσβυτέρου, ἀποδήμιου ὄντος ἐκεῖνου, ταῖς τιμιωτέραις γυναῖξί παρατίθεσθαι εἰς συνοίκησιν ἢ πάσας τὰς νεωτέρας ὁμοῦ συνοικεῖν· ἵνα συζῶσαι διηνεκῶς ἔχοιεν ἀλλήλας ὄρῃν καὶ διατηρεῖν, καὶ μὴ τῆδε κάκεισε περιουῶσαι τὴν ὑπόληψιν βλάβοιεν καὶ εὐκοσμίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ τῶν νεωτέρων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐφ' ἐνὶ συνοίκησιν οἴκη, παρ' ἡμῖν μὲν ἐν τῷ τῶς ἡμέληται, παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις εἰσέτι φυλάττεται.

Ὁ δὲ ρκς' τῷ ἐπισκόπῳ καὶ μόνῳ τὰς κόρας μετατρηματίζειν ἀνατίθεισι, πλὴν μὴ πρὸ τῶν κε ἐτῶν, εἰ μήπου δι' ἀνάγκην. Τοῦτο δὲ ἀνήρηται παρὰ τοῦ εἰρημένου μ' κανόνος τῆς ς' συνόδου, δεκαετείς διοριζομένου ἀποκείρεσθαι καὶ ἄρβενας καὶ θηλείας.

Ὁ δὲ ιε' τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου τὰς διὰ νομιζομένην θεοσέβειαν ἀποκειραμένας τῶν γυναικῶν ὑποβάλλει τῷ ἀναθέματι, ἀνθ' ὧν παραλύουσι τὸ σύμβολον τῆς ὑποταγῆς· ὡς πού φησιν ὁ Ἀπόστολος, ὅτι « Ὁφεῖλαι ἡ γυνὴ ἑξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, τὸ σημεῖον δηλαδὴ τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα ὑποταγῆς, ἥτοι τὰς τρίχας· » καὶ αἰθίς· « Ἐλίσχρον γυναικὶ τὸ κείρεσθαι ἢ ξυρᾶσθαι, καλυπτέσθω· καὶ· « Γυνὴ ἐάν κομᾷ, δόξα αὐτῇ ἐστίν, ὅτι ἡ κόμη ἀντὶ περιβολίου δέδοται αὐτῇ. » Καὶ ἡ φύσις γὰρ οἰκτεῖον εἰδοῦσα τὴν κόμην ταῖς γυναῖξιν, οὐδὲ φαλάκρωμα ταύταις ἐργάζεται. Ἡ μέντοι μοναδικὴν ἐλομένη πολιτείαν, καὶ ἄκοντος τοῦ ἀνδρός, ἀποκαρῆσεται.

Περὶ μοναχῶν ἄρβένων καὶ θηλειῶν ἐκπιπτόντων.

Ὁ δὲ ιθ' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου τοὺς παρθενίαν ἐπαγγελιαμένους ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, λαϊκῆν ἀμπεχόνην ἐτι περικειμένους, μὴ μέντοι ἀποταξαμένους καὶ μοναχικὸν ἐπανηρημένους ἔνδυμα, τούτους, τὴν ἐπαγγελίαν ἡθετηκότας, καὶ πρὸς γάμον ἐκκλίναντας νόμιμον, τῷ τῶν διγάμων ὄρφ καὶ ἐπιτιμίᾳ ὑποβάλλεσθαι διορίζεται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ ς' κανόνι, τὰς τῶν κανονικῶν πορνείας, φησί, κληρικῶν δηλαδὴ καὶ μοναχῶν, καὶ τῶν ἀσκουμένων τοῦ θῆλεος γένους, εἰς γάμον οὐ χρὴ καταλογίζεσθαι. Οὐ γὰρ κατὰ τὸν λέγοντα πολυτικὸν καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔσται νόμον, ὅτι ὁ

πρὸς ἐλευτέρων εἰσελθῶν, μὴ ποιησαμένην πόρον ἐκ τοῦ ἰδίου σώματος, οὐ παλλακὴν, ἀλλὰ γαμετὴν ἔχειν δοκεῖ. Ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπῶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν, εἰ καὶ αἰρούνται τῆς ἡδονῆς ἀπολαύειν, ἐπειδὴ γε τῆς τιμῆς ἐκπεπτώκασι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ λυσιτελεῖς, ἀνακοπτομένων καὶ τῶν λοιπῶν μὴ τοιαῦτα τολμᾶν, καὶ τοῖς αἵρετικοῖς καθ' ἡμῶν οὐ δώσει λαθῆν, ὡς διὰ τὴν τοῦ ἀμαρτάνειαν ἄδειαν ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτοὺς τοὺς ἐξ ἐτέρας θρησκείας, ἐφιέντων αὐτοῖς ἐμμένειν τῇ ἀμαρτίᾳ, καὶ τοὺς ἀθέσμους γάμους μὴ κωλύόντων.

Ἐν δὲ τῷ ιη', Εἰ καὶ οἱ ἐν Ἀγκύρᾳ Πατέρες, φησὶ, τὰς ἐκπεπτωκυίας μετὰ τὸ ἐπαγγελιασθαι παρθενεύειν, κατὰ τοὺς διγάμους ἐπιτιμᾶσθαι κεκρίκασι, ἀλλ' ἐπεὶ τοί γε τὰ τῆς Ἐκκλησίας, Θεοῦ χάριτι, ἐπιδέδωκεν, οἷα μοιχαλίδας δίκαιον ταύτας κολάζεσθαι, ἐκ διαφόρων ἐπιχειρημάτων τὸν οἰκεῖον κατασκευάζων λόγον. Ἐκεῖνας δὲ φάμεν, αἱ, τὸν ιε ἢ ιζ' χρόνον ἀμείβουσαι, τὴν ἀγαμίαν ἐκουσίως ὡμολογήκασι, κολλὰ χαίρειν εἰποῦσαι τῷ γάμῳ · ο μὴν ἄς προσάγουσιν οἱ γονεῖς, ἢ καὶ οἱ ἄλλως προσήκοντες, βιωτικὸν τι ἐντεῦθεν σφίσι αὐτοῖς διοικούμενοι, μὴ εὐποροῦντες ταχὺν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποτίσαι προῖκα. Ταύτας δὲ τὰς μὴ ὀρμηθείσας οἰκοθεν, οὐ δεῖ βραδίως προσδέχεσθαι, ἕως ἂν φανερώς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνησωμεν γνώμην. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν μοναζουσῶν καὶ ἀσχοιμένων τοῦτο οὐκ εἴωθε γίνεσθαι · κἄν γὰρ ἐν ἡττοῖ τῆς ὀρισθείσης τῷ ἀγίῳ καὶ ἀπαλῇ πάνυ τῇ ἡλικίᾳ τὴν κοσμικὴν ἀπόθωνται τριχῶ, βεβαία ἔσται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς αὐτῶν ἡ ὁμολογία.

Ἐν δὲ τῷ ιθ', Ἀνδρῶν δὲ, φησὶν, ὁμολογίαν οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν, οἷτινες κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι τὴν ἀγαμίαν παραδέχεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τούτους ἐρωτᾶσθαι προσῆκε, καὶ φανερώς τὴν ἀγαμίαν ὁμολογεῖν, ἵνα, ἐὰν ψεύσωνται τὴν ὁμολογίαν, ὡς πορνεύοντες ἐπιτιμηθῶσιν. Ἀλλὰ γε καὶ οἱ μὴ ποιήσαντες μοναχοὶ τοιαύτην ὁμολογίαν. ῥακενδύται μόνον γεγονότες, μεταμφιάσασθαι καὶ εἰς γάμον ἐλθεῖν οὐ δύνανται.

Ἐν δὲ τῷ ξ' τὴν παρθενίαν ὁμολογήσασιν, καὶ ἀθετήσασιν τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἀμαρτήματος ἐκπληροῦν ἀξιοῖ, ἔτη, δηλαδὴ ιε'. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν μοναζόντων, φησὶ, γινέσθω.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερός Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Θεόδωρον β' ἐπιστολῇ, Τὸν γὰρ τῷ ἐπουρανίῳ, φησὶ, συναφθέντα νυμφίῳ, τοῦτον μὲν ἀφεῖναι, γυναικὶ δὲ ἑαυτὸν συναΐφαι, μοιχείας ἐστὶ πρῶγμα, κἄν μυριάκις αὐτὸν σὺ γάμον καλῆς · μάλλον δὲ καὶ μοιχείας τοῦτο γαλεπώτερον, ὅσῳ κρείττων ἀνθρώπων ὁ Θεός. Εἰ γὰρ ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, πολλῶν μᾶλλον οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες οὐκ ἂν εἴεν αὐτοῖ τοῦ σώματος αὐτῶν κύριοι.

Ὁ δὲ μεδ' τῆς ε' συνόδου τὸν ἀλόγως πορνεῖα μοναχόν, καὶ μεταμελεία μετὰ τοῦτο χρησάμενον καὶ

A in iure civili habetur : Qui ad liberam ingreditur, quæ corporis sui quæstum non fecit, haud concubinam iste, sed uxorem habere videtur. Verum omnimodo potius dirimere ipsorum conjunctionem, etiamsi velint voluptate ista frui, quoniam honori suo exciderunt. [Hoc enim Ecclesiæ utile fuerit, dum cæteri ne talia audeant, hoc pacto inhibeantur, neque dabitur hæreticis adversum nos ansa, quasi per licentiam peccandi alterius sectæ homines ad nosmet traheremus, permittendo quidem ipsos in delictis perseverare, et legitimas nuptias minime prohibendo.

Insuper in canone 18, Quamvis Patres, ait, Ancyranæ virgines post votum castitatis lapsas cum digamis juxta puniendas decreverint; quia tamen Dei gratia jam crevit Ecclesia, hæc adulterarum pœnis subijci æquum ibique variis argumentis hanc sententiam suam confirmat. Eas autem intelligimus, quæ cum decimum sextum aut septimum ætatis annum transegerunt, matrimonio prorsus renuntiantes sponte sua castitatem professæ sunt: non vero istas, quas parentes vel affines onerunt, sæculare quidpiam exinde sibimet procurantes, cum ipsi forte non habeant 198 unde pro iis elocandis dotem persolvant. Hæc igitur, quæ motu proprio non feruntur, facile admittere haud decet, donec aperte propriam ipsarum sententiam perscrutati fuerimus. De monialibus tamen et virginibus, quæ asceticam vitam profitentur, id non oblinet. Quamvis enim in minori adhuc quam sanotus ille vir definivit, et admodum tenella ætate C crimem sæcularem deposuerint, in posterum usque firma erit ipsarum professio.

Canone autem 19, Virorum, inquit, professionem non novimus, nisi quatenus monachorum ordini semet annumerant, qui quidem tacite videntur cœlibatum suscipere. Sed tamen et hosce interrogatos oportet aperte cœlibatum profiteri, ut, si quando professionem datam fallant, ut fornicationis rei puniantur. Imo vers monachi, qui, pannis tantum induti, talem professionem nondum fecerint. neque mutare habitum possunt, neque ad nuptias procedere.

In 60 vero can. eam quæ virginitatem professæ est, et a promissione lapsa, adulterii criminis tempus adimplere æquum esse censet, annos scilicet 15. Idem etiam in iis qui monasticam vitam professi sunt, canon dicit, fiat.

Porro et sanctus Chrysostomus in secunda ad Theodorum epistola, cœlesti sponso, inquit, junctum, illum quidem relinquere, mulieri autem sese conjungere adulterium est, licet millies matrimonium tu ipse hoc voces. Illud enim est adulterio tanto gravius, quanto hominibus melior est Deus. Si enim mulier proprii corporis non habet potestatem, sed vir, multo magis ii, qui in Christo vivunt, non sunt proprii corporis domini.

Sextæ syn, 44 monachum fornicationis convictum, et pœnitentia et confessione usum, clemen-

tins aliquid agens, non magis quam fornicantes puniri jubet. Atque hunc quidem canonem, quippe post alios editum, ex omnibus arbitror retinendum. Quære et 11 caput litt. Γ, et in 12 capite litteræ Δ canonem 4 synodi quartæ, et in 12 capite litteræ Ε canonem 17 synodi 7.

Leges.

Monasteria non ita alienentur, ut sacrata forma in privatum statum transformetur, alioquin potestatem habent episcopi vindicandi et in pristinam formam reducendi.

Ex 131 Justiniani novella discas quidem, quod regulas quæ a fundatoribus in monasteriis fiunt, pie suscipere debent, nisi canonibus contrariantur; illis enim non licet locorum episcopos canonico jure privare in monasteriis, quæ ab iis ædificantur. Neque antistites monasteria ædificantes succedentes antistites sub pœna obligare possunt, neque ullum circa res ejusmodi jus habere; convertitur enim iniqua segregatio in illorum capita.

Episcopus abbatem vel archimandritam uniuscujusque monasterii non omnino secundum gradus promoveat; sed quem vel omnes monachi, vel qui melioris existimationis, elegerint, super Evangelio jurantes, quod non per amicitiam vel gratiam illum elegerunt, sed quod norunt illum esse fidei rectæ, et vitæ castæ, et administratione dignum, et qui monachorum disciplinam et omnem monasterii statum custodire possit. Eadem etiam de mulierum monasteriis et asceteriis.

104 Centesima vicesima tertia vero, In omnibus, inquit, monasteriis, quæ cœnobia vocantur, juxta regulas monasticas jubemus, ut in una domo omnes habitent, et communiter comedant et in una domo omnes separatim dormiant, ut vicissim sibi ipsis castæ vitæ exemplum exhibeant. Hæc autem omnia et de mulierum monasteriis observentur.

Caput autem ejus decimum quintum, Non ingreditur, inquit, omnino neque mulier in virorum monasterium, neque vir in mulierum, vel prætextu memoriæ alicujus mortui, qui illic positus est, vel aliam ob causam; neque si quis fratrem forte, vel sororem, vel aliquem ex suo genere in monasterio se habere dixerit. Non est enim in terris cognatio monachis, utpote qui cœlestem vitam æmulati sunt. Deinde neque viri in mulierum monasteriorum sepulcris reponantur, neque mulieres in virorum monasteriis inhumentur, ne ex eo naturæ ad seipsam detur regressus, ut quæ non fas est agat, et delicate se gerat, et ludat, et res divinas injuria afficiat.

Si qua mulier autem in mulierum monasterio sepelienda sit (virum enim non fas esse judicamus), illos solum qui lectum ferunt et fossores,

Α λήξομοογήσει, φιλανθρωπότερόν τί ποιῶν, μηδέν πλέον τῶν πορνευόντων ἐπιτιμᾶσθαι κελεύει. Οἴμαι τοίνυν τούτον! τὸν κανόνα θεόντως κρατεῖν οἷα τῶν ἄλλων μεταγενέστερον. Ζήτει καὶ τὸ ια' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανόνα δ' τῆς δ' συνόδου, καὶ ἐν τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα ιζ' τῆς ζ' συνόδου.

Νόμοι.

Ἐκποιήσις μοναστηρίου μὴ γινέσθω, ἐφ' ᾧ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα εἰς ἰδιωτικὴν μετασχηματίζεσθαι διαγωγὴν, ἐπεὶ ἄδειαν ἔχουσιν οἱ ἐπίσκοποι ἐκδικεῖν, καὶ εἰς τὸ πρότερον ἐπανάγειν σχῆμα.

Ἀπὸ δὲ τῆς ρλα' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς γνώης ἄν, ὅτι τὰ γινόμενα παρὰ τῶν κτητόρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις τυπικὰ στέργειν ὀφείλουσιν, εἰ μήπου τοῖς κανόσιν ἐναντιοῦνται· οὐ γὰρ ἔξεστιν αὐτοῖς ἀπειργεῖν τοὺς ἐγγωρίους ἐπισκόπους τῶν κανονικῶν δικαίων ἐν τοῖς παρ' αὐτῶν κτιζομένοις μοναστηρίοις. Οὐδὲ οἱ ἀνγείροντες ἀρχιερεῖς μοναστήρια ἐπισκῆπτειν μετ' ἐπιτιμίου δύνανται τοῖς μετ' αὐτοὺς ἀρχιερεῦσι, μηδ' ὅτιοῦν εἰς ταῦτα δίκαιον ἔχειν· στρέφεται γὰρ ὁ παράλογος ἀφορισμὸς εἰς τὰς ἐκείνων κεφαλὰς.

Ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἀββᾶν ἢ τὸν ἀρχιμανδρίτην ἐκάστου μοναστηρίου μὴ πάντως κατὰ τὸν βαθμὸν προβαλλέσθω, ἀλλ' ὅν οἱ μοναχοὶ πάντες ἢ οἱ εὐσπόλητοι ἐπιλέξωνται, ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων λέγοντες, ὡς οὐ διὰ φίλιν ἢ χάριν αὐτὸν ἐπελέξαντο, ἀλλὰ γινώσκοντες αὐτὸν ὀρθόδοξον, καὶ σώφρονα, καὶ τῆς διοικήσεως ἄξιον, καὶ δυνάμενον φυλάξαι τὴν ἐπιστήμην τῶν μοναχῶν, καὶ τὴν τοῦ μοναστηρίου καταστάσιν. Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν γυναικείων μοναστηρίων καὶ ἀσκητηρίων.

Ἡ δὲ ρκγ', Ἐν ἅπασιν δὲ τοῖς μοναστηρίοις, φησὶν, ἅπερ καλοῦνται κοινόβια, κελεύομεν κατὰ τοὺς μοναχικοὺς κανόνας, ἐν ἐνὶ οἴκῳ πάντας οἰκεῖν, καὶ κοινῶς τρέφεσθαι, καὶ ἐν ἐνὶ οἴκῳ πάντας κεχωρισμένως καθεῦδειν, ὥστε ἀμοιβαδὸν ἀλλήλοις μαρτυρίαν τῆς σώφρονος διαγωγῆς παρέχειν αὐτοῖς. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ περὶ τὰ τῶν γυναικείων φυλάττεσθαι μοναστήρια.

Τὸ δὲ ιε' τριτύτης κεφάλαιον, Οὐκ εἰσελεύσεται, φησὶν, οὔτε γυνὴ παντάπασιν εἰς ἀνδρῶν μοναστήριον, οὔτε ἀνὴρ εἰς γυναικείον, ἢ προφάσει μνήμης τινὸς τελευτήσαντος κἀνταῦθα κειμένου, ἢ διὰ τινα ἑτέραν αἰτίαν· οὐδὲ εἴ τις ἀδελφὸν τυχὸν ἢ ἀδελφὴν, ἢ τινα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἔχειν ἐν τῷ μοναστηρίῳ φήσειε. Συγγένεια γὰρ τοῖς μοναχοῖς ἐπὶ γῆς οὐκ ἔστι, τοῖς γε τὸν ἐν οὐρανοῖς ζηλώσασσι βίον. Καὶ μήτε ἄνδρες, ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ τάφοις κατατιθέσθωσαν, μήτε γυναῖκες ἐν ἀνδρικοῖς μοναστηρίοις κατορυτέσθωσαν, ἵνα μὴ πάροδος ἐντεῦθεν γένοιτο τῇ φύσει πρὸς ἑαυτὴν, ἢ μὴ θέμις ὄρῃν, τρωφῆν τε καὶ παίζειν, καὶ τὰ θεῖα πράγματα κατασχύνειν.

Ἄλλ' εἰ καὶ γυνὴ τις ἐν γυναικείῳ θάπτεσθαι μέλλοι μοναστηρίῳ, (ἄνδρα γὰρ οὐκ εὐαγὲς εἶναι κρίνομεν), τοὺς τὴν κλίνην φέροντας μόνους, καὶ τοὺς

ὀρίζοντας εἰσφοιτῶν ἐπ' αὐτό· καὶ τὰς μὲν μοναχὰς ἐν τῷ ἰδίῳ μένειν καταγωγίῳ· μόνην δὲ τὴν θυρωρὸν καὶ τὴν ἡγουμένην, εἴ γε βουλῆθῃ, περιεῖναι τοῖς γινομένοις· καὶ θάπτον ἐκείνους τελέσαντας τὰ περὶ τὴν ὄσιαν, εὐθὺς ἀπεῖναι, μῆτε θεασαμένους τινὰς τῶν μοναζουσῶν, μῆτε ὑπ' αὐτῶν θεαθέντας. Τρίτα δὲ ποιούντας καὶ ἔννατα, ὡς γε δὴ νόμος ἐν τεθνεῶσιν ἔστιν, καὶ ἀκολούθως τεσσαρακοστὰ, καὶ λοιπὰ κατὰ τοὺς τεταγμένους καιροὺς μνημόσυνα, εἰ μὲν γυναικεῖον εἴη τὸ μοναστήριον, γυναικας ἅπαντα πράττειν· εἰ δὲ ἀνδρῶν, ἄνδρας.

Μὴ πολλὰς δὲ εἶναι τὰς εἰς τὸ μοναστήριον εἰσόδους, ἀλλὰ μίαν ἢ δύο τυχόν, ἐφεστάναι τε τῇ πύλῃ ἄνδρας γεγηρακότας καὶ σώφρονας, οἵπερ οὔτε τοῖς μοναχοῖς συγχωρήσουσιν ἐκφοιτῶν τοῦ μοναστηρίου χωρὶς γνώμης τοῦ ἡγουμένου, οὔτε τοῖς ἔξωθεν ἀδελῶς γίνεσθαι κατὰ τὸ μοναστήριον νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν.

Ὅ εἰς τὸν μοναχικὸν ἐρχόμενος βίον, εἰ μὲν γνώριμος εἴη, ὅτι οὐδεμιᾶ ὑπόκειται τύχη, τούτων, ὅπότεν δοκιμάσῃ ὁ ἡγούμενος, τὸ μοναχικὸν σχῆμα περιβαλλέτω· εἰ δὲ ἄγνωστος, εἰς τριετίαν δοκιμάζετω, καὶ εἰ ἅγιος κριθείη, ἀποκείρεσθω, μὴδὲν δεῖνὸν παθεῖν ὑφορώμενος, εἰ ὄχλησις μετὰ ταῦτα συμβαίη. Ζῆτει νόμον καὶ ἐν τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου.

Προνοίᾳ τοῦ ἐπισκόπου μῆτε μοναχοὶ μῆτε μονάστρια κατὰ τὰς πόλεις περιερχέσθωσαν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀποκριταρίων τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ποιείτωσαν, ἐν τοῖς μοναστηρίοις μένοντες. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ζ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου.

Εἴ τις τῶν μοναχῶν τὸ μοναστήριον καταλιπὼν εἰς κοσμικὸν μετέλθοι βίον, οὗτος τῆς στρατείας καὶ τῆς τιμῆς, εἴ τινα ἐκτήσατο, γυμνωθεὶς πρῶτον πρὸς τοῦ ἐγγωρίου ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἄρχοντος, αὐθις μεθ' ὧν ἐπεκτήσατο πραγμάτων ἐν τῷ μοναστηρίῳ καὶ ἄκων ἐμβαλλέσθω.

Οἱ τὸν μονήρη βίον ἐπανηρημένοι οὔτε κουρατούουσι, οὔτε ἐπιτροπεύουσι, οὔτε δίκας ἐτέρων λέγουσι, οὐδ' ἂν συγγενεῖς ὧσιν οἱ τὰς δίκας ἔχοντες, πλὴν ὑπὲρ τῆς ἰδίας καὶ μονῆς μονῆς, καὶ τότε συναινέσει τοῦ ἡγουμένου.

Ἐὰν μοναχὸς καταλίπῃ τὸ ἴδιον μοναστήριον, καὶ εἰς ἕτερον ἔλθῃ, εἴ τινα πράγματα ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν τὸ μοναστήριον καταλείπειν, ἔχῃ φανεῖται, τῷ πρώτῳ μοναστηρίῳ, εἰς ὃ εἰσῆλθε, ταῦτα διαφέρειν κελεύομεν.

Ἀπαγορεύομεν τοῖς γονεῦσι τοὺς παῖδας μοναχικὸν ἐπιλεγόμενος βίον ἐκ τῶν εὐαγῶν ἀφέλκειν μοναστηρίων, ἢ τῆς ἰδίας αὐτοὺς ἀποκλείειν κληρονομίας, εἰ καὶ αἰτία τις πρὸ τοῦ μοναχικοῦ παρηκολούθησε βίου.

Ὅ μέλλων εἰσεῖναι εἰς μοναστήριον διατιθέσθω τὰ κατ' αὐτὸν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ· ἐπεὶ προσκυροῦται τῷ μοναστηρίῳ τὰ αὐτοῦ πάντα, εἰ καὶ μὴ ῥητικῶς φῆσειεν εἰσαγαγεῖν αὐτὰ, καὶ οὐκέτι ἔσται κατ' οὐδένα τρόπον κύριος αὐτῶν.

Ὅ ἐπὶ παισὶ μονάσας δύναται καὶ μετὰ τὸ μονά-

A ad illud accedere, et mulieres quidem monachas in proprio manere habitaculo; solam autem ostiariam et abbatissam rectricem, si velit, interesse iis quæ fiunt: et illos, cum primum exsequias quam celerrime perfecerint, statim recedere, nec ullis a se visis monialium, neque iis ab earum ullis conspectis. Tertio vero et nono die convenientes, prout in mortuorum exsequiis mos obtinuit, porro et post quadraginta dies memorias eorum ad statutum tempus celebrant. Si mulierum sit monasterium, omnia faciunt mulieres, sin autem virorum, viri.

Non multos esse in monasterium aditus, sed unum aut alterum forsitan, et adstare januæ viros senes et cautos, qui quidem neque monachos absque præfecti voluntate egredi permittant, neque impunes extra monasterium pernoctare et permanere.

Qui monachus esse velit, si quidem de eo constet, quod nulli fortunæ conditioni subjectus sit, illum, quando examinaverit præfectus, monasticum habitum induat; sin autem non constet, per triennium probetur, et si dignus censeatur, tondetur, nihil grave pati suspectus, si post hæc negotium aliquod acciderit. Quære legem in 12 capite litteræ Δ.

Episcopi præcautione neque monachi neque monachæ per civitates oberrent, sed per apocrisarios responsiones suas dent, in monasteriis suis permanentes. Quære etiam in 7 capite litteræ Κ.

C Si quis monachas monasterium reliquerit, et in sæcularem vitam transierit, iste militia et honore (si quem habuerit) spoliatus primo a loci episcopo et præfecto, deinde cum iis quas possidet rebus, in monasterio vel invitus detineatur.

Qui monasticam susceperunt vitam, neque curatores fiant, neque tutores, neque aliorum causas agant, neque si cognati sint, qui litem habent, nisi pro suo solo monasterio, et tunc quoque præfecti consensu.

Si monachus proprium monasterium reliquerit et in aliud transierit, quasunque res per id tempus, quo monasterium reliquerit, habere videbitur ad monasterium, in quod ab initio ingressus est, eas pertinere jubemus.

195 Interdicimus parentibus, ne filios suos vitam monasticam eligentes a sanctis monasteriis abstrahant, vel hæreditate sua illos submoveant, licet ante vitam monasticam causa aliqua accesserit.

Qui monasterium ingressus est, quæ sua sunt ante ingressum ejus testetur, quoniam omnes ejus facultates ad monasterium adjudicantur, etsi non expresse affirmet se illas introduxisse, nec amplius ullo modo erit illarum dominus.

Qui, cum habeat liberos, monachus fit, ei licet,

vel postquam monasterium ingressus est, bona sua A inter filios suos dividere, unam partem sibi retinens, quam etiam monasterio despondet.

Si monachus intestatus moriatur, tunc liberi ejus ab intestato hæreditatem accipient, hoc est, per falcidiam legem, reliqua vero monasterio donantur.

Imperatoris Leonis novella, secundum dictum synodi canonem, filium quidem decem annos natum monasterium ingredi jubet, et monasticum habitum induere, non autem de bonis suis testari, donec 16 vel 17 annos attigerit. Arbitror enim, inquit, quod vel ob hanc rationem magnus Basilius in suo ascetico libro hoc ipsum tempus statuerit, quod nihil vetat, quin hac ætate de suis bonis possint deliberare.

Monachis duplex opus esse oportet, vel sacris Scripturis occupari et in iis semper meditari, vel quæ monachos decent manuum operationes subire. Nam cogitatio vaga et otiosa nihil boni producit.

Laicus, et maxime scenicus, vel fornicator, portans vel imitans monasticum et sanctum habitum, corporaliter punitur, et ab episcopis et magistratibus relegatur; ut qui alicui ecclesiasticæ constitutioni illudere meditatur. Quære et in 33 cap. litteræ E. Quare etiam in 43 cap. litteræ E.

CAP. XVI. De sancto unguendo.

Quære in 9 capite hujus litteræ canonem decimum sextum synodi Carthagin. et in 1 capite litteræ B can. 48 synodi Laodicenæ.

196 INITIUM LITTERÆ N.

CAP. I. De templorum ædificatione et consecratione.

Quære 12 caput litteræ E.

CAP. H. Quod non oportet intra templi ambitus convivium fieri, vel cauponas esse, vel aliquid venum exponi, vel jumentum absque necessitate introduci, vel aliquem cum muliere permanere.

Quære 15 caput litteræ E.

CAP. III. De infantibus expositis vel de quibus dubitatur, an baptizati fuerint.

Quære 29 caput litteræ Γ, et in secundo capite litteræ B.

CAP. IV. De jejunio.

Sanctorum apostolorum 69 canon fideles Quadragesimale tempus ante sanctum Pasha nihil quidem studii remittentes jejunio incumbere jubet et continentiae, in memoriam quidem revocans dies illos, in quibus Dominus jejunio instructus quoad humanitatem, hostem nostrum cepit: porro et in quovis quarto die et Parasceve uniuscujusque caelerarum anni septimanarum, similiter jejunare et aridis vesci. Illis autem, qui in his omnibus jejunium non tolerant, clericis quidem, depositionem,

σα διελείν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς ἰδίοις παισὶ φυλάττων ἑαυτῷ μέρος ἓν, ὃ καὶ τῷ μοναστηρίῳ ἀρμόζει.

Ἐὰν ἀδιὰθετος ὁ μονάσας τελεῖται, τότε οἱ παῖδες αὐτοῦ λήψονται τὴν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομίαν, τουτέστι τὸ φαλκίδιον, καὶ τὰ λοιπὰ διδοταὶ τῷ μοναστηρίῳ.

Ἦ δὲ νεαρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος δεκκατῆ μὲν εἰσιέναι τὸ μοναστήριον τὸν παῖδα κελεύει, κατὰ τὸν ῥηθέντα τῆς ς' συνόδου κανόνα, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα λαμβάνειν, μὴ μέντοι καὶ διατίθεσθαι περὶ τῶν οἰκειῶν, μέχρις ἂν ὁ ἰς' ἢ ἰζ' ἐπιστῆ χρόνος. Οἶμαι γὰρ, φησὶ, διὰ τοῦτο καὶ τὸν μέγαν Βασίλειον τουτονὶ τὸν χρόνον ὀρίσαι ἐν τῇ ἀσκητικῇ αὐτοῦ βίβλῳ, ὡς μηδὲν ἐμποδῶν οὐσης τῆνικαυτὰ τῆς ἡλικίας εἰς τὸ περὶ τῶν οἰκειῶν βουλευσασθαι.

Δεῖ δὲ διπλοῦν τὸ ἔργον τοῖς μοναχοῖς εἶναι, ἢ ταῖς θείαις ἐνασχολεῖσθαι Γραφαῖς, καὶ ταύταις ἀεὶ μελετῆν, ἢ τὰ μοναχοῖς πρέποντα ἐργόχειρα μετεῖναι. Διάνοια γὰρ μάλιστα σχολάζουσα οὐδὲν ἂν τῶν ἀγαθῶν ἀποτέκοι.

Λαϊκὸς, καὶ μάλιστα σκηνικὸς, ἢ πόρνοις, κεχρημένος ἢ μιμούμενος τὸ μοναχικὸν καὶ ἅγιον σχῆμα, σωματικῶς τιμωρεῖται, καὶ ἐξορίζεται πρὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων· ὡσαύτως καὶ ὁ ἐμπαῖξαι βουληθεὶς οἰανδήποτε ἐκκλησιαστικῆν κατὰστασιν. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ λγ' κεφ. τῷ Ε' στοιχείου· Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ιγ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'. Περὶ τοῦ ἀγίου μύρου.

Ζῆτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ παρόντος στοιχείου κανόνα ἰς' τῆς ἐν Κερθαγῆ συνόδου, καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β' στοιχείου κανόνα μὴ τῆς ἐν Λαοδικαῖα συνόδου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ν ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ ναῶν οἰκοδομῆς καὶ καθιερώσεως.

Ζῆτει τὸ ιβ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Ὅτι οὐ δεῖ ἔνδον τῶν τοῦ νεῶ περιβόλων συμπόσια γίνεσθαι, ἢ καπηλεῖα εἶναι, ἢ τι κατ' ἐμπορίαν προτίθεσθαι, ἢ κτηνὸς χωρὶς ἀνάγκης εἰσάγειν, ἢ τινα μετὰ γυναικὸς καταμένειν.

Ζῆτει τὸ ιε' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ νηπίων ἐκτιθεμένων, ἢ ἀμφιβαλλομένων, εἰ ἐδαπτίσθησαν.

Ζῆτει τὸ κθ' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου, καὶ τὸ β' κεφ. τοῦ Β' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ νηστείας.

Ὁ ξθ' τῶν ἀγίων ἀποστόλων κανὼν τὸν πρὸ τοῦ ἀγίου Πάσχα τεσσαρακονθήμερον χρόνον, μηδὲν σπουδῆς τοὺς πιστοὺς ἀνίστας, νηστεία θεοσπίζει προσνέχειν καὶ ἐγκρατεῖα, εἰς μνημὴν ἄγων τῶν ἡμερῶν δὴπου ἐκεῖνων, ἐν αἷς ὁ Κύριος, νηστεία φραζόμενος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τὸν ἡμέτερον εἶλε πολέμιον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τετράδα καὶ Παρασκευὴν ἐκάστης τῶν ἄλλων τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐβδομάδων, ἐξ ἴσης ἐκεῖναις ἐν νηστεία διάγειν καὶ ζηροφαγία. Τοῖς γε μὴν οὐκ ἀνεχομένοις ἐν ταύταις

ἀπάσαις νηστεύειν, κληρικοῖς μὲν καθαίρεισιν, λαϊκοῖς δὲ ἀφορισμὸν ἐπισητεῖ, εἰ μήπου τις, φησὶν, ἀσθενείᾳ κάτοχος ὧν εἴργεται. Ἡ γὰρ νηστεία διὰ ταπεινώσειν ἐπιενόηται τῆς σφριγώσης σαρκὸς· ταύτης δὲ νόσφ κατασταλείσης, οὐ πάνυ τῷ ἀναγκαῖον, τὸ νηστεία ταύτην θαμάζειν. Τοὺς γοῦν ἀσθενῶς ἔχοντας, καὶ τῶν ἐξ ἰχθύων ἐδωδὴν προσιεμένους, ἀγνωμον μὴ συγγνώμης τυγχάνειν· κρεῶν δὲ ὅλως ἀψασθαι, οὐδὲν διενήνοχε δυσσεβείας; εἰ καὶ τὸ λοιπὸν τις πνέων, τῇ μεταλήψει τούτων ἀναβρώσθηναί δοκεῖ. Ἐν μὲν τοις Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς τοῦ τεσσαρακονθήμερου, ἀφθονωτέρᾳ κεχρησθαι τροφῇ συγκεχώρηται, κατὰ τὸν ζς' ἀποστολικὸν κανόνα, ὃν καὶ ζήθει ἐν τῷ λζ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου. Κυρίως δὲ ἡ πρὸ τοῦ ἀγίου Πάσχα καὶ μόνῃ τεσσαρακονθήμερος νηστεία νενομοθέτηται· εἰ γὰρ ἦσαν καὶ ἕτεροι, ἐμνήσθη ἂν κἀκείνων ὁ κανὼν. Πλὴν καὶ B κατὰ τὰς ἄλλας νηστείμους, τῶν ἀγίων ἀποστόλων, φησὶ, τῆς κοιμήσεως τῆς ἀγίας Θεοτόκου, καὶ τῆς Χριστοῦ Γενήσεως, οὐδεὶς εὐ φρονων, οἴμκι, νηστεύουσιν ἐγκαλέσειεν.

Ζήτει καὶ ἐν τῷ λζ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου τὸν ἐ' κανόνα τοῦ ἀγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας.

Ὁ δὲ δέκατος τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας ἐν ταῖς πρὸ τοῦ Πάσχα νηστείμοις ἡμέρας καὶ οἴνου μεταλαμβάνειν καὶ ἐλαίου δικαιοῖ τὸν ὑπὸ νόσου ἐκτετηκότα, καὶ μὴ παραπλησίως τοῖς ἄλλοις, τῆς νενομισμένης ἔχασθαι ξηροφαγίας, ἀλλ' ὡς ὑπομείναι, δεδύνηται, ἢ ἐκάστης καταλείπει, ἢ παρ' ἡμέραν, κατὰ τὴν ἐπίκρισιν ἢ προσαθέτο τὴν οἰκονομίαν τῶν οἰκείων λογισμῶν. Ζήτει καὶ τὸ κ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου ιη' κανὼν, Εἴ τις τῶν ἀσκουμένων, φησὶ, χωρὶς ἀνάγκης σωματικῆς ὑπερῆφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν καὶ φυλαττομένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραλύοι, ὑποκυροῦντος ἐν αὐτῇ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθημα ἔστω. Καὶ ὁ μὲν μα' τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου κανὼν, νηστείας εἶναι κελεύει τοὺς τελούοντας τὰ τοῦ θυσιαστηρίου ἅγια διακόνους καὶ ἱερέας, μιᾶς ἐξηρημένῃς ἐτησίως ἡμέρας, καθ' ἣν τὸ Κυριακὸν ἐπιτελεῖται δεῖπνον, τῆς μεγάλης δηλαδὴ πέμπτης. Μετὰ γὰρ τὴν σωματικὴν, τὰ τῆς πνευματικῆς, ὡς ἔοικε, τροφῆς ἐπιτέλουν. Ἀλλὰ καὶ δηλῆς ὀφίας οὐτινοσοῦν τελευτήσαντος, εἰ μὲν εἶεν οἱ τὰ ἅγια τελούντες νηστείας, φησὶ, μόναις εὐχαῖς ἐκτελείτωσαν ταῦτα. Τοῦτο δὲ τὸ νῦν ἔχον παρὰ τοσοῦτον οὐ πρᾶττεται, παρόσον καὶ ἡμῖν ὅτι καὶ D λέγειν ἡγνόηται· ἀλλὰ δύο κανόνες δίκην ὡς εἰπεῖν πῶτερ λαχόντες σχολὴν ἁγείν ἐπιτετιμήμασιν.

Ὁ μὲν γὰρ ν' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου μὴ δεῖν φησὶ, ἐν τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστεραίᾳ ἐβδομάδι τὴν πέμπτην λύειν, πολυτελεσετέροις δηλαδὴ βρώμασι κεχρημένους, καὶ ὅλην ἐντεῦθεν τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· ἀλλὰ πᾶσαν ἐν νηστείᾳ διεῖναι καὶ ξηροφαγία, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν ἐν ταύτῃ Σαββάτων καὶ Κυριακῶν.

Ὁ δὲ κθ' τῆς Ϛ' συνόδου ταῦτά τε, ὡς ἔχει λέξως, δίδεισι, καὶ προσεπάγει, ὡς οἱ θεοὶ Πατέρες

A laicis vero, segregationem infligit, nisi quis, inquit, imbecillitate detentus, impediatur. Jejunium enim introductum fuit propter libidinosæ carnis humiliationem; eam vero per morbum jam subjectam, non omnino necesse erit jejuniis affligere. Eos autem qui male se habent, sed tamen piscium esum admittunt, iniquum est veniam non consequi: carnis vero ullatenus vesci nihil plane minus quam impium; imo quamvis aliquis lethali morbo laborans illo victu semet convalliturum speraverit. In Sabbatis quidem et diebus Dominicis per Quadragesimam paulo largiori cibo uti indultum fuit, juxta can. apostolicum 66 quem vide in cap. 27 litteræ K. Stricte autem loquendo sanciebatur quadragesima dierum jejuniis ante sacrum Pascha, idque solum. Quippe si tum alia obtinuissent, nequiquam tacuisset canon. 197 Verumtamen eos qui in aliis jejunandi temporibus, puta vigiliis sanct. apost., sepulturæ B. Deiparæ et Nativitatis Christi abstinent, prudens nemo, quod reor, redarguet.

Quære etiam in 37 cap. litteræ K canonem 15 S. Petri episcopi Alexandriæ.

Decimus Timothei Alexandrini canon in diebus jejunii ante Pascha morbo laboranti vini atque olei usum indulget, neque hosce sicut alios ad xerophagiam id est cibum aridum tenuemque obligat; sed potius, ut tolerare queant, vel cujusque diei jejuniis solvere, vel alterni cujusque juxta discretionem ejus, cui consiliorum suorum regimen commisit. Vide et 25 cap. litteræ Γ.

C Canon autem 18 concilii Gangrensis hæc habet: Si quis eorum qui pietatis exercitationi student, absque corporis exigentia insolescat, et jejunia in commune tradita et ab Ecclesia observata dissolvat, idque maturo consilio interveniente fecerit, anathema esto. Insuper canon 41 synodi Carthaginensis diaconis et sacerdotibus sacramenta altaris jejunos celebrare præcipit, excepto uno anni die, quo Cæna Dominica celebratur, nimirum magna feria quarta. Nam post cibum coporalem quæ ad spiritualem pertinent, ut videtur, ministrabant. Imo quando quis tempore postmeridiano e vivis discedit, nisi hi qui ministrant impransii fuerint, sacra, inquit, orationibus solis faciant. Hoc autem hodie eam ob causam non obtinet, quod quid sibi velit ignoramus. Verum duo canones et prope dixerim merito jejunii intermissionem taxarunt.

Nam concilii Laodiceni canon 50, Non oportet, inquit, in ultima Quadragesimæ septimana feria quartæ jejuniis solvere, utendo scilicet cibis delicatioribus, adeoque totam Quadragesimam deonestare, sed potius tempus Quadragesimale in jejuniis victuque arido integrum transigere, Sabbatis tamen et Dominicis diebus exceptis.

Canon vero undetricesimus concilii sexti eadem usque recenset, et superaddit, quemadmodum sancti

Patres graves ob causas eo temporis dispensatione ista usi sunt. Nos tamen haudquaquam oportet apostolorum et Patrum traditiones abrogare. Inuit vero dictum apostolicum canonem 69 et hunc ipsum concilii Laodiceni.

CAP. V. *Quod non deceat in Sabbatis aut Dominicis jejunare.*

Quære cap. 37 litteræ K.

CAP. VI. *Quod jejunantes a cibis abstinere debent, haud tamen quasi in se execrabilibus.*

Vide 9 cap. litteræ B, et etiam in 2 cap. litteræ E canonem 33 magni Basilii.

198 CAP. VII. De lege.

Lex est commune præceptum: virorum prudentium placitum: delictorum cum voluntariorum tum involuntariorum correctio aut reprehensio, civitatis commune pactum: est divinum inventum. Virtus legis est jubere, vetare, permittere, punire.

Leges non de singularibus feruntur, sed communiter.

Jurisprudentia a justitia nomen habet; est enim ars boni et æqui.

De iis quæ frequentius obtingunt, non quæ per raro, leges inferri oportet: minime de iis rebus, quibus uno tantum in casu accidere datur. Nam legislatores haud attendunt semel et bis.

Leges primigeniæ in sequiores decucuntur, constitutiones vero recentiores majorem vim obtinent quam prius latæ.

De quibus lex nulla conscripta est, longa consuetudo per complures annos comprobata vicem legis subit, ejusque vim obtinet.

Perperam judicata aut expressa neque lex, neque tempus, neque consuetudo rata facit.

CAP. VIII. De possessione.

Leges.

Decem vel etiam viginti annorum præscriptio ei, qui mala fide possederit, haud prodest: imo nec tricennalis, nisi quiete possederit, nullamque in foro litem sustinuerit. Vide etiam in capite 9 litteræ A.

Omne servitium et usufructus eis, qui non usurpant, propter ipsum temporis decursum, presentibus quidem decennali, absentibus præscriptione vicennali amittitur.

Qui servitium jure obtinet pecora in agro alieno adaquandi ac pascendi, servitium etiam usurpare potest inibi tugurium excitandi.

Qui ex alieno agro, sciente domino, aquam traxerit, servitium sibi in agro illo vindicat usucapione triennali, domino interim non prohibente.

Bona mobilia si quis per triennium absque querela possederit, ipsi cedunt occupanti.

199 INITIUM LITTERÆ Ξ.

CAP. I. De tollendis simulacris.

Synodi Carthaginensis canon 58 atque etiam

A δι' αἰτίας ἴσως λυσιτελεῖς τῷ τότε καιρῷ τῇ οἰκονομίᾳ ταύτῃ ἐχρήσαντο. Ἡμῖν δὲ οὐκ ἀναγκαῖον τὰς ἀποστολικὰς καὶ πατρικὰς ἀθετεῖν παραδόσεις, τὸν ῥηθέντα αἰνιττόμενος ξθ' ἀποστολικὸν κανόνα, καὶ τὸν τῆς ἐν Λαοδεκείᾳ συνόδου τουτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑ Ε'. Ὅτι οὐ δεῖ νηστεύειν ἐν τοῖς Σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς.

Ζήτει τὸ λζ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ Ϛ'. Ὅτι τοὺς νηστεύοντας οὐχ ὡς βδέλυκτῶν τῶν βρωμάτων ἀπέχεσθαι δεῖ.

Ζήτει τὸ θ' κεφαλ. τοῦ Β στοιχείου, καὶ ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου τὸν κγ' κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

ΚΕΦΑΛΑ Ζ'. Περὶ νόμου.

Νόμος ἐστὶ κοινὸν παράγγελμα· φρονίμων ἀνδρῶν δόγμα· ἔκουσιων καὶ ἀκουσίων ἀμαρτημάτων ἐπιστροφῆ, ἤτοι σωφρονισμός· πόλεως συνθήκη κοινή· ἐστὶ δὲ καὶ θεῖον εὐρημα. Ἀρετὴ νόμου τὸ κελεύειν, τὸ κωλύειν, τὸ ἐπιτρέπειν, τὸ τιμωρεῖσθαι.

Οὐ περὶ τοῦ καθέκαστον, ἀλλὰ κοινῶς οἱ νόμοι τίθενται.

Ὁ νόμος ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης ὠνόμασται, ἐστὶ γὰρ τέχνη τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἴσου.

Τοὺς νόμους, ἀπὸ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συμβαινόντων, οὐ μὴν τῶν σπανίως εἰσάγεσθαι δεῖ, οὐδὲ ἀπὸ τῶν δυναμένων ἐν ἐνὶ συμβῆναι θέματι· παρ' ὧσι γὰρ οἱ νομοῦται τὸ ἀπαξ ἢ δις.

Οἱ προγενέστεροι νόμοι εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἔλκονται· αἱ δὲ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσιν.

Ἐν οἷς οὐκ ἔσται ἔγγραφος νόμος, ἢ μακρὰ συνθήθεια, ἐπὶ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς δοκιμασθεῖσα, ἀντὶ νόμου κρατεῖ, τᾶξιν ἔχουσα νόμου.

Τὰ κακῶς κριθέντα καὶ τυπωθέντα, οὔτε νόμος, οὔτε χρόνος, οὔτε συνθήθεια βεβαιαῖ.

ΚΕΦΑΛΑ Η'. Περὶ νομῆς.

Νόμοι.

Ὅτι δεκαετία ἢ εἰκοσαετία οὐ βοηθεῖ τῷ κακῇ πίστει νεμομένῳ, εἰ μὴ ἢ τριακονταετία καὶ μόνον, εἴπερ ἀδιακόπως ἐνέμετο, καὶ ὄχλησιν ἐν δικαστηρίῳ μὴ ὑπέμεινε. Ζήτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου.

Πᾶσα δουλεία καὶ πᾶσα χρῆσις ἐπὶ τῶν μὴ χρησθέντων, διὰ τῆς τοῦ χρόνου παραδρομῆς, ἐπὶ μὲν παρόντων, δεκαετία, ἐπὶ δὲ ἀπόντων, εἰκοσαετία ἀπόλλυται.

Ὁ ἔχων δουλείαν τοῦ ποτίζειν καὶ βόσκειν ἐν τῷ ἀγρῷ σου θρέμματα, δύναται κτᾶσθαι δουλείαν τοῦ ἐν αὐτῷ ποιεῖν καλύβην.

Ὁ δι' ἄλλοτριου ἀγροῦ ἔλκων ὕδωρ, εἰδότες τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ, κτᾶται κατὰ τοῦ ἀγροῦ δουλείαν ἐν τῷ νενομισμένῳ τριετίας χρόνῳ, μὴ κωλύσαντος αὐτὸν τοῦ δεσπότου τοῦ ἀγροῦ.

Τὰ κινητὰ πράγματα, ἐπὶ τριετίαν ἀνεπιφωνήτως κρατούμενα, δεσπόζονται.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ξ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛΑ Α'. Περὶ ξοάνων καθαιρέσεως.

Ὁ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κωνῶν νη', καὶ μὲν-

τοι και ὁ πδ' τὰ ξόανα πάντα κελεύουσι καθαιρεῖν καὶ τὰ τῶν εἰδώλων ἐγκαταλείμματα ρίζαις αὐταῖς ἐξελεῖν.

ΚΕΦΑΛ. Β. Ὅτι δεῖ τοὺς ξένους τῶν κληρικῶν ὑποδέχεσθαι.

Ζήτει τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ο ΣΤΟΙΧΙΟΥ

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅτι οἰκονόμον ἔχειν δεῖ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὸν ἡγούμενον.

Ζήτει τὸ κδ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ οἰωνισμῶν.

Ζήτει τὸ γ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ ὄνειρασθέντος.

Ζήτει τὸ κη' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ ὄρκων.

Ζήτει τὸ λβ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Η ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ παιγνίων θυμελικῶν.

Ζήτει τὸ α, κεφ. τοῦ Θ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα κζ' τῆς ζ' συνόδου, καὶ τὸ ζ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ τῶν ἐν πανδοχείῳ ἐσθιόντων κληρικῶν.

Ζήτει τὸ ζ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ παραιτήσεως ἐπισκόπων.

Ζήτει τὸ κη' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ τῶν παρθενίαν ἐλομένων γυναικῶν.

Ζήτει τὸ ιε' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τῆς ἐν τῇ Παρασκευῇ νηστείας

Ζήτει τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ Ν στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ παρακαταθήκης

Παρακαταθήκη ἐστὶ τὸ ἐπὶ παραφυλακῇ τινι διδόμενον. Ἐὰν ἐξ ἐπίδομης ληστῶν ὁ τὴν παρακαταθήκην λαβὼν ἀπώλεσε ταύτην, οὐ κινδυνεύουσι τοῖς κληρονόμοις αὐτοῦ ἢ ἀπώλει. Ὁ γὰρ παρακαταθήκην λαμβάνων δόλον μόνον καὶ βλάβην καὶ ἀμείλιαν ἀπαιτεῖται, εἰ μὴ βίαιος καὶ ἕτερόν τι συνεφωνήθη.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ τοῦ ἁγίου Πάσχα.

Ἐἴτα τὰς μὲν ἄλλας τῶν ὑποθέσεων, ἅς τὸ προκείμενον ἀπαιτεῖ σύνταγμα, τοῦ μηδὲν ἐλλείπειν τῶν ἡκόντων εἰς δύναμιν τοῖς μικρὰ καὶ φρονούσι καὶ ὀρωσιν ἡμῖν ἐμέλησε, τοῦ δὲ σεβασμίου τοσοῦτον κατολιγωρήσομεν Πάσχα, ἐν ᾧ το κεφάλαιον τῆς περὶ ἡμῶν τοῦ Κυρίου οἰκονομίας ἐξεργασται, ὡς μὴ τὰς μεθόδους αὐτοῦ, καὶ τὰς τούτων αἰτίας, ὡς οἶόν τε δήλας θεῖται τοῖς ἀγνοοῦσι; Καὶ τίς ἂν ἡμᾶς δικαίως οὕτω παραιτήσαιο μέμψεως; Τοιγάρτοι καὶ πρό γε τῶν θείων χρησμῶν, μικρὰ μοι δοκεῖ διαλαβεῖν ἅττα. Τοῦ Πάσχα τοῦ ἱεροῦ πολλοῦ ὄνομα ἐν περινοίᾳ γενέσθαι, μηδέπω κατελιγφότες τὸ νομικόν· δεῖ γὰρ τοὺς τύπους ἡγεῖσθαι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας συνέλειαν. Τὸ Πάσχα τοῖνον τὸ νομικόν Μωσῆς ἐκεῖνος ὁ πᾶν κατὰ γε τὴν ιδ' τοῦ πρώτου σεληνιακοῦ μηνὸς τελεῖσθαι νενομοθέτηκε. Πρῶτος δὲ μὴν ἐστὶν ὁ παρ' Αἰγυπτίους μὲν Φαμενώθ, Ἀστρος δὲ παρ' Ἑλλήσι, Νισάν δὲ παρ' Ἑβραίοις, παρὰ δὲ Ῥωμαίοις ὀνομαζόμενος Μάρ-

84 simulacra omnia tolli e medio et ipsas idolorum reliquias radicibus extirpari jubent.

CAP. II. Quod clericorum deceat hospites hospitio excipere.

Vide cap. 9 litteræ A.

INITIUM LITTERÆ O.

CAP. I. Quod episcopus ac præfectus æconomum apud se habere debeat.

Quære cap. 24 litteræ E.

CAP. II. De auguriis.

Vide caput 3 litteræ E.

CAP. III. De iis qui se noctu polluunt.

Consule caput 38 litteræ K.

CAP. IV. De juramentis.

B Vide caput 32 litteræ E.

INITIUM LITTERÆ II.

CAP. I. De ludis scenicis.

Quære caput 1 litteræ Θ, et in cap. 15 litteræ M synodi septimæ canonem 27 synodi 7 et caput 7 litteræ Γ.

200 CAP. II. De clericis in taberna comedentibus.

Vide cap. 7 litteræ K.

CAP. III. De episcopali audientia.

Quære caput 28 litteræ E.

CAP. IV. De feminis quæ votum castitatis susceperunt.

Vide cap. 15 litteræ M.

CAP. V. De jejuniis in Parasceve.

C Consule cap. 4 litteræ N.

CAP. VI. De deposito sive fideicommissio.

Depositum est quod custodiendum alicui datur. Si ille, qui rem servandam suscepit, latronibus incurstantibus perdidit, hæredes tamen amissionem depositi actione non experientur. Nam qui depositum accepit, solum dolum et negligentiam atque inertiam præstat, nisi forte aliud aliquid disertis verbis conventum fuerat.

CAP. VII. De sacro Paschate.

Postmodum alia quidem argumenta, quæ hoc opus expetere videbatur, ne deesset quidpiam eorum quæ huc spectant, quantum nobis licuit magni nihil vel cogitantibus vel facientibus, haud indiligenter tractavimus, adeone venerandum Pascha, in quo summum Dominicæ dispensationis peractum est, neglectui habebimus, ut methodos ipsius atque earum causas, ut sit harum rerum ignaris exponere supersedeamus? Quis enim nobis hoc vitio merito vertat? Quocirca ante divina oracula breviter de iis disserere libet, quæ circa sacrum Pascha scire quam maxime refert, legali illo non penitus neglecto. Typi enim, ut par est, ad veritatis consummationem nos deducunt. Jussit igitur Moyses vir summus primi mensis lunaris quarto et decimo die Pascha legale celebrari. Mensium autem primus is est, quem Ægyptii Phamenoth, Distrum 201 Græci, Hebræi Nisan, et Romani Martium vocant. Quo quidem mense sol itinere suo universo

contraria decurrens zodiaci circuli signum primum intrat, quod æquinoctiale punctum, et mensium principium, et circuli caput, et carceres cures planetarum harum rerum studiosi nuncupare solent, atque adeo signum proxime præcedens, seu pisces, mensem ultimum, signum postremum, et periodi planetariæ exitum sive metam. Martium enim mensium primum esse credimus, quoniam Moyses ait eo temporis jussisse Deum, ut arbores et flores et gramina revirescerent. Videmus sane hac naturæ conditione, non quavis alia ordinationem divinam adimpleri. Verumtamen mensis ille Martius, sicuti cæteri omnes tam nominibus quam numero dierum apud gentes illas, quas supra dixi, pariter distinguuntur. Æquinoctium insuper ipsa universi natura quotannis eodem tempore restituit, eo quod quantitas annua eximiam æquabilitatem præ se ferat. At vero numerus dierum et mensium, quo una cum Romanis utimur, (quod et aliæ gentes solent) neque hora eadem nec die quidem eodemæ quinoctium accidere palitur. Quoniam enim tempus annum præter dies 365 etiam quartam ferme diei partem asciscit, si quando æquinoctium circa meridiem contingat, anno sequente circa occasum solis fiet, annoque huic proximo circa noctem mediam: atque ita porro. Rursus, quia id quod ultra dies 365 superest, quartam diei partem exacte haud contineat, sed trecentesima fere particula deficiat, ut in sequentibus luculentius demonstrabimus: nobis tamen in usu sit numerus tam dierum quam mensium Romanorum, adeoque quolibet quadriennio unum diem adjiciamus, ut annus quartus semper sit completus: necesse est in annis 300 æquinoctium uno die anticiquet. Ut exempli gratia, quoniam hoc ipso tempore æquinoctium die octavo ac decimo Martii mensis obtingere computatur, post annos abhinc trecentos in septimum et decimum diem incidet, dein post alios trecentos in diem decimum sextum, pariterque in perpetuum. Accidit enim æquinoctium tempore Nabonassari Martii die quinto et vicesimo circa vesperam, et tempore Philippi Aridæi circa meridiem quarti et vicesimi dici mensis ejusdem. Anno autem, quo Christus pro nobis redimendis passus est, istius die vicesimo tertio circa noctem mediam; nostro autem tempore, ut demonstratum est, duodevicesimo ejus die.

Hebræorum igitur doctiores, illique præcipue qui Judæam incolere, ut Josephus atque Philo, summi utriusque philosophi, legale Pascha ante æquinoctium haudquaquam celebrandum esse judicabant. Aiunt enim isti post æquinoctium vernum circa medium primi mensis ab omnibus pariter mactanda esse διαβάτῳρια sive sacrificia paschalia. Qui vero in hac re imperite ac rustice versantur. passim per terrarum orbem dispersi, mensem primum eum esse ex inscitia suspicantur, in quo æquinoctium vernum solum fieri contingit; an quidem ante æquinoctium, an post illud luna

Α τιος. Ἐν ᾧ τὴν ἐναντίαν τοῦ παντός διηπεύων ὁ ἥλιος, τὸ πρῶτον ἄρχεται τοῦ λωδιακοῦ κύκλου δωδεκατημόριον εἰοίεσθαι, ὃ δὴ καὶ ἰσημερινόν, καὶ μηνῶν ἀρχὴν, καὶ κεφαλὴν τοῦ κύκλου, καὶ ἄφειν τοῦ δρόμου τῶν πλανητῶν, οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολακότες φιλοῦσι καλεῖν· τὸ δὲ πρὸ τούτου, μηνῶν ἔσχατον, καὶ τελευταῖον δωδεκατημόριον, καὶ τέλος τῆν τῶν πλανητῶν περιόδου. Τὸν Μάρτιον δὲ πρῶτος εἶνα μῆνα πιστεύομεν, ἐξ ὧν ὁ Μωϋσῆς εἴρηκεν, ὡς καλεῦσθαι ὁ θεὸς κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὰ δένδρα, καὶ τὰ ἄνθη, καὶ τὰς πόας ἀναβλαστῆσαι. Ὁρῶμεν δὲ οὐκ ἐν ἐτέρῳ, ἀλλ' ἐν τούτῳ νόμῳ φύσεως, τοῦ θεοῦ πληρούμενον τὸ ἐπίταγμα. Ὁ μὲν οὖν εἰρημένος μῆν, ὡσπερ ἄρα καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, οὐχ ἔττον τοῖς ὀνόμασιν ἢ τῷ ἀριθμῷ τῶν ἡμερῶν διαφέρουσι παρ' ἐκάστοις τῶν εἰρημένων ἐθνῶν. Τὴν γε μὴν ἰσημερίαν ἢ μὲν τὸ παντὸς φύσις τὸν αὐτὸν αἰὶ χρόνον καθ' ἑκάστον ἔτος ποιεῖ, τῷ πολλῶν φέρει αἰὶ πρὸς ἑαυτὸ τὴν ἰσότητα τὸ τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου διάστημα. Ὁ ἀριθμὸς μέντοι τῶν ἡμερῶν τε καὶ μηνῶν, ὅ τε τοῖς ἄλλοις εἰωθὸς ἔθνεσι, καὶ ᾧ κατὰ Ῥωμαίους ἡμεῖς χρώμεθα, οὐτε τὴν αὐτὴν ὥραν, οὐτε τὴν αὐτὴν ἡμέραν συγχωρεῖ γίνεσθαι. Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἐνιαύσιον μέγεθος, πρὸς ταῖς τρεῖς ἡμέραις, καὶ τέταρτον ἐγγίσιτα προσλαμβάνει, ὅταν ἢ ἡ ἰσημερία περὶ μεσημβρίαν, τὸ μὲν ἐξῆς ἔτος ἔσται περὶ δύσιν ἡλίου, τὸ δὲ ἐξῆς, περὶ μέσας νύκτας, καὶ οὕτω μέχρι παντός. Ἐπεὶ δ' αὖθις ἢ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐπουσία οὐχ ὅλον τέταρτον ἡμέρας περιέχει, ἀλλὰ παρὰ τριακοστὸν, ὡς προϊόντες ἀκριβέστερον δείξομεν, ἡμεῖς δὲ τῷ τῶν ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἀριθμῷ κατὰ Ῥωμαίους χρώμεθα, ὡς τοῦ τετάρτου αἰὶ τελείου προσγινομένου, καὶ παρὰ τοῦτο κατὰ τέσσαρας ἐνιαυτοὺς μίαν ἡμέραν ταῖς τρεῖς προστίθεμεν, ἐξ ἀνάγκης τὴν ἰσημερίαν συμβαίνει ἐν τοῖς τ' ἐνιαυτοῖς πρὸ μιᾶς ἡμέρας γίνεσθαι. Οἷον ἐπεὶ κατὰ τὸ παρὸν ἡ ἰσημερία ἐπιτελεόγιστα ἡμῖν γινομένη τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ τοῦ Μαρτίου μηνός, μετὰ τριακοσίαις ἔτη ἔσται τῇ ἐπισκαιδεκάτῃ· εἴτα μετὰ ἕτερα τσσαῦτα, τῇ δεκάτῃ ἑκτῇ, καὶ οὕτως αἰ. Καὶ γὰρ κατὰ τοὺς χρόνους Ναβουνασσάρου περὶ λήξιν ἑσπερίαν ἐτύγχανεν οὕσα τῆς τοῦ Μαρτίου πέμπτης καὶ εἰκοστῆς· ἐν δὲ τοῖς Φιλίππου τοῦ Ἀριδαίου, περὶ μεσημβρίαν τῆς τετάρτης καὶ εἰκοστῆς αὐτοῦ. Ἦνίκα δὲ ὁ Χριστὸς τὸν σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπῆρχετο θάνατον, περὶ μέσην νύκτα τῆς κατὰ τοῦ αὐτοῦ μηνός· ἐφ' ἡμῶν δὲ νῦν, ὡς δεδήλωται, περὶ πούτην δεκάτην ὀγδόνην αὐτοῦ.

Οἱ μὲν οὖν λογιώτεροι τῶν Ἑβραίων, καὶ μάλιστα οἱ τῶν Ἰουδαίων οἰκοῦντες, οἷος ἦν Ἰωσήπος καὶ Φίλων, ἄνδρες φιλοσοφίας ἀπάτης ἐπ' ἄκρον ἑλληνικότες, οὐκ ᾔφροντο δεῖν πρὸ τῆς ἰσημερίας τὸ νομικὸν ἄγειν Πάσχα. Αὐτοὶ γὰρ οὕτοί φρασι δεῖν τὰ διαβατήρια θύειν ἐπίσης ἅπαντας μετὰ ἰσημερίαν ἔρρινεν, μεσοῦντος τοῦ πρώτου μηνός. Οἱ δὲ ἀγροικότερον διακείμενοι, καὶ πανταχῇ τῆς οἰκουμένης διασπαρμένοι, πρῶτον ἐξ ἀμαθίας μῆνα ὑπολαμβάνοντες, ἐν ᾧ τὴν ἑσπερίαν γίνεσθαι συμβαίνει μόνον ἰσημερίαν, εἴτε δὲ πρὸ ταύτης, εἴτε μετὰ ταύτην ὁ πλησιφαῖς ἀπαντᾷ τῆς σελήνης σχηματισμὸς, οὐδ' ὅτι οὖν μέλον

αὐτοῖς, οὔτε μὴν εἰ μήπω καθαρῶς τοῦ τῆς ἰσημε-
 ρίας σημείου ἐπέβη ὁ ἥλιος, ἐν τούτῳ ἀσυντηρήτως
 καὶ πρὸ τῆς ἰσημερίας ἐπετέλουν τὸ Πάσχα. Περὶ
 ὧν μοι δοκεῖ καὶ ὁ ζ' τῶν θείων ἀποστόλων κανῶν
 διορίζεσθαι, ἀφορισμὸν καταψηφίζομενος, εἴ τις τῶν
 τοῦ κλήρου. τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν μετὰ Ἰου-
 δαίων πρὸ τῆς ἔαρινης τελέσειεν ἰσημερίας. Ἐπεὶ
 γὰρ οὐ διεζυγμένως ὁ κανὼν ἐπιτιμᾶσθαι θεσπίζει.
 τὴν μετὰ Ἰουδαίων, ἢ πρὸ τῆς ἔαρινης ἰσημερίας
 ἑορτάζοντα, τὸ εἰρημένον ἄνωθεν νοεῖν ὑποτίθησι.
 Συμβαίνει δὲ, πέμπτον τῆς σελήνης κύκλον διερχο-
 μένης, ᾧ τινι ἐξ ἀνάγκης ὁ εἰκοστὸς ὄγδος θεμέλιος
 ἔπεται (οὕτω γὰρ τοῖς πολλοῖς ὁ περιτεύων ἀπὸ
 τῶν αὐτῆς κύκλων τῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς ὀνομάζεται),
 καὶ περὶ τοῦ τῆς τοῦ Μαρτίου ἑπτακαιοδεκάτην τὴν
 πλησιφαῆς ἀκριδῶς ὑπολευκαιοσύνης, ἐκείνους μὲν
 ἀνεπιστημόνως πάνω καὶ προπετώσ τῆνικαῦτα τὴν
 ἑορτὴν ἄγειν· τοῦτο γὰρ ἔτι καὶ νῦν ὀρώμεν πρᾶ-
 νόμως ποιῶντας, τοὺς ταῖς ἡμετέρας πόλεσιν ἐπι-
 χωριάζοντας. Ἡμεῖς δὲ τὸ ἀδέες ἡμῖν αὐτοῖς περι-
 ποιούμενοι, καὶ ὡς οὐχ ὅσα ὀρώσι πολλὰ χαίρειν
 αὐτοῖς φάσκοντες, ἐπὶ τὸν ἐξῆς σεληνιακὸν ἐπειγόμε-
 μεθα μῆνα, ὃν αἱ τοῦ Ἀπριλίου ἀριθμῶν ἡμέραι
 πεφύκασιν, ἦνικα καὶ μακρῶ τῶν τῶν ἡμερῶν δια-
 στήματι διέχειν συμβαίνει τοῦ παρ' Ἰουδαίοις τὸ
 ἡμέτερον Πάσχα. Οὕτω γὰρ οἱ θεοὶ Πατέρες σοφῶς
 ἄγα καὶ ἠκριδωμένως ἐσκόπησαν τοὺς τῶν θείων
 ἀποστόλων θεσμούς, παντὸς μᾶλλον οἰκονομούμενοι
 τὸ βέβαιον εἶναι, οὐ μὴν εἰ μετὰ τὴν ἔαριν ἡμέ-
 ρην τὸ Πάσχα τελέσουσιν ἰσημερίαν, συνορταστέον
 αὐτοῖς. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ πρῶτος
 ἀπαγορεύει κανὼν, ἐξεπίτηδες, ὡς εἶοικε, τὸν νοῦν
 ἐρμηνεύων τοῦ ἀποστολικοῦ τοῦδε κανόνος, ὅτι δύο
 τίθησιν ἐπὶ τοῦ Πάσχα διαρισμοὺς ὁ κακῶν, εἰ καὶ
 οὕτω τὸν λόγον προήγαγε. Τοῖς Ἰουδαίοις ἡμᾶς μὴ
 συνορτάζειν, καὶ τὴν ἔαριν ἡμέραν περιμένειν ἰσημερίαν.
 Οἱς ἕτεροι δύο ἐξ ἀνάγκης ἐπηκολούθησαν, ἄγειν τε
 τὴν ἑορτὴν εὐθὺς τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν ἰσημερίαν
 πανσελήνῃ, καὶ μετὰ ταύτην μὴ ἐν οἰαδῆποτε τῶν
 ἡμερῶν ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ μετὰ τὴν πανσε-
 λήνην εὐθὺς τῆς ἐβδομάδος ἡμέρας. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι
 τῶν διορισμῶν ἔτι καὶ νῦν βεβαίως διατηροῦνται· ἢ
 δὲ μετὰ τὴν πανσελήνην πολλᾶκις ἡμῖν ὑπερτίθεται
 Κυριακῇ, τῶν δύο προστίθεσθαι ἡμέρας ἐκάστου
 ἔτους τῶν Πάσχα τῶν νομικῶν, καὶ μετ' ἐκείνας ἐπὶ τὴν
 Κυριακὴν ἔρχεσθαι. Συνέβη δὲ τοῦτο οὐκ ἐς ἀγνοίας
 ἢ ἀπειρίας τῶν θεσπισάντων Πατέρων τὸν περὶ τοῦ
 Πάσχα τουτοῦ νόμον, ἀλλὰ τῶν δρόμων τῆς σελήνης
 τὰ τῆς αἰτίας ἀναφέρεται ταύτης. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῖς
 τὸ ἐνιαύσιον κίνημα δι' ἡμερῶν ἀποκαθίσταται τρια-
 κσίων ἐξήκοντα πέντε καὶ τεσσαρτημορίου ἡμέρας
 ἔγρηστα, ὡς εἴρηται, αἱ δὲ μέσαι τῆς σελήνης κατὰ
 μέγος πάροδοι οὐκ ἀποκαθίστανται ἐν ὅλοις ἔτεσι
 ἰθ' τοῖς κατὰ προσθήκην τοῦ τετάρτου ἀριθμοῦμέ-
 νοις, ἀλλὰ παρὰ μιᾶς ἡμέρας ἐξηκοστὰ πρῶτα τρία
 καὶ δευτέρα τριάκοντα ἑπτὰ. τούτου χάριν ἐν τῷ
 ἐνιαυτοῖς, οὐχ ὅλοις πάλιν, ἀλλ' ἐλαττωμένοις ἡμέ-
 ρας οὐδὲν, ἐξηκοστὰ πρῶτα νζ' καὶ δευτέρα νβ', ἦτοι
 μίαν ἡμέραν ἔγρηστα, ἢ εἰρημένη γίνεται ἀποκατά-

A lumine pleno fulgeat, parum solliciti, parum
 etiam, an sol ipsum solstitii punctum plane atti-
 gerit necne : adeoque temere etiam ante æquinoctium
 Pascha concelebrant. De hisce illis septimus
 quidem canon sanctorum apostolorum, ut mihi vi-
 detur, decernit, excommunicationem denuntians,
 si quis ex ordine clericali sacrum Paschatis diem
 ante verum æquinoctium cum Judæis una cele-
 braverit. Quandoquidem enim canon eum censura
 feriendum esse statuat, non quidem disjunctim
 qui festum vel cum Judæis egerit, vel ante
 æquinoctium verum ; sed (connectendo) cum Ju-
 dæis ante æquinoctium verum, id quod supra
 diximus ipsos intellexisse arguit. Quando vero ad
 cyclum suum quintum luna pervenit, cui necessario
 202 respondet vicesimum octavum fundamentum,
 seu θεμέλιος (sic enim plerique dierum numerum
 appellant, qui ex cyclis lunæ superfluous est), at-
 que circa diem septimum ac decimum Martii pleno
 certe vultu candet, Judæos inscite admodum et tem-
 nero festum tum peragere contingit. Quin imo ho-
 dieque id facere perperam illos videmus, qui in
 nostris civitatibus degunt. Nos autem quod tutum
 indubiumque est nobis asserentes, et Judæis hisce
 qui haud pie faciunt, longum valere jubentes, ad
 proxime sequentem mensem lunarem contendimus
 (quem dies Aprilis complere solent), quando longo
 quidem dierum intervallo Pascha nostrum a Ju-
 daico distare contingit. Prudenter adeo ac diligen-
 ter sancti Patres sacrosanctorum apostolorum de-
 creta observabant, ut hoc præ cæteris ratum firmumque
 esse statuerent, ne quis cum Judæis
 quamvis post æquinoctium verum Paschale festum
 agentibus una celebret. Quippe hoc primus
 vetat synodi Antiochenæ canon, consulto ut videtur
 sensum explicans canonis ipsius apostolici, eo
 quod duas definitiones de Paschate statuat, etiamsi
 hunc in modum proponat : Nosmet cum Judæis
 una festum nullos agere, et æquinoctium vernale
 exspectare oportet. Ex quibus duæ aliæ definitio-
 nes necessario sequebantur, videlicet celebrandum
 esse festum primo statim plenilunio post æquinoctium,
 et quidem post illud non simpliciter die
 quovis, sed die septimanæ primo plenilunium
 proxime sequente. Cætera quidem decreta etiam
 hodieque constanter observantur, diem vero Do-
 minicam plenilunium proxime sequentem sæpe
 differre solemus, eo quod duos dies quotannis
 Paschati legali adjicimus, et post illos ad Domini-
 cum accedimus. Contigit tamen istud haud ex
 inscitia et ignorantia Patrum, qui hoc modo de
 Paschate decernebant, sed potius hoc quidquid
 est culpæ in lunæ cursus referendum est. Quoniam
 enim motus annuus diebus trecentis sexaginta
 quinque, et quarta fere diei parte, uti dictum est,
 perficitur, lunæ autem motus medii in longitudi-
 nem non restituantur exacte in novemdecim annis
 completis juxta quadrantis additionem supputan-
 dis, quin desint (ad cyclum complendum) unius

diei tres sexagesimæ primæ, et triginta septem partes secundæ; idcirco in annis 304 non completis quidem illis, sed deficientibus unius diei sexagesimis primis 57 et sexagesimis secundis 52 sive ferme die uno, dicta revolutio peragitur. Quamobrem apte post plenilunium duo dies additi sunt in legalis Paschalis investigatione, cum non poterat plenilunium exacte attingerediem mensis a Patribus definitam; quippe, ut diximus, in annis 304 die uno proxime deficit. Istam varietatem status Paschalis dies, et motus luminarium creavit: quæ tamen religioni minime nocet, imo potius multum juvat. Inde enim temporis intervallum evidentius apparet, inter legalis et nostri Paschalis celebrationem, sumptis non uno, quod tum factum, sed tribus ad minimum diebus intermediis. Quam ob causam Patres diem paschalem omnino in Dominicam transtulerunt, atque cum in Dominicam incidat Pascha legale, nostrum in Dominicam proxime sequentem removendum esse sanxerunt, æquum bonumque esse judicantes, ut invisum Deo infantumque festum aversaremur, atque longo intervallo Pascha nostrum ab isto modis omnibus distingueremus. Hæc autem in sequentibus fusius ostendemus (ubi et tabulas dabimus æquinoctium ac plenilunia crasso modo indicantes), tum etiam docebimus quibusnam in annis admodum manifesta sit conjunctionum differentia.

Cæterum et utile fuerit disquirere, quam ob causam post vernum æquinoctium Pascha celebrare jubeamur. **203** Fuit igitur, quando Deus ex non esse ad esse mundum eduxit, a die primo usque ad sextum justum æquinoctium, die atque etiam nocte ne minimum quidem alia aliam superante. Quamvis enim dies quartus luminarium creationem lætus viderat, nondum tamen illis datum erat annuam revolutionem, quod nunc in natura fit, peragere. Namque sol primum statim cardinem æquinoctialem subiens, in gradu primo arietis substitit, luna vero in parte per diametrum opposita illico distabat, cardinem autumnalem, æquinoctialem quidem, sive libram intrans, neque omnino ante solem prosiliens, quantum die illo moveri licuit. Quippe haud aliter fieri potuit, ut plenum jubar exacte servaret (quatenus Deus nobis ostendit semet a principio imperfectum nihil fecisse), ista licet portio quæ ad nos convertitur, in totum quidem illuminata, propter motus varietatem varias etiam phases nobis exhibeat. Idcirco ambo luminaria æquabiliter, seu potius invariante una cum universo circumacta, quasi rerum creandarum finem ac consummationem expectabant. Die autem sexto manu divina formatur homo, æquinoctio adhuc pulchre effulgente, lunaque splendoris copia fere pari solem contra enitente. Haud enim æquum erat, primum hominem ante æquinoctium creari (cum jam tenebris obruerentur omnia), qui propter magnam sui cum luce cognationem, etiam ab istis qui alieni fuerunt a pietatis luce, φως non sine ratione appellatus est. Sed luminaria mundi

στασις. Διὰ δὴ τοῦτο ἀρτίως δύο μετὰ τὴν πανσέληνον ἡμέραι εὐρίσκονται προστιθέμεναι ἐν τῇ τοῦ νομικοῦ Πάσχα εὐρέσει, τῆς πανσελήνου μὴ δυναμένης καταλαβεῖν ἀρτίως τὴν ὀρισθεῖσαν τότε τοῖς Πατράσι ποσὴν τοῦ μηνός, ἐλαττουμένης, ὡς εἴρηται, ἐν τριακοσίοις τέσσαρσιν ἔτεσι, μίαν ἡμέραν ἔγχεσθαι. Καὶ τοιαύτην μὲν ὁ χρόνος περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα καὶ ἡ τῶν φωστήρων κινήσεις τὴν ἀνωμαλίαν πεποίηκε· τῇ εὐσεβείᾳ γε μὴν οὐδοπωσιτοῦν τοῦτο λυμάνεται, ὅτι μὴ καὶ τὰ μεγάλα συμβάλλεται. Περιφανεστέρα γὰρ ἐντεῦθεν ἡ διάστασις δέκνυται τῆς τε τοῦ νομικοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου τελετῆς Πάσχα, οὐ μιᾶς ἡμέρας, ὡς τότε, ἀλλὰ τριῶν μεσολαβουσῶν τοῦλάχιστον. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντως καὶ τὴν ἡμέραν οἱ Γατέρες μετενηγόχασιν ἐπὶ τὴν Κυριακῆν· εἰ δ' ἐν Κυριακῇ τὸ νομικὸν τύχοι Πάσχα, ἐπὶ τὴν ἐξῆς μεταβαίνειν διωρίζαντο, τὴν θεομάχον καὶ ἀνεόρτον αὐτῶν ἑορτὴν ἡμᾶς ἐκτρέπεσθαι, καὶ μακροῦ τῷ διαστήματι τὴν ἡμετέραν ἐκείνης πᾶσι τρόποις ἀποδίστασθαι, ἐν καλῷ κείσθαι σκοπήσαντες. Ταῦτα δὲ πλατυκώτερον ἡμῖν προῖοῦσι δεῖχθήσεται, ἔνθα καὶ κανόνια ἐκτέθεινται, τὴν τε ἰσημερίαν καὶ τὰς πανσελήνους ὀλοσχερέστερον ἐρμηνεύοντα, καὶ ἐν ποίοις ἔτεσι φανερώς ἡ τῶν συζυγιῶν διαφορά δαίκνυται.

Ἄλλὰ γὰρ καλὸν ἂν εἴη σκοπεῖν, καὶ τίνας ἐνεκεν μετ' ἰσημερίαν ἐαρινὴν τὸ Πάσχα τελεῖν προστάγμαθα. Ὅτι τοι· ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν κόσμον παραγαγόντος τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἄχρι τῆς ἐβδόμης ἀκριβῆς ὑπῆρχεν ἰσημερία, μήτε τῆς ἡμέρας, μήτε μὴν τῆς νυκτός τὴν ἑτέραν, μηδὲ τὸ ἀκαριαῖον πλεονεκυούσης. Εἰ γὰρ καὶ ἡ τετάρτη τῶν ἡμερῶν, τῶν φωστήρων ἤξει θεωμένη τὴν γένεσιν, ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτοῖς ἐπιτετραμμένον καὶ τὴν ἐναντίαν εἶναι, ὡς γε δὴ τανῦν, τοῦ παντός. Ὁ μὲν γὰρ ἥλιος, τὸ πρῶτον ἰσημερινὸν εὐθὺς τμήμα τοῦ ζωδιακοῦ ὑπελθὼν, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ κριοῦ ἴδρωτο μοῖρᾳ· ἡ δὲ γε σελήνη, ἐν τῇ κατὰ διάμετρον τοῦτου χώρα παραχρῆμα δίστατο, τὸ φθινοπωρινὸν μὲν, ἰσημερινὸν δὲ καὶ αὕτη, τὸν ζυγόν, διηπεύουσα, μηδὲ βραχὺ τοῦ ἡλίου προσεκπιθῶσα, ὡς γοῦν πέφυκε τρέχειν τὴν τῆμερον. Οὐ γὰρ ἦν ἄλλως τὸ πλησιεαῖς ἀκριβῶς αὐτῇ περισώζεσθαι, μηδὲν ἀτελεῖς ἐξ ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ὑποδεικνύντος πεποιηθέναι, εἰ καὶ τὸ τετραμμένον πρὸς τὸν ἥλιον αὐτῆς ἅπαν μέρος, διόλου πεφωτισμένον τυγχάνον, τῷ διαφορῷ τῆς κινήσεως ποικίλα τὰ τῶν φωτισμῶν ἡμῖν ὑποφάνει σχήματα. Ὁμαλῶς τοίνυν καὶ ἄμφω τὰ φῶτα, μᾶλλον δὲ ἀκινήτως ὁμοῦ τῷ παντὶ συγκινούμενα, τὸ τέλος οἴονει τῆς τοῦ παντός δημιουργίας ἀνεμνοῦν. Τῇ γε μὴν ἕκτῃ, χειρὶ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, ἰσημερίας εἰσέτι καλὸν ἐπιανοούσης, καὶ τῆς σελήνης τῷ ἀσπίλει τῆς αἰγλῆς πρὸς τὸν ἥλιον ἰσταμένης ἐξ ἐφαμίλλου σχεδόν. Οὐ γὰρ ἦν εἰκός, ἢ τὸν πρῶτον ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἰσημερίας πλῆσθῆναι, ἤνικα σκότιον τὰ πάντα ἐκρύπτετο; ὅς διὰ τὴν πολλὴν πρὸς τὸ φῶς οικειότητα, καὶ τοῖς

ἀπυλλοτριωμένοις τοῦ τῆς εὐσεβείας φωτός, φῶς Α (qui mox subiecti debuit), jam primum stipantia instar satellitum hunc qui statim creationis imperium suscepturus fuit (quandoquidem et mox tempus aliter ordinari oportuit), diem ac noctem, quæ tum acciderunt, ex paritate inchoare necesse fuit: quoniam hæc natura prior est inæqualitate, sicuti habitus privationibus, ita enim Deus nosmet docuit æqualitatis legem, in qua ipsa virtutis ratio consistit, omni iniquitate et inæqualitate anti-quiores esse. Dein vero post septimum diem luminaribus quasi a carceribus excurrere incipientibus, nec tamen ita a natura comparatis, ut æquali celeritate moverentur, anomalia quædam irrepsit. Quia tamen hominis lapsum per peccatum Deus ex gratia sua reparatum ac emendatum voluit, æquum erat in æquinociali anni principio, circa quod primum homo lapsus est, etiam restitutionem ejus parari: imo vero, quoniam tum lucem pietatis crescere oportebat, tenebrasque a deo impietatis imminui, salutare Pascha non sine rationis ante æquinocium celebratur, quando crescit lux diurna, et noctis decrescunt tenebræ.

Ὁὐκ αἰεὶ δὲ κύριον γίνεται Πάσχα, διότι ἐπὶ τούτου χρῆ πολλὰ συνδραμεῖν. Οὐ μόνον γὰρ τὸ κατ' ἔτος ἐπιζητούμενον τῆς σελήνης πλῆρες, ὅπερ ἡ τῶν ἡμερῶν τεσσαρεσκαίδεκάτη ταύτη χαρίζεται, τῇ ἡμερῇ δεῖ συναλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἕκτην τῶν ἡμερῶν, καὶ τὴν τοῦ Μαρτίου τρίτην καὶ εἰκοστήν, ἅπερ καὶ διὰ τὸ πρῶτος Ἀδάμ ἐπλάττετο, καὶ διὰ τὸ δευτέρου Ἀδάμ αὐτὸς οὗτος ἀνεπλάττετο, συννημμένον ἦν. Ταῦτα δὲ σπανίως εἰώθει συμπέπειν· διὸ καὶ οἱ λεγόμενοι ἐμβόλιμοι μῆνες εἰσαγόμενοι, τὴν περὶ τὸν καιρὸν τοῦ Πάσχα ποιοῦσιν ἀνωμαλίαν. Ἐπιζητούμεν γὰρ ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ πάθει, προηγουμένως μὲν, ὡς δεδήλωται, τὴν τῆς σελήνης ἰδέμεν ἡμερῶν εἶναι· εἰ γὰρ μικρὸν γούν φθάσει ταύτην, νόμος παρ' ἡμῖν θεῖος, τὸν μὲν σεληνιακὸν ἐκείνον μῆνα πνεντάσιν ἀθετεῖν, πρὸς δὲ τὴν ἰδέμεν τῆς ἀπαντῆν· ἔπειτα Κυριακῇ τὸ Πάσχα τελεῖν, καὶ τοῖς Ἰουδαίους μὴ συνορτάζειν. Οὐ χάριν, καὶ εἰ γε Κυριακῇ τὸ Ἰουδαϊκὸν Πάσχα συνέλθοι, εἰς τὴν ἐξῆς ἡμεῖς ὑπεριθέμεθα τὸ ἡμέτερον, ἥτις καθαρὰ δήπου καὶ ἐλευθέρᾳ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἔσται τελετῆς. Ἀνωμαλίαις οὖν διὰ ταῦτα περὶ τῆς ἑορτῆς γινομένης τοῦ Πάσχα, τῆς κυρίας τοῦ μηνὸς ἡμέρας ἐπιπλεῖστον διαμαρτάνομεν. Ὁ γὰρ Κύριος τὸ σωτήριον ὑπέλαθε πάθος, ἐφ' ἧς ἐτους ἐνισταμένου, τρίτων μὲν καὶ εἰκοστῶν τοῦ ἔλλου κύκλου διανύοντος, ἑκάτον δὲ τῆς σελήνης· καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι περὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν εἶχον Πάσχα τῇ τελευταίᾳ μὲν τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ, ὡς φασιν οἱ εὐαγγελισταί, μεγάλην ἀποκαλοῦντες τὴν ἡμέραν ἐκείνην τοῦ Σαββάτου, τετάρτῃ δὲ τοῦ Μαρτίου καὶ εἰκοστῇ. Τῆς δὲ ἐπιούσης Κυριακῆς, ἥτις τῇ ἡλίῳ ἀφώρισται κατεζάρετον, καὶ εἰς τὴν πέμπτην καὶ εἰκοστὴν ἀκολούθως τοῦ Μαρτίου ἐτέλει, ὁ νοστής τῆς δικαιοσύνης ἥλιος Χριστὸς ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλεν. Ἐπεὶ τοίνυν τὸ

Non accidit autem quotannis proprie dictum Pascha: nam ut hoc fiat, multa una concurrere debent. Non solum enim requisitum quotannis plenilunium, quod dies decimus quartus præbet, cum æquinocio concurrere opus, sed et feriam sextam et diem Martii tertium post vicesimum coincidere, ut conjuncta sint adeo tempora cum primus Adam creatus erat, atque idem ille per secundum Adamum restitutus. Hæc autem perraro uno eodemque tempore obtingere solent. Quare et menses adjectitii, quos introducunt vocantque, circa tempus Paschatis anomaliam pariunt. Iu-primis enim requirimus ad salutare Pascha, ut luna decima quarta post æquinocium contingat. Nam si vel minimum præcesserit, volunt leges sacræ apud nos mensem illum lunarem penitus rejici, et ad diem decimum quartum mensis sequentis procedere, atque demum Dominica proxima Pascha celebrare, at vero una eum Judæis nullo modo festum agere. Quamobrem etiam Judaicum Pascha in diem Dominicam incidat, nos in proxime sequentem nostrum differimus, quæ quidem pura sit ac Judæicæ observationis libera. 204 Quoniam igitur his de causis anomalia oritur circa festum Paschale, a proprio mensis die ut plurimum aberramus. Sustinuit enim Dominus passionem salutarem anno 5539 currente, sole tum 23 cyclum transeunte, luna vero decimum; atque Judæi quidem Pascha Judaicum agebant septimanæ die ultima, ut testantur evangelistæ, qui magnam vocant diem illam Sabbati; die vero Martii vicesima quarta. Dein postridie succedente Dominica, quæ soli eximie tribuebatur, et in vicesimum quintum Martii consequenter desinebat, intelligibilis ille justitiæ sol Christus de

sepulcro exoriebatur. Quoniam igitur Pascha legale, quod, ut dictum est, decima quarta luna post æquinoctium celebratur, a die 21 Martii usque ad 18 Aprilis divagari solet : nostrum vero Dominica proxime sequente obtinet, atque etiam sol cum dierum tum septimanarum arbiter sit, utriusque adeo luminaris cyclos supputantes propositum facillime indagamus. Idpropter cycli constituebantur lunæ quidem 19, solis vero 28. Cycli autem lunæ a Januario, quasi juxta naturæ legem initium sumunt, ita et fundamentum ejus ; solis vero cycli a principio Octobris incipiunt. Non autem inopportunum reor etiam istarum rerum causas enarrare.

Quare cycli lunares sint numero 19.

Ad 19 igitur cycli lunæ usque ascendunt, atque hac ratione mensis lunaris juxta rotundum calculum est dierum 29 cum semisse : adeoque in spatio annuo duodecim menses lunares conficiunt dies 354, quæ a 365 diebus cum quadrante, quos sol motu suo annuo peragit, diebus undecim cum quadrante differunt. Novemdecim autem revolutionum solarium tempus, quod dies quidem efficit 6939, una cum semisse et quadrante, menses duodecim lunares in 328, explicat, sive dies 6726, atque insuper dies quos diximus superfluos sive 11 cum quadrante in alios menses lunares septem, sive dies 206, cum semisse. Dies vero septem cum quadrante, qui adhuc redundant, in integro cyclo enneacaide caeteridis supputantur, ut mox ostendetur. Quoniam enim, juxta Ptolemæum, mensis lunaris non tantum diebus 29 constat, atque 30 minutis primis, sive diei dimidio, sed insuper minuto uno cum semisse ac parte tertia unius minuti, hoc est, minuto uno, et secundis 50. Quod ille quidem ostendit per menses qui integri decurrunt inter binas eclipses. Isthæc nim. minutum unum, et semissis et parte tertia unius in jam dictis 235 revolutionibus lunæ ascendunt ad minuta prima 430, et secunda 50, quibus ordine divisis 420, reddunt dies 7. At residua minuta prima 10 et secunda 50 efficere nequeunt diei quadrantem ; desunt enim minuta prima quatuor, et 10 secunda ; quod et ratio exigit, quatenus cuilibet enneacaidecaeteridi, desunt, sicuti Ptolemæus demonstravit, minuta prima 3 et secunda 37. Quod vero adhuc desiderantur unum primum minutum et secunda 27, neque hoc ratione caret. Non enim exacte congruit cum cyclo annuo quadrans iste diei, sed parte trecentesima discrepat, uti alibi diximus. Idcirco cyclos lunaris ex necessario tantum in 19 annis quantus sit innotescit ; quippe excessus ille qui in annis lunariis reperitur, spatio 19 annorum ad easdem completas revolutiones redit, efficitque diotas periodos 235, proreus completas nihilque superflui habentes, prout cyclos ille requirit. Hoc vocarunt autem temporis periodum, quatenus ad unam revolutio-

νομικόν, ὡς εἴρηται, Πάσχα ἰδ' τῆς σελήνης μετ' ἰσημερίαν τελείται, ἀπὸ τῆς κα' τοῦ Μαρτίου μέχρι τῆς ιγ' τοῦ Ἀπριλίου εἰωθὸς ἐμπίπτειν, τὸ δὲ ἡμέτερον τῇ μετὰ τοῦτο Κυριακῇ, δημιουργὸς δὲ τῶν ἡμερῶν τε καὶ ἐβδομάτων ὁ ἥλιος, ἀμφοτέρων τῶν φώτων τοὺς κύκλους διαμετρούμενος, τὸ προκείμενον ἐκ τοῦ βῆπτου θηρῶμεν. Κύκλοι τοίνυν ἐτέθησαν τῇ μὲν σελήνῃ ιθ', ὁκτώ δὲ καὶ εἴκοσι τῷ ἡλίῳ· κἀκεῖνοι μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου νόμῳ φύσεως ἄρχονται, ὡσπερ ὁῦ καὶ ὁ ταύτης θεμέλιος· οἱ δὲ γε τοῦ ἡλίου τὴν ἀρχὴν τοῦ Ὀκτωβρίου ἔσχον ἀρχὴν· οὐδέτερον ἀλόγως οἴμαι, εἰ καὶ τὰς αἰτίας τούτων ἔργον διεξέλθειν.

Διὰ τί ἰθ' τῆς σελήνης εἰσι κύκλοι.

Μέχρι μὲν οὖν τῶν ιθ' οἱ τῆς σελήνης ἀναβιβάζονται κύκλοι· διὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ σεληνιακὸς μὴν τέως, κατὰ τὸ πρόχειρον, δι' ἡμερῶν γίνεται κθ' καὶ ἡμισείας· ταύτῃ τοι καὶ κατ' ἐνιαυτὸν οἱ τῆς σελήνης ἰβ' μῆνας, εἰς ἡμέρας ποσοῦνται τνδ', ἐνδεουσῶν πρὸς τὰς τρεῖς καὶ τοῦ τεταρτημορίου τῆς ἡμέρας, ἃς ὁ ἥλιος κατ' ἐνιαυτὸν ποιεῖται, ἡμερῶν ια' καὶ τετάρτου. Ἐννεακαιδεκάκις δὲ τῇ ἡλισηκῇ κινήσει γινόμενος ὁ ἐνιαυτὸς, καὶ ποιῶν ἡμέρας ςϞθ' πρὸς τῷ ἡμίσει καὶ τετάρτῳ, τοὺς μὲν ἰβ' σεληνιακοὺς μῆνας ἰς σκῆ' περιίστησιν ἐν ἡμέραις ςψκς', τὰς δὲ εἰρημένους περιττὰς ἡμέρας, ἧτοι τὰς ια' καὶ τὸ δ' εἰς ἐτέρους σεληνιακοὺς μῆνας ἑπτὰ, ἔχοντας ἡμέρας σς' καὶ ἡμισείαν. Ἐτι δὲ εὐρίσκονται περιτετεύουσαι ἡμέραι ζ' καὶ τέταρτον· ἀλλὰ καὶ αὗται τῇ τοῦ κύκλου τῆς ἐννεακαιδεκαετηρίδος ὀλόγηται συνυπάγονται, ὡς δεῖχθήσεται. Ἐπεὶ γὰρ, κατὰ τὸν Πτολεμαῖον, οὐχὶ κθ' ἡμερῶν καὶ λ' πρώτων λεπτῶν μόνον, ἧτοι ἡμισείας ἡμέρας, ὁ σεληνιακὸς γίνεται μὴν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρου λεπτοῦ ἐνὸς ἡμισέως καὶ τρίτου, ἧγουν ἐνὸς πρώτου καὶ ν' δευτέρων· κχι τοῦτο ἀποδείκνυσι διὰ τῶν γινομένων ὄλων μηνῶν ἀπὸ ἐκλείψεως εἰς ἐκλείψιν· ταῦτα, τὸ ἐν, λέγω, λεπτόν, καὶ τὸ ἡμισυ, καὶ τὸ τρίτον, ἐν ταῖς εἰρημέναις σλε' τῆς σελήνης παρίοδος ἀναβιβαζόμενα, ποιῶσι λεπτὰ πρῶτα ὄλ', καὶ δεύτερα ν', ἄπερ ἄπαντα ἐπὶ τὰ ἐξήκοντα μεριζόμενα, τὰ μὲν ὑκ' ποιῶσιν ἡμέρας ἑπτὰ. Τὰ δὲ ὑπολειπόμενα πρῶτα δέκα, καὶ πενήκοντα δεύτερα, οὐ δύνανται τέταρτον ἡμέρας ποιῆσαι· λείπουσι γὰρ λεπτὰ πρῶτα τέσσαρα, καὶ δεύτερα δέκα· καὶ τοῦτο κατὰ λόγον διὰ τὸ ἐνδεῖν ἐκάστη ἐννεακαιδεκαετηρίδι, ὡς ἀποδείκται· τῷ Πτολεμαίῳ, λεπτῶν πρώτων τριῶν καὶ δευτέρων λζ'. Εἰ δὲ καὶ ἔτι λείπουσι λεπτόν πρῶτον ἐν, καὶ κ' δεύτερα, οὐκ ἔξω λόγου καὶ τοῦτο, διότι οὐχὶ τέταρτον ἡμέρας ὀλόκληρον συναπαρτίζει τὸν ἐνιαύσιον κύκλον, ἀλλὰ παρὰ τριακοστὸν ἡμέρας, ὡς ἐν ἄλλοις εἰρήκαμεν. Καὶ οὕτω μὲν ὁ σεληνιακὸς κύκλος ἐξ ἀνάγκης ἐν μόνοις γνωρίζεται ἰθ' ἔτησιν, ὡς καὶ τοῦ περιττουόντος τῶν κατ' ἔτος σεληνιακῶν περιόδων διὰ δεκαεννέα μόνων ἐτῶν εἰς τὰς τοιαύτας ἐντελεῖς περιόδους ἀναβιβαζόμενον, καὶ πάσας τὰς εἰρημένας σλε' ποιῶντος πάντη ἀνελλι-

πεῖς, καὶ μηδὲν τι λοιπὸν ἐχούσας περιττὸν, ὡσπερ **A** nem redigat differentias, quæ in motibus luminarium observantur. Ἐκάλεσαν δὲ τὸν χρόνον τοῦτον περιοδικὸν, ὡς εἰς μίαν ἀποκατάστασιν ἄγοντα τὰς διαφορὰς τῶν κινήσεων τῶν φώτων ἀμφοῖν.

Διὰ τί εἰσιν εἰκοσιοκτῶ οἱ τοῦ ἡλίου κύκλοι;

Εἰς κη' δὲ κύκλους ἄνεισιν ὁ τοῦ ἡλίου δρόμος, ὅτι αἱ τρεῖς καὶ τέταρτον ἡμέρας τοῦ χρόνου ποιούσιν ἑβδομάδας β', καὶ περιτεύει καθ' ἕκαστον χρόνον ἡμέρα μία, καὶ κατὰ τέσσαρας χρόνους αὐθιγῆς ἑτέρα μία. Ὅθεν καὶ ζητοῦντες εὐρεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ ἡλίου κινήσεως τὴν τῆς ἑβδομάδος ἡμέραν, καθ' ἕκαστον κύκλον αὐτοῦ ἡμέραν μίαν προσλαμβάνομεν, καὶ μετὰ τέσσαρας χρόνους, χάριν τοῦ βισέκτου, ἑτέραν μίαν· καὶ συμποσοῦντες, τὴν ζητούμενην ἡμέραν εὐρίσκομεν. Αἱ οὖν περιτεύουσαι αὐταὶ ἐν οὐδένι ἑτέρῳ χρόνῳ ὀλοκλήρους ἑβδομάδας ἀπαρτίσθαι δύναται, ὡς ἐν τῇ τέλει τοῦ χρόνου καὶ τέλος ἑβδομάδος εὐρεθῆναι, εἰ μὴ ἐν τῇ κη' κύκλῳ. Αἱ γὰρ κη' ἡμέραι ἑβδομάδες γίνονται τέσσαρες, καὶ τὰ κη' τέταρτα τῶν ἡμερῶν, ἑβδομάς αὐθιγῆς μία, ὅπερ ἐν ἑτέρῳ οὐχ οἶόν τε συμβῆναι κύκλῳ, εἰ μὴ ἐν τῇ κη' ἢ ἐν τῇ δισ κη' ἢ τρις κη' καὶ ἐξῆς. Ἐὰν δὲ ἐπέκεινα τῶν ιθ' τῆς σελήνης κύκλων, ἢ τῶν κη' τοῦ ἡλίου, ἐβελήσωμεν ἕκτειναι τὸν ἀριθμὸν, εὐρεθῆσεται τὸ ζητούμενον ἐν τοῖς ἐπέκεινα κύκλοις, ὡς καὶ ἐν τῇ α' ἢ β' ἢ γ' κύκλῳ ἐπεγινώσκετο.

Διὰ τί ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου οἱ τῆς σελήνης κύκλοι καὶ θεμέλιοι ἄρχονται.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰανουαρίου μῆνος τὸν τε κύκλον τῆς σελήνης καὶ τὸν θεμέλιον ψηφίζεῖν ἀρχόμεθα, ὅτι τῇ μὲν τετάρτῃ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ ὅ τε ἥλιος καὶ ἡ σελήνη τῇ δημιουργῆ λόγῳ εἰς τὸ εἶναι **C** παρήχθησαν, τῇ δὲ πεντεκαίδεκάτῃ δρόμῳ τοῦ κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα σεληνιακοῦ μηνός, ἄρτι πρῶτον ἀνατετάλασται, ἅτε τῆς σελήνης πεντεκαίδεκαταίας εὐθύς καὶ τελείας ἀναφανείσης, μηδὲν ἀτελεὲς ἐξ ἀρχῆς τοῦ θεοῦ πεποιηκῆναι θελήσαντος· ἵνα μετὰ τὸ δύνασι τὸν ἥλιον πρῶτ' ἀνατείλαντα, καὶ τὴν εἰς ἐξουσίαν αὐτῇ δοθείσαν ἡμέραν δλην κατα φωτίσαντα, δλην καὶ αὐτὴ καταυγάσῃ τὴν ὑπεξούσιον νύκτα. Ἀπὸ τῆς ιε' οὖν τοῦ Μαρτίου μέχρις ὄλου τοῦ Δεκεμβρίου μῆνες εὐρίσκονται ἡλιακοὶ μὲν θ' καὶ ἡμισυς, διαφόρους ἡμερῶν ἕκαστος ποσότητος ἔχοντες· οἱ δὲ τῆς σελήνης, δι' ἡμερῶν αἰεὶ γινόμενοι κθ' καὶ ἡμισίας, οὐ μόνον μῆνες ὄρωνται τοσοῦτοι. ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ ἡμέραι περιτεύουσιν ια'. Ὅ γὰρ Ἰανουάριος καὶ ὁ Φεβρουάριος συντεθέμενοι, οὐδὲν πλεον φέρουσι σεληνιακῶν δύο μηνῶν. Ἐπεὶ **D** ὡν τῇ τοῦ Ἰανουαρίου α' ὁ περιτεύων τῶν ιε' ἡμερῶν ἀριθμὸς σαφῶς ἀνεφάνη μετὰ τὸν ἀπαιρισμὸν τοῦ τελείου τῆς σελήνης κύκλου, ἀναγκαίως ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου ὅ τε κύκλος αὐτῆς, καὶ ὁ περιτεύων ἀριθμὸς ἀρχεται, θεμέλιος τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐξῆς κύκλου καὶ ὧν καὶ καλούμενος.

Διὰ τί ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου οἱ κύκλοι τοῦ ἡλίου ἄρχονται.

Ἀπὸ δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου τὰς τῶν κύκλων τοῦ ἡλίου φαμὲν ἀρχεσθαι περιόδους, ὅτι τῇ ιε' δρόμῳ τοῦ Μαρτίου μῆνος, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, μέχρι

205 Quare cycli solis sint XXVIII.

Solis autem cursus in cyclos 28 porrigitur, quoniam anni dies 365 cum quadrante colligunt septimanas 52, et redundat quotannis dies una, et post alios deinceps quatuor unus dies. Unde cum indagare libet ex motu solis diem septimanæ pro quovis cyclo solari diem unam addimus, et post quatuor annos propter bissextum aliam: atque ita (cycli) currentis quæsitum diem invenimus. Dies autem redundantes in nullo alio anno integras septimanas explere queunt, ita ut in finem anni septimanæ etiam finis incidat, præterquam **B** in illo 28 cyclo. Nam dies 28 conflunt septimanæ quatuor, atque ex 28 quadrantibus dierum oritur septimana una. Quod in alio cyclo contingere nequit quam in 28, aut in bis 28, vel ter 28, et sic deinceps. Sin vero placeat vel cyclum lunæ 19 vel 28 solis ultra extendere, reperietur quæsitum in cyclis sequentibus, qua ratione in primo, aut secundo, aut tertio cyclo innotuit.

Quare lunæ cycli et fundamenta a mense Januario incipient.

A Januario autem cyclum et fundamentum etiam lunæ computando incipimus, quoniam quarta septimanæ dit primum summi opificis verbo creati fuerunt sol et luna, die vero 15 mensis Martii (mensem intellige lunarem) primum exoriebantur. Luna scilicet tum decima quinta ac plena effulsit (ita Deus nihil quidquam a principio imperfectum creare voluit), ut post solis occasum qui mane ortus fuerat, et totum diem sibi commissum illustraverat, luna noctem sibi demandatam totam illuminaret. Id propter a 15 Martii usque ad Decembrem completum reperuntur menses solares 9 cum dimidio, qui quidem quoad numerum dierum inter se variant: menses vero lunares, qui perpetuo sunt dierum 29 cum semisse, non solum sunt numero totidem menses, sed accedunt insuper dies 11. Nam Januarius et Februarius simul sumpti constituunt exacte duos menses lunares. Quoniam igitur primo die Januarii undecim iste dierum excessus evidenter apparet, qui post exactum totum cyclum lunæ, necessario a Januario, et cyclus ejus et numerus redundans incipiunt, qui fundamentum dierum reliqui cycli lunæ et est et appellatur.

Quam ob causam cycli solis ab Octobri incipient.

Ab Octobri autem cyclorum solarium revolutiones inchoari dicimus, quia a die decimo quinto Martii exoriente sole usque ad Octobrem men-

sem dies mensium cum diebus septimanæ permittatim decurrunt : die autem primo Octobris, repta etiam septimana in primo istius die, inde et exordimur. Nam præter Octobrem nullus alius mensis in prima solis periodo primam sui diem cum primo die septimanæ coincidentem em habet. Ab isto igitur mense incipientes, reliquorum ordine mensium dies 28 **206** omittimus, utpote integras hebdomadas constituentes ; dies vero qui supersunt, accipimus, donec ad illum, quem quærimus, perveniamur. Quod autem hoc contingat in primo cyclo revolutionis solaris, facile ex eo intelligitur, quod a die 15 Martii, quo sol quidem creatus est, usque ad Septembrem exactum, numerentur cum tribus illis, qui solem natum præcesserant, dies 203. Isti constituunt septimanas 9 post viginti ; quippe septies 20 dant 140, et septies 963, adeoque primus dies Octobris in primum septimanæ diem incidit.

Quomodo reperitur cycclus lunæ.

Quando tamen lunæ cyclum invenire volueris, datum annum manuum digitis capre, et supputa. Statuatur autem, exempli gratia, præsens hic annus 6843. Quoniam respectu 19 cyclorum lunæ pariter sese habent numeri 190 et 1800, subtraheretur 190 ex 6843. Dein ex residuo 1143, demeretur 190, relinquentur 3 pro cyclo lunæ, vel si placet, serva solum anni minoris num. 43, quibus adjice 17, quæ quidem supersunt post proxime lapsam hecatontaeteridem : et hanc summam, puta 60, divide per 19, residua 3 ostendunt plane cyclum lunæ.

Quomodo invenitur fundamentum lunæ.

Hujus autem fundamentum accurate tenebis, si modo undecuplaveris jam inventum lunæ cyclum, et tum dies tres producto isti adjiciens, illam summam divideris per 30. Servabitur enim numerus residuus pro fundamento lunæ. Ideo autem adjiciuntur tres isti dies, quoniam in 19 annis completis, ut dictum est, non revera restituntur motus lunæ si longitudinem, sed desunt unius diei minuta prima 3', et secunda 37'', adeo ut in spatio annorum 304 cycclus lunæ fere die uno deficiat. Hanc ob causam anno mundi 5929 nullus dies accessit cycli lunaris undecuplacione : inde vero ad annum 6233 dies unus adjiciebatur, et hinc porro anno 6537 duo, indeque ad annum 6841 tres : atque deinceps, juxta compar. dicti temporis intervallum, quatuor dies accedunt. Veruntamen præsentem hoc tempore, si cyclum lunæ 17 et 18 et 19 undecuplaveris et quatuor dies adjeceris, quem velis mensis lunaris diem hoc pacto reperire poteris.

D. cyclo solis inveniendo.

Similiter et de sole ; annum jam currentem di-

Α τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός, ἐντὶ ἀλλαγμένως αἱ τῶν μηνῶν ἡμέραι πρὸς τὰς τῆς ἐβδομάδος ἐφέροντο· τῇ δὲ α' τοῦ Ὀκτωβρίου εὐρεθείσης καὶ τῆς ἐβδομάδος ἐν τῇ α' τῶν αὐτῆς ἡμερῶν, ἐκεῖθεν καὶ ἀρχόμεθα. Οὐδεὶς γὰρ τῶν μηνῶν ἕτερος, ὅτι μὴ μόνος ὁ Ὀκτώβριος, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἡλίου περίσδον τὴν πρώτην τῶν αὐτοῦ ἡμερῶν τῇ πρώτῃ τῆς ἐβδομάδος ἔχει συμπίπτουσαν. Ἐκ τούτου τοῖνον ἀρχόμενοι, ἐκάστου τῶν ἐξῆς μηνῶν τὰς μὲν κη' ἡμέρας ἐῶμεν, ὡς ὀλοκλήρους ἐβδομάδας ἀπαρτιζούσας, τὰς δὲ ἐπέκεινα τούτων λαμβάνομεν, ἕως ἂν εἰς τὴν ἡμέραν ἔλθωμεν, περὶ τῆς τὴν ζήτησιν ἔχομεν. Ὅτι δὲ κατὰ τὸν πρώτον τῆς δημιουργίας τοῦ ἡλίου κύκλον οὕτω συνήνησε, καταμαθεῖν εὐπετές. Ἀπὸ τῆς ε' τοῦ Μαρτίου, ἐν ἣ τὴν γίνεσθαι ἔσχεν ὁ ἥλιος, μέχρις ὄλου τοῦ Σεπτεμβρίου, μετὰ τῶν πρὸ τοῦ ἡλίου τριῶν ἡμερῶν ἡμέραι γίνονται σγ', αἵτινες ποιοῦσιν ἐβδομάδας ἐννέα καὶ εἴκοσιν· ἐπτάκις γὰρ τὰ εἴκοσιν ἑκατὸν τεσσαράκοντα, καὶ ἐπτάκις τὰ ἐννέα, ἐξήκοντα τρία· λοιπὸν ἡ πρώτη τοῦ Ὀκτωβρίου ἐγένετο καὶ πρώτη τῆς ἐβδομάδος.

Πῶς ὁ τῆς σελήνης εὐρίσκειται κύκλος.

Ἄλλ' ἤνικα τὸν τῆς σελήνης κύκλον εὐρεῖν ἐθέλῃσιν, τοῖς δακτύλοις τῶν χειρῶν τὸ ἐνστάμενον ἔτος λάμβανει. Κεῖσθω δὴ τὸ ἐφ' ἡμῶν σωμαγ', καὶ ἐπεὶ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἔχουσι τῷ ἰθ' ἀριθμῷ τῶν τῆς σελήνης κύκλων ὁ τε ρλ' καὶ ὁ αϞ', ἄφαλε πρώτον ἐκ τρίτου τὸν αϞ'. Εἶτα τῶν μεινάντων ἀρμγ' ἀφελὼν ἐξάκις τὸν ρλ', ἐξείς τὰ περιλειπούμενα τρία, ἅπερ εἰσὶν ὁ κύκλος τῆς σελήνης. Εἰ δὲ βούλει, κράτησον τὸ μικρὸν ἔτος μόνον, ἦτοι τὰ μγ' πρόσθε· καὶ τὰ ιζ' τὰ περισσεύσαντα ἀπὸ τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τὰ ὁμοῦ γινόμενα ε' ὑφέλε ἐπὶ τῶν ἰθ', καὶ τὰ καταλειφθέντα τρία δηλοῦσι τρανώς τῆς σελήνης τὸν κύκλον.

Πῶς ὁ τῆς σελήνης εὐρίσκειται θεμέλιος.

Τὸν δὲ ταύτης θεμέλιον ἀκριβῶς εἴσῃ, ἐάν περ ὄν εὐρεῖς αὐτῆς κύκλον ἐνδεκαπλασιάσας, καὶ τρεῖς ἡμέρας τούτοις προσθεῖς, ὑφέλης ἐπὶ τῶν λ' καὶ καταλειφθέντα ἀριθμὸν, ὡς θεμέλιον τῆς σελήνης κρατήσης. Αἱ δὲ τρεῖς αὗται ἡμέραι προστίθενται, διὰ τὸ μὴ ἀποκαθίστασθαι τὰς τῆς σελήνης κατὰ ἡῆκος παρόδους ἐν ὄλοις ἰθ' ἔτεσιν, ὡς εἴρηται· ἀλλὰ παρὰ μιᾶς ἡμέρας ἐξηκοστὰ πρώτα τρία, καὶ δεύτερα τεσσαράκοντα ἐπτά, ὥστε εἰς τριακονταεσσαράς ἐνιαυτοὺς μίαν ἡμέραν ἔγγιστα τὸν κύκλον ἐλλειπτοῦσθαι τῆς σελήνης. Διὰ δὲ τοῦτο ἐπὶ μὲν τοῦ εϞϞϞβ' ἔτους τοῦ κόσμου οὐδεμία ἡμέρα τῷ ἐνδεκαπλασιασμῷ τοῦ κύκλου τῆς σελήνης προσετίθητο· τὸ ἀπ' ἐκείνου δὲ ἄχρι τοῦ ςσαγ' ἔτους μία προσετίθη· ἐντεῦθεν δὲ μέχρι τοῦ ςρλζ' ἔτους, δύο· αὐθὺς δὲ ἀχρι τοῦ ςωμα τρεῖς· εἰσέπειτα δὲ, κατὰ τὸ ἴσον τοῦ εἰρημένου χρόνου διάστημα, τίσσασας προσετίθησανται. Πλὴν καὶ κατὰ τὸ παρὸν, τὸν ιζ' τὸν ιη' καὶ τὸν ἰθ' κύκλον τῆς σελήνης ἐνδεκαπλασιάσων, τίσσασας ἡμέρας προσθεῖσιν, καὶ οὕτω τὴν ποσὴν τοῦ σεληνιακοῦ εὐρεῖν ἂν δυναθῆις μηνός.

Πῶς οἱ τοῦ ἡλίου κύκλοι εὐρίσκονται.

Ἐσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλίου, κράτησον ταῖς χερσὶ

τὸ τρέχον ἀρίτως ζωμῷ ἔτος· καὶ ἐπεὶ ὁ εἰκοστός ὄγδοος τῶν κύκλων τοῦ ἡλίου ἀριθμὸς ἀναλογεῖ τῷ τε σπ' καὶ τῷ βω', ἀφέλε ἐκ δευτέρου τὸν βω', καὶ τῶν περιλειπομένων ασμῷ αὐθις ἀφέλε τετράκις τὸν σπ'· εἶτα τῶν μεινάντων ρκγ' τετράκις ἀφελόντος σου τὸν κη', ἀνεξάντλητος μένει ὁ ια', ὅς ἐστιν ὁ τοῦ ἡλίου κύκλος.

Ἄλλως.

Ἡ καὶ οὖνω κράτησον τὰ μικρὰ ἔτη τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος, ἦτοι τὰ μγ', προσθεῖς καὶ τὰ καταλειφθέντα τῆς παρελθούσης κδ', καὶ τὰ ὁμοῦ γινόμενα ξζ' μέρισον ἐπὶ τὰ κη'· καὶ τὰ τούτων ἐλάττωα ια', ὁ κύκλος ἐστὶ τοῦ ἡλίου.

Ἐτέρως.

Ἄλλὰ γὰρ μηδὲ ταύτην ἀπαξιώσης τὴν μέθοδον, καὶ ῥᾶστα τὸν ἐπιζητούμενον κύκλον καὶ ἀμφοτέρων συνήσεις τῶν φώτων. Ὁ ιθ' κύκλος τῆς σελήνης, καὶ ὁ κη' κύκλος τοῦ ἡλίου ἀλλήλοισι πολυπλασιαζόμενοι, τὸν φ' καὶ λβ' συνάγουσιν ἀριθμὸν, ἄλλα τισὶν ἀνομαζόμενον, παρὰ τὸ συνάγεσθαι τὴν αὐτὴν ποσότητα τοῖς ἐξ ὧν τὸ ἄλλα στοιχεῖον σύγκαιται. Τούτω τοίνυν καὶ τὸ πλήρωμα τῶν κύκλων ἀκολουθῶς συνέρχεται· ὁ μὲν γὰρ εὐθὺς ιθ' ὁ τῆς σελήνης, ὄγδοος δὲ καὶ εἰκοστός ὁ τοῦ ἡλίου γίνεται. Οὐκοῦν μέρισον τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτη ἐπὶ τὰ φλβ' οὕτω· δωδεκάκις τὰ πεντακόσια, ἐξοκισχιλία· δωδεκάκις τὰ λ' τριακόσια ἐξήκοντα· δωδεκάκις τὰ δύο, κδ', ὁμοῦ ἑπτδ'· λοιπὰ υζα' πρὸς τὸ σήμερον οὐχὼ ζωμῷ ἔτος. Καὶ ἂν μὲν τὸν κύκλον τῆς σελήνης ἐθέλης εὐραῖν, μέρισον τὰ υζα' ἐπὶ τὰ ιθ' οὕτως· κ' τὰ δέκα, σ'· κ' τὰ θ', ρπ' δ' τὰ ι', μ' τετράκις τὰ θ', λς'· ὁμοῦ υς', λοιπὰ ε'. Ταῦτα πέφυκεν ὁ τῆς σελήνης κύκλος. Ἄν δὲ τοῦ ἡλίου ζητῆς, οὕτως· δεκάκις τὰ κ', σ'· δεκάκις τὰ η', π'· ἐξάκις τὰ η', μη', ὁμοῦ υμη', λοιπὰ ιγ', ἃ δὴ πέφυκεν ὁ κύκλος τοῦ ἡλίου.

Πῶς εὑρίσκεται ἡ Ἰνδικτος.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ἰνδικτου ποιεῖ· τὰ μὲν ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἔτη ἀναλύων ἐπὶ τὰ ιε', τὰ δὲ μικρὰ, μετὰ προσθήκης ἐτῶν ε' μερίζων αὐθις ἐπὶ τὰ ιε'. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς τὰ Ἑλλήνων φρονούσι Ῥωμοίοις ἐξεύρηται τὸ τῆς Ἰνδικτου καὶ ἐπιμεμήσεως ἔθος, διὰ τὸ φανερώς ἐπὶ τοσοῦτοις ἐναλλάττειν χρόνοις τὰς τῶν ἀνθρώπων ἡλικίας, ἀλλ' ἔλαθον ἑαυτοὺς τῇ ἀληθείᾳ καὶ οὕτοι συνενεχθέντες, καὶ τοῖς τῷ μεγάλῳ Μωσῇ ἀναγεγραμμένοις ἀπὸ κτίσεως κόσμου συμφθιγγόμενοι χρόνοις.

Πῶς τὸ νομικὸν εὑρίσκεται Πάσχα.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν εὐρσειν ἤδη τοῦ νομικοῦ ἴωμεν Πάσχα. Ἐνδεκαπλασιάσον τὸν τήνικαῦτα διῆπύοντα τῆς σελήνης κύκλον, προστίθει τούτοις ἡμέρας ἐξ, τὰς συνισταμένας ἐκ τοῦ εἰρημένου λεπτοῦ ἐνόος καὶ ἡμισείας καὶ τρίτου, ἄπερ κατ' ἐπέκεινα τῶν κθ' καὶ ἡμισείας ἡμερῶν ἔχων δέδεικται ὁ τῆς σελήνης μηνιαῖος κύκλος. Ἀπὸ δὲ τοῦ ιζ' κύκλου μέχρι τοῦ ιθ' ἡμέρας προσθήσεις ἐπτά· πλείων

Agitis accurate computa, videlicet 6843, et quoniam numerus 28 cyclosum solis respondet et numero 280, et numero 2800, aufer bis 2800 ex 6843, et ex manentibus 1243 rursus deme quater 280; tum a residuis numeris 123, si auferas quater 28, manebit numerus 207 inexhaustus 11, qui solis cyclus erit.

Aliter.

Vel etiam hoc modo: serva numerum minorem annorum currentis hecatontaeteridorum, sive 43, et adijce annos, qui supersunt de præterita 24, summamque inde collectam 67 partire per 28; numerus post divisionem residuus, nempe undecimus, erit cyclus solis.

Alio modo.

B

Sed nec ista methodus respuenda est, qua nullo negotio utriusque luminaris cyclum captes. Cyclus 19 lunæ et cyclus 28 solis in se invicem ducti numerum 532 producant, quem nonnulli alpha appellant, quia eadem summa ex istius vocis elementis conflatur. Cum illo igitur et complementum cyclosum perpetuo concurrat; nam 19 protinus lunæ cyclus sit, et 28 cyclus solis. Dividantur ideo anni ab orbe condito per 532 in hunc modum: duodecim ducta in 500 faciunt 6000, et in 30 360, et 12 in 2 24. Ex quibus confit summa 6384. Residua post divisionem sunt 461. Jam si cupias pro præsentis anno 6745 lunæ cyclum adinvenire, divide 461 per 19 in hunc modum; 20 ducta in 10 producant 200 et 30 in 9 180; itemque 4 in 10 40, et 4 in 9 36. Hoc est, simul 456. Residua post divisionem, nimirum 5, sunt lunæ cyclus. Cyclum autem solis hoc modo indagabis: 10 in 20 efficiunt 200, in 8 80, atque 6 in 8 48. Quorum summa 448. Residua vero 13 cyclum solis monstrant.

Quomodo invenitur indictio.

Pro indictione etiam captanda hoc modo operare. Annos ab orbe condito divide per 15, et annos minores additis quinque rursus partire per 15. Etsi enim apud Romanos, qui gentilem superstitionem sapiebant, obtinuit indictionis et ἐπιμεμήσεως ritus, quoniam juxta id temporis intervallum insigniter immutantur hominum ætates, nesciebant tamen ipsi semet ad veritatem accedere, et quoad annos ab orbe condito cum magno Mose consentire.

Quomodo reperitur Pascha legale.

Pergamus autem ad Pascha legale inveniendum. Cyclum lunæ jam currentem undecuplato: quibus addantur dies sex, qui ex dicto minuo uno cum semisse ac parte tertia confiunt, quas particulas menstruum lunæ cyclum ultra 28 dies cum semisse habere jam ostensum est. Alios autem ad complendum numerum 50 adjicies, imo a cyclo 17 ad 19, septem dies; nam in illis cyclois plures requi-

ruatur. Dein ex omnium aggregato abjice dies 30, et duntaxat reservato residua minima quam 30, quibus addantur tum dies Martii, donec ad numerum 50 perveneris. Sin vero omnes Martii dies haud sufficiunt, adde et ex Aprili usque ad illum diem, qui numerum istum 50 adimpleverit; ita dabitur Pascha legale.

208 *Aliter.*

Uti poteris, si placet, et hac methodo. Adde fundamento lunæ in die primo die Januarii reperto epactas tres (ut si luna cyclum 17 attigerit, inde ad 19 usque epactas quatuor fundamento adjicies), et si numerus fuerit major 30, detrabe 30, et appone residuis porro a primo die Januarii, dum numerus 50 compleatur. Si vero dies Martii numero complendo pares non fuerint, cæteros ex Aprili adjuuge, usque illum diem qui 50 numerum perfecit: sciasque hoc ipsum esse Pascha secundum legem celebrandum.

Aliter.

Hoc etiam modo, si velis: lunæ fundamentum in primo die Januarii mensis repertum servato; huic adde ex diebus Martii, usque dum fiant dies 47, vel si illi soli haud faciant satis, adnecte ex diebus Aprilibus: atque etiam cum luna in cyclo 17 ad 19 usque procureret, numerato dies 48: sciasque id tempus Paschati legati debitum. Quando autem lunæ fundamentum plus quam 26 dies habuerit, ne capias omnes dies Martii, sed unum solum, atque ex Aprili 47 dies perficito.

Hoc præterea te scire expedit, puta plenilunium circa Pascha legale in numero 45 reperiri; sic enim completur unus mensis lunaris cum semisse. Similiter et in reliquis methodis prædictis, quæ confluant numerum 50, non die 50 sed 48 luna decre-scere incipit. Hujus autem anomalia, ut dictum est, etiam duos alios dies poscit, adeoque colligitur hinc 47, inde numerus 50.

De Paschate Christiano adinveniend.

Sic quidem reperire licet, quonam mensis die legale Pascha contingat. Opus autem est ut intelligas etiam quinam septimanæ dies cum isto concurrat, adeo ut exinde procedens ad diem Dominicum, et diem illum mensis hic rursus accipiens, tempus Paschatis Christiani celebrandi dignoscas. Sume igitur cyclum solis, eique epactas quas diximus adjice, utrumque pro quovis quadriennio unam, quæ sint epactæ bissextilis, tum etiam 11 illas mensium quatuor, videlicet ab Octobri usque ad Januarium, ubi mensis 30 diebus constat; tres autem a mense dierum 31. Sed a Februario ne accipias; hic enim penitus absorbetur. Et si in Martio reperitur Pascha legale, cape dies usque ad illud Pascha. Sivero

ἂν ἡ ἐκεῖνων ποσότης ἐν τούτοις συνάγεται· καὶ ἐνώστας ἀπάσας, ἔκβαλε τὰς τριακοντάδας καὶ τὰ περιλειφθέντα ἤττονα τῶν λ' κάτασχε μόνα· καὶ τούτους προστίθει τὰς τοῦ Μαρτίου ἡμέρας, μέχρις ἂν εἰς τὸν ν' ἔλθῃς ἀριθμὸν. Εἰ δὲ οὐκ ἀρκέσουσιν αἱ τοῦ Μαρτίου πᾶσαι, πρόσθεσ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀπριλίου, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ποσὴν τοῦ μηνός, ἥτις ἀνεπλήρωσε τὸν πεντηκοστὸν ἀριθμὸν, ἵσθι τὸ νομικὸν γινόμενον Πάσχα.

Ἄλλως.

Εἰ δὲ δοκεῖ σοι καὶ ἐτέρως, προστίθει τῷ ἐν τῇ α' τοῦ Ἰανουαρίου εὐρεθέντι θεμελίῳ τῆς σελήνης ἐπακτὰς γ', τῆς δὲ σελήνης εἰς τὸν ιζ' ἀφιγμένης κύκλον, καὶ ἀνιούσης μέχρι τῶν ιθ', τέσσαρας ἐπακτὰς τῷ θεμελίῳ προστίθει· καὶ ἐὰν πλεον τῶν λ' ὁ ἀριθμὸς γένηται, ὑφελε τὸ λ', καὶ τοῖς περιλειφθεῖσι προστίθει ἀπὸ τῆς α' τοῦ Μαρτίου, μέχρις ἂν ὁ ν' ἀριθμὸς πληρωθῇ. Εὖ δὲ τοῦ Μαρτίου πᾶσαι οὐκ ἀνεπλήρωσαν τὸν ν', πρόσθεσ τὰς λοιπὰς ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ποσὴν τοῦ μηνός, ἥτις ἀνεπλήρωσε τὸν ν', τελούμενον γίνωσκε Πάσχα τοῦ νόμου.

Ἄλλως.

Εἰ δὲ βούλει, καὶ οὕτω· κρήτησον τὸν ἐν τῇ α' τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς εὐρεθέντα τῆς σελήνης θεμελίον· τούτῳ προστίθει ἐκ τῶν δοῦ Μαρτίου ἡμερῶν. ἕως ἂν γένηται ἡμέραι μζ', ἢ ἐκεῖνων μόνων μὴ ἐξαρκουσῶν, προστίθει καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀπριλίου· πλὴν τὸν ιζ' κύκλον τῆς σελήνης θεούσης, μέχρι τοῦ ἑνεακαιδεκάτου, ἡμέρας ἀριθμεῖ μη', κακεῖ τὸ νομικὸν τελούμενον γίνωσκε Πάσχα. Πλεον δὲ τῶν εἴκοσι καὶ ἕξ ἡμερῶν ἔχοντος τοῦ θεμελίου τῆς σελήνης, μὴ λάμβανε τὰς τοῦ Μαρτίου πάσας ἡμέρας, ἀλλὰ μίαν μόνην· ἐκ δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἀναπλήρωσον τὰς μζ' ἡμέρας.

Δεῖ δὲ σε τοῦτο εἰδέναι, ὡς ἡ κατὰ τὸ νομικὸν Πάσχα κυρίως πανσέληνος ἐν τῷ με' εὐρίσκειται ἀριθμῷ· οὕτω γὰρ ἀναπληροῦται εἰς κα' ἡμῖνος σεληνιακὸς μῆν. Ὄσπουτος καὶ ἐπὶ τῶν βῆθεισῶν ἐτέρων μεθόδων, αἱ συνίχουσι τὸν ν' οὐκ ἐπὶ τούτου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μη' ἀριθμοῦ ἢ σελήνην φθίνειν ὑπάρχεται. Ἡ δὲ ἀνωμαλία ταύτης, ὡς εἴρηται, καὶ τὰς ἐτέρας δύο προστέθεικεν ἡμέρας· καὶ ἐνταῦθα μὲν τὸν μζ' συνάγουσιν ἀριθμὸν, ἐκεῖ δὲ τὸν ν'.

Ὅπως τὸ Χριστιανικὸν εὐρίσκειται Πάσχα. Καὶ οὕτω μὲν ἡ ἐν τῷ νομικῷ Πάσχα ποσὴ τοῦ μηνός ἡμέρα εὐρίσκειται. Δεῖ δὲ σε εἰδέναι καὶ ποῖα ταύτῃ συνέρχεται τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα, ὡς ἂν ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν Κυριακὴν ἐρχόμενος, καὶ τὴν ἐν αὐτῇ τοῦ μηνός αὐθις καταλαμβάνων ποσὴν, ἐκεῖ τὸ Χριστιανικὸν τελούμενον Πάσχα γινώσκῃς. Κρήτησον οὖν τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου· προστίθει τούτῳ τὰς λεγόμενας ἐπακτὰς, ἤτοι κατὰ δ' χρόνους μίαν, αἵτινές εἰσι τοῦ βισέκτου· εἶτα τὰς ἑνδεκα τοῦ τετραμήνου, ἧγουν ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τοῦ Ἰανουαρίου, ἀπὸ τοῦ ἔχοντος μηνός ἡμέρας λ', δύο λαμβάνων, τρεῖς δὲ ἀπὸ τοῦ ἔχοντος λ'. Ἀπὸ δὲ τοῦ Φεβρουαρίου μὴ λάμβανε, διὰ τὸ ἐσχάτως αὐτὸν κεκολοῦσθαι. Καὶ εἰ μὲν ἐν τῷ Μαρτίῳ εὐρίσκειται

το Πάσχα τὸ νομικόν, λάβε καὶ τὰς μέχρι τοῦ Πάσχα τούτου ἡμέρας· εἰ δὲ ἐν τῷ Ἀπριλίῳ, λάβε καὶ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου μόνας τρεῖς, καὶ τὰς τοῦ Ἀπριλίου, ὅσαι μέχρι τοῦ Πάσχα εὐρίσκονται, καὶ ἐνώσας ἀπάσας, ἀνάλυσον ἐπὶ τὰ ζ', καὶ εἰ μὲν μία περιλειφθεῖ ἡμέρα, ὑπάρχει Κυριακὴ, καὶ δεῖ σε προσμένειν τὴν ἐρχομένην· εἰ δὲ δύο, δευτέρα· εἰ δὲ τρεῖς, τρίτη, καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν ἐπτά. Καὶ ἀφ' ἐκάστης, ἐπὶ τὴν Κυριακὴν ἀπαντᾶν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, ἐφ' ἣν ἡ Κυριακὴ εὐρίσκεται, λέγε τὸ Χριστιανικὸν εἶναι Πάσχα.

Ὅπως εὐρίσκεται ἡ Ἀπόκρως.

Μετὰ δὲ τὸ εὐρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ μηνός, καθ' ἣν τὸ τῶν Χριστιανῶν Πάσχα γίνεται, προστίθει ταύτῃ τρεῖς ἡμέρας ἑτέρας, τέσσαρας δὲ, εἰ ὁ χρόνος βίσεκτος εἴη, καὶ ἐνώσας ἀπάσας, εἰ μὲν ὁ ἀριθμὸς τούτων εἰς τὸν Μάρτιον πίπτει, ζήτηε τὴν Ἀπόκρως ἐν τῇ ἰσαριθμῷ τοῦ Ἰανουαρίου ἡμέρᾳ· εἰ δὲ ἐκεῖνος ἐν τῷ Ἀπριλίῳ εὐρίσκεται, σκόπει ταύτην ἐν τῷ Φεβρουαρίῳ. Σκόπει δὲ καὶ οὕτω· τὸν ἐνιστάμενον τῆς σελήνης θεμέλιον ἄχρι καὶ πεντηκοντάδος ἑκταεῖς, προσεπιβάλλων αὐτῷ τὰς ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ Ἰανουαρίου καὶ πρόσω ἡμέρας, καὶ τοῦ ἑταυτεῖς ἀριθμοῦ εἰς οἰανδήποτε ἐβδομάδος ἡμέραν, τῇ ἐξῆς Κυριακῇ τὴν Ἀπόκρως βεβαίως ἐπιτέλει. Ἀλλὰ τῆς σελήνης εἰς τὸν κς' καὶ περαιτέρω θεμέλιον προΐουσης, μιαν μόνην ἐκ τοῦ Ἰανουαρίου λήψη, τὰς δὲ γε λοιπὰς ἐκ τοῦ Φεβρουαρίου· οὕτω δὲ τὴν Ἀπόκρως, ἥ πίπτει, γνωρίσεις. Εἰ μὲν εἰς τὸν Ἰανουάριον, τὸ Πάσχα πάντως ἔσται τὸν Μάρτιον (τὸ τῶν Χριστιανῶν φημι)· εἰ δὲ εἰς τὸν Φεβρουάριον αὕτη, ἐκεῖνο τὸν Ἀπρίλιον· ἀφάρσειν μόνον τοσοῦτων ἐνθάδε ποιῶν ἡμερῶν, ὅσων ἐκεῖ προσθήκη, τριῶν δηλαδὴ, εἰ δὲ βίσεκτον εἴη, τεσσάρων. Ἀλλὰ καὶ τὸ νομικὸν ἐντεῦθεν Πάσχα γινώσκεται, τῇ αὐτῇ μὲν αἰεὶ τῆς ἐβδομάδος ἡμέρᾳ συμπίπτων, ἣν ὁ πεντηκστὸς ἀριθμὸς ἐπὶ τῆς Ἀποκρίως δεικνυσι, μετ' ἀφάρσειν δὲ κἀνταῦθα τριῶν ἢ τεσσάρων τοῦ μηνός ἡμερῶν.

A in Aprili, accipe et ex Martio solum tres dies, et ex Aprili quot eousque haberi contingat; et collige in summam omnes, quam divide per 7; tum si una dies remanserit, Dominica erit, Dominicam proximam exspectanti; si duo, feria secunda, si tres, tertia, et sic deinceps usque ad septem: et oportet a singulis ad Dominicam procedere. Illo autem die mensis, in quo Dominica incidit, dico Christianum Pascha contingere.

Quonam pacto reperitur Carnisprivium.

Postquam diem mensis adinveneris, quo Pascha Christianorum contingit, adjice illi alios tres dies, imo quatuor, si annus fuerit bissextilis: et si illorum simul sumptorum numerus in Martium cadat, exquire Carnisprivium ad eundem numero diem Januarii: sin vero ille in Aprili mense reperitur, quaere in Febuario. Quod facies hoc modo: Fundamentum praesens lunae usque ad pentecontadem extendes, eique addes dies 200 a primo Januarii et porro, atque tunc in quacunque septimanæ diem desinat numerus 50, Dominica proxime sequente Carnisprivium secure celebrato. Verumtamen si luna ad fundamentum 26 vel ulterius procedat, unum solum diem ex Januario eximes, caeterosque de Febuario; atque ita quonam die Carnisprivium obtingat, nescius haud fueris. Si quidem in Januario cadat Carnisprivium, Pascha (Christianum puta) in mense Martio celebrabitur, si in Febuario, hoc mense Aprili: modo hic tot dies subtraxeris, quot illio addidisti, scilicet tres, vel, si bissextum fuerit, quatuor. Sed et legale Pascha exinde innotescit, quatenus semper eodem septimanæ die incidit, quem numerus 58 a Carnisprivio signat: ablati et hic tribus vel quatuor mensis diebus.

TABULA INDICANS IN QUIBUS ANNIS

PLENILUNIUM JUXTA PASCHA LEGALE,

Quonam mensis die contingat, et fere quibus diei minutis primis et secundis
a meridie numerandis.

I.	6000. 200. 33.		6000. 500. 37.		6000. 800. 21.	
II.	6000. 200. 34.	Mar. 22. 23' 49"	6000. 500. 38.		6000. 800. 22.	Mar. ... 34'
III.	6000. 200. 35.	Apr. 10. 23' 40"	6000. 500. 39.	Apr. 9. 25' 25"	6000. 800. 43.	Apr. 8. 27' 56"
IV.	6000. 200. 36.	Mar. 29. 45' 41"	6000. 500. 50.	Mar. 28. 47' 50"	6000. 800. 44.	Mar. 27 49' 58"
V.	6000. 200. 37.	Apr. 17. 39' 34"	6000. 500. 51.	Apr. 16. 41' 42"	6000. 800. 45.	Apr. 15. 43' 50"
VI.	6000. 200. 38.	April. 7. 1' 36"	6000. 500. 52.	Apr. 6. 3' 44"	6000. 800. 46.	Apr. 5. 5' 52"
VII.	6000. 200. 39.	Mar. 27. 23' 38"	6000. 500. 53.	Mar. 26. 25' 46"	6000. 800. 47.	Mar. 35. 26' 44"
VIII.	6000. 200. 40.	Apr. 14. 17' 29"	6000. 500. 53.	Apr. 13. 19' 37"	6000. 800. 48.	Apr. 1. 23' 27"
IX.	6000. 200. 41.	Apr. 3. 39' 31"	6000. 500. 54.	Apr. 2. 41' 39"	6000. 800. 49.	Mar. 22. 23' 27"
X.	6000. 200. 42.	Mar. 24. 1' 33"	6000. 500. 55.	Mar. 23. 3' 41"	6000. 800. 50.	Mar. 22. 5' 41"
XI.	6000. 200. 43.	Apr. 11. 55' 25"	6000. 500. 56.	Apr. 10. 37' 33"	6000. 800. 51.	Apr. 9. 59' 21"
XII.	6000. 200. 44.	Mar. 31. 17' 27"	6000. 500. 57.	Mar. 30. 19' 35"	6000. 800. 52.	Mar. 29. 21' 43"
XIII.	6000. 200. 45.	Mar. 20. 39' 29"	6000. 500. 58.	Mar. 19. 41' 37"	6000. 800. 53.	Mar. 18. 43' 45"
XIV.	6000. 200. 46.	Apr. 8. 33' 21"	6000. 500. 59.	Apr. 7. 55' 29"	6000. 800. 54.	Apr. 6. 37' 37"
XV.	6000. 200. 47.	Mar. 28. 55' 23"	6000. 500. 60.	Mar. 27. 55' 31"	6000. 800. 55.	Mar. 26. 59' 39"
XVI.	6000. 200. 48.	Apr. 15. 49' 45"	6000. 500. 61.	Apr. 14. 51' 23"	6000. 800. 56.	Apr. 13. 53' 31"
XVII.	6000. 200. 49.	Apr. 5. 11' 17"	6000. 500. 62.	Apr. 4. 13' 25"	6000. 800. 57.	Apr. 3. 15' 33"
XVIII.	6000. 200. 50.	Mar. 25. 33' 19"	6000. 500. 63.	Mar. 24. 35' 27"	6000. 800. 58.	Mar. 23. 37' 35"
XIX.	6000. 200. 51.	Apr. 13. 27' 11"	6000. 500. 64.	Apr. 12. 29' 19"	6000. 800. 59.	Apr. 11. 31' 27"
CYCLUS LUNE.						

ΚΑΝΟΝΙΟΝ ΕΝ ΗΟΙΟΙΣ ΕΤΕΣΙΝ

Η ΚΑΤΑ ΤΟ ΝΟΜΙΚΟΝ ΠΑΣΚΑ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

Σελήνης
κύκλος.Ποία συνέρχεται ποσῆ τοῦ μηνός, κατὰ ποῖον ἀπὸ μεσημβρίας ὀλοχεράτερον
α' ἢ β' τῆς ἡμέρας λεπτόν.

Α'.	.Σ. λγ'. σ'.		.Σ. λζ'. φ'.		.Σ. ω'. κα'.	
Β'.	.Σ. λδ'. σ'.	Μαρ. κβ'. κγ' μθ'	.Σ. λη'. φ'.		.Σ. ω'. κβ'.	Μαρ. ... λδ'.
Γ'.	.Σ. λε'. σ'.	'Απρ. ι'. κγ' μ'	.Σ. λθ'. φ'.	'Απρ. θ'. κε' κε'	.Σ. ω'. μγ'.	'Απρ. η'. κζ' νς'
Δ'.	.Σ. λς'. σ'.	Μαρ. κθ'. με' μ'	.Σ. ν'. φ'.	Μαρ. κη'. μ' ν'	.Σ. ω'. μδ'.	Μαρ. κζ'. μθ' νη'
Ε'.	.Σ. λζ'. σ'.	'Απρ. ιζ'. λθ' ιδ'	.Σ. να'. φ'.	'Απρ. ις'. μα' μβ'	.Σ. ω'. με'.	'Απρ. ιε'. μγ' ν'
Σ'.	.Σ. λη'. σ'.	'Απρ. ζ'. α' λς'	.Σ. νβ'. φ'.	Απρ. ς'. μδ'	.Σ. ω'. μς'.	'Απρ. ε'. ε' νβ'
Ζ'.	.Σ. λθ'. σ'.	Μαρ. κζ'. κγ' λη'	.Σ. νγ'. φ'.	Μαρ. κς'. κε' μς'	.Σ. ω'. μζ'.	Μαρ. λε'. κς' λδ'
Η'.	.Σ. μ'. σ'.	'Απρ. ιδ'. ιζ' κθ'	.Σ. νδ'. φ'.	'Απρ. ιγ'. λζ'	.Σ. ω'. μη'.	'Απρ. α'. κγ' κζ'
Θ'.	.Σ. μα'. σ'.	'Απρ. γ'. λθ' λα'	.Σ. νε'. φ'.	'Απρ. β'. μα' λθ'	.Σ. ω'. μθ'.	Μαρ. κβ'. κγ' κζ'
Ι'.	.Σ. μβ'. σ'.	Μαρ. κδ'. α' λγ'	.Σ. νε'. φ'.	Μαρ. κγ'. γ' μα'	.Σ. ω'. ν'.	Μαρ. κβ'. ε' μα'.
ΙΑ'.	.Σ. μγ'. σ'.	'Απρ. ια'. νε' κε'	.Σ. νς'. φ'.	'Απρ. ι'. νζ' λγ'	.Σ. ω'. να'.	'Απρ. θ'. νθ' κα'
ΙΒ'.	.Σ. μδ'. σ'.	Μαρ. λα'. ιζ' κζ'	.Σ. νζ'. φ'.	Μαρ. λ'. ιθ' λε'	.Σ. ω'. νβ'.	Μαρ. κθ'. κα' μγ'
ΙΓ'.	.Σ. με'. σ'.	Μαρ. κ'. λθ' κθ'	.Σ. νη'. φ'.	Μαρ. ιθ'. μα' λζ'	.Σ. ω'. νγ'.	Μαρ. ιη'. μγ' με'
ΙΔ'.	.Σ. μς'. σ'.	'Απρ. η'. λγ' κα'	.Σ. νθ'. φ'.	'Απρ. ζ'. λε' κθ'	.Σ. ω'. νδ'.	'Απρ. ς'. λζ' λζ'
ΙΕ'.	.Σ. μζ'. σ'.	Μαρ. κη'. νε' κγ'	.Σ. ξ'. φ'.	Μαρ. κζ'. ε' λα'	.Σ. ω'. νε'.	Μαρ. κς'. νθ' λθ'
ΙΣ'.	.Σ. μη'. σ'.	'Απρ. ιε'. μθ' ιε'	.Σ. ξα'. φ'.	'Απρ. ιδ'. να' κγ'	.Σ. ω'. νς'.	'Απρ. ιγ'. νγ' λα'
ΙΖ'.	.Σ. μθ'. σ'.	'Απρ. ε'. ια' ιζ'	.Σ. ξβ'. φ'.	'Απρ. δ'. ιγ' κε'	.Σ. ω'. νζ'.	'Απρ. γ'. ια' λγ'
ΙΗ'.	.Σ. ν'. σ'.	Μαρ. κε'. λγ' ιθ'	.Σ. ξγ'. φ'.	Μαρ. κδ'. λε' κζ'	.Σ. ω'. νη'.	Μαρ. κγ'. λζ' λε'
ΙΘ'.	.Σ. να'. σ'.	'Απρ. ιγ'. κζ' ια'	.Σ. ξδ'. φ'.	'Απρ. ιβ'. κθ' ιθ'	.Σ. ω'. νθ'.	'Απρ. ια'. λα' κζ'

Σελήνης Θεμέλιον.	Σελήνης κύκλοι.	Πάσσα νομικόν.	α'.	β'.	γ'.	δ'.	κς'.	ε'.	ς'.
			ζ'.	η'.	κδ'.	θ'.	ι'.	ια'.	κγ'.
			ιβ'.	ιγ'.	ιδ'.	ιε'.	κζ'.	ις'.	ιζ'.
			ιη'.	ιθ'.	κε'.	κ'.	κα'.	κβ'.	κη'.
ιδ'.	α'.	Απρ. β'.	Απρ. ζ' γ'.	Απρ. ς' δ'.	Απρ. ε' ε'.	Απρ. δ' ς'.	Απρ. γ' ζ'.	Απρ. β' α'.	Απρ. α' β'.
κε'.	β'.	Μαρ. κβ'.	Μαρ. κδ' ς'.	Μαρ. κγ' ζ'.	Μαρ. κε' α'.	Μαρ. κθ' β'.	Μαρ. κζ' γ'.	Μαρ. κς' δ'.	Μαρ. κε' ε'.
ς'.	γ'.	Απρ. ι'.	Απρ. ιδ' δ'.	Απρ. ιγ' ε'.	Απρ. ιβ' ς'.	Απρ. ια' ζ'.	Απρ. ιζ' α'.	Απρ. ις' β'.	Απρ. ιε' γ'.
ιζ'.	δ'.	Μαρ. λ'.	Μαρ. λα' ζ'.	Απρ. ς' α'.	Απρ. ε' β'.	Απρ. δ' γ'.	Απρ. γ' δ'.	Απρ. β' ε'.	Απρ. α' ς'.
κη'.	ε'.	Απρ. ιη'.	Απρ. κα' ε'.	Απρ. κ' ς'.	Απρ. ιθ' ζ'.	Απρ. ιε' α'.	Απρ. κδ' β'.	Απρ. κγ' γ'.	Απρ. κβ' δ'.
θ'.	ς'.	Απρ. ζ'.	Απρ. ιδ' α'.	Απρ. η' ζ'.	Απρ. ιγ' β'.	Απρ. ιβ' γ'.	Απρ. ια' δ'.	Απρ. ι' ε'.	Απρ. θ' ς'.
κ'.	ζ'.	Μαρ. κζ'.	Μαρ. λα' δ'.	Μαρ. λ' ε'.	Μαρ. κθ' ς'.	Απρ. ιη' ζ'.	Απρ. ιζ' α'.	Απρ. ις' β'.	Απρ. κβ' γ'.
α'.	η'.	Απρ. ιε'.	Απρ. κα' β'.	Απρ. κ' γ'.	Απρ. ιθ' δ'.	Απρ. ιη' ε'.	Απρ. ιζ' ς'.	Απρ. ις' ζ'.	Απρ. κβ' α'.
ιβ'.	θ'.	Απρ. δ'.	Απρ. ζ'.	Απρ. ς'.	Απρ. ε' ζ'.	Απρ. ιδ' α'.	Απρ. ι' β'.	Απρ. θ' γ'.	Απρ. η' δ'.
κγ'.	ι'.	Μαρ. κδ'.	Μαρ. λα' α'.	Μαρ. λ' β'.	Μαρ. κθ' γ'.	Μαρ. κη' δ'.	Μαρ. κζ' ε'.	Μαρ. κς' ζ'.	Μαρ. κε' ζ'.
δ'.	ια'.	Απρ. ιβ'.	Απρ. ιδ' ς'.	Απρ. ιγ' ζ'.	Απρ. ιθ' α'.	Απρ. ιη' β'.	Απρ. ιζ' γ'.	Απρ. ις' δ'.	Απρ. ιε' ε'.
ιε'.	ιβ'.	Απρ. α'.	Απρ. ζ' β'.	Απρ. ς' γ'.	Απρ. ε' δ'.	Απρ. δ' ε'.	Απρ. γ' ς'.	Απρ. β' ζ'.	Απρ. η' α'.
κς'.	ιγ'.	Μαρ. κα'.	Απρ. κδ' ε'.	Απρ. κγ'.	Απρ. κβ'.	Μαρ. κη'.	Μαρ. κζ'.	Μαρ. κς'.	Μαρ. κε'.
ζ'.	ιδ'.	Απρ. θ'.	Απρ. ιδ' γ'.	Απρ. ιγ' δ'.	Απρ. ιβ' ε'.	Απρ. ια' ς'.	Απρ. ι' ζ'.	Απρ. ις' α'.	Απρ. ιε' β'.
ιη'.	ιε'.	Μαρ. κθ'.	Μαρ. λα' ς'.	Μαρ. λ' ζ'.	Απρ. ε' α'.	Απρ. δ' β'.	Απρ. γ' γ'.	Απρ. β' δ'.	Απρ. α' ε'.
κθ'.	ις'.	Απρ. ιζ'.	Απρ. κα' δ'.	Απρ. κ' ε'.	Απρ. ιθ' ς'.	Απρ. ιη' ζ'.	Απρ. κδ' α'.	Απρ. κγ' β'.	Απρ. κβ' γ'.
ια'.	ιζ'.	Απρ. ε'.	Απρ. ζ' ς'.	Απρ. ς' ζ'.	Απρ. ιβ' α'.	Απρ. ια' β'.	Απρ. ι' γ'.	Απρ. θ' δ'.	Απρ. η' ε'.
κβ'.	ιη'.	Μαρ. κε'.	Μαρ. λα' β'.	Μαρ. λ' γ'.	Μαρ. κθ' δ'.	Μαρ. κη' ε'.	Μαρ. κζ' ς'.	Μαρ. κς' ζ'.	Απρ. α' α'.
γ'.	ιθ'.	Απρ. ιγ'.	Απρ. ιδ' ς'.	Απρ. κ' α'.	Απρ. ιθ' β'.	Απρ. ιη' γ'.	Απρ. ιζ' δ'.	Απρ. ις' ε'.	Απρ. ιε' ζ'.

ήλιου κύκλος κη' έτων.

Οι αριθμοί ελάττωτες δεικνυσιν εν ποία ημέρα συνέρχεται το νομικόν Πάσχα.

Radix sive Fundamentum Lunæ.	Cycli Lunæ.	Pascha legale.	1.	2.	3.	4.	26.	3.	6.
			7.	8.	24.	9.	10.	11.	23.
			12.	13.	14.	15.	27.	16.	17.
			18.	19.	25.	20.	21.	22.	28.
14.	1.	Apr. 2.	Apr. 7. 3.	Apr. 6. 4.	Apr. 5. 5.	Apr. 4. 6.	Apr. 3. 7.	Apr. 2. 1.	Apr. 1. 2.
25.	2.	Mar. 22.	Mar. 24. 6.	Mar. 23. 7.	Mar. 25. 1.	Mar. 29. 2.	Mar. 27. 3.	Mar. 26. 4.	Mar. 25. 5.
6.	3.	Apr. 10.	Apr. 14. 4.	Apr. 13. 5.	Apr. 12. 6.	Apr. 11. 7.	Apr. 17. 1.	Apr. 16. 2.	Apr. 15. 3.
17.	4.	Mar. 30.	Mar. 31. 7.	Apr. 6. 1.	Apr. 5. 2.	Apr. 4. 3.	Apr. 3. 4.	Apr. 2. 5.	Apr. 1. 6.
28.	5.	Apr. 18.	Apr. 21. 5.	Apr. 20. 6.	Apr. 19. 7.	Apr. 25. 1.	Apr. 24. 2.	Apr. 23. 3.	Apr. 22. 4.
9.	6.	Apr. 7.	Apr. 14. 1.	Apr. 8. 7.	Apr. 13. 2.	Apr. 12. 3.	Apr. 11. 4.	Apr. 10. 5.	Apr. 9. 6.
20.	7.	Mar. 27.	Mar. 31. 4.	Mar. 30. 5.	Mar. 29. 6.	Apr. 18. 7.	Apr. 17. 1.	Apr. 16. 2.	Apr. 22. 3.
1.	8.	Apr. 15.	Apr. 21. 2.	Apr. 20. 3.	Apr. 19. 4.	Apr. 18. 5.	Apr. 17. 6.	Apr. 16. 7.	Apr. 22. 1.
12.	9.	Apr. 4.	Apr. 7. 3.	Apr. 6. 6.	Apr. 5. 7.	Apr. 14. 1.	Apr. 10. 2.	Apr. 9. 3.	Apr. 8. 4.
23.	10.	Mar. 24.	Mar. 31. 1.	Mar. 30. 2.	Mar. 29. 3.	Mar. 28. 4.	Mar. 27. 5.	Mar. 26. 6.	Mar. 25. 7.
4.	11.	Apr. 12.	Apr. 14. 6.	Apr. 13. 7.	Apr. 19. 1.	Apr. 18. 2.	Apr. 17. 3.	Apr. 16. 4.	Apr. 15. 5.
15.	12.	Apr. 1.	Apr. 7. 2.	Apr. 6. 3.	Apr. 5. 4.	Apr. 4. 5.	Apr. 3. 6.	Apr. 2. 7.	Apr. 8. 1.
26.	13.	Mar. 21.	Apr. 24. 5.	Apr. 23.	Apr. 22.	Mar. 28.	Mar. 27.	Mar. 26.	Mar. 25.
7.	14.	Apr. 9.	Apr. 14. 3.	Apr. 13. 4.	Apr. 12. 5.	Apr. 11. 6.	Apr. 10. 7.	Apr. 16. 1.	Apr. 15. 2.
18.	15.	Mar. 29.	Mar. 31. 6.	Mar. 30. 7.	Apr. 5. 1.	Apr. 4. 2.	Apr. 3. 3.	Apr. 2. 4.	Apr. 1. 5.
29.	16.	Apr. 17.	Apr. 21. 4.	Apr. 20. 5.	Apr. 19. 6.	Apr. 18. 7.	Apr. 24. 1.	Apr. 23. 2.	Apr. 22. 3.
11.	17.	Apr. 5.	Apr. 7. 6.	Apr. 6. 7.	Apr. 12. 1.	Apr. 11. 2.	Apr. 10. 3.	Apr. 9. 4.	Apr. 8. 5.
22.	18.	Mar. 25.	Mar. 31. 2.	Mar. 30. 3.	Mar. 29. 4.	Mar. 28. 5.	Mar. 27. 6.	Mar. 26. 7.	Apr. 1. 1.
3.	19.	Apr. 13.	Apr. 14. 7.	Apr. 20. 1.	Apr. 19. 2.	Apr. 18. 3.	Apr. 17. 4.	Apr. 17. 5.	Apr. 15. 7.

Cyclos Solis dundetricennalis.

Numeri inferiores ostendunt Feriam in quam incidit Pascha legale.

Vel etiam sic.

Numerata post Darnisprivium, videlicet a secunda feria septimanæ caseariæ, dies quinquaginta sex; et illic Christianum Pascha invenies. Quot autem dies deprehenduntur a secunda feria septimanæ renovationis usque ad tertiam Mali, tot accipe etiam dies esse esuriales jejunii Sanctorum Apostolorum æstivas. Mense Martio si præsens invenitur Judæorum Pascha, addendi sunt dies 19, et ibi proxime sequens deprehenditur. Quod si mense Aprili Pascha hujus anni, tolle dies undecim, illicque venturum erit. At si luna in decimo sexto solo cyclo fuerit, detrahendi sunt dies duodecim, statimque Pascha secuturum apparebit.

214 *De Paschate legali et auctororum dissensu circa plenilunium.*

Optime sane et quam quis existimet pulchrius hanc tabulam Patres olim condiderunt: quæ utriusque luminaris cyolos, solis dico ac lunæ, extremis sui columnis exhibet, et cyclo quidem lunæ legale Pascha prope verum ostendit, altero autem solis Christianum, quod in eadem recta linea legali adjacet. Annon igitur litteræ istæ sunt illustres ipsarum rerum imagines? Annon utriusque Testamenti differentiam egregie exponunt? Luna enim ascititiam legem repræsentans, quæ in nocte polytheismi illustravit, haud clarissime tamen, veram Dei notitiam, ineffabile perieque mysterium; et quidem perfectum triplexque Deitatis jubar quasi tenebris obvolutum, non sine ratione legale Pascha ostendit. Sol autem omnibus aspectu gratus qui prælargam gratiæ dispensationem imagine quadam præfert, et clarum et apertum, tanquam in meridie veritatis radium, et Trinitatis agnitionem, quam sol justitiæ explicuit, pariter et veri Paschatis præmonstrator ostendit. Quoniam vero lex integram lunæ periodum mensem vocare solet, dieque 15 primi hujusce mensis Pascha celebrandum decernit, atque nobismet moris est secundum computum Romanum menses illos metiri, comode reperta est præsens tabula, qua ostenditur, quoniam die mensis alicujus Romani contingat primi mensis lunaris plenilunium, itemque in quam septimanæ diem seu feriam iste dies cadat; ita ut nos inde ad feriam primam pergentes, haud ignari quinam mensis dies idem ille sit, Pascha nostrum certa ratione celebremus.

τες, καὶ τὴν κατ' αὐτὴν αὔθις τοῦ μηνὸς γινόντες μὲν.

Cæterum circa Pascha nostrum quatuor sunt determinationes necessario exquirendæ; quibus duas quidem statuit canon apostolicus, ut supra in capite de Paschate litteræ II diximus: quibus accedunt duæ aliæ ex traditione non scripta. Prima igitur est quod Pascha post æquinoctium vernalis celebrare oportet: secunda, quod non eodem die,

A

Ἦ καὶ οὕτως (1).

Ἀριθμεῖ μετὰ τὴν Ἀπόκρῳ ἡτοὶ ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς τυροφάγου ἡμέρας ν', κάκει τὸ Χριστιανῶν Πάσχα εὐρήσεται. Ὅσαι δὲ ἡμέραι εὐρίσκονται ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς διακαινισίμου, μέχρι τῆς τρίτης τοῦ Μαΐου, τοσαύτας ἐκδέχου καὶ τὰς ἐν τῷ ὄρει νηστίμου; εἶναι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Εἰ μὲν ἐν τῷ Μαρτίῳ τὸ ἐνεστὼς εὐρίσκεται τῶν Ἰουδαίων Πάσχα, προσθετέον ἡμέρας ιθ'· κάκει τὸ ἐπιὸν εὐρεθήσεται. Εἰ δὲ ἐν τῷ Ἀπριλίῳ τὸ ἐνεστὼς, ὑφαιρετέον ἡμέρας ια'· κάκει τὸ ἐρχόμενον ἔσται. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἑκαδικαίου μόνου κύκλου τῆς σελήνης οὐσης, ιβ' ἀφαιρετέον· καὶ τὸ ἐπιὸν εὐθὺς ἔσται δὴλον.

B Περὶ τοῦ νομικοῦ Πάσχα, καὶ τῆς περὶ τὴν πανσηληνον διαφωνίας.

Ἄριστα μὲν πάντων, καὶ ὡς οὐκ ἂν τις ψήθη κάλλιον τὸ παρὸν κανόνιον τοῖς Πατρῶσι συντίθειται· τοὺς γὰρ κύκλους ἀμφοτέρων τῶν φωτῶν, ἡλίου τε, φημί, καὶ σελήνης, τοῖς ἔξω σελιδίοις ἔχον περικειμένους, τῷ μὲν τῆς σελήνης κύκλῳ, τὸ νομικὸν ἐγγὺς ὅν δείκνυσι Πάσχα, τῷ δὲ τοῦ ἡλίου, τὸ Χριστιανικόν, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐνθα καὶ τὸ νομικὸν κείμενον εὐθείας. Ἄρ' οὖν οὐκ ἐναργῆς τὰ στοιχεῖα ταυτὶ τῶν πραγμάτων εἰκῶν; Ἄρ' οὐκ ἀμφοτέρων κηρύττει τῶν Διαθηκῶν ἐπιφανῶς τὸ διάφορον; Ἦ γὰρ σελήνη τὸν ἐπίσειακτον εἰκονίζουσα νόμον, τὸν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς πολυθῆου πλάνης ἀμυδρῶς ἀγάζοντα τὴν τῆς θεογνωσίας ἀλήθειαν, ἀπόρρητον ὅν τοῖς πλείστοις, οἷα μυστήριον, καὶ ὡσπερ ἐν σκότει καλυπτόμενον τὸ τέλειον τῆς τρισηλίου Θεότητος φῶς, οὐκ ἔξω λόγου, καὶ τὸ τοῦ νόμου δείκνυσι Πάσχα. Τὴν δὲ πλουσίαν εἰκονίζων τῆς χάριτος ἀφουδουχίαν ὁ πᾶσιν ἡδὺς ἰδεῖν ἡλῖος, καὶ τὴν τρανήν καὶ ἀνακεκαλυμμένην ὡς ἐν μετημδρία τῆς ἀληθείας ἀκτίνα, καὶ τὴν τῆς Τριάδος ἐπιγύωσιν, ἣν ὁ τῆς δικαιοσύνης πᾶσιν ἐφήπλωσεν ἡλῖος, ὑψηλῆς, εἰκότως καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Πάσχα δείκνυται. Ἄλλ' ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος τὴν τῆς σελήνης ὀλόκληρον περιόδον μῆνα καλεῖν εἰώθει, καὶ τῇ ιε' τοῦ πρώτου αὐτῆς μηνὸς τὸ Πάσχα θεσπίζει τελεῖν, ἡμῖν δὲ τούτους κατὰ Ῥωμαίου ἔθος μετρεῖν, χρησίμως τὸ παρὸν εὐρηται κανόνιον, ὑποδεικνύον τὸν πλῆσιον τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης σχηματισμὸν, ἐν ποίᾳ τοῦ Ῥωμαίου μηνὸς ποστῆ γίνεται· καὶ αὕτη πάλιν ἐν ποίᾳ τυγχάνει τῆς ἐβδομάδος ἡμέρα· ἢ ἡμεῖς ἐκεῖθεν ἐπὶ τὴν πρώτην τῆς ἐβδομάδος ἐλθόν ποστῆν, τὸ ἡμέτερον Πάσχα βεβαίως πανηγυρίζω-

Τίτσορες δὲ εἰσὶν οἱ ἀναγκαίως ζητούμενοι περὶ τὸ ἡμέτερον τοῦτο Πάσχα διορισμοί· δύο μὲν, οὓς ὁ ἀποστολικὸς θεσπίζει κανὼν, ὡς ἐν τῷ τοῦ Πάσχα κεφαλαίῳ πρὸ βραχέος εἰρήκαμεν, καὶ δύο, οἳ ἐξ ἀγράφου χωρήματα παραδόσεως· α', ὅτι δεῖ μετὰ ἰσημερίαν ἑαρινὴν τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν· β', ὅτι οὐ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς Ἰουδαϊκῆς τελετῆς· γ', ὅτι οὐχ

(1) Apud Cotelierum in *Monumentis Ecclesiae Græcæ*, tom III, p. 646, ex codd. Joliano et Reg.

ἀπλῶς μετ' ἰσημερίαν, ἀλλὰ μετὰ τὴν πρώτην μετ' ἰσημερίαν πανσέληνον· καὶ δ', ὅτι καὶ μετὰ τὴν πανσέληνον, εὐθύς τῆς ἐβδομίδος πρώτη. Ἴνα τοίνυν καὶ οἱ τέσσαρες οὗτοι διορισμοὶ πᾶσιν ἐπίσης διατηρῶνται σοφοῖς τε καὶ ἰδιώταις, καὶ οἱ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην Χριστιανοὶ τὸν αὐτὸν ἑορτάζωσι χρόνον, καὶ μὴ ἀστρονόμων ἐκάστοτε δέωνται, τὸ παρὸν οἱ Πατέρες ἡμῶν κανόνιον συντετάχασιν, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, οἷθ' ἐθέτες δι' αὐτοῦ μηδένα τῶν ῥηθέντων προδιορισμῶν καταλύσθαι. Ἐργασται δὲ αὐτοῖς ὁ κανὼν οὕτω· λαβόντες ἰθ' ἐξῆς ἑνιαυτοῦς τοὺς ἀπὸ τοῦ 'ςτλγ' ἔτους ἀπὸ γενέσεως κόσμου, μέχρι τοῦ 'ςονα', καὶ ἐπιλογισάμενοι τὴν ἐν ἐκάστῳ αὐτῶν μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερίαν πρώτην πανσέληνον (ἐπέβαινε δὲ τοῦ τῆς ἰσημερίας σημείου τῆνικαῦτα ὁ ἥλιος, ὅτε τοῖς Πατράσι ταῦτα ἐσκοπεῖτο, τὴν πρώτην καὶ εἰκοστὴν τοῦ Μαρτίου μηνός, ὡς τὰ ἰδίως ἡμῖν ἐντεθέντα σαφῶς δηλοῦσι κανόνια), ἐτημειώσαντο καὶ ποίαν τοῦ Μαρτίου ἢ τοῦ Ἀπριλίου συμβαίνει τῶν πανσελήνων ἐκάστην γίνεσθαι. Περιλαβόντες οὖν τὴν ἐννεακαιδεκάδα ταύτην τῶν ἐτῶν τε καὶ πανσελήνων ἐνὶ κανονίῳ δύο περιέχοντι σελίδια, καὶ μέχρι τριακοσίων ἐτῶν τὰς μετ' ἰσημερίαν ἑαρινὴν τοῦ πρώτου μηνός πανσελήνους ταῖς αὐταῖς τῶν μηνῶν συμπύπτειν ἡμέραις σκοπήσαντες, τῇ ἐφεξῆς ἀνακυκλήσει τῶν ἐννεακαιδεκαετηρίδων, τοῦτ' ἡμῖν χρῆσθαι τῷ κανόνι παρέδοσαν, κατὰ γε τὰ ἐξῆς ἅπαντα ἔτη, ὡς οὐκ ἄτοπον ὄν, οὐδὲ τῇ εὐσεβείᾳ λυμαινόμενον, εἰ παρὰ τὴν ἀνώμυλον τῆς σελήνης κίνησιν, μετὰ τὴν ἐξαριθμησιν τῶν ῥηθέντων τ' ἐτῶν, ὁ κανὼν οὕτως, μὴ κατὰ τὴν πανσέληνον τοῦ πρώτου μηνός, ἀλλὰ μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας τὸ νομικὸν δεῖξει Πάσχα, καὶ πρὸς τοῦτο συμβήσεται τὸν δ' ἐνίστε μὴ τηρεῖσθαι τοῦ Πάσχα διορισμῶν, ἅτε τῆς προσθήκης τῶν δύο ἡμερῶν ὑπερβαίνειν ἐστ' ὅτε ποιούσης τὴν μετὰ τὴν πανσέληνον πρώτην Κυριακὴν, κακείνην μὲν τῇ των Βαβυλῶν ἀφοσεῖον ἑορτῇ, τῇ γε μὴν ἐξῆς τὸ σωτήριον Πάσχα ἐπιτελεῖν. Τοῦτο δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀρτίως συμβαίνειν, καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκταράττον, ὡς ἀναγκαίου τινός καταλυομένου δόγματος καὶ ἀξίου μὴ παρορῶσθαι. Τοῦτο δὲ ὡσπερ πάλαι ἐπιτυχάνον οὐκ ἄχρησιον, οὕτω νῦν διαμυρτάνον ἀκίνδυνον δειχθήσεται. Οὐ γὰρ λέλγθε τοῦτο τοὺς πάντας ἀρίστους ἐκείνους Πατέρας, οὐδὲ παρὰ τὸ ἀνεπιστημόνως ἔχειν αὐτοὺς περὶ τὴν ἀστροθεάσιμον τέχνην, τοῦτο συμβέβηκεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν φωστήρων, ὡς εἴρηται, κίνησιν· τὸ δ' ὅπως, αὐτίκα ῥηθήσεται. Τὸ ἐνιαύσιον κίνημα δ' ἡμερῶν ἀποκαθίσταται τρεῖς καὶ τεταρτημορίου ἡμέρας ἔγγιστα· αἱ δὲ μέσαι τῆς σελήνης κατὰ μῆκος πάροδοι οὐκ ἀποκαθίστανται ἐν ὅλοις ἔτεσι ἰθ' τοῖς κατὰ προσθήκην τοῦ τετάρτου ἀριθμοῦ μένοισ· ἀλλὰ παρὰ μιᾶς ἡμέρας ἐξηκοστὰ πρώτην τρία, καὶ δευτέρα λζ', καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἑνιαυτοῖς οὐχ ὅλοις πάλιν, ἀλλ' ἐλαττωμένοις ἡμέρας οὐδὲν. Ἐπεὶ πρῶτα νζ' καὶ δευτέρα υβ', ἦτοι μίαν ἡμέραν ἔγγιστα, ἢ εἰρημένη γίνεται ἀποκατάστασις. Λαβόντες γὰρ ἀρτίως ἡμεῖς τὴν μετὰ τὸ ἔτη ἀπὸ τῶν Πατέρων ἐννεακαιδεκάδα, δεκάτην ἐβδόμην οὔσαν τῆς

A qui Judaicæ observationi destinatur: tertia, quod non simpliciter post æquinoctium, sed et post primum plenilunium, quod æquinoctium sequitur. Dein quarta limitatio est isthæc, quod primo statim septimanæ die post plenilunium. Idcirco ut quatuor istæ limitationes ab omnibus pariter, sapientibus et idiotis, observarentur, et Christiani per totum terrarum orbem eodem tempore una ferarentur, neque passim astronomis opus haberent, Patres nostri tabulam istam fabricarunt, et Ecclesiæ tradiderunt, existimantes per illam quæ ad debitam limitationem requiri jam diximus, omnia inviolata servari. Condiderunt autem tabulam illam hoc modo: Acceptis 19 ordine annis ab anno orbis conditi sexies millesimo ducesimo tricesimo tertio, usque ad annum 6251, supputarunt primum plenilunium in quolibet ipsorum post æquinoctium vernum. Ingressus autem est sol, quando Patres de hac re deliberabant, punctum æquinoctii die vicesimo primo Martii mensis, sicut tabulæ quas nosmet privatim construximus, liquido monstrant. Adnotabant autem illi quonam die Martii vel Aprilis plenilunium quodlibet contingeret: adeoque in unam tabulam bicolonnarem conjicientes enneacaidecadem 215 illam annorum et pleniluniorum. Atque porro deprehendentes spatio annorum 300 plenilunia primi mensis proxime sequentia æquinoctium verum in eosdem mensium dies incidere, propter revolutionem enneacaidecaeteridum, hunc cadonem nobis utendum tradiderunt etiam pro omnibus annis sequentibus; quasi haud absurdum foret, neque religioni noxium, si propter motus lunaris anomaliam, post revolutionem dictorum 300 annorum, canon iste non ad plenilunium primi mensis, sed post diem unum aut alterum legale Pascha ostenderet; et hanc ob causam nonnunquam accideret, quartam Paschatis limitationem minime observari, nempe quod dierum duorum accessio promoveat, ut fit, Dominicam quæ primum plenilunium sequitur, faciatque ut hanc festo Palmarum dicemus, atque Dominica proxime sequente salutare Pascha celebremus. Illud autem nuperrime apud nos contigit, et non paucos turbavit, quasi præceptum aliquod necessarium et minime negligendum dissolveretur: cum tamen sicut haud inutile erat hoc canonion, quando olim rite se habuit, ita hodie sine gravi aliquo periculo a vero abit, ut mox demonstrabitur. Neque enim hoc præclarissimos Patres latuit, vel sic fieri contigit præ ipsorum in astronomia imperitia, sed propter luminarium, ut dictum est, motum. Tempus vero annuum, quod statim pluribus dicetur, diebus 365 cum quadrante ferme diei restituitur. Medii autem motus lunæ in longitudinem non redeunt, in annis integris 19 secundum quadrantis additamentum computatis: sed desiderantur unius diei sexagesimæ primæ tres, et secundæ 37. Atque hanc ob causam in 304 annis non integris quidem, sed mi-

nus unius diei minutis primis 57 et secundis 52, hoc est fere die uno, dieta revolutio peragitur. Nam si nosmet nunc sumamus enneacaidecaeterida post 304 annos a Patribus Nicœnis, quæ septima est ab illa quam ii sumpsere (incepit autem hæc ab anno 6537), et computemus plenilunia ipsius post æquinoctium vernum, reperiemus quodlibet plenilunium uno die prævertere illa quæ ad primum enneacaidecaeterida pertinent, ut jam constitutum est in tabula, quam de istis construximus. Atque pariter si similes enneacaidecaeteridos conjugationes calculo exponamus, quæ ab isthac in pari intervallo incipit, ut a sexies millesimo nongentesimo quadragesimo primo anno, hæc die uno illis prioresprehendemus. Tum etiam in annis sequentibus, qui pari intervallo distant, reperire est inter conjugationes unius diei differentiam. Quapropter hodie duo dies post plenilunium adjiciuntur ad Pascha legale adveniendum, quoniam plenilunium nequit attingere diem mensis a Patribus definitum, propter retrocessionem unius diei. Hoc errati in canone isto tempus annuum creavit.

De æquinoctio verno.

Sed nec momenta æquinoctii in eodem die steterunt. Quoniam enim sol in medio zodiaco motum proprium tarde peragit, ita ut unica istiusmodi revolutio annum reddat integrum, circumfertur tamen pari ferme velocitate cum motu universi; quatenus unica circumactione diem naturalem quam proxime faciat, quando itaque reperitur in communi intersectione circuli proprii (seu eclipticæ) et maximi paralleli (hoc est æquinoctialis) latione illa diurna parem ubique efficit, quod opus, diem nocti. Nam quia maximus parallelorum æqualia segmenta habet supra et infra terram, quando sol circumactus in eo cum universo una decurrit, necessario moras sub et supra terram pares facit. Nam quæ æquabiliter moventur, in æquali tempore æqualia pertranseunt spatia. Imo propter æqualitatem noctis ac diei, quæ in illo contingit, æquinoctialis vocatur ille circulus, et puncta huic et zodiaco communia, in quibus diebus ac noctibus æqualibus esse accidit, æquinoctialia; æquinoctium denique temporis momentum, quo centrum solis communem dierum circulorum intersectionem subit. Bina vero sunt puncta æquinoctialia, autumnale scilicet, quod in principio libræ jacet, ubi sol versatur cum relicto aquilone ad austrum tendit, et verum in initio arietis, cui subest centrum solis a partibus australibus ad septentrionales vergentis, et momentum illud appellatur æquinoctium vernum, post quod lex divina Pascha celebrari præcipit. Quapropter respectu naturæ ipsius in eodem tempore semper æquinoctia fiunt, propter quantitatem annuam semper unam et eandem. At vero respectu dispositionis corporum caelestium quoad terram, et mensuræ etiam dierum ac noctium, qua juxta ritum Latinorum nos ipsi utimur, neque eadem hora, neque

ὀπ' ἐκείνων τῷ τότε ληφθείσης, ἥτις ἀρχεται δηλονότι ἀπὸ τοῦ ςφλζ' ἔτους, καὶ ἐπιλογισάμενοι τὰς ἐν αὐτῇ μετ' ἰσημερίαν ἑαρινὴν πανσέληνον, εὐρομεν ἕκαστην γενομένην πανσέληνον πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῶν ἐν τῇ α' ἐννεακαιδεκάδι, ὡς προτέτακται ἐν τῷ παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντι περὶ τούτων κανονίῳ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς ὁμοίας ἐπιλογισάμενοι συζυγίας τῆς ἐννεακαιδεκάδος, ἥτις ἀπὸ ταύτης ἐν ἴσῳ διαστήματι ἀρχεται, ἀπὸ τοῦ ςωμα' δηλονότι ἔτους, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τῶν πρὸ αὐτῶν ταύτας εὐρομεν. Καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲ τῶν ἐτῶν, τοῖς τῷ ἴσῳ αἰεὶ διέχουσι διαστήματι, μίαν ὁμοίως ἡμέραν ἔγγιστα εὐρήσῃ τις τὴν τῶν συζυγιῶν διαφορὰν. Διὰ δὲ τοῦτο ἀρτίως δύο μετὰ τὴν πανσέληνον ἡμέραι εὐρίσκονται προστιθέμεναι ἐν τῇ τοῦ νομικοῦ Πάσχα εὐρέσει, τῆς πανσέληνου μὴ δυναμένης καταλαβεῖν τὴν ὀρισθεῖσαν τοῖς Πατράσι ποσὴν τοῦ μηνός, ὀπισθομήτου γενομένης, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ ἔτεσι, μιᾶς ἡμέρας ἔγγιστα διαστήματι. τοσαύτην δ' ἡμέραν περὶ τὸν κανόνα τούτου πεποίηκε τὴν πλημμέλειαν.

ejus in annis 304, quantum ferme est spatium creavit.

Περὶ τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ τῆς ἰσημερίας ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔστηκεν ἡμέρας αἰεὶ. Ἐπεὶ γὰρ τὴν ἐπὶ τοῦ λοξοῦ διὰ μέσου τῶν ζωδίων ἰδίαν κίνησιν βραδέως ποιεῖται ὁ ἥλιος, ὡς εἶναι τὴν μίαν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, τὸν ὄλον ἐνιαυτὸν, τῷ δὲ παντὶ ἰσοταχῶς σχεδὸν συμπεριπολεῖ, ὥστ' ἐν μιᾷ περιστροφῇ τὸ νυχθήμερον ἔγγιστα ποιεῖν, ὅταν ἄρα ἐπὶ τῶν κοινῶν τομῶν γένηται, τοῦ τε οἰκείου καὶ τοῦ μεγίστου τῶν παραλλήλων, ἴσην ἐξ ἀνάγκης πανταχοῦ κατ' ἐκείνην τὴν περιστροφὴν τὴν ἡμέραν ποιεῖ τῇ νυκτί. Τοῦ γὰρ μεγίστου τῶν παραλλήλων κύκλου ἴσα τμήματα ἔχοντος, τό τε ὑπὲρ γῆν, καὶ τὸ ὑπὸ γῆν, ὅταν ἐπ' αὐτοῦ ὦν ὁ ἥλιος, τὴν μετὰ τοῦ παντός ποιεῖται περιστροφὴν, τῷ ὑπὸ γῆν χρόνῳ ἴσην ποιεῖ τὸν ὑπὲρ γῆν ἐξ ἀνάγκης. τὰ γὰρ ὁμαλῶς κινούμενα ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὰ ἴσα διεξέρχεται διαστήματα. Διὰ ταύτην οὖν τὴν γινομένην ἐπ' αὐτοῦ ἰσότητα τῆς νυκτὸς πρὸς τὴν ἡμέραν, αὐτὸν μὲν ἰσημερινὸν ὀναμάζουσι κύκλον, τὰ δὲ κοινὰ σημεῖα αὐτοῦ τε καὶ τοῦ λοξοῦ, καθ' ἃ αἱ τῶν νυχθήμερων ἰσότητες γίνονται, ἰσημερινὰ, ἰσημερίαν δὲ τὴν ὄραν, ἢ πρῶτον τοῦ ἡλίου τὸ κέντρον ἐπὶ τῆς κοινῆς τομῆς γίνεται τῶν εἰρημένων δύο κύκλων. Δύο δὲ εἰσι τὰ ἰσημερινὰ ταῦτα σημεῖα, τό τε φθινοπωρινὸν, τὸ κατ' ἀρχὴν τοῦ ζυγοῦ κείμενον, ἐν ᾧ γίνεται ὁ ἥλιος ἀπὸ τῶν βορείων ἐπὶ τὰ νότια διερχόμενος, καὶ τὸ ἑαρινὸν, τὸ κατ' ἀρχὴν τοῦ κριοῦ θεωρούμενον, ᾧ τινι τὸ τοῦ ἡλίου κέντρον συνέρχεται, ἀπὸ τῶν νοτιοτέρων ἐπὶ τὰ βόρεια κινουμένου. καὶ ἡ ὥρα ἐκείνη ἑαρινὴ καλεῖται ἰσημερία, μεθ' ἣν ὁ θεὸς νόμος τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖσθαι κελεύει. Κατὰ μὲν οὖν τὴν τοῦ παντός φύσιν, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τὰ τῆς ἰσημερίας αἰεὶ γίνεται, διὰ τὸ ἴσον εἶναι αἰεὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἐνιαυσίου χρόνου. Κατὰ δὲ τὸν ἐκαστονε γινόμενον πρὸς τὴν γῆν των οὐρανίων σχηματισμὸν, καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἡμερῶν τε καὶ μηνῶν, ᾧ κατὰ Ῥωμαίους ἡμεῖς χρώμεθα, οὕτως

κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, οὕτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν συμβαίνει αἰετὴν ἰσημερίαν γίνεσθαι. Ἐπει γὰρ ἡ ἐνιαύσιος ποσότης πρὸς ταῖς τετρεῖς ἡμέραις καὶ τέταρτον ἔγγιστα προσλαμβάνει, ὅταν ἡ ἰσημερία περὶ μεσημβρίαν, τὸ μὲν ἐξῆς ἔθος ἔσται περὶ δύοσιν ἡλίου, τὸ δὲ ἐξῆς περὶ μέσας νύκτας, καὶ οὕτω μέχρι παντός. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ τοῦ βισέκτου ἡμέρα εἰς δ' ἐνιαυτοὺς προσπαρτίζεται. Ἐπει δ' αὖθις ἡ ἐπὶ τετρεῖς ἡμέραις ἐπουσία οὐχ ὄλον τέταρτον ἡμέρας περιέχει, ἀλλὰ παρὰ τριακοσιοστὸν, ἡμεῖς δὲ τῶν ἡμερῶν καὶ μηνῶν ἀριθμῶ κατὰ Ῥωμαίους χρόμεθα, ὡς τοῦ τετάρτου αἰετὸν τελείου προσγινομένου, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τῆσασρας ἐνιαυτοὺς μίαν ἡμέραν ταῖς τετρεῖς προστίθεμεν, συμβαίνει ἐξ ἀνάγκης μετὰ τ' ἐνιαυτοὺς πρὸ μιᾶς ἡμέρας γίνεσθαι τὴν ἰσημερίαν. ὅτιον, ἐπεὶ κατὰ τὸ παρὸν ἡ ἰσημερία γίνεται τῇ 17ῃ Μαρτίου, μετὰ τ' ἑτῆ ἔσται τῇ 18ῃ, εἴτα μετὰ ἕτερα τσαυτὰ τῇ 19ῃ, καὶ οὕτως αἰετῶν. Ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ἄρνας ἔτος ἀπὸ κτίσεως κοσμοῦ ἐαρινὴ ἰσημερία ἐπιελόγισται ἡμῖν γενοῦσα Μαρτίου 18 κατὰ μεσημβρίαν. λέγω δὲ μεσημβρίαν, κατὰ τὸν δι' Ἀλεξανδρείας μεσημβρινόν. Τῶν δὲ ἐξῆς, ὅσαι μὲν τοῖς τ' ἔτεσιν ἀλλήλων διαφέρουσι, ἐκάστη πρὸ μιᾶς τῆς πρὸ αὐτῆς ἡμέρας κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν γίνεται, ὡς προτέτακται ἐν τῷ διαγράμματι. αἱ δὲ μεταξὺ τούτων ἰσημερίαί, τοῖς μεταξὺ διασυσήμασι δηλονότι γίνονται. Εἰ δὲ καὶ σαφέστερα βούλει γινώσκει τοῦ χρόνου σημεῖα, ἐν μὲν τοῖς χρόνοις Ναβουνασάρου περὶ ληξὶν ἑσπερίαν ἦν ἡ ἰσημερία τῆς τοῦ Μαρτίου πέμπτης καὶ εἰκοσῆς, ἐν δὲ τοῖς Φιλίππου τοῦ

A velesodem die accidit æquinocetium fieri. Quoniam enim tempus annum præter dies 365 etiam prope quartam partem diei requirit, si nunc fuerit æquinocetium circa meridiem, anno sequente erit circa occasum solis, et anno tertio circa noctem mediam, et sic in infinitum. Hinc enim quatuor annis completur dies bissextilis. Deinde vero, quoniam appendicula quæ ad dies 365 accedit, non continet integrum diei quadranteum, sed deficit parte trecentesima, et nos quidem numero dierum ac mensium a Latinis accepto utimur, quasi quadrans diei perfecte semper expleretur, adeoque quolibet quadriennio diem unum ipsis 365 adjiciamus, contingit necessario post annos 300 æquinocetium unico die præverti. Ut, exempli gratia, hoc ipso tempore, æquinocetium accidit die 18 Martii, post annos 300 illud incidit in 17, tum post alios 300 in 16, atque ita perpetuo. Æquinocetium itaque pro anno ab orbe condito 4156 calculo nobis comprobatur incidisse in Martii 27 circa meridiem; meridiem, inquam, juxta meridianum Alexandriæ. Cæterorum vero æquinocetiorum, quæ invicem distant 300 annis, unumquodque circa eandem horam, at uno die citius obvenit, ut in laterculo apposito constitutum est. Æquinocetia autem intermedia etiam intermediis diei spatiis sive horis fiunt. Si tamen libet paulo accuratius temporis momenta scire, primo quidem anno Nabonasarum circa vesperam exeuntem æquinocetium erat Martii die 25, sed tempore Philippi Aridæi circa meridiem diei 24 ejusdem 7 mensis: tempore

Ἐτῆ ἀπὸ κτίσεως Κόσμου. Ἰσημερίαί κατὰ τὸν Μάρτιον.

.δρνας'
.δύνας'
.δψνας'
.ενας'
.ετνας'
.εχνας'
.εϑνας'
.ςνας'
.ςφνας'
.ςωνας'

C Anni ab orbe condito. Æquinocetia circa Martium

4156	27
4456	26
4756	25
5056	24
5356	23
5656	22
5956	21
6256	20
6556	19
6856	18

Ἀριδαίου περὶ μεσημβρίαν τῆς 18 αὐτοῦ. ἐν αἷς δὲ ἡμέραις ὁ Χριστὸς τῶν οἰκείων θανάτων τὸν θάνατον ἐθανάτου, τρίτην καὶ εἰκοστὴν διανύοντος D αὐτοῦ, περὶ μέσην ἐκείνην τὴν νύκτα. ὅτε δὲ τὸ τῶν Πατέρων τοῦτ' κανόνιον ἐγεγόνει, τῇ α' τούτου καὶ κ' τῆς ἰσημερίας ἀπήντα. νῦν δ' ἐφ' ἡμῶν, ὡς θεδῆλωται, ἡ 17 ταύτην ὀλοσχερῶς ὀρᾶ γινομένην. Τοιαύτην ἀνωμαλίαν ἡ ἐπὶ τῇ τῶν φωστῆρων κινήσει βραχυτάτη ἔλλειψις κατὰ μικρὸν προσγινομένη ἀπίται, καὶ τὰ φῶτα ὀπισθόρμητα γίνεσθαι παρεσκεύασεν. Οὐ μὴν παρὰ τοῦτο μεταποιεῖν τὸν τῶν Πατέρων προσήκει κανόνα. οὕτε γὰρ οἶόν τε συνθεῖναι ἕτερον, οὕτω σαφῶς δεικνύοντα τοῖς πᾶσι τοῖς εἰρημένους περὶ τὸ Πάσχα ὀιορισμούς. Ἄλλὰ καὶ ἦν ἐθελήσαιμεν, ὡς τινες, μεταθεῖναι, δυσὶν

vero quando Christus morto sua mortera ipsam enecavit, die Martii vergentis 23, ad noctem mediam; dein quando hanc tabulam Patres construxerunt, Martii 21 die aderat momentum æquinocetiale. Nunc autem apud nos, ut supra monstratum est, dies 18 istius mensis æquinocetium crasseiori modo captum videt. Ejusmodi anomaliam vel minimis circa motum luminarium defectus, quamvis non diu sit quod contigerit, creavit, fecitque luminaria retro cedere. Non tamen eam ob causam canonem illum Patrum immutare oportet: neque enim alium condere licet, qui tam evidenter commonstret etiam omnibus dictas Paschatis determinationes. Verum tamen et si velimus quod faciunt nonnulli, hunc immutare, atque ini-

tium sumentes ab anno 6841, dies adeo duos demere: præterquam quod ne vix possibile est omnibus per totum terrarum orbem rerum sacrarum moderatoribus persuadere ut methodum novam addicant, altera rejecta, etiam hic post annos 304, rursusque post alios 304, atque porro in infinitum idem error sequetur, atque opus erit tabulam sæpius immutare. Quapropter multo melius fuerit, nullatenus innovare: nam istiusmodi innovatio non solum non potest eundem errorem devitare, sed et turbarum non minimarum in Ecclesia causa erit. Ut vero canon ille nunc se habet, ea quæ præcipue circa Pascha obtinere oportet, in illo firmiter observantur, scilicet quod post æquinoctium, imo etiam post lunam æquinoctium sequentem, festi istius solemnitas ab omnibus et eodem tempore eodemque die sine dissidio peragantur. Præterea, si recte quoad omnia se haberet periodicus ille canon, sæpenumero tamen contingeret Pascha a nobis postridie festi Judæorum observari. Nunc autem post tres dies ad minimum ab ipsorum festo nostrum celebratur. Quod etiam magis convenit canonis apostolico, qui statuit Pascha eodem tempore cum Judæis minime celebrandum esse; et sane error iste circa Pascha, quasi ex consulto, facit ut præceptum illud magis observetur. Jam vero opportunum esse reor sanctiones etiam necessarias commemorare.

Primus itaque concilii Antiocheni canon, Hoc decreti, ait, synodus Nicæna edidit, Constantino piosissimo imperatore præsentem, ne Christiani una cum Judæis sacra Paschatis solemnitas celebrarent, sed potius uti legibus ac sententia, ita et dierum discrimine ab istis distinguerentur. Clericos vero qui definitionem illam violare ausi fuerint, atque ita populum docere præsumpserint, sacerdotis jactura multat: tum etiam qui cum hiis communicaverint, post depositionem honore qui extra sacrum tribunal ad ipsos pertinet, cathedra putatisque privilegiis, exiit. Nam qui ob delictum non prægrave sacerdotio suo excidunt, non statim honore illo circa externa privantur.

Canon autem 66 synodi sextæ die Resurrectionis usque ad Dominicam sequentem psalmis et hymnis et canticis spiritualibus vacare fideles admonet, et hippodromiis spectaculisque publicis prætermittit, in sacris frequentius versari, qua de causa a servitute diaboli liberati sumus. Verum enim vero Christianum oportet nunquam non paratum esse ad suscipienda sacra mysteria: ita quidem fiet, ut una cum Christo resurgamus, atque de vita vili et terrena ad ultramundanam et spirituales conversationem attollamur.

Vide etiam in cap. 1 litteræ Θ canonem 61 concilii Carthaginensis.

¶ Canon autem 89 synodi sextæ fidelibus

Α αὐτὸν ἡμέραις ὑποβιάσαντες, ἀρχάμενοι δηλονότι ἀπὸ τοῦ ζωμὰ ἔτους, πρὸς τῷ μηδὲ πάντας δυνατὸν εἶναι τοὺς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τὰ Χριστιανῶν πρεσβεύοντας κείσαι μεταμαθεῖν αὐτὸν, ἔτι καὶ μετὰ τὸ πάλιν ἔτη, καὶ αὖθις μετὰ τοσαῦτα, καὶ αἰεὶ οὕτως ἢ αὐτὴ παρακολουθήσει ἀμαρτία, καὶ δεήσει πολλάκις τοῦτον μεταποιεῖν, ὥστε βέλτιον μὴ καινοτομεῖν. Ἡ γὰρ τοιαύτη καινοτομία οὐ μόνον οὐ δύνησεται μὴ τῇ αὐτῇ πάλιν περιπέσει ἀμαρτία, ἀλλὰ καὶ στάσεως οὐ μετρίας τῇ Ἐκκλησίᾳ γενήσεται πρόξενος. Νῦν δὲ καὶ οὕτως ἐχοντος τοῦ κανόνος, τὰ καιριώτερα τῶν ὀφειλομένων περὶ τὸ Πάσχα τηρεῖσθαι, δι' αὐτοῦ βεβαίως τηροῦνται, τὸ μετ' ἰσημερίαν δηλονότι, καὶ τὸ μετὰ τὴν πανσέληνον, τὴν μετ' ἰσημερίαν, τὰ τῆς ἑορτῆς ὑπὸ πάντων, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τελεῖσθαι ἀστασιάζως. Ἐτι δὲ εἰ ὀρθῶς εἶχεν ὁ περιδικὸς οὗτος κατὰ πάντα κανὼν, πολλάκις ἂν συνέβαινε, τὴν ἐξῆς εὐθὺς ἡμέραν τῆς ἐκείνων ἑορτῆς ἡμῖν τὸ Πάσχα τελεῖσθαι· νῦν δὲ μετὰ τρεῖς τοῦλάχιστον ἡμέρας τῆς ἐκείνων ἑορτῆς ἢ ἡμετέρα τελεῖται. Ὅπερ ἔτι μᾶλλον τῷ ἀποστολικῷ κανόνι συμβαίνει, τῷ διοριζομένῳ μὴ δεῖν ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τοῖς Ἰουδαίοις τὸ Πάσχα τελεῖν· καὶ ἢ συμβεβηκυῖα περὶ τὸ Πάσχα διαμαρτία ὡς περὶ ἐξέπιτηδες ποιεῖ τὸν τοιοῦτον ἐπιπλέον νόμον φυλάττεσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἀκαιρον οἶμαι καὶ τῷ ἐπικαίρῳ ἤδη μνησθῆναι χρῆσμων.

Ο α' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου κανὼν, Ὅρον, σησιν, ἐξενήνοχεν ἢ ἐν Νικαίᾳ πρώτη σύνοδος, ὑπ' ἔψιν τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντινίου, τὴν τοῦ ἀγίου Πάσχα τελετὴν μὴ σύναμα τοῖς Ἰουδαίοις τοὺς Χριστιανούς ἄγειν, ἀλλ' ὡς περὶ τοῖς νόμοις καὶ τῷ φρονήματι, οὕτω καὶ τῷ διαλλάττοντι τῶν ἡμερῶν τούτων ἀποδίστασθαι. Τοὺς δὲ τὸν ὄρον ἐκείνον παραλύειν τολμῶντας κληρικούς, καὶ οὕτω τὸν λαὸν πειρωμένους διδάσκειν, τῇ ἀφαιρέσει ζημιῶι τῆς ἱερωσύνης· πρὸς δὲ, καὶ τοὺς τολμῶντας τούτοις μετὰ τὴν καθαίρεσιν κοινωνεῖν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξω τοῦ βήματος ἀλλοτριουῖσθαι τιμῆς, τῆς ἐν τῇ καθέδρᾳ δηλαδὴ, καὶ τῆς ἄλλης. Οἱ γὰρ διὰ μέτριον πταῖσμα τῆς ἱερωσύνης ἀφρημένοι τῆς περὶ τὰ ἔξω τιμῆς οὐκ εἴργονται.

Ο β' τῆς γ' συνόδου ἀπὸ τῆς ἀναστασίμου ἡμέρας ἄχρι τῆς καινῆς Κυριακῆς, ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ψδαῖς πνευματικαῖς, ἑορτάζειν διακελεύεται τοὺς πιστούς· καὶ ἐρρώσθαι φράσαντας ταῖς ἵπποδρομίαις, καὶ ταῖς δημώδεσι θέαις, θαμινὰ τοῖς ἱεροῖς ἐπιχωριάζειν, ἀνθ' ὧν τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἠλευθερώμεθα. Τὸν γὰρ ἀληθῆ Χριστιανὸν ἔτοιμον εἶναι δεῖ σχεδὸν ἐκάστοτε πρὸς τὴν τῶν θείων μυστηρίων ὑποδοχὴν· οὕτω γὰρ ἐσόμεθα συνασπασάντες Χριστῷ, τῆς χαμαιζήλου καὶ γηίνης ζωῆς, καὶ συνυφωθέντες πρὸς ὑπερκόσμιον καὶ πνευματικὴν τῷ ὄντι διαγωγὴν.

Ζητεῖ καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Θ στοιχείου κανόνος β' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

Ο δὲ πθ' τῆς γ' συνόδου τὰς τοῦ σωτηρίου πά-

θους ἡμέρας ἐν νηστείᾳ εἰσηγείται, καὶ προσευχῆ, καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελεῖν τοὺς πιστοῦς· μίσεων δὲ νυκτῶν μετὰ τὸ Σάββατον ἀπονησιτίζεσθαι, τῶν θείων εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τοῦ μὲν, διὰ τοῦ ὄψε Σαββάτου ῥήματος, τοῦ δὲ, διὰ τοῦ βαθέος ὄρθρου, τὴν βραδυτῆτα ἡμῶν τῆς νυκτὸς ὑπογραφόντων. Μέχρι μὲν γὰρ τῆς τοῦ Σαββάτου νυκτερινῆς ἑΐ ὥρας, θέμις νηστεύειν· μετὰ δὲ γε τὴν ἑΐ οὐκ ἔτι· ἅτε καὶ τοῦ Κυρίου ἐγγεῖρθαι πιστευομένου τῷ τότε, καὶ μὴ νηστεύειν τὰς κυριωνύμους προσεταγμένον.

Τούτοις συνῶδων καὶ ὁ ἐν ἀγίοις Διονύσιος Ἀλεξανδρείας, κατ' ἐκεῖνο τῆς ὥρας κελεύει ἀπονησιτίζεσθαι τοὺς προ τοῦ Πάσχα νηστευκότας, ὧν οἱ μὲν ἄσπιτοι πᾶσαν τὴν πρὸ τοῦ Πάσχα ἐβδομάδα διατελοῦσιν, ἄλλοι δὲ δύο ἡμέρας, ἢ τρεῖς, ἢ τέσσαρας· τὸ γὰρ ὄψε Σαββάτου εἰρημένον τῷ θείῳ Ματθαίῳ οὐ τὴν ἐσπέραν δηλοῖ, φησὶν, ἀλλὰ νύκτα βαθείαν, βραδυτῆτα καὶ μακρὸν χρόνον, τοῦ ὄψε δηλοῦντος. ταύτη τοι καὶ ἐπήγαγε, « τῆ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν Σαββάτων. » ὁ δὲ Ἰωάννης, « πρῶτῃ σκοτίας ἔτι οὔσης, » φησὶν· ὁ δὲ Λουκᾶς, « τῆ μιᾷ τῶν Σαββάτων, ὄρθρου βαθέος· » ὁ δὲ Μάρκος, « λίαν πρῶτῃ, τῆς μιᾶς Σαββάτων, αἱ γυναῖκες ἦλθον ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. » ταυτὸν δὲ ἐστὶ τὸ « λίαν πρῶτῃ » τῷ « βαθέος ὄρθρου. » Ἄνωρ μὲν γὰρ τῶν νυκτῶν πρὸς τὸ μνημεῖον αἱ γυναῖκες ἀπήσαν· προσήδρουον δὲ τῷ τάφῳ μέχρι ἀνατολῆς ἡλίου. Εἰ γὰρ καὶ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας ἢ τοῦ ἡλίου ἀνατολῆ γίνεταί, καὶ ἀρχὴ τῆς νυκτὸς ἢ δύσις αὐτοῦ, ἀλλ' ὁ πολιτικὸς νόμος καὶ οἱ περὶ τὴν ἀστροθεάμονα τέχνην ἐσχολακότες, ἀρχὴν τῆς ἡμέρας, τὴν νυκτερινὴν ἐβδόμην τίθενται ὥραν, καὶ ἀρχὴν τῆς νυκτὸς τὴν ἐβδόμην ἡμερινήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ νυκτὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἅτε τῆνικαῦτα ἰσημερίας οὔσης ἑαρινῆς, ὄρθρος βαθὺς, καὶ λίαν πρῶτῃ ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, καὶ σκοτία, καὶ ὄψια Σαββάτου εἰς μίαν Σαββάτων, τὴν τότε Κυριακὴν, ἐπιφώσκουσα, ὁ μετὰ ἕκτων ὥραν καίριος τῆς νυκτὸς, τῆ θείᾳ τῶν εὐαγγελιστῶν προσηγόρευται λογάδι, ὃς ἦν ἀρχὴ τῆς Κυριακῆς· παρὸ δὴ καὶ τριήμερον λέγομεν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν ἀψευδῆ αὐτοῦ ἐπαγγελίαν. Ἐπεὶ γὰρ τῇ Παρασκευῇ τὸν ζωοποιὸν ὑπνωσε θάνατον, ἥτις ἦν πρώτη, δευτέρα δὲ τὸ Σάββατον, ἦψατο δὲ καὶ τῆς ἐβδόμης ὥρας τῆς νυκτὸς, ἥτις ἦν ἀρχὴ τῆς Κυριακῆς, ὡς εἴρηται, τρίτη ἄρα λογίζεται ἡ Κυριακῆ.

Φησὶ δὲ ὁ τῆς Ἐκκλησίας περίβολος, ἢ τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπειρίας βίβλος, ὁ θεῖος, φημί, Χρυσόστομος, ὅτι τὸ μὲν θάπτον ἀναστῆναι ἐγκλημα οὐκ ἦν· τὸ δὲ βράδιον, ὑποψίας ἔγεμεν· οὐ γὰρ ἂν καὶ τὸν χείριος καταβάλλοντα πρὸ τῆς ὀρθοθείας προθεσμίας, νοῦν ἔχων ἄνθρωπος αἰτιάσαιτο. Οἱ μὲν οὖν θεῖοι εὐαγγελισταὶ τὰς τῶν εὐαγῶν γυναικῶν προσελεύσεις, καὶ ἅς κατείδον αὐταὶ διαφόρους περὶ τὴν ἀνάστασιν ὀπασίας, ὡς εἶχον ἕκαστος διὰ μνήμης, ἢ θειοτέρας, μᾶλλον εἰπεῖν, ἐμπνεύσεως, σαφῶς ἀνεγράφαντο. Ἐ μέντοι ἀληθῆς τῆς ἀναστάσεως

A præcipit, ut salutaris Passionis diem in jejuniis et oratione et compunctione cordis peragant, atque tum circa noctem mediam Sabbati jejuniis solvere; cum sancti evangelistæ Matthæus ac Lucas, ille quidem dicendo, vespere Sabbati, hic vero, valde diluculo, nobis noctis tarditatem descripserint. Usque enim ad sextam horam nocturnam Sabbati jejunare fas est: non tamen post septimam, quia Dominus circa illam horam resurrexisse creditur, diebus autem Dominicis jejunare vetitum est.

Convenit cum illis etiam B. Dionysius Alexandrinæ patriarcha, atque eodem tempore jejuniis solvere eos jubet, qui ante Pascha abstinuerunt, quorum alii totam septimanam absque cibo transigere, alii duos solum, aut tres, aut etiam quatuor dies. Nam vespere Sabbati quod apud sanctum Matthæum legitur, non vesperam denotat, sed profundam noctem; tarditas adeo ac longa noctis mora *vespere* significatur; ideoque addit ille, « Quod lucescit prima Sabbati. » Joannes autem sic habet: « Mane cum adhuc tenebræ essent. » Et Lucas, « Una Sabbati valde diluculo. » Marcus denique, « Valde mane una Sabbatorum, mulieres venerunt ad monumentum, orto jam sole. » Idem vero est « valde mane quod βαθέως ὄρθρου, id est, « valde diluculo. » Nam mulieres noctu intempesta monumentum adibant, atque sepulcrum assidebant usque ad ortum solis, siquidem ab ortu solis dies, et ab occasu ejus nox incipiat. Jus autem civile et astronomi horam noctis septimam principium diei statuunt, et pro noctis initio horam septimam diurnam. Quam ob causam et in sacra nocte resurrectionis Christi, quando scilicet contigit æquinoctium vernum, profundum diluculum, et valde mane sole jam oriente, et tenebræ, et vespera Sabbati in primum post Sabbatum diem allucescens, qui Dominicus quidem fuit, sacra evangelistarum phrasi vocatur tempus noctis immediate sequens horam sextam, quod principium quidem erat diei Dominicæ. Unde triduanam esse dicimus Domini resurrectionem juxta infallibilem ipsius prædictionem. Quoniam enim in Parasceve mortem dormivit vitæ parentem, quæ prima fuit, et secunda, quæ erat Sabbatum, septimam noctis horam, hoc est principium diei Dominicæ, ut jam diximus, pertigit; tertia igitur numero fait dies Dominica.

Dicit autem murus ille septimumque Ecclesiæ, atque doctrinæ evangelicæ pandectes, sanctus, inquam, Chrysostomus, citius si resurrexisset Dominus, incusatione fore vacuum; sin vero tardius, valde suspectum. Nam si quis debitum ante præstitutum tempus persolverit, prudens nemo vitio vertat. Sancti autem evangelistæ accessus agillium illarum mulierum, variasque quas de resurrectione viderunt visiones, ut quisque ex memoria potuit, aut potius ex divina revelatione, clare descripserunt. Ipsissimam autem resurre-

tionis horam, sive septima fuerit, sive octava, A solus Deus novit qui resurrexit.

Canones autem concilii Carthaginensis 34 et 73 diem sacri Paschatis in synodis anniversariis declarari jubent, synodi autem habendæ diem indicunt decimum Kalendas Septembris, vel quod idem est, 21 die Augusti. Kalendæ enim vocantur primi mensium dies. Dempitis igitur decem diebus qui præcedunt, relinquitur Augusti (qui mensis dies 31 numerat) dies vicesimus primus.

Porro autem canon 14 concilii Laodicensi illicitum judicat sacra mysteria, benedictionis quidem impertendæ causa, tempore Paschatis ab una parœcia in aliam mittere. Hoc enim tanquam moris indecentis et minus convenientis merito a Patribus prohibitum fuit. 219 Latini autem hodieque id faciunt, nimirum tempore Paschali azyma jam consecrata, tanquam communia, populo distribuunt.

Lex.

Primo paschalium dierum incarcerationi, nisi imperatoris jussu aliter cautum fuerit, liberentur: præcluduntur tamen sacrilegus, adulter, virginum raptor, sepulcri violator, magus, veneficus, homicida parricide, tum quisquis deprehensus fuit adversus imperatorem aut statum civilem novi aliquid moliens.

CAP. VIII. De patriarcha.

Patriarcha est viva Christi imago spiransque, operibus et sermonibus in semetipso ad vivum depingens veritatem.

Munus autem patriarchæ primum quidem est, illos quos suscepit a Deo in pietate moribusque bonis conservare, tum vero et hæreticos omnes, quantum potest, ad orthodoxam fidem et Ecclesiæ unitatem convertere. (Hæreticos autem vocant et jus civile et canones sacri eos quidem omnes, qui cum Ecclesia catholica non communicant.) Tertio autem in loco ita infideles præclara et admiranda sua conversatione percellere, ut imitatores æmulique fidei evadant, atque operum suorum inspectores, quatenus hoc liceat, sanctissimæ et consubstantialis Trinitatis adoratores reddere.

Munus patriarchæ est animarum sibi creditarum salus, atque in Christo vivere, ac mundo crucifigi.

Dein eximia sunt isthæc, aptum esse ad docendum, erga omnes tum sublimis tum vilioris generis homines animo liberali se gerere; insuper mitem esse in admonitionibus erga eos omnes, quibuscum rem habet, at vero quoad contumaces facultate reprehendendi pollere: pro veritate denique et dogmatum vindiciis, et pro justitia ac pietate conservandis apud imperatores verba facere, neque erubescere.

Cum autem politia ecclesiastica, instar hominis, ex partibus ac particulis constet, membra omnium maxima maximeque necessaria sunt imperator et patriarcha. Quocirca pax et felicitas subdi-

ώρα, εἴτε ἐβδόμη τυγχάνουσα ἦν, εἴτε μὴν ὀγδόη, μόνῃ τῷ ἀναστάντι Θεῷ γνώριμος.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου λδ' καὶ ὁ ογ' τῆν τοῦ ἁγίου Πάσχα ἡμέραν παρεγγυῶνται γίνεσθαι δῆλην ἐν ταῖς ἐτήσιως γινομέναις συνόδοις· ἡμέραν δὲ τῆς συνόδου ὀρίζονται τὴν πρὸ δέκα καλανδῶν Σεπτεμβρίου, ὡς εἶναι ταύτην εἰκοστὴν πρῶτην τοῦ Αὐγούστου· καλάνδαι γὰρ αἱ πρῶται ἡμέραι τοῦ μηνὸς λέγονται· εἰ οὖν τὰς πρὸ τούτων ἀφέλοις δέκα, ἡ κα' λείπεται τοῦ Αὐγούστου, τριάκοντα καὶ μίαν ἡμέρας ἔχοντος.

Ὁ δὲ ιδ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ οὐκ οἴεται δεῖν τὰ ἅγια δῶρα, εὐλογίας δῆθεν χάριν, τῷ τοῦ Πάσχα καιρῷ ἀπὸ παροικίας πέμπειν εἰς παροικίαν· ὡς ἀπρεπὲς γὰρ καὶ οὐκ εὐσχημὸν ἔθος δικαίως πρὸς τὴν Πατέρων κεκώλυται. Τοῦτο δὲ νῦν οἱ Λατῖνοι ποιοῦσιν, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Πάσχα ἐπιμερίζοντες τὰ ἄζυμα μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι, ὡς κοινὰ τῷ δήμῳ παντί.

Νόμος.

Τῇ πρώτῃ τῶν πασχαλίων ἡμερῶν, καὶ βασιλικῆς ἐπὶ τούτῳ μὴ καταλαβούσης κελύσεως, πάντες οἱ ἐν φυλακαῖς ἀπολυέσθωσαν, εἰ μὴ ἀρα ἱεροσόλδος ἔστιν, ἢ μοιχὸς, ἢ παρθένων ἄρπαξ, ἢ τυμβωρῶχος, ἢ γόγης, ἢ φαρμακὸς, ἢ φονεὺς, ἢ πατροκτόνος, ἢ κατὰ βασιλείως ἢ πόλεως εὐρέθη μηχανησάμενος.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ πατριάρχου.

Πατριάρχης ἐστὶν εἰκὼν ζῶσα Χριστοῦ καὶ ἔμφυχος, δι' ἔργων καὶ λόγων ἐν αὐτῷ ζωγραφῶν τὴν ἀλήθειαν.

Σκοπὸς τῷ πατριάρχει, πρῶτον μὲν, οὗς ἐκ Θεοῦ παρέλαβεν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι βίου διαφυλάξει· ἔπειτα δὲ καὶ πάντας τοὺς αἰρετικούς, κατὰ τὸ δυνατόν αὐτῷ, πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστρέψαι (αἰρετικοὶ δὲ τοῖς νόμοις καὶ τοῖς κανόσι καλοῦνται, καὶ οἱ τῇ καθολικῇ μὴ κοινῶνόντες Ἐκκλησίᾳ)· ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀπίστους διὰ τῆς λαμπρᾶς καὶ θαυμασίας αὐτοῦ πράξεως ἐκπλήττων, μιμητὰς ποιῆσαι τῆς πίστεως, καὶ τοὺς ὀρῶντας τὰ ἔργα αὐτοῦ λατρευτὰς τῆς παναγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ ἀπεργάσασθαι.

Τέλος τῷ πατριάρχει ἡ τῶν καταπεπιστεῶμένων αὐτῷ ψυχῶν σωτηρία, καὶ τὸ ζῆν μὲν ἐν Χριστῷ, ἐσταυρωθῆναι δὲ τῷ κόσμῳ.

Ἴδια πατριάρχου, τὸ εἶναι διδακτικόν, τὸ πρὸς πάντας ὑψηλοῦς τε καὶ ταπεινοῦς ἀστενοχωρήτως ἐξισουῆσθαι, καὶ πρᾶον μὲν εἶναι πρὸς ἅπαντος τοὺς ἐντυγχάνοντις ταῖς διδασκαλίαις· ἐλεγκτικὸν δὲ πρὸς τοὺς ἀπειθοῦντας· ὑπὲρ δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς ἐκδικήσεως τῶν δογματῶν, καὶ τῆς συντηρήσεως τοῦ δικαίου καὶ τῆς εὐσεβείας λαβεῖν ἐναντίον βασιλέων καὶ μὴ αἰσχύνεσθαι.

Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγως τῷ τινι ἀνθρώπῳ συνιστάμενης, τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιότατα μέρη βασιλεὺς ἔστι καὶ πατριάρχης διὰ καὶ ἡ κατὰ ψυχὴν καὶ σῶμα τῶν ὑπηκόων εἰρήνην

καὶ εὐδαιμονία βασιλείας ἐστὶ καὶ ἀρχιερωσύνης ἐν Ἀ πασὶν ὁμοφροσύνη καὶ συμφωνία.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος βασιλεία ἐπι-
κοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψήφοις πρῶτος ἀνηγο-
ρεύθη· αἱ οἱ θεῖοι κατακολουθοῦντες νόμοι καὶ τὰς
ὑπὸ τοὺς ἑτέρους θρόνους γινομένα ἀμφισθητήσεις
ὑπὸ τὴν ἑκείνου προστάττουσιν ἀναφέρεσθαι διάγνω-
σιν καὶ κρίσιν.

Πάντων τῶν μητροπόλεων, καὶ ἐπισκοπείων,
μοναστηρίων τε καὶ ἐκκλησιῶν ἡ πρόνοια καὶ
φρονεῖς, ἔτι δὲ καὶ κρίσεις, καὶ κατὰ κρίσεις, καὶ
ἀθώωσις, τῷ οἰκείῳ πατριάρχῃ ἀνάκειται. Τῷ δὲ
Κωνσταντινουπόλεως προέδρῳ ἔξοσι καὶ ἐν ταῖς
τῶν ἄλλων θρόνων ἐνορίαις, ἐν οἷς οὐκ ἔστι προκαθ-
ιέρωσις γῶν, σταυροπήγια διδόναι, οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὰς ἐν τοῖς ἄλλοις θρόνοις γινομένα ἀμφισθη-
τήσεις ἐπιτηρεῖν καὶ διορθοῦσθαι, καὶ πέρας ἐπιτι-
θῆναι ταῖς κρίσεσιν· ὡσαύτως καὶ μετανοίας, καὶ
ἐπιστροφῆς ἀμαρτημάτων καὶ αἱρέσεων, αὐτὸς κα-
μόνος καθίσταται διαιτητῆς τε καὶ γνῶμων.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Περὶ περιουσιῶν, ἤτοι ἐξάρχων.

Ζήτει ἐν τῷ λ' κεφαλαίῳ τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα
τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου νζ'.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. Περὶ πίστεως ὀρθοδόξου.

Ζήτει τὸ κεφάλαιον τοῦτο πρὸ τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς.

Ζήτει τὸ ιβ' κεφάλαιον τοῦ Α' στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ ζ' κε-
νόμῳ. Τὸ τῆς εἰδωλολατρίας, φησὶν, εἶδος, οὕτω γὰρ
ὠνόμασε τὴν πλεονεξίαν ὁ μέγας Ἀπόστολος, οὐκ
οἶδ' ὅπως ἀθεράπευτον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν πε-
ριώφθη· καίτοι γε δοκεῖ τὸ τοιοῦτον κακὸν τῆς τρι-
τῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως πάθος εἶναι. Καὶ γὰρ
ὁ λογισμὸς τῆς τοῦ καλοῦ κλίσεως ἀμαρτανῶν, ἐν
τῇ ὕλῃ τὸ καλὸν εἶναι φαντάζεται, οὐ πρὸς τὸ ἄυλον
ἀναβλέπων κάλλος. Καὶ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ κάτω
ρεῖ, τοῦ ἀληθοῦς ὀρεκτοῦ ἀπορρέουσα· καὶ ἡ φιλό-
νεικός τε καὶ θυμῶδης διάθεσις, πολλὰς ἐκ τῆς
τοιαύτης ἀμαρτίας τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει· καὶ, τὸ
ἔλον εἰπεῖν, συμφωνεῖ ἡ τοιαύτη νόσος τῷ ἀποστο-
λικῷ τῆς πλεονεξίας ὄρω. Ὁ γὰρ θεῖος Ἀπόστολος
οὐ μόνον αὐτὴν εἰδωλολατρίαν, ἀλλὰ καὶ ῥίζαν ἀπάν-
των τῶν κακῶν ἀπεφάνετο. Καὶ ὁμοίως τὸ τοιοῦτον
εἶδος παρώφθη τῆς νόσου ἀνεπίσκητόν τε καὶ ἀτη-
μέλητον· διὸ καὶ πλεονάξει κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ
τοιοῦτον ἀρρώστημα· καὶ οὐδεὶς τοὺς ἐπὶ τὸν κλη-
ρον ἀγομένους περιεργάζεται. μήπως τῷ τοιοῦτῳ
εἶδει τῆς εἰδωλολατρίας κατεμάνθησαν. Ἀλλὰ περὶ
τούτων, διὰ τὸ παρεῖσθαι τοῖς Πατέρας ἡμῶν, ἀρ-
καῖν ἡγοῦμεθα τῷ δημοσίῳ τῆς διδασκαλίας λόγῳ,
ὅπως ἂν οἶόν τε ἦ, θεραπεύειν, καὶ ὡς περὶ τινὰ
πληθωρικὰ τῆς πλεονεξικῆς ἀρρώσεως καθαι-
ρειν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Ὅπως δεῖ πνευματικοὺς πατέρας
οἰκονομεῖν τοὺς αὐτοῖς ἐξομολογούμενους

Ζήτει νρῷ Μ' στοιχείου κεφ. ε', ζ', ζ', η' καὶ θ'.

torum, tam quoad animam quam corpus, est
imperii ac sacerdotii in omnibus concordia et con-
sensus.

Sedes Constantinopolitana, quæ imperio coho-
nestatur, decretis synodalibus omnium prima de-
clarata fuit : unde imperatorum sanctiones, quæ
isthæc sequuntur lites in aliis sedibus si quæ orian-
tur, ad hujusce throni cognitionem ac iudicium re-
ferri jubent.

Omnium plane ecclesiarum metropolitanarum,
et episcopatum, et monasteriorum, atque Eccle-
siarum providentia et cura, imo etiam recognitio
ac censura, atque absolutio ad proprium patriar-
cham pertinet. Præsuli vero Constantinopolitano
licet etiam in aliorum thronorum districta largiri :
neque id solum, sed et lites, quæ in aliis provinciis
moventur, observare et moderari, et penitus deter-
minare ; ipse pariter et pœnitentiæ atque conversio-
nis a delictis ac hæresibus ei quidem solus consti-
tuitur exactor et explorator.

220 CAP. IX. De visitoribus, sive exarchis.

Quære in capite 30 litteræ E canonem synodi
Laodicenæ 57.

CAP. X. De fide orthodoxa.

Vide cap. Præfationis, quæ immediate præcedit,
litt. A.

CAP. XI. De avaritia et rapina.

Consule cap. 12 litt. A.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in canone G,
Species ista idololatriæ, inquit (ita enim sanctus
Apostolus avaritiam vocavit), Patribus nostris nescio an tanquam insanabilis penitus neglecta fuit ;
siquidem videtur malum illud tertie cujusdam fa-
cultatis animæ passio esse. Ratio enim, quæ de
bono iudicium ferre debet, aberrat, atque in mate-
rie bonum situm esse arbitratur, nihil ad decus im-
materiale respiciens. Et concupiscentia, a vero ap-
petibili divertens, ad ea quæ sunt infra delabitur :
appetitus vero irascibilis atque animosus plerum-
que ex illo errore occasionem sumit. Atque, ut sum-
matim loquar, convenit ejusmodi morbus aposto-
licæ definitioni avaritiæ. Sanctus enim Apostolus
eam non solum idololatriam esse asseruit, sed et
malorum omnium radicem. Quare etiam neglectum
fuit illud morbi genus nulla adhibita cura aut me-
dela : unde per Ecclesiam grassatur hoc vitium, et
nemo quisquam hos qui ad clericatum accedunt
diligenter observat, ne forte hoc idololatriæ genere
inquinati fuerint. Sed quoad ista, quia Patres no-
stri ea prætermiserunt, communem disciplinæ ra-
tionem sufficere arbitramur, qua curandum sit, ut
licet, et, quod in plethora fieri solet, purgandum
avaritiæ vitium.

CAP. XII. Quonam modo oporteat patres spirituales
se gerere erga confitentem.

Vide litt. M. cap. 5, 6, 7, 8 et 9.

CAP. XIII. *Quod animalibus suffocatis vesci haud liceat.* A ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Ὅτι οὐ δεῖ πνικτὰ ζῶα ἐσθίειν.

Ex canone 63 sanctorum apostolorum, atque etiam 67 synodi sextæ, sævum esse videtur et valde absurdum, hosce brutorum animalium jugulatione sanguinem non prius evacuare qui illorum carnes **221** comesturi sunt. Vetitum est a bellua captum vel emortuum edere, atque etiam ob ventrem voracem cujusvis animalis sanguinem arte aliqua esculentum reddere. Nam etiamsi Deus post diluivium homini concesserit nos minus quam de oleribus ex brutis animantibus cibum capere, veluit tamen carnes una cum sanguine animæ edere. Sanguis enim in brutis animæ rationem obtinet. Quamobrem etiam apostoli in Actibus decreverunt, ut fideles sicuti ab idololatriis et fornicatione, ita et a suffocato abstinerent; qui vero cunque hanc injunctionem parvipendunt, si sint ex ordine clericali, depositione percillant, laicos autem excommunicatione. Latini tamen, sacros hosce canones nihil curantes, temere suffocata devorant.

Lex.

Sancit constitutio novella 58 Leonis imperatoris tam eos qui vendunt quam qui comedunt quodcunque in se sanguinem continet, flagris cæsos bonorum publicationem sustinere, et cute tenus tonsione deformari, et perpetuo exsilio multari, et magistratus qui isthæc non puniverint, decem librarum auri multam subire.

CAP. XIV. *De pœnis.*

Quære in 12 capite litt. Σ canonem 5 synodi Antiochenæ.

Leges.

Nullam mulierem propter actionem pecuniariam, sive publica fuerit, sive privata, vel causam quamcunque, aut in custodiam conjici volumus, aut a viris custodiri, ne forte ea occasione inveniantur quoad pudicitiam corruptionis reæ. Sin vero gravisimum sit crimen, quod objicitur, tradatur in monasterium vel mulieribus tradatur, ut tuto custodiatur, donec res fiat manifesta.

Si imperator pœnam alicui denuntiet, damnatus ne statim puniatur, sed differatur in dies 30 pœnæ inflicto: nam forsitan veniam obtinuerit.

Liberis, qui nihil mali patrarunt, patrum delicta haud nocent, neque liberorum patribus. Caput enim crimina sequuntur.

Vetat constitutio vel manus ambas vel pedes abscindi.

Pœna metalli est quempiam damnari ad asbestum præparandum, aut sulphur effodiendum.

Vide et in 9 capite litt. M, et in 9 capite litteræ Δ can. 50 concilii Carthaginensis.

Τῷ ξγ' κανόνι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, πρὸς δὲ καὶ τῷ ξζ' τῆς ς' συνόδου, ἀπὸ τῆς εἰσερχομένης δοκαῖ καὶ ἀτεχνῶς ἄλογον τὸ μὴ πρῶτον ἐκκενοῦν τῇ σφαγῇ τῶν ἀλόγων ζῶων τὸ αἷμα τοῦ ζῶου τῶν κρεῶν αὐτῶν ἀπτεσθαι μέλλοντας. Ἀπείρηται δὲ καὶ θηριάλωτον ἐσθίειν ἢ νεβηκός, ἔτι δὲ καὶ διὰ τὴν λίχνον γαστέρα, αἷμα οἰουδῆποτε ζῶου, τέχνη τινὶ κατασκευάζειν ἐδώδιμον. Εἰ γὰρ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ὁ θεὸς τοῖς ἀνθρώποις ἐπέτρεψε τῶν λαχάνων οὐχ ἔττον τὰ ἄλογα τῶν ζῶων ποιεῖσθαι τροφήν, ἀλλὰ κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς ἐσθίειν ἀπέρισκε· τὸ γὰρ αἷμα ψυχῆς ἐν γοῖς ἀλόγοις ἐπέχει δόναμιν. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐν ταῖς Πραξέσι, μετὰ τοῦ εἰδωλοθύτου καὶ τῆς πορνείας, καὶ ἀπὸ τοῦ πνικτοῦ παραφυλάττεσθαι νενομοθετήκασι τοὺς πιστοὺς· τοῖς δὲ ταύτην περὶ ἐλαχίστου τιθεμένοις τὴν ἐντολήν, εἰς κληρικούς μὲν τελοῦσι, δίκην ἐπάγουσι τὴν καθάρσειν, ἀφορισμὸν δὲ τοῖς τοῦ λαοῦ. Οἱ γὰρ μὴ Λατίνοι, καὶ τῶν ἱερῶν τούτων κατολιγωροῦντες κανόνων, ἀδεῶς ἐσθίουσι τὰ πνικτὰ.

Νόμος.

Ἡ δὲ νη' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος διορίζεται, τοὺς μὲν πωλοῦντας ἢ ἐσθίνοντας εἶδος οἰουδηποτοῦν μετέχον αἵματος, αἰκίζομένους δετμεύεσθαι, καὶ διὰ τῆς ἐν χρῆμῳ κούρας ἀτιμοῦσθαι, καὶ ἀειφυγία κατακρίνεσθαι· τοὺς δὲ μὴ τὰ τοιαῦτα ἐκδικοῦντας ἀρχοντας δέκα λίτρας ζημιοῦσθαι χρυσίου.

C ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ ποιινῶν.

Ζῆτει ἐν τῷ ιβ' κεφαλῷ τοῦ Σ στοιχείου κανόνα ε' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου.

Νόμοι.

Ὁὐδεμίαν γυναῖκα ὑπὲρ χρηματικῆς αἰτίας δετμοσίας ἢ ἰδιωτικῆς, ἢ ὑπὲρ ἐγκλήματος οἰουδηποτε, ἢ εἰς φρουρὰν βάλλεσθαι συγχωροῦμεν, ἢ δι' ἀνδρῶν φυλάττεσθαι, ἵνα μὴ διὰ τῶν τοιοῦτων ἀφορμῶν εὐρεθῶσι περὶ τὴν σωφροσύνην ἀτιμαζόμεναι. Εἰ δὲ βαρύτερον εἴη τὸ ἐγκλήμα, ἐφ' ᾧ κατηγορεῖται, εἰς μοναστήριον ἐμβαλλέσθω, ἢ γυναῖξί παραδιδόσθω, ὥστε ἀσφαλῶς τηρεῖσθαι, ἕως οὗ τὸ πρᾶγμα φανερωθῇ.

Ἐὰν ἐπαγάγῃ ὁ βασιλεὺς τιμωρίαν τινί, μὴ κολαζέσθω ππραχρῆμα ὁ καταδικασθεὶς, ἀλλ' ὑπεριθέσθω λ' ἡμέρας ἢ κατ' αὐτοῦ τιμωρία· ἔσως γὰρ τεύξεται φιλανθρωπίας.

Τοὺς μὴδὲν ἡμαρτηκότας παῖδας τὰ τῶν παντέρων ἡμαρτήματα οὐ καταβλάπτει, οὐδὲ τοὺς πατέρας τὰ τῶν τέκνων· τὰ γὰρ ἡμαρτήματα τῇ κεφαλῇ ἔπονται.

Ἀπγορεύει ἡ διάταξις ἀφορτέρως τέμνεσθαι τὰς χεῖρας, ἢ τοὺς πόδας.

Ποινὴ μετάλλου ἐστὶ τὸ καταδικασθῆναι τινα ἄσβεστον ποιεῖν, ἢ θεῖον ἀρύττειν.

Ζῆτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφαλῷ τοῦ Μ στοιχείου, καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανόνα ν' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ. Περὶ πορνείας.

Ζήτει ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα δ' τοῦ μεγάλου Γρηγορίου Νύσσης, ὅστις καὶ εἰς θ' χρόνους τοὺς πόρνους ἐπιτιμᾶσθαι κελεύει.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν τῷ νθ' κανόνι, τὸν πόρνον μέχρις ἐπταετίας τῆς κοινωνίας ἀπείργει. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῷ κδ' κανόνι, ὃν καὶ ζήτει ἐν τῷ ιγ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, μετὰ τετραετίαν δοκεῖ λύειν τοῖς τοιοῦτοις τὸ ἐπιτίμιον, ἀλλ' οὐχ' ἠνώμην οἰκείαν, τὴν δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ Πατέρων εἰσήνεγκε τὴν γε μὴν ἐπταετίαν τῇ ἰδίᾳ κρίσει τούτων κατεψηφίσαντο, βαρύτερον ἢ οἱ πρὸ αὐτοῦ τὴν πορνείαν κολάζοντες, ὡσπερ ἄρα καὶ ἕτερα τῶν παθῶν οὐκ ὀλίγα.

Περὶ δὲ τοῦ γυναικί συνοικοῦντος νομίμου καὶ παρνεύοντος ζήτει ἐν τῷ ις' κεφαλαίῳ τοῦ Γ στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου κα'.

Περὶ δὲ τοῦ γυναικᾶ παρθένον φθειραντος βίβλ' ζήτει τὸ λ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν κε' κανόνι, ὅ τὴν ἀμνηστειτὸν φθείρας παρθένον, φησὶ, καὶ μετὰ τὴν φθορὰν οἷα συζύγῳ χρώμενος, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται. Τὴν δὲ γυναικᾶ, τὴν μετ' αὐτοῦ συμβίωσιν αἰρουμένην, οὐκ ἀφαιρήσεται, εἴ γε καὶ οἱ γονεῖς τῆς κόρης δηλαδὴ καταδέχονται εἶς οὔσης ὑπερσοῦσίου. Ἐκείνων γὰρ μὴ ἀνεχομένων, ὁ φθείρας κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους τιμωρηθήσεται, οὐς καὶ ζήτει κατὰ τὸ ῥηθὲν λ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ἐπὶ τριετίαν δὲ καὶ ὁ φθείρας ἐπιτιμᾶται, καὶ ἡ φθαρεῖσα, κατὰ τοὺς κειμένους τοῦ ἁγίου τούτου κανόνος ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου. Ἀκολουθῶν δὲ καὶ οὗτος τῷ ἀποστολικῷ ζ' κανόνι, ὃν καὶ ζήτει ἐν τῷ αὐτῷ λ' κεφ. τοῦ Ι στοιχείου, τὸν τὴν παρθένον φθειραντα νομίμως ταύτη συνάπτεσθαι διορίζεται· ἴσως γὰρ εἰ μὴ τούτῳ συναφθεῖν, αἷτιμος περιλειφθήσεται, οὐδενὸς ταύτην αἰρουμένου πρὸς γάμον λαβεῖν.

Ἐν δὲ τῷ κς', Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· εἰ μὲν οὖν οὖν οἶόν τε τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον· σαθρὸς γὰρ ὡς ἄθεσμος ὁ τοῦ τοιοῦτου γάμου θεμέλιος. Εἰ δὲ στέργουσιν ἐκ παντὸς τρόπου καὶ ἄμφω τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζετωσαν, ἀφιέσθωσαν δὲ συνοικεῖν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται. Ἡ γὰρ ἑτέρῳ συζυγεῖσα ἡ γυνή, εἰς μοιχείαν ἐκκυλισθήσεται, τῷ πρώτῳ λάθρᾳ συμφθειρομένη· ἢ στέργοντες ἀλλήλους διακαῶς, καὶ συνεῖναι κωλυόμενοι, ἑαυτοὺς διαχειρίζονται, τῷ κατ' ἄκρας ἀλῶναι τῷ ἔρωτι, τὴν ἀπ' ἀλλήλων μὴ ἐνεργῶντες διάζευξιν. Ζήτει καὶ τὸν π' τούτου κανόνα ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ τοῦ Γ στοιχείου.

Νόμοι.

Ἄλλ' ὁ νόμος τον παλλακῆ σώφρονι χρώμενον ἀναγκάζεσθαι κελεύει ταύτην καὶ νόμῳ γάμου λαβεῖν· τὴν δὲ καὶ ἑτέροις μιγνυμένην, καὶ μὴ τῷ ἐνὶ ἀρκουμένην προσώπῳ, καὶ τῆς οἰκίας τοῦ πορνεύοντος ἐξωθεῖσθαι.

A

222 CAP. XV. De fornicatione.

Quære in 14 cap. litt. M canonem 4 magni Gregorii Nysseni, qui in novennium fornicatores castigari jubet.

Magnus autem Basilius, in canone nono, fornicatorem per septennium communione privat. Quamvis enim canone 22 (quem videsis in capite 13 litt. A) videatur post quadriennium hęc correctionem solvere, non tamen ibi propriam sententiam, sed Patrum præcedentium attulit. Ex propria autem sententia eos in septennium damnavit, graviusque adeo quam qui præcesserunt fornicationem punivit, sicuti et pleraque alia vitia.

Jam vero de eo qui legitima cum uxore sua cohabitatur, quamvis fornicetur, vide in capite 16 litt. Γ canonem magni Basilii numero 21.

De eo qui virginem per vim stupraverit consule cap. 30 litt. Γ.

Tam vero magus Basilius in canone 25, Qui virginem nondum desponsatam, inquit, corruperit, eaque post stuprum tanquam conjuge usus fuerit, constuprationis pœnas dabit. Feminam vero, si cum illo una vivere velit, non repudiabit, nimirum dummodo parentes puellæ, quæ adhuc sub potestate illorum sit, id fieri permiserint. Nam si illi recusaverint, stuprator secundum leges civiles punietur: quod disces etiam ex dicto cap. 30 litt. Γ.

Pœnam autem triennem luit tam stuprator quam stuprata, juxta canones hujus sancti Patris in cap. 8 litt. Γ. Et in eo quidem convenit Basilius cum 7 canone apostolorum, quem consule in eodem 30 cap. litt. I, quod stupratorem virginis legitime cum ea conjungi (tanquam maritum) decernat. Nisi enim illi juncta fuerit, fortean infamis relinquatur, quia nemo illam ducere velit.

Canone autem 26, Fornicatio, ait ille, matrimonium non est, imo nec initium matrimonii. Idcirco si fieri possit, ut qui per fornicationem conjuncti sunt separentur, hoc multo melius. Putre enim est, uti et illegitimum talis matrimonii fundamentum. Sin vero ambo omni modo cupiant cohabitationem, fornicationis quidem pœnam sentiant, permittantur tamen una habitare, ne quid deterius contingat. Quippe aut alteri juncta mulier in adulterium prolabetur, cum altero clanculum congressa, aut, cum ardentem se depereant invicem, et tamen a connubio prohibeantur, sibi manus violentias inferent, præ summo amore quo capiuntur, separationem ab invicem minime tolerant. Quære et can. 80 ejusdem Basilii cap. 4 litt. Γ.

Leges.

Vult autem jus civile virum qui concubina pudica utitur, cogi ut illam tanquam uxorem tractet; eam vero quæ cum aliis se commiscet, neque uno viro contenta est, etiam e domo fornicantis pelli.

Quod autem mulieres attinet, quæ per vim fornicantur, magnus Basilius in can. 49, Stupra, ait, quæ per vim inferuntur, culpa vacant. Ita si ancilla a proprio domino vim passa fuerit, constuprationis quidem gratia, multari eam minime oportet; si tamen fuerit diaconissa, abstinebit a munere diaconico. Imo vero femina quæ vel a domino suo vel alio quovis corrupta fuerit, viro qui sacros ordines suscepturus est, nequaquam matrimonio jungetur.

¶ Primus autem canon sancti Gregorii Thaumaturgi, si feminæ, inquit, a barbaris corruptæ vita prior damnata fuerit, neque status fornicarius, captivæ licet, suspitione vacat: quare cum ejusmodi facile orationibus communicare non oportet. Sin vero aliqua in summa continentia vixerit, et priorem vitam monstraverit omnis suspitionis liberam, jam vero ex vi allata ac necessitate in contumeliam lapsa fuerit, miseranda magis quam incusanda, juxta exemplum illud in Deuteronomio de adolescentula, quam homo in agro reperit, et per vim corrupt: « Adolescentulæ, inquit, nihil facietis: « Adolescentula delicti capitalis non est rea, quia quemadmodum si quis homo adversus proximum suum insurrexerit, et ipsum occiderit, sic et res ista sese habet. Exclamavit adolescentula, sed non erat qui ei openi ferret. Verumtamen et illæ mediocriter punientur, sicuti ii qui cibos prohibitos invite licet degustant.

De clericis autem qui in fornicationem prolapsi sint, ita in cononibus constitutum est:

Primus quidem canon concilii Neocæsariensis eum qui post susceptum sacerdotium matrimonio legitimo licet mulieri jungitur, munere illo privat, fornicantem vero aut in adulterio prehensum ex Ecclesia prorsus pellit, et in loca pœnitentium rejicit, sed istis pœnis plecti, sacerdotem fornicantem, neque canonibus apostolorum neque Patrum sanctum; quos videsis in cap. 10 litteræ Δ.

Porro tertius canon magni Basillii diaconum fornicantem diaconatu quidem dejicit, et in laicorum locum trudit, sed tamen a communione sacra haud excludit. Illud quidem factum, ait, propter legem veterem, quæ dicit: « Non vindicabis bis in idipsum. » Hoc autem, quia spes omnis præciditur ad pristinum gradum redeundi. Quippe laicus, qui lapsus fuerit, post temporis cursum in pœnitentiæ forma expressum redit unde discesserat; clericus autem semel luit permanens depositionis supplicium. Porro autem in genere verum remedium et præparatio ejus ad mysterium participationem est recessio a peccato, per cordis contritionem et carnis subjectionem. Nam si adhuc persistat in fornicando, non solum ex communione, sed et conventu fidelium orantium excludetur, et correctionibus, ut laici, subjicietur.

¶ Περὶ δὲ τῶν πορνευομένων ἐξ ἀνάγκης γυναικῶν ὁ μέγας Βασίλειος ἐν μθ' κανόνι, Αἰ πρὸς ἀνάγκην, φησί, γενόμενοι φθοραὶ, ἀνεύθουνοι ἔστωσαν· ὧστα καὶ ἡ δούλη, εἰ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότητος βεβίασται, ἀνέγκλητος ἔστω· ὡσπερ δὲ, καὶ ἡ ἐξ ἀρκαγῆς βιασθεῖσα, ἢ ἡ τοῖς πολεμίοις ληφθεῖσα, καὶ ὑπ' ἐκείνων φθαρεῖσα· ἀλλὰ τῆς μὲν φθορᾶς ἔνευεν ἐπιτιμᾶσθαι ταύτην οὐ δέον. Εἰ δὲ διάκονος ἐτύγχανεν οὕσα, τοῦ διακονεῖν παύσεται· ἀλλ' οὐδὲ τῷ ἱερωθῆσσεσθαι μέλλοντι ἢ ὑπὸ τοιούτων ἐφθαρμένη, ἢ οὐοδητήτινος ἄλλου, συναφθῆσεται.

Ὁ δὲ α' κανὼν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ. Τῆς ὑπὸ βαρβάρων φθορήσεως, φησί, εἰ μὲν καὶ ὁ πρότερος βίος κατέγνωστο, οὐδὲ δουραλώτου γενομένης ἢ πορνικῆς ἕξις ἀνύποκτος, ταύτην καὶ προχέειρας οὐ δεῖ ταῖς τοιαύταις εὐχῶν κοινωνεῖν. Εἰ δὲ τις ἐν ἄρκῃ ζήσασα σωφροσύνη, καὶ ὑπονοίας πάσης ἐλεύθερον τὸν πρότερον ἐπιθεδευμένη βίον, νῦν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης περιπέπτωκεν ὕβρει, ἐλεεῖσθαι μᾶλλον, ἢ ἐγκαλεῖσθαι δικαία, κατὰ τὸ ἐν τῷ Δευτερομῆφι παράδειγμα ἐπὶ τῇ νεάνιδι, ἣν ἐν τῷ πεδίῳ εὐρών ἄνθρωπος ἐβιάσαστο· « Τῇ νεάνιδι γὰρ, » φησὶν, « οὐ ποιήσεται οὐδέν. » Οὐκ ἔστι τῇ νεάνιδι ἀμάρτημα θανάτου, ὅτι ὡς εἴ τις ἀναστῆ ἐπὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ θανατώσῃ αὐτὸν· οὐθε καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο· ἐδόξασεν ἡ νεάνις, καὶ ὁ βουθῶν οὐκ ἦν αὐτῇ. Πλὴν καὶ αὐτὰι μετρίως ἐπιτιμηθήσονται, ὡς γε δὲ, καὶ οἱ βρωμάτων ἀπειρημένων κατ' ἀνάγκην ἀπογευσάμενοι.

¶ Περὶ δὲ τῶν πορνείᾳ περιπεπτωκότων κληρικῶν ταῦτα τοῖς κανόσι διελέγεται·

Ὁ μὲν γὰρ α' κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου τὸν μετὰ τὴν ἱερωσύνην νομίμῃ δῆθεν γυναικὶ συναφθέντα τῆς ἱερωσύνης ἀπογομνοῖ· πορνεύσαντα δὲ ἢ μοιχεύσαντα τελῶς τῆς Ἐκκλησίας ἐξοστρακίζει, καὶ ἐν τοῖς τόποις ἴσθησι τῶν μετανοούντων· ἀλλὰ τὸ ἐπιτιμᾶσθαι ταύτη τὸν πορνεύσαντα ἱερέα, οὔτε τοῖς ἀποστολικοῖς, οὔτε τοῖς Πατρικοῖς κανόσι δοκεῖ, οὐς καὶ ζῆτει ἐν τῷ ε' κεφαλαίῳ τοῦ Δ στοιχείου.

Ὡσπερ δὲ καὶ ὁ γ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν τὸν πορνεύσαντα διάκονον τῆς μὲν διακονίας ἐκβάλλει, καὶ εἰς τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωθεῖται τόπον, τῆς δὲ κοινωνίας οὐκ ἀπειργεῖ τῶν ἁγισμάτων· τοῦτο μὲν, φησί, διὰ τὸν, « Οὐκ ἐκδικήσεις, » λέγοντα, « δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ, » παλαιὸν νόμον· τοῦτο δὲ, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἔτι ἐλπίδα πρὸς τὸν πρότερον ἐπανίνασθαι βαθμόν. Ὁ μὲν γὰρ λαϊκὸς ἐκπίπτων, μετὰ τὴν ἐντετυπωμένην ἐν σῆ μετανοίᾳ τοῦ χρόνου περίοδον, ἐπάνεισιν ὅθεν ἐξεληλύθεν· οὗτος δὲ ἀπᾶς ἔσχε διαρκῆ τὴν καταδίχην τῆς καθαιρέσεως· καθόλου γε μὴν ἀληθὲς αὐτῷ ἴαμα πρὸς τὴν μέθεξιν τῶν ἁγισμάτων, ἢ τῆς ἀμαρτίας ἀνχώρησις, διὰ τὴν συντρίμμου καρδίαν, καὶ παιδαγωγίαν τῆς σαρκός. Εἰ γὰρ ἔτι πορνεύων οὐ πέπαυται, μὴ ὅτι τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς μετὰ τῶν πιστῶν εἰς τὰς εὐχὰς συνελεύσεως ἐκβλήθησεται, καὶ ἐπιτιμίαις ὡσπερ οἱ τοῦ λαοῦ καθυποβληθήσεται.

Ὁ δὲ μὲν γυναικᾶ διακόνον Ἑλληνι συμπορευ-
σασαν τῆς μὲν ἀξίας καθαιρεῖ, κοινωνεῖν δὲ τῷ λαῷ
στάσεως καὶ εὐχῶν οὐκ ἀπέργει· τῷ δὲ ζ' ἔτει τῆς
τῶν ἀγιασμάτων κοινωνίας ἀξιοῦσθαι κελεύει, εἴ γε
ἐν ἀγνεῖα βίῳ καὶ σωφροσύνῃ. Τῇ πίστει δὲ προσ-
ιόντι τῷ Ἑλληνι καὶ ταύτην εἰς γάμου συνάφειαν
αἰτουμένῳ, οὐκ οἶεται δεῖν ἐκδιδόναι, ἱεροσυλίαν
σαφῆ λογιζόμενος, τὸ ἀπαξ ἀφιερῶθαι τῷ θεῷ σῶμα
εἰς χρῆσιν σαρκικῆς ὑπάρχειν ἐπιθυμίας. Ἐντεῦθεν
τοῖς ὀρθῶς σκυποῦσιν οὐκ ἄδηλον, ὡς οὐδὲ κληρι-
κοὺς μετασχηματιζομένους, ἢ μοναχοὺς, γυναιξί
συνάπτεσθαι θεμιτόν· οὐ μὲν οὐδὲ τὰς τῶν ἱερέων
γυναικᾶς ὄσιον, δευτέροις γάμοις προσομιλεῖν, ἐν
σῶμα τῇ πρὸς τοὺς ἱερέας συναφείᾳ γεγενη-
μένας.

Ζῆται καὶ τὸ κε' κεφ. τοῦ Χ στοιχείου, καὶ ἐν
τῷ δ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανόνας τῶν ἁγίων
ἀποστόλων ιζ' καὶ ιη', καὶ τὸν ξα' ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ
Μ στοιχείου· καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου
κανόνα ζ' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ τῆς ς' συν-
όδου κς', καὶ ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κα-
νόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ξθ'.

Περὶ δὲ τῶν πόρνευσάντων μοναχῶν ζῆται καὶ τὸ
ια' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΒΦΑΑ. ΙΖ. Περὶ τοῦ πορνεῦσαι ἐπιθυμήσαν-
τος, καὶ μὴ πράξαντος.

Ἔθος γε μὴν ἀρχαῖόν ἐστι τῇ κακίᾳ, μὴ ἀθρόον
ἡμῖν, μηδὲ ἀπὸ σοῦ πρώτου παραστάντος ἐπιστρα-
τεύειν τὰ πάθη, ἀλλὰ τέχνην τινὴ καὶ περινοίᾳ σοφι-
στικῇ τὸ τῆς ἀπωλείας ἡμῖν βράθρον κατὰ μικρὸν
ὑπορττεύειν. Ταύτην τοι καὶ τοῖς λογισμοῖς ἠπίως τῷ
δοκεῖν καὶ ἰλαρῶς ἐπιμιγνυσθαι, προτέρην τινὴ
λεγομένην ἐφίησι προσβολὴν τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ
δεικνυμένου ἰνδάλματος ὑποφθεῖραι τούτους ἐπι-
βούλας μηχανωμένην, καὶ τὰς τῶν ἡδονῶν ἀρχάς,
ὡς ψιλὰς ἐννοίας, καὶ μηδὲν πλέον, τὰ γε εἰς βλά-
βος ἔχουσας, ἀδεῶς εἰσδέξασθαι πείθουσα. Κρύπτει
γὰρ τὸ τῆς ἀμαρτίας ἀγκιστρον, τῷ τῆς ἡδονῆς
δελέατι, ὡς ἂν τούτῳ περιχανόντες, ἐκείνῳ περι-
παρῶσι, κἀντεῦθεν λαβοῦσα ὑποχειρῶς, ὅσα καὶ
ὑπηρεταῖς αὐτοῖς χρῆσται. Ἐἴθε μὲν οὖν μὴ καὶ
συμμάχους ἐκλάμβανε κατὰ τῆς ψυχῆς, τοὺς διέ-
πειν φεῖ! καὶ φρουρεῖν αὐτὴν ἐπιτετραμμένους.
Εἰ γὰρ γυμνωθεῖη τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας
ἢ καθ' ἡμῶν ὀργῶσα κακία, εἰς μάτην αὐτῇ τὰ τῆς
ἐνέδρας ἔσται καὶ μπγανείας, μὴ πεφυκυῖα μόνῃ
κάθος δημιουργῆσαι, καὶ εἰς ἔργον προνεγκεῖν,
τὸ πομφόλυγος δίκην ὁμοῦ τε φαινόμενον, καὶ εὐ-
θὺς ἀπολλύμενον καὶ διαλυόμενον, νεκρᾶς ὄν ἀτεχ-
νῶς, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀνυπάρκτου φύσεως· ἀλλὰ τὸ
εἶναι καὶ τὸ ζῆν πρὸς τῶν ἡμετέρων θανατιζόμενον
λογισμῶν, νεκροὶ τοὺς τὸ ζῆν διδόντας αὐτῷ. Τοι-
αῦτα γὰρ τὰ τῶν παθῶν τῆς κακίας ἐπίχειρα·
αὕτη τοίνυν ἡ προσβολὴ ὡς ἦκιστα τῆς ἡμῶν προαι-
ρέσεως ἡρτημένη, ἔγκλημα ἡμῖν οὐχ οἷα τε προσ-
τρίψασθαι. Ὁ συνδυασμὸς ἔπεισι δεύτερος, ὃν
ἡρέμα καὶ κατ' ὀλίγον τὸ τῆς προσβολῆς θημιδὸν
εἰδῶσι ἀπογενεῖν, ἐμπαθῶς ἢ καὶ ἀπαθῶς τοῦ
λογισμοῦ συλλαλοῦντος τῷ προσβαλόντι· τοῦτο τίς

Deinde canon 44 diaconissam quæ cum Græco
fornicata fuerit, dignitate sua abdicat; non vetat
tamen quin statione ac precibus cum laicis una
communicet: anno dein septimo ad sacram com-
munionem admitti jubet, si in castitate ac pudic-
itia vixerit. Græco vero isti, si ad fidem conversus
feminam illam in matrimonium petierit, minime
tradendam esse judicat, reputans manifestum esse
sacrilegium corpus semel Deo consecratum in usu
ejus carnalis concupiscentiæ cedere. Hinc patet
ista rite pensitantibus, quod neque clericos qui
habitum mutant, sive monachos uxores ducere
fas sit: imo neque pium uxores sacerdotum secun-
das nuptias contrahere, cum per conjugium cum
sacerdotibus factæ fuerint unum corpus.

Quære etiam cap. 25 litt. X, et in cap. 4 litt. Γ
sanctorum apost. canones 17 et 18, atque 61 cano-
nem in cap. 14 litt. M, et in cap. 9 litteræ Γ
canonem 27 magni Basilii, et syn. vi con. 26,
et in 15 cap. ejusdem litt. can. 69 magni
Basilii.

Denique de monachis fornicantibus consule
cap. 15 litteræ M.

**224 CAP. XVI. De illo qui fornicari cupit, nec
lumen actu fornicatur.**

Vetus ille mos est pravitatis, non confestim, ne-
que ad primam instantiam passionem nostram inva-
dere, sed arte quadam et astutia sophistica barathrum
perditionis ad pedes nostros paulatim suffodere.
Quapropter et cogitationibus immittit ad im-
miscendum sese placide, ut quidem videtur, et
jocunde primum qui vocatur impulsus, et hæc
blanditiis speciei objectæ corrumpere subdole ma-
chinatur, atque principia voluptatum, tanquam
conceptus meros, neque majus aliquid malum
trahentes, temere recipere persuadet. Nam hamum
peccati sub esca voluptatis abscondit, ut qui huic
inhient, in istum incidant; tum eos ducit captivos
et tanquam mancipia tractat. Utinam igitur non
sumeres contra animam auxiliares ipsos illos,
quibus illam persequendi ac custodiendi cura est.
Nam si privata fuerit cogitationum auxilio pravitatis
illa quæ contra nos infensa est, frustra erunt om-
nes ejus insidiæ ac lenocinia, cum nequeant ex se
solis regere, et in actionem producere affectum,
qui tanquam bulla modo apparet, modo disparet et
dissolvitur, mortalis plane ac parum subsistentis
naturæ. Verum id quod esse et vivere accipit a cogita-
tionibus nostris, interficit eas quæ ipsi vitam
dederunt. Ejusmodi enim sunt pravorum affectuum
præmia. Hic igitur impulsus, cum minime a nostra
voluntate dependeat, crimen nobis affricare nequit.
Accedit secunda conjunctio quam sensim quidem
et paulatim frequens impulsus solet generare, rati-
one vel cum passione vel citra impressioni con-
sentiente. Quis vero asserat hoc animæ rationali
non nocere, quoad Dei cognitionem, cum cogita-
tiones ejus talibus occupentur? Adest tertio in

loco assensus, indicans ipsam animæ inclinationem ad affectum voluptuosum, quem tanquam sygrapham recipiens prohibitum sive captivitas presse quarto in loco sequitur, bonam quæ adhuc erat animi dispositionem violans, persuadensque experiri fallax imaginationis malum. Sin vero tempore orationis obrepserit, impedit ne utilitatem inde ullam capiamus, et malis cogitationibus involute ridet. Cum igitur intelligamus, quam malissimus, annitatur id colluctando superare quod nosmet supplantare conatur; et duorum alterum, aut scilicet vehementius anhelantes auxilio divino victores evaserimus, aut emollii et terga dantes agemur et feremur Ita quidem spiritus nequitie diuturno tempore apud animam permanentes, et in suum habitum ipsam transferentes, dictum demum affectum tanquam tropæum figunt et columnam in corde memoria crescentem et usu conservatam, et animam præparantem, ad perpetrandam in quavis re quamvis turpitudinem.

το λεγόμενον πάθος, ὡσανεὶ τρόπαιον, πηγυσι, καὶ στήλην ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς μνήμης τρεφόμενον, καὶ τῆς συνηθείας διατηρούμενον, καὶ τὴν ψυχὴν παρασκευάζον περὶ παντός ποιεῖσθαι πᾶσαν αἰσχρότητα.

Propterea et 4 syn. Neocæsariensis canon eum qui mulierem concupiscit et in animo habet cum illa una dormire, si modo propositum ejus non procedat ad actum, per gratiam liberari affirmat; attamen expedit eum medicriter castigari, juxta canonem 70 magni Basilii. Ait enim, diaconum in labiis pollutum et confitentem se quoad oscula peccasse, ab officio abstinere aliquantisper oportet, sed cum diaconis interim sacra communicare. Ita et presbyterum. Sin vero deprehendatur in eodem delicto perseverans, cujuscunque gradus fuerit, deponi debere.

225 Conveniunt cum istis nonus etiam atque decimus ejusdem concilii Neocæsariensis canones, dicentes, Peccata quæ fornicationem antecedere solent, nimirum quæ spectant ad tactus, et alia hujusmodi, sermo obtinet apud complures ordinationis teneatur vel presbyter, vel diaconus, et conscientia compulsus delictum ante ordinationem commissum confessus fuerit, a consecratione Eucharistiæ prohibebitur, sed tamen ad virtutem conversus a cæteris sacerdotii privilegiis non rejiciatur. At vero si nec ipse confiteatur, neque manifeste vincatur, oportet penes ipsum potestatem esse vel cessandi si peccaverit, vel sacra obeundi, si nihil sibi conscius fuerit. Quin imo si a quinque testibus, qui juramento accusationem confirmaverint, convictus fuerit præter depositionem etiam privilegiis sacerdotii multabitur et in laicorum locum retrudetur.

Theophilus autem Alexandrinus in canone 5 ait, Lectorem fornicationis reum, si accurata examinatione facta aperte vincatur, a clero ejici oportet; et in clero quidem permanere, si non

ἂν ἰσχυρίζαιτο μὴ ζημίαν εἶναι ψυχῆς λογικῆς, τῆς τοῦ Θεοῦ ἔννοιας περὶ πλείονος τῶν λογισμῶν αὐτῆς ποιουμένων τὴν περὶ τὰ τοιαῦτα σχολήν; Ἡ συγκατάθεσις ἐφίσταται τρίτη, νεύσει καὶ τῆς ψυχῆς κατηγοροῦσα πρὸς τὸ πάθος ἐνήδονον, ἣν καὶ ὡς γραμματεῖον ἤδη δεξαμένη ἀπόρρητον, ἢ αἰχμηλοῦσα κατὰ πόδας τετάρτη κατεξανίσταται, τὴν ἀρπύστην ἡμῶν ἀχραιοῦσα κατάστασις, τῆς καρδίας ἤδη περιγενομένη, καὶ δρέπεσθαι πειθούσα τὴν ἀπατηλὴν βλάστην τῆς φαντασίας. Εἰ δὲ καὶ τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς εἰσφραεῖται, οὐδὲν ἀπόνασθαι ταύτης ἐξ, καὶ μάλιστα πονηροῖς ἐνθυμήμασις αἰρουμένους ἐγκαλινοῦσθαι. Συνέντες δὲ ἢ κακοῦ γόναμεν, διὰ πάλης περιγενέσθαι τοῦ πτερνίσαι πειρωμένου περῶμεθα· καὶ δυοῖν ἄταρον, ἢ σφοδρότερον πνεύσαντες ἐκρατήσαμεν θειοτέρα ῥοπή, ἢ φανωθέντες, καὶ τὰ νῦτα δόντες, ἀγόμεθα καὶ φερόμεθα. Οὕτω δὲ τὰ τῆς πονηρίας πνεύματα συχνῶ χρόνῳ τῇ ψυχῇ παραμεινάντα, καὶ εἰς τὴν σφῶν αὐτῶν ἕξιν αὐτὴν μεταθέμενα, τελευτῶντα,

Δια δὲ τοῦτο καὶ ὁ τέταρτος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου κανὼν τὸν ἐπιθυμήσαντα γυναϊκὸς, καὶ συγκαθευδῆσαι ταύτην προθέμενον, εἰς ἔργον δὲ μὴ προβοηκτικῆς τῆς ἐνθυμήσεως, ὑπὸ τῆς χάριτος ῥυθῆναι δι᾽ ἰσχυρίζεται, πλὴν καὶ τοῦτον καλὸν ἂν εἴη μετρίως ἐπιτιμᾶσθαι, κατὰ τὸν ὁ τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανόνα. Φησὶ γάρ· Τὸν ἐν χεῖλεσι μιανθέντα διάκονον, καὶ μέχρι φιλήματος ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσαντα, τῆς μὲν λειτουργίας ἄχρι τινὸς ἐπισθεῖναι χρεῖ· τῶν δὲ ἀγιασμάτων σὺν τοῖς διακόνοις μεταλαμβάνειν· ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερον. Τὸν δὲ τι πλέον φωραθέντα ἡμαρτηκέναι, ἐν οἴῳ ἂν εἴη βηθμῶ, καθαιρεῖσθαι.

Ἐπεται τούτοις καὶ ὁ θ' προσέτι καὶ ὁ ι' τῆς αὐτῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου, τὰ μὲν πρὸ τῆς πορνείας λέγοντες ἁμαρτήματα, ἅπερ ἐν ἐπαφαίς καὶ φιλήμασι, καὶ ἑτέροις δὲ τισὶ θεωροῦνται τοιοῦτοις, λόγος αἰρεῖ παρὰ τοῖς πολλοῖς διαλύεσθαι τῇ χειροθεσίᾳ. Εἰ μέντοι πρὸ τῆς χειροτονίας πορνείας ἦλῶ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καὶ τῷ συνειδότι κρουόμενος ὁμολογήσειε τὸ πρὸ τῆς χειροτονίας ἁμάρτημα, τοῦ μὲν ἱερουργεῖν εἰρχθήσεται· ἀρετῆς δὲ μεταποιούμενος, τῶν λοιπῶν τῆς ἱερωσύνης πρεσβείων οὐκ ἐκβληθήσεται· μήτε δὲ αὐτὸς ὁμολογῶν, μήτε μὴν προφανῶς ἐλεγχόμενος, ἐπ' ἐκείνῳ δέον τὴν ἐξουσίαν ποιεῖσθαι, ἢ παύσασθαι εἴ γε ἡμαρτεν, ἢ ἐνεργεῖν, εἰ μὴδὲν ἑαυτῷ σύνοιδεν. Ἐλεγχθεὶς δὲ ὑπὸ πάντε μαρτύρων, ὄρκῳ τὴν κατηγορίαν βεβαιωσμένον, πρὸς τῇ καθαιρέσει καὶ τῶν γερῶν τῆς ἱερωσύνης ζημιωθήσεται, εἰς λαϊκοῦ διωθόμενος τόπον.

Ὁ δὲ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ ε' κανόνι, Ἀναγνώστην πορνείαν φυγόντα, εἰ γενομένης ἀκριβοῦς ἐξετάσεως φανεροῖς ἐλεγχθεὶς, τοῦ κλήρου, φησὶν, ἐκβάλλεσθαι χρεῖ· ἐν τῷ κλήρῳ δὲ μένει

Ὁ δὲ Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ ε' κανόνι, Ἀναγνώστην πορνείαν φυγόντα, εἰ γενομένης ἀκριβοῦς ἐξετάσεως φανεροῖς ἐλεγχθεὶς, τοῦ κλήρου, φησὶν, ἐκβάλλεσθαι χρεῖ· ἐν τῷ κλήρῳ δὲ μένει

μη ἐλεγχθέντα· οὐ γὰρ δεῖ ταῖς ματαλαῖς προσ-
έχειν διαβολαῖς.

Νόμος.

Φησὶ δὲ καὶ ὁ νόμος, Κρεῖσσον τὰ ἀμαρτήματα
καταλιμπάνειν ἀνεκδίκητα, ἢ τινὰς ἀναιτίως καλᾶ-
ζεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. Περὶ παρνοβοσκῶν.

Ὁ πς' τῆς ς' συνόδου κανὼν τοὺς ἐπ' ὀλίσθφ
ψυχῶν πόρναις συνάγοντας καὶ ἐκτρέφοντας, κλη-
ρικούς μὲν ὄντας καθαιρεῖ· πρὸς ταύτην κελεύει
καὶ ἀφορίζεσθαι, διπλὴν τούτοις ἐπάγων τὴν ἐπ-
εξέλευσιν, λαϊκούς δὲ, ἀφορίζεσθαι.

Νόμοι.

Ὁ εἰδὼς πορνεύεσθαι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, καὶ
σιωπῶν, πορνοβοσκός ἐστιν.

Οἱ ἐκ πορνείας γεγεννημένοι οὐ μόνου τῆς μη-
τρὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐκ μητρὸς συγγενῶν κληρονο-
μοῦσι, καὶ ὑπ' αὐτῶν κληρονομοῦνται. Ἡ δὲ ἰλλου-
στρία νομίμους ἔχουσα παῖδας καὶ παρνογενεῖς, οὐδὲν
δύναται παρασχεῖν τοῖς παρνογενέσιν, οὔτε ζῶσα,
οὔτε τελευτῶσα.

Ἡ τοῦ παρνογενοῦς κληρονομία οὐκ ἀνήκει τοῖς
πρὸς πατρὸς συγγενέσιν· οὐ γὰρ λέγεται ἔχειν
πατέρα, τῇ μητρὶ δὲ αὐτοῦ καὶ τοῖς ὁμομητρίοις
ἀδελφοῖς. Οἱ δὲ περὶ γάμων νόμοι, καὶ οἱ κανόνες
ἐπιγινώσκουσι καὶ τὴν ἐκ πορνείας συγγένειαν, καὶ
συναπτομένους τοὺς ἐκ πορνείας συγγενεῖς, ὡς τοὺς
ἐξ ἐνωμένων γάμων αἰμομιξία περιπεσόντας κολάζου-
σιν.

Ὁ μέντοι παλλακισμὸς νόμιμός ἐστιν· ὁ γὰρ γυ-
εαῖκα σεμνὴν παλλακευόμενος, καὶ ποιῶν ἐν ἐκμαρ-
τυρίᾳ τοῦτο κατάδηλον, ὡς γαμετὴν αὐτὴν ἔχειν
δοκεῖ· εἰ δ' οὖν, ἀσέλγειαν πρὸς αὐτὴν πλημμελεῖ,

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Περὶ πρεσβείων καὶ προνομίων,
ὧν ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ αἱ ἐκκλησίαι,
καὶ περὶ τῶν παροικιῶν αὐτῶν.

Ζήτησι τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Περὶ ὧν ἔχουσιν οἱ πρεσβύτεροι
δικαίων.

Ζήτησι τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Μ' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Κ' Περὶ μροικῶν πραγμάτων.

Νόμοι.

Ἡ διατετιμημένη προῖξ τῷ ἀνδρὶ κινδυνεύεται·
κᾶν ἀποθάνωσι τὰ ζῶα, κᾶν τὴν ἐσθῆτα ἢ γυνὴ
καταπίψῃ, τὴν ἀποτίμησιν αὐτῶν δίδωσι· τῆς δὲ
ἀδιατιμῆτου καὶ ἡ αὔξησις καὶ ἡ μείωσις τὴν γυ-
ναῖκα ὀρεῖ, καὶ αὐτὴ λαμβάνει τὸν τοκετὸν τῶν
δούλων· τοὺς δὲ καρποὺς καὶ τὴν γονὴν τῶν θρῆμ-
μάτων ὁ ἀνὴρ λαμβάνει.

Τὰ ἐπαγγελθέντα χάριν προικὸς, εἰ μὴ ἐντὸς δύο
ἐτῶν καταβληθεῖεν, ἀπαιτοῦνται καὶ οἱ τόκοι αὐτῶν
ἀπὸ τρίτης ἑκατοστῆς.

Ἀποροῦντος νοῦ ἀνδρὸς ἐν συνεστῶτι τῷ γάμῳ,
δύναται ἡ γυνὴ παρακρατεῖν τὰ πράγματα αὐτοῦ
εἰς τὴν ἰδίαν προῖκα, προτιμωμένη παντὸς δανει-
στοῦ καὶ ὑποθήκην ἔχοντος· πλην οὐ δύναται ἐκ-

A fuerit convictus. Minime enim decet futilibus
incusationibus intendere.

Lex.

Dicit etiam jus civile melius esse delicta inulta
relinquere, quam quempiam insonstem puniri.

CAP. XVII. De iis qui meretrices alunt.

Canon 86 synodi sextæ, qui in animarum
perniciem scorta et cogunt et alunt, clericos qui-
dem deponit, imo et excommunicandos decernit,
geminum eis inferens supplicium; laicos vero
segregari vult.

Lex.

Qui, cum sciat uxorem suam fornicatam
fuisse, tacuerit tamen, ipse leno est.

B Ex fornicatione nati hæreditatem non matris
eolum sed et cognatorum ejus adeunt, et hæredes
ab illis inscribuntur. Femina autem illustris quæ
et legitimos et naturales filios habes, nihil conferre
potest spuriiis, neque viva neque moriens.

Hæreditas spurii non pertinet ad patris cogna-
tos; non enim is patrem habere agnoscitur, per-
venit autem ad matrem et fratres suos ex ea-
dem parente. Leges autem circa nuptias atque
canones agoscunt etiam ortam ex fornicatione
cognitionem, et cognatos ex fornicationes, qui
matrimonium invicem trahunt, tanquam qui nup-
titiis legitimis propter consanguinitatem exciderant,
plectunt.

C Concubinatus autem licitus est. Nam qui mu-
lierem gravem et ingenuam in concubinam sum-
pserit, idque testibus adhibitis palam professus
fuerit, existimatur eam velut uxorem habere;
secus vero, stuprum cum illa committere.

226 **CAP. XVIII. De privilegiis et immunitatibus**
*prælatarum ac ecclesiarum, atque etiam de pro-
vinciis istorum.*

Quære cap. 11 litteræ E.

CAP. XIX. De jure presbyterorum.

Vide caput 9 litteræ M.

CAP. XX. De re dotali.

Leges.

Dos æstimata viro periculum gignit: licet ani-
malia intermorianur, aut mulier vestem attriverit,
ipse æstimationem eorum præstat. Inæstimatæ autem
dotis cum incrementum tum diminutio mulierem
respicit. Ista quoque servorum sobolem accipit,
fructus vero ac pecorum fetum vir percipit.

Promissa nomine dotis nisi intra biennium sol-
vantur, exiguntur eorum usuræ ad trientem cen-
tesimæ patris.

Si constante matrimonio vir inopia laboret,
potest mulier res suas pro dote ipsius retinere,
ante omnem creditorem et hypothecarium; ve-
rum tamen quæ retinet, abalienare nequit, quo-

niam ex istis seipsam et maritum et liberos suos alere debet.

Mulier non tenetur contractibus viri, licet ipsi desponsata fuerit neque etiam marito proscripito bona mulieris publicantur, sed nec extradotalia viri servitio sunt.

Maritus, inops licet, integram dotem debet.

Si socer a genero et uxor a marito dotem quam stipulabantur, exposcant, ad facultatum mensuram evincunt.

Si maritus cum uxore contrahat, ut ipse emortuæ hæreditatem adeat, irritus est is contractus. Si autem ab initio pactum fuerit, ut si mulier prior obierit apud maritum dos maneat, atque pater dotem adeo reddiderit, pactum valet, et excluditur pater.

Si modo pater turpis adeo fuerit, ut metus sit ne dotem concreditam absumat, hunc prohibet actio; et iudex tum isti prospicit tum filiiæ.

Si filiis adhuc superstitibus opus fuerit virum qui post obitum conjugis suæ viduus manserit, neque ad secundas nuptias accesserit, a liberorum suorum convictu separari, debet is præter integras res suas etiam unius filii sortem capere pro numero liberorum, non tantum educationis gratia, sed conservatæ ipsi erga primas nuptias reverentiæ et honoris.

Si propter sponsam suam ægrotantem vir sumptus aliquos fecerit, non potest post obitum sponsæ a socio repetere, ad quem dos filiiæ suæ redierit, sed in ipsius beneplacito acquiescere debet. Sepulturæ autem sumptus reddit pater, cujus in manus dos redierit.

Si filiusfamilias uxorem duxerit, pater tenetur et ipsum et conjugem alere. Is enim onera sustinet nuptiarum filii sui.

Quære caput 2 litteræ Δ.

CAP. XXI. De proditoribus.

Canon nonus Gregorii Thaumaturgi, quicumque, inquit, cum captivi fuerint apud barbaros, et eorum impietate constricti, in tantum ipsius fiant participes ut Christianæ suæ professionis obliti nonnullos suorum contribulium ligno aut laqueo interficiant, et vias ac domos barbaris istarum ignaris commonstrent, ex auditorum statione ejiciantur, usquedum sanctis simul congregatis ali-quod de iis communiter visum sit, et prius Spiritui sancto.

Leges.

Qui instigat hostes, aut in eorum manus prodit Romanos, capite plectitur. Qui vero in desertis locis, aut propter mare latronibus opitulatur, quam hostes aperti eo gravius puniuntur, quoclan-

Α ποιεῖν ἃ κατακρατεῖ· ἐπειδὴ ὀφείλει ἐξ αὐτῶν ἀποτρέφειν ἐαυτὴν καὶ τὸν ἄνδρα· καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς.

Ὁὐ κατέχεται ἡ γυνὴ ἐκ τῶν τοῦ ἀνδρός συναλλαγμάτων, κἄν ἐγγυησῆται αὐτόν καὶ οὐδὲ δημοσίου τοῦ ἀνδρός συναπάγονται τὰ πράγματα τῆς γυναικός· οὐδὲ τὰ ἐξώπρεια ὑπόκεινται ταῖς τοῦ ἀνδρός λειτουργίαις.

Ὁ ἀνὴρ, καὶ ἄπορος ὢν, πᾶσαν τὴν προῖκα χρεωστέϊ.

Ὁ πενήθρος ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ, καὶ ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρός ἀπαιτούμενοι ἦν ἐπερωτήθησαν προῖκα, πρὸς τὸ μέτρον τῆς οὐσίας αὐτῶν καταδικάζονται.

Ἐὰν ὁ ἀνὴρ συμφωνήσῃ πρὸς τὴν γυναῖκα, ἵνα τελευτῶσαν αὐτὴν κληρονομήσῃ, τὸ σύμφωνον ἄχρηστόν ἐστιν. Ἐὰν δὲ γέννηται σύμφωνον ἐξ ἀρχῆς, ἵνα προτελευτώσης τῆς γυναικός ἡ προῖξ ἀπομείνη παρὰ τῷ ἀνδρὶ, καὶ εἰ παρὰ τοῦ πατρὸς δεδομένη ἐστὶν ἡ προῖξ, ἐβρῶνται τὸ σύμφωνον, καὶ ἀποκλείεται ὁ πατήρ.

Ἐὰν ὁ πατήρ οὕτως ἐστὶν αἰσχροδός. ὥστε δέος εἶναι, μήποτε λαβὼν τὴν προῖκα δαπανήσῃ, ἀρνείται αὐτῷ ἡ ἀγωγή· καὶ ὁ δικαστὴς προνοεῖ αὐτοῦ καὶ τῆς θυγατρὸς.

Εἰ παῖδων ὑπόντων δεήσει τὸν ἐμμείναντα μετὰ τελευτῆς τῆς συζύγου αὐτοῦ, ἄνευ τοῦ περιελθεῖν εἰς ἕτερον συνοικέσιον, τῆς τῶν οἰκείων τέκνων συνδιαγωγῆς χωρισθῆναι, μετὰ τὸ ἀπολαβεῖν ἐντελεῖ τὰ ἴδια πράγματα, δεῖ λαμβάνειν αὐτὸν καὶ ἐνὸς παιδὸς μοῖραν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τέκνων, τεκνοτροφίας τε ἕνεκα, καὶ τῆς διασσεωσμένης αὐτῷ πρὸς τὸν πρῶτον γάμον αἰδοῦς καὶ τιμῆς.

Ἐἴ τι ὁ ἀνὴρ ἐδαπάνησε πρὸς τὴν γαμετὴν αὐτοῦ νοσοῦσαν, μετὰ τὸν αὐτῆς θάνατον οὐ δύναται ἀπαιτεῖν τὸν πενήθρον αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἡ προῖξ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἐπανήξει, ἀλλὰ τῇ διαθήτῃ αὐτοῦ ὀφείλει λογίζεσθαι· ὅσα δὲ εἰς τὴν ταφὴν ἠνάλωσαν, ὁ πατήρ δίδωσι πρὸς ὃν ἡ προῖξ ἐπανήλθεν.

Ὁ τοῦ γήμαντος ὑπεξουσίου πατήρ καὶ αὐτὸν ἀναγκάζεται τρέφειν, καὶ τὴν γαμετὴν αὐτοῦ· αὐτὸς γὰρ ὑπόκειται τοῖς βάρεισι τοῦ γάμου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Ζῆτει τὸ β' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ προδοτῶν.

Ὁ θ' κακῶν τοῦ ἀγίου Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ, Ὅσοι, φησὶν, αἰχμάλωτοι τοῖς βαρβάροις γίνονται, καὶ τῇ σφῶν δυσσεβεῖς συναπαχθέντες, τοσοῦτον ταύτης μετέσχον, ὥστε καὶ ληθῆν λαβόντες τοῦ εἶναι Χριστιανούς, ἐνίοις τῶν ὁμοφύλων ξύλας ἢ ἀγγλὸν ἐφόνευσαν, καὶ ὀδοὺς ἢ οἰκίας ἐγνωοῦσι τοῖς βαρβάροις ὑπέδειξαν, καὶ τῆς ἀκροαστικῆς ἐκβληθῆτωσαν, μέχρις ἂν συνελθοῦσι τοῖς ἀγίοις κοινῇ περὶ αὐτῶν τι δόξῃ, καὶ πρὸ αὐτῶν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι.

Νόμοι.

Ὁ ἐρεθίζων πολεμίους, ἢ προδιδοὺς πολεμίους Ῥωμαίους, κεφαλικῶς τιμωρεῖται. Οἱ δὲ κατὰ χέρσιν, ἢ θάλασσαν τοῖς ληστεύουσι συλληπτεῦσαντες, τῶν φανερῶν πολεμίων μᾶλλον κολάζονται, ὅσα

καὶ τοῦ φανεροῦ πολέμου ἢ ἀφανῆς ἐπιβουλῆ χαλε-
πωτέρα καθέστηκε.

Τοὺς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποφεύγοντας ὡς πολεμίους ἔξεστιν ἀκινδύνως φονεύειν.

Ὁ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως ἢ τῆς πολιτείας μηχανησάμενος, ἢ μελετήσας, φονεύεται καὶ δημεύεται.

Οἱ πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτομολοῦντες, καὶ τὰς ἡμετέρας βουλὰς ἀπαγγέλλοντες, ἀπαγχονίζονται.

Ζῆται τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Σ στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ρ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ τῶν ἐν ῥύσει ἀπροαιρέτω γινόμενων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν.

Ζῆται τὸ ιε' κεφ. τοῦ Α στοιχείου καὶ τὸ κη' κεφ. Β τοῦ Κ στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Σ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅτι τοῖς Σάββασις οὐ δεῖνηστεύειν Ζῆται ἐν τῷ λζ' κεφαλαίῳ τοῦ Κ στοιχείου κανόνα τῶν ἀγίων ἀποστόλων ξε', καὶ τῆς ε' συνόδου νε', καὶ τῷ λε' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου κανόνα ιε', καὶ ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ Τ στοιχείου κανόνα νε' τῆς ε' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ σκηνηκῶν.

Ζῆται ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Θ στοιχείου κανόνα α' τῆς ε' συνόδου, καὶ ἐν τῷ ζ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα μ' τῆς ἐν Καρθαγῆνῃ συνόδου.

Ζῆται καὶ τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι σταυρὸν ἐν ἐδάφει γράφειν οὐ δεῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄντας ἀπαλείψειν.

Ὁ ογ' τῆς ε' συνόδου κανὼν τὸν τοῦ τιμίου σταυροῦ τύπον ἐν ἐδάφει γράφειν ἀπείρηκεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη γραφέντας διαγράφειν ἀνευδοιάστως ἐπισκήπτει καὶ ἐξαλείφειν, ὡς ἂν μὴ συμπατούμενον τοῖς βαδίζουσιν, ἐφυβρίζοιτο τὸ σωτήριον τῆς ἡμῶν νίκης τρόπαιον· τὸ καὶ διανοίξαι αἰδοῖ τῇ πάσῃ τιμώμενον, καὶ λόγῳ διαφερόντως θυμαζόμενον, καὶ αἰσθήσει πρακτικῶς προσκυνούμενον.

Νόμος.

Μηδεὶς ἐν ἐδάφει, ἢ ἐν μαρμάρῳ, ἐπὶ ἐδάφους κειμένῳ, ἢ ἐν μωλῆθι λίθῳ σταυρὸν ἐγγλυφῆτω· καὶ οἱ ὄντες ἐν τούτοις περιαιρείσθωσαν· ὁ δὲ παραβαίνων τὸν νόμον, τὴν βαροτάτην ὑπομενέτω ποινήν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ συμβολαίων καὶ συμφώνων. Δ
Νόμοι.

Ἡ τῶν συμβολαίων ἀπόλειπα οὐκ ἀναιρεῖ τὰς ἐρωγὰς, ἐν ᾧ δυνατὸν ἔστιν ἐτέρως ἀποδειχθῆναι τὸ ἀληθές.

Τὰ χωρὶς δόλου σύμφωνα καὶ μὴ τοῖς νόμοις ἐναντιώμενα ἔρρωται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ συμποσίων.

Τῷ νε' τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου κανόνι κληρικῶν ἢ λαϊκῶν συμποσία ποιεῖν ἐξ ἐράνου καὶ συμβολῆς ἀπείρηται· ταῦτα γὰρ, ὡς ἐπίπαν, οὐδενός εἰσιν ἀγαθοῦ, ὅτι μὴ καὶ πάσης αἰσχρότητος κλέα.

destinæ insidiæ plus periculi ferunt quam apertum bellum.

Qui a castris Romanis ad hostes transeunt, tanquam hostes absque ullo discrimine occidere licet.

Qui adversus salutem imperatoris aut imperii quidquam molitur aut meditatur, summum supplicium ipse luit, et bona cedunt fisco.

Qui ad hostem transfugiunt, et consilia nostra produnt, strangulatione pereunt.

Quære cap. 11 litt. Σ.

¶¶¶ INITIUM LITTERÆ P.

CAP. I. De viris ac mulieribus, qui involuntario profluvio laborant.

Vide caput 16 litt. A, et cap. 28 litt. Κ.

INITIUM LITTERÆ Σ.

CAP. I. Quod in Sabbatis minime jejunare oporteat.

Consule in 37 cap. litt. Κ canonem sanctorum apostolorum 66, et synodi vi can 55, et in 35 cap. E litteræ syn. Laodicenæ canonem 16, et in 5 cap. T litteræ canonem 55 iv synodi.

CAP. II. De ludis scenicis.

Quære in cap. 1 litt. Θ canonem primum synodi sextæ, et in 7 cap. litt. Μ canonem 46 synodi Carthaginensis.

Quære et cap. 11 litt. Μ.

CAP. III. Quod non oportet in pavimento crucem describere, sed et ita expressas delere.

Canon 63 concilii vi figuram pretiosæ crucis in pavimento describere vetat, neque hoc solum, sed et jam efformatas deformandas indubie statuit et abolendas, ne forte, pedibus conculcatum, vilescat salutare victoriæ nostræ tropæum, quod et mente omnium reverentia colitur, et sermone eximie celebratur, et quoad sensum reapse adoratur.

Lex.

Nemo in pavimento aut marmore quod super pavimento jacet, aut lapide molari crucem insculpat; si quæ autem jam scriptæ fuerint, eradantur. Quicumque vero legem transgreditur, gravissimam pœnam suat.

CAP. IV. De pactis et contractibus

Lex.

Perditio rerum, de quibus conventum fuit, non tollit actiones, in quantum licet veritatem alio modo pateferi.

Citra dolum malum pacta, et legibus quidem minime contraria, valent.

¶¶¶ CAP. V. De conviviis.

Interdicitur cum clericis tum laicis canone 55 concilii Laodiceni, convivia ex collatione celebrare, Ista enim ut plurimum nihil prosunt, imo aliquando, omni turpitudine referta sunt.

Canon autem 27 ejusdem synodi veluit in agapis, quæ vocantur, conviviorum portiones clericos tollere, et domum referre. Hoc enim arguit gulositatem et improbitatem illorum, qui ita fecerint; adeo ut contumelia exinde inligatur ordini ecclesiastico.

Quære etiam caput 3 litt. A.

CAP. VI. *De iis qui sacras synazes vivunt.*

Consule in cap. 9 litt. B can. quintum et sextum synodi Gangrensis.

CAP. VII. *De clericis qui extraneas mulieres alunt.*

Quære caput 9 litt. Γ.

CAP. VIII. *De iis qui aliis conscii sunt, nec tamen delicta illorum clericis confitentur.*

Canon 71 magni Basilii: Qui delicti alicujus cum alio conscius non tamen confessus fuerit, is convictus tandiu pœnas dabit, quam ipsum malorum patratorum plecti oportuit. Non erat igitur ex mente viri sancti, ut ille puniretur, qui scientiam meram facti habet, impedire vero nequit, sed qui opem ac consilium fert, et inhibere possit, si velit. Propheta enim non vult simpliciter eum puniri, qui furem aut adulterum videt, sed qui concurrat cum fure, ei opitulatur, et in delinquendo cum adultero particeps est. Universim vero confessio pœnam maxima ex parte minuit, convictio autem graviosem trahit.

σως ἀφαιρείται τὸ πλείστον · ὁ δὲ ἔλεγγος χαλεπωτέραν

Quære et in 9 cap. litt. Γ canonem 25 synodi C Ancyranæ.

Lex.

Qui criminis alicujus reum sciens suscipit, eandem pœnam subit; qui vero latrones recipit, neque in jus adducit, proscribitur, aut punitur juxta conditionem personæ, prout judici visum fuerit.

230 CAP. IX. *De synodis quotannis habendis.*

Sanctorum apostolorum canon 37 imperat, ut quovis anno cis congregent concilium cujusvis provinciæ episcopi, ad suum metropolitanum confluentes, semel quidem quarta septimana Pentecostes. iterum vero autumno exeunte, scilicet duodecimo die Hyperboretæi sive Octobris, ut

dirimantur omnes controversiæ, quæ circa dogmata et quæstiones scriptas, et argumenta ecclesiastica oriuntur, imo et dissensiones, quæ inter ipsos contingant, et causas, atque lites.

Convenit cum isto ferme quoad verba et vicesimus canon synodi Antiochenæ: adjicit tamen minime licere quovis per seipsos synodos habere haud præsentem metropolitanum provincie: tunc enim prefectum concilium habetur, cum adest primas una cum cæteris.

Quin imo canon quintus synodi primæ, autumno lapsa ad Octobrem mensem alterum concilium con-

Ο δὲ κζ' ταύτης ἐν ταῖς λεγομέναις ἀγάπαις τῶν συμποσίων μέρη αἴρειν, καὶ οἵκαδε κομιζέειν τοὺς τοῦ κλήρου ἀπέειρηκε · λιχνείαν γὰρ τοῦτο καὶ μοχθηρίαν τῶν δρώντων κατηγορεῖ, ὡς ἐντεῦθεν τῆν τῆς Ἐκκλησίας κατάστασιν ἐξυβρίζεσθαι.

Ζήτει καὶ τὸ γ' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Σ'. Περὶ τῶν τὰς συνάξεις τὰς ἱερὰς ἀποστρεφομένων.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανόνα ε' καὶ ς' τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ τῶν συνεισάκτους γυναῖκας ἔχόντων κληρικῶν.

Ζήτει τὸ ιθ' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ τῶν συνεπισταμένων κληρικοῖς ἁμαρτήματα, καὶ μὴ ὁμολογούντων.

Ο α' τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν, Ὁ ἁμαρτήματι συνεγνωκός, φησί, τινὲ, καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἔλεγχθῆναι, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, ὅτ' ὁ ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτετίμηται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐπιτιμῶν. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα τῷ ἁγίῳ πρὸς τρήπου τὸν μόνον εἰδῆσιν ἔχοντα, καὶ μὴ ἀρκοῦντα κωλύσαι, τιμωρεῖσθαι, τὸν δὲ γε συναράμενον καὶ συμβουλεύσαντα, καὶ δυνάμενον ἐπισχεῖν, εἴπερ ἐβούλετο. Καὶ ὁ προφήτης γὰρ οὐκ ἀπλῶς κολάζεσθαι ἀξιοῖ τὸν θεωροῦντα κλέπτην ἢ μοιχόν, ἀλλὰ τὸν συντρέχοντα τῷ κλέπτῃ, καὶ συναϊρόμενον, καὶ τὸν συμμεριζόμενον τῇ κοινωνίᾳ τῷ μοιχῷ τὸ ἁμαρτήμα. Πανταχοῦ δὲ ἡ μὲν ἐξομολόγησις τῆς κολάζεσθαι.

Ζήτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου κανόνα κε' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου.

Νόμος.

Ο ὑποδεξάμενός τινα ἐνεχόμενον ἐγκλήματι ἐν εἰδήσει τὴν αὐτὴν ὑφίσταται τιμωρίαν · ὁ δὲ ληστὰς ὑποδεξάμενος καὶ μὴ προσαγαγὼν αὐτοὺς τῷ δικαστηρίῳ δημεύεται, ἢ τιμωρεῖται, κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου, ὡς ἂν ὁ δικαστὴς συνίδη.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Περὶ συνόδων τῶν ἐτησίως γινόμενων.

Ο λζ' τῶν ἀποστόλων κανὼν δις τοῦ ἔτους σύν-οδον κελεύει ποιεῖν τοὺς ἐκάστης ἐπαρχίας ἐπισκόπους τῷ οἴκῳ συνιόντας μητροπολίτην · ἀπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδι, δεύτερον δὲ, φθινοῦσης ἡδὴ τῆς ὥρας, τῇ ιβ' τοῦ Ἰππερβερταίου, ἡτοι τοῦ Ὀκτωβρίου · ἐφ' ᾧ πᾶσαν ἀμφιβολίαν περὶ τε δογματικῶν, καὶ γραφικῶν ζητημάτων, καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων λύεσθαι, καὶ μὲν τοι καὶ διαφορὰς ἔστιν ὧν πρὸς ἀλλήλους, καὶ δίκας, καὶ ἔριδας.

Τούτω καὶ ὁ κ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου πρὸς λέξιν σχεδὸν ἔπεται · μὴ ἐξεῖναι δὲ προστιθήσων ἐνίοις καθ' ἑαυτοὺς συνόδους ποιεῖν, μὴ παρόντος τοῦ τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτου · τότε γὰρ τελεία γίνεται σύνοδος, ὅτε καὶ ὁ μητροπολίτης σύνεστι τοῖς λοιποῖς.

Ἄλλα καὶ ὁ ε' τῆς α' συνόδου κανὼν, φθινοῦσης μὲν ὥρας κατὰ τὸν Ὀκτωβρίον, κελεύει τὴν μίαν

τῶν συνόδων ἀθροίζεσθαι· τὴν δὲ ἑτέραν, οὐκ ἐν Ἀ τῇ Πεντηκοστῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς συν-
εστάναι· ὡς ἂν, πάσης ἀηδίας καὶ μικροψυχίας
τῆς πρὸς ἀλλήλους περιαρθεύσεως, καθαροὶ τῷ
φύσει κηφαρῷ τὸ τῆς νηστείας προσενέγκοιεν δώ-
ρον.

Ὁ δὲ ἰθ' τῆς δ' συνόδου ἐν κλητῇ οἴεται κεῖσθαι
τοὺς ἐπισκόπους δις τοῦ ἔτους συνόδους ποιεῖν,
ἐνθα ἂν ὁ τῆς ἐπαρχίας δοκιμάσῃ μητροπολίτης,
ἐπ' ἐνίων ἐκκλησιαστικῶν διορθώσῃ πραγμάτων·
τοὺς δὲ μὴ συνιόντας τῶν ἐπισκόπων, ὑγιῶς τοῦ
σώματος ἔχοντας, καὶ ταῖς αὐτῶν ἐπιχωριάζοντας
πόλεσι, μηδὲ τινος ἐτέρου ἀναγκαίου πράγματος
εἴργοντος, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

Ὁ δὲ τῆς ς' συνόδου ἡ' τοῦτον μὲν ὡς ἔχει λέ-
ξεως οἴσει, νομοθετεῖ δὲ, ἀπαξ τοῦ ἔτους καὶ μὴ
δις σύνοδον γίνεσθαι, καιρὸν ὄρισας τὸν ἀπὸ τοῦ
Πάσχα μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου, διὰ τὰς
τῶν βαρβάρων ἐφόδους, καὶ τὰς προσπιπτούσας
ἐτέρας αἰτίας, αἱ δυσχερεῖς ποιοῦσι τοῖς ἐπισκό-
ποις τὰς συνεχείς ἀποδημίας.

Τοῦτον αὖθις ὁ ς' ἐπικυρῶν καὶ τῆς ζ' συνόδου,
ἀφορίζεσθαι ἀξιοῖ, εἴ τις ἀρχῶν εὐρεθείη εἴργων
τινὰ τῶν εἰς τὴν σύνοδον ἀπιόντων ἐπισκόπων·
συνιοῦσι δὲ τούτοις, προὔργου, οἰσι, μελέτω, ὥστε
τὰς τοῦ Εὐαγγελίου ἐντολάς, καὶ τὰς τῶν κανόνων
μετιέναι διδάσκειν τοὺς ὑπὸ χεῖρα. Εἴ τινα δὲ τῶν
συνεληλυθότων ἐπισκόπων κτήνος, ἢ ἕτερον εἶδος,
ὁ μητροπολίτης ἀπαιτήσας ἄκοντα ἐλεγχθείη, τε-
τραπλάσιον ἀποτισάτω.

Καὶ ὁ μ' τῆς ἐν Λαονικείᾳ πολλῆς ἀξιοῖ φροντί-
δος τὸ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐτησίως σύνοδον γί-
νεσθαι. Διὸ καὶ τοὺς ἐπισκόπους εἰς ταύτην κα-
λουμένους οὐκ ἀναδύεσθαι, ἀλλ' ἀμελητῇ ἀπιέναι
προσάττει· καὶ ἢ τοὺς σοφωτέρους, ἅττα ἴσασι
διδάσκειν, ἢ τοὺς ἀπλουστέρους, ἅπερ ἀγνοοῦσι μνη-
θάνειν. Οὕτω γὰρ κατορθοῦσθαι τὴν Ἐκκλησίαν
καὶ ἐπιδιδόναι συμβαίνοι, περὶ τε τὰ ἀρθὰ τῆς
πίστεως δόγματα, καὶ τὰς τὸν βίον ρυθμιζούσας
ἐντολάς· ὁ δὲ καταφρονῶν, ἑαυτὸν ἐπιτιμηθεὶς
αἰτιάσθω, εἰ μὴ τινι ἀνωμαλίᾳ ἢ τοῦ σώματος ἢ
τῶν πραγμάτων ἐμποδισθείη.

Καὶ ὁ ἰθ' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου τοῖς ἐπι-
σκόποις κατ' ἐνιαυτὸν ἐπισκήπτει ποιεῖν· ἀλλὰ δὴ
καὶ ὁ ογ', ὃν καὶ ζητεῖ ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ τοῦ Η
στοιχείου.

Τούτοις δὲ καὶ ὁ ος' ἐπιψηφίζεται, τὰς αὐτὰς
τοῖς ῥηθεῖσι κανόνσιν αἰτίας ἐπεφύων· τὸν δὲ μὴ
πειθόμενον τῆς μὲν τῶν ἄλλων ἀφίστασθαι κοινω-
νίας κελεύει, μόνῃ δὲ τῇ τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας
ἀρκεῖσθαι.

Ἀλλὰ τῷ Ιζ' κανόνι οὐ τῶν ἀναγκαίων εἶναι
δοκεῖ, κατ' ἐνιαυτὸν σύνοδον γίνεσθαι τῶν ἐπισκό-
πων εἰς Καρχηδόνα, ἵνα μὴ συντριβῶνται οἱ ἀδελ-
φοί. Ἀλλ' εἰ μὲν αἰτίας κινεῖται ἀνακύψαιεν περὶ
δογμάτων τοχόν, γράμμασι καλεῖσθαι τοὺς ἐπισκό-
πους, καὶ κοινῆς γινόμενης συνόδου, λύεσθαι τὸ
ἀμφίβολον· εἰ δὲ ἰδικαί εἴεν, ἐν ἐπαρχίᾳ ἑκάστη
τὴν λύσιν αὐτὰς λαμβάνειν.

vocari jubet, alterum veronon in Pentecoste. sed
ante Quadragesimam celebrari; ut posita omni
acritate ac illiberalitate animi, puri ipsi natura ex
suapte puro jejunii donum offerant.

Canon autem 19 synodi quartæ æquum bonum-
que judicat, ut episcopi bis quotannis concilia
celebrent, ubi, si provinciæ metropolitano ita
placuerit, de rebus ecclesiasticis reformandis de-
cernant: episcopus autem, qui cum corpore bene
valeant, et in urbibus suis versentur, neque ulla
alia causa impediatur, non conveniunt tamen, fra-
terno more iocropari.

Dein canon sextus sydoni sextæ hunc verbatim
repetit, sancit autem semel quidem in anno, non
bis concilium haberi, atque tempus præscribit, a
Paschate puta usque ad Octobrem completum, cum
propter barbarorum incursus, tum causas alias,
quæ obtingunt et frequentes peregrinationes epi-
scopis permolestas reddunt.

Hunc canonem confirmat etiam sextus synodi
septimæ, atque magistratum excommunicari vult,
qui episcoporum ad synodum properantium quem-
piam impediens deprehendatur. Cum autem con-
gregati fuerint, præcipua, inquit, cura esto subdi-
tos suos summius docere præcepta evangelica
et canonica. Si vero metropolita jumentum, vel
rem quamvis aliam, quæ ad episcopos confluentes
pertineat, sibi vindicet, et convincatur, reddet
quadruplum.

Imo et 40 canon concilii Laodicensi sollicitè
admodum jubet, ut in qualibet provincia synodus
quotannis convocetur. Adeoque episcopos, qui ad
eam citantur, haud detrectare, sed protinus adire
jubet, atque sapientiores sint, docere quæ norunt,
vel simpliciores ea addiscere, quæ nesciunt. Ita
enim fit, ut reformetur Ecclesia, et circa recta
d. g. nata fidei, et mandata vitæ bene ordinandæ
inservientia, profectus faciat. Qui vero contempserit,
quod reprehendatur, seipsum culpæ, nisi forte
aliquo discrimine, quod ad corpus vel facultates
spectet, impediatur.

231 Insuper canon 19 syn. Carthaginensis
episcopos monet concilium quotannis habere. Ita
et canon 73, quem vide in cap. 7 lit. II.

Cum istis consentit et canon 76 easdemque
rationes pariter affert. Illum tamen qui recusa-
verit, cæterorum episcoporum communione absti-
nere jubet, Ecclesiæ suæ sola contentum.

At vero canon 97 haud necessarium videtur,
quotannis concilium Carthagine celebrari, ne fati-
gentur fratres. Sed quotiescunque causæ commu-
nes contingant, de dogmatis puta, litteris convu-
cari episcopos, et synodo communi habita, dubium
solvi. Sin vero privatæ causæ fuerint, ipsas in-
propria provincia determinari.

Lex.

Justiniani novella 137 semel aut bis in anno, mense nimirum Junio aut Septembri, synodos celebrari jubet, metropolitaram quidem apud patriarchas et episcoporum apud metropolitas, causasque examinari, quas episcopi et clerici et monachi invicem sustinent circa fidem et canones et res ecclesiasticas, et quæ facta sunt contra canones corrigi; magistratus vero qui non contra metropolitas, et episcopos moras trahentes statuta concilia celebrare, aut non idicant imperatorij inobedientes, extremis suppliciis subjici. At vero hæc quæ ad concilia celebranda pertinent hodie prorsus negliguntur.

CAP. X. De litteris commendatitiis.

Quære caput 9 litt. A.

CAP. XI. De iis qui conjurationes et fraternitates, aut seditiones struunt.

Canon 18 synodi quartæ, et 34 synodi sextæ, Legibus, inquit, civilibus, quarum pleræque a sapientibus extraneis seu gentilibus latæ sunt, crimen conjurationis vel fraternitatis prohibetur, multo vero magis in Ecclesia Dei. Quiquis igitur vel clericus vel monachus hujusmodi facinoris reus deprehensus, aut convictus fuerit, conspirationes coagulans quasi, sive moliens adversus episcopos aut clericos, gradu suo excidat. Conjunctio autem est si aliqui contra aliquos consilium ineunt, et se invicem juramenti obligant a proposito non desistere, usquedum ad exitum perduxerint, sicuti alicubi in Actibus B. Lucas memorat. Videlicet Judæorum nonnulli conspiratione facta, sua capita devoverunt, se neque cibum neque potum sumpturos, donec Paulum interfecissent. Fraternitas autem proprie est cognatorum aut alio modo conjunctorum compages. Hic autem malignatium innuit conventiculum, et ad facinora perpetranda consensionem. Coagulare vero siva τυρεύειν est perversa et improba stuere et moliri. Uti in illo loco, *Coagulatum* est cor eorum, pro, *induruit*.

232 Leges.

Qui conjurationis adversus rempublicam auctor exstiterit, aut castris insidiatus fuerit, aut illa hosti prodiderit; quive dolo malo impediverit, quominus hostes in potestatem populi Romani venirent, aut curaverit eos adjuvari copiis, vel armis, vel pecunia, vel alio modo quocunque, lege majestatis tenetur. Imo vero turbam concitare præter mandatum imperatoris, gravi supplicio dignum lex decernit. Quære et cap. 24 litt. II.

Novella autem constitutio Constantini Porphyrogenetæ, cum scientia Alexii patriarchæ et synodi, anathemati subjicit eos qui machinantur insidias aut tumultus, atque etiam eos qui istis opem ferunt et in defectione sunt socii, aut illis consulunt, et

A

Νόμος.

Ἡ δὲ ρλζ' Ἰουστινιάνειος νεαρά ἀπαξ ἢ δις τοῦ ἔτους τῷ Ἰουνίῳ ἢ τῷ Σεπτεμβρίῳ συνόδους γίνεσθαι βούλεται τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τοῖς πατριάρχαις καὶ τῶν ἐπισκόπων παρὰ τοῖς μητροπολίταις, καὶ ἐξετάζεσθαι τὰς αἰτίας, ἅς οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι περὶ τῆς πίστεως, καὶ κανόνων, καὶ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν, καὶ τὰ παρὰ τοὺς κανόνας ἀμαρτανόμενα διορθοῦσθαι· τοὺς δὲ ἄρχοντας μὴ ἐπιτιθεμένους τοῖς μητροπολίταις καὶ τοῖς ἐπισκόποις, ὑπερτιθεμένοις τὰς τεταγμένας συνόδους ποιεῖν, ἢ τοὺς μὴ πειθομένους οὐ μνημόνας τῷ βασιλεῖ ἐσχάτως τιμωρεῖσθαι. Ἀλλὰ τὸ τῶν συνόδων τούτων πέντη τὸ νῦν ἔχον καταπεφρόνηται.

B

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ συστατικῶν γραμμάτων.

Ζήτει τὸ θ' κεφάλαιον τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Περὶ τῶν συνωμοσίας, ἢ φατρίας, ἢ στάσεις ποιούντων.

Ὁ ιη' τῆς δ' συνόδου κανὼν, καὶ ὁ λδ' τῆς ε' συνόδου, Ἐν τοῖς πολιτικοῖς, φασι, νόμοις, ὧν οἱ πλείους πρὸς τῶν ἕξω σοφῶν συνετέθησαν, τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φατρίας ἀπέιρηται τόλμημα, πολλῶν γε δήπου τῆ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία. Ὅστις τοίνυν τῶν μοναζόντων ἢ κληρικῶν τοιοῦτον ἀλόγη ἐγκλήματι, ἢ συσκευῆς ἐλεγχθεῖται τυρεύων, ἤτοι τεκταίνων, ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς, τοῦ οἴκειου ἐκπιπέτω βαθμοῦ. Συνωμοσία δὲ ἐστὶ τὸ τινὰς κατὰ τινῶν βουλεύσασθαι, καὶ ἀλλήλους ὄρκους συνδέσσειν, ἢ μὴν μὴ ἀποστήσεσθαι τοῦ βουλευμάτος, μέχρις ἂν τοῦτο τελεσθῆναι ὡς που καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῷ θείῳ Λουκᾷ ἱσθόρηται, ὅτι ποιήσαντες τινες τῶν Ἰουδαίων συστροφᾶς, ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, μήτε φαγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως ἂν ἀποκτείνωσι τὸν Παῦλον. Φατρία δὲ ἐστὶ κυρίως τὸ τῶν συγγενῶν ἢ τῶν ἄλλως ἡνωμένων σύστημα· ἐνταῦθα δὲ κακοθελὲς δηλοῖ διαδοῦλιον, καὶ συμφωνίαν τινῶν ἐπὶ πράξεσι φασίαις. Τυρεύειν δὲ, τὸ σκληρὰ καὶ πονηρὰ κατασκευάζειν, καὶ μηχανάσθαι· ὡς τὸ, « Ἐνυρώθη » ἢ καρδία αὐτῶν, ἀπὸ τοῦ « ἐσκληρύνθη. »

C

Νόμοι.

Ὁ συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας παρασκευάσας γενέσθαι, καὶ ἂ ἐπιβουλεύσας τῷ στρατοπέδῳ, ἢ τοῖς πολεμίοις αὐτὸ προδοῦς, ἢ ὁ κατὰ δόλον ἐμποδίσας ὑπὸ Ῥωμαίους γενέσθαι τοὺς πολεμίους, ἢ παρασκευάσας αὐτὸν βοηθηθῆναι πλήθει, ἢ δπλοῖς, ἢ χρήμασιν, ἢ ἑτέρῳ οἰφθῆσοτε τρόπῳ, τῷ τῆς καθοσιώσεως ὑπόκειται ἐγκλήματι. Ἀλλὰ καὶ τὸ συναγεσθαι ὄχλον χωρὶς βασιλικῆς ἐπιτάγματος, πολλῆς ἄξιον τιμωρίας κρίνεται πρὸς τῶν νόμων. Ζήτει καὶ τὸ κα' κεφάλαιον τοῦ II στοιχείου.

Ἡ δὲ νεαρά τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, εἰδήσει καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου καὶ τῆς συνόδου, ἀναθέματι καθυποβαλλεῖ τοὺς μέλλοντας ἢ ἐπιβουλαῖς ἐπιχειρεῖν, ἢ μούλτῳ· ἀλλὰ δὴ καὶ τοὺς συμπράττοντας καὶ συγκοινωνοῦντας τῇ αὐ-

τῶν ἀποστασίᾳ, καὶ τοὺς συμβουλευόντας ἢ παρορ-
μῶντας εἰς τὰ τοιαῦτα, καὶ τοὺς συνεκστρατεύοντας,
καὶ τοὺς διχομένους αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν, μὴ με-
ταμελομένους ἀπὸ τῆς ἀποστασίας, καὶ καταλιμπά-
νοντας αὐτήν. Ζήτει περὶ ταύτης τῆς νεαρᾶς ἐν τῇ
ἐπιγραφῇ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου, ἥτις ἐν τῇ ἀρχῇ
τοῦ βιβλίου κεῖται.

ΚΕΦΑΛ. IB'. Περὶ σχισματικῶν.

Ζήτει ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ τοῦ Α στοιχείου κανόνα
α' τοῦ μεγάλου Βασιλείου, σοφῶς ὀριζομένου καὶ
δαιουρόντος τὰ σχίσματα, καὶ τὰς αἱρέσεις, ταῖς
ἐκατέρων ἰδιότησιν.

Ὁ δὲ λα' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, ὅστις,
φησὶ, πρεσβύτερος, μηδὲν τι κατεγνωκῶς τοῦ ἰδίου
ἐπισκόπου, μήτε περὶ τὴν εὐσέβειαν σφαλλομένου, Β
μήτ' αὐ χαίροντος ἀδικίας, ἀλλ' εὐσεβοῦς μὲν τὰ
πρὸς Θεὸν, δικαίου δὲ τὰ πρὸς ἀνθρώπους ὑπάρχον-
τος, πάθει φιλαρχίας κάτοχος ὢν, ἰδίᾳ πῆξει θυσια-
στήριον, καὶ παρασυνάξεις ποιῶν ἐν τούτῳ ἱεροου-
ρεῖ, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην παραίνεσιν
καὶ παράκλησιν ἐπὶ τὴν προτέραν ὁμολοίαν, ἔτι
γνώμῃ χρώμενος αὐθεκίστην, αὐτὸς μὲν ὡς φίλαρ-
χος, καὶ τυραννικὸν ἔργον ἐπιδεικνύμενος, καθι-
ρεῖσθω. Οἱ δὲ συναπαχθέντες αὐτῷ, καὶ συνεκκλη-
σιάζοντες, εἰ μὲν κληρικοί εἴεν, καὶ αὐτοὶ καθι-
ρεῖσθωσαν, εἰ δὲ λαῖκοι, ἀφορισμῷ ὑποβεβλήσθω.

Ἐναργῶς τοίνυν ἐκ τούτου παρίσταται, μηδ'
ἤντιναοῦν ὄφλειν εὐθύνῃν, τοὺς τῶν ἰδίων ἐπισκό-
πων ἀποσχίζομένους, καὶ ἀποφοιτῶντας κληρικούς, C
καταγινώσκοντας ὡς ἀσεβοῦντων ἢ ἀδικούντων.
Δι' ἕτερον μέντοι γε τρόπον, κἂν τὰ χεῖριστα λέγη-
ται περὶ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, οὐ δίκαιον τῆς
ἐκείνου κοινωνίας ἀφίστασθαι, πρὶν ἢ ἡ δι' ἀκρι-
βοῦς ἐξετάσεως κρίσις τοῦτον καθέλη. Οὐ γὰρ τῶν
ἀνθρώπων ἡ χάρις, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ
καὶ διὰ τῶν ἀναξίων πορίζειν ταύτην εἰσθεῖ τοῖς
θερμότητι πίστεως προσιοῦσι. Πάντας γὰρ, φησὶν,
ὁ Θεὸς οὐ χειροτονεῖ, διὰ πάντων δὲ ἐνεργεῖ.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ε' διέξεισι, προσ-
θεῖς ὡς, εἰ μετὰ τὴν καθαίρεσιν θορυβῶν ἐπιμέ-
νει, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀναστατῶν, διὰ τῆς ἐξωθεν
καὶ πολιτικῆς ἐξουσίας σωφρονιζέσθω, εἴ πως ταύτη
γούν πρὸς μετάνοιαν ἐπιστρέψειεν. Ἐπιτιμῶν τὴν
μόνον ἐφεῖται τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τιμω-
ρεῖσθαι τοὺς πταίνοντας· μὴ πειθομένου δὲ τοῖς
ἀρχοῦσι πρὸς σωφρονισμὸν ἐκδιδόναι.

Ζήτει καὶ τὸν λα' καὶ τὸν νθ' τῆς ε' συνόδου ἐν
τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ δὲ ιβ' κανὼν τῆς λεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας
συνόδου, τῷ λα', φησὶ, τῆς ε' συνόδου κανόνι γινό-
μενοι σύμφητοι, ἀποκεκληρωμένους εἶναι, καὶ ἐπι-
τετραμμένους κελύουμιν πρὸς τοῦ κατὰ χώραν
ἐπισκόπου, τοὺς ἐν εὐκτηρίοις οἰκίαις, ἐνδον οἰκίας
οἶσι, λειτοουργούντας ἱερέας. Εἰ δὲ τινες παρὰ τού-
τους ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου εἰς τὰς οἰκίας
ἐμπίπτοντες ἀψαθὰ λειτουργίαν τολμήσασιν, ἐκεῖ-

ad ejusmodi facinora incitant, aut commilitant,
illos denique qui ipsos ad pœnitentiam suscipiunt,
cum defectionis pœnitentiam nedum agant, aut
eam relinquunt. Quære de hac novella in inscri-
ptione syn. Gangrensis, quæ circa principium libri
occurrit.

CAP. XII. De schismaticis.

Quære in cap. 2 litt. A canonem primum
magni Basilii, sapienter ibi desinientis ac distin-
guentis schismata atque hæreses juxta suas quam-
libet proprietates.

Canon autem 31 sanctorum apostolorum, si
quis, ait, presbyter, cum episcopum suum nequa-
quam incusare ac damnare queat, utpote nihil
contra pietatem peccuntem, neque improbitati indul-
gentem, sed e contra quoad homines justum
piumque erga Deum, ambitione tactus privatim
altare lixerit, et conventus colligens super illud
celebret, atque post unam ac alteram, atque dein
tertiam admonitionem et cohortationem ad priorem
conformitatem, in sententia sua obstinate perse-
veret, tanquam ambitiosus et allectum tyrannicum
prodens, deponatur. Qui autem conveniunt et
congregantur ad illum, si clerici fuerint, etiam et
illi ordine semoveantur, sin autem laici, excommu-
nicentur.

Exinde autem manifestum nihil impedire quomi-
nus a suis episcopis faciant divortia, et secedant cle-
rici, si ipsos tanquam improbos aut injustos coar-
gant et damnent. Alioqui, quamvis pessima per-
hibeantur de episcopo et presbytero, non licet a
communione ipsius secedere, antequam judicium
post accuratam examinationem latum istum semove-
rit. Non enim hominum ea gratia est, sed Spiritus
sancti, qui pro meritis eam solet viris ardore fidei
præcellentibus conferre. Omnes enim, inquit, (sci-
licet D. Chrysostomus) non ordinat Deus, sed per
omnes operatur.

Eadem etiam percenset concilii Antiocheni canon
quintus, atque addit: At vero, si post depositi-
onem permanserit turbas et seditionem commovens
in Ecclesia, per externam ac politicam potestatem
castigetur, si forte illum ad pœnitentiam conver-
tere queat. Quippe conceditur episcopis duntaxat
increpare delinquentes, non etiam punire, sed vero
inobedientes magistratui castigandos tradere.

Quære et can. 31 et 59 synodi sextæ in cap. 1
litteræ B.

233 Canon autem 12 concilii, quod primum
ac secundum appellatur, Canonis, inquit, 31 con-
cilii sexti consentientes, clericatu privandos de-
cernimus, et episcopo istius loci subjiciendos
sacerdotes, qui in oratoriis; quæ intra ædes pri-
vatas habentur, sacra celebrant. Quicumque vero
præter hocce, citra episcopi sententiam in ædes
ingredientes ausi fuerint sacra facere, ipsos

quidem deponi, communicantes vero segregari.

Canon vero 13, Ut hære ticorum zizaniorum germine, inquit, ense sancti Spiritus radicitus excindebantur, ita schismaticorum insaniam, quæ pus Christi dividere studet, nosmet reprimentes statuimus, quod si quis presbyter aut diaconus ob crimina quædam, quæ ad carnales affectus pertinent, suum episcopum damnans, qui cum omni pietate ac innocentia vixerit, directo contra apostolico ac sacro canone definitum, ausus fuerit a communione ejus secedere, ante cognitionem synodicam, ejusque nomen, quando sacra peragit, non referat, hunc depositioni subjici volumus, et omni sacerdotali honore privari. Illicitum enim est eum qui judicium metropolitanorum præripit, ante judicium, quantum ad illum spectat, adversus patrem suum atque episcopum decernere. Sed et qui eum sequuntur, si clerici fuerint, easdem pœnas subire, si vero monachi, aut laici, non tantum communione privari, sed etiam ecclesia peius expelli, donec conspirationem cum schismaticis respuentes, ad proprium episcopum reversi fuerint.

Canon porro 14 depositionem etiam episcopi decernit, si a communione sui metropolitani defecerit, aut recusaverit in officio sacro nomen ejus referre.

Tum canon 15 paris criminis arguit etiam metropolitanus qui a suo patriarcha recedunt. Veruntamen, si patriarcha fortassean aut metropolitā, ait, aut episcopus hæresin aliquam a sanctis Patribus damnatam publice, et ut ita dicam nudo capite prædicaverit, qui communioni ejus abrenuntiant, et seipsos communiunt adversus eum, non pœna dignus, sed potius honore, qui orthodoxis competit, habeatur. Non enim episcopus, sed pseudepiscopus et pseudodidascalos damnant, neque in schismata unitatem Ecclesiæ considerunt, sed a schismatis et divisionibus Ecclesiam liberare studuerunt, quantum in eis erat. Quamobrem et nos recte facimus quod communionem veteris Romæ abnuimus, etiam ante synodalem cognitionem ac judicium.

Canon autem sextus synodi Gangrensis ei, qui Ecclesiam contemnens privatas conciones habet, atque sine licentia episcopi sacra celebrat, ultimum supplicium denuntiat: quid enim usquam anathemate gravius et terribilius? Ecclesiam autem vocat non templum, sed cœtum fidelium. Templum enim secundum sanctum Isidorum Pelusiotam proprie ecclesiasterium appellare licet, sicuti θυμίαμα θυμιατήριον, et θυσία θυσιαστήριον.

Imo etiam canon 10 concilii Carthaginensis, presbyterum depositione mulctatum, si ex insolentia novum altare struxerit, et privatim Deo sacra

Α νους μὲν καθαιρεῖσθαι, τοὺς δὲ συγκοινωνοῦντας αὐτοῖς ἀφορίζεσθαι.

Οὐ δὲ ἰγ', Ὡσαυτ αἱ τῶν αἰρέτικῶν ζιζανίων ἐκφύσεις, φησί, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος βίβλαι αὐταῖς ἐξεκόπησαν, οὕτω καὶ τὴν τῶν σχισματικῶν μανίαν, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα μερίζειν ἐπιχειροῦσαν, ἡμεῖς ἀναστέλλοντες, ὀρίζομεθα, ὡς, εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ τισὶ δῆθεν ἐγκλήμασιν, ἂ τῶν σαρκικῶν ἐξήπται παθῶν, τοῦ οἴκελου κατεγνωκῶς ἐπισκόπου, πάσης δυσσεβείας καὶ ἀδίκου πράξεως ἔχοντος τὸν βίον ἐκ διαμέτρου, ὡς τῷ ἀποστολικῷ καὶ θεῷ κανόνι διεληπται, ἀποστῆναι τῆς αὐτοῦ κοινωνίας τολμήσεις πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως, καὶ τοῦδε τὸ ὄνομα τὴν θείαν ἐπιτελῶν ἱεροτελεστίαν μὴ ἀνῆφροι, τοῦτον ὑποκειῖσθαι καθαιρεῖσθαι κελεύομεν, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστερεῖσθαι τιμῆς. Ἀθέμιτον γάρ τὴν τῶν μητροπολιτῶν κρίσιν ἀρπάζοντα, πρὸ κρίσεως, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τοῦ οἴκελου πατρὸς καὶ ἐπισκόπου καταψηφίζεσθαι. Ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπομένους αὐτῷ, κληρικῶς μὲν τυγχάνοντας, τοῖς αὐτοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι· μοναχοὺς δὲ, ἢ λαϊκοὺς, μὴ ὅτι τῆς ἱερᾶς ἀφορίζεσθαι κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐκκλησίας παντάπασιν ἐξωθεῖσθαι, μίχρις ἂν τὴν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς ἐπίσκοπον.

Οὐ δὲ ἰδ' καθαιρεῖσθαι καὶ τοῦ ἐπισκόπου καταψηφίζεται, εἰ τῆς κοινωνίας τοῦ ἰδίου ἀποσχισθεῖν μητροπολίτου, μηδὲ ἀναφέρειν ἀνέχοιτο ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς τὸ αὐτοῦ ὄνομα.

Οὐ δὲ ἰε' τῶν αὐτῶν εὐθυνῶν καὶ τοῖς μητροπολιταῖς τιμᾶται, τοῖς ἀποσχιστομένοις τοῦ σφῶν πατριάρχου. Εἰ δ' ὁ πατριάρχης τυχὸν, φησὶν, ἢ ὁ μητροπολίτης, ἢ ὁ ἐπίσκοπος, οἰανδήτινα αἴρεσιν πρὸς τῶν θείων κατηγνοσμένην Πατέρων, δημοσίᾳ καὶ γυμνῇ, φάναι, κηρύττη τῇ κεφαλῇ. οἱ τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἀποδιαστελλόμενοι, καὶ ἀποτερίζοντες ἑαυτοὺς, μὴ ὅτι κολάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς προσηκούσης τοῖς ὀρθοδόξοις ἀξιούσθην τιμῆς. Οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν, καὶ οὐκ εἰς σχίσματα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν τὴν Ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ῥύσασθαι, τό γε εἰς αὐτοὺς ἔκον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς εὐ ποιούντες, τὴν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἀπειπάμεθα κοινωνίαν, καὶ πρὸ γε συνοδικῆς διαγνώμης, καὶ κρίσεως.

Οὐ δὲ ς' τῆς ἐν Γάγγρα συνοδου κανὼν τῷ περὶ ἐλαχίστου τιθεμένῳ τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοντι, καὶ παρὰ γνώμην ἱεροουργοῦντι τοῦ ἐπισκόπου, τῶν ἐσχάτων τιμῶν ἀξιοῖ· τί γὰρ τοῦ ἀναθέματος ἐσχαιωτέρον τε καὶ φρικωδέτερον; Ἐκκλησίαν δὲ οὐ τὸν νέων, ἀλλὰ τὸ τῶν πιστῶν φησι πλήρωμα· ὁ γὰρ νεὸς, κατὰ τὸν Πηλουσιώτην ἅγιον Ἰσίδωρον, ἐκκλησιαστήριον ἂν κυρίως λέγοιτο, ὡς θυμίαμα θυμιατήριον καὶ θυσία θυσιαστήριον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ι' τῆς ἐν Κερθαγένῃ, τὸν ἀφορισμῷ ἐπιτιμηθέντα πρεσβύτερον, εἰ ἐξ ἀνομιᾶς νέον κήξας θυσιαστήριον, ἰδίαν τῷ Θεῷ ἱεουργίαν προσ-

φέρει, τῷ ἀναθέματι παραπέμπει, οἷα τὴν τῆς Ἐκκλησίας πίστιν καὶ κατάστασιν λυμαινόμενον, καὶ βλασφημείσθαι ταύτην παρασκευάζοντα πρὸς τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. Πρῶτον μὲν γὰρ παραγγελίαις πειρᾶσθαι δεῖ τοὺς τὰ σχίσματα ποιούντας ἐπανάγειν πρὸς τὴν ὁμόνοιαν· μὴ πειθομένους δὲ, καθαιρεῖν ἢ ἀφορίζειν· εἰ δὲ καὶ οὕτω μένοιεν ἅπαν θαδιαζόμενοι, καὶ στασιάζοντες, ὑποτιθέναι τούτους τῷ ἀναθέματι, καὶ ὡς σεσηπῶτα μέλη τοῦ ὑγιαίνοντος σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐκτέμνειν.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ ἰα' ἀποφαίνεται· Τὸν καταγνωσθέντα πρὸς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου πρεσβύτερον, ὡς μὴ καλῶς βιοῦντα, προσαγγεῖλαι δεῖ τοῖς γειτνιῶσι τῶν ἐπισκόπων, ὡς ἂν δι' ἐκείνων τῷ ἰδίῳ διαλλαγῆι, εἰ δὲ φυσιωθεὶς, ἀποσχισθεῖ μὲν τῷ ἐπισκόπου, ἰδίᾳ δὲ ἱερουργεῖν βουληθεῖ, οὐ μόνον τὸν ἴδιον ἀπολέσει βαθμὸν, ἀλλὰ καὶ ἀνάθεμα ἔσται. Χρὴ δὲ, φησὶ, σκοπεῖν, μὴ ἄρα δικαίως τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον ὁ κληρικὸς αἰτιῶτο, ἢ ἀδικούντα βλέπων αὐτόν, ἢ τῷ ὀρθῷ ἐναντιούμενον δόγματι, καὶ οὐκ ἐξ ἡ λόγου τῆν αὐτοῦ κοινωνίαν ἐκκλίνει.

Ζῆτει ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα λγ' τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου, καὶ τὸ κ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

Ἡ δὲ πολύστομος τῆς Ἐκκλησίας σάλπιγξ, ὁ μακάριος τῶντι Χρυσόστομος, τὴν πρὸς Ἐφεσίους ἐρμηνεύων Ἐπιστολὴν, κἀν τῷ ἰα' τῆς ἐρμηνείας λόγῳ, περὶ τῶν τὰ σχίσματα ποιούντων διαλεγόμενος, Ἄνθρωπος τις ἅγιος, φησιν, εἶρηκεν, ὅτι οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ἐξαλείφειν δύναται τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Ἐν δὲ τῷ ζε' τῆς αὐτῆς κεφαλῆ, τοῦ εἰς αἵρεσιν ἐμπεσεῖν, τὸ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσαι, οὐδὲν ἕλαττον κακὸν δείκνυσιν· οὐδὲν δὲ οἶον καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐνάρθρον θεῖναι τοῖς φθάσαι, τοῦ ἐν ἁγίοις Διονυσίου. Ἀλεξανδρείας καὶ μάρτυρος, ἦν πρὸς τὸν Ναύατον πέπομφε, Ῥώμης ὄντα πρεσβύτερον.

Ἐπιστολὴ Διονυσίου πρὸς Ναύατον, Ῥώμης πρεσβύτερον.

Διονύσιος Ναυάτῳ ἀδελφῷ χαίρειν. Εἰ ἄκων, ὡς φῆς, ἤχθης, δεῖξεις, ἐὰν ἀναχωρήσης ἐκὼν· ἔδει μὲν γὰρ καὶ πᾶν ὀτιοῦν παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ διακόψαι τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἦν οὐκ ἀδοξονέρα τῆς ἔνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρῆσαι γινομένης, ἢ ἔνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία, κατ' ἐμὲ δὲ καὶ μελίζων· ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ μιᾶς τῆς ἐκ τοῦ ψυχῆς, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖ· καὶ νῦν δὲ, εἴ πείσαιο, ἢ βιάσαιο τοὺς ἀδελφούς εἰς ὁμόνοιαν ἔλθειν, μελίζων ἔσται σοι τοῦ σφάλματος τὸ κατάρθωμα· καὶ τὸ μὲν οὐ λογισθήσεται, τὸ δὲ ἐπαινεθήσεται· εἰ δὲ ἀπειθοῦντων, ἀδυνατεῖς, σώζων σῶζε τὴν σταυτοῦ ψυχὴν. Ἐβῆρωσθαί σε ἐχόμενον τῆς εἰρήνης, ἐν Κυρίῳ εὐχόμεαι.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Τ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ τῆς τάξεως τῶν κληρικῶν.

Ζῆτει τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

Ὁ δὲ νς' τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου κανὼν τοῦ ἐπισκόπου τὴν εἰσοδὸν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ποιουμέ-

ΠΑΤΡΟΛ. ΓΝ. CXLV.

A fecerit, anathemate ferit, tanquam corruptorem fidei atque constitutionis ecclesiasticæ, et studentem illam contemptui exponere hostium veritatis. Primum quidem exhortationibus opus est, ut conemur hosce qui schismata, faciunt reducere ad conformitatem, inobedientes tamen aut deponere, aut excommunicare. Sin vero adhuc permanserint obstinati, ac seditionem moventes, anathemati ipsos subjicere, et tanquam membra corrupta e corpore Ecclesiæ rescindere.

Eadem etiam asserit et 11 canon : Presbyterum a suo episcopo damnatum, tanquam male viventem, denuntiare oportet episcopis vicinis, ut eorum gratia suo episcopo reconcilietur. Sin vero superbia elatus sese separet ab episcopo, et privatim celebrare velit, non solum gradum suum amittet, sed etiam anathema erit. Oportet autem dispicere, ait, num merito episcopum suum clericus accuset, videlicet aut injuste facientem, aut contra rectam doctrinam pugnantem viderit, et non sine ratione communionem ejus declinantem.

Quære in cap. 2 lit. A can. 33 synodi Laodicenæ, et cap. 20 lit. K,

Multisona autem Ecclesiæ tuba et vere Chrysostomus, Epistolam ad Ephesios explicans, et in 11 Expositionis suæ sermone de iis qui schismata faciunt disserens, Vir quidam sanctus, inquit, neque martyrii sanguinem peccatum illud diluere posse dixit. Et in capite 65 ejusdem Expositionis, Ecclesiam scindere nihil minus malum præstat quam in hæresin labi. Nihil etiam vetat quominus præcedentibus adjiciamus Epistolam beati Dionysii episcopi Alexandrini ac martyris, quam ad Novatum Romæ presbyterum misit.

Epistola Dionysii ad Novatum presbyterum Romanum.

Dionysius Novato fratri salutem. Si modo ægre tulisti, ut dicis, promotionem, sponte recedendo id ipsum ostendes. Oportuit enim et quodvis potius perpeti, quam discindere Ecclesiam Dei : neque minus gloriosum fuit martyrium propter evitandum schisma, quam cultum idolorum, imo meo quidem judicio magis. Illic enim propter sui ipsius animam solam, hic propter totam Ecclesiam martyrium obit. Jam vero si persuaseris aut coegeris fratres in concordiam conspirare, insignis erit delicti emendatio ; atque illud quidem minime imputabitur, hoc autem laudem merebitur. Si tamen inobsequentes servando nihil valeas, tuam animam serva. Bene te, ut pacem retines, valere exopto in Christo.

235 INITIUM LITTERÆ T.

CAP. I. De ordine clericorum.

Quære cap 5 litt. Δ.

Canon autem 56 synodi Laodicenæ, quando episcopus ad altare accedere vult, minime licere judi-

cat presbyteris præoccupare, atque introeuntes se des capessere, et episcopum solum relinquere, Illud enim non tantum decoris violati, sed et contemptus episcopi argumentum est: sed potius una cum episcopo ingredi vult, nisi quis corpore minus valeat, et standi moram perferre nequiquam possit.

CAP. II. *De sepultura.*

Leges.

Sepelire haud fas est, ubi constat corpus martyris jacere.

Nemo quisquam de sepulcris materiam quamcunque ad aliam domum extruendam auferat.

Cadaver hominis citra mandatum Imp. nemo in locum alium transferat.

Quære et in cap. 15 litt. M.

CAP. III. *Quod mortuos baptizare minime liceat, neque eorum cadaveribus sacra mysteria præbere.*

Quære cap. 26 litt. K.

CAP. IV. *De clericorum filiis.*

Canon 35 concilii Carthaginensis minime oportere existimat episcopos ac clericos facile liberis suis potestatem sui concedere, nisi per ætatem aut morum probitatem fidem certam fecerint, posse se convenienter ac provide res suas administrare. Secus enim et ipsi liberorum suorum criminibus obnoxii erunt.

Leges.

Leges autem statuunt libertatem filiis non a patre solo, sive clericus sit, sive laicus, donari, nisi cognitio auctoritativa ita decernat. Non enim consensus merus patris natum patria potestate liberat, sed legitima actio.

Liberi autem episcoporum, qui dignitate aliqua cohonestantur, sui juris juxta leges evadunt, neque pro illis patres rationem reddunt. Dicit enim Novella Justiniani 81: Qui dignitatem indepti sunt, ac officia publica sustinent, suæ potestatis sunt, quamvis per ætatem non oporteat ipsos de manu patria liberari.

☩ Delicta circa damnum quæ perpetrant filii sub patria potestate, ipsi patres merito luunt, non ita et crimina. Neque enim puniuntur patres propter filios, cum lex diserte dicat: Delicta caput sequuntur.

CAP. V. *De sacra Quadragesima, et ritibus qui in ea observantur.*

Quære cap. 4 litt. N.

Canon autem 65 synodis extæ eos qui veterem Romam incolunt, monet ne in Sabbatis sacre Quadragesimæ jejulent, præterquam in uno tantum, eoque magno Sabbato. Sed arrogantes illi incorrigibiles perseverarunt, neque canonibus apostolicis, neque huic obsequentes, adeoque nec clerici depositionem metuunt, neque laici excommunicationem. Tanto autem turpiores evaserunt, ut non solum in istis, sed et aliis anni Sabbatis

νου, μὴ ἐξείναι κελεύει τοῖς πρεσβυτέροις προλαμβάνειν, καὶ εἰσερχομένους καθίζειν, καὶ μόνον ἔφην τὸν ἐπίσκοπον (οὐχ ὅπως γὰρ ἀταξίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιφρονεῖν τὸν ἐπίσκοπον τοῦτο σημεῖον), ἀλλὰ τούτῳ συνεισιέναι, εἰ μήπου τις ἀνωμάλως ἔχει τὸ σῶμα, καὶ τὴν στάσιν ἥκιστα δύναται φέρειν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ ταφῆς.

Νόμοι.

Οὐκ ἔξεστι θάπτειν ἔνθα δὴλόν ἐστιν ὅτι μάρτυρος σῶμα ἀπόκειται.

Οὐδεὶς ἀπὸ τῶν τάφων ἕλγν τινα ἢ ἕτερον εἰκοδόμημα μεταφέρει.

Μηδεὶς σῶμα ἀνθρώπινον χωρὶς κελεύσεως βασιλικῆς εἰς ἕτερον τόπον μεταφερῆτω.

Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ἐ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου.

Β ΚΕΦΑΛ. Γ'. "Ὅτι τοὺς τελευτήσαντας οὔτε βαπτίζειν θεμιτόν, οὔτε τοῖς σώμασιν αὐτῶν κοινωνίας μεταδιδόναι.

Ζῆτει τὸ κς' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ τῶν τέκνων τῶν κληρικῶν.

Ὁ λε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανῶν οὐκ οἴεται δεῖν ἐπισκόπους καὶ κληρικούς εὐχερῶς τοῖς τέκνοις αὐτῶν διδόναι τὸ αὐτεξούσιον, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς ἡλικίας καὶ τῶν ἀγαθῶν τρόπων δοῖεν πληροφορίαν, ὅτι δυνήσονται δεόντως καὶ εὐλαβῶς τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομεῖν· εἰ δ' οὐκ, τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν καὶ αὐτοὶ ἔσονται κοινωνοί.

Νόμοι.

Οἱ δὲ νόμοι κελεύουσι μὴ παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς εἴτε κληρικοῦ, εἴτε λαϊκοῦ, τὴν τῶν τέκνων αὐτεξουσιότητα γίνεσθαι, εἰ μὴ καὶ δικαστικὴ διάγνωσις τοῦτο ἐπιψηφίσῃ· φασὶ γάρ· Οὐ γυμνὴ συναίνεσις τοῦ πατρὸς ἐλευθεροῖ τῆς ὑπεξουσιότητος τὸν παῖδα, ἀλλὰ νόμιμος πρᾶξις.

Οἱ δὲ ὀφρικήν τιμηθέντες παῖδες τῶν ἐπισκόπων, αὐτεξούσιοι παρὰ τοῦ νόμου γίνονται, καὶ λόγον ὑπὲρ αὐτῶν οἱ πατέρας οὐ διδόνασιν· φησὶ γὰρ ἡ πα' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ, ὅτι πάντες οἱ ἀξιωματικοί, καὶ οἱ ἔχοντες ὀφρῖνια ἄρχοντες, αὐτεξούσιοι ἔστωσαν, καὶ εἰ τῆς πατρικῆς χειρὸς οὐκ ἔφθασαν ἀπολυθῆναι.

Τῶν ψυχικῶν μέντοι σφαλμάτων, ἅπερ οἱ ὑπεξούσιοι ἀμαρτάνουσι παῖδες, ἴσως οἱ πατέρες δίκην ὑπέχουσι, οὐ μὴν καὶ τῶν ἐγκληματικῶν· οὐ γὰρ κολάζονται πατέρες ὑπὲρ τέκνων· φησὶ γὰρ ὁ νόμος·

Δ Τὰ ἀμαρτήματα τῆ κεφαλῆ ἔπονται.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων ἑθῶν.

Ζῆτει τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ Ν στοιχείου.

Ὁ δὲ νε τῆς ε' συνόδου κανῶν τοῖς τῆν παλαιὰν οἰκοῦσι Ῥώμην παρεγγυᾶται, μὴ νηστεύειν τὰ σάββατα τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, ἐκτὸς μόνον τοῦ ἑνὸς καὶ μεγάλου σαββάτου· ἀλλ' ἀδιόρθωτοι μεμνηχασιν οἱ ἀλαζόνες, μήτε τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, μήτε τούτου ἐπιστροφόμενοι· καὶ μήτε τὴν καθ' ἑρέσειν οἱ ἱερωμένοι, μήθ' οἱ τοῦ δήμου τῶν ἀφορισμῶν εὐλαβοῦμενοι· μᾶλλον δὲ τοσοῦτον χείρους γεγόνασιν, ὡς μὴ μόνον ἐν τούτοις, ἀλλὰ καὶ

τοῖς ἄλλοις τοῦ χρόνου σάββασι, παρανόμως νηστεύειν· τὸ δ' ἔτι τούτου παρανομώτερον, ὅτι τὴν τοῦ σαββάτου κατάλυσιν ἐπὶ τὴν τετράδα μετενηνόχασι καὶ παρασκευῆν, τὴν δ' ἐν ταύταις νηστείαν ἐπὶ τὸ σάββατον, ἔργον ὡσανεὶ ποιοῦμενοι, πάντα νόμον ἱερὸν τιθέναι ἀνάστατον.

Ὁ δὲ νς' τὴν αὔθις ἐκ διαμέτρου τῶν Ἀρμενίων διορθούμενος πλάνην, ἐν τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς, τυροῦ καὶ ὠῶν ἀπέχεσθαι καὶ τούτους κελεύει, οἷα δὴ νόμος πάση τῇ ὑψηλῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ. Ὡς περ γὰρ πάντων τῶν θουμένων ἀπεχόμεθα ζῶων, οὕτω δέον, καὶ ἅσα τούτων καρπὸς, εἰς τροφήν μὴ προσίεσθαι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν τετράδων παρατηρητέον καὶ παρασκευῶν τοῦ ἔλου ἐνιαυτοῦ· τοῖς δὲ παραβαίνουσι, καθαιρέσει ἢ ἀφορισμῷ τιμᾶται, κληρικοῖς οὖσιν, ἢ δημότοις τυχόν. Ἀλλὰ καὶ τούτῳ τοὺς Λατίνους μᾶλλον ἢ ἴδης εἰς ἔσχατον ἀφιγμένους παρανομίας, ὡς περ ἐπιτίτῃδες ὁμοσε γωροῦντας τοῖς θεοῖς κανόσιν· ἐν γὰρ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς τῆς τεσσαρακοστῆς, οὐ μόνον τυροῦ καὶ ὠῶν, ἀλλὰ γε καὶ κρεῶν ἄπτονται, οὐχὶ τοῦ δήμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μοναχῶν οἱ ἀσθενῶς δῆθεν τοῦ σώματος ἔχοντες.

Ζήτει καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου τῆς ἐν Λαοδικαῖᾳ συνόδου κανόνα μ', καὶ ἐν τῷ ζ' κεφ. τοῦ Π στοιχείου κανόνα πθ' νῆς ζ' συνόδου.

Ὁ δὲ τῆς ζ' συνόδου νβ' κανὼν, ἐν μὲν ταῖς ἁλλοῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἡμέραις, οἷα πενθεῖν προστεταγμένον, καὶ νηστεύειν καὶ κατανύσσεσθαι εἰς ἐξίλασμα τῶν οὐ καλῶς ἐκάστω βεβιωμένων, τὴν τῶν προηγιασμένων λειτουργίαν κελεύει τελεῖσθαι· ἐν δὲ γε τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς αὐτῆς, καὶ τῇ ἁγίᾳ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρᾳ, ἐπιπερ ἐν ταύταις νηστεύειν οὐκ ἔνομον, καὶ θυσίαν προσφέρειν, καὶ τελείαν γίνεσθαι λειτουργίαν· τιμῶμεν γὰρ τὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν, πανηγυρίζοντες ἐν αὐτῇ, ὡς ἀρχὴν καὶ κεφάλαιον τῆς ἡμῶν σωτηρίας. Ἔοικεν οὖν μίαν εἶναι τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστείαν. Εἰ γὰρ καὶ ἑτέρα τοῖς κανόσιν ἐπεγινώσκετο, ὥρισθη ἂν καὶ ἐν ἐκείνῃ, μὴ τελείαν ἱεροτελεσίαν, ἀλλὰ προηγιασμένην τελεῖσθαι.

Διὰ τί ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν τρίτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἡ θεία τελεῖται λειτουργία· ἔστι δὲ ὅτε καὶ πρὸς ἑσπέραν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἑορτῶν.

Ἀλλὰ γὰρ ζητητέον ἐνταῦθα, τίνας χάριν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἡμερῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, περὶ ποῦ τρίτην ὥραν ἀπὸ τῆς ἑως, νόμος τὴν θείαν τελεῖσθαι μυσταγωγίαν· τῶν δὲ περιφανῶν ἔστιν ὡς ἑορτῶν, καινότερον τρόπον οἰοῦντι πρεσβεύειν οἰόμενοι, τούτων τὴν τελετὴν εἰς τὴν ἑσπέραν ταμειυόμεθα, καὶ μετὰ τὰς ἑσπερίους εὐθὺς ἐπιτελοῦμεν ψῆδός. Τοῦτι γοῦν τὸ ἔθος κατ' ἑξάρτητον καὶ ἰδίᾳ τετήρηται τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, τῷ τε ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ καὶ σεβασμίῳ σαββάτῳ· πρὸς δὲ, τῇ περιφανεί τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἡμέρᾳ, καὶ γε τῇ λαμπρᾷ καὶ φερωνύμῳ τοῦ θεοῦ φωτός, εἶγε μὴ συνέλθοιεν ἡμέ-

A illicite jejulent. Imo quod adhuc magis canonibus repugnat, solutionem Sabbati in feriam quartam et Parasceven referunt, atque istorum dierum jejunium in Sabbatum, quasi sollicito studentes omnem legem sacram subvertere.

Canon vero 56 contrarium plane Armenorum errorem corrigens, in Sabbatis et Dominicis Quadragesimalibus a caseo et ovibus abstinere ipsos praecipit; quod quidem praecipuum in universa Dei Ecclesia obtinet. Nam sicuti ab omnibus sacrificiis animalibus temperamus, ita et fructus ipsorum in cibum minime adhibere debemus. Hoc etiam in feriis quartis et sextis per totum annum observare oportet. Qui secus fecerint, depositionis aut excommunicationis poenam sibi intentat, prout clerici fuerint, aut laici. Sed vel hinc videas Latinos ad summam insolentiam pervenisse, tanquam de industria sacris canonibus resistentes, scilicet in Sabbatis et diebus Dominicis per Quadragesimam, non solum caseum et ova, sed etiam carnes comedunt, neque plebei duntaxat hoc faciunt, sed monachi etiam minus bene valentes.

Quare et in cap. 1 litt. B. syn. Laodicensis canon. 42, et in cap. 7 litt. II concilii sexti canon. 89.

Rursus canon 52 synodi sextae, in caeteris quidem Quadragesimae diebus, scilicet luctui, jejuniis, ac compunctioni destinatis in expiationem uniuscujusque perperam commissorum, officium praesanctificationum celebrari jubet: attamen in Sabbatis et Dominicis Quadragesimae, et die sacro Annuntiationis, jejunare haud licet, licet tamen et sacrificium offerre, et perfectam liturgiam peragere. Celebramus enim Annuntiationis diem feriendo in ipso, tanquam principium ac caput salutis nostrae. Videtur igitur unicum esse ac simplex Quadragesimale isthuc jejunium. Nam si aliud in canonicis agnosceretur, constitutum esset et in illo non plenarium officium, sed praesanctificationum obire.

Quam ob causam ut plurimum tertia hora diei sacra liturgia peragatur: nonnunquam tamen, in maximis puta festis, tempore vespertino.

D Jam vero disquirendum est quae causa, cum in aliis anni diebus circa horam tertiam a solis ortu lex 237 vult sacrum officium celebrari, festorum quorundam ex usu moderno, quasi peculiari honore digna illa existimantes, officia in vespeream reservamus, et post hymnos vespertinos statim celebramus. Hic autem usus peculiariter ac specialiter observatur in sacra magna feria quinta, et in sacro et magno et venerando Sabbato, tum etiam illustri Nativitatis Christi die, etque etiam in sacro et celeberrimo divini luminis, nisi forte diebus coincident qui cum minime patiuntur istorum causa officia sibi eximia inter

mitti. Hisce etiam adde, si placet, et felicem Annuntiationis diem. Quippe consimilis est ratio atque ejus qui præcessit; quia nam hoc ipso Paracletus ad apostolos illustri modo adveniens, et triplex lumen perfectumque perfecte illis demonstrans, nosmet cognomini sacrosanctæ Trinitati hora perfectum ministerium tripersonali Deitati consecrare, per ipsos perspicue docuit. Quamvis enim officii sacri administratio ineffabilis Verbi dispensationem mysterio plenam ostendat: nihilo tamen minus gratiam habemus complacenti æterno ejus Patri, et cooperanti Spiritui vivificantis. Verum in dictis insignibus festis, ea mysteria in profundo abscondita, et conceptum sapientiæ divinæ superantia, subobscurè quidem, quasi sciographia quadam deteguntur et adumbrantur, ita ut ex ejusmodi, quantum licet, initiatione, nobis detur ad divinum amorem magis erigi et attolli. Quamprimum autem perfecta et summa lux in terris apparuit hominibus tanquam in vespere, sine nimirum sæculorum, diei legis, ut loqui licet, curriculum exitum vidit: Novi vero Testamenti splendor, polytheismi tenebras dissipare primum potuit, quas umbratilis lex multo ante tollere debuerat. Quapropter et Servator noster cum discipulis suis, qui tum quidem accipiebant, et postea ministrabant illud mysterium, communicans, non interdiu, sed in profundo vespere, magnæ puta feriæ quintæ; et ad sacra certamina perungens, atque pariter admonens ab errore recedere animo plane tranquillo, et firmis cogitationibus, minime quidem instar eculorum, quatenus oportuit opera fore meliora, quam secundum veterem legem: Hoc proculum, inquit, Novum miscet Testamentum iis qui pro illo contendunt et dimicant: subinuens adeo per poculum, nunquam fore ut ipsi perioulorum et tentationum ad errorem immunes consisterent, vel eum penitus debellarent, cujus instantes eo temporis tenebræ illustre signum erant. Id propter, quantum nobis scire licet, cum in aliis anni diebus hora tertia Eucharistia peragatur, in dictis tamen eximiis diebus, iisque solis, vespertinum tempus ex decreto Patrum observatur. Solebant enim Patres officium Eucharisticum identidem submutare, et per varietatem hanc mysteriorum incomprehensibilitatem perhumaniter nobis ostendere, atque ad unicam, ineffabilem, et supremam cognitionem etiam mirifice manuducere. Imo quidem, juxta Historiam, noctu Virgo Dominum peperit, quod etiam liquet ex illo evangelistæ, « Erant autem pastores, » etc. Noctu etiam Dominus a Joanne baptizatus est, ut Spiritus in forma columbæ ad illum accedens, et copioso lumine noctem illustrans, populumque percellens insolito spectaculo, ipsos Deo Servatori attendere moneret et obtestaretur. Præterea noctu Dominus de cœna mystica cum discipulis communicabat; noctu etiam Resur-

Α ρις, τῶν οἰκειῶν οὐκ ἀνεχομέναις διὰ ταύτας ἐκστῆναι πρὸς θεῶν· ταύταις, εἰ βούλει, προστίθει, καὶ τὴν εὐαγγῆ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέραν. Καὶ ἡ μὲν ἐκ τῶν εἰκότων τοῦ προτέρου αἰτία, ὅτι τοὶ ἐν τούτῳ τῆς ἡμέρας ὁ Παράκλητος ἐναργῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐπιφοιτήσας, καὶ τὸ τρίτον φῶς ἤδη καὶ τέλειον τελῶς τούτοις μυσταγωγῆσας, καὶ ἡμᾶς τῇ ἐπωνύμῳ τῆς θείας Τριάδος ὥρα, τὴν τελείαν καθιεροῦν ἱερουργίαν τῇ τρισυποστάτῳ Θεότητι, δι' αὐτῶν σαφῶς ἐδιδάξατο. Εἰ γὰρ καὶ τῆς θείας ἱερουργίας ἡ τελετὴ τὸ τῆς ἀβρόχτου οἰκονομίας ὑπογράφει τοῦ Λόγου μυστήριον, ἀλλ' οὐδὲν ἕττον τὴν χάριν ἴσμεν τῷ τε εὐδοκῆσαντι ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ συνεργῆσαντι ζωοποιῷ Πνεύματι. Ἐν γε μὴν ταῖς εἰρημέναις ἐπισήμοις ἡμέραις, ἕτερον ἄττα ἐν βάθει κεκαλυμμένα, καὶ ὑπὲρ ἔννοιαν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας μυστήρια, ἀμυδρῶς πῶς ἡμῖν παραγυμνοῦται σκιαγραφούμενα, ὡς ἂν καὶ ἐκ τῆς τούτων, καθόσον ἐφικτὸν, μυστικῶς, πρὸς τὸν θεῖον ἡμῖν ὑπάρξει πόθον ἐπὶ πλέον πτεροῦσθαι καὶ ἀνατείνεσθαι. Τοῦ γοῦν τελείου καὶ ἄκρου φωτός, ἐπὶ γῆς ὡς ἐν ἐσπέρᾳ τῷ τέλει τῶν αἰώνων τῷ κόσμῳ φανερός, τέλος μὲν ὁ δρόμος τῆς τοῦ νόμου, ὡς εἰπεῖν, ἡμέρας ἐλάμβανεν· ἡ δὲ τῆς Καινῆς Διαθήκης αὐγὴ τὸν τῆς πολυθέου σκότον κακίας καταλείπει ὑπάρχοντο, ὃν ὁ σκιώδης νόμος πολλοῦ γε ἄρα ἔδει περιελεῖν. Ταύτη τοὶ καὶ τοῦ μυστηρίου τούτου τοῖς συλληφομένοις ἤδη καὶ ὑπουργήσουσι μαθηταῖς κοινῶν ὁ Σωτήρ, οὐ μεθ' ἡμέραν, ἀλλ' ἐν ἐσπέρᾳ βαθείᾳ, τῆς μεγάλης πέμπτης φημί, καὶ πρὸς θεοῦς ἐπαλείφων ἀγῶνας, καὶ ὁμῶς παρακλῶν τῇ πλάνῃ χωρεῖν, ἀτρεμιζούση καθαρῶς τῇ ψυχῇ, καὶ τοῖς λογισμοῖς ἐστῶσιν, οὐχ ὅπως τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὡς ἐντεῦθεν μελλόντων ἔργων ἔσεσθαι κριττόνων ἢ κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, τοῦτο τὸ ποτηρίου ἢ Καινῆ, φησί, κίρνησι Διαθήκη, τοῖς ὑπερμάχοῦσι ταύτης καὶ προασπίζουσιν, ὑπεμφαίνων διὰ τοῦ ποτηρίου, μὴ ἂν ποτε τούτοις ὑπάρξει, κινδύων ἄνευ καὶ πειρασμῶν τῆς πλάνης περιγενέσθαι, καὶ εἰς τέλος ταύτην καταγωνίσασθαι, ἥς τὸ ἐνιστάμενον τῆνικαδὲ σκότος, σημεῖον περιφανὲς ἔν. Διὰ δὲ ταῦτα, ὅσα ἡμᾶς εἰδέναι καὶ τὸ εἰκὸς ἀπαιτεῖ, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἡμερῶν τοῦ χρόνου, ὥρα τρίτη τὰ τῆς θείας τελεῖται ἱερουργίας· κατὰ μὲν τοὶ τὰς δηλωθείσας ἐπέσημους καὶ μόνον, ἐσπέρα θεομοῖς Πατέρων τετήρηται· εἰώθασι γὰρ οἱ θεῖοι Πατέρες τὰ τῆς ἱερᾶς ὑπαλλάττειν μυσταγωγίας, καὶ διὰ τῆς ποικιλίας, ἔστιν ἂ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν μυστηρίων, φιλανθρώπως ἡμῖν ὑπεμφαίνειν, καὶ πρὸς τὴν ἐνστάειν καὶ ὑπέροσον ἐντεῦθεν γνῶσιν, οὐχ ἤκιστα θαυμασίως χειραγωγεῖν. Καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν (1) δὲ, νυκτὸς ἡ Παρθένος τὸν Κύριον τέτοκε· καὶ δῆλον ἐξ ὧ ὁ Εὐαγγελιστὴς φησιν, ὡς καὶ ποιμέναις ἦσαν, καὶ τὰ ἐξῆς· νυκτὸς δὲ ὁ Κύριος πρὸς τοῦ Ἰωάννου ἐβαπτίσαστο, ἵνα τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενον, σαφιλῆι τῷ φῶτι τὴν νύκτα περιαιγάσας, καὶ τὸν λαὸν ἐκπλήξας τῷ

(1) Καὶ κατὰ τὴν ἱστορίαν... ἐδέξατο. Monet editor Asthensis hæc in condicibus mss. quos inspiciere potuit deesse.

ἀσυνήθει τῆς θεάς, οἷα Θεῶ τῷ Σωτῆρι προσέχειν **A** rectio salutaris contigit; noctu denique Virgo à τούτοις διαμαρτύρηται· νυκτὸς δὲ δὲ τοῦ μυστικοῦ Gabriele miram illam salutationem retulit. δείπνου ὁ Κύριος κεκοινωνήκει· νυκτὸς δὲ καὶ ἡ σωτήριος Ἀνάστασις γεγένηται· νυκτὸς καὶ ἡ Παρθένος πρὸς τοῦ Γαβριὴλ τὸν ἀσπασμὸν τὸν ξένον ἐδέξατο.

Καὶ ὁ τῆς ἐν Λαιδικαίᾳ δὲ μὲν κατὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον ταύτην ἄρτον προσφέρειν, ἦτοι τελείαν ποιεῖν ἱεροτελεσίαν οὐκ οἶεται δεῖν, εἰ μὴ ἐν τοῖς ταύτης σάββασι καὶ κυριακαῖς.

Ὁ δὲ ναὶ μήτε ἐν ταῖς μνήμασι, μήτε ἐν τοῖς γε-
 υεθλοῖς τῶν ἁγίων μαρτυρῶν, καθ' ὅλην τὴν τεσσα-
 ρακοστήν, διὰ τελείας θυσίας ἐπιτάττει πανηγυρί-
 ζειν, εἰ μήπου συνέλθοιεν ἡμέρα σαββάτου ἢ κυρια-
 κῆς· καὶ εἰ τῶν μαρτύρων τὰς μνήμας ἀθέμιτον
 ἐν ἡμέραις νηστίμοις ἐπιτελεῖν, σχολῆ γε δὴ που
 τῶν ἄλλως ἀποικοιμένων, εἰ μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ **B**
 μόνῳ.

Ὁ δὲ νβ' οὐδὲ γάμου, οὐδὲ γενέθλια τελεῖν ἐν τῇ
 τεσσαρακοστῇ συγχωρεῖ.

Ὅπως ἀποδεκάτωσις τοῦ δλου χρόνου ἢ τεσα-
 ρακοστῆ λέγεται, καὶ διὰ πόλας αἰτίας τε-
 λεῖται ἑκατὸν ἐν αὐτῇ τελεῖται.

Ἄλλὰ γὰρ καλὸν ἂν εἶη καὶ τὰς τούτων αἰτίας,
 ὡς οἶόν τε, δῆλας θεῖναι τοῖς ἀγνοοῦσιν· ἄγνωμον
 γὰρ ἐκείνων εὐθνήσαι τοῖς βαθυτέρας ἐπιεμένοις
 γνώσεως, ἃ τοὺς πολλοὺς ῥαθυμίᾳ διαπέφυγε γνώ-
 μης.

Ἄπας ὁ παλαιὸς νόμος τοῖς ὁρατοῖς ἐκπαιδεύειν
 εἰώθει τὴν τῶν ἀοράτων κατάστασιν, καὶ τοῖς σωμα-
 τικοῖς τῶν πνευματικῶν πραγματεύεσθαι τὴν διόρ-
 θωσιν· πρὸς δὲ τοῖς ἄλλοις, καὶ τὰς τῶν ὑπαρχόντων
 δεκάτας τῷ Θεῷ καθιεροῦν ἐτησίως τοῖς παλαιοῖς **C**
 προσετέτακτο· τὰ δὲ τυπικῶς παρ' ἐκείνοις τελοῦ-
 μενα μυστικῶς ἡμῖν ἐκλαμβάνεται. Ἡ οὖν θεία τῶν
 ἀποστόλων λογὰς, μὴ καταλύειν, ἀλλ' ἀναπληροῦν
 κἀν τούτῳ τὸ ἐνδέον ἐργωκότερος τοῦ νόμου, οὐ τῶν
 ἐπικαίρων πραγμάτων, ἀλλὰ τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς
 ἡμῶν ἐκίστης τοῦ ἐνιαυτοῦ περιτροπῆς, τὰς δεκά-
 τας καθιεροῦν τῷ Θεῷ θεοσεβίαις, ὡς ἂν διὰ τῆς
 ἐν αὐταῖς σπουδῆς καὶ θερμότηρας μετανοίας, τὰ
 παρ' ὄλον τὸν ἐνικυτὸν τῆς ψυχῆς ἄρρωσθήματα,
 σὺν Θεῷ βοηθῷ, δυναθελίμεν ἐξιάσασθαι· τὸ δέκα-
 τον δὲ τοῦ ἐνταυτοῦ, τὰς τῶν νηστειῶν ταύτας ἡμέ-
 ρας εἶναι φαμεν. Αἱ γὰρ ἐπεὶ τούτων ἑβδομάδες,
 χωρὶς τῶν σαββάτων καὶ κυριακῶν, ἡμέραι γίνονται
 κέντε πρὸς ταῖς τριάκοντα· προσθεμένου δὲ καὶ
 τοῦ μεγάλου σαββάτου, καὶ τοῦ ἡμισσοῦ τῆς λαμπρᾶς **D**
 καὶ φωτεινοῦς νυκτὸς, ἡμέραι γίνονται λς' καὶ ἡμί-
 σια, τὸ ἰ' ἀκριβῶς οὔσαι τῶν εἴς' τοῦ ἐνιαυτοῦ
 ἡμερῶν. Τῶν γὰρ τριακοσίων τὸ δέκατον, τὰ τρι-
 κοντα, καὶ τῶν ξ' τὰς ς', καὶ τῶν ε' τὸ ἡμισυ, Ἄλλὰ
 καὶ ἕτερόν τι μυστικὸν ἐμφάνει θεώρημα ὁ τριακο-
 στὸς ἕκτος οὗτος ἀριθμὸς· τρίγωνον γὰρ ὄντα φατ' ἰν
 οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολιάκοτες, καὶ εἰς σχῆμα τετραγῶ-
 νου καὶ κύκλου μεταβάλλειν. Ὁ γὰρ μόνος τέλειος
 ἐν μονάσιν ἕκτος ἀριθμὸς, πρὸς αὐτὸν αὐτὸς πολυ-
 πλασιαζόμενος, τοῦτον τοιοῦτον ἀπογεννᾷ. Διὰ μὲν
 οὖν τοῦ τριγώνου, ἢ τρισυπόστατος θεαρχία δηλοῦ-
 ται, διὰ δὲ τοῦ τετραγώνου, ἢ πρὸς αὐτὴν ὀρθή πί-
 σις καὶ πάγιος· ἑδραῖον γὰρ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως

¶¶¶ Atque Canon 49 concilii Laodiceni haud
 æquum existimat tempore quadragesimali aut panem
 offerri, aut perfectam liturgiam peragi, præter-
 quam in Sabbatis et Dominicis.

Canon etiam 51 neque in memoriis, neque
 natalitus sanctorum martyrum, per totam quadra-
 gesimam, perfectum sacrificium celebrari præ-
 cipit: nisi forte cum Sabbato aut die Dominica
 colucidant. Haudquaquam vero si licet in diebus
 jejunii vel martyrum memorias celebrare, eo
 minus e vita discedentium licet, nisi die Sabbati,
 eoque solo.

Proximus autem canon neque nuptias neque
 natalitia in Quadragesima celebrare permittit.

Quanam ratione Quadragesima decima pars totius
 anni appellatur, et quas ob causas ea peraguntur,
 quæ in ipsa observari solent.

Verumtamen haud injucundum fuerit et istarum
 rerum causas, his qui ignorant, quantum licet
 patefacere. Insoitum enim est ea invidere profun-
 diori scientias imbutos; quæ plerosque præ sua
 ignavia fugiunt.

Universa lex vetus visibilibus solita est rerum
 invisibilium naturam edocere, et corporeis spiri-
 tualium constitutionem præstare et exhibere. Inter
 alia decimas facultatum Deo consecrare quotannis
 priscis imperatum. Quæ vero ab illis typice peracta
 erant, a nobis mystice accipiuntur. Quocirca divi-
 num decus apostoli non dissolvere quidem, sed
 supplere hoc ipso volentes defectum legis,
 decreverunt non cujusvis tempestatis fructus, sed
 vitæ nostræ cujuslibet annui decursus decimas
 Deo consecrare; adeo ut per exercitacionem in
 istis et penitentiam acriorem, infirmitates animæ
 per totum annum, adjuvante Deo, sanare possimus.
 Decimam autem anni partem hæcæ jejunii dies
 conficere asserimus. Quippe septem horum septi-
 manæ, omissis Sabbatis et Dominicis, confunt
 dies 35, addito vero magno Sabbato, et dimidia
 parte insignis et splendidæ noctis, colliguntur dies
 36 cum semisse; qui exacte constituunt decimam
 partem 365 dierum unius anni. Nam decima pars
 300 est 30, atque 606, et 5 semissis. Quin imo et
 aliam mysticam notionem innuit numerus iste
 36. Triangularem enim numerum esse dicunt
 harum rerum periti, et transmutari in quadratum
 et in circulum. Nam senarius, qui solus inter
 numeros monadicos perfectus est, in sese ductus
 procreat dictum numerum 36. Quare per trian-
 gulum divina essentia sub tribus personis osten-
 ditur, per quadratum recta in Trinitatem fides
 et firma. Stabilis enim est et eodem modo semper
 consistens figura quadrata, paribus laterum angulis
 fulta. Circulus vero indicat virtutum inter se cir-
 cularem nexum. Quoniam enim hæc ad Deum

pertinent, recta scilicet circa Deitatem notio, et mandatorum observatio, monet te numerus ille etiam in fide sanctæ Trinitatis firmum et stabilem esse, et virtutum circulum haud obiter ponere: verum etiam utraque tanquam primitias totius anni Deo offerre, præsertim tempore jejunii Hostis igitur et adversarius qui salutem cœlitus concessam nobis invidet, videns nos pluris facientes virtutem, quam valde varias vitii species, et instrumenta ipsius quæ in nobis sunt, tanquam animæ pestem ejicere conantes, arma adversum nos sumit cum insolenti præparatione, et tanquam defectores reducere tentat, et quasi fugitivos persuadere cupit ut ipsi nos **239** submittamus, atque frena non excutiamus, neque pravis moribus abrenuntiemus, sed assuetie affectibus indulgeamus. Solet enim ut plurimum iniquus ille eos qui a passionibus liberari summo pere student, ferocius aggredi, et vehementiorem affectuum flammam accendere, seipsum contra eos totis viribus opponens, ut animæ fortitudinem tentationumvolentia vincat; quod et Deus fieri permittit, ut probi fiant manifesti, et fortissimos ipsa colluctatio ostendat, atque etiam humiles nos gerere discamus, neque in nobismet fiduciam ponere, malumque penitus aversemur, quando plane comperiam habeamus naturam ejus perniciosam et fallacem et impetuosam. Est autem insigne malignitatis iniqui exemplum etiam Pharao ille, qui olim Israeliam subditum tenuit; iste enim Israeliam suam diuturnam servitutem ægre tolerantem, et liberari cupientem, eo gravioribus laboribus afflixit, et lateribus parandis incurvum fecit imaginem præferre servitutis Satanicæ. Et iste pariter nos in terram et terrena inhiare cogit, et totum animum istis adjungere, cum omnibus una sensibus iam externis quam internis, et ad res insensibiles minime eum erigere. Pharao quidem tributariam sibi ac subjectam habuit Ægyptum, quæ interpretanti est tenebræ: ita et hic intellectualium princeps appellatur tenebrarum. Illi curæ erat filios masculos perdere, et huic etiam potiores cogitationes: quare et Rex noster Christus, ubi nos erudit ad bellum cum eo gerendum, et concertandi rationem bene disponit, jejuniis nos armat et oratione, et cordis compunctione. Nam istorum contraria accendere solent dæmonum rabiem non minus quam oleosa ignem; et sic ille nos jubet adversus hostes contendere, qui ipse est dux, et defensor protegens, et cum luctantibus una pugnant, ipse vincens, et Præmium tamen nobis donans. Quanta est judiciorum tuorum abyssus omnem admirationem nostram superans, Domine Creator! Sicut igitur milites diem præliando insumentes, circa vesperam dispersi cibum quærunt, parantes ex spoliis tumultuariam mensam ne vires eorum ponitus deficiant, quoniam postmodo alterum impetum in Barbaros facere cupiunt: nam boves genio sacrificare, et se saginare milites non decet,

Ἰστώς τὸ σχῆμα τοῦ τετραγώνου, ταῖς ἰσομέτροις γωνίαις τῶν πλευρῶν ἐρειδόμενον· ὁ δὲ κύκλος τῶν ἀρετῶν ἐμφαίνει τὴν πρὸς ἑαυτὰς κυκλικὴν περίοδον. Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα προσοικεῖσθαι τῷ Θεῷ, ἢ τε ὀρθῇ περὶ τὸ Θεῖον ὑπόληψις, καὶ ἡ τῶν ἐντολῶν τηρησις, διδάσκει σε ὁ ἀριθμὸς καὶ ἐν τῇ πίστει τῆς ἁγίας Τριάδος ἐδραῖον εἶναι καὶ ἀμετάθετον, καὶ τὸν κύκλον τῶν ἀρετῶν μὴ ἐν παρέργῳ τιθέναι, ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρω ἐν ἀπαρχῇ τοῦ ὅλου ἑναυτοῦ προσκομίζειν Θεῷ, ὡς ἐν τῇ τῆς νηστείας μάλιστα καιρῷ. Ὁ τοίνυν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἄνωθεν βασιλεύων ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, ὄρων ἡμᾶς περὶ πλείονος τὴν ἀρετὴν ποιούμενους, τῶν τῆς κακίας εἰδῶν ὄντων πλείονων, καὶ τὰ ἐν ἡμῖν αὐτοῦ σκευῆ ὡς λύμην ψυχῆς ἀντικρυς ἐκβάλλειν διεγερθέντας, τὰ ὅπλα καθ' ἡμῶν αἴρει μεθ' ὑπερηφάνου παρασκευῆς, καὶ οἷα φυγάδας ἐπαναγεῖν πειράται, καὶ ὡς δραπέτευόντων ἀντιλαμβάνεται, ὑπέκειν αὐτῷ κελύων καὶ μὴ ἀφηνιᾶν, μηδὲ ταῖς πονηραῖς ἀποτάττεσθαι συνηθείαις, ἀλλὰ τοῖς εἰωθόσιν ἐγκαλινδοῦσθαι πάθεισεν. Φιλεῖ γὰρ ὡς ἐπίπαν ὁ πονηρὸς, τοῖς ἐπιεγομένοις τῶν παθῶν ἐλευθερωθῆναι, μανικώτερον ἐπιτίθεσθαι, καὶ σφοδροτέρων τῶν παθῶν ὑπανάπτειν τὴν φλόγα, ἐχοτὸν τοῖς ὅλοις ἀντιτιθεῖς, ἵνα ψυχῆς ἀνδρίαν πειρασμῶν κρατήσῃ περισσοῖα, τοῦ Θεοῦ τοῦτο συγχωροῦντος, ὅπως οἱ δόκιμοι φανεροὶ γίνωνται, καὶ δείξῃ τοὺς ἀρίστους ἢ πάλῃ, καὶ ταπεινοφρονεῖν διδαχθῶμεν, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς μὴ θαρβῆναι, καὶ τὴν κακίαν τελῶς μισήσωμεν, ἐναργέστερον καταγόντες αὐτῆς τὸ φονικὸν ὄμοῦ καὶ ἀπατηλὸν καὶ ἐξάγιτον. Ἐναργῆς δὲ τῆς τοῦ πονηροῦ σκαλιότητος εἰκῶν, καὶ ὁ πάλαι τὸν Ἰσραὴλ ὑποχείριον ἐσχληκῶς Φαραῶ· τοῦτον γὰρ κάκεινος παραπλησίως τῇ χρονίῳ δυσχεράναντα δουλεία, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ποθοῦντα τοῖς χαλεπωτέροις τῶν ἔργων τηλικαῖτα μᾶλλον ἐξέθλιβε, καὶ τῇ πλινθουργίᾳ συγκεκωφότα, τὸ τῆς δουλείας εἰσάτην παρεσκευάζε σχῆμα δεικνύωναι. Ὡς δὲ καὶ οὗτος πρὸς τὴν γῆν ἡμᾶς καὶ τὰ γήινα συνωθεῖ κεχρημέναι, καὶ τούτοις ὅλον προσέχει τὸν νοῦν, σὺν πάσαις ὄμοῦ ταῖς ὀρωμέναις καὶ νοουμέναις αἰσθήσεσι, καὶ πρὸς τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν ὄλων μὴ ἀνανεύειν, ὀπόφορον ἐκεῖνος εἶχε τὴν Αἴγυπτον, ἥτις ἐρμηνεύεται σκότος· ἄρχων καὶ οὗτος τοῦ νοητοῦ προσηγόρευται σκότους, ἐκεῖνῳ διὰ σπουδῆς ἦν τῶν παιδῶν φθεῖρειν τὰ ἄβρῆνα, καὶ τούτῳ τοὺς ἐβρώμενους τῶν λογισμῶν. Ταύτη τοι καὶ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν Χριστὸς, τὸν πρὸς αὐτὸν πόλεμον ἡμᾶς ἐκκαιδεύων, καὶ τὴν ἀγωνίαν εὐ μάλα διατιθέμενος, νηστεία καθοπλίζει καὶ προσευχῇ, καὶ κατανόξει καρδίας (τὰ γὰρ ἐναντία τούτων ἐξάπτειν καθ' ἡμῶν τὴν τῶν δαιμόνων πέφυκε λύιταν, οὐχ ἤττον ἢ ὑὰ ἔλαιώδη τὸ πῦρ), καὶ οὕτω τοῖς πολεμοῖς ὁμοσε χωρεῖν ἐπιτρέπει, αὐτὸς στρατηγῶν, αὐτὸς ὑπερμαχῶν, προασπίζων, προπολεμῶν, τοὺς ἀντιπάλους αὐτὸς νικῶν, καὶ τὸ βραβεῖον ἡμῖν χαριζόμενος. Οὐκ σου τῶν κριμάτων ἡ ἄβυσσος! μειζόνων ἢ καθ' ἡμᾶς θαυμάσι πρᾶγμάτων, δημιουργὲ Κύριε. Καθάπερ οὖν οἱ στρατιῶται, διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ, μόλις πρὸς ἐσπέραν διακριθέντες τροφῆς μέμνηνται, σχέ-

διον ἐξ ἐώλων βρωμάτων ἀπρατιθέμενοι τράπεζαν, πρὸς τὸ μὴ παντάπασι τὰς αὐτῶν ἐξασθενῆσαι δυνάμεις, ἐπεὶ καὶ μέλλουσιν αὐθις τῆς ὑστεραίας ὁμοσε τοῖς βαρβαροῖς ἵνα (βουθυτεῖν γὰρ ἢ σφαγιάζειν τοῖς πολεμοῦσιν οὐκ ἔξεστιν, ὅπερ τοῖς ἐπ' ἀδείας πανηγυρίζουσιν Ἰδιον), οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ καινὸν ἡμῶν σφάγιον θύοντες σαββάτου καὶ κυριακῆς, ἡνίκα τοῦ τόνου τῆς πολλῆς ὑποκαλῶμεν ἀσκήσεως, ἐξ ἐκείνων τῶν προτεθειμένων καὶ προηγιασμένων μεριδίων, ὅσον ἀποζῆν πρὸς ἐσπέραν σιτούμεθα, νόμφ κενθούτων καὶ πολεμούτων ὁμοῦ· μᾶλλον γὰρ μὴ τῶν ἁγίων ἐκείνων μεταλαμβάνοντες σαρκῶν, νευρούμεθα, πρὸς τὸ τοῖς ἐχθροῖς αὐθις εἰς χεῖρας ἐβρώμενως ἵνα· πνευματικῇ γὰρ ὀπκίτη πνευματικῇ τροφῇ, σύστασις· διὰ δὲ τοῦτο μυστικώτερον πρὸς ἐσπέραν, τὴν τῶν προηγιασμένων τελεῖν ἐπιτετραμμένα λειτουργίαν.

Ὅπως οὐ τελεῖται μνημόσυνον τῶν ἀποικομένων ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ, εἰ μὴ τὸ σάββατον.

Πάλιν οἱ πρὸς μάχας ἔχοντες, περὶ τῆ ψυχῆ δεδοίτες, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς θέοντες, ὁσίας αὐτίκα τιμῶν εἶργονται, τοὺς ἔργον μαχαίρας γεγεννημένους, καὶ εἰ τῶν τιμιωτάτων ἢ φιλάτων αὐτοῖς ὄντες τυγχάνοιεν, τοῦ πάθους κρείττονος ὄντος, ἢ κατ' ἀνάρεσιν τῶν νεκρῶν, μὴ ἄρα τοῦ πολέμου πανταχῇ περιρρέοντος, καὶ τοῦ κινδύνου ἐπηρτημένου, τῇ περὶ τὸν κείμενον, ἀσχολίᾳ κειρίων βληθῶσι, καὶ τῷ νεκρῷ συγκατενεχθῶσι. Πρὸς τὴν νοητὴν οὖν καὶ ἡμᾶς τῶν νεκρούτων καθῶν παρατατομένου μάχην, αὐτὰ θάπτει ἀνάγκη πειρᾶσθαι, οὐ τῶν σώμασιν ἀπογινομένων ταῖς μνήμας προσέχειν τὸν νοῦν, ὡς τὸ τοῦ Κυρίου ἐπίταγμα· ἐκεῖνοι πεπαιγμένοι τοῦ πολεμεῖν, πρὸς τὴν ἀνάρεσιν τῶν ἐσφαγμένων, καὶ τὰς νενομισμένας ποιοῦνται ταφάς· καὶ ἡμεῖς τοῦ συντόνου μεθέμενοι τῆς νηστείας ἐν ταῖς ἰλαρωτέραις τῶν ἡμερῶν, τῶν ἐν ταῖς μνήμας τῶν ἀποικομένων μεμνήμεθα τελειῶν.

Ὅπως γάμοι καὶ ἄλλαι τινὲς τοιαῦται πανηγύρεις ἐν τῇ μ' οὐ τελουῦνται.

Τί δὲ γάμων μέλλει καὶ ὑμεναίων τοῖς δόρυ κινουοῦσιν, ἢ ἑορταῖς ἐφείται χαίρειν καὶ πανηγύρεσι; Πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ· οὐ δῆτα οὐδ' ἡμῖν ἐν τῇ πρὸς τοὺς δαίμονας πάλη, τοιοῦτου τινὸς μέλλειν ἀσφαλῆς καὶ καθήκον.

Περὶ τοῦ θαύματος τοῦ διὰ κολλύβων τοῦ ἁγίου Θεοδώρου.

Εἰ γὰρ μαρτύρων μνήμας ἐξῆν ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἰορτάζειν καιροῖς, παντὸς μᾶλλον ἔδει τοῦ καλῶν ἐν μάρτυσι λάμποντος Θεοδώρου τοῦ Τύρωνος, ἐν τῇ πρώτῃ τῶν νηστειῶν ἡμέρᾳ τελεῖν, καθ' ἣν τὸ μηδενὸς ἔλαττον εἰς θαύματος λόγον θαῦμα πεποίηκεν, ἐλέγξας τοῦ παραβάτου σὴν κεκρυμμένην σκαλιότητα, καὶ μὴ χρυσθῆναι τὸν λαὸν τοῖς ἠλογοισμένοις βρώμασιν ἐν ταῖς νηστείμοις ἡμέραις παρασκευάσας, ἀλλ' ἐπισκήψας τῷ τότε ἀρχιερεῖ, τοὺς μὲν κατ' ἀγορᾶν εἰς ὠνήν προκειμένους ἄρτους, χαίρειν ἔπν, σίτον δὲ ἔφειν, καὶ τούτῳ χρωμένους, τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην παραμυθεῖσθαι· ὁ καὶ πεποιηκότες, τὴν ἐπιβουλήν ἐφυλάξαντο, ἵνα μὴ τῆς ἀρετῆς ἢ κακία κατακαυθήσεται, καὶ τῆς εὐσεβείας ἢ δυσσεβείας

A quod solemne eis qui ex voluptate feriantur, ita et nos novum nostrum sacrificium mactantes Sab- bato et Dominica, quando laxamus paululum nervos severæ exercitationis, ex illis præmactatis et præsanctificatis patribus quantum parce victi- tantibus satis, circa vesperam sumimus, pro conditione lugentium atque simul pugnantium : seu potius sacras illas carnes accipientes corro- boramur ad validum impetum in hostes faciendum. Militi enim spirituali victus etiam spiritualis con- venit (puta tolerantia.) Quamobrem nobis mystice quidem tempore vespertino præsanctificatorum officium celebrare imperatur.

B Quod non celebranda sit defunctorum memoria in tempore Quadragesimali, nisi diebus Sabbatinis.

Rursus : Ii qui in acie versantur, animæ timen- tes in pro ipsa contententes, a justis illorum cele- brandis prohibentur qui ense verberati ceciderunt, quamvis ex optimis fuerint et charissimis ipso- rum amicis, ne videlicet in efferendo occupati, adhuc bello undique ingruente et imminente pe- riculo, propter cadaverum curam lethaliter ferian- tur, et cum jam defuncto una efferantur Pariter- que nosmet oportet, qui 240 aciem intelle- ctualem instruimus adverens mortiferos affe- ctus, moliri ut ipsos sepeliamus, non tantum attendentes memoriæ illorum qui a corpore reces- serunt, quam mandato Domini. Illi quidem ces- santes a bello, circa exsequias justaque interfe- ctorum satagunt ; et nos sane defuncti rigore jejunii in diebus maxime festivis officia memoriis sanctorum debita persolvimus.

Quod nuptiæ et aliæ istiusmodi solemnitates in Quadragesima minime celebrandæ sint.

Quid nuptias et epithalamia curare debent, qui arma gerunt? an illis permittitur festis ac ludis indulgere? Minime quidem : neque etiam nobis tu- tum aut decens in certamine cum dæmonibus, ista- rum rerum curam ullam habere.

De miraculo frumenti cocti per S. Theodorum.

Quippe si memorias celebrare in illis temporibus licuerit, maxime illam oportebat Theodori Tironis martyris percelebris primo die jejuniorum reco- lere, ubi nihil minus quam miraculum fecit redar- guens apostatæ celatamnequitiam, et populo per- suadens pollutis cibis in diebus jejunii neutiquam contaminari, atque adeo admonens venisocum, qui tum præfuit, ut panes qui in foro venum exponen- bantur, nullum tangerent frumentum autem equere, atque eo vescentes naturæ exigentiæ succurrere ; quod ipsi fecerunt adeoque periculum evaserunt, ne forte malitia adversus virtutem gloriaretur, et impietas pietatem superaret. Quoniam autem et jejunii austeritas, et festi hilaritas in Sabbatum

proxime sequens coincidebant, ex Patrum institutis mos iste merito obtinuit, eleemosynam festivitatis cohonestandi.

Quamobrem ante Quadragesimam memoriam celebramus omnium in fide defunctorum, et sanctorum Patrum.

Idcirco ante initium jejunii, Sabbatum post diem Cinerum, omnibus defunctis, atque Sabbatum proxime sequens, sanctis Patribus solemniter memorie consecrabantur, tanquam conclusio, ut loqui licet, istiusmodi festivitatum, cum nobis haud amplius vacet, jam ad certamina spiritualia prodeuntibus, ad ista attendere.

Quare rursus post Pentecosten, sanctorum omnium memoria celebratur.

Solemne est militibus post devictos Barbaros, tropæum erigere, et ferre opima imperatori, atque tum ad sepulturam mortuorum se accingere. Pariterque nobis curæ est, post spirituale bellum in jejunio, et resurrectionis victoriam tropæum in Pentecoste figere, et epinicia Christo, per quem vincimus, canere, atque ita defunctis debitum officium persolvere post completam Pentecosten, et post dies septem omnium sanctorum festivitatem celebrare, primitias quasi offerentes festorum et memoriarum insequentium. Verum in festis Dominicis defunctorum memorias facere, non est pium, neque decet martyrum obitus celebrare; nam quando epinicia regia personant, neque ritus vult lugere eos qui in bello ceciderunt, neque tropæis Dominicis servilem virtutem commiscere. **¶** Nam quæ sunt Domini (ejus scilicet qui præmia dispensat, et vincentes coronat), cum servilibus permisceri justissimum et æquissimum; servilia autem Dominicis adjungere, audax et insulsum, nisi forte nonnullorum sanctorum propter eximiam in certando virtutem.

Rursus et alio modo considerare licet ritum hunc Quadragesimalem; nimirum totos 48 dies jejunii agere illo tempore jubemur. Quadraginta quidem ad exemplum jejunii Christi, quo instructus, quoad naturam humanam, nostrum hostem subegit. Sequentes autem octo, ad imitationem salutarium ejus passionum. Atque hi quidem contemplationem animumque nostrum accendunt, et ad octavum et interminabilem diem erigunt, nos reddentes filios lucis, et amorem filiis convenientem cum pietate ferentes. Illi verono passionibus nostris superiores præstant, et corpore atque terrenis nos levant, et timorem originalem cientes accendunt, qui carnificis adinstar conscientiam nostram delictorum recordatione, et pœnarum taliter vitam trahentibus debitarum compungit. Quoniam vero Quadragesima quatuor decadibus constat, jam consideranda venit pars quarta, seu tetras, ut sese habet, tam in monadibus quam in decadibus. Sumitur quidem ut plurimum in sacro codice pro malo et pœna: et aliquando rerum di-

α περιγένηται· ἄλλ' ἐπειδὴ τῷ τῆς νηστείας σκυθρωπῷ, τὸ γεγανωμένον τῆς ἑορτῆς οὐ συνέβαινε, τῷ ἐπίοντι πρώτῳ σαββάτῳ τὴν εὐποιίαν πανηγύρει τιμῶν, ἄριστα θεσμοῖς Πατέρων ἐταμιεύθη.

Διὰ τί πρὸ τῆς τεσσαρακοστῆς μνήμην τελοῦμεν πάντων τῶν πίστει κεκοιμημένων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων.

Διὰ τοῦτο πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν νηστειῶν, τὸ τῆς ἀπόκρουστος σαββάτου, τοῖς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένοις, τὸ δὲ γε μετὰ τοῦτο, τοῖς ἁγίοις πᾶσι μνήμη δημοτελής ἀφωσιῶται· συμπέρασμα ὡς ἂν εἴποι τις τῶν ἐπὶ τούτοις τελετῶν, ὡς μὴ σχολῆ ἐχόντων ἡμῶν πρὸς ἀγῶνας ἤδη χωρούντων πνευματικῶς, τοιοῦτοις προσανέχων.

Διὰ τί δὲ πάλιν μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν, τῶν ἁγίων πάντων.

Β Προῦργου τοῖς στρατιώταις μετὰ τὴν τῶν βαρβάρων ἤτταν, τρόπαιον στήσαι, καὶ ἐξελεῖν ἀριστεία τῷ βασιλεῖ, εἶθ' οὕτως ἐπὶ τὰς τῶν ἀναιρεθέντων ἰένα ταφάς· καὶ ἡμῖν ἐπιμελῆς, μετὰ τὸν ἐν νηστείᾳ νοητὸν πόλεμον, καὶ τὴν νίκην τῆς Ἀνοσιώσεως, τρόπαιον τῇ Πεντηκοστῇ στήσαι, καὶ τῷ νικοποιῷ Χριστῷ ἔσαι τὰ ἐπινίκια, καὶ οὕτω τοῖς κειμένοις τὸ χρέος ἀφοσιῶν, μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ μεθ' ἡμέρας ἑπτὰ τῶν ἁγίων πάντων πανηγυρίῳ ἐπιτελεῖν, ἀπαρχὴν ὡσανεὶ ποιουμένους τῶν ἐφεξῆς ἑορτῶν τε καὶ μνημοσύνων. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ἑορταῖς δεσποτικαῖς ἀποιοχομένων μνημόσυνα ποιεῖν ὄσιον, ἢ μνήμας μαρτύρων ἐπιτελεῖν εὐπρεπές· βασιλικῶν γὰρ τελομένων ἐπινικίων, οὔτε τοὺς πεσόντας ἐν μάχῃ νόμος πενθεῖν, οὔτε δεσποτικοῖς τροπαίοις δουλικὰς ἀριστείας ἀναμιγνύναι· τοῖς μὲν γὰρ δουλικῶς ἀναμιγνύχθαι τὰ τοῦ Δεσπότη, τῶν ἑνομοτάτων τε καὶ δικαιοτάτων, ἀθλοθετοῦντός τε καὶ στεφανοῦντος νικήσαντας· τὰ δουλικὰ δὲ τοῖς δεσποτικοῖς ἐπεισάγειν, τολμηρὸν καὶ ἀνόητον, εἰ μήπου τινῶν ἁγίων, διὰ τὸ περιφανῆς τῆς ἀθλήσεως.

Δ Αὐθις γε μὴν καὶ καθ' ἕτερον τρόπον τὰ τῆς νηστείας ταύτης θεωρητέον. Ἡμέρας τὸ σύμπαν εἰπὶν τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ νηστείας ἄγειν ἐν τούτῳ τοῦ καιροῦ προστετάγμεθα· τὰς μὲν τεσσαράκοντα, καθ' ἰστορίαν τῆς τοῦ Κυρίου νηστείας, ἢ φραξάμενος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τὸν ἡμέτερον εἶλε πολέμιον· τὰς δ' ἐπομένας ταύταις ὀκτὼ, κατ' εὐλάβειαν τῶν σωτηρίων αὐτοῦ παθημάτων· ἄλλ' αἱ μὲν, τὸ θεωρητικὸν ἡμῶν ἀνάπτουσι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὀγδόην καὶ ἀκατάληπτον ἀναπεροῦσιν ἡμέραν, φωτὸς υἱοῦς καθιστάσαι, καὶ τὴν υἱοῦς πρέπουσαν ἀγάπην σὺν εὐλαβείᾳ πορρίζουσαι· αἱ δὲ, τῶν καθῶν ἡμᾶς περιεῖναι ποιοῦσαι, καὶ τοῦ σώματος, καὶ τῶν γηίνων κουφίζουσαι, καὶ ἀπανιστάσαι τὸν στοιχειωτικὸν ἐντιθεῖσαι φόβον, δημίῳ δίκην τὸ συνειδὸς ἡμῶν στίζοντα τῇ μνήμῃ τῶν ἐπτασιμένων, καὶ τῶν ἐκρητημένων τοῖς οὔτω βιοῦσι κολάσεων, κατὰ τὸ φάσκον λόγιον, τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἡ τεσσαρακοστὴ ἐκ δεκάδων σύγκειται πάντως τεσσάρων, αὐτὴν ἤδη τὴν τετράδα θεωρητέον, ὅπως εἴτε ἐν μονάσιν, εἴτε ἐν δεκάσιν εὐρί-

σκαται. Ἐπί κακώσεως μὲν ὡς ἐπίπαν καὶ τιμωρίας ἅ
λαμβάνεται παρὰ τῆ Γραφῆ· ἐνιαχοῦ δὲ καὶ θείων
ἐκβάσεις ὑπογράφει πραγμάτων· ἡμέρας καὶ γὰρ μ'
καὶ νύκτας ἴσας ὕοντος τοῦ Θεοῦ, ὁ μέγας τῆ γῆ
κλύδων ἐπῆει· πρὸς ὃ καὶ ἡμεῖς ἀφορῶνται παρά-
δειγμα, τῆ ἱσῶ τοῦ κατακλισμοῦ τῶν ἡμερῶν
ἀριθμῶ καταυσομένοι καὶ πενθοῦνται, τοῖς ὕδασι
τῶν δακρύων τὸ τῆς ἀμαρτίας διαγράφομεν ἄγος.
Τετρακόσια ἔτη τῆ Ἀβραάμ ὁ Θεὸς κεχρημάτισε,
τὸ ἴδιον αὐτοῦ γένος δουλωθῆναι πρὸς τῶν Αἰγυ-
πτίω, καὶ κακωθῆναι, καὶ μυρίαν αἰκίαν ὑπενεγ-
καῖν, ὃ δὴ καὶ εἰς ἔργον ἐκδέθηκεν. Ἐν ἡμέραις οὐ
πλείοσιν ἢ μ' ταῖς θεηλάτοις ἐκείναις πληλαῖς ὁ μέ-
γας Μωσῆς τὴν Αἴγυπτον μαστιξας, τῆς τοῦ Φαραῶ
δουλείας τὸν Ἰσραὴλ ἠλευθέρωσεν. Ἡ μυρία εὐεργ-
γετώθεῖσα κατὰ τὴν ἔρημον γενεὰ, καὶ διὰ μυρίων
ἐπιδειξαμένη τὸ ἀχάριστον, τῆ τεσσαρακοστῆ ἔτει,
διὰ τὸ ἀνηκεστον, αὐθότι πᾶσα κατέστρωται· ἄκρατα
γὰρ ἦν μεθύουσα τὸ τῆς Αἰγύπτου πολύθεον, εἰς κόρον
τοῦτου πιούσα, καὶ διὰ τέλους εἰς τὸν εὐεργέτην
Θεὸν ἐξυβρίζουσα.

Ἄλλ' οὐδ' ὁ μέγας ἐν τῆ Δευτερονομίᾳ Μωσῆς
ἀξιοὶ πλείους τῶν τεσσαράκοντα παῖειν τὸν πλημμε-
λήσαντα, προσθήκη γὰρ ὕβρεως τὴν προσθήκην τῆς
μάστιγος τῆ πάσχοντι ἐλογίζετο· ταύτη τοι καὶ τοῖς
Ἰουδαίοις ἤρесе, μιᾶς δεούσης ταύτας ἐπάγειν, ἵνα
μὴ τὸν τεσσαρακοστὸν ἐβελήσαντες πληροῦν ἀριθμὸν,
καὶ τῆ βύμη τῆς χειρὸς περιτοτέρας ἐπενεχθεῖσαι
πληγῆς, καὶ ἄκοντες τὸν τυπτόμενον ἀτιμάσωσι·
παρὸ καὶ ὁ μέγας Παῦλος πεντάκις τεσσαρακόντα
παρὰ μίαν εἰλήφει.

Ἐνίτετο δὲ ὁ νόμος, ὡς αἱ μάστιγες ἀμαρτανόν-
των ἄχρι τῆς ἀνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς
ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως τὸ ἐνεργὸν εἶχον, πε-
ραιτέρω δὲ οὐ πρόεβησαν, δωρησαμένου πᾶσι τοῖς
πιστευούσιν εἰς αὐτὸν διὰ τὸ βαπτίσματος ἐλευθε-
ριαν τῶν ἐπὶ τοῖς πεπλημμελημένοις κολάσεων. Τὸν
γὰρ καθ' ἡμᾶς τοῦτον αἰῶνα εἰς ε' διαίρουντες και-
ροὺς οἱ τοῦ Πνεύματος, α' μὲν εἶναι φασὶ καθ' ὃν ἐν
τῆ παραδείσῳ· διάγων ἦν Ἀδάμ. β', τὸν ἐπὶ Νῶε·
γ', ὃν μέγας Ἀβραάμ τῆ τῆς εὐσεβείας περιήγα-
γεν ἀγγλῆ· τὸν δ' σὺν τοῖς λοιποῖς προφήταις ὁ μέ-
γας ἐπλήρωσε Μωσῆς· ε' μὲν τοι καὶ τελευταῖον,
ἡνίκα ἡ τῶν ἀγαθῶν τελευταία φορὰ, ἡ τοῦ Σωτῆ-
ρος, φημί, ἀνανθρώπησις, ὡρεῖς παντὶ τῆ κόσμῳ
τὴν ἀνακαίνισιν· ἐφ' ἐκάστου γὰρ τούτων τῶν και-
ρῶν καὶ νόμος ὁ προσήκων ἐδίδοτο, τῆ μὲν Ἀδάμ ὁ
φυσικὸς, ὁ τῆς συνειδήσεως, ὃν ἤθετηκώς, εὐθύνας
εἰσπράχθη τῆς παραβάσεως· ὁ τῆς κρεωφαγίας καὶ
οἰνοποσίας τῆ Νῶε· τῆ Ἀβραάμ, ὁ τῆς περιτομῆς·
ὁ γραπτὸς νόμος ἐκ θείας ἐπιπροσόνης διὰ Μωσέως
πᾶσι τοῖς ἐξ ἐκείνου περὶ πλείστον ποιουμένοις τὸ
εὐσεβεῖν· Ὁ γε μὴν Σωτὴρ τελευταῖον, τὸ τῆς χάρι-
τος Εὐαγγελίου, καὶ τὴν ἀσπλήν χορηγίαν τοῦ Πνεύ-
ματος ἡμῖν ἐδωρήσατο· τὸν δὲ τελευταῖον τοῦτον
καιρὸν αἰνίττεται καὶ τὸ Πέμπτη δὲ γενεὰ ἀνέβησαν
οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου· ἐν τούτῳ γὰρ τῆς τε
τῶν δαιμόνων, καὶ τῆς τῶν παθῶν ἐλευθερωθέντες
δουλείας, τῆς διὰ τοῦ μεγάλου θύματος ἀπηλεύσαμεν σωτηρίας.

Τούτους, οἶμαι, τοὺς ε' καιροὺς ὑποσημαίνει καὶ ἡ

vinarum exitus ostendit. Nam Deo quidem per
quadraginta dies ac noctes deplente, diluvium
terram superabat. Quod exemplum et nosmet
respicientes pari numero dierum cum illis diluvii,
compuncti ac fundentes lacrymarum undas, pec-
cati execrationem ostendimus. Deus Abraamum
admonuit fore ut posteri ejus per quadringentos
annos Ægyptiis servirent, et misere tractarentur,
et infinita mala paterentur; quod etiam factum est
in diebus non pluribus quam 40, cum magnus
Moses plagis illis a Deo missis Ægyptum percu-
tiens. Israellem a servitute Pharaonis liberavit.
Infinita progenies in eremo abunde benedicta, et
infinitis modis ingratitude suam demonstrans,
anno quadagesimo propter pervicaciam ibi tota
deleta est. Maduit enim polytheismo Ægypti, ad
satiatatem illum imbibens, et tandem insolenter
sese contra Deum benefactorem offerens.

Sed nec magnus Moses in Deuteronomio delin-
quentem pluribus quam quadraginta plagis luere
vult; quia reputabat accessionem plagarum ignomi-
niam perpetuanti addere. Quare et Judæis placuit
hasce unica dempta inferre, ne numerum quadra-
genarium adimplere studentes, propter ipsum ma-
nus impetum pluribus illatis plagis, etiam inviti
vapulantem lacerarent. De quo et magnus Paulus,
Quinquies quadraginta una minus accepi, ait.

Innuit autem lex quod plagæ peccantium usque
ad incarnationem Christi et resurrectionem ipsius
e mortuis obtinebant, ulterius tamen non procede-
bant, concedente Christo omnibus in ipsum cre-
dentibus per baptismum debitarum peccatorum delictis
suis remissionem. Nam viris spirituales mundi
ætates in quinque distribuentes, primam esse asse-
runt, quam in paradiso egit Adam, secundam quæ
ad Noachum pertigit, tertiam quam magnus Abra-
hamus illustri pietate transegit, quartam Moses
ille magnus et prophetarum cæteri complebant;
quintam vero ac ultimam, quando ultima bonorum
accessio, incarnatio, inquam, 242 Salvatoris toti
mundo renovationem attulit. Cuilibet enim horum
temporum etiam lex conveniens data est; Adæ
quidem naturalis, sive conscientiæ, quam ille post-
habens crimen apostasiæ incurrit; lex carnis
comedendæ ac vinum potandi Noacho; Abrahamo,
illa Circumcisionis; lex autem scripta ex divina
providentia, per Mosem omnibus ex illa pietati
operam navantibus. Salvator demum noster
Evangelium gratiæ et copiosam Spiritus largitionem
concessit. Novissimum hoc tempus significat et
ascensus filiorum Israel generatione septima ex
Ægypto: in isto enim a servitute dæmonum et
vitiolorum liberati salute per magnum sacrificium
acquisita perfrui.

Tum etiam hæc septem tempora, quod puto,

subiunxit et parabola Domini, qui in vineam suam operarios conduxit. atque exiit, et mane circa horam tertiam, et etiam sexta, et nona, et undecima; qua quidem hora et Christus conduxit gentes ad opera spiritualium mandatorum vocatas. Ita etiam laborum præmium, primum posterioribus datur. Nam nos regenerationem primi obtinemus, apud quos mactatus est Christus, qui etiam resurgens a mortuis Spiritum sanctum in nostri renovationem insufflavit. Quoniam vero ætate mundi quinta carnem assumpsit Servator, resurrexit autem die octavo (quippe post septimam, sive Sabbatum, sequitur dies octava, quæ est Dominica): si ducas octo in quinque, habebis quadraginta, quem numerum delinquentium plagæ haud exsuperant; nam si excesserint, inquit, vapulans infamis redditur: turpis enim revera est et infamis qui jam amplius vapulat, dico autem post gratiam dicte remissionis. Nam tanquam infidelis castigatur, aut tanquam post remissionem in priora delicta prolapsus.

Quid autem dixeris de muliere quæ legi naturæ indulget, atque propter carnalem voluptatem in utero gestat, et postmodum in lucem fetum suum edit, an ad minus quam 40 dies a fidelium comunione atque sacris mysteriis excluditur? Minime sane; tot enim diebus et originali labe et priore voluptate illam purgari jubet lex Mosaicæ. Anne etiam magnus ille Moses istius numeri oblitus erat cum occasio ferebat? Minime quidem; nam per quadraginta dies carnem macerans, et nubis instar attenuans, liberum animum attulit ad suscipiendum manifestationes divinas, et multo quidem meliora lapideis illis tabulis, quas a Deo accipiens, non multo post præ fervido zelo confregit. Ideo iuc secundas leges rogans, iramque Dei a populo deprecans, totidem dies ac prius jejunabat. Pariterque nos tabulas peccati fraude in cordibus nostris concretas, dum legis præcepta rejicimus, rursus puras reddi, et legem Dei ipsis insculpi disciplinam per Quadragesimalem curamus, Neque isthoc multum a viri proposito abludere reor. Nam Moses iste vir summus ad tres annorum tessaractades vitam traxit, atque earum primam toleravit in Ægypto scientiæ acquirendæ gratia: altera ipsum vidit, de rerum naturis sub forma pastoris, multo cum sudore philosophantem, ultima autem populum infinitis cum laboribus rexit. **D** τον είχε περί τήν θεωρίαν τῶν ὄντων, ἐν σχήματι ποιμένος, πολλοῖς ἰθρῶσι φιλοσοφοῦντα. τῇ δὲ ἕξ τὴν τοῦ πλήθους ἡγεμονίαν μυρίοις διεχειρίζε πόνοις.

Quid vero admiratione dignius quam illud prophete Thisbite a Jezabel aufugientis? quid enim in hoc casu optimum et prophete maxime conveniens visum fuit? annon præsentissimum jejunii remedium? Sed nec æquum existimabat numerum illum præterire, quo in gravi ista contemplatione usus est: quia et nos oportet ambobus, quod dicitur, pedibus a Jezabel aufugere. Nam illa, quæ interpretando vis luctus est, peccatum significat, quod nobis

A παρὰ τοῦ μισθωσαμένου τοὺς ἐργάτας εἰς τὸν αὐτοῦ ἀμπελῶνα, ὃς ἐξῆλθεν ἅμα πρῶτῃ περὶ τρίτην ὥραν, καὶ ς', καὶ θ', καὶ ια', καθ' ἣ ἐμισθώσατο τὰ ἔθνη ὁ Χριστὸς κεκλημένα πρὸς ἐργασίαν τῶν πνευματικῶν ἐντολῶν, ὅτε καὶ τῶν ἔργων ὁ μισθὸς πρῶτον τοῖς ὑστέροις ἀποδίδεται. πρῶτοι γὰρ ἡμεῖς τὴν ἀναγέννησιν κομιζόμεθα, οἷς ἐτόθη Χριστὸς, καὶ ἀναστὰς τὸ ἅγιον εἰς ἀνακαίνισιν ἡμῶν ἐνεφύση Πνεῦμα. Ἐπεὶ τοίνυν ἐνηνθρόπησε μὲν τὸν πέμπτον καιρὸν ὁ Σωτὴρ, ἀνέστη δὲ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ (μετὰ γὰρ τὴν ἐβδόμη, ἦτοι τὸ σάββατον, ὀγδόῃ πάντως ἡ μετ' ἐκείνην Κυριακῇ), εἰ πεντάκις τὸν ἡ μετρήσεις, εὐρήσεις τὸν μ', ὃν οὐχ ὑπερβαίνουσιν αἱ μέσσιγες τῶν ἀμαρτανόντων. εἰ δ' ὑπερβήσονται, φησὶν, ἀσχημονήσει ὁ μαστιζόμενος, ἀσχήμων γὰρ ὄντως καὶ ἀτιμος ὁ μαστιζόμενος ἔτι, λέγω δὲ μετὰ τὴν χάριν τῆς εἰρημένης ἀφέσεως. ἢ γὰρ ὡς μὴ πιστεύσας μαστιζεται, ἢ ὡς μετὰ τὴν ἀφεσιν τοῖς προτέροις περιπεσῶν ἀμαρτήμασιν.

C Τί δ' ἂν εἴποις περὶ τῆς δουλευούσης νόμῳ φύσεως γυναικὸς, καὶ καθ' ἡδονὴν ἐπιθυμία σαρκὸς κυοῦσης, καὶ εἰς φῶς παραγούσης τὸ κῆμα; Ἄρ' εἰς ἐλάττους τῶν μ' ἡμερῶν, καὶ τῆς τῶν πιστῶν κοινωνίας καὶ ὧν ἀγιασμάτων ἐκβάλλεται; Οὐδὲ τὰ διὰ τοσοῦτων γὰρ ἡμερῶν καὶ τοῦ προγονικοῦ μίσματος, καὶ τῆς πρὶν ἡδονῆς ταύτην ἐκκαθαίρεσθαι ὁ τοῦ Μωσέως νόμος διακελεύεται. Ἄλλὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐν τῷ καλοῦντι τοῦ καιροῦ ὁ μέγας, οὗτος Μωσῆς ἐπιλέχεται; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. δι' ἡμερῶν γὰρ μ' νηστεία τὴν σάρκα ἐκτῆξας, καὶ ὡσπερ τι νέφος λεπτούνας, ἐλευθερίως τῷ νῦν παρῆσχε τὰς θείας ἐμφάσεις εἰσοδέσθαι. καὶ πολλῶν γε βέλτιον τῶν λιθίνων πλακῶν, ἅς θεόθεν λαβῶν, μετ' οὐ πολὺ θυμῷ δικαίῳ συνέτριψε. διὸ καὶ δευτέρας δευθεῖς νομοθεσίας, καὶ τὸν λαὸν τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ παραιτούμενος, οὐκ ἐλάττους τῶν προτέρων ἡμέρας νενήστευκεν. Ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς τὰς πεπονηκυίας τῆ τῆς ἀμαρτίας ἐπιβουλή τῆς καρδίας ἡμῶν πλάκα, τὰς ἐντολὰς ἀπωσαμένων τοῦ νόμου, ἀπειλικρινήμενας αἰθίς κτισθῆναι καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμου αὐταῖς ἐγχαραχθῆναι σπουδάζομεν διὰ τῆς τεσσαμακονθημέρου κακοπαθείας. Οὐδὲ τοῦτο οἶμαι τοῦ ἀνδρὸς πόρρω βάλλειν τῆς ὑποθέσεως. εἰς τρεῖς γὰρ ἐτῶν τεσσαρακοντάδας Μωσῆς οὗτος ὁ πάνυ βεδιωκῶς, τὴν μὲν περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ παθημάτων κακοπαθῶν διετέλεσεν. ἢ δὲ τοῦ-

Τῷ δὲ ἐκ θέσεως προφήτη, οὐ τί ἂν εἴποις θαυμασιώτερον, τὴν Ἰεζάβελ ἀποδιδράσκοντι, τί ἄλλο κρετίστον ἐν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ προφήτη μάλα κρὸς τρόπου νενόμισται; οὐ τὸ ἀνυσιμώτατον τῆς νηστείας φάρμακον; Ἄλλὰ τὸν ἀριθμὸν οὐκ ἐδικαίου τουτονὶ παριέναι, μεθ' ὧν καὶ τῆς μεγάλης ἐκείνης θεωρίας ἤξίωτο. ἀνθ' ὧν καὶ ἡμῖν τὴν Ἰεζάβελ ἐκ δυοῖν ποδοῖν, ὡς εἰπεῖν, ἀποδιδράσκειν προσήκεν. αὕτη γὰρ πένθους ἰσχὺς ἐρμηνευομένη, τὴν τὸ ἰσχυρὸν ἡμῖν

πίνθος προξενούσαν αίνιττεται ἀμαρτίαν, καὶ τῷ ψυχικῷ ἀπειλοῦσαν παραδώσειν θανάτῳ· οὕτω καὶ τῶν ἱστοριῶν ἔστιν ἃς ὁ πνευματικῶς ἀναπτύσσων οὐκ ἀμοιρήσει παιδείας, ἦθος ἀποχρώσεως ῥυθμίσει. Πολλὰ καὶ τῷ Σωτῆρι τοῦ ἀριθμοῦ τοῦδε ἐμέλησε· τὴν γὰρ τριτητὴν ἡμῶν γέννησιν, τὴν ἐκ σωματίων, φημί, τὴν ἐκ βαπτίσματος, τὴν ἐξ ἀναστάσεως, καὶ αὐτὸς οἰκονομῶν μείζονα μετιῶν, δι' ἡμερῶν ἐκάστην τεσσαράκοντα ὥφθη τετελεχώς. Μετὰ γοῦν τὸν ἀπόρρητον ἐν σαρκὶ τὸκον, ἡμέρας τεσσαρακοστῆ τῷ ἱερῷ προσηνέχεται, τὴν ἐμὴν ἀφοσιούμενος κάθαρσιν· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ταύτης εἶδετο, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· μετὰ γοῦν τὸ βάπτισμα μ' ἡμέρας νηστεία καθοπλισάμενος, τοῦ πολεμίου κατεστρατήγησεν· οὐ γὰρ ἡξίου νηστεύων ὑπερβάλλειν τὰ ἐσκαμμένα, καὶ τοῖς θεοῖς ἐκείνοις ἀνδράσι· πάλαι διηγουμένα, ἵνα μὴ τὸν ἄνθρωπον ὑποκρίνασθαι νομισθῆι. Διὰ τοσούτων δὲ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, εἰς τὸ ὑπερουράνιον ἄνευσιν ἱερὸν, καθαρὰν τὴν ἡμῶν φύσιν ἐν ἑαυτῷ παριστάς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἀλλὰ καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγαδεύαν, τὴν νοητὴν, φημί, κακοπάθειαν, ὡς κάλλιστα διαθέμενος, τετραετῆς ἐκεῖθεν τὸ κατὰ σάρκα ἐπένεισιν. Ὡς ἐν κεφαλῇ δὲ εἰπεῖν, συμβολικῶς τούτοις πᾶσιν ἂν τις ἀποχρώντως τεκμηριῶται, ὡς συμπάσης τῆς ὑπ' οὐρανῶν, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ζῶων τῶ ἀνθρώπων τὴν ἡγεμονίαν ὁ Θεὸς ἐγχειρίσας, οὐκ ἡξίου τὴν τοῖς ἀλόγοις βásiμον ταύτην μόνην οἴκησιν ἔχειν καὶ τὸν κατ' εἰκόνα ἐκείνου γεγόμενον· παρὸ καὶ ἰδίᾳ πηγυευσιν αὐτῷ πάντων ὑστατον ὡσαυτεῖ βασιλεία τὸν θεῖον παράδεισον, τρυφῆς ὄντως χωρίον, καὶ ψυχαῖς φιλοθέοις κατάλληλον ἐνδιατήμα· ἵνα ὁ ἄνθρωπος ἐν τούτῳ διαιτῶμενος, ἐκεῖθεν, οἷά τις θεός, τοῖς ὑπὸ χεῖρα τὰ προσήκοντα χρηματίζῃ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐκ δύο πολὺ τῇ φύσει διεσποχῶται, ἀλόγου καὶ λογικῆς οὐσίας συντίθεται, ἵνα λόγῳ κατακομῆται τὰ ἐπιγεια, ὡς γε δὴ ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι τὰ οὐράνια· ἀλλὰ τῆς μὲν δοθείσης ἐντολῆς πρὸς τὸ παρεωραμένον αὐτῷ μᾶλλον ἀντὶ τοῦ ποθεῖσθαι κατασυρεῖσθαι, τῆς δὲ κακίας ἐπιφυσίσης, καὶ ταύτῃ τὴν φύσιν ἀλλοιωθεῖς, εἰς φθορὰν τε καὶ τὸν κτηνώδη βίον ἀθλίως μεταπεσῶν, τὸ κοινὸν καὶ τοῖς ἀλόγοις ἡλλάξασθαι καταγάγιον· ὑπερόριος δὲ νῆς αὐτῷ δοθείσης ἀδράς ἐστὶς γεγόμενος, οὐ γὰρ ἦν θέμις τὸ τὴν φθορὰν μὴ προσέμενον χωρίον οἰκεῖν τὸν μετεκδύνα τὸ φαιδρὸν τῆς ἀφθαρσίας ἱμάτιον, πρὸς τὸν σύνθετον τουτονὶ καὶ ὁμοφυᾶ κόσμον εἰκότως ἀπειθεῖτο, ὅθεν δὴ καὶ προσέληπτο· ᾧ οἷς συγγενεῖ τῆς οἰκείας σκαθίστητος μεταδοῦς, ματαιότητος ὑποχείριον, καὶ φθορᾶς καὶ κακώσεως τόπον εἰργάσατο· τοιοῦτος δὲ πάλιν καὶ οὐτοσί καταστάς, δίκην ἐνδίκως ὡσπερ λαγχάνει πρῶτῳ τῷ τὴν φθορὰν αὐτῷ προξενήσαντι, φρονεῖσι, καὶ λύπαις, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, οἷδιν τισὶ τριβόλοις, σκύτους πικρότερον αὐτὸν αἰκίζόμενος· ὡς γὰρ πῦρ, καὶ σκῶληξ, καὶ ἰδός, εἰς φῶς προϊόντα, τοῖς γεννησαμένοις πρῶτοις ἐπιβουλεύει, οὕτω καὶ ἡ κακία τῷ κόσμῳ ἐπεισελευθεύσα, ἀνθρώπων πρῶτῳ διὰ τούτου λυβᾶται, τῷ ταύτης δημιουργῷ. Διὰ πάντων τούτων

A causa est validi gravisque mœroris, minaturque animam morti tradere. Occurrunt igitur 243 historiæ quas si quis spiritualiter explicet, non destituetur doctrina quæ ad vitam bene ordinandam sufficiat. Multum etiam placuit Salvatore hic numerus. Nam triplicem nostram generationem, corporalem, et baptismalem, et illam resurrectionis, ipse etiam præstantiori dispensatione sustinens, quamlibet, inquam, quadraginta diebus derfecisse visus est. Die enim post ineffabilem suam in carne natiuitatem quadragesima in templo offertur, nostram purificationem consecrans. Neque enim ipse ea opus habuit, qui tollit peccatum mundi. Post baptismum quadraginta dierum jejuniis armatus hostem debellavit. Noluit enim jejunando limites excedere, eave quæ sancti illi viri olim pegerunt, ne humanitatem tantum simulare videretur. Post totidem etiam dies a resurrectione ad cœlestem templum ascendit, naturam nostram in seipso coram Deo Patre puram sistens. Cæterum et fugam suam in Ægyptum, intellectualem nempe afflictionem, quam optime disponens, post quatuor annos inde quoad carnem reversus est. Atque ut summam dicam, typis hisce omnibus sufficienter ostendit, quod Deus, quando in manus tradidit homini totius sub cœlo regionis, et omnium in illa animantium regimen, noluit illum qui factus est juxta imaginem suam, duntaxit hac habitatione frui, quæ et brutis patet: quare et privatim ipsi struxit, novissim omnium, tanquam palatium, cœlestem paradysum, locum delitiis affluentem, et animis Deum amantibus conveniens hospitium, ut homo, qui ibi versatur, tanquam deus aliquis, subditis suis idonea dispenseret. Nam hanc ob causam ex duabus rebus valde inter se discrepantibus, irrationali atque rationali natura conflatur, ut ratione rite administrantur terrestria, sicuti potentiis angelicis cœlestia. At vero cum mandatum, quod illi datum est, in contemptum potius quam desiderium traxerat, atque malo accedente, hoc ipso mutatus erat quoad naturam, atque in corruptionem vitamque bestialem prolapsus, commune etiam brutis sortitus est hospitium. Exsulans quidem felici lare ipsi dudum concessio, (neque enim fas erat eum qui jam abjecerat splendidam mortalitatis vestem, locum istum habitare, qui corruptionem ac mortalitatem novit), in confusum huic et cognatum mundum merito trudebatur, unde etiam assumptus fuerat; cui, tanquam comparilis naturæ de sua infelicitate impertiens vanitati eum subiecit, atque mortalitatis et miseris locum reddidit. Hic autem istiusmodi factus merito paria rependit ei, qui primum ipsi corruptionem intulit, curis et ærumnis, et sollicitudine, tanquam sentibus, gravius quam flagello ipsum affligens. Nam ut ignis, et vermis, et virus in lucem emissa parentibus suis primum insidiantur, ita et malum intrans in mundum hominem primum auctorem per ipse lædit. Hunc igitur

mundum ex quatuor clementis compositum, qui undique nos premit, atque mortalitatem nobis affert historiarum consideratio arguens ex opere describ per quatuor dierum decades nosmet mala pati; subinnuens atque etiam adhortans, ut hunc vel inviti tanquam revera flagellum refugiamus, imo maxime ceu animæ [mortem, quæ iis supervenit qui semper in mundum inhiant, atque ad veram nostri patriam ascendere studeamus, paradisum, inquam, a septimo hoc et pereunte sæculo valde discrepantem, sed summe convenientem felicitati octavi sæculi, quæ [post hoc nos manet. Plantis enim miræ naturæ scatebat meliores fructus reddentibus, [quam priores, eosque pulchros visu, gestu autem pulchriores; non enim verbis exprimi potest formæ ac dulcedinis præstantia.

Hoc in loco Adam olim commorans, si mandatum perpetuo servasset, idoneus fuisset hæreditatem suscipere **244** regni ipsi apparati ante mundum conditum. Paradisus enim istius quasi prævium gymnasium fuit. At vero ille voluptatem corruptionis parentem mandato præferens, non solum regnum illum perdidit, sed et jussu Dei paradiso pulsus erat (corruptio enim corruptionem non hæreditat); et in mundum cognominem septimæ ætati relegatus est. Non tamen ita spe penitus excidit: reservatur enim in octavam istorum bonorum fruitio bis, qui piam ac sobriam vitam agunt. Quare et nostrum corpus concretum ex materiali hoc quaternione, cujus brutis desideriis ratio nostra demulsa, et nobis et omni creaturæ mortalitatis labem affricuit, ab elementis omnibus **C** psi unitis, per disciplinam duram completo decadis dierum numero perfecte purgari oportet, et hac ratione grave onus peccati excutiens iter ad celestia animæ quidem facile capessere. Nam quantum externus noster homo corrumpitur, eo et internus homo renovatur, juxta dictum apostolicum. Sicut contra Herodes (interpretanti quidem *coriæceus*) per quem affectus carnis repræsentatur, tetrarchia inflatus, concretionem, inquam, carnis nostræ, quam postea filiis suis filiis, cum non potuit rectum doctrinæ verbum nobis auferre, in infantibus tamen masculis, puta mentis primis et generosis ad virtutem motionibus parere non novit. Annon vero filius hujusce tetrarchæ quidvis facere studet, quam ut videatur convenire cum patre, tam quoad mores quam genus et nomen? Minime quidem: et ille sane veri verbi præconem, cum occasio fert, decollat.

συμβάλλων ὀφείλει; Οὐ μὲν οὖν ἡμέλει τὸν κήρυκα τοῦ **D** Cæterum et decas isthæc, cum nata sit ex tetradæ, est et ipsa tetras; nam cum sequentibus numeris composita decadem producit; et propterea puto et hanc in malam partem sumi, Decima igitur generatione universale diluvium ingruerat. decem etiam plagis Ægyptum afflixit Moses. Quapropter Dominus et nos naturam universam corruptione elementorum inveterascentem, in pri-

A ἡμῖν ἐπέμβαίνοντα τὸν ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγκείμενον τουτονί, καὶ τῆς φθορᾶς ἡμῖν κοινωνήσαντα κόσμον, ἢ θεωρία τῶν ἱστοριῶν ἐλέγχουσα, διὰ πρᾶξεως ὑπογράφει τῇ τετραπλῇ τῶν ἡμερῶν δεκάδι, κκκκπαθεῖν ἡμᾶς ὑψηγησαμένη τε καὶ νομοθετήσασα, ὡς ἂν τοῦτον καὶ ἄκοντες ὡς ἀτεχνῶς μάστιγα φεύγωμεν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἀντικρυς θάνατον, τοῖς πρὸς αὐτὸν αἰεὶ κεχρησμένοι· πρὸς δὲ τὴν ἀληθινὴν ἡμῶν σπεύδωμεν ἐπανιέναι πατρίδα, φημί δὲ τὸν παράδεισον, τοῦ μὲν ἐβδόμου τοῦδε καὶ φθαρτοῦ αἰῶνος· πολὺ τῇ φύσει διεστηκότα, προσήκοντα δὲ κατ' ἄκρας τῇ μετὰ τοῦτον ἡμᾶς ἐκδεξαμένη τοῦ ὀγδόου μακαριότητι· φυτοῖς γὰρ ἐντεθῆλει θαυμαστῆς φύσεως καρπὸν βελτίω προίσχυμένοις, ἥπερ τὰ πρότερα, καλὸν μὲν ἰδεῖν, καλλίω δὲ χρῆσασθαι· ἀρῆρητον **B** γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς ὥρας καὶ ἡδονῆς περιῆν.

Ἐνταῦθα πάλα, καθάπερ ἔφην, ὁ Ἀδάμ ἐπιχωριάζων, ἐπίδοξος ἦν, εἰ τὴν ἐντολὴν διὰ τέλους τηρήσει, καὶ τὴν κληρονομίαν ἐκδέξασθαι τῆς ἐτοιμασθεῖσης αὐτῷ βασιλείας πρὸ καταβολῆς κόσμου· ταύτης γὰρ οἶοναί γυμνάσιον ὁ παράδεισος· τὴν πρόξενον δὲ τῆς φθορᾶς ἡδονὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ποιησάμενος, οὐχ ὅπως ἐκείνης διήμαρτεν, ἀλλὰ καὶ τούτου θεῖα ψήφῳ ἐκτέλλεται· ἡ γὰρ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν οὐ κληρονομεῖ, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἐβδόμης ἐπάνωμιον ἐξωστράκιεται τουτονὶ κόσμον· ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἐλπίδος εἰς ἅπαν διεψεύσεται· εἰς γὰρ τὴν ὀγδόην ἢ ἐκείνων ἀπόλαυσιν τῶν ἀνθρώπων τετήρηται τοῖς θεοφιλῶς καὶ σωφρόνως βεβιωκόσι· διὸ δὲ καὶ τὸ συγκραθὲν ἡμέτερον σῶμα ἐκ τῆς ὑλικῆς ταυτησὶ τετρακτύος, οὗ ταῖς ἀλόγοις ὀρέξεσι τὸ τῆς ψυχῆς καταγογτευθὲν λογίζόμενον, ἡμῖν καὶ πάσῃ τῇ κτίσει τὴν τῆς φθορᾶς ἐμνήστευσε λώβην, ἐφ' ἐκάστου **C** χρῆ τῶν ἠνωμένων αὐτῷ στοιχείων, δι' ἀγωγῆς ἐπίπνονου τελείαν τὴν κάθαρσιν δεῖξασθαι, τῷ τελείῳ τῆς δεκάδος τῶν ἡμερῶν ἀριθμῷ· καὶ ταύτη τὸ βαρὺ φορτίον τῆς ἀμαρτίας ἀποσεισάμενον, ῥάβδιαν τῇ ψυχῇ τὴν πρὸς τὰ ἄνω παραχωρῆσαι πορείαν· καὶ γὰρ ὅσον ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος φθίρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνγκαινοῦται, τοῦ Ἀποστόλου φωνῆ, ὡς περ τοῦναντίον Ἡρώδης (ἐρμηγεύεται δὲ ὁ δερμάτινος), δι' οὗ τὸ τῆς σαρκὸς εἰκονίζεται φρόνημα, τῇ τετραρχίᾳ φυσώμενος, τῇ συμπήξει, φημί, τοῦ ἡμέτερου σαρκίου, ἦν ὑστερον τοῖς υἱεῖσι διείλε, μὴ οἶός τε ὦν, τὸν παρ' ἡμῖν ὀρθὸν τῶν δογμάτων λόγον εἶναι, τῶν γοῦν ἀρρένων βρεφῶν, τῶν πρώτων, φημί, τοῦ νόου καὶ γεννάειν πρὸς ἀρετὴν κινήματων, οὐ πέφυκε φεῖδασθαι· ὁ δὲ τούτου τετράρχης υἱὸς εἶδος τι νομίζει ποιεῖν, εἰ μὴ τοῖς τρόποις οὐχ ἔττον, ἢ τῷ γένει καὶ τῇ κλήσει τῷ πατρὶ ὀρθοῦ λόγου, εἰ καιροῦ λάβοιτο, καὶ οὗτος ἐκτέμνει.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ δεκάς αὕτη γέννημα τῆς τετραδὸς οὕσα, τετράς ἐστι καὶ αὐτὴ· συντιθεμένη γὰρ τοῖς κατόπιν αὐτῆς ἀριθμοῖς, τὴν δεκάδα γενεῆ καὶ παρὰ τοῦτο εἰς κάκωσιν οἶμαι καὶ ταύτην παραλμαδάνεσθαι· δεκάτη οὖν γενεῆ ὁ οἰκουμένικὸς ἐπεισέφηρσε κλύδων· δέκα δὲ πληγαῖς ὁ Μωϋσῆς τὴν Ἀἴγυπτον ἐβάσανισε. Τοιγαροῦν ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ ἡμᾶς, καὶ τὴν παλαιωθεῖσαν τῇ φθορᾷ τῶν στοι-

χειών σύμπασαν φύσιν, εἰς τὸ ἀρχαῖον βουλευθεῖς ἀναπλάσαι, καὶ τὴν ἀφθαρσίαν αὐτῆς φιλανθρωπῶς χαρίσασθαι, ἀφ' ἡμῶν, δι' ὧν ἡ φθορὰ πάλαι τῷ παντὶ ἐπεκώμασεν, ψήθη δεῖν τῆς ἰατρίας ἀπάρξασθαι, ἰσαριθμοῖς ὄργανοις πρὸς τοῦτο χρῆσάμενος. Τὰς γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπιβρώσας πρῶτον φυσικὰς τέσσαρας ἀρετὰς, ἐν καλῷ κῆσθαι νομίσας τὰ μεγάλα στοιχεῖα τῆς ἐν αὐτῷ καινῆς κτίσεως, τὰ τέσσαρα, φημί, Εὐαγγέλια, ἐξ ἀντιβρώτου τοῖς ἀψύχοις ἐν ἡμῖν τοῖς λογικοῖς ὑπιστήσατο, τέσσαρα ἄττα, καὶ ταυτὶ περιέχοντα, δόγματα, ἐντολάς, ἐπαγγελίας, καὶ ἀπειλάς· ὡς ἂν τοῖς πιστεύουσι μὲν τοῖς δόγμασι, καὶ περὶ πλείστου τὰς ἐντολάς ποιούμενοις, τὴν ἐν ἐπαγγελίαις κομίσασθαι τῆς υἰοθεσίας ὑπάρξῃ μακαριότητα, τῇ κτίσει δὲ σὺν αὐτοῖς, εἰς τὴν τῆς ἀφθαρσίας μεταστοιχειωθῆναι λαμπρότητα· τοῖς δὲ μὴ οὕτω ποιητέον εἶναι πεφροντικῶς μετὰ τὴν φρικτὴν ἐκείνην οἰκονομίαν, ἀλλὰ μέχρι παντὸς ἐπὶ τῆς κακίας μεμενηκόσι, πᾶσαν ἐλπίδα δευτέρας ἀναπλάσεως περιαιρεθῆναι, τῶν δὲ ἠπειλημένων κολάσεων αὐτίκα μάλα κληρονομεῖν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἡ νηστεία, κατὰ τὸν ἅγιον εἰπεῖν Κύριλλον, κάθαρσις πέφυκε τῶν πέντε αἰσθήσεων, δι' ὧν ἀστράπτειν, ἢ μολύνεσθαι τῇ ψυχῇ περιγίνεται, ἡ δὲ κάθαρσις αὕτη τὴν ἐν τῇ ὀγδόῃ ἐλπίζομένην ἐγγυᾶται μακαριότητα, πολυπλασιασθέντων τῶν πέντε πρὸς τὰ ὀκτώ, ὃ τεσσαρακοστὸς γεννᾶται ἀριθμὸς· διὰ δὲ ταῦτα πάντα, ὡς δέδεικται, τῇ τεσσαρακονθήμερῳ νηστεία τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀχρεϊούμενας τῇ λώδῃ τῆς ἀμαρτίας ἐγκαινίζει ἐν τούτῳ τοῦ καιροῦ προστετάγμεθα, καθ' ὃν καὶ εὐμπαρὸς ὁ κόσμος τῇ πρὸς τὰ κρείττω μεταβολῇ κατ' ἐνιαυτὸν ἐγκαινίζεται.

Νόμοι.

Ἄλλ' ἐπειδὴ περ ἡ νηστεία, κατὰ τὸν ἅγιον εἰπεῖν Κύριλλον, κάθαρσις πέφυκε τῶν πέντε αἰσθήσεων, δι' ὧν ἀστράπτειν, ἢ μολύνεσθαι τῇ ψυχῇ περιγίνεται, ἡ δὲ κάθαρσις αὕτη τὴν ἐν τῇ ὀγδόῃ ἐλπίζομένην ἐγγυᾶται μακαριότητα, πολυπλασιασθέντων τῶν πέντε πρὸς τὰ ὀκτώ, ὃ τεσσαρακοστὸς γεννᾶται ἀριθμὸς· διὰ δὲ ταῦτα πάντα, ὡς δέδεικται, τῇ τεσσαρακονθήμερῳ νηστεία τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀχρεϊούμενας τῇ λώδῃ τῆς ἀμαρτίας ἐγκαινίζει ἐν τούτῳ τοῦ καιροῦ προστετάγμεθα, καθ' ὃν καὶ εὐμπαρὸς ὁ κόσμος τῇ πρὸς τὰ κρείττω μεταβολῇ κατ' ἐνιαυτὸν ἐγκαινίζεται.

Ἐν ταῖς προλαβούσαις τοῦ Πάσχα τεσσαράκοντα ἡμέραις, πᾶσα ζήτησις τῶν ἐγκληματικῶν βασάνων σχολάζει.

ΚΕΦΑΛ. Σ'. Περὶ τῆς ἐν τῇ τετράδι νηστείας.

Ζήτε ἐν τῷ ιβ' κεφ. τοῦ Κ κανόνα ιε' τοῦ ἁγίου Πέτρου Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ τοῦ Ν στοιχείου κανόνα ζθ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Ὅτι τόκους λαμβάνειν ἀπειρήται παντὶ κληρικῷ, καὶ περὶ τόκων.

Ὁ μὲν τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τόκους εἰσπράττοντα τοὺς δανειζομένους, ἢ παύσασθαι, ἢ καθαίρεισθαι καλεῖται· ὡς ἐνὶ μάλιστα τοῦτο δέος, μὴ ποτε κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπαγγελαμένοι ζῆν, διπλὴν ὑπόσχωμεν δίκην, περιπετεῖς γενόμενοι καὶ οἷς ὁ παλαιὸς ἀπέληκε νόμος. Ὁ μὲν γάρ, Οὐκ ἐκτοκίεις, φησὶ, τὸ ἀργυρίον σου τῷ ἀδελφῷ σου· ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ ἐν τοῖς μεγίστοις τῶν κακῶν τίθεται, τόκον λαβεῖν καὶ κλεονασμόν. Ὀδύρεται δὲ καὶ ὁ Ἡσαίας, « δόλον ἐπι

stinum statum restituere voiens et immortalitatem rursus benigne largiri, æquum existimabat curationem inchoare a nobis, per quos olim in universum corruptio grassata est numeros paritus mediis in hanc rem utendo. Opportunum enim existimans primo quatuor virtutes naturales in nobis corroborare, magna puidem elimenta novæ nostræ creationis quatuor, inquam, Evangelia substituit, quæ stupidis nostris cogitationibus æquiponderarent. Isthæc igitur quatuor cum sint, eadem tamen complectuntur, doctrinas, præcepta, promissiones, et comminationes, ita ut illis qui doctrinæ fidem habent, et mandata maximi faciunt, felicitatem adoptionis, quam præferunt promissiones, indispisci detur, atque etiam creaturæ una cum ipsis in splendorem immortalitatis transmutari. Iis vero qui horum nihil præstare student, spem omnem secundæ reformationis præcidi, atque comminatas pœnas protinus subituros commonet.

Quoniam vero jejuniū, ut cum sancto Cyrillo loquar, purgatio est quinque sensum, quibus animam vel nitidam dari vel pollutam contingit: hæc autem purgatio istam quam in octava ætate expectamus beatitudinem spondet, certamque facit ex quinque ductis in octo, emergit numerus quadragenarius: propter ista omnia, ut ostensum est, quadraginta dierum jejuniū animas nostras labe peccati debilitatas, renovare monemur hoc ipso tempore, quando etiam mundus universus in melius quotannis restauratur.

Leges.

Septem dies ante Pascha, et totidem post illud, atque dies nativitatæ Christi, et SS. Theophaniorum, et 245 passionis, et apostolorum, et Dominici, sunt opere vacui, neque spectacula tum habentur, neque jus dicitur.

Per quadraginta dies Pascha immediate præcedentes quæstionum criminatum agitatio omnis cessat.

CAP. VI. De jejuniis feriarum quartæ.

Quære in cap. 37 litt. K canonem 15 S. Petri Alexandrini, et in 4 cap. litt. N canonem 69 sanctorum apostolorum.

CAP. VII. Quod interdictum sit clericis usuram accipere, et de usuris.

Canon 44 sanctorum apostolorum episcopum aut presbyterum aut diaconum, qui a debitore usuram exigit, aut cessare præcipit, aut deponi: tanquam plane metus esset, ne cum juxta Evangelium vivere profiteremur, duplas pœnas demus, incurrentes in ea quæ lege veteri prohibita sunt. Dicit enim illa; « Non mutuo dabis in usuram argentum tuum fratri tuo. » Ezechiel etiam inter maxima mala censet, usuram et augmentum accipere. Deinde plorat Isaias « dolum super dolo ac usuram super

usura videns. » Et Psalmista de civitate quæ multitudinem delictorum tenetur : « Neque usura, inquit nec dolus plateas ejus dereliquit. » Dominus autem ipse : « Qui mutuo a te accipere vult ne dimittas : mutuo date eis a quibus ne utiquam accipere speratis. » Nam « Qui miseretur pauperis, mutuo dat Deo. » Idem enim illud et donum est, quia citra spem ullam recuperationis : et creditum propter Domini munificentiam, qui pro eo copiosas ac multiplices retributiones facit.

Canon autem 17 synodi primæ, quemlibet clericorum, atque eorum qui in canone recensentur, deponi jubet, si insuper habeant oraculum illud sacrum, quod dicit : « Pecuniam suam non dedit in usuram, » et avaritiam ac turpe lucrum sectentur atque a debitoribus usuras centesimas exigant, aut hemiolias. Nam ex variis usurarum speciebus gravissimæ sunt centesimæ, sive duodecim pro centum nummis, quæ quidem jure civili nummulariis conceduntur. Vetere enim libra centum patium utebantur, sicuti nos illa hexagiorum 72. Ἡμιόλια autem suni semisses totius usuræ duodecim nummum, sive sex. Neutiquam vero, ut mos est, arithmeticorum quantitates numerorum inter se comparatorum indignantium, quibus numerus puta senarius quaternarii est, hemiolius, et hio istius hyphemiolius. Hosce tamen qui non aperte quidem ea faciunt, sed dolo malo eavent ne legis violatæ teneantur, scilicet pecuniam aliis mutuo dant, et paciscuntur lucrum æqualiter partiri, damni vero prorsus immunes esse ; hos, inquam, qui telia comminiscuntur, aut quodvis turpe lucrum quærunt, depositionis poenam incurrere æquum judicat, atque a clero abalienari. Benignius fuerit post admonitionem juxta canonem apostolicum supra laudatum illud fieri.

246 Eadem rupetit decimus canon synodi sextæ, atque clericos fœneratores aut cessare præcipit aut deponit.

Convenit cum isti et canon 4 concilii Laodiceni.

Quintus autem concilii Carthaginensis, Avaritiam malorum omnium esse matrem nemo, inquit, est qui nesciat. Hanc igitur modis omnibus tollere studendum est, atque turpis lucri causa Patrum definitiones ne utiquam transgredi ; vetat adeo clerico quavis de re usuram sumere. Datur enim in usuram non solum argentum, sed et frumentum et vinum et oleum, paciscente debitore se post statutum tempus aliquid ultra reddere. Nam circa ea, de quibus sancti Patres decreverunt, suffragia rursus dare, et deliberare minime decet : at potius absque contradictione ac disquisitione curiosa sequi. Quocirca si istud laicis quidem opprobrium atque culpam affricet, multo sane magis clericis.

Magnus autem Basilius in canone 14 : Clericus qui usuram accepit. si inquit, injustum lucrum in pauperes expendere destinaverit, et deinceps avaritiæ morbum devitare, ad sacerdotium admittendus est. Quoniam et alibi dicit. Agricola aristam

δόλω, καὶ τόκον ὀρῶν ἐπὶ τόκῳ · » καὶ ὁ Ψαλυφῶδης περὶ πόλεως ἐν πλήθει κακῶν εὐθουομένης φησὶν · « Οὐκ ἐξέλιπεν ἐκ τῶν πλατειῶν αὐτῆς τόκος καὶ δόλος. » Ὁ δὲ Κύριος. « Τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποστραφῆς · δανείζετε δὲ παρ' ὧν οὐκ ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν · » « Ὁ γὰρ ἐλεῶν πτωχόν, δανείζει Θεῷ » · τὸ γὰρ αὐτὸ καὶ δῶρον μὲν ἐστὶ διὰ τὴν ἀνελπιστίαν τῆς ἀπολήψεως, δάνεισμα δὲ διὰ τὸ τοῦ Δισπότου φιλότιμον, δαψιλεῖς ἀποτινύντος ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ πολλαπλασίους τὰς ἀμοιβάς.

Ὁ ιζ' τῆς α' συνόδου πάντα κληρικῶν, καὶ τῶν κανόνι ἐξεταζόμενον, καθαιρεῖσθαι κελεύει, περὶ ἐλαχίστου τιθέμενον, τὸ φάσκον ἱερὸν λόγιον, τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, καὶ τὴν πλεονεξίαν, καὶ τὸ αἰσχρὸν διώκοντα κέρδος, καὶ τόκους ἀπαιτοῦντα τοὺς δανειζομένους, ἢ ἑκατοστιαίους, ἢ ἡμιολίους. Πολυειδεῖς γὰρ ὄντες οἱ τόκοι, βαρύτεροι τῶν λοιπῶν οἱ ἑκατοστιαῖοι, ἦτοι τὰ β' ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν νομίσματα, ἄντα τοῖς τοκογλύφοις εἰσηράττει νόμος · οἱ γὰρ παλαιοὶ ταῖς ἑκατοντάσιν ἐργῶν τὸ, ὡσπερ ταῖς λίτραις ἡμεῖς τῶν οβ' ἐξαγίων. Ἡμιόλιοι δὲ εἰσιν οἱ ἡμίσεις τοῦ ὄλου τόκου τῶν δώδεκα νομισμάτων, ἦτοι τὰ ξ' · οὐ μὴν ὡς ἔθος τοῖς ἀριθμητικοῖς καλεῖν τὰς τῶν ἀριθμῶν ὑπὸ τὸ πρός τι ποσότητος ὅτι ὁ μὲν ξ' τυχόν, ἡμιολίος ἐστὶ τοῦ τετάρτου, οὗτος δὲ ἑκαίνου ὑφημιόλιος. Ἄλλὰ καὶ τοῖς μὴ ἀνέδην τοῦτο μειοῦσι, σοφιστομένοις δὲ τὰ τοῦ πράγματος, τῶν μὴ ἀλῶναι παρανομίας, οἵτινες καὶ ἑτέροις ἐγχειρίζοντες χρήματα, τὸ μὲν κέρδος ἐξίσης συμφωνοῦσι μερίζειν, τῆς δὲ ζημίας μὴ κοινωεῖν · τοῖς δὲ ταυτά τεχνάζουσιν, ἢ ἕτερον τι κέρδος ἐρινουῶσιν αἰσχρὸν, καθαιρέσεως δεῖν οἴεται δίκην λαγχάνειν, καὶ τοῦ κλήρου ἀλλοτριοῦν · φιλοπρωτότερον δ' ἂν εἴη τὸ μετὰ παραγγελίαν, κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἀποστολικὸν κανόνα.

Τὰ αὐτὰ γὰρ καὶ ὁ ι' τῆς ἑκτῆς λέξας συνοδοῦ, ἢ παύσασθαι, ἢ καθαιρεῖσθαι τῶν κληρικῶν τοὺς τοκογλύφους κελεύει.

Τούτοις ἔπεται καὶ ὁ τῆς ἐν Λαοδικεῖζ δ' κανών.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καραθγένῃ ε', τὴν ἀπλησίαν πάντων τῶν κακῶν εἶναι μητέρα, οὐδεὶς, φησὶν, ἀγνωστώταυτην οὖν περιαιρεῖον παντάπασι, καὶ μὴ κέρδους αἰσχροῦ χάριν τοὺς τῶν Πατέρων ὄρους παραβαίνειν, καὶ μὴ ἐξεῖναι κληρικῶν ἀφ' οἰουδήποτε πράγματος τόκον λαβεῖν. Δανείζει γὰρ τις οὐκ ἀργύριον μόνον, ἀλλὰ καὶ σίτον, καὶ οἶνον, καὶ ἔλαιον, συμφωνοῦντος τοῦ δανειστοῦ μετὰ τὸν ὀρισμένον καιρὸν τότε τι ἐπέκεινα δοῦναι. Περὶ γὰρ ὧν οἱ θεῖοι Πατέρες ἐθέσπισαν, οὐ δεῖ ψηφίζεσθαι καὶ βουλεύεσθαι, ἀλλ' ἔπεσθαι μηδὲν ἀντιέχοντα ἢ περιεργαζομένους · εἰ γοῦν τὸ τοιοῦτον λαϊκοῖς ὕνειδος φέρεται καὶ μέμψιν, πολλῶν δόξου κληρικοῖς.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, ἐν ιδ' κανόνι, Ὁ τόκος λαμβάνων κληρικὸς, φησὶ, ἐὰν καταδέχεται τὸ ἄδικον κέρδος πτωχοῖς ἀναλῶσαι, καὶ εἰσέπειτα τὸ τῆς φιλοχρηματίας φυλάξασθαι νόσημα, δεκτός ἐστὶν εἰς ἱερωσύνην · ἐπειδὴ καὶ ἑτέρωθί φησιν · Ὁ μὲν

γεωργός τὸν στάχυν λαβῶν, τὸ σπέρμα πάλιν ὑπὸ τὴν ῥίζαν οὐκ ἔρευνᾷ· ὁ δὲ δανειστής καὶ τοὺς καρποὺς ἔχει, καὶ οὐκ ἀφίσταται τῶν ἀρχαίων· ἄνευ γῆς φυτεύει, καὶ θερίζει ἄνευ σπορᾶς· διὰ τοῦτο χαλκοῦ καὶ χρυσοῦ, καὶ τῶν ἀγόνων παρὰ φύσιν γεννώντων, ἢ κατὰ φύσιν τίκταυσα γίνεται στείρα.

Νόμοι.

Εἰ καὶ πολλοῖς τῶν πρὸ ἡμῶν ἔδοξε δεκτέαν εἶναι τὴν τῶν τόκων ἔκτισιν, ἴσως διὰ τῆς τῶν δανειστῶν δυσκλήριαν τε καὶ ὀμότητα, ἀλλ' οὖν ὡς ἀναξίαν τῆς ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πολιτείας, ἀπευκταίαν εἶναι κεκρίκαμεν, ἅτε παρὰ τῆς θείας νομοθεσίας κεκωλυμένην. Διὸ κελεύει ἡ ἡμετέρα γαληνότης, μηδενὶ μηδαμῶς ἐξεῖναι, ἐν μηδεμιᾷ ὑποθέσει τόκον λαμβάνειν, ἵνα μὴ νόμον φυλάττειν οἰόμενοι, νόμον θεοῦ παραβαίνωμεν· ἀλλὰ κἄν εἴ τις ὁσονδῆποτε λάβοι, εἰς τὸ χρέος λογισθήσεται.

Ὁ δὲ παλαιὸς νόμος ῥητὴν ὀρίζει τοῖς τόκοις ποσότητα, τῇ ποιότητι μέντοι τῶν προσώπων διαλλάτουσαν. Τοὺς μὲν γὰρ δανείζοντας ἀπὸ ἰλλουστρίων καὶ ἀνωτέρω, ἄχρι τρίτης ἑκατοστῆς καὶ μόνον κελεύει λαμβάνειν· ἀργυροπράτας δὲ καὶ ἐμπόρους ἄχρι διμοίρου ἑκατοστῆς· τοὺς δὲ λοιποὺς πάντας ἄχρι ἡμίσεως ἑκατοστῆς. Εἰ δὲ πρὸς οἶκον εὐαγῆ τὸ δάνειον εἴη, ἄχρι τετάρτου ἑκατοστῆς. Ἐπὶ δὲ τῶν ναυτικῶν δανείων, ἐνθα ὁ δανειστής τὸν ἐν τῆς θαλάσσης ἀναδέχεται κίνδυνον, οὐ λαμβάνει ὁ δανείζων πλέον τοῦ νομίμου τόκου, ἢ γουν τῆς ἑκατοστῆς· εἰ γὰρ ἀναδέχεται ὁ δανείζων τὸν κατὰ θάλατταν κίνδυνον, δύνεται ληθεῖν καὶ ὑπὲρ τὸν ἔννομον τόκον. Ἐπὶ δὲ τῶν δανειζομένων καρπῶν, ἐφ' ὧν τὸ παλαιὸν ἐξῆν πλείονα τόκον ἐπερωτᾶν διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως, οὐκ ἐπιτρέπει σήμερον ἡ διάταξις πλείονα τόκον ἐπερωτᾶν, εἰ μὴ ἕως ἑκατοστῆς μόνον, μὴ βουλομένη μήτε διὰ παρακατασχέσεως ἐνεχύρων, μείζονα τόκον λαμβάνεσθαι, μήτε τοὺς δικαστάς ποτε καταδικάζειν πλείονα τόκον προφάσει τῆς τῶν τόκων συνηθείας· εἰ δὲ τις μείζονα τόκον λάβοι, εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸν καταλογίζεσθαι. Ἐκατοστιαῖος δὲ λέγεται τόκος, τὰ διδόμενα δώδεκα νομίσματα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὑπὲρ ἑκάστου χρόνου· ἢ δὲ παρ' ἡμῶν ὀκτώ, ἦτοι δίμοιρον.

Οἱ τόκοι ἄχρι τῆς ποσότητος τοῦ ἐκδανεισθέντος κεφαλαίου ἐκτεινέσθωσαν· εἰ δὲ συμβαίῃ ἐπέκεινα τοῦ μέτρου τῶν κεφαλαίων καταβληθῆναι, εἰς τὸ κεφάλαιον λογιζέσθωσαν.

Ὁ τόκον τόκου μεθοδεύων ἀτιμωῆται· οὐδεὶς γὰρ τόκον τόκου ἀπαιτεῖ, κἄν κατὰ μικρὸν καταβληθῆ.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Περὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου.

Ζῆτει ἐν τῷ λ' κεφαλαίῳ τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα κα' τῆς ζ' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς οὐ δεῖ καλλωπίζειν.

Ὁ ἴς' τῆς ζ' συνόδου κανὼν, Οἱ τὸν Χριστὸν, φησί, διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδυσάμενοι, τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν, πᾶσάν τε ἀγείαν μετέναι καὶ σωφροσύνην, καὶ μὴ τῇ τῆς ὕλης προσετηχότας ματαιότητι, τὸ σῶμα κο-

accipit, neque rursum semen subter radicem acquirit; fœnerator autem fructus percipit, neque principale remittit; adeoque sine solo plantat et sine semente metit. Propterea, cum æs et aurum, et cœtera quæ nihil producere solent, contra naturam pariunt, illa quæ naturaliter parit sterilis evadit.

Leges.

Etsi majorum nostrorum plerisque visum est admittendam esse usurarum pensionem, forte propter fœneratorum duritiem et crudelitatem, nos tamen ut Christianorum sanctiori conversatione plane indignam abominandam censuimus tanquam jure divino interdicam. Ideo nostra vetat tranquillitas, ne cuiquam penitus ulla in causa liceat usuras accipere, ut ne dum jus servare studemus, legem Dei violemus. Sed si quis tantillum acceperit, sorti imputabitur.

Lex autem vetus expresse statuit usurarum quantitatem, videlicet, juxta conditionem personarum aliam atque aliam. Quippe jubet eos qui a viris illustribus aut superioribus, solummodo trientem sumere, argentarios autem et negotiatores usque ad bessem centesimæ; cæteros autem omnes, ad semissem centesimæ. Sin religiosæ domui mutuum detur, usque ad quadrantem centesimæ. At vero in fœnore nautico, cum creditor periculum maris suscipit, potest accipere ultra legitimam usuram. Quando autem fructus mutuo dantur, pio quibus olim licuit majus fœnus stipulari propter proventus tempus incertum, non permittit hodieque constitutio graviolem usuram stipulari, quam aduasque centesimam tantum, neque etiam vult propter retenta pignora majus fœnus accipi, neque judices unquam majus decernere sub prætextu consuetudinis loci. Si quis autem uberiorem usuram capit, tantum principali detrahitur. Usura autem centesimalis vocatur, cum duodecim nummi pro centum quotannis redduntur. Ea vero quæ libra apud nos æstimatur, juxta proportionem nummos continet octo cum besse.

νομιζομένη λίτρα κατ' ἀναλογίαν νομίσματα ἔχει

Usuræ usque ad valorem principalis mutuo dati extendantur: sin tamen contingat ultra principalem summam expendi, ad principalem imputetur.

247 Qui usuram usuræ querit, infamis fit. Nemo enim usuræ usuram poscit, saltem si paulatim persolvatur.

CAP. VIII. De hymno trisagio.

Quære in 35 cap. litt. E canonem 81 synodi sextæ.

CAP. IX. Quod capillos capilis delicatius ornare haud liceat.

Canon autem 96 syn. sextæ, Qui Christum, inquit, per baptismum induerunt, ejus in carne vitæ agendæ rationem imitari professi sunt, et omnem omnino castitatem ac temperantiam exercere, neque terrenarum rerum vanitati adhæren-

tes corpus superfluo ac nimis curioso cultu ornare. Quid vero vanius quam plurimam curam capillis capitis ac barbæ impendere adornandis, et juxta artem disponendis, adeoque escam proponere animabus ad intemperantiam pronis, cum interim insuper habent interioris hominis per virtutes cultum? Dicit enim Apostolus, « Si vir comam alat, dedecus ipsi est. » Et Moses in Deuteronomio: « Non facietis cincinnos in capite vestro; neque corrumpetis formam barbæ vestræ. » Eos qui ista fecerint primum paterne increpari jubet: perseverantes tamen, excommunicari. Eisdem pœnas incurruunt etiam hi qui crines plicant, ut crispiflant, aut tingunt, aut aqua primum irrigantes in sole arefaciunt, ut flavedinem acquirant, vel student ut aurei evadant, vel densi, aut cincinnos spurios gestant, aut mentum rasum habent, aut maximam ejus partem testa ignita exurunt, semet nitidulos, ut sibi videntur, reddentes, quasi lanugo ipsis jam primum excreverit. Hoc enim hodie potissimum, tanquam morbus epidemius, apud Christianos increbuit.

CAP. X De sepulcrorum violatoribus.

Canon 66 magni Basilii effosorem busti, qui ruptis sepulcris expilat ea quæ cum mortuo consepulta fuere, in decennium sacra communione privat.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in canone 7, Sepulcrorum violatio, inquit, dividitur in remissibilem et irremissibilem. Si quis enim religione tactus, involatam reliquit corpus conditum, ne forte soli exponeret naturæ deformitas, lapidibus tamen quibusdam, qui circa bustum erant, utatur ad ædificium aliquod, hoc quidem haudquaquam laudabile est, sed tamen venia dignum usus fecit, quando materiei translatio conducit ad aliquid pulchrius, et utilius: atqui sollicitare cineres inhumatæ carnis, et commovere ossa, spe ornamentum aliquod in tumultum coniectum nanciscendi, pari supplicio plectitur atque simplex fornicatio, scilicet in annos novem. Sin vero corrigendus demonstrat conversionem laudabilem, fas est 248 correctionis moderatori contrahere tempus ex canonibus punitioni ejus præstitutum.

Leges.

Qui a sepulcris materiam quamvis auferunt, crimine sacrilegii teneantur.

Si quis a sepulcro abstulerit lapides aut columnas aut marmora, vel aliam materiem quamcunque, viginti libras auri fisco solvat.

Qui sepulcra effodiunt, et denudant mortuorum corpora, si quidem cum armis patnaverint, capite plectuntur: sin absque armis, ad metalla.

Qui in sepulcris mortuos indumentis spoliant, abscissis manibus luant.

Qui reliquias vel ossa transferunt, plebeii qui-

Α σμείν περιττώσ τε καὶ περιέργως· τί δ' ἂν γένοιτο περιττότερον, τοῦ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος περὶ πλείστου ποιῆσθαι κοσμεῖν, εὖ τε διατιθέναι, καὶ δέλεαρ καθῆναι ταῖς εὐολίσθοις πρὸς ἀκολασίαν ψυχαῖς, ἀφέντας τὸ διὰ πάσης ἀρετῆς τὸν ἔνδον κασμεῖν ἄνθρωπον; Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· « Ἄνθρωπος ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστὶ· » καὶ ὁ Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· « Οὐ ποιήσετε σισόην ἐν τῆς κύμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, οὐδὲ φθερεῖτε τὴν ὄψιν τοῦ πώγωνος ὑμῶν. » Τοὺς οὐκ τοιοῦτόν τι ποιούντας πατρικῶς πρότερον ἐπιτιμᾶσθαι κελεύει· ἐπιμένοντας δὲ, ἀφορίζεσθαι. Τούτοις ὑπόκεινται τοῖς ἐπιτιμίαις καὶ οἱ τὰς τρίχας κλώθοντες ὥστε οὐλας γενέσθαι, ἢ βάπτοντες, ἢ ὕδατι διαθρόχους ποιούντες, καὶ τῷ ἡλίῳ θέροντες, ἢ εἰς ξανθὰς μεταβάλλοιεν, ἢ χρυσιζούσας, ἢ δασείας ἐπιμελούμενοι γενέσθαι, ἢ νόθους πλοκάμους περιτιθέμενοι, ἢ τὸ γένειον ξηρῶντες. ἢ κεράμῳ πεπυρωμένῳ τὸ πλέον τοῦτου ἀποτεφοῦντες, ἢ τοῖς ὁδοῦσιν εὐφυῶς ἐστὶν ἂ περιαιρούντες, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν εὐσχημον ἀποκασιτάντες, ὡς δοκεῖν ἄρι φύνει αὐτοῖς τὸν Ἰουλον· τοῦτο γὰρ νῦν καὶ μάλιστα ὡσπερ τι νόσημα ἐπιδήμιον τοῖς Χριστιανύμοις ἐνέσκηψεν.

ΚΕΦΑΛΑ. Ι'. Περὶ τυμβωρύχων.

Ὁ ξς' τοῦ μεγάλου Βασιλείου κανὼν τὸν τυμβωρύχον, ὃς τοὺς τάφους ἀνοίγνυσι, καὶ συλᾷ τὰ τοῖς νεκροῖς συνθαπτόμενα, εἰς δέκα ἔτη τῆς ἱερᾶς κοινωνίας ἀποκλείεσθαι κελεύει.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος Νύσσης ἐν τῷ ζ' κανόνι, Ἡ τυμβωρυχία, φησὶ, διήρηται εἰς τὸ συγγνωστόν τε καὶ ἀσύγγνωστον. Εἰ μὲν γὰρ τις φειδόμενος τῆς ὀσίας, καὶ ἄσυχλον ἀφείδῃ τὸ κεκρυμμένον σῶμα, ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθις τισὶ τῶν τῷ τάφῳ προβεβλημένων συγχρήσεται εἰς ἔργου τινὸς κατασκευῆν, ἐπαινετὸν οὐδὲ τοῦτό ἐστι, πλην ἀλλὰ συγγνωστόν ἐποίησεν ἢ συνῆθεια, ὅταν εἴτε προτιμότερόν τι καὶ κοινωφελέστερον ἢ τῆς ὕλης μετάθεσις γένηται· τὸ δὲ ἀνρευνᾶσθαι τὴν κόνιν ἀπὸ τῆς γεωθείσης σαρκὸς, καὶ ἀνακιθεῖν τὰ ὀστά ἐλπίδι τοῦ κόσμον τινὰ τῶν συγκατορυχθέντων κερδᾶναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικάσθη, ὅ καὶ ἡ ψιλὴ πόρνεα, εἰς ἐννέα δηλαδὴ χρόνους· εἰ δὲ σπουδαῖαν ὁ θεραπευόμενος ἐπιδείξεισιν τὴν ἐπιστροφὴν, ἔξεισιν τῷ οἰκονομοῦντι τὴν αὐτοῦ θεραπείαν, συντεμῖν τὴν ἐκ τῶν κανόνων ὀρισθεῖσαν τῇ ἐπιτιμίᾳ προβεβλημένην.

Νόμοι.

Οἱ ἀπὸ τῶν τάφων ὕλας ἀφαιρούντες ὑποκίσθωσαν τῷ τῆς ἱεροσυλίας ἐγκλήματι.

Ἐάν τις ἀπὸ τάφου ἀφέλῃται λίθους, ἢ κίονας, ἢ μάρμαρα, ἢ ἄλλην οἰανδήποτε ὕλην, εἴκοσι λίτρας χρυσοῦ τῷ δημοσίῳ καταβαλλέτω.

Οἱ τυμβωρυχοῦντες, καὶ γυμνοῦντες τὰ τῶν θεωμάτων σώματα, εἰ μὲν μεθ' ὀπλων, κεφαλικῶς τιμωροῦνται· εἰ δὲ χωρὶς ὀπλων, μέχρι μετάλλου.

Οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐκδύοντες χειροκοπέτωσαν.

Οἱ λείψαδα ἢ ὀστά μετακινήσαντες, εὐτελεῖς μὲν

ὄντες, ἄκρωσ τιμωροῦνται· ἔντιμοι δὲ, περιορίζον-
ται, ἢ εἰς μέταλλα πέμπονται.

Οὐ δεῖ τὰ λείψανα τῶν τελευτώντων ψηλαφᾶσθαι
ἢ σκυλεύεσθαι· τὰ δὲ προσκαίρωσ ἀποτεθέντα μετα-
φέρειν ἔξεστι.

Μηδεὶς σῶμα ἀνθρώπινον χωρὶς κελεύσεωσ βασι-
λικῆσ εἰς ἕτερον τόπον μεταφερῆτω.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Ὅτι τυπτεῖν κληρικοῖσ οὐκ
ἔφεται.

Ὁ χζ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν, Ἐπίσκοπον,
φησὶν, ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοῦσ
ἀμαρτάνοντασ, ἢ ἀπίστουσ ἀδικήσαντασ, καὶ ταύτη
φοβεῖν ἐκείνουσ ἐθέλοντα καθαιρεῖσθαι προστάττο-
μεν· οὐδ' αὖτοῦ γὰρ ὁ Κύριουσ τοῦτο ἡμᾶσ ἐδίδαξε.
Γούνατιόν δὲ, αὐτοῦσ τυπτόμενοσ οὐκ ἀντέτυπε,
λοιδορούμενοσ οὐκ ἀντελοιδορεῖ, πάσχων οὐκ ἠπεί-
λει· ἐκέλευε δὲ καὶ τὴν ἀριστεράν ἐμπαρέχειν τῷ
μῆ φειδομένῳ τῆσ δεξιᾶσ. Ἐλέγχειν γὰρ τοῦσ ἀδι-
κοῦντασ ἄλλωσ ἔξεστι, καὶ τοῖσ ἀδικουμένοισ ἐπι-
κουρεῖν ὀπόση δύναμισ· καθὰ δὴ καὶ Παῦλον ἴσμεν
τὸν μέγαν. Τιμοθέῳ ἐντελλόμενον, τοῦσ ἀμαρτάνον-
τασ ὑπ' ὄψιν πάντων ἐλέγχειν, ἵνα καὶ τοῖσ λοιποῖσ
φόβοσ ἐγγένηται. Κληρικοῖσ δὲ οὐ νεμιτόν ἐαυτοῦσ
ἐκδικεῖν· σωφρονίζειν μέντοι μετρίωσ τοῦσ ἰδίουσ
αὐτῶν μαθητάσ ἀμαρτάνοντασ, καὶ μετὰ παραγγελ-
λίαν μὴ ἐπιστρέφοντασ συγκεχώρηται· ὅτι καὶ ὁ
Κύριουσ τοῦσ ἐν τῷ ἱερῷ ἐμπορευομένουσ, ὡσ εἰσ τὸ
θεῖον ἀμαρτάνοντασ, τῷ φραγγελίῳ τύπτων ἀπήλα-
σεν. Εἰ δὲ τίσ καὶ διδάσκαλοσ ὢν, θυμῷ εἴξασ, φονευ-
τηρίῳ τύψειν ὀργάνῳ, οὐκ ἀτιμώρητοσ ἔσται.

Ὁ δὲ θ' τῆσ λεγομένησ πρώτησ καὶ δευτέρασ συν-
όδοῦ, τὸν ἀποστολικὸν τοῦτον κανόνα δεξιῶν, ἐπιτιμᾶ
τοῖσ αὐτοῦσ πειρωμένοισ παραχαράττειν, καὶ οἰομέ-
νοσ τοῦσ αὐτοχειρίῳ τύπτοντασ μόνουσ αἰτιάσθαι,
οὐ μῆν καὶ τοῦσ ἐξ ἐπιτάγματοσ. Μάταιον γὰρ τοῦτο,
φησὶ, καὶ τῆσ διανοίασ τοῦ ἀποστολικοῦ κανόνοσ
ἀλλότριον, τὸν μὲν τριῖσ ἢ τετρακτίσ πληξάντα καθαι-
ρεῖσθαι, τὸν δὲ ἐξ ἐπιτάγματοσ εἰσ θάνατον στίζοντα
εἶναι ἄθῶνον· γρηὶ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερέα διδαχῆ
καὶ νοθεσίῳ, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐκκλησιαστικοῖσ ἐπιτι-
μίοισ τὸν ἀτακτοῦντα ποιδαγωγεῖν, ἀλλὰ μὴ μάστιγι
καὶ πληγαῖσ εἰσ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπιπηδῶν ἀσέ-
μνωσ, καὶ ἐνυβρίζειν σώματα. Εἰ δὲ τινεσ εἶεν παν-
τάπασιν ἀσωφρόνιστοι, τούτοσ διὰ τοῦ ἐγγωρίου
ἄρχοντοσ οὐδεὶσ ὁ κωλύων σωφρονίζειν, ὡσ καὶ ὁ τῆσ
ἐν Ἀντιοχείῳ ε' κανῶν διορίζεται, ὃν καὶ ζῆτε· ἐν
τῷ β' κεφ. τοῦ Σ στοιχείου.

Ὁ δὲ γ' τῆσ συνόδοῦ, ἧσ ἐξῆρχεν ὁ Φώτιουσ, ὑπὸ
ἀνάθεμα τίθησι τὸν ὄλωσ τύψαι ἢ φυλακῆ καθεῖρηται
τολμήσαντα τῶν ἐπισκόπων τινα, εἶτε χωρὶσ αἰτίας,
εἶτε καὶ αἰτίαν πλασάμονον. Εἰ δὲ πᾶν εἴη εὐπρόσ-
ωποσ ἢ αἰτία, οὐδὲ ὁ τὴν μεγίστην ἀρχὴν διέπων
ἐκδικεῖν ταύτην δύναται, ἀλλὰ δεῖ τῆ συνόδῳ ἀνατι-
θέναι, ἢ μόνῃ κρίνειν ἐφεῖται καὶ κολάζειν τῶν ἐπι-
σκόπων τοῦσ ἀμαρτάνοντασ.

dem extremum supplicium dant; ingenui vero exsu-
lant, vel mittuntur ad metalla.

Defunctorum reliquias exui spoliarive non licet,
quæ autem pro tempore depositæ fuere, reponi
debent.

Nemo absque imperatoris jussu corpus hominis
mortui in alienum locum transferat.

CAP. XI. Quod clericis verberare quempiam non
permittitur.

Canon 27 sanctorum apostolorum. Episcopum,
ait, aut presbyterum, aut diaconum qui verberat
fideles delinquentes, aut infideles male ipsis fa-
cientes, atque hoc modo ipsos deterrere vult,
deponi mandamus. Nullibi enim Dominus hoc nos
docuit; verum e contra ipse vapulans non rever-
berabat, et conviciis oneratus, non pariter con-
viciabatur; passus est, et non minitabatur; jussit
autem sinistram genam præbere ei qui minime
parcit dextere. Nam alias increpare licet malefa-
cientes, et hos qui injuriam patiuntur defendere,
quantum possumus. Sicut et magnum Paulum soi-
mus Timotheo præcipere, delinquentes in con-
spectu omnium reprehendere, ut metus etiam re-
liquos percellat. Clericis vero haud licet seipsos
vindicare. Suos quidem discipulos castigare con-
cessum est, cum delinquant, et post admonitio-
nem non convertuntur: quia etiam Dominus eos
qui in templo negotiabantur, tanquam in Deum
peccantes, flagello verberans abegit. Si quis ta-
men magister iræ impatiens instrumento lethi-
fero verberaverit, haud impune fecerit.

Canon etiam 9 synodi, quæ prima et secunda
nuncupatur, hunc apostolicum recensens can. re-
darguit eos qui ipsum conantur eludere, atque
præterdunt, eos tantum teneri, qui ex motu pro-
prio percutiunt, non autem qui ex jussu. Vanum
enim hoc, inquit, et a mente canonis apostolici
alienum, eum qui ter vel quater percutit, deponi,
eum autem qui ad mortem usque plectit ex præ-
cepto, etiam impune abire. Oportet enim sa-
cerdotem Dei doctrina et adhortatione, imo et
quandoque correctionibus ecclesiasticis eum qui se
inordinate gerit, moderari; haud tamen verberis
ac plagis in humana corpora indecore insul-
tare, eaque lacerare. Sin vero aliqui fuerint pen-
nitus incorrigibiles, eos per magistratum istius
loci nemo vetat castigari, sicuti etiam canon 5
concilii Antiocheni statuit, quem vide in cap. 12
litt. Σ.

Tertius autem canon concilii, cui præfuit Photius,
anathemati subjicit illum qui ausus fuerit vel ver-
berare 249 vel in custodia delinere episcopum
aliquem, sive citra causam hoc faciat, sive cau-
sam obtendat. Imo vero etsi causa valde proba-
bilis fuerit, haud tamen est penes summum magis-
tratum eam vindicare, sed oportet ad synodum
referre, quæ sola jure potest judicare et punire
episcopos delinquentes.

Leges.

Jus autem civile vetat episcopos manibus suis plectere, pœnam tamen non constituit; in genere autem de quovis verberante aut injuriam inferente decernit, concedens adversus ipsos injuriarum actionem, quæ transigitur et pecuniarie et criminaliter, imo etiam definit, quænam æstimari debet gravis injuria, quænam levis.

Is qui sacerdotem vel in ecclesia, vel in processione percutere attentat, relegetur.

Si læsum fuerit corpus liberum, res judicata erit ad sumptus curationis, et quæstus jacturam, non vero ad deformitatem. Corpus enim liberum non infame redditur. Qui vero corpus servile lædit, postulatur præter jam dicta etiam honestatis ejus diminutæ.

250 INITIUM LITTERÆ Γ.

CAP. I *De injuriis.*

Quære cap. 7 litt. B.

Canon dein 55 sanctorum apostolorum, atque etiam 56. Clericus, inquit, qui episcopum suum contumelia afficit, deponatur: « Præfecto enim populi tui non maledices. » Quæ vox est Mosis viri summi. Qui vero presbyterum vel diaconum contumelia afficit, excommunicetur. Nam injuria erga majorem, pœnam etiam majorem postulat, atque erga minores minorem. Quippe hic capitis locum obtinet in corpore Ecclesiæ, illi vero manuum et reliquorum subservientium membrorum.

Canon autem 57 ait: Et qui claudum, vel cæcum, vel cui vitiosus est incessus irrisit, communionem privetur, sive sit clericus sive laicus. Tales enim potius miseratione prosequi oportet manum adjutricem porrigentes, quam eos scommatis ac derisionis scopum facere.

Leges.

Atrox injuria vel ex persona, vel ex ipsa re, vel a loco definitur. Ex persona, cum magistratui vel patrono facta fuerit. Ex loco, cum in theatro cunctis videntibus. Ex re, quando vulnus inflictum fuerit, aut facies cæsa. Tales vel ad tempus relegantur, vel aliqua re interdicuntur, si spectabiles fuerint: sin vero liberi fuerint, sed ex plebe, fustibus verberantur; servi autem flagellis cæsi dominis suis traduntur.

Si quis, dum sacra mysteria, vel aliud quodvis sacrorum officiorum peragitur, in sanctam ecclesiam ingressus, episcopum, aut clericos, aliosve ecclesiæ ministros injuria aliqua affecerit, jubemus eum torqueri, et in exsilium relegari: atque si sacra mysteria et liturgias turbaverit, aut celebrari prohibuerit, capite plecti. Idem observetur etiam in processionibus, in quibus episcopi vel clerici reperiuntur; nemque si quis solum contumelia affecerit, tormentis et exsilio luet, sin vero processionem dissipaverit, capite punietur.

A

Nόμοι.

Ὁ δὲ νόμος ἀπαγορεύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις πληγῆν χερσὶν οἰκείαις οὐχ ὥρισε δὲ ποινὴν· γενικῶς δὲ περὶ παντὸς τύπτοντος ἢ ὑβρίζοντος διορίζεται, διδοὺς κατ' αὐτῶν τὴν περὶ ὑβρεως ἄγωγὴν, ἥτις καὶ χρηματικῶς κινεῖται καὶ ἐγκληματικῶς, καὶ διορίζεται ποία ἐστὶ τραχεῖα ὑβρις, ποία δ' εὐλαφρά.

Ὁ ἱερέα, εἴτε ἐν ἐκκλησίᾳ, εἴτε ἐν λιτῇ ἐπιχειρῶν τύπτειν, ἐξορίζεσθω.

Ἐὰν βλαβῇ σῶμα ἐλεύθερον, ἡ καταδίλη γίνεται εἰς τὴν δαπάνην τῆς ἰατρείας, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐργασίας, οὐ μὴν τῆς ἀμοιβῆς· σῶμα γὰρ ἐλεύθερον οὐ διατιμᾶται. Ὁ δὲ σῶμα δούλου βλάβας ἀπαιτεῖται πρὸς τοῖς ἐιρημένους καὶ τὴν ἐλάττωσιν τῆς διατιμῆσεως αὐτοῦ.

B

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Γ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ ὑβρεων.

Ζῆτει τὸ ζ' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ δὲ νε' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, εἶτι δὲ καὶ ὁ νς', Ὁ τὸν ἴδιον ἐπίσκοπον ὑβρίσας κληρικὸς καθαιρεῖσθω, φησί· « Ἀρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου, οὐκ εἰεὶς κακῶς· » Μωσείως τοῦτο τοῦ πᾶνου φωνή. Πρεσβύτερον δὲ ἢ διάκονον ὁ ὑβρίσας ἀφορίζεσθω· ἡ γὰρ πρὸς τὸν μείζονα ὑβρις, καὶ μείζονος ἀξία τῆς τιμωρίας, ἐλάττονος δὲ ἢ πρὸς τοὺς ἐλάττονας. Ὁ μὲν γὰρ κεφαλῆς ἐπέχει τόπον τῷ σώματι τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δὲ χειρῶν καὶ τῶν διακονικῶν ἐτέρων μελῶν.

C

Ὁ δὲ νς', Καὶ ὁ χωλὸν, ἢ τυφλὸν, ἢ τὰς βίας κληρικὸν χλευάσας, ἀφορίζεσθω, φησὶν, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε τῶν τοῦ λαοῦ. Τοὺς τοιοῦτους γὰρ ἐλεεῖν μᾶλλον δεόν χειρὰ βοηθὸν ἐπορεύοντας, ἢ χλεύης καὶ γέλωτος ποιεῖσθαι ὑπόθεσιν.

Nόμοι.

Ἢ τραχεῖα ὑβρις ἢ ἀπὸ τοῦ προσώπου, ἢ ἀπὸ τοῦ πράγματος, ἢ ἀπὸ τοῦ τόπου κανονίζεται. Ἀπὸ προσώπου, ὅταν ἄρχοντι ἢ πάτρωνι γένηται· ἀπὸ τόπου, ὅταν ἐν θεάτρῳ πάντων ὁρώντων· ἀπὸ τοῦ πράγματος, ὅταν καὶ τραῦμα γένηται, ἢ ὄψις πληγῆ. Οἱ τοιοῦτοι ἢ πρὸς καιρὸν ἐξορίζονται, ἢ τινος κωλύονται πράγματος ἔντιμοι ὄντες· εἰ δὲ ἐλεύθεροι μὲν εἶεν, εὐτελεῖς δὲ, ῥοπαλίζονται· εἰ δὲ δούλοι, φραγγελιζόμενοι, τῷ δεσπότη ἀποδίδονται.

D

Εἴ τις τῶν θείων μυστηρίων ἢ τῶν ἄλλων ἁγίων λειτουργιῶν ἐπιτελουμένων εἰς ἁγίαν εἰσελθὼν ἐκκλησίαν, τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ τοῖς κληρικοῖς, ἢ τοῖς ἄλλοις ὑπηρέταις τῆς ἐκκλησίας ὑβρεῶς τι ἐπαγάγοι, κελύομεν τοῦτον βασάνους ὑπομεῖναι, καὶ εἰς ἐξορίαν πεμφθῆναι· εἰ δὲ καὶ αὐτὰ τὰ θεία μυστήρια καὶ τὰς λειτουργίας ταράξῃ ἢ ἐπιτελεῖσθαι κωλύσοι, κεφαλικῶς τιμωρεῖσθαι· τούτου αὐτοῦ καὶ ἐπιταῖς λιταῖς, ἐν αἷς ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ εὐρίσκονται, φυλαττομένου· ἴνα, εἰ μὲν ὑβριν τις μόνον ποιήσοι, βασάνους καὶ ἐξορίαν παραδοθῆ, εἰ δὲ καὶ τὴν λιτὴν διασκεδάσοι, κεφαλικὸν κίνδυνον ὑπομεῖναι.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ Ἵδροπαραστατῶν αἰρετικῶν. Α

Ζήτει ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ ἐν τῷ γ' κεφ. τοῦ Κ στοιχείου κανόνα λβ' τῆς ς' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ υἰοθεσίας.

Ζήτει ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ υἰοθετῶν ὀφείλει μαίζων εἶναι κατὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ υἰοθετουμένου χρόνους ἡ' · ἡ γὰρ θέσις μιμεῖται τὴν φύσιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ ὑπηρετῶν ἤτοι ὑποδιακόνων.

Ὁ κα' τῆς ἐν Λαοδικαῖᾳ συνόδου κανῶν, Οὐκ ἐξεσι, φησί, τοῖς ὑπηρέταις, ἐν τῷ οὕτω πως ὠνομασμένῳ διακονικῷ, τῶν ἱερῶν ἄπτεσθαι σκευῶν, πρὸς τὸ δι' αὐτῶν ἱεουργῆσαι δηλονότι τὰ εἰς θυσίαν προσφερόμενα, τὴν ἄρτον, φημί, καὶ τὸν οἶνον, ἐκ τῶν περιεχόντων ὑποδηλῶν τὰ περιεχόμενα · οὐ γὰρ ἐφέιται τοῦτοις τὰ τῶν διακόνων μετιέναι. Κένων δὲ τῶν ἱερῶν σκευῶν ἄπτεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἱεουργίαν ἐτοιμάζειν, καὶ μετὰ τοῦτο περιστέλλειν, καὶ ἐν καλῷ τοῦ νεῷ τιθέναι, τοῖς ὑποδιακόνους παντὸς μᾶλλον προσήκον · τοῦτο καὶ γὰρ αὐτοῖς ἡ διακονία.

Ὁ δὲ κε' οὐδὲ ἄρτον διδόναι, ἡ ποτήριον εὐλγαγεῖν ἐφέιγσι τὸν ὑπηρέτην, ἤτοι τὸν ὑποδιάκονον.

Ὁ δὲ μγ' οὕτε τοῦ λαοῦ ὑπερεύχεσθαι τοὺς ὑποδιακόνους κελεύει ἐν τῷ τῆς θείας λειτουργίας καιρῷ, οὕτε τὰ θεῖα μεταχειρίζειν μυστήρια, τοῦτο γὰρ ἔργον μόνοις τοῖς ἱερεῦσιν, ἀλλὰ ταῖς θύραις ἐφεστάναι τῶν ἁγίων ἐκκλησιῶν, καὶ μηδὲ πρὸς βραχὺ τούτων ἀφίστασθαι, ὥστε εἰσάγειν τε καὶ ἐξάγειν τοὺς κατηχουμένους, τοὺς ἐν μετανοίᾳ, καὶ τοὺς λοιπούς. Ἐν δὲ καὶ τοῦτο τῶν τῆς Ἐκκλησίας ταγματῶν, τὸ τῶν ὑπηρετῶν, φημί, τῶν καὶ θεραπευτῶν λεγομένων, καὶ ὑποδιακόνων, πᾶρὰ τοσοῦτον τοῦ λαϊκοῦ πληρώματος ὑψηλότερον, παρ' ὅσον τῶν τοῦ βήματος ταπεινότερον.

Ζήτει καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ιε' καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Σ στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Λαοδικαῖᾳ κβ' καὶ κγ'. Ζήτει καὶ τὸ λ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ ὑποδόλου.

Ἡ τοῦ σοφοῦ Λέοντος νεαρά, Πλεῖονα δεῖ εἶναι, φησί, τὴν προῖκα τοῦ ὑποδόλου · τοῦ δὲ ἀνδρὸς ἀτέκνου τελευτήσαντος, ἀν μὴ παρῆ σύμφωνον, ἀνακομιζέται ἡ γυνὴ τὴν τε προῖκα καὶ τὸ ὑπόδολον. καὶ πλέον οὐδέν. Εἰ δὲ τὴν γυναῖκα ὁ θάνατος διασπάσει, τῆς μὲν οἱ κληρονόμοι τὴν προῖκα λαμβανίτωσαν · ὁ δὲ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου μὴ ἀκοστερίσθω ὑπόδολου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Φ ΣΤΟΙΚΕΙΟΥ.**ΚΕΦΑΛ. Α'. Περὶ Φαλκιδίου.**

Φαλκιδίος ἐστὶ νόμος περιαιρῶν ἀπὸ τῶν λεγατρίων τὸ τρίτον μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας, καὶ περιποιῶν τῷ κληρονόμῳ · ἐπενοήθη δὲ προνοίᾳ τῶν παίδων, ἵνα οἱ φυσικοὶ κληρονόμοι πρότερον θεραπευθῶσιν. Ἐστὶ δὲ τοιοῦτος · Εἰ μὲν εἰς ὧν τυγχάνει τῷ πατρὶ παῖς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἄχρι καὶ τῶν τεσσάρων, ὑπεξαίρουμένων πρότερον τῶν χρεῶν, καὶ τῶν ἐν τῇ κηδεῖᾳ ἀναλωμάτων, καὶ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ διδομένων, εἰ δὲ καὶ τῶν τιμημάτων τῶν ἐλευθερω-

CAP. II. De Hydroparastitis hæreticis.

Quære in cap. 2 litt. A, et in cap. 8 litt. K. canonem 52 synodi sextæ.

CAP. III. De adoptione.

Vide in cap. 8 litt. B.

Qui adoptat adoptato major 18 annis esse debet. Nam adoptio naturam sequitur.

251 CAP. IV. De ministris sive hypodiatonibus.

Canon 21 synodi Laodicensæ. Non licet, inquit, ministris in loco, qui vocatur diaconicum, sacra vasa attingere, nempe ad ministrandum ea quæ in sacrificium offeruntur, panem, dico, et vinum, per continens quidem id quod continetur subinnuens. Non enim istis permittitur diaconorum munus obire. Vasa autem vacua tangere, et ad sacrum officium præparare, et postea deponere, et in loco templi commode collocare, hypodiatonibus maxime convenit. Hoc enim eorum ministerium est.

Canon vero 25 neque panem distribuere, neque poculum benedicere permittit ministrum sive hypodiatonem.

Atque 43 jubet hypodiatonos neque pro populo orare, quo tempore sacra mysteria peraguntur, neque sacra illa manibus suis contrectare, quod peculiare munus est sacerdotum; sed ad fores astare sacrarum ecclesiarum, et ne tantillum quidem illas relinquere, ut possint educere et introducere catechumenos pœnitentiam agentes, atque etiam reliquos. Hic autem ipse ex ordinibus ecclesiasticis, scilicet ministrorum et servorum, ut vocantur, seu hypodiatonorum tanto laicorum superior, quante gradibus ecclesiasticis inferior.

Quære et in nono capite litt. A can. syn. Sardicensis 15, et in 9 cad. litt. Σ can. 22 et 23 syn. Laodicensæ. Vide etiam cap. 30 litt. E.

CAP. V. De donatione ante nuptias.

Leonis Sapientis constitutio novella, Dotem, inquit, oportet majorem esse donatione. Si vir tamen sine liberis moriatur, et contractus non intercesserit, repetit mulier dotem et donationem ante nuptias, et nihil præter. At si mors corripiat mulierem, hæredes ipsius dotem recipient; sed vir suam donationem minime amittat.

252 INITIUM LITTERÆ Φ.**CAP. I. De lege Falcidia.**

Falcidia est lex quæ a legatis eximit tertiam partem patrimonii, eamque hæredi concedit. Lata autem est liberorum causa, ut naturalibus hæredibus primo prospiceretur. Sic autem lex se habet: Si pater vel unum vel duos vel tres et usque ad quatuor filios habuerit, subductis prius debitis, atque sumptibus in luctu factis, et iis quæ in pios usus erogantur, tum etiam pretio servorum libertate donandorum, accipient liberi tertiam partem

bonorum paternorum. Sin vero quinque fuerint liberi, aut ultra, atque insuper, possident dimidium facultatum, reliquum vero pariter largitur, ut ipsi tibat, vel uni vel pluribus filiorum suorum, aut extraneo cuilibet. Si tamen in profundum forte projicere velit pater, nemo ei criminari potest. Dicit autem lex : Legata, quæ in pios usus relinquuntur, ante legem Falcidiam obtinere volumus.

CAP. II. *De veneficis et magis.*

Quære cap. 1 litt. M.

CAP. II. *De stupro.*

Quære in cap. 15 litt. M canonem 18 et 60 magni Basilii; et cap. 13 litt. A; et cap. 8 et 30 lit. Γ.

CAP. IV. *De avaritia.*

Vide cap. 11 litt. II.

CAP. V. *De homicidio voluntario et involuntario.*

Canon 65 sanctorum apostolorum. Qui in pugna, inquit, et jurgio percussus aliquem interfecerit, quamvis unicum ictum intulerit, si clericus fuerit, deponatur, propter animi sui temeritatem; at si laicus, excommunicetur. Nam propterea etiam Dominus jubet oppressum non solum non obsistere, sed dexteram præbere ferienti; ideo quod sæpe pugna in cædem disinit.

Magnus autem Gregorius Nyssenus in can. 5, Crimen, inquit, homicidii in voluntarium et involuntarium distinguitur. Et homicidium quidem voluntarium est, quod ex deliberatione perpetratur; deinde et illud inter 253 voluntaria recensetur, quando quis in congressu et pugna verberans et verberatus, inferat arrepta opportunitate manu sua ictum lethalem. Nam qui animi impotens iræ suæ impetui locum dederit, jam nihil eorum in mentem inducit quæ malum præcidere poterant, dum viget passio; adeo ut homicidium ex congressu referatur inter deliberationis opera, et neutiquam inter fortuita.

Involuntaria autem homicidia indicia manifesta habent, cum quis, dum aliud prorsus intendit, fortuito aliquid eorum quæ curari non possunt, facerit. Homicidii autem voluntarii pœna ad 27 annos extenditur, qui in tria novennia distinguntur, ita ut per primum novennium pœnitens penitus segregetur, et extra ecclesiam stans ploret; reliqua autem duo transigat partim, et quidem primum in statione audientium, partim in numero precidentium, atque ita ad participationem mysteriorum accedat. At vero si viri insignis puniti conversio, et pœnitentiæ vehementia vincat eam in longiori tempore seipsos lentius purgantium, contrahetur ipsi et pœnæ mora, ut pro annis novem, qui singulis gradibus competit, octo aut septem aut sex

θέντων οικετῶν, λαμβάνουσιν οἱ παῖδες τὸ γ' τῆς καθαρᾶς περιουσίας τοῦ πατρὸς. Εἰ δὲ ε' εἰσὶν οἱ παῖδες καὶ ἐπέκεινα, τὸ ἡμισυ κτάνεται τῆς ὑποστάσεως, τὸ δὲ λοιπὸν φιλοτιμεῖται ὁ πατὴρ ἢ ἄλλος ἀναιρεῖται, ἢ ἐνὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, ἢ κλειόσιν, ἢ ξένην οἰσθῆται. Εἰ δὲ καὶ κατὰ βουθὸν ῥίψαι βουληθεῖται τυχὸν ὁ πατὴρ, οὐκ ἔχει τὸν ἀνακρίνοντα. Φησὶ δὲ ὁ νόμος· Τὰ ἐπ' εὐσεβείᾳ καταλιμπανόμενα λεγάτα καὶ τοῦ Φαλκιδίου αὐτοῦ κατὰ προτίμησιν ἀνώτερα εἶναι θεσπιζόμενα.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ φαρμακῶν καὶ μάγων.

Ζῆτει τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Μ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ φθορᾶς παρθένων.

Ζῆτει ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου ἠ' καὶ ξ', καὶ τὸ ιγ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου, καὶ τοῦ Γ' στοιχείου τὸ η' καὶ λ' κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Περὶ φιλαργυρίας.

Ζῆτει τὸ ια' κεφάλαιον τοῦ Π στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Περὶ φόνων ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων.

Ὁ ξε' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν, Ὅστις ἐν μάχῃ, φησὶ, καὶ φιλονεικίᾳ πλήξας ἀποκτείνει τινὰ, εἰ καὶ μίαν ἔτυχε κατενεγκῶν τὴν πληγὴν, εἰ μὴ κληρικὸς εἴη, καθαιρεῖσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος οὐχ ὅπως μὴ ἀμύνεσθαι τὸν λευπηκῶτα, ἀλλὰ καὶ τὴν δεξιὰν ἐμπαρέχειν κέλευσε τῷ παύλῳ, οἷα τῆς μάχης ἔσθ' ὅτε τελευτώσης εἰς φόνον.

Ὁ δὲ μέγας Γρηγόριος Νύσσης ἐν τῷ ε' κανόνι, Τὸ τοῦ φόνου, φησὶν, ἄγος τῇ διαφορᾷ τοῦ ἐκουσίου καὶ τοῦ ἀκουσίου διήρηται. Καὶ ἐκούσιος μὲν ἐστὶ φόνος ὁ ἐκ παρασκευῆς τετολημμένος· ἔπειτα κάποιος ἐν τοῖς ἐκουσίοις ἐνομίσθη, ὅταν τις ἐν συμπληκῇ καὶ μάχῃ τύπτων τε καὶ τυπτόμενος ἐνέγκῃ κατὰ τινος καιρίαν τὴν διὰ χειρὸς πληγὴν. Ὁ γὰρ ἄπει τῶν θυμῶν κρατηθεὶς, καὶ τῇ ὀρμῇ τῆς ὀργῆς χαρίζομενος, οὐδὲν ἢ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τὸν ἀνάγκησιν τὸ κανὼν δυναμένων ἐπὶ νοῦν λάθοι ποτὲ, ὥστε καὶ τὸ ἐκ συμπλοκῆς ἀποτελεσμα τοῦ φόνου εἰς ἔργον προσιρέσεως, καὶ οὐκ εἰς ἀποτυχίαν ἀνάγεται.

Οἱ δὲ ἀκούσιοι φόνοι φανερὰ ἔχουσι τὰ γνωρίσματα, ὅταν τις πρὸς ἕτερόν τι τὴν σπουδὴν ἔχων, ἐξ ἀποτυχίας τῶν ἀνηκέστων τι ὀρμήσῃ. Τοῦ μὲν οὖν ἐκουσίου φόνου εἰς ἑπτὰ καὶ εἴκοσι χρόνους παρατείνεται τὸ ἐπιτίμιον, εἰς τρεῖς ἐννεατηρίδας διακρουμένους· ὡς ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς παντελῶς εἶναι ἀφωρισμένον τὸν ἐπιτιμηθέντα, ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἰστάμενον, καὶ προσκαλοντα· τὰς δὲ λοιπὰς, δύο εἰς τε τὴν τῶν ἀκρωμένων πρότερον, εἶτα τῶν ὑποπιπτόντων διελέμενον στάσιν, οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν ἀγασμάτων μετῴσιαν ἰλθεῖν. Εἰ δὲ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἐπιτιμηθέντος καὶ ἡ τῆς μετανοίας θερμότης περιγένοιτο τῶν ἐν μακρᾷ προθεσμίᾳ ῥαθυμότερον ἑαυτοὺς ἐκκαθαίροντων, συντηθήσεται αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ ἐπιτιμίου παράτασις, ὥστε ἀντὶ τῶν ἐφ' ἑκάστῳ βαθμῶ

έννεα ἐτῶν ἀκτῶ, ἢ ἐπτὰ, ἢ ἕξ, ἢ πέντε μόνα γενέσθαι κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκονομοῦντος.

Ὁ δὲ ἀκούσιος φόνος συγγνωστὸς μὲν, οὐ μὴν ἐπιανετὸς ἐκρίθη. Τὸν γὰρ ἀλόγῃ τῷ μιάσματι τούτῳ, ὡς ἐξάριστον ἤδη γενόμενον, ἀπόβλητον ἱερατικῆς χάριτος ὁ κανὼν ἀπεφάνετο· ὅσος δὲ ἐστὶν ἐπὶ τῇ ψιλῇ πορνείᾳ τοῦ καθαρῶντος ὁ χρόνος τῶν έννεα ἐτῶν, τοσοῦτος καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουσίως πεφρονεούτων καλῶς ἔχειν ἔδοκιμάσθη· δηλαδὴ καὶ ἐν τούτῳ τῆς προαιραίστως τοῦ μετανοοῦντος δοκιμαζομένης, εἰ δέον τὸν ὀρισθέντα χρόνον αὐτῷ ἐξήκειν ἢ ἐλάττω γενέσθαι.

Ὁὕτω καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ἡ' κ' νόμῳ τὸν ἐκούσιον καὶ ἀκούσιον ὀρίζόμενος φόνον. Ἄκουσός μὲν ἐστὶ, φησὶν, ὅταν τις ἀκοντίσας λίθον, ἐφ' ᾧ πηριον ἀμύνεσθαι, ἢ κατασείσαι δένδρου καρπὸν, ἀνθρωπον παρίοντα μὴ προΐδων, εἰς θάνατον πλήξῃ· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἐπιστρέψαι τινὰ βοολόμενος, ἰμάντι ἢ ῥάβδῳ, μὴ πάντραχειᾶ τύποι, ἀποθάνοι δὲ ὀτυπόμενος· ἢ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, δεῖ βελτιῶσαι ἐβούλετο τὸν ἀμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκουσίῳ ἐστὶ κάκεινο, ὅταν τις ἀμυνόμενος ἐν μάχῃ τινὰ, ξύλῳ ἢ χειρὶ ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνέγκῃ, ἐφ' ᾧ κακῶσαι τούτον, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν· ἀλλὰ τοῦτο ἢ δὴ προσεγγίξει τῷ ἐκούσίῳ. Ὁ γὰρ τοιοῦτῳ χρησάμενος ὀργάνῳ πρὸς ἄμυναν, καὶ μὴ πεφρονεῖν τὴν πληγὴν ἐπαγαγών, δηλὸς ἐστὶ τῷ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ ἢ λίθῳ μείζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος, τοῖς ἀκουσίῳ φονεῖσι συναριθμεῖται· ἄλλο μὲν τι προελόμενος, ἄλλο δὲ τι ποιήσας. Ἵπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε τὴν πληγὴν, ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα· καὶ τοι ἢ σπουδῇ ἢ ἐν αὐτῷ συντρέψαι τὸν χυλόν, οὐχὶ καὶ παντελῶς θανατώσαι. Ὁ μὲν τοι ξίφει χρησάμενος οἰωδῆτινι, οὐδεμίαν ἔχει παρ' αἰτήσιν, καὶ μάλιστα ὁ τὴν ξίφιν ἀκοντίσας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλήξας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι· ἀλλ' ἠκόντισεν, ὥστε τῷ βάρει τοῦ σιδήρου, καὶ τῇ ἀκμῇ, καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾷ, ὀλεθρίαν τὴν πληγὴν ἀναγκασίως γενέσθαι.

Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἔχον ἀμφιβολίαν, οἷόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν, καὶ τὸ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οἱ μὲν γὰρ χρημάτων ἕνεκεν ἀπειροῦσι, τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοντες· οἱ δὲ ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι, οὔτε σφρονεῖσαι, ἀλλ' ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιούμενους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι. Καὶ μέντοι κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργον φάρμακόν τις ἐγκρασίῃ, ἀνέληθ' ἔδοξεν ἐπιθέμεθα τὸ τοιοῦτον· οἷα ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολλὰκις, ἐπαιδίαις τισὶ καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ ἐπιτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι τοὺς ἄνδρας πειρώμεναι, καὶ προσιδεῖν φάρμακα, σκότῳσιν ἔμποιοῦντα ταῖς αὐτῶν διανοαῖ· αἱ τοιαῦται ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὁμῶς διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύ-

A vel solum 5 annos agat, juxta sententiam ejus qui Ecclesiam regit.

Cædes autem involuntaria, venia quidem, non tamen laude digna æstimata est. Nam qui ea culpa tenetur, tanquam im purum ac piaculum, gratia sacerdotali rejiciendum decernit canon. Quantum autem temporis simplici fornicationi expurgandæ statuitur, tantum etiam convenire existimatum est, scilicet spatium novem annorum, reconciliandis homicidis involuntariis, hic etiam ratione pœnitentis habita, an opus sit tempus definitum ipsi integrum protrahi, an vero contrahi.

Sic etiam magnus Basilius in 8 canone eadem voluntariam et involuntariam definiens dicit: Involuntaria quidem est, quando quis lapidem proficit, eo fine ut bestiam propulset, aut arboris fructum excutiat, atque minime id volens hominem prætereuntem lethaliter percudit; imo et si quis cupiens aliquem convertere in melius, loro vel virga non admodum dura eum verberet adeo ut intermoriatur is qui vapulat. Propositum enim tum consideratur, quod corrigere delinquentem voluit, non interimere. Illud etiam est in homicidiis involuntariis, ubi qui in pugna acriter aliquem propulsans ligno aut manu satis gravem plagam incutit, quæ eum lædere possit, non vero penitus interficere: sed hoc quidem proxime ad voluntarium accedit. Qui enim tali instrumento usus fuerit ad se defendendum, et ita vulnus inflixerit dirissimum, præ animi impotentia in hominem sæviisse videtur.

C Similiter et qui ligno gravi aut lapide majore quam pro viribus humanis usus est, involuntariis homicidis adnumeratur, tanquam quid aliud voluerit, aliud vero fecerit. Illuc enim vulnus ira commotus intulit, quo percussum interfecit: quantum ei forte in animo erat eum lædere, non tamen penitus enecare. Qui autem ense aliquo usus est, nullam habet excusationem, præsertim qui securim jaculatur: non enim manu percussisse videtur, ut sit aliqua moderatio ictus penes illum: sed projecit, ut et gravitate ferri, et acie et motu per bene magnum spatium, vulnus necessario sit perniciosum.

¶ Porro voluntarium simpliciter dicitur, et nullam omnino dubitationem patitur, id quod a latronibus fit et hostibus. Isti enim propter pecuniam interimunt, tribunt fugientes, et qui bella gerunt ad cædes patrandas accedunt, neque terrere neque castigare, sed ex professo adversarios interficere student. Imo etiam si propter aliquam aliam causam fatale medicamentum aliquis misceat, atque ita interficiat, voluntariam esse istam eadem judicamus. Istud sæpe faciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus ac amuletis ad sui amorem viros attrahere conantur, et dant iis medicamenta quæ mentibus tenebras offundunt. Hæ ergo, si enecent, quamvis aliud voluerint, aliud fecerint, propter lethiferum atque prohibitum medicamen-

inter voluntarios homicidas reputabuntur. Imo et quæ abortum cientia medicamenta præbent, vel quæ recipiunt venena fœtum necantia aut præcipitantia, nihil plane a voluntariis homicidis differunt.

In canone autem 43 : Quisquis vulnus lethale vicino inflixerit, sive prior aggressus sit, sive se defenderit, homicida est.

Atque canone 56 : Qui sua sponte interfecit, et postea penitentia ductus fuerit, per 20 annos extra communionem privabitur ; scilicet annis quatuor extra fores oratorii stans et flens, et palam denuntians crimen suum, atque rogans fideles intrantes, ut pro ipso Deum precari velint ; tum per quinquennium una cum audientibus egredietur ; dein septem annis simul cum substratis ante finitam liturgiam exhibit. In reliquis quatuor, pedibus stabit, et hoc faciet continuo in celebratione Eucharistiæ.

A sacramento autem Eucharistiæ per decennium excludit homicidam involuntarium canon 57. Verum in canone 54 pro ratione circumstantiarum pœnas homicidæ involuntarii remitti vel roborari jubet.

Atque in can. 11 sufficere affirmat id supplicii involuntarie interficienti, quod undecim annos a communionem absteineat. Excedit enim istud etiam præscriptum sacris cononibus tempus. Quoad illos qui percussi sunt, legem Mosaicam observare oportet : et hunc quidem, qui propter plagas decubuit, rursus tamen baculo suo innixus ambulat, occisum esse minime existimare ; sin autem post vulnus non surrexit, quia eum nollet interficere qui verberavit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

Canon autem 22 synodi Neocæsariensis eos qui in homicidium involuntarium incidunt, ait, prior constitutio per septennium communicare vetat, posterior autem quinqueannum adimplere jubet.

Canon vero 23 homicidas voluntarios in exitu vitæ ad communionem admitti jubet. Tu tamen potuis sequere conones magni Basilii.

CAP. VI. De suicidis.

Vide 42 cap. litt. B.

255 CAP. VII. De cædibus bellicis, et latronum interfectoribus.

Magnus sane Athanasius, in epistola ad Ammum, D Hominem occidere, inquit, non licet, sed tamen hostes in bello interficere et licet, et laude etiam dignum est.

Magnus autem Basilius in can. 13, Cædes, inquit, bellicas Patres nostri homicidia esse minime reputabant, ignoscentes, ut mihi videtur, iis qui pro virtute et pietate decertant. Recte tamen hoc consilii dedisse videntur, ut a communionem per triennium tanquam manibus impuri abstineant. Laude enim dignos existimat etiam eos sanctus hic Pater qui in hostes impetum faciunt, et genus Christianum defendunt ; qui enim illorum in laudem

στωσ ἐν τοῖς ἐκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τὰ ἐμβρυοκτόνα τοῖνυν ἐπορέγουσαι ἢ δεχόμεναι φάρμακα, ὡς ἀμβλωθρίδια προσνεγκεῖν καὶ ἄωρα τὰ γεννήματα, οὐδὲν τοῖς ἐκοντί φονεύουσιν ἀπέκικασιν.

Ἐν δὲ τῷ μγ', Ὅστις, φησὶ, θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον δέδωκε, φονεύς ἐστιν. εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἤμύνατο.

Ἐν δὲ τῷ νδ'. Ὁ ἐκοντί φονεύσας, ἔπειτα μεταμεληθεὶς, εἰς κ' ἔτη τῆς κοινωνίας ἐκποδῶν ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ἐξω τῆς θύρας τοῦ εὐκτηρίου ἔστωτ καὶ προσκλαίων, καὶ τὴν ἰδίαν ἐξαγορεύων παρνομίαν, τῶν εἰσιόντων τε πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῆσθαι · ἐν πέντε ἔτεσι μετὰ τῶν ἀκρωμένων ἐξελεύσεται, καὶ αὐθὶς ἐν ἑπτὰ μετὰ τῶν ἐν ὑποπτῶσι ἔνδον οὐ μνεεὶ διὰ τέλους · ἐν τοῖς λοιποῖς τέσσαρσι συστήσεται · καὶ ταῦτα διηγουκῶς, ἐν μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων γενήσεται.

Τὸν δὲ ἀκουσίως πεφονευκῶτα ἐν τῷ νζ' εἰς δέκα ἔτη τῆς τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίας ἀπείργει. Ἐν δὲ τῷ νδ' κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως τοῦ ἀκουσίως φονεύσαντος ἢ ὑφεῖναι, ἢ ἐπιτεῖναι κελεύει τὰ ἐπιτίμια.

Ἐν δὲ γε τῷ ια' ἀποχρῶσαν εἶναι φησὶ καταδίκην τῷ ἀκουσίως φονεύσαντι, τὸ ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη μὴ κοινωνῆσαι · ὑπερβέβηκε γὰρ καὶ τὸν τετυπωμένον τοῖς κανόσι καιρόν. Ἐπὶ δὲ τῶν πληγέντων, τὰ Μωσείως παρατηρήσωμεν · καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, ἃς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῆ ἑαυτοῦ βῆδδι, οὐ λογισόμεθα πεφονευθῆσαι. Εἰ δὲ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προελέσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν, ὁ τυπτήσας φονεύς μὲν, ἀλλ' ἀκουσίως διὰ τὴν πρόθεσιν.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Ἀγκυρᾷ συνόδου κανὼν κβ' τοὺς ἀκουσίως φόνον περιπεσόντας, φησὶ, ὁ μὲν πρότερος ὄρος ἐν ἑπταετίᾳ κελεύει τοῦ τελείου μὴ μετασχεῖν · ὁ δὲ δεῦτερος τὸν πενταετῆ χρόνον πληρῶσαι.

Ὁ δὲ κγ' τοὺς ἐκουσίως φονεύσαντας ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου τῆς κοινωνίας ἀξιοῦσθαι κελεύει. Σὺ δὲ τοῖς τοῦ μεγάλου Βασιλείου μᾶλλον πείθου κανόσιν.

ΚΕΦΑΛ. Σ'. Περὶ τῶν φονευόντων ἑαυτούς.

Ζῆτει τὸ ἰβ' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ τῶν φόνων τῶν ἐν πολέμῳ, καὶ τῶν φονευόντων ληστὰς.

Ὁ μὲν μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ πρὸς Ἀμμου ἐπιστολῇ. Φονεῦσιν οὐκ ἔξεσι, φησὶν, ἀλλ' ἐν πολέμῳ ἀναρεῖν τοὺς ἀντιπάλους, καὶ ἔνομον καὶ ἐπαίνου ἀξίον.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ ιγ' κανόνι. Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ Πατέρες ἡμῶν, φησὶν, ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἔλογισαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. Τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρὸς, τριῶν ἔτων τῆς κοινωνίας ἀπέχεσθαι. Δι' ἐπαίνου γὰρ τίθεται καὶ ὁ θεοπέσιος οὗτος Πατήρ, τοὺς ὁμοσε τοῖς ἀντιπάλους εὐψύχως ἰόντας, καὶ τοῦ τῶν Χριστιανῶν γένους ὑπερασπίζοντας.

Τί γὰρ τῶν ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένων εἰς ἐπαίνου λόγον γένοιτ' ἂν ἀξιώτερον ; "Οτι γε μὴν αὐτῷ πρόκειται σκοπός, τὰς συνεζευγμένας ἔσθ' ὅπη καὶ ταῖς ἀγαθαῖς τῶν πράξεων καθαίρειν κηλίδας, μετρίως καὶ τούτοις ἐπιτιμᾶ, ὡσπερ, οἶμαι, καὶ ὁ μέγας ἂν ἐποίησεν Ἀθανάσιος, εἰ ταύτην προσθησάμενος καὶ αὐτὸς ἐτύγγανε τὴν ὑπόθεσιν, καὶ μὴ ἐτέρως βλέπων, τούτων ἀπεμνημόνευσεν. Ἄλλ' οἱ τῆς μεγαλοφίας τοῦ νομοθέτου μὴ ἐφικνούμενοι, μὴδὲ τῶν ἀνθρωπίνων κατορθωμάτων τὸ πρὸς κακίαν ἀγγίθουρον στοχαζόμενοι, μέμφεις αὐτῷ περιάπτειν τολμῶσιν, οἷα φορτικὸν ἂν τὸ τῆς συμβουλῆς, καὶ τῆς ἀρθῆς ἀποδέον κρίσεως. Συμψήσεται γὰρ, φασί, παρὰ τοῦτο, τῶν στρατιωτῶν τοὺς εὐδοκιμωτάτους, καὶ μάλιστα οἷς ἔργον, ξίφει καὶ φόνῳ τὰς τῶν ἀλλοφύλων ἀνακόπτειν ὀρμάς, διὰ βίου τῆς τοῦ ἀγαθοῦ στέρεσθαι μετ' ἀλήψεως, ὅπερ Χριστιανοῖς ἀφόρητος κόλασις. Διὰ τί γὰρ, φασίν, οὐ καθαροὶ τὰς χεῖρας, οὓς σωφροσύνης πέρι καὶ εὐσεβείας αὐτὸς πολεμεῖν μαρτυρεῖς, ἄριστα πάντων τοῦτο σκοπήσας ; Καὶ γὰρ εἰ μὴ οὗτοι προθυμηθεῖεν εἰς χεῖρας τοῖς βαρβάροις ἰέναι, καὶ τὰ ξίφη ἐπισείοντες πείθειν οὐχ ὅπως τῶν ἄλλοτριῶν μὴ ἐφίεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφετέρων δεδοικέναι, οὐκ ἂν φθάνοι τὰ τῆς εὐσεβείας οἰχόμενα, τῶν βαρβάρων ὑφ' ἑαυτοῦς πάντα ποιουμένων κατὰ πολὴν τοῦ καλύσοντος ἐρημίαν, καὶ τὸ οἰκτεῖον σίβας διὰ σπουδῆς τιθεμένων κρατύνειν ; Σωφροσύνην δὲ τίς ἔσται ὁ μετιῶν, ἀναγκαζόμενων πάντων ζῆν κατ' ἑκαίνους, αὐτοκράτορας ἤδη γεγεννημένους ; Τούτοις παιδικῶς ὡς ἂν φαίη τις γλώττη τολμῶσι περιβομβεῖν τὴν πολύστομον τοῦ Πνεύματος ἀλπιγῆ, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπειρίας τὴν βίβλον πρὸς οὓς ἐκείνου ἂν ἐποίμαι, ὅτι τῶν ἐν ἡμῖν φυσικῶν παθῶν συλλήβδην εἰπεῖν ὁ ἴσμος, μετὰ τὴν τοῦ Ἀδάμ, ὡς ἴσμεν, παράδασιν, τῷ τῶν ἀνθρώπων εἰσεκώμασε γίνεαι, ὡσπερ ἀρρώστημάτων κοινῶν τῇ κακίᾳ συνεισπεσόντων. Τούτων τὰ μὲν φύσει συνέζευκται καὶ ἀνάγκη, τὰ δὲ φύσει διοικεῖται καὶ προαιρέσει καὶ τὰ μὲν ἔχει τὸ ἀνεπίκλητο, τῷ ἀποχρῶσαν κεκτῆσθαι παραίτησιν τὴν ὄλογον ἀνάγκη τῆς φύσεως, ἂν μὴ τῇ χρεῖα μόνον ἢ ἀμετρία λυμήνηται. Ἐφ' ἃ δὲ ἡ προαίρεσις ἄγει, ἤπερ τῇ λογικῇ καὶ αὐτεξουσίᾳ συνεισέρχεται φύσει, ὑποκλίνεσθαι ταύτην πείθουσα τοῖς τῆς ἀλόγου φύσεως πάθεσιν, ἔξόν, ἔπερ ἐβούλετο, μὴ ἐνδοῦναι, οὐ πάντῃ τὸ ἄμεμπτον, εἰ καὶ συγκεχώρηται, διαπέφυλε καὶ ταύτῃ τοι καὶ καθάρσεως ταῦτα δεῖται, οἷα τῆς προγονικῆς ἡττησὶ κατ' ἴγνος ἐκόμμενα. Καὶ γὰρ ὁ γάμος, εἰ καὶ τῆς ἀθανασίας, ἥς ἐκπεπώκαμεν, δοκεῖ γε δῆπου φέρειν τὸ ἀπικόνισμα τῇ τοῦ γένους διαδοχῇ, ἀλλ' οὖν εἰ μὴ ἐπίκουρον σχολῆ τὸν νόμον, καὶ τῇ ἱερᾷ τελετῇ τὴν παλαιὰν προσροπὴν ἀποπλύναιτο, τῶν ἐξαγίστων εἶναι δοκεῖ. Ὡσπερ δὲ καὶ τὰ τικτόμενα βρέφη, εἰ μὴ τῷ θεῷ καθαρθεῖν λουτρῷ, ἐκποδῶν τῆς ἡμῶν ἴσταιται κοινωνίας, καίτοι μὴ ἐκ προαιρέσεως, φυσικῶς δὲ τοῦ προγονικοῦ μετεσχηκέναι μιᾶσματος πιστευόμενα, ἅτε τῆς γενέσεως αἰτίαν, τῆς σαρκὸς ἴσχοντα τὴν ἐπιθυμίαν, ὡς πού φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ .

A præclarius dici possit quam quod pugnent pro virtute et pietate ? Quia vero ipsi propositum fuit, maculas quæ nonnunquam præclaris actionibus adhærent eluere, moderate etiam istos punit : sicuti et magnus Athanasius, quod reor, fecisset, si ipsi contigisset hanc causam tractare, neque alio respiciens istos præterisset : verum illi (Zonaram innuit), qui magnanimitatem spiritualis hujus legislatoris non assequuntur, neque naturæ humanæ ad vitium pronitatem considerant, ipsum reprehendere non verentur, quasi esset iusulsam consilium, et recto iudicio carens. Hoc enim pacto, ait ille, continget ut milites spectatissimi, et quorum studium est esse ac cæde exterorum incursus præcidere, per totam vitam boni communionem priventur, quod viris Christianis intolerabilis pœna est. Quippe cur non illi manibus puri esse debent, quos tu ipse fateris pro pudicitia et pietate pugnare, ut ille optime animadvertit ? Nisi enim illi in animum induxissent Barbaros aggredi, et vibratis gladiis persuadere, non quidem cupidos bonorum alienorum, sed de suis sollicitos esse, anne de pietate actum esset, cum Barbari omnia sibi subjicerent propter nimiam adversarii ignaviam, et suam superstitionem stabilire magnopere anniterentur ? Quis autem honestati locus erit, cum omnes arrepto semel imperio ad ipsorum mores vitam agere cogent Barbari ? Hæc quidem audent puerili balbutie adversus multisonam Spiritus buccinam et evangelicæ scientiæ syntagma obmurmurare. Quibus sic respondere, licet, quod naturalium nostrorum affectuum, ut summam dicam, examen post lapsum Adæ, quod soimus, universum genus humanum invasit, tanquam farrago infirmitatum communionem in malum conspirantium. Quorum alia nobis ex natura et necessitate adherent : alia autem secundum naturam et electionem nobis insunt. Et illa quidem nullam culpam trahunt, quia obtundunt tanquam sufficientem excusationem irrationalem necessitatem naturæ, modo excessus usum non vitiet : sed quoad ista ad quæ electio incitat (quæ quidem naturæ rationali libere agenti convenit) persuadens eam irrationalis naturæ passionibus se submittere, ut par est, quamvis esse dedere recusaverit, haud penitus tamen reprehensionem, condonatus licet, evaserit. Quapropter hæc etiam expiatione opus habent, tanquam originale vitium e vestigio consequentia. Namque matrimonium, quamvis vel immortalitatis, qua excidimus, imaginem quamdam præ se ferre videatur generis successione, nihilominus, nisi quis legitimam potestatem habuerit, et sacro ritu veterem statum eluerit, inter res exsecrabiles censetur. Idcirco et infantes nisi sacro purgantur lavacro, a communionem nostra excluduntur : quamvis non ex electione, sed naturaliter labis originalis participes fieri credantur : quatenus carnis concupiscentiam tanquam naturæ culpam ferant. 256 Unde dicit sanctus David : « Ecce enim in iniquitatibus conceptus fui, » etc. Quare si bella, et quæ inde se-

quuntur hominum cædes, passionum post lapsum voluntariarum soboles sint, opus est ut ii qui in castris vivere et dextram sanguine exterorum imbuerent student, repurgentur prius pœnitentiæ medicîna, atque hujuscœigne sordes illi vitægeneri adhærescentes absumant, atque ita ad mysteria novi Adæ accedant. Quoniam etiam tota evangelicæ institutio, nos ad pristinum statum reducens, et ad spiritualem, ut licet, et meliorem vitam instruens, nallo in loco vel bella laudat, aut per cædes malitiæ impetum sistit, prout se res habuit sub veteri lege: sed maxime huic adversatur et prorsus contraria docet. Nam Dominus aliquando discipulos suos, qui rogaverant eum, zelo Theſbitæ commoti, ut vellet fulmina in Samaritanos immittere, qui ipsos non receperant, semet ad ipsos convertens increpavit hisce verbis: « Non noſtis quod spiritu sitis. » Verum tamen si veterem etiam legem diligenter consideraveris, paria cum evangelicâ quoad ista sentientem reperies: tametsi alius naturæ humanæ status aliam providentiam legesque postulare videbatur. Id facere Deus Davidi extruendi templi cupido cur non permisit? annon quod dextra ejus infinita cæde exterorum fuit polluta? Josephus etiam hic merito fidem faciat. Quare etiam Deus, quando ostentis de cœlo, et voce tenuissimæ auræ in Horeb dictum Theſbitæ allocutus est, Dominum in istis non esse, in hac vero adesse dixit? Nonne inde plane demonstravit, quod sola longanimitas et misericordia Deo placet quodlibet autem cæterorum hominum malitia inducit? Quenam illa administrationis Moſis præstantia? annon quod impietatem e medio tollere potuit, quæ dominari solet in vitam humanam et conterere omnes qui ipsi renituntur, et omnibus modis recusantes reformationem in melius? Quare igitur eos qui etiam ex mandato Dei cum corporibus humanis impietatem una demelunt, per certos dies ingredi in castra alicubi vetuit? Nuntios enim ad Balaamum infestissimum cum diris oraculis a se missos, qui civitates ei tributarias expulſerant, et cives omnes præter infantes crudeliter interfecerant, rege etiam ipso mactato, qui prius infinita mala meditatus fuerat contra Judæos, feceratque: quippe offerens ipsis mulieres impudicas, lascivia corpora, et impietate animas eorum qui cum ipsis corrumpit; hos, inquam, qui tam præclare hostem devicerant, extra campum manere jussit usque ad diem septimum, jussitque magnum sacerdotem Eleazarum ipsos purgare: ostendens, uti puto, quod licet legitimæ fuerint inimicorum cædes nihilominus tamen qui hominem occidit, juste licet se defendendo, et invite fecerit, ad sacrificium obnoxius esse videtur propter summam cognitionem et communionem; cujus ergo etiam viros minime improbos, quibus cæde pollui contigerat, purgari voluit ad delendum illum reatum. Quare ad legem spiritualem animum suum totum intendens vir sanctus (et) Moſem sibi tanquam

« Ἰδοὺ γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην, » καὶ τὰ ἐξῆς. Εἰ οὖν τῶν τῆς παραβάσεως προαιρετικῶν παθῶν ἔκλονα καὶ οἱ πόλεμοι, καὶ οἱ τοῦτοις ἐπόμενοι φόνοι, ἀνάγκη δὴκου καὶ τοὺς ἐν ὅπλοις ζῆν ἐλομένους, καὶ τὴν δεξιὰν τοῖς τῶν ἀλλοσύλων αἵμασι βάπτειν, καθαρθῆναι πρότερον τοῖς τῆς μετανοίας φαρμάκοις, καὶ τῷ ταύτης πυρὶ τὰ περιφύομενα τῷ ἐπιτηδεύματι ῥύπη ἐκτῆξαι, καὶ οὕτω τοῖς μυστηρίοις τοῦ νέου προσιέναι Ἀδάμ. Ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἡ εὐαγγελικὴ νομοθεσία, ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἐπανάγοῦσα, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ὡς οἶόν τε καὶ ἀμείνω παρακαλοῦσα ζωὴν, οὐδαμοῦ δεῖκνται ἢ πολέμους ἐν καλῷ τιθεμένη, ἢ φόνους τὴν τῆς κακίας ἀγχοῦσα ῥύμην, ὡς τὰ τῆς παλαιᾶς εἶχε νομοθεσίας, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου τοῦτοις ἰσταμένη, καὶ τὰναντία διδάσκουσα. Καὶ γὰρ ποῦ τοῖς μαθηταῖς ἱερομενοῖς ἐν Κύριον, εἰ ἐπιτραπείην σηκπτοῦς ἐπαφεῖναι τοῖς Σαμαρείταις μὴ δεξαμένοις αὐτοὺς, ζήλην τῷ τοῦ Θεοῦ, ἐπιστραφεῖς, ἐπιτίμησεν, Οὐκ ἴστε, εἰπὼν, οἴου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τὴν παλαιὰν ἀκριβῶς σκοπήσαις, ἀδελφὰ ταύτη φρονούσαν ἐν γε τοῖς τοιοῦτοις εὐρήσεις, εἰ καὶ τῶν τρόπων τῆς ἀνθρωπιᾶς φύσεως τὸ διάφορον, τὸ τῆς προνοίας ἀπῆτει διάφορον. Ἐπεὶ τί μαθὼν ὁ Θεὸς τὸν θεῖον Δαβὶδ οὐ προσήκατο, ναὸν αὐτῷ προθυμοῦμενον ἀνεγείσαι; Οὐ παρὰ τὸ μεινάνθαι τούτου τὴν δεξιὰν τῷ μυρίῳ φόνῳ τῶν ἀλλοφύλων, εἴ πω κἀνταῦθα πρὸς πίστιν ἰώσηπος ἀξιοχρεως; Τί δὲ ἦν ἵκα τοῖς ἐξ οὐρανοῦ δέιμασι, καὶ τῇ λεπτοτάτῃ φωνῇ τῆς αὔρας, ὁ Θεὸς ἐν Χωρῆβ ἐχρημάτιζεν αὐτῷ τούτῳ τῷ δηλωθέντι Θεοῦ, καὶ τῶν μὲν ἀπειναι, τῇ δὲ παρῆναι Κύριον ἔλεγεν; Οὐκ ἔναργῶς ἐνεῦθεν ἔδειξεν, ὅτι μακροθυμία καὶ φιλανθρωπία ἡ μόνη φίλη Θεῷ, ἕκαστον δὲ τῶν ἄλλων ἢ πονηρία τῶν ἀνθρώπων ἐφέλλεται; Τί τῆς Μωσέως ὑπουργίας τὸ κρείττον; Οὐ τὸ τὴν ἀσέβειαν ἐκ μέσου γεγενῆσθαι παρασκευάσαι, τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐνδυναστεύουσαν, καὶ ἅπαντας ἐκκριθῆναι τοὺς ταύτη κατάκρας ἀλόντας, καὶ ἀπεγνωσμένους παντάπασι τὴν πρὸς τὰ κρείττονα μεταβολὴν; Τί οὖν δὴ τοὺς ἐκθερίζοντας, ἐξ ἐπιτάγματος Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρωπιῶν σωματίων καὶ τῆν ἀσέβειαν ἐσθ' ὅπου τῆς εἰς τὴν παρεμβολὴν ἐπὶ ῥητάς ἡμέρας ἀπειργεν εἰσόδου; Τοὺς γὰρ ἐπὶ τὸν ἔχθιστον Βαλαάμ πρὸς αὐτοῦ μετὰ χρησμῶν ἐκπεμφθέντας αἰσίων, καὶ τὰς ὑποτελεῖς ἐκένῳ πόλει ἄρδην δηώσαντας, τοὺς ἐν αὐταῖς τε πάντας, πλὴν ὅσον ἦν ἐν νηπίοις, ἀφειδῶς καταθύσαντας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἱερεύσαντας βασιλέα, ἄνδρα μυρία καὶ βεβουλευμένον καὶ δεδρακῆτα πρότερον τοῦ Ἰουδαίου κακὰ (γυναίκας γὰρ ἀσελγείας προσησχάμενος, λαγνείας μὲν τὰ σώματα, τὰς ψυχὰς δὲ ἀσεβεία τῶν αὐταῖς συμφορῶντων διέφθειρε), τοὺς οὖν οὕτω κατὰ τῶν πολεμίων ἡριστευκότας, ἔξω μείναι τοῦ στρατοπέδου εἰς ἑβδόμην ἡμέραν ἐπέταξε, τῇ δὲ μεγάλῃ ἱερῇ Ἐλεσζάρῳ καθαίρειν αὐτοὺς παρεγγύησε, δείξας, οἶμαι, ὡς εἰ καὶ νόμιμοι αἱ κατ' ἐθρῶν σφαγαὶ, ἀλλ' ὁ γε κρείων ἄνθρωπος, εἰ καὶ δικαίως ἀμυνόμενος καὶ βιασθεῖς, κἀν ὁποιασοῦν ὦν τυγχάνῃ θρησκείας, ὑπαίτιος

εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω τυγγένειαν καὶ κοινήν, οὐ χεῖρον καθάρσεως ἐδέησε τοῖς κτείνασι καὶ τοὺς πόρρω ἀσεβείας ἐληλακότας, πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους. Πρὸς τοῖνον τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος τὸν νοῦν ὅλον τείνων ὁ ἅγιος, καὶ πρὸς παράδειγμα Μωσῆα βλέπων, ὠδίνοντα μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου τὸ δίκαιον, μήπω δὲ τελῶς θαρρόντων δοῦναι τούτῃ τὴν παύρησιν, τοῦ καιροῦ καὶ τῶν πραγμάτων ταύτην μὴ προσιεμένους, οὐδὲ τοὺς ἐν ἐπίκρισις ἔχει τοῦ κεραυνώτους τὰ φάρμακα καὶ ἡ χρονοῖς τὴν τοῦ πταίσματος ἐπιμετρεῖν ἄφρασι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἀμαρτήμασιν ὁράται διατα-

Καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλέως δε Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ἐν καιρῷ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ τοῦ κανόνος γέγονε τοῦδε. Ἐκείνου γὰρ ἀναγκάζοντος νόμον θέσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς πίπτοντας ἐν πολέμοις ἐξ ἴσης τοῖς ἁγίοις προσδεύειν μάρτυσι, καὶ ὡσπερ ἐκείνους ὕμνοις γεραίρειν καὶ πανηγύρσειν, οἱ τότε τῆς Ἐκκλησίας προβεβλημένοι, ἐπεὶ πολλὰ λέγοντες τὸν βασιλέα οὐκ ἐπειθον μὴ ὅσιον εἶναι τοῦπίταγμα, τελευτώντας τῷ κανόνι τούτῃ ἐχρήσαντο, Πῶς οἶόν τε, φάμενοι, τοὺς ἐν πολέμοις πεσόντας συναριθμεῖν τοῖς μάρτυσιν, οὓς ὁ μέγας Βασίλειος, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρῶς, τῶν ἁγιασμάτων ἐπὶ τριετίαν ἀπαίρηε· καὶ οὕτω τὴν τοῦ βασιλέως βίαν ἀπεσκευάσαντο. Διαφορῶν δὲ ἱερέων καὶ ἐπισκόπων, ἐπὶ τῆς συνόδου ἐξομολογησαμένων, πολέμοις συμπλακῆναι, καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνελεῖν, ἡ ἱερὰ καὶ θεία σύνοδος τῷ τοῦ ἁγίου τούτου κανόνι καὶ τῷ νεῖ ἐπόμμενοι, ὃν καὶ ζῆται ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου, ἀναλεγόμενοι καὶ ὅσα τῇ θείᾳ Γραφῇ διέληπται, τῆς λειτουργίας αὐτοὺς ἐκέλευσε παύσασθαι, εἰ καὶ ἔνοι, τῶν τοῦ στρατιωτικοῦ καταλόγου μάλιστα, τούτοις οὐκ ἐτίθεντο. Ζῆται καὶ τὸ ζ' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'. Περὶ τῶν φονευουσῶν γυναικῶν διὰ φαρμάκων τὰ ἔμβρυα.

Ζῆται τὸ κη' καὶ τὸ κθ' κεφ. τοῦ Γ' στοιχείου, καὶ ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ στοιχείου κανόνα κα' τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου. Ἔτι περὶ φόνων ἀκουσίων, καὶ περὶ τῶν ἀποπνιγέντων νηπίων προρακειμένων τοῖς γονεῦσιν αὐτῶν.

Ἐν τοῖς ἀκουσίοις δὲ φόνοις ἐκείνα κρίνεται, ἡνίκα τῶν βρεφῶν ἔνια, μέσον κείμενα νυκτὸς τῶν γονέων, ἐκ ῥαθυμίας αὐτῶν, ἢ μέθη, ἢ γαστρὸς κόρη βαρυνόμενων, καὶ ἐμπεσόντων αὐτοῖς, ἀποπνιγῆ· οἱ καὶ τὴν ἐπταετίαν φυλάξουσι, ξηροφαγία δὲ καὶ γονάτων κλίσει τὸ θεῖον ἐξιλεούμενοι, κλαυθμῶ καὶ τῇ κατὰ δύναμιν ἐλεημοσύνη ὑποτέμνουσι καὶ τοὺς ὀρισθέντες χρόνους, συγγνώμην ἔχοντες καὶ τῇ ἀνηκέστῃ λαφύρῃ συμφορᾷ.

Εἰ δ' ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου σαφῶς τοῦτο συνέβη, μηδὲν τῶν γονέων ἐπταικότων, εἰ καὶ συγγνώμης τὸ συμβᾶν ἄξιον, ἀλλ' οὖν καὶ μενρίων δεῖ τῶν ἐπιτιμίων. Ἔοικε γὰρ δι' ἑτερά τινά ἀμετανόητα πταίσματα τὴν ἐγκατέλειψιν ταυτηνὶ γεγόνεαι παρὰ τοῦ φυλάσσοντος Κυρίου τὰ νήπια. « Μὴ δῶψης γὰρ, φησὶν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστίζει ὁ φυλάσσων σε ἄγγελος. »

A exemplar ante oculos proponens, qui æquitatem legis expressit, neque tamen ausus est plene ipsi concedere temporis et rerum arbitrium) cædes quæ in bello fiunt, non extra pœnam esse voluit, pro discretione ejus qui miscet medicamentum, et dispositione recipientis, quamvis ad certum tempus videtur culpæ remissionem limitare, sicuti etiam in aliis delictis præcipere solet.

πολέμοις φόνους ἐξω δίκης ἐστάναι κελεύει, ὡς ἡ διάθεσις τοῦ ταῦτα προσιεμένου, εἰ καὶ ῥητοῖς δοκεῖ

Præterea sub imperatore Nicephoro filio Phocæ utilis erat Ecclesiæ hujusce canonis institutio. Illo enim urgente Ecclesiam, ut decernerent iis qui in bello perierint pares honores cum sanctis martyribus, ipsoeque tanquam memorias martyrum, hymnis et solemnitatibus celebrarent; illi qui eo tempore Ecclesiæ præfuerunt, cum multo sermone imperatori minime persuadere poterant jussum ipsius haud pium fuisse, tandem hoc canone usi sunt. Æquumne esse possit, dicentes, eos qui in bello ceciderint, cum martyribus una recensere, quos magnus Basilius, tanquam manibus impuros, a sacris mysteriis per triennium exclusit? atque hoc modo imperatoris ferociam amoliti sunt. Cum autem multi sacerdotes et episcopi confiterentur apud synodum se cum hoste congressos fuisse, et multos ex illis interfecisse, sancta et veneranda synodus procedens juxta hujusce viri sancti canonem, atque etiam 55, quem vide in cap. 5 litt. A, et recitantes quæcunque in sacra Scriptura hac de re continentur, eos ab officio desistere jussit, præsertim si aliqui ex ordine militari hoc ipsis haud posuerant. Vide et cap. 7. litt. A.

CAP. VIII. De mulieribus quæ medicamentis fetus suos enecant.

Vide capita 28 et 29 litt. Γ, et in cap. 9 ejusdem elementi canonem 25 synodi Ancyr.; insuper de cædibus involuntariis, et de infantibus qui juxta parentes suos cubantes suffocantur.

Involuntariis etiam homicidiis illud accensetur, cum infantes aliqui noctu inter parentes suos jacentes, præ negligentia illorum aut crapula aut impleto ventre gravatorum, et in ipsos incidentium suffocantur. Hi quidem septennium observabunt, oibis aridis et genuflexione Deum placantes, sed et luctu et pro facultatibus elemosyna præcidunt præstitutos annos veniam consequentes, quia irremediabili malo tenentur.

Sin vero ex insidiis adversarii hoc contigisse constet, parentibus nihil peccantibus, quamvis casus iste veniam mereatur, mediocris tamen pœna intercedere debet. Nam probabile est propter alia, quorum nondum egerunt pœnitentiam, hanc derelictionem a Domino qui custodit infantes immisam. Dicit enim: « Non des in commotionem pedem tuum, neque dormiet angelus qui te custodit. »

Si vero suffocetur fetus antequam lucem videat, A præter pœnas etiam exigi oportet a parentibus officium eleemosynæ.

Leges.

Homicidium a voluntate æstimatur, an propositum ipsi fuerit hominem occidere, an non. Unde fit, ut is qui hominem percutit, non tamen occidit, nonnunquam tanquam homicida puniatur, et ille qui occidit, cum verberare solum voluit, non puniatur ut homicida. Intentio autem animi ex instrumento verberantis spectatur. Pœna in sicarium honestiorem est deportatio, sive plena honorum publicatio. In viliores vero, gladio et bestiis subijci: et in eos qui ex lascivia et incuria occidunt, quinquennalis relegatio. Involuntario autem venia conceditur.

Lex de sicariis dolum malum requirit, et non magnam negligentiam: unde si quis ipsorum ex sublimi lapidem projecerit, aut ramum arboris, atque quempiam occiderit, non tenetur lege contra sicarios.

258 Nec infans, hoc est, septem annorum puer, nec furiosus cædis reus lege de homicidis tenetur.

Qui alicui mandat ut interficiat, ut homicida damnatur.

In omnibus criminibus inquirere oportet, an ex proposito, an fortuito quis patrauerit, adeoque vel juxta rigorem legis, vel mitius eum plectere.

Qui aliquem suorum cognatorum vel ascendentium vel descendentium sustulerit, igni traditur.

Qui aggressorem de vita sua periclitans interfecerit, extra noxam est.

Si quis noctu furantem interfecerit, impunis evadit, si modo citra suum periculum ipsi parcere haud poterat. Quære in cap. 5 litt. A, et cap. 29 litt. Γ.

Novella autem sancti patriarchæ Athanasii, et venerabilis imperatoris Andronici, statuit eum solum, qui in homicidio deprehensus est, juxta leges puniri: liberos autem ejus non publicari, modo haud fuerint cædis socii: sed bonis ejus juxta numerum filiorum distributis, partem unam etiam occiso assignat, maxime si dum vixerit, pauperie laborabat, et uxorem ac liberos habuit, et duntaxat portionem homicidæ cedere.

Qui infantem enecat, homicidii pœna tenetur.

Vide et duas novellas imperatoris Constantini Porphyrogenetæ, pro qualitate cædis alias atque alias pœnas decernentes, et quosnam homicidas haud rejicere oportet, dum ab ecclesiam confugiunt, quos vero omnino inde avellere.

CAP. IX. *Quod phylacteria facere minime oportet.*

Consule cap. 1 litt. M.

Εἰ δὲ καὶ ἀφώτιστον ὄν ἀπεπνίγη τὸ βρέφος, ἐπι-
τείνεσθαι δεῖ τοῖς γονεῦσι μετὰ τῶν ἐπιτιμίων καὶ
τὸ περὶ τὴν ἐλεημοσύνην φιλότιμον.

Νόμοι.

Ὁ φόνος ἀπὸ διαθέσεως σκοπεῖται, εἰ σκοπὸν ἔσχε
φονεῦσαι ἢ οὐ· ὅθεν ἔστιν εὐρεῖν, ὅτι καὶ ὁ πλήξας,
μὴ φονεύσας δὲ, ὡς φονεὺς τιμωρεῖται· καὶ ὁ φο-
νεύσας, εἰ μόνον ἠθέλησε πλήξαι, οὐ τιμωρεῖται ὡς
φονεὺς· ἡ δὲ τοιαύτη διάθεσις ἀπὸ τοῦ πλήξαντος
ὄργανον σκοπεῖται. Καὶ ἔστι τοῦ μὲν ἑκουσίου φόνου
τιμωρία, ἐπὶ μὲν ἐντίμου φονεύσαντος, δεπορτα-
τίων, ἧτοι τελεία δήμευσις· ἐπὶ δὲ τῶν εὐτελῶν, τὸ
ξίφει καὶ θηρίοις ὑποβληθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ
βλακείαν ἢ ἀμέλειαν φονεύσαντος, πενιταετῆς ἐξορία·
ἐπὶ δὲ τοῦ ἄκουσίου συγγνώμη δέδοται.

B

Ὁ περὶ ἀνδροφόνων νόμος δόλον ἐπιζητεῖ, καὶ οὐ
μεγάλην ἀμέλειαν· ὅθεν ἐάν τις αὐτῶν ἐξ ὕψους
ρίψας ἢ λίθον, ἢ κλάδον ἀπὸ δένδρου, φονεύσῃ τινὰ,
οὐχ ὑπόκειται τῷ παρόντι νόμῳ.

Οὔτε ἔνφανς, τουτέστιν ὁ ἐπταετῆς, οὔτε ὁ μαινό-
μενος, φονεῶν ὑπόκειται τῷ περὶ ἀνδροφόνων
νόμῳ.

Ὁ ἐντειλάμενός τινι φονεῦσαι, ὡς φονεὺς κρί-
νεται.

Ἐν πᾶσι τοῖς ἐγκλήμασι δεῖ ζητεῖν, εἰ ἐκ προνοίας
ἢ κατὰ τύχην ἤμαρτέ τις· καὶ οὕτως ἢ κατὰ νόμον,
ἢ πραοτέραν τὴν τιμωρίαν ἐπιφέρειν.

Ὁ ἀνελῶν ἀνιόντα ἢ κατιόντα συγγενῆ, πυρὶ
C παραδίδοται.

Ὁ τὸν ἐπελθόντα φονεύσας ἐν ᾧ περὶ τὴν ζωὴν
ἐκινδύνευεν, ἀνευθύνος ἔστιν.

Ἐάν τὸν ἐν νυκτὶ κλέπτοντα φονεύσῃ τις, τότε
ἀτιμώρητος μένει, ὅτε μὴ ἠδύνατο δίχα τοῦ ἰδίου
κινδύνου φείσασθαι αὐτοῦ. Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ε' κεφ.
τοῦ Α στοιχείου, τὸ κθ' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

Ἡ δὲ νεκρὰ τοῦ ἁγίου πατριάρχου Ἀθανασίου καὶ
τοῦ αἰοδίου βασιλέως Ἀνδρονίκου διορίζεται, τὸν
φόνῳ ἀλόντα αὐτὸν μόνον τιμωρεῖσθαι κατὰ τοὺς
νόμους, τοὺς δὲ παῖδας αὐτοῦ μὴ δημεύεσθαι, τῇ
μιαφωνίᾳ μὴ συμπράξαντας· μεριζομένης δὲ τῆς
αὐτοῦ περιουσίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν οἰκίων παί-
δων, ἀπονέμει μίαν καὶ τῷ φονευθέντι μερίδα, καὶ
D μάλιστα εἰ πένιζ συζῶν ἦν, καὶ ἐπὶ γυναικὶ καὶ
παισὶν ἀπῆλθε· μόνην δὲ τὴν τοῦ φονεῶς μερίδα
προσκληροῦσθαι τῷ δημοσίῳ.

Καὶ ὁ τὸ νῆπιον φονεύσας, τιμωρίᾳ φόνου ὑπόκει-
ται.

Ζῆτει καὶ τὰς δύο νεαρὰς τοῦ βασιλέως Κωνσταν-
τίνου τοῦ πορφυρογεννήτου κατὰ τὴν τοῦ φόνου
ποιότητα, διαφόρους καὶ τὰς τιμωρίας νομοθετού-
σας· καὶ τίνας δεῖ τῶν φονεῶν προσφεύγοντας τῇ
ἐκκλησίᾳ μὴ ἐκβάλλειν, καὶ τίνας ἀπειδῶς ἀπο-
σπᾶν.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι οὐ δεῖ φυλακτῆρια ποιεῖν-

Ζῆτει τὸ α' κεφ. τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ τῶν ἐν φυλακῇ κατακρίτων. Α

Ζήτηι ἐν τῇ ια' κεφαλαίῳ τοῦ Τ στοιχείου κανόνα γ' τοῦ Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸ ιζ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

Νόμος.

Χρῆ τοὺς ἄρχοντας κατὰ Κυριακῆν ἐπισκέπτεσθαι τοὺς ἐν φυλακῇ, καὶ ὀρίζειν, ἵνα φιλανθρώπος αὐτοῖς οἱ φυλάκες χρῶνται, καὶ τροφὰς αὐτοῖς ἀπορομμένοις ἐπινοεῖν.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Χ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Ὅπως αἱ τῶν χειροτονουμένων ἐπισκόπων ψῆφοι γίνονται, καὶ περὶ τῆς γινομένης ἐν ταύταις ἀντιλογίας.

Ὁ δ' κανὼν τῆς πρώτης συνόδου κατὰ βῆμά φησιν, ἐπίσκοπον προσήκειν μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι· εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτον ἔ, διὰ κατεπεύγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μήκος ὁδοῦ, ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομῆνους, συμπήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κύριος τῶν γινομένων δίδοσθαι καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ. Ἐπικύροῖ γὰρ οὗτος τὰς ψήφους, ἕνα τῶν ψηφισθέντων ἐκλεγόμενος, καὶ χειροτονῶν μεθ' ἑτέρων δύο ἢ τριῶν ἐπισκόπων. Εἰ δὲ ἡ τοῦ μητροπολίτου ἐπαρχία τοσοῦτον ἐπισκόπων ἐνδεῶς ἔχοι, καὶ ἐξ ἄλλοδαπῆς προσλαμβάνειν χρεῶν εἶς τε τὰς ψήφους καὶ τὴν χειροτονίαν.

Τούτοις καὶ ὁ ιγ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἐπιψηφίζεται. Εἰ δὲ τις, φησί, τῇ ἰδίᾳ ὁμολογία ἢ τῇ ὑπογραφῇ ἐναντιωθεῖν, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν δίκην ἐκφέρει, στερούμενος τῆς ἰδίας τιμῆς. Δείκνυται δὲ ἐκ τῶν κανόνων, μὴ νόμιμον εἶναι τὸν μητροπολίτην ταῖς ψήφους τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀρχιερέων συμπραεῖναι, ἀλλὰ μόνους τοὺς ἐπισκόπους.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ ε' κανὼν μὴ ἐξεῖναι φησὶ τῷ βουλομένῳ κανὶ τῇ ψήφῳ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι παρεῖναι· ἐγκλήματα γὰρ ἔσθ' ὅτε κατὰ τιμῶν ἐν τῷ μέσῳ συμβαίνει κινεῖσθαι, καὶ τῆς χειροτονίας ἴσως αὐτοὺς ἀπαίροντα· καὶ εἰ μὴ ἀνέκφορα τοῖς πολλοῖς εἴη ταῦτα, αὐτὸς μὲν αἰσχύνῃ αὐτοῖς ὀφλήσει καὶ γέλωτα, καὶ ἄμχ προτροπῇ πρὸς κακίαν αὐτοῖς τοῦτο γενήσεται· βλασφημηθήσεται δὲ τὸ θεῖον πρὸς τῶν μὴ καλῶς ἐνιδρυμένων τῇ πίστει, ὥσπερ ἄρα διὰ τῶν ἀρετῆς μεταποιούμενων δοξάζεται.

Τὰ αὐτὰ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ιθ' κανὼν διορίζεται, παρεῖναι δεῖν προηγουμένως λέγων τὸν μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας τῇ ψήφῳ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι, οὐχὶ τῷ συμπραεῖναι τοῖς ἐπισκόποις, ἀλλὰ τῷ ἐπιτρέπειν· χωρὶς γὰρ τῆς αὐτοῦ ἐπιτροπῆς ψήφους γενέσθαι ἀδύνατον. Εἴτα πάντας τοὺς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους μετακλητοὺς γεγεννημένους δι' ἐπιστολῶν τοῦ μητροπολίτου. Καὶ βέλτιον μὲν τοὺς πάντας συνίεναι. Εἰ δὲ διασχερὲς εἴη τοῦτο, τοὺς γοῦν πλείους παρεῖναι δεῖ· τοὺς μέντοι δι' ἀναγκαίας αἰτίας μὴ ἀπαντήσαντας, διὰ γραμμάτων τοῖς πεπραγμένοις ἐπιψηφίζειν, καὶ οὕτως γίνεσθαι τὴν τῆς ψήφου κατάστασιν· ἂν δὲ μὴ

CAP. X. De damnatis qui in carcere servantur.

Vide in cap. 11. litt. T canonem 3 Photii patriarchæ Constantinopolitani, et 17 cap. litt. E.

Lex.

Oportet magistratus diebus Dominicis visitare incarceratos, et jubere custodes humaniter ipsos tractare, et curare ut victus iis indigentibus subministraretur.

259 INITIUM LITTERÆ X.

CAP. I. Quanam rationes ordinandorum episcoporum fiant electiones, et de litibus quæ circa illos oboriuntur.

Concilii primi canon quartus diserte dicit, episcopum oportere maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia constitui: si autem hoc difficile sit, vel propter urgentem necessitatem, vel propter viam longitudinem, tres omnium eundem in locum congregatos, absentibus quoque suffragium ferentibus, scriptisque assentientibus, tunc ordinationem facere: eorum autem quæ aguntur confirmationem in unaquaque provincia a metropolitano fieri. Confirmat enim iste suffragia, seligens ex electis aliquem, eumque cum duobus aliis aut tribus episcopis consecrans. Verumtamen si provincia metropolitani episcoporum penuria laboret, opus est etiam ex aliena accipere tam ad electionem quam ordinationem peragendas.

Hæc etiam comprobatur can. 13 concilii Carthaginensis. Si quis, inquit, propriam confessionem vel subscriptionem contra fecerit, adversus semetipsum iudicium fert, cum honore suo privatur. Ostenditur autem ex canonibus, haut licere ut metropolitano electionibus archiepiscoporum sibi subjectorum intersit, sed episcopi soli.

Canon vero quintus synodi Laodicenæ non licere inquit cuivis volenti electioni ordinandi adesse: contingit enim nonnunquam ut criminationes adversus aliquos in medium proferantur, quæ ipsos forte ab ordinatione prohibere debent, adeo ut nisi ea plebem lateant, ipse contumeliam risumque apud illo movebit, atque hæc res fiet incitamentum malorum; atque a non bene firmatis in fide blasphemabitur nomen Dei, sicut per eos qui secundum virtutem vivunt, glorificatur.

Eadem est canon 19 concilii Antiocheni constituit; præcipue adesse oportere dicens metropolitanum provincie electioni episcopi ordinandi, non quidem ad suffragandum una cum episcopis, sed ad moderandum: sine cuius permissione electiones fieri nequeant. Cum omnes ipsius provincie episcopos litteris metropolitani convocantur, et quidem melius est si omnes conveniant. Sin vero hoc difficile fuerit, plures tamen adesse opus, vel demum hos qui ob causas necessarias non adeunt, per litteras eis quæ decreta sunt assentire, et sic perfici electionem: sin vero secus fiat, nullam plane esse ordinationem. Atqui si canonice,

ut diximus, res peragatur, et nonnulli episcoporum forte ex contentione studio contradicant, ne inhibeatur electio, verum suffragia majoris partis valeant.

Cæterum canon 49 concilii Carthaginensis. Si de episcopo etiam a tribus episcopis electo, controversia aliqua oboriatur, a quibusdam ex plebe causas non satis manifestas afferentibus commota, numero trium episcoporum alios duos adicio oportet, ut omnes simul examinent ea quæ adversus electum objiciuntur, et ipsum purgent.

¶ Quære etiam in cap. 11 litt. E canon. primæ syn. sextum, et 28 synodi quartæ.

Novella autem Justiniani 137 a tribus persone electionem episcoporum fieri jubet, videlicet a clericis, et a primoribus civitatis, cui eligendus est episcopus, quolibet horum super sacro-sancta Evangelia hoc juramenti præstante, neque per datam aut promissam pecuniam, neque amicitiam, neque gratiam, aut aliam quamcunque affectionem istum eligere, sed scientes ipsum esse orthodoxum, et honestæ vitæ, et habere uxorem, et quidem unicam, neque viduam vel repudiatam, sed nec concubinam alere; et ex tribus electis digniorem ordinari juxta electionem et sententiam ordinantis. Ita vitam instituire jubet etiam omnes clericos, qui ordinantur. Sed tamen maxima pars horum rituum sunt præter sacros canones, qui neque necessarium judicant super sacrosancta Evangelia jurare, neque electiones fieri a clericis vel primoribus civitatis, sed ab episcopis solis, qui et rationem pro illis eorum iudice omnium reddituri sunt.

Lex.

At si accusationem, inquit, aliquis moverit contra episcopum vel clericum, qui ordinandus est, super quavis causa, differatur ordinatio illa, et accurata examinatio habeatur intra tres menses, et si obnoxium invenerint eum qui ordinandus est, etiam prohibeatur ordinatio: sin vero insons, ordinetur. At si accusator non possit probare, si clericus sit, suo gradu excidat; sin vero laicus, competentem coercionem sustineat. Si autem quis ante examinationem causæ illum ordinaverit, sacerdotio exuatur una cum ordinato.

Qui etiam contra suam infra latas sententias subscriptionem ierit, dicens postea aliquid sibi innotuisse, quominus electus ordinetur, non deponetur, nisi in argumentis vacillet.

CAP. II. *Quod minime oporteat ordinandorum electiones vel a magistratu, vel a populo fieri.*

Quære cap 19 litt. E.

Canones quidem 12 et 13 concilii Laodicensi plebi non permittunt aut episcopos aut presbyteros eligere, sed hoc fieri volunt secundum indicium

A οὔτω γένηται, ἀνίσχυρον εἶναι τὴν χειροτονίαν. Εἰ δὲ κανονικῶς, ὡς εἰρήκαμεν, τὰ τοῦ πράγματος τελεσθῆναι, ἔνιοι δὲ τῶν ἐπισκόπων ἴσως ἀντιλέγοιεν φιλονεικῶς, μὴ τὰ τῆς ψήφου ἐμποδίζεσθαι, ἀλλ' ἡ τῶν πλειόνων ψήφος κρατεῖται.

Ὁ δὲ μὲν τῆς ἐν Καρθαγένῃ, τοῦ ἐπισκόπου, φησίν, ἐκλεγομένου παρὰ τριῶν ἐπισκόπων, ἐὰν ἀναφυῆ τις ἐκ τῶν τοῦ δήμου ἀντιλογία, οὐκ εὐαγεῖς εἰσαγόντων τινῶν αἰτίας, δεῖ προστεθῆναι τῷ ἀριθμῷ τῶν τριῶν καὶ ἑτέρους δύο, ὥστε ἡμῶν πάντας ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοῦ ψηφιομένου λεγόμενα, καὶ καθαρὸν αὐτὸν ἀποφῆναι.

Ζῆτει καὶ ἐν τῷ ια' κεφ. τοῦ Ε στοιχ. κανόνα ς' τῆς α' συνόδου, καὶ κη' τῆς τετάρτης συνόδου.

Ἡ δὲ ρλζ' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἐπὶ τρισὶ προσώποις τὸ ψήφισμα γίνεσθαι τῶν ἐπισκόπων κελεύει παρὰ τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν τῆς πόλεως τὰ πρῶτα φερόντων, ἐφ' ἣ ψηφίζεται ὁ ἐπίσκοπος, ἐκείνου τούτων κατὰ τῶν θείων ἐπομνυμένων Εὐαγγελίων, μήτε δόσει χρυσίου, ἢ ὑποσχέσει, ἢ φιλίᾳ, ἢ χάριτι, ἢ ἄλλῃ τινὶ προσπαθείᾳ τοῦτον ἐκλέγεσθαι, ἀλλ' εἰδότες τῆ τε πίστει ὀρθὴν καὶ τῷ βίῳ σεμνόν· καὶ εἰ ἔσχε γαμετήν, καὶ αὐτὴν μίαν, καὶ οὔτε χήραν ἢ ἐκβεβλημένην, ἀλλ' οὐδὲ παλλακὴν ἐκτήσατο, καὶ ἐκ τῶν ψηφιομένων τριῶν τὸν βελτίονα χειροτονεῖσθαι τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῇ κρίσει τοῦ χειροτονοῦντος· τοιοῦτον ἔχειν βίον ἀπαιτεῖ καὶ τοὺς χειροτονοούμενους κληρικούς. Ἀλλὰ τὰ πλείω τούτων τοῖς ἱεροῖς παρεῖται κανόσι, μήτε κατὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων ὁμνῶναι τοὺς ψηφιομένους δεῖν οἰομένοις, μήτε παρὰ τῶν κληρικῶν ἢ τῶν πρῶτων τῆς πόλεως τὰς ψήφους γίνεσθαι, ἀλλὰ μόνων τῶν ἐπισκόπων. οἳ καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον πρὸς τοῦ κοινοῦ κριτοῦ εἰσπραχθήσονται.

Νόμος.

Κατηγορίας δὲ, φησὶ, πρὸς τινος κινήσεως κατὰ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐφ' οἷαδὴποτε αἰτία, ἀναβαλλέσθαι ἢ τοιαύτη χειροτονία, καὶ ζήτησις ἀκριβεστάτη γίνεσθαι τριῶν εἰσῶ μηνῶν· καὶ εἰ μὲν ὑπεύθυνος εὐρεθῆναι ὁ μέλων χειροτονηθῆσεσθαι, κωλυέσθαι ἢ χειροτονία· εἰ δὲ ἀνεύθυνος, χειροτονεῖσθαι· ὁ δὲ μὴ ἰσχύσας ἀποδεῖξαι κατηγοροῦ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οικείου ἐξωθεῖσθαι βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκός, προσηκόντως σφραγισθῆσεσθαι. Εἰ δὲ τις πρὸ ἐξετάσεως τοῦτον χειροτονήσει, καθαιρεῖσθαι σύναμα τῶν χειροτονηθέντι.

Ὁ δὲ τῇ οικείᾳ ἐναντιούμενος περὶ τὰς ψήφους ὑπογραφῆ, λέγων μετὰ ταῦτα μεμαθηκέναι τότε τι τὸ κωλύον τὸν ψηφισθέντα χειροτονηθῆναι, ἀλλως οὐ καθαιρεθῆσεται, εἰ μὴ περὶ τὰς ἀποδείξεις ἀτονήσειεν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Ὅτι τὰς τῶν χειροτονοούμενων ψήφους οὔτε παρὰ ἀρχόντων, οὔτε παρὰ τοῦ δήμου γίνεσθαι χρὴ.

Ζῆτει τὸ ιθ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

Ὁ γὰρ μὲν ιβ' καὶ ὁ ιγ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κανὼν οὐ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπουσιν ἢ ἐπισκόπους ἢ πρεσβυτέρους ἐκλέγεσθαι, ἀλλὰ τῇ κρίσει τοῦ μητρο-

πολίτου, καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ἐπισκόπων· εἶναι δὲ τὸν ἐκλεγόμενον ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένον ἐν τε λόγῳ καὶ πράξει, ὡς τῷ μὲν δύνασθαι τοὺς ὑπ' αὐτὸν πρὸς τὴν ὑγιαίνουσαν πίστιν παρακλεῖν, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας τοῖς ὀρθοῖς δόγμασιν ἐλέγχειν, τῷ δὲ βίῳ οἶόν τε εἶναι πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς ζῆλον ἔλκειν τοὺς πρὸς αὐτὸν βλέποντας, εὐθὺν τε ὄντα καὶ ἀνεπίληπτον, καὶ τρόποις χρηστοῖς εὐθηνόουσαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Περὶ τοῦ χρόνου οὗ ἐν τῷ δεῖ τοὺς ἐπισκόπους χειροτονεῖσθαι.

Ὁ καὶ τῆς δ' συνόδου κανὼν τὰς τῶν ἐπισκόπων χειροτονίας ἐν τῷ τριῶν μηνῶν γίνεσθαι διατάττεται, κατ' οἷον ἡ ἐκείνων ἀνήκει προχειρίσις. Οὐ γὰρ ἐπὶ πολὺ χρόνῳ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν λαοὺς ἐρήμους εἶναι τῆς τῶν ποιμένων προνοίας, καὶ ὡς ἔτυχε φέρεσθαι, εἰ μήπου ἐξ αἰτίας ἀπαραιτήτου συμβαίῃ ἐπιταθῆναι τὸν χρόνον, καὶ ὑπεριθῆναι τὴν χειροτονίαν, ὑπὸ βραβάρων ἴσως ἐαλωκυίας τῆς πόλει· τοὺς δὲ μὴ οὕτως ποιοῦντας ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποβάλλεσθαι. Τὴν μὲντοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας, τοῦ καιροῦ τῶν υριῶν μηνῶν ἢ καὶ πλείονος ἑσῶν παρὰ τῶν οἰκονόμων τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐπιτάττει φυλάττεσθαι τῷ χειρονονηθῆσθαι μέλλοντι.

Ζῆται τὸ κζ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Ὅποιους εἶναι δεῖ τοὺς χειροτονουμένους ἐπισκόπους, καὶ τίνα πρὸ πάντων γινώσκειν χρῆ.

Ὁ β' τῆς ζ' συνόδου κανὼν τῷ μέλλοντι προχειρίζεσθαι καὶ εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀνίενα βαθμὸν, τοῦτο εἶναι οἱ προῦργου παρεγγυᾶται, τὸν Ψαλτῆρα παντὸς μᾶλλον ἐπίστασθαι, ἐκπαιδεῖν τε τὸν οἰκτιρῶν λαὸν τὰ τούτου πρὸ τῶν ἄλλων ἔδειν τε καὶ μοιῆσθαι· ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς πρὸς τοῦ οἰκτιροῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει, ἔρευνητικῶς καὶ οὐ κατὰ τὸ παρῆκον τοὺς ἱεροὺς ἀναγινώσκων κανόνας, καὶ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον. τὴν τε τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην θεῖαν Γραφὴν, καὶ τὸν νοῦν αὐτῆς σπουδαίως ἐκλέγεσθαι, καὶ κατὰ τὰ θεῖα ταύτης ἐντάγματα αὐτὸν τε βιοῦν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐνάγειν περὶ πλείστου ταῦτα τιθέσθαι, ἔτοιμόν τε εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι λόγον περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, καὶ νοὺς ὑπ' αὐτὸν εὐπρεπεῖς εἶναι πρὸς τοῦτο παρασκευάζειν. Οὐσία γὰρ καὶ σύστασις τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας, τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ὡς ὁ μέγας ἀπεφῆνατο Διονύσιος· καὶ εἰ μὲν ἀσμένως ταῦτα ποιεῖν ὑπισχνεῖται, τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν· εἰ δὲ ἀμφιβάλλων εἴη καὶ ἀναδύομενος, ἀπρακτὸν ἀποπέμπεσθαι. Φησὶ γὰρ ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου· « Σὺ ἀπόσω ἐπίγνωσιν, κατὰ ἀπόσωμαί σε τοῦ μὴ ἱερατεῖν μοι. » Εἰ γὰρ πάντες οἱ πιστοὶ ψάλλοντες συντασσόμεθα, Ἐν τοῖς δικαιομασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου, ἦπου τοῖς τῶν ἱερῶν ἐνδεδόμενοις στολῆν πολλῶν γε μᾶλλον τοῦτο προσήκει ποιεῖν.

Ὁ δὲ ιη' καὶ ιθ' τῆς ἐν Κερθαγίνῃ συνόδου τὸν χειροτονουμένον ὑπομιμνήσκεσθαι κελεύει τοὺς δρους τῶν Πατέρων φυλάττειν, ὅσα τε περὶ δογμάτων, καὶ ὅσα περὶ τῶν ἱερῶν κανόνων εἰσέτισαν, ἵνα μὴ τοὺς

A metropolitani et provinciae istius episcoporum : esse etiam electum diu probatum et in sermone, et in operibus, ita ut possit omnes qui ipsi subji-ciuntur in fide sana adhortari, et doctrinae rectae contradicentes arguere, et vita talem se praestare. ut queat ad amorem virtutis illos trahere qui ad ipsum accedunt, nimirum rectam, inculpatam et honestam vitam agere.

CAP. III. De tempore intra quod episcopus ordinari oportet.

Canon 25 concilii quarti episcoporum ordinationes intra tres menses ab illis fieri jubet, ad quos res ista pertinet. Non enim decet ecclesiarum coetus diu providentia pastorum carere, et incertos vagari, nisi forte ex causa prorsus necessaria contingat tempus prorogari, et differri ordinationem, **26** civitate puta a Barbaris capta. Quialiter fecerint, pœnis ecclesiasticis subjici. Proventum tamen ecclesiae vacantis, per spatium trium mensium aut ultra ab istius ecclesiae œconomio receptum, episcopo qui ordinandus est reservari jubet.

Quare cap. 27 litt. E.

CAP. IV. Quales esse eos oportet qui episcopi ordinandi sunt, et quænam præ cæteris scire debeant.

Canon 2 synodi septimæ, qui ad gradum episcopatus promovendus et attollendus est, summam ouram adhibere mandat, ut maxime Psalterium intelligat, moneatque populum hymnos illos præ cæteris canere et callere : accurate etiam a metropolitano suo examinari, an paratus sit legere diligenter et non obiter sacros canones, et sanctum Evangelium, et librum divi Apostoli, et reliquam Scripturam sacram, et sensum ejus sedulo elicere : et juxta ejus divina præcepta et vitam suam agere, et alios suadere hæc maximi facere, et promptum esse ad respondendum omni qui rationem spei nostræ exquirat, et curare ut omnes, qui ipsi subji-cuntur, ad idem etiam parati sint. Essentia enim et constitutio nostra hierarchie sunt eloquia divinitus tradita, uti ait magnus Dionysius ; et si libenter polliceatur se hæc præstiturum, ordinationem obtinere ; sin vero sit dubius animi et conditiones recuset, re infecta dimittatur. Dicit enim Deus per prophetam : « Tu repulisti scientiam, et ego repellam te, ne sis mihi sacerdos. » Nam si omnes Christiani consistentes una psallimus : « In judiciis tuis meditabor, non obliviscar sermonis tui : » certe illos qui sacram infulam induti sunt, multo magis hoc facere decet.

Canon autem 18 et 19 synodi Carthaginensis admoneri ordinandum præcipit, ut Patrum decreta servet, tam quæ circa fidem, quam mores per sacros canones sanxerunt, ne horum sanctiones præ-

tergredientes tandem stultitiæ ipsos pœniteat, videlicet vel in hac vita sacerdotio exutos, vel pœnas perpetuas in futura dantes.

CLP. V. *Quot episcopi ad ordinationem episcopi et reliquorum clericorum requiruntur.*

Canon primus sanctorum apost. episcopum inbet a duobus episcopis ordinari; ab illis scilicet consecratum invocatione Spiritus sancti, et sacro orationum ritu.

Secundus autem presbyterum, et diaconum, et reliquos clericos ab uno episcopo ordinari præcipit.

Canon autem concilii Carthaginensis 49 tres episcopos ad ordinationem episcopi sufficere affirmat, ne si plures requirantur, hoc impedimento sit utilitati ac necessitati Ecclesiæ. Nos autem necessarium est ut tres illi sint unius et ejusdem provinciæ; verum si tot non habeat sub se metropolitanus, etiam ex alia provincia duos assumit, atque ita electum ordinat.

202 CAP. VI. *Quod eum qui in episcopum ordinandus est, oporteat ab uxore sua separari.*

Quære cap. 17 litt. Γ.

CAP. VII. *De ætate ordinandorum.*

Quære. cap. 2 litt. B.

CAP. VIII. *Quod non oporteat episcopum morientem alium in locum suum sufficere ac ordinare.*

Canon 76 sanct. apost. » Non oportet, ait, episcopum ab ecclesia quam regit quovis modo secedentem, ut vel alicui consanguineorum, aut alii gratificetur, illum ad sedem suam ordinare. Non enim æquum est vel cognatos hæredes episcopatus constituere, aut quæ Dei sunt, aliis more humano largiri; sin vero hoc contingat fieri, et ordinationem invalidam esse, et ordinantem segregari. Nam episcopos sub concilio esse constitutum est. Imo vero unumquemque in suum locum præficere quemcumque vellet, videtur etiam Israelitis esse interdictum. Ita sane divinum illum Mosem iacubant, quod fratrem suum Aaronem filiosque ejus in sacerdotium promovit; et nisi Deus per miracula sacerdotium ipsis confirmasset, non diu esset quin illo depulsi fuissent.

Canon autem 23 syn. Antiochenæ admonet non licere episcopo ordinare cupienti quem vellet, sui successorem, quamvis in exitu vitæ fuerit; et quidem si fecerit, irritam esse ordinationem. Hi autem qui ritus Ecclesiæ observant post obitum episcopi, virum judicio episcoporum provinciæ dignum promovebunt.

CAP. IX. *Quod episcopum aut presbyterum aut diaconum ordinari non oporteat, priusquam omnes suos domesticos Christianos fecerit.*

Canon 36 synodi Carthaginensis non ordinari

δρους τούτων παρεξίοντες, ἐπ' ἐσχάτων ἀνόνητα μεταμεληθῶσιν, ἢ ἐν τῷ παρόντι καθαιρεθέντες, ἢ ἀπαραιτήτους δίκας ὑπέχοντες ἐν τῷ μέλλοντι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. Ἰπὸ πόσων ἐπισκόπων χειροτονούνται οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

Ὁ μὲν α' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν ἐπίσκοπον ὑπὸ δύο ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι κελεύει, καθιερούμενον πρὸς αὐτῶν τῇ ἐπικλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῇ ἱερᾷ τῶν εὐχῶν τελετῇ.

Ὁ δὲ β' πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, καὶ τοὺς λοιποὺς κληρικούς, ὑφ' ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονεῖσθαι παρεγγυᾶται.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγίνῃ μθ' τρεῖς ἐπισκόπους εἰς ἐπίσκοπον χειροτονίαν ἀρκεῖν ἀπεφήνατο, ἵνα μὴ πλείους ἐπιζητούντων, τῷ χρησίμῳ καὶ ἀναγκαίῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐμποδῶν τοῦτο γένηται. Οὐκ ἀνάγκη δὲ καὶ τοὺς τρεῖς τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας εἶναι· ἀλλ' εἰ μὴ τοσοῦτους ἔχει ὁ μητροπολίτης, καὶ ἐξ ἑτέρας ἐπαρχίας δύο προσλαμβάνει, καὶ οὕτω τὸν ψηφισθέντα χειροτονεῖ.

ΚΕΦΑΛ. Σ'. Ὅτι τὸν χειροτονηθῆσεσθαι μέλλοντα ἐπίσκοπον δεῖ πρότερον τῆς ἰδίας χωρίζεσθαι γυναίκας.

Ζῆται τὸ ιζ' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. Περὶ τῆς τῶν χειροτονουμένων ἡλικίας.

Ζῆται τὸ β' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Η'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖν ἕτερον ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν τελευταίοντα ἐπίσκοπον.

Ὁ σς' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν, Οὐ χρῆ, φησί, τὸν ἐπίσκοπον, ὅποιωδὴποτε μεθιστάμενον τρόπον τῆς ἰθύνειν ἔλαχεν ἐκκλησίας, ἢ τινι τῶν ἀρ' αἵματος ἢ ἑτέρῳ χαριζόμενον, εἰς τὸν ταύτης θρόνον τοῦτον χειροτονεῖν. Οὐ γὰρ δίκαιον, ἢ τοὺς γένει προσήκοντας κληρονόμους τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖσθαι, ἢ ἑτέροις τὰ τοῦ θεοῦ πάθει ἀνθρωπίνῳ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ συμβαίη γενέσθαι, καὶ τὴν χειροτοσίαν ἄκυρον μένειν, καὶ τὸν χειροτονησαντα ἀφορίζεσθαι. Ἰπὸ γὰρ συνόδου τοὺς ἐπισκόπους γίνεσθαι διατέτακται, οὐ μὴν ἕκαστον ἀνθ' ἑαυτοῦ προίσχεσθαι ὃν ἂν βουληθεῖη. Τοῦτο καὶ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ τῶν ἀπειρημένων ἐδόκει· ἀμέλει καὶ τῷ θεσπεσίῳ ἐνεκαλοῦν Μωσῆ, ὡς ἄρα τὸν ἀδελφὸν Ἀαρὼν καὶ τοὺς ἐκείνου υἱεῖς ἱερᾶσθαι προεχειρίσαστο· καὶ εἰ μὴ σημεῖοις ὁ θεὸς τὴν ἱερωσύνην αὐτοῖς ἐπέψῃσεν, οὐκ ἂν ἦσαν φθάνοντες ταύτης ὠστρακισμένοι.

Ὁ δὲ κγ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου μὴ ἐξεῖναι κελεύει τῷ βουλομένῳ χειροτονεῖν ὃν βούλεται διὰ δόχον ἑαυτοῦ, κἄν πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ βίου τυγχάνῃ ὢν, εἰ δὲ μὴ, ἄκυρον εἶναι κατάστασιν· τοὺς δὲ θεομοῦς τῆς Ἐκκλησίας φυλάττοντας, μετὰ τὸ μηκέτι εἶναι τὸν ἐπίσκοπον, κρίσει τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων τὸν ἀξίον προχειρίζεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι τινα ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἄν μὴ πρότερον τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ πάντας ποιήσῃ Χριστιανούς.

Ὁ δὲ λς' τῆς ἐν Καρθαγίνῃ συνόδου κανῶν μὴ

χειροτονεῖσθαι κελεύει μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, ἢ μὴ πρότερον τοὺς οἰκείους πάντας Χριστιανικοὺς γενέσθαι παρασκευάσωσιν. Ὁ γὰρ τοὺς οἰκείους ἐπιστρέψαι πρὸς εὐσέβειαν μὴ δεξιῶς ἔχων, πῶς ἑτέρους ἰκανὸς ἔσται διδάσκειν; ὡς καὶ ὁ μέγας φησὶ Παῦλος· « Ἐἴ τις ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς οὗτος Ἐκκλησίας Θεοῦ προστήσεται; »

ΚΕΦΑΛ. Γ. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἄρῳον τὸν λαϊκὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲ τὸν ἄρτι φωτισθέντα· καὶ διὰ ποίας αἰτίας ὁ κληρικὸς τῆς ἱερωσύνης ἀφαιρεῖται.

Ζήτει τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. Πότε χειροτονεῖται εὐνοῦχος, ἢ ἄλλως τὸ σῶμα λελωθῆμένος, ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς.

Ζήτει τὸ λδ' κεφάλαιον τοῦ Β στοιχείου.

Ὁ δὲ οὗ καὶ ὁ οἰκονόμος τῶν ἁγίων ἀποστόλων οὐκ ἀκρωτίζονται τῆς ἱερωσύνης τὸν ἑτερόθαλμον, ἢ τὸ σκέλος ὑποσκάζοντα. Οὐ γὰρ λῶβη, φησὶ, σώματος, οἷα τε τοῦτο μιᾶναι, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμὸς. Τρυπὴ γὰρ τῆ σκιάδῃ παρατετήρητο νόμῳ, ὀλόκληρον ἐπιζητοῦντι τὸ σῶμα, τοῖς ὀρωμένοις ἐκπαθεῖν τὰ πνευματικὰ εἰωθότι. Ἀλλὰ καὶ ὁ μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοιαῦτόν τι πεπονθὼς, ταύτης ἀπεκινεῖτο· παρ' ἡμῖν δὲ, καὶ ὁ τὰς ὄψεις μετὰ τὴν ἱερωσύνην ἀνακοπεῖς, ἢ ἑτέρῳ πάθει περιπεσὼν ἀνηκέστῳ, τῆς ἱερωσύνης οὐ μετατίθεται. Εἴ γὰρ τις, φησὶ, καὶ ἄμφω τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκέκοπται, ἢ τὰ ὠτα κεκώφωται, ἢ τὴν δεξιὰν ἀργὴν ἔχει χεῖρα, ἢ ἄλλην τινὰ τῶν αἰσθήσεων ἀφήρηται, προσισταμένης αὐτῷ τῆς πηρώσεως πρὸς τὴν τῆς ἱερωσύνης ἐνέργειαν, εἰς ἱερωσύνην οὐ προδιβαθθήσεται, οὐ τῷ βεβλάφθαι τὰ μέλη, ἀλλὰ τῷ ἀδυνάτως ἔχειν πρὸς τὴν τῶν θεῶν μεταχείρησιν. Ὁ δὲ μετὰ τὴν ἱερωσύνην ἰκεῖνα παθὼν, τούτης οὐκ ἀφαιρεῖται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον ἐν ἐκκλησίᾳ, ἧς ὁ ἐπίσκοπος ἔτι περίεστι.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Δ στοιχείου κανόνα ις' τῆς α' καὶ β' συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι ἐπίσκοπον ἐν πόλει μικρᾷ ἢ κώμῃ.

Ζήτει τὸ λ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. Περὶ χειροτονίας χωρεπισκόπων.

Ζήτει τὸ λα' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. Περὶ τοῦ χειροτονηθέντος ἐπισκόπου, καὶ μὴ καταδεχομένου ἀπελθεῖν εἰς τὴν λαχούσαν αὐτῷ ἐκκλησίαν.

Ζήτει τὸ κ' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονίας ποιεῖν ἐπίσκοπον ἐν ταῖς μὴ ὑποκειμέναις αὐτῷ ἐνορίαις.

Ὁ λε' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν διορίζεται, ἔξω τῶν αὐτοῦ ὄρων χειροτονίας ποιεῖσθαι ἐν ταῖς μὴ ὑποκειμέναις αὐτῷ πόλεσι καὶ χώραις· εἰ δὲ τις τοῦτο κεποιηκῶς ἐλεγχεῖται παρὰ γνώμην τῶν αὐτὰς κατεχόντων, καθαιρεῖσθαι καὶ

A præcipit vel episcopum vel presbyterum vel diaconum, nisi prius domesticos suos ad Christianismum adduxerint. Nam qui suos ad pietatem convertere nescit, quomodo aptus esse queat alios docere? Sicut et magnus Paulus dicit: « Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Dei Ecclesiam regere poterit? »

Cap. X. *Quod non oporteat laicum statim episcopum creari, neque illum qui nuperrime baptizatus fuit: et quibus de causis clericus sacerdotio excidit.*

Quære cap. 1 litt. A.

563 CAP. XI. *Quando non ordinetur eunuchus episcopus aut clericus, aut aliter corpore mancus.*

B Quære cap. 34 litt. E.

Canones 77 et 78 sanctorum apostolorum non rejiciunt a sacerdotio monoculum, aut claudicantem. Non enim labes corporalis quoad hoc polluit, sed animæ vitium. Istud enim sub lege utrobratili observatum est, quæ integrum corpus exegit, atque solet ex visibilibus spiritualia edocere. Is quidem qui tale quid passus fuerat munere suo movebatur: verumtamen apud nos, qui vel oculos post sacerdotium exsectos habet, vel incidit in aliud vitium corporale, quod sanari nequit, sacerdotio non semovetur. Nam si quis, inquit, oculis ambobus orbatus fuerit, aut utrisque auribus obsurduerit, aut dexteram aridam habuerit, aut alio aliquo sensu privatus fuerit, ita ut mutilatio ejus impediatur, quin sacerdotale munus exerceat, ad episcopatum non promovebitur, non quod læsa sunt membra, sed quia sacra mysteria tractare haud possit. Qui tamen post sacerdotium collatum istiusmodi labæ laborat, sacerdotio non excidit.

CAP. XII. *Quod episcopum in ecclesia, cujus episcopus adhuc in vivis est, non ordinari oporteat.*

Quære in caq. 9 litt. Δ canonem 16 primæ et secundæ synodi.

CAP. XIII. *Quod non oporteat episcopum in civitate parva aut vico ordinare.*

Vide cap. 3 litt. E.

CAP. XIV. *De ordinatione chorepiscoporum.*

Consule cap. 31 litt. E.

CAP. XV. *De episcopo ordinato qui ad ecclesiam suam abire recusat.*

Vide cap. 20 litt. E.

264 CAP. XVI. *Quod non licet episcopo ordinationes facere in districtu ipsi non subiecto.*

Canon 35 sanctorum apostolorum episcopum mandat non præsumere extra suos limites ordinationes facere in urbibus et pagis sibi non subiectis: sin autem aliquis hoc fecisse convictus fuerit, præter illorum qui loca illa occupant sen-

tentiam et ipse deponatur, et illi quos ordinavit. Sed nec metropolitano licet ad alicujus episcoporum, qui sub ipso sunt, diocesin proficisci, et munus aliquod hierarchicum peragere, absque consensu episcopi.

Vide in cap. 9 litt. A synodi Antiochenæ canonem 13 et 22, et synodi secundæ secundum.

CAP. XVII. Quod non permittitur episcopo clericum alius provincie ordinare.

Canon 54 synodi Carthaginensis episcopos qui alienum clericum suscipientes in suis ecclesiis ordinant, communione reliquarum privat.

Constitutio autem synodica, quæ facta est sub patriarcha Michaelē, qui cognominatur princeps philosophorum, Concessum est, inquit, Pontificibus omnes, qui nondum sacris initiati sunt, fidei verbum docere, et erudire et baptizare undecunque sint, et sacra mysteria impertiri fidelibus cujuscunque dioceseos, haud tamen iis qui undequaque adveniunt, sacros ordines conferre: sed his tantum qui ad suam ditionem pertinent, uti sacri canones decernunt. Durum enim reputatum est et inhumanum eos qui hoc facere attentant, episcopos scilicet, excommunicare, ordinatos vero sacerdotio privare, nisi forte post unam et alteram admonitionem obtemperare recusaverint; verum et tunc quidem episcopi socordiam damnat, addito certo tempore: ordinatos autem in illa diocesi sacerdotale munus exercere vult in qua ordinati sunt. Dare etiam jubet ministris episcopatus et chartophylaci seu registrariorum quæ ex veteri consuetudine ordinandis sunt præscripta. Ista autem dices ex capite 28 præsentis elementi.

CAP. XVIII. Quod quibusdam episcopis concessum est alienos clericos recipere, et ordinare in suis ecclesiis.

Vide in cap. 9 litt. A canonem 55 synodi Carthaginensis.

CAP. XIX. Quod ordinatur clericus, etiam ille qui non est ex genere sacerdotali.

Quære 13 cap. litt. K.

265 CAP. XX. Quando ordinantur et servi.
Consule cap. 12 litt. Δ.

CAP. XXI. De ordinatione lectorum.

Quære cap. 6 litt. A.

Lex.

Lector ordinatur quamprimum legendo par erit; et si secundam uxorem duxerit, vel primam ex viduis, aut repudiatis, aut interdictis vel per jus civile vel sacros canones, nequitiam ad alium gradum ecclesiasticum promoveatur.

CAP. XXII. Quod clerici non ordinantur simpliciter.

Vide cap. 19 litt. K.

Α αὐτός, καὶ οὐς χειροτόνησεν. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτῶ τῆ μητροπολίτη ἔξεστιν εἰς ἐνορίαν τινὸς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκοπῶν ἀπιέναι, καὶ ἱεραρχικὸν τι τελεῖν γνώμης ἄνευ τοῦ ἐπισκόπου.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου τῆς ἐν Ἄντιοχείᾳ συνόδου κανόνα ιγ' καὶ κβ', καὶ τῆς β' συνόδου κανόνα β'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. Ὅτι χειροτονεῖν ἐπισκόπων οὐκ ἐφείτῃται κληρικὸν ἐτέρας ἐνορίας.

Ὁ νδ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανὼν τοὺς ἀλλότριον δεχομένους κληρικὸν ἐπισκόπους, καὶ χειροτονοῦντας ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίαις τῆς τῶν λοιπῶν κοινωνίας ἀφορίζει.

Τὸ μὲν τοι συνοδικὸν σημεῖωμα, ὃ γέγονεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ, τοῦ καὶ χρηματίσαντος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, Συγκεχώρηται μὲν, φησί, τοῖς ἀρχιερεῦσι τοὺς ἀμύητους ἅπαντας τὸν περὶ πίστεως λόγον διδάσκειν, καὶ κατῆχεῖν, καὶ βαπτίζειν ὁθενδήποτε ὄντας, τῶν θεῶν τε μυστηρίων μεταδιδόναι τοῖς ἐξ οἰασῶν ἐνορίας πιστοῖς· χειροτονίας δὲ ἀξιοῦν τοὺς ἀπανταχόθεν ἐρχομένους οὐδαμῶς, ἀλλ' ἢ μόνους τοὺς ἐκ τῆς οἰκείας ἐνορίας, ὡς οἱ θεῖοι κανόνες διορίζουσιν. Σκληρόν μὲν τοι καὶ ἀπηνὲς ἐλογίσαντο τοὺς οὕτω φθάσαντας πρᾶξαι, τοὺς μὲν ἐπισκόπους ἀφορίσαι, τοὺς δὲ χειροτονηθέντας γυμῶσαι τῆς ἱερωσύνης, εἰ μήπου μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν παραίνεσιν πεισθῆναι οὐκ ἐβουλήθησαν· ἀλλὰ καὶ τότε τοῦ μὲν ἐπισκόπου ἀργίαν ἐπὶ βῆτῶν κατεψηφίσαντο χρόνον, τὸν δὲ χειροτονηθέντα, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐνορίᾳ ἱερατεύειν, ἐν ἣ κεχειροτόνητο. Δίδωσθαι δὲ κελεύει τοῖς τῆς ἐπισκοπῆς ὑπηρέταις καὶ τῶν χαρτοφύλακιν παρὰ τῶν χειροτονουμένων, τὰ ἐξ ἔθους ἀρχαίου τετυπωμένα. Καὶ ζήτει ταῦτα ἐν τῷ κη' κεφ. τοῦ παρόντος στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. Τισὶ τῶν ἐπισκόπων δέδοται ἀλλοτρίους λαμβάνειν κληρικούς, καὶ χειροτονεῖν ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοὺς ἐκκλησίαις.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα νε' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. Ὅτι χειροτονεῖται κληρικὸς, καὶ ὃ μὴ ἐκ γένους ἱερατικοῦ καταγόμενός.

Ζήτει τὸ ιγ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Κ' Πότε χειροτονοῦνται καὶ δοῦλοι.
Ζήτει τὸ ιβ' κεφάλαιον τοῦ Δ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. Περὶ χειροτονίας ἀναγνώστῶν.
Ζήτει τὸ ς' κεφάλαιον τοῦ Α στοιχείου.

Νόμος.

Ἄναγνώστης χειροτονείσθω ἀπ' οὐτοῦν χρόνου δύναται καὶ ἐπίσταται ἀναγινώσκειν· ἐν δὲ δευτέραν γαμετὴν ἀγάγηται, ἢ πρώτην μὲν, χήραν δὲ, ἢ διαζευχθεῖσαν ἀνδρὸς, ἢ τοῖς νόμοις ἢ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην, μηκέτι εἰς ἄλλον ἐκκλησιαστικὸν προβαίνειτω βαθμόν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. Ὅτι οὐκ ἐχειροτονοῦντο ἀπολειμμένως οἱ κληρικοί.

Ζήτει τὸ ιθ' κεφάλαιον τοῦ Κ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. Ὅτε χειροτονεῖται ὁ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θύσας κατηχούμενος.

Ζήτει ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Α' στοιχείου κανόνα εἰς τῆς ἐν Ἀγκύρας συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. Ὅτι ἄνα χειροτονήσεις οὐ δεῖ γίνεσθαι.

Ὁ ξη' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν τὸν δευτέρην πρὸς τινος χειροτονίαν δεξάμενον ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν καθαιρεῖσθαι κελεύει καὶ αὐτὸν καὶ τὸν χειροτονήσαντα, εἰ τοῦτο συνοῖδεν αὐτῶ, εἰ μὴ ἄρα πρὸς αἰρετικῶν τὴν χειροτονίαν δεξάμενος ἔτυχεν. Ἄθετοῦμεν γὰρ τῶν τοιούτων ὡσπερ τὸ βάπτισμα, οὕτω δὴ καὶ τὴν χειροτονίαν · οὐ γὰρ ἁγιασμὸν ταῦτα, ἀλλὰ μονοσμὸν πεπείσμεθα προξενεῖν. Ὁ δὲ δευτέρην πειρώμενος δέξασθαι χειροτονίαν, ἢ ὡς τοῦ πρώτου χειροτονήσαντος καταγινώσκων τοῦτο ποιεῖ, ἢ ὡς ἐλπίζων πλείονος ἀπολαύσεσθαι πρὸς τοῦ δευτέρου χάριτος, ἢ ὡς ἀποστάς τυχὸν τῆς ἱερωσύνης, καὶ ἐξ ὑπαρχῆς χειροτονεῖσθαι διανοούμενος, ἕπερ ἄθεσμον.

Ὁ δὲ τῆς ἐν Καρθαγῆνῃ συνόδου μὴ κανῶν μήτε ἀναβαπτίζειν, μήτε δέχεσθαι τινα δευτέρην χειροτονίαν διορίζεται · ἀλλὰ δευτέρην οὕτως χειροτονίαν φησὶ τὸ εἰσαί τινα τὴν ἰδίαν ἐπισκοπὴν · καὶ πρὸς ἑτέραν μεταπεσεῖν, ὅς καὶ μετὰ πραότητος ὑπομνησκόμενος, εἰ μὴ πεισθεῖ πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπανεῖναι, τῇ τῶν ἀρχόντων ἐκδοθήσεται ἐξουσίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. Περὶ τοῦ ὑποκειμένου ἀμαρτήμασι, καὶ χειροτονουμένου.

Ὁ θ' τῆς α' συνόδου κανῶν τὸν ἀνεξετάστως χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, ἢ ἀνακριθέντα μὲν καὶ ἐξομολογησάμενον πρὸ τῆς χειροτονίας πορνείᾳ τυχὸν περιπεπωκέναι, παρὰ κανόνας δὲ χειροτονηθέντα, μηδὲν ἀπόνασθαι τοῦτον ἐκ τῆς ἀθέσμου χειροτονίας κελεύει · μετὰ γὰρ τὴν διάγνωσιν καθαιρεῖται. Οὐ γὰρ ὡσπερ τὸ θεῖον λουτρὸν νέον ἄνθρωπον τὸν βαπτισάμενον ἀποτελεῖ, οὕτω καὶ ἡ ἱερωσύνη τὰ πρὸ γε αὐτῆς ἀμαρτήματα λύει, ὡς τινες οἴονται · τοῦτο γὰρ ὁ κανὼν οὐ προσεῖται. Τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐν πᾶσιν ἡ Ἐκκλησία ζητεῖ, καὶ μὴ εὐροῦσα, ἐκδικεῖ.

Ὁ δὲ ε' τοῦ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας τοὺς μὲν τοιούτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξωθεῖ, μήτοι γε τῆς ἱερωσύνης · τῷ δὲ ἐξ ἀγνοίας χειροτονήσαντι συγκινῶμην δίδωσι.

Ζήτει τὸν κανόνα τοῦτον καὶ ἐν τῷ ις' κεφ. τοῦ Π' στοιχείου καὶ τῆς ἐν Ναιοκαισαρείᾳ συνόδου θ' καὶ ι'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ'. Ὅτι οὐ δεῖ χειροτονεῖσθαι τὸν ἐν νόσῳ φωτισθέντα.

Ζήτει ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β' στοιχείου κανόνα ιβ' τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. Περὶ τῶν τὴν χειροτονίαν ὁμνούντων μὴ καταδέξασθαι.

Ζήτει ἐν τῷ λδ' κεφ. τοῦ Ε' στοιχείου κανόνα ι' τοῦ μεγάλου Βασιλείου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. Περὶ τῶν χειροτονουμένων ἐπὶ χρήμασιν.

Ὁ κθ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανῶν οὕτως ἐπιλέτως ἔχει · Εἰ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς

A CAP. XXIII. *Quando ordinetur catechumenus qui ante baptismum immolavi.*

Quære in cap. 1 litt. A canonem 12 synodi An-cyranæ.

CAP. XXIV. *Quod reordinationes fieri minime oportet.*

Canon 68 sanctorum apostolorum episcopum aut clericum qui secundam ordinationem acceperit, deponi jubet una cum ordinante, si ipse hujus rei conscius fuerit, nisi forte ab hæreticis ordinationem suscepit. Nullam enim facimus illorum ut baptismum, ita et ordinationem; non enim sanctificationem, sed contaminationem credimus inferre. Qui autem secundam ordinationem suscipere cupit, hoc facit vel quia damnat priorem ordinantem, vel quia sperat plus gratiæ accipere a secundo, vel quia sacerdotia exidit atque denuo ordinari studet, quod est nefarium.

Canon vero 48 concilii Carthaginensis neque quempiam rebaptizare, neque iteratam ordinationem accipere decernit, imo hanc esse secundam ordinationem ait, permittit aliquem propriam diocesis deserere et in aliam transilire; atque etiam elementer submonitus, nisi velit ad propriam ditionem redire, tradatur potestati magistratus.

206 CAP. XXV. *De illo qui crimini alicui obnoxius ordinatur tamen.*

Canon 9 synodi primæ presbyterum qui citra examinationem ordinatur, aut examinatus quidem confiteatur quod ante ordinationem in fornicationem prolapsus, sed tamen præter canones ordinatus est, jubet nihil ex illegitima oratione adjuvari, sed re comperta deponi. Non enim ut sacrum lavaorum novum reddit hominem, qui baptizatur, ita et sacerdotium delicta quæ ipsum antecesserunt solvit, ut nonnulli putant. Hunc enim casum canon non attingit. Cæterum innocentiam in omnibus requirit Ecclesia, et ubi non invenit, sententia tamen sua vindicat.

Canon etiam quintus Theophili Alexandrini tales ab ecclesia pellit non solum sacerdotio. Illi autem qui ex ignorantia ordinavit, veniam concedit.

Quære hunc can. in 16 cap. litt. II, atque etiam can. 9 et 10 synodi Neocæsariensis.

CAP. XXVI. *Quod is non debet ordinari, qui ægrotus baptizabatur.*

Quære in cap. 1 litt. B. can. 12 synodi Neocæsariensis.

CAP. XXVII. *De iis qui jurant se sacros ordines nondum suscepisse.*

Quære in cap. 32 litt. E canonem decimum magni Basilii.

CAP. XXVIII. *De iis qui propter pecuniam ordinantur.*

Canon 29 sanctorum apostolorum sic expresse sese habet; Si quis episcopus per pecuniam digni-

tatis hujus particeps fiat, aut presbyter, aut diaconus, deponatur et ipse, et qui ordinat, et penitus a communione abscindatur, ut Simon Magus a me Petro.

Quære et 30 canonem illorum in captivis 19 litt. E. et quæ ibi dicuntur de utrisque horum canonum.

Canon autem secundus synodi quartæ: Si quis, inquit, episcopus venundat non vendibilem Spiritus sancti gratiam, nimirum quæ nullo pretio æstimari potest, et venditioni non obnoxiam, ob exitiam suam naturam et omni æstimatione superiorem, et propter 267 pecuniam ordinaverit episcopum, vel chorepiscopum, aut presbyterum, vel diaconum, aut hypodiaconum: hi enim sunt qui sacros ordines suscipiunt), aut aliquem in clero œconomum, aut patronum, aut curatorem (hi enim primores, sicut et lectores et psallæ consignantur); vel summatalium alium aliquem quid statum ecclesiasticum pertinet, qui hisce manus imponit propter suam avaritiam, et convictus fuerit, cum discrimine sui gradus faciet, et is qui ordinatur, nihil emolumenti capiet ex ordinatione sua emptitia aut promotione, sed vacabit etiam dignitate sive munere, quod per pecuniam nactus erat. Si quis vero mediator accedat turpibus illis et nefariis muneribus, et hic, si clericus fuerit, suo gradu excidet; at si laicus aut monachus, anathemate ferietur. Hic autem æquum fuerit pectus pulsantes gravissime exclamare: « Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit? » Qui enim est qui administrationem domus religiose vel ministerium aliquod ecclesiasticum suscipit, aut clericus fit, aut monasterium regit, sine munere aliquo; at si omnibus illis tam qui conferunt quam qui accipiunt per nefas, sacri can. summum supplicium intentant, quæ nobis spes salutis, qui nullatenus ab eorum communione abstinemus?

Canon autem 22 synodi sextæ: Qui propter pecuniam ordinantur, ait, sive episcopi, sive clerici quicumque, et non secundum probationem et vitæ probitatem, et ipsos et ordiuantes deponi jubemus.

Canon autem quintus synodi septimæ omnes dictos canones recensens, et in summum Ecclesiæ commodum latos esse reputans, illorum sententiam ipse etiam confirmat.

Magnus autem Basilius ad episcopos, qui sub ipso erant, scribens, ne ordinarent propter pecuniam, inter alia hæc habet: Existimant nonnulli se nihil peccare, si tum quando sacros ordines conferunt nihil accipiant, sed post ordinationem. Accipere autem est quovis tempore accipere. Adhortor igitur vos ut hunc morem seu potius viam ducentem ad gehennam deponatis, neque contaminantes manus vestras hujusmodi muneribus vos sacra mysteria celebrando indignos præstetis.

Ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γένοιτο, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καὶ αὐτός, καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπέσθω τῆς κοινωνίας παντάπασιν, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

Ζῆτει καὶ τὸν λ' τούτων κανόνα ἐν τῷ 18' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου, καὶ τὰ ἐνταῦθα περὶ ἀμφοτέρων τῶν κανόνων τούτων ῥηθέντα.

Ὁ δὲ β' κανὼν τῆς δ' συνοδου, εἴ τις, φησὶν, ἐπίσκοπος εἰς πᾶσιν καταγάγοι τὴν ἀπρατον χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἀτίμητον δηλαδὴ, καὶ πράξει μὴ ὑποπίπτουσαν, τῷ ὑπερφυᾷ ταυτη εἶναι καὶ τιμῆς πάσης ἐπέκεινα, καὶ χειροτονήσκειν ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ὑποδιάκονον (ο἗τοι γὰρ οἱ χειροτονούμενοι), ἢ τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ προβάλλοιτο οἰκονόμον, ἢ ἐκδικικον, ἢ νεωκόρον (ο἗τοι γὰρ οἱ προβαλλόμενοι, ὡσπερ ἄρα οἱ ἀναγνώσται καὶ ψάλλται σφραγίζονται), ἢ τινα ὄλων τῶν τού κανόνων ἕτερον, ὁ τούτους ἐπιχειρήσας δι' οἰκίαν αἰσχροκέρδειαν, καὶ ἐλεγχθεὶς, κινδυνευέτω περὶ τὸν οἰκίον βαθμὸν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπροσθεν χειροτονίας ὠφελεῖσθω ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντισματος, οὐ διὰ χρημάτων τετόχηκεν. Εἰ δὲ τις καὶ μεσιτεύων φανεῖται τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη· τοῦ οἰκείου ἐκπιπέτω βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκὸς, ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω. Ἐνταῦθα καλὸν ἂν εἴη τὸ στῆθος πλήξαντας πεπονηθῆναι ἀναδοῆσαι· « Ἐὰν ἀνομιὰς παρατηρήσης, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσται; » Τίς γὰρ ἐστὶν ὁ διοίχσιν εὐαγοῦς οἴκου, ἢ διακονίαν οἰκονομῆσαι τῆς Ἐκκλησίας ἀναδεχόμενος, ἢ κληρικὸς γινόμενος, ἢ μονίδιον λαμβάνων, ἄνευ τῆς δόσεως; Εἰ δὲ πᾶσι τούτοις τοῖς τε πορίζουσι καὶ πορίζομενοι ἀθέσμως τῶν ἐσχάτων οἱ ἱεροὶ τιμῶνται κανόνες, ποία ἡμῖν σωτηρίας ἐλπὶς μὴ ἀφισταμένοις καὶ τῆς αὐτῶν κοινωνίας παντάπασιν;

Ὁ δὲ κδ' τῆς ε' συνότου κακῶν, τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονούμενους, φησὶ, εἴτε ἐπίσκοποι, εἴτε οἰουσδήποτε κληρικούς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν καὶ τοῦ βίου ἀστέιαν αἴρεσιν, αὐτούς τε καὶ τοὺς χειροτονήσαντας καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν.

Ὁ δὲ ε' κανὼν τῆς ζ' συνόδου, σύμπαντας τοὺς ῥηθέντας κανόνας διεξιῶν, καὶ ἐν καλοῦ μέρει τῆ πρώτῃ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας δεδόσθαι νομίσας, τῇ ἐκείνων κρίσει καὶ οὗτος ἐπιψηφίζεται.

Ὁ δὲ μέγας βασιλεὺς πρὸς τοὺς ὑπ' ἐκτεὼν ἐπισκόπους γράφων, ὡστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταῦτά φησι· Νομίζουσι τινες μὴ ἁμαρτάνειν, τῷ μὴ ἅμα λαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν· λαβεῖν δὲ ἐστὶ τὸ δευδῆσαι καθεῖν. Παρακλιῶ οὖν, ταύτην τὴν πρόσοδον, μάλλον δὲ τὴν προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γένναν ἀπόθεσθε, καὶ μὴ τὰς χεῖρας μολύναντες τοῖς τοιοῦτοις λήμμασιν, ἑαυτοὺς ἀναξίους ποιήσητε τοῦ ἐπιτελεῖν ἅγια μυστήρια.

Ἡ δε ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ Γενναδίου πατριάρχου Ἀ
Κωνσταντινουπόλεως πρὸς γε τοὺς ἄλλοις καὶ τὰ
περιέχει· Ἔστω τοίνυν καὶ ἔστιν ἀποκλήρυκτος,
καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀξίας τε καὶ λειτουργίας ἀλ-
λότριος, καὶ τῆ κατάρτα τοῦ ἀναθέματος ὑποκείμε-
νος, ὃς τε κτᾶσθαι τὴν ἱερωσύνην διὰ χρημάτων
οἰόμενος, καὶ ὁ αὐτὴν πρᾶξει ἐπὶ χρήμασι
ὑπιταχούμενος, εἴτε κληρικὸς, εἴτε λαϊκὸς εἴη, κἂν
ἐλέγχεται, κἂν μὴ ἐλέγχεται τοῦτο ποιήσας. Οὐ
γὰρ οἷόν τε συμβῆναι ποτε τὰ ἀσύμβατα, οὐδὲ
θεῶ συμφωνῆσαι τὸν Μαρμωνᾶν, ἢ τοὺς τούτῳ
δουλεύοντας δουλεῦσαι θεῶ· δεσποτικῆ καὶ αὐτῇ
ἀπόφασις ἀναμφίλεκτος· « Οὐ δύνασθε θεῶ δουλεῖν
καὶ μαμωνᾶ. »

Ἡ δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις Ταρασίου, πατριάρχου Κων-
σταντινουπόλεως, πρὸς Ἀδριανὸν πάππαν Ῥώμης
σταλεῖσα, Φορητότερος μᾶλλον ἐστὶ, φησί, Μακε-
δόσιος, καὶ ἡ τῶν ἀμφ' αὐτοῦ Πνευματομάχων δυσ-
σεβῆς αἵρεσις, ἢ οἱ πιπράσκον τολμῶντες τὴν
χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ κτί-
σμι καὶ δούλον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τοῦ ἁγίου
Πνεύματος ληρωδοῦσιν· οὗτοι δὲ ἑαυτῶν, ὡς δοκοῦσι,
δούλον αὐτὸ ποιοῦσιν. Ὁ γὰρ τι πιπράσκων ὡς
δεσπότης αὐτοῦ πιπράσκει· καὶ ὁ ἀγοράζων, δε-
σπότης εἶναι βουλούμενος τοῦ ἐξωνηθέντος, ἀργυρίου
τοῦτο κτᾶται τιμῆς. Προστίθεται δὲ καὶ ὡς ἐφάμιλ-
λον τὸ τούτων ἀμάρτημα τῷ τοῦ προδοτοῦ Ἰούδα,
οὕτως ἡ συλλογιζομένη· Εἰ γὰρ ὁμοούσιον τῷ Ἰῶ
τὸ Πνεῦμα ἔστι καὶ ὁμοτίρον, κατακρίνεται δὲ ὁ
Ἰούδας, τὸ Ἰὼν ἀποδόμενος ἀργυρίου, ἀνάγκη
δήπου καὶ τοῦ τὸ Πνεῦμα πιπράσκοντος μὴ ἐλάτ-
τονας ἢ ἐκεῖνος τὰς εὐθύνας ὑπέχειν. Ἀλλὰ γὰρ
παρίτω καὶ ἡ τῆς Ἐκκλησίας σειρῆν, ἢ διὰ πάσης
τῆς οἰκουμένης ἄδουσα λύρα, ὃ τὰ πνευματικὰ
φάρμακα μᾶλλον παντὸς ἱατροῦ εἰδώ· τε καὶ σφῶς
κερυνῶς, ὁ θεῖος, φημί, Χρυσόστομος, ὡς ἂν ἡμᾶς
κἂν τούτῳ διδάξῃ, ὅπως χρῆ τὸ αὐστηρὸν τῶν
θειῶν κανόνων ἔσθ' ὅτε τῇ συμπαθείᾳ παρακρινῶν-
τας ὑποχαλᾶν. Ἴσμεν γὰρ ὅπως τοὺς χρυσοὺς τὰς
χειροτονίας ἐωνυμένους τῆς μὲν ἱερωσύνης ἐγύμ-
νωσε, τὸ δὲ χρυσοῦν παρὰ τῶν τοῦ χειροτονησαντος
κληρονόμων ἡξίωσεν ἀπολαβεῖν, ἐπειδὴ τὴν ζωὴν
ἐκμετρήσας ἐκεῖνος ἐφθασεν ἤδη (Ἄντωνίνος οὗτος
ἦν τῆς Ἐφρασίων ὁ πρόεδρος, ὁ τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος δωρεάν ὄνιον θέσθαι μὴ καταπτῆξας). Ἄλλ'
δρα μοι τῆς τοῦ ἁγίου συμπαθείας τὸ περιόν. Ἐξώ-
μνηστο μὲν γὰρ ἐπὶ πολὺ πρότερον ἐκεῖνοι, ἢ μὴν
τοῦτο πεποιθῆναι μηδέποτε· τοῖς δὲ φανεροῖς
ἐλέγχους δυσωπηθέντες, τόπων ὑπομιμνησόμενοι
καὶ κατὰ τῆς τοῦ χρυσοῦ ποσότητος, οὕτως
ἔχον ἀνωμολόγησαν ὑστερον, διατεινόμενοι ὡς οὐ
σκαῖότητι γνώμης, ἀλλ' ἀεκραϊότητι μᾶλλον καθ-
υπαχθῆναι, τοιαύτην ὑπειληφότες τὴν συνθήσαν
εἶναι, καὶ ἴνα τοῦ βουλευτηρίου, ᾧ περ ἔμεν ὑπο-
τελεῖς, ἀπαλλαγείμεν, φάμενοι. Πρὸς ταῦτα ἡ
ὀρθρονομήκης ἐκείνη ψυχῆ, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ οἰ-
κιρμῶν εἴπερ τις ὑψηγῆτης γνησιώτατος, οὐκ ἀφ-
ορισμὸν πρὸς τῇ καθαιρέσει ἐπήνεγκεν, ὡς οἱ θεῖοι
κανόνες κρίσεως ἔχουσιν, οὐ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεώ-

Epistola autem encyclica Gennadii patriarchæ
Constantinopolitani præter alia hæc habet : Sit
ergo et est ab omni sacerdotali dignitate et mini-
sterio alienus, et anathematis execrationi subje-
ctus, qui se per pecunias sacerdotum acquirere
existimat, atque qui id pecuniis præbere pollice-
tur, sive clericus, sive laicus fuerit, sive hoc
facere convincatur, sive non. Quia fieri non
potest ut inconvenientia convenient, vel mammona
Deo consensial, vel qui ei serviunt, Deo serviant.
Domini est sententia, cui contradici non potest ;
« Non potestis servire Deo et mammonæ. »

Epistola vero sancti Tarasii, patriarchæ Con-
stantinopolitani, ad Adrianum papam missa :
Multo, inquit, tolerabilior est Macedonius, et im-
pia hostium sancti Spiritus hæresis, quam illi qui
vendere audent gratiam Spiritus sancti. Illi enim in
creaturam, et servum Dei et Patris sanctum Spi-
ritum contumeliam faciunt ; hi autem servum
suum, ut videtur, ipsum faciunt. Omnis enim
qui aliquid vendit, tanquam dominus istius vendit,
et qui emit cupiens dominus esse rei venditæ,
argenti pretio id acquirit. ¶ Addit etiam,
quod hoc crimen consimile sit illi Judæ proditori-
ris, hunc in modum disserens : Nam si consub-
stantialis sit Filio Spiritus sanctus, et ejusdem
dignitatis, et damnetur Judas, quod propter
pecuniam prodidit Filium, necesse etiam est
illos qui Spiritum vendunt, haud leviores
quam ille pœnas subire. Sed vero adsit jam Ec-
clesiæ suada, lyraque quæ per lotum terrarum or-
bem sonat, is qui spiritualia medicamenta perite
magis quam medicorum quispiam, et sapienter
miscet, sanctus, inquam, Chrysostomus, qui qui-
dem nos etiam hac in re docuit, quod severitatem
canonum nonnunquam lenitate temperantes pau-
lulum mitigare oportet. Scimus enim quod eos
qui auro ordinationes redemerunt, sacerdotio pri-
vare, aurum tamen ab hæredibus ejus qui ordina-
vit repetere voluit ; quoniam vita jam emensa, iste
præverat. Antoninus autem erat Ecclesiæ Ephesinæ
antistes, qui Spiritus sancti gratiam venum-
dare nullus dubitabat. Vide autem eximiam viri
sancti clementiam. Juraverunt enim jam ante se
nunquam tale quid perpetrassent. Argumentis autem
evidentibus convicti, indicatis et tempore et auri
quantitate, postmodum rem se ita habere fassi
sunt, obtendentes se non animi malitia, sed sim-
plicitate potius ferri, quatenus ex more esse exi-
stimabant, et a tribunali (quod aiebant), cui ob-
noxii fuimus, liberaremur. Ad hæc amplissima,
ut cœlum patet, illa anima et miseratonum Dei,
si quis alius, maxime genuinus explanator, non
excommunicationem depositioni superinduxit, uti
sacri canones decernunt, neque Ecclesia penitus
excluit (licet voluntaria confessio de quovis cri-
mine multum detrahatur, sicut convictio e contra

valde aggravat) : sed misericordia rigorem canonum attemperando, intra altare ipsis de sacris mysteriis communicare permisit, ea ratione satis, ut videbatur, eorum animas consolans, quæ sacerdotii amissione depressæ erant.

ἔχειν ἐπέτρεψεν, ἰκανῶς ταύτη τὰς αὐτῶν οἰόμενος ἐκπτώσει.

In libro autem Actuum hæc occurrunt : Ubi autem vidit Simon, quod per impositionem manuum apostolis datus fuit Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens : Date mihi facultatem istam, ut cuicumque manus imposero, recipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ei : Argentum tuum tecum sit in perditionem, quia donum Dei existimasti pecunia possideri. » etc.

Tertius autem liber Regum : « Et non conversus est Jeroboamus, inquit, ab iniquitate ejus, et reversus est, et fecit ex parte populi sacerdotes excelsorum, quicumque voluit, ejus manum adimplebat. Et hæc res vertit in malum domui Jeroboami, et in perniciem et ad delendum eum a facie terræ. » Quis igitur non novit veterem illum Gieze, ut propheta Elisæo ministrabat, et, uti narrat liber quartus Regum, quas facinorum pœnas tulit ? Vix enim minus ille ob nequitiam innotescit, quam magister ejus ob virtutem. Cum igitur Neeman munera prophetæ dare decreverat, quia liberatus erat per illum a lepra, ille autem largitionem minime acceperat, Gieze Neeman abeuntem præstolatus, et avaritiam suam mendacio tegens, quasi magister ejus in mandatis dederat recipere, et postquam ita de bonis ejus non pauca accepisset, statim lepræ quam ille deposuerat, hæres factus est, propheta hoc maledicti ipsi denuntiante.

Magnus autem Basilius in Expositione sua in prophetam Isaiam, locum illum explicans, Legem dedit in auxilium : ut dicant, non tanquam verbum hoc, pro quo non licet munus dare, quoniam ventriloqui, inquit, 269 propter pecuniam divinantur. Hoc enim ridiculum est, quod qui decipiuntur, mercedem mendacii argentum ipsis dant. Verbum autem legis non est tale, ut pro illo donum aliquod detur, quoniam nemo gratiam dat. « Gratis enim, ait, accepistis, gratis dato. » Vides quomodo Petrus succensuit adversus Simonem, qui argentum pro gratia sancti Spiritus obtulerat ; « Argentum tuum sit tecum, inquit, in perditionem, quoniam existimasti donum Dei per pecuniam comparare. » Non est igitur sermo Dei ut venalia verba ventriloquorum. Quodnam enim pretium aliquis det illo condignum ? Audi Davidem hæsitantem et dicentem : « Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? » Non igitur licet dare donum gratia ejus condignum. Unicum est donum dignum conservatio rei donate. Qui dat tibi thesaurum, non

Α σατο (καὶ τοὶ τῆς μὲν ἐκουσίας ἐξομολογήσεως ἑκασταχῆ τῶν εὐθυνῶν τὸ πλείστον ἀφαιρουμένους, τοῦ δὲ ἐλέγχου χαλεπωτέρας ταύτας ἐργαζομένου), ἀλλ' ἡμερότητι τὸ τῶν κανόνων κεράσας ἀπότομον, εἴσω τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ἁγιασμάτων αὐτοῖς μεταπρακαλέσαι ψυχὰς τῆ τῆς ἱερωσύνης ὀδυνωμένας

Ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τῶν Πράξεων ταῦτα γέγραπται ἑσασάμενος δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων ἄδελφοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ἢ ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνη Πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν ἄργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτῆσθαι, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἡ δὲ τρίτη τῶν Βασιλειῶν, « Καὶ οὐκ ἐπέτρεψεν Ἰεροβοάμ, φησὶν, ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ, καὶ ἐπέτρεψε, καὶ ἐποίησεν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἱερεῖς ὑψηλῶν ὁ βουλούμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Καὶ ἐγένετο τοῦτο τὸ ῥῆμα εἰς ἀμαρτίαν τῷ οἴκῳ Ἰεροβοάμ, καὶ εἰς ὄλεθρον, καὶ εἰς ἀφηνισμὸν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. » Τίς οὖν οὐκ οἶδε καὶ τὸν πάλαι Γιεζῆ, ὅπως τῷ προφήτῃ μὲν Ἐλισσαίῳ διακονούμενος ἦν, ὡς ἡ τῶν Βασιλειῶν τετάρτη διέξεισιν, οἳ δὲ πέπονθεν ἐξ ὧν ἔδρασαν ; Οὐχ ἤττον γὰρ διὰ κακίαν ἐκείνος ἢ δι' ἀρετὴν ὁ διδάσκαλος μικροῦ τοῖς γινώσκεται. Χρήματα γοῦν τοῦ Νεεμᾶν τῷ προφήτῃ πορίσαι προθυμούμενου, ἀπ' ὧν τῆς λήπρας ἐξάντητος δι' αὐτοῦ γέγενητο, κακίαν τὴν εἰσφορὰν μὴ προσκαμένους ὁ Γιεζῆ καταλαθὼν ἀπιόντα τὸν Νεεμᾶν, καὶ τὴν φιλοχρηματίαν τῷ ψεύδει ἐπιλυγιάσας, ὡς ἄρα ὁ διδάσκαλος αὐτῷ λαβεῖν ἐπιτάξειτε, καὶ ταύτη τῶν ἐκείνου εἰκηρῶς οὐκ ὀλίγα, κληρονόμος εὐθὺς καὶ τῆς ἐκείνος ἀπῆλλακτο λήπρας γέγενητο, αὐτὸ τοῦτο τοῦ προφήτου ἀρασχόμενου.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῇ εἰς τὸν προφήτην Ἰσάϊαν ἐρμηνείᾳ, ἐξηγούμενος τὸ, Νόμον ἔδωκεν εἰς βοήθειαν, ἵνα εἴπωσιν οὐχ ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, περὶ οὗ οὐκ ἔστι δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ, ὅτι αἱ ἐγγαστρίμουθοι, φησὶν, ἐπ' ἀργυρίῳ κινεῦσονται. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ καταγέλαστον, ὅτι καὶ ἀργύριον αὐτοῖς τελοῦσι, μισθὸν τοῦ ψεύδους, οἱ ἀπατώμενοι. Τὸ δὲ ῥῆμα τοῦ νόμου οὐκ ἔστι τοιοῦτον, ὡστε δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὴν χάριν οὐδεὶς ἀποδίδουσι. « Δωρεὰν γὰρ, φησὶν, ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. » Ὅρξεν ὅπως ἡγανάκτησε Μέτρος ἐπὶ τῷ Σίμωνι, ἀργύριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος προσκομισάντι ; « Το ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη, φησὶν, εἰς ἀπώλειαν, ὅτι ἐνόμισας τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτῆσθαι. » Οὐκ ἔστιν οὖν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος ὡς τὰ πωλούμενα ῥήματα τῶν ἐγγαστρίμουθων. Τί γὰρ ἂν τις δοίη ἄξιον, αὐτοῦ ἀντάλλαγμα ; Ἄκουε τοῦ Δαβὶδ διαποροῦντος καὶ λέγοντος : « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι ; » Οὐκ ἔστιν οὖν δῶρα δοῦναι περὶ τούτου ἀντάξια τῆς αὐτοῦ χάριτος ἢ ἐν δῶρον

ἄξιον, ἢ φυλακὴ τοῦ δωρηθέντος, Ὁ δούς σοι τὸν ἄξιον οὐχί τιμὴν ἀπαιτεῖ τοῦ δωθέντος, ἀλλὰ φυλακὴν ἀξίαν τοῦ δεδομένου.

Νόμοι.

Ἐάν τις διὰ δόσεως χρυσοῦ ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς γένηται, ἢ ξενοδόχος, ἢ πτωχοτρόφος, ἢ νοσοκόμος, ἢ διοικητὴς εὐαγοῦς οἰουδήποτε οἴκου, ἢ ἐτέρου τινὸς ἐκκλησιαστικοῦ φροντιστῆς διακονήματος, καὶ ὁ δούς, καὶ ὁ λαβὼν, καὶ ὁ μέτος γενομένος, τῆς ἱερωσύνης, ἢ τοῦ κλήρου, ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης διοικήσεως, ἀπεγυμνοῦσθωσαν.

Εἰ δέ τις τῶν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, εἴτε πρὸ τῆς χειροτονίας, εἴτε μετὰ ταῦτα, ἐκ τῶν ἰδίων πραγμάτων δοῦναι βουλευθείη τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς τὴν ἐπεκηρύχθη, οὐ μόνον οὐ κωλύομεν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξιον κρίνομεν.

Περὶ κανονικοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων.

Ἐξ αὐτῆς τῆς κώμης, ἐν ἣ ἔστιν ἡ ἐκκλησία, κατὰ ἀναλογίαν τῶν τόπων, κρίσει τοῦ ἐπισκόπου οἱ κληρικοὶ χειροτονεῖσθωσαν, καὶ τὴν οἰκίαν ἐπιγενοσκέτωσαν κεφαλιτιῶνα. Χάριν δὲ τοῦ τοιοῦτου κανονικοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων συνήθως, διορίζεται τὸ χρυσόβουλλον τοῦ αἰδίου βασιλέως Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τοὺς ἄλλοις λαὶ ταῦτα· Τυποὶ γὰρ, φησίν, ἡ βασιλεῖα μου ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων, καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ, τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τυπον, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τούτους ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνον τὰ ἐπτά χρυσὰ νομίσματα, ἦγουν ἓν μὲν, ὅτε ποιεῖ αὐτὸν ἀναγνώστην, τρία δὲ, ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία, ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα. Ἐπιβεβαίωσι δὲ τοῦτο καὶ τὸ συνοδικὸν ψήφισμα τὸ γεγονὸν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ, ὁ καὶ ζήτησεν κατὰ τὸ ἐκ κεφάλαιον τοῦ παρόντος στοιχείου. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ, ἀπὸ τοῦ ἔγοντος χωρίου τριάκοντα καπνοῦς, νόμισμα χρυσοῦν ἓν, ἀργυρᾶ δύο, κριθὸν ἓνα, κριθῆς μοδίους ἕξ, οἴνου μέτρα ἕξ, ἀλεύρου μοδίους ἕξ, καὶ ὄρνεις τριάκοντα. Ἀλλὰ καὶ ἕτερον συνοδικὸν σημείωμα γέγονεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Νικολάου, κελυθὸν κατὰ τὸ τοιοῦτον χρυσόβουλλον δίδοσθαι τὰ κανονικὰ, καὶ τὰ ὑπὲρ χειροτονίας.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΘ'. Περὶ γηρῶν γυναικῶν.

Ζήτει τὸ α' κεφάλαιον τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. Λ'. Περὶ τῶν χλευαζόντων τοὺς ἀσθενῶς τοῦ σώματος ἔχοντας.

Ζήτει τὸ α' κεφ. τοῦ Γ στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΑ'. Περὶ τοῦ ἀγίου χρίσματος, καὶ τίνες χρίονται μόνον τῶν προσερχομένων τῇ Ἐκκλησίᾳ αἱρετικῶν.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Μ στοιχείου κανὼνα ζ' τῆς ἐν Κερθαγῆν συνόδου, καὶ ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ Β στοιχείου κανὼνα μη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, καὶ ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανὼνα ζ' τῆς β' συνόδου.

ΚΕΦΑΛΑ. ΛΒ'. Περὶ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ ρη' κανὼν τῆς ἐν Κερθαγῆν συνόδου τοὺς τὴν ἄσκησιν εἰσδεχομένους τῶν Χριστιανῶν ἐλευ-

A pretium requirit rei datæ, sed custodiam debitam dono oblato.

Leges.

Si quis pecunia data episcopus aut clericus fiat, vel peregrinorum, vel pauperum, vel ægrotantium præfectus, aut administrator eujuscunque domus Deo consecratæ, vel alius ecclesiastici ministerii curator, et is qui dat, et qui accipit, et mediator, sacerdotio suo aut clero, aut concredita administratione privabuntur.

Si quis tamen episcopus vel clericus ante ordinationem suam, vel post illam, de bonis suis largiri velit Ecclesiæ, ad quam vocatus est, non solum non prohibemus, sed etiam omni laude dignum decernimus.

De canonico, et iis quæ pro ordinatione, solvuntur.

Ex eodem vico ubi est ecclesia, pro ratione locorum, et discretionem episcopi clerici ordinentur, et proprium agnoscant capitulum. Hujusce autem canonici causa, et eorum quæ pro ordinatione ex consuetudine data erant, Aurea Bulla venerabilis imperatoris Isaacii Commeni, inter alia, hæc decernit. Statuit imperatoria mea majestas, ut pro ordinatione sacerdotum, et canonico vetus forma obtineat, et nihil amplius pro ordinatione alicujus episcopus qui ordinat, recipiat, quam, solos septem aureos nummos, videlicet unum, quando eum lectorem creat, tres vero cum diacernatum confert, et alios tres, quando sacerdotem perficit. Et similiter decretum synodicum, quod sancitum est sub Michaele patriarcha (quod vide ad cap. 17 hujusce elementi) pro canonico a loco, qui 30 caminos habet, unum nummum aureum, argenteos duos, aristem unum hordei modios sex, vini mensuras sex, tritici modios sex, et aves triginta. Sed et aliud edictum synodicum factum est sub patriarcha Nicolao, quod secundum hanc Auream Bullam solvi jubet jura canonica et quæ pro ordinatione erigi solent.

CAP. XXIX. De Viduis.

Vide. cap. 1 litt. Γ.

CAP. XXX. De his qui infirmitate aliqua corporali laborantes derident.

Quære. cap. 1 litt. Υ.

270 CAP. XXXI. De sacro chrismate: et quoniam ex hæreticis, qui ad Ecclesiam revertuntur, per solam unctionem recipiuntur.

Consule in cap. 9 litt. M canonem sextum synodi Carthaginensis, et in cap. 1 litt. B canonem 48 concilii Laodiceni, et in cap. 2 litt. A canonem 7 synodii secundæ.

CAP. XXXII. De Christianismo.

Canon 108 concilii Carthaginensis qui professionem sive exercitium Christianorum suscipiunt.

ex voluntate libera, et sua sponte ad fidem accedere ordinat, non autem per vim atque ex necessitate; ista enim neque firma sunt neque diuturna. Nam virtutem ex electione esse oportet, non coactam et invitam. Exercitationem vero nuncupans innuit, quod quemvis Christianum oportet virtutem exercere, ac continentiam et pudicitiam, et præ cæteris charitatem erga omnes. Ita ut qui non hoc modo vivat, nomine tenus Christianus sit, non revera.

Magnus autem Basilius in canone 45: Qui nomen Christiani assumit, et mandatorum transgressione Christum contumelia afficit, nihil illi conducit mera appellatio. Paria scilicet dicens cum magno Jacobo: « Quid juvat, rogante, fratres mei, si quis fidem se habere dicat, opera vero non habeat? num fides illum queat servare? » Nam ut splendore virtutum in nobis relucente glorificatur Deus, juxta illud; « Splendeat lux vestra coram hominibus, » etc., ita tenebris vitiorum nosmet obfuscantibus contingit ut Deus blasphemis proscindatur inter gentes.

CAP. XXXIII. De chorepiscopis.

Quære cap. 31 litt. E.

INITIUM LITTERÆ Ψ.

CAP. I. Quomodo psallere et orare oportet.

Vide 35 cap. litt. E.

CAP. II. De cantoribus et lectoribus.

Vide in cap. 9 litt. E canonem 23 synodi Laodicenæ.

CAP. III. Quod hæreticorum pseudomartyres sequi non licet.

Quære in 2 cap. litt. A canonem 9 et 34 synodi Laodicenæ.

CAP. IV. Quomodo in ordinationibus fiant suffragia.

Quære in litt. X cap. 1 et 2.

INITIUM LITTERÆ Ω.

CAP. I. Quibusnam licet horarium gestare.

Vide in mono capite litt. E canones 22 et 23 concilli Lao diceni.

θερά προαιρέσει και αὐτεξουσίῳ νομοθετεῖ προσιέναι τῆ πίστει, ἀλλὰ μὴ βίῳ, μὲδ' ἐξ ἀνάγκης· τὰ γὰρ τοιαῦτα οὐ βέβαια, οὐδὲ νόμιμα. Αἰρετὴν γὰρ εἶναι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' οὐ βεδισαμένην, ἢ ἀκούσιον. Ἀσκησιν δὲ νιπῶν, ἐνέφηεν, διτι πᾶσαν δεῖ τὸν Χριστιανὸν ἀρετὴν ἀσκεῖν, ἐγκράτειαν, καὶ σωφροσύνην, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὴν εἰς ἅπαντας ἀγάπην· ὡς ὁ γε μὴ ταύτῃ βιούς ὀνόματι μόνον Χριστιανός, ἀλλ' οὐ πράγματι λέγεται.

Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος ἐν τῷ μ' κανόνι, Ὁ τὴν τοῦ Χριστιανοῦς, φησὶ, προστηγορίαν εἰληφώς, καὶ διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν παραβάσεως τὸν Χριστὸν ἐνυβρίζων, οὐδὲν ἐκ τῆς ἐπωνυμίας ἀπάνωτο μόντης, ἀδελφὰ τῷ μεγάλῳ φιλοσοφῶν Ἰακώβῳ, « Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, φάσκοντι, ἐὰν πίστιν τις λέγῃ ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχη; » μὴ δύναται ἡ πίστις σῶσαι αὐτόν; Ὡσπερ γὰρ τῆς αὐγῆς τῶν ἀρετῶν ἐν ἡμῖν ἀστραπνοῦσης ὁρίζεται ὁ θεός, λατὰ τὸ, « Ακαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, » καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτω τοῦ ζόφου προσαναχρωννόντος ἡμᾶς τῶν παθῶν, βλασφημεῖσθαι τὸν θεὸν συμβαίνει παρὰ τοῖς ἔθνεσι.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. Περὶ χωρεπισκόπων.

Ζήτει τὸ λα' κεφάλαιον τοῦ Ε στοιχείου.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ψ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Πῶς δεῖ ψάλλειν καὶ εὔχεσθαι.

Ζήτει τὸ λε' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου.

ΚΕΦΑΛ. Β'. Περὶ ψαλτῶν καὶ ἀναγνωστῶν.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα κγ' τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ συνόδου.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. Ὅτι πρὸς τεὺς ψευδομάρτυρας τῶν αἰρετικῶν οὐ δεῖ ἀπιέναι.

Ζήτει ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ Α στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ συνόδου θ' καὶ λδ'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. Ὅπως αἱ ψῆφοι γίνονται τῶν μελλόντων χειροτονεῖσθαι.

Ζήτει τοῦ Χ στοιχείου κεφάλαιον ε' καὶ β'.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ Ω ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ.

ΚΕΦΑΛ. Α'. Τίνα δεῖ ὠράριον φέρειν.

Ζήτει ἐν τῷ θ' κεφ. τοῦ Ε στοιχείου κανόνα τῆς ἐν Λαοδικεῖᾳ συνόδου κβ' καὶ κγ'.

MATTHÆI BLASTARIS

CARMINA DUO

DE OFFICIIS ECCLESIAE ET AULÆ CP.

Exstant in notis Goari ad Codinum. Vide tom. CLVII, col. 129.

ANNO DOMINI MCCCXXXII.

THEODULUS MONACHUS

SIVE

THOMAS MAGISTER.

NOTITIA.

(Cave De Script. eccles. ad an. 1311.)

Theodulus monachus, qui alio nomine Thomas Magister dicitur natione [Græcus, patria, si L. Allatio fides Thessalonicensis, claruit sub Andronico Palæologo avo, Theodoro Metochitæ familiaris, Niphoni patriarchæ charus, anno 1311. Ex variis ejus appellationibus varia eum munera obiisse, et quod Græcis istius ævi solemne fuit, a forensibus negotiis ad monasticam ἡσυχίαν transiisse, utriusque item status culmen attigisse, ac rhetorum magistrum, cœnobii abbatem aliquando fuisse, conjectari fas est. Exstat ejus *Oratio encomiastica* in S. Gregorium Theologum Nazianzenum. Habetur ms. in Bibl. Vindob. cod. jurid. XII, n. x, *Orationes gratulatoriæ quatuor*; *prima* ad Angelum sub Andronico Seniore imp. magnum strapopedarcham; *secunda*, ad Theodorum Metochitam, magnum logothetam; *tertia*, ad Niphonem patriarcham nuper renuntiatum; *quarta*, ad regem Cypri. *Epistolæ* septem. Opera hactenus numerata cum sua versione edidit Laur. Normannus, Upsaliæ 1693, 4°, *Dictionum Atticarum Sylloge* Græce prodiit Romæ, 1517, 1525. Paris. 1532. 8° sub nomine *Thomæ Magistri* cura Nic. Blancardi nuper recusa, ac indice auctorum locupletata, Franequer. 1690, 8°. Idem opus exstat MS. Theodulo Magistro ascriptum in Bibliotheca regia Parisiensi cod. 1853. In eodem cod. habentur ejusdem Theoduli *Declamationes* aliquot, *Epistolæ et Orationes*, testante Cl. du Cange. *Ind. Auct. ad Glossar. Cræc.* Quæ utrum ab iis a Normanno editis diversæ sint, merito dubitandum est, cum ex iis una sit in *Triphonem* Patr. CP. pro quo *Niphonem* substituendum esse temporis ratio omnino postulat. Hujus etiam censendæ sunt *Declamationes* nonnullæ; *Oratio* ad Thessalonicenses de pace et concordia. Pr. Οἷ μοι δοκῶ τῶν πάντων οὐδέν. *Oratio* in legatione habita ad imp. Andronicum Palæologum. *Ad Philosophum Josephum* de iis quæ in expeditione Itolorum et Persarum gesta sunt. *Sermo* in S. Euthymium Thaumaturgum episcopum Madytarum. *Encomium* maris et universæ aquarum naturæ, et quædam alia, quæ una cum iis nuper editis a nobis supra memoratis Græce habentur MS. in *Bibl. Residentiæ Soc. Jesu Constantinop.* Varia etiam ejus opuscula Græca in quadam Italiæ Bibliotheca latitare narrat Simlerus, viz. *Ad Athenienses* in Olynthiis; *de Navigatione* e Thessalonica Byzantium, et rursus Byzantio Thessalonicam; *De regno, de repub.* etc. *Epistolæ* etiam nonnullæ MSS. in cod. Regio Paris. 185 habentur. *Scholia* ejus in *Aristophanem, Euripidem et Pindarum*, quorum etiam *Vitas* conscripsit, uti et *grammatica* quædam et istiusmodi alia, partim impressa, partim mss. non sunt hujus loci.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

ΤΟΝ ΘΕΟΛΟΓΟΝ.

THEODULI MONACHI

SIVE

THOMÆ MAGISTRI

LAUDATIO S. GREGORII THEOLOGI.

(Edidit Laur. Normannus Upsalæ 1693.)

1. Neminem ego mortalium omnium fore arbitror, qui jure mihi ulla ex parte succenseat, aut amentis cujusdam temeritatisque reum faciat, si neque causæ hujus gravitate pensitata deterritus, neque quod impar ad illam ego pertractandam accedo, ita nunc audacter tamen periclitari voluerim, ut viribus meis majora aggredi miuime dubitaverim. Verum e contrario potius, ut rem verbo complectar, omnium judicio, rectam sat scio consilii rationem me secutum visum iri, neque alia, quam hujusmodi animi alacritate in causam incumbendum fuisse. Quando enim, quæ præcipue suscipere, verbisque extollere, et nihil quidquam quod huc faciat, omittere, omnes sane debemus; nec periculo denique eorumdem neglectio vacat; quamquam cæteris, metu, ut apparet, revocante, hæc ipsa silentio prætermittentibus, causæque susceptionem detrectantibus, hic ego unus quoque quasi afflatu, aut novo animi robore impletus, cum verba mihi faciunda, tum incredibili studio faciunda censeo; numquid causæ est, quo minus vel hoc ipso nomine eximiam quamdam promeritus esse laudem videar, quod honesti justique haud paulo majorem hæc ipsa debiti officii persolutione, quidquid id est quod præ magnitudine sua tamdiu procrastinaverim,

II. Id quod ita profecto patet. Nimirum cum in laudatione tua, o supreme theologorum apex, longæque omnibus in rebus præstantissime vir, duo quædam potissimum contineantur, quod et dicere necesse sit, et quid deceat aptumque sit in dicendo

A'. Οὐχ ὅπως οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τῶν πάντων οὐδ' ὀπωπιούν ἐμοὶ νεμεσήσαι, οὐδ' ἀπονοίας ἡστινοσοῦν ἔλοι καὶ θρασούς, εἰ μὴδὲν μήτε τὸ μέγεθος ὑπολογισάμενος τοῦ παρόντος ἀγῶνος, οὐθ' ὡς οὐκ ἀποχρῶν εἶην τὰ τοιαῦτα περᾶναι, ἐπειθ' οὕτω παρακινδυνεύειν εἰλόμην ὡς μείζονιν ἢ κατ' ἐμαυτὸν πράγμασιν ἐγχειρεῖν, ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τοῖς κριταῖς εὖ οἶδα δόξιν ὀρθῶς βεβουλεύσθαι, καὶ ὡς οὐκ ἄλλως, ἢ τοῦτον ἐχρῆν προτεθῆναι τὸν τρόπον. Ὅταν γὰρ ἂ μάλιστα πάντων θαυμάζειν τε καὶ κοσμεῖν, καὶ μηδενὸς ἀφίστασθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων, ὑπόχρεον καθέσταμεν πάντες· καὶ τὸ λιπεῖν οὐκ ἀκίνδυνον, ταῦτα τῶν ἄλλων διὰ θεὸς οἶμαι σιγῶντων καὶ πρὸς τὴν ἐγχείρησιν ἀποκνούντων, μόνος αὐτῶς ὡσπερ τινὸς κατοχῆς ἢ μένους πλησθεὶς, λέγειν οἶμαι δεῖν. καὶ θαυμάσιον τινα τῶν ποιησθαι σπουδὴν πῶς οὐκ αὐτὸ γὰρ τοῦτο, πολλοῦ τινος ἂν ἄξιος εἶην, τοῦ μὲν καλοῦ καὶ δικαίου ποιησάμενος λόγον, τοῦ δὲ κατ' ἐμαυτὸν ἀφειδήσας καὶ πάντα κίνδυνον ἐλάττω κρίνας ταυτησί τῆς φορᾶς; ἦν καὶ ὅτι περ ἐς τοσοῦτον ἀνεβάλλομην διὰ τὸ μέγεθος ἐμαυτῷ δυσχερζίνω. quæ me ipsius rationem habuerim? quodque periculi, levius esse duxerim? Quam utique rem ipsi mihi nunc propemodum succenseo.

B'. Δῆλον δέ. Δυστὸν γὰρ ὄντων ἐπὶ τῶν ἐπισημίων, ὃ θεολογούντων ἀκρότης, καὶ πάντ' ἄριστος, τοῦ τε λέγειν ἀνάγκην εἶναι, τοῦ τε τὰ γιγνόμενα σώζειν· εἰ μὲν ἀμφω ταῦτα πράττειν ἐξῆν, πᾶς τις ἂν ἀπεδίδου, καὶ οὐκ ἂν εἴχομεν πράγματα·

δε δὲ πρὸς μὲν τὴν ἀνάγκην ἐξ ἀνάγκης εἴκομεν, καὶ λέγειν βουλόμεθα πάντες, τὸ δὲ τῆς ἀξίας βουλόμεθα μὲν, οὐ δυνάμεθα δὲ, ἀλόγιστα τυφόντι περιφανῆς· ἐπεὶ τοῦτο οὐκ ἔξεστι μηδ' ἐκεῖνο πράσσειν αἰρεῖσθαι, ἀλλ' ἐκατέρωθεν ἀμαρτάνειν, ἕκ τε ὧν λέγειν ἀνάγκην ἔχοντες παραλείπομεν, ἕκ τε ὧν τῆς ἀξίας λειπόμεθα, δέον τοὺς μὴ ταύτη γε παρεσκευασμένους, ἐκείνως γοῦν ἐκτινύουσι· ἐπεὶ καὶ τοῦ λέγειν ἀπλῶς, οὐ τοῦ προσεξίαν λέγειν ἐστὶν ἀνάγκη· ἄνευ γὰρ τοῦ μὴ δ' ἠντινοῦν μὲν αἰσχύνῃ τοῖς λέγουσιν εἶναι παρὰ τὴν ἤτταν, κοινὸν γὰρ τοῦτο τῶν ζώντων ἐν λόγοις, μεγίστην δ' ἀγνωμοσύνην, ἐν τοῦτ' αὐτὸ δεδιότες σιγῆν ἀξιῶμεν, ἃ λέγειν ἀνάγκη, καὶ ὑπὲρ ὧν ἡμῖν καὶ τῶν Ὀμηροῦ στομάτων, εἴπερ οἶόν τ' ἦν, παρὰ πάντ' ἔδει τὸν χρόνον, τίς οὐκ οἶδεν ὡς οἷς αὐτὸς λόγων, καὶ ἀρετῆς, καὶ δογμάτων, καὶ ἑμπάντων ὡς εἴπεῖν τῶν καλλιστῶν κεφάλαιον ἀνεσφάντης τῆ βίῃ, καὶ μόνος ἕσχατ' ἐπὶ πάντων ἐν τούτοις τὸ συγκεχωρηκὸς, τοῦ μὲν διὰ πάντα ταῦτα θαυμάζεσθαι παρὰ πάντας, ὀφειλέτας ἅπαντας ἴσχει· τοῦ δὲ προσεξίαν, οὐδένα· μόνη γὰρ τῆς σῆς γλώττης εἴπερ οἶόν τε σπούδασμα τοῦτ' ἂν ἦν. Καὶ μόνος ὑπὲρ αὐτὸς σαυτοῦ τοῦτον ἂν εἰσέδους ἀποχρώντως τὸν ἀθλον· οὐ μὴν διὰ τοῦτο κάκεινο λιπεῖν ἡμᾶς δεῖ, οὐδὲ τοῦ παντὸς ὑστερῆσαι τὸ μέρος οὐκ ἔχοντες· ἀλλὰ μάλιστα μὲν εἰσφέρειν ἕκ τῶν ἐόντων καὶ τὴν νομιζομένην ἀποδιδόναι δήπου συντέλειαν· εἰ γὰρ τὴν γιγνομένην οὐκ ἔνεστιν, οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ σὺ γ' αὐτὸς τοῦτου σαυτὸν αἰτιῶ, πᾶσαν λέγου δύναιμι ὑπερβαίνων, καὶ μόνος τοῖς ἐπαινεῖν αἰρουμένοις ἀνεφικτος ὧν, ὡς που καὶ αὐτὸς ἐν πεύσεως εἶδει, τοῦτ' ἀποφηνάμενος ἐφθης, τίς ἡμᾶς ἐπαινέσεται; φήσας· ὡς περ προῦπογράφων τὸ μέλλον, καὶ συστέλλων πάντας πρὸς τὴν ἐγχείρησιν· καὶ οὐ λέγω δτι καὶ τοῦθ' ὑπὲρ σοῦ μᾶλλον, ἢ θάτερον γίνεται· οὐ γὰρ τὸσαύτην ἐκπληξιν ἔξει τὰ σὰ διὰ μέγεθος σιωπώμενα, ὅσην ἂν, εἰ πάντες ἐπαινέειν προσελάμενοι, πάντες ἀποτυγχάνοιεν· καὶ μὴν εἰ τὸ καταξίαν ζητήσας, οὐ μόνον οὐδ' ὄντινοῦν ποτε τὸν εἰσφέροντα ἔξεις (πάντες γὰρ ἴσασιν ἐλάττους ὄντες τῶν σῶν ἐγκωμίων, καὶ πάντες παντάπασιν ἀποστήσονται), ἀλλὰ καὶ τρόπον ἂν ἕτερον, ὡς περ εἰς αἰνιγμα πέσης, καὶ δόξης ὁ αὐτὸς θαύμαστός τε εἶναι καὶ μὴ· τὸ μὲν, οἷς ὅπως ἔχεις· τὸ δὲ, οἷς οὐ τοὺς θαυμάζοντας ἔχεις· ὑπὲρ οὐ μοι δοκεῖ καὶ τοὺς ἐκείνους αὐτούς, εἰ μὴ κατ' ἀνθρώπου πρότερον ἴσων, πάντως ἂν, νυνὶ νενομίσθαι, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐνταῦθεν λαβεῖν.

hoc tibi futurum silentium illo laudandi conatu. Non enim perinde obtupectura homines decora tua erunt silentio transmissa, atque si et laudare te omnes insistant, et frustra tamen omnibus hi conatus sint. Quod si te vero dignum omnino præconium quæris, cum nullum inquam qui operam suam huc conferat reperies (nemo enim nescit quanto laudibus tuis minor sit; unde et universi tuis penitus absistent), tum et alia qua ratione velut in ænigma quoddam incidens, videberisque vir idem admirabilis pariter esse, et non esse· alterum, quod talis reape es, alterum, quod admiratores laudatoresque nullos habes. Cujus equidem causa, si minus antea usurpatæ hominibus hujusmodi laudationes fuissent, utique nunc primum instituendas, et ab hoc exemplo originem sumpturas fuisse crediderim.

(1) *Iliad. B. vers. 489.*

servare, si utrumque assequi liceret, hoc tibi quieque officium haud dubie redditurus erat, nihilque nostro nunc labore opus fuerat. Cæterum ut necessitati ex necessitate cedimus, et de te quidem dicere omnes avemus; sed digne satis dicere, avemus non item possumus: heic sane manifeste absurdum fuerit, si quoniam hoc non datur, ideo ne quidem illud nobis agendum statuamus, verum utrinque potius ab officio discedere malimus, tum eo, quod licet dicendi imposita nobis necessitas sit, non dicamus tamen, tum quod a dignitate operis longius absimus, cum contra oporteret, si ad dignitatem istam minus instructi essemus, quod debemus, utcunque dicendo persolvere: siquidem dicere duntaxat, non autem ex merito dicere, necesse est. Præter id enim, quod nulla dicentibus, si inferiores discedimus, subeunda ignominia est, quando tratatitium hos iis ac commune, qui his in litteris statem agunt, sed maxima potius iniquitatis opinio, si metu ignominie hujus silere ea malimus, quæ dicere necesse est; quibusque exprimentis dena illa Homeri ora (1), si qua fieri posset, nobis perpetuo opus essent: quis, quæso, est qui nesciat, quod hoc ipso quo tu et eloquentiæ, et virtutis, et dogmatum religionis, et ut semel dicam, pulcherrimarum rerum omnium, caput ac fastigium generi humano apparuisti, et his in rebus summa omnium consensione, primas tibi uni concessas tenes; simul ob hæc omnia ut super alios omnis celebreris, universos obstrictos tibi debitores habeas, neminem vero, ut pro merito celebreris. Quod si fieri poterat, unius tui oris opus erat. Solutus enim tua causa idoneus in hoc certamen athleta descensusurus eras. Quanquam nec hæc sane de causa illud tui celebrandi deserendum fuerit officium, nec toto desistendum, quod parte illius aliqua deficiamus. Contra vero potius quo ad facultas feret large ac liberaliter conferre, ratamque communis pensionis partem representare debemus: quod si tantam, quantam par erat, haud valemus, nihil illud profecto nostra refert, sed tute tibi imputes licet, qui facultatem orationis omnem supervectus, unusque laudatoribus tuis inaccessus es. Quod et ipse quodam loco (2), interrogatiuncula aliqua jam declarasti: « Ecquis, inquit, nos laudaturus est? » quasi præsignificans quod futurum erat, omnesque ab hoc incepto deducens.

Verumtamen haud facile dixerim honorificentius

(2) *Fine Epitaphii in Basilium,*

III. Si illud itaque decorum tibi est; nam hoc alterum neutiquam probaveris: est enim necesse, in admiratione hominum te tuaque versari; quod et proprium hoc virtutis est, cujus primas merito partes ipse fers: et quod universis hominibus, qui nunc sunt, quique postea futuri sunt, in exemplar et typum pulchri omnis et honesti, vitam tuam maxime propositam esse oportet: æquum proinde fuerit, ut laudes tuas justa magnanimitate excipias, ferasque quod te non dignam satis prædicationem auferas. Eo namque modo haud paucos ultro operam collaturos habebis: quippe omnibus, quibus nonnihil cum eloquentia usus intercedit, in laudationis tuæ consortium necessario etiam venturos: non equidem quo res tuas ornatores se facturos sperent, sed ex eisdem claritudinem relatores. Quale quiddam circa oculorum, ut opinor, usum contingit, qui quod solem conluentur ac suspiciunt, eo nihil illi gloriæ addunt; verum se potius ipsos ornant, insitam nimirum videndi vim ope solis in actum provehentes. Proinde optimos quosque viros, quamlibet alloqui sui ipsorum præcones ipsi testesque sunt, hoc ipso quod boni probique sunt, omniumque prædicatione digni, laudari tamen ab aliis cernimus, suæque virtutis hanc velut mercedem ferre: quod tu utrumque, singulari quadam prærogativa, a te ipso acceptum habes; tum quod summe inter omnes admirandus par te es, tum quod faciendi tuæ fructum ipse percipis, ex eo quod propinquitate tibi conjunctissimos, ut quisque diem suum obiit, funebri allocutione collaudasti, quo non illos magis quam temetipsum cohonestasti. Imo, ut rectius loquar, tum illos laudationibus tuis ornatiore fecisti, tum luculenter ostendisti, cujusmodi esse oporteat, qui te, qui cæteros omnes, laudando ornare se postulet. Quæ igitur tum ad præsens institutum adhiberi oportebat, tum ad præsens institutum adhiberi oportebat, tum ad dicendum surrexerim, illamque in dicendo offensionem jucundiorum mihi omnino duxerim, quam vacuum periculo silentium, hæc fere sunt: quibus pulchrius quiddam arbitror, eademque ejusmodi, ut rebus ipsis paria ac suffectura credam.

IV. Jam igitur ad ipsam magni viri laudationem manum admoventi, eamque capessere instituenti mihi, haud aliud quidquam ante patriam, quæque illam attingunt, commemorandum videtur, imo vero de illa ante cætera omnino agendum, naturæ artisque oratoris vestigia, et æqua utriusque desideria, sequenti. Quippe ad hunc modum dirigi tractarique oportere orationem, cum ars ipsa velut lege sancit, tum et necessitatem suam natura adjungit. Siquidem priores liberis parentes, sunt, patria parentibus, quod ex ea, tanquam fundamento, aut radice subjecta, genera hominum ipsa oriuntur; omni itaque ex parte optimum, rerumque naturæ convenientissimum est, ut priore loco de patria nostri dicamus, tum deinceps ad parentes veniamus, eisque quod jus fasque est reddamus.

V. Jam patria ejusmodi sane est, ut non modo nulla penitus carum rerum, quæ decorare urbes solent, destitutatur sed et tanta eorum exsupte-

Γ'. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο μὲν ὑπὲρ σοῦ· τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἔλοιο· θαυμάζεσθαι γὰρ ἀνάγκη τὰ σά, καὶ ὅτι τοῦτ' ἀρετῆς ἴδιον, ἤς αὐτὸς φέρῃ τὰ πρῶτα, καὶ τοῦ γ' ἕνεκα πᾶσι μάλιστα χρῆναι, τοὺς τε νῦν οὐσι τοῖς τε ἐπιγιγνομένοις, παράδειγμα καὶ τύπον καλοῦ παντὸς προκείσθαι τὰ σά· δίκαιος ἂν εἴης μεγαλοψυχία πρὸς τοὺς ἐπαίνους κεχρησθαι, καὶ παραξίαν θαυμαζόμενος φέρειν. Οὕτω γὰρ οὐκ ὀλίγους ἔξεις εἰσφέροντας· πᾶσι γὰρ οἷς μέτεσι λόγων, καὶ τῶν ὑπὲρ σοῦ λόγων ἀνάγκη μετεῖναι· οὐχ ὥστε κοσμεῖν ἔχειν τὰ σά· ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τούτους κοσμεῖσθαι, καθάπερ ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν οἶμαι ξυμβαίνει. Οὐδὲ γὰρ οἷς οὗτοι τὸν ἥλιον ὀρῶντες θαυμάζουσι, τοῦτῃ δόξαν ἐντεῦθεν ἠντιοῦν ἐμποιοῦσιν· ἀλλὰ σφῶς αὐτοὺς μᾶλλον κοσμοῦσιν, ἢν τοῦ ὀρῶν ἰσχύουσι δύναμις, ταύτην ἐκεῖθεν προάγοντες εἰς ἐνέργειαν. Ἄπαντες μὲν οὖν τοὺς ἀρίστους, εἰ καὶ ἄλλως καλοὶ σφῶν αὐτῶν εἰσιν ἐπαινέται καὶ μάρτυρες, τῷ καλοῖ καὶ ἀγαθοῖ γεγονέναι, καὶ οἷοι παρὰ πᾶσι θαυμάζεσθαι, ἀλλ' οὖν ἐπαινουμένους δῆπουθεν ὑφ' ἐτέρων ὀρῶμεν, καὶ τοῦτον μισθὸν κομιζομένους τῆς ἀρετῆς· σὺ δὲ καὶ τοῦτο κάκεινο μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος παρὰ σαυτοῦ λαθῶν ἔχεις· τῇ τε μάλιστα πάντων θαυμαστός οἴκοθεν εἶναι, τῇ τε τῆς αὐτοῦ σαυτοῦ γλώττης μετέχειν, ἐν οἷς τῶν οἰκειοτάτων οὐστυνασῶν ἀπογεγονότας προσεῖπες, οὐ μᾶλλον αὐτοῦς ἢ σαυτὸν ἐντεῦθεν κοσμῶν· μᾶλλον οὖν, εἰ χρῆ τάλῃθες εἰπεῖν, ἐκείνους τε τοῖς παρὰ σαυτοῦ λόγοις ἀποφύνας κηλίους, αὐτὸς τε σαφῶς ἐπιδείξας ὁποῖους τινὰς εἶνας χρῆ τοὺς σέ τε καὶ πάντας τοὺς ἄλλους κοσμεῖν αἰβουμένους· οἷς μὲν οὖν πρὸς τὴν παρούσαν ἰσπουδῆν ἔδει κεχρησθαι καὶ ἡ μάλιστα ἑμαυτὸν πεπεικῶς διανέστην, σιωπῆς ἀκινδύνου τὴν ἐν τῇ λέγειν ἤτταν ἠδὲω παντάπασιν κρίνας, ταῦτ' ἔστιν ὧν οὐδ' ἂν εἷς, ὡς γε ἐγὼ νομίζω, ξυνίδοι καλλίω καὶ τοῖς πράγμασιν ἀποχωρῶντα.

Δ'. Ἦδη δὲ με τοῖς ἐπαίνοις προσάγοντα τοῦ μεγάλου, καὶ τούτων ἐπιπαλλόμενον ἀπέσθαι, οὐδενὸς οἶμαι δεῖν τῶν ἄλλων πρὸ τῆς πατρίδος μεμνησθαι, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν ἔχοντος, ἀλλὰ καὶ μάλ' αὐτῆς πρὸ τῶν ἄλλων ἐπόμενον φύσει καὶ τέχνῃ, καὶ τῇ παρ' ἀμφοῖν ἀξιοῦντι. τῆς μὲν γὰρ ἐστὶ νόμος οὕτω προάγειν χρῆναι τὸν λόγον, καὶ τοῦτον διαχειρίζειν τὸν τρόπον· ἡ δ' ἄρα φύσις καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἀνάγκην προστίθῃσιν, ἅπερ τῶν μὲν παίδων οἱ πατέρες πρότεροι, τούτων δ' αὖ ἡ πατρίς, τῇ ταύτης ὥσπερ τινὸς κρηπίδος ἡ ῥίζης ἀποκειμένης τὰ γένη φύσθαι· κράτιστον οὖν ἂν εἴη πανταχόθεν καὶ τοῖς πράγμασιν εἶκον, τῆς ἐνεγκούσης πρόσθεν ποιησάμενον λόγον, ἔπειτ' ἐφεξῆς ἐπὶ τοὺς πατέρας χωρεῖν, κἀκείνοισι τὸ νικὸς ἀπονέμειν.

Ε'. Ἔστι τοίνυν αὕτη τοιαύτη, ὡς μὴ μόνον ἐκὸς μηδενὸς τῶν ὅσα πόλιν οἶδε σεμνύνειν μηδ' ὀπωσιεῖν ἀπεστάναι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοσσηδε ταῦτ' ἔχειν

περιοσίας, ὡς καὶ ταῖς διὰ πάντων παραβαλλομένην κρατίσταις εὐρίσκεισθαι πρώτη· οὕτω μὲν γὰρ ἔσθεν αἶρος, ὡς τῶν μὲν ἀπανταχοῦ πασῶν ἄριστα κεκράσθαι δοκεῖν· πρὸς δὲ μεγίστην καὶ παντοδαπὴν καρπῶν τε καὶ ζώων ἐβρώσθαι φορὰν, ἐκίστων τῆς γῆς τῶν μερῶν πλείστα καὶ κάλλιστα τὰ παρ' ἑαυτοῖς χορηγούντων, καὶ οἷα μὴ τοῖς ἐνοικοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι προσοικοῖς τε καὶ τοῖς πόρρω παρελαύνειν τὴν χρεῖαν· οὕτω δ' αὖ ὠρῶν συμμετρίας, καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς εὐδοκίμου, ὡς ἂ παρ' ἐκάσταις πρόσσει δισχερῆ, τούτων ἀπάντων τὸν ἀεὶ χρόνον ἐξίσης ἀφεστηκυῖα, μόνων τῶν ἀγαθῶν ἐκ περιοσίας μέτεχειν, ὡσπερ ἐξεπίτηδες τὸ μὲν καθάπαξ λυσιτελὲς αἰρουμένη, τὰ δ' ἄλλα χαίρειν ἑῷσα. Τοσοῦτοις δὲ καὶ τηλικούτοις ἀγαθοῖς ἡ Καππαδοκῶν κοσμουμένη, καὶ οὕτω κομῶσα, ὡς καὶ τοὺς πᾶσι τοῖς καλοῖς οὐκ οἶδ' ὅπως ἀξιοῦντας βραχαινεῖν, καὶ τὸ κακῶς λέγειν τέχνην ὡς εἰπεῖν ποιουμένους, θαυμαστός τις ἀγαν ἐπαινέτας κακῆσθαι, καὶ τῷ μηδὲν ὄλας ἀντειπεῖν ἔχειν, τιμῶντας αὐτὴν τὰ γιγνώμενα, τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ λόγοις, ἔτι τε τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγῶσι, καὶ πᾶσιν οἷς ἂν τις φῆσαι βελτιστοῖς θαυμαζομένων πεπλούτηκεν, ὡς μήτε ταύτην ἑτέρων ἢ τούτων χρῆναι μητέρα καὶ τροφὴν γενεῆσθαι, μήτε αὐτοὺς τούτους ἐξ ἄλλης ἡστυνοσῶν ἢ ταυτησί προσελθεῖν, ἀλλ' ἂν ἄμφω τὸ εἶκος ἀπαντῆσαι, καὶ τὴν ἁρμονίαν ταυτησί τῆς κιθάρας, ἐντελῆ καταστῆναι, καὶ διὰ πασῶν, ὡς εἰπεῖν, ὦν πρῶτος καὶ μέσος καὶ τελευταῖος, ὁ νῦν εὐφημούμενος· τὸ μὲν, ὅτι πρὸς μηδὲν τι τοιοῦτον παράδειγμα βλέπων, οὕτω διὰ πάντων ἐξέλαμψε· τὸ δ' ὅτι μετὰ πολλοὺς τινὰς ἑτέρους καλοὺς κάγαθούς, μόνος οὗτος ἀνεφάνη τοιοῦτος.

partim quod tametsi nullum ille tale tantumque exemplar intueretur, ita in omnibus tamen emicuerit: partim quod post tot præclaræ virtutis homines, solus ille talis tantusque evaserit.

Σ'. Ἀλλὰ μὲν καὶ ἐτι μηδένα πω τῶν πάντων τοιοῦτον γενόμενον ἴσμεν, δεδόσθω δὲ μετὰ παρρησίας εἰπεῖν, μηδ' εἰς εἰπεῖν ἑσόμενον, τὸν τελευταῖον ὄρον τῆς περὶ πᾶσαν ἀρετὴν εὐκληρίας εἰλήφει· ἥς οὐ μικρὸν ἔστι μέρος ἡ θαυμαστὴ τῶν τεκόντων ἐπιτυχία καὶ τὸ λαμπρὸς τινὰς ἀγαν αὐτῷ τῆς ἐξ τὸν βίον προόδου τοὺς αἰτίους γενέσθαι· εἰ γὰρ καὶ μείζων αὐτῶν ἀνεφάνη τοῖς ὄλοις, ἀλλ' οἷς τὰ σπέριμα ταυτησί τῆς πλεονεξίας ἐκαίθεν λαδῶν, εἰς ἐκατὸν κατὰ τὸν εὐαγγελικὸν ἐξήνεγκε σπόρον, κοινωνοὺς ἴσχει κάκεινους τῆς νίκης, καὶ ξυναγωνιστὰς τοῦ κρατεῖν. Τὸ τε γὰρ κατ' αὐτὸν τοῦτον « τὰ τῶν καίδων τῷ πατρὶ λογιζέσθαι, τῶν ἐνομοματῶν τε καὶ δικαιοσύνην, » χωρὶς τε τούτου « αἴτιον εἶναι τῶν φύντων, τὸν τὸ σπέρμα παρασχόντα » φασὶν οἱ σοφοί· ὡστε τούτου κρατοῦντος, κάκεινους ἐξ ἀνάγκης κρατεῖν· καὶ τὸ μέγιστον, οὐχ ὅσον τῶν ἄλλων πατέρων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει.

Arantia præstat, ut eum florentissimis quibusque, quacunque in re collata, jure ipsa primas ferat. Nempe et agris ea natura est, ut omnium quæ usquam sunt urbium, temperatissima facile sit, et ad uberrimum omniæ generis frugum animaliumque proventum instructissima; singulis illius partibus, quæ in qualibet nascuntur, tum plurima, tum præstantissima, suppeditantibus, neq̄ incoiarum modo, sed finitimorum item et longinquorum omnium necessitates satis superque expletura. Ad hæc hæc partium anni congruentia, et quidquid in iis maxime commendatur, comparata sunt, ut ab incommodis cujusque partis omnibus perpetuo æqualiter remota, solis commodis, et his cumulatissimis, perfruatur: velut consulto, quod solidam utilitatem habet adsciscens, cæteris repudiatis. Tot vero tantisque naturæ bonis ornata Cappadocia, adeoque florens, ut qui pulchris rebus omnibus haud scio qua ratione invidere student, et maledicendi libidinem artem quodammodo suam fecere, hos mirificos certe sui laudatores habeat: quippe qui dum nihil habent quod obloquantur, meritis ipsam laudibus honorant, tanta eadem præstantissimorum virorum pietate, Christiana philosophia, litterarum studiis, obitibus item pro veritate certaminibus atque optimis quibusque, quæ a quopiam nominari queunt, ornamentis, maxime illustrium, ditata copia fuit, ut neque illa aliorum, quam horumcæ parens alitrixque esse debuerit, neque hi ipsi aliunde, quam ex illa prodire, atque utrisque quod æquum erat evenire eoque modo citharæ hujus concentum, per omnes, quod dicitur, fides plene absolvi. Quorum virorum primus idem, et medius, et postremus hic ipse, cujus nunc laudes celebramus, merito est: exemplar intueretur, ita in omnibus tamen emicuerit, solus ille talis tantusque evaserit.

VI. Sed et neminem mortalium omnium aut adhuc talem tantumque fuisse, aut, sed detur, quæso, mihi plena eloquendi libertas, in posterum futurum, scimus, quoniam ultimam in omni virtute felicitatis metam ipse attigit. Cujus non minima sane pars mirifica illius circa parentes prosperitas est, et quod tam illustres sui in vitam ingressus auctores habuit. Quibus quanquam per omnia major ipse erat, quoniam tamen præstantiæ hujus accepta a parentibus semina, ad sementis evangelicæ modum, cum centesimo fenore reddidit, partem illos victoriæ socios habet, ut parientis adjutores habuit. Nam et ex ipsius sententia (1), « æquissimum justissimumque est parti liberorum attribuire virtutes, » et præter ipsum, « enatæ segetis auctorem esse, qui semen præbuit, » adfirmant sapientes (2). Eo itaque vincente, simul et parentes vincere necesse est. Et quod caput est, non alios duntaxat vincere parentes, sed hac in parte etiam semetipsos.

¹ Matth. XIII, 8; Marc. IV, 8; Luc. VIII, 8.

(1) De Machabæis, I, 399.

(2) Demosth. Coron. LII.

VII. Quippe et propria ipsorum virtus clara adeo ac illustris fuit, ut splendidissimum a filio elogium tulerit; nec enim parte quadam morum optimorum instructi erant, parte alia, non item; nec hac parte plus, illa minus, sed omnia simul et eximie complexi, summam adhibebantur opere, ne qua virtutum participatione deficerentur: et qui tales jam per se erant, jam haud paulo gloriosius fuit, qui hujusmodi filii parentes fierent dignos Deo visos. Quamobrem istuc? Quoniam illa quidem certe ratione pares sibi nonnullos, virtutisque æqualitate haud facile cessuros, nec illos tamen admodum multos, habituri; de hac ipsa omnium hominum neminem in certamen admittunt. Unde, si fas est dicere, Gregorius et Nonna, par conjugum beatissimum, et una cum filio sanctissimam Trinitatem ordine et forma quodammodo referens, probitatis ne suæ pretium dicam nescio, an certum excepturæ ipsos olim beatitudinis pignus, an utrumque potius, divinum hunc filium, a Deo, qui quanti et pisse mihi videntur.

VIII. Quando enim et filium longe et optimum eminentissimumque futurum, nequid illi ad omnigenam felicitatem deesset, similes item nancisci oportuit parentes, et pari ratione parentes ipsos, ob summam vitæ sanctimoniam, spectatamque in omnibus probitatem, claros in primis ac beatos, omniumque Deo charissimos, admirabili quadam ipsisque simillima dignari prole, ita convenienter prorsus utrinque accidit, alterique ab alteris quod par est accipiunt, debitumque ordinem capiunt. Nam propria quisque sua mutuo tradentes, invicemque recipientes, sic conveniunt penitus, ut junctim ubique commemorentur audianturque, et sint, quod dicitur, « terque quaterque beati. » Quapropter cum publice ac privatim tum separatim singuli, itemque inter se comparati, admirabiles profecto sunt, maximisque dignissimi laudibus: qui non essent sane tales, nisi tales essent; sunt autem tales, quoniam tales sunt.

IX. Huc et illud adjungendum: minime quidem ad injuriam parentis magni Gregorii, ut suspicari quisquam fortasse possit, pertinens; verum partem hominis gloriæ maximum potius cumulum adjiciens, magnæque cujusdam virtutis testimonium perhibens. Quanquam enim pristinis suis circa sacra opinionibus Deo adversari visus erat, per ea tamen quæ operibus ipsis spectanda exhibuit, quodammodo cum illo facere sentiebatur: et cum alia omnia animo sentiret, rebus ipsis arcanam nostræ religionis significationem dare videbatur, ita ut nihilo socius actionum suarum affectione noster esset, quam cultu sacrorum alienus. Qui enim præoccupatum Hysistariorum hæresi animum gerebat, quam luem tanquam partem aliquam paternæ hereditatis creverat; postea, o admiranda Dei judicia, « qui facit omnia transformatque », solo ar-

Z. Τῆς γὰρ προσοῦσης ἀρετῆς οὕτω λαμπρᾶς τινος καὶ περιφανοῦς γεγονούσας, ὡς καὶ παρὰ τοῦ παιδὸς ἐπιεικῶς προσεῖρησθαι οὐ γὰρ τὸ μὲν αὐτοῖς προσῆν τῶν καλῶν, τὸ δ' οὐ· οὐδὲ τὸ μὲν μᾶλλον, τὸ δ' ἤττον· ἀλλὰ πάνθ' ὁμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς συνειλήφρασαν, ὡς περ φιλονεικούντες μηδενὸς τῶν ἀγαθῶν ἐλλελεῖσθαι· τοιοῦτοις τοίνυν αὐτοῖς οὔσι, μείζον εἰς δόξαν τὸ τοῦτου πιτέρας ἡξιώσθαι γενέσθαι· διὰ τί; Ὅτι ἐκείνως μὲν ἂν, εἰ καὶ μὴ πολλοὺς, ἀλλ' οὖν παραπλησίους δὴ νινὰς σχοῖεν καὶ τῶν ἴσων ἀμφισθητούντας· οὕτω δὲ οὐδ' ὄντινων τῶν ἀπάντων. Ὡστ' εἰ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν δεῖ, δοκοῦσί μοι Γρηγόριός τε καὶ Νόννα, ἡ μακαρία θυγάτηρ, καὶ τῆ Τριάδι μετὰ τοῦ παιδὸς σύσσιχός τε καὶ σύμμορφος, οὐκ οἶδ' εἴτε γέρας καλοκάγαθίας, εἴτε σύμβολον ἐναργέας, τῆς εἰσπέπειτ' αὐτοὺς ἐκδεξιόμενης μακαρίστῆτος, εἴτε καὶ ἄμφω ταυτὶ τὸν θαυμαστόν τουτοῖ κεκομίσθαι θεόν, ὅσου τινὸς αὐτοὺς τε καὶ τοῦτον ἄγει δεικνύοντας.

ipsos et illum faceret hoc modo monstrabat, acce-

H'. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδει τὸν μὲν, οἷς ἄριστος ἐμελλεν εἶσθαι καὶ πᾶν τοι προῦχων παραπλησίον τυχεῖν καὶ πατέρων, ὡς ἂν αὐτῷ πανταχόθεν εἴη τὸ εὐδαίμων, ἔδει δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον καὶ σφᾶς διὰ τὴν τοῦ βίου φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἐς πάντα χρηστότητα, λαμπροῦς τινὰς ἄγαν καὶ ζηλωτοῦς γεγονότας, καὶ μάλιστα πάντων θεοφιλεῖς, θαυμαστικῆς τινοῦς ἡξιώσθαι καὶ τῆς γονῆς, καὶ μάλ' αὐτοῖς εὐνοίας· ἄμφω γίνεται καταλλήλως· καὶ παρ' ἑκατέρων ἑκάτεροι δέχονται τὸ εἶδος. Καὶ τὴν γιγνομένην λαμβάνουσι τάξιν· τὰ γὰρ δὴ σφέτερ' αὐτῶν ἀλλήλοις ἀντιδιδόντες, καὶ παρ' ἀλλήλων ἀντιλαμβάνοντες, οὕτω καθάπαξ συμβαλίνουσιν, ὡς συλλαεῖσθαι καὶ συνακούεσθαι, « τρισμάκαρας ὄντας » ὡς εἰπεῖν καὶ τετράκις· ἂνθ' ὦν καὶ κοινή καὶ ἰδίη καὶ καθ' αὐτοὺς ἀμέλει καὶ πρὸς ἀλλήλους, θαυμαστῶς εἰσιν ἔχοντες, καὶ μεγίστων ἀξίωστων τῶν ἐπάνων, οὐκ ἂν, ὄντες τοιοῦτοι μὴ τοιοῦτοι γε ὄντες· τοιοῦτο δὲ ὄντες, ἄτ' ὄντες τοιοῦτοι.

Θ'. Οὐ μὲν ἀλλὰ κάκεινο προσθεῖναι δεῖ· οὐκ εἰς ὄνειδος, ὡς ἂν τις εἰκάσαι, φέρον τῷ τοῦ μεγάλου πατρὶ, ἀλλὰ καὶ σφῶρα ξυναίρομενον παρὸς τὴν κίκτηται δόξαν, καὶ τὰ μεγάλ' αὐτῷ μαρτοροῦν· ὅς εἰ καὶ δι' ὦν πρὸςθεν ἐνόμιζεν ἀντιπράττειν εἰδοκεῖ Θεῷ, ἀλλὰ δι' ὦν ἐπεδείκνυ τοῖς ἔργοις συμπράτων πως αὐτῷ ἐωρᾶτο· καὶ τάναντία φρονῶν τοῖς ἔργοις τὸ καθ' ἡμᾶς ὑποσημαίνειν εἰδοκεῖ· οὐχ ἤττον ἀπὸ τοῦ διακειμένου τῶν ἔργων ἡμέτερος ὦν, ἢ διὰ τὸ σέβας ἀλλότριος· τὸ γὰρ προκατελεῖσθαι μὲν τῆ τῶν Ἰψισταρίων αἰρέσει· καὶ ταύτην ὡς περ ἄλλον τινὰ κληρὸν πατρίων διαδεδέσθαι τὴν νόσον, εἰπεῖτ', ὦ Θεοῦ κριμάτων! « τοῦ πάντα ποιούντος καὶ μετασκευάζοντος » μόνψ τῷ βούλεσθαι, τῆς μὲν ὡς πονηροτάτης κτεγωνιᾶναι τε καὶ μισῆσαι· καὶ μὴ μόνον αὐτὸ τοῦτο χαιρῖν ἐάσαι, ἀλλὰ καὶ τῆς μνήμης παντάπασιν ἐξελεῖν, καὶ μηδ' ἠντινοῦν ἐτ' αὐ-

¹ Amos. v, 8.

τῆς ἔννοιαν σχεῖν· οὕτω δὲ γνησίως καὶ μετὰ τούτου αὐτῆς ἐλικρινείας, ὡς περὶ ἐκ δυοῖν ποδοῖν τὸ τοῦ λόγου τῷ Χριστῷ προσχωρήσαι, ὡς καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων, τῆς ἐβρώμενάστατα πάντων ἀντεποιεῖτο· καὶ θαυμαστός ἦγ ἀθλητῆς τῶν τοιούτων, μισθὸν ὡς περὶ κεκομίσθαι, τὴν τῶν λογικῶν τοῦ Χριστοῦ θρεμμάτων ποιμαντικὴν προστασίαν, καὶ ὧν τέως ἠγνόει, τούτων ἔπειτ' αὐτὸν διδάσκαλον, τοῖς ἄλλοις καὶ παιδαυτῆν καταστῆναι. Διὰ δὲ τούτων ἀπάντων, ἔδειξεν ἐναργῶς ὡς οὐ κακουργῶν καὶ πονηρευόμενος, οὐδ' ὡς ἂν τινεὶ φιλονεκίᾳ καὶ σκαιότητι γνώμης, τὸ ψευδὸς τάληθους προτιμῶν, δυσσεβῶν ἐγνωρίζετο· ἀλλ' ὧν δεῖ φρονεῖν ἐπιστήμην οὐκ ἔχων, οὐδ' ἂν διώκειν ἐγνωκεῖ ταῦθ' ὅπως φεῖξεται ξυνορῶν.

pietate insignem fuisse: verum rectoris sententiæ quæ ipse sibi sectanda proposuerat.

Γ'. Ταῦτ' ἄρα καὶ πρὶν τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἀλλοίωσιν ἠλλοιωθῆσαι καὶ πρὸς τὰ βελτίω μεταδελῖν, τοῦ καθ' ἡμᾶς ὡς εἰπὲν ἦν συνεδρίου· οὐδενὸς γοῦν τῶν θείων ἐπιταγμάτων, τὸ γοῦν εἰς αὐτὸν ἦκον ὑπερῶρα, ἀλλὰ πᾶσιν ἀπλῶς ἐπέβαλε χεῖρα, καὶ τὴν ψυχὴν εἶχε μεστὴν ἀρετῶν, καὶ οἷον εὐ παρεσκευασμένην πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ὑποδοχὴν, εἰς ἦν καὶ προύκλῃθι, παρὰ τοῦ « πλάσαντος κατακτόνας τὰς καρδίας ἡμῶν καὶ συνιέντος εἰς πάντα τὰ ἔργα ἡμῶν, » ἐμοὶ δοκεῖν οὐκ ἀνεχομένου, μήτ' αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα, καὶ οὕτως ἔχοντα γνώμης ἐγκαταλιπεῖν, καὶ μὴ παρ' ἐαυτοῦ τοῦτον ἐντελεῖ καταστῆσαι τοῖς ὄλοις, καὶ οἷον ἐχρῆν, μήτ' αὖ περιδεῖν τὴν ἰδίαν κληρονομίαν ἀνδρὸς ἐπιπολὺ στερομένην τοιοῦτου, ἀλλὰ τὸν πάλαι προσήκοντα κόσμον αὐτῇ κεχαρίσθαι, καὶ τιμῆσαι τὴν μὲν τῇ τοῦδε προσθήκῃ, τὸν δὲ τῷ προσπαγέσθαι καὶ προσλαβεῖν καὶ φίλον καὶ ἀδελφόν καὶ οἰκείον, καὶ τὸ μέγιστον, συγκληρονόμον καὶ τὰ τοιαῦτα εἰργάσθαι.

ΙΑ'. Τοιοῦτος μὲν δὲ τοκαταρχὰς Γρηγόριος ὢν, τοιοῦτος ἡμῖν ἔπειθ' ὑπῆρξεν, ὡςθ' ἕνεκα λόγων ἱερῶν, καὶ τῶν ἐν τούτοις νομίμων· καὶ τοῦ, τί μὲν Ἐκκλησίᾳ θεσμός, τί δὲ ψυχῶν προθεβλήσθαι· καὶ ὅπως τίσι, καὶ ὅτε· καὶ τίνων δεῖ τῶν φαρμάκων· καὶ πάντων ὡς εἰπὲν τῶν τοιούτων, ἵνα μὴ καθέκαστον λέγω, μηδὲν τῶν ἀπάντων, ὑπερβολῶν λελοιπῆναι. Νόντης δὲ περὶ τῆς πάντα καλῆς καὶ γενναίας τοσοῦτον ἔχομεν λέγειν, ὅτι περὶ ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀκράτοις λειμῶσι καὶ φύσα καὶ τραπίσα καὶ αὐξήθεισα, οὐ τούτοις μόνους δεῖν μένειν ψήθη, οὐδ' ἐπ' οἷς ἔλαβε στήναι· οὐδὲ τὸ καλεῖσθαι μόνον ἀπὸ Χριστοῦ καὶ πρὸς τὴν πίστιν ἐβρώσθαι κέκρικεν ἀποχρῶν, ἀλλ' εἰ μὴ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος, καὶ τὰ παρ' αὐτῆς αὔτη προσθεῖη· καὶ οἷον εἶναι χρῆτὴ καὶ τοῖς ἔργοις, τὸν ἐκεῖθεν προειρημένον παρασκευάσειεν ἐαυτῆν, μικρὸν ἔχειν ἢ οὐδὲν ἡγουμένη, σώματος μὲν καὶ τῶν τοῦ σώματος

bitrio suo; ita hanc ipsam ut pestilentissimam perosum damnasse, nec reliquisse modo, verum penitus etiam de memoria revulisse, de illaque haud ullam amplius suscepisse cogitationem: tum vero e contrario fide adeo integra ac sincera, velut utroque pede, quod proverbio dicitur, ad Christum sese contulisset, ut pietatis suæ, veræque pietatis doctrinæ, quam acerrimo complexus studio, sacrorum illiusmodi retulerit pastorem præfecturam rationalium Christi ovium, eorumque, quæ ipse antea nescierat, inagister aliis doctorque evaserit, Quibus universis sanequam manifestum fecit, non ulla se perversitate, malaque malitia peccando, nec libidine altercandi animique prævitate, more quorundam, vero falsum præferendo, voluntaria ignarum haud perspicere potuisse fugienda esse,

X. Per hæc itaque omnia, etiam priusquam mirabili illa mutatione mutatus, et ad meliora traductus esset, nostri jam, ut ita dicam, Synedri erat. Itaque nullum ille divinorum præceptorum, quantum poterat, prætermittere, verum omnibus simpliciter manum admovere, animumque virtutibus refertum, et bene quasi præparatum ad veritatis intelligentiam, rectorumque dogmatum suspensionem afferre. Ad quam etiam vocatus ab illo est, « qui finxit sigillatim corda nostra qui animadvertit ad omnia opera nostra. » Quippe qui, ut mihi videtur, pati haudquaquam poterat, ut ejusmodi virum itaque animatum, in cæuo suo relinqueret, ac non potuis sua ipsius ope illum omni ex parte perfectum, et qualem esse decebat, efficeret: neque rursus dissimulanter ferre, ut diu tali viro orba hæreditas sua maneret; debitum itaque jamdudum Ecclesiæ mundum largitus, tum illam viri hujus accessione honestabat; tum ipsum eo quod inter suos allectum cuoplatumque, amicum, fratrem, familiarem, et quod maximum est, cohæredem suum, aliaque id genus. Ecclesia faceret.

XI. Verumenim vero qui illiusmodi olim fuerat Gregorius, postea hujusmodi nobis fuit, ut sacrarum Litterarum, et quæ in iis habentur sanctionum, intellectu, tum quid Ecclesiæ decreta valerent, quid suscepta animarum tutela ac propugnatio exigeret, et summam, quibus, quove tempore, et quænam danda essent medicamenta; rerumque hujus generis omnium respectu, ut ne sigillatim de iis agam, nihil cuiquam ad summam excellentiam reliqui fecerit. De Nouna vero, matrona optima et generosissima, hoc dicere habemus, quod in integerrimis pietatis viridariis et nata, et educata, et adulta, nequiquam in iis solis manendum sibi duxit, aut ad ea quæ aliunde acceperat consistendum: neque ab solidum fidei robur satis valere existimabat sumpti duntaxat de Christo cognomenti consortium. Quippe nisi luculenta accessione quidquid posset boni, ipsa præterea accumulasset, ad eumque se

³ Psal. xxxiii, 15.

composuisset modum, quem opere ipso exhibere oporteat appellationis istius participes, parum profecto aut nihil adhuc consecutam sese rata : corpus suum, omnesque corporis veneres et gratias aspernabatur, ut nullo iis habenda loco, qui vitam aspectabilia omnia supergressam, sequerentur : unam vero quæ animo cernitur, respiciens pulchritudinem, omnibusque momentis anhelans, compluribus ejuſque generis virtutibus animam exornabat : eaque omnia agere instituit, queis tum pulchritudinem istam inveniret, tum laudem insuper eximiam consequeretur. Atque illam quidem certe invenit, nec minus admirationis, quam vir ipse, retulit. Nimirum quoniam ut corporum, ita mutuum virtutum communionem exercebant, quæ sola vere admirabilis quædam communio est, officique sui religionem tuetur : et invicem sibi capitis instar erant, ille ex Pauli præcepto⁴, ut maritus, hæc ut marito dux ac magistra pietatis, et ad Christum perductrix. Hinc fiebat, ut omnibus in rebus fortunatissimi omnibus esse viderentur ; conjuges videlicet exoellenti adeo pietate, ea morum probitate, ea vitæ propositique sanctitate, unoque que illos quisque iuvebatur, ut spirantes quasdam columnas, tum exactæ rerum divinarum notitiæ, tum rectissimæ vitæ, et ad sanctioris disciplinæ virtutisque numeros agendæ.

XII. Atque huiusmodi sane vita moribusque par hocce conjugum fuit : cæterum « *si de fructu suo arbor noscitur,* » quemadmodum divino proditum oraculo est⁵, nec fallax hoc nativæ illius indolis, bonæ an malæ, indicium est ; etiam hoc modo illorum inculenter patescit præstantia, queis enim perse, etiam sejuncto filio, tantum virtutis superat, ut et sibi ipsis et mutuo alter alteri, satis ornamentis præstent, quosnam hos tandem accedente filio existimare conveniat ? quippe qui, etiamsi sua ipsorum causa nihil magnopere quo sibi placerent fuisset, de solo tamen filio haud injuria gloriari poterant ; ubi et filio hoc convenit decus, et eo decore suam illi cumulatum eunt gloriam, quomodo non undique exsplendescunt ? Et hoc eo magis, quod ex filio gloriam habere, quanquam non tantam, nonnullis illud tamen contigit, verum laudatorem etiam filium habere, nullis inquam post hominum memoriam, si hos excipias, illud gloriæ incrementum contigisse scimus. Optimo sane jure ; nam qui talem soli procreare filium, hos solos talem a filio educationis mercedem referre æquum fuit : quasi si peculiarem rerum omnium novitatem fata ipsis destinavissent, et majora, quam quorum ulla exstarent exempla, ipsos experiri voluissent : ejuſmodi et hoc est, planeque ejusdem, quod aiunt, gymnasii, non idem videlicet huic nostro quod aliis, nascendi initium fuisse, nec assueto naturæ ordine, sed ex singulari providentia divina, sanctique

XIII. Postquam enim longo jam tempore masculæ prolis cupiditas parentes tenuerat, illiusque tam ardenti flagrabant desiderio, ut non modo (1) hanc

Ἀ υπερῶρα χαρίτων, ὡς οὐδὲν ὄντων τῶν τοιοῦτων τοῖς ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα ζῶσι · πρὸς δὲ μόνον τὸ νοτὸν ἀφορῶσα κάλλος, καὶ τοῦθ' ὅσα ὦραι ποθοῦσα, πολλαῖς καὶ παντοδαπαῖς ἀρετῆς ἰδέαις τὴν ψυχὴν κατεκόσμη· καὶ πάντα πράττειν ἠξίου. Δι' ὧν τοῦτ' ἔστιν εὐρεῖν, καὶ τὸ θαυμάζεσθαι προσλαβεῖν · καὶ μέντοι καὶ εὐρεῖ · καὶ προστεθαύμασται τοῦ ἀνδρὸς οὐδὲν ἤττον · ἀλλ' ὡσπερ σωματῶν, οὕτω καὶ ἀρετῆς κοινωνοῦντες ἀλλήλοις, τὴν μόνην ὡς ἀληθῶς θαυμαστὴν κοινωνίαν καὶ τὰ γιγνόμενα σώζουσαν · καὶ κεφαλῆς λόγον ἀλλήλοις ἐπέχοντες, ὁ μὲν κατὰ τὴν Ἡαύλου φωνὴν ὡς ἀνήρ · ἡδ' ὡς εὐσεβείας ἐκείνων καθηγεμῶν καὶ διδάσκαλος καὶ πρὸς Χριστὸν ἀγωγός, ζηλωτοὶ διὰ πάντων ἅπασιν ἦσαν · οὕτω μὲν εὐσεβείας, οὕτω δὲ χρηστῶν ἔχοντες τρόπων, καὶ βίου καὶ προαιρέσεως, καὶ ξυνόλως εἰπεῖν, παντὸς τοῦ φέροντος ἔπαινον. Πρὸς γοῦν αὐτοὺς πάντες ἐῶρων, ὡσπερ τινὰς στήλας ἐμψύχους οὐκ ἀκριβοῦς μόνον θεογονίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ βιοῦν εὖ μάλα καὶ κατ' ἀρετὴν πολιτεύειν.

B verbo, re qualibet laudabili, insignes. Perinde itaque

IB'. Οὗτοι μὲν δὴ, τοιοῦτοι καὶ οὕτως ἔχοντες · εἰ δὲ καὶ τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ γίγνεται ὁ δῆλον, κατὰ τὸν θεῖον χρῆσμον, καὶ τῆς ὀπιτερασοῦν ἕως ἐκείνου, τοῦτ' ἀπόδειξις ἑναργῆς, καὶ οὕτω τὸ κατ' αὐτοῦ δεικνύεται προῦχον · οἷς γὰρ καὶ τοῦ παιδὸς ἄνευ ἀρετῆς τοσοῦτον περίεστιν, ὡς καὶ σφίσι αὐτοῖς καὶ ἀλλήλοις εἰς κόσμον ἀρκεῖν, τίνες ποτ' ἄρα τοιούτοι νομιστέον, προσλαβόντας τὸν παιδα ; ὅπου γὰρ εἰ καὶ μὴ παρ' ἑαυτῶν μέγα φρονεῖν εἶχον, ἐξ ἄρα μόνου τοῦ παιδὸς ἐπὶ τοῦτ' ἂν ἴκον δικαίως, ὅταν ἐκείνων καὶ τοῦτο προση, καὶ μετὰ τῆς σφειτέρας αὐτῶν καὶ τὴν ἐκεῖθεν προσλαμβάνουσι δόξαν, πῶς οὐ διὰ πάντων ἐκλάμπουσι ; καὶ τοσοῦτον μᾶλλον ὅσῳ τὸ μὲν διὰ τὸν παιδα θαυμάζεσθαι, εἰ καὶ μὴ τοσοῦτον, ἀλλ' ἔστιν οἷς ξυνγενέθη · τὸ δὲ καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν θαυμάζοντα ἔχειν, οὐδέσιν ἄλλοις τῶν ἐκ παντὸς αἰῶνος ταυτηνὴ τὴν προσθήκην, διτι μὴ τοῖτοις ἐνυπάρχουσαν ἴσμεν · καὶ μάλα εἰκότως · τοὺς γὰρ δὴ μόνους τοιοῦτον προνεγκόντας, μόνους ἔδει καὶ τοιαῦτα παρ' αὐτοῦ κεκομισθαι τροφεῖα · ὡσπερ τῆς καινότητος διαπάντων αὐτοῖς συγκεκληρωμένους · καὶ τοῦ μειζόνων, ἡ παράδειγμα δεχέσθαι τῶν πραγμάτων περιῶσθαι · ὅποιον δὴ τι κάκεινο βαί τοῦ αὐτοῦ φασὶ γυμνασίου, τὸ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως τοῦτῳ μὴ τὴν αὐτὴν τοῖς ἄλλοις γενέσθαι · μὴ δὲ κατὰ τὸ κρατῶν ἔθος τῆ φύσει, ἀλλ' ἐξ ἕρεθείας ἐπιπροσόνης, καὶ τῶν τοῦ Πνεύματος θεοπισμάτων · δηλώσει δ' ὁ λόγος.

Spiritus prædictionibus, prout mox patebit.

II'. Ὡς γὰρ παιδὸς ἄβρενος ἐπιθυμοῦντες ἦσαν ἐκ πλείστου, καὶ οὕτω μανικὸς τις αὐτοὺς ἔρωσ κατεῖχε ταυτησὶ τῆς γονῆς, ὡς μὴ ὅτι στέγειν [nam.

⁴ Cor. xi, 3 ; Ephes. v, 23. ⁵ Matth. xii, 33 ; Luc. vi, 44.

(1) An, non contenti bonis suis essent ?

στέργειν? ἔτ' ἔχειν, ἀλλὰ καὶ τοῦ μηδενὸς πάντα ἄλλ' ἀξιοῦν, μὴ καὶ τούτου προσόντος, τί γίνεται; Ὁ πρῶτον καὶ μόνον, καὶ μάλιστα πάντων ἐχρῆν. Ἐπὶ τὴν μεγάλην καὶ θαυμαστὴν καταφεύγουσι πρυτανείαν, καὶ τὸν δυνάμενον ταῦτα πορίζειν θεόν· καὶ οὕτω θερμῶς τοῦτ' ἄγαν καὶ μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων αἰτοῦνται, ὡς μὴ μόνον πάντως ἔξιν πιστεύειν τὸ σπουδαζόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἢ λαβεῖν, ἀναθήσειν τοῦθ' ὑποσχέσθαι· καὶ προκαταλαβέσθαι τὴν δόσιν· ἐλπίσιν ὡς ἂν τις εἶπη φωναῖς τὰς τοῦ Πνεύματος· εὐ γὰρ ᾗδεσαν διὰ τε τὴν τῆς ἀρετῆς οἰκειότητα καὶ τὸ τυγχάνειν αἰετῶν εὐγῶν, ὡς καὶ τοῦτο μειζρόνως ἢ βούλονται λήψονται. Οὐκ οὐδ' ἐψεύσαντο τῶν ἐλπίδων· ἀλλὰ καὶ προσυπερβαλέσθαι τοῖς πράγμασιν ἔσχον· χρηματίζεται γοῦν ἢ μήτηρ νυκτὸς δι' ἀγγέλου τὸν παῖδα, ὁποῖος ἔσται θελοῦντος· καὶ ὅτι τοσοῦτον αὐτῇ τῆς χάριτος περιέσται, ὡς μὴ μόνον πράξει καὶ θεωρίᾳ, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς τῆς ἀρετῆς εἴδεσι τῶν ἄλλων ὑπερσχεῖν δεδυνῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν λόγων βίωμῃ τῇ τε ἄλλῃ, καὶ τῷ περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων μετὰ Θεοῦ καὶ τῆς ἐκείθεν ἐπιπνοίας φιλοσοφεῖν ἔχειν ἀξίως, ὀλίγοις καταλιπεῖν ἐγγὺς ἔλθεῖν ἑαυτοῦ. Ἄμφω δὲ ταῦτα δι' ἀμφοῖν βεβαιοῦνται· διὰ μὲν τοῦ τοιοῦτων χρησμάτων ἡξιώσθαι, ἢ τῶν πατέρων κατ' ἀρετὴν εὐδοκίμησις· τὸ δ' ἀξίωμα τοῦ παιδός, διὰ τοῦ τοῦτον αὐτοῖς οὕτω δεδόσθαι· ὃ μὲρ γὰρ εἰ μὴ θαυμαστός τις ἔμελλεν ἔσθαι, οὐκ ἂν τοιαύτην γένεσιν ἔσχεν· οἱ δ' οὐκ ἂν οὕτω μεγαλοπρεπῶς εἰσηκούσθησαν, μὴ τὴν ἀπὸ τῶν τρόπων ἔχοντες συμμαχίαν.

praestantia ex eo, quod hoc modo iis donatus sit; qui nisi vir admirabilis evasurus fuisset, talem handquaquam habiturus erat originem; neque rursus absque vitæ morum suorum suffragatione.

ΙΔ'. Οὕτως, ὦ θεία καὶ ἰερὰ κεφαλή, καὶ τῶν μεγάλων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων μάλιστα πάντων αὐτόπτα καὶ κοινῶς· καὶ πρὶν ἢ γεγενῆσθαι, θεοφιλῆς ἐτύγχανεν ὢν· οὐκ ἐκ κοιλίας μητρὸς ὡς ὁ Παῦλος ἄφωρισμένους· ἀλλ' ἄνωθεν ὁποῖος ἔπειτ' ἔση προωρισμένος καὶ προεγνωσμένος τῷ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν εἰδοῦσι Θεῷ· ἐφῶν διὰ τῆς τῶν πατέρων προκλήσεως δεδόσθαι τῷ βίῳ κοινῇ τις ἀνθρώπων ὄνησις! Εἰ δὲ καὶ τὰ ἐφεξῆς τοῦτοις ξυμβάλειν, καὶ τῆς ὑποθέσεως ἀξιοχρεῶς ἀνεφάνης αὐτὸς καὶ μὴ πολὺ κρείττον θαυμαστότερος, ὅσῳ τὰ μὲν προτέλεσται τινές εἰσι καὶ παρασκευαί, τὰδ' εἰς ἔπειτ' ἀγῶνες καὶ ἔργων ἐπίδειξις καὶ πράξις ὑπερφυῆς, τίς οὐκ οἶδε τῶν πάντων, μᾶλλον δὲ τίς εἰδώς, οὐ διαφερόντως θαυμάζει τε καὶ ξυγχαίρει, καὶ σοὶ μόνῳ τῶν πάντων τίθεται; Ἀλλὰ μήπω τοῦτο· ἀλλ' ὅτι παραδόξως οὕτως τεχθεὶς, παράδοξον οὐκ ἔττον καὶ τὴν ἐντύπῳθεν πρόθεον ἔσχεν.

Verum enimvero nondum his locus erat: potius enim nunc ostendendum, qui ita inusitato modo in lucem prodierat, deinceps non minus singularem novumque vitæ progressum habuisse.

ΙΕ'. Οὐ γὰρ δὴ παῖς ὢν καὶ κατ' αὐτοῦς τούτους εἴλετο ζῆν, καὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἡττάσθαι, ὡς νῦν μὲν ἡδονὰς καὶ κρότους καὶ ἄλση καὶ παραδείσων χάριτας, νῦν δὲ γυμνάσια καὶ λουτρά, καὶ

A desiderii sui igniculum ferre diutius nequirent, sed reliqua sua omnia ne pili, facerent, tantisper dum hoc unum deesset; quid tandem sit? Nimirum quod primum, et unice, et maxime omnium fieri oportebat, ad summam et divinam rerum gubernatricem potestatem, Deum videlicet, qui rem expedire ipoterat, confugiunt fervidisque adeo precibus et bona spe hoc orant, ut non modo fide indubia, quod cupiebant, adepturos sese crederent; sed et priusquam accepissent, Deo illud se totum dicaturos voverent: speque ita certa hoc donum prædicerent, velut divinis oraculis, ut sic dicamus, promissum: probe enim norant, tum ob summam virtutis familiaritatem, tum assiduam votorum suorum impetrationem, hoc se, majore etiam quam peterent mensura, consecuturos. Neque sua illos hic frustrata spes est; quam etiam reipsa vicerunt; quippe noctu per angelum divinitus de filio admonita mater, qui qualisque futurus esset monstrantem, et quod tanta divinæ gratiæ copia illi ad futura esset, ut non modo actione atque contemplatione, et universo virtutum agmine, cæteris mortalibus anteiturus esset, sed variæ item doctrinæ facundiæque vi, cum alia omni, tum præcique de Deo ad divinis rebus ope inspirationeque divina, dignum in modum disserendi ac philosophandi facultate, paucis id concessurus, ut proprius ad se accederent. Quod utrumque utrinque satis re comprobatum fuit, parentum videlicet eximia virtutis gloria astruata, quod oraculis hujusmodi dignati essent: filii item qui nisi vir admirabilis evasurus fuisset, talem ample adeo et magnifice exauditi parentes fuissent,

XIV. Hunc in modum, ο divinum ac sanctum caput, et magnorum Dei mysteriorum spectator arbiterque intime, Deo etiam priusquam in lucem susceptus charus eras: non ex utero materno, ut Paulus⁶, selectus, sed jamdudum qualis postmodum futurus esses prædestinatus præcognitusque Deo, « qui omnia antequam fiant perspecta habet⁷, » ut commune quoddam generis humani bonum, par vota parentum in vitam venires! Utrum vero cætera recte conveniant, tantæque destinationi per revera exstiteris, et non potius multo magis admirabilis, quod hæc hactenus initia quædam et apparatus fuere, secutura autem vera erunt certamina, operumque specimina, et actiones heroicæ, quis mortalium unus est, qui nesciat? imo vero potius quis est rerum istarum notitia instructus, qui non majorem in modum eas admiretur congratuleturque, tibi que ex omnibus uni potissimum suffragetur?

XV. Minime enim ille in primis adolescentiæ spatiis versans, ætatis illius adoptare mores, quibusque illa capitur, capi vincique: et modo voluntates, et plausus, et prata, et lucos, et paradisorum

⁶ Galat. I, 15. ⁷ Dun. xiii, 42.

amœnitates ; modo rursus gymnasia, et balneas, et ludos circenses, et theatralia spectacula sectari, non ille circa venationes iusanire, non armis in camp exerceri, non arcum scienter contendere, aut apte ad scopum collineare ; non item fritillum exercere, aut choreas ducere, aut pila lusitare, aut alia hujusmodi factitare, quibus ut plurimum ætulam suam juventum oblectat, quorum Gregorio nostro placebat omnino nihil, multum profecto aberat: verum his omnibus longum valere jussi, suo iudicio abjectæ animæ vitiosis affectionibus verius quam disciplinis ; contra rebus omnium gravissimis pulcherrimisque, et quæ summo apud Deum hominesque in pretio sunt, totum sese addixit, quamque hæ commentationem atque diligentiam exigunt, ea assiduitate complectebatur, ut solas hasce delicias suas duceret, operæque suæ pretia haberet. Tum quod maximum utique est, non ille vicissim et alternis ad hæc studia incumberebat ; neque nunc hæc, nunc illa, sed simul utraque tractabat: quippe qui compertam haberet utrorumque mutuam inter se relationem, societasque operas, quandoquidem officia virtutis recte antea præstari nequeunt, quam ratio illorum accurata commentatione perspecta fuerit: rursus doctrina virtute marumque probitate orbata, ne doctrina esse videtur, sed irrationabilis quædam ut sic loquar, doctrina; sin vero magni faciendæ harum rerum copulatio est, summo profecto studio simul illæ nobis capessendæ erunt, si similes fieri omnino studemus.

XVI. Etenim quæ sunt, qua sunt, mente complecti, rerumque divinarum et humanarum intelligentia pollare, et jam nunc velut in concilio cœlestium versari, nec rei terrestrium rerum ulli affixos adhærescere, quod indefessæ ac beatæ cujusdam naturæ proprium est, id de virtute bonisque litteris nobis provenit : quarum supra omnes omnis memoriæ homines ingenti amore noster percussus, et earum possessionem rebus aliis omnibus antiquiorem ducens, aut verius si has habiturus esset omnia esse habiturum ratus, continentis maxime assiduisque laboribus operam dabit : cum somno vero in primis ejusque necessitate pugnabat, ita ut non parum de sueta ac debita quiete deduceret, aliaque item omnia agebat, quæ tum « corporeas cupiditates perdomaret »⁸ et « terrestria membra funditus extirparet »⁹ ; tum mentem perpuraret acueretque, et ad divina pariter litterarumque studia promptam expeditamque pararet. Animi namque remissionibus ac genio liberalius indulgere, a præscripta vivendi lege per mollitiem delibere est, quasi que præ sagina crassescere, et in terram degenerare ; nihilque eorum quæ necessaria sunt, neque animo concipere, neque opere libenter exsequi : tenebras animo offundente, quæ ex immodicis epulis excitatur, nebula, rectumque rationis cursum præpediente : contra moderata esculentorum abstinentia, contento studio atque sobrietate con-

A ἴππων ἀμίλλας, καὶ θεατροσκοπίας διώκειν· οὐδὲ περὶ θήρας μαίνεσθαι· καὶ ὄπλα μεταχειρίζειν· καὶ τόξον ἐντείνειν εὐ εἰδέναι, καὶ μετὰ σκοπὸν βάλλειν· καὶ προσέτι κυβεύειν, ὀρχεῖσθαι, σφαῖραν παίζειν, τᾶλλα ποιεῖν οἷς εἰκὸς τοὺς ἐν νεότητι χαίρειν. τούτων οὐδὲν ἐκείνῳ πρὸς λόγον· πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' ἐρῶσθαι τούτοις ἅπασι φράσας, καὶ ψυχῆς ἀγενοῦς παθήματα ταῦτ' εἶναι μᾶλλον ἢ μαθήματα κρινας, ὁ δὲ τοῖς πάντων σπουδαιότατος τε καὶ καλλίστος καὶ παρὰ θεῶν καὶ ἀνθρώποις μεγάλων ἀξιουμένοις τῶν πραγμάτων φέρων ἑαυτὸν ἐμαμέσχε· καὶ τὴν ἐν τούτοις μελέτην τε καὶ σπουδὴν τοσαύτης ἡξίου σπουδῆς, ὡς μόνον ταῦτα νομίζειν ἑαυτοῦ παιδικῆ καὶ προὔργου ποιεῖσθαι· καὶ τὸ μέγιστον, οὐ παρὰ μέρος τούτοις ἐχρῆτο, οὐδὲ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκείνο, ἀλλὰ κατὰ ταυτὸν ἄμφω μετέχει· τὴν ἑκατέρων εἰδῶς πρὸς ἄλληλα σχέσειν τε καὶ συντέλειαν· οὕτε γὰρ ἂν δεῖ πράττειν ἐστὶ πρὶν ἔδει [un ἤδη αὐτ δεῦο ἂ δεῖ] γινῶναι τῷ λόγῳ, ὁ τε λόγος εἰ μὴ μετ' ἀρετῆς καὶ τρόπων εἴη χρηστῶν, κινδυνεύει μὴδὲ λόγος τις εἶναι, ἀλλὰ λόγος ἄλογος ὡς εἰπείν· εἰ δ' ὁ τούτων συνδυασμὸς πολλοῦ τινοῦ ἀξίος, πῶς οὐκ ἀντιληπτέον ἡμῖν ἐστὶν ἀφοτέρων, εἴ γε βουλοίμεθα, μὴ ὅτι γε μείζους ἡμῶν αὐτῶν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ θεοεἰκελοὶ τινες ἀπυγῶς ;

B μὲν τοῦτο, νῦν δ' ἐκείνο, ἀλλὰ κατὰ ταυτὸν ἄμφω μετέχει· τὴν ἑκατέρων εἰδῶς πρὸς ἄλληλα σχέσειν τε καὶ συντέλειαν· οὕτε γὰρ ἂν δεῖ πράττειν ἐστὶ πρὶν ἔδει [un ἤδη αὐτ δεῦο ἂ δεῖ] γινῶναι τῷ λόγῳ, ὁ τε λόγος εἰ μὴ μετ' ἀρετῆς καὶ τρόπων εἴη χρηστῶν, κινδυνεύει μὴδὲ λόγος τις εἶναι, ἀλλὰ λόγος ἄλογος ὡς εἰπείν· εἰ δ' ὁ τούτων συνδυασμὸς πολλοῦ τινοῦ ἀξίος, πῶς οὐκ ἀντιληπτέον ἡμῖν ἐστὶν ἀφοτέρων, εἴ γε βουλοίμεθα, μὴ ὅτι γε μείζους ἡμῶν αὐτῶν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ θεοεἰκελοὶ τινες ἀπυγῶς ;

C 15. Τὸ γὰρ ἦ ὄντα ἐστὶ· τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ

θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ πολιτεῖν ἐν οὐρανῷ δύνασθαι, μὴ δ' ὀψιπῶν τῶν τῆδε προσπύχοντας, ἀκαμάτου καὶ μακαρίας φύσεως ἴδιον ὄν, ἐξ ἁρ' ἀρετῆς καὶ λόγων ἐστὶν ἡμῖν ὡς οὗτος παρ' ὄντινον ὡς ἴσμεν εἰς ἔρωτα μανικὸν καταστάς, καὶ ὅπως κτήσαιο ταῦτα περὶ πλείονος ἄγων τῶν ἄλλων, μᾶλλον δ' εἰ ταῦθ' ἔξει, τὰ πάνθ' ἔξειν, νομίζων, ἐγκρατεῖα καὶ πόνοις ὡς μάλιστα ἐχρῆτο· καὶ πρεβάλλετο μὲν πρὸς ὕπνον καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην· ὡς καὶ τοῦ νομιζομένου τε καὶ προσήκοντος οὐ μικρὸν ὑφίεναι· πάντα δ' ἐποίει, ὁμοῦ μὲν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καταστῆλλον, καὶ τὰπὶ γῆς μέλη νεκρῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ οὐδὸν νοῦν καθαίρων τε καὶ λεπτόνων, καὶ πρὸς τὰ θεῖα καὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐτοίμως ἔχειν παρασκευάζων· τὸ μὲν γὰρ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν ἐκλύεσθαι τοῦ καθεστηκότος ἐστὶ, καὶ οἷον παχύνεσθαι καὶ γεῦσθαι, καὶ μὴδὲν τῶν δεόντων μῆτε νοεῖν, μῆτε πράσσειν αἰρεῖσθαι, τῆς ἀναδιδομένης ἐντεῦθεν ἐπισκοτούσης ἀχλὺς, καὶ χωρεῖν κατὰ φύσιν τὸν λογισμὸν οὐκ ἐώσης, τὸ δὲ τῆς γιγνομένης ἀσιτίας τυγχάνειν, μετὰ συντόνου σπουδῆς καὶ νήφειν καθάπαξ μετέωρον τινα καὶ κοῦφον παρασκευάζει τὸν νοῦν, καὶ κρείττω καὶ δαινύταρον τοῖς πράγμασι χρῆσθαι· ἀνθ' ὧν ἑαυτὸν οἷς ἔρη ἐξήσκει· καὶ τοῖνον τῆ τῆς φύσεως περιουσίῃ καὶ ῥώμῃ καὶ τὰ τῆς σπουδῆς ἐξ ἀντιρρόπου παρα-

D 15. Τὸ γὰρ ἦ ὄντα ἐστὶ· τὰ ὄντα εἰδέναι, καὶ θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ πολιτεῖν ἐν οὐρανῷ δύνασθαι, μὴ δ' ὀψιπῶν τῶν τῆδε προσπύχοντας, ἀκαμάτου καὶ μακαρίας φύσεως ἴδιον ὄν, ἐξ ἁρ' ἀρετῆς καὶ λόγων ἐστὶν ἡμῖν ὡς οὗτος παρ' ὄντινον ὡς ἴσμεν εἰς ἔρωτα μανικὸν καταστάς, καὶ ὅπως κτήσαιο ταῦτα περὶ πλείονος ἄγων τῶν ἄλλων, μᾶλλον δ' εἰ ταῦθ' ἔξει, τὰ πάνθ' ἔξειν, νομίζων, ἐγκρατεῖα καὶ πόνοις ὡς μάλιστα ἐχρῆτο· καὶ πρεβάλλετο μὲν πρὸς ὕπνον καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην· ὡς καὶ τοῦ νομιζομένου τε καὶ προσήκοντος οὐ μικρὸν ὑφίεναι· πάντα δ' ἐποίει, ὁμοῦ μὲν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καταστῆλλον, καὶ τὰπὶ γῆς μέλη νεκρῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ οὐδὸν νοῦν καθαίρων τε καὶ λεπτόνων, καὶ πρὸς τὰ θεῖα καὶ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐτοίμως ἔχειν παρασκευάζων· τὸ μὲν γὰρ ἀνέσεως καὶ τρυφῆς ἀπολαύειν ἐκλύεσθαι τοῦ καθεστηκότος ἐστὶ, καὶ οἷον παχύνεσθαι καὶ γεῦσθαι, καὶ μὴδὲν τῶν δεόντων μῆτε νοεῖν, μῆτε πράσσειν αἰρεῖσθαι, τῆς ἀναδιδομένης ἐντεῦθεν ἐπισκοτούσης ἀχλὺς, καὶ χωρεῖν κατὰ φύσιν τὸν λογισμὸν οὐκ ἐώσης, τὸ δὲ τῆς γιγνομένης ἀσιτίας τυγχάνειν, μετὰ συντόνου σπουδῆς καὶ νήφειν καθάπαξ μετέωρον τινα καὶ κοῦφον παρασκευάζει τὸν νοῦν, καὶ κρείττω καὶ δαινύταρον τοῖς πράγμασι χρῆσθαι· ἀνθ' ὧν ἑαυτὸν οἷς ἔρη ἐξήσκει· καὶ τοῖνον τῆ τῆς φύσεως περιουσίῃ καὶ ῥώμῃ καὶ τὰ τῆς σπουδῆς ἐξ ἀντιρρόπου παρα-

⁸ Rom. VIII, 6, 7. ⁹ Col. III, 5.

σκειυτς δντως προσθεῖς, καὶ καταλλήλως ἄμφω κερ-
 ράσας καὶ συνηφώς, ἐξ ὧν ἀνθρώποις τὰ κράτιστα
 γίνεσθαι, οὕτως ὀξέως εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν,
 ἀπάσης λογικῆς ἐπιστήμης εἰς ἄκρον ἤλασε, καὶ τὰ
 πολλῶν πόνων καὶ μόγις τοῖς ἄλλοις κτηθέντα, μετὰ
 τσαύτης οὕτοσι κατωρθῶκε ῥησιώτης, ὡς μηδὲ
 μεμαθηκέναι ταῦτα δόξαι σχεδόν, ἀλλ' ἀναμνη-
 σθῆναι, καὶ ὡσπερ προεγνωσμένα πάλιν ἀναλαβεῖν.
 ὡς καὶ κινδυνεύειν ἐπ' αὐτοῦ μόνου τὸν τοῦ Σαμίου
 τοῦ σοφοῦ λόγον χῶραν κεκτηῖσθαι; καὶ τὴν μά-
 θησιν ἀνάμνησιν εἶναι.

ut illa propemodum non didicisse, sed reminiscendo recognovisse, velutique præcognita denuo
 recoluisset, videretur. Adeo ut in uno Gregorio locum habuisse videri queat sapientis Samii dictum :

« doctrinæ perceptionem recordationem esse. »

IZ. Ἄλλὰ « τοὺς μὲν ἔγκυκλούς καὶ προτελείους
 τῶν λόγων, » ὅταν δὲ ταῦτα λέγω, καὶ ποιητὰς
 ξυλλαμβάνω, ἢ πατρὶς εὐ μάλα καὶ μετὰ πολλοῦ
 τοῦ περιόντος τούτῳ παρέσχεν ἐκμελετῆσαι τε καὶ
 σπουδάζειν καὶ καταργάσασθαι, ἐπιτηδείως πρὸς
 τοῦτ' ἔχουσα, καὶ δυναμένη τοὺς ἐξ αὐτῆς καὶ τού-
 τοις δοῦραισθαι· τό γε μὴν εὐ δύνασθαι λέγειν, καὶ
 εἶναι ῥητορικὸν καὶ δεινὸν ἐν συλλόγοις, καὶ πεί-
 θειν ἔχειν ἐκασταχοῦ μετὰ παντὸς τοῦ δικαίου, καὶ
 νῦν μὲν τὰ βέλτεστα συμβουλεύειν, νῦν δὲ ἀδικου-
 μένοις ἀμύνειν, καὶ νόμων προστασθαι, καὶ τάκε-
 ῖων βεβαιῶν, καὶ τὸ μέγιστον, λόγους τοὺς μὲν
 ποιεῖν, τοὺς δὲ, κρίνειν εἰδέναι, καὶ τὸ γινόμενον
 σῶζειν ἀπανταχοῦ, τὴν τοῖνον τσαῦτα καὶ τηλι-
 κῶτα δυναμένην ῥητορικῆν, καὶ μέγα μὲν τῷ βίῳ
 κατὰ τὸ ἔπος ὄνειαρ οὖσαν· ζηλωτοὺς δὲ ἄγαν τοὺς
 εἰδότας δεικνῦσθαι, ἐκτῆσατο μὲν εἰς Παλαιστίνην
 ἰλθῶν, καὶ τοῖς ἐκεῖ παιδευητοῖς ἐνδιατρίψας
 μάλιστα πάντων ἀντιποιοιμένοις τῆς τέχνης· οὕτω
 δὲ τῷ μεγαλοφρεῖ τῆς αὐτοῦ διανοίας, ἄπερ εἴλη-
 φεν, ἠῤῥηκε καὶ κεκόσμηκεν, ὡς τοὺς αὐτοῦ λόγους,
 κρινόν τι καὶ ἀλλόκοτον εἶναι χρῆμα δοκεῖν, θαυ-
 μαζομένους μὲν ὑπ' ἀπάντων, μηδενὶ δὲ πρὸς ζῆλον
 ἰόντας.

res quædam nova et inusitata esse videretur : admiranda quidem omnibus, sed quæ nemini æmu-
 lationis spem relinqueret.

II. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ πάντων μεγίστου καὶ καλ-
 λίστου καὶ τελειωτάτου τυχεῖν ἐπεθύμει, καὶ οὐ
 χωρὶς οὐδ' ἂν εἰς πάντων εἴη σοφός, κἂν εἰ πᾶσι
 προὔχῃ τοῖς ἄλλοις, τὸ μέγιστον πάντων οὐκ ἔχων,
 μέγιστον δὲ πάντων φιλοσοφία, ἅτε τέχνη τεχνῶν
 καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν, δεῖν ἔγνω τούτου χάριν
 τὴν Παλαιστίνην λιπῶν, ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρου χω-
 ρῆσαι, οὐ μόνον κάλλει κατ' εἴσει καὶ μεγέθει, καὶ
 πᾶσι οἷς μεγαλαυχοῦνται πόλεις σεμνομένην,
 ἀλλὰ καὶ τῷ λόγων εὐ ἤκειν τοτηνικαῦτα καὶ προὔ-
 χειν ἔχειν ἐν τούτοις τοσοῦτο θαυμαζομένην, ὡς
 πάντοθεν πάντας τοὺς τε ἄλλους, καὶ οἷς λόγων
 εἴσει λόγος, πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶσθαι τε καὶ κα-
 λεῖν, παιδείας καὶ λόγων μεθέξοντας, καὶ προσέτι
 τῶν ἐν τοῖς δημοσίοις ταμείοις ἐναποκειμένων βι-
 βλίων, παντοδαπῆν μοῦσαν ἔχόντων, καὶ ὄντων
 τοσοῦτων, ὄσων οὐδ' ἐν ἀπάσῃ σχεδὸν τῇ Ἑλλάδι, ὁ

A juncta, animum sublimem omino agilemque et ad
 dextrum rerum usum acriorem solertioremq̄
 reddit. Ob hæc igitur, ita ut diximus, diligentissime
 sese exercuit : et ingenii præstantiæ opibusque
 æquali apparatu diligentiam bona fide adjungens,
 convenientique utrumque ratione temperans ac con-
 nectens, ex quibus id quod perfectissimum est ho-
 minibus existere solet; ita celeriter, si verbo di-
 cenda res omnis liberalis doctrinæ verticem occu-
 pavit, et quæ multo labore ægre difficulterque aliis
 comparantur, tanta facilitate felicitateque absolvit,

XVII. Cæterum orbem illum artium liberalium,
 variæque eruditiones initiamenta, in quorum cen-
 su et poetas comprehendo, pridem ipsi patria egre-
 gie plenaque manu ediscenda, serioque studio per-
 tractanda tradiderat, satis illa sane idonea ad
 hanc rem magistra, et quæ hæc etiam artes civi-
 bus suis impertire possit. Porro ut bene ornateque
 dicendi facultatem consequeretur, et in con-
 ionibus
 disertis oratoris partes tueretur, omnique loco
 animorum habenas æquissimo jure teneret, sive
 optima quæque suaderet, sive injuria oppressis
 adesset, legumque ipsarum causam susciperet, his-
 que auctoritatem suam astrueret : et quod facile
 primum est, ut orationes et ipsæ conficeret, et de
 alienis perite sententiam ferret, omnibusque in
 rebus decorum servaret; hanc inquam, quæ tales
 tantasque una efficere res potest, artem rhetori-
 cam, vitæ humanæ, ut poetico verbo utar (1) « in-
 gens præsidium et columen » invidendæque felicitatis
 familiaribus suis conciliatricem, in Palæstinam
 profectus, ejusque in scholis versans, quæ stuodios-
 sissime omnium oratoris operam dant, sibi compa-
 rabat : mox insita animi magnitudine quæ illic
 hauserat in tantum auxit ornavitque, ut illius oratio,

XVIII. Porro quoniam illud etiam quod inter
 cætera studiorum genera et maximum, et pulcher-
 rinum, et perfectissimum est, consequi avēbat :
 suæ quo fieri nequit, ut mortalium quisquam sa-
 piens sit, etiamsi in cæteris omnibus præstet, usque
 eo dum maximo illo careat. Est autem omnium ma-
 ximum philosophia, quippe ars artium, et scientia
 scientiarum (2). Idcirco relicta Palæstina Alexan-
 driam ire constituit : urbem tum elegantia, et situ,
 et amplitudine, et omnibus iis de quibus gloriari
 urbes solent, inclytam : tum optimarum artium
 cultu, illa tempestate florentissimo, in tantum com-
 mendatam, ut et alios omnes undique ad se attra-
 heret acciretque, et eos præcipue, qui cum politioris
 humanitate aliquid rationis habebant, doctrinæ fa-
 cundiasque participes futuros, et librorum etiam pu-
 blicis in bibliothecis repositurum. Qui et universas

(1) *Odys.* IV, 444.

PATR. GR. CXLV.

(2) *Joan Damase. Dialect.* cap. 3

Musarum opes complectebantur, et tot numero erant, quot vix in cuncta reperirentur Græcia. Quod urbem tanto amabillorem studiosis et industriis hominibus reddebat. Cum igitur non longo tempore magnam illic lectissimarum doctrinarum vim collegisset, nihilque admodum, pene dicam extra se suamque discendi aviditatem reliquisset, quoniam parentem ac nutricem omnis sapientiæ Athens, solis animis sensibus e longinquo intuebatur, quarum amore jamdiu flagrabat, tum ut queis destituebatur, ea illic compararet; tum ut urbem iis quæ habebat exornaret. Alexandria

XIX. Consensa itaque Ægætica navi, sunt autem Æginetæ rei nauticæ scientissimi, lætus cum lætis in altum provehitur; nec initio adversi quidquam sentiebatur, nec erat omnino de quo querebantur, contra vero placida illis ac tranquilla omnia, cælum, nubes, mare, aer, verbo mera undique securitas, Subinde vero conversa velut testula in contrarium res mutari; commodum enim Parthenicum mare transmittentibus, decurso jam fere medio navigationis, atque adeo salutis item curriculo, hic turbo intolerandus omnique memoria, si nautis credimus, sævissimus, subito ingruit. Mox igitur mare cinni in modum misceri, sursum deorsumque magna vi exagitatum, nec usquam consistere situm; sed et navigium nunc sublime evectum, nunc aquis demersum, præ fluctibus, præque crebra, et continua, et vehementissima undarum jactione, non exiguum ultimi periculi metum navigationibus injecit. Jam cæteris non modo mors ipsa imminens, sed et mors in undis sufferenda, perquam horribilis visa est, quod utrumque abominabantur, quanquam enim necessario alterum quandoque sibi eventurum norant, sive nuncho pacto, sive alio alias: de salute tamen ac vita, ut par erat, solliciti, suarumque necessitudinum quisque recordati, quas calamitatis sæ appendices habebant, lacrymis omnia ac lamentis complebant, nec quo se verterent, quidve caperent, reperire poterant. Gregorio non minus gravis et hæc ipsa accidebant; multo gravior tamen, imo malorum omnium ultimum erat omnemque consolationem superabat, quad quoniam sanctissimis religionis mysteriis nondum initiatus erat, nec legitimum divinæ familiaritatis signaculum acceperat, in discrimine versaretur, ne Deum ipsum miser amitteret, illiusque gloria prorsus excideret.

XX. Quippe ut lustrali Javacro rite expiatum esse, docente Paulo ¹⁹, Christum induisse est, novoque quodam modo Christum factum esse, aqua nimirum spirituque perunctum; sic necesse omnino est, a Christo etiam disjunctum esse, quisquis lustrationem illam consecutus non est: quo quid dirius unquam accidere potest, non illi solum, qui et prius Deo consecratus quam conceptus erat, et postea et mentem, et vitam, et dictionem, et actio-

¹⁹ Galat. II, 27.

καὶ τὴν πόλιν ἐπέραστον μᾶλλον ἐποίει ταῖς φιλοπονείν κίρουμένοις. Τὰ κρίσιστα τοίνυν ἐνταῦθεν ἐν οὐ πολλῶ τῷ χρόνῳ ξυνειλοχῶς, καὶ μηδὲν ὡς εἰπεῖν ἔξω καταλιπὼν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ καθ' αὐτὸν βουλομένου, ἐπεὶ τὴν μητέρα καὶ τροφὸν ἀπάσης σοφίας τὰς Ἀθήνας, πόρρωθεν ἑώρα τοῖς λογισμοῖς, καὶ τούτων ἐκπλείονος ἦρα, ὁμοῦ μὲν ὧν οὐκ εἶχε τευξόμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ ταύτας οἷς αὐτὸς εἶχε κοσμήσιον, ἄρας ἐκείθεν ὡς τάχιστα, τῆς ἐνταῦθα φεροῦσας ἀντεποιεῖτο.

quamprimum solvens in viam illuc ferentem se dabat.

19. Καὶ δῆτα νεὸς ἐπιβάς Αἰγίνας, δεινοὶ δ' οὗτοι τὰ ναυτικά, χαίρων χαίρουσιν αὐτοῖς συνανήχθη· καὶ τῶς μὲν δυσχεροῦς οὐδενὸς ἐπιρῶντο, οὐδ' εἶχον οὐδὲν οὐδοτιοῦν αἰτιᾶσθαι, ἀλλὰ πάντ' ἦν αὐτοῖς ἐν βρασίῳ, καὶ οὐρανὸς καὶ νέφη, καὶ θάλαττα, καὶ ἄηρ, καὶ τὸ καθάπαξ εἰπεῖν εἰς ἅπαν θάρρειν. Ἐπειθ' ὡς περ ὀστράκου μεταπεσόντος, εἰς τοῦναντίον τὰ πράγματα περιέστη· τὸ γὰρ παρθενικὸν διασάλλουσι πέλαγος, καὶ σχεδὸν οὖσιν ἐν μεσημβρίᾳ τοῦ πλοῦ, ἐν ἴσῳ δὲ [f. add. ὡς] εἰπεῖν καὶ τοῦ σώζεσθαι, τυφῶνός τις ἐμπεσόντος ἀθρόως, οὐθ' οἷου καὶ φέρειν, καὶ τῶν εἰς μνήμην ἤκόντων χαλεπωτάτου ὡς τῶν ναυτῶν [f. add. ἦν] ἀκούειν, ἣ τε θάλαττα κυκεῶν ἐγγόνει, ἄνω καὶ κάτω φερομένη τῇ βίᾳ, καὶ στήναι μηδαμοῦ δυναμένη· τὸ τε σκάφος, νῦν μὲν μετώρον, νῦν δ' ὑψάλων γιγνόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων, καὶ τῆς ἐπαλλήλου καὶ συνεχοῦς καὶ σφοδροτάτης τοῦ κλυδωνίου φορᾶς, οὐ μικρὸν αὐτοῖς τον περὶ τῶν ἐσχάτων φόβον ἐπέγε. Τοῖς μὲν οὖν ἄλλοις, οὐ τὸ τεθνήξασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῖς ὕδασι τοῦτο πείσασθαι, δεινὸν ἐδόκει καὶ κατ' ἄμφω δυσχεραίνοντες ἦσαν· εἰ γὰρ καὶ θάτερον σφίσι αὐτοῖς ἐξ ἀνάγκης ἐσόμενον ἤδεσαν, ἐάν τε νῦν οὕτως, ἐάν τ' ἄλλως [add. ἄλλοτε αὐτ' ὕστερον] ξυμῆθ', ἀλλ' ἄρα τοῦ περιεῖναι καὶ ζῆν ὡς εἰκὸς ποιοῦμενοι λόγον, καὶ ἅμα τῶν οἰκείων εἰς μνήμην ἴντες καὶ τούτους ἐπιθήκη, τῆς συμφορᾶς κακῆμένοι, δακρῶν ἅπαντ' ἐπλήρου καὶ οἰμωγῶν, καὶ οὐκ εἶχον ὅ τι καὶ γένοιτο. Τῷ δὲ, καὶ ταῦτα μὲν οὐδὲν ἦττον· πολλῶ δὲ πλέον, μᾶλλον δὲ κακῶν ἐσχάτων ἦν, καὶ παραμυθίαν πᾶσαν ὑπερβαῖνον, τὸ κινδυνεύειν οἷς τῶν μεγίστων ἐτ' ἀτέλεστος ἦν, καὶ τῆς πρὸς θεὸν οἰκειότητος οὕτω τὴν γιγνομένην δεδεγμένος σφραγίδα, θεὸν αὐτὸν ἀπολέσαι καὶ τῆς ἐκείνου δόξης παντάπασιν ἐκπεσεῖν.

D

K'. Ὡς γὰρ τὸ βαπτίσματος ἠξιώσθαι, Χριστὸν ἐστὶ κατὰ Παῦλον ἐνῆφθαι· καὶ ἄλλως Χριστὸν γεγόναι ὕδατι χρισθῆντα καὶ πνεύματι, οὕτως ἀνάγκη πᾶσα τὸν μὴ τοῦτου τυχόντα, καὶ Χριστοῦ κευρωσθῆναι· οὐ τί τῶν ἀπάντων ἐλεεινότερον, οὐχ ὕψω ἐκείνῳ τῷ καὶ πρὸ συλλήψεως ἀφωσιωμένῳ θεῷ, καὶ ὕστερον καὶ νοῦν καὶ βίον καὶ λόγον καὶ πράξιν, καὶ πάνθ' ἑαυτὸν τῆς ἄνωθεν ἐξέφθευε δεξιᾶς, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀνθρώπῳ νοῦν ἔχοντι, καὶ

λογίζεσθαι δυναμην, καὶ τοῦτ' εἶδοτι καλῶς ὅτι καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν κατάσχη, καὶ τὸν ὑπὸ γῆν τε καὶ ὑπὲρ γῆς κτήσεται μόνος χρυσόν, καὶ πάντα τοὺς τε ὄντας, τοὺς τ' ἔσομένους πρό τ' ἔδοντας ἀνθρώπους εὐδαιμονίᾳ παρέλθῃ, οὐδὲν αὐτῷ πλέον ἔσται περὶ ψυχῆς κινδυνεύοντι. Ταῦτ' οὖν ἐκεῖνος τῆνικαὐτ' ἐνοῶν, καὶ τούτους ἄνω καὶ κάτω στρέφων τοὺς λογισμοὺς, ἐπληρημένους μὲν τοσοῦτου κινδύνου, τοῦ δὲ χειμῶνος οὐ τι λωφοῦντος, καὶ πρὸς ὑπερβολὴν αἰρομένου, ἀπορίας δὲ πάντοθεν οὔσης, ἐπιλειπουσῶν δὲ σχεδὸν τῶν ἐλπίδων, ἐπὶ ξυροῦ δὲ ἀκμῆς τῶν πράγματων ἐστῶτων, τί ποιεῖ, καὶ τίνα λύσειν ἐπινοεῖ τοῦ δεινοῦς; Πάσης ἡστυοσοῦν ἀνθρωπίνης ἀπεγνωκῶς ἐπινοίας καὶ μηδενὶ τούτων καὶ τοὺς ἄλλους πείσας προσέχειν, ἐπὶ τὸν ἐν ἀπόροις πόριμον καὶ πάντα ποιῶντα καὶ μετασκευάζοντα μόνῃ τῷ βούλεσθαι δεῖν ἔγνω καταφεύγειν Θεόν, καὶ τούτω πιστεύειν τὸ σώζεσθαι· εὐ εἰδῶς ὡς εἰ καὶ συμφοραῖς τισιν ἡμᾶς περιπεσεῖν ποτε ξυγγωροίη, εἴτε παροῦσαν ἀνατέλλων κακίαν, εἴτ' ἔσομένην προαναίρων, ἢ τιμωρούμενος γεγυῖαν, τὸ γὰρ τῆς πείρας παρίημι, ἔστιν ὅτε καὶ ἐφ' ὧν γινομένης, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ βελτίους ἂν γεγενῆσθαι, καὶ κηδόμενος μᾶλλον ἢ κολάσαι βουλόμενος συγχωρεῖ τῆς γοῦν συνηθούς εὐθὺς χρηστότητος ἔχεται καὶ οὐκ ἀνέχεται τοπαράπαν, οὐτ' ἐπιλελῆσθαι τοῦ οἰκτιρησαί, οὔτε τοὺς ἰκτιρητοὺς αὐτοῦ συνέχειν ἐν ὀργῇ· φιλάνθρωπος γάρ· καὶ τοῦτ' αὐτῷ μᾶλλον πρὸς τρόπον.

agens, quam ultionem expelens, unde et suetam sustineat, aut obliuisci misereri, aut pra*ae* iracundia coercere misericordias suas ⁴². Clemens, enim mitis-

que in genus humanum est, et id naturæ illius magis conuenit.

ΚΑ'. Ταῦτ' ἄρα καὶ πάντων αὐτὸν ἀναμνήσας τῶν ἐξ ἀρχῆς τεραστῶν, καὶ ὧν ἐκάστote διὰ πλῆθος ἐλέους καὶ πεποίηκε καὶ ποιεῖ, καὶ τούτοις προσθεῖνα: τὸ κατ' αὐτὸν ἐξ ἁγῶν ὀδυνωμένης δεηθεὶς τῆς καρδίας, ἐπεὶ καὶ τὴν φιλάνθρωπιαν αὐτοῦ συμπεσθεύουσαν εἶχε, καὶ ταῖς εὐχαῖς συμμαχοῦσαν, οὕτως ἀπέλαυσε τῶν εὐχῶν καὶ αὐτὸς τῶν ἐκρυπτοῦ, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν αὐτοῦ, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν δι' αὐτὸν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους τεσῶσθαι· καὶ χαρισθῆναι μὲν αὐτὸν πάσῃ τῇ οἰκουμένη σωτήρα καὶ πρόμαχον εὐσεβείας, καὶ ξυναγωνιστὴν τῶν καλλίστων, καὶ πρὸς Θεὸν ἀγωγὴν (. ἀγωγόν), χαρισθῆναι δὲ τούτῳ τοὺς ἄλλους καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ. Τῶν γὰρ ἀπίστων σχεδὸν ὄντας οἱ πλείους, οἷς τε παρὰ πᾶσαν ἡστυοῦν προσδοκίαν ἀπῆλλαξαν τοῦ κινδύνου, καὶ οἷς οὕτω καινότεα, πρὸς Χριστὸν εὐθὺς μετετάξαντο· καὶ γέγοναι προσθήκη τοῦ καθ' ἡμᾶς συνελθού· οὐ γὰρ κατὰ βραχὺ τὸ κλυδώνιον ὑπέδιδου οὐδὲ σχολῇ καὶ βᾶδην ὡς ἂν εἴπη τις ὁ χειμῶν ὑπεχώρει· ἀλλ' ὡ τῶν μεγίστων σου θαυμασίων! Χριστέ, ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον ἦν ὡς ὁ λόγος. Τὸ τῆς εὐχῆς, τὸ τοῦ σώζεσθαι, ὡς μηδὲ χειμῶνος οὐτινοσοῦν δοκεῖν ὡς εἰπεῖν πεπειρᾶσθαι.

ΚΒ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσετίθη τῷ θαύματι

⁴¹ Amos. v. 8. ⁴² Psal. lxxvii, 9.

nem, et se denique totum supernæ dexteræ velut appenderat; verum ulli omnino homini mentis compoti ac ratiocinationis, et quem illud minime fugiat, quod tametsi universum terrarum orbem in ditione sua ac potestate teneat, aurique vim omnem, quæ sub terra, aut super terram est, unus possideat; tametsi quotquot usquam sunt mortalium, aut in posterum futuri sunt, aut olim fuerunt, felicitate gaudeat, nihil id sibi tamen, de anima periclitanti, profuturum. Hæc ille tam secum reputans, et huiusmodi sursus deorsumque animo cogitationes versans, præsentissimo in periculo, nihil remittente procella, imo ad summum excessum intumescente, nulla usquam elabendi rima, nulla ferme residua specula, rebusque in acie novaculæ jam hærentibus, quid occipit, quæso, quamve expediendorum malorum rationem inquit? Nempe damnata humana arte ac industria, cæterisque ne aliqua re huiusmodi confiderent admonitis, ad illum, qui in rebus inuis viam reperit, « qui omniaque solo nutu suo facit ac immutat ⁴¹, » confugiendum, suamque illi committendam salutem, statuit, haud ignarus, quod quanquam in adversa quædam nos nonnunquam incidere Deus sinat, sive ut præsens aliquid refrenet vitium, sive futurum prædicat, sive antea admissum vindicat; nam tentationem divinam, quæ aliquando, et in quibusdam fit, nunc omitto; ideo hoc tamen permittat, ut ad bonam redeamus frugem, et nostri potius curam mox benignitatem suam amplectatur, nec omnino

XXI. Ob hæc itaque miraculorum omnium, quæcunque a primordio rerum edita fuerent, quæque identidem per multam misericordiam suam fecit facitque, Deum commonescens, illique ut suum hoc adjungeret exemplum, anxio admodum pectore obsecrans, quoniam benevolentiam erga homines Dei, adjutricem precum sociamque habebat; hoc ex precibus suis commodi ipse cæterisque cepere, ut cum ipse per se, tum per ipsum reliqui, periculo liberati fuerint, ut orbique ipse universo vindex salutis pietatisque propugnator, et pulcherrimorum operum adjutor, et ad Deum dux ac signifer, datus sit, concessa simul illi, et per illum Deo, cætera vectorum turba. Quorum plerique fere infideles, quod ita præter omnem expectationem ex periculo evasissent, quod novo adeo insolitoque more, e vestigio ad Christum transibant, nostrique additamentum cæstus fiebant; non enim paulatim undarum subsidit tumor, nec cum moro aliqua ac perdetentium, ut eo utamur verbo, recessit procella, sed, o immensa miracula tua! Christe, simul dictum factumque erat, ut vulgo dicitur: simul votum nimirum et plena incolumitas ita, ut haud ullam probe dicam experti viderentur procellam.

XXII. Quin et novum miraculo accessit miracu-

lum; quippe nocte eadem, ut postea compertum est, de periculo filii certiores divinitus facti parentes, pro eo ac debuerunt, graviter animoangebantur: et quidquid hic opis poterant, laboranti ferebant, ferventissimas in preces incumbentes, omniaque ut ipsum discrimini eriperent molientes: tum mox voti sese compotes factos esse liquido intelligere, abscedente illico non modo omni ægritudinis sensu, sed invicem ineffabili quadam voluptate animos ipsorum replente: quod clarissimum signum erat prosperioris filii status, quantæque una cum illo curæ Deo essent. Hujusmodi equidem navigatio fuit: adeo illa omnium difficillima ac asperrima, ut si evenissent quæ minitabatur haudquaquam digna esset cujus ulla superesset memoria: rursus tanto eadem postea in pretio merito habita, ut nec posteris silentio transmittantur, queis tot tantorumque bonorum præcipua nimirum causa fuit, dum cæteros quidem e tenebris in lucem venire, lustrico regenerationis lavacro Servatori suo adoptari, coegit: cui hoc ipsum fidei sacramentum, velut acceptæ salutis pretium deferebant. Gregorium vero non paulo meliorem constantioremque effecit, qui ita materna promissa renovabat, seque Deo totum bona fide addicebat.

XXIII. Jam vero hunc in locum adductam orationem, ut Athenas ipsas ingressura, virique illuc adventum expensura sit, quemadmodum recte atque ordine instituat ac exsequar, incertus hæreo, neque enim postquam in rerum harumque mentionem oratio incidit, illas omittere nobis integrum, rebus nimirum ipsis dicendi necessitatem afferentibus: quandoquidem omnia et singula nostri sua serie reddere nobis proposuimus. Rursus quoniam neutquam par nobis, atque ipsi (Epitaphio Basilli) hæc ipsa describendi facultas est, illud nos propemodum ab iis quoquomodo attingendis revocat: scilicet solius Gregorii hoc proprium est, ut et factis egregiis cæteris hominibus antistet, et divina quadam gratia eadem commemoret; solus illis enim revera, « *Verborum bonus arator, rerumque erat actor* (1). » Sed hoc tantum dicam, quod ita cum inter se mutuo, tum cum Atheniensibus noster et Basilius, vir optimus, Athenis vixerint, ut majore omnino in admiratione ac honore apud illos fuerint, quam hospitem quisquam, qui ea in urbe aliquando versati fuerant: idque tum ingenii virtutisque suæ merito, tum quod ultro omnes, omnibus in rebus, primas ad ipsos deferrent: rursus ipsi inter se non modo alter ipse uterque esse, sed plus etiam alter alteri, quam alteruter sibi, esse haberique adnitebantur: usque adeo novum conjunctissimæ familiaritatis exemplum per ipsos vitæ humanæ ostensum fuit: sive potius quemadmodum in cæteris omnibus, ita in hoc etiam excellabant, quasi ferre nequirent, quin naturæ suæ præstantiam exemplis omnibus spectandam præberent, et quacunque in re palmam ipsi ferrent.

XXIV. Hunc in modum cum affecti animatique essent, quod discedere Basilius et ad sua redire

θαῦμα · τῆς γὰρ αὐτῆς νυκτὸς ὡς ἔπειτα καταφανὲς ἐγεγονέη, τὰ τοῦ παιδὸς δυσχερῆ θεόθεν οἱ γεννητόρει ἐμπνευσθέντες ἀγωνιῶντες ἦσαν ὡς εἰκός, καὶ οἷς εἶχον πρὸς συμμαχίαν ἐχρῶντο · θεοκλυτοῦντες πάντῃ θερμῶς καὶ ὅπως οὗτος ἐξάντης ἔσται τοῦ κινδύνου πάντα ποιοῦντες · καὶ μέντοι καὶ ὦν ἐπήγγελλον τυχόντες, ἔγνωσαν ἐμφανῶς, οὐχ ὅπως τῆς ἀθυμίας παντάπασιν εὐθὺς ἀπιούσης, ἀλλὰ καὶ ἡδονῆς ἀφάτου πλυσθέντες, τεκμήριον ἐναργῆς τῆς τοῦ παιδὸς εὐπραγίας, καὶ ὅσον αὐτοῦ τε κάκείνων μέλει θεῶν. Ὁ μὲν δὲ πλοῦς, τοιοῦτος, καὶ τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον · οὕτω μὲν χαλεπώτατος καὶ δυσφορώτατος πάντων ἀναφανέως, ὡς εἰ ἂν πράξειν ἡπείλει ὑαῦτα προύχουσα, μηδ' ἂν ὄλωσ ἤκειν εἰς μνήμην ἀξιοχρεῶς εἶναι · οὕτω δὲ πολλοῦ τινος ἔπειτ' ἄξιος γεγονῶς, ὡς μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις σιγᾶσθαι, τῷ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν σφίσι αἰτιώτατος καταστῆναι · τοὺς μὲν ἐκ σκότους εἰς φῶς ἐλθεῖν ἀναγκάσας, καὶ διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας εἰσποιηθῆναι τῷ σώσαντι · ὡσπερ τινὰ σώστρα προσενηνοχότας τὴν πίστιν · τὸν δὲ, πολλῶν καλλίῳ καὶ βεδαιότερον ἀποφῆνας · ἀνανεωσάμενον μὲν τὰς τῆς μητρὸς ὑποσχέσεις, ὄλον δὲ καθάπαξ ἐαυτὸν ἀναθέντα θεῶν.

ΚΓ'. Μέλλοντι δὲ Ἀθηναίων ἐπιβαίνειν, καὶ τὴν ἐνταῦθα πάροdon τοῦ ἀνδρὸς ἐξετάζειν, οὐκ οἶδ' ὅ τι τῷ λόγῳ χρῆσομαι, οὐδ' ὅπως ἂν αὐτὸν διαθεῖην · οὔτε γὰρ ἐπειδὴ τούτων οὗτος ἐμνήσθη παραλαπῆν ἡμᾶς δεῖ, τῶν πραγμάτων λέγειν ἀναγκάζοντων, πάντα γὰρ ἐφεξῆς τὰ τούτου λέγειν προὔθεμθα, τότ' αὖ μὴ δύνασθαι τούτῳ παραπλησῶς τούτων μνησθῆναι, ἀπάγει δὴ πῶς τοῦ καὶ ἀπηοῦν τούτων μνησθῆναι · μόνου γὰρ ἐκείνου καὶ πράττειν ὑπὲρ τούσ ἄλλους, καὶ μεθ' ὑπερφουῶν τῶν χαρίων ταυτὶ διηγείσθαι, διὰ τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς, « μύθων τε βίτηρ' ἔμεναι, πρηκτῆρὰ τε ἔργων. » Πλὴν τοσοῦτον εἰποιμ' ἂν, ὅτι τοιοῦτοὶ δὴ τινες ἐνταῦθα πρὸς ἡλλάδους καὶ Ἀθηναίους αὐτὸς τε καὶ Βασίλειος γεγόνασιν ὁ χρηστός. ὡς τοῖς μὲν παρ' οὐστισασοῦν τῶν πόποτ' εἰς αὐτοὺς ἀφιγμένων θαυμασθῆναι καὶ σπουδασθῆναι · καὶ φύσεως εἵνεκα λέγω καὶ ἀρετῆς, καὶ τοῦ παρὰ πάντων ἐν ἅπασι συγκεχωρηκότος · αὐτοὶ δὲ οὐχ ὅσον ἄλλος αὐτὸς ἐκάτερος εἶναι σπουδάσαι, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐκάτερος ἐκατέρῳ, ἢ ἐκάτερος ἑαυτῷ νομισθῆναι · οὕτως εἰς ἐταιρίος λόγος, καινὸν τι χρῆμα τὸ κατ' αὐτοὺς ἀνεφάνη τῷ βίῳ · μᾶλλον δὲ ὡσπερ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα διαφέροντες ἦσαν · ὡσπερ οὐκ ἀνεχόμενοι μὴ τὴν τῆς φύσεως πλεονεξίαν διαπάντων δεικνύναι καὶ ὡς κατὰ παντὸς ὁτουοῦν φέρονται κράτος.

ΚΔ'. Οὕτω δ' ἔχοντες καὶ τοῦτον διακείμενοι δὴ που τοῦ τρόπου, ἐπειδὴ περ ὁ μὲν ἔμελλεν ἐκείθιν

(1) *Iliad*, I, 445.

ἀναχωρεῖν καὶ κάθοδον ἐπὶ τὰ οἴκοι ποιεῖσθαι, Γρηγορίου γε μὴν οὐκ ἔτ' ἀνεκτὸν τοῦτ' ἦν, οὐδὲ φιλοσοφεῖν οἷός τ' ἦν, ἀλλὰ καὶ πρὸς μόνην ἀπεχθῶ, ἔσχε τὴν ἀκοήν, τότε δὴ σαφέστατα διεδείχθη καὶ τὸ τῆς συμπονοίας αὐτῶν διαπεφυκός, καὶ ὅσου δὴ τινος Ἀθηναίους τὰ σφῶν ἐτιμάτο. Περιχυθέντες γὰρ καὶ προσφύοντες ἀλλήλοισι καὶ οἷον ἐν ἄμφω γενόμενοι τῆ τε τοῦ ἔρωτος κατοχῇ τῆ τε τοῦς Ἀθηναίους καὶ οἷς ἐποιοῦν καὶ οἷς ἔλεγον χορηγοῦντας οὐ μικρῶς ἴσχειν τῆ πάθει. Οὕτως εἶχοντο καὶ κατείχοντο, καὶ ὡσπερ σφῶν αὐτῶν ἀλλήλων ἀντείχοντο, ὡς ἐκάτερον ἐκότερου τοῖς μέλεσιν ἐναποθανεῖν ἡδίου χρίνειν, ἢ καὶ ὁμωσοῦν διεξεῦχθαι, ἕως τὰ μὲν τῆς ἀνάγκης ὡς εἰκὸς ἡτηθέντες, τὰ δ' εἰδότες καὶ πεπεισμένοι ὡς δεῖ τὰ ἄριστ' ἀλλήλους ὄφονται καὶ συνέσονται· καὶ τὰ πόρρωθεν φιλοσοφίας περὶ καὶ τοῦ τῆς ὕλης δραμοῦ συνδόξαντα σφίσιν ὅσον οὐκ ἦδη πέρασιν σχήσει χορηγοῦσθαι, μάλιστα οἰσίστησαν εἶεν· τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον· ὁ δ' ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτου μάλιστα λέγειν ἔχομεν, καὶ ὁ πρὸ τῶν ἄλλων ὧν ἔχει τοῦτον σεμνύνει καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τίθεισιν, ἅτε πάντων ἀγαθῶν ὑπάρχον· καὶ τούτω διαφερόντως προσόν, τοῦθ' ὡς ἂν οἷός τε ὧ, δώσω τῆ λόγῳ· οὐδὲ γὰρ ἐπεὶ τὸν περὶ τούτων ἀπάντων λόγον ἀπαξ ἐνεστησάμην, καὶ τὸ καταξίαν ἐνεστησάμην. Οὐδὲ μικροῦ δεῖ· ἀλλὰ τοῦ λέγειν ἀπλῶς σωζομένου, ἐὰν μὲν καὶ τοῦτο προσῆ, πολλοῦ τινος ἔσται τῆ λόγῳ· ἐὰν δὲ μὴ, οὐδὲν φασὶ πρὸς τὸν λόγον.

potero verbis complectar. Quanquam enim de universis nostri rebus semel dicere institui, minime ideo pro dignitate earum dicere institui; nihil profecto minus, nimirum dum bona fide modo dicamus, si et hoc accesserit decus, magni equidem illud ad orationis splendorem referret: sin minus, nihil id, quod aiunt, ad orationem ipsam faciet.

ΚΕ'. Ἀπάντων μὲν οὖν μετασχεῖν τῶν καλλίστων, καὶ ταῦθ' ὁμοῦ ξυλλαβεῖν, οὐκ οἶδα ὅτω τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ὑπῆξεν, οὐκ οὖν ὄντιον ἔχομεν φάνασι διὰ πάντων ἰόντα, καὶ τοῦ καθάπαξ ἐπιτυχεῖν· ἀλλὰ τὸν μὲν, τοῦτο· τὸν δ' ἐκεῖνο· ἔστι δ' ὃν καὶ πλείω καταρωθώτα· ὅς δ' εἰς ἅπαντα καθῆκεν ἑαυτῶν, ἐργῶδες εὐρεῖν· πλὴν εἴ τις ἐφ' οὕτω τοῖς προὔβη τῆς τύχης, θαυμαστός οὗτος τυφότη ταυτησί τῆς φορᾶς, καὶ μόνος τοῦ παντὸς ἀξιώτατος χρῆσθαι· ὅταν δ' αὐτὸς ἡμῖν καὶ σοφίαν μετὰ πάντων τυγχάνῃς καταρωθώτως, οὐ τὴν καθ' ἡμᾶς μόνον ἧς ἔχεις τὰ πρῶτα, καὶ ἦν οἱ τῶν ἀνθρώπων ἀνδραποδώδεις καὶ τὴν γνώμην ὡς ἀληθῶς βάνουσι, κακίζειν τολμῶνται, σφῶν αὐτῶν καταδικάζουσι ἀλογίαν, οἷς ἄγαν ἀλόγως περὶ τὰ λόγου παντὸς ἀξία διατίθενται, καὶ ταύτης οὐ μέρος ἀλλ' ὄλην αὐτὴν ὡς εἰπεῖν τὴν ἰδέαν, ποῖαν τινὰ περὶ σοῦ ὄξαν ἐκτέον, καὶ τί σε δεῖ προσεῖπεῖν; Πότερον ὑπεράνθρωπον ἄνθρωπον, καὶ οἷον τινὰ τελευταῖον ξυμπάσης τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως ὄρον, ἢ θεοπέσιόν τι καὶ ὑπερφύες καὶ κινώτατον χρῆμα καὶ παντοδαπὸν ἀγαθόν, καὶ ὄλωσ μοναδικὴν τινὰ καὶ ξένην οὐσίαν κελού, ἐξ ἄρα πάντων τῶν τῆς ἀρετῆς μορίων συγκεκραμένην οὕτε πρὸς παράδειγμα φέρουσαν, οὕτ' αὐ ἐσομένην παράδειγμα, ἀλλ' αὐτὴν πρῶτην καὶ μόνην ἀναφανείσαν τῆ βίῃ καθάπερ φασὶν τὸν ὄρνιν τὸν ἱερὸν; Οὕτω σοι στεφάνων πανταχόθεν προσῆκει, καὶ οὐδὲν οὐδοτιοῦν

A Jam parabat, non id æquo animo ferre Gregorius, nec philosophiæ suæ tranquillitatem tenere amplius poterat, sed vel solam discessus auditionem perhorrescebat. Hic sane luculentissimo documento et necessitudinis illorum germana penitusque inscita indoles apparuit, et quanto ipsis Atheniensibus in pretio essent. Quippe circumfusi arctissimoque amplexu alter alteri hærentes et ambo velut in unum confusi corpus, tum mutui amoris vi atque afflatu, tum quod multum olei huic illorum igui dictis factisque suis Athenienses superfunderent, ita hærebant continebanturque, neque aliter alter alterum quam semetipsum complexus detinebat: ut utriusque dulcius videretur amici inhaerentem artubus animam efflare, quam ullo inde modo divelli. Donec tum necessitate ipsa, ut par erat, expugnati, tum ignari ac persuasi fore ut perbrevis temporis intervallo, iterum inter se viderent ac conversarentur, et quod dudum de sanctiore philosophia, materiæque corporeæ fuga, constitutum habebant, paulo post ad optatum exitum perventurum esset, ægre tandem diversi abitant. Sed hæc, quæ hujusmodi fuere, hactenus. Cæterum quod præcipue de Gregorio nostro dicere habemus, quod illum supra cæteras ipsius dotes commendat, cæterosque supra mortales attollit, ut honorum omnium primum, et quo ille singulariter ornatus erat, id nunc prout

C XXV. Jam ut pulcherrimarum rerum omnium particeps quisquam fuerit, easque pariter complexus sit, id haud scio cui unquam post hominum memoriam, contigerit; itaque neminem proferre possumus, qui per omnia gradum intulerit, recteque cuncta assecutus sit; alios quidem in alio alioque optimarum artium genere sigillatim, nonnullos item in compluribus præclare elaborasset: qui ad omnia sese demiserit, haud facile repertum iri; verumtamen si eo fortunæ quisquam progressus fuit, hic ipse certe ob singularem progressionem admirandus, unusque porro dignissimus erat, qui universa ista felicitate in solidum frueretur. Quando vero tute nobis sapientiam una cum cæteris omnibus perfecte hausisti, non nostram Christianorum modo, cujus primas tenes, et quam servili homines ingenio, et vere illiberali abjectoque animo præditi, dum incessere non verentur, semet ratione destitui arguunt, eo quod valde irrationabili modo erga ea affecti sunt, quorum summa merito habenda ratio erat: tum et sapientiæ hujus non partem aliquam tenes, sed ipsam totam, ut verbo dicam, ideam; quam sano de te habere convenit opinionem, quove te nemine compellabimus? Utrum plus quam humanum hominem, et velut extremum totius naturæ nostræ terminum? an divinam quamdam humanumque fa-

stigma egressam, et novitate sua rarissimam rem, A bonumque quoddam universale; et postremo unicam omnino atque peregrinam quamquam pulchri essentiam, ex universis virtutis partibus conflata: eamque de nullo exemplari expressam, nec imitabilem aliis exemplar futuram, sed primam eandem ac solam mortalibus ostensam, more sacrae avis, quam dicunt, usque adeo undique tibi coronae debentur: nihilque pulcherrimarum rerum est, quod non tuis laudibus materiam suppeditet, tuasque gloriae mirifice velificetur. Verumenimvero quod nulla penitus re, ad censum virtutum pertinente, abstineris, sed haec omnia ita simpliciter complexus fueris, ut nemo alius ullam virtutem unam, illius rei clarissimum argumentum est incredibilis tua ad Deum familiaritas, et quod ex divino hoc consortio Deus tutemet ipse pene evasisti: cuius consortii, tametsi dictu fortasse absurdum videatur, hunc in modum particeps jam eras, priusquam esse coeperas, hominesque inter censeris.

XXVI. Quippe si quos egregie bonos seque di- B gnos futuros praecognovit Deus, eos necdum susceptos natosque praedestinat, et ut ingens aliquod emolumentum, omnisque deo publico saeculo auctores futuros, despondet; tu vero de illis eras, quos longe optimos idem praecognovit, eaque re praedestinavit; ita probabile sane, sive verius omnino necesse est, non eo duntaxat tempore quod dixi, charum te Deo familiaremque fuisse, sed et omnis virtutis, ut verbo dicam, excellentissimum opificem, nimiram virtutis causa praedestinatus, valde item admirabilis, aliisque omnibus excelsior factus es, virque profecto illiusmodi, ut tametsi praedestinatus non fuisses, merito praedestinari debueris; quippe qui unus omnia aliis omnibus sigillatim praestita junctim comprehenderis confecerisque.

XXVII. Porro de eloquentia tua dicere aggre- C diens tuam mihi eloquentiam tuasque orationis robur contingere velim, quo ex merito illam suo commendare queam; is etenim tu es, si summam res exponenda, qui non aliter in omnibus orationis formis, quam in una quapiam elaboraveris. Rursus unamquamque ita perfecte accurateque pertractaveris, ut haud promptum videre sit, in quam potissimum regnes, et cui primae penes te debeant partes. Non enim ad philosophiam solam, ommissa oratoria, animum appellendum duxisti, neque e contrario in arte oratoria operam omnem, sprete philosophia, tibi ponendam existimabas.

XXVIII. Rursus neque utriusque tu quidem rationem habebas, sed ex parte quadam duntaxat habebas, ita ut neutrius disciplinae plenus integerque tibi usus in solidum constaret; verum unius rationis ambas hasce partes esse ratus, cum praeterea scires perfecte sapientem per omnia permeaturum, ita hisce te studiis dedidisti, ut nihilominus et philosophando eloquentiae operam dares, et in vicem causas orando philosophiam excoleres, et in utroque genere admirabilis esses, et hac in parte velut tibi ipsi longe praestares, quod nec studia philosophiae oratoria facultate spoliare, neque hanc ipsam philosophiae praesidiis destitutam exhiberes, sed alteram alteri magna dexterioritate co-

XXIX. Quanquam quid est quod dico? sic haec

ἴστί τῶν καλλίστων, ὃ μὴ πρὸς ἔπαινον τὸν σὸν χερηγεῖ· καὶ τὰ μεγάλα πρὸς εὐφημίαν ξυμβάλλεται· ἀλλ' ὅτι μὲν τῶν εἰς ἀρετὴν φερόντων ἐνός οὐδενός τοπαράπαν ἀπέχου, ἀλλὰ καὶ πάντων τούτων ἀπλῶς οὕτως περιέσχου, ὡς οὐδενός τινος τῶν ἄλλων οὐδεῖς, τεκμήριον ἐναργές, ἡ θαυμαστή σοὶ πρὸς θεὸν οἰκειότης, καὶ τὸ θεὸν ἀμέλει γενέσθαι τῇ πρὸς αὐτὸν κοινωνίᾳ· ἧς εἰ καὶ παράδοξον φάναι, καὶ πρὶν ἤφθαι τοῦ εἶναι, καὶ πρὶν εἰς ἀνθρώπους τελέσαι, τοῦτον τὸν τρόπον διετέλεις μετέχων.

ΚΣ'. Εἰ γὰρ οὐς μὲν καλοὺς κίγαθοὺς ἰσομένους, καὶ μὲλ' ἀξίόχρεως ἑαυτοῦ προήδει θεός, τουτουεὶ προορίζει καὶ μήπω γεγονότας· ὡς μέγιστον ἀγαθὸν καὶ πάντ' ἰσομένους τῷ βίῳ προμνᾶται· σὺ δὲ τῶν μάλιστα αὐτῷ προειρησμένων βελτίστων, καὶ διατουτο προωρισμένων ὑπῆρξας, ἔοικας, μᾶλλον δὲ πᾶσα ἀνάγκη, οὐ μόνον καθ' ὃν ἔφη χρόνον θεοφιλῆς τις εἶναι, καὶ οἰκειὸς αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀρετῆς ὡς εἰπεῖν ἄκρος ἐργάτης. Δι' ἣν καὶ προωρισμένος θαυμαστός τις ἄγαν καὶ ὑπὲρ πάντας ἐγαγόνεις τοὺς ἄλλους, καὶ οἷος, εἰ καὶ μὴ προώριστο, εἰκότως ἂν προωρίσθαι· ὡς πάντα τὰ πᾶσι τοῖς ἄλλοις καθὲν εἰργασμένα, μόνος αὐτὸς συνειληφώς τε καὶ καταπράξας.

ΚΖ'. Λόγων δὲ περὶ λέγειν ἐθέλων τῶν σῶν, λόγους ἂν τοὺς σοὺς ἐβουλόμην, καὶ τὴν τῶν σῶν λόγων ῥώμην κεκτησθαι, ὡς τὰ γιγνόμενα περὶ αὐτῶν δεινὰ· σὺ γὰρ οὖν, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ὁ λόγων μὲν πᾶσαν ἰδέαν ὡς δὴ τινα μίαν ἐξησκηκώς· οὕτω δ' εἰς ἄκρον καὶ μετ' ἀκριβείας ἐκάστην, ὡς ξυνιδεῖν ἄπορον εἶναι ποτέρᾳ τούτων πλεονεκτεῖς, καὶ τίνοι δοῦναι δεῖ τὰ πρεσβεῖα. Οὐ γὰρ αὐτὸ τοῦτο μόνον φιλοσοφεῖν ἦν δεῖν, ῥητορεύειν δ' οὐκ εἶ· οὐδ' αὖ ῥητορεύειν μὲν καθάπαξ, τοῦ δὲ φιλοσοφεῖν ἀλογεῖν.

ΚΠ'. Οὐ τοίνυν οὐδέ σοι τῶν ἐκατέρων ἐμέλησε μὲν, ἐμέλησε δὲ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐνδεώς καὶ τούτω κάκεινω κεχρησθαι· καὶ μηδενὶ διαρκῶς, ἀλλ' ἐνός ἄμφω ταῦτα λόγου μέρη νομίσας, καὶ τὸν τῷ σὸν σοφὸν εἰδὼς διὰ πάντων ἦγοντα, οὕτω τούτοις σαυτὸν ἐμπαρίσχεας, ὡς μηδὲν ἤττον καὶ οἷος φιλοσοφεῖς ῥητορεύειν, καὶ οἷος ῥητορεύεις φιλοσοφεῖν, καὶ εἶναι θαυμαστός ἐν ἀμφοῖν, καὶ οἷον βέλτερος αὐτὸς σαυτοῦ τούτω τῷ μέρει, οὔτε τὸ φιλοσοφεῖν ῥητορείας ἀποστερών, οὔτ' αὐτὴν ταύτην ἀμέτοχον φιλοσοφίας δεικνύς· ἀλλ' ἐκάτερον ἐκατέρῳ δεξιῶς ἄγαν συνάπτων, καὶ δι' ἐκατέρου κοσμῶν ἐκάτερον.

ΚΘ'. Καίτοι τί λέγω; οὕτω γὰρ Ἐρμῆς κατ' Ἀισχύ-

λον ταῦτ' εὐλόγως ξυνήγαγεν, ὥς τε τοὺς μὲν φιλοσοφοῦντας τῆ ῥητορευείᾳ, τοὺς δὲ ὀητορικοὺς φιλοσοφίᾳ παρέρχει· μᾶλλον δὲ φιλοσόφους μὲν τῆ φιλοσοφεῖν, ῥητορικῇ δὲ τοὺς ῥήτορας· τοὺς δὲ καὶ ἄμφω δεινοὺς, τῆ τούτοις αὐτὸς διαφερόντως ἐκλάμπειν, καὶ εἶναι προσέτι ποιητικὸς· οὐ τοσοῦτον αὐτῆ περιεσσι καὶ οὕτω μετέχει τουτωνι τῶν χαρίτων, ὡς οὐχ ὅπως μηδὲν ἤττον φιλοτιμίαν ἐντεῦθεν, ἢ ἐξ ὧν ἔφην τούτῳ προσεῖναι, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτῶν αὐτῆ προσήκειν ἐπαίνωνι γὰρ μηδὲν [f. μηδὲ] ἐκεῖνα προσῆν, τοῦτο δ' αὐτῆ μόνον παρῆν, τσαυτήν ἄν περὶ λόγους ἐξ ἄρα τούτου μόνου δόξαν ἐμελλεν ἴσχειν, ὅσην τούτου χάκειων ἅμα προσόντων, κέκτηται νῦν, καὶ ἄκρος ἐξίστης ἀκούσει.

ex hac una habiturus erat, quantum nunc ex universis simul indeptus est, et perinde summus futurus.

Α'. Τίς γὰρ τούτου κοῖς ἔπεισιν ἐντυχῶν, οὐκ εὐθὺς ἀνίσταται τὴν ψυχὴν, καὶ τούτων ὅλος ὑφ' ἡδονῆς γεγωνῶς, γυσαποσπάτως ἔχει; Καὶ παραμένειν εἰσάπην ἐθέλει, καὶ μηδαμῶς ἐκεῖθεν ἀναχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ θαυμαστὴν τινα ψῆφον ἐκφέρειν περὶ αὐτῶν. Καὶ οἶαν οὐδεὶς πω περὶ οὐδενὸς τῶν προτέρων καὶ δόξαν ἐπὶ τηλικούτοις ἐχόντων, ὁμοῦ μὲν τοῦ κάλλους αὐτὰ καὶ τοῦ πλήθους θαυμάζων, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς θείας κατὰ τὸ ἔπος ὁμοφῆς, ἀπορρήτῳ τινὶ πεδοῦμενος κατοχῇ, ἣν ὅποια τις ἐστὶ λέγειν οὐχ οἶός τε ὦν. Μόνη γὰρ αὕτη πείρας, οὐ λόγου, δεῖται πρὸς μάθησιν, ἐκεῖνο μετὰ πάντων καὶ λέγω καὶ διατείνομαι, ὡς οὔτε τὸ κάλλος αὐτῶν ἀμβλύνεται δῆπου διὰ τὸ πλήθος, τὸ τε πλήθος ἐκασταχοῦ τὸ κάλλος καὶ τὸν ἄγκον φυλάττον, οὐδαμῶς τούτων οὐδὲ καθοντιναδῆποτε τρόπον ἐκπίπτει· ἀλλ' ἐν εἶναι σῶμα συμβαίνει τὸ πᾶν, ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας τὸ γινόμενον σῶζον ὡς τὸ μὲν κάλλος ἐντεῦθεν πολλῶ ποθεινότερον καὶ ἡδῶν εἶναι διὰ τὸ πλήθος· τὸ δ' αὖ πλήθος, μὴ δ' ὄντινόν κόρον ὁμοῦν ἐμποιεῖν τῆ περιόντι τοῦ κάλλους· ἀλλὰ μὴν τὸ παντοδαπὸν τῆς ἐν τούτοις σοφίης καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ῥυθμῶν τε καὶ μέτρων, μόνος ἐξεῦρε, μόνος δ' οὕτω κατώρθωκεν ὡς πάντας ἐκπλήττεσθαι καὶ θαυμάζειν καὶ μιμητὰς γίνεσθαι μὲν ἐθέλειν, γέγνεσθαι δὲ οὐδὲν μᾶλλον εἰκότως.

solus item hactenus perfecit, ut magna omnes in admiratione ac stupore versentur, imitari queant.

ΑΔ'. Οὐτε γὰρ ἐστίν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν κόσμον ἐμποιοῦντων τοῖς λόγοις καὶ τούτους ἡδίους ἐργαζομένων, οὐ μὴ μειζόνως οὗτος καὶ ὅπερ τοὺς ἄλλους ἐηγάτης κατέστη· καὶ μόνος συνείληγεν [f. συνείληγεν] ἃ τοὺς ἄλλους ἰδίᾳ σεμνώνει. Ἐάν τε γὰρ νοημάτων πλήθος περὶ πλείστου ποιῆς ὀξέων καὶ πιθανῶν, καὶ ποικίλων καὶ συνεχῶς ἄλληλα διαδεχομένων, καὶ θαυμαστὴν τινα καὶ ἄτοπον εἰσαγωγὴν καὶ διαχείρησιν (1) τούτων· ἐάν γε λέξεων τὰς εὐγενε-

(1) Διαχείρησιν. Sic perspicue librarius noster pro διαχειρίσιν. Etiam alibi, ut Libanii epist. 66 fine, ἀπέλλαζον τοὺς οἰκέτας τῆς διαχειρίσεως, grandiusculo plane ἰῶτα et recentiore attramento

A enim probabiliter conduxit Mercurius, ut apud Æschylum est, ut philosophiæ sectatores oratoris artis studio, dicendi studiosi philosophiæ peritia anteires, aut ut rectius dicam, philosophus exquissita philosophiæ notitia, oratores arte oratoria, vinceres: rursus qui utraque præstarent, quod ipse et eximio utriusque splendore præfulgeres, et insuper poeticiæ perstudiosus esses, cujus artis tanta noster facultate pollet, illiusque gratiis ita circumfluit, ut non modo nihil illi minus gloriæ inde partum sit, quam ex iis disciplinis, quas diximus; sed et ædem illi debeantur laudes, quippe etiamsi illæ penitus abessent, sola ipsi residua manente poetica, tantum em haud dubie solidæ gloriæ

B XXX. Quis enim est qui cum in carmina nostri incidit, non protinus animo excitetur, præingenuaque ista voluptate totum sese iis dedens non ægre illino avelli queat? cupit ille nimirum perpetuo iis immorari, nulloque inde modo discere, sed et honorificentissimam de iis sententiam ferre, et qualem nemo adhuc de ullo veteris ævi, et illustri laude celebratorum, poetarum, tulit: simul videlicet venustatem carminum ingentemque numerum admiratus, simul item « divini sonitus, » ut cum poeta loquar (2), ineffabili vi attonitus victusque. Quæ vis cujusmodi sit cum explicare nequeam, soli namque illi ut recte intelligatur experientia, non verbi opus est, hoc una cum aliis affirmo ac contendo, quod nihil venustati carminum multitudo officiat quod ipsaque illa multitudo, dum elegantiam suam ac magnificam gravitatem ubique retinet, nullo usquam loco modoque suis hisce dotibus excidat; unde fit sane, ut unum continuum qua hoc omne corpus fit, atque a summo vertice ad imos usque talos suam sibi competentiam servet; adeo ut hac ipsa copia haud paulo amabilior suaviorque venustas reddatur, et copia rursus ob adjunctam summam elegantiam, nullam cuiquam ætietatem afferat. Sed et omnigenam carminum artem, rhythmorumque ac metrorum differentiam

et nihilo tamen plus, ut consentaneum est, imitari queant.

D XXXI. Non est enim, non est vero quidquam eorum quæ ornatam orationi inducere, eamque dulciorem efficere idonea sunt, cujus non majorem in modum supraque cæteros excellens noster artifex fuerit, solusque ea cuncta complexus tenuerit, quæ alios singula commendant. Quippe sive sententiarum fecundam copiam maximo in pretio habeas, scilicet quæ acuta, aptæque ad persuadendum, et multa varietate distinctæ sunt, in-

sub quo vetus η delitescens adhuc transparet. Simile quiddam de voce μεταχειρίσιν ad Aristidem adnotavimus p. 483.

(2) *Iliad.* B, 41.

vicinque sese perpetua quadam consecutione excipiunt, harumque porro sententiarum mirificam ac inusitatam inductionem tractationemque; sive verba generosissima, et mundissima, et exquisitissima, et Altricum ubique habitum retinentia, species; sive rursus densissimas figurarum variationes, argutam celeritatem, flexusque, et artificiosas innovationes, et simul accuratam compositionem, decentemque numerorum collocationem, tum præterea venustatem cum festiva gravitate, morumque concinnitate junctam; adhæc item, et una cum his perpetuum in omnibus consensum conceniumque, ut musicam quamdam totum orationis animantem corpus: si hæc, inquam, universa quæris, in unius Gregorii orationibus, longeque profecto optima, eadem reperies: ita vero, ut neutiquam perspicere queas, quonam ipse genere præstet maxime ac eluceat: nempe primo quidque aspectu melius cæteris præstantiusque videtur, sed mox tamen paria inter se omnia, eademque cura ac divina animi incitatione scripta deprehenduntur, vincentia nimirum quidquid hujusmodi apud alios occurrit, sed a se invicem superata.

XXXII. Scilicet quemadmodum sol non in alia locorum plus, in alia minus radios suos jacit, sed pari et simili per omnia gradu fertur, eodemque universa fulgore replet; ad eundem et noster modum, illud ubique sequitur, quod in suis præcipue eminent, utque in omnibus ipse æqualiter optimus sit laborat, velut necessitate quadam sibi statuta, ne quid usquam ulloque modo de altissima illa sublimitate sua remittat: quo fit, ut quidquid admirationis cunctis pariter tum poetis, tum oratoribus debetur, id omne unus sibi meritissime vindicet. Quippe quæ cæteri membratim modo attulerunt, ipse permensus universa; qui item ut suis rebus omnibus longe cæteros anteit, ita hac in parte etiam semetipsum prævertit. Ea namque contentione adnixus est, ut neque ulla penitus proba venustaque orationis idea minus ipse instructus esset, neque rursus ut vitæ integritate illi concederet, quem facultate dicendi proximum haberet; tam vero item ut ipsam eloquentiæ artem ia altius fastigium attolleret exornaretque, et meliorem ei illustrioremque circumfunderet gloriam.

XXXIII. Quippe si quisquis artem quamlibet de iis quæ ab se inhonoratæ sordidæque habentur perfectissime excoluit, sua ipse laude eandem paritur cohonestat: quid de te, quæso, nobis dicendum, qui ita omnem sane liberalem artem solus assecutus es, ut nemo alius unam quampiam? D

XXXIV. Quam meam sententiam vel inde rectius quisquam animadvertat. Quippe si et artis

στάτας καὶ καθαρωτάτας καὶ ἀκριβεστάτας καὶ τῆς ἀπτικιζούσης ἕξεως εἰς ἅπαν ἰούσας· ἐάν τε σχημάτων ἐναλλαγαῖς [ἐναλλαγὰς] ἐπαλλήλους καὶ γοργότητος καὶ στροφᾶς καὶ καινοτομίας ἐντέχνους, καὶ μὴν καὶ συνθέσεως ἀκριβείων καὶ ῥυθμοῦ τάξιν, καὶ κάλλος μετὰ σεμνότητος κεχαρισμένης καὶ ἡθους· καὶ πρὸς τούτοις καὶ μετὰ τούτων, τὴν διαπάντων ὁμολογίαν καὶ μουσικὴν τὴν τὸ δλον ψυχούσαν· ἐάν ταῦτα πάντα ζητῆς, ἐν μὲν τοῖς αὐτοῦ λόγοις μόνοις εὐρήσεις μετὰ παντός τοῦ βελτιονος· ἐν ᾧ δὲ τούτῳ τὸ μᾶλλον ἔστι καὶ ᾧ μειζόνως ἐκλάμπει, τὸ δ' οὐκ ἂν ποτε γνοίης· ἕκαστον γοῦν δοκεῖ μὲν πως ὡς γ' ἐκ τοῦ προφαινομένου κρεῖττον δῆπουθεν εἶναι καὶ τῶν λοιπῶν ὑπερέχον· ἐλέγγχεται δὲ πάντ' εὐθὺς ὄντα τῶν ἴσων, καὶ τῆς αὐτῆς σπουδῆς καὶ βακχείας, νεκῶντα μὲν τὴν [an τὰ?] τῶν ἄλλων, ὑπὸ δ' ἀλλήλων νικώμενα.

AB'. Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος οὐ τοῖς μὲν μᾶλλον, τοῖς δ' ἧττον ἐπαφίησι τὰς ἀκτίνας, ἀλλὰ δι' ἴσου καὶ ὁμοίου χωρεῖ, καὶ τῆς αὐτῆς πάντ' ἐμπέπλησιν ἀγγίγῃ, ὡς δὲ καὶ οὗτος ἕκασταχοῦ τῶν αὐτοῦ μεγίστου λόγον ποιεῖται καὶ τοῦ γε διαπάντων κρείστος εἶναι· ὡσπερ εἰς ἀνάγκην δὴ τινα καταστῆς, μηδ' αὐτοῦ τῆς ὑπερβολῆς μηδ' ὀπωσιστοῦν ὑφίεναι· ὡσθ' ὁ πᾶσιν ὁμοῦ καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς ὀφείλεται· θαῦμα, μόνος οὗτος τούτου τογγχάνειν δίκαιος ἂν εἴη. εἴπερ ὁ μὲν διαπάντων ἀφίκετο, οἱ δ' ἐπιμέρους ἐχρήσαντο τούτοις· ὅπου γε καὶ τοῖς αὐτοῦ πᾶσι τοῖς ἄλλοις καθάπαξ νικῶν ἐν τούτῳ τῷ μέρει, καὶ αὐτὸν παρελαύνει· οὕτως ἐσπούδακε μὴτ' αὐτὸς μηδ' ἱστινισσοῦν τοπαράπαν δοκίμου καὶ κεχαρισμένης λόγων ἰδίας ἀπολελείφθαι, μῆτε μὴ τὸν ἐγγὺς ἂν αὐτοῦ γεγονότα τῷ βίῳ καταλιπεῖν, ἀλλὰ τοὺς λόγους αὐτοῦ εἰς ὕψος ἀρά· τε καὶ κοσμεῖσθαι καὶ βελτίω καὶ περιφανεστέρων δόξαν αὐτοῖς περιέσθαι.

AI'. Εἰ γὰρ ὁ τέχνην ἡντινοῦν τῶν εὐτελῶν τε καὶ παύλων εἰς ἄκρον κτωρθωκῶς οἷς αὐτὸς ἐπαινεῖται τάτην σεμνύνει, τί περὶ σοῦ φήσομεν, τοῦ μόνου μὲν ἀπάσης λογικῆς ἐπιστήμης οὕτω μετεσχηκότος, ὡς οὐδενός του τῶν πάντων μιᾶς; μόνου δ' ἐκάστην οὕτως ἐξησκηκότος τε καὶ κτωρθωκότος καὶ οἷς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τοῖς κειμένοις ἐχρήσῃ, καὶ οἷς πλεῖστα καὶ κάλλιστ' αὐτὸς προσεξεῦρες τε καὶ προσεξεργάσῃ, ὡς οὐχ ὅσον ἐντεῦθεν αὐτὰς ζηλωτοτέρας ὄρῃν καὶ μείζω δεχομένας ἐπαινον ἀλλὰ καὶ εἴ πως ἐκ μέσου ταυτασὶ γεγενῆσθαι ξυνέβη, ἐξ ἄρα σοῦ καὶ τῶν σῶν λόγων, ἀναλαβεῖν ἔχειν εἴ αὐθὺς τῶν εὐρηκώτων πρόσθεν οὐχ ἧττον, καὶ καταστήσαι πάλιν τῷ βίῳ;

AD'. Γνοίη δ' ἂν τις ἐκείθεν ἀκριβεστέρων ὁ λέγων. Εἰ γὰρ ῥητορικῆς τε καὶ φιλοσοφίας ἐξέτασαι τὰ εἶδη,

σὲ πάντως παντων ἄκρον εὐρήσει τεχνίτην πολλῶν θαυμαστότερον καὶ καλλίω τῶν ἐξ ἀρχῆς προστατῶν· τῆς μὲν, πρὸς τῷ πρακτικῷ, τό τε θεωρητικόν καὶ θεολογικόν καὶ προσέτι διαλεκτικόν ὑπερφυῶς κεκτημένον· οἷς δὲ ῥητορικὸς ὢν τυγχάνεις, δεινότατον πάντων, νῦν μὲν πανηγυρίζεις, νῦν δὲ συμβουλεύεις, νῦν δὲ θατέρῳ κεχρησθαι καὶ εἶναι δικανικόν· ἔστι δ' οὐ καὶ πᾶσι τοῦτοις ὁμοῦ· μάρτυρες δὲ ἀξιόχρητοι, οἱ σοὶ μάλιστα λόγοι πᾶσαν τηλικαύτην ἰδέαν δεικνύντες ἐκ περιττοῦ, καὶ πάντας ἐκπλήττοντες καὶ προσέτι πειθόντες, μὴ μόνον σὲ γλωτταν σοφίας, ἀλλὰ καὶ νοῦν ἀπλῶς ὀνομάζειν παντός μᾶλλον Ἀναξαγόρου, ὃν οἱ πρόσθεν νοῦν ἐπικάλουν, διὰ τὸ τοῦτον οὕτω τοῖς πράγμασιν ἐπιβάλλειν δύνασθαι, ὥσπερ τινὰ λευκόμενον σώματος. Ἀλλὰ μὴν ἀστρονομίας περί καὶ γεωμετρίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν ταυταῖσι ξυνημμένων, ἐκεῖνο λέγω ὅτι καὶ τούτων εἴπερ τις καὶ οὗτος κτησάμενος, ἐπιστήμην, καὶ ὅπως ταῦτ' ἔχει καταμαθῶν, οὐδὲν γὰρ ἀνεπιχειρήτων οὐδ' ἀνεξέταστον τῷ σοφῷ, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός ἐδόξεσε τοῦτοις πᾶσι κεχρησθαι· ἀλλὰ τοῖς μὲν, τοῖς δ' οὐ· ὅσα γὰρ αὐτῶν εἰκότα καὶ ἀναγκαῖα, ταῦτα παρ' ἑαυτῷ κατασχῶν, τᾶλλα τοῖς ἄλλοις παρήκειν, ὡς ὄντα πόρθω τῶν ἱερῶν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς αἰρέσεως· οὐχ ὢν προεῖλετο θαυμαζόμενος μᾶλλον, ἢ ὢν ὑπερεῖδεν· ἐπεὶ καὶ ἱατρὸς πάντα μὲν οἶδεν ὡσαύτως τὰ τε λυσιτελοῦντα τῶν φαρμάκων καὶ ἅττα πρὸς βλάβην, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπέχει καθάπαξ ὡς ἄν τις μὴ γνοῦς, ἃ δὲ πρὸς μὲν τῶν καμνόντων ἐστί, τῇ νόσῳ δὲ πολεμεῖ, μετὰ δὲ τῆς τέχνης ἴσταται τούτων ὡς οἰκείων ἀντιποιεῖται, καὶ τούτοις προσέχει τὸν νοῦν, ὁμοῦ μὲν ὡς ἐκίσταται σώζειν, ὁμοῦ

καὶ ὡς ἐκατέρων εἴη τεχνίτης δεικνύς, τῷ μὴ τηνάλλως μὴδ' εἰκῆ φέρεσθαι, ἀλλ' ἃ προσήκει, ταῦτ' ἐκ παντός τρόπου διώκων, ἃ μὴ προσήκει καὶ προσέτι λυμαίνεται, ταῦτα χαίρειν ἐᾷ.

ΑΕ'. Τὸ μὲν δὴ περὶ τοῦν λόγους αὐτῷ κράτος καὶ τὴν τῆς σοφίας ὑπερβολὴν, καὶ ὡς κἀν τούτῳ τῷ μέρει πάντων καθάπαξ ὑπέγκειται, οὐ προσάξιαν οὐδ' ἱκανῶς εἰρησθαί μοι δοκῶ, ἀλλ' ὅσον ἐξ ἄρα φούλων καὶ μικρῶν τῶν ἀκτίνων, τὸ τοῦ ἡλίου λαμπρὸν ἐνδεδεῖσθαι. Ὅτι μὲν γὰρ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ τοῦτον ἀμέλει τὸν τρόπον, ἅπαντες ἴσμεν καὶ πάντοι μέγα βοῶμεν· ὁποιον δ' ἄρα καὶ ὅπως ἔχον ἐστίν, οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τῶν ἄκρων ἐν λόγοις δύναίτο φάναι, ἀλλ' ἅπασαν λόγων ἰσχὺν ἢ τῶν τούτου λόγων ὑπερβαίνειν περιουσία. Καὶ ὥσπερ εἶσω τῆς αὐτοῦ μούσης ἅπαντες πίπτουσι, καὶ ὡς τῶν πάντων οὐδεὶς ἀμφισβητῶν εἴη τῶν ἴσων, οὐδ' ἔτ' ἐσαυθὶς ἀμφισβητήσων, οὐ μᾶλλον γε ἢ καὶ ὁ τὴν αὐτοῦ σιάν ὑπερβῆναι σπουδάζων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ λέγειν ὑπερ αὐτῆς ταύτης ἔχειν, ἐκπίπτουσι πάντες ὁμοίως. **B** **C** **D** **E** **F** **G** **H** **I** **K** **L** **M** **N** **O** **P** **Q** **R** **S** **T** **U** **V** **W** **X** **Y** **Z**

meliore sane spe quam qui suam ipsius umbram nostri facundia, prout meretur, dicant, omnes atque

oratoriae et philosophiae partes excoquat, omnium te omnino summum reperiet artificem, longeque mirabilem magis praestantioremque primis ipsis cujusque magistris, quando philosophiae partes omnes tum activam, tum contemplativam, divinaeque item naturae explicatricem, atque illam praeterea quae disserendi rationem complectitur, pene ultra humani ingenii molum tenebas, rursus qua oratorii ingenii studitque specimen praebes, omnium te solertissimum comperiet, modo in panegyrico, modo in suasorio causarum genere, modo rursus ut et horum alterutrum usurpes, et simul judiciali impetu feraris, aliquando item ut haec omnia in unum conducas: cujus rei sane quam locupletes testes tuae orationes sunt, in quibus formas hasce omnes luculentissime expressas videre est, quae cum admirationem omnibus movent, tum te non eo modo linguamque sapientiae, sed et mentem simpliciter appellandum esse persuadent. Idque non paulo rectius quam Anaxagoram quempiam, quem hoc veteres nomine vocabant, quod hand aliter in naturas rerum penetraret, quam mens quaedam suo exsoluta corpore. De astronomia vero et geometria, caeterisque quae cum iis coherent disciplinis, hoc habeo dicere, quod etsi earum, si quis unquam alius, eximie noster peritus erat, quoque illa omnia comparata modo essent comperitum habeat, nihil enim vir sapientissimus intactum inexcussumque omisit: procul ille tamen, imo longissime ab eo abfuerit, ut iisdem omnibus postea uteretur; aliis enim usus est, aliis non item nempe retentis quam maxime probabilibus atque necessariis, caetera aliis, velut a religione sacrisque nostris longius remota, linquebat. In quo non magis ille admirandus ob ea est quae sibi delegit, quam quae rejecit: quandoquidem et medicus omnium pariter notitiam medicamentorum habet, tum salutarium, tum pestiferorum; sed his ille quidem perinde abstinere, atque eorum quispiam penitus ignarus; quae vero aegrotantibus prosunt, et verbo adversantur, artemque adjuvant, illa ut familiaria et sua sibi vindicat, illisque animum advertit certam hoc ipso fidem faciens, quod et aegris medendi peritus, et caeterorum item intelligere artifex existimatioque, sit, dum non frustra, nec temere fertur, nimirum quae opportuna ac domestica sunt, ea modis omnibus consecrans, alienis, eisque noxiis, rejectis.

XXXV. Sic igitur eximiam nostri in arte dicendi praestantiam summamque sapientiam, et quod hac etiam in parte longo omnes intervallo supervestus est, neutiquam digne nec plene satis exsecutus mihi videor, sed hactenus, ut ex obscuris quibusdam exilibusque radiis fulgentissimus solis splendor utcunquam monstretur. Haec enim hunc omnino ad modum comparata esse omnes equidem exploratum habemus, magnaque voce confirmamus; qualia vero illa, et cujusmodi reapse sint, id vix, ac ne vix quidem, eloquentissimorum aliquis oratorum facile exposuerit. Omnes videlicet eloquentiae vires excellens orationum nostri artificium exsuperat. Perinde enim ut infra illius musam omnes subsident, atque nemo omnium cum illo de palma nunc, aut olim, certare ausit, haud saltu trasilire se postulet, eodem utique modo ut irrita conatu laborant.

XXXVI. Sed tempus nunc tandem fuerit commo-
morare nostri in patriam reditum, et sim I ostendere, tum quod insito ille erga parentes amore ad-
ductus summum gloriæ gradum facile neglexerit, tum quod Athenienses in maximis id omnino po-
suerint, ut ipsum in omne sibi tempus auctoratum tenerent. Quippe ubi ea quorum causa urbem adii-
set, perfectissime hauserat felicitusque quam alius quisquam, nobis cognitus, absoluerat, votique sui omnis plane compos factus erat; ita Athenis ex-
cedere, et ad domesticum farem redire statuit, quando nihil præterea supererat, quod iis in locis illum detineret. Nam et suorum illum parentum urgebat desiderium et ante id ipsum, itemque post id ipsum, jampridem nuncupatum Deo sanctioris vitæ votum, et magna hæc promissa atque destinata. Surgit igitur Athenis, illo oratoris domicilio, verisimul ipse artis illius domicilium, abit: atque in patriam ad suos lætus lattantesque revertitur, tanto Atheniensibus, quod eos reliquisset, relicto luctu, quantam allaturus fuerat voluptatem, si apud ipsos manere animum induxisset. Quippe qui omnes adhibebant machinas ad hominem perpetuo tenendum, sophistici professorique subsellii, summorum item maximorumque honorum auctoramento, quo hos tandem animo fuisse credas illo jam iter suum ingre-
niente? Quamquam vero ut maneret ab ipso impetrare nequebant, non ideo missum penitus faciebant, verum quibus monstrare modis poterant, hoc ipso, quod hominem apud se non retinissent, eo maximam sese jacturam, suoque iudicio fecisse, eamque ferre vix posse; et hanc tamen sui contemptionem non modo non ægrius sane accipere, sed contra unumquemque identidem hunc nostrum, ut optime de se meritum, spirare nominis illius commemorationem pro linguæ oblectamento habere, omniaque alia perpeti promptius, quam vel minimum ab usurpatione memoriæ laudumque ipsius digredi, illud non obscure monstrabant. Hunc itaque in modum cum erga illum animati essent, nihilo ipsum secius apud se retinebant, tametsi hominem ipsum nulla ex parte retinerent, retinebant illum videlicet in pulcherrimo et appositissimo loco, suo ipsorum animo. Id quod haud paulo gloriosius nostro, mea sententia, fuit, quam positæ olim Harmodio atque Aristogitoni statuae: illæ nimirum in foro publico collocatæ stabant, at noster in animis omnium intimisque sensibus dedicatus erat; illas ævi vetustas consumpsit, noster ævo omni vigens virensque persistit, non sine summa admiratione sermonibus mortalium usurpatus auditusque, perinde ut maxima Atheniensium tropæa, Marathon, et Salamis, et nobile Artemisium. Proinde absens etiam tanto Atheniensibus studio colebatur, ut unus singulari modo, supraque præstantissimos quosque admirabilis haberetur, omniumque in ore ut longe omnium princeps esset. Præterea ita addicti absentem erant adhærebantque, sic unicaque de illius gratiis pendebant, ut non modo velut cum ipso

ΑΓ. Καιρός δ' ἄν εἴη λοιπὸν, καὶ τῆς πρὸς τὴν πατρίδα τούτῳ καθόδου μνησθῆναι. καὶ δεῖξαι τὸν μὲν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς γεγεννηκότας στοργὴν, δόξης τῆς μεγίστης ὑπεριδόντα, Ἀθηναίους δὲ τὸ τοῦτον εἰσάπαν κεκτηῆσθαι, τοῦ παντὸς τιμωμένους. Ὡς γὰρ ὦν εἶνεκ' ἀφῆκτο, ταῦτ' εἰς ἄκρον ἀσκήσας, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις καταρωθῶς, καὶ τῆς ἐφέσεως ἀπάσης τυχῶν, ἔπειτ' ἀναχωρεῖν Ἀθήνηθεν ἔγνω καὶ πρὸς τὰ οἴκοι χωρεῖν, ἐνὸς οὐδενὸς ἔτ' ὄντος, ὃ τοῦτον ἐνταῦθα καθέξει. ὃ τε γὰρ τῶν τοκίων κατήπειγε πόθος, καὶ πρὸ τούτου καὶ μετὰ τοῦτον αἰ πρὸς θεὸν ἐξ ἀρχῆς ὑπὲρ φιλοσοφίας ξυνηκαί, καὶ τα μεγάλα ταῦτ' ἐπαγγέλματα καὶ βουλευµατα, ἀπανίσταται μὲν Ἀθηνῶν καὶ τῆς τῶν λόγων ἐστίας, ἢ τῶν λόγων ὄντως ἐστία. πρὸς δὲ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς οἰκίους χαίρων χαίροντας ἐπανήκει. τοσοῦτον Ἀθηναίοις ὅτι τούτους ἀπέλιπε πένθος καταλιπών, ὅσῳ εἰ παρ' αὐτοῖς μένειν ἤρειτο παρέσχεον ἔν ἡδονῆν. Οἱ γὰρ ὅπως τοῦτον εἰς τέλος κατάσχοιεν πάντα ποιῶντες, καὶ τοῦτο μὲν, τὸν σοφιστικὸν καὶ παιδευτικὸν αὐτῷ θρονον, τοῦτο δὲ τὰς πρώτας καὶ μεγίστας διδόντες τιμὰς, πῶς ποτ' αὐτοὺς διαταθεῖσθαι νομίζεις ἀναχωροῦντος ἐκείνου; Οὐ μὲν οἷς πείσει οὐκ ἴσχυσαν καὶ τούτου καθάπεξ ἀπέστησαν. ἀλλ' οἷς ἔσχον ὅτι μὴ παρ' ἑαυτοῖς τοῦτον κατέσχεον, ὡς τῶν μεγίστων ἀποστερεῖσθαι νομίζειν, καὶ μὴ δύνασθαι φέρειν, καὶ μὴ μόνον δυσχερῶς ὑπερφρονούμενοι σχεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦτον ὡς εὐεργέτην ἐκάστοτε πνεῖν, καὶ γλώττης τρυφὴν ποιῆσθαι τὰ τοῦδε. καὶ πάντα παθεῖν ἔχειν ἐτοίμως, ἢ τῆς αὐτοῦ μνήμης καὶ τῶν ἐπαίνων καὶ μικρὸν ἀπαστῆναι. δηλοῦσι δὲ ἴπου σαφῶς καὶ οἷς οὕτως ἔσχον, οὐδὲν ἤττον κατέσχεον, καὶ μηδὲ αὐτὸν κατασχόντες. ἐν γὰρ καλλίστῳ καὶ καιριωτάτῳ τῇ σφῶν διανοίᾳ τοῦτον κατέσχεον. Ὁ καὶ μεῖζον εἰς φιλοτιμίαν ἔγνω τούτῳ νομίζω, ἢ Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονι τὰς εἰκόνας, εἴπερ αἱ μὲν ἐπ' ἀγορᾶς σφίσιν ἐστᾶσιν, ὃ δ' ἐν ταῖς ἀπάντων ἴδρυται ψυχαῖς καὶ ταῖς γνώμασι. καὶ νᾶς μὲν ἀνείλετ ὁ χρόνος. ὃ δὲ κατὰ παντὸς ἀκμάζων ἐστὶν χρόνος, λεγόμενός τε καὶ ἀκούμενος οὖν ὅτι μάλιστα τῇ ἐκπλήξει. καθάπερ τὰ μέγιστ' αὐτοῖς τῶν τροπαίων. Μαρθῶν τε καὶ Σαλαμῆς, καὶ τὸ καλὸν Ἀρτεμίσιον. Ὁ μὲν οὖν καὶ ἀπῶν, Ἀθηναίοις οὕτω περισπούδαστος ἦν, ὡς διαφερόντως καὶ πάντας θαυμάζεσθαι τοὺς ἀρίστους, καὶ τοῖς ἀπάντων ὡς προῦχων ἀπάντων στόμασιν εἶναι. Καὶ πάλιν ἀπόντος οὗτοι τοσοῦτον εἶχοντό τε καὶ περιέχοντο, καὶ τῶν αὐτοῦ καθάπεξ χαρίτων ἐείχοντο, ὡς μὴ μόνον ὡς παρόντι τούτῳ ξυνεῖναι δοκεῖν καὶ ὄρεῖν καὶ κεχρηῆσθαι, ἀλλὰ καὶ μονοῦ τὴν ψυχὴν ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ λόγοις ἔχειν, καὶ τούτῳ ζῆν μᾶλλον ἢ σφίσιν αὐτοῖς. ἐπεὶ καὶ ψυχὴ τῆς αὐτῶν ὡς εἰπεῖν ἐδόκει παρῶν. τοὺς μὲν προσάγων καὶ ξυνοιστὰς τῷ θεῷ. τοὺς δ' ἐπιβεβαιῶν καὶ στηρίζων καὶ ἀκλονήτους καθάπεξ τιθεῖς. καὶ ἀπλῶς καὶ τούτους κάκεινους θελαῖς ὑποθήκαις καὶ δόγμασι συναγῶν καὶ συγκροτῶν, καὶ τὴν ἀληθινὴν καὶ μόνην ζωὴν ζῆν τούτους παρασκευάζων.

presente agere viderentur, eumque intueri, et cum

illo conversari, sed et animam pene ipsam in suis de illo sermonibus effunderent, illique magis quam sibi met ipsis viverent, quandoquidem dum præsens adhuc erat, velut anima quædam ipsorum fuerat: dum ex iis partim Deo edducit ac conciliat, partim in pietate confirmat stabilitque, et penitus concussos reddit, tum simpliciter hos pariter illosque divinis monitis præceptisque conjungit ac instruit, et ad veram illam unicamque vitam condocet.

ΛΖ'. Οὕτω δὲ ἐπανήκων, πρῶτα μὲν τοῦ θεοῦ καὶ ἱεροῦ, καὶ πάντων ἡμᾶς τῶν κακῶν ἐξάντεις ποι- οῦντος, καὶ πᾶσαν κλημμελημάτων κηλίδα καθάπαξ ἐκπλύνοντος, Θεῶν δὲ συνιστάτων, βαπτίσματος ἀξιού- ται, καὶ τὴν τοῦ λουτροῦ δέχεται χάριν, ὃ καὶ πρὶν οὐδὲν ἤττον ταύτης ἠξιωμένους· οἷς οὖν κατελήφει τὰ οἴκοι καὶ μετὰ τῶν τακόντων γέγονε, χάριν εἰδὼς τῷ Θεῷ· οἷς τοῦ μεγίστου πάντων μετέσχε, καὶ τὰ μεγάλα μεμύηται καὶ τῶν τὰ θεῖα κατάπαξ ἀπηρτισμένων ὑπῆρξε, κολλῶ μείζω τούτῳ καὶ πολ- λαπλασίω ταύτην ὡς εἰκὸς ἀπεδίδου, ὅσῳ καὶ μεί- ζον ἐνταῦθα τὸ εὖ πεπονθέναι, καὶ περιφανεστέθας ἀφορμὰς ἔσχε τὸ γίννος. Ἐπειτ' ἐντεῦθεν ἔρον αὐτῶν τίθησιν, ὅς τοις πολλοῖς οὐκ ἀμίμητος μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνέφυκτος ὡς εἰπεῖν, μητ' αὐτὸς κἄν ἦ πῶσα ἀνάγκη, ὄρκαυ χρῆσασθαι διὰ βίου παντός, μῆτε τοὺς ἄλλους ἐπὶ τούτῳ προτρέψαι· τὸ γὰρ πρὸς ὄρκους ἐτοιμῶς χωρεῖν ἐθέλειν, εἰς ἐπιόρκιαν κατ' αὐτὸν τοῦτον ἐξάγει, ἣν οὐκ ἀθέτησιν Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕβριν, ὡς ἐγὼ τε καὶ πάντες ἂν οἴμασι συμπαίειν· ἦν καὶ εἰς τέλος οὕτως ἐρύλαξεν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ κατ' ἀρχὰς ὠμωπόκει φυλάξεν.

promptius prorumpere, id ex nostri sententia (1), ad pejerationem adducit, quam uno mecum omnes ore, non solum rejectionem Dei, sed et contumeliam appellaturos arbitrator. Atque hanc ille legem ad supremum usque vitæ diem ita religiose servavit, quasi principio ad illam servandam jureju- rando sese astrinxisset.

ΛΗ'. Οἱ μὲν οὖν πατέρες αὐτῶν, μάλιστα μὲν καὶ γῆρα καὶ χρόνῳ καὶ νόσῳ καὶ τοῖς ἐκείθεν δεινοῖς, οὐκ ἤκιστα δὲ καὶ παιδὸς ἀπουσίᾳ, παιδὸς οἶον οὐ- δένα, οὗτ' αὐτοὶ δῆπουθεν ἔσχον, οὔτε σχεδὸν τῶν πάντων οὐδένας, τοῦτους τοῖνον οἷς ἔφην ἀπειρηκό- τας, καὶ πρὸς τὸ μὴδὲν ὡς εἰπεῖν ἤδη χωροῦντας, οὕτως ἐπιφανεῖς ἐπέβρωσε καὶ κρείττους εἰργάσται σφῶν αὐτῶν, ὡς εἰς ἀμυλῶντας δόξαι τελείν, οἷον τι μένος κατὰ τὸ ἔπος τούτοις ἐμπεπνευκῶς, καθά- περ ποτὲ ψυχὴν ὃ Θεοδίτης τῷ τῆς Σαραφθίας υἱεῖ. Τούτους μὲν οὕτως ἔχοντας οὕτω παρεσκευάσκειν ἔχειν, καὶ νέους ἀντὶ πρεσβυτέρων τούτων εἶναι τὸν τρέ- πον, ὥσπερ ἐπιλελησμένους ἔτι περ ἦσαν τοιοῦτοι. Ἐνταῦθα μὲν οὕτως ἔχοντας οὕτω παρεσκευάσκειν ἔχειν, καὶ νέους ἀντὶ πρεσβυτέρων τούτων εἶναι τὸν τρέ- πον, ὥσπερ ἐπιλελησμένους ἔτι περ ἦσαν τοιοῦτοι. Ἐνταῦθα μὲν οὕτως ἔχοντας οὕτω παρεσκευάσκειν ἔχειν, καὶ νέους ἀντὶ πρεσβυτέρων τούτων εἶναι τὸν τρέ- πον, ὥσπερ ἐπιλελησμένους ἔτι περ ἦσαν τοιοῦτοι.

ΛΘ'. Ἡ γὰρ μήν πατρὶς, ἀλλὰ καὶ τῶν τῆς οὐκ ἂν ἀγασθεῖη, οὐ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπλῶς διατιθεμέ- νου, εὐ τοῦτο λέγω· μαρτυρεῖται γὰρ τοῦτο πάσαις ταῖς ψήφοις ἕξ ἄρα τῶν ἀπανταχοῦ παντῶν διαφε- ρόντων θαυμαζόντων τε καὶ κροτούντων καὶ οἰκει- ούμένων τὰ τοῦδε, ἀλλ' οἷς ἐχρήσαντο περὶ τῆς κί- θου τοῦδε. Οὕτω γὰρ πάντες ἐπανήκοντος ἔσχον, καὶ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἐπειδὴν τούτων εἶδον ἐπλήσθησαν ἡδονῆς καὶ βακχίας, ὥστ' εἰ καὶ σφό-

XXXVII. Ubi in patria noster hoc modo rever- tit, primum sanctissimo divini baptismatis sacra- mento, quod a malis omnibus immunes nos efficit, et omnem delictorum labem penitus eluit Deoque conciliat initiari merebatur; et lavaori illius gra- tiam adeptus est, qua etiam antea nihilominus exornatus erat; quapropter ut eam ob rem quod larum familiarem iterum videret, parentibusque suis redditus esset grates Deo debitas agebat; ita quod rei omnium maximæ particeps factus, et ma- gnis fidei mysteriis initiatus et ex eorum jam nu- mero esset qui sacras religionis caeremonias per- fectæ explessent multo majorem Deo, eamque mul- tiplicem, ut par erat, referebat gratiam, quanto utique majus erat hoc ornatum esse beneficio, quantoque illustriores causas hoc habebat gaudium. Mox deinceps certam sibi vivendi legem statuit, vulgo mortalium non inimitabilem modo, sed om- nibus etiam, prope dixerim, inaccessam, ut nec ipse nimirum toto vitæ suæ spatio, quantalibet ur- gente necessitate, jusjurandum usurparet, neque alii, jurandi auctor fieret; nam ad dejerandum

XXXVIII. Porro parentes nostri, maxime illos quidem et affecta ætate, et spatio temporis, et ægra valetudine, et ortis inde incommodis, neque minus tamen longa filii absentia, filii autem illiusmodi, qualem nec ipsi videlicet alium habebant, neque alii omnium fere hominum ulli; his illos, inquam, jam confectos, ad nihilumque propemodum reda- ctos, eum ille admodum conspectus recreabat, seque ipsis valentiores efficiebat, ut ætate virenti- bus quodammodo accensendi viderentur, quasi si no- vam vim vigoremque, et poetæ loquuntur, illis in- spiravisset, perinde ut animam olim Saraphitiæ mulieris filio reddebat vates Thesbite¹². Hos equi-

XXXIX. Cæterum quod ad patriam attinet, quis non et illam merito suspiciat, non ob singularem modo erga nostrum benevolentiam, de qua nunc non loquor, hæc enim calculis omnibus punctisque inde profecto testatissima est, quod ingenti supra alios omnes, omnibusque in rebus, admiratione atque applausu omnia nostri ut sua ac propria com- plectebantur, sed ob ea potissimum quæ sub redit- tum illius usurpata fuere; sic enim tum omnes

¹² 1 Rég. xvii, 22.

(1) Orat. 2 in Pascha, q. 688.

affici animis tantaque ac tali ex illius conspectu jucunditate gestientique exultatione perfundi, ut tametsi summo id quispiam studio agat, vix idoneis tamen rem verbis unquam exprimat, ea lætitiæ illius magnitudo erat, esse continendi impotentia. Quanquam quid hoc est quod dico ego? In tantum enim cives suos vel solo aspectu cepit, popularisque cujusdam ducis in morem sibi devinxit, ut non supinis modo quod aiunt, manibus, verum toto penitus pectore ac animo, et quidquid unquam nominari potest, illum reciperent. deducentes in publico, concelebrantes, concinentes, quidve porro indiotum infectumque omittentes? imo vero cum omnia et dicerent et facerent, nullam se tamen meritorum illius partem consequi existimantes. Nec enim quem dudum cognitum habebant oculis se suis cernere, sed quem oernebant cælo in terras delapsam suæ ipsorum felicitatis causa adventare credebant: quam ob rem etiam supra quam natura erat mortalium, hominem colebant observabantque. Tametsi vir maximus altioraque humano captu animo agitans, quippe mortale fastigium egressus, et humanis idem majoribus ornatus virtutibus, acclamationes hominum ac plausus, ac reliquam id genus popularium laudum cocervationem, nullo admodum numero ducebat; meras nimirum nugas, viliumque animarum, et qua pertinacius ad terram adhærescunt, seque suaque nobilitate indignarum, pabula et illecebras hæc ipsa sse ratus; cæterum quæ ad cælum ducunt studia rerumque cælestium non participes solam homi-

XL. Cæterum dum in his vir summus erat, flagrantibusque suorum omnium studiis colebatur, ubi debita pietatis officia parentibus et patriæ cumulatissime explerat, interea religiosi otii secessusque desiderium vehementius se insinuat: vetus illud sane, et quod jam olim hominem complexum penitus insederat, nec vel tantillum recesserat, verum præ immenso ac incredibili eloquentiæ velut furore, qui in animo nostri prævalidus, ut ipso posteriora omnia ducerentur efficiebat, neque aliud interea quidquam attingi suscipique sinebat, in rem ipsam antea deduci nequitum. Ut vero in hæc dicendi ratione plurimum, idque adeo singulariter profecerat, ut nec artem ipsam humano corpore indutam pulchrius aliquod sui specimen daturam, nec quid ipsa omnino sit, quoque comparata modo, clarus monstraturam crediderim: et jam aliquando cæteris omnibus expeditum, quam tandiu tantoque concupierat opere, frui quiete, et ipsum sibi vivere, qui nunquam non sibi vixerat, oportebat; quid hic tandem homo facere institit? Nimirum continuo, leonis catenas suas dirumpentis modo, tum parentes ipsos missos facere, tum propin-

Α δρα βούλοιστό τις, οὐκ ἐνδεδειχθαι τουτί δεδουνη-
σθαι· τοσαύτη τις ἦν ἡ περιουσία τοῦ γάννου, καί
τοῦ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἔχειν κατέχειν. Καίτοι τί λέγας
τοσοῦτο γὰρ αὐτοὺς εἶλε καὶ καταδεδημαγωγῆσαι
μόνη τῇ θέᾳ, ὡσθ' οὐχ ὅσον ὑπταίαις χερσὶ τὸ τοῦ
λόγου, ἀλλὰ καὶ πάση ψυχῇ τε καὶ γνώμῃ, καὶ ὅτι
ἂν εἴποι τις τοῦτον προσέσθαι· δημοσίᾳ προπέμ-
ποντες, κηρύττοντες, παιανίζοντες, τί μὲν οὐ λέ-
γοντες, τί δὲ οὐ ποιοῦντες, μᾶλλον δὲ πάντα μὲν
λέγοντες καὶ ποιοῦντες, οὐδὲν δὲ τῶν εἰκότων ἀπο-
διδόναι νομίζοντες. Οὐ γὰρ ὄν ἤδεσαν ἐδόκουν ὄρᾳς,
ἀλλ' ὄν ἐώρων, οὐρανόθεν εἰς γῆν ἦκειν ἐδόκουν
ἐπ' εὐδαιμονίᾳ τῇ σφῶν· καὶ διατοῦτο μεῖζον ἢ
κατ' ἀνθρώπους τοῦτω προσείχον, εἰ καὶ μεῖζον ἢ
κατ' ἀνθρώπους ὁ μέγας φρονῶν, ἅτε μεῖζων ἢ κατ'
ἀνθρώπους ὦν· τῷ μεῖζοισιν ἢ κατ' ἀνθρώπους ἀρε-
ταῖς κεκοσμηθῆσαι, τὰς μὲν ἐκβοήσεις ἐκείνων καὶ κρό-
τους καὶ τὴν τοιαύτην τοῦ δήμου συντέλειαν, οὐδενός
τινος ἡξίου τοῦ λόγου, φλήναφον ἀτεχνῶς ταῦτα νο-
μίζων· καὶ ψυχῶν ἀγεννῶν δελεάσματα, καὶ οἷς πρὸς
γῆν ἔχουσι σφῶν αὐτῶν, καὶ τοῦ κατ' αὐτὰς ἀναξίλων·
ἂ δὲ εἰς Ὀλυμπον φέροι καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμά-
των μὴ ὅτι κοινωνοὺς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ
θεοὺς ἐξ ἀνθρώπων ὡς εἰπεῖν οἶδε ποιεῖν, ταῦτ' ἦν
αὐτῷ διτνεκῆς φροντίς, καὶ μελέτη· καὶ τοῦτων
ἐξείλετο, καὶ τούτοις συνέζη, ἐπαινεῖσθαι γὰρ οὐ
μακαρίζεσθαι ἤθελε, τοῦ μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκτός γιγνο-
μένου, ἐπὶ δὲ τοῖς κατ' ἀρετὴν τὸν ἐπαινον ἴσμεν.
Εἶεν.

rerumque cælestium non participes solam homi-

C M'. Οὕτω δ' ἔχοντι καὶ παρὰ πάντων τῷ γενναίῳ
θαυμαζομένῳ, καὶ τὸ εἶκος τοῖς τε γονεῦσι τῇ τε
πατρὶδι παντάπασιν ἀφοσιωσαμένῳ, σφοδρότερον ὁ
τῆς ἡσυχίας καὶ ἀνχωρήσεως ἔρωσ ἐμπίπτει·
ἀνώθεν μὲν καὶ ἐξαργῆς τοῦτον ἔχων τε καὶ συνέ-
χων, καὶ οὐδ' ὅπωστίον ἀφιστάμενος, ὑπὸ δὲ τῆς
ἀτόπου καὶ θαυμαστικῆς τῶν λόγων μανίας εἰς ἔργον
ἦκε· εἰργόμενος, κατακρατούσης τὸν λογισμὸν, καὶ
πάντα δεύτερ' αὐτῆς ποιουμένης καὶ οὐκ ἐώσης
ἐτέρου δῆτινος ἤφθαι· ὡς δ' οἱ μὲν, ἐπιτοσοῦτον αὐτῷ
κατ' ὀρθῶντο, καὶ οὕτως ὑπερφυῶς, ὡς μὴδ' ἂν
οἴμμι ταυτηνὴ τὴν σοφίαν σῶμα λαβοῦσαν κάλλιον τῆ
αὐτῆς ἐνδεδειχθαι, καὶ ὅτι ποτ' εἶη, καὶ ὅπως ἔχει
οὐ μᾶλλον ποιῆσαι καταφανές. Ἔδει δὲ πάντων
ἀφαιμένον τῶν ἄλλων, ἧς ἐξ ἀρχῆς ἦρα σχολῆς
ἀπολαῦσαι, καὶ καθ' ἑαυτὸν γερονῆσαι, ὁ τὸν ἐπὶ
χρόνον καθ' ἑαυτὸν ὦν, τί ποιεῖ; Εὐθὺς ὄσπερ λέων
τὸν δεσμὸν ἀπορήξας, ὑπερφρονεῖ μὲν πατέρων,
καταφρονεῖ δὲ ξυγγενῶν καὶ οἰκείων καὶ φίλων, καὶ
οὔτι γῆρας ἐκείνων ἢ νόσον ὑπολογισάμενος ἔλακ,
(1) ἀλλὰ πάντων ἀνώτερος γερονῶς, ὅλη γνώμη καὶ
ὀφθαλμοὶ πρὸς τὴν ἡσυχίαν χωρεῖ, τὴν τῆς φιλοσο-
φίας μετῆρα, καὶ δυοῖν τῶν προδρόμων παιδαγωγῶν.

(1) Deest alterum membrum.

ὡς ἂν, εἴποι τις καὶ τροφὸν, ἐφ' ᾧ Θεῷ τὸ κα' ἐκὼτῳ A
καταμόνας ἔχειν ζυνεῖναι.

commoveri, sed his omnibus superior, toto animo, totoque gradu, ad quietem sacratoris philosophiæ parentem, duorumque præcursorum, ut sit loquamur, magistram et nutricem, se confert, scilicet ut cum Deo et secum in solitudine rectius vivere posset.

MA'. Καὶ τοίνυν πρῶτα μὲν ἀπάσης γεώδους καὶ ὕλικῆς, προσπαθείας παντάπασιν ἀποσχῶν, καὶ ἐντύθεν συνεσταλκῶς ἑαυτὸν, οὕτω φιλοσοφεῖν ᾤετο δεῖν, καὶ πρὸς τὰς τῆς φύσεως ἀνάγκας ὑπερφῶς ἀπομάχεσθαι, τοῦτο μὲν νηστείας καὶ ἀγρυπνίας, τοῦτο δὲ δυσχερεῖαις ἀπάσαις ὑπὲρ τὸ μέτρον διδοῦς, καὶ τὸ σῶμα τλαιπωρῶν καὶ δουλαγωγῶν καὶ κατατρίχων, καὶ πάντ' εἰκιν καταναγκάζων τῷ κρείττονι, ὡς καὶ σώματος ἕξω δοκεῖν μετὰ σώματος, καὶ τὸν ἄνθρωπον ὑπερβαίνειν. Ἐπειτα μόνη τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ σύντεταχῶς ἑαυτὸν, οὕτω σπουδρότερον καὶ σπουδαιότερον ἀντέσχε τὰ τοῦ [σ. ἀντέσχετο τοῦ] Θεοῦ, ὡς ἐν τούτῳ κατὰ τὸν Παῦλον, « καὶ ζῆν καὶ κινεῖσθαι καὶ εἶναι, » καὶ χαίρειν μὲν ἐκὼτῳ [πρωτ. ἑαυτῷ ?] καθάπαξ ἔχῃ, χαίρειν δὲ τῷ Χριστῷ μὴδὲν ἤττον ἢ ἀναπνεῖν. Κόσμου γὰρ καὶ τοῖς κόσμου πράγμασι παντάπασιν νεκρωθεὶς, ὡς μηδ' ὅτι ποτ' εἶεν ἐθέλειν μεμνησθαι, ὁ δὲ τῆν ἐν Χριστῷ κεκρυμμένην ἔζη ζωὴν, δι' αὐτοῦ τῶν αὐτοῦ καταπολαύων χαρίτων, καὶ τούτοις [ἀπ' ταύταις ?] ἐντροφῶν ὄσαι ὦραι, Θεὸν καθόσον ἐρικτὸν ὄρων τε καὶ φανταζόμενος, καὶ πᾶσαν δυσχέρειαν ἐντεῦθεν ἀποκρούμενος.

vivebat ¹³. Christi nimirum ope gratiis Christi perfruens, in eis que suavissimas animi delictas omni temporis puncto percipiens, et Deum ipsum, quantum poterat, intuens, sibi que præsentem proponere, atque hoc ipso adversa ac molesta omnia profligans.

MB'. Εἰ τοίνυν ἐκ μὲν τοῦ σχολῆν ἄγειν ὡς δεῖ, C
τοσαύτη τίς ἐστι Θεοῦ κατοχὴ, σχολῆν δὲ οὐκ ἄλλως εἶναι γενέσθαι, μὴ πάντων ὑπεροφίας ὑπόσεως, σπουδαστέα παντός μᾶλλον αὕτη ἂν εἴη τοῖς φιλοσοφεῖν αἰρουμένοις, εἴπερ ὧν βούλονται τυχεῖν ὄντως βούλονται. Ταύτης γὰρ ὡσπερ κρηπίδος ἢ ῥίζης ὑποκειμένης τῆς τῶν πραγμάτων πέδης ὁ νοῦς ὡς εἰκὸς ἐκλυθεὶς καὶ γεγωνὼς ἑαυτοῦ, ἀναπεμπάζεται μὲν τῆν πρόσθεν εὐδαιμονίαν, καὶ οἶος ὧν, οἶος ἄρα κατέστη, ἀναμαχέσασθαι δὲ ταυτηνὶ τῆν ἤτταν ὡσπερ ἐθέλων καὶ ὀπερ ἦν γεγενῆσθαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανεῖναι, πάντα ποιεῖ καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεσι χρῆται, ἐφ' ᾧ τοῦ μὲν πρὸς Θεοῦ φωτισθέντος, τῆς δὲ ψυχῆς καθαρθείσης, καθαρνησθέντος δὲ καὶ τοῦ σώματος, συνδρομὴ τις ἔσται δυοῖν τῶν ἐσχάτων, πρὸς ἐν τὸ πρῶτον καὶ τρίτον μεταστοιχειωθέντων ἐκατέρων πρὸς τοῦτο γνωμικῇ προαιρέσει, ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας καὶ συγκράσεως καὶ προσεῖ ἀκλινοῦς τε καὶ παντελοῦς ἀπροσεξίας τῶν κἄτω, ἐν τὰ τρία γεγεννημένα, τῷ μοναδικῷ καὶ τρισηλίῳ συνήφθαί Θεῷ. Οὕτω δὲ οὐ σαρκικός οὐδὲ ψυχικός, ἀλλὰ πνευματικός ὄλος ὁ ἄνθρωπος γεγωνὼς, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ θεῖον ἀνάγων εὐ μάλα πρὸς τὸ πρωτόγονον θεῖον κατὰ τὸν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτίνου, χαίρει μὲν ὡς εἰκὸς, οἷς ὄθεν οὐ καλῶς ἐκβεβῆκει, ἐνταῦθα καλῶς ἐπανεῖναι, γνωρίζων τε τῆν οἰκείαν

XLI. Principio itaque omni terrestri ac materiali perturbationi penitus temperans, vitæque suæ modum quam a tissimum contractissimumque sibi sanciens, hoc pacto rigidioris disciplinæ institutum amplectendum, natureque ipsius necessitatibus, pene supra quam natura patitur, obnitendum sibi duxit; nimirum dum partim inodiæ ac vigiliis, partim reliquis id genus afflictationibus nimis sese dedit, corpusculumque varie exoruciat, atque durissima servitute edomat, ærumnisque voluntariis conficit, et parti meliori per omnia obtemperare cogit, ita ut cum corpore adhuc incedens, eodem exsolutus, humanamque supergressus sortem merito videretur. Deinde item uni secundum mentem agendi rationi addictus, ardentissimo studio Deum et divina complectebatur, ut in illo plane, ex sententia Pauli ¹³, « Et viveret, et moveretur, et esset; » et se quidem ipso penitus neglecto, unico in Christo non minus lætaretur, quam spiritum ipsum duceret. mundo scilicet et mundanis omnibus sine ulla exceptione ita defunctus, ut ne quid hæc essent [amplius in memoriam sibi revocare sustineret, « absconditam illam in Christo vitam »

XLII. Proinde si de pie religioseque acto olio sanctissima hæcce divini numinis commercia existunt, nec parari aliter hoc otium, quam omnium rerum humanarum despicientia potest, utique ante cætera in id studiosissime iis incumbendum, qui sanctius vivendi consilium cœpere, si modo quæ consequi cupiunt, bona fide cupiunt; hujusmodi enim otio, tanquam fundamento aut radice, substrato, continuo rerum externarum pedicis, ut est verisimile, soluta mens, sibi que reddita, pristinam secum reputat beatitudinem, et qualis ipsa olim cum fuerit, qualis nunc evaserit. Quam sarcoire cladem, denuoque quod fuerat fieri, ad seque redire parans, nihil non molitur, nihilque, quantum licet, inexpertum omittit; ut tum mente ipsa divinitus illuminata, tum expiata anima, corporeque puro et custo reddito, duo extrema hoc pacto in unum, quod primum idemque tertium est, convenient, transformato nimirum in illud unum, per firmam animi inductionem utroque extremorum, ita ut ex hujusmodi œconomia ac temperatione, immotaque præterea et perfecta rerum terrestrium negligentia, tria illa unum facta, unico et ex ternis velut solibus coalito, Deo conjungantur. Hoc igitur modo non carnalis, non animalis, verum omni ex parte spiritualis homo factus, et « quod in ipso divinum

¹³ Act. xvii, 28. ¹⁴ Coloss, iii, 3.

est ad primigeniam divinitatem penitus evehens. » A ex sententia Plotini philosophi Ægyptii (1), haud abs re sane eo nomine lætatur, quod unde male excesserat, illuc recte redit, suæ nempe nobilitatis sibi jam conscius, quidve a natura creatus sit, tum vero item gaudet (2), vera inde gaudia sese cepisse, quod quis prius inaniter lætabatur, eadem postmodum ut inconsulte improbeque acta graviter dolere cœperit. Atque hæc hactenus.

XLIII. Verumenimvero denuo ad religiosæ quietis commemorationem sermo mihi flectendus, illique sua vindicanda dignitas est, qua summo vir maximus opere fruens, maximo hæc duo in pretio habebat, illisque potissimum studebat : scilicet tum sacrorum ac divinitus inspiratorum voluminum lectioni acerrimo studio sese dabat, indidemque quidquid præcipuum erat in sanctiore animi ærario coactum conditumque habebat, ita ut in proclivi ipsi esset partim divina mysteria anquisitius enucleatiusque tractare, et quantum mortali datum est, in altissimas ejus generis contemplatione, penetrare, partim etiam iis qui pestilentissimas opiniones disseminare audebant, divinamque naturam sacrilego lacerabant, os penitus ocludere pudoremque incutere, et eorum dogmata germanas nugas esse convincere. Tum vero præterea cuncta religiosorum exercitiorum genera velut unum aliquod obibat, adeoque perfecte eorum quodlibet, ut ejus unius rationem habere videretur : quippe hos secundum Deum sudores pro pignore regni cœlestis ducens, simul item insidiosæ carnis sensum passionibus suis æstantem comprimere, contra verosensum spiritus attollere studens, usque adeo in re sibi connitendum statuebat, ut hujusmodi labores pro otiosa remissione, præmiisque laborum verios quam laboribus, haberet. : satis videlicet gnarus quorsum illi ducant, tum quæ ac qualia ex sese edant bona. Ita sane non laborare noster duntaxat, sed et in iis maxime laborare, in quibus maxime oportet, norat. Callebat enim ille eximie, nec scio an æque alius quisquam, motus animi, cordisque cogitationes, et quæ ipsa ex se mens profert accuratè examinare, et animadvertere, exactaque quadam trutina dijudicare, ut alia horum probaret, alia non item. Adhæc adversus mali item vejovis machinamenta et laqueos et artes ita scienter prorsus ac dextre occurrere promptum habebat, ut eadem ipsa in caput illius rectissime retorqueret, in nihilumque omnia redigeret, qui principio quidem a dextra, suetisque sibi rebus, hominem egreditur, postremo vero ad ultimas lævæ partes contendit, et per voluptates exitium nobis accelerat : nimirum lubrico voluptatum lævore mortalibus imponens, quæ fugere oportebat persequendi ; rursus quæ ut optima ac saluberrima contento studio complectenda erant, ea pro freto Siculo habendi, auctor illis esse solet.

XLIV. Jam porro id studiose operam ipsum dedisse, ut præ omnibus corde contrito ac humili, multaque modestia ac submissione referto esset,

εὐγένειαν, καὶ ὁ πέφυκε, χαίρει δὲ καὶ οἷς χαίρειν ἔσχεν, ἐφ' οἷς χαίρειν ἔχων τοπρῶσθεν, ἔπειτ' ἀλγεῖν δι' ὧν ἠγνωμόνησεν ἔσχε. Καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον.

vero item gaudet (2), vera inde gaudia sese cepisse, quod quis prius inaniter lætabatur, eadem postmodum ut inconsulte improbeque acta graviter dolere cœperit.

ΜΓ'. Ἐπανακτέον δὲ μοι τὸν λόγον αὐθις ἐπὶ τὴν ἡσυχίαν, καὶ τὰ πρῶσθεῖα φυλακτέον αὐτῇ ἡς κατακρας ἀπολαύων ὁ μέγας, ἄμφω ταῦτα περὶ παντὸς ἐποίητο, καὶ τούτοις προσεῖχε τὸν νοῦν, τῷ τε τὰς ἱεράς καὶ θεοπνεύστους τῶν βίβλων ἐπιμελῶς ἐπιέναι, κἀντεῦθεν πᾶν ὅτι κράτιστον τοῖς τῆς διανοίας θησαυροῖς συνηχέαι ὡς ἂν ῥῶσ' ἔχη, τοῦτο μὲν τὰ θεῖα περιεργάζεσθαι πράγματα, καὶ θεωριῶν ὅσον ἐξεστιν ἀπτεσθαι τῶν μεγίστων ὁ τοῦτο δὲ τοὺς τολμητὰς τῶν κακίστων καὶ ὕβριστὰς τῆς θεότητος ἐπιστομίζειν εὖ μάλα καὶ κατασιχύνειν, καὶ φληνάφους ἀτεχνῶς τάκειναι δεικνύναι ὁ τῷ τε πᾶν εἶδος ἀσκήσεως ὡς ἔν μετιέναι, καὶ οὕτως εἰς ἄκρον ἕκαστον, ὡς μόνου τούτου δοκεῖν λόγον ποιεῖσθαι. Τῆς γὰρ τῶν οὐρανῶν βασιλείας ὡσπερ τοὺς κατὰ θεὸν ἰδρωτάς ἐνέχυρον κρίνων, καὶ ἅμα τὸ τῆς ἐπιβούλου σαρκὸς ἐμπαθὲς φρόνημα καταστέλλειν ἐθέλων, καὶ τὸ τοῦ πνεύματος ἀνοψοῦν, τοσοῦτο πονεῖν ᾗσθε δεῖν, ὡς καὶ ῥῶστώνην τοὺς τοιοῦτους πόνους ἡγεῖσθαι, καὶ ἄλλα μᾶλλον ἢ πόνους, εἰδῶς οἱ φέρουσι καὶ ὕσαν καὶ ὄλων ἀγαθῶν αἴτιοι καθεστᾶσιν ὁὔτως οὐ μόνον ἡδεῖ πονεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐφ' οἷς μάλιστα χρῆ, μάλιστα τοῦτο ποιεῖν, Δεινὸς γὰρ ἦν ὡς οὐκ οἶδ' εἴτις τὰ μὲν τῆς διανοίας κινήματα, καὶ λογισμῶς τῆς καρδίας, καὶ ἃ προσσχεταὶ νοῦς, ἀκριβῶς ἐξετάσαι καὶ κατανοῆσαι καὶ δικάσαι τὰ πρίποντα, ὡς τοῖς μὲν θέσθαι, τοῖς δὲ μή ὁ πρὸς δὲ τὰς τοῦ πονηροῦ μεθοδεῖας καὶ πάγας καὶ τέχνας, οὕτως εὐμεθῶδως ἄγαν καὶ δεξιῶς ἀνθίστασθαι δύνασθαι, ὡς καὶ κατὰ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς, εὖ μάλα ταυτὶ περιτρίπειν, καὶ τομηδὲν ταυτ' ἀποφαίνειν, προσβάλλοντος μὲν ἐκ δεξιῶν τὴν ἀρχὴν, καὶ ὧν αὐτὸς εἴωθεν, εἰς ἀριστερωτάτας δὲ τὰ τελευταῖα χωροῦντος, καὶ τὴν ἡμῶν ἐξώλειαν δι' ἡδονῆς ἐπισπεύδοντος. Τῷ γὰρ ὁ δὴ λέγει [θελητῆς αὐτὸς ῥοῖος δὴ λέγει] ταυτησὶ φενακίζων, ἢ μὲν φεύγειν ἐχρῆν, ταῦτα πείθει διώκειν, οἷς δὲ ὡς βελτίστοις καὶ λυσιτελεστάτοις τὸν νοῦν προσέχειν, ταῦτα πορθμὸν Σικελίας ἡγεῖσθαι.

ΜΔ'. Τόγε μὴν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην καὶ πολὺ τὸ μέτριον καὶ ὑποβδεητὸς κεκτημένην καρδίαν, παρὰ πάντας ἔχειν ἀσκήσαι καὶ μηδένα τοπρῶ-

(1) Prophy. Vita Plotini, p. 2; Synes, ep. 139.

(2) Post gaudet lege, eo denuo sese gaudere cepisse quo cum primitus gaudere potuisset, postmodum per ea quæ in se admisit flagitia amisso, do-

lenti causam habuit. Nam de naturæ humanæ integritate tum amissa, tum instaurata, ambigua et brevitate sua perobscura verba interpretanda arbitror.

παν τῶν τῆδε λόγον ποιῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας, οὕτω καθάπεξ ὑπερῶν, ὡς μηδὲ χιτῶνος δῆπουθεν δεδεῆσθαι δευτέρου, ἀλλὰ καὶ κατὰ ψιλοῦ τοῦ ἐδάφους ἑαυτὸν κατακλίειν, καὶ τὸ μὲν μηδὲν ἔχειν, ἄγαν ἔχειν ἠγείσθαι· μᾶλλον δὲ πάντα τὰ κάλλιστα ἔχειν, ἐν τῷ μηδὲν ἔχειν τῶν κάτω, ἀλλ' ἔχειν ἄνω τὸν νοῦν, καὶ ταῖς ἐλπίσιν ἔχειν κἀκείνα, ἃ μάλιστα πάντων ἔχειν ἐχρῆν, καὶ τρυφῶν μὲν εἰ πεινῶν, νομίζειν· κάλλιστον δὲ κρίνειν ποτὸν καὶ παντὸς ἡδίων νέκταρος, τὸ τῆς θείας ἐποψίας ὄσαι ὦραι κατὰ νοῦν ἐμφορεῖσθαι, καὶ πάντα μὲν τὸν βίον μελέτην θανάτου ποιῆσθαι, μόνην δὲ ζωῆν τὴν ἐν πνεύματι, καὶ ἦν τοὺς τοιούτους εἰκός.

ras animo perfrui, denique vitam omnem in mortis commentatione poneret, illam autem solam viveret, quæ in spiritu est, et quam ejusmodi homines vivere par est.

ME'. Ταῦτα τοίνυν θαυμάζειν μὲν ἔνι καὶ πάνυ θαυμάζειν, πρὸς ἄξιαν δ' οὐκέτι· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἶον τε, τὸ καὶ μιμῆσθαι ποῦ θήσῃμεν, ἃ καὶ αὐτοὺς ἐφ' ἐκτουτοῦ, καὶ σὺν γε τῷ μεγάλῳ καὶ θαυμαστῷ Βασιλείῳ κατῶρθουν· νῦν μὲν ἐν τοῖς τῶν Καππαδόκων ὄροις, νῦν δ' ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις τοῦ Πόντου· νῦν δὲ ὅποι ποτ' αὐτοῖς χωρίαν ἡσυχίας ἐδόκει, τὸν μέγαν τοῦτον ἀνούοντες ἔθλον, καὶ τὰ σεμνὰ καὶ περιφανῆ σκάμματα· τοῖς μὲν ἄλλοις ὡσπερ ὑποθῆκαί τινες ὄντες καὶ τύποι, καὶ πρὸς ἀρετὴν παραδείγματα, ὁμοῖτοι δὲ ἀλλήλοις καθεστηκότες τὰ πάντα, καὶ μηδὲν πλέον μήτ' ἔχοντες μήτ' ἔχειν μηδ' ὀπωσιτοῦν ἀξιοῦντες, ἀλλὰ καὶ φιλονεικουντες καθάπαξ· οὐχ ὥστε καὶ προὔχειν, ἀλλ' ὥστε τῶν πρωτείων ἀλλήλοις ἐξίστασθαι, καὶ προσέτι τὸ νικᾶσθαι τοῦ νικῶν οὐχ ὅσον πρότερον ἄγειν, ἀλλὰ καὶ νικῶν τῶντι νομίζειν, νικῶμενοι· ἀλλήλοις μᾶλλον ζῶντες ἢ σφίσι αὐτοῖς· μᾶλλον δὲ καὶ σφίσι αὐτοῖς, καὶ ἀλλήλοις ζῶντές τε καὶ τὰ βέλτεστα συνεχόμενοι, καὶ ὅλων οὐδὲν ἕττον ἐν ἀλλήλοις, ἢ σφίσι αὐτοῖς γνωρίζόμενοι· ἅτε διὰ πάντων ἐν πνεύματι καὶ φρονούντες, καὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν προαίρεσιν ἐν διαφορᾷ σωμάτων δεικνύοντες· ὥστε καὶ εἰ μὴ πρότερον εἰρησθαι ξυνέβη, τό τε Ἄλλος αὐτὸς, τό τε Κοινὰ τὰ τῶν φίλων, τὸ μὲν ὑπ' Εὐριπίδου, τὸ δ' Ἄλλως αὐτὸς, ὑπὸ τοῦ Σαμίου σοφοῦ, ἐξ ἄρα τούτων καὶ τῆς τούτων συμποίας, δοκεῖν ἂν μοι ταῦτα τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι λέγεσθαι· εἰκότως καὶ μάλ' ἀξίως τοῦ τὰς αὐτῶν γνώμας συνετετηκότος ὡσπερ Θεοῦ, καὶ ἐν ἄμφω πεποιη-

alteram, « Amicus alter ipse, » a sapiente Samio prolatum, ab his utique, et horum amica conspiratione, hæc originem suam mihi sumptura fuisse videntur. Jure illud profecto, et dignissima Deo ratione, qui animos ipsorum veluti, conflavit, amboque unum effecit.

MS'. Ἐκεῖ γὰρ ὁ αὐτὸς καὶ ἀπλοῦς ἐστὶ καὶ triπλοῦς, τὸ μὲν ταῖς ιδιότησι, τὸ δὲ τῆ θεότητι, ἀνάγκη πάσα καὶ τοὺς αὐτῶ προσανέχοντας, ἐάν τε πλείους ὦσιν ἐάν τε ἐλάττους, τοιοῦτους δὴ τινες εἶναι, καὶ οὕτω πρὸς ἀλλήλους ἔχειν, ὡς καὶ αὐτοὺς ἐν εἶναι δοκεῖν τῆ πρὸς αὐτὸν οικειότητι· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ κύκλου ξυνιδεῖν ἐν ἑστίν (1). Αἱ γὰρ ἐπὶ τῆς

A nec ulla prorsus rerum humanarum cura tangeretur, verum ita penitus etiam mutuas consortii corpori affectiones aspernaretur, ut unica contentus tunica ætatem ageret, nudoque item solo fessos artus componeret, et abunde se habere crederet cum nihil haberet, aut verius optima quæque tum habere, cum rerum harumque inferiorum nihil haberet; verum mente sursum levata, jam spe illa haberet, quæ omnium maxime habere oportebat, atque tunc in summis sese deliciis versari existimare, quando inedia conflictabatur: potum autem gratissimum et nectare quovis dulciorem judicaret, Dei ipsius visitatione ac præsentia in horas animo perfrui, denique vitam omnem in mortis commentatione poneret, illam autem solam viveret, quæ in spiritu est, et quam ejusmodi homines vivere par est.

B XLV. Verumenimvero, tu hæc quæ diximus admirari equidem, et magnopere sane admirari, ita nequaquam pro merito satis admirari possumus; quod si hoc a nobis præstari nequit, quo tandem loco maximorum operum imitationem ponemus, quæ noster tum ipse solus, tum una cum magno atque admirabili illo Basilio præstitit? dum nunc ad Cappadocum fines, nunc Ponticis in convallibus, nunc alio quovis, qui illis placuerat, religiosæ quietis loco ingens hoc certamen, illiusque sacra ac illustria curricula consciebant. Qua in re aliis illi pro præceptis ac typis ac exemplis ad virtutum colendam erant: inter se vero ipsos pari id omnibus honore graduque agebant, ne que ullam præ altero alter præstantiam aut habebat, aut habere ullo sane modo affectabat, contra autem unice de eo invicem certabant, non quo anteiret alter alteri, sed ut priores alteri partes deferret. Atque hic vinci quam vincere non modo prius antiquiusque ducebant, verum etiam revera in eo sibi vincere videbantur, quod sic vincerentur Quippe magis amico uterque quam sibi vivebat, sive verius et sibi uterque et amico cum vivebat, tum optima quæque comprecabatur, poteratque omnino nihilo secius in amico uterque suo, quam in seipso agnoscere, quod videlicet idem in omnibus ambo spirarent sentirentque: ac unam eandemque in diversitate corpore monstrarent voluntatem. Quamobrem sane, nisi jam antea pervulgata dicta fuissent, cum « Amicus alter ipse, » tum « Communia amicorum omnia, » hoc ab Euripide (2), illuc,

XLVI. Quippe ut Deus simplex pariter et trinus est, nimirum proprietatibus personarum, at essentia divina simplex: ita necesse omnino est, qui Deo sese totos addixere, sive plures sive pauciores, tales quosdam esse, et hoc erga se invicem modo affectos esse, ut et ipsi per illam quam cum Deo habent familiaritatem, unum quiddam esse

(1) Pro ἐν ἑστίν, ad marginem mei apographi, quod exemplar operis librariis fuit, ἐνεστί ascri-

pseram, cujus necdum piget.

(2) *Oreste*, v. 735; *Andromach.* v. 376.

videantur; quod unum in orbiculata item figura A videre licet: radii enim ab extrema ora ad centrum commeantes, quandin ab illo absunt, etiam a se invicem, ut æquum est, distant, ubi cum centro concurrunt, necessario et secum coeunt. Quod clarissimum sane documentum est, quicumque familiari spiritualique nexu inter se juncti sunt, eosdem prius Deo conjunctos fuisse et sine priore hoc vinculo, illud posterius non existere; quod si fieri aliter nequit, quam ut illi qui sic inter se juncti sunt, quemadmodum diximus, Deo jam antea conjuncti fuerint; atque rursus ut qui Deo conjuncti sunt, iidem inter se etiam necessario conjuncti sint, sequitur profecto, ut simul ac quosdam mutua hujusmodi necessitudine junctos videris, con-

tinuo et Deo hos junctos esse statuas, tum vero item consentaneum est, etiam inter se junctos esse credas; XLVII. Quando vero tales hi omnino viri erant, et ita pares illi quidem inter se atque æquales, sed cum aliis omnibus collati aquilis in nubibus haud absimiles; hic inclytum illum Basilium, viribus omnibus Cæsariensium ad se pertraherebat ecclesia, quippe ægerrime ferens viro sese carere, cujus gloriosum nomen, non per Hellada duntaxat Argosque, secundum pocetam (1), late decantatum esset, sed per cunctas, quas sol ambit, terras. His itaque de causis abstractum a quiete sua hominem, a qua ille nunquam secesserat, etiamsi millies in omnibus generis turbas tumultusque nuclideret, verum semper in altissima solitudine versabatur, in suum Ecclesia allegit cœtum, tum posteaquam sueto more per omnes sacrorum officiorum gradus illum provexerat, meritisque coluerat honoribus, aut seipsam potius viri claritudine decoraverat: ad ultimum, ut quæ in medio sunt silentio transmittimus, pastorem præsidemque suum divino comprobatum suffragio declarabat: qui profecto maximo orbis terrarum pontificatu dignissimus erat, eoque nunc munere, in scriptis suis, pietatisque præceptis, ac institutionibus, verissime fungitur. Jam ubi Basilium pulcherrime, et magnificentissime, atque eo sane modo, quo haud scio an alius quisquam, sive ante ipsum, sive post ipsum Cæsariensis episcopus factus fuit, cunctosque admiratione sui perculit, bonus autem Gregorius in religiosa illa exercitatione solus relictus, assuetæ ac perjuocundæ suæ quietis prope insanus adhuc amator erat, non ideo illi tamen a mutua conjunctione discedebant, neque ullo plane modo divellebantur, haud magis quidem certe quam a semetipso uterque. Quando enim semel indissolubili atque spirituali mutua consensionis nodo constricti erant, animis ipsis, ut par erat, una erant; itemque dum licuit corporibus, conferentes ad hanc necessitudinem, non hic plus, illic minus, sed ambo tantundem: unde quod de Hermotimo Clazomenio vulgo circumfertur, admirum animam illum subinde reliquisse, iterumque regressam, vitam novasque inspiravisse vires: illud hic item quodammodo videre est; non enim magis disjuncti alter ab altero aberant, quam una præsentés erant, videlicet quanquam abesse viderentur, una illi tamen perpetuo erant.

(1) *Odyss.* iv, 726, 816.

περιφερείας ἐπὶ τὸ κέντρον ἰοῦσαι γραμμαῖ, ἕως μὲν ἀφεστᾶσιν ἐκεῖνου, καὶ ἀλλήλων ὡς εἰκὸς ἀφεστᾶσιν· ἐπὶ δὲ ἐκεῖνῳ συνέλθῳσι, καὶ ἀλλήλαις ἐξ ἀνάγκης συνίασιν· ὡς τὸ μὲν οὐστυνασοῦν ἔχειν οἰκείως καὶ πνευματικῶς ἀλλήλοις ἡρμόσθαι, τακμήριον δὲ ἐναργεῖ τοῦ τῷ Θεῷ πρότερον τούτους ἡρμόσθαι· ἄνευ δὲ τούτου, μηδ' ἐκεῖνο γινόμενον. Ἐἰ τοίνυν οὐκ ἔστιν οὔτε τοὺς ξυνημμένους ὡς ἔργῳ ἀλλήλοις μὴ καὶ τῷ Θεῷ προσυνηθῆναι, οὔτε τοὺς αὐτῷ συνημμένους μὴ καὶ ἀλλήλοις ἐξ ἀνάγκης συνηθῆναι, ὅταν μὲν τινὰς ξυνημμένους ἴδῃς ἀλλήλοις, καὶ τῷ Θεῷ τούτους ξυνημμένους λογιζοῦ· ὅταν δ' αὖ πάλιν τῷ Θεῷ ξυνημμένους, καὶ ἀλλήλοις ὡς εἰκὸς ξυνημμένους· ἐκότερον γὰρ ἐκατέρου σαφῆς ἀπόδει-

B ξις. ut ubi aliquos Deo junctos videris, eosdem, ut vero est enim alterum alterius haud fallax argumentum,

MZ'. Τοιοῦτους δὲ τινὰς τούτους ὄντας, καὶ οὕτως ἀλλήλοις μὲν ἐξεφαμίλλου χωροῦντας, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πάντας ὡςπερ τινὰς ὄντας αἰετοῦς ἐν νεφέλαις, Βασιλείου μὲν τὸ κλεινόν, ἡ τῶν Καισαρέων Ἐκκλησία πᾶσιν οἷς εἶχε πρὸς ἑαυτὴν ἐπισκοπᾶι· δεῖνόν ὡς μάλιστα ποιουμένη ἀνδρὸς ἐτερεῖσθαι, οὐ κλείος εὐρὺ, οὐ καθ' Ἑλλάδα μόνον καὶ μέσον Ἄργος ὡς ἔπος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν δὴ που τὴν ὑφ' ἡλίῳ. Ταῦτ' ἄρα καὶ τῆς ἡσυχίας αὐτὸν ἀποσπίασα, τὸν ταύτης οὐδέποτε ἀφεισθηκότα, κἂν μοιρᾶικις παντοδαποῖς περιπέσει θορύβοις, ἀλλ' ὄντα κατὰ μόνας αἰεῖ, ἐγκάταλέγει τῇ σφετέρῃ πατρίῃ· καὶ διὰ πάντων ὡς ἔθος τῶν ἱερῶν προχραγοῦσα βαθμῶν, καὶ τιμῆσασα τὰ γινόμενα, μᾶλλον δὲ ἑαυτὴν διὰ τούτου, τέλος, ἵνα τὰ ἐν μέσῳ παρῶ, ποιμένα καὶ πρόεδρον ἑαυτῆς, μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προβάλλεται ψήφου τὸν πάσης τῆς οἰκουμένης προστατεῖν ἀξιόχρεων, καὶ νῦν ὡς ἀληθῶς τοῦτο ποιοῦντα καὶ λόγοις καὶ κανόσι καὶ δόγμασιν· ὡς δ' ὁ μὲν κάλλιστα καὶ μεγαλοπρεπέστατα, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις τῶν πρὸ αὐτοῦ τε καὶ μετ' αὐτοῦ τῆς Καισαρέων ἐπέδη καὶ πάντα ἐξέπληξε· Δρηγόριος δὲ ὁ χρηστός μόνος ἐναπολέλειπτο τῇ ἀσκήσει, καὶ τῆς συντροφῆς καὶ φίλης ἡσυχίας μανικὸς ἔτ' ἦν σπουδαστῆς. Οὐδ' οὕτως ἀλλήλων ἀπέστησαν, οὐδὲ διέστησαν οὐδ' ὀκωσοῦν, οὐ μᾶλλον γε ἢ καὶ σφῶν αὐτῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ περ ἅπαξ δεσμοῖς ἀρρήκτοις συμποίας ἐδέθησαν τοῖς τοῦ πνεύματος, νοητῶς τε ὡς εἰκὸς ἀλλήλοις συνῆσαν, καὶ σωματικῶς δὲ ἂν παραβάλλοντες, οὐχ ὁ μὲν μᾶλλον, ὁ δ' ἧτερον, ἀλλ' ἐξίσης ἄμφω· καὶ περὶ Ἑρμοτίμου τοῦ Κλαζομενίου δὲ που φασίν, ὡς ἅπα ἀπολιμπάνουσα αὐτὸν ἡ ψυχὴ πάλιν ἐπανήμι ζωοῦσα καὶ μένος ἐμπνέουσα, τοῦτο κἀντιθέα πως ὄραν ἔστιν· οὐ μᾶλλον ἀπῆσαν ἀλλήλων, ἢ ἀλλήλοις συνῆσαν, ἀλλ' ἀπεινᾶι δοκοῦντες, συνῆσαν ἐκαστοτε.

ΜΗ'. Ὁ δὲ μάλιστα πάντων εἰρῆσθαι πρόσθεν ἔχρῆν, καὶ με μάλα βουλόμενον, μικροῦ παρέδραμεν ἂν, τοῦτο νῦν ἔσται μοι λόγος, ἐπειδὴ περ οὐ πρόσθεν καὶ θαυμαστὴ τις ὑπόθεσις ἐγκωμίων · τοῦ μὲν γὰρ θαυμαστοῦ βασιλείου μικροφυχίαν δῆτινα πρὸς τὸν πδοτοῦ καθηγεμόνα παθόντος, καὶ τὴν μὲν Καππαδοκῶν ἀπολελοιπότος, πρὸς δὲ τὸν Πόντον κευωρηκότος, κάκει τὰ μεγάλα καὶ θεῖα καὶ τούτω φιλοσοφούντος προσήκοντα · τῆς δὲ Ἀρελοῦ λύσεως ἐς τοῦτο ἰούσης, ὡς μὴ μόνον πᾶσαν Ἐκκλησίαν ὑφ' ἑαυτὴν πεποριῆσθαι τε καὶ καταδραμεῖν, τῷ μεγάλῃ δῆτινι καὶ θαυμαστῇ τοῦ κρατοῦντος ἐπικουρίᾳ πανταχόσε χωρεῖν καὶ τὰ μεγάλα δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκλονήτου τε καὶ βεβαίας καὶ οἷον ἀδαμαντίνης ἐπιβεβηκέναι τολῆσαι Καππαδοκίας, καὶ ταύτην νομίσει τῷ τῆς ἀσθείας καταστρέψεσθαι κράτει · ἅμα μὲν, καὶ διὰ τοῦ τότε προστατούντος περὶ τὰ θεῖα νεοπαγῆς, καὶ οἷον οὐκ ἔχειν τὰ τοιαῦτα θαρρῆειν, πολλῶν δὲ κλέον καὶ οἷς ἡ μεγάλη τῆς Ἐκκλησίας ἀλιπιγῆ Βασιλεῖος οὐ παρῆν, τί γίνεται, καὶ τί τὸ μέγιστον φάρμακον ἐν δεινοῖς ;

tuba Basilius abesset. Verum quid hic flebat? et quodnam

ΜΘ'. Γρηγόριος γοῦν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ἡσυχίαν καὶ νοῦν ἀκλόνητον καὶ προσοχὴν καὶ μελέτην καρδίας καὶ διανοίας ἀπερίσπαστον ὄμμα, καὶ πάντα ταῦτα τοῦ μηδενὸς ἄξια κρίνας, πρὸς τὸ τῆ πατριδὶ συνάρασθαι τὰ γιγνόμενα, καὶ κινδυνεύουσα τὰ θεῖα χεῖρα ὀρέξαι, μᾶλλον δὲ πάσαις ταῖς λοιπαῖς Ἐκκλησίαις, ταύτης γὰρ ἂν εὐ ἐχούσης, κάκεινας ἀνάγκη, οὐ μέλλων ἐπ' ἦν οὐδ' ἀναβαλλόμενος · ἀλλὰ ἡ ποδῶν εἶχε, τὸν Πόντον καταλαμβάνει, καὶ τῷ μεγάλῳ συγγεγονῶς Βασιλεῖφ · καὶ πείσας μηδενὸς τῶν ἀπάντων ποιῆσθαι λόγου, ἔνθα Θεὸς τὸ κινδυνεύομενον, σπεύδοντα καὶ αὐτὸν κατὰ τὸ ἔπος ὀτρύνει.

benda cætera omnia docens, quando Deus ipse velut intinantem impellebat, ut apud poetam est (2).

Ν'. Γίγνονται τοίνυν ἄμφω τῆς μάχης, καὶ πρὸς τὸν θαυμαστὸν τοῦτον ἄθλον λαμπρῶς διανίστανται · παραγενόμενοι γὰρ ἐκεῖθεν, καὶ τὰ πρὸς τὸν παίμενα καλῶς διαθέντες, τῷ τε πᾶν ὁ τιούν ἐκ μέσου ποιήσασθαι καὶ τῷ συνῆφθαι κατάκρας καὶ ἔν ὡς εἰπεῖν γεγενῆσθαι, ἐπειθ' οὕτω γενναίως καὶ νεανικῶς καὶ τοῦ Πνεύματος ἐπαξίως, μεθ' οὗ καὶ διὸ παρετάττοντο, ξυνέβαλλον τοῖς ἐχθροῖς, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἐτρέφαντο, ὡς θαύματα μὲν ἑαυτοῦς, ἐκείνους δ' ἀισχύνη περιβαλεῖν, καὶ οἷς ὅτι νικηθέντες ἔγνωσαν, μεταμελομένους καὶ τὰ μεγάλα νεμῶντας σφίσειν αὐτοῖς · οὕτως οὐχ αἰρετιζόντων μόνον ἀλλὰ καὶ βασιλέως εὖ μάλα περιγεγόνασι · μεγάλα μὲν φουώντος τε καὶ σοδοῦντος, καὶ ταῖς ἀπειλαῖς ἐκφοδοῦντος, μηδὲν δὲ ἄλλως ἔντος πρὸς τὰς τούτων βροντάς, καὶ μυριάκις διαβράγῃ, πάντ' ἄνω καὶ κάτω κυκῶν καὶ εἰς τὸ ὑψος λαλῶν ἀδικίαν, καὶ διαστρέφον τὴν γῆν, ἀτόποις καινοφρονίαις καὶ δόγμασι, τὸν παρασχόντα τὴν κτίσειν εἰς κτίσειν κατὰ

(1) Valentis.

(2) *Iliad.* IX. 293.

XLVIII. Cæterum quod maxime omnium jam antea dictum oportuit, meque inprimis dicere volentem propemodum effugerat, id hoc loco, siquidem hactenus omissum fuit, a me reddetur; laudumque insigne quoddam argumentum erit. Nimirum Basilio nescio qua adversus priorem episcopum (Eusebium) animi infractione correpto, atque e vestigio relicta Cappadocia Pontum versus se recipiente, ibique eximia illa, et divina, et tanto digna viro in sanctiore philosophia præstante: interea pestilens Arii furor usque eo invaluerat, ut totam non modo Ecclesiam sibi subjiceret atque percursaret, ingentibusque imperatoris (1) auxiliis subnixus passim volitaret omniaque posset; verum etiam Cappadociam, inconcussam alias, ac firmam et propemodum adamantinam, invadere jam aude-ret; eamque sese impietatis suæ opibus eversuram confideret, partim per antistitis qui tum præerat, in divinis pene adhuc tironis, inscientiam, et qui ad ejusmodi certamina animo viribusque non satis competeret; sed multo plus tamen quod ingens Ecclesiæ nam potentissimum in his malis remedium fuit?

XLIX. Nempe Gregorius et philosophiam suam, et quietem, et vacuum perturbationibus mentem, et attentionem, et commentationem cordis, et nusquam distractum animi oculum, aliaque hujusmodi omnia, nihili præ eo faciunda censens, ut justam patriæ laboranti opem ferret, eique in religionis negotio periclitanti dextram tenderet; sive potius reliquis Ecclesiis omnibus, fore enim omnino ut Ecclesia patria recte sese habente, et illæ item recte habituræ essent: minime igitur ille moras amplius nectere, aut rem procrastinare, sed potius quantum pedibus valeret Pontum versus properare, ubi cum magno Basilio congressus, insuperque ha-

L. Mox itaque pugnam ambo ineunt, et ad mirandum hoc certamen generoso impetu consurgunt. Quippe Cæsaream e Ponto reversi, reque omni cum Ecclesiæ illius pontifice pulchre composita, nimirum quod et dissidorum fibras omnes tollerent, et inter se arctissima familiaritate conjuncti, unumque pene quiddam ipsi essent, ita deinceps strenue fortiterque et ut Spiritu sancto, quicum, et pro quo in acie stabant, dignum omnino erat, cum hostibus manum conserebant, eosque in tantum fugabant, ut maxima nostros admiratio, ignominia adversarios undique cingeret, quos quod sua etiam confessione superatos sese jam agnoscerent suimet vehementer pigebat pudebatque, usque adeo non factionem modo totam, sed ipsummet item imperatorem nostri debellarant: qui magnopere quidem buccas inflabat, et insolenter se inferebat, et minis suis late terrores ciebat, nec hilum tamen adversus ipsorum tonitrua proficiebat, tametsi millies prope-

modum creparet, dum sursum deorsum omnia miscerat, et « in excelsum iniquitatem loquebatur²⁴, » orbemque terrarum absurdissimis vocum novitatibus placitisque suis pervertebat, nimirum creationis rerum Auctorem in rerum creaturarum ordinem deducens, et cum servis, nefas dictu! Dominum ipsum collocans.

LI. Cæterum ut meo mihi arbitrato orationem fingere pace vestra, auditores, integrum sit queso: liceatque nonnihil altioribus philosophiæ sermonibus indulgere, primisque velut lineis maximas Viri adumbrare virtutes. Siquidem enim, ut Plato docet (1), atque res ipsa confirmat, tres animæ humanæ partes sunt: una quæ mentis et rationis particeps est; altera, in qua irarum existit ardor; postrema quæ voluptatum illecebris concitatur. Ea re, ut par est, tres item summas ac latissime patententes esse oportuit virtutes, quippe indidem omnino initium ducentes, sed quibus postmodum etiam justitiam adjecere: gnari scilicet partis ratione utentis propriam virtutem *prudentiam* esse, *imprudentiam* vitium: at illarum rursus quæ ira aut cupiditatibus effervescent, posterioris quidem hujus virtutem *temperantiam*, et in voluptatibus *continentiam*; at illius *fortitudinem*, *animique mansuetudinem* perinde ac vitia utriusque, nempe irascentis, *timiditatem* atque *iracundiam*, ut concupiscentis perditissimam illam libidinem *intemperantiam*, sed animæ vero totius virtutem, *justitiam*, et præterea *liberalitatem* atque *magnanimitatem*, quemadmodum vitia, *injustitiam*, *illiberalitatem*, *abjectamque humilitatem*, ut hinc adeo tametsi tres duntaxat animæ partes sunt, sto, quem diximus, modo, quatuor necesse sit existere virtutes, et ad prudentiam ac fortitudinem ac temperantiam accedere omnino justitiam.

Has inter virtutes ordinem prudentia ducit, utpote radix cæterarum, et fons, et causa, et quæ sola illas recte regere, ac gubernare, ac continere in officio potest, atque impedire etiam ut ne legitimos habere fines evagentur, sed naturam quæque suam servent; non enim satis est has solum cognitatas capessere modo quæas, notum habere oportet.

LII. Quæcum ita comparata sint, quam harumce virtutum noster maxime prætulerit, id haudquaquam promptum fuerit dicere, paria enim ille ubique meretur puncta, quippe non secus cunctas quam unam quampiam, nec unam aliter ac cunctas, sectari visus. Atque prudentia quidem usque adeo ipsi familiaris erat, ut non suorum solum æqualium, sed omnium item qui antea fuerant, facile primas unus ferret, et de omni sæculorum vetustate triumpharet, essetque bifariam præcipue admirabilis, tum quod ævum ipsum superarat, tum quod in tantum superarat, quantum nescire nemo possit. Primum enim exiis quæ ipse de seipso hominum omnium pulcherrime statuit ac perfecit, nostram hanc sententiam luculente confirmat: nullo videlicet ille vanæ gloriæ, et potentis et superbiæ studio ducebatur. Non infidum illum et fugacem colebat Plutum, illum scelerum ducem, bonarumque rerum omnium eversorem, ut sic cum quodam loquar poc-

²⁴ Psal. LXXII, 8.

(1) *De Republ.* IX.

(2) Addo τοῦ αἰῶνος, αὐτὸ τοῦ χρόνου ut num. XLVI.

γων, καὶ μετὰ τῶν δούλων, πῶς εἶπω; τὸν Δεσπότην τιθεῖς.

NA'. Δύτε δέ μοι τῷ λόγῳ ἢ βούλομαι χρῆσασθαι, καὶ φιλοσοφῆσαι μικρὸν, καὶ ὅσον ἐνδεδειχθαι κἀντεῦθεν τὸ πρὸς ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς περὶον· τριῶν γὰρ ὄντων, ὡς φησι Πλάτων, καὶ ἀληθῆς μαρτυρεῖ, τῶν τῆς ψυχῆς δῆπου μερῶν, λογικοῦ, θυμικοῦ τε, καὶ ἐπιθυμητικοῦ, εἶδει μὲν καὶ τρεῖς ὡς εἰκὸς εἶναι τὰς γενικωτάτας τῶν ἀρετῶν ὡς τὴν ἀρχὴν ἐκείθεν ἐχούσας. νῦν δὲ καὶ δικαιοσύνην αὐταῖς προστιθέασιν· εἰδότες ἀρετὴν μὲν τοῦ λογιστικοῦ, τὸ φρονεῖν, κακίαν δὲ ἀφροσύνην· τοῦ δ' αὖ θυμικοῦ τε καὶ ἐπιθυμητικοῦ, τοῦ μὲν, σωφροσύνην καὶ τὸ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐγκρατές· τοῦ δὲ θυμικοῦ, ἀνδρείαν τε καὶ πρᾶδότητα· κακίαν δὲ ἀμφοτέρων, τοῦ μὲν δειλίαν καὶ ὀργιλότητα, τοῦ γε μὴ ἐπιθυμητικοῦ, τὴν κάκιστ' ἀπολουμένην ἀκολασίαν· ὅλης δὲ τῆς ψυχῆς, ἀρετὴν, δικαιοσύνην, καὶ προσέτ' ἐλευθεριότητά τε καὶ μεγαλοψυχίαν, κακίαν δὲ, ἀδικίαν καὶ ἀνελευθεριότητα καὶ μικροψυχίαν, ὡς ἀνάγκη ἐντεῦθεν εἶναι τριῶν ὄντων ἐκείνων, τέτταρας ταύτας ὃν ἔφη γενέσθαι τρόπον, καὶ τῇ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ καὶ σωφροσύνῃ, καὶ τὴν δικαιοσύνην προσεῖναι. Ὡν μείζω τάξι, φρόνησις ἔχει, ὡς ρίζα τούτων καὶ πηγὴ καὶ αἰτία, καὶ μόνη δυναμένη ταύτας καλῶς ὀημαγωγεῖν, καὶ διοικεῖν καὶ ξυμψυχεῖν, καὶ μὴ ξυγχωρεῖν ἔξω τοῦ τεταγμένου χωρεῖν, ἀλλὰ τῆς φύσεως ἔχασθαι· οὐ γὰρ ἀπόχρη μόνον ταύτας εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅπως δεῖ μετεῖναι προσδεῖ.

radix cæterarum, et fons, et causa, et quæ sola illas recte regere, ac gubernare, ac continere in officio potest, atque impedire etiam ut ne legitimos habere fines evagentur, sed naturam quæque suam servant; non enim satis est has solum cognitatas capessere modo quæas, notum habere oportet.

NB'. Οὕτω δὲ τούτων διακειμένω, οὐκ αὐτὸν εἰπεῖν ἂν ἔχοις καθ' ἡντινα τούτων ἐκράτει, ἀλλ' ἕκαστα τοῦ τὴν ἴσην ἐφέρετο ψῆφον, ὡς μίαν τὰς πάσας, ἢ τὴν μίαν ὡς πάσας δοκῶν μετεῖναι· φρονήσεως μὲν οὖν οὕτω τούτῳ προσῆκεν, ὡς μὴ μόνον τῶν καθ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ πάντων τὰ πρᾶσθαι λαβεῖν, καὶ κατὰ παντὸς (2) ἄρσασθαι κρέτος καὶ θαυμαστὸν ἄμφο γενέσθαι, καὶ οἷς τούτων ὑπερέσχε, καὶ οἷς γὰρ τοσοῦτον, ὅσον οὐκ ἂν ἐγνωῆσαι· πρῶτον μὲν γὰρ ἐξ ὧν περὶ αὐτοῦ αὐτὸς κάλλιστ' ἀνθρώπων ἔγνω καὶ κατεπράξατο, δῆλον ὃ λέγω ποιεῖ· οὐ κενῆς δόξης καὶ δυναστείας καὶ τύφου γενόμενος ἑραστής, οὐδ' ἀσπασάμενος πλούτων τὸν ἀπίστον καὶ δραπέτην, καὶ ἀρχηγῶν τῶν κακῶν, καὶ πάντα χαλέπτοντα κατὰ τινα ποιητῆν, οὐδ' ἄλλων γὰρ οὐδενὸς οὐδ' ὄντινῶν ποιησάμενος λόγον, ὅτα τοὺς προστετηκότας ἀπάγειν οἶδε Θεοῦ. ἀλλὰ τὸ μέγα καὶ περιμαχητόν, καὶ μόνον ὡς ἀληθῶς θεσπέσιον χρῆμα τὴν ἀρετὴν ὡς πᾶρ τῆς

ξύνοικον ἐλόμενος ἑαυτῶν, καὶ ταύτης τὸν ὑπὸ γῆν ἄτα (2). Non alius rei ullius, de iis quæ sibi affixosia te καὶ ὑπὲρ γῆν χρυσὸν οὐκ ἀντάξιον κρίνας, κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, ῥαστώνῃ πολλῇ διήγε, Θεοῦ ξυνουσίαν εἰς ἅπαν πραγματούμενος.

suum adsciscens, *illique omnem auri vim quæ sub terra, aul super terram est minime comparandam ducons* : ex sententia Platonis (*De legibus*, libro quinto ab initio), bene sane beateque agebat, et in familiarem Dei consuetudinem omne studium omnemque operam conferebat.

ΝΓ'. Ἐπειτ' ἐν λόγοις, τίς μὲν οὕτως ὤπταί τῶν πάντων γόνιμος καὶ δεινός, καὶ ὄξυς καὶ ἀγχίνους, καὶ τῷ ἡδεῖ τὸ ποικίλον συμμεμιχώς, καὶ ταύτη τὸν ἀκροατῆν ἐξιτάς; τίς δὲ πρὸς πάσας βουλὰς τε καὶ πράξεις οὕτως ἐτοιμώτατα καὶ κάλλιστα ἔχων, ὡς μήτε τὰς βουλὰς ἔξω τοῦ λογιζομένου τε καὶ δοκίμου καὶ ἀσφαλοῦς καθεστάναι, μήτε τὰς πράξεις ἐνδεῖν τῶν βουλῶν, ἀλλὰ καταλλήλως παντάπασιν ἔχειν· ἐπεὶ καὶ τὸ γεγονός ἐν Σασίμοις, καὶ τὸ μὲν οὖν τὴν χειροτοσίαν ὡς ῥᾶστα δεδέχθαι, μήτ' ἀντιστάντα, μήθ' ὄλωσ' ὀτιοῦν ἀντειπόντα, αἰδοῖ μεγίστη τοῦ προβαλλομένου καὶ χρίοντος, αὐτίκα δὲ ταῦτα καταλιπεῖν καὶ χαιρῆν ἔασαι, καὶ μηδ' ἠντινοῦν ἐπιστροφῆν πεποιῆσθαι, πῶς οὐκ ἂν ἀνδρὸς ὡς ἐγῆμαι συνέσει θαυμαστῇ κεχρημένου καὶ τὰ μεγάλα πᾶσι καὶ δοκοῦντος καὶ ὄντος, μὴ βουλομένου δὲ, μήτε τὸν σύμπνου τῆς πρὸς τοῦτο καινοτομίας (1) αἰτίαν τοῖς ἄλλοις ὑπέχειν, μήθ' αὐτὸν νεμεσᾶσθαι, εἰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην εὖ ποιεῖν ἔχων, ἔπειτα πνιγρῶ καὶ αὐχμηρῶ καὶ θορυβώδει καὶ φάσῃ τοῖς ὄλοις χωρὶς καὶ οὐδενὸς καθάπαξ ἄξιον, φέρων κατέκλεισεν ἑξυτὸν, ὡς περ βασιλεύων ἀνθρώποις, εἰ τῶν αὐτοῦ χαρίτων μετασχοιεν.

teneret, in angulo adeo æstuoso, et squalido, et turbulento, et undique contemptissimo, et qui nullo prorsus numero esset, quasi si bonorum suorum usum hominibus invideret.

ΝΔ'. Καὶ μὴν τὸ τὰ μὲν προσόντα συναύξειν εἰδέναι τῶν ἀγαθῶν καὶ μείζω καὶ πλείω ποιεῖν, τὰ δ' οὐ προσόντα μὲν, οἷα δ' ἂν προσγενέσθαι προσεπινοῆσαι καὶ προσεξευρεῖν τε καὶ κατεργάσασθαι, περὶ δ' αὖ τῶν ἐναντίων καὶ ἐτέρων τοῖς ἐναντίοις κεχρηῆσθαι, τίμη μᾶλλον ἢ τούτω κατάρθωται; Εἰ δὲ καὶ τὸ μὲν τὰ ἀρχαῖα κατὰκρας εἰδέναι, γινώσκειν δὲ τούτων ἀκριβῆ πεπορισθαι, καὶ μηδὲν ὡς εἰπεῖν τῶν τοῖς παλαιοῖς εἰρημένων καὶ πεπραγμένων ἔξω τῆς αὐτοῦ δικνοίας, τόγ' εἰς αὐτὸν ἔχον ἐβελῆσαι καταλιπεῖν, πολλοῦ τινοσ ἄξιον, τίμη τῶν πάντων οὕτω περιεστίν, ὡς ἐνεκ' αὐτοῦ παραβελῆσθαι τούτω καὶ ὀπρῶν; ὥστε καὶ ἐξ ἄν ὑπερεῖδε καὶ ἐξ ἄν εὐκλήρηφά φύσεως ἔσχε· καὶ οἷς ἀπάντων ὡς εἰπεῖν γέγονε πλήρης, εὐδοκιμεῖν ὑπάρχειν αὐτῶν, καὶ φρονῶν εὖ ἤκεν ὑπὲρ οὓς ἂν τις καὶ φαίη, καὶ μόνον εἰδέναι φάσκειν τὰτ' ὄντα τὰτ' ἐσόμενα πρὸ

(1) Τῆς πρὸς τοῦτο καινοτομίας. Placet adhuc, quod primum placuerat, τούτων, et in versione, *novæ erga ipsum affectionis machinationisque*. Sed tum conjectura erat, nunc præsentem sequor Gregorium εἰς Βασίλειον f. 275 : Καὶ γὰρ ὁμολογήσω τὸ πάθος, οὐδὲ ἄλλως τοῖς πολλοῖς ἀγνοουμένων, τὴν περὶ ἡμᾶς καινοτομίαν καὶ ἀπιστίαν· ἥς οὐδὲ ὁ χρόνος τὴν λύπην ἀνάλωσεν. Constat enim inter omnes, cum ægre Sasimensẽm illum episcop-

ta (2). Non alius rei ullius, de iis quæ sibi affixosia Deo abducunt, ullam penitus rationem habebat. Sed rem omnium maximam, summisq; viribus, et solam perfectio divinam, virtutem, in contubernium

actionem actionemque veniunt, usque adeo prompte

LIII. Deinde in orationibus conficiendis quis unquam mortalium adeo fecundus, et acer, et acutus, et subtilis, adhuc apparuit? quis suavitate varietate æque condit, eaque ratione auditorem instuporem traduxit? quis ad omnia quæ in consultationem actionemque veniunt, usque adeo prompte

atque pulchre instructus semper fuit, ut neque consilia ab eo quod subductæ rationi convenit, et probum ac tutum est, dissiderent neque actiones suis cederent consiliis, sed mutuo sibi per omnia convenirent.

Siquidem quod Sasimis accidebat, nimirum ut cum non gravate pontificatus initia suscepisset, nihil repugnans, aut omnino contradicens, ob summam videlicet inangurantis ungen-

tisque reverentiam, mox tamen eadem relinqueret et valere sineret, nihilque de iis laboraret, quo id tandem modo non viri, ut arbitror, incredibili prudentia præditi fuerit, et qui maximi quidem omnibus pretii cum videretur, tum revera esset, sed qui nollet tamen aut sodalem suum (Basilium) nescio cujus novæ ea in re molitionis culpam apud alios sustinere, aut semetipsum haud injuria ideo reprehendi, si qui præclarissime de universo orbe terrarum mereri poterat. ille conclusum semetipsum

LIV. Jam porro quis unquam felicis nostro rectiusque norat, sive præsentia augere bona, amplioraque eadem atque copiosiora efficere, sive absentia, sed parabilia, sagaciter excogitare, et adinvenire, et comparare, sive in contrariis et aliismodi rebus dextre uti contrariis? Rursus si antiqua omnia perfecte tenere, rerumque ejus generis exquisitam consecutum esse scientiam, atque adeo nihil propemodum eorum quæ pulchre ab antiquis dicta factaque sunt, quantum in ipso est, extra cognitionem suam relinquere veile, id magno utique haberi in pretio solet: eccui, quæso, mortalium omnium tanta earum rerum adfuit copia, ut eo nomine vel ulla ex parte cum nostro componendus sit? Ut ex iis adeo tam quæ prætermittebat, quam quæ ingenii felicitate adeptus tenebat, et quod bonis rebus omnibus, ut uno rem verbo exprima-

patum admisisse Gregorium, tum e vestigio, nullo opere pontificio edito, atque offensiore in Basilium animo inde sese proripuisse. Id quod et Theodulus noster hoc loco et cap. 80 nonnullisque sequentibus tradit, et ipse Gregorius dicto jam loco et *Apologetico ad patrem*, sed vero imprimis epist. 31, ad Basilium, et carmine *De vita sua*, ubi nec stomacho et asperioribus in Basilium verbis temperat.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

(2) Phocyl. V, 40.

mus, cumulatissimus erat, sua omnino homini laus; A
bonæque mentis decus, supra quoscumque nomi-
nare quisquam possit, constet, et solus item sit,
« qui quæ sunt, quæ futura sunt, quæque olim fuerant (4), » enuntiare potuerit, futura autem ipso mihi
præsentante Gregorio addo, qui « propheticum » sese

LV. Verumenimvero ut adeo sane copiose de
prudencia nostri, eoque spectante luculenta præ-
stantia, sive exsuperantia, seu quo alio dicam no-
mine nescio, disserere potuimus ita imemine de
fortitudine rerumque omnium patentia, aut his
inferiora, aut pene duntaxat paria, dicere habemus
verum tot omnino ac tanta hic etiam reperire est,
ut difficillimum sit idoneis rem æquare verbis. Nam
qui incredibili quadam magnanimitate, toto vitæ B
suae spatio uteretur, qui animum suum omnem ita
constantem ac generosum, mundanisque rebus om-
nibus omnino superiorem compararet, ut neque
jucundis suoque lenocinio utcunque blandientibus,
reapse tamen nauci plane nulliusque pretii, rebus,
abjectus sese submitteret, servilemque in modum
cederet, neque rursus ob illatas extrinsecus ærum-
nas, et objecta discrimina, et quidquid unquam
incidit adversum, animo conturbaretur ac concide-
ret, atque ægritudine quadam corripere: contra
vero hæc talia pro lydio vitæ lapide, ac periclitati-
one, et effocaci ad severiorem philosophiam cap-
pensendam cohortatione, duceret: tum ut laudes
et honores non modo non consecraretur, sed ultro
etiam oblatos, tanquam veras animi pestes respue-
ret ac odisset, rursus eorum qui ipsum despicerent
ac contemnerent, aut maledictis incessere stude-
rent, nullam haberet rationem: haudquequam
ideo, ut dicere quisquam fortasse possit, quod illos,
cen vitia quædam capita, nihili invicem faceret,
suaeque serviret superbiam, sed omnino quod illius-
modi perturbationum expers esset, et fortem
excelsumque ubique animum constanti earum re-
rum, ex quibus animæ passiones conflantur, con-
tentione retineret: hic ipse profecto noster est,
eumque adeo his in rebus meritissimam omnes
omnium concessu reportavisse palmam scimus.
De quibus testes nobis erunt Maximus, et alter ille
qui arrepto ferro pessimum animo scelus agitabat.
Sed hic tamen postea ad Gregorium adiit, totoque
facinoris contextu non sine gravibus suspiriis D
exposito, veniam supplex petit, et ipsum adeo
mitem ac benignum habuit, ut protinus ea re ad
fidei suæ emendationem vicissim reddendam, eoque
munere impetratam sceleris sui veniam pensandam,
adductus fuerit. A Maximo autem, qui flagrantis-
sima nostri usus erat gratia, primumque apud
ipsum locum tenuerat, nec ignota cuiquam causa
est; postmodum vero adeo immanis Gregorii hostis
evasit, adeoque tetra in se admisit facinora, ut rei
capitalis merito damnatus fuerit, non modo debitum non exegit supplicium, aut ultus inimicum est,
sed et venia hominem dignabatur, suum nimirum hoc esse ratus officium, insidias autem et flagitia
illius esse, illiusque agendi rationis ac instituti. Tanta nostro animi præstantia dignitasque erat,

A τ' ἐόντα· ἐσόμενα δὲ κατ' αὐτὸν τοῦτον λέγω, προ-
φητικὸν ἑαυτὸν καὶ βλέποντα τὰ ἔμπροσθεν προσει-
πόντα.

NE'. Οὐ τοίνυν φρονήσεως μὲν περὶ καὶ τῆς ἀγα-
θῆς περὶ ταῦτα πλεονεξίας ἢ περιουσίας, ἢ οὐκ οἶδ'
ὅτι καὶ φῶ, τοσαῦτ' εἰπεῖν ἔσχομεν· ἀνδρίας δὲ περὶ
καὶ τῆς ἐν ἅπασιν καρτερίας, ἢ τούτων ἐλάττω, ἢ
καὶ ἴσα παρὰ μικρόν· ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα καὶ τηλι-
καῦτα κἀνταῦθ' ἔστιν εὐρεῖν, ὡς μὴ δ' εἰπεῖν ἔχειν
ἀρκούντως· ὁ γὰρ θαυμαστῆ μεγαλοψυχίᾳ διὰ
βίου παντὸς κεχρημένος καὶ τὴν ψυχὴν οὕτως ἀκλι-
νῆ καὶ γενναίαν, καὶ πᾶσαν ὑπερημένην τῶν τῆδε
παντάπασι παρασκευακῶς, ὡς μήτε τοῖς ἡδέσι καὶ
χάριν μὲν ἔχειν δοκοῦσιν, οὐδὲν δὲ οὐσί τμῶντι
ἀγεννῶς ὑφιέναι· καὶ εἴκειν ὡσπερ ἀνδράποδο
μήτε πρὸς τὰς ἐξωθεν ἐπιφορὰς καὶ τοὺς ἐπαγο-
μένους κινδύνους· καὶ τὰ ξυμπύπτοντα τῶν δεινῶν
θοροθεῖσθαι καὶ καταπίπτειν καὶ δυσχερῶς διακεῖ-
σθαι, ἀλλὰ βάσανον ταῦτα βίου καὶ πείραν νομί-
ζειν, καὶ πρὸς φιλοσοφίαν παράκλησιν, καὶ μὴ μό-
νον ἐπαινούς τε καὶ τιμὰς ἐθέλειν διώκειν, ἀλλὰ καὶ
διδομένας ἀποστρέφεισθαι καὶ μισεῖν, ὡς κῆρας
ἀτεχνῶς οὔσας ψυχῆς· τῶν δ' ὑπερορώντων κε καὶ
καταφρονούντων· ἢ καὶ λέγειν αὐτὸν κακῶς βου-
λομένων, μηδένα λόγον ποιεῖσθαι, οὐχ ὡς ἂν εἴποι
τις τούτους ὡς μηδενὸς ἀξίους ὑπερφρονῶν, καὶ
τύφῳ δουλεύων, ἀλλ' ἀπαθῆς παντάπασι ὧν, καὶ
πανταχοῦ τὸ φρόνημα σώζων ὑπεροψίᾳ πραγμά-
των ἐξ ὧν τὰ τῆς ψυχῆς συνίσταται πάθη· οὗτός
ἐστι καὶ τοῦτον ἅπαντες ἴσμεν, κἀν τούτοις τὸ συγ-
κεχωρητὸς ἤρηκτότα· καὶ μαρτυροῦσι Μάξιμος τε
καὶ ὁ κατ' αὐτοῦ τὸ ξίφος λαβῶν καὶ τὰ κάκιστα
μεμελετηκῶς, ὁ μὲν, ἔπειτ' αὐτῷ προσίω καὶ στε-
νάξας, καὶ τὸ δρᾶμα παντάσῃ ἐξείπων τε καὶ
δεηθεὶς, καὶ τούτου τυχῶν οὕτως ἴλεω καὶ χρη-
στοῦ, ὡς καὶ τὴν τῆς πίστεως ἀμέλει διόρθωσιν
ἀντεισενεγκεῖν ἐντεῦθεν πεπεισθαι, καὶ τούτοις
ἀμείψασθαι τὴν συγχώρησιν· Μάξιμον δὲ μεγίστης
ἀπολελαυκότη παρ' αὐτοῦ τῆς εὐνοίας καὶ περὶ
πλείστου τοῦτο γενόμενον· ὧν δ' εἵνεκα πάντες ἴσα-
σιν· ἔπειτ' οὕτω κάκιστον περὶ αὐτὸν ἀναφανέντα
καὶ παντάπασι μισρὸν, ὡς καὶ τῶν ἐσχάτων ὑπεύ-
θυνον εἶναι, οὐ μόνον οὐκ ἀπήτησε δίκην, οὐδ' ἡμί-
νατο, ἀλλὰ καὶ συγγνώμης ἤξιωσε· τὸ μὲν, αὐτοῦ
νομίζων. Τὰς δ' ἐπιβουλὰς τε καὶ κακουργίας ἐκεί-
νου καὶ τῆς ἐκείνου προαιρέσεως καὶ σπουδῆς, το-
σοῦτον ἦν αὐτῷ τὸ τῆς γνώμης ἀξίωμα, καὶ οὕτω
σεμνότητος ἐπαινουμένης καὶ μεγαλοτραπέας πολὺ
τὸ ἡμέρον καὶ προσαγωγὸν κεκτημένης ἀντεποιεῖτο·
καὶ γέγονεν ὡσπερ τις γνώμων τοῖς μετ' αὐτὸν καὶ
κανὼν ἀκριβῆς τοῦ πῶς δεῖ πρὸς πάντων [f.
πάντας] τῷ τῆς ψυχῆς ὀρμωμένῳ κεχρηθῆαι.

(4) *Iliad.* 1, 70.

adeoque studiosè honestam ac laudabilem gravitatem, multaque mansuetudine ac comitate temperatam magnanimitatem sectabatur, et posteris omnino suis instar gnomonis exactæque amussis fuit, quo pacto concitatis animæ motibus recte atque ordine ad omina utendum sit.

ΝΖ. Καὶ μὲν καὶ σωφροσύνην τὴν πλείστου ἀξίαν, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων μάλιστα τοὺς ἀνθρώπους τιθεῖσαν, ἠσπάσατο μὲν ἐν παιδὸς ὡς οὐκ οἶδ' εἴτις· οὕτω δ' εἰς ἄκρον αὐτὴν κατωρθώκει, ὡς μὴ ὅτι τῶν ἀτόπων τῆς σαρκὸς ὑπερσχεῖν κινήμάτων καὶ πάσης ἠδυπαθείας κρείττων γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ παντάσῃν νενεκρῶσθαι τῷ βίῳ, καὶ τοῦτον αὐτῷ, καὶ ζῆν ἀβύλως ἐν ὑλικῷ σώματι εἰκότως· τὸ γὰρ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς κολακείαν ἀπεχθῶς ὡς μάλιστα διακείσθαι γνησίος ἐστὶν ἔχειν πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς θεραπείαν, καὶ τὸ τῶν εἰσπαπαν μενόντων καθάπαξ ἀντιποιεῖσθαι, ὑπερφρονεῖν ἔστι πάντως τῶν οὐκέτ' ἐσομένων.

ΝΖ. Διὰ ταῦτα πάσης μὲν ἀπέχετο τρυφῆς, ἐμῆσει δὲ ἀσωτίαν, ἐγκράτειαν δὲ περιπλείονος ἦγεν· ἐπιθυμιῶν δὲ, τῶν μὲν οὐκ ἐπαινουμένων καθάπαξ ἠλόγει. μόνων δὲ τῶν τοῦ πνεύματος εἴχεται· γαστρί δὲ τοσοῦτον ἐδίδου, ὅσον τοῦτ' αὐτὸ περιεῖναι· οὐ γὰρ τοῦ τρέφεσθαι χάριν ἐσπούδαζε ζῆν, ὡς καὶ ἀδεῶς ἔχειν τρυφῆν· ἀλλὰ τοῦ μὴ πρὸ ὥραι ἀπαντῆσαι τὴν τελευταίαν καὶ ζημιωθῆναι στεφάνους, οὗς ἐκ τῶν πόνων περιῶν ἐμελλεν ἔξειν, μικρόν τι τῆς ἀρχῆς συνεχώρει· σιτία δὲ καὶ ποτὰ καὶ κρότους καὶ ἠδονὰς καὶ τὸν πατέρα τῆς ὕβρεως κόρον, καὶ τὴν ἀνδραποδώδη καὶ καταπτυστον ταυτην! φλυαρίαν, οὐδ' ἀκούειν ὄλωσ ἠρεῖτο· τί γὰρ καὶ τοῖς τοιοῦτοις αὐτῷ, πάλαι διὰ βίου καὶ θεωρίας εἰς ὕψος ἠρμένῳ καὶ μετὰ τοῦ Θεοῦ συνόντι τοῖς λογισμοῖς; οὔτε γὰρ φωτὶ σκότος συνίει ποτ' ἄν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τὸ ψύχεσθαι τῷ θερμαίνεσθαι, οὐθ' ὅτι τοῦ σεσῶσθαι μάλιστα μέλει, καὶ τῶν Ὀλύμπου τυχεῖν, δύναται ἂν οὗτος τοῦτοισι προσηλωσθαι καὶ ὄλωσ προσχεῖν, ἄνω βλέπων αἰεὶ, καὶ φιλοσοφῶν τὰ γιγνόμενα· τοιοῦτος καὶ οὗτος ἦν· πάσαις μὲν ταῖς τοῦ σώματος ἠδοναῖς ἐρῶσθαι παντάσῃ φράσας, καὶ τὴν τοιαύτην γοητείαν ὡς ἄγος ἀποστρεφόμενος, ἀγνεῖα δὲ καὶ μόνη καὶ ἐγκρατεῖα καὶ λιτότης βίου συζῶν, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς δμμα πᾶσιν οἷς ἔξεστιν ἀποσμήχων τέ καὶ καθαιρών, καὶ καθάπαξ εἰλικρινὲς ὄσαι ὥραι παρασκευάζων, ἐφ' ὧν τε κατὰ νοῦν κινήματων εὔ μάλα δέχεσθαι τὰς ἐλλάμψεις, καὶ τοῦ ξυγγενοῦς ἀπολαβεῖν φωτὸς, οὐ τοῖς οὕτως ἔχουσι Θεὸς χορηγὸς, τῷ τε καθαρῷ καθαρῶς ξυτιέναι τε καὶ ξυγγίνεσθαι· τῶν γὰρ ἀθεμίτων ἐφησε Βλάτων, ταῦτ' ἀλλήλοισ ξυμβαίνειν, καὶ τῆς τοῦ καθαρῷ συναφείας τὴν μὴ καθαρῷν ἐξιοῦσθαι.

lumine, quod largiri iis Deus solet, qui ad hunc instructi modum sunt, frueretur, et cum purissimo numine pure sancteque coiret, intimaque jungeretur consuetudine : Nefas enim est, docente Platone, (1) hæc aliter inter se convenire, et puri conjunctione qui impurus est dignum fieri.

ΝΗ. Τὰ μὲν δὴ τῆς σωφροσύνης ἄχρι τοῦ δεῦρο, καὶ οὐδὲν δεῖ προστιθένα· ἡμεῖς δὲ τι καὶ περὶ τῆς

LVI. Porro et temperantiam, virtutem longe præstantissimam, et quæ una maxime in cœlestium angelorum concilio homines collocat, sic a puero noster, quemadmodum vix alius nobis saltem nolu, amplexus erat:quam ita absoluto opore perfecit, ut non obscenarum modo corporis commotionum, omnisque voluptariæ affectionis victor existeret, sed penitus item vitæ caducæ mortuus esset, ut vita ipsi, et cum materiali corpore non aliter vitam degeret, quam si materiæ expers fuisset, sane merito, quando ab istis cupiditatum lenociniis abhorrere, id est, rectissime comparatum esse ad suscipiendam animæ curationem, et ea rursus quæ æternum permanent, bona fine complecti, est negligere omnino quidquid brevi post tempore non amplius duraturum est.

LVII. Delicatiore itaque victu in universum abstinebat, omnemque luxuriam perosus, maximo contra in pretio continentiam habebat ; atque ut illaudatas cupiditates simpliciter aspernabatur, ita solis addictus erat spiritualibus. Ventri tantum dabat quantum tuendæ solum vitæ utcunque sufficeret : quippe non ut lautiuscule pasceret, vivere studebat, hoc est ut deliciis liberius perfrueretur, verum ne ante suam diem melam vivendi assecutus, coronas amitteret, quas de suis laboribus, sit diutius vita suppeditaret, habiturus erat ; nonnihil initio sibi indulgebat. At epulas, et vina, et ludicros convivorum strepitus, et voluptates, et petulantiam parentem satietatem, et serviles atque detestabiles hasce nugas, ne nominari quidem ferebat : quid enim cum huiusmodi rebus illi, qui tum vitæ sanctitate, tum assiduis commentationibus, dudum sublime evectus erat, intimisque cogitationibus cum Deo suo agebat? scilicet neque luci unquam jungi poterunt tenebræ, nihilo equidem magis quam frigori cum calore convenit, neque cui salus sua vitæque cœlestis adeptio summæ curæ est, ejuscemodi afflixus esse potest rebus, aut animum ad illas omnino adhibere, quippe qui supera et cœlestia in omni vita suspicit, et convenienti modo philosophiæ sacris operatur. Talis revera hic noster erat, utpote qui corporeas voluptates omnes res suas sibi plane habere jusserat, et illiusmodi incantamenta velut fœdissimum quoddam piaculum aversabatur, cum sola autem castitate et continentia victusque frugalitate conjunctissime vivebat, animique oculum quibus poterat eluebat purgabatque, et acrem acutumque omni tempore præstabat, quo et illuminationes motionum mentis rectissime exciperet, et cognato

LVIII. Atque hæc quidem hactenus de temperantia. Neco video quo adjecto mihi amplius opus sit.

(1) In Phædone, 1, 67.

Nunc igitur, ut facultas feret, nonnulla de summi A viri iustitia afferemus, eaque orationem nostram, non illam oratione, ornabimus. Bipartito autem hæc distributa virtus est, altera erga Deum, erga homines altera; posterior proprie iustitia vocitatur; quæ ad Deum referuntur, ea ad religionem sanctimoniamque pertinent; quod si ex utraque virtutum maiorem noster laudem merito suo auferat quæras, in neutra seipso inferiore illum reperies; pari enim ac simili utrobique ingreditur gradu, tanto utramque complexus studio quanto nemo omnium ut arbitrator alterutram. Quippe et ita religiose divinis obtemperabat mandatis quasi si uni ipsi lege quadam primum sancita fuissent, primum videlicet eadem tum observaturo, tum cæteris prodituro. Et rursus eo cum hominibus modo agebat, velut qui leges ipsis ferret potius, quam latis legibus patrocini- B nium commodaret, sive verius velut qui primus divinitus mortalibus missus fuisset, quo hanc quæ in terris degitur vitam recte ordinaret, resque turbatas componeret: sed nondum de his agimus, nimirum prius de divinis, tum postea de cæteris rebus cujusque modi, nobis dicendum. Ecquidnam igitur est, quod Deo præcipue a nobis debetur, et cujus ipsi debitores omnes sumus? pietatem haud dubie; deinde amorem, et veram ipsius cognitionem, verumque honorem ac timorem mihi dices, tum ut dies noctesque animo ad illum contendamus, spretis omnino neglectisque præsentibus; adhæc, si quando necesse fuerit, ut Dei causa, si quo fieri pacto possit, vel mille libenter perpetiamur mortes.

LIX. Quis nostro autem Numinis reverentior? C quis Domino religioso quodam cum timore magis serviens, aut clariore per hæc omnia fulgore emicans? qui suæ quidem erga Deum pietatis semina a matre, femina optima et sanctissima, acceperat; sic vere ad centesimam frugem produxit, ut postmodum Dei ipsius admirabilis administer adjutorque fuerit, atque tum verbis, tum operibus ita magnifice ac præclare opem tulerit, ut his eisdem armis recte adversus illos uti posteritas queat; qui in divinitate omnem essentiae rationem supergressa, nescio quas dispares sibi partitiones fingunt, et simplicem illam ac individuum vitio dividunt, illiusque coessentialem evertere moliantur naturam, scilicet ut Deus eadem pariter atque res quædam creata esse videatur, aut horum potius neutrum, quando utrumque simul D esse nequit. Simili porro Dei timore qui præditus fuerit hominem scio neminem, verum hoc unum pulchre scio, sciuntque item alii omnes ita tristitiæ lacrymisque perpetuo Gregorium sese tradidisse, ut assiduis precibus a Deo contenderet ut et ipse et cæteri salvi fierent, sin minds, altem ut, exemplo Pauli¹⁵, cæteri omnes, uno ipso excluso servarentur. Sic adeo ille non modo juxta ac semetipsum, sed et supra semetipsum, proximum suum ducebat, illumque omni modo præponebat. Recte ille quidem, ac divinum præceptum im-

του μεγάλου δικαιοσύνης, ὡς ἂν οἴοιτε ὦμεν, ἐροῦμεν, οὐ ταύτην τῇ λόγῳ, τοῦτον δ' ἐκ ταύτης κοσμήσοντας· Ταύτης τοίνυν εἰς δύο διαιρουμένης, εἰς τε θεὸν καὶ ἀνθρώπους, τὸ μὲν καλεῖται δικαιοσύνη· ὅσα δ' εἰς θεὸν ἀναφέρει, ταῦτ' εἰς ὁσιότητα φέρει· ἐν ὁποτέρῳ δὴ τούτων μίλλω φέρεται ψῆφον ζητήσας, καὶ τοῦτον ἐν οὐδ' ὁποτέρῳ ἠττώμενον εὖροις, ἀλλὰ δι' Ἰσοῦ καὶ ὁμοίου χωρεῖ· τοσοῦτον ἐκατέρου λόγον πεπονημένος, ὅσον οὐδεὶς οἶμαι θατέρου· τῶν τε γὰρ θείων ἐπιταγμάτων οὕτω φύλαξ ἦν ἀκριβῆς, ὡς ἂν εἰς τοῦτον αὐτὸν τὴν ἀρχὴν νομοθετηθέντων, ὡς πρῶτον αὐτὸν τε ταῦτα φυλάζοντα, καὶ τοὺς ἄλλους διδάξοντα· ἀνθρώποις τε οὕτως ἐλρήτο, ὡς ἂν τις νομοθετῶν, οὐ νόμοις συνηγορῶν, μᾶλλον δὲ ὡς πρῶτος θεὸθεν ἀνθρώποις πεμφθεῖς, ἐφῆ τὴν περίγειον λῆξιν κοσμήσαι καὶ καταστήσαι τὰ πραγματά· ἀλλὰ μήπω τοῦτο· δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων πρῶτον, κἄπειτα περὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων διεξελεῖν. Τί τοίνυν ὀφείλεται μάλιστα παρ' ἡμῶν τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ καθέσταμεν ὑπόχρεω πάντες; εὐσέβειαν καὶ φιλοθεϊαν πάντως ἑραῖς καὶ τὸ γνησίως τοῦτον εἰδέναι τε καὶ τιμῆν καὶ φοβεῖσθαι, καὶ πρὸς μὲν ἐκεῖνον ἐκάστοτε τείνεῖν· ἥκιστα δὲ πάντων τοῖς παροῦσι προσέχειν, καὶ προσέτι δεήσαν, καὶ μυρίους ἂν ὑπὲρ τούτου θανάτου, εἴπερ οἶοντ' ἐν ἀνασχέσθαι.

NΘ'. Τίς οὖν εὐσεβέστερος τούτου, καὶ μᾶλλον ἐν φόβῳ τῷ Κυρίῳ δουλεύων, καὶ διαπάντων τούτων διαφερόντως ἐκλάμπων; ὅς σπέρματ' αἰθερίας παρὰ τῆς πάντ' ἀρίστης μητρὸς ἐδέξατο μὲν, οὕτω δ' εἰς ἐκατὸν ταῦτα προήγαγεν, ὡς καὶ σύμμαχος Θεοῦ τομεταταῦτα θαυμαστός γεγονῆσθαι, καὶ οὕτως αὐτῷ λόγοις καὶ ἔργοις τὰ μεγάλα συνάρασθαι, ὡς καὶ τοὺς ἐπιγιγνομένους τοῖς αὐτοῖς τούτοις δπλοῖς ἔχειν κεχρηῆσθαι, κατὰ τὰς τῆς ὑπερουσίου θεότητος ἀνίστους τομὰς ἐπινοούντων, καὶ διαιρούντων τὴν ἀδιάρητον, καὶ περιτρέπειν ἐθελόντων ταύτης τὸ ὁμοούσιον, ὡς τὴν αὐτὴν καὶ θεὸν καὶ κτίσμα δοκεῖν, καὶ μηδέτερον τούτων ἐπεὶ μηδὲ συναμφότερον. Φόβον δὲ θεῖον, οὐκ οἶδα μὲν ὅστις καὶ ἄλλος ὁμοῖον ἔσχε· πλὴν ἔν τούτ' οἶδα καὶ πάντες ἐπίστανται, ὡς οὕτω πενθῶν καὶ δακρύων εἰς ἔπαι ἦν, ὡς καὶ πλείστα δεῖσθαι Θεοῦ, καὶ αὐτὸν μὲν, καὶ τοὺς ἄλλους σεσῶσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πάντας μὲν κατὰ Παύλον τοὺς ἄλλους, ἑαυτὸν δὲ μὴ· οὕτω τὸν πλησίον οὐ καθ' αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ αὐτὸν ἐποιεῖτο, καὶ τοῖς ὄλοις προετίθει· καλῶς γε ποσῶν καὶ τὴν ἐντολὴν ποιῶν ὁμοῦ τε καὶ ὑπερβαίνων, καὶ δρῶν ἄμφω μετὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος. Ὁ δὲ πρὸς ἀνθρώπους τοῦτο ποιῶν, καὶ ταύτην ἔχων τὴν γνώμην, τίνας οὐκ ἂν ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνους ὑπέστη, δι' ὃν κἀκείνοις οὕτως ἐχρήτο; καὶ μὴν κἀκείνο, ψυχῆς ἄγαν συντόνου καὶ πρὸς θεὸν αἰεὶ τεταμένης, τὸ τοῦτον μὲν διαπαντὸς ἐνώπιον, αὐτοῦ κατὰ τὸν

¹⁵ Rom. ix, 3.

ψαλμψδὸν προορᾶσθαι, καὶ μηδὲν ἔξω τῶν ἐκείνῳ δοκούτων, μήτε πράττειν, μήτε βουλεύειν, μήθ' ὄλωσ' ἀφ' ἑαυτοῦ ἀφίεσθαι, ἀλλὰ πάντα παντάπασιν ἑξ-ἀπτεῖν ἐκείνου, λογισμοῖς δὲ καὶ τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης μήδ' ὀπωσιτοῦν ὑφιέναι, μηδ' οἷς ἂν ὑποβάλλωσι τίθεσθαι.

perpetuo intentæ erat, quod cum divino fidicine, Dominum ante oculos suos positum semper intueretur¹⁶, nihilque præter ea quæ Deo comprobabantur neque agere, neque animo versare, neque ore omnino proloqui sustineret, sed omnia in Deo reponeret, suis vero cogitationibus inimique propensionibus nulla in re indulgeret, neque his quæ illæ suggerabant assentiretur.

Ξ'. Τὰ μὲν δὴ πρὸς τὸ θεῖον τοιοῦτος· πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ὅποῖος τις: ἄρ' ἔστιν ὁστισοῦν τῶν ἀπάντων, ὃς τοῦτον οὐ περὶ πλείονος ἤγε τῶν πάντων, οὐ τῶν εὐσεβοῦντων φημί μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἑλλήνων ὅσοι τοῦτόν τε εἶδον, καὶ ὄσους ἤ περὶ αὐτοῦ φήμη κατέσχε: Οὐχ οἱ μὲν, παντοδαπῶν λόγων ἔστιαν, οἱ δὲ, κεφάλαιον καλοκαγαθίας, καὶ θαυμαστὴν ἡμετέρας φιλίας, καὶ ἄκρον ἀρετῆς παιδευτὴν, καὶ πᾶν ὃ τι κάλλιστον τοῦτον ἐκάλουν; οὐχὶ τὸν Ἀθήνησι θρόνον ἤξιον λαθεῖν, οἱ μὲν, τὸν σοφιστικόν, ὅσοι δὲ καθ' ἡμᾶς ἐτύγχανον ὄντες, τὸν τῆς κατ' αὐτοὺς ἐκκλησίας; οὐχὶ παρόντος μὲν ἑορτὴν ἤγνυν, τῶν πάντων οὐ καὶ σφᾶς αὐτοὺς εὐδαιμόνιζεν, ἀπάραντος δὲ τοσοῦτον πένθος αὐτοὺς κατελήφει, ὅσοι εἰ καὶ τὰς Ἀθήνας αὐτὰς εἶδον καταπεσούσας; εἰ δὲ περὶ αὐτὸν οὗτοι τοιοῦτοι, ἐννόησον ἡλικίων καὶ ὄσων παρὰ τοῖς τῆς εὐσεβείας ἡξιοῦτο τροφίμοις, καὶ τίνων ἀπέλαυε τῶν παιδιῶν.

nostrum animo fuerunt, reputa, quæso, quot ille quantisque honoribus a veræ pietatis alumnis cumulatus quibusve laudum præconiis ornatus fuerit.

ΞΔ'. Οἶμαι γὰρ εἰ ἐδέδοκτο πᾶσιν ἀνθρώποις ἀπὸ κοινοῦ συνεδρίου φιλεῖν μὲν αὐτὸν ὑπὲρ σφᾶς αὐτοῦς, θαυμάζειν δὲ παρὰ πάντας, ἐξαίρετον δὲ τινα καὶ περιττὴν φιλοτιμίαν Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἡγεῖσθαι κόσμον τι κοινὸν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως φάσκειν, φεῖδασθαι δὲ μηδενός· πάντα δὲ τὰ πάντων κάλλιστα [τούτῳ προσνέμειν· τῶν δ' εἰς τιμὴν ἡκόντων, μηδενὸς τοπαράπαν ἀπέχειν, μηδὲν ἂν εἶναι τούτῳ πλέον εἰς δόξαν, ἧς οὗτοι παρεῖχον· οὕτω μαρτυροῦντες ἦσαν ἀσχετίως, καὶ οἷον ἔμπλεον τῆς αὐτοῦ κατοχῆς· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ὄντιν οὖν τούτῳ γε ἴσον ἐώρων ἢ παραπλήσιον, ἀλλὰ πάντας κάτω χωροῦντας καὶ πόρρω φέροντας· οὐ λόγων εἵνεκα λέγω καὶ ἡθῶν καὶ χαρίτων καὶ τρόπων, καὶ τοῦ διὰ πάντων ὑπὲρ πάντας εὐδουκίμειν δύνασθαι· ἀλλ' ὅτι τούτοις ἔχων σεμνόνεσθαι, καὶ μέγα φρονεῖν, ὃδ' ὑπὸ θαυμαστῆς ἄγαν πραότητος, καὶ τοῦ μηδὲν οὐδ' ὅφασιν ὄντων τούτων προσέσθαι, οὕτως ἔχειν ὥστε δεῖν καὶ τοῦτον διακρίσθαι τὸν τρόπον, ὡς ἂν μηδ' ὅτι οὖν ἔχων τῶν δυναμένων αὐτὸν ἐπαίρων ἐπαίρειν, ἀλλ' ἔξω καλοῦ παντὸς πεφυκῶς καὶ διατοῦτο τὰ τοιαῦτα φιλοσοφῶν, δι' ἣν οὐδὲ θαυμάτων αὐτουργὸς ἡξίωσεν ἐν τῷ παρόντι γενέσθαι, οὐδὲ τέρασι καὶ σημείοις ἐπικρομηῆσαι τὸν βίον δυνάμενος· ὡς οὐκ οἶδ' εἴτις, τοῦ δὲ μετρίου μόνου φροντίζων, καὶ τὴν ἐκείθεν ἀποσειόμενος δόξαν, ἀλλὰ τὴν ἄνω μακαριότητα μόνην ἐξήτει καὶ τὸ μετὰ Θεοῦ τετάχθαι καὶ τοῦτον

A plens simul et exsuperans, et eodem utrumquo spiritu præstans. Cæterum qui hæc erga homines faciebat, et hoc omnino animo erat, quæ non ille pro Christo vitæ discrimina prompte subiturus esset, cuius gratia talem sese hominibus præbebat? Tum et illud animæ vehementer contentæ, et ad Deum suum

LX. Atque talis equidem erga Deum Gregorius erat: qualis idem vero erga homines fuit? nunquid igitur quisquam omnium hominum est, quin pluris ipsum quam alios omnino omnes fecerit? non modo Christianorum quispiam, sed paganorum quoque, quotquot hominem unquam viderunt, aut quos fama illius occupavit. Nonne illum alii eruditio-nis universæ delubrum; alii apicem probitatis integritatisque, et admirabile Gratiarum instrumentum et summum virtutis magistrum, et quidquid honestissimorum elogiorum est, appellabant? nonne Athenis, cæteri quidem ludi oratorii, at nostrarum omnes partium, ecclesiæ urbanæ thronum, ut capesseret, magnopere urgebant? nonne quandiu ille præsens erat festos assidue dies Athenienses agitabant, seque ipsos beatos prædicabant? quos contra ipso eram solvente tantus oppressit mœror, velut si astu ipsum funditus corruiere vidissent. Qui si hoc erga

C LXI. Sic enim statuo, si universo mortalium generi, communi quodam concilio decretum fuisset, Gregorium plusquam semetipsum diligere, supraque alios omnes suspicere, et pro singulari atque excellenti divinæ erga homines gratiæ benignitatisque exemplo habere, et ut commune naturæ humanæ ornamentum prædicare, nec ullis denique laudibus parcere, verum quidquid in unoquoque splendidissimum haberetur id omne ipsi attribuere; atque nulla omnino re, quæ aliquam honoris significationem præferret, abstinere; nullam inde tamen accessionem futuram ad eam hominis gloriam quam illi Christiani tribuebant, usque adeo tanquam vi quadam majore lymphati, et sacro illius instinctu attoniti erant: quippe qui parem ipsi, aut similem, videbant omnino neminem, sed omnes multum infra sedentes longiusque remotos. Atque id non tam eloquentiæ, et nativæ indolis, et gratiæ, et morum causa; et quod omnibus in rebus aliorum omnium gloriam facile vincere potuisset, sed quod etiamsi his nominibus haud injuria supercilium tollere, et sublatius de se existimare poterat, summe admirabili tamen modestia, et quod nihil admodum istarum rerum, ne in somniis, quod aiunt, agnosceret; ita habendum, itaque suum sibi animum instituendum statueret, velut qui nihil quidquam eorum quæ animos ipsi facere possent,

¹⁶ Psal. xvi, 8.

haberet (1). Vir nimirum suapte natura a vitiis omnibus alienior, et propterea hanc philosophandi rationem secutus. Eiusdem modestiæ respectu, nec miracula, dum adhuc inter vivos erat, ipsemet patrare, nec vitam suam signis et ostentis insuper illustrare voluit, cui hoc præ alio quovis in proclivi fuisset, nisi modica ille duntaxat expetisset, et ejusmodi respuisset gloriam, scilicet supernam illam beatitudinem solam quærebat, et Deo conjungi, illumque de proximo contueri, unde fidenter exclamare subit, magis nostrum alio vicisse, quam victum ab angelis fuisse, nimirum ut ob corpoream molem illis inferior, ita cætera omnia par et æqualis erat, sive verius et hos vicisse quorum opera quantumvis materie circumdatus præstabat.

LXII. Quando itaque talis omnino ipse esse, et hunc in modum ultimas cujusque virtutis metas contingere studebat, ut sui stupore cunctos percelleret ac detineret, eoque adduceret, ut maximis in rebus ipso dnce et auctore uterentur, unumque præcipuis dignarentur honoribus, qui suoapte ingenio et per se hujusmodi sane et haberetur et esset; talis idem etiam aliis procurator salutis existit. Et ita admirabilis plane ad salutem capessendam impulsor, et particeps operis, et socius, adjutorque erat, ut ipsorum gloriam suæ antepone- ret, eamque cum Paulo ¹⁷ jucundiorē doceret, nec ullum finem faceret illos admonendi ¹⁸, hortandi, docendi, atque etiam suadendi, ut vitia non flocci, virtutis autem officia recte perspecta habere, id unum maximi facerent, quippe qui omnis ipse honestatis typus esset, et omnia omnino omnibus fieret, ut omnes Christo jure adoptionis assereret ¹⁹. Qui utraque igitur ista virtute ad hunc modum instructus erat, is summum justitiæ terminum verissime fixit ac firmavit, dum sibi, dum aliis, quod merita cujusque exigebant, ut æquum est, distribuit, et optime adeo omnium talenti sui rationem habuit, ut dignissimus esset, non qui decem urbes, ut divinum habet oraculum ²⁰, aut centum urbium millia,

LXIII. Atque hic equidem hunc de generalibus virtutibus locum concludere, neque de sequentium et posterioris velut ordinis ulla aliqua præterea agere constitueram: quippe quemadmodum in generibus suis species continentur, in speciebus item individua; ita pertractatis, quantum in nobis erat, superioribus illis virtutibus, eadem opera has ipsas propemodum oratione nostra comprehendisse nobis videbamus, verum enim vero ne idem nobis hac in causa usu veniat, quod iis accidit, qui de nature humana multa subtiliter disputant, nulla hominum ipsorum viritum habita ratione, aut si qui corpus eximia specie commendare institit, pretiosissimum illud quidem ac venustissimum summam faciat, singulorum autem membrorum pulchritudinem, atque concinnam inter se compositionem omittat. Ideo et hunc ipsum laborem, pro viribus aggrediar, solito sanctissimi viri adjutorio subnixus.

ἀμέσως ὄρῶν· ὅθεν θαρρόντως ἐπέρχεται μοι βοῶν, ὅτι καὶ πλεόν τῶν ἄλλων οὗτος ἐκράται, ἢ τῶν ἀγέλων ἡττᾶτο· ὧν ἔλαττον ἔχων διὰ τὸ σῶμα, διὰ πάντων τούτοις ἐξισούτο τῶν ἄλλων· μᾶλλον δὲ καὶ παρῖει [παρήει] μετὰ τῆς ὕλης τάξεινων δεικνύς.

ΞΒ'. Ὅτε τοιοῦτος μὲν αὐτὸς ἐσπούδακεν εἶναι, καὶ οὕτω πάσης ἀρετῆς ἐπ' ἔσχατα ἤκειν ὡς πάντας ἐκπλήξαι καὶ κατασχεῖν, καὶ πείσαι τούτῳ τὰ πλείστου φασὶν ἄξια χρῆσθαι, καὶ μόνον ἀξιοῦν τῶν μεγίστων, τὸν οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ τοῦτο καὶ δοκοῦντα καὶ ὄντα, τοιοῦτος δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις μελεδωνὸς σωτηρίας κατέστη. Καὶ οὕτω θαυμαστός τις τούτων πρὸς σωτηρίαν ἀλείπτης καὶ συναγωνιστῆς καὶ σπουδαστῆς καὶ συλλήπτωρ ὡς καὶ τῶν αὐτῶν εὐδοκίμησιν τῆς οἰκείας μᾶλλον αἰρεῖσθαι καὶ ἡδίω ταύτην κατὰ Παῦλον νομίζων, μὴ παύεσθαι τούτους νοθετῶν, παραινῶν, διδάσκων, καὶ μέντοι καὶ πείθων, κακίαν μὲν περὶ οὐδενός, τὸ δ' ἄ δεῖ πράττειν εἰδέναι περὶ παντός μόνον ποιεῖσθαι, τύπος καλοῦ παντός αὐτός ὢν, καὶ ὅπως πάντα πᾶσι γιγνόμενος ἐφῶ πάντας εἰσποιῆσαι Χριστῷ. Ὁ τοῖνον οὕτω κατ' ἄμφω διατεθείς, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἔρον ὡς ἀληθῶς βεβαίῳ ἐκυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις τεκαταξίαν ὡς εἰκὸς διανείμας, καὶ οὕτω κάλλιστ' ἀνθρώπων τοῦ κατ' αὐτὸν ταλάντου φροντίσας, ὡς μὴ δίκαια πόλεις, τὸ τοῦ θεοῦ χρησμοῦ, μηδὲ μυριάκις τσαάσδε, ἀλλὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἀθλον λαθεῖν ἀξιοχρεως εἶναι.

ΞΓ'. Ἐβουλόμην μὲν οὖν ἐνταῦθα τοῦ περὶ τῶν γενικῶν ἀρετῶν λόγου πεπαῦσθαι, καὶ μηθησινουσὸν ἐτ' ἄλλης τῶν ἐφεξῆς τε καὶ μετ' ἐκείνας μνησθῆναι· σχεδὸν γὰρ ὡσπερ τοῖς γένεσι μὲν τὰ εἶδη, ἐμπεριέχεται δὲ τοῖς εἶδεσι τὰ καθ' ἕκαστον, οὕτως ὅσα ἔξεστιν ἐκείνων μνησθέντες, καὶ ταύτας δῆπου συμπαρελάβομεν· ἀλλ' ἵνα μὴ ταυτὸν πάθω τοῖς περὶ φύσεως μὲν τῆς ἀνθρωπείας φιλοσοφοῦσι, λόγον δ' οὐδένα τούτων! ποιουμένοις, ἢ καὶ εἴ τις σῶμα κάλλους εὖ ἔχον ἐπαινεῖν ἡρημένος, ἐπιθ' ὡς μὲν πολλοῦ τινος ἄξιον λέγοι, τὰ δὲ καθ' ἕνα [f. ἐν] τῶν μερῶν, καὶ ὅπως ἔχει πρὸς ἄλληλα παραλίποι, ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον ὅπως ἂν ἔχω τὸν ἀθλον εἰσῶ, τῆς τοῦ μεγάλου βοήθειας ὡς ἔθος συναειρομένης. Ταπειροσύνην τοῖνον τὴν τῶν ἀγαθῶν πάντων αἰτίαν, καὶ ἢς ἄνευ οὐδητιοῦν τῶν ἀρετῶν συσταίη ποτ' ἂν, οὐκ οἶδ' εἴ τις τῶν πάντων ἢ τούτου πλεόν ἐθαύμασεν, ἢ μᾶλλον ἡράσθη τε καὶ

¹⁷ Philipp. iv. 1, 4; I Thess. 1, 19, 20. ¹⁸ Act. xx, 31. ¹⁹ I Cor ix, 22. ²⁰ Luc. xix, 17.

(1) Post haberet cætera hoc continuando modo: Verum ideo quod eximiarum rerum omnium per naturam expers esset, ad hoc sese modestiæ humi-

litisque studium adjunxisset. Hæc enim mihi loci sententia, retento καλοῦ, esse videtur.

προσέχεν · ὅς οὕτως ἀντὶ πάντων τε καὶ πρὸ πάντων τὸ κατ' αὐτὴν ἐποιεῖτο, καὶ τοῦ παντός τιμώμενος καὶ χρώμενος ἦν, ὡς μὴ μόνον γῆν καὶ σποδὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ τοιαῦτα καλεῖν, καὶ πάντας ἑαυτοῦ προὔχοντας ἔχειν, ὧν πᾶσι πάντως τοῖς ἄλλοις αὐτὸς ὑπερείχεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργαις τοὺς λόγους μάλ' πιστοῦσθαι · τὸ γὰρ τῆς μάλιστ' ἀπολουμένης ὑπερηφανίας τοσοῦτον ἀπέχειν, ὅσον καὶ τῆς εἰς Θεὸν βλασφημίας, μεγίστης δηλαδὴ ταπεινοφροσύνης ἐστὶν ἐπειληφθαι · ὡς μήτε τῶν ἐλαχίστων μηδενὸς τοπαράπαν καταφρονεῖν ἀξιοῦν, καὶ πάντων ἐθέλειν ἴσχατον [f. ἴσχατος] εἶνα ἵνα γένηται πρῶτος.

divini nominis maledictione, abesset; id utique fuisse declarat, ut neque ullum omnino de minimis cuperet, ut coram Deo primus fieret ²⁰.

ΞΔ'. Οὕτω δ' ἔχων καὶ ἅμα τὸν ταῦτ' εἰρηκότα **B** Δεσπότην εἰδὼς, τὴν ὅτι πρῶτός ἐστι καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίας συναίσθησιν τε καὶ γνῶσιν, ἀνάπαυλαν ψυχῶν ὀριζόμενον, καὶ προσέτι τοῦτον αὐτὸν δοῦλου μορφήν εἰληφότα, ἵνα τὴν ἐλευθερίαν αὐτὸς ἀπολάβω, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐπανήκω μακαριότηρα · τοσοῦτων τολύων εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλούντων, πῶς οὐκ αὐτὸ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔμελλεν εἶναι, καὶ πᾶσιν ἐν συντριβῇ καρδίας καὶ πνεύματι ταπεινώσεως χρῆσθαι, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ καρδίαν ὡς εἰπεῖν πολιτεύεσθαι; Ἄνθ' ὧν αὐτός τε τοῦ τῆς ταπεινοφροσύνης ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἐπέβη, καὶ ταύτην ἐκόσμησεν, ὡς διὰ τοῦτον μᾶλλον αὐτὴν, ἢ δι' αὐτὴν τοῦτον θαυμάζεσθαι · καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, δῆλον ἐκεῖθιν.

ΞΕ'. Εἰ γὰρ τὸ μόνον ταπεινοφροσύνην ἀσκεῖν, ἐτέρωθεν δὲ μηδαμῶθεν ἔχειν ἐγκαλλωπίζεσθαι, πρὸς ἔπαινον φέρει, ὅταν τις ὡς οὗτος παντοδαπὴν ἀγαθῶν ἔχων φορὰν, θαυμαστῆς τινος ἐκπλήξεως, καὶ κιαίωνων παρὰ πᾶσι τυγχάνων, ἔπειτα δήπου ταπεινοφρονεῖν οἴηται δεῖν, καὶ ταύτης ὅπερ τοὺς μηδὲν τι τοιοῦτον ἑαυτοῖς συνειδῶτας ἀντιποιῆται, οὐχ ἑαυτὸν μᾶλλον, ἢ ταύτην σεμνώνει καὶ περιφανεστέρην καὶ καλλίω τοῖς ἄλλοις ποιεῖ. Τῆς δ' αὖ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης καὶ τοῦ πᾶσιν αὐτὸν σπλάγγνα χρηστότητος καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι, τεκμήριον ἵναργές · μάλιστα μὲν τὸ τοῦ Θεοῦ καθάπαξ ἐξῆφθαι καὶ τοῦτον ἐξ ὄλης δήπου ψυχῆς καὶ διανοίας φιλεῖν · αὐτό τε γὰρ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ πλησίον ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλήλων τε ἐξανθήκης ἔχεται, καὶ πῶς ἐκότερον ἐκατέρω συμπράττει · καὶ οὔτε Θεὸν ὡς ἔφη ἐν φιλεῖν μὴ τῷ πλησίον ὡς εἰκὸς κεχρημένον, οὔτ' αὖ τοῦτου φρονεῖν ὡς δεῖ τὸν ἐβράστωνεμένως πρὸς ἐκεῖνον ἔχοντα · ἀλλὰ δεῖ λόγον ἐκατέρω τὸν γινόμενον ἴσχειν, καὶ ὥσπερ ἐκεῖνο καὶ τοῦτο σπουδάζειν · εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πῶς ἐκεῖνο, συν-

A Principio igitur humilitatem animi, bonorum omnium causam, qua sine nulla unquam consistere virtus potest, haud scio an quisquam mortalium omnium plus quam noster aut suspexerit, aut adamaverit colueritque, qui ipsa illam et instar omnium, et ante omnia aestimabat, adeoque summo in pretio habuit et usurpavit, ut non modo « terram et cinerem ¹⁹, » aliaque id genus semetipsum appelleret, omnesque homines sibi præponeret, et si illos cæteris rebus omnibus longo intervallo superaret, sed et dicta sua operibus ipsis firmaret. Nam quod non minus a pestilentissimæ superbix labe, quam a summam animi humilitatem revera consecutum depiscatui duceret, et ipse omnium postremus esse

LXIV. Jam qui ita animatus esset, et simul (2) Dominum suum esse sciret, « qui mitem sese et humilem corde » appellavisset, morbique notitiam conscientiam « animarum requiem » esse statuisset ²¹, qui præterea servi formam assumpisset ²², ut ego libertatem recuperarem, atque ad pristinam redirem beatitudinem : qui tam multa ac magna, inquam, demissionis animi invitamenta haberet, quidni et ipse vere humilis evaderet, et cum omnibus in contritione cordis et spiritu demissionis ageret, et secundum cor Dei, ut hoc verbo utamur ²³, vitæ suæ rationes omnes institueret? Qua de causa sic ille humilitatis insistebat vestigiis, ut nesciam an habuerit parem neminem. Sic hanc item virtutem ornabat, ut plus ipsa gloriæ atque admirationis a nostro, quam noster ab illa, consequeretur, quod vere me affirmare, hinc perspicuum erit.

LXV. Quippe si sola demissi atque humilis animi virtus studiosè culta, quanquam nulla aliunde accedente gloriæ materie, laudem affert : quando quis ad exemplum nostri optimarum rerum omnium copiis circumfluens, et incredibili quadam admiratione, ac divinis pene laudibus ubique affectus, modeste tamen et submisso de se sibi existimandum statuit, et virtutis illius haud paulo studiosior aliis, nullius ejuscemodi præstantiæ sibi consciis, est : ille profecto non se magis, quam virtutem ipsam honestat, omnique ratione clariorem eam pulchrioremque reddit. Porro ut sigillatim unumquemque dilexerit, utque viscera ipsa charitatis benignitatisque, tum suapte noster ingenio, tum institutione, erga omnes fuerit, certissimum argumentum est : maxime quidem quod ex Deo totus aptus esset, eumque ex tota anima ac mente diligeret ²⁴. Nempe hic ipse Dei amor, et propensa erga homines animi voluntas, necessitate quadam inter se coherent, et mutua fere invicem auxilia præstant ; tum neque Deum ita ut diximus, vere diligere

¹⁹ Gen. xviii, 27. ²⁰ Matth. xix, 30 ; xx, 16, etc. ²¹ Matth. xi, 29. ²² Philip. ii, 7. ²³ I Reg. xiii, 14. ²⁴ Deut. vi, 5 ; Luc. x, 27, etc.

(2) *Scribe, et simul eundem, qui hæc ipsa dixisset Dominum, illum animi sensum notitiamque, quod ipse mitis et corde humilis sit, requiem animarum*

esse, statuere perspectum haberet, atque hunc ipsam præterea servi assumpsisse formam, etc.

potest, qui debitam proximo suo benevolentiam non reddit, neque hujus rursus pro eo ac debet curam habere, qui circa Deum negligentior est. Est enim justa omnino ac conveniens utriusque habenda ratio, et ut ille Dei amor, ita hæc etiam proximi cura summo studio complectenda est, quæ si negligitur, quo sane pacto prior ille retineri queat, xidere non possum: Nam qui fratrem suum, inquit ²⁵, quem vidit, non diligit, Deum quem non vidit, quomodo diliget? Idem deinde confirmat mirificum nostri et a ratione alienum, communis hominum salutis, quod memoravimus desiderium.

LXVI. Et quod in ea adipiscenda aliis potius omnibus quam sibi priorem locum dabat, quo profecto nemo omnium, ut arbitror, speciosius ali- quod germanæ charitatis specimen proferre queat, et quo magis in sinu gaudeat qui diligitur. Quippe si boni omnis summa æternæ salutis adeptio est, ut sine ulla controversia sane est, salus autem aliter quam Deo adjutore obtineri nequit, quantumvis omnes sedulo exerceamus virtutes, quantumvis flumina ipsa sudorum lacrymarumque profundamus, qui Deum precibus suis aliis magis quam sibi propitiabat, quo pacto non omnem ille benevolentis egreditur modum, et ob hanc suam obsecrationem in maxima hominem admiratione habere, illique congratulari debemus? Porro si hisce adjicias, quod eo erga inimicos suos animo esset, ut illos non modo non minus choros quam suum ipse caput vitamque, quod aiunt, haberet, sed diligeret item amaretque, et eis ^C fausta omnia optaret, imo in bene de se meritum, numero plane reponeret, scilicet partim ideo quod maximi ac difficillimi in Christiana philosophia operis materiam ipsi præbuissent, partim quod ea re magis illi propitium ac benignum Deum effecissent, quandoquidem qui scelorum suorum flagitiorumque gravissimis tenerentur pœnis, tantum illius tamen experiebantur lenitatem ac benevolentiam, quod ipsum si superioribus exemplis adjunges, tertium charitatis documentum erit, nihilo illud cæteris, mea sententia, inferioribus, imo germanum undique et simillimum.

LXVII. Sed et beneficentiam adversus pauperes, cujus velut columnæ cælum altitudine æquans, nostri « de amandis pauperibus » exstat oratio, eademque charitatis erga indigentes, maxime morbo oppressos, quædam quasi legislatoria sanctio, id satis comprobatur, quod nihil omnino unquam, nullum auri argentique scriptulum illi fuerit, nullæ item prorsus res possessionesque aliæ, verum quidquid obvenisset, id partim ultro in fortunulas suas involantibus cesserit, partim in egenos profuderit, receptis sibi modo retentisque, nirtis quibusdam, queis regebatur, centunculis, et his sane vilissimis, vitæque religiosæ apprime congruentibus, pauculisque aliquot libris. Huc accedunt et jejunia, et humicubationes, et nocturnæ pertinaci statu per- vigilationes, et assidue ardentisque preces, et quidquid religiosi sanctique hominis characterem facit ac absolvit, cujus noster aliis exemplar ac typus plane erat.

LXVIII. Ego vero his, ut quæ omnes pridem compertissima habent, sepositis, ad magnum et

A ιδεῖν οὐκ ἔχω· Ὁ γὰρ τὸν ἀδελφὸν, φησὶν, ὃν ἐώρακε μὴ φιλῶν, ὃν οὐχ ἐώρακε θεὸν, πῶς ἀγαπήσει; Ἐπειτα ἡ θαυμαστὴ καὶ ἄτοπος ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ὡς ἔφην τούτου σπουδὴ καὶ τὸ διδόναι πᾶσι μᾶλλον ἐνταῦθα τὸ συγκεχωρηκός, ἢ ἐαυτῶ· ἢς οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι τῶν πάντων κάλλιον εὔροι γυναιότητος δεῖγμα οὐδ' ἐφ' ᾧ μᾶλλον ἂν τις ἡσθεῖτ, φιλούμενος.

B ΞΓ'. Εἰ γὰρ παντὸς μὲν ἀγαθοῦ κεφάλαιον τὸ σε- σῶσθαι· πῶς γὰρ οὐ; τοῦτο δὲ οὐκ ἂν ἄλλως παρ- εῖη, μὴ συναιρομένου θεοῦ, κἂν πᾶσαν ὤμεν ἀρετὴν ἡσκηκότες, κἂν ποταμούς, ἰδρωτῶν καὶ δακρυῶν ἐκχέωμεν, ὃ τούτων τοῖς ἄλλοις μᾶλλον ἢ ἐαυτῶ δι' ὧν δεῖται τιθεὶς εὐμενῆ, πῶς οὐ πάντας τρόπους ἐνόηας οὐτοσι παρελαύνει. Καὶ δεῖ τοῦτον θαυμά- ζειν τε καὶ ξυγχαίρειν ταυτησί τῆς προκλήσεως· εἰ δὲ καὶ τὰ περὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτὸν οὕτως δια- καῖσθαι προσδείη, ὡς καὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ὡς εἰπεῖν οὐδὲν αὐτοὺς ἔλαττον ἄγειν, ἀλλὰ καὶ φιλεῖν καὶ στέργειν, καὶ τούτοις τὰ βελτίω συνεύχεσθαι, καὶ ὄλωσ εἰς εὐεργετοῦντας τιθέναι· τοῦτο μὲν οἷς αὐτῶ μεγίστης φιλοσοφίας ὕλην παρείχον, τοῦτο δὲ οἷς εὐμενέστερον αὐτῶ καὶ μᾶλλον ἴλεων τὸ θεῖον ἐποίουν· ὅτι περ ὧν ἔδρασαν ὀφείλοντες δίκην, οἱ δὲ, τοσαύτης ἐτύγχανον παρ' αὐτοῦ τῆς εὐνοίας· ἐὰν τοίνυν καὶ τοῦτο προσθῆς, ἔστω καὶ τοῦτο τρί- τον, οὐδὲν γε ἀτιμότερον ἐκείνων ὡς γε ἐγὼ νομίζω, ἀλλὰ καὶ μάλα ξυμβαίνειν.

D ΞΔ'. Τὴν δὲ πρὸς τοὺς πένητας εὐποίησαν, ἢς ὁ περὶ φιλοπτωχίας λόγος οὐρανομήκης ἔσθηκε στήλη, καὶ οἶόν τις νομοθεσία τοῦ πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς εὐμε- νοῦς, καὶ μάλιστα τοὺς νόσῳ πιεζομένους, τὸ τε μηδὲν πώποτε μὴτ' ἄργυρον μὴτε χρυσὸν ἐσχηκί- ναι, μὴτ' ἄλλην ἡντινοῦν τοπαράπαν κτήσεσθαι κτήσιν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἐσπῆναι τοῖς βουλομένοις, τὰ δὲ προΐσθαι τοῖς πένησι· κλήν ὧν περιεβέβλητο τριχίλων ῥακίων, καὶ τούτων εὐτελῶν, καὶ φιλοσο- φία πρεπόντων, καὶ βιβλίων ὀλίγων, ἔτι τε νηστίας καὶ χαμύνης, καὶ στάσεις παννύχους, καὶ συντό- νους δεήσεις, καὶ στεναγμοὺς καὶ δάκρυα, καὶ ἰδρωτῶν, καὶ ὄλωσ οἷς ὁ κατὰ θεὸν χαρακτηρίζεσθαι πέφυκέν ἄνθρωπος· ὧν οὗτος παράδειγμα καὶ τύπος τοῖς ἄλλοις ἦν.

E ἰσθαι, et sudores, et summa

ΞΗ'. Ταῦτα μὲν οὖν ὡς ἐκδηλοῦν τοῖς ἅπασιν παρ- λήπω. Ἐγὼ δ' ἐπὶ τὸ μέγα καὶ σεμνὸν τῆς παρ-

²⁵ I Joan. iv, 20.

θενίας στάδιον βαδιούμαι· και δειξω κἀνταυθα τὸν ἀθλητῆν στεφανίτην· ἦν ἐπειδὴ περ εὐρα μὴ μόνον πασῶν ἀρετῶν, ἀλλὰ και θεσιμῶν ὑπερκειμένην τῶν θείων, και τοῖς ἀγγέλοις ἐξ ἐναμίλλου χωροῦσαν, οὕτω ταύτης ἐάλω και οὕτω καθάπαξ ἐκτήσατο, ὡσθ' ὅσον ἐν πᾶσι τοῖς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους ἐκράτει, τοσοῦτον ἐντεῦθεν [an. add. εαυτὸν?] ὑπερῆρε σώματος μὲν και ψυχῆς ἀγνείαν, μεθ' ὑπερφυοῦς ἐγκρατείας ὑπὲρ πάντας ἀσκήσας· ἐξ ὧν δὲ ἡ τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐνοικουσα δὴ ποῦθεν ἁμαρτία τοῦνδὸσιμιον ἔχουσα, καταξανίσταται τῆς ψυχῆς, και τὸν ἡγεμόνα νοῦν ὡσπερ αἰχμάλωτον τινα δοῦλον ὑποχείρα λαβοῦσα ἐφ' ἧ μὴ δεῖ κατασπῆ· και νοῦν ὡς εἰπεῖν ἄνουν ἐργάζεται, ταῦτα και μνήμης ἀπώσατο τῆς αὐτοῦ.

moderatricem mentem, tanquam captum bello detrudit, mentemque amentem ut ita dicam efficit: hæc, inquam, etiam a memoria sua penitus repulit.

ΞΘ'. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν οὐκ ἐστὶν οὐδὲν [f. οὐδ' ἄν] B ἐπειδὴ μὴ γέγονε γένοιτο τοὺς ἐλομένους τρυφῆν, και πλησμονῆ και κόρη δουλεύοντα; σαρκικῶν ποθ' ἡδονῶν περιεῖναι, και μὴ πάθειν αἰσχροῖς ὑποκείσθαι· οὐ μᾶλλον γε ἡ τὸν εἰς πῦρ ἐμπιστόντα, μὴ και τῆς τούτου φλογὸς πεκυρᾶσαι· εἰ γὰρ και τούτων ἐστὶν οἷ τὸ δοκεῖν σωφρονουῖν, ἀλλ' ἄρα τοῖς λογισμοῖς, εἰς ἐκπορευκτότας τελευθεῖ, και δόξαν καρθενίας τοῖς ἄλλοις διδόντες, ἀκολασίαν οἷς ἔφην νοσοῦσι· δεῖ δὲ και πᾶσα ἀνάγκη, τὸν καρθενεύειν ὡς ἀληθῶς ἡρημένον, οὕτω τὴν ψυχὴν ἀπαθῆ παντάπασιν ἴσχειν, ὡς μηδὲ ψιλὴν τινα γοῦν προσβολὴν εἰ οἷον τε λογισμῶν ἀτόπων δέχασθαι· οὕτω γὰρ ἄν εἴη ἐξολοκλήρου τοῦθ' ὅπερ αἰρεται ψυχῆ καθαρεύων και σώματι.

tueri constituit, hunc oportet, imo plane necesse est, usque adeo puram integramque ab huiusmodi passionibus animam habere, ut nec levissimam, si fieri queat, turpularum cogitationum impressionem, ad ipsam accidere sinat: hoc enim pacto, quantus quantus est, id quod querit, anima ac corpore mundus erit.

Ο'. Τούτου τοίνυν ἵνα και αὐθις ἐκαναλάβω τὸν λόγον οὕτως ἐμέλησε Γρηγορίῳ, ὡς και τὸν καρθενίας ἐκάνωμον και μέγιστον κατ' αὐτὸν θεολόγον, μηδὲν ἔχειν πλῆρον εἶσαι· ἀλλ' ὡσπερ ἐν τῇ περὶ θεοῦ λέγειν, οὕτω κἀντεῦθεν προσόμοις ἐκείνην γενέσθαι, και προσέτι θεοφιλῆς, ὡς ἐκατέρους ἀλλήλοισ διέσου και ὁμοίου χωρεῖν· και διὰ πάντων περιβοήτους ἄκασιν εἶναι. "Α μὲν οὖν περὶ τῶν ἀρετῶν ἐχρῆν διαλεθεῖν, και τοῦτον ἐκασταχοῦ προῦχοντα δεῖξαι, οὐκ ἐνδεῶς εἰρηθεῖ μοι δοκῶ, ὡσθ' ὅ περὶ Ἀριστοφάνους ἔρησε Πλάτων, τοῦτ' ἐμοιγε νῦν δικαιότερον ἐστὶ φάναι· ὡς ἄρα πασῶν ἀρετῶν αἱ Χάριτες τέμνονός τι λαμπρὸν ὅπερ οὐχὶ πιστεῖται ζητοῦσαι, ψυχὴν εὖρον τὴν τοῦδε· ἐκάνειμι δὲ αὐθις ἐπὶ τὰ πρόσθεν· ἐπειδὴ διὰ βραχέων ἄν ἰδουλόμην ἐμνήσθην.

jure ad hunc nostrum transferri a me possit, scilicet quod Gratias splendidissimum quoddam omnium virtutum, nec unquam inservituram sanum perquirentes, animam Gregorii repererint (1).

²⁸ Rom. vii, 17, 23.

(1) Thomas noster in Vita Aristophanis.

venerabile perpetuæ virginitatis stadium propero, etiam in eo atletam nostrum corona meritissime donatum ostensurus, qui cum hanc virtutem non modo supra reliquas virtutes omnes, verum etiam supra Dei ipsius jussa ac præcepta positam esse, atque æquo cum angelis Marte certare animadverteret; ita protinus specie illius captus est; itaque suam hanc omnino fecit, ut quantum omnibus in rebus, suis ipse laudibus alios vincebat, tantum hinc vel semetipsum superarit, perfecta nimirum corporis pariter animæque castitate, cum divina quadam continentia, præter cæteros excellens; adhæc ea, unde inhabitans in membris nostris peccatum²⁸, quasi classico quodam exstimulatum, adversus animam rebellat; et principem ac mancipium sibi subjiciens, ad nefaria quævis detruit.

LXIX. Fieri enim non potest, non potest vero, inquam, nec siquidem nullo adhuc tempore factum fuit, in posterum onquam fiet, ut qui deliciis vitæ consecantur, ventrique saburrando exsaturandoque serviant, iidem domitas habeant corporis libidines, impurisque vacent perturbationibus, nihilo equidem magis, quam ut ardorem flammæ non percipiat, qui in ignem incidit. Etsi enim et horum nonnulli castis continenterque extrinsecus vivere videantur, intimis tamen animi sensibus ex eorum numero sunt, qui obscænis sese polluerunt libidinibus, et qui licet aliis rebus illibatas virginitatis opinionem de se præbeant, illa tamen, quam diximus parte, incontinentiæ morbo jaçantur; atqui qui hoc sanctæ pudicitie decus sartum tectum

LXX. Tantam igitur hac in re Gregorius curam operamque ponebat (denuo enim ad institutum revertor sermonem), ut dubiam plane palmam illi faceret, qui a virginitate cognomen invenit, unusque omnium maximus nostro Theologus habitus fuit (Joanni evangelistæ), imo vero quemadmodum pandendis divinitatis mysteriis, ita hac etiam parte, proxime ad illam accederet, neque minus apud Deum graciosus esset, ut adeo æquo inter se ambo similique plane incedant gradu; et ab omnibus maximos usquequaque clamores plaususque auferant. Jam itaque, quæ de virtutibus summam disserere, summamque nostri in omnibus commonstrare habebam præstantiam, haud impari penitus modo hactenus exposita esse reor, ita ut quod de Aristophane olim Plato pronuntiabat, illud nunc meliorem

Paucis igitur, quæ cupiebam, hunc in modum explicatis, ad superiorem vitæ narrationem pedem nunc refero.

LXXI. His porro in rebus versanti beato Gregorio, pietatisque scholas in Ponto studiosissime adhuc sectanti, litteræ a patre redduntur adeo illius urgentes adventum, ut nihil omnino aliud prævertendum videretur. Quippe Cæsario filio, procul patria exstincto, nullo rerum suarum relicto hærede, non uxore, non liberis; nam cælibem semper vitam egerat; omnique ideo, secundum leges, ad parentes devoluta hæreditate; hio quando pater ipse, cum ætate ac valetudine fessus, tum domestico hoc vulnere animo languens, rebus tractandis impar esset: nec obviam imminentibus invidis, et in aliena tanquam sua invadentibus ire, manumque conserere valeret; causa autem hæc erat, quod Cæsarius, qui fisci principis quæstor fuisset, eaque re aliquam publicæ pecuniæ partem secum habuisset, lege repetundarum teneretur. Gregorium itaque filium, qui res ejusmodi pulchre norat expedire, e Ponto ad se revocare necesse habuit. At ille, cui patri non obtemperare summum facile nefas habebatur, et qui ipsum item Jesum meum suis parentibus dicto obedientem fuisse sciebat, continuo aderat, haud sua quidem plane sponte, et partim ille tamen sua quoque sponte: invite nimirum, quod religiosæ quietis suæ, non litium ac molestiarum amens esset, et sua rursus sponte, quod fraternalium manum causam suscepturus, patremque angore etque ægritudine sua levaturus esset.

LXXII. Quæ omnia ut recte atque ordine composuerat, ita ut quadruplatorum « montes omnes collesque, secundum Isaiam ²⁷, deprimerentur, et anfractuosa recta ac plana fierent, » adhæc ut fratrem sororemque Gorgoniam, ejusmodi concionibus funebribus laudarat, quæ stuporem omnibus admirationemque cient, patri itidem bifariam auxilio fuit, tum quod quidquid hinc mœoris conceperat abstergeret, tum quod novas illius adversus consubstantialiam Dei essentiam machinationes corrigeret. Interea enim dum in otio suo filius agebat, patrem solum interceptum, qui Ariti imbuti opinionibus erant, et infuocatis quibusdam ac perversis ratiunculis circumventum, statuque mentis quodammodo dimotum, in hanc fraudem impellunt: ut contra coessentialiam Dei naturam suum ipsis calculum adderet, litterisque præscriptis, damnata priore sententia, cum illis faceret, qui similitudinem aliquam in Divinitate sciscunt, atque hoc pacto tum a coessentiali Trinitate, quandoquidem novis hisce placitis suis ipsam diremptum ibat, semelipsum separaret, tum a se suaque communione cæteros sejungeret, et illos videlicet, qui solitariam amplexi vitam, Deum sine ulla intermissione contuentur, et quotquot alioqui pietatis, et congruentium pietati officiorum, cura tanguntur. Hoc illum igitur vir maximus affectum modo

OA'. Ἐν τοίνυν τοιοῦτοις ὄντι τῶ μακαρίῳ καὶ τῶν τοῦ Πόντου φροντιστηρίων ἔτ' ἐχομένων γράμματα παρὰ τοῦ πατρὸς ἀφικνεῖται, οὕτω τὴν ἀφίξιν ἐπισπεύδοντα ὡς μηδὲν ἔτ' ἄλλο τῶν πάντων δοκεῖν προύργαιότερον εἶναι· τοῦ γὰρ παιδὸς Καισαρίου ἐπ' ἀλλοδαπῆς τὸν βίος ἀπολιπόντος, καὶ μηδοντινοῦν τοῦ πλήρου διαδόχον ἔχοντος, οὐ γυναῖκα, οὐ τέκνα, οὐδὲ γὰρ ὠμίλησε γάμψ, ἀλλὰ τῆς οὐσίας ἀπάσης ἐπὶ τοὺς γεγεννηκότας κατὰ τὸν νόμον ἰούσης, ἐπειδὴ περὶ ὁ πατὴρ καὶ γήρως εἵνεκα λέγω, καὶ νόσου, καὶ τῆς κατασχούσης αὐτὸν δι' αὐτὸν ἀθαρμίας, οὐχ οἶός τε ἦν πράγμασι χρῆσθαι καὶ πρὸς τοὺς ἐπικειμένους τῶν φθονούντων καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς οἰκείοις ἐπιτητώντων ἀντέχειν καὶ διαμάχεσθαι· αἰτία δὲ ἦν τὸ τὸν Καισάριον τῶν βασιλείων θησαυρῶν γεγενῆσθαι ταμίαν, κἀντεῦθεν δημοσίωσιν ἔστιν ὧν εὐποροῦσιν χρημάτων καὶ δὲν ταῦτα καταβαλεῖν, εἰς ἀνάγκην κατέστη τὸν Γρηγόριον ἐκεῖθεν πρὸς ἑαυτὸν μεταπέμψασθαι, δεῖν ὄντα τὰ τοιαῦτα περαινέιν· καὶ ὁς τό τε μὴ κείθεσθαι πατρὶ τῶν ἀποπωτάτων νομίσας, καὶ ἡμε τὸν ἑμὸν Ἰησοῦν ὄποτασόμενον τοῖς γονεῦσιν εἰδὼς αὐτίκα παρῆν· οὐτὶ ἐκὼν γε, καὶ ἐκὼν ἐν τῶ μέρει· τὸ μὲν, οἷς ἡσυχάζειν ἤρετο· καὶ μὴ πράγματα ἴσχειν, τὸ δ' οἷς ἔμελλεν ὑπὲρ τῆς τοῦ συγγόνου ψυχῆς φροντεῖν, καὶ τὸν πατέρα κουφιέειν τῆς ἀνίας.

OB'. Καὶ τοίνυν οὖω μὲν πάντα ταῦτα καλῶς καὶ ὡς ἐχρῆν διαθείς, ὡς πᾶν ὄρος καὶ βουνὸν συκοφαντικὸν κατὰ τὸν Ἡσαίαν ταπεινωθῆναι, καὶ γενέσθαι τὰ σχολιὰ εἰς εὐθέα· λόγοις δ' ἐπιταφίοις τὸν ἀδελφὸν προσεῖπὸν καὶ τὴν ἀδελφὴν Γοργονίαν, πάντας εἰς ἐκπλήξιν καὶ θαῦμα κινούσιν, ὁ δὲ καὶ τῶ πατρὶ διπλῆ βοήθει· τῶ τε τῶν ἐπὶ τοῦτοις δυσχερειῶν ἀπαλλάξαι, καὶ τῶ τὴν κατὰ τοῦ ὁμοουσίου καινοτομίαν διορθώσασθαι· τούτου γὰρ ἀπόντος ἐν ἡσυχίᾳ, μόνον οἱ τὰ Ἀρείου φρονούντες ἐκείνων ἀπειληφότες, καὶ λόγοις κιδδήλοισ καὶ δισταραμμένοις αὐτὸν ὑπελθόντες, καὶ οἷον ἐκστήσαντες ἑαυτοῦ πείθουσι σφίσι κατὰ τοῦ ὁμοουσίου συνθίσθαι καὶ διὰ γραμμάτων, τὸ μὲν, ἀπειπεῖν. Τοῖς δὲ ξουπειν τὸ ὁμοιούσιον δογματίζουσι· καὶ διαστῆσαι μὲν ἑαυτὸν τῆς ὁμοουσίου Τριάδος, ἐπειδὴ καὶ ταύτην αὐτὸς διέστησεν, οἷς συνέθετο, διαστῆσαι δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἑαυτοῦ τε καὶ τῆς αὐτοῦ κοινωνίας· τοῖς τε τὸν μοναδικὸν βίον ἀσκούντας καὶ πρὸς Θεὸν αἰεὶ βλέποντας, καὶ ὅσοις ἔμελλεν εὐσεβείας, καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν γινομένου· οὕτω δ' ἔχοντα κούτον ὁ μέγας εὐρών, ἀλγεῖ μὲν ὡς εἰκος καὶ πρὸς τὴν μεταβολὴν δυσχεραίνει, καὶ συνάχεται αὐτῶ τοῦ ταύτη προήχθαι, ὡς μὴ μόνον τὴν ἐν ἁμασιν αὐτοῦ τοῖς καλοῖς εὐγένειαν καὶ πρὸς ἀρετὴν εὐκληρίαν, ἀλλὰ καὶ ἦν πάντες περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον ἀμβλῦναι.

cernens, pro eo sane ac debuit gravissime animo

²⁷ Isa xl, 4.

commovebatur, et hanc sententiæ commutationem permoleste ferebat, et vicem illius juxta cum ipso dolebat; eo nimirum ipsum hac in re provectum fuisse, ut non modo eximiam in præolaris rebus, omnibus naturæ suæ nobilitatem, et felices in virtute progressus, verum etiam egregiam omnium de ipso existimationem reunderet ac obscuraret.

ΟΓ'. Ὁρῶν δὲ αὐτὸν τοῖς τῆς μεταμελείας βαλλόμενον κέντροις καὶ ὄλον γεγονότα τῆς λύπης καὶ προσέειπεν τὴν ἀπάτην νομίσας ὕψ' ἀπλότητος γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ τὸ γενόμενον οὐκ ἂν ποτ' εἴη μὴ γεγενηνός, ἀναλαμβάνει τε τοῦτον εὐθὺς σπλάγχνοις χριστότητος, καὶ παραμυθεῖται, καὶ τῆς μὲν πλάνης ἀπάγει, πρὸς δὲ τὴν ἀληθειᾶν ἐπανάγει, καὶ μᾶλλον ἢ πρόσθεν δίδωσι τῇ Τριάδι· νοουθετήσας ἱκανῶς καὶ διδάξας ὅπως δεῖ ταύτης γενήσας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ τοῖς πατρικοῖς ὅροις ἐμμένειν, καὶ μηδὲν περαιτέρω προάγειν· οὐς καὶ πάντας μὲν τοὺς τῆς εὐσεβείας τροφίμους, πολλῶν δὲ πλείονας τῶν Ἐκκλησιῶν προσαιτούοντας, καὶ ποιμαίνειν ἡξιωμένους ἐπίστασθαι χρῆ, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν δύνασθαι, ὅσον ἐκεῖνοι μὲν ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, οὗτοι δὲ, ὑπὲρ τε ἑαυτῶν, καὶ ὧν γε προΐστανται πάντως ὑφέζουσι λόγον· οὐδὲ γὰρ εἶναι τῶν εἰκότων, οὐκ εἶναι, τὴν ἄχρη φρονεῖν καὶ πράττειν τοὺς ἄλλους διδάσκειν ἔχοντα τάξιν, εἰς μαθητευομένους τελεῖν.

rationi consentaneum esse, non esse profecto, ut ceteri debeat, eorum ipse imperitus sit, et quanquam consistat.

ΟΔ'. Τοῦ μὲν οὖν πατρὸς, οὕτως ἐπικαιρότατα προὔστη, καὶ ὅν τῆς εἰς φῶς προαγωγῆς αἴτιον ἔσχε τοῦτον ἀμέλει τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς μικρὸν ἀποπλανηθέντα, πρὸς τοῦτ' αὐθις αὐτὸν ἐπανήγεν, εὐγνώμονος παιδὸς ἔργον ποιῶν, καὶ ὧν εἴληφε πρὸ ἐκείνου, πλείω καὶ μείζω διδούς, εἴπερ τὸ πλανηθεῖσαν ψυχὴν ἐπιστρέψαι καὶ σῶσαι, μείζον δέου τι ἂν εἴποι παντός· τοὺς δ' αὖ διαστάντας καὶ ζῆλον θεῖον ἀνηρημένους, οὕτω δυνάμει λόγου καὶ πνεύματος ἐπανήγαγε καὶ τούτῳ διήλλαξε καὶ συνέδησε τοῦ λοιποῦ, καὶ εἰς ἓν ἄμφω τὰ μέρη συνῆψεν, ὡς καὶ τῷ τῆς ἐνώσεως μεγέθει καὶ τάξει, τὴν διάστασιν ἀπιστεῖσθαι· οἷς γὰρ αὐτὸς τοῦ παιδὸς ἀκούσας αὐτίκα μᾶλα συνέθετο καὶ οὐκ ἀντεῖπεν, ἀλλὰ καὶ τῶν πεπραγμένων οὕτω κατέγνω, ὡς καὶ δάκρυσι πλείστοις ἐξελιγεῖσθαι τὸ θεῖον, οἷς ἐξίστη τῆς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεως, ἐν τούτοις ἔγνωσαν ἀτεχνῶς, ὡς οὐ κακούργων οὐδὲ πονηρευόμενος, ἀλλ' ἀκεραιότητι γνώμης κάλλιον ἔχειν ἐκεῖνο νομίσας, προσέθετο· ὡς μὴ τῆς γνώμης ἀλλὰ τῆς ἀπλότητος, καὶ τῶν ἡκατέρωθεν εἶναι τὸ ἕκλογον. Τοῦτο τὸ ἔργον οὐκ ἀτιμότερον οἶμαι, οὐτε τῆς θευμαστῆς ἡσυχίας, οὐτε τῶν πολλῶν ἰδρωτῶν καὶ πόνων, καὶ τῆς μεγάλης ἐν εὐτελείᾳ φιλοσοφίας· μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἐκείνῳ εἰς φιλοτιμίαν τοσοῦτον, ὅσον τὸ τοὺς διὰ θεῖον στασιάζοντας καὶ ἱερῶς διεφερομένους, ὁμοιοῦς ἔχουσαι πείσαι, καὶ εἰρήνην ἐσπάσασθαι, κἀντεῦθεν θεοῦ παῖδα κεκληῖσθαι.

est, quam aut admirabile illud otium, aut multi juges labores sudoresque, ac plane cœlestis in summa frugalitate vita, sive potius, nihil illarum tam esse gloriosum ac honorificum, quam Dei causa dissidentes, sancteque inter sese controversantes, ad mutæ concordie studium, pacisque amorem, adducere, eaque re filii Dei appellationem ²⁸ promereri.

²⁸ Matth. v, 9.

LXXIII. Ubi pœnitentiæ autem stimulis patrem fodicari, tristitiæque se totum dare intelligebat, ratus simul mera animi simplicitate in hanc incidisse fraudem, quando quod semel factum erat, infectum fieri nequibat, visceribus charitatis ipsum e vestigio suscipit, et consolatur, et ab errore aversum ad veritatem reducit, magisque etiam quam antea sanctissimæ Trinitati tradit, plene ipsum videlicet cumulateque commonefaciens, et instruens, quo omnino pacto genuinum in modum amplectenda Trinitas sit; manendumque intra Patrum terminos esse, nec vel tantulum ulterius pedem profendum. Quos cognitos habere fines, omnes equidem pietatis alumnos oportet, sed maxime tamen, qui antistites Ecclesiarum, ac pastores suo merito constituti sunt, et eosdem etiam alios posse docere, cæteri enim pro se quisque duntaxat, hi autem et pro semetipsis, et pro iis quibus præsum rationem omnino reddituri erunt. Quippe haudquaquam qui, quæ sentire atque agere conveniat, alios doctoris locum teneat, inter discipulos adhuc reapse

LXXIV. Patrem itaque sane quam opportune hoc pacto suis consiliis gubernabat, et quem sui in lucem ortus auctorem habebat, illum utique nonnihil a vera luce deerrantem, rursus ad hanc ipsam reduxit, boni candidique filii functus officio, quæque a patre acceperat beneficia, pluribus ac majoribus exsolvens; namque animam in errore versantem in viam revocare ac servare (Jac. v. ult.), id haud paulo majus alto quovis, cujuscunque nominis modique, beneficio est. Tum illos etiam qui a parente sese abalienaverant, zelumque divinum induerant, ita sermonis spiritusque sui efficacia rursus in concordiam cum illo reduxit, ac reconciliavit, et in posterum conjunxit, et utramque partem ita coadunavit, ut conjunctionis illius magnitudo, et celeritas, incredibilem pene superiorem faceret distractionem. Quippe quoniam ut sententiam filii pater audierat extemplo sine ulla refragatione illi accederet, imo etiam pæ egisset sic ipse damna-ret, ut uberrimis lacrymis hujus suæ a pristino instituto defectionis veniam a Deo exposceret; inde plane intelligebant, minime illum dolo malo ac veteratoria quadam pravitate, sed ingenua animi integritate qua rectior illa esse sibi persuaserat, eadem amplectum fuisse. Ita ut erroris illius culpa, non tam animo, quam incautæ simplicitati, astutisque deceptoribus, imputanda veniret. Quod nostri opus, meo judicio, haudquaquam minoris existimandum

LXXV. Quid tum vero postea accidit? Nempe Gregorium quantumlibet renitentem sacro sacerdotii unguento pater ungit, ac presbyteri honore auget Christique sacrificium inaugurat, qui etiam priusquam inungeretur ex hoc ordine erat; immolabat ille vero, non Agnum Dei peccata mundi tolerantem²⁹, sed Deo hostiam gratiæ ac laudis³⁰; sed et semetipsum perpetuis laribus sudoribusque, actaque in meditatione mortis vita omni, « hostiam viventem, sanctam, acceptam³¹, » et ante jam votivam, quam editam in lucem fuerat, sacrificabat, quam ego unam haud dubitem magis Deo charam magisque pretiosam Christo, qui nostra causa immolatus est, affirmare. Postquam hoc modo in collegium sacerdotum pater filium cooptavisset, id unice agebat, ut illum secum perpetuo retineret, nec usquam alio illi abeundi potestatem faciebat: quo deinceps ipsi ad omnia dextræ manus loco esset, eo quod simul una cum ipso commisi gregis gubernationem atque et esset et haberetur, simul item scipio ac fulcrum

LXXVI. Quippe soluto jam per longam adeo vitam naturali corporis vigore, cum annos circiter nonaginta natus esset, haud amplius aut semetipso, aut aliis recte uti poterat, verum plurimum alienæ opis ac solatii fomentique, et quispiam qui ipsum velut sustentaret refoveretque, ipsi opus erat. Hic noster, secundum vetus verbum (1), altero concesso, alterum abnuit; quemadmodum enim nihil molestius, aut minus sibi conveniens ducebat quam curis ac negotiis, a beata philosophiæ suæ quiete sese abtracturis, implicari, sic e contrario cum voluntate parentum consentire, illisque auxilio esse, nec ulla eorum in gratiam recusare discrimina, non minimam pietatis partem, atque Dei etiam, qui parentes honorandos sanxerat³², cultum esse ratus, ad omnia promptus erat.

LXXVII. Cæterum paucis post diebus denuo in Pontum regreditur, ad familiarem sibi adamatamque quietem, hactenus duntaxat, ut seipsum penitus exouteret, et alios sue exemplo doceret, non e vestigio res maximas ac santissimas temere atrectandas esse, mox dein sub præstitutum diem ad suos prope recurrit patrique, et urbi patriæ, totum sese tradit, patriæ salutiferum quoddam remedium sua eruditione facundiaque futurum, patri senectæ solatium ortarumque inde ærumnarum, summum maximumque allevamentum, continuo autem subita festum oratione ornans, ac decenti concelebrans laudatione, fugæ suæ causam dicit: eamque ut probabilem Deoque gratam commemorat, tum et patris sui in cives credibilem maximoque habendam in pretio magnanimitatem commendat.

²⁹ Joan. i, 29. ³⁰ Hebr. xiii, 15. ³¹ Rom. xii, 1. ³² Exod. xx, 12; Ephes. vi, 2.

(1) *Iliad.* VIII, 250.

OE'. Τί τὸ ἐνουθεῖν; Χρῆσι μὲν καὶ ἄκοντ' αὐτὸν ὁ πατήρ, ἱερωσόνης τῷ χρίσματι, καὶ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆς ἀξιοῖ· καὶ δεικνύει θύτην Χριστοῦ, τὸν εἰς τούτους τελοῦντα καὶ πρὸ τῆς χρίσεως, καὶ θύοντα μὲν, οὐ τὸν Ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν ἀφροντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, θύοντα δὲ καὶ ἑαυτὸν ἰδρῶσι διηνεκίσι καὶ πόνοις, καὶ τῷ μελέτην θανάτου τὸν βίον ποιεῖσθαι, θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον, καθιερωμένην καὶ πρὸ γενέσεως· ἦν δὴ καὶ μόνην ἔγωγ' ἂν φαίην μάλλον θεοφιλή καὶ περὶ πλείονος γινομένην τῷ δι' ἡμᾶς τυθέντι Χριστῷ· ὁ μὲν οὖν οὕτω τὸν παῖδα προεβλημένος, πολὺς ἦν παρ' ἑαυτῷ τούτον κατέχειν ἐθέλων, καὶ οὐκ ἔων ἐτέρωσέ πη χωρεῖν· Ἰν' εἴη παρὶ πάντ' αὐτῷ τοῦ λοιποῦ χεῖρ δεξιὰ, ὁμοῦ μὲν, συνδιέπων καὶ συναντιλαμβάνομενος τοῦ ποιμνίου καὶ σχεδὸν ἄλλος αὐτός τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὦν καὶ δοκῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ βακτηρία καὶ ἔρεισμα γῆρας, καὶ πάντα τούτῳ γιγνώμενος.

B tutelam sustineret, et fere alter ipsæ Ecclesiam senectutis, unoque verbo omnia ipsi esset.

OZ'. Τοῦ γὰρ δὴ φυσικοῦ τόνου τῷ μήκει τοῦ βίου παραλυθέντος, ἐνενηκοντούτης γὰρ ἦν, οὐθ' ἐπιτῶ οὔτε τοῖς ἄλλοις οἴος τ' ἦν τὰ εἰκότα καχεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πλείστης ὄσης ἐπικουρίας ἐξωθεν δεῖσθαι καὶ παραμυθίας, καὶ οἷόν τινας ὑπανεχόντος τούτου καίπως ἀνακτωμένου. Ὁδ' ἕτερον μὲν ὡς λόγος ἐδίδου, ἕτερον δ' ἀνέειπε· τὸ μὲν γὰρ ἀνίχεσθαι φροντίδων ἀφελκουσῶν τῆς ἐν φιλοσοφίᾳ βεστώνης, δεινόν τε ἤγετο καὶ ἤκιστα πρὸς αὐτοῦ· τὸ δὲ συμπνεῖν καὶ συμπράττειν τοκεῦσι, καὶ μηδ' ὄντινόν ὑπὲρ αὐτῶν κίνδυνον παραιτεῖσθαι μέρος εὐσθεσίας οὐκ ἐλάχιστον εἶναι νομίζων καὶ ἅμα πρὸς Θεὸν θεραπεῖαν, ὃς κελεύει πατρᾶσι νέμειν τιμὴν, οἷος ἦν πάντ' εἴκειν κελεύοντι τῷ πατρὶ καὶ δεύτερα ἄλλα νομίζειν.

patri jubendi concedenda, cæteraque posthabenda,

OZ'. Τέως γε μὴν μικρὸν ἐνταῦθ' ἐπισχῶν, ἀναχωρεῖ μὲν εἰς Πόντον, καὶ τὴν συνήθη καὶ φίλην αὐτῷ ἡσυχίαν, ὅσον τε ἑαυτὸν ἐπισκέψασθαι καὶ τοὺς ἄλλους παιδεῦσαι, μὴ τοῖς μεγίστοις εὐθὺς ἐγχειρεῖν· ἐπανεῖσι δὲ αὐθις ὅτι τάχιστ' αὐτοῖς κατὰ τὴν κυρίαν τῶν ἡμερῶν, καὶ δίδωσιν ἑαυτὸν τῷ τε πατρὶ καὶ τῇ πόλει· τῇ μὲν, φάρμακον σωτηρίας διὰ τῶν λόγων· τῷ δὲ, γῆρας παραμυθίαν, καὶ τῶν ἐπιθῶν δεινῶν, θαυμαστόν τινα καὶ μέγιστον κουφισμὸν· καὶ λόγοις αὐτοσχεδίοις κοσμήσας τὴν ἑορτήν, καὶ τὰ εἰκότα πανηγυρίσας, ἀπολογεῖται μὲν ὑπὲρ τῆς φηγῆς, καὶ ὡς εὐλόγου καὶ θεοφιλοῦς μνημονεῖται· δείκνυσσι δὲ καὶ τὴν εἰς αὐτοὺς τοῦ πατρὸς μεγαλοψυχίαν, θαυμαστήν τινα καὶ πλείστου ἀξίαν.

D

ΟΗ'. Βασιλείου δὲ τοῦ πάνου τῆς τῶν Καισαρέων Ἐκκλησίας ἐπιλημμένου, συμβαίνει καὶ τουτονὶ τὸν μέγαν, πάρεργον ὡς ἂν εἴποι τις τῆς ἐκείνου γενέσθαι χειρὸς τε καὶ γνώμης, καὶ προβεβλήσθαι Σασίμων τρόπον τοιῶδε· τῆς γὰρ Καππαδοκίας ἀπάσης, μιᾶς μὲν οὖσης ἡγενομίας τοπρόσθεν, καὶ ὅψ' ἐνὶ μάλιστα γνωριζομένης τε καὶ καθισταμένης ποιμένι, εἰς δύο δὲ τμητότε οὐ μόνον ἡγεμονίας ἀλλὰ καὶ μητροπόλει διαιρεθείσης, τὴν τε Καισαρέϊαν καὶ τὰ Τύανα, γίνεταί τι τοιοῦτον, ὃ καὶ μηδὲν ὑγιὲς καὶ αὐθροφιλὲς ἔξεισι προσεῖπεν· τὸ μὲν, οἷς θαυμαστοῦ τετύχηκε τέλους· τὸ δὲ, ὡς ἔξω τοῦ γιγνομένου καὶ βουλευθέν τὴν ἀρχὴν καὶ πραχθέν.

quidem certe eatenus, quod eventum sortiretur præclarum : malesanum autem ideo, quod præter jus et fas tum conceptum animo ab initio tum opere ipso peractum esset.

ΟΘ'. Τῶν μὲν γὰρ Τυανῶν προέδρω, δίκαιον εἶναι ἐδόκει καὶ λόγον ἔχον, καὶ τὰ πνευματικὰ τοῖς δημοσίοις συνδιαιρεῖσθαι, κἀντεῦθεν ἔστιν ὧν ἀντιποιεῖσθαι χωρῶν ὡς αὐτῶν γε ταύτην διαφερότων· Βασιλείῳ δὲ οὐκέτι· ἀλλ' εἶναι μὲν καθ' αὐτὰ τὰ Τύανα συγχωρησά, ἐτέρου δὲ μηδενὸς τοπαράπαν προσάπτεσθαι· ὡς πίντων τῶν ἄλλων τῇ Καισαρέων Ἐκκλησίᾳ κατὰ τοὺς ἄνωθεν νόμους ἀνακειμένων, αὐτῶν δὲ τὴν τῶν Καππαδοκῶν ἄπασαν χώραν πλείστοις ἑποισκόποις διαλαβεῖν· καὶ μηδ' ἵντινοῦν αὐτοῖς πόλιν ἢ κώμην ὅταν ἱεραρχίαν δεδέχθαι, ταύτης ἔξω καταλιπεῖν· ἐφ' ἣ μάλιστα μὲν πλείω τε καὶ καλλίω τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν ἐντεῦθεν γενέσθαι, ἔπειτα διὰ τοῦ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστον τὰ οἰκεία κεκτησά, καὶ τούτων κατάκρας ἀντιποιεῖσθαι· τὴν τε στάσιν ἐξ ἀνάγκης λελύσθαι, τὴν τε Καισαρέων πλὴν γε Τυανῶν, τὰ αὐτῆς αὐ κεκομίσθαι, μὴ δυναμένου τοῦ Τυανέων πρὸς τοσοῦτους ἀνταίρειν.

C ptis Tyanis, Cæsariensis recuperaret Ecclesia, impari videlicet pluribus futuro Tyanensium anti-

ΠΓ'. Ταῦτα δ' ἐπαίνων ἀξίως διανοηθεὶς τε καὶ κατακράξας, καὶ πάντας ἐκπλήξας οἷς δεξιῶς ἄγαν ἐξεύρε, τὴν μὲν οὐκ εὐλόγως διαιρεθεῖσαν χώραν, εἰς ἐν αὐθις εὐλόγως συναγαγεῖν καὶ συνάψαι, τοὺς δὲ τῆς πρὸς αὐτὸν βασκανίᾳ τοῦτ' εἰργασμένους αἰσχύναι, καθ' ἐν τοῦτο μόνον οὐκ ἔδοξε καλῶς, οὐδ' ἀξίως ἑαυτοῦ βεβουλεύσθαι, τῶν καὶ τὸν Γρηγόριον ἕνα τοῦ τοιοῦτου καταλόγου καὶ ταυτησί τῆς φορᾶς πεποιθῆσθαι, καὶ τὴν μεγάλην τοῦ λόγου φωνὴν καὶ πάντα περιηχοῦσαν τὰ πέρατα, Σασίμοις φέρων ἐγκαταστήσει, παραρλήσιον, ὡσπερ ἂν, εἰ καὶ τὸν ἡλιον ἡξίωσεν ὄστισοῦν ἐν φαύλῳ τῆς γῆς μέρει συγκλείειν.

ΠΔ'. Καίτοι εἰ τὸ τοῦ ἀπλῶς ἐταίρους, κἀν μὴ πολλοῦ τινος ἄλλως ἀξιοῦ τύχασιέ ὄντες, τῶν εἰκότων ἀποστερεῖν οὐκ ἐπαινετὸν, πῶς οὐκ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων καὶ πάσης ἀγνωμοσύνης μεσπὸν, ὅταν τις μετὰ τοῦ πάνου τοῦ μανικῶς ἐραστής τε καὶ ἐρώμενος εἶναι, βέλτιστος διὰ πάντων καὶ πολλαχόθεν ἔχων θαυμάζεσθαι, ἔπειτα μὴ τῆς γιγνομένης παρὰ τοῖς ταῦτ'

(1) Anthimo.

LXXVIII. Magno autem Basilio Cæsariensis Ecclesiæ pontificatum adepto, contigit equidem et magno nostro Gregorio, ut perfunctoria quædam manus mentisque Basilii opella, quemadmodum haud absurde dixeris, fieret, Sasimorumque præsul hujusmodi quadam ratione crearetur; tota nimirum Cappadocia, quæ una adhuc provincialis præfectura, eademque sub uno item potissimum antistite censa ac constituta fuerat, in duas tum primum præfecturas pariter, duasque metropoles ecclesiasticas, Cæsariam et T yana, distracta, illius modi quiddam ea in re fiebat quod et prorsus inconsultum, et rursus Deo acceptum, haud immerito appellaveris, hoc

præclarum : malesanum autem ideo, quod præter jus et fas tum conceptum animo ab initio tum opere ipso peractum esset.

LXXIX. Tyanensi nimirum pontifici (1) justum atque æquum esse videbatur, ut una cum civilibus publicisque spiritualia dividerentur; atque ut loca quædam, tanquam hac ratione debita, in suam ditionem potestatemque inde asserreret, quod Basilio haudquaquam probabatur, qui Tyanensi quidem Ecclesiæ liberam suamque jurisdictionem permittebat, modo ne aliud præterea quidquam sibi usurparet, quando reliqua omnia antiquo jure pontificio Cæsariensi Ecclesiæ attributa essent: ea igitur re Cappadociam omnem plurimis ille occupare episcopus nullumque oppidum aut pagum pontificali suscipiendo imperio idoneum, eo vacuum relinquere; hoc potissimum consilio, ut amplior inde accuratiorque animarum exsisteret curatio, deinde etiam, ut episcopis suas singulis tenentibus, ac pro virili parte acerrime tuentibus, sedes, et seditioni necessario finis imponeretur, et sua iterum, exceptis

LXXX. Cæterum ut laudabiliter ista excogitavit pariter ac perfecit, omniumque sibi admirationem peperit Basilius, eo quod solertissime viam repererat, inconsulto consilio divisam provinciam, sapienter rursus in unum conducendi conjungendique, justumque illis, qui hæc mera adversus ipsum malevolentia ac invidia stimulati patrarant, incutiendi pudorem. Ita in hoc uno duntaxat, neque bonum, neque se dignum, iniisse visus est consilium, quod pontificalis hujus catalogi ac proventus unum etiam Gregorium fecisset, et magnam illam divini verbi vocem, omnesque terrarum pervadentem fines. Sasimis imposuisset, haud dissimili ratione, atque si solem quispiam ignobili aliquo terre loco conclusum abdere velit.

LXXXI. Jam si amicos quoscunque, qui cæteroqui haud magno admodum numero locoque sunt, iis quæ æqua et convenientia sunt fraudare, haudquaquam honestum ac laudabile habetur; quomodo non absonum plane, et iniquitate plenissimum fuerit, quando qui pene insano alicujus amore deperit, nec minus invicem eidem redamatur; qui præ-

terea longe omnibus in rebus præstantissimus, omnique artium virtutumque genere admirabilis est; hic apud hos ipsos, qui istarum rerum omnium conscii testesque ipsi sunt, jus suum honoremque debitum, non consequitur? Quod tum Gregorio usu veniens vehementer homines perturbavit; quippe qui summa illum quæque a Basilio accepturum, et, quæ tum Basilium dare, tum Gregorium accipere par erat, speraverant; parva vero quæpiam duntaxat, et quæ adeo infra sanctissimam ipsorum necessitudinem, aliorumque expectationem essent, reipsa cennebant, ut priusquam fierent, nemo futura credidisset, et facta denuo item incredibilia, cæcisque ambagibus involuta, viderentur, usque adeo præter omnem hominum spem tum Basilius visus est, neque Gregorio, ut insigni plane viro, aliosque omnes supergresso, dignos habuisse honores: neque ut cætera ipsi viliora essent omnia, amicitiam saltem jura erga sodalem suum observare, sed ipsum non secus ac cæteros hoc in negotio habere, voluisse, quo ipso non Gregorium magis, quam illo semetipsum, deonestabat. Nisi hoc fortasse modo Basilium quispiam defensum eat, quod neque sodalis sui despicatione, neque singularis atque mutuae suæ familiaritatis, datæque dudum et acceptæ fidei, oblivione, neque rursus ignoratione veri pretii, quo dignus omnino Gregorius esset, ad hanc de ipso ferendam sententiam veniret; sed quod hominem apud se perpetuo retinere, ejusque præsentia ac consuetudine oculos animumque pascere cuperet, neque saavissimam modo sibi illius vocem ac linguam auribus usurpare, sed orationibus item ipsis frui, de quibus tantopere gloriari solitus erat, quanto nemo omnium ad illum diem de suis ipsius (1). Hoc vero cum alia ratione nulla consequi posset, et flagrantissimo Gregorii desiderio adductus, novas illas sibi usurpandas statuit machinationes, et simul quod animi illius magnitudinem, atque erga se observantiam, clarissime perspectam haberet. Quibus noster virtutibus tantum præstabat, ut quod erga illum declarare Basilius debuerat officium, tantum se nimirum supra alios omnes Gregorio deferre; ut novorum istorum antistitum in numero illum non reponeret, id Basilio majorem profecto in modum ipse præstaret, eo videlicet ipso, quod ad prædictam inaugurationem vocatus, nihil contradiceret, nec aufugeret, quemadmodum sine dubio facturus fuerat Basilius, si contra ejus modi quidpiam in illum faciendum habuisset Gregorius, satis ostis ostendit, et quanti auctoritatem illius faceret, et quod illius gloriam suæ longe anteferet.

LXXXII. Cave vero dicas, Quid igitur extemplo inde sese subduxit Gregorius? Deo nimirum ad hoc pariter ac illud impellente, tum primum cessit, tum postea rursus aufugit, qui summam item Gregorii nostri animi moderationem monstrabat, et simul neque orbem terrarum tali orbari sinebat viro; qualem ego, nempe pulchra omnia pariter pervagatum, neminem ullo unquam tempore videre memini, neque ipsum, ipsiusque exquisitissimas dicendi artes, in obscuro ac vilissimo loco clausas latere; et propemodum exstingui, instar mento.

(1) Gregor. *Epitaph. Basil.* init.

A αὐτῶν ξυνειδόσι, τιμῆς ἀπολαύη. Ὁ δὲ καὶ τότε περὶ τὸν Γρηγόριον δήπουθεν γενονὸς πάντας ἐπελήξε· μέγιστα μὲν οἰομένους ἂν αὐτῷ παρα Βασιλείου γενέσθαι, καὶ ὅσα τοῦτον κἀκεῖνον, τὸν μὲν δοῦναι, τὸ δ' εἰκὸς εἰληφέναι· μικρὰ δὲ ἰδόντας, καὶ οὕτως τῆς τε πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν θαυμαστῆς ἕξεως καὶ τῆς τῶν ἄλλων προσδοκίας παντάπασιν ἀποδέοντα, ὡς πρὶν μὲν γενέσθαι, μὴ πιστεύσθαι ἂν γεγενῆσθαι, γενόμενα δὲ πάλιν αὐτῷ ἀπιστεῖσθαι καὶ εἰς ἀπορον πίπτειν· οὕτως ἀπ' ἐλπίδος ἀπάσης Βασίλειος ὥπτται· οὔτε τοῦτον ὡς θαυμαστόν τινα καὶ ὑπὲρ πάντας ὄντα τοὺς ἄλλους τὰ εἰκότα τιμήσας, οὔτ' εἰ μὴ τι ἕτερον, τοὺς γοῦν ἑταιρίας νόμους περὶ αὐτὸν ἐθελήσας φυλάξει, ἀλλὰ κατὰ τοὺς ἄλλους καὶ τότεψ χρήσασθαι· οὐ μάλλον τοῦτον ἐντεύθει, ἢ αὐτὸν ἀτιμάσας ἐκαῖθεν· πλὴν εἴ τις ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦτ' ἔχει λέγειν, ὡς οὐκ ὑπερφρονῶν τὸν ἑταῖρον, οὐδὲ τῆς ὑπερφυοῦς πρὸς ἀλλήλους συμπνοίας καὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ὁμολογιῶν ἤκων εἰς λήθην· οὐδ' αὖ ὄσου τινὸς ἦν ἐκαῖνος ἀξιοχρεῶς ἀγνοῶν, ἐπὶ ταύτην ἔπειθ' ἤκει τὴν ψῆφον, ἀλλ' ἄρα παρ' αὐτῷ τοῦτον ἔχον ἐθέλων αἰεὶ, καὶ ὄρῃν καὶ ξυνεῖναι, καὶ μὴ μόνον τῆς ἡδίστης αὐτοῦ (2) φωνῆς τε καὶ γλώττης ἀκούειν, ἀλλὰ καὶ λόγων ἀπολαύειν ἐκείνων, οἷς ἐφιλοτιμεῖτο τοσοῦτον, ὡς οὐπω τοῖς ἑαυτοῦ τῶν πάντων οὐδεὶς, ἐπεὶ τοῦδε τυχεῖν οὐκ ἄλλως οἶος τ' ἦν, καινοτομεῖν διὰ τε τὸν πόθον ἕτερο δεῖν, καὶ ἅμα τὴν τοῦ Γρηγορίου μεγαλοψυχίαν καὶ ἦν πρὸς αὐτὸν εἶχε· αἰδῶ σαφῶς ἐπιστάμενος· ὦν τοσοῦτον αὐτῷ περιῆν, ὡσθ' ὅπερ ἐκείνον ἐχρῆν πρὸς αὐτὸν ἐνδειδεῖσθαι, ὡς ἄρα περὶ πλείονος αὐτὸν πάντων ποιεῖται, τῷ μὴ συντεταχέναι τοῖς ἄλλοις, τοῦτ' αὐτὸν πρὸς ἐκείνον μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἰργάσθαι· δι' ὧν γὰρ πρὸς τὴν χειροτονίαν ταύτην καλούμενος, οὐκ ἀντεῖπεν· οὐδ' ἀπεπύδησεν· ὅπερ ἐκαῖνος πάντως ἔπαθεν ἂν, εἰ τοῦναντίον πρὸς ἐκείνον ταῦτ' αὐτὸς εἶχε ποιεῖν, ἔδειξεν ὄσου τινὸς τάκείνου τιμᾶται, καὶ ὡς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν παραπολὺ τῆς ἐκείνου νομίζει.

B ΠΒ'. Καὶ ὅπως μὴ εἴπῃς· τί οὖν εὐθύς ἐκαῖθεν ἀπέδρα; τοῦ γὰρ Θεοῦ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο κινουόντας, εἴξῃ τε τὴν ἀρχῆν, καὶ αὐτὸ πάλιν ἀπέδρα· τὴν τε ἐπιείκειαν τοῦτου δεικνύοντος, καὶ ἅμα οὐκ ἀναχομένου, μὴ τε τὴν οἰκουμένην ἀνδρὸς ἐστερηῆσθαι τοιοῦτου, οἷον ἐγὼ οὐδένα διὰ πάντων οὕτως ἶόντα οὐπώποτε εἶδον, μὴτ' αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους ἐν φασίῳ, καὶ οὐθενὸς ἀξίῳ συγκλεισθέντας χωρῖον, λαθεῖν καὶ οἷον ἀποδυσθῆναι, καθάπερ τινὰ μέγαν πυρσὸν, τῆς προσηκούσης ὕλης οὐκ οὔσης.

(2) An αὐτῷ ex Greg. *Epitaph. Bas.* fine.

ΠΓ'. Ταῦτ' ἄρα θεία ψήφῳ πειθομενος, ἀπῆρε μὲν αὐτίκα Σασίμων· πρὸς δὲ τι χωρίον ἡσυχίας πάντοτε γέμον, μετήρε. Ἐκπεῖτ' αὐτὸν εἶχε πάλιν Ναζιανζός, ἐν ἅπαντι τῷ χρείας ἰσταμένῳ τὰ μέγιστα τῷ πατρὶ συναιρόμενον· καὶ τοσαύτην εἰσφέροντα τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ μήτ' ἐκείνου ἐπὶ μηδενὶ τοπαράπαν μὴ δ' ὀπωστῶν δυσχερᾶναι, μήτ' αὐτὸν τῶν ὄσων ἐξῆν ἐνὸς μηδενὸς ἀποσχέσθαι, ἀλλὰ καὶ πᾶν ὡς εἰπεῖν θεραπείας εἶδος πρὸς αὐτὸν ἐνδεδεῖσθαι, ἔστι δὲ ἦν καὶ οὐκ οὐσαν προσεξευρεῖν, καὶ ὅλως πανταχόθεν αὐτῷ ξυντελεῖν τὰ γιγνόμενα, ὅσων ἂν εἰ καὶ τοῖς φρικωδεστάτοις τῶν ὄρκων ἑαυτὸν περιέσχε, ταῦτά τε ὁμοῦ πάντα καὶ ἡδέως καὶ μετὰ παντός εἰσηγηχέναι τοῦ βούλεσθαι· καὶ τοσοῦτο μᾶλλον, ὡς μηδ' εἰσφέρειν ὅλως δοκεῖν, ἀλλὰ ταῦτ' αὐτῷ παρ' ἐτέρων εἰσφέρεισθαι· καὶ μᾶλλον αὐτὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς εὐπάσχειν νομίζεν, ἢ τὸν πατέρα τιμᾶν· οὕτως αὐτῷ καὶ κέρα τοῦ εἰκότος, τὸ εἰκὸς ἀπεδίδου, καὶ τὴν γιγνομένην ὑπερέβαινε τάξιν, ἐν τῷ τηρεῖν τὰ γιγνόμενα βούλεσθαι· ἐφιλονεῖκει γὰρ ὡσπερ ἑαυτὸν τε ὑπερβάλλειν ἐν τούτοις, καὶ κρείττον (3) ἐκάστοτε δαίκεσθαι· τὸν τε πατέρα παρασκευάζειν τῷ περιόντι τῶν ἀγαθῶν ᾧ εἰς αὐτὸν ἐνεποιεῖ, μὴ μόνον γήρωσ καὶ νόσων, καὶ τῶν ἐντεῦθεν δυσχερῶν οἶόν τινα λήθην λαμβάνειν, ἀλλὰ καὶ λυσιτελεῖν αὐτῷ ταῦτα διὰ ταῦτα νομίζειν.

quod suis specimen identidem dare, enitebatur, idque plane efficere, ut parens suorum erga illum beneficiorum magnitudine, non solum senii sui ægræque valetudinis, et proficiscentium inde malorum, quodammodo oblivisceretur, verum etiam ex usu eadem suo, per hanc filii pietatem, esse dederet.

ΠΔ'. Οὐ τοίνυν περιόντος μὲν αὐτοῦ καὶ τὸν ἥλιον βλέποντος, τοσοῦτον οὗτος πεποιήτο λόγον, ἀπογενομένου δὲ καὶ μηκέτ' εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ζῶντας τελούντος, ἐλάσσω· ἀλλὰ καὶ τοῖς πράγμασι τούτοις οὕτως ἐχρήσατο, ὡς ἀκολουθήσαι παντάσιν ἑαυτῷ, καὶ μὴ τοῖς δευτέροις καταισχύναί τὰ πρόσθεν· ἄλλ' ἵνα τῶν αὐτῶν καὶ αἰθῆς μνησθῶ, ὅσον περιόντος αὐτοῦ καὶ τὸν ἥλιον βλέποντος πεποιήτο λόγον, τοσοῦτον ἀπογενομένου τε καὶ μηκέτ' εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς ζῶντας τελούντος· καὶ τοι τί λέγω; πολλῶν γὰρ μεῖζον ἐνταῦθ' ἔτεσσ' ὄρεν, εἴπερ ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βῖωναι· μᾶλλον δ' ἐν मुखῷ γήρωσ, καὶ πρὸς αὐτοὺς ἤδη τοὺς ἐπιλόγους τοῦ βίου, τὸ δ' εἰς ἀνθρώπους πάντας παραμενεῖ· « ἔς τ' ἂν ὕδαρ τε νῆη καὶ δένδρα μακρὰ τεθήλη· » ἄνευ γὰρ τῆς περὶ τῆν τελευταίην (3') ἀντίρροπὰ τε ταύτης, καὶ μετ' αὐτῆν ἀξιοχρεῖν γίνεσθαι, μέγιστόν τε καὶ κάλλιστον ἐντάφιον, ἐπιδίδωσι τούτῳ τοὺς λόγους· καὶ τὴν τῶν λόγων ἡδονὴν τε καὶ χάριν· συστήσας καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις αὐτὸν τε καὶ ἦν ἔσχε περὶ πᾶσαν ἀρετὴν εὐκκληρίαν· παραμυθησάμενος δὲ, ὡς εἰκόσ, τὴν τε μετῆρα τοὺς τε οἰκείους καὶ πᾶσαν Ναζιανζόν· κοινὸν γὰρ ἦν πένθος, καὶ πᾶσιν ἀπλῶσ καὶ καθένα ἑκάστω, καὶ περὶ τε ψυχῆς καὶ νοῦ καὶ βίου καὶ κόσμου καὶ τῶν ὑπὲρ κόσμον· καὶ τί μὲν τὰ παρόντα τε καὶ οὐκ ὄντα· τί δὲ τὰ μέλλοντα, καὶ ὄντως γε

LXXXIII. Quamobrem divinæ obsecutus sententiæ, e vestigio Sasima relinquit, locumque aliquem quietis et tranquillitatis pleniorē petit. Subinde vero denuo illum Nazianzus tenuit, maximum patri quancumque usus esset adiutorem, et qui tantam hic plane adhiberet contentionem, quo neque ille ulla omnino ex re, modoque ullo, aliquam acciperet offensionem, neque ipse quidquam, quoad ejus facere posset, omitteret, sed quæcunque penitus observantiæ cultusque sunt officia, ea omnia ne longum faciam, patri tribueret, atque aliquam itidem, antea ignotam, obsequii iniret rationem, ad summam denique omni ex parte debitam illi pietatem exhiberet, quanta unquam etiamsi conceptis verbis ultimisque execrationibus sese obstrinxisset, uti potuisset contentione. Atque simul hæc omnia maximaque item tum voluptate, tum omni animi studio in patrem conferret, idque tanto sane studiosius enixiusque, ut non ipse quidquam ulli tribuere videretur, sed ipsi potius hæc ab aliis tribui, magisque ipse accipere a parente beneficia, quam suis illum honorare existimaret. Ita ille quidem certe plusquam ipsa officii ratio postulat, sua patri officia reddebat, debitumque egrediebatur modum, dum debitum servare modum studeret, se enim ipsum in his velut superare, meliusque ali-

quod plane efficere, ut parens suorum erga illum beneficiorum magnitudine, non solum senii sui ægræque valetudinis, et proficiscentium inde malorum, quodammodo oblivisceretur, verum etiam ex usu eadem suo, per hanc filii pietatem, esse dederet.

LXXXIV. Verum enim vero non superstitis donata adhuc patris, solisque contuentis lucem, tantam noster habebat rationem; mortui autem, nec amplius in nostro hoc orbe viventibus adnumerandi, minorem. Verum ita his etiam in rebus sese gerebat, ut suam constanter sequeretur indolem; neque posterioribus debonestaret priora, imo, ut iuea denuo repetam verba, quantum superstitis adhuc patris, solisque contuentis lucem, rationem habuerit, tantam mortui item, nec amplius in nostro hoc orbe viventibus adnumerandi, rationem habuit. Quamquam quid est quo dico? Nimirum hic multo etiam majus quiddam videre licet, siquidem illud in vita ipsa; sive potius in ultimo senectutis recessu, prope ipsam vitæ clausulam, fuerat, hoc autem ad omnes mansurum homines est: « Dum fluit unda maris: dum frondes parturit arbus (4). » Quippe super officia patri morbo mortifero affecto præstita, paria illis, suoque jure proximo habenda loco, maximum atque exquisitissimum exsequiale munus, funebrem laudationem, gratisque illius ac suavissimos odores, adiecit, qua et paternam posteritati memoriam, felicemque virtutum omnium cultum commendabat, et quemadmodum per erat, matrem suosque necessarios, omniumque Nazianzum, consolabatur, communis enim

(3) Κρείττον· *Malo* Κρείττων.
(3') Add. θεραπείας, αὐτ' ἐπιμελείας.

(4) Herodot., *Vita Homeri*, xi; Diog. Laert., *Cleobulo*.

universis pariter civibus singulisque luctus erat et A præterea de anima, ac mente, ac vita, ac mundo, rebusque supramundanis, quantique item præsentia, quæ nihil admodum sunt, et quanti rursus futura, quæ revera sunt, facere conveniat, omnium gravissime disserebat : adhæc auctor illis erat, ne beati viri de hac vita discessum ferrent dolentius plangerentque, verum discessum illum ad Deum, sive accessum, sive reditum, seu quodcumque cuiquam placuerit vocabulum, esse credentes, lætanti potius animo essent, illique, ut qui unus omnium longo Deo charissimus, ejusque ordinis hominum facile princeps esset, summo congratularentur opere. Neque vero hic protinus ab officio consolandi desistendum sibi, neque unam istam sui muneris suffecturam partem, ratus, perpetuo deinceps B apud matrem, quoad ipsa viveret, remansit; com-modis illius serviens, obsequium cultumque tribuens, convenientemque gerens curam, unoque verbo, piæ providæque sollicitudinis copiam omnem prompta illi manu præbens, quam ubi debitum vitæ fatum e terris subductam, ad Deum, quem ab incubabulis suis summe desiderarat, reduxit, quis est qui nesciat, qua ipsi pietate parentabat, in magnam omnes traduxisse admirationem? Non enim ut matri illum suæ, sed ut unice Deo dilectæ, eique etiam priusquam vocata fuisset desponsæ, parentasse dixeris.

LXXXV. Atqui parentes suos maximi facere, diguisque colere honoribus, nihilque adeo prætermittere eorum quæ ipsis præstare jus ac fas est, illud non maximæ sane laudi ducitur, quippe justum plane debitumque. Scilicet ut neglectum hoc pietatis officium gravissimam reprehensionem habet, et divini etiam præcepti impia abrogatio est, ita servatum obitumque, nullam recipit admira- C tionem, quando quod æquum est duntaxat persolvitur, quidquid autem æquum per se est, illud officii necessitate nititur, ac necessitas rursus nulla donatur corona. Quando hoc ipsum officium, tanta cum excellentia viro justissimo perfectum est, ut ad nullum expressum exemplar, verum unicum alijs futurum sit exemplum, adeo sane magno illud in pretio habendum est, ut si ad non singulari quispiam laude afficiat, ille neque æquus rerum arbiter esse videatur, et invidentiæ se simul alliget. Rom tantam videlicet simpliciter modo laude, non summa admiratione honestans.

LXXXVI. Idem præterea ubi Nazianzenam Ecclesiam eum hoc pastore in modum pastam viderit, ut supra alias omnes ad virtutem fidemque optime comparata ac consolidata esset, ab eoque justi D omnis et honesti maxima accepisset incitamenta, quo ipsum pacto non impensiore studio admiratur, qui tam multis admirandisque pariter enituerat, virtutibus; qui omnibusque in rebus ita magnifice excellenterque versatus fuerat, velut in re quadam una sigillatim? cujus ideo tam eximio omnis Nazianzenorum civitas capta amore erat, sic ipsum tanquam conditorem suum conservatoremque, et spiritualis animarum beatitudinis auctorem præstitemque, penes se retinere studebat, ut quidvis perpeti mallet, quam ullo ipsum modo missum facere. At Gregorius, ut perpetuam apud illos mansionem, siquidem fieri id non posset, abunebat: sic eatenus precibus illorum locum dabat, donec

ὄντα κάλλιστα πάντων φιλοσοφήσας, καὶ πείσας μὴ πρὸς τὴν ἐνθὲνδε τοῦ ἀνδρὸς ἐκδημίαν δυσχερῶς ἔχειν καὶ κόπτεσθαι, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκδημίαν εἶτ' ἐκδημίαν, εἶτ' ἐπάνωδον, εἶθ' ὁ τι τις βούλεται ταύτην νομίσαντας, χαίρειν τε καὶ τούτῳ διαφερόντως συγχαίρειν, ὡς ὑπὲρ πάντας θεοφιλεῖ καὶ τῆς τῶν τοιούτων πατρίας φερομένην ταπρῶτα. Οὐκ ἦστο δὲ ἐν ταύτῃ τῆς παραμυθίας ἐστάναι, οὐδ' ἀποχωρῆν τοῦτον μόνον τὴν ἐφάνον, ἀλλ' ἄχρι παντὸς ἐς τελευτὴν αὐτῆν τῆ μητρὶ παραμένειν [f. παραμένει] κηδόμενος, θεραπεύων ἑπιμελούμενος τὰ εἰκότα, πᾶσαν ὡς εἰπεῖν χορηγίαν προνοίας εἰσφέρων ἑπειδὴν δὲ ἡ προσήκουσα μοῖρα τοῦ βίου ἀπήγαγε μὲν ταύτην ἐνθὲνδε, πρὸς δὲ τὸν ὄν ἐξ ἀρχῆς ἐπόθει Θεὸν ἐπανήγαγε, τίς οὐκ οἶδεν ὡς οἷς αὐτὴν τετιμῆκε, πάντας ἐξέπληξεν; οὐκ ὡς ἂν εἴποι τις μητέρα τιμῶν ἄλλ' ὡς μάλ' ἐρωμένην Θεοῦ, καὶ νυμφευθεῖσαν τούτῳ καὶ πρὸ τῆς κλήσεως.

ΠΕ'. Τὸ μὲν δὴ τοῦς γεννησαμένους περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ τιμᾶν τὰ γιγνόμενα, καὶ μὴδὲν ἀνέναι τῶν ὄσα γε εἰς αὐτοῦς πράττειν εἰκὸς, θαυμαστὸν οὐδὲν, εἰ καὶ τῶν πάνυ δικαίων ὀφείλεται γάρ ἄλλὰ μὴ γενόμενον μὲν, μίμψως οὐ μικρᾶς ἂν εἴη, καὶ προσέτ' ἀθέτησις ἐντολῆς ἑπιμένον δὲ, οὐκ εἶτ' ἂν ἐπιδέχοιτο θαῦμα ἡ γὰρ εἰκὸς ἐστὶν ἐκτινῶναι ἅπαν δὲ τὸ εἰκὸς, ἀνάγκης δὴ ποῦθεν ἤρτηται ἄναγκη δὲ ἀστεφάνωτον ἡ νῦν δὲ οἷς αὐτὸ μετὰ τσαούτης ὑπερβολῆς κατώρθωται τῷ δικαίῳ, ὡς μὴδ' εἰς παράδειγμα φέρειν ἄλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον εἶναι τοῖς ἄλλοις παράδειγμα, οὕτω πολλοῦ τινοῦς ἐστὶν ἄξιον, ὡς εἰ μὴ σφόδρὰ τις ἐπαينوίη, οὐτ' ἂν τοῖς πράγμασιν ὀρθῶς διατιῆν δόξειεν ἂν, καὶ βλασφημίας ἀλίσκησθαι ἡ πρᾶγμα τσοῦτον ἀπλῶς ἐπαίνων, καὶ μὴ κατάκρας θαυμάζων.

ΠΣ'. Καὶ μὴν ὅταν πρὸς τούτῳ καὶ τὴν τῶν Ναζιανζηνῶν Ἐκκλησίαν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινομένην κατέδῃ, ὡς πρὸς ἀρετὴν τε καὶ πίστιν ὑπὲρ πάσας τὰς ἄλλας κατηρτίσθαι καὶ ἡδραῖσθαι καὶ καλοῦ καὶ δικαίου παντὸς λαθεῖν ἐκτεῦθεν μᾶλλον τουνόδοσιμον, πῶς οὐκ ἂν αὐτὸν ἐκπλαγείη, θαυμαστὸν ἐν ταυτῷ διὰ πάντων φανέντα, καὶ πᾶσιν ὑπερφῶς ὡς ἐν γέ τῳ χριστάμενον; οὐ Ναζιανζηνῶν μὲν ἅπας ὁ ὄψιμος οὕτω διαφερόντος ἀλόγους, οὕτως αὐτὸν ὡς οἰκιστὴν τινα καὶ σωτήρα, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐδαιμονίας χορηγὸν καὶ προστάτην παρ' ἑαυτοῖς κατέχειν ἐβόλοντο, ὡς πάντ' ἂν ἐλίσθαι παθεῖν, ἢ τούτου καὶ ὀπρῶν ἀποσχέσθαι. Ὁ δὲ τὸ μὲν εἰς ἅπαν ἀπέπειν, οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἐπιτοσοῦτο δὲ τῆ σφῶν εἴξε προκλήσει, εἰς ἑτέρου δὴ τινοῦ φροντιοῦσι ποιμένος οὐ γεγονότος, αὐτὸς ἐκεῖθεν ἀπάρας, καταλαμβάνει Σαλεύκειαν καὶ χρόνον οὐχὶ συχνὸν ἐνταυθοῖ διατρέψας, ὁ μὲν Πόντον ἐνενοίει, καὶ τὴν Ποντικὴν Ξου-

φιρίαν, καὶ οὐς ἦδει τῶν χώρων οἴους τε ὄντας ψυχὴν ἔκκαθάραι τε καὶ περῶσαι, καὶ Θεὸν ἔπειτ' αὐτήν, εἰ μὴ μέγα εἰπεῖν, ἀποφῆναι· τοῦτ' ἦν αὐτῷ μελέτη καὶ τὸ λογίζεσθαι· ἐτέρως γε μὴν ὁ τούτου Θεὸς τὰ κατ' αὐτὸν ὑπονόμει· οὐκέτι ἐπιπλέον εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, « ὑπὸ τῷ μοδίῳ κρύπτεσθαι τὸν λόχον ἐθέλων, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχίναν τειθεῖσθαι, » ὡς μέγα φῶς εἶναι τῷ κόσμῳ, καὶ τοῖς ὑπ' οὐρανὸν λαμπτήρα περιφανῆ.

« abscondi subter modis lucernam, sed super candelabrum suum reponi ³², » volebat, ut ingens orbi universo lumen, omnibusque sub caelo degentibus fax fulgentissima, esset.

ΠΖ'. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὴν βασιλεύουσαν τῶν πόλεων ἐκεῖθεν ἐμπνευσθεὶς τε καὶ χρηματισθεὶς, ἅτε κακῶς διακαιμένην τοτηνικαῦτα τὰ θεῖα· καὶ χειρὸς οὐ μικρᾶς δεομένην, μηδὲν μελλήσας, ὄλῳ ποδὶ πρὸς ταύτην ἐχώρει· ὁ καὶ πρὶν ἐμπνευσθῆναι· πάντως ἔδρασεν ἂν ὑπὸ τ' αὐτὸς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ περὶ τεῦτα ζήλου καὶ τόνου παρακληθεὶς, πρᾶσθειν τε ὅτι κλειστήν περὶ τούτου δεδεγμένος ἐκεῖθεν ὡς τάχιστ' αὐτοῖς παρεῖναι καὶ βοηθεῖν, καὶ μὴ περιδεῖν τὸν τῆς ἀληθείας κινδυνεύοντα λόγον. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἑταιροτάτων ἦσαν αὐτῷ καὶ φιλάτων, καὶ πρό γε πάντων καὶ μετὰ πάντων Βασίλειος ὁ κλεινός, πάνυ τοι προὔτρεπον αὐτὸν ἐπὶ ταῦτα, καὶ τὸν ἄθλον ἐπήνουν· σπεύδοντα καὶ αὐτὸν κατὰ τὸ ἔπος ὀτρύνοντες· μόνην γὰρ εἶναι τὴν παράταξιν ταύτην ἀσφαλῆ καὶ γενναίαν, καὶ Θεῷ τοῦ παντὸς τιμωμένην. Τῶν γοῦν ἐν Βυζαντίῳ κακοδόξων, τῶν τε ἄλλων, καὶ μάλισθ' ὅσοι τῆς Ἀρειανικῆς λύσεως ἐτύγχανον ὄντες πολὺν ἠδοηχρόνον τοῖς εὐσεβέσιν ἐπικειμένων, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεσι· τούτου λυπούμενων, καὶ νῦν μὲν ὕβρεις καὶ πληγὰς ἀφορήτους καὶ δημοσίας δι' τινὰς περιαγωγὰς, πολὺ δὴπου τὸ ἄτιμον καὶ φαῦλον ἐχούσας, καὶ οὐσιῶν ἄφαιρέσεις· νῦν δὲ καθείρξεις, ἐξορίας, ἐμπρησμοὺς θαλαττίους (5), θανάτους καὶ σφαγὰς ἀθμείτους, τὰς μὲν, δι' αἵματος, τὰς δὲ, δι' ἀγγόνης, τἄλλα ἢ μὴδ' ἂν εἰς εὐσεβῶν μὴ ὅτι μεμνησθαι καὶ λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ἀκούειν ὄλωσ' ἀνάσχοιτο, τούτοις ἀνηλεῶς ἐπικρόντων τε καὶ κακούντων, καὶ τί γὰρ οὐ ποιοούντων, ἐφ' αὐτούς ἤ καθάπαξ ἐκτρίψαι, ἢ τῇ τούτων δυσσεβείᾳ πείσαι συνθέσθαι, τοῦ πάντων ἀνομωτάτου βασιλέως Οὐάλεντος διδόντος σφίσι τούνδοσιμον καὶ τὰ μεγάλα συναιρομένου· τούτους τοῖνον εὐρῶν ἀσχέτῳ ρύμῃ κατ' αὐτῶν κεχρημένους καὶ πάνυ τοι μανικὸν πνέοντας, καὶ νῦν μὲν, τὰ ἔσχατα ἀπειλοῦντας· νῦν δὲ τὰς ἀπειλὰς παρίοντας τοῖς ἔργοις· καὶ ὄλωσ', μὴδενὶ τῶν ἀπάντων ὄντας ἐπιμνησθῆναι φοιτητοῦς, βράσους περιουσίας, καὶ τῷ σφοδρίῳ δίκην πάντ' ἄνω καὶ κάτω κυκᾶν, καὶ ἀγωνίαν καὶ φόβον ταῖς ἀπάντων ἐνείναι ψυχαῖς, οὕτως

³² Matth. v, 15.

(5) Ἐμπρησμοὺς θαλαττίους. Gregorium suum noster, ut solet, sequitur, una duntaxat vocula, haud sio an consulto, ommissa. Εἰς βασιλείον, f. 267, πρᾶσθειν ἐμπρησμοὺς θαλάττιοι· quæ ipsa verba ἐν τῷ συντακτικῷ, p. 525 pariter leguntur. Est autem, ut hoc obiter nunc adjungamus, sermo de octoginta presbyteris, navigio, quo vehebantur, clam succenso, miserabiliter exustis. Sive legatos et deprecatores ab orthodoxa Ecclesia

A alium sibi prospexissent pastorem. Quo facto, e patria excedens Seleuciam adit. Ubi post non longam moram, Pontum, Ponticamque Xuphirsam, et quæ alia norat loco, ad expiendam animam alisque spiritualibus instruendam, Deumque etiam tandem, si hoc fas est dictu, efficiendam, opportuna, cogitare cœpit: hæc tum illi curæ cogitationesque erant; atqui aliter destinabat, ut ipsius, illius gubernabat Deus, qui haud amplius, ut evangelicis rem verbis dicam,

LXXXVII. Divino igitur instinctu monitus, urbi imperiali, ea tempestate in sacris vacillanti, haud exigua quadam opus esse manu, nulla interposita mora, pleno pedum gradu, ad eam contendit, id quod antea etiam quam divino oraculo admoneretur haud dubie facturus erat; et sua nimirum sponte, suoque circa res ejuscemodi zelo animique robore impulsus, et crebris inde acceptis nuntiis, ut quamprimum præsto ipsis esset, auxiliumque ferret, nec indefensam veritatis causam periclitari sineret, rogatus, eodem etiam intimi quique amicorum ac familiarissimi, et ante omnes, itemque cum omnibus, inclitus Basilius, magnopere ipsum hortabantur, idque commendabant certamen; qui suo pre jam nisu properabat, u. vetus verbum habet (6), incitantes, unum videlicet hoc præliorum genus tutum, et nobile, et in maximo rpuad Deum honore ac pretio, esse. At Byzantii, quotquot pravus adhærebant erroribus, tum alii, tum in primis qui Ariano occupati erant furore, longo jam tempore piis graves incubuerant, quibusque unquam poterant illos divexarant modis, nunc quidem contumelias et plagas intolerabiles, et publicas per ora hominum traductiones, multo ludibrio ac dedecore refertas, et honorum publicationes; nunc rursus carceres, exsilia, ardentisque medio mari, roges, mortisque ac cædes nefarias, partim cruentas, partim resti laqueoque factas, cæteraque id genus, quæ nemo pius omnino audire, nedum referre ac commemorare sustineat; efferata immanitate fidelibus imponentes, eosque pessimis tractantes modis, nihilque inausum intentatumque linquentes, quo ipsos aut funditus extirparent, aut ad comprobendam impietatem suam pertraherent, instigante illos nimirum impiissimo imperatorum Valente, vehementerque adjurante; Gregorius igitur indomito effrenatoque hos adversus Ecclesiam impetu agere, merosque spirare furores animadvertens, et modo ultima quævis fidelibus minitari,

ad se missos, Valens imperatorum sævissimus, hoc tam barbaro, aut verius Satânico supplicio, martyres sanctissimos adfecit. Quod historię ecclesiasticę scriptores, Socrates Scholasticus, iv, 16, et Hermias Sozomenus, vi, 14, produnt; sive civum Constantinopolitanorum, τῶν τῆς Ἀρείου συμμορίας, imminissimum facinus fuit, ut auctor est Theodoretus, iv, 24.

(6) *Iliad* IX, 293.

modo terrores verborum rebus ipsis longe prætere-
 rere, nec ulli omnino amplius ferendos esse, tum
 ob impotentissimam illam audaciam suam, tum
 quod turbinis in morem sursum omnia deorsumque
 permiscerent, et angorem metumque omnium in-
 cuterent animis: hic adeo ille validam in ipsos im-
 pressionem fecit, tantoque divini Spiritus auxilio
 instructuque, ut copias eorum non modo penitus
 prosterneret profligaretque, « et omnem eorum
 celsitudinem, quæ adversus Dei cognitionem attol-
 lebatur, destrueret ³⁴, » sed nec altero in illos
 opus esset conflictu, semel fusos omnino fugatos-
 que, et quibus cum re simul animus plane concide-
 rat, ita ut non modo non os impudens denuo per-
 fricare, sed nec oculos contra clarissimos veritatis
 radios, et rationum orationumque nostri jacta ful-
 mina attollere auderent. Quamobrem minime illi
 ultra in publico garrire, suamque propalam per-
 vulgare impietatem, gnari nimirum haud e re sua
 id futurum, seque hoc pacto in adversos omnino
 stimulos ruituros, secundum vulgarem senten-
 tiam (7), « Sapit accepto nam vulnere stultus; »
 at privatim ac remotis arbitris, nihilo magis
 desierant « iniquitatem in Excelsum loqui ³⁴, »
 atque effrenatam adversus Deum vibrare lin-
 guam; verum eadem adhuc perciti rabie, paresque
 et similes manentes, quemadmodum ille in adagio
 nunquam albescens Æthiops, omnem movebant
 rudentem, omniaque machinabantur ac agitabant,
 ut sublato de medio sanctissimo viro, iisdem porro
 uterentur successibus et cumlatiore multo men-
 sura acceptam repararent cladem. Hic vero illorum
 adversus nostrum calumnias, summamque et
 insanam plane audaciam, et odia, et maleficia, et
 invidiam, et nunc in propatulo, nunc in oculo,
 structas insidias, et coniecta in ipsum saxa, et eorum
 consilio decretam, sed a Deo reoressam, illius
 mortem; hæc, inquam, missa facio omnia, quando
 sed potius, quod strenuum veritatis propugnatorum

LXXXVIII. Cæterum id quod ex omnibus unum
 præcipue dignum memoratu dictuque, dignum ani-
 mis acribusque attentissimis est, dicam. Nimirum,
 quod cum « prædate emicante « dogmatum verbo-
 rumque Gregorii « fulgore dissipatæ transiissent
 nubes ³⁵, » hæreticæque factionis discussa caligo
 eeset; superioribus plane jam nostris partibus « et
 robore accinctis imbecillis ³⁶, » libereque agentibus
 qui pro Spiritu sancti numine propugnabant. Hic
 primam haud promptum narrare, quam effusa
 mentes piorum pertentantur gaudia, quasque illi
 Deo laudes gratesque obtulerint; tum quod omnis
 ista propemodum pestiferæ doctrinæ vis, instar
 telæ aranæe dissoluta evanisset, sinemque item
 aliquando habuisset invicto imperatoris tyrannia
 illa alioqui, « si qua fieri poterat, vel electos ipsos
 in erroris consortium fractura ³⁷; » tum præterea,
 quod « suo ipsius sanguine quæsitam Eccle-
 siam ³⁸, » cujus causa omnis Deo cura, omne in-

Α οὗτος αὐτοῖς ἐπέθετο κραταιῶς καὶ μετὰ τοσαύτης
 παρασκευῆς τῆς τοῦ Πνεύματος, ὡς μὴ μόνον κατὰ
 κράτος ἐλεῖν τε καὶ κατατρέψασθαι, καὶ « καθελεῖν
 αὐτῶν πᾶν ὕψωμα κατὰ τῆς γνώσεως ἐπαιρόμενον
 τοῦ Θεοῦ, » ἀλλὰ μὴ δὲ συμπλοκῆς ἔτι δεηθῆναί· δευ-
 τέρως, [f. add. πρός] ἅπαξ κατειργασμένους καὶ
 ἡττημένους, καὶ παντάπασιν ἀπογόνοντας· ὡς μὴ
 ὄσον ἀναισχυντεῖν δύνασθαι, ἀλλὰ μὴδ' ἀντιβλέπειν ἔτ'
 ἔχειν πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας ἀκτῖνας καὶ τὰς ἐκεί-
 νων τῶν λόγων βολὰς. Δημοσίᾳ μὲν γε ληρεῖν καὶ
 παρρησιάζεσθαι τὴν δυσέθειαν, ἤκιστ' ἐτόλμων·
 ἤδεσαν γὰρ οὔτε σφίσι αὐτοῖς τοῦτο συνοῖσιν, καὶ
 πρὸς νέντρα χωρήσοντες ἀτεχνῶς τὸ τοῦ λόγου·
 « Παθῶν δὲ τε νῆπιος ἔγνω » τοῦ δ' ἰδίᾳ καὶ καθ' ἑαυ-
 τοῦς « ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλεῖν, » καὶ πάντολμον
 Β γλῶσσαν κατὰ τοῦ Θεοῦ κινεῖν, οὐ μᾶλλον ἀπέστη-
 σαν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἔτ' ἐχόμενοι λύσσης, καὶ μέ-
 νοντες ἴσοι καὶ παραπλήσιοι καθάπερ ὁ μὴ λευκαί-
 νοςμος τῆς παροιμίας Διθλοψ, πάντ' ἦσαν κάλων
 κινουόντες, καὶ πάντα μηχανώμενοι καὶ ποιοῦντες
 ἐφ' ὅσον τὸν ἅγιον ἀνελόντες, τοῖς αὐτοῖς ἔθ' ἔξουσι
 χρῆσθαι, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ μείζονος τὴν ἤτταν
 ἀνακαλέσασθαι· τὰς μὲν οὖν τούτων κατ' αὐτοῦ βλα-
 σφημίας καὶ τὸ πολὺ καὶ ἄλογον θράσος καὶ μῖσος
 καὶ κακουργίαν καὶ φθόνον, καὶ νῦν μὲν εἰς τούμ-
 φανές, νῦν δὲ λαθραίας ἐπιβουλάς, καὶ τοὺς ἀφειμέ-
 νους κατὰ τούτου γε λίθους, καὶ τὸν βεβουλεμένον
 μὲν ὑπ' αὐτῶν θάνατον, ὑπὸ Θεοῦ δὲ κυλυθέντα,
 ταῦτα μὲν λέγειν ἔω· διὰ τὸ μηδενὸς τούτων μὴδ'
 αὐτὴν προτιμᾶν, ὥσπερ δὲ ῥόδοις παττόμενον χαι-
 ρειν, ὡς εὐσεβείας ἀγωνιστήν

С nec ipse horum quidpiam ad animum revocabat,
 decuit, his velut rosis sese conspergi gaudebat.

ΠΗ'. Ὁ γε μὴν μάλιστα πάντων καὶ μεμνησθαι καὶ
 λέγειν δεῖ καὶ προσέτ' ἀκούειν ἐστ..... ἐπειδὴ
 γὰρ ἀπὸ « τῆς τηλαυγῆσεως » τῶν τούτου δογμάτων
 τε καὶ ῥημάτων αἱ « νεφέλαι διῆλθον » καὶ ὁ τῶν αἰρε-
 τιστῶν διαλέλυται ζόφος, τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς ὑπέρεσχε,
 καὶ « οἱ μὲν ἀσθενοῦντες περιεζώσαντο δύναμιν » οἱ δὲ
 τοῦ Πνεύματος ἐπαρρησιάζαντο, πρῶτα μὲν, οὐκ ἔστιν
 εἰπεῖν ὁπόση τις ἠδονὴ τοὺς εὐσεβοῦντας κατεῖχε, καὶ
 δέους καὶ οἴους πρὸς Θεὸν τοὺς παιᾶνας ἀνήγον· τοῦ
 Δ πᾶσαν μὲν σχεδὸν κακοδοξίαν ὡς ἐστὸν ἀράχνης δια-
 λυθεῖσαν ἐκμέτου γενέσθαι, καὶ τὴν ἄμαχον ἐκείνην
 τυραννίδα πεπαῦσθαι, « πλανῶσαν, εἰ δυνατόν, καὶ
 τοὺς ἐκλεκτοὺς. » τὴν δὲ τῆ « οἰκείᾳ αἵματι περιποιη-
 θεῖσαν αὐτῇ Ἐκκλησίαν, » ὑπὲρ ἧς ἅπας λόγος καὶ
 ἅπαν μυστήριον. ἐπιδιδούσαν ὅτι μάλιστα καὶ κρα-
 τυνομένην ὀρᾶσθαι· καὶ πολλαπλασίῳ ἑαυτῆς γιγνο-
 μένην τῆ πλήθει τῶν ἐλάχιστε προσείοντων, καὶ
 τὰς μὲν ἄλμυράς καὶ ἀθέττους περὶ Θεοῦ κεινο-
 φωνίας καὶ ὑπολήψεις, ὡς δὲ τινα ψυχῶλε-

³⁴ II Cor. x, 5. ³⁴ Psal. LXXIII. 8. ³⁵ Psal. XVIII, 12. ³⁶ I Reg. II, 4. ³⁷ Matth. XXIV, 24. ³⁸ Act. XX, 28.

(7) Hesiod. Opera et dies, 216.

θρον καχεξίαν ἀποκλυζόντων τῶν τῆς διδασκαλίας ποτίμῃ, πρὸς δὲ τὴν εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν καὶ ἠδίστην, καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων αἰτιωτάτην πίστιν, μεθισταμένων τε καὶ μετατιθεμένων ὅλη ψυχῆν τε καὶ γνώμην, καὶ πειθομένω ἀντὶ τοῦ φρονεῖν ἢ μὴ δεῖ, φρονεῖν ἢ δεῖ· καὶ τῶν καλῶν καὶ γιγνομένων προστιθεσθαι, καὶ τοῦτ' οὕτως ἀκριβῶς ἐνημαινομένων τῶν βίβηαι τῆς διανοίας, ὡς μὴ μόνον αὐτοὺς τούτους ἀκλίνας καθάπαξ ἐστάναι ἐρηρησιμένους τῇ τῆς «πίστεως πέτρας», ἀλλὰ καὶ τῶν ἄρτι καθισταμένων ἐν τούτοις, παιδευτὰς ἀγαθοὺς καθεστάναι καὶ πλάστας.

locu, quod impia et illicita prius senserant, ad recta sentienda, verumque et genuinam amplectendam doctrinam, adducebantur, quam accurate adeo alteque animis suis imprimebant, ut non modo immodi plane perstarent, firmatis in «petra fidei» vestigiis, sed eorum item, qui postmodum ad hæc eadem accedebant, magistri fictoresque optimi existerent.

ΠΘ'. Ἐπειτα τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως, (Θεοδόσιος δὲ ἦν ὁ μέγας διὰ ταυτὶ προσρηθείς) καὶ σὺν γε πάσης τῆς εὐσεβοῦσης φαρίας, πᾶσαν σπουδὴν, πᾶσαν δέησιν προσηχότων, ὡς ἂν ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας προσταίη, καὶ πρόμαχος ἔπειτ' αὐτῆς εἴη καὶ πρόβολος ἀσφαλῆς, τὸν τῶν αἰρίσεων σάλον ἀποκρούμενος, ὁ καὶ πάντ' αὐτῇ ταῦτα καὶ πρὸ τῆς προκλήσεως γεγονώς· καὶ πάλα· προσήκων ἐπιστατεῖν καὶ δυνάμενος μόνος ὡς ἀληθῶς τὴν μὲν πάσης ἡστινοσοῦν δυσχερείας ἀνωτέραν παντάπασι δεῖξαι· πᾶσαν δὲ ἀγαθὴν ἔξιν καὶ παντοδαποῦ καλοῦ ζῆλον ταῖς ἀπάντων ἐντῆξαι ψυχαῖς, ἐπειδὴ περ ὀψέ ποτε καὶ μόγις ἐπέισθη τε καὶ κατένευσεν, οὐτ' ἀντέχειν ἔτ' ἀξίῳν καὶ θείῳ ὡς ἀληθῶς ψῆφον ταύτην νομιζῶν, μὴ δὲ γὰρ ἄλλως ἐπιδοῦναι τῆς Κωνσταντινίου χρηματισθῆναι τοκαταρχίας. Ἐπει τοίνυν οὕτως συνέθετο, καὶ τῇ τοῦ κρατοῦντος προβλήσει, θαυμαστῇ δὲ αὐτῇ, καὶ μελίζων ἢ παραδόλλεσθαι, τῆς καθέδρας ἐπέβη, καὶ τῶν τῆς εὐσεβείας πραγμάτων μάλ' ἐβρώμενος, καὶ μετὰ πλείστης ὀσης ἀντεποιεῖτο βραστώνης, οἱ μὲν ἀμύνεσθαι τοὺς ὑβριστὰς οἰόμενοι δεῖν, καὶ ὧν εἰς αὐτοὺς ἐπλημμύλησαν εἰσπράξασθαι δίκην, πᾶσιν οἷς εἶχον, πείθειν ταῦτα καὶ τὸν ἅγιον ἐπεχειροῦν, συναγωνίσασθαι· τούτοις καὶ συλλαβεῖν, τὴν δὲ τοῦ βασιλέως πρὸς αὐτὸν εἰδότες βροπήν, τῆς τε καρδίας ὧν ἔπαθον ζωपुरούσης τὴν νύμην, καὶ οὐκ ἐώσης τὸν λογισμὸν ἡρεμεῖν. Ὁ δὲ, κραεῖα καὶ φιλανθρωπῶ φωνῆ, πρῶτα μὲν ἐπειράτο τὴν αὐτῶν ὄρμην καταστῆλλειν, λέγων· «Οὐκ οἶδατε ποίου πνεύματος ἐστε,» ὡς καὶ τοιαῦτα πράττειν προάγεσθαι; ἔπειθ' ὡς θαυμαστὴν μεγαλοψυχίας ἀπολασθε δόξαν μὴ τούτοις ἐπεξιόντες, ἀρκούντος μόνου τοῦ δύνασθαι· τὸ δὲ μέγιστον καὶ πλείστον δὴ τινος, εἰ μὲν γὰρ φιλανθρωπίας, ἔφη, τόχοιεν παρ' ἡμῶν, βελτίους τε ἔσονταί τάχιστα τὰς ψυχὰς, εὐ οἶδα, καὶ φέροντες σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειριοῦσι τῇ κατ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ ἧς κακῶς ἀπεβρώμεσαν· ἂν δ', ὃ μὴ γένοιτο! τιμωρησόμεθα σφᾶς, τῷ τε δυσσεβεῖν ἔτι μᾶλλον προσθήσονται, καὶ παντάπασι ἀπολοῦνται «δι' οὓς Χριστὸς ἐτεθνήκει»· ὅσον οὖν ἐκεῖνο τούτου σεμνότερον καὶ

A stitutum fuit mysterium (8), maxima subinde capere incrementa corroborarique cernerent, et se ipsa multis partibus numerosiorem fieri per insignem eorum numerum qui sua quotidie nomina dabant; qui amaris ac nefariis de Deo vocum novitatibus falsisque opinionibus, velut exitiabili animæ languore, dulci gratoque melioris institutionis liquore, dilutis, protenus ad sinceram, et puram, et suavissimam, et quæ rerum cœlestium adipiscendarum potissima causa est, fidem, toto pectore animoque se recipiebant atque transibant. Illiusque

B LXXXIX. Tum *deinde* longe optimo laudatissimoque imperatore (9), unaque cum ipso universo piorum cœtu, omne studium omnemque obtestationem adhibente, ut vir maximus suscepto Ecclesiæ illius pontificatu, deinceps propugnatur ejusdem, rupesque firmissima, fluctus hæresium fractura atque depulsura, esset: qui antea etiam quam pontifex crearetur, hæc omnia Ecclesiæ fuerat, et jam pridem illo munere dignissimus, et solus reverendoneus, qui illam quibusvis molestiis superiorem plane præstare, atque invicem bonum habitum emnem, virtutisque universæ desiderium, omnium animis velut colliquefactum, infundere posset. Postquam tandem aliquando, ægreque admodum cessit adnuitque, nec ultra obstinatus repugnare fas esse statuit, simul divinum omnino calculum suffragiumque esse ratus, nam absque eo esset, nunquam se ab initio de adeunda Constantinopoli divinitus admonitum fuisse. Postquam igitur hoc pacto assensus est, et imperatoris opera atque suffragatione, quæ summa sane et sine exemplo maxima erat, cathedram pontificalem conscendit, pietatisque negotia strenue fortiterque, et eximia quadam dexteritate, administrare instituit. Mox quotquot protervis illis vexatoribus suis vicem reddendam, superiorumque injuriarum exigendas ab iis pœnas statuebant, quacunque poterant ratione, sanctissimum item virum suis aggregare partibus, in operisque pollicere societatem, laborabant, haud ignari quem ille gratiæ auctoritatisque locum apud principem obtineret, simul et eorum quæ pertulerant, memoriam, velut sopitum ignem, ægro suscitante pectore, neque istam animi commotionem conquiescere sinente. At Gregorius miti atque humanissima voce, primum eorum cohibere ardorem impetumque tentabat: «Nunquid nescitis, inquit, cujus vos spiritus estis?» ut ad hæc audenda prorumpatis? Tum quantam quamque admirabilem inde magnanimitatis laudem habituri sitis, si sola vindictæ facultate contenti, delictorum eis gratiam faciatis? Denique quod maximum, summoque fa-

⁸⁸ Luc. ix, 55.

(8) Ex Gr. Nazianz, in *Epiphaniam*, fine.

(9) Theodosio.

cile in pretio habendum est, si benigne, inquit **A** humaniterque in illos consulimus, meliores illi mox animis suis erunt, seseque ultro nostræ Ecclesiæ, a qua vitio divulsi sunt, totos dedit: sin, quod abominor, severius in ipsos animadvertimus, et tanto iidem majore obstinatione impietatem suam fovebunt, et sempiterno penitus exitio peribunt, « quorum causa tamen Christus mortuus fuit ⁴⁰. » Quanto igitur illud sanctius diviniusque quam hoc psum est, tanto magis adjuvandi nobis, quam negligendi erunt; si modo salus eorum curæ nobis est, quæ haud aliter sane curæ nobis esse debet, quam ut nostri corporis membrorum artuumque. Itaque non suorum duntaxat, sed et Christi ipsius hostium, ut salvi fierent, maximam ducebat rationem, quos « errabundam oviculam ⁴¹ » appellare suerat; quippe quam et suis vestigiis quærere, et servare, et ad pristina pascua caulasque pro viribus reducere necesse esset.

XC. Qui sic igitur mansuetudini, et moderati- **B** tioni, atque ad omnes diffusæ homines humanitati, quomodo vix alius omnino ullus, ipse studebat; tales et cæteros monitis suis fere efficiebat: ne videlicet dum injuriæ auctoribus justam, ut sibi videbantur, exsolvere vicem quærerent, ipsi in crimen nimii vindictæ studii incurrerent: ut qui malum malo alio sanatum irent, verum potius ut animi magnitudine « malum bono vincentes ⁴², » bene de iis qui injuste ipsos læserant mererentur. Atque hoc non ea modo re, quod longe cæterarum virtutum princeps charitas est, qua sine, ex sententia Pauli ⁴³, frustra et inaniter reliquis omnibus opera navatur; sive misericordiam erga egentes, sive profusum pro Christo sanguinem dicas, sive ut divinorum arcanorum peritus interpret quispiam sit, **C** « motesque ipsos suis demovendi sedibus facultate polleat, » sed vero etiam quod charitatis possessio, compendiaria virtutum omnium possessio est. Perinde enim ut quicumque amicitiam sibi jungendam aliquis statuit, eidem fausta ac felicia omnia comprehendatur, ad eundem utique modum, qui convenientem animæ suæ rationem habet, eamque summe æstimat, illum omnes colere necesse est virtutes, scilicet ut earum beneficio salutis suæ compos fiat. Cæterum ad hæc omnia illud necessario tenendum, quicumque Dei esse cupit, huic quantum potest, ad similitudinem Dei omnino enitendum esse fit autem tum Dei quispiam similis, cum charitatem erga homines bona fide exercet: « Estote enim, inquit, misericordes, sicut et Pater vester misericors ⁴⁴; » quo Patris nomine ille magis profecto **D** quam ullo alio delectatur: patet igitur, qui misericors non est, ut reliqua virtutum officia recte executus fuit, a Deo tamen exclusissimum fore, quod in his ipsis Deo plane contraria sequatur: « Quæ enim luci cum tenebris: aut Christo cum Belialie esse potest communio ⁴⁵? » Nempe immortale Beliali in nos odium est. Unde et nomen hoc habet. At amore nostri Christus in crucem actus fuit. A qui quod nemo non de hostibus ipsis inaudire abnuat atque detestetur, hoc vobis ipsis optaretis? Tum quo pacto non ultimæ illud recordiæ fue-

θεϊότερον, τοσοῦτον ἡμῖν ἀντιληπτέον αὐτῶν ἐστὶν ἢ παροπτέον, εἴπερ ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῶν φροντίζομεν· φροντίζειν δὲ ἕξιον ὡς οἰκείων δόπου μελῶν· οὕτω μὴ ὅτι γε τῶν αὐτῶς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν [αὐτῶν αὐτοῦ?] τοῦ Χριστοῦ, λόγον ὅπως σωθεῖεν, οὐ μικρὸν ἐποιοεῖτο, « τὸ πλανηθῆν πρόβατον » τούτους ἀποκαλῶν· ὡς ἀνάγκην οὔσαν καὶ ζητεῖν τοῦτο καὶ σώζειν, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπιανάγειν νομῆν τε καὶ μάνδραν, δση δύναμις.

Ἡ' Ὁ μὲν οὖν πραότητος καὶ ἐπιεικειας καὶ τῆς πρὸς πάντας φιλανθρωπίας ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἐχόμενος, τοιούτους δὴ τίνας καὶ αὐτοὺς ἐπειθεν εἶναι, καὶ μὴ δοκοῦντας δίκαια πράττειν ἐν τῷ ζῆτειν ἀμύνησθαι τοὺς ὑπάρξαντας, ἔπειτα μητσοικακίας εἰς ἐγκλημα πίπτειν, κακῶ τὸ κακὸν ἰωμήνου, ἀλλ' « ἀγαθῶ τὸ κακὸν ὑπὸ μεγαλοψυχίας νικῶντας, » εὖ ποιεῖν τοὺς ἠδικοκτότας· οὐ μόνον ὅτι τὸ τῆς ἀγάπης χρῆμα πασῶν ἀρετῶν ὑπεραίρει, ἧς ἀνευ, κατὰ τὴν Παύλου φωνήν, πάντ' ἐτι τᾶλλα διακενῆς σπουδαζόμενα, ἐάν τε τὸν πρὸς τοὺς δεομένους ἔλεον φῆς, ἐάν τε τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίαν, ἐάν τε τις ἢ τῶν θεῶν ἀπορόρήτων τεχνίτης, « καὶ ὅρη μεθιστάνααι δύναμιν ἔχων, » ἀλλὰ καὶ τὸ ταύτην κεκτῆσθαι, πάσας ἀρετάς ἐστι κεκτῆσθαι. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις ὄντινον φιλεῖν οἶοιτο δεῖν, πάντ' αὐτῷ συνεύχεται **C** τὰ βελτίω, οὕτως ὁ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ὄν προσῆκε ποιούμενος λόγον, καὶ περὶ πλείστου ταύτην τιθεῖς, πᾶσαν ἀρετὴν ἐξ ἀνάγκης ἀσκήσει, δι' ὧν αὐτῷ τὸ σεσωσθαι προσέσθαι. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκείνου φρονεῖν ἀνάγκη, ὡς ὅστις εἶναι Θεοῦ βούλεται, δεῖ τοῦτον αὐτῷ κατὰ τὸ δυνατόν, ἐξισοῦσθαι. Ἐξισοῦται δὲ τις Θεῷ, φιλανθρωπίζων καθάπερ ἀσκήων. « Γίνεσθε γὰρ, φησὶν, οἰκτίρμονες καθὼς καὶ ὁ Πατὴρ ἡμῶν [ed. ὑμῶν] οἰκτίρμων ἐστὶ· τοῦτο γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων χαίρει καλοῦμενος· ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων, κἂν ἢ πάντα κατωρθωκῶς, ἐκπεσεῖται πάντως Θεοῦ, ὡς ἀπεναντίας ἔχων ἐν τούτοις Θεῷ. « Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ Χριστῷ πρὸς Βελίαν; » ἦ τὸ μὲν δυσμεναίνειν ἐστὶν αἰεὶ καὶ τοῦτ' αὐτὸ [f. αὐτῷ] πρόσημα· διὰ δὲ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη· εἶθ' ὁ μὴδ' ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν ἀπεύξαιτ' [f. ἐπέυξ.] ἂν τις ἀκοῦσαι, τοῦτ' ὑμῖν αὐτοῖς ἔλοισθε ἄν; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης παραπληξίας, ἐξὸν ἂ δεῖ πεπραχότας σεσωσθαι, ἔπειθ ἐκόντας ὄντας ἑαυτοῖς βρόχον ἐξάπτειν. Οὕτως αὐτοὺς πρὸς τοὺς λελυπηκότας ἔχειν παρασκευάζων, καὶ τοῖς τῆς φιλανθρωπίας φαρμάκοις τὸ τούτων καταστέλλων φλεγμαίνων· ὁ δὲ καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς λόγον ποιεῖσθαι παρῆνει, καὶ μηδενὸς ἀφίστασθαι τῶν βελτίστων· ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ φύσιν χωρεῖν καὶ πράττειν ἂ δεῖ, προὔργου ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κακίᾳ τὸν νοῦν προσέχειν, παρὰ φύσιν τε ὄν

⁴⁰ I Cor. viii. 11. ⁴¹ Matth. xviii, 12. ⁴² Rom. xii, 21. ⁴³ I Cor. xiii, 2, 3. ⁴⁴ Luc vi, 36. ⁴⁵ II Cor. vi, 14-15.

καὶ μόνῃς ἐξηγοημένον τῆς προαιρέσεως, χαίρειν Ἀ
καθάπαξ ἔψ· ἢ παρὰχρησάμενοι τὴν ἀρχὴν, τῆς
μὲν κατὰ θύσιν ἐξέστημεν ἀρετῆς. Μετέστημεν δὲ,
πρὸς τὴν παρὰ φύσιν κακίαν, ἀφελόμενοι μὲν τὴν
οἰκίαν ἡγεμονίαν τῷ νῷ, μόνῃ δὲ τῇ σαρκὶ δόντες
τὸ δύνασθαι, καὶ ὄλωσ· γεώδεις καὶ ὕλικοι γεγυῶ-
τες· εἶεν.

terent monuit; sed ut magnum operæ pretium esse ducerent, naturæ ipsius sequi vestigia, et quæ recta sunt agere; contra, ad improbitatem, quæ et præter naturæ ordinem sit, et ex sola hominis libera voluntate dependeat, animum appellere; id vero missum omnina facerent, quo nimirum voluntatis arbitrio mox ab initio male usi, a consentanea naturæ nostræ virtute descivimus, atque ad malitiam, quæ præter naturam est, transgressionem fecimus, mente nimirum legitimo suo spoliata imperio, carnique soli tradito dominio, unde et nos ipsi terreni penitus facti, materiæque cæno toli mersi fuimus. Sed hæc hactenus.

ΛΑ'. Ὁ μὲν οὖν οἷς ἂ παρῆνει, ταῦτ' εὐτόδ· πρῶ-
τος πρᾶττειν ἤξίου. Πειθομένους ἅπαντας ἔχων,
οἷς αὐτοὺς οὕτως εἶχε, καὶ ταυτὰ πρᾶττοντας εἶ-
χεν· οὐ τι καθάπαξ, ἀλλ' ὅσον εἰκάσαι· μόνος γὰρ
ᾧν ἴσμεν, καὶ λέγων καὶ πρᾶττων, ἀμίμητος ἦν·
θαυμαζόμενον δὲ ὑφ' ἀπάντων τοῦτον ὁρῶν ὁ κρα-
τῶν, καὶ νῦν μὲν « ἔρεισμα εὐσεβείας καὶ θαυμα-
στῆν τινα » καλούμενον « δόξαν· » νῦν δὲ σπέρμα θεῖον
καὶ δρόσον Ἑρμῶν καταβαίνουσαν ἐπὶ τὰ ὄρη Σιών, »
ψυχᾶς τῷ δυσσεβείας φλογμῷ τηχομένης· καὶ
τοῦτο μὲν, « γνώμονα θεολογίας καὶ κανόνα δογμά-
των, » — « καθαιροῦντα πᾶν ὑψώμα κατὰ τῆς γνώσεως
ἐπαυρόμενον τοῦ θεοῦ. » τοῦτο δὲ, εἰ δεῖ συντόμως
εἰπεῖν, « παντὸς ἀγαθοῦ πρυτανεῖον, » πᾶσι τε ἀηλῶς
καὶ καθ' ἕνα ἐκάστῳ τὰ γιγνόμενῷ διανεμόν, καὶ
παντὶ παρέχον τὰ πρόσφορα· τοῦτον τοῖνον τοιοῦ-
τον ὄντα ἐπέειπερ αὐτὸς ἑώρα καὶ πάντων λεγόν-
των τε καὶ κροτούντων ἤκουεν, οἰκεῖον γὰρ ἕκα-
στος ἄθλον τὰ τοῦδ' ἐποιεῖτο, ἔχαιρέ τε τούτοις πολὺ
μᾶλλον, ἢ τῷ περιόντι τοῦ κράτους, καὶ τῷ τοσῶδε
διακειμένῳ τῆς τύχης· χάριτάς τε ὅτι πλείστας
ὠμολόγει τῷ δι' αὐτοῦ τοῦτον προβεβλημένῳ θεῷ·
εὐδαιμονίζων μὲν τὴν πόλιν, τοῦ, ποιμένος ἤξιῶ-
σαι τοιοῦτου· εἰ δὲ βούλει, καὶ πᾶσαν τὴν οἴκου-
μένην. Ἐπειδήπερ « εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ
φθόγγος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἴκουμένης
τὰ ῥήματα αὐτοῦ· » εὐδαιμονίζων δὲ καὶ τοῦτον
αἰτόν, ὅτι πλείστας τε καὶ καλλίστας καὶ καταλλή-
λους ἀφορμὰς ἔσχε τῇ φύσει πρὸς ἔνδειξιν ἐναρ-
γῆ τῆς εἰς αὐτὸν μεγάλης τοῦ Πνεύματος ἐπιπνοίας
τε καὶ φορᾶς, καὶ τῶν ἀκνωτῶν θησαυρῶν τῆς
σοφίας, ὧν ὑπὲρ πάντας ἐκεῖθεν ἐπλούτησε καὶ
πλουτίζειν ἔσχε τοὺς ἄλλους.

tulari, quod uberrimam, et pulcherrimam, et naturæ suæ parem facultatem, et materiem nactus esset proferendi in apricum monstrandique ingentem afflatus et motus sancti Spiritus, quo ferebatur, vim, et inexhaustos cœlestis sapientiæ thesauros, quibus divinitus supra alios omnes cumulatus, alios item collocupletare posset.

ΛΒ'. Ὁ μὲν, οὖν πᾶνυ τοι τοῦτον ἐκπληττόμενος
καὶ θαυμάζων ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους, καὶ αὐτὸς
οὐχ ἤττον ἀντιδοῶτο, καὶ παραπλησίως τῶν παιά-
ων μετεἶλεν, ὡςπερ τις κοινὸς εὐεργέτης ἀνθρώ-
-

rit, cum recte agendo salvi esse possitis, vestra vosmetipsos sponte laqueum vobis defigere? Hunc ut illis animi sensum erga sectores oppressoresque suos inseruerat, lenibusque humanitatis medicaminibus eorum retuderat exandescens, etiam insuper eosdem ad reliquæ omnis virtutis studium hortabatur: atque ne quid optimarum rerum omite-

B XCI. Quando igitur primus sibi præstanda censuit, quorum suasor auctorque aliis esset, hinc universos satis obsequentes habuit, tum quod sic ad obsequia promptos haberet, eadem pariter capessentes agentesque habuit: non perfectissime quidem, sed hactenus, ut speciem ipsius aliquam similitudinemque referrent: erat ille enim unus omnium, quos cognitos habemus, dictis factisque plane inimitabilis. Quem cum admiratione omnium coli Cæsar animadverteret, et nunc « puræ religionis columnen ac decus quoddam singulare » prædicari: nunc « semen divinum⁴⁶, » — « et rorem Hermonis descendentem in montes Sionis⁴⁷, » animos videlicet impietatis ardore liquefactos; partim item « norman theologiæ, sacrorumque dogmatum regulam, » — altitudinem omnem, quæ adversus Dei cognitionem attollitur, destruentem⁴⁸, » partim, ut compendio dicam, « boni omnis publicum prytaneum, » cunctis singulisque convenientia omnia distribuens, et unicuique apta et idonea præbens. Siquidem hunc igitur talem tantumque virum esse, et ipse perspexerat, et consentiente bonorum omnium prædicatione plausuque intelligebat: suas enim quisque adoras, suas coronas, quæ nostri erant, habebat: iis ille rebus haud paulo plus affici, quam potentatus sui majestate, tantoque imperialis fortunæ habitu, atque Deo, qui sua potissimum opera pontificem maximum Gregorium prodidisset, maximas agere gratias. Quin et urbi, quæ tanto dignata esset antistite, aut si mavis, universo terrarum orbi, suam congratulari felicitatem, quando « in omnem terram exibat sonus illius, et ad fines usque orbis terræ verba illius⁴⁹; » et Gregorio ipsi pariter congratulari, quod uberrimam, et pulcherrimam, et naturæ suæ parem facultatem, et materiem nactus esset

XCII. Jam ut unice in Gregorio nostro præ aliis omnibus defixas Cæsar hærebat, unumque mirabatur, ita ipse non minus claris invicem attollebatur præconiis, cœlestiumque pariter laudum consors

⁴⁶ I Joan. III, 9. ⁴⁷ Psal. CXXXIII, 3. ⁴⁸ Cor, X, 5. ⁴⁹ Psal. XIX, 5.

habebatur, quasi qui de toto genere humano in commune bene meritus esset, omniumque quos usquam solum sustineret, maximis homines ornavisset beneficiis; unde imperatorum omnium augustissimus idem sacratissimusque celebratur: idque non ob numerum magis, et amplitudinem, et splendorem operum tropæorumque, quibus orbem terrarum omnifariam impleverat, neque item ob eam qua ad omnia utebatur, magnanimitatem atque clementiam, unaque omnium voce concessum ipsi virtutum omnium principatum, quam quod unum ex omnibus Gregorium, piæ plebis antesignanum ac tribunum, ut sic dicamus, divinatorumque mysteriorum, et amplissimi Ecclesiæ cœtus antistitem, legisset, quo nimirum ad instruendum parandumque Domino « proprii peculii populum (10), » haud alius aptior reperitur.

XCIII. Inter hæc concilium centum et quinquaginta episcoporum ex omni Asia adversus Macedonium coactum, Constantinopolin occupabat, præside Meletio, archiepiscopo Antiocheno, viro cum aliis rebus maximo, tum quas pro pietate atque religione sustinuerat dimicationibus, in primis nobili; patres igitur, quod Ecclesiæ Constantinopolitanæ patrocinium sanctissimum virum jam suscepisse viderent, et quot qualesque illius causa labores ac discrimina pertulisset, et quod hæresin omnem fundibus delessset, compertum haberent, simul item eloquentiæ, et veræ doctrinæ et, ut verbo complectar, per pulchra omnia pertinentis laudis nomine, hominem suspicientes, imperatoris de ipso suffragium, velut Dei plane suffragium, recte ac merito itidem comprobabant, thronumque hunc ipsi deberi summo studio decernebant. Ego vero etiam naud dubitarim affirmare, id quod longe profecto omnium maxime veritatis particeps est, rebusque ipsis quam optime respondet, nimirum, si unum ejusmodi virum Asia, unum item Africa et Europa habuissent (10), et qui adeo perfecte omnes coorturam fuisse hæresim, omnesque omnino virtutis, ejusque quæ ad animam refertur gloriæ, peritissimos futuros cultores.

XCIV. Verumenimvero nullum, invidia pestilentius esse reor flagitium, quæ quidquid decorum et eximium perpetuo invadit, atque neminem penitus mortalium excellenti gloria frui sinit; quæ tantum illi etiam, qui ipsam habet, objicit furorem, ut alienam felicitatem suam existimet esse calamitatem: tum vero secundis esse vehi ventis, si alius quispiam adversos sentiat, quod si vanæ gloriæ cupiditatem homo adjunxerit, inconsulta, nullosque exitus repertura, cæco idem impetu audet, et indomitam plane malum est, quando enim satis per se grave utrumlibet vitium est, quid de junctis copulatisque censendum? quale quiddam et hic accidebat. Quippe Ægyptii quidam et Macedones episcopi, qui rei jam dictæ gratia, post Asiaticos, Constantinopolin adierant, levicuh plane contemptique homines, qua doctrina, qua moribus actionibusque, qui nihilque prorsus titulo suo dignum haberent: hi non

πων, καὶ τῶν ἀπόνταχού πάντων ταμέγιστα χριστάμενος· βασιλεύτατος γούν πάντων αὐτοκρατόρων καὶ θεϊότατος ἐκαλεῖτο. οὐ μᾶλλον τῆ πληθεὶ καὶ μεγέθει καὶ κάλλει τῶν ἔργων τε καὶ τροπαίων, ὧν ἐκασταχού τῆς οἰκουμένης ἐστήσατο, οὐδὲ τῆ πρὸς ἅπαντα μεγαλοψυχία τε καὶ πραότητι, καὶ τῆ παρὰ πάντων ἐν ἅπασι συγκεχωρηκότι, ἢ ὅτι τοῦτον ἐξ ἀπάντων εἴλετο, δημαγωγόν, ὡς εἰπεῖν, καὶ προστάτην τῶν τοῦ Θεοῦ μυστηρίων, καὶ τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος, ἅτ' ἔχοντα παντός μᾶλλον κατασκευάζειν Κυρίῳ « λαὸν περιούσιον. »

ΛΓ'. Ἀρχιερέων μέντοι πενήτηντα πρὸς τοῖς ἑκατόν, ἐξ ἅρα πάσης Ἀσίας κατὰ Μακεδονίου τῆ τότε τὴν Κωνσταντινίου κατειληφτότων, ὧν ὁ Ἀντιοχείας Μελέτιος ἐξηγεῖτο, ἀνὴρ θαυμαστός τὰ τε ἄλλα, καὶ δὴ καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶνας εἴπερ τις περιφανής· οὗτοι τοῖνον ἐπεὶ τῆς Ἐκκλησίας προβεβλημένον εἶδον τὸν ἅγιον, καὶ ὅσους καὶ οἷους ὑπὲρ αὐτῆς πόνους καὶ κινδύνους ὑπάστη, καὶ ὡς καθέλειν ἅπασαν αἴρεσιν ἔγνωσαν, θαυμάσαντες τοῦτον καὶ λόγων κρὶ ἀρετῆς καὶ δογμαμάτων, καὶ τοῦ διὰ πάντων ὡς εἰπεῖν, ἤκοντος, τὴν τε τοῦ βασιλέως καὶ οὗτοι περὶ αὐτὸν εὖ ποιούντες ἐκρατύνατο ψῆφον, ὡς δὴ Θεοῦ ψῆφον ἀντικρυς οὔσαν. τὸν τε θρόνον ὀφείλεσθαι οἱ μᾶλα λαμπρῶς διατείναντο. Ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω, παντός μᾶλλον ἀλθθείας μετέχον, καὶ μᾶλα ταῖς πράγμασιν ἀποχρῶν· ὡς, εἰ ἓνα ἄνδρα Ἀσία καὶ ἓνα ἄνδρα Λιβύη τε καὶ Εὐρώπη τοιοῦτον ἔσχῃ· καὶ οὕτω παντοδαπῆς ἀρετῆς εἰσάπαν ἰόντα, οὗτ' ἂν οὐδὲ τισὶν αἴρεσις τοπαράπαν συνέστη, καὶ πάντες πάντως ἀρετῆς ἦσαν τεχνίται καὶ τοῦ κατὰ ψυχῆν εὐδοκίμου.

omnis virtutis numeros impleisset, nullam usquam

ΛΔ'. Ἀλλὰ γὰρ βασικνίας οὐδὲν δεινότερον οἶμαι τῶν πάντων, τοῖς μὲν καλοῖς ἐπιφουομένης αἰεὶ, θαυμάζεσθαι δὲ μηδοντινοῦν τοπαράπαν ἀνεχομένης, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην ἐμπορεύσας τῆ κεκτημένης κνίαν, ὡς τὴν μὲν εὐτυχίαν ἑτέρου, δυστυχίαν οἰκείαν νομίζειν· εὐδ' αὐτὴν πάνυ τοι· πράσσειν, ἐὰν ὅστις οὖν δυστυχῆ· ὅταν δὲ καὶ κενοδοξίαν ὁ τοιοῦτος προσλάβῃ, ὁ δὲ καὶ τοῖς ἀνηγύτοις ἐπιπηδᾷ, καὶ κκὸν ἄμαχόν ἐστιν· ὅπου γὰρ καὶ τούτων ἑκάτερον καθ' ἑαυτὸ δυσχερὲς, τί δεῖ τὸν συνδυασμὸν τούτων νομίζειν; ὁποῖόν τι κἀνταῦθα ξυνέπεσον. Αἰγύπτιοι γὰρ τινες καὶ Μακεδόνες ἐπίσκοποι, δι' ἅπερ ἔφθην ἐνταῦθα, καὶ οὗτοι μετὰ τοὺς Ἀσιανούς ἀφειγμένοι, ἄνθρωποι βάνασοι τινες, καὶ λόγον καὶ ἦθος καὶ πρᾶξιν, καὶ μηδὲν ὄλως ἄξιον τοῦ προσρήματος ἔχοντες, οὐ μᾶλλον βασικνίοντες Γρηγορίῳ, ἢ ὄνι μὴ συμψήφους ἐπ' αὐτῶ καὶ τούτους προσέλαβον οἱ ἐκ τῆς Ἀσίας, οὐ μικρῶς δυσχεράνατες, ἢ μὴ προ-

¹⁰ Tit. II, 14.

(10) Adumbratum ex Demosth. De corona, 195.

ἦκεν· ὡς δίκη καὶ νόμοι καὶ πάντα βλέποντες ὀφθαλμοὶ τοῦ Θεοῦ καταφεύδονται τοῦ ἀγίου, τρισεπίσκοπον ἀποκολοῦντες τοῦτον καὶ οὐκ εὐλόγως οὐδὲ κρονικῶς ταυτησί· τῆς καθέδρας ἐπειλημμένον. Σάσιμα, καὶ Ναζιανζόν. καὶ Βυζάντιον. καὶ τὰ τοιαῦτα ληροῦντες· ὡν τοῦ μὲν πρώτου καὶ τελευταίου κατὰ τοὺς ἱεροὺς τμῶντι θεσμούς· τῶν μέντοι Ναζιανζωνῶν, οὐτ' οὐδενὸς τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν προσκεχωρηκότος, καὶ τῆς πατρικῆς ἀνάγκης εἴνεκα προὔστη· γήρῳ τε καὶ νόσῳ, καὶ πλείστοις ὅσοις ἀπειρηκότος δεινοῖς· καὶ προσέτι παλαμναιοτάταις αὐτὸν συσχόντος ἀραις· ἵν' ἐπειδὴ Κασίμοις μένειν οὐκ ἔπειθε, συναντιλάβοιτο γοῦν αὐτῷ τοῦ ποιμνίου καὶ τῆς τοῦ λαοῦ προστασίας, καὶ τῶν ἐν τούτοις φροντίδων κοινωνῶς, ἕως ἂν περιτῇ καταστατῇ· ἐκείνου δὲ μετπλαχότος τὸν βίον, οἱ ἂν αὐτὸν τὸ τῆς ψυχῆς αἰρούμενον ἀγρῆ, χωροῖη.

B devinxit, ut quando Sasimis remanere ipsi in animum inducere nequibat, junctis secum operis, suis gregis populique tutelam susciperet, sibi que, dum vita maneret, curarum laborumque socius et adju-

ΓΕ' Τοὺς μὲν οὖν ἔχων ἐλέγχει καὶ καταισχύναί κα· δεῖξαι, κατὰ τὸ ἔπος· « Παγγλωσσίας κόρακας ὡς, ἄκραντα γαρούοντας Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον. » τὸ μὲν οὐκ ἤξιώσεν· ὁ δὲ κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον φέτο, καὶ αὐτῷ μάλα πρὸς τρόπον, τυῦτο καὶ βουλεύεται καὶ ποιεῖ· τοῦτο μὲν, τοῦ μὴ δοκεῖν δόξης ἐρῶν· τοῦτο δὲ, τοῦ μισεῖν οὕτω φιλονεικίαν, ὡς καὶ μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην εἰρηνικὸς εἶναι βούλεσθαι. » Καταλείπει μὲν· γε ὡς θαυμαστῆς καὶ καινῆς μεγαλοψυχίας, καὶ ζῆλον ἥμισυ ἔχούσης! τὸν περισπούδαστον καὶ περιμάχητον, καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἐπίραστον θρόνον, πολλῶν ῥῶν καὶ ἡδίων, ἢ λαμβάνουσιν ἕτεροι· δείξας ἐντεῦθεν, ὡς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἔρωτι δόξης τῆς καθέδρας ἐπέβη· οὐδὲ φαντασίας ἐπιθυμῶν, ἀλλὰ πολεμουμένην ὄρων τὴν Τριάδα κακῶς διαιρουμένην καὶ συνολειφομένην· καὶ τὸ κατ' αὐτὴν ὑποῖόνον ἐν μὴ χεῖρά τις ὡς τάχιστ' ὀρέξῃ. Καταλείπει δ' αὖ καὶ τὸν ποιμανθέντα λέων τὰ θεῖα πατηρισμένον, καὶ περὶ τὴν πίστιν εὐ μάλα λαμπρῶς ἠχρωμένον καὶ ἡδρασμένον καὶ τῆς Τριάδος γνήσιον λατρευτῆν, ὅσον ἐνέδει τὰ τοιαῦτα πρὸς τοῦ κακῶς ὑπὸ τῆς τῶν αἰρετικῶντων πάσχων πατρίας.

adeo illius brevi dilapsuram intelligentiam, nisi quam primum subsidio quispiam veniret. Sed et quem paverat cœtum, in divinis redintegratum, instructumque et in recta pietate probe luculenterque confirmatum atque constabilitum, et sanctæ Trinitatis geninum cultorem reliquit (12), quanto idem antea, male ab hæreticorum factione muletatus, his in rebus deficiebatur.

ΔΣ' Βασιλέως δὲ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν συνεδρίου **D** καὶ ὅσον τῶν ἀρχιερέων ὑγιαίνοντες ἦσαν, σχεδὸν δ' ἅπαντες ἦσαν, ἔτι τε παντὸς τῶν ὀρθοδόξων συλλόγου, συναθροισθέντων καὶ πλείστ' αὐτοῦ δεομένων καὶ μένειν παρακαλούντων, καὶ κινηθέντος παντὸς ἔργου καὶ λόγου, καὶ παντοδαπῆς σπουδῆς καὶ προκλήσεως, καὶ πανταγῶθεν πείθειν ἐπιχειρούντων, καὶ πάνυ τοι διατεινομένων, μηδ' ἂν εἴτι καὶ γένοιτο

A invidentia magis adversus Gregorium moti, quam quod in illo confirmando non ipsorum item suffragatorios calculos Asiatici antistites assumpsissent, haud mediocriter stomachantes, de sancto viro, quæ minime in illum quadrarent: o justitia et leges, et cuncta contuentes Dei oculi! effutiebant mendicia, *tripontificem* nimirum vocitantes, quive nullo bono jure, nec canonice, hanc ipsam occupavisset cathedram, Sasima, et Nazianzum et Byzantium, et alia id genus garrientes, quanquam primum ille postremumque omnino pontificatum, secundum sacra Ecclesiæ decreta, rite susceperat, Nazianzenum autem, et quod nemo satis idoneus mox vacuum adibat, et antea paternæ necessitatis causa, vicaria opera, gubernarat. Etenim pater provecata senectute, ægro corpore, et innumeris præterea malis quassatus adhæc gravissimis filium exsecrationibus

C XCV. Tametsi vero in proclivi nostro fuerat obtrectatores suos redarguere, et in pudorem dare, et ostendere illos, secundum notum versum (11); « Instar omnilinguium corvorum contra divinam Jovis alitem vana et inania crocitare, » hanc ille tamen repudiabat rationem. Cæterum, quod pulcherrimum optimumque factu visum, et ingenio hominis convenientissimum erat, hoc arripit ac sequitur consilium, partim ne gloriæ honorique suo cupidius velificari videretur, partim quod sic ab rixis atque dimicationibus adhorreret, « ut cum iis etiam qui pacem odissent pacem colere studeret. »¹¹ Mox itaque, o incredibilem et novam, imitationisque minime studium habituram, animi magnitudinem! thronum patriarchalem, rem per se expetendam, et optabilem, omnique nisu vindicandum, et cæteris omnibus charissimam, haud paulo expeditius promptiusque relinquit, quam accipiunt alii. Quo ipso satis comprobatum dedit, sede ne principio quidem, ullo gloriæ ambitu, externique splendoris amore, istam ascendisse cathedram, sed quod sanctissimæ Trinitati, male videlicet tum divulsæ, tum confusæ, bellum illatum cerneret, veramque

D XCVI. Hic imperator sane una cum suo senatu, et sanior item antistitum pars, quæ multo utique maxima fuit; et universus insuper orthodoxorum cœtus, in unum coacti locum, Gregorium, ut maneret, maximo rogare obtestarique opere, omniaque dictis factisque, omnique et studio et obstinatione, sedulo movere, et undelibet in suam illum ad ducere conari sententiam, et vehementius etiam

¹¹ Psal. cxx, 6, 7.

(11) Pindari *Olymp. stroph. v, 13.*

(12) Greg. p. 540.

asseverare, nullo ipsum pacto, quidquid inde venturum esset, sese amissuros: postremo etiam, maxima vocis contentione, unus quispiam, uescio quis, exclamare: « Tu sane quod hinc discedis, ipsam etiam Trinitatem tecum abducis. » Verumtamen nihilo ille magis de obstinato abdicationis consilio decedere, aut tantulum de sua remittere pervicacia, verum immotus omnino persistere, imbecillitatem corporis, suumque senium causatus (12°), per quæ capessendis in posterum gravioribus negotiis, publicisque iuvandis commodis, inhabilis; agendæ duntaxat in solitudine vitæ consortio par

esset. Quapropter vix tandem datus illi commeatus fuit, quando quidquid facerent omnino dicerentque, in irritum cadere videbant.

XCVII. Mox, quoniam ne puncto quidem temporis sine pastore suo esse poterat Ecclesia, quod ipsa ad genuinam pietatem recens informatis, velutique, quod dicitur⁵², « ex oleastro in veram oleam insitis, » majore perfectioreque ad fidem tuendam opus erat habitu; et quod ex insidiis imminentes hæretici, in illos irruere, et diripere, et ad pristini erroris lubricum reducere, prompti expeditique essent. Ibi prolenus in patriarchale evectus solium Nectarius, municeps Tarsensis, illam omnium maximam, Deoque super omnia æstimatam, animarum suscepit procuracionem: homo sapientia et virtute tanto aliis major, quantum et his ipsis, et cæteris rebus omnibus, illum vir maximus anteibat; et qui non paulo plus sibi de tanti viri successione, quam throni pontificii dignitate, gratularetur; quippe inter omnes convenit, etiam thronum ipsum a nostro gloriosiore factum, et majore omnino in pretio deinceps habitum fuisse.

XCVIII. His ad hunc modum peractis, synodoque jam conclusa, quæ contra « Spiritus sancti opugnatores et semisarianos, » quemadmodum noster appellat, conflata et instituta fuerat: quæ simul et Macedonium, vanitatis hujus auctorem, et Apollinarium Syrum, qui assumptam Christi carnem mentis sua destitutam fuisse delirabat, et adversus divinam istam insurgebat œconomiam, quasi in mentis humanæ vicem sua Christo suffecisset divinitas, penitus redarguit, eosque ut homines summe impios et consceleratos anathemati tradidit. Cujus synodi tanquam caput quoddam Gregorius fuit; quippe qui longe omnium maximam Patribus in eo certamine opem operamque præstitit, omnesque in stuporem eruditionis suæ divinæque gratiæ ubertate, dedit, et qui singulari gaudio atque ornamento nostris fuit: adversariis autem, ut æquum erat, perpetuam ignominiam inussit, meræque insanitiæ reos peregit.

XCIX. Demum ubi imperatorem ob acerrimum voræ fidei ardorem studiumque eximie collaudasset, et quidquid unquam poterat maximam laudum in illum congesisset, eumque suis simul votis contra visibiles invisibilesque armavisset hostes; atque cæteros item omnes, quæ tempus postulabat.

⁵² Rom. vi, 24.

(12) Greg. 523.

Α τοῦτον μεθήσειν, καὶ τὸ μέγιστον βοήσαντος ὄου- οῦν, « ὡς οἷς αὐτὸς ἀπαίρεις ἐνθένδε, καὶ τὴν Τριάδα σαυτῷ συναπάγεις, » οὐδὲν μᾶλλον ἀπέστη τοῦ περὶ τὴν ἀπόλειψιν τόνου, οὐδ' ἐνέδωκε τῆς ἐνοστάσεως· ἀλλ' ἀκλινής παντίπασιν ἦν, ἀσθένειαν προβεβλη- μένος καὶ γῆρας, καὶ τὸ μηκέθ' οἷοσ' εἶναι διαταῦτα πράγμασι χρῆσθαι, καὶ τῷ κοινῷ λυσιτελεῖ ξυντε- λεῖν, ἀλλὰ μόνου τοῦ κατὰ μόνας εἶναι μετέχειν, δι' ἧ καὶ μόλις συνεχωρήθη τὴν ἔξοδον· εἰδότεων ὡς ἀνηνύτοις ἐπιχειροῦσι πάντα ποιοῦντες καὶ λέγον- τες.

Β

ΖΖ'. Εἴτ' ἐπειδήπερ οὐχ οἶοντ' ἦλ οὐδ' ἐπιβραχῷ τὴν Ἐκκλησίαν ἐστερηθῆαι ποιμένους, τῶν μὲν ἀρει- παγῶν πρὸς εὐσέβειαν ὄντων, καὶ οἷον ἐγκεντρισιθέν- των, ὡς λόγος, « ἐξ ἀγριελαιῶν πρὸς καλλιέλιον, » κἀντεῦθεν μείζονος καὶ τελειώτερας θεομένου ἐξέως πρὸς τὴν πίστιν, τῶν δ' ἀρειτιζόντων ἐφεδρευόντων καὶ ὄντων ἐτοιμῶν τοῦτοις ἐπεισπεσεῖν καὶ σιαρπά- σαι καὶ πρὸς τὸν πρότερον ἐπαναγαγεῖν ὄλισθον· ἀνάγεται μὲν εὐθύς εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον, Νεκτᾶριος ὁ Ταρσεύς, καὶ τὴν τῶν ἀπασῶν μεγί- στην καὶ τοῦ παντὸς θεῶ τιμωμένην δέχεται ψυχῶν προστασίαν· συνέσει μὲν καὶ ἀρετῇ τοσοῦτο πᾶσι πολλῶν διαφέρων, ὅσον αὐτοῖς τε τοῦτοις καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ὁ μέγας αὐτοῦ· τῷ δὲ διάδοχος γεγενῆ- σθαι τοιοῦτον, σεμνουόμενος πλέον, ἢ τῷ τοῦ θρόνου μεγέθει· ἐπεὶ καὶ τὸν θρόνον αὐτὸν, ζηλωτότερον ἐξ ἐκείνου, καὶ πλείονος σπουδῆς ἀξιούμενον ἅπαντες ἴσμεν.

ΖΗ'. Οὕτω δὲ τούτων κερχωρηκότων, καὶ τῆς κατὰ « τῶν Πνευματομάχων τε καὶ Ἡμιχρείων, » ὡς αὐτὸς οὔτος λέγει, συγκροτηθείσης καὶ παρασκευασθείσης συνόδου, τότε ἦδη πέρας λαβούσης· καὶ ἅμα μὲν Μακεδόνιον, τὸν ταυτησί τῆς ματαιότητος ἀρχηγόν, ἅμα δὲ καὶ τὸν Σύρον Ἀπολινάριον, τὸν ἄνου τὴν τοῦ Χριστοῦ πρόσληψιν λήρῃ δοῦντα, καὶ κατεξανιστά- μενον τῆς θείας οἰκονομίας, ὡς ἀντὶ νοῦ τῆς θεότη- τος ἀποχρώσης, κατὰ κράς ἐξελεγχάσης, καὶ ὡς ἀθεωτάτους τε καὶ κακίστους ἀναθέματι παραδοῦ- σης· ταύτης ὡσπερὶ κεφάλαιον Γρηγόριος ἦν· τα- μέγιστα πάντων συναράμενος σφίσι πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ πάντας ἐκπλήξας λόγου περιουσίᾳ καὶ χάριτος· καὶ τοὺς μὲν ἡμετέρους εὐφράνας τε καὶ κοσμησας· τοὺς δ' ἀντιπάλους, ὡς εἰκὸς, καταισχύνας, καὶ δει- ξας μηδὲν ὄγιός.

ΖΘ'. Τὸν μὲν οὖν κρατοῦντα τοῦ περὶ τὴν πίστιν ζήλου καὶ τῆς σπουδῆς πᾶνυ θαυμάσας, καὶ πᾶσιν οἷς εἶχεν ἐγκωμίους προσειρηκώς, καὶ σὺν γε καθ' ὁρατῶν τε καὶ ἀορατῶν ἐχθρῶν ταῖς εὐχαῖς αὐτὸν καθοπλίσας, τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσι τὰ γιγνόμενα παρ- αινέσας, καὶ πείσας εἰσάπαν ὁμονοεῖν, καὶ τὴν τῆς

Τριάδος παρακαταθήκην φυλάττειν καὶ μηδὲν τι τοπαράπαν ταύτης προείσθαι· καὶ ὁ Φαλάριδος ταυρος, καὶ πάντα τὰ πάντων ἔσχατ' αὐτοῖς ἀπειλῆται, οὕτω τῆς πόλεως ἔξεισιν. Οὐκ ἐν βλακῶδει τινὶ καὶ περιττῇ φαντασίᾳ καὶ ὄγκῳ· τοὺς τε χρωμένους ἐξοιστροῦντι καὶ τοὺς ἄλλους ἐκπλήττοντι· οὐδ' ἐπαγόμενος πλοῦτον καὶ θεραπείαν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ πλῆθος ἡμίονων καὶ ἵππων· οὐδ' ἐπομένους τε καὶ προάγοντας, καὶ τἄλλα δρώντας, ὅσα τοὺς τοιούτους εἰκόσ· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ μηδενὸς ἄξια κρήνας καὶ τοῖς βουλομένοις καθάπαξ παρεῖς, ὁ δὲ, καναῖς, ὃ λέγεται, ταῖς χερσὶ, τὴν ἔξοδον ἐποιεῖτο· οὐδὲν ἕτερον ἔχων, πλὴν εὐτελοῦς ἀμπεχόνης· καὶ δέλτανων ὠντινωνοῦν ἱερῶν· ἃ καὶ τῶν Κιννύρου καὶ Κροίσου χρημάτων περὶ πλεονόσ ἦγεν. Αὐτὸς ἐαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις εἰς εὐδαιμονίαν ἀρκῶν· καὶ θαυμαστή τις ὦν περιουσία καὶ κόσμος, τῷ τε παντοδαπῆς μούσης καὶ χάριτος ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ἔμπλεως εἶναι· καὶ οἷον τῆς καθόλου καὶ γεννικωτάτης, ὡς εἰπεῖν, ἀρετῆς (13) ἔμψυχος στήλη, τῷ τ' ἀντὶ κοινού ταμείου τοῖς ἅπασι καθεστάναι καὶ χορηγεῖν ἔχειν ἐσθῆνας καὶ ὑπὲρ ὧν ἕκαστος δεῖται· ἀνθ' ὧν πολλὸν μὲν τινα τοῖς ἔχουσι θρῆνον, πολλὸν δὲ τὸν μετὰ-μελον ἐνεποιεῖ, ὅτι περ αὐτὸν ὄλως παρεῖσαν καὶ μὴ πρὸς βίαν κατέσχον· ὅς καὶ εἰ τῶν Ἡρακλείων ἔξω στήλῶν καὶ ποταμοῦ Φάσιδος ἐτύγγανεν ὦν, ἐχρῆν, πάντας ἐχρῆν, ὅσοις ἔρωσ τοῦ εὐ ζῆν ἐκέισε δραμόντας, ἢ πλείστα τουτονὶ δεδεῆσθαι παρ' ἡμᾶς

(13) Τῆς καθόλου καὶ γεννικωτάτης ἀρετῆς. Hoc est universalis et summæ generosissimæque virtutis. Nondum displicet, quod antea synonymia sua blandiens arriserat γεννικωτάτης, perinde ut γεννικώταται ἀρεταί, num LI, γεννικαὶ ἀρεταί, num. LXIII noster dixit. Quando tamen haud temere ac fortuito vocem infrequentioreν γεννικωτάτης librario in mentem et calamum venisse verisimile est retinendæ, quam sede sua dejiciendæ, auctor esse malo. Cui alioquid sata parum propitius sæpius expertæ, et jampridem interdico præterio, unde vi, possessionem repetenti, pro illa tenui infirmaque parte mea, hac tam commoda occasione, libenter adero. Jam primum igitur, ut a lexicographis et grammaticis exordium capiamus, recte γεννικὸς apud Pollucem, et enarratorem, Homeri Eustathium legitur, qui gemino etiam testimonio geminum illius astruit usum; ad Ὀδυσσ.. A. 411, οὐ μὲν γάρ τι κακῷ εἰς ὧπα ἔψκει. Altero de vetere Homericæ carminis μεταβολῆ desumpto, ubi hunc in modum, prosa oratione, versus iste redditur, ὅσα μὲν γὰρ ἰδεῖν, σφοδρὰ ἔψκει τῶν γεννικῶν εἶναι. Alterum translata significationis, γεννικὸν κρέας, generosum carnis frustum, pro amplo et grandiu- sculo ex comico affertur. Contra vitio apud Hesy- chium, γεννικαί, γενναὶ ἀντὶ τοῦ γεννικαί, γεν- ναῖαι. Adhuc editur, recte vero, γεννικῶς, ἰσχυρῶς, γενναίως. Quomodo et apud Suidam scribendum esse nemo non videt (nisi forte excipiendus portus sit) et dudum monuit Hen. Stephanus. Consimilis plane in cæteris etiam scriptoribus inconstantia- benitatique visitur. Quippe ut recte ἵππος γεν- νικὸς apud Elianum, *Hist. anim.*, vi, 31, est, ut βίος γεννικὸς apud Lucianum βίωσι πράσει p. 364, sic e contrario ἀνὴρ γεννικὸς apud Platonem, in *Theæteto* p. 70; Bas. p. 144, t. I, Steph. pro γεννικὸς scribitur, ut ad oram suæ editionis me- rito coniecit Stephanus. Et ἄθη γεννικὰ apud Cle- mentem Alex. Παῖδαλ. B. μ. p. 177, at ms. Palat.

A admonuisset, junimur ut conjunctissimis inter se animis perpetuo agerent, et sacrum Trinitatis de- positum etiam atque etiam servarent, nullamque prorsus illius particulam sibi perire sinerent, etiam- si Phalaridis taurus, etiamsi omnia omnium ultima et dirissima ipsis denuntiarentur, ita tandem ex urbe excedit. Excedit autem nequitiam cum vesana ac magnifica pompa tumidoque quodam apparatu, qui et utentes in furorem ageret, et visentes per- celleret; neque supervacaneam ille redundantem- que gazam, ac familiam, mulorumque et equorum longum agmen, neque pobe atque ante stipantium, aliaque quæ hujusmodi asseclæ more suo factitare solent facientium, turbamsecum ducebat: quippe quæ nullo omnia loco habebat, eisque omnino, qui talibus capiuntur, relinquebat; verum vacuum quod dicitur manibus exhibat, nihil aliud de suis asportans re- bus, quam vestem vulgarem, et sacros aliquot li- bros, quos ipse Cinyræ ac Cræsi opibus longe an- teponebat. Scilicet satis ipse sibi aliisque ad beati- tudinem sufficiens, at mirifica quædam opulencia ornatusque erat, tum quod musarum gratiarumque omnigenarum copiis, præ alio quovis circumflueret, et universæ atque generalissimæ virtutis, prope dixerim, viva et animata quædam columna esset; tum quod instar publici ærarii cunctis esset, habe- retque affatim prorsus et supra quam cuique opus esset, omnia suppeditare. Idcirco iis, qui hucusque

γεννικὰ monente Sylburgio. Quid si et vexato cri- titorum εἰκασίας loco Heriodani vi, 1, 11, εἰς τι τῶν γεννικῶν ἡμαρτημάτων ἐξοκείλη, hoc est, Po- litiano interprete, in *cognata aliqua impingeret vi- tia*. Quem secutus Stephanus συγγενικῶν ut νεα- νικῶν postmodum Sylburgius, reponere voluit: minima mutatione γεννικῶν, *majora, graviora*, legamus? Porro ἦθος γεννικότερον extrema pagina *Phædri* gemino mendo (quod utrumque ad Iso- cratem eruditi retinuerunt): antiquiores editiones Platonis habent, recte Stephanica γεννικότερον. Quod unum hujus vocabuli exemplum in Thesau- rum suum idem ille Stephanus retulit. Rursus quod incorrupte atque integre in M. Antonino, vii, 40, antea legebatur, γεννικότερον ἔδοξεν ἀντιδῆναι, id in sua ἐκδόσει vir cætera de scriptore optimo, qua nova versione, qua laboriosis commentariis illu- strando, præclare meritis Thomas Gatakerus, indicta causa in γενναιώτερον, (sic enim editum est, vii, 66) commutavit. Τοῦ ὑπερθετικοῦ exemplum, præter hoc Theoduli nostri, suppeditat Aristophanes Ἰππεῦσι, ω. 454, γεννικιώτατον κρέας, ψυχὴν ἄριστε τ' πάν- των. Unde suum illud γεννικὸν κρέας depromp- sisse Eustathium autumat Casaubonus, ad Athen. xiv, 19, quod mihi non admodum sit verisimile, sive typum vocabuli, intuenti. Postremo ne adver- bio γεννικῶς, hactenus sine certo lare ac patrono oberranti, ἀπροστασίως fortasse an impingatur dica, suos illi etiam penates vindicesque, καθόσον ἐγγωρεῖ, reddemus. Comicum videlicet in *Lysi- strata*, v. 1074, Ἀλλὰ χωρεῖν ἀντικρὺς Ὡσπερ οἰκαδ' εἰς ἐαυτῶν γεννικῶς· Maximum Tyrium, xv, p. 146, Παῖδα ἐκθρόψαι γεννικῶς· Lucianum, Ἐνυπνίῳ· p. 4 Πρῶτα μὲν θρέψη γεννικῶς. Et Alexandro, p. 901, ὁ δὲ πάνυ γεννικῶς καρτερήσας et ἐν Χαρῶνι. p. 336. Εὐγε ὦ Κλωθοῖ, γεννικῶς· Junia γεννικῶς, Aldus γεννικῆ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις.

ipsum tenuerant planctum multum, multamque ejus rei poenitentiam imposuit, quod eum omnino dimiserant, nec vi potuit relinuerant; quippe tametsi ultra columnas Herculis amnemque Phasidem degeret, omnes oportebat, oportebat, inquam, omnes, quibus sanctius vivendi ardor esset, istuc curriculo currere, atque vel illum plurima obscuratione, ut ad nos transiret, nostrumque exornaret orbem, adducere, aut hos in posterum iis in locis ubi ipse ageret manentes, quibus supra alios omnes instructus erat perfrui gratis; deposita rerum domesticarum memoria, qui iis, quod Sirenum degustavere consuetudinem, usu venire ferunt.

C. Exin ubi gratissimæ sibi Cappadociæ redditus erat Gregorius, et jam patria ipsum, dulce solum, tenebat, hic quemadmodum non mediocrem ex eo voluptatem capiebat, quod longo patriam intervallo receperat, sibi que item gratulabatur, natalis iterum urbis aspectum meruisse. Ita quoniam urbanos strepitus, atque inde exundans molestiarum diluvium, planissime perosus erat, sæque quietis insatiabili desiderio tenebatur: longe, imo longissime, ab eo aberat, ut stabilem illic sedem admitteret; nec admisit sane. Reperto igitur quodam Cappadociæ oppidulo, cui Arianzo nomen, quodque ex paterna cognatione nonnihil ad illum attinebat, et religiosæ philosophiæ non inopportuno videbatur; id ex omnibus habitare, ævumque illic reliquum commorari, statuit.

CI. Jam porro ut sacris semper animum commutationibus intendens, ad ea sese penibus applicaverit, quæcunque Deum hominibus conciliare, atque mirificam inde quamdam ipsorum copulationem efficere, queunt: itemque ut « ascensiones in corde suo disponens⁵³, » lumen super lumen acciperit, Deusque quodammodo ex homine, quotidiano profectu, evaserit, id equidem omnibus, qui res illius satis norunt, constat; quod vero idem ille, qui tantum pietati addictus erat, defensionem ejusdem suscipiendam sibi statueret, tanquam communis quispiam Ecclesiæ præses, adhæc item sanctorum quorumdam memorias solemniter celebrandas, id in progressu nostra ostendet oratio.

CII. Primum itaque unanimum atque concordissimum sodalem suum, Basilium, illum sive summum virtutis certatorem, sive ejusdem certamen ac studium, sive item, si tibi libet, utrumque dudum vita relicta in antiquam regressum patriam, multasque multorum laudationes, qui publice et privatim res ejus actionesque ornarant, consecutum: nisi et ipse pari modo honestaret, atque funebri decoraret oratione, id absurdum omnino a que alienum ducebat. Id quod et ante cæteros haud dubie executus fuerat, nisi illa multa ac magna, proprietate obstitissent certamina. Orationem itaque de illo componit, sic quidem ad summum virtutis oratoris fastigium provectam; sic illi vero, cui scripta erat, aptam et accommodatam, rebusque ipsis plane congruentem, ut non ipsa modo a musis gratisque pertexta videatur, sed et collatæ cum illa cæteræ, quarum paulo antea meminimus, vituperationi quam laudi propiores, et animi magis causa scriptæ, quam seria elaboratæ cura, videantur.

⁵³ Psal. LXXIII, 6.

ἀφικέσθαι καὶ κοσμήσαι τὰ τῆδε, ἢ μένοντας αὐτοῦ τοῦ λοιποῦ παρ' ἐκείνῳ τῶν ὧν ὑπὲρ πάντας εἶχεν ἐμπορεῖσθαι χαρίτων. ἐπιλεησμένους τῶν οἴκοι, ὃ λέγονται πάσχειν οἱ πεπειρασμένοι Σειρήνων.

P'. Ἐπεὶ δὲ καὶ καὶ τῆς μάλιστ' αὐτῷ κεχαρισμένης Καππαδοκίας ἐπέβη, καὶ τούτον εἶχεν ἀμέλει τὸ φίλον ἔδαφος, ἢ πατρὶς, οἷς μὲν διὰ μακροῦ ταύτην ἀπέλαθεν ἔχαιρε· καὶ ξυνέχαιρεν ἑαυτῷ, τοῦ τὴν ἐνεγκοῦσαν ἰδεῖν ἡξιώσθαι· οἷς δὲ πρὸς τοὺς ἀστικούς δῆπου θορόβους, καὶ τὸν πολὺν ἐκεῖθεν κατακλυσμὸν, ἀπεχθῶς παντάπασιν εἶχε· καὶ τῆς ἡσυχίας ἀπλήστως εἶχετο. Τῆ μὲν ἐνταῦθα διατριβῆν, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός εἶδει προσέσθαι· οὐκ οὐκ οὐδὲ προσήκατο· αὐτὸς δὲ τι Καππαδοκίας χωρίον εὐρῶν, Ἀριανζὸν πρόσρημα, πατρόθεν μὲν αὐτῷ διαφέρον, πρὸς δὲ φιλοσοφίαν ἐπιτηδείως ἔχειν δοκοῦν, τοῦτ' ἐξ ἀπάντων εἴλετο χρῆσθαι, κὰν τούτῳ μένειν εἰσάπαν.

PA'. Ὡς μὲν οὖν ἐκάστοτε θεωρῶ τὸν νοῦν προσέχων, τούτοις καθάπαξ ἐδίδου, ὅσα θεὸν ἀνθρώποις οἷδε μνηστεύειν, καὶ θαυμαστόν τιν' αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐργάζεσθαι τὴν συνδουασμὸν, καὶ ὡς « ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διαθέμενος, » φωτὶ προσελάμβανε φῶς, καὶ θεός, ὡς εἶπεῖν, ἐξ ἀνθρώπων [f. ἀνθρώπου] τοκαλικάστην ἔχον ἐγγίγνετο, ἴσασι πάντες ὅσοι τάκεινου σαφῶς ἴσασιν· ὅτι δὲ καὶ τῆς εὐσεβείας οὕτως ἔχων ὑπερμαχεῖν ψετο δεῖν, ὡσπερ τις κοινὸς πρόδρομος, καὶ προσέτι μνήμαις ἔστιν ὧν ἐμπανηγυρίζειν ἀγίων, προΐων ὁ λόγος δηλώσει.

PB'. Πρῶτα μὲν γὰρ Βασίλειον τὸν ὁμόφυχόν τε καὶ σύμπνεον, τὸν εἶτ' ἄκρον ἀγωνιστὴν ἀρετῆς, εἶτ' αὐτῆς ταύτης ἀγώνισμα γεγονότα, εἰ δὲ γε βούλει, καὶ ἄμφω πρὸ πολλοῦ μὲν τὸν βίον ἀπολιπόντα, καὶ στειλάμενον ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν πατρίδα· πολλῶν δὲ παρὰ πολλοῖς ἐγκωμίων τετυχηκότα· καὶ κοινῇ καὶ ἰδίᾳ τάκεινου κοσμήσασι, τῶν ἀτοπωτάτων ἡγεῖτο μὴ καὶ αὐτὸς ἀξιώσασι τῶν ἴσῶν, καὶ λόγοις ἐπιταφίους κοσμήσασι· ὃ καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἔδρασαν ἂν, μὴ τῶν πολλῶν καὶ μεγάλων ἐκείνων ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγώνων ἐμποδὼν αὐτῷ καταστάντων· ἀμέλει καὶ λόγον ἐπὶ τούτῳ συνθεῖς, οὕτω μὲν τῆς γιγνομένης ἀρετῆς ἐπιπλεῖστον ἰόντα. οὕτω δὲ προσσωῶς καὶ οἰκείως πρὸς ὃν γέγονε ἔχοντα καὶ τῶν πραγμάτων ἀντικρυς ὄντα, ὡς μὴ μόνον ὑπὸ μουσῶν καὶ χαρίτων δοκεῖν αὐτὸν ἐξυφάνθαι· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ὧν ἀρτίως ἐμνήσθη, τούτῳ παραβαλλόμενους, ψόγον μᾶλλον ἢ ἔπαινον εἶναι δοκεῖν· καὶ παιδιὰν ἢ σπουδασμα, τούτον τοῖνον τοιοῦτον δημιουργήσας, ἀπελθὼν, ἐπιλέγει τοῦ φιλάτου τῷ τάφῳ·

καὶ οὕτω τὴν γιγνομένην ἀφοσιούται συντέλειαν, οὐ
 χαριζόμενος φίλτρον, οὐδὲ πρᾶξ τοῦτο τοὺς ἐπαίνους
 ἐξάγων, οὐδ' ἔγγυς. Τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ κωλυό-
 μενος ὑκαυτοῦ τούτου ἰμᾶλλον, καὶ ἄπερ ἔνεστι φῆσαι
 καὶ τὰ ὄντα σιμᾶναι, ὡς ἂν μὴ, κάκεινῃ δόξῃ χαρί-
 ζεσθεῖ, καὶ τὸ καθ' αὐτὸν ὑπεραίρειν. Εἰ γὰρ ἄλλος
 αὐτὸς ἐκάτερπς τούτων, εὐδὴλον πάντως, ὡς οἷς
 ἐκεῖνος κοσμεῖται, καὶ αὐτὸς δῆστος κοσμεῖται, καὶ
 τῶν ἴσων μετέχει, οἷς ἐκεῖνος ἀριστος δέικνυται· εἰ
 δὲ μὴ τὸ φίλτρον παρῆν, τοσαῦτα ἂν ὑπὲρ τούτου
 διῆξει, ὅσα εἰκόσ τὸν μάλιστα πάντων αὐτὸν ἐπιστά-
 μενον.

maam astruitur decus. Quod si amor non fuisset, tam
 multa ab eo profferri consentaneum erat, qui unus omnium perfectissime hominem nosset.

ΡΓ'. Ἐπειτ' Ἀπολιναρίου τοῦ « λαλήσαντος μὲν
 ἀδικίαν εἰς ὕψος, » ἀπάσαις γε μὴν ἱεραῖς ἀποκηρυ-
 χθέντος ταῖς ψήφοι καὶ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας,
 ἐν ἴσῳ δὲ εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ, παντάπασιν ἐξεληλαμέ-
 νου, οὗτος τοίνυν οἷς οὕτως ἔσχε δυσχερῶς ὡς εἶ-
 καν ἔχων, τὸ μὲν ἀμύνασθαι καὶ φανερώς πολεμεῖν
 αὐθις αἰρεῖσθαι, ἐπέπερ οὐχ οἷς τε ἦν οὐδ' ἐθάβ-
 ῆσε, βουλεύεται δὲ βουλῆν πονηρᾶν, καὶ τῆς αὐτοῦ
 γνώμης ἀξίαν. Ὡσπερ γὰρ οἱ κάκιστοι τῶν φαρμα-
 κῶν μέλιτι τὴν κύλικα χρίσαντες, ἔπειθ' οὕτως
 ὀρέγουσιν οἷς βούλονται τὸν ἐλέβορον· οὕτως οἱ τοῖς
 ἔπεισ τούτου διὰ τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς εὐμουσίαν καὶ
 χάριν κηλούμενοι καὶ περιτυγχάνοντες, λαμβάνουσιν
 ἦς ταῦτ' ἔχει μετέχοντες βλασφημίας. Καὶ ἦν ἰδεῖν
 πρᾶγμα δεινὸν τὴν ἀλήθειαν κλεπτομένην, καὶ κιν-
 δυνουσῶσας ψυχὰς, ὧν οὐδὲν τῶν πάντων ἀντίβροπον·
 οἷς ἐπιθέμενος ὁ μάγας οὗτος τῆς εὐσεβείας ἀγωνι-
 στής, δι' ἐπῶν οἰκειῶν, ἐκ παντοδαπῶν μὲν συγκει-
 μένων τῶν μέτρων, ἀποβόρητῳ δὲ κίλλει καὶ θαυμα-
 στῶ κεχρημένων, τὰ μὲν, οὐδὲν ἕτερον ὡς ἀληθῶς
 ἔδειξεν ὄντα, πλὴν κομμωτικὸν τινα λῆτρον, ἐν ἡδο-
 νῆς ὀποκρίσει, πολλῶν ἐμποιοῦντα τοῖς περιτυγχά-
 νοῦσι βλάβην· πέπεικε δὲ παντάπασιν πάντας, ἐκεῖνα
 μὲν λώθην ψυχῆς καὶ νεωτερισμὸν πρὸς τὸ θεῖον,
 καὶ κολάσεως ἀφορμὴν καὶ τὰ τοιαῦτα νομίζειν· τὰ
 δὲ, περιπλεῖστου ποιεῖσθαι, καὶ συνεῖναι καὶ κεχοῖ-
 σθαι, καὶ τούτων διαπαντὸς ἀπολαύειν, ἐπέσχατα
 πάσης ἀρετῆς ἀφειγμένων, ὅση τὲ λόγων καὶ ὅση τοῦ
 πνεύματος, ὡς ἐκατέρωθεν ἔχειν τοὺς χρωμένους
 χειροῦσθαι. Εἰ γὰρ ἐκεῖνα ψυχῆς δλεθρος ὄντα
 ὁμῶς δι' εὐγλωττίας καὶ χάριτος οὐκ ὄλιγους ἐφείλ-
 κητο, τίνας οὐκ ἂν ἐπισπάσατο ταῦτα τῶν πάν-
 των, ὅταν πρὸς τῇ γαργαλλίσει ἔχειν τὰ ὦτα, καὶ τὸ
 σῶζεσθαι μνῶνται, καθάπερ τις οἰκία εὐ τε ἔχουσα
 κάλλος καὶ φιλοσοφίαν ἀσκουσα.

ad se attraherent, quando præter illam titillandi
 instar domus cujusdam, tum alfabor exstructæ, tum

ΡΔ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινο σκοπεῖν δεῖ, ὡς οὐχ ἅμα
 πάντα τὰ ἐπι, οὐδ' ἀχομῶς δὲ τινος καὶ μιᾶς τῆς
 αἰτίας συντίθεται τῷ ἀγίῳ· ἀλλὰ τὰ μὲν, αὐτῷ ἐπὶ
 τοῦ πίντων ἐχθίστου καὶ μηδενὶ καταλιπόντος κακί-
 ζεσθαι μᾶλλον Ἰουλιανοῦ κεκωλυκότος Χριστιανοῦς
 τῆν Ἑλληνα λόγον ἀσκεῖν, καὶ κεχρησθαι ποιητικῇ·

A Huc igitur hujusmodi concinnata oratione, abít,
 eamque ad tumulum amici conjunctissimi recitat,
 et hoc modo pro virili parte justa funeri persolvit,
 nihil amicitie dans, nec ideo laudes amici altius
 educens. Minime profecto. Imo vero ex contrario,
 per hanc ipsam amicitiam ab iis dicendis, quæ dici
 poterant, eisque quæ erant, plene exprimendis
 potius deductus, ne videlicet cum gratificari amico,
 tum de seipso etiam gloriosius loqui videretur. Et-
 enim, si alter ipse uterque eorum erat, inde liquet
 sane, quibus ille ornatur, et hunc ipsum ornari,
 paremque participare gloriam, in quibus alteri sum-
 ma multa utique de Basilio protulisset noster, quam

B CIII. Tum *deinde*, ubi Apollinarius, « qui in Ex-
 celsium iniquitatem loquebatur ⁶⁴, » sacris calculis
 omnibus e communionem ejectus, ex catholica igitur,
 etsi hujusmodi rerum suarum habitu, prout per
 erat, graviter angebatur, ulcisci sese, et apertum
 denuo ciere bellum, quod impar esset, haud ausus,
 sed improbum, suoque dignum ingenio, init consi-
 lium. Nimirum proinde ut pessimi venenorum arti-
 fices, oras poculi melle primum linunt, tum postea
 quibuslibet veratrum porrigunt: ita pariter qui
 viri hujus carminibus, per eam quæ illis inest,
 venustatem et gratiam capiuntur, eaque lectitant,
 improvidi simul blasphemiam, quam ea continent,
 hauriunt. Itaque rem tristissimam videre erat, furto
 surripi veritatem, hominumque animas, quibus
 C nulla plane æqualis res alia est, in discrimine ver-
 sari. Suis itaque carminibus in hæc impetum ma-
 gnus pietatis propugnator fecit, illis tum omni
 metrorum genere concinnatis, tum inenarrabili et
 mirifica elegantia imbutis, atque ista Apollinarii
 revera nihil aliud esse decebat, quam nugas quas-
 dam fuco atque lenocinio velificantes, quæ inani
 voluptatis specie plurimum detrimenti suis lectori-
 bus importarent, eoque omnes in illam plane ad-
 ducebat sententiam, ut ista animæ perniciem, no-
 vasque de Deo opinationes, et impiæ mutilationis
 materiam, et alia id genus, esse ducerent, contra
 Gregoriana plurimi facerent, et in manibus habe-
 rent, et uterentur, fruerenturque perpetuo, quippe
 quæ ad summum omnium virtutis aspiciem, quæ omne
 D aut eloquentiæ, aut spiritus virtus est, ascende-
 rant, ita ut utrinque capere et expugnare lectores
 possent. Quippe si ista, quæ animæ tam noxia et
 pestifera erant, nihilominus elegantia et venere sua
 non paucos alliciebant, quos non hæc ex omnibus
 aurium vim, etiam animæ salutem comparabant,
 philosophiæ tractationi deditæ?

CIV. Atqui et illud observari convenit, non eo-
 dem tempore, nec simili quadam unaque plane de
 causa, sanctissimo viro hæc omnia consignata
 fuisse carmina, sed partim tempore longe omnium
 odiosissimi, nullique mortalium majoris reprehen-
 sionis locum relinquens Juliani, qui edicto sanxe-

⁶⁴ Psal. LXXIII, 8.

rat, ne quis Christianus ad studia veteris Græcanici sermonis incumberet, neu artem tractaret poeticam; itaque necessitudine coactum virum maximum, ad varia omnia generis carmina, et multa ubique venustate referta, pangenda, eademque nostrarum partium sectatoribus omnibus, communis institutionis utilitatisque causa, proponenda. Aliorum rursus causam, ut diximus, præbuit Apollinarius, « vecors Dei contemptor et laxans probris, mortalia ora, » ut cum Æschylo loquar (14). Quæ omnia pluribus, et quantum consentaneum erat antea, ut arbitror, exposuimus (14*).

CV. Hunc ille in modum, cum dicendo scribendoque, tum ante hæc itemque cum his ipsis universæ virtutis exemplar semetipsum exhibendo, bene de vita humana mereri, eamque ornatiorem reddere, constanter perrexit: et spiritualis felicitatis auctor præcipuus hominibus erat, ut qui modis omnibus, ad id quod est optimum induceret omnes ac componeret, et meliores seipsis semper efficeret. Nimirum velut qui Dei optimi, Maximi, legatus, aut propinquus, aut oraculorum ipsius popularis in terra interpres esset: ita plane omnibus habebatur, in eoque omnes, tanquam in archetypo, aut arce, aut sacrario omnis pulchri, obtutum figebant, ejusque verba, non hominis alicujus verba, sed admiranda Dei effata et oracula, quibus contradicere nefas plane esset, ducebant. Adhæc verbis ejus fides et probabilitas plane necessario aderat, scilicet quoniam quæ aliis suaderet, ea primus perfectissime exsequabatur; eratque tum loquens, tum tacita quædam exhortatio, id illi maximo ad persuadendum adjumento, omnesque voluntaria necessitate constringendos, fuit quippe qui non jucundius ad hominem ventitarent, quam ægrius discederent, aut verius eo, quod hoc posterius ægre ferebant, utrumque comprobarent, nimirum quod et illud prius pluris, quam quidquid dixerit quispiam, facerent; et hoc posterius majorem in modum odissent, ideo videlicet, quoniam illo altero vehementer afficerentur.

CVI. Verum enim vero tempus nunc tandem fuerit, tum legis, quæ his in rebus pridem obtinet, causa, tum quod optima etiam sæpissime sane iteranda sunt, quæ pluribus modo commemorata fuere, eadem nunc denuo orationi indulgendi, breviterque percurrendi. Ecquis enim usque adeo admirabilis in vitam ingressus habuit, ut non modo priusquam conceptus esset Deo religiose dedicaretur, sed vero etiam ortus sui angelum haberet præconem, qualis quantisque postmodum evasurus, et quod omnibus in rebus, longe ante alios emicaturus esset, matri planissime prædicentem? Tum quis priora posterioribus in tantum præterit, ut illa cum his comparata prope nihili sint, quando adeo, quod proverbio aiunt, præstant posteriora, et plusquam præstant? cui item ad ultraque hac re major unquam gloriæ materies suppetebat, etiam præ iis qui de alterutra se jactant? Porro quis ita convenienter propriis bonis suis, patriam simul atque parentes sortitus fuit? parentes nimirum, omnibus, quotquot

ὡς εἰς ἀνάγκην καταστῆναι τὸν μέγαν ἔπη συνθίβαι παντοῖα, πολὺ τὸ χάριεν διαπάντων ἔχοντα· καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς πᾶσι ταῦτα προθεῖναι κοινὸν παιδευμα καὶ κοινὴν ὄνησιν, τῶνδ' αἴτιος, ὡς ἔφην, Ἀπολινάριος ἐγεγόνει, « Οὐδὲν κατ' Αἰσχύλον, ἀτίζων κάπογυμνάζων στόμα, θνητὸς ὢν· ὢν ἀπάντων πέρι πρόσθεν ἐμνήσθη μᾶκρότερον καὶ ὅσον εἰκὸς ἦν, ὡς γε ἐγὼ νομίζω.

PE. Οὕτω καὶ λέγων καὶ γράφων καὶ πρό γε τούτων καὶ μετὰ τούτων, οἷς ἀρετῆς ξυμπάσης ἑαυτὸν τύπον παρείχε, τὸν ἀνθρώπινον βίον εὖ ποιῶν καὶ κοσμῶν διετέλει. Καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν εὐδαιμονίας τούτοις αἰτιώτατος ἦν· πάντοθεν πάντας πρὸς τὸ βέλτιστον ἐνάγων καὶ καθιστάς· καὶ σφῶν αὐτῶν

σπουδασιτέρους αἰεὶ δεῖκνύς. Ὡσπερ γὰρ ὑπαρχὸς ὢν τῆ ξυγγενίᾳ τοῦ μεγάλου Θεοῦ τῆ δεηματογῶς ἐπὶ γῆς τῶν αὐτοῦ θεσπισμάτων, οὕτω καθάπαξ πᾶσιν ἐδόκει, καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ὡσπερ ἀρχέτυπον τῆ ὀρμητήριον, τῆ ἐστὶν καλοῦ παντὸς ἀφείρων· νομίζοντες τοὺς αὐτοῦ λόγους, οὐκ ἀνθρώπου δὴ τις λόγους, ἀλλὰ θαυμαστάς τινας ἀ τοφάσεις Θεοῦ, μηδὲν τινοῦν δεχομένα ἀντιφασιν. Καὶ προσῆν τὸ εἰκότως καὶ μετὰ πάσης ἀνάγκης· τὸ γὰρ ἂ παρήγει, ταῦτ' αὐτὸν πηῶτον μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος εἰργάσθαι καὶ φεγγομένην εἶναι καὶ σιωπῶσαν παραίνεσιν, μέγιστον ἦν αὐτῷ πρὸς τὸ πείθειν, καὶ δι' ἀνάγκης ἐθελουσίῳ πάντας χειροῦσθαι, οὐ μᾶλλον ἢ δέως αὐτῷ προσχωροῦντας, τῆ ἀηδῶς ἀπαλλάττοντας· μᾶλλον δὲ οἷς δυσχερῶς πρὸς τοῦτ' εἶχον, μαρτυροῦντες ἦσαν ἐκάτερα, κάκεινο περὶ πλείονος ὅτου τίς ἂν εἴποι ποιείσθαι· καὶ τοῦτο διαφερόντος μισεῖν, διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνο προσπάθειαν.

PΣ'. Καιρὸς δ' ἂν εἴη λοιπόν, διὰ τε τὸν ἐπὶ τοῦτοῖς ἤδη κρατήσαντα νόμον, καὶ τὸ τὰ βέλτιστα χεῖναι καὶ πάνυ τοι· πολλὰκις εἰρησθαι, ὢν διὰ πλείονων ἐμμενήμην ἀρτίως, ταῦτ' ἄρα καὶ νῦν δοῦναι τῷ λόγῳ, καὶ διελθεῖν ἐν βραχεῖ. Τίς μὲν γὰρ οὕτω θαυμαστάς τινας ἔσχε τας εἰς τὸν βίον προόδους, ὡς μὴ μόνον πρὶν τῆ συνειληφθῆαι ἀνάθημα θεῶν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ κήρυκα τῆς γενέσεως ἄγγελον σχεῖν, ὁποῖος ἄρ' ἔπειτ' ἔσται, καὶ ὅπως ὑπερ πάντος διαπάντων ἐκλάμψει, μνηνύοντα σαφῶς τῆ μητρί; Τίς δὲ τὰ πρόσθεν τοῖς ἐφεξῆς οὕτω παρήλθεν, ὡς εἵνεκα τούτων μηδὲν ὄντων ἐκεῖνων, δευτέρων φασὶν ἐμμενόνων καὶ ἔτι γε πρὸς τίνι δ' ἐν ἐκατέροις εὐδοκίμειν μᾶλλον ὑπῆρξε τῶν θατέρῳ σεμνυνομένων. Τίς δὲ τοῖς προσοῦσι καλοῖς καὶ καταλλήλως οὕτω μετέσχε, τῆς τε πατρίδος τῶν τε τοκέων, τῶν μὲν πάντας τοὺς ταύτη προσειρημένους παρενεγκόντων ἀρετῆς καὶ τῷ θαυμαστοῦ καὶ ὑπὲρ πάντας παιδὸς ἡξιώσθαι, καὶ εἶναι τοῦτον κάκεινους τοιούτους, οἷους ἀλλήλους προσήκειν, καὶ μηδὲν ὄλως ἐνδοεῖν, τῆς δὲ,

(14) Ἐπὶ ἐπὶ Θηβαίς. V. 447.

(14*) Cf. capp. 29, 30.

διαπάντων ὧν θαυμάζονται πόλεις ἰούσης, κἀντεῦθεν μεγίστας παρὰ πᾶσι φερομένης τὰς ψήφους; Τίς δὲ τοσοῦτον ἐκ παιδῶν ἀρετῆς καὶ λόγων ἐκλω, ὡς μόνον ταῦτα ῥαπτῶν ἡγεῖσθαι, καὶ μελέτην τοῦ βίου;

patriam, unde prædicari urbes mos est, nactam omnia, indeque maximas omnium laudes consecutam? Quis denique a puero ita virtutis optimarumque litterarum captus amore fuit, ut hæc sola requiem suam vitæque meditationem haberet?

PZ'. Τὸ δ' ἕκασταχοῦ μὲν παιδείας χάριν φοιτῆσαι, πάντα δὲ τὰ βέλτεστα πανταχοῦθεν ἑαυτῷ συνηθέαι, καὶ θαυμάσθῃναι μὲν ὑφ' ἁπάντων, παρὰ πάντας τοὺς ἄλλους, διὰ τὴν ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς εὐκληρίαν, ὡς καὶ παρὰ σφίσι αὐτοῖς τοῦτον καταχεῖν ἀξιῶν, τὰς πρώτας καὶ μεγίστας τιμὰς, τὰς μὲν διδόντας· τὰς δ' ἐπαγγελλομένους· μηδὲν δὲ τῶν πάντων ἐπιπρόσθεον ποιεῖσθαι τῆς θεῶν ἐνεργείας, ἣν ἡσυχία παρέχει, καὶ τὸ κατὰ νοῦν πολιτεύειν ἀεί· ταῦτα δ' οὕτω καταρωκέναι καὶ μετὰ τῶσαύτης ὑπερβολῆς, ὡς τοῖς πρὸ αὐτοῦ κορυφαῖον, τοῖς δ' ἐφεξῆς τε καὶ μετ' αὐτῶν, ἀρχέτυπον αὐτῶν καὶ κανόνα τῆς περὶ ταῦτ' ἀκριθείας γενέσθαι· καὶ τοὺς μὲν γεννησαμένους, ἐπεὶ περ οὐχ οἶός τ' ἦν τοῖς αὐτοῖς δεδωρῆσθαι, ὅ τοῦτου γε οὐδὲν ἦττον, εἰ μὴ τὸ μείζον εἴποι τις ἄν, τοῦτο κάλλιστα πάντων αὐτοῖς ἐνδεδοῖσθαι, τῷ θ' ὑπὲρ τοὺς νομιζομένους ὄρους ἐνθάδε τουτοῖσι θεραπεύσαι καὶ παρελθεῖν παντάπασιν τὸ εἰκός, τῷ τ' αὐτοῦ λογικὴν τινα στήλην τὰ τούτων εἰργάσθαι, καταπαντὸς ἱσταμένην τοῦ χρόνου καὶ τοῖς ἐπιτα παραπέμψαι· αὐτῶν αὐτὸν δὲ πάντων ὑπεριδόντα τῶν ἄλλων, μόνου γενέσθαι τοῦ τὴν εὐσέθειαν ἀμέλει πολὺν ἤδη χρόνον ὑπὸ τῶν κάκιστ' ἀπολουμένων δυσσεβούντων τυραννουμένην καὶ μονοου κλιθεῖσαν, ὡς λόγος, εἰς γόνου, ἀναλαβεῖν οἶον καὶ ἀνορθώσασθαι· καὶ κρείττω τῶν πολεμουμένων παντάπασιν δεῖξαι, κἀντεῦθεν ὡς ἔρεισμα πίστεως ὄντα καὶ βάθρον στερεῶν Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ὀρθῶν καὶ ὑγιαίνοντων δογμάτων « ἀστραθὴ κίονα » κατὰ Πίνδαρον, τῆς μὲν μεγάλης καὶ ἱερᾶς ἐπιδοῦναι καθέδρας· οὐκ ἐφ' ἑαυτῶν ἔχειν, καὶ ῥαπτῶν κεχερῆσθαι, ἀλλ' ὥστε ξύμπασαν αἴρσιν ἐκ περιουσίας τεμεῖν, καὶ ῥίξαις αὐταῖς παντάπασιν ἐξελεῖν καὶ ὄλως ἐκ μέσου ποιήσασθαι· μεταδραχὺ μόνου τοῖς βουλομένοις ταύτης ἐκστάντα, ἐπεὶ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἠδέως, ἀλλὰ παντοδαπῇ πειθοῖ τε καὶ βίᾳ καὶ μεθ' ὅτι κλειστάς δεήσεις ταύτην εἰσέδου, τὴν πλείστου ἀξίαν ἡσυχίαν αὐθις κατεληφέναι· καὶ τὴν ἀκραίφην ἔκνουσιν Θεοῦ.

illius cupidis relicta : quando quidem nec initio ipso admodum libenter, sed admota multiplici et suasionem, et vi, et post plurimas obstationes, illam adiisset : denuo ad laudatissimam pulcherrimamque quietem suam, et verissimum Dei consortium se receperit.

PH'. Τίνοι ταῦτ' ἐνσιν πάντα παραβαλεῖν, καὶ τίς οὕτω διαπάντων ἰῶν, ἐν πᾶσι πάντας παρῆλθεν, ὁ αὐτὸς καὶ πάνθ' ὁμοῦ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ξυλλαβῶν; Ἐὰν μὲν γὰρ φήσῃς τοὺς λόγους· οὐδένα τὸν ἀμιλλώμενον ἴσχει, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν αὐτὸς ταύτην ποιεῖται, ὡς περ φιλονεικῶν ὁ αὐτὸς διὰ πάντων εἶναι· νικῶν μὲν τοὺς ἄλλους ἀπάσαις ταῖς τῶν λόγων ἰδέ-

hoc appellati nomine fuere, et sua virtute supervectos. et quod admirabili aliisque omnibus præstantiore dignati essent filio, et quod ipsi filiusque ejusmodi essent, qui secum invicem palchre congruerent, nec quidquam plane desideraretur, rursus

CVII. Porro quod quoquo versum terrarum erudiendi gratia Gregorius ita cit, omniaque optima undelibet sibi conduxerit, quod etsi admiratione omnium, supra alios omnes, ob præclaras in bonis omnibus progressionem exceptus fuerit : ita ut illum apud se retinere studerent, primos maximosque honores, partim mox offerendo, partim promittendo : nihil ille tamen rerum omnium tendentibus ad Deum exercitiis anteposuerit, quæ religiosa quies, et perpetua secundum mentem agendi ratio. suppeditat ; ita perfecta hæc vero, et tanta cum excellentia omnia præstiterit, ut iis qui ipsum ætate antecessissent, chori hujus dux ; qui deinceps et post ipsum vixerint, exemplar et norma usurpandæ in talibus exactionis fuerit. Tum quoniam eodem quidem plane officiorum genere parentes remunerari nequibat : quod id tamen, quod hoc nihilo est inferius, nisi si majus etiam quispiam esse dicat, pulcherrius omnium representarit, scilicet quod et adhuc interris agentes, ultra communes suetosque pietatis fines coluerit, et postea vitas ipsorum laudesque oratoriam quamdam, per ævum omne perstaturam, columnam effecerit, et ad posteros transmiserit. Quid ipse vero, spretis aliis rebus omnibus, id unice operam dederit, quo veram nimirum pietatem, longo jam tempore ab impiissimis perditissimisque hæreticis dira tyrannide oppressam, et tantum non, quod aiunt, in genua prostratam, reficeret ac erigeret, suorumque hostium victricem omnino præstaret. Quod et hanc ob causam, ut qui fulcrum fidei, et firma Ecclesiæ basis, et rectorum salutariumque dogmatum « inconcussa columna » esset, ut Pindarus loquitur (15), magnam illam et sacram patriarchalem conscenderit cathedram. Minime ille profecto, quo mollitiei segnique otio frui posset, sed ut hæresin universam plenissime facillimeque exscinderet. ipsisque omnino cum radicibus eruncaret, et penitus de medio tolleret. Paulo tamen post hanc eadem cathedra,

CVIII. Ecce, quæso, hæc comparari possunt omnia ? ecquisnam ille pariter universa permensus ? nempe qui omnes in omnibus prætergressus, omnia idem simul et excellentissime complexus fuit. Quippe ut eloquentiam et orationes nomine, hic palmæ æmulum habet ille profecto neminem ; sed ipse secum hoc decertat certamen, dum velut con-

tendit idem esse ubique : victor nimirum aliorum per omnes orationis formas, et idem sui quodammodo victor, quod formam quamlibet, per se spectatam, facile cæteris præstare censeas : at universas simul consideratas, unum quiddam omnes esse, verum in oratione omni, quæcunque sit, singulari et propriam quamque reportare palmam ; et longo præcurrere intervallo, tum acumine atque sagacitate, tum fusa per omnia gratia ; et quod primum est, quod hæc non arte modo ipsa oratoria, sed et supra artem sint, eaque item re supra imitationis spem assurgant. In his primum maximumque « admirabilis divinæ naturæ explicatio, » et quod res hujusmodi adeo sane cautissime, et elegantissime, et beatissima fecunditate tractare poterat, ut non modo post maximum illum Joannem Evangelistam. Theologi cognomento cohonestatus fuerit, et hoc clarissimum signum habuerit, quod hac parte longe omnium princeps crederetur : sed et quod futurus post se hominibus mirificas quasdam holopoles ac machinas, qualiendis dejiciendisque errorum castellis, scripta sua reliquerit. Tum vero deinceps ad diffusam ubertatem varietatemque sententiarum, ad solutum ac liberum, et invictum, et crebris verborum floribus distinctum linguæ impetum, accedens sancti Spiritus gratia, « omnem superans intellectum⁵⁵, » Jucundissimum omnibus Gregorium et amabilissimum, in congressibus pariter ac institutionibus, faciebat, et qui tum Græcos, tum Barbaros, in stuporem plane dare, atque expugnare posset, visos nemque sibi, « Dei, non hominis audire vocem⁵⁶. » Scilicet quoniam quidquid morderet, id omnino illius modi erat : et quod ispe virtutis omnis, et divinorum præceptorum, supralium quemlibet, effector industrius, consecratorque diligentissimus esset, ideoque etiam persuadendi polleter auctoritate ; ita ut, quod ait Plato : « ludum jocumque videri, quæ litteris prodita sunt, cessu quodam hic locum habeat, lusum nempe collata. Quod si ita comparatum est, ut est sane, quanto intervallo existimandum est, leporem musionum vanustatemque, quæ in illius scriptis comparet, iis antistare, quæ alii scriptitant ?

CIX. Porro malitiam omnem penitus odisse nosirum, ut aberrationem ab honesto et bono, nullique propria subsistentia præditam ; nequit enim (Deus) natura bonus, mali auctor esse, hoc illi utique cum omnibus virtutis cultoribus commune est : sic vero acriter malitiam incursasse, quæ quispiam ratione illam effugiat, aut ne quidem ab ea unquam capiatur, clare monstraret : nostri id unius opusejusque animi fuerit. Tum quid esse dices illius adversus veræ fidei insidiatores, et qui modis omnibus veritatem pervertere nitentur, divinam animi fortitudinem, et prælia et erecta de iis tropæa ? Tanto hæc quidem certe Marathoniis illis et Salaminis majora, quod illa in cernendi sensum cadunt ; hæc rationis opera sunt, illa tempus ipsum invasit et obrivit : hæc ævo omni constatura sunt, illa Athe-

Ιδείαι, νικῶν δ' ὡσπερ καὶ ἑαυτὸν τῶν τούτων ἐκάστῃ, ὅταν μὲν τις ἴδῃ καθ' ἑαυτὸν, βελτίω ταύτην ἀποφαίνεσθαι τῶν λοιπῶν · ὅταν δὲ ξυμπάσας ὁμοῦ, ἔν μὲν εἶναι τὰς πάσας, κατὰ παντὸς δ' ὁτοιοῦν λόγου μοναδικὸν φερομένης τὸ κράτος καὶ πολλῶν παριούσας τῷ μέσῳ, ὀξύτητί τε καὶ ἀγχινοίᾳ, καὶ τῷ διὰ πάντων κεχαρισμένῳ · καὶ τὸ μέγιστον, τῷ μὴ ὅτι γε τέχνην, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τέχνην αὐτὰς εἶναι, κἀντεῦθεν ὑπερκειμένας μιμήσεως · ὡν πρῶτον καὶ μέγιστον « ἡ θαυμαστὴ θεολογία » καὶ τὰ περὶ τοιοῦτων οὕτως ἀσφαλέστατα καὶ κάλλιστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γονίμου διεξέναι δύνασθαι, ὡς μὴ μόνον τοῦτον μετὰ τὸν πάμμεγαν Ἰωάννην τοῦ Θεολόγου προσήσεως ἡξιώσθαι, καὶ τοῦτ' ἐναργῆς σύμβολον σχεῖν τοῦ πάντων αὐτὸν ἐν τοίοις πεπιστεῦσθαι προέχειν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔπειτ' ἐσομένοις, θαυμαστάς τινας ἐλεπόλεις πρὸς καθάρσεις τῶν τῆς πλάνης ὀχυρωμάτων, τοὺς αὐτοῦ λόγους καταλιπεῖν · ἔπειτα τῷ παντοδαπῷ καὶ ποικίλῳ τῶν νοημάτων καὶ τῇ τῆς γλώττης ἀσχετῳ καὶ ἀμάχῳ καὶ διηνησιμένη φορᾷ, ἢ πάντα νοῦν ὑπερέχουσα, τοῦ Πνεύματος χάρις προσγεγονοῖα, ἡδιστον τοῦτον πᾶσι καὶ ποθεινότατον ἐν τε ταῖς ἐντεύξεσι καὶ διδασκαλίαις ἐποίηε, καὶ οἶον καὶ Ἑλλήνας καὶ βαρβάρους καθάπαξ ἐκπλήττειν τε καὶ χειροῦσθαι, « Θεοῦ φωνῆς ἀκούει καὶ οὐκ ἀνθρώπου, » δοκοῦντας · τῷ θ' ἄπαρῃνε τοῦτον ἴσχειν τὸν τρόπον · τῷ τ' αὐτὸν ἀρετῆς ἀπάσης καὶ τῶν θεῶν ἐπιταγμάτων τεχνίτην εἶναι παντὸς μᾶλλον καὶ σπουδαστήν · καὶ διὰ τοῦτο καὶ πείθειν ἔχοντα · ὡς θ' ὁ φησι Πλάτων, « παιδιᾶν εἶναι δοκεῖν τὰ ἐν τοῖς γράμμασι πρὸς τὰς ὁμιλίας αὐτὰς τῶν σοφῶν ἀνδρῶν, » τοῦτ' ἐκ περιουσίας ἐντεῦθα παρίστασθαι, παιδιᾶν εἶναι δοκεῖν τὰ τῶν ἄλλων συγγράμματα πρὸς τὰς ὁμιλίας αὐτοῦ. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως, ὡσπερ οὖν ἐστὶ, πόσον τι χρῆ νομίζειν ὑπεραίρειν τὴν ἐν γράμμασιν εὐμουσίαν τούτου καὶ χάριν, ὡν ἕτερο: γράφουσι,

ad ipsos sapientum virorum sermones ; » id eum ex scripta aliorum videri, cum sermonibus Gregori

PΘ'. Τὸ μὲν οὖν καθάπαξ κακίαν μισεῖν ὡς ἀποτυχίαν καλοῦ καὶ μηδ' ἠντινοῦν ὑπόστασιν ἔχουσαν, ὁ γὰρ τὴν φύσιν ἀγαθὸς, οὐκ ἔν ποτε κακῶν εἴη δημιουργὸς, κοινὸν δὲ που πᾶσι τοῖς ἀρετῇν μειοῦσι · τὰ δὲ καταδρομῆν ταυτησί πεποιήσθαι, καὶ ὅπως ἂν τις ταύτην ἐκφύγοι, ἢ καὶ τὴν ἀρχὴν μὴ ἀλῶ σαφῶς ὑποδείξει, αὐτοῦ μόνου τοῦτ' ἔν εἶη καὶ τῆς αὐτοῦ διανοίας · τί δ' ἂν εἴποις καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἐπιβούλους τῆς πίστεως, καὶ παντα τρόπον τᾶλτῆθες διαστρέφειν ἐπιχειροῦντας, ἔνθεον εὐψυχίαν τούτου καὶ μάχην καὶ τὰ κατ' αὐτῶν τρόπαια · τοσοῦτο μίζω τῶν Μαραθωνείων τε καὶ Σαλαμιντίων, ὅσον τὰ μὲν ἀισθητὰ, τὰ δὲ λογικά · καὶ κατ' ἐκείνων μὲν ὁ χρόνος ἐχώρησε · τὰ δὲ κατὰ παντὸς ἐστῆξει τοῦ χρόνου · καὶ τὰ μὲν · Ἀθηναίως κατὰ Περσῶν · τὰ δὲ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ τούτῳ κατῶρ-

⁵⁵ Philipp. iv, 7. ⁵⁶ Act. xii, 22.

θωται· ὄσγε καὶ τοὺς τῆς εὐσεβείας ὑπασιπιστάς, καὶ ἄ
μέχρις αἱμάτων ἠγωνισμένους, οἷς προσειρήκει,
τῶν εἰκότων αὐτοὺς ἀξιώσας, οἷς τούτων ἠξίωσεν,
ἐπὶ τὰ ἴσα καὶ τοὺς ἄλλους προτρέπεται· ταῦτα δὲ
ταῦτα κάπὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων ἔστιν ὄρῶν·
τούτοις τε γὰρ τὴν γιγνομένην ἀποδεδώκει ζυντέ-
λειαν, αἴρων ἢ θέμις τῶν λόγων καὶ πρὸς τὴν τούτων
κατοχτῆν καὶ βακχεῖαν τὸν ἀκροατῆν ζυνεπαίρων,
καὶ πᾶσιν ἐξεκείνου μέχρι τοῦ δεῦρο παρεγγυῆ, τοι-
ούτους δὲ τινὰς εἶναι τοὺς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θεῶν
λέγειν τολμῶντας· καὶ σιωπῶ τὴν ἀκριθεῖ τῶν Γρα-
φῶν ἔρευναν, καὶ τὴν ἐκ βᾶθους καὶ σκοτόους, ὡς ἂν
τις εἴποι, πρὸς φῶς τρισσῆν ἀνάπτυξιν τούτων καὶ
θεωρίαν, ὡς πανταχόθεν αὐτάς ζυνετάς ἄπασιν εἶναι.
Τὰ μὲν δὲ κατὰ τοὺς λόγους τρούτη τοιάδε· καὶ τὰ
πλείω παρῆκεν ὁ λόγος, ἐκκλίνων τὸν κόρον, καὶ
ἅμα πάντα πάντων εἰδότων, καὶ ἡμεῖς μὴ λέγω-
μεν.

Atque hæc talia quidem de orationibus nostri diota
satiatam vitaret, omisit, præsertim quoniam, vel

PI. Περὶ μέντοι τοῦ βίου ἐκεῖνο λέγω. Ἐάν τε γὰρ
βίαν ζητήσης πάντοθεν συγκεκρημένον, οὐκ ἀπὸ
μέρους, ἀλλ' ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τοῦ παντός, καὶ
θαυμασθέντα μὲν ὑφ' ἀπάντων, θαυμασθέντα δ' οὐ-
δὲν μᾶλλον, ἔλλα μόνον τῶν πάντων περὶ τοὺς ἐπαί-
νους ἠτυχηκότα, ἐάν τε ἄκραν εὐγένειαν γνώμης
μετ' ἐπιεικειᾶς, καὶ φρένας ὑπερφυεῖς, καὶ λῆμα
ὑψηλὸν καὶ κθεστός καὶ γενναῖον, καὶ ὄλον τοῦ
Πνεύματος, ἔτι τε τρόπους πάνυ τοι πιθανούς καὶ
τοῖς πᾶσι κεχαρισμένους, καὶ ἀγωγούς μάλιστα· ἐν-
τεύξεις, καὶ ἀναχώρησιν ἐκείθεν οὐ φορητήν· καὶ
ὄλως τοὺς πάντας ἀνθρώπους, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν,
ἐν τῷ παραχρήμα τῆς θέας, εἰς ἐκπληξιν θαυμα-
στήν ἐξ ἀνάγκης ἄγον καὶ φίλτρον, παρ' οὐδενὶ τῶν
πάντων ἔν γε καὶ ὁτιοῦν τούτων εἰς ἄκρον· παρὰ
δ' αὐτῷ τούτῳ καὶ ξύμπαντα ταῦτα, καὶ μεῖζον
[an μεῖζω?] ὑπερβολῆς ἀπάσης κτεῖδες ἂν ἐντυ-
χῶν.

talium, altissimo in gradu, penes hunc ipsum
excessum, mox cum illo congressus, perspexisses.

PIA. Τίς μὲν οὖν οὕτω μετὰ τῆς ὕλης, ὡς ἂν τις
ἀνώτερος ὕλης, ὑπερῆρε τῆς ὕλης, ὄλω καὶ παντὶ
τῷ νῦν τοῖς νοητοῖς ὡς αἰσθητοῖς ἐντροφῶν; Τίς δὲ
τοῖς παροῦσι καὶ μηκέτ' ἐσομένοις χαίρειν καθάπαξ
εἰπῶν, ἔπειτα τοῖς ἀποῦσιν, ὡς ἤδη παροῦσι προσ-
εἴχε; Τίς ὁ τοιοῦτο μὲν ὀμιλήσας τοῖς κάτω, ὅσον
αὐτὸ τοῦτ' ἐνδεδεῖσθαι περικείμενος σῶμα, ἐν δὲ
τῇ κατὰ νοῦν ἐνεργείᾳ, τὸ πᾶν ἀπονεύμας τοῖς ἄνω;
Τίς ὁ τὸν ἔξω τέλους θησαυρίσας αἰῶνα, ἐπειδὴ περ
καὶ πρὸ τοῦ τέλους, ἐκλείποντα τὸν νῦν τοῦτον εὐρα;
Τίνι μᾶλλον πλοῦτος παρῶπται, ὅν ὁ τεκῶν χρόνος
ἀνεῖλε, μόνος δ' ἐκεῖνος αὐτῷ τοῦ παντός ἐτιμάτο,
οὐ « μὴ ποτε τὸ κλέος ὀλεῖται; » Τίς ἀβίωτον ἐνόμισε
βίον τὸ βιοῦν κατὰ σάρκα, καὶ μὴ βιοῦν ὡς εἰπεῖν
ἔξω βίου· μηδὲ βίον τῷόντι τοῦτον ἄριστον κρι-
νεῖν, τὸ θνήσκειν δὲ καὶ τεθᾶναι μελετᾶν ὄσαι
ὄραι;

niensibus de Persis statura fuere; hæc nostro de
Christi de perduellibus feliciter erecta. Qui etiam
dum pietatis armigeros, « et qui ad sanguinem usque
decertarunt »⁵³, suis laudationibus ex merito hono-
rabat, hoc ipso quod illos sic honestaret, aliorum ad
paria certamina animos acuebat. Hæc eadem in sacris
etiam Christi mysteriis videre licet; nam et his,
quam conferre decebat partem reddidit, qua fas
piumque est, verbis extollens, et ad eorum afflatum,
divinique furorem, una auditorem excitans. Quo
idem omnibus, ex illo tempore ad hoc præsens,
denuntiat, ejusdem modi esse debere, qui de Deo
rebusque divinis verba facere audent. Taceo au-
tem nunc accuratissimam sanctarum Scripturarum
pervestigationem, et de altitudine atque caligine
sua, ut sic loquamur, ad lucem, triplicem earum
explicationem contemplationemque, ut nimirum
omni ex parte omnium parerent intelligentiæ.

B sunt. Pleraque enim in præsens sermo noster, quo
nobis tacentibus, nota omnibus sunt.

CX. De vita nostri vero illud habeo dicere. Sive
enim vitam, undique, non ex parte, sed ex toto, et
in solidum, instructam ac consolidatam, quæris,
eamque magno opere quidem concelebratam omni-
bus, neque eo magis tamen celebratam, verum hæc
una duntaxat in re, nempe laudatione, minus
fortunatam. Sive si summam animi nobilitatem,
æquanimitate conjunctam, et spiritus heroicis, et
robur animi excelsum, et constans, et generosum,
et totum sancti Spiritus, quæris; adhæc item mo-
res ad persuadendum accommodatissimos, omni-
busque acceptissimos, et congressus apprime suaves
et aspectabiles, et recessum ab homine ægerriimum,
atque ad summam, illud nescio quid, quod omnes
homines, ut uno rem verbo complectar, Gregorio
protinus conspecto, in mirificum stuporem amo-
remque, necessario deducebat: horum unum sane
quoddam, et id quodcunque, penes neminem mor-
vero, et universa hæc, et supra omnem posita

CXI. Quis est igitur, qui pariter, dum adhuc
cum materie ageret, supra materiem evectus erat,
velut quispiam materie consortio excelsior: nimi-
rum toto et omni animo spiritualibus, haud aliter
quam iis quæ sub sensus cadunt, suaviter perfruens?
D Quis vero item præsentibus, nec paulo post am-
plius, futuris, res sibi suas bona fide habere jussis:
postea absentibus, velut jam præsentibus, animum
suum applicuit? Quis ille, qui hactenus duntaxat in-
ferioribus hisce sese daret, quatenus id ipsum modo
adstrueret, quod corpore vestitus esset: verum se-
creta mentis agitatione omnia superis ac cœlesti-
bus attribueret? Quis interminatam illud a morte
ævum, thesauri in modum sibi recondebat, siqui-
dem præsens hoc ævum, etiam antequam terminum
suum attingat, deficere cerneret? Cui spretæ magis
opes fuere, quas idem quod peperit tempus consu-

⁵³ Hebr. XII, 4.

mere solet: et cui solæ illæ maximo in pretio habitæ, quarum « nullo decus est delebile sæclo (16)? » Quis vitam minime vitalem sibi esse duxit secundum carnem vivere, et non contra, ut sic dicam, extra hanc vitam vivere, eamque revera vitam optimam censere, mori scilicet, mortemque in horas meditari?

CXII. Quis jusjurandum tum dare, tum accipere, perinde vetuit omnino, eo quod utrinque reddenda veniat ratio? Quis ita remotus ab omni mundana gloria unquam fuit, ut donum etiam patrandorum miraculorum divinitus recipere nollet: quod nimirum videntes inde in laudes patrantis furere quodam ruunt? Quis iracundiam ejusque impetus simpliciter in potestate habuit, concupiscentiæ vero optimæ Deoque acceptæ omnem prorsus rationem duxit, at perditissimæ illius plane nullam? Quis risus item et mœroris, quantum æquum erat, assumpto, eo quod quidquid his in oris est, id omnino partim lacrymis, nec immerito, partim derisu, plusquam celebres illi veteres philosophi dignum haberet: quod noxium utrique affectui aderat, eo ita usquequaque abstinebat, ut neque unquam ad solutiorem risum veniret, neque humanis et fluentibus, et quæ nihil revera essent illacrymari operæ pretium duceret, sed uno et perpetuo luctu teneretur, nempe divinæ consolationis parario? Sensus vero suos quis æque moderabatur, ut ad decentissimam indolem habitumque pulcherrimum componeret, et naturæ ordinem sequi, talesque plane esse assuefaceret, qualibus primum hominem ante lapsum uti oportuit?

CXIII. Cui porro ita virtutes universæ, ut una aliqua, curæ studioque fuere? sive potius, quis ita virtutum, tum singularum, tum omnium, admirabilis cultor erat, ut qui singulas quasque excoluerant, eo superaret, quod ipse simul cunctas excoluisset: rursus qui universas, quod ipse in cacumen enixus esset? Quis ita capitalis et solers, tum pervidendis, tum perficiendis, quæ factio opus essent, unus præ aliis omnibus erat? Quis et ore eloqui, et auribus accipere paratior, quæ ex usu essent, et quando maxime essent? Quis fandi tacendique tempora, artemque tacendo etiam nonnunquam rem felicissimo gerendi, rectius tenebat? Quis unquam eo quod nihil haberet, cuncta sese habere, et miras immensasque opes inopiam ipsam possidero sese credidit? per quam inopiam longe expeditissime « angustam illam transire portam ⁵³, » pennisque præpetibus in cœlos evolare potest, qui re videlicet nulla gravatus est. Quis simul et omnium, omnibusque in rebus præstantissimus idem fuit, et summa tamen animi modestia omnes seipso præstantiores habuit?

CXIV. Quis eo unquam pervenerat, ut Deum amaret magis quam paveret, nimirum quoniam leges ipsius perfecte servaret? quod ubi adest, supervacuum utique pavor est. Tum cui « tanta ad Deum fiducia fuit, ut qui nec a corde suo unquam damnatus esset ⁵⁴, » et super determinatas præceptorum fossas procurrisset; solus enim, ut verbo dicamus, in eo perseveravit, ut communem mortali-

A PIB'. Τίς ὄρκον οὕτω δίδομαι τε καὶ λαμβάνειν ἀπέπειθε καθάπαξ, ὡς ἐκατέρωθεν ἀπαντίωσης εὐθύνης; Τίς ἀπάσης κοσμικῆς εὐδοξίας τοσοῦτον ἀπέστη, ὡς μηδὲ θαυμάτων χάριν ἐθελῆσαι θεῶν δεδέχθαι, διὰ τὸ τοὺς ὄρωντας πρὸς ἔπαινον ἐντεῦθεν ἐκμαίνεσθαι; Τίς ἐκράτησε μὲν εἰσάπαν θυμοῦ καὶ τῶν τοῦ θυμοῦ κινήματων, ἐπιθυμίας δὲ τῆς μὲν ἀρίστης καὶ θεοφιλοῦς λόγον ἐποίησατο πάντα, τῆς δὲ κάκιστ' ἀπολουμένης οὐδ' ὄντινούν; Τίς δὲ γέλωτος καὶ πένθους ὅσον προσήκε λαβῶν, τῆ πάντα τα τῆδε καθάπαξ, τὰ μὲν εἰκότως δακρῶν, τὰ δὲ, καταγέλωτος ἀξιοῦν ὑπὲρ τοὺς πάλοι φιλοσοφοῦντας ἐκείνους, ὃ βλαβερὸν ἐκατέρω προσῆν, οὕτω τοῦτου καθάπαξ ἀπέσχετο, ὡς μήτε πρὸς γέλωτα προῆχθαί ποτε, μήθ' ὑπὲρ ἀνθρωπίνων τε καὶ βεόντων, καὶ μηδὲν ὄντων, τφόντι κλαίειν ἐλέσθαι, ἀλλὰ μόνω καὶ διηγεκεί πένθει κεχρηθῆσθαι, τῆ τὴν θεῖαν μνημένω παράκλησιν; Αἰσθήσεις δ' αὖ τίς οὕτως ἐπαυδαγωγῆσεν, ὡς πάνυ τοι κοσμίως παρασκευάσαι ταυτασι διακεῖσθαι, καὶ κάλλιστα ἔχειν, καὶ κατὰ φύσιν χωρεῖν, καὶ εἶναι τοιαύτας, οἷαις τὸν πρὸ τῆς παραβάσεως ἀνθρώπων ἔδει κεχρηθῆσθαι;

PII'. Ἀρετῶν δὲ τίνας πασῶν ἐμέλησεν, ὡς μιᾶς, μᾶλλον δὲ τίς οὕτως αὐτῶν καὶ κατὰ μίαν καὶ κατὰ πάσας θαυμαστός σπουδαστής ἐγεγόνει, ὡς τῶν μὲν ἐκαστὴν αὐτῶν κατορθούντων, περιγεγονέναι, τῆ πάσας τοῦτον ὁμοῦ, τῶν δ' αὖ ἀπάσας, τῆ τοῦτον εἰς ἄκρον; Τίς οὕτω δεινὸς τὰ δέοντα μάλιστα πάντων συνιδεῖν τε καὶ καταπράξαι; Τίς καὶ εἰπεῖν καὶ ἀκοῦσαι ἅ δέ, καὶ ὅτε μάλιστα δεῖ; Τίς λόγου καὶ σιωπῆς εἰδέναι καιρούς, καὶ δι' αὐτῆς ἐσθ' ὅτε ταμέγιστα κατορθοῦν; Τίς ἐν τῆ μηδὲν ἔχειν ἡγεῖτο καὶ θαυμαστὴν τινα καὶ ἄτοπον εὐπορίαν τὴν ἀπορίαν κεκτηθῆσθαι, δι' ἧς ἔστι πάνυ τοι ῥᾶστα « τὴν στενήν διελθεῖν, » καὶ πάνυ τοι κούφως εἰς οὐρανούς ἀναπτῆναι, μηδενὶ βαρούμενον; Τίς ὁ αὐτὸς καὶ πάντων ἐν ἅπασιν προῦχων, καὶ πάντας ἑαυτοῦ τῆ μετρίω τῆς γνώμης προῦχοντας ἔχων;

PII'. Τίς ἐπὶ τοσοῦτον ἀφῆκτο, ὡς ἀγαπᾶν τὸν θεὸν μᾶλλον ἢ δεδῆσαι, τῆ τοὺς αὐτοῦ νόμους καθάπαξ φυλάττειν; οὐ παρόντος, περιττὸν τὸ τοῦ θεοῦ· τίς δὲ « τοσαύτη τις πρὸς θεὸν παρῆρησία, οὔτε τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ καταγοῦσαν ἐσχηκότε ποτε, » καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τῶν ἐντολῶν ὠρμηκότε; μόνος γάρ, ὡς εἰπεῖν, διατέγονε πρὸς τὸ τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν ὑπερβλέσθαι διαπάντων τῶν καλ-

⁵³ Matth. vii, 13, 14; Luc. xiii, 24. ⁵⁴ I, Joan. iii, 21.

λίστων φιλονεικῶν, καὶ τῆς περὶ Θεὸν ἑταιρίας τα-
πρῶτα φέρεσθαι· διττῆς δὲ ταύτης οὐσης καὶ ἐπ'
ἄμφω χωρούσης, εἰς τε τὰς ἄνω ταξιαρχίας· καὶ
τῶν ἀνθρώπων ὅσοι θεοφιλεῖς καὶ παρ' αὐτῶ δύνα-
στεύοντες, τῶν μὲν, ὅσον ἡττάτο διὰ τὸ σῶμα, το-
σοῦτο τούτους παρήλθε, τῶν τε μετὰ τῆς ὕλης καὶ
τοῦ ταπεινοῦ τοῦ δὲ καὶ γεώδους φορτίου, τὰ σφῶν
ἐνδοδεῖχθαι καὶ κατ' αὐτοὺς πολιτεύεσθαι· τῷ τε
περὶ Θεὸν μόνον ἐκείνων ἔχόντων, αὐτὸς καὶ Θεοῦ
καὶ ἀνθρώπων, τῶν μὲν, ὅπως σωθεῖεν, τοῦ δὲ, ὑπὸ
τῶν πονηροτάτων βλασφημούμενον, τοσαύτην πέ-
ποιθῆσθαι, φροντίδα, ὡς « μὴ μόνον πρὸς αἷμα καὶ
σάρκα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας,
καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ αἰῶνος τούτου, » διηνεκῆ
τὸν πόλεμιον ἀνηρῆσθαι. Οὕτω δὲ καὶ τοὺς ἄλλους
ὑπερβάλλετο, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀμέλει παρασκευῆς
ᾧσθ' ἂ πᾶσι τούτοις καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἓνα τῶν
βελτίστων προσῆν, πᾶνθ' οὗτος μόνος καὶ μεθ' ὑπερ-
βολῆς ξυλλαθῶν, δίκαιος εἶναι καὶ πάντα τὸν ἐντεῦ-
θεν ἔπαινον ἴσχειν· νικήσας μὲν τοὺς προγόνους
ἰμοῦ καὶ κοσμήσας· τῷ τε μὴ μόνον αὐτὸς τὴν
ἐντολὴν καθάπαξ φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ
βίου παντὸς καὶ λέγων καὶ γράφων ταῦτ' εἰσηγεῖ-
σθαι, καὶ ὃν ἐκλείσαν οὗτοι παράδεισον, τοῦτον εἰ-
σιτιτῶν τοῖς βουλομένοις παρασκευάσαι, τῷ τε τὴν
ἐκείνων ἤτταν ἀνακαλέσασθαι, καὶ τὰ τροφεῖα τού-
τοις καλλίω τῆς γενέσεως ἀποδοῦναι· νικήσας δὲ
καὶ πάντα τοὺς ἐφεξῆς.

paradisium, illum ingredi volentibus patentem efficeret. Ornabat, quod et acceptam ab iis cladem sarciret, et educationis præmia, ipsa procreatione nobiliora, illis redderet; tum et posteros eorum omnes idem vincebat.

PIE'. Ὁ γὰρ τοσαύτην μὲν εὐνοίαν πρὸς Θεὸν, C
τοσαύτην δὲ κεκτημένος ἐλπίδα, ὡς εἶναι αὐτοῦ
καὶ τῆς παρ' αὐτῷ δόξης, μὴ μόνον πάντα τὰ τῆδε
τοῦ μηδενὸς ἄξια κρίνας παντάπασι παριδεῖν, καὶ
δίχην σκυδάλων ὑπεριδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν
ὑπὲρ αὐτοῦ μυριάκις, ἔπερ οἷόν τ' ἦν, ἡδέως ἂν ἐλέ-
σθαι προέσθαι, καὶ τοῦτο μὲν τὴν παντελεῖ τῆς
σαρκὸς νέκρωσιν, ὡσπερ τινὰ διηνεκῆ θυσίαν αὐτῷ
προσενέγκαι, τοῦτο δὲ λέγειν ἐσχηκέναι θαρρόυν-
τως, « μηκέτ' αὐτὸν δῆπουθεν ζῆν, ζῆν δὲ ἐν αὐτῷ
τὸν Χριστὸν, » πῶς οὐκ ἂν ἀτεχνῶς παντὸς Ἀβραάμ
καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ προσέτ' Ἐνώχ τε καὶ
Ἄβελ κρείττων ἂν εἴη τούτῳ τῷ μέρει, ἄνευ τῶν
ἄλλων αὐτῷ προσόντων πολλῶν καὶ μεγάλων καὶ
κρειπτόνων ἢ παραβάλλεσθαι; Οὐδὲ γὰρ « τὸν αὐτοῦ
παῖδα, » οὐδὲ « τὴν ἐκ σταθῶν θυσίαν, » ἀλλ' ἐκῶν,
καὶ οὐδ' « ἔνδειξιν ἀγάπης » ἐπηγγελμένος, ὁ καὶ
ἄλλως ἐπηγγελμένος ὑπὸ μητρὸς τε καὶ ἑαυτοῦ φέ-
ρων ἑαυτὸν, καὶ πολλοὺς ἄλλοις προσενιγνέχει, καὶ
νῦν « προσάγει » Θεῷ θυσίαν ζῶσαν « εὐάρεστον· »
θεότητος κοινωνίαν πᾶσι διδοὺς, ἐὰν μετὰ καλλίστων
τῶν ἔργων καὶ τὰς δεήσεις ποιῶνται.

aliosque complures, obtulerat, et nunc etiam Deo hostiam viventem, « acceptam, adducit »; quippe divinitatis communionem omnibus impertiens: si modo una cum pulcherrimis operibus assiduas adhi-
beant preces.

Alium naturam in pulcherrimis rebus omnibus su-
derare, Deumque stipantis sodalitatibus primam tene-
ret locum, contenderet. Quæ cum duplex sit, et ad
utrumque pertineat, nimirum ad superas angelo-
rum classes, et ad hominum illos, qui charissimi
Deo sunt, plurimumque apud eum possunt, quan-
tum infra angelos noster, per compagem corporis
erat, tantum eosdem item anteibat, tum quod ma-
terie, et vili ac luteo hoc onere pressus, ipsorum
actus repræsentaret, vitamque omnem æmularetur,
tum quod cum ipsi Deo unice inserviant, ille et
Dei et hominum: hominum, quo servarentur, Dei,
ab improbissimis blasphemo ore lacerati, tantam
haberet curam, ut bellum illi sempiternum suscep-
tum esset, « non modo adversus carnem et sangui-
nem, sed et adversus principatus, et potestates, et
mundi in hoc sæculo dominos ».

Rursus adeo piis quibusque hominibus præstabat, et tanto utique
apparatu instructoque, ut quæcunque iis omnibus,
et communiter, et singulatim, optimarum virtutum
decorumque adessent, ea unus noster omnia, et
excellens in modum, complexus, jure ac merito
omnem, quæ inde existit, laudem accipere dignus
esset; quippe qui cum ipsos generis humani auc-
tores vincebat pariter ornabatque. Vincebat, quod
non solum legem divinam studiosissime custodiret,
sed eadem etiam aliis toto vitæ suæ spatio, verbis
scriptisque, inculcaret; et quem illi occluserant
mundi in hoc sæculo dominos ».

CXV. Nam qui tanta erga Deum charitate, spei-
que fiducia instructus erat, ut Dei atque obti-
nendæ apud Deum gloriæ causa non modo omnia
quæ in nostro hoc orbe sunt, nihili facienda stu-
tuens, penitus contemneret, et velut retrimenta
despiceret, sed et animam illius in gratiam, vel
millies, si fieri poterat, libentissime optaret pro-
fundere; et partim plenam perfectamque vitiosæ
carnis exstirpationem, velut juge quoddam sacrifi-
cium, illi offerret, partim quod magna cum fiducia
dicere posset, « non seipsum videlicet amplius vi-
vere, sed Christum in sese vivere »: quo tandem
hic, inquam, pacto, non cuivis Abrahamo, et Isacco,
et Jacobo, et Enocho insuper, et Abeli, vel hac una
ex parte plane antecelleret, ut reliqua omittas, quæ
in ipso inerant, et multa, et præclara, et supra
comparationem evecta? Neque enim « filium ille
suum »⁵⁷, nec « sacrificium de pingui arvina »⁵⁸,
sed ultro omnino; neque ita tamen, velut « speci-
men quoddam charitatis »⁵⁹, professus, qui cætero-
qui cum a parente sua, tum semetipso, dudum
Deo promissus et devotus erat, magno impetu se,
magno impetu se, Deo hostiam viventem, « acceptam, adducit »;

quippe divinitatis communionem omnibus impertiens: si modo una cum pulcherrimis operibus assiduas adhi-
beant preces.

⁵⁵ Ephes. vi, 12. ⁵⁶ Galat. ii, 20. ⁵⁷ Gen. xii. ⁵⁸ Gen. iv, 4. ⁵⁹ II Cor. viii, ult. ⁶⁰ Rom. xii, 1.

CXVI. Jam vero cum beatorum sortem et se- A dem « sinus Abraham, » dixeris ⁶⁰, vel hoc nomine palmam nobis astrues. Quemadmodum enim beati gremiis illos recipientibus præstant; proinde ac nummi fiscis loculisque, queis continentur (etenim cujus gratia aliquid est, id eo quod alterius gratia est, nobilius esse aiunt), sic beatorum item exercitatores, inter ipsos eminentiorem merito tenentes locum, hunc non paulo justius sinuum ipsorum respectu habent, queis, ut diximus, majores cæteri beati sunt; acquis autem diligentior ad virtutem magister cohortatorque Gregorio, et verbis, et factis, et suoapte exemplo, unquam fuit? Cum vero porro perpetuam viri translationem traductionemque cogito, et quod adhuc superstes, et mundi hujus municeps, nibilotamen magis mundi particeps esset, quam eorum quæ heic sunt angeli sunt; namque rerum ille Olympi consors erat, et quamlibet materie obductus, pene contubernalis ipsius Dei: in eam inducor sententiam, ut usquequoque minorem Gregorio Enochum faciam, tum virtute, inquam, tunc cælesti illa translatione ⁶¹, et quanto idem ævo prior est, tanto et parto per hæc decore, et vitæ sanctitate, posteriorem esse. Quæ ipsa, et aliquid etiam amplius, de Noacho, eoque, quod illius ætate contigit, diluvis, dixerim: quanquam enim terras sub cælo omnis invasit hausitque diluvis: Noacho vero una cum filiiis, in cujusmodicunque arcula, velut fomes et suscitabulum quoddam ævi secundi universæ animalis naturæ subsidiaria semina, credita fuere; verumtanem ubi et illum cum viro maximo, et cum ineluctabili in nos hæreticorum incursione, quod tum fuit diluvis, composueris, facile, ut aio ego, id quod majus est deprehendes. Scilicet « suo sæculo vir justus Noachus erat ⁶²; » at noster quocumque sæculo, non modo in omnibus jure optimo hunc habiturus erat titulum, sed præterea quiddam pulcherriarum laudum titulorumque est simul. Tum vero super hæc, quidnam par ac simile habet, terra aquis coperta, eaque vel universa; et concussa ac labefactata divinitas, et in propinquum adducta discrimen, aut ut non amplius, per inæquales sui sectiones, esset, aut male omnino comparata esset? quam nisi tum noster suis scriptis, velut munimentis quibusdam validissimis, circumplexus fuisset, ac quasi communiisec confirmassetque in piissimis terminis suis, posteaque admirabile hoc pro Deo certamen, tanquam sacrum quoddam patrimonium, aut depositum, utendum posteris, et ad finem usque rerum sedulo asservandum, tradidisset. « imbecillo admodum robore, » ut ait Euripides (17) res Christianorum omnes vectæ fuissent.

CXVII. Quid ad hoc, quæso, opus, scalæ Jacobi, D et pila, et cum Deo luctatio, et magnificæ illæ visiones sunt? quæ quando nihil aliud erant, nisi rerum occultarum figuræ, et arcane quædam adumbrationes, nihil admodum, si nunquam accidissent, pietatis negotio nocituræ: contra vero hæc nostra, accurata dogmatum sacrorum explanatio, et religiosissima philosophia, quæcunque fas est nosse de

PIZ'. Όταν δὲ καὶ λήξιν τῶν σωζομένων « τοὺς τοῦ Ἀβραὰμ κόλπους » φήσῃς, καὶ οὕτως ἡμῖν κατασκευάσεις τὸ προὔχον· ὡς γὰρ ἀμείνους οὗτοι τῶν σφᾶς ὑποδεχομένων κόλπων εἶσι, καθάπερ τῶν θησαυρῶν τὰ ἐνόντα χρήματα· τὸ γὰρ οὐ ἕνεκα τοῦ ἕνεκα τοῦ μεῖζόν φασιν, οὕτως οἱ τούτων ἀλείπται· τὸ μεῖζον εἰκότως ἐν αὐτοῖς κεκτημένοι, πολλῶ μᾶλλον τοῦτ' ἔχουσιν ἐν ἐκείνοις, ὧν οὗτοι μεῖζους, ὡς ἔφη· τὶς δὲ Γρηγορίου πρὸς ἄρετὴν μᾶλλον ἀλείπτῃς καὶ λόγους καὶ ἔργοις καὶ τῆ καθ' αὐτὸν παραδείγματι; Καὶ μὴν καὶ τὴν διὰ βίου παντὸς μετὰθεσιν ὅταν ἐνθυμηθῶ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ὅτι περιῶν ἔτι καὶ τοῦ κόσμου μετέχων οὐδὲν μᾶλλον κόσμου μετείχεν, ἢ ἄγγελοι τῶν ἐνθάδε, ἀλλὰ κοινωνὸς ἦν τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων, καὶ οἷον μετὰ τῆς ὕλης σύσκητος τοῦ Θεοῦ, ἐλάσσω παντάπασιν τὸν Ἐνώχ τούτου νομίζω· καὶ ἀρετῆς εἶνεκα λέγω καὶ μετατέτεως· καὶ ὅσον ἐκεῖνος προεῖχε τῇ χρόνῳ, τοσοῦτον ὕστατον τῇ περὶ ταῦτα τιμῇ καὶ τῆ βίῳ. Ταῦτά δὲ ταῦτα λέγω καὶ ἔτιγε πρὸς, περὶ Νῶε, καὶ τοῦ καθ' ἐκεῖνον κατακλισμοῦ. Εἰ γὰρ ὁ μὲν πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν κατακλυσιν ἐπιῶν, τῆ δὲ συνάμα πεπίστευται τοῖς παισὶν ἐν ὀψοδῆποτε κιθωτίῳ, καθάπερ τι ζῶπυρον βίου δευτέρου ξυμπάσης τῆς ἐμφύχου φύσεως ἀφορμαί, ἀλλ' ἄρα τὸν μὲν τῶ μεγάλῳ παραβαλῶν, τῆ δὲ καθ' ἡμῶν ἀσχετῶ τῶν αἰρεσιζόντων φορᾶ τὸν τότε κατακλυσμὸν, εὐρήσεις, ὡς ἐγὼ λέγω, τὸ μεῖζον· εἴπερ ὁ μὲν « ἐν τῇ καθ' αὐτὸν γενεᾷ δίκαιος ἦν, » ὁ δ' ἐν πῆσῃ γενεᾷ οὐ μόνον διαπάντων ἂν εἴη τοῦτ' ἔχων μετὰ παντὸς τοῦ βελτιόνος, ἀλλὰ καὶ πάνθ' ὁμοῦ τῶν προσρημάτων τὰ κάλλιστα· ἄνευ δὲ τούτων, ποῦ ποτ' ἴσον ἢ ὅμοιον, γῆ κατακλυζομένη, κἂν πᾶσὶ τις οὕσα τυγχάνῃ, καὶ θεότης κλονουμένη καὶ κινδυνεύουσα, ἢ μηκέτ' εἶναι διὰ τῶν ἀνίων τομῶν, ἢ κακῶς εἶναι; ἦν εἰ μὴ τόθ' οὗτος ὡσπερ τισὶ κραταιοῖς ὄχυρώμασι τοῖς αὐτοῦ λόγοις περιλαθῶν, καὶ οἷον κρατυνόμενος καὶ στηρίξας ἐν εὐσεβοῦσι τοῖς ὄροις, ἔπειτα τὸν θαυμαστὸν ὑπὲρ Θεοῦ τοῦτον ἀγῶνα καθάπερ πινὰ κληῖρον, ἢ παρακαταθήκην τοῖς ἐφεῖς δέδωκε χρηθῆσαι, καὶ φυλάττειν εἰς τέλος, « ἐπ' ἀσθενοῦς ἂν τῆς ῥώμης, » κατ' Εὐροπίδην, τὰ τῶν Χριστιανῶν ἅπαντ' ὡχεῖτο.

PIZ'. Τί πρὸς τοῦτο τὸ ἔργον, ἢ τοῦ Ἰακώβ κλιμαξ καὶ στήλη, ἢ τε πρὸς Θεὸν πάλῃ, καὶ τὰ μεγάλα ταῦτα θεάματα; ὅταν γὰρ ἐκεῖνα μὲν αὐτὸ τοῦτ' ἢ μόνον, πραγμάτων ἀποβόητων ἰδεῖν καὶ μυστικῶ καὶ τινες ἐμφάσεις, οὐδὲν εἰ μὴ γεγόνασιν τῆ εὐσεβείας λυμαινόμεναι λόγῳ· τὰ δ' ἡμέτερα ταῦτα, δογματικῶν ἀκρίβεια καὶ φιλοσοφία ὅσα τε ἔξεστι περὶ Θεοῦ, πᾶσι καθάπαξ ἐκδηλα καθιστάσα, καὶ πᾶσαν

⁶⁰ Luc. xvi, 22, 23. ⁶¹ Hebr. xi, 5.

αἴρῃσιν στηλιτεύουσα, ὧν ἄνευ οὐκ ἔνι βιοῦν τὸν ἄ
ὡς ἀληθῶς βιοῦν ἠρημένον, τοσοῦτον ἐκείνων
ταῦτα περιέστιν, ὅσον τὸ κοινῇ λυσιτελοῦν, τοῦ μη-
δὲν τι κεκτημένου τοσοῦτον· ἅμα δὲ καὶ τῆς ἐκείνος
θεύεται κλίμακος, οὐκ ἐπέθη· ὁ δ' εἰς ἄκρον φιλο-
σοφίας αὐτός τε ἔθηκε, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι θαρρόν-
τως ἐπιβαίνειν παρέσχεν· ὧν εἰδότες τὸ δέον, καὶ
περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθὰς ἐντεῦθεν κεκτημένους
ἐλπιδας, μᾶλλον ἂν τις Γρηγορίῳ συγχαιροίη ἢ τῷ τοῦ
Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν ἐγγόνων, οἷς ἐκείνος τὰ μέλ-
λοντα προὔλεγε.

tis spes adeptos, justius aliquis Gregorio gratuletur : quam quiquam de Isaaci et Jacobi nepotibus

quæ ipsis fata Jacobus cecinerat.

PIH'. Καὶ μὴν εἰ καὶ θαυμαστὴν ἔχει φιλοτιμίαν B
Ἰωσήφ τῷ ἐκείνου παιδί, τὸ τέ οἱ τῆς δεσποίνης
ἐπιμανείσθης, ἀνώτερον τοῦτον ὤφθαι, καὶ κρείττω
τῶν ἐκεῖθεν βελῶν· τὸ τ' αὖ διὰ τὸν τῶν ὀνείρων
ἐρμηνείαν, ἀπάσις Αἰγύπτου τροφέα καὶ μελεδωνὸν
καταστήναι, καὶ γεγονέναι τοῖς πράγμασιν ἐκ καιρῷ,
ἔξου κομιδῇ πᾶσαν ἐπαίνων ὑπερβολὴν ὑπερβαίνει
τὰ τοῦδε· οὕτω μὲν παρθενίαν διὰ βίου παντός ἐσχ-
κότος [f. ἡσκηκότος], ὡς ἂν τινος ἦτοι πάντᾳσιν
ὑπερβεδηκότος τὸ σῶμα, ἢ σῶμα γε αὐλον, ὡς εἶπεν,
κησαμένον, ἐπιτοσοῦτον δὲ σοφίας ἰόντος, ὡς μὴ
δοι γὰρ τὰς τῶν αἰρετικίζόντων πλοκάς καὶ στροφάς,
διαλύσαι, καὶ πᾶν εἴ τι τοιοῦτον σκῶλον ἐκ μέσου
καὶ πάλαι, καὶ νῦν πεποιῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀν-
θρώπων ἐκάστους πνευματικῶς διατρέφειν ἐκάστοτε
δύνασθαι.

PIΘ'. Ἐπεὶ καὶ τὸν κατὰ γένος ἐκείνου προσή-
κοντα Ἰώβ φημι τὸν Δούσιτην, πάνου θαυμάζων τῆς
καρτερίας, ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον πολὺ μᾶλλον ἐν αὐ-
τοῖς τούτοις ἢ ἐκείνον ἔχω θαυμάζειν. Ὡν γὰρ
ἐκείνος ἄκων ἐστέρητο, πλοῦτου καὶ δόξης καὶ
πάντων οἷς ἄνθρωποι χαίρουσι, ταῦθ' οὗτος ἐκὼν
διὰ Χριστὸν ἀπηξίωσεν ἴσχειν· κάκεινος μὲν οἷς
πρὸς τὰς θείας ψήφους ἀντειπεῖν ὄλωσ' οὐχ οἷός
τε ὧν, πρὸς μεγαλοφυλίαν ἐξ ἀνάγκης ἐχώρησεν,
ἔδειξεν ὡς τὸ μὴ ταῦτα παθεῖν, περὶ πλείονος ἦγεν.
Ὁ δὲ, μάλιστα πάντων ἔχων καὶ χρήμασι περι-
ρέισθαι καὶ δυναστείᾳ προέχειν καὶ πάντοθεν περι-
βλέπεσθαι, τούτων οὐδὲν οὐδ' ὄναρ, ὡς λόγος, ἠνέ-
σχετο, ἀλλὰ τὴν τῆς φιλοσοφίας μάζαν καὶ τὸ λαν-
θάνειν καὶ μηδὲν ἔχειν τοῦ παντός ἐτιμάτο.

PK'. Μωσῆι μὲν οὖν τῷ νομοθέτῃ, καὶ Δαβὶδ
τῷ τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ἀλλὰ μὲν δῆπου προσμαρτυ-
ρεῖται τῶν ἀγαθῶν. Ὁ δὲ πάντων ἐξαιρετόν καὶ
οἰονεὶ κολοφῶν, ἐπιείκεια καὶ πραότης· καὶ τὸ
κατὰ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ καρδίαν πολιτεύοντας εἶναι,
ὑπὲρ δὲ τῶν ὁμοφύλων τὴν ψυχὴν ἐτοιμῶς ἔχειν
προεῖσθαι. Ὁ δὲ, τοῦτο μηδὲν, ἔττον αὐτῶν κεκτη-

⁶³ I Reg. XIII, 14 ; Act. XIII, 23.

A Deo, clarissima omnibus in luceponens, omnem que
hæresin publica proscriptione configens, sine qui-
bus vivere nequit, quisquis veram vivere vitam
constituit, patet sane tantum hæc istis præstare,
quanto quod egregio publico inservit, ante illud est
quod ejus generis habet nihil. Adhæc nec quas vi-
debat scalas conscendit Jacobus. Noster autem,
cum ipse summum sauctionis philosophiæ gra-
dum assecutus est, tum aliis omnibus haud dubi-
tante ascendendi facultatem dedit, quos et officii
sui jam intelligentes, et ea re optimas futuræ salu-
tis spes adeptos, justius aliquis Gregorio gratuletur : quam quiquam de Isaaci et Jacobi nepotibus

B CXVIII. Jam ut incredibilem filio ejus Josepho
gloriæ materiem præbeat, tum quod furiose ipsum
deperunte hera, superior fortiorque conjectis indi-
dem telis apparuit, tum quod per somnicrum in-
terpretationem omnis Ægypti altor curatorque
constitutus fuit, ipsoque rerum cardine sospitator
affulsit : verumtamen longe omnem laudum exsu-
perantiam res nostri excedunt, qui ita illibatam
virginitatis aureolam toto vitæ curriculo servavit,
ut quispiam aut corpore omnino superior, aut im-
materiali, ut sic loquamur, corpore præditus ; qui
tantum etiam in vera sapientia profecit, ut non
solum perplexabilis hæreticorum captiunculas et
strophas scite dissolverit, et omne offendiculum,
si quod usquam occurreret, de medio, et olim, et
hoc etiam tempore, sustulerit, sed et singulos mor-
taliū, omni tempore, spirituali pabulo affatim
pascere potuerit.

C CXIX. Porro quamvis propinquum Jacobi et
cognatum, Jobum illum Ausiten, ob patientiam
magnopere admirer, hunc nostrum tamen, hoc
eodem nomine, haud paulo plus quam illum admi-
rari habeo : quæ Jobus enim suis plene ingratiis
amisit, facultates, honores, reliqua omnia, queis
affici hominum animi solent, ea noster ultra, Chri-
sti causa, nec habere unquam voluit. Tum vero
præterea ille, quoniam cum nihil quidquam divino
opponeere posset judicio, necessitudine actus, ad
magnanimitatem tandem veniebat : eo ostendit
satis, pluris se omnino facere, si in istas nunquam
incidisset ærumnas. At noster, tametsi unus
D omnium maxime, et circumfluere opibus, et excel-
lere potentia, et omnifariam beatus clarusque ha-
beri poterat, istorum tamen nihil, ne in somniis
quidem, quod in proverbio est, ferre potuit, sed
maza philosophica, sed solitudo et recessus, sed
rei nullius propria possessio, illi omnibus anti-
quiora fuere.

CXX. Mosi vero legislatori, et Davidi, Jessæ fi-
lio, cum aliæ virtutes (sacrarum Litterarum) testi-
monio tribuuntur, tum quod præcipuum omnium,
et velut colophon est moderatio et lenitas, et quod
« secundum cor Dei ⁶³, » dicta sua factaque omnia
componerent, et ipsam etiam animam civium suo-
rum causa profundere parati essent, jam ut hanc

non minus quam illi noster virtutem habebat, ita maximis duabus victor est : virginitate scilicet, et quod adversus ambitionem invictus stetit, animi autem affectibus brutisque motibus, plusquam alius quispiam imperitavit, suaque quadam imperatoria calliditate spiritualem illum Pharaonem, omnesque illius copias debellavit, quem ego unum verissimum fortitudinis principatum merito appellaverim.

CXXI. Quo autem loco Gregorii nostri theologiam collocabis? rem sane tantam, et tanto commendatam opere ut ad hanc nihil decautatisimæ Mosis tabulæ sint. Quæ quamlibet maximo ex se in pretio habenda, quippe divinitus et ineffabili quodam exarata modo, corporalium tamen præceptorum sanctiones erant; at nostri theologia, non divinitus modo aspirata erat, sed et Deum ipsum, ut verbo dicam, omnibus commendat et confirmat, et quæ de Deo sentire conveniat, communis quædam legislatio et finis est, scilicet exactissima omni elaborata cura, quæve nullam cuiquam, ulla ex parte, reprehensionis ansam præbeat, verum tuta undique et impenetrabilis sit, perinde ac divinum quoddam oraculum, aut delata cælosententia, et vim inde auctoritatemque suam adepta.

CXXII. Gregorius porro, quod usque adeo humanus et benevolus, et misericors erga omnes erat, ut ea « re » viscera charitatis, « vocitaretur : quod item in deliciis vitam agere cum posset, nollet, contra vero jugi metasque omnes egressæ inedia sese dederet, his ille rebus utrumque præcursorem, et Joannem Zachariæ filium et Eliam Thesbiten, antebat. Eliam, nimio quodam zelo eo abreptum, ut commiserationi clausus esset; Baptistam, penuria alius idonei alimenti ad locustas et mel silvestre adactum. Quod autem « majorem ipso exortum fuisse⁶⁴, » negat, id nihil ad hanc rem facit : non enim futurum exclusit. Rursus quod illi ambo pro iis quæ legitima et justa essent, heroica quadam libertate oris ad principes suos usi fuere; noster autem pro divinitate ipsa, adversus protervos divinitatis calumniatores, eadem usus est; tum quod illi nihil quidquam eorum quæ destinaverant perfecere, noster contra maxima et gloriosissima statuebat trophæa, quid dixerit quispiam? an vero patet satis qua parte victoria sedeat, tametsi nos nulli dicamus?

CXXIII. Postremo de Petro et Paulo, et illo tonitruo filio, id tantum dixerim quod laudaturus illos quispiam dicat; adeo magna illi profecto virtutis probitatisque confecerat spatia, et per pulchra omnia pervecti fuere. Gregorium tamen, ingens illud naturæ humanæ instar, et postremam virtutum feturam, non modo in ipsis, verum etiam supra ipsos, meritissime collocandum censeam, quippe qui Petri zelum, et constantissimum Pauli robur (18), et sublimen Joannis theologiam, quæque illis aliæ complures aderant dotes, ita plene et perfecte expressit, ut his in rebus nihilo

⁶⁴ Matth. xi, 11.

(18) Greg. Naz. in Basilium, pag. 287 Ald. edit.

μένος, δυοῖν τοῖν μεγίστοις τὸ κράτος λαμβάνει, παρθενοῖα τε καὶ τῷ μὴ δόξης ἠττάσθαι, ἀλλὰ βασιλεύειν μὲν τῶν παθῶν καὶ τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς κινήματων παντὸς μᾶλλον, καταστρατηγεῖν δὲ τοῦ νοητοῦ Φαραῶ, καὶ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς, ἦν μόνην ἔγωγ' ἂν φαίην ὡς ἀληθῶς ἀριστεῖαν.

PKA'. Ποῦ δὲ θῆσεις τὴν τούτου θεολογίαν τοσοῦτον οὖσαν καὶ οὕτω θαυμαζομένην, ὡς καὶ τὰς ὑμνουμένας ἐκείνου ἰπλάκας τὸ μηδὲν εἶναι πρὸς αὐτήν; εἴπερ αἱ μὲν, εἰ καὶ πολλοῦ τιος ἄξιαί, τῷ θεῷ καὶ ἀρρήτως ἐγκεχαράχθαι, ἀλλ' ἄρα σωματικῶν ἦσαν ἐπιταγμάτων θεσμοί· ἥδ' οὐχ ὅπως θεόθεν τὴν ἐπίπνοιαν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ θεὸν αὐτὸν ὡς εἰπεῖν συνίστησιν ἅπασιν καὶ κρατύνει, καὶ τοῦ φρονεῖν ἂ τούτου περὶ προσῆκε; κοινή τις ἐστὶ νομοθεσία καὶ ὄρος τῷ διὰ πάσης ἀκριβεῖα ἀφιχθαι, καὶ μηδενὶ μηδ' ἠντινοῦν τὸ παράπαν ἐπὶ μηδενὶ διδόναι λαθῆν, ἀλλ' ἀνεπιχειρήτον παντάπασιν εἶναι, καθάπερ τινὰ θεῖον χρησμὸν ἢ ψῆφον οὐρανόθεν κατενεχθεῖσαν, καὶ ταύτη τὸ κράτος ἔχουσαν.

PKB'. Ὅς οἷς μὲν οὕτω φιλανθρώπως εἶχε πρὸς πάντας καὶ συμπαθῶς, « ὡς σπλάγχνα χρηστότητος » ὀνομάζεσθαι· οἷς δὲ τρυφῆν ἐδύνατο μὲν, οὐκ ἐβούλετο δὲ, ἀλλὰ διηνεκεῖ καὶ ὑπερβαλλούση τοὺς ὄρους νηστείας προσεῖχεν, ἑκατέρω τῷ προδρόμῳ παρῆει· τὸν τε τοῦ Ζαχαρίου, καὶ τὸν Θεοδίτην· τὸν μὲν, ἀμετρίῳ τοῦ ζήλου, πρὸς τὸ μὴ συμπαθεῖς ἐξαχθίνετα· τὸν ἰδὲ, δι' ἄπορίαν βρωμάτων ἐτέρων, πρὸς ἀκρίβειαν καταπεφυγότα καὶ μέλι. Εἰ δὲ, « Οὐκ ἐγήγερται, φησί, μείζων, » οὐδὲν πρὸς λόγον. Οὐ γὰρ ἐπέρξει [ἀπείρξει] τὸ μέλλον· καὶ μὴν, τὸ τοὺς μὲν, ὑπὲρ τοῦ νομίμου τε καὶ δικαίου, θαυμαστῆ τιτι παρῆρησά χρησαμένους πρὸς τοὺς κθατοῦντας, τὸν δ' ὑπὲρ τῆς θεότητος αὐτῆς, πρὸς τοὺς τῆς θεότητος ὑβριστάς, τοὺς μὲν, ὧν ἐβούλοντο μηδουτιοῦν τοπαράπαν εἰργάσθαι, τὸν δὲ, μεγάλα καὶ θαυμαστὰ στησασθαι τρόπαια, τί τις ἂν εἶποι; Ἡ δὲ ἄλλον, δητὸ κράτος, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν.

PKΓ'. Πέτρου δὲ περὶ καὶ Παύλου καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς βροντῆς, τοσοῦτον ἂν εἴποιμι, ὅ τι τούτους ἐπαινέειν τις ἐθέλων, ἐπιτοσοῦτον ἤκουσι καλοκάγαθίας, καὶ τοῦ διὰ πάντων ἐλάσσει. Ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ἡ μεγάλη τῆς φύσεως ἐνδειξις, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν τελευταία φορὰ, οὐχ ὅπως μετὰ τούτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τούτους δικαίος ἂν εἴη τετάχθαι. Πέτρου γὰρ τὸν ζῆλον, καὶ Παύλου τὸν τόνον, καὶ τὴν Ἰωάννου θεολογίαν, καὶ ἂ πόλλ' ἕτερα τούτοις προσῆν, οὕτως εἰς ἄκρον κατωρθωκῶς, ὡς μηδὲν ἐνδεῖν τουτωνὶ περὶ ταῦτα· ὅδ' ἐστὶν οἷς αὐτοὺς καὶ παρήλασε, Πέτρον μὲν, οἷς οὐχ ὡμίλησε γάμφω, ἀλλὰ παρθενοῖα

συνέζη· Παῦλον δὲ, τῷ τὴν εὐσέβειαν ἐκ προγόνων ἀκριβῶς μεμυῆσθαι, μαί μὴ τὴν μὲν ἀρχὴν εἰς διώκτας τελεῖν, ἔπειτα δὲ ἐμφανείας φρικώδους τῷ Χριστῷ προσελθεῖν· ἀλλὰ μὴν καὶ Ἰωάννην τὸν Ζεβεδαίου, τῷ μὴ διὰ βραχέων μῆδ' ἀπλῶς οὕτως, ἀλλὰ θαυμάσιον καὶ σπουδαιότερον, καὶ ὅσον ἀγωνιστικώτερον, καὶ πρὸς ἁμιλλαν ἦσθαι θεολογίας· καὶ ὅτι οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ πολλάκις Θεοῦ περὶ πρὸς τοὺς αἰρετικούς! ἀπεδύσατο· καὶ σιωπῶ τὰς ἐξαιρέτους τούτου γονὰς, καὶ τὰς ἑκατέρας ἐπαγγελίας, τῆς τε μητρὸς ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν, πρὸς τ' αὐτὴν τοῦ Θεοῦ, ὧν οὐδὲν ἐκείνοις προσήν· οὕτω τοὺς προϋχόντας καὶ τὰ μεγάλα παρὰ Θεῷ δυναμένους οἷς ἔφην παρενεγκῶν· ὁ δὲ, καὶ πρὸς τὸν Δεσπότην ὡς εὖνους τῇ καθ' ἕτερον τρόπον μιμήσει παρῆρσιάζεται· εἴπερ ἐκείνου μῆτε τῆς θεότητος ἐκστάντος καὶ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γενομένου, αὐτὸς διὰ τὸ πρὸς ἐκεῖνον ἐσπούδακε φίλτρον, τοῦ μπαλιν ἐξ ἀνθρώπου Θεὸς γεγενῆσθαι, καὶ τῆς προσρήσεως αὐτῷ κοινωνῆσαι, καθάπερ οἷς [ἦς] ἔχομεν ἐκεῖνος ἡμῖν.

idem Dominum ipsum, ut amantissimus, aliusmodi quodam imitacione, propemodum æquabat. Quando tamen causa, nostri similis factus est: contra Gregorius amore Domini flagrans, ex homine Deus fieri, et ita in nominis divini consortionem una cum Christo venire studebat, quemadmodum ille nostri nobiscum particeps est.

PKΔ'. Τοσοῦτο δὲ τὸ παρὰ πάντων ἀφεστηκὸς ἐν ἅπασιν ἔχοντι, καὶ τηλικούτων πρεσβείων ἀξιουμένῳ, καὶ τοῦτ' εἰκότως ἐξ ἀνάγκης ἀπήντα· θαυμάζεσθαι μὲν ὑφ' ἀπάντων, θαυμάζεσθαι δὲ οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους· οὐδ' ὥστε τοῖς ἐπαίνοις ὀρίζειν, ἀλλὰ καὶ τούτους αὐτούς [αὐτὸν?] ὑπερβαίνειν, καὶ μηδὲν ὄλως τῆς ἐντεῦθεν συμμαχίας προσδέσθαι, διὰ τὸ πάσης ὑπερβολῆς ἐπειληφθαι, καὶ πρὸς αὐτὴν ἦκειν τὴν τελευτήν· ὡσθ', ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, κἂν πάντες πάντα ποιῶσι καὶ λέγωσι, μηδὲν αὐτὸς [f. αὐτῷ] εἶναι πλέον, σοῦ μόνου, μέγιστ' ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἰκανῶς ἐπὶ πάντα ἀφικνουμένης γλώττης τῆς σῆς δυναμένης ταῦτ' ἀξίως περαίνειν. enim mortalium maxime, tuaque ista, ad omnia abunde pertinens et suppeditans lingua, digno hæc absolvere modo posset.

PKΕ'. Ἀλλὰ γὰρ οὔτε πάντα τὰ τοῦδε διεξελθεῖν οἶός τε ὦν, οὐθ' ἄπερ ἔξεστι ταῦτ' ἀξίως μνησθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ μικρὸν τούτων ἐφίχθαι, καὶ μὴ τοῦ παντός ἐκπεσεῖν κλειστοῦ νομίζειν [νομίζων], ἐκεῖνο λέγω· ὅτι τὸν ἐπιτοσοῦτον ἰόντα, καὶ οὕτως ἑαυτὸν παρεσκευασκότα, ὡς οὐχ ὀπωρθεῖν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἰ δεῖ συντόμως φαναι, τεχνίτην, ἀλλ' ἔρα καὶ Θεὸν γεγονέναι, τῷ τ' ἐν ἀσωμάτου τάξει πεπολιτεῦσθαι, τῷ τε πᾶσι σωτηρίας αἴτιον καταστήσαι τε καὶ καθίστασθαι. Προσεκίσθω δὲ καὶ χρόνος τρίτος δι' ὧν καταλέλοιπε λόγιον. Τοῦτον τοῖνον τὸν τοιοῦτον, τὸν πάνυ, τὸν οὐκ οἶδ' ὅτι, καὶ φήσω, ἐχρῆν μὴν, ἐχρῆν καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁμιλεῖν τῷ βίῳ, καὶ μὴ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐντεῦθεν ἀπάραι, ἀλλὰ συμπαραμείναντα τῷ παντί· ἔπειτα τῇ τοῦδε λήξει, καὶ αὐτὸν τοῦ περιεῖναι πεπαῦσθαι, ὡς δὲ ψυχὴν τῶν πραγμάτων, καὶ οἷς ἐποίησε καὶ οἷς ἔλεγεν. Ἐπεὶ δ' οὕτω δέον γενέσθαι,

A ipsis inferior esset. Imo vero et hos partibus quibusdam præcurrit, Petrum, quod nuptias non attigit, verum in perpetua virginitate vixit; Paulum, quod in vera pietate a majoribus suis accuratissime institutus initiatusque erat; nec primitus inter sectores illius vexatoresque nomen suum professus, postmodum terribili apparitione percussus ad Christum accessit; denique etiam Joannem, Zebedæi filium, quod non ita breviter et simpliciter, sed uberius et diligentius, et accommodatiore quadam ratione ad forensam disceptationem et legitimum certamen, theologiam tractavit: tum etiam quod non semel aliquando, verum sæpiuscule in Dei causa cum hæreticis promptè expeditæque congressus fuit. Neque vero singularem nostri nascendi modum, et mutuas utrinque promissiones, tum matris pro ipso ad Deum, tum ad matrem Dei, nunc tangam, quorum illis aderat omnino nihil. Jam ut præcipuos quosque et potentiores propioresque Dei amicos, his quæ diximus nominibus tantopere antecelluit, ita

B quodam imitacione, propemodum æquabat. Quando tamen causa, nostri similis factus est: contra Gregorius amore Domini flagrans, ex homine Deus fieri, et ita in nominis divini consortionem una cum Christo venire studebat, quemadmodum ille nostri nobiscum particeps est.

CXXIV. Qui tanto itaque omnibus in rebus cæteros omnes antecedeat intervallo, tantisque merito virtutum præeminebat fastigiis, illi hoc item necessario, ut æquum erat, obtingebat, ut ab universis laudaretur; laudaretur autem non more aliorum, neque ita ut laudum modo et terminis circumscriberetur, sed ut laudes ipsas transcenderet, nihilque earum indigeret auxiliis, eo quod summam omnem attingeret excellentiam, et ad finem ipsum terminumque pervenerat, adeo ut quod jam occupavi dicere (19), tametsi omnes omnia et fecerint et dixerint, nihilo inde tamen plus ad gloriam ipsius accessurum sit. Solus tu

CXXV. Verumenimvero quando neque omnia viri decora percensere, nostræ opis est, nec quæ esse fortasse, ea digna satis commemoratione prosequi possumus, quorum vel exiguam assecutum esse partem, nec propositio penitus exidisse, maximum mihi operæ habetur pretium; illud dico, quod ipsum, qui tantos fecerat progressus, et ita semetipsum comparaverat, ut non modo divinarum humanarumque rerum, si compendio res ipsa exprimenda est, summus artifex, sed et Deus jam pene factus esset, tum quod instar incorporei cujusdam genii vitam agebat; tum quod omnibus causa salutis et fuit, et est; sed et tertium accedat tempus (erit), per ea quæ reliquit scripta. Hunc igitur talem, hunc maximum virum, hunc, sed quod adhibeam vocabulum nescio, oportuit sane, oportuit, inquam, et ante cæteros mortales universos ortum in hac versari luce ac vita, et non juxta

cum aliis emigrare, verum pariter cum ævo omnipendurare, eoque demum fini suo admoto, et ipsum non amplius superesse, quippe qui reram humanarum, per ea quæ faciebat dicebatque, anima plane esset. Siquidem vero, etsi hoc ita fieri oportebat, non factum tamen est, nec enim hæc mortalium est lex. Contra vero, secundum maximam Dei circa nos curam et providentiam, Gregorium, non solum ut commune quoddam bonum, inter homines censeret oportuit, sed et communi hominum more finem suum experiri. « Non enim est qui vivet, et mortem non videbit ⁶⁵. » Quod et utrumque factum est. Atque illud item huc accedebat, ut et superstes idem ut ageret, et non esset amplius, secundum solitas naturæ leges : fiebat id vero, non simplici quodam modo, nec, ut dixerit quispiam, casu et sueto aliis more, verum utrumque adeo bonis dextrisque auguriis, ut alterum, cum maxime oportuit, alterum, ut pulcherrime oportuit, fieret. Quando enim rebus Ecclesiæ viro opus erat, qui tum incumbentes hæreses dissipare penitus et evertere, et in nihilum redigere valeret, tum piorum cœtus confirmare et corroborare, et in posterum plane inconcussum efficere, hoc temporum tractu noster, velut communis quidam procurator salutis vitæ humanæ divinitus concessus, et omnes in ipsorum beatitudinem gubernans, et ita ut nesciam an alius æque ullus ex iis qui unquam fuere, admiratione affectus, ita ut genus humanum « exsuperantia virtutis suæ obtegeret, suæque plane laude terras omnes impleret ⁶⁶. » Siquidem et ipsum aquum erat naturæ aliquando concedere, hominemque se esse demonstrare, nec vitæ, et felicitis cunctarum simul optimarum rerum adeptionis, immenso splendore, divinam forsitan quamdam illum existimari essentiam, orandis orbis nostri rebus, spectabili corporis specie apparentem : tandem in profundissima, et « valde pingui senecta ⁶⁶, » vitam demittit.

CXXVI. Perlibenter ille quidem certe quæ hic sunt, quæque hic viventium sunt, omnia relinquens, quippe a quibus ut digrederetur omnino congniti visus est, ex his postquam emersit, id in maximis ponebat bonis, tum vero item cælestis illa, et sibi convenientia, capessens ; quorum civis priusquam eo venisset fuerat, et in quibus corpore contactus præcipuam habuerat delectationem, et quod maximum, erat, sive respectu voluptatis, sive intimæ apud Deum, gratiæ, sive exantlatorum multiplicium laborum, sive sanctissimæ in vita philosophiæ, quippe « migrare, et cum Christo esse ⁶⁶, » dudum ineffabilem in modum desiderans ; id ipsum cum insigni et amplissimo corollario consequitur, accepto divinitus excessus sui nuntio. Nimirum ut quemadmodum nativitas, ita etiam obitus divini inspirationis particeps foret, et ipse per omnia Deo familiaris, illique curæ esset, ut qui maximas futurarum illuminationum præsignificationes acciperet. Noster igitur, ut denuo rem repetam, neque dum nobiscum agitabat, a Deo aberat, nihilo profecto plus quam a seipso, verum fixum ac stabile domici-

τὸ μὲν οὐκ ἐγένετο · οὐ γὰρ οὗτος ἀνθρώπων νόμος · ἔδει δὲ τοῦτον κατὰ τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμᾶς κηδεμονίαν καὶ πρόνοιαν, οὐ μόνον ὡς κοινωφελὲς ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώπους τελέσαι, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτοῦς τοῦτους τελευτῆς πεπειρᾶσθαι. « Οὐ γὰρ ἔστιν ὅς ζῆσεται καὶ οὐκ ὀφεται θάνατον · » γίνεται μὲν καὶ ἄμφω ταυτί · καὶ τό γε δὴ περιεῖναι καὶ τὸ μηκέτ' εἶναι κατὰ τοὺς τῆς φύσεως προσγίγνεται νόμους · γίγνεται δὲ οὐχ ἀπλῶς, οὐδ' ὡς ἂν τις φῆι, κατὰ διήτινα ξυντυχίαν, καὶ ὡς ἔθος τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' οὕτω μετ' ἀγαθῶν τε καὶ δεξιῶν ἐκάτερα τῶν ξυμβόλων, ὡς τὸ μὲν, ἤνικα μάλιστ' ἐχρῆν, τὸ δ', ὡς κάλλιστ' ἐχρῆν, γεγενῆσθαι. « Ὅτε γὰρ ἀνδρὸς ἔδει τοῖς πράγμασιν οἴου μὲν ἐπιχειμένους ἀίρεσις διαλύσαι καθάπαξ καὶ καταστρέψασθαι, καὶ προστομηθῆν καταστῆσαι, τὴν δὲ τῶν εὐσεβοῦντων πατριάν ἐπιβῆσαι τε καὶ κρατῦναι, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀκλόνητον εἶναι καθάπαξ παρασκευάσαι, τόθ' οὗτος ὡσπερ τίς κοινὸς μελεδωνὸς σωτηρίας θεόθεν τῷ βίῳ δοθείς · καὶ πάντων ἐπ' εὐδαιμονίᾳ προστάς, καὶ ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις τῶν πωποτε θαυμασθεῖς, ὡς τοὺς μὲν ἀνθρώπους « τῷ περιόντι καλύψαι τῆς ἀρετῆς, αὐτοῦ γε μὴν τῆς αἰνέσεως πᾶσαν πεπληρωκένας τὴν γῆν, » ἐπέει καὶ αὐμὸν εἰκὸς ἦν εἶξαι τῇ φύσει καὶ δεῖξαι τὸν ἀνθρώπον, καὶ μὴ τῷ τῆς πολιτείας ὑπερφυεῖ, καὶ τῆς ἀπάντων ὁμοῦ τῶν βελτίστων ἐπιτυχίας, θείαν τινὰ νομισθῆναι τοῦτον οὐσίαν ἐπὶ τῷ τῆδε κοσμησῆσαι σωματικῶς φαντασθεῖσαν. ἐν βαθυτάτῳ « καὶ μάλα πῖονι γῆρα, » καταλύει τὸν βίον.

PKΣ'. Μεθεῖς μὲν ἠδὲως τὰ τῆδε, καὶ ὅσα τῶν τῆδε ὧν γὰρ ὅπως ἐκταίη πάντα ποιῶν ἐπαρᾶτο, τοῦτων ἐπειδήπερ ἐξέστη, πολλοῦ τινοσ ἦγεν · ἐπιλαβόμενος δὲ τῶν ἄνω καὶ αὐτῷ προσηκόντων, ὧν πολίτης ὑπῆρχε καὶ πρὸν ἐπιθῆναι, καὶ οἷς ἐντροφᾶ μετὰ τῆς ὕλης, καὶ τὸ μέγιστον, εἰς ἔδοντες λόγον, καὶ πλείστης τῆς πρὸς Θεὸν χάριτος, καὶ τῶν πολλῶν πόνον · καὶ τῆς μεγάλης ἐν τῷ βίῳ φιλοσοφίας, « ἀναλύσαι » γὰρ δὴ που « καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι » παλαι πωσ, ἂν εἴποις, ποθῶν, τυγχάνει τοῦτου μετ' ἀειόχρεω τῆς προσθήκης, θεόθεν τοῦτο χρηματισθεῖς. "Ἰν' ὡσπερ ἡ γένεσις, οὕτω καὶ τὰ τῆς τελευτῆς θείας ἐπιπνοίας μετέχη, καὶ ἦ διὰ πάντων οὗτος οἰκείος καὶ μέλων Θεῷ μεγίσταις δεχόμενος τὰς ἐμφαστικὰς τῶν ἐσομένων ἐλλάμψεων · ὁ μὲν οὖν, ἵνα καὶ αὐθις ἐπαναλάβω τὸν λόγον, οὔτε μεθ' ἡμῶν ὦν, ἀπῆν τοῦ Θεοῦ, οὐ μᾶλλον γε ἢ καὶ αὐτοῦ, ἀλλ' ἔστιν ἀκίνητον ἐκέκτητο παρ' ἐκείνῳ, οὐτ' αὖ νῦν τῆς ἐκείθεν ἀμέσως ἐμφορούμενος αἰγλήσας ἡμᾶς καταλείπει · ἀλλ' ἄνωθεν, ὡς παρῶν, τὰ καθ' ἡμᾶς ἐποπτεύει καὶ περιέπει · καὶ χεῖρα σώζουσαν ὑπερῖσχει · νῦν μὲν τῶν ξυμπιπτόντων ἐξαίρουμένους

⁶⁵ Psal. LXXXIX, 49. ⁶⁶ Habacuc. III, 3. ⁶⁶ Psal. XCII, 15. ⁶⁶ Philipp. I, 23.

δυσχερῶν, καὶ πᾶν ἀντίξουν ἐκ μέσου τιθεὶς, νῦν δ' ἀγαθὰ πρὸς ἀγαθοῖς ἐπιπέμπων, καὶ τοῖς ὑπεργμάναις εὐεργεσίαις ἐτέρας δὴ τινὰς μείζους τε καὶ καλλίους ἐπάγων· καὶ μὲν δὴ κἄν τοῖς καλλίστοις τε καὶ ἡδίστοις καὶ ζῆλον οὐκ ἔχουσι λόγοις αὐτοῦ, μὴ μόνον πρὸς ἅπαν ἡμᾶς ἀρετῆς εἶδος παρακαλῶν καὶ προτρέπων, ἀλλὰ καὶ ὅπως ταῦθ' ἔξει (1) ἐφθίως ὑποδεικνύς, βελτίους ἑαυτῶν τὰ πρὸς θεὸν τοκαθεκάστην ἔχον ποιεῖ· μετὰ γὰρ ἀπὸ τῆς ὕλης ἐπὶ τὸ πνεῦμα, καὶ θαυμαστάς τινὰς ἐλπίδας ἔχειν παρασκευάζων καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν ὁ τ' οὐ λόγοις καὶ ἔργοις εὖ ποιῶν ἐστὶν ἡμᾶς· καὶ ὡσπερ οὐκ ἂν ποθ' ὁ ἥλιος τῆς συνήθους ἐκστατῆ φορᾶς, καὶ τοῦ τῆν ὕπ' οὐρανὸν πᾶσαν περιῶν καταλάμπειν, οὕτως οὐδὲ τοῦ περὶ ἡμᾶς ἐξ ἀρχῆς οὕτως διακειμένου καὶ ἴλεω, καὶ τῆς εὐμενοῦς ταύτης, ὡς ἂν τις φῆ, ζυυτελείας.

sum nullo non temporis, momento, verbis factisque bene de nobis merens. Nempe ut nunquam de consueto cursu suo sol decidit, eo tenore, ut omnem, quæ sub cælo est, circumiens illuminet terram; ita neque Gregorius, de pristino suo erga nos affectu et favore, et hac tam benevola, ut quispiam vocaverit, auxilii collatione.

PKZ'. Ἡμᾶς δὲ δεῖ μικρὰ ἅττα καὶ ὅσα ἔξεστι τοῦτον· προσειπόντας, ἔπειθ' οὕτω κατακλείσαι τὸν λόγον. Χαίροις ὁ χαίρειν ὑπὲρ πάντας ἀξιοχρεωῶν, ἄθ' ὑπὲρ πάντας κεχαρισμένος Θεῷ. Χαίροις ὁ τούτου χάριν πάντα πόνον ὑπομείνας τοπρόσθεν· καὶ χαίρων ὡς ἀληθῶς ταῖς ἐλπίσιν, ὡς χαίρειν ἐσσεῖ σοι παρέσαι. Χαίροις ὁ δι' ὧν μὲν πάντα πάντων ἀριστος εἶ, πάντας συγχαίροντας ἔχων, δι' ὧν δὲ πάντας συγχαίροντας ἔχεις, πάντα πάντων ἀριστος ὦν· καὶ μὴν ὡς αὐτῷ σοι χαίρειν περιέσει τῆς Τριάδος ὑπερασπιστῆ γεγονότι, οὕτω σοι πάλιν συγχαίρει μὲν ἡ Τριάς συγχαίρουσι δὲ πᾶς ὁ περὶ αὐτὴν τῶν ἀγγέλων διάκοσμος. Ἡ μὲν, ἀνθ' ὧν πάσας τὰς τῶν αἰρετιζόντων τερθρίας, κακῶς, αὐτὴν διαιρούσας, χαίρειν κατὰ πᾶξ ἕσας, ὡς μηδὲν ὑγιές, πᾶσιν ἡμῖν χαίρειν παρέσχε, ἃ δεῖ περὶ αὐτῆς λέγειν καὶ φρονεῖν δογματίσας· ἄγγελοι δὲ, καὶ τούτων μὲν εἶνεκα, πολλῶν δὲ πλέον ὅτι τάκεινων μετὰ τῆς ὕλης πρόσθεν εἰργάζου, καὶ νῦν μετὰ τούτων τε καὶ σὺν τούτοις κτανιζοῦν τὰ θεῖα καὶ ἦν ἔπνευς Τριάδα πάσης ἀέσεως μετέχεις· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων ζύμπαντι κύκλῳ τοσοῦτου δὴ τινος τιμᾶται τὰ σὰ καὶ οὕτως ἀξιοῦται μεγίστων, ὡς μὴ μόνον σοι τῶν πρωτείων ἡδέως αὐτοὺς ὑπεξίστασθαι καὶ τσαχωρεῖν, ἀλλὰ καὶ χάριν ὅτι πλείστην ἐξ ἀνάγκης εἶδέναι, ὡς τούτους D κοσμήσαντι· ὁ γὰρ εἶναι ἅπαντες οὗτοι, τοῦτ' αὐτὸς μόνος τυγχάνεις ὦν, τῶν ἰεθ' ὑπερβολῆς πάντα τὰ πάντων κεκτῆσθαι· καὶ εἶναι παντοδαπὸς τις ἅγιος ὡς εἰπεῖν τοῖς παντοδαπαῖς τοῦ Πνεύματος χάρισι καταγλαισθεῖς.

ipsi universi simul sunt, il tute solus es, quando omnia omnium decora, eaque perfectissima, unus habes, et ut verbo dicam, universalis quispiam sanctus es, universalibus Spiritus sancti muneribus mirifice illustratus.

PKH'. « Ὁ προφητικῶς σὺ, καὶ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν, » καὶ τῆ τοῦ νοῦ καθαρότητι, παμπόλλας

(1) Fortasse. ἔξει. An ἔξει τις.

lium sibi apud illum comparaverat, neque nunc divinæ lucis fulgore, nullo interposito obstaculo, saturatus, nos dereliquit, sed de super, velut præsens, res nostras contuetur et gubernat, et sospitalem nobis præpandit manum, dum nunc ingruentibus malis eripit, et adversa ac contraria omnia e medio submovet, nunc bona alia super alia demittit, et superiora beneficia aliis quibusdam majoribus et pulchrioribus accumulât. Tum vero præterea in elegantissimis, et suavissimis, et supra æmulationem positis, scriptis suis, nos non modo ad omnem virtutis speciem adhortans et impellens, sed et quonam hæc pacto facile obventura sint commonstrans, nos nobis ipsis in pietate erga Deum meliores quotidie sane efficit, retrahens nos videlicet a materia ad spiritum, et ut

B mirifica plane in spe simus, faciens, et in universum bene de nobis merens. Nempe ut nunquam de consueto cursu suo sol decidit, eo tenore, ut omnem, quæ sub cælo est, circumiens illuminet terram; ita neque Gregorius, de pristino suo erga nos affectu et favore, et hac tam benevola, ut quispiam

CXXVII. Verumenimvero nobis tandem, ubi paucis, et quantum in nobis est, nostrum allocuti consalutaverimus, concludenda oratio est. Salve, qui salvare super alios omnes dignissimus es, ut Deo super omnes charissimus. Salve, qui ejus rei causa omnem olim laborem pertulisti, quive tum spe verissime lætabaris, quod perpetuo deinceps tibi affuturum sit lætari. Salve, qui quod ubique omnium optimus es, omnes tibi congratulantes habes: quod autem congratulantes tibi omnes habes, eo omnium ubique optimus es. Cæterum ut tibi ipsi plurimum lætari licet, qui sanctæ Trinitatis vindex assertorque fuisti: ita invicem tibi sancta Trinitas congratulatur; congratulantur vero etiam omnes, qui illi apparent angelorum ordines. Trinitas ideo, quod omnes hæreticorum præstigias, male ipsam divellentes, ut mera deliramenta, semel valere jubens, nobis omnibus lætandi materiam dedisti, dum quid de ea loquendum sentiendumque esset, accurate exposuisti. Angeli et ob ista lætantur, et haud paulo plus, quod olim cum corpore degens eorum obibas actiones, et quod nunc inter ipsos atque una cum ipsis divinum numen concinis, et quam spirabas Trinitatem, eadem nunc tota intime et conjunctissime perfrueris. Denique universo item sanctorum circulo tanti tua profecto æstimantur, adeoque maximo habentur in pretio, ut cum perlibenter locum principem tibi concedant ac relinquunt, tum etiam necessario summis te laudibus gratibusque, qui ipsos ornaveris, ferant. Quod enim

CXXVIII. « O fatidice, et longe in posterum prospiciens vir, » (20) mentisque tuæ munditia pluri-

(20) Greg. I, 514.

mas divini Spiritus inspirationes adeptæ, « cuius in omnem terram exiit fons ⁶⁷, » more apostolico, et quem perpetua « Ecclesiarum sollicitudo, » non minus ac Paulum olim, urgebat ⁶⁸, imo vero pius etiam rectius dixerimus. Quando ille constitutus nuper Ecclesiis, curis et sollicitudinibusangebatur; cui recens earum coagmentatio haud ab re formidolosior erat; tu vero pietate ipsa, per maledicam hæreticorum garrulitatem, in acie novaculæ jum sita, et in id vocata periculum, ne in impietatem plane recideret, omnibus viribus propugnabas, et manum invictissimam commodabas. O qui sæpius sanguinem pro Christo profundere avebas, nisi ipse plane cohibuisset, ne talem videlicet orbis terrarum amitteret virum, quive citra cruorem athleta evasisti, nimirum quod tua destinatione nominis hujus numerique candidatus omnino eras.

CXXIX. O qui pastoralis officia summam lineam, et temetipsum et quæ de eo degotio scripta composueras, exhibuisti! O qui solitariam et quietam vivendi rationem et ad materiam nullo modo flexibilem, sed ad Deum perpetuo intentam, ita protinus ab incunte ætate adamasti, et expetisti, et super cæteros rectissime perfecisti, velut quispiam extra carnem mundumque positus et sola victitans anima! O qui tanto virtutem coluisti opere, ut nec adolescens ab ætate provectis, et qui in virtutis meditamentis plurimum desudaverant antea, sed longo plane eisdem intervallo præverteres: nec ubi eadem ipse in classe jam eras, quidquam quocunque modo, de incredibili isto rigore et ingenti contentione remitteres, imo magis etiam quam florentis quispiam, ætatis juvenili in his ardore elaborares! O qui proinde a peccato te abstinebas, quam ipsa sese abstinet virtus! O qui laudatissimorum virorum omnium solus visus es colophon! O qui omnium in terra viventium Dei maxime laudes celebrasti, et majorem vicissim in modum a Deo honore affectus es, tum quod hic plus aliis gratia ipsius fruebaris et undique quo magnopere commendareris habebas, tum quod celestem illam hæreditatem unus egregie creveras, atque præcipuo apud Deum decoratus eras honore.

CXXX. O qui humanam supergressus sortem credebaris! Sive verius, o qui hominem pariter et superabas et ornabas! quippe qui angelorum vivebas vitam, hos vero ipsos eo vincebas, quod illorum maxime Deum collaudabas, et quondam in terris et nunc potissimum una cum ipsis in cælo! O qui jucunditatis omnis nullam penitus rationem ducebas, nisi quæ ad virtutem Deique familiaritatem duceret! O Trinitatis templum, et prytaneum theologiæ, et sanctorum dogmatum exactissima norma! O disertissime orationum omnigenarum artifex, earumque super alios omnes athleta propugnatorque acerrime! O sacra gratiarum thensa, et suavissima morum concinnitas, maxime eadem et admirabilis et inimitabilis!

Α τὰς τοῦ Πνεύματος δεχόμενος ἐπιπνοίας, « οὐπερ εἰς πάσαν τὴν γῆν » ἀποστολικῶς « ὁ φθόγγος ἐξῆλθε, » καὶ ὃν ἤγε διηνεκῆς « μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν, » οὐχ ἤττον ἢ πάλα Παῦλον κατεῖχε· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον εἰπεῖν ἔνεστιν. Ἐπερ ἐκεῖνος μὲν ἄρτι τούτων καθισταμένων, φροντίζων ἦν καὶ ἀγωνιῶν τὸ σῶν ἀρτιπαγῆς ὑφορώμενος· σὺ δὲ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς ὑπὸ τῆς τῶν αἰρετικῶν γλωσσαλγίας, ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἐστηκυίας καὶ κινδυνευούσης μεταπεσεῖν εἰς δυσσέβειαν, πᾶσιν οἷς εἶχες προὔμαχαις, καὶ θαυμαστὴν χεῖρα παρεῖχες· ὁ βουλευθεὶς μὲν πολ- λάκις ὑπὲρ Χριστοῦ τὸ αἷμα ἐκχέαι, κωλυθεὶς δὲ ὑφ' αὐτοῦ τούτου, ἐφῶ μὴ τὴν οἰκούμενην ἀνδρὸς ἐσσησθαι τοιοῦτου· καὶ γεγονῶς ἀναίμακτος ἀθλητῆς, εἰς τούτους ὅτι μάλιστα τῇ προαιρέσει τελῶν.

PKΘ'. Ὁ ποιμαντικῆς ὄρον σαυτόν τε δείξας, καὶ οὖς ὑπὲρ τούτου λόγους ξυνέθου! Ὁ τὸ μονῆρες τοῦ βίου καὶ ἡσυχον, καὶ πρὸς μὲν τὴν ὕλην παντάπασι ἀκλινῆς, πρὸς δὲ Θεὸν ἔχον αἰεὶ, οὕτως ἐξ ἄρχῆς ἀγαπήσας τε καὶ ποθήσας, καὶ ὑπὲρ πάντας κατωρθωκῶς, ὡς ἂν τις ἐξω σαρκὸς καὶ κόσμου γεγεννημένος καὶ μόνῃ ζῶν τῇ ψυχῇ! Ὁ τοσοῦτον πρὸς ἀρετὴν ἐσχηκῶς, ὡς μῆτ' ἐν νεότητι τῶν πρεσβυτέρων, καὶ πλείστα περὶ ταύτην καμόντων ἀπολειφθαι, ἀλλὰ καὶ πολλῶς τυχόντι σφᾶς παρελάσαι· μῆτ' εἰς αὐτοὺς τούτους τελέσας, ὑφέσθαι καὶ ὀπη- οῦν τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε τόπου καὶ τῆς μεγάλης ἐνστάσεως, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀκμάζοντος μᾶλλον ἡδῶν τὰ τοιαῦτα. Ὁ κακίας ἀποσχόμενος οὕτως, ὡς ταύτης ἐκείνη! Ὁ πάντων ἐπαινουμένων μόνος ἀναφανεὶς κολοφῶν! Ὁ μάλιστα μὲν πάντων ἐπὶ γῆς δοξάσας Θεὸν, μειζόνως δὲ ὑπ' αὐτοῦ δοξα- σθεὶς, τῶθ' ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἐνταῦθα τῆς χάριτος ἀπολαῦσαι, καὶ πανταχόθεν ἐσχηκέναι θαυμαζέσθαι, τῶ τε τῆς ἄνω κληρουχίας διαφερόντως λαχεῖν· καὶ τὰ πρῶτα παρ' αὐτῶ τετιμῆσθαι.

PA'. Ὁ μείζων ἢ κατ' ἄνθρωπον νομισθεὶς, μᾶλλον δὲ, ὡ τὸν μὲν ἄνθρωπον ὁμοῦ τε παριῶν καὶ κοσμήσας τῶ κατ' ἀγγέλους βιώναι! αὐτοὺς δὲ τούτους, τῶ μάλιστα! αὐτῶν δοξάσαι Θεὸν· καὶ πάλα μὲν ἐπὶ γῆς καὶ νῦν δ' οὐλόηκιστα μετ' αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ παντὸς ἡδίστου μετ' ὄντων τοπαράπαν ποιησάμενος λόγον, πλὴν ὅσον εἰς ἀρετὴν φέρει καὶ Θεοῦ ξυναυλίαν! Ὁ Τριάδος ἐστία, καὶ πρυτανεῖον θεολογίας, καὶ δογματικῶν ἀκρίβεια! Ὁ παντοδαπῶν λόγων τεχνίτα, καὶ τούτων ὑπὲρ πάντας ἀγωνιστῆ, καὶ ἔρμα χαριῶν καὶ ἡθῶν εὐκοσμία, θαυμαζομένη μὲν, ζηλοῦσθαι δ' ἀνέφικτος! Ὁ μὴ μόνον « οὐρανὸς διηγοῦμενος τὴν δόξαν Θεοῦ, » ἀλλὰ καὶ πάντας πρὸς οὐρανὸν μεθιστάς, καὶ ταῖς θαυμασταῖς ὑποθήκαις τῶν σῶν

⁶⁷ Psal. xix, 3; Rom. x, 18. ⁶⁸ II Cor. xi, 28.

λόγων, θεοὺς αὐτοὺς καθιστάς! Ὁ κακοῦ τινος κτησίν, οὐδ' ἐν αὐτονομίᾳ τῶν λογισμῶν ἐσχηκώς, πάντα δὲ τὰ κάλλιστα καὶ κτησάμενος καὶ μεγαλοψύχως τοῖς ἄλλοις παρεσχηκώς! Ὁ κατὰ πᾶν ὃ τι ἂν ἐποι τις, τῶν βελτίστων, τοσοῦτον ἐκλάμψας, ὡς ἀπὸ σοῦ μᾶλλον ἢ πρόσθεν τουτί κεκοσμηθῆσθαι, καὶ ποθεινότερον πᾶσι πρὸς τὸ κεχρηθῆσθαι γενέσθαι!

usque adeo exsplendueras, ut hoc ipsum plus abs te, quam antea habebat, acceperit ornamenti, et omnibus ad usum desiderabilius evaserit!

ΡΑΑ'. « Ὁ γλῶσσα πυρίπυρος καὶ στόμα μελισταγῆς, » καὶ κιθάρα τοῦ Ἡνεύματος, τῇ διὰ πασῶν χαρίτων, ὡς εἰπεῖν, ἁρμονίᾳ, πάντας μετὰ τοῦ σώζειν [ἔχειν κηλοῦσα, καὶ τὰς ψυχὰς ἐνθέους ἱεργαζομένη καὶ βακχευούσας τὰ ἄρδῆτα! Ὁ καὶ τούτων ἕκαστον ὦν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ πάντα ὁμοῦ! Ὁ καὶ κρείττων ἀπάντων καὶ προσέτι σαυτοῦ· ἐκεῖνο μὲν, οἷς (1) ὑπερέχει· τοῦτο δὲ, οἷς ἐν ἑκάστῳ τῶν ὦν σαυτὸν δοκεῖ ὑπερέχειν! Ὁ πάντων τῶν τοῦ Πνεύματος χαρισμάτων μόνος ἡξιωμένος, ἂν τε καὶ μόνος τὰ τοῦδε μάλιστα πάντων ἐξητακώς, καὶ μετὰ τούτου ταμέγιστ' αὐτῷ συναράμενος καὶ κοσμήσας! Ὁ τί ἂν σέ τις προσεπιπῶν τοῦ προσήκοντος τύχοι καὶ ὦν ἀξίόχρεως εἶ! Εἰ γάρ τινα τῶν πάντων « κόσμου ψυχὴν » χρεὶ προσεπεινῶν, καὶ « κεφάλαιον ἀρετῆς καὶ θεῶν ἐπιταγμάτων ἔμφυχον ὄελλον » καὶ « κηλοῦ παντὸς συστοιχίαν, » καὶ « φύσεως τῆς ἀνθρωπιᾶς εἰκόνα καὶ ὄρον, » καὶ ὄλων « τῶν πρὸς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ χαρίτων, μεγίστην καὶ κοινωφελεστάτην φιλοτιμίαν· » καὶ πᾶν ὃ τι τοιοῦτον, μόνος ἂν μοι δοκῆς δικαίως ταυτί προσειρηθῆσθαι.

ΡΑΒ'. Ἄλλ', ὦ διὰ πάντων βέλτιστε πάντων, καὶ τῆς ὑπερουσίου καὶ μοναδικῆς Τριάδος γνήσιε πρεσβυτά, τὰ μὲν παρ' ἐμοῦ σοι τοιαῦτα, μᾶλλον δὲ τὰ σὰ καὶ ὦν αὐτὸς εἶ χορηγός! οἷς γὰρ οὐ μόνον ἐκ τῶν ὦν ἐνδοσίμων τε καὶ χαρίτων, πρὸς τὴν ἐγχείρησιν ἡδέως εὐ μάλα κατέστην, ὦν πρόσθεν καθάπεξ ἀπώκνου, τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἐκπληττόμενος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐγχείρησιν, ἐφ' οὕτω τοι τύχης ἰόντι, ὡς πρὸς αὐτοῖς σχεδὸν ἤδη γεγονέναι τοῖς ἐπιλόγοις τοῦ βίου τῷ περιόντι τῆς νόσου, καὶ μονοῦ τὴν τελευταίαν προσόρῃν, παιωνικὸν εὐθὺς γέγονας ἄκος, καὶ οὐ περιεΐδες δεόμενον, ἐξ ἄρα τούτων ἀποφαίνεσθαι δίδως, ὡς ἂ παρ' ἐμοῦ τῷ δοκεῖν ἤδη λαμβάνεις, παρα σαυτοῦ τμῶντι λαμβάνεις· καὶ ὦν ἡμᾶς εὐ πεπολήκας, τούτων τοὺς καρποὺς ἀποφέρῃ· ὃ αὐτὸς γεγονώς τοῦ λόγου καὶ βραβευτῆς καὶ συναγωνιστῆς, καὶ τεχνίτης. Εἶεν· οὕτω παρὰ σαυτοῦ ταῦτ' ἔχεις λαβῶν.

cipere fructus, quando idem orationis editor ac munerarius, idem adjutor atque architectus fuisti, sane vero ita profecto abs te ipso hæc habes accepta.

ΡΑΓ'. Δουτὶν δὲ ὄντων πλείστου ἀξίων καὶ πάνυ διαφερόντων ἡμῖν ὡς τὸ πᾶν συνεχόντων, εὐσεβείας λέγω καὶ βασιλείας, μὴ διαλίποις τὴν μὲν, ἀκλονη-

A O non modo « cœlum enarrans gloriam Dei ⁶⁹, » sed et omnes ad cœlum traducens, et divinis tuarum orationum monitis divos ipsos reddens! O qui vitii alicujus usum habitumque ne in liberrimo cogitationum arbitrio habebas, optima vero omnia et ipse possidebas, et magnifice liberaliterque cum aliis communicabas! O qui secundum id omne rerum optimarum, quod nominari a quoquam possit, quam antea habebat, acceperit ornamenti, et

CXXXI. « O lingua flammans, mellaque os Hymettia, » et cithara Spiritus sancti, æquabili per omnes gratias, ut sic loquamur, concentu, omnes, una cum facultate servandi, demulcens, animasque divino Numine instinctas, et inenarrabilia quædam bacchantes, efficiens! O qui et singula hæcce, et plane cum superlatione es, et simul omnia! O et omnium et tui præterea ipsius victor: illud ideo quod revera omnibus præstas, hoc autem quoniam in unaquaque re tua temetipsum superare videris! O qui solus omnibus Spiritus sancti muneribus dotatus eras, quippe solus item maxime omnium naturam illius perscrutatus, et qui ope illius maximam illi opem, operam, ornatum, contulisti! O quoniam te compellans nomine, satis oppositum et te dignum, quisquam reperire possit (21)! Si enim aliquem mortalium omnium « animam mundi, » fas appellare; si quem « caput virtutis, et divinorum præceptorum animatum codicem; » si quem « conjugatam pulchri omnis seriem; » si quem « expressam naturæ humanæ imaginem et terminum; ad summam, et publico commodo summe conducibilem magnificentiam, » et quidquid hujusmodi elogiorum est, iis solis jure et merito mihi cohonestari videaris.

CXXXII. Tu vero, o omnium in omnibus optime vir et essentia omni superioris, planeque singularis, divinæ Trinitatis germane sacerdos atque prædicator, quæ a me ad nomen tuum ornandum conferri poterant, hæc et hujusmodi sunt, aut verius tua et abs te ipso nobis impertita. Quando enim non solum tuo instinctu monituque, tuaque adminiculante gratia, ad hoc negotium, a quo antea, magnitudine illius deterritus, vehementer abhorrebam, summa animi alacritate aggressus sum, sed illo etiam suscepto, cum in eam venissem fortunam, ut maxima morbi vi ad ipsam fere vitæ conclusionem adducto præsens tantum non ante oculos fatum versaretur, hic tu pænicum et salutare remedium continuo fuisti, nec opem tuam flagitantem aspernatus es. Ea igitur re affirmandi nobis causam præbes, hæc, quæ nunc, ut videtur, a me accipis, vere te abs temetipso accipere, et collati in nos beneficii hosce percipere fructus, quando idem orationis editor ac munerarius, idem adjutor atque architectus fuisti,

CXXXIII. Cæterum cum duæ quædam maximi momenti, et ad nos quam maxime pertinentes, utpote cætera omnia in se complexæ, res sunt, vera nimirum

⁶⁹ Psal. xix, 2.

(1) An repetendum ἅπαντας?

(21) Ex Demosth. De corona, 8.

pietas et imperium : ne unquam intermittas, quæso, cum pietatem usquequaque inconcussam in ævum omne, et adversus hæreses omnes invictam, præstare, cui dum vita maneret, sæpe præeras aut potius perpetuo præeras, quanquam lapidibus appetitus et percussus, et de anima ipsa planissime currens, et hoc ipso tempore vel maxime tueris, nimirum admirabili ista et instructissima scriptorum tuorum armatura communitam : tum legitimi item et Deo charissimi imperii sceptræ complecti atque corroborare, neu permittas quidquam infaustarum rerum illud persultare, sed ut secundissima illi provideas omnia, quo Romani omnes et Romanorum principatus terram cunctam in suam potestatem atque ditionem redigant ; contra hostes universi, partim armis abjectis, cum iis jungantur, et in amicorum numerum veniant, æquique paciscantur conditionibus, partim suis ingratis vectigales Romanis fieri et solitam servitutein cogantur, ita ut totus inde terrarum orbis, qua habitabilis est, ut dixerit quispiam, orbis pacis, et plenitudo probi honestique moris, et unius ejusdemque animi regio fiat. Porro si singulis etiam urbibus idem nolle salutem est, etiam earum, ut communem securitatis vindicem propugnatoresque, sat scio curam omnino te ducibile ipsis est, animæque imprimis salutem promovet, suppeditaturum.

CXXXIV. At mihi, præ aliis omnibus te et tua spiranti, laudibusque ferenti, et abs te uno post Deum immortalæ, salutis oras funesque religanti, et eorum in quibus deliqui, veniam, et quæ in hoc vitæ curriculo opportuna fuere omnia, largitus : et quas in te multas magnasque collocaveram spes, haudquaquam frustratus, idem vero etiam postea cœlestium rerum consortem in Christo Domino nostro efficias : cui una cum principii et originis omnis experte, ipsius Patre, et sanctissimo et bono et vivifico Spiritu, decet omnis gloria, honos et veneratio nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

Α τον παντάπασι τηρῶν ἔσαι, καὶ πάσης ἡστεινοοῦν αἰρέσεως ἀνωτέραν, ἧς καὶ περιῶν ἐτι προὔστης πολλακίς, μᾶλλον δ' εἰσάπαν προίστασο, λιθολευστοῦμενός τε καὶ τὸν περὶ ψυχῆς μάλιστα θέων, καὶ νῦν οὐχ ἡκιστα περιέπεις τῇ θαυμαστῇ φραττομένην πανοπλίᾳ τῶν λόγων· τῆς δ' ἐνόμου καὶ θεοφιλοῦς βασιλείας τὰ σκῆπτρα κατέχων τε καὶ κρατῶν· καὶ οὐκ ἔων οὐδὲν ὀτιοῦν τῶν ἀπειρημένων κατὰ ταύτης χωρῆσαι, ἀλλὰ πάντα τὰ βέλτεστα ταυτησί προνοῶν, ἐφ' ἅπαντας μὲν Ῥωμαίους καὶ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν τῆς ἐκασταχοῦ γῆς γενέσθαι κυρίου· πάντας δὲ πολεμίους, τοὺς μὲν τὰ ὄπλα ῥίψαντας, τουτοισὶ συναλεθεῖν καὶ εἰς εὐνοῦς τελῆσαι, καὶ τὰ γιγνώμενα σπείσασθαι· τοὺς δὲ καὶ ἄκοντας ἠναγκάσθαι φόρον Ῥωμαίοις ἀπῆρχθαι καὶ δουλεύειν ὡς ἔθος· ὡς καταστήναι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐντεῦθεν, ὡς ἂν εἴποι τις, οἰκουμένην εἰρήνης· καὶ πλήρωμα καλοκαγαθίας καὶ χωρίον ταυτότητος· εἰ δὲ καὶ τῇ καθένα τῶν πόλεων τὸ ταυτὰ φρωεῖν σωτηρία, καὶ τούτων ὡς πρόβολος κοινὸς ἀσφαλείας, εὖ οἶδ' ὅτι παντάπασι φροντιεῖς, ὁμόνοιαν πρυτανέων καὶ πᾶν ὅτι σφίσι λύσιτελοῦν καὶ πρὸς ψυχὴν μάλιστα φέρον.

Β est, etiam earum, ut communem securitatis vindicem propugnatoresque, sat scio curam omnino te ducibile ipsis est, animæque imprimis salutem promovet, suppeditaturum.

ΡΛΔ'. Ἐμοὶ δ' ὑπὲρ πάντας τὰ σὰ καὶ πνέοντι καὶ θαυμάζοντι, καὶ σοῦ μόνου μετὰ Θεὸν τὰ τῆς σωτηρίας ἐξάπτοντι· πείσματα, ὧν τε ἡμάρτον λύσιν, καὶ πάνθ' ἃ προσῆκεν ἐπὶ τοῦ παρόντος παρεσχηκώς, καὶ τὰς ἐπὶ σοὶ πολλὰς καὶ μεγάλας μὴ κατασχύνας ἐλπιδας. σὺ δὲ καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων κοινῶν ἐπειτα δείξαις, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι· νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΥΠΕΡ ΤΟΥ ΧΑΝΔΡΗΝΟΥ ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ *

THEODULI MONACHI

ALIAS

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO PRO CHANDRENO.

Οὐ τὸ σεσυκοφαντῆσθαι Χανδρηνὸν (1) ὑπ' ἐνίων **A** θαυμάσαι τις ἔν, ὡ βασιλεῦ· τὸ δ' εἶναι, σοῦ κρα-
τουόντος, τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας. Ὁ μὲν γὰρ
εἰ καὶ παρὰ τὴν ἀξίαν δυστυχεῖ τὴν αὐτοῦ, ἀλλ'
οὐχ, ὅσον εἰς παράδειγμα, ἔστιν ἀνενεγκεῖν ὅτι μὴ
καὶ παραμυθουμένους ἔχει τοὺς ταυτὰ πεπονθότας·
ἀλλ', εἴ μοι δίδως εἰπεῖν, καὶ δυσχεραίνει ἐπεικίως
ὅτι μὴ κατηγορήσαν πλειώ, ἵνα λαμπρότερος καὶ
μείζων ἀνὴρ φανεῖται, τοῦ δικάζοντος· οὕτως ἔβρω-
ται· σὺ δὲ, παρ' ᾧ τάληθες ἰσχυρόν, καὶ ὄν τοῖς
κακοῖς ἀπαντες ἴσμεν ἐχθρῶς ἔχοντα μᾶλλον ἢ τοῦ
καλοῦ καὶ νομίμου ποιεῖται τις ἕτερος λόγον, οὐκ
ἂν εἰκότα ποιήσῃς ταῦτα περιορῶν, ἃ παντὸς μᾶλ-
λον ἐχρῆν ὑποπτεύειν, καὶ δημοτελεῖς μόνας τρύτας
κῆρας νομίζειν ὡς ἀληθῶς. Οὐ γὰρ δήπου πρὸς μὲν
τοὺς ἔξωθεν πολεμῖους, ὅπως ἀμυνώμεθα, πάντα
ποιεῖν δεῖ, καὶ στρατόπεδα συναγεῖν, καὶ ὅπλοις **B**
χρῆσθαι, καὶ συγκροτεῖν τὰς δυνάμεις, τοὺς δ' ἐν
μέσῃ τῇ πόλει δεινότερα τούτων ἐργαζομένους,
τὸ (2) τοὺς οἰκείους ἐκπολεμοῦν, τοὺς γε μὴν οὐδέ-
ν τι νομίζειν οὐδὲ συμφορὰν τὸ κακῆσθαι, ἀλλὰ το-
σοῦτο μισεῖν, ὅσῳ καὶ ῥῆον ἂν τις ἐκαίνους μᾶλλον
ἢ τούτους φυλάξαιτο.

Τὸ μὲν οὖν προσῆκον ἦν, ὡ βασιλεῦ, τιμᾶσθαι
Χανδρηνὸν τουτονί, καὶ πάντας ὁμοῦ μὲν τοῦτον
ἐπαινοῦντας ὁρᾶσθαι, ὁμοῦ δ' ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου
καὶ πρὸς σὲ λόγους ποιεῖσθαι, ὡς ἄρα πολλοῦ τινος
ἄξιος φρονεῖν τε εὐβουλίᾳ καὶ κρατῶν ἐν πολέμοις,
ἃ παντὸς μᾶλλον αὐτὸς αὐτῷ σένοισθα· τουτί γάρ
ἦν οὐκ αὐτὸν μόνον τοῦ γιγνομένου τυγχάνειν, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα προτρέπειν. Ἐπεὶ δὲ

*Ex codice regio 2629. Notandum, hunc codi-
cem eundem esse cum 1853, quod ad Nicephorum
Gregoram Boivinus est usus.

(2) Chandrenus in bellis contra Catalanos ac

Non quod quidam calumnientur Chandrenum
mirandum est, o imperator, sed quod, te regnante,
sint qui talia audeant. Ille enim, etiamsi immerito
ærumnis affligatur, attamen non potest exemplo
probari, eum non alios qui idem passi sint,
circa se habere; sed, si mihi dicere concessas,
multum angitur quod non plura adversus eum di-
xerint, ut vir clarior ac major, te iudice, effulgeat;
sic enim roboratur: tu vero, apud quem pollet ve-
ritas, et quem scimus omnes malos detestari magis
quam alius quisquis sit qui decori et æqui rationem
habeat, non æquitate uterere, si hæc negligeres
quod maxime omnium oportuit suspicari et popu-
solas calamitates revera existimare. Non enim
sane in externis hostibus profigandis omnem cu-
ram ponere oportet, et castris metandis, et armis
parandis, et copiis cogendis, illos autem qui in
media civitate pejora his perpetrant cives impu-
gnando, non coercere, et eorum præsentiam
ferre, sed eo magis odio habere, quo facilius ini-
micos exteriores quam interiores aliquis caveret.

Decebat ergo, o imperator, Chandrenum illum
honorare et omnes tum illum laudantes prodire,
tum ad te de illo sermonem facere, quia multa
existimatione dignus est ob prudentiam mentis ac
bellicæ rei peritiam, quas maxime omnium ipse
in eo cognovisti; sic enim non modo quod æquum
est nactus esset, sed alii ad similia fuissent inci-
tati. Cum vero exstiterint homines qui nihilo res

C Turcos Græcis præfuerat. Vide Boivin. ad Grego-
ram, pag. 229.

(2) Malim τῷ, et max τοσοῦτῳ.

publicas curant, et propterea damnant virum, cui de suis pro nobis susceptis periculis, ut ipse sois, oportebat congratulari, obsecro te, imperator, ne illum eorum sermonibus laceratum, et ea quæ olim in illo cognovisti dedecores, et calumniatorum exprobrationes ejus meritis fortiores esse permittas, sed a te de illo sermonibus acceptis, si deliquisse deprehendatur, illum tunc castigatione et exquisitis suppliciis afficias; si autem omni culpa immunis, ut ego opinor, evadat, in eos qui falso accusaverunt iram referas. Quæ enim, si illum peccasse comperiat, æquum esset hunc perpeti, iisdem affici debent illi, postquam deliquisse constabit, primum ne talia iterum moliantur, postea quia periculosissimum est nos sinere perversissimos homines natura uti, cum scimus eos non dura passuros esse, si millies fefellisse convincantur.

Fortasse quidem quibusdam absurde facere videbor si, cum sim exsuli genere conjunctus, attamen pro ipso verba faciam: existimabunt enim quod non propter justitiam nec ut res quas oportet tuear, sed naturæ instinctu surrexerim, nil æqui habens dicere, sed verborum astutia et occultis artibus maxime confisus. Ego quidem in hoc plane dissentire fateor: tantum abest ut propterea timeam, ut ipsius causa longinquam navigationem susceperim et maris pertulerim molestias, non hoc solum tributum conferens generi in opportunitate temporis, sed multo magis veritus, ne in proprios ferus atque impius videar, si, in rebus quæ etiam alienos incitant, solus ego quiescam. His autem posthabitis, si scindi possem, et benevolentiam seorsum ostendere, ac postea in hoc certamine illi auxiliari, hæc forent, et non essent causæ iis qui cupiunt vituperare: quod si autem illud fieri nequeat, quomodo non pro virili parte propinquos contra omnes fas periclitantes defendam? Certe nemo est ita calamitatis ignarus, et male fortunæ inexpertus ut nesciat cujusque adversitates benevolas mentes postulare, et inde bonos judicari.

Et revera, si apud alium quemvis verba facerem, illud cogitare possem, quod verba mea secutus, sed inique, sententiam statueret; quoniam vero omnes scimus te dicendo oratores Homericos superare, cur hæc oportebat dicere, et non omnibus viribus collectari?

Da autem mihi, imperator, paucis verbis uti, ut satis videre possis jampridem Chandrenum inter bonos recenseri, et nihil esse quod illi ad laudem non faciat. Sed si de genere interrogas, multa

(3) Nestorem videlicet, λιγὸν Πυλίων ἀγορητήν.

πεφήνασι τινες οἷς τῶν κοινῶν ἔλασσον μέλει, καὶ διὰ τοῦτο κρίνουσιν ἄνθρωπον, ᾧ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν κινδύνων, ὡς αὐτὸς οἶσθα, μάλιστα συγχαίρειν ἐχρῆν, δέομαί σου, βασιλεῦ, μὴ, συναρπασθέντα τοῖς τούτων λόγοις, τὸν μὲν καὶ ἅ πάλαι τούτῳ συνοιδας ἀτιμάσαι, τὰς δὲ τῶν συκοφαντῶν βλασφημίας ἰσχυροτέρας νομίσαι τῶν ἐν τούτοις δικαίων, ἀλλ' ἡσυχῇ καὶ τοὺς περὶ τούτου δεξάμενον λόγους, ἂν μὲν ἀδικῶν ἐλεγχθῆ, τότε καλᾶζειν καὶ τιμᾶν αὐτῷ τῶν ἐσχάτων, ἂν δ' ἐξω πάσης αἰτίας, ὡς ἐγῶμαι, φανῆται, ἐπὶ τοὺς καταψευσαμένους δῆπουθεν τὴν ὀργὴν ἐνεγκεῖν. Ἄ γὰρ ἂν, οὗτος εἰ πλημμελῶν ἐφωράθη, δίκαιον ἦν ὑποστῆναι, τούτοις αὐτοὺς ἠλωκέναι πλημμελεῖν φωραθέντας, μάλιστα μὲν ἵνα μὴ τοῖς ὁμοίοις ἐγγελησῶσιν αὐθις, ἐπειθ' ἄτι καὶ πάνδεινόν ἐστιν εἰ τοῖς πονηροτάτοις οὕτω γ' ἂν χρῆσθαι τῇ φύσει δώσομεν, εἰδόμενος ὡς οὐ πείσονται κακῶς, ἂν μυριάκις ἐλεγχθῶσι ψευσθέντες.

Ἴσως μὲν οὖν ἄτοπόν τις δόξω ποιεῖν, εἰ τῷ φεύγοντι κατὰ γένος προσήκων, ἐπειθ' ὑπὲρ αὐτοῦ χρῶμαι τοῖς λόγοις· οἴψονται γὰρ ὡς οὐ τοῦ δικαίου χάριν, οὐδὲ τοῖς πράγμασιν ἃ δεῖ συνεργῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πεφυκότος ἀνέστην, δίκαια μὲν οὐδὲν ἔχων λέγειν, τῇ δὲ τῶν λόγων δεινότητι καὶ παρασκευῇ μάλα θαρρόων. Ἐγὼ δὲ τὸ μὲν αὐτῷ καὶ πάνυ τι διαφέρειν ὁμολογῶ· τεσοῦτόν γε μὴν δέω διὰ ταῦτα φοβείσθαι, ὥσθ' ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου καὶ μακρὸν πλοῦν ἐστελεάμεν καὶ τῶν ἐκ τοῦ πλάγους δυσχερῶν ἠνεσχόμεν, οὐκ αὐτὸ τοῦτο μόνον τὴν γιγνομένην ἀποδιδούς τῷ γένει συντέλειαν ἐν τῷ καλοῦντι καιροῦ, ἀλλὰ τὴν καὶ δεδιῶς πολὺ πλῆον, καὶ περὶ τοὺς οἰκειοὺς θηριώδης δόξω καὶ δυσσεβῆς, εἰ, τῶν πραγμάτων καὶ τοὺς ἐξω καλούντων, μόνος αὐτὸς ἡσυχάζοιμι. Ἄνευ δὲ τούτων· εἰ μὲν ἦν διελέσθαι, καὶ τὴν μὲν εὐνοίαν ἐνδεδεῖσθαι χωρὶς, ἔπειτα δὲ καὶ πρὸς τὸν ἀγῶνα συνάρασθαι τούτῳ, ἦν ἂν ταῦτα, καὶ οὐκ ἂν ἦσαν προφάσεις τοῖς ἐπιθυμοῦσι κακίζειν· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἶόν τε, πῶς οὐκ ἐκ τῶν ἐνότων παρίστασθαι τοῖς οἰκειοῖς παρὰ πάντα κινδυνεύουσι νόμον; Οὐκ οὐκ γὰρ οὐδεὶς οὕτως ἐξω καθάπαξ τοῦ δυστυχεῖν καὶ τῆς οὐκ ἀγαθῆς τύχης ἄπειρος, ὅς ἀγνοεῖ δῆπου ὡς αἰ συμφοραὶ παντὸς μᾶλλον ἀπαιτοῦσι τοὺς εὖνους, καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἐντεῦθεν κρίνομεν.

Καὶ μὴν εἰ μὲν πρὸς ἕτερον ὄντινον ἐποιούμεν τοὺς λόγους, ἦν ἂν ἐννοεῖν ὡς λόγοις παρακολουθήσας τοῖς ἑμοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν δίκῃ, τὰ τῆς ψήφου γὰρ θεῖτο· ὅτι δ' ἅπαντες ἴσμεν ὡς καὶ τοὺς ἄγαν δεινοὺς οὐδὲν αὐτὸς ἀποφαίνεις δημηγορῶν, ὅς γὰρ καὶ τοὺς Ὀμηρικοὺς παρελαύνεις ῥήτορας (3), τί ταῦτα λέγειν ἐχρῆν, ἀλλ' οὐ παντὶ σθένει συναγωνίζεσθαι;

Δὸς δὲ μοι, μικρὸν, ὦ βασιλεῦ, τὸν λόγον ἀνεγκεῖν, ἵνα ἴδωμι ἔχης ἀρκούντως ὡς πόρρωθεν Χανδρηνὸς εἰς ἀγαθοὺς ἔφερε, καὶ οὐδὲν ἔσθ' ὃ μὴ τούτῳ χορηγεῖ πρὸς ἔπαινον. Ἄλλ' ἐάν τε τὸ γένος

εἴπης, πολλοῦ τινος ἄξιον καὶ τῆς Ἀσίας πολλάκις ὡσπερ εἰ πρόβολος ὤπται· ἐάν τε τοῦτον ἐξετάσης, εὐρήσεις οὐ τῶν προγόνων ἀξιοχρεῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ συγχῶ τῷ τουτουῖ παρίοντα (4), καὶ τῶν ἐκεῖθεν αὐτῶ πολλῶν καὶ μεγάλων παραδειγματῶν μεῖζον τοῖς ὄλοις ἀγωνιστήν. Καὶ οὐτ' ἐκείνων τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς κοσμουμένων εἰς ὄνειδος καὶ ζημίαν ἐτελεύτησεν οὗτος, πλείστον ὅσον ἀπολειφθεὶς, ἀλλ' ἐξέτεινε τὴν μίμησιν εἰς ὑπερβολὴν· οὐτ' αὖ πάλιν οὗτος τοῖς ἐκ τοῦ γένους ἠγάπησε μόνοις, ὡσπερ τις οἴκοθεν μὲν οὐ φανείας, τὸ δὲ πατρός ὀλυμπιονίκου εἶναι εἰς ἀρετῆς λόγον ἀποχρῶν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ, τὴν πατρῶν ἀρετὴν μεγίστης εὐδοκίμησεως ὑπόθεσιν κρίνας καὶ πρὸς τὰ μεῖζον παρασκευῆν, ὁμοῦ τε σφᾶς ὑπερῆρε καὶ πλείστον ἐφ' αὐτῶ φιλοτιμεῖσθαι παρέσχε.

Δῆλον δὲ ὦν γὰρ ἐπὶ τῆς Ἀσίας (ἐκεῖθεν γὰρ, ὡς εἶπην, αὐτῶ τὰ τοῦ γένους), καὶ τοῦτο μὲν στρατοπέδων, τοῦτο δὲ καὶ πόλεων ἄρχων ἐκ παίδων ἦδη, ὅσα μὲν εἰς λογισμοὺς ἔκει καὶ τὸ βουλευέσθαι γερόντων ἐκράτει, ὅσα δ' εἰς πολέμους καὶ μάχας καὶ χειρῶν εὐφυλίαν τῶν συνειλεγμένων ἀπάντων, οὐχ ὅπως τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, τῆ μὲν τῶν νόμων φυλακῆ τοὺς ἀρχομένους ἐπαύξων καὶ μετὰ τῶν εὐδαιμόνων τιθείας, τῶ δὲ σκηπτῶ δίκην ἐμπίπτειν τοὺς ἐχθροὺς καταπλήττων· αἰεὶ μὲν νικῶν, ἡττώμενος δὲ οὐδ' εἰσάπαξ, οὐ μὴν οὐδ' ἀπρακτος ἀποχωρῶν· εἶθ' ὅτε ἀμάχου μὲν τόλμης ἐμπιπλάς τοὺς οἰκείους, τρόμον δὲ τοῖς πολεμίοις ἐμβάλλων· μόνος μὲν πρὸς πολλοὺς πολλάκις, πρὸς ἀριθμῶν δὲ κρείττονι πλῆθος παραταττόμενος μετ' ὀλίγων, καὶ νικᾶς τὰς κάλλιπτας τε καὶ μεγίστας λαμβάνων· θαυμαζόμενος μὲν οἷς τοὺς παραπεσόντας πάντας ἀνῆρει, θαυμαζόμενος δὲ καὶ οἷς τοὺς ἀπόντας μετριωτέρους καθίστη τῶ φρόνιμ. Τοῦντεῦθεν οὐκ ἐτ' εἰς χεῖρας ἵνα, ἀλλ' οὐδ' ἐξίνα τῆς σφετέρας τὸ παράπαν ἐτόλμων· ἀλλ', ἃ πρόσθεν ἔδρων αὐτοὶ τοὺς ἄλλους, ταῦτ' οὐκ ὀλιγάκις ὑπ' ἐκείνου παθόντες καὶ πειραθέντες ἐξω παντάπασι λογισμῶν, τὴν ἡσυχίαν ἐπειτ' ἄγειν ὕποντο δεῖν, ὡσπερ αὐτῶν, οἴμαι, κατεγυωκότας τὸ καὶ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίσον· τοσοῦτον ἦν αὐτῶ παρὰ πάντων τὸ πρὸς τὰς μάχας ἀφροσύνη, καὶ τῶν οἰκείων μόνων, ἀλλ' ἦδη καὶ τῶν πολεμίων αὐτῶν, καὶ τούτων Περσῶν (οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρὸν εἰς προσθήκην), οὓς ἀπαντες ἴσμεν ἐν τοῖς ὄλοις βιβῶντας, καὶ ταυτην ἡγουμένους ῥεψτώνην ἐσω βελῶν καθάπαξ ἐστάναι, ὥστε

Ὁὗ τῶν πολεμίων μὲν οὕτως ἐκράτει, τὰ δ' εἰς εἰρήνην ἐτέρων ἡττήθη· ἀλλὰ καὶ ταῦτα τῶν ἐν τοῖς πολέμοις οὐκ ἀντίρροπα (5) μόνον, ἀλλὰ καὶ καλλίω τοῖς ὄλοις ἐδείκνυ, ὡσπερ αὐτὸς αὐτὸν ἀμιλλώμενος. Καὶ σιωπῶ τὰ τ' ἄλλα καὶ τὸ φιλαν-

A existimatione dignum est et sæpenumero Asiæ quasi murus exstitit: si de illo quæris, inuenies non esse tantum parentibus illustribus ortum, sed etiam ea longe superasse virtutis exemplaria ipsi ab eis proposita. Et non, ipse multum illis inferior, eos propriis decoribus ornatos turpitudine ac ignominia affecti, sed imitationem longe provexit: nec autem ille sola generis virtutes satis esse duxit, sicut aliquis suapte natura ignobilis, patrem Olympionicen ob virtutem esse clarum sufficere ratus, sed patris virtutem maximæ gloriæ fundamentum esse iudicans et ad majora præparationem, simul et suos superavit, et multa in seipso præclara præbuit.

B Quod in promptu est: cum enim in Asia versaretur (exinde namque, ut dixi, genus ducebat), et nunc exercitibus, nunc urbibus jam inde a iuventute præesset, quidquid in senibus iudicii et in consilio sapientiæ inesset, quidquid bellorum ac certaminum peritiæ et manuum strenuitatis non tantum in suis hostibus, sed in omnibus congregatis esset, superabat, eorum custodia amplificabat subiectos ac felices efficiebat, et inimicos, fulminis instar in eos irruendo, percutiebat. Semper erat victor. numquam, ne semel quidem, superatus, aut re male gesta reversus; aliquando insuperabilem audaciam suis infundens, terrorem hostibus incutiebat. Solus sæpe contra multos, aut prope turbam numero præstantiorem cum paucis collocatus, pulcherrimas ac maximas reportabat victorias, mirabilis et cum dirueret obvios hostes, mirabilis et cum paucissimos qui abierant terrore contineret. Hinc non tantum manus conserere, sed neo domo exire prorsus audebant; sed, quæ prius isti erga alios agebant, hæc non semel ex illo præter opinionem experti atque perpessi, quiescere deinceps oportere censuerunt, quasi, ut opinor, seipsos impetere appellisse præniterent. Ita omnes cum illo pugnare abstinabant, non modo subjecti, sed etiam hostes ipsi et isti Persæ (non enim illud parva est accessio), quos omnes scimus inter arma vitam agere, et illud oblectamento habere quod semper in armis remaneant, ita ut pluris faciant, etiamsi illud sit incredibile dictu, se ab illo victos esse quam ipsi alios superare, magis gloriæ esse rati claros habere victores, quam infirmiorum cladibus decorari.

Verum, sicut militiæ, ita in pacis studiis non fuit aliis inferior: sed hæc non modo bellicis æqualia, sed etiam excellentiora prorsus exhibuit, quasi ipse se ipsum superaret. Et cæterum taceo et eum humanum esse in alienos, mansuetum et be-

(4) Forsan, σ. τῶ μίση τούτους παρ.

(5) Legendum, ὡσπερ πρὸς αὐτὸς αὐτὸν, qua verborum collatione utitur alibi.

nevolum in subjectos, et largis beneficiis indigentes recreare, et in omnibus justitiæ esse additum, et, cum possit de dotibus quibus præditus est gloriari, non velle, ut moderatione et magnanimitate Epaminondæ magis quam quivis alius æquiparandus sit : hæc enim, etsi non dicam, omnes clamabunt.

Talem in Asia se exhibuit, in Europa autem quem? Primum quidem adversus Persas et Italos qui in Thraciam dire sævierant et propter fœdus inter se pactum non parva repleti erant audacia, adeo ut ultima minitarentur, grave bellum a Romanis susceptum est, et dimicare statuerunt, gnari quod, nisi celerime certamen conserendo sese liberarent, contra multo plures pugnarent, et dein sæviora experiri eis accideret. Cum autem, inter utrumque exercitum ad Ægos Potamos acri certamine exorto, plus valerent barbari, non equidem quod ad pugnam essent meliores (quis enim hoc diceret?), sed quod ex eis omnes qui sub nobis militabant confestim ad illos transierint (o crudelem illum casum!), nostrorum alii ceciderunt non pauci, alii fuga undequaque elapsi sunt, ipse autem solus inter multos superatos insuperabilis exstitit; aut potius tantum abest ut retrocesserit, ut, non solum prosternendo hostes, quot aliquis scire nequeat, sed etiam illis vulnera inferendo, illius virtus quasi ancipitem illorum reddiderit victoriam, ostendens quod, etiamsi infausta acciderent Romanis, illis tamen suus honos maneat, et quod nil unquam eum subducat et auferet.

Et quidem hoc ita fuit. Cum autem oporteret eos transire in Macedoniam, transeunt et in Palæne castra ponunt; et illinc profecti omnia deprædaverunt, ut ex Decelia Atticam Lacedæmonii. Inveniunt et ibi strenuum illum adversarium: illud autem nondum dicam, sed quod, cum illic venissent, copias nostras nepos tuus duxit, et cæterum qualis ille vir! ducum qui veteribus Romanis præerant, adjiciam et qui undequaque exstiterunt, omnium profecto longe excellentissimus, non modo in rebus deliberandis, et in operibus oïto peragendis, aut quia judicio futurum melius quam vates, sicut præsens, videat, et in his quæ aliis difficillima videntur quam facillime opportunas res expediat, sed etiam quod a juventute bella multa et maxima, et illa quidem omnibus ardua, feliciter et ut nemo existimasset gesserit (omnibus peritior equos ordinare et viros clypeatos. (Homer., *Iliad*, B, (554.) Illud nimirum maxime eum tibi

(6) Turcos scilicet et Catalanos.

(7) Ei nomen fuit Angelo, quod didici ex oratione Theoduli τῷ Μεγάλῳ Στρατοπεδάρχῃ τῷ Ἀγγέλῳ. Dum melius quid a viris horum temporum historiæ peritioribus proferatur, opinor sere hunc Angulum

Ἀθρώπως μὲν ἔχειν τοῖς ξένοις, ἡμέρωσ δὲ καὶ προσηνῶσ τοῖς οἰκείοις, καὶ χαίρειν μὲν εὖ ποιοῦντα δαφιλῶσ τοὺς ἐν χρεῖα, τίθεσθαι δὲ πανταχῇ τῷ δικαίῳ, καὶ τοῖς μὲν προσοῦσιν ἀγαθοῖς ἔχειν μέγα φρονεῖν, μὴ βούλεσθαι δὲ, ἀλλ' ἐπιεικεῖτ μετὰ μεγαλοφυχίας διδόναι παντὸς μᾶλλον Ἐπαμυνώνδου· ταυτὶ γὰρ, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω, πάντες βοήσονται.

Τοιοῦτος μὲν ἐπὶ τῆς Ἀσίας· τὰ δ' εἰς Εὐρώπην, ποῖός τις; Πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς ἐπὶ Θράκης κακῶσ εἰσχωμάσαντας Πέρσας· καὶ Ἴταλοὺς (6). καὶ τῇ πρὸς ἀλλήλους συστάσει θράσους οὐκ ὀλίγου πλησθέντας ὡσ καὶ τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν, δεινῇ τις συνέσσει, μάχη Ῥωμαίοις, καὶ πολεμῖν ἔγνωσαν, εἰδότεσ ὡσ, ἐὰν μὴ τάχιστα συμπεσόντες ἐξέλωσι σφᾶσ, πολλῶ πλείοσιν αὐθις μαχρῶνται καὶ σχετλιωτέρων τῶν δευτέρων πειραθῆναι παρέσται. Ὡσ δὲ, συνέβρωγόντων ἐκατέρων τῶσ στρατοπέδων ἐν Αἰγὸσ Ποταμοῖς καὶ τῆσ συμπλοχῆσ θαυμαστῆσ γεγνουῖας, τὸ πλέον ἔσχον οἱ βάρβαροι, οὐ τῷ τὰ ἐσ μάχην κρείττους γε εἶναι (τίς δ' ἂν εἴποι ταῦτα;) τῷ δ' οὐστινασοῦν τῶν ὑφ' ἡμῖν τεταγμένων βαρβάρων ἀθρόωσ ὡσ ἐκείνους αὐτομολῆσαι (ὧ δεινοῦ πάθους ἐκείνου!) πεπτῶκασ μὲν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοι, οἱ δὲ φυγάδες ὀπηδήποτ' ἐχώρουν, μόνος δ' οὔτος ἐν πολλοῖς ἡττημένοις ἀήττητος διαγέγονε, μᾶλλον δὲ τοσοῦτ' ἀπίσχε τοῦ ταυτὰ πεπονθέναι, ὥσπερ καὶ τῶν πολεμῖων οὐχ ὄσους ἂν τις ἀγνοῆσαι κατενεγκῶν, ἔσσι δ' οὐσ καὶ τραυματίας πεποικῶσ, ὡσπερ ἀμφίδολον αὐτοῖσ πεποικῆται τὴν νίκην τὸ καθ' αὐτόν, ἐνδειξάμενοσ τοῦθ', ἔτι, κἂν ἀτυχῇ συνηέχθη Ῥωμαίοις, τὸ γοῦν ἐαυτῶν ἀξίωμα μῆνει, καὶ οὐδὲν μὴ ποτε καθεῖλε τῶν πάντων, οὔτε μὴν καθαιρήσει.

Καὶ τοῦτο μὲν οὕτωσ· ἐπεὶ δὲ καὶ πρὸς Μακεδονίαν ἔδει τουτουοῖ διαβῆναι, διαβαίνουσι μὲν καὶ στρατοπεδεύουσι ἐν Παλήνῃ· κἀκεῖθεν ἐξίόντες ἐλήζοντο πάντα, καθάπερ ἐκ Δεκελείας τὴν Ἀττικὴν Λάκωνεσ. Εὐρίσκουσί γέ τοι κἀνταῦθα τοῦτον δεινὸν ἀνταγωνιστήν· ἀλλὰ μήπω τοῦτο, ἀλλ' ἔτι, δεῦρο κευωρηκόντων, τῆσ ἡμετέρας στρατιᾶσ σὸσ ἀδελφιδούσ (7) ἐπεστᾶται, τὰ τ' ἀλλ' ὁποῖοσ ἀνὴρ, καὶ τῶν ἐν στρατηγίαισ τῶν πάλαι Ῥωμαίων, προσθήσω δὲ καὶ τῶν ἀπανταχοῦ γενομένων, ἀπλῶσ μακρῶ πάντων ἄριστος οὐ λογίζεσθαι περὶ πραγμάτων μόνον καὶ τοῖς ἔργοις ὡσ τάχοσ περαίνειν, οὐδ' ὥσπερ τοῖσ λογισμοῖσ τὸ μέλλον μαντείας κρείττον ὡσ παρὸν θεωρεῖν, καὶ περὶ τῶν ἀπορωτάτων τοῖσ ἄλλοις εἶναι δοκούντων μᾶλα ῥάδιωσ αὐτοσχεδιᾶζειν τὸ δῖον, ἀλλὰ καὶ πολέμους ἐκ παιδίων πλείστους τε καὶ μεγίστους, τοὺσ δ' αὐτοὺσ καὶ τοῖσ ἄπασι δυσχερεῖσ, εὖ τε καὶ ὡσ οὐκ ἂν τις φήθη διενεγκεῖν, ἄθ' ὑπὲρ πάντας ἔχων ἴππους τε κοσμήσαι καὶ ἀνέ-

Palæologum, imperatoris fratris filium, illum esse Joannis Palæologi, filium, de quo Constantinus apud Familii Byzantinis, pag. 234, sed quem non nominat: ita ut proprie Angelus non fuerit ipse ἀδελφιδούσ, sed τοῦ ἀδελφιδούσ filius.

ρας ἀσπιδιώτας (8) · ὁ δὲ καὶ μᾶλλον τοῦ γένους σοὶ προσήκοντα τοῦτον ἐδείκνυ· σὰ γοῦν ταῦτα καὶ τοῦ κατὰ σὲ πράγματος.

Οὗτος, πρὶν μὲν ἢ Χανδρηνὸν ἀφικέσθαι, ἐχρήτα μὲν τισι λοχαγοῖς, ἐχρήτο δ' οὐ μᾶλα πρέπουσιν, οὐδ' ἀξιώχρεως ὑπὸ τούτῳ τετάχθαι· ἀμέλει καὶ τοῖς πολεμίοις τοσοῦτον εἶχον (9) ἀνταρκεῖν, ὥστε καὶ τούτοις, ὡς ἐγὼ φαίην ἂν, δι' ὧν ἐμαλακίζοντο πρὸς τὰς μάχας, τὸ γοῦν καθ' αὐτοὺς ἐστρατήγουν, ἀγαπῶντες εἰ σώζοιντο (τοῦτο δ' αὐτοῖς ἀπήντα παρὰ τοῦ στρατηγού), κυσὶν ἰοικότες ἐβράστωνευμένοις πρὸς μάχην. Τούτου (10) δ' εἰς τὴν ἐκείνων τάξιν ἰόντος, ὦ βασιλεῦ, καὶ προσλαβόντος Ἑρακλέους (11) Ἰόλειον, ἀθρόον ἅπαντ' ἐκεῖνα πρὸς τὸναντίον μετέστη, καὶ τοὺς ὕβριστὰς καὶ μείζω φρονούοντας διεδέξατο φόβος, εἰς Παλῆην αὖθις συγκλείσας· καὶ οὐκ ἔτ' αὐτοῖς ἦν πλατεῖ στρατεύματι πανταχόσε χωροῦντας τὸ προστυχὸν διαφθεῖρειν· ἀλλ' ἔγνωσαν ἐλάττους ὄντες ἢ ὥστε Ῥωμαίοις ἀνοσφθαλμῶν δύνασθαι. Ὅσους μὲν ἀνεῖλε τῶν πολεμίων αὐτίκα φανείς, καὶ πληθὸς αἰχμαλώτων ὧν εἶλε, καὶ σκύλα καὶ ὄπλα καὶ λάφυρα, καὶ ἵππους καὶ βόας καὶ οἴες, καὶ πάνθ' ὅσα ταυτησὶ τῆς μερίδος, τί τις ἂν λέγοι; Τοὺς γοῦν ἡμετέρους στρατιωτάς Μίδας μικροῦ τῶθ' ὄρῳ ἦν.

Ἀλλὰ τοῦ μὴ στρατοπεδεύειν ἔχειν ἢ πρόσθεν οἱ βάρβαροι δυσχεραίνοντες, ὡς εἰκὸς, ἅτε τῶν πολεμικῶν ὄντες ἐθάδες καὶ τὴν περὶ ταῦτα σχολὴν δυστύχημα κρίνοντες, ἐτέραν ἐτρέπαντο· ληστείαις γὰρ ἐχρῶντο, καὶ λόγους ἐποίουν ἐξ ἀφανοῦς, καὶ περὶ βοσκημάτων καὶ τῶν τούτοις ἐφεπομένων λόγος αὐτοῖς ἦν οὐ μικρὸς στρατηγούμενοις ὑπὸ λιμοῦ. Ὡς δὲ καὶ, τούτοις ἄπαξ εὐτυχηκότες, οὐκ ὀλιγάκις κακῶς ἔπαθον, ἀπειρηκότες, οἶμαι, τοῖς δλοῖς, καὶ μηδὲν ἔχοντες εἰς παραμυθίαν λοιπῶν, τῶν μὲν ἀναγκαίων ἐπιλειοιπύτων ἀπάντων, ἐπὶ ξυροῦ δὲ ἀκμῆς τῶν πραγμάτων σφίσι καθεστηκώτων, εὐθύς θετταλίς χωρεῖν ἔγνωσαν, ἐφ' ᾧ γοῦν τοῖς ἐπιτηδείοις ἔχειν ἀφθόνους χρῆσασθαι, καὶ ἅμα τῶν Χανδρηνού χειρῶν, ἐμοὶ δοκεῖν, ἀποστῆναι πεισθόντες.

Ἄλλ' οὐτ' αὐτοῖς πλέον οὐδὲν ἦν εἰς ἀπαλλαγὴν, τῆς ἀλλοδαπῆς εἰλημμένοις, καὶ τοὶ σφόδρα δοκοῦν· οὐδ' αὖ σφίσι αὐτοῖς ἀμύνειν ἠδύναντο θετταλοὶ καὶ πρὸς τοσοῦτον παραβάλλεσθαι πληθός. Οὐ μὴν ἐτέρου πρὸς ταῦτ' ἐδείθησαν· ἀλλὰ καὶ τούτοις κακῶς πράττουσι καὶ θερυδουμένοις ἐλθῶν Χανδρηνὸς συνεμάχεται, σοῦ τὴν ἐκείνων ἐλεήσαντος τύχην, ἐπειδὴ πρῆσειόντας εἶδες, καὶ τοὺς βαρβάρους παρείλετο τὰς ἐλπίδας ἅς ἐπιστρατεύοντες εἶχον, ἀπροσδοκῆτως φανείς, ὥσπερ ἀνάγκη τινὶ καὶ τύχη συγκεκληρωμένον μηδ' ὄντινον ἔτερον τούτους ἢ Χανδρηνὸν ἔχειν ἀντίπαλον. Τοσάδε γοῦν κἀναῦθα κατ' αὐτῶν ἔστησε τρόπαια καὶ οὕτω περιφανῆ, νῦν μὲν ἀθρόοις ἐμπίπτων, νῦν δ' ἐκ πολλῶν ὀλίγοις καὶ πολλοῖς κατ' ὀλίγους, ὥστ' ἄδουσί μὲν ἐς

A genere conjunctum esse ostendit : hæc ergo sunt tua, et tuam rem attinent.

Ille, priusquam Chandrenus adesset quibusdam turmarum ductoribus præerat non adeo aptis et omnino indignis qui ipsi subessent : certe tantum abest ut hostibus obsisterent, ut pro illis, si ita loqui liceat, propterea quod ad pugnam essent enervati, ipsi omnia gererent, satis ducentes si salvi essent (illud enim eis a duce obvenit), canibus similes ad pugnam segnioribus. Cum autem Chandrenus ad eos rite ordinandos venisset, o imperator, et Hercules sibi Iolaum adjunxisset, subito hæc omnia in contrarium fuerunt conversa, et arrogantes ac superbos corripuit pavor et eos in Pallenen iterum interclusit : et nondum datum erat eis amplo cum exercitu agredientibus fortunam labefactare, sed cognoverunt se esse minores quam ut Romanis adversari valerent. Quot interemerit hostes, prima congressione, et numerum captivorum quos subegit, et prædam et arma et exuvias et equos et boves et oves et omnia quæ in hac regione erant, quis enumeraverit? Nostros ergo milites ferme ut totidem Midas videro erat.

Sed barbari, irati, ut par est, ex eo quod non castra ponere potuerint in loco quo prius erant, quia rebus bellicis erant assuefacti et a præliis abstinere ut calamitatem ducebant, aliam in regionem transierunt ; latrociniiis enim utebantur, et ex occulto struebant insidias, ac de pecoribus et qui eos sequebantur militibus non parvus erat sermo propter ciborum penuriam. Postquam autem, in his semel felices, calamitatis non paucis fuerunt afflicti, desperatis omnibus, ut opinor et nihil habentes ad solatium, omnibus opibus relictis, et rebus eorum quasi in acie novaculæ stantibus, cito in Thessaliam ire statuerunt ubi commeatus copiam capessere et simul ex Chandreni manibus, ut mihi videtur, effugere possent.

Non autem poterant magis sese salvare, terram alienam occupando, etiamsi maxime id sperarent : nec seipsos armis de fendere valebant Thessali et cum tanta multitudine congregari. Non alio sane in his opus erat : sed Chandrenus adveniens cum male ordinatis et trepidantibus congressus est, quia tu eorum fortunam misertus es, postquam legatos vidisti, et improvise adventu abstulit barbaris spem quam bellum inferendo habuerant, quasi necessitate quadam et fortuna sortiti non alium tunc adversarium ac Chandrenum. Tanta ergo et tam præclara illic etiam adversus eos statuit tropæa, nunc in densos hostes irruens, nunc paucos cum multis nunc multos cum paucis aggrediens, ut illa celebrent usque nunc Thessali, celebrent

(8) Ex Homero *Iliad.* B, 554.

(9) Forsan ἀπειχον.

(10) Chandrenus intelligendus.

(11) Hercules, Angelus nempe Palæologus, Iolaum, seu Chandrenum, socium belli sibi adjunxit.

omnes fere homines, et stetit quasi columna præ-
clara in animis singulorum memoria, quæ et
victorem illustrat et alios ad strenuitatem adhor-
tatur.

Et quid plura edisserere oporteat? Nisi enim
confestim pacem petiissent, omnes illic ceci-
dissent, mali male dispersi. Tunc vero cum
Thessalis inducias fecerunt, et, cum Chandrenus
propterea ad nos cum tot ac tantis coronis, ut
alius Hercules, regressus esset, seipsos abstulerunt
a periculo, cessante bello in quo infausti fuerant,
et pulcherrimam illam victoriam retulerunt adver-
sus vicinos Italos, qui contra eos cum superbo
apparatu movebant, et non tantum eos, sed et
totam Thessaliam et Macedoniam confringere mi-
nitabantur, et qui ipsi ita prorsus confracti sunt,
ut nec ignifer, sicuti aiunt, superfuerit.

Cum autem hæc bene succederent, Chandrenus
inprimis felix erat. Quod si fieri non poterat ut bene
procederent, nisi securitatem essent consecuti, illam
autem non habuissent nisi res susceptas relin-
quendo, reliquerunt vero, Chandreno regresso,
Chandreno revera victoriæ laus referenda qui ejus
causam præbuit.

Cum ergo illi essent fugati et has dedissent
temeritatis pœnas, quæ in alios perverse decreve-
rant agere, hæc ab aliis ipsi belle perpessi, oportebat
victores non tantum armorum et equorum, sed
et urbium et regionum, et omnium quæ illis erant
dominos fieri et postea hæc partiri inter seipsos;
et hæc quidem hoc modo partiti sunt. Qui ex Si-
cilia venerant urbibus potiti illic morari statuerunt,
hic se constituentes ubi erant mortuorum pueri
et conjuges; equos autem et arma et omnem belli
apparatum Persæ habuerunt. Esto.

Sed cum Triballorum princeps sædera Roma-
norum transgressus esset, et propterea juxta Per-
sæ morari tentaret, quod nostrates minime permit-
tebant (nos enim attentavit), armis opus fuit et ma-
nibus, et, utrinque inter se conjuncti, in monti-
bus illorum dimicabant. Cum autem, bello vehe-
menter incenso, barbari asperitate regionis et
eorum consuetudinibus, maximis equidem adversus
nos adjumentis, uterentur, et nihil pacifici cogi-
tarent, nos vero jam ad nihil essemus adducti et
in angustiis staremus, ita hæc convertit Chandre-
nus, nunc per militares industrias, nunc per ma-

(12) Quos vocat προσχώρους Ἰταλούς Latini sunt,
Gualterio Athenarum Ducis parentee, quos à Cata-
lanis cæde ingenti stas narrat Gregoras Hist.
vii, 7, 6.

(13) Copiæ scilicet Latini principis Gualterii.

(14) Erant enim Turci in illa expeditione Catala-
norum socii..

δεῦρο τζυτὶ Θετταλοὶ, ἄδουσι δὲ σχεδὸν πάντες ἄν-
θρωποι· ἔστηκε δὲ, ὡς περ τις στήλη περιφανής,
ἐν ταῖς ψυχαῖς ἐκάστων ἡ μνήμη, ὁμοῦ τε τὸν
εἰργασμένον κοσμοῦσα, τοὺς τε ἄλλους εἰς εὐψυχίαν
παρκαλοῦσα.

Καὶ τί δεῖ πλείω διεξιέναι; εἰ μὴ γάρ τὴν τα-
χίστην εἰρήνης ἐπιθύμησαν, κἄν αὐτοῦ πάντες
ἔπεσον, κακοὶ κακῶς ὀλωλότες· Νῦν δὲ σπονδὰς
πρὸς Θετταλοῦς ποιησάμενοι, καὶ τοῦ Χανδρηνοῦ
διὰ ταῦτα μετὰ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τῶν
ἄθλων, ὡς περ τινὸς Ἡρακλέους, ἐπανόνοτος ἡμῖν,
σφᾶς τε αὐτοὺς ἐξείλοντο τοῦ κινδύνου, πεπαυμένης
τῆς μάχης ὃ ἦν κακῶς ἔπραττον, καὶ τὴν καλλί-
στην καὶ θαυμαστὴν ἐκείνην κατὰ τῶν προσχώρων
Ἰταλῶν (12) ἀνείλοντο νίκην, μετὰ μὲν ὑπερηφά-
νου παρασκευῆς αὐτοῖς ἐπιόντων, καὶ μὴ ὄτι τοῦ-
τους, ἀλλὰ καὶ Θετταλίαν πᾶσαν καὶ Μακεδονίαν
ἀπειλούτων ἐκτρίψειν, οὕτω δ' αὐτῶν παντάπασιν
ἐκτριβέντων, ὡς μηδὲ πυρφόρον, τὸ τοῦ λόγου,
λελειφθαι.

Οὐκοῦν ὅτε ταῦθ' οὗτοι κατώρθου, Χανδρηνὸς
δήπου κατώρθου. Εἰ γὰρ οὐχ οἶόν τε σφᾶς εὐτυχῆ-
σαι μὴ τυχόντας ἀδείας, ταύτην δὲ οὐκ ἂν μετέσχον
μὴ τῶν ἐν χερσὶν ἀπήλλαχότες πραγμάτων, ἀπήλ-
λαξαν δὲ, τοῦ Χανδρηνοῦ μεταστάντος, Χανδρηνὸς ἦν
εἶν, τῷ ὄντι καὶ τῆς νίκης ἐργάτης, ὃ καὶ παρασχῶν
τὴν αἰτίαν.

Ὡς δὲ οἱ μὲν (13) ἐκποδὶν ἦσαν καὶ ταύτην τοῦ
θράτους ἔτισαν δίκην, ἃ τῶν ἄλλων περὶ κακῶς
ἐδουλεύσαντο, ταῦθ' ὑπ' ἐκείνων αὐτοὶ καλῶς πε-
πονηότες, ἔδει δὲ τοὺς κεκρατηκότας οὐχ ὅσον
ὄπλων καὶ ἵππων, ἀλλὰ καὶ πόλειων καὶ χωρῶν καὶ
πάντων τῶν ἐκείνοις προσόντων αὐτοὺς γεγονότας
κυρίου ἔπειτ' ἐν σφίσι αὐτοῖς ταυτὶ διελέσθαι,
διείλοντο καὶ ταῦτα τρόπῳ τοιῷδε. Οἱ μὲν ἐκ Σικε-
λίας ὀρμώμενοι, τὰς πόλεις ἐλόντες, αὐτοῦ που
μένειν ἐτ' ὄντο δεῖν, ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων ταῖς
τούτων γυναῖξί· καὶ πασίην αὐτοὶ καταστάντες· ἵπ-
ποι δὲ καὶ ὄπλα, καὶ πᾶσά τις πρὸς μάχην παρα-
σκευῆ, Πέρσαις ἦν (14). Εἶεν.

Τοῦ δὲ Τριβαλλῶν ἄρχοντος (15) τὰ πρὸς Ῥω-
μαίους ἠθετηκότας, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ μὲν Πέρσαις
περὶ ὑποκίσεσθαι (16) περρωμένου, τῶν δ' ἡμετέρων
ἤριστ' ἐόντων (ἐπεὶ γὰρ ἡμῶν ἐπειράτο), ὄπλων
ἐδέετο καὶ χειρῶν, καὶ, ξυμβαλόντες ἀλλήλοις, ἐν
τοῖς ἐκείνων ὄρειοις ἐμάχοντο. Τοῦ δὲ πολέμου καρ-
περῶ γιγνομένου, καὶ τῶν μὲν βαρβάρων τῆ τε
τραχύτητι τοῦ χωρίου τῷ τε ξυνήθειαι αὐτοὺς εἶναι,
μεγίστοις ὀρμητηρίοις καθ' ἡμῶν, κεκρημένων,
καὶ μέτριον μηδὲν ἐνοούντων, ἡμῶν δ' εἰς τὸ μη-
δὲν ἡδὲ χωρούντων καὶ τοῖς ὄλοις ἀπορουμένων,
οὕτω ταῦτα περιέστησε (17) Χανδρηνὸς, οὗτο μὲν

(15) Vide Niceph. Gregoram Hist. vii, 8, 1.

(16) Sic cod. Quid scripserit auctor nunc non
extitit. Forsan περίξ υποκίσεσθαι.

(17) An hæc Servorum ac Turcorum eum Græcis,
Chandreno duce, pugna ab historicis memore-
tur ignoro, Silet, quem unum nunc ad manum
habeo, Gregoras, silet et, quem inspexi Ame Ihon

στρατηγικαῖς ἐπινοίαις, τοῦτο δὲ χειρῶν εὐψυχία καὶ τόλμη, καὶ τῆς μόνος ἄνω καὶ κάτω θεῖν καὶ παρακελεύεσθαι, καὶ ἔργοις καὶ λόγοις μόνος ὡσπερ πᾶσιν ἐμπνεῖν, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἤλασεν ἀρετῆς τε καὶ τύχης, ὥστ' οὐ μόνον τὰς τῆς νίκης ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ τὰς αὐτοῦ τοῦ ζῆν σφόδρ' αὐτοῖς περιεῖλε, τῶν μὲν οἰκείων μηδὲν ἀποβεβληκῶς, τῶν δὲ πολεμίων τοὺς μὲν πλείους διειργασμένους, τραυματίας δὲ καὶ φυγάδας τοὺς λοιποὺς εἰργασμένους.

Ἐπειδὴ πᾶσι τούτοις δεῖον αὐτὸν στεφανοῦσθαι καὶ γερῶν ἀπολαύειν, καὶ τοῦτόν τε αὐτόν, καὶ πολλοὺς ἑτέρους δι' αὐτόν, πράττειν εὖ, ὁ δὲ καὶ προσασπετέρηται τῶν ὄντων, ὡσπερ τις τὰ ἔσχατα πεπονηρεμένος. Καὶ, εἰ μὲν προδοσίας ἐάλω, οὐκ οἶδ' ὅ τι μείζον ἂν ἐπεπόνθει· νῦν δ' ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων ἐν παντί τῆς παρασχόντι· φαινερώτατα τῶν τε νῦν τῶν τε ἄλλων πάντων ἡγωνισμένος, καὶ μονοῦ προέμενος τὴν ψυχὴν, ἔπειτα κακὸς εἶναι δοκεῖ, ὁ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας τῆς τε ἄλλης καὶ δὴ καὶ τῆς ἐς τοὺς πολεμίους ἀπαλλάξας κακίας, καὶ πείσας τὸν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας θάνατον προτιμότερον κρίνειν τῆς Ἀργανθονικῆς ζωῆς. Καὶ πρὸς μὲν οὕς ἐκάσσοτε παρετάξατο, ἄνδρα ἀγαθὸν πάντα τοῦτον ἡγοῦνται καὶ θαυμάζουσι, καὶ τοῖς τε ἔχουσι συγγαίρουσι, σφίσι τε αὐτοῖς τοιοῦτους δὴ τινὰς ἔχειν συνεύχονται· ἡμεῖς δὲ, εἰ μηδὲν ἄλλο, μηδ' οὐς ὑπὲρ ἡμῶν πλείστους τε καὶ καλλίστους ἤνεγκεν ἄθλους καὶ τὴν διὰ πάντων θαυμαστὴν εὐψυχίαν, τὴν γοῦν πρὸς ἐχθρῶν μαρτυρίαν, ὡς εἰκόσ, αἰδεσθέντες, οὐ βεβαιότεραν ταύτην τῶν συκοφαντῶν νομιοῦμεν, ἀλλὰ καταγνωσόμεθα μοχθηρίαν αὐτοῦ, ὃν, εἰ μὴ λαμπρῶς ἐπαινοῦμεν, μοχθηρίαν πᾶς τις ἂν ἡμῶν καταγοίης.

Σὺ δὲ μάχεσθαι μὲν καὶ πολεμεῖν τοῖς αὐτοῖς σαυτοῦ, καὶ κακῶς ποιεῖν ἢ καλῶς πάντων μάλιστα βούλει, οὐκ ἂν δέξαιο· ἐὰν δ' ἢ λέγουσιν οὗτοι πεισθῆς καὶ τὰ τῶν βασιλῶν στόματα περιῆ, πῶς οὐκ αὐτὸς τοῦτο ποιήσεις, καὶ στυμαχῆσεις ὡσπερ τοῖς ἐχθροῖς, ἢ σφίσι αὐτοῖς συνεύξαιντ' ἂν οὗτοι, ταῦτ' αὐτὸς ἐν τούτοις τελῶν; Τίς γὰρ ἔθ' ὑπὲρ σου προθύμως ἀγωνιεῖται, καὶ παραβαλεῖται μὲν πρὸς κινδύνους, ὑπερφρονῆσει· δὲ τῆς ζωῆς, πάντα δὲ τᾶλλα δεύτερα φουὺ νομιεῖ, ὁρῶν τὸν τῶν στρατηγῶν ἄριστον, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας μάχας καὶ τρόπαια καὶ τοὺς ἀνηρημένους βαρβάρους, ὑπ' ἄλιτηρίων δὴ τινῶν δυστυχῶς ἐλαυνόμενον, κοινῶν ἀλαστέρων τῆς πολιτείας, εἰ μὴ σὺ γε δύσεα· ἀλήν (18);

Καὶ μὴν εἰ μὲν ἅπαντες ἡμάρτομεν, καλῶς εὖρες ὕδεν ἡμᾶς τιμωρήσῃ· εἰ δὲ οὐδὲν ἔχεις ἐγκαλεῖν τῆ Φιλίππου, μᾶλλον δὲ τῆ σαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ πλείστην ὄσῃν αὐτῇ περὶ σὲ τὸν αἰεὶ χρόνον εὖνοϊαν σύνοισθα, καὶ σπουδῆν, καὶ πάντ' ἂν ἐνέγκαι βράδιως ὑπὲρ τοῦ σοῦ συνεστῶτος, τί, τὸν μόνον αὐτῆς ὡς ἀληθῶς πρόβολον ἐξαιρῶν, τοῖς πολεμίοις ἀδίκως (19) καὶ θύραν ἀνοίγεις τοῖς καθαιρεῖν τὰ σὰ βουλομένοις;

(18) Ex Hom. *Iliad*. I, 231.

nus strenuitatem et audaciam, et solus omnia susque deque mittere adhortando, et solus actis et verbis quasi omnes inspirando, et ad tantum virtutis ac fortunæ ascendit, ut non solum victoriæ, sed et ipsius vitæ spem illis penitus abstulerit, et nullum ex suis amiserit, dum hostes plerosque ferro delevit, vel vulneratos in fugam vertit.

Cum autem oportuerit illum his omnibus coronari et præmiis perfrui, et ipsum, et multos alios per ipsum, beneficiis ornari, propriis hic exiit bonis quasi ultima scelera perpetrasset. Et, si proditionis reus fuisset, nescio an gravius quid passus foret. Postquam autem pro nobis et nostris rebus in omni occasione præclariora præsentibus et cæteris omnibus certamina commisit et tantum non vitam devovit, tunc is perversus videtur qui suos milites ab aliorum ac hostium perversitate propulsavit, et eis suavitatem mortem pro omnium salute acceptam potiore esse ducendam Arganthonica vita. Et omnes contra quos ubique decertavit, illum virum bonum censent et mirantur, et illis qui eum habent congratulantur, et talem virum sibi ipsi esse exorant: nos vero, nisi aliquid quidquam, nec multa ac pulcherrima quæ pro nobis pertulit præla, et in omnibus mirandam strenuitatem, saltem inimicorum testimonium, ut par est, reveriti, nonne illo firmiter esse calumniatorum testimonium arbitramur, sed eum accusabimus perversitatis, quem si non præclare laudemus, nos quisque perversitatis accusaret?

Tu equidem adversus te ipsum pugnare ac certare, et male agere quæ maxime omnium vis bene gerere non permitteres: si autem quæ isti dicunt a te pro certo habeantur et calumniatorum voces prævaleant, quomodo hoc ipse non facies, et quasi pro inimicis dimicabis, quæ sibi metipsis exoptarent isti, hæc ipse nunc peragendo? Quis enim posthæc pro te pugnabit, et in periculum esse iuferet, vitam despiciet, omnia cætera te posteriora existimabit, cum viderit egregium ducem, post multas et maximas pugnas et trepæ et hostes superatos, miserabiliter vexatum a quibusdam nefariis hominibus qui sunt communis reipublicæ pestis, nisi tu fortitudinem induas?

Si tamen omnes deliquimus. bene invenisti unde nos castigares: si autem nil habes quod exprobes urbi Philippis, aut potius tuæ, sed jam dudum illius erga te benevolentiam et studium cognoscis, et omnia ferre pro tuo fœdere, cur, solum illius revera clypeum auferendo, hostibus immerito et his qui tua volunt eripere portam aperis? Non enim, si adversus Chædrem solum irasceris, iram solis

(19) Videtur hic non nihil periisse.

sustinebit : sed tela quæ adversus eum jaciuntur nos quoque certe percutiunt, et quemadmodum, lapso Hectore, una lapsum est Ilium, quia inconcussa illi columna, ut ait Pindarus, erat, ita, illo ærumnis afflicto, nos a continuis barbarorum incursionibus labefactemur necesse est.

His vero omissis, Chandrenum non esse reum, quis non multimodis videat, præsertim ex eo quod accusatores nil solidum possint asserere, nec ex aperto vituperare velint; illum autem multorum ac maximorum bonorum auctorem nobis fuisse et futurum, quis ita audax et aperte contraria sapiens, ut non, meo iudicio, alte vociferetur?

Sed esto, pone illum quæ non oportet adiiisse, et audacia usum esse, et non sicut volebas deliberrasse: utrum ergo de his loquemur, quæ semel et in quodam tempore illum fecisse apparet, an de strenuitate in omnibus et de laboribus virtute plenis, et quod testes gestorum habeat Græcos et barbaros? Utrum omnibus per hæc utilis est, an, si forte lapsus sit, vilis? Et quod semel factum est solidum, quæ autem per tam longum tempus gesta sunt nihil esse arbitrabimur? Et non ex primis actis et quæ in illo omnes cognoverant suffragia feremus, sed ex ultimis et quæ nemo omnium novit, nisi isti sceleratissimi, qui illum ex occulto insequuntur? Nemo proreus ex iis qui solunt ratione uti hæc diceret.

Ego igitur, etiamsi deliquisse et malo quocunque modo succubuisse eum sciam, non ideo committerem ut non mirer quid boni inest viro, et merita obliviscerem. Nec enim, nec solem turpissimum esse diceremus, quia nubes quædam aliquando illum offuscant, sed ex natura sane eum iudicabimus, et primum inter stellas locum ei dabimus. Si autem semper in hominibus, ex Euripide:

*Perversus nihil aliud est nisi malus,
Bonus autem bonus, nec casu
Naturam corrupti, sed optimus est semper,*

non igitur Chandrenus, qui ab initio optimus fuit, naturam corruperit, sed optimus est semper, non jam perversus; sicut e contra, si malus fuerit, non optimus evasisset, cum, ut ait, *Perversus nihil aliud est nisi malus*; ita ut si malus, non bonus, si autem optimam partem revera sortitus sit, malam non deberet nancisci. Qui ergo nobis idem perversus et optimus videatur; et nunc illum laudemus, nunc vero maledicimus, nec nos pudeat cum nobismetipsis pugnare, loquentes sicut Abderitæ et Maronitæ?

(20) Pindar. Ol. II. 146.

(21) Eurip. Hec. 600.

(22) Forsan ἤκιστα τοῦ παντός.

Α Οὐ γὰρ, εἰ πρὸς Χανδρηνὸν μόνον τὰ τῆς ὀργῆς ἔστι σοι, καὶ ταύτης ἀπολαύσεται μόνος· ἀλλὰ τὰ πρὸς τοῦτον δὴ πουθεν βέλη καὶ ἡμῶν ἄπταται πάντων, καὶ τὸν αὐτὸν ἂν τρόπον ὡσπερ Ἐκτορος πεπτωκός συνεπτύκει τὸ Ἴλιον, ὃς ἀστραβῆς τούτῳ κίων, κατὰ Πίνδαρον (20), ἦν, οὕτω καί, τοῦδε δοστυχῶς πεπονθός, ἀνάγκη καὶ ἡμᾶς διεφθάρθαι συνεχέσει τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαῖς.

Χωρὶς δὲ τούτων, ὡς μὲν οὐκ ἠδίκηκε, Χανδρηνὸν πολλαχόθεν ἂν τις κατίδοι, οὐχ ἤκιστα δὲ ἐκ τοῦ τοὺς ἐγκαλοῦντας, παρὰ τὸ μὴδὲ ἔχειν ἰσχυρὸν εἰπεῖν, οὐδ' εἰς τοῦμπαῆς ἐξελέγχειν βούλεσθαι· ὡς δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων αἴτιος ἡμῖν ἀγαθῶν καὶ γέγονε καὶ γενήσεται, τίς οὕτω θρασὺς, καὶ τάναντία φανερώς φρονῶν, ὃς οὐκ ἂν, οἶμαι, μέγα βοήσῃ;

Β Ἄλλ' ἔστω, δεδόςθω τοῦτον ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ προελθεῖν, καὶ χρῆσασθαι θράσει, καὶ μὴ καθ' αὐτὸν βεβουλευσθαι· πότερον οὖν εἰς λόγον ταυτ' ἔξομεν, ἢ καὶ μόνον καὶ χρόνον τιν' αὐτῷ συνέβη σεπρᾶχθαι, ἢ τὴν διὰ παντός εὐψυχίαν τοῦ βίου καὶ τοὺς ἀρετῆς γέμοντας πόνους, καὶ τὸ μάρτυρας ἔχειν τῶν ἔργων καὶ Ἑλλήνας καὶ βαρβάρους; καὶ πότερον ἅπασι χρηστὸς δι' ἐκείνα, ἢ, εἴ τι· που καὶ προσέπταισε, φαῦλος; καὶ τὸ μὲν εἰς ἅπαξ γεγονός ἰσχυρὸν, τὰ δ' εἰς τοσοῦτον καὶ ὄντα γεγενημένα τοῦ χρόνου πράγματ' οὐδὲν νομοιοῦμεν; καὶ τὰς ψήφους οὐκ ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὧν αὐτῷ πάντας ξυνίστασι θήσομεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ ὧν οὐδεὶς ἔγνω τῶν πάντων, πλὴν τῶν κάκιστ' ἀπολουμένων τούτων; καὶ αὐτῶν ἐκ τάφανοὺς ἐπιόντων; οὐδ' ἂν εἰς ταυτ' εἴποι τῶν εἰδότην λογίζεσθαι.

Γ Ἐγὼ μὲν οὖν, εἰ καὶ τῷ ὄντι ἀδίκησας ἐτύγχανε καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος ὁποιώσοῦν ὑφεικώς, οὐδ' οὕτως ἂν ἀπέσχοι τοῦ μὴ οὐ πᾶσιν οἷς εἶχον θαυμαζεῖν τὸν ἄνδρα, καὶ τίθεσθαι τὰ γιγνόμενα· οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ τὸν ἦλιον ἀΐσχιστον φαίημεν ἂν, ὅτι νεφέλαι· δὴ τινες ἔσθ' ὅτ' αὐτὸν περιέσχουσιν, ἀλλ' ἐκ τῆς φύσεως ἀμέλει τοῦτον κρινοῦμεν, καὶ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τὰ πρῶτα δώσομεν. Εἰ δ' ἀνθρώποις αἰεὶ, κατ' Εὐριπίδην (21),

Ὁ μὲν πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός,
Ὁ δ' ἐσθλὸς ἐσθλός, οὐδὲ συμφορᾶς ὕπο
φύσιν διέφθειρεν, ἀλλὰ χρηστὸς ἐστ' αἰεὶ,

οὐκ ἄρα Χανδρηνός, χρηστὸς γε ὧν ἐξ ἀρχῆς, φύσιν ἂν εἴη διεφθαρκώς, ἀλλὰ χρηστὸς μὲν ἐστ' αἰεὶ, πονηρὸς δὲ οὐκ ἔτι· ὡσπερ αὐτὸν ἀντιόντιον, εἰ πονηρὸς ἐτύγχανεν ὧν, οὐκ ἂν χρηστὸς ἐγεγόνει, ἐπειδὴ, φησὶν, «ὁ πονηρὸς οὐδὲν ἄλλο πλὴν κακός·» ὡστ', εἰ μὲν πονηρὸς, οὐ χρηστὸς, εἰ δὲ τῆς βελτίστης μερίδος ὡς ἀληθῶς, τοῦ παντός (22) ἔδει γεγονέναι τῆς φύλης. Πῶς οὖν ὁ αὐτὸς ἡμῖν καὶ πονηρὸς καὶ χρηστὸς, καὶ νῦν μὲν αὐτὸν ἐπαινοῦμεν, νῦν δὲ κακίζομεν, καὶ οὐκ ἀσχυνοῦμεθ' αὐτοῖς ἡμῖν περιπίπτοντες, ὡσπερ ἐν Ἀβδερῖταις ἢ Μαρωνεῖταις (23) τοὺς λόγους ποιούμενοι;

(23) Abderitæ et Maronitæ stolidi ac fatui habebantur.

Σκόπει δὲ κάκεινα, ὦ βασιλεῦ. Εἰ μὲν βδελυρὸς ἂν πάλρι τούτῳ προσῆκε καὶ τοῦ πονηροτάτου κόμμα-
τος ἄνθρωπος ἦν, οὐχ ἂν νῦν ἐγκαλεῖται μόνον, ἀλλὰ
καὶ πόλλ' ἕτερα πρὸς τούτοις πρότερον εἰργαστο ἄν-
εἰ δὲ τὸν αἰεὶ χρόνον χρηστὸς καὶ ἐπεικὴς, καὶ τοῦ
καλοῦ καὶ δικαίου λόγον, εἴπερ τις ἀνθρώπων, ἔθετο,
οὐκ οὐκ ἔσα' οὐδεὶς ὅς πώποτ' αὐτῷ δίκην ἀναισχύν-
τίας εἰλήξει, τί τὰ μὴ προσήκοντα κατηγοροῦμεν
αὐτοῦ καὶ ἂ παντὶ μᾶλλον ἢ τούτῳ γιγνόμενα, καὶ
οὐκ αἰσχυνόμεθα τὸν ἥλιον ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης
ποιούμενοι μάρτυρα, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ Κέφαλον καὶ
'Αριστοφῶντα πονηροῦ τις ἔκρινε βίου (24), οἷς
χρηστότητος οὕτως ἐμέλησεν, ὡς οὐχ ὅπως ἀλλήλοις
ἀμφισβητεῖν ἀρετῆς, ἀλλὰ καὶ παράδειγμ' αὐτοῦς
εἶναι τοῖς ἄλλοις τρόπων χρηστῶν ;

Οὐ τοίνυν τὸ διαβεβλήσθαι μόνον αὐτοῦ, τοῦτο δει-
νὸν ἐπεικῶς Χανδρηνοῦ, μὴ δὲν τοιοῦτον παρὰ πάντα
πεπονθότι τὸν βίον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ τούτου δεινότε-
ρον τὸ πάντα μὲν τὰ βελτίω, πονηρὸν δ' οὐδὲν αὐτῷ
συνειδόμενα, καὶ πλείστους μὲν ἐπὶ τοῖς ἔργοις προσ-
δοκῶντα στεφάνους, πάντας δ', ὡς εἶπειν, θαυμα-
στάς ἔχοντα, ἔπειτ' οὐχ ὅπως τοιοῦτον οὐδὲν ὑπο-
στῆναι, ἀλλὰ καὶ τοιαῦτ' ἐγκεκλησθαι, ἂ ποταμῶν
ἄνω (25) καὶ τῆς αὐτοῦ φύσεως. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτο-
πον καὶ ὑπερφυές, εἰ πραότητος μὲν καὶ δικαιοσύνης
καὶ πάντων, ὡς εἶπειν, τῶν καλλίστων ἐφ' οὕτω τι
ἦκων, ὡς ἐντεῦθεν γνωρίζεσθαι καὶ ταῦτ' εἶναι μᾶ-
λλον πρόσρημ' αὐτῷ, τῶν δ' ἐναντίων μὴ, ὅτι πείραν,
ἀλλὰ καὶ τοῦνομα δυσχραίωνων, ὅδ', οὐκ, οἷδ' ὅπως,
καὶ θράσους ἔσχεν αἰτίαν, καὶ ταῦτ' ἐν τῷδε τῆς
ἡλικίας, ἕτε καί, εἴ τί που νεότητος ἐφόλκιον ἦν,
εἶδει πεπαῦσθαι ;

Δυστοῖν τοίνυν ἀνάγκη θάτερον ἦ, ὡς οὐ τῶν φαύ-
λων ἐστὶ τὸ θρασύνεσθαι, εἴπερ ὁ τῶν ἀνδρῶν ἀρι-
στος θρασὺς παρ' αὐτοῖς, ἢ, εἰ τῶν φαύλων, ἄλλου
κατηγόρημ' ἂν εἴη τὸδε καὶ οὐκ αὐτοῦ, εἴπερ οὗτος
τάναντία τούτων καὶ πεφυκὼς καὶ πολιτευόμενος.
Εἰ δὲ βούλει καὶ οὕτως · εἰ μὲν καλὸν ἢ θρασύτης,
καὶ Χανδρηνοῦ ἂν εἴη τοιοῦτος ταύτῃ χρυσάμενος,
οὐκ οὐκ αἰτίας, ἀλλ' ἐπαίνων ἄξιος · εἰ δὲ ἀσχιστον
μὲν τοῦτο καὶ μανίας ἔγγυς, τούτῳ δὲ πάντας, ὡς
καλῶ κάγαθῷ, πάντα τὰ βέλτιστα καὶ βούλονται καὶ
συνεύχονται, οὐχ ὅρω πῶς ἂν τινες μᾶλλον κατα-
φανεῖς γένοιτο συκοφαντοῦντες, καὶ σφᾶς πύτους,
ὡς οὐκ ἀληθῆ λέγουσιν, ἐξελέγχοντες, ἂ μὴ ἔξεστι
λέγοντες, καὶ, ὃ μάλιστα ἂν τις ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ'
αὐτῶν εὔξαιτο, θαυμαστότερον τοῦτον ταῖς αἰτίαις
δεικνύοντες, ἢ εἰ πολλοῖς ἐχρῶντο κατ' αὐτοῦ τοῖς
ἐπαίνοις. Πρῶτον μὲν γὰρ, ἐν τῷ κατ' αὐτοῦ λέγειν
τούτους ἂ μὴ δεῖ, διανίστανται πάντες ὑπὲρ αὐτοῦ
λέγειν ἂ δεῖ, καὶ τοῖς γε δύο ἢ τρεῖς τούτων φληνά-
φους ὁ τῶν ἐγκωμίων ἐσμός παρασύρει, καὶ οὐδεὶς
ὅς οὐχ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κατ' αὐτῶν γίνεται ῥήτωρ
εὐπορος · εἴπειτα, εἰ τοῖς διὰ βίου πονηροτάτοις οὐκ

(24) Cephalus notus est e primo Platonice Reipublice libro. An hunc respexerit orator nescio ; nec quis sit Aristophon ille facile dixerim. Quos novi Aristophontes tanta virtutis laude floruisse

Hæc etiam considera, o imperator, si revera flagitiis jamdudum deditus iste et pessimæ notæ esset homo, non tantum de quibus nunc accusatur, sed multa alia præter hæc antea perpetravisset ; si autem ab omni tempore optimus et probus est, et boni et æqui, ut nemo magis, rationem habuit, et propterea nemo aliquando eum protervitalis accusavit, cur ei exprobramus quæ non decent et quæ alii magis quam ei conveniunt, et non erubescimus solem ultimæ atrocitatis facere testem, veluti si quis Cephalum et Aristophonta accusaret perversam habuisse vitam, quibus tanta probitas inerat, ut non tantum inter se de virtute certarent, sed etiam sint aliis excellentium morum exemplar ?

Non tantum ergo sese accusari acerbissimum videtur Chandreno, qui nil tale in omni vita passus est, sed etiam illud multo acerbius quod, cum excellentiora quæque, nil vero malum sibi inesse conscius sit, et multas ob bene gesta expectet coronas, omnes ut ita dicam, admiratores quæ non modo tale sibi quidquam affuerit, sed etiam de his accusetur quæ fluminum sursum versus sunt et hujusmodi. Quomodo non absurdum est et singulare, si ad tantam mansuetudinem et æquitatem et omnia, ut ita dicam, pulcherrima ascendit, ut inde innotescat et his maxime celebretur, et quæ his contraria sunt non modo facere, sed etiam nominare abhorreat, eum, nescio quomodo, audaciæ crimen suscipere, et præsertim in tanta ætate, possit, cum, si quid vitii reliquum ex juventute remanserit, cessare oporteret ?

Ex duobus alterutrum sit necesse est : aut, ignororum proprium non est audacia, si quidem virorum optimus apud eos audax est, aut si ignavorum est proprium, alius sed non ille in hanc criminationem venit, siquidem ille semper natura et vita ab iis discrepavit. Aut si vis ita res est : si pulchra sit audacia, et Chandrenus illa cum usus sit, non criminatione, sed laude dignus evasit : si autem illa turpissima et amantiæ finitima, cum omnes illi utpote bono proboque optima quæque velint et exorent, non video cur quidam illum agere potius criminentur, et seipsum, non quod verum est dixisse convincant, quæ non decent dicantur, quod maxime aliquis pro illo et contra eos precaretur, mirabiliorem illum per criminationes ostendant, quam si multis laudibus illum cumularent ; primum enim, cum adversus illum isti dicunt quæ non oportet omnes exsurgunt ut quæ oportet de illo edisserant, et duas aut tres eorum ineptias laudum moles transvertit, et nemo est qui non pro illo et contra eos copiosus existat orator. Deinde, si quis homines perversæ vitæ non accusaret ut malefacere pergant,

nondum comperi. Ea forsitan nomina temere posuit.

(25) De proverbio ἄνω ποταμῶν χωροῦσι πηγαί, vide Gregorii Cyprii Proverbia. tom. CXLII. Edit.

inde sequitur et necesse ex altera parte ut si quid falsum dixerint, cum veritate loquantur. Ergo quæ illi exprobrant, hæc eum optimum esse confirmant, et quoniam iis quæ exprobrant fidem non habent, sed susque deque penitus feruntur, hæc non tantum innocentem, sed et præclariorem quam antea ostendunt, dum ipsi in criminatione incurrunt, et ex ipsis has pœnas non reprehensione dignas sumunt, quod mali merito arguuntur.

Si igitur non modo non citra omnem culpam, sed et optimus plane exstiterit, et perversos ac scelestos calumniatores omnes sponte redarguerit, quomodo non necesse sit illum quidem honoribus affici et muneribus donari, et cum majore quam antea splendore rebus publicis immisceri, et propter mores, et propter bonam famam, istos autem odio esse et pœnas pendere protervitalis? aut potius, si æquas pendent (et pendent, certo scio, ut accidit sæpe), ipsi meliores posthac evadent, et neminem omnium eadem suscipere arbitror, gnarum quæ patietur. Si enim, si qui antea hæc delicta admiserunt pœna fuissent multati, non hæc isti fecissent; aut, istis nunc castigatis, alius non faciet, quia homines, sive bonis, sive malis exemplis præcedentibus uti consueverunt.

Considera, imperator, quot nobis bonorum in præsentia auctor eris, si hæc facias: virtutem enim maximi facere videberis, et calumnias præsentis auferendo, et in futuro sint impediendo. Cum illæ e medio tollentur, simul auferetur alia malorum series, et contra optima quæque afferentur, si quidem calumniis expulsis, secundum sapienter dictum, cuique virtuti præbetur subsidium. Si hac felicitate te regnante bearentur civitates, et omnes boni evaderent, hoc majus esset tibi sane quam omnia quæ dici possent, et omnis, ut ita dicam, orbis imperium non tanta res esset, quia omne aurum quod sub terra aut super terra est virtuti non est æquiparandum.

Hæc ergo, Deo dante, o imperator, et te volente celerrime præbeas; isti autem, (quid enim plura de eis oportet dicere nisi quod sint mali?) si leges timuissent, non illud contra leges fecissent: nunc autem cum calumniando deprehensi sint mendacia pro veris finxisse et maledixisse cui secundum leges benedicere utique debebant, siquidem lex potissimum est bonos vereri, tunc se nullo modo leges pensi habere ostenderunt. Aut potius, quasi leges non vigerent, aut in codicibus inutiliter vigerent, et nec iudices recte judicarent, nec corrigeretur perversitas, et præsertim non tu, o imperator, semper optima quæque omnibus exoptares et copiis munires imperium ut omnem prorsus

ἂν τις ἐγκαλέσαι κακίαν τῶ συντετηκέναι καθάπαν, ἀκόλουθο ἂν εἴη καὶ πᾶσα ἀνάγκη κατὰ τῆς ἐτέρας μερίδος, ἐάν τι σφαλῶσι, μετ' ἀληθείας χρῆσθαι τῇ γλώττῃ. Οὐκ οὖν οἷς μὲν αὐτὸν αἰτιῶνται, τούτοις ὡς ἐστὶ χρηστὸς βεβαιουσίην· οἷς δ' οὐ προσάγουσι πίστιν οἷς αἰτιῶνται, ἀλλ' ὀπλῶς ἄνω καὶ κάτω χωροῦσιν εἰκῇ, τούτοις αὐτὸν οὐκ εἰς ἀναιτίους μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἢ πρόσθεν τιθέντες, ὑπ' ατρίαν σφᾶς αὐτοῦ κασιστᾶσι, καὶ δίκην ταύτην παρ' αὐτῶν λαμβάνουσιν οὐ μεμπτήν, τὸ κακοὶ καλῶς σφόδρα φανῆναι.

Εἰ τοίνυν ὁ μὲν οὐκ αἰτιῶν ἀνώτερος μόνον, ἀλλὰ καὶ χρηστὸς παντάπασιν ὤπτο, οἱ δὲ πονηροὶ καὶ μαροὶ καὶ συκοφαντοῦντες ἀτεχνῶς διὰ πάντων ἠλέγχθησαν, πῶς οὐκ ἀνάγκη τὸν μὲν καὶ τιμᾶσθαι καὶ δωρεῶν ἀπολαύειν, καὶ μετὰ μείζονος ἢ πρόσθεν τοῦ σχήματος τοῖς πράγμασιν ὀμιλεῖν, τῶν τε εἵνεκα [τρόπων, τοῦ τε κακῶς ἀκούσαι, τοὺς δὲ καὶ μισεῖσθαι καὶ δίκην ὑπέχειν τῆς βεβουρίας; μάλλον δὲ, τὴν γιγνομένην ἐὰν ὑπόσχωσιν (ὑπέξουσι, δὲ, εὐ οἶδα, ὡς ἔδει γε καὶ πολλάκις), αὐτοὶ τε βελτίους ἔσονται τοῦ λοιποῦ, καὶ οὐδὲν' ἔτ' οἶμαι τῶν πάντων τοῖς αὐτοῖς ἐγχειρήσειν, εἰδῶς (26) ἢ πείσεται. Εἰ γὰρ, εἴ γ' οἱ πρὸ τούτων ταυτὰ πλημμελαῦντες ἐτιμωροῦντο, οὐκ ἂν οὗτοι ταυτ' ἔδρασαν· ἢ που τούτων νυνὶ κολασθέντων, ἄλλος οὐ δράσει, εἰωθότων ὡς τὰ πολλὰ νῦν ἀνθρώπων, κἂν τοῖς χρηστοῖς, καὶ τοῖς φύλοις, παραδείγματος τοῖς φθάσαι χρῆσθαι.

Σκόπει δὲ, ὦ βασιλεῦ, ὅσων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος αἴτιος ἐστὶ, ταυτ' εἰργασμένος· ἀρετὴν σε γὰρ δόξεις περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, καὶ συκοφαντίαν παρούσαν μὲν ἀναιρεῖν, ἔσεσθαι δὲ μέλλουσαν ἴσχειν. Ταύτης δὲ γενομένης ἐκ μέσου, συναπέσται μὲν καὶ ὁ λοιπὸς ὄρμαθὸς τῶν κακῶν, ἀντεισνελεθῆσεται δὲ πᾶν τὸ βέλτιστον, εἴπερ τὸ συκοφαντὰς ἀπέσεισται, κατὰ τὸν εἰρηκότα σοφὸν, ἀρετῆς ἔστ' ἐφόδιον πάσης. Εἰ δὲ καὶ τὴν εὐδαιμονίαν ἐπὶ σοῦ ταύτην εὐδαιμονήσαιεν αἱ πόλεις, καὶ γένοιτο πάντες χρηστοὶ, τοῦτο ἦν σοὶ μείζον ὅτου τις ἂν δήπου καὶ φαίη, καὶ οὔτε τὸ ζυμπάσης, ὡς εἰπεῖν, τῆς οἰκουμένης κρατεῖν πρᾶγμα τοσοῦτον, ὅ θ' ὑπὸ γῆν τε καὶ ὑπὲρ γῆν ἅπας χρυσὸς οὐκ ἀντάξιός ἀρετῆς.

Ταῦτα μὲν οὖν, Θεοῦ διδόντος, ὦ βασιλεῦ, καὶ σοῦ βουλομένου, τάχισθ' ὑπάρξει· οἱ δὲ, (τί γὰρ δεῖ πλείω περὶ τούτων διεξιέναι, ὡς εἶεν κακοί;) εἰ μὲν ἐδοδοίκεσαν τοὺς νόμους, οὐκ ἂν ταυτ' ἔδρων παρὰ τοὺς νόμους· νῦν δ' οἷς συκοφαντοῦντες ἐάλωσαν τὸ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα δυμπλάσαι, καὶ κακῶς εἰπεῖν ὅν ἔδει κατὰ νόμους καλῶς, εἴπερ μέγιστα νόμος τὸ τιμᾶν τοὺς ἀρίστους, τούτοις ὡς οὐδ' ὀτιοῦν εἴσι: μέλει τῶν νόμων ἔδειξαν. Μᾶλλον δὲ, ὡς περ νόμων οὐκ ὄντων, ἢ γράμματα ἄλλως ὄντων, καὶ μήτε δικαστῶν ὀρθῶς δικαζόντων, μήτε πονηρίας εὐθυνομένης, καὶ τὸ μέγιστον, καὶ σοῦ, ὦ βασιλεῦ, αἰεὶ τὰ βελτίω διὰ πάντων προθυμομένου, καὶ στρατοπέδοις τειχίζοντος τὴν ἀρχήν, ἐφ' ᾧ πᾶσαν

(26) Si εἰδῶτα scripisset, solæcismum effugisset. Sed meliores Thendulo auctores in hac syntaxi titubant, cæptæ syntaxeos negligentius oblitæ.

παντάσιν ἐλλάσθαι καίαν, οὔτοι ταῦτ' ἐτόλμη- A
σαν μάλιστα μὲν (27).

malitiam expellant, isti hæc ausi sunt pretiosissi-
mum quidem.....

(27) In hac voce interrumpitur codex. — Quis
fuerit hujus apologiæ successus ipse nos docuit

Theodulus oratione infra ad Theodorum Metochi-
tam.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ

ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΑΡΧῃ ΤΩ ΑΓΓΕΛΩ

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

MAGNO EXERCITUM DUCI ANGELO.

Α'. Οὐκ ἄρα λόγος ἦν ἄλλως, περὶ ἃ σοῦ πρόσθεν B
ἠκούομεν· ἀλλ' ἀτεχνῶς αὐτὰ τὰ ὄντα, ὥσπερ ἐν
σκιαγραφῇ φιλοτιμουμένους παραστήσαι τῆς φήμης,
ὣν ἂν μετ' ὀλίγον τυχεῖν ἐμέλλομεν· τὰ δὲ ἦν ὅτι
τὰς Ἀχελώου σειρήνας, καὶ ἔτι μᾶλλον τοῖς ἐντυ-
χάνουσι φαντάζεσθαι δίδως, οὐ μόνον τῇ παρὰ σου-
τοῦ μουσικῆ πρὸς ἐκπληξιν θέλων, καὶ δυσάπο-
σπάστως ἔχειν παρασκευάζων, ἀλλὰ καὶ ἡδίους ἀπο-
πέμπων πολλῶ τῶ ὄντι. Ἡμῖν δ' οὖν καὶ τότε μὲν
ἐπήει πιστεῖσθαι, καὶ οὐκ ἂν ἐκώλυε τὸ μὴ πεπει-
ρᾶσθαι· τὸ γὰρ τοὺς ἐπαινοῦντας ἅπαντας εἶναι,
καὶ μὴ ἂν ἕνα μηδὲν ἀντικρούειν δύνασθαι, πρὸς
παλιψη-λαν ἐξέγοντα· ἀλλὰ καὶ τοὺς βασκαίνειν ἐπι-
σταμένους ἐνταῦθα δὲ μετρίους τὰς γνώμας φαίνε-
σθαι, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα θαυμάζειν ἐπειθεν. Ὡστε
καὶ συχχαίροντες ἤδη τοῖς ὑπὸ σοῦ κοσμουμένοις, C
οἱ μὴ τούτων ἦμεν, πῶς ἂν εἴποις ἡλγοῦμεν, αἰσχρ-
νόμενοι μὲν, τῶ μὴ μετὰ τῶν ἄλλων ἔχειν καὶ αὐτοί,
τὰ εἰς δι- ναι· εὐχόμενοι μὴν, ὡς τάχιστα αὐτῶν
ἠξιώσθαι· νυνὶ δὲ τυχόντες ἰτῶν ἐν ταῖς εὐχαῖς παι-
δικῶν, τῶ γ' ὑπὸ σοὶ τετάχθαι. Καὶ σου πείραν λα-
βόντες ἐν τε βουλαῖς, ἐν τε πράξεσιν, ἠγασάμεθά
τε πολὺ μᾶλλον ἢ πρόσθεν, καὶ τῶν παλαιῶν ἐκε-
νων ἀνήκομέν πῶς εἰς μνήμην ῥητόρων καὶ στρατη-
γῶν· οἱ τῶ πάντας τοὺς ἐφ' ἑαυτῶν ὑπερπεπαικίνα:

I. Non inania sane verba fuerunt, quæ de te
antehac audiebamus, sed res omnino ipsæ, stu-
dente nimirum fama levi velut penicillo adum-
brata nobis repræsentare, quibus paulo post in
solidum gavisuri essemus. Accepimus autem, ipsas
Acheloi Sirenas, et nescio quid adhuc majus,
quæis tui alloquendi copia est, te spectanda præ-
bere; non modo quia propria ista tua musica ad
stuporem usque homines demulceas, eumque plane
in modum, ut ægre abs te avelli queant, concin-
nes, sed et revera suavis multo affectos dimittas.
Atque mihi quidem, dictis fidem adjungere, et tum
protinus certum erat, nec quidquam impediabat,
quod tui ingenii nondum fecissem periculum. Quod
enim universi te certatim collaudabant, atque ne-
mo unus quidquam reclamare habebat, quo cæ-
teros ad sententiam repudiandam permoveret: imo
vero quod illi etiam, quibus alioqui promptum ad
obtrectationem et invidiam ingenium, hoc in ne-
gotio moderatius sentire videbantur, id ipsum erat,
quod me in maximam tui adduceret admirationem.
Jam itaque ut his qui ornati abs te adjutique
erant, recte gratulabamur: ita quod non de eodem
nos numero essemus, haud facile dictu, quanto
inde affecti simus dolore. Pudebat enim, quod non

una cum cæteris tua nos opera ac beneficia commemorare haberemus : tum vota etiam faciebamus, ut eorum quamprimum compotes evaderemus. Nunc vero præcipuas votorum nostrorum consecuti cupidines, nimirum ut sub te præside positi, experimentum tui, tum in consiliis, tum actibus rerum caperemus, multo quam antea impensius te suspicere cœpimus. Tum et in mentem nobis veniebat oratorum illorum imperatorumque veterum, qui quod æquales suos omne ore facundo, non factis duntaxat, superare viderentur, fulgurare atque tonare perhibebantur. (Aristoph. Ἀχαρνέυσι 530, *De Pericle*.) Siquidem utrumque pariter, et boni oratores, et fortes bellatores, erant. (ex *Iliad*. Γ' 79.) A quibus tu cum nec tantillum ultra plane in re a tergo relictus, sed unus revera notæ classisque ejusdem homo sis, atque tum agentes agendo, tum dicendo dicentes vincas, mirificæ omnes obstupefactos in admirationem tui convertis. Unde nemo non rosis suaviores de te serit sermones; atque cum promptus ipse ad hæc verbis efferenda orator est, tum promptiores cæteros habet auditores, assurgente interim per hoc utrumque, ad summum usque excessum, concepta de te lætitia.

II. Hic alius enim humanitatem, et temperantiam, et quod turpi nullo flagitio vinci queas, magnifice extollit. Alius nativam istam ac domesticam in omnibus animi tui magnitudinem; illudque simul tam compositum atque generosum, adjungit. Nec indignam idem sua commemoratione ducit festivam animi tui jucunditatem, et ad congressus hominum collocutionesque multa venustate instructissimum habitum. Rursus alius acumen ingenii; alius linguæ vim, gratia conjunctam, morumque gravitatem, et gratam vultus comitatem, et formæ nignitatem ac illecebras, recenset, et quod caput est, profundas densasque mentes: *Unde illa pulchri pullulat vis consilii*, ut Æschyli rem verbis exprimam. (Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις, 600.) Atque hisce te consiliis usque edeo consentaneas reipsa adjicere actiones, ut neque actiones istas ab aliis quibuscunque perfectas esse deceat consiliiis, quam unde perfectæ sunt, neque item quæ consulto consilio decreta sunt, aliis, quam tuis hisce, concludi fas sit operibus. Sed et tanta insuper quidque te celeritate peragere, quanta haud sciam an priscorum ullus aliquis heroum. Et tantum tamen, quod haud paulo majus altero illo est, providæ circumspectionis fideique, in ista velocitate, abs te adhiberi, velut qui multum temporis in commentando consumpsere. Non enim operum eventa, ut quæque evenere, comperiens, verum prius etiam quam cœpta sunt, exitum eorum certius veriusque quovis Themistocle, secretis animi sensibus compertum habens, et rem, cum oportet, aggredieris, et rursus cum hoc præstat, interquiescis. Adeo tu sane opportunissime utroque uteris. Adhæc illud etiam magnopere ubique prædicari audimus, quam assiduus justitiæ cultor sis, et multo quidem certe præstantior admirabiliorque, quam antiquus ille Guneus. (Lycophron. 128.) Quippe qui improbos injustosque ipso pœnæ metu modestiores efflois, et ad tuum respicientes exemplum, ut ab eo desistant crimine adducis; rursus

Α τῇ γλώττῃ δοκεῖν, οὐχ ὅσον τοῖς ἔργοις, ἀστράπτειν τε καὶ βροντῶν ἤκουσαν, ἀμφοτέρων, ῥήτορες τ' ἀγαθοὶ κρατεροὶ τ' αἰχμηταί, ὧν ἤκιστ' αὐτὸς, οὐδ' ἐφ' ὅτι μὲν λελειμμένος, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐκεῖνου τοῦ κόμματος ὧν, πρᾶττοντάς τε οἷς πρᾶττεῖς, καὶ λέγοντας οἷς λέγεις νικῶν, διαφερόντως ἐκπλήγτεις πάντας ἐπιστρέφων εἰς θαῦμα. Καὶ οὐδεὶς ὅς οὐ βόδων ἰδίου λόγου κατὰ σοῦ διέξεισι· πρόθυμος μὲν αὐτὸς ῥήτωρ ὧν τὰ γε τοιαῦτα· προθυμότερους δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἔχων ἀκροατὰς· καὶ δι' ἀμφοῖν τούτων τοῦ κατὰ σοῦ γάννου πρὸς ὑπερβολὴν αἰρομένου.

Β Β'. Ὁ μὲν γὰρ πραότητά τε καὶ σωφροσύνην, καὶ τὸ μὴδ' ὄψου ἔχειν τῶν αἰσχίστων ἀλίσκεσθαι, μέγα ποιεῖται· ὁ δὲ προστίθῃσι καὶ τὸ μεγαλόψυχον οἴκοθεν ἐν παντὶ μετὰ τοῦ τεταγμένου καὶ γεννικοῦ. Καὶ οὐκ ἀπαξιοῖ λόγου οὐδὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἡδόμενον· καὶ πρὸς τὰς συνόδους ἐπιχαρίτως ἐσκευασμένον εὐμάλα· καὶ ὁ μὲν τις ἀγγίνοιαν, ὁ δὲ καταλέγειν γλώττης ἰσχὺν μετὰ χάριτος, καὶ βᾶρος γε ἤθους, καὶ βλέμμα ἐπαγωγόν, καὶ μορφῆς ἔυγγας, καὶ τὸ μέγιστον φρενας μελαίνας τε καὶ πυκνάς. Ἐξ ὧν, Αἰσχύλου φωνῇ, τὰ κεδνὰ βλῆστανεὶ βουλεύματα· οἷς οὕτω συμβαινούσας ὡς ἀληθῶς ἐπάγειν τὰς πράξεις, ὡς μῆτε ταύτας ὑπ' ἄλλων ὠντινωδῇ προσήκειν βουλλῶν κατωρθῶσθαι, ἢ ὧν κατώρθωνται· μῆτε οὖν τὰ βεβουλευμένα ἐτέροις ἢ τοῦτοις κατακεκλεισθαι τοῖς ἔργοις· ἀλλὰ καὶ πρᾶττειν οὕτως ὀξύτατα, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις τῶν πάλαι· τοσαύτην δὲ ὁ τοῦτου μείζον ἀσφάλειαν καὶ πίστιν ἐμπαρέχειν τῷ τάχει, ὥσπερ οἱ πολὺν τινα χρόνον ἀνηλωκότες τῇ σκέψει· οὐ γὰρ μετὰ τὸ γεγενῆσθαι τὰς τῶν ἔργων ἐκδόσεις μανθάνων ἀλλὰ καὶ πρὶν ἤφθαι, τὸ τέλος τοῖς λογισμοῖς ὡς ἀληθῶς ἐπισητάμενος ὑπὲρ πάντα θεμιστολέα, καὶ πρᾶττεῖς ἠνίκα δεῖ, καὶ αὐτὸς ἡσυχάζεις ἐτ' ἀμείνων· οὕτως ἀμφοῖν ἐπικαιρότατα χρῆ. Καὶ μὴν καὶ τοῦτ' ἔστιν ἀκούειν ἐκασταχοῦ βοώμενον, ὡς εἴης δίκης ἐργάτης, πολλῶν γ' ἀμείνων καὶ θαυμαστοτέρων ἢ Γουνεὺς ἐκεῖνος ὁ παλαιός. Τοὺς τε γὰρ ἀδικούντας μετριωτέρους παρασκευάζεις τῷ φόβῳ, καὶ ἀρὸς αὐτὸν σε βλέποντας αἰθεῖς ἀπηλλάχθαι τοῦ πάθους· τῶν τε ἡδικομένων οὕτω καὶ μετὰ τοσαύτης ὑπερδικείας τῆς παρασκευῆς, ὡς ὑπὲρ οἰκείων ἀγωνιζόμενος· ὥστ' εἰ καὶ παράδοξον, λυσιτελεῖν φαίην ἂν αὐτοῖς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τὴν ἀφαιρέσιν· ὅτι τοιοῦτον κτήσαντο σύμμαχον. Χαρῖται μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ οὐκ ἂν ἐτέροις ὑπερβολὴν ἔχοντα· οὐκ οὖν οὐδ' ἔσθ' ὅστις ἀμιλλᾶσθαι δύναται· πλεονος δὲ ἄξιον τὸ τοιοῦτον ὄντα μὴ μεγαλαυχούμενον φαίνεσθαι, μῆδε δὲ ἀμείνους δόξας ἔχειν περὶ σαυτοῦ· ἔλλ' ὥσπερ ἂν εἰ μὴδενὶ τῶν ἀπάντων κεκόσμησο, οὕτω δημοτικὸν σαυτὸν τοῖς πᾶσι παρέχειν καὶ μέ-

τριον, τὸ δεδωκὸς τῆς τιμῆς καὶ τοῦ γένους ἐκόντι· **A** injuriam perpeſſis ad eum plane modum, eaque λογισμῶ μεθίεντα. cura ac sedulitate ades, atque si necessariorum tuorum dicenda tibi causa esset. Ita ut, quamvis absurdiusculum dictu sit, ipsis hac partes pene suam prodesse dixerim jacturam, quod talem nanciscantur adjutorem. Cæterum ut decora hæc tibi sane sunt nullumque aliis exsuperandi modum habent, quocirca nemo item est, qui palmam tibi dubiam facere ausit. Ita pluris hoc tamen est, quod talis cum sis, nullum in te jactantiæ appareat vestigium, neque gloriosiores ullas de te foveas opiniones, verum perinde atque si nulla prorsus re præolara ornatus esses, ita popularem te omnibus moderatumque præbeas, eo quod concessam honoris generisque præstantiam sponte tua remittis.

Γ'. Ταῦτι δὲ σε καὶ δοκοῦντα καὶ ὄντα, οἷς μὲν ἰδεῖν ἐξεγένετο μάλα μαίονται· οἱ δὲ οὐκ ἰδόντες, ὅπως ἔσονται τάχιστα, πάντα ποιούσι· τοὺς δὲ ἰδόντας μὲν, οὐ φιλοῦντας δὲ, εἰ ἄρα καὶ τινες εἶεν οὐτως ἀθλιῶς ἔχοντες, ὡς ἔγωγ' οὐκ οἶμαι, τί τις ἂν προσεῖποι δικαίως, ἢ σφῶς αὐτῶν ὡς ἀληθῶς ἐχθροὺς **B** καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος βασιάνους· καὶ ὅτι μοι δοκοῦσιν σί· γε τοιοῦτοι μηδενὸς τῶν καλλίστων ἔχαι ἔρωτα, μηδ' ἐπιθυμεῖν, ἀνδρὸς ἀμελοῦντες, οὐ πᾶς ὅστισούν εὐξάιτ' ἂν πεπειῶσθαι· καὶ ὅς ἡδίων ἀπάστας ἑορτῆς τοῖς ἔχουσι; Σὺ γοῦν τῶν τῶν ἐπωδῶν, ὡς ἐγγυ, ποικίλω, καὶ μη μοι μέμψῃ τὰ πᾶσιν ἐκδηλα λέγοντι, πλείστας μὲν πόλεις, οὐκ ὀλίγα δὲ ἔθνη συνέδησας, καὶ πολιτείας καὶ δήμους, καὶ συνοικίας ἀγρούλους, καὶ τοὺς ὀπηδῆ τῆς ἡμετέρας ἀνθρώπους· οὐ γὰρ ὦν ἤρξας, οὐ τούτους ἐγοήτευσας μόνους· ὡς μὴ ἂν, ἓνα μηδὲνα τῶν πάντων φοῦ πρότερον τίθεσθαι, μηδὲ τῶν βελίων ἀμνημονεῖν, οἷς αὐτοὺς ἔτρωσας· ποθεῖν δὲ καὶ αὐθις, πῶς ἂν εἴποις τούτων; πεπειῶσθαι συνευχομένους αἰεὶ, ἀλλ' ὀσημέραι τῆς σῆς φήμης ἐκασταχόσε χωρούσης, **C** καθάπερ πάλαι τῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ σοῦ φίλου, ὡς εἴης τοῖς ἀρχομένοις φιλόανθρωπος, καὶ ὡς Ἰλλυριοὺς μὲν κατεστρέψω. Τριβαλλοῖς δὲ φόβον ἐνέθηκας· καὶ τοῖς Περσῶν αἵμασι πολλακίς ἔδαψας τὴν αἰχμῆν, τῶν ἐν χερσὶ πεσόντων εὐδενὸς οἶμαι διαφυγόντος, ὡσπερ τις σκηπτὸς ἀπαντῶν τοῖς ἀνθισταμένοις.

liaris illius tui Alexandri, quam tu mitis et clemens in civeis tuos sis, ut Illyrios everteris, ut Triballis terrorem injeceris, ut hastam tuam sæpenumero. Persarum sanguine imbueris: nemine, ut opinor, qui in tuas semel incidisset manus, elapso. Ita tu nimirum, fulminis in morem, obviam repugnantibus itabas.

Δ'. Τοιαῦτα πάντων καὶ ἔτι πλείω καὶ κοινῇ καὶ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ φατρίας ἀδόντων, ἐπιθυμοῦσιν αἱ πόλεις τῆς σῆς στρατηγίας, καὶ τῆς περὶ τὰς ἀρχὰς ἐπιστήμης, οὕτως ἄμεινον ἔκαστη πράξειν πιστεύουσα σοῦ λαχόντος ἄρχαι αὐτῆς. Ἡ δὲ τούτων ἐπιθυμία **D** αὐτάς τε τάχιστα καὶ σ' ἑμοῦ καὶ τὸν κρατοῦντα σεμνύνει. Εἴπερ ἐκεῖνος μὲν τοὺς ἀρίστους περὶ πλείονος ἄγει τιμῶν καὶ θαυμάζων, σὺ δὲ εἴης τοιοῦτος· αἱ δ' ἄρα πόλεις ὑπὸ σοῦ κοσμεῖσθαι βούλονται· μᾶλλον δὲ εἴπερ αὐταὶ μὲν τοῦ λυσιτελοῦντος ἐρώσι· σὺ δὲ τοῦτο παρέχεις· ὁ δὲ ἄρχων σοὶ τὰ μέγιστα χρῆται· οὐχ ὅτι μάλα κατὰ γέους αὐτῷ προσήκει· οὐδ' ὅτι περ ὦν τυγχάνεις ἀδελφιδούς· πῶς γὰρ ἐτέρων ὄντων οὐκ ὀλίγων αὐτῷ, οὓς πλείστον ἀπέχει τῶν ἴσων σοὶ γ' ἀξιοῦν· ἀλλ' ἀρετῆς εἵνεκα καὶ τῆς ἐν τοῖς καλλίστοις πλεονεξίας τιμῶν, ὡσπερ εἰκὸς εὐδοκίμει τῇ κρίσει, ὡσπερ ἐνδεικνύμενος ἄσασιν,

III. Hæc tu igitur cum et esse videaris, et reapse sis, quois tui videndi copia fuit, illi insano tui amore planissime furunt, qui necdum viderunt, illud ut quamprimum consequantur, moliantur omnia; qui autem viderunt, neque amant tamen, si qui ita miseri perditique sunt, quod equidem parum mihi fit probabile, quo hos digno quisquam appellet nomine, quam verissimos sui ipsorum hosteis, commodisque publicis mœrentes, oujusmodi sane homines nullius pulcherrimarum rerum desiderio ac cupiditate tangi mihi videntur, siquidem illum negligunt virum, cujus ususquisque merito sibi exoptaverit notitiam, quive ipsum familiarem habentibus festo quovis die dulcior est? Tu itaque variis istis, quæ diximus, incantamentis tuis (atque ne mihi manifesta omnibus usurpanti, quæso, succenseas), cum urbes plurimas, tum non paucas nationes tibi devinxisti colligastique: et præterea respublicas, et populos, et pagos rusticos, et quotquot quacunque orbis nostri parte versantur homines. Neque hos enim solos, apud quos cum imperio fueras, in tantum incantasti, ut neminem unum mortalium tibi anteponan, neque sagittarum illarum exuere queant memoriam, quibus ipsos consauciaveras, sed desidererent, denuoque rursus easdem experiri incredibilem in modum et perpetuo exoptent, verum etiam quotidie manante quoquo versum nomlnis tui fama, ut olim familiaris illius tui Alexandri, quam tu mitis et clemens in civeis tuos sis, ut Illyrios everteris, ut Triballis terrorem injeceris, ut hastam tuam sæpenumero. Persarum sanguine imbueris: nemine, ut opinor, qui in tuas semel incidisset manus, elapso. Ita tu nimirum, fulminis in morem, obviam repugnantibus itabas.

IV. Quando igitur hujusmodi quædam, et his adhuc plura, et communiter, et viritum, et tributim, ab omnibus collaudantur, inde fit, ut tua imperia, tuam magistratum peritiam, urbes expellant, ita videlicet melius quæque secum actum iri rata, si tu præfecturam ipsius sortitus fueris. Quæ urbium desideria, et illas ipsas, et te una cum imperatore, plane commendant Quandoquidem imperator maximo præstantissimos quosque viros in pretio habet, quos videlicet honoribus et gloria cumulat, de quo genere tu es; abs te vero ornari regique urbes postulant, sive potius, quoniam commoda sua urbes amant: quæ tu ipsis præstas, ut tua, imperator, maximis in rebus opera atitur. Idque non eam ob rem quod arcta ipsi propinquitate junctus, aut quod fratre ipsius editus es; quoniam hoc inquam modo, quando illi hujusmodi

non pauci alii præsto sunt? quos multum profecto abest, ut paribus tecum mactandos censeat honoribus: sed virtutis tuæ, pulchrisque in rebus omnibus excellentiæ merito, te extollens, sui hujus judicii gloria, ut æquum est, ipse fruitur. Hoc enim velut specimîne palam omnibus facit neque sese genere sibi proximos, at virtutis destitutos præconio, virtutis soladibus, generis duntaxat causa, antelaturum, neque æquum iudicaturum, ut qui regii generis non sunt, sed optimi alioqui probissimique, deteriore quam propinquos suos esse loco. Sed vero ut omnibus ipse virtutis ad imitandum propositus exemplar est, ita ejusdemmodi, proximam amicorum cohortem esse vult: decorum scilicet decoro coryphæo chorum: quibus impensius ille delectatur, quam radiante secundum verticem gemma.

V. Maxima itaque et imperatori, et tibi, gratia esto. Illi ob honores, quos dedit, et illud tui ornandi studium, tibi vero, ita ad omnia apto et idoneo viro. Quo nos autem affecti modo simus, quemve de te versemus animum, id minime omniam incompertum tibi esse putamus. Is tu enim omnino es, qui cum scelerum nos nostrorum immanitate Deo quam maxime invisos, crudelissimisque barbaris plane deditos, et jamjam ultimo haud dubie propinquantis exitio, accepisses, minime perire sinebas, exercitum nimirum ductans, commonefaciens, consilia ministrans, meliora omnia moliens, urgentium malorum effugium reperies, exigua militum manu, et hac tremebunda, cum innumerabili hostium multitudine sæpius signa conferens, ex eoque conjiciendum omnibus præbens, fore ut brevi Deo adnuente, rem omnem ad optabilem exitum præducturus, malosque male concisurus sis, quemadmodum quondam ad Platæas Pausanias Lacedæmonius pedestreis Xerxis copias, atque antea navaleis apud Salamina Themistocles; nampe, *Struente quidvis effici potest Deo, ex tua, Sophocles, sententia* (Αἴαντι, 86). Ut his itaque quotidie inter commemorandum eximie lætamur, ita cætera votis ardentibus a cupidis fas optari, scilicet ut alta iterum frui pace, in otioque maximas laudes tuas usurpare nobis integrum sit: queis neque plures, neque illustriores, nec hoc tempore, nec antea, ego videre possum: sin autem accedent, quæ diximus, ut quidem certe accedent, tum vero per se cordatus quisque facile intelliget, hoc evasurum sit miraculum.

ὡς οὔτε τοὺς ἐγγύτατα μὲν αὐτῷ πεφυκότας τοῦ γένους, ἐξ ἀρετῆς δὲ οὐ βεβοημένους, πρὸ τῶν τῆς ἀρετῆς ἐταίρων διὰ τὸ γένος ποιήσαιτ' ἂν, οὔτε τοὺς μὴ προσήκοντας μὲν τῇ φύσει, σπουδαιοτάτους δὲ ὄντας ἐτέρως ἔλαττον ἔχειν τῶν καθ' αἶμα ψηφίσαίτο· ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνος μίμημα πᾶσιν ἀγαθοῦ πρόκειται, ὡς δὲ καὶ τοὺς περὶ αὐτῶν ἔχειν βούλεται πρόποντα πρόποντι χορὸν κορυφαίῳ· καὶ τούτοις ἡδεταὶ μᾶλλον, ἢ τῷ πρὸς τῇ κεφαλῇ λίτῳ.

Ἐκεῖνῳ μὲν οὖν καὶ σοὶ πλείστη χάρις ἂν εἴη· τῷ μὲν τοῦ κατὰ σὲ συγκεχωρηκότος καὶ τῆς σπουδῆς, σοὶ δ' ἐπιτηδειότητος τῆς ἐς ἅπαντα· ἡμεῖς δὲ ὅπως ἔχομεν γνώμης· καὶ τίνα νοῦν περὶ σοῦ στρέφομεν, μάλιστα πάντων, οἶμαι σὲ γινώσκειν; σὺ γὰρ δῆπουθεν, ὁ τῷ μεισιῆσθαι κατάκρας παρὰ θεοῦ διὰ κακίας ὑπεβολὴν, βαρβάρους ἡμᾶς ὠμοτάτοις ἐκδεδομένους παραλαβὼν, καὶ μέλλοντας ἐξώλεις ὡς ἀληθῶς ἀπολεῖσθαι, οὐκ ἴσασας ἀπολωλέναι, στρατηγῶν, νοθετῶν συμβουλεύων, μηχανώμενος τὰ βελτίω, ἀπαλλαγὴν τῶν λυπούντων εὐρίσκων, ὀλίγοις τίς; στρατιώταις, καὶ τούτοις τρέμουσι πρὸς ἀριθμοῦ κρείττον ἔθνος πολλῶν παραταττόμενος. Διδούς ἐντεῦθεν ἅπασιν ἐννοεῖν, ὡς μετ' ὀλίγον θεοῦ νενευκότος καὶ τὸ πᾶν ἐξεργάσῃ, καὶ κατακόψεις κακοῦς κακῶς, καθάπερ ποτὲ Πλαταιᾶσιν ὁ Λακεδαιμόνιος Πάυσανίας τὸ Ξέρξου πεζῶν, καὶ θεμιστοκλῆς πρόσθεν ἐν Σαλαμῖνι τὸ ναυτικόν· καὶ γένοιτο μὲν τ' ἂν πᾶν ἔφησ, ὡς Σοφόκλεις, θεοῦ τεχνομένου, οὕτω τοῖς μὲν σφόδρα χαίρομεν ὁσημέραι διεξιόντες· τὰ δ' ἐπαγγέλλειν ἐνεσι λαμπραῖς ταῖς εὐχαῖς ἐπιθυμοῦντας, εἰρήτης ἀπολελευκίνας βαθείας, καὶ μετὰ σχολῆς ἔχειν, τοῖς κατὰ σοῦ κεχρησθαι παιᾶσιν, ὧν οὔτε πλείους, οὔτε μείζους, οὔτε νῦν, οὔτε πρόσθεν αὐτὸς ἰδεῖν. Εἰ δὲ καὶ ἄπερ ἔφη προσέσται, καὶ μὴν προσέσται, τοῦτο πᾶς τις εὐφρονῶν ἴστω, ποῖ ποτ' ἂν ἐξήκοι τὸ θαῦμα.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ

ΤΩ ΜΕΓΑΛΩ ΛΟΓΟΘΕΤΗ ΤΩ ΜΕΤΟΧΙΤΗ

THEODULI MONACHI

ET

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

MAGNO LOGOTHETÆ METOCHITÆ.

Α'. Πολλῶν καὶ μεγάλων οὐμενου οὐδ' εἰκάσαι ἑαδίων τῶν εἰς τὴν σὴν εὐδοκίμησιν ὄντων, καὶ θαυμαστῆς σοι πανταχόθεν εὐφημίας ἐγειρομένης τοῖς ἀπάντων ὁσημέραι στόμασι, μέγιστον ἐκεῖνο διαφερόντως, καὶ οὐδενός τινος σχεδὸν ἀνῦσαι κατὰ ταυτὰ, ἢ περὶ τοὺς δεομένους σὴ δῆπου μεγαλοψυχία καὶ γνώμη, καὶ τὸ πεφυκὸς χαρίζεσθαι. Οἶμαι γὰρ οἶμαι, μᾶλλον δὲ ἴσασι πάντες, μὴ ἂν ἓνα μηδένα τοπαράπαν οὕτως εὖ πάσχειν πρόθυμον εἶναι, ὡς σέ γ' αὐτὸν βελτίω πᾶσι τὰ ὄντα διὰ πάντων τιθέναι, καὶ γειρὸς ἀξιῶν, εὖ μὲν αὐτὸν οἴομενον πάσχειν, οἷς τοὺς ἄλλους ποιεῖς εὖ, λαμβάνειν δ' αὐτῷ τούτῳ πολὺ μᾶλλον, ἢ διδόναι τοῖς ἄλλοις· οὐ γὰρ χαίρεις ἀπλῶς εὖ δρῶν, εἰς σὲ πάντων ὥσπερ εἷς τινα κοινὴν ἐστὶαν ναταφευγόντων, οὐδ' αὖ τοῖς δεομένοις πρὸς ἅπαν συναιρόμενος τὸ χρεῖας ἐστῶς, κάλλιστά τε καὶ δι' ὀλίγου τοῦ μέσου, καὶ ὑπὲρ πάντας τοὺς ἐνταῦθα καταστάντας σχήματος· ἀλλὰ καὶ μεγάλα καὶ θαυμάσια χαρίζόμενος εἶης, καὶ οἶά τις εὐχὴ ἂν ἐκπλαγεῖη, ἄξια μὲν σοῦ καὶ τῆς σῆς περὶ τὰ καλὰ προθυμίας, τὴν δὲ τῶν εὖ πασχόντων ὑπερβαίνοντα γνώμην· ὡς εἰ μὴ ἀρ' ἐξείη καὶ δὴ τὰ τοιαῦτά ποτε δοῦναι, οὐδ' ὅτιπερ εὖ πεποίηκας λέγεις, κἄν πολλὰκις ποιήσης, κἄν ἄπρακτος ἀπέλθῃ μηδεὶς· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ νομίζεις ὥσπερ οὐ μικρῶς τηνικαῦθ' ἀδικεῖσθαι, καὶ πρὸς τὴν ἀνάγκην ἄχθοιο, εἴ πεφυκῶς οὕτως αὐτός, ἔπειτ' οὐκ ἴσχεις διὰ πάντων χρῆσθαι τῇ φύσει· ἔστι δ' ὅτε καὶ προφάσεως ἀπορεῖς χωρῆσαι δυναμένης τὴν γνώμην. Ὡστε μοι δοκεῖς διὰ ταῦτα οὐκ

I. Cum et multa et magna, et eadem haud facile animo atque intellectu complectenda sunt, quæ ad tuas attinent laudes; cum etiam immensa quædam tibi omnibus ex locis, ore omnium mortalium, quotidie laudum vis surgit: est illud tamen longe inter cœtera maximum, neque ulli propemodum perinde assequendum, tua ista videlicet erga egentes magnificentia, iste animus istud tam promptum ad beneficia ingenium. Sic enim sentio ego, sic, inquam, sentio; aut verius, norunt hoc omnes, neminem omnino unum esse, qui libentius alacriusque beneficiis ornatur, quam tute omnibus dona sua omni modo meliora cumulatioque præstes, manuque opitulatrice digneris, tum te nimirum affioi beneficiis ratus, cum bene ipsemet de aliis mereris, et hoc ipso multo magnis accipere te autumans, quam aliis tribuere. Non enim quod simpliciter beneficium tribuis, gaudio perfunderis, quando ita ad te omnes, velut ad communem vestam confugiunt: neque quod quacunquē ingruente necessitate his qui inopia premuntur subvenis; idque pulcherrime, et quam minimis plane temporum intervallis, et super omnibus qui unquam in isto rerum habitu effulsere. At tu magna quædam, et admiranda, neminemque non obstupefactura, gratificari studes; illa te quidem, tuoque rerum honestissimarum digna studio, sed eorum, in quos conferuntur, spem animumque supergressa. Itaque nisi talia etiam nonnunquam tribuere possis, nihil tibi magnopere benefecisse videris, tametsi idea-

tidem facias, tametsi nemo abs te spei suæ irritus remediat. Imo vero etiam non levissima tum te affici injuria existimas, ipsique indignaris (necessitati, si quando qui isthac præditus es animi indole, ea per omnia uti nequeas : est vero etiam cum occasione, quæ animi tui magnitudinem capiat, destitueris. Adeo ut per hæc mihi, non modo beata illa Arcadia, facile manu utraque, et perlubenter, plusquam ulla Pythia (Herodot. I, 66) repentibus cessurus videare; verum etiam illam Pindari nubem ('Ολυμπ. Ζ' ἐπωδῶ β) flavam illam, de qua Rhodiis aurum Jupiter pluebat : hanc etiam ipsam quam maxime effusus, si in manu tua esset, tum hanc profundere, tum cedere Arcadia.

II. Usque adeo sane ingens ad hæc animi tui impetus est, adeoque omnes reapse in admirationem tui traducis : et quod bene facis, et quod majorem adeo in modum facis, et quod eo plane modo volupe tibi est dare, et quod doles, ubi bene merendi tibi facultas desit. Quamobrem emolumentum commune, et salutarem genium, et rerum omnino animam, et bonæ fortunæ quoddam velut Prytæneum, et omnem tam magnificam, tibi que convenientem, laudum exsuperantiam, unice audire est : dum omnes videlicet qui ubique terrarum degunt, identidem nec sine stupore tua in ore decora habent, prædicant, plaudunt, quam gloriosis cantibus redimiunt, omne miraculum, et omne elogium perpetuo sermone de te usurpant : et solam (hanc honestissimam inter se contentionem contendunt, quoniam pluribus amplioribusque te encomiis decorando cæteros antevertat. Jure istuc sane, et necessario, atque laudabili prorsus officio ; quippe cum tu in medio positus, commodi publici curam in singulas horas habes, et quidquid utilitati reipublicæ servit unus undelibet et animo volvis, et re peragis, et ad omnia quæ præsens usus postulat præsto es : tuis nimirum curis studiisque promptissimis circa ea quæ expetit quisque ac desiderat, ex omnibus ipse, minimeque lentus ac otiosus ; ut nulla cuiquam omnino imponatur molestia, verum ut et legationes, et civitates, civitatumque rectores et cives, et pagi, et uno verbo genus hominum unumquodque, imperatoria fruantur providentiâ, cujus tu unus dignus actor representatorque es. Quo igitur pacto non te invicem ubique meritis consequi oporteat laudes, et hujusmodi collectas stipes curæ hujus tuæ præmium ferre ? Quas tibi utique cuncti eximias perlubenter deligunt ; non alii magis, alii minus, sed jure omnes æque prompte et alacriter,

III. In quibus omnibus, si fas dicere, quod sine ulla cuiusquam offensa dictum esto, et primus, et medius, et postremus ego ipse sum ; non quod novi quidpiam de te proferam, verum ea, quorum tibi consilii omnes sunt, de quo ea plane comperta habent, quæ de nullo alio ulli habent comperta, sed quod aliquanto plus in eo ipse habeam, quod divina quadam laudum tuarum bacchatione percussus ferar ; qui enim non baccharer, quandoquidem cum sæpenumero complures alios spei votisque meis patronos statuissem, nihil unquam adjumenti a quoquam percipi, verum sophisticas omnibus, et

A ὄσον τῆς θαυμαστῆς ἂν Ἀρκαδίας ἀμφοῖν ταῖν χεροῖν, καὶ μετὰ παντός τοῦ βῆθίου τοῖς αἰτούσιν ἐκστῆνα: πὰρὰ πᾶσαν Πυθίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Πινδάρου νεφέλην ἂν ἐκείνην τὴν ξανθὴν, ἐξ ἧς ὕσεν ὁ Ζεὺς ῥοδίους χρυσόν, καὶ ταύτην ἂν ὡς μάλιστα καταχεῖν, εἰ τὴν μὲν καταχεῖν, τῆς δ' ἐκστῆναι, κύριος ἴσθαι.

B'. Τοσοῦτό σοι τὸ πρὸς δὴ ταῦτα τῆς ψυχῆς ὤρηκός, καὶ οὕτω πάντας ἐκπλήττεις σὺν ἄρᾳ πολλῶν τῶ ὄντι, καὶ ἐξ ὧν εὖ ποιεῖς, καὶ ἐξ ὧν οὕτω μειζόνως, καὶ οἷς χαίρεις οὕτω διδοῦς, καὶ οἷς ἀλαγεῖς, ὅτ' οὐκ ἔξεστιν. Ὁφελος γοῦν κοινόν, καὶ δαίμονα σωτήριον, καὶ ψυχὴν ὡς ἀληθῶς τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀγαθῆς τύχης ὡσπερ εἰ πρωτανεῖον· καὶ πᾶσαν ἡντινοῦν τηλικαύτην ὑπερβολὴν καὶ σοί γε προσήκουσαν, καθάπαξ ἔστιν ἀκούειν, ἄνω καὶ κάτω τῶν ἀπανταχοῦ πάντων τὰ σὰ σὺν ἐκπλήξει βωόντων, ἐπαινούσων, κροτούντων, ἡλίκοις ἀναδούσων ἄσμασιν, ἅπαν θαῦμα καὶ πᾶσαν εὐφροσύνην κατὰ σοῦ συνειρόντων, καὶ φιλονεικούντων ταύτην μόνην καλλίστην πρὸς ἀλλήλους φιλονεικίαν, ὅστις ἂν σε πλείοσι καὶ μείζοσι ἐγκωμίοις ἀγγέλας, παραλλάξῃ τοὺς ἄλλους· εἰκότως μάλᾳ καὶ ἀναγκαίως, καὶ μετ' ἀξιολόγου τοῦ γίγνεσθαι. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἐν μέσῳ καθεστῆκώς τοῦ κοινῆ λυσιτελοῦντος ἀσαι ὦρα φροντίζεις, καὶ πάνθ' ἂ τῆ τῶν ὄλων χρεῖα προσήκει, μόνος ἐκ παντός τρόπου καὶ βουλεύῃ καὶ πράττεις, καὶ πρὸς τὸ δέον ἅπαν γίγνη, ταῖς ὑπὲρ ὧν ἕκαστοι βούλονται τε καὶ δέονται φροντίαι καὶ προθυμῆαι, αὐτὸς ἄγρυπνος ὧν, καὶ μηδ' ἡντινοῦν ἄγων σχολῆν, ὡς ἂν μηδενὶ τῶν ἀπάντων ἦ δυσχερὲς· ἀλλὰ καὶ προσεβῆαι καὶ πόλεις καὶ ἄρχοντες οἱ τούτων καὶ ἰδιῶται, καὶ δῆμοι καὶ πᾶν ὡς εἶπειν ὅτιοῦν γένος ἀπολαύσει προνοίας βασιλικῆς, ἧ· μόνος αὐτὸς ὑποκριτῆς ἀξίόχρεως· πῶς οὐκ ἐκασταχοῦ δεῖ σε τοῦ τῶν ἐπαλίων γιγνομένου τυγχάνειν, καὶ μισθὸν ἔχειν ταυτησί τῆς μελέτης τὸν τοιοῦτον ἔρανον ; ὃν δὴ σοι πάντες ἐξαιροῦσιν ἄσμενοι· οὐχ οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δ' ἥττον, ἢλλὰ πάντες δικαίως κατὰ ταυτά.

Γ'. Τούτων δὲ πάντων εἰ οἶόν τ' εἶπειν, καὶ μοι μηδεὶς ἀχθεσθῆ, πρῶτος καὶ μέσος καὶ τελευταῖος ἐγὼ, καινὸν μὲν λέγων οὐδὲν, ἀλλ' ἂν περὶ σοῦ πάντες ἴσασιν· ἴσασιν δὲ ἂν μηδενὸς περὶ τῶν ἄλλων οὐδένες ἴσασιν· ἔχων δὲ τί καὶ πλεον αὐτός, τὸ κάτοχος ὡσπερ ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα βακχευμάτων κινεῖσθαι. Πῶς δὲ οὐ μέλλω, πολλοὺς μὲν πολλὰς ἄλλους προστησάμενος ταῖς ἐλπίσιν, οὐδενὸς δὲ οὐδὲν ἀπονάμενος, σοφιστὰς δὲ πάντας εὐρών, καὶ τῶ μηδὲν εἰργάσθαι, μαθητὰς τοῦ Χάρητος ; Ἀλλὰ σὺ μόνος ἀνθρώπων ἡμῖν ὡς ἄριστα ἔσχεας, καὶ προῦστης περιφανῶς· καὶ μάλᾳ εἰς ὄνησιν ἔπραξας· καὶ

κατίστης ἀντ' ἀγαθοῦ τοῦ δαίμονος, τὰ τ' ἀλλ' ὅπερ ἄν οὐκ ἔσθ' ὅτ' οὐκ ἐπαγγέλλομέν σοι τὰ βελτίω θεόθεν, μετὰ τῶν ἐς πάντας κηρυγμάτων τε καὶ παιάνων· καὶ ὅθ' ἤκομεν ἐκείσε πρεσβεύοντες, ὑπὲρ τοῦ τὰ σὰ θαυμάζοντος Χανδρηνοῦ, ὡς εὐμενέστατα καὶ προθυμότερα, καὶ μάλα ἴλεψ δεδεγμένους τῇ γνώμῃ καὶ φιλοφρονησάμενος οὐ μεμπτῶς· καὶ τὸ μέγιστον, καὶ κολοφῶν ἀτεχνῶς τὰ κάλλιστα μεμνημένος ἡμῶν, καὶ διαλεχθεὶς πρὸς τὸν μόνον ἐν ἀνθρώποις ἄριστον, τὸν μόνον φιλόκωπον, καὶ παράδειγμ' ἀληθινοῦ βασιλέως, ὡς ἀληθῶς περὶ κόστα, ἀποβρόχην τινα τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀφείναι· καὶ πρὸς ἡμᾶς, καὶ κατεργάσθαι ταῦθ' ὑπὲρ ὧν ἤκομεν, ὡσπερ οὖν καὶ κατεργαστο, φθάνων ἡμερότητι· καὶ τῷ πεφυκότι τοῦ σώζειν τὰς πάντων δεήσεις ὃν πᾶς ὅστισούν θαυμάζειν ἐθέλων, οὐδεὶς ὅστισούν οἶός τε ἀξίως θαυμάζειν, κἂν εἰ πάντες ἄσθρωποι πάντα ποιοῖεν λέγοντες· ἀλλ' ὁμοῦ τε ἔγχειροῦσι, καὶ παρὰ μέλος ἄδοντες, εὐθύς ἐξελέγχονται ὑπὸ τῆς τούτου πρὸς πᾶσαν ἀρετὴν ἀληθινῆς ἁρμονίας ὑπὲρ ἣν ἂν καὶ φῆς μουσικὴν· μάλλον δ' αὐτοὶ τε τὰ εἰκότα πάσχουσι, κάτω πίπτοντες. Καὶ τοῦτον ἐκ τῶν αὐτῶν τούτων· ἄλλως κοσμοῦσι, μείζον δεικνύντες λόγου τὸ κατ' αὐτόν. Μόνος γὰρ ἀποχρῶν κόσμος αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ μόνος ἂν εἰ οἶόν τ' ἦν, τῆς αὐτοῦ αὐτοῦ γλώττης τύχοι δικαίως, τῆς ὑπερφυοῦς καὶ ἀμάχου, καὶ λογισμὸν πάντα νικώσης ἀσχέτῃ καὶ κεχαρισμένῃ φορᾷ· ὡς δοκεῖν ἀστράπτειν τε καὶ βροντῆν δημηγοροῦντα, ἧ καὶ πρέσβεισι χρηματίζοντα· τοσοῦτόν ἐστι. Σὺ δ' οὐχ οἷς ἔφην μόνον χρηστός εἰς ἡμᾶς, οὐδ' ἐνταῦθα περὶ ἀνάσσει· ἀλλὰ καὶ οἷς ἔπειτ' ἔση πολλῶ προθυμότερος καὶ ἀμείνων. Προσθήσω δ' ὅτι καὶ οὐδὲ λήξεις· ἀλλὰ καὶ τῶν δευτέρων ἀμεινόνων ἔσαι λέγειν ἔσται μοι· καὶ τούτοις πῶς οἷε χρηστός· μαντεύομαι γὰρ τῆν ἢ σὴν φύσιν εἰδὼς τὰ τοιαῦτα χαίρουσαν· καὶ ὅτι μοι μεμνημένος διατελεῖς, ἐμοῦ μὲν οὐδὲν ὄντος, ὡς ἅπαντες ἴσασι· τίς γὰρ Μαρωνειτῶν καὶ Σιφνίων Ἀθήνησι λόγος; ἀλλ' οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ φιλοτιμίως παρακαλούμενος ἐπὶ ταῦσα· εἰ μὴ καὶ ἡμᾶς εἰς ἀγαθοὺς ἐκείως φήσαις τελείν, τῆς σῆς εἰ μοι δίδως εἰπεῖν εὐνοίας τυγχάνοντα, οὐ μὴδὲν οὐθ' ἥδιον οὔτ' εὐδαιμονέστερον χρῆσασθαι.

in posterum multo propensior meliorque futurus quando, quodque nunquam non posteriora quæque dubie optimus eris, id quod recte hinc auguror, quoniam et tuum ingenium hujusmodi delectari rebus perspectum habeo, et perpetua mei apud te viget memoria: mei, inquam, hominis, quod nemo nescit, minimi plane pretii. Nam quæ Maronitarum Siphniorumque Athenis ratio? Verum tu tua ipsius indole, et abs temetipso, honesta gloriæ cupiditate, ad id præstandum adduceris, nisi fortasse nos censes, quoniam tuam gratiam, si pace tua fas di-

Δ'. Οἷς ἅπασιν ἡμεῖς ἀντιδιδόμεν ἄλλο μὲν οὐδὲν· οὐ γὰρ οἶόν τε οὐδ' ἐν τούτοις ἡμεῖς· τῇ τύχῃ δὲ χάριν εἰδότες, ὅτι σοι παρέσχεν ἀποχρῶσαν ὕλην εἰς ἐπίδειξιν τῆς σῆς ἀρετῆς ἢ πάντας ἐξέπληξας· μάλλον δὲ καὶ συγχαίρομεν ταύτῃ· ὅτι καθάπερ τοὺς ἄλλους καὶ σὲ δοκοῦσα κοσμεῖν, ὑπὸ τῶν σῶν αὐτῆ κεκό-

A germanos Charetis discipulos, siquidem nulla promissis fides esset, deprehendi? Verum enim vero unus tu mortalium optimum te nobis, patronumque certissimum præbuiisti, tu rationibus nostris commodisque egregie consuluisti, tu boni nobis genii in vicem fuisti, tum in cæteris, ob quæ nullo non tempore fausta quævis tibi divinitus comprecamur, una cum nostris apud omnes præconis et pæanibus; tum potissimum quod cum istuo pro studiosissimo cultore tuo Chandreno deprecatum venissemus, benignissime, et promptissime, et humanissimo nos animo excipiebas, et haud vulgari comitate ac gratia complectebaris: et quod maximum, et plane colophon est, perhonorificam de nobis faciebas mentionem, cum in colloquium cum uno inter homines longe optimo, uno clementissimo, bonique regis verissimo a natura edito specimine, venisses: ut is benignitatis suæ rivulum quempiam in nos etiam derivaret, eaque, quorum gratia venissemus, conficeret: quemadmodum sane confecit, sua nempe mansuetudine, atque insita servandi voluntate, omnes, omnium preces ultro anteveniens. Cujus nomen etsi eximia ornare unnsquisque studet laude, nemo tamen unus est, qui laudare ex merito queat, utut omnes homines omnia dicendo experiantur. Continuo enim ut manum operi admovent, a legitimis carminis modis aberrare, per verissimam imperatoris omnium virtutum harmoniam, longe musica quavis concinniore, convincuntur; seu verius, et ipsis nihil absurdi et iopinati accidit, eo quod infra (magnitudinem hominis) decidunt, et cum per hæc ipsa tamen alio quodam commendant modo, dum facultate dicendi majorem esse demonstrant; solus ipse enim satis magnum sibi decus est; et solus, si qua fieri posset, suam ipsius linguam laudatricem merito haberet, cœlestissimam illam et insuperabilem, quæ omnem mentis aciem invicto gratissimoque impetu vincit. Ita ut fulgura et tonitrua ciere videatur (Aristop. Ἀχαρν. 530), cum aut pro concione verba facit aut legatis responsa dat, tantum id ipsum sane est. Tu vero non his modo, quæ jam diximus, beneficus erga nos fuisti, neque hic bene merendi finem fecisti, sed eo etiam, quod es, imo et illud adjiciam, quod nec desines alimihimeliore vocare licebit; et his igitur haud quoniam et tuum ingenium hujusmodi delectari rebus perspectum habeo, et perpetua mei apud te viget memoria: mei, inquam, hominis, quod nemo nescit, minimi plane pretii. Nam quæ Maronitarum Siphniorumque Athenis ratio? Verum tu tua ipsius indole, et abs temetipso, honesta gloriæ cupiditate, ad id præstandum adduceris, nisi fortasse nos censes, quoniam tuam gratiam, si pace tua fas di-

IV. Quibus omnibus nihil nos equidem aliud respondimus, quando fieri hoc nequit, nec ea nos conditione sumus, nisi ut fortunæ grates habeamus, quæ tibi idoneam rerum materiam exserendæ virtutis tuæ, qua cunctos in stuporem dedisti, largita fuit. Sive illi potius gratulamur, quod cum

te perinde atque cæteros ornare visa esset, tuis ipsa non minus exornata luminibus fuerit, quam ipsa alios ornet. Quippe non ad ea modo, quæ opus sunt, recte intelligenda sane quam perspicax es, sive rectius: Viam invenire promptus e salebris meris, ut ait Æschylus (Προμ. Δεσμ. 59); atque longe idem aliis omnibus sapientius in re quacunque proposita, quæ ex usu præsentis sint, cum in medium consulis verbisque explicas, tum digna prudentibus consiliis ratione opere ipso exsequeris, atque ita quidem certe, quasi non alio expediri modo posset, verum etiam, melle dulciorem linguam, præ Nestore illo Homérico, (Ἰλ. α', 249.) habes, tuisque plane in labris suada efflorescit. (ex Eupolide. Δῆμοις), et flumen orationis quam dexterrime, rebusque ipsis convenientissime fundis. Adhæc quis æque erga omnes beneficus, et tenuioribus adeo facile affabilis, et comis, ut mitis quispiam pater (Ἰλ. ω' 770), idque contra quam fortunæ locoque tuo consentaneum esse videatur? Sed et ex iis, qui ullo unquam ævo, in publico rerum civilium actu versati fuere, unus tu opum injustarum haudquaquam mirator fuisti, nec privatum commodum tuum rationibus reipublicæ antiquius habuisti, accipiendo nimirum unde probrosum esset accipere, et unde alii suas lugerent jacturas; imo vero tu honesti, et justis, et decori ordinem in omnibus observando, etiam maledicentissimos quosque calumniatores tuarum laudum præcones nactus es. Cæterum quod vel solum admiratione dignum est, quodque omnia omnium ora linguasque perpetuo occupat, tuus iste circa Musas afflatus et bacchatio est, et in iis concessa ab omnibus palma. Omnes enim orationum species, omnes scientiam in animo circumfers, nihilque non excellentissimum in modum. Ita vero in animo tuo res omnes probe permixtæ sunt, velut in communi quodam cratere. Atqui nec artes solum oratorias, neque sacra et initia Platonica, neque hanc duntaxat illamque disciplinam complectendam tibi statuis, sed illam itidem, quæ homines rerum cælestium interpretes doctoresque publicos, et exercitatos in æthere sophistas: *Haud ultra pedibus contingere terram, videri facit, cum densas siderum et revolubileis spiras orbesque vestigant.* Cujus negotii perquam exigua et vulgaria nactus subsidia, ad ultimas scientiæ illius metas insita ingenii vi protractus es. Unde et Olympii cognomentum meliorem plane jure, quam Pericles quispiam mereris. Jam tu etiam inter tot curarum, quæ te, prope dixerim, vix spiritum ducere sinunt, imbreis identidem tamen orationes paris, atque minorem id quidem negotio quam alius quisquam otio abundans; et has adeo præstantes, adeo molli et delicato elaboratas filo, ut a Musis ipsis Gratiisque per textam videantur, et ut ne hæc quidem ipsæ suavius quiddam modulentur, adeo tuum unius opus est, hæc perfecte præstare, o ingens artis hujus decus, et imperator orationum, et Mercurii facundiam præsidis effigies, et cum aliis collata, velut aquila quædam in nubibus. Videtur itaque mihi Pythagoras, visis orationibus tuis, quanquam enim longe hæc a nostro (Christianorum) synedrio abhorrent, at

σημῆται, οὐ μείον, ἢ τοὺς ἄλλους αὐτῆ κοσμεῖ· οὐ γὰρ ὄσον δεινὸς ἂ προσῆκε συνεῖναι· μάλλον μὲν οὖν καὶ πόρον ἐξ ἀμηχάνων κατ' Αἰσχύλον εὐρεῖν, καὶ περὶ παντὸς ἂν ἀμεινον παντὸς ὄτουοῦν βεβουλευσθαι, καὶ εἰπεῖν τὰ καιρία, καὶ πρᾶξαι τῶν βεβουλευμένων ἀξίως, καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως ἐξεῖη· ἀλλὰ καὶ γλῶτταν ἠδίω μέλιτος ἴσχεις ὑπὲρ τὸν Ὅμηρου Νέστορα· καὶ σου πειθῶ τοῖς χεῖλεσιν ἐπανθεῖ· καὶ βεῖς ἄγαν περιδεξίως, καὶ τοῖς πράγμασιν ἀτεχνῶς. Τίς δὲ οὕτω τοῖς πᾶσι γρηστοὶ καὶ ἐπιεικῆς, καὶ πρὸς τὰς τῶν πενεστέρων ὁμιλίας εὐπροσόδως ἔχων καὶ ἱλαρῶς, ὥσπερ τις πατὴρ ἦπιος ἔξω παντὸς τοῦ τῆς τύχης εἰκότος; Μόνος δὲ σὺ τῶν δημοσίων πώποτε πολιτευσαμένων οὐ πλοῦτον ἐθαύμασας ἀδικον, οὐδ' ἰδίας ἕνεκα πλεονεξίας τὸ κοινῆ συμφέρον παρεῖδες, λαμβάνων ὅθεν μέμψις λαμβάνειν, καὶ ὅθεν ἕτεροι κλαύουσιν· ἀλλὰ τὴν τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου καὶ πρέποντος τάξιν διὰ πάντων φυλάττων καὶ τοὺς τοῦ βασκαίνειν τεχνίτας ἐπαινέτας ἐκτήσω. Ἀλλὰ μὲν τὸ μόνον θαύματος ἄξιον, καὶ πᾶσα γλῶσσα τοῖς πᾶσιν ἀεὶ, ἢ περὶ τὰς μουσὰς κατοχῆ, καὶ βακχίᾳ, καὶ τὸ παρὰ πάντων ἐν τούτοις ἀφῆστηκός· ἅπαντα γὰρ λόγων εἶδη καὶ πᾶσαν ἐπιστήμην φέρεις ἐν τῇ ψυχῇ· καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐκ ἄκρω, εἰς ἣν ἅπαντα χρήματα συγκραίνονται, ὥσπερ εἰς τινα κρατῆρα κοινόν· καὶ οὐκ ἔρα ῥητορικῆς μόνον, οὐδὲ τῆς τοῦ Πλάτωνος τελετῆς, οὐδὲ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐπιστήμης ἐστὶ σοὶ λόγος· ἀλλὰ καὶ ἢ τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων δημηγωγῶς ἀνθρώπους ποιεῖ καὶ σοφιστὰς ἐν αἰθέρι, οὐκέτ' ἐπιψαύειν ποσὶ γαίης δοκοῦντας, ὅταν ἄστρων πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἰχνεύωσιν Ἐλικας· οὐ μικρὰς δὲ τινὰς καὶ φαύλος εἰληφῶς ἀφυρμάς, εἰς ἔσχατ' ἀφίκου τῆς ἐπιστήμης αὐτὸς, τῷ παρὰ σοῦ πεφυκότι· ὅθεν καὶ τῆς Ὀλυμπίου προσηγορίας δικαιοτέρος ἂν εἴης τυγχάνειν αὐτὸς παντὸς Περικλέους· σὺ δ' ἐν τοσοῦτον ἐπομβρία φροντίζων, μηδ' ἀναπνεῖν ὡς εἰπεῖν ἐωσών, καὶ λόγους ἐκίστοτε τίκεις παντὸς σχολάζοντα, ῥᾶπον, οὕτω δὲ τοι κρατίτεος καὶ πεφροντισμένου ἀδρῶς, ὡς δοκεῖν ὑπὸ Μουσῶν τε καὶ Χαρίτων ὑφάνθαι· καὶ ὡς μηδ' ἂν αὐτὰς ταύτας ἀναβαλῆσθαι ἦδιον· οὕτω πρὸς σοῦ μόνου τὰ τοιαῦτα περαίνειν, ὃ πρόσχημα τέχνης καὶ λόγων ἀτοκράτορ, καὶ λογίου τύπος Ἑρμοῦ, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὥσπερ ἀετὸς ἐν νεφέλαις. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ Πυθαγόρας τούτους ἰδὼν, εἰ γὰρ καὶ πῶρῳ ταῦτα τοῦ καθ' ἡμᾶς συνεδρίου, ἀλλ' οὖν εἰρήσθω γε, ἐκείνος τοῖνον εἴπερ ἑώρα, ἔφρασεν ἂν σε τὴν Δημοσθένους ἢ Πλάτωνος ψυχὴν ἐσχηκέναι· τούτων δὲ τῶν σῶν νῦν μὲν ἐταίρων, πάλαι δὲ γυμναστῶν, πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἐπειδόμενος τεκμηρίοις, οὕτω τοι πάντα τὰ σὰ διαπαντὸς τοῦ καλῶς ἦκοντος ἴσχει· καὶ δι' ἀνάγκης ἐθελοσίου θαυμαστὰς ἅπαντας κέκτησαι.

dicantur illa tamen: has ille igitur si vidisset,

hand dubie dicturus erat, te Demosthenis aut Platonis habuisse animam, tuorum hoc quidem tempore familiarium, olim autem magistrorum. Id quod multis magnisque documentis subnixus dicturus erat; in tantum tua omnia, quod pulchrum venustumque est, id ubique consecretantur, et tu voluntaria quadam necessitudine constrictos omnes admiratores tuos habes.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΗΤΟΙ

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΩΝΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ
ΚΥΡ. ΝΙΦΩΝΑ.

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

ORATIO GRATULATORIA

SANCTISSIMO ET ŒCUMENICO PATRIARCHÆ, DOM. NIPHONI.

Α'. Ἐπειδὴ σὺ μὲν Θεοῦ διδόντος τῆς ἀπαισῶν **Α**
μεγίστης ἐπέτης ἀρχῆς, πολλὰ βιασθεὶς, καὶ πρὸς
τὴν ἀνάγκην οὐκ ἀντειρηκώς, τὸ δὲ τῆς φήμης
ἐκασταχόσε παρήει. τίς ἂν εἰπεῖν ἔχοι τὸν συνενεχ-
θέντα κρότον ἀπασιν; (Ὁὐ γὰρ οἱ μὲν ταύτην εἶχον
τὴν γνώμην, οἱ δ' ἐτέρως γε· οὐδὲ ταύτην μὲν πάν-
τες, οὐ κατὰ ταυτὰ δὲ, ὡς τοὺς μὲν μᾶλλον, τοὺς δ'
ἤτερον γεγανῶσθαι τῇ φήμῃ, καὶ τοὺς μὲν ὡς ἀλη-
θῶς, τοὺς δ' ἐν σχήματι· ἀλλ' ὥσπερ κοινῆς εὐχῆς
τελεσθείσης, ἢ τινος ἡμῖν ἐξαίφνης ἀπ' οὐρανοῦ
κατιόντος ἐπ' εὐδαιμονίᾳ τοῦ γένους, οὕτω πάντες
τὰς γνώμας ἔσχομεν· καὶ μοι δοκοῦμεν, μηδ' ἔν
αὐτοῖς δεδεγμένοι, τοσοῦτον ἠσθῆναι· μᾶλλον δὲ ὡς
ἂν αὐτοὶ δεδεγμένοι, μέγα φρονοῦμεν, λογιζόμενοι
μὲν τὰ πρόσθεν, ἐννοοῦντες δὲ καὶ τὰ νῦν διὰ σοῦ
πᾶσιν ἰσόμεια· συγχαίροντες μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, **Β**
συγχαίροντες δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις· ὅτι τῆς ἀγα-
θῆς τύχης νῦν πάντες ὡς ἀληθῶς περασόμεθα, καὶ
νῦν εὐδαιμονία μετ' ἀνθρώπων οἰκίσει, ἐξαληλιμ-
μένων μὲν κατὰ κράτος τῶν τε ἰδίᾳ λυπούντων ἐκάστην,
καὶ τῶν κοινῶν δυσχερῶν, ὡς μηδ' ὀπολεῖσθαι τῇ
μνήμῃ· ἀντεισενεχθέντων δὲ ἡδέων καὶ τερπνῶν
καὶ χαρίτων, καὶ πλείστης ὕψης ἐκασταχοῦ τῆς
βακχείας, σκιρτώντων ἀπάντων ἐπὶ χορηστῆς ὑπο-
θέσεως. Ἄ παλαι μὲν ἐποθοῦμεν, ἰδεῖν δὲ οὐκ
ἀπήντα. Ἠλγοῦμεν δὲ ἀτυχοῦντες· μόναίς δὲ ταῖς
εὐχαῖς ἐλείπετο χρῆσθαι, θλαπομένους ἐλπίσι.
Τοιγαροῦν καὶ γέγονε· καὶ τοσοῦτ' ἔγε, ὡς' ὑπὲρ

I. Posteaquam tu nuper, Dei munere ac bene-
ficio, istam omnium maximam dignitatem, sane
quam coactus, et necessitati duntaxat non recla-
mans, adiisti, ejusque rei fama in omnes orbis
nostri partes exiit, nemo facile dixerit, qui tum
apud universos homines obortus fuerit plausus.
Non enim alii hanc, alii aliam habebant senten-
tiam; neque rursus eandem quidem omnes, sed
non eodem plane comparatam modo, eo quod alii
plus, alii minus allato nuntio exhilararentur, pars
item ex animo, pars simulate; sed vero velut pub-
licei cujusdam voti damnati essemus, aut celo
quisquam repente, ad generis nostri felicitatem,
nobis delapsus fuisset, ita plane animis omnes
afficiebamur. Quanquam mihi sane, nec si ad vota
et spes nostras concessus nobis fuisset, tam effusa
exultaturi videamur lætitia, sive verius, quod te,
quem ipsi optavissemus, accepto, nunc magnopere
gloriamur. Nempe pariter tum priora nobiscum re-
putantes; tum animo præcipientes, quæ per te mox
usu omnibus ventura sunt: atque et nobis ipsis,
et universis hominibus gratulantes, quod bonam
omnes fortunam nunc demum experturi simus:
quod ipsaque nunc inter homines domicilium habi-
tura sit felicitas: oblitteratis penitus, tum his quæ
privatim quemque cruciabant, tum publicis infortu-
niis: ita ut ne in memoria quidem amplius resideant,
eorumque loco reductis jucundis et suavis, e

gratis, et immensa ubique bacchantis lætitiæ vi, omnibusque ob tam bonam causam mire tripudiantibus. Quæ dudum desiderabamus, sed oculis usurpare non licebat : atque ut frustratione angebamur, ita solis uti volis, nobis spe calentibus, reliquum erat. Quamobrem factum id nunc est. Et tantum illud omnino, ut quemadmodum quo hæc fierent, antehac votis optare habebamus, ita nunc ut perpetuo eis frui nobis liceat, volis optandum habeamus. Atque hoc ipsum haud dubie erat, quod ita copioso tellus nostra fructuum omnium proventu nuper abundaret, et ambitiosa quadam fecunditate luxuriaret, Deo nimirum futuræ hujus fortunæ nostræ velut præclaram quamdam lementim jam parante, atque futurum inde præmonstrante auxilium.

II. Verum enimvero nec magnus imperator ex hoc aberat theatro. *Nostræ columenque et gloria terræ* (Oppian. Κυνηγ. α', 1), sed et ipse tuarum acclamationum plausuumque partem ferebat, quod præteritis cæteris tui unius rationem habuisset, viri, quæ particulatim alios honestant, perfectissime omnia complexi. Cæterum cum multa et magna imperatori in admirationem sufficiant, vix recensere tamen, quot et quanta sint, quis queat. Sive potius eum, qui optimarum laudum omnium verissimum prytaneum est, et qui in tantum omnibus in rebus concessum tenet principatum, ut omnes omnino, quotquot claritudine virtutum insignes habentur, si illi secundi sint, nihil amplius optent. Imo vero ipsorum inde inlarescat gloria, nulla illi parti decoris delibata parte. Eum igitur, hunc plane in modum comparatum, quamvis absolum fortasse dictu est, non minus tua illa suffragatio commendat : et qui omni ex parte admirandus per se est, hoc ipso, nescio quomodo, haud paulo nunc admirabilior visus est. Sive potius uterque vestrum hac eadem ex re : ille ut supra omnes homines recte arbitrandi summus artifex, eo quod te per omnia optimum delegit, tu vero optimæ classis homo, utpote qui præstantissimi in omnibus, et admiratione dignissimi imperatoris iudicio delectus es. Quocirca nec illum alium quempiam præ te præoptare oportuit, quemadmodum nec præoptavit ; neque te ab alio, quam ipso, accipere suffragium, ideoque nec accepisti. Nimirum vos inter vos, mutuis rechte atque ordine fungebamini officis, quasi de industria, ut arbitror, hoc contigisset, ut ne prætermissum quidquam videretur. *Mea videlicet sententia non modo eximiam promeriti laudem Athenienses videntur, quæ in deliciis Plato esset ; sed Plato etiam ipse homo maximi pretii visus, quis hos habuisset admiratores.*

III. Atque de me quidem, si vel ante novum D hunc pontificatum tuum quisquam exquisivisset, quisnam sacrarum religionum cæremoniarumque, et magni Ecclesiæ nominis moderator procuratorque futurus esset, hunc te profecto ipsum edidisset ; nec quando tui præsentis facultas nobis erat, alius omnino ullus superior discessisset ; id quod neque speciosus quibusdam rationibus, neque de principis summa erga te benevolentia, conclusissem : nihil horum sane, verum ex iis rebus, quas in te sitas esse juxta mecum omnes norunt. Quippe si caput rerum omnium, et unum revera maximum

ᾧ ὄπως ἐστὶ ταῖς εὐχαῖς εἶχομεν χρῆσθαι, τούτων ὄπως διαπαντὸς ἀπολαύειν ἐξέσται ταῖς εὐχαῖς ἔχομεν χρῆσθαι. Τοῦτο ἦν ἄρα τὴν γῆν πρὸς καρπῶν ἀπάντων ἐβρίωσθαι φορὰν, καὶ φιλοτιμήσασθαι ταῖς γοναῖς, ὡς περ γε τῆς μελλούσης τύχης ἀξιολόγους τινὰς ἀφορμὰς παρεσκευακότες τοῦ θεοῦ, δεικνύντες ἐντεῦθεν τὴν ἐσομένην βοήθειαν.

B'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς ὁ μέγας οὐκ ἀπὴν τοῦ θεάτρου, τὸ γὰρ τῆς ἐρικυδέος ἔρεισματος ἀλλὰ τῶν κατὰ σοῦ θορύβων καὶ κρότων ἐκοινῶνε καὶ οὗτος. Ἄνθ' ὧν πάντα τοὺς ἄλλους ὑπεριδῶν, σοὶ μόνῃ προσέσχε, τῷ πάνθ' ἅ τοὺς ἄλλους ἐν μέρει κοσμεῖ καθ' ὑπερβολὴν συλλαβόντι· ᾧ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀυμένων εἶποι τις ἡλίκων καὶ ὄσων ἐξαρκούντων εἰς θαῦμα· μᾶλλον δὲ πάντων ὄντα τῶν ἀρίστων ὡς ἀληθῶς πρυτανεῖον, καὶ τοσοῦτον ἐν πᾶσιν ἐσχηκότα τὸ συγκεχωρηκός, ὡς πάντα ἀπλῶς τοὺς ἐξ ἀρετῆς βοηθηθέντας, εἰ τούτου δεύτεροι γένοιτο, μηδὲν πλέον ζητεῖν, μᾶλλον δὲ σφᾶς ἐντεῦθεν κοσμεῖσθαι. Τούτῳ δὲ τῆς γιγνομένης τιμῆς ὑφαίρειν, τοῦτον οὕτως ἐσκευασμένον, οὐχ ἤττον εἰ καὶ παράδοξον εἰπεῖν ἢ παρὰ σοῦ ψῆφος σεμνύνει. Καὶ θαυμαστός τοῖς ἄσασιν ὧν, πῶς ἂν εἴπω, νῦν μᾶλλον θαυμαστότερον ὤφθη· μᾶλλον δ' ἐκ τῶν αὐτῶν ἀμφοτέροι· ὁ μὲν, ὡς ὑπὲρ πάντα ἀνθρώπους τοῦ λογιζομένου τεχνίτης, ἐπειδὴ σὲ τὸν πάντα βέλτιστον εἶλετο· σὺ δὲ ὧν τῆς κρείττονος μοίρας· ἐπειδὴ τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως τῶν ψήφων ἔτυχες. Οὐκ ἄρα οὐτ' ἐκείνον ἐχρῆν ἄλλων ἀντὶ σοῦ προελέσθαι. Οὐκ οὐδὲ προεἶλετο, οὔτε σὲ παρ' ἑτέρου ἢ τούτου κεκομίσθαι τὰς ψήφους· οὐκ οὐδὲ κεκόμισο· ἀλλ' ἀμφοτέροις ἐχρήσασθε τὰ γιγνόμενα, ὡς περ ἐξ ἐπίτηδες οἶμαι συνενεχθὲν τοῦ μὴ δοκεῖν ἐλλελεῖσθαι. Ἡγάμην δὲ ἔγωγ' οὐ μόνον Ἀθηναίων χαιρόντων Πλάτων, ἀλλὰ καὶ Πλάτων πολλοῦ τινος ἄξιος ἔχων θαυμαστάς Ἀθηναίους.

Γ'. Ἐμὰ δὲ καὶ πρὸ τοῦ παρόντος εἴ τις ἤρετο σχήματος, τίς ὁ τῶν ἱερῶν πραγμάτων καὶ τοῦ μεγάλου τῆς Ἐκκλησίας ὀνόματος ἐξάρχων ἐστὶ καὶ κηδεμών, σὲ τοῦτον ἂν εἶπον, καὶ οὐδ' ἂν εἰς ἄλλος σοῦ παρόντος ἐκράτει, οὐκ εἰκόσι λογισμοῖς χρώμενος, οὐδ' ἐκ τῆς τοῦ κρατοῦντος συμπεραίνων εὐνοίας, οὐδ' ἐγγύς· ἀλλ' ἐξ ὧν ἐγὼ σοὶ καὶ πάντες σὺνισμεν· εἰ γὰρ δὴ κεφάλαιον μὲν ἀπάντων καὶ μόνον ὡς ἀληθῶς τιμιώτατον ψυχῶν προστασία, καθάπερ οἶμαι ψυχῇ σώματος· δεῖ δὲ τὴν ταυτησὶ τῆς ἀρχῆς εἰλημμένον τοσαῦτα πράττειν ὅσα παντες ἄνθρωποι· ἐπειδὴ καὶ πάντων προΐσταται· καὶ τοῦθ'

ἡμῖν οὗτος ἐνθάδε ὅπερ τοῖς νοητοῖς ὁ Θεός· εἰ ἂν ταυθ' οὕτω δεῖ, σὺ δὲ πάλαι τούτους τοὺς λογισμοὺς ἔδωκας· καὶ οὐδὲν ἔργον εὐρεῖν, εἰ διὰ πάντων ἀφίξει, ἀλλ' ὅτε μᾶλλον ἐξείργασαι, τίς οὕτω φρένας ὀλίγος καὶ τῶν φανερωτάτων ἔχων σκαιῶς ὅστις οὐκ ἂν οἶμαι συμφῆσαι, ὡς ἄρα νῦν οὐ λαμβάνεις, ἀλλ' ἀπολαμβάνεις τὸ σχῆμα· καὶ τῶν πραγμάτων διδόντων, πάλαι κρατεῖν, ἤδη πγοσετέθη τοῦνομα· ὥστ' οὐ τοῦ κεκομίσθαι δεῖ σοι μᾶλλον συγχαιρεῖν, ἢ συνάχθεσθαι πάντας, τοῦ μὴ πάλαι τὸ δέον ὡς εἰκὸς κεκομίσθαι· μᾶλλον δὲ σοὶ μὲν κατ' ἄμφω συγχαιρεῖν, καὶ οἷς ἀξιώχρεως πόρρωθεν ἦσθα, καὶ ὅτι νῦν ἔτυχες· ἡμᾶς δὲ εἰ καὶ νῦν ὄντως ἐν εὐδαιμοσιν ἔχεις, τῷ μὴ πάλαι τούτου πειραθῆναι τοῦ μέρους εἰς ἡδικοημένους τελοῦμεν.

res ipsæ decus tibi dedissent, illius nunc accessisse titulum. Quapropter non magis tibi de accepta dignitate congratulari debemus, quam communem ex eo omnes dolorem capere, quod non jamdudum, ut sane æquum erat, justum ac debitum honorem consecutus fuisses: sive potius tibi quidem utroque congratulandum nomine, tum quod eo dignissimus dudum eras, tum quod nunc adeptus es. Nos autem, etsi nunc merito beatis adnumereres, quoniam non olim hanc experti sortem fuimus, injuriam profecto perpessus accensendi sumus.

Δ'. Τῶν δὲ σῶν πλεονεκτημάτων, τοῦ τις ἂν πρῶτον ἢ τελευταῖον μνησθῆ; πότερον, τῆς ὑπερφυοῦς ἀγγινοίας καὶ τοῦ βουλευομένου πρὸς πάντα, καὶ τὸ γιγνώσκον μὲν πανταχῆ, ἐν οὐδενὶ δὲ μετὰ μελλον ἔχοντος, ἢ τοῦ τῆς γνώμης ἐμβριθοῦς καὶ γενναίου συγκεκραμένου χάρισιν ἡμερότητος, ὡς μήτε τῷ μεγαλόφρονι μόνῃ πρὸς ὑπεροψίαν ἐλφεῖν, καὶ χαλεπὸν εἶναι τοῖς ἐντυγχάνουσι, μήτε τῷ πρᾶμ μεγαλοφροσύνης ἀπούσης πρὸς μαλακότητα πίπτειν; Ἄλλ' ἀμφοτέρων εἰς ἄκρον προὔστης, ἡρωϊκὸν μὲν καθάπαξ ἔχων τὸ ἦθος καὶ φόβον ἐγεῖρον ἐν τῷ παρ-αυτίκα τῆς θέας χαρίτων δὲ πλήρεις τὰς ὀμιλίαις δεικνύς. Ἄλλὰ μὴν τὰ μέχρι τοῦ δεῦρο δοκοῦντα τῶν ἀπορωτάτων συγγίνεσθαι μόνος ἀνθρώπων εἰς ταυτὸν ἡγάγες, ὡς μὴ βεβλάφθαι θάτερον· καὶ νικᾶς τοὺς μὲν φιλανθρώπους δικαιοσύνη, φιλανθρωπία δὲ τοὺς δικαίους· ἢ εἰ βούλει γε, φιλανθρωπία μὲν φι-ανθρώπους, τῷ δὲ παράδειγμα δικαιοσύνης αὐτὸς εἶναι, τοὺς δεινοὺς ἐπὶ τούτῳ· ὧ συνδουασμοῦ θαῦμα καὶ ζῆλον ἅπασιν ἔχοντος, προσήκοντος μὲν σοὶ, λυσιτελοῦντος δὲ πόλει! Νῦν οὐ πένητας ἔστι πρὸς εὐπόρων κακοῦσθαι, καθάπερ ἐν πόλεων ἀλώσει καρπηρυμένων τοὺς δυστυχεῖς· καὶ τὰ μὲν σφέτερ' αὐτῶν ἀτόποις ἐπαυξόντων προσθήκαις, ἐκείνους δὲ κλῆειν ἀναγκαζόντων καὶ καθιστάντων πενήτων πένητας· νῦν συκοφαντία καθάπαξ ἐκποδῶν ἀπελθί-γεται· καὶ πένητες οὐ ψεύδονται πρὸς εὐπόρους· οὐδὲ πρὸς τὸν ἔχονθ' ὁ φόβος ἔρπει κατὰ τὸν παῖδα Σοφίλου· ἀλλ' ἔστιν ἐκατέρους παρ' ἀμφοτέρων ἂν δεῖ, τῶν μὲν ἐν πλούτῳ σφᾶς ἐλεούντων καὶ συνευχόμε-νων βίου ῥαψτώνη· αἰδοῦνται δὲ τοὺς αὐτῶν κρείτ-τους οἱ πενία συζῶντες· δεδίασι γὰρ ἄμφω τοὺς νόμους οὓς αὐτὸς ἰσχυροὺς ποιεῖς, δικαιοσύνη πρὸς πάντα χρώμενος. Νῦν εἶδος εὐεργεσίας ἐξεφάνη και-νὸν, καὶ πάντας ἀπλῶς εὖ ποιεῖς· τοὺς μὲν ἐνδεεῖς δι' αὐτὸ τοῦτο, τοὺς δ' ἔχειν δοκοῦντας, ἵνα μὴ τῶν οὐκ ἔχόντων γένηντα κατὰ τοὺς δεινοὺς τῶν κυβερ-

PATROL. GR. CXLV.

A est, sacrum animarum regimen, proindre opinor, ut animæ corporis sui gubernatio: si illi item, qui hoc capessit munus, non minus multa necessa-rio peragenda sunt, quam universis hominibus reliquis: præsi videlicet omnium et custori, qui idem in terra mortalibus est, quod ætheriis men-tibus Deus. Cum hæc, inquam, sic omnino com-parata esse oportet, et hæc dudum tibi hominum collecta fuit existimatio, nec difficile est videre, utrum spatia hæcce omnia decucurreris, verum in quonam plus operæ laborisque consumpseris, qui heic ita parum prudens, rerumque clarissi-marum ita imperitus arbiter sit, qui non ultero, ut equidem arbitror, fateatur non accipere te nunc, sed repicere hunc habitum, et quod jam pridem

B IV. Quam vero de excellentibus virtutibus laudi-busque tuis primo, quam postremo dicemus loco? utrum singularem vim mentis, et prudentissima in omnibus consilia, quæ numeros suos omnes expletos, nullam autem decretorum reprehensio-nem habent: an gravitatem animi nobilitatemque illam mansuetudinis permistam temperatamque gratiis: ut neque magnanimitate sola ad aliorum despicientiam efferaris, gravisque tecum agentibus fias, neque rursus lenitate, remota magnitudine animi, ad mollitiem prolabaris? Tu vero hoc utrum-que perfectissime moderaris, nimirum herolca plane præditus indole, suique formidinem primo protinus conspectu ciente, sed idem comitate et gratia refertos exhibens congressus. Cæterum quæ duo antehac vix, ac ne vix quidem, convenire posse videbantur, ea tu unus mortalium sic in unum conduxisti, ut alterum alteri nihil officeret: nempe mitis ac humanos justitia anteis, lenitate justos, seu si mavis, lenes indulgentia, hos autem, qui justitia insignes habentur, quod ejusce virtutis ipsemet exemplar es: o admirabilem omnibus atque gloriosam conjunctionem! quæ sic tua propria est, ut in primis fructuosa sit reipublicæ. Non enim nunc amplius opprimere inopes ac vexare divitibus licet, qui perinde ut in captivitate urbium fieri solet, ex miseris compendium capantes, suas qui-dem copias ingentibus accessionibus adaugebant, pauperes autem ad lamenta ac lacrymas compelle-bant, atque de pauperibus pauperrimos consinna-bant. Sed et quadruplatorum exterminatæ penitus nunc sunt calumniæ: neque defraudant tenuiores eos qui locupletiores sunt, neque dirus habentem aggredditur liivor ut ille Sophili aiebat filius (So-phocles, Ἀἴαντι 157), sed mutua alteri alteris officia præstant; quando et gravis horum fortunæ locu-pletes miseret, facilioremque vitæ rationem ipsis

13

exoptant: et hi rursus qui egestate conflictantur, A potentiores colunt ac observant, nempe leges utrique metuunt, queis vim suam ac robur astruis, cum omnibus in rebus justitiam servas. Tum novum quoddam beneficentiæ nunc apparuit genus, et tu simpliciter bene de universis mereris: de inopibus videlicet, inopiæ ipsius causa, de iis autem, quibus meliuscule esse videtur, ne et hi in illam egentissimorum recidant classem: solertium sane more gubernatorum, qui ne tum quidem cum sudum ac serenum est, ab arte sua recedunt, ne qua forte illis cautibus diffringatur navigium. Quanquam vero, a nullo dum mortalium istuc præstitum fuisse affirmare habemus, nec ad aliquod referre licet exemplum: solus tu enim reperisti, solus protulisti in lucem: existent tamen, opinor, B tuis hisce secunda tempus edere conabitur. Verum enim vero quod ita plane cum benigne aliis facis, delectaris, quasi si tibi ipsi illud tribui censeas beneficium, quod sic item promptus ad largiendum es, ut vix alius ullus, quemadmodum arbitror, ad accipiendum: atque has unas maximasque tibi opes esse statuts, quidquid habes, ad alios transferre, eosque quod tute antea fueras, te quod illi erant, fieri, hoc ipsum tuum profecto solius et proprium est, in quo nullum neque habuisti, neque unquam habiturus es, socium: unus tu enim, ut rem verbo absolvam, adversus graviore fortunæ ærumnas, in omni vita egregie depugnasti, atque inquam illam deam, quoad poteras, ut ad æqualitatem reduceres, operam dedisti. Adhæc porro C quotidianas istas tuas collationes epulasque nuptiales, et lautiusculas, quam pro necessitate, pauperum invitationes, et immanis æris alieni allevamenta, et solutionem vinctorum custodiarumque missionem, et ægrorum conolationes, et in recipiendis hospitibus humanitatem, et complura id genus alia, denique quod vel maximum est, sanctis jamdiu contentionibus distractos, nunc autem inolinatis animis, ut spes est, propediem concordiam culturos, quod cui vel in mentem antea venerat? cui hæc, inquam, animæ humanæ comparare fas est? O quis hæc omnia canet? canet autem ex merito? O quis hæc auribus usurpans non protinus excitatur animo; atque dum auctorem præ omnibus laudandam extollere conatur, non mox velut numine quodam instinctus, obmutescendo prodigii hujus magnitudinem declarat? Me vero cum in cæteris infelicem, tum in hoc uno præsertim quod ab operum istorum absium spectaculo; nec præsens, quem par erat, de sacra ista dignitate tua, capio fructum. Quam longo annorum circuitu sartam tectam tibi manere discupio: rebus omnibus ad finem usque vitæ prospero et constanti tenore procedentibus. Salva item et inclumis imperatoria majestas sit opto; quæ res duæ solæ et primæ pulcherrimæ sane sunt, et optime inter se conveniunt. Vos autem fata ad Argánthonii, et si quis alius ultra communes ævi terminos evector est, senectam, venire sinant, atque in secundis perpetuo rebus, et his, quantum fieri potest maximum assidue capientibus incrementum, versari, ut posterius etiam traditam a vobis propagatamque experiantur felicitatem.

νητῶν, οἱ καὶ γαλήνης οὐσης χρῶνται τῇ τέχνῃ, μὴ περιβραγῆ που τὸ σκάφος προσεγκύρσαν σπιλᾶσι. Καίτοι τοῦτο μὲν εἰ καὶ μηδενὶ πω τῶν ἀπάντων εἰργασμένον ἔχομεν λέγειν, οὐδ' ἔστιν εἰς παράδειγμ' ἀνευγεκεῖν· μόνος γὰρ ἐξεῦρες καὶ μόνος προῦφηνας· ἀλλ' οὖν ἔσονται τινες ζηλωταὶ· καὶ φιλονεικήσει ποτ' ἂν ἴσως ὁ χρόνος δοῦναι τὰ δεύτερα· τὸ δ' οὕτω μὲν χαίρειν εὖ ποιοῦντα τοὺς ἄλλους ὥσπερ αὐτὸν εὖ πάσχειν νομίζειν, οὕτω δὲ πρόθυμον εἶναι δίδόντα, ὡς οὐδ' ἂν εἰς οἶμαι λαμβάνων, καὶ τοῦτον ἡγεῖσθαι μόνον πλοῦτον καὶ μέγιστον, τὸ μετατιθεῖναι πρὸς ἑτέρους τὰ ὄντα· καὶ τούτους μὲν ὅπερ αὐτὸς, αὐτὸν δὲ ὅπερ ἐκεῖνοι γίγνεσθαι· τόδ' ἄρα σὸν αὐτοῦ μόνου καὶ κοινωνῶν οὐκ ἔσχες, οὔτε μήποτε κτήρη· μόνος γὰρ ὡς εἶπειν διαγέγονας πρὸς τὰ τῆς τύχης ἀμιλλώμενος πάθη, καὶ τὴν ἀνώμαλον ἄγων εἰς ἴσον τό γε κατὰ σαυτόν· καὶ μὴν τὰς ὁσημέραι συναφὰς γαμηλίου, καὶ συστάτια πενήτων ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ χρεῶν ἀτόπων ἀποκοπὰς, καὶ δεσμοκτῶν λύσιν, καὶ εἰρκτῶν ἄφρασιν, καὶ τὰς ἐν τοῖς νοσοῦσι παραμυθίας, καὶ τὴν τῶν ξένων ὑποδοχὴν καὶ φιλοανθρωπίαν, καὶ πόλλ' ἕτερα, καὶ τὸ μέγιστον τοὺς ἐκ πολλοῦ μὲν ἱερῶς στασιάζοντας, ἄρτι δὲ νενευκότας, καὶ προσδοκωμένους αὐτίκα μάλα τιμήσειν ὁμόνοιαν· ὁ τίνας ἂν πρόσθεν κατὰ γνώμην εἰσήει; ποίῃ ταῦτ' ἔνεστι ψυχῇ παραβαλεῖν ἀνθρωπίνῃ; Ὡ τίς ἔσει μὲν πάντα, ἔσει δὲ κατ' ἀξίαν; Ὡ τίς ἀκούσας οὐκ εὐθὺς ἀνίσταται τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν εἰργασμένον ἑθέλων ὑπὲρ πάντας σεμνύνειν, πληρούμενος ἐνθουσιασμοῦ σιγῶν ἐμφαίνει τὸ θαῦμα; Ἐγὼ δὲ καὶ τᾶλλα μὲν δυστυχής, ἐνὶ δὲ μάλιστα τούτῳ ὅτι τῆς τούτων ἀπολείπομαι θέας, καὶ οὐκ ἀπολαύω πρῶν τῆς ἀρχῆς τὰ γιγνόμενα· ἢ σώζοιτο ἐνιαυτῶν συχναῖς περιόδοις, εἰς τελευτὴν εὖ μάλα παρῶς τῶν πραγμάτων χωρούτων· σώζοιτο δὲ βασιλεία τὰ μόνα καὶ πρῶτα κάλλιστα καὶ πρέποντά γε ἀλλήλοισι. Καὶ γένοιτο μὲν ὑμᾶς εἰς τὸ Ἀργάνθωνλου γῆρας ἀφίχθαι, καὶ εἰ τις ἄλλος ὑπερβεβηκῶς εἴη τοὺς ὄρους· συνεῖναι δὲ μόνους ἀεὶ τοῖς βελτίστοις ἐπιτιδοῦσιν ὅσον ἔξεστι πλείστον, ὡς ἂν καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις εἴη πειρᾶσθαι τῆς παρ' ὑμῶν εὐπραξίας.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΗΓΑ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
—
EJUSDEM
LAUDATIO REGIS CYPRI.

Α'. Ὑψηλότατε, ἐνδοξότατε, εὐγενέστατε, λαμπρότατε, μέγα βῆξ τῆς Κύπρου. Οἱ πλείστοι τῶν εἰς τὴν μεγαλόπολιν ταυτηνὴν καταιρόντων, ἐπειδὴν πολλὰς ἀμείψαντες χώρας καὶ πόλεις καὶ νήσους καὶ ἡπείρους, διηγείσθαι τὰς ἑαυτῶν περιόδους ἐθέλωσιν οἷς ἂν ἐντυγχάνωσι νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καὶ μάλιστα ὅπόσοι γλώτταν ἔχωσιν ἀρκοῦσαν ἐκ φύσεως ἐξαγγέλλειν τὰ τῆς διανοίας ἀπόβρητά, βελτίους ἑαυτῶν γίνονται μᾶλλον, ὅταν εἰς τοὺς σοὺς ἐπαίνοους ἑαυτοὺς ἀπολύσωσι, καὶ τὰς ἴνας τῆς γλώττης ἐνδῶσι· κάπειτα ἐρωτώμενοι πρὸς τῶν ἀκούοντων, πῶς φύσει φιλοθεάμονες ὑπάρχοντες, καὶ πολλοὺς διεληλυθότες τόπους, καὶ πολλῶν ἀνθρώπων ἄστεα καὶ νόον ἐγνωκότες, τὴν τῆς Κύπρου μᾶλλον ὕμνοῦσι πολιτεῖαν, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν σὴν, καὶ ὅσα πλουτεῖς, ἀγαθὰ, ἐκεῖνο δὲ τὸ τῆς Ἀριστοτελικῆς σοφίας ἀπόφθεγμα μιμησάμενοι ἀποκρίνονται· ὡς γὰρ ἐκεῖνος ἐρωτηθεὶς διατὶ τοῖς καλοῖς μακρότερον ὀμιλοῦμεν, τυφλοῦ τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀπεκρίνατο, οὕτω καὶ οὗτοι παρ' ὅτωνδὴποτε ἐρωτώμενοι διατὶ τοῖς ἐγκωμίοις ἐπιπλέον τοῖς σοῖς ἐνδιατρίβουσι, καὶ γλυκύτερος γέμον ἠγοῦνται ἐντρύφημα τὰ σὰ διηγήματα, κωφοῦ φασιν εἶναι τὸ ἐρώτημα. Τῶν γὰρ τοιούτων, ὡς εἴρηται, πολλάκις διηγουμένων τὰ κράτιστα τῶν σῶν ἀγαθῶν, καὶ πάντων ἀκούοντων καὶ θαυμάζοντων, Ὅστις ἀνήκοος ἐμεινε, φασί, κωφὸς ἂν εἴη πάντως ἐξ αὐτῆς γῆς γενέσεται, καὶ τῆς βελτίονος λειπόμενος τῶν αἰσθήσεων· πολλῶν γὰρ πελαγῶν καὶ θαλασσῶν οὐσῶν, ὅπόσοι νήσους ἔχουσι μέγιστας τε καὶ ἐλαχίστας, καὶ ὅπόσοι μέσσην ἔσχον θέσιν, οὔτ' ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, οὔτ' ἐκ τῆς ἔξω τῶν Ἀτλαντίδων, οὔτ' ἐκ τῆς ἐντὸς, καὶ ὅσην Ἡράκλειος στήλαι ὀρίζουσι, φήμη τις ἡμῖν ἀφίκετο κλέος ἐπιφερομένη τοιοῦτον, ἡλίκον καὶ οἶον ἢ Κύπρος ἢ σὴ· οὔθ' ἢ Χρυσῆ λεγομένη Χερβόνησος, οὔτ' ἢ τῶν ἀρκτικῶν τῆς οἰκουμένης προκαθημένη μερῶν Θούλη, οὔτε τῶν Βρετανικῶν οὐδεμία· ναὶ μὴν, οὐδὲ τῶν ὄσοι πρὸς μεσημβρίαν καὶ νότον ἄνεμον οἰκοῦσιν Ἰνδοὶ καὶ Αἰθίοπες, θαυμαστὴ τὸ μέγετος Ταπροβάνη· ἀλλ' οὐδ' ἢ πλησίον καὶ γείτων τοῖς τῶν Ἰρκανῶν ἔνεστι Κασπία· οὐδ' ὅση ἐκ Γαδείρων τε καὶ Ἡρακλείων ἀρχομένη στηλῶν ἄνεσι μὲν ἄχρι καὶ ἐς τοὺς ὑπερβορείους ἔγγιστα Σκύθας, περατοῦται δ' ἐς Κύπρον τὴν σὴν· ἢ μᾶλλον ἄρχεται μὲν ἐκ Κύπρου,

I. Celsissime, gloriosissime, generosissime, illustrissime, magne rex Cypri. Plerique eorum qui peregre ad magnam hanc urbem (Constantinopolim) appellunt, postquam multis peragratis regionibus, et oppidis, et insulis, et provinciis, itinera sua iis qui noctu aut interdiu obvii forte fuerint, enarrare volunt: et illi in primis, qui ad enuntianda recondita animi sensa, satis instructam a natura acceperunt linguam, tum haud paulo sane meliores scmetipsis fiunt oratores, cum in tuas sese laudes solvunt, linguæque laxant habenas. Mox vero ab auditoribus interrogati, qui fiat, ut homines natura visendi studiosi, et tot pervagati loca, et qui *Mul-torum novere urbesque animosque virorum* (O. d. A', 3) rempublicam Cypriam, tuamque justitiam, et quæ præterea plurima tibi adsunt bona, potissimum in cælum ferant, ac celebre illud Aristotelicæ sapientiæ alludentes dictum respondent. Quippe ut ille, cum ab ipso aliquando quæreretur, *quare diutius cum pulchris versamur? cæci eam esse interrogationem dicebat.* (Diog. Laert. v. 20.) Ad eundem et hi modum, rogitante forte quopiam, quid ita longius tuis immorantur laudibus, illosque de tuis rebus sermones pro dulcissimo oblectamento habent? surdi propriam aiunt esse quæstionem; hujusmodi enim hominibus, ut diximus, pene quotidie de tuis bonis optima quæque commemorantibus, aliisque omnibus audientibus admirantibusque, qui solus talium narrationum expertus mansit, hunc haud dubie ex ortu ipso surdum sensuumque præstantissimo orbatum fuisse dictitant. Cum plurima enim passim æquora ac maria sunt, quæcunque insulis ornata sunt, sive maximis minimisque, sive mediocri ambitu præditis, neque ex Indico tamen mari, neque illo ultra Atlantidas exporrecto, neque hoc quod citra easdem late satis patet, et Herculeis circumscribitur columnis, ulla ad aures nostras allapsa fama est, ejusmodi secum gloriæ splendorem afferens, qualem quantumque Cyprus ista tua: non illa sane, quæ fertur, Aurea Chersonesus, non aquilonarium orbis partium princeps Thule, non ulla Britannicarum, non ex iis item quas ad meridiem austrumque Indi et Æthiopes incolunt, ingenti magnitudine superba

Taprobane, neque quas vicinum proximumque A Hyroanis gentibus mare Caspium habet, neque quam amplum est, quod e Gadibus Herculisque columnis erumpens, ad ipsos usque hyperboreos Scythas proxime ascendit, ad tuam vero concluditur Cyprum, sive verius a Cypro initium ducit, terminum ad columnas accipit, sic enim justius decentiusque loquemur. Quippe cum duo extremi fines cultioris hujus nostrique maris sint, quorum alteri famosa et incluta insula Cyprus præstenditur, alter Herculeis columnis describitur, hic ego primas merito sibi vindicare circumfusum Cypro mare statuo; atque indidem omnem illam humidæ naturæ vim exortam, ad Herculeas usque deferri terminarique columnas, potius dicendum esse, quam contra: tum hanc etiam utrique termino regulam B legemque posthac fore dixerim, ut nostro videlicet mari de Cypro, non Herculanis illis columnis, initium constituatur. Nam et almam hanc rerum omnium ultricem solis flammam, hanc, inquam, mundo universo lumina præsentem diurnam lampadem, ex illa cæli plage suum auspicari curriculum, ævo omni, omnes videre mortales: qua parte Cyprum Deus plantavit, quibus etiam de partibus, Solis ejus, quem mentis duntaxat intuemur oculis, Servatoris videlicet nostri Dei, familiaris condescensionis lumen conspectum fuit, illudque toto orbe diffusum gaudii mysterium, ut in tantum utique tenebrosa, et obscura, et immansueta, quæ ad columnas Herculeas sita sunt, esse necesse sit, in quantum Cypro finitima, et humanitate C temperata, et mitia, et illustri perfusa luce sunt, adeoque non corpora modo delectant, sed ipsas etiam animas: quotquot mente et intelligentia Deum Sermonem nostra gratia, assumpta carne indutam, et supplicio affectum, et in vitam regressum, cernunt. Ut paucis igitur absolvam, tantum occidentalibus regionibus bonitate orientales et Cypriæ præstant, quantum veritas mendacio. Nimirum si fabulosa quæ mendacium redolent, omnia risum merito debent, utique et Herculis facinora omnia, quippe fabulis figmentisque innixa, et magnos merentur risus, et omne ludibrii genus ultro invitant atque attrahunt. Quam itaque indignum fuerit falsa et ementita principem inter ea tenere locum, quæ summis ornantur laudibus, et in beatissimis habentur? Adeo sane omni ex parte meritissime suum Cypro tuæ jus constat, ut primas ipsa ferre debeat partes.

II. Atque hæc quidem commoda, nullo administro intermedio, unico a Deo insulæ Cypro dudum tributa fuerant: quæ per te vero, et propter te, optimum Deo repertum ministrum, Deo auctore accesserunt, et postmodum adjecta sunt, quis pro famæ magnitudine digne satis enarraverit? Rursus quis non pro dignitate rem verbis exsecutus, non totus pudore confundatur? coram nimirum illico et ante oculos præsentanea objecta confutatione. Quippe injustitiæ omnis fundamenta de insula exterminasti, quæ undique ex ille evelleras funditusque sustuleras. Illius autem loco introductam justitiam, in domum familiaritatemque intimam recepisti, ut quæ apex virtutum, atque radix et fundamentum concinni ordinis est, ejus maxime, qui rebus publicis ornatum affert, cunctisque

περατοῦται δ' ἐς τὰς Ἡρακλείους στήλας · οὕτω γὰρ δικαιοτέρον τε καὶ εὐπρεπέστερον λέγειν · δυοῖν γὰρ ὄντων ἄκρων τῆς ἡμέρου ταύτης καὶ ἡμετέρας θαλάττης, καὶ τοῦ μὲν τῆς περιβοήτου καὶ θαυμασίας προκαθήμενης Κύπρου, τοῦ δ' ὕψ' Ἡρακλείων ὀριζομένου στηλῶν, νικᾶν ἔγωγε τίθεμαι τὰ πρεσβεῖα τὴν περὶ Κύπρον ἔχειν θάλασσαν, καὶ αὐτόθεν μᾶλλον ἠργυμένην τὴν ἄλγην ταύτην λέγειν ὑγράν οὐσίαν, ἄχρι καὶ ἐς τὰς Ἡρακλείους κατιέναι καὶ περατοῦσθαι στήλας, ἢ τούναντίον. Καὶ τοῦτ' εἶναι τοῖς ἄκροις ἀμφοῖν ἕκ γε τουνῶν ἐφεξῆς κανόνα καὶ νόμον ἔγωγε λέγω · τίθεσθαι δηλαδὴ τὴν ἀρχὴν τῆ καθ' ἡμᾶς ταύτης θαλάττης ἐκ Κύπρου, καὶ μὴ ἐξ Ἡρακλείων στηλῶν · καὶ γὰρ τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα, τὴν πάγκοσμον φημι τῆς ἡμέρας λαμπάδα, ἐκεῖθεν ἀρχομένην ὀρώσιν ἐξ αἰῶνος ἅπαντες ἄνθρωποι. Ὅθεν ἡ Κύπρος πεφύτευται πρὸς Θεοῦ, καὶ τῶν μερῶν ἐκείνων ἡμῖν καὶ τὸ τῆς τοῦ νοητοῦ ἡλίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ συγκαταβάσεως ὥφθη φῶς, καὶ τὸ τῆς παγκοσμίου χαρᾶς μυστήριον · ὡς εἶναι παρὰ τοσοῦτον ὡς ἀληθῶς τὰ παρὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας μέρη σκοτεινὰ καὶ ἀλαμπῆ καὶ ἄγρια, παρόσον τὰ παρὰ τὴν Κύπρον ἡμερα καὶ προσηνῆ καὶ λάμποντα · καὶ τέρποντα μὴ μόνον σώματα, ὅτι μὴ καὶ ψυχὰς αὐτὰς ὄσαι νοερώς ὀρώσι, δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα Θεὸν Λόγον, καὶ παθόντα καὶ ἀναστάντα, καὶ συνελόντα φάναι, τοσοῦτο βελτίων τῶν δυτικῶν τὰ ἑωθεν τε καὶ ἐκ Κύπρου, ὅσον ἀλήθεια ψεύδους · εἰ γὰρ τὰ μυθώδη πάντα ψεύδους ἀπόζοντα γέλωτα ὀφλισκάνει, ἢ που τὰ Ἡρακλείους ἅπαντα μύθοις καὶ πλάσμασιν ἐρειδόμενα, γέλωτά τε ὀφλισκάνει μακρόν, καὶ χλεύην ἅπασαν ἐπισύρεται · ὥστε ποῦ τῶν εἰκοτῶν τὰ ψευδῆ τῶν ἀληθῶν ἠγασθαι, καὶ ἂ γέλωτος πέφουκεν ἄξια, τῶν ὀνομαζομένων καὶ μακαριζομένων ἄρχαι; Οὕτω πανταχόθεν εἰκότως ἢ σὴ τὸ δίκαιον ἔχει Κύπρος τὰ πρωτεῖα κομίζεσθαι.

ante vera esse: et qua risu ex se digna sunt, ornantur laudibus, et in beatissimis habentur? Adeo sane omni ex parte meritissime suum Cypro tuæ jus constat, ut primas ipsa ferre debeat partes.

B'. Καὶ ταῦτα μὲν ἀμέσως ἐκ Θεοῦ τὰγαθὰ Κύπρω τῇ νήσῳ προϋπάρχοντα φαίνεται · ἃ δ' ἐκ Θεοῦ διὰ σοῦ καὶ διὰ σὲ κράτιστον ὑπηρέτην εὐρημένον Θεῷ προσγένονέ τε καὶ ἐπεγένετο, τίς ἂν ἀξίως τῆς φήμης εἰπεῖν δυνηθεῖ; τίς δ' οὐκ ἀξίως εἰπῶν οὐκ ἔν ἀσχυνθείη; τὸν αὐτίκα ἔλεγχον ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ἀνθιστάμενον · ἀδικίας μὲν γὰρ ἀπάσης κρηπίδας τῆς νήσου ἐξώρισας, πανταχόθεν αὐτῆς ἀνελών, καὶ ἀφανισμῶν παντελεῖ παραδόους · δικαιοσύνην δ' ἀντεστήνεγκάς τε καὶ εἰσφκίσω καὶ ψικεῖώσω, ὅτε τὰ πρῶτα φέρουσαν τῶν καλῶν καὶ ῥίζαν καὶ θεμέλιον εὐταξίας ὄσαν, ὅση τὰς πολιτείας κοσμεῖ καὶ ἀρμονίαν τοῖς ἀνθρώπινους ἐντίθησι πράγμασι πᾶσιν, οὐ λόγων μόνον τῆς ἀρετῆς κοσμῶν τὸ σεμνόν, τὰς τῆς δικαιοσύνης δηλαδὴ πλάστιγγας καὶ τῶν τοιούτων κινόνων τὸ ἀρρέπες, ἀλλὰ καὶ πράξεις καταλλήλαις βεβαιῶν

τῶν εὐκοσμίαν τῶν λόγων, δικαστὰς μὲν ἐπιστήσας κατ' ἐκλογῆν τοὺς ἀριστοὺς, φύλακας καὶ προστάτας τῆς ἰσηγορίας τε καὶ σονομίας, ὡς μὴ λάθῃ διαρρῦν τὸ συμφέρον· ἀγορανόμοι τε καὶ ὀφονόμοι καὶ δικασφόλοι διηλεκτῶς περιλάσι τὰς ἀγορὰς καὶ πᾶσαν τὴν νῆσον, ἔφοροι τῶν ὠνίων καὶ πράσεων, καὶ φρουροὶ τῆς δίκης ἀκάματοι· ταξιδάρχας τε καὶ τῆς εὐνομίας διοικητὰς μὴ μόνων τῶν δημοσίων πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν τοῖς δήμοις ἡθῶν καὶ λόγων καὶ τρόπων, ὡς ἂν μαραίνηται μὲν καὶ ἀπῆ τὰ κακὰ, ὅσα τὴν τοῦ ψεύδους ἔχει προπέτειαν καὶ ἐπιπορκίαν, θάλλῃ δὲ καὶ ἀνθῆ τὰ καλὰ· σεμνότης ἡθῶν, καὶ λόγων εὐστάθεια· καὶ γλώττης εὐσχημῶν ἀλθεία περὶ πᾶσαν τὴν νῆσον, καθάπερ ἀνθῆ κατ' ἀγροὺς καὶ ζέφυρος ἐν θέρει, τέρποντα καὶ νοῦν καὶ λόγον καὶ αἴσθησιν περιφανῶς. Οἴμαι δὲ καὶ Πλάτων εἰ περιῆν, ἐμιμήσατό σε ἂν, καὶ ἡγάπησε τὴν σὴν ταυτηνὴ πολιτείαν μᾶλλον ἢ τὴν αὐτῷ νομοθετηθεῖσαν πάλαι· καὶ τοῦ συνεχῶς εἰς Σικελίαν ἀφέμενος πλεῖν, ἔπλει ἂν μᾶλλον εἰς Κύπρον ἕνεκα σοῦ καὶ τῆς σῆς πολιτείας τε καὶ νομοθεσίας.

autem floeantque bona: honesta nimirum morum gravitas, et dictorum fides, ac constantia, et decora linguae veritas; idque per totum insulae ambitum, haud aliter quam in agris flores, in aestate zophyri vigent, quae et animo, et sermonibus, et sensibus luculentissima pariunt oblectamenta. Quocirca et Platonem ipsum, si hodie nobiscum ageret, te imitaturum, tuamque istam rempublicam illi, quam suis ipse legibus olim descriperat, antepositurum crediderim, atque adeo illa tam crebra in Siciliam omissa navigatione, Cyprum nuno potius, tua tuaeque reipublicae atque legum disciplinae gratia, petiturum.

Γ'. Τῶν δὲ τοιοῦτων τῆς νήσου ταύτης ἀρετῶν αἴτιος μὲν σὺ, αἴτιος δ' ἡ σὴ δικαιοσύνη, βάσις γενομένη καὶ κρηπίς κτλ θεμέλιος ἀκλόνητος τῆς καλῆς οἰκοδομίας σὺν ἀρμονίᾳ καὶ στάθμῃ κρατίστη. Τοῖς ἡγάρ τοιοῦτοις χρηστοῖς συνοικοδομεῖται καὶ ἐποικοδομεῖται καὶ τὸ κράτιστον τῆς ἀγάπης καὶ διὰ πάσης ἔρχεται τῆς ἐργασίας· καθάπερ χρῶμα χρυσοῦν ἐπανορθοῦν καὶ νέμον εὐφροσύνην ψυχῇ τε καὶ σώματι· ἢ μᾶλλον καθάπερ τις δεσμός περισφιγγῶν καὶ συναρμολογῶν τὴν ὅλην τῶν εἰρημένων συνθήκην καλῶν. Ἄνευ γὰρ ἀγάπης οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν ἀγαθόν· αἴτη γὰρ σοὶ καὶ τῆς φιλοφρονίας γέγονεν αἰτία σαφῆς, καὶ πάντων μὲν, μάλιστα δ' ἀπαντων τῆς τῶν αἰχμαλωτῶν ἐλευθερίας· ὅποσοι πλανῶνται μὲν περιφερόμενοι καὶ περιαγόμενοι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας πειρῶνται δεινῶν· ἐπὶ δ' ἐς τὴν σὴν ἀφίκνυται Κύπρον, ἀφικνοῦνται δ' ὅσοις ἂν εὐμενέστερον ἀφθαλμὸν ἐπιβάλλῃ θεὸς, εὐθὺς καὶ μεταβολὴν ὀρῶσι βίου, καὶ δυστυχίας ἀπαλλαγῆν, καθάπερ λέπρας κάθαρσιν θευματουργοῦντος Χριστοῦ· ὡς γίνεσθαι παρίδοξον τρόπον τὴν ἀπορίαν εὐπορίας μητέρα, καὶ τὴν δυστυχίαν εὐδαιμονίας πηγὴν. Ὅσα γὰρ αἰχμαλωσίαις ἐπιταί δεινὰ, καὶ οἷς ἐπαρῶνται πάντες καὶ ἀπεύχονται μὴ τυχεῖν, πάντα ταῦτα εἰς εὐχῆς μετενήνεκται λήξιν αὐτοῖς, ὅποσοι τῆς σῆς πεπεῖρανται νήσου, καὶ οἷς σοὶ προσέσχον τὴν γνώμην χρηστοῖς. Οὐ γὰρ ἔστι γέγειν ὡς ὁ τῆς τύχης ἔρριψε κύβος αὐτόθι σφᾶς, οὐδ' ὅτι ἀθλα φῶν χρόνος ἔδειξε τοῦτο τοῖς ταλαιπώροις καινόν· ἄλλ' ἡ καλῶς τε καὶ εὐμενῶς ἄνωθεν αὐτοῖς διατεθεῖσα θεῖα πρόνοια καλῶς καὶ τούτοις εἰς

A humanis negotiis suum impertit concentum; non enim verbotenus duntaxat virtutis huius excellentiam ornas, lances illius nimirum, et eiusmodi trutinatum nusquam inclinantem constantiam commendans, verum etiam pulchre convenientibus actionibus honoram orationem comprobas, dum acri dilectu optimos quoque civilis libertatis jurisque æqualitatis custodes ac præsidēs juri dicundo præfiscis, ne per incuriam fortasse diffuatur paulatim egregium publicum, tum ædiles etiam et macelli rei que frumentariæ præfecti, et prætores quæsitoresque, fora omnia omnemque insulam perpetuo obeunt, mercimoniorum atque negotiationum arbitri, et indefessi justitiæ vindicæ: adhæc ordinum item moderatores præfiscis, et æqui ac decori curatores, non publicarum modo rerum atque actionum, sed in ipsis etiam populis occurrentium affectionum studiorumque, et sermonum, et morum, nempe ut evanescent penitus exiganturque mala, quæcunque mendacii temeritatem pejerationemque adjunctam habent, vigeant

B
C
D
III. Hujusmodi igitur insulae istius virtutum causa tute es, et tua pariter justitia, quæ basis et fundamentum, et solidissima substructio pulcherrimi ædificii, est, cum solerte partium descriptione, optimaque amussi. Cum illiusmodi enim virtutibus una exædificatur ac superstruitur præclarum illud charitatis decus, atque reliquum omne pervadit opus: instar auroi coloris, omnia adornantis, animoque pariter et corpori suavissimam dispensantis jucunditatem: aut verius, instar nodi cujusdam, virtutum earum, quas diximus, totum constringentis compingentisque contextum. Sine charitate enim bonarum rerum nulla bona est; ea quippe tuæ hujus hospitalitatis verissima tibi causa est, ea concessæ omnibus libertatis, sed omnium tamen maxime cap i vis causa est, qui ultro citroque per orbem universum vagi ac palantes circumlati actique, et durissimæ servitutis devorantes miserias, quandoque in Cyprum tuam veniunt; veniunt autem quotquot benigniore Deus oculo respicit, simul etiam fortunæ suæ mutationem vident, ærumnæ que omnis depulsionem: quasi repentinam lepræ purgationem, Christo miracula patrans, ita ut novo et inaudito quodam modo mater opulentiae inopia, et felicitatis fons exsistat calamitas. Quæ enim cunque captivorum conditionem circumstant mala, quæque abominantur omnes, et ne ullo tempore sibi accidant optant, hæc omnia in voti sortem omnibus, qui insulam tuam sunt experti et ad clementiam tuam ac fidem animum suum applicuere, translata sunt. Neque enim recte dixit

ris cæcu quadam fortunæ alca istuc conjectos A fuisse, neque *Occulta tempus quod parit* (Soph. *Αἴαντι* 652), novum hoc miseris protulisse miraculum, sed divinam plane providentiam, dudum ipsis faventem ac propitiam, recte in tuum etiam ipsos deduxisse regnum, ut adeo acerbissimum captivitatis malum initium quoddam lætitiæ iis evadat, et ejusmodi quiddam, quod facillime illis persuadeat, ne diris omnino imprecationibus capita eorum defigant, imo potius gratiam quodammodo iis habeant, qui captivitatem ipsis primum imposuere. In tantum tu certe prospera nominis tui o tama omnes obstupescisti, et facile etiam en longinquo intervallo ad te adamandum perpellis, quotquot ex honestatis virtutisque B amantium, numero, quotquot item ex eruditorum atque sapientium sunt. Quod hæc nimirum et his etiam plura atque majora, ab iis qui huc quotidie istis ex locis ventitant, commemorari audiunt, et præsertim, quod, ex ipso protinus aspectu, luminumque tuorum gratia, tanquam magica carminum vi, arcanum quemdam hilaritatis sensum, animis visentium te insertum venire aiunt, et id plane ipsum, quod circa solares hosce ætheriæ lampadis radios usu nobis venire videmus.

τὴν σὴν ἐπικράτειαν ἤνεγκεν, ὡς καταστῆναι τὸ πᾶν τοι χαλεπὸν τῆς ἀρχιμαλωσίας δεινὸν εὐθυμίας ἀρχὴν, καὶ πρᾶγμα ῥᾶστα πείθον μὴ παντάπασιν ἐπαρᾶσθαι. ἀλλὰ πως καὶ εὐχρηστεῖν τοῖς τὴν ἀρχιμαλωσίαν ἐπαγαγοῦσι τὴν πρώτην κατ' αὐτῶν. Οὕτω πάντας ταῖς ἀγαθαῖς σου κατέπληξας φήμαις, καὶ πρὸς τοὺς σοὺς ἔρωτας ἀγεις ῥαδίως καὶ πόθῳ ὄρθην, ὅσοι τῶν φιλοκάλων καὶ φιλόρετων εἰσὶ, καὶ ὅσοι τῶν λογίων καὶ σοφῶν, ἀκούοντας πρὸς τῶν αὐτόθεν αἰεὶ καταίροντων ἐνθάδε καὶ διηγουμένων ταῦτά τε καὶ πλείω τούτων· καὶ μάλιστα πάντων, ὅτι κακὰ τῆς θεᾶς αὐτῆς δέφρασι κα' τῆς τῶν δόσεων χάριτος ἔχειν εὐθύς ὡσπερ ἐγγοητεύοντα ταῖς τῶν ὁρώντων κυχαῖς χαράν τιν' ἀπόρρητον, καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἡλιακῶν τῶνδε ἀκτίνων τῆς οὐρανιας λαμπάδος γιγνόμενον βλέπομεν.

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

HTOI

ΘΩΜΑ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

THEODULI MONACHI

SEU

THOMÆ MAGISTRI

EPISTOLÆ.

I. *Magno Logothetæ Theodoro Metochitæ.*

I. At tu vero, cum tot tantorumque negotiorum circumfluente turba, haud aliter quam in otio, varia omnis generis scripta, eaque venustissima et splendidissima, condis, qui esses sane, si tibi Platonis contingeret otium: o æmule Platonis, tuoque ipsius more unice musarum cultor? Quæ non eo tamen dico, quasi doctrinæ humanitatisque laude inferior nunc sis, per multijuges istas occupationes tuas, quæ tibi, dies noctesque assiduam commodis reipublicæ operam navanti, vix respirandi potestatem relinquam facere videntur: nec quod eorum, qui

C

Α'. Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ.

Α'. Εἰ δὲ καὶ τῶνδε πραγμάτων περιβρόδμενος ὄχλῳ, ἐπειθ' ὡσπερ ἐπὶ ἐπὶ σχολῆς λόγους ἐργάζῃ, καὶ παντοδαποὺς δὲ τούτους καὶ κάλλει λάμποντας τίς ἂν ἦσθα τῆς Πλάτωνος σχολῆς ἀπολαύων, ὧν Πλάτων μίμητᾶ, καὶ κατ' αὐτὸς σαυτὸν ταῖς μούσαις συνῶν; Λέγω δε ταῦτα, οὐχ ὅτι τοῖς λόγοις νῦν ἔλαττον ἔχεις τῇ διὰ παντὸς ἀσχολίᾳ, ὡς μὴδ' ἀναπνεῖν οἷός τ' εἶναι δοκεῖν, τῷ πᾶνθ' ὑπὲρ τοῦ κοινῆ λυσταλοῦντος ὅσαι ὤραι πόνον αἰρεῖσθαι: οὐδ' ὅτι τις νῦν νῦνόντων, καὶ λόγους αὐτῆ τοῦτο προστησαμένων, ἀμφοισθητεῖ σοι τῶν ἴσων· οὐδὲ μικροῦ δεῖ πάντας

γάρ δήπου νικᾷς, καὶ παρὰ πάντων φέρῃ τὸ συγκεχωρηκός, Ἐρμοῦ λογίου τύπος, ὡς εἰπεῖν, καὶ ὦν καὶ καλούμενος, ἀλλ' ὅτι τῶν πραγμάτων ἀπόντων, λόγοις τὸν νοῦν μόνον προσεῖχεν ὁ τῆς οἰκουμένης δημιουργός. Καὶ ὄχλος ἀπῆν, ἐφ' οὕτω γ' ἂν μοι δοκεῖ σοφίας ἀφίχθαι, ὡς μὴ ὅτι τοὺς, πώποτ' εὐδοκίμηκός τις παρελθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑστερον ἑσομένοις ἀποκλειῖσαι τὸ μὴδ' ἐγγύς· τοσοῦθ' ὑπεράγεις καὶ οὕτως ὑπερφυῆς, ἴν' οὕτως εἶπω, τὸ κατὰ σὲ πεφυκός· μόνος γοῦν ὦν ἀκοῇ ἔμεν κάλλιστα, καὶ μετὰ παντός τοῦ βῆθιου, καὶ βουλεύεις καὶ πράττεις καὶ λόγους μεταχειρίζεις, καὶ τὰ τῆς οἰκουμένης πράγματα, μήτε τοὺς λόγους ἔξω πραγμάτων τιθεῖς, μήτε τὴν τούτων ἀσχολλίαν λόγων ἔκτός· ἀλλ' ὁμοῦ πάντα χρήματα, καὶ τὸ γιγνόμενον σώζων ἀπανταχοῦ καὶ οὕτε τὰ κοινὰ βλάβος τοῖς λόγοις, οὐτ' αὖ οἱ λόγοι τοῖς κοινοῖς ἀμέλεια· ἀλλ' ἔστιν ἀμφοτέροις παρ' ἑκατέρων ἃ δεῖ, τῶν μὲν πραγμάτων διὰ λόγων κατὰ λόγον χωρόντων, τῶν δ' αὖ λόγων δοκιμωτέρων παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων πείραν καθισταμένων. Μαρτυροῦσι μὲν οὖν οἷς λέγω, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη, καὶ δήμους ἅπας ὑπὸ σοῦ σωζόμενος καὶ ὁ διὰ πάντων στοματῶν εὖ πεπονθότων ἐγειρόμενος κρότος. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἃ καθεκάστην ὡς εἰπεῖν τίς τις βιβλία, θαύματος πρόσω καὶ τοῖς τε οὖσι τοῖς τε ἐπιγιγνομένοις παισὶ ῥητόρων· καὶ μάλα γε ἐν καιρῷ τῶν διὰ παντός ἦκειν κάλλους καὶ τελευταῖον ὄρον ὡσπερ ταῦτ' εἶναι τῆς περὶ τοὺς λόγους βακχείας· οἷς ὄητα καὶ χορεύουσι μανικῶς τὸν ἅπαντὰ χρόνον, καὶ τὰ μεγάλα μνήσονται, καὶ φιλοτιμησονται τοῦτοισι οὐδὲν ἥττον ἢ τοῖς Πλάτωνος Ἀθηναῖσι· καὶ τὸ σὸν κλέος οὐποτ' ὀλεῖται, ἀλλὰ καὶ προσερούσι σε τὸν τούτων πατέρα νῦν μὲν μουσῶν Ἐλικῶνα, νῦν δὲ λόγων ἑστίαν, καὶ φιλοσοφίας τέμενος, καὶ ῥητορικῆς ὄφελος, καὶ συμπάσης ἄλλης λογικῆς ἐπιστήμης, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν πρυτανεῖον· ταῦτα γὰρ δὴ τὰ σὰ δίδωσι· τὰ τε ἄλλα, καὶ δι' ὧν ἔστιν εἶδέναι, ὡς ἄρα μόνος τῶν πάντων ἀξιώτατος ἀθλητῆς εἴης τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων. Καὶ ὁ σὸς Ἐρμῆς οὐκ ἐπὶ γῆς μόνον βακχεύει, ἀλλ' ἄρα καὶ οὐρανὸς μετέχει τῆς αὐτοῦ τελετῆς. Καὶ νῦν μὲν Ἐρμῆ μάλα τῶν συγγενεῖ ξύνεστι τὰ γιγνόμενα, καὶ περὶ αὐτοῦ τε καὶ συμπάντων ἄλλων ἀστέρων, μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ καὶ θαύματος κρείττω δίδει· νῦν δὲ κοινωφελῆς τίς ἐστι, καὶ πάνδημον ἀγαθόν, καὶ δεξιὸς παραστάτης ἐκάστην πρὸς ἅπαν ὄντων τὸ χρεῖας ἐστὼς, παντοπόρος, ἄπορος ἐπ' οὐδὲν ἐρχόμενος κατὰ τὸν Σοφοκλία, ἀλλ' αἰεὶ κρείττων ἑαυτοῦ δεικνύμενος· ὥσθ' ὁ περὶ Δημοσθένους ἔφη τις, οὐκ Ἐρμοῦ λογίου τύπος ὡς ἡμᾶς ἦκει αὐτός, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμῶν ὦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ταῖς περὶ τῶν ὄλων φροντίσιν ἀσχόλως ἐγκαρτερῶν ἄτε τῶν βασιλικῶν θεσπισμάτων μόνος τῶν ὄντων τριπλοῦς ἀναφανείς. Σὺ δ' ὡς τις ὑπερφυῆς καὶ μηδαμοῦ τῆς γῆς χωρητός, καὶ ἄφρων ἰχθυεὺς πυκινὰς ἀμφιδρόμους ἔλικας καὶ μετὰ τῶν τῆδε πραγμάτων ἀξίως ἐπαίνων καὶ τάκῃ διαφέρεις ὑπὲρ τοὺς τῆς τέχνης εὐρετάς καὶ προστάτας, ὡσπερ ἢ παρ' ἡμῶν ἦκων ἐκείσε, ἢ παρ' ἡμᾶς ἐκείθεν ἴων· ἀνθ' ὧν καὶ γνωρίζεις τάφανῃ τοῖς ἀνθρώ-

A nunc sunt, et solis elegantiorum litterarum studiis dediti sunt, quispiam sit, qui parem se tibi ac æqualem ferat. Minime sane. Usque adeo victor ipse omnium es, et delatas tibi ab omnibus primas tenes. Vera nimirum præsidis eloquentiæ Mercurii effigies, uno verbo, et es, et nuncu paris. Sed quod sublatis negotiis ad sola optimarum artium studia animum haud dubie adjungeret, communis ille orbis terrarum dux ac moderator : atque ut turbæ istæ ac molestiæ abscesserant, ita longe in eruditæ sapientiæ stadio progressurus mihi videretur : ut non modo quotquot ad claritudinem studiorum omni memoria pervenere, ipse a tergo relicturus esset, sed posteris etiam nostris propiorum ad se aditum interclusurus. Tanto alios intervallo ipse B exsuperas, adeoque ultra naturæ humanæ metas, ut sic dicoam, evecta indoles tua ; unus ex iis igitur, quos hac parte celebrari accepimus, pulcherrime, omniumque facillime, et consilium capis, et res efflois, et studia item litterarum, orbisque universi negotia tractas, ita ut neque litteras ab actu rerum excludas, neque rerum occupationes a litteris disjungas, sed ista simul obeas omnia, et ita obeas, ut decorum in omnibus atque ordinem tuearis. Quapropter nec litteris reipublicæ tractatio efflois, nec curam reipublicæ laxant franguntque doctrinæ studia ; verum alteri opportune subvenit alterum, quando et negotia publica sapientiæ studiis adjuncta rectus feliciusque succedunt, et hæc ipsa studia rursus usu negotiorum tractatuque meliora atque solidiora efficiuntur. Nostris autem verbis cum C urbes gentesque testimonium perhibent, et universus item, qui suam tibi salutem felicitatemque debet, populus, et qui per ora omnium, quos tuis tibi obstrinxisti beneficiis, excitatur plausus, tum idem etiam testificantur, quæ in singulos fere dies tibi nascuntur scripta, maximam illa sane rhetorum filii, qui nunc sunt, qui aliisque in annis erunt, moventia admirationem. Jure profecto ac merito ; quippe quæ per elegantias omnes penetrant, atque oratorii spiritus adflatusque ultima quodammodo meta sunt. Quamobrem velut sacro quodam instinctu percussa omni tempore in his tripudiant scholastici, per hæc majoribus initiabuntur mysteriis : his non ipsi minus gloriabuntur, quam Platoniciis Athenienses : *Vivetque tuum per sæcula D nomen.* (I l. β', 225. etc.) Sed et te scriptorum horumce parentem, modo Heliconem Musarum, modo Vestam politiorum litterarum, et philosophiæ animum ac spiritum, et artis oratoriæ columen, et cæteræ liberalis doctrinæ universæ, ut verbo dicam, publicum prytaneum, appellabunt. Hos enim laudum titulos tua tibi tribuunt decora, cum cætera, tum illa in primis, unde unum te optimum dignissimumque rerum cælestium athletam esse constat. Namque tuus iste Mercurius, non in terra solum hac habetur, sed et cælum ipsum sacrorum illius mysteriorum particeps est : qui nunc quidem maxime cum cælesti illo Mercurio, suo propinquo

atque necessario, perquam familiare exercet commercium, et de ipso cæterisque sideribus omnibus, præclara quædam et divina, et admiratione majora disserit: nunc communis idem utilitatis auctor, et universale quoddam bonum est; et unieunque quocumque usus est, sodalis adjutorque dexterimus: *Omnis cui via pervia est; nec conantem animus deserit, aut manus, ut ait Sophocles. (Antigone. 365.)* Imo vero præstantior semper meliorque semetipso conspicitur. Non tu igitur, quod de Demosthene non nemo pronuntiabat (Aristides, ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσαρῶν. t. III. p. 511, A; Synes, epist. 101, 8ne) *præsidis eloquentiæ Mercurii imago ad nos veneras*, sed et hoc ipso, quo inter nos homines agis tempore, et in assiduas pro universa republica curas, sine ulla intermissione, incumbis, quippe qui regionum oraculorum tripus et Cortina unus verissime visus es, ad eum plane modum, velut quispiam humanam supergressus sortem, neque ullo terrarum inclusus loco, et astrorum *himaris varias ancipitesque vias*, et anus cum nostri orbis negotiis, cælestia insimul, laudabili industria sustines, idque supra ipsos astronomicæ artis repertoires et antistites, quasi si aut a nobis illuc subinde te reciperes, aut huc inde ventitares. Quamobrem patent tibi sane, quæ obscura itaque inaccessa aliis hominibus sunt; et prædicis, quidquid enuntiare fas, est. et quod adhuc futurum est, tanquam jam præsens, more vatis alicujus, percenses. Quæ omnia quanam re eximia, ut arbitror, non splendidiora atque pulchriora sunt? quippe quæ et opibus tuis, et gloriæ, et summo in republica festigio, et generi ipsi, et illi item qui fores tuas, si mihi effari per te licet, horis omnibus obsidet, orbis terrarum conventui, singulare ornamentum afferunt. Merito itaque gratia tibi debetur, qui admirabile et magnificentum quoddam naturæ munus, et decus commune, et orbis nostri columnen, et anima reipublicæ, instar illius, quam *animam universi* Plato appellabat (in *Timæa*, t. III, 34 b) nobis apparuisti.

II. Nostra vero urbs, quam tu, ut cum Æschylo dicam (Ἐπτὰ ἐπὶ Θήβαις, 110): *olim carissimam habuisti*, cujusque in gratiam nullum non subeundum tibi statuebas laborem; tum quod urbem ipse adamares, tum quod tuis illa digna esset beneficiis; hæc igitur, cujus longe lateque pervagata est gloria, quæ et quotquot viderunt, amatores habebat. et qui necdum viderant, hos sola nominis sui fama sibi mancipabat, quæ urbs Gratiarum dudum fuerat, nunc malorum omnium urbs est, et horum perfecto ejusmodi; quæ nec verbis exprimi, nec auribus accipi queant. Sunt ea enim et tot numero, et tanta magnitudine, et tam gravia perpessu, ut nulli eorum qui unquam pressi calamitatibus afflictique fuerunt, ut numero hoc dicam, *nostram in adversis coronam suam esse mallent*, quemadmodum tragicus quispiam dixerit poeta. Eo nunc certe nos malorum venimus. Itaque in nos *genius quidam minime bonus commissabundus grassatus fuit*. Jam illa igitur, omnium consensione, urbium quas incolunt homines, omnium antehæc squissima. et justissima, et moderatissima, et ea etiam re omnium, quæ ubique sunt, Deo dilectissima, illa nunc, inquam, o sol, o tellus, quo rem dicam modo? quæve narrabo ratione? prorsus ex contrario, execrabilis, et scelestæ, et diris devota, et omnium, ut verbo absolvam, dirissimorum atque tristissimorum certamen, omnis flagitii et intemperantiæ tropæum, et omnia hæc utique magis quam urbs est. Qua de causa, nunc invisior eadem haud dubie Deo fuerit, quam acceptior antea erat, nec procul a pœna *quinque urbium* abfutura. (*Gen.*, xix, 1 seqq. : *Sap.* x, 6.) Sane merito, quando

ποιοις, καὶ προλέγεις ἄτ' ἔξεστι· καὶ τὸ μέλλον ὠσπερ τις μάντις, ὡς παρὸν διεξέρχῃ· ἂ τίνοσ οὐκ ἂν, οἶμαι, περιφανέστερα καὶ καλλίω κοσμοῦντα, καὶ πλοῦτον καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν καὶ γένος, καὶ τὴν περὶ τὰς σὰς θύρας, εἴ μοι δίδως εἰπεῖν, ὅσαι ὦραι τῆς οἰκουμένης φαιραν; Καὶ σοὶ χάρις ἂν εἴη θαυμαστὴ τις ἀναφανέντι φύσειω χορηγία καὶ φιλοτιμία κοινῇ, καὶ ὄφελος οἰκουμένης, καὶ ψυχῆ τῶν πραγμάτων· ὡσπερ ἦν ὁ Πλάτων ἔφησε τοῦ παντός.

B. Ἡμῖν δὲ ἡ πόλις, ἣν αὐτὸς κατ' Αἰσχύλον πάλαι εὐφιλήταν ἔθου, καὶ ὑπὲρ τῆς πάντα δεῖν ἦου ποιεῖν, τῷ τ' αὐτὸς ταύτης ἔρῃν, τῷ τ' αὐτῆν εὐπάσχειν ἀξίαν εἶναι, αὕτη τοῖνον ἡ δόξη διὰ πάντων ἰοῦσα, καὶ τοὺς μὲν ἰδόντας ἐραστὰς κτησαμένη, τοὺς δὲ οὐκ ἰδόντας ἐξ ἄρα μόνης ἀνδραποδισαμένη τῆς φήμης, πάλαι πόλις οὕσα χαρίτων, νῦν πόλις ἐστὶ κακῶν, οὗτ' οἶων εἰρησθαι, οὗθ' οἶων ἀκοῆς γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τοσοῦτων μὲν τὸ πλῆθος, τηλικούτων δὲ τὸ μέγεθος, οὕτω δὲ ἐυσχερῶν, ὡς μηδένας ἂν τῶν πρόποτε δεδυστυχηκότων, εἰ δεῖ τάχιστ' εἰπεῖν, στέφανον ἡμῶν ἐν κακοῖς, εἶπεν ἂν ἀνὴρ τραγικός, ἀνθηρῆσθαι· ἐνταῦθ' ἤκομεν· καὶ οὕτω καθ' ἡμῶν ἐκώμασέ τις δαίμων οὐκ ἀγαθός· καὶ ἡ πρόσθεν κατ' ἀνθρώπους ἐνομοωτάτη καὶ δικαιοτάτη καὶ σωφρονεστάτη πόλειον, ὡς ἅπαντες ἴσασι, καὶ τῶν ἀπανταχοῦ πασῶν διὰ ταῦτα μᾶλλον θεοφιλῆς, νῦν, ἤλιε καὶ γῆ, πῶς εἶπω; πῶς διεξέλθω; ἐξαίφνης πᾶν τούναντιον· ἐξάγιστος καὶ μιὰρὰ καὶ ἐπάρατος, καὶ πάντων ὡς εἰπεῖν ἀγώνισμα τῶν χειριστων, πάσης δὲ τρόπαιον ἀκρασίας· πάντα δὲ ταῦτα μᾶλλον ἢ πόλις· οὐκοῦν καὶ θεομισῆς ἂν εἴη μᾶλλον ἢ πρόσθεν θεοφιλῆς, καὶ τῆς πενταπόλεως τιμηρίας οὐ πόρρω θεοῦσα. Εἰκότως· νόμους γὰρ δεῖ καὶ τὰς ἐκεῖθεν ἀνάγκας, καὶ τὸ σωφρόνως τε πολιτεύειν, καὶ τῶν προγόνων ἀξίως, καὶ πράττειν μὲν ἂ πράττειν μάλιστα θέμις, μισεῖν δὲ, ἂ μισεῖν ἀξίον, ἐξ ὧν πάντα τὰ κράτιστα γίγνεται, οὐδ' εἰς νοῦν ἴσχομεν· ἀλλ' ὡσπερ ἄλλο τι τῶν ἀπειρημένων, καὶ τοὺς περὶ τούτων λογισμοὺς ἀπεισεσάμθθα καθάπαξ ἡμῶν αὐτῶν, τοσοῦτο τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου ποιούμενοι λόγον, ὥστε καὶ γραφῆν ἂν τις

ἐνταῦθα φύγοι, μὴ κατ' εὐρύδατον ζῶν· οὕτως ἄνω ποταμῶν τὰ πρὶν ἡμῖν· καὶ τοσῶδε μᾶλλον, ὡς μηδὲ προσδοκᾶν ἐξεῖναι τάρχαϊα, κατὰ πᾶν τὸ ἐκ τοῦ παρόντος εἰκόσ. Χαίρομεν τοίνυν, οἷς χαίρειν πᾶσα αἰσχύνῃ, καὶ ὧν τὸ μεμνησθαι μόνον εἰς ἄγος τελεῖ· τὸ γὰρ πρὸς ἀλλήλους ὠμότητι χρῆσθαι, καὶ ζῆν ἐγγύτατα τῶν θηρίων, καὶ στίσεις ἐκάστοτε καὶ μελετᾶν καὶ ποιεῖν, καὶ διαρπάζειν τοῖς εὐπόροις τὰ ὄντα, καθάπερ Ἀθήνησιν ἐπὶ τῶν τριάκοντα, καὶ νῦν μὲν ἐπιτοκοῦντας ὁρᾶσθαι, νῦν δ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς αὐθις ὀμνύοντας, καὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς κονδυλίζειν καὶ συγκόπτειν καὶ παίειν καὶ ξαίνειν κατὰ νότου πολλὰς, τοὺς δὲ καὶ πώγωνος ἔλκειν ἄνδρας ἔστιν ὅτε πρεσβύτας, καὶ αἰδώς ἄπεισι, τοὺς δ' ὕβρεισι πλύνειν, τοὺς δὲ τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν· νυκτομαχίαι τε ἀγεννεῖς, καὶ λόγοι κατὰ τῶν ὁμοφύλων, καὶ στρατόπεδα ἀκολάστων, καὶ τοίχων διορυχαί, καὶ κλοπαί, καὶ οἰκιῶν καθαιρέσεις, καὶ ὅσα εἰς τοῦτο τείνει· ἔτι τε ἄδικον πῦρ, καὶ λῆθων ἀφέσεις, καὶ τραύματα, καὶ πληγαί, καὶ ὁ πολὺς ἐκάστοτε φόνος, τό τε διὰ πάσης ἡλικίας νομιζόμενον ξίφος, καὶ ὁ στεργόμενος ἀκινάκης, μεθ' ὧν καὶ ἡδέως καθεύδουσι, καὶ ὧν ἄνευ ζῆν οὐχ οἶόν τε. Τοὺς γὰρ ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ τῆς ἡμετέρας καὶ φύντας καὶ τραφέντας καὶ αὐξηθέντας, καὶ τῇ πατρίδι κριοῦ τροφεία δεδωκότας ὡς λόγος, τούτους δὴ τοὺς Σαλαμωναίους ἀτεχνῶς καὶ Λυκούργους, ἢ καινοὺς τινὰς γίγαντας ἢ τοῦ Πολυφήμου μαθητὰς, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φαίην, οὐδὲ λέγειν ἔξεστι, ταῦτα τοίνυν καὶ πλείω τούτων ἐξώλειαν ἔχοντα, τό γε τῆμερον εἶναι, τὰ πάντων ἡμῖν ἥδιστα· καὶ κινδυνεύομεν ἐν τούτοις εὐδαιμονεῖν, ὧν τὸ καθάπερ ἀτυχεῖν εὐδαιμονία σαφής· ἄξιοι μὲν παρὰ πάντων μισοῖσθαι τῶν νοῦν ἔχόντων, ἄξιοι δὲ κορημῶν καὶ βράθρων καὶ σεισιμῶν καὶ χωσμάτων, καὶ τῶν ἐξ οὐρανοῦ πάντων βελῶν· οὐχ ὡς τῶν δεινοτάτων αὐτόχειρες μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γεγονέναι τῶν ἴσων· πρὸς γὰρ τὰς μητροπόλεις ἕκαστοι βλέποντες, σφᾶς αὐτοὺς πλάττουσι· Φεραῖοι γοῦν καὶ Ποτιδαῖται, καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ἐς ὅσον μανίας ἤλασαν· οὕτω τι πλεονεκτήσαντες πρὸς τὴν μίμησιν. Καὶ μετὰ τοσοῦτου πᾶνου τοῦ θράσους, ὡς καὶ παρελθεῖν τοῖς ἔργοις τὴν φύσιν, καὶ παιδᾶν ἀτεχνῶς δεῖξαι τὰ παρ' ἡμῶν, ἐκ δευτέρων τὰ πρωτεῖα τρόπον ἕτερον κομισάμενοι. Εἰ δ' ὁ τὸ σπέρμα παρασχῶν, οὗτος καὶ τῶν φύντων αἴτιος ὁ σὸς ἐκτίρος φησι Δημοσθένης, καὶ οὕτως ἄρα νικῶντες ἡμεῖς νίκην, ἣν ἂν μοι δοκᾷ τις καὶ ὄναρ ἰδῶν οὐκ ἂν, εἴπερ οἶδ' ὅτι ἦν, εἶθ' ὑπνοῦ μετασχεῖν ἐθελησάι, φόβου τῶν ἴσων· ἐν τοίνυν τοιούτοις οὖσιν ἡμῖν τίς ἐλπὶς σωτηρίας; μᾶλλον δὲ τίς οὐκ ἂν ἐλπὶς ἀπωλείας; ὅπου γὰρ εἰς ὅστις οὖν κακὸς πολλακίς ἀναφανεῖς αἴτιος ὅλη πόλει γέγονε συμφορᾶς, καὶ τῆς ἐνός τινος ἀκρασίας ἅπαν κοινῇ τὸ πλῆθος τὴν δίκην ἔτισαν, τί πείσεται χρῆ νομίζει ἡμᾶς, τῶν μὲν πεπλημμεληκότων ὄντων ὑπὲρ τὰς μύθας, τῆς δὲ ἀδικίας, ἀλλ' οὐκ ἂν δυναίμεν εἰπεῖν ὅση τις.

tam capitales fraudes noxasque in nos admissimus,

et necessariam legum observantiam, et sapienter ac modeste rempublicam gerere, dignoque majoribus more : eaque agere, quæ maxime fas piumque sit agere, odisse vero, quæ æquum sit odisse, quibus ex rebus optima omnia proveniunt, hæc ne in animo quidem habemus, sed vel ipsas de hisce cogitationes, tanquam aliud aliquid legibus interdictum, a nobis penitus exegimus exousimusque. Hanc nos scilicet honesti justique ducimus rationem, ut publico pene judicio diem illi dicamus, quisquis non Eurybati plane vitam vixerit ; adeoque velut sursum recurrentibus annibus nostræ nunc res erant, idque tanto profecto magis, ut nec pristinum amplius exspectare liceat statum, quantum quidem conjectura ex præsentibus augurari possumus. Nempe iis unice gaudemus, quibus turpissimum gaudere est, et quorum vel meminisse duntaxat, sceleris habendum loco. Quippe mutua invicem crudelitate sævire ; et proxime ad immanitatem ferarum accedere ; et seditioes quotidie tum meditari, tum cedere atque conflare ; et divitum diripere atque expilare domos : eo plane modo, quo Athenis tempore triginta tyrannorum ; et modo in manifesto deprehendi perjurio, modo idem rursus conceptis dejerare verbis ; et nunc illis qui in fero degunt, os pugno conerberare, et concidere, et ferire, et virgis verberibusque frequentibusterga lacerare ; nunc arreptos barba etiam ævo nonnunquam grandes viros raptare, idque nullo pudore aut verecundia ; rursus alios contumelia et injuriis perfundere ; aliis atrocissima quævis munitari ; et sædæ dimicationes nocturnæ ; et globi sicariorum adversum municipes et tribules, et justæ perditissimorum nebulonum copiarum ; et perfossiones parietum ; et furta, et domuum eversiones ; cæteraque id genus omnia. Ad hæc porro nefarii ac funesti ignes, et lapidationes, et ingesta vulnera, ac ictus, et continuæ atque quotidianæ cædes stragesque, et omni ætati frequens ferri usus, atque in deliciis acinaces, quibuscum et quies ipsa somnusque suavior habetur, et sine quibus nec degere vitam possunt. Hos enim in perniciem atque exitium reipublicæ nostræ, tum natos altosque, tum magnis opibus auctos, nec aliam patriæ, quam arietis, ut in proverbio est, educationis persolventes mercedem : hos inquam, sive meros verosque Salmoneos et Lycurgos, sive novos quospiam gigantes, sive germanos Polyphemi discipulos, sive quo alio appellum nomine incertus hæreo ; nec nominare tutum. Hæc itaque, et his etiam funestiores quæque pestes, quæ nunc rerum facies est omnium nobis jucundissimæ sunt : atque adeo iis in rebus felices nobis videmur, quarum inexpertos plane esse, ea demum vera est felicitas. Digni proinde omnium, qui sapiunt, odiosus ; digni saxo Tarpeio atque barathris ; digni motibus terræ hiatibusque ; digni jaculis fulminisque caelestibus omnibus. Idque non ideo tantum, quod verum etiam quod simillium aursorum exemplum

cæteris dedimus. Quo fit, ut ad metropoles quisque suas respicientes, semetipsos conforment. Dici enim profecto nequit, quantam Pheræi et Potidæatæ, et civitates cæteræ, insensierint insaniam, qui usque adeo dociles ac egregios imitatores, adeoque sane audaces et vecordes sese præbuerunt, ut naturam ipsam suis transierint facinoribus, ludumque modo et jocum hæc nostra fuisse ostenderint : scilicet ut tempore posteriores sunt, ita alio quodam modo palmam sibi vindicant. Quod si tamen *ἐνατὴ σεγέτις ἰς habendus auctor est, qui semen præbuit*, ex familiaris tui Demosthenis sententia (Ἵπὲρ τοῦ στεφάνου γβ'), utique vel hoc pacto, ejusmodi nos victoriam vincimus : cujus objecta forte cuiquam in somnis specie, haud ultra, ut arbitror, si fieri possit, quieti sese dare velit, consimilium somniorum metu. Hoc igitur rerum nostrarum habitu, quæ residua nobis salutis spes est? sive potius contra quæ non exitii spes est? quando enim etiam unus aliquis multiplici scelere coopertus, toti reipublicæ calamitatis causa fuit, uniusque cujusdam intemperantiæ libidinum pœnas universa multitudo communiter luit : quod tandem nos autumabimus manere supplicium, ubi facinorosorum plus etiam, (cum caletur) muscarum est? nam injuriam ac facinorum quæ vis et immanitas sit, id vero nulla possum oratione complecti.

II. *Eidem.*

A

B'. Τῷ αὐτῷ.

Præstantissimum virum Amphilochem, tum ut unum amicorum erga me optimum, merito amo, tum magni facio, ut virum sane probum; est enim homo non acuto solum atque sagaci præditus ingenio, et eximia prudentia, artiumque optimarum assiduus cultor, sed idem etiam in primis profecto moderatus ac bonus, omnique virtute cumulatus, atque morum suavitate, quasi medicamine quodam, familiares suos viscere solitus. Quod idem vero plerisque tui amantissimos amore vincit, et ad tuarum laudum præconia plaususque pene insanit, eoque posteriora omnia ducit, ut optima semper de te, tum audiat, tum prædicet, hoc ipsum facit, ut in eorum hominem numero habeam, quorum præclaris ornatus fueram beneficiis. Quippe si *juvondissimum mihi certamen est, tua omnia usquequaque plausu prosequi, verbisque attollere, neque ullis laudum terminis definire posse, sed et tua causa, omni tempore, omnia cum facere, tum dicere* : et eo tamen, quod tuis exsatiari nequeo encomiis, nullum fere operæ pretium meo ipsius iudicio facere, si ille item in his quinquaginta socius adiutorque mihi est, et ad hanc tuam Pisam, *Ambo nos parili gressu contendimus* (11. K. 224) : quo tandem pacto non jure meritoque gratiam huic homini debeo, meos nimirum mihi amores ac delicias, dictis, factisque, ultro representanti? Quin te etiam bene invicem de ipso mereri æquum est, si qua in re illi opera tua opus fuerit, ut omnino erit : præcipue quidem, quod singularem voluptatem hæc tibi afferre intelligit officio, tum vero etiam quod nihil illi absurdius esse videtur, quam se ipsum, qui abs te ornatos productosque sigillatim recensere suevit extra eorumdem catalogum videri. Super hæc autem, mutam hanc fore crediderim gratiam; hoc enim, quod in hominem conferes beneficio, et illi rem plane gratissimam facturum, et ampliora tibi laudum elogia comparaturus es. Nam qui talis in te est, nullo adhuc beneficio tuo provocatus, qui esset sane ejusmodi auctoramento incoitus? et qui cum nulla subest necessitate, adeo officiosus se præbet; quin idem ubi hæc accesserit, facile omnes efficioium præteriturus sit metas, quis est qui dubitare possit?

III. *Tricane, ærarii minoris quæstori.*

Atqui æquum sane erat, o divinum et sanctum caput, animæque meæ eximium decus, ut una per petuo essemus, nec ullo tempore vel tantillum alter

Ἄμφιλόχιον τὸν καλὸν φιλῶ μὲν ὡς ἄριστον ἑταίρων ἐμοί· θαυμάζω δὲ ὡς ἄνδρα χρηστὸν. Οὐ γὰρ ὄξος καὶ ἀγγίλους καὶ φρένας ἀγαθός, καὶ παιδείας ἑταῖρος, ἀλλ' ἤδη καὶ μέτριος καὶ ἐπιεικής ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις, καὶ γέμων ἀρετῆς, καὶ τοὺς συνόντας φαρμακεύων τοῖς τρόποις· διὲ καὶ παρὰ πολλοὺς ἔστι τῶν σῶν ἑραστῶν καὶ πρὸς τοὺς κατὰ σοῦ θορόβους καὶ κρότους μαίνεται, καὶ πάντ' ἐλάττω νομίζει τοῦ περὶ σοῦ τὰ βέλτιστ' αἰεὶ καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν· τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἐμοὺς εὐεργέτας αὐτὸν τίθεισιν. Εἰ γὰρ ἐμοὶ μὲν ἡδιστος οὗτος ἄθλος τὸ τὰ σά καθάπαξ καὶ κροτεῖν καὶ θαυμάζειν, καὶ μὴ τοῖς ἐπαίνοις ὀρῆζειν δύνασθαι, ἀλλὰ πάντα μὲν ὑπὲρ σοῦ πάντοτε καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν, τῷ δὲ τῶν σῶν ἔγκωμιων ἀπλήστως ἔχειν, μηδὲν πλέον ποιεῖν οἶσθαι· ὁ δὲ κοινωνεῖ μοι τούτων! τῶν πεντάθλων, καὶ πρὸς τὴν σὴν Πίσαν σὺν τε δὴ ἐρχομένω, πῶς οὐ χάριτος ὀφείλειν τῷ τοιοῦτῳ δίκαιος, καὶ οἷς λέγει, καὶ οἷς πράττει, χαριζομένῳ τὰ παιδικά; Δίκαιος δ' ἦν καὶ αὐτὸς εἰς τοῦτον ἀντευποιεῖν, εἰ σοῦ δεήσεται· δεήσεται δὲ πάντως, μάλιστα μὲν εἰδώς σε τοῖς τοιοῦτοις χαίροντα, ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἀτοπωτάτων νομίζων, εἰ τοὺς ὑπὸ σοῦ κεκοσμημένους διεξῶν, αὐτὸς ἔξω τοῦ καταλόγου τῶν τοιούτων φαίνοιτο. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ κοινὴν οἶμαι τὴν χάριν εἶσθαι· οἷς γὰρ εἰς αὐτὸν ἐργάση, αὐτὸν τε εὐφρανεῖς, καὶ σεαυτῷ μείζους τοὺς παιᾶνας ἐργάση· ὁ γὰρ καὶ πρὶν εἶ παθεῖν τοιουτοῦ περὶ σέ, τίς ἂν εἴη παθὼν εἶ; καὶ ὁ μὴδ' ἡστυνοσοῦν ἀνάγκης ὑπόσης χρηστὸς, παντὶ που δῆλον ὡς ὑπερβαλεῖται τοὺς δρους ἀνάγκης προσούσης.

Γ'. Τῷ σακελλίου Τρικανῆ.

Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς, ὧ θεῖα καὶ ἰσρὰ κεφαλῆ, καὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἀγαλμα, αἰεὶ μετ' ἀλλήλων εἶναι, καὶ μηδέ ποτ' ἀφίστασθαι μηδοπωστιοῦν, τοὺς καὶ

ἄλλως γε μετ' ἀλλήλων ὄντας· ἐπεὶ δ' ὁ πάντ' ἐγὼ δυσ-
 τυχῆς καὶ τοῦτο ἀπῆρθημαι, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἡμέ-
 ρους ἴσχοισιν οἱ Βυζάντιοι, εἶρε γοῦν ἅ τοῦ φθινο-
 πώρου συνέβη διτλώσω σοι. Ἑπτακαιδεκάτη μὲν ὁ
 Γορπιαίου, μετὰ τὰς ἱεράς συνόδους οἴκαδ' ἐλ-
 θόντι, ἔτ' οὐστὴς βαθείας ἐψαξ, εὐθύς ἠπίαλός τις
 προσβάλλει μεγέθει τε μέγιστος, καὶ κράτει κρά-
 τιστος· οὐ γὰρ συνίθης ἐδόκει τοῖς ἰατροῖς, τῷ μετὰ
 τοσαύτης ἀπαντήσαι παρασκευῆς, ὡς πάντα διαφθεῖ-
 ραι ῥαδίως, διὰ πάσης ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς ἄπαν
 τὸ σῶμα συνεχῆσιν ἐλεπολιζῶν τοῖς ἀκροβολισμοῖς·
 καὶ μέγρις ἄστων τε καὶ μυελῶν, τοῦτο δὲ τὸ τοῦ
 λόγου, τὴν καταδρομὴν ἐπεισέγων. Τί το ἐπὶ τού-
 τοις; Ἀσιτία παντελῆς εἰς ἐσπέραν, καὶ τηρικυῖτα
 τοῖς ἰατροῖς ἐδόκει χαρίζεσθαι οἷς ἔξεστι· καὶ ἔχρη,
 σάμβά γε. Τῆς δὲ ἐπιούσης πάλιν ὁ αὐτὸς χειμῶν,
 καὶ αἱ αὐταὶ καταγίγες, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκλυζόμεθα.
 Προσεπεγίνετο δὲ καὶ κύματα ἄττα ἐμέτων, καὶ
 χολῆς σύρροια, μετὰ τοσησδε δυσχερείας καὶ τοσοῦδε
 τοῦ σάλου ἀφοτέρωθεν προιοῦσα, ὡς μὴ δύνασθαι
 περὶ τούτων λέγειν, σοὶ δ' εἰκάζειν ἐξείναι. Καὶ
 τοῦτο προύλωρσεν ἐς ἡμέρας δέκα, τὸν τε κί-
 μνοντα κατάκρας ἐλαῦνον, τοὺς τε ἰατροὺς ἐς φόβον
 οὐ μικρὸν καθιστάν· ἐπειθ' ὡσπερ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν
 ἐν Αἰγῶς ποταμοῖς δυστυχίαν, καὶ τὴν τοῦ Πειραιῶς
 κατάσχεσιν, καὶ τὸν ξυμβάντα διὰ ταυτα λιμὸν, καὶ
 τὴν πόλιν ἀπώλεσαν, κατὰ ταυτὰ καὶ ἡμεῖς δεδυστυ-
 χηκότες ὤφθημεν· μετὰ γὰρ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους
 ἰλίγγους, καὶ τὰς οὐκ ἄνευ αἵματος τῶν χολῶν ἐκρύ-
 σεις, καὶ τὰ πόλλ' ἕτερα τῶν τότε δεινῶν, τοιόνδε τι
 περὶ τὸ σῶμα ἐγεγόνει· ὁ θάνατον τοῖς γε πλείοσιν
 ἐπιφέρειν παῖδες φασιν ἰατρῶν· περὶ γὰρ τὸν στό-
 μαχον περιπεσοῦσα χολὴ πολλή τε καὶ δυσχερῆς συν-
 ἐπιγε τὴν καρδίαν, καὶ ἀναπνεῖν οὐκ εἶα· καὶ
 πάντα τὰ δεινότατ' ἐποίησε, μήτε τῆς καρδίας διαφο-
 ρουμένης κατὰ τὸ ἔθος, τῷ τε στομάχου πᾶσαν
 ἠντιοῦν ἰσχντος ἀγδῖαν, καὶ μηδὲν ὅλως προσει-
 μένου· ἀλλὰ κἂν εἰ θερμοῖς κἂν ψυχροῖς κἂν οἰστι-
 σινοῦν τοῖς ἀπὸ τῆς τέχνης ἐχρώμεθα, ἅπαντ' ἦν
 φλυαρία· καὶ οὐδὲν ἦν ὁ μὴ αὐτίκα γε ἦν ἔξω. Καὶ
 τοῦτο τοῖς ἰατροῖς εἰς ἄπορον καθειστήκει, πάντα
 μὲν τὰ τῆς τέχνης ποιούσιν, οὐδενὸς δὲ ὧν ἔξεστι
 γιγνομένου. Τότε δ' οὖν ἡ φύσις, ἄλογος οὔσα, κατὰ
 λόγον ἐξεφάνη πάντα ποιούσα· οἴκοθεν γὰρ ἔχρη-
 σάμην μετὰ ψυχῶν οἴνω θερμῷ· καὶ πῶς γε ῥῶον
 ἔσχυν. Καὶ τοῖς ἰατροῖς ἐπισθαί τε τόντεῦθεν, καὶ
 θαυμάζειν κερῆν· οὕτω δὲ χαλεπῶς καὶ ἀφορήτως
 πάντ' ἔχειν ταυτησὶ τῆς χολῆς παρασκευαζούσης,
 καὶ πολλῆς ὡς εἰκὸς δυσθυμίας οὔσης, ἔξωθεν ἦν
 ἡμῖν ὑγρά περὶ τὸ πρόσωπον οὐκ ὀλίγα· καὶ ἀέρες
 ἐκ μηχανῆς, καὶ μύρων ἐκχύσεις, καὶ τόπων εἰς
 τόπους μεταβολαί· οὐ γὰρ ἐνῆν, οὐκ ἐνῆν μίᾳ κλίνῃ
 καχρῆσθαι, ἀλλ' ὅπου ποτ' ἂν ἐξείη τῆς οἰκίας. Καὶ
 πάντα δι' ὧν ἐξῆν βρασῶν ἠντιοῦν εὐρεσθαι, οὐκ
 ἂν δυναίμην εἰπεῖν τὴν τότε τῶν λογισμῶν ἀπορίαν
 καὶ δυσχερείαν, καὶ τὸ μὴ φέρειν ἐξείναι, κἂν
 ἅπαντὰ τις ἐποίησε. Ἐκ δὲ τῶν τοσοῦτων περὶ τὸ
 πρόσωπον ὑγρῶν γίγνασ τι τοιόνδε· ἄμφω τῷ πα-
 ρειᾷ ἐξαίφνης ἐξώγκωντο· καὶ κερῆσαν ἰατροί, καὶ

A ab altero divelleremur, qui alioqui alio quodam
 modo una sumus. Quando mihi vero, homini uni-
 que infelloissimo, hoc nunc etiam ereptum est,
 meosque Byzantii amores tenent, agedum quid hoc
 interea autumno mihi acciderit, tibi narrabo. Ante
 diem quintum decimum Kalendas Octobres (Gor-
 piæ XVII), cum domum e sacris synodis revenis-
 sem, multo adhuc mane, horror protinus febrilis oc-
 cupat, ille tum magnitudine maximus, tum vi vehe-
 mentissimus; non enim familiaris quispiam medicis
 esse videbatur, qui tanta apparitione ingruerat, ut
 omnia mox pessumdaret: scilicet dum diem noc-
 temque totam, corpus omne perpetuis velitationi-
 bus, quasi murali tormento quatit, et in ossa ipsa
 ac medullas, quod proverbio dicitur, sævam illam
 impressionem suam impetumque adigit. Quid tum
 postea? inquires. Nempe religiosissima ad vesperam
 usque esculentorum omnium abstinencia, quando
 medicis eorum quæ non obsessent, usu nobis gra-
 tificari placuit; quibus usi etiam sumus. Postero
 rursus die eadem urgebat procella, iidem turbines,
 iidemque obruebamur fluctibus, nisi quod novi
 quidam vomitionum accesserant fluctus, et bilis
 confluxus, tanto meo cum dolore, tantoque æstu
 utrinque erumpens, ut quoniam idonea nos defi-
 ciunt verba, rem omnem tibi conjectandam per-
 mittamus. Decem ipsos dies hunc morbus statum
 tenuit, ut et ægrum vehementissime affictaret, et
 magnam medentibus formidinem injiceret. Post-
 modum, perinde ut Athenienses, maxima ad Ægos
 flumen accepta calamitate, Piræoque occupato, et
 summa inde annonæ inopia ac fame consecuta,
 urbem postremo ipsam amiserunt, ita non absimili
 et nos circumventi videbamur discrimine. Quippe
 post gravissimas oculorum vertigines, et mista
 sanguine bilis profluvia, et complura alia, quæ tum
 premebant, mala, tandem quiddam illiusmodi se-
 cundum corpus nostrum accidit, quod plerisque
 lethiferum esse medicorum censent filii. Nempe
 magna vis bilis, et hæc sane quam molesta, circum
 stomachum allapsa, cor ipsum suffocabat, respi-
 randique adimebat facultatem. Jam itaque ultima
 imminebant omnia, quandoquidem neque cor usi-
 tato more, recepto sanguine evacuetur, et nullo
 non tædii atque fastidii genere laboraret ventricu-
 lus, nullumque plane ferret alimentum. Sive enim
 calidis, sive frigidis uteremur, sive quæcunque ab
 arte medica imperabantur, nugæ et fabulæ erant
 omnia; nihil enim erat, quod non mox assumptum
 rejiceretur. Id quod medicos non parum sollicitos
 habuit. Quippe tametsi omnia artis remedia sedulo
 adhiberent, nihil eorum tamen, quæ fieri oportuit,
 consequeretur. At hic naturam ipsam, quamlibet
 rationis expertem, omnia secundum rationem fa-
 cere, manifesto deprehensum fuit. Forte enim,
 mea sponte, vinum calfactum, cum micis aliquot
 friati panis, gustaram, et nonnihil protinus malum
 remittere visum. Unde postea eimdsæ qui, atque
 magnopere comprobare, medicis consilium fuit.

Interea autem, cum omnia adeo gravia et intolerabilia illa bilis redundantia faceret atque multa, ut erat virsimile, inde animi ægritudo existeret, extrinsecus secundum faciem non exigua humoris copia manare cœperat, adhæc ventuli e machina quadam fiebant, et unguentorum effusiones, et crebræ mutationes locorum; non enim licebat, non, inquam, licebat, uno uti lectulo, sed ubicunque commodus usquam in ædibus apparebat locus, aliaque omnia, unde quantulumcunque expectari poterat levamen; adeoque ne consequi quidem verbis potero, quæ tum consilii inopia atque difficultas, et quam non ferenda morbi sævitia fuerit, tamenti nihil non moliretur quispiam. Porro ex his tam copiosis faciei humoribus, tale quiddam evenit. Ambæ subito extumescere genæ. Hic rursus advolare medici, aliusque ad alium clamitare, nunc vel maxime properandum et pro viribus adlaborandum esse, in primis malva alba opus esse, quæ illico adfuit, et similiter ulmi cortex, et alia quædam, ut dissipati hoc modo tumores non ad interiora penetrarent, atque postea tum novæ medicis trepidationis, tum ægro interitus fortasse causa fierent. Cedo quid postea? tantum quod ista conquierant; cum serenitatem nos jam tenere rati, denuo in illa superiora recidimus, utat non gemina plane ac simillima, alio tamen quo pacto consimilia; quippe eadem iterum medicis fere aderat hæsitatio, quod febris febrem excipiens, suspensos incertosque teneret: artusque corporis ipsa morbi diuturnitate pridem confectos incredibilem in modum conquassaret, ut nullum hic amplius, neque nos, neque medici, excogitare possemus consilium. Quando hujuscemodi igitur nos auctumnus epulis accepit, te ejusdem etiam participem convivii faciendum nobis esse arbitrabamur: non equidem ut animi te excruciares (apage istam a nobis in amicos inhumanitatem), sed ut cognosceres quibus ex scopulis in quos portus, Dei immortalis ope, tandem aliquando appulissetis.

IV. Eidem.

Atque tibi equidem, vir optime, optima semper eveniant omnia, et meliore identidem felicitatis incremento, secundissimam experiaris fortunam, cum nobis hæc tibi comprecantibus, tum tot aliis tuis amicis: quanquam mihi haud prolive fuerit eorum inire numerum, quos tuo consuaioveris amore, tum isto item animo tuo haud aliud voti recipiente argumentum; qui enim non solum amicis, sed universæ omnibus, et lætis in rebus congratularis, et in afflictis verissimum capis dolorem, annon talem te inquam virum, perpetua animilætitia, summaque fortunæ prosperitate, perfrui æquam fuerit? Nos vero cum nonnihil de superioribus malis respirassemus, et in meliorem recuperandæ iterum salutis spem venissemus; hic vero de consilio medicorum balneo forte adhibito, in eisdem denuo malis eramus: priorque illa, sed vehementior, ingruebat tempestas, nosque nondum ex tyrannide penitus ereptos, ille Phalaridis bos tenebat. in causa erat, quod non opportune salis lavatione usi fuissetis, multa adhuc bilis vi ventriculum obsidente. Retro itaque mox sublapsa, et in contrarium lata omnia, nullique non mali aderat species, sive verius, nihil non supremo in gradu. Nempe et pessime affecta erant intestina, ita ut vix attollere me ac levare possem. Et reliquum corpus assidus gravissimisque torquebatur doloribus, quoniam unoquoque in membro, sua, ut ita dicam;

πρὸς ἄλλος ἄλλον ἐδόξα, τάχους ὅτι μάλιστα δεῖ· καὶ σπουδάζειν ἔξεστι καὶ μαλαγῆς λευκῆς χρεια· καὶ παρῆν ὅτι τάχος καὶ πτελεῶν φλοιός, καὶ τιν' ἕτερα, ἵνα διαχυθέντες οἱ ὄγκοι μὴ χωρήσωσιν εἴσω, κἀντεῦθεο τοῖς τε ἰατροῖς ἀγωνίας, τῷ τε κἀμνοντι θανάτου τάχ' ἴσως αἴτιοι γένωται. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Πέπαιται ταῦτα· εἶτα δοκοῦντες ἔχειν γαλήνην, πάλιν τοῖς πρώην ἐμπέμπομεν, εἰ καὶ μὴ παραπλησίοις, τρόπον δ' ἕτερον παραπλησίοις· ἡ γὰρ αὐτὴ τις ἀπορία τοῖς ἰατροῖς· πυρετὸς γὰρ ἐκ πυρετοῦ συλλαμβάνων διῆγε· καὶ τὰ πολλῶν τῷ χρόνῳ μέλη καταρσθέντα πῶς οἷα κατέτρυχεν· ὡς μὴδ' ὀτιοῦν, μὴθ' ἡμῖν, μὴτε τοῖς ἰατροῖς ἐξεῖναι προσεσευεῖν. Τοιοῦτοις ἡμᾶς τὸ φθινώπωρον ἐστιᾶσαν, δέον ψήθημεν κοινωνῶν καὶ σὲ ποιῆσαι τῆς θοίνης· οὐχ ἵν' ἀλογίης· πόβρω γὰρ ἡμεῖς τῶν τοιούτων τοῖς φίλοις· ἀλλ' ἵν' εἰδείης ἐξ ὕτων ἄρα σκοπέλων εἰς οἷους κατέσχομεν σὺν θεῷ τοὺς λιμένας.

B

C

Δ'. Τῷ αὐτῷ.

Σὺ μὲν εἰς διὰ τελους, ἄριστε, πράττων εὖ, καὶ μετ' ἀμείνονος αἰεὶ τῆς προσθήκης, τάγαθου κειρώμενος δαίμονος, ἡμῶν τέ σοι ταῦτα συνευχομένω, καὶ τῶν... ἀλλ' οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν ὅσους ἔτρασας, τῆς τε σῆς γνώμης ἑτέραν οὐ δεχομένης ὑπόθεσιν· ὁ γὰρ οὐ φίλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς εὖ μὲν πράττεσσι συνηθόμενος, ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλ' ἀχθόμενος, τὸν δὴ τοιοῦτον πῶς οὐ διαπαντὸς εὐθυμῆσθαι προσῆκε, καὶ ὡς ἄριστα ἔχειν! Ἡμεῖς δὲ μικρὸν ἀναπεπνευκότες ἐκαίμων τῶν δυσχερῶν, καὶ πρὸς ἀμείνους καταστάντες ἐλπίδας, ὡς βῆον ἔθ' ἔξομεν, ἐπειδὴ τῶν ἰητρῶν κελευόντων ἐχρησάμεθα λουτροῖς, αὐθὺς αὖ ἤμην ἐν τοῖς αὐτοῖς· καὶ ὁ πρόσθεν χειμῶν ἐπήει σφοδρότερος· καὶ μὴπω καθαρῶς ἀπὸ πλάγχετας τῆς τυραννίδος, ὁ τοῦ Φακάριδος ἔσχε βους. Αἴτιον δὲ τὸ μὴ κατὰ καιρὸν πάντως λελοῦσθαι, χολῆς ἔτ' ἐχούσης (περὶ τὸν στόμαχον). Ἄπαντα δὲ οὖν εὐθὺς ἀνατέτραπαι· καὶ πρὸς τοῦναντίον ὠρμήκει· καὶ οὐδὲν ὅ τι μὴ παρῆν τῶν δεινῶν· μάλλον δὲ οὐδὲν ὅ τι οὐ μὴδ' ὑπερβολῆς. τὰ τε γὰρ ἔνδον πονήρως ἔσχε, ὡς μὴδ' ἀνασχεῖν οἶόν τ' εἶναι, τό τε σῶμα πυκναῖς ὅτι μάλιστα καὶ βερίαις ἔκαμνε ταις δδύναις κατὰ παντὸς ὄπουσιν μέλους, ἐστρατοπεθευκότεων ὡς εἰπεῖν τῶν δεινῶν. Καὶ σιωπῆ στομάχου κατάψυξιν, καὶ τὴν περὶ πάντ' ἀηδίαν, καὶ τοὺς ὅτι τι τῶν ἐν τοῖς τοιούτοις ὑπ' ἀνάγκης προσέμην, αὐτίκ' ἀπαντῶντας ἐμέτους. Ἄλλ' ἠπίλωί φινες ἐκάστης ἡμέρας ἐς μῆνα κατέ-

D

σχον, δεινοὶ μὲν ἐκτρίψαι καὶ καταβαλεῖν· οὐχ ὅτι γε ἡμᾶς τοὺς ἤδη διαπεπραγμένους, καὶ ὥσπερ καμόντων ἐξῶλον ὄντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μάλ' ἐβρώμενους τὸ σῶμα, καὶ τὴν Ἑρακλέους ἴσχοντας βώμην· δεινότεροι δὲ, τῷ νυκτὸς ἀρχομένης εὐθὺς ἐπιέναι, ὡς μηδ' ὑπνου λαγχάνειν δύνασθαι· εἰθ' ἕτεροι τουτουοὶ διαδέχονται, οὐ κατὰ ταυτὰ διακείμενοι, ἀλλ' εἰκότες τοῖς πάλοι· εἴτ' αὖθις ἄλλοι, καὶ μάλα ἄλλοι, ὥσπερ ἀπὸ συνθήματος. Καὶ ἡμεῖς ἐν φόβῳ πολλῷ καὶ ταραχῇ, τῶν μὲν ἰατρῶν ἄνω καὶ κάτω βοῶντων, ὡς ἐπὶ θύραις ἢ τελευτῇ, καὶ οὐδὲν χρῆμίλλειν οὐδ' ἀναδύεσθαι, ἀλλὰ καὶ πράττειν ἢ πράττειν μάλιστα χρῆ. Θορυβουμένων δὲ τῶν ἐταίρων, καὶ προστιθέντων οἰμωγαῖς οἰμωγὰς, καὶ συνευχομένων βρασιῶν· τοὺς οὖν οὕτω μὲν ἔχοντας, ἐν δὲ τοσοῦτων ὄντας δεινῶν μεσημβρία, μηδαμόθεν δὲ χρηστῆς ἔτ' οὔσης ἐλπίδος, τῶν δ' ἐναντίων ἀπάντων, καὶ τοῖς μὲν ὄλοις ἀπειρηχότας σχεδὸν, μόνον δὲ τὴν περὶ ψυχῆς θέοντας, μᾶλλον δὲ τῷ πλείστῳ τεθνηκότας τοῦ βίου, ὃ τῆς ἀπάτου περὶ ἡμᾶς φιλοθροπίας Θεοῦ ἠθέσθαι τε παραχρῆμα ξυνέβη τοῦ τοσοῦδε κλύδωνος, καὶ τῆς προτέρας μὲν οὐκ ἂν φαίην, ὄγεις δ' οὖν ἐπιειχῆσθαι, μάλα μὲν ἡδίστης, ὅτι παρῆι παρὰ πᾶσαν ἡντιοῦν προσδοκίαν, μάλα δὲ πιθανωτάτης ἂν καὶ εἰσάπαν ἀφίχθαι. Καὶ νῦν τοῖς ὄρωσιν ὥσπερ ἀναθεβιωκόσιν εἰκόκαμεν. Καὶ νῦν μὲν τὰς κεφαλὰς κινουόντες, νῦν δὲ τῷ χεῖρε κατάσσοντες, ἀπαλλάττονται, Θεῷ χάριν εἰδότας, τῷ πάντα μὲν δυναμένῳ, πάντα δὲ ποιοῦντι καὶ μετασκευάζοντι μόνῳ τῷ βούλεσθαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν, αἰεὶ Θεοῦ διδόντος, πρὸς τὰ βελτίω χωροῦμεν καὶ ζῶμεν μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπιδῶν, ἐκεῖνα παθόντες, ὧν καὶ τὸ μεμνησθαι μόνον κατηγορεῖς ὑπόθεσις· Ἱεροθέῳ δὲ τῷ καλῷ πολλὰ ἀγαθὰ γένοιτο, οὐχ ὅπως ἔχει χρηστότητος καὶ ἐπιεικειᾶς, καὶ τοῦ περὶ πλείστου καὶ βούλεσθαι καὶ ποιεῖσθαι, ὥσπερ ἄγχαλμάτι πάγκραλον διὰ πάντων τὴν ψυχὴν ἐξεργάσθαι· ἀλλ' ὅτι κάμοι μάλα κάμνοντι καὶ ταλαιπωρουμένῳ, καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ πᾶσιν ἀπλῶς ὑπ' ἀπορίας δυσαρροστοῦντι κατὰ τὴν τραγῳδίαν μόνος ἄντι πάντων παρῆν, ὑπ' ἀνέγῳ, κουφίζῳ, θεραπεύῳ εὐ μάλα, καὶ τὴν μὲν εἰς αὐτὸν ἤκουσαν οὐκ ἐγκαταλιμπάνων συντέλειαν, πᾶσι δ' οἷς οἶός τ' ἦν τὰς ὀδύνας παράγων καὶ συναίρομενος τὰ γιγνώμενα, τὸ λαθικηδὲς ἀντικρυς ἐκείνο καὶ οἷς ἔλεγε καὶ οἷς ἔπραττε γιγνώμενος φάρμακον. Ὅς ἐν μὲν ταῖς ἀλλεπαλλήλοισι τῶν δεινῶν τρικυμίας, καὶ τοῖς μεγάλοις ἐκείνοις κύμασιν, οὐδὲν ἤττον ἀλγῶν διπέλει, καὶ τὴν ψυχὴν κατακλύζων ἄθυμίας βροθίῳ, ὅποτε δ' αὖθις ράτσειμι, καὶ αὐτὸς ἀναφέρων καὶ μεθιστάς εἰς εὐθύμους. Καίτοι τί λέγως πολλάκις γὰρ καὶ πρὸς πολλοὺς διεξήξει ἡμῶν ἀκουόντων, καὶ ὄρον τοῖς ῥήμασι προστιθεῖς, ὡς ἤδιστ' ἂν εἴπερ ἦν ἐθελησαι τὴν τύχην ἀλλάξασθαι· μᾶλλον δὲ καὶ τὴν ψυχὴν ἂν αὐτὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτοίμως προέσθαι. Τοσοῦτος αὐτῷ λόγος τοῦμοῦ περιόντος. Ὅθεν φιλῶ μὲν αὐτὸν ἴσον ἐμῇ κεφαλῇ, καὶ τὴν γε μέσης χώραν τῆς ψυχῆς ἀπονέμω, συνεύχομαι δὲ τυχεῖν, ὧν τυχεῖν ἐσπούδακα, καὶ ταῖς τῶν ἀρετῶν ἀρδείαις τὴν ψυχὴν τεθηλότα, καρπούς

A castra, vis morbi posuerat. Atque taceo tamen ventriculi refrigerationem, tristemque ad omnia nauseam, et illico, ut aliquid, quod ad ejusmodi morbum facere solet, necessitate coactus assumpsissem, occurrentes vomitus. Jam et continuæ quædam quotidianæque febres mensem integrum tenebant, æque non nos modo, jam tum plane confectos, et quoddam quasi simulacrum mortuorum (Il. ψ, 72 etc.), sed et corpore quam maxime valentes, Herculeisque præditos viribus, frangere ac prosternere, sane quam idoneæ. Tanto vero eædem graviores, quod sub primam identidem faciem recurrerent, ut ne somnum capere integrum esset. Quas mox aliæ, nec ejusdem moditamen, sed superioribus illis simillimæ, excipiebant, tum rursus aliæ, aliæque complures, tanquam ex compacto. Magna igitur nos in forimidine, magno tumultu versabamur, cum medicis sursum deorsumque clamitantibus, jamjamque præ foribus vitæ adesse finem, nec ullum moræatque tergiversationi locum relinqui, verum strenue, quidquid facto maxime opus esset, esse factitandum, tum amicis tumultuantibus, planctibus plantibus ingeminantibus, et levamentum dolorum optantibus. Hunc autem affectis in modum, ipsoque veluti tot malorum in meridie positis, bona nulla alicunde amplius affulgente spe, imo vero aliis ex contrario omnibus, summaque rerum omnium desperatione propemodum conflictantibus, et extremum nunc de anima currentibus curriculum, sive potius, maxima vitæ parte jam defunctis, o inenarrabilem Dei erga nos benignitatem! subito sane contigit, ut tanto subsidente undarum fluctu eriperemur sanitatemque, haud illam quidem pristinam dixerim, sed aliquam tamen, prehenderemus, eamque longe tum dulcissimam, quippe ex inopinato penitus insperatoque allapsam, tum quam propriam ac perpetuam venisse, vero quam simillimum sit. Jam itaque visentibus velut ex Acheronte exoitati videmur, qui partim motis capitibus, partim complosis manibus a nobis, abeunt, Deoque gratiam habent, qui omnia tum potest, tum facit transformatque, solo arbitrio suo. (Amos, v, 8.) Sic nos igitur Deo dante, perpetuo ad meliora progredimur, speque optima vivimus, ea videlicet perpessi, quæ vel animo duntaxat revolvere pigeat lædeatque. Optimo vero Hierotheo bona omnia eveniant, precor, non ob probitatem tantum humanitatemque suam, quod somme item tum studet, tum maximo in pretio habet, animam suam velut faberrimum pulcherrimumque quoddam signum, omni ex parte exonare, verum etiam quod mihi gravissime ægrotanti laborantique, quidve aliud, quam præ angoribus erga omnes omnino morosius affecto? ut in tragœdia est, unus omnium vicem præsto fuit: sustollentes, allevans, studiosissime curans, ratamque officii sui partem hautquamque omittens, atque omnibus, quæis poterat modis, doloris sensum avertens ad deducens; et quam licebat opem operamque præstans, quivæ

dictis suis factisque, illud ærurnarum omnium A
 memoriam diluens pharmacum (ex 'Oδ. Δ' 221, Synes, epist. 146) mihi plane erat. Quippe qui in creberrimis cruciatuum decumanis fluctibus, maximisque illis undis, nihilo ipse minus et perpetuo doleret, animamque suam mœroris fluctibus inundaret, ubi nos vero iterum convaluissemus, etiam ipse pariter se colligeret, et ad lætantes transiret. Quanquam quid dico? sæpe ille enim, et apud complures, nobis audientibus, etiam jurejurando verbis suis apposito, ultro professus est se, si qua fieri posset, libentissimo animo fortunam præsentem mecum commutaturum, imo vero animam etiam ipsam mea vice, sine ulla cunctatione profusurum, usque adeo magnam homo mei ut superstes essem, ducebat rationem. Haud immerito illum igitur, perinde ut caput meum adamo (Ίλ. γ, 82) et mediam animæ sedem illi attribuo, tum opto item ipsum consequi, quidquid consequi studet: et virtutum irrigationibus anima florentem, fructus Deo acceptos, fructuum æternorum causas, producere, Deique plane templum fieri, quod te etiam pariter optare volo, non ob id unum modo, quod liberorum parens jam es, sed præterea ut viro optimos santissimoque, et morum probitate homines omnes laudatores nacto.

V. *Magno logethetæ.*

Tu vero, qui optima omnia et vis, et potes, et egregia animi alacritate agis, nihil equidem novi, ut arbitror, facturum es: si quibus tam multa dudum beneficia dedisti, eosdem nunc etiam tuis ornas beneficiis: quibusque non raro antehac gratificatus es, iis nunc item gratificeris. Verum illud plane ipsum, quod quotidie et adversus omnes facere consuisti, petentes pariter, et non petentes: hos nimirum, ut ne petant, illos, quia petunt. Tum vero præterea, nunc etiam superiora omnia, quasi decreto quodam sancire atque confirmare videberis, et simul ostendere, vera te animi magnitudine et dedisse nobis, quidquid dedisses, et hac eadem de causa, eadem in præsens gratificari. Qua in re quemadmodum tuorum nos non possumus non meminisse beneficiorum, et gratiam habere, et tibi cum laudibus acclamare: haud magis sane, quam nostri ipsorum deponere memoriam. *Nam quidquid olim gesseram, quidquid geram, id omne dextra fretus aggredior tua,* ut cum Sophocle loquar. (Α' αντι, 34.) Ad eundem et tu modum, temetipsum haudquaquam inficiari; quanque jam pridem pulcherrimum agendi rationem, non nostro duntaxat, sed omnium plane mortalium bono, semel ingressus es, missam nunc facere poteris. Unus tu enim præter cæteros, qui, ut ait Demosthenes, *ad communem fructum usumque rempublicam tractarunt*, omnibus in rebus excellis; unus magnum hunc tribunatum tuum, sive prytanicam imperii procurationem, sive quo alio quispiam appellet vocabulo, quoddam quasi specimen virtutis, honestissimæque animi ambitionis ratus; non bene modo de universis, atque nullo non tempore mereris, velut certamen cum necessitatibus uniuscujusque suscipiens, omnesque in eo nervos tuos contendens, ne quis hominum omnium, quocumque tandem modo, re quapiam ulla privetur, verum etiam gaudio exsultas, dum beneficium tribuis: et hoc multo majore, quam illi ipsi qui accipiunt; imo vero tum beneficium temetipsum accipere autumas, cum aliis das. Hanc igitur; hanc, inquam, ob cau-

B

E. Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ.

Οὐδὲν ἄρ' οἶμαι καινὸν, ὧ πάντα τὰ βέλτιστα σὺ καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος καὶ πράττων ἐτοιμῶς, εἰ οὐς εὐ πολλάκις πεποίηκας, τούτους καὶ νῦν εὐ ποιήσεις, καὶ χάριν παράσχῃς οἷς οὐκ ὀλιγάκις ἔδωκας· ἀλλὰ μάλιστα μὲν ἂ καθέκαστην καὶ πρὸς πάντας ποιεῖν εἴωθας, τοὺς τε δεομένους, τοὺς τε μὴ, τοὺς μὲν, ἵνα μὴ δεηθεῖεν, τοὺς δ' ὅτι δέονται· ἔπειτα δ' ἤδη καὶ δόξεις ὡς περ ἐπιψηφίζεις τὰ πρόσθεν, καὶ ἅμα δεικνύναι ὡς μεγαλοψύχῳ θ' ἡμῖν ἔδωκας ἄπερ ἔδωκας, καὶ τανῦν ταυτὲ παράσχῃς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ταύτης αἰτίας. Καὶ ὡς ἡμῖν οὐχ οἶόν τε μὴ τούτων μεμνηθῆναι, καὶ χάριν ἴσχειν καὶ βοῆν ξὺν ἑπαίοις, οὐ μᾶλλον ἢ ἡμῶν αὐτῶν μὴ μεμνηθῆναι· πάντα γὰρ τὰ τ' οὖν πάρος, τὰ τ' εἰσέπειτα σὴ κυβερνώμηναι χειρὶ, κατὰ Σοφοκλέα· ὡς δὲ καὶ αὐτὸς οὐκ ἂν ἔχοις σαυτὸν ἀρνηθῆναι· καὶ τὴν ἐξαρχῆς οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων καλλίστην ταύτην ἕστασιν ἐγκαταλιπεῖν· μόνος τε γὰρ τῶν εἰς κοινὸν πολιτευσαμένων, φησὶ Δημοσθένης, τοῖς ὅλοις αὐτὸς ἄριστος καὶ μόνος, ὡς περ ἔνδειξιν ἀρετῆς, καὶ τοῦ φιλοτιμοτάτου τῆς γνώμης, τὴν μεγάλην ταυτηνὴν δημιουργίαν ἢ πρυτανείαν, ἢ ὅ τι τις λέγει νομιζῶν, οὐχ ὅσον ἅπαντας εὐ ποιεῖς, οὐδ' ἐπὶ παντὶ δέηπου τῷ χρόνῳ, ὡς περ πρὸς τὸς ἐκάστων ἀμιλλώμενος χρείας καὶ φιλονεικῶν μηδένα τῶν ἀπάντων, μηδὲ καθ' ὄντιναδῆποτε τρόπον τοιοῦτον ἐτερησθαι· ἀλλὰ καὶ χαίρεις εὐ ποιῶν πολλὸ μᾶλλον ἢ οἱ πάσχοντες αὐτοί· μᾶλλον δὲ καὶ χάριν αὐτὸς οἷσι λαμβάνειν, χάριν ἑτέροις διδούς· ταῦτ' ἄρα ταῦτα καὶ νύκτωρ ἐπαγρυπνεῖς, καὶ μεθ' ἡμέραν φροντίζεις, ὅπερ τοῦ κοινῶ γιγνομένου, βουλαῖς ἔργα προστάθεις· καὶ πάντα πόνον φέρεις ἡδέως· ἐφ' ᾧ τοῖς ἄλλοις ἔσται βελτίω τὰ πράγματα, καὶ πᾶς τις τεύχεται τῶν δικαίων. Ὡστε καὶ εἰ μηδὲν πῶποθ' ἡμᾶς εὐ ποίησας ἐτύγχανες, μήδ' ἡστινοσεῦν ἀξιώσας προνοίας, ἐξ ἄρα μόνου τοῦ πᾶσι παντὸς καλοῦ πρυτανεῖον κρᾶ πάντ' εἶναι σε τὸν χρόνον, εἰκὸς ἂν ἦν δέηπου, μᾶλλον δὲ πᾶσα ἀνάγκη, τῶν ὑπὸ σοῦ κεκοσμημένων καὶ ἡμᾶς γεγενῆσθαι· ὡς ἂν, μὴ τῶν ἄλλων εὐ πάσχειν λεγόντων, μόνοι τῶν ἀπάντων ἢ σιγῶμεν,

ἢ ψυδόμεθα· οὐ γὰρ ἔνεστ' ἄλλως παρρησιάζεσθαι, πάντων εἰδότες τὴν σὴν δεξιάν. Ὅτε δ' ἐν πολλοῖς πολλάκις τῆς σῆς χειρὸς τε καὶ γνώμης καὶ μάλ' ἀπολελευκότες ἡμεῖς, καὶ οὐτ' αὐτὸς ἐπιέλησαι, ἡμῖν θ' οὕτω δι' εὐφρήμου ταυτ' ἄγεται μνήμη, ὥσθ' ὅτι μὴ καὶ τῶν Ὀμήρου στομάτων εὐποροῦμεν, ἀλγοῦμεν, εὐδηλον ὡς κἀν τῇ παρόντι μιμήσῃ σουτὸν, καὶ τοῖς αὐτοῖς χρήσῃ πρὸς ἄνθρωπον πολλάκις μὲν ἐν τοῖς σοῖς Ὀλυμπίοις κραταιῶς ἀποδόντι, καὶ διὰ πάντων ἐστεφανωμένον τῶν ἄθλων, πολλάκις δ' ὑπὲρ σοῦ καὶ τῶν σῶν χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἀραντα, μᾶλλον δ' αἴροντ' αἰεὶ, καὶ συνευχόμενον πάντ' ἐκείθεν τὰ γ' ἄριστα. Συναίρονται δέ μοι τοῦτων τῶν εὐχῶν πᾶσαι μὲν πόλεις, πάντες δ' ἄνθρωποι. Πᾶσι γὰρ δὴ τῶν σῶν μέλει, καὶ πάντων γε σοὶ· σοὶ μὲν ὄπως εὖ πράττειεν, τοῖς δ' ὄπως ἐς μῆκιστον ὄσον ἐβρῶμένως βιψῆς· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὰ σφέτερόν αὐτῶν ὡς κάλλιστα ἔχειν, ὡς τὸ μὲν διὰ τέλους ἐβρῶσθαι σοὶ μάλα προσήκον, αὐτοῖς δὲ τὴν ἀγαθὴν τύχην, οὐκ ἂν ἄλλως οὖσαν. Εἴεν. Ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἡμῖν ἐσαι πρόθυμος ἔση, καὶ τὰ βέλτισθ' αἰρήσῃ, καὶ τιμῆς ἀξιώσεις, καὶ πάντα πράξεις ἡδέως ἃ τε ἐξῆσι καὶ δίδωσι τὸ χρεῖας ἐστῶς. καὶ μάλα λαμπρῶς οἶδα, τῶν τε ἄλλων εἴνεκα, καὶ ὅτι πρόσθεν κάτω γῆς εἰσιν ἄστρα, γῆ τ' ἀνεισιν εἰς αἰθέρα, φησὶ ποιητῆς, πρὶν μὴ παρὰ σοῦ τυχεῖν ὧν ἂν τις δέηται, ὅς γε καὶ μηδὲν δεηθεῖσι πολλάκις ἔδωκας, καὶ δεηθέντας μειζρόνων ἤξιώσας. Καὶ τοῦθ' ὡς ἀληθῶς σοὶ πρόσρημα πολὺ κάλλιον καὶ σεμνότερον, ὡς ἐγώμηναι, πάντος ἂν ἔτου καὶ φήσας· δέδοικα μὲντοι, δέδοικα, καὶ ἴσως εἰκότος οὐκ ἔξω, μὴ μεγάλας πεφυκῶς διδόναι χάριτος, ἔπειτα τὴν νυνὶ τούτην σμικρὰν τε καὶ παραπολὺ τῆς σῆς μεγλοφυχῆς νομίσας, ἢ καθάπερ οὐ δῶς, ἢ ἐμοῦ καταργῆς, ὡς οὐ περὶ σοῦ τὰ προσήκοντα διανοουμένου. Εἰ δὲ καὶ ταῦτ' οἶσθα διδόναι, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς ἐγχειρεῖν, καὶ ὁ καλλίνικος ἡμῖν Ἡράκλῆς πάρεργα τῶν μεγίστων ἄθλων ἐστὶν ἃ κατεργάζεται, θάρσειν δεῖ. Μᾶλλον δὲ εἰ δώσεις ἐτοίμως, ἡμᾶς τε δεῖξεις οὐ καλῶς οἰομένους, σουτὸν δὲ πῶς οἴει κοσμήσεις, οὐ μόνον τῇ μεγάλῃ καὶ θαυμαστῇ πράττειν δύνασθαι, καὶ στεφάνων καὶ κηρυγμάτων ἄξια, ἀλλὰ καὶ τῇ σμικροῖς εἰδέναι διδόναι κατὰ κἀρὸν ἐπεικειας ὑπερβολῆ· εἰ μὴ καὶ τοῦτο τρόπον ἕτερον, ὡς ἔγωγε οἶμαι, μεγαλοψύχῃ τις λογιότο, τὸ μηδὲ τῶν πάντων δοκούντων ἐλαχίστων ὑπερορῶν. Ὅτι δὲ τοιαῦτ' ἐστὶν ἃ νῦν ἐπαγγέλλομεν, καὶ οὐ σὲ οὐδ' ὧν ἐκίστοτε πράττεις, ἀλλὰ καὶ παντάπασιν ἀπεληλάμενα τῆς μεγάλῃς ταυτησί στροφῆς τῶν πραγμάτων, δῆκον ἔκ τε ὧν περὶ αὐτοῖς τούτοις δέδιμεν, ἔκ τε ὧν παραιτούμεθα, τὸ μὲν, μὴ ἄρα οὐ δώσεις, εἰθῶς μεγάλα χαρίζεσθαι, τὸ δ' ὡς καλῶς ἔχει σοὶ μὲν δοῦναι, ἡμῖν δὲ λαβεῖν. Ἐγὼ τε γὰρ ἂ βούλομαι λήφομαι, σὺ τ' ἐπεικίστερος δόξεις καὶ σουτοῦ, τῇ καὶ τηλικοῖσδε κεχρησῆσαι. Ἐν γὰρ τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερῇ τῆδε καὶ θαυμαστῇ ξυνοικίᾳ, οὐ καὶ τὰς ἐκ βασιλείας τροφὰς ἔχομεν, οἰκηματὰ ἐστὶν ἅττα, κάλλιστα μὲν θέσεως ἔχοντα, καὶ πρὸς πᾶσαν ἔτους ὥραν εὖ παρεσκευασμένα, τῇ τε φύσει τοῦ χωρίου,

A sam, et noctes insomnes ducis, et dies totos de salute reipublicæ tecum commentaris, simul curis consiliisque tuis opera adjungens, omnemque libenter perfers laborem, quo meliuscule res aliis procedant et quisque jus suum consequatur. Adeo ut si vel nullum unquam separatim in nos contulisses benefoium, neque ulla plane cura providentiasque tua dignatus fuisses, vel hoc solo tamen nomine, quod omni tempore, boni omnis, publicum omnibus ærarium es, æquam videlicet, sive potius plane necessarium fuerat, ut de iis qui abs te adjuti ornatique fuissent, nos etiam essemus: ne scilicet dum tua erga sese alii commemorant beneficia, soli inter omnes nos aut obmulescamus, aut falsa et conficta efferamus. Neque enim aliter palam et aperte hoc nobis profiteri integrum, quando perspectissima omnibus dextra fidesque tua est. Verum enim vero cum sæpenumero multisque in rebus, manus mentisque tuæ maximum antehac fructum cepimus, quod neque tibi ipsi excidit, nobis vero usque adeo magnifice hæc commemorantur celebranturque, ut ex animo doleamus, dena illa ora Homericæ (I λ. Β'. 189) nobis non suppetere. Hinc patet sane, etiam hoc tempore tui te ipsius imitatore fore, eademque erga hominem usurum benevolentia, qui tuis sæpius in Olympiis, omni virium connisu, veste posita decertarit, de omnibusque certaminibus corona donatus fuerit; qui frequenter item tua tuorumque gratia, geminas ad cælum palmas extulerit, sive rectius, perpetuo extollat, atque optima inde omnia votis suis efflagitet. Quibus suscipiendis nuncupandisque, suas mecum operas, cum urbes omnes, tum mortales etiam omnes jungunt. Ita enim curæ omnibus tua sunt, ut tibi omnium cura est; tibi nimirum, quo illi prospera et florente fortuna sint, illis vero ut tu quam longissimum ævi spatium salvus et incolus futurus conficias; ita enim suas etiam loco optimæ res futuras. Quoniam et te secundo vitæ valetudinisque cursu perpetuo florere, plane deceat: et ipsis haud aliter fortunatis felicibusque esse contingat. Sed sint ista sane. Te vero ipsum singulari semper erga me voluntate fore, meisque fortunis ac commodis, meæ dignitati, sponte tua consulturum, eaque omnia libenter acturum, quæ poteris cunque, quæque præsens usus ac necessitas permittet, id luculentissime compertum habeo; cum ob alia, tum quod *astra sub terram prius ibunt, et altum terra se in polum feret*, ut ait poeta (Euripides. Οἰλεῖ sive Συλεῖ, ut arbitror, apud Philonem, p. 603, et p. 66, 365, Turneb.), quam abs te quispiam eorum quæ petit repulsam feret; qui etiam nihil rogantibus sæpius dedisti, et rogantes majoribus quam optassent ornastî muneribus, quod tuum elogium, meo iudicio, haud paulo pulchrius omnino atque gloriosius, allo, quod usurpes, quovis est. Metuo vero, metuo, nec absurde fortasse, ne tu, qui ingentia largiri beneficia nature tuæ ductu soles, nunc hoc ipsum præsens, minutum, et longe

infra animi tui magnitudinem positum, esse ratus, A
aut non des omnino, aut me incuses, velut qui de
te non satis digne convenienterque existimem. Sin
autem tum hæc dare potes, tum quævis alia omnino
aggredi, nimirum ut inclytus ille plurimarumque
palmarum Hercules, præcipuis operibus suis alia
quædam extra ordinem interponit, bono sane animo
esse convenit. Imo vero si prompte dederis, hoc
ipso planum facies, neque nos animi falsos fuisse,
teque ipsum majorem in modum ornabis. Scilicet
quod non magna modo et admiranda prætare va-
leas, et publicis coronis atque præconiis digna, sed
quod tenuibus etiam, quodam modestiæ excessu,
peropportune subvenire noris. Nisi si, ut mea
quidem fert sententia, tuæ potius magnanimitati
hoc quispiam acceptum referre velit, quod nec
quæ multo minutissima esse videntur, ipse dedi-
gneris. Quod autem hujusmodi quædam sunt, quæ
nunc rogitamus, nec tui operis, nec ex iis quæ
identidem agitas, imo plane etiam remota a magno
isto rerum actionumque tuarum orbe, cum ex eo
patet quod ipsimet de iis subdubitamus; tum quod
tanto rem studio urgemus; illud, ne forte non da-
turus sis, quippe magna gratificari suetus, hoc
quoniam et tibi dare pulchrum est, et nobis acci-
pere. Nam et ego quæ cupio accipiam, et tu temet-
ipso benignior mitiorque videbere, qui ad hæc
etiam tam pusilla te demittas. Sunt videlicet in
sacris hisce et magnificis ædibus, in quibus regia
pecunia alimur et sustinemur, domunculæ quædam, B
cum situ opportunissimæ, omnibusque anni temporibus accommodatissimæ, sive natura loci, sive
arte et industria, tum eo quod separatim et seorsum, et sejunctæ ab aliis sitæ sunt, summam maxie
mamque sanctiori animæ templo serenitatem parentes, *ut reapse animarum sapientium ludi ac
domicilia quædam sint* (Aristoph. *Nep.* 94), sive potius ejusmodi, quæ animas otio torpentes ad
virtutem excitare, et sacro ardore ad divinum hunc, et castum, Deoque gratissimum furorem,
implere queant: quem qui germanum in modum furunt, illi non felices modo ac beati, sed divini
plane sunt. Ego vero quanquam minime ex isto hominum genere sum, neque iis quæ huc pertinent,
instructus virtutibus, longe sane absom; atque adeo mirum fuerit, si non contrario prorsus mea
comparata modo sunt. Sic tamen in quiete degendi, et seorsum mihi agendi viventique, captus sum
studio, ut hoc vitæ genus fortunis meis omnibus redemptum velim. Huc enim et oculorum me va-
letudo compellit, tum ut absque hoc esset, quis sapiens non sponte quietem amet? Hæc quippe
facem præluoet, et magistra pulcherrimarum rerum omnium est, quæ nominari a quopiam pos-
sunt. Hæc summum animæ ætherem, sincerum, mundum, ab omni materiali fumo secretum,
usquequaque servat, dum mentem videlicet colligit ac continet; nec diffundi, mundique hujus jactari
obruisque fluctibus patitur, idque efficit, ut ortus indolisque suæ memor eadem sit, et sublime attol-
latur, et tota numine instincta feratur, et sola duutaxat divina studiosissime tractet. Tuum igitur,
tuæque ad omnia sese porrigentis benignitatis hoc fuerit, *o tu, qui optima omnia, et vis et potes, et
animo promptissimo agis*, eisdem enim denuo (quibus initio) utar verbis, ut et hæc nos conse-
quamur beneficia, nos, inquam, furiosissimi profecto, nescio vero utrum amatores tui, an vero
plaussum et acclamationum de te artifices, nobis permittas dicere; dixerit vero insuper unusquisque,
et votorum.

VI. *Eidem.*

D

Σ'. Τῷ αὐτῷ.

Cum eo nomine quod tute nos jam pridem dili-
gis, tum quod unum, te omnium rebus nostris
faventissimum experti nos sumus, tibi invicem
maxime omnium studemus, teque singulariter
amamus. Præterquam quod comperta hæc omni-

Kaì ois aútòs ἡμᾶς ἄνωθεν στέργεις, καὶ ois ἡ-
μεῖς σὲ μάλιστα πάντων τὰ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἐγ-
νωκότες, σοὶ μάλιστα πάντων τιθέμεθα, καὶ σὲ δια-
φρονόντως φιλοῦμεν. Ἄνευ τοῦ πάντας εἰδέναι τε
καὶ βοᾶν, δι' ἀλλήλων τοῦτ' ἀμφοτέρα δεικνύται.

Οὕτε γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν ἀπάντων ὃ μὴ ἄν μετὰ τοῦ γινομένου τε καὶ ψηφίζοντος πρᾶτ-
 τεις, οὐ μᾶλλον γε ἢ τὰς τρεῖς τοῦ τριγώνου γωνίας
 μὴ δυοῖν ὄρθαι ἴσας εἶναι. Ταῦτ' ἄρα καὶ μόνῃ σοι
 τῶν πάντων τοῦθ' ὡσπερ ἐπίσημον, οὐθ' ἡμῶν αὐ-
 τῶν, ἔαν μὴ δεινούς τινας ὄντας ἦδεις τὰ σὲ, καὶ
 τῆς σῆς εὐνοίας παρ' οὐσινασοῦν ἔχομένους, οὐκ
 ἂν ἐπρόντιζες. Νῦν δὲ οὐκ ἔστιν ὅθ' ἡμῶν οὐ λόγον
 τοῖῃ, πάλαι μὲν ἐν πολλοῖς πολλάκις τὰ μέγιστα
 ξυμπαράμενος, καὶ γεγονώς ἐν καιρῷ, νῦν δ' ἐξ ὧν
 οὕτως εὐ μᾶλα καὶ μετὰ διαθέσεως ἐπιστέλλεις. Ὡς
 καὶ τινος οὐκ ἀχάριτος ξυναυλίας ἐνταυθοῖ μνημο-
 νεύειν, καὶ τὰς ἡμέρας ἐκαίνας ἑορτασίμους καλεῖν,
 διδοῦς ὡς μάλιστα συλλογίζεσθαι ὡς ὅτι μὴ καὶ νῦν
 ὑπὲρ ἡμῶν ταῦτ' ἔστι σοι πρᾶττειν, οὐ μικρῶς
 δυσχεραίνεις. Ὁ καὶ τοῦ τυγχάνειν οὐδὲν ἤττον ἡ-
 μῖν.

potissimum colligendum das, te quod non hoc etiam tempore nostra causa hæc ipsa efficere potes, hæc mediocriter animo commoveri, id quod nihilo nobis minoris est, quam si voti nostri compotes evaderemus.

Z'. Ἐπιστολὴ τοῦ σοφωτάτου Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ τῷ Μαγίστρῳ.

Πολλοί μοι τὸν σὸν ἐμήνυσαν τρόπον, ὡς πλήρης
 ἐγένου πολλάκις ὀρμῆς ἐς τὸ γράφειν ἡμῖν. Ἀλλὰ
 τις ἐξ ἀντιπάλου φερόμενοι λογισμῶς, ἀντέκρουσέ
 τε καὶ μᾶλα σφοδρῶς τὴν τοιαύτην ὀρμὴν ἀτεχαιτί-
 σεν, αἷτια προβαλλόμενος πρὸς γε τοὺς ἄλλους τὸ
 μήπω τε ἡμῖν συγγεγονέναι, μήτ' ἄλλως μαθεῖν τὸν
 ἡμέτερον τρόπον, ὁποῖος· εἶναι γὰρ πολυσχιδῆ καὶ
 πάντῳ τοι σφόδρα διάφορα καὶ δυσεῖκαστα τῶν ἀν-
 θρώπων τὰ ἦθη καὶ δεῖσθαι μακρᾶς συνουσίας καὶ
 πείρας τινὸς ἀκριβοῦς εἰς κατάληψιν. Καὶ ἐπήνεσα
 νῆ τοὺς λόγους ἐγὼ ταυτηνὴ τὴν δειλίαν, καὶ ἀνε-
 μνήσθησιν ἐκείνου τοῦ μύθου τοῦ Ἀττικοῦ. Ὁς Ἡ-
 φαίστου τὸν Μῶμον εἰσάγει μεμφόμενον ὅτι μὴ θύ-
 ρας ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων πεποιήκε στέρνων ὀπότε,
 φησὶν, ἐδημιούργει τὸν ἄνθρωπον· ἢ γὰρ ἂν αὐτῶν
 ἀνοιγομένων ὀπότε ἐχρῆν, δῆλα, φησὶ, καὶ τοὺς ἐξω-
 θεν ὀμιλοῦσι τὰ ἔνδον ὕπηρε βουλευμάτα. Ἐγὼ δὲ
 μήτε μεμῆσθαι σε κρίνας ἐν τούτοις εἰκός, καὶ ἅμα
 πάσας τὰς τοιαύτας προφάσεις καθάπαξ παραλλάξας
 καὶ ὑπερβάς ὀμιλήσω σοι καὶ πόρρωθεν ἤδη καθά-
 περ συνήθει καὶ φίλῳ, πρὸς μόνην αὐτὴν ἀποβλέψας
 τὴν κοινωνίαν τοῦ λόγου. Ἡ μὲν γὰρ παροιμία,
 κοινὰ τὰ τῶν φίλων εἶναι φάσκουσα δεῖν, τὴν φίλιαν
 αἷτιον τῆς κοινωνίας προτιθησι τῶν πραγμάτων.
 Ἐγὼ δὲ τούνητιον τὴν κοινωνίαν τοῦ πράγματος
 αἷτιαν γίνεσθαι ἀξίω τῆς φιλίας. Ὡσπερ γὰρ κοινὰ
 τὰ τῆς φύσεως διδοῦνται καὶ πλουσίοις καὶ πένησι,
 καὶ οὔτε τῷ βασιλεῖ μετὰ τῆς πορφύρας γεννᾶσθαι
 χαρίζεται, οὔτ' αὐ τῷ βραύσῳ μετὰ τοῦ τρίβωνος,
 ἀλλὰ γυμνοῦς ἀμφοτέρους εἰς τὸν βίον ἐξάγει· οὔτω
 καὶ ἡ σοφία τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἐπίσης ματεύο-
 ται πάντας, καὶ ὁμοια τὰ τῆς πιδαίας ἅπασι δια-
 νέμει, καὶ ἀδελφὰ φρονεῖν ἀλλήλοισ καὶ αὐτοφῶα τε
 καὶ αὐτοδιδασκτὸν ἔχειν ἀξιοῖ τὴν φιλίαν. Εἰ δ' ὡσπερ
 ἡ φύσις προτιῶσα ποικίλλεται παίζουσα τὴν σκηνὴν
 τῶν ἐνταῦθα ἐνυπνίων, καὶ συμπεφομένη τοῖς τῆς

PATROL. GR. CXLV.

bus, omniumque decantata ore sunt, satis hoc
 utrumque ex utroque astruitur; neque enim est,
 non est, vero quidquid rerum omnium, quod non
 legitimo modo calculisque subductis tu agas, nihilo
 sane plus quam ut tres in triangulo anguli, non
 duobus rectis sint æquales. Quamobrem et soli ex
 omnibus tibi hæc velut propria nota est, et nostri
 ipsorum, nisi acerimos cultores tuos, et præter
 cæteros omnes gratiæ tuæ cupidoes studiososque
 esse scires, haud ullam haberes rationem. Atqui
 nullo non tempore nostri rationem habes; quippe
 qui et olim quamplurimis sæpenumero in rebus
 maximum adminiculum attulisti, et peropportune
 adfuisti. Et nunc, dum ita benevole, et cum nativa
 animi affectione nobis scribis; ut etiam mutui
 cujusdam non injucundi concentus mentionem
 facias, et illos olim dies festos appelles. Quo illud
 potissimum colligendum das, te quod non hoc etiam tempore nostra causa hæc ipsa efficere potes,
 hæc mediocriter animo commoveri, id quod nihilo nobis minoris est, quam si voti nostri compotes evaderemus.

VII. Sapientissimi viri Nicephori Gregoræ epistola ad Magistrum.

Jam a pluribus de te tuisque moribus renun-
 tiatum mihi fuit, quod cum pleno sæpius ad scri-
 bendum nobis impetu fuisses, quædam mox ex
 adverso ingruens cogitatio, hunc ipsum vehementi
 nisi retuderit atque sufflaminarit impetum, præter
 alia et hoc ipsum causæ loco prætexens, quod nec-
 dum nos convenisses, nec aliunde naturam indo-
 lemque nostram; cujusmodi esset, percepisses:
 scissa enim multifariam, et nimium quantum di-
 versa, et ad conjectandum perquam obscura homi-
 num esse ingenia, longoque usu et accurata qua-
 dam periclitatione opus esse, ad ea penitus
 introspicienda. Quam ego formidinem tuam, Ita
 me Musæ ament, etiam laudabam; et simul Atticam
 illam recordabar fabellam; quæ Momum hoc in
 Vulcano reprehendentem inducit, quod pectori
 humano, cum hominem, ut ait, fabricaretur, ostia
 non apposuisset. Iis, enim, ubi usus esset reclusis,
 extrinsecus cum ipso agentibus, quidquid intus
 machinationum lateret, manifestum futurum. Ego
 vero nec in his te imitari æquum ratus, et omnes
 pariter id genus prætextus plane prætervectus
 transgressusque, eo tecum modo agam, velut cum
 pervetere necessario ac amico, in quod nihil
 aliud quam litterarum studiorumque respicio
 communionem. Cum enim, quod res amicorum
 communes esse oportere affirmat adagium, causam
 communionis, amicitiam, rebus ipsis præstruit,
 contra ea rei ipsius communionem, causam ego
 esse volo amicitiam. Quippe quemadmodum com-
 munitia divitibus et egenis naturæ munera sunt
 omnia, quando nec regi cum purpura nasci indul-
 get, nec opifici sellulario cum scissili palliastro, sed
 nudos utrosque in vitam educit: ita suis etiam
 alumnis omnibus easdem operas obstetricias præ-
 stat sapientia et similia cunctis doctrinæ distribuit

14

munera, sibi que mutuo fraternos animos gerere, ac naturæ quodam instinctu insitam monstratamque fovere necessitudinem, præcipit. Sin autem, ut natura progressu temporis variatur, dum ludibunda somniorum, quæ his in terris sunt, scenam adornat, et una cum materiæ Euripis, ut plurimum circumvertitur: ita et familiaritatem hanc ex materiæ itidem necessario pendere, illique consentaneam fieri, et nonnunquam confluere, et facillime rursus abecedere, quispiam contendat, illud mihi nihil admodum ad rem tacere censebitur; minime enim ejusmodi fluctuum murmura extimescit, quæ recte atque ordine fundata est amicitia, verum inferioribus omnibus omissis ac relictis, sursum perpetuo, ad illos expertes erroris rerum fontes, animæ attollit oculos, et indidem jura veritatis rectissime edocetur. Quæ vero infirma sibi substernit fundamenta, ea manere nescit, sed brevi convellitur et dilabitur, quin et ad oppositum nonnunquam recurrere vitium (inimicitias odiumque) non veretur. Cui nos, cum Samio illo Pythagora, *inanes tumulos* merito erigere, non illam imitari, jubemus, utpote quæ e vita ad interitum hoc fere pacto transfugit. Sic ego seminalia quidem, sed firma ac certa amicitia pignora, ut prior tibi traderem sponte mea adductus sum, ut qui priores illas suspiciunculas minime cauponari possem, ejus autem, quod futurum erat, conjector pariter et vates haud falsus ex nostris moribus essem. Jam si ex iis quæ nascuntur moventurque rebus, quæcunque immotæ manere solent, ægrescunt et marcent; utique et nostra hujusmodi amicitia conveniente quodam motu opus erit, ne in primo ortu morbus interveniat, et in herba ipsa marcorem contrahat. Tum quoniam inter præsentis mutui aspectus, inter eos vero quos terræ marisque longinqua spatia dividunt, amicitiam alere norunt litteræ: nec nobis, tam longe disjunctis, ad præsens institutum his internuntiis uti cessandum, quæ solæ velut loquentes silentium ingeniorum imprimere colores, et decenti modo incorporeæ animæ imagines representare possunt. Mibi itaque, qui viam amicitia prior velut aperui, et plana tibi, quæ salebrosa erant, effeci, scribe quæso, et nobis vicissim, qui in te insunt morum, aliquod documentum præbe; atque adeo instar tenelli pusionis uterque coalitam nuper inter nos amicitiam nutricantes, ad justam sapientia pulchritudinem magnitudinem que provehamus, ipsas naturæ, ut est, secuti leges; quæ enim in mundo sunt omnia, gemina germana sunt, et pares cursus servant. Porro ut infantes genitricem primitus suam haud aliter quam ut mulierculam quamlibet aspiciunt, postmodum vero familiari consuetudine plenioris ipsi conciliante notitiam, genuinum ab eo quod alienum est internoscunt ac distinguunt: ad eundem et amicitia modum, cum ab iis qui mutuo amore jam junguntur, informari et effingi incipit, obscuras initio et

υλῆς εὐρίποις ὡς τὰ πολλὰ, οὕτω καὶ ταύτην φησὶ τις ἐκείνης ἐξ ἀνάγκης ἠρτῆσθαι καὶ ὁμόφρονα γίνεσθαι, καὶ συμβῆναι ἐνίοτε καὶ ῥῆσα μεθίστασθαι. Ἄλλ' οὐδὲν ἔμοιγε τοῦτο πρὸς ἔπος. Ἡ μὲν γὰρ σοφῶς ἠδρασμένη φίλια τοιοῦτων ῥοθίων οὐ δέδωκε φόφους. Ἀλλὰ πάντα κάτω χαίρειν ἀφιεῖσα, ἄνω διηνεκῶς πρὸς τὰς ἀπλανεῖς τῶν πραγμάτων πηγάς ἀναφέρει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς. Κάκειθεν τὰ νόμιμα τῆς ἀληθείας καλῶς ἐκδιδάσκειται. Ἡ δ' ἀσθενεῖς τὰς ἑαυτῆς ὑποτιθεῖσα κρηπίδας, μένειν οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἐν βραχεῖ κατασεύεται τε καὶ ἀποβρέει. Ἔστι δ' ὅτε καὶ πρὸς τὴν ἀντίπαλον καλινδρόμειν οὐκ αἰδεῖται κακίαν. Ἀλλ' ἡμεῖς γε κενοτάφια καὶ ταύτην δικαίως κατὰ τὸν Πυθαγόραν ἐκείνον τὸν Σάμιον ἐγείρειν, ἀλλ' οὐ μιμῆσθαι κελεύομεν, ἅτε πρὸς θάνατον ἐκ ζωῆς οὕτως ὡς αὐτομολούση. Οὕτως ἐγὼ σπερματικὰ μὲν, βέβαια δέ σοι τὰ τῆς φιλίας ἐνέχυρα προκαταθέσθαι προεθυμήθην, μηδαμῆ καπηλεύειν τὰς ἐμπροσθεν ὑποφίας δυνάμενος, ἀλλὰ στοχαστῆς ὅμοι καὶ μάντις ἀπλανῆς τοῦ μέλλοντος ἐκ τῶν ἡμετέρων γινόμενος τρόπων. Εἰ δὲ τῶν ἐν γενέσει καὶ κινήσει πραγμάτων ὅποσα μένειν ἐθέλει, νοσεῖ καὶ μαραινέται, δεῖ τῇ τοιαύτῃ φιλίᾳ λοιπὸν καὶ τῆς ἀρμοστούσης κινήσεως, ἵνα μὴ ἐν τῇ βλάβῃ τὸ νόστιμα γένηται, κἂν τῇ χλόῃ τὸν μαρασμὸν ὑπομείνῃ. Ἐπεὶ τοίνυν ὄψεις μὲν ἐπὶ τῶν συνόντων, ἐπὶ δὲ τῶν πόρρω που γῆς καὶ θαλάττης ἀπικισμένων γράμματα τρέφειν ἴσασιν τὴν φίλιαν, οὐκ ὀκνητέον ἀφισταμένους τοσοῦτον παραπομποῖς αὐτοῖς καὶ ἡμᾶς, πρὸς γε τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν χρῆσασθαι, μόνοις αὐτοῖς δυναμένοις ὡς περ λαλοῦντα σιωπῶντων ἡθῶν ἐναπομόρξασθαι χρώματα, καὶ ἀσωμάτου ψυχῆς εἰκόνας ἐκφῆναι δεόντως. Ὅθεν ἔμοι φίλιας ὁδὸν ὑπανοίξαντι πρώτῃ, καὶ λεία σοὶ τὰ δυσχερῆ πεπραχότι, γράφει καὶ δίδου καὶ σὺ τῶν ἐνόντων σοι τρόπων τὴν πείραν ἡμῖν. Καὶ φέρε βρεφουργήσαντες ἄμφω φιλίας ὑπόθεσιν, πρὸς κάλλος καὶ μέγεθος σοφίας προσῆκον ἀξήσωμεν, τοῖς φυσικοῖς ὡς εἰκόσ ἀκολουθήσαντες νόμοις. Πάντα γὰρ ἀδελφὰ τὰ ἐν κόσμῳ, καὶ τῶν ὁμοίων ἔχεται δρόμων· καὶ ὡς περ τὰ βρέφη πρῶτον μὲν ὡς ἄνθρωπον τὴν τεκοῦσαν ὄρᾳ, τῆς συνηθείας δ' εἰς γνῶσιν ἀγούσης τελεωτέραν, διαίρει τοῦ ἀλλοτρίου τὸ γνήσιον, οὕτω καὶ ἡ φίλια, μορφουῦσθαι μὲν ἀρχομένη καὶ διαπλάττεσθαι πρὸς τῶν ἡδὴ συναπτομένων, πρῶτον μὲν ἀσαφῆ καὶ δυστέμματα δίδόναι· τε καὶ λεμβάνας τὰ ἑαυτῆς ἀξιογνώρισμα· τοῦ δὲ χρόνου ῥέοντος, καὶ τῆς συνηθείας τὰ ἐκατέρωθεν ἡθῆ παιδαγωγούσης καὶ ῥυθμιζούσης, τὸ μὲν περιττὸν καὶ νόθον ἐλαύνεται πᾶν, τὸ δ' ἐνδόν ἐνδύνει οὐκ ἐπὶ μακρῷ συγχωρεῖται. Νοῦς μὲν γὰρ δικαστῆς τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων ὑπάρχων, νῦν μὲν εἰς αἰθέρα, νῦν δ' εἰς γῆν ἐνεργεῖ. Καὶ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰς τῶν πραγμάτων ἀναγινώσκει ποιότητας· ἐρωτᾷ μὲν γὰρ οἴονεῖ διὰ τῆς ἀφῆς καὶ μανθάνει τίνα μὲν τῶν σωμάτων θερμὰ, τίνα δὲ ψυχρὰ. Ἐρωτᾷ δὲ διὰ τῆς ὀσφρησεως ὅποσα εὐώδη, καὶ ὅσα γε μὴ. Καὶ νῦν μὲν διὰ τῆς ἀκοῆς τῶν ἐναρμονίων φωνῶν τὴν ἀντίληψιν ἔχει,

νῦν δὲ διὰ τῆς ὄψεως ταῖς διαφοροῖς βαφαῖς ὁμιλεῖ A τῶν χρωμάτων. Εἶ δὲ ταῦθ' οὕτωςι διαγιγνεται, καινὸν οὐδὲν, εἰ καὶ νῦν μὲν διὰ γλώττης, νῦν δὲ διὰ γραμμάτων ἐφάπτεται καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν, καὶ τὰς τούτων οὕτωςι πως ἐκμανθάνει ποιότητας. Ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ λόγοι νῦν μὲν εἰκόνες εἰσὶ τῶν πραγμάτων, ὅτε πρὸ τῶν πράξεων ἐν τοῖς τῆς διανοίας ἐτι θαλάμοις γυμνάζονται, καὶ τὰ τέλη ζωγραφοῦσιν ἐκεῖ πως τῶν πράξεων, νῦν δ' ἕτερον τρόπον καὶ εἰκόνες καθίστανται τῆς ψυχῆς, ὅτε μετὰ τὴν ἔνδον διάσκεψιν ἔργα γίνονται καὶ αὐτοὶ, ψυχῆς ἀπόζοντα ὡς εἰπεῖν, καὶ ὅπως ἕξως ἔχει καὶ γνώμη αὐτῆ τοῖς ἕξω διατυπούντα. Ὥρα σοι τῷ σοφῷ τοῦμόν ἦθος ὄρῃν ἐν τοῖσδε τοῖς ἡμετέροις γράμμασι· δεῖ δὲ καὶ ἡμῖν τὸ σὸν ἐν τοῖς σοῖς λοιπὸν ἀναγνῶναι. Οὐ γὰρ φιλοτιμίας ἐκιδειξίς ταῦτ' ἂν εἴη, ἀλλ' ἐμπορία λαμπρὰ τις B φιλίας. Εἰ δὲ καὶ φιλοτιμία, ἀλλ' οὐδὲ τοῦτ' ἀνθρωπίνης πέφυκε φύσεως ὑπερόριον. Πάντων γὰρ τῶν ἐν κόσμῳ τῷ γῆρα καμνόντων τὴν ἀνθρωπίνην φιλοτιμίαν ἐν τοῖς μὴ γηράσκουσιν ἔθεσαν τῶν πάλαι σοφῶν οἱ πολλοί· ἄλλως τε καὶ ἀκοινωνήτους παντάπασι κάκ διαμέτρου κειμένους τοὺς ἐκ φύσεως νόμους εἰληχότας πρὸς τὰς ἄλλας ἴσμεν τέχνας τοὺς λόγους. Ἐν ᾧ γὰρ τῆς ἡλικίας ἐξεστὶν ἐκεῖναις παπακμάζειν, ἐν τούτῳ δὴ τοὺς λόγους ἔπεται περιφανῶς ἀκμάζειν. Καὶ τοῖς τῆς ἔμφρονος φιλοτιμίας ἀρίστην χαρίζεσθαι χῶραν σικρήμασιν.

ita nunc tibi sano, viro sapientissimo tempus fuerit, meum in his ipsis litteris perspectare ingenium, quemadmodum tuum etiam in tuis nos deinceps recognoscere oportet. Non enim ambitionis alicujus hæc specimina erunt, verum splendida quædam ineundæ amicitie ratio atque negotiatio; quanquam etiamsi ambitio fuerit, ne illud quidem ab humana natura abhorrens ac peregrinum esse solet. Cæteris enim rebus omnibus, quas orbis complectitur, senio fatiscentibus, solam gloriæ cupidatem, in iis quæ senii expertia sunt, veterum sapientum multi reposuere (Pericles, apud Thucyd. lib. II ἐπιταφίῳ, ad finem), præsertim cum constet, singulares omnino et proprias, et ex diametro oppositas aliis artibus leges, studia litterarum a natura accepisse. Qua enim ætate illis deflorescere licet, illa hæc ipsa quam luculentissime florere, et prudentis ambitionis saltibus campum præstantissimum ultro præbere, sequitur.

H'. Μαγίστρου ἀμοιβαία.

C

VIII. Magistri epistola responsoria.

Καὶ πάλαι μὲν ἔγωγε σὺν ἄρα πολλοῖς ἑτέροις τῆ σῆ φήμη κάτοχον γεγονώς, οὐχ ὅσον ἐρωτικῶς ἔχω τῶν σῶν, καὶ μανικῶς πως περὶ ταῦτα βακχεύω, καὶ πάνυ τοι φιλῶν καὶ θαυμάζων οὐ παύομαι· ἀλλὰ καὶ ὅπως σοι μοι τάχιστα ἰδεῖν ἐξέσται τὸν θαυμαστὸν ἐρώμενον καὶ πάντ' ἄριστον σὲ, τοῦτο δ' οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ταῖς εὐχαῖς, ὅσου τιμῶμαι· καὶ νῦν δ' οὐχ ἦκιστ' αὐτὸς οἷς ἐπέσταλκας ἔτρωσας, ὁμοῦ μὲν ἐμέ τε καὶ σαυτὸν συνάγων ἐντεῦθεν, καὶ ἴν' οὕτως εἴπω συμπλάττων καὶ ἐν ἄμφω τιθεῖς, ὁμοῦ δὲ καὶ ὡς ἐγὼ πνέω τὰ σά, καὶ τοῦτον ἴσχω τὸν τρόπον, εὐ μάλα δεῖκνυς, δι' ὧν φῆς βεβουλησθαι μὲν ἐμέ πολλάκις πρὸς σὲ γράμματα πέμψαι, τῷ δὲ μὴ τοὺς σοὺς τρόπους εἰδέναί, τῆς ὁρμῆς ἀποσχέσθαι. Ἐγὼ δὲ σοὶ μὲν ταύτης ἐγεγόνειν τῆς γνώμης καὶ οἷος ἦν ἐπιστέλλειν ὁμολογῶ, οὐ μὴν ὑφ' ὧν ἔφης αὐτὸς κεκωλύσθαι· οὐδὲ μικροῦ δεῖ· τοσοῦτον γοῦν ἀπέχω τοῦ ταῦτα σοῦ περὶ καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, ὡς καὶ πρὶν ἦκειν εἰς πείραν, ἀγώνισμα γλώττης καὶ τρυ-

ægre agnoscendas sui notas dare pariter et accipere suevit; at fluxu temporis, usuque ipso ingenia amicorum utrinque instituyente, suisque numeris componente, quidquid redundans ac superavacaneum, quidquid fucosum et ementitum est, id exigitur, quidquid autem defit, non diu deesse sinitur. Mens enim rerum, quæ in mundo sunt omnium, arbitra nunc in ætherem, nunc in terram vim illam suam intendit, sensuumque ministerio rerum qualitates recognoscit: dum per tactum quasi interrogat ac discit, quænam corporum calida aut frigida sunt, per olfactum item, quænam suaves exhalant odores, aut insuaves, exquirat, et modo per auditum concinnos sonorum modos percipit, modo per visum cum variis colorum tincturis commercium habet. Quæ cum ita in cæteris comparata sint, nihil novi est, si nunc per vocem ipsam, nunc per litteras hominum etiam ingenia apprehendit, eorumque qualitates hæc ferme ratione condiscit. Quoniam vero et sermones, nunc rerum quidem imagines sunt, cum ante actiones ipsas adhuc in animi thalamis exercentur, et actionum fines eventusque illic depingunt, nunc alio rursus modo animæ ipsius imagines existunt, cum ipsi videlicet post interiorem illam consultationem, opera fiunt, animam, ut sic loquamur, redolentia, et quo illa habitu animoque affecta sit, his qui foris sunt, exprimentia:

Jamdiu est, cum ego una cum aliis compluribus tua afflatus fama, non ingenii modo eruditionis, que tuæ amator sum, et insano quodam modo, velut divino furore circa hæc ipsa agitor, nec vehementissime tum amare, tum mirari desino, verum etiam ut primo quoque tempore te, admirabiles amores meos, omnibusque in rebus præstantissimum virum, coram videndi potestas fiat, id quanti in votis meis æstimem, verbis plane efferri nequit. Adhæc non minime per litteras hasce tuas me sauciavisti, simul me et teipsum sic nimirum concludens, atque, ut ita loquar, confians et contingens, ambosque unum quiddam efficiens, simul item quam ego tua spirem, et quod hoc affectus sim modo, planissimum faciens, dum sæpius me quidem animo agitavisse ais, quo litteras ad te darem, eo autem quod mores tuos minus haberem perspectos, illum abjecisse impetum. Ego vero hoc me animo fuisse, atque scribere constituisse,

fateor; neque iis tamen, quas narras, deterritum rationibus; nihil praefecto minus; tantum enim abest, ut hujusmodi quiddam de te et sentiam, et statuem, ut prius etiam quam tui ingenii periculum fecissem, linguæ certamen ac delicias, laudes tuas facerem, cum te per omnem laudabilem litterarum morumque ideam, summa cum excellentia vactum, miratus, tum sæculo nostro præstantem istam indolem tuam gratulatus, a quo utroque præstando longe absunt, qui adhuc addubitant. Non itaque eam ob causam silentium mihi indixi, sed vel maxime decori habitus gratia, quodque non repente et subito ad hujusmodi quiddam prosiliendum existimarem, tum quod rem diligentius reputanti, justius scribendarum litterarum initium abs te fieri debuisse videretur, qui prior nos mirifica famæ commendatione in tuos furias plausus. Quod etiam facere æquum censuisti; bonum herole factum, et longe nobis gratissimum. Quippe si ita nos antea in stuporem fama nuntiatum auditusque dabas, quantum quiddam ad præconia tua te nobis præstitisse nunc autumas, ipse per litteras vieus et loquens, et quoad fieri possit, præsens, idque cum ob alia, tum quod optima et jucundissima spectanda præbes. Partim nimirum gravitatem animi generositatemque, illam philosophiæ dignissimam, tum præterea mentis perspicaciam, et excellentiam, et acumen, et ad omnia dexteritatem; partim quod musas colis universas, et quoquoersus tendis, et quæcunque Mercurii sacra ac initia quispiam nominet, eorum dux et signifer, et cultor admirabilis es: qui oratoriæ philosophiam, et utramque cæli siderumque contemplationi, jungis, adeoque in his omnibus longe multumque præstas, ut nemo alius in uno aliquo doctrinæ genere. Merito igitur omnes omnifariam allicere, tibi que mancipare potes: et nunc admiratione percellere, nunc mulcere atque delinire, tuisque istis illecebris penitus excantare. Atque tu quidem hac te potissimum epistola ad familiaritatem tecum jungendam nos invitasse, tibi que sodales et amicos haud dubie comparasse, credis: tum etsi communia amicorum omnia esse, quasi hanc per litteras institutam communicationem amicitie te præmittere dicis, quippe quæ mox haud dubie consecutura esset. Atqui scire debes te ignarum, nec opinantem verissimis amiois tuis has dedisse litteras, non qui nunc demum, ut arbitraris, amici fereat, sed qui jamdudum fuissent: ex sola nimirum fama, famæque telis, queis in tantum vulnerati eramus: adeoque tua omnia nos adamare profitemur, ut ea in re nihil his omnino concedamus, quibuscum veteres tibi necessitudines intercedunt.

IX. *Ad Josephum, Patrem angelis comparandum, expositio rerum quæ tempore Italarum et Persarum invasionis acciderunt.*

Dum alii aliorum facta, ut æquum est, laudibus celebrant, tu solus incantamentis philtrisque nos demulcens id efficis ut tibi soli animum attenda-

A φήν ποιεῖσθαι τὰ σά, σὲ μὲν θαυμάζων διὰ πάσης ἐπαινουμένης ιδέας λόγων τε καὶ τρόπων μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἰόντα, τῆς δὲ κατὰ σὲ φοβᾶς τῶ βίῳ ξυγχαίρων, ὁ πολλοῦ ποιεῖν ἔδει τοὺς γε ἀμφισθητοῦντας. Οὐκουν διὰ ταῦτα σιγᾶν ᾤμην δεῖν· ἀλλὰ μάλιστα μὲν γε διὰ τὸ σχῆμα, καὶ τὸ μὴ χρῆναι τοῖς τοιοῦτοις ἐκ τοῦ εὐθέως ἐπιπηδᾶν· ἐπειθ' ὅτι καὶ βουλομένῳ σκοπεῖν, δίκαιος αὐτὸς ἦσθα πρῶτης ἄρχειν γραμματίων, ἔ καὶ πρῶτως ἡμᾶς διὰ τῆς θαυμαστῆς φήμης εἰς τοὺς κατὰ σοῦ θορόδους ἐκμήνας· ὁ δὲ καὶ πράττειν ἡξίωτας εὐ ποιῶν, καὶ ἡμῖν πάνυ κεχαρισμένα· εἰ γὰρ δὴ πρόσθεν λεγόμενός τε καὶ ἀκουόμενος οὕτως ἐξέπληττες, νῦν διὰ τῆς ἐπιστολῆς δρώμενος, καὶ τὰ εἰκότα ξυνῶν, πόσον τι νομίζεις ἡμῖν εἰς τοὺς σοὺς εἰργάσθαι παιδῶν, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι τὰ κάλλιστά τε καὶ ἡδίστα παρέχεις ὄρᾶν; τοῦτο μὲν τὸ τῆς σῆς διανοίας ἐμπριθὲς καὶ γενναῖον φιλοσοφίᾳ μάλιστα κρέπον, καὶ προσέτ' ἀγγίλουν καὶ περιττὸν καὶ δέξῃ καὶ περιδέξιν τὰ ἴ ἐς πάντα, τοῦτο δ' ὡς παντοδαπῶς ἔχει τῆς μούσης καὶ φέρεις ἐκασταχόσε, καὶ τῆς Ἑρμοῦ τελετῆς ἦν ἂν τις καὶ φῆσαι δαδούχς τις εἴης καὶ θαυμαστός σπουδαστής, ῥητορικῆ φιγοσοφίαν συνάπτων, καὶ ἄμφω γε ταῦτα τοῖς περὶ οὐρανοῦ πράγμασι, καὶ οὕτω κράτιστος ἐν ἅπασιν ὦν, ὡς ἐνὶ γέ τῃ τῶν ἄλλων οὐδεὶς. Ταῦτ' ἄρα καὶ πανταχόθεν πάντας ἔχεις ἐπάγεσθαι καὶ χειροῦσθαι, καὶ νῦν ἐκπλήττειν, νῦν δὲ κηλεῖν τε καὶ θέλγειν, καὶ ὅλων ταῖς σαῖς ταύταις καταγοητεύειν ἔυξει. Σὺ μὲν οὖν ἡμᾶς οἶε δι' ὦν ἡδὴ γράφεις, πρὸς ἐταιρίαν μάλιστα προκαλεῖσθαι, καὶ συνῆθεις καὶ φίλους ἀμίλει παρασκευάζειν σαυτῷ, καὶ τῆς παροιμίας κοινὰ τὰ τῶν φίλων νομοθετοῦσης, αὐτὸς τὴν διὰ γραμματίων κοινωνίαν προτέρων λέγεις τῆς φιλίας ποιεῖσθαι, ὡς καὶ ταύτης γε πάντως ἐφομένης αὐτίκα, λανθάνεις δ' εὐ ἴσθι σαυτὸν φίλοις ὡς ἀληθῶς ἐπιστέλλων, οὗ τοῦτ' ἂν κατὰ σὲ γενομένοις, ἀλλ' ἡδὴ ποβῶσθαι γερονόσιν ἐξ ἄρα μόνης τῆς φήμης καὶ τῶν τῆς φήμης βελῶν· οἷς ἡμεῖς ἐπὶ τοσοῦτοτ ἐτρώθημεν, καὶ οὕτως ἀξιούμεν στέργειν τὰ σά, ὡς καὶ τοῖς ἐκ πολλοῦ σοὶ τὰ φιλικὰ ξυνημμένοις ἀμφισθητεῖν ἔχειν τῶν ἴσων.

lege quadam sanciat proverbium, ipse nihilominus amicitie te præmittere dicis, quippe quæ mox haud dubie consecutura esset. Atqui scire debes te ignarum, nec opinantem verissimis amiois tuis has dedisse litteras, non qui nunc demum, ut arbitraris, amici fereat, sed qui jamdudum fuissent: ex sola nimirum fama, famæque telis, queis in tantum vulnerati eramus: adeoque tua omnia nos adamare profitemur, ut ea in re nihil his omnino concedamus, quibuscum veteres tibi necessitudines

Θ. Τῷ ἰσαγγέλῳ πατρὶ καὶ φιλοσόφῳ Ἰωσήφ, περὶ τῶν ἐν τῇ Ἰταλῶν καὶ Περσῶν ἐφόδῳ γεγενημένων (1).

Ἄλλων ἄλλους δεξιόντων, καὶ μεγαλαυχουμένων, ὡσπερ εἰκός, ἐπὶ τούτοις, σὺ μόνος ἡμᾶς πᾶσιν ἐπυδαῖς ἀναδησάμενος, φίλτροις καὶ καταγοητεύ-

(1) Mai, *Biblioth. nova PP.* tom. VI. Italarum irruptio intelligenda de Catalanorum ac Turcorum per Macedoniam ac Thessaliam incursione, quorum

vasationes et immanem crudelitatem jam narravit in oratione pro Chandreno.

σας, ταυτη προσέχειν μὲν τὸν νοῦν, οὐχ ἑτέρω γε, Α πείθεις, τὸ δὲ περὶ σὲ διατριβεῖν μείζον τῶν Κινύρου ταλάντων (2) ὄλεσθαι. Τοιγαροῦν οὐτ' ἔστιν ὅτε τῶν σῶν σχολῆν ἄγομεν οὐδ' ἐπὶ μικρὸν, οὐ μᾶλλον ἢ ἡμῶν αὐτῶν · οὐδ' ἔχοι τις ἂν ταυτὶ ψεύσασθαι. Καὶ οὐδεὶς ὅς, ἡμῖν ὀμιλήσας, οὐ περὶ σοῦ πρώτων ἀπήκοον, ἔπειτα δὲ καὶ ὧν ἕξει, τῷ μετὰ σὲ λόγου τυγχάνειν, ὡς ἔγωγ' οἶμαι, κοσμουμένων. Οὐ γὰρ δῆπου σὰ μὲν πρὸ τῶν ἄλλων ἄγειν εἰκὸς αἰρεῖσθαι, τῶν δ' ὑπὲρ σοῦ λόγων πρόσθεν ἑτέροις τίθεσθαι, καὶ μάλιστα πάντων φιλοῦντας οὐ συνφθοῦς τοῖς ἔργοις ἐπεισάγειν τοὺς λόγους. Ἀλλὰ καὶ τούτου τοσοῦτος ἡμῖν ἔστι λόγος, ὥστ' εἰ μηδὲν ἐκεῖνό τις οἶδεν, ἐκ τούτου γ' ἂν ἐνεῖναι μαντεύσασθαι.

Θορόδων μὲν οὖν ἐν συλλόγοις συνέχειαν, καὶ τὸ τεινεῖν ἀπνευστί, καὶ κρότων ὑπερβολῆν, καὶ σπουδὰς ἕξω παραδείγματος, ὅλων ὁ δαιμόνιος παρ' ἡμῖν ἀπολαύεις, ἴσως οὐκ ἀγνοεῖς, εἰδὼς ὡς οὐκ εἰκὸς ἄλλως ἔχειν ἀπόντος τοὺς μόνω σοι τῶν δυντων φιλονηκούντας προσκεῖσθαι · ἀλλ' ἡμεῖς γε (καὶ μηδεὶς δυσχερᾶν τὴν ἀτοπίαν · ἀλλὰ, ταῦθ' οὕτως ἔχοντα λογιζόμενος, θαυμάζω τοῦ πάθους), πολλὰκις δὴ τινος ἡμῖν καθεστῶσης ἀνάγκης πρὸς οὐσυνασσοῦν διεξιέναι περὶ του, τοῖς ὑπὲρ σοῦ πρόσθεν διδόντες (οὐδὲ γὰρ ἔσθ' ἢ μᾶλλον φροντίζομεν), διατριβὴν μὲν μόνον ταύτην ἰστώμεν, τὰ δὲ τῆς χρείας ἀναρτῶμεν εἰς αὐθις, καὶ τῆς ὑστεραίας ταυτὸ τοῦτο, καὶ τῆς ἐπ' ἐκείνῃ οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἀτεχνῶς, καθάπερ ἐν περιόδου στροφῇ, πρὸς ἕν ἀεὶ τεινομεν καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐκάστοτε προσχωροῦμεν, εἰκότως. Οὔτε γὰρ οἱ θεῖα μανία σύναυλοι, ποιητῆς (3) ἂν εἶπεν, οἷοι τέ εἰσι σπᾶς αὐτοῦς, ἔπειδ' ἀν κινήθωσι, κατέχειν, ἀλλὰ συνείρουσιν ἀπνευστί · ὡς δὲ καὶ ἡμεῖς, ὑπὸ σοῦ πάλοι πληγέντες, ἡσυχάζειν οὐκ ἔχομεν, ἀλλὰ τὴν τε πρὸς ἄλλους ἅπαντας μεγαλοψυχίαν διεξιέναι, μετὰ καὶ πλλῶν ἑτέρων ἢ σοι πρόσσεσι καὶ ὧν θαυμαστάς ἅπαντας ἔχεις, τὴν τε πρὸς ἡμᾶς αὐτοῦς εὐνοίαν καὶ σπουδῆν τοσαύτην γε οὔσαν, ὡς καὶ τοὺς γεγεννηκότας αὐτοῦς · τί δ' ἂν εἶποι τις; Διεξιέναι (4) δὲ, οὐχ ὅτι τισὶν ἠγνόηται (πῶς γὰρ; ἢ μόνου πάντας ἴσασι, καὶ πρὸς ἀλλήλους σφόδρ' ἀνε' ἄλλου του μετὰ τοῦ θαυμάζειν βοῶσι, μακαρίζοντες μὲν ἐμὲ, σοὶ δὲ συνευχόμενοι τὰ βελτίω, τῆς μὲν τιμῆς ἐμὲ, σοὶ δὲ τοσαύτην ὀσημέραι παρέχειν), ἀλλ' ὅτι τῶν ἀτοπωτάτων εἶσαι νομίζω, καὶ πᾶς τις ἂν νομίσει δικαίως, εἰ σὺ μὲν ἀπάντων ὅσαπερ ἡμῖν εἰς δνησιν ἤμα πρᾶττειν οὐκ ἀποκνεῖς, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαίνεις ἔσθ' ὅτε τὴν χρεῖαν, αὐτοὶ δ' οὐχ ὅσον ἔχομεν λέγειν ὡς ἄρ' εὐ πεπόνθαμεν καὶ χάριν ὁμολογούντες φαίνεσθαι · ὁ μὴ ποιοῦντες ἠδικοῦμεν ἂν. Νῦν δὲ τὰ εἰκότα δρωῦντες, οὐκ ἄν ἐπαίνου τυγχάνοιμεν · ἀλλὰ καὶ τούτου σύ γ' αὐτὸς δικαίως ἀτεχνῶς, ὁ τὰς ἀφοσμὰς τῶν τοιούτων, δι' ὧν εἰς ἡμᾶς ἐκάστοτε πρᾶττεις, παρασκευάζων. Μεγάλα γὰρ ἀεὶ χαρίζομενος, καὶ τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα πα-

mus et commercium tuum vel Cinyræ thesauris anteponamus. Et revera nemo negabit nos tibi fere majorem quam nobis ipsis operam impendere, et quicumque nobiscum sermonem conseruit, meminert, me tuam ante omnium laudem verbis celebraesse. A te namque sermo inchoandus; tua laus ante omnia prædicanda et cum factis æquiperanda est, ita ut auditor ex verbis rerum gestarum magnitudinem divinare possit.

Non te fugit quot et quanti in concionibus applausus, et clamores ininterrupti aures tuas obstrepunt; probe novisti quod singuli tui aut presentis aut absentis curam agunt: nos ipsi quidem (quod nemini absurdum, imo mirum videri debet), sæpe necessitate aliqua nescio quos allocuti, de te præ cæteris sermonem instituimus (hoc enim animo nostros in primis jucundum), cæteras vero res ad alia et alia deinceps tempora remittimus, iisdem rebus nunquam non operam dantes. Ut enim furore divino incitati, ut poeta loquitur, se ipsos continere non valent, sed indesinenter abripiuntur, sic nos quoque, tui admiratione abrepti, non potuimus tuam in cæteros omnes benevolentiam non prædicare quos tui admiratores habes; nam tua erga nos quoque magnificentia ea est, ut vix poterit ipse majorem exhibere possit. Quid plura? In vulgus nota refero (omnes enim sciunt, et, magno clamore vociferantes, me quidem beatum dicunt, tibi autem optima quæque precantur, et sic nobis ambobus maximum quotidie honorem tribuunt); nam ego et quivis alius re merito indignaretur si, dum tu nihil non, quod nobis utile esse posit, imo plus quam quod debes in nos confers, nos beneficia tua non grato animo atque ore confiteremur. Quare si quod debemus, fecimus, laudem nobis vindicare ideo non possumus; tu autem, qui tantorum in nos beneficiorum auctor es, merito omni laude es dignus. Dum enim magnis beneficiis majora semper et præstantiora adjicis, nunquam tamen satis tibi fecisse putas, sed certatim majorem, quam nos ipsi, nostri curam geris, et maximo ardore rebus

(2) In proverbium abierant Cinyræ Cyprii divitiæ. Vide Gregorii seu Georgorii Cyprii Proverborum collectionem, tom. CXLII. Edr.

(3) Sophocles scilicet *Aj.* 611.

(4) Sic codd. Locus est mutilus. Sensus postulat: Ὡς καὶ τοὺς γεγεννηκότας αὐτοῦς (τί δ' ἂν εἶποι τις μείζον;) οὐ μείζω παρέχειν.

nostris studes, nos nihil aliud quam grato animo magnanimitatem tuam prædicare possumus. Si enim beneficia tua referre non possumus, sicut desideramus, utrisque nobis testimonio est, nobis quidem quod benefacta experti sumus, eaque maxima benefactoribus sponte ea conferentibus.

Sed et, his contenti, libenter inferiores haberi velimus, dum par pari referre haud valemus; in quo magis amamus tuam injuriam, quam benevolentiam experiri. Esse enim in numero eorum qui abs te honorantur, et quibus tu bene facis, satius est, ob tela ac philtia tua, quam si nos ipsi aliorum benefactores haberemur præsertim ob ea quæ modo diximus, memores proverbii quod similes similibus associat aliquatenus. Quid porro Laertis filio honorabilius esse potest quam Minervæ favor et amicitia, et quam ipse præ cæteris divinitatibus apud Sophoclem sibi faventem judicat, a qua omnia omni tempore gubernantur, sicut tu ipse nos majorem in modum regis. Quin imo non erga non ista familiaritate uteris, curam eorum gerendo, sed in omnes, quasi lege aut necessitate aliqua eo perducaris, te accommodas et exemplar te præbes, idque non paucis quibusdam. Magis enim te juvat si tibi datur aliis bene facere, quam si alii tibi beneficia conferunt; nam quando das, accipere potius tibi videris; quare qui indoli tuæ se accommodant, veneraris; qui minus id faciunt, ut inimicos tergiversaris. Nemo enim petitionis ad te delatæ repulsam tulit, sive dignus, sive non fuerit, siquidem aliorum desideria prævenis, aliis bene faciendi cupiditate motus. Reote igitur dixerim te notis et ignotis bene facere, quorum alii tuis jam beneficiis fruuntur, alii frui gestiunt. Nam qui ultimi venerunt, non minus acceperunt iis qui ex longo tempore in consuetudinem recepti fuerant. Quare, ut iisdem verbis utar, et notos et ignotos in consortium tuum recepisti.

Si porro me juvat talia de te dicere, alia quædam aliquanto minus delectant.

Si enim tantum temporis a te, quocum semper

Αριών, δστέρων, φασίν, ἀμεινόνων, οὐδέπω καὶ νῦν μεγαλοψυχία γνώμης οἶει τι τῶν εἰκότων εἰργάσθαι, οὐδ' ἐγγύς. ἀλλ' ὡσπερ πρὸς αὐτὸς σαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀμιλλώμενος, καὶ μᾶλλον γε ἢ ἡμεῖς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, οὕτω φροντίζεις, κόρον οὐδένα πώποτε δεχόμενος τῆς σπουδῆς, ἣν ἡμεῖς ἀντεισενγκεῖν ἐπὶ τοῖς ἴσοις οὐκ ἔχοντες, δῆλον ποιούμεν ὀπόσον εὐ πάσχομεν· τῷ δὲ αὐτῷ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τὸ κατὰ σὲ δῆπου σεμνύνειν ἔχομεν. Ἡ γὰρ ἐν ταῖς ἀμοιβαῖς ἀπορία καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν ἀποχρώτως ἐκτετικέναι τεκμήριον ἐπὶ δυοῖν τοῖν καλλίστοι, ὁμοῦ τοὺς τε πάσχοντας εὐ τοὺς τε εὐ ποιούοντας δεικνύον, τοὺς μὲν τῶν μεγίστων τυγχάνοντας, τοὺς δὲ τοιαῦτα χαριζομένους.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτοισιν ἂν αὐταρκοῦντες ἰδεξαμεθ' ἂν ἔκόντες, εὐ ἴσθι, τὰ τοιαῦτα μᾶλλον ἡττάσθαι φέροντι τῷ θυμῷ, ἢ περαίνειν ἐξ ἀναλόγου δύνασθαι, ὅπου γε καὶ τὴν παρὰ σοῦ μᾶλλον ζημίαν τοῦ παρ' ὠντινωνοῦν εὐ πεπονθέναι. Τὸ γὰρ τῶν ὑπὸ σοῦ κεκοσμημένων ὁρᾶσθαι, καὶ σὲ γ' αὐτὸν εἰς εὐεργέτας ἐγγράφειν, ἔσκι μὲν καὶ ἄλλως διὰ τὰ σὰ βέλη καὶ φίλτρα πλείονος ἄξιον, ἢ ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς εὐεργέτας ὀποισινοῦν γράφεισθαι, πολλῷ δὲ μᾶλλον δι' ὧνπερ ἐμεμνήμην ἀρτίως, ἄλλως τε καὶ τὴν παροιμίαν εἰδότας, τῶν τοῖς ἐταίροις προσόντων εἰς κοινωνίαν καθιστάσαν τρόπον δὴ τινα Μειζον δὲ καὶ τῷ Λαέρτου πρὸς δόξαν ὅτου τίς ἂν εἴποι παντὸς ἢ παρὰ τῆς Ἀθηναῶν φιλανθρωπία καὶ χάρις καὶ τὸ συναίρομενον ἐν παντί, ἣν καὶ φιλτάτην οὐχ ὅσον αὐτὸς αὐτῷ διαφερόντως τῶν ἄλλων θεῶν παρὰ Σοφοκλεῖ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ τ' οὖν πάρος τὰ τ' εἰς ἔπειτα ὑπὸ ταυτησὶ κυβερνάσθαι, καθάπερ ἡμεῖς ὑπὸ σοῦ, καὶ μᾶλλον γ' ἡμεῖς. Καίτοι τί λέγω; Οὐ γὰρ ἡμῖν αὐτοῖς μόνοις ὅπως οἰκειῶς ἔχεις, οὐδ' ἐπὶ τοσοῦτον μεμελέτηκας χρῆσθαι, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐξ ἀρχῆς, ὡσπερ ἀνάγκην ἔχων ἢ νόμου κεκρατηκότδς, οὕτως ἐπικαίρωσ ἤρμοσαι, καὶ πάντες ἐπὶ σοὶ ταυτησὶ πειρῶνται τῇ, γνώμης. Ἄλλ' οὐκ εἰς εὐαριθμήτους ὀρίζεις, οὐδ' ἐφ' οὓς μὲν, ἐφ' οὓς δ' οὐ οἷς γὰρ τοὺς ἄλλους εὐ ποιεῖν ἔχεις, τούτοις αὐτὸς πολὺ μᾶλλον πέφυκας χαίρειν ὅτιπερ εὐ ποιεῖν ἔχεις καὶ χαρίζεσθαι μᾶλλον, ἢ τοῦτο πάσχοντα φαίνεσθαι· μᾶλλον δὲ διδοὺς αὐτὸς οἶει λαμβάνειν, καὶ τοὺς ἐπαγγελλομένους ὡς συντελοῦντας τῇ σῇ φύσει πολλοῦ σινος κρίνεις, τοὺς δὲ μὴ τοῦτο ποιούοντας, σαυτοῦ νομίζων ἐχθροὺς, ἀποστρέφῃ. Οὐ γὰρ ἔστιν ὅς αἰτήσας ἡτύχηκεν, ἐάν τε τούτου γ' ἀξίως ἔχῃ, ἐάν τε καὶ μὴ· ἀλλὰ καὶ φθάνεις τὰς ἐπιθυμίας τῶν εὐ παθεῖν δίομένων, ὡσπερ οὐδὲν ἕτερον ἐξ ἀρχῆς ἢ εὐ ποιεῖν μεμελετηκώς. Ἄνθ' ὧν ἔπειστί μοι θαρρόντως λέγειν, ὅτι καὶ οὓς οἶσθα καὶ οὓς οὐκ οἶσθα ποιεῖς εὐ, τοὺς μὲν οἷς των σῶν ἀπολαύοντας ἔχεις, τοὺς δ' ὅσον ἀπὸ τοῦ βούλεσθαι· καὶ γὰρ δὴ κάκεῖνοι τῶν ἐκ παλαιτάτου συνήθων οὐκ ἂν ἔλαττον ἔσχον, εἰ μόνον εἰς πείραν ἤσαν. Ὡστε, εἰ δεῖ τοῖς αὐτοῖς καὶ αὐθις ὀνόμασι χρῆσθαι, καθάπερ ἐν χορῷ συναδόντων, καὶ οὓς οἶσθα καὶ οὓς οὐκ οἶσθα κέηται.

Ἐγὼ δὲ οἷς ὅπερ σοῦ λέγων ἡδομαι, τούτοις

ὅπως οὐκ ἀλγῶ λέγειν οὐκ ἔχω· δι' ὧν γὰρ ἂν τῶν ἀτυχοῦντων ἑμαυτὸν ἀποφῆναι, τούτου τοσοῦτον ἀφιστάμενος χρόνον, ᾧ διὰ παντός σμενεῖναι προσῆκε, ταῦτ' εἰς μέσον παράγειν αἰροῦμαι, ὡς περ' ἀπ' αὐτὸς ἑμαυτοῦ τῆς τῶν παιδικῶν ἀπουσίας λαμβάνων τὸν ἔλεγχον, καὶ τὴν ἑμαυτοῦ δυστυχίαν ἐπίτηδες παριστάς. Δείκνυται γὰρ τὸ περιὸν τῆς ζημίας καὶ οἷων ἐστέρημαι, οἷς, ἐπειδὴν μέμνωμαι, πέτεσθαι πάρεστιν· ἄμφω ταυτὶ βεβαιῶν, καὶ σου δυσασπασίας ἔχειν, καὶ ὅτι τοῦ παντός ἀξίος εἴης· προσθεῖη δ' ἂν τις τάχα καὶ τρίτον τὸ παρεμφαίνεσθαι πᾶσιν ἐντεῦθεν τὸν ἀπὸ τοῦ συνεῖναι πυρβίχισμὸν καὶ βακχείαν.

Ἄμειλι καὶ τῆς παροικίας φίλον ἔδαφος τὴν πατρίδα νομοθετούσης, καὶ γλύκιον οὐδὲν ἧς εἶναι πατρίδος, οὐδὲ τοκέων, τοῦ Σμυρναίου μαρτυροῦντος αὐ ποιητοῦ (3), ταυτὶ δ' ἔμοιγ' οὖν ἅπαντα διὰ σὲ πρὸς ἔλαττον ἄγει, καὶ κινδυνεύω τῷ περὶ σὲ φίλτρῳ τάναντία περὶ τούτων δοξάζειν, ἡγούμενος ἐτέραν ταύτης προτιμότεραν τὴν ἄλλοτρῖαν, καὶ ἦν αὐτὸς ἔχεις τῆς ἑμυτοῦ καὶ οἰκίας. Ὡς περ' ἡμᾶς πρόσθεν παρῶν ἐκόσμεις ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ κατὰ σὲ πάντες ἡμῖν ξυνέχαιρον, οὕτως οἱ νῦν ἀπολαύοντες οὐκ ἔξουσι λέγειν ὡς οὐ τὸ κάλλιστον ἔχουσιν. Ἡμῖν μὲν οὖν, εἰ καὶ τῆς εἰμαρμένης εὐμενοῦς πειρᾶσθαι παρήν, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα τοσοῦτον. ὅσον γε σοῦ παρόντος, μαλλον δὲ οὐδὲν ἂν ἦν τὸ παράπαν, μὴ σοῦ παρόντος. Διὰ τί; ἧς ἂν μετείχομεν ἠδονῆς, εἰ παρήσθα (τοῦτο δ' ἦν συναγωνιζομένου (5^ο) τῇ τύχῃ καὶ τὰ παρ' ἐκείνης ἐπὶ μείζον αἴροντος), ταύτην οὐκ ἂν εἴχομεν καρποῦσθαι, τῆς σῆς ἀπουσίας τὸν λογισμὸν συνθολούσης, ὡς ἐλάττω πᾶσαν τέρψιν ἠγεῖσθαι. Νῦν δὲ, εἴπερ ποτὲ, καὶ νῦν μάλασθ' τῶν (6) σῶν ἡμέρων τε καὶ φαρμάκων καὶ τῆς διὰ πάντων ὡς ἀληθῶς ψυχαγωγίας καὶ μουσικῆς, ὅτε καὶ μέγιστα τῶν πώποτε μνημονευμένων πεπόνθαμεν, ὡς περ' τοῦ δαιμονίου φιλονεικότερον ἡμῖν εἰσκεινωμακότος, ὡς μὴ μόνον ἐξ' ἀντιβόπου τῷ πρότερον οὕτω τὰς συμφορὰς ἀντιθεῖναι, ἀλλὰ καὶ μετὰ μείζονος τῆς παρσκευῆς ἢ καθ' ὅσον ἡμᾶς οἴους τε ὄντας ὑπενεγκεῖν, ᾗετο δὴ.

Οἱ γὰρ ἐπὶ κακῇ μοίρᾳ Ῥωμαίων, ὡς ἅπαντες ἴσασι, ἐκ Σικελίας ἐπὶ συμμαχίαν ἰόντες Ἰταλικὴ δύναμις (7), ἠλίως μὲν ἐχρήσαντο θράκη καὶ τοῖς ἐκεῖ πράγμασι, καὶ ὡς τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν (8) ταυτὶ πεποιήνται, τί τις ἂν τοὺς εἰδότας ἀναμεινῆσκων αὐθις ταραττοῖ; ἢ γὰρ οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν ἔδει συστῆναι (μηδ' εἰς παράδειγμά ποτε πέσοι, μὴ, ὡς Σῶτες, μὴ, ὡς ἐλευθέρει! ἀλλ', ὡς περ' ἐστὶ πρῶτα, καὶ μόνα λέγοιτο), ταῦτα κέρδους γίγνεται τὸ σιγᾶν.

Ἄλλ', ὡς περ' ἐκείνωνι καταγρόντες, καὶ ἀληθῶς καταγρόντες, ὡς οὐχ ἱκανῶν ἔτ' ὄντων ἀντέχειν (μᾶλλον δὲ οὐδὲν ἔσθ' ὃ δέξαιτ' ἂν φθορὰν τοῦ λοιποῦ, ἀπάντων ἔρδην ἀπολωλότων), λαβόντες Ἀχαι-

(5) Homer. *Od.* 1, 34.

(5^ο) Deest nonnihil, forsitan Chandreni nomen, vel ducis alius.

(6) Sic cod. Ellsio lacunæ est indicium.

(7) Catalani historiciis plerumque audiunt.

A una esse melius erat, separatus vixi, unum tamen in medium proferam, a me ipso specimen infautum sumendo. Nimia enim monstratur pœna, et si referrem quibus rebus privor, stuporem sane excitarem; unde videre potes quod ego indissolubiliter tibi inhæreo, et quod tu ipse optima quæque mereris; tertius denique vel illud addiderit, quod ab ipsa unione pyrrhichicam saltationem et bacchanalia producuntur.

Proverbium ipsum patriæ solum charum esse prædicat, et Homerus ipse testatur nihil patriæ et parentibus dulcius esse: at hæc præ te inferiora apud me sunt et parum abest quin istis contraria sentiam, tui amore ductus, et putem tuam patriam meæ ipsius præferendam esse. Sicut enim prius præsentia tua nobis ornamento fuisti, et ut omnes tui causa nobiscum gaudio indulgebant, sic qui nunc te possident, negare non poterunt, grandem se thesaurum possidere. Nobis quidem ipsa secunda fortuna sine te minus secunda videretur. Quare tandem? quia voluptatem qua te frueremur præsentem (quod cum fortuna certare, imo ipsam in majus tollere est) absente te non gustaremus, quia ipsa absentia tua omnimodam voluptatem diminueret. Nunc autem maxime si unquam alias incantamenta et pharmaca tua per animæ illecebras et artificia experti sumus. Nam malus dæmon nos præcipites egit, sic pristinum statum calamitatibus compensare satagens, et onus imponens, cui ferendo non pares eramus.

Qui enim in Romanorum perniciem e Sicilia auxiliatum profecti erant, cohors italica inquam; quomodo Thracia et rebus thracicis usi fuerint, qualem regionem Scythiæ desertam habuerint, id denuo referre hujus loci non est. Quæ autem regum constituere non poterant (et hoc non exempli ergo dixerim, o servator et liberale caput, sed sicut priori loco facta sunt, sic dicta sunt), ea satius est silentio præterire.

Jam vero, secundum nos procul dubio resistere non possunt (quippe ejus prorsus pessum iverunt) receptis in societatem Achæmenidis hostibus antiquis, quorum insolentiam propria audacia auxe-

(8) Proverbium est notum. Nic. Gregoras, *Hist.* 1, 2, 5, de Joanne Asane, Bulgarorum ac Scytharum duce: Πάντα βῆδῶς κατέδραμεν... ὅποσα ἐν κώμαις καὶ πόλεσι καὶ φρουριοῖς μικροῦ Σκυθῶν ἐρημίαν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀποδείξας.

runt, ac nosmet summo cum furore adorti nihil intentatum reliquerunt ut totam Thessaliam subverterent, ac funditus perderent universam regionem, montes, campos, præcipitia, scopulos, saxa, vias hominibus frequentes, loca edita ac profunda, antra, prata, agros, silvas, uno verbo omnia ruunt et pereunt; omnia cadaveribus ac cruore immane quantum repleta sunt, sanguinis rivi ubique fossas replent et fluviorum instar undas mari miscent, et cadavera piscibus voranda obvolvunt, homines semimortuos, plane mortuos et ne sentientes quidem dolorem,

Spectaculum amicis ipsis intolerabile præbentes, ut poeta tragicus dicit; alius enim evisceratus, alius decollatus, manibus pedibusve abscissis, imo omnibus membris privatus jacet. Nam certatim et quasi pretio proposito ac jurejurando se quam plurimos gladio interempturos ac nemini parsuros pronuntiant, et sic sontes cum iasantibus, omnem denique populum traditorum arbitrio exponunt: nec mirum. Nam qui varias ob causas castra ponunt ac movent necesse est omnia facere quibus et ipsi sibi maximum terrorem aliis injicere videantur adversariis.

Hi enim ante omnes sanguine et cladibus gaudent; his volupe est cæteros gladio interimere; his otium inter vitæ mala ponitur; quippe qui mansuetudinem pro recordia habent. Eos crudelitas ut cæteros morum lenitas juvat; semper alienas res affectant et quasi pro suis habent, imo vitæ ipsius periculum inire pro istis audent et ægre ferunt rebus suis spoliari. Ubicunque in aciem prodeunt, victoriam reportant et hydræ capita usque regenerantis exemplum referunt. Non membri alicujus amputatio aut privatio eorum ardorem minuit; ubi manum amiserunt unam, alterius ope pugnant; ambabus privati pedibus grassa-

(9) Receptis a Catalanis scilicet, Achæmenidis, seu Persis et Turcis, in societatem.

Α μενιδας (9) τοὺς ἐξ ἀρχῆς πολεμίους, καὶ τὴν ἐκείνων ὕβριν τῷ παρὰ σφῶν θράσει πολὺ μᾶλλον ἐπηυξηκότας, πρηστῆρος δίκην καὶ καθ' ἡμῶν ἦκον, τί μὲν οὐ πράττοντες; τί δὲ οὐ βουλόμενοι; ἐφ' ᾧ πᾶσαν ἀνελεῖν Θεσσαλίαν. Οὐδὲν γοῦν ἐῷσιν ἀπείρατον τῆς ἐπιδρομῆς, ἐλαύνοντες πάντα κατάκρας τὸν τῆδε χώρον, οὐκ ὄρος, οὐ πεδίον, οὐ φάραγγας, οὐ κρημνοὺς, οὐ βράχια, οὐ λεωφόρους, οὐχ ὑπωρεῖας, οὐ νάπας, οὐ λόφους, οὐ χαράδρας, οὐκ ἄντρα, οὐ λειμῶνας, οὐκ ἀρούρας, οὐκ ἄλση. Πάντα οἴχεται, πάντα ἐλήλαται· πάντα μεστὰ νεκρῶν καὶ πτωμάτων καὶ φόνου μυρίου, καὶ θαυμαστῆς τιнос καὶ φρικώδους διὰ πάντων σφαγῆς. Οἱ δὲ τῶν αἱμάτων ρύσκαε, ἀντ' ἄλλου τινὸς ῥοθίου φερόμενοι πανταχόσε, λιμνάζουσι μὲν ἐν τοῖς κοίλοις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ποταμοῖς συνιόντες, καὶ βάπτοντες αὐτῶν κατάκρας τὸ βέτιθρον, συνεκβάλλουσι οἴμοι! πρὸς θάλατταν, ἀνθρώπους ἄγοντες ἰχθύσι βορὰν, τοὺς μὲν ἡμιθνητάς, τοὺς δ' ἐκ πολλοῦ τεθνεῶτας, τοὺς μὲν διαπεπραγμένους καθάπαξ, τοὺς δὲ μόγις αἰσθανομένους ἢ πάσχουσι, οὕτω δεινὸν θέαμα τοῖς ὄρωσι καὶ ἀηδίαν κακῶν, ὥστ'

Οὐδεὶς ἂν ὄστις καὶ φίλος τλαίη βλέπειν, κατὰ τὴν τραγωδίαν (10)· τῷ μὲν ἐγκάτων ἀπόντων, τῷ δὲ κεφαλῆς, ἐτέρω χειρῶν, ἄλλω ποδῶν, ἔστι δ' οἷς καὶ τούτων ἀπάντων, οἴμαι. Ὡσπερ γὰρ ἄθλων, οἴμαι, μεγάλων παρὰ τοῦ σφῶν ἄρχοντος προκειμένων, εἶτε καὶ συνομιμοκότας ἀλλήλοισι χρῆ λέγειν μηδ' ὅτου ἂν ἔχειν φειδῶ, φιλονεικούσι ἀπαντες, ὡς εἰπεῖν, ὄστις ἂν πλείους ἀνέλοι καὶ βάψοι τὸ ξίφος ἐκ περιττοῦ, δεινὸν ἕκαστος εἶναι νομίζων ἐτέρου τὰ τοιαῦτα λελεῖσθαι· ἐπεὶ καὶ τὸν εὐαριθμῆτων αὐτόχειρα, ἢ καὶ τὴν χεῖρα καθαρὸν ὄλωε, ταῖς τῶν προδοτῶν ὑπάγουσι ψήφοις, ὡς προδιδόντα τὸ πᾶν ἔθνος, τῷ μὴ τὰ τοιαῦτα ξυμβαίνειν· εἰκότως· οὔτε γὰρ οἶόν τε τοὺς ἐπ' ἀλλοδαπῆν τιν' ὥσπερ τούτους ἑστρατοπεδευκότας μὴ πάντα ποιεῖν, ἐξ ὧν ἂν σφίσι μὲν αὐτοῖς φοβερωτάτοις εἶναι διαφερόντως μάλα δοκεῖν, ἐκκληξίς δὲ καὶ ἀπορία τοῖς πάσχουσι καὶ δὴ περιέσται.

Καὶ μάλιστα ἀπάντων οὗτοι πεφύκασι αἵμασι μὲν καὶ σφαγαῖς ἐκάστοτε χεῖρειν, καὶ πέρας ἄγειν εὐδαιμονίας τὰς ἐτέρων φθοράς, τὸ δὲ μηδὲν πράττειν εἰς συμφορὰν τίθεσθαι, καὶ τὴν μὲν ἐπιεικίαν οὐδὲν ἄλλο ἢ μαλακίαν ἀντικρυς κρῖνειν, τῆς δὲ ὀμότητος οὕτως ἔχεσθαι, ὥσπερ ἐπιεικείας ἕτεροι, καὶ τῆς μὲν οἰκείας ὡς ἀλλοτρίας ὑπεροφῆν ἐπιθυμίᾳ τῆς ἀλλοτρίας, τῆς δ' αὖ ἀλλοτρίας ὡς οἰκείας ἀντιποιεῖσθαι, μᾶλλον δὲ ὑπὲρ μὲν τῶν τοῖς ἄλλοις προσόντων οὕτω προθύμως ἔχειν ἀποθανεῖν, ὡς οὐκ οἶδ' εἴ τις ὑπὲρ οἰκείων, τῶν δὲ σφετέρων μηδενὶ τὸ παράπαν ἀφίστασθαι, ἀλλὰ πρότερον ἂν τεθάναι ἢ τούτων στερηθῆναι· ἀκαταγώνιστοι μὲν ἐκ μόνης ὄντες τῆς θέας, τὰς δὲ τῆς ὕδρας ἐκτομάς τοῖς σφῶν σώμασι βεβαιούντες. Οὐ γὰρ ἀκρωτηριασμοὺς ἴσθησι τῆς ὀρμῆς, οὐδὲ μέλους στέρησις· ἀλλὰ, κἂν τέμῃ

(10) Verba Tecmessæ apud Sophocl. Aj. 929.

την χεῖρα, τῇ λειπομένῃ μάχονται· καν ἄμφω ταύτας, βακχεύουσι τοῖς ποσὶν ἰνυάλιον, οὐχ ὅτι ἀφῆρηται δυσχεραίνοντες, ἀλλ' ὅτι μὴ οἶοι τέ εἰσι χρῆσθαι τῇ γνώμῃ δεινὸν ἡγούμενοι, ἴσως Κυναιγείρου μνησθέντες τοῦ πρόσθεν καὶ Καλλιμάχου, ὧν ὑπὸ Μήδων ὁ μὲν περιτοξευθεὶς ὡσπερ ἀθάνατος ἴστατο τε τελευταίως, ὁ Καλλιμάχος, ὁ δ' ἅμα χερσὶν ἀφῆρήτην τὴν κεφαλὴν τριήρη τινὰ βουλόμενος κατασχεῖν Περσικὴν, ὁ Κυναιγείρος. Καὶ τοῦτοις ὡς ἀληθῶς εἰς ἀσχιστὸν πίπτει τὸ μὴ πολέμῳ τεθνάναι, μηδὲ τάκρινου βακχεῖα τοῖς σώμασι τελεσθῆναι· καὶ τις ἤδη τοῦτο πολλάκις ἑτέρῳ εἰς ὄνειδος προὔτεινεν· "Ὅθεν ὄρμη μαινομένη χωροῦσιν ἑκασταχόσε, μηδενὸς ἀνταίροντος, ἀλλ' ὡσπερ ὑπ' ἐκπλήξεως πάντων πρὸς μόνην ἐξισταμένων τὴν ἀκοήν, δηοῦντες, πορθοῦντες, τέμνοντες, κἀνοντες, ληϊζόμενοι ἀνθρώπους τοὺς μὲν δουλαγωγοῦντες, τοὺς δὲ σφάτοντες, νεκρῶν κολωνοὺς ἰστάντες, τοσοῦτους τὸ πλῆθος, ὡς μηδὲν εἶναι πρὸς τοῦτους μηδὲ τοὺς Κερκυραίων νεκροὺς, οὓς ἐπ' ἀμαξῶν, ὡς θυκυδίδης φησὶν (11), ἔφερον· ἀλλ' ἀποχρῆν μὲν ἂν ἐντεῦθεν καὶ ποταμοὺς γεφυροῦν, εἴ τις ἐθέλει· ἀποχρῆν δ' ἂν ἀντὶ φραγμῶν γίγνεσθαι τοῖς ἀγροῖς. Μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτους ἐπὶ τοσοῦτον στενοχωροῦσιν, ὡς μηδὲ βράδιον εἶναι διεξελθεῖν διὰ τούτων βαδίζοντα· ἀλλ' ἀνάγκη πολλοῖς, εἰ οἷόν τ' εἰπεῖν, ἐποχούμενον φέρεσθαι· οὕτω πυκνοὶ πίπτουσιν, ἐστιῶντες μὲν οἰωνοὺς, ἐστιῶντες δὲ θῆρας, καὶ τὸ κυνῶν ἔθνος. Ἢ γὰρ τῶν ἐχόντων σπάνις ἀντὶ χειροθῆτων εἰς ἀνημέρους καὶ τοῦτους ἤγαγεν, ἀπαναινομένους, εἴ τις ἐκ τούτων φανεῖεν, φυγόντες μὲν τὸ ξίφος, βουλόμενοι δὲ τι νύκτωρ τῶν σφετέρων ἀρπάσαι, ἐπ' ᾧ μὴ λιμῶ τεθνήξονται, ἀβίωτον· βιοῦντες τὸν βίον, καὶ τῶν ἀπολωλότων τοσοῦτον διαφέροντες, ὅσῳ μετὰ πολλὰς τινας ἀφορήτους ἀνάγκας αὐτὸ τοῦτο πείσονται.

Καιρὸς δὲ καὶ τοῖς λησταῖς, οἷος οὕτω πρότερον, καὶ ὃν εὖξαιεν' ἂν αὐτοῖς μᾶλλον γενέσθαι. Οἱ γὰρ τὰς τῶν πολεμίων ἀποδιδράσκοντες χεῖρας, ταῖς αὐτῶν εὐθὺς περιπίπτουσι, καὶ, τοῦτους ἄλλους τοιοῦτους εὐρίσκοντες, ἂν μὲν ἐκόντες ἐξιστῶνται τῶν ὄντων, οὐδ' οὕτω κακῶν ἀπαθείς ἀπίασιν, ἀλλὰ πολλάς τινας πρότερον ἐκπλήξεως εἶνεκα δεξάμενοι κατὰ νῆαυτον, τοῦ μὴ τεθνάναι χάριν ἔχοντες· βουλόμενοι δὲ τούτων ὑπερμαχεῖν, προσαπολλύουσι σφᾶς, ἃ μὲν πρόσθεν ἤλπισαν οὐ παθόντες, ὧν δὲ οὐ προσεδόκησαν σφίσι, τούτων κατάκρας εἰληφότες τὴν πείραν· παραπλήσιον ὡσπερ ἂν εἰ, διὰ τοῦτο Σικελικοῦ τις πελάγους διασώσας τὸ σκάφος, ὑφάλοις τισὶν ἐνέτυχε, καὶ σπιλάσι πολὺ δεινοτέραις τῶν τῆς Σκύλλης κεφαλῶν.

Παραπολέλαυκε δ' οἶμοι! καὶ "Αθως τῆς συμφορας καὶ τῆς ἀτόπου ταυτησὶ τῶν κυμάτων ἐπιβροῆς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς ἀπάσης τῆς ἀρετῆς κοινὸν ἐργαστήριον, ὁ τῆς ἑκασταχοῦ τῆς οἰκοκμένης (πῶς ἂν εἴποιμι;) ὁμολογουμένως ἐξειλεγμένος μάλιστα χῶρος, ὡσπερ οὐκ ἀνασχομένων, οἶμαι, τῶν Μή-

A bundi rem martiali furore gerunt, non membro-
rum jacturam deplorantes, sed indignabundi quod
inferiores sint Cynegiro aut Callimacho, ex quibus
hiccu, Medorum telis vulneratus post mortem
immortalitatem est assecutus; ille cum manibus
Persicam dentibus retinere volebat. Nihil his
ipsis turpius videbatur quam extra pugnam vitam
amittere et sic opprobrio apud posteros exponi.
Hanc ob causam quoquo versus furore agitati pro-
ruunt, ac nemine resistente, ceu fulgur se pro-
ripiunt et omnia vastant, secant, urunt, prædantur,
in servitatem abripiunt, vita privant, cadaverum
B acervos struunt majores quam ut Corcyæorum
teste Tucydide, in plaustris avectorum; cadavera
cum iis comparari possint; tantus enim eorum
fuit numerus, ut flumina quasi pontibus jungere
ut campos humanis aggeribus cingere posses.
Eorum multitudo adeo densa est, ut euntibus
obstaculo sint et alii aliorum quasi humeris insi-
deant et avibus, feris, canibus facilem prædam
offerant. Huc accedit quod qui vitæ substantiam
habent a feris et inhumanis misere carpantur
et semper hostium gladio exponantur, si forte
noctu cibum quæsituri exeunt ne fame pereant,
et sic miseram trahentes vitam id unum metuant
ne post gravissimas ærumnas et ipsi similem ne-
cem oppetant.

Sed latronibus quoque illa tempestas gratior
quam unquam antea fuit. Qui enim hostium ma-
nus effugerant, in illorum illico incidebant, a qui-
bus si non sponte quæ possidebant, cedebant,
diris verberibus affecti tantum non ad necem
usque cruciabantur. Qui porro amicos calamito-
sos armis defendere volebant una cum illis in per-
niciem ruebant et supplicia durissima nec opinati
D patiebantur, plane ut ii qui in mari Siculo Cha-
rybdin vitantes, in tristiores Seyllæ scopulos et
saxa misere incidunt.

Casu quodam fatali Athos quoque, in quo solo
virtus tutum habet domicilium, qui solus ubique
terrarum et omnium consensu vas est electionis,
communem calamitatem, ut in mari scopuloso
expertus est, licet nec a Medorum rege Xerxe

(11) Thucyd. iv, 48.

plane se subigi passus sit, qui nihil intentatum A reliquit ut ipsum demoliretur. Namque Xerxes montem perfossum versus mare navibus permeabilem reddere voluit, quo irrito conatu stultitiæ suæ et animi absurdi monumentum reliquit, et effecit ut posterī qui stulti isuius moliminis pœnas dant, tristes ad cœlum clamores tollant, quando ob oculos versantur sanctorum theologorum domicilia, cœnobia, templa, sacraria, cellulæ, quæ omnia summa prosperitate gaudebant, nunc vero ruinam trahunt, post sanctos incolas atrociter interemptos, ita ut præter spem viri quidem super ipso degant, conversationem vero jam in cœlo habeant, et quos, secundum Plotinum B Ægyptium, tum adolescentes, tum adultos, imo canos jam et virides adhuc corporum quibuscum vivunt, tædeat. Id unum enim omnes spectant, id unum tendunt foventque ut cum Deo unionem ineant. O manus pugnaces! cur tandem non omnes stupefacti horruerunt! Equidem ab solam narrationem obstupui, et si adfuissem, sicut Niobe, saxi duritiem induissem. O gladium, qui omnes transfodit, et cujus acies non præ pudore est hebetata! O cohortem Christifidelem! o concionem sacram, Deo plenam, quæ re audita confestim in unum convenit, et læto animo in eodem loco sponte permansit! Cum enim misera vivere conditione, quam mortem videre mallent, vitam gloriose finituri, certamini mortem congruentem adjecerunt.

Quis autem has calamitates satis deplorare poterit? cui cunctas has miseras referre dum vult, non vox faucibus hærebit? Equidem persuasum habeo quod nec cladem quam Athenienses prope Siciliam experti sunt, nec devastatio Acharnensibus ab Archidamo illata, nec Thebarum aut Trojæ D excidium cum hisce nostris ærumnis comparari queant.

Sic immane quantum miseriarum ob oculos quotidie habemus. Nam pœcones nobis quovis

(12) Medi nunc pro Persis ac Turcis.

(13) Xerxis videlicet.

(14) Forsan, πῶς δ' οὐ παρεῖντο τοῦ συναφοῦς; « quomodo a continuatis impressionibus non remiserunt? »

(15) Atheniensium, Nicia duce, in Sicilia cla-

δων (12) τοῦ προγόνου (13) σφίσιν ἠττάσθαι· μάλλον δὲ οὐκ ἂν ἄλλως φήθησαν ἐκείνων δόξαι κατὰ γένος προσήκειν, εἰ μὴ καὶ οὗτοι ταῖς χερσὶν ἐπ' αὐτῆν χρῆσονται. Πάλαι γὰρ διορωρυγμένοι ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, καὶ τὸ πρὸς θάλατταν ἅπαν κατασκαφαίς, οὐχ ὡς ἀληθῶς τοῖς ναυσὶ διάβασιν εἶναι (πῶς γὰρ; ἐξὸν ἐτέρωθεν πεπλευκέναι), ἀλλ' ὡς ἀληθῶς εἶναι τοῖς ἐπιγιγνομένοις στήλης ἄμεινον δείγμα τῆς ἀπονοίας ἐκείνου καὶ τῶν ἀτόπων φασμάτων, τοιαῦτα πρότερον πεπονθῶς, νῦν ὑπὸ τῶν ἀπογόνων ἐκείνου πάντας ἐποίκους ὀλίγου δεῖν ἀπολωλευκῶς, εἰς οὐρανὸν ἀεῖρει τὸ πένθος, καὶ τοὺς τε ἰδόντας, τοὺς τε ἀκηκοῦστας, « Ἰοῦ! ἰοῦ! » βοᾶν ἀναγκάζει, μεμνημένους τῶν τὰ θεῖα φιλοσοφούντων ἱερὰς συναυλίας, καὶ φροντιστηρία, καὶ σηκοῦς, καὶ νεῶς, καὶ καλύδας, καὶ σωτηρίους διαίτας χαρίτων ἐμπλεως, ἃ, καθ' ὑπερβολὴν πρόσθεν ἀνθοῦντα, νῦν ἀθρόον ἀπέσθη καθάπαξ ρεύσαντα. τῶν ἐνοικούντων δίκην ἱερῶν ἀπανθρώπως ἀνηρημένων καὶ ὡς οὐδ' ἂν εἰς ἧλπισεν, ἀνδρῶν ἐν γῆ μὲν ὄντων, ἐν οὐρανοῖς δὲ τὸ πολίτευμα κεκτημένων, καὶ κατὰ τὸν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτίνου, ὃ τι σωμάτων σφίσι προσήκειν αἰσχυνομένων, τῶν μὲν νέων, τῶν δὲ πρεσβυτέρων, τῶν μὲν πολιτῶν κοσμουμένων, τῶν δ' οὐπω ταύτης ἡξιωμένων, ἀπάντων ἐν βλεπόντων, καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐνιτταμένον ἀγῶνα, μετὰ θεοῦ τετάχθαι περιφανῶς. Ὡ χειρῶν ἐκείνων, αἱ ζήφῃ τότε πρόσθεν ἐκίνησαν! ὦ τῶν μετ' αὐτάς! ὦ τῶν ἐπειτα! πῶς οὐκ ἐνάρκησαν; πῶς δ' οὐ παρῆν τὰ τοῦ συναφοῦς (14); Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ πρὸς μόνην ἐξέστην τὴν ἀκοῆν, καὶ εἰ παρῆν, τὸ τῆς Νιόβης ἂν ἐπεπόνθειν. Ὡ ξίφους διὰ πάντων, τοῦτων ὁμοσε κευωρηκότος, καὶ μὴ κευωρημένου πρὸς τὴν αἰδῶ! μάλλον δὲ, ὃ στίφους ἐκείνου θεοφιλοῦς! ὦ πανηγύρεως ἱερᾶς! ὦ συναγωγῆς ἐνθέου, ἥ τότε μετ' ἐπὶ τῆ παραυτίκα συνέστη τῆς ἀκοῆς, διαλυθῆναι δ' ἐξὸν, οὐκ ἠνέσχετο· ἐλόμενοι μάλλον αὐὸ ζῆν ἀνηλεῶς ἰσπερησθαι, ἥ δόξαι δεδοικέναι τὸν θάνατον, κατακλείσαντες ἀρίστην τέλει τὰς πράξεις, καὶ τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἀπωδῶ τὰ τελευταῖα προσθέντες!

Ἄλλὰ τίς ἂν ἀποχρώντως ταυτὶ πάντα στενάζει, καὶ παρισῶσαι θρηῶν ταῖς συμφοραῖς; ἥ τίς, λέγειν ἐπιχειρήσας, οὐ παραλίποι τὰ πλείστα, οἰόμενος μὲν λέγειν, λέγειν δὲ τοσοῦτον ἀπολειπόμενος, ὅσον ἂν εἰ μὴδὲ προὔτεθύμητο λέγειν; οἶμαι γὰρ οὔτε τὸν τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ χειμῶνα (15), οὐθ' ὦν (16) ὑπ' Ἀρχιδάμου πρότερον ἔπαθον ἐπὶ τῆ δενδροτομίᾳ τῶν Ἀχαρνῶν (17), οὐθ' ὅσα λέγειν ἔχουσιν ἄνθρωπος περὶ τε Θηβῶν καὶ τῆς Πριάμοιο πόλεως τῆς καλῆς, τοῦτων οὐδὲν ἐξείναι τοῖς νῦν δυσκόλοις παραβαλεῖν, οὐδ' ἐγγύς.

Καὶ τὰ μὲν ἐν ὀφθαλμοῖς τοσαῦτα μὲν τὸ πλῆθος, τηλικαῦτα δὲ καὶ τὸ μέγεθος· οἱ δὲ καὶ κήρυκαί

dem.

(16) Forsan δν, scilicet χειμῶνα.

(17) Res narratur a Thucydide II, 19. Synesius Calv. p. 63: Τότε δὲ, τότε χαλεπώτερα πάσχειν ψῆμν ἢ ὅπ' Ἀρχιδάμου τοὺς Ἀθηναίους ἐπὶ τῆ δενδροτομίᾳ τῶν Ἀχαρνῶν.

τινας ἡμῖν ἐκπέμπουσιν ὁσημέραι, οὐ γῆν καὶ ὕδωρ, **A** καθάπερ ὁ τοῦ νῦν Πέρσου πρόγονος (18), ἀλλὰ δεινότατα πάντων αἰτοῦντας, καὶ μὴ τὰ βουλευόμενα πέρας ὡς τάχιστα σχῆ (τοῦτο δ' ἔστιν ἐκόντας ὄντας παραδεδωκέναι σφίσι τὴν πόλιν (19) καὶ μετὰ τῶν ὑποτεταγμένων φέρεσθαι), ἀτόπους τινὰς ἀπειλοῦσι πορθήσεις καὶ κατασκαφὰς γῆς, καὶ πόλεως ἀναστάσεις ἐκ βάθρων, καὶ τῶν ἐνοικούντων ὄλεθρον, καὶ δάκρυα καὶ σφαγὰς καὶ αἷμα καὶ φόνον, καὶ αἰχμαλώτους μυρίους, καὶ τραύματα τῶν ἀνθισταμένων, καὶ ἀπολωλότας ὑπὲρ τὸ πλῆθος, καὶ ἀγωγὴν σκυλευμάτων, καὶ καρπῶν ἀπάντων φθορὰν, καὶ νεῶν καὶ οἰκῶν, καὶ λιμένων καὶ τάφων, καὶ στοῶν καὶ θεάτρων, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ φρικώδη.

Ἔστηκεν οὖν ἡμῖν ἡ πόλις ἐν ἀγρυπνίᾳ τε καὶ φροντίσι, καὶ πλήρης θορόδου καὶ μεστὴ ταραχῆς, **B** μὴ τὰ δεινότατα πάλαι μόνη τῶν ὑφ' ἡλίφ πασῶν πεκλημμεληκυῖα (20), καὶ νῦν οὐδὲν ἔλαττον ἔχουσα, ἀλλὰ καὶ πρὸς κολοφῶνα τῶν κακῶν ἀφιγμένη, πᾶσαν νῦν ἐκτίσωμεν οἴμοι! τὴν δίκην, καὶ γένηται τι τῶν προσηκόντων τῇ τοσῆδε κακίᾳ. Τὰς γὰρ κακοποιούς ταύτας καὶ συμφορῶν ἀπλήστους δυνάμεις ὑπηρετούσας ἴσμεν καθάπαξ τῇ καθ' ἡμῶν τοῦ θεοῦ βουλήσει καὶ συντελούσας τῇ χρείᾳ, καὶ ὡσι θεομισεῖς· καὶ ὁ τῶν μεγίστων ὑπεύθυνος ἐφεῖται μάλιστα ταυταῖσι, καὶ τοῦτον αὐταὶ κολάζουσιν. Ὡστ' ἐμοὶ μὲν ταῦθ' ὀρῶντι, καὶ τούτων αἰσθανομένων, τῶν ἐν πλάτῃ χειμαζομένων γνώμην ὡς ἀληθῶς εἰσιέναι, **C** ὅταν ὑπὸ τινων σκηπτῶν ἢ στροβίλων ἐξ οὐρανοῦ κατενηνεγμένων, καὶ τὸ μὲν σκάφος ἄνω καὶ κάτω κυκῶντων ταῖς ἐμβολαῖς, σφίσι δὲ δεινὸν ἀπελούντων ὡς καταδύσεσθαι μετ' ὀλίγον, οὐκ ἔχωσι μὲν οὐδὲν ἀντιπράξει πρὸς τὴν τοσῆδε φορὰν τοῦ κύματος ὑπὲρ κορυφῆς αἰρομένου, τὰς δὲ ἐσχάτας ἀηλικιώτερες εἰς ἀπορωτάτους πίπτωσιν, ὡς ἀπὸ λεπτοῦ, φασί, μίτου τὸ ζῆν αὐτοῖς ἡρτημένον. Τί γὰρ τούτων τὰ παρόντα λείπεται; μᾶλλον δὲ καὶ ταῦτα τοῖς περὶ οὖσιν ἡττᾶται.

Ἐπὶ τούτοις δεῖ μὲν ἡμῖν δῆπουθεν καὶ ὄπλων καὶ παρρησίας καὶ λόγου συχοῦ, καὶ φάλαγγος σὺν σπουδῇ, καὶ τῆς τῶν γιγνομένων ἀπάντων, ὡς εἰπεῖν, συντελείας, οἷς χρώμενος ἂν ὁ νυνὶ στρατηγός (21), ἀντὶς ὃν ἂν ἰδὼν Ὅμηρος ἔφη βουλὰς τε ἐξέρχεται ἀγαθὰς πόλεμόν τε κορύσσειν μάλιστα' ἀπάντειον δύνασθαι, μέγα μοι δοκεῖ καὶ νεανικὸν τοὺς πολεμίους εἰργάσθαι· καὶ ὁ νῦν ἡμᾶς οὗτοι οὐχ ἤκιστα δεῖ, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, εἴποι τις ἂν, ὅσῳ καὶ μετὰ τῶν δυστυχούτων ἐσμὲν καὶ ψυχικῆς ἐξῆπται τὰ παρόντα κακίας, τῆς σῆς συνήθους χειροτονίας πρὸς οὐρανὸν καὶ τῶν ἐκ τῆς εὐχῆς ἐπαυδιῶν, ὡς διαλλάξοις, ὡς ἐπαρήξοις, ὡς ἀπαλλάξοις ταυτησὶ τῆς ἀχλύος. Δίκαιος δ' εἴης εὖ ποιεῖν πόλιν ἢ μάλιστα χαίρει, καὶ ἢ πολλὰς καὶ μεγάλας φιλοφροσύνας καὶ πράξεις πρὸς τε αὐτὴν καὶ τοὺς ἀστυγέιτονας παρὰ σοῦ γενομένας ἔχουσα λέγειν, ὅτι μὴ νῦν εἴης παρ' αὐτῇ, τοῦτο δ' ὦν πάσχει δεινότερον ἄγει.

(18) Xerxes scilicet, ut supra.
(19) Philippus, puto.

die deputant, qui non terram et aquam, ut Xerxis abnepos qui nunc regnat, sed acerbissima quæque exposcunt, quamvis non semper promptissimos voluntatis suæ operarios inveniant. Quid enim volunt? Ut sponte ipsis urbem tradamus et in subditorum numero ponamur. Ad hæc minantur regionis vastationem, urbis eversionem, incolarum necem, lacrymas, cædem, sanguinem, captivitatem vulnera resistentibus impingenda, prædam abigendam, auferendam, omnium frugum jacturam, neviū, ædificiorum, portuum, sepulcrorum, porticuum, theatrorum tristes ruinas annuntiando.

Hoc rerum statu urbs nostra curis et sollicitudinibus agitata tumultuatur metuens ne post crimina nefanda ad ærumnarum fastigium propulsa ultionem acerrimam subeat. Non enim ignoramus quod potestates istæ perniciosæ consilio divino contra nos suscepto inserviunt et piaculam vel nobis invitis imponunt: sic enim homines sceleratissimi peccata sua expiant. Hæc omnia contemplant mihi et animo volventi nautæ in mentem veniunt, quorum navigium imbris oppressum a summo ad ima concussum omnem salutis spem perdidit. In hac enim trepidatione, summoque rerum discrimine mirum non est si de vita desperant, quam levissimo momento amittere debere videntur. Quid enim ipsis superest? quod periculum non perpetuo imminet?

Huc accedit quod copiis bene armatis, bene exercitatis nobis opus est in præsentī rerum statu, quarum auxilio adjutus is qui nunc temporis exercitui nostro præest, et quem ipse Homerus virum pacis bellique artibus instructissimum prædicaret adversariis ipsis virtutis exemplum exhiberet. Quare nos non minus ac cæteri omnes, quorum **D** animus præsentium calamitatum pondere opprimitur, manibus precabundis ad cælum sublatis, ut par est, supplicamus ut hisce nos malis prompte eruas, eripias, liberaes, ac denique urbem quæ tibi in primis cordi est beneficis cumules; tam enim una cum gentibus finitimis pro benevolentia tua te glorificabit et, licet ipse absens sis ærumnas fortius tolerabit.

(20) Paulus apostolus Philippis fuit virgis cæsus.
(21) Chandrenus, puto.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

ΘΕΟΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΜΑΓΙΣΤΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ⁽¹⁾.

SAPIENTISSIMI ET ERUDITISSIMI VIRI

THEODULI MAGISTRI

ORATIO

DE REGIS OFFICIIS

AD ANDRONICUM II PALÆOLOGUM

(Mai Script. vet. tom. VIII, parte III.)

I. Talem te judico, optime imperator (nam satis A te cognitum habeo ut hanc rationem ineam) qui et tibi et subditis tibi civibus optima et pulcherrima quæque precari atque fovere animo statuis. Quod quidem factu non prorsus difficile est. Sed cum rex tum demum reapse regnare censendus est, cum et ipse et qui sub eo sunt rebus honestis manum admovent, certe peccarem, silentio prætereundo virtutes tuas, et quæ non tantum hucusque præclare fecisti, sed et quæ facies postea. Porro quibus rebus fisci cæteri laudem tibi jugiter astruunt, eas nos quoque amplectendas censemus. Sic enim de iis quibus reges ante omnes opus habent disserendo nil novi tibi facere videbor, si ab aliis B jam relata ipse denuo refero. Quid plura? Si persuasum haberem, laudibus te meis meliorem reddi posse, virtutes ego certe tuas vocibus meis augerem utilis sic tibi futurus. Sed ut verum dicamus: laudum nimietas et abundantia adeo tantum jam tibi tædium creavit ut nec eas quæ veræ ac liberales sunt animum tuum juvare valeant. Quia enim et res pulchræ et malæ sine moderamine prolatae sunt, boni nihil efflount aut nos emen-

α. Οὐτ' αὐτός μοι δοκεῖς, κράτιστε βασιλεῦ, ὡς γε ἐγὼ σου μάλα ξυνεῖς μάλ' ἔχω λογιζέσθαι, ὅτι οὐν ποτ' ἄλλο τῶν πάντων, ὅτι μὴ τὸ κάλλιστα καὶ λυσिताλέστατα καὶ σαυτῶ καὶ τοῖς ἀρχομένοις κρατεῖν οἶός τ' εἶναι, καὶ θαυμαστήν τινα διὰ πάντων τῆν παρὰ πάντων φέρεσθαι ψῆφον ἐν εὐχαίς ἂν πεποιῆσθαι· τοῦτο δὲ καὶ πολὺ μᾶλλον ἢ τῶν ἀπάντων πάντων (α) ἔνευ τούτου κρατεῖν· ἐπεὶ δὲ τόθ' ὡς ἀληθῶς ἄρχει τις, ὅταν αὐτὸς καὶ πάντες ὁμοῦ τοῖς καλοῖς χεῖρ' ἐπιβάλλῃ· ἐγὼ τε οὐκ ἂν εἰκότα ποιοίην, εἰ οὕτω γ' ἔχοντος σοῦ καὶ πεφυκτός πρὸς ἀρετὴν, ἐπειτ' αὐτὸς ἂ σὲ τῶν πάντων τοῖς ζηλωτῶν οὐκ ἔν τῶ παρόντι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπιετα δεῖξει, ταῦτα μὲν λέγειν ἔχων ἴσσω· ἐξ ὧν δὲ σοὶ τοὺς ἐπαίνους συνάγουσιν ἑτέροι, τούτους ἀξιώσω κεχοῆσθαι· πρὸς γὰρ τῶ μηδὲν τῶν γιγνομένων καὶ ὧν μάλιστα ἄρχουσι δεῖ βῆμβουλεύειν ἐλίσθαι, οὐδὲ καινόν σοι γ' αὐτῶν τεπεράπαν δόξω ποιεῖν, τωπὰ τοῖς ἄλλοι καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ὑπὲρ σοῦ διῶν. Καίτοι τί λέγω; εἰ μὲν γὰρ ἀμείνω σε τοῖς ἐπαίνουσι ἐργασόμενος ἦδειν, καὶ τοῖς καλοῖς σὺς ἔχεις μάλα προσθήσων, οὐκ ἂν ποτ' εὖ ἴσθαι ταυτησεῖ τῆς εἰσφορᾶς ἀπεσχόμεν· νῦν δ' εἰ μοι δίδως εἰπεῖν, οὕτως ἄγαν ὑμεῖς ἐπὶ τοῦ πλήθους καὶ μεγέθους τῶν ἐπαίνων διέφθαρθε, ὡς καὶ τὸ πᾶν ἐντεῦθεν καταρωθῶκεναι δοκοῦντες ὑμῶν αὐτῶν ἀμελῶς ἴσχειν καὶ βραστωνεύεσθαι, μήτε τοῦ καλοῦ μηδένα μηκέτι αἰρούμενοι λόγον ποιεῖσθαι, μήθ' ἔ τῶν φασίλων

(a) Sic cod., ut infra, p. 167.

(1) Imitatio est Isocratis. Sicut enim hic in priorē Nicocles oratione de regis munere agit, in posteriorē de populi vicissim erga regem officiis; ita Theo-

dulus sive Thomas noster in hac priorē oratione de rege optimo disserit, in posteriorē de optimo populi statu seu officiis.

πρόσεθ' ὑμῖν, τούτων ὑμᾶς αὐτοὺς ἀφιστάναι, καὶ μεθιστάναι πρὸς ἃ δεῖ· εἰ δ' ἂν περὶ πλείστου τοιείσθω, ταῦθ' ὑμῖν εἰς βλάβην καθίσταται, πῶς οὐκ ἔξιον ἐτέροις ἀνίναί, δι' ἧς εὐδαιμονέστατοι πάντων ὑμεῖς ἔσεσθε; Ἦν γάρ σου, δι' ὧν ἂν ἐγὼ μὲν ὑποθείμην, σὺ δὲ ταῦτ' ἀκούσας εἰς ἔργον ἐξενεγκεῖν ἐβελήσαιοι, τὸν ἅπαντ' αἰῶνα θαυμαστὴν παρασκευάσω γενέσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἐπαίνοις ἀθάνατον, χαριοῦμαι σοὶ πολὺ μᾶλλον, ἢ εἰ πάντα τὸν ὑπὸ γῆν καὶ ὑπὲρ γῆν χρυσὸν, εἴπερ οἶόν τ' ἦν, συνειλοχῶς παρεσχόμην· χρήματα μὲν γὰρ ἄλλοτε ἄλλως ἴσχει, ἀρετὴ δὲ οὕτω κατὰ παντὸς ἴσταται χρόνου, ὥστ' οὐκ ἔστιν ὅτ' οὐκέτι λόγος αὐτῆς· ἧς ἔγωγ' εὖ οἶδα δημαγωγὸν ὡς τάχιστ' ἀποφανῶ, ὅποιόν τιν' εἶναι δεῖ τὸν κριτούντα διεξιῶν, καὶ σοὶ δοὺς ἀφορμὰς, δι' ὧν αὐτὸς τε ἔση καλὸς κάγαθος, καὶ οἷος οὐ τοῦ προσρήματος μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τετιμηκότες ἀξιοχρεῶς εἶναι θεοῦ· τοὺς τε ἀρχομένους τοιοῦτους δὴ τινὰς ἔξεις, ὡς σοὶ μὲν τούτους διὰ πάντων ξυμβαίνειν πειραῖσθαι, καὶ κατὰ πόδας ὡς οἶόν τε χωρεῖν, τούτοις δ' αὖ σὲ καλοῦ παντὸς εἶναι παράδειγμα, ὡς ἂν εἴη τε σῶμα πολλοῦ τινος ἔξιον ἐκ κεφαλῆς εἰς πόδας ὠζον τὸ κάλλος· ὅτε τοίνυν αὐτὸς μὲν ἄριστος γεγωνῶς, παραπλησίους δὲ τοὺς ἄλλους, πάντας ἔπειτ' ἐργάση· τούτων δὲ οὕτως ἐσχηκότες σοὶ κατ' ἄμφω ταῦτα περιέσται θαυμάζεσθαι, καὶ ἧς αὐτὸς ἔχεις χρηστότητος, καὶ ἧς τοῖς ἄλλοις αἰτιώτατος, εἰ, πῶς οὐκ ἀρετῆς ἐντεῦθεν ἀντιληπτέον ἔστ' ἐξ ἀνάγκης, εἰ σοὶ τοῦ θαυμάζεσθαι τρόπον ὃν ἔφην μέλει; μέλει δὲ εὖ οἶδα παντὸς μᾶλλον, εἴπερ τοῦ κάλλιστα καὶ ὡς ἀληθῶς ἄρχειν μάλιστα μέλει.

β'. Πρῶτον μὲν οὖν ἀπάντων ἐκεῖνο διανοεῖσθαι σε χρὴ, ὅτι εἰ καὶ τῆς γῆς ἔλαχες ἄρχειν καὶ μέγθος πραγμάτων περιεῖσθαι τασόνδε, ἀλλ' ἄρα καὶ μοίρας θνητῆς ἔλαχες εἶναι, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς πράγματος· ὡς μὴ μεῖζον τοῦ εἶναι φρονεῖν ἔχειν, μηδ' ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα τῆς φύσεως βαίνειν. Τί γὰρ μᾶλλον ἀμείνων εἰ παντὸς ἰδιώτου διὰ τὸ σχῆμα, μὴ καὶ μᾶλλον χρηστός ὢν; ἀλλ' ἐπειπερ οὐκ ὢν ἐγεγόνεις, καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους εἰς χοῦν τε καὶ τὸ μηδὲν ἀναφέρων, οὐχ ὅπως ἐς ἅπαν διαμνεῖς, ἀλλὰ τῇ αὐτῇ τοῖς προγόνοις καὶ αὐτὸς ἐξάνυσεις, πειραῖσθαι παντὶ θυμῷ, τοῦτο μὲν μετριώτατα πάντων κεχρηῖσθαι, καὶ κατὰ σαυτὸν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ σαυτὸν, τοῖς πράγμασι δμιλεῖν, τοῦτο δὲ τὴν ἀρχὴν εὖ τε καὶ ὡς ἔχρησεν δίκαιον· καὶ μέγα νομίζειν οὐκ εἰ βασιλεύεις ἀπλῶς, ἀλλ' εἰ καλῶς βασιλεύεις· οὐδ' εἰ τῆς ἀλουργίδος ἠξίωσαι καὶ τοῦ σκήπτρου, ἀλλ' εἰ κοινῶς ἔση τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων· οὐδ' εἰ θαυμαστὰς ἔχεις ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰ μετὰ τούτων καὶ πρὸ τούτων ἐπαίνετην ἔξεις θεόν· πρὸς ὃν ὡς κοινὸν ἀπάντων δέηκου δεσπότην καὶ κηδεμόνα, τασούτην καὶ τηλικαύτην ὀφείλεις εὐνοίαν ἴσχειν, ὅσην ἀξιοῖς τοὺς ἄλλους ἴσχειν πρὸς σέ· καὶ οὕτως διακαίμενος εἶναι ὡς μηδὲν ἔξω τῶν ἐκείνων δοκούντων μῆτ' οὖν ποτε δρῆν, μῆτε βουλεύειν ἄλλως αἰρεῖσθαι, ἀλλ' ἐν ἅπασιν ἡγεμόνα τοῦτον ποιεῖσθαι.

γ'. Ἐπειτα πρὶν ἢ τῶν ἄλλων βασιλεύειν, σαυτῷ

A dant. Si vero ea quæ plurimi faciitis ipsi, pernicioſa ſunt vobis, quo pacto ii ſpernendi erunt quibus ſummum veſtrum bonum unice cordi eſt? quod ſi ea quæ tibi dederim conſilia obſervans et dictorum meorum audiens fores, regnum tuum per omne tempus laudibus ad cælum uſque offerrem, atque ita majoris tibi felicitatis auctor eſſem quam ſi tibi quidquid auri ſupor et intra terram fulget, offerrem, Dum enim opes fluxæ ſunt, virtus adeo omnium temporum eſt, ut nunquam ab hominum ſocietate abeſſe poſſit. Quicumque enim cæteris imperare ac populum regere præſumit virtutum laude cumulatſus eſſe debet; quibus B tu ipſe ornatus apud homines et ipſum Deum honores nanciſceris, ſubditos autem habebis te dignos et qui vitæ tuæ inſtitutum ſedula imitatione amplecti ſatagent, et indolem, quam in te admirantur, imitatione exprimendam ſibi proponent. Hinc fiet ut duabus ex cauſis te admirerentur, ob tuam, inquam, probitatem et aſſeclorum horum integritatem. Quid mirum ſi, te inſtigante, virtutis ſtudium omnium animis ingeritur? Tu, certo ſcio, præclaros illos virtutis fructus guſtare maximo opere amas et boni regis laudi anteponiſ.

C 2. Id ante omnia in mentem inducere debebis quod ſi regni vaſti et populi ſors permiſſa eſt, nihilominus in mortalium, ſicut nos ipſi, eſ numero, quare altos ſumere ſpiritus naturæque limites transgredi tibi non licebit. Quid enim prodeſt ſi extrinſecus inter omnes excellis, ni intrinſecus quoque anteis? fuit revera tempus quo non exſiſtiſti, et generis tui initia exigua ſunt; tu quoque non in æternum manebis; tibi eadem, quæ majoribus tuis, facienda et perpetianda veniunt; tibi a ſuperbia abſtinendum eſt, et ſi rebus pro ingenio ac moribus tuis inſervire volueris, rerum adminiſtrationi ſumma cura adhibenda tibi eſt haud contento quod regnas, ſed innitendum ut bene D Non ſatis erit quod purpura ac ſceptro dignus ſis habitus, ſed it agendum ut olympicis honoribus; non ut apud cæteros in admiratione ſis, ſed ut Deum ipſum æquum habeas judicem, cui tu ut univerſorum domino ac moderatori eandem debes verecundiam quam ipſe a cæteris expoſcis; eo denique animo eſſe debebis ut nihil eorum quæ Deo diſplicent facias aut mediteris, imo in omnibus unius Dei nutu atque auſpiciis incedas.

3. Igitur antequam in cæteros dominari præſu-

mes, tuarum ipsius pravarum libidinum dominus esto. Qui enim ita gubernat, privatus quamvis sit omnibus regibus qui non isto quem diximus, modo regnant anteponendus, quippe qui optimo regnandi genere utatur; in quo si perseverat duplicem rectoris titulum nuncupat, utpote qui et libidines et homines perdomat. Qui autem, postquam semel voluptatibus indulsit, is sibi esse videtur qui hominibus imperet, plane oblitus est se in maximis rebus servum esse, in minimis dominum; imo quod cuicumque vulgari servitio in quo virtus est inferior est, siquidem unus voluptatibus servit alter eandem perdomat. Si igitur is qui se regit, alios quoque regit et is qui alios quidem gubernat se ipsum autem minime, prorsus non est regere, sed turpissime servire et libidinibus omnibus subiectum esse. Ejusmodi enim homo in homines dominator, sui ipsius autem servus est. Tu autem imperator, non horum alterutrum, sed utramque partem sequi videris, quandoquidem tute id facere potes.

4. Tu vero qui eodem cum imperatore nomine nuncuparis, ut ego quidem plane persuasum habeo, virtutem ejus pro virili parte æmulus, humanum te et mansuetum quoad mores, exhibebis, affabilem item et aditu facilem. Quantumcunque enim auctoritate a cæteris differas, benevolum nihilominus ac paternum animum erga omnes ostendes in negotiis aliis quam quæ cum exteris civitatibus, cum delegatis, cum exteris tractas. Tunc enim gravitatem, dignitatem et mentem a superbia non prorsus alienam præ se feras oportebit. Ita enim unius quidem admirationem movebis, alterius autem benevolentiam captabis, et ubi per hosce duos multitudinem ipsam tibi conciliaveris, rerum tuarum arbiter factus, insidiatores et invidiosos subiges. Pro ea enim qua es humanitate res ita administrabis ac distribues ut iis ipsis, qui extrema quoque contra te machinabuntur, crimine absolutis beneficis evadas. Quos ubi sic emendaveris, tibi fecisti amicissimos. Nec mirum; alii enim quod metuerant non sunt experti; alii quæ sperare non ausi erant, obtigerunt; qui omnes tibi ut benefactori sempiternas habebunt gratias; iidem vero moves mutabunt, tuam de ipsis sententiam verentes et ob oculos ponentes quæ futura sit sors ipsorum te domino, qui peccantibus ignoscis, quando benignitate tua frui prorsus licebit. Ita enim se res habet. Quando semel peccantibus ignoscis quæ boni viri sunt facis multi te comprobabunt. Quod si autem iis indulges qui graviora quam quæ oblivioni dari

(a) Cod. οἷς.

βασιλεύειν ἐθέλειν ἄρχων παθῶν · ὁ μὲν γὰρ τοῦτον ἄρχων τὸν τρόπον, ἐάν τε ἰδιώτης ἦ, πάντων βασιλέων μὴ ταύτῃ διακειμένων ἐστὶν ἀμείνων, τὴν καλλίστην καὶ τελεωτάτην καὶ ἦν ἂν αὐτῷ συνεῖξαιτό τις ἄρχων ἀρχὴν · ἐάν τε εἰς αὐτοὺς τούτους τελεῖ, διπλοῦν φέρεται κράτος, παθῶν τε καὶ ἀνθρώπων κρατῶν · ὅς δὲ ἡδοναῖς καθάπαξ δουλεύων, ἀνθρώπων προστατεῖν οἴεται δεῖν, οὗτος οὐ μόνον ἐλέγηθεν ἑαυτὸν ἐν μὲν τοῖς μέγιστοις δουλεύων, ἐν δὲ τοῖς ἥττοσιν ἄρχων, ἀλλὰ καὶ δούλου παντός ἀργυρωνήτου προσέχοντος ἀρετῇ παντάπασις ἐστὶ χείρων, εἴπερ ὁ μὲν ἡδοναῖς δῆπου δουλεύων, ὁ δὲ κρείττων ἐστὶν ἡδονῶν. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν κρατεῖν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐστὶ κρατεῖν, τὸ δ' αὖ τῶν ἄλλων μόνον κρατεῖν, ἑαυτοῦ δὲ μὴ, οὐδ' ἐστὶν ὄλως κρατεῖν, ἀλλὰ δουλεύειν ὡς ἀίσχιστα, καὶ παντοδαποῖς πάθεσιν ἀίσχρως ὑποκείσθαι, δεσπόζοντα μὲν ἀνθρώπων, οἴκοθεν δὲ δεσποζόμενον · οὐκ ἔν ποτ' αὐτός μοι δοκεῖς, ὦ βασιλεῦ, θάτερον μόνον ἐθελεῖσαι ἔχειν, μηδὲ τοῦθ' ὄλως ἔχειν, μᾶλλον δὲ τοῦτ' τὴν χεῖρω δόξαν ὑπέχειν, ἐξὸν ἄμφω ταῦτ' ἔχειν ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως.

δ'. Ἀλλὰ τοῦ μεγάλου Βασιλέως ἐπειπερ ὁμῶνυμος εἶ, σπουδάσεις εὖ οἶδα καὶ τούτου ζηλωτῆς γεγονέναι κατὰ τὸ σὸν δεδυνῆσθαι, χρηστότητι μὲν καὶ ἐπιεικείᾳ τρόπων κεχρημένους πρὸς πάντας, καὶ τῷ μετὰ πολλοῦ τὰς ἐντεῦξεις ποιεῖσθαι · σχήματι μὲν διαφέρων τῶν ἄλλων, τῷ δ' ἡμέρω τῆς γνώμης εἰς πατέρα σφίσι τελῶν · πλὴν εἰ πόλεσιν ἢ πρεσβείαις ἢ ἔθνεσι τισὶ χρηματίζεις · τότε γάρ σοι καὶ μεγαλοφροσύνης ὡς μάλιστ' ἀντιποιεῖσθαι προσήκει καὶ τὸ σεμνόν τε καὶ ὄγκου γέμον τῆς γνώμης μετὰ τῆς προσούσης ἐπιεικείας δεικνύναι · ὡς ἂν τῷ μὲν ἐκπλήττης, τῷ δ' εἰς εὐνοίαν ἔλκης, καὶ δι' ἀμφοτέρω οὕτω σεαυτῷ πάντας συνδήσας, ὡς καὶ ἂν ὑπὲρ σοῦ προθύμως ἐλείσθαι, ἀνώτερος πάσης ἡστυοσύνης ἐπιβουλής εἴης καὶ φθόνου · φιλανθρωπίᾳ δ' οὕτω τι νέμων, ὡς καὶ τοὺς τὰ ἔσχατα κατὰ σοῦ μεμελετηκότας οὐχ ὅπως ἐπεξίεναι τε καὶ κπλάζειν κατὰ τοὺς νόμους, οὐδ' αἰτίας ἀπλῶς ἀφιέναι, ἀλλὰ καὶ ποιεῖν εὖ · ὁμοῦ μὲν ἡμείνους ἐντεῦθεν αὐτοὺς καθιστάς, ὁμοῦ δὲ καὶ πλείστην ὄσσην εὐνοίαν ἐκ τούτων πρᾶσσευάζων σεαυτῷ · οἱ (1) γὰρ οὐχ ἂ προσεδόκησαν πεπονηότες, οἱ δὲ καὶ ὧν οὐ προσεδόκησαν ἔτυχον, σοὶ τε σφόδρ' εὖνοι τὸν ἅπαντ' ἔσονται χρόνον, καὶ ὡς εἰκὸς εὐεργέτη χάριν ἔξουσιν ἐσαι · αὐτοὶ τε πρὸς τὸ χρηστότερον ἐν τάχει μεταβαλοῦσι, τὴν τε σὴν εἰς αὐτοὺς αἰδούμενοι γνώμην, καὶ προσέτι ἐνοοῦντες, ὡς εἰ τοῦ πονηροτάτου κόμματος ὄντες, οὕτως εὐμενοῦς ἔτυχον τῆς σῆς δεξιᾶς, τί ποτ' ἂν πάθουεν, καλλίστου καὶ θεοφιλοῦς γεγονυότες; ἔχει γὰρ οὕτως · εἰ μὲν τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀπλῶς ξυγγινώσκεις, εὐγνώμονος ἀνδρὸς ἔργον ἐργάζῃ, καὶ κοινωνοὺς οὐκ ὀλίγους ταυτησεῖ τῆς προαιρέσεως ἴσχεις. Ὅταν δὲ τοὺς κρείττω πλημμελοῦντας συγγνώμης, ἔπειτ' αὐτὸς συγγνώμης οἴει δεῖν ἀξιοῦν, πρὸς τῷ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ὧν ἔφη

σαυτῶν τε καὶ καίνοις αἴτιος γεγονέναι καὶ τῆς ἀπα-
σῶν μεγίστης προσηγορίας τυγχάνεις, θεοεικελός
τις καὶ ὦν καὶ βωόμετος. Καὶ τί μείζον ἢ εἰς εὐ-
δαιμονίαν ζητήσῃς, ἢ Θεὸν δι' ὧν οὕτω φικανθρώ-
πως ἴσχεις ἀκούειν, θνητὸς πεφυκώς; καὶ τῆς καθ'
ἡμᾶς σύσεως γεγονώς, εἴτα περιουσίᾳ Χρηστότητος
δόξης ἀθανάτου κληρονομῶν;

ε'. Καὶ μάλιστα εἰ σοὶ τοσοῦτον μεγαλοψυχίας
περίεστιν, ὡς μηδὲν μηδοτιοῦν παρὰ μηδενὸς ἀξιοῦν
τοπαράπαν λαμβάνειν, μηδὲ δωροφορεῖσθαι διὰ τὸ
σχῆμα, καθάπερ οἱ πρόσθεν, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτὸ
τοῦτο μᾶλλον ἅπαντας εὐποιεῖς· εἴπερ τὸ μὲν βα-
σιλικὸν τε καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ τῆς ἐπαινουμένης
ὡς ἀληθῶς μάλιστα μοίρας· ἀγεννοῦς δὲ καὶ φαύ-
λης καὶ μικρᾶς διανοίας καὶ ὅσον πλεονεκτικῆς πως
ἐχούσης τὸ μηδενὸς λαμβάνειν χρεῖζοντα. Ὁ μὲν γὰρ
ὦν ἐν χρεῖᾳ καθίσταται, ταῦτα λαμβάνων, εἰκότως
δὴπου λαμβάνει· ὁ δ' ὦν εὐπόρως ἔχει, ταῦτα δε-
χόμενος οὐκ ἂν δυναίμην εἰπεῖν, ὡς οὐκ ἀκρασίᾳ
γνώμης ἐπὶ ταῦτα προῆκται· ἔτι τοίνυν μὲν ἀπλῶς
εὐποιεῖν καθαρῶς ἐστὶν εὐποιεῖν· τὸ δὲ μετὰ
τῷ δωροφορεῖσθαι τοῦτο ποιεῖν οὐκ εὐποιεῖν μᾶλλον
ἐστὶν ἢ ἀποδιδόναι· καὶ προσέτ' εὐεργετούμενον,
ἴν' οὕτως εἴπω, τὸν εὐεργετοῦντα παρασκευάζει νο-
μίξαι, ὃ μὴδ' ἂν εἰς ἐνέγκοι ῥαδίως μὴ γέ οἱ
βασιλεὺς, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἄλλων γέ ὅστισοῦν· χωρὶς
δὲ τούτων τὸ μὲν εὐποιεῖν μόνου πάντως ἐστὶ Θεοῦ,
παρ' οὗ πᾶσιν τὸν ἅπαντα χρόνον πάντ' ἐπιβρεῖ τά-
γαθὰ· τὸ δ' εὐ ποιεῖν τε καὶ πάσχειν ἀνθρώπου·
τὸ μὲν κατὰ φύσιν, τὸ δὲ κατὰ μίμησιν. Ὅσον οὖν
ἀνθρώπου Θεὸς ὑπερέχει τὰ γέ τοιαῦτα, τοσοῦτο
πάντων αὐτοκρατόρων βασιλευτάτος ἂν εἴη ὁ μόνον
τὸ εὐ ποιεῖν ἡσυχῶς. Οὗτος τοίνυν αὐτὸς γενοῦ,
λαμβάνων μὲν οὐδαμόφεν μὴδ' ἂν ἀνάγκη τις ἦ, σί-
κοθεν δὲ καὶ παρὰ σαυτοῦ πᾶσι πάντα διδούς, καὶ
πλέον ὦν ἕκαστος δεῖται· ἂν δὲ καὶ αὐτὸς ὀτιοῦν
παρὰ τῶν ὑπὸ κτῶν ἐθελήσης λαμβάνειν, σὺ δὲ καὶ
τοῦτο μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἔξεις, ἀνθ' ὧν
οὕτω σφίσι παρέχεις, εὐνοοῦντας ἅπαντες ἔχων καὶ
τὰ σὰ πνέοντα· ὃ μέγιστον πάντων καὶ λυσιτελέ-
στατον καὶ σοὶ καὶ τοῖς ὑπὸ χεῖρα, καὶ ὅλων τοῖς
τῆς ἀρχῆς πράγμασιν· ὅπως οὖν, ὦ βασιλεῦ, μὴ
τοῦ εὐ ποιεῖν μηδεντινοῦν ἔρον ἡγήσῃ, ἀλλ' ἀεὶ καὶ
πρὸς πάντας καὶ κατὰ πάντα δὴ τινα τρόπον, καὶ
μετὰ πολλοῦ τοῦ περιεῖναι τὰ τοιαῦτα περαίνης,
καὶ χαιρῆς μὲν εὐ ποιῶν τῶν εὐ πασχόντων οὐχ
ἴστων· μᾶλλον δὲ οἷς ἅπαντας εὐ ποιεῖς, αὐτὸς εὐ
πάσχειν νομίξῃς, ἀλγῆς δὲ αὔθις, μὴ ταῦτα ποιεῖν
ἔχων, ὡσπερ ἂν εἴ τις βιαίως τῶν προσόντων ἐκπί-
πτων, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰδιώτης οὐ βασιλεὺς
εἶναι νομίξῃς· εἰκότως. Οἷς γὰρ τῶν εὐ ποιεῖν δυ-
ναμένων ἐγένου, πάντας εὐ ποιεῖν δίκαιος ὦν· οἷς
μὲν ἅπαντας εὐ ποιεῖς, τῶν εὐ ποιεῖν δυναμένων βε-
βαιόως ὡς ἀληθῶς γεγονέναι· οἷς δ' ἂν τῶν εὐ ποιεῖν
δυναμένων ἐπειδὴπερ ἐγένου, ποιεῖν δίκαιος εἴ, ταῦτ'
οὐ ποιεῖς, οὐδ' ὅτι τῶν εὐ ποιεῖν δυναμένων ἐγένου,
λέγειν δίκαιος εἴ, δι' ὧν πράττεις ἐξελεγχόμενος,
καὶ τοῖς ἔργοις αἰσχύνων ἂν προσειρησθαι νομίξῃς.
Εἴ οὖν σοὶ μέλει τοῦ κατὰ σὲ γιγνομένου, καὶ ὅπως

A possint post tot et tanta in eos beneficia honorifi-
centissima te appellatione salutabant Deo ipsi te
comparando. Quid sane majus ad felicitatem quæ-
sieris nisi Deum cujus gratia tam magnifice nunc
audis, tu qui a principio mortalis sicut noe, præ-
clare factis ad tantum gloriæ fastigium evectus
es!

5. Et hoc quidem tum præcipue accidit, si tam
magno et generoso es animo, ut nihil prorsus a
quocumque doni nomine accipias, sicut quidam
alii, ut e contrario beneficia in alios sponte confe-
ras; quod sane regium et generosum et citra om-
nem laudem est, ut econtra indolis est sordidæ et
animi abjecti signum accipere, dum egenus plane
non sis. Qui enim acceptum refert id quo opus
habet et quo eget, recte accipit; qui autem ea,
quibus jamjam abundat, accipit, is certe avaritiæ
sordidæ culpa non vacat. Huo accedit quod sine
ostentatione bene facere vera est beneficentia et
quod, cum munera das donator plus quam remun-
erator videris et quod sic benefactor cum eo cui
bene fit, confunditur, quæ res non regi tantum sed
uicunque alii mortalium minime grata foret.
Quid plura? Dei unius est benefaciendi munus a
quo quidquid bonum est semper proficitur;
munera autem dare aut datum accipere ad homi-
nem spectat; unum secundum naturam, alterum
juxta imitationem est. Quantum autem in hisce
Deus homini supereminet, tantum ex omnibus vi-
ris principibus is præcipuo jure rex censeretur qui
nihil nisi bene fecerit. Talis igitur tu ipse fias, a
nemine quidquam nisi necessitas adsit, accipiendo,
egenos autem quantum poteris ultro adjuvando.
Ubi vero ab inferioribus ipse accipere præsumis,
cum commodo id tuo feres talem te erga eos præ-
bendo ut tibi rebusque tuis faveant ac studeant;
ita enim et tu ipse et res publica florebitis. Igitur
o rex, benefaciendo terminum imponere nolito,
imo in universos omnimoda conferas beneficia de
iisque non minus quam ii qui ista accepta referunt,
gaudeas ac in mentem inducas te ut aliorum; sic
tui ipsius benefactorum esse. Item dolebis, ubi bene
faciendi copia deerit, et te privatum, non regem pu-
tabis esse, idque recte. Ex quo enim iis accenseris
qui bene facere possunt, jure quodam tuo omnibus
bene facere potes et jus tuum id faciendi vere pro-
bas. Quod si aliter facis, reprobaberis et de tuis
ipse factis crubesces. Quodsi tibi cordi est ut im-
perio optime ac justissime functus esse reputeris,
id per omnem vitam age ut non modo spem ab

egenis de te conceptam supores, cum regali liberalitate et ultra necessitatem dando idque priusquam abs te petant auxilium. Sic enim duplici frueris gloria, cum largiendo munera, tum benigne hoc faciendo, unde tui ipsius simul benefactor evades. Dum enim cæteri tuas respiciunt manus, tu ipse vero divinas spectas, sane est quod speres te qualis civibus tuis esse videris, talem numinis divini oculis visum iri, cujus beneficentia et possides, et quæ possides elargiri potes. Id porro pro vero teneto quæ nobis donas non tua, imo nostra ipsorum sunt quæ tu in nostram et reipublicæ utilitatem, eadem qua regiam potestatem, si parva magnis componere licet, administras.

6. Hujus itaque magni officii quod tibi incumbit, cum gravissima omnium Moderatori abs te reddenda erit ratio, id te ante omnia monitum velim, ut non solum erga omnes maximam humanitatem ac in dando largitatem adhibeas, sed id agas ut nemo in quacumque re se læsum dicere possit. Quemadmodum enim urbs sine mœnibus et vallis in tuto stare nequit, sic nec regnum ipsum sine justitia, aut ut uno verbo dicam, urbs quidem non stabit etsi loci et habitantium fortitudine, regnum autem, etsi militari præsidio, castris, armis et similibus protegitur, nisi justitia adsit, parum tecta sartaque est, ut cum Erupide loquar; justitia econtra regnante vel sine mœnibus atque armis, res nihilominus salvæ erunt. Quænam igitur tua potestas si militibus stipatus nihil contra leges facis, et in omnibus quæ dicis facisve justitiæ exhibes exemplum et specimen. Si enim te geris, o rex, et omnia legum moderamini committis, procul dubio fiet ut qui tibi subditi sunt idem quæ tu sentiant, et quidem boni ab id ipsum quod boni sunt; malos autem, ut officiis satisfaciant, metus instigabit. Id enim plane persuasum habeo quod omnes nolentes volentes tibi grato ex animo officia præstabunt, et tu ipse ita agendo veri regis partes explebis non tantum insontes et vexatos omni tempore et loco adjuvando, sed et manus porrigendo ita ut injuria procul avertatur quamdiu tu quidem gubernaculum tenes. Quicumque enim vel e numero tibi familiarissimorum crimen commiserit, pœnas dabit, nec sanguinis communitas ei proderit. Ita fiet ut nemini injuria inferatur et ut tu ipse

A τὴν ἀρχὴν ὡς κάλλιστα καὶ δικαιοτάτα πάντων δεκτῆς ἀνηρῆσθαι, πειρῶ διὰ παντὸς δήπου τοῦ βίου οὐ μόνον τὰς τῶν εὐ παθεῖν δεομένων ὑπεραίρειν ἐλπιδας, τῷ μεγάλῳ διδόναι καὶ βασιλικῶς μᾶλλον ἢ χρῆζειν ἔνεστ' αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὶν αἰτηθῆναι, μεγαλοψυχίᾳ πρὸς πάντας κεχρησθαι· ὡς ἂν εὐδοκιμεῖν ἐκατέρωθεν ἔχῃς, ἕκ τε ὧν εὐ ποιεῖς, ἕκ τε ὧν φιλοτιμῶς τοῦτο ποιεῖς· ἐπεὶ καὶ σαυτὸν εὐ ποιεῖν ἐστὶν ἐντεῦθεν. Εἰ γὰρ δὴ πάντας μὲν εἰς τὰς σὰς Βλέπουσαι χεῖρας, σὺ δ' αὐτὸς εἰς τὰς τοῦ Θεοῦ, εὐδὴλον ὡς ὁποῖος ἂν τις τούτοις φανῆς, τοιοῦτον ἂν σοι προσδόκα γεγενῆσθαι κάκεινον, παρ' οὗ σοι τό τε κρατεῖν, τό τε ἔχειν τὰ τοιαῦτα υἰδόναι· οὐκοῦν ἀκριβεῖ λόγῳ οὐδ' ἂ διδῶς ἡμῖν, δῶρα σὰ διδῶς, οὐδ', οἴκοθεν καὶ παρὰ σαυτοῦ χορηγεῖς, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερ' αὐτῶν ἡμῖν ἀποδίδως, καὶ ὧν ἐνεχ ἡμῶν καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας δημαγωγεῖς αὐτὸς καὶ προστάτης, ὡσπερ ἐν μεγάλῳ δήμῳ τῷ βίῳ τὴν τῆς οἰκουμένης πολιτείαν πολιτευόμενος.

B C Ἐπεὶ οὖν τῆς μεγάλης καὶ θαυμαστῆς ταυτησὶ δημαγωγίας, ὧ βασιλεῦ, μεγάλας καὶ τὰς γ' εὐθύνας ὑφέξων, καὶ πάντων εἰσπραχθησόμενος λόγον τῷ πάντων πρυτάνει, σὺ δ' οὕτω τοῖς παρούσι κεχρησθαι, καὶ μὴ μόνον φιλανθρώπως, ὡς ἔφην, πρὸς πάντας ἔχειν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὰς εὐεργεσίας ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὅπως μηδειςοῦν ἀδικήσεται τῶν ἀπάντων, περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, ὡς γὰρ οὐχ οἶόν τε πόλιν τειχῶν ἄνευ καὶ προβλημάτων σεσῶσθαι, ὡς δὲ καὶ βασιλείαν αὐτὴν, μὴ δικαιοσύνης κρατούσης, μᾶλλον δὲ καὶ βασιλείαν καὶ πόλιν, τὴν οἷς ἔφην ὠχυρωμένην, καὶ προσεῖται θαυμαστῶν οἰκητόρων, καὶ θέσεως ὑπηρεφάνου λαχοῦσαν, τὴν δὲ δορυφόροις καὶ στρατοπέδοις καὶ δπλοῖς καὶ πᾶσι τούτοις κρατυνομένην, εἰ μὴ παρέστιν αὐτῇ, τὰ γ' ἄλλ' ἐπ' ἀσθενοῦς βώμης δχεῖσθαι, ταῦτα κατ' Εὐρύπιδην συμβαίνει· ὡσπερ αὐ τοῦναντίον παρούσης μὲν ταύτης, ἐκείνων δ' ἀπόντων, ἀσφαλεῖς καὶ βεβαίας παντάπασιν εἶναι. Ἡλικὸν οὖν ἔσται σοι κράτος, εἰ μετὰ τοῦ στρατοπέδοις κεχρησθαι καὶ μηδὲν ὀτιοῦν ἔξω τῶν νόμων πράττειν σπουδάζεις· πρῶτος δ' αὐτὸς δι' ὧν λέγεις καὶ πράττεις τουτοσεῖ βεβαιῶν, παράδειγμα δικαιοσύνης καὶ τοῦ τί δεῖ ποιεῖν ἅπασιν εἶναι· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ὧ βασιλεῦ, σοῦ ταβητῆ διακειμέκου, καὶ περὶ τοὺς νόμους τὰ γιγνόμενα σώζοντος, μὴ οὐχὶ καὶ πάντας ἂν τοὺς γ' ὑπὸ χεῖρα ταῦτα φρονεῖν προελθῆσαι· τοὺς μὲν εὐγνώμονας δι' αὐτὸ τοῦτο· τοῖς δὲ πονηροτάτοις, πρὸς τὸ τὰ δέοντα ποιεῖν, ὁ φόβος ἀρκίσει· κοινῇ δὲ πάντες εὐ οἶδα καὶ ἐκόντες καὶ ἄκοντες ὅπως ἔσονται σοὶ κεχαρισμένοι, πάνυ τοι φροντιοῦσιν· οὐκοῦν κάκεινως ἂν εἰργασμένος, χρηστοῦ βασιλέως ὡς ἀληθῶς ἐργάση, καὶ οἷον ὁ λογος βούλεται, τοῦ μὴ μόνον πᾶσιν ἀδικουμένους αὐτὸς καὶ κατὰ πάντα χρόνον ἐκκεῖσθαι, καὶ οὕτω τάχις' αὐτοῖς χεῖρα ἀρέγεις, ὡς τὸ λεγόμενον δὴ τοῦτο, ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον εἶναι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκάστων πᾶσι κηρύξαι θαρβῆναι, ὡς οὐδεὶς τυπαράπαν ἀδικούμενος ἔσται, ἕως ἂν βασιλεύων αὐτὸς ἦς· ἀλλὰ καὶ τῶν σφοδρῶν σοὶ γιγνομένων κατ' αἷμα τυγ-

χάνη τις ἀδικῶν, καὶ οὗτος πάντως δώσεται δίκην, καὶ οὐδὲν τὸ γένος προστήσεται· οὕτω γὰρ οὐτ' ἂν οὐδεὶς ἔε' ἀδικούμενος εἴη, οὐ τε περὶ πλείονος σαυτοῦ τοὺς νόμους δόξεις ποιῆσθαι· τοὺς τε ἀδικούντας αὐτοὺς εὖ ποιήσεις, δικαίους εἶναι παρασκευάσας, καὶ μὴ τὴν σφῶν αὐτῶν μισοῦντας ψυχὴν τῶ τὴν ἀδικίαν, ὡς λόγος, φιλεῖν· τοῦτό σοι τὸ ψήφισμα τῶν ὑφ' ἡλίω πάντων κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον ἔσται, μήτι γε οὐς περὶ τοῦ δικαίου Πλάτων ἔθηκε λόγους.

ζ'. Καὶ μὴν οὐκ ἐν εἰρήνῃ μόνον, οὐδὲ τῶν πραγμάτων εὖ καθιστώτων, δικαιοσύνης σοι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ταῖς μάχαις μάλιστα· αὐταῖς τοιοῦτον αὐτὸν εἶναι σε δεῖ· ἐπεὶ περ αὐταὶ μὴ μετὰ τοῦ δικαίου πολλάκις γιγνόμεναι μείζω παρασκευάζουσαι βλάβην, ἢ τοῦτ' ἰδεῖν ἔστιν ἐν εἰρήνῃ· ἅς κάλλιστ' ἂν οὕτω καὶ λυσιτελῶς διενέγκῃ, ἂν μὴθ' ὑπὸ τοῦ πλεονεκτεῖν ἐθέλῃ αὐτὸς, ἀδίκου μάχης ὑπάρχῃς, ἀλλ' ὡς πρόσθεν ἠδίκημένος, ἔπειτ' ἐξ ἀνάγκης ταῖς πράγμασι ἀπαντᾷς, καὶ τοὺς ὑπάρξαντας ἀμυνόμενος ἦς κατὰ τὸ νόμου παρέχων· μὴθ' ὁ τούτου κρείττον, τὰς πρὸς οὐσινασοῦν ξυμβαίνουσας διαφορὰς λύειν λόγοις ἐξόν, σὺ δὲ θρασύτητι γνώμης εὐθὺς εἰς ὄπλα χωρήσης, ἃ μὴ ποτ' ὠφελε κατ' ἀνθρώπους τό γ' ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι, μὴδὲ παρελθεῖν μηδοπωσιτοῦν εἰς τὸν βίον, ἢ γεγενοῦτ' αὐτίκα παπαῦσθαι, ὡς ὄργανα πλεονεξίας, καὶ τοῦ κακῶς ἐξεῖναι ποιεῖν· φύσει μὲν τὸ πρὸς ἀλλήλους κηδεμονικὸν κεκτημένοις καὶ πεφυκόσιν ἐν εἶναι, καὶ ταυτὰ διὰ πάντων φρονεῖν, ὑπὸ δὲ τοῦ πλείονων ἐπιθυμεῖν καὶ χαίρειν ἐθέλῃν, οἷς ἥκιστα πάντων χαίρειν ἐχρῆν, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦσιν, ὡς καὶ πολεμεῖν παρὰ φύσιν ἀλλήλοις ὡς ἀλλοτρίοις πειρᾶσθαι, καὶ τοῦτο πολλοῦ τινοῦ ἄγειν·

η'. Σὺ δ' εἰ μὲν ἀπολαύειν εἰρήνης ὅτι μάλιστα βούλει, ἀνάγκη μάλιστα πάντων φιλοπόλεμον εἶναι, καὶ οὕτω σοι ταύτης ἀπολαύειν ἐξέσται· τό τε γὰρ ἀπραγμον οὐ σώζεται, φασὶν οἱ σοφοί, μὴ μετὰ τοῦ δραστηρίου τεταγμένον· εἰρήνης τε ἀπολαύειν οὐχ οἷόν τε, μὴ φιλοπόλεμον ὄντα· ὡσπερ οὐδὲ φιλοπόλεμον ὄντα, ταυτησὶ μὴ μετέχειν· εἰκότως. Τὸν γὰρ μάχεσθαι μεμελετηκότα καὶ πολεμεῖν ἠσκημένον πᾶς ὁστισοῦν ὑπέπτηχεν, οἶμαι. Οὐκοῦν εἰ μὲν εἰρήνης ἀντιποιῆ, καὶ πολέμων ἀντιποιεῖσθαι δίκαιος εἶ· εἰ δὲ τοῦ μὲν ἐλάττω λόγον ποιῆ, οὐχ ὅπως ταύτης οὐδοπωσιτοῦν ἀπολαύση, ἀλλὰ καὶ πολεμίου τοσοούτους διὰ ταύτην προσκτήσῃ, ὡς ἀναγκασθῆναι καὶ ἄκων φιλοπόλεμος εἶναι, εἴπερ ὡς ἀληθῶς εἰρήνης σοι μέλει. Εἰ δ' ἐκ μὲν τοῦ τῆς εἰρήνης ἔχουσθαι μόνης, πολεμεῖσθαι συμβαίνει, τὸ δὲ πρὸς τὰς μάχας ἔτοιμον εἶναι καὶ παρεσκευάσθαι τοῖς ὅπλοις χορηγεῖ τὴν εἰρήνην, ἧς οὐδὲν τοῖς κρατοῦσι λυσιτελέστερον, ἰλοῦ μᾶλλον ὑπὲρ τῆς ἐσάπαν εἰρήνης φιλοπόλεμος εἶναι, ἢ ταυτηνὴ μόνην διώκων, μὴτε τῆς μετέχειν, καὶ προσέτι πράγματ' ἔχειν ἐκ πολεμίων. Ἐπεὶ δὲ τὸν οὕτω παρεσκευασμένων ἀνάγκη πᾶσα καὶ ὧν παρεσκευάστο, τούτων πρότερον ἐπιστήμην κεκτησθαι, σὲ δ' εἶναι πολεμικὸν ἡμεῖς ἀξιούμεν, ἴν' εἴης εἰρηνικὸς, πολεμικὸς δὲ

ΠΑΡΟΛ. GR. CXLV.

A legibus majorem quam tibi ipsi vim attribuas : ut in sones ipsos beneficium te præbeas, justitiæ regula eos imbuendo, ita ut injuste faciendo animam suam odisse cessent. Hæc de te omnium honorificentissima et præclarissima sententia erit, nec ipse Plato de justitia melius senserit.

7. Sed non pacis tantum tempore et quando res salvæ sunt, sed inter ipsa belli certamina justum te esse oportet; siquidem sæpe per nefas certata magis noxia sunt quam quæ in rerum tranquillitate obveniunt. Optime autem ac sine labore isthæc omnia obibis, ubi sine ambitione non armis injustis pugnas, sed prius injusta passus pro necessitate rebus inservis et eos qui superstites sunt tueris : ubi ad lites et dissidia evitanda verbis, non telis pacem concilias. Nunquam enim bella inter homines ad internecionem fieri debuissent, et ubi eorundem causæ exsistebant, nunquam diuturna esse decebat ut avaritiæ et malignitatis instrumenta. Qui enim natura eadem sentiunt ac curant et meditantur, ab avaritia longe remoti esse debent et ad ea aspirare quæ ipsis minime conveniunt, ut uno verbo dicam, bellum non nisi in extremo rerum discrimine inferre debebunt.

8. Quocirca si pace frui tibi in animo est, bello operam dare debes; sic enim ista frui licebit. Indolentia enim, ut dicunt philosophi, parum prodest, nisi simul operaris. Id certe constat, eum qui pacem vult, bellum amplecti debere, et quod is qui a bello stat pacis tandem commoda assequetur; quo nihil verius. Me quidem arbitro, eum qui artem militarem callet et exercet, omnes metuunt. Quare si pacem spectas, bella effugere non poteris; nunquam enim illam sine his consequeris; imo ob id ipsum hostium numerum augebis, et invitus arma capessere debebis, si pax tibi cordi est. Igitur si bellum gerimus ut pacem habeamus; si ob eam causam quovis momento arma capessere parati sumus, siquidem nihil pace utilius est, bellum potius amplectere; sic enim fiet ut pace non frustreris nec hostes te nimis lacessant. Sed cum necesse sit ut is qui animum ad simile quid bene præparatum habet bene fungendi officio artem sciat, et cum te bellicosus esse velim ut pace fruaris, et cum bellicosus esse nemo possit qui non in armorum usu

se exercuerit, id tibi præcipio, ut animum accorpus A exercitiis militaribus jugiter fatiges, ursus, apros venando ubi copiadatur, aut cum viris bello assuetis manus conserendo. Sed animum quoque generosum ac nobilem creabis et magna spirantem, si eum quotidiana ad antiquorum exemplum efformas, qui magnanimitate et præclare factis eminuerunt, et si concionibus interesse amas, ubi iustæ ipsorum laudes celebrantur. Alexandrum Philippi filium memento Homerum cubiculi consortem habuisse. Hæc ratione hisque artibus circa omnia bene valebis, rei militaris apprimè gnarus nec minus bonus miles quam ille qui in castris senuerunt. Sed non in pugnis solum terrestribus, sed navalibus quoque arte ac B solertia præstabis; quibus omnibus animi vigor mirum in modum augetur. Nam si terræ continentis solius, aut solius maris regnum teneres, alterius utriusque tantum curam haberes; sed ubi in utrumque dominaris, id tibi faciendum erit ut utriusque moderator esse videaris. Nam si unum curando alterum negligis, medico similis es unius tantummodo corporis curam gerenti. Imo eum, quem nihil curas, subigere velle videberis; at tu utrumque sub te habere tendis. Equidem te absurdum dicerem si, ut utriusvis dominus fias, qui nunc quidem nondum es, summum adhiberes studium, et si amborum dominus es, unius tantum curam geres, C dum ambos eadem diligentia amplecti tuum est.

9. Idcirco copiarum et pedestrium et navalium summa ratio est habenda et id agendum, ut nostræ quidem cum viribus nostris et dignitate tua concordent, ita tamen ut exterarum et continentis e regione ratio nulla habeatur, idque non solum quia exercitus res pulcherrima et utilissima, ut brevi dicam, optima cum sit summam curam exigit utpote qui nostralibus ac tuis qui rebus nostris favent consistit; sed etiam quod socii ac mercenarii quos in exercitum nostrum recipimus, quia fortitudine pollere videntur, non utique sunt qui esse videntur, nedum satis bonæ fidei sunt erga nos, ut fortunæ nostræ sincere participes esse velint, imo, quamvis res nostras adjuutores sese polliceantur idque gravissimis affirmare videantur juramentis, nihilo magis illis confidendum erit. Cum enim nihil nisi proprium commodum ob oculos habent, quandiu

οὐκ ἂν ὄλωσ ἐγὼ, μὴ μάχεσθαι μεμελετηκώς, ἀσκη-
 τίον ἂν εἶη σοι μάλιστα διὰ ταῦτα τὴν τε ψυχὴν τὸ
 τε σῶμα, τὸ μὲν συνεχέσει πόνοις καὶ γυμνασίοις
 πολεμικοῖς, νῦν μὲν ἐπὶ θήρας ἐξίοντι καὶ συμ-
 πλοκάς ἄρκτων τε καὶ σῶν καὶ ὦν ἕξεσι· νῦν δὲ
 μετ' ἀνδρῶν εὐ εἰδότην μάχης, καὶ τοιοῦτους δὴ τι-
 νας καὶ τοὺς ἄλλους εὐ μάλα ποιεῖν δυναμένων, τὰ
 τακτικὰ μελετῶντι· ἀλλὰ μὲν καὶ τὴν ψυχὴν μά-
 λιστ' ἂν ἐργάσαιο καλὴν καὶ γενναίαν, καὶ ταῦτ' αὐτὸ
 μένος πνεύουσαν καὶ ὄλωσ ἠρωϊκὴν, ἐὰν οὐς ἐπ' εὐ-
 ψυχίᾳ καὶ ἔργοις ἀρίστοις τε καὶ μεγίστοις θαυμά-
 ζειν ἔχομεν τῶν ἀρχαίων, πρὸς τούτους σαυτὸν
 ἀπευθύνης τῇ καθημέραν μελίτῃ, καὶ τῷ τοῖς ἄλλοις
 αὐτῶν λόγοις ἡδέως συνείναι τε καὶ συζῆν· Ἄλέ-
 ξανδρὸν γοῦν Φιλίππου καὶ συγκαθεύδειν τοῖς ἔπεισι
 Ὀμήρου φασιν. Οὕτω γὰρ ἂν διὰ πάντων τούτων,
 ὁμοῦ μὲν ἐβρώμενος εἶης καὶ τοῖς ὄλοις εὐ ἔχων,
 ὁμοῦ δὲ καὶ τῶν πολεμικῶν ἄκρως τεχνίτης, καὶ
 μηδὲν ἕλαττον ἔχων τῶν γεγραμμένων ἐν μάχαις·
 στρατόπεδα δὲ καὶ κατὰ θάλατταν πλείστα μὲν σοι
 καὶ κάλλιστα ἔστω, καὶ πολεμικῆς ὡς εἰπεῖν εὐ
 ἤκοντα τέχνης καὶ πείρας· ἐν τούτῳ γὰρ ἔστι καὶ
 τὸ πρὸς εὐψυχίαν ὡς μάλιστα διακείσθαι. Εἰ μὲν
 γὰρ μόνης γῆς ἢ θαλάττης ἤρχης, μόνης ἂν ταύτης
 ἐφροντίζεις· ἄρκων δὲ ἐκατέρων, δίκαιος ἂν εἶης, ὡς
 ἂν καὶ ἄρχειν ἐκατέρων δοκῆς. Εἰ δὲ τοῦ μὲν φρον-
 τίσεις, τοῦ δὲ μὴ, πρῶτα μὲν, ὡ βασιλεῦ, εἰκοίκα
 λατρεῖ ἑνὸς τινος σώματος, τὸ μὲν ὅπως αὐτὸ κάλ-
 λιστα ἔξει πάντα ποιοῦντι, θατέρου δὲ μηδοντινο-
 σοῦν τοπαράπαν ἔχοντι λόγον· ἔπειτα καὶ δόσεις,
 οὐ μὲν φροντίσεις, τοῦτο καὶ ἄρχειν ἐθέλειν· οὐ δὲ
 μὴ, τοῦτο μὴδ' ἄρχειν· σὺ δὲ ἀμφοτέρων ἄρχειν
 ἐθέλεις· ἄτοπον δὲ μοι δοκεῖ καὶ ἀλογίας μεστόν,
 θατέρου μὲν εἴπερ οὐκ ἦσθα κύριος, πᾶσαν ὑπὲρ
 τοῦ γενέσθαι κύριον οἴεσθαι δεῖν εἰσφέρειν σπου-
 δὴν, ἄρχοντα δὲ ἀμφοτέρων, θατέρου μόνον καὶ μὴ
 ἀμφοτέρων τίθεσθαι λόγον, καὶ τὴν περὶ τῶν ὄλων
 σκέψιν ἐν τούτῳ μόνῳ χωλεῦν ἐπὶ, καὶ τὰ τῆς
 προνοίας ἐξ ἡμισείας δοκεῖν γίγνεσθαι.

Θ'. Ἀναγκὴ τοίνυν καὶ πεζῆς καὶ ναυτικῆς δυνά-
 μεως πάντα ποιεῖσθαι λόγον· οἰκείας μὲντοι ταύ-
 της καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς καταλόγου, καὶ ὄλωσ τῷ σῶ-
 κράτει μάλιστα προσηκούσης· ξενικῆς δὲ οὐδησι-
 νοσοῦν οὐδ' ἐκ τῆς ἀντιπέρας ἡπειρου· οὐ μόνον ὅτι
 τὸ τῆς στρατιᾶς δῆπουθεν χρῆμα κάλλιστον καὶ λυ-
 σιτελέστατον καὶ κοινωφελές, εἰ δεῖ φάνασι συντόμως,
 D ὃν ἡμῖν ἀγαθόν, μεγίστης ἔστι μάλιστα καὶ τῆς παρ'
 ἡμῶν δεῖται προνοίας, ὡς ἐξ ἡμετέρων τε καὶ συνή-
 θων καὶ ὄλων ὑπὲρ τῶν ἡμῖν συμφερόντων δεῖαι ὡραι
 φροντίζειν ταυτηγὶ καθεστάναι, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐς ἐν
 τοῖς ἡμετέροις στρατεύμασι προσλαμβάνειν εἰώθα-
 μεν ξένους ἐπὶ τῷ μεῖζον δοκεῖν ἔχειν δύναμιν, οὔτοι
 πάντες οὐχ ὃ λέγονται δεικνύονται, οὐδὲ τοῖς ἐλομέ-
 νοις ἀσφαλεῖς εἰσιν εὔνοι, ὡς καὶ τῶν ἐφ' ἐκάτερα
 μεταβολῶν κοινωνεῖν τοῦτοις ἐθέλειν, ἀλλὰ καὶ μν-
 ριάκις τὰ γ' ἡμέτερα φῶσι προσθεῦναι, καὶ τοῖς
 φρικωδεστάτοις τῶν ὄρκων χρήσονται, οὐδὲν μᾶλλον
 ἔστι· αὐτοῖς προσεκτεῖν, πάντα μᾶλλον οὔσιν ἢ τοῦτο.
 Πρὸς γὰρ τὸ σφίσι αὐτοῖς λυσιτελοῦν καθάπαξ

σκοποῦντες, ἕως μὲν ἂν ἡμᾶς εὐ πράττοντας καὶ τῶν πολεμίων κρείττους ὀρώσι, τὴν γιγνομένην καὶ οὗτοι σώζουσι τάξιν. Ἐπὶ δὲ ποτε τύχῃ τινὶ σφαλῶμεν, καὶ τάκεινων ὑπέσχη, εὐθὺς ὡσπερ τινὰ κρουσάμενοι πρῦμαν, αὐτομολοῦσιν ἐκεῖσε, καὶ πρὸς οὓς μεθ' ἡμῶν παρεάττοντο, μετὰ τούτων ἡμῖν ἐπίσαιν, ὁμοῦ μὲν θραστεύτους ἐκείνους ἐντεῦθεν παρασκευάζοντες καθ' ἡμῶν, ὁμοῦ δὲ καὶ τοῖς ἡμετέροις δειλίαν ἐνιέντες καὶ φόβον, καὶ ἵνα μὴ λέγω, πολλάκις καὶ κίνδυνον ἐπίδοξοι τινες ὄντες οὐκ ὀλιγάκις ἂν ταῦτ' εἰργάσθαι κατὰ τὸ ξυμβαῖνον τῆς τύχης· οὕτως ἀπιστίας καὶ πίστεως ἔχοντες, πῶς τὴν ἡμετέραν στρατιάν ἐκ τούτων, ἀλλ' οὐκ ἐξ ὧν ἔφην εἰκὸς συγκροτεῖσθαι; Καὶ μὴν εἰ πολυχειρίαν μὲν εὐψυχίας ἀκούσης οὐχ ὅπως οὐδαμοῦ πώποτε περιγενομένην οὐδ' ἂν εἰς εἰπεῖν ἔχοι, ἀλλὰ καὶ πᾶν τούναντιον ἐπασταχοῦ νικημένην· ἰεὐψυχίας δὲ, καὶ τῆς ἐκεῖθεν συμμαχίας χωρὶς· παραδειγμάτων ἅπαξ ὁ βίος μεστός· οὐδὲ σοί γ' αὐτῷ, βασιλεῦ, πρὸς οἷς ἔχεις στρατεύμασι, καὶ ξενικοῦ τινος ἑτέρου προσδεῖ· ἀποχρῶσιν εὐ ὄντα τούτοις καὶ πλήθους ἕνεκα καὶ παρασκευῆς καὶ τῆς περὶ τὰς μάχας εὐψυχίας καὶ τόλμης τοῦ πολεμίου ἐκπλήττειν τε καὶ φοβεῖν.

ἴ. Καὶ μάλιστα· ὅταν ἐκ περισυίας τούτους αὐτὸς εὐ ποιῶν ἦς· οὕτω γὰρ ἂν προθυμοτέρους ἐργάσαιο περὶ μάχας καὶ χρῆσθαι καλλίους· οὓς χρῆν ἐν μὲν εἰρήνῃ μὴ σφᾶς αὐτοὺς ἀνοεῖν, μηδ' ἀμελεῖν τοῦ προσρήματος, ἐφ' ᾧ μὴ προσῆκε χωροῦντας· ἀλλ' ὅπερ εἰσὶν ἐνοοῦντας, πράττειν ἐθέλγειν αὐτοὺς τοιοῦτους εἰκὸς, πολεμικῶς ἀσκουμένους, καὶ μετιόντας τὰ τακτικά· καὶ τὸ σύμπαν εἰπεῖν, διὰ τῆς συναχοῦς πρὸς ἀλλήλους ἀμίλλης, τὸ θυμικὸν ἀνάπτοντας σφίσι, καὶ οἷονα πρὸς συμπλοκὰς ἐτοιμῶς ἔχειν διανιστάνας· ὅταν δ' αὖ πόλεμος ἐπιστῇ καὶ μάχεσθαι δεῖν, οὕτω παρασκευῆς καὶ γνώμης ἔχόντων, ὡς πρῶτα μὲν μηδ' ἂν εἴ τι καὶ πάθειεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἐθέλησαι, ἀλλὰ καὶ πολλάκις εἰ οἶόν τε καὶ τῆς φυγῆς αὐτῆς ἐκπεσεῖν μηδ' ἂν παραιτησάσθαι· ἔπειτα τὰ μὲν τῶν πολεμίων οἰκεία σφίσι νομίζειν, ἃ δὲ πρόσσετ' αὐτοῖς, μηδένα τούτων ποιῆσθαι λόγον· ὡς ἂν μήτε διὰ ταῦτα φιλοψυχῶσι, κακέινων ὅπως γένοιτο κύριοι, τοῖς πολεμίοις ὁμόστε χωροῦσιν, οὐ φρονήματι μόνον, ἀλλὰ καὶ καταφρονήματι· τοιοῦτους δὲ τινὰς τούτους ἔξεις καὶ πολλοῦ γε καλλίους εἰάν εὐ εἰδῶσιν, ὡς ἂ μὲν ἀποβαλοῦσιν ἐν τῷ πολέμῳ, ταῦτα αὐτὸς ἀπὸ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἀντικαταστήσεις αὐτοῖς. Εἰ δὲ καὶ τούτοις πεσεῖν ἐν ταῦθα ξυμβήσεται, σὺ δὲ πρῶτα μὲν τούτους ὡς νικητὰς νομίζεις, οὕτω γνώμης ἔχοντας, καὶ οὕτω παρεσκευασμένους, τῇ φύσει δὲ ὡς εἰκὸς ἐξάντας· ἔπειτα εἰς τοὺς αὐτῶν παῖδας ἀπομνημονεύσεις τὴν χάριν, καὶ τούτων ὡς οἰκείων ἀντιποίηση, εὐ ποιῶν τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν πατρῴαν τάξιν ἀποδιδούς· καθάπερ Ἀθηναῖς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τετελευτηκότων τοὺς παῖδας ἐποίουσιν, δημοσίᾳ τρέφοντες ἄχρις ἡβῆς, καὶ τότε οἰκαδ' ἀποπέμποντες μετὰ τῶν πανοπλιῶν· καὶ τίς οὐκ ἂν ἀπειδήσειε τῆς

res nostras salvas, nosque ipsos hostibus superiores videbunt, partes nostras agent. Ubi primum autem adversa utemur fortuna, hostesque victores erunt, illico proram vertent et ad eos transfugient, contra quos paulo antea pugnaverant, contra nos jamjam pugnaturi. Sic enim fiet ut et illis animos augeant ac nostris metum ac pavorem injiciant nobisque pericula gravissima creent. Hinc enim cum recte suspicari possis eos postea quoque sic temporibus bona malave fide inservituros esse: qui, quæso, hujusmodi hominibus exercitum constare voles? Quæ cum ita sint, nemo sane multitudinem imbellem victricem prædicabit, imo usque superatam confitebitur; cujus rei vita omnis humana exempla exhibet innumera. Tu quidem, rex, non est quod ad copias quas possides, mercenarios adjicias; satis enim numerosæ ac bene instructæ sunt, et in pugnando satis fortes atque audaces, ut hostibus terrorem ac metum injiciant.

10. Quod quidem præsertim continget, si de superfluo tuo beneficia in ipsos confers, eoque animosiores ipsos ac manu fortiores ad pugnandum reddis. Hic certe in pace si se cognitos habuissent, eos non audiissent qui quo non oportebat progredi hortabantur. Imo ii ipsi quid valeant humeri haud ignorantes pro militari qua pollebant experientia pugnis se ac certaminibus miscere debebunt; ut paucis dicam, continuis invicem certaminibus animus iis augecet, et manus conserere nunquam non parati erunt. Dein ubi bello exorto pugnandi necessitas aderit, ita animati erunt ut nec in summo rerum discrimine castra deserant, imo vitam cum sanguine efflare velint. Huc accedit quod res hostium suas esse censent, suarum autem nullam rationem habeant. Neque eo magis vitam amant, sed hostes ut subigant aggrediuntur, mortem ac vitam juxta habentes. Tales eos et multo meliores habebis, ubi primum persuasum iis erit quod in bello perdidierunt, tua opera ipsis in melius restitutum iri. Quodsi casu fatali superantur, tu quidem eos non minus pro victoribus habebis, fortitudinis eorum ratione habita, quanquam in fatis aliter fuit, et liberorum ab ipsis relictorum memor eos ut tuos adoptabis et honores quibus patres frui fuerant, in eos conferes, sicut Athenienses, qui in bello cæсорum natos ad pubertatem usque publicis impensis educatos, postremo armis instructos ad suos remittebant. Quis tandem non

vitam contemnet, cujus animus de talibus persuasum habet?

11. Quid plura? Hos et cæteros omnes universim et sigillatim magni æstimare nec minoris quam te ipsum facere, pro dignitate coonestare, iisque non ut subditis sed ut affinis uti, benignis eos sermonibus alloqui et benignum temet in ipsos præstare, plane tuum erit. Sic sane bene faciendo cum dignitate et gravitate id efficias ut te non minus quam semet ipsos diligant, ut tibi non minus quam sibi ipsis omnia fausta precentur. Subditos namque gubernantium felicitatis participes esse oportet. Tui igitur te non tam ut regem, sed ut patrem amicume honorabunt, atque ita ut pro te lætius quam pro se ipsis mortem oppetere velint. Interea autem non sufficit ut sis pacificus, aut bellum alio, quam quo dixi, modo geras, et cæteris excellas virtutibus; sed id tibi agendum est ut omnibus gratus et acceptus populi gratiam adeo captes, ut in omnium animas dominaris potius quam corpore; unde fiet ut te ipsum plus quam pro te metuas. Delegatos porro quos aut ipse aliorum mittis aut quos ab exteris gentibus ad te venientes excipis, unquam dia circa te habeas imo quantocius dimittas. Alii enim consilia tua divulgabunt; alii quod sibi proponunt, attingent, quo in discrimine metuendum est ne nostri officio minus satisfaciant; cæteri, ne rebus nostris potituri justo plus investigent et sic commodo suo inserviant. Nam si quæcunque infra solem sunt, occupare idque nemine resistente, tibi contigerit, nec delegatis nec defensoribus tibi opus esset: si autem hostes in te insurgerent, cum omni ærumnarum genere tibi confligendum foret.

12. Si dein probl regis industriique est ut omnes ei subjectæ civitates quam optime administrantur, scito hoc fieri non posse, nisi magistratus omni virtutum genere emineant; aliter enim istæ florere nunquam poterunt, licet rex sit optimæ indolis. Idcirco magistratum electiones cum summa cura instituendæ sunt, quippe a quibus res secundæ aut adversæ pendent. Nunquam igitur affines tuos illustri loco natos, sed eos potissimum eliges, quorum indoles et mores veram dignitatem constituunt. Hos ergo rebus administrandis præficias, et sic felicibus tuis

(a) Cod. τοῖς.

Α ψυχῆς μετὰ τοιούτων παραταττόμενος μάλιστα λογισμῶν καὶ τοῦ πάνυ πεπεισθαι;

ια'. Καίτοι τί λέγω; καὶ τούτους γὰρ καὶ πάσας τοὺς ἄλλους καὶ κοινῇ καὶ καθ' ἓνα περὶ τοσούτου ποιεῖσθαι δίκαιος ἂν εἴη, ὡς καὶ σαυτοῦ μηδὲν ἤττον τούτους φιλεῖν, καὶ τῆς γιγνομένης ἔκαστον τιμῆς ἀξιοῦν, καὶ ὅλους οὐχ ὡς ὑπηκόους μᾶλλον ἢ ὡς γνησιωτάτους κεχρησθαι, καὶ τὰ εἰκότα συνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι, καὶ διὰ πάντων τούτων εὖ ποιεῖν· μᾶλλον δὲ μετὰ πάντων τούτων καὶ ποιεῖν εὖ, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς ἀρχῆς διασώζων, δῆμον εἶναι τῇ γνώμῃ καὶ τῷ προσεῖσθαι, ἵνα καὶ οὗτοί σε σφῶν αὐτῶν μᾶλλον φιλεῖν ἔχωσι, καὶ σοὶ τὰ βέλτιστ' ἀεὶ συνεύχωνται πλέον ἢ σφίσι αὐτοῖς· μᾶλλον δ' ἐν τῷ σοὶ ταῦτα συνεύχεσθαι, καὶ σφίσι αὐτοῖς οὐδὲν ἤττον ταῦτα συνεύχονται· τῆς φάρ τῶν κρατοῦντων εὐδαιμονίας κοινωνεῖν ἀνάγκη τοὺς ὑπὸ χεῖρα· οὕτω δ' ἔχοντες, καὶ σε μὴ μόνον ὡς ἄρχοντα σφῶν τιμῶντες ἀλλὰ καὶ πατέρα κατὰ τὸ ἔπος ὡς ἤπιον, καὶ θανεῖν ἐλοιπὸν ἂν ὑπὲρ σοῦ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν. Οὕτως οὐκ ἀπόρη μόνον εἰρηκτικὸν εἶναι, καὶ οἷς ἔφην στρατεύεσθαι χρῆσθαι, καὶ πρὸς γ' ἔτι πᾶσι τοῖς ἄλλοις κοσμεῖσθαι, ἀλλ' ὅπως συγκεκροτημένος πάντοθεν ἔση καὶ μηδαμόθεν τοπαράπαν ἐλλειποῦς, δεῖ πρὸς τοῦτω καὶ δημοτικὸν παντὸς μᾶλλον καὶ τοῖς πᾶσι κοινότατον εἶναι. ἐφ' ᾧ βασιλεὺς ἔχει ἐν ταῖς ἀπάντων ψυχαῖς, καὶ πρὸ τῶν σωμάτων τὰς γνώμας χειροῦσθαι, καὶ παρασκευάζειν ὡς ἀληθῶς μὴ σὲ μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σοῦ δεδιέναι· πρέσβεις μέντοι καὶ οὗς αὐτὸς ἐκάστοτ' ἐκπέμπεις, καὶ οὗς παρ' ἄλλων ἤκοντας δέχη, μὴ πολὺν τινα χρόνον παρὰ σαυτῷ κατέχειν, ἀλλ' ὅπως ἀπίωσιν ἐνθένδε τὴν ταχίστην παρασκευάζειν· οἱ μὲν περὶ ὧν αὐτὸς ἔγνωσ ἀπαγγελοῦντες, οἱ δ' ὧν εἰνεχ' ἤκον ταῦτα διαπραξάμενοί τε, καὶ μὴ, ὡς ἔστι δέος μὴ διατριπῆς ἀμφοῖν γιγνομένης, οἱ μὲν ἡμέτεροι τοῦ δέοντος ὑστερήσωσιν, οἱ δ' ὅπως ἔχοιεν τὰ ἡμέτερα περιεργασάμενοι, καταμάθωσί τε ἃ μὴ θέμις, καὶ προσέτ' ἃ σφίσι ἴσως λυσιτελεῖς συσκευάζονται· εἰ μὲν γὰρ τῆς (α) ὑφ' ἡλίφ πάσης ἐκράτεις, καὶ οὐδοντινοῦν τὸν ἐναντιούμενον εἶχες. οὗτ' ἂν σοὶ πρεσβειῶν ἔδει, οὕτε τῆς περὶ ταῦτα ἀσφαλείας· ἔχων δὲ πολεμίους, σὺ δὲ καὶ ὧν ἔφην, ἐξ ἀνάγκης ἴσχεις ἀνάγκην.

ιβ'. Καὶ μὴν εἰ χρηστοῦ μὲν ἔστι βασιλέως καὶ μάλ' ἀπόδειξις ἐναργῆς τὸ πάσας πόλεις ὡς κάλλιστα διοικεῖσθαι, τοῦτο δὲ οὐκ ἂν εἴη, μὴ τῶν ἀρχῶν λαχόντων πρὸς ἀρετὴν εὖ ἠρμοσμένων· ὡς ἄλλως γε ἐχόντων, οὐδὲ ταύτας οὐδοπωστιοῦν εὖ ἔχειν οἶόν τε, καὶ ὁ βασιλεὺς πάντ' ἀριστος ἢ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας τὰς ἀρχαιρείας ποιεῖσθαι δεῖ, ἐν αἷς τὸ τε χεῖρον, τὸ τ' ἀμεινον κινδυνεύεται· ὡς μὴ ὅτι τοὺς κατὰ γένος σοὶ διαφέροντας, οὐδὲ τοὺς ἀπὸ μεγάλων τιμημάτων καὶ βαθέων οἰκῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐπεικεστάτους τὰς φύσεις, καὶ τοῦ καλοῦ διὰ πάσης ἰδέας ἤκοντας ἐξ ἀνάγκης αἰρεῖσθαι, καὶ τούτους τοῖς πράγμασιν ἐπιστάνας, ὡς ἂν καὶ τὸ γινώ-

μενον διὰ πάντων σώκεται, σοῦ τε ὄντος βελτίστου, κακέινων ἐπὶ τῷ σώζεσθαι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη, καὶ τῆς ἀγαθῆς ὡς εἰπεῖν τύχης μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος πᾶσι μεταίvai. Ὅταν δὲ σὺ μὲν τῷ ὄντι βέλτιστος ᾖς, οἱ δὲ πᾶν τούναντίον, νοσεῖν μὲν ἀνάγκη τὰς πόλεις καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖν, σὲ δὲ εἰς ἀνίγιμα πίπτειν, διὰ μὲν σαυτὸν καὶ ὄντα βέλτιστον καὶ λεγόμενον, διὰ δὲ τοὺς οὐ καλῶς τῶν πραγμάτων ἐπιστατοῦντας, ἃ μὴ προσῆκε νομιζόμενον καὶ λεγόμενον. Εἰ μὲν γὰρ οἶόν τ' ἦν ὡσπερ ὑπόπτερον ἐκασταχόσε χωρεῖν, καὶ διὰ γῆς πάσης ἵναί οἶους τοὺς Τριπτολέμους διαύλους φασὶ ποιηταί, οὐδὲν ἂν ἦν πρᾶγμα, ἀλλ' ἅπαντ' ἂν βῆστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γιγνομένου δι' αὐτὸν σαυτὸν κατειργάζου, καὶ μηδεντιοὸν τῇ κακίᾳ χώραν παρείχες, ἀλλὰ πρὸς τῷ πάνθ' ἃ προσῆκε ποιεῖν, καὶ σαυτὸν τοῖς οὐκ εἰδύσιν ἐδείκνυς, ἀπὸ μόνου νῦν τοῦ προσρημάτος γιγνωσκόμενος, τῆνικαῦτα δ' αὐτὸς ὀρώμενος ὅτε δὲ τοῦτο οὐκ ἔνι, ἀρχόντων δεῖ σοι χρηστῶν, καὶ μὴ ψευδομένων τοῦνομα, μηδ' οἷς ἀνθρώπων ἄρχειν δοκοῦσιν, αὐτῶν ὑπὸ λημμάτων καὶ οὐ καλῶν ἐπιθυμιῶν ἔλειπνῶς ἀρχομένων, ἵνα' δι' αὐτῶν ὡσπερ τινῶν ὀμμάτων οἴκοι καθήμενος, καὶ τὰ πάνυ τοι πόρρω πάντα διορώης τε, καὶ κοσμοῖης ἐπαίνων ἀξίους, καὶ ὡς ἂν τις παρῶν καὶ τῶν γιγνομένων ἕκαστα βλέπων ὁ μὴν τούτοις ἐπιτετραφῶτα τὸ πᾶν, βῆθυμότερόν πως αὐτὸν χρῆ διακεῖσθαι, οὐδ' οὕτως ἐβῆστανευμένως δι' αὐτοὺς τοῖς πράγμασι χρῆσθαι, ὡς μήτε λόγους μήτ' ἔργους μηδ' οἰστίσιν τοπαράπαν πρὸς ἀρετὴν ἐθέλειν τὰς πόλεις προτρέπειν, ἀλλ' ὡσπερ ἂν εἰ μὴ τούτων παρόντων ἀνάγκη ἔσχες αὐτὸς, ὡσπερ οὖν καὶ νῦν ἔχεις, ἅτε κοινῶς ἀπάντων μελεδωνδὸς καὶ προστάτης ταύταις εἰσηγῆσθαι τὸ θεῖον καὶ πάντα τρόπον χεῖρα σώζουσαν ὑπερίσχειν. Οὕτω παρόντων καὶ μαλ' ἄρχειν εἰδῶτας, καὶ αὐτὸν τὰ παρὰ σαυτοῦ συνεισφέρειν καὶ συμφροντίζειν ὡσπερ εἶκός, νῦν μὲν ταῖς πόλεις δι' ἐπιστολῶν ὁμονοεῖν παρακελευόμενον, καὶ τοῖς προϊσταμένοις ὡς μάλιστα ὑπέειπεν, καὶ ὄλων ὧν μὲν ἔχεισθαι χρῆ, ὧν δ' ἀπέχεσθαι, νῦν δὲ σπεύδοντας καὶ αὐτοὺς κατὰ τὸ ἕπος ὀτρύνοντα, καὶ προθυμότερους σφῶν αὐτῶν καθιστάντα ἑπεὶ δὲ τοὺς ἡνιόχους ὀρώμεν οὐ ταῖς τῶν ἵππων ἀρεταῖς μόνον χρώμενους, ἀλλὰ καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ τὰ παρ' ἑαυτῶν προστιθέτας. Καὶ τοῦτο μὲν δὴ τοιοῦτον.

12. Ἐρημάτων δὲ περὶ πῶς ἂν ἔχειν χρῆναί σε φῶμεν, ἢ δηλονότι βασιλικῶς τε καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ ὡς εἶκός ἀρχοντα ἀγαθὸν καὶ γνώμης ἐφ' οὕτω τοι καὶ σκουδῆς ἤκοντα, ὡς πᾶσιν ἀγαθοῖς αὐτόν τε κενσμηθῆσαι, τοῖς τε ἄλλοις καὶ τοῖς παροῦσιν λέγω καὶ τοῖς ἐπιγιγνομένοις καλοῦ παντὸς ἂν γενέσθαι παράδειγμα; τουτέστι μὴ εἰς πλεονεξίας καὶ τρυφὰς καὶ τὰς οὐκ ἐπαινουμένας ἡδονὰς χρήματα διώκειν ἀπειθεῖν, καὶ βίον ζῆν ὑγρόν τε καὶ ἀνεμῆνον καὶ χαμᾶζε φέροντα ἄλλ' ὥστε δι' αὐτῶν ἅπαντας εἶ ποιεῖν ἔχειν θαυμαστῆς ἐλευθερίας καὶ μεγαλοφυχίας ἐφόδιον ποιούμενον ταῦτα, καὶ χρώμενον πρὸς ἃ δεῖ. Εἰ μὲν οὖν χρημάτων οὕτω λόγον ποιῆ, οὐ μόνον ἀγαθῶν ἀπάντων ἀντιποιήσῃ, ἀλλὰ καὶ

A auspiciis res salvæ erunt, urbes et gentes bonis omnibus circumfluentibus florebut. Quodsi vero tu quidem optimus es, cives autem e contra pravi sunt, civitates labantes in exitium ruent; tu ipse autem per hominum orationibus dicentium te optimum quidem virum infirmiore esse quam ut magistratus a prævaricando impedias. Si enim fieri posset ut semitæ quas poetæ Triptolemi nomine decorant totam terram pervaderent, nulla jam difficultas esset, sed omnia pedibus subderes tuis, nullumque sceleri locum dares, sicut antea bonarum te actionum exemplar exhibuisti. Sed cum id fieri jam non possit, bonis tibi re, non nomine tantum magistratibus opus est, et qui homines gubernare præsumunt, dum ipsi pravis cupiditatibus misere lacesuntur, dum tu ipse bonos æquis oculis discernis et laudibus effers. Non enim committes ut res male se habeant, semperque id ages ut civitates voce et exemplo ad virtutis exercitium propellas, persuasum habens quod, si contrarium accidit, rerum angustiis premereris, ut nunc quidem; omnium enim tu protector ac custos omnes quid cuique faciendum sit docebis manumque auxiliarem porriges. Quod si res ita se habent, tu rem publicam pro virili parte administrabis, cives quidem ad concordiam et ad obsequium per litteras exhortando, et quæ observanda, quæ evitanda veniunt ostendendo, nunc stimulando, et animum iis augendo, siquidem aurigas quoque non tantum equorum virtutibus uti videmus, quippe qui verbo ac re adhibita procedunt. Sed hæc hæc haec.

13. Jam dicendum est qualem te circa pecuniam exhibere debeas: regium scilicet et magnificentum ut probum regem condecet qui ea sentire, iis rebus studere debet quæ ipsum exornant et quibus cæteris exemplaris loco erit. Id fiet, si ab avaritia et luxurie æque remotus pravis voluptatibus non indulges, quæ naturam humanam depravant ac humili sternunt, imo in omnibus liberaliter ac magnanimitè agendum est et ut sana ratio præcipit. Si hoc modo rem pecuniariam tractabis, non modo omnia bona consequeris, sed etiam in exigendis ab urbibus vectigalibus humanam te præbebis et minime

sevorum. Si vero animus tuus possidendi studio magis quam par est tenetur, ante omnia miror quo pacto cum pecuniæ sis servus, homines gubernare præsumere audeas. Sic enim fiet ut proborum nullam, improborum omnem rationem habeas; ne dicam quod pecunias tributarias cum duritia exiges, quod corruptelæ subjectum te monstrabis et ad malas artes confugies: quæ omnia non decet regem generosum qui in omnibus primas tenere, qui in omnes dominari ut imbecilles animi præsumit. Imo a magnanimitate quæ regia virtus habetur adea remota sunt, ut quemcunque ista facientem deprehendunt, summo odio prosequantur ac tale regnum pro abominatione habent. Quid enim? qui ob pecuniam altos spiritus sumit, nihil præter ambitionem studio dignum censebit, et sic ob pravarum artium usum omnium odium ac contemptum incurret. Quare tu quidem conatus gloriabundos sectare et inania encomia aspernare; quæ proba sunt amplectere, et humilis negotiatoris instar res abdorre spernendas, quas nec maximo inimico precari volueris. Tibi quidem, rex, satius erit, auri argentique thesauros perdere quam Midæ divitias superare sine decore. Interim tantum abest ut dicam te pecunia carere posse. Minime, imo non parva tibi summa opus est, non tantum quia nequaquam nocet ei qui recte ea uti novit, et quod ejus beneficio res præclaræ et utiles effici queunt; tu autem ad regnum administrandum magnis opibus indiges, sed ita, ut non in decore tenearis potius quam teneas, et ut non privatæ, sed publicæ utilitati adhibeas, sicut Aristides, Lysimachi filius, ut Pericles Xanthippi, qui quidem, Thucydide teste, adeo integer incorruptusque fuit, ut proprios agros reipublicæ cederet non tam calumniam evitandi gratia, sed ne eos retinendo cæteris prodesse nolle videretur. Aristides qui omnibus bonis abundare potuisset, adeo pauper fuit ut filias dotare nequiret, ita ut Athenarum civitas earum nuptiis pecunia data in honorem patris nobilissimi prospexerit. Sic non simplex pecuniæ usus, ut ipsa vox χρῆμα indicat, reprehendi potest, sed usus illiberalis et qui non ad hominum utilitatem spectat.

14. Quid autem de pecunia tantum nobis sermo? Quodcunque rex citra communem utilitatem facit, ut privatus, non qua rex facit; hic enim omnia curare debet, ille sum duntaxat ante ocu-

ταῖς τῶν δημοσίων εἰσπράξεσι καὶ πόλεων εἰσφοραῖς φιλόανθρωπος ἄγαν ἔση, καὶ πολὺ τοῦ θέντος ὑφείεις· εἰ δὲ δοῦλος εἶ τούτων, καὶ σου κατέχουσιν τὴν ψυχὴν, πρῶτον μὲν θαυμάσαι· μὲν εἰ ὅλως ἀνθρώπων κρατεῖν ἀξιώσας, χρημάτων γε δοῦλος αὐτὸς ὢν· ἔπειτα δόξεις ἀγαθοῦ μὲν οὐδοτοουοῦν τοπαράπαν, μᾶλλον δὲ πάντων ὡς εἰπεῖν τῶν αἰσχίστων λόγον ποιῆσθαι φορολογῆσεις δὲ ἀγεννῶς καὶ δῶρων ἐπιθυμήσεις καὶ ὄθεν οὐ δεῖ μάλιστα λήψῃ· ἂ μὴ ὅτι γε θαυμαστοῦ βασιλείως ἐστὶ καὶ οἴου πάντων μὲν ἐν ἅπασιν κρατεῖν ἐθέλειν πάντεσσι δ' ἀνάσσειν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀρχομένων τινος εὖ φρονεῖν ἀξιοῦντος· μᾶλλον δ' οὕτω ταῦτα βασιλικῆς μεγαλοπρεπειας ἀλλότρια, ὥστε καὶ ὅταν τις τῶν ὑπὸ χεῖρα ταῦτα πράττων ἀλῆψ, τοῦτον ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσι, καὶ τῆς ἀρχῆς ὡσπερ ἄγος οὐδ' ὄρῃν ὀνοῦντι δεῖν· τσοῦτον αὐτοῖς φαυλότητος μέτεστιν· εἶτα παρὸν διὰ μὲν τοῦ χρημάτων, ὡς ἔφην, ὑπερφρονεῖν, πάντ, ἄριστον εἶναι καὶ τοῖς πᾶσι ζηλοῦσθαι, διὰ δὲ τοῦ ταῦτα περὶ πλείονος ἄγειν καὶ τούτοις διαφερόντως ἠττάσθαι, κακῶς ἀκούειν καὶ μῖσος ἐν ἅπασιν ἔχειν· σὺ δ' ὁ μὲν κατὰ σοῦ καὶ τῆς σῆς δόξης ἐστὶ, τοῦθ' ἠγησάμενος τῶν σφόδρα λυσιτελῶν, ὁ δὲ σοι μεγίστων καὶ θαυμαστῶν ἐγκωμίων ὑπόθεσις ἐσται, τοῦτο τοῦ μηδενὸς ἄξιον χρῆσθαι νομίσας, τὸ μὲν ἐθελήσεις προέσθαι, τὸ δὲ καθάπαξ ἐλέσθαι, καὶ χρηματιστῆς ἀγεννῆς ἀκούσαι μᾶλλον, ἢ τούτων αὐτῶν ὑπερόπτῃς, ὁ μὴδ' ἂν εἰς τῶν ἐχθρῶν σοῦ γε κατεῦξαιτο; Μὴ σὺ γε· ἀλλὰ βούλου μᾶλλον, ὦ βασιλεῦ, κενούς εἰ οἶόν τε ταλάντων ἴσχειν τοὺς θησαυρούς, ἢ παρελθεῖν ἀνελευθέρως περιουσίᾳ τὸν Μίδα, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐκ ἀπέχεσθαι σε καθάπαξ χρημάτων φημί. Πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· οὐ μόνον ὅτι ταῦτα τοῖς ὀρθῶς χρωμένοις οὐδοτιοῦν λυμαίνεσθαι πέφυκε, μᾶλλον δὲ καὶ πλείστων ἀγαθῶν πολλάκις αἴτια γίνεσθαι, ἀλλ' ὅτι πᾶσι μὲν ὡς εἰπεῖν, πάντων δὲ μάλιστα σοὶ διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τὰς ἐντεῦθεν ἀνάγκας, τούτων αὐτῶν δεῖ· ἀλλ' οὕτως ἔχεσθαι τούτων, ὡς μὴ ἐνέχεσθαι, μὴδ' εἴκειν αἰσχροῦς, μὴδὲ σαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ τοῦ κοινῆ λυσιτελοῦντος ταῦτα κεκτῆσθαι· καθάπερ Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, ὁ μὲν οὕτω χρημάτων διαφανῶς, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ἀδωρότατος γεγονῶς, ὥστε καὶ τοὺς ἄγρους ἠφείε τῇ πόλει, οὐ φόβῳ διαβολῆς, ἀλλὰ τῷ μὴ τούτοις ἠττάσθαι· ἐπεὶ βουλομένην κατέχειν, οὐδ' ἂν εἷς, οἶμαι, προσέστη· Ἀριστείδης δὲ ὑπὸ τοῦ μηδὲν ἔχειν, ἔχων καὶ ταῦθ' ὅτι πλείστοις εἴπερ ἐβούλετο χρήμασι περιβρεῖσθαι, ὁ δ' οὐδὲ τὰς θυγατέρας οἷτος τε ἂν ἀνδράσιν ἐκδοῦναι, ἀλλὰ ταύτας ἢ πόλις τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἐκείνου υελευτὴν θαυμαστῶν ἡξίωσε γάμων διὰ τὴν τοῦ πατρὸς ἀρετὴν. Οὕτως οὐ τὸ χρήμασιν, ἴν' οὕτως εἴπω, κεκτῆσθαι δεινὸν (τοῦτο γὰρ καὶ τοῦνομα βούλεται), τὸ δὲ τούτοις ἀνελευθέρως κεκτῆσθαι, καὶ μὴ πρὸς ἀνθρώπων ὄνησιν. ἰδ'. Καὶ τί λέγω χρημάτων; πᾶν γὰρ ὅ τι ποτ' ἂν ἔξω τῆς κοινῆς ὠφελείας ἐργάσεται· βασιλεὺς, ὡς ἰδιώτης, οὐχ ὡς βασιλεὺς ἐργάσεται· εἴπερ ὁ μὲν ἀνάγκην ἴσχει πάντων φροντίζων, ὁ δὲ γε τοῦ

καθ' αὐτόν· καὶ ὁ μὲν οὐκ ἂν εἰς εὐθύνην ἦκοι, τῷ δ' ἐπεὶ πάντων προΐσταται, καὶ πάντες εἰς αὐτὸν ἀφορῶσι, πᾶς τις ἂν ἐγκλιέσαι δικαίως, ὅτι τὸ πάντων φροντίζειν ἀφείς, ὁ δὲ τῶν αὐτοῦ λόγον ποιεῖται· καὶ τὴν κοινὴν ἀπάντων πρόνοιαν ἀποβρίψας, οἷς ἀντέχεται τῶν οἰκείων, ἀρνεῖται τοῦνομα· καλεῖσθαι μὲν βασιλεὺς ἀξίων, πράττων δὲ ἅ μὴ τὸν τοιοῦτον εἰκός· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ τὸν κυβερνήτην μετὰ τοὺς οἰακὰς καὶ τὸ χρῆσθαι τῇ τέχνῃ, τοῦτ' αὐτὸ φησομεν εἶναι· οὐ μᾶλλον γε ἢ μὴ τρέχοντα τὸν δρομέα· ἀλλ' ἕως μὲν ἂν καὶ οὗτος κάκεινος ὦσιν, ὁ μὲν τρέχων, ὁ δ' ἐχόμενος τῶν οἰακῶν, καὶ κυβερνήτην καὶ δρομέα τουτούσῃ προσερούμεν. Ἐπὶ δὲ τοῦ ταῦτα πράττειν ἱκιστώσι, καὶ τοῦ ταῦτ' ἔχειν ἀκούειν προσεζίστανται δήπου· καὶ βασιλεὺς τοίνυν οὐδὲν ἄλλο συγχάθει γε ὢν ἢ πάντων ἀνθρώπων ὢν ἔλαχεν προστατῆς καὶ φροντιστῆς ἔσσει, καθάπερ οἱ τῶν καθ' ἓνα πόλεων οὗτοι δημαγωγοί· οὐτ' οὖν τοὺς μὴ πάνθ' ὑπὲρ τοῦ δήμου τὸν ἀεὶ χρόνον καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν αἰρουμένους εἰς δημαγωγούς οἴμαι θετέον, οὐτ' ἂν εἴη κεκλησθαι, ᾧ μὴ τοῦ κοινῆ συνοίσοντος ἐκάστοτε μέλει· καὶ Ὅμηρος οὐχ ἀπλῶς ποιμένας λαῶν λέγει τοὺς βασιλεῖς, ἀλλ' ὥστε τὸ ἄγρυπνον καὶ κηδεμονικὸν αὐτῶν ἐνδεδειχθαι, καὶ ὅσον ὑπὲρ ὧν προστατούσιν ὀφείλουσιν ἔχειν. Καὶ τί χρὴν Ὅμηρου τε καὶ εἰκόνων, ἐξὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως μεμνησθαι, ὅς· δι' ἐκάστοτε πάντων τὴν αὐτὴν πρόνοιαν ἴσχει; δεικνύμενος ἐνευθεν δημιουργός καὶ κηδεμὼν ἅμα καὶ βασιλεὺς, εἴπερ οἷς αἴτιος τῆς εἰς φῶς προόδου κατέστη, τούτων μεθ' ὅσου καὶ ὑπερφυοῦς φροντίζει τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο καὶ πάντας οὐς ἤξιωσεν ἄρχειν, εἰς ζῆλον τῆς αὐτοῦ προνοίας ἐνάγει. Ὅπως ὅπως σε τὸ μὲν τῶν ἰδίων τε καὶ σαυτοῦ φροντίζειν ἐθέλει, καὶ οὐχ ἄπερ ὡς ἀληθῶς ἔστι τῆς ἀρχῆς, ἐξίστησι τῆς ἀρχῆς, τὸ δ' ἅ διδωσιν αἴτη, ταῦτ' ἐκ παντὸς τρόπου σκοπεῖσθαι, οὐ μόνον σοι συνίστηται ταύτην, ἀλλὰ καὶ μιμητὴν ἀποφαίνει θεοῦ;

ιε'. Καὶ μὴν καὶ τοῦθ' ὁ μέλλω λέγειν, οὐ μόνον εἴπερ τι τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ ὡς οὐδὲν τι τῶν πάντων, βασιλεῖ σπουδαστίον· μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ τοῦτο μόνον τῶν πάντων ἅπαντα σώζει, σοὶ δὲ μόνω τῶν πάντων οἷς ἄρχειν ἔχεις, μέλει· ἐξ ἀνάγκης ἔστιν ἀπάντων· δεῖ καὶ σὲ περὶ πλείονος τοῦτο πάντων ποιεῖσθαι, καὶ ὅπως ἂν σοὶ κάλλιστα καὶ ἀσφαλέστατα καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰκός ἦν αἰ περὶ τῶν ὄλων ἐκάστοτε γίγνοιτο βουλαί τε καὶ σκέψεις, καὶ μηδοτιοῦν τῶν ἀπάντων ἄνευ ταυτησί τῆς προνοίας εἰς ἔργον ἐξάγοις διαφερόντως φροντίζειν, συμβούλοις μὲν χρώμενον τοῖς ἀρίστοις, καὶ οἷς καὶ συνέσεως εἴνεκα λέγω καὶ χρόνου καὶ πείρας ξύνοισθα τὰ τοιαῦτα τεχνίταις· εἰσφέροντα δὲ καὶ αὐτὸν τὰ παρὰ σαυτοῦ· οὐχ ὡς ἐπιταττόντα δήπου, ἀλλ' ὡς τὸ κοινῆ συνοῖσον, μετὰ τῶν ἄλλων σκοποῦντα, καὶ πάντοθεν ἐκλέγοντα τοῦτο, ἐάν τε σὺ γ' αὐτὸς, ἐάν θ' ὀστισοῦν ἄλλος ἐξεύρη. Οὐ γὰρ τὸ τοῖς ὑπ' ἄλλου γνωσθεῖσι πεπεῖσθαι, τοῦτό γ' αἰσχρὸν, ἀλλὰ

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὅς αὐτῷ πάντα νοήσῃ. Ἐσθλός δ' αὐτὸς κάκεινος, ὅς ἐφ' εἰπόντα πίθηται·

A ios habet. Rex, qua rex, rationem administrationis reddere non debet; sed quia rerum summam regit, omnium oculi in eum directi sunt, et unusquisque jure eum objurgabit, si re publica neglecta rem peculiarem tantum administrat; imo quod cum rei publicæ detrimento suis unice rebus studet, nomen jam non suum mentitur, regis nomen usurpando et non regio nomine digna faciendo. Sic navis gubernatorem sine gubernaculo et tempore quo artem suam exercet, eodem nomine salutamus, ut nec cursorem eum qui non currit, sed in quantum uterque munere suo fungitur, naucleri aut curroris nomen dabimus. Quando autem istud officii peragere cessant, nomen ipsum amittunt; et rex jam non est nisi curator hominum, sicut et singularum urbium agitadores. Nec tamen demagogis accensere ausim nisi eos qui omni tempore pro plebe agere et verba facere satagunt, et quibus res populi cordi est. Quare et Homerus reges pastores populorum nominat, ut vitam eorum curis erga subditos repletam designet. Quid vero Homero et exemplis opus habemus, ubi magnum regem, qui omnium semper curam agit, ante oculos ponere licet? qui cum rerum moderamine regiam dignitatem ostendit, qui eos quos ad lucem producit, potestate sua protegit? Hanc ob causam omnes subditos in sui obsequium rapit. Vides quomodo te tua curare vult, administrandarum rerum semper habita ratione, regni cura sic commissa ut Dei imaginem referas.

15. Quod deinceps dicturus sum, rex miram in modum mente revolvere debet: est enim res minime vulgaris, et apprime salutaris, et qua tu in primis vix carere possis, utpote ad regnandum vocatus. In hoc rerum statu quæcumque consilia inieris, nunquam huic cautioni supersedebis, et priusquam agas, optimos consiliarios adhibebis, quorum ætas atque experientia tibi proderunt. Huc accedet tua ipsius experientia, quæ bono publico numquam non studebit et optima semper exsequitur, sive ipse sive alius invenerit. Nam iis non fidem habere quæ ab aliis excogitata sunt, absurdum est quia.

Præclarus est qui proprio Marte res cognoscit; Sed is quoque prudens est qui bono consiliario

*obedit. Sed qui per se parum intelligit, nec alle-
rum audit, is sane vir est imbecillus.*

In universum semper bonis consiliis utilitas aliqua in negotia redndat, dum e falsis ratiociniis omnia necessario perditum eunt. Sic militum duces, sic navis rectores, sic quicumque alius, antequam opus aggrediuntur, deliberant, licet de parvis sæpe agitur : tibi autem totius orbis cura incumbit. Tu urbes ac populos ac thesauros jure subjectos tibi habes ; quare tecum delibera, nec unquam cum bonis viris conversari desiste, et pro tua parte operam da ut scopum attingas propositum, te in primis ipsum vincendo. Sed deliberare de gravissimis rebus non satis est, sed quæ facere animo statuisti, cæteros latere conducit, id quod sine magna prudentia fieri nequit ; nam consilia atque opera arcto vinculo juncta esse debent, quia alterum alterius eget. Omne utique animi propositum, licet callidissimum sit, et e profundo judicio exortum, cæteris ignotum sit necesse est, si fructum inde percipere vis. Ubi primum autem in vulgus exiit, metuendum est ne non succedat et ad finem perveniat propositum. Quo ut pervenias, prudentia summa opus est. Igitur si contra Persas exercitum ducere in animo habes, Æthiopus prætextito ; si Mysis bellum vis inferre, contra Triballos id facere velle simula : sic etenim quod quæris, facile obtin-
gos, et felici rerum tuarum successu frueris.

16. Id in primis cura ne, quos amicos credis, eos adultores habeas, et eos in commercium deligas qui eo honore minime digni sunt. Non enim iis qui rebus tuis student tibi que blandiuntur confidendum est atque adhærendum. Sed ubi quemdam obvium habueris qui de rebus tuis secundis gaudet, de adversis mœret, qui laudanda laudat, vituperanda vituperat, qui consiliadat salutaria, ac in loquendo agendove sincerum semet præbet, eum amicum ac familiarem assume. Qui autem quæ tua sunt, eo ipso semper collaudant indiscriminatim, quique muneribus accipiendis inhiant, eos æque ac adultores tergiversare ac odio habe. Probe enim nosti quod alii quidem ægre ferunt si non quotidie beneficia recipiunt, alii, licet summa injuria affecti, minime queruntur, imo quasi beneficia experti tuum commercium inire, tecum bonam ac malam

Ἄλλοι δ' αὖ μὴ θ' αὐτῶ νοήτ' ἄλλον ἀκούων,
Ἐν θυμῷ βάλληται, θ' δ' αὖτ' ἀχρήσιος ἀνὴρ.

Χωρὶς δὲ τούτων, ἐν μὲν τῷ κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρῆν βεβουλευῆσθαι μέγιστη τίς ἐστὶ τοῖς πράγμασι σωτηρία· ἐν δὲ τῷ τοὺς λογισμοὺς ἡμαρτηῆσθαι πάντ' ἐξ ἀνάγκης ἐφθάρθαι· οὕτω καὶ στρατηγοὶ καὶ κυβερνήται ποιοῦσι καὶ πᾶς τις ἕτερος· τούτων ἕκαστος οὐ πρὶν δτιοῦν ἀξιοῦσιν εἰργάσθαι πρὶν ἢ κελίως βεβουλευῆσθαι· καίτοι οἱ μὲν ὑπὲρ σμικρῶν δὴ τῶν καὶ τῶν ἐν μέρει πραγμάτων, σοὶ δὲ εἰς ὑπὲρ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης ἔβριπται κύβος· ὡς οὖν κύριος ὢν εὐ τε καὶ ὡς ἐτέρως καὶ πόλεις ἴσχειν καὶ ἔθνη καὶ πάντα χρήματα, πάντα τὰ βέλτιστ' αὐτὸς καὶ βουλευοῦ καὶ πράττει, καὶ μήτε τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι πάση ξυνῶν, μήτ' οἴκοθεν αὐτὸς ἀνεύρισκων εὐ δέον καὶ κατεργαζόμενος, καὶ σαυτὸν ἐν τούτοις ὅσα ὦραι νικῶν. Καὶ μὴν οὐ τὸ βουλευέσθαι μόνον περὶ τῶν μεγίστων ἀπόχρη, ἀλλὰ καὶ τὸ τὰ βεβουλευμένα πρὶν ἢ πεπραχθαι λαμβάνειν τοὺς ἄλλους προσεῖναι δεῖ, καὶ σκοπεῖν οὐχ ὅπως ἐκεῖνο μᾶλλον ἐστὶ, ἢ ὅπως ἐκεῖν' αὐτὸ προσέεται, κἀντεῦθεν τοῦτο μείζονος ἀξιοῦν τῆς προνοίας· ὡς ἐὰν μὲν τοῦτο προσῆ, κἀκεῖνο πολλοῦ τινοσ ἀξίον ὄν· τούτου δ' ἀπόντος, κἀν μυριάκις ἐκεῖνο παρῆ, οὐδὲν μᾶλλον δ' οὐδενὸς ἀξίον ὄν· εἰκότως. Πᾶσα γὰρ δήπου βουλή, κἀν ὡς ἀριστα ἔχη, κἀν ἐκ βαθείας ἤκη φρενός, τοῖς μὲν πολλοῖς ἀγνωστος οὖσα, τὰ μέγιστ' ὀνήησι τοὺς χρωμένους· καὶ θαυμαστῆ τις πρὸς τὸ κάτορθοῦν ἐστὶ ῥοπή τὸ μὴδένα τῶν πολλῶν ταυτηνὴ ξυνειδένα· ἐκδηλος δὲ γενομένη, πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντὸς δεῖ πρὸς ἔργον ἀφίχθαι, καὶ τὸ γιγνόμενον διέξασθαι πέρας, εἴπερ τοῦ πράττειν μὲν εἴνεκα βουλευόμεθα· τοῦτο δ' οὐκ ἂν ἄλλως εἴη μὴ τῶν βεβουλευμένων, ὡσπερ ἔφην, προδάντων. Ὅθεν ἐπὶ Πέρσας ἐλαύνων, Αἰθίοπας προῦχου· μάχεσθαι δὲ Μυσοῖς ἐθέλων, σὺ δὲ ὡς κατὰ Τριβαλλῶν ἐτοιμάζου· οὕτω γὰρ ὁ βούλει, ῥαδίως ἐργάζοιο, καὶ κατ' εὐχὴν τοῖς πράγμασι χρῆσο.

17. Σκόπει δὲ, ὅση σοὶ δύναμις, ὅπως μὴ φίλους οἰόμενος ἔχειν, ἐπειτα λάθης κολοκνευόμενος, καὶ σαυτὸν οἷς οὐκ ἔδει διδοῦς, ἐν τῷ δοκεῖν ἂ προσῆκεν ἀπειθεῖσθαι. Οὐδὲ γὰρ τοῖς τὰ σὰ δήπου στέργειν τε καὶ φιλεῖν μάλιστα διατεινομένοις, πιστεῦειν ἀπλῶς ἅπασι χρεῖ, καὶ τὴν αὐτὴν περὶ τούτων δόξαν κελίως κελίως· ἀλλ' οὐς μὲν ἂν ἴδης ἐπὶ μὲν τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς ἡδομένους, ἐπὶ δὲ τοῖς οὐχ οὕτως ἔχουσιν ἀχθομένους, καὶ τὰ μὲν ἐπαινοῦντας, τοῖς δ' ἐλευθέρως ἐπιτιμῶντας καὶ συμβουλευόντας τὰ βελτίω, καὶ ὅλως μετὰ τοῦ λελογισμένου καὶ σώφρονος πάντα καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν αἰρουμένους, τούτους καὶ φίλους πάντως ἡγεῖσθαι, καὶ ὡς ἐταιροτάτοις τὰ πλείστου φησὶν ἀξία χρῆσθαι· οὐς δ' αὐτὸ τοῦτο μόνον πάντων ἐπαινέτας τῶν σῶν, καὶ μὴ διαιρουντας ἀτ' ἐξέστιν, ἄτε μὴ, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς ἐν ἅπασιν ὄντας, καὶ πρὸς τὸ λαβεῖν παντάπασιν κελίγηνότηας, τούτους ἀτεχνῶς μετὰ τῶν κολάκων ἀποστρέφασθαι· καὶ μισεῖν, καὶ τῆς ἀρχῆς νομιζέειν δεκέλειαν· ἐπεὶ τοὶ καὶ ἄλλως τοσοῦτον ἐστὶν ἕκαστέρων τὸ διάφορον, ὥσθ' οἱ μὲν ἐὰν μὴ καθεκά-

στην, ὡς εἰπεῖν, εὖ πάσχωσιν, οὐκ ἀνέχονται· οἱ δ' οὐδ' ἐπιρρασθέντες ἂν, οἴμαι, καὶ τὰ λεινότερα πεπονθότες, δυσχερανοῦσιν, ἀλλ' οἴσουσιν οὐδὲν ἤτον, ἢ εἰ εὖ πάσχοντες ἦσαν τὸν ἅπαντα χρόνον τῷ σοὶ κατ' ἄραρα ἠνώσθαι, καὶ πάνθ' ὑπ' εὐνοίας, ὡς λόγος, φέρειν παρεσκευάσθαι, τῶν τε δυσχερῶν κοινωνοῦντες ἐξίσης. οὐχ ὥσπαρ οἱ κόλακες μόνης ὄντες τῆς εὐδαιμονίας καὶ τοῦ καιροῦ· δυσχερείας δὲ τύχης καὶ μεταβολᾶς πραγμάτων οὐδ' ἂν ὄναρ ἐνέγκοιεν· ὥστ' ἂν ἀναγκαιῶς ἔχη, τοὺς μὲν οὕτως ἔχοντας χάριεν ἔαν, καὶ σαυτοῦ πᾶνυ τοι πόρρω ποιεῖν· τοῖς δ' ἐπιεικῶς μάλα τῆς εὐγνωμοσύνης συγχαίρειν, καὶ νομίζειν ὥσπερ τινὰς τούτους αἰσθησεῖς τοῦ τῆς ἀρχῆς σώματος, δι' ὧν πάνθ' ὄραν καὶ πάντ' ἀκούειν ἐστὶ, καὶ πᾶσιν εὖ μάλα κεχρησθαι, καὶ τοῖς ἔγγιστα καὶ τοῖς πόρρω. Εἰς τοῦτο γὰρ, οἴμαι, φέρει καὶ τὸ Φίλος ἄλλος αὐτός· μάλλον δὲ καὶ τοῦτου πλέον ἐκ τῶν πραγμάτων εἶναι συμβαίνει. Ἄ γὰρ οὐχ οἴοι τ' ἐσμεν δι' ἡμῶν αὐτῶν, διὰ τούτων ὡς ῥᾶστα παραίνειν ἔχομεν. Ἀμέλει τοι καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου τοὺς θησαυροὺς ἐρωτηθεὶς τοὺς αὐτοῦ, δείκνυσι τοὺς ἑταίρους· ὡς τὸ μὲν τούτους κεκτησθαι κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον τυγχάνοντα πλοῦτον· ἄνευ δὲ τούτων καὶ τὴν μεγίστην ἐν ἀνθρώποις περιουσίαν πρὸς τὸ πάνθ' ἂ προσῆκεν εἰργάσθαι μικρὸν ἢ οὐδὲν δυναμένην· οὕτως οὐδὲν κρείσσον κατ' Εὐριπίδην ἢ φίλος σαφῆς, οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δέ τι τὸ πληθος ἀντάλλαγμα γενναίου φίλου, καὶ οἴου μηδὲ θανεῖν ἂν ὑπὲρ τῶν παιδικῶν ἀποκνησαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεῖναι καὶ ζῆν τοῦθ' ὡς ἀληθῶς ἡδίων κρῖναι, καθάπερ ὁ νεανίσκος ἐφ' ὃν καὶ τάπη ταυτὶ C ξυνετέθη.

ιζ'. Ἀλλὰ ἐπεὶ τοὺς μὲν φίλους εὖ ποιεῖν καθάπαξ οἰόμεθα δεῖν, καὶ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἄγειν, καὶ πάντ' ἀντέχεσθαι τρόπον· τοὺς δ' αὖ ἐχθροὺς, ἐὰν μὲν μεγαλόψυχοί τινες ὦμεν, οὔτε κακῶν οὔθ' ὄλωσιν τὸν νοῦν προσέχειν· ἐὰν δὲ μὴ, καὶ πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι τούτοις καὶ μετὰ μείζονος ἀμύνεσθαι τῆς παρασκευῆς· ὁποῖόν τινα σε χρὴ περὶ ταῦτ' εἶναι εἴ ποτε τούτους ἀλλήλοισ ἐπὶ σοῦ περὶ ὧντινων δικάζεσθαι δεοί. Ἄν μὲν γὰρ ὡς δυσμενεῖσι καὶ φίλοισ καὶ τότε αὐτοῖς ἀπαντήσης, δόξεις ἀπὸ τῶν νόμων εἰργάσθαι· ἂν δὲ τοιοῦτό τι πᾶν ἐκ μέσου πεποιτημένος, μόνου τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου φροντίσης, πάντως ἀνδρῶν ἀριστος εἶναι μήτε τοῖς φίλοις, ἢν ἀδικῶσιν, συγχωρῶν ἐπ' εὐνοίας τὰ τοιαῦτα D καρποῦσθαι, μήτε τοὺς ἐχθροὺς ὑπ' ἀπεχθείας τῶν προσηκόντων δικαίων ἀποστερῶν· ἀλλὰ καὶ τούτοις κατὰ τοὺς νόμους συμπτᾶτων, κάκεινους μετὰ τῶν νόμων ἀνόμους ἐλέγχων. Εἰ γὰρ δὴ καὶ φίλοι τυγχάνουσι ὄντες, ἀλλὰ καὶ τούτων ἢ δικαιοσύνη κατὰ τὸν Νικόμαχον φιλέτερα· καὶ ἅμα φίλον μάλιστα· ἂν ἔργον δράσαις, φίλους κακίας ἀπηλλαχῶς· ὁ πράττειν οὐχ οἴοι τε ὄντες Νεοκλέους Θεμιστοκλῆς καὶ Κλέων ὁ Κλειανέτου ὁ (1) μὲν ἡνίκα τοῦ

A fortunam participare volent, aliter quam adulatores qui te felicem sectabuntur, in rerum discrimine autem deserent. Hi igitur prorsus a limine salutandi et rejiciendi erunt; illi autem colendi ac ceu corporis organa per quæ audimus ac videmus longe lateque fovendi sunt. Huc facit, me judice, multum, Amicus alter, plus vero temporis locique conditio. Cum ex Alexandro Philippi filio quæreretur, ubi thesauros suos sitos haberet, amicos suos utpote divitias pulcherrimas ac maxime parabiles monstravit; sine quibus vel maximæ opes nihil aut parum proficiunt. Secundum Euripidem non opes, non dominatio æquipollens est amici; multitudo amico generoso longe postponenda venit qui pro natis mori non recusat; imo vitæ mortem præfert uti dulciorem, sicut adolescens ad quem hæcce verba spectant.

17. Sed cum apud nos id constat quod amicis bene faciendum iisque fortiter adhærendum est, id quoque in mente condendum quod dummodo generosi simus, inimicis nihil mali faciamus, imo ut ignoscamus; si minus, bellum et pugnas cum majori apparatu iis inferemus. Talem te quoque esse oportebit, ubi vindictam sumere de adversariis volēs. Nam si inimicos aut amicos obvius habes, legi obtemperandum, et boni ac justitiæ ratio habenda est, adeo ut omnes animi bonitate vincas et nec amicis, si male agunt, permittas ut male factorum fructus reportent, itidem inimicos non impedies quominus privilegiis justis fruantur, semper illos secundum leges secundans, hos ut exleges vituperans. Si enim amici sunt, eorum justitia juxta Nicomachum potior erit, et pulchrius certe opus non facies quam si amicos a perversitate reducis; quod facere datum non fuit Themistocli Neocli, et Cleoni Cleæneti filio; quorum hic quidem, cum rempublicam capessere cœpisset,

(1) Deest in codice hoc nomen, relicta lacuna. Sed tamen Cleænetum Cleonis parentem fuisse scimus.

amicos ac familiares valere jussit, ne per eos in-
vitus operari cogeretur; Themistocles, homo in
primis industrius, gubernare recusavit nisi ea lege
ut amici plus quam cæteri pollerent. Tu autem,
qui tanto populo jura reddis legesque fers, eam
tibi ipsi legem præscribe, quæ nimium tui ipsius
amorem rescindit et impedit quominus cupidita-
tibus indulgeas, consilia minus bona secteris adu-
latorum; imo hominum ratione posthabita, ad
vigilem Dei oculum attendas, a malo nunquam non
declines et virtutum exemplar cæteris omnibus
evadas.

18. Ubi in hominum frequentia sermones serun-
tur, tu curabis ut istorum magna pars a te profe-
ratur locoque ac tempore opportuno, rebusque
adaptata, et ita ut non nimis brevis sis, sed cum
veritate procedas, brevi ut res ore tuo et aliorum
auribus condignas proferas, idque non tantum,
quia lingua primus humani generis thesaurus, in
quantum gratosus ac numerosus est, sed quia
ipse Pericles, Xanthippi filius, antequam in con-
cione loqueretur, id voti nuncupavit ne quid citra
nec infra rem diceret. Certo verba tua plus fidei
habebunt quam cæterorum juramenta atque pro-
oraculis habebuntur penes omnes quando videbunt
te circa omnia veritati obtemperare, quando vide-
bunt te promissis majora præstare, plus quam de-
bet, reddere. Id enim memento, nihil in rege in-
stabile, aut dolosum imperfectumve esse licere,
ubi voluntatem manifestavit, sed quod non magna-
nimus esse nequit.

19. Præterea, sicut boni medici non eolum præ-
sentes morbos sanant, sed et liquores corruptos
qui in corpus illapsi sunt, amovere nituntur, ar-
tem suam id faciendo attestantes, ita tu quoque,
rex, ubi de rerum summa agitur, id age ut regnum
quibus poteris rationibus consolidas ac augeas, ea
quæ perfici possunt, emendando et ingenio tuo in
melius evehendo, publico semper commodo uni-
ce intentus. Et cum nunc maxime pecuniæ
publicæ in tam malo statu sint, ut eas admi-
nistrandi munus licitationis via viris corruptis
cedatur, quod quidem res Romæorum immane quan-
tum conturbavit, tu eam rem haud levem putes,
sed omni legislatoris studio dignam censeas. Quare

A δημαγωγεῖν ἤπτετο, πρῶτον συναγαγὼν τοὺς ἐταί-
ρους, τὸ πρὸς αὐτοὺς ἔτ' ἔχειν οἰκίους ἀπέειπε
καθάπαξ, δέει τοῦ μηδὲν ὦν οὐκ ἔδει δι' αὐτοὺς
δρᾶσθαι προῆχθαι· Θεμιστοκλῆς δὲ καίτοι διαφε-
ρόντως ὦν σπουδαρχίδης, ἀπηύχετο πᾶσαν ἀρχὴν,
ἐν ἣ μηδὲν πλέον ἐμελλον ἔχειν τῶν ἄλλων οἱ φίλοι·
ὁ δὲ τοῖς ἄλλοις οὕτω δικάζειν ἔχων, σπυρῶν πολὺ
πρότερον ὀφείλεις τὰ τοιαῦτα δικάζειν τε καὶ νομο-
θετεῖν, καὶ μὴ τῷ σφόδρα σαυτὸν φιλεῖν κατακεχα-
ρίσθαι σεαυτῷ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας ἐκπιμπλᾶναι τὰς
αὐτὸς σάυτου· μηδ' ὅτι τὸν εὐθυνοῦντα ὄλωσ οὐκ
ἴσχεις, οὐδ' ὑπόκεισαι ψήφοις, ἀδεῶς καὶ ἡδέως
οἷς οὐκ ἔχρητ' ἐνοιδόναι· ἀλλ' ὥσπερ ἂν εἰ πολλῶν
τινων καὶ δεινῶν τούτων ἠπόρεις, μᾶλλον δ' ἐπέ-
περ ἀνθρώπων οὐδὲν κέκτησαι, μόνον δὲ τὸ πάντ'
B ἔφορῶν ἀκοίμητον ὄμμα Θεοῦ, ἀπέχεσθαι μὲν κα-
θάπαξ κηκίας, ἔχεσθαι δὲ ἀρετῆς καὶ πάντας εἰς
τούτο διὰ σαυτοῦ προκαλεῖσθαι.

ἠ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν ταῖς δμιλίαις ἐκά-
στοτε λόγων διὰ πλείστος ἔστω σοι λόγος, καὶ το-
σοῦτος ὡς μὴ μόνον οὐς δεῖ, ἀλλὰ καὶ ὅτε καὶ ὄπως
ποιεῖσθαι τουτοσὶ δεῖ· μήτε παριόντας τὸ μέτρον,
μήτ' αὐ μετρίουσ' ἄγαν καὶ συνεσταλμένους καὶ τῶν
πραγμάτων ἐλάττους, ἢ καὶ ἄλλως ἀπεικίότας,
ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἀποχρῶντας, καὶ τὸ γιγνόμενον
σώζοντας, καὶ τὸ σύμπαν ἀξιοχρεῶς σοὶ τε εἰρησθαι
τοῖς τε ἄλλοις ἀκοῦσαι· οὐ μόνον διὰ κατὰ τὸ ἔπος
γλώσσης θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποις ἄριστος, φειδωλῆς
πλειοσητὴ δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης, ἀλλ' ὅτι καὶ
C Περικλῆς ὁ Ξανθίπου μέλλων δημηγορεῖν; εὐχῆ
πρόσθεν ἐχρητ'ο, μηδὲν περιττὸν μηδ' ἔξω τῆς ὑπο-
θέσεως φάναι· οὐς γε καὶ πιστοτέρους εἶ ἴσθι τῶν
τοῖς ἄλλοις ὁμωμοσμένων ἐργάσθ'· καὶ νομιούσι
πάντας ὥσπερ χρησμούς, ἐν μὴ μόνον τάληθους
καὶ οἷς πράττεις περὶ πλείονος ἀπάντων φροντίξης·
ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἅς οὐκ ὀλιγάκις ἐπαγ-
γέλλῃ τοῖς δεομένοις μετὰ λαμπρᾶς τινας φαίης
τελῶν τῆς προσθήκης, καὶ τῶν ὑπεσχημένων πλείω
διδούσ'· ἐπειδὴ περ ἀγαθοῦ βασιλείας οὐ μόνον οὐδὲν
καλινάγρετον οὐδ' ἀπατηλὸν οὐδ' ἀτελεύτητον εἶναι
δεῖ, ὅτι καὶ κεφαλῆ κατανεύση, ἀλλὰ καὶ τὸ μεγα-
λοψυχία πρὸς πάντα καχρησθαι.

ἰθ'. Ἐτι τοίνυν ὥσπερ οἱ τῶν ἱατρῶν ἀγαθοὶ οὐ
τὰ παρόντα μόνον ἀκούονται τῶν νοσημάτων, ἀλλὰ
καὶ τοὺς ἐνοσκήψαντας τῷ σώματι πάλαι διεφθορότας
χυμούς μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἐξελαύνου-
σίνονται δεῖν, καὶ διὰ πάντων τούτων τῆν σφῶν ἐπι-
δείκνυνται τέχνην, ὡς δὲ καὶ αὐτὸς, ὃ βασιλεῦς, εἰ
τοῦ διὰ πάντων βελτίστου λόγον ποιῆ, προθυμοῦ
πᾶσιν οἷς ἔξεστι τὴν ἀρχὴν συνιστάναι τε καὶ
συναῖξιν, τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα βελτίω ποιῶν,
τὰ δ' αὐ ὡς ἐτέρως ἐπανορθούμενος τοῖς παρὰ
σαυτοῦ· καὶ ὄλωσ πανταχόθεν τὸ κοινῆ παρασκευά-
ζων ξυνοῖσον· καὶ νῦν τοίνυν τὰς τῶν δημοσίων
διαχειρίσεις οὕτως ἀθλίως ἐχούσας, ὡς χρημῶν
ὄντινους τοῖς βουλομένοις προκείσθαι, ὃ πολὺν τινα
χρόνον εἰσκωμάζον Ῥωμαίους, πάντ' ἔνω καὶ κάτω
ποιεῖ, μὴ περιδῆς αὐτὸς μηδοκωστικῶν μηδ' ἐλάτ-
τονος λόγου τοῦτο νομίσας· ἀλλὰ τόσοῦτου καὶ

οὐτῶν σπουδῆς ἀξιόχρεω, ὡς μὴ μόνον τὴν ἄτοπον ταυτηνὴ καπηλείαν ὡσπερ ἄγρος τῆς πολιτείας ἐξελάσσει καθάπαξ, ἀλλὰ καὶ νόμον θεῖναι μηδενὶ τοῦ λοιποῦ ταῦτ' ἐξείναι παράγειν ἐς μέσον, ἢ πλείστων χρημάτων, ἐν μὲν ἰδίωτης ἢ, τοῦτῃ τιμᾶσθαι· εἰ δ' ἄλλως ἔχων καὶ κρείττων ἢ ταῦτα παθεῖν, πάσαις ἀραῖς ὑποκείσθαι. Δύο γὰρ τὰ πάντα κάκιστ' ἐντεῦθεν συμβαίνει, τὸ τε πόλεις ἀπάσας καὶ χώρας ἐπιτρέψασθαι καὶ πάσχειν κακῶς ὑπὸ τούτων τῶν θυμασῶν ὠνητόρων σφόδρ' ἐπικειμένων τε καὶ παρνομούτων· καὶ τί γὰρ οὐ ποιοῦντων, μᾶλλον δὲ πάντων καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ὑπὲρ τοῦ πλείω λαθεῖν ὧν ἔδοσαν ἐξιούτων, τὸ τε τὸν κρατοῦντα πάντων τούτων ὑπεύθυνον εἶναι, τῷ πεπραχέναι; Εἰ γὰρ ταῦτα μὲν οὐκ ἂν ἐγεγόνει μὴ τούτων ἐωνημένων, ἐώνηται δὲ τούτου βουλομένου, ὃ τὸ σπέρμα παρασχών, φησὶ Δημοσθένης, οὗτος καὶ τῶν φύντων ἀτίος. Βοήθησον τοίνυν καὶ σαυτῷ καὶ ἡμῖν, ἡμᾶς μὲν τσαυτης ἐξαιρούμενος βλάβης, σαυτὸν δὲ τοῦ τε κακῶς ἀκούειν, τοῦ τε τῶν οἰκείων δοκεῖν εἶναι προδότην.

κ'. Σὺ δὲ καὶ τοῦτο παντὸς μᾶλλον φύλαξαι βασιλεῦ, καὶ μὴ τοῖς πρὸ σοῦ βασιλεῦσι πάθης ταυτὸν, μηδὲ τῶν ὀπηθήποτε γῆς θησαυρῶν εὔρημένων ἀξιώσης αὐτὸς ἀντὶ τῶε εὔρόντων κύριος εἶναι· ὅν γε καὶ θησαυρὸν τοῖς ὑπὸ χεῖρα μᾶλλον χρῆν εἶναι, τὸ τε πλείστοις ὅσοις χρήμασι περιρρέεισθαι, τῷ θ' ἅπαντας εὖ ποιεῖν τὸν ἅπαντα χρόνον παρὰ τῆς ἀρχῆς ἀπαυτεῖσθαι· τσαυτης γὰρ ἐστὶν ἀτοπίας, ὡς μόνον τοῦτο τῶν πάντων μηδηντινοῦν παραίτησιν ἴσχειν, ἀλλ' εἶναι καθάπαξ θεομισῆς, καὶ τοῖς ἐκείνῃ δοκοῦσι μαχόμενον. Εἰ γὰρ οὐχ οἷόν τε θησαυρὸν τὸ παράπαν εὔρεσθαι μὴ χορηγοῦντος θεοῦ, δίδωσι δὲ ὅν ἔν αὐτὸς δοκιμάσῃ, ὑμεῖς δὲ καὶ πρὶν, ὡς εἰπεῖν, καταθέσθαι, τούτους ἀρπάζετε, πῶς οὐ ταῖς θεαῖς ἀτεχνῶς ἀντιπολιτεύεσθε ψήφοις; ἂ κείνος ὄψοιτο ἰδίᾳ παρέσχε, ταῦθ' ἡμεῖς βιαιῶς σφετεριζόμενοι· ὡσπερ τὴν περὶ τούτων τοῦ θεοῦ διαγωνίαν ἐπανορθούμενοι, καὶ μόνον οὐ τοῦτο βωῶντες, ὅτι τῶν θησαυρῶν ἡμῖν προσηκόντων, ὃ δ' ἐτέροις παρέσχε· ὃ καὶ θαυμάζω εἰ τοῖς μὲν ὑφ' ὑμῶν εὖ πεπονθῶσι ἐάν τις ἐπηρεάζῃ καὶ τῶν δοθέντων ἀποστερῇ, πολέμιον τοῦτον ἡγεῖσθε, αὐτοὶ δὲ τὰ χεῖρω δρῶντες, καὶ πρὸς θεὸν ὡσπερὶ διὰ τούτων ἀνταίρωντες χεῖρας, οὐ προτιμᾶτε. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πωρῆ λυσιτελοῦντος ταῦτ' ἐρεῖτε λαμβάνειν, οὐδὲ στρατόπεδα καὶ πρεσβείας καὶ πόλεις καὶ ἄλλα τοιαῦτα προσθήσεσθε· ἀλλὰ μάλιστα μὲν οὐδεὶς ὑμῖν, οἶμαι, τῶν πάντων προσέξει τὸν νοῦν, ἂν ταῦτά γε ὤψῃτε, τῶν δημοσίων χρημάτων καὶ φόρων πρὸς τὴν τούτων συντέλειαν καὶ παρασκευῆν καὶ μάλα ἀποχρώντων πάσαις τε τεταγμένων τοῦτον τὸν τρόπον, καὶ ὄντων αἰεὶ, καὶ τὴν ἀναγκαίαν μήποτε ταύτην ἐκλελοιπότων φορὰν· ἥς ἄδυνάτων παντάπασιν ἴσχύσεως, θησαυροί, τῷ τε κατὰ γῆν πάντ' εἶναι τὸν χρόνον, τῷ τ' ἐμφανεῖς οἰσισινοῦν γεγονότες πᾶσι, καὶ οὕτως οὐδὲν ἤττον ἀφανεῖς εἶναι τοῖς ἄλλοις καὶ φαντέντες λαυθάνειν· ὄλγοι δὲ τινες κομιδῇ καὶ μόλις ποτὲ ἢ διὰ πλείστου τοῖς πᾶσιν

A non tantum istam venalitatem ut pessimi exempli rem e republica ejicies, imo legem ferēs contravenientes dirissimis pœnis subjicientem. Duo enim maxime inde proveniunt: urbium ac regionum tristis ruina, ab inhumanis istis exactoribus, quibus nihil durius, effecta. Quid enim mali isti intentatum relinquent? qui id unum ore et manu agunt ut plus recipiant quam dederunt, et ut qui jure possidet usurariorum victima cadat? Quæ si non ante oculos nostros fierent, non segetum simul ac fructuum, ut ait Demosthenes, jactura deploraretur. Quare salve et te et nos; nos quidem, tanto malo eripiens, te ipsum, bonam famam conservans et perfidiæ suspicionem rejiciens.

20. Tu vero, rex, id ante omnia vide, ne idem tibi quod prædecessoribus tuis accidat. Si enim alicubi terrarum thesauri reperiuntur, tu primus occupans esse debes. Iste enim thesaurus in prompta esse debet et tradi ærario regio, unde ad auxilia ferenda promere possis. Contrarium enim absurdum, impium est et usui recepto repugnat. Si enim fieri non potest ut thesaurus sine Dei voluntate effodiatur; et cum Deus cui vult distribuit, vos autem eum vix depositum rapitis, nonne Numinis divini voluntati contraitis? Quod enim Deus singulis impertitus est, nos vi adhibita in nostrum vertimus usum, divinam sic voluntatem correcturi ac tantum non alta voce clamantes quod thesauri jure nostri aliis sint traditi. Quare miror quod eum qui aliquem vestratium offenderit inimici loco habetis, ipsi vero qui pejora operamini, pro istis manus ad Deum porrigitis. Nun enim pro bono publico hæc vos facere dicitis, non ut legati, militum duces urbium præfecti evadatis. Attamen nemo vobis hæc dicentibus fidem habebit. Nam inde ab omni tempore pecunia tributaria in ærarium redibat, et nunquam vectigalia solvi cessarunt. Thesauri igitur ubique terrarum et nullo non tempore in manifesto et in occulto esse possunt apud omnes. Thesaurum itaque incertum quis ad bonum commune proficere declarabit? Quo pacto dein eos qui sic se habent, bonum publicum adjuvare et civibus suis utiles esse dixerit? Minime. Sed fac ut illud facere possint, num cum bona spe juste et probe agendo procedent, an injustissima quo-

que facient? Quid enim iniquius quam thesauris ab aliis quibusdam inventis insillire? Ut enim secundum Demosthenem domus, navis et rerum similium fundamenta fortiora esse debent, sic principia et hypotheses veras et iustas esse necesse est; et qui injuriarum illatarum excusationem precatur, minus injuste fecisse videtur verba proferendo. Quod si quis ex vobis quæreret cur id faciatis, nil sane responderetis nisi principiorum necessitatem causam interserentes: quæ quidem dicentes vos ipsos tyrannos neque justos reges accusabitis, e quibus hi quidem bene ab omnibus agi volunt, tyranni ipsorum voluntatem rebus faciendum imponunt. Perabsurdum autem esset ac turpe, si quis diceret Nervæ quod thesaurum invenerit quem occupare et in usum vertere deberet, hic autem thesaurum majorem quam pro homine privato dicens eo abuti vellet. Absurde igitur fecisset, si hic quidem iustitiæ ac virtutis rationem haberet vir Græcus, et longe a senatu nostro remotus est; vos autem pie ac secundum leges viventes tantum exhibetis magnanimitatem, ut non solum res inventas ambiatis, sed etiam ad altiora aspiretis minis omissis, nescii quot et quibus criminibus obnoxii estis injustitiæ, calumniæ, avaritiæ, ad quod accedit quod Deum ipsum offenditis, et res gravissimas super caput volvit. Quid autem thesauro tanti momenti inheret? Equidem ne simile quid audirem, omnibus thesauris renuntiarem. Quod si thesaurorum studium tantam apud Deum et homines nemesim habet, et ii qui, licet repperint, repertis valedicere audent, omnem laudem merentur, tu, rex, cura ne admirationis loco te Jugiter calumnientur, ac ne carbones quis thesauri loco inanes inveniat; tu autem quantum talla contemnas omnibus ostende, et posteritati exemplum trade optimi ac egregii regis.

ἔκδηλοι ταταστῆναι. Πῶς οὖν τοὺς οὕτως ἔχοντας φῆσαι τις ἂν δῶκε τοῖς κοινοῖς διαφέρειν, καὶ τοῦτοίς εἶναι γε προὔργου; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. "Ἐπειτ' εἰ καὶ δοῖημεν τὰ τοιαῦτ' αὐτοὺς οἴους τ' εἶναι, πότερον ὄσιον καὶ λυσιτελεῖς μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων καὶ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου πρὸς ταῦτα χωρεῖν, ἢ τῇ τῶν ἀδικιῶν μεγίστη χρωμένους; τί ἂν εἴη μείζον κκεῖν τοῦ θησαυροῖς εὐρημένοις ὑπ' ἄλλων ἐπιπηδῆν; ὥσπερ γὰρ οἰκίας οἶμαι καὶ πλοίου, φησὶ Δημοσθένης, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων, τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ τῶν πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· καὶ μὴν ὁ μὲν ἐφ' οἷς ἀδίκου παραιτούμενος, ᾗττον ἂν πως οἷς παραιτεῖται δόξειεν ἀδικεῖν, δοκῶν μὲν τοι λέγειν, λέγων δὲ οὐδὲν μᾶλλον, λέγων δὲ ὁμοῦ· ὑμᾶς δ' ἂν τις ἐρηταιδοῦ χάριν ταῦτα ποιεῖτε, οὐδὲν ἂν εἰπεῖν ἔχεται οἶμαι τῶν πάντων, πλὴν τὸ τῆς ἀρχῆς συγκεχωρηκός, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀνάγκην· λήσετε δὲ ταῦτ' ἂν εἰπόντες εἰς τυραννοῦντας ἀλλ' οὐκ εἰς βασιλεύοντας ὑμᾶς αὐτοὺς καθιστάντες, εἴπερ τῶν μὲν ἔστι τὸ τὰ δίκαια πράττειν διὰ πάντων αἰρεῖσθαι, τύραννοι δὲ ἀπὸ τοῦ κατ' αὐτοὺς βουλομένου τοῖς πράγμασι χρωῦνται· τῶν ἀτοπιωτάτων δ' ἂν εἴη καὶ πρὸς αἰσχύνῃς ὑμῖν, εἰ τῶν μὲν Νερούα πάλαι δή τις οἷς ὅτι περ εἴροι που θησαυρὸν εἰρηκότος, καὶ δεῖ λαμβάνειν ἐκεῖνον, ὁ μὲν αὐτὸν ἐκέλευσε χρῆσθαι· τοῦ δ' ὅτι μείζων ἢ κατ' ἰδιώτην ὁ θησαυρός ἔστι προσθέντος, αὐτὸς πάλιν ἔφη καὶ καταχρησθαι· ἀτοπον οὖν, εἰ ὁ μὲν οὕτω δικαιοσύνης καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος πεποιήται λόγον, ὡς καὶ τοῦ περιτυχόντος δόντος οὐκ ἐπιστρέφεται, ἀνὴρ μάλ' "Ἐλληνα καὶ πόβρω τοῦ καθ' ἡμᾶς συνεδρίου, ὑμεῖς δ' εἰ καὶ μάλιστα εὐσεβεῖα συζῶντες καὶ νόμοις ἱεροῖς ἐντραφεῖντες ἐπὶ τοσοῦτον, ἴν' εὐφῆμως εἴπω, μεγαλοφυχίας ἀφίχθαι, ὡς μὴ μόνον τῶν εὐρημένων ὡς ὑμῖν διαφερόντων ἀντιποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ὡς περὶ μείζονος δυσχεραίνειν τοῦ θησαυροῦ, καὶ τὰ δεινότατα πάντων πρὸς ἀπειλήν ἐφ' ᾧ τὸ εὔμπαυ, ὡς οἶσθ' ὑμεῖς, ἐμφανῆς γενησθαι· οὐκ εἰδότες ὄσιον καὶ ἡλίκοις ἐντεῦθεν ἐγκαλήμασι περιπίπτετε, τοῦτο μὲν ἀδικίας, τοῦτο δὲ συκοφαντίας καὶ πλεονεξίας ἀλισκόμενοι, καὶ προσέτι προσκρούοντες, ὡς ἔφη, Θεῶ· εἴθ' ἂ μὴδ' ἂν εἰς ὑπ' ἐχθρῶν, οἶμαι, δέξαιτ' ἀκούειν, ταῦθ' ὑμεῖς ὑμῖν αὐτοῖς ἐπισπᾶσθε· καὶ τί τοσοῦτόν ἐστιν ἐν θησαυροῖς, δι' ὃ τοσαύτης καὶ τηλικαύτης ἀνάγκῃ τῆς αἰτίας κληρονομεῖν; ἐγὼ μὲν γὰρ ὑπὲρ τοῦ μηδὲν τι τοιοῦτον ἀκοῦειν, καὶ ξυμπάντων ἂν θησαυρῶν, εἰ κύριος ἦν, ἐξέστην εἰτοίμως. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν θησαυροῖς ἐπεδρεύειν, πλείστην ὄσσην καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώπων νέμειν ἴσχει, τὸ δ' αὖ τούτων τοῖς εὐρηκόσιν ἀφίστασθαι τῶν ἐπαινουμένων ἔστιν ὡς ἀληθῶς, ἐλοῦ τὸ δεῦτερον, ὧ βασιλεῦ, ἴνα μὴ περιπέσης ἐξ ἀνάγκῃς τῶν πρώτων, καὶ θαυμάζεσθαι μᾶλλον ἢ κακίζεσθαι· καὶ μηδειςτισοῦν ἐπὶ σοῦ τῶν ἐπάντων ἀνθρώπων εὐρη τοὺς θησαυροὺς, τῶν δικαιοσύνης εὐρηκέναι· ἀλλ' οἷς τοῦτο μισήσεις ἄπασι δεῖξον, ὡς εἰ καὶ κάκιστόν ἐν πρόσθεν ἐλάτθανε; νῦν ὑπὸ

σοῦ καλῶς τοῦ πάντ' ἀρίστου καὶ θαυμαστοῦ βασι-
λέως ἐξεληλεγκται, ὡς μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις
ἐξεῖναι λανθάνειν.

κα'. Καὶ μὴν καὶ τὸ τοῖς ὑπηκόοις, ἐπειδὴν ἡστι-
νοσοῦν καταλαβούσης ἀνάγκης ἀπορῆτε χρημάτων,
ἔπειτ' εἰσφορὰς ἐπιτάττειν, καὶ δι' αὐτῶν αἰρεῖσθαι
τὰ δίδοντα πράττειν, πῶς οὐκ ἀτεχνῶς βίαιον, ἢ
πῶς οὐκ ἔξω τῆς παρ' ὑμῶν ὀφειλομένης τουτοισὶ
προμηθείας; καὶ ὁ τούτου μείζων, πρὶν γ' ἂν αὐ-
τοὺς εὖ ποιῆσαι, δι' ὧν ὑπὲρ αὐτῶν ταῦτ' ἀπαιτεῖν
διαταίνεσθε, φθάνετε κακῶς τούτους ποιοῦντες ταῖς
εἰσφοραῖς· εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν, οὐκ ἐνῆν ὀθενοῦν τὸ
παράπαν χρήματα πεπορίσθαι, εἰκότως ἂν εἰσφέ-
ρον οὗτοι. Εἰ δ' ἔστι μὲν πολὺς ἐν κειμηλίοις χρυ-
σός, ἔστι δὲ ἄργυρος καὶ λίθων ὑπερφυγῆς ἀφθονία
πολυτελῶν, πάντα δὲ ταῦθ' ὑπὲρ τοῦ κοινῆ λυσιτε-
λοῦντος ἐν τῷ τοῦ καιροῦ κάλοῦντι παρεσκευάσθη
τοξασφαλῆς, ποῦ δίκαιον ταῦθ' ὑπερβάνας, ἢ μὴ
προσῆκε διώκειν, καὶ μὴ ταῖς εὐλόγοις καὶ τεταγμέ-
ναις ἀφορμαῖς ἐθέλειν κεχρησθαι, ἀλλ' ἐτέρωθεν
ζητεῖν τὸ τῆς χρείας ἐστηκόσθε θεραπεύειν; Καὶ μὴν
εἰ μὴ τούτοις ἐνταῦθα χρησόμεθα δήπου, ἔγωγε οὐχ
ὀρώ. Παρὰ πάντα δ' ἐκεῖνο λέγω, ὡς εἰ μὲν τῆς εἰς
ἔπειθ' εἴνεκα χρείας ταυτὶ πρόσθεν συνείλεκτο, καὶ
πρὸς τοῦτο ἔσχε τὴν ἀναφερῆν, ἀνάγκη πᾶσα τῆς
νυνὶ παραγενομένης, μηδὲν τὸ παράπαν τούτοις
ἐνδοιάζοντας χρῆσθαι, ἵνα καὶ τὸ γιγνόμενον σώ-
ζεται, καὶ μηδειςισοῦν εἰσφύρων ἀλγῆ· καὶ προσ-
εῖτε παρελθούσης τῆς χρείας καὶ τῶν πραγμάτων
εὖ καθιστώτων, μετὰ περιφανεστέρας καὶ μείζονος
τῆς προσθήκης αὐθις τούτων πλησθῶσιν οἱ θησαυ-
ροί. Εἰ δ' οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ὅπερ ἀμήχανον, ἀλλὰ
περιττῆ τις ἄλλως ἕλη ἐκ περιουσίας ὅτι πλείστης
εἰς οὐδὲν δέον ξυστάσα, καὶ οὕτω πολὺ μᾶλλον χρη-
στέον αὐτῇ, ὡς ἂν ἀσυντελής τις οὖσα, συντελής ὡς
μάλιστα γένηται καὶ τοῖς πράγμασιν ἐν καιρῷ·
πανταχόθεν οὖν ἐστὶ δῆλον, ὡς ἄρα τούτοις ἀνάγκη,
ὅταν ἀνάγκη τις ἐπὶ, κεχρησθαι.

κβ'. Ὅ δὲ μάλιστα πάντων ἀχθόμενος, μάλιστα
πάντων πεπαῦσθαι βούλομαι διὰ σοῦ, τοῦτο ἤδη
προσθήσω τοῖς εἰρημένοις, τῆς μὲν αὐτῆς ἐκείνοις
δήπου διορθώσεως χρῆζον καὶ τῆς σπουδῆς, παρα-
νομίας δὲ εἴνεκα τοσοῦτ' ἐκεῖν' ἀπολείπον, ὡς καὶ
θηρῶν ἀγριωτάτων τοῦτ' εἶναι φῆσαι μᾶλλον ἢ τοῦ
καθ' ἡμᾶς πεφυκότος· τὸ γὰρ τοὺς τὰ σφέτερ' αὐ-
τῶν σκάφη παρ' ἀστεινοσοῦν τῶν ἀκτῶν καταγνύ-
ντας καὶ προνοίας παρὰ τῶν προσχώρων ἢ γούν παρα-
μυθίας ἡστινοσοῦν ἀπολαύειν, ἀλλὰ καὶ συνεπι-
θεμένους τούτους ἴσχειν, καὶ συγκροτούττας πῶς
ἂν εἴποις τὴν τύχην, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν παριόν-
τας, εἴπερ ἢ ἐκεῖνη παρεῖκε, ταῦθ' οὗτοι παρὰ
πάντα διαρπάζουσιν οἶκτον, ὑπερφύως δεινόν τε
καὶ τῆς οὐκ ἂν εἰπεῖν δυναίμην κακίας (1). Τί γὰρ
ἂν οὐτοσί πλέον ἐν πελάγει κινδυνεύσας ὑπέστη
ὅσοτ' ἐξ ἡμισείας βεβλάφθαι διὰ τὸν τόπον νομίας,

(1) Scelerum hunc morem ab Andronico I an-
tiquatum fuisse ait Ephremius v. 5285 sqq. Sed

21. Illud quoque, quod in pecuniæ penuria ad
subditorum opes recurritis, non sine vi quadam
feri solet, nec curæ paternæ quam istis debetis,
convenit. Adde quod prius quam ipsis bene faci-
tis, exactionibus vestris male iis facitis, quod vel
non coacti tributum solverent. Ubi autem magnum
auri pondus, argenti et lapidum pretiosorum abun-
dantia ad publicum usum est destinata, ubi primum
rerum angustiae urgent, fas non est aliis quam le-
gitimis rationibus a civibus pecuniam poscere.
Equidem certe rem ut iniquam reprehendo. Quod
si istae pecuniæ futuris necessitatibus a principio
reservatae sunt, praesenti rerum discrimine iis
utendum est, ita ut rerum angustias aboleamus uno
quoque laete debitum solvente. Rebus enim de novo
prosperis gaze quoque novis thesauris replebitur.
Si vero e contra opes inaccessae et supervacanae
jacent, a fortiori utendum eis est ne inutile pon-
dus putrescant, imo publicis necessitatibus inser-
viant. Unde patet quod istarum auxilio nos prae-
munire debemus.

22. Hujus rei fastidiosae tandem finem impositurus,
id unum adjiciam, quod emendatio ac studium ad-
ponere decet summaeque cautione, ut a fera, uten-
dum. Saepe enim contra littus naviculam allidi-
mus ac naufragium facimus, quia accolae regionis
solamen praebent; e contra quod fortuna ipsa non
rapuit, ipsi inhumaniter eripiunt ac vitae copiam
ac facultatem pracludunt. Quid enim hic in pe-
riculoso mari gravius tulit, aut ille qui monstris
marinis praeda factus est? At contentum sese di-
cere fas est, dummodo solis lumen videre detur,
nec aliud quaerere. Equidem perquam scire cupio
si, in simili casu, idem sentiretis, aut plane con-
trarium, et per utramque fortunam ad resipiscen-
tiam ac rationem reverterimini ad facilius feren-

hinc apparet latrocinio iterum indulsisse usque ad
Andronicum II Graecos.

dam calamitatem. Vos certe rem absurdissimam faceretis si quod ipsi reprehenditis alios impune facere arbitramini, non metuentes ne fulmen caeleste in caput vestrum ruat. Id eum cauponibus tum caeteris omnibus grave esse patet. Si enim mercatores qui vitam nostram sustentant mercaturam facere desinerent, de nobis jam non amplius solliciti, quilibet videre potest quid inde sit eventurum. Nonne in tali rerum statu vitam non vitalem haberemus? Maximum sane malum inde surgeret, cui si, vitam emendaturus, mederi velis, duo effeceris: mercatorum animos augebis, quibus injuriam facere nemini licebit, et non circa omnia quibus opus habemus, mirum quantum abundabimus.

23. Tu porro illud quoque ut attentione omnino plane dignum considera, ut urbes non annona abundant, sed ut illis omnibus quibus vita opus habet, repleta sint, nec vero turpis lucri gratia private commodi ergo, sed ut omni tempore, praecipue autem in rerum inopia inde promere liceat, tibi quidem aë necessarium ad communem salutem propriumque tui ipsius honorem. Si enim fossæ, mœnia, circumvallationes et hujusmodi alia urbes lectas sartasque reddere, valent annon multo magis, pecunia insuper accedente? Mihi quidem urbes nummo carentes minus commode obsidionis bellique labores portare posse videntur; opum vero auxilio muniti quacunque ratione resistere poterunt. Proculdubio igitur isto quoque armorum genere urbes instructæ esse debebunt.

24. Jam quæ dicenda veniunt maximi momenti sunt et digna quæ agmen claudant, licet unum contra leges sit, alterum optima conditione vobis relinquatur. Si enim eorum, qui bonorum succes-

Α ὁ δὲ καὶ τούτου δυσχερεστέρου τετύχηκε, καὶ μείζονος ἐνταῦθα διὰ τοὺς κάκιστ' ἀπολλυμένους τουτουσί γυπάς ἐπειράθη τοῦ σάλου; Πλὴν εἴ τοῦτο λέγοιεν, ὅτι περίεστι καὶ τὸν ἥλιον βλέπειν, καὶ δεῖ τοῦτοις ἀγαπᾶν διὰ ταῦτα, καὶ μηδὲν περαιτέρω ζητεῖν καὶ προσέξεσθαι. Ἡδέως δ' ἂν τούτων πυθοίμην, πότερα ταύτην καὶ περὶ ὁμῶν ἂν αὐτῶν ἠνέγκατε ψῆφον, εἰ τοιοῦτον ὁμῖν συνηέχθη, ἢ πᾶν τούναντίον ὥστε φροντίδος καὶ προμηθείας ἐκ τῶν ἐνότων τυγχάντιν καὶ συνεισφέρειν ἅττ' ἔξεστιν οἴκοθεν ἕκαστον, καὶ πάντα δρῶν ἐφ' ᾧ τῆν συμφορὰν ἔχετε βῆμα. Εἴτ' οὖν πάντων ἀτοπώτατοι ἂ γ οὐκ ἂν ἐδέξασθ' ὁμῖς εἰ μὴ μαινόμενοι τινες ἤτε, ταῦτ' ἀξιοῦντες σωφρονοῦντας τοὺς ἄλλους οὐ δώσειν οἴεσθε δίκην, καὶ κατὰ τῆς ὁμῶν κεφαλῆς τοὺς ἐξ οὐρανοῦ κινήσειν σκηπτούς; Καὶ μὴν ὅτι τοῖς ἐμπόροις οὐ μόνον παγγάλεπον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις λυμαίνεται, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ γὰρ αἱ μὲν ἐμπορεῖαι δι' ὧν πορίζουσι ἕκαστοθ' ἡμῖν συνιστᾶσι τὸν βίον, ταύτας δὲ ἀνάγκη πεπαῦσθαι, ἐνὸς μηδενὸς ἔτι τῶν ἐμπόρων διὰ τὸ ταῦτα πείσεσθαι προσδοκᾶν βουλευθέντος χρῆσθαι τῇ τέχνῃ, πῶς οὐχ ὁ λέγω προδήσεται; Πῶς δ' οὐκ ἂν τῆς ἐνευθεν προμηθείας κλεισθείσης, ἀβίωτον βιωσαίμεθα βίον: Ὡς οὖν μεγίστου μὲν ἐσομένου κακοῦ, εἰ τοῦθ' οὕτω προδήσεται· ἦν δὲ καθάπαξ ἀνέλθῃς εὖ ποιήσω τὸν βίον, εὖ οἶδ' ὅτι σπουδάσεις δὴ ἂνθ' ἐνὸς εἰργάσθαι, τοὺς τε ἐμπόρους προθυμοτέρους, τῆν μηδενὶ τῶν ἀπάντων παρανομεῖν εἰς τούτους ἐξείναι, καὶ πάντων ὧν ἡμῖν δεῖ, μεγίστην καὶ θαυμαστὴν εὐπορίαν.

Κ γ'. Σὺ μέντοι πρὸς τοῖς ἄλλοις κάκεινο σκέψαι, καὶ μάλ' ἀξιοῦσθαι ὅν τῆς εἰς πάντα προνοίας, τὸ τῶν πόλεων ἐκασταχοῦ μὴ σίτου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων ἀπάντων ταμεία κεκτῆσθαι· οὐχ ὡς ἐμπορευόμενος δήπου, οὐδ' ἀγενοῦς εἶνεκα κέρδους, ἀλλ' ὡς ἂν καὶ κατὰ πάντα μὲν δήπου τὸν χρόνον, οὐχ ἤκιστα δὲ ἐν πραγμάτων καὶ καιρῶν δυσκολίαις, πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις μεγίστη τις ὄνησις ταῦτ' εἴη, σοὶ δ' εἰς τὰς ὑπὲρ τοῦ κοινῆ λυσιτελοῦντος δαπάνῃ θυμαστός πόρος χρημάτων, φιλάνθρωπως καὶ κάλλιστα ἔχων, τῆν θ' ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων εἶναι, τῆν τε τῆς γιγνομένης τιμῆς ἐξείναι· καίτοι εἰ χαρακωμάτων καὶ τάφρων καὶ τειχῶν καὶ προδόλων καὶ πάντων τῶν τοιοῦτων εὐδαιμονίζειν ἔστι τὰς πόλεις τοῦ καὶ τῶν τοιοῦτων προσαπολαύειν ἔχειν ἑτοιμῶς, πῶς οὐ μείζονος; Ἄνευ δὲ τούτου, αἱ μὲν ἐκείνως διακαίμεναι μόνον οὐχ ἂν μοι δοκοῦσιν ἐν τυνεχεῖ πολιορκίᾳ καὶ μήκε πολέμου καθάπαξ διευεγκεῖν· τὰς δὲ καὶ τοῦτον παρεσκευασμένας τὸν τρόπον, οὐδὲν ὧν ἔφην αἰρήσει, τὸ μὴ οὐκ εἰς τέλος ἀντισχεῖν δεδυνῆσθαι· ὥστ' ἀναγκαίως ἔχει τὰς πόλεις καὶ τοιοῦτοις ὅπλοις πεφράχθαι.

Κδ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ βούλομαι λέγειν, οὕτω δὴ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων εἰρησθαι, ὡς καὶ αὐτίκα μάλα δι' ἄμφω ταῦτα χρῆναι πεπαῦσθαι, τὸ τε μὴ κατὰ τοὺς νόμους εἶναι, τὸ τε βέλτιστον ὁμῖν ὑπειληφῆσθαι. Ὅταν γὰρ τῶν ἐν τῆν τελευτῆν μηθουσι-

νασοῦν διαδόχους ἀμέλει κεκτημένων τοῦ κλήρου, ἔπειθ' ὑμεῖς κληρονομεῖς ἀξιοῦτε, πῶς οὐ παρανομίας ἀλίσκεσθε, τῶν μὲν ἄλλοτρίων ὡς οἰκείων ἀντιποιούμενοι, τοῦ δὲ κεκτημένου μηδὲνα μηδοπωστικοῦν ποιούμενοι λόγον, μηδ' ἂ τὰ ἔσχατα πεπλημμελῆκώς ἦ; μᾶλλον δὲ τοῦτον ἀποστεροῦντες τῶν ὄντων, καὶ ἂ πρόσσεθ' ἐγκλήματ' αὐτῷ, εἴ τε διὰ ταῦτα εἴτ' ἄλλως προστριβέντα, καὶ τούτων αὐτὸν προσαποστερεῖτε δικαίως, εἴπερ ἂ πρὸς ἀπαλλαγὴν τούτων ἀπέχρησεν ἂν ἐνταῦθ' ὑμεῖς ἀφαιρέσθε, τὸν μὲν εὖ ποιοῦντες οἷς ἐγκλημάτων ἀκαλλάττετε δήπου, ὑμᾶς δ' αὐτοὺς ἐν ἐγκλήμασι καθιστάντες· καὶ οἱ τοὺς παρανομοῦντας κολάζειν καὶ μισεῖν οἴομενοι δεῖν, πρὸς οἷς ἔφην καὶ αὐτῆ παρανομοῦντες οὐκ αἰσθάνεσθε, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ἐκείνων διάκεσθε χειρόν ὅσον οἱ μὲν ὡς ἀδικούσιν δμολογοῦντές, ὅμως διὰ τὰ καὶ τὰ δίκην ὑπέχειν οὐδαμῶς ἀξιοῦσιν· αὐτοὶ δὲ καὶ συναγωνίζεσθε τῷ νοσήματι, καὶ τῶν καθεστῶτων νόμων μηδένας ἦτερον νόμον ταυτηνὴ τὴν παρανομίαν ἡγεῖσθε· οὗ χειρόν οὐδὲν οἶμαι τῶν πάντων· καίτοι οὐδὲ τοῖς κατὰ γένος προσήκουσιν ἔγωγ' ἂν φαίην δικαίως μετεῖναι, πλὴν εἰ πένητες τύχοιεν ὄντες, ἀλλὰ μόνοις δῆπουθεν τοῖς ἐγγόνοις· καὶ οὐδὲ τούτοις ἀπάντων, ἀλλὰ μέρους γε, τῆς τοῦ τετελευτηκότος ψυχῆς πολλῶν προτιμωτέρως οὐσης πάντα ταῦτα καρπούσθαι. Καὶ ὡς ἀληθῶς λέγω, δῆλον ἐκεῖθεν. Ἦν γάρ τις αὐτοὺς ἔρηται, πότερον σφᾶς αὐτοὺς ἢ τοὺς προσήκοντας τιμιωτέρως ἡγοῦνται, ἐν μὲν τοὺς προσήκοντας φῶσι, ψεύσσονται πάντως· ἕκαστος γάρ φησι τιμιώτατος αὐτὸς ἐκυτῷ· σφᾶς δ' ἂν αὐτοὺς εἰρηκότις, ξυνομολογήσουσι δήπου, καὶ τὸν γε τετελευτηκότα πικρὸς ὅτουσιν δικαιοτέρον εἶναι τῶν αὐτῶν μετέχειν εἰσάπαν. Εἰ δὲ τοὺς προσήκοντας ὁ λόγος ἀπελαύνει τοῦ κλήρου, ποῦ τοὺς μὴ προσήκοντας θήσομεν; Δυστοῖν τοίνυν θάτερον ἐλοῦ, βασιλεῦ, ἢ τὴν αἰσχίστην ταύτην παρανομίαν χωρεῖν εἰς τέλος εἶσθαι, καὶ μετὰ τῶν πρὸ σοῦ βασιλέως καὶ αὐτὸς τοῖς ἄλλοτρίοις κληροῖς αἰτίας κληρονομεῖν, ἢ μηκέτ' εἶναι τὸ παράπαν ταυτηνὴ ξυγχωρήσας, ἀλλὰ παντάπασιν ἀνελών, οὐ μόνον ἐκείνων φιλανθρωπότερος καὶ δικαιοτέρος ὄφθαι, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν διαδεχομένων καθάπαξ ἐνδεῖ. τοιοῦτοις οὕτως ἡδῆ παρασκευάσαι τὴν τελευτήν, ὡς μετὰ χρηστῶν τῶν ἐλπίδων ἐνθὲνδ' ἀπίεσαι, εὖ εἰδόμενος ὡς τῶν προσόντων σφῖσιν ἀπολαύειν ἔξουσιν ἐς αἰὶ κατὰ τὰς ψήφους τὰς σὰς καὶ τὸ ταῦθ' ὑπὸ σοῦ κεκυρωσθαι, ὃ πᾶσαν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος ἀπολείπει δικαιοσύνην καὶ πᾶσιν ὑπέρκειται τοῖς κριταῖς. Ἔτι τοίνυν εἰ πρὸς οἷς ἔχεις καὶ ἂ οὐκ ἔχεις κτήσασθαι βούλει, καὶ τῶν ἀπάντων πάντων ἀκονεῖ γενέσθαι δεσπότης, ἔσο φιλόφρων, καὶ ταῖς εὐποιαῖς καὶ ταῖς ἐλπίσι πρὸς οὓς ἔχεις ἐπίσης οἷς ἔχεις, καὶ μηδὲν ἔλαττον ὧν ἔχεις ἐχέτωσαν οὔτοι, ὅταν κατ' ἐμπορίαν ἢ τιν' ἕτερον τρόπον, ἐκ τῆς αὐτῶν δεῦρο χωροῦντες· μᾶλλον δὲ οὕτως εἰς σεαυτὸν ἀπαντας ἔλξεις, εἰ πρῶτα μὲν καλῶς εἰ κάγαθός καὶ ἀρετὴν ἄκρως ἀσκῶν, ὡς καὶ πανταχοῦ τὰ σὰ διαβαίνειν ἐξεῖναι· ἔπειτα μὴ μόνον τοῖς

sores reliquunt neminem, hæredes esse præsumitis, exleges facti ad ea aspiratis quæ aliorum sunt, nullam possessoris rationem habentes, licet vir sit pessimus. Hunc vos, objurgantes simul iis quæ habet, spoliatis; si autem quod juste non habet, eripitis, injuste non facitis, sed ipsos criminibus purgantes, vos ipsos criminosos redditis. Si enim vestrum esse putatis legum transgressores castigare ac odisse, in pejori quam ipsi conditione estis; illi enim peccatum constentur; vos autem diro morbo laborantes perversitatis vestræ magnitudinem non videtis, quod sane gravissimum. Et hoc non ad familiam integram spectat, aut ad egenos, sed ad prognatos singulos, quia defuncti anima dignior est quæ hæreditatem in suum usum vertat. Quod autem vere dico, hinc elucet. Si quis ex iis quæret num se aut affines potiores habeant, et responsum esset pro affinibus, plane mentirentur. Unusquisque enim primus sibi videtur. Sibi ipsis autem palmam dantes defunctum maximis opibus dignum fuisse fatentur. Quod si affines ab hæreditate excludimus, ubi peregrinos statuemus? Ex duobus igitur unum, rex, elige: aut turpissimo crimini indulge, et prædecessorum tuorum exemplum secutus alienis hæreditatibus operam nava, aut plane contrarium faciendo humaniorem iis temet ac justiore præbe, ac hæredibus conditionem adeo mitem crea, ut læto animo hinc discedant, persuasum habentes quod bonis suis frui ipsis contingit per omne tempus secundum tuam voluntatem omni justitia superiorem. Si porro ad ea quæ possides aliena addere præsumis, et omnium rerum sine negotio dominus fieri, humanus esto, et beneficiis tuis id effice ut cæteri non minus quam tu ipse habeant, sive mercaturam sive aliquam rem aliam facientes. Sic enim potissimum cæteros ad te attrahes, si ipse virtutis exemplum præbes, nec tantum subditis affabilem, sed vel benefaciendo benefacta oblivioni tradis, ab illiberali indole et mendaciis longe remotus ac sola imperatoris dignitate te circumvestiens. Si enim erga familiares tantum liberalis es nec non nisi eorum curam geris, nil mirum facis. Sed si externos item in amicitiam tuam allicis iisque faves, quis non tibi subditus esse recusabit, persuasum habens quod sic vitam jucundam deget?

25. Dicere non habemus ex hisce omnibus regnum omnibus numeris absolutum procedere. Sed si verum dicere fas est, regibus ratione magis quam cuivis alteri opus est, qua absente totus mundus absurdus est; præsente omnia superat gratia et sermonis lepore, quo nobis nihil dulcius videtur. Nihil iam homine dignius quam loquela; quam si cum quavis arte humana contuleris, plus illi voluptatis inesse fateberis. Quare? Quia omnes fere cæteræ voluptates periculosæ sunt atque insidiosæ, non corporibus tantum sed et animis; et his quidem propter pravas libidines, illis propter morbos lethiferos. Ratio econtra animo mirabilem ac divinam indit virtutem ac serenitate imperturbata replet; lætitia denique intima præcordia frui sinit. Dein res materiales ac malas quæque ex pravis cupiditatibus oriuntur impediens, quominus malam viam sequantur, refrenabit et quovis modo ad virtutem propellendo, sanam mentem ac rationem in omnibus observandum prædicabit, uno verbo, bonam viam monstrabit, et rerum bonarum et rationabilium gubernium consolidabit secundam naturam; quem dominatum ubi adest, affirmare, ubi deest, redintegrare nitetur; nam hac ratione quæ in promptu sunt, servantur et naturæ jura ut decet in honore sunt.

26. In hoc rerum statu solis quadriga qualem

A ὑπηκόοις ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἄλλοις οὕτως ἡδέως ἔχεις καὶ μάλα κεχαρισμένως, ὡς ταῖς εἰς αὐτοὺς εὐεργεσίαις ἐπιλελησθαι παρασκευάζειν τῶν οἴκοι· ἐκφεύγων μὲν ἀνελευθερίαν εἰ οἶόν τε, καὶ τῷ λόγῳ ἀπατηλοῖς δοκεῖν αὐτοὺς ὑπιέναι, καὶ τῶν ἐχόντων ἀφιστάναι πρὸς σεαυτὸν, μόνην δὲ τὴν ἀρχῆς μεγαλοψυχίαν δεικνύς. Εἰ γὰρ μόνον τὸ περὶ τοὺς οἰκείους οὕτως διακείσθαι, ὡς καὶ πᾶσαν ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδὴν καὶ παντοδαπῆς ἀξιοῦν τῆς προνοίας, πολλοῦ τινός ἐστιν ἄξιον πρὸς τὸ τοὺς ἄλλοτρίους οἰκείους εἰργάσθαι, καὶ πείσαι ταυτὰ φρονεῖν, ὅταν καὶ αὐτοὺς τούτους μετὰ τῶν οἰκείων εὖ ποιεῖν οἴη δεῖν, τίς οὐκ ἂν ἔλοιτ' οἶμαι τῶν πάντων πάντων ἀφέμενος ὑπὸ σοὶ μᾶλλον τετάχθαι, ἢ ἀρχεῖν αὐτὸς, εὖ εἰδὼς οὕτως ἐν εὐδαι-

B μονίᾳ τὸν αἰῶνα διαζών;

κέ'. Οὐ τοίνυν ἐκ μὲν τούτων ἀπάντων βασιλείαν ἐνὶ θαυμαστὴν γεγενῆσθαι καὶ οἶαν ἡμεῖς ὑπαθέμεθα, τὸ δὲ τῶν λόγων κράτος δοκεῖ πως ἔλαττον ἴσχειν ἐν τούτῳ τῷ μέρει· ἀλλ' εἰ χροὴ τάληθες εἰπεῖν, καὶ τούτου τοσοῦτον ἀρχουσι δεῖ, μᾶλλον δὲ ὅτου τίς ἂν εἴποι, τοῦθ' οὕτως ἀξιώτερον χρῆσθαι, ὡς πάντ' ἐκεῖνα κόσμον μὲν ἄλογον εἶναι μὴ προσόντος τοῦ λόγου, προσόντος δὲ βέλτιστόν τε τοῖς ὀλοῖς καὶ πλείονος ἄξιον, τῷ τε χάριν οἴκοθεν ἴσχειν, τῷ τε ξυμμαχεῖσθαι τοῖς λόγοις· ὣν οὐδὲν ἡμῖν οἰκειότερον οὐθ' ἡδίων παντάπασιν ἀπολαύειν· τό τε γὰρ λόγους μεταχειρίζειν ὡς οὐδὲν τι τῶν πάντων ἀνθρώπων μόνῃ πρὸς τρόπον· καὶ ἦν ἂν, ὡ βασιλεῦ, φήσης τῶν ἀπασιῶν ἡδονὴν, μᾶλλον δ' εἰς ἐν ἀπάσας ὁμοῦ συνεννησώχως, τοσοῦτον ἐλάττους τῆς ἐντεῦθεν προσγινομένης ταύτας εὐρήσεις, ὡς μηδὲ παραβάλλειν τὸ παράπαν ἔξειναι. Διὰ τί; ὅτι κινδυνεύει τῷ ὄντι τὰς μὲν ἄλλας ἀπάσας ἡδονὰς ἐπιβούλους εἶναι καὶ σφαλεράς, καὶ λόγον ἀτεχνῶς τοῖς χρωμένοις, οὐ σώμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχαῖς ἐπανισταμέναις· ταῖς μὲν διὰ τῶν ἐντεῦθεν ἀναφορμένων ἐχθίστων δήπου παθῶν, τοῖς δὲ διὰ πλείστων καὶ μεγίστων τῶν νόσων, καὶ οἷων μὴδὲ σέβειν δύνασθαι· λόγος δὲ πρῶτα μὲν τὴν ψυχὴν ἡδέω καθάπαξ παρασκευάζει, θαυμαστὴν τινα ταύτη διαθέσει ἐμποιῶν καὶ οἶόν τινα θεῖαν περιζέων κατὰ τὸ ἔπος ὁμφῆν, ὡς ἀκυμάντου γαλήνης πληροῦσθαι, καὶ ἴλεων εἶναι καὶ μακίῃ δὴ τινι καὶ ἀτόπῳ γίνεαι χρῆσθαι. Ἐπειθ' ὅ μὲν ἔστιν αὐτῆς ὑλῶδες καὶ χεῖρον καὶ τοῦ παθητικοῦ μάλιστα μέρους οὐχ ἢ

D πέφυκε φέρεσθαι συγχωρῶν, ἀλλὰ συνέχων καὶ ἄγχων καὶ πάντα τρόπον πρὸς ἀρετὴν ῥυθμίζων καὶ καθιστάς, βέλτιστόν τε ὁμοῦ καὶ οἶον λογικῶν ἀντ' ἀλόγου τοῦτ' ἀποφαίνει, τῷ κατὰ λόγον κινεῖσθαι παρασκευάζειν, καὶ τὴν ὀρθὴν ὁδὸν σώζειν ὡς ἔπος· τῷ δ' αὖ κρείττονι καὶ διανοητικῷ τὴν κατὰ φύσιν ἡγεμονίαν, παροῦσαν μὲν πατάπασιν συντηρῶν, ἀπουσάν δὲ μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος ἐπανάγων, δεινὸν αὐτὸν ἑαυτῷ καὶ θαυμαστὸν σύμβουλον ἀποφαίνει τοῦ τί δεῖ ποιοῦντα, καὶ τίσι μάλιστα χρωμένον τὰ γιγνόμενα σώζειν καὶ κατὰ φύσιν χωρεῖν.

κς'. Οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸ τοῦ Πλάτωνος ἔρμα

Ἐπερ ἐλαύνειν οἷδε ψυχὴ κάλλιστα ἔχει, μὴ μαχο- A
 μένων τῶν ἵππων, κἄν ἀντίπαλοι τινες ὦσιν, ἀλλὰ
 ξυμβαίνοντων ἀλλήλοις, καὶ μετὰ τοῦ τεταγμένου
 ποιουμένου τὸν δρόμον· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο λέγω, ὡς
 ὁ σοφὸς ἢ σοφὸς καὶ γνῶσιν ἴσχων, οὐ μόνον τῶν
 ὄντων ἢ ὄντα εἶσιν, ἀλλὰ καὶ θείων πέρι καὶ ἀνθρω-
 πίνων πραγμάτων, οὐκ ἀπεικίτως καὶ ἀνθρωπος
 μᾶλλον λέγοιτ' ἂν καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς ὑπερέχων. Ὡς
 γὰρ οἱ ἄλλοι πάντες τῶν ἀλόγων διὰ τὸν λόγον ὑπερ-
 κεινται τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὕτως οἷς ἀπλῶς λόγῳ
 χρῆται, τελῶν εἰς ἀνθρώπους, οἷς οὕτω χρῆται καὶ
 σοφίαν ἀσκει, τὸν ἀνθρωπον ὡς εἰπεῖν ὑπερβαίνει,
 καὶ μόνος τῶν πάντων τὴν τῶν Κολοφωνίων ψῆφον
 ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ φέρεται φύσει· ἰσοθέος τις φῶς
 ὦν ὡς εἰπεῖν· ὁ δὲ καὶ τοῦνομα βούλεται· ὥσθ' ὅσον
 μᾶλλον ἐστὶ σοφὸς, τοσοῦτο μᾶλλον ταυτησί τῆς B
 προσθήκης μετέχων, ὅσον μᾶλλον ταύτης μετέχει,
 τοσοῦτο μᾶλλον ἀφίσταται μὲν τῶν ἀνθρώπων, μέ-
 θίσταται δὲ πρὸς θεόν· καὶ μεθόριον γιγνόμενος
 ἐκατέρων, ὥσπερ αἰσχύνεσθαι μοι δοκεῖ τῷ σώμα-
 τος ὅλως μετέχειν, ὡς ἐν ἀσωμάτοις φιλοσοφῶν, καὶ
 τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα δεσπάζει καὶ οἷς λέγει καὶ οἷς
 πράττει παντάπασιν ἐκκαθαίρων, καὶ πρὸς ἐποψίαν
 ἐπιτιθείως ἔχειν παρασκευάζων τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν
 ἀρχὴν ἐκείνην διώκειν ὅθεν ἐξέπεσεν· ἐπειθ' ὁ τοῦ-
 του μεῖζον καὶ τοῦ παντός ὡς εἰπεῖν ἀξιον, ὅτι
 ὄνητός ὦν, ἀθάνατος εἶναι δολεῖ δι' ὦν καταλέλοιπε
 λόγων, ὥσπερ τις παρῶν τοῖς ἐπιγιγνομένοις, τὰ
 κάλλιστα ξυνῶν καὶ πολιτευόμενος· μᾶλλον δὲ οὐχὶ
 ἑαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀντιθνητῶν
 ἀθανάτους ποιεῖ· ἑαυτὸν μὲν, οἷς ἔφη, τοὺς δὲ, οἷς
 τὴν σφῶν ἀρετὴν τε καὶ δόξαν ἐσαεὶ παραμένειν C
 παρασκευάζει τοῖς λόγοις· ἦν ἂν μὴ τοῦ συστή-
 στοντος τοῖς ἔπειτα τύχῃ, εὐθύς σβέννυται καὶ περὶ
 αὐτὴν καταρρεῖ· οὐδ' ὅτι γέγονεν οὐδενὶ μετὰ βραχὺ
 δεικνυμένη.

κς'. Ὅταν τοίνυν ἡ πάντων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν
 περιουσία καὶ χάρις τυχοῦσα μὲν λόγων ἀθάνατος
 ἢ μὴ τυχοῦσα δὲ νεκρά πως εἶναι δοκῇ τῷ λανθάν-
 ων, καὶ οὐδὲν αὐταῖς πλέον ἢ τοῦ ποτὲ γεγενῆσθαι,
 πῶς οὐ κάλλιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀπάντων δεῖ
 νομίζειν τοὺς λόγους; πῶς δ' οὐ πάντ' εἴσω πίπτει
 τοῦ θαυμαστοῦ τοῦδε καὶ δαιμονίου τῷ ὄντι πράγμα-
 τος; Καὶ μὴν εἰ κοινούς τινας εὐεργέτας καὶ σω-
 τήρας καὶ κηδεμόνας τοῦ βίου καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα
 τοὺς νόμους ἀπαντες ἴσμεν, τῷ πᾶσαν μὲν κακίαν
 παντάπασιν ἀναιρεῖν, ἀρετὴν δὲ συνιστάναι. δι' ὧν D
 τὴν μὲν τιμῆν ὁλοῦνται δεῖν, τοὺς δὲ πονηροτάτους
 κολάζειν, ἢ ποῦ γε πολὺ πρότερον τοῖς λόγοις ὧν
 εὐρημα νόμοι, ταύτην εἰσόμεθα δικαίως τὴν χάριν;
 καὶ ταῦτα καὶ ἔτι πλείω μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος
 αὐτοῦ προσσερούμεν, ὡς πάσης εὐδαιμονίας ἀνθρώ-
 ποις διὰ τῶν νόμων αἰτίους; εἴπερ οὐδὲν μὲν τῶν
 χρεῖστων οὐκ ἂν ποτὲ ἐπράχθη μὴ τεθέντων τῶν νό-
 μων, ἐτέθησαν δὲ τοεξαρχῆς ὑπὸ λόγων, καὶ νῦν
 ἐπιεικῶς συγκροτοῦνται· εἰ δ' ἰδιώτατον μὲν καὶ
 λυσιτελέστατον καὶ τοῦ παντος ἀξιώτατον ἀνθρώ-

Plato memorat, rite fungitur, dum equi licet ali-
 quantum divergentes, non diversimode currunt, sed
 eodem pedibus tendunt. Ad quæ ergo id quoque as-
 sero quod homo sapiens qua sapiens non solum re-
 rum naturam, sed et divinarum humanarumque
 cognitione gaudet, et hanc ob causam hominum
 vulgus longe superat. Ut enim qui ratione præditi
 sunt cæteris, qui ea carent præstant, sic is qui sa-
 pientia duce, multitudine, ut potest, utitur, inter
 cæteros mortales excellit, et solus Colophoniorum
 suffragium feret : est enim vir quasi divinus re et
 nomine. Quo enim magis est sapiens et perfectus,
 eo longius ab hominum communi distabit, propius-
 que ad Deum accedet. Et sic inter duos positus li-
 mites et de rebus immaterialibus philosophans, ma-
 terialis creatura esse nolet ; imo in verbis et acti-
 bus mentis oculum purificare nunquam cessabit,
 ut ad Numinis divini intuitionem se præparet ac
 pristinam integritatem quam amiserat, recuperet.
 Sed, quod memoratu dignissimum est, cum im-
 mortalis est, immortalitatem in sormonum suorum
 tenore relinquet post probam vitam ; nec se solum,
 sed cæteros quoque e mortalibus immortales con-
 stituet ; se ipsum, sicut dixi, cæteros autem virtutis
 ac gloriæ memoria litteris mandata. Hæc memoria
 nisi sic firmatur, intercidit collapsa vestigia nulla
 relinquens.

27. Si omnium quotquot sunt honorum memoria
 litteraturæ beneficio immortalis est, et contraria
 vice exstinguitur ipsa oblivione, et res gestæ nulla
 sui vestigia relinquunt, nonne historia præclarissi-
 ma rerum humanarum habenda est ? et quis non
 videt omnia quæ existunt ejus partes constitutivas
 fieri ? Quod si humani generis benefactores, sospi-
 tatores, si leges, si omnia similia memoria tenemus
 eum in finem ut malitiam interimamus, virtutem
 stabiliamus, ut homines frugi remuneremur, pra-
 vos castigemus, litterarum usum, unde leges ma-
 narunt, quo tandem honore afficiemus ? quomodo
 satis laudabimus rem quæ legum ope hominum fe-
 licitatem stabilivit ? Revera nihil boni sine legum
 latione in terra fieret ; leges autem e litteris ema-
 narunt, et nunc quidem communi vinculo ornan-
 tur. Si igitur scientia litteraria res est homini uti-

(1) Colophoniorum suffragium apud Schottum proverb. append. vat. II, 43.

lissima, dignissima, quia hominis dignitatem maximopere auget, semper autem fautore ac Mæcenate opus habet, qualis tu, qui auctoritate regia plurimum potes, majorem ipsis gratiam ac dignitatem indas precor, ut hominum utilitati magis magisque inserviat.

28. Si hæc ita se habent, et si ad unum omnes hæc de re consentiant, tu ipse, rex, ejusmodi studia ardentem complecteris eum in finem, ut ubique gentium sermones sapientium magni facias cum ipsisque certamen ineas. Ut vere dicam, sermonum serendorum liborumque legendorum occasio non semper est, neque victorias Pindario more cantare facultas datur. Tu vero in eo quoque sapientemages ut omnes cives studiorum ardore imbuas et ut sapientum commercio gaudeas, siquidem, ut est in proverbio, tyranni ipsi sapientum consuetudine sapientiam acquirunt. Ita fiet ut sermonum gravitas ac dignitas per te augeatur. Quando enim omnes persuasum habebunt, te ejusmodi rebus delectari, musarum amici tibi ipsi quoque favebunt, et cæteris negotiis posthabitis arti oratoricæ in primis studebunt, quia in ea musarum templum, eloquentiæ focum, omnis sapientiam curriculum vident, Deumque pro sua prudentia regnum tuum firmare agnoscunt. Tu ipse in admiratione eris, quia in perpetua voluptate positus, dum cæteri per ignorantiam languescunt, tu phari instar luce tua genus humanum illustras ac regeneras; qua in re præclare agis, rex, et sapienter. Ex exemplum probativum. Athenienses inter omnes non Barbaros tantum, sed Græcos universos celeberrima ac splendidissima tropæa erexerunt, omnibus formidandi Græcis, in quos terra marique dominabantur nemine prorsus resistente; imo omnes in ipsos ut communes hospitatores oculos dirigebant, et in rerum discrimine apud ipsos refugium quærebant, utpote qui soli prudenter rebus inservire, arma capessere, uno verbo, qui, ut ait Homerus et sermones serere et opera exsequi sciebant. Apud ipsos enim schola Eleatica in litterarum studia et armorum exercitium divisa erat. Sed ut nihil dicam de Themistocle et Pericle, Miltiade et Cimone ac de tot aliis ducibus et rhetoribus qui virtutem supra omnia laudabant, quique cæteris virtutum exemplum exhibebant; ut præteream Pythagoreos qui

ποις οἱ λόγοι, τὰ τ' ἄλλα καὶ διὰ πολλῶν βελτίους ἢ κατ' ἀνθρώπους καθιστάσιν ἀνθρώπους, δέονται δ' ἐς αἰεὶ τοιοῦτου συναγωνιστοῦ καὶ προστάτου, οἷος αὐτὸς εἶ, μέγα δυνάμενος διὰ τὴν ἀρχὴν, οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ὅπως αὐτὸ τοῦθ' ἔπερ εἰσὶ καὶ σομίζονται μετὰ μείζονος ἐργάζονται τῆς παρασκευῆς, καὶ πρὸς κοινὴν ἀνθρώπων ὄνησιν ὦσιν.

κη'. Εἰ ταῦθ' οὕτω καὶ τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ πάντες ἂν πάτες τὰ τοιαῦτ' ἀλλήλοις ξυμψαίεν, δίκαιος ἂν εἴης καὶ αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, αἶτε κοινὸν ὀφείλων ὄφελος εἶναι, οὕτω τούτων ἀντέχεσθαι, καὶ τασκύντην ὑπὲρ αὐτῶν εἰσφέρειν σπουδῆν, ὡς μὴ μόνον ἕκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀσχεῖσθαι λόγους κελεύειν, καὶ τιμῆν τοὺς ἔχοντας, ἀλλὰ καὶ σέ γ' αὐτὸν ἀγωνιστὴν τούτων εἶναι καὶ σπουδαστὴν (1). Εἰ δὲ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἐν μεσημερίᾳ πραγμάτων οὐχ οἷόν τε λόγους μεταχειρίζειν καὶ βιβλίοις ἐγκύπτειν καὶ τᾶλλα πράττειν ἢ μεγίστης ἐστὶ σπουδῆς καὶ λόγων ἀξίας· οὐδὲ γὰρ τὸν ἵπποσύνην δεδαότα ἔδειν κατὰ τὸ ἔπος οἷόν τε (2)· σὺ δὲ καὶ οὕτως εἴη σοφὸς, τὰς μὲν πόλεις ἀπάσας, ὡς ἔφη, μεστὰς εἶναι παρασκευάζων παιδείας, αὐτὸς δὲ τό γε σοφοῖς συνεῖναι καὶ διαλέγεσθαι πολλοῦ τινας ἄγων· ἐπεὶ καὶ σοφοὶ τῆρνανοὶ τῇ σοφῶν συνοσίᾳ, φασὶν οἱ σοφοὶ (3)· δι' οὐ δῆτα καὶ μᾶλλον ζηλωτοῦς πῶς οἶε τοὺς λόγους ἐργάσθαι καὶ σπουδῆς ἀπάσης ἀξίους. Εἰ γὰρ δὴ πάντες πεισθεῖεν διὰ τοσοῦτο τουτοιοῖ χαιρείς, οὕτω σφόδρα τὸ κατ' αὐτοὺς τίθεσθαι, ὡς τοὺς μουσῶν ἑταίρους καὶ σαυτοῦ δομιζέειν ἑταίρους, καὶ τούτοις ἀπανταχοῦ πραγμάτων τὰ πλείστου φασὶν ἄξια χρῆσθαι, πᾶσι τοῖς ἄλλοις εὖ οἶδα χαιρεῖν εἰπόντες, προσέξουσιν ὡς μάλιστα λόγοις· καὶ πάντα πόνον ὑπὲρ τοῦ κτήσεσθαι τοῦτους νομιοῦσι βρασιώνην, ὡς ἐντὸς ὀλίγου μουσῶν θέατρον, καὶ λόγων ἐστὶν, καὶ ξυμπάτης ὡς εἰπεῖν ἀγῶνα σοφίας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα θεοῦ διδόντος, τὴν σὴν ἀρχὴν καταστῆναι· καὶ σε θαυμάστον ἐνταῦθεν μᾶλλον γενέσθαι, ὅτι τὸ θεσπέσιον τουτὶ χροῖμα καὶ ἡδονῆς κέρον οὐκ ἔχον, πολὺν ἤδη χρόνον τῇ τῶν κρατούντων ἀμαθίᾳ, ὑφ' ἧν ἔδει μᾶλλον ἐκλάμπειν, κατασβεσθῆναι, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρῆσαν, σὺ μόνος πυρσοῦ δίκην δεῖν ψήθης ἀνάψαι, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ τοῦτ' ἀνθρώποις ὡς μάλιστα ἀνανεώσασθαι· καλῶς γε ποιῶν, ὦ βασιλεῦ, καὶ σαυτῷ προστηκόντως· δῆλον δ' ἐκείθεν. Ἀθηναῖοι γοῦν μέγιστα μὲν καὶ κάλλιστα τῶν ἀπάντων πάντων οὐκ ἀπὸ βραδύρων μόνων, ἀλλὰ καὶ πάντων Ἑλλήνων ἀνέστησαν τρόπικα· φοβεροὶ δὲ ἅπανιν ἦσαν, τῶν δὲ Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἦρχον· καὶ οὐδεὶς, ὡς εἰπεῖν, ἀντισχεῖν ἠδύνατ' αὐτοῖς· πάντες δὲ εἰς αὐτοὺς ὡς κοινούς σωτήρας ἐύρων, καὶ τούτους ἐν τοῖς σκοπέλοις τῆς τύχης ἐποιούοντο καταφυγῆν, διὰ τὸ μόνους τῶν πάντων μετὰ σοφίας καὶ τοῦ λελογισμένως τοῖς πράγμασι χρῆσθαι πρὸς ὄπλα χωρεῖν, καὶ τοὺς αὐτοὺς, ὡς Ὀμηρος λέγει,

(1) In margine γρ. φροντιστήν.

(2) Exstat proverbium apud Schoitum St. 61

(3) Euripides.

Μύθων τε ῥητῆρας ἔμμεναι πρηκτῆρας τ' ἄ
 ἔργων. Ταῦτ' ἄρα καὶ τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς Ἑλε-
 τικὸν ἀμίλει διδασκαλεῖον λόγων ἄμα καὶ ὄπλων ἀσκη-
 σις ἦν. Ἴνα δὲ μετὰ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους
 καὶ Μιλτιάδου καὶ Κίμωνος καὶ τῶν ἄλλων ἀπάν-
 των στρατηγῶν καὶ ῥητόρων, οἳ καὶ τὴν ἀρετὴν
 ὑπὲρ ἔπαινον εἶχον, καὶ μόνοι τοῖς ἄλλοις εὐψυχίας
 ἦσαν παράδειγμα, καὶ τοὺς εὐδαίμονα τὴν Ἰταλίαν,
 τὴν καὶ μεγάλην ἐπικεκλημένην Ἑλλάδα, δι' ὧν
 ἐπολιτεύοντό τε καὶ ἐστρατήγουν πολὺν ἤδη χρόνον
 πεποικηκότας Πυθαγορείους παρῶ, τίς οὐκ οἶδε τοὺς
 ἀπογόνους Αἰνείου, τῶν λόγοις καὶ ὄπλοις ἐπιεικῶς
 ἐξηρτησθαι, ἐφ' οὕτω τι δόξης καὶ βώμης καὶ τύχης
 καὶ τοῦ παντάπασι πάντων ἐν πᾶσι κρατεῖν ἤκον-
 τας, ὡς καὶ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης γεγενῆσθαι
 κυρίου; Εἰ δ' εὐψυχία καὶ λόγοι τοσοῦτο δύνανται, Β
 καὶ οὕτω θαυμαστοὺς ἀποφαίνουσι τοὺς χρωμένους,
 ἡλίκων ἂν εἴη χρῆμα αὐτῶν τε τούτων καὶ πάντων
 ὧν ἐξ ἀρχῆς ἔφην, ὁμοῦ συνιόντων;

κθ'. Δεῖ δὴ σοὶ λόγων μάλιστα πάντων, ὧ βασι-
 λεῦ, μᾶλλον δὲ μετὰ πάντων τῶν ἄλλων καὶ λόγων
 ἐξ ἀνάγκης σοὶ δεῖ, ὡς μόνην ταύτην οὖσαν καλλι-
 στην καὶ τελεωτάτην καὶ διὰ πασῶν ὡς εἰπεῖν, ἀρ-
 μονίαν· φθόνον δὲ εἰ μὲν μηδένα παρὰ μηδενὸς ἐπι-
 πᾶσι τούτοις, ὧ βασιλεῦ, ἔσεσθαι σοὶ νομίζεις, πρῶ-
 τον μὲν οὐ τὰ προσήκοντα οἶει, τοσαύτην καὶ τγλι-
 καύτην ἀρχὴν ἀνεπίφθορον εἶναι νομίσας, τοῦ πά-
 θους τοῖς μικροτάτοις ἔστιν ὅτε ξυμβαίνοντος·
 ἔπειτα πῶς οἶόν τε τὸν ταύτην ὡς δεῖ διοικοῦντα,
 ὁποῖος εὖ οἶδ' αὐτὸς ἔση, μὴ οὐχὶ καὶ βέλτιστον εἶ-
 ναι; Τὸν δὲ τοιοῦτον καὶ φθονεῖσθαι πᾶσα ἀνάγκη·
 πρὸς γὰρ τὸν ἔχονθ' ὁ φθόνος ἔρπει, κατὰ τὸν παῖδα
 σοφίας, τὰς ἀφορμὰς ἐκ τῆς ἀληθείας λαμβάνων·
 προσδοκῶν δὲ εἰ μὲν οὐχ ἤξει εἰς πείραν, θεῶν τε χά-
 ριν ἴσχειν, σαυτῶν τε διὰ ταῦτα ξυγχαίρειν· εἰ δ' οὐδὲν
 μᾶλλον, ἢ τὸ εἶκός ὡς μάλιστα φέρειν, ἢ δυσχεραί-
 νων, σαυτῶν πάντως περιπεσῆ, ἢ προσεδόκησας
 ἔσσεσθαι, ταῦτα γεγονότα κακίων· χωρὶς δὲ τού-
 των, εἰ τὰ μὲν καλῶς ἔχοντα παντάπασι τῶν πραγ-
 μάτων ἀπ' ἡλλακταί βασιανίας καὶ φθόνου, πάντοθεν
 συγκεκροτημένα καὶ μηδηνειοῦν λαβὴν τὸ παρὰ
 παν μηδαμῶθεν διδόντα· κατὰ δὲ τῶν μὴ ταύτη δια-
 κειμένων τὰ βέλη φέρεται, εἰ μὲν καὶ αὐτὸς τοῖς
 ὄλοις βέλτιστος εἴ, οὐκ ἂν μοι δοκεῖς παρὰ μηδενὸς
 ἀκοῦσαι κακῶς, ἀλλ' ἐπαινετάς πάντας κακῆσθαι·
 εἰ δ' ἀκούσῃ, ἔοικας μὴδὲ τοῖς ὄλοις βέλτιστος εἶναι,
 ἀλλὰ τοῦ διὰ πάντων ἐνδεῖν, καὶ διὰ τοῦτο κακῶς D
 ἀκούειν· διόρθωσαι τοίνυν ἐν τούτοις σαυτὸν, καὶ
 ποίησον διὰ πάντων βελτίω· ἕως δ' ἂν μὴ τοῦτ' ἦ,
 καὶ τῶν αἰτιωμένων ἀνέχου· μᾶλλον δὲ κἂν μηδισ-
 τιστοῦν σε τῶν πάντων εἴπη κακῶς, κἂν τούναν-
 τίον πάντες φῶσι καλῶς, σὺ δὲ καὶ οὕτω σαυτὸν
 οἷς οὕτως ἔχεις, οὐκ ἀπαλλάξεις αἰτίας, ἐὰν σαυτοῦ
 λόγον ποιῆ, καὶ τῶν καθεκάστην, ὡς εἰπεῖν, βίβη δι-
 κάζεις· οὕτω σαυτὸν, καὶ μὴ τοὺς λέγοντας κακῶς,
 αἰτιᾶσθαι δίκαιος εἰ· αὐτοῖς μὲν οὖν τούτοις μάλιστα
 καὶ χάριν εἰδέναι, ὅτι σὺ μὲν ὑπὸ τοῦ σαυτὸν σφύ-
 δρα φιλεῖν, ἡγγνόησας σαυτὸν ἐν τούτῳ δέχου μέρει·
 οἱ δὲ δι' ὧν εἶπον κακῶς, παρέσχον σοὶ καὶ γινῶναι καὶ

Italiam magnam et Græciam illustrem reddiderunt ;
 quas regiones diu et artibus et armis regebant :
 quis nescit quod Æneæ proles eloquentiæ et ar-
 morum vi eo gloriæ et potentiæ ac felicitatis per-
 venerunt, ut totius mundi domini facti sint ? Quodsi
 virtus et eloquentia tantum valent, et eos qui
 utramque sectantur adeo illustant, quid inde uti-
 litatis manaret, si omnes iis ducibus uterentur ?

29. Ante omnia igitur dicendi peritia excellere
 debes, o imperator, in qua vera elegantia et
 concinnus ordo situs est. Si dein neminem fore pu-
 las qui illas tibi virtutes invidet, egregie erras.
 Quo pacto enim te tot ac tantis virtutibus ornatum
 sine invidia regnaturum esse putas, invidiæ vitio
 vel minimos homines calcitrante ? Si enim, ut de-
 cet, res publicas administras, quomodo non optimum
 te quoque esse fieri poterit ? Possidentem namque
 invidia sequitur secundum filium sapientiæ qui
 effata sua a veritate ipsa mutuatur, et qui tibi con-
 gaudet, si tentationibus non succumbis ; si autem
 sortem iniquam pateris, minus quam par est afflige-
 tur ; et quamvis sis optimus, invidiæ tela vel in in-
 nocentem dirigentur famamque tuam lædent. Qua-
 re erige animum teque ipsum emenda quotidie, in
 terea autem reprehensores ausculta. Sed tam quo-
 que ubi bene de te loquuntur, tibi ipsi rationem
 redde et vitæ quotidianæ examen institue. Sic enim
 teipsum, non cæteros reprehensibiles invenies ;
 imo gratias iis habebis videndo quod nimio tul
 amore seductus teipsum minus cognitum habebas.
 Hoc enim pacto tibi teipsum cognoscendi corri-
 gendique ansam dederunt. Denuntiatorum certe
 natio in odio est ob malam eorum mentem ; sed etiam
 qui male famati sunt, ab inimicis ipsis interdum
 utilitatem recipere queunt. Sæpe enim ii qui disso-
 lute vixerant, prudentes ac modesti evaserunt et re-
 bus honestis studere cœperunt.

30. Illud quoque insuper dixerim quod bona malave qua fruimur fama penes nos ipsos est; re enim vera alterutra nobis obtinget prout virtutem aut amplectimur seu aversamur; quam utut se res habebunt apud omnes obviam habere desideramus honoris ac dignitatis gratia. Virtutem enim quatenus Dei socii a principio sumus, per totam vitam exercere debemus, ut naturam quæ in nobis est divinam regeneremus, sicque Deum quem indolenter agentes perdidimus, in nobis restaurare valeamus. Cum igitur virtus unicuique necessaria sit, tum rex mimine ea carere poterit, qui sicut habitu externo præcellit, ita virtute eminere debet. Ut enim omnium ditissimus est, sic optimus quoque esse ejus erit, qui cæterum ipsum exemplaris instar intuentur ac mores secundum ipsum componunt. Qualis igitur tu ipse eris, tales cæteri quoque imitando esse volent. Non enim modestus tantum, sed optimus esse nec pravo exemplo urbes solo æquare præsumes. Si enim verum est quod Plato dixit, et sane verum est, quod civitates bene se habebunt ubi aut philosophi regnant, aut reges sunt philosophi, infitiri non possumus quin ubi rex pravus est, civitates quoque necessario male se habituræ sint.

A διορθώσασθαι. Εἰ γὰρ τὸ τῶν κατηγορῶν χρῆμα μισεῖται διὰ τὴν αἴρεσιν καὶ τὸ τῆς γνώμης οὐκ εὖ, ἀλλὰ καὶ τῶν κακῶς ἀκηκοῦτων ἔστιν οἷς τοῦτ' ἔστι πρὸς κέρδους, εἴπερ ἔστιν, ὡς λόγος, καὶ ὑπ' ἐχθρῶν ὠφελεῖσθαι· τοὺς τε γὰρ ἀσέμνως βιοῦντας σώφρονας καὶ κοσμίους τοὺς πλείστους ἐντεῦθεν ἔστιν ἰδεῖν· τοὺς τε σπουδαίους ἀσφαλεστέρους, ὑφορμμένους τὰ τοιαῦτα στόματα.

λ'. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκεῖνο λέγω, ὡς τὸ καλῶς ἢ κακῶς ἀκούειν καὶ τυγχάνειν εὐφημιῶν ἢ μὴ πρὸ ἡμῶν μάλιστα κεῖται· καὶ τούτων ἡμεῖς αὐτοὶ κύριοι, ἀντιποιοῦμενοί τε ἀρετῆς, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀλογούντες, ἣν ἀπαιτούμεθα μὲν ἅπαντες ἀνθρώποι διὰ τὴν τῆς εἰκόνας ἀξίωσιν, καὶ τὸ τετιμῆσθαι· καθ' ἣν δὴ καὶ κοινωνοὶ Θεοῦ γεγονότες τοεξαρχῆς, ἀνάγκην ἔχομεν δήπου διὰ βίου παντός ταυτηνὴ μετείναι· καὶ πειρᾶσθαι διὰ πάντων, ὡς οἶόν τε, τὸ ἐν ἡμῶν θεῖον ἀνάγειν ἐπὶ πρωτόγονον θεῖον· ἴν' ὄν διὰ ῥαθυμίας ἀπωλέσαμεν οἴμοι! Θεόν, τοῦτον αὖ διὰ σπουδῆς εὐρεῖν δυνηθῶμεν· οὕτως ἀρετῆς ἐξανάγκης ἅπασι δεῖ· βασιλεῖ μέντοι καὶ πολλῶν πλέον. Ὅσον γὰρ ἅπαντων κατὰ τὸ σχῆμα πρόχει, τοσοῦτο κατ' ἀρετὴν αὐτὸν προῦχειν χρεών· καὶ μὴ ὅτι πάντα τὰ πάντων αὐτὸν μόνον κεκτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐν ἅπασι βέλτιστον εἶναι, ἅτε πάντων εἰς αὐτὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀφορώντων, κακείθεν τὰ σφέτερ' αὐτῶν καθιστάντων. Ὡς οὖν ὁποῖός ποτ' ἂν ἦς αὐτὸς, τοιούτων ἂν σοὶ καὶ πάντων καθεστηκότων, καὶ ὡς οὐχ ὑπὲρ αὐτὸς σαυτοῦ μᾶλλον ἢ τῶν ἄλλων ἅπαντων λόγον ὑφίξων, ἐβελήσεις εὖ οἶδ' ὅτι καὶ αὐτὸς διὰ πάντων βέλτιστος εἶναι, καὶ τοὺς ἄλλους τοιοῦτους δὴ τινὰς ἴσχειν, ἀλλ' οὐ κακίᾳ συζῶν διεφθαρκεῖναι τὰς πόλεις. Εἰ γὰρ ἀληθὴς ἔστιν ὁ τοῦ Πλάτωνος λόγος, ὡςπερ οὖν ἔστι, τὸ τὰς πόλεις ἄγαν εὐδαιμονήσειν, ὅταν ἢ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν, ἢ βασιλεῖς φιλοσοφήσωσι, τουτέστι θαυμαστοῦ τινος ἂν διὰ πάντων προστατοῦντος λαχούσας, ἤπου γε πᾶν τούναντίον, ὅταν ὁ βασιλεύων φαῦλός τις ᾖ, καὶ ταῦτας ὡς κακίστα ἐξείνῃ πᾶσα ἀνάγκη.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
 ΗΕΡΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ
 ΛΟΓΟΣ.
 —
 EJUSDEM
 ORATIO
 —
 DE SUBDITORUM OFFICIIS.

1. Quæcunque de imperatore optimo et summe venerando dici conveniebat, qualem nempe esse

α'. Ἄ μὲν οὖν ἀρίστου περὶ καὶ θαυμαστοῦ βασιλέως φάναι προσῆκε, καὶ οἷον εἰκότος εἶναι τὸν πᾶν-

των μὲν ἑνθρώπων κράτος ἀνηρημένον, τοῦ δὲ τῶν ἄλων ἡγεμόνος Θεοῦ κοινωνῶν ὡς εἰπεῖν καταστάντζ, τῷ τε τὴν αὐτὴν ταυτηνὴ ληξίν δημαγωγεῖν ἡξιώσθαι, τῷ τ' ἀρετὴν πᾶσαν ἐντεῦθεν ἀσκεῖν ἡναγκάσθαι, ὡς ἂν μὴ μόνον τῷ κρατεῖς τὴν κοινωνίαν ἐμφανίων, τοῖς ἔργοις ψεύδεται, ἀλλὰ καὶ δι' ἀμφοτέρων τῷ προελομένῳ ξυμβαίνει, ταῦτ' ἔστιν. Ἐπεὶ δὲ δεῖ τὸν ταῦτ' εἰρηκότα, καὶ περὶ τῶν ἀρχομένων ἄτ' ἔξεστι διελεῖν, καὶ δεῖξαι σαφῶς ὅποιοι τινες ἂν ὄντες, καὶ τί δρώντες ἀξιόχρεον τουτουὶ διὰ πάντων ἀφθεῖεν καὶ σφόδρα προσήκοντες, πειράσομαι καὶ τοῦτον, ὡς ἂν οἷός τε ὦ, διανῦσαι τὸν ἄθλον· καὶ γὰρ ἂν εἴη τῶν ἀτόπων πόλεως μὲν ἡστινοσοῦν μεμνημένον οὐχ ὅπως ἀκροπόλεως ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστου διεξιέναι, καὶ διὰ πάντων ὡς εἰκὸς τῷ λόγῳ κεχρηῆσθαι· τὴν δὲ πασῶν μεγίστην καὶ τελεωτάτην ἡγεμονίαν, καὶ τί γὰρ ἢ ξυμπάσης τῆς οἰκουμένης θαυμαστὴν πρυτανεῖαν ὅποιαν εἶναι χρὴ δεῖξαι προθήμενον, ἔπειτα τὸ μὲν τῶν ἀρχομένων πρὸς φαῦλον ποιεῖσθαι, καὶ μηδὲν τι πρὸς λόγον τοῦτ' εἶναι νομίζειν, ἀπὸ δὲ μόνου τοῦ κρατοῦντος τὰ τοιαῦτ' ἐθέλειν περᾶναι· ἐξ ἡμισείας μὲντ' ἂν οὕτως εἴημεν ἀποδεδειχότες, διὰ τὸ τοῦτους ἀμφοτέρους ἐπὶ τοσοῦτον ἠνώσθαι, καὶ οὕτως ἔχειν, ὡς καὶ ξυνοεῖσθαι κατ' ἀνάγκην ἀλλήλοισι, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸ τὴν ἀρχὴν ὑπ' αὐτῶν συνεστάναι, διαιρουμένην εἰς τοῦτους, καὶ τοῦτό γε οὔσαν, ὅπερ αὐτοὶ συνιόντες. Σχεδὸν μὲν οὖν ἐν τοῖς εἰρημένοις καὶ τοῦτ' εἴργαστο, καὶ τοῦτ' ἔστιν εἰπεῖν, ὡς οὐ τοῦ κρατοῦντος ὅπως οἷς ὅτι μάλιστα βέλτιστος ἔσται, κοινὸν ὄφελος ἔσται ποιούμενος λόγον, καὶ τῶν ἀρχομένων οὐδὲν ἦττον ἐν αὐτοῖς τοῦτοις ὅπως ἔσονται βέλτιστοι, λόγον ποιεῖται. Εἰ γὰρ ὡς οὐχ οἷόν τε ἀρχεῖν ἀρχομένων οὐκ ὄντων, οὕτως οὐδὲ καλῶς ἀρχεσθαι τοῦτους μὴ θαυμαστοῦ τινος διὰ πάντων τοῦ προστάτου τυχόντας· τοιοῦτον δὲ τοῦτον οἷς αὐτὸς ἔφην εἰργασμένην, εὐδελον ὡς ἀμφοτέρων πάντως ἐμνήσθην οἷς ἐμνήσθην θητέρου· οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν ἦν τοῖς αὐτοῖς περὶ τε τοῦ κρατοῦντος καὶ τῶν ὑπὸ χνίρα λόγοις κεχρηῆσθαι· καλῶς ἂν εἴχετο πρὸς ἐκαῖνον μόνον εἰπόντας μηδὲν προσπεριεργάζεσθαι· εἰ δὲ τοσαύτην τούτων ἴσμεν διαφορὰν, ὅσην ἐκαῖνα πρὸς ἄλληλα κέκτηται, ἡμεῖς τε οὐχ ὑπὲρ μόνου τοῦ κρατοῦντος, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς λέγειν προὔθεμεθα, ἥτις οὐδὲν ἔστιν ἄλλο ἀρχων τε καὶ ἀρχόμενος, πῶς οὐ πᾶσα ἀνάγκη καὶ ἀμφοτέρων μνησθῆναι, καὶ μετὰ τὰς πρότερον εισηγήσεις, καὶ τούτων ἐφθεῖναι;

β'. Δεῖ δὲ πόλεις ἀπάσας, χώρας ἀπάσας, καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐν ἑνὲς τοῦ πράττειν εὖ ἴσχωσι λόγον, εὐσεβείας μὲν καὶ τῆς περὶ τὸ σέβας ἀσφαλείας, ἅτε κρηπίδος καὶ ἀρχῆς οὕτης καὶ βίβης εὐδαίμονος βιοτῆς καὶ τοῦ κατὰ ψυχὴν γιγνομένου, καὶ ὅτι σὺν αὐτῇ τε καὶ μετ' αὐτῆς καὶ πᾶσαν ἄλλαν ἀρετὴν σπουδαστέον· ἀνευ δὲ ταύτης τηνάλλως θέομεν. Διὰ ταῦτα τῆς μὲν πρὸ τῶν ἄλλων ἐβξωμένως μάλιστα ἀντιποιεῖσθαι, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξεστι θεραπεύειν τὸ θεῖον· ἔπειτα τοσαύτη μὲν καὶ τηλικαύτη καὶ αὐτὰς πρὸς ἑαυτὰς καὶ πρὸς ἀλλήλας

A oporteat eum quid ad totius mundi gubernationem appellatus est, et quem Deus ipse in suam quasi societatem recepit, ex qua exidet, si virtutem exercere cessabit et officiis deest suis, hucusque explanavimus. Sed cum post hæc de subditis quoque verba facere æquum est ac clare demonstrare, quibus conditionibus quæque faciendo summo imperatore digni fiant, hoc quoque, si fieri potest, certamen certabo. Absurdum enim esset urbis alicujus mentionem quidem facere, et ea quæ ad eam spectant omittere, nulla prorsus ratione habita rerum memoratu dignarum. Quanto magis maximum imperium (quo certe aliud quod animi admirationem magis alliciat, non existit), laudes meretur, ita tamen ut subditorum quoque justa mentio fiat. Si enim regibus solis omnia attribuentes, cæteros omnes aspernaremur, rem imperfectam relinqueremus, siquidem et regem et civem utpote naturali vinculo unitos atque ita inseparabiles contemplari dedecet. Ex iis enim quodcumque regnum constat. Quare orator verba faciens id præsertim caveat ne regem tantum virum bonum prædicet, civem autem quasi bonus esse nequiret, silentio prætereat. Sicut enim fieri non potest ut regnet aliquis, si quibus regnet absunt, ita subditi feliciter regni nequeunt, nisi vir regnandi peritus obvius sit. Equidem utrumque in æqua conditione posui, regem, inquam, ac subditum, nec est quod orator de illo solum bene dicat, neque vero de subdito. Nos quidem quos ista differentia nequamquam latet, non de rege, sed de ipso regno sermones serere stauimus. Et cum regnum nihil aliud sit nisi regens ac regendus, quo pacto non de ambobus hoc loco dicendum erit?

2. Omnes civitates, regiones cunctas, si terra marique proficere volunt, pietatis ac religionis, quæ sunt fundamenta omnis regni radixque vitæ felicitis quod animum, rationem habere deberunt. In hoc enim rerum statu cujuscunque virtutis studium ac progressus florebut. Cui rei nisi operam datus, nil proficimus. Idcirco virtutem summo ardore amplectamur et Numen divinum revereamur, ut sic unanimiter ac uno tenore eadem sen-

tiamus, de iisdem gaudeamus. In gubernatores A
dein eo semper animo simus, ut ipsos non minus
quam ipseas leges recolamus, ut eorum gesta
æqua mente recipiamus, imo vitam ipsas pro
iis fundere parati erimus, quippe qui nunquam
non pro nobis vigilant, nostri curam gerunt et la-
bores periculaque pro nobis subire non dubitant.
Aliiter enim non regibus nostris studere, sed nostri
ipsorum curam habere videremur, memores quod,
si illi prosperitate fruuntur, nos quoque bene ha-
bebimus. Theopompus quidem rex Lacedæmo-
niorum, cuidam dicenti quod Sparta bonorum re-
gum beneficio prospera esset, Dic potius, respondit,
quod Lacedæmonii dicto audientes sunt. Bene est B
si civitates in universum ita sunt dispositæ, sed
ante omnia quæ inter cæteras excellunt nunquam
minores contemnent, adeo ut iis ut servis uti et ad
quasounque res volent, adhibere præsumant, im-
memores quod eos quibus fortuna minus favet,
male tractare minime liceat et silentium iis ac
formidinem imperare. Sed nec multitudo proceres
invidia atque odio persequatur, sed seditiones ac
turbas vitando primoribus animum gratum exhibeant,
infirmis vero manum beneficam porrigant,
eorum quasi cognatorum et affinium curam gerant.

3. Me quidem iudice a principio urbes habitant
mortales, et mœnia construxerunt vitamque
communem elegerunt ea lege ac conditione, ut
non domicilii sed studiorum societate fruerentur et
ut unitas in pluralitate existeret. Quod si majores
nostri urbes exædificarunt ut una viverent, nonne
prorsus absurdum est, si nostrates non ad eundem
finem sociabilitatis sed ideo urbes construunt, ut
in opionibus et mentis cogitatis inter se differant?
Miror deinde in salem communem ad morum
similitudinem probandam invocamus potius
quam ejusdem urbis habitationem, quod commune
intra mœnia domicilium magis necessarium quam
salis communio esse videtur; quod monstratu haud
difficile est. Parvi certe, sine magnis, secundum
Sophoclem, fortem turrin creare possunt. Quod
enim exiguum est, a parvis in altitudinem erigi
valet. Parvis enim ut fortiter consistant, non minus
ac gubernatoribus ac nautis expedit, ut mu-

ομοιοῖα κεχρησθαι, ὡς μίαν ἀπάσας εἶναι δοκεῖν τῶν
ταῦτα φρονεῖν καὶ χαίρειν τοῖς ἴσοις· οὕτω δ' εὐνόως
τοῖς ἄρχουσιν εἶναι, ὡς μὴ μόνον πάντ' αὐτοῖς τῶν
ἅπαντα χρόνον εἴκειν, καὶ μετὰ τοὺς νόμους καὶ αὐ-
τοὺς νόμους ἡγεῖσθαι, καὶ στέργειν καθάπαξ καὶ
τιμᾶν τὰ γινόμενα· ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν ἂν ὑπὲρ
αὐτῶν, εἰ δεήσει, προέσθαι, ὀφειλοντας μὲν τούτοις
τρυτηνί· τὴν φορὰν τῆς συνεχοῦς εἶνεκ' αὐτῶν ἀγρυ-
πνίας καὶ τῶν φροντιδῶν, καὶ τοῦ πάντα πόνον καὶ
κίνδυνον ἐκάστῳ ὑπὲρ τούτων αἰρεῖσθαι, διὰ τὸ τῆς
ἄρχης ἠναγκάσθαι· χωρὶς δὲ τούτου, τὸ περὶ τοῦς
κρατοῦντας οὕτωςι διακείσθαι καὶ ταύτην παρεσκευ-
άσθαι, οὐχ ὑπὲρ ἐκείνων μᾶλλον ἢ ὑπὲρ σφῶν αὐ-
τῶν ἴσθαι παρεσκευάσθαι, εἴπερ ἐκείνων εὖ πρατ-
τόντων, καὶ αὐτοὺς εὖ πράττειν ἀνάγκη. Θεόπομπος
γούν ὁ Λακεδαμονίων βασιλεὺς πρὸς τὸν εἰκότα
σώζεσθαι τὴν Σπάρτην διὰ τοὺς κρατοῦντας ἀρχι-
κοὺς ὄντας, μᾶλλον ἔφη διὰ τοὺς πολλοὺς παιθάρχι-
κοὺς ὄντας. Κοινῇ μὲν οὖν αἱ πόλεις οὕτως ἐχόντων,
ἰδίᾳ δὲ κἂν τῇ πολιτεύεσθαι, πῶς; Μήθ' οἱ πρού-
χων λαχόντες ὑπερφρονεῖτωσαν τῶν πολλῶν καὶ τῆς
ἐλασσομένης μερίδος, ὡς μὴ μόνον ἐν ἀνδραπόδων
μοίρᾳ τούτοις κεχρησθαι καὶ ποιεῖν ὅταν βούλωνται
κακῶς, ἀλλὰ καὶ σφίσι αὐτοῖς διὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ
συγκεχωρηκέναι τῆς τύχης προσήκειν ἡγεῖσθαι τὰ
τοιαῦτα μάλιστα ὑβρίζειν καὶ μαίνεσθαι, ἐκείνοις δ'
ὑπεπτηγένας καὶ τρέμειν, καὶ μηδ' ἂ πάσχουσιν λέ-
γειν ὑπὸ θεοῦς ἐξεῖναι, μήτ' αὖ οἱ πολλοὶ πρὸς τοὺς
ὑπερέχοντας οὕτωςι διακείσθω, ὡς ὑπὸ βασιλευ-
νίας καὶ φθόνου τούτοις ἀπεχθάνεσθαι καὶ μισεῖν,
C πρὸς διαβολὰς καὶ στάσεις ἔσθ' ὅτε χωρεῖν θέον,
τοὺς μὲν τῶν ὑπαρχόντων ἐκείνοις ξυγχαίρειν καὶ
συνεύχεσθαι τὰ βελτίω, ἐκείνους δ' αὖθις ἐν ἅπαντι
τῇ χρείᾳ ἱσταμένῃ, τούτοις ξυμπρόττειν, καὶ χεῖρα
σώζουσαν ὑπερίσχειν, καὶ συνόλωσ ὡς οἰκείων καὶ
μᾶλ' αὐτοῖς προσηκόντων ἀντέχεσθαι καὶ φροντίζειν.

γ'. 'Ἐπὶ γὰρ τοῦτ' οἶμαι καὶ πόλεις τοιαῦτα ἀρχαῖς
ἔκρησαν ἄνθρωποι, καὶ τείχη περιεβάλλοντο καὶ πρού-
βάλλοντο, καὶ μετ' ἀλλήλων ἠξίωσαν εἶναι, ἐφ' ᾧ μὴ
τόση μᾶλλον ἢ γνώμη ξυνεῖναι, καὶ ὅλωσ ἐν διὰ
πάντων παντάπασιν εἶναι. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον τοὺς
μὲν πρόσθεν ἐφ' ᾧ μετ' ἀλλήλων εἶναι· πόλεις ἐξευ-
ρεῖν καὶ τεχνήσασθαι, τοὺς δὲ νυνὶ πόλεις οἰκοῦν-
τας, οὐ δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῖς λογισμοῖς ἐν εἶναι,
ἀλλ' οὕτω χωρὶς εἶναι ταῖς γνώμαις, ὅσπερ ἂν εἰ
καὶ τῇ χώρῃ δίσταντο; Θαυμάζω δ' εἰ τοὺς μὲν
D κοινούς ἄλλας ὑπὲρ τοῦ ταυτὰ τουλοιποῦ φρονεῖν αἰ-
δεῖσθαι φήσομεν χρῆναι, τὸ δὲ τὴν αὐτὴν πόλιν οἰ-
κεῖν πρὸς τὸ ταυτὸ τοῦτο παρασκευάζειν ἕλαττον
ἔχειν τούτων· νομιζόμεν, τουσοῦτον ἀναγκαιότερον
ὄν, ὅσον αἱ μὲν τῶν κοινῶν εἶνεχ' ἁλῶν, καὶ τοῦ
μετ' ἀλλήλων ἡμᾶς εἶναι, γεγονάσι δήπου τοκαταρ-
χίας, κοινούς δὲ ἄλλας οὐδὲστινοσοῦν ποτε τούτων
ἡγησάμενους οὐδ' ἂν εἰς ἐπίδειξαι. Χωρὶς δὲ τούτων
σμικροὶ μεγάλων χωρὶς, κατὰ Σοφοκλέα, σφαλερὸν
πύργου βῦμα πέλονται· μετὰ γὰρ μεγάλων βιός
ἄριστ' ἂν καὶ μέγας ὀρθοῖθ' ὑπὸ σμικροτέρων. Τῆς
γὰρ ἐκατέρων συντελείας καὶ τοῦ συναίρεσθαι· δεῖ
πάντως ἐκατέροις οὐδὲν ἕττον ἢ κυβερνήτη καὶ ναύ-

ταὶς τοῦ παρ' ἀλλήλων συνασπισμοῦ. Τὸ δὲ στασιά- A
 ζειν καὶ πολεμεῖν πρὸς ἀλλήλους, καὶ μὴ ταῦθα διὰ
 πέντων γινώσκοντας εἶναι, ἀλλὰ διεστῶτας ταῖς
 γκώμαις, ἤλικον καὶ τούτοις κάκεινοις τὸν ὄλεθρον
 ἴσχει· καὶ τοσοῦτον τουτοῖσι μᾶλλον ἢ κείνοις, ὅσον
 πλοίου διαφθαρέντος, μικρὰ τις ἢ βλάβη· πόλειως
 δὲ ταυτὸ τοῦτο παθούσης τοσοῦτο μείζων, ὅσον καὶ
 πόλις νεῶς· εἰ δὲ μὲν ἀλλήλων ὄντες οὕτως ἀλλήλοις
 εἰσὶν ὡς ἀληθῶς ἐν καιρῷ, τί δεῖ τούτους διαστάν-
 τας νομίζειν, καὶ μὴν εἰ μὴ διὰ τὸ τὴν ὁμόνοιαν
 κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον τοῖς χρωμένοις εἶναι
 καὶ πάσης εὐδαιμονίας ὑπόθεσιν; τῆς γοῦν ὑπὲρ
 σφῶν αὐτῶν εἶνεκ' ἀσφαλείας, καὶ τοῦ γ' ἔχειν εἰς
 ἅπαν καλῶς, συναγωνίζονται· ἂν εἰκότως ἀλλήλοις.
 Ἔτι νῦν τοι εἰ τις ἔροιτ' αὐτούς, πότερον εὐ πρά-
 σσειν ἢ δυστυχεῖν αἰροῦνται, εἰ μὲν δυστυχεῖν, οὐδὲ
 συμφορῆσουσιν· εἰ δὲ τοῦ πράσσειν καλῶς λόγος
 αὐτοῖς, καὶ τοῦ συμφορῆσειν ποιήσονται λόγος· οὐκ-
 οῦν ἔξανάγκη, εἰ μὲν οὐ συμφορῆσουσι, δυστυ-
 χήσουσιν. Εἰ δὲ δυστυχεῖν οὐκ ἀνέχονται, συμφορ-
 ῆσουσι· συμφορῆσαντες δὲ ὡς εἰκός, καὶ μία ταύτη
 γεγονότος φρατρία, ὡς ἐν τῷ κατ' ἄμφω τῆς τύχης
 ἐν ἑκάτεροι καὶ βουλευέσθαι καὶ φρονεῖν καὶ ὑπὲρ
 ἀλλήλων καὶ ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν διακείσθαι, αὐτοὶ τε
 ἐν τῷ τῶν πραγμάτων ἀσφαλεῖ καὶ κάλλιστῳ τὸν
 ἅπαντα βιώσονται χρόνον, τῇ τε πόλει παντοδαπῶν
 ἀγαθῶν καθάπαξ ἔσται φορὰ· τὰ μὲν ἄφθονα καὶ
 ὑπὲρ τὴν χρείαν καὶ πᾶσαν παρελαύοντα προσδο-
 κίαν διὰ τὴν τῶν ἐνοικούντων ὁμόνοιαν καὶ φιλαν-
 θρωπίαν τοῦ τῶν ὄλων χορηγοῦντος Θεοῦ· τῶν δ'
 ἑκασταχόθεν τῆς οἰκουμένης καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ
 θάλατταν εἰσκομιζομένων, ὡς μηδὲ ἐνδεῖν ὧν πό- C
 λισι μάλιστα δεῖ.

δ'. Ὡσπερ δὲ τὴν πόλιν πᾶσαν εἰς ἐπιφανεῖς τε
 καὶ πολλοὺς διαιροῦντες, οὐκ ἀξιοῦμεν ἡντινοῦν βα-
 σκανίαν ἢ θράσος ἑκατέροις παρ' ἑκατέρων ὑπάρ-
 χειν, ἀλλ' ἐξίσης ἑκατέρους εὐνοεῖν ἑκατέροις κατὰ
 τὸ ἐξὸν ἑκατέροις, οὕτω ταύτη γε πάλιν πολλοῦ τινος
 ἀξίον εἶναι φαμεν καὶ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώ-
 πων ἐν τῷ κάλλιστῳ μάλιστα καίεσθαι, μὴ μόνον
 τὴν τῶν ξένων ὑποδοχὴν καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ τὸ
 τούτους οἰκείως εὐ μάλᾳ προσέσθαι καὶ κεχρησθαι,
 ἀλλὰ καὶ τὸ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν καὶ πιεζο-
 μένους ἐνδεῖς κλείστης ὄσης ὑπὸ τῶν εὐπόρων
 ἀξιοῦσθαι προνοίας· καὶ ὧν αὐτοὺς μὲν τυγχάνειν
 ἐχρήσθαι ἔξανάγκης, ἐκείνους δ' εὐ μάλᾳ χορηγοὺς κα-
 θεστάναι· μάλιστα μὲν διὰ τὸ ζυγγενὲς καὶ οἰκτεῖν. D
 Τῆς γὰρ αὐτῆς ἀμφοτέρω πόλει· ὡς μηδὲ μεγα-
 λοφυχίαν ταύτην εἶναι μᾶλλον εἰκάζειν ἢ χάριν
 πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκτινομένην· ἔπειτα καὶ διὰ
 τὰς τῆς τύχης ὑφάλους καὶ τὸν πολὺν Εὐριπον, στρο-
 βύλου δίκην ἔνω καὶ κάτω τὸν βίον κυκώσης, καὶ
 οὕτω παιζούσης τὰνθρώπινα, ὡς τοὺς αὐτοὺς νῦν
 μὲν μακαρίους, νῦν δὲ τρισαθλοῦς παρασκευάζειν,
 κατὰ τοὺς τῶν δικαστῶν δωροδόκους ἢ βούλοντα τὰς
 ψήφους τιθέντας. Εἰ δ' ἀληθῆ ταῦτα, ὥσπερ οὖν
 ἀληθῆ, καὶ οὐκ εἰσάπαν εὐτυχοῦντες ἢ δυστυχοῦ-
 ντες ἡμεῖς, ἀσχέτοις δὲ στροφαῖς καὶ περιφοραῖς τῶν
 πραγμάτων νῦν μὲν τῆδε, νῦν δ' ἐκίσσε χωροῦμεν,

tuo subsidio se invicem adjuvent. Sin bello ac
 insidiis se persequuntur et contrariis opinionibus
 certant, utrisque damna inferuntur, atque uni
 majora quam alteri, in quantum navis naufraga
 minus damni capere potest quam urbs propter
 magnitudinem et sanctuarium. Quod si omnes be-
 nigna mente inter se vivunt, discordia certe pro-
 sus abest, et concordia omnis felicitatis origo ac
 fons habenda erit, ita tamen ut de securitate mu-
 tua omni jure inter se certent. Si quis autem eos
 interroget, si beate aut infelicioiter vivere malint,
 et responderint, misere, non concordēs erunt; si
 autem, feliciter, unanimiter responsum ab iis erit,
 et si infelices sunt, non per necessitatem sunt
 Sed ubi miseriam perpeti nolunt, concordēs erunt,
 et sic fraternitatis vinculo uniti in utraque fortuna,
 et de se et mutuo eadem consilia et proposita in
 medium ferent, et in rerum discrimine infausto
 ut in secundis rebus omne tempus ita vivant ut
 reipublicæ optima quoque offerant. Hinc rerum
 abundantia divitiæ plusquam justæ ex incolarum
 humanitate, Deo dante, manabunt, et rerum quæ
 undique terrarum in magnas urbes comportari
 solent, summa copia erit.

4. Sicut porro civitatem in proceres et multitu-
 dinem dividentes nolumus ab alterutra classe al-
 teri male fieri, imo volumus ut benevolentia utrin-
 que dominetur, sic hoc quoque loco conditionem
 divinam ac humanam faustissimam esse precamur,
 atque ita ut egeni et inopes civium a divitiis
 quam maximo juventur, et bonorum communione
 per familias et sodalitia æque fruuntur. Utriusque
 enim fortunæ exemplaria urbs præbet, et qui bene
 facti non magnanimus est, sed simpliciter humanus
 erga cognatos ac fratres. Cum enim vitæ vicissi-
 tudines Euripi instar ultro citroque volvantur, et
 sic res humanas ludibrii loco versant, videmus
 quod qui modo fortunati fuere, mox summa
 ærumna jactantur, corruptis iudiciis qua libet,
 latrunculum ponentibus. Quæ si vera sunt (et utri-
 que sunt); si nos non prorsus felices aut plane
 infelices invenimus; si variis rerum rotationibus
 loca permutamus, et nusquam stabiles vivimus,
 æquum est ut quoscunque in egestate et angustiis
 rerum viventes videmus ex animo doleamus, con-

solemur et adjuvemus, fortunæ nostræ participes reddendo. Si enim tempus fuit quo quæ nunc habemus, acquirere oportuit, patet quod quæ in principio non possidebamus, nec in æternum possidebimus, sed casu aliquo fatali ante mortem omnibus denudabimur, et quod sæpe post mortem in hominum minime gratorum possessionem transire inviti videmus. Extremæ igitur esset stultitiæ cedere nolle ea quæ non semper possidere possumus et quæ interdum ad nos revertantur. Si enim erga egenos misericordes sumus, apud omnes gloriam et laudem adipiscemur et fructum per sæcula percipiemus, imo Deum ipsum creditorem habebimus, idque cum majori, quam quis crediderit, usura. Si autem eorum quæ pro aliis facimus, fructum recipimus, imo pro parvis beneficiis magna redduntur, clam nobis ipsis melius facimus quam cæteris, et beneficos eos in nosmet constituimus magis quam in seipsos, unde fit ut illi majorem nobis, quam nos Deo, gratiam profiteantur, quia quod ipsis a nobis suppeditatur, nobis a Deo venit, et nos eorum quæ damus, usuram capere speramus justo majorem, dum quæ damus non benevolentiam effectus est, sed necessaria restitutio. Si enim ea quæ iis beneficiorum titulo suppeditamus, a Deo veniunt, siquidem fratres sumus et amicorum, ut in proverbio est, omnia communia esse debent, jam patet quod quæ nos iis damus non nostrum, sed ipsorum est, et quod si dona nostra recipiunt, non nostra, sed propria recipiunt. Illud insuper dicoam quod, cum homines sumus et nominamur, eadem omnes natura excitati idem et meditamur ac facimus; et quod sola fortuna nos distinguit quæ alios magnos, alios parvos divitesque constituit, dum alii plane contrarium obtinuant. Quod si iis quæ bene mereri videntur, bene facimus, nobis ipsis bene facimus; si vero quibusdam aliis eadem beneficia recusamus, nos ipsos ignoramus naturæ leges transgrediendo et servitutem subeuntes homine non dignam. Quare ne naturam vitare videamur, semper bene facere nitamur, hoc enim naturæ convenienter vivere et humanitatem exercere est. Quare si homines charitate dignos humane tractatis et bona vestra cum iis communicatis, Dei amore digni aestimabimini; sin minus, e contra rudes ac inhumani et proditores esse censebimini humanæ societatis. Hinc optima malorum loco eligit, et humanitatis

οὐ τοῦτο μᾶλλον ὄντες ἢ κείνο, μᾶλλον δὲ οὐδέτερον τούτων, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἄμφω χωροῦμεν, καὶ οὐδαμοῦ δυνάμεθα στήναι, δίκαιοι πάντες ἐσμέν διὰ πάντα ταῦτα, οὓς ἂν ἐκάστοθ' ὀρώμεν ἐν σπάνει καθεστῶτας τοῦ βίου καὶ πενίᾳ συζώντας, καὶ οἷς οὐκ ἔδει ταλαιπωροῦντας, τούτοις συμπονεῖν καὶ συναλγεῖν καὶ συνάχεσθαι, καὶ πᾶσιν οἷς ἔξοστιν ἐπικουφίξειν καὶ παραμυθεῖσθαι σφίσι τὰ δυσχερῆ, καὶ ὄλων κοινωνοὺς ποιῆσθαι τῶν εἴτ' ὄντων βούλει λέγειν εἴτ' οὐκ ὄντων ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἂ νῦν ἔχομεν, ταῦτ' οὐκ ἔχοντες ἐκτησάμεθα, εὐδηλον ὡς ἐπειδὴ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔχοντες ἐκτησάμεθα, οὐδὲ κτησάμενοι καθέσομεν ἴσασι, ἀλλ' εἶτι πρὶν ἀπηλλάχθαι τοῦ βίου τούτων ἐκπεσοῦμεθα τύχῃ τινί, οἷα πολλὰ γίνεται, ἢ τετελευτηκότες, καὶ οἷς ἔστιν ὅτ' οὐ βουλόμεθα, ταῦτ' ἐξανάγκης ἐάσομεν χρῆσθαι. Ἐσχάτης οὖν ἂν εἴη παραπληξίας, μὴ ταῦτ' ἐθέλῃει ἐτόλμως προῖσθαι, ἂ κατέχοντες μὲν οὐκ εἰσάπαν καθέσομεν· προῖεμένοι δὲ, οὐκ ἔστιν ὅτε οὐχ ἔσομεν· τὸ γὰρ πρὸς τοὺς οὐκ ἔχοντας μεγαλοψυχία κεχρησθαι, καὶ πάντ' αὐτοῖς ἐπαρκεῖν, τοσοῦτον ἴσχει παρὰ πάντων ἐν τῷ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου λόγῳ τὸ συγκεχωρηκός, ὡς οὐχ ὅσον εἰς αἰῶνας αἰώνων παρπέμπειν τὸ κέρδος, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν ὑπόχρεων ἡμῖν καθεστάναι μετὰ μείζονος ἢ τις ἂν ἐκάσαι παρασκευῆς ἐκτινύοντα. Εἰ δ' ὦν εἰς αὐτοὺς εἶνεκα δρώμεν, ταυτὶ κομιζόμεθα, καὶ διὰ τοῦ μικρὰ ἅττα διδόναι, τὰ πάντων μέγιστ' αὐτοῖ, καὶ ὦν οὐκ ἂν εὐχαιτό τις καλλίω, λανθάνομεν ἡμᾶς αὐτοὺς μᾶλλον εὐ ποιοῦντες ἢ τούτους· καὶ πλέον ἡμεῖς ἀπέχοντες, ἢ οὗτοι νῦν παρ' ἡμῶν ἔχουσι· καὶ οἷς ἐπανορθοῦσθαι τὴν σφῶν ἀπορίαν οἰόμεθα δεῖν, θυμαστοὺς τινὰς τούτους ἡμῖν αὐτοῖς εὐεργετὰ παρασκευάζοντες τοῦ λοιποῦ· ὡς μὴ μόνον ἐντεθεῖεν, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ γε καὶ μάλιστα τοῦτο μὴ τοσαυτὴν ἡμῖν χάριν αὐτοὺς ἴσχειν ἢ ἡμᾶς τῷ Θεῷ· ὅτι ἂ παρ' ἡμῶν ἔστ' αὐτοῖς, τούτων ἡμῖν ὄντων παρὰ Θεοῦ, ἐπειθ' ἡμεῖς τάκεινου διδόντες, μισθοὺς ὑπερφυεῖς κομιζέσθαι βουλόμεθα τούτων· ἄλλως τε καὶ τὰ παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς οὐ δόσις τις μεγαλόψυχος, ἀλλ' ἀπόδοσις ἔστιν ἐξανάγκης. Εἰ γὰρ δι' ὦν αὐτοὺς εὐ ποιούμεν, πάντ' ἔστι ταῦτα Θεοῦ, ἐπειδὴ κατ' αὐτὸν τοῦτον καὶ ἀδελφοί, κοινὰ δὲ τὰ τῶν φίλων ἢ παροιμία νομοθετεῖ, δείκνυται δήπου σαφῶς, ὡς οὐθ' ἡμεῖς ἂ σφίσι διδόμεν ἡμέτερον ἔστιν, ἀλλ' αὐτῶν, οὐθ' ὅταν οὗτοι ταῦτα λαμβάνωσιν, ἡμέτερον λαμβάνουσι δήπου, ἀλλὰ τὰ σφέτερον αὐτῶν εἰκότως ἀπολαμβάνουσι. Παρὰ πάντα δὲ ταῦτα ἐκεῖνο λέγω, ὡς ἢ μὲν πεφύκαμεν ἄνθρωποι καὶ τούτῳ καλοῦμεθα τῷ προσρήματι, ἐν πάντες ἐσμέν, καὶ φύσιν ἔχομεν ταυτὰ πάντες καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράσσειν· τῇ τύχῃ δὲ καὶ τῇ τῆς τύχης φορᾷ διαφέρειν ἀλλήλων δοκοῦμεν, ὡς τοὺς μὲν μείζους, τοὺς δ' ἐλάσσους, καὶ τοὺς μὲν εὐπόρους, τοὺς δ' εἶναι πᾶν τούναντίον. Οὐκοῦν οἷς μὲν τοὺς εὐ παθεῖν θεομένους εὐ ποιεῖν οἰόμεθα δεῖν, ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς εἴπειν εὐ ποιούμεν, τῷ κατὰ φύσιν χωρεῖν· οἷς δ' οὐ τοῦτο ποιούμεν, ἡμᾶς αὐτοὺς ἀγνοοῦμεν, τοὺς τῆς φύσεως παραβαίνοντες νόμους· καὶ τύχῃ δουλεύοντες μᾶλ-

λον δευλειαν εἰσχιστην καὶ οὐκ ἀνθρωποις προσήκουσαν· ὥστ' εἰ μὴ ὦν εἵνεκα προὔφη, τοῦ γοῦν μὴ τῆς φύσεως ἀλιτηρίου εἵνεκα δόξαι, εἴπερ τι τῶν πάντων εὐ ποιεῖν σπουδαστέον, ἅτε ὄν κατὰ φύσιν, καὶ ἀνθρώπων μᾶλα πρὸς τρόπον. Εἰ τοίνυν τοὺς μὲν τῆς γιγνομένης ἀξιοῦντες προνοίας, καὶ κοινωνοὺς ποιοῦντες ὄντων, θαυμαστοὶ τινες ἔσεσθε καὶ θεοφιλεῖς, ἐὰν δὲ μὴ, πᾶν τούναντιον ὡμοὶ καὶ ἀπηνοῖς καὶ τοῦ κατὰ φύσιν προδόται δόξετ' εἶναι τοῖς πᾶσιν, εὖ φρονούντων ἂν εἴη τὰ βέλτιστα πρὸ τῶν φαυλοτάτων αἰρεῖσθαι, καὶ φιλανθρώπους μᾶλλον καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι. ἢ τοῖς ἐχθίστοις ἐνέχεσθαι πάντων προσημασιν.

ε'. Οὐ μὴν ἀλλὰ κάκεινο μάλιστα σκοπεῖσθαι προσήκει, ὅπως μὴ τοὺς ἄλλους εὖ ποιοῦντες ὑμῶν αὐτῶν ἀμελήτε, καὶ τὰς ἐτέρων ἰώμενοι ξυμφορὰς, πονήρως ἐν οἷς οὐκ ἔχρησεν ἔχρητ' αὐτοὶ· ἀλλὰ μετὰ τούτων καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς δι' ἀρετῆς εὖ ποιῆτε κλοκαγαθῆς συζῶντες καὶ τρόποις χρηστεῖς, τὸ μόνον ὡς ἀληθῶς εὐδαίμον καὶ ἡμῖν ξυγγενές· ὁ τὴν ἀρχὴν γεγονότες, καὶ τοῦτ' αὐτὸ πεφυκότες, ἐπειδὴ τὴν εὐκληρίαν ταύτην τῆς φύσεως ὑπὸ τοῦ τῆς γνώμης ἀπωλέσαμεν νεωτερισμοῦ, καὶ τῆς θαυμαστῆς ἐξέστημεν ὑποθέσεως, φρονήσαντες ὑπὲρ ὃ δεῖ φρονεῖν, καὶ τὰς ἐπιστολάς παριδόντες τὰς θείας γεγόναμεν ὁ μὴ γενέσθαι μᾶλλον εἶχε λόγον· ἢ γενομένους, οὕτως ἀθλήως καὶ ταλαιπώρως ζῆν, ὡς μὴ μόνον φθορᾶ καὶ πάθειν ὑποκείσθαι, ἀλλὰ καὶ ταῖς αἰσχίσταις τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνδραπόδων δίκην εἶκειν αἰσχυρῶς· καὶ μάλιστα· ὅταν τῇ γῆ τε καὶ ταῖς τῆς γῆς ἐπιφθῆς τε καὶ φίλτροις καταγοητευθῶμεν καθάρως, ὡς μὴδ' ἀνανεύειν δύνασθαι, γεγονότως ἀνωθεν. Ἰν' οὖν ὡσπερ ἐπὶ τὸ παρὰ φύσιν ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν ἀκρασίᾳ προήχθημεν φύσεως, οὕτως ἀπὸ τοῦ παρὰ φύσιν ἐπὶ τὸ κατὰ φύσιν ἐπανήκωμεν αὐθις, ἀρετὴν σπουδαστέον ἂν εἴη διὰ βίου παντός. Οὐ γὰρ νῦν μὲν, νῦν δ' οὐ· ἀλλ' αἰεὶ καὶ παρὰ πάντα δῆπου τὸν χρόνον χρηστοὺς ἡμᾶς εἶναι δεῖ, καὶ δικαίους καὶ σώφρονας καὶ πᾶσιν ὡς εἰπεῖν τοῖς γιγνομένοις κομῶντας· ἀφ' ὧν οὐκ εὐδοκίμειν μόνον καὶ ζηλοῦσθαι περίεστιν· οὐδὲν γὰρ μακαριώτερον ἀρετῆς καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν πολιτεῦσθαι, ἀλλὰ καὶ τυγχάνειν ἐτάπαν εὐμενοῦς τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ὁ φαῦλα πράσων ἀπήχθηται παντάπασιν τῷ Θεῷ, ὁ τρόπων εὖ ἵκων καὶ μετὰ τοῦ γιγνομένου ζῆν ἀξιῶν, ἐναῖρος οὗτος πάντως καὶ φίλος Θεῷ· εἴπερ ὁ μὲν οὐσίᾳ πέφυκεν ὑπερούσιος ἀρετῆς καὶ ἀγαθὸν ὑπερπλήρες, καὶ πάνθ' ὁμοῦ τὰ βέλτιστα φάνα· ὁ δ' οἷς ἀντι πάντων ποιεῖται Θεόν, περὶ πλείονος πάντων ἔστι Θεῷ. Ταυτὶ μὲν οὖν εἰ κατὰ νοῦν στρέφοιτ' αἰεὶ, καὶ προσέτι τὸ μέλλον καὶ τὴν τοῦ μέλλοντος δεξάν ἀποσκοποῦντες, προθυμήσεσθ' εὖ· τοὺς μὲν τῶν πρὸς ἃ δέονται συναίρεσθαι σφίσι, ὑμεῖς δὲ τὸν ἐξ ἀρετῆς περικείμενον κόσμον, καὶ τὸ βέλτιστον διὰ πάντων καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι.

ς'. Ἐπεὶ δὲ οὐχ ὅσον τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου θαυμαστον τε καὶ μέγιστον πόρον, ἀλλὰ καὶ σύστασιν ἀκριβῆ καὶ οἷον τινα τῆς πολιτείας στοιχεῖα τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἅπαντες ἴσμεν, πολλαὶ δὲ αὐταὶ καὶ

A famam aspirate, et sic a nemine vituperabimini.

5. Illud quoque præsertim agendum est ne dum aliis bene facis, teipsum negligas, et dum aliorum infortuniis remederis, ipse pessime te habeas. Sed vis tute bonisque moribus, qui soli beatum ac nobilem constituunt hominem, liberaliter educatum, felicitatis viæ insistite. Ex quo autem hoc naturæ privilegium indolantia nostra amisimus et probitatis semitam ex oculis perdidimus, altiores jam spiritus sumere cœpimus, et mandatis divinis spreitis ex vitæ instituto quod sequi debebamus, excessimus; unde factum est ut in miseram vivendi conditionem detrusi non tantum pravis animi affectibus succumbamus, sed servorum villum instar fœdis libidinibus serviamus, idque præsertim ubi terrestribus incantamentis circumventi nostri compotes esse cessavimus. Ut igitur, quemadmodum naturæ leges non observantes turpiter lapsi sumus, nunc quidem resurgamus, virtutem indesinenter duces sequamur, et omni tempore nos probos, honestos justosque præbeamus, remotos a superbia ac zelo; nihil enim beatius virtute et vita integra et favore apud Deum. Si enim homo scelestus Dei odium incurrit, is qui bene cordatus æqui bonique facit res præsentis, summo Dei favore fruitur, bonis terræ ac virtutis muneribus cumulatus. Qui autem Deum ante omnia ponit, plurimi a Deo æstimatur. Quod si hæc in mente revolvit et futuri temporis gloriæ memineritis, animi fortitudo augebitur. Dum enim cæteris exemplum imitandum proponitis, ipsi virtutum corona redimiti, qui summis laudibus efferamini vere digni eritis.

6. Quandoquidem omnia quæ ad vitæ institutum honestum conducunt, id est administrationis instrumenta, artes ac scientiam, quantum satis est, possidemus, id quoque sentio quod nemo civium

vol minorum gentium in artibus rudem esse aut indolentiæ succumbere poterit, imo pro certo habeo unumquemque portionis saltem istorum bonorum participem esse, indeque et sibi et cæteris commoda plurima reportaturos esse, et pro sua parte quantum decet pro patria libenter facturos esse; nec tantum industriam ostentandi gratia; imo probi et patriæ studiosi suarumque rerum providi esse debent, et quæ ad victum et cultum pertinent comparare, ne ad furtum rapinamque et sacrilegia descendant et verecundiam deponant et perjuriis utantur, postremo ad seditionem recurrant. Quod metuens Periander, Cypseli filius, Corinthiorum rex, noluit servos a civibus acquiri, et impedit ne nil agentes in foro sederent, imo præcepit ut omnes negotio alicui incumberent, ne per otium rerum novandarum cupidi forent. Constat enim quosdam ejus generis viros patriam hostibus tradidisse et, contra leges, possima quæque exco-

παντοῖαι καὶ πρὸς πᾶσαν ἤντινα δῆποτε χρεῖαν παντάπασιν ἡμῖν ἀποχωρῶσαι, τῶν καλλίστων καὶ λυσitelostatῶν νομιζῶ μηδοντινοῦν τῶν πολιτῶν καὶ τῶν μικρῶν ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς τέχνης ἄμοιρον εἶναι, μηδ' ἔξω πίπτειν τοῦ καταλόγου, μηδ' ἀργῶς ἴσχειν ἐν τούτοις, ἀλλ' ἕκαστον ὡς προσῆκε καὶ πάντας ἐν μέρει συντελεῖς ὡς μάλιστα εἶναι τὰ γε τοιαῦτα, ὡς ἂν ἐντεῦθεν εὐποροῦντες χρημάτων, καὶ πλείστον ἀποφερόμενοι κέρδος, οὐχ ὅσον σφίσι αὐτοῖς. ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπαρκεῖν, οἷοί τε ὡσι, καὶ ταῖς δημοσίαις εἰσφορῆν, εἰσφέρειν εὐ μάλα καὶ καταβάλλειν ἑτοίμως καὶ μὴ πρὸς ἀναβολὰς ἢ σκήψεις χωρεῖν, καὶ τᾶλλα πράττειν ὧν τοὺς τοιούτους εἶδος. Οὐ μὴν οἷς γε τεχνῶν ἦκιστα μέλη, τὰ τοιαῦτα δύνανται πράττειν, οὐδὲ διὰ τὴν ἐν τούτοις νοθεῖαν ταῦτ' ἐνδεδειχθαι, οὐδ' ἐγγύς· πόθεν; πολλοῦ γε δεῖ· ἀλλὰ τοσοῦτο δέουσι καλοὶ κάθαοί τινες εἶναι, καὶ λυσiteloῦντες τῇ τε πόλει καὶ σφίσι αὐτοῖς, ὡς ἐπὶ τῆς ἄγαν ἀπορίας καὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὰ πρὸς βίον σφίσι αὐτοῖς ὀθενδητοῦν πεπορισθαι, ἐφ' ᾧ μὴ θέμις προῆχθαι, ἀναίσχυντοῦντες, ἐπιορκοῦντες, πονηρσοῦμενοι· καὶ νῦν μὲν λωποδυτοῦντες, τοιχοῦς διορύττοντες, τὰ τῶν ἄλλων ἀρπαζοντες, νῦν δ' ἱεροσλοῦντες, καὶ, ὁ μέγιστον, στάσεις ἐγείροντες· ὁ καὶ Περιανδρος ὁ Κυψέλου Κορινθίων βασιλεὺς δεδιδως οὔτε τοὺς πολίτας εἶα δούλους δῆποτε κτασθαι, οὔτ' ἐπ' ἀγοραῖς ὄλωσ καθῆσθαι μὴδὲν πράττοντάς, ἀλλ' ἕκαστοτ' αὐτοῖς ἔργα παρεῖχε, ἵνα μὴ σχολὴν ἄγοντες στασιαζῶσιν· οὐ μὴν ἀλλ' ἔστιν ὁθ' οὔτοι καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους κατὰ τῆς πατρίδος λάθρα λόγου ποιοῦνται, καὶ ὄλωσ ἂ μὴδὲ λέγειν ἔξεστι διανοοῦμενοι καὶ κατεῶγαζόμενοι.

7. Si porro honor artibus habitus civitati non parum prodest, et earum contemptus clare punitur in his eximia diligentia est ponenda, et publicæ utilitatis omnis habenda ratio et præsertim sapientiæ. Hæc enim adeo præeminet, tanti æstimatur, ut apud omnes res præcipua habeatur, quippe quæ sui cultores felices reddit, ad meliora semper provehit, qua nihil homine dignius, nihil magis honorandum, quæ est in officiis satisfaciendo dux atque cooperatrix. Nam optima quæque sectari, meditari ac facere, modum in omnibus tenere, optimis quibuscunque placere velle et Platonis legem sequi quid sit quod semper est, idque sine procreatione, aut quid procreatum quidem, existentiam vero non habet, veritatem circa omnia persecutari et Dei sanctitatem imitari: hæc est quam nos perfectissimam appellamus virtutem: hæc est vere sapientia, ratio et intelligentia. Quod si virtutem honorandam esse ducimus maximique faciendam, quippe quæ nos maxime ad Deum elevat, quo pacto sapientiam non magis æstimandam putabimus, ex qua illa pendet? Ideo si virtutis

ζ'. Εἰ τοίνυν τὸ μὲν τέχνας περὶ πλείστου ποιεῖσθαι κέρδος οὐ μικρὸν ἴσχει τῇ πόλει, τὸ δ' αὐτῶν ἀλογεῖν ζημία σαφῆς, ἀνάγκη πᾶσα τὸ μὲν ἀποτρέφεσθαι καὶ μισεῖν καὶ χαίρειν ἐπὶ, τοῦ δ' ὡς κοινωφέλοῦς λόγον παντάπασιν ἴσχειν, καὶ μάλιστα γε τοῦ τῆς σοφίας χρήματος· ἢ τοσοῦτον τοῦ εὐ ἔχειν περίεστι, καὶ οὕτω μεγίστων ἀξιοῦται τὸ κατ' αὐτὴν, ὡς μὴ μόνον ξυμπάντων τῶν κατ' ἀνθρώποις βελτίστων ταυτηνὶ κεφάλαιον οὔσαν, θαυμάζεσθαι μὲν ὑφ' ἀπάντων, εὐδαίμονας δὲ τοὺς ξυνόνας ποιεῖν, τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῷ πρὸς τὰ βελτίω χειραγωγεῖν, καὶ ὡς ἀληθῶς πρέποντ' ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀρετῆς ἧς οὐδὲν τιμιώτερον, ὡσπερ τινὰ τῶν δεινῶν εἰσιγητὴν καὶ συνεργὸν εἶναι. Τὸ γὰρ τὰ τε βέλτιστα καὶ μὴ διορᾶν ἔχειν, καὶ ἂ δεῖ φρονεῖν τε καὶ πράσσειν αἰρεῖσθαι, καὶ μὴδὲν ἔξω τῶν γιγνομένου χωρεῖν, ἀλλὰ τοῖς βελτίστοις πᾶσι καὶ διὰ πάντως εἰσάπιδ ἀρίσκειν βούλεσθαι, καὶ ὄλωσ εἰδέναι κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, τί τὸ ὄν μὲν αἰεὶ, γένεσιν δὲ οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γιγνόμενον μὲν, ὄν δὲ οὐδέποτε, καὶ τῷ μὲν ὡς οὐδὲν ὄντι φράζειν ἐβρώσθαι, τὸ δ' ὡς ἀληθῶς ὄν ἐκ παντὸς τρόπον διώκειν τε καὶ ζητεῖν, καὶ θεὸν εἶναι τοῖς τρόποις κερᾶσθαι, ἦν καὶ τελειωτάτην φαιμὲν ἀρετὴν, κῆτα πάντα σοφίας ἔσται καὶ λόγου καὶ τοῦ τῆς ψυχῆς γνωστικοῦ. Εἰ τοίνυν ἀρετὴν τιμᾶν οἰόμεθα δεῖν καὶ περὶ πλείστου τιθέναι, ἄτε τὰ πρὸς θεὸν ἡμῖν εὐ

μάλα συναϊρομένην, πῶς οὐκ ἂν εἰκότως πολὺ πρό-
 τερον σοφία τιμῆτο, δι' ἧς αὕτη συνίσταται; ὥστε
 εἰ λόγος ἡμῖν ἀρετῆς, ἀσκητίον ἂν εἴη καθάπερ
 σοφίαν χρήματα εἰσφέρουσι καὶ μισθοὺς κατατιθε-
 μένοις ἐτοίμως· μάλιστα μὲν διὰ τὸ μηδὲν τι τῶν
 ἀγαθῶν ἀμισθον εἶναι, ἀλλὰ μισθοὺς ἀπάντων ἐξα-
 νάγκης ὠρίσθαι· ἔπειθ' ὅτι καὶ τούτου χωρὶς,
 μισθοὺς ὑπὲρ τῶν λόγων καταβαλεῖν, τιμὴ ἢ λόγων
 αὐτῶν, καὶ τοσοῦτο μειζων, ὅσον καὶ πλείους καὶ
 προσέτι· εὐλόγος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅτι μάλιστα
 τοῦτο τοῖς τε δοῦσι τοῖς τε λαβοῦσι λυσιτελεῖς, καὶ
 πάνυ τοι πρὸς σφῶν αὐτῶν. Ὅταν γὰρ οἱ μὲν ὅτι
 παρεξόνται, οἱ δ' ὅτι λήψονται κατὰ νοῦν αἰεὶ σφρέ-
 φωσι, προθυμότερον ἄγαν ἐκάτεροι, τοῖς ἔργοις
 προσίξουσιν· οἱ μὲν, ὥστε μεταδιδόναι σοφίας τῶν
 παρ' αὐτοῖς ἀγαθῶν, οἱ δ' ὡστ' αὐτῶν μετεληφέναι·
 γνησίως· οὐ μειζρον οὐδὲν ἐν ἀνθρώποις, μικροῦ τι-
 νος ἀργυρίου αἴη ἐκ τῶν λόγων εὐδαιμονίαν πρίξ-
 σθαι· ὥστε καὶ ὁ μισθοὺς ἀποστερῶν τουτουῖ, θαυ-
 μάξω εἰ μὴ τις αὐτῷ λάχοι παρανομίας ἐσχάτης.
 Εἰ γὰρ τοὺς ἐπὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν τε καὶ πραγμά-
 των ταυτὶ πλημμελοῦντας παρανόμων γραφόμεθα,
 πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν λόγων αὐτῶν ταυτ' οἶμαι
 χοῦνην νομίζειν· τοιοῦτον γὰρ ἀγαθὸν εἰς ἀνθρώ-
 πους, ἢ φησι Πλάτων, οὐθ' ἔκεν οὐθ' ἔξει ποτὲ δω-
 ρεθῆν ἐκ θεοῦ.

ἡ· Ἴνα δὲ οἱ τὰς τέχνας δῆπουθεν μετιόντες μὴ
 τοῦτ' αὐτὸ μόνον εὐδοκιμῶσι, μηδ' ἐξ ἡμισείας ὡσι
 τῇ πόλει χρηστοί, ἃ μόνως εἰρήνης ἐστὶν ἔργα πολι-
 τετόμενοι, ἀλλ' ἔχωσι κἂν τῇ γνώμῃ νεανικὸν καὶ
 παρεσκευασμένον εἰς μάχας, ἐπειδὴ καὶ τούτου μέ-
 ρους ἡμῖν οὐχ ἧκιστα δεῖ, διὰ τὸ τὸν βίον εἰς εἰρή-
 νην καὶ πόλεμον διηρῆσθαι, ταυτ' ἄρα καὶ τὰς
 γυναϊκὰς ἀξιοῖ Πλάτων ὡσπερ τὰς ὄρνις ὑπὲρ τῶν
 νεοσσῶν, οὕτως καὶ ταύτας ὑπὲρ τῶν οἰκείων τέκνων
 ἀμυνομένας διανίστασθαι καὶ φέρειν ὄπλα καὶ πα-
 ρατάττεσθαι, ὃ καπὶ τῶν Σκυθῶν νῦν ἐστὶν ὄρῳ.
 Τούτου χάριν κελεύω τούτων ἕκαστον παντοδαπὰ
 δῆπου κτησάμενον ὄπλα, τοῖς μὲν ἐξ ἔθους ἔργοις
 πάντα δῆπου τὸν χρόνον ἐπιμελῶς ἄγαν προσκεῖ-
 σθαι, καὶ μηδὲν ἀνίεναί σπουδῆς· ἐπὶ δὲ τούτων
 σχολῆν ἄγωσι, τότε ἤδη τοῖς ὄπλοις κεχρησθαι καὶ
 μελετῆν κἂν ταῖς μάχαις· ἐφ' ᾧ πολεμίων ποτ' ἂν
 ἐπιόντων, καὶ πολιορκίας ἐνστάσης, οὕτως ἐρῶμε-
 νως καὶ μετὰ τοσαύτης ἀνθίστασθαι τῆς παρ-
 σκευῆς, ὡς εἰσάπαν ἀντέχειν, καὶ μηδ' ἂν εἴ τι καὶ
 πάθουεν τὴν τάξιν λιπεῖν ἰθελῆσαι, μηδ' ὑφέσθαι
 τοῦ τόπου καὶ τῆς προθέσεως· ἀλλὰ πρὸς οἷς ἔχει
 στρατοπέδοις ἢ πόλιν, καὶ τούτους εὐδοκιμεῖν, καὶ
 χεῖρ' αὐτῆς σώζουσαν ὑπερίσχειν· καίτοι καὶ τῶν
 στρατιωτῶν τοὺς μὴ καὶ περιουσίᾳ λαμπροὺς, ἀλλ'
 ἄλλως τῆς τύχης ἔχοντας, ἀξιώσιμ' ἂν ἔγωγε καὶ
 τεχνῶν ἐπιστήμονας εἶναι, καὶ μηδὲ τούτων ἀφεστά-
 νει τῶν ὄπλων, ἔν' ἐὰν τ' ἐπὶ στρατείας ἐπιλίπωσι
 τὰ πικρὰ σφίσι, μὴ περιόντες εὐθὺς ἄνω καὶ
 κάτω τούτων εἵνεκα διατιθεῖντο τὰ ὄπλα, ἐὰν τε
 τοῖς πολεμίοις ἀλώσι, ξυδὸς γὰρ Ἐνυάλιος, ἔχοιεν
 ὄθεν εὐ μάλα διαιτᾶσθαι, καὶ διάγειν ἔχοιεν ἂν, καὶ
 μὴ πρὸς ταῖς τριόδοις ἐπαιτεῖν ἐστηχότες. Ὅρῳ ὡς

A rationem, tenemus, prudentia exercenda est quod
 retributionem et præmia tribuit; nihil enim ex rebus
 vere bonis, præmio caret, quæ omnibus conditionibus
 præposita sunt. Cæteroquin scientia quoque mer-
 cedem suam habet, tanto majorem quanto ipsa
 reapse processit; nam qui dant æque ac qui reci-
 piunt, sibi metipsis prosunt. Si enim alii quid dent
 atque alii quid accipiant indesinenter ante oculos
 habent, utriusque opus suum ardentius exsequuntur;
 hi ut sapientiam quam ipsi possident, aliis com-
 municent; illi ut generoso animo accipiant. Ni-
 hil sane acceptius quam parvo pretio eloquentiam
 comparare, et his ex rebus fraus res est minime
 B justa. Si enim eos qui circa artes et profana nego-
 tia peccant, ante tribunal sistimus, quanto magis
 id faciens in scientia facultas erit. Platone quidem
 teste, tantum bonum nunquam obligit hominibus,
 neque obtinget divinitus.

8. Ne autem ii qui artes colunt ob id solum
 gloriantur ac civitati minus quam debent prosint,
 non nisi pacis negotia exercentes, imo ad rem mi-
 litarem quoque accingantur, siquidem bellum ita
 C vult, quia vita in bellum ac pacem divisa est. Pla-
 to vult ut feminae quoque sicut aves pullos suos
 defendentes pro liberis arma ferant, quod re vera
 videre est apud Scythas. Has igitur ob causas ju-
 beo ut unusquisque plura armorum genera coemat
 in iisque se exercendo tempus transigat, indesin-
 enter pugnans, ut quando hostes irruptionem
 fecerint et obsidio immineat, ad resistendum para-
 ti, sint, nec castra deserant aut cum inimicis paci-
 scantur; cives enim bene præparati nihil civitate
 indignum committent. Equidem eos quoque mili-
 tes quibus fortuna non arridet, nihilominus volo
 D in rerum statu ambiguo trepidantes arma do-
 ponant, neve quando ab hostibus capti fuerint (belli
 namque sors communis) rebus ad vitam necessa-
 riis destituti in triviis denique stipem erogent. Jam
 vides quod ipsis militibus artium peritia res fieri
 potest opportunissima, imo quod res militaris et
 armorum usus, et hostes aggredi, manum oppor-
 tuno tempore conserere, per se ars est admira-
 tionem digna. Semper enim et ubique ejusmodi
 viri adjumento erunt, ut nemo sanæ mentis ci-

vem ignavum non ægre feret. Quid plura? Hi quoque officio suo satisfacere aut urbe exire cogantur. Spes enim est ut sic meliores facti digni fiant qui in patriam reducantur. Postquam enim rerum angustiis vexati fuerint, novum exsilium prudenter evitabunt.

9. Si autem hucusque, cæteris exemplum imitandum propositurus, militum mentionem feci, et si quod hisce prodesse potest in medium profero, bene novi modum me excessisse non posse videri; rebus enim inserviens eos qui sponte peccaverant a vitio abductos ad virtutem conduxī, idque feci ut civitates, gentes pagi sine difficultate illorum præsidio frui possent, quin sub specie beneficii belli ærumnas experirentur. Nunc quidem non nisi ægro animo retulerit aliquis, quæ urbes quædam perpetuantur. Dum enim aliquæ ex iis ne extrinsecus offendantur mœnia defensoribus circumdant ut secure vivere possint; hi vero rapinæ et avaritiæ illecebris arretiti clientes suos spoliant et hostiliter tractant, non modo sibi ipsi quod faciunt exprobrant, imo actibus suis male mentem dissimulant hostilem, cani similes qui lupos abigit, et gregi insidias struit. Hos si quis interroget, cujus causa belligerentur, ut hostes, respondebunt, a male faciendo prohibeant, aut eos qui hostilia perpetrarunt ulciscantur. Iidem rursus quæ castigare præsumunt, ipsi faciunt, nec verentur iis ipsis rebus indulgere quas in cæteris reprehendunt. Certe ubi in pugna non licet eos qui fortes se gerunt durioribus ac infestis vocibus increpare, injuriæ locus non erit; plane contrarium autem accidet: offensores offendentur et ii qui ab offensis abstinent, offensas haudquaquam patientur. Nam injuriam repellendo et ipsam injuriam odiosam reddendo vos ipsos omni gloria privabit. Nunquam eadem actionem malam et bonam judicare licet. Duplici igitur agendi rationem sequi debetis: eos qui vos offendunt non vi castigare, siquidem vos ipsi aliis injuriam infertis; aut quo nihil turpius est, male vos gerendo in contemptum et odium incidere. Constat sane quod, si vos alios læditis, nihili id esse clamatis; maximi vero momenti si alii male fecerunt. Ita se

καὶ τοῖς στρατευομένοις ἔστιν ὅτε τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ γένοιτ' ἄν; Καὶ μὴν καὶ αὐτὸ στρατεύεσθαι καὶ ὅπλα μεταχειρίζεσθαι εἰδέναι, καὶ πῶς καὶ πότε καὶ ὅπως τοῖς πολεμοῖς ἐπιθέσθαι, καὶ ζυμβαίνειν ἢ μὴ, τέχνη τίς θαυμάσιη. Ἐἴτα τοῖς μὲν πρὸς αὐταῖς ταύταις καὶ ἐτέρων δι' ἄπερ ἔφην δεῖσθαι δεήσει, τοῖς δὲ ἀργῶς ἔχουσι τῶν πολιτῶν, οὐδ' ἡστυνοσοῦν τὸ παράπαν, καὶ ταῦτ' ἀνέξονται τινες εὖ φρονοῦντες; Μηδαμῶς· ἀλλὰ δυοῖν θάτερον· ἢ καὶ οὗτοι ταυτὰ τοῖς ἄλλοις πράττειν ἐλέσθων, ἢ τῆς πόλεως ἐκβεβλήσθων· γένοιτο γὰρ ἄν ἴσως οὕτω βελτίους καὶ πρὸς τὴν κάθοδον εὐτυχεῖς, τῶν τ' ἀναγκαίων ἐν χρεῖα καθεστηκότες, τῆς τε φυγῆς τὴν αἰτίαν κατὰ νοῦν εἰληφότας.

θ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὧν νῦν ἀπὸ τοῦ παρήκοντος ὑπὲρ τοῦ παρακαλέσαι· δήπου τοὺς ἄλλους ἐμνήσθην στρατιωτῶν, ἐγὼ δ' ἐὰν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοῦτους ἀξυμπερίειν νομίζω διεῖλω, εὖ οἶδα καὶ πέπεισμαι πρὸς τῶν γ' αὐτοῖς περὶ πλείστου δή τινος δόξαι· καὶ μάλιστα· ἄν ἐν καιρῷ, ἀπλημμυλοῦσιν ἐκόντες, τούτων μὲν αὐτοὺς ἀπηχῶς, ἐφ' ἃ δὲ δεῖ μετηγῶς, καὶ παρασκευάσαι ἄν τοῦ λοιποῦ καὶ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ κόμας ἄνευ ἡστυνοσοῦν δυσχερείας τῆς τούτων φυλακῆς ἀπολαύειν, καὶ μὴ προσχῆματι βοηθείας πολεμίσθαι καὶ στένειν, ἀλλὰ καθαρῶς τῶν ὄντι φρουρεῖσθαι. Ὡς οἷς γε νῦν πάσχοῦσι καὶ ταλαιπωροῦνται, οὐδὲ τοῦθ' ὅλως ἐνεστί· λέγειν· ὅταν γὰρ αἱ μὲν, ὅπως μὴ παρ' οὐδενὸς ἀδικοῖντο τῶν ἔξω, προβάλλωνται τούτους, καὶ τῆς αὐτῶν ἀσφαλείας καθιστώσιν ἀθλητὰς καὶ προμάχους, οἱ δὲ δι' ὧν ἀρπάξουσιν ἐν εἰρήνῃ καὶ πλεονεκτηίῳ οἴονται δεῖν, τὰ πολεμίων εἰς αὐτὰς δήπουθεν δρῶσιν, οὐ μόνον σφῶς αὐτοὺς ἐξελέγχοῦσι ταῦτα ποιοῦντες, οὐδὲ τοῖς ἔργοις ἀρνοῦνται τὴν κλησίαν ὑπὲρ ὧν ἐτάχθησαν πολεμῆν, τούτοις αὐτοῖς δι' ὧν ἔφην ὁμῶς χωροῦντες, ἀλλὰ καὶ ἡκοῦσιν εἰκόνα· κινεῖται τε τοὺς λύκους καὶ προσαπτομένῃ τῆς ποίμνης· οὗς ἄν τις ἔρηται τοῦ χάριν στρατεύονται, τοῦ μὴ τοῖς ἐχθροῖς ἀδικεῖν ἐπιτρέπειν, ἢ καὶ ἡδικοῦσθαι ἀμύνεσθαι, φήσουσιν πάντως· εἴθ' ὁ κολάζειτ' ἀξιοῦσι, τοῦτο μιμῶνται καὶ οὐκ αἰσχύνονται τούτοις σαφῶς ἐνεγόμενοι, ὧν αὐτοὶ κωλυταὶ καθιστάσιν· καίτοι ὅταν οὐδ' ἐν πολέμοις λέγειν τι τῶν ἀσχυρῶν τοῖς ὀρθῶς μαχομένοις κατὰ τὸ ἔπος ἐξῆν· ἀλλ' αὐτῶν μόνῃ προσέχειν, ἢ που πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός τούτοις οἶμαι δεήσει πρὸς ἀδικίας κινεῖσθαι· ὅλως δὲ εἰ μὲν ἀδικεῖν οἴεσθε δεῖν, καὶ ἀδικεῖσθαι ἀνάσχοισθε ἄν· εἰ δὲ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἄν ἀνάσχοισθε, μὴδ' ἀδικεῖν οἴεσθε δεῖν. Οἷς γὰρ ἀδικεῖσθαι οὐκ ἄν ἀνάσχοισθε, τὸ δ' ἀδικεῖν διαβάλλετε, καὶ προσέτι γε ὁμᾶς αὐτοὺς οὐ περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἴσχυοντες δόξαν· ἐπεὶ ποῦ ποτε ἴσον καὶ σῶζον λόγον, νῦν μὲν φαῦλον τοῦτο νομίζειν, τῶν μὴδ' ἄν αὐτοὺς τοῦθ' ὑπ' ἄλλου πεπονθότας δεδέχθαι; νῦν δὲ πολλοῦ τινος κρίνειν, τῶν γ' ἀρπάξουσιν ἡδέως τὰ τῶν ἄλλων ἀίρεισθαι; ἀλλ' ἀνάγκη δυοῖν θάτερον· ἢ καὶ τοῖς ὁμᾶς ἀδικοῦσι μὴδὲν ἐγκαλεῖν, μὴδὲ πονηρητάτους ἡγεῖσθαι, ἐπειδὴ περ αὐτοὶ τοῦτο δρῶν ἀξιοῦτε τοὺς ἄλλους, ἢ εἰ τῶν ἀποκωτῶν ἐστί, ὡς ἅπαντες ἴσα-

σιν, ὁμᾶς οὕτως ἔχοντας, κακοηθείας ἀλίσκεσθαι· καὶ μισῶσθαι· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο φήσετε δήποτε, ὡς ἐν μὲν τοὺς ἄλλους ὑμεῖς ἀδικῆτε, πρᾶγμα οὐδὲν, ἐν δ' ὁμᾶς αὐτὸ τοῦθ' ἕτεροι δρῶσιν, ἀφόρητον δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ οὐδὲν ὀγιέει· οὐδ' ἂν εἰς ταῦτα φήσειεν, ἀλλὰ γῆς αὐτῆς ἄμφω ψήφου καὶ τοῦ κακίζεσθαι.

ἰ. Χωρὶς δὲ τούτων, εἰ μὲν ὦν ὑπὲρ ὑμῶν πονουσιν ἐκάστοτε, τούτων μισθοὺς οὐκ ἔχοντες δήπου· ἢ ἔχοντες μὲν, οὐκ ἀξιοχρεως δέ· ἢ ἀξιοχρεως μὲν, οὐκ ἀεὶ δέ· ἀλλ' ἐν μόνοις τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς τε καὶ πράγμασιν, ἔπειτα ταῦτα πράττειν αἰρούνται, ἦν ἂν τι τοῦτο καὶ οὐκ ἂν ἴσως εἶχον αἰτίαν. Εἰ δ' ἴσχυοσι μὲν παρὰ βασιλείας ἐν τε πολεμῶσι ἐν τε μὴ, πολλῶν μελίζους τῶν πόνων, οἱ μὲν συνοικίως καὶ ἀγροὺς καὶ ἀνδράποδα, οἱ δ' ἐπετείουσι ἐπιδόσεις χρημάτων, πόλεμος δὲ καὶ εἰρήνη ταυτὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ ταῦτ' ἔχειν λαμβάνειν δύνανται, τί ποταμῶν ἦν, καὶ τῆς πρὸς ὁμᾶς αὐτῶν ὑποσχέσεως οὕτω θρασύνονται; οἱ γὰρ καὶ ὅπως ἐν πολέμοις κρατοῖεν καὶ περιγιγνοῖντο τῶν ἐχθρῶν, καὶ αὐτοὶ σφίσιν αὐτοῖς, καὶ ὁμᾶς ταῦτ' οὐδὲν ἤττον συνευχόμεθ' αὐτοῖς, ἅτε κοινοῦ τοῦ ἀγῶνος ὄντος· τῶν δ' ἀδικεῖν ἐθέλειν καὶ βίβη κεχρησθαι, καὶ τοῖς ἰδίοις ὡς ἀλλοτριῶς καθάπερ ἐν πολιορκίᾳ πύλεις ἐπιτίθεσθαι, καὶ κακῶς ποιεῖν, λανθάνουσιν οὐ μόνον, οὐς ἀδικούσι, καὶ προσέτι τοὺς ἄλλους ἅπαντας δι' αὐτοὺς παρασκευάζοντες δήπου τὰ πάντα δεινότητ' αὐτοῖς ἐπαρᾶσθαι τε καὶ κατεύχεσθαι· ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦτο μελίζον, ἑαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες τὸ θεῖον. Εἰ δὲ οὐς ὑπὲρ αὐτῶν ἐχρῆν ἔχειν, τούτους κατ' αὐτῶν οἷς πράττουσιν ἔχουσι, πῶς εἰκὸς χρηστὰς γ' ἔχειν ἐλπίδας ἐν μάχαις, καὶ αὐτοὺς ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν, καὶ ἡμᾶς οὐχ ὑπὲρ αὐτῶν μᾶλλον ἢ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦτο καὶ μᾶλλον, ὅσον καὶ τούτους ὑπὲρ ἡμῶν προβαλλόμεθα; ὡσθ' ὅτων οἷς ποιούσι, τοὺς οἰκείους λυπῶσιν, εὐχὰς τοῖς πολεμοῖς πληροῦσι, καὶ προδιδόσιν ἐκόντες σφᾶς αὐτοὺς τοῦτον τὸν τρόπον. Κἂν γὰρ τὴν Ἀχιλλέως ἔχωσι τόλμαν καὶ βίωμην, κἂν ὅπλοις τοῖς ἐκείνου χρῶνται καὶ ἴπποις, κἂν πᾶσαν πολεμικὴν ἐμπειρίαν καὶ τέχνην ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρωσιν, οὐδὲν αὐτοῖς ἔσται πλέον καταστρατέγουμένοις ὑφ' ἑαυτῶν. Οὐ γὰρ οἱ γ' οὕτως ἔχοντας, οὐδ' οἱ πλατεῖς, φησὶν, οὐδ' εὐρύνωτοι φῶτες, ἀσφαλέστατοι, ἀλλ' οἱ φρονούντες εὐ νικῶσιν πανταχοῦ· εὐ δὲ φρονούντες ἅπαντες ἴσμεν τοὺς δικαιοσύνης ἐργάτας, καὶ οἷς μόνοι τῶν πάντων οὔτοι ταῦτ' ἴσασιν ὁρᾶν, καὶ οἷς ταῦτ' ἐξανάγκης ἐκείθεν περαινεται. Εἰ γὰρ τὸ τὰ δίκαια πράττειν, ἃ δεῖ πράττειν ἐστὶ, τὸ δὲ πράττειν ἃ δεῖ, φρονῶν εὐ ἔχειν ἐστίν, ὁ τὰ δίκαια πράττων καὶ φρονῶν εὐ, οὗτος ἂν εἴη δίκαιος (α)· οὐκοῦν οὕτε δικαιοσύνην ἀσκεῖν οἷόν τε φρονήσεως ἄνευ· πῶς γὰρ ἐκείθεν τὰς ἀφορμὰς ἔχουσαν τοῦ τ' εὐ φρονούντος, οὕτως ἴδιον τὸ ταῦτη κεχρησθαι, ὡστε ἕως μὲν ἂν χρῆται, καὶ τοῦ γὰρ φρονεῖν μέτεσθ' αὐτῶν· ἐπειδὴν δὲ παλινψιδίαν ᾄσῃ τοῖς τρόποις, καὶ μετὰ τῶν ἀδικούντων γένηται,

excusare, alios accusare, in humana natura situm est.

10. Scitu porro dignum est quod ii qui vos agrediuntur non mercedem aliquando ferunt; aut si ferunt, non congruam; aut si congruam, non semper. Tantummodo inter bella pro libitu et quacunque ex causa facere audent. Si enim in bello aut in pace ultra quod merentur alii a rege domicilia, agros, servos obtinent; alii pecuniæ summam annuam recipiunt, bellum aut pax iis eripere illa possunt. Quæ causa de rebus caducis superbiendi? Hi quidem, et nos cum iis, vota faciunt ut, æquo Marte, hostes superent. Ubi autem vi adhibita hostiliter agendo, ut in urbe obsessa, injuriam inferre cogitant sibi ipsis graviter obsunt; nam alios eo ducunt ut pessima iis precentur, ut taceam quod Numen divinum abs se alienant. Si autem sibi inimicos reddunt eos quos amicos habere deberent, quomodo, dic, bene sperare poterunt in pugnis, et quo pacto inter nos et ipsos res salvæ stare poterunt? Quod si facientes quod faciunt, amicos affligunt, inimicorum vota explent et se in extrema pericula committunt. Ut enim Achilles audaciam et robur possideant; ut ejusdem armis et equis utantur; ut omnem Achillis artem bellicam in animo circumferant: nihil proficient, si seipsos domare nesciunt. Non enim qui corpore sunt fortes, sed qui forti sunt animo, ubique vicere; audaces autem videmus quicunque justitiam exercent et venerantur. Si enim justitiam colere officio satisfacere est, hoc autem rursus mentis sanitatem indicat, qui justitiam facit et sana eo ipso mente est, justus recte habebitur. Idcirco nec justitia sana mente privata est aliquid. Utraque enim juncta demum concordare poterit. Ubi autem bonos mores tergiversaberis et injustorum commercium sectaberis, nullo modo sana te mente frui asseruerim. Quid ita? quia non quod decet sed quod dedecet, facit. Si autem e mentis conditione provenit, si non utique victores sumus, bene sentire autem et justa facere eodem redeunt, fieri non potest quin qui ita sunt, nempe injusti ob imprudentiam ab inimicis castigentur et graviter periclitentur. Quid plura? Et

(a) Cod. δικάως.

robur et ingenium, et quidquid dixeris parvi, imo A coram Numine divino nullius est momenti, cui se subducere nequeunt, imo in se trahunt qui injustitiam operantur.

11. Ut exemplum in medium proferamus, Aohæ-
menidæ terra marique gravissimas Atheniensibus
pœnas dederunt, quod Græciam perdere voluerant; B
quare misere vitam amiserunt. Qui verum imbel-
lem hunc exeroitum terram et mare quatiens et
mentis male sanæ signa dans eum in finem addu-
xerat ut Græciam prima aggressionem subjugarer, is
contra omnem spem turpi fuga salutem quæsit.
Interjecto deinde tempore Atheniensium clades in
Sicilia et extremæ illæ calamitates acciderunt.
quibus nihil tristius, et quas siccis oculis referre
posteri nequibant. Quid denique in causa fuit quod
Chii sub Smyrnæorum, Lacedæmonii sub Tholæ-
anorum post Leuctricam cladem dittonem vene-
runt? Nonne quod alii gravem in mundum pecca-
runt, et insuper filias raptas in puteos dejecerunt? C
Chii quidem in Dionysiis Symræos sacra facientes
armorum vi sine causa justa subegerunt. Ut autem Eu-
rystheum Stheneli filium omittant, qui ingratitude
motus Heraclidas e tota Græcia expulsos nusquam
morari sinebat, et iis qui illos hospitio excipiebant
extremas minas intentabat, et sortem adeo duram
expertus est ut in pugna cæsus non tantum sepul-
cro, sed et liberis privatus sit, et nolens He-
raclidas, quos antea in servorum loco habuerat,
nunc dominos instituit ac principes. Quis nescit
quod Trojæ exoidium Alexandri dementia evoca-
vit, qui urbem et cives et seipsum interemit? Quis
ignorat quod harum calamitatum memoriam per
omne tempus durat, et quod id quod mortalibus di-
rissimum accidere potest, malorum Ilias vocatur?
ut paucis absolvam quod sola Iliadis voce ærum-
narum fastigium indicatur?

12. Nihil itaque perniciosius injustitia, nihil ma-
gis fugiendum est, iis præcipue, qui armati vitæ
periculum omni hora faciunt, semper in summo
discrimine versantur, ii, inquam, potissimum mo-

τηνικαῦτ' οὐδὲ φρονεῖν ὄλωσ φήσαιμ' ἂν ἔγωγε
τοῦτον τοῦτο τὸ μέρος. Διὰ τί; ὅτι οὐχ ἄ δεῖ, ἀλλ'
ἄ μὴ δεῖ πράττειν ᾧστο δεῖν. Εἰ δὲ τὸ μὴ παντα-
χοῦ κρατεῖν ἐκ τοῦ φρονεῖν περιγίγνεται, τὸ δ' εὖ
φρονεῖν καὶ δίκαια πράσσειν εἰς ταυτὸν ἔρχεται,
ἀνάγκη πᾶσα τοὺς μὴ ταύτη διακειμένους, ἀλλ'
ἀδικοῦντας, ὡς ἄφρονας ἑκασταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς
νῶτα διδόναι, καὶ κινδυνεύειν ὡσπερ εἰκόσ. Καὶ τί
δεῖ ταῦτα λέγειν; καὶ βῶμη δῆπου καὶ σύνεσις καὶ
ὅ τι ἂν εἴποι τις, πάντ' ἐλάττω μᾶλλον δὲ τοῦ μη-
δενὸς ἄξια τῆς θείας βροπῆς· ἧς οὐχ ὅπως ἀποστε-
ροῦσιν ἐκυτοῦς, ἀλλὰ καὶ κινουῖσιν εὖ μάλα καθ'
ἐκτυῶν οἱ προσέχοντες ἀδικίᾳ.

ια'. Ἐντεῦθεν Ἀθηναίοις Ἀχαιμενίδαι μεγίστην
τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ
θάλατταν δίκην ὑπέσχον, ἀνθ' ὧν κακῶς ἐπεθύμη-
σαν τῆς Ἑλλάδος· οἱ μὲν κακοὶ κακῶς ἐνταῦθα πε-
σόντες· ὁ δὲ τὴν ἄμαχον ταύτην καὶ πλήθους εἵνεκα
λέγου καὶ βῶμης καὶ θαυμαστῆς διὰ πάντων πα-
ρασκευῆς ἐπαγόμενος στρατιᾶν, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν
ἐαυτῷ καὶ γῆν καὶ θάλατταν μεθιστάς, καὶ ταῖς
ἀτόποις ὑπερβολαῖς πάντας ἐκπλήττων, καὶ τὴν
Ἑλλάδα πᾶσαν νομίζων αὐτοβοεῖ διαρπάσειν, οὗτος
οὕτως αἰσχυρῶς ἀπαλλάξας καὶ παρὰ πᾶσαν ἡτι-
νῶν προσδοκίαν ὡς καὶ φυγῆ τὴν σωτηρίαν ἐαυτῷ
πεπορίσσα· ἐντεῦθεν ἡ τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ
συμφορὰ, καὶ τὰ δεινότερα ἐκεῖνα καὶ ἀφόρητα
πάθη, καὶ πᾶσαν ὑπερβαίνοντα τραγηδίαν, ὧν οὐδ'
ἀδακρυτὶ μεμνησθαι τοῖς ἔπειτ' ἐξῆν. Λακεδαιμο-
νίου δὲ καὶ Χίους τί τὸ ποιῆσαν τοὺς μὲν ὑπὸ
Σμυρναίων, Λακεδαιμονίους δὲ ὑπὸ Θηβαίων ἐν
Λεύκτροις τῆς Βοιωτίας ἐσχάτη περιπέσειν συμ-
φορᾶς οὐχ ὅτι τὰ μέγιστα πάντων οἱ μὲν παρηνό-
μου, καὶ οἷς τὰς κόρας μετὰ τὸν βίον ἀνεΐλον, καὶ
οἷς ταύτας εἰς φρέαρ ἐνέβαλον; Χῖοι δ' ἐν Λιονουσίαις
ἡτέδου, βακχεύουσι τοῖς Σμυρναίοις ἐπιόντες μεθ'
ὄχλων, καὶ ταῦτ' οὐδὲν τῶν ἀπαντων ἔχοντες ἐγα-
λεῖν. Ἴνα δ' Εὐρυσθέα τὸν Σθενέλου παρῶ, οὕτω
διὰ τὴν εἰς Ἡρακλείδας ἀγνωμοσύνην, καὶ τὸ μὴ
δαμοῦ τῆς Ἑλλάδος τούτους ἔφν, ἀλλὰ καὶ δεξομέ-
νοις τὰ ἔσχατα ἀπειλεῖν, οὕτω δυσκόλου πειραθέντα
τοῦ δαίμονος, ὡς μὴ μόνον ἔργον αὐτῶν γενησθαι
πολέμου, καὶ πρὸς τοῖς οὔσι καὶ τῆς οἴκοι ταφῆς
ἐκπεσεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν αὐτοῦ παίδων, καὶ ἀκοντα
τοὺς Ἡρακλείδας καταστῆσαι κυρίους, οὓς πρόσθεν
ὡς δούλους ἀπήλαυνε· τίς οὐκ οἶδα τῶν ἀπάντων
ὡς ἡ τῆς Ἰλίου κατασκαφῆ τῆς Ἀλεξάνδρου παρα-
νομίας ἐξῆπται, κἀκείνος αἰτιώτατος ἐγεγόναι τοῦ
καὶ ταύτην καὶ γένος ἅπαν καὶ τοῦτον αὐτὸν ἐκτε-
τρίφθαι καθάπαξ; τὴν δὲ τούτων μνήμην οὕτως
ἀθίνατον κατὰ παντὸς ἐστάναι τοῦ χρόνου, ὡς καὶ
τὰ πλεῖστα καὶ μέγισθ' ἐκίστοτε τῶν ἐν ἀνθρώποις
ἀδικημάτων ἐντεῦθεν ἔχειν ἀκούειν, καὶ Ἰλιῶδα
κακῶν προσειρησθαι· ὡς μόνον ἀποχρῶσαν ταυτηνὴν
τὴν εἰκόνα πρὸς ἐνδειξίν τῆς τούτων ὑπερβολῆς.

ιβ'. Οὕτως οὐδὲν ἐξωλέστερον δῆπουθεν ἀδικίας,
οὐδ' ὅ μᾶλλον φεύγειν ἐχρῆν· καὶ πάντας μὲν γε
τοὺς ἄλλους, τοσοῦτο δὲ πλεον τοὺς γ' ἐν τοῖς ὀπλοῖς,
ὅσον καὶ μόνον τὴν πάντων τὸν περὶ ψυχῆς ἐκίστοτε

θιόντες, καὶ τῶν τοῦ βίου φρίσι πραγμάτων ἐπὶ ξυ-
 ροῦ καθιστώτων, ἀνάγκην ἴσχυοσι διὰ ταῦτα μά-
 λιστα πάντων περὶ πλείονος ποιεῖσθαι, μηδένα βιά-
 ξεσθαι μηδὲ διασεῖν, ὡς λόγος, ἀλλὰ τῆς κάκιστ'
 ἀπολουμένης πλεονεξίας, καὶ τοῦ τοῖς ταλαιπώροις
 ἀγρόταις ἐπιχειρεῖν, ἀπέχεσθαι μὲν παντάπασι καὶ
 μισεῖν ὁμῶς ἀίδαο πύλησιν, ἔχεσθαι δὲ δικαιοσύνης
 καὶ τοῖς οὖσιν ἀρκεῖσθαι· θαυμαστήν τινα ταύτην
 τῶν ὄντι πανοπλίαν νομίζοντες, καὶ πάσης ἡστυνο-
 σοῦν ἄλλης λυσιτελεστέραν τε καὶ καλλίω· εἴπερ
 αὐταὶ μὲν δικαιοσύνης ἀπούσης, σφαλερὸν κατὰ
 Σοφοκλῆα ῥῦμα πέλονται· ἡ δὲ καὶ τούτων χωρὶς,
 ἔτα θεοφιλῆς οὖσα, καὶ τοῦ παντὸς αὐτῶν τιμωμένη,
 οἷα τ' ἐστὶ τοὺς χρωμένους καὶ ἐκ πυρὸς ἂν αἰθο-
 μένοιο, καὶ οἴτου τις ἂν φῆ δυσχεροῦς, εὐχερῶς
 ἀπαρπάξει· ὁποῖους δὲ τινὰς ἄπαντες ἴσμεν, πολ-
 λούς τε ἄλλους καλοὺς κάγαθούς· καὶ δὴ καὶ τοὺς
 ἀπογόνους μὲν Ἐζεκιίου διὰ δὲ τρόπων δικαιοσύνης
 εἰσποιθῆντας Θεῷ· τὸν μὲν λεόντων, τοὺς δ' ἐξάν-
 τεις φλογὸς γεγονότας· καὶ τοσοῦτον ὑπ' Ἀσσυμίων
 καὶ τοῦ σφῶν ἄρχοντος θαυμασθέντας, ὡς τοὺς μὲν
 τῆν αὐτῶν ἄπασαν χώραν δημαγωγεῖν ἠξιώσθαι,
 καὶ ζῆλωτοὺς διὰ πάντων ἄπασιν εἶναι· τὸν δ' ἐν
 ἀπόροις πόριμον Δαυὶήλον τὸν χρηστὸν καὶ εἰς πα-
 τέρα τῶν βασιλεῖ καταστῆναι. Οὕτως οἷς ἐξω φύβου
 τὸν τῶν ὄλων Θεὸν εἰκαίως τιμᾶν ᾤοντο δεῖν, καὶ
 τοῖς ἄλλοις κηρύττειν, μισηθέντες ἀδίκως, οἷς τῆς
 τούτου προνοίας δικαίως ἀπέλασαν, οὐ μόνον δι-
 καίας καὶ τῆς παρ' αὐτῶν ἔτυχον ψήφου, μεῖζον ἢ
 κατ' ἀνθρώπων νομισθέντας καὶ τιμηθέντες εἰκός τὰ
 γιγνόμενα, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς δικαίας ποιεῖν, καιροῖς
 ὁμοίως ὡσπερ τις οὐρανομήκης στήλη καταστάντες
 τῶν βίῳ· εἶεν. Εἰ τοίνυν ἀδικούντες μὲν, ὦ ἄνδρες,
 δεῖ γὰρ καὶ πάλιν πρὸς ὑμᾶς τρέψαι τὸν λόγον, το-
 σοῦτους καὶ τηλικούτους ἐπέξεσθ', ἃ δὲ προσήκει
 ποιοῦντες, ὅτι πλείστων ἐπαίνων τεύξεσθε, τοῦ
 κρείττονος γένησθε, τοῦ πλεονεκεῖν ἀποστάντες· ἢ
 μὴ μόνον ἀδικίας πρὸς τοὺς οἰκείους, ἀλλὰ καὶ προ-
 δοσίας αὐτῶν πρὸς τοὺς ἐναντίους ἐτοίμως ἀλώσε-
 σθε· δόξετε γὰρ οἷς τὰ τούτων ἡδέως ἀρπάξετε,
 μηδ' ἂν αὐτῶν ἰθελῆσαι φείσεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς
 ἐχθροῖς ἂν ἐτοίμως χρημάτων εἴνεκα τούτους προ-
 ἔσθαι, Ὁ γὰρ τῶν μικρῶν καὶ σαύλων οὕτως ἦτ
 τώμενος πολλῶν μᾶλλον ἂν τοῦτ' ἐν τοῖς ὑπέρχει οὐ
 πάθοι· πῶς ἂρ' εἰ καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς λογιεῖσθε,
 καὶ ὅτι τὸ τοὺς ἄλλους ἀδικεῖν ἑαυτὸν ἐν τοῖς με-
 γίστοις καὶ καιριωτάτοις ἐστὶν ἀδικεῖν, ἀφέξεσθε
 μὲν εὖ οἷδ' ὅτι ταυτησί τῆς μανίας καὶ τοῦ κακῶς
 ὑμᾶς αὐτοὺς ἐν τῶν τοὺς ἄλλους ποιεῖν· ἀσκήσετε δὲ
 δικαιοσύνην, καὶ τὸ μετρίως καὶ ἐπιεικῶς ἄπασι
 χρῆσθαι· ἐν τούτῳ γάρ ἐστι καὶ τὸ τυγχάνειν ἐσά-
 παν συναίρομένου Θεοῦ· οὐ τοίνυν τοὺς μὲν ἐπὶ τῶν
 ὄλων οὕτως ἔχειν καὶ ταύτην κελεύω τοῖς πράγμασι
 χρῆσθαι.

ἰγ' Ἀγορανόμοις δὲ καὶ ἀστυνόμοις καὶ τοῖς ἄλ-
 λως τῶν πόλεων ἀρμοσταῖς πολλοῦ δέω τὰ τοιαῦτ'
 εἰσηγεῖσθαι· ἀλλὰ καὶ τούτοις οὐδὲν ἦττον φημί
 δεῖν τῶν τοιούτων· καὶ μάλα γ' εἰκότως· ἔταν γὰρ
 περὶ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων τὴν σπουδὴν καθι-

nendi sunt ne vim aliis inferant, sed a tristi avari-
 tia et in miseros crudelitate longe remoti hæc vi-
 tia ut inferorum portas aversantur et justitiam et
 æquam mentem conservent, quo nihil præstantius,
 nihil pulchrius; nam, secundum Sophoclem, vita
 sine justitia gravis evadit torrens; ipsa autem sine
 auxiliaribus et Deo grata justos ex igne inflammato
 et e summis angustiis eripere potest, id quod nos
 ipsi experientia edocti scimus de Ezechielis dis-
 cipulis, qui morum integritate Dei amicitiam adepti
 sunt, quorum unus a leonibus, cæteri e flammis
 erepti adeo ab Assyrii in admiratione habiti sunt,
 ut totius regni administrationem iis committerent,
 B Daniele vero justum ut patrem regi commenda-
 rent. Hac ratione qui Deum omnium creatorem ven-
 nerari et cæteris prædicare audebant, nunc injuste
 odio habiti sunt, nunc honore plus quam humano
 digni habiti et quasi in columna altissima positi.
 Esto. Si igitur (iterum enim ad vos sermo diri-
 gendus) injuste agendo tot homines offendis, juste
 autem faciendo summis laudibus exaltaberis, sic
 avaritiæ renuntiantes meliores fietis; sin minus,
 non modo injustitiæ erga domesticos, sed traditio-
 nis convincemini. Si enim horum res lubenti ani-
 mo subtrahitis, hostibus quoque, pecunia data, eos
 immolaturi videmini. Qui enim in parvis infidelis
 est, in magnis magis erit perfidus. Hæc si in mente
 volvitis et cogitatis quod alios lædere, offendere est
 seipsuum, ab hac dementia certo certius et a
 mente aliis male faciendi, qua re vobis ipsis nocet-
 is, abstinebitis; e contra justitiam exercebitis et in
 omnibus rebus moderatione madhibebitis. Hæc enim
 conditions Deum quoque semper cooperatorem
 habebis. Vides quo modo armis uti et negotia com-
 ponere te jubeo.

13. Ædilibus autem cæterisque urbanis magi-
 stratibus præcepta dare a me absit! licet circa has-
 ce res inprimis instructi esse debeant. Quando enim
 ejusmodi rebus operam navant civitates, fieri non

potest, quin legum ferendarum gratia strenuos magistratus sibi præficient, quorum vita ac mores cæteris pro exemplo esse possunt, plebis autem adeo cultores, ut nemo plebeiorum injuriam patiat. Omnes autem iis obtemperabunt ubi viderint, quanta illi diligentia utilitatem publicam curant ac damna a singulis avertunt, ac parum sui commodi memores bene norunt se pro salute civium institutos esse. Longe enim alia est cura rei familiaris et rei publicæ, sicut in vulgus notum est. Minus enim de suis rebus quam de publicis solliciti esse poterunt, quarum ratio aliquando reddenda venit. Igitur non molliter, non indolenter procedent, sed ita ut summo studio aut in agendo aut in loquendo utantur, nec unquam ea negligant quod ad rem publicam spectat; id quod Ctesiphon Demosthenis honori imputavit, dicens: « Populus Demosthenem corona aurea redimit ob virtutem et generosum animum quem cum Græcis omnibus, tum Atheniensibus manifestavit maxime. » Hæc cum ita sint, nos qui natura homines sumus, eorum quæ per forum circumvehuntur, large participes esse meremur, non tabernariorum mercaturam facientes illiberalem, et unde nec venditor nec emptor proficit. Non enim id agitur ut commoda et utilitates accedant, sed omnis injustitia injustitiæ et legum observantiæ cedet. Quæ ut contingant in omnium votis est. Quis enim nescit quod, si populus moderatione et sapientia et modestia utitur, majori æstimatione dignus censetur? et quod e contra si seditiosum sese et justo audaciorem et legibus inobedientem præbuerit, poenitentia pravum qui fuerat, in frugi hominem transformabit, sicut equus pullus per domitoris manum ex recalcitrante et effreni perquam docilis evasit et currum trahere, jugi patiens esse didicit? Quocirca illos probos et moribus egregios fieri expedit et propter seipsos et cæterorum gratia quibus præsent, et quorum interest ut prætores integri sint. Sed certo non ea tantum re civitates subsistant atque prosperant, quarum securitas in mœnium robore consistit non minus quam in magistratuum prudentia, me quidem iudice; cui equidem officio singulos satisfacere arbitror, cum unusquisque ædificando, construendo machinas, omnis generis exercitiis id efficiunt ut obsidionem sine magno labore subire valeat, dum civium agmen bene armatum animi vigorem armorum usui nunquam non adjicit. Quandiu enim Sparta sine mu-

στώνται, καὶ παρ' αὐτοῖς τούτοις εὖ τε καὶ ὡς ἐτέρως κινδυνεύωσιν ἴσχειν αἱ πόλεις καὶ τὰ τῶν πόλεων πράγματα, χρῆ τούτους πρῶτον μὲν τοιούτους δὴ τινὰς καθ' αὐτοὺς εἶναι καὶ νόμων εἴνεκα λέγω καὶ πολιτείαις, καὶ πράσσειν ἃ δεῖ, ὡς πολλῶν τιμῶν προὔχειν τῶν ἄλλων, καὶ βίου σώφρονος εἶναι παρὰδειγμα· ἔπειθ' οὖν σωφρόδρα δημοτικούς, καὶ ὅπως ἀδικήσεται μὲν δηδεῖς τῶν τοῦ δήμου. Εὖ δὲ πείσονται πάντες διὰ πάντων σκοπούντας, καὶ τὴν εἰς τοῦτο φερόντων μηδενὸς φειδομένους, μηδ' ἂν αὐτοῖς ἐντεῦθεν συμβαίη βλάπτεσθαι, ὡς κοινὸν ὄφελος πᾶσιν καὶ ἀκούειν καὶ εἶναι· τῶν μὲν ἰδίᾳ καὶ κατὰ σφᾶς βραχὺν τινα λόγον· ὁ δὲ κοινῇ μέλλει συνοίσειν, πᾶσαν τούτου περὶ σπουδὴν ποιουμένους, εἰδότας ὧν εἴνεκα προὔστησαν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὲρ τε τῶν κοινῶν καὶ ὧν αὐτὸς τις ἕκαστος ἔχει, φροντίζειν, οὐδ' ἐγγύς· ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ὅπως ἂν αὐτοῖς δόξη φροντίζειν, ἴσασιν ἅπαντες· ὑπὲρ δὲ τῶν δημοσίων οὐχ οὕτως· ἀλλὰ φροντίζουσι μὲν αὐτῶν ἐξ ἀνάγκης ὅταν λάχωσι, φροντίζουσι δὲ ὡς ὑφέξοντες λόγον· ὡς ἀνάγκην ἐντεῦθεν ἔχειν μὴ παρέργως μηδ' ἐρῶστωνευμένως, μηδ' ὡς ἔτυχε τοῖς πράγμασιν ἐγγερεῖν· ἀλλὰ μεθ' ὄσης ἂν τις φῆ τῆς σπουδῆς, τὰ βέλτεστα τῷ δήμῳ καὶ λέγειν καὶ πράττειν καὶ μηδὲν προθυμίας ἐλλείπειν ὑπὲρ τοῦ κοινῇ γιγνομένου· ὁ καὶ τῷ Παιανιεῖ Δημοσθένει Κτησιφῶν ὁ Λεωσθένους ἐν τῷ περὶ τοῦ στεφάνου προσημαρτῦρει ψηφίσματι λέγων ὅτι· « Στεφανοὶ δῆμος Δημοσθένην Δημοσθένους Παιανιᾶ χρυσῷ στοφάνῳ ἀρετῆς εἴνεκα καὶ εὐνοίας, ἧς ἔχων διατελεῖ εἰς τε τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας καὶ τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. » Τοιούτων δὲ τούτων ὄντων καὶ οὕτω διακειμένων, ὅσα μὲν εἰς ἀγορᾶν ἔκει καὶ τὸ πάντων οἷς ἐφ' ᾧ περιεῖναι καὶ ζῆν, χρῆσθαι πεφύκαμεν ἄνθρωποι, μετέχειν ἔχειν ἀφθόνως, καὶ παντοδαποῖς τουτοῖσι περιόρεῖσθαι· καὶ μήτε καπηλείας ἀτόπους, καὶ ἅς οὐκ ἔξεστ' ἐπινοεῖν, μηθ' ὅθεν τοῖς ταλαιπώροις ἔσται πολιτικὴ ζημία καὶ βλάβος, τοῖς δ' οὐχ ὅσον καπηλοῖς οὐδὲ καλιγκαπηλοῖς· ἀλλὰ τοῦτο πολλάκις δι' ὧν πράττουσιν οὖσιν, εὐπορία καὶ κέρδος, καὶ ξυλλήθδην εἰπεῖν, πᾶσαν μὲν ἀδικίαν τούτων ἀπειναί, εὐνομίαν δὲ καὶ δικαιοσύνην μετὰ πολλοῦ τοῦ περιόντος διὰ πάντων προσεῖναι· πάντα οὖν ταῦτα ὡς κάλλιστα ἔχειν καὶ πάντοι κατ' ὀχρῆν. Ἀλλὰ τίς οὐκ οἶδεν, ὡς εἴαν το ὁ δῆμος μέτριος ἦ καὶ ἐπεικῆς καὶ σωφρονεῖν ἐπιστάμενος, πολλῶν βελτίων ἐντεῦθεν ἔσται καὶ δοκιμώτερος χρῆσθαι; εἴαν τε τούναντίον, στασιώδης τις καὶ τολμηρὸς καὶ θρασύς καὶ νόμους οὐκ εἰκῶν, παλινοδίαν ἔστας καὶ μεταβαλεῖ καὶ θάττον ἔσται χρηστός ἀντὶ πονηροῦ; καθάπερ τις πῶλος ὕβριστῆς καὶ δυσκάθεκτος, θυμαστοῦ τινος πωλοδάνου τυχῶν, εὖ μάλ' εἰδότες ἄρμα ἐλαύνειν, καὶ δεινοῦ τὰ τοιαῦτα· ὥστε καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο χρηστοὺς αὐτοὺς εἶναι δεῖ καὶ τοῖς ὅλοις βελτίστους καὶ σφῶν εἴνεκα· αὐτῶν, καὶ ἂν δόξου προίστανται· τὰ γὰρ ἐκείνων ὁποῖά περ' ἂν ἦ, εἰς τούτους μάλιστα ἀνήκει. Ἐτι τοίνυν ἐπιδήμιον οὐκ ἐντεῦθεν μόνον εὖ συνίστανται πόλεις, οὐδ' αὐτὰ

ταῦτα πρὸς εὐπραγίαν ἀπόχρη, ἀλλ' εἶπερ του τῶν πάντων καὶ τοῦ γε τειχῶν εὖ ἔχειν καὶ σφόδρα ἀσφαλῶς ἔχειν πόλει μάλιστα δεῖ· μετὰ δὲ παντὸς μᾶλλον τῆς τοιαύτης προνοίας τουτοισὶν ὡς προστάταις, καὶ τοῦτ' ἂν αὐτοῖς ἄριστα καὶ μετὰ παντὸς τοῦ γιγνομένου νομίζω πεπράχθαι, ἰάν, ἐκάστοτε ταῦθ' ὅπως ἔχει περιόντες σκοπῶσι, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τούτων ἀνιῶσι σπουδῆς, οἰκοδομοῦντες, ἐπισκευάζοντες, πάντ' ἀσκούμενοι τρόπον, ἐφ' ᾧ ταῦθ' ὡς ἐβρώμενάστατα καὶ στεγανώτατα καὶ ἀσφαλίστατα καὶ πᾶσαν ἂν εὐχερῶς ἐνεγκόντα πολιορκίαν εἰργάσθαι, καὶ ὄλωσ ἅμαχα τοῖς πολεμίοις, τῷ τε ταύτη παρασκευάσθαι, καὶ προσέθ' ὅπλοις ὡς πλείστοις πεπράχθαι, τῷ τε πολίτας ἴσχειν φρονήματος γέμοντας καὶ μελετῶντας τὰ τακτικά· ταύτης μὲν τῆς βοθηθείας ἀπούσης, μικρὰν οὖσαν ἐκείνην, παρούσης μέντοι καὶ πάνυ μεγίστην· ὅπου γὰρ ἀτειχίστου τῆς Σπάρτης οὔσης, τὸ φρόνημα τῶν ἐνοικούντων καὶ μόνον ἴσχυσι, καὶ φοβεροὶ τοῖς ἄπασιν ἦσαν· ὡς πρὸς τοὺς ἐρομένους ὅτου χάριν εἰεν ἀτειχιστοὶ, ταῦτ' εὖ μάλ' ἀποκρίνασθαι, τί χρὴ νομίζειν ἀμφοῖν συνόντων;

ιδ'. Καὶ μάλισθ' ὅταν οἱ φυλάττειν λαχόντες μὴ τριωβολμαῖοι καὶ πένητες καὶ τοῦ μηδενὸς ἄξιοι τυγχάνωσιν ὄντες, ἀλλ' οἶοι καὶ οἰκίας σφῶν καὶ ἀγροῦς ἐν πόλει καὶ τάφους πατρῶους τε καὶ παπῶους, καὶ τὸ μέγιστον γνώμης εὐθύτητα καὶ τρόπου χρηστοῦς τε καὶ ἀσφρονος, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα δεικνῦναι· τὸν γὰρ τοὺς ἄλλους καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ αὐτῶν πάνυ φυλάξοντα αὐτὸν πρότερον ταῦτ' ἔχειν δεῖ, ὡς ἂν δι' ἄπερ αὐτὸς ἔχει, καὶ ἄπερ ἕτεροὶ κέκτηνται ἐξ ἀναγκῆς δήπου φυλάξῃ· ἔχει γὰρ οὕτως· εἰ μὲν τὰ τῶν ἄλλων φυλάσσεται, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντως φυλάσσεται· εἰ δ' ἐκείνους προήσεται, καὶ αὐτὸν συπροήσεται· καὶ τί μᾶλλον τοῖς ἄλλοις ἐντεύθειν ἢ αὐτῷ λυμανεῖται; ὥστ' εἰ μὲν τὰ οἰκεία σώξῃσιν αἰρεῖται, καὶ τὰ τῶν ἄλλων σώξῃσιν τὸν αὐτὸν αἰρήσεται τρόπον· εἰ δὲ τὰ μὲν παρὰ φαῦλον ποιείται, μόνον δὲ τὰ οἰκεία σώξῃσιν εἴσεται δεῖν, οὐδὲ τοῦθ' ὄλωσ ἔξει, ἐπειδὴ μὴ καὶ τὰ τῶν ἄλλων ψῆθη· τίς οὖν ἔλοιτ' ἂν εὖ φροσῆν, καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους προῖσθαι, ἢ τοῦς τε ἄλλους σώσαι, καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων σεσῶσθαι; Εἰ δὲ τοὺς διὰ πάντων ὧν ἔφη οὕτως ἐσυγκροτημένους ἀσφαλεστάτους νεώτερον καὶ μεθήμεραν τῶν πόλεων φύλακας χρὴ νομίζειν, καὶ μόνοις τούτοις οὐχ ἦσαν τὰ τοιαῦτα πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ θαρρόειν πολὺ πλεόν, ἢ μεγίστοις καὶ θαυμαστοῖς τείχεσι καὶ προδόλοις καὶ οἷα τὰ Σεμιράμιδος, ἦπου τοὺς γε τάναντία τούτων ὄντας, καὶ τοῖς ὄλοις ἀπόρους, οὐκ ἂν φθάνοιμεν οὕτως διαγράφοντες πρὸς τὸ ταῦθ' ὑπηρετεῖν οἷους τ' εἶναι, ὡς μηδὲ χρῆναι τούτων τοπαράπαν ἐν τούτοις μεμνησθαι. Πόθεν καὶ γὰρ ἔξουσι τὸ πιστεύεσθαι; πότερον ἀφ' ὧν κέκτηνται; Ἄλλ' οὐδὲν τοπαράπαν κέκτηνται· κλην εἰ τὸ μηδὲν κέκτησθαι, φήσουσιν, ὑπέρου γυμνότεροι κατὰ τὴν ἀγορὰν διτόντες, καὶ πρὸς ἀνδραποδώδεις καὶ φαύλας διακονίας, τριῶν ἢ τετάρων ὀβολῶν χάριν, τοῖς βουλομένοις ἐκκεῖμενοι. Τοιοῦτοι γὰρ τινες νῦν οἱ τῶν

PATR. Gr. CXLV.

A ris erat, incolarum fortitudo omnibus eos formidandos reddidit. Bene igitur iis qui interrogabant. our sic sine muris essent, responsum fuit, si muris fortitudo adderetur, eo magis invictos fore Lacedæmonios.

14. Quod quidem tum præcipue fiet, ubi qui urbem custodiunt non ex misera egenorum classe trium obolorum pretio eliguntur, sed domicilia, agros et sepulcra patrum et avorum religiose venerantes integros sese et probos exhibent. Qui enim cæteros et quæ ipsorum sunt custodiendo servat, prius ipse ista omnia possidere debet; en quomodo res se habet. Simulac aliorum res curat, suas ipsius pariter curabit; si autem ista negligit, suarum quoque rerum curam habebit nullam; unde sibi non minus quam illis noxam affert. Inde sane vere est quod qui suas, aliorum quoque res tuebitur. Si autem ista negligendo sua tantum observat, quam inde utilitatem percipiet? Quis autem dum sanæ mentis est, se et alios perdere volet? Nonne suæ et aliorum saluti prospiciet? Si autem viri ita ut dixi compositi optimi diu noctuque urbium custodes habendi sunt, major utique in iis fides ponenda erit quam in fortissimis mœnibus ac vallis, qualia Semiramidis celebrantur, dum qui tales non sunt a limine salutandi erunt. Unde enim fide digni sunt? num quia locupletes sunt? At nihil prorsus possident, et ob ipsum trium obolorum pretio humillimam ac turpissimam servitutem obeunt. Tales nunc quidem sunt urbium custodes. Sed nonne ut proditores et omnium egeni comprehendentur? nonne pecunia data castra nostra deserent? Ubi enim inter ipsos divites reperiuntur quos rem familiarem augendi ergo, turpia agere non pudet, quanto magis iis qui sine ulla spe me-

liorum temporum in paupertate jacent, ut famem A
compeſcant, talia facere parati erunt. Mihi quidem
vel inimicos nolentes ad ea propellere videntur;
probe enim norunt quod nulla alia ratione ex
egestate ad prosperitatem transire possunt. Hunc
in modum urbium administratores viveret decet;
licet non quemlibet electuri simus, fortuito augu-
rando, sed optimos quosque cives, nec ob id tan-
tum quod virtus apud ipsos hæreditaria est, sed
quia absurdum hæset velle ut is qui civitatem feli-
cem et de hostibus victricem reddere potest ac
vult, magistratus instar ob divitias quibus potens
est eligatur. Sic enim urbis non hospitator, sed pro-
ditor fieret. Si enim non domi, non in agris aut B
pascuis id permittere fas est, multo minus his qui-
dem colonis, illis vero inspectores præficere in urbe
conducibile erit. Exiguos autem et minus probos,
et unde parum damni aut utilitatis sperandum est,
minus conducit assumere quam præclaros et popu-
lo acceptos, et quorum facta et verba magni sunt
momenti, id quod sole clarius est.

15. Hæc eadem porro etiam de nocturnis urbium
custodibus dictum volo, qui in eadem utique con-
ditione positi esse debent, quod in prytaneo nu-
triantur, quare summo id studio agent ut spem suf-
fragantium transgrediantur et meliores quam se fore
polliciti erant, se exhibeant. Et revera tales qui sunt,
urbem noctu et in armis percurrent, se invicem ex-
hortantes et mœnium custodes ad vigilantiam et con-
tinentiam nunquam non exstimulantes. Sic qui intus
sunt plena securitate fruuntur, tranquilli et læti som-
no cedent bene scientes, alteros ipsorum loco vigi-
lare et quod hostibus formidolosi metum quibusvis
injiciant. Ejusmodi viri civibus suis fortissimi pro-
pugnatores erunt; et ubi itinere ad multam noctem
producto domum se recipere volent, metuo ne hosti-
bus plus quam suis propugnaculo sint. Quod enim illi
ante omnia desiderant et hostibus invident victores S

πόλεων φύλακες. Ἄλλ' οὐχ ἀλώσονται προδοσίας καὶ
μηδὲν ἔχοντες, οὐδὲ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν λείψουσι τάξιν
κέρδους εἵνεκα; Καὶ τίς ἂν ταῦτ' οἶμαι τῶν πάντων
δέξαιτο; ὅπου γὰρ καὶ τῶν εὐπορούντων ἔσιν οὐς
ὑπὲρ τοῦ τὰ ὄντα πλείω ποιῆσαι, τοῖς τοιοῦτοις
ἐγχειροῦντας ὀρώμεν· οἳ οὕτως ἀπόρως ἔχοντες,
καὶ μὴδ' ὄθεν ἂν πείσωσιν ἔχοντες, ὑπὲρ δὲ τοῦ τὴν
γαστέρα μόνον ἐμπλήσαι, πάντ' ἂν δρᾶσαι καὶ πα-
θεῖν ἔχοντες, τίς ἂν οὐκ ἂν τοῦτους εἰκὸς τοιαύτην
τόλμαν τολμήσει; ἐμοὶ γὰρ δοκοῦσι καὶ μὴ βουλο-
μένους ἂν τοὺς ἐχθροὺς ἐπὶ ταῦτα παρακαλέσαι·
ἴσασιν γὰρ καὶ μάλα σαφῶς ἴσασιν, οὐκ ἂν ἄλλως ἐξ
ἀπόρων γεγονότας εὐποροῖ. Τοῦτο μὲν δὴ τοῦτον
ἔστω τὸν τρόπον καὶ φυλασσόντων τὰς πόλεις, ἵνα
καὶ αὐθις ταῦτ' εἴπω οὐχ οὐς ἂν τις εὐθὺς ἰδὼν
οἰωνίσαιτο· οὐδ' οἷσιν οὐδὲ φαρμακοῖσιν ἂν εἴη, τὸ
τοῦ ἔπους, χρηστέον, ἀλλ' οἱ βέλτιστοι τῶν πολιτῶν
ἐκ διαδοχῆς· οὐ μόνον ὅτι περ οὗτοι τὸ περὶ ταῦτα
συγκεχωρηκὸς ἀφ' ἐστίας ὡς εἰπεῖν κέκτηται, ἀλλ'
ὅτι καὶ τῶν ἀτοπωτάτων ἦν εἴη, τὸν μὲν κρητοῦντα
τοσαύτην ὅπως εὖ πράττειεν αἱ πόλεις καὶ κρείτ-
τους εἶεν τῶν πολεμίων ποιεῖσθαι σπουδῆν, ὡς τὰ
νε ἄλλα καὶ τοὺς σφῶν ἄρχοντας ἀριστίνδην πλου-
τίνδην αἰρεῖσθαι· τοὺς δ' ἐν αὐταῖς ὅπως ὡς τάχι-
σθ' ἄλοισιν παρασκευάζειν πειρᾶσθαι, τῷ τοιοῦτους,
ὡς μὲν αὐτοὶ φαῖεν ἂν, φύλακας τούτων κηθιστά-
ναι, ὡς δὲ τὸ εἰκὸς ἔχει, προδότας. Ὅταν γὰρ οὐκ
ἐν ἀγροῖς οὐδ' ἐν οἴκοις, οὐδ' ἐτι πολὺ μᾶλλον ἐν
θρέμμασι ταυτὶ ζυγγωρεῖν οἴωμεθα δεῖν, οὐδ' οὐς
ἂν ποτε τύχοι, ἀλλὰ τοὺς ἐζητασμένους καὶ δόξαν
ἀγαθὴν ἐσχηκότας, τοῖς μὲν νομίας, τοῖς δὲ μελε-
δωνοὺς ἐφιστάναι, κομιδῇ ταῦτ' ἐν πόλεσι ζυγγωρεῖν
οὐδ' ἂν εἰς ἀξιώσαι· εἰ τὸ μικρῶν τε καὶ φαύλων,
καὶ ὧν εὖ ἢ κακῶς ἔχόντων ἐν ἐλαχίστῳ τὰ τῆς
ὠφελείας καὶ βλάβης συμβαίνει, τοσοῦτον ποιούμεθα
λόγον, ἥπου τῶν μεγίστων καὶ κοινοτάτων καὶ ὧν
ταῦτ' ἐστὶ μέρη, καὶ προσέθ' ὑπὲρ ὧν μόνων πάντα
καὶ ποιεῖν καὶ λέγειν ἐχρήν ὡς ἐξ ἀνάγκης διαφε-
ρόντων, οὐδ' ἔστιν εἰπεῖν ὅσον εἰκὸς.

ιε'. Ταῦτα δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ τῶν ἐν ταῖς
νυξὶ περιπόλων· καὶ γὰρ ὁδὸν καὶ τοῦτους τοιοῦτους
εἶναι μάλεστα δεῖ· τὰ τε ἄλλα καὶ σίτησιν ἐν πρυ-
τανείῳ λαμβάνοντας· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ τσοῦ-
του δὴ τινος αὐτοὺς ὑπὸ χρεως εἶναι νομίζειν, ὡς καὶ
τὰς τῶν ἐλομένων, τῷ τῆς σπουδῆς περιόντι, παρ-
ελαύνειν ἐλπιδας, καὶ κρείττους ἢ καίνοι προσεδέ-
κχσαν φαίνεσθαι· θέοντας μὲν μεθ' ὄπλων διὰ
πάσης νυκτὸς ἄνω καὶ κάτω τῆς πόλεως, ἐτρύνοντας
καὶ διακελευομένους ἀλλήλοισι τε καὶ τοῖς ἐπὶ τοῦ
τείχους ἐγρηγορέναι καὶ νῆφειν καὶ μηδὲν τῶν θεον-
τινῶν ἐλλείπειν· ἐξίωσι τοῖς μὲν οἰκείους ἀσφάλεια παν-
τάπασι εἶναι, καὶ τὸ θεαρῆρότως τε καὶ ἡδέως
καθεύδειν, εἰδόμενος ὡς ἄλλοι πρὸ αὐτῶν ἐγρηγόρασι·
κατάπληξις δὲ τοῖς ἐναντίοις καὶ φόβος, καὶ τὸ μη-
δὲν ἂ μὴ δεῖ κατ' αὐτῶν ἐπιχειρεῖν ἐννοεῖν, ἢ διακε-
νῆς ἐννοεῖν. Τοιοῦτοι μὲν ὄντες καὶ οὕτως ἔχοντες,
ὑπὲρ πάντα τοῖς χρωμένους ἔσονται πρόβολον· ἐὰν
δὲ ἄκρι βαθείας ἐσπέρας τὸν δόλιχον ποιούμενοι τοῦ
τον, ἔπειτ' οἴκαδ' ἀναχωρεῖν οἴωνται δεῖν, δέδοικα

δήπου δέδοικα, μη τοῖς πολεμίοις περίπολοι τινες ἄ
 ὡσι μᾶλλον ἢ τοῖς οἰκείοις · ἃ γὰρ μάλιστα ἐκεῖνοι
 συνῆξαιτο σφίσι αὐτοῖς, καὶ τούτων κατεύξαιτο,
 ὡς ἔταν βούλωνται ῥαδίως σφᾶς ἐξελεῖν δεδυνῆσθαι
 καὶ κατασχεῖν, ταῦθ' οὗτοι δι' ὧν οὕτως ῥαστω-
 νεύσονται, κατεργάσονται · καὶ ὧν κατέστησαν φύ-
 λακες, τούτους ἐκόντες ὄντες προήσανται τοῖς
 ἔχθροῖς · εἴπερ ἐξόν ἃ χρῆ πράττοντας καὶ νυκτο-
 φυλακοῦντας, ὡσπερ ἔφην, εἰς τέλος, ἔπειτα τούτων
 καθάπαξ ὑπερφρονεῖν καὶ χαίρειν τοῖς ἔλοις ἔφην ·
 οἱ δ' ὑπὸ τοῦ μη πονεῖν ἐθέλειν καὶ τριβεσθαι, ἀλλ'
 ὑπὸ καὶ νυθείᾳ δουλεύειν, καὶ τὴν αὐτῶν ἡδονὴν
 προτέραν τοῦ κοινῆ ξυμφέροντος κρίνειν, τὰ τοιαῦτα
 λειποτακτοῦσιν · ἀνευ δὲ τούτων οὐκ ἂν ἔχοι λόγον,
 τῆς μὲν φυλακῆς τοὺς μισθοὺς ἐντελεῖς λαμβάνειν
 ἐθέλειν, αὐτὴν δὲ ταύτην ἀτελεῖ καταλείπειν. Εἰ μὲν
 γὰρ οὐ μέλλουσι διὰ τέλους φυλάττειν, τί περι τοὺς
 μισθοὺς ἀκριβολογοῦνται; εἰ δ' ἐν λόγῳ τοῦτο ποιεῖν
 οἴονται δεῖν, οἷς ἐν ἐκείνῳ τῷ προσήκοντος ἀλογοῦ-
 σιν, οὐδὲ τοῦτον ἐν λόγῳ ποιεῖν μαρτυροῦσιν · ἀλλὰ
 καὶ τὴν πόλιν ἐν οὐ μικροῖς ἀδικεῖν, ὑπὲρ τῆς μι-
 σθοφοροῦσιν οὐκ ἐνδεῶς, ταύτην φυλάττοντες ἐν-
 δεῶς, κἀντεῦθεν ὅν ἔφην τρόπον τοῖς ἔχθροῖς προδι-
 δόντες · ὡς οὖν ἐν τούτοις τῶν ὄλων πραγμάτων
 ὑπάρχόντων τῇ πόλει, καὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας,
 εἴ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, ἐντεῦθεν εἶναι κινδονεού-
 σης καὶ μη, κελεύω καὶ τούτους καὶ οὐς ἀρτίως
 ἐμνήσθην, παντάπασιν ἐγρηγορέναι καὶ νήφειν εἰς
 ἅπαν · καὶ οὕτω περὶ τὴν φυλακὴν διανίστασθαι,
 ὡς μηδὲν ἤττον κυβερνητῶν ἴσχειν τὰ γε τοιαῦτα ·
 καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καὶ παρὰ πάντα μὲν δήπου τὸν πλοῦν,
 οὐχ ἥκιστα δὲ κλύδωνος ἐπιόντος, οὐδ' ἐπὶ μικρὸν
 ἀφίστανται τῶν οἰάκων, οὐδ' ὧν ἡ τέχνη καὶ τὸ τῆς
 χρείας ἀναγκάζον παρέχει · ἀλλὰ καὶ νύκτιον, ἔστι
 δ' ὅτε καὶ τῆς ἐπιγινομένης ἡμέρας, πάνθ' ὑπὲρ
 τῆς τῶν ἐμπλεόντων σωτηρίας ποιεῖν οἴονται χρῆ-
 ναι, ὁμοῦ τε πρὸς κῦμα παραβαλλόμενοι, καὶ πρὸς
 ἀστέρας συνεχῶς ἀφορῶντες, κἀκεῖθεν λαμβάνοντες
 τοῦ ποιητέου τὸ σύνθημα. Εἴτα κυβερνήταις μὲν οὐ-
 τῶσι μέλει νεῶν καὶ τοῦ κατ' αὐτάς σωτηρίου · τοὺς
 δὲ τῶν πόλεων φύλακας οὐ πολλῶ μᾶλλον ταυτὶ
 πράττειν φήσομεν χρῆναι; ὅσον γὰρ μειζόνων ἢ
 κείνοι προῖστανται, τοσοῦτο μείζω καὶ τὴν περι-
 ταῦτα φυλακὴν ὀφείλουσιν ἴσχειν, πτηνῶν δίκην διὰ
 πάσης κυκτὸς περισκοποῦντες τὰ τεύχη καὶ περιθέον-
 τες σύνναμα τῶ ἀστυνόμῳ τῶ τε τῆς πόλεως ἀρμο-
 στῇ διαγίρουσι σφᾶς καὶ προθυμότερους τῶ συνεῖ-
 ναι καὶ συνθεῖν καθιστάσιν.

ἰς'. Ἐπει δ' ἐξ ἀπάντων τούτων συνίστασθαι μὲν
 καὶ πράττειν εὐ πόλεσιν ἐνι, καὶ προσέτ' ἀσφαλέ-
 στατα ἴσχειν, ἐπιτιδόναι δὲ τουλοικοῦ καὶ αὐξέσθαι
 τοῦτοιοι οὐκέτι · δεῖ δὲ καὶ τούτου τοῦ μέρους οὐχ
 ἥκιστ' αὐταῖς. Οὐ γὰρ εὐ πράττειν μόνον ἀπόχρη,
 ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ κρείττω καὶ μείζω χωρεῖν ἐκά-
 στοτε δεῖ καὶ πρόσω βαίνειν · καὶ ὄλως μετὰ παν-
 τὸς ἀεὶ τοῦ βελτιοῦς τὸν αἰῶνα διάγειν · δεῖν εἶναι
 καὶ πάνυ φημί τοὺς τῶν πολιτευομένων ἀρίστους
 τὰ τ' ἄλλα καὶ ὀτιοῦν χρηστὸν εἰργασμένους διαφε-
 ρόντως ἔπαινεῖν καὶ θαυμάζειν καὶ περὶ πλείονος ποι-

recedere, id hi vel molliter agendo obtinebunt, et
 quorum prius custodes fuerant, eos libenter hosti-
 bus tradent, tum cum permissum est officiis satis-
 facere, excubias agere usque ad fastidium, de in iis
 valedicere. Ii deinde qui corpus laborando fatigare
 nolunt, somnum autem et indolentiam magis amant
 et qui voluptatem privatam utilitati publicæ ante-
 ponunt, ordine excedent; nefas enim esset mercedem
 integram postulare pro labore pene inchoato.
 Si enim custodiæ usque ad finem operam dare recu-
 sant, quomodo mercedem integram efflagitabunt?
 Quod si autem nunc officio vacant quod paulo post
 tergiversantur, nullo jure alterutrum faciunt, imo
 urbem magna injuria afficiunt, pretium integrum
 pro custodia imperfecta exposcentes. Quia igitur
 tota civitatis cura in iis reposita est, qui pro-
 desse et obesse possunt, et tota rerum salus penes
 eos est, jubeo equidem ut summopere vigilant ac
 sobrii sint, nec minus ac gubernatores navigii curam
 agant qui per totam navigationem quando
 tempestas irruit, ne minimum quidem a gubernaculo
 recedit, nihil quod ars suadet, intentatum relinquit,
 imo noctu diuque facit quod in navigantium salu-
 tem adjuvare potest, undas mensurans, ad astra
 suspiciens, et inde ejus quod faciendum est, con-
 silium capiens. Quod si gubernatoribus talia curæ
 sunt, quo pacto urbis ædilibus minus sollicitos esse
 licere dicemus? Quo majorum eorum rerum curæ
 præpositi sunt, majorem etiam in iis sollicitudinem
 ponere debebunt et, volucrum instar, mœnia cir-
 cumvolantes, una cum urbis præfecto ad vigilan-
 dum et cooperandum, quos par est, admonere.

16. Quamvis per hæc omnia civitas aliqua pro-
 speritate ac securitate frui possit, id porro agen-
 dum restat ut ista prosperitas maneat. Felices enim
 cives esse non sufficit, imo meliores in diem fieri
 oportet, et inde in honore atque admiratione esse
 apud vulgum, si virtute excellunt. Et re vera civi-
 tas isto modo procedens, nec gloria nec vitæ com-
 modis carebit, quando boni mores vigent et pravi
 perdomantur. Ita enim virtus ad altissimum fasti-

glam evehatur et numerosa sectatorum cohorte stipabitur. Si enim in eo, ut ait Euripides, plurimæ civitates peccant quod hominem probum, strenuum non patiuntur meliori quam malum ac perversum frui, fieri non potest quin idem, si propter res bene gestas a civibus honoratur, patriæ commodis studeat; quin quis bonus citato gradu ad bene faciendum, inde coronam pretii loco reportaturus, accingatur. Nec mirum. Spartæ quidem tot et taneis bonis frui datum fuit a Lycurgo legislatore qui omnem terram gloria sua replevit sempiterna. Hinc ad nostra usque tempora nemo Lacedæmoniorum sine laude et admiratione mentionem facit. Alioquin Epaminondas Thebanos eo perduxit ut post pugnam Leuctricam ab universis metuerentur, non quin altos sibi spiritus sumerent. Altera ex parte Amphipolitæ Brasidæ ut heroi et consiliario sacra facere dignati sunt, quod eos a societate Athediensium abduxerat. Sic igitur Spartani Lyourgum, Thebani Epaminondam, ob præclare ab ipsis acta ut viros suprahumanos diis accensuere, extremis eos honoribus gratificantes. Sic porro Smyrnæi Homerum, Hippocratem Col, Demetrium Abderitæ, Samii Pythagoram, Ajantem Salaminii, Trojani Hectorem, alii alios mirum in modum coluerunt. Inter quos tamen Athenienses in summo loco ponendi sunt. Soli enim mortaliū maximum numerum virorum excellentium virtute et factis non in Græcorum, sed omnium prorsus hominum utilitatem progeniuit. Ii potissimum ad patriæ necessitates implendas contribuerunt; externos hospitio exceperunt, præmiis dignos decorantes; sive sacrificiis, sive sacerdotiis, sive carmine aut statuis decoravere; quosdam corona aurea dignos habuerunt, tali modo viros laureatos ornantes et ad rerum bonarum certamen provocantes, et eodem actu civitatis fortunam augentes et virtutibus exercendis locum facientes, ipsorum ad gloriam utcumque non parum contribuerunt. Quod si honores merces sunt debita virtuti, nos si ingrati sumus, summa dignos viros injuria afficiamus, eo quod eis debetur, spoliantes. Nec sane novi ac inauditi facimus si quod debemus solvimus; factis enim suis se his istis muneribus dignos præstiterunt, quæ sibi ipsis magis quam nobis dantibus attribuere possunt.

Α εἶσθαι τῶν ἄλλων, καὶ πᾶσιν οἷς εἰκὸς τοῦτους ἑραπεύειν· πρὸς γὰρ τῷ τὴν ταῦτα πράσσουσαν πόλιν μάλιστα νοῦν ἔχειν δοκεῖν, καὶ δόξαν εὐγνωμοσύνης φέρεσθαι, καὶ πόλλ' αὐτῇ τὰ κάλλιστα περιγίγνεται, τῆς τε προσούσης ἀρετῆς τιμωμένης, τῆς τε κακίας καθάπαξ ἀνεργομένης, ὡς τὴν μὲν μεταβάλλειν εὖ μάλα, τὴν δ' εἰς ὅσον ἔξασσι πλείστον ἐπιδιδόναι, καὶ πλείστους ζηλωτὰς καθιστάναι. Εἰ γὰρ ἐν τῷδε κατ' Εὐριπίδην αἱ πολλὰι κάμνουσι πόλεις, ὅταν τις ἐσθλὸς καὶ πρόθυμος ὦν ἀνὴρ, μηδὲν φέρηται τῶν κακίωνων πλέον, εὐδὴλον ὡς ὅταν οὗτος αὐτὸς καὶ ὑπὲρ τὰ γιγνόμενα στέργηται καὶ φιλήται, τοσοῦτον ἔσται τῇ λαχούσῃ πόλει τὸ κέρδος, ὡς μὴ μόνον τοὺς αὐτῆς πάντας λόγον ἀρετῆς ὡς μάλιστα ἴσχειν, καὶ τὰ μεγάλα τῇ πατρίδι φιλοτιμείσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀπηδήποτε καλοὺς κάγαθούς ἐκ δυοῖν ποδοῖν ἐνταῦθα χωρεῖν, ἐπιδείξως εἴνεκα καὶ στεφάνων. Δῆλον δέ. Τῇ τε γὰρ Σπάρτῃ τοσοῦτον καὶ τηλικούτων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι· καὶ οὕτω θαυμαστοῖς τισὶν ἄγαν κεκοσμηθῆαι τροπαίοις διὰ Λυκούργου καὶ τὰς Λυκούργου νομοθεσίας ὑπῆρξεν, ὡς καὶ τῆς οἰκουμένης ἐκασταχόσε ταυτησί τὸ κλέος ἐλάσσει, καὶ προσέτι ἀκίνητον κατὰ παντός ἐστάναι τοῦ χρόνου· οὐκ οὐκ ἔστι γὰρ οὐδεὶς ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὃς Λακεδαιμονίων μνηστῆς, ἄνευ ἐγκωμίων ἐμνήσθη, ἀλλ' ἄμα τῷ μεμνησθῆαι, καὶ τὸ θαυμάζεσθαι συνεισέρχεται· τοὺς τε Θεβαίους ἐνταῦθα δόξης Ἐπαμεινώνδας προήγαγεν, ὡς καὶ φοβερὸς τοῖς πᾶσι μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην γενέσθαι, καὶ μείζον ἢ καθ' αὐτοὺς φρόνημα σχεῖν· ἀν' ὧν ὡσπερ Ἀμφιπολίται Βρασιδᾶ καθάπερ ἤρωϊ καὶ οἰκιστῇ θύειν ἤξιον, ἔτι αὐτοὺς Ἀθηναίων ἀπέστησεν· οὕτω Λυκούργου μὲν Σπαρτιάται, Θεβαῖοι δὲ Ἐπαμεινώνδας, δι' ἅπερ εἰς αὐτοὺς ἔδρασαν, ἰσοθέους νομίσαντες εἶνα· καὶ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως κρείττους, τὰ μέγιστα πάντων καὶ τιμῶν αὐτοῦ φροντοχρῆναι· οὕτως Ὀμηρον μὲν Σμυρναῖοι, Κῶιοι δὲ Ἰπποκράτην, καὶ Δημόκριτον Ἀδῶνῆριται, καὶ Σάμιοι Πυθαγόραν, Αἴαντα δὲ Σαλαμίς, καὶ Τρωῆς Ἑκτορα, καὶ ἑτέρους ἑτεροί· Ἀθηναίους δὲ ἑξαίρων τοῦ λόγου· μόνοι γὰρ τῷ ὑφ' ἡλίῳ πάντων, εἰ δεῖ συντόμως εἰπεῖν, πλείστους τε καὶ βελτίστους καὶ τοῖς ὀλοῖς κρατίστους καὶ γεγονότασ' οὐχ Ἑλλησι μόνον ἀλλὰ καὶ πᾶσιν εἰπεῖν ἀνθρώποις ὡς ἄλλῃθῶς ἐν καιρῷ· καὶ αὐτοὶ παρὰ σφῶν αὐτῶν εἰς τὰς κοινὰς παρεῖχοντο χρεῖας, καὶ τοὺς ἐτέρωθεν ὡς αὐτοὺς ἤκοντας, τοιοῦτους δὲ τινὰς ἀποφαίνοντες, καὶ τούτους κάκεινους τῶν γιγνομένων γερωῶν ὡς μάλιστα ἤξιον, τοὺς μὲν ἐν ἱεροῖς τε καὶ τελεταῖς καὶ θυσίαις, τοὺς δ' ἐν ἐπιγράμμασι καὶ εἰκόσι καὶ οἷς ἔξασσιν· ἔστι δ' οὐκ οὐκ καὶ τοῖς μετὰ χρυσοῦ στεφάνοις ἐκόσμου· ὁμοῦ μὲν τούτους οἷς ἔφην δωρούμενοι, ὁμοῦ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους ἐπὶ τὰ ἴσα παρακαλοῦντες, οὐ μᾶλλον τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν, ἢ τὸ καλὸν καὶ τὴν ἀρετὴν ἐκ πάντων τουτωνὶ συγκροτοῦντες· τοσοῦτον ἦν τοῖς τοιοῦτοις τὸ παρὰ μάλιστα αὐτῶν συγκαχωρηχὸς· δίκαιά τε ποιούντων καὶ τῆς σφετέρως αὐτῶν ἀξιοχρεω δόξης, καὶ τοῦ περὶ τὰ καλὰ συγκακλωμένου. Καίτοι εἴ τὸ τοὺς ἀγαθοὺς τι-

μᾶν, ἧς ἔσχουσιν ἀρετῆς, μισθός ἐστιν, ὡς ἅπαντες ἄσασιν, εὐδηλον ὡς ἐάν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, τὰ μέγιστ' αὐτοὺς ἀδικοῦμεν, τῶν προσηκόντων ἀποστειρόντες. Νῦν δ' οὐδὲν καινόν, οἶμαι, δρῶμεν, τὸ εἰκὸς ἐκτινύντες· καὶ ὁ σφίσι αὐτοῖς δι' ὧν τοιοῦτοι δὴ τινες ἔγνωσαν ὄντες, παρεσκευάσασιν· ὥστε οἷς ἀκριβεῖ λόγῳ παρ' ἑαυτῶν οὐ παρ' ἡμῶν ταυτηνὶ κομίζονται τὴν συντέλειαν, εἰκότως ἂν τοῦτο σφίσι αὐτοῖς, οὐχ ἡμῖν ἔχοιεν χάριν.

Ἰζ'. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγαθοὺς μὲν, οὐκ ἐξ ἀγαθῶν δὲ γεγονότας, οὐκ ἀποδοκιμαστέον διὰ τὸ γένος ἐστίν, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς αὐτοὺς σπουδαστέον· τοσοῦτο καλλίους ὄντας εἰς παράδοξον φάναι τῶν κατ' ἄμφω σεμνυνομένων, ὅσον οἱ μὲν οὐδὲν καινόν οἶμαι δρῶσι, ποιοῦντες ἃ δεῖ, καὶ ἃ τοὺς ἐκ τοιοῦτων εἰκός· ἐπεὶ καὶ τοῖς πονηροῖς κακὰ πονηρῶν πεφυκόσιν οὐδὲν ἕτερον πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ἔνεστι λέγειν, ὅτι μὴ τὸ γένος καὶ τὸ παρὰ τοῦ γένους οὕτως διακρίσθαι, ὡς μόνην ναύτην αὐτοῖς οὖσαν παραίτησιν καὶ καταφυγῆν. Οἱ δ' ἐκ φαύλων ὁρμύλωνοι τῶν παραδειγμάτων, οὐ τὴν αὐτὴν τοῖς πατράσιν, ἀλλὰ περιουσίᾳ φύσεως ἑτέραν ἐτρέποντο, καλοὶ κάγαθοι γεγονότες, καὶ τοσοῦτου ζήλου καὶ θαύματος ἄξιοι, ὅσον ψόγου καὶ κατηγορίας οἱ τὴν ὑπόθεσιν διαφθείραντες, καὶ τοὺς γεγεννηκότας αἰσχύναντες τοῖς παρ' ἑαυτῶν. Τοῦτους οὖν δεῖον μᾶλλον ἐκαίνων τιμᾶσθαι, ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν προσηκόντων ἀποστειρεῖν αὐτοὺς οἰησόμεθα δεῖν διὰ τὴν τῶν πατέρων φαυλότητα; καὶ πῶς οὐκ ἄνω ποταμῶν ταῦτα δρᾶσομεν; Περικλέα γοῦν τὸν Ξανθίππου, καὶ Πομπήϊον Μάγνον, οἷς ὅτι διὰ πάντων τῶν καλλίστων πάντων ἐκράτουν, καὶ τὰ κοινὰ μάλιστα πάντων αὐξίνοι ἐπίσταντο, τὸν μὲν μεγίστης καὶ θαυμαστῆς ἠξίωσαν δόξης Ῥωμαῖοι, καὶ σφῶν αὐτῶν εὐ μάλιστα προούστησαν· τοσοῦτον πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα τρέφοντες μῖσος, δι' ἣν εἶχεν ὠμότητα, ὡς μηδὲ μετὰ τελευταίην φείσασθαι τοῦτο, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν ἐκβαλόντες, τὰ πάντων αὐτῶν δεινότατα χρῆσασθαι· ἐξ ἐναγοῦς δὲ τῆς οἰκίας ὧν Περικλήης οὐδὲν τι μᾶλλον Ἀθηναίους ἀπηξίωτο διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἅπαντ' αὐτοῖς ἦν, καὶ δημαγωγός· καὶ κηδεμών καὶ προστάτης, καὶ ξυλλήθδην εἰπέν, ἀπάσης ἀσφαλείας καὶ σωτηρίας πρόβουλος. Καὶ μὴν ὥσπερ τοῖς φαυλοτάτοις τῶν παίδων οὐκ ἐξιοῦμεν εἶναι πρὸς δόξαν τὴν πατρῴαν ἀρετῆν, οὐδ' ἐπαινεῖσθαι διὰ ταῦτα σφίσι ἐξέσται, ἀλλὰ καὶ μισῶν ταῦτ' αὐτοῖς φέροι τὴν μέμψιν, τό τε πονηροῦς εἶναι, τό τε μὴ τῷ γένει ξυμβαίνειν, οὕτως οἱ σώφρονες καὶ ἐπεικεῖς, ἐάν οὖν ἐπαινουμένους σχῶσι πατέρας, οὐδὲν ἤττον ἐξουθιν ἃ τοὺς τοιοῦτους εἰκός, τιμᾶσθαι λέγω καὶ τυγχάνειν ἐπαίμων· εἰκότως· οὐτ' ἀρετὴ γὰρ οὔτε κακία φύσει δῆπουθεν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ προαιρεῖσθαι καὶ πονεῖν προσγιγνεσθαι πέφυκε. Καὶ δήλον ἐκ τοῦ τοῖς μὲν γέρας, τοῖς δὲ κολάσεις ὄρεσθαι. Εἰ δὲ γε φύσει πρὸς ταῦτ' ἐχωροῦμεν, καὶ κατὰ γένος ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ τινες ἦμεν, οὐδὲν ἂν τούτων ἀπῆντα· τὰ γὰρ παρὰ τῆς φύσεως ὀποτέρως ἂν ἔχοι, καὶ οἷά ποτ' ἂν ἦ, οὐτ' ἐπαίων οὐτ' αὐ ψόγων τυγχάνει· νῦν δὲ οἷς ἂν πράττωμεν, τὰ μὲν στεφανούμεθα, τὰ δ' ὀπέχομεν δίκην.

17. Boni cives porro vilibus forte parentibus orti non ex origine judicandi sunt, sed secundum quod sunt aut fecerunt, eo magis scilicet honorandi quo magis a majoribus differunt. Nam qui e pravis pravi genti sunt, quid aliud reprehensoribus respondere nisi quod ignobili genere nati aliter facere non possunt? Sunt porro et fuerunt qui malum majorum exemplum minime secuti, bona indole moti, frugi homines facti, admiratione sese dignos reddiderunt et iniquos detractores et parentes ipsos pudore replerunt. Quare eos omni laude cumulare, nedum ob parentum scelera prosequere debemus. Periclem quidem, Xanthippi filium, et magnum Pompeium qui circa omnia inter omnes excelluerunt et reipublicæ salutem summo opere auxerunt, Romani maximi facientes, sibi ipsis læsto animo anteposuerunt; patrem autem, hominem rudem adeo in odio habuerunt, ut nec mortuo perosperint, sed e sepulchro projectum pessime tractarint. Pericles e contra ex infortunato patre oriundus nunquam Atheniensibus despiciatui erat, imo omnia eis erat, publicicola, præfecus, omnis denique securitatis et salutis sospitator. Quemadmodum porro nolimus pravos pueros e gloria paterna fractum usurpare, imo magis vituperamus cum parentibus comparantes; sic adolescentes bene morati, si patribus illustribus nati sunt, id unum agent ut non minus quam genitores honorentur, et recte quidem. Nam nec virtus nec vitia hominibus a natura ingenta sunt, sed studium et labor genuinus, quod videre inde est quod alit muneribus honorificis, pœnis alii afficiuntur; quod fieri non posset si virtus et vitia natura nobis indita forent. Hinc naturæ dona nec laudibus nec vituperatione digna sunt; pro iis autem quæ proprio Marte agimus, aut coronamur aut etiam castigamur.

18. Nos quidem iis, de quibus bene opinamur, A nihil refutamur; eos omnibus terræ commodis dignos censemus, nec tamen eos quorum membra mutilata sunt, ludibrio habere eosque ob infortunium subsannare debemus, imo consolatione eorum animos mulcere decet, idque eo magis, quod nos ipsais malam sortem experiri poterimus. Nunquam igitur desperemus; semper verbis ac factie ejusmodi miserorum animum elevemus, Timonem Echekratidæ filium ob oculos psonentes, ne in isto rerum discrimine semimortui vivendi causas perdant. Qui enim mortuus male audit, jam non mæret ob eam rem. Si autem oculis, aut auribus aut quolibet sensu privatus est aliquis acerrimum in B eum telum intorqueremus, malum illud conviciando obtrudentes. Sic enim infelicitatis pondere etiam magis premerentur; idque eo magis quanto minus amici, inimici jam facti, consolabundi nescio num per invidiam ad eos accedunt. Si enim nefas est malo aliquo vexatos ludibrio habere (quo quid aliud quam nos ipsos incriminaretur?) sane necesse est ut ejusmodi nugis valedicentes, humane eos tractemus qui a fortuna male habentur; et contra enim agendo illis quidem mali nihil faciunt, se ipsos autem imprudentiæ et inhumanitatis reos ostenderent, quo nihil stultius. Si deinceps leges divinæ præcipiunt ut iis qui lædunt bene faciamus, C quam vindictam eadem sument de eo qui pro inhumanitate sua homines misericordia dignos ludibrio habent? Quia si ipsi in eadem calamitatem incidunt? Si mimus dura est, tolerabunt; si gravis, quo pacto non iis qui vexati sunt sublevandis operam dabunt, memores quantum ipsos ærumna, si accideret, opprimeret? Humane igitur qui merentur, tergiversando improbos tractemus. Illis consolationis ac fraternæ charitatis signa offeramus, verborum consolatorium medulla malam eorum sortem alleviaturi.

17. Ὅσπερ δὲ οἷς τὰ κάλλιστα σύνηται, τοῦτοις ἀξιούμεν ἂ προσήκει κεχρηθῆναι, καὶ τὴν νομιζομένην τοῖς τοιούτοις ἀποδιδόναι φορὰν, οὕτως ὅταν οὐσυνασσοῦν τῶν τι τοῦ σώματος πεπηρωμένους ὀρωμεν οὐκ ὀνειδίξωμεν οὐδ' ἐπιχαίρειν αὐτοῖς τὴν συμφορὰν ἐπιτρέποντας, ἀλλὰ καὶ συνάχεσθαι δεῖ, καὶ διὰ πάντων ἀξιοῦν προμηθείας, οὐχ ἥμισθ' ἡμῶν αὐτῶν τούτων φροντίζοντας· μάλιστα μὲν ὅτι θεός ὢν μὴ τοῖς αὐτοῖς ποτε καὶ αὐτοὶ περιπέσωμεν, τῶν ἀνυχαιοτάτων ἐστὶ χρησταῖς ἐντεῦθεν ταῖς ἐλπίσι συζῆν· ἔπειτ' οὐ μόνον τὸ συγγενὲς καὶ κατὰ φύσιν οἰκεῖον ταῦτ' εἰς αὐτοὺς καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν ὡς μάλιστα' ἐπαροῖ· ἀλλὰ καὶ τούτου χωρὶς, καὶ Τίμωνα τὸν Ἐχεκρατίδου πρὸς τὸν αὐτῶν οἶκτον ἐπισπάσασθαι ἂν μοο δοκοῦσιν, οὕτως ἀθλίως καὶ τὸν αὐτῶν ἠκρωτηριασμένοι βίον, καὶ ὄντες ὡς εἰπεῖν ἡμιθνήτες· ὅτι περ εἰς ζῶντας ἄλλως τελοῦντες θεθάσι τούτῳ τῷ μέρει· ᾧ καὶ μάλιστα' ἂν τις εἰκότως ἀλήγη· εἴπερ ὁ μὲν θενεῖως κἂν μυριάκις ἀκούη κακῶς, οὐδὲν ἔστ' αὐτῷ πλέον ἀναισθήτως καθάπαξ ἔχοντι· ὅταν δὲ τις περὶ ὀφθαλμοὺς ἦ ὦτα ἢ τιν' ἄλλην αἴσθησιν ἢ βεβλαμμένος, προσθήκη τῆς συμφορᾶς τοῦνειδος δέχεται, καὶ διπλοῦς ὑφίσταται βέλος, τὸ θ' οὕτως καὶ μὴ τοῖς ἄλλοις ἔχειν κατὰ ταυτὰ, τὸ θ' οὕτως ἔχων, οὐ παραμυθουμένους ἀλλ' ἐπιχαίροντας ἔχειν· ὧν ἔγωγ' ἂν ἡδέως πυθοίμην, πότερ' αὐτοῖς τοῦτοις τοῖς ταῦτ' ἔχουσι νεμεσῶσιν. Εἰ μὲν γὰρ τοῖς ἔχουσιν, οὐκ ἔδει δήπου ταῦτ' αὐτοῖς προτείνειν εἰς δνειδος, ἐξὸν σφᾶς ἄλλως κακίξω· ἀλλὰ μὴν εἴ γε τοῖς πάθει φήσουσιν, ἀνάγκη πᾶσα τὰ μὲν ἀποστρέφεισθαι καὶ φαῦλα νομίζειν, τοῖς δὲ συναλαγεῖν εἰς ταῦτ' ἐμπεσοῦσιν· οὐκοῦν οἷς μὲν θάτερον ἀναιροῦσιν, οὐδέτερον κατὰ λόγον ποιούσιν· οἷς δὲ τοὺς οὕτως ἔχοντας κωμωδεῖν ἀντὶ τοῦ συναλαγεῖν ἀξιοῦσι, τοὺς μὲν οὐδὲν ὀτιοῦν ἐντεῦθεν ἐργάζονται· σφίσι δ' αὐτοῖς ἀλογίαν καὶ μισανθρωπίαν τὰ πάντων ἀσχίστα μαρτυροῦσι. Καίτοι εἰ τοὺς ἀδικούντας εὖ ποιεῖν θεῖαι παρακαλεῖονται νόμοι, τὸ τοὺς οὐχ ὅπως οὐδὲν ἀδικούντας, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ἐλέους ἀξίους μυκτηρίζω καὶ διαβάλλειν αἰρεῖσθαι, ἡλίκων θεῶν οἶσαι τὸν ὄλεθρον; Φίρ' ἐὰν δ' εἰς ταῦτ' αὐτοῖς ἐμπεσοῦσι; ταῦτονί προσεγεθῆ τις τὸν τρόπον, πῶς ἔξουσιν· εἰ μὲν ἐπεικῶς καὶ μετρίως, οὐδὲ τούτους εἰκὸς οἷς ἀμέλει πάσχουσι δυσχεραίνειν· εἰ δὲ πολλοῦ γε καὶ τοῦ παντός σφίσι δεήσει τὰ τοιαῦτ' ἀνασχέσθαι, πῶς οὐκ ἀτόπως ἔχουσι ταῦτ' εἰς τοὺς ἄλλους ποιεῖν ἀξιοῦντες, ὧν ἐὰν ποτ' αὐτοὶ πειραθῶσι, συμφορὰν νομιούσι; Διὰ δὲ ταῦτα κελεύω, τὸ μὲν τουτοισίην ἐπιχαίρειν, οἷς οὐχ ὅπως ἥμισθα πάντων ἐπιχαίρειν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα πάντων, οἷς οὕτως ἔχουσι, συνάχεσθαι χρῆ, χίρειν καθάπαξ ἔαν· τὸ δὲ τῆς τούτων παραμυθίας ἀντιποιεῖσθαι, καὶ διὰ πάντων ὧν ἔξεστι ταυτησί λόγον ποιεῖσθαι, περὶ πάνυ τοι πλείστου ποιεῖσθαι, πρῶτον μὲν ἴλω καὶ οἴκτου μεστήν αὐτοῖς εἰσφέροντας γνώμην, ἔπειτα ταῖς τῶν λόγων ἐκπαδαῖς, καὶ βίβους ἐντεῦθεν τουτουσί καθιστάντας.

1θ'. Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη, καὶ περὶ τῶν δουλεύειν ἂ
 ελληχότων ἂ δαί διαλθεῖν· καὶ γὰρ δὴ τῶν αὐτῶν
 καὶ οὗτοι τοῖς πρὸ αὐτῶν ἀμέλει πειρῶνται, καὶ
 πως παραπλησίᾳ χρωῶνται τῇ τύχῃ, ὡσπερ ἔκτεινοι
 τὸ σῶμα, ὡς δὲ καὶ οὗτοι τὴν σφετέραν αὐτῶν ἐλευ-
 θερίαν ὡς ἂν τις εἴπη πεπηρωμένοι, καὶ παρὰ τὰς
 τῆς φύσεως δουλεύοντες ψήφους· ἡ μὲν γὰρ ἐλευ-
 θέρους πάντας ἀνθρώπους εἴργαστο τὴν ἀρχὴν, τῷ
 μὴ τὸν μὲν μᾶλλον, τὸν δ' ἤττον, ἀλλὰ πάντας ἐξ
 ἔσου τῶν παρ' αὐτῆς ἀξιώσαι καὶ κατὰ ταυτὸν
 ἐκάστῳ δὲ διανεῖμαι· τῇ τύχῃ δὲ καὶ ταῖς τῆς τύ-
 χης στροφαῖς καὶ τῷ μηδέποτε ἐν ταυτῷ τὰ πράγ-
 ματα μένειν, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρεσθαι καὶ χω-
 ρεῖν, ὃ μὲν δεσπότης ὃ δὲ δούλος κατέστη· ἐπίδοξοί
 τινες ὄντες, καὶ αὐτοὶ σφίσι αὐτοῖς τῶν ἐναντίων
 ποτ' ἂν πεπειᾶσθαι, καὶ τὴν ἀλλήλων ἀλλάξασθαι
 τύχην κατὰ τὸ τῶν πραγμάτων ξυμδαῖνον· μᾶλλον
 δὲ δεσπότην μὲν ἂν αὐτὸ ταῦτο μόνον οὐδοντινοῦν
 τῶν ἀπάντων οὐδ' ἂν εἰς δύναιτο δεῖξαι· δούλους
 δ' ἄπαντας, πάντας. Κἂν γὰρ τὴν ἀπασῶν μεγίστην
 ἀρχὴν λαχῶν, καὶ οὕτως οὐδὲν μᾶλλον ἐλευθέρος
 ἂν εἴη, ἀλλ' εἰς δούλους τελεῖς· ἀρχῇ δουλεύων,
 καὶ τῷ κοινῇ πάντων ἐθέλειν προῖστασθαι· καὶ
 σιωπῷ τρυφῆν τε καὶ τὰς οὐκ ἐπαινουμένας ἡδο-
 εῖας, καὶ πάνθ' ἕτερα οἷς ἀνάγκη δουλεύειν τοὺς οὐ-
 τως ἔχοντας. Φησὶ γοῦν Εὐριπίδης καλῶς γε λέγων
 καὶ τῆς κοινῆς δόξης ἀξίως· « Φεῦ! οὐκ ἔστι θνητῶν
 ὃς ἔστ' ἐλευθέρος. » ἡ χρημάτων γὰρ ἔστι δούλος
 ἡ τύχης ἡ ὄτων ἂν τις καὶ φῆσαι· εἰ δὲ τρόπον
 ἕτερον ἄρχοντες, ἕτερον τρόπον ἀρχόμεθα, καὶ
 τοῦθ' ὡν ἀληθῶς μᾶλλον ἢ' κείνο, δίκαιοι πάντως
 ἔσμεν ὡς παρὰ φύσιν κατέστημεν ἄρχοντες. τῷ
 πάντας ἐλευθέρους, ὡς ἔφην, ἐξ ἀρχῆς γεγενῆσθαι·
 τούτων καὶ δὴ κατὰ φύσιν λόγου ποιῆσθαι, καὶ τὰ
 γινόμενα χρῆσθαι, καὶ μὴ παντάπασιν αὐτοῖς
 ἐπιχειρῆσαι, μηδ' ἐπιτρέβειν ἐθέλειν διὰ τὴν ἡμῶν
 τε κἀκεῖνων ἀντίπαλον τύχην, ἀλλ' ὅσ' αὐτοῖς ἔξε-
 σι καὶ δίδωσι τὸ εἶκος ἐπιτάττοντες, μηδὲν ἔπειτα
 προσπεριεργάζεσθαι, μηδ' ἀγνοεῖν ὑπὸ τῆς δεσπο-
 τεῖας τὴν φύσιν, ὡσπερ οἱ μεθύοντες τοὺς αὐτῶν·
 ἀλλὰ τὸ μὲν ἀφιλανθρωπῶς αὐτοὺς ἴσχειν καὶ παρὰ
 τὸ δέον ἐπιτιμᾶν, καὶ ὑβρεσι πλύνειν, καὶ τὰ δει-
 νότατα ἀπειλεῖν, καὶ μαστιγοῦν καὶ δεῖν καὶ στρε-
 βλοῦν καὶ ξαίνειν κατὰ τοῦ νότου πολλὰς, καὶ μὴν
 καὶ τοῖς ὑπὲρ δύναμιν ἐγχειρεῖν τούτους κατα-
 ναγκάζειν, εἰ καὶ τῶν πάντων τοι ταῦτα δεινῶν, ἀλλ'
 οὖν φορητὰ πῶς ἔστι διὰ τὴν τύχην. « Αἶ αἶ γὰρ,
 φησὶ, τὸ δούλον ὡς κακῶς πεφυκέναι· τολμᾶθ' ἂ μὴ
 χρῆ τῇ βίᾳ νικώμενον. »

κ'. Ὅταν δὲ καὶ τῶν δεσποτῶν ἔστιν οἱ τοὺς
 γιγνομένους τῶν πόνων μισθοὺς, τοὺς μὲν ἐξ ἡμι-
 σεῖας, τοὺς δὲ καὶ καθάπαξ ἀποστερεῖν οἴωνται
 δεῖν, καὶ δούλους λέγω καὶ ἄλλως ἐλευθέρους μὲν,
 ὑπὸ δὲ πεινίας καὶ τὸ μηδὲν ἔχειν ἀναγκαζομένους
 μισθοφορεῖν ἐκάστοτε καὶ πονεῖν, καὶ πάνθ' ὑπὲρ
 τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ βούλεσθαι καὶ ποιεῖν,
 ὅταν οὖν παρανομεῖν τὰ τοιαῦτα προάγωνται, τοῦτ'
 ἔστι τὸ μάλιστα πάντων ἀπηχθημένον Θεῷ, καὶ ὃ
 μηδ' ἂν εἰς μοι δοκεῖ μὴ ὅτι παθεῖν ἀνασχέσθαι,

19. E re utique est hoc loco de servis loqui, qui
 eadem sorte qua majores utuntur, et qui, si isti
 corpore, libertate sua mutilati videri possunt,
 utpote contra naturæ leges in servitutem redacti.
 Hæc omnes homines a principio liberos creavit,
 nec ulli privilegium, sed æqualitatem conditionis
 cunctis impertivit; sed fortunæ viciesitudinibus
 quæ res nunquam eodem loco consistere sinunt,
 alius dominus, alius servus evasit. Sunt sane qui
 mala ipsi passi sunt et alios ut minus paterentur
 impedierunt; domini certe privilegium nemo, ser-
 vitutis conditionem omnes demonstrabant. Etiam si
 enim summæ rerum potitus sis, nihilominus liber
 non esses, imo servires et ipse, quia imperio servis
 et quia omnibus præesse vis. Luxuriam enim et
 voluptatam et cætera omnia silentio prætereo, qui-
 bus virum in tali conditione constitutum servire
 necesse est. Egregie igitur Euripides: Proh dolor,
 inquit, nemo est liber. Aut enim divitiarum aut
 suæ sortis aut cujuslibet rei servus est. Si autem
 uno modo gubernamus, altero gubernamur (hoc
 autem potius quam illud), et sic vel contra natu-
 ram gubernatores constituimus quia, ut diximus,
 a principio omnes liberi nati sumus. Absit a nobis
 sortis superioritatem usurpantes, regimen in eos
 exercere eosque opprimere, sed obsequium ratio-
 nabile iis imponamus, nec gubernii limites trans-
 grediamur, non jam nostri compotes, ut ebrii.
 Interea vero servos inhumane tractant, plus justo
 verbis castigant, ineultant, minantur, flagellant,
 tormentis vexant, dorso plagas plurimas impin-
 gunt, ab iis quod vires transcendit exigunt. Quid
 enim? tolerandum est, sorte ita volente. Quantum
 malum, proh dolor, ad servitutem nasci! ferendum
 est quod vi averti nequit.

20. Quando despote aliqui mercedis pro labo-
 ribus præstitis debite aut partem aut totum re-
 scindunt, sive servos sive liberos eo quod ipsis
 debetur privantes, qui tamen ob egestatem rerum
 que penuriam laborare vi coacti debent; qui, in-
 quam, his in rebus injuste agunt, rem Numini
 divino odiosissimam faciunt, et quam nec oculis,
 nec auribus perferre volet. Quomodo enim cum

ratione vel ipsa humanitate congruit miseris istos laboribus modestare et supra quam fas est torquere, imo pugnis cedere? Siccine homines qui pro improbo labore meritam mercedem exspectant, quasi re male gesta vacuos dimittere? Siccine eos qui nulli ejusmodi operi tempus ac vires dederunt prospera in fortuna ponere, et vitæ ærumnis eximere et otio vitam inertem transigere; modestos vero istos mercenarios contra jus fasque ad imam miseriam crudelissime detrusos, mercede debita privare? Horum quidem hominum si adversam fortunam nobis commiserari licet, tortores eorum certe odio habere, malorum dæmonum loco ponere permissum est, qui subditos male tractare haud erubescunt, nullam sibi rationem reddendam autumant; versa enim vice humaniores se ac misericordiores præstarent. Parva enim et parum duratura sunt quæ fraudulenter servis suis eripere audent; maxima autem sunt bona quibus ipsi excidunt, et mala quæ in istorum locum succedent, et quæ non per tempus aliquod fixum durabunt, sed æternam vitam reddent, quod certe extremæ felicitatis signum est, quæ summis in Deo bonis frui dabit, et doloribus atque ærumnis liberat, in quas homines perverſi et crudeles incidunt. Si enim Deus ei qui de suo dare aliquid proximo non vult, irascitur, quomodo illum habebit qui alios, ut fur, spoliat et operariis mercedem recusat, quo nihil injustius reperiri potest?

21. Equidem censeo unicuique vestrum ad opus aliquod se accincturo duo inesse debere, primum bona et honesta capere consilia suo ipsius nomine et cæteros ad idem cohortari, et sic mentem et animum ad honestas operationes provocare; deinde iis quæ post maturam deliberationem decreta sunt, manus industrias injicere, seseque laude dignum reddere expedit. Legibus obtemperare et opera perficere gratitudine compensanda esse erit; nullumque injustitiæ locum concedere malarum actionum matri et fautori. Ejus rei testimonium perhibent Athenienses qui bello Medico

ἀλλ' οὐδ' εἰς ἀκοήν δλωσ δεδέχθαι· ποῦ γάρ ἐστι λόγον σωζον, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἄτοπον καὶ ὑπερφυῖς, τοὺς μὲν ταλαιπώρους τούτους κατατρώχειν τοῖς ἔργοις, καὶ μηδὲν ἀνάγκης μηδοπωσιτοῦν ἀνιέναι, ἀλλὰ καὶ κονδυλίσειν ἔστιν ὅτε καὶ πατεῖν· ὦν δὲ χάριν πονοῦσι, μὴ ταῦτ' αὐτοῖς παρέχειν αἰρεῖσθαι, ἀλλὰ πρὸ μὲν τῶν ἔργων μισθοῦς μνημονεύειν καὶ καταθήσειν φάσκειν ἐτοιμίως, ἔπειτα δὲ ὡς ἡδικοκῆτας κενοὺς ἀποπέμπειν; οὐς γε καὶ μηδὲν τι τοιοῦτον τὸ παράπαν ἐργαζομένους, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο μόνον πενία οὐζῶντας, εὐ πάσχειν ὑπὸ τῶν ἐχόντων ἐχρῆν, καὶ μὴ περιορᾶσθαι· μάλιστα μὲν διὰ τὴν οὕτω κελεύουσαν ἐντολήν, οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐπαμφοτεροζουσαν ἐκάστοτε τύχην καὶ τοὺς τοῦ βίου στροβίλους· οἱ δὲ, πρὸς τῇ μηδενός τινος ἀξιοῦσθαι τοιοῦτου, καὶ ὦν σφᾶς ἀξιοῦσιν οἱ πόνοι καὶ τὸ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ τούτων παρὰ πάντας τοὺς νόμους ἀποστεροῦνται μισθῶν. Ὅσον οὖν τούτοις τε καὶ τοῖς ἄλλως ἀδικουμένοις συνάχθῃσθαι καὶ συναλαγεῖν ἅπαντας δεῖ, τοσοῦτο καὶ ἐτι μᾶλλον τοῖς ἀδικεῖν αἰρουμένοις, ἀπεχθᾶνεσθαι καὶ μισεῖν, καὶ πάνυ τοι κακοδαίμονοῦντας τῷ ὄντι νομίζειν, οὐ μόνον οἷς οὕτω παρανομοῦντες οὐκ αἰσχύνονται, οὐδ' ὄνται δικῆν ὑφέξειν, ἤ γὰρ ἂν κακουργοῦντες ἐπαύοντο, ἀλλὰ καὶ οἷς οὐκ ἔχουσι ζυνορῆν· ὡς ἂ μὲν νῦν ἀρπάσειν καὶ πλεονεκτεῖν οἴονται δεῖν, ταῦτα πάντα μικρὰ τέ ἐστι, καὶ οὐκ εἰς ἅπαν μενούντα· ὦν δ' ἔπειτ' ἀγαθῶν διὰ ταῦτ' ἐκπεσοῦνται, καὶ οἷς ἐξ ἀνάγκης περιπεσοῦνται δεινοῖς, τὰυθ' οὕτω μὲν ἔστι μέγιστα, ὡς μηδ' εἰκάσαι τὸ παράπαν ἐξεῖναι, μὴ τί γε ἴφανα· οὕτω δὲ κατὰ παντὸς ἴσταται χρόνου, ὡς μηδηντινοῦν δέχσθαι λῆξιν, ἀλλ' εἰς ἀπέραντον ἤκειν, καὶ τὴν τελευταίην ἴσχειν ἀθάνατον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ τυχεῖν ἀμφοτέρων, τὸ μὲν ἔστιν ἐσχάτης εὐδαιμονίας καὶ οἷας τοὺς διὰ χρηστότητα τρόπων μετὰ Θεοῦ τεταγμένους ἀπολαύειν εἰκός, τὸ δ' ἀφορητοῦς ἔχειν καὶ ὑπερφυεῖς τὰς δόνας· καὶ πᾶσι μὲν γε τοῖς κακίᾳ συζῶσιν, οὐχ ἤκιστα δὲ καὶ τοῖς ἀδικεῖν αἰρουμένοις. Εἰ γὰρ τῶν μὴ τῶν οικειῶν μεταδιδόντι τιμῆ τῶν ἐσχάτων Θεός, τῶν-καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἀφαιρουμένων, καὶ τοὺς τῶν πόνων ἀποστεροῦντι μισθούς, ὃ μείζονος ἀδικίας ἐστὶ γνῶρισμα, τί καὶ χρήσεται;

καὶ. Πυθῶμι δ' ἐκάστῳ γ' ὁμῶν τῶν πράττειν ὄτιοῦν ἐγχειροῦντων δύο ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης χρῆναι προτείνει· πρῶτον μὲν τὸ βουλευέσθαι καλῶς καὶ αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ σὺν ἄλλοις, εἰ τούτου δεήσει· τοῦτο δ' ἂν εἴη τὸ οὐ μόνον πᾶσαν ἡντινοῦν ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ δικαίου γνώμην κινεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψήφους τῶν πραγμάτων ἀπὸ τοῦ τέλους ἐθέλειν ποιεῖσθαι· ἔπειτα τὸ τοῖς ὀρθῶς βεβουλευμένοις ἐπιμελῶς ἄγαν καὶ σπουδαίως προσκείσθαι, καὶ ὄλῳ γε καὶ παντὶ ὄρῳ τῷ θυμῷ, ὡς ἂν καὶ κασορθοῦν ἔχητε βῆστα καὶ τυγχάνειν ἐπαίνων· τὸ μὲν διὰ τὸ τοῖς νόμοις ἐμμένειν βούλεσθαι, τὸ δὲ τῆς περὶ τὰ ἔργα χάριν σπουδῆς· ὡς τὸ γε καθ' ὀπότερον τούτων ἐνδεῖν, καὶ ἀδικίαν προσεῖναι, οὐκ ἀγαθὸς οὐδ' ἐπαινουμένης ταύτη παρασκευάζει τὰς πράξεις. Μάρτυρες δ'

ἀμφοῖν Ἀθηναῖοι ἐν τῇ Μηδικῇ πολέμῳ, μετὰ δικαιοσύνης καὶ προθυμίας ὑπερφυοῦς κάλλιστα ἀνθρώπων πάντων ἡγωνισμένοι, καὶ τὰς μεγίστας καὶ θαυμαστάς τῶν ἀπάντων πασῶν οὐκ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔπειτα χρόνοις, προσθήσω δὲ καὶ τὸν ἅπαντ' αἰῶνα νίκας ἀνηρημένοι· τοῦτο δ' ἐπὶ τῶν Σικελικῶν τὰ πάντων αἰσχίστα διὰ τὴν τοῦ στρατηγοῦντος νωθεῖαν, καὶ προσέτι σφῶν αὐτῶν πλεονεξίαν ἡτυχηκότας· καὶ ταῦθ' οὕτω πλήθους καὶ μεγέθους παρασκευῆς ἔχοντες, ὡς καὶ τῆς Εὐρώπης ἀπάσης ἐντεῦθεν ἂν περιγεγέσθαι δοκεῖν. Εἰ τοίνυν ἂ πράττειν αἰρεῖσθε, ταῦθ' ὡς κάλλιστα ἔχειν αἰρεῖσθε, καὶ πρὸς ὑμῶν μᾶλλον ἢ καθ' ὑμῶν, οἷς ἔφην οὕτω χρηστέον, ὡς ταύτην ἐκάστοτε σώζειν τὴν τάξιν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀλόγοις γεγόναμεν, ὡς καὶ φροντίδων ἀπηλλάχθαι καθάπερ, καὶ μηδενὸς ὁπουοῦν τῶν ἀπάντων μέλειν ὑμῖν, ἀλλ' ἀπλῶς οὕτω καθῆσθαι τοῖς ἐπιτυχοῦσιν χρώμενοι, οὐκ ἂν εἴχομεν πράγματα· ἀνθρώποις δὲ οὕσι καὶ λογιζέσθαι πεφυκόσι, καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος ἐς αἰεὶ πρόνοιαν ἴσχειν, τούτων ὑμῖν τῶν φαρμάκων πάντως δεῖ· ὄθεν οὐκ ἂν μοι δοκεῖτε τοῦ ποθομένου διαμαρτεῖν, ἀλλ' ἔσεσθε μὲν ἐς αἰεὶ κατορθοῦντες, Ἦν δ' ἄρα ποτὲ τὰ πράγμαθ' ὑμῖν καὶ παρὰ τὸ εἶδος ἀπαντήσῃ καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκπέσῃτε, ὑμεῖς δὲ καὶ οὕτως οὐδὲν ἤττον ἔσεσθε κατορθοῦντες, τῇ κάλλιστα καὶ ὡς ἐχρῆν περὶ αὐτῶν βεβουλευσθαι, καὶ μηδὲν τι τῶν εἰκότων ἰλλελοιπέναι δοκεῖν.

κβ'. Ὁ δὲ με πρόσθεν διέλαθεν, νῦν δ' ἤκειν εἰς μνήμην, ἀναγκαῖον δὲ τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι, ἅτε μάλιστα πάντων ἀνθρώποις προσήκον, τοῦτ' ἤδη δώσω τῇ λόγῳ· ἐμοὶ γὰρ ἔνοιοι τῶν πατέρων δοκοῦσιν, οἷς μὲν μᾶλλον αὐτῶν φιλεῖν νομίζουσι τοὺς υἱεῖς, καὶ στέργειν ὑπὲρ τὰς σφῶν κεφαλὰς, πατέρων ἀγαθῶν ὡς ἀληθῶς ἔργον ποιεῖν· οἷς δὲ τῶν μὲν ἄλλων ἀπάντων, ὧν δ' αὐτοῖς μάλιστα δεῖ, τούτων οὐκ ἀξιοῦν αὐτοὺς ὄνεται δεῖν, οὐ μόνον αὐτῶν ἐξ ἡμισείας φροντίζειν, ἀλλὰ μηδὲ φιλεῖν ὅλως ὡς δεῖ παῖδας εἰδέναι τοῦ πάντων μεγίστου καὶ σπουδαιοτάτου καὶ κατὰ φύσιν ἀνθρώποις ἔχοντος, τούτους ἀποστεροῦντες· χρημάτων μὲν γὰρ ὄγκον καὶ πλήθος κτημάτων καὶ πλείρα γῆς τόσα καὶ τόσα καὶ προσέτι κτηνοτροφῶν βοσκημάτων ἀγέλας, ταῦτα μὲν ὅπως πᾶσι καταλίποιν, πάντα ποιοῦσιν· ὅπως δὲ καὶ παιδείας καὶ λόγων ἐργάσαιντο κοινωνοῦς, καὶ πρὸς τὴν ἀκασῶν ταύτην καλλίστην καὶ σπουδαιοτάτην τὰ μέγιστ' αὐτοῖς συνάραιντο κτήσιν, δι' ἧς πάντα μὲν ταῦτα καὶ σώζειν καὶ συναυξεῖν ἔξουσιν ἑσσεῖ, αὐτοὶ δὲ καὶ σφῶν αὐτῶν καὶ πατέρων εἶναι βελτίους· καὶ φίλους μὲν ὠφελεῖν, τὰς δὲ αὐτῶν πατρίδας ἐν τῇ παρασχόντι ποιεῖν εὖ· τούτων οὐδοντινοῦν τὸ παράπαν ἴσχουσι λόγον, ᾧ μάλιστα πάντων λόγον ἔχειν ἐχρῆν. Καίτοι ὁ μὲν λόγος εἰδῶς κάκεῖνα προσκτῆσεται δῆπου· καὶ μὴ κτησάμενος μέντοι, γενναίως εὖ μάλα καὶ μετὰ φρονήματος τὸν ἅπαντα διάξεται χρόνον· ὁ δὲ τούτων ἀφεστηκώς, καὶ ἐπόρῃ τῶν Μίδου χρημάτων, θαυμάσαιμ' ἂν εἰ μετὰ τοῦ τεταγμένου καὶ σώφρονος διὰ τέλους βίβῃ, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀνδραποδώδεις ἡδονὰς

A fortissime pugnando præclarissimas posthominum memoriam victorias reportarunt; quas, ut nihil omnittam, fœdissima in Sicilia clades ob primi militum ducis ignaviam et ipsorum malas cupiditates secula est; quamvis tunc maxime hominum multitudine et opibus ab bellum gerendum necessariis omnem Europam armis subjugare posse viderentur. Quodcunque igitur facere vobis propositum est, ita facite ut bonus inde finis proveniat. Si enim bestiarum more nullius rei curam habentes ignari sederemus temporique indolenter cederemus, nihil sane perficeremus. Huic igitur malo remediari nos oportet qui de rebus deliberandi et commodorum nostrorum rationem ineundi facultatem habemus, et id quod tendimus obtinebimus et cum secunda fortuna vivemus. Si e contra res minus bene succedent et si quod sperabatis non evenit, vos ob id non vobis deeritis, et nihil omnittetis pro virili parte quod res desperatas redintegrare valeat.

22. Quod me pridie fugerat, jam in mentem revenit: quare, quod publico esse commodo videtur, in medium proferam. Multi patres liberos suos plus quam se ipsos amando patrum bonorum officio satisfacere sibi videntur, neglectis cæteris fere omnibus quos præ lideris amare volunt; attamen ipsis liberis in gravissimis rebus curam quam maxime oportet non impendunt. Nihil enim intentatum relinquunt ut auri grande pondus, greges et agros immensos natis in articulo mortis tradant; de summo autem ipsorum bono, bona institutione et disciplina liberali et præceptis quorum venia rem familiarem augere ac conservare possent, minime curant. Item non monstrant quomodo amici et cives adjuvandi sint. Attamen qui litteris imbutus est, fortunæ nihilominus prospicere, et quamvis pauper sit, honestam transigere vitam poterit. Qui enim virtute caret, licet Midæ aurum possideat, nescio an honeste vivat, imo in servilis vitæ turpitudinem descendat, quippe qui secundum rationis præcepta vivere non didicit.

23. Pauperibus dein et divitibus auctor sum ne filios in arte aliqua instruendos tradant priusquam a tenera ætate Litteras sacras didicerint et sic animum spiritualiter nutriverint. Sic enim bonæ indolis beneficio bene de iis sperare poterunt parentes, dummodo ipsi cooperentur idem quasi certamen ineuntes ut finem laudabilem attingant; sin minus, saltem in litteris et artibus elementa degustarint. bene persuasi quod isthæc ad bene vivendum plurimum contribuunt, præsertim ubi litterarum studium artibus associatur. Sic Athenienses filios mari assuescebant, ut artis marinæ peritissimi fierent. Nos præcipue vero qui Christi fratres sumus et qui præclarum ac mirandum nomen Christianorum nuncupamus, non tantum isthæc ante omnia facere et filios nostros assuescere debemus, sed ut initium et finem operationum nostrarum intueri. Sic enim potissimum cognoscemus qui simus; sic virtutem amplectemur et exercēbimus secundum excelsi doctoris mandatum. Qui enim, ut debent, a tribus ediscendis operam navant et feliciter progrediuntur, iis datum est ad summum fastigium ascendere et cæteris omnibus gloriæ palmam præripere. Quia enim in libris historiam cognoverunt de temporum et loorum opportunitate quando bella sunt gerenda cognoscunt optimeque sciunt contra quos dimicandum, et contra quos non est, et quod faciendo aut victores aut victi erant. Qui autem, minus bene instituti, nil nisi arma sciunt, ii ferarum modo in deliberationibus et in pugnando æque præcipitantè agunt, et tamen sæpius victores recedunt, in pace rudes. Eurydices exemplum mirandum, imo imitandum reperias, quæ cum liberos suos mirum in modum amaret, sapientiamque eorum animis infundere cuperet, magistro amoto ipsa ipsis magistra esse voluit, quod cum per feminam illyricam barbaramque perfici non posset, una cum natis adolescentiæ studia renovavit; quod quidem adeo bene cessit, ut musis hocce carmen obtulerit ut et pro se ipsa gratias ageret et cæteros moneret ut summo cum ardore liberorum educationi incumberent. Est autem hujuscemodi:

A ἀποκλίνας, ὑπέρου γυμνότερος ἐν βραχεῖ κατασταίη, μὴ λόγον ἴσχωσιν σωφρονιστήν.

κγ. Ταῦτ' ἄρα καὶ πένθησι καὶ πλουσίοις καλεῶσιν μὴ πρότερον εἰς τέχνας δὴ τινὰ τοὺς υἱεῖς παραπέμπειν, πρὶν ἂν αὐτοὺς ἄχρις ἤβης, ἢ καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἤβης, γράμμασιν ἱεροῖς ἐκπαιδεύειν, καὶ οὕτω τὴν σφῶν ψυχὴν κατατρύζοντας καὶ προκαθιστάνας, εἴαν μὲν εὖ ἔχωσι φύσεως, καὶ θαυμαστάς τινὰς ἐντεῦθεν ὑποτείνωσι τὰς ἐλπίδας, οὐ μόνον αὐτοὺς ἐφ' αὐτὴν εἰς τέλος σώζειν τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἕως ἔξεστι ξυμπονεῖν καὶ ξυμπράττειν, καὶ πάντ' αὐτοῖς συναγωνίζεσθαι τρόπον· ὡς μὲν γὰρ ἀγαθὸν ἐσομένοις τῷ βίῳ φύσεώς τε ῥώμης καὶ σπουδῆς, καὶ ὧν εἰκὸς συνελθόντων· εἴαν δὲ μὴ, τότε ἤδη καὶ τὸ τῶν τεχνῶν ἐν καιρῷ, ὡς ἂν ἐκατέρωθεν τοῦ τε λόγου καὶ παιδείᾳ στοιχειωθῆναι, τοῦ τε τὰ πρὸς δίκαιον εὖ μάλα σφίσι αὐτοῖς ἐκπορίζειν εἰδέναι, κάλλιστα καὶ ὡς ἔχρη χρῶνται τῷ βίῳ· καὶ μάλιστα ὅταν μετὰ τὴν τῶν τεχνῶν ἀσχολίαν ἐνασχολῶνται βιβλίοις. Καίτοι εἰ ὅπως κρᾶτιστοὶ τινες εἴην Ἀθηναῖοι τὰ ναυτικὰ, πλεῖν πρὸ τῶν ἄλλων τοὺς παῖδας ἐδίδασκον, καὶ θάλατταν προσιμὸν ποιεῖσθαι τοῦ βίου· ἢ τοῦ γε πολὺ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ τοῦ Χριστοῦ κοινωνοὶ, καὶ τὴν μεγίστην καὶ θαυμαστὴν ταύτην αὐτοῦ πρόσρησιν περιεόμενοι, ὑφείλομεν καὶ δίκαιοι πάντως εἶμεν, μὴ μόνον προύργιαί τερα ποιεῖσθαι τὰ τούτου, καὶ τοῖς παισὶ πρὸ τῶν ἄλλων ταῦτ' εἰσηγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πρῶτα τῶν ἄλλων ἀπάντων, καὶ μετὰ καὶ τελευτήσια ταῦτα ποιεῖσθαι· ἐν τούτῳ γὰρ ἔστι καὶ τὸ γινώσκειν ἀκριβῶς, ὅπερ εἶμεν, καὶ πρὸς ἀρετὴν εὖ διακείσθαι, καὶ ταύτης μάλιστα ἀντιποιεῖσθαι κατὰ τὸ ἐκείνου κελῶσιν· ἐπεὶ καὶ τοῖς τὰ τακτικὰ μετιούσιν, οἷς μὲν ἀπῆρχθαι τούτων αὐτῶν ἐντεῦθεν ὑπῆρξε, τοῖσι μὲν ἀρίστοις εἶναι περίεστι καὶ κρατεῖν ἐκασταχοῦ. Δι' ὧν γὰρ ἐκάστοτε βιβλίοις καὶ γραφαῖς ὁμιλοῦσιν, ἴσασιν πάνυ καιροῦς καὶ τόπους πολέμου, καὶ τίσι δεῖ μεμαχῆσθαι, καὶ τίσι μὴ, καὶ ὡς τὰ καὶ τὰ ποιοῦντας, νῦν μὲν περιέσσονται, νῦν δ' ἠτήσουσιν· τοὺς δὲ μὴ ταύτην διακειμένους, καὶ πλέον οὐδὲν ὅπλων εἰδότες, ἀλλ' ἀμφὶ ταῦτ' ἔχοντας μόνον, ἴδοις ἂν ἀλόγῳ θράσει χρωμένους καὶ περὶ βουλάς τε καὶ πράξεις τοῦ δέοντος ὑστεροῦντας· ἐξ ὧν ὡς τὰ πολλὰ σφέλλεσθαι καὶ νικᾶσθαι ξυμβαίνει· εἰ δὲ καὶ κατορθοῦν ἔχουσιν, ἀλλὰ μείζον ἂν ἦν αὐτοῖς παρεσκευασμένοις ἐπιένως. Τὸ δὲ τῆς Εὐρυδικῆς καὶ μείζον ἀτεχνῶς, ἢ ὥστε θαυμάζειν ἔχειν ἀξίως, μὴ τί γε καὶ μειεῖσθαι· λέγεται γὰρ ὡς ἐπειδὴ φιλοτεχνίας οὕτως εἶχεν, ὡς καὶ σοφίαν ταῖς αὐτῶν ἐνθεῖναι ψυχαῖς περὶ πλείστου ποιεῖσθαι, ἐβούλετο μὲν οὐ διδάξασθαι τούτους, ἀλλ' αὐτὴν δὴ πού τὰ τοιαῦτα διδάξει· ἀμύχανον δὲ παντάσῃσιν ἦν Ἰλλυρίδα καὶ βάρβαρον οὔσαν, ὅψε τῆς ἡλικίας ἦφθαι παιδείας· καὶ οὕτω τὸ σπουδαζόμενον κάλλιστ' ἀνῦσαι, ὡς καὶ ταῖς μουσαῖς ταῦτ' ἀναθεῖναι τὰ ἔπη, ὁμοῦ μὲν αὐταῖς χάριν εἰδῖα, ὁμοῦ δὲ καὶ προτρέπουσα τοὺς ἄλλους πᾶσαν ὅπερ τῶν παιδῶν εἰσφέρειν σπουδὴν.

Εὐρυδικῆ, Ἱεραπολιτῆτις τόνδ' ἀνέθηκε
Μούσαις, εὐτίστον ψυχῇ ἑλοῦσα κόθον.
Γράμματα γάρ, μνημεῖα λόγων, μήτηρ γεγαυῖα
Παιδῶν ἡβώντων, ἐξεπόνθησε μαθεῖν (1).

A *Eurydice Hieropolitana hosce versus consecrat
musis: Ex laudabili desiderio litteras, orationis fun-
damenta una cum natis edidit.*

κδ. Ἐτι τοίνυν φυλακτίον ὑμῖν ἐπι παντός μάλ-
λον, μὴ λάθῃτε τοὺς παῖδας οἷς οὐκ ἔχρην ἐπιτρέ-
φαντες σοφισταῖς· ἀλλ' εἴπερ αὐτῶν ὑμῖν μέλει
ὄπως τοὺς τε λόγους τῆν τε ψυχὴν ἔσονται βέλτι-
στοι, καὶ λυσिताλοῦντας σφίσι τε αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλ-
λοις, ἔστωσαν οὔτοι, οὐ παιδεύειν μὲν ἀγαθοί, σκαιοὶ
δ' ἄλλως καὶ διεσθροτότες τοὺς τρόπους, οὐδ' οὐ
χρηστοὶ μὲν καὶ ἐκτικαίς, ὑπὸ δὲ φουλόγητος λόγων
λυμαινόμενοι· δῆπου τοῖς νέοις· ἀλλ' οὐς ἅπαντες
ἴσασι καὶ λόγων ἰσχύον καὶ βίον κατάλληλον κερτη-
μένους τοῖς λόγοις· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως εἴη γενέσθαι,
καὶ ὡς οὐχ ὑπὲρ τῶν παιδῶν μᾶλλον ἢ ὑπὲρ ὑμῶν
αὐτῶν καὶ προσέτ' αὐτῶν διδασκάλων, γνοίητ' ἂν
ὦσιν. Βί' γάρ τὰ μὲν πρῶτα τῶν μαθημάτων δυνά-
μεις εἰσὶν ἐκπύρου βίου, καὶ οἷον ὑποθέσεις δῆ τι-
νες καὶ παρασκευαὶ τοῦ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ὄπως
ἂν τύχοι χωρῆσαι, τὰς δὲ τῶν νῦν ψυχὰς μέγιστα
μὲν καὶ διὰ τὸ κηροῦ δίκην ἀκαλωτέρας εἶναι τῷ
χρόνῳ, οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ διὰ τὸ μαδουστινασοῦν πω
τῶν ἐναντίων χαρακτῆρα δεδιχθαι, οὕτω μὲν βράδια,
οὕτω δ' εἰς ὑπόδοχὴν ἑτοιμῶς εἶναι ξυμβαίνει, ὡς
εὐθὺς τοῦτοις ἐνίσχυσθαι καὶ παραμένειν εἰς ἅπαν
εὐδῆλον ὡς εἴν μὲν αὐτοῖς χρηστὰ προσπαγήτης,
χρηστούς εἰσεσθαι σοὶ καὶ τοιοῦτος προσδοκᾷ, καὶ
σοὶ δόξαν οὐχ ἔχον φέροντας· εἴν δὲ μὴ, τῆς κατὰ
ταῦτα διαμαρτίας αὐτὸς τὸ ταυτὸν αἰτιῶ· καὶ σὺ
μᾶλλον δῶσσις τῆν δίκην μὴ υπομαστοὺς τινος τού-
τους ἐκιστήσας τοὺς κλάστας. Ἐξόν οὖν καὶ παιδοὶ
καὶ σκευῶ δι' ὧν ἔργα τὰ βέλτιστα χρῆσασθαι καὶ
μέγα παρασκευάσαι φρονεῖν, εἴτ' οὐχ αἰρήσῃ; Ὅτι
γάρ οὐδὲ τοῖς τυχοῦσι τῶν μύθων πρὸς τὰ κηδία
κεχρησθαι Πλάτων ἐκείνους εἶπ', διὰ τὸ μὴ τοῖς
φαύλοις ἐπαρῆς ἐνεθίσθαι, ὅς γε οὐδὲ βραδύρους
ἀλλ' Ἑλληνίδας τούτας εἶναι καλεῖται, ἔπει τῶν γε
παιδευτῶν τοῖς οὐ καλῶς ἔχουσι· οὐκ οὐκ ἐπιτρέ-
ψαν τῶν ἀποπειμάτων ἂν εἴη· γρῆ γάρ κατὰ τὸ
ἔπος « παιδ' ἐπ' ἰόντα κελὲ δασυάμην. » Ἀλλὰ μὴν
καὶ τοῖς διδάσκουσιν αὐτοῖς οὐχ ὅσον εἰς ἕκαστον
εἴρει· καὶ κέρδος εἰ μύθων τε ἔργων τε ἔμμενα
πρηκτέρας εἴ ἔργων· ἀλλὰ καὶ πᾶσι ἀνάγκη
τοιοῦτους δῆ τινος αὐτοὺς εἶναι, ἢ μηδενὸς τὸ πα-
ράπαν ἄξιός εἶναι, μηδ' ἀκούειν ὄλιγος ὁ προήρην-
ται τε καὶ λέγονται. Ὅταν γὰρ ταῦτα διὰ πάντων
κρατήσῃ, ὡς μόνους δῆπου τοῖς ἅμωσι κρείστοις
δοτίον ἴσθι τοὺς παῖδας, εὐχόμενοι· καὶ ἔκοντες
οὔτοι, εἴνεπε οὐκ ὄσι, τοιοῦτοι· δῆ τινος γεγενῆ-
σθαι· καὶ πᾶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου σπουδῆν εἰ-
σπένειν, εἰδότες ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἴσται· κλίον μὴ
ταῦτη διακείμενοις· ὅσα καὶ εἴ ὦν βελτίστους
οὕτως ἔξετε τοὺς υἱεῖς, καὶ εἴ ὦν αὐτοῖς ὁμῶς
συνεσθῆσθε, καὶ οἷς τοῖς διδάσκουσιν οὕτως ἔχου-
σιν ἄπανθ' ἔξει καλῶς, καὶ οἷς εἰ μὴ οὕτως ἔχουσιν

24. Illud praesertim cavendum est, non sophista-
rum scholis filios committamus; at si nobis cordi
est ut in litteris ac moribus quam maxime profici-
ant, et sibi et aliis quam utilissimi fiant, prae-
ceptores non ii sumantur qui bene quidem litteras
docent, pravis autem sunt, moribus; aut dum
quoad mores integri sunt, parum idonei ad discipli-
nam adolescentibus tradendam, imo ii eligendi
erunt quorum doctrinam moribus respondere con-
stat; sic enim et discipulis, et nobis et magistris
bene consultum erit. Si enim doctrinae primitivae ac
fundamenta utramque vitam sustentant et virtutem
aut vitia fovant, id non est obliviscendum quod
puerorum animi ceram mollitie aequant et facile
conviventium imaginem et exemplum imitantur et
fideliter exprimunt. Hinc patet quod si isthaec bona
sunt, boni et ipsi erunt, et tuam ipsius gloriam
augebunt. Sin minus laetum fructum inde percipis,
te ipse accusato qui minus bonos praecipitores liberis
tuis praefecisti. Quod si et tibi et adolescentibus
nunc potissimum tempore res praesentes in vestrum
convertere commodum licet, cur non consilium
aequum capitis? Dum Plato prohibet ne nutrices
teneros infantium animos absurdis fabellis imbuant
ne sic malarum rerum germina serantur, et si
cum in finem Graecas eas, non Barbaras jubet esse,
nihil sane absurdius est quam filios nostros ma-
gistris improbatas confidere. Nam, ut est in pre-
verbio, in tenera aetate animarum honestas robus
assuefacere oportet, sicut praecipitoribus non parum
laudi est doctrinae concordantem degere vitam, nisi
in omnium contemptum cadere volunt. His igitur
conditionibus optimis semper magistris puero edu-
candi dabantur, qui educandorum curam habebant
eam quae fructus ferat justos. Ita fiet ut filii vestri
favente Minerva laeti augeantur, et ut vos ipsi vobis
congratulemini talibus vitam dedisse, et ut prae-
ceptores laborum suorum mercedem auferant et lau-
dibus cumulati id unum agant ut alumnos bonis, ut
dixi, artibus adjuti quam maxime provehant. Haec
accedit quod non obvium quemcumque praecipito-
rem eligere expedit, qui nomine tantum est et
specie externa, quippe qui prudentes et puris mo-

(1) Exstat hoc epigramma inter Adespota in Brunckii Analectis T. III, p. 133, sumptum ex Piz-
tareho De puerorum educatione.

ribus et virtutibus ornati esse debent ut res ipsa A
exposcit. Impedire enim quominus adolescentes
fœdis libidinibus indulgeant et ad virtutem eos
perducere, fugere otium, litteras et artes vere
amare et studia alæ et spectaculis anteponere,
uno verbo rebus salvis frui ab istis pendet. Quod si
utraque res locum habet et invicem concordat,
vos quidem omnibus numeris absoluti si estis
multum natos honorabitis; vestrum enim est quo-
tidie ab iis rationem pascere eorumque facta in-
vestigare. Quod ubi parentes et præceptores ani-
madverterunt, eo ardentius ad opus accingentur.
Volupe enim iis est alumnorum ingenium orna-
visse et illustrasse, postquam ipsi ab iisdem initiis B
egressi sunt.

25. Hæc eadem non solum de litteris, sed de
omnibus artibus dico. Vos autem mementote non
in divitiarum ac opum abundantia et inani gloria;
sed in morum integritate et vitæ sanctitate finem
bonorum situm esse et iis propositum qui vere
sapiunt et pietatem colunt. Illud vero voluptatis
sectatores ante omnia sequuntur et luxuriose vi-
vant. Quod si virtus vitæ præstat, ut anima cor-
pori quoque superior, est, meliori nostri parti
major cura debetur. Ideo Deum in actionibus
nostris colamus, nec divitias ad voluptates absur-
das impendamus, utpote quæ abutentibus omnem
peccandi ansam dant ideoque fugiendæ sunt. Non
enim in divitiis virtus sita est, sed virtute divitiæ
sunt acquirendæ. Hoc autem quid aliud est nisi ex
bona indole, quæ debemus, facere, et bene nos ha-
bere etiam sine opibus; si quis autem pecuniosus
est, felicior esse poterit propterea quod aliis quoque
bene facere potest. Quod si virtutem secundæ for-
tunæ conjungere vultis, rem laude dignam feceritis
Felicitas enim est activitas animi per virtutem ad
vitam perfectam. Si autem virtute ommissa argen-
tum tantummodo venamini, fieri non potest quin-
ter infelices facti in duraturas labamini calamita-
tes; nam non nisi semihomines eritis, animæ
ratione ommissa, corporis tantum curam agentes,

οὐχ ὅπερ ἔχουσιν ἔξουσι, πάντων εἴνεκα σπουδα-
στέον περὶ τῶν παιδῶν ὃν εἴρηκα τρόπον. Ἐτι πρὸς
τούτους χρῆ μὴ τοὺς τυχόντας ποιεῖσθαι παιδα-
γωγούς, οὐδ' ὀνόματος ἀπλῶς ἀντιποιουμένους, καὶ
τοῦτο μόνον δοκοῦντας, ἀλλὰ κατὰ τὰ ταῦτα τοῖς δι-
δασκάλοις καὶ σώφρονας καὶ κοσμίους καὶ φρενῶν
εὖ ἤκοντας, καὶ μηδὲν ἐνδέοντας ἐκείνων τῇ τῶν
τρόπων ἀρετῇ, εἰ μὴ καὶ πολλῶν μείζους ὄντας, ὡς
ἔγωγ' ἂν φαίην, καὶ τὸ εἰκὸς ἀπαιτεῖ. Τὸ γὰρ τοὺς
νέους ἀφίστασθαι μὲν τῶν οὐ καλῶν ἡδονῶν, ἀρετῇ
δὲ χαίρειν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς κάλλεσι, μισεῖν δὲ
ἀργίαν, τῶν δὲ λόγων εὖ μάλα λόγον ποιεῖσθαι, καὶ
τοὺς περὶ τὰ ταῦτα πόνους ἡδίου νομίζειν κύθων τε
καὶ θεάτρων, καὶ τὸ ξύμπαν εἰπεῖν, διὰ πάντων εὖ
ἔχειν, ἐν τούτοις μάλιστα κεῖται· τοιοῦτοι δ' ἀμ-
φοῖν ὄντοι, καὶ οὕτω μάλιστα συγκεροτημένοι, B
ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὰ παρ' ὑμῶν τούτοις προσεῖναι·
οὐ γὰρ πρὸς τὴν τῶν παιδῶν εὐδοκίμησιν ἀπόχρη
μόνα τὰ κείνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑμετέρας συντελείας
προσδεῖ· συνεχῶς αὐτοῖς ἐνορῶντων, τοῦ καθ' ἐκά-
στην ὡς εἰπεῖν ἀπαιτούντων εὐθύνας· ἐπὶ γὰρ
καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι ταῦτα συναίσθωνται,
σπουδαιότεροι πάντως περὶ αὐτοὺς ἔσονται· μάλ-
λον δὲ πάντα πόνον νομιούσι βρασιώνην ὑπὲρ τοῦ
λόγων τούτους ἐμπλήσαι καὶ καταστήσαι περιφανεῖς,
οἴκοθεν καὶ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἴσων ἀφορμῶν ὀρμη-
μένους.

κε. Ταυτὰ δὲ ταῦτα λέγω καὶ περὶ πασῶν δήπου
τεχνῶν οὐ λόγων μόνων· ὑμεῖς δὲ, ἴν' εἰδῆτε καὶ
τοῦτο, μὴ χρήμασι περιβρεῖσθαι καὶ κτημάτων
παντοδαπῶν εὐπορεῖν, καὶ δόξης μετέχειν, ζηλωτὸν
μᾶλλον ἡγεῖσθε, ἢ τρόποις χρηστοῖς καὶ ἔργοις
κομᾶν καὶ πάντα διαφέρειν τὸν βίον· τὸ μὲν γὰρ
ἐστὶν εὖ φρονούντων ὡς ἀληθῶς, καὶ ὅπως ἔσονται
θεοφιλεῖς καὶ νῦν καὶ εἰς αὐθις σπουδόντων· τὸ δ'
ἡδονὴν μόνον ζητούντων καὶ τρυφῶν ἔχειν ἐκ περι-
τοῦ ἐξ ὧν ἂ μὴδὲ λέγειν ἔξεστιν ἀπαντᾶ. Εἰ δὲ
τοῦτ' ἐκείνων χεῖρον τοσοῦτον, ὅσον ψυχῇ σώματος
κρείττων, ἀποστειλόν ἂν εἴη τοῦτου τοσοῦτον, ὅσον
ψυχῆς φροντιστέον· καὶ πειρατέον καθάπαξ θεωρι-
λεῖς εἶναι διὰ τὰ ἔργα, καὶ μὴ κείνου παντάπασιν
ἀποστρόφους, τῶ πρὸς ἀτόπους ἡδονὰς δι' ἀρετῆς
ἀπουσίαν χρῆσθαι τῶ πλούτῳ· ὅς οὐ μόνον τῶ πρὸς
πᾶσαν κακίαν τοῖς οὐ καλῶς χρωμένοις ἐφθίον
γίγνεσθαι, φευκτέος ἂν εἴη μᾶλλον ἢ σπουδαστῆς,
ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦτου χωρὶς, οὐκ ἐν τῶ πλούτῳ
D ἀπλῶς ἐστὶ τὸ εὖ πράττειν, ἀλλ' ἐν τῶ εὖ πράττειν
τό γε πλουτεῖν. Εὖ δὲ πράττειν τί ἂν εἴη μᾶλλον,
ἢ κατὰ ψυχὴν εὖ πεφυκέναι καὶ πράττειν ἂ δεῖ;
ὡς δ' γε τοιοῦτος καὶ χρημάτων ἄνευ οἷς οὕτως
ἔχει, πάντων κάλλιστα ἔχει· καὶ τούτων ἐτι προσ-
όντων, εὐδαιμονέστερος ἂν εἴη καὶ πολλῶν βελτίων,
τῶ καὶ τοὺς ἄλλους εὖ ποιεῖν δύνασθαι. Εἰ μὲν οὖν
μετὰ τοῦ πράττειν ἂ δεῖ καὶ πλουτεῖν οἴεσθε δεῖν,
καὶ τοῦ καλλίστου τοῦδε ποιεῖσθε λόγον συνδυασμοῦ,
ζηλωτοὶ πάντως ἐστέ καὶ πλείστου τινὸς ἄξιοι· ἐν-
δικιμονία γὰρ ἐστὶ ἐνέργεια ψυχῆς κατ' ἀρετὴν ἐν
βίῳ τελείῳ· εἰ δ' ἀρετῆς ἀλογοῦντες καθάπαξ
ἐκεῖνο μόνον διώκετε, καὶ ὅπως ἔξετε χρήματα

προϋργου ποίεισθε, ἀνάγκη πᾶσα τρισαθλίου τε ὑμᾶς εἶναι καὶ κακοδαίμονας, καὶ προσέτι θοοὶν ἐνίγχεσθαι τοῖν κακίστοις, τῷ θ' ἂ μὴ κέρουεν εἰς ἅπαν μνεῖν, ἀλλ' ὅσον ἂν αὐτίκα πεκαῦσθαι, ταῦτα περὶ πλείονος ἄγειν τῶν εἰς ἅπαν μενούτων, τῷ ἐξ ἡμῖσεως ὡσπερ εἰς ἀνθρώπους τελεῖν νομίζεσθαι, δι' ὧν σῶματι μὲν καὶ τοῖς εἰς σῶμα φέρουσι δῆπου προσέχετε μόνον, ψυχὴν δὲ ὡσπερ ἢ μηκέτ' οὔσαν, ἢ οὔσαν μὲν, τὴν ἄλλως δὲ καὶ οἷον ἐρόλκιον περὶ αὐτὸν πονεῖσθε· ἦν ἐπειδὴ κατὰ τοὺς τῆς φύσεως θεσμοὺς ἴσχει· τὸ κράτος, θέον καὶ παρ' ἡμῖν μεζονος ἀξιοῦσθαι προνοίας, καὶ τὰ πρεσβεία τῷ ὄντι φέρεσθαι· οἱ δ' οἷς ποιοῦμεν, κινδυνεύομεν ἀνατρέπειν τὴν τάξιν, τῷ χείρονι τὴν ἡγεμονίαν περὶ φύσιν διδόντες, καὶ ποταμῶν ἕνω τὰ πράγματα κρίνοντες.

καὶ Ἐπειτ' εἰ μὲν ἔστι ψυχὴ σῶματος σύστασις, ὡσπερ οὖν ἔστιν, αὐτῇ δὲ οὐδενὸς ἑτέρου δεῖται πρὸς σύστασιν, ἀλλὰ κινεῖ μὲν καὶ ζωοποιεῖ τοῦτο συνοῦσα, ἐξίσωσα δὲ τὸ μὲν εὐθὺς οἴχεται καὶ καταρρεῖ, καὶ πρὸς τὸ μηδὲν ἤδη χωρεῖ, ἢ δ' οὐδὲν ἔττον καὶ οὕτως ἔστι ψυχὴ, ἀνάγκη δὲ τὴν οὕτως ἔχουσαν τοσοῦτον μεζω καὶ τιμιωτέραν τοῦτου καθεστάναι, ὅσον τοῦ συνιστάμενου τὸ συνιστῆναι, καὶ τοῦ νῦν μὲν ὄντος, νῦν δ' οὐκ ὄντος, τὸ γ' ὡσπύτως ἔχον αἰεὶ, κάκειναι τούτων αἴτιον ὄν, ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη ἢ παρανοίας, ἢ οὐκ οἶδ' ὅ τι καὶ φῶ, τούτην θεραπεύειν ἀπέντας, τοῦτου φρονεῖζοντας φαίνεσθαι, καὶ τῆς ἀλόγου τε καὶ θνητῆς τὴν λογικὴν τε καὶ ἀθάνατον περὶ ἐλάττωτος μοῖραν ποιεῖσθαι. Ὁ μὲν οὖν ἐξ Αἰγύπτου Πλωτῖνος μὴθ' ὑπὲρ τοῦ ὄντος ὄντως δόξης εἰδώς ἂ δεῖ, μὴθ' ὧν ἡμεῖς μηδὲν προσδοκῶν, τοσοῦτον ἀπέχετο τοῦ σῶματος ὁρμαῖς καὶ ὀκτοῦν ἐρείπειν, ὅσον τοῦ τῆς ψυχῆς κόσμου καὶ κάλλους ἐτίθετο λόγον· οὕτω δὲ τούτην τῶν μεγίστων ἡξίου καὶ ὧν μάλιστα χρεῖ, ὡσθ' ὅτι μὴ μόνη ταυτῇ περιῖν, ὁ δ' ὡσπερ ἑαυτῷ δυσχεραίνειν, καὶ πρὸς αἰσχύνῃς ἡγείσθαι τὴν μετὰ σῶματος διακταν· ταῦτα ταῦτα φιλοσοφῶν τῷ τοῦ Ἰεσσαί, δεσποτήριον ἀποκαλοῦναι τὸ σῶμα, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐξοδὸν ἐπισπεύδοναι· ἡμεῖς δὲ, ὦ κενεὸι κέθουσι! τὴν δεσποτείαν τοῦ νοῦ καταγόντες μετ' δουλείαν, καὶ τὸ θαυμαστὸν καὶ θεσπέσιον κοσμί χρεῖμα καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης αἰτίας μάλιστα ζυγνῆες, μολύνοντες τοῖς αἰσχυρίστοις οὐδὲν τὸ παρῆπαν οἰόμεθα ὄρῃν· οὐδ' ἡμᾶς αὐτοὺς κατασχόμενι οὕτως ἔχοντες, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ διὰ πάντων ὡς οἷόν τε ταυτηὶ συγκροτοῦμεν τὴν ἔξιν, ὡσπερ ἢ μηδὲνα περὶ μηδενὸς δῶσοντες λόγον, ἢ γερῶν οἰόμενοι τεύξεσθαι· καὶ μὲν οἷς μὲν λόγῳ καὶ διανοίᾳ πρὸς ἅπαντα χρωμέθη, καὶ μετὰ τοῦ διανοεῖσθαι τε καὶ φρονεῖν τοῖς πράγμασι ἐγγειροῦμεν εἰς ἀνθρώπους τελοῦμεν ἀμέλει καὶ Πλάτωνος ὅτι περ οὐκ ἀλογος, ἀλλὰ λογικός ἐγεγόνει, μεγάλυχοῦμενος ἦν· οἷς δ' οὕτως ἀνοήτως ἀλόγων δίκην τοῖς κῆθεσις ὑποκαίμεθα καὶ τὴν ὑπόθεσιν παραδαίνομεν, τὴν φύσιν ἀνοούμεθα· ὁ καὶ θαυμάζω εἰ ἀλόγους μὲν τινος ἡμᾶς προσεπόντος οὐκ ἂν ἠνεσχόμεθα, αὐτοὶ δὲ οἷς ποιοῦμεν ἀλογίαν νοσοῦντες, οὐκ αἰσθανόμεθα· οὐ μείζον οὐ-

A illamque pro accessoria aut plane nulla habentes, in vanum laborabit. Ubi autem illa, ut natura praescribit, dominatur, omnia bene cedent, nec metuendum est ne ordinem intervertatis et malo principio contra naturam indulgeatis et pravo iudicio omnia confundatis.

B 26. Si denique anima corporis adminiculum est, nullaque re ad suis sustentationem eget, sed illud movet et vivificat, e corpore autem exiens facit ut hoc corpus subito dissolvatur et in nihilum redeat; anima tamen nihilominus perdurat, et corpore tanto major est, quanto simplex creatura major est composita, quae nunc est, nunc evanescit, absurdissimum sane esset et stultissimum, animam in servitutem redigere, reique irrationali et mortali, corpori inquam, rem rationalem et immortalam subicere. Plotinus quidem Aegyptius qui de rerum essentia eruditus ut nemo magis fuit corporis minorem, animae majorem habuit rationem; quare hanc maximi aestimavit, corporis autem existentiam in inferiori loco posuit, ut Davides corpus carcerem appellans, unde exire maximopere desiderandum est. Nos, o stultitiam! mentis dominationem in servitutem redigimus, et sic summa imis confundentes quasi re bene gesta gloriamur! nos citra omnem pudorem nos sites opinantes, de clade exsultamus quasi nemini rationem reddituri aut retributionem aliquando accepturi. Attamen ratiocinii solius ope rite et hominum more agere valemus. Num Plato ob id quod rationalis nec irrationalis esset superbivit? Nos autem qui bestiarum instar pravis servimus cupiditatibus, naturam negamus. Certe si quis stupide nos alloqueretur, aegre ferremus, nec videmus nos ipsos stultitiae morbo laborare; quo nihil turpius. Dum enim parti animae male sanae attendimus, mentis sanae rationem nullam habemus, id quod nihil aliud est nisi dementia, caligo quae e passionibus emanans iudicium obscurat et animum ad sermonum foedam conditionem detrudit. In omnibus igitur ratio operatur, et res salvae erant.

27. Quæcunque, viri amici, ut præcipua statu rerum nostrarum politico resummi possunt, hæcce proferam. Adeo ille tectus sartusque est, ut nemiⁱ vel ex iis qui calumniari amant de ipsius communi utilitate dubitare liceat. Jam enim omnes rem nostram ut oraculum consulere, ut legem sequi possunt. Duo præsertim in votis sunt: ut vos quæ præcepi, strenue faciatis, et ut eorum quæ Deo auspice feceritis æmulos habeatis apud posteros. Si enim boni eritis ipsi, ut certe esse debetis, opera vestra egregia erunt, et cæteri vestro permoti exemplo vos imitando æmulationem exhibebunt sinceram, ut pro legum præsentium auctoritate cernere est datum.

Α δὲν ἐστὶν εἰς αἰσχύνῃν· μᾶλλον δὲ τὸ εἰκὸς ἀπαντᾶ· τῷ γὰρ τῆς ψυχῆς ἀλόγῳ προσέχοντες, οὐδένα τοῦ λογικοῦ ποιούμεθα λόγον· τὸ δὲ μηδένα τούτου ποιῆσθαι λόγον οὐδὲν ἕτερον ἢ σαφῆς ἐστὶν ἀφροσύνη, τῆς ἀπὸ τῶν παθῶν ἀναφερομένης ἀγλῦος τὸν λογισμὸν συνθολούσης, καὶ δίκην ἀνδραπόδων ἐφ' ᾧ μὴ δεῖ τὸν νοῦν κατασπώσης. Χρηστέον οὖν ἡμῖν ἐν πᾶσι τῷ λόγῳ, καὶ πάνθ' ἕξει καλῶς.

κζ'. Ἄ μὲν, ὦ ἄνδρες, μέγιστα καὶ κοινότατα καὶ ὡσπερὶ, κεφάλαια πολιτικῶν παραγγελμάτων εἰπεῖν δεῖ, ταῦτ' ἐστὶν· ἐπὶ τοσούτον ἀσφαλείας καὶ τοῦ καλῶς ἔχοντος ἦκοντα, καὶ οὕτω σαφῶς ἀποδειγμένα, ὡς μὴ ἂν ἐνὶ μηδενὶ καὶ τῶν βασκαίνειν εἰδόντων ἀμφισβητεῖν ἔθ' ὄλως ἐξείναι, τὸ μὴ οὐ καλῶς καὶ προσηκόντως εἰρηθεῖν, καὶ τῆς τε κοινῆς ὠφελείας, τοῦ γε καθ' ἕναστων λυσιτελοῦντος ἀξίως· ἀλλὰ τούτου γ' ἕνεκεν καὶ πάντα ὡσπερ τισὶ χρησιμοῖς ἢ νόμοις τούτοις καχρηθεῖν· διττὰ δὲ δεῖν οἰόμενος εὔχεσθαι, ἃ μὲν νῦν αὐτὸς ἔφην, ταῦθ' ὑμᾶς ἐνδειχθαι τοῖς ἔργοις· ἃ δ' ἂν ὑμεῖς Θεοῦ διδόντος ἐνδείξαισθε, τούτων ζηλωτὰς τοὺς ἐπιγιγνομένους γενέσθαι, περιέργον ὡσπερ τὸ δεύτερον κρίνω. Ἐὰν γὰρ καλοὶ κάγαθοὶ γένησθ' ὑμεῖς, καὶ οἴους λόγος βούλεται, αὐτοὶ τε ἄριστα πράξετε, κάκεινους ἂν ἐκ τῶν ὑμετέρων ἐνδοσίμων, εὐ οἶδα καὶ πέπεισμαι, τοιούτους καταστήναι, τοῦ ζήλου διὰ πάντων ἐκάστοτε παραπλησίου χωροῦντος, ὃ καὶ πὶ τῶν νομῶν καθεστώτων νόμων συμβᾶν ἔσμεν τοξαρχῆς.

EJUSDEM THEODULI SIVE THOMÆ MAGISTRI TITULI ORATIONUM ALIO TEMPORE EDENDABUM *.

Εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ἐγκώμιον.

Ἰπὲρ Ὀλυνθίων.

Εἰς τὸ ἐναντίον.

Ἀνάπλους.

Πρὸς βασιλεία πρεσβευτικὸς ὑπὲρ Χανδρηνοῦ.

Πρὸς τὶνα ἀδικήσαντα καὶ δίκην δόντα καὶ δυσχεραίνοντα διὰ τὸ μὴ παρὰ δικαστῶν τοῦτ' ἔγεγε-

νῆσθαι.

Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἰωσήφ.

Ἐπιστολὴ τῷ κυρίῳ Ἰεροθέῳ.

Θεσσαλονικεῦσι περὶ ὁμοιοῦς.

Ἰπὲρ Κυναιγείρου (1).

Ἰπὲρ Καλλιμάχου.

Προσφώνημα τῷ μεγάλῳ δομestικῳ.

(1) Hæc et sequens oratio diversæ sunt ab editis Polemonis de eodem argumento.

* Quod non præstitit, morte præventus. Orationem pro Chandreno Græce edidit Boissonadius: reliquis adhuc latent.

NICEPHORUS CALLISTUS

XANTHOPULUS

NOTITIA EX FABRICIO

(Biblioth. Gr. ed. Harles, tom. VIII, p. 437.)

Nicephorus Callistus Xanthopulus, Callistides sive *Callisti Xanthopuli* filius, Historiam suam obtulit Andronico Palæologo imperatori jam seni (a), qui A. C. 1327 septuagenario major obiit : ipseque testatur eam se in juventute scribere aggressum, absolvisse cum annum ætatis 36 nondum emensus (b) esset, adjutumque bibliotheca Sanctæ Sophiæ CPoli (c), in qua florem ætatis transegit, Michaelis Palæologi imperatoris et Andronici nepotis meminit in catalago imperatorum CPol. (d) :

Λαμπρὸς Μιχαὴλ Παλαιολόγος τρίτος
Ὅντως βασιλεὺς καὶ λόγοις καὶ πρακτέως.
Ἄνδρόνικος παῖς συνδρομῆ τῶν χαρίτων.

Quin ad imp. Joannis Cantacuzeni tempora pervenisse atque adeo circa medium sæculi xiv adhuc vixisse, ex Catalogo patriarcharum, de quo infra, cognoscas. Textant *Historiæ Ecclesiasticæ libri XVIII* (neque plures tunc libros scripsisse se pag. 38 Nicephorus ipse auctor est) a nato Christo ad interitum neque Phocæ, h. e. ad A. C. 610, ex Eusebio, Sozomeno, Sostrate, Theodoro, Philostorgio, Theodoro Lectore, Basilio Cilice, Evagrio (quos pag. 35 nominatim laudat) aliisque contexti. Igitur quæ post argumenta librorum XVIII sequuntur pag. 42 argumenta libri XIX et sequentium usque ad XXIII, et mortem Leonis Philosophi sive A. C. 911, ab alio auctore an Nicephoro ipso additam nec amplius exstantem Historiæ continuationem respiciunt, et ab interprete Latino Jo. Lango sunt rejecta ad calcem operis. Quemadmodum porro ab styli elegantiam *Thucydides ecclesiasticus* hic Nicephorus audit clarior. Schurzleischio, ita a B. Joanne Gerharde ob fabulas (e) qui miscet, *Theologorum Plinium* appellari video pag. 258 *Methodi studii theol.* Illius tamen pannis purpuram quandoque intextam ex bonis qui periere scriptoribus, recte monet Labbeus, t. II, De S. E. p. 102.

Prodire libri illi XVIII, quorum primæ litteræ nomen Νικηφόρου Καλλιστου referunt, ex Jo. Langi Erphurdiensis versione Latine, Basile. 1553, fol., et ex altera ejus recognitione ibid. 1661, fol., cum ejus scholiis, tum Antwerp. 1530; Paris. 1562, 1573; Francof. 1588; fol., Paris. 1566, 8; duobus vol. : sed et Gallicæ interprete Jo. Gilloto, Paris. 1567, fol.; denique Græce et Latine Paris. 1630, fol. 2. Vol. cum Langi versione, per Frontonem Ducæum, ut habet titulus, recognita; sed Combefisius in *Bibl. Concionatoris, Langi*, inquit, *recognoscenda versione et castigandis notulis quæ passim aspersæ sunt, majorem Ducei diligentiam vellem, ni forte typographi in eum liberaliores fuere, ejusque præfæto nomine voluerunt libri pretium augere.* Græca a Ducæo descripta sunt e codice olim usus Langus, et qui unicus creditur hodie superare, quique ex Matthiæ Corvini bihl. Budensi direptus olim a Turcis, et CPoli redemptus ab homine Christiano devenit in bibl. Cæsaream (f) Vindobonensem, ubi hodieque asservatur.

(a) Nicephorus in dedicatione *Hist. Eccles.* ad hunc Andronicum pag. 20 : Καὶ σε οἶμαι διὰ ταῦτα καὶ ἐς μέγιστόν σοι βιώσιμον προσγενέσθαι. Itaque p. 7 : ἀνθος ἥρας non reddendum ætatis flos et vigor, sed flos venustatis (1); uti p. 24, ὁ Ἀριστωνος male redditur *Aristonus*, cum vertendum sit *Aristonis F.*, nempe Plato.

(b) Lib. 1, cap. 1 pag. 43.

(c) Lib. 1, cap. 1, pag. 37.

(d) Apud Philippum Labbeum in *Protreptico*

Hist. Byz., p. 34 : nam qui ibi de junioribus imperatoribus sequuntur versus, ab alio fuerunt additi, itaque neque in altero codice Regio, neque in ullo quo usus Joannes Langus, leguntur.

(e) Confer Casaubonum, Exerc. 1, in Baron. sæct. 17; Camerar., ad Joan. xi, 1; Bezam ad Aot. 1, 13 et Blondelli Speudoisidorum, p. 37; Possiovinum in *Apparatu*, etc.

(f) Confer Lambecium, de *Bibl. Vindob.* lib. 1, pag. 108 seq., 152 seqq. et lib. viii.

(1) Nihil mutandum censemus; hæc etenim loco auctor dotes enumerat quæ Andronicum juvenem ornabant. EBR.

Dicata editio Græco-Latina cardinali Richelio est, cum imperatori (ut versionem suam Langus) oblaturum se illam Ducæus promississet, ex cujus bibliotheca codicem Græcum acceperat. Vide Lambecium, lib. 1, p. 158.

Alia Nicephori hujus scripta sunt :

Σύνταγμα de templo et miraculis Sanctæ Mariæ ad fontem uno a CPoli stadio, quod lib. xv. cap. 6 Nicephorus se scripsisse testatur, adhuc exstatims. in bibliothecis Cæsarea et Vaticana : De Cæsareo codice Jac. Gretserus ad Codinum p. 282 *Exstat Viennæ in Cæsarea Bibl. fortassis unicum totius Europæ exemplor, cui nisi cito succurratur (vidi enim et percucurri allatum Monachium et huc Ingolstadium) penitus a blattis tineisque corrodetur : et jam nunc aliquot ab aquis pessime acceptam est, ita, ut multa legi nequeant, præsertim sub finem.* Vide et Nesselium, parte V, p. 153, 154 (g). Vaticano codice meminit Lambecius ad Codinum pag. 199, et Allatius de Simeonum scriptis, pag. 88. De templo illo et fonte, miraculis celebri, videndus Cangius in *CPoli Christiana* lib. iv, pag. 183 seq. Exstat et in eodem bibl. Cæsareæ codice Nicephori *Acoluthia* sive *Officium festi dedicationis templi hujus et canon eivem hymnu*, cum antiquis notis musicis. [V. paulo ante adnotata.]

Catalogus imperatorum CPolitanorum, versibus iambicis, Græce e codice duplici regio, in Labbei *Protreptico hist. Byz.* pag. 34. In codice, quem Jo. Langus evolvit, et qualis Græce editus Basileæ 1536, 8, ad calcem Epigrammatum sacrorum Theodori Prodromi, quemadmodum et in altero regio, desinit catalogus hic in Adronico juniore. Cæteros ad Constantinum Palæologum usque, recentior, ut fit, manus addidit. (Fabr.) Florentiæ in bibl. Medic. cod. 16, nr. 20, plut. 87, Carnem iambicum de imperatoribus orientis a Constantino I ad Constantinum XV, nomine quidem auctoris non addito, sed Langii auctoritate motus Nicephoro tribuit Bandin. Cat. codd. Gr. pag. 400. — In cod Veneto Marc. 375, scripto ann. 1426, est Niceph. Xanthopuli Catalog. imp. CPolis (Cat. codd. Gr. p. 304.) in cod. Barocciano bibl. Bodlei. d. 59, Nic. Call. chronologia Imperator. a Constantino M. ad Andronicum III versibus. — Paris. in bibl. publ. in cod. 535, n. 34; Nic. Call. Catalog. imperatorum et patriarcharum CPolitanorum. — In cod. 1630, n. 1, Catal. patriarcharum CPolit, desinens in Athanasio ann. Chr. 1302. — N, 11, Cat. imperatorum CPolitanorum, versibus iambicis; idem prorsus cum illo, qui inter Opp. Theodori Prodromi editus est. — In cod 1790, n. 2, Nic. Catal. officiorum aulæ CPolitane, versibus politicis. Carm. de imperat. exhibetur in tomo I *Historiæ Byzantinæ*; pag. 17, Venet. 1729. — Niceph. Xanthopuli *Excidium Hierosolymitanum* versibus iambicis 158, cum Latina iambica Fed. Morelli Metaphraasi, in Morelli Expositione thematum Dominicorum et memorabilia quæ Hierosolymis sunt. Paris. 1620, 8. V. intra lib. v, cap. 717, vol. VII, vet. edit. (Harl.)

Catalogus patriarcharum CPolitanorum, versibus iambicis Græce in eodem Labbei Protreptico, pag. 35 seq, et ad calcem Epigrammatum Theodori Prodromi. Desinit in 141 Callisto, quem patriarcham constituit Jo. Cantacuzenus, ut ipse imperator narrat IV, 17, Hist. Sequitur apud Labbeum alius catalogus nescio quo auctore, non scriptus versu, sed sola nomina 149 patriarcharum referens, ad Josephum usque, qui Florentiæ in concilio generali obiit non diu ante urbem captam a Turcis (h). At *Seriem pa-*

(g) Multo copiosus recenset codicem Cæsareum 8 Lambec. in Comment. tom. VIII, p. 119 sqq. In illo cod. servantur: 1 Nicephori Callisti Acoluthia, sive *Officium festi dedicationis templi B. Virginis Dei paræ, cognomine Fontis s. ad Fontem.* Exstat ibidem Nicephori *Canon*: insertum est ejusdem *Synaxarium*, s. Narratio succinota de origine, incremento et miraculis istius templi, quam narrationem integram Lambecius Græce ex illo cod. exhibuit, et pag. 123 adnotat, id *Synaxarium* non exstare inter ea ejusdem Nicephori synaxaria, quæ libro ecclesiastico Græcorum, *Triodio* dicto, sunt inserta, neque in *Triodio* sive *Synaxariis* in præcipua Triodii festa, quibus uniuscujusque, dies festi indicatur origo, in cod. Vindob. 322 (de quo vide Lambecii Comment. tom. V, p. 596). insuper esse diversum ab illa de eodem templo narratione, quam Nicephorus H. E. lib. xv, c. 25 et 26, intexuit; videtur tamen Lambecio editum esse in *Pentecostario Græcorum*, Venet. ap. Jac. Leonicinum 1579, 4. Quod colligit is ex loco a Leone Allatio in II Dissert. du libri ecclesiast. Græcor., p. 230, producto; et alia docte observat. — 2. Nicephori liber *De origine, structura et miraculis memorati templi B. Virginis Dei paræ ad fontem*, de quo multus est Lambec. (qui scripsit, se apographum *Syntagmatis* de templo et miraculis sanctæ Mariæ, etc., communicasse, ut ederetur, cum Renioldo Dehnio, S. J.)

Atque Kollar, in nota A, p. 131, contra Gretserum monet, codicem adhuc esse salvum atque incolumem, editione autem illius, cum, quæ CPolitane historiæ lucem aliquam adfunderent, ea partim ipse Callistus Historiæ suæ eccles. inseruisset, partim ex Procopii Cæsariensis. de imp. Justiniani edificii opere, unde Callistus hausit, patuerint cognosci, propter reliqua ignota et fabulosa sexaginta quatuor miracula, posse rempublicam litter. facili carere. De fonte illo ipso et sede ad fontem vide præter Lambecium I. c. anonymum in *Antiquitat. CPolitanis*, lib. III, sect. 159, part. III, vol. I. *Imperii Orientalis*, a Bandurio editi p. 56, ed. Paris., sive p. 49 sq. ed. Venet.: et Bandurii *Notas* ad h. l. in vol. II, pag. 534 ed. Venet. s. p. 159, ed. Paris. — V. *Elogia Sctorum*. etc., in vol. IX. B. Gr. p. 118. — In bibl. publ. Paris. *Synaxaria* sunt in codd. tribus, de quibus postea. (Harl.)

(h) Carmen iambicum de patriarchis CPolit. in cod. Medic. Florent. 16, n. 21. plut. 87. V. Bandin. I. c. pag. 400. — Nic. Call. *Chronologia patriarcharum CPol* CXIV, quorum postremum est Athanasius, in cod. Barocc. 59, bibl. Bodlei., et in cod. 142. n. 23, Catalog. episcoporum CPolitanorum 288; sed Catalogus iste (ut ait auctor. codd. Angliæ I, p. 18), prout exstat apud Scaligerum in Eusebio suo, desinit in Photio. Verum hic codex exhibet post Photium circiter 42 episcopos usque

triarcharum C Pol. oratione soluta fusius conscriptam (quam e membranis bibl. Regiæ pariter vulgasse se scribit Labbeus tom. II *De S. E.* et pagina etiam 34 Protreptici Historiæ Byz. laudata, confirmatque II. Warthonus, Appendice ad *Hist. litterariam Cavei*), nusquam reperio. Series patriarcharum C Politano rum, sub Nicephori C Politani nomine sæpius edita, desinit in patriarcha 82 Ignatio eunucho, ut in Nicephori ejus scriptis dixi.

Ad calcem epigrammatum Theodori Prodromi, Græce excusorum Basil. 1536, 8 (i), præter jam dictos catalogos binos imperatorum patriarcharum C Pol. occurrunt (k) ejusdem Nicephori Callisti Xanthopuli *versibus iambicis* descripta πάσης τῆς θείας Γραφῆς σύνοψις (l).

Τὰ μετὰ τὰ Μακκαβαϊκὰ μέγροι Χριστοῦ καὶ αὐτῆς ἀλώσεως Ἱερουσαλήμ.

Ἄλωσις Ἱερουσαλήμ, ὡς ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ.

Ἀσσυρίων, Περσῶν, Αἰγύπτου, Σύρων, Μήδων, Ἑλλήνων ἀνακτες.

Ἀθηναίων καὶ Κρητῶν ἀρχοντες.

Ῥώμης βασιλεῖς.

Ἐβδομήκοντα τοῦ Χριστοῦ μυστηπόλοι.

Εὐαγγελισταὶ καὶ διάκονοι.

Αἱ μυρρόφοροι καὶ μαθηταὶ Λόγου.

Οἱ καλλύναντες ἐν λόγοις Ἐκκλησίαν, sive *Catalogus Sanctorum Patrum Ecclesiæ (m)*, quem ascribere integrum, quia brevis est, non gravabor.

Οἱ καλλύναντες ἐν λόγοις Ἐκκλησίαν,
Μέγας Διονύσιος Ἀρείου πάγου,
Μέγας Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας,
Τὸ πνευματικὸν τοῦ Βασιλείου στόμα,
Ὁ Γρηγόριος νοῦς, τῶν βροτῶν ἡ περπνότης,
Γλῶττα μέλι ῥέουσα τοῦ Χρυσοστόμου,
Ἡ δαφιλής τε τοῦ Νυσσοῦς πανδαΐσια,
Ὁ βαθύνοος Κύριλλος, Αἰγύπτου κλέος,
Καὶ λεπτός εἰς ἅπαντα Μαξίμου λόγος,
Ὁ τῆς Κλίμακος, ἡ μετάρσιος βᾶσις,
Νεῖλος προφανῶς καὶ τὸ τοῦ Νεῖλου στόμα,
Ὁ Σύρος Ἐφραίμ, ἡ κατάνυξις λόγων,
Πανηγυριστῶν πατερικῶν βιβλία,
Καὶ Μεταφραστῆς, ἡ γλυκύροος χάρις,
Ἐν οἷς πᾶσι πέφυκεν ὑπερεξέχων
Ὁ χρύσεος ῥοῦς, ἡ γλυκύζουσα βρύσις,
Ὡς ἀφθονον μᾶννα τε πάντας ἐκτρέφον,
Καὶ νέκταρ ἀθάνατον ἐκρέον πόσιν.

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων, *Catalogus brevis Hymnographorum Ecclesiæ Græcæ*, quem et ipsum integrum exhibui, in *Catalogo Melodorum Græcorum*, ad calcem Allatii *De libris ecclesiasticis Græcorum*.

Συνοπτικὴ σύνοψις ὀλίγων χρόνου sive *Menologium sanctorum* breve *versibus* (perinde, ut quæ jam memoravi), *iambicis (n)*.

ad tempora Joannis Ducæ, qui imperare cœpit ann. Christ. 1221. — In eodem Catal. pag. 270, n. 11, 3, inter Langbæni Adversaria refertur Nic. Call. Notitia patriarcharum C Pol. a sancto Andrea ad Methodium, pag. 11. Additur in pagina adversa ex duobus aliis mss. quidquid varii deprehenderet Langbænius, sive lectionum sive rerum: et p. 271, n. 20, 2, inter ejusd. Langb. Adversaria est fragmentum quoddam Nic. Callisti. — De codd. Paris. v. superius adnotata. — Nic. Call. novam enarrationem, *oratione soluta* fusius conscriptam de episcopis Byzantii et de patriarchis C Politanis, Bandidurius, in *Imperio Orientali*, tom. I, pag. 164, sqq. ed. Venetæ, s. p. 191 sq. ed. Paris.. Græce cum versione sua Lat. edidit e cod. bibl. Regiæ n. 3502. Desinit hic Catal. in Joanne monacho et presbytero, ann. Christ. 1292; aliosque addidit Caatalog. patriarcharum C. Politan. Conf. Bandur. Præfat. p. xvi, ad tom. I, et Comment. doctum longumque, pag. 613 sqq. ed. Venet., ubi pag. 614, codicum ipsum et contenta uberius exposuit. — Noster Fabricius *libris tribus de vita et morte Mosis a Philone*, Gr. et Lat. cum Gilb. Gaulmini Moliniensis Observat. Hamburgi, 1714, 8; adjecit tertio loco pag. 554 seqq. secund. ed. Basil. mem. ex cod. mss. Græco Nicephori Callisti C Politani *Menologium breve ecclesiasticum*. Cf. *Histor. critic. reipubl. litterariæ*, tom. VII,

art. xi, de libris novis, pag. 448; et Oudin. l. c. pag. 711. (Harl.)

(i) Per Bebelium. V. Maittaire A. T. II, p. 855, ubi citantur Niceph. Callisti Opusc. et Epigrammata cum Epist. Erasmi. Illam edit. uberius recenset Oudin. l. c. (Harl.)

(k) Nota in his esse omnia illa, quæ velut sibi haud visa Nicephori scripta ex Guil. Eisengrini Catalogo scriptorum ecclesiasticorum memorat Posevinus, in *Apparatu*; et Vossius, *De Hist. Græcis*, pag. 308. Nota etiam, Nicephorum Xanthopulum male a Callisto distingui in Indice ad Meursii Glossarium Græcobarbarum. Nota tertio, in J. Gotfridi Olearii *Bibliotheca scriptorum ecclesiasticorum*, l. n. 1711, 4, tom. II, p. 8, ridicule excusum Nicephori *catalogum meretricum imperatorum C. Pol. pro catalogo metrico*.

(l) In cod. Veneto Marciano 266 est *Niceph. Call. Synopsis* accurata S. S. Νικηφόρου — Γραφῆς πάσης σύνοψις ἡκριβωμένη, versibus iambicis, et continet synopsis librorum Geneseos, Exodi, Levitici, Numerorum, Deuteronomii. (Harl.)

(m) Est in cod. 183 Cæsareo Vindob. in fine. V. Lambecc. Comm. tom. IV, p. 431. (Harl.)

(n) Edidit Fabric. noster *Menologium*. Vid. paulo ante notata ad Catal. patriarcharum C Politan. — In cod. Coisl. 108, fol. 243, in margine Niceph.

Τριψίδου σύνοψις ἀκριβεστάτη.

Volumen totum claudit εὐχὴ ἐξομολογήσεως, prosa, non versu.

Manu exarati etiamnum in bibliothecis occurrunt hujus Nicephori hymni varii, ut *χαριτισμὸς in B. Virginem*. Incipit: Χαῖρε, ἀνωτέρα τῶν νοιρῶν. *Fabric.* — Exstat in cod. 299, n. 6, de quo plura scripsit Lambec. Comment. tom. V, pag. 563. — In cod. 343, n. 11, Paris. bibl. publ. sunt Xanthopuli Versus iambici de duodecim festis Dominicis. (*Harl.*)

Troparia duo, in eadem, ordine alphabeti: unum incipit, Ἀρχντε Παρθένε μητερ Θεοῦ, πάσης ἀνθρωπίνης βοθηθείας ἀπολυθείς. Alterum, Ἀρχντε Παρθένε, μητερ Θεοῦ, ἡ δεδοξαμένη ὑπὲρ πάσαν φύσιν βροτῶν. (*Fabr.*) — In cod. Vindobonensi Cæsareo 299, n. 6, *Troparia duo in Virgin. Mariam*, teste Lambec. Comm. tom. V, pag. 563. (*Harl.*)

Συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους τοῦ τριψίδου ἑορτῶν, *Synaxaria in præcipua Triodii festa, quibus unius cujusque eorum indicatur origo, qualitas et dispositionis ratio*. Combefisio quidem in bibl. Concionatoria judice Triodii Græcorum Nicephorus pessime habuit, dum *Synaxariis augendo suis, ipsius ac sequioris Græciæ erroribus inferebat*. Pluribus hac de re conqueritur Leo Allatius, quem si placet vide Dissert. De libris ecclesiasticis Græcorum, pag. 70, 92 seq., 113, 229; et contra Hottingerum, pag. 124; ac de synodo Photiana p. 326 sq., 527 sq. (o). Hæc Nicephori Synaxaria in linguam Græcam vulgarem conversa a Matthæo Cigula, Cyprio, et Maximo Margunio, Cytheorum episcopo, prodierunt Venet. apud Antonium Pinellum ann. 1607, 1637, 1648, 4. Titulus est: Συναξάρια ἤτοι βίοι ἀγίων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντα παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ ἐπισκόπου Κυθῆρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν.

Sermo in laudem Mariæ Magdalænæ, ex cod. Medio. 33, n. 18, plut. 9, editus a Bandin. in Catal. codd. Gr. 1, pag. 446-455, et in *Monumentis Græc. Ecclesiæ vet.* Florent. 1762, 8, vol. III, n. 5. — Præter ea in bibl. publ. Paris. aliisque reperiuntur.

Commentarii in Psalmos, in cod. Paris. 149, et in cod. quodam bibl. Escorial.

Oratio de festo Orthodoxiæ in cod. Paris. 1090, n. 1, et in eod. cod. n. 2.

Homilia in Nativitatem Christi. In Indice Cat. Codd. Paris. II tom. tribuitur Nicephoro Callisto.

Homilia in laudem Joannis Jejunatoris sec. Indic. Cat. in cod. Paris. 767, n. 20, sed tom. II, Catal. pag. 143, sub nomine Callisti, patriarchæ CPolitani, indicatur.

Xanthopuli epistola ad Orphanotrophum in cod. Parisino 2105. n. 31.

Rhetorices progymnasmata in cod. Paris. 2988, n. 1, aut potius partes quædam; nam pag. 586 Cat. hæc est descriptio: Nicephori Callisti Fabula una et Narratio una; item Chriæ, quæ omnia sunt quasi quædam rhetorices progymnasmata: inc. Εἶχέ ποτε παρ' ἐξοτῶν. Sed Montfaucon in Palæographia Græca, lib. I, cap. 7, in Notis mss. Græcorum sæc. XIV, pag. 70, ad annum 1344, refert, hoc circoiter tempore codicem regium 3271 a Stephano quodam descriptum esse, qui *Nicephori Callisti Rhetorica et aliquot Opuscula* exscripsit. V. Oudin, l. c. pag. 718, et supra in vol. VI, p. 134.

Fragmenta plura in cod. Paris. 950, n. 14 — 18; n. de Paulo Samosateno, de miraculis ab Euphemia, Glyceria, et B. Virgine Maria patris, atque de variis sanctæ crucis nominibus.

Vita sancti Andree apostoli et primi episcopi CPolitani, Leidæ in cod. Vossiano 4, n. 5, sed secundum Montfaucon in Palæographia Græca; lib. IV, cap. 9, pag. 323, dicitur esse in cod. Græco Regio 2458, ann. Ch. 1286 scripto, *Vita sancti Andree Junioris* a Nicephoro Callisto, Magnæ ecclesiæ presbytero.

Homiliæ Nicephori Callisti, Chrysostomi et aliorum in cod. Colbertino 5108, manu Paphnutii monachi. Thyepollii d. 20, Jun. ann. 1568 exarato, teste Montfaucon. l. cit. pag. 91.

Scholia seu Glossæ in oratt. Gregorii Nazianzeni, in codd. Venetis Marc. 76 et 77. V. Catal. codd. Gr., pag. 53 et 54, et Possevin. ad calcem *Apparatus sacri*, pag. 28.

Νικηφόρου Καλλίστου, ἐρμηνεῖα τοῦ κοντακίου, τοῦ οἴκου, καὶ τοῦ ἐξαποστειλαρίου, πόθεν οὕτως ἐκλήθησαν. ἠρωτηθῆ δε παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἱερομονάχου Κυρίλλου τοῦ ἀρχιμανδρίτου in cod. Naniano 228, n. 19, secund. Catal. codd. Gr. Nan. p. 421. (*Harl.*)

Nicephoro quoque Callisto, velut auctori, tribuere non dubitavit Humfredus Hody brevem libram, quem e ms. Barocciano edidit Græce et Latine sub titulo: *Anglicani schismatis redargutio*, in quo libro pluribus exemplis probatur, episcopos injuste depositos orthodoxi successoris communionem nunquam fugisse. Oxon. 1691, 4: Σύναξις ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριῶν, etc. Idem scriptum editurum se

Xanthopuli Collectio Sctorum per annum ad singulos menses, versibus iambicis. Vide Montfaucon. *Bibl. Coislin.* p. 184. (*Harl.*)

(o) In cod. Cæsareo Vindob. 322, sunt Niceph. Synaxaria, etc. v. plura in Lambec. tom. V, b. 596 seqq. De Synaxario alio vid. Lambec. tom. VIII, p. 119, 123, et quæ supra ad Nicephori σύντα-

γμα, etc., attulimus. — Paris. in bibl. publ. tres codd. continent Synaxaria Niceph. secundum Cat. (v. Indic.) in cod. 407. Auctor Catal. codd. p. 57, ait, esse id opus ineditum et in eo a veterum Synaxaris in primis diversum, quod ibi varios Græcorum recentiorum errores deprehendas. (*Harl.*)

promiserat Cotelarius, *Monument. Eccles. Græcæ*, III, pag. 645. *Offendi*, inquit. *in opusculo nunc inedito, olim, si Deus dederit, edendo, de celebri schismate ob Josephum patriarcharum C Pol. successorem, Arsenii depositi ann. Chr. 1266, et Germani, qui se paulo post abdicaverat. Cæterum non Nicephoro, sed alii antiquiori scriptori, qui ann. Chr. 1267 eum composuit, deberi hunc libellum, recte postea agnovit ipse editor Humfredus Hodijs. Vide ejus Letter to a friend, concerning a collection of canons, Oxford. 1692, 4, pag. 42.*

Beatus Rhenanus Basil. 1535, fol. Rufini *Hist. ecclesiasticæ et Historiæ tripartitæ* Epiphaniæ scholastici, pag. 590—615 subjunxit *Historiam ecclesiasticam a Nicephoro Græco monacho conscriptam et incerto interprete jam olim Latine versam*, quæ velut continuatura Tripartitam incipit a temporibus Theodosii Junioris, desinitque in morte Anastasii, quem impium vocat et a quibusdam fulmine divino percussum tradi scribit. Non modo brevius longe singula persequitur, quam Nicephorus Callistus libris XIV, XV, XVI, sed et aliter nonnulla refert, ut alium illum fuisse Nicephorum sit necesse, licet Callistus etiam monachus fuisse viris doctis videatur. Vide, quæ de his Collectaneis Jacobus Billius, lib. I *Obs. sacr.* cap. 16.

De excerptis e Theodori lecloris libris duobus *Historiæ ecclesiasticæ*, quæ titulus profitetur *accepta ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου*, dictum in Theodoro.

ΝΙΚΗΦΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

BIBΛΙΑ ΙΗ΄.

—

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

LIBRI XVIII,

In duos tomos distincti, de Græce nunc primum editi. Adjecta est latina interpretatio Joannis Langi, a R. P. Frontone Ducæo, societatis Jesu theologo cum Græcis collata et recognita.

(Lutetiæ Parisiorum, Sumptibus Sebastiani et Gabrielis Cramoisy, via Jacobæa, sub Ciconiis, 1630, cum privilegio Regis Christianissimi.)

—

ARMANDO JOANNI

ILLUSTRISSIMO S. R. E. CARDINALI DE RICHELIEU.

Nicephori Callisti aliquando tenemus historiam. Illustrissime Cardinalis, qui nunc, post longam periculosamque jactationem, in sinu tuæ purpuræ, tanquam in portu placidissimo, si pateris, conquiescet. Heu quibus ille jactatus fatis! Apud Matthiam Corvinum quondam in pretio habitus, in potestate venit postea Barbarorum: et Turcis Pannoniam invadentibus, vix unius militis fuit præda. Servatus est autem, non historiæ, nec rerum quas continebat merito, sed quadam elegantia characteris, cujus etiam beneficio Constantinopoli vœniit inter delicatarum suppellectilem, quasi cultius aliquod mancipium. Emptorem autem invenit eum

qui publicis invidens commodis, suum fecisse videbatur, ne esset aliorum. Sed tandem ab injusto domino in familiam imperatoris transit, ac postliminio restitutus eos est unde fuerat ablati: auctor siquidem ipse Nicephorus suum imperatore dignum munus judicaverat, et Palæologo, uti suspicio est, historiam consecravit. Joannes Langus, vir de republica litteraria optime meritus, eum primus e Bibliothecæ vinculis exsolvit, ac Latio donavit, quo sibi nomine etsi obstrinxit universos, non tamen effecit ut ipsum e vultu Nicephorum nosse non cuperent ii quibus antiquitatis studium et Græcæ facundix dignitas esset in pretio. Præter cæteros autem Jacobi Thuani in senatu Parisiensi præsidis, et inter egregie doctos facile principis, in hanc curam animus exarsit, pugnavitque omni qua valebat gratia, et perfecit, ut e bibliotheca imperatoris exemplar ipsum Græcum nobis liceret exscribere, quod accurate præstitimus. Hujus autem ad transcripti fidem Latina versio explorata commissaque est a R. P. Frontone Ducæo e societate Jesu, qui eam interpolavit omnem et recensuit. Non dubitamus autem isto sponsore, Nicephorum hunc nostrum germanum asserere, et vel Callisto patri (si redeat in vivis) recognoscendum dare. Nunc illum, Illustrissime Cardinalis, orbis Christianus Galliæ debiturus est, qui per te jam illi multa debet. Atque hic quam sit tuus ipsa nominis indicatio demonstrat. Quem enim appellet alium Νικηφορος, quam eum qui quacunq; iter fecit victoriam circumtulisse visus est. Qui rebellantes provincias non tam partibus, quam victoriis peragravit: qui felicitate, vigilantia, virtute quidquid hactenus Galliæ beatitati obstiterat, evertit disjecitque. Pergis autem etiam nunc, Illustrissime Cardinalis, alias in oras vim eandem beneficam invictamque deducere. Exstabit, ne dubita, alter aliquando Nicephorus, qui tuarum victoriarum cursum posteris explicabit, quanquam ut facta tua nemo scriptis celebret, fama tamen loquetur ipsa, neque ventura de te ætas ulla postea conticescet. Nos certe quod vita suppetet, tuis obstricti ornatique beneficiis, quiqui sumus, fidam semper obsequendi voluntatem profiteri non desinemus,

Illustriss. et Reverendiss. Cardinalis,

Deditissimi humillimique Clientes,

SEBASTIANUS ET GABRIEL CRAMOISY FRATRES.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ

ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΕΓΚΩΜΙΟΥ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ ΚΑΙ ΑΓΙΟΝ ΗΜΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ.

ALLOCUTIO ENCOMIASTICA

AD PISSIMUM ET SANCTUM IMPERATOREM NOSTRUM

SUPER LIBRO HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ.

¶ Ecclesiastica Historia composita, multorumque et admirandorum virorum rebus gestis a me scripte, nemini profecto opus id, quam tibi, rectius consecrari, imperator, principum omnium Christi amatissimo atque humanissimo, qui omnes prorsus virtutes complexus, nihil rerum pulcherrimarum et excellentissimarum prætermisisti. Et cum permulta atque adeo innumerabilia tua sint præclare facta, orationem nostram longe superantis, manu divina consilium omne tuum et sa-

Α Ἐμοὶ δὲ ἄρα ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἡρτημένῃ συντάττειν, καὶ πολλῶν καὶ θεσπεσίων πράξεις ἀνδρῶν πειρωμένῃ δὴ συγγράφειν, τίνοι γε ἄλλῃ τάττην ἀναθεῖναι προσῆκεν, ἢ σοί, βασιλέων πάντων φιλοχριστότατε καὶ φιланθρωπότατε, πάσας ἀρῆν ἅτε συλλαβόντι τὰς ἀρετάς, καὶ μηδεμίαν ὑπερβολὴν τῶν χρηστῶν ἐν οὐδενὶ καταλελοπότι; οὐ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα τὰ κατορθώματα, καὶ ὡς οἶον εἰπεῖν ἄπειρα, καὶ λόγον ἐκβαίνοντα τὸν ἡμέτερον, Θεοῦ χειρὶ πρὸς πᾶσαν καὶ βουλήν καὶ πρᾶξιν ὁδηγοῦ-

μένου, πάντων δ' ἔμοιγε μέγιστον, καὶ ὡς ἂν τις εὐστόχως φαίη ἐπίσημον, ἢ εὐσέβεια, ἢ τε περὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδὴ, καὶ ὁ περὶ αὐτὴν ἔνθερμος οἶον καὶ ἄφρατος ἔρωσ, καὶ τὰ σὰ διὰ ταύτην τρόπαιά τε καὶ νικητήρια. Ἦν δὴ τα πολλῶ καὶ μυρίῳ σάλῳ τῶν τῆς δυσσεβείας βρυμάτων, σκληρῶν τε πνευμάτων ἀντιπνοαῖς ἀμυγέπη φερομένην εὐρών, πάντα θέμενος ἐν δευτέρῳ, πρὸς τοὺς σοὺς γαλινοὺς λιμένας ἀσφαλῶς διανήξασθαι καὶ κατάραι παρεσκευάσω. Καὶ νῦν ἄκλαστος διαμένουσα, οἷα δὲ τὸν πρόσφορον βύπον ἀποθεμένη, καὶ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναχθεῖσα εὐπρέπειαν, μᾶλλον δὲ τὴν ἐκ τῆς ζήτησ ἀλμην τοῖς τῶν σῶν λόγων ποτιμωτάτοις βροθίοις ἀποκλυσσάμενη καὶ ἀποκλύσασα, σοὶ τῷ ἐκ Θεοῦ κοσμογαγωγῷ τε καὶ κυβερνήτῃ, εἶπω δ' ὅτι καὶ ἱερῷ νυμφοστόλῳ. ἀξίω-
 χρεων τὴν χάριν ἀποπληροῦ, διάτορον οἶον καὶ με-
 γάλῳν ῥιγνῦσα φωνῆν, ὡς διὰ τοῦ πάντες ἄσυλον τὸ χρῆμα τῆς εὐσεβείας τηροῦντες, ἐν τῷ βεβαίῳ ἐστάναι τῆς ἀκιδόηλου στεβρῶς οἰόμεθα πίστεως, τὴν ἀμφὶ τῷ Θεῷ πλανωμένην δόξαν πόρρω πη, ὡς γε ἦν εἰκὸς, διαβρίψαντες. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν ἦν ἐμοὶ σκοπούμενῳ ἀρχῆς ἀπ' ἄκρας τοῖς σοῖς κατὰ μέρος ἄπασιν ἐπιστῆναι, οἷαις τε βίβλαις τῶν περὶ σὲ πραγμάτων τὰς ἀφορμὰς ἢ πάντα σφῶς διεξάγουσα Πρόνοια κατεδάλετο, διελεθῆναι, ἐπὶ μέγαν ἂν τὰ τῆς γραφῆς ἐξετάθῃ μοι, καὶ συγγραφῆν ἐδοξα μᾶλλον ἢ προσφώνημα διεξέρχεσθαι. Νυνὶ δ' ἐπ' ἄλλα μοι τοῦ σκοποῦ βλεπόντος, σμικρῶν δὲ τινων ὅσον ἄψασθαι τῶν σῶν, καὶ ἐπιδραμεῖν ἔσται τῷ λόγῳ· ἐκεῖνων δὲ τῷ καθήκοντι προσηκόντως μάλα ταμειουμένων καιρῷ ἐπεὶ τοί γε καὶ ἄλλως, τό γε νῦν ἡρημένῳ λέγειν, ἢ περιουσία τῶν σῶν χρησιῶν εἰς καινὴν ἐμοὶ τινα περιίσταται ἔνδειαν, ἥκιστ' ἐῷσ' ἀνύτειν τὸ πρὸς βουλήσ, πάντων ὡς ἐν λεῖ-
 μῶνι ποικίλῳ σχεδὸν καὶ μυρίαίς βρῆθοντι χάρισι, πρὸς ἑαυτὰ ἕκαστον μεθελκόντων καὶ κατέχειν δὴ σφοδρῶς περιουμένων. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἦδη λύω τὸν λόγον· τόσος δ' ἔσται ὅσος δὴτ' ἀρκέσαι, ἀμυδρὸν οἶον τὸν περὶ σὲ μοι πῶθον ἐνδείξασθαι, καὶ τὸ εὐνοον μετὰ παβρῆσις ἀφοσιώσασθαι, ἄχρι δὲ τοῦ δεῦρο ὑποχωροῦν καὶ κρυπτόμενον. Σὸν δ' ἂν εἶη τῆς ἡμέρον καὶ φιλαθρίπου ψυχῆς ἴλεων ἐμοὶ ἔνορῳ, θάρσος τ' ἄβρῆτον ἐνένει· καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, εἴ τι μὴ κατὰ λόγον τῷ παρόντι μοι συντάγματι λέλειπται, συγγνώμην βραβεύειν, καὶ ταῖς τῆς σῆς ἀκριθείας προσθήκαις καὶ ἀφαιρέσειν ἐκ-
 καθαίρειν τὴν συγγραφῆν. Πάντως γὰρ ὅτι ἂν ἢ σὲ, ψῆφος ἀκριβοῦν ἔλοιτο, ἐκεῖνο δὲ κάμοι· καὶ πᾶσι σχεδὸν φίλον ἔσται καὶ ἀσφαλέστατον, πάντων ὅσοι γαγόνασι μάλιστα τοῖς τοιοῦτοις εἰς βάθος ἐξεκῆ-
 σθαι καὶ διορῶν, τάχει τε καὶ μεγέθει φύσεως γέ-
 ρας πρὸς Θεοῦ εἰληχότι· πρὸς δὲ λέγειν τε καὶ φι-
 λοσοφεῖν τὰ θεῖα σωφρόνως ἅμα καὶ ἀκριθῶς δεῖ μάλα πολλῶ διειδῶτι, νῦν τε αὖ καὶ γλώττη δια-
 τρανούση τὸ παριστάμενον τά γε τοιαῦτα διευκρινεῖν ἰσχυρῶς ἔχοντι· ὡς θατέρων ὑπὸ θατέρου γνω-
 ρίζεσθαι· ὅτι γε καὶ βασάνῳ δὴτα τῇ σῇ οὐδέις οὕτω θρασὺς καὶ αὐθάδης, ὥστ' ἔπειτα δὴ καὶ δάκτυ-

A otum dirigente : tum, ut mihi quidem videtur, et recte quispiam dixerit, omnium maxima et illustrissima est pietas, egregiumque in Ecclesiam Christi studium, et flagrans atque incredibilis in eamdem amor, et quas ejus nomine reportasti, victoriæ et tropæa. Quæ sane pietas, immensis sævientis impietatis fluctibus, immanibusque conflictantium ventorum procellis huc atque illuc quodammodo gravi jactatione agitata, beneficio tandem tuo, qui rebus omnibus aliis posthabitis, hoc unum curaris maxime, tuto ad tranquillum portum tuum annavit atque applicuit. Et nunc integra, veluti recenti situ abjecto et pristina veterique venustate recepta, seu potius salsugine, quam ex tempestate conceperat, orationis tuæ suavissimo sonitu repurgata atque rejecta, tibi divino orbis rectori atque gubernatori, sacroque (sic enim dicendum) auspicio et curator, condignas refert gratias, et claram veluti et ingentem emittens vocem, omnes nos per te salvam atque involatam retinentes pietatem, constanter firmiterque in sinceræ fidei sententia, opinione de Numine divino erronea, ita ut conveniebat, longissime repudiata, consistere. Verum enimvero, si deliberatione habita res tuas a primo initio singillatim prossequi, quasve radices actionum tuarum, quæ omnia sapienter constituit divina Providentia, egerit, exponere vellem, in immensum oratio excresceret, et historiam potius, quam operis dedicationem instituere viderer. Sed cum aliud scribendi consilium mihi sit propositum, paucas quasdam res tuas in præsentia attingere atque oratione prestringere est visum : reliquis suo loco et tempori, pro eo atque decet, recte reservatis : præsertim cum id quod nunc quoque dicere institui, propter abundantem atque exuberantem rerum copiam, me ad novam quandam redigat inopiam : ita ut etiam ea quæ cupio, perficere atque stylo exsequi nequeam : eo quod perinde atque in prato vario, innumerisque amœnitatibus scatenti, ad se quæque res me pertrahant, eisque tractandis retinere contentur. Cæterum orationi meæ modum imponam : quæ non longior futura est, quam ut qualemcunque saltem mei erga te amoris et desiderii significationem exhibeat, et ego egregiam in te voluntatem meam, quæ ad hoc usque tempus tecta occultaque fuit, cum libertate palam declarem. Tuæ vero mansuetudinis atque humanitatis fuerit, ut me placide aspiciat, atque fiduciam animo meo addat, in primis vero, si quid minus recte in hoc opere a me dictum fuerit, ut mihi ignoscat, historiamque meam, pro judicio sui acrimonia, addendo atque adimendo repurgat. Quidquid enim valoulos tuus accuratus emendaverit, id et mihi et omnibus aliis gratum certumque habebitur : propterea quod et omnibus, quicumque fuere, tibi maxime perspicere talia et deprehendere, promptitudine et acrimonia naturæ, Dei dono contigerit : et quod disserere atque disputare, moderatione justa, et timore multo

adhibito, de rebus divinis explicare noris : præterea quod mente concipere, et ore diserto eloqui id quod visum est, insuperque id ipsum probe diducare, ita ut alterum ab altero pernoscat, optime possis. Neque quisdam reperitur esse tam audax et temerarius, qui, post limam iudiciumque tuum, digitum adhibere scriptis susteneat. Itaque rebus multis omissis, inde tandem orationem de rebus tuis ordiar.

¶ Cum enim veluti quispiam eorum qui singulari Dei dono dati sunt, optimorum et nobilissimorum illorum virorum, nasci, et imperium in homines universos suscipere deberes, magni consilii angelus, ac potius rerum universarum Pater atque rector, consilium agitavit, et ad eos qui cum illo ejusdem sunt naturæ et honoris : Faciamus (inquit) rursus hominem ad imaginem nostram, et similitudinem primi illius qui dudum diffluxit. Et editus es, divina quadam vi et natura, spiritu vitæ tibi afflato, qui vitalis aliis virtus, primitiæque, et quasi quidam alius generis princeps in orbe nostro futurus eras. Qua in re, illa, perinde atque instrumento et auctore usa est patre tuo, qui majorum suorum splendore, nobilitate, amplitudine gloriæ, arte imperatoria, opibus, adhæc prudentia, fortitudine, et naturæ vi, antiquissimos quosque sui que et nostri temporis principes obscuravit. Nec illi, cum antea res multas pro Romanis egisset, aliam ob causam Deus imperiale tradidit sceptrum, quam ut tu facile et incruentum obtineres imperium, pietate et facinoribus omnibus bonis futurus longe clarissimus : eis quippe rebus verissime imperator declaratur. Quandoquidem vero tibi quoque, qui imperium in universos e manu Dei fueras suscepturus, seu potius ante nativitatem receperas, imperialem domum et aulam instrui oportuit, quæ sane tam ingens et amplum deceret imperium : ea quoque quemadmodum primo illi Adam orbis universus, et quicumque tandem fuit paradisos ille, condigna præparata est. Ea vero erat nova Edem, terrestre cælum, paradisi veluti primarium exemplar, patria quidem tua, commune autem Christianorum omnium domicilium, urbium videlicet omnium regina. Simul atque enim ipse ex materno prodiisti thalamo, prædonum examen, quod eam longo tempore afflixerat, inde est expulsus, terrore quodammodo percussus atque accisus, germanumque plane hæredem, imperatorem et conditorem ejus, veritum : qui sane prædones, exitum atque fugam accelerantes, tanquam coruscanti ense tuo ejecti, alius alio profugit. Ad eum modum illa per te nobis omnibus repurgata, et tibi nutricia atque educatrix facta est, duabus his rebus in te atque illa divinitus benigne præstitis. Neque enim illa, quæ nuper admodum liberam lucem videre cœperat, in alio quopiam, quam in te uno, debitam gloriam consequi potuit : qui maxime quidem ad gloriam Dei propagandam processeris, et summa omnium dignitate honoris accutus sis : neque etiam tibi præ illa condignius contingere potuit domicilium et habitatio.

Α λον τωλμῶν ταῖς γραφαῖς ἐπιβάλλειν. Καὶ τοίνυν παρὲς τὰ πολλὰ, ἐντεῦθεν ποθεν τῶν περὶ σοῦ λόγων ἀπάρχομαι.

Neque quisdam reperitur esse tam audax et temerarius, qui, post limam iudiciumque tuum, digitum adhibere scriptis susteneat. Itaque rebus multis omissis, inde tandem orationem de rebus tuis ordiar.

Ἐπεὶ γὰρ ἔμελλες τίκτεσθαι, οἷά τις τῶν πάλαι παρὰ Θεοῦ δεδωμένων ἡμῖν ἀρίστων καὶ γενναίων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡγεμονίαν κληρώσασθαι, ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, μᾶλλον δ' ὁ τῶν πάντων Πατὴρ τε καὶ ἡγεμῶν, πάλιν ἐν βουλαῖς ἦν, καὶ πρὸς τὰ συμφυῆ καὶ ὁμότιμα, ἠοιῶσμεν, ἀθις ἀνθρωπον, ἔλεγε, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ πρώτου ἐκείνου πάλαι διαβρῦέντος. Καὶ ἀθρόον ἐπλάττου τῇ θεῖᾳ φύσει, πνοῇ ζωῆς ἐμφυσώμενος ζωτικῇ τοῖς ἀλλοῖς μέλλων δύναμις χρηματίζειν, καὶ ἀπαρχὴ καὶ γενάρχης οἷά τις ἄλλος κόσμου τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἀφορμῇ τινι χρώμενος καὶ αἰτίῳ πατρὶ γε τῷ σπῶ· ἐκ προγόνων δὴ τινων εὐγενεῖα καὶ μεγέθει δόξης, στρατηγία τε καὶ πλοῦτος, πρὸς δὲ καὶ φρονήσει, ἀνδρείᾳ τε καὶ ὤρα φύσεως, τοὺς ἐκπαλαί καὶ τότε καὶ νῦν ἀποκρύπτοντι· ὧ δια σὲ Θεὸς καὶ τὸ βασιλείον ἐγχειρίζει σκηπτρον, πολλὰ πρότερον ὑπὲρ Ῥωμαίων μογήσαντι, ἵνα σοὶ βῆδρον εἴη τὸ ταύτην κτήσασθαι, καὶ ἀναίμακτον εὐσεβεῖα καὶ πᾶσι χρηστοῖς σεμνύνεσθαι μέλλῃντι, οἷς ὁ ταῖς ἀληθείαις βασιλεὺς διαδεῖκνεται. Ἐπεὶ δ' ἐχρῆν σοὶ καὶ τὸ βασιλείον ἡτρεπίεσθαι, Θεοῦ χειρὶ τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν δέχεσθαι μέλλοντι, μᾶλλον δ' ἐγχειρῶσθαι καὶ πρὸ γενέσεως, προσῆκον δὲ ἄρα τῷ τοσούτῳ τῆς ἀρχῆς καὶ μεγέθει καὶ ὄγκῳ, καὶ τοῦτο δὴ σοὶ, καθὰ καὶ τῷ πρώτῳ ἐκείνῳ Ἀδὰμ, κόσμος ἄτας, καὶ ὅστις ποτὲ ἦν ἐκεῖνος παράδεισος, ἀξιογράων προητοίμαστο. Τὸ δὲ ἦν ἡ νέα Ἐδέμ, ὁ ἐπὶ γῆς οὐρανός, τὸ τοῦ παραδείσου οἶον ἀρχέτυπον· ἡ σὴ μὲν πατρὶς, κοινὴ δ' ἡμῶν ἐστὶ πάντων Χριστιανῶν· ἡ τῶν πόλεων ἀπασῶν δηλαδὴ βασιλεύς. Ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸς τῶν μητρικῶν θαλίμων προσέθορες, καὶ τὸ βασιζόμενον ταύτην ἐκ πολλοῦ ληστρικὸν ἐκεῖθεν ἠλαύνετο, φρίξαν ὡσπερ καὶ συντριβὴν καὶ τὸν γνήσιον ὄντιος κληρονόμον καὶ βασιλέα καὶ οἰκιστὴν αὐτῆς αἰδεσθῆν· καὶ τὴν ἐξοδὸν κατασπεύδοντες, ἄτε δὲ τῇ σιλιθουμένη κατ' αὐτῶν τῇ ῥομφαίᾳ ἐκδραζόμενοι, ἄλλος ἀλλαγῶ διεδίδρασκον. Καὶ τοίνυν αὕτη διὰ σοῦ πᾶσιν ἡμῖν ἀνεῖται, καὶ σοὶ τροφὸς ἀρίστη καὶ τιθηνὸς γίνεται, ὅσο τούτων ἐπὶ σοὶ ταύτη θεόθεν φιλοτίμως ἐξεργασθέντων. Οὔτε γὰρ αὕτη ἐφ' ὅτῳ ἄλλῳ, ἄρτι ὥς ἰδοῦσα ἐλευθέρων, τὸ τῆς ἀνηκούσης δόξης εἶχε κληρώσασθαι, ἢ ἐπὶ σοὶ δὴ καὶ μόνῳ, τῷ διαφερόντως μὲν εἰς δόξαν Θεοῦ προσελθόντι, τιμῆς δ' ἀπάσης ὑπέρτερον περιβαλλόμενῳ ἀξίωμα· Ἄλλ' οὐδὲ σοὶ γ' αἰθις ἄλλο τι πρὸ ταύτης ἄξιον προσῆκον εἶναι τὸ ἐνδιαίτημά τε καὶ οἰκητήριον. Ὅπερ οὖν εἰωθὸς ὄν θεῶν, πόρρωθεν τὰς ὑποθέσεις τῶν μεγάλων πραγμάτων προκαταβάλλεσθαι, καλῶς ποιοῦν, καὶ συνέδραμεν. Ἄλλ' ὅπως ἐτι μὲν σπαργάνοις ἐνεληγμένος καὶ τιθηνούμενος, τὰς ἐν

σοι μελλούσας τῶν πραγμάτων ὑπέφαινες χάριτας, προσκιρτῶν, ὡς ἂν τις φαίη, καὶ διαλλόμενος, σμινῶ καὶ βασιλικῶ τῶ προσχίματι, καὶ τὴν ἡμερινὴν πλάσιν πλαττόμενος· οἷά τις γηραλέον αὐχῶν φρόνημα, τὸ περιὸν σοι τῆς εὐσεβείας ἐδείκνυς, ὡς Ἰωάννης καθαλλόμενος, καὶ προσκυνῶν τὸν ἐν ὕδασι τὴν χάριν σοι χαριζόμενον· καὶ τᾶλλα ὅσα μέχρι δὴ σε παραγγεῖλαι τὸν μείρακα, τί χρῆ καὶ λέγειν; Πλὴν, ὃ φασιν, ἐκ πρώτης γραμμῆς καὶ πρό γε τῶν ἄλλων, ἡ εὐσέβεια, καὶ τὸ θεοφιλες καὶ τὸ φιλόφιλον σοι ἐσπουδάζετο, ἀπάντων δὴ καὶ τῶν ἄλλων, ὅσα περισπούδαστα καὶ ὑμνούμενα, συμπαραθεόντων, σοῦ γε προκόποντος ἐν ἡλικίᾳ καὶ σοσίᾳ καὶ χάριτι, οὐ τῶ λαμβάνειν ἐπίδοσιν. τῶ δὲ γε ταῦτα συμπαρασκαίρειν τε καὶ συναναδείκυσθαι, καὶ πῆξιν λαμβάνειν τῶ τῆς ἡλικίας προσήκοντι, καὶ τῶ τοῦ ἥθους εὐσταθεῖ καὶ ἀπεξεμένῳ. Καὶ δὴτ' ἐπ' ἀγαθῇ καὶ καλῇ κρηπίδι τῆς εὐσεβείας ἀνδρία μὲν σοι πρώτα ἐπέτρεχεν· ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ φρόνησις εἶπετο· πρὸς δὲ καὶ τὸ σωφρονεῖν ἐπήνθει, καὶ ἡ δικαιοσύνη παραθέδουσα ταύταις ἐπήει· ἡ χρυσῆ τῶ ὄντι σειρὰ καὶ τοῖς πολλοῖς ἀπλοκος· ἦν σὺ πάντων ἄριστα διαπλέξας, καινὴν τινα καὶ ξένην ἁρμονίαν ὄντως ἐναπειργάσω. Τὰς γὰρ, ἐν ταύταις ὑπερβολὰς παρωσάμενος καὶ ἐλλείψεις, τὰ μέσα τούτων ἔσχες, μίαν ἀρετὴν, καθάπαξ τὴν καθόλου, ἐκ τούτων ἐφαρμοσάμενος.

complicare et connectere nequeunt, catena. Eam vero tu omnium pulcherrime concinnans, novam quamdam et admirandam plane perfecisti virtutum harmoniam et concentum. Nam quæ in iis vel abundant, vel deficiunt, vitiis scilicet ipsis rejectis, media es complexus, et unam prorsus ex eis tanquam universalem virtutem confecisti.

Καὶ ἵνα ἐν μέσῳ συντέμω, ἐπεὶ τῇ θείᾳ ψήφῳ δοκοῦν ἦν, σὲ μόνον τῶν τῆς ἀρχῆς οἰάκων ὑπερκαθῆσθαι, ἐξ ἀνθρώπων μὲν τὸ χρεῶν λειτουργήσας ὁ κοινὸς ἡμῶν πρόβουλος τε καὶ βασιλεὺς, σὸς δὲ πατὴρ τε καὶ παιδευτὴς γίνεται, ἐπὶ μέγα πρότερον τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ὡς ἀπὸ κέντρον κύκλον ἐπιδοῦναι παρασκευάσας, στρατηγικαῖς τισιν ἐμπειρίαις, καὶ ταῖς κατ' ἐχθρῶν νίκαις, καὶ μεγάλων πραγμάτων διοικήσασιν ἄλλαις, πολὺ τι καὶ μέγα κλέος πᾶσι ὑπ' ἡλίον ἅπασι καταλειπώσας. Σὺ δ', ὃ κράτιστε, τὸ κράτος μόνος ἀμφισάμενος, εὐθύς· ὅπερ αὐτοῦ πρώτον παρατάττη Θεοῦ, τῇ ἐνθίμῳ συνασσειᾷ ἐκ πρώτης, ὃ φασι, τῆς ἀφίτηρίας ὅπερ τοῦ χρισαντος χρώμενος. Καὶ τοίνυν, ὡς μοι φθάνει προειρημένον, τὴν ἀληθῆ θρησκείαν ὑπὸ νόθων καὶ ἀλλοκότων δογμάτων νεωτερίζεσθαι κινδυνεύουσαν, ταύτης σπουδῇ τῇ πάσῃ καὶ σοφώτατα προύστης. Ἄριστα καὶ γὰρ συνιδῶν ἀρκεῖν δὴ σοι καὶ μόνῃν εὐσέβειαν πρὸς φυλακὴν τοῦ κράτους, καὶ τὸ θεῖον ἐπιμελῶς θεράπεειν, τᾶλλα δὲ μηδὲν εἶναι ταύτῃ παραβαλλόμενα, θεῖον ὄντως καὶ σοφώτατον ἀνέλεδες νοῦν, Θεῶν κεχαρισμένος διὰ τὴν

Quapropter, sicuti Deus solitus est longius etiam antea magnarum rerum jacere fundamenta, itidem merito quoque tum id est ab eo factum. Sedenim, ut cum etiamnum fasciis puerilibus involvereris, et a nutrice curareris, futuram rerum gratiam exultans, atque (ut sic quiespiam dicat) subsiliens, gravi atque imperiali corporis habitu exhibueris: atque inter quotidianam membrorum fingendorum compositionem, senilem quodammodo præ te forens prudentiam, excellentem in te pietatem; sicuti Joannes, exultans, et eum qui tibi in undis Australibus gratiam concessit adorans, ostenderis. Atque alias res tuas, donec ex infantia ad puerilem pervenisti ætatem, quid dicere attinet? præterquam quod (ut in proverbio est) a prima linea, in primis pietas, amor Dei, et humanitas tibi studio fuit: cum quidem et alia omnia, quæ cura et laude digna sunt, concurrerent, et tu ætate simul, sapientia et gratia procederes: non quidem quod incrementa hæc in te caperent, sed quod simul sese profferrent, atque exhiberent, firmitatemque cum ætate, morum gravitate et cultura augescente, assumerent. Atque equidem ad pulchrum bonumque fundamentum, pietatem ipsam, fortitudo primum accessit: hanc consecuta est prudentia, deinde temperantia etiam effloruit. Advenit ad has justitia quoque, aurea hæc prorsus, quam multi

in primis pietas, amor Dei, et humanitas tibi studio fuit: cum quidem et alia omnia, quæ cura et laude digna sunt, concurrerent, et tu ætate simul, sapientia et gratia procederes: non quidem quod incrementa hæc in te caperent, sed quod simul sese profferrent, atque exhiberent, firmitatemque cum ætate, morum gravitate et cultura augescente, assumerent. Atque equidem ad pulchrum bonumque fundamentum, pietatem ipsam, fortitudo primum accessit: hanc consecuta est prudentia, deinde temperantia etiam effloruit. Advenit ad has justitia quoque, aurea hæc prorsus, quam multi

Atque, ut quas medio tempore gessisti, res tuas in compendium redigam, postquam divinæ sententiæ placitum est, unum te imperii gubernaculis præsidere, fatali decreto, e vita communis omnium nostrum propugnator atque imperator, tuus autem pater simul et institutor, emigravit: cum quidem prius Romanorum imperium, sicut a centro circumlum, propagasset imperatoriis artibus, reportatis ab hostibus victoriis, nec non aliis magnarum rerum administrationibus, ingentem apud omnes qui sub sole sunt homines, gloriam consecutus. Tu autem, Princeps præstantissime, ubi solus imperium es adeptus, confestim copias tuas, pro ipso Deo. primum in aciem produxisti: opibus tuis omnibus, quas a Deo acceperas, a primis (quod dicitur) carceribus, pro eo qui te imperatorem unxit, usus. Itaque, sicuti dicere cœpi, cum veram religionem nostram, novis inductis rebus, per adulterinas et absurdas doctrinas, in discrimen adductam esse cerneres, studiosissime eam et sapientissime tutatus es (1). Quod namque perspe-

(1) Quod hic per Nicephorum obscurius indicatur, id a Baptista Ernatio apertissime paucis declaratur. « Michael Paleologus, inquit, Lugdunum ad concilium venit, quod Gregorius X Pontifex

indixerat, facileque illi cum Romano pontifice convenit. Ex quo tantam invidiam Græcanicæ gentis contraxit, ut nec mortuo justa persolverint, et locum sepulturæ negaverint. »

otum tibi optime esset, ad imperii præsidium solam pietatem et rei divinæ sedulum cultum sufficere, reliqua autem cum his comparata nihil esse, divinam plane et sapientissimam concepit sententiam. Proinde per ejusmodi rerum administrationem, magnam a Deo iniisti gratiam: et a teipso illi satis præbui causam, ut perfacile precanti tibi aurem suam inolineret, actionibus omnibus tuis præiret, imperiumque tibi firmaret atque constitueret: videlicet ut rectissime, atque ordine optimo administratio ejus procederet, in rebus omnibus te aptissime dirigens, atque, ut aliquis dicat, vivam imaginem, et statuam imperii pulchram omnino et imperialem, ad incredibilem et excellentissimam venustatem expoliens. Sic enim puto, Dei benignitatem hominibus non contingere, nisi seipsos factis suis ea dignos exhibuerint: quæ tu, quod optima præstitisti, in primis ut gratus apud Deum sis, consecutus es. Quapropter cernere erat, quidquid esset mali, id e medio tolli: bona autem universa ad manus esse, utilitatem publicam non morari, et tempora ipsa sub te novo atque commodo imperatore renovari et repubescere. Atque equidem rerum bonarum pleræque sua sponte aderant, pleræque mox affuturæ erant. Accessit spes rebus præsentibus longe melior. Nam sicuti jubar quoddam e sublimi relucens, ubique terrarum, affluentem tibi divinitus gratiam abunde demisisti, eamque propter cælestium donorum varietatem perinde atque flumen copiosum profudisti. Et quum gloria abundares, nequaquam ad desidiam et vitam molliorem te demisisti, sed rebus honestis dedidisti. Neque purpura sumpta, imperium in teipsum exercere omisisti: et ratione tanquam freno usus, imperii administrationem philosophicis institutis temperasti, timore Dei illi tanquam custode et opitulatore imposito. Porro cum probe tibi cognitum esset, principes viros non facile admoneri se pati, neque doctrinam atque institutionem admittere; eam tu in primis tibi in consilium adhibuisti, et imperii tui, perinde atque domus custodem, et magistrum optimum, constituisti. Quin potius tibi hac minime opus fuit. Quid enim apud te est, quod aliunde didiceris, aut importatum acceperis? qui ingenii naturæque tuæ bonitate omnia producas, et quidquid boni est, veluti fructum quempiam generosum et inaturum, in lucem proferas? Sed nec illud imperio suscepto egisti ut te cives et subditi tui metuerent tantum: verum timorem eum charitate temperatum esse voluisti. Proinde cum te homines tui cum admiratione dilexere, quod minus esse terribilis, neque arbitrio tuo vivere, et pleræque omnia statuere viderere, tum ipse eos magis etiam dilexisti: quibus revera exstitisti *veluti pater optimus*; quemadmodum ille dixit: aut, quod magis in te competit.

Hex bonus, atque idem fortis bellator in armis (1). D

Nam quod sceptrum imperiale splendidi cujusdam servitii signum esse, et coronam pretiosissimam, nihil a lapillis, quæ in litore maris sunt, differre putares: quamvis hæc, divinæ quædam res, et immensorum arcanorumque mysteriorum ima-

πολιτείαν γενόμενος, ἀτ' οὐκοθεν ἀποχωρώσας παρασχὼν ἐκείνῳ τὰς ἀφορμὰς ὥστ' εὐχομένῳ σοι πραχέειν ὑποκλίειν ἔχειν τὸ οὖς, τοῖς τε σοὶ πραχτέοις ἀπαιτοῦν προηγεῖσθαι, καὶ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐγκαθίσταῖν ὡς ἂν ἄριστά γε καὶ ἐν κόσμῳ τὰ τῆς ἀρχῆς διεξάγοιτο ῥυθμίσας ἐφ' ἅπασιν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, ζῶν ἄγαλμα, ταῖς βασιλείας ἀνδριάντα, κόσμιον τῶν ὄντων καὶ βασιλικὸν εἰς κάλλος ἄφραστον καὶ ἀμήχανον ἀποξέσας. Οὐνομα: γὰρ, μὴ ἦν ποτ' ἀνθρώποις τὸ θεοφιλὲς παραγίνεσθαι, ἦν μὴ σφῶς ἀξιόσους ταύτης ἐκείνοι διὰ τῶν ἔργων παρέχωσιν. Ὡν σὺ τὰ κράτιστα παρασχὼν, τὸ θεῶν κεχαρισμένος εἶναι: πρὸ παντὸς ἐκλήρωσω. Ἐντεῦθεν ἦν ἰδεῖν σύμπαν φαῦλον μὲν ἐκπεδῶν, χρηστὸν δ' ἅπαν ἐν χεροῖν κείμενον. Τὸ δ' αὐτὸ συμφέρον, οὐκ ἐν ἀναβολαῖς δὴ τίσι, νεάζοντα δ' ὥσπερ καὶ ἀντιβῶντα τὸν χρόνον ὑπὸ σοὶ τῶν νέων καὶ χρηστῶν βασιλεῖ. Καὶ τὰ μὲν τῶν καλῶν ἐκόντα παρῆν, τὰ δ' ἐμελλεν ἢ δ' ἐλπίς καὶ μεζύων ἤπερ τὰ πράγματα. Ὡσανεὶ καὶ γὰρ τις πρὸς ἀναλάμψας, ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, τὰς ἀνωθεν ἐπισηρυσίας τοῖς τῶν χαρίτων ἀφθόνως κατέπεμπες, οἷά τινας θαυμάσιους ῥύσας προχέων τῶν ποικίλων τῶν δωριῶν. Μεστός γὰρ ὢν δόξης, οὐ πρὸς τὸ βῆστον ἀναπίπτων καὶ τὸ τοῦ βίου μαλακώτερον, περὶ τι τῶν σπουδαίων διέκεισο, οὐδ' ἄρχειν ἐξουτοῦ ἐπελάθου τῆν ἀλουργίδα περιβαλλόμενος. Χαλινῶ δ' ὥσπερ τῶν λόγων χρώμενος. τῆν ἀρχὴν φιλοσόφῳ διαίτη ἀνέκρους, φρουρὸν δὴ τινα καὶ παραστάτην τὸν τοῦ θεοῦ φόβον πρὸ παντὸς αὐτῆ ἐπιστήσας. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰδὼς ἀκριβῶς, ὡς δυσνοητέτητον σύμπαν ἄρχον, καὶ περὶ τῶν βλαβερῶν οὐκ ἀνεχόμενον, συμβουλή σοι πρὸ τῶν ἄλλων ἦν, οἷά τις οὐκ οὐκ προοβλημένη, καὶ διδάκταλος ἀριστος. Μᾶλλον δ' ἤκιστα σοι τούτων ἔδει: τί γὰρ παρὰ σοὶ διδακτὸν καὶ ἐπισηκτον, ἐκ φύσεως πέντ' ὠδίνοντι, καὶ τάγαθὸν ἅπαν εἰς ἑκάστην κατὰ τὴν πρόνοιαν καθά τινα τόκον εὐγενῆ τε καὶ ὠριμον; Ἄλλ' οὐδ' ἀκράτος ἐγχειρισθέντι τὸ κράτος φόβος ἐκ τῶν ὑπὸ χεῖρά σοι γ' ἐσπουδάζετο. Συμμιγῆς δὲ μάλα καὶ πόθος ἦν: καὶ ἡγάπας μᾶλλον σὺν θαύματι ἀγαπώμενος, οὐκ ἐκ μόνου τοῦ φοβερὸς δοκεῖν καὶ αὐθέκατος. Καὶ τῆς ταῖς ἀληθείαις πατῆρ ὡς ἡπίος, κατὰ τὸν εἰπόντα: ἦ τὸ γε πρόσφορον,

καὶ ἐπισηκτον, ἐκ φύσεως πέντ' ὠδίνοντι, καὶ τάγαθὸν ἅπαν εἰς ἑκάστην κατὰ τὴν πρόνοιαν καθά τινα τόκον εὐγενῆ τε καὶ ὠριμον; Ἄλλ' οὐδ' ἀκράτος ἐγχειρισθέντι τὸ κράτος φόβος ἐκ τῶν ὑπὸ χεῖρά σοι γ' ἐσπουδάζετο. Συμμιγῆς δὲ μάλα καὶ πόθος ἦν: καὶ ἡγάπας μᾶλλον σὺν θαύματι ἀγαπώμενος, οὐκ ἐκ μόνου τοῦ φοβερὸς δοκεῖν καὶ αὐθέκατος. Καὶ τῆς ταῖς ἀληθείαις πατῆρ ὡς ἡπίος, κατὰ τὸν εἰπόντα: ἦ τὸ γε πρόσφορον,

Δουλεῖν καὶ γὰρ ἐνδοξον τὸ σκῆπτρον ἡγεύμενος, καὶ τὸν περιμάχτην στέφανον τῶν παρ' αἰγιαλοῖς ψευδῶν διαφέρειν μηδὲν, κἂν ἄλλως θεῖα ταῦτα, καὶ τινῶν μυστηρίων ἀποβήτων εἰκασματα, ὅμως εὐτελές τι βῆκος τὴν πορφόραν εἶχες, καὶ τὸ ταύτης

(1) Hunc versum Alexander Magnus omnium Homericorum carminum judicavit esse optimum.

ἄνθος στυγνὸν κρίνων, ἕταρον τρόπον μετριοπαθῶν ταῖς εὐπραγίαις μᾶλλον ἤς, οὐχ ὡς οἱ πολλοὶ, τοῦτοις περιγαννόμενός τε καὶ φρυαττόμενος, δι' ὧν ἔρρει μὲν πολὺ θεῶ τὸ εὐχάριστον· φαιδρότης δ' ἦν ὁμοῦ καὶ πανίγυρις, πολὺ τὸ γάνος ταῖς ἀπάντων ἐνειῖσα ψυχαῖς. Τῶν γὰρ ἀρίστων καὶ γενναίων εἶπερ τις μάλιστα ὧν, οὐδαμῆ τ' ἐκκλίνων τοῖς μὴ καθήκουσιν, ἀλλ' ἐδραίως μᾶλα πρὸς ἅπαν ἔχων τὸ ἐπαινούμενον, λόγοις φρονήσεώς τε ἅμα καὶ κρίσεως, πρὸς δὲ καὶ τῷ φιλοτίμῳ περὶ τὰ κάλλιστα πάντα ἦσθα διαπραττόμενος, εἶδος μὲν εὐθὺς προβεβλημένους ἄξιον τυραννίδος, ψυχῆν δὲ μᾶλα ἡπιός τις ὧν καὶ φιλόανθρωπος, εὐθὺς ἀπὸ βλέμματος πάντας ὡς εἰπεῖν δεξιούμενος· ἦθει δὲ τινι ξένη καὶ ταῖς ἐκ τῶν λόγων χάρισι τε καὶ ἰσχυρίν, ἴσα καὶ ποταμοῖς βέουσι, πάντας ξερῶν, καθάπερ τις λίθος μάγνησσα τὰ σιδήρια. Κάλιστον δὲ σοὶ καὶ τὸ σῶμα προσέπλεσεν ἡ τῶν ὄλων φύσις, καὶ ἐς ὑπεροχὴν διαπρέπον, ὡς ἂν τις εἰκάσειεν, οὐ βασιλέων μόνων, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρώπων σχεδόν. Κάλλους ἰδὲν εἶπεν ἂν σέ τις, κατὰ Πλάτωνα, πάσης ἀρχέτυπον ὠραιότητος. Ἰσχύς γὰρ καὶ ῥώμη, καὶ συμμετρία μερῶν, καὶ ῥυθμὸς μελῶν, καὶ ἄνθος ὥρας ἀπανταχοῦ συνδραμόντα, ὑπερφύως ἀρίστην κρᾶσιν καὶ ἀρμονίαν σοὶ διασώζουσιν, ὡς περ ἐν ἑκάστῳ σοὶ παρακαθημένης τῆς φύσεως, καὶ λόγους μέτρων καὶ μεγεθῶν, εὐτέχνως ἅπαν καὶ κατὰ λύραν δῆθεν τὴν συνθήκην ἀρμοζομένης, ὡστ' ἐπὶ σοὶ δὴ καὶ μόνῳ καὶ τὴν κοινὴν φύσιν κομπάζειν ἔχειν, οἷς τοσοῦτοις βρύων τοῖς ἀγαθοῖς προσήλθεος, τοῦ γένους ὡς εἰπεῖν φιλοτιμία. Καὶ τοῖνον ἐπίμονον ἀσκησιν σὺν οὐκ ἄγενεῖ προθυμίᾳ τῶν καλῶν τε κάγαθῶν προθεῖς ἑαυτῷ, πῦρ ἤς ἄντικρυς φλέγον, ἢ πέλεκυς κόπτων, ἢ τις σφαῖρα κατὰ πρᾶνους· ἅπασιν μὲν προσέχων, πάντα δ' εὐχερῶς τῇ διανοίᾳ παραδίδους. Ἄ δ' εἰσάπαξ διελθεῖν γένοιτο, οὕτω τῇ μνήμῃ διακατεῖχες, ὡς ἐν χαλκαῖς δοκεῖν πίναξι ταῦτ' ἐγγεγράφθαι ταῖς τῆς σῆς καρδίας πλαξίν· οὕτω σοὶ τὸ τῆς μνήμης ἔβρωται. Τῇ δ' αὖ προσοχῇ τε καὶ ἀγχινῶν ἐπιστήμης ἀπάσης κρείττων ἐν βραχεῖ διδάσκουσο, μεγέθει φύσεως πάσας ἐν ἑαυτῷ καὶ ταύτας ἔργους παραδεικνύς, καὶ κρείττον ἢ πλεῖστον χρόνον ταύταις ἐκδασκάνησαντες. Ἐντεῦθεν σοὶ τὸ περισκεμμένον καὶ σύννονον ὡς τὰ πολλὰ, καὶ τὸ σὺν ἦθει χάρειν καὶ εὐπρόσιτον. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τῶν τῆς φύσεως θεσμῶν καὶ τῆς σωματικῆς ἀνάγκης τῶν βιολίων πόνων ἡ τυραννίς τε καὶ ἐπικράτεια, καὶ ἡ τῆς βασιλικῆς θεραπείας ὑπεροψία, καὶ ἄλλα σοὶ τῶν προτερημάτων, ὑπὲρ ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἔννοιαν θεῶθεν ἐπισπαρένται· στάσεις πάννυχτοι τε καὶ πανημέριοι· τὰ μὲν ἰλασκομένην θεόν, τὰ δὲ τοῦ κοινοῦ προσπίζοντι τε καὶ θεμιστεύοντι. Ὡστε σε τοὺς ὄρωντας οὐκ ἀνδρὶ παραδόλλειν ἔχειν, ἀλλ' ἀνδρίαντι μᾶλλον, τῷ πρὸς ῥίγος καὶ φλόγα διαμαχόμενον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐν πάσῃ εἶναι ἀκάματον, ὡς περ καὶ πρὸς τὰς τῆς φύσεως, ῥοπάς ἀπαρέγκλιτον, πᾶσι μὲν ὁμιλοῦντα, τοῖς πᾶσι δὲ τὰ πάντα καὶ παντοῖον γινόμενον· ἡδὺν μᾶλα καὶ ἡπιον, πολλὴν τε καὶ ἄκρατον, κατὰ Πλάτωνα, τὴν ἐλευθερίαν τοῖς ὑπηκόοις οἰνοοοῦντα,

A gines sint, purpuram ipsam pro vilibus paucis habens, floremque ejus molestum et tristem judicans, moderatum novo quodam modo in rebus secundis animum obtinuiesti: nequaquam eis, sicuti plerique, exultans atque superbiens. Quæ tua moderatio maxime Deo grata fuit: eadem quoque publicæ lætitiæ et solemnibus conventibus causam præbuit, multam animis omnium voluptatem immittens. Cum namque optimus et supra alios maxime generosus esses, haudquaquam ad res minus decentes declinasti: verum constanter in factis laudatis perstitisti, prudentiæ scilicet et judicii rationibus adductus. Insuper vero circa pulcherrimas quasque res ambitiosus, rite omnia atque ordine peregisti. Formam siquidem atque habitum præ te ferens tyrannide dignum, animo mitis admodum atque humanus es, B conspectu ipso statim omnes, ut ita dicam, benigne excipiens, et novo quodam more, orationisque tuæ gratia atque illecebris, fluminis instar profluentibus, universos, perinde atque magnes lapis ferrum, suspensus tenens. Decentissimum vero quoque tibi corpus et excellentissimum rerum universarum architectrix natura conformavit, ut sane quispiam existimet, non principum solum, sed etiam hominum fere omnium te absolutæ formæ ideam atque specimen, juxta Platonem, et venustatis omnis archetypum atque primarium exemplar esse. Robur insuper et fortitudo corporis, partiumque omnium et membrorum proportio, aptaque et temperata constitutio, ætatis quoque flos et vigor, omnia simul concurrentia, supra quam dici potest, optimam in te conficiunt temperaturam et harmoniam: haud aliter quam si in parte qualibet natura tibi præsens insideat, mensuramque et magnitudinum rationibus artificiosissime omnia, et perinde atque lyram coagmentatione compositioneque convenientissime conformet: adeo ut in te uno, propter tot et tanta, quæ in te scætantia protulisti bona, communis natura jecuræ se et gloriari possit, tanquam excellentissimo generis nostri, ut ita dicam, donario, in quo illa munificentiam suam ostentavit. Itaque constanti exercitio rerum honestarum et pulcherrimarum, cum generosa animi alacritate tibi proposito, ignis plane ardens, aut securis dissecans, aut sphæra, quod dicitur, seu globus quidam per præcipitium fuisti: omnibus cognoscendis incumbens, omnia etiam facile mente concipiens. Et quæ semel audita vel lecta discis, tam tenaci memoria complecteris, ut in ferreis pugillaribus, quæ in cordis tui tabulis conscripsisti, incisa esse videantur; tam solida firmaque tibi est memoria. Porro attentione et mentis sagacitate, scientiam et eruditionem omnem brevi superasti, naturæ magnitudine eas virtutes cunctas re ipsa exhibens: idque melius multo, quam qui longiesimo etiam tempore operam illis navarunt. Unde illa tua est providentia et usitata mentis consideratio, necnon singularis morum gratia et affabilitas. Unde etiam violentorum laborum contra naturæ leges et corporis

necessitates, tyrannis quædam et dominatio imperialisque quæ tibi præstatur observantiæ contemptus, atque aliæ insuper primariarum virtutes, supra naturæ humanæ captum divinitus tibi insitæ. Quales sunt et nocturnæ et diurnæ stationes, cum vel Deum orationibus placas, vel pro republica defendenda excubas, vel etiam jura civibus reddis: ita ut qui te conspiciunt, non viro te, sed potius viri statum conferant, frigus ex æquo et æstum tolerant. Usque adeo te unum atque eundem in eis omnibus præbes, tanquam invictum, et ad naturæ momenta immobilem: cum omnibus quidem familiaribus viventem, omnibus autem te omnia, et omnigenum **S** suavemque admodum et placidum exhibentem, multamque atque eam meram atque sinceram, ut apud Platonem est, libertatem subditis, perinde atque vinum temperantem. Ac veluti inter curas et labores natus, tanquam habitus eorum in naturam abierit, magis etiam illis delectaris, quam alii socordia, deliciis atque aliis ejusmodi, quibus assueverunt, minime laudatis studiis. Quid si hæc quoque dicenda sunt, persæpe ego te vidi non quotidie cibum sumentum, verum et binos et ternos transmittere dies, ita ut nonnunquam quidem solo pane et oleribus incoctis, aliquando vero pomis quibusdam vesceris. Et tempore plurimo sola aqua tibi potus fuit. Quibus omnibus non ad sufficientiorem aut satietatem es usus, sed celeriter omnino ea degustata mox removeri jussisti, ut scilicet mens tibi absque sordibus maxime pura permaneret, intellectualibus spiritibusque et divinis redundans cogitationibus, simulque ut facilius vigilantia constaret, rectiusque negotia pleraque, ex præscripto divino, matutino simul et meridiano, nec minus nocturno etiam tempore perageres. In multam namque noctem, ac potius, ut plurimum, ad illucescentem usque diem vigilans, et **demum cubitum vadens**, statim rursus excitus surrexisti, haud aliter quam si tibi nocturna vestimenta gravia atque molesta essent. Sed enim ne tum quidem a laboribus tibi remissio fuit, per somnum nimirum et insomnia te exercenti, et nominis gloriæque nostræ augmenta atque incrementa infatigabilibus momentis et imaginationibus animi, visionibusque nocturnis meditati, et quoad ejus fieri potuit, complenti atque perficienti: adeo ut admirationis causam hominibus præberes, diviniorem quamdam naturam te, somni atque fatigationis expertem esse, suspicantibus. Et cum quam longissime, et, ut aliquis dicat, juxta diametrum, a voluptatibus et ignavia abfuisi; tum quotidianæ vitæ disciplinam et severitatem maxime es consecutus. Unde tibi bona corporis habetudo et valetudo secunda maxime fuit. Et qui hac in re elaborant, nugatores meri visi sunt, Asclepiadæ quidam de Hippocrate præceptore gloriantes, nec minus qui Galeni lucubrantes evolvunt. Qui sane cum valetudinistæ curatores essent, a suis ipsi morbis et ægritudinibus magis, ad te

A Ὁσάνει γάρ πως ταῖς φροντίσι καὶ κόποις ἐμπεφυκῶς, εἰς φύσιν ὡσπερ ἐπὶ ταῦτά σοι μεταπεσοῦστος τῆς ἕξιως, ἔχειρες τούτοις μᾶλλον ἢπερ ἄλλοι βρωτῶν καὶ τροφῆ καὶ τοῖς τοιοῦτοις κατατριβόμενοι. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ταῦτα λέγειν, εἶδον ἐγὼ σε πολλάκις μὴδ' ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας τροφὴν προστιμένον, ἀλλὰ καὶ σύνδου καὶ σύντρεις προῆγες· ὡς ποτε μὲν ἄρτω μόνῳ λαχάνοις τ' ἀπύροις, ἐνίοτε δὲ καὶ ὀπώραις δὴ τισὶ διαιτᾶσθαι· καὶ ποτόν σοι μόνον ὕδωρ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον γινόμενον· καὶ τούτων οὐκ εἰς κόρον οὐδ' αὐτάρκως μετέχοντι, ἀλλὰ βραχέως πάμπαν ἀπογεομένῳ· εἶτα μεθιέντι τάχος ὕσος· ἴν' ἢ σοι μὲν καὶ ὁ νοῦς διειδέστατος καὶ ἀθόλωτος, βρύων νοεῶν καὶ θεῖα νοήματα· ῥᾶστον δ' ἔχει καὶ τὸ ἐργηγορός. Ὡστε δὴ θεοφιλῶς διαχειρίζειν τὰ πράγματα, ὑβριδὸς τε καὶ μεσημβρινός, καὶ οὐδὲν τι ἤττον ἐπινουκτίδιος. Ἐπὶ πόρῳ γὰρ νυκτός, μᾶλλον δὲ τό γε πλεῖστον ἄρτι διαυγαζούσης ἡμέρας εἰς κοίτην ἰών, θῆττον αὐθις ἀνίστασο, ὡσπερ χαλεπῶς τοῖς στρώμασιν ἔχων, κἂν οὐδὲ τότε σοι τοῦ πονεῖν ἀνεσις, ἦν, ὕπνοις δῆτ' ἐν αὐτοῖς καὶ ὄνειρασι κάμνοντι, καὶ τὴν ἐπὶ μέγα δόξης αὐξήσιν ἡμῶν καὶ ἐπίδοσιν ἀκμάτοις ῥοπαῖς καὶ φαντασίαις τοῦ νοῦ ὄνειροπολοῦντι, καὶ ὡς καὶ θαῦμα παρέχειν μὴ ἄρα τις αὐτοουργοῦντι· ὡς καὶ θαῦμα παρέχειν μὴ ἄρα τις εἶης θειοτέρα φύσις ἄνθρωπος καὶ ἀκμάτος. Πολὺ γὰρ ἀπέχων, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, κατὰ διάμετρον καὶ τροφῆς καὶ βρωτῶν τῆς διεστηκῶς, τὸ περὶ διαίτην ἐγκρατὲς καὶ κεκολασμένον μᾶλλον ἐθυμάζειν. Ἐντεῦθεν σοι καὶ εὐξεία καὶ ὑγεία μάλα προσῆν. Καὶ λῆρος ἄντικρυς ἦσαν οἱ περὶ ταῦτα διαπονούμενοι, **C** Ἀσκληπιάδαι τινὲς, Ἴπποκράτεις αὐχοῦντες προστάτας· οὐκ ἐλάχιστα δ' ἐμμελετήσαντες καὶ Γαλήναι· οἱ δῆθεν τῆς ὑγείας σοι προμηθεὶς καθεστῶτες, ἐξάντεις τῶν σφετέρων μᾶλλον ἦσαν νόσων σοι προσιόντες, ἅτε δῆτ' εἰς ἄκρον τάκριβους ἐφικομένῳ· ὡς μὴ τοί γε σφᾶς, ἀλλὰ μὴδ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς τῆς τέχνης ἡγεμόνας αὐτοῖς, εἴπερ ἦσαν, ἀντιτείνειν ἔλως ἔχειν πρὸς τὸ σοὶ περιστάμενόν τε καὶ διακινώμενον. Τῷ μὲν οὖν Χαίρωνεϊ Πλουτάρχῳ τὰ τῆς Ῥώμης ἐξαίροντι, καλῶς ἐπηλόθεν εἰπεῖν, ἀρετὴν καὶ τύχην πρὸς ἀλλήλας ἐκπλεῖν διαφερομένας, δεινούς τ' ἀγῶνας ἐχούσας καὶ διαταραχὰς, μάλιστα ποτὲ διὰ ταύτην μόνην σπείσασθαι καὶ εἰς ἂν συνδραμεῖν· καὶ γ' ἐς ταυτὸ συνελθούσας, ἐπιτελειώσασθαι καὶ συναπεργάσασθαι τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων τὸ κάλλιστον. Ἐγὼ δ' ὑπονοεῖν ὀρθῶς οἶομαι, ὡς καὶ ἐπὶ σοὶ δὴ μόνῳ, κράτιστε, θεοσέβειά τε καὶ εὐδαιμονία συνηλθέτην ἀλλήλαις ἐφάπαξ, ἀεὶ τι διαμαχόμεναι, τῆς θεοσεβείας ὡσανεὶ βιασαμένης τὸ εὐδαιμον, καὶ περιτρέπεσθαι παντάπασιν οὐκ ἐνδοσύσης· μᾶλλον δὲ θεοῦ οἰμαὶ που ταύταις ἀνάγκην ἐπιβαλόντος, συζεύξαντός τε ἅμα ταύτας καὶ συγκεράσαντος, ὡς ἂν ἐκατέρωθεν τὸ οἰκεῖον λαβῶν, κἂν δῆτ' ἀνθρώποις ξένην ἐργάσεται ὄνησιν, καὶ ὡς ἀληθῶς θαυμαστήν· πεῖσμα τὶ μόνιμον, καὶ στοιχείον ἔκτον, ἴν' οὕτως εἴποιμι, καὶ αἰδίων, ναυαγοῦσι καὶ ὑποφερομένοις τοῖς θεοῖς πράγμασι καὶ διολισθαίνουσι τοῦ τοσοῦτου σάλου καὶ κλήνης, μεγάλην καὶ

τελευταίαν ἀγκυραν ἱερὰν τῶν ὄντι· κὰν τοῖς ἱεροῖς καὶ ἄλλως ἔχουσι, σὲ παρασχών· ἴν' ἐν σοὶ τινα ἴδρουσιν καὶ τοῖς ἄλλοις περὶ σὲ μάλιστα δοίη. Καὶ δὴ τ' ἔσχε μεγίστην ἔδραν τε καὶ ἀσφάλειαν, εἰς κόσμον εἰρήνης ἕνα, καὶ κύκλον ὀρθοδοξίας, εἴτουν ἡγεμονίας ἀπαισιότων σε περιαγόμενα καὶ περιφερόμενα. Καὶ γ' ἐπούδασας ἐντεῦθεν, οὐκ ἐν σώματι μόνω, ἀλλὰ γε δὴ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ περιβαλέσθαι· τὴν ἀλουργίδα. Σὺ γὰρ τοι καὶ μόνος τῶν πρώτων βασιλέων σχεδὸν ἀπάντων ἑαυτοῦ βεβασίλευκας· καὶ αὐτοκράτωρ τῶν ὄντι γενόμενος, τὴν μὲν τῶν παθῶν ὄχλοκράτειαν τῆς οἰκείας ἀπέωσω ξενηλατήσας ψυχῆς· τοῖς δὲ σαυτοῦ λογιμοῖς ἀριστοκρατίαν καταστήσας, ζῶν ἀρετῆς ἄγαλμα σεαυτὸν παρέσχες, εἰς ἀκριβῆ μίμησιν τὸ ὑπήκοον ἐκπαιδεύων. Τὸν γὰρ ἐγκρατῆ λογισμὸν ἀντιτάξας τῇ ῥαστώνῃ, εἰκότως οὐ μόνον ἀνθρώπων αὐτοκράτωρ νομίζῃ, ἀλλὰ γε δὴ καὶ παθῶν ἀπάντων, ὅσα ψυχῆς τε καὶ σώματος. Καὶ δὴ γοῦν ἰδαῖν ἔστιν ἐς ὑπερβολὴν τὸ τῆς φιλοφροσύνης σοι περιόν. Ἄντικτος γὰρ καὶ τὸ πολέμικόν σου φιλόφρονον, καὶ τὸ πρῶτον ἀνδρώδες· τὸ δὲ τῆς εὐφροσύνης ὡς μάλιστα οἰκονομικόν· τὸ δὲ γε θυμικὸν εὐδιπλακτον. Στείρα γὰρ, ὡς ἂν τις εἴποι, πρὸς ὀργὴν ἢ σὴ κατέστη ψυχῇ· καὶ πρὸς τὴν ἐκ θυμοῦ φλόγα, σχεδὸν ἀσυνδύακτος, καίπερ πρὸς ἅπαν τῶν ἀγαθῶν γόνιμος ὡσα καὶ ἔγκαρπος. Τὸ δὲ τῆς εὐνομίας, ὅσον τὰς τῶν ἀδίκων ὁρμὰς ταῖς τῶν δικαίων ὑψηγῆσιν ἀναστέλλοντι, καὶ τῆς γῆς ἀπανταχοῦ τάγαθὸν κατασπείροντι, οὐχ ἤττον ἤπερ ὁ θρυλλοῦμενος ἐκεῖνος Τριπτόλεμος, τῇ γῆ καταβάλλων τὰ σπέρματα. Τίς οὖν ἀδικούσι μᾶλλον σοῦ λυπηρότερος; ἢ δυστυχῶς ἔχουσιν ἡμερώτερός τε καὶ προσηνέστερος; ἢ δεομένοις εὐγνώμων, καὶ πρὸς οἶκτον ἐπιρρέπεστερος; ὥστε δὴ καὶ μὴ τινος ἀνάγκης ἐμποδῶν καθεστῶσης, καὶ προφθάνειν σε τῶν τάχει τὴν δέησιν.

simamque perfugii sedem, in mundum pacis unum et rectoris fidei professionis, seu rerum administrationis, minime hallucinantem aut labantem orbem habuere. Quin illud etiam atuduieti, ut non corpori modo, verum etiam animo purpuram circumdares. Siquidem tu omnium prope qui te precesserunt, imperatorum uas, ipsi tibi imperasti: et reuera summæ potestatis imperator, cum vitiosas tumultuantium atque imperium sibi vindicantium affectuum perturbationes e domicilio animi tui eiecisti: tum rationi imperio eo quod penes paucos optimates est tradito, vivam teipsum virtutis imaginem, ad certam cives tuos imitationem instituens, proposuisti. Nam animi moderatione in acie contra ignaviam opposita, 10 non solum hominum, verum etiam perturbationum animi simul et corporis omnium imperator merito censeris. Quamobrem conspiciere licet, humanitatem tuam ad summum pervenisse. Nam bella quoque quæ geris, perhumana sunt: et placabilitas virilem præ se fert fortitudinem. Porro benignitas et munificencia quam maxime ad utilitatem publicam spectant. Ira autem admodum est placabilis. Animus namque tuus ad iracundiam, ut ita dicam, sterilis, et ad ardorem eum qui ex flagranti vehementia provenit, cælebs et immobilis est, quamvis honorum omnis generis ferax et fecundus. Legibus vero ferendis, moribusque corrigendis quam recta apud te instituta est ratio, qui improborum impetum legitimis justitiæ præceptis cohibes: et ubique terrarum honestum bonumque, haud aliter quam decantatus ille Triptolemus in terram semina coniecit, seris? Quis igitur hominibus improbis te est formidabilior, aut ærumnosis placabilior atque clementior? Quis supplicantibus benignior, et ad misericordiam propensior? qui etiam, nisi quæpiam obstet necessitas, precantium optata prævenire solitus es.

Ἄλλ' οὐ πρὸς θωπεῖν μοι ταῦτα καὶ πρὸς χάριν D
εἰρημένα πάντως ἐστὶ. Πῶς γὰρ, ᾧ μὴδὲ τάληθῆ
λέγειν ἔξεστι, καταγωνιζομένω ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν

accedentes, liberi atque integri disoessere: quippe qui ad summam accuratissimamque valetudinis tuendæ rationem perveneris. Et neque medici tui, neque illi ipsi qui eis artis suæ præcepta tanquam magistri et duces tradiderunt, prorsus quidquam habuerunt, quod adversus præscriptum degendæ ad salubritatem vitæ tuum opponerent. Plutarchus quidem Chæroneus Romanum imperium laudibus vehens, pulchrè dixit, eas quæ antehac dudum per graves motus et certamina inter se dissensissent, virtutem et fortunam, vix aliquando tandem, propter urbem Romanam eolam, pactis conventis per fœdus initum in gratiam rediisse, ut omnium humanarum rerum longe pulcherrimum opus absolverint atque perfecerint. Mihi vero recte quoque existimare in mentem venit, in te etiam uno, imperator optime, veram pietatem cultumque Dei, atque opes felicitatemque humanam, quæ inter se semper depugnarunt, semel ad concordiam redactas esse: eo quod pietas felicitatem veluti vi quadam ad se pertraxerit, eamque omnino pessum ire non siverit: sive potius, ut equidem puto, quod Deus tandem necessitatem eis inposuerit, ut simul conjungerentur atque contemperarentur: et ut ille ab utraque, eo quod utriusque esset proprium recepto, hominibus omnibus novum et vere admirandum perficeret emolumentum et auxilium, firmamentum nimirum quoddam stabile, et elementum, ut ita dicam, sextum et sempiternum, in divinis rebus labascentibus, et per naufragium pessumeuntibus, tam horrendæ fluctuationis et erroris ingentem, supremam, vereque sacram anchoram te, sacris simul et profanis exhibens, ut in te aliis quoque qui tecum sunt, solidam stabilitatem repræsentaret. Et profecto ea quæ huc atque illuc circumgebantur et circumferebantur, maximam te tutis-

simamque perfugii sedem, in mundum pacis unum et rectoris fidei professionis, seu rerum administrationis, minime hallucinantem aut labantem orbem habuere. Quin illud etiam atuduieti, ut non corpori modo, verum etiam animo purpuram circumdares. Siquidem tu omnium prope qui te precesserunt, imperatorum uas, ipsi tibi imperasti: et reuera summæ potestatis imperator, cum vitiosas tumultuantium atque imperium sibi vindicantium affectuum perturbationes e domicilio animi tui eiecisti: tum rationi imperio eo quod penes paucos optimates est tradito, vivam teipsum virtutis imaginem, ad certam cives tuos imitationem instituens, proposuisti. Nam animi moderatione in acie contra ignaviam opposita, 10 non solum hominum, verum etiam perturbationum animi simul et corporis omnium imperator merito censeris. Quamobrem conspiciere licet, humanitatem tuam ad summum pervenisse. Nam bella quoque quæ geris, perhumana sunt: et placabilitas virilem præ se fert fortitudinem. Porro benignitas et munificencia quam maxime ad utilitatem publicam spectant. Ira autem admodum est placabilis. Animus namque tuus ad iracundiam, ut ita dicam, sterilis, et ad ardorem eum qui ex flagranti vehementia provenit, cælebs et immobilis est, quamvis honorum omnis generis ferax et fecundus. Legibus vero ferendis, moribusque corrigendis quam recta apud te instituta est ratio, qui improborum impetum legitimis justitiæ præceptis cohibes: et ubique terrarum honestum bonumque, haud aliter quam decantatus ille Triptolemus in terram semina coniecit, seris? Quis igitur hominibus improbis te est formidabilior, aut ærumnosis placabilior atque clementior? Quis supplicantibus benignior, et ad misericordiam propensior? qui etiam, nisi quæpiam obstet necessitas, precantium optata prævenire solitus es.

Neque vero a me ista ad gratiam, aut per adulationem prorsus dicta sunt. Quomodo enim id faciam, cum neque res ipsas, ut sunt, vere expo-

nere queam, excellenti pulchritudinis earum præstantia victus? Veram hæc ita se habere, tum divina quæ tibi obtigere dona, tum actiones, quas in imperium tuum contulisti, omnes comprobant. Nec minus id quoque illa satis declarant. Quis etenim, quam tu, religione pura et simulationis nescia, vel Deum magis glorificavit, vel flagrantiore pro eo ardorem ostendit? Quis sinceriores fidem in discrimen conjectam, tanta æmulatione et zelotypia assectatus est, aut sacram mensam repurgavit? Quis etiam, ut eruditio omnis summa caperet incrementa, effecit? Quis ita virtutem extulit, aut optimos quosque honoribus auxit? Quis Dei ministris, aliisque item qui ei chari sunt, et omnibus prope, pro cuiusque dignitate, debitum honorem tribuit? Quis porro tanta attentione, insignique religione, et decenti moderatione, ut imperialis aula nihil ab asceterio, pietatisque exercendæ schola differret, procuravit? quis sic æqua stateræ lance rempublicam gubernavit? ■■ Quis ita vel juri dicendo institit, vel maleficia coerovit? usque adeo, ut multam se tibi debere gratiam illi etiam profiterentur, qui e iudicio victi, et calculo tuo damnati abiere. Cujus tanta fuit cum peritia simplicitas, et cum clementia prudentia? quibus virtutibus una cum humanitate maxime enites, ingentem quamdam serenitatem in animo simul et vultu præferens, sensim quandoque ceu fluctibus quibusdam horrescentem, nec tamen ullam tempestatis significationem præbentem. Cæterum orationis opportunitatem, silentii commoditatem, linguæ leporem, familiarium colloquiorum instar olei prorsus et mellis profluentem suavitatem, aut verborum tuorum musicum plane concentum, quis rogo eloquatur? Sententiarum autem densitate, præterea verborum perspicuitate et copia (*Hiberni voces fluvii de more ruentes, Homerus dixisset*), quis te divinitus locupletior fuit? Quapropter evenit, ut te verba faciente, omnes prorsus quasi numine aliquo afflatur, moderataque insaniam percellantur, et bacchari incipient, simulque vel inviti exsiliant, et vocibus tuis rapti, ita ducantur, ut retrocedere nolint, sed veluti affixi tibi videantur, perinde prorsus atque a Sirenibus demulsi. Recte sane quispiam te mare dixerit, quod alios super alios verborum fluctus dense excitet, aut certe ingentem aliquam aquarum vim: quæ, si in eam alicunde lapillus incidat, ex obscuro centro, seu potius circino, eoque, si ita vis, liquido, alium super alium circulum, sensim admodum intumescentem, ac deinde propter alium influentem, paulatim, donec ad summum perveniat, deficientem atque evanescentem, mirabiliter circumscribat: potissimum vero, cum tibi de rebus divinis est sermo. Quis namque alius habet vel mentem et sententiam oratione atque lingua meliorem vel orationem quæ illis ratione meliore subserviat, vel linguam etiam quæ bene admodum et acute (rotunde et suaviter poeta dixisset) ver-

καλῶν; Ἀλλὰ γὰρ οὕτως ἔχειν ταῦτα παρίστησι, τὰ τ' ἐκ Θεοῦ σοι δεδιωρημένα, τὰ τ' ἐν πάσῃ ξυνεχθέντα σοι τῇ ἀρχῇ. Οὐχ ἤττον γε μὴν καὶ ταῦτα σαφῶς παρδείξειε· τίς γὰρ σοῦ πλέον μετ' εὐλαβείας ἀνυποκρίτου ἢ Θεὸν ἐδόξασεν, ἢ ζῆλον ἔμπυρον ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνεδείξατο; Τίς τὴν ἀκραίφνη πίστιν οὕτως ἐζηλοτύπησε κινδυνεύουσαν, ἢ τὴν ἱερὰν ἐκθήρηε τράπεζαν; Τίς δ' αὖ λόγους οὕτως ἐπιδοῦναι παρέσχεν εἰς μέγιστον, καὶ τὴν ἀρετὴν διαφερόντως εἰμίμησεν, ἢ τοὺς ἀρίστους προτίμησε; Τίς Θεοῦ λειτουργοῖς, καὶ ἄλλως δὴ κεχαρισμένοις αὐτῷ, καὶ σχεδὸν ἅπασι, τὸ προσῆκον γέρας κατ' ἀξίαν ἀπαχαρίσατο; Τίς δὲ πάλιν τὰ βασιλεία κατ' οὐδὲν διαφείρειν ἀσκητηρίου παρεσκευάσατο τῇ τε μακρῇ προσοχῇ καὶ τῇ ἐσάγαν εὐλαβείᾳ καὶ κοσμιότητι; Ποῖος δ' οὕτως ἀρρέπει ζυγοῦ στάθμη τὰ κοινὰ διωκίχαστο; ἢ δίκαις ἐπέστησεν, ἢ κακίαν ἐκόλασεν; ὡς πλείω χάριν ἔχειν μᾶλλον εἰδέναι σοι τὸν τὴν ἤττω ψῆφον ἀπενεγκάμενον. Τίνος ἢ μετὰ συνέσεως ἀπλότης καὶ μετὰ πραότητος φρόνησις; αἰς μετὰ φιλανθρωπίας μέλιτος' ἐμπρέπει, μέγα τι βάθος γαλήνης ἐν ψυχῇ καὶ ὄψει προδεικνύς, ἡμέρας φρίσσον, καὶ ζάλην οὐ παρεχόμενον. Ἀλλὰ τὸ τοῦ λόγου καίριον, ἀλλὰ τὸ τῆς σιωπῆς εὐλογον, τὴν δ' ἀφροδίτην τῆς γλώττης, καὶ τὸ τῆς ὀμιλίας δίκην ἐλαίου καὶ μέλιτος ἄντικρυς ῥέον, ἢ τὴν ἀρμονίαν καὶ μουσικὴν τῶν λόγων πῶς ἂν τις φράσει; Τὸ δὲ τῶν νοημάτων πυκνὸν, πρὸς δὲ τὸ διειδές τε καὶ ἄφθονον, ἔπεα νιφάδεσσιν εἰοικότα χειμερίτησιν, εἶπεν ἂν Ὀμηρος, τίς σοῦ πλέον θεόθεν ἐπλούτησεν; ὡς πάντας, λέγονσός σου, ἐνθουσιᾶν ἄντικρυς, καὶ μίαν πάσχεν τὴν σάφρονα, καὶ βακχεύειν ἐθέλειν, καὶ ἄκοντας ἄλλεσθαι, ταῖς τε φωναῖς συνεξαίρεσθαι, καὶ μηδ' ἀναχωρεῖν αἰρεῖσθαι· ἀλλ' οἰοῖ προσηλωθῆναι δοκεῖν, τὸ τῶν Σειρήνων ἀτεχνῶς πάσχοντας. Θάλασσαν προσηκόντως εἶποι τις εἶναι σε, ἀλλὰ ἐπ' ἄλλοις πυκνῶς ἐγείρουσαν λόγων τὰ κύματα· ἢ τίνα μεγάλην ὑδάτων σύστασιν, ψηφίδος πύθην ἐμπεσοῦσης, ἀδύλῃ κέντρῳ, μᾶλλον δὲ διαβήτη· εἰ δὲ βούλει καὶ ὕδατιν, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ κύκλον, πράως μάλ' ἀνοιδούμενον, καινῶς περιγράφουσαν· εἴθ' ὑπεξιστάμενον ἡσυχῇ τῷ ἐπιεορῶντι καὶ διαλυόμενον, μέχρις ἂν ἔλθοι πρὸς τὸ ἀκρόατον. Καὶ μᾶλλον ὅταν περὶ θεῶν πραγμάτων ἢ σοι τὸ διαλέγεσθαι. Καὶ ποῖος γὰρ ἕτερος ἢ νοῦν ἔχῃ λόγος καὶ γλώσσης ἀμείνονα, ἢ λόγον ἀναλόγως τούτοις ὑπηρετούμενον, ἢ γλώσσαν αὐθις εὖ μάλα καὶ στρογγύλως, ἐπιτροχάδην δὲ καὶ λιγῶς εἶπεν ἂν ποιητής, ἀποτορνεύουσαν τὸ νοοῦμενον, καὶ ἄμφω τούτοις, ὡς γ' ἐχρῆν, διακονοῦσάν τε καὶ διαπορθεύουσαν τὸ κρυπτόμενον; Ἐγὼ τοῦτο μόνον σου διηγῆσομαι· ὅταν δημηγοροῦντος ἀκούω, ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνομαι, καὶ ὄλος ἐνθους ταῖς των λόγων καθίσταμαι ἔυξι, οὐκ ἀνθρώπου δῆθεν ὀμιλοῦντος διακούειν δοκῶν, ἀλλ' ὑπερφυοῦς δὴ τινος οὐρανόθεν προκύπτοντος, καὶ τίνα ξένα καὶ θεῖα, ἐκβίνοντα μὲν τὰ κοινὰ, μυστήρια δὲ τίνα καὶ βῆθος ἀπόβρῆτον ἔχοντα διαγγέλλοντος· ὥστε με καὶ δεῖσθαι Θεοῦ προσθεῖναι· καὶ οὐς ἕτερον, ὡς δὴ τῷ

προφήτη δοκαῖ, ἴν' εἰσρέωσι χύδην αἱ σὺν ἀστερό-
τητι χάριτες. Οἶμαι δὲ καὶ πάντας τοῦτο πάσχειν. ἄσοι δὴ στερόροι καὶ βεβηκότες τὸ φρόνημα, ἀλλὰ
μὴ πάμπαν ὡς τοῖς τοιοῦτοις ἀκήλητοι καὶ ἀμεί-
λικτοι· οὐς οὐδ' ἂν Ὀρφεὺς ἐκεῖνος μετὰ τῆς πολυ-
θρυλλήτου λύρας, οἶμαι, συχνῶς ἐπιτρέχων ταύτην
τῷ πλήκτρῳ, ποσῶς καταθέλξειεν· ἦν δὴ λύραν αὐτῷ
προσπλάττουσιν Ἕλληνες, καὶ τὰς ἀψύχους φύσεις
τοῖς κροῦσμασιν ἔλκουσαν. Ἄλλ' οἶον δὲ ἄρα σοὶ
πρὸς τοῖς ἄλλοις κάκεινο, τὸ μηδενὸς τῶν ὑποδικῶν
τῇ βασιλείᾳ αἰμά ποτ' ἐλχέαι θελήσαι; καὶ ταῦτα
μηθ' ὄρκοις κατεμπεδώσαντα, ἀλλ' οὐρανίῳ συνέ-
σει· τοῦτ' ἄριστον καὶ ὡς προσήκον βασιλεῖ μάλιστα
κρίνοντα· ἅτε δὴ καὶ ζωῆς καὶ θανάτου ταμίαν
μόνον εἰδὸτα θεόν. Ἀνάμακτον γὰρ τῷ ὄντι καὶ
καθαρὰν φόνου τὴν σὴν καὶ μόνην ἡγεμονίαν ἅπας
αἰῶν αὐχεῖ, εὐδαίμονα βίον πηγύσουσαν, καὶ φυρὰν
ἀπάντων καλῶν. Καὶ τοῦθ' ὄρῳν ἔξερτιν, οἷς καὶ
ἄλλα μὲν τῶν ἀγαθῶν πλημμυρεῖ· οἷς δὲ καὶ μεγά-
λας φύσεις καὶ τῶν τεχνῶν οὐκ ἐλαχίστας αὖθις ἀνα-
ζῆσαι παρέσχεν ὁ κατὰ σὲ χρόνος, καὶ γ' ἐνεγκεῖν
εἰς ἄκρον εὐτύχησεν· οὐ σοῦ γε δῆθεν, ἀλλ' ἐκείνων
πάντως χάριν, ὡς ἂν εἴης μάρτυς ὁμοῦ τε καὶ θεα-
τῆς, καὶ δυνάμενος κρίναι τὸ κατορθούμενον, καὶ
πρὸς ἰσχύος ἔχων μάλιστα ἀμείψασθαι. Ἐλοίμην
δ' ἂν εἰπεῖν ὡς καὶ διὰ σὲ τοὺς πρώτους τῶν παρ'
ἡμῖν ἐπὶ σοῦ ξημεθῆναι γενέσθαι. Εἰ γὰρ εὐφορίαν
μὲν καρπῶν, ὡς φασιν, εὐκαρπία ποιεῖ καὶ λεπτό-
της τοῦ περιέχοντος· τεχνῶν δὲ καὶ φύσεων αὐξή-
σιν ἀγαθῶν εὐμένεια καὶ τιμῆ, καὶ φιλανθρωπία
βασιλέως ἐκκαλεῖται. Ὅση νῦν ἡ τούτων φορὰ· ἦν
προήκουσαν ὀρῶμεν, σοῦ κρίνοντος, καὶ τιμαῖς καὶ
φιλοτιμίαις εἰς αὐξήν οὕτως ἐπιδιδόντος, καὶ εἰς
μέγα λέντεσθαι αἰρόντος καὶ ἀθέριον· καὶ μᾶλλον
ἐπὶ λόγοις τοῦτ' ἔστιν ἰδεῖν· ὡς μικροῦ δεῖν, τοὺς
καθ' ἡμᾶς Ἕλληνας πρὸς τοὺς τῆς τέχνης εὐρετάς
ἀμιλλᾶσθαι κέντεσθαι, καὶ τὸ πρωτεῖν ἐκ τῶν
δευτερείων λαμβάνειν, ἀπάσαις ψήφοις δοκεῖν· καὶ
οὔτοι, περὶ σὲ καὶ τὰς σὰς πράξεις καὶ πονοῦντες,
ἐλάττους ὤφθησαν· καταγωνίζη, γὰρ καὶ λόγων πᾶ-
σαν ἰσχὺν, εἰς τόσον σπουδαίας ἐπιδοῦναι ταῖς
ἀρεταῖς.

ratio tuo editos esse. Si namque uberem fructuum proventum, sicuti dicitur, temperata constitutio
atque tenuitas circumfusi aeris efficit: præclararum profecto artium et præstantium ingeniorum
incrementum benignitas, honorificentia et humanitas principis elicit. Qualis nunc eorum est copia: quam
iudicio, liberalitate et munificentia tua tantopere proficere, adaugeri, et ad cælum usque tolli con-
spicimus. Quod quidem in eloquentia maxime videre est, ut prope nostrorum temporum Græci
cum ipsis artis ejus inventoribus certent, proindeque primas ex secundis ferant, ita ut sententiis
omnium videtur: quamvis omnes isti te atque actionibus tuis laudandis occupati, inferiores hac
in parte reperiantur. Longe enim orationis et eloquentiæ vim omnem superas: in tantum
virtutibus excellere studuisti.

Ὁ μὲν οὖν Κορίνθιος ἐκεῖνος Δημάρατος. Ἀλέ-
ξανδρον ἐν Σούσοις ἰδὼν, ἐξ ἡδονῆς ἐπιδακρύσας,
μεγάλῃς ἔφη χαρᾶς ἐστερησθαι τοὺς ἔμπροσθεν τε-
θνηκότας, ὅτι Ἀλέξανδρον οὐκ εἶδον ἐν τῷ Δαρείου
θρόνῳ καθήμενον· πρὸς δ' ὅτι καὶ γῆς ἀνήλιον μέ-
ρος ἔμεινεν, ὅπερ οὐκ εἶδεν Ἀλέξανδρον. Ἐγὼ δ'
ἂν φαίην, ὅτι περ ὄν ἄλλος ἔπαινον τῷ χρόνῳ προῦ-
λαβεν, ἐπὶ σοὶ γε κείσθαι μᾶλλον προσήκει. Ἐνὶ

A bis in orbem reductis conceptam animo sententiam proferat, atque utrumque iis, ita ut decet, expediat, et id quod in animo lateat in apertum transmittat? Equidem unum illud de te dicam, cum concionantem audio, alius ex alio, et orationis tuæ illecebris Deo plenus efficior, nec hominem me loquentem, sed mirifice aliquem e cælo prospectantem, et nova quædam atque divina, quæ communia hæc quidem longe excedant, sublimia autem et arcana mysteria contineant, renuntiantem audire puto. ¶ Adeo ut Deum orandum duxerim, qui mihi aurem aliam addat, sicuti quidem prophetæ videtur, ut mihi cum lepore urbano verborum tuorum gratia abunde influat. Quod quidem omnibus etiam contingere arbitror, qui firma et consistenti sunt mente, neque omnino tales, qui demulceri et flecti verbis hujusmodi nequaquam possint. Quos sane neque Orpheus ille, decantata sua lra, frequenter eam plectro percurrens, ut puro, aliqua ex parte permulserit: quam quidem lyram irracionales etiam naturas sono suo trahentem ei affingunt Græci. Jam præter alia illud quale est, quod nullius sanguinem, qui imperio ob majestatem læsam obnoxius fuerit, effundere volueris? Quod tu quidem te ita facturum esse non jurejurando confirmasti, verum cælesti prudentia optimum esse maximeque imperio convenire judicasti, qui nimirum et vitæ et necis potestatem penes solum Deum esse scias. Incruentam enim prorsus cædisque puram solam imperii tui administrationem, universum jactat ævum, quæ vitam felicem et honorum omnium proventum producit. Quod quidem cernere licet cum in aliis exundantibus commoditatibus tum in eo quod ætate tua magna rursus ingenia et artes nobilissimæ revixerunt, et per prosperum successum ad summum pervenerunt; non tua quidem, sed illarum, plane gratia, ut simul et testis earum esses, et spectator: qui cum judicare de recte factis, tum reponere ea atque remunerari maxime possis. Neque sane affirmare dubitarim, tua gratia primarios qui apud nos sunt viros, sub impe-

¶ Demaratus ille Corinthius, cum Alexandrum Susis vidisset, præ lætitia illacrymans, ingenti dixit voluptate et gaudio, qui ante id tempus obiissent, orbatos, quod Alexandrum in Darii throno sedentem non viderint: præterea, quod pars aliqua adhuc terræ obscura et sole carens reliqua esset, quæ eumdem Alexandrum non conspexerit. Ego vero dixerim, laudem istam, quam alius tempore

occupavit, in te multo magis competere. Atque ille dioto eodem Alexandrum quidem ornavit, ad tuam autem præstantissimam imperii administrationem respiciens, laudem tantam retulit. Quod si et hoc dicere oportet, quam insigni animi lætitia caruisse putas, septenarium divinorum religionis nostræ virorum conventum, quod te simul cum eis coruscantem, veluti ingentem, opum accessionem, non viderint? Potissimum vero primum illum, qui Trinitatis mysterio est cohonestatus, quod te assessorem, seu potius throni simul et imperii post se statim successorem germanum non habuerit, professionis fidei nostræ ducem, et revera patrem tuum Constantinum, magnum apud Christianos nomen? Non tanta siquidem inimicorum multitudo irruisset, verborum perversa versutia sinceritatem fidei miscens atque concutiens. Enimvero singulari quadam providentia Deus te, nulla se illis inferiorum, quemadmodum quoddam pondus æqualis momenti in lance opponens, convenientemque magnitudini imperii mentem simul et morum dignitatem tribuens, eoque experientiæ et bonitatis progressum, rerum administrationi temporibus nostris præfecit, ut eas quam optime gubernares, nec nos prorsus pessum iremus. Quis enim sufficisset alius, qui tot et tantis malis undequaque circumfluentibus obviam iret, quam tu ipse, qui fortitudine et prudentia et Dei cultu justus es iudicatus, temporibusque nostris alter quidam Noe aut Moses existimatus, scapha et ligno crucem adumbrantibus, et ærumnarum fluctibus subducens, et populum tuum a persecutoribus eripiens, et percutiens iis atque submergens persequentibus, atque per manum Dei tropæa ubique excitans, magnificentique mundi navem magnifice crucis velo novi orbis semina conservantam gubernans: 14 aut ignis quoque columna prorsus habitus, veluti novam Israel, nos cælestis videlicet semen, ad veram pietatem producons; aut sane liquor seu succus suo plane tempore nobis jam fatigentibus atque diffluentibus injectus?

Sed quid ago? Si enim quamplurima dicendo vel minimam partem recte factorum tuorum attingere possem, nihil prorsus difficultatis aut molestiæ orationi adesset. Quandoquidem vero verba, etiamsi omnium longe optima in medium profertur, cedere tamen plurimum rebus ipsis necessario oporteat, ne ea accumulando ultra modum progredi videar, ubi pauca quædam addidero, ad argumentum historiæ propositum descendam. Quæ enim tibi Deus exuberanti manu bona concessit, et quam munificentiæ gratiam prolixè præstitit, quisnam satis vel oratione prosequi, vel mente concipere queat? quamvis una cum Gratiis et Musis omnibus et pluribus quam quas Homerus dixit, capillosque nostros numero æquantibus linguis, insistens, res tuas exsequendas sibi proponat? Adeo enim nihil sibi dixisse videbitur, ut pœnitentia postea, qui semel dicendum sibi quidquam sumpserit, ducatur. Mihi vero satis fuerit, ubi ea

γὰρ λόγῳ, κοσμεῖ μὲν ἐκεῖνον· πρὸς σὲ δὲ καὶ τὴν σὴν ἀρίστην βλέπων ἀρχὴν, τὸν ἔπαινον ἐμνηστεύετο. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τοῦτο φάναι, πόσῃς οἷε θυμηδίας ἐνδεᾶ καθεστάναι καὶ τὸν ἐπτάριθμον σύλλογον τῶν καθ' ἡμᾶς θεοφόρων ἀνδρῶν, οἷς μὴ σε συναστράπτοντα τοῦτοις ἐπλούτησαν; καὶ μάλισθ' ὁ πρῶτος ἐκεῖνος καὶ τῷ Τριάδος μυστηρίῳ τιμώμενος, ὅτι μὴ συνεδρον ἦ γούν καὶ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ κράτους εὐθὺς μετ' ἐκεῖνον διάδοχον, ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχηγός καὶ ταῖς ἀληθείαις σὸς πατὴρ Κωνσταντῖνος, τὸ μέγα Χριστιανοῖς ὄνομα, γητσίως ἐχρήσατο; ἢ γὰρ ἂν οὐκ ἂν τοσοῦτον εἰσέβρῃε στίφοι ἰχθῶν, τὴν ἀρχιφυτὴν πίστιν συγχέον καὶ συγχλονοῦν, ταῖς τῶν λόγων στρεβλότησι. Κάν σοφῆτινι προνοίᾳ θεός τε κατ' οὐδεν ἐκεῖνον λειπόμενον, ὥσπερ τι βᾶρος ἀντιταλαντεύσας τοῦτοις πᾶσιν ἰσόρροπον, ἐχέγγυόν τε τῷ μεγέθει τῆς ἀρχῆς, καὶ φρόνημα καὶ τὸ τοῦ ἡθους ἀξίωμα παρασχών, ἐμπειρίας τε καὶ χρηστότητος κατὰ τοῦτο γεγεννημένον, τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπέστησε πράγμασιν, ὡς ἂν γε εἴης ταῦτ' ἄριστα διουθύνων, ἵνα μὴ παραβρῶνῃμιν παντάσῃ. Τίς γὰρ ἂν ἤρκεισεν ἕτερος τόσοις ἀντιβαίνειν δεινοῖς; ὅτι πλείστων μάλᾳ κύκλω περιβρόντων, εἰ μὴ οὐ γ' αὐτὸς ἀνδρίῳ καὶ συνέσει καὶ θεοσεβείᾳ κριθεὶς δίκαιος, χρόνῳ δῆτα τῷ καθ' ἡμᾶς Νῶε τις ἄλλος ἢ Μωυσῆς ὤφθη, σκάφει καὶ ξύλῳ σταυρὸν εἰκονίζουσι τοῦ κλύδωνος τῶν δεινῶν ὑπεβάγων, καὶ τὸν σὸν λαὸν τῶν διωκτῶν ὑφαρπάζων, καὶ τοῦτοις πλήττων καὶ καταποντίζων ἐπιδιώκοντας, καὶ χειρὶ Θεοῦ τρόπαια ἐγείρων ἀπανταχοῦ, καὶ τὴν κοσμικὴν λαμπρὰν λαμπρῶς ὀλκάδα τῷ σταυρικῷ διακυβερνῶν ἰστίῳ, κόσμου νέου διασώζουσαν σπέρματα, ἢ καὶ σῦλος πυρὸς ἀντικρουσῆς χρηματίζων, ἅτε δὴ τὸν νέον Ἰσραὴλ, ἡμᾶς ὀδηγῶν πρὸς εὐσέβειαν οὐράνιον δῆθεν σπέρμα· ἢ γούν ὁπὸς ἱερὸς, ἢ τι θεῖον ἄλας, εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, κατὰ καιρὸν ἡμῖν ἐμβλυθεῖς, ὑποχαυνομένοι καὶ διαβρέουσιν;

sacer, aut sal quidam divinus, ut Evangelice dicam,

Ἄλλὰ τί μοι ταῦτα; Εἰ μὲν ἦν εἰπόντα κλειστὰ, κἂν βραχὺ τι τοῦ σοῦ καθήκοντος προσεφάψασθαι, οὐδὲν τι πρᾶγμα πάντως τῷ λόγῳ προσῆν· νῦν ἐπειδὴ ἀνάγκη τοὺς λόγους κατόπιν τῶν ἔργων ἱρησθαι, κἂν τὰ κράτιστα πάντων εἰσφέρωσιν, ἔγωγε μὴ καὶ πλείω λέγων τοῦ μέτρου πέρα δόξω περιβαῖναι, βραχέ' ἄττα προσθεῖς, ἐπὶ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν λόγων ἀφίξομαι. Ὅσα μὲν γὰρ σοι θεὸς ἀφθόνῳ χειρὶ παρέσχε τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπιεικῶς σοὶ γε τὸ τῆς χάριτος φιλότιμον ἐπέδειξατο, τίς ἱκανὸς καὶ λόγῳ φράσαι λαὶ νῦν περιλήψασθαι; κἂν εἰ μετὰ χαρίτων καὶ μουσῶν ἀπασῶν καὶ γλωσσῶν πλειόντων ἤπειδ' ὅσας Ὀμηρὸς εἶρηκε, καὶ σχεδὸν ταῖς ἡμετέραις ἰσάριθμον ὀριξὶν ἐπέστη τις, ἔργον τὰ σὰ ποιούμενος, τόσον ὤφθη μηδὲν οἰῶν, ὥστ' ἔπειτα δὴ καὶ μετὰ μελὸς ἐκεῖνον εἶλε, καθάπαξ λέγειν ἐπιβαλλόμενον. Ἐμοὶ δ' ἀρκέσει μόνον τὸ τῆς σῆς εὐσείας εἰπόντι, θάττον συγκεφαλαιῶσαι τὸν λόγον. Τὴν μὲν οὖν καθόλου Ἐκκλησίαν οὕτω νεωτεριζομένην εἰς

τὸ ἀρχαῖον ἐγκαθιστᾶς· ἀπελαύνεις ταύτης ἅπαν νόθον δόγμα καὶ βέβηλον· ἐκκαθαίρεις τῶν θειοκαπηλῶν τὸ ἱερόν, οὐ τριπλόκωφ δὴ τινι φραγγελίῳ, ἀλλ' ἀληθείας λόγῳ, εἴτουν συμφυῖας τριττῶ· ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς καὶ θείας τραπέζης ζηλοτυπεῖς· σφοδρόν τι πνέεις ὑπὲρ τοῦ Πνεύματος· ἐμπνέει σοι κάκεινο τῆς ἀκριβοῦς θεολογίας τὴν δῆλωσιν, ἀξίῳ μάλιστ' ἡγενομένῳ τῷ πολλῷ ζήλῳ, γνησίως τὰ γε τοιαῦτα ἐμπνεῖσθαι, ἀσφαλίζῃ· νομοθετεῖς ἐπὶ τοῦτοις· θριγγοῖς μεγάλοις τὸ τῆς εὐσεβείας χρῆμα κατοχυροῖς· τὸ διεβρώγος ἐπανάγεις ἰτὴ ὀλομολεῖα συνάπτεις. Οὐκέτι παρ' ἡμῶν τοῦ λοιποῦ τὰ καινὰ δὴ ταῦτα τῶν ὀνομάτων, Πάυλος καὶ Κηφᾶς τε καὶ Ἀπολλῶς· ἀλλ' εἰς ἅπαντα τοῦ καὶ ἐν πᾶσι Χριστός. Ἐπὶ δὴ τοῦτοις ὑπόχρακον οἶον ἤχουσαν τὴν τῆς ἱερωσύνης χρίσιν, ἀκίδδηλον καὶ χρυσοῦ λαμπροτέραν τῷ διαπύρῳ ζήλῳ ἐμφαίνεις, νόμῳ δὴ καὶ γράμμασι τὸ τοῦ τρόπου ἀφιλάργυρον ἐκδιδάσκων. Καὶ νῦν ἱερόν τι τῷ ὄντι τὸ ἱεραῖται, τῷ πρώτῳ χρόνῳ ταῖς καταμικρὸν παραλόγοις κίβδηλευθὲν ἐκτροπαῖς. Σεμνύνεις τὸ σχῆμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀεὶ τι πλέον ἐπινοῶν, καὶ λεπτόνων ἄριστα τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἀφομοίωσιν. Φαιδρετέρας ἐξεργάζῃ τὰς πανηγύρεις, οὐ μόνον πολυτελεῖα φώτων κύκλῳ διὰ τῶν ἀλύσεων ἀνεργόντων καὶ διαττόντων, νοερῶν τε ταγματίων εἰκονιζόντων καὶ ἀριθμὸν καὶ λαμπρότητα, καὶ ὡσανεὶ κατὰσπερον ἐν ἀποβήτῳ νυκτὶ τὸ μέγα τοῦτο καὶ αἰθέριον χύμα τοῦ δευτέρου, ὡς εἰπεῖν, καὶ νοητοῦ στερεώματος προδεικνύοντων, ὧν αὐτὸς ἐν μέσῳ οἶά τις, τὸ ξένον εἰς ἀκοήν, πανσέληνος ἥλιος φρυκτωρεῖς· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς τὸ Θεῖον ἐπιγάνυσθαι εἴθε, σκευῶν δὴ τινῶν ξένῳ καὶ ὄψιν καὶ σχῆμα προϊτοχομένων, φρίκης ἀτεχνῶς γέμουσαν. Πῶς δ' ἂν τις φράσειεν, ὅσαις τὴν καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίαν ἐξάλλοις καὶ ποικίλαις στολαῖς καταληλοπῶς, χρυσῶ τ' ἀκίδδηλῳ τιμαλγῶν τε λίθων καὶ μαρμάρων τισὶ διαυγείαις καὶ καθαρότησι; δι' ὧν ἀπάντων ὁ σὸς περὶ τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἄρρατος καὶ ζῶν διαφρονῶν μάλιστ' αἰκνυται πόθος. Τί οὖν; ἀλλ' οὕτω μὲν περὶ τὴν αὐλὸν καὶ νοερὴν Ἐκκλησίαν, τῆν εὐσεβείαν λέγω, διαγωνίζῃ· τῆ δὲ ἐξ ὅλης ταύτης δὴ συγκαμμένη, οὐ τὸν ἴσον γίνῃ τρέπον; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ὡς γὰρ ἐκείνην, οἶα τὴν δυνατὴν ῥοπήν ἀνατιθεῖς, βέουσαν ἤδη καὶ κατακλίπτουσαν, οὐ λίθοις τισὶ καὶ πλίνθοις ἐκράτυνας· ἀλλὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀντερείσας στόλοις· τοῖς τῶν Πατέρων ὄροις καὶ δόγμασιν ὠρθωσαν οὕτω καὶ ταύτην. Τὸ ἀπερινόητον καὶ ἀμήχανον ἔργον, τὸ ἀββήτητον κάλλος, τὴν εἰκόνα τῆς αἰδοῦς ἀύλης, τὸ κοινὸν ἀνθρώπων, εἴπω δ' ὅτι καὶ ἀγγέλων ἐντρέψῃ καὶ ὠραίσμαζ, τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας θεῖον ὄντως, λέγω, ἀνάκτορον· καὶ ταύτην τῷ θράσει τοῦ χρόνου κάμνουσαν, καὶ ταῖς τῶν ὑπερκειμένων ὑπεροδοῖς ἐς γόνυ κλίνουσαν καὶ δκλάζουσαν· ἀντιστήσας ταύτη τὴν χρυσὴν δεξιάν, ἐν τῷ βεβίωφ

quæ pietatis erga Deum tuæ sunt, dixerō, quamprimum orationem in summam redigere. Itaque (1) Ecclesiam catholicam et universalem rebus novis turbatam in veterem statum restituiſti, doctrinam illegitimam atque impuram omnem ab ea repulisti: templum a divinæ doctrinæ cauponibus et depravatoribus hæreticis, non quidem triplicato flagello, sed veritatis verbo, sive cognatæ divinitatis triplicitate repurgasti, pia æmulatione pro divina mensa flagraſti, vehementius pro Sîpiritu spirasti: quare ille quoque tibi accuratam certamque divinitatis cognitionem inspiravit; doctrinam stabilivisti, constitutiones de ea tulisti, ingentibus septis veram pietatem vallasti, quod dirutum fuerat restituiſti, atque id apta membrorum partiumque omnium coagmentatione redintegraſti. Neque deinceps aude nos nova illa nomina audiuntur, Paulus et Cephas et Apollus, sed unus est ubique et in omnibus Christus. Adhæc unctionem sacerdotalem adulterinum quiddam resonantem, flagranti ardore sinceriore et puriore auro reddidisti, atque lege et litteris propositis; continentiam morum et pecuniæ contemptum docuisti. Quapropter nunc reipublicæ sacrum est sacerdotale ministerium, quod superioribus temporibus paulatim disciplinæ et morum corruptela adulteratum depravatumque fuerat. Ecclesiæ formam et habitum, semper amplius quiddam excogitans, et imaginem pulcherrimam ad primarium exemplar expolians, ornasti. Conventus ecclesiasticos splendidiore effecisti, non solum ingenti lucernarum, copia, quæ in orbem per catenas serpunt et emicant, intellectualiumque ordinum et numerum et splendorem referunt, et velui astriferum in multa nocte atque celestem tractum secundi, ut ita dicam, atque intelligibilis firmamenti exhibent: in quorum medio ipse perinde atque, quod auditu novum atque mirum est, plenilunius sol refulget: verum etiam rebus aliis, quibus numen divinum lætari solet, et vasis quibusdam novam speciem atque formam horrore prorsus plenam præ se ferentibus. Quis porro eloquatur, quam præstantibus et variis sacris vestibus puro auro, pretiosisque et resplendentibus lapillis et margaritis ornatis, nihil plane ad magnificentiam reliqui faciens, hierarchiam seu episcopatum nostrum illustraveris? Per quæ omnia incredibilis, plurimumque flagrans tuus in Ecclesiam Christi amor et desiderium magno opere declaratur. Quid igitur est? Talis tu quidem in ornanda atque defendenda ea quæ materiæ expers et intellectualis est Ecclesia, veram pietatem dico, appares: erga eam vero quæ ex materia ista constructa est, non eodem es affectus modo? Id vero longe abest. Quemadmodum enim illam jam collabentem et pessum euntem, quantum potuisti opum conferens, non lapidibus et lateribus, sed spiri-

(1) Laus pietatis instituta, et doctrinæ Christianæ ab hæreticis opinionibus repurgata. Nam Androni-

cus patris sui Michaelis de religione acta reſedit.

tualibus suffultam columnis, Patrum scilicet doctrinis et sanctionibus confirmasti : sic et hanc erexisti. Hoc, inquam, cogitationem mentis excellens et immensum opus, hanc incredibilem formam, sempiternæ aulæ imaginem, commune hominum, dicam etiam angelorum, delectamentum et spectaculum, hoc divinum Dei Verbi Sapientiæ, inquam, palatium : hæc quoque basilicam temporum vi **16** affectam, et imminentium cacuminum mole veluti in genua inclinatam et labefactatam, adhibita ei aurea dextra, ad stabilem et certum restitisti statum : ad eum modum ædificio omni firmato, ut in posterum nulla temporum injuria detrimenti quidquam ei afferre possit. Nam saxis injectiis et pulchre politis ex parte utraque eam restaurasti, structura solida et fere adamantina ita longissime in altum excurrente, ut totum opus propter summam convenientiam et coagmentationem saxum unum esse videatur. Et totum tu quidem hoc templum solida stabilitate confirmasti : maxime tamen eam ædificii partem, quæ ad orientem solem spectans, sensim quodammodo a reliquis partibus abrupta est et disjuncta. Nec manum tantum operi isti adhibuisti, sed ad reliqua etiam, divinam et immortalem tuam curam et sollicitudinem rebus his impendens, adjecisti. Siquidem ad has etiam artes sapientis animi intelligentia et magnitudine, admodum es appositus. Et opus hoc omnino, quod diximus, non ea solum quæ a sæculo condito existere, verum etiam decantatissimum illum Semiramidis bitumine compactum murum longe superavit. Verum enimvero priscum quoque divini hujus delubri conditorem (1), ex ære in statuum pulcherrimam arte fletorum diffusum, atque in columna aurigationem sive gubernationem exsequentem, una cum galea superba et habitu magnifico, dextraque grave quiddam et terribile minanti, equo etiam ingenti naribus et fremitu vim plane spirante, juba quoque per auram ludente, et juxta Homericum equum, in sublimi campo lasciviente ; aut etiam, juxta Pegasus illum, volandi opinionem præbente, a temporum nitenti, longa et continua acris injuria ita perculsum, ut quæ continere visus fuerat, crucem videlicet et orbem, quibus statuarius terram omnem et mare ipsum per crucem ei subjectum esse indicaverat, ea cessatione ignava e manu ejus exciderint : et hunc, inquam, artificio quodam incredibili, perinde atque quodam stimulo et flagello, aureo sceptro excitans, ut fortiter cursum suum ugeret, et una cum sole, immobili motu, in sempiternum perequaret, procurasti.

17 Sed si exacte oratione persequi pergam, D quibusnam templis temporum injuria ruinam minantibus aliisque publicis operibus, atque in primis urbis ipsius mœnibus, quæ circumcirca eam, investigantium modo, cingunt, et ex senili situ ad pubescentem juventutem revocant, muris adamantinis robor firmum adjeceris, tempus me id memorantem destituet. Cæterum veritatem verbis meis astruere possunt utraque sacra apostolorum templa,

(1) Instauratio statuæ equestri Constantini Magni, altera manu globum cum infixo crucis signo

A μένειν παρέσχεας, τοσοῦτον ἐδράσας, ὡς μηδὲν τι τῶν δεινῶν τοῦ λοιποῦ ἐξεῖναι τῆς ἐκ τῶν χρόνων ὕβρεως αὐτῇ προσβαλεῖν. Ἐμβολίμοις γὰρ λίθοις καὶ εἰς κάλλος ἀπεξοσμένοις, ἐκατέρωθεν ἐπιπέρωσας οἰκοδομίᾳ στερέρᾳ καὶ ἀδαμαντίνῃ σχεδὸν, ἐπιμήκιστον εἰς ὕψος ἀνατρεχούσῃ · ὡς δοκεῖν ἓνα λίθον εἶναι τὸ σύμπαν ἔργον, τῇ ἐς ἄκρον δηλαδὲ ἀρμονίᾳ καὶ συμφυσίᾳ. Καὶ πάντα μὲν τὸν νεὼν στερέρῳ ἐδραίοις · μέγιστα δ' ὅσα τῶν οἰκοδομημάτων ἦσαν πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον, ἡρέμα ὡσανεὶ τῶν ἄλλων ἀποσαλεύοντα, οὐ τὴν χεῖρα μόνον τῷ ἔργῳ ἐπιβαλὼν, ἀλλὰ καὶ τὸν σὸν θεῖον νοῦν καὶ ἀκήρατον τοῖς λοιποῖς προστιθείς, καὶ ταῖς περὶ τούτων φροντίσιν ἐκδαπανῶν. Καὶ γὰρ πως καὶ πρὸς ταῦτα ἐπιτηδείως μέγιστα διαγέγονας ἔχων, τῷ τῆς σοφῆς διανοίας μεγαλοφρεῖ τε καὶ συνετῷ · ὡς ἤττασθαι κατακράτος τούτῳ δὴ τῷ ἔργῳ μὴ μόνον ὄσ' ἐξ αἰῶνος γεγονάσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ θρυλλοῦμενος ἐξ ἀσφαλτοῦ τεῖχος ἐκεῖνο τὸ Σεμιράμιδος. Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ τὸν ἔκπαλαι τοῦ θεοῦ τούτου τεμένους δομήτορα, χαλκῷ ἐς πύκαλόν τι χρῆμα πλαστικῇ τέχνῃ διαχυθέντα, κάπῃ κίονος τὴν ἡνιόχησιν ἐξελαύνοντα, σύναμα γούρω καὶ κράνει καὶ σχήματι, καὶ δεξιᾷ δεινὸν ἀπειλούσῃ καὶ βλοσυρὸν, ἵππῳ τε σὺν μεγάλῳ μυκτῆρί τε καὶ φρυγάματι ὕβριν ἀτεχνῶς πῶνται, καὶ χάλτῃ αὐραῖς δῆθεν παιζούσῃ, καὶ κατὰ τὸν Ὀμηρικὸν ἵππον κατὰ πεδίου μετεώρου κροαίνοντι, ἢ καὶ κατὰ Πύργου ἐκεῖνον ἵπτασθαι δόξαν παρεχομένῃ · καὶ τούτον δὲ ἄρα τῆς ἐκ τοῦ χρόνου ἀτάκτου περιφορᾶς καὶ ἀνωμάλου κινήσεως ἱκανῶς ἀπολαύσαντα τῇ μακρᾷ καὶ συνεχεῖ τῶν ἀέρων φιλονεικίᾳ, ὡς καὶ ἂ κατέχων ἐωρᾶτο, σταυρὸν δὴ τινα καὶ σφαιραν, δ' ὧν ὁ πλάστιγς ἐδήλου γῆν τε αὐτῷ πᾶσαν καὶ θάλασσαν τῷ σταυρῷ δεδουλωσθαι, καταβραθυμήσαντ' ἑᾶσα· τὴν ἐκεῖνου χεῖρα διαφυγεῖν, καὶ τούτον μηχαναῖς τισιν ἀμηχανίαις καθά τινα κέντρον καὶ μάστιγι, τῷ χρυσέῳ μυωπίσας σκῆπτρῳ, ἐβρωμένως ἐξελαύνειν τὸν οἰκεῖον δρόμον, καὶ συνιπτάζεσθαι τῷ ἡλίῳ, ἀκινήτῳ κινήσει, εἰς αἰῶνας παρεσκευάσω.

illum, volandi opinionem præbente, a temporum nitenti, longa et continua acris injuria ita perculsum, ut quæ continere visus fuerat, crucem videlicet et orbem, quibus statuarius terram omnem et mare ipsum per crucem ei subjectum esse indicaverat, ea cessatione ignava e manu ejus exciderint : et hunc, inquam, artificio quodam incredibili, perinde atque quodam stimulo et flagello, aureo sceptro excitans, ut fortiter cursum suum ugeret, et una cum sole, immobili motu, in sempiternum perequaret, procurasti.

Ἄλλὰ μοι πρὸς λεπτόν τῷ λόγῳ ἐπέρχεσθαι, ὅσοις μὲν τῶν νεῶν χρόνῳ πονήσασιν, καὶ ἄλλοις δημοσίοις ἔργοις, καὶ πρὸ πάντων τῷ περιβόλῳ τῆς πόλεως, τὸ κράτος ἐκ τειχῶν ἀδαμαντίνων περιεβόλου, ἄριστα καὶ ὡς χρεῶν γε ἦν ἐξασφαλιστέος, ὁ καὶ δέισι κύκλῳ τὴν πόλιν ἰχνηλατῶν νεάζουσαν δῆθεν καὶ ἡβῶσαν ἐκ γεγηρακίας ἀποδεικνύον, ἐπιλείπει με καὶ χρόνος ἐκδιηγούμενον. Ἀψευδῆ μοι τὸν λόγον παριστῆν ἔχουσιν οἷ τε θεοῖο καὶ ἄμφω τῶν

continentiū. Quod symbolum est orbis terrarum per crucem devicti.

ἀποστόλων νεψ, καὶ ὁ τῶ οὐρανῷ κάλλει ἀνθαμιλλώ-
 μενος οἶκος τῆς Θεομήτορος, Βλαχέρνας καλοῦσιν
 αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι, καὶ σχεδὸν οἱ τῆς πόλεως ἅπαν-
 τες, ἐπὶ σοῦ καὶ διὰ σοῦ εἰς μέγεθός τε καὶ κάλλος
 ἀρρήτῳ ἐγερθέντες, καὶ μονονουχί φωνῆν ἀφιέντες,
 καὶ τὸ σὸν θεοφιλὲς τῆς τε πίστεως καὶ πόθου τὸ
 ἀραιφνὲς διαβρῆδην κηρύττοντες, καὶ ἔτι κηρύξον-
 τες. Ἐν οἷς ἅπασιν θαυμάσοι μὲν τις τὸ ἔσαγαν σοι
 μεγαλόψυχον, καὶ τὸ τῆς δαπάνης ἀφθονον, μάλαστα
 δ' ἐν τοσαύτῃ φιλοτιμίᾳ τὸ ἀφιλότιμον καὶ ἀκόμπα-
 στον. Ἐνὸν γὰρ ἰδίᾳ πράττειν, ὡς καὶ ὑπερφυῆς
 δοκεῖν ἕκαστον, σὺ δὲ τὸ καλὸν τῶ πάντ' εἰδότες καὶ
 εἰς βᾶθος καρδίας ὄροντι ἀνατιθεῖς, ἐπ' ἄλλων ἐρ-
 γοῖς μᾶλλον τὸ φιλότιμον ἐκκενοῖς, τὸν ὑποτυφόμε-
 νον ἐντεῦθεν ἡρέμα τυφον, οἶμαι που, σοφώτατα διω-
 θούμενος. Καὶ γὰρ εἰ τίς σου τὰ κατὰ μέρος εἶργα
 σμῆντι τοῖς τοιοῦτοις εἰς ἑν ἄθροισαι, πάντας ἐν
 δευτέρῳ θῆσοι, ὅσοι δὲ τούτοις τὸ φιλότιμον ἐπεδει-
 ξαντο. Εἰ δὲ χρῆ καὶ τι δεῖγμα τῆς σῆς μεγαλοψυ-
 χίας εἰπεῖν, ἀνεῖσθω πᾶσιν εἰς ὄψιν (λόγῳ γὰρ τὸ
 τῆς πολυτελείας καὶ δαπάνης φράσαι ἀμήχανον) ὃ ἐκ
 τοῦ παρήκοντος ἀνάκτορον ἡγείρας, ὅπως μὲν θεί-
 σεις, ὅπως δὲ καὶ στερρότης, κάλλους τ' ἔσαγαν
 ἐπιμελοῦς, ὡς εἰκὸς ἔχει, ἄξιον ἀληθῶς τῆς σῆς καὶ
 φρενὸς καὶ γλώττης, εἶπω δ' ὅτι καὶ χειρὸς καὶ συν-
 ἔσεως ἔργον· πρὸς δὲ καὶ ὅν τέσσαρσιν ἀνίδρυσας
 κίονσιν ὑπαιθρον ὄροφον, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον,
 ὡς ἂν οἶά τις φύσεως ὑπερτέρας προκύπτων ἄνω-
 θεν, ἡμᾶς διορώψης, Θεὸν κἂν τούτῳ μιμούμενος.
 οἰκτῶ χρηστότητος ἀνθρώποις ἐπιμιγνόμενον. Καὶ
 τί γὰρ μᾶλλον ἔδει βασιλέα σε βασιλέων μέγαν καθ-
 εστηκότα, ἢ τὸν βασιλεῖον οἶκον τόνδ' ἀναστήσαι, ὃν
 οὐ σοὶ πάντως ἢ πᾶσιν ἡμῖν ἡγείρας ἔργον οὐ σιω-
 πῆς ἄξιον· μᾶλλον δὲ καὶ σιγᾶν ἐπιτρέπον τῷ τοῦ
 θαύματος ὑπερβάλλοντι, καὶ ταῖς τοῦ κάλλους ἀστρα-
 παῖς ἅπανταχοῦ πρὸς τάχος ὅσον διεκτιδῶσαν; Με-
 γέθει μὲν γὰρ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἐστὶ, κάλλει δὲ καὶ
 στερρότητι· σχεδὸν ὑπὲρ ἅπαντας, ὑπὸ μεγάλῃ καὶ
 πολλῇ τῷ φωτὶ, ἔτι δὲ περιουσίᾳ αἰγλης καταστρα-
 πτόμενον, πυλῶν τε χάριτι καὶ προπυλαίων τοὺς
 ἕκαστοτε προσιόντας ὡσανεὶ προσπαντῶν τε ἅμα
 φιλοφρόνως καὶ δεξιούμενον· τοῖς δ' ἔνδον δρόμοις
 καὶ περιδρόμοις, οὓς πιστοὶ τινες γίγασιν εὐοκότες,
 ἐν κόσμῳ δὲ καὶ σωφρόνων ἐφεξῆς ἡρέμα διεσσηχό-
 τες, ἀπ' ἀλλήλων διατειχιζοῦσιν, ἀπανταχοῦ χωρεῖν,
 καὶ τὰς ὄψεις ἐστιῶν προορεπόμενον. Τὸ δ' ἐπίχαρι-
 τῶν μαρμάρων καὶ στίλβον, ἢ καὶ ἐς τρίχα, τὸ δὲ
 λεγόμενον, ἤρμους τε ζώνας, αἱ τοῦ πάντος
 ἔργου προβέβληνται τε ὁμοῦ καὶ συνεξοφάνονται,
 πῶς ἂν τις εἴποι; Ἄ τε τῶ ἐδίφει ὑπέστρωται, καὶ
 ἅπερ ὁ σύμπερ τῶν τοίχων χώρος, οἷά τι πέπλον
 ποικίλως ἐπιγέμενον ἀμπέσχειται; Φαίης ἂν εὐθὺς
 ἰδῶν, θάλασσαν εἶναι πραοτάτοις ἀπανταχοῦ ὑποκυ-
 μαινομένην τοῖς κύμασι, καὶ ἡρέμα πως φρίσσουσαν·
 ὡσπερ δὲ καὶ πέπλον ὑπανεχέειν θέτον, μή τι τῶν
 ὑγρῶν τὰ κράσπεδα ἐπισπάσειαν. Τὰ δ' ὑπὲρ κεφα-
 λῆς τούτῳ οὐρανῷ ἂν εἰκάσαις τῶ πολλῇ καὶ κατακε-
 χυμένῃ χρυσῷ, οἷά τινη αἰθερίῳ χύματι, περιλχυ-
 μένῃ καὶ ἀνοῦντι πυρί. Ἀλλὰ πῶς ἂν λόγος τοσοῦ-

A et Dei Genetricis ædes cum cœlesti pulchritudine
 certans, quam Byzantii Blachernas vocant, et
 prope urbis ipsius fana omnia, sub te et per te ad
 immensam magnitudinem et formam excitata, et
 tantum non clara voce sincerum desiderium, fidem
 et amorem erga Deum tuum, præconum more,
 deprædicantia, temporibusque futuris deprædica-
 tura. In quibus omnibus merito admirationi sit
 animi tui magitudo, tantæque pecuniæ impensa:
 præsertim cum in tanta munificentia tua liberali-
 tas ipsa se non proferat et venditet. Cum namque
 tua ipse opera, ita ut quodlibet illorum excellen-
 tissimum esset, extruere posses maluisti tamen
 honestum factum tum, ei qui omnia cernit in-
 timusque cordium recessus perspicit, consecrans,
 in aliorum operibus restaurandis magnificam libe-
 ralitatem declarare; subnascentem inde paulatim
 fastum et tumorem, ut equidem puto, sapientia-
 sime suppressens. Etenim si quis per partes suas
 sigillatim quæ in ejusmodi structurarum perfecisti
 opera in unum cumulum congerat, omnes longe
 post te relinquant, qui munificentiam suam in eis
 ostenderunt. Quod si specimen aliquod magnani-
 mitatis tuæ sit indicandum, in conspectum om-
 nium proferatur (oratione enim præstantiam et
 impensam immensam explicare non est) regia ea,
 quam pro eo atque fieri maxime potuit ædificasti,
 ut scilicet illa et loci ipsius situ et solida firmitate
 nec non exacta pulchritudine, ita ut convenit, con-
 spicua sit; dignum, nec hercule, mente et lingua,
 dicam quoque manu et prudentia tua, opus. Ad
 hæc et quod quatuor columnis fundasti et tanquam
 fulcris firmasti solarium, insigne prorsus specta-
 culum, ut ex superiore eo loco, tanquam subli-
 mioris cujusdam naturæ qui spiam prospiciens,
 nos respicias: Deum quoque hac in parte imitatus,
 pro misericordia et bonitate sua hominibus se im-
 miscentem. ¶ Nam quid magis conveniebat, te,
 qui magnus principum aliorum princeps es, quam
 regiam hanc domum extruere, quam tu quidem
 non tibi magis quam nobis omnibus prorsus exci-
 tasti, opus minime silentio dignum: imo quod si-
 lentium potius propter admirationis excellentiam
 mandaverit, et pulchritudinis fulgore quam celer-
 rime loca omnia pervaserit? Magnitudine quidem
 illud supra multa, forma autem et firmitate fere
 supra omnia est, ingenti et multa luce abundan-
 tiæque splendoris coruscans, portarumque et propylæorum seu vestibulorum amœnitate et gratia,
 quandocunque accedentibus, obvians simul, et
 eos benigne excipiens, et ambulationibus intus
 atque xystis, quos columnæ quædam gigantibus si-
 miles decenter et pulchre inter se ordine distan-
 tes, distinguunt, longe lateque spatium, atque oculos
 pascere permittens. Porro marmoris gratiam
 et fulgorem, quod etiam in villos, ut ita dicam,
 conformatum est, et zonas seu cincturas, quas to-
 tum opus præ se fert, ei simul intextas, quomodo
 quispiam dicat? Præterea vero, quod solo instra-

tum est, et quod pars murorum omnis quasi quoddam pepalum varie distinctum complectitur. Quod derepente videns, mare quoddam esse dicas, lenibus ubique intumescens fluctibus et sensim quodammodo horrescens: usque adeo, ut confestim vestem subducas, ne simbria ejus humore inficiatur. Eam porro structuræ partem quæ supra caput est, cælo ipsi propter late et copiose diffusum aurum, nec non æthereo alicui tractui, igne multo relucenti atque coruscanti compares. Verum quomodo tantum et tam longi temporis et multi laboris opus verbis tam breviter explioetur, quod neque oratio ulla, neque oculus, imo neque mens aliqua, quæ quidem in ejusmodi rebus sit exercitata, suffecerit: quamvis multæ et fere innumerabiles ambitiose et magnifice sint constructæ, hanc tamen ipsam inter omnes temporum omnium, calculis, ut ita dicam, omnibus primas ferre magnitudine, pulchritudine, firmitateque ædificationis, et convenienti rationique respondentis modo; magnifica vero atque superba coagmentatione, lapillorumque incrustatione, atque eorundem variis formis, et rebus fere omnibus quibus ædificium tantum exornari æquum est, naturam quoque ipsam superare.

Sed de operibus tui hactenus. Et cum tantus principis sis, imperator optime, atque eo gloriæ perveneris, cuinam recte conferri possis? Ego quidem Plutarchum quoque illum, qui virorum clarorum collationibus magnus fuit, arbitror, si adhuc superstes esset, operæ pretium se facturum esse existimatum fuisse, si studio suo, in quod per vitam omnem libenter incubuit, supersedisset, eo quod idoneum, quem tecum componeret atque conferret, non inveniret. Verum Adamo illi et Noë et Abrahamo, præterea Josepho et Job, Mosè, Josue, Samsoni, Samueli, Davidi et Salomoni, et qui ejus generis fuere alii, insuper Cyro illi, Dario, Alexandro, aut aliis quibusdam, Juliis etiam fortasse et Augustis et Cæsariibus comparari posses. Sed satis constat, te hujus quidem imperium in omnes aliorum autem bonam spem, atque in Deum amorem, cæterorum vero moderationem, et in rebus duris constantiam; alicujus porro fortitudinem, æquanimi-tatem, mansuetudinem et modestiam; alicujus item sapientiæ vim; prorsus vero omnium, eam quam imperatori, principi populi-que et reipublicæ administratori competit, virtutem habere: ita ut veluti quædam nova, atque, ut ita dicam, inimitabilis mistura imperium tuum sit constitutum: quod videlicet hos quidem longe præterieris, cum his autem certes: a quibus autem non multam absis, dicere non habeo. Atque, ut breviter dicam, quidquid in quodlibet istorum præcipuum atque præclarum, vel Dei munere datum, vel præstantis naturæ beneficio comparatum fuit, id tu quasi quædam bona atque sedula apud magno studio collectum atque comportatum, admirando quodam modo miscuisti atque temperasti: et propterea imperatio cubito omnes es supergressus, imperio tuo perinde atque non imitabili archetypo primarioque quodam exemplari omnibus exhibito. Quapropter et illud facile dicere a-

τον ἔργον χρόνου τε καὶ πόνου πολλοῦ οὕτως ἐν βραχεὶ παραστήσειεν, ὃ μήτοι γε λόγος, ἀλλ' οὐδ' ὄψις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ νοῦς καὶ ταῦτα τοῖς τοιοῦτοις ἐγγυμνασάμενός ἱκανῶς παραλήψαιτο; Ἐμοὶ δ' ἀρκέσει τοῦτο μόνον εἰπεῖν, ὡς πολλῶν καὶ ἀπειρῶν σχεδὸν βασιλείων οἴκων ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις φιλοτίμως ἐξεργασθέντων, οὗτος ἐφ' ἅπασιν ψήφοις ἀπάσις, τὸ δὴ λεγόμενον, κατὰ παντὸς τοῦ χρόνου τὸ πρωτεῖον κεκλήρωται μεγέθει, κάλλει, στεβρότητι, τῷ λελογισμένῳ ῥυθμῷ, καὶ τῇ κεκομψευμένῃ συνθήκῃ τῇ τε ψηφίδι, καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς πλάσμασι καὶ φύσιν αὐτῆν ἐν δευτέρῃ τιθεῖσι, καὶ σχεδὸν ἅπασιν, οἷς τοιοῦτον εἰκὸς ἀγατίζεσθαι τέμενος.

satis complectatur? Mihi certe unum illud dicere regiæ aulæ superioribus temporibus sane quam ipsam inter omnes temporum omnium, calculis, ut ita dicam, omnibus primas ferre magnitudine, pulchritudine, firmitateque ædificationis, et convenienti rationique respondentis modo; magnifica vero atque superba coagmentatione, lapillorumque incrustatione, atque eorundem variis formis, et rebus fere omnibus quibus ædificium tantum exornari æquum est, naturam quoque ipsam superare.

Ἄλλὰ τὰ μὲν περὶ τῶν σῶν ἔργων ταῦτα. Τοιοῦτος δὲ ὢν καὶ οὕτω, κράτιστε, δόξης ἔχων, πρὸς τίνα δὴ καὶ προσηκόντως παραβληθείης; Οἶμαι γὰρ ἂν καὶ Πλούταρχον ἐκεῖνον τὸν περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστά δεῖνόν, εἴπερ ἔτι καὶ νῦν περιῆν, προὔργου ἂν θέσθαι ἐφ' ἧ διὰ βίου κατέτεινε τὴν φίλην σπουδὴν ἐν δευτέρῳ τάττειν, μὴ τὸν σοὶ παράλληλον κατάλληλον ἔχων εὐρεῖν. Ἄλλ' Ἀδὰμ καὶ Νῶε καὶ Ἀβραάμ, ἔτι δὲ καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰωβ, Μωσῆ τε καὶ Ἰησοῦ, πρὸς δὲ Σαμψὼν τε καὶ Σαμουὴλ, Δαβὶδ τε καὶ Σολομῶντι, καὶ ὅσοι δὴ κατ' ἐκείνους, πρὸς δὲ τοῦτους Κύρω γ' ἐκείνῳ καὶ Δαρείῳ καὶ Ἀλεξάνδρῳ, ἢ τισὶν ἄλλοις, Ἰουλοῖς τάχα καὶ Αὐγούστοις καὶ Καίσαρσιν. Ἄλλ' εὐδελον ὡς τοῦ μὲν τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν, ἄλλων δὲ τὸ εὐέλπι καὶ φιλόθεον ἑτέρων τὸ σῶφρον καὶ τὴν ἐν δεινοῖς καρτερίαν ἄλλου τὸ ἀνδρείον καὶ ἐπιεικῆ, καὶ πρᾶον, καὶ μέτριον, χύμα δὲ σοφίας ἑτέρου ἄρδην δ' ἀπάντων τὸ βασιλικόν τε καὶ ἀρχικόν καὶ δημαγωγικὸν ἔσχε, μίγμα τι ξένον, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἀμίμητον τὴν σὴν βασιλείαν καταστατήσμενος, ὡς τοῖς μὲν παρελάσαι, τοῖς δ' ἀμιλληθῆναι ὢν δὲ βραχὺ τι ἀπολειφθῆναι, οὐκ ἔν εἴποιμι. Ἐν συντόμῳ δὲ φάναι, πᾶν ὅσον τούτων ἐκάστῳ ἐξαιρῶν τε καὶ περιδύον τὴν θεοῦ ἐδόθη, ἢ καὶ φύσις φιλοτίμως διατεθεῖσα ἐπεχορήγησε, φιλοπόνως οἷά τις ἀγαθῆ τε καὶ φίλεργος ἐρανισάμενος μέλιττα, τῷ τῆς μίξεως ξένῳ καὶ τῆς συγκράσεως βασιλικῆ τῷ πῆχει πάντας παρήνεγκας, ἀρχέτυπον οἷον ἀμίμητον τὴν σὴν ἀρχὴν ἅπασιν παρασχῶν ὥστε με βῆ δίδως καὶ τοῦτ' εἰπεῖν θαρρότῃσι, τῶν καλῶν τε κἀγαθῶν τὰ μὲν ζηλώσει, ἂν δὲ καὶ νικῆσαι κατὰ τὸ τῆς φύσεως περιούσιον ὅσα δ' ἂν μήπω τισὶν εὗρηται, σὲ δὲ ἄρα καὶ εὐρεῖν καὶ προαγαγεῖν, καὶ ὡς ἐγγυροῦν παραδείξει τῷ βουλομένῳ κἀντεῦθεν καὶ ἀπάντων περιγενέσθαι, τῷ δ' ἀπάντων ἄχρι δὴ καὶ ἐπὶ τὸ ἀκρότατον ἀνελεθῆναι. Καὶ σε οἶμαι διὰ ταῦτα, καὶ ἐκ μάλιστα σοὶ τὸ βιώσιμον προσγενέσθαι, σύμψυκτον τὰ γὰρ ὡς χρεῶν ἄρδην συλλεξαμένῳ, ὡς ἔν γε δὴ τῷ μακρῷ χρόνῳ πρὸς ἐπίδοσιν τοῦτο σοὶ προέλθοι, πῆξιν

ἐν ἡμῖν ἀρίστην λαμβάνον καὶ ἔδραν καὶ μονιμότητα τῷ ἀμιμῆτῳ σχεδὸν τῆς μιμησεως. Μυσταγωγὸν γὰρ οἶδόν τινα καὶ διδάσκαλον ἀρίστον τῶν καλῶν ἀπάντων, ὡσπερ ἐπὶ τοῦτο τοῦ Θεοῦ σε ὑπὸ χειραγωγῆ τῆ φύσει, λαμπρῶς καὶ αροσηκόντως, οὐ στήλην βασιλείας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων ἀνθρωπίνων καλῶν θεότευκτον ἔγαλμα, εἴτουν ἀνδριάντα, σοφῶς προχειρισαντος.

longiorem etiam tibi vitam, qua bona omnia, pro eo atque decuit, omnino in unum collegeris, obtigisse existimo : ut ex temporis diuturnitate ad incrementum gloriæ hoc tibi accederet : quod, cum apud nos certiorum stabilioremque sedem et stationem optime fixeris, sedula imitatione laudum virtutumque tuarum, quæ inimitabiles fere sunt, assequi eas non potuerimus. Nam veluti quidam arcanorum sacrorum princeps es, et magister virtutum omnium optimus, perinde atque eam ob causam Deus, natura ministra et duce, splendide atque magnifice te, ut non solum publica imperii columna, verum etiam omnium humanorum bonorum divinitus exhibita statua et imago esses, propo-

Ἔγω δ' ἀλλὰ τούτους πάντας παραιτησάμενος, ἐνί B σε μόνῃ παραβαλῶν, τὴν τοῦ λόγου ῥύμην ἐφέξω, αἰεὶ με λειληθότως τῷ περὶ σὲ πόθῳ παρέλκουσαν, καὶ τοῦ μέτρου ἡρέμα ἐκφέρουσαν· τῷ κρείττονι αἰεὶ φαντάζεσθαι τοῦ αἰρεθέντος τὸ παρεθὲν, πάντων ἰσοτιμίαν τῷ μεγέθει καθεστηκότων, τῆς τε νίκης καὶ τῶν πρωτείων οὐδαμῶς αἰρουμένων ἕκαστον ἑτέρῳ παραχωρεῖν τε καὶ ὑπεξίστασθαι. Ὡστε συμβαίνειν ἐξ εὐπορίας μοι μᾶλλον τὸ ἀπορεῖν, καὶ τὴν περιουσίαν εἰς περιφανῆ ζημίαν καθίστασθαι· καὶ μοι πλέον, τὸ εἰ παρετέον, ἢ τοῖς ἐπίσης ἐμοὶ δοκιμάζουσιν ἐπιανεῖν τὸ εἰ λέγειν γίνεσθαι· καὶ γὰρ εἰς μοι, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀντὶ πάντων ἀρκέσει· ᾧ καὶ προσφυῶς ἔχων, χεῖρες ἰσως παραλληλίξεσθαι. Τίς δ' ἂν ἕτερος εἴη ἢ Κωνσταντίνος ἐκεῖνος, τὸ μέγα παρὰ πρᾶγμα καὶ ὄνομα Κωνσταντίνος; οὐ τὴν μνήμην ὡσπερ τινὰ καὶ πνοὴν ἐνεῖναι· πᾶσι χρεῶν, ἐν τοῖς ἀναγκασιότατοις λαμπρῶς οὕτω καὶ γενναίως μάλα ξυναραμένον· Κωνσταντίνος, ὁ πολλὸς μὲν τὴν ἀρχικὴν ἐπιστήμην, τὴν δὲ σύνεσιν ἀπαράμιλλος, τὸν δὲ πρὸς Θεὸν ζῆλον καὶ τῆ μεγαλοουργία τῶν πράξεων καὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἀγῶσιν ἀπαντας ὑπερλάμψας, καθάπερ ἀστέρης ἡλιός. Ἡ γὰρ οὐκ ἀκριβῆς ἐκεῖνος εἰκὼν σὺ, κράτιστέ; Καὶ μὴδ' ἔσοπτρον οὕτω παριστῆν ἔχειν εἰκόνας ἀρχετύπον, ὡς αὐτὸς τῆς ἐκεῖνου ψυχῆς τὰς θεοειδεῖς ἐμφάσεις ἀπομαζάμενος, ἀντιστίλβεις μάλα τοῦτον φαίνων, καὶ οὐχ ἥττον ἢ γνήσιος καὶς τὸν γεννήτορα. Ὡστε εἰ καὶ τόλμης σοὶ γε κριθεῖν τὰ τοιαῦτα μάλιστα διευλαδουμένῳ, εἴποιμ' ἂν καὶ τοῦτο θαρβρόντως (ἀλλ' ἀνάγχου καὶ συμφιλοσόφει τῷ λόγῳ), υἱὸν Θεοῦ σε κατὰ χάριν μάλιστα εἰδῶς, καὶ Χριστὸν Κυρίου εἴπερ τινὰ, εἰ D κόνια σε ἀπαράλλακτον εἶναι, τὴν ἐκεῖνου εὐσεβῆ τῷ ὄντι καὶ μορφῇ καὶ δυνάμει περικείμενον, καὶ χαρᾶκτηρα οἶον τῆς ψυχικῆς, εἴτουν βασιλικῆς αὐτοῦ σαφῶς ὑπόστασεως Σκοπῶμεν δὲ οὕτως. Ἐγγειρίζεται πρὸς Θεοῦ τὸ βασιλεῖον ἐκεῖνος σκῆπτρον, τὰ πάτριά προλιπὼν, καὶ θεῖα δυναστεία τῶν ἀλιτηρίων τυράνων μάλιστα περιγίνεται, κατ' οὐρανὸν τὸ τῆς νίκης θεώμενος τρόπιον. Καὶ σὺ δὲ τὸν ἴσον τρόπον τὸ κράτος περιβαλλόμενος, καὶ τὸ νικοποιὸν ὄπλον οὐχ

starum, partim quidem imitatum per æmulationem esse, partim vero ingenii et naturæ præstantia superasse : quæ autem hucusque a quopiam inventæ non fuissent, eas et invenisse et in lucem produxisse, et, quoad ejus fieri potuit, cernere volentibus ostendisse : proindeque, quod per virtutes et præclaras res omnes, ad summum quoque pervaseris, omnes longe vicisse. 20 Itaque (1)

Sed enim omnibus eis, quos diximus, omissis, ubi te uni solummodo comparavero, orationis cursum sistam, qui me semper propter meum erga te amorem et desiderium latenter transversum agit, et sensim extra modum producit, propterea quod animo semper id quod prætermisum est, præstantius esse eo quod dicendum elegimus, videtur : adeo magnitudine sua æqualia sunt omnia, neque pro se quodque aliud alii de victoria partibusque primis cedere constituit. Itaque ex ingenti copia ad dicendi inopiam recido, et mihi abundans exuberantia in insignem indigentiam cedit. Plus etiam negotii mihi, quid omittendum sit, quam eis qui laudes tuas mecum persequendas statuerunt, quid dicendum sit, facessit. Unus sane quidem, ut ita dicam, mihi pro omnibus sufficere, cum quo etiam fortasse, pro ea quæ tibi cum illo intercedit cognatione et similitudine, libenter te conferri patiere. An vero is alius sit quam Constantinus ille, magnum apud omnes momentum et nomen? Constantinus, cujus memoriam veluti spiritum quemdam inesse omnibus oportet, qui in necessitate summa tam magnifice et tam fortiter opem nobis, tulit; Constantinus, artibus imperatoriis magnus, prudentia incomparabilis, ardore autem erga Deum, magnisque rebus gestis, et certaminibus pro vera pietate susceptis, supra omnes quemadmodum sol super astra alia reluocens. An tu vero, princeps optime, non certa illius es imago? Non speculum, mediusfidius, ita primarium imaginis exemplar reddit, sicuti tu divinum animæ illius specimen exprimeas, atque illum admodum referens, refulges, non aliter quam germanus filius patrem suum repræsentaret. 21 Atque equidem, quamvis audaciam meam te improbaturum sciam, qui maxime fugere et cavere talia soles, dicere illud tamen audacter sane non dubitem (quod te rego ut patiare, et rationem mecum consideres, qui te filium Dei per gratiam et Christum Domini præter cæteros maxime esse sciam), imaginem te illius per omnia similem esse, qui vere piam illius

(1) Imperator longævus. Septuagenario enim major mortuus est.

formam et vim characterumque animalis sive imperatoriae ejus subsistentiae aperte obtineas. Id vero sic consideremus. Accepit ille, patriis moribus relictis, a Deo imperiale sceptrum : et divina potentia maxime fretus, scelestos et perniciosos tyrannos, in caelo victoriae tropaeo viso, devicit. Tu quoque ad eundem modum, summa rerum suscepta, et victrici armatura non semel, sed continue inspecta, atque in manibus gestata, seu potius in corde tuo, ut per quam solam et vivas et spires et moveare, circumlata, itidem, ut ille, fortiter adversarios superasti, quicumque opponere se tibi sunt ausi, invictoque Marte de eis triumphum egisti. Quis namque te aspicere saltem sustinuit, forti manu Dei et excelso brachio suffultum et confirmatum? Excoitavit ille et extruxit Deo urbem imperialem, eandemque ad formam et magnitudinem ingentem extulit, non solum necessariis rebus abunde, verum etiam superfluis magnificentiae exornans, nec non tropaea de praedonibus, qui multo tempore ei incubaverant, ejectis, statuens. Liberasti hanc tu quoque ab eis qui eam occupaverant latronibus, novamque eam et juvenescentem reddidisti, mœnibus solidis circumcirca ea vallata, aliisque ejus aedificiis perpulchre et ambitiosae exstructis, quae laeta ubique laete sese oculis omnium ingerunt et consurgunt : effecisti que adeo, ut suo, ita ut appellatur, respondeat nomini, qui alter scilicet conditor ejus es et deus tutelariorum. Ille fidei dogma confirmavit, et linguas male sententiarum confudit, injustitiam in sublime loquentes : et perinde atque alter quidam Abraham, trecentis decem et octo vernaculis contractis, praese egit Arianos furentes persequens eos atque confringens, germanumque et nativum jus Filio decreto suo et auctoritate stabilivit, non creaturam, sicuti homines desipientes opitani sunt, sed hominibus, hoc est, consubstantiali Patri eum esse, nec non imaginem, sed eam illi per omnia similem, et characterem seu figuram subsistentiae paternae statuens, et Patrem revera principii expertem Patrem : **¶** id ipsum scilicet vere existentem faciens, et congruentem, ita ut aequum est, dignitatem ei tribuens. Tu vero quid? Annon eundem cum illo cursum de connaturali Spiritu tenuisti? Namque concilio coacto non equidem vernaculorum quorundam, sed Ecclesiae primogenitorum nostratium, veluti quidam novus Abraham, beatam rursus hospitio excepisti Trinitatem ; et phalanges eorum qui e lingua laborarunt, disturbans, processionem unde ea proveniat liquido declarasti : ex solo videlicet Patre (1), unde etiam existentiam suam inexcogitabili modo, verumtamen ut genitus, habet Filius. Proinde et illud cum fidu-

(1) Imperatoris istius ductu, in concilio episcopi Orientales Spiritum sanctum ex solo Patre, contra Occidentales, procedere statuerunt. Sed non longe post, a nepote ejus Joanne Palaeologo imperatore auctore, in Florentina synodo, anno Domini 1439, Graeci in Latinorum sententiam pedibus discessere,

A ἀπαξ, ἀλλ' αἰεὶ ὄρων, καὶ χερσὶ τοῦτο διακατέχων. μᾶλλον δὲ περιφέρων ἐγκάρδιον, ὡς αὐτῶν δὴ μόνων καὶ ζῆν καὶ πνεῖν καὶ κινεῖσθαι, ἐπίσης ἐκείνων κατακράτος περιγίνη τῶν ἐναντίων, ὅσοι δὴτ' ἀνταίρειν σοὶ γε τόλμησ' ἐγένοντο, ἀμάχῳ δυναστείᾳ κατατροπούμενοι. Τίς γὰρ σε καὶ προσβλέπειν εἶγε, Θεοῦ χειρὶ κραταιᾷ καὶ τῷ ὑψηλῷ βραχίονι τοῦτου ἐπεριδόμενον τε καὶ στηριζόμενον; Ἀνίστησιν οὕτως πόλιν βασιλείου τῷ Θεῷ, καὶ εἰς κάλλος ἐξάιρει καὶ μέγεθος, σεμνύων οὐ τοῖς ἀναγκαίοις διαρκῶς μόνον, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τοῖς περιττοῖς, τρόπαιά τε κατὰ τὸ ἐκ πολλοῦ ἐμφωλευόν ἐκεῖ ληστρικὸν ἀνίστάς. Ἐλευθέραν καὶ σὺ ταύτην τῶν κατασχόντων πάλαι δεικνύεις ληστῶν, καὶ καινὴν τινα καὶ νέαν αὐθις ἐγκαθιστᾷς· στεβρόν περικύκλω βάλλων τὸ τεῖχος, καὶ τᾶλλα ταύτης εὐ μάλα φιλοτιμίως ἐξεργαζόμενος, φαιδρὰ φαιδρῶς ἀπανταχοῦ ταῖς ὕψεσιν ἀπαντῶντα καὶ συνανίσχοννα, καὶ διδοὺς καλεῖσθαι ὁ λέγεται, δεῦτερος πολιοῦχος καὶ οικιστὴς κυρίως αὐτῆς καθεστώς. Ἄλλ' ἐδράζει μὲν ἐκεῖνος τὸ δόγμα τῆς πίστεως, καὶ συγγέει γλώσσας ἀλλοφρόνων, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλούσας· καὶ ὡς Ἀβραάμ' τις ἄλλος τοὺς τριακοσίους ἀθροίσας οἰκογενεῖς, κατόπιν ἐλάυνει, τοὺς περὶ τὸν μαινόμενον Ἄρειον ἐπιδιώκων καὶ καταβράσων· καὶ τὸ γνήσιον τῷ Υἱῷ προσκυροῖ, σὺ κτίσμα κατὰ τοὺς ἄφρονας, ἀλλ' ὁμοούσιον τῷ Γεννήτορι δογματίζων, εἰκόνα τε αὐθις, ἀλλ' ἀπαράλλακτον, καὶ χαρακτηρὰ τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ πατέρα ταῖς ἀληθείαις τὸν ἀναρχὸν Πατέρα, τοῦτ' αὐτὸ γε ὄντα ποιεῖ, τὸ προσῆκον ὡς προσῆκεν ἀξίωμα χαριζόμενος. Τί δὲ καὶ σοὶ; Οὐκ ἴσος ἐκείνῳ δρόμος περὶ τοῦ συμφυοῦς Πνεύματος; Συλλόγους καὶ γὰρ ἠθροικῶς οὐκ οἰκογενῶν δὴ τινων, ἀλλ' Ἐκκλησίαν πρωτοτόκων τῶν καθ' ἡμᾶς, ὥσπερ τις νέος καθεστώς Ἀβραάμ, τὴν μακαρίαν καὶ αὐθις ξενίζεις Τριάδα, καὶ γλωσσαλιῶν φάλαγγας διατέμνεις· κἀκεῖνο τρανώς τὴν ἐκπόρευσιν ὅθεν ἔχει διασαφεῖς, ὅτι περ ἐκ μόνου δηλαδὴ τοῦ Πατρὸς, ὅθεν τὸ εἶναι ἀπερινοήτως, πλήν γεννητῶς, καὶ τῷ Υἱῷ πρόσσεσιν. Ὡστε δὴ κἀκεῖνο ἂν θαβρόντως ἐρῶ, ὡς περ ἐκείνῳ περὶ τοῦ Υἱοῦ πρότερον ἐχαρίσθη, τοῦτ' οἶ γ' ἐν ὑστέροις ἐνεπνεύσθη περὶ τοῦ Πνεύματος, ἵνα κἀν τούτοις ὡς ἐγχωροῦν τὸ ἴσον ἔχοιτε, ἐπ' ἴσους πράγμασιν ὑπερφυῶς ταυτιζόμενοι, τῇ τε σπουδῇ καὶ πόθῳ, καὶ τῷ ὑπερμεγέθει τῶν πράξεων. Τοῖνον καὶ οὐκ ἂν τι τοῦ σκοποῦ διεκπεσεῖν δόξαιμι, εἴ γ' ἐκείνῳ μὲν δώσω τὸ θεμέλιον οἶον τῶν ὀρθῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι, σὲ δὲ οἷά τινα ὄροφον πάγκαλον κλειδὰ τε αὐτῆς καὶ σφραγίδα ἄσυλόν, καὶ ἄμφω τὸ μέγα τοῦτο χρῆμα τῆς εὐσεβείας τοῖς τῶν Πατέρων ὅροις ἐπίσης διατηροῦντας, καὶ οὐκ ἐπὶ πολὺ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀπανταχοῦ καὶ φθάνοντας καὶ σαλπίζοντας· εἴ γ' ἐκεῖνος μὲν καὶ ἄμφω τὰς γεννήσεις Χριστοῦ, σὺ δὲ τὰς

ita ut Spiritum sanctum ex Patre et Filio procedere profiterentur, cum persuasum eis esset, Latinos Deum Patrem unicum Filii et Spiritus sancti causam credere, duo vero principia, duasve causas in consubstantiali Trinitate exsecrari.

ὁστάτας διαθήκας ἐπισφραγίζεις· τί δὲ ἄρ' ἐν τοῦ-
 τοις μὲν πρὸς τὸ ἴσον ἐκείνῃ διαμιλλᾷ, ἤθει δὲ καὶ
 τρόποις, τῷ τε πράξῃ καὶ μεγαλοφύχῃ, οἷκτῃ τε καὶ
 φιλανθρωπίᾳ πρὸς δὲ τῷ ἀνυποκρίτῃ τῆς περὶ τὰ
 θεῖα εὐλαβείας καὶ τοὺς Θεοῦ λειτουργούς· ἔτι δὲ
 τῷ τῶν πράξεων μεγαλοπρεπεῖ καὶ τῷ φιλοτίμῃ τῶν
 ἔργων, καὶ τὸ μέγιστον, τῷ διαπύρῳ πρὸς Θεὸν
 ἔρωτι· ὥστε δὴ καὶ πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγον, κι-
 νεῖν εἰς αὔξησιν τὸ σέβας ἐπιδιδόναι, καὶ ρυθμίζε-
 σθαι πρὸς ἀκριβείαν τὰ ἡμέτερα, καὶ λόγοις, καὶ
 νόμοις, καὶ ὑποδείγμασιν· ἤτων ἐκείνου κατὰ τὴ
 γένῃ καὶ φέρῃ τὰ δεύτερα; Οὐ μνοῦν οὐδαμῶς· ὥστ'
 εἰ μὴ καὶ χρόνος μεσολαθῶν τὸ διεστῶς ἐνεποιεῖ,
 οὐδὲν ἦν ἄρα τὸ προσιστάμενον ἐν ἀλλήλοις ἡμᾶς
 κῆσθαι καὶ παρ' ἀλλήλοις, καὶ δι' ἀλλήλων περιχω-
 ροῦντας, τῷ ἀπαρἀλλάκτῃ γνωρίζεσθαι, ὡς τῇ ταυ-
 τότῃ λανθάνειν ὀπότερος, ἄλλος αὐτὸς ἐκάτερος
 ἀντικρὺς παρ' ἐκάστῃ κρινόμενος, καθάπερ μέρη
 καὶ ἀέρος καὶ ὕδατος ἐν ἀλλήλοις μιγνύμενα. Καί γε
 δὴ καὶ τοῦτ' εἰπεῖν μετὰ θάρρους οὐκ ἀπὸ τρόπου
 εἰρήσεται· ὡς καὶ τῶν ἴσων δὴ γερῶν ἐκείνῃ, δόξης
 τ' αὐ καὶ στεφάνων, στάσεως τε ἅμα καὶ τάξεως,
 καὶ τῆς ἰσαποστόλου κλήσεως, μετὰ τῆς μακρᾶς
 ἐκείνης καὶ ἀδιαδόχου βασιλείας τε καὶ ἀρχῆς, πρὸς
 Θεοῦ λαμπρῶς ἐπίσης ἐκείνῃ καὶ σὲ καταξιωθῆναι.
 tioso splendore: denique, quod maximum est, flagranti erga Deum amore; adeo sane, ut omnem,
 sicuti in proverbio est, propterea moverit funem, orationibus, legibus et exemplis propositis, ut re-
 ligionis cultus incrementa sua caperet, et res nostræ quam rectissime ordinarentur, aliqua ex
 parte illo inferior secundas fers? Id vero tantum abest, ut nisi quod medium intercessit tempus, in-
 tervallum quoddam fecisset, nihil prorsus impedimenti obstaret, quominus alter in altero situs es-
 set: et alter ab altero, atque adeo per alterum, in publico obambulans, 23 propter indiscretam
 similitudinem ita cognosceretur, ut per eam similitudinem, dum uterque alter ipse vestrum prorsus
 esse a quolibet judicaretur, uternam esset, non satis constaret, quemadmodum aeris et aquæ inter
 se commistæ partes. Quin et illud, atque audacter quidem, non tamen præter modum dicetur, eisdem
 te cum illo gloriæ et ornamentorum, item status simul et ordinis, apostolicæque plane vocationis,
 una cum diutino illo, et quod successionem nesciat, regno et imperio, præmiis et honoribus sane
 quam splendide Deum dignatum esse.

Ἄρ' οὖν ἱκανῶς ὁ λόγος τὸν ἐμὸν αὐτοκράτορα
 καὶ ἀρίστως ὑπεζωγράφησεν; Ἡ δὲ, καθάπερ τοὺς
 τῶν ζωγράφων ἐπιμανεῖς καὶ μὴ φαύλους, προσε-
 πιβάλλειν καὶ ἕτερα χρώματα; Ἀλλὰ τίς ἂν λόγος
 κάλλος τοσοῦτον καὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαγράψειν;
 Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶμαι, κἂν πάντες εἰς ἓν ἄθροον καὶ
 ταυτὰ γίνωνται· Πλάτων ἐκεῖνος τῆς μεγαληγόρου
 καὶ φρενὸς καὶ γλώττης, ἣ γοῦν Δημοσθένης μετὰ
 τῆς ὑποκαθημένης τοῖν λόγοις δεινότητος, ἣ Θου-
 κυδίδης καὶ Ἀριστείδης· ὁ μὲν εἰς ὄγκον ἐξάγει
 λόγους εἰδῶς, ὁ δ' ἀμιμήτῃ φράσει λέγειν μαθῶν·
 καὶ γ' εἰδότες ἀκρωσ ἄμφω δὴ καὶ μόνον λόγους ἐξί-
 σοῦν πράγμασιν· ἀλλ' οὐδ' Ἀπελλῆς ἐκεῖνος καὶ
 Λύσιππος, οἱ χρωμάτων ἀρίστη κράσει τὴν γραφί-
 κῆν ἤραν εἰς μέγα, ἐμψύχους ἀλίγου δεῖν ἐργασάμε-
 νοι πίνακας· ἣ γοῦν Φειδίας ἢ Μύρων, δεινῶς μάλα
 γράφειν ἐξεπιστάμενοι, καὶ χαλκῷ καὶ λίθοις κατα-
 μτρύνειν ἦθος ἀνδρῶν, κἂν ταῖς γλυφαῖς ὑποκαθη-
 μένας τοῖς τύποις συνεκφέρειν πως καὶ τὰς τῶν
 μορφουμένων ἀρετὰς ἱκανῶς ἔχοντες. Ἄλλ' οὐδ'
 οὕτω πάντες εἴπερ ἦσαν· εἴτ' οὖν εἰκόσι καὶ στή-

A oia dicere ausim, quod illi antea de Filio per gra-
 tiam datum est, id tibi postea de Spiritu inspira-
 tum esse: ita ut in hac quoque parte, quantum
 permissum est, æquam laudem habeatis, in æquali-
 bus et eisdem rebus mificæ æqualem atque
 eundem consecuti honorem, insigni nimirum erga
 divinum Numen studio et desiderio, nec non re-
 rum actarum magnitudine. Itaque nihil me ab
 instituta veritatis ratione discessurum puto, si illi
 quidem hoc tribuero, fundamentum quodammodo
 eum rectorum Ecclesiæ dogmatum et esse et per-
 hiberi: te vero cuidam pulcherrimo fastigio et
 clavi atque sigillo integro comparem: et utrumque
 ingens istud veræ pietatis monumentum ex Patrum
 præscripto conservare, atque id non in plerasque
 terræ partes, sed loca ubique omnia propagare, et
 tanquam buccina promulgare dicam. Quandoqui-
 dem ille utramque Christi generationem, tu vero
 postremum testamentum sigillo consignas tuo.
 Enimvero an tu quidem in rebus quas diximus ex
 æquo cum illo certas, morum autem consuetu-
 dine, clementia, magnanimitate, misericordia, hu-
 manitate præterea sincera et simulationit ignara in
 Deum religione, atque in Dei ministros pietate:
 insuper actionum magnificentia, operumque ambi-
 tioso splendore: denique, quod maximum est, flagranti erga Deum amore; adeo sane, ut omnem,
 sicuti in proverbio est, propterea moverit funem, orationibus, legibus et exemplis propositis, ut re-
 ligionis cultus incrementa sua caperet, et res nostræ quam rectissime ordinarentur, aliqua ex
 parte illo inferior secundas fers? Id vero tantum abest, ut nisi quod medium intercessit tempus, in-
 tervallum quoddam fecisset, nihil prorsus impedimenti obstaret, quominus alter in altero situs es-
 set: et alter ab altero, atque adeo per alterum, in publico obambulans, 23 propter indiscretam
 similitudinem ita cognosceretur, ut per eam similitudinem, dum uterque alter ipse vestrum prorsus
 esse a quolibet judicaretur, uternam esset, non satis constaret, quemadmodum aeris et aquæ inter
 se commistæ partes. Quin et illud, atque audacter quidem, non tamen præter modum dicetur, eisdem
 te cum illo gloriæ et ornamentorum, item status simul et ordinis, apostolicæque plane vocationis,
 una cum diutino illo, et quod successionem nesciat, regno et imperio, præmiis et honoribus sane
 quam splendide Deum dignatum esse.

C Sed enim num recte et digne satis oratio impe-
 ratorem meum depinxit? An etiam, id quod dili-
 gentes et laudati pictores faciunt, colores insuper
 alios adjicere opus est? At quænam verba tantam
 et animi et corporis pulchritudinem describent?
 Ego quidem fieri id posse non puto, etiamsi simul
 omnes in locum eundem convenient, Plato ille
 cum magnifica et mente et lingua, et Demosthenes
 cum ea quæ orationi ejus subsidet vi et gravitate:
 et Thucydides et Aristides, quorum alter cum
 pondere verba proferre, alter ea elocutione, quam
 imitari non sit, dicere novit: utriusque sane, et
 prope soli, ad summum facta verbis exæquare pe-
 ririi. Sed neque Apelles et Lysippus, qui optima
 colorum temperatura artem piugendi magnopere
 extulerunt, et prope animatas proposuerunt ta-
 bulas: nec sane Phidias aut Myron, et ipsi
 artifices egregii, qui ære et saxis mores et in-
 genia virorum indicare, et in sculpturis operi-
 busque suis, subsidentes ipsis imaginibus eorum
 quorum formas adumbrarunt, virtutes simul satis

bene exprimere potuerunt. Verum et isti omnes, A siquidem adessent, orationibus atque imaginibus et statuis suis pulchritudinem et magnificentiam eam rerum omnium, quæ extra saltem in imperatore meo coruscant, describere aut adumbrare omnino, quamvis novos verborum atque artis et flores et colores adhiberent, non possent. Nisi quis in materiam immortalem et vivam, radicesque sempiternas et pondus stabile atque immotum habentem, pulchre effigiem corporis tui imprimere norit : et Thracium forte Atho, aut aliud quiddam, quod a cælesti sublimitate secundum in terris sit, Olympum videlicet, aut Caucasum, aut Parnassum qui convenientem ac congruam latitudinem et sublimitatem, B accommodata quoque membra et articulos artificii præbere possit, in evidentem speciem tuam conformans, ita simulacrum veretuum, quod tam pulchrum et magnificum est, exhibeat. Id quod hactenus fieri nullo modo putuit. Aurum porro et argentum, adhæc æs et ebur, ligna præterea, tincturæ et lapilli, ut exiguæ quædam et venales effigies, quæ furtis sunt obnoxie, et tempore intereunt et corrumpuntur, quoniam modo tibi, quod debetur et convenit, præstent? Itaque hoc ipsum, quod a nemine divinum et animæ et formæ specimen tuum digne, et pro eo atque debet, depingi aut delineari queat, in summam tibi laudem et gloriam cedat : et sit perinde atque in tabula inscriptio, effigies, columna, atque adeo imperii tui statua inimitabilis. Ad omnia hæc unum illud breviter addam, quod si tibi nihil rerum aliarum adesset, quas quidem benignitate et dono Dei habes innumerabiles, ipsum sane veræ pietatis ærarium atque domicilium, quod quæcunque aliquis mente concipere possit, bona prorsus continet omnia, novum hoc tabernaculum, alteram Sion, novum sanctuarium Dei, alteram et eam duplicem arcam, pulcherrimum totius orbis oculum, seu potius cor ejus, rerum omnium opportunissimam, atque (ut simpliciter dicam) quidquid est in terris optimum omne, magnam hanc et imperialem urbem Constantinopolim dico : quod eam per te habemus, et quod eo perveneris, ut certo Ecclesiæ decorem suum nitoremque restituas, viis omnibus quæ ad errorem ferunt concisis, et ingentem gloriam una cum ævo ipso, et quam quisquam vel excogitare vel eloqui possit longius duraturam, atque ad immensam quamdam, quæ non pudeat, spei erga Deum simul et liberatis fiduciam.

Hæc ego de rebus hisce quæ philosophi et di- D cam, habeo : qui sub te tanto principe et præside et curatore dego, beatam et felicem imperatorio modo meditante atque exercente philosophiam, et res Christianas in prospero statu et successu administrante, quemadmodum inquit Aristonus (1). Cæterum, imperatorum omnium humanissime, suscipe orationem hanc nostram, unum quiddam ex eis quæ apud te sunt rebus præclaris, atque id quidem breviter admodum et tenuiter, veram scilicet pietatem prosequentem. Non enim instituti

λαις τὴν ἐξωθεν ἀπαστράπτουσαν τῷ μῦ βασιλεῖ ἐφ' ἅπασιν ὠραιότητα καὶ μεγαλοπρίπειαν γράψαι, ἢ γοῦν μορφῶσαι ὄλως ἰσχύσειαν, κἀν καινότερα μορφώσωσι καὶ λόγων ἄνθη καὶ χρώματα· οὐκ οἶδ' εἰ μὴ τις εἰς ἀφθαρτον καὶ ζῶσαν ὕλην, ῥίζας τ' αἰδίου ἔχουσαν, καὶ βάρος ἀνίητον καὶ ἀσάλευτον, καλῶς ἐγνώκῃ σου καταθέσθαι τὴν τοῦ σώματος ὁμοιότητα· τὸν Θράκιον Ἄθω τυχόν, ἢ τι ἄλλο μετὰ τὸ οὐράνιον ὕψωμα δεύτερον ἐπὶ γῆς, Ὀλυμπον ἴσως ἢ Καύκασον ἢ Παρνασσόν, σχηματίσας εἰς μορφοειδῆ σὰ ἐκτυπώματα· κἀν τῷ σύμμετρα πλάτη καὶ ὕψη, ἄρθρα τε καὶ μέλη ἀποχρῶντα παρασχεῖν αὐτῷ, εἰκόνα σὴν ἀληθῶς εἶναι· δεῖξειεν, οὕτω κοσμίως μᾶλα καὶ μεγαλοπρεπῶς ἔχουσαν, ὅπερ τέως ἀμήχανον. Χρυσὸς δὲ καὶ ἄργυρος, πρὸς δὲ χαλκος καὶ ἑλίψας, εἰ δὲ ξύλα καὶ βαφαί, καὶ ψηφίδες, σμικρὰ δὲ τινα καὶ ὠνήτὰ ἐκμαγεία κλεπτόμενα, καὶ χρόνῳ ἔκοντά τε καὶ συγχρόμενα, πῶς ἂν τό γε προσήκον εἴποι σοὶ δράσαιεν; Καὶ γ' ἔστω τὸ μὴ κατ' ἀξίαν ἐφικέσθαι δυνηθῆναι τινα προσηκόντως γράψαι, ἢ γοῦν εἰκονίσει· τὸ σὸν θεοειδὲς καὶ ψυχῆς καὶ μορφῆς, εἰς ὑπερβάλλουσάν σοι δόξαν καὶ κτύχημα· καὶ τοῦθ' ὡς ἐν πίνακι πρόγραμμα, εἰκὼν καὶ στήλη, εἴτουν ἀνδρίας βασιλείας ἀμίμητος. Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις ἐν ἐρῷ καὶ σύντομον. Εἰ μὴ τί σοι τέως τῶν ἄλλων ἐντῶν, ὧν ἀπέλων ἔσχες πρὸς Θεοῦ χρηστῶν τε καὶ δωρεῶν, αὐτό γε μὴν το τῆς εὐσεβείας ταμειὸν ἄρδην ἅπαντ' ἔχον τῶν ἀγαθῶν, ὅσα οὐδ' ἐν νῦν τις ἂν ἰσχύσοι περιλαβεῖν, τὴν νέαν σκινητὴν, τὴν ἄλλην Σιών, τὸ νέον ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, τὴν δευτέραν καὶ διπλῆν κιθωτόν, τὸν τῆς οἰκουμένης κάλλιπτον ὀφθαλμόν, ἢ μᾶλλον τὴν καρδίαν ταύτης, τὸ καιριώτατον, ἀπλῶς εἰπεῖν, τὸ πᾶν ὃ τι κράτιστον τῶν ἐν γῇ, τὸ μέγα καὶ βασιλείον ἄστει, τὴν Κωνσταντινίου φημί, διὰ σοῦ ἡμῖν προσγενέσθαι· καὶ τὸ γ' ἐπ' ἀσφαλοῦς εἰς βαίνειν παρασκευάσαι τὴν τῆς Ἐκκλησίας εὐπρέπειαν· συντρέψαντα πάσας τὰς ἐπὶ τὴν πλάνην φερούσας ὁδοὺς, ἀρκεῖν σοι ταῦτα δὴ καὶ μόνα πρὸς εὐδοξίαν καὶ μέγα κλέος, τῷ αἰῶνι παρεκτεινόμενον, καὶ ὑπὲρ ὃ ἂν τις καὶ νοήσοι καὶ φράσοι, καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐλπίδος τε ἅμα καὶ καθήσας, ὑπερφύε· τι θάρρος καὶ ἀνεπαίσχυντον.

Οὕτως ἐγὼ περὶ τούτων ἔχω φιλοσοφεῖν, ὑπὸ τοιοῦτόν σοι καθηγεμόνι καὶ προστάτῃ καὶ κηδεμόνι ταπτόμενος, τὴν τ' εὐγαλίμονα καὶ μακαρίαν βασιλικῶς ἀσκουμένη φιλοσοφίαν, καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς εὐπράττοντι, καθὰ φησὶν ὁ Ἀρίστωνος. Ἀλλ', ὦ βασιλέων παντῶν φιλιανθρωπώτατε, δέχου δὴ τὸν λόγον, ἐν τῶν περὶ σὲ κελῶν, τὴν εὐτέθειαν, καὶ τοῦτο βραχέως πάντῃ καὶ ἀμυδρῶς διόντα. Οὐ γὰρ θ' ἡμῖν πρόθεσις τοῖς σοῦ κατὰ μέρος ἅπασιν ἐπελεθῆναι· πάλαι γὰρ καὶ πολλοῖς ἐξυμνηταὶ ταῦτα, καὶ εἰ τῷ μεγάλῳ αἰῶνι ἐξυμνηθήσεται· καὶ τοῖνον ἂ τοῖς ἄ-

(1) Imo Aristonis filius, nempe Plato. EDIT.

λοις παρῆται, ἄλλος μάλ' ἐφεῦρε · πάντα δὲ καὶ παραλείπεται τοῖς πᾶσι καὶ λείλεκται. Πολλῶν γὰρ ἐμβυθισθέντων τοῖς σοῖς, τῷ μὲν πολλὰ, ἄλλω δὲ πλείστα, τῷ δ' ἕτερα, καὶ ἄλλω ἄλλα διαφόρως εἶπεν ἐξεγένετο · οὐδενὶ γε μὴν ἀπάντων εἰς ἅπαντα χωρῆσαι τόσον τόλμησιν ἐπῆλθεν, εἰκότως ἀμήχανον ἅπασιν τοῦτο κριθέν · ὡς δὴ καὶ ἡμεῖς μέρον τι τῆς σῆς φιλανθρώπου ἀρχῆς, τὸ περὶ τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ κατεσπουδασμένον καὶ εὐσεβές, λέγειν προῦθεμεθα, ἅτε δὴ σοὶ τὴν ἡμῖν προσφάτως σπουδασθεῖσαν βίβλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας προσφωνεῖν ἤρημένοι. Τίνι γὰρ ἂν ἄλλω τ' ἐχρῆν; Καὶ γὰρ δόξαν οὕτω πᾶσαν ταύτην εἰς ἓν ἀθροίσαντες καὶ διοργανώσαντες, τὴν τε προτέραν, καὶ ὅση δὴ παραλείπεται, ἐν πολλοῖς καὶ διαφόροις συγγραφεῦσι καὶ πραγματεῖαις ἀμωσμέπως διεσπαρμένην, τῇ σῇ γ' ἀρίστη ψήφῳ ταύτην προσανατίθεμεν · κἂν μὴ σοὶ κριθεῖη τοῦ καλοῦ μὴ διαμαρτεῖν, εὖ ἂν ἔχοι · εἰ δ' οὖν, ὡς εἰ μὴδ' ἐγένετο παρ' ἐμοὶ κριτῆ, καὶ πᾶσι σχεδὸν, λογισθήσεται. Δίεσι δὲ μπι τὸ σύγγραμμα, ὡς ἐγχαρῶν, προῖον ἀπὸ τῆς ἐξ οὐρανοῦ καθόδου, καὶ τῶν πατρικῶν κόλπων ἀμεταβάτου κινήσεως τοῦ προαιωνίου καὶ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ ἀναρχοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἱκανοῖς ἐν τμήμασι διαιρούμενον, Κάτεσι δ' ἐς ὅσον ἐξικέσθαι ἐχρῆν, ἀρκούτως πόρῳ πη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὑποχωρῶν σε καὶ αἰωρούμενον, λείως καὶ ὀμαλῶς μάλιστα προηγμένον, καὶ ὡς χρεῶν τέ γε τοιαῦτα φράσειώς τε καὶ λέξεως καὶ συνθήκης μάλιστα ἔχειν. Τοιγαροῦν καὶ πρόσθεν δὴ μοι τὴν συγγραφὴν εὐμενῶς ἦν, ὡς εἴρηται, τῇ σῇ ψήφῳ προσάγομεν, μάλλον δὲ τῇ σεμνῇ καὶ βασιλικῇ κορυφῇ μετὰ θεοῦ οἷά τινα στέφανον περιτίθειν, οὐκ ἔκ τινων λειμῶν βρόντων καὶ ἀπανθοῦντων ὡς τάχιστα, οὐδ' ἐξ ἀνθρώπων μακρανομένων τοῦτο δρεψάμενοι καὶ συλλέξαντες, καὶ μὴν οὐδ' ἐκ λίθων περιφανῶν τινων, διαυγαίαις τισὶ καὶ χρυσοῦ περιλάμψεσιν ἡδὺ τι στελδόντων καὶ χάρειν, τοῦτον σμυπῆξαντες, θάττον μετακλιόμενων καὶ στρέφομένων, καὶ νῦν μὲν τοῦτον, νῦν δ' ἐκεῖνον, καθάπερ ἐν ὀνειρῳ, πρόσκαιρα θελγόντων τε καὶ περισαινόντων · ἀλλ' ἐκ τινων ἀκηράτων παραδείσων, καὶ ἀθανάτων ἀνθρώπων ἐρανοσάμενοι, οὕτε χρόνῳ, οὕτε μὴν γήραθ σθινόντων τε καὶ ἀμαυρουμένων, ἀλλ' ὡσανεὶ μετὰ τῆς θείας καὶ πνευματικῆς γεγραμμένων ὀδηγῆς, καὶ τι καὶ πρόσθεν τῆς ἐξ Ἀερμῶν λειδομένων. Καὶ γε δὴ τοῦνον συμπλέξαντες, ὡς ἐνῆν, τῇ σῇ κορυφαίᾳ ἀκροτητι ἐφαρμυδόμενοι · ὃν οἶμαι καὶ ὁ μέγαρ αἰῶν, αἰδεσθεῖς τοὺς σοὺς ὑπερμεγέθεις ἄθλους, συντηρήσει πμάραντον · κἂν τις καὶ γλῶσσα τέως ἀκόλαστος, καὶ παίδευσις ὀβρίστρια καὶ διάνοια, τὸ τῆς Γραφῆς εἶπειν, οὐρανῷ τῆς σῆς δόψθς ἔλοιτο βλασφημεῖν, καὶ βέλη πρὸς ἀέρα πέμπειν, λόγους τ' ἀνασπᾶν τκιᾶ τινι, τὸ τῆς τραγωδίας, ὅπερ τινὰ τολμῆσαι τέως οὐκ οἶμαι · ἀλλ' ὀρῶν σε τοῦτῳ δὴ στεφανοῦμενον καὶ κατακροτούμενον, ἐμφοραγῆσεται, καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλεῖν τάχος ἀπελεγθῆσεται · τηρός τε τὰς ὄψεις προέλθοι, μὴδ' ἀτενίσαι τῷ

A nostri est, sigillatim res omnes tuas commemorare, 25 quæ dudum a multis vel jam celebratæ sunt, vel adhuc celebrabuntur, et futuris sæculis commemorabuntur. Et quidem quæ ab aliis prætermiſsa sunt, alii invenere : et omnia ab omnibus et præterita et dicta sunt. Posteaquam enim permulti se ad res tuas commemorandas, perinde atque in altum mare demiserunt, hic quidem multa, ille autem plurima, quidam nonnulla, atque alius alia varie recensuerunt : nemini quidem omnium tanta incessit audacia, ut ad omnia describenda se conferret, quod id fieri omnino non posse, recte ab omnibus iudicatum sit. Quemadmodum et nos partem quamdam perhumani imperii tui, egregium in Ecclesiam Christi studium et pietatem tuam, nobis dicendam proposuimus, B quippe qui ecclesiasticæ Historiæ librum, recens a nobis conscriptum, dedicandum tibi statuerimus. Cui enim alii eum consecraremus? Cum namque visum nobis esset, historiam eam omnem in unum conferre codicem, prioremque et eam simul quæ omiſsa est, in ordinem unum disponere, a multis et variis scriptoribus in operibus pluribus sparsim quodammodo tractatam, calculo et iudicio tuo optimo eam exhibendam duximus; ac si quidem sententia tua comprobata fuerit, recte se res habebit. Sin minus, perinde atque nunquam existerit, meo ipsius et omnium fere iudicio consebitur. Progreditur autem mihi opus hoc, pro eo atque fieri potuit, initio sumpto a descensu e cælis atque intransitivo e paterno sinu, motu et transitu antesæcularis et Filii et Verbi æterni principioque carentis Dei et Patris Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi, in plures divisum tomos. C Proccedit vero ad eum qui conveniebat locum, satis longe ante nostra tempora resistens atque suspensum facili atque æquali maxime ductu, quali scilicet elocutione, dictione et compositione scripta ejusmodi potissimum componi decet. Quapropter admitte, quæso, benigne ad te historiam hanc : quam, sicuti dictum est, ad calculum tuum producimus, ac potius venerando et imperiali vertici tuo cum timore, veluti quamdam coronam imponimus; non equidem in pratris aliquibus fluxis et quam celerrime deflorescentibus, neque ex floribus marcescentibus decerptam, neque etiam ex pellucidis lapidibus fulgore quodam et auri splendore 26 suave quiddam et gratum relucetibus, consertam atque compositam : quæ res celeriter hinc et inde volutæ transferuntur, et nunc quidem hunc, nunc vero illum perinde atque in sommis ad breve tempus deliniunt atque demulcent : sed ex æterno paradiso quodam et floribus immortalibus collectam, qui neque tempore, neque sane senio ullo intereant et evanescant, verum divino quodam modo et spiritali odore picti atque imbuti sint, et aliquid de stillante rore montis Hermon delibaverint. Hanc coronam, pro eo atque fieri potuit, contextam, summæ sublimitati tuæ ada-

ptamus : quam, ut puto, ingens etiam ævum, maxima tua certamina et labores veritum, conservabit immarcescibilem. Etiam si aliquando lingua quæpiam impotens, atque castigatio et meus contumeliosa, ut Scriptura inquit, in cælum gloriæ tuæ blasphemare, atque tela in aerem mittere, ut verba umbra quædam, quod in tragœdia est, tollere atque erigere cœperit, quod quidem minus aliquem unquam ausurum esse puto : sed ubi viderit te ea esse coronatum et exornatum, os ejus obturabitur, et injustitiam in sublime loqui ipse statim redargutus supersedebit, captusque oculis prodibit, ut qui intendere eos in ejusmodi ornamentum tuum, et quæ inde cum gratia prominet et lucem et vim, nequeat. Varios illa sane et omnigenos florum coruscantes et aureos habet colores, quam aliquis aptissime agri hortum herbarum omnium feracem dixerit. Potissimum vero illis mirifice abundat, qui pullulantes candescunt, et qui purpurea specie florent, qui que nitore ad nigredinem magis vergentes, quam maxime relucent. Sunt vero ii ex quibus corona tibi quam pulcherrime contexta atque conserta est, hierarcharum stola, vitæ sanctitate supra solem ipsum coruscans : et martyrum vera et veneranda purpura, sanguine eorum prolixè tincta atque rigata : insuper lucis conciliatrix nigrescens et divinitus contexta vestis, illis admodum congruens, qui ad vitam angelicam contendunt atque aspirant. Ex quibus Christi Ecclesia, aureum prorsus virtutibus circumamicta ornatum, veluti quædam sponsa, rem omnium pulcherrimam universitatis hujus exhibet atque repræsentat regi iste commemorat : 27 per quem tibi ut illis honore et dignitate æquali, et hanc ex eis consertam coronam impotimus, qui rebus omnibus optimus es, et natura simul atque anima regius et imperialis. Hunc tibi nuncupamus atque dedicamus, cum quidem antea corona gloriæ magnopere sis exornatus : quam hic etiamnum quasi quemdam futuræ illius et sempiternæ arrhabonem, et veluti præmium, hanc inquam, pretiosissimam imperii coronam, mirificam virtutum certaminum atque laborum tuorum, perinde atque bravium, coronarum largitor Christus tibi, qui pulcherrima tropæa, et splendidam, tuo ipsius respondens nomini (8), victoriæ mercedem tulisti atque statuisti, donavit.

Ergo ego tu, qui solus natura, sicut ille dixit, omnia, quæque divinæ, quæque æternæ sunt dotrinæ, præcipue vero propter eximium et sedulum in res quasque pulcherrimas studium tuum, quæ in disciplinis sunt arcana magis et sublimiora, nosti, utere ingenio tuo, et materiam adhibe igni incomparabilis tuæ eruditionis et judicii : seu potius ad amussim tuam accommoda et explora lucubrationem istam. Quamvis sperem (nam quod antea recte dixi, id nunc quoque a me dicetur) nullum fore tam præfractum et audacem, ut scilicet post censuram tuam, vel digitum scripto huic adhibere audeat. Improbos vero et invidas linguas veneno parricidæ serpentis consumi et interire permitte. Quis namque, rogo, in te rebus omnibus incomparabilem, quod malediceret, habuit? o divina vindicta, et tonitrua et fulmina cœlitis

τῶ δὴ τούτῳ κόσμῳ, καὶ τῆ ἐντεῦθεν ἐκπηδῶση μετὰ χάριτος ἀίγλη δυνάμενος· παικίλα μὲν γὰρ αὐτῷ καὶ παντοῖα τὰ ἐξ ἀνθῶν στίλβοντα καὶ διαχρυσὰ χρώματα, εἴποι τις ἂν προσφόρως ἀγροῦ τὸ παμβότατον. Μάλιστα δὲ τούτων ὑπερφυῶς βρῖθει, ὅσα τε τῷ λευκῷ τέθηλεν, οἷς τε τὸ φοινικοῦν ἐξανθεῖ, καὶ ὧν τὸ μέλαν τοῦ ἄνθους ἐς βάθος μάλιστα στίλβει. Εἶν δ' ἂν ταῦτα, ἐξ ὧν σοὶ καὶ ὁ στέφανος ὡς ἄριστα ὕφανθεις συνεπλάκη, ἥ τ' ἐξ ἱεραρχίας στολῆ τῷ βίῳ ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσα, καὶ τῶν μαρτύρων ἡ ἀληθῆς καὶ σεμνὴ πορφυρῆς, ἱκανῶς τοῖς σφετέρους αἵμασι βεβαμμένη, καὶ γε δὴ καταθεβρυμένη· πρὸς δὲ καὶ τὸ φωτὸς πρόξενον μέλαν καὶ θεοῦ φάντων ἔνδυμα, προσήκον μάλα τοῖς πρὸς τὸν ἀγγελικὸν βίον κατασπεύδουσι καὶ ἐπειγομένοις· ἐξ ὧν ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία τὸν διάχρυσον καθάπαξ ταῖς ἀρεταῖς περιβαλομένη κόσμον, οἷά τις νόμῳ, πάγκαλόν τι χρῆμα τῶν τῶν ὄλων παρίσταται βασιλεῖ· ὧν δὴ τοὺς ἀθλους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἡ βίβλος διέξεισι· δι' ἧς ὡς ὁμοτιμῶν τούτοις, καὶ τὸν ἐκ τούτων στέφανον περιτίθεμέν σοι, τῷ πάντ' ἀρίστῳ καὶ βασιλικῷ τὴν φύσιν τε ἅμα καὶ τὴν ψυχὴν. ταύτην προσφωνοῦντες δὴ καὶ ἀνατιθέντες, καὶ ταῦτα τῷ τῆς δόξης στεφάνῳ μάλα διακεκοσμημένῳ· ὃν κἀνταῦθα, οἶόν τιν' ἀρράβῳνα τοῦ μέλλοντος ἐκείνου καὶ αἰωνίζοντος, καὶ προοίμιον ὡσπερ, καὶ τὸν νῦν ὑπέσπιμον τῆς ἀρχῆς φημι στέφανον, τῶν σῶν ἀρετῶν, ὑπερφυῶν τ' ἀγῶνῶν καὶ ἔθλων οἴμαι ἐπεθλῶν, ὁ στεφοδότης Χριστὸς ἐδωρήσατο, τρόπαια κράτιστα καὶ λαμπρὰ βραβεῖα νίκης φερωνόμως ἀραμένῳ καὶ στήσαντι.

et imperatori. Eorum labores et certamina liber et dignitate æquali, et hanc ex eis consertam coronam impotimus, qui rebus omnibus optimus es, et natura simul atque anima regius et imperialis. Hunc tibi nuncupamus atque dedicamus, cum quidem antea corona gloriæ magnopere sis exornatus : quam hic etiamnum quasi quemdam futuræ illius et sempiternæ arrhabonem, et veluti præmium, hanc inquam, pretiosissimam imperii coronam, mirificam virtutum certaminum atque laborum tuorum, perinde atque bravium, coronarum largitor Christus tibi, qui pulcherrima tropæa, et splendidam, tuo ipsius respondens nomini (8), victoriæ mercedem tulisti atque statuisti, donavit.

Ἄγε τοίνυν, ὦ σὺ μόνος φυῆ τὰ πάντα εἶδος, κατὰ τὸν εἰπόντα, ὅσα τε θεῖα, καὶ ὅσα παιδείαι μάλα τῆς θύραθεν, καὶ τούτων ὅσα μαλίστ' ἀπόρρητα τῶν μαθημάτων καὶ ὑψηλότερα, τῇ πολλῇ σπουδῇ καὶ τῷ φιλοπόνη περι τὰ κάλλιστα, χρῶ τῇ σῇ φύσει, καὶ τὴν ὕλην πρόσαγε τῷ πυρὶ τῆς σῆς ἀπαραμίλλου γνώσεως τε καὶ κρίσεως· μᾶλλον δὲ τῇ σῇ βασάνῳ παράτριβε τὴν γραφὴν καὶ ἐξέταξε· καὶ ὅμοι προτέρον ἐπιβαλομένῳ λέγειν καλῶς ἐβρέθη, καὶ νῦν εἰρήσεται· οὐδεὶς οὕτως αὐθάδης καὶ θρίσους γέμων, ὥστε μετὰ βάσανον ὄντα τὴν σὴν τολμῆν δάκτυλον αὐθῆς ταῖς γραφαῖς ἐπιθεῖναι· τὰς δὲ πονηρὰς καὶ βασκίνοους γλώσσας ἐκ τῷ ἰπ τοῦ πατροκτόνου συνδαπανᾶσθαι καὶ διαφθεῖσθαι ὄφρα· τίς γὰρ σὲ τὸν ἐφ' ἄπασιν ἀπαράμιλλον λέλαιν εἶχε κακῶς; ὦ θεῖα δίκη, καὶ κεραυνοὶ, καὶ πρηστῆρις ἄνωθεν ῥέοντες· οὐ τῷ θεοειδεῖ καὶ μεγαλοπρεπῆ

(1) Andronici videlicet.

τῆς ψυχῆς, καὶ τῶ τῶν πράξεων καὶ μεγέθει καὶ ἄγκυ, οὐδ' ἐγκώμιον ἄξιον καὶ προσήκου μάλα ἔστιν εὐρεῖν, κλειστών δὴ καὶ ταῦτα πλεῖστ' εἰπόντων, πολλήν τε καὶ μακρὰν περὶ σὲ κατατεινάντων σπουδῆν· κῆν παντες ἀνακράτος ἤττους ἐλέγχωνται, οὐρανοῦ τολμῶντες ἐφάπτεσθαι, ἢ τὴν σφετέραν σκιάν καταλαβεῖν ἐπειγόμενοι, αἱ προχωροῦσαν καὶ διαφεύγουσαν καθόσον ἐπείγονται. Τί λέγεις; Μέμψιν κατ' ἐπείνου, τοῦ ἄντικρυς αὐτοδόξης τε καὶ αὐτοτιμῆς, ὃν τιμῆ καὶ δόξα μάλιστα δορυφάρουσαι δοξάζονται καὶ σεμνύονται; ἢ μὲν ἦν ὁ παρ' Ἑλλήσι τιμώμενος ἐκεῖνος Μῶμος θεός, καὶ τῶν ὕβρεων εὐρετής τε καὶ ἡγεμῶν, μήτοι γ' ἔγγυς ἐλθεῖν, ἀλλ' οὐδὲ προσβλέψαι ὄλωσ ἐτόλμησε; μᾶλλον δ' οὐδὲ Μῶμος ἐπὶ τοῦ λοιποῦ, φθαρῆς καὶ διαρρῦεις, ἀτε μήτι δυνήθεις αὐτοῦ καὶ μόνου δεχλαδῆ, κῆν οὐδ' ὄπωσοῦν προσεφάσασθαι. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ταῦτα· σὸν δ' ἦν εἶη, κράτιστε, παρμετρεῖν ἕκαστα, καὶ τὴν σὴν ψῆφον ἀρρέπτῃ μοι βραβεύειν· θεοῦ γὰρ ἄντικρυς ψῆφος ἡ σὴ. Τῶ γὰρ μεγίστη τῶν ἀθλων ἐμαυτὸν ἐπιβρίβας, νῦν ἔγνω ὄντως διώκων τὰ φεύγοντα, καὶ κατόπιν ποταμίων βευσμάτων ἐρχόμενος· καὶ συγγνώμῃ τῶ πάθει· ὃ καὶ πᾶς ἦν, οἶμαι, ἐπὶ τὸσον ἀγῶνα καθεῖναι πειρώμενος ἑαυτὸν· μὴ δυνήθεις δ' ὁμοῦς ἐξικέσθαι τῶ ἀνεπίκτη σχεδὸν καὶ ἀπαραιμῶν τῶν πράξεων. Ὁ δὲ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυριεύόντων, ὁ τῶ ἰδίῳ αἵματι τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν οἰκοδομήσας στεβρῶς, σὲ δὲ τὸν κατὰ τὴν ἐκεῖνου καρδίαν προστάτην καὶ ὑπερμαχὸν γνήσιον ταύτης ἐν ἐρυθραῖς καταστήσας βαφαῖς, εἴη τὴν σὴν εὐσεβῆ βασιλείαν εἰς ἄπειρα κῆλα αἰῶνων διαφρουρῶν, ἐν ἀκλονήτοις εὐθυμῆαις τῶν περικύκλω πάντων κατευμεγεθοῦσαν ἐχθρῶν, καὶ ὑπὸ πόδας πάντας ἕως οὐ παντάπασιν ἐκτρέβειεν, τιθείς, εἴη τε κρατύνων, καὶ δόξαν ἐπὶ δόξῃ μείζονα χορηγῶν, καὶ δι' αἰῶνός σέ τε καὶ παῖδας, καὶ γένος ἅπαν, καὶ τήνδε πόλιν, ἧς αὐτὸς καὶ πολιούχος καὶ οἰκιστής, θάλλειν διδοῦς· ὡς ἂν γε τῶ ἀφθόνῳ τῶν ἀγαθῶν ἐπὶ τὰς θρυλλουμένας χρυσῆς ἐκείνας Ἐννας Ῥωμαῖοι ἀνέλωμεν· μετὰ γὰρ χρόνον μακρόν, βαθύ τε γῆρας καὶ λιπαρόν, ἀπειρίῳ σχεδὸν συνεξεταζόμενον, καὶ τῆς ἀδιαδόχου καὶ ἀρχῆς καὶ βασιλείας καταξιώσει· κῆν τῆ τῶν πρωτοτόκου Ἐκκλησίᾳ ἐκεῖνη τῶ τῆς πίστεως ἀρχηγῶ βασιλεῖ σὺνθρονον καὶ ἰσάριθμον ἀναδείξει, τὰ γέρα τῶν μακρῶν πόνων, ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ ποιμνῆς, ὡς χρεῶν γε, κατ' ἕξιαν καρπούμενον.

et molle, quod ad infinitum prope pertingat, sempiterno regno et imperio te dignetur: atque in illa primogenitorum Ecclesia in eundem thronum et numerum cum fidei principe imperatore referat, diutinorum pro Christi Ecclesia et grege susceptorum laborum, ita ut decet, honores et fructus condignos percepturum.

A cadentia! De quo, propter divinam et magnificam mentem, actionumque magnitudinem et pondus, neque encomium landeinque condignum et decentem invenire licet, cum quidem plurimi plurima dixerint, multumque diu operæ et studii in rebus tuis posuerint: qui sane omnes inferiores eis esse sunt deprehensi, cælum attingere conantes, aut suam ipsorum umbram comprehendere contententes: quæ quo magis ei impendeant, eo cedat magis et diffugiat. Quid ais? Reprehenderene et carpere constituiati eum qui ex ipso prorsus nativam obtinet gloriam et dignitatem, et quem honor et amplitudo maxime satellitio quodam stipantes illustrant atque exornant: **28** ad quem neque ille qui apud Græcos pro deo cultus est conviciorum inventor atque auctor Momus, non modo non propius accedere, sed ne respicere quidem prorsus audeat? Quin potius. Momus deinceps nullus exastat, ut qui interierit atque difflexerit, in hoc solo ne tantillum quidem quod perstringeret habens. Cæterum ego quidem ista. Tuum autem fuerit, princeps optime, ut consideres atque perpendas seorsim omnia, et æquum constantemque iudicii tui calculum mihi adhibeas. Dei enim plane tua fuerit sententia. Qui vero me ipsum in certamen maximum conjecerim, nunc demum fugientia me persequi, et a tergo fluentium aquarum ire comperio. Quæ res veniam perfecto meretur. In qua nimirum, ut equidem puto, quilibet fallatur, qui scilicet se in certamen tantum demittere conatur: unde tamen, propter res prope incomprehensibiles atque inexpugnabiles, evadere non possit. Ipse vero Rex regum et Dominus dominantium Christus, qui sanguine suo Ecclesiam suam sacravit et firmiter construxit, et te illi virum juxta cor suum auxiliatorem et defensorem germanum purpura decoratum constituit, pium imperium tuum in infinitos sævi annos custodiat: atque id in stabili et immota lætitia, inter omnes qui circumcirca sunt, donec prorsus cuncti sub pedibus positi conterantur inimicos, in majus excrecens servet, majoremque altam super aliam gloriam subministrans confirmet: atque adeo te, liberos et genus omne, ipsamque hanc urbem, cujus es tutor et conditor, in perpetuum florere faciat, ut tandem bonis omnibus abunde accumulati, in decantatas illas aureas Ennas Romani (1) conscendamus. Post longum vero tempus, provectumque demum senium, illo quoque, quod; successionem nescit, in illa primogenitorum Ecclesia in eundem thronum et numerum cum fidei principe imperatore referat, diutinorum pro Christi Ecclesia et grege

(1) Novam et cœlestem Jerusalem. Est apud Cicer. in actione Verrina 6: « Enna oppidum in umbilico Siciliæ situm, soli fertilissimi et ob id

Cereri sacrum. » Christiani porro ad aureas Ennas, cœlestem patriam, aspiramus.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS I.

CAPUT I.

A

ΚΕΦΑΛ. Α'.

33 *Proœmium auctoris, consilium quo ad opus præsens conscribendum animum adjecerit, præterea breviter totius voluminis argumentum perstringit.*

Nicephorus Callisti filius ecclesiasticam historiam composuit, initio ab ipsa statim Servatoris nostri Jesu Christi apparitione in carne sumpto : opus id præclarum et lectoribus gratum fore ratus. Quod si enim non in parvis humilibusque rebus habetur, quin potius summa laude et veneratione dignum ducitur, si quis historiam profanam pulchro ordine colligens proponat fructumque et utilitatem ejus studij in medium proferat, eam cognoscere volentibus : multo profecto laudabilis **censeri debet**, res gestas sacras in publica monumenta, quæ omnibus cognoscere liceat, referre, doctrinamque facilem et salubrem publicitus profuturam constituere. Equidem maximam deberi gratiam eis existimo, qui historias et res communes privato suo labore sibi conscribendas sumunt. Illi siquidem, quod in eis est utile admirandum, non apud se tanquam privatas opes retinent, sed publicæ utilitati, edendis eis, inservire malunt, administros prorsus se divinæ providentiæ exhibentes, qui in uno scilicet opere varii generis res gestas, perinde atque in publico ærario reponentes, perscribant **34** Facile quippe cuivis est, ex hujusmodi publico monumento exempla capere, atque ex aliorum erratis actiones suas probe constituere, et ad variam rerum mutationem non variare opinionibus ; sed potius, quoad ejus fieri queat, eorum qui rebus recte sunt usi, facta imitari et virtutem. Porro si in consultationibus seniorum consilia excellunt, et experientiæ usum propter

Προοίμιον τοῦ συγγραφέως· ὅπως ἐπὶ τῷ συγγράφειν τὴν παρούσαν πραγματείαν ἐλήλυθεν· ἔστι δὲ καὶ σύντομος τῆς ὅλης βίβλου τῶν τόμων ἐπιδρομή.

Νικηφόρος ὁ Καλλίστου τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συνέταξεν, ἀρχάμενος εὐθύς ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας Χριστοῦ, λογισάμενος γενναίαν μάλα καὶ ἀξίαν λόγου ἔσεσθαι τὴν σπουδὴν. Εἴπερ γάρ τι τῶν οὐ πάντῃ σμικρῶν τε καὶ ἀγεννῶν, κομιδῇ μὲν οὖν καὶ τῶν λίαν σεμνῶν, κοσμικὴν τινα ἱστορίαν ἀναλεξάμενον ἐφεξῆς προθεῖναι καὶ τὸ λυσιτελεῖς τῆς σπουδῆς ἐν κοινῷ προκίεσθαι παρασκευάσαι τῷ βουλομένῳ· ἢ που μέγα κἀντως ἱερὰν τινα προθέμενον ἱστορίαν, ἅπανσι κατὰ μέρος διεξελεῖν, πρόχειρον διδασκαλίαν τοῦ κοινῆ συνοίσοντος προσθησάμενον. "Ἐγωγ' οὖν μεγίστην χάριν ὁμολογεῖν ὀλομαι δεῖν τοῖς τὰς κοινὰς ἱστορίας ἰδίαν πραγματείαν πεποιημένοις· ἐπεὶ τόλ γε τὸ φιλότιμον οὐ καθ' ἑαυτοὺς ἔχειν, ἀλλὰ κοινῇ τὸν βίον ὠφελεῖν ἠρεθίσαντο, ὑπουργοὶ τινες τῶν ὄντι θεῶν προνοίας ἀναδεικνύμενοι, ὡς ὑπὸ μίαν πραγματίαν τὰς διαφόρους πράξεις καθάπερ εἰς τι κοινὸν ἔμειον ἀπογραφάμενοι. Καὶ γε βέβαιον ἐνταῦθεν ἠρημένῳ παντὶ, τοῖς τῶν ἄλλων ἀγνοήμασι τὰ οἰκεία εὐτίθεσθαι, καὶ πρὸς τὴν ποικίλην τῶν πραγμάτων ἐξῆλλαγὴν μὴ ζητεῖν αἰρεῖσθαι· μεμῆσθαι δ' ὡς οἴοντε τῶν καλῶς χρησαμένων τὴν ἐργασίαν. Εἰ δὲ καὶ πηροῦσθαι ἐν βουλαῖς τὰ τῶν πρὶσβυτέρων, καὶ τὸ τῆς πέρας καλὸν κρατεῖν ἀνάγκη διὰ τὴν ἐκ τοῦ χρόνου περιουσίαν, καὶ ὡς λόγος, σύμπαν τὸ ἀρχαιότερον διαφέρειν ἀιδέσιμοσ· πάντως που τὴν ἱστορίαν, ὡς προβεβηκυῖαν τῷ χρόνῳ, καὶ τῷ τῶν πραγμάτων πλήθει προτεροῦσαν, ἀξίαν τοῦ παντὸς εἶναι κρίνω· καὶ μᾶλλον τὴν ἱερὰν, ὡς τὸ χρήσιμον καὶ λυσιτε-

λῆς ἄπασι καὶ ἐκκλησίαις καὶ πράξεις: χορηγοῦσαν. Τὴν μὲν γὰρ κακίαν ὡς χρεῶν πορρωτέρω πάντως αὐτὴ ποιεῖ· λοιδοροῦσα ταύτην, οἷα δὲ τῶν φαύλων καὶ δυσσεβῶν τοὺς ψόγους διεξιούσα· τοὺς δ' αὖ γυναικίους καὶ ἀγαθοὺς ἀνδρας, καὶ περὶ τὰ πρῶτα τῶν καθ' ἡμᾶς μάλιστα τὴν εὐσεβειάν γε καὶ ἀρετὴν πλείστην καταβεβλημένους σπουδῆν, λόγοις εὖ ἔκρουσι καὶ ἐγκωμίων στεφάνοις καταξιούσα, ἀξιολόγους ἐργάζεται· οἷς δὴτα καὶ τοὺς ἐπιγενομένους εὖ μάλιστ' ἀποτρέπτει, τῶν καλλίστων ἔργων καὶ ἡ δοξαζέειν περὶ τὸ θεῖον χρεῶν ἐπίσης ἐκείνοις ἀνάπτεισθαι.

virtute et pietate plurimum studii posuerunt, quibusdam coronis exornans, admirandos imitandosque aliis efficit. Quibus quoque rebus posteritatem ipsam pulcherrime exornat, et sanctissimis operibus et factis, decentique et recta de divino Numine opinione, eorum virorum laudem æmulando consecrari cohortatur.

Ὅθεν καὶ ἡμεῖς δικαίως κρίνοντας ἀποδοχῆς τοὺς τοιαύτην περὶ τὰ κοινὰ πραγματευσαμένους σπουδῆν, ἐπὶ τὸν ὅμοιον τῆς ὑποθέσεως προτέχθημεν ζῆλον· οὔτε τὴν περὶ τὰς πράξεις ἀρετὴν ἐπιδεικνύμενοι, οὔτε μὴν τῇ εὐγλωττίᾳ τεθαυρήκοτες, καὶ τῇ βῶμῃ τῶν λόγων ἐπιστήσαντες δ' ὡς οἶόν τε τὸν νοῦν τοῖς πρὸ ἡμῶν τὰ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν συγγραφεῖσι, τὴν μὲν προαίρεσιν τούτων μάλιστα πάντων ἀποδοχῆς ἠξιώσαμεν· οὐ μὴν καὶ πρὸς τὸ κοινὴ συμφέρον παντάπασιν ἐξεργάζεσθαι τὰς αὐτῶν πραγματείας ἐδοκιμάσαμεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, μὴ τῷ ὑγιάνοντι λόγῳ ξυμβαινόντες, ἐν πολλοῖς οὐδὲ ἄλλοι δοκοῦσι· τῶν σφίσι λεγομένων μάρτυρες εἶναι· ἔνθεν τοι καὶ τοῖς ὡς ἀληθῶς παρ' αὐτῶν εἰρημένοις ἀμφοσητοῦσιν οἱ πλείστοι διὰ τὸ τῶν δογματῶν μὴ ἐξέφωμένοι, οἱ δὲ τῷ καθάπεξ διεντινέχθαι τῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πρὸς ἀντίπαλον ἐκείνῳ καταστῆναι μοῖραν· κἂν ἐς ὑστέρον τὰ εἰκότα φραγήσῃ· ζυνέθη, τῇ πρὸς οὓς διεφέροντο ἔριδι· τὰ πολλὰ παραλελοιπότες· οὐδὲ οὔτοι ἐμπεδὸν ἀκραιφνῶς τὸ ἀξιόπιστον ἔχουσι, καίτοι· γε ἄλλως, λόγῳ δυνάμει κρατούντες, καὶ τῷ τῆς γραφῆς βῆθει, ἐπὶ δὲ καὶ τῷ περὶ Χριστὸν πόθῳ καὶ ζήλῳ, τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ πρωτεῖον φέρειν διενιστάμενοι· αὐτίκα καὶ γὰρ ὁ μὲν Παμφίλου εὐσεβίου ἀπὸ τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρξάμενος χρόνων, μέχρι τῶν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καιρῶν τὰ συμβάντα ταῖς ἐκκλησίαις διέρχεται· ἐκ τῶν Φιλωνός τε καὶ Ἰωσήπου, Κλήμεντος τε τοῦ στρωματεύου καὶ Ἠγερῆκου, Ἰππολύτου τε καὶ Παπίου, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς ἱερῶν διδασκάλων, τὴν ἱστορίαν ἐρανισάμενος· ἐν ἧ τὸ τε κακότητος τῆς αὐτοῦ σφύρας ὑποφαίνει, κἂν τισιν ὀρθῶς δοξάζειν δοκῆ διατεινομένοις, τῇ τε πρώτῃ καὶ αὐτὸν συνόδῳ παρεῖναι, καὶ τῷ ὁμοουσίῳ στοιχεῖν, καὶ σκώμμασι δῆθεν βάλλειν τοὺς κτίσμα τὸν Ἰῶν τοῦ θεοῦ δογματίζοντας· Ἐρμείας μὲν τοι Σωζόμενος, ὁ καὶ Σαλαμίνιος, καὶ ὁ τὴν Κυρίστῶν προεδρεύσας σοφὸς Θεοδώρητος, τῇ τρίτῃ συνόδῳ πρὸς μέγλην ἰὼν· ἐπὶ δὲ καὶ ὁ θεομιστῆς Φιλοστόργιος· πρὸς δὲ καὶ ὁ τὴν προσηγορίαν, οὐ μὴν δὲ γε καὶ τὴν προαίρεσιν καθαρὸς Σωκράτης, τὸ πέρας ἐκείνου ἀρχὴν τῶν ἰδίων πεποιτημένοι πραγματεῶν, ἄχρι δὲ καὶ τῶν χρόνων Θεοδοσίου τοῦ νέου τὴν ἱστορίαν καθέλκυσαν, ὑπόθεσιν μίαν οὐκ οἷδ' ὅπως

A temporis diuturnitatem præstare necesse est, quodque dicitur, quidquid vetustate commendetur, venerabile id esse oportet : historiam omnino, ut quæ et diuturnitate temporis et plurimarum rerum usu valet, plurimi faciendam esse constat, in primis vero sacram, ingentem nimirum fructum atque utilitatem omnibus simul et ecclesiis et negotiis suppeditantem. Namque, ita ut æquum est, omne genus vitiorum ea ipsa traducens et damnans, quam longissime rejicit, malosque et impios justis conviciis exsecratur, et magnos laudatosque viros, qui in rebus religionis nostræ maximè excellenti

verbis amplissimis laudumque præconiis quasi

B Quapropter et nos iudicio nostro eos qui sacra historia scribenda ad publicam utilitatem tantum contulerunt studii, comprobantes, æmulatione ad eandem materiam tractandam provecti sumus, nam nos quidem egregia virtutis nostræ facta ostentantes, neque eloquentiam orationis vi et ubertate freti jactitantes : sed animum, quantum quidem fieri potuit, ad eos qui ante nos res ecclesiasticas scripserunt convertentes, institutum quidem et propositum eorum in primis complectendum duximus : sed non itidem scripta eorumdem omnia ad publicam utilitatem facere judicavimus. Quidam enim ex eis sanæ doctrinæ non adherentes, multis in rebus non satis idonei ditorum suorum testes esse videntur : unde factum, quod quam plurimi etiam ea quæ ab illis vere sunt dicta, propter minime sanas eorum opiniones, in dubium vocant. Nonnulli autem, cum semel a verbo fidei discessissent, et ad adversas ei partes defecissent, etiamsi postea eos æqua et decencia sapere contigerit, adversandi tamen eis, a quibus aliquando dissenserant, studio, permulta in scriptis suis prætermittentes, non prorsus constantem et solidam obtinere apud lectores fidem, quantumvis viribus eloquentiæ et scribendi acumine excellentes, atque egregio erga Christum amore et ardore, inter nostri nominis homines, primas ferre contendentes. Etenim Eusebius Pamphili statim a Christi temporibus usque ad Constantini Magni tempora, quæ in Ecclesiis acta sunt, prosequitur, ex Philone, Josepho, Clemente στρωματεῖ (hoc est, *contextore*), Hegesippo, Hippolyto, Papia, et aliis ordine ecclesiasticis scriptoribus, historiam mutuatus. In qua historia cacoethes hæreseos suæ prodit, quamvis quibusdam recte sentire videatur, ex eo id asseverantibus, quod et ipse primæ synodo interfuerit, et τῷ ὁμοουσίῳ (hoc est, *consubstantiali*) consenserit : quodque conviciis reprehendens inaccesserit eos, qui Filium Dei creaturam esse opinantur. Hermias porro Sozomenus, qui et Salaminus dicitur : item qui Cypri episcopus fuit sapiens Theodorus, quique idem tertiam impugnavit synodum : item Deo invisus Philostorgius : præterea

cognomine quidem, sed animo minus καθαρὸς, (id est, purus) Socrates, finem illius initium suorum facientes operum, usque ad tempora Theodosii junioris historiam produxerunt : materia eadem, nescio quo consilio, omnes sibi proposita. Qui quidem in rebus quibusdam varie inter se disse-
 tiunt, et episcoporum inter ipsos contentiones. pro eo atque cuique visum est, commemorant, Omnes etiam isti varias quasdam et novas res, ab aliis minime dictas, historiis suis inseruerunt. Deinceps vero Theodorus, lector Byzantius, et Basilius Cilix, et expræfectus Evagrius, superiorum ante ipsos temporum res prætergressi, et tempora sua stylo prosecuti, eorum quos modo diximus historiis, suas conjunxerunt, operis difficultatem reformidantes : nonnulli etiam e vita inter scribendum excedentes, institutum opus minime compleverunt. Ipse quidem Evagrius illustri dignitate præditus, historiam usque ad Justinianæ ætatem deducit, maxima ex parte res profanas tractans : quarum argumenta et materiam ex Eustathio Syro, Zosimo, Prisco, Joanne, Procopio Cæsariensi, Agathia, qui illis temporibus ordine insignes fuerunt oratores, 36 et præterea ex aliis non pœnitendis historicis decerpit. Cæterum omnes isti multa non satis idonea et commoda importune recensent : non pauca vero, quæ necessario scribenda erant, prætermittunt : sive id consulto affectibus ducti fecerunt, seu quod non omnia attingere potuerunt, timore quodam et indignitate rerum perculti : quodque fortasse eis non perinde stylo indulgere de rebus recte constitutis licuit, atque nunc, cum Ecclesia amplissima dicendi et scribendi libertate utitur : quam sane libertatem in nostro hoc opere in primis usurpabimus. Eumvero Eusebius trecentos et aliquot præterea annos est complexus, Socrates autem et Theodoritus, nec minus Sozomenus, centum fere et quadraginta, a primo sci-
 licet Constantini Magni anno, cum is Cæsar est renuntiatus, usque ad decimum septimum Theodosii Junioris annum. Deinceps porro et ipse Evagrius tempus prosequitur annorum circiter centum et quadraginta : ut historia a Christo nato omnis, quam si quos nominavimus historici conscripserunt, simul et seorsim non minus temporis quam sexingentorum annorum complectatur. Eorum autem quæ postea subsecuta sunt temporum res ecclesiasticas, ad hanc usque ætatem, cum nec pauciores, nec minores quam illæ essent, nemini uni eorum qui historiam scribere potuerunt, in mentem venit, unius operis volumine his cum illis conjunctis, complecti atque comprehendere : nescio socordiane et imbecillitate ingenii rem tantam omittenti, an a magnitudinis et difficultate argumenti abhorrenti. Quippe temporum simul rerumque historiis carptim et obiter in multos variosque scriptores et volumina conjectis, ardua et difficilis earum est cognitio et memoria, aliis scilicet alio loco rebus multifariam et sparsim

ἅπαντες προσηγάμενοι. Οἱ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἕν τισιν ἔστιν ὅπου διαφωνοῦσι, τὰς πρὸς ἀλλήλους διενέξεις τῶν ἐπισκόπων πρὸς τὸ ἐκάστῳ δοκοῦν τινα καὶ ξένα μὴ τοῖς ἄλλοις εἰρημῆνα προσεπιγρέ-
 ζοντες. Ἐντεῦθεν πάλιν ὁ Βυζάντιος ἀναγνώστης Θεόδωρος, καὶ ὁ Κλίλιξ Βασίλειος, καὶ ὁ ἀπὸ ἐπάργων Εὐάγριος, τὰ τῶν ἀνωτέρω χρόνων καὶ πρὸ αὐτῶν ὑπερβάντες, οἱ μὲν τοὺς οἰκείου χρόνου τοῖς ἐπι-
 νων παρέζευξαν, τὸ τῆς πραγματείας δυσχερὲς ὑπολογισάμενοι· ἄλλοι δὲ καὶ τὸν βίον τῶν συγγρά-
 φειν ἀπολιπόντες, τὴν τῆς ἐπιβολῆς ὑπόστασιν ἤμι-
 στα συνετέλεσαν· ὃ γε μὴν Εὐάγριος ὁ ἐπιφανής καὶ μέχρι τῶν Ἰουστίνου δὴ χρόνων τὴν ἱστορίαν καταδιβάσει, τῶν πλείστων μέρει πράξεισι διατρέψων ταῖς κοσμικαῖς, ἐκ τῶν Εὐσταθίου τοῦ Σύρου, Ζωσί-
 μου τε καὶ Πρίσκου καὶ Ἰωάννου, Προκοπίου τε τοῦ Καισαρέως, ἔτι δὲ καὶ Ἀγαθίου, τῶν κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἐκείνων διαδοχὴν ῥητόρων, καὶ ἐτέρων ἄλλων οὐκ ἀγεννῶν συγγραφέων, τὰς ὕλας τῆς ὑποθέσεως πορίζόμενος. Οἱ δὲ πάντες οὗτοι πολλὰ τε τῶν μὴ καιρίων ἀναγράφουσι, καὶ τῶν ἀναγκαίων δὲ οὐκ ὀλίγα παραλιμπάνουσιν, εἴθ' ἐκόντες τοῦτο καθόντες τῶν προσπαθεῖν, εἴτε τῶν μὴ πᾶσιν ἐφικέσθαι δυνα-
 θῆναι, δεῖε δὲ τινι καὶ ἀνελευθερίᾳ πραγμάτων πε-
 ρισχεθέντες· καὶ τῶν μὴ θαρρῆν ἴσως τοῖς καλῶς δεδογμένοις ἐνδιατρέψειν, ὡσπερ νῦν εἰς πλάτος οὕτω τῆς Ἐκκλησίας παρρησιαζομένης, ὅπερ τῆ πα-
 ούσῃ μάλα πραγματεία σπουδάζεται. Εὐσέβιος μὲν γὰρ τριακοσίων καὶ μικρόν τι πρὸς ἑτῶν ἀριθμὸν ἀναγράφεται· οἱ δὲ περὶ Σωκράτην καὶ Θεοδώρητον ἑκατὸν πού καὶ τεσσαράκοντα ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀναγορευσεως, δηλα-
 δὴ ἕως ἑπτακαταδεκάτου ἔτους τοῦ νέου Θεοδοσίου. Τοῖς δ' ἐφεξῆς Εὐάγριος δεισιν ὡσεὶ χρόνον καὶ αὐτὸς ἑτῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα· ὡς εἶναι τὴν ἀπὸ Χριστοῦ ἱστορίαν πᾶσαν ἣν οἱ προειρημένοι συγγρα-
 φεῖς ἀνεγράψαντο ἰδίᾳ τε καὶ κοινῶς, χρόνον οὐχ ἤττον ἢ ἑξακοσίων ἑτῶν. Τῶν δὲ καθεξῆς χρόνων τὰς ἱερὰς πράξεις ἄκρι δὴ καὶ ἐς δεῦρο, καίπερ πολλὰς καὶ μεγάλας οὔσας καὶ οὐχ ἤττον ἢ ἐκείναι, οὐδενὶ πῶ τῶν εὐ ἱστορεῖν εἰδόντων εἰς νοῦν ἤϊστο μίᾳ περιγραφῇ συντάξως ἐκείνας τε καὶ τὰς ὑφ' ἐν πραγματεῖσασθαι· οὐκ οἶδα εἴτε βραδύτη δὴ τινι παραλιπόντες τῆς φύσεως, εἴτε καὶ πρὸς τὸ μέ-
 γεθος τῆς ὑποθέσεως ἀποκνήσαντες. Καὶ γε δὴ τῶν χρόνων καὶ τῶν πράξεων ἐκ τοῦ παρήκοντος ἐβρίμ-
 μένων ἐν πολλοῖς καὶ διάφοροις συγγραφεῦσι καὶ πραγματεῖαις, δυσχερὲς ἐσάγαν καὶ δύσληκτος ἡ μνήμη τῶν γεγενημένων καθίστατο, ἄλλης ἀλλοῦ διεσπαρμένης ἀμωσγέπως τῶν πράξεων. Ἡμεῖς τοίνυν πόνῳ πολλῷ καὶ χρόνῳ τὴν ἐφ' ἐκάστῳ διέ-
 σιν ἐξετάσαντες, δεῖν φήθημεν ὑπόθεσιν μίαν ἱστο-
 ρικὴν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ὑφ' ὁδηγοῦντι θεῶν πραγματεῖσασθαι· καὶ πρῶτα μὲν τὰ τῶν πρὸ ἡμῶν ἰδίᾳ, ὡς γ' ἐνὸν, φράσει καὶ συντεταγμένην κειρό-
 μαι διελθεῖν, τό τε περιττόν καὶ τῶν χρόνων εἰκασίον τῆ ὑποθέσει δόξαν παραλιπεῖν· τὸ δ' ἀναγκαῖον τῆς ἐννοίας κατὰ χώραν μένειν ἔσσαι· καὶ τὰ ἐνδέοντα

προσπειθεῖναι τοῖς ἐκείνων συγγράμμασιν· ὅσα θ' ἑκάστος ἀνγκαῖα τῶν ἄλλων παραλιπόντων ἰσθόρησε. τῷ συγγράμματι ἐξηφῆναι· τὰς τ' ἐκείνων διαφωνίας πρὸς τὸ χρόνον κρατήσαν ἔθος τῆ Ἐκκλησίας διευθετῆσαι τε καὶ ῥυθμίσαι, ὅσον νόθον καὶ κίβδηλον διωθούμενον, γλώττη δὲ περιτράνω τὸ ὄρθον τε καὶ ὑγίαι· τῆς πίστεως παρῥησιαζόμενον· εἴτα καὶ ὅσα τῷ μετὰ ταῦτα παραλέλειπτα· χρόνον, προσθεῖναι μάλα βιάσομαι, μικρὸν ἄνωθεν τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου τὴν ἱστορίαν διαπεραίνων· ἢ δὴ, ὡς γε οἴμαι, καὶ μάλα πλεῖστα μὲν ὠφελῆσαι· ὀνηθεῖη τοὺς ἰστυγγάνοντας, ἐλάχιστα δ' ἐνοχλήσει τοῖς περὶ αὐτῆν ἰλομένοις ἔχειν διατιθεῖν. Ἐξέστα· γὰρ ἐκάστω ταύτης ὡς ἐκ μεγάλης πηγῆς τὸ χρήσιμον ἔπαν ἀρύεσθαι. Συνοίδαμεν γὰρ πως μὴ ῥῆδιον εἶναι· σποράδας οὕτως τῶν τοσούτων συγγραφέων τὰς βίβλους εὐπορεῖσθαι τινα, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν πᾶσαν κειρώμενον διεξέρχεσθαι. Ἐπειτα καὶ τὸ διάφορον τῆς φράσεως, πρὸς δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν συγγραμμάτων, δυσέφικτον πᾶν καὶ δυσκαταληπτον τὴν ἀνάληψιν ἐποίει τῶν πράξεων. Ἢ γὰρ μὴν ἐν μιᾷ συντάξει περιγραφῆ πραγματεία, τὸ ἐρῶμενον ἐφ' ἅπασι· προβαλλομένη τῶν διγγήσεων, ἐκ τοῦ ῥήστου τοῖς βουλομένοις ἐτοιμῆν μὲν παρέχεται· τὴν ἀνίγνωσιν· τὴν δὲ καταλήψιν, εὖ μάλα ἐπεπομένην τῆς φράσεως τῷ ταυτῷ, οἷον τινα σειρὰν πᾶσιν ἐφεξῆς ἀρμοζομένην, θαυμασίως τε ἐπιπλεκομένην καὶ διαπνέουσαν. Τοσούτον δ' ὑπερέχειν ἔγωγε οἴμαι ταύτην τῶν ἄλλων, ὅσα χρησιμώτερον τὸ πᾶν τοῦ μέρους, καὶ τοῦ διηρημένου τὸ συνεχές. Οὕτω δὲ χρησιμωτάτης οὕσης τῆς ὑποθέσεως, ἡμεῖς οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ κόνη δῆτα πολλῷ ταύτην συνελ-

A descriptis. Ego vero labore et tempore multo, affectione et sententia cujusque inquisita, faciendum mihi putavi, ut argumentum et materiam omnem, unam historiam catholicæ Ecclesiæ mihi proponerem, et, Deo bene juvante, eam in unum opus redigerem. Et primum ea quæ ab iis scriptoribus, qui ante nos fuerunt, tradita sunt, stylo, quantum fieri poterit, nostro persequi conabimur: at si quid superfluum et vetustate jam præsentibus temporibus et ipsi materiæ inutile visum fuerit, id prætermittemus: quæ vero sententiæ et doctrinæ necessariæ sunt, eas suo loco collocabimus. **37** Præterea quæ deesse judicabimus, scriptis illorum addemus: et quæcunque cognitione digna eorum quisquam, aliis omittentibus, adnotavit, operi nostro intexemus. Dabimus etiam operam, ut dissentientes illorum opiniones ad consuetudinem Ecclesiæ, quæ temporum præscriptione invaluit, dirigamus atque accomodemus. Quidquid insincerum adulterinumque fuerit, repudiabimus, et sermone simplici et aperto rectam sanamque fidei doctrinam cum legitima libertate profitebimur. Deinceps et ea quæ consequentibus præterita omisæque sunt temporibus, adjicere studebimus, non ita longe ante ætatis nostræ tempus historiæ finem imposituri. Ea vero, ut eisdem puto, plurimum lectoribus prodesse poterit: minimum certe molestiæ versare eam volentibus afferet. Cuius enim ex ea, tanquam ex fonte uberiore, ingentem utilitatem haurire licebit. Satis enim constat, cum plures sint ecclesiasticorum historicorum sparsim scripti libri, non facile esse eos comparare et consequi, ei qui sacram historiam omnem perlegere et cognoscere velit. Præterea varietas styli et elocutionis, tum etiam librorum multitudo, efficiunt ut ardua admodum et difficilis legentibus eveniat rerum cognitio. Opus vero perpetuum, unoque Scripturæ contextu compositum, res certas undequaque narrationibus dilucidis commemorans, facilem omnibus et promptam exhibitionem: et propter eundem elocutionis tenorem, consequentem quoque rerum ipsarum cognitionem, tanquam quædam catenam omni ex parte ordine suo coaptatam, mirabiliterque inter se contextam, et veluti procurrentem. Denique tantum nostram hanc historiam aliis præstare puto, quantum parti totum præstat, et interpolato continuum opus. Quidquid autem est tam utilis libri, id non ita facile, sed multo sane cum labore, cum adhuc a (1) pueris ad augustum ipsius Dei Verbi Sapientiæ templum essemus, et plurima ex eis quæ ibi sunt, voluminibus et commentariis peteremus collegimus. Quam vero aliam ipsi æternæ Sapientiæ referremus gratiam, quæ maxima in nos

prolixæ contulit beneficia, et nos amœnitate deliciisque suis perfrui est passa, domicilium ibi et mansionem multo tempore nobis præbens, **38** et pietatem quasi cujusdam obstetricis et nutricis

(1) Volumen istud Nicephorus Constantinopoli ad templum Sophiæ, ubi bibliotheca insignis et monachorum asceterium fuit, composuit.

præstans, atque ad id nos ætatis et profectus deducens, quam ut res ejus, fortasse autem dicendum catholicæ Ecclesiæ, omnes, quantum fieri possit, uno volumine comprehenderemus, et id publice omnibus in communem usum utendum collocaremus? elocutionis pondus, verborumque ornamenta minus consecrantes: sed oratione pura, res apertas, ut ab initio in ecclesiis sunt gestæ, cuivis exponere conantes. Quod ut facere possemus, quantum eruditionis nostræ tenuitas permisit, cum cura et fide, quæ de rebus veterum temporum in monumenta sunt relata, perquisivimus. Verum enimvero cum ea nobis sit proposita scribendi materia, ut dilucidior res omnis fiat, de toto opere præmittendum aliquid duximus. Sciendum itaque, totum hoc volumen nobis in decem et octo tomos esse divisum.

Horum primus res gestas Servatoris nostri Christi Jesu complectetur, ut scilicet ille a proprio throno intransitive exiit, propter incomparabilis bonitatis affectionem et misericordiam, assumpta ex Maria virgine carne, et terreno vitæ cursu quam optime confecto, per salutarem passionem atque naturam omnem superantem resurrectionem, ad Paternum rursus ascenderit solium, reconciliatione nostra suo ipsius Patri perfecta atque absoluta.

Secundus ea quæ ad Spiritum sanctum pertinent comprehendet. Quas ille scilicet res per sacros apostolos peregerit: quibusque illi rebus gestis, qualem finem vitæ quisque eorum cepit, sacrosancta nobis scripta relinquentes. Quæ ea sint scripta, et quæ in eis vera, sincera et testamen-

Tertius primos apostolorum successores exponet, ubi et quomodo salutaris doctrina per orbem universum peragravit: quas calamitates et elades Hierosolyma propter eandem Servatoris Christi Jesu pertulerint: quos rursus tanquam hæredes ministerii sui, quæ item litterarum monumenta apostolorum successores post se relinquentes, martyrio pro Christi nomine sint coronati. Et quæ jam tum primum emergerint adversus salutarem doctrinam hæreses.

Quarti tomi argumentum erit, quinam falsæ et adulterinæ doctrinæ exstiterint duces, quosque contra eos ecclesiasticos scriptores et doctores, quæ omnia bene disponit et dirigit divina Providentia, excitavit, apostolicis donis excellentes viros, simulque et vita et doctrina illorum evertentes insanas opiniones. Qui isti fuerint, et quæ tum de quæstione celebrandi Paschatis sint dissidia exorta.

Quinti materia erit sub Severo et Decio imperatoribus Ecclesiarum persecutio. Præterea qui multum sapientia valuit ipse Origenes, quæ ejus vita fuerit, quæ scripta. Tum qui in Oriente et in Occidente sanctissimi martyres sacrosanctum pro Christo certamen fortiter pertulerint. Item de Cypriano Africae episcopo. Item de Dionysio, qui Alexandrinæ præfuit Ecclesiæ. Item de Christianis, qui in persecutione sub Decio pietatem abjurarunt, historiam textet.

Sextus commemorabit hæreses varias, quarum auctores fuere impius Manes, impurus Novatus, Apollinaris et Samosatenus Paulus. Describet etiam

Τούτων ὁ μὲν πρῶτος τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν περιέξει Χριστὸν, ὡς τῶν οἰκείων θρόνων ἀμεταβάτως ἀφορμηθεὶς οὐκ ἔφη ἀνεικάστου χρηστότητος, καὶ σάρκα ἐκ Παρθένου ἀνελήφως, καὶ τὴν περιέργειον αὐτοῦ πολιτεῖαν ἀρίστως διηनुκῶς διὰ τοῦ σωτηρίου πάθους καὶ τῆς ὑπερφοῦς ἀναστάσεως, πρὸς τὸν Πατρῶν αὐθις ἀνῆει θρόνων, τὴν καταλλαγὴν ἡμῶν τῷ ἑαυτοῦ Πατρὶ ποιησάμενος.

Ὁ δεύτερος τὰ τοῦ παναγίου μοι διαλήψεται Πνεύματος, ὅσα δῆτα διὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐνήργησε· τίνα τε αὐθις οὗτοι διαπραξάμενοι, τέλος τοῦ βίου ἐχρήσαντο ἕκαστος, τὰ ἱερά τούτων συγγράμματα καταλελοιπότες ἡμῖν· καὶ τίνα ταῦτα, καὶ ὅσα γνήσιά τε καὶ ἐνδιάθηκα.

Ὁ τρίτος τὰς πρώτας περιέξει μοι τῶν ἀποστόλων διαδοχὰς, ὅση τε καὶ ὅπως ὁ σωτήριος λόγος τὴν οἰκουμένην διέδραμε· τίνα τε τῇ Ἱεροσολύμων τῆς Χριστοκτονίας χάριν ἐπῆλθε θεινά· καὶ τίνας αὐθις κληρονόμους τῆς σφῶν διακονίας καταλιπόντες οἱ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι· καὶ πόσα καὶ τίνα τῶν συγγραμμάτων τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατεκοσμήθησαν· καὶ περὶ τῶν ἄρτι πρώτως ἀναφαισῶν τῷ σωτηρίῳ λόγῳ αἰρέσεων.

Τοῦ γε μὴν τετάρτου ἡ περιοχὴ ἔσται, ὅσοι τῆς ψευδωνόμου γνώσεως ἐγένοντο ἀρχηγοὶ, ὅπως τε ἡ πάντα καλῶς διεξάγουσα Πρόνοια ἐκκλησιαστικῶς ἄνδρας συγγραφεῖς καὶ διδασκάλους ἐκείνοις ἀθήστησιν, ἀποστολικῶς χάρισμασι διαπρέποντας, καὶ βίῃ καὶ λόγῳ τὰ ἐκείνων ἀνατρέποντας δόγματα· καὶ τίνες οὗτοι· καὶ ὅσα τῆνικαῦτα περὶ τῆς τοῦ Πάσχα ζητήσεως ἐπεγένοντο.

Τῷ δὲ πέμπτῳ ὁ κατὰ Σεύηρον καὶ Δέκιον διωγμὸς ὑπόθεσις ἔσται· ἔτι δὲ ὁ τὴν σοφίαν πολὺς Ὀριγένης, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν πολιτεία καὶ συγγραφή· ὅσοι τε ἐν ἑσπέρα καὶ ἔφ τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα γενναίως διήνεγκαν· περὶ τε Κυπριανοῦ τοῦ Ἀφρων ἐπισκόπου, καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου Διονυσίου· καὶ περὶ τῶν τῶ σέβας ἐξομοσαμένων Χριστιανῶν ἐν τοῖς κατὰ Δέκιον διωγμοῖς.

Ὁ ἕκτος τὰ κατὰ τὸν δυσσεβῆ Μάνεντα, καὶ τὸν ἀκάθαρτον Ναυᾶτον, ἔτι δὲ Ἀπολλινάριον, καὶ τὸν Σαμοσατέα διεξέλοισι μοι Παῦλον· καὶ περὶ

τοῦ Ἀλεξανδρείας αὐθις Διονυσίου · καὶ ὅσοι τῶν μεγάλων πρόεδροι πόλεων ἄχρι καὶ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκίας διέμειναν · καὶ περὶ τῶν τηνικάδῃ ἀκμασάντων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, καὶ ἄλλως ἐπὶ σοφίᾳ θεῖα περιδοσῶν ἀνδρῶν.

Ὁ ἕβδομος τὰ περὶ τῆς ἔριδος τῶν καθ' ἡμᾶς διαλήψεται ἐπισκόπων · ὅθεν καὶ τῆς θείας ἀμοιρήσαντες χάριτος πρὸς καιρὸν, δεινοῖς περιέπετον · ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλιτηρίων τυράνων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ, Μαξεντίου τε καὶ Μαξιμίνου, καὶ Λικινίου, ὅσα κατὰ τῆς Χριστοῦ ποίμνης δράσαντες, διεφθάρησαν · καὶ ὡς ὁ μέγας καὶ ἱσαπόστολος Κωνσταντῖνος, τούτων θεῖα δυναστεία περιγενόμενος, εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις παρέσχε, καὶ πρῶτος Χριστιανῶν βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς, τὴν ἐπάνουμον αὐτῷ πόλιν περιφανῶς ἀνίστα.

Τὸν δ' ὄγδοον καὶ αὐτὸν ὁ ἱσαπόστολος περιέξει μοι Κωνσταντῖνος, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῦ ταῖς ἐκκλησίαις συμβάντα, τὰ τε κατὰ τὸν δυσσεβῆ Ἀρειον, καὶ τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ σύνοδον · καὶ ὡς τὰ Χριστιανῶν εἰς ἐπίδοσιν ἤχθη · καὶ περὶ τῆς τῶν μοναχῶν ἀγγελικῆς πολιτείας, ὅθεν ἤρξατο, καὶ τίνες ἔσχεν ἀρχηγούς · ὅσα τε ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν τοῖς εὐσεβεῖν ἡρημένοις ἐπράχθη, καὶ μᾶλλον Ἀθανασίῳ τῷ μεγάλῳ, καὶ περὶ τῆς μακαρίας Ἑλένης, καὶ τῶν ταύτης θεοφιλῶν ἔργων · καὶ ὡς τέλει χρυσασμένη τοῦ βίου, σὺν τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ τῇ ἐπιωνύμῳ αὐτοῦ κατετέθησαν πόλει.

Ὁ δ' ἕνατος τὰ ἐπὶ τῶν παίδων ὀρηγήσεται τοῦ ἱεροῦ Κωνσταντίνου, καὶ μᾶλλον τὰ ἐπὶ Κωνσταντίου ταῖς ἐκκλησίαις γεγενημένα, καὶ τῶν τότε ἀκμασάντων ἐπὶ τε τῇ ὀρθῇ καὶ διεστραμμένῃ δόξῃ · τίνες τε οἱ τῇ μοναχικῇ τηνικαῦτα διαπρεπεῖς πολιτείας ἀνά τε Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον · καὶ περὶ διαφορῶν συνόδων καὶ ἐκθέσεων πίστεως.

Ἐπὶ τούτοις ὁ δέκατος τὰ κατὰ τὸν θεομισθὶ διαλήψεται Ἰουλιανόν, ὡς εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀποκλίνας ἐκ τῆς ἀρθῆς πίστεως, ποικίλως τὸν καθ' ἡμῶν ἀνεβρίπιον διωγμὸν · καὶ ὡς εἰσβλῶν τῇ Περσίδι, κακῶς διεφθάρη. Ἐν μέρεϊ δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν εὐσεβέστατον Ἰοδιανὸν περιέξει, ὅπως τῆς ὀρθῆς δόξης γενναίως μάλα ὑπεριστάμενος, ἀπεβίω.

Ὁ δὲ μετὰ τούτων ἑνδέκατος διεξέλθοι ἀρίστως, ὅσα ἐπὶ Οὐαλεντιανοῦ καὶ τοῦ δυσσεβοῦς Οὐάλεντος ταῖς ἐκκλησίαις ἐπισυνέβη · περὶ τε τῶν καθ' ἡμᾶς μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρων, καὶ τῶν εἰς ἀντίπαλον ἐκείνοις καταστάτων μοῦραν · καὶ ὡς τὰ τοῦ μοναχικοῦ εἰς μέγα ἐπιδέδωκε σχήματος · πῶσα τε τῶν ἔθνων τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξαντο · καὶ ὡς διεφθάρη Οὐάλης, πρὸς γενόμενος παρανάλωμα.

Τῷ δωδεκάτῳ εἰσέται διηγουμένη τὰ κατὰ Γρατιανόν καὶ Οὐαλεντιανόν τὸν νέον, καὶ τὸν ἐξ Ἰσπανίας μέγιστον Θεοδοσίον, τὴν τε οἰκουμένην καὶ δευτέραν ἀγίαν σύνοδον · καὶ ὡς ἐπὶ τὸ μετ-

res Dionysii Alexandriae episcopi. Et qui magnarum urbium usque ad Ecclesiarum oppugnationem permanserint episcopi. Ostendet quoque, qui tum temporis ecclesiastici scriptores, et aliter in divina sapientia clari viri floruerint.

Septimus contentionem et rixas nostrorum expediet episcoporum, unde illi a divina ad tempus excidentis gratia, in magna inciderunt pericula. Deinde de exitialibus tyrannis, Diocletiano et Maximiano, Maxentio et Maximino, et Licinio, quam crudeliter illi in gregem Christi saevierint, tractabit. Postremo, quomodo magnus et apostolis ipsis par Constantinus, divina ope ab iis victoriam reportans, pacem Ecclesiis conciliarit, et primus Christianorum imperator creatus, magnifice cognominem sibi urbem construxerit.

Octavum totum sibi vindicabit idem ipse apostolis non inferum et Constantinus : et res quæ eo imperante ecclesiis acciderunt. Res item impii Arii : et primam quæ Nicææ est celebrata synodus. Et quemadmodum res Christianæ incrementum ceperint. Item de angelica monachorum vita, unde initium sumpserit, et quos habuerit auclores. Item quæ Ariani contra veræ pietatis sectatores, et maxime adversus magnum Athanasium moliti sint et fecerint. Præterea de beata Helena, et piis ejusdem Deoque gratis operibus : et ut finita vita, una cum filio Constantino, in cognomine ei urbe sit sepulta, idem narrabit.

Nonus res filiorum sacrosancti Constantini, et in primis ea quæ ecclesiis sub Constantio evenerunt, persequetur. Item qui viri tum et in recta et in perversa doctrina florentes fuerint. Item qui eo tempore monastica vita per Palæstinam et Ægyptum excelluerint. Item de diversis synodis et variis professionis fidei expositionibus et formulis tractabit.

Decimus porro complectetur res Deo invisibili Juliani, ut ille a recta pietate desciscens, et ad Græcorum idololatriam deficiens, variis subinde modis persecutionem contra nos concitarit, et ut bello Persis illato, malus male perierit. Aliqua etiam is tomus ex parte res piissimi imperatoris Joviani comprehendet, quomodo scilicet magno animo rectam doctrinam propagans, vitam finierit.

Porro qui hunc consequetur undecimus tomus, copiose testabitur, quæ Ecclesiæ sub Valentiniano et impio valente pertulerint. Item de magnis Ecclesiæ orthodoxæ luminaribus, et qui ex adverso eisdem exstiterint oppugnatores, ostendet. Præterea ut ordo monasticus in immensum creverit. Item quæ gentes Christianismum susceperint ; postremo, ut Valens incendio perierit.

Duodecimo tomo describentur Gratiani et Valentiniani junioris, et ex Hispania oriundi Maximi Theodosii res. Item secundum universale sanctorum concilium : et ut pietas Christiana in majus sit

profecta, templis ubique quæ idolis consecrata fuerant eversis. Insuper de ejus temporis gravibus hæresiarchis, et sanctis etiam piisque in Ecclesia nostris hominibus.

Tredecimus tempora Arcadii et Honorii proluxe exponet. Prætereaque res aurea lingua præstantis viri Chrysostomi scilicet, et quæ insuper ea ætate Ecclesiæ contigerint, accurate prosequetur.

In quarto decimo tomo argumentum nobis Theodosius junior, et omnium admiratione digna femina Pulcheria suppeditabit; et acta concilii tertii Ephesi coacti commemorabit, ¶ et præterea episcoporum successionem, qui maximis quibusque ecclesiis præfuerunt. Commemorabuntur etiam Eutyches et Dioscorus, hæretici. Item Eudocia et Pulcheria, reginæ seu imperatrices. Denique qui ea tempestate in Palæstina et alibi Deo placentem vitam, monasticam scilicet, optime sunt professi et secuti.

Hunc qui sequetur decimus quintus, hæc complectetur: celeberrimi imperatoris Marciani et Leonis Magni res, et quartæ synodi acta, omnia ea abunde exponens: et insuper, quæ Antiochiæ et Alexandriæ in seditione evenere. Item quæ circa adjectionem ter sancti hymni sunt facta.

In decimo sexto erunt res Zenonis et Basilisci, hujusque circulares litteræ; et quæ tempore Anastasii Dicori Ecclesiæ evenerunt. Deinde res quoque Severi, Petri Gnaphoi, Petri Mongi, Timothei Æluri, et aliorum insuper hæreticorum. Et item quæ denuo per seditionem de quarta sancta synodo sunt acta, accurate proponet.

Decimas septimus ex rebus Justini primi, et successoris ejus maximi Justiniani, et actis quintæ sanctæ synodi constabit. His adjicientur Bellisarii res gestæ: item Justini junioris res, et qui eodem tempore vita angelis æquali clari fuere monachi.

Decimus et octavus tomus clare explicabit, quæ sub Tiberio et Mauricio imperatoribus in ecclesiis sunt acta; item res Hormisdæ, Chosroë et Chagani Persarum; et ut Mauricius pœnas Deo persolvens, gladio perierit. Deinde quædam commemorabuntur de singularibus quibusdam dissidiis et hæresibus, scilicet Monophysitis, Tritheitis, Agnoëis et Theopaschitis; item de Jacobitis et Armeniis, et præterea quæ in iis ipsis hæresibus fuere dissidia. Postremo quam turpiter Phocas, qui Mauricio succedens crudeliter tyrannidem gessit, sit jugulatus.

ζον τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς προελήλυθεν εὐσεβείας, παντάπασι τῶν εἰδωλικῶν κατασραφέντων νεῶν. Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν τότε δεινῶν αἰρεσιάρχων, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀγίων καὶ φιλοσόφων ἀνδρῶν.

Ὁ τρισκαιδέκατος τὰ περὶ Ἀρκάδιον καὶ Ὀνώριον λαμπρῶς διηγήσεται· ἔτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν Χρυσοῦν τὴν γλῶτταν, εἰς λεπτόν ἐπέξελθοι μοι· ὅσα τε καὶ οἷα τηνικαῦτα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυνέβη.

Τῷ γε μὴν τεσσαρεσκαίδεκάτῳ τῶν τόμων ὁ νεώτερος Θεοδόσεος, καὶ ἡ θαυμαστὴ γυναικῶν Πουλχερία χορηγήσει τὰς ὕλας· καὶ τὰ κατὰ τὴν τρίτην ἐν Ἐφέσῳ σύνοδον εὖ μάλα διέλθοι· τὴν τε διαδοχὴν τῶν τότε τῶν μεγάλων ἡγασμένων παροικίων· ἔτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Εὐτυχεῖ καὶ Διόσκορον, καὶ Εὐδοκίαν καὶ Παλαιστίνην καὶ ἀλλαχοῦ τὴν κατὰ Θεὸν τηνικαῦτα ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν πρίστως μετήσων.

Πρὸς τοῦτοις ὁ μετ' ἐκείνων πεντεκαιδέκατος τὰ κατὰ τὸν αἰδιδιμον Μαρκιανόν, καὶ τὸν μέγαν Λέοντα, καὶ τὴν τετάρτην ἐκδιηγήσεται σύνοδον, ἄρδην τὰ ταύτης πάντα διαλαμβάνων, ὅσα τε ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου ἐπὶ συστάσει ταύτης προέβη· ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς ἐν τῷ τρισαγίῳ ὕμνῳ προσθήκης γεγενημένα.

Ὁ μὲντοι ἑξκαιδέκατος τὰ περὶ Ζήνωνος καὶ Βασιλίσκου, καὶ τῶν ἐγκυκλίων τούτου γραμμάτων, ἔτι δὲ καὶ τὰ κατὰ τὸν Δίκωρον Ἀναστάσιον τῇ ἱερωσύνῃ ἐπισυμβάντα συνδιαλήψεται· ἔπειτα καὶ τὰ περὶ Σευήρου καὶ Πέτρου τοῦ Κναφείως, Πέτρου τε τοῦ Μύργου καὶ Τιμοθέου τοῦ Διλούρου, καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ τοῦτοις αἰρεσιωτῶν, ἔρει πρὸς ἀκρίθειαν· καὶ ὅσα δὴ αὐθις ἐπὶ συστασει τῆς ἁγίας τετάρτης συνόδου ἐπράχθη.

Τὸν ἑπτακαιδέκατον Ἰουστίνος ὁ πρῶτος καὶ ὁ μετ' ἐκείνων μέγιστος Ἰουστινιανὸς σὺν τῇ ἁγίᾳ πέμπτῃ συνόδῳ καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ πεπραγμένοις, πρὸς δὲ τοῖς κατὰ Βελλίσάριον ἔργοις ἀναπληρώσει μοι· ἔτι δὲ καὶ ὁ νεώτερος Ἰουστίνος, καὶ ὅσοι βίῳ τηνικαῦτα ἰσαγγέλω διαπρίτοντες ἦσαν.

Ὁ δὲ γε δέκατος τε καὶ ὄγδοος λαμπρῶς περιήξει μοι, ὅσα ἐπὶ Τιβερίου καὶ Μαυρικίου τῶν αὐτοκρατόρων ταῖς ἐκκλησίαις ἐγένετο· ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τῶν Περσῶν Ὀρμίσδα, Χοσρόου τε καὶ Σαγάνου γεγενημένα· καὶ ὡς Μαυρίκιος ποινὰς Θεῶν εἰσπρατόμενος, ξίφει τὸν βίον μετέλλαξεν· εἶτα περὶ τῶν σχισμάτων καὶ αἰρέσεων μερικῶν διαλήψεται· Μονοφυσιτῶν, Τριθεϊτῶν, Ἀγνοητῶν καὶ Θεοπασγιτῶν· ἔτι δὲ περὶ τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Ἀρμενίων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διαίρεσεων· καὶ ὅπως ὁ μετὰ Μαυρίκιον κακῶς τυραννήσας Φωκᾶς αἰσχυρῶς ἀπὸ τῆς ἀλάγῃ τοῦ ζῆν.

¶ Posteriorum quinque tomorum argumenta alius auctoris esse videntur. Qui tomī in hoc opere non exstant.

Ὁ δ' ἔνενακαιδέκατος αὐτὸν τε Ἡράκλειον, τούς τε παῖδας καὶ ἐγγόνους αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς γεγόμενα περιέξει· τὰ τε τῆς Περσῶν κινήσεως καθ' ἡμῶν, τοῦ τε ἀκαθίστου Ὑμνου, καὶ τῆς Ἱεροσολύμων ἀλώσεως· καὶ ὡς ὁ μουσαρὸς τηρικαῦτα ἀνεφάνη Μωάμεθ· ἔτι δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Μονοθελητῶν, καὶ τῶν ἐπ' αὐτῇ γενομένων, Σεργίου τε καὶ Πύρρου, Παύλου τε καὶ Πέτρου, Μαξίμου τε τοῦ θείου καὶ ὁμολογητοῦ· περὶ τε τῆς εὐσεβοῦς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγενάτου· καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐκτὴν καὶ οἰκουμένην σύνοδον, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πραχθέντα, καὶ μετ' αὐτῆν, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Πρωτομήτου, καὶ τῶν καθεξῆς βασιλέων, ἄχρι δὴ καὶ αὐτῆς ὀκτῆς ἀρχῆς Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου καὶ Θεοδοσίου τοῦ Ἀτραμυτηνοῦ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἡ μὲντοι περιοχὴ τοῦ εἰκοστοῦ τόμου ἔσται Λέων Κόνων ὁ Ἰσαυρὸς καὶ Εἰκονομάχος· ὅθεν τε ἡ τῶν Εἰκονομάχων αἵρεσις ἀνεφύη· πρὸς δὲ καὶ ὁ Κοπρώνυμος Κωνσταντίνος, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ γεγενημένα ἀθίως· ἐν ταυτῶ δὲ καὶ Γερμανοῦ, καὶ τοῦ Δαμασκῶθεν Ἰωάννου, Στεφάνου τε τοῦ νέου, καὶ τῶν λοιπῶν θεομισῶν αὐτοῦ ἔργων, μεμνήσεται· καὶ ὡς διεφθάρη αὐτός τε καὶ ὁ παῖς Λέων ὁ ἐκ τῆς Χαζάρας τὴν ἐπικουμένην κεκληρωμένος. Ἐστὶ συνδιαλήφεται καὶ τὰ περὶ τῆς εὐσεβοῦς βασιλείας Κωνσταντίνου καὶ Εἰρήνης· καὶ τὰ κατὰ τὴν ἀγίαν ἐβδόμην καὶ οἰκουμένην σύνοδον· καὶ τῆς τῶν ἀγίων εἰκόνων τιμῆς· πρὸς δὲ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου· ἔτι δὲ Πλάτωνος καὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου· καὶ τῶν γεγονότων ἐν τούτοις σχισμάτων· καὶ ὡς ὁ ἀπὸ γενικῶν Νικηφόρος, Σταυράκιός τε καὶ ὁ Ῥαγκαδὲ Μιχαὴλ, τὸν βίον μετέλλαξαν.

Ὁ εἰκοστόπρωτος τὰ κατὰ τὸν δυσσεβῆ Λέοντα τὸν Ἀρμένιον διηγῆσεται· ὅπως τε ἡ δευτέρα γεγονεν εἰκονομαχία· καὶ τίς ὁ ταύτης πατήρ· καὶ ὡς ὑπερόριος διὰ ταύτην ὁ πατριάρχης Νικηφόρος ἐγένετο, καὶ ὁ Στουδίτης Θεόδωρος, καὶ ἄλλα πλείστοι· περὶ τε τῆς βασιλείας τοῦ Ἀμορέου Μιχαήλ, καὶ περὶ Μεθοδίου τοῦ πατριάρχου· καὶ τὰ ἐν τῇ βασιλείᾳ Θεοφίλου πραχθέντα· καὶ τῆς παρρησίας τῶν τηρικαῦτα ἀγίων ἀνδρῶν, τῶν γραπτῶν μάλιστα, καὶ Μεθοδίου τοῦ ἱεροῦ, καὶ Ἰωσήφ τοῦ ἡμνογράφου· καὶ ὡς ἐν τέλει δυνάμενος ὁ Θεόφιλος, ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι προσέθετο.

Τῷ δὲ εἰκοστῷ δευτέρῳ ἔσται εἰηγουμένῳ, ὅσα ἐπὶ Μιχαήλ καὶ Θεοδώρας τῆς ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπράχθη· καὶ ἡ ἀναστῆλωσις τῶν ἀγίων εἰκόνων ἐγένετο· περὶ τε Ἰωαννικίου τοῦ μεγάλου, καὶ τῆς διακρίσεως Μεθοδίου, καὶ τῆς τῶν ἀνείρων καθαιρέσεως ἱερέων, καὶ τῶν τότε σχισμάτων· περὶ τε Λιζικιανῶν καὶ Μανιχαίων· καὶ ὡς τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τὸν Χριστιανισμόν προσεδέξατο· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἰγνατίου καὶ Φωτίου τῶν πατριαρχῶν· καὶ τὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων συμβάντα· καὶ τὰ μέσον Φωτίου καὶ Νι-

PATROL. GR. CXLV.

A In decimo nono tomo agetur de ipsa Heraclio, liberisque et nepotibus ejus, et rebus sub eis gestis. Agetur præterea de Persarum adversus Christianos motu. Item de sacrosancto hymno, et Hierosolymorum captivitate. Et ut execrabilis et abominandus ea ætate Mahomethus coortus sit. Item de hæresi Monothelitarum, et qui eam sectati sunt, Sergio, Pyrrho, Paulo et Petro; item de Maximo, divino confessore; item de pio imperio Constantini Pogonati sive Barbati; item de sancto sexto universali concilio, rebusque in eo et post id gestis, tempore Justiniani Rhinotmeti, et succedentium imperatorum, usque ad integrum imperium Anastasii Dicori, et Theodosii Atramyteni imperatoris.

B Vicesimi tomī materia erit Leo Conon Isaurus, imaginum debellator: unde etiam hæresis et secta imaginum debellantium est exorta. Præterea Constantinus Copronymus, et quæ ab eo impie sint facta. In eodem tomo mentio quoque fiet Germani, Joannis Damasceni, et Stephani junioris, et item reliquorum Deo invisorum factorum ejusdem Constantini: et ut ipse, filiusque ejus Leo, cognomen a Chazara, sive secessu, adeptus, interierint. Complectetur idem tomus res gestas pii imperii Constantini et Irenæ, et sanctæ septimæ universalis synodi acta. et restitutos sacris imaginibus honores. Agitur quoque de Tarasio et Nicephoro, item de Platone, et Theodoro Studita, et quæ horum temporum fuerint schismata et dissidia; et quomodo Nicephorus nobilis, Stauracius, et Michael Rancabæ vitam finierint.

Vicesimus primus tomus impii Leonis Armenii gesta: et quomodo secundum imaginibus bellum sit illatum, quis ejus belli auctor; et ut ea de causa Nicephorus patriarcha, Theodorus Studites, et complures alii in exsillum sint acti, recensebit. Complectetur quoque imperium Michaelis Amorsæi, et res Methodii patriarchæ. Item res sub imperio Theophili gestas. Item dicendi libertatem sanctorum eo tempore virorum, præcipue in pictis imaginibus defendendis. Agitur item de sancto Methodio, et Josepho hymnorum scriptore; et ut in fine prope vitæ Theophilus sacras imagines approbarit.

In vicesimo secundo recensebuntur, quæ sub imperio Michaelis, et Theodoræ matris ejus, sanctæ feminæ, Ecclesiæ acciderint, et restitutio sacrarum imaginum. Dicitur quoque de Joannicio Magno, de meditationibus Methodii, de impiorum abrogatione sacerdotum: de ejus temporis dissidiis et schismatibus, præcipue vero de Lizicianis et Manichæis, ut gens Bulgarorum Christianismum susceperit: de Ignatio et Photio patriarchis, et quæ medio inter istos tempore acciderint. Item quæ inter Photium et Nicolaum papam sint acta-

Et ut Bardus Cæsar, et imperator Michel sit oc-
ciscus.

Vicesimi tertii comi argumentum erit Basilius Macedo, et filii ejus, Leo Sapiens et Alexander, et quæ sub his Ecclesiæ evenerint. Et rursus res Photii et Ignatii. Item acta ejus quæ dicta est actava universalis synodus. Præterea scandala et offendicula, quæ tum per Photium exstiterunt. Item ut gens Rhutenorum sit Christiana facta. Item de patriarcha Stephano, qui Photio successit, et schismate propter ipsum Stephanum exorto. Insuper de quatuor conjugii imperatoris Leonis Sapientis, et schismatibus synodisque ea de causa habitis. Item de Nicolao et Euthymio patriarchis Constantinopolitanis, rebusque sub eis actis. Postremo, ut Leo sapientissimus imperator sit mortuus.

Et hæc quidem accuratius clariusque toti operi præmittere voluimus, eo consilio, ut animis lectorum propositum argumentum eo perspectius esset. Ne cui autem historiam nostram depravere facile esset (consueverunt enim multi aliena scripta ex arbitrio suo, prout eis est visum, digerere atque disponere) primas sive capitales litteras tomorum, qui quidem tomii annorum suorum numerum quisque expressum continent, ita posuimus, ut certioris fidei gratia nomen et cognomen nostrum referant atque complectantur. Quamobrem peto, si quæ a nobis per totum hoc opus recte sunt exposita, ut ea extra invidiam sint collocata, quæ optimis quibusque rebus præcipue imminere consuevit. Sin vero in aliquibus ignorantia lapsi sumus, ea ut ab aliis qui et doctrinæ et eloquentiæ, atque etiam experientiæ virtute pollent, corrigantur. In juvenili enim ætate opus hoc conscribere aggressi sumus, idemque nondum sextum et tricesimum annum egressi perfecimus. Quandoquidem autem abunde omnia ea quæ opus esse putavimus, hucusque præfati sumus, agedum divini Numinis ductu rem ipsam, unde maxime convenit, ordiamur: in primis historiæ nobis firmamentum, ipsam scilicet

κολάου τοῦ πάπα γεγενημένα· καὶ ὡς ἐσφάγη Βάρδας ὁ Καῖσαρ, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀνήρηται Μιχαήλ.

Τοῦ δὲ εἰκοστοῦ τρίτου ἡ περίληψις ἔσται Βασίλειος ὁ Μακεδῶν καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ, Λέων ὁ Σοφὸς καὶ Ἀλέξανδρος· καὶ τὰ ἐπὶ τούτων τῇ Ἐκκλησίᾳ συμβάντα· καὶ αὖθις κατὰ Φώτιον καὶ Ἰγνάτιον· καὶ τὰ περὶ τῆς λεγομένης ὀγδόης οἰκουμένης συνόδου, καὶ τῶν τηλικαῦτα σκανδάλων διὰ τὸν Φώτιον· καὶ ὅπως τὸ ἔθνος τῶν Ῥώων τὸν Χριστιανισμὸν παρεδέξατο· καὶ περὶ τοῦ μετὰ τὸν Φώτιον πατριάρχου Στεφάνου, καὶ τοῦ δι' αὐτοῦ σχίσματος· ἐτι δὲ καὶ τῆς τετραγαμίας τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, καὶ τῶν δι' αὐτὴν γενομένων σχισμάτων τε καὶ συνόδων· περὶ τε Νικολάου καὶ Εἰθυμίου τῶν τῆς Κωνσταντίνου πατριαρχῶν· καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις· καὶ ὡς ἀπέβη Λέων ὁ σοφώτατος βασιλεὺς.

Ταῦτα μὲν ἐς τὸ ἀκριβὲς προδιωρισάμεθα, ἡρημένοι τὴν τῶν ἀναγινωσκόντων διάνοιαν ἐκ τοῦ σχεδὸν τὴν τῆς ὑποθέσεως πρόθεσιν εὐσύννοπου ἔχειν· ἵνα δὲ μὴ τινι ἐξῆ λυμάλινεσθαι τῷ συγγράμματι· εἰώθασιν γὰρ οἱ πλείστοι τὰς ἀλλοτριὰς πραγματείας διασκευάζειν πρὸς τὸ δοκοῦν· τὰς μὲν τῶν τόμων ἀκροστιχίδας τῷ ἐμῷ προσηφαλιστάμην ὀνόματι τε καὶ ἐπιωνύμῳ (1), διὰ πάντων χρόνων ἐτῶν συγκλειόντων. Καὶ τοίνυν αὐτῶ, ἃ μὲν καλῶς ἐπιγόρευται παρ' ἄλλων τὴν συγγραφὴν, μὴ μετεχέτω φθόνου, ὅς τοις καλοῖς πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιφύεσθαι εἰώθειν· ἃ δὲ ἀγνοῆσαι συνέπεσε, παρὰ τῶν οἷς λόγου δύναμις καὶ πείρας, διορθωτέον· νέου γὰρ ὄντες ἡμεῖς καὶ μὴπω ἔκτου καὶ τριακοστοῦ τῆς ἡλικίας ἐπιβάντες ἐνιαυτοῦ, ἠνίκα τῇ πραγματείᾳ ἐαυτοῦ ἐκοδωκάμεν, τὸ προκειμένον διηνούσαμεν. Ἐπει δ' ἀποχρώντως ὅσα γε προσήκον εἶναι λελόγισται προσηφίμεθα, τῆς θείας ἡγουμένης ῥοπῆς, κατὰρξομεθα γε τῆς ὑποθέσεως ὅθεν ἀρχεσθαι ἄμενον, πρὸ πάντων τὸ τῆς ἱστορίας τιμῶν ἀσφαλὲς, τὴν ἀλήθειαν.

rem ipsam, unde maxime convenit, ordiamur: in primis historiæ nobis firmamentum, ipsam scilicet

CAPUT II.

De vetustate nostræ Christianæ religionis, et de divinitate atque æternitate Filii; et ut ante legem, et post legem latam, sanctis et piis viris mysterium de divinitate Christi perspectum fuerit.

Res Christianorum a prima sua origine repetere, qui sint, unde, et quomodo tanta ceperint incrementa, eoque magnitudinis et gloriæ pervenerint, intempestivum, atque adeo supervacuum esse puto, ut in præsentia de eis perquiratur: cum sacra oracula et acta, innumerabilesque aliæ ex ordine res, aperte satis et accurate declarent, longissime ante, et ab initio, cumque ipsis conditi mundi principiis, dogma nostrum una esse jactum et fundatum, seu

D

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ καθ' ἡμᾶς τῶν Χριστιανῶν δόγματος, καὶ περὶ θεολογίας καὶ ἀγνοίας τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ὡς τοῖς πρὸ τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ νόμῳ θεοφιλέσι τὸ κατὰ Χριστὸν προέγνωστο μυστήριον.

Τὸ μὲν οὖν τὰ Χριστιανῶν ἀρχαιολογεῖν, τίνες ὄντες, καὶ ὅθεν, καὶ ὅπως ἐπὶ τόσον τὸ κατ' αὐτοὺς ἐπιδεδώκε, καὶ εἰς τότε προελήλυθε δόξης, ἀκίρην τε καὶ ἄλλως περιττὸν οἶμαι τῷ παρόντι διερευνᾶσθαι, τῶν ἱερῶν λογίων καὶ πράξεων, καὶ μυρίων ἄλλων τῶν καθεξῆς, διαβρήθην ταῦτα μετ' ἀκριβείας διεξιόντων, ὡς ἀνωθέν τε καὶ ἐξαρχῆς, καὶ ὁμοῦ ταῖς τοῦ κόσμου κρηπίσιν, τὸ ἡμέτερον δόγμα συγκατεβλήθη· μᾶλλον δὲ καὶ χρόνου ἐπέκεινα καὶ

(1) Prius decem et octo tomorum istorum litteræ, ακροστιχίδες compositæ, nomen auctoris in Græco exemplari exprimiunt, Νικηφόρου Καλλίστου.

αἰῶνος ἦν · εἴ γε γρῆ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πίστεως ἡμῶν ἀφορᾶν Θεὸν Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Διττοῦ γὰρ ὄντος τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου, καὶ τοῦ μὲν οἰονεῖ τινος κεφαλῆς ἐγνωσμένου, ὅσα γε περὶ τὴν ἀναρχὸν αὐτοῦ καὶ προαιώνιον γέννησιν ἀνατρέχει · τοῦ δὲ, ὡς ἂν τις εἴποι, ὑστέρω καὶ τελευταίου, ὅσα περὶ τὴν κάτω καὶ ἐν ὑστέρω τῶν χρόνων ἐκ παρθένου σάρκωσιν, περιγείον τε καὶ πολιτείαν καὶ ἀγωγὴν · τὰ μὲν πρῶτα λέγειν τε καὶ διακριβολογεῖσθαι ἤκιστα γε προσήκον παρίστη · περὶ γὰρ ἐκείνων εἴ τις ἐπεξίει, ὁ λόγος πάρεργον ὦν, πλέον ἂν ἔργον ἢ ὦν ἕνεκα λέγειν προὔθετο παράχρησι. Ἐπεὶ γὰρ οὐ χρόνον, ἀλλ' οὐδ' αἰῶνι μεσίτη ἐκείνοις γενέσθαι ξυνέπεσεν, οὐδέ τιτι παρεῖναι καὶ θεᾶσθαι καὶ διηγεῖσθαι ἐξεχωρήθη τὰ ὑπὲρ ἔνοιαν δρώμενα, ταῦτα μὲν τῷ ἀκινδύνῳ τῆς σιωπῆς τιμᾶν ἐπαφήσομεν · μάλλον δὲ μηδὲ πολυπραγμονεῖν ταῖς ἐννοίαις ἡμῶν τὰ τοιαῦτα σφοδρῶς ἐπιτάξομεν, ἅτε νοῦ καὶ λόγου καὶ διανοίας ὑπέριστα · ἡμῖν δ' ἀπόχρη μόντα τὰ ἐκ τῶν θείων παραγγεῖν Γραφῶν · ὡς, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· καὶ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν· καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο · καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε · καὶ ὡς ὦν αἰεὶ Θεός, ὁ ἀναρχός τε καὶ προαιώνιος, καὶ ἐκείνῳ μόνῳ γνωστὸν, πρὸ τῶν αἰώνων γεννᾶ τὸν ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸν ἀληθῆ Θεὸν Λόγον ἀνενοήτως, ἀκαταλήπτως, ὑπὲρ πάντα νοῦν καὶ διάνοιαν · σῶμα δὲ καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα προβάλλεδ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς · Θεὸν καὶ αὐτὸ τέλειον ὁμοούσιόν τε τούτοις καὶ ταυτοδύναμον · τὰ τρία ἓν · μία φύσις καὶ οὐσία καὶ δυνάμις · μεθ' ὧν καὶ δι' ὧν τὰς τε ἀγγελικὰς δυνάμεις καὶ τὸν κόσμον τούτων παράγει τε καὶ δημιουργεῖ μὴ πρότερον ὄντα · καὶ τὸ θριῶμενον σύμπαν · τό τε ψυχῇ καὶ μὴ χρώ-

gitationem, cognitionemque omnem: simulque sanctissimum suum profert Spiritum, non ut genitum illum, sed ut procedentem: Deum et ipsum perfectum atque consubstantialem illiis, et ejusdem plane virtutis et potestatis. Et quod tres isti unum sunt, una natura et essentia et potestas, cum quibus et per quos simul et angelicas potestates et mundum hunc universum produxit et condidit, cum is antea non, exstiterit; et præterea id quod in visum cadit conspiciturque omne, quodque anima agitur, et quod anima caret (1).

Περὶ μὲν δὴ τοῦ ἄνω γένους Χριστοῦ τοῦ τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχηγοῦ, καὶ τῆς ἀξίως τούτου καὶ φύσεως, τοσαῦτά μοι λελέχθω. Τίς γὰρ ἂν ἀτάρκης ἐκείνοις γένοιτο λόγος, καθὰ δὴ που καὶ ὁ Θεὸς ὑποφαίνει χρησιμὸς, τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ, λέγων, τίς διηγήσεται; Οὐδὲ γὰρ τις τὸν Πατέρα κατ'

¹ Joan. 1, 1, 3.

(1) Totus et lingua et mente et cogitatione horreo, quando de Deo verba facio. De Deo autem cum dico, unum vos circumfulgeat lumen, et tria. Tria quidem, juxta proprietates sive subsistentias seu personas: unum vero, secundum rationem essentiam sive deitatis. Distinguitur enim inseparabiliter, et coagmentatur separabiliter. Unum namque in tribus Deitas ipsa, et ipsa tria unum, in quibus Deitas, seu quæ Deitas sunt. (Greg Theologus.) Unus Deus, tres personæ, una essentia, potentia,

A potius ultra tempora et sæcula omnia id exstitisse, si quidem ad auctorem et ducem professionis et fidei nostræ Deum Verbum Dominum nostrum Jesum Christum respicere oporteat. Quandoquidem enim duplex considerandum venit mysterium, et alterum quidem tanquam quoddam caput contemplatur, quod scilicet ad æternam, principio carentem, sæcula que omnia præcedentem generationem refertur; alterum autem quasi posterius quiddam, ut ita dicam, et ultimum spectamus, quod nimirum ad inferiorem hanc et postremis temporibus ex Virgine incarnationem factam, terrenamque conversationem et vitam pertinet: prius illud exponere, et accuratius oratione persequi minime omnium convenit. De eo enim si quis disserere instituat, cum oratio talis extra propositum opus sit, tum plus operæ et negotii quam opus ipsum, et ea de quibus tractare decreverimus, exhibeat. Siquidem, cum neque tempus, neque sæculum ei mysterio intercesserit, et proinde neque adesse illi, neque contemplari et eloqui id quod supra intelligentiam nostram est, concessum sit, quidquid id est, tuto silentii præmio permittemus: ac potius ingenii nostris, ne in talibus rebus curiositatem nimium exerceant, imperabimus, utpote sensu, ratione, et acumine mentis nostræ longe superioribus. Nobis vero satis fuerit sola e divinis Scripturis adducere testimonia; ut: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est*; et insuper scire, quod Deus semper existens, principio que carens, et sæcula præcedens, ita ut ipsi soli cognitum est, ante ipsa sæcula gignit suum ipsius Filium, verum Deum Verbum, supra omnis intelligentiæ et deprehensionis captum, et supra mentis sensum et co-

Atque hæc quidem de superno Christi, persuasionis et fidei nostræ principis, genere, ipsiusque sublimi dignitate et natura, nobis dicta sufficiant, Quæ enim rebus tantis explicandis idonea suppeditet oratio? pro eo atque divinum id quoque ostendit oraculum: *Generationem vero ejus*, inquit,

sapientia, bonitas, una et indivisa Trinitas. Deus, Dominus, Paracletus, Genitor, genitus, regenerans. Ab uno omnia. A quo, per quem, in quo omnia. Unus a se, unus ad uno, unus ab ambobus, ὅν a se, ὄν ab altero, ab utroque. Pater, Filius, Spiritus Sanctus. Una pater, Λόγος, Παράκλητοςque, essentia, una virtus, una beatitudo: a quo, per quem, et in quo beata sunt omnia, quæcumque beata sunt (Augustinus).

quis enarrabit ? Neque enim quispiam Patrem, A
pro eo atque decet, satis cognoverit, præterquam
Filius neque rursus Filium, præterquam qui
illum genuit Pater. Ad quem, ut est apud veterem
Mosen, loquens Pater in creatione universi hujus :
Faciamus, inquit, *hominem ad imaginem nostram et
similitudinem* ³. Hunc ipsum sane, quicumque vir-
tute et in Deum pietate aliis præstare primis tem-
poribus dicti sunt, ut Abraham et Moses, 45 et
insuper quicumque ante et post eos justi morum
mutatione fuerunt prophetæ, et alii Deo placiti et
grati homines, mentis oculis sincere et clare con-
templati, proluxe cognoverunt, et tanquam germano
Dei Filio præstantissimum pietatis honorem tribue-
runt. Ille porro persuasionem fidemque ejusmodi
remunerans, et Patris et sui cognitionem perfe-
ctiorem absolutioremque illis adauxit. Est quippe
vetus oraculare verbum, neminem eorum qui anti-
quius Deo placuerunt, sine fide in Christum
finem vitæ consecutum esse. Siquidem per con-
jecturam id colligere licet, ex multifariam visioni-
bus quam alias aliis accumulavit, pro eo atque eas
quisque ferre potuit. Atque equidem in hominis
specie ipsi Abrahæ frequentius, progenitisque ex
eo apparuisse creditur, quandoque per se ipsum,
quandoque per ministros suos angelos, oraculis
eos admonens, et docens de rebus optimis. Quod
quidem cuivis vel inde facile est existimare et cre-
dere. Angelum enim Dominum, vel etiam Deum
appellare, consuetudo Scripturæ non est : sed ita
simpliciter, nudo scilicet nomine, angelum : illum
vero semper insignibus et excellentibus extollit et
celebrat nominibus, Deumque et Dominum aperte
et clare vocat. Itaque Verbum, quod colimus (1),
æternum, et sæculis temporibusque universis antiquius fuisse, et veteribus olim, etsi non omnibus,
quibusdam tamen, in mysterio apparuisse, paucis hisce dictum esse satis sit.

CAPUT III.

*Quam ob causam non olim Salvator Christus, sed in
postrema temporum ætate, hominem assumpserit :
et de perpetuo et sempiterno ejus regno.*

Minime vero mirari oportet, non dudum antea,
ita ut nunc, omnibus hominibus et gentibus Chri-
stum innotuisse. Doctrina enim Christi omnium
consummatissima atque perfectissima, omnique
sapientiæ et virtutis genere absolutissima, non
46 apta, opportuna et congruens omnino veterum
hominum vitæ et moribus fuit. Quandoquidem a
primis statim initiis, qui incorruptibilem senitque
expertem et beatam vitam auctor, primus vide-
licet homo, et generis nostri auctor, minimum
dati præcepti memor, immortalem fatali commu-
tavit vita. Qui vero ex eo sunt progeniti, longe
deteriores, uno atque altero excepto, agrestem
quamdam, feram et prope belluinam omnes, appe-
titionum suarum impetu ducti, egerunt vitam.
Non itaque illi urbes incolere, non aribus aut

³ Isa. LIII, 8. ³ Gen. 1, 26.

(1) Hoc exquisite et luculenter in *Tryphones* suo tractat S. Justinus.

ἀξίαν γνώη ει μὴ ὁ Υἱός · ἀλλ' οὐδὲ τὸν Υἱὸν αὐθις,
ει μὴ ὁ γεννήσας Πατήρ · πρὸς ὃν κατὰ τὸν πάλαι
Μωσεία κοινολογοῦμενος ὁ Πατήρ τῇ παραγωγῇ τοῦ
παντός τοῦδε, Ποιήσωμεν, φησίν, ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Τοῦτον μὲν
οὖν καὶ ὅσοι ἀρετῇ καὶ θεοσεβεία τῶν ἄλλων δι-
νεγκεῖν λέγονται· ἄνωθεν, οἱ τε περὶ τὸν Ἀβραάμ
φημι καὶ Μωσέα, καὶ ὅσοι γε πρὸ ἐκείνων καὶ μετ'
ἐκείνους δίκαιοι τῷ ἐξηλλαγμένῳ τῶν τρόπων γγι-
νῆται, προφηταὶ καὶ ἄλλως εὐάρεστοι, ὁμμασι
δικνοίας ἀκραιφνῶς φαντασθέντες, λαμπρῶς ἔγνω-
σαν · καὶ οἷα Θεοῦ παιδὶ γνησίῳ, γέρας ἐξαισιον
εὐσεβείας ἀπένειμαν. Ὁ δ' αὖ τῆς πίστεως ἀμει-
δόμενος τὴν Πατρικὴν τε καὶ αὐτοῦ γνώσιν, ὡσανεὶ
ἐντελεστέραν, προστιθείς ἦν · καὶ γε λόγος ἀρχαῖος
ἀίρει μὲν τῶν ἄνωθεν εὐηρεστηκότων Θεῷ δίχα
τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τὸ τοῦ βίου πέρως κλη-
ρώτασθαι · εἴ γε τοῦτο τεκμηριώτασθαι ἔξεστιν,
οἷα διαφόρους πληθύνων ὁράσεις, πρὸς ὅπερ φέρειν
ἕκαστος οἶός τε ἦν, καὶ ἐν ἀνθρώπου σχήματι
ῶφθαι τῷ τε Ἀβραάμ διαφόρως καὶ τοῖς ἐξ ἐκεί-
νου πιστεύεται, καὶ ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ, ποτὲ δὲ
διὰ τῶν λειτουργῶν αὐτοῦ ἀγγέλων χρηματίζων τὰ
κρείττονα. Ὡς ῥῆδιον εἶναι παντὶ τῳ καὶ τοῦτο ἐν-
τεῦθεν πιστώσασθαι. Τὸν μὲν γὰρ ἄγγελον οὐ Κύ-
ριον, οὐδὲ μὴν Θεὸν προσαγορεύειν ἔθος ἐστὶ τῆς
Γραφῆς · ἀλλ' ἀπλῶς οὕτως ἄγγελον ψιλῶ καλεῖ τῷ
ὀνόματι · ἐκείνον δ' αἰεὶ σεμνοῖς καὶ ὑπερβεβηκόσιν
ἐφαίρει ὀνόμασι, καὶ Θεὸν καὶ Κύριον ἀριδίλως
κατονομάκουσα. Ὡς μὲν οὖν προαιώνιος ὁ καθ' ἡμᾶς
Λόγος, καὶ τῶν αἰώνων πάντων καὶ χρόνων ἀρχαῖό-
τερος, καὶ ὡς τισὶ τῶν παλαιτέρων μυστικώτε-
ρον ῶφθη, εἰ καὶ μὴ σύμπασιν, αὐτάρκως εἰ-
ρήσθω.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Δι' ἣν αἰτίαν μὴ ἄνωθεν ὁ Χριστὸς ἐνηνθρώ-
πησεν, ἀλλ' ἐν ὑστέρῳ τῶν χρόνων καιρῷ ·
καὶ περὶ τῆς ἀγθίου καὶ αἰώνιου βασιλείας
αὐτοῦ.

Ἦκιστα δὲ θαυμάζειν χρῆ, ἦτι μὴ ὡπερ νῦν,
ἐκ πολλοῦ ἀνθρώποις πᾶσι καὶ ἔθνεσιν ἐγνωρίζετο ·
ἡ γὰρ πάσης ἀκριβείας καὶ τελειότητος πάνσοφος
καὶ πανάρετος τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία οὐχ οἷα α
ἦν τῷ πάλαι τῶν ἀνθρώπων βίῳ, καὶ μάλιστα γε
προσήκουσα · καὶ γὰρ ἐκ προοιμίῳν εὐθύς, ὁ τὴν
ἀγήρω καὶ μακαρίαν ζωὴν εἰληφώς, ὁ πρῶτος δη-
λαδῆ ἄνθρωπος, καὶ τοῦ γένους ἡμῶν ἀρχηγός, ἐλά-
χιστα τῆς δεδομένης ἐντολῆς φροντίσας, ἐντὶ τῆς
ἀθανάτου τὴν ἐπίτηρον ἠλλάξατο βιοτήν. Καὶ γε οἱ
ἐξ ἐκείνου πολὺ χεῖρους γνόμενοι, πληθὺν ἐνός που
καὶ δύο, ἀγρίον τινα καὶ θηριώδη σχεδὸν πάντες
ἐπανήρητο βίον, οἷστρω τῶν ἰδίων ὀρέξεων ἐκπε-
ρόμενοι. Οὐ τολίον πόλεις ψυκον, οὐ τέχνην, οὐκ
ἐπιστήμας μετήσαν · πολλοῦ γε μὴν ἐκείνοις ἔδει
νόμων τε καὶ θεῶν δικαιομάτων. Ἀρετῇ τε καὶ

φιλοσοφία παρ' αὐτρίσι οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἐγνωρίζετο. Νομάδες δὲ τινες ἐπ' ἐρημίας διῆγον, τὰ μὲν ἐνσπερέντα τῇ φύσει λογικὰ σπέρματα διαφθείοντες, κακίαν δὲ πᾶσαν ἐξ αὐτοπροαιρέτου γνώμης ἀναπλαττόμενοι, σύμπαν, ὅπερ χεῖριστον αὐτοῖς, ἀδεῖως διεπράττοντο· ὡς ποτὲ μὲν φοραῖς τε καὶ φρόνους τοῖς κατ' ἀλλήλων ὀπλιζέσθαι, ὅτε δὲ θεομαχεῖν αἰρεῖσθαι, καὶ τολμῶν ἐπιτειχίζειν γῆν οὐρανῶν, κἀκείνῃ προσαράσσειν τὴν κεφαλὴν· καὶ ἐπὶ τὸσον κατ' αὐτῶν ἐγείρειν τὴν ἵμαχον δύναμιν μετιούσαν τὸ αὐθαδέες τε καὶ ἄκαρπον, καθά τινα ὕλην ἀγρίαν κατὰ πάσης κεχυμένην τῆς γῆς· ὡς ποτὲ μὲν θεὸν ὑπερβολαῖς ὑδάτων τούτους ἀμύνεσθαι, ἄλλοτε δὲ πυρὸς ὄχετοῖς καὶ κεραυνῶν ἀνημέροις βολαῖς ἀναστέλλειν πειραῖσθαι τὴν ἐκείνων τῆς κακίας ἄσχετον ῥύμην, λιμοῖς τε ὁμοῦ καὶ λοιμοῖς, εἴδεσι τε διαφόρων πολέμων, πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἀνέλογον κίνησιν χρώμενον, καὶ ὡς οἶον αἰπεῖν, τὴν οὕτως ἀπηγῶς ἐπινεμομένην τῶν ψυχῶν νόσον, καὶ δεινῶς ἔρπουσαν, δραστικωτέροις κολαστηρίοις ἀνακαθαίροντα.

malignitatis eorum impetum reprimere aggredieretur : et præterea fame simul et peste, et variis bellorum generibus ad indecentem et importunam malorum molitionem tollendam uteretur : tantamque animorum (ut ita dicam) luem impune omnia depascentem, graviterque invalescentem, efficacioribus repurgaret remediis et pœnis.

Ὅπηνίκα τοίνυν ὁ τοσοῦτος τῆς κακίας κάρος κατὰ πάντων σχεδὸν ἐπεχείτο οἷα τις μέθη δεινῆ, τὰς σφῶν ἐπισκοτούσα ψυχὰς, αὐτὸς ὁ πανάγαθος τοῦ θεοῦ Λάγος ὑπερβολαῖς τῆς οἰκείας ἡττημένος χρηστότητος, τῷ τε φυσικῷ νόμῳ, ἄλλοτε δ' ἀγγέλων ἐπιστάσαις, ὅτε δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ μυστικαῖς τισιν ἐπιφανείαις τῶν πάλαι περιδοῦτων ἐν θεοφιλίᾳ ἀνδρῶν ὀλίγοις που ἐπεφαίνετο, ἀνθρώπου μορφῆν ὑπῶν· ὅτι γε μὴτ' ἄλλως ἦν ὄρῃν αὐτοῖς ἐφικτόν. Ὡς δ' ἀρκούντως οὕτω διὰ τῶν θείων ἐκείνων ἀνδρῶν τὰ τῆς θεοσεβείας εἰς πολλοὺς κατεβέβητο σπάρματα· ἔθνος τε θεοσεβεῖα προσανέχον, ἐκ τοῦ κατὰ βραχὺ ὀλόκληρον ὑπέστη καὶ ἐγνωρίζετο· ὡς εἰς βίβλαν ἀναφέρων βλάστης τὸν Ἀβραάμ, τοῦτο μὲν ὡσανεὶ ταῖς πάλαι καὶ πρὸ βραχέος διαίτας καλῶς ἐντεθραμμένον, νόμῳ τῷ διὰ Μωσέως οἷα τινι χειραγωγῷ πρὸς μίζονα θεοσεβείαν ἐγχειρίζει· σύμβολά τε καὶ εἰκόνας Σαββάτου καὶ περιτομῆς, καὶ τινας ἱεράς εἰσαγωγὰς θειοτέρων νοημάτων καὶ μυσταγωγίας παρδεικνύει, οὐκ ἐναργεῖς μέντοι, ἀλλ' ἀμυδράς τε καὶ σκιώδεις καὶ ταύτας παραδιδούς. Ὡς δ' ἐντεῦθεν πανταχόθεν τοῦτου διαδοθέντος, ἐκ τοῦ ἀπηνοῦς ἐκείνου καὶ ἀγρίου βίου ἡρέμα μετεβῆθαιμιζοντο, φιλοσοφεῖν τε ἐπέβαλον, καὶ πρὸς ἀλλήλους φιλίας τε καὶ ἐπιμιξίας ἔχουν καθήρχοντο· τῷ παιδαγωγῷ νόμῳ οἷα τινι κανόνι χρώμενοι καὶ ἐκπαιδευόμενοι· καὶ πρὸ γε πάντων ἔμπεδος ἡ τοῦ θεοῦ Πατρὸς γνώσις ἐκείνοις κατεβῆζουτο· δεξιοὶ τε καὶ ἐπιτήδειοι καὶ πρὸς παραδοχὴν μειζόνων σπερμάτων θεογνωσίας ὡσανεὶ ἦσαν· τῆνικαῦτα ὁ αὐτὸς πάλιν τῶν πρώτων τῆς ἀρετῆς σπερμάτων καταβολεύς, ὁ τοῦ θεοῦ Λόγος ὁ ἀναρχός τε καὶ προαιώνιος· ἐπεὶ μὴδ' ἄλλως ἦν ἐγχωροῦν τὸ ἡμέτερον τῆς ἐπικεχυμένης καθάπαξ ἀπαλλαγῆναι ἄρᾳ· καὶ πρὸς

A doctrinis scientiisque ingenia excoluere, longe etiam a legibus divinisque cultibus et justificationibus abfuere. Virtus porro et philosophia ne de nomine quidem apud eos notæ fuere : sed perinde atque quidam nomades, palantes in solis locis vixere, et insita sibi a natura rationis semina corrumpentes, ac vitiositatem malitiamque omnem ex liberi arbitrii sententia reflingentes, quidquid esset pessimum, timore deposito peregere : usque adeo, ut quandoque quidem ad mutuas cædes et homicidia inter se armati consurgerent, aliquando vero Deo bellum inferre inciperent, superque terram munitiones et muros construere adversus cælum et caput ad id illidere, ac in tantum donique inexpugnabilem vim et potentiam in se provocare

B atque excitare auderent, ut ad coercendam eorum simul et præfractam temeritatem, et inane inutileque cœptum, tanquam perniciosam nocentis herbæ sylvam per universam terram effusam, Deus nunc immensis aquarum diluviis vindicare, nunc horrendis ignis imbribus compescere, et violentum

Posteaquam igitur tanta malignitas, vitiorumque omnium grævedo, perinde atque damnosa quædam ebrietas, per omnes fere est grassata, caliginemque eorum animis offudit, ipsum omnium optimum Deo Verbum, magnitudine bonitatis propriæ coactum, nunc per naturæ legem, nunc per angelorum adventum et præsentiam, quandoque etiam per se ipsum mysticis quibusdam et arcanis apparitionibus, paucis quibusdam qui antiquibus pietate et amore Dei clari exstiterunt viris, aliocubi se exhibuit, hominis forma assumpta : quod aliter id ipsis aspicere concessum non esset. Cum porro satis ad eum modum per divinos illos viros in multos homines pietatis cultusque Dei conjicisset semina, et gens tali cultui dedita paulatim in dies magis magisque in unum coalesceret corpus, et quasi germen quoddam radice sua, Abrahamo niti cognosceretur : ei genti quæ et antiquitas, et non ita pridem vita et moribus rite excolta esset, legem per Moysen, perinde atque quemdam ducem et manufactorem, ad præsentiosem pietatem, Deique cultum tradidit : symbola et signa, figurasque et imagines Sabbati et circumcisionis, et alia quædam elementa seu principia divinorum consiliorum et contemplationum, mysticasque præterea cæremonias, non apertas illas et claras, sed obscuras, tenues et umbratiles illis ostendens, et præbens. At ubi deinceps lege ubique divulgata, ex dura illa et agresti vita homines paulatim ad humanitatem sunt exculiti et ad philosophandum animam adjecerunt, invicemque amicitias colere, et consuetudinem inter se habere cœperunt (pædagogo et doctore lege quasi regula utentes, seque erudientes) atque in primis firmior stabillior-

que Dei Patris notitia apud eos radices egit, aptique jam et idonei tanquam ad semina majora Dei cognitionis suscipienda fuerunt : tum idem illud rursum, quod antea virtutis semina severat, Dei Verbum principii expers, sæculaue præcedens, quandoquidem aliter fieri non potuit, ut hominum genæ tandem prorsus ab infusa ei liberaretur exsecratione et pernicie, et ad immortalem illam atque beatam reduceretur vitam, postremis temporibus, Romanorum imperio orbem obtinente, natura et conditione nostra accepta, nulla re a nostra (fatalibus duntaxat peccati inquinamentis exceptis) differente, ea et fecit et perpessum est, quæ æquum erat Deum facere corpore, in hac vita, peregre versantem. In qua ille nativitatem mirificam, opinionemque omnem excellentem, conversationemque insolitam, et doctrinam novam omnique naturæ miraculo superiorem mortem et sepulturam et resurrectionem reditivam exhibuit. Quæ omnia sigillatim vaticiniis prophetarum prædicta fuerant et promulgata. Quemadmodum et regnum ejus in fine sæculi divinus Daniel spiritu liberiore et puriore perspexit, et hisce verbis humano more visionem eam descripsit : *Spectabam inquit, donec throni ponerentur, et Antiquus dierum consedit* ⁴. Et commemorans res ipse suas, **48** infert rureus : *Judicium consedit, et libri aperti sunt*. Et deinceps : *Spectabam, inquit, et ecce cum nubibus cæli tanquam filius hominis veniens, et usque ad Antiquum dierum pervenit, et in conspectum ejus adductus est, et ipsi traditus est principatus et robur et regnum, et omnes populi tribus et linguæ servient ipsi. Potestas ejus potestas sempiterna, quæ non præteribit, et regnum ejus non corrumpetur* ⁵. In quem vera alium hæc quadrent, quam prorsus in Servatorem nostrum Christum, hominis filium, propter postremam ipsius per assumptam carnem humanitatem, per oraculum propheticum nominatum ?

CAPUT IV.

Quod nomina Dei, ejusdemque hominis Verbi, Christus scilicet et Jesus, longe antea ab ipso usque Mose symbolice, et sub certis indicis in honore et pretio fuerint : propterea et sacerdotes ipsi, et reges, et prophetæ, Christi, per adumbrationem quamdam sunt dicti.

Reliquum est ut demonstramus, ipsum æternum principioque carentem Deum Verbum non solum antiquitus piis, Deoque charis hominibus cognitum, suoque tempore apud nos corporaliter, tanquam peregrinum versatum fuisse : verum etiam divinas ejus appellationes, Jesu scilicet, et Christi, non nobis solis, sed et veteribus prophetis in maximo habitas esse honore. Primum siquidem magnus ille Dei spectator Moses, cum imagines et symbola signaque quædam arcana et nova, juxta **D** typum et figuras quæ ei in monte divinum ostenderat oraculum, institueret, pontificem Dei fratrem suum Aaronem renuntiavit : excellentemque ei honorem, præminentiam, et gloriam tribuens, Christum et unctum Domini pronuntiavit : et nomen id illi accommodavit, arcane per mysterium celebrans et cohonestans appellationem eam, illud-

A τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν ἐκείνην ἐπανελεῖν βιοτήν· ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν, τῆς Ῥωμαίων βασιλείας ἀρχομένης, τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀναλαβὼν, κατὰ μὲν διαλλάττουσαν τῶν ἐπικλήρων κηλίδων, τοιαῦτα ἔδρασε τε καὶ ἔπαθεν, ὅτα τὴν εἰκὸς Θεοῦ δρῶν μετὰ σώματος τῷ βίῳ ἐπιδημήσαντα· γέννησιν τε παράδοξον προβαλλόμενον, ἀθήη τε βιοτήν καὶ ξένην διδασκαλίαν, ὑπερφυᾶ τε αὐθις νέκρωσιν καὶ ταφήν καὶ ἀνάστασιν· ἃ δὴ πάντα κατὰ μέρος πάλαι τῆς προφητείας ἀνεκηρύττετο· ὡς δὴ καὶ τὴν ἐπιτέλει βασιλείαν οὗτοῦ ὁ θεοῦτοκος Δανιὴλ τῷ νοερῷ πνεύματι κατιδὼν, οὕτως τὴν θεωρίαν ἀνθρωπικώτερον ὑπογράφει, Ἐθεώρου, λέγων, Ἔως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν· καὶ Παλαίος ἡμερῶν ἐκάθισε. Καὶ διεξιών τὰ περὶ αὐτοῦ, ἐπιφέρει αὐθις, Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεψύχθησαν. Καὶ ἐξῆς, Ἐθεώρου, φησὶ, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος· καὶ ἔως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε· καὶ ἐν ὄψει αὐτοῦ προσηνήχθη· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαί, γλώσσαι, αὐτῷ δουλεύουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. Τίνι δ' ἂν ἄλλω ταῦτ' ἐφαρμόσειεν ἢ πάντως τῷ ἡμετέρῳ Σωτῆρι· Χριστῷ, ἀνθρώπου υἱῷ διὰ τὴν ὑστάτην αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν χρηματίζαντι ;

C

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Ὅτι καὶ αἱ κλήσεις τοῦ θεανθρώπου Λόγου, ἢ Χριστοῦ, δηλονότι καὶ Ἰησοῦς, ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ Μωσέως συμβολικῶς ἐσεμνύοντο καὶ ἐν τιμῇ ἦσαν· διὸ καὶ οἱ ἱερεῖς, καὶ οἱ βασιλεῖς, καὶ οἱ προφῆται, Χριστοὶ σκιωδῶς ὠνομάζοντο.

Ἐξῆς δ' ἂν εἴη δεικνύναι, ὡς οὐ μόνον αὐτὸς ὁ προάναρχος Θεὸς Λόγος τοῖς πάλαι θεοφιέσιν ἔγνωστο, καὶ ὅτε προσήκων καιρὸς καὶ τοῖς καθ' ἡμᾶς σωματικῶς ἐπεδήμησεν· ἀλλ' ὅτι περὶ καὶ αἱ θεοτίμραι κλήσεις αὐτοῦ, ἢ τε Ἰησοῦς δηλαδὴ, καὶ Χριστοῦ, οὐχ ἡμῶν μόνοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ παλαιοῦ προφήταις διὰ πλείστης ἤγοντο τῆς τιμῆς. Πρῶτος τοίνυν αὐτὸς ὁ θεοπτικώτατος Μωσῆς, εἰκόνας καὶ τινα σύμβολα κινώττερα καὶ ἀπόκρυφα παραδιδοῦς, κατὰ τοῦς τύπους, οὓς ἐν τῷ ὄρει ὁ χρησμοφῆδης ὑπέθετο, ἀρχιερεῖα Θεοῦ νὸν ἀδελφὸν Ἀαρὼν ἀναδείκνυσιν, ὑπερβάλλουσαν τε τιμὴν ἐκείνῳ καὶ προεδρίαν καὶ δόξαν διαταξάμενος, Χριστὸν Κυρίον ἀναγορεύει· καὶ τοῦτο ὄνομα αὐτῷ περιτίθησι, μυστικῶς σεμνύων τὴν κλήσιν, καὶ προδιαγράφων ἐκεῖνο, ὡς τι εἶον καὶ ἕροχον χρῆμα ἡγοῦμενος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰησοῦ προσηγορίαν, αὐτὸς

⁴ Dan. vii, 9. ⁵ Ibid. 13, 14.

αὐθις πρῶτος θεῖω Πνεύματι ἐμπνευσθεὶς, μήπω πρότερον τοῦτ' ἀκουσθὲν ὄνομα, τῷ τοῦ Ναυῆ μόνω σοφῶς περιτίθεισι, γέρας ὡσανεὶ τι ἐξαιρετόν, καὶ βασιλικῶ διαδήματος ἐντελέστερον, τούτῳ δωρούμενος ὃν συμβολικῶς ἔγνω μετὰ τὴν ἐκείνου τελευταίην, τὴν κατὰ πάντων ἀρχὴν ἐκδειόμενον. Εἰκόνα καὶ γὰρ φέρων ἦν ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· ὃς μόνος μετὰ Μωσέα καὶ τὸ συμπέρασμα τῆς δι' ἐκείνου συμβολικῆς λατρείας τὴν ἀρχὴν τῆς ἀληθοῦς καὶ διαυγοῦς εὐσεβείας σαφῶς διεδέξατο. Ὁ μὲν οὖν Μωσῆς, ἥπερ μοι εἴρηται, διχῆ διελὼν τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κλήσεις, τοῖς ἐξόχως τιμῆ καὶ δόξῃ παρ' αὐτῷ δοξασθεῖσι, τῷ μὲν ἀρχιερεῖ τὴν Χριστός, τῷ δὲ μετ' αὐτὸν ἡγχομενῃ τὴν Ἰησοῦς ὑπερφυῶς σεμνύνων, συμβολικῶς αὐτοῖς περιέθηκε. Καὶ ἄλλοι δὲ μετ' αὐτὸν ἀριδῆλως τῶν προφητῶν Χριστὸν τὸν Σωτῆρα ὠνόμασαν. Πνεῦμα γὰρ, φησὶν Ἰερεμίας, πρὸ προσώπου ἡμῶν· Χριστός δὲ Κύριος συνελήφθη ἐν ταῖς διαφθοραῖς αὐτῶν. Καὶ Δαβὶδ δὲ φησὶ, Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπιτραυτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ Χριστοῦ αὐτοῦ. Οἱς ἐξῆς ἐπιφέρει λέγων, Κύριος εἶπε πρὸς με, Υἱός μου εἶ σύ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Ταῦτ' ἄρα τὸ τοῦ Χριστοῦ σεβάσμιον ὄνομα οὐ τοὺς ἰερωσύνῃ μόνον τετιμημένους τῷ σκευαστῷ κατεκόσμη ἐλαίω συμβολικῶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦς. Θεῖω γὰρ τούτους χρίοντες Πνεύματι οἱς τοῦτ' ἐπιτραυτο, Χριστοὺς κατ' εἰκόνα εἰργάζοντο καὶ ὠνόμαζον. Ἐπεὶ τοί γε καὶ αὐτοῖς πάντως ποῦ τύποι τινὲς ἐνήσαν τῆς κατὰ πάντων ἀληθοῦς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ναὶ μὴν καὶ τῶν προφητῶν τινὰς Χριστοὺς γε εἶναι τῷ θεῖω Πνεύματι κατελήφμεν. Καὶ γὰρ πως οὔτοι πάντες πρὸς τὸν μόνον ἀρχιερέα τῶν ὄλων καὶ πίσης κτισσεως βασιλεῖα, καὶ μόνον προφήτην ὄντα τῶν προφητῶν, τὸν Σωτῆρα Χριστὸν, τὴν ἀναφορὰν εἶχον. Ἀπέδειξίς δ' ἐναργῆς τὸ μὴ τινὲ τῶν ἀρχιερέων καὶ βασιλέων καὶ προφητῶν, τῶν συμβολικῶς κεχρισμένων τῷ τούτου ὀνόματι, τσαύτην προσγένεσθαι δύναμιν θεοειδοῦς ἀρετῆς, ὅσην δῆτα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς καὶ ταῖς ἀληθείαις ὄντως Χριστὸς ἐπεδείξατο, ὀκνοθὲν ἔχων. Ἄλλ' οὐδέ τινὲ τῶν ἀπάντων ἐγένετο τοὺς ἐξ ἐκείνου εἰς ὑπήκοον καταστάτας ἐκ τῆς εἰκονικῆς ὀνομασίας προσαγορευσαὶ Χριστιανοὺς, καὶ ταῦτ' ἐπιπολὺ δόξῃς τε καὶ τιμῆς προσελθόντων. Οὐδὲ τσαύτη ἄλλω γε περιήφθη τιμῆ τοῦ σεβάσματος καὶ μετὰ τὴν τελευταίην, ὡς καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ τινὰς τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ῥάστου ἔχειν προίεσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ σεισμὸς τις οἰκουμένης καὶ κίνησις περὶ κατα τῶν ἐξ αἰῶνος τσαύτη ἐγένετο, ὅση περὶ αὐτόν· ὅτι γε μὴδὲ ἱκανὴν εἶναι τοῦ τύπου τὴν δύναμιν τσαῦτ' ἐνεργεῖν, ὅσα δῆτα καὶ τὴν τῆς ἀληθείας παράστασιν, ἣ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀριδῆλως ἐδείκνυτο· ὃς γε οὐδέ τι τῶν ὅσα σεμνά τε καὶ τίμια παρὰ τοῦ λαβῶν, ἀλλ' οὐδὲ τὸ γένος ἐξ ἱερέων τάχα κατὰ γων· οὐδὲ τισὶ δυναστεῖαις ἐπὶ τὴν βασιλείαν

A que divinando adumbrans, divinum quiddam et excellens esse ducem et principem. Porro Jesu quoque cognominationem ipse primus divino afflatus Spiritus, cum nunquam antea hoc nomen auditum fuisset, filio Nave soli sapienter indidit: veluti præcipuum, et regio diademate præstantiorem perfectioremque honorem illi habens, 49 quem per symbola cognoverat, post obitum suum imperium in omnes suscepturum esse. Imaginem enim Jesus Nave filius Servatoris nostri ferebat: qui unus post Mosen atque consumptionem symbolici umbratilisque cultus illius regnum veræ et illustris pietatis manifesto suscepit. Moses itaque, ut dixi, distinctis Servatoris nostri appellationibus quas summo honore et gloria extulit et condecoravit, pontifici quidem, Christi; successori vero suo duoi, Jesu nomen magnificentissime, non sine arcano et ingenti mysterio, tribuit. Quin et alii post illum prophetæ, aperte et significanter admodum, Servatorem Christum nominarunt. Spiritus enim, inquit Jeremias, ante faciem nostram: Christus Dominus comprehensus est in corruptionibus eorum⁶. Et David: Astiterunt, ait, reges terræ, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum efus⁷. Quibus verbis deinceps illa infert: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te⁸. Hoc ipsum porro Christi veneratione dignum nomen, non solum eos qui sacerdotio cohonestati essent, factitio exornavit oleo, idque per symbolum, sed et reges ipsos. Divino enim hosce inungentes Spiritu, quibus id fuerat commissum, Christos per imaginem et faciebant, et ungebant. Quandoquidem et regibus omnino typi quidam et figuræ inerant, veri regni et potestatis Servatoris nostri Jesu Christi in omnes. Cæterum et prophetas quosdam Christos esse, divini Spiritus instinctu percipimus. Etenim ii omnes, ad unicum Pontificem omnium, et creaturæ omnis regem, solumque prophetarum Prophetam, Servatorem Christum, respectum suum habuerunt. Id illud clarissime ostendit, quod nulli omnium pontificum, regum, et prophetarum, qui symbolice hujus nomine notati honoratice sunt, tanta divinæ virtutis vis fuit et potestas, quantam scilicet Dominus noster Jesus, et respæ verè Christus, nativam et propriam eam habens, ostendit atque exhibuit. Sed nulli etiam ex omnibus hoc contigit, ut eos qui se illis ut subditos subjecerunt, imaginario et umbratili nomine Christianos cognominarent: 50 cum illi tamen ad ingentem gloriam et honorem processissent. Jam nec alii cuiquam tantus etiam post obitum attributus est cultus, et venerationis honor, ut pro ejus nomine ipsam quoque vitam aliqui non gravate vilem habuerint, amiserintque. Insuper neque circa quemquam a mundo condito, tantus motus et concussio habitabilis terræ, quantus circa cum, fuit. Enimvero

⁶ Thron. iv, 20. ⁷ Psal. ii, 2. ⁸ ibid. 20.

feri neququam posse, ut vis et virtus typi atque A
 maginis tantum perficiat, quantum nimirum ve-
 ritatis ipsius representatio et exhibitio, ea quæ in
 Servatore nostro est perspecta potestas, mani-
 festissime comprobatur et declarat. Qui quidem cum
 nihil eorum quæ magnifica et præstabilia habentur
 a quopiam accepisset: sed neque genus fortasse ex
 sacerdotum ordine duxisset, neque opibus aliqui-
 bus ad regnum evectus esset: neque pro propheta
 ut veteres illi, se gessisset, neque dignitate aliqua
 a Judæis auctus esset; quamvis per se ipsum re-
 vera omnia a Patre, et non per symbola aut figuras
 haberet: Christus tamen præ omnibus illis maxime
 est renuntiatus, atque declaratus: et cum orbe
 habitabili universo cognonem simul suum, simul
 et veneranda et sancta instituta moresque suos
 communicavit: non umbras, typos et imagines, ut
 antea factum fuerat, rerum pulcherrimarum, sed
 manifestas ipsas et veras virtutes exhibens, vitam-
 que quamdam sublimem et cœlestem, una cum
 veritatis dogmatibus, eis ipsis qui sacris ejus ini-
 tiati essent, relinquens, ipsissimus scilicet et ve-
 rissimus Christus, perfectissimum Dei Verbum,
 qui non factitio perinde atque reliqui, sed divino
 naturaliter unctus esse Spiritu. Cujus rei certis-
 simam fidem facit illud Isaiæ verbum: *Spiritus
 Domini super me, propterea quod unxit me*, et quæ
 sequuntur⁹. Rursus illud divini Davidis: *Propterea
 unxit te Deus, Deus tuus, oleo exsultationis, præ
 consortibus tuis*¹⁰. Ubi id etiam quod longissime eis
 præstet, qui quondam imaginarie uncti fuerant,
 satis subindicat et describit. Idem David alibi quo-
 que: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem
 Melchisedech*¹¹. Qui introducit, non facticio oleo
 ad sacrorum ministerium unctus, neque quidquam
 ad Hebræorum sacerdotium pertinens: qui in cat-
 alogum et generis concatenatam continuationem
 solemniter perscribentur. Quapropter secundum
 ipsius ordinem, non autem juxta aliorum qui sym-
 bola, typos et figuras acceperant, ritum, Christus
 et Pontifex recepto jurejurando, Servator noster
 est promulgatus. ¶ Unde illum neque corpora-
 liter unctum, neque ex sacerdotali tribu natum, qui
 attente et diligenter historias legendo observavit,
 inveniet: quippe qui ab ipso Deo et Patre, ante D
 sæcula condita, sempiternum ab æterno et in æternum sacerdotium, tanquam munus quoddam et
 honorem præcipuum obtineat. Illud quoque non minus est incorporeæ divinitusque advenientis
 unctionis signum et indicium, quod hunc ex omnibus unum, per omnem terram, Barbari simul et
 Græci Christum nominant. Et jam inde a temporibus ejus ad hunc usque diem in eum cre-
 dunt, ut verum Deum et Regem unicumque Pontificem Dei et Prophetam eum colunt et venerantur:
 quique (quod orationem et rationem omnem excellit) nomine ejus consentur, persuasum illud habent,
 ut non labiis tantum et verborum strepitu illum, sed omni prorsus animi affectione et virtute
 colant: usque eo, ut de facili consilium capiant et statuunt, et ipsam propter eum ponere animam et
 vitam.

ἀχθεις, οὐτε μὴν προφήτης ὡς οἱ πάλαι γενόμενος,
 ἀλλ' οὐδέ τις ἀξίας παρὰ Ἰουδαίους ἐνευπορήσας·
 κὰν ταῖς ἀληθείαις πάντα εἶχε πατρόθεν, εἰ καὶ μὴ
 συμβολικῶς, Χριστὸς μᾶλλον ἐκείνων πάντων ἀνη-
 γορεύθη· καὶ πάση τῇ οἰκουμένῃ τῆς σφετέρας
 προσηγορίας καὶ τῆς σεμνῆς πολιτείας μετέδωκεν·
 οὐ σκιὰς καὶ τύπους καὶ εἰκόνας, ὡς τοκρῖν, τῶν
 καλῶν, ἀλλ' αὐτὰς γυμνάς τὰς ἀρετὰς παράσχων·
 βίον τέ τινα διηρμένον καὶ οὐράνιον μετὰ τῶν τῆς
 ἀληθείας δογμάτων τοῖς θιασώταις καταλιπόν, ἅτε
 ὦν αὐτὸς ταῖς ἀληθείαις Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ παν-
 τέλειος Λόγος, ὁ μὴ τῷ σκευαστῷ, ὡσπερ δῆτα καὶ
 οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ τῷ θεῷ φυσικῶ χρισθεὶς Πνεύματι·
 εἴπερ ἐκεῖνο τοῦ Ἰησοῦ τὴν μαρτυρίαν παρέχεται
 ἀξίόπιστόν· Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὐ εἴνεκεν
 B ἔχρισέ με, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ τοῦ θεοῦ πάλιν
 ἐκεῖνο Δαβὶδ, Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός
 σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετό-
 χους σου. Ἐν ᾧ καὶ τὸ καθ' ὑπερβολὴν κρείττον τῶν
 πάλαι εἰκονικῶς κεχρισμένων καθυπογράφει. Ὁ δ'
 αὐτὸς καὶ ἀλλαχοῦ· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα
 κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ὅς εἰσάγεται, μὴ
 τῷ σκευαστῷ ἐλαίῳ εἰς τὴν ἱερατεῖαν χρισθεὶς,
 ἀλλ' οὐδὲ τῇ καθ' Ἑβραίους ἱερωσύνῃ προσήκων,
 ὅσα γε τῇ τοῦ γένους σειρᾶ ἀναγράφεται· διότι
 κατὰ τὴν αὐτοῦ τάξιν, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν τῶν ἄλλων
 τῶν σύμβολα καὶ τύπους εἰληφότων Χριστὸς καὶ
 ἀρχιερεὺς μετὰ παραλήψεως, ὄρων ὁ Σωτὴρ ἡμῶν
 ἀνηγόρευται. Ἐνθεν τοι οὐδὲ χρισθέντα σωματικῶς,
 οὐδ' ἐκ φυλῆς ἱερατικῆς γενόμενον, προσεχῶς τις
 εὔροι· που τὰς ἱστορίας ἀναλεγόμενος· ἐξ αὐτοῦ
 μέντοι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων ἀγῆρω
 C προαιωνίως καὶ ἰσαεὶ τὴν ἱερωσύνην ὡσπερ τι γέρας
 διακατέχοντα· οὐχ ἤττον δὲ καὶ τὴν ἀσωμάτου καὶ
 ἐνθεοῦ χρίσεως μέγα τεκμήριον, τὸ καὶ μόνον ἀπάν-
 των ἐφ' ὅλη τῇ γῆ, ἐν τε βαρβάροις καὶ Ἑλλήσι,
 Χριστὸν αὐτὸν ἀνομάζεσθαι· καὶ ἐξ ἐκείνου ἐς δεῦρο
 παρὰ τοῖς εἰς ἐκεῖνον πεπιστευκόσι, καὶ ὡς ἀληθῆ
 Θεὸν καὶ Βασιλέα καὶ μόνον ἀρχιερεῖα Θεοῦ καὶ προ-
 φήτην τιμᾶσθαι τε καὶ σεβάζεσθαι· καὶ τὸ γε λόγου
 ἐπέκεινα, ὡς μὴ χεῖλεσι μόνον, μηδὲ φόφοις ῥημά-
 των τοὺς τὴν αὐτοῦ κλησίαν ἐνδεδυμένους τιμῆ
 πείθεσθαι, ἀλλὰ πάση διαθέσει ψυχῆς· ὡς ἐκ τοῦ
 ῥήτου ἐκεῖναι τοῦτοις δι' αὐτὸν καὶ αὐτῶν προδι-
 δόναι ψυχὴν αἰρεῖσθαι.

⁹ Isa. LXI, 1; Luc. IV, 18. ¹⁰ Psal. XLIV, 8. ¹¹ Psal. CIX, 4.

ΚΕΦΑΛ. Ε.

Α

CAPUT V.

Ὅς καὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία καὶ ἡ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτεία τῶν Χριστιανῶν σύγχρονος τῶ τῶν ἀνθρώπων ἦν γένοι, καὶ παρὰ τῶν πάλαι θεοφιλῶν καὶ ἀγίων ἐνηργεῖτο ἀνδρῶν ὡς καὶ Ἀβραὰμ ἔδειξε πιστεῖ δικαιοθεῖς πρὸ τῆς περιτομῆς.

Ἐπὶ τούτοις, ὅτι μὴ πρόσφατος ἡ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλία, ὡς ἂν ἐν ὑστέρω τῶν χρόνων συστάσῃ, μηδὲ ὑπὸ τινος ἐλάχιστα τῶν πολλῶν διαφέροντος ἄλλ' ὡς οἷον εἰπεῖν ἐκ πρώτης ἀνθρώπων γενέσεως τῶ φυσικῆ νόμῳ παρὰ τῶν ἐκ πάλαιου θεοφιλῶν καὶ δικαίων κατωρθοῦτο ἀνδρῶς καὶ ὁ τῆς ἀγωγῆς τρόπος μετὰ τῶν τῆς εὐσεβείας δογματῶν σύγχρονος τῶ τῶν ἀνθρώπων γένοι θεόθεν διέγνωστο, καὶ οὐκ ἔναγχός τισι διαπέπασται, παριστᾶν ἤδη δικαίων. Ὅτι μὲν οὖν ἡμεῖς νέοι πάντως τὸ καινὸν ὄνομα Χριστιανῶν καλεῖσθαι χθές που καὶ πρότερον πεπλουτήκαμεν, εὐδελον ὅτι γε μὴν τῆ τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείῳ ἀθρόον ἐκφάνεος κατέστη οὐ μικρὸν τι ἔθνος, καὶ κάτω που κείμενου, οὐδ' ἐπὶ μιᾷ ἰδρυμένον γωνίας, ἀλλὰ σχεδὸν πᾶσαν τὴν γῆν διελθόν, καὶ διὰ τοῦτο θεοσεβεία τε διαφέρων, καὶ ἀρωγῆ θείᾳ ἀήτητόν γε ἐτόμενον καὶ ἀνώλεθρον, κατὰ τὴν, οὐ τῆ κλήσει σεμνύνεται, ἀνωθὲν τε καὶ τὸ τῆς αὐτοῦ διαίτης καὶ πολιτείας εἰκόνιστο, ὡς οἷον τε δεῖξαι πειράσομαι ὁ δὲ καὶ τινι τῶν προφητῶν θείῳ Πνεύματι τὸ ἀθρόον προορῶντι τοῦ μέλλοντος, ὡς ἂν ἐν ἐκκλησίᾳ εἰπαῖν ἐξεγένετο Ὅτις ἤκουσε τοιαῦτα; καὶ τίς ἐσεώρακεν οὕτως; Εἰ ὠδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ εἰ ἐτέχθη ἔθνος εἰσάπαξ. Εἶτα καὶ τὴν μέλλουσαν ἐμφανίει προσηγορίαν Ὅτις δὲ δουλεύουσί μοι, λέγων, πληθήσεται ἄνομα καινὸν, ὁ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ μὲν δὲ τῶν Ἑβραίων γένος ἀδέσιμον πάντως, ὡς διαφέρων καὶ ἀρχαιότερον. Ἐπὶ δὲ τούτῳ ἄνδρες σπάνιοι μὲν, πλὴν θεοφιλῆ καὶ δικαιοσύνη καὶ τῆ λοιπῆ ἀρετῆ διενεγκεῖν ἀνογράφονται καὶ πρὸ γε τοῦ κοσμικοῦ κλύδωνος καὶ μετέπειτα Ὅτις οὗτοι, καὶ ὁ Ἐνὼς, καὶ ἄλλοι, ὅ τε Νῶε πρὸς δὲ καὶ οἱ παῖδες τούτου, καὶ οἱ ἀπόγονοι. Εἰς δὲ τούτων καὶ Ἀβραὰμ, ὃν προπάτορα σφῶν Ἑβραίων παῖδες μεγαλαυχῶσι, καὶ οἱ κατὰ γένος ἐκείνῳ προσήκοντες ὅτι ἐπὶ δικαιοσύνης καὶ θεοσεβείᾳ λαμπρῶς μεμαρτύρηται. Εἶγε τοίνυν τις ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ κατωθεν ἀπαρξάμενος, εἰς τὸν πρῶτον ἀνθρώπον ἀναδράμοι, ἐργῶ πάντας εὐρήσει Χριστιανούς ὅσοι δηλαδὴ μεμαρτύρηται, εἰ καὶ μὴ τῆ προσηγορίᾳ τῆς κλήσεως ὁ γὰρ βούλεται τὸ Χριστιανὸς ὄνομα παριστᾶν, ὡς γνῶσιν ἔσχε πιστεως καὶ διδασκαλίας Χριστοῦ, σωπροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη ἐμπρέπει, ὀρθοῦ τε βίου καρτερία, τῶ τε ἀνδρείῳ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὸ ἀλόγητον ἐστάναι τῆ τῆς εὐσεβείας ὁμολογία τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, τοῦτο κάκεινοις ἐπίσης ἡμῖν ἔσπουδάξωτο ὁ γὰρ τοὶ μέλλον ἢ ἐκείνοις περιτομῆς τε Σαββάτων παρατηρήσεως, οὐδὲ τροφῶν παραφυκα-

Quod Christi doctrina, et vita ex præscripto Evangelii Christiana, cum ipso hominum genere exstiterit, et quod eo antiquitus in sanctis et Deo dilectis hominibus efficax fuerit : quod ipsum et Abraham declaravit, fide justificatus ante circumcisionem.

Sub hæc (1), doctrinam Servatoris nostri non novam ac recentem, posterioribusve temporibus a quopiam, qui minimum multis præset, institutam : sed potius, quantum dicere possum, a prima hominum origine, lege naturæ, antiquitus a piis Deique amantiibus et justis viris, rectissime tractatam : disciplinæ ejus morem, una cum pietatis et religionis dogmatibus, tempore, generi humano æqualem cognitum, et non nuper admodum inventum atque excogitatum esse, æquam est visum astruere. Et quod nos quidem recentes omnino, novo nomine, ut Christiani vocemur, heri quodammodo et nullustertius aucti simus, satis constat. Cæterum quod in ipsa Servatoris apparitione, quæ clara et illustri prorsus coaluit gens, non exigua illa et infimum locum obtinens, neque in uno aliquo orbis angulo collocata, sed quæ fere universam pervaserit terram : ob eamque causam cum pietate in Deum excellens, tum ope divina invicta futura est et incolumis, ad ejus specimen, cujus nomine gloriatur, ejusdemque mores et instituta, longe etiam antea conformata sit, 5° quoad ejus fieri poterit, ostendere conabor. Id quod prophetæ etiam cuidam, ut quod omnino futurum esset, divino Spiritu illustratus videret, et quasi mente consternatus prædiceret, contigit : *Quis audivit talia, et qui sic vidit ? Si parturiiit terra die uno, et si gens progenita est nixu uno* ¹². Deinde futuram quoque indicat appellationem : *Servientibus autem mihi, inquit, indetur nomen novum, quod benedictur in terra* ¹³. Genus equidem Hebræorum veneratione dignum est prorsus, vetustate nimirum insigne et præstant. In eo genere raros quidem illos, sed tamen in Deum amore, justitia, et cæteris virtutibus excellentes viros fuisse, publicis scriptorum monumentis est testatum, et ante et post universale orbis diluvium. Inter eos Seth, et Enos, et alii, ipse Noe cum liberis nepotibusque et posteris suis : atque horum unus etiam Abraham fuit, quem progenitorem suum Hebræi gloriabundi jactant : cunq̄ue iis una, qui cognatione genus illius attingunt, et amplum justitiæ, religionis et pietatis in Deum testimonium reportarunt. Quod si quis ab ipso Abraham, et posterioribus ab eo temporibus, ratione inita ad primum usque hominem recurrat, quamvis non nominis ipsius appellatione, sed tamen re omnes ipsa, de quibus testatum aliquid sit, Christianos inveniet. Quidquid enim complectitur Christiani nomen ut scilicet

¹² Isa. LXVI, 8.

¹³ Isa. LXII, 2.

(1) Ex hoc capite pli omnes discere possunt, quid sibi velit Paulina illa conclusio : *Arbitramur*

fide justitiam hominem, absque operibus legis. (Rom. III, 28.)

obtimeas fidei et doctrinæ Christi cognitionem, ut sobrietate, temperantia et justitia polleas, ut sanctiorem vitam virtutemque virilis et magni animi perpetuo tenore constanter continues, interritusque et impavidus in professione pietatis in Deum, per omnia persistas; id omne non minus atque nos, illi quoque præstare studuerunt. Non enim illis admodum curæ fuit vel circumcisio, vel Sabbathorum festorumque dierum cæremonia, vel etiam alimentorum et ciborum observatio et delectus, aliarumque rerum discrimen, quæ Moses primus ut symbola et imagines instituens, posteris suis per manus tradidit: et ne nobis quidem observandi ea necessitas imposita est. Certo autem et liquido illis constitit, ipsum Christum Deum visum esse ab Abrahamo, eundem responsa dedisse Isaac, collocutum esse cum Jacob; cum Mose autem, et qui post eum fuerunt prophetis, sermonem contulisse; pro eo atque id sacræ indicant Scripturæ. Quam ob causam et illos omnes obscura quadam et tenui nominis sui appellatione dignatus est, juxta illud oraculare verbum; *Nolite tangere Christos meos: et in prophetis meis ne malignemini.* **53** Ut jam summam dicere et colligere liceat, quam antiquitus Abraham ostendimus fuisse erga Deum pietatem et religionem, eam non aliam fuisse ab ea quam nuper per doctrinam ipse suam Christus in omnes ubique vulgavit gentes. Neque huic rationi quidquam illud obest, quod is longo post tempore circumcisionem acceperit. Ante hanc enim ipsam fide justificatum eum fuisse, testimonio Scripturæ comprobatum est. Quod per illud astruitur: *Credidit autem Abraham Deo, et imputatum est ei ad justitiam* ¹⁴. Porro eidem etiamnum incircumciso (1) oraculo divino (fuit autem id ipsum Dei Verbum Christus) de eis qui eodem quo ipse modo in futurum justificari deberent, talibus est renuntiatum verbis: *Et benedicentur in te omnes tribus terræ.* Quod sane ipsum in nobis consummatum esse, satis constat. Sicut enim ille fide, quam apparenti sibi Verbo Deo habuit, justificatus, pristina vita patriæque religione relicta, ac professione pietatis omni, in unicum rerum omnium gubernatorem et Dominum Deum collata, non Mosaicæ illi legis cæremoniis, sed virtutis factis coluit; itidem et in præsentia, eundem ipsum pietatis erga Deum ritum, per habitabilem terram omnem apud solos Christianos in usu esse, manifesto satis apparet. Ut jam nihil obstat, quin colligere inde et concludere possimus, ut unam eandemque et nunc esse, et olim fuisse vitam, et nobis Christianis, et nobis antiquis ex præscripto Dei vixerunt omnibus neque novum aut peregrinum esse institutum nostrum, sed (si quidem liberius dicendum est) primum hunc esse et solum verumque Dei cultum, qui per Christum est: qui cultus olim quidem tenuiter et obscure sibi orbi universo illuxerit.

¹⁴ Gen. xv, 6.

(1) Hæc quæ est in præputio fides, finem conjugens principio, et prima et novissima facta est. Etenim et ante circumcisionem erat in Abraham

κῆς, καὶ τῆς τῶν ἄλλων διαστολῆς· ὧν Μωσῆς ἐν συμβόλοις πρῶτος ἀρξάμενος, τοῖς μετέπειτα παραδέδωκεν· ἐπεὶ τοὶ γε οὐδ' ἡμῖν δι' ἀνάγκης ταῦτά ἐστιν. Ἦδσαν δ' ἀκραιφνῶς αὐτὸν Χριστὸν τὸν Θεόν· ὡς ὁπτάνεσθαι μὲν Ἀβραάμ, χρηματίζου δὲ Ἰσαάκ, λαλεῖν δὲ Ἰακώβ, Μωσῆϊ δὲ καὶ τοῖς μετ' αὐτὸν προφήταις διομιλεῖσθαι, καθὰ γέγραπται· οὐ χάριν καὶ τῆς ἐκείνου πάντες οὗτοι κλήσεως ἀμυδρῶς κατηξίωνται, κατὰ τὴν, Μὴ ἄπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, φάσκουσιν χρησισμῶδιαν· καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. Ὡστε συνάγειν ἔστιν, ἢ ἀρχαίαν ἐδείκνυμεν θεοσέβειαν τοῖς περὶ τὸν Ἀβραάμ πρόπαιλαι γινομένην, μὴ ἄλλην εἶναι, ἀλλ' ἢ ἄρτι Χριστὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας ἐκφανῆ, τοῖς ἀπανταχοῦ πεποίηκεν ἔθνεσιν, οὐ γὰρ δήπου πάντως τῷ λόγῳ λυμάνεται τὸ πολλῶν γε ὕστερον περιτομῆν αὐτὸν εἰληφέναι· πρὸ γὰρ ταύτης μαμαρτῦρηται τῇ πίστει δικαιοθαίς· καὶ τοῦτο παρίστησι τὸ, Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Καὶ γε ἀπειρητῶν ὄντι, ὁ χρηματίζων (ἦν δ' αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος Χριστὸς) περὶ τῶν ἐπίσης αὐτῷ δικαιοῦσθαι μιλλόντων τούτοις δὴ προγγελαται λέγων· Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· ὁ δὲ καὶ πέρας εἰληφὸς ἐν ἡμῖν ἀναδέδεικται. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος πιστεῖ τῷ ὁφθέντι λόγῳ Θεῷ δεδικαίωται, τὸν τε πρότερον βίον καὶ τὴν πατρίαν θρησκείαν ἀπολιπών, ἕνα δὲ τῶν ὄλων πρῶτατιν ὁμολογήσας Θεόν, καὶ ἔργοις ἀρετῆς, οὐ θρησκείῃ τοῦ Μωσέως νόμου, θεραπεύσας αὐτόν· οὕτω δὲ καὶ τῷ παρόντι ὁ αὐτὸς οὗτος τῆς εὐσεβείας τρόπος ἐξ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης παρὰ μόνοις Χριστιανοῖς ἀσκούμενος ἐναργῶς διαδείκνυται· ὡς μηδὲν ἐμποδῶν κπθεσάναί, ἕνα μὲν τὸν νῦν καὶ τὸν πρόπαιλαι βίον εἶναι ἡμῖν τε τοῖς ἀπὸ Χριστοῦ καὶ τοῖς ἔκπαιλαι κατὰ Θεὸν ζήσασι, κἀντεῦθεν συνάγεσθαι, τὴν ξένην τινα καὶ νέαν πολιτείαν εἶναι ἡμετέραν, ἀλλ' εἰ χρεῖν φάναι παρῶσις χρωόμενον, πρῶτην ταύτην καὶ μόνην καὶ ἀληθῆ θεοσέβειαν, τὴν διὰ Χριστοῦ πάλαι μὲν ἀμυδρῶς παραδειχθεῖσαν, νῦν δὲ οὐδ' αὖτις πῶσον καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐκλάμψασαν.

et in reliquis justis, qui placuerunt Deo. Et rursus in novissimis temporibus orta est in humano genere per Domini adventum. (Iren. lib. iv, cap. 42.)

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

A

CAPUT VI.

Ἱστορία κεφαλαιώδης ἐν ἐπιτομῇ τὰ Ἑβραϊκὰ διεξιούσα, καὶ ἄχρις Ἡρώδου τοῦ ἐξ ἄλλοφύλων ἄρξαντος τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους κατιούσα, δὴλὴν καθιστῶσα τὴν προφητείαν, τὴν, « Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸν εἶναι προσδοκίαν ἔθνῶν. »

Τούτων δ' οὕτως ἔχοντων, καὶ ἀναγκαιῶς προαναδεικνυμένων, λοιπὸν δὴ ἀπὸ τῆς κατὰ σάρκα τοῦ Σωτήρος ἐπιφανείας, οἷά τινος δεξιᾶς ὀδηγίας, τῆς ἱστορίας ἀψόμεθα συλλήπτορα καὶ χειραγωγὸν αὐτὸν τὸν ἀναρχὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον ταῖς ἀρχαῖς τοῦ κατ' αὐτὸν λόγου προβεβλημένοι, ὡς μὴ τῆς ἀληθείας διαμαρτεῖν. Μικρὸν δὲ ἄνωθεν ἀνακτεῖν τὸν λόγον. Τὸ Ἰουδαίων ἔθνος, ἥπερ μοι εἴρηται, πρὶν ἢ Μωσέα θεῶθεν τοῦ ἔθνους ἡγήσασθαι, αὐτόνομον οἶον ἦν καὶ αὐθέκαστον, προπάτορα μὲν αὐχῶν τὸν δίκαιον Ἀβραάμ, ἀμυδρᾶ δὲ θεογονωσίᾳ τῶν ἄλλων διαφέρειν ἔθνῶν. Ἐπι δ' εἰς Αἴγυπτον ἦκε διὰ τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἔτη δεδούλωτο τετρακόσια, ἐξάγει μὲν ἐκεῖθεν αὐτὸ Μωσῆς ὅς πολλοῖς σημείοις καὶ τέρασιν ὑπερφυῆς τις ἀναφανείας, ὡς καὶ Θεῷ συλλαλεῖν, κάκειθεν ἔλκειν τῶν πρακτέων τὴν δὴλωσιν, ἡγεῖτό τε τοῦ ἔθνους, καὶ βασιλεὺς καὶ ἱερεὺς αὐτὸς αὐτοῖς ἐχρημάτιζεν. Μετὰ δὲ τοῦτον ὁ τούτου διάδοχος ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἔθνους ἐλάμβανε. Τό γε μὴν ἱερᾶσθαι Ἀαρὼν ἐκληροῦτο. Μωσέως μερισμῆνου, ὅς ἦν Ἀαρὼν ἀδελφός. Μετὰ δὲ τούτους ἄρχοντες τὰ Ἰουδαίων διεῖπον ὅτι κριταὶ ὠνομάσθησαν, δυσκαίδεκα ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ἐκ διαδοχῆς ἀλλήλους θανάτῳ ὑπέξιτάμενοι. Εἴθ' Ἑβραῖοι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀρχὴν δυσεράναντες, βασιλεύεσθαι ἤτουν. Καὶ Σαυὺλ πρῶτος ὑπὸ τοῦ προφήτου Σαμουὴλ εἰς βασιλέα τούτοις ἐχρίετο, Θεοῦ χρηματίζοντος. Τοῦτον δὲ Δαβὶδ διεδέξατο ὃν ὁ παῖς Σολομῶν, καὶ καθέξῃς ἕτεροι δ' καὶ κ' ὄντες τὸν ἀριθμὸν, ἔτη καθηγησάμενοι πρὸς τοῖς ὀκτώ τεσσαράκοντά τε καὶ τετρακόσια. Ἐπειτα τοῦ Βαβύλωνίου Ναβουχοδονόσορ τούτοις ἐπιστρατεύσαντος, ἦ τε πόλις καὶ τὸ ἱερὸν καταστρέφεται καὶ ὁ λαὸς αἰχμάλωτος εἰς Βαβυλῶνα ἀπάγεται ἔτη σ'. Καὶ τοῖνυν Χαλδαίων, εἴτουν Βαβυλωνίων, καὶ αὐτῶν τὰ ἴσα πεπονθότων τοῖς Ἰουδαίοις, τῶν Μήδων ἐκαίνους ἐπαναστάντων καὶ ἐς τ' μάλιστα ἔτη τὴν ἀρχὴν ἐκαίνων κατασηκόντων, τὸν ὕστατον αὐτῶν βασιλέα, ᾧ Ἀστυάγης ἦν ὄνομα, Κῦρος ὁ Πέρσης ἐπαναστὰς καθεῖλε καὶ τὴν ἡγεμονίαν εἰς Πέρσας ἐκ Μήδων μεταβιβάζει. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, οὐκ ἔλαττον ἢ ἔτη πρὸς τοῖς εἴκοσι διακόσια ἡγησάμενοι, ἄχρι Δαρείου τοῦ Ἀρσάμου ὑπὸ τοῦ Μακεδόνα Ἀλεξάνδρου ἐξίστανται τῆς ἀρχῆς ὅς εἰς μοναρχίαν τὸ κράτος περιλάσας, μετὰ δωδέκατον ἔτος τελευτῶν, τοῖς παισὶν αὐτοῦ Μακεδόσι τὴν ἀρχὴν κατελίμπανεν, οἱ Πτολεμαῖοι κατωνομάζοντο. Ἐκ δὲ διαδοχῆς τρεῖς καὶ δέκα γενόμενοι, τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἔτη ἐκράτησαν σκ' πρὸς τρισίν. Ἀρσάκης τοῖνυν ὁ Πάρθος, τῷ ὀσάτῳ Πτολεμαίῳ ἐπαναστὰς, ὅς καὶ Διονύσιος ἐπακίλητο, οὗ θυγάτηρ ἦν

Historia brevis succincte res Hebraicas exponens usque ad Herodem advenam, seu alienigenam, qui Judæorum regnum obtinuit: quæ historia prophetiam illam declarat: « Non deerit princeps ex Juda, et dux ex femore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse est expectatio gentium. »

Hæc cum ita se habeant, necessarioque sic sint præmissa, deinceps ab apparitione Servatoris secundum carnem, tanquam auspiciata et felici viæ duce, adjutorem atque auctorem ipsum principio carens Dei Verbum, initio ejus quæ de eo suscepta est orationis præficientes, ne scilicet a veritate aberremus, historiam ordiemur. 54 Paulo vero altius res ipsa repetenda. Gens Judæorum, ut dictum est, priusquam divina providentia Moses dux ei præfectus esset, libera quodammodo et sui juris fuit: et progenitorem jactans justum Abraham, tenui cognitione Numinis aliis antecelluit populis. Hæc postquam in Ægyptum venit, propter Josephum, in servitute ibi fuit annos quadringentos. Inde autem illam eduxit Moses: qui miraculis et prodigiis edendis, in tantum supra ipsius naturæ captum pollebat, ut etiam colloquio Dei frueretur, ab eoque rerum agendarum consilia et rationes peteret. Præfuit ergo genti illæ, ac rex ipse et idem sacrarum antistes jus populo dixit. Rerum tamen sacrarum curam Aaron sortitus est, communicata ei per Mosen tali functione, qui Aaronis frater fuit. Post hunc autem successor ejus Jesus Nave filius, rerum administrationem suscepit. Deinde rem Judaicam principes rexerunt. Judices dicti: qui numero duodecim fuerunt, per successionem ordine in defunctorum locum surrogati. Postea talem rerum administrationem ægre ferentes Judæi, regem sibi creari depoposcerunt. Et Saul primus eis a propheta Samuele rex unctus est, idque Deo per oraculum jubente. Huic David successit; Davidi filius Salomon. Deinde ordine alii reges, viginti quatuor numero: qui quidem rebus Judaicis annos quadringentos quadraginta octo præfuerunt. Postea cum Babylonius Nabuchodonosor bellicam contra eos expeditionem sumpsisset, una cum urbe templum est eversum, et populus Babylonem captivus ductus ad annos septuaginta. Cum equidem Chaldæi sive Babylonii antea idem quod Judæi perpassi fuissent a Medis, bello illis illato, qui ad trecentos usque annos fere regnum eorum tenuerunt. Medorum vero regem ultimum, cui Astyagis nomen erat, Cyrus Persa bello oppressit, imperiumque a Medis ad Persas transtulit. Cæterum et ii non minus quam ducentis viginti annis imperio potiti, usque ad Darium Arsarmi filium (1), ab Alexandro Macedone eo sunt exuti. Qui regno in monarchiæ formam redacto, post duodecimum rerum suarum gestarum annum, vita excedens, pueris suis Macedonibus, qui Ptolemæi cognominaban-

(1) Darium istum Arsani filium alii dicunt (Just. lib. x.)

tur (1), regnum reliquit. 55 li per successionem (2) tredecim numero, Persarum res obtinuerunt annos ducentos nonaginta tres. Arsaces porro Parthus Ptolemæo ultimo, qui etiam Dionysius dicebatur, Cleopatrarum patri, in qua postrema Macedonum apud Ægyptios defecit regnum, bellum intulit, Parthisque Persarum imperium tradidit. Nec ita multo post Macedonum ditio in Romanorum pervenit potestatem : et inde Parthorum reges nomen quoque Arsacidarum habuere. Porro qui ab Arsace progeniti regnum obtinuerunt, usque ad Artabanum pervenerunt, rerum administratione annis ducentis septuaginta retenta. Post Artabanum vero, Chosroë genus Persis imperare cœpit. Artaxares enim pater Chosroë Magus, dolo Artabanum aggressus occidit, primusque inter Persas cidarim sumpsit : unde et apud ipsos celebre Magorum nomen fuit. Alexander autem Mammææ filius appellatus Romanum administravit imperium, cum Parthus adhuc Persis rex præesset. Enimvero Judæi a Dario primo, seu (ut alii tradunt) a Cyro, post annos septuaginta, captivitate soluta, libertate donati, urbem simul suam et templum, quæ David et Solomon construxerant, restaurarunt : et patriis sacris, ritibus, atque cæremoniis operati sunt, non regia (ut antehac) potestate et administratione sed paucorum optimatum gubernatione utentes. Sacerdotes (3) enim res eorum rexerunt. Et ad aliquod usque tempus satis feliciter atque ordine res eorum gerebantur. Postea vero inter potentiores Judæorum dissidium exortum est : quo tempore Antiochus Epiphanes de cuncta Syria adversus Ptolemæum sextum (4) bello decertabat. Causa vero dissensionis erat, quod nemo optimatum æquali et ejusdem sortis homini subjici aut parere voluerit. Et Onias quidem pontifex, Tobie liberis urbe expulsis, superior erat. Illi vero Antiochum Epiphanem adversus urbem duxere, jam pridem sua sponte consilia eo animo agitantem, et tanquam cupiditatem parturientem, ut urbe potiretur. Ducibusque illis urbem cepit, prædam multam egit, templo quoque Dei spoliato : et religionem (5) omnem cum victimis et cæremoniis sustulit (6), ad annos tres cum dimidio. Præterierant tum anni quadringenti quinquaginta quinque, ex quo populus Babylone 56 redierat. Sedenim Onias ad Ptolemæum profugit, qui tum ab Antiocho dissidebat, et in Heliopolitarum præfectura urbem aliam et templum condidit, structura omni ad eam quæ Hierosolymis erat, conformata. Antiochus porro ex luxuria et intemperantia majorem in modum arrogans, Judæis persuadet, ut patriis ritus despiciant, sues ad aras pro victimis immo-

(1) Macedonum chronographi Ptolemæos in Ægypto regnasse tradunt an. 296.

(2) Justinus, lib. xiii, de Perdicca loquens : « Inter principes, inquit, provincias dividit, simul ut remaneret æmulus, et munus imperii beneficii sui faceret ; primo Ptolemæo Ægyptus, et Africa, Arabiæque pars sorte venit, » etc. Chronici scri-

A Κλεοπάτρα, εἰς τὴν ὑστάτην ἔ τῶν Μακεδόνων κατέ-
 ληξε δυναστεία, Πάρθοις τὴν Περσῶν βασιλείαν παρ-
 ἔδωκε, τῆς τῶν Μακεδόνων ἀρχῆς οὐ πολλῶ ὑστε-
 ρον πρὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐξουσίαν μεταπεσοῦσης·
 κἀντεῦθεν καὶ οἱ Περσῶν βασιλεῖς Ἀρσακίδαὶ ὄνομα
 ἔσχον. Οἱ μέντοι ἀπὸ Ἀρσάκου ἀρχόμενοι ἄχρι δὴ
 καὶ ἐς Ἀρτάβανον ἦγον, ἔτη ἐβδομήκοντά τε καὶ
 διακόσια παραμείναντες τῇ ἀρχῇ. Μετὰ δὲ τὸν εἰρη-
 μένον Ἀρτάβανον τὸ Χοσρόου γένος τῶν Περσῶν βα-
 σιλεύειν κατήρχετο. Ἀρταξάρης γὰρ ὁ τοῦ Χοσρόου
 πατὴρ μάγος ὢν, δόλιφ τὸν Ἀρτάβανον κτείνει, κί-
 δαριν πρῶτος Περσῶν περὶθέμενος. Ἐξ οὗ καὶ παρὰ
 Περσικῆς οἱ μάγοι ἐπίδοξοι. Ἀλέξανδρος δ' ὁ Μαμ-
 μαϊκῆς ἐπικληθεὶς ἐπὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων ἦν,
 ὀπηνίκα ὁ Πάρθος ἔτι Περσῶν ἐβασίλευεν. Οἱ γε
 μὴν Ἰουδαῖοι, πρὸς Δαρείου τοῦ πρώτου, ὡς δ' ἕτε-
 ροι, πρὸς Κύρου μετὰ ἔτη ἐβδομήκοντα, τῆς αἰχμα-
 λωσίας λυθέντες, τὴν τε πόλιν σφῶν καὶ τὸ ἱερὸν, ἃ
 Δαυὶδ καὶ Σολομῶν ψυχοδόμησαν, ἤγειραν, καὶ τῆς
 πατρῴας θρησκείας ἀβίως κατήρχοντο· οὐ βασιλικῇ
 δυναστείᾳ καὶ πολιτείᾳ, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἀριστοκρα-
 τικῇ μετὰ ὀλιγαρχίας χρώμενοι· οἱ γὰρ ἱερεῖς αὐτοῖς
 προεστήκεισαν τῶν πραγμάτων. Καὶ μέχρι μὲν
 τινος καλῶς αὐτοῖς καὶ ἐξ οὐρίας τὰ πράγματα
 ἤγοντο, ὑστερον δὲ στάσεως ἐν τοῖς δυνατοῖς τῶν
 Ἰουδαίων ἐμπεσοῦσης· καθ' ὃν καιρὸν Ἀντιόχος ὁ
 Ἐπιφανῆς περὶ τῆς ὅλης Συρίας πρὸς Πτολεμαῖον
 τὸν ἕκτον διεφέρετο· ἡ δὲ διάστασις ἦν, ὅτι ἕκαστος
 τῶν περιφανῶν ἤκιστα τῶ ὀμοίῳ ὑποτάττεσθαι
 ἤθελε· κρατεῖ μὲν Ὀνίας ὁ ἀρχιερεὺς, τοὺς Τωβία
 παιδᾶς ἐξελάσας τῆς πόλεως· οἱ δ' Ἀντιόχον τὸν
 Ἐπιφανῆ κατὰ τῆς πόλεως ἄγονται, πάλαι καὶ αὐ-
 τὸν πρὸς τοῦτο κεινημένον, καὶ πολλὴν ὠδίνοντα τῆς
 σφῶν πόλεως ἔρωτα, καὶ ὑφ' ἡγεμόσιν ἐκαίνοις τὴν
 τε πόλιν αἰρεῖ, καὶ λείαν ἄγει πολλήν, συλήσας μὲν τὸ
 ἱερὸν τοῦ Θεοῦ, παύσας δὲ καὶ τὸν ἐναγισμὸν ἐπ' ἔτη
 τρία πρὸς τῶ ἡμίσει. Ἐτι γε μὴν παρῆλθον τῶ πρῶ-
 τῶ οὐ ὁ λαὸς ἐπανῆκεν ἐκ Βαβυλώνης, πέντε πέντε
 πενήκοντά τε καὶ τετρακόσια. Ὀνίας μὲντοι διαφυ-
 γῶν, πρόσσεισι Πτολεμαίῳ, ὃς τρηναυτὰ πρὸς Ἀν-
 τιοχον διεφέρετο· καὶ ἐν τῶ Ἡλιουπολίτῃ νομῶ πό-
 λιν ἑτέραν καὶ νεῶν ἀντανίστησι, κατὰ πάντα τοῖς
 ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπεικασμένα. Ὁ δ' Ἀντιόχος ὑπὸ
 ἀκρασίας μεῖζον φρονήσας, τὰ τε πάτρια Ἰουδαίως
 ἐπέθει παρορᾶν, καὶ σὺς μὲν τῶ βωμῶ ἐπιθύειν,
 ἀπερίτμητα δὲ καὶ τὰ βρέφη διατηρεῖν· καὶ ἀπλῶς
 πᾶσαν τὴν νομικὴν διακτείνει λατρείαν, ὡς οὐδὲν οὖ-
 σαν, ἐνεκελεύετο. Βακχίδης δὲ τις ὄπουργαί τῶ δυσ-
 σεδήματι, ἀνὴρ μανίας οὐδὲν ἐλλείπων. Τοῦτον Μα-
 θίας Ἀσσαμωναίου παῖς, τῶν ἱερῶν δὲ εἰς ἐτύγχε-
 νεν ὢν, κώμης Μωδεεῖμ ὄνομα· συνασπίσας μετὰ
 τῶν παίδων, πέντε δὲ ἦσαν, κοπίσιν ἀναίρει τὸν
 Βακχίδην· καὶ δεισας, τὰ μετεωρότερα καταλάμβε-

ptores Medorum imperium durasse notant annis 265, vel, ut alii volunt, 292. Persarum, annis 231.

(3) I Esdræ vi.

(4) Fuit is Ptolemæus Evergetes secundus.

(5) I Mach, i.

(6) Idolum etiam templo imposuit. (Joseph. lib. xii, cap. 6.)

νεν. Ἐπειτα δὲ καὶ στρατεύμα ἤθροικώς, κάτεισι· καὶ συμβαλὼν μάχην κρατεῖ τοὺς περὶ Ἀντίοχον, καὶ ἀσχιτα τῆς πόλεως ἀπελαύνει, καὶ τοῦ σφετέρου ἔθνους ἄρχει ἐκόντος· τελευτᾷ δὲ οὐ πολλῶ ὕστερον, Ἰούδα τῶ πρεσβυτέρῳ τῶν παίδων λιπὼν τὴν ἀρχήν. Οὗτος γὰρ μὴν δεδιὼς τὸν Ἀντίοχον, μηδὲ γὰρ ἡρεμήσειν ἐκείνον ᾤετο, δύνανται τε τὴν ἐπιχώριον ἤθροισεν· καὶ πρὸς Ῥώμην πρέσβεις πρῶτος διαπεμφάμενος, τοῖς στρατηγοῖς ἐκείνων ἐσπένδετο. Οὗτος καὶ τῶ διαφέροντι τοῦ σεβάσματος τό τε ἱερὸν ἐκκαθαίρει, καὶ καινὰ σκεύη τῇ θουσίᾳ ἐγκαθιστᾷ. Ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Ἀντίοχος ἐτελεύτα· ὁ δὲ παῖς αὐτοῦ, Ἀντίοχος δὲ καὶ αὐτὸς ὠνομάζετο, στίψει ἀπείρῳ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπίστατο. Συρράγεισθαι τοῖνυν τῆς μάχης, ὑπεχώρει αὐθις φρουρὰν τῆ πόλει καταλιπών. Ἰούδας δὲ, ταῖς τοιαύταις μάχαις ἀναφανείς ἄριστος, καὶ πολλοὺς τῶν Ἀντιόχου τῶ ξίφει ὑπαγαγών, ἐς ὕστερον καὶ αὐτὸς ἀναίρεται. πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰωάννης. Ἡ δὲ ἀρχὴ ἐκείνου πρὸς Ἰωνάθην μετέβαινε τὸν ἕτερον ἀδελφόν· ὃς δὴ τὰ τὴν πρὸς Ῥωμαίους φιλιαν ἐπιμαῖλλον ἀσφαλισάμενος, καὶ πρὸς τὸν Ἀντιόχου παῖδα τὰς διαλλαγὰς ἐποιεῖτο, παρ' ᾧ καὶ φιλικῶς καταλύσας, πρὸς τοῦ ἐπιτρόπου Τρύφωνος φείρεται, τοῦ ἀδελφοῦ μετ' ἐκείνων κρατήσαντος Σίμωνος· ὃς δὴ καὶ γενναίως ἀφηγούμενος τῶν πραγμάτων, Ἀντιόχῳ σύμμαχος γίνεται· στρατεύοντι κατὰ Τρύφωνα, αὐτῶ οἱ ἐπαναστάντος· καὶ συνεξελθὼν Τρύφωνα οὐδαμῶς ἐκείνων φίλα οἱ φρονούσιντα ἔγνω ἐς ὕστερον· Κενδεβαῖον γὰρ τὸν αὐτοῦ στρατηγὸν πέμψας, δροῦν τε τὴν Ἰουδαίαν ἐπέταττε, καὶ Σίμωνα ὑποχείριον ἄγειν. Ὁ δὲ λαμπρῶς νικήσας τὸν Κενδεβαῖον, μυριάριθμον ἐπαγόμενον στρατεύμα, πάσαις ἐπιβολαῖς τῆς τῶν Μακεδόνων ἐπικρατείας τὸ δρόφυλον ἀπαλλάττει μετὰ ἐβδομήκοντα ἔτη καὶ ἑκατὸν· καὶ ἀρχιερεὺς ἀναδείκνυται. Μικρὸν δ' ὕστερον καὶ οὗτος ὁ Σίμων ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ Πτολεμαίου ἐν συμποσίῳ κτίνυται· ὃς δὴ Πτολεμαῖος, τὴν τε γυναῖκα καὶ τοὺς δύο παῖδας καθείρξας, Ἰωνάνην τὸν τρίτον, ὃς καὶ Ἰγκανὸς ἑκαλεῖτο, κτείνειν ἐξέπεμπε. Φθίνει γὰρ μὴν ἐκτείνον τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγόμενος, τὴν Ἱεροσαλήμ εἰσιών· καὶ τὴν πατρίαν ἀρχιερωσύνην δεξάμενος, θεῶν τε θύσας τὰ χριστήρια, τάχος ὅσον ἐπὶ τὸν Πτολεμαῖον ὄρμα, τιμωρήσων τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν, ἀμυνόμεσος τὸν Ἰγκανὸν, ἔκτεινε Πτολεμαῖος· ὁ δ' αὖ γὰρ νέος Ἀντίοχος κατ' ὄργην ὧν ὑπὸ Σίμωνος πέπονθε τοῦ πατρὸς Ἰγκανοῦ, κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων αὐθις ἐστράτευσεν. Ἰγκανὸς δὲ τὸν Δαυίδου τάφον ἀνοίξας, τριακσίων ταλάντων ἔλυε τὴν πολιορκίαν. Ἐς ὕστερον δ' ἐνευπραγήσαντι καὶ πολλὴν περιθαλομένην χώραν, Ἀριστοβούλου καὶ Ἀντιγόνου τῶν ἰδίων παίδων συστρατηγούντων αὐτῶ, φθόνος πρὸς τῶν ἐπιχωρίων ἐγείρεται μέγιστος· εἰς προὔπτον δ' ἐκρίπισθέντες ἐκείνων πόλεμον, ἤττηνται.

(1) Hic *Matthias* in libro *Machab*, dicitur.

(2) I *Machab*. viii.

(3) *Antiochus Eupator*.

(4) *Antiochus Soter*.

(5) *Tryphon*, interfecto *Antiocho*, regnum *Sy-*

A lent, infantes incircumcisos relinquunt, denique ut cultum legis omnem tanquam rem nihili despuant, mandat. Bacchides autem quidam, impietatis ejus administer erat, vir qui ad summam insaniam nihil fecisset reliqui. Hunc *Matthias* (1) *Assamonæi filius* (fuit is ex sacerdotibus unus, ex vico cui nomen erat *Modeim ortus*) armatis secum quinque filiis occidit : et per metum loca superiora capit. Unde postea manu armatorum contracta descendit, prælioque commisso *Antiochum* vincit, cædissimeque urbe expellit. Is popularibus suis, ut princeps, non invitis præest : brevique moritur, *Judæ* maximo natu filio rerum administratione relicta. *Judas* (2) porro *Antiochum* timens (minime enim illum quieturum putabat) militem ex popularibus conscribit : et primus legatis *Romam* missis, cum Romanis ducibus pacem fœdusque paciscitur. Idem pro insigni pietate sua, templum simul repurgat, et vasa nova ad sacrificiorum usum procurat. Interea *Antiochus* moritur, et filius ejus (*Antiochi* (3) ei quoque nomen fuit) cum maximo exercitu contra *Judæos* progreditur, prælioque commisso retrocedit, et partem copiarum ad obsidionem urbis relinquit. Ibi *Judæ* in præliis omnibus virtus in primis euituit, qui cum fortiter dimicans, multos ex hostibus ferro cecidisset, tandem ipse quoque cæditur, cumque eo frater *Joannes*. Ejus sedenim potestas ad *Jonathan*, fratrem quoque ejus, pervenit : qui magis etiam confirmata cum Romanis amicitia et societate, fœdus insuper cum *Antiochi* (4) filio inicit : apud quem cum pro hospitii atque amicitia *Jere* versaretur, a tutore ejus *Tryphone* (5) necatur. *Simon* porro frater in locum ejus succedit : et rem strenue gerens, *Antiocho* se belli societate conjungit, contra *Tryphonem*, qui ei bellum intulerat, ducenti. Cæterum cum *Antiocho* in *Tryphone* opprimendo egregium navasset operam, postea illum minime amicum sibi esse cognovit. 57 Ille enim *Cendebæo* duce misso, et terram *Judaam* vastare, et *Simonem* captum ad se adducere jussit. Sedenim *Simon Cendebæum* cum exercitu plurimorum millium advenientem, prælio et conflictu omni fortissime vincit, popularesque suos a vi et impetu *Macedonum* liberat (6), post annos centum septuaginta, et pontifex creatur. Sed brevi postea et ipse *Simon* a genero *Ptolemæo* in convivio interimitur. *Ptolemæus* sane uxorem quoque ejus, et duos filios, in vincula conjicit : et percussores, qui *Joannem* tertium filium (erat huic quoque *Hircani* nomen) necarent, disponit. Sed ille *Hierosolyma* profugiens, structas sibi cædis insidius effugit : et paterno per successionem pontificatu accepto, gratisque per sacrificia Deo actis,

riæ invaserat. (Justin. I. xxxvi.)

(6) *Joseph*. lib. xiii, cap. 11.

(7) Ex quo sollicit illi apud *Ægyptios* regnare cœperunt et *Syros*.

quanta potest celeritate contra Ptolemæum progreditur, auxilium matri et fratribus laturus. At illos Ptolemæus, ut Hyrcano ægre faceret, occidit, Porro Antiochus junior indignatione simul et recordatione earum rerum quas a Simone Hyrcani patre peressus fuerat, commotus, adversus Hierosolyma exercitum iterum ducit. (1) Hyrcanus autem, Davidis recluso sepulcro, obsidionem urbis trecentis redemit talentis. Post hæc, cum prosperis uteretur rebus, et longe lateque ditionem suam propagaret, Aristobulo et Antigono filiis ejus cum eo rem militarem administrantibus, invidia popularium quam maxima contra eum est exorta: qui tamen aperte contra eum suscepto bello occubere. Sedenim (2) Hyrcanus, qui et Joannes dictus, satis feliciter peracta vita, quinque relictis filiis, et optime republica annis triginta tribus gesta, vitam finit. Ejus deinde maximus natu filius Aristobulus, administrationem rerum confestim in regni formam redigit, et primus sibi diadema imponit, post annos quadringentos septuaginta et unum, in menses tres, ab eo tempore, cum populus servitute Babylonica liberatus, in patriam suam rediit. Atque hic quidem matrem fame enecat: mox quoque ex fratribus eum, quem maxime dilexerat, Antigonom: quomodo autem ea cædes peracta sit, Josepho eam commemorandam relinquimus. Sed enim cum non ultra unum annum rebus præfuisset, moritur. Cujus uxor fratres ejus ex custodia et vinculis emittit: et alterum, qui ætate grandior videbatur, Alexandrum nomine, regem **SS** constituit, qui mox alterum, regnum affectantem, trucidat: tertium vero, qui otiosam sibi delegerat vitam, privatum agere patitur. Alexander iste, cum Cleopatras filio Ptolemæo (3), cognomento Lathuro, prælio congressus, fortiter victoriam reportavit: et Ptolemæus a matre Cleopatra pulsus, in Ægyptum profugit. Alexander autem, cum populares gravibus effectisset injuriis, adeo ut octingentos in crucem egerit, quartana febris confectus, vitam finiens, conjugi Salinæ, quæ etiam (4) Alexandra dicta est, regnum reliquit. Eodem tempore et Damasceni Aretam Parthum contra Ptolemæum ducunt, et Cœlesyriæ regem constituunt; qui victoria contra Judæos potitus inde ex pactis conventis retrocessit. Salinæ duo erant filii, quos Alexandro progenuerat. Ex iis ætate proveciorem, cui Hyrcani nomen inditum erat, desidem, et ad res gerendas minime indoneum, pontificatu cohonestat: alterum vero Aristobulum, propter animi et corporis vigorem, privatum esse jubet. Qui deinde, cum mater Alexandra graviter ægrotaret, occasione ea arrepta, et eorum manu, quorum sibi studia conciliaverat, coacta, magna-

A Ἰρκανὸς δὲ τοῦ λοιποῦ, ὁ καὶ Ἰωάννης εὐδαίμονα βίον διηνοκῶς, ἐπὶ πάντεσσι υἱέσιν ἐτελεύτα τὸν βίον, κάλλιστα τὴν ἀρχὴν ἐπὶ ἑλοῖς τρισὶ καὶ τριάκοντα ἔτεσι διοικήσας. Ὁ γὰρ μὴν τῶν υἱέων πρεσβύτερος Ἀριστόβουλος, τὴν ἀρχὴν εὐθὺς εἰς βασιλείαν μεθίστησι, καὶ πρῶτος διάδημα περιτίθεται μετὰ τετρακοσιοστὸν καὶ ἑβδομηκοστὸν πρῶτον ἔτος, πρὸς δὲ μῆνας τρεῖς, ἐξ οὗπερ ὁ λαὸς τῆς ἐν Βαβυλῶνι δουλείας ἀπαλλαγείας, εἰς τὴν χώραν ἦκεν. Οὗτος τὴν μὲν μητέρα κτείνει λιμῶ· μετ' ὀλίγον δὲ, καὶ ὃν ἐφίλει μάλα τῶν ἀδελφῶν, Ἀντίγονον. Τὸ δ' ὄπισ, Ἰωσήφῳ παραχωρεῖν διηγεῖσθαι θέμις. Οὐ πλέον δ' ἐνιαυτοῦ καὶ αὐτὸς ἠγησάμενος, ἐτελεύτα. Ἡ δὲ γυνὴ τοὺς ἐκείνου ἀδελφοὺς λύσασα τῶν δεσμῶν, χ' ἄτερον μὲν τὸν καθ' ἡλικίαν προὔχειν δοκοῦντα βασιλεῖα καθίστησιν, Ἀλέξανδρον ὄνομα· ὃς τὸν ἕτερον τῶν ἀδελφῶν βασιλειῶντα γνοὺς, ἔκτεινε· τὸν δ' ἄλλον δέχρα πραγμάτων ζῆν αἰρούμενον, εἴσαθεν ἰδιοπραγεῖν τούτῳ δὴ πρὸς τὸν Κλεοπάτρας υἱὸν Πτολεμαῖον τὸν Λάθουρον ἐπικληθέντα συμβολῆ γίνεται· καὶ νικᾷ κατακράτος Ἀλέξανδρος· διωχθεὶς δὲ Πτολεμαῖος ὑπὸ τῆς μητρὸς Κλεοπάτρας, μετεχῶρει πρὸς Ἀἴγυπτον. Πολλὰ δὲ τοῖς ὁμοφύλοις δρᾶσαι Ἀλέξανδρος δυσχερῆ, ὡς καὶ ἀτακτοῦς ἀνασταυρῶσαι, τετραταῖοις ληφθεὶς πυρετῶν περιόδοις, τὸν βίον μετέλλαξε, τῇ γυναικὶ Σαλίῃ, τῇ καὶ Ἀλεξάνδρῳ, τὴν βασιλείαν καταλιπὼν. Τηνικᾶδε δὲ καὶ δαμασκηνοὶ τὸν Πάρθον Ἀρέταν κατὰ Πτολεμαίου ἐπάγονται, καὶ τῆς Κοίλης Κυρίας βασιλεῖα ἐγκαθίστησιν· ὃς μάχῃ τῶν Ἰουδαίων περιγενόμενος, ἐκίθη κατὰ συνθήκας ἀνεχώρει αὐθις. Ἐπὶ δὲ Σαλίῃ, **C** δύο ὄντων υἱέων ἐξ Ἀλεξάνδρου, τὸν μὲν χρόνῳ προήκοντα, Ἰρκανὸς ἐπεκέκλητο, νωθὴ καὶ ἄλλως ἀπράξιμα ὄντα, ἀρχιερωσύνην ἔτιμα· ἄτερον δὲ τὸν Ἀριστόβουλον διὰ θερμότητα τοῖς ἰδιώταις ἐνέταττεν· ὃς ἐς ὑστερον νόσῳ τῆς μητρὸς Ἀλεξάνδρας περιπεσοῦσης, τὸν καιρὸν ἀρκάσας, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν συναθροίσας εὐνοϊκόν, χρήματα τε πλείστα περιβαλόμενος, βασιλεῖα ἑαυτὸν ἀνείπεν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ μὲν ἡ Ἀλεξάνδρα, κρινὴ τὰ τῶν παιδῶν διαθεῖσθαι πρὸς τὸ δοκοῦν, τοῦ βίου ἐξίστατο. Συμβολῆς δὲ γενομένης, ἐξ Ἰρκανοῦ πρὸς τὸν Ἀριστόβουλον μετεχώρει τὸ πλῆθος· καὶ Ἰρκανὸς ἄκων ἐξίσταται τῆς ἀρχῆς τὰδελφῶν, καὶ ἰδιάζειν αἰρεῖται. Τούτῳ δ' οὕτω γεγεννημένων, δέος εἰστρέχει πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, μάλιστα δὲ Ἀντιπάτρῳ, ὃς Ἡρώδου πατὴρ **D** ἦν. Διάφορος γὰρ Ἀριστοδοῦλῳ καθίστατο, φίλος ὢν ἐς τὰ μάλιστα Ἰρκανῶ. Ἐξ Ἰδουμαίων γὰρ ἔκων τὸ γένος, πλοῦτῳ καὶ περιφανείᾳ τοῦ ἔθνους πρωτεύων ἦν. Οὗτος τοῖν Ἰρκανὸν πείσας, πρὸς Ἀρέταν τὸν Σύριον βασιλεῖα ἤκει, ὥστε ἰστὰ δυνάμεως αὐτῷ τὴν βασιλείαν περιποιεῖν. Καὶ ὁ μὲν ἦκεν Ἰρκανῶ αὐθις τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πόλιν ἐχειρίζεν, εἰ μὴ Πομπήϊος τηνικαῦτα πρὸς Τίγρην ἐ-

(1) In festo Tabernaculorum Antiochus Hyrcano in holocaustum taurum dono dedit. (Jos.)

(2) Hyrcanus Idumæam subegit, et Judaicis legibus ei vivere permisit. Idem Joseph. Hic etiam bumus apud Hebræos peregrinum militem alere

cœpit.

(3) Alexander iste propter crudelitatem, Trucida cognominatus est, (Joseph.)

(4) Sub Alexandra Pharissæi rempubl. Judæorum administrarunt (Idem.)

Ἀρμενία μαχόμενος διεκώλυσε. Πρὸς δὲ Ἀντίπατρος τε καὶ Ἰρκανὸς διαβάντες, πείθουσιν Ἀριστόβουλον μὲν παριδεῖν, Ἰρκανῷ δὲ ἀδικουμένῳ προσχεῖν. Καὶ δεσμώτης μὲν εὐθύς Ἀριστόβουλος σύνμαζα γυναικὶ καὶ τέκνοις. Ἰρκανὸς δ' ἐπὶ τῆς ἀρχῆς καθίσταται αὐθις, Πομπηίου τὴν πόλιν πορθήσαντος, καὶ τὰ ἐν τῷ ἱερῷ μυστικὰ καταβρήσαντος, φόρον τε Ῥωμαίοις τελεῖν ἐπιτάξαντος. Καὶ Πομπηίου μὲν τὸν Ἀριστόβουλον ἄγων ἐς Ῥώμην ἦει, καὶ Ἀλέξανδρον τὸν υἱὸν, Σκαύρω διέπειν τὰ κατὰ τὴν Κοίλην Συρίαν ἑάσας. Πομπηίῳ δὲ χρήσιμος Ἀντίπατρος ἔδοξε, τῇ στρατιᾷ Ῥωμαίων διαμαχομένη πρὸς Ἀραβίας δι' Ἰρκανοῦ τὰ χρειώδη κομίζων, σπάνει τῶν ἐπιτηδείων πιεζομένη. Ἐν τούτῳ δὲ ὁ μὲν Ἀριστοβόλου παῖς Ἀλέξανδρος, Πομπηίου διαδράς, καὶ ἱκανὴν χεῖρα συναγαγὼν, βαρὺς κησίστατο Ἰρκανῷ. Ἰπὸ Γαβίνου δὲ ἀλόγος καὶ αὐτὸς ἠρέμα εἶχε. Τῷ δ' Ἰρκανῷ Γαβίνιος τὴν τοῦ ἱεροῦ κηδεμονίαν ἐκδούς, τὴν ἄλλην πολιτείαν ἐπὶ προστασίᾳ τῶν ἀρίστων καθίστασι· καὶ τὸ πᾶν ἔθνος εἰς πέντε συνόδους διέειλε· καὶ τῆς ἐνδὸς ἐπικρατείας τὸ ἔθνος ἀπαλλαγὴν, τὸ λοιπὸν ἀριστοκρατίᾳ καλῶς διοικοῦντο. Οὐ πολλῶν δὲ ὕστερον καὶ Ἀριστόβουλος ἐκ Ῥώμης διαφυγὼν, καὶ τοὺς μεταβολῆς ἐρώντας ἀθροίσας, μάχῃ καρτερᾷ συβρῆγγυται Ἰρκανῷ. Ῥωμαίων δ' ἐπιβοηθούτων ὑπὸ στρατηγούντι τῷ Γαβίνῳ, ἠττάται μὲν Ἀριστόβουλος καὶ ἀλίσκεται· καὶ σὺν τῷ υἱῷ Ἀντιγόνῳ εἰς Ῥώμην αὐθις ἐκπέμπεται. Ὁ δ' Ἰρκανὸς καὶ Ἀντίπατρος Γαβινίῳ πρὸς Ἀγυπτὸν τὴν παρ' Εὐφράτη διάγοντι χρήματα καὶ αὐτὸν, ὅπλα τε καὶ ἐπικούρους χορηγούντες οὐ διέλιπος. Καὶ Κράτος μὲν Γαβίνου διεδέξατο· τούτου δὲ Κάσιος. Οὗτος ὑπὸ συμβούλῳ τῷ Ἀντίπατρῳ τοὺς Ἀριστοβόλου κτείνει στασιασάς· μεθ' ὧν καὶ Πειθόλαον. Ἀντίπατρος δὲ ἐξ Ἀραβίας ἄγεται γυναικὰ Κύπριν ὄνομα· ἐξ ἧς παίδων τεττάρων πατήρ γίνεται· Φασάγλος καὶ ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης, ἔτι δὲ Ἰωσήπος καὶ Φερώρας ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Τούτους δὲ δυνατοὺς πάντας δώροισι ἐξοικισόμενος, μάλιστα πάντων διὰ τὴν ἐπιγαμίαν Ἀρέτῃ τῷ τῶν Ἀράβων βασιλεῖ προσφιλῆσθε. Τὸν Ἀριστόβουλον γοῶν δεδοικώς, ἐκείνῳ παρακαταθήκει τὰ τέκνα ἐτίθει. Καίσαρ δὲ Πομπηίου φυγόντος τὴν Ῥώμην πρὸς τὸν Ἰόνιον, λύσας τὸν Ἀριστόβουλον εἰς Συρίαν ἔπεμπεν· ἀλλὰ φθάνει φαρμάκῳ διαφθαρεῖς ὑπὸ τῶν τὰ Πομπηίου φρονούντων· ἐν μέλει δὲ θεθεῖς ὁ ἐκεῖνος νεκρὸς, δὲ Ἀντωνίου ὕστερον τοῖς πατράσις ἐνθάπτεται μνήμασιν. Ἰπὸ Σκιπίωνι δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος πελέκει ἀνήρηται, Πομπηίου κελεύσαντος. Τούτου τὴν θυγατέρα καὶ τὸν υἱὸν Ἀντιγό-

que pecuniæ vi parata, regem se ipsum renuntiavit. Et Alexandra, priusquam filiorum negotia pro arbitrio suo composuisset, e vita migravit. Et conflictu inter fratres commisso, ab Hyrcano ad Aristobulum multitudo defecit. Ita Hyrcanus vel invitus fratri regno cedit, et privatam sibi vitam degendam sumit. His ita gestis, cum multis aliis, tum maxime Antipatro, qui Herodis pater erat, metus incessit. Inimicitias enim contra Aristobulum (1) gerebat, Hyrcano quam maxime amicus. Ex Idumæis enim genus trahens, opibus et splendore apud eam gentem facile princeps erat. Is itaque Hyrcano auctor fuit, ut ad Aretam Syriæ regem se conferret, et auxilia ab eo ad regnum recuperandum peteret. Et Aretas quidem Hyrcano subsidium ferens, regnum et ipsam urbem illi restituisset, nisi Pompelus adversus Tigranem in Armenia bellum gerens id prohibuisset. Ad quem Antipater et Hyrcanus profecti, ei persuadent, ut Aristobulum contemnat, et se Hyrcano qui injuria esset affectus, conjungat. (2) Ita Aristobulus (2) una cum uxore et liberis vincitur, Hyrcanus autem in regnum restituitur: cum quidem (3) Pompeius urbem ipsam devastasset, et res sacras arcanasque in templo omnes explorasset (4), vectigalque Romanis pendendum Judæis imposuisset. Pompeius vero Aristobulum, et Alexandrum filium ejus, Romain secum ducens, profectus est: Scauro administratione (5) Cœleſyriæ permissa. Eidem Pompeio idoneus et utilis visus est Antipater Romanorum exercitui, bellum contra Arabes gerenti, et inopia rerum necessarium laboranti, quod is per Hyrcanum necessarium in castra subveheret. Interea Aristobuli filius Alexander a Pompeio profugit: et satis magna collecta manu, negotium periculumque facessit Hyrcano. Sed a Gabinio captus, postea quietus fuit. Enimvero Gabinius, Hyrcano cura templi dei mandata, reliquam rerum administrationem dittonoptimatium commisit, et gentem universam in quinque conventus distribuit: Judæique unius tandem dominatione liberati, deinde optimatium gubernatione rite regebantur: nec multo postea intercedente tempore, et Aristobulus Roma profugus, exercitu ex eis qui novandis rebus studerent collecto, gravi pugna cum Hyrcano decertavit: sed Romanis Hyrcano opem ferentibus, a Gabinio, qui tum pro consule exercitui præerat, Aristobulus, et victus et captus, et una cum filio Antigono Romanam rursus abductus est. Hyrcanus autem et Antipater Gabinio, qui tum ad Ægyptum quæ ad Eu-

(1) Joseph. Arabum regem dicit, *De bell. Judaic.* lib. 1, cap. 12.

(2) Joseph. lib. xiv, cap. 9.

(3) « At Cn. Pompeius captis Hierosolymis victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, ut multa alia, sapienter, in tam suspiciosa et maledica civitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem et Judæorum et hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. » (Cicero. pro L. Flacco.) « Romanorum primus Cn. Pompeius Judæos domuit,

templumque jure victoriæ ingressus est. Inde vulgatum, nulla intus Deum effigie, vacuum sedem, et inania arcana. » (Tacit. lib. xxi.)

(4) Paulo post. M. Crassus eunda ad bellum Parthicum, pecunias, quas Pompeius non tetigerat, e templo abstulit. (Joseph. lib. xiv, cap. 14.) Sed is infeliciter adversus Parthos pugnavit. Perit in eo prælio filius ejus, et ipse cum universo fere exercitu. (Plutarchus, in *Crasso, et Pompeio.*)

(5) Hanc nonnulli inferiorem Syriam vocant.

phratem est, castra habebat, pecunias, frumentum, arma, et auxiliares copias submittere non intermittlebant. Deinde Crassus quidem Gabinio, huic autem successit Cassius (1). Hic auctore et suo Antipatro, quicumque essent factionis Aristobuli, atque inter hos Pitholaum, interficit. Antipater vero ex Arabia uxorem ducit, Cyprum nomine ex qua quatuor filiorum fuit pater (2), quorum nomina erant: Phasaelus, Herodes rex, Josephus, et Pheroras. Sed enim potentissimos quosque muneribus sibi concilians, potissimum per conjugem suam, Aretæ Arabum regi se familiariter insinuavit, et Aristobulum timens, liberos suos illi, depositi instar, commisit: Cæsar porro, cum Pompeius Roma ad Ionium profugeret, Aristobulum libertatæ donatum, in Syriam dimisit. Sed effugere non potuit, quin veneno necaretur a Pompeianis: cujus cadaver in melle repositum (3), ab Antonio postea paterno illatum est monumento. Filius quoque ejus Alexander a scipione, Pompeii jussu, securi percussus est. Hujus filiam, filiumque Antigonum, Philippion Ptolemæi filius suscepit: et puellæ amore captus, matrimonio sibi eam junxit, eaque illi mortis causa exstitit. Pater namque hujus Ptolemæus, consuetudine conjugali cum Alexandra congressus, propter filii amorem filium necavit. Et Deinceps, propter conjugium ejus, fratribus ejusdem curatoris affectionem et officium benigne exhibuit. Verum enimvero, cum Cæsar Pompeio devicto, bellum in Syria et contra Mithridatis filium gereret, Antipater ei auxilium tulit: in quo bello ille utraque re eximius, hoc est, et consilio et manu promptus visus est. Itaque et ipso, et Hyrcanus, a Cæsare Romana civitate est donatus: quin et pontificatum Cæsar Hyrcano confirmavit, et Antipatrum totius Judææ procuratorem constituit: eo modo utrumque, ob auxilium operamque sibi navatam, remunerans (4). Antipater sane Herodem filium, quindecimum agentem annum, ducem Galilææ illico declarat: Phasaelum autem urbi Hierosolymitanæ (5) præficit. Berodes ergo, ab initio statim, indolis et naturæ suæ industriam ostendens, Ezaohiam prædonum ducem interficit. At Julio Cæsare a Cassio et Bruta interempto, in Syriam Cassius venit, copias militares, quæ tum ad Apameam erant, recepturus. Cui tributum in eorum regionum urbibus colligenti, non minima

Α νον Φιλιππίων ὁ Πτολεμαίου λαβών, καὶ τῶ ἔρωτι τῆς νεωτέρας ἀλούς, ἔγημε ταύτην· δι' ἣν καὶ αὐτὸς κτείνεται. Ὁ γὰρ τούτου πατήρ Πτολεμαῖος, τῇ Ἀλεξάνδρᾳ πρὸς γάμον συνέρχεται· καὶ τὸν υἱὸν διὰ τὸν ταύτης ἔρωτα κτείνει· καὶ τοῦ λοιποῦ κηδεμονικώτερον πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἐκείνης διὰ τὸν γάμον ἐτύγγανε διακείμενος. Τῶ δὲ Καίσαρι, Πομπήϊον νενικηκότι, εἰς Συρίαν τε διαμαχόμενῳ τῷ Μιθριδάτῃ συμμαχίας Ἀντίπατρος, καὶ κατ' ἄμφω τοῖς πολέμοις γενναῖος ὄφθεις, πρὸς δὲ καὶ ὁ Ἵρκανὸς, ὑπ' ἐκείνου τῇ Ῥωμαίων πολιτείᾳ τετίμηται· ἀμέλει καὶ τῶ μὲν Ἵρκανῶ Καίσαρ τὴν Ἱερουσόνην ἐπικυροῖ. Ἀντίπατρον δὲ τῆς ὅλης Ἰουδαίας ἐπιμελητὴν καθιστᾷ, τῆς συμμαχίας αὐτοῦς ἀμειβόμενος. Ὁ δ' Ἀντίπατρος τὸν υἱὸν Ἡρώδην πνεντεκαίδεκα ἐτῶν ὄντα, στρατηγὸν τῆς Γαλιλαίας εὐθὺς ἀναδείκνυσι· Φασάηλον δὲ τῇ Ἱεροσολύμων ἐπίτησιν. Ἡρώδης γε μὴν τὸ τῆς φύσεως δραστήριον εὐθὺς καὶ ἐκ προοιμίων δεικνύς, Ἐξελίξιν τὸν ἀρχιλισητὴν ἀναιρεῖ. Ἰουλίου δὲ Καίσαρος ὑπὸ Κασσίου καὶ Βρούτου ἀναιρεθέντος, ὁ μὲν Κάσσιος εἰς Συρίαν ἔκει, τὰς περὶ Ἀπάμειαν δυνάμεις ληψόμενος· φερολογοῦντι δὲ τὰς ἐκείσε πόλεις, οὐκ ἔλαχιστὴ μοῖρα κέρδους καὶ Ἡρώδης, αὐτῶ ἐγεγόνει· ὀπτηνικῶ καὶ Μάλυχός τις τὸν Ἀντίπατρον, ὃς Ἡρώδου πατήρ ἦν, φαρμάκῳ ἀνεῖλε· καὶ πρὸς τοῦ παιδὸς Ἡρώδου καὶ αὐτὸς κτείνεται. Ὡς δὲ καὶ Κάσσιος ὑπ' Ἀντωνίου καὶ Αὐγούστου τοῦ Καίσαρος ἀνηρέθη· καὶ ὁ μὲν Αὐγούστος εἰς Ἰταλίαν, εἰς Ἀσίαν δὲ ὁ Ἀντώνιος ἔκριν, προσάσιν ἐξ Ἱεροσολύμων Ἀντωνίων πρέσβεις, Ἡρώδου καὶ τῶν ἀδελφῶν καταλέγοντες, ὡς ὄνομα μόνον Ἵρκανῶ βασιλείας, βίᾳ δὲ οὗτοι τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ πραγμάτων ἄρχουσι· δέσας δὲ ὁ Ἡρώδης, χροῖμασι τὸν Ἀντώνιον ὑπελθὼν, αἰρεῖ κατακράτος αὐτὸν Ἵρκανοῦ συμμαχοῦντος, οὐ τὴν θυγατρὶδὴν Μαριάμμην τὴν Ἀριστοβούλῳ γεγεννημένην μετὰ μόρον τῆς ἐξ Ἀράβων γυναικὸς ὁ Ἡρώδης ἤγαγετο. Πολλῶν τοίνυν κατηγορούντων Ἡρώδου καὶ τῶν ἀδελφῶν, τοσοῦτον ταῖς κατηγορίαις προσέειπεν Ἀντώνιος, ὥστε καὶ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς τὴν πατρίαν σφίσιν ἐξουσίαν διαμερίσας, τοῖς ἀδελφοῖς ἐνεχείρισεν. Ὁ γε μὴν παῖς Ἀριστοβούλου Ἀντιγονος παρὰ Φιλιππίων τῶ Μίνναλου διατρίβων, ἄκ εἴρηται. ἐπεὶ ἐκείνος ἐτελεύτα τὸν βίον, καὶ Λυσανίας ἦν τὴν πατρικὴν διαδεγμένος ἀρχὴν, παῖθει Ἡέρον καὶ Φαρνάβαχον, ἐπὶ ὑποσχέσει χιλίων ταλάντων, Ἀνκλιγονον μὲν κατάγειν, καταλύειν δὲ Ἵρκανόν. Καὶ ὁ μὲν ἄρξ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εὐθὺς ἤλαυνεν· οἱ δ' ἐν βραχεῖ χρόνῳ Ἵρκανὸν καὶ Φασάηλον χειρωσάμενοι, Ἀντιγόῳ τὴν τῶν ὅλων ἐπιτροπὴν ἔγχειρίζουσιν. Ὁ δ' Ἡρώδης δρασμῶ χρησάμενος, εἰς Ῥώμην πρὸς Καίσαρα διασώζεται· πρὸς Ἀντωνίου δὲ, τὰ εἰκότα μαρτυρηθεῖς, τῇ τε συγγλήτῳ καὶ Καίσαρι, βασιλεὺς Ἱεροσολύμων παρὰ Καίσαρος προχειρίζεται. Ὡς γοῦν ἐπανῆκε στράτευμα παρ' Ἀντωνίου λαβὼν, περὶ γὰρ Συρίαν διέτριβε, δι-

(1) Cassius Syriæ prætor Parthos Syria expulit. (Eutrop. lib. vi.)

(2) Suscepit præterea ex ea filiam Salomem.

(3) Hegesipp. lib. i.

(4) Muros urbis Hierosolymitanæ is refecit.

(5) Tanquam præfectum.

φόρως μάχη προσβαλὼν Ἀντιγόνῳ, πλειστάκις καὶ ἀποκρούεται· ἐσύτερον δὲ Σόσσιον ἐπαγαγὼν, φόνων γεγεννημένων πολλῶν, κατακράτος εἶλεν Ἱεροσόλυμα. Ἄσυλα δὲ τὰ περὶ τὸ ἱερὸν ὁ Ἡρώδης φυλάξας, δέσμιον λαβὼν τὸν Ἀντίγονον, Σοσσίῳ δίδωσι· ὁ δὲ πρὸς Ἀντήνιον εὐθὺς ἄγει. Ἡρώδης δὲ μὲν δέσας τὴν τοῦ Ἀντιγόνου εὐγένειαν, μήπως εἰς Ῥώμην διαβάντος, καὶ τὰ σφέτερα δίκαια τῇ συγκλήτῃ προβαλομένου, Ῥωμαῖοι μὲν ἐκείνον ὡς ἰδιώτην καὶ ἀλλόφυλον ἀποσεισώνται, αὐτῷ δὲ ἢ τοῖς ἐκείνου παισὶ τὴν βασιλείαν περιποιήσονται, πείθει χρήμασι τὸν Ἀντώνιον ὑποφείρας, διαχειρίσασθαι τὸν Ἀντίγονον. Καὶ ὁ μὲν εὐθὺς πελέκει ἀνήρητο· Ὑρκανὸς δὲ καὶ αὐτὸς πῦδος Πάρθων ἀπολυθεὶς, Ἡρώδῃ πρόσεισι· καὶ τὰ μὲν πρῶτα ἐν τιμαῖς ἤγεν αὐτόν· ὑποπτον δὲ γενόμενον ὕστερον ἔκτεινεν, ὡς καὶ τὸν ἀδελφὸν Μαριάμης τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ὄν καὶ ἀρχιερέα διὰ τὸ κῆδος τέχνη δὴ τιμὴν ἀνειπῶν, ἐσύτερον θέρους ὡρᾶ πτυέλῳ διανηχόμενον, ἐναπέπιξε. Κύριος δὲ μόνος καὶ βασιλεὺς αὐτὸς τῆς ὀλης Ἰουδαίας καθίσταται· πρῶτα μὲν Ἀντωνίου κυρώσαντος αὐτῷ τὴν ἀρχήν. Ἐπει δ' ἐκείνος τῷ τῆς Κλεοπάτρας ἡμέρῳ ἐάλω, καὶ Καῖσαρ Αὐγούστος περὶ τὸ Ἄκτιον συμβαλὼν ἐκείνῳ, κατακράτος ἐνίκα, καὶ ἐπὶ Συρίαν διέβαινεν, Ἀντωνίος τε καὶ Κλεοπάτρα τοῦ ζῆν ἀπηλλάγησαν, καὶ αὐτὸς αὖθις Ἡρώδῃ τὸ διάδημα περιτίθησι, καὶ βασιλέα τῆς ὀλης Ἰουδαίας ἀνακηρύξας, πλείστον μὲν καὶ ἄλλην χώραν αὐτῷ ἀνατίθησι· προσέτι δὲ καὶ τὴν τῆς Ἀραβίας ἐγχειρίζει ἐπιτροπήν. Ἄλλ' ὅπως τὰς ὑπαίθρους εὐπραγίας ἢ τύχῃ τοῖς κατ' οἶκον ἀνιστοῦς ἐνεμέσσησε τῷ Ἡρώδῃ, καὶ ἐκ γυναικὸς κακῶς πάσχειν ἤρξατο, ἐμφυλίοις καὶ τῶν γνησίων χρανθεὶς οἴμασι, νῦν οὐ λεγεῖν καιρός. Καὶ ναῦτα δι᾿ ἄλλων, παραστῆσαι θέλων τὴν προφητείαν ἀκίβδηλον, οὐκ ἐκ λείψει, λέγουσαν, ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἔγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως οὗ ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς ἐστὶ προσδοκία ἐθνῶν. Ὡς γὰρ οἱ ἐξ Ἰούδα τὴν τοῦ γένους σειράν καταγόντες διαλελοίπασιν ἄρχοντας, καὶ ὡς ὁ ἐξ Ἰουδαίων Ἡρώδης ἀλλόφυλος ὢν ἤρξεν Ἑβραίων, ἰκανῶς ἀποδέδεικται· ἐκ τῆνικα καὶ ἡ προφητεία τέλος ἐλάμβανεν, ὡς μικρὸν προῖων, σαφηνείας ἕνεκα διαλήψομαι· Αὐγούστου γὰρ εἰς Ῥώμην ἐπανιόντος, καὶ εἰς μοναρχίαν τὸ Ἀνωμαλίων κράτος περιελάσαντος, δεύτερον καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἐτι ἀνύοντος τῇ ἀρχῇ, δόγμα τε καθ' ὀλης τῆς ἀρχῆς διαπέμψαντος, ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν ἐναπογράφεσθαι, τῆνικαῦτα καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τίκτεται τὸ παραδοξότατον. Τίς δὲ ἢ γειναμένη καὶ ὁ τῆς κηρύσεως τρόπος, ἐνθεν ἤδη ἐρῶ συνελὼν ὅσον ἐνδέχεται.

Judææ promulgans, cum plures ei alias adjecit misit. Sed enim ut serenans secundasque ejus res

tirentur. Herodes porro sibi metuens, pecunia Antonium aggressus, expugnata, adjuvante Hyrcano : cujus ex filia neptem Mariammem Aristobulo progenitam (1), post obitum uxoris, quam ex Arabia duxerat, Herodes matrimonio sibi junctam habebat. Multis itaque Herodem fratresque ejus accusantibus, ita querelis eorum animum Antonius attendit, ut in quatuor ditiones universum paternum regnum divisum, fratribus traderet. Cæterum Aristobuli filius Antigonus, qui apud Philipionem filium Minæi fuit, postquam ille e vivis excessit, et Lysanias (2) in patriam successit regnum, persuadet Pacoro et Pharnabazo (Parthi hi fuerunt) sub mille talentorum sponsione, ut se in patriam reducant, Hyrcanum autem pessumdent. Atque hic quidem, nulla interposita mora, in Judæam irruptionem facit : illi vero brevi Hyrcano et Phasælo captis, Antigono rerum omnium administrationem tradunt. Herodes autem fuga sibi consulens (3), et Romam ad Cæsarem profugiens, servatur : atque ibi Antonii testimonio commendatus senatui et Cæsari, rex Hierosolymorum a Cæsare designatur. Itaque ut Roma reversus exercitum ab Antonio (circa Syriam is erat) accepit, variis certaminibus cum Antigono congressus, sæpius repellitur. Postea autem Sosio adducto, et multa cæde facta, vi magna Hierosolyma capit. Et sacri templi rebus a direptione conservatis (4), Antonium vincium Sosio tradit, illumque hic statim ad Antonium ducit. Herodes porro rursus suspectam habens et metuens Antigoni generis nobilitatem, ne scilicet ille Romam profectus (5), jura sua apud senatum exponeret, et Romani se quidem ut privatum et advenam rejicerent, illi vero, aut saltem filiis ejus regnum redderent, persuadet corrumpitque pecunia Antonium, ut Antonium occidat. Sic ille festim securi percussit. Hyrcanus vero et ipse a Parthis ex captivitate dimissus, ad Herodem confugit : et ille quidem eum in pretio primum habuit, suspectum autem postea sibi interemit. Postquam vero fratrem quoque Mariammes conjugis suæ, quem pontificem arte quadam, per speciem tutelæ et curæ, creaverat, æstatis tempore in solio lavantem et natantem suffocavit, unus ipse dominus et rex cunctæ Judææ factus est. Primum equidem Antonius illi regnum auctoritate sua confirmavit. Simul atque vero ille Cleopatras desiderio et amore captus est, et Cæsar Augustus ad Actium prælio commisso eum fortissime devicit, atque is in Syriam pervenit, ac paulo post Antonius et Cleopatra vivere desierunt : ipse quoque Augustus Herodi diadema imposuit, regemque totius regiones, tum Arabiæ etiam procurationem com- fortuna indignans acerbis domi casibus vindicavit,

(1) Alii Mariammem Alexandri filiam fuisse dicunt.

(2) Lysanias Ptolemæi Minæi, qui ad Libanum habitavit, filius.

(3) Herodes primus ex advenis Judææ rex.

(4) Antonius hunc securi percussit. (Joseph.)

(5) Joseph. lib. xiv, cap. ult.

utque ab uxore adversa pati cœperit, civium (1), familiarium, cognatorumque suorum sanguine pollutus, nunc dicendi locus non est. Atque hæc sic exposui, ut prophetiam dilucidam claramque producerem, quæ dicit: *Non deficiet princeps ex Juda, nec lux ex femore ejus, donec veniat is cui repositum est, et ipse est expectatio gentium*¹⁵. Ut namque, qui a Juda generis conjunctionem traxere principes defecerint, et ut Herodes ex Idumæis advena Hebræis rex præfuerit, satis est declaratum, cum scilicet finem exitumque suum prophetia est consecuta: sicuti paulo post longius progressi, apertioris cognitionis gratia exponemus. Cum enim Augustus Romam reversus, Romanorum imperium in unius redeisset potestatem, quadagesimum secundum eo imperti annum agente, et cum præ universum imperium edictum promulgatum esset, ut in sua quisque urbe recenseretur atque describeretur: tum etiam Salvator noster Jesus Christus natus est, idque eo qui opinionem fidemque omnem superat modo. Quæ vero genitrix, et qui partus ipsius fuerit modus, inde jam, quam fieri poterit brevissime, dicam.

CAPUT VII.

De sanctis Joachimo et Anna, et de nativitate atque educatione sanctissimæ Dei Genitricis in templo, et ut desponsata Josepho fuerit.

Posteaquam enim perfici atque exhiberi debuit ingens illud, naturamque omnem longe superans mysterium, opus fuit prorsus instruere et præparare vas, quod eum qui incomprehensibilis est comprehenderet. (2) Inventa itaque est beata Virgo Maria, dignum Deumque decens Verbi domicilium, etiam ante nativitatem (3) Deo consecrata, atque ex membris senilibus, et longe a naturæ fervore alienis, tanquam quidam divinitus datus fructus producta. Joachim et Anna parentum erant nomina. Ambo accuratione, juxta præscriptum legis, vita præstantes et clari, nec non primis quibusque et splendidissimis nobilissimisque genere connumerati. Vitam autem ad senectutem sine prole edita, prodixerant. Erat enim ad liberorum procreationem Anna alvo infecunda. Et cum ob sterilitatis causam non haberet communes cum matronis et matribus a lege tributos honores, exemplo matris Samuelis ipsa quoque sit supplex Deo, et in templo sedulo versatur, ne scilicet a benedictionibus legis excluderetur, sed ut ei matrem esse liceret, orans, ac quod paritura esset, ipsi Deo dicaturam se esse vovens. Sed enim divino nutu, ad eam quam petierat gratiam, Anna confirmata atque roborata, postquam puella e maternis prudiit locis, Mariam eam statim nominavit, ænigmata latenter a Deo acceptam gratiam declarans. Ut vero infans a lacte materno jam abhorruil, et mammam attingere noluit, promissionem mater adimplet: et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis agentem annum. Et sacerdotes quidem tum eam tanquam sanctius quoddam donarium susceperunt, et puellam in sacro quodam esse duxere, ad antiqui illius Samuelis similitudinem. Itaque illa, ut

¹⁵ Gen. XLIX, 10.

(1) Herodes Mariammen uxorem et amicos necessarios suos occidit. (Joseph. lib. xv, cap. 9.)

(2) Mariam Virginem matrem ante Christum Jesum filium ejus natum anno quindécimo genitam esse. Chronicis scriptores memorant.

(3) De sanctificatione Virginis Dei Genitricis

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῶν ἁγίων Ἰωακείμ καὶ Ἄννης καὶ περὶ τῆς γεννήσεως καὶ ἀνατροφῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ. καὶ ὡς ἐμνηστεύθη τῷ Ἰωσήφ.

Ἐπει γὰρ ἔμελλε τελεῖσθαι τὸ μέγα καὶ ὑπὲρ φύσιν μυστήριον, χρειῶν που πάντως προηυτερεῖσθαι σκυῶς τὸ χωρῆσον δὴ τὸν ἀχώρησον. Εὐρέθη τοίνυν ἡ μακαρία παρθένος Μαρία, ὄσιόν τι καὶ θεοπρεπὲς τοῦ Λόγου κατοικητήριον, καὶ πρὸ γενέσεως μὲν ἀναθεμιμένη Θεῷ, ἐκ μελῶν δὲ γηραλέων καὶ πόρρω τῶν τῆς φύσεως κραιμάτων οἷά τις καρπὸς Θεοδότου προηγμένη. Ἰωακείμ καὶ Ἄννα ἦσαν τοῖς γεννητοῖσι τὰ ὄνομακα, ἐπίσημοι μὲν καὶ ἄμφω ἐν τῇ κατὰ νόμον ἀκριβεῖ πολυτελείᾳ, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πρώτοιι καὶ καλλίστοιι καὶ τῶν εὖ γεγονότων συναριθμούμενοι. Καταγέγων δὲ τὸν βίον γονῆς ἀμοιροί. Πρὸς γὰρ παιδῶν γονὰς λιθώδη τὴν μήτραν ἡ Ἄννα προὔβιβλητο· καὶ ἐπει ὡς ἄγονος οὐ τῶν ἰσῶν μετεῖχεν ἐκ νόμου ταῖς μητρῶν τιμῶν, κατὰ τὴν τοῦ Σαμουὴλ μήτραν καὶ αὐτὴ ἐκείνις ἐγένετο τοῦ Θεοῦ τῷ νεῷ παρεδρεύουσα μὴ πόρρω εἶναι τῶν τοῦ νόμου εὐλογιῶν· γενέσθαι δὲ μήτηρ, καὶ τὸ τιμώμενον ἀφιερῶσαι αὐτῷ. Καὶ δὴ νεύματι Θεοῦ συνημιωθεῖσα πρὸς τὴν χάριν ἣ ἤτησεν, ἐπει τὸ παιδίον τῶν μητρικῶν θηλάμων προέθορεν, εὐθὺς μὲν αὐτὴν Μαριάμ κατωνόμασε, τὸ θεοδότον αἰνιτωμένη τῆς χάριτος· ὡς δὲ πόρρω γάλακτος ἦν, καὶ ἤκιστα γε θηλῆ προτανέχειν ἠδούλετο, πατρῶι μὲν ἢ γειναμένη τὴν ἐπαγγελίαν· καὶ πρὸς τὸν νεῶν ἀνιούσα, ταύτην ἀφιέρου Θεῷ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, τρίτον ἤδη τῆς ἡλικίας ἔτος ἀνύουσα. Οἱ δὲ ἱερεῖς τῶς μὲν προσέεντο τὸ ἀνάθημα· καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ἀντιτρέφειν τὴν παιδᾶ δεῖν ἔκρινον, καθ' ὁμοιότητα τοῦ παλαιοῦ Σαμουὴλ. Ἦν οὖν τῷ νεῷ Θεῶν τι χρῆμα καὶ ἄσολον τοῖς ἀδούτοις ἐνδαιτώμενον. Ἐπει δ' ἠῤῥήτο, συνιόντες οἱ ἱερεῖς ἐν βουλαῖς ἤσαν, τί ποιήσαντες εἰς τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα μὴ ἂν δόξωσιν ἀμαρτεῖν· Ἱεροσολεῖν γὰρ ἀντικρὺς ἐνομιζέτο, εἴ γε καὶ ταύτην ἀνδρὶ παραδοῖεν, καὶ νόμῳ γάμου κατα-

sententia est Gregorii Theologi, in homilia Paschali: « Christus secundum omnia, præter peccatum, fit homo, e virgine prognatus, carne simul et anima prius per Scriptum purgata. Oportuit enim et nativitatem honorari, et virginitatem præhonorari. »

δουλώσωσι, καθάπαξ ἀφιερωθεῖσαν Θεῷ. Αὐτοὶ δὲ ἄνακτόρων περιπολεῖν, οὐτ' ἐφειμένον τῷ νόμῳ δεῖν ᾤοντο· καὶ ἅμα τῷ πράγματι τὸ σεμνὸν οὐ προσῆν. Πολλὰ τοιγαρὸν καὶ πολλὰκις περὶ τούτου διασκοπούμενοι, γίνεται τις θεῶθεν ἐπισκοπὴ, ἐνί τινι τῶν περὶ τὸ ἱερὸν μνηστείας ὀνόματι δοῦναι τὴν παῖδα· ἐκεῖνον δ' εἶναι τοιοῦτον, οἷον πρὸς φυλακὴν τῆς παρθενίας δεξιῶς ἔχειν. Οὐκ ἄλλος τολῶν τοῦ Ἰωσήφ ἰδέσκει· ἀρμόδιος πρὸς τῆς μνηστείας μόντης συνάφειαν, προσήκων τε κατὰ γένος αὐτῇ· τῆς γὰρ αὐτῆς φυλῆς ἦν, καὶ ἄλλως γῆρξ καὶ σεμνῆ πολιτεία ἐκ πολλοῦ τὸ ἀξιόπιστον εἰληγῶς.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· καὶ περὶ τῆς ἁγίας Ἐλισάβετ, καὶ τῆς κυοφορίας αὐτῆς· καὶ περὶ τῆς ταραχῆς τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ διὰ τὴν ὑπερφυῶ τοῦ Ἰησοῦ σύλληψιν.

Καὶ δὴ ἐν Ναζαρέτ σύνοικος γενομένη τῷ Ἰωσήφ, παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου εὐαγγελίζεται· Γαβριὴλ, Χαῖρε, λέγοντος, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ, ἀμεταβάτως κάττεισιν ὁ προαιώνιος τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ τὴν ἡμετέραν φύσιν ἀβρόγῆτως καὶ ὑπερφυῶς ὑποδέεται, κραθεῖς καὶ μιγῆς ἀνενοήτως τῷ ἀνθρωπίνῳ φῶράματι. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀγγελος τὸν ἀσπασμὸν δοῦς αὐτῇ, ἀπηλλάττετο· ἐκεῖνη δὲ σπουδῇ τῇ ὀρεινῇ πρόσεισιν, ὁμοῦ μὲν καὶ τὸν κατ' αὐτὴν διὰ τοῦ ἀγγέλου παράδοξον τοκετὸν διαγνοῦσα· ἅμα δὲ καὶ μαθεῖν σπεύδουσα τὸ κατ' αὐτὴν γεγονός προσήκουσάν τε τῷ γένει οὖσαν τὴν Ἐλισάβετ ἀσπασθαι, ἔξω χρόνου καὶ αὐτὴν τὸν Ἰωάννην εἰς ἕκτον μῆνα ἤδη κυοφοροῦσαν· ἄλλως τε δὲ καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ οἰομένη ἔχειν τι καινότερον ἡμῶν ἐπὶ τῷ καινῷ τῆς συλλήψεως ἀπαγγέλλειν Πρόσεισι τοιγαρὸν καὶ ἀσπάζεται. Ὁ δὲ παῖς αὐτῇ ἕκτον ἤδη μῆνα πληρῶν ἡδύ τι ἐσκίρτα· καὶ ὁ ἐγγάστριος δοῦλος τῷ ἐν γαστρὶ Δεσπότη τὴν προσκύνεισιν ἀφωσίῳ, καὶ τὸ σῶμα τῇ μητρὶ δανειζόμενος, ὑπερφυῶς προεφῆτευς, μητέρα τε τοῦ Κυρίου ταύτην καλῶν, καὶ ἐν γυναιξίν εὐλογημένην, καὶ καρπὸν κοιλίας τὸ ἐν ταύτῃ κυοφορούμενον, μηδὲν δηλαδὴ συμβαλλομένης τῆς ἀνδρῶς γονῆς. Ἐντεῦθεν κάκεῖνη τοῖς κατὰ σκοπὸν ἐντυχοῦσα, θείῳ τε καθυπηρετοῦσα Πνεύματι τύφου ὡς πορρωτάτω κενού, ἐαυτὴν τε μακαρίζει, καὶ τὸ ἐσόμενον ἀριδιλότατα διαγγέλλει. Ἐπει δ' ἐθόμενον ἦν

(1) Homo justus, et ad testimonium conjugalis semper mansuræ virginitatis electus. » (Augustin.) « Non conjugii, sed custodiæ gratia, ad testimonium rei futuræ, non notham, sive illegitimam videlicet accidisse Christi in carne provinciam obeundam, sed veritatis atestatione sine viri semine in Spiritu sancto certo dispensatam fuisse. » (Epiphan. *Contra Antidicomarianitas* « Hoc autem

res divina, intacta, et sacrosancta, in templi sanctiore loco etadytis ipsis vivebat. Postquam autem adolevit, censilium sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus admittere quidquam viderentur. Sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam conjugerent, 64 atque in servitum conjugalis legis redigerent, quæ semel Deo dicata esset. E diverso autem puellam eo ætatis flore, in sacratiore templo versari, nec permissum lege putabant nec renalis honestam et decoram esse videbant. Sæpe itaque et multum re deliberata, divinitus eis per inspirationem ostenditur, ut eam alicui ex iis qui ad templum sedulo essent, sponsæ nomine committerent. Eum vero talem esse debere, cui rectæ virginitatis custodia demandaretur. Porro non alius ipso Josepho visus est esse magis idoneus, ad solum sponsalium conjunctionem contrahendam: quippe qui propinquitate generis eam contingeret (ejusdem enim tribus erant), insuper vero (1) et senio et honestate morum jampridem bonæ fidei

B

CAPUT VIII.

De Annuntiatione sanctissimæ Dei Genitricis; de sancta Elisabeth, ejusque uteri gestatione; et de conturbatione sponsi Joseph. propter divinam et supernaturalem Jezu conceptionem.

Itaque in Nazareth cum Josepho domicilium illa habens, ab archangelo Gabriele lætum accipit nuntium: Ave, dicente, gratia plena, Dominus tecum, et simul cum ea ipsa voce intransibiliter æternum et antesæculare Verbum Dei descendit, et conditionem naturamque nostram, inenarrabili naturamque superante modo subit, supra mentis intelligentieque nostræ captum, massæ et fermento humano mistum atque temperatum. Et angeius quidem salutatione legatione que functus, ab ea discessit. Ipsa vero festinabunda ab oram montanam concessit, simul et partum præter opinionem sibi ab angelo denuntiatum considerans, et id quod de se accidesset cognoscere festinans: præterea, ut cognatam suam Elisabeth salutaret et alloqueretur, quæ et ipsa, præter ætatem, in sextum jam mensem, Joannem in utero gravida gestabat. Putabat denique illam, quod provecioris esset ætatis, novi quidquam sibi dicituram annuntiatamque esse de nova fetus sui conceptione. Adit itaque eam et salutat. Infans autem illius sextum jam implens mensem, suaviter subsilit et exultat: 65 famulusque in utero conclusus Domina, qui et ipse in utero gestabat, debitum adorationis honorem sanctius dicat: et ore materno quasi mutuo sumpto, supra naturæ captum vaticinatur, matrem eam Domini vocans, simulque inter mulieres benedictam: nec minus ventris fructum, exemplo magnifico fidelibus insinuat conjugibus, etiam servata pari consensus continentia, posse permanere vocarique conjugium, non permisto corporis sexu, sed custoditio mentis affectu. » (August. *De consensu. evang. lib. II cap. 4.*) « Josephus senex admodum fuit. octuaginta plus minus natus annos, et sex ex priore conjugate habuit liberos. » (Epiphan.)

qui ab ea gestabatur, ad quem scilicet nihil virilis seminis esset collatum, benedictum. Inde porro et ipsa, id quod proposuerat quæsieratque consecuta, divino subærviens Spiritui, inani gloria et arrogantia quam longissime semota, cum se ipsam beatam prædicat, tum id quod futurum esset, apertissime prænuntiat. Cum autem in moribus esset, ut virgines, cum partus gravidæ mulieri et jam parturienti immineret, secederent: tertium cum ea versata mensem, quod jam ex immensa illa consternationis atque admirationis addubitatione magis magisque aliquid remitteret, domum suam revertitur. Interim ei venter tumescere, et Joseph de ea, quod minus deceret, agere in animo habebat, mysterium ignorans: quin etiam occultam ab ea discessionem meditari quod vir justus esset, et rem actam eliminare atque vulgare nollet. Sed confestim talia cogitanti, cum læto nuntio assistens angelus, dubitationem eam seni solvit. Oportebat enim clarissimo gratiæ receptaculo et vasi nihil reprehensionis, indignitatis et injuriæ inferri: quod nimirum vel ipsius solis radiis sit splendidus et illustrius. Porro et filium David illum angelus vocat, per insinuationem declarans, unde exoptatus expectatusque ille proditurus esset. Ipsam quoque uxorem sive sponsam nominat, quasi diceret: Cave, te cogitatio deliberatione ulla conturbet, ut vereare, ne Deum offendas, tanquam adulteram uxorem domi cohabitantem habens. Tantum enim a piaculo et macula omni abest, ut etiam longe supra naturam sit ista in utero fœtus gestatio. Ne igitur aut timeas ipsam rursus recipere, quam tu (quantum in te est) repudiasti et extrusisti. Quin gaudio exsilire te magis decet, et animum lætitia et voluptate, quæ naturam excellit, adimplere. *Quod enim, inquit, in ea editum est, ex Spiritu sancto est* ¹⁶.

CAPUT IX.

De genere Antipatri et Herodis, et de Hyrcano et Aristobulo pontificibus; et ut a Cæsare Augusto Horodes Judæorum rex creatus propterea quod advena esset, tribus Judæorum ab Esdra conscriptis igni combusserit, atque Pontificatum venalem emere volentibus proposuerit.

¶ Nunc sane necessarium mihi esse videtur, ita ut polliceor sum, ut ostendam ad finem exitumque suum prophetiam illam pervenisse: *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux ex femore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipsum esse expectationem gentium* ¹⁷. Quæ prophetia de Salvatore nostro hoc liquidissime profert. Tunc enim ille advenit, quum Judæorum duces in Romanorum potestatem redacti defecerunt, et sceptro imperioque eorum paruerunt. Sub jugum enim servitutis ab allis missi, tributum illis solvere coacti sunt, et una cum adventu Christi prima illa descriptio et census est actus. Oportebat enim in descensus Regis cœlorum in terram, etiam terræ principes suum ministerium et munus ei præstare. Verum enimvero nihil obstat, quominus denuo per compendium historiam percurramus: ut et ea quæ præmissa sunt, certius clariusque intelligantur. A temporibus enim Mosis, et quæ illum præcessere,

¹⁶Matth. 1, 20. ¹⁷Gen. κλκ, 10.

τὰς παρθένους ὑποχωρεῖν, τῆς δ' ἐν γαστρὶ ἐχούσης τίκτειν ἤδη ἐπειγομένης, τρίτον μῆνα ταύτη διαγεγούσα, καὶ τῷ τῆς ἐκπλήξεως ἀπόρου λύσιν τινὰ ἴσως λαβοῦσα, εἰς τὸν οἶκον ταύτης ἀνέστρεφεν. Ὡς δὲ καὶ αὐτῇ εἰς ἄγκον ἡ γαστήρ ἐπήρτο, οὐκ εὐπρεπῆ διενεοῖτο πράττειν ὁ Ἰωσήφ, ἀγνοῶν τὸ μυστήριον· ἀμέλει τοι καὶ λαθραῖαν τὴν ἀπόλυσιν αὐτῆς ψκονόμεναι, δίκαιος, φησὶν, ὦν, καὶ οὐδαμῶς ἐκπομπεῦσαι ἐθέλων τὸ γεγονός. Ἄλλ' εὐθύς τῷ διανοήματι ἐπιστάς ὁ εὐαγγελιστάμενος ἄγγελος, λύει τὸ ἀπορον τῷ πρεσβύτῃ· ἐχρῆν καὶ γὰρ τῷ διαφανεῖ δοχεῖω τῆς χάριτος μηδὲν τι μώμου καὶ ὕβρεως προστριβῆναι, καὶ τῶν τοῦ ἡλίου ἀκτίων ὄντι διαυγεστέρω. Ἀμέλει τοι καὶ υἱὸν Δαυὶδ ἐκείνον κάλει, αἰνιττόμενος, ὅθεν πριελαθεῖν ὁ προσδοκώμενος ἐπέλλε· καὶ αὐτὴς γυναῖκα αὐτὴν εἶπον μνηστήν αὐτὴν ὀνομάζει· Μὴ τίς σε, λέγων, λογιζομαι ταραττέτω, δεδοικῶς μὴ προσκρούσης Θεῷ, μοιχαλίδα δῆθεν σύνοικον ἔχων. Τοσοῦτον γὰρ τοῦ ἄγου ἀπῆλλαχται, ὥστε καὶ κρείττων φύσεως ἡ κυοφορία. Μὴ τοίνυν φοβοῦ αὐθις παραλαβεῖν αὐτὴν, ὅσον τὸ κατὰ σὲ ἀπολελυμένην καὶ θύραζε οὔσαν· σκιρτῆν δὲ μᾶλλον προσηκον, καὶ ὑπερφουὸς τῆς ἡδονῆς ἀνακίμπλασθαι. Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου, φησὶν.

C

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τοῦ γένους Ἀντιπάτρου καὶ Ἡρώδου· καὶ περὶ Ἰρκανοῦ καὶ Ἀριττοβούλου τῶν ἀρχιερέων· καὶ ὡς ὑπὸ Καίσαρος Αὐγούστου βασιλεὺς Ἡρώδης τῶν Ἰουδαίων γενόμενος, διὰ τὸ ἀλλόφυλον τὰς ἀπὸ τοῦ Ἐσδρα ἀναγραφὰς τῶν φυλῶν πυρὶ δίδωσι καὶ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπὶ ὧν τῷ βουλομένῳ ἐτίθει.

Τοῦ λοιποῦ δ' ἔμοιγε ἀναγκαῖον εἶναι δοκεῖ δεῖξαι τε εἰς πέρας τὴν προφητείαν ἐλθοῦσαν, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μετῶν αὐτοῦ, ἕως ἔλθοις ἀπόκειται, καὶ αὐτὸν εἶναι προσδοκίαν ἐθνῶν, σφῶς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τοῦτο διατρανοῦσαν. Τηνικάδε γὰρ ἐκεῖνος ἐπιφοιτῆ, ὀπηνίκα οἱ τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντες, ὑπὸ χεῖρα Ῥωμαίοις γενόμενοι, ἐκλελοιπασι, τῷ Ῥωμαικῷ σκήπτρῳ καθυποκλίναντες. Ζεύγλη γὰρ τῆς ἐκείνων ὑπαχθόντες δουλείας, φόρους τελεῖν ἠναγκάζοντο· ὁμοῦ τε τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ καὶ ἡ πρώτη ἐκείνη ἀπογραφή γίνεται. Ἐχρῆν καὶ γὰρ τῇ πρὸς γῆν καθόδῳ τοῦ τῶν οὐρανῶν βασιλεύοντος καὶ τοὺς ἐπὶ γῆς ἄρχοντας λειτουργίαν εἰσενεγκεῖν. Οὐδὲν δὲ οἶον καὶ αὐθις ἐν ἐπιτόμῳ τὴν ἱστορίαν διαδραμεῖν σαφηνείας χάριν τῶν προκειμένων. Ἐκ γὰρ τοι Μωσέως καὶ πρὸ ἐκείνου, ὡς μοι προσέρηται, ὑπὸ τοῖς οὐδαίσις τοῦ ἔθνους ἄρχουσι, τοῖς ἐκ φυλῆς Ἰουδα κατὰγοῦσι τὴν

σειράν, τὸ Ἰουδαίων ἔθνος πάλαι βασιλευόμενον ἤγοντο, ἄχρις οὗ Αὐγούστος μόνναρχος ἀνηγόρευτο· ἐφ' οὗ πρῶτος Ἡρώδης ἀλλόφυλος ὢν, τὴν τῶν Ἰουδαίων πρὸς Ῥωμαίων ἐπιτρέπεται βασιλεύειν, Ἰδουμαῖος ὢν τὸ γένος, ὡς Ἰωσήφω δοκεῖ, ἐκ πατρὸς, Ἀράβιος δὲ κατὰ τὴν μητέρα, Ἀντίπατρος γὰρ ὁ τοῦτου πατήρ, ἐξ Ἀραβίας ἄγεται γυναῖκα Κύπριν ὄνομα, ἣ πατέρα τεττάρων παίδων ποιεῖ· ὢν εἰς οὗτος Ἡρώδης ἦν. Ὡς δ' Ἀφρικανῶν δόξαν καὶ τούτῳ πλείστην ἐκ τῆς συγγασῆς περιβαλλομένη, « Ἀντίπατρος, φησὶν, ὁ Πρώδου τινὸς Ἀσκαλωνίτου, δοῦλος Ἰερῶν τινὸς τῶν περὶ τὸν νεῶν τοῦ Ἀπόλλωνος ὀϊσπουμένων. Οὗ τὸν παῖδα Ἀντίπατρον ἔτι νήπιον ὄντα, Ἰδουμαῖοι λησταὶ διαρπάσαντες, παρ' ἑαυτοῖς εἶχον· ῥύεσθαι γὰρ αὐτὸν ὁ πατήρ ἄπορος ἦν χρήματα καταθέμενος. » Καὶ τοίνυν ὑπ' ἐκείνοις τραπεῖς, ἔδοξεν Ἰδουμαῖος εἶναι. Ἐσώτερον δὲ Ἰρκανῶν τῶν Ἰουδαίας ἀρχιερεῖ, ὃς Ἰουδαίων πρῶτος διάδημα περιέθετο, φίλος γυνόμετος, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Ἀριστόβουλον ἐκείνου διαφοραῖς χρησίμος ἀναφανείς, καὶ τὴν βασιλείαν ἐλευθερώσας αὐτῷ περικοπτομένην ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ Ἀωμαῖοις ἐσ' ἄπαισι δεξιὸς γεγονώς, πρὸς Αἴγυπτόν τε καὶ Ἀραβίας διαπονομένοις, ἐπεὶ περ Ἀριστόβουλος μὲν ὑπὸ Πομπηίου δέσμιος αἰσχροῦς ἐπὶ Ῥώμην ἐπέμφθη, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος δεδούλωτο, ἠτύχησεν οὗτος ἐπιμελητῆς τῆς Παλαιστίνης γενέσθαι. Ἐπει' δ' ἐσώτερον αἰχμάλωτος καὶ Ἰρκανὸς ὑπὸ Πάρθων ἐάλω, εἰς ὃν ὕστατον τὰ τῆς τῶν ἀρχιερέων περιέστη διαδοχῆς, καὶ Ἀντίπατρος ἐντεῦθεν μέγας γενόμενος Μαλίχῳ τινὶ δολίως ἀνήρηται, ὃς Ἡρώδου πατήρ ἦν· οὗτος πάμπολλά τινα τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς καταθέμενος χρήματα, καὶ ὅλος ἔκειν ταῖς ἐκείνων προσαγαῖς ὑποσχόμενος, τὴν ἀρχὴν ἐγγεμπίσεται· τοῦ γὰρ Καίσαρος Αὐγούστου μετὰ βαρείας δυνάμεως τοῖς κατ' Αἴγυπτον σκηπτῷ δίκην ἐπιθέμενος· σκοπὸς δὲ αὐτῷ Κλεοπάτραν χειρώσασθαι, εἰς ἣν ὕστατην ἢ τῶν ἐξ Ἀλεξάνδρου Πτολεμαίου Μακεδονικῆς δυναστείας κατέληξε· πρὸς δὲ καὶ Ἀντώνιον, τοῖς ἐκείνης ἡμέροις ἐκλωκῶτα, πρόσσεισιν Ἡρώδης οὗτος, φησὶν ἔτοιμος χορηγεῖν ὅσα γ' ἐκείνῳ θυμῶν, ὅσα καὶ ὅπλα καὶ χρυσίον οὐκ εὐαρίθμητόν, καὶ συμμαχίαν τὴν ἐφικτήν. Ὡς δὲ καὶ Αἴγυπτος καὶ Κλεοπάτρα ὑπὸ χεῖρα Καίσαρι καὶ Ῥωμαῖοις γεγίνηται, δυσὶ πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσι τῶν Αὐγούστω διανύοντι τῇ ἀρχῇ, εἰς Ῥώμην τε ἦεν Ἡρώδης οὗτος, ὃν καὶ τῆς θεραπείας ἀμειδόμενος

A ut antea dixi, a suis principibus, qui ex tribu Judæ genus ducerent, gens Judæorum olim regio more regebatur, donec Augustus unus solusque imperator est renuntiatus : sub quo primus Herodes, advena et alienigena, a Romanis demandatum sibi Judæorum regnum accepit. Fuit is paterno genere, ut Josephus opinatur, Idumæus, materno autem, Arabs. Antipater enim, hujus pater, ex Arabia uxorem Cyprum duxit : quæ eum quatuor filiorum patrem fecit, quorum unus Herodes hic fuit. Ut autem Africano videtur, qui et ipse magnam est in scribendis historiis laudem consecutus : « Antipater (sic ipse scribit) Herodis pater, filius Herodis cujusdam Ascalonitæ fuit, sacerdotis cujusdam eervi, cui in templo Apollinis sacrorum cura demandata fuerat. Hujus filium Antipatrum adhuc tenerum prædones Idumæi captum apud se retinuerunt. Redimere enim pater eum, propter pecuniæ inopiam, non potuit. » Itaque quod apud eos est educatus, pro Idumæo habitus est. Postea vero in Hyrcani Judææ Pontificis amicitiam pervenit, et in certaminibus illius adversus fratrem Aristobulum commodus comperitus est : 67 regnumque ejus admodum a fratre accisum, in libertatem asseruit. Deinde autem Romanis in rebus omnibus se utilem et industrium, cum adversus Ægyptios et Arabes hello occupati essent, præbuit. Et postquam Aristobulus quidem a Pompeio turpiter victus, Romam missus, et Judæorum natio servitute oppressa est ; beneficio fortunæ huic contigit, ut procurator Palæstinæ fieret. Et cum deinceps Hyrcanus quoque a Parthis captus, in quo ultima dignitatis pontificiæ constitit successio, et Antipater Herodis pater, qui inde magis magisque creverat, Malichi cujusdam dolo necatus esset : is ipse Herodes, magnam vim pecuniæ Romanis ducibus largitus, eorumque se imperata facturum pollicitus, regnum ab eis traditum accepit. Cum enim Cæsar Augustus, cum ingenti exercitu, procellæ et fulminis instar, impetum in Ægyptum faceret, eo consilio, ut Cleopatram, ad quam postremam Macedonic Ptolemæorum ab Alexandro potestas et ditio pertigit, et ipsum Antonium illecebris ejus detentum debellaret et caperet : Herodes iste se ei conjunxit, paratus quæcumque illi placerent, præbere et suppeditare : frumentum, arma, et pecuniæ numerum ingentem, et quæcumque præterea posset præstare auxilia. Ibi Ægyptus et Cleopatra in potestatem Cæsaris et Romanorum venit, duodecimo anno postquam Augustus imperium suscepit. Huic sane Herodi, cum Romam venisset, et Augustus referre ei aliquam pro præstitis sibi officiis gratiam vellet, de Romani senatus consilio et voluntate, diadema imposuit, et regem Judææ creavit : qui Hierosolymis potitus, quod sciret Judæos generis obscuritatem, quod scilicet advena esset, et præterea crudelitatem naturæ ejus ingeniumque ferox quam maxime aversari et odisse : quosdam ex civibus

urbe exegit, quosdam per injuriam male tractavit, A
 monnullos etiam ferro necavit : templum denique
 spoliavit, et urbem vastavit ac diripuit (1). Ad hæc
 tanta facinora illud quoque flagitiosissime addidit.
 Publicas enim tribuum descriptiones omnes, quæ
 ab ipso usque Esdra duraverant, furore percitus
 flammis consumpsit, illud pessimum omnino secu-
 tus consilium, ut qui eo nomine arroganter super-
 birent, de cætero ignorarent, unde quisque genus
 traheret, qui 68 indigenæ, quive inquilini (quos
 γειώρας, hoc est, advenas etiam et alienigenas vo-
 cant) assent. Qui cum stulte admodum et sordide
 de rebus hujusmodi judicavit, tum pontificis quo-
 que magnificentiorem vestem ipse primus arcæ
 inclusit, signoque annuli munivit : quibuscumque
 etiam vilissimis nundinari volentibus, hoc pacto (2)
 pontificatum venalem, annuis redditibus et pensio-
 nibus, præteritis spreisque qui generis vetustate
 celebres essent, proponens. Idemque et de pontifi-
 cia veste, et de sacerdotiis ipsis, filium quoque
 ejus Archelaum, quique post illum a Romanis Ju-
 dæorum obtinuerunt imperium, fecisse, Josephus
 tradit. Hæc porro, ne quisquam putet tanquam per
 digressionem, obiter et extra propositum a me
 dicta esse. Sunt enim etiam propter alterius prophetiæ,
 quæ apparitione et adventu Salvatoris impleta
 est, declarationem, et propter veram temporum
 observationem adducta (3). Hebdomades enim,
 quæ apud Daniele sunt, eo tempore Christo imperium
 obtinente, numerum suum compleverunt : in
 quibus, simul atque finitæ essent, clarissime
 Judæorum unctio sublatam iri, spectator Dei
 prædicit propheta : id quod adventu Christi in
 terram est factum atque completum.

CAPUT X.

De ea quæ ab Augusto Cæsare, Cyrenio præside,
 facta est descriptio : et quæ de Cyrenio Josephus
 scribat, item de Juda Galilæo.

Agebatur (4) tum annus a mundo condito quin-
 quies millesimus quingentesimus quintus, ab
 Augusti imperio quadragessimus secundus, et a
 Macedonicæ ditionis solutione vicesimus octavus :
 cum Saluator noster, sub eo qui tum agebatur
 censu, Cyrenio (5) Syriæ præside, in Bethleem
 natus est : ita ut etiam per prophetiam est præ-
 dictum. Exiit itaque edictum census et descriptio-
 nis ; invitosque etiam, in serena illa tranquillitate
 pacis, quæ ex unius imperio obvenerat, patriam
 quemque suam petere, ibique censi et describi
 coegit. Cum aliis porro et 69 Joseph, una cum Maria, ad-

(1) Herodes templum, post captivitatem Babylo-
 nicam a Zorobabel et Esra adificatum, funditus
 diruit, et maximis sumptibus, summaque magnifi-
 centia, aliud secundum formam primi illius, quod
 Solomon extruxerat, denuo condidit. (Joseph.
 lib. xv, cap. 11, *De bell. Judaic.* lib. i, cap. 27.)

(2) Idem Simonem socerum suum sacerdotio
 privavit, et Matthiam Theophili filium pontificem
 designavit. (Idem, lib. xvii, cap. 5.)

(3) Si hebdomades Danielis computentur a se-
 cundo anno Artaxerxis Longimani, aut circiter,
 usque ad mortem et resurrectionem, et quod eam
 consecutum est regnum Christi et justitiam sempiternam,
 et perpaucos insuper annos, completæ illæ
 certa ratione inveniuntur. Resultant enim ex 70
 hebdomadibus anni 490 ; aut certe de duobus sal-
 tem aut tribus annis ambiguitas reliqua est. Cæte-

ως κομδῆ πονηρόν, ὡς ἂν ἀγνώτες τοῦ λοιποῦ εἶεν
 οἱ περὶ ταῦτα φρωσώμενοι, ὅθεν δὴ τὸ γένος ἔλκουσι
 καὶ τινὲς μὲν οἱ ἐγγχώριοι, τινὲς δ' αὖ οἱ ἀλλότριοι,
 οὓς καὶ γειώρας καλοῦσι. Ἀνοήτως δ' ἔχων περὶ
 ταῦτα καὶ ἀγεννῶς, καὶ τὴν τοῦ ἀρχιερέως στολὴν
 πρῶτος οὗτος κιδωτῆ περιουσίας, καὶ τῆ σφραγι-
 στῆρι δακτυλῶ ασφαλιζόμενος, τοῖς τυχοῦσι καὶ
 βουλομένοις ὄνειον τὴν ἀρχιερωσύνην προὔθειε ἐπα-
 ταίως ταῖς εἰσφοραῖς, τοὺς ἐξ ἀρχαίου γένους ὑπερο-
 ρῶν. Ταῦτα δὲ πράξει περὶ τε τὴν στολὴν καὶ τοὺς
 ἱερεῖς, τὸν τε υἱὸν τούτου Ἀρχέλαον, Ἰώσηπος ἱστο-
 ρεῖ. καὶ τοὺς μετ' ἐκείνων ἐκ Ῥωμαίων τὴν τῶν Ἰου-
 δαίων ἐπιτραπέντας ἀρχήν. Ταῦτα δ' ἡμῖν μὴ παρ-
 ἔργως εἰρησθαι δοκεῖτω τισίν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλης
 προφητείας ἐπίδειξιν, πέρας λαθούσης τῆ τοῦ Σωτῆ-
 ρος ἐπιφανείᾳ, καὶ κατὰ τὴν ἀληθῆ τῶν χρόνων δὴ
 παρατήρησιν. Αἱ γὰρ παρὰ τῆ Δανιὴλ ἐδομαδες
 ἐνταῦθα Χριστοῦ ἡγουμένου τὸν ἀριθμὸν συμπιερί-
 ουσιν· ἐν αἷς μετὰ τὸ τούτων συμπέρασμα, σαφέ-
 στατα τὸ παρὰ Ἰουδαίους χρίσμα πάμπαν ἐξολοθρευ-
 θήσεσθαι ὁ θεόπτης προφήτης· ὁ δὲ καὶ περὶ
 καὶ πεπλήρωται τῆ ἐπὶ γῆς παρουσίᾳ Χριστοῦ.

C

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Περὶ τῆς ὑπὸ Αὐγούστου Καίσαρος γενομένης
 κατὰ Κυρήνιον ἀπογραφῆς· καὶ ὅση περὶ
 αὐτοῦ Ἰώσηπος ἱστορεῖ· καὶ περὶ Ἰούδα
 τοῦ Γαλιλαίου.

Κόσμου μὲν οὖν ἔτος τρικαῦτα ἐνίστατο πέμπτον
 καὶ πεντακοσιοστὸν πρὸς τῆ πεντάκις χιλιοστῆ· Αὐ-
 γούστου δὲ Καίσαρος δεύτερον καὶ τεσσαρακοστὸν
 ἦν· μετὰ δὲ τὴν τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας κατὰ-
 λυσιν ὄγδοον πρὸς τῆ εικοστῆ· ἦν καὶ ὁ Σωτῆρ
 ἡμῶν ἐπὶ τῆς τότε ἀπογραφῆς, Κυρήνιον τῆς Συρίας
 ἡγεμονεύοντος, ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται· ὡς δὴ καὶ τῆ
 προφητεία δοκεῖ. Ἐξῆλθε τοίνυν τὸ δόγμα τῆς ἀπο-
 γραφῆς· συνῶθει δὲ καὶ ἄκοντας πάντας ἐν γαλῆνῃ
 τῇ ἐκ τῆς μοναρχίας δῆθεν πρὸς τὴν σφετέρην πα-
 τέρῃδα, καὶ ἀπογράψεσθαι· σὺν ἄλλοις δὲ καὶ Ἰω-
 σῆφ σὺναμα τῆ θυμαστῆ γυναικῶν Μαριὰμ πρὸς

rum certior adhuc computatio fuerit, si 70 istæ
 septimanæ exordium sumant a 32 anno Darii Hy-
 staspis filii, quo anno muri Jerusalem sunt absoluti.
 (II *Esir.* v et vi.) Reperiuntur namque usque ad
 Christum natum anni 490.

(4) Variant in annotatione anni hujus nativitatibus
 Christi chronographi et temporum observatores.
 Nam aquidam etiam Christum natum esse a-serunt
 anno mundo condito 3944, nonnulli 3962, quidam
 etiam 3979.

(5) Cyrenium alii *Cyrenum* nominant. Fortasse
 autem Censorinus fuit. C. enim Martius Censorinus
 cum C. Asinio Gallo consulatum gessit, an. ab Urb.
 condit. 746. Paulo ante vero, anno 742. cons. fuerat
 M. Valer. Messala et P. Sulpitius Quirinus, quem
 multi Cyrenium hunc fuisse putant.

τὴν ἰδίαν μετεχώρει πόλιν τὴν Βηθλεὲμ, τῷ περιχώρῳ τῆς Ἰουδαίας ἡριθμημένην, ὡς ἐκ Δαυὶδ ἔλκων τὸ γένος, λιπὼν ἦν παρῴκει πόλιν τὴν Ναζαρετ ἀλλοτριαν οὖσαν· ἦν οἰκῆν τῆνικαδὲ εἴλετο, τῆς χώρας τοῖς πρότερον συνεχέσει πολέμοις ἔνθεν κἀκείθεν μεταχωρούσης. Συνήλαυνέ γε μὲν τὸ δόγμα τοῦ Καίσαρος πρὸς τὴν ἰδίαν πόλιν τὸν Ἰωσήφ, ἵνα καὶ ἡ προφητεία μὴ διαπέσῃ· Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, θεσιζούσα. Τῆς δ' ἀπογραφῆς ταύτης βραχείας τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνει γεγεννημένης, καὶ ὁ φιλαλήθης Ἰώσηπος ἐν τῇ ὀκτωκαιδεκάτῃ τῶν ἱστοριῶν ἐμνημόνευσεν, οὕτω διεξίω· «Κυρήνιος δὲ τῶν εἰς τὴν βουλὴν συναγομένων, ἀνῆρ τὰς τε ἄλλας ἀρχὰς ἐπιτετελεικῶς, καὶ διὰ πασῶν οὐδέναις ὑπάτος γενέσθαι, τὰ τε ἄλλα ἀξιώματι μέγας, σὺν ὀλίγοις ἐπὶ Συρίας παρῆν, ὑπὸ Καίσαρος δικαιοδότης τοῦ ἔθνους ἀπεσταλμένος, καὶ τιμητὴς τῶν οὐσιῶν γενησόμενος.» Καὶ μετ' ἀλίχ· «Ἰούδας δὲ Γαλιλαίτης, ἀνὴρ ἐκ πόλεως ὄνομα Γαμάλας, Σάδδοκον Φαρισαῖον προσλαβόμενος, ἡπείγετο ἐπὶ ἀποστασί, τὴν τε ἀποτίμησιν οὐδὲν ἄλλο ἢ ζῆτικρις δουλείας ἐπιφέρειν λέγοντες, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐπ' ἀντιλήψει παρακλοῦντες τὸ ἔθνος.» Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ δὲ τῶν Ἰουδαϊκῶν πολέμων· «Ἐπὶ τούτους, λέγων, ἀνὴρ τις Γαλιλαῖος Ἰούδας ὄνομα, εἰς ἀποστασίαν ἐνῆγε τοὺς ἐπιχωρίους· κακίμων, εἰ φῶρον τε Ῥωμαίοις τελεῖν ὑπομένουσι, καὶ μετὰ τὸν θεὸν οἴσουσι θνητοὺς δεσπότης.» Ἡ συνωδὴ καὶ Λουκᾶς ἐν ταῖς ἱεραῖς Πράξεσι φησὶ γεται, Μετὰ τούτων, λέγων, ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησεν ἱκανὸν λαὸν ὀπίσω αὐτοῦ· κακεῖνος ἀπώλετο· καὶ πάντες ἔσσοι ἐπέισθησαν αὐτῷ, δισκορπίσθησαν.»

descriptionis, et per defectionem avertit populum multum. Perit autem ipse, et omnes quicumque ab eo persuasi fuerant, dispersi sunt ¹⁷.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Ἐπιστολὴ Ἰουλίῳ Ἀφρικανῷ τῷ ἱστορικοῦ πρὸς Ἀριστείδην περὶ τῆς ἐν τῇ γενεαλογίᾳ Χριστοῦ δοκούσης διαφωνίας τῶν θείων εὐαγγελιστῶν Ματθαίου τε καὶ Λουκᾶ.

Ἐπεὶ δὲ Ματθαῖός τε καὶ Λουκᾶς οἱ θεσπέσιοι τὴν περὶ Χριστοῦ γενεαλογίαν διαφόρως ἐξέδωκαν, καὶ περὶ τὴν δοκούσαν διαφωνίαν τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα δεινῶν οὐκ ὀλίγοι βίβλους ὄλας ἐνέταξαν, ἐγὼ δὲ τῶν παρεῖς, Ἀφρικανῷ χρῆσομαι ἱστορικῷ, ἀπελέγχοντι μὲν τὰς τῶν ἄλλων δόξας, ὡς μὴ τάληθοῦς ἐπιχομέναις, ἦν δ' αὐτὸς ἐκ τῶν ἀρχαίων παρείληφεν ἐν οἷς περὶ τῆς τῶν εὐαγγελίων διαφωνίας πρὸς Ἀριστείδην ἐπιστέλλει γράφων, ἐκθῆσομαι τῷ συντάγματι. Λέγει δὲ αὐταῖς λέξεσιν οὕτως· «Ἐπειδὴ γὰρ ὀνόματα τῶν γενῶν ἐν Ἰσραὴλ ἡριθμητο ἢ φύσει ἢ νόμῳ· φύσει μὲν γνησίου σπέρματος διαδοχῆ, νόμῳ δὲ ἐτέρῳ παιδοποιουμένων εἰς ὄνομα τελευτήσαντος ἀδελφοῦ ἀτέκνου· ὅτι γὰρ οὐδέπω δέδοτο ἔλπις σφῆς ἀναστάσεως, τὴν μέλλουσιν ἐπαγγελίαν ἐμμεύοντο ἀναστᾶσαι θνητῇ· ἵνα ἀνέκλει-

A miratione inter mulieres omnes dignissime, ad civitatem suam Bethleem, intra Judææ fines sitam, (quippe qui ex Davide genus traheret) est profectus; eam quam tum incolebat, Nazareth scilicet, relinquens. Erat ea illi aliena, sed ibi tum domicilium habebat: quod Judææ regio, proximis continuis bellis, nunc in hujus, nunc in illius potestatem transisset. Edictum autem Cæsaris in suam civitatem ipsum Josephum coegerat, ne quid de vaticinante propheta illa intercideret: *Et tu, Bethleem, terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda* ¹⁷. Censu et descriptionis hujus, quæ gravis admodum Judæorum genti fuit, et ipse viritatis consecrator Josephus in decimo octavo Historiarum suarum libro meminit, hisce verbis: B «Cyrenius, vir sonatorii ordinis, gestis ordine aliis magistratibus, cum alia omnis generis dignitate clarus fuit, tum ad consulatum etiam pervenit. Is cum paucis in Syria erat, a Cæsare eo missus, ut jus diceret, justitiamque populo administraret, et præterea censum ibi ageret.» Et post pauca deinceps: «Judas Gaulanitee, ex oppido Gamalaorundus, Saddoco Pharisæo partibus suis adjuncto, ad seditionem et defectionem plebem sollicitabat, censumque nihil aliud quam meram prorsus servitutem afferre prædicabat, populumque ad libertatem asserendam cohortabatur.» In secundo quoque belli Judaici libro, ita inquit: «Vir quidam Galilæus, Judas nomine, populares ad defectionem sollicitavit, maledictis probrose illos insectans, si Romanis tributum pendere perseverarent, et secundum Deum mortales ferrent dominos.» Cui Lucas in sacris Actis consona quoque scribit, *Post hunc*, inquit, *existit Judas Galilæus, in diebus*

CAPUT XI.

Epistola Julii Africani historici ad Aristidem, de ea quæ videtur esse in genealogia Christi dissonantia apud Matthæum et Lucam evangelistas.

70 Quandoquidem autem divi evangelistæ Matthæus et Lucas, genealogiam Christi varie prodiderunt, et non pauci, qui talibus rebus persequendis magni clarique habiti sunt, de ea dissonantia integros libros composuerunt; ego prætermisissis aliis, Africano historico utar auctore, qui aliorum opiniones, utpote quæ ad veritatem non pertinent, reprehendens atque refellens, quam ipse a vetustioribus acceptam, in Epistolis et Evangeliorum dissonantia ad Aristidem exposuit, inde translata verbis ipsius in opus hoc inseram sententiam. «Nomina ejusdem gentis et familiæ in Israel numerabantur, censebanturque vel natura, vel lege. Et natura quidem, legitimis et naturalibus liberis patribus suis succedentibus; lege autem, alio sobolem, sub nomine fratris sine liberis defuncti, creante. Quoniam

¹⁷ Mich. v, 2. ¹⁸ Act. v, 37.

enim nondum satis manifesta data fuerat spes resurrectionis, futuram promissionem mortali quadam imitabantur resurrectione, ne nomen mortui prorsus intercideret. Et cum ex eis qui in genealogiam eam relati sunt, quidam ut legitimi et naturales germanique filii patribus successerint, quidam vero ex aliis quidem procreati, aliorum autem nomine quasi per adoptionem scilicet censi sint, utrorumque facta est mentio: et eorum videlicet qui genuissent, et eorum qui quasi genuissent. Sic neque hoc, neque illud Evangelium, vel a naturæ, vel a legis necessitudine atque conjunctione genus deducens et numerans, falsi quidem habet. Implicita enim inter se sunt genera, et quod a Salomone, et quod a Nathan descendit, representatione eorum qui liberos non creassent, secundisque nuptiis ac resurrectione seminum: ut recte iidem quandoque hujus et illius filii fuisse existimati sint, cum quidem ii viderentur esse, illi autem essent patres: et utraque generis commemoratio veritate nixa, ad ipsum Josephum, multipliciter quidem illa et varie, sed tamen certo deducatur. Porro ut clarius manifestiusque sit, quod modo dictum est, mutationem ipsam generis exponam. A Davide per Solomonem progeniem dinumerando, tertius a fine, juxta Matthæum, reperitur Matthan, qui Jacob genuit, patrem Josephi. A Nathan autem Davidis filio, juxta Lucam, itidem tertius a fine est Melchi: cujus filius Eli, ipsius Josephi pater est. Cum itaque quasi scopus nobis sit propositus Joseph, ostendendum venit, quomodo uterque ipsius pater dicatur: **¶** ipse videlicet Jacob a Solomone, et Eli a Nathan genus ducentes. Simulque quomodo primum duo isti Jacob et Eli fratres, et ante hos, eorum patres, Matthan et Melchi, seorsim alter post alterum, eandem ducendo uxorem, uterinos procreaverint fratres: leges videlicet non prohibente, mulierem, vel per repudium, vel per prioris mariti obitum vidum, alii nubere. Itaque ex Estha (hoc enim nomen mulieris fuisse traditur) primus Matthan a Solomone originem trahens, Jacob generat: Matthan autem mortuo, Melchi ad ipsum Nathan genus referens, viduam relictam, ipse quidem ejusdem tribus, sed non ejusdem generis, sicuti antea dixi, uxorem duxit, et ex ea filium Heli suscepit. Hoc modo, diversorum duorum generum Jacobi Heli exstitisse, eodemque uterinos reperimus fuisse fratres. Quorum fratrum alter Jacob, alterius, Heli scilicet, qui nulla creata prole decesserat, uxores ducta, tertium ex ea suscepit Josephum filium, juxta naturam quidem et rationem sibi ipsi (proptereaque scriptum est, Jacob autem genuit Joseph), juxta legem autem, ipsi Heli, ei enim frater Jacob semen suscitavit. Quapropter ea quæ de eo textitur genealogia, irrita non est. Quam genealogiam Matthæus evangelista dinumerans, Jacob erat, ut putabatur (nam et hoc addit), Joseph, qui fuit; Heli, qui Melchi. De generatione enim ea quæ ex consuetudine et præscripto legis est, significantius quidquam uicere non potuit. Et verbum, Genuit, in hac parandorum quasi per adoptionem liberorum ratione, per omnia ad finem usque subicit, relatione generis usque ad ipsam Adam, qui fuit Dei per recensitionem facta. »

Α πτον τὸ ὄνομα μὲνη τοῦ μετηλλαχότος ἐπεὶ οὖν οἱ τῇ γενεαλογίᾳ ταύτῃ ἐμφερόμενοι, οἱ μὲν διεδέξαντο πατρὶς πατέρα γεννησῶν· οἱ δὲ ἑτέροις μὲν ἐγεννήθησαν, ἑτέροις δὲ προσετέθησαν τῇ κλήσει, ἀμφοτέρων γέγονεν ἡ μνήμη, καὶ τῶν γεγεννηκότων, καὶ τῶν ὡς γεγεννηκότων. Οὕτως οὐδὲτερον τῶν Εὐαγγελίων ψεύδεται, καὶ φύσιν ἀριθμοῦν καὶ νόμον· ἐπιπλάκη γὰρ ἀλλήλοις τὰ γένη, τὸ τε ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Νάθαν, ἀναστάσειν ἀτέκνων καὶ δευτερογαμίαις καὶ ἀναστάσει σπερμάτων· ὡς δικαίως τοὺς αὐτοὺς ἄλλοτε ἄλλων νομίζεσθαι, τῶν μὲν δοκοῦντων πατέρων, τῶν δὲ ὑπαρχόντων ὡς ἀμφοτέρως τὰς διγγήσεις ἀληθεῖς οὖσας, ἐπὶ τὸν Ἰωσήφ πολυπλόκιως μὲν, ἀλλ' ἀκριδῶς, κατελθεῖν. Ἴνα δὲ σαφὲς ᾗ τὸ λεγόμενον, τὴν ἐναλλαγὴν τῶν γενῶν διγγήσομαι, ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ διὰ Σολομῶντος τὰς γενεὰς καταριθμούμενος. Τρίτος ἀπὸ τέλους κατὰ τὸν Ματθαῖον εὐρίσκεται Ματθάν· ὅς καὶ ἐγέννησε τὸν Ἰακῶβ τοῦ Ἰωσήφ τὸν πατέρα. Ἀπὸ δὲ Νάθαν τοῦ Δαυὶδ κατὰ τὸν Λουκᾶν, ὁμοίως τρίτος ἀπὸ τέλους Μελχι, οὗ υἱὸς ὁ Πλεὶ ὁ τοῦ Ἰωσήφ πατῆρ. Σκοποῦν τολῶν ἡμῖν κειμένους τοῦ Ἰωσήφ, ἀποδεικνύον πῶς ἕκαστος αὐτοῦ πατῆρ ἱστορεῖται· ὁ τε Ἰακῶβ, ὁ ἀπὸ Σολομῶνος, καὶ Ἡλεὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Νάθαν ἕκαστος κατάγοντες γένος· ὅπως τε πρότερον οὗτοι δὴ ὁ τε Ἰακῶβ καὶ ὁ Ἡλεὶ δύο ἀδελφοί· καὶ πρό γε τούτων πῶς οἱ τούτων πατέρες Ματθάν καὶ Μελχι ἐν μέρει τὴν αὐτὴν ἀγαγόμενοι γυναῖκα, ὁμομητρίους ἀδελφοὺς ἐπαιδοποιήσαντο, τοῦ νόμου μὴ κωλύοντος χηρεύουσαν ἦτοι ἀπολελυμένην, ἣ καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἄλλω γαμείσθαι· ἐκ δὲ τῆς Ἑσθᾶ, τοῦτο γὰρ καλεῖσθαι τὴν γυναῖκα παραδέδοται, πρῶτος Ματθάν ὁ ἀπὸ τοῦ Σολομῶνος τὸ γένος κατᾶγων, τὸν Ἰακῶβ γεννᾷ. Καὶ τελευτήσαντος τοῦ Ματθάν, Μελχι ὁ ἀπὸ τοῦ Νάθαν κατὰ γένος ἀναφερόμενος, χηρεύουσαν, ἐκ μὲν τῆς αὐτοῦ φυλῆς, ἐξ ἄλλου δὲ γένους ὦν, ὡς προείπον, ἀγόμενος αὐτὴν, ἔσχεν υἱὸν τὸν Ἡλεὶ. Οὕτω διαφόρων δύο γενῶν εὐρύσημεν τὸν τε Ἰακῶβ καὶ τὸν Ἡλεὶ, ὁμομητρίους ἀδελφοὺς· ὦν ὁ ἕτερος ἀδελφός, ἀτέκνου τοῦ ἀδελφοῦ τελευτήσαντος Ἡλεὶ τὴν γυναῖκα παραλαβὼν, ἐγέννησεν ἐξ αὐτῆς τρίτον τὸν Ἰωσήφ, κατὰ φύσιν μὲν ἐκ τῆρ καὶ κατὰ λόγον. Διὸ γέγραπται· Ἰακῶβ δὲ ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ· κατὰ νόμον δὲ τοῦ Ἡλεὶ υἱὸς ἦν· ἐκείνῳ γὰρ ὁ Ἰακῶβ ἀδελφός ὦν, ἀνέστη σπέρματα· διόπερ οὐκ ἀκυρωθήσεται καὶ ἡ κατ' αὐτὸν γενεαλογία· ἦν Ματθαῖος μὲν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐξαριθμούμενος, Ἰακῶβ δὲ, φησὶν, ἐγέννησε τὸν Ἰωσήφ. Ὁ δὲ Λουκᾶς ἀνάπαλιν, ὅς ἐνομάζετο· (καὶ γὰρ τοῦτο προστίθισι) τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἡλεὶ, τοῦ Μελχι. Τὰ γὰρ κατὰ νόμου γένεσιν ἐπισημότε, οὐκ ἦν ἐξαιρεῖν. Καὶ τὸ, Ἐγέννησεν, ἐπὶ τῆς τοιαύτης παιδοποιίας ἄχρι τέλους ἀνεσιώπησε· τὴν ἀναφορὴν ποιησάμενος ἕως τοῦ Ἀδάμ, τοῦ Θεοῦ, κατ' ἀνάλυσιν. »

autem (inquit) genuit Joseph: Lucas vero, qui

Ἐπί τούτοις τὰ κατὰ τὴν γενεάν Ἡρώδου ἐφεξῆς Ἄ ὁ Ἀφρικανὸς καταλέγων, ἐκ τῶν συγγενῶν Χριστοῦ παρειλημμένα οὕτως ὡς διέξεισι· « τῶν Ἑβραϊκῶν γενῶν ἀναγράφων ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὄντων, καὶ τῶν ἄχρι προσηλύτων ἀναφερομένων, ἕως Ἀχιὼρ τοῦ Ἀμανίτου, καὶ Ρούθ τῆς Μωαβίτιδος, τῶν τε ἀπ' Αἰγύπτου συνεκπεσόντων ἐπιμίκτων, ὁ Ἡρώδης οὐδέν τι συμβαλλομένου τοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν γένους αὐτῷ, καὶ τῷ συνειδῶτι τῆς δυσγενείας κρούμενος, ἐνεπύρην αὐτῶν τὰς ἀναγραφὰς τῶν γενῶν· οἴμενος ἰεὺγενῆς ἀνφανεῖσθαι, τῷ μὴδ' ἄλλον ἔχειν ἐκ δημοσίου συγγραφεῆς τὸ γένος ἀνάγειν ἐπὶ τοὺς πατριάρχας ἢ προσηλύτους, τοὺς τε καλουμένους γειώρας τοὺς ἐπιμίκτους· ἰσχυροὶ δὲ τῶν ἐπιμελῶν, ἰδιωτικὰς ἑαυτοῖς ἀπογραφὰς, ἢ μνημονεύσαντες τῶν ὀνομάτων, ἢ ἄλλως ἔχοντες· ἐξ ἀντιγράφων, ἐναδρῶνται, σωζομένης τῆς μνήμης τῆς εὐγενείας· ὧν ἐτόγγανον οἱ προειρημένοι δεσπόσωνοι καλούμενοι διὰ τὴν πρὸς τὸ σωτήριον γένος συνάφειαν, ἀπὸ τε Ναζαρέων καὶ Χωχαβᾶ κωμῶν Ἰουδαϊκῶν τῆ λοιπῆ γῆ ἐπιφοιτήσαντες· καὶ τὴν προκειμένην γενεαλογίαν ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν ἐς ἴσον ἐξικνούοντο ἐξηγησάμενοι. Εἴτ' οὖν οὕτως, εἴτ' ἄλλως ἔχει, σαφετέραν ἐξηγήσιν οὐκ ἂν ἔχοι τις ἄλλως ἐξευρεῖν, ὡς ἔγωγε νομίζω, πᾶς γε ὅς εὐγνώμων τυγχάνει. Καὶ ὑμῖν αὕτη μελέτω, εἰ καὶ ἀμάρτυρός ἐστι, τῷ μὴ κρείττονα ἢ ἀληθέστερον ἔχειν εἰπεῖν. Τὸ γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον πάντως ἀληθεύει. Καὶ ταῦτα δ' ἐν τῷ τέλει τῆς εἰρημένης ἐπιστολῆς ἐπιτίθησι. Ματθᾶν ὁ ἀπὸ Σαλομώνος, ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ. Μετθᾶν ἀποθανόντος, Μελχὶ ὁ ἀπὸ Νάθαν ἐκ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐγέννησε τὸν Ἡλὶ. Ὁμομήτριοι ἄρα ἀδελφοί· Ἡλὶ καὶ Ἰακώβ. Ἡλὶ ἀτίκνου ἀποθανόντος, ὁ Ἰακώβ ἀνέστησεν αὐτῷ σπέρμα, γεννήσας τὸν Ἰωσήφ κατὰ φύσιν ἑαυτῷ, κατὰ νόμον δὲ τῷ Ἡλὶ· οὕτως ἀμφοτέρων ἦν υἱὸς ὁ Ἰωσήφ. »

quoque in fine ejus, quam diximus, epistolæ addit : Matthan a Salomone proveniens, genuit Jacob Matthan mortuo, Melchi a Nathan ortum ducens, ex conjuge ejus procreavit Heli. Uterini itaque sunt fratres Heli et Jacob. Heli, absque sobole suscepta, defuncto, Jacob ei semen resuscitavit : et ipsum Josephum sibi ipsi quidem juxta naturam, ipsi autem Heli juxta legem, genuit. Sic amborum Joseph filius fuit. »

Ταῦτα μὲν ὁ Ἀφρικανός. Συνάγεται τοίνυν δυνάμει καὶ τὴν Μαρίαν ἐκ τῆς αὐτῷ ἐκείνης εἶναι φυλῆς· ἐπεὶ τοῖ γε κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, τὴν φυλὴν μὴ ἄλλαις φυλαῖς ἐπιμίγνυσθαι ὄρισται· ἵνα γὰρ μὴ ὁ κληρὸς ἀπὸ φυλῆς εἰς φυλὴν περιστρέφοιτο, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δήμου καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος τὰς τῶν γάμων ἐπιμιξίας ἐνομοθέτησε γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς θείας γεννήσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔτι δὲ περὶ τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ὑπαπαντῆς· καὶ δι' ἡγήσεως περὶ Συμεῶν τοῦ θεοδόχου.

Καὶ δὴ τοῦ δόγματος καταπέγοντος, καὶ Ἰωσήφ σὺν ἡμῶν τῇ μνηστῇ Μαριάμ τῷ ὑπερφυεῖ κούφως βαρουμένη φόρτῳ, ἀπῆει τῇ πατρίδι ἀπογραφόμενος.

Posthæc Herodis genus ordine Africanus prosecutus, a propinquis et cognatis Christi ea quæ sequuntur accepta, ad hunc modum exponit. Cum Hebraicarum familiarum genealogiæ in scripta relata, in archivis et publico tabulario, atque in his etiam eorum qui ad proselytos et advenas, usque ad Achior Amanitem, et ipsam Ruth Moabitidem, quique ad eos qui ex Ægypto promiscue procreati prodierunt, referebantur, asservarentur : Herodes, quod nihil ad eum Israelitarum genus pertineret, et quod obscuritatis suæ sibi conscius esset, ea ipsa genealogiarum monumenta combussit, tum demum se nobilem genere et illustrem vulgo fore putans, si neque alius quisquam ex publico scripto genus suum ad ipsos patriarchas aut proselytos, ipsosque etiam alienigenas promiscuos, qui γειώραι vacabantur, referre posset. Pauci sane diligentes homines, privatos sibi ipsis genealogiarum commentarios, aut nomina ipsa memoria tenentes, aut ea ab exemplaribus petentes, studio eo delectati, condiderunt : per quos nobilitatis memoria est conservata. In eos commentarios inciderunt, de quibus diximus δεσπόσωνοι, seu δεσποτικοί, hoc est, Dominici seu Domicelli et heriles cognominati, propter eam quæ illis cum Servatore intercessit generis conjunctionem : qui ex Nazaris et Chocaba Judææ vicis, frequentius reliquam terram visentes, ejusmodi genealogiam etiam ex diurnarum rerum libris, quoad poterant, vulgarunt. Cæterum, sive ita, seu aliter se res habeat, dilucidiorum expositionem alius quisquam non invenerit : ut mihi quidem, et unicuique qui æquo candidoque ingenio præditus sit, videtur. Eam vero ipsi quoque probate, quamvis nullo certo testimonio sit confirmata : quod scilicet certius aut verius quidquam afferri nequeat. Ipsum sane quidem divinum sacramque Evangelium omni ex parte verum est. Sed illa

Matthan a Salomone proveniens, genuit Jacob Matthan mortuo, Melchi a Nathan ortum ducens, ex conjuge ejus procreavit Heli. Uterini itaque sunt fratres Heli et Jacob. Heli, absque sobole suscepta, defuncto, Jacob ei semen resuscitavit : et ipsum Josephum sibi ipsi quidem juxta naturam, ipsi autem Heli juxta legem, genuit. Sic amborum Joseph filius fuit. »

Hæc quidem sic Africanus. Certo autem colligere quoque licet, Mariam ipsam ex eadem, quæ Josephi fuit, fuisse tribu, quandoquidem ex præscripto legis Mosaicæ, tribum alia tribu commiscere prohibitum est. Ut namque hæreditates et successiones honorum a tribu in tribum non transferrentur, ex eadem gente et familia nuptiarum conjunctiones contrahi debere, legislator decrevit.

73 CAPUT XII.

De admiranda et divina nativitate Domini nostri Jesu Christi : item de ejusdem circumcisione, et obviatione, quæ ei honoris causa in templo facta est. Item commemoratio de Symeone, qui eum ulnis suis excepit.

Verum enimvero, edicto cogente, cum Joseph simul cum sponsa Maria, pondus ventris naturam ipsam supergressum leviter admodum ferente, in

patriam suam, ut ibi censeretur, iret, neque dum ad domum pervenissent, in agrum quemdam diverterunt, qui ager Salomæ erat. Vicesimus autem et quintus tum mensis Decembris erat dies, cum ibi ineffabile pietatis et amoris erga genus humanum tuæ, Verbum Dei, maximumque inenarrabilis partus perficitur mysterium. Tugurium humile, et præsepe ad jumenta excipienda constructum, cœli et terræ Regi genito hospitium præparatum fuerat. Hunc ibi fasciæ circumvolvunt : et quod honoratior in diversorio locus non esset, in præsepi omnium altor reponitur. Necesse enim erat, quamplurimis ad censum et descriptionem confluentibus, multam posterius advenientibus locorum relinqui penuriam. Itaque hospitii inopia ad eum modum laborantem opificem rerum omnium Deum Verbum animantium præsepe excepit. Ibi pastores, greges suos noctu custodientes, præsentia angelica circumfulsit : et cum in timorem eos spectaculum id coniecisset, timorem eum rursum illico posuerunt, angelo propius ad eos accedente, et futuram orbi lætitiâ, per eum qui genitus esset, indicante. Cujus sermonem fides statim vera atque divina est consecuta. Namque una cum illo innumerabilis cœlestium virtutum ac potestatum multitudo, circum tugurium volitans, laudem omnium summam Domino concinebant : *Gloria, dicentes, in excelsis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas.* Hoc modo, cum Duplex esset Deus (1) idemque homo Verbum, humillime simul et magnificentissime primordia primi ipsius in terram per nativitatem descensus exhibuit : atque ut certo suam cum Judæis cognationem confirmaret, hominis more Mosaicæ legi, ita ut decebat, debitum suum tribuit ritum. Et die octavo, Dominico scilicet, circumciditur in Bethlehem, in domo Josephi, et ibi nomen Jesu accipit (*salutem* porro id significat), pro eo atque, antequam conceptus esset, id nomen divinus TM per oraculum præscripserat Gabriel. Deinde et purificationis exspectat tempus. Postquam vero status, decenario numero quater revoluto, aderat dies, ut masculus, et qui primus omnino et solus vulvam adaperuisset, in Hierosolymitanum a parentibus deportatur templum, ut ibi, juxta receptum morem sacrificium offerret, par turturum, aut pullos duos columbarum, sobrietatem scilicet, temperantiam, et simplicitatem in omnibus subindicans. Ibi sane aderat, qui Spiritu ferebatur Simeon, et grandæva Anna : eumque, qui in curru Cherubin vehitur, senilibus Simeon excipit manibus. Ambo vero cum infantem parvulum viderent in materno sinu subsillientem, magnum Israelis in eo perspiciebant Deum. Et postquam de eo quæ debebant prædicassent, et id quod futurum erat, quamvis sub

A Μήπω δὲ τὴν οὐκίαν πεφθακότες, ἐν ἀγρῷ τινι καταλύοντες ἦσαν· Σαλώμης δ' ἦν ὁ ἀγρός. Πέμπτην καὶ εἰκοτὴν εἶχε μὴν ὁ Δεκέμβριος· καὶ τριηκὰς τῆς ἀπάτου σου, Λόγε, φιλανθρωπίας τὸ μέγα τοῦ ἀφράστου τόκου τελεῖται μυστήριον. Σπήλαιον γὰρ ταπεινόν, καὶ φάτην πρὸς ὑποδοχὴν βροσκημάτων ἐτοίμη, τῷ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς βασιλεῖ γεννωμένῳ ἠὲ ὑπέριστο. Καὶ σπάργαντα τοῦτον διαλαμβάνει· καὶ ἐν τῇ μὴ εἶναι σεμνότερον τόπον τῷ καταλύματι, φάτην ὁ τοῦ παντός τροφεὺς ἀνακλίνεται. Εἰκὸς γὰρ ἦν, πλείστων πρὸς τὴν ἀπογραφὴν συβρέεόντων πολλὴν τοῖς ὕστερον ἐπιγινόμενοις τῶν τόπων τὴν ἀπορίαν εἶναι. Ἄλλὰ τόπου μὲν οὕτω διαπορούμενον τὸν πάντων δημιουργὸν Λόγον ἢ τῶν ἀλόγων φάτην ἐδέχετο. Ἐκεῖ δὴ καὶ ποιμεσι φυλακὴν περὶ τῆς σφετέρως ποίμνης νυκτὸς ποιουμένοις, ἐπιστάσιας τις ἀγγελικῆ περιήστραψε· καὶ κατάφοβοι τῷ θεάματι γενοῦντες, ἔξω φόβου πάλιν ἦσαν εὐθὺς ἀγγέλου ἐπιδημήσαντος, καὶ τὴν ἐσομένην τῷ κόσμῳ χαρὰν διὰ τοῦ γεννωμένου μνηύσαντος. Καὶ τῷ λόγῳ πιστὶ ὡς ἀληθὲς εὐθὺς καὶ θεῖα παρείπετο· ἅμα γὰρ ἐκείνῳ, καὶ στίφος ἄπειρον δυνάμεων οὐρανίων τὸ σπήλαιον περιέθει, αἶνον ὑπερφυᾶ τῷ Δεσπότη ἀνεπεμπον, Δόξα, λεγόντων, ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ. Οὕτω διπλοῦς ὢν ὁ θεάνθρωπος Λόγος, ταπεινῶς τε καὶ θεοπρεπῶς τὰ τῆς πρώτης αὐτοῦ εἰς γῆν καθόδου γὰρ γεννήσεως καθυπέδειξε· θεοταίαν δὲ καὶ τὴν πρὸς Ἰουδαίους συγγένειαν παριστῶν, καὶ ὡς ἀδ-θρωκος τῷ Μωσέως νόμῳ ἀφραιοὶ τὸ εἰκὸς· καὶ κατὰ τὴν ὀγδόην, εἶπον κατὰ τὴν Κυριακὴν περι-
C αίμεντας ἐν τῇ κατὰ τὴν Βηθλεὴμ οὐκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ· καὶ τὴν Ἰησοῦς καταδέχεται προσηγυρίαν· σωτηρίαν δὲ τούτο σημαίνει, καθὰ καὶ πρὸ τοῦ συλληφθῆναι· ὁ θεῖος τάχτην ἔχρησε Γαβριήλ. Εἶτα καὶ τὸν τοῦ καθρητισμοῦ ἀναμένει καιρόν. Ὡς δὲ ἡ κυρία παρτῆν τῆς δεκάδος κυκλομένης τετράκις, ὡς ἄρσεν καὶ πρῶτος ὄντως καὶ μόνος διανοίξας μῆτρων, εἰς τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἄγεται ἱερὸν ὑπὸ τῶν τεκόντων· ὥστε δοῦναι θυσίαν κατὰ τὸ εἰθισμένον, ζεῦγος τρυγόνων, καὶ δύο νοσοσοὺς περιστερῶν, τὸ σῶφρον καὶ ἀκέραιον ἐφ' ἅπασιν ὑπογράφων. Ἐκεῖ δὲ παρτῆν καὶ ὁ πνευματοφόρος Συμεὼν καὶ ἡ πρεσβύτης Ἄννα· καὶ τὸν ἐν ἄρματι Χερουβίμ ἐποχοῦμενον γηραλίας χερσὶν ὑποδέχεται, ἐν βραχεῖ βράβη κόλλοις μητρικοῖς ἐπισκαίροντι, τὸν τοῦ Ἰσραὴλ μέγαν ἐνορῶντες Θεόν, καὶ τὰ εἰκότα αὐτῷ προσλα-
D λίσσαντες, τὸ τ' ἐσόμενον ἀριδηλότατα αἰνεζάμενοι, ὡς εἰς πτώσειν κείται πολλῶν καὶ ἀνάστασιν, καὶ εἰς σημεῖον ἔσται ἀντιλεγόμενον· καὶ ὡς τὴν παρθε-νικὴν φύσιν ῥομφαία λύπης διέλθοι ὀψέ ποτε δι' αὐτὸν, τῶν σαρκίνων ἐξ αὐτῆς δεσμῶν ἀπελύοντο. Ἐνα δὲ λόγος ἔχει τῶν ἐν' ἀρετῇ καὶ σεμνότητι ἀκριβεῖα τε βίου διαβιούντων τοῦτον εἶναι τὸν Συμεὼν· ᾧ δ' ἂν ποτε τῷ κατὰ τὸν προφήτην Ἠσαΐαν

(1) Θεάνθρωπος. Cujus hic perstringitur primus, isque humilis in terram adventus : *In similitudine enim hominum factus, et habitu inventus ut homo.* (Philipp. II, 7.) » Et sic, quia forma Dei accepit

formam servi, utrumque Deus, utrumque homo. Atque hoc totum et Deus dicitur propter Deum, et homo propter hominem. » (Ambr. *Demyster. incarn.* lib. IV, cap. 21.)

χρησµῶ ἐπιστήσαντι· ὃς φησιν, Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ λήψεται υἱόν, διαπιστεῖν ἐκῆι τῷ θεῷ θεσπίσµατι· οὕτω δ' ἔχοντι ἄγγελον ἐπιστήναί φασι χρώντα, µὴ ἂν ἀπολυθῆναι τῶν του βίου δεσµῶν, εἰ µὴ τὸ παρ' αὐτοῦ διαπιστούµενον ἐπὶ θύρασι ὅσον ἤδη ἐγγίζον καὶ ὄψεσιν οἰκειάσι πιστώσασαίτο, οὗ δὲ χάριν καὶ εἰς βαθύ γῆρας ἐλθλακῶς, καὶ τὸν Χριστὸν Κυρίου ἰδῶν ἀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς οἰκειοῖς κόλοισι διαδαστάσας, τῆς σαρκὸς εὐθὺς ἀπολέλυται.

et concipiet filium¹⁹, et de dixini ejus responsi fide ambigeret, angelum ita fluctuanti ei astitisse ferunt, cum oraculo ejusmodi : non illum prius vitæ hujus vinculis solutum iri, quam id, de quo credendo addubitasset, pro foribus priuo quoque tempore appropinquans, et oculis ipse conspectum, testimonio suo confirmaret. Quæm ob causam ad tantum senium proventus, cum Christum Domini oculis suis conspexisset, eundemque in ulnis gestasset, carnis mole protinus solutus atque liberatus est.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τοῦ ἐξ Ἀνατολῆς παραδόξου ἀστέρος τῆ γεννήσεως ἀναφανέντος Χριστοῦ· καὶ περὶ τῶν ὀρωροφόρων Μάγων· καὶ τῆς Ἡρώδου ἀπάτης.

Ἐντεῦθεν οἱ γονεῖς τὸ παιδίον ἀναλαβόμενοι Ἰησοῦν, οἴκαδε εἰς Ναζαρέτ ἐπανήεσαν. Καὶ γὰρ τὴν εἰκὸς διὰ τῶν μ' ἡμερῶν, ὡς Βηθλεεμίτης τὸ εἰκὸς ἀρσοεισπραμένους τῆ ἀπογραφῆ, πρὸς τὴν εἰς Ναζαρέτ οἰκίαν αὐθις ἀναδραμεῖν, διὰ τὴν προσοῦσαν τούτοις τῶς ἐκεῖσε παρουσίαν· καὶ ἐν ἀμφοτέροις γὰρ διατρίβοντες ἦσαν· τὸ κορισμὸν τινα, ὡς γε εἰκάξων, ἐκπύρωθεν ἔχειν. Καὶ ὅττα δύο ἐξῆς παρρηχρότων ἐνιαυτῶν μετὰ τὴν ἀσπορον ἐκεῖντην κυροφορίαν, ἐν τῇ κατὰ τὴν Βηθλεὴμ οἰκίᾳ διατρίβούσης, τῆς Θεομήτορος ὡς δ' ἕτεροι, πρὸ δύο μᾶλλον ἐνιαυτῶν τῆς θαίς γεννήσεως τῶν οἴκοι ἀπάραντες, ἐν φάτην καὶ σπαργάνοις ὄντι Χριστῷ, καὶ ἐν τῷ κατελύματι εἶτον ἐν τῷ σπηλαίῳ ἔτι οὕσης τῆς Θεομήτορος, [οἱ Μάγοι ἀπὸ Ἀνατολῶν] παραγίνονται· ὃ ὄττα καὶ ἀκριθέτερον. Σοφοὶ δὲ τινες οὗτοι καὶ τῶν εὐγεγονότων, καὶ κρᾶτεῖ πολλῶν διαφέροντες· ἀστέρα καὶ γὰρ τινα κατιδόντες ἐπὶ χώρας, οὐχ ἓνα τιὰ τῶν ἐπαρχῆς τῷ οὐρανῷ στερεώματι κατακεπηγῶτων· οὐδὲ οἷον εἶναι βρασιλίων διαδοχὴν ὑπαινίσσασθαι. οὗς βοθίνους καὶ πωγωνίας, δοκίδας τε καὶ ἀκοντίδας καὶ κομήθιας, πρὸς τοὺς ἐκεῖνων διαφόρους σχηματισμῶς ὀνομάζουσιν. Ὡν πάντων τὴν γένεσιν, ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὸν ἀέρα περὶ τὸ αἰθέριον κῶτος ὑπερχεομένης καὶ ἐκκαοιμένης ἀνθυμιάσεως, οἱ περὶ ταῦτα κομφοὶ φασὶ τὴν σύστασιν ἔχειν· οὗ τοίνυν ἀστέρα τοιοῦτον καταθεώμενοι, ξένον δὲ τινα καὶ ἀήθη, πρόσγειον καὶ ὑπέριλαμπρον, καὶ παρρηπλῆσιον μὲν τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀστράσι, καταφανῆ δὲ ἄλλως μόνους τοῖς περὶ ταῦτα ἐγχολακόσι· καὶ ταῦτ' οὐκ ἐν βραχεῖ χροῦν, ἀλλ' ἐπιτέλλοντα ἤδη πρὸ

¹⁹ Isa. vii, 14.

(1) Hanc sententiam sequitur Epiphanius *Contra Alogos*.

(2) « Gens Persarum Magi sunt in observatione rerum sublimium, impostaris, incantationibus, naturalibusque contrariorum consensionibus vacantes. Hujusmodi præstigiis quoque videtur studuisse Balaam, qui a Balaac evocatus est, ut quibusdam

A involucro, apertissime tamen, ostendissent, ut scilicet in multorum positus esset ruinam simul et resurrectionem, et in signum cui contradiceretur : denique ut virginalem animam, propter eum, doloris gladius olim pertransiturus esset : carnis vinculis deinde sunt soliti. Hunc Symeonem fama est ex eis fuisse unum, qui virtute, dignitate, vitæque sanctitate excelluerunt : qui cum aliquando illi prophete Isaiæ oraculo legens incumberet, quod ait : *Ecce virgo uterum gestabit,*

angelum ita fluctuanti ei astitisse ferunt, cum oraculo ejusmodi : non illum prius vitæ hujus vinculis solutum iri, quam id, de quo credendo addubitasset, pro foribus priuo quoque tempore appropinquans, et oculis ipse conspectum, testimonio suo confirmaret. Quæm ob causam ad tantum senium proventus, cum Christum Domini oculis suis conspexisset, eundemque in ulnis gestasset, carnis mole protinus solutus atque liberatus est.

B

75 CAPUT XIII.

De stella, quæ præter omnem opinionem de Oriente ad navitatem Christi apparuit : et de muneratoribus Magis, et de Herodis dolo.

Deinde parentes, puero Jesu recepto, domum in Nazareth sunt reversi. Congruebat enim, cum per quadraginta dies, Bethlehemite scilicet, munus suum, in censu et descriptione, eo loco rite obiissent, ut ad domicilium suum in Nazareth redirent, propter eam, quæ tum ibi eis erat, substantiam et possessionem. Utrobique enim habitabant, quod utroque loco proventus aliquem, ut conjicere licet, haberent. Porro duobus elapsis annis, post spontaneam illam seminisque expertem conceptionem, uterique gestationem, cum in domicilio (1) Bethlehemitico virgo Dei mater esset, seu potius (ut alii tradunt) duobus ante divinam nativitatem annis, patria relicta se in viam Magi Persici dedere : atque itinere peracto, cum etiamnum in præsepi facis que jaceret Christus, et simul in diversorio illo sive spelunca versaretur Dei genitrix, in Bethlehem advenerunt : quod quidem certius est (2). Sapientes autem ii, nobilitateque generis et opibus insignes fuere. Stellam quippe in regione sua conspexerant, non ex illis unam, quæ a primordio rerum firmamento cœli affixæ sunt : neque ex eis, quæ prodigio et quasi ænigmate regum successiones prænuntiant, et dolia, barbatæ, trabes, jacule, et cometæ seu crinitæ pro formarum varietate nominantur : quarum sane omnium, ortus ab exhalationibus quæ supra aerem, circum ætheream cœlestemque amplitudinem effusæ accenduntur, substantiam capit (ut quidem illi, qui ejusmodi rebus inquirendis laudem sibi et gloriam comparant, tradunt). Non itaque stellam ejus generis

verbis malediceret Israeli. Ille vero : *Exoriatur, inquit, stella ex Jacob, et exsurget homo ex Israel, etc.* (Num. xxiv.) Quapropter locum Judææ quærentes, recordatione veteris historiæ venerunt, ut cognoscerent ubi natus esset rex Judæorum. » (Basilii, in *Serm. Natalis Domini*.)

illi viderant, sed novam plane et insolitam, ad terram vergentem et plurimum relucens, persimilemque adeo reliquis cœli astris; neque aliis, quam qui sederibus cognoscendis operam dedissent, conspicuam et apparentem. Et illa quidem non brevi, sed duos ante annos, quam Christus natus esset, exorta apparuit, ne quis duobus post nativitatem annis editam putet. Sedenim Magi, cum novo isto apparentis stellæ spectaculo in ambiguum considerationem conjecti essent, et de ea diu multumque inquirendo deliberarent: haberentque simul veterem illum Balaam, qui de eo, quod futurum erat. Numine afflatus cecinerat: et fortasse etiam ab eis quos in veneratione atque admiratione habuere, sacerdotibus paulatim per doctrinam, ad mysteria ejus quæ rationem omnem excellit, Dei Verbi nativitatis, deducti essent (1):

76 maxime vero Deus ipse animos eorum ad hoc excitaret: proindeque summi omnium regis Christi nati providentia stellam, perinde atque animatam quamdam intelligentiæque participem vim, ex Perside Judæam versus moveri intelligerent: tanquam viæ duce usi præcedente ea, omnibus posthabitis rebus, ponere sunt secuti. Et jam prope Judæam ipsamque adeo Jerusalem erant, cum viæ dux stella, quo (ut equidem puto) nativitas ea quæ opinionem fidemque omnem superat fama increbresceret, manifesta que fieret, der repente disparet. Cum ergo dubitantes illi de nativitate recens nati regis inquirerent (Ab Oriente enim, dicentes, venimus, ut congruentem illi cultum et adorationem pie persolvamus), cuncta urbs tumultu impletur: maxime vero, qui tum regnum ibi obtinebat, Herodes (2) conturbatur. Metuebat enim regno: et plurimum ne id ei abrogaretur, sollicitus erat. Itaque Judæorum sacerdotes ad se convocat, accuratiusque singula percontatur: et potissimum, ubinam Christum apud ipsos nasciturum prophetæ vaticinati essent, inquirat. Hic illi Bethlehem Judææ indicant, et prophetam, Michæam testem laudant, ut verbis suis fidem astruerent. Celebrat autem laudibusque Bethlehem ille effert, progressurum inde Israelis ducem divino instinctu prædicens. Tum Herodes secretis colloquiis sollicito et diligenter tempus perquirat, ex quo nova illa illuxisset stella: occulteque et latenter cum Magis sermone communicato, ire quidem illos, et eum qui natus esset inquirere, cumque invenissent, ad se reverti jubet, ut cum magnifico illos viatico adjutos domum suam remitteret, tum ipse quoque profectus justum recens genito regi honorem præstaret. Illi igitur insidiosus Herodis verbis decepti, Hierosolymis exeunt, et rursus in stellam viæ ducem incidunt: quæ ab Oriente eis præcedens,

(1) « Fortasse vero, cum apparitione Domini adversaria potestas reddita esset infirmior, Magi etiam efficaciam suam abolitam esse sentientes, magnamque potestatem nato regi attestantes, propterea muneratione sua puero adorationis honorem

A δύο μάλιστα τῶν ἐνιαυτῶν, καὶ οὐχὶ μετὰ δύο τῆς γεννήσεως ἔτη, ἅμα τῷ Χριστὸν δηλαδὴ γεννηθῆναι· ἐν ἀπόρρῳ τε καθεστῶτες τῷ ξένῳ τῆς θείας, καὶ ταῖς περὶ αὐτοῦ ζητήσεσι πλείστον χρόνον ἐκπαυνησάντες, ἔχοντές τε ἅμα καὶ τὸν πρόπαλαι Βαλαάμ, περὶ τούτου τὸ ἐσόμενον προφοιβάσσαντα· ἴσως δὲ καὶ παρὰ τῶν αὐτοῖς σεδομένων ἰδέμα μυσταγωγούμενοι περὶ τῆς ὑπὲρ λόγον τοῦ Θεοῦ Λόγου γεννήσεως, Θεοῦ δὲ τὸ πλεον τὴν ψυχὴν ἐκείνων εἰς τούτο διερεθίζοντος· ὁπρὶν αὖθις οὖν προνοίας τοῦ γεννηθέντος παμβασιλέως Χριστοῦ, τὸν ἀστὲρα οἴαπερ ἔμψυχόν τινα καὶ νοερὴν δύναμιν ἐκ Περσίδος πρὸς Ἰουδαίαν κινουόμενον κατενόησαν, ὡσανεὶ ὁδηγῶν ἐκείνῳ χρησάμενοι, ἐν δευτέρῳ θέμενοι πάντα, κατόπιν καὶ αὐτοὶ εἶποντο. Ἄγχιστα τοίνυν τῆς Ἰουδαίας περὶ Ἰερουσαλήμ γεγονότες, ὡς ἂν ἂν, οἶμαι, περιφανές καὶ ἐξάκουστον γέννηται τὸ παραδόξον τῆς γεννήσεως, ὁ μὲν ὁδηγῶν ἀστὴρ εὐθὺς ἀφανὴς ἦν. Ἀπορούμενοις δ' οὖν ἐκείνοις καὶ διαπυθνανομένοις τοῦ τικτομένου βασιλέως τὴν γέννησιν· Ἐξ ἔσω γὰρ, φᾶσιν, ἔχομεν ἐκείνῳ ἀφοσιώσασθαι τὴν προσκλήσιν· πᾶσά τε ἡ πόλις μεστὴ θορύβων ἦν, καὶ μάλλον ὁ τῆνικαδὲ τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως ἔχων Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς. Ἐδεδίει γὰρ περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ μάλιστα ἦν, τὴν αὐτοῦ κατάλυσιν ὑφορώμενος. Διό τοι καὶ εἰς αὐτὸν συνεκαλεῖτο τοὺς ἱεραῖοι λαχόντας τῶν Ἰουδαίων· καὶ τὸν ἀκριβεῖα διεκυνθάνετο ἕκαστα, ποῦ μέλλειν τὸν παρ' αὐτοῖς Χριστὸν γεννησῆσθαι τοῖς προφήταις προεῖρηται. Οἱ δὲ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐσημαίνον. Καὶ ὁ προφήτης Μιχαίας μάρτυς παρήγατο τὸ ἀξιώπιστον τῷ λόγῳ διδοῦς· σεμνύων τε ἅμα τὴν Βηθλεὲμ, κἀκεῖθεν ἐξελεύσεσθαι τὸν τοῦ Ἰσραὴλ ἡγησόμενον προφοιβάων. Ὁ δὲ λαθραῖαις ταῖς ὁμιλίαις ἐξηκρίβου τὴν χρόνον, καθ' ὃν ὁ κεινὸς ἐκεῖνος ὑπερῆραν, ἀστὴρ· καὶ ἐν τῷ λεληθότι τοῖς Μάγοις διακοινολογεῖτο, ἀπιέναι μὲν ἐκείνους καὶ ζητεῖν τὸν τικτόμενον· εὐρῶντας δὲ αὐθις παλιννοστεῖν, ὡς ἂν ἀδροῖς ἱεροδοῖς οἴκαδε σφᾶς μὲν ἀναπέμψῃ, εἴτα δὲ καὶ αὐτὸς ἀπελθὼν, τὸ εἰκὸς ἀποτίσῃ τῷ ἀρτιγενεῖ βασιλεῖ. Οἱ μὲν οὖν οὕτω τοῖς τοῦ Ἡρώδου παραβουκοληθέντες λόγοις, τῶν Ἰεροσολύμων ἐξήσαν. Καὶ αὐθις τῷ ὁδηγῶν ἀστὲρι περιτυγχάνουσιν· ὅς ἐξ ἔσω ποδηγῶν αὐτοῦς, εἰς Ἰουδαίαν ἰούσιν ἐκρύβη· καὶ ὁδηγῶν ἡσθέντες, ταῖς ἐκείνου καὶ αὐθις εἶποντο ἡγεῖας, ἀρβύτου ἔμπλεω ἴδοντες. Ὡς δὲ φθάσας ἐπὶ τὴν οἰκίαν ὁ ἀστὴρ ἔστη, ἐν ᾗ ἦ τε μήτηρ καὶ ὁ ἀρκώτατος αὐτῆς υἱὸς ἦν, καὶ ὡσανεὶ στηριχθεὶς ἀννητος ἔμενον, ἐνταῦθά που κρύπτεσθαι τὸ ζητούμενον καλῶς οἰθηθέντες, τοῦ πρόσω ἵνα εἴσθῃσαν. Ἐπει δὲ καὶ οἰκίας εἰσω γεγόνασι, τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον θεώμενοι κατῆσπάζοντο, ὑπὸ καλῶν ἀσήμεν καὶ πενιχρᾷ διατρίβοντας, καὶ τὰλλα τῆς εὐτελείας, οὐδεμίαν ἀπολιπόντας ὑπερβολὴν. Ἄμειλι

præstiterunt. » (Basilus, *ibid.*)

(2) « Tricesimo tertio anno regni Herodis natus est Jesus. Tricesimo quinto advenerunt ad eum Magi, et tricesimo septimo mortuus est Herodes. » (Epiph. *Contra Alogos.*)

τὸ παιδίον καὶ παρὰ τὸν τῆς ἡλικίας χρόνον διαλλόμενον ὡσπερ καὶ συνίεν, τὴν δεξιῶσιν τε ἑαυτοῦ καὶ προσκύνησιν τῶν Μάγων προσέτετο· πρὸς δὲ καὶ τὰ δῶρα ἃ καὶ Θεὸν ἐδήλου τοῦτον καὶ βασιλέα· τοῦτο γὰρ ἐβούλετο, τὸ μὲν ὁ χρυσὸς, τὸ δ' ὁ λίθινος· ἡ δὲ σμύρνα τὴν δι' ἐμὲ νέκρωσιν προγράφουσα ἦν. Ἀρκοῦντως οὖν καταπρόσκυνήσαντες, καὶ περιδεδίως κατασπασάμενοι, καὶ ὡς Ἰὼν Θεοῦ καὶ βασιλέως τῶν ὄλων τιμηκότες, ἐν τῷ καταλύματι διανυκτερεύσαι θεῖν ἔκριναν, οἰκείωσιν ὡσανεὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐξόχως θηρώμενοι, καὶ τίμια ἐντεῦθεν ὡς εἰκὸς αὐτοῖς μνηστευόμενοι. Κατ' ἐκείνην δὲ τὴν νύκτα τοῦ ὀδηγοῦντος αὐτοῖς ἀγγέλου χρήσαντος, ὡς βιάσκονον τὸν Ἡρώδη παραδραμεῖν, δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὰ οἰκεία ἐπανεστρέφον ἦθη, ὡς ἂν διδάσκαλοι πρὸς τάχος τῇ Περσῶν ἐκπεμφθῶσι χώρα· καὶ ἡ

τὸν τυράννου διακοπῇ μανία, καὶ μάθοι ἀνηνύοις ἐπιχειρῶν. mortem, mea causa susceptam adumbrabat. Sed enim cum eum, pro eo atque æquum fuerat. adoratione prosecuti essent, dextreque admodum et auspiciato salutassent, et ut Filium Dei et rerum omnium regem honorassent, in ipso diversorio sibi pernoctandum esse statuerunt, tanquam familiarum cum eo consuetudinem studiose ambientes, et eximium quiddam ipsis (sicuti decebat) conciliare studentes. Sed enim ea ipsa nocte angelus, qui dux viæ eorum fuerat, illos oraculo admonuit, ut Herodis invidi congressum fugerent. Ita factum, ut per aliam viam in suam reverterentur regionem, videlicet, ut quam celerrime in Persarum regionem doctores et nuntii tantæ rei venirent, et præterea, ut tyranni inhiberetur furor, simulque ut ipse conatum se esse, quæ perfici non possent, inteligeret.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τῆς εἰς Αἴγυπτον τοῦ Σωτήρος φυγῆς· καὶ ὡς Ἡρώδης τὰ ἐν Βηθλεὲμ βρέφη ἀνεῖλε· καὶ περὶ τοῦ προδρομοῦ Ἰωάννου· καὶ περὶ τῆς ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Σωτήρος διδασκαλίας, ἣν ἵνα δώδεκα ἐτῶν ἦν.

Ὁμοῦ τοίνυν τῇ τῶν Μάγων ἐξόδῳ καὶ Ἰωσήφ κατ' ὄνυχον ἐχρηματίζετο, μηδὲν μελλῆσαι, ἀλλὰ γε τὴν μητέρα καὶ τὸ παιδίον ἀναλαμβάνειν, καὶ οἱ ποδῶν ἔχειν, ἐς Αἴγυπτον τὴν φυγαδεῖαν ἰσθμῶν, τὸν φόνον τοῦ τυράννου διαδιδράσκοντα· κάκειος δὲ τὰς διατριβὰς ἔχειν, ἄχρις ἂν ὁ τοῦ παιδίου ζητῶν τὴν ψυχὴν, τὴν ἰδίαν ψυχὴν ἀπερεβῆται. Ὁ μὲν οὖν Ἰωσήφ οὕτως ἐποίησεν· καὶ ἐπὶ τρία ἔτη ἐν Αἴγυπτῳ τὴν φυγαδεῖαν ἐτίθει. Οὐ πολλῶν δ' ὕστερον τοῦ Ἡρώδου τὸ ζῆν αἰσχροῦς ἀποβῆξεντος, αὐθις χρηματισθεὶς, σὺνάμα τῇ μητρὶ καὶ τῷ ὑπερφύσει τοκετῷ εἰς τὴν ἰδίαν αὐθις προσεφοῖτα πατρίδα. Ὁ γε μὴν Ἡρώδης διαμαρτῶν τοῦ σκοποῦ, τοὺς διαπαίξαντας ἀμυνομένους Μάγους καὶ διὰ τὸ τῆς ἀρχῆς θεός, κατὰ τῶν οὐδὲν ἡδικοκῶτων παίδων ὄλον τὸν θυμὸν ἐκράσσει, καὶ κατὰ πάσης ὁρμῆς τῆς φύσεως, καὶ τοὺς ἐν Βηθλεὲμ ἅπαντας παῖδας ἀπὸ διεισοῦς, καὶ ἔλαττον, ἐθέσειεν ἀναιρεῖν, ἐν τῇ κοινῇ τῶν ἀνευθύνων σφαγῇ συνανελῖν καὶ τὸν ἐπιζήλον πάντως οἰόμενος· θρηνηῖν πάντας (ὡ τῆς ἀναληγίας!) παρασκευάσας, ἵν'

A in Judæa cunctibus evanuerat. Admodum sane læti, atque incredibili voluptate repleti, rursum ductum illius sequuntor. Postquam autem stella supra domunculam constitit, et quasi loco firmius affixa, immota permansit, ubi scilicet et mater ipsa et divinissimus ejus filius erant : 77 ibi latere quod quærebant, recte existimantes, longius progredi supersedent. Ut autem in domum sunt ingressi, matrem et puerum conspexerunt, in obscura, humili et paupere casa viventes, et in rebus omnibus ad summam parcimoniam et frugalitatem nihil reliqui facientes. At puer ipse, præter ætatem quasi exsultans, et intelligens exceptionem officij, quod per dextrarum porrectionem fiebat, adorationemque Magorum, et munera item eorum agnoscendo admittebat, quæ munera Deum ipsum et regem esse declarabant (1) : hunc siquidem aurum, illum autem thus indicabat : myrrha porro

B mortem, mea causa susceptam adumbrabat. Sed enim cum eum, pro eo atque æquum fuerat. adoratione prosecuti essent, dextreque admodum et auspiciato salutassent, et ut Filium Dei et rerum omnium regem honorassent, in ipso diversorio sibi pernoctandum esse statuerunt, tanquam familiarum cum eo consuetudinem studiose ambientes, et eximium quiddam ipsis (sicuti decebat) conciliare studentes. Sed enim ea ipsa nocte angelus, qui dux viæ eorum fuerat, illos oraculo admonuit, ut Herodis invidi congressum fugerent. Ita factum, ut per aliam viam in suam reverterentur regionem, videlicet, ut quam celerrime in Persarum regionem doctores et nuntii tantæ rei venirent, et præterea, ut tyranni inhiberetur furor, simulque ut ipse conatum se esse, quæ perfici non possent, inteligeret.

C

CAPUT XIV.

De fuga Servatoris in Ægyptum, et cæde infantum, quam Herodes in Bethleem fecit; de Præcuratore Joanne, et de doctrina Servatoris in templo, cum duodecim esset annorum.

78 In ipsa quoque Magorum abitione, Joseph in somnis oraculo divino admonitus est, ut citra moram et cunctationem, matre et puero receptis, quo tyranni cædem evitaret, celeriter in Ægyptum profugeret, ibique tam diu moraretur, donec qui pueri animæ insidiaretur, ipse animam exhalaret. Et Joseph quidem id facit, triennique (2) apud Ægyptios exsilium tolerat. Nec multo post Herodes turpiter vitam fuit : et Joseph rursum divino responso commonitus, una cum matre et supra naturæ captum genito filio, in suam revertitur patriam (3). Enimvero Herodes, cum voto suo excidisset, cæptumque ei consilium minus successisset, cum vindictæ in Magos cupiditate, a quibus sibi illud esse putabat, incensus, tum periculo regni amittendi concitatus contra infantes, qui nihil ei injuriæ intulissent, indignationem iramque omnem evomit, et adversus naturam omnem insurgit. Bethlehemiticis (4) enim pueros universos, qui bimuli tenerioresve essent, edicto interfi-

(1) Regem Deumque annuntiant
Thesaurus et fragrans odor
Thuris Sabæi, at myrrheus
Pulvis sepulcrum prædocet.

(PRUDENTIUS.)

(2) Bienii, Epiphan.

(3) Ætatis Christi anno sexto fere completo.

(4) « Augustus Cæsar, cum audisset, inter pueros, quos in Syria Herodes rex Judæorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum, ait : Melius est Herodis esse porcum, quam filium. » (Macrob. lib. II, Saturn. cap. 4.)

ciendos sancit : in communi et universali innocentium cæle, simul occisurum se esse eum, cui per æmulationem insidias struebat, existimans : et (1) lugere ejulareque omnes alios (proh hominem ab omni misericordiæ humanitatisque sensu alienum!) volens, ut ipse modo metu omni levaretur. Observaverat is certo stellæ exortum, quod eam biennio ante a se in Perside visam Magi dixissent, atque inde conjectura accepta, extra sensum affectionemque omnem positus, infantes contrucidavit : quod profecto quispiam ne adversus inanima quidem commiserit. Quippe tenellas plantas conspiciens, per commiserationem ab eis excidendis se abstineret, neque carpere (ut ita dixerim) pergeret, quæ comprehendi non possent. Porro eam infantium cædem Jeremias etiam multis antea temporibus vidit et prædixit, Rachelem inducens deplorantem liberos suos, minimeque consolationem ullam, propter immanitatem facinoris tragici, admittentem. Deus autem, cum inhibere facile posset, ineffabili tamen ratione et consilio, per bonitatem suam, id permisit. Et Servator quidem, ita ut dictum est, in Ægypto exsulabat. Filius autem Zachariæ Joannes, in cujus nativitate patris vox soluta est, cum prius ab illo Joannis nomen in tabula fuisset exaratum, alterum cum dimidio annum agebat : 79 et una cum matre Elisabetha in spelunca quadam ad regionem montanam salvus conservabatur, fortasse Herodis sanguinariam effugiens manum. Atque inde in solis locis libenter versari solitus, angeloque duce usus, in remotiores silvarum recessus secessit. Ibi tenerioribus arborum (2) frondiumque summitatibus pro cibo, cameli pilis pro tegumento, pelliceaque insuper zona utebatur : quoad usque inde progressus, Israeli se exhibuit clara efficacieque voce pœnitentiam prædicans, et per baptismum homines quasi manu ducens ad Christum. Jesu autem crescebat sapientia et gratia, atque ita quidem, ut paulatim magis magisque virtutes eæ elucescerent, non tamen incrementum aliquod caperent. Cum autem duodecimam jam ageret annum, ascendit simul cum matre et Josepho Hierosolyma, festum ibi Paschæ celebraturus. Quod ubi peractum est, illi quidem reverti, Jesus autem latenter in templo maneret : et quod præcessisse eum in comitatu putarent, domum ipsi ire. Sic eis ille totum triduum invisus fuit. Postea autem se eis, admodum fatigatis et dolentibus, exhibuit in templo sedens, et cum doctoribus legis disputans. Quibus ille, cum propter quæstiones, quas novas inveniebat, tum quod obscura et abdita loca Scripturæ declararet, admirationi fuit. Ad eum porro cum mater, ex affectu eo quo unice eum prosequabatur, diceret : Cur hoc sic, filii, fecisti, ut tantum parentibus

A ἐκεῖνος φόβου λυθῆ· τὴν γὰρ ἐπιτολὴν τοῦ ἀστέροσ ἠκρίβου, πρὸ δύο ἐκείνων ἐτῶν ἐν Περσίδι ὄφθαί τοῦτον τῶν Μάγων ἐπόντων· ἀφ' οὗ τεκμαριζόμενος, ἀνοήτως ἀνήρει τα βρέφη. Ὁ καὶ εἰς ἄψυχα ὄραται· τις ἂν ἐφείσατο, καὶ νεαρὰ φυτὰ βλέπων, ἠλέησεν ἐκτεμεῖν, διώκων, ὡς ἂν τις ἐρῆ, τὰ ἀκίχρητα. Τὴν γε μὴν παιδοφονίαν ταύτην, καὶ Ἱερεμίας πολλοῖς ἄνωθεν χρόνοις ἰδὼν προηγόρευε· καὶ Ῥαχὴλ εἰσήγε κλαίουσαν τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ ἤκιστά γε παραμυθουμένην τῆς τραχυθίας τῷ υπερβάλλοντι, λόγοις ἀπορρήτοις Θεοῦ ἔργειν μὲν δυναμένου, παραχωροῦντος δὲ τῇ χρηστότητι. Ἄλλ' ὁ μὲν Σωτὴρ εἰς Ἀἴγυπτον, ὡσπερ ἔρηται, πεφυγάδευτο· ὁ δὲ τοῦ Ζαχαρίου παῖς Ἰωάννης, ἅμα τῇ γεννήσει τῆς τοῦ πατρὸς διαλυθείσης φωνῆς, τῷ πίνακι τῆς Ἰωάννου κλήσεως πρώτως ἐγχαρραχθείσης, δύο δ' ἐτῶν πρὸς τῶν ἡμέσαι ἐτύγχανεν, ἅμα τῇ μητρὶ Ἰλισθίδει ἐν τῇ σπηλαίῳ πρὸς τὴν ὄρεινὴν διεσώζετο, ἴσως τὴν Ἡρώδου μαιεφόνον χεῖρα διαδιδράσκων· κἀνεῦθεν καὶ ταῖς ἐρήμοις ἐμφιλοχωρεῖν εἰσθῶς, ἀγγέλω χρώμενος ὁδηγῶ, πρὸς τὸ βαθύ τῆς ἕλης ἐχώρει· ἄκροις δρυῶν πρὸς ἀποτροφὴν χρώμενος· θριξί τε καμῆλου ἐσκέπετο, καὶ δερματίνῃ ζώνῃ ἐχρῆτο· ἄχρως οὐ ἐκεῖθεν ἦκων, τῷ Ἰσραὴλ ἀνεδαίκνυτο, φωνῇ διαπρυσίω κηρύττων μετένοισαν, καὶ χειρουργῶν πρὸς Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἰησοῦς δὲ προέκοπτε σοφίᾳ καὶ χάριτι, τῷ κατὰ μακρὸν αὐτὰ παραδείκνυσθαι, οὐ τῷ λαμβάνειν ἐπίδοσιν. Ἐπεὶ δὲ καὶ δώδεκα ἐτῶν γεγονῶς ἦν, ἀνεῖσι σίναμα τῇ μητρὶ καὶ τῷ Ἰωσήφ εἰς Ἱεροσόλυμα, τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα δὴ τελεσόμενος. Ὡς δὲ πέρασ τὰ τῆς ἑορτῆς εἶχεν, ἐκεῖνοι μὲν ὑπέστρεφον· Ἰησοῦς δὲ λαθῶν, τῷ ἱερῷ περιέτριβεν. Καὶ οἱ μὲν νομίστητες τῇ συνόδῳ τὸ παιδίον προεξελεθῆναι, οὐκ ἔδεικτο· ὁ δὲ τριῶν ἑξῆς ἡμερῶν ἄδηλος ἦν. Πολλὰ δὲ χαρούσιν ὕστερον, γλαυροῦ αὐτοῖς γίνεται, τῷ ἱερῷ μὲν προσεδρεύων, τοῖς διδασκάλοις δὲ τοῦ νόμου διαλεγόμενος, καὶ θαῦμα ἐκείνοις γινόμενος οἷς ἐπυνθάνετο, τὸ τῆς Γραφῆς βάθος ἀναμοχλεύων, καὶ κινῶν ζητημάτων γινόμενος εὐρετής. Πρὸς δὲ ἢ μητρὶ περιπαθέστερον διαθεθεῖσα, Ἴνα τί, φησί, τέκνον, τοῦτο πεποίηκας, ὁδύνην τοῖς γονεῦσι προῦξενγκῶς; καὶ τοῦ δοκοῦντος πατρὸς ἅμα ἐμίμησ' αὐτὸς δὲ τὸν γνήσιον ὄντως Πατέρα ἡρέμα παραθεκνῶς, δεῖν ἔλεγε τοῖς τε λόγοις καὶ ἔργοις ἐμφιλοχωρεῖν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐν τοῖς ἐκείνου διατριβεῖν

D ἀπειθεῖν. Τί δὲ τῶν ἐπι γῆς ἐκείνων κρείττον τοῦ ἱεροῦ; Καὶ ὁ μὲν ἀπήει τὸν τέλειον τῆς φιλικῆς ἀναμένων χρόνον, γονεῦσι τὰ εἰκόνα νέμων, καὶ τὴν προσήκουσαν ὑποταγὴν αὐτοῖς ἐνδεικνύμενος· ἀεταῖς ἐνθεοῖς καὶ πᾶσι διαπρέπων ἔργοις ὑπερβῶς ἀγαθοῖς· μηδὲν μόντοι πράσσων τῶν παραδόξων, ἄχρως οὐ τριακοστὸς ἐναυτὸς αὐτῶν ἤδη συντελεῖτο. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

(1) « Herodes Phariseos, quia finem regni sui adesse prædixerunt, neci dedit, omnemque uxoris suæ cognationem ferro sustulit. » (Joseph. lib. xvii, cap. 3.) Ubi Innocentium quoque cædem perstrin-

gere videtur. Pheroram fratrem idem veneno necavit.

(2) Ἄκροις δρυῶν, quæ in Evangelio dicuntur ἀκρίδες, quo nomine etiam locustæ appellantur.

putabatur esse, patris meminit : ille nativum germanumque patrem sensim demonstrans : oportere se respondit verbis operibusque Patris vacare et incumbere, atque in illis potius quam aliis locis versari ; nihil quippe illius in terris templo esse præstantius. Sic ille tum abiit, perfectam expectans ætatem : parentibus, quæ decebat, tribuens, et competentem illis subjectionem exhibens, virtutibusque divinis omnibus operibusque mirifice pollens, nihil tamen quæ opinionem fidemque superarent, edens miraculorum, donec tricesimum expleret annum. Et de his quidem satis.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

A

S. CAPUT XV.

Ὡς ὁ πρῶτος Ἡρώδης, θεηλάτῃ πληγεὶς μάστιγι, βιαίως ἐξέβριξε τὴν ψυχὴν, διήγησις ἐκ τῆς ἑπτακαίδεκάτης τῶν Ἀρχαιολογῶν Ἰωσήπου.

Ἡρώδης δὲ τῆς οἰκειᾶς μανίας δρεπόμενος τοὺς καρπούς, ὅλον τὸ σῶμα θεηλάτῃ μάστιγι πλήττεται, καὶ κακῶς κακῶς διαφθείρεται, τετραχῶς αὐτοῦ τῆς βασιλείας διαίρεθῆσης ἑσσαρες δ' ἔσαν παῖδες αὐτῷ· ὁ μὲν οὖν Ἀρχέλαος, τῆς Ἰουδαίας ἄρχων καθίστατο· Ἡρώδης δὲ ἡ Γαλιλαία προσεκυροῦτο· Φίλιππον δὲ ἡ Ἰτουραία μετὰ τῆς Τραχωνίδος εἶχε· τῷ γε μὴν τετάρτῃ Λυσανίᾳ ἡ Ἀβιληνὴ τὸ ὑποχείριον ἦν. Ὡς γοῦν ἡ θεία δίκη μετὰ τὴν ἀδικον μαιφονίαν τὸν Θεομάχον μετελήλυθε, προσίμιον ὡς ἂν τις εἴποι τῶν ἐτομένων ἐκεῖσε κακῶν ὑποφαίνουσα, ἄξιον διελεῖν. Τὰς μὲν οὖν κατ' οἶκον αὐτῷ δυσπραγίας, τὰς τ' ἐκ γυναικῶς καὶ τῶν τέκνων, εἶτι δὲ καὶ τῶν τῷ γένει προστηκόντων συμβάτας αὐτῷ συμφορὰς καὶ μαιφονίας, καὶ τραγικὴν ἄπαταν δραματούργιαν ἐν δευτέρῃ τιθείας, ἃς λαμπρῶς ὁ φιλαλήθης Ἰώσηπος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἰουδαϊκῇ διελέλυθεν ἱστορίᾳ, τὸ γε νῦν ἔχον διεξίεναι οὐ πρέπων οἶμαι καιρὸς· ὅπως δὲ θεομαχεῖν ἠρημένος θεηλάτῃ πληγεὶς μάστιγι ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, δίκαιον πάντως καὶ αὐτῶν ἐπακοῦσαι τῶν τοῦ ξυγγραφέως ῥημάτων, ἐν ἑπτακαίδεκάτῃ τῆς Ἀρχαιολογίας τῆν τοῦ βίου τούτου κατατροπὴν οὕτω διεξίονος· « Ἡρώδης δὲ μειζύνας ἡ νόσος ἐνεπικραίνετο, δίκην ὧν παρενόμησεν ἐκπρασσομένου Θεοῦ. Πῦρ μὲν γὰρ μαλακὸν ἦν, οὐδὲ πολλὴν ἀποσημαίνον τοῖς ἐπαφωμένοις τὴν φλόγῳσιν, ὅσην τοῖς ἐντὸς προσετίθει τὴν κάκωσιν· ἐπιθυμία δὲ δαινὴ τοῦ δέξασθαι τι ἀπ' αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἦν μὴ οὐχ ὑπουργεῖν· καὶ ἔλκωσις τῶν ἐντέρων, καὶ μάλιστα τοῦ κώλου δεινὰ ἀλγηδόνες· καὶ φλέγμα ὑγρὸν περὶ τοὺς πόδας καὶ διαυγές· παραπλησία δὲ καὶ περὶ τὸ ἦτρον κάκωσις ἦν· καὶ μὴν καὶ τοῦ αἰδοῦου σῆψις σκώληκας ἐμποιοῦσα· πνεύματός τε ὀρθία ἔντασις, καὶ αὐτὴ λίαν ἀγθῆς ἀγθῆδόνι τε τῆς ἀποφυρᾶς καὶ τῷ πυκνῷ τοῦ ἄσθματος· σπασμὸς τε περὶ πᾶν ἦν μέλος, ἰσχὴν οὐχ ὑπομενητὴν προστιθέμενος. Ἐλέγετο γοῦν ὑπὸ τῶν θειαζόντων, καὶ οἷς ταῦτα προαποφθέγγεσθαι σοφία προύκειτο, ποιητὴν τοῦ πολλοῦ δυσσεβοῦς ὁ Θεὸς ἐπιδράττεσθαι παρὰ τοῦ βασιλέως. » Ταῦτα μὲν ἐν τῇ δηλωθείσῃ γραφῇ παρασημαίνεται ὁ Ἰώσηπος· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἱστοριῶν τῆς ἀλώσεως τὰ παραπλήσια διεξέρχεται ὡδὲ πως γράφων· « Ἐνθεν αὐτοῦ τὸ σῶμα πᾶν ἡ νόσος διαλαβοῦσα, ποικίλοις πάθειν ἐμερίζετο. Ἡυρετὸς

Ut Herodes primus immissa divinitus plaga, violenter mortuus sit; historia ex decimo septimo libro Antiquitatum Josephi excerpta.

Herodes vero furoris sui percipiens fructus, in toto corpore divinitus provenientebus plagis affligitur, et male perit. Hujus regnum postea in quatuor partes divinum est. Quatuor enim reliquit filios. Et Archelaus quidem Judææ princeps constitutus est, Herodi Galilæa attributa (1). Philippus porro Ituræam et Trachonitidem regionem consecutus est; quarto vero, Lysaniæ scilicet, Abilene obligit. Quomodo, autem post injustissimam illam cædem, divina vindicta Herodem hunc (2), bellum Deo moventem sit ultra, quasi præmium (quod dicitur) futurorum malorum exhibens, operæ pretium est commemorare. Atque eisdem domesticas ejus calamitates, et qui ei ex uxore, liberis, eisque qui genere ei propinqui fuerunt, accidero casus, sanguinarios, cædesque nefarias, quæ omnes omnium tragœdiarum actiones longe post se relinquant, cum eas luculenter veritatis amator Josephus in Judaica temporum suorum historia commemoravit, in præsentia exponere tempestivum et commodum non est. Ut vero impius ille suscepto adversus Deum bello, divino multatus flagello, ex hominibus excesserit, æquum omnino est ex ejusdem historici cognoscere verbis: qui in decimo septimo *Antiquitatum* libro, ultimum vitæ ejus actum ita prosequitur: « Herodi autem morbus etiam atque etiam adaugebatur, vindictam atque supplicium pro flagitiis sceleribusque ejus ab eo sumente Deo. Lentus ei inerat ignis, non tam magnam contrectantibus ostendens inflammationem, quam intrinsecus sævam efficiens vexationem. Ab hoc malo gravis sumendi cibi proveniebat cupiditas, quem quidem non licebat illi non subministrare. Accedebat intestinorum exulceratio, potissimumque coli acres et acerbi dolores. Item inflammatio humida, quasi pellucens in pedibus. Nec absimilis in imo ventre exstabat excruciatio. Præterea et pudendorum putredo, vermes procreans. Item spiritus ardua et difficilis intensio, multum molestiæ acerbitalisque afferens, gravitate et dolere respirationis, frequentiaque anhelitus. S. Insuper rigor et distensio membrorum omnium, cum vehementia et vi intolerabili. Itaque, qui Numine afflantur, divine, quique prædicere talia pro sapientia habent, Deum pœnam a rege ob pluri-

(1) Herodes ista etiam Antipas dictus.

(2) Herodes præter uxores alias, Mariammen ex

fratre neptim, et alteram neptim filiam Simonis pontificis Samariten, in matrimonio habuit.

ma ejus impie facta, sumere renuntiabant. » Hæc A quidem eo quo diximus loco adnotat Josephus. Sed enim in secundo quoque libro *Belli Judaici*, persimilia ad hunc modum scribit : « Corpus ejus omne morbus complexus, variis admodum doloribus distinebat. Febris id affligebat non admodum vehemens, pruritus extrinsecus obtinebat intolerabilis. Erant colli continui dolores, in pedibus tumores tanquam hydropis exstabant : accedebat imi ventriculi incensio, et membri pudendi putredo, vermes generans, Ad hæc et directa ardua que et difficilis gravisque spiratio, convulsionesque membrorum omnium, adeo ut divini pœnam scelerum tot morbos esse dicerent. Ille porro, cum tot tantisque conflictans malis, nihilominus vitam retinere conabatur : in- columitatemque sperans, curationem valetudinis meditabatur. Itaque Jordane transmisso, aquis calidis ad Callirrhoen, quæ in Asphaltiten lacum influunt, et propter dulcedinem potioni commodæ sunt, utebatur. Ibi cum medicis visum esset corpus ejus calido oleo fovere, in labrum demissum, ita dissolutum est, ut etiam lumina quasi mortuus resoluta torqueret. Cum autem tumultus a famulis moveretur, ad clamorem illorum, ad se rediit : et deinceps salute desperata, militibus quinquagenae viritum drachmas numerari, et ingentem pecuniam duobus atque amicis dari jussit. Ipse porro in reditu Jerichuntum pervenit, insania jam correptus, et tantum non morti ipsi quidquam minitans. Hic prioribus suis sceleribus infandum adjicit flagitium. Convocatos enim ex quoquo totius Judææ vico insignes præcipuosque viros, in locum qui Hyppodromus dicitur, recludi jubet. Tum Solome (1) sorore et Alexa viro ejus accitis : Scio, inquit, Judæos propter mortem meam festos per lætitiâ acturos dies. Ego autem per aliorum luctum complorari, et splendidas habere exsequias passum, si vos jussis meis et dictis audientes esse voletis. Viros hosce qui in custodiam sunt con- jecti, simul atque exspiravero, circumfusis militibus, celerrime contrucidate, Sicut ut cuncta Judæa cunctaque familiæ in funere meo lacrymentur. » Et post pauca verba idem historicus ait : « Rursum vero cum inedia tussisque convulsiva distine- D retur, dolorum impatiens, fatalem mortem prævenire statuit, acceptoque malo, cultrum quoque poposcit ; consueverat enim eo per resectionem purgato, vesci. Deinde circumspiciens, ne quis, qui eum inhiberet, adesset, dextram sustulit, tanquam seipsum percussurus. » Insuper idem Josephus memoriæ mandavit, cum paulo ante mortem nativum germanumque filium jam tertium (2), quod antea duos per cædem sustulerat, necari jussisset, eum confestim vitam cum magno dolore et cruciatu finiisse.

μὲν γὰρ ἦν οὐ λάβρος· κνησμοὶ δ' ἀφόρητος τῆς ἐπιφανείας ὄλης· καὶ κώλου συνεχεῖς ἀλγηδόνες· περὶ τε τοὺς πόδας ὡς ὑδροπιῶντος οἰδήματα· τοῦ τε ἤτρου φλεγμονή, καὶ αἰδοίου σηπεδῶν σκώληκας γεννώσα· πρὸς τοῦτοις ὀρθόπνοια καὶ δύσπνοια, καὶ σπασμοὶ πάντων τῶν μελῶν· ὥστε τοὺς ἐπιθειάζον- τας ποινὴν εἶναι τὰ νοσήματα λέγειν. Ὁ δὲ παλαιῶν τοσοῦτοις πάθεσιν, ὁμοῦ τοῦ ζῆν ἀντείχετο, σωτη- ρίαν τε ἠλπίζε καὶ θεραπείας ἐπινοεῖ. Διαβάς γοῦν τὸν Ἰορδάνην, τοῖς κατὰ Καλλιρρόην θερμοῖς ἐγχοῖτο ταῦτα δ' ἔξεισι μὲν εἰς τὴν ἀσφαλιτίν λιμνὴν· ὑπὸ γλυκύτητος δ' ἔστι καὶ πότιμα. Δόξαν δ' ἐνταῦθα τοῖς ἰατροῖς ἐλαίῳ θερμῷ πᾶν ἀναθάψαι τὸ σῶμα, χαλασθὲν εἰς ἐλαίου πλήρη κύελον, ἐκλύει καὶ τοὺς ὀφθαλμοῦς. Ὡς δὲ τεθνεῶς ἀνίστηψε, θορύβου τε ὑπὸ τῶν θεραπεύοντων γενομένου, πρὸς μὲν τὴν φωνὴν ἀνήνεγκεν, εἰς δὲ τὸ λοιπὸν ἀπογνοῦς τὴν σω- τηρίαν, τοῖς τε στρατιώταις ἀνά δραχμὰς πεντή- κοντα ἐκέλευσε διανεῖμαι, καὶ πολλὰ χρήματα τοῖς ἡγεμόσι καὶ τοῖς φίλοις. Αὐτὸς δὲ ὑποστρέφων, εἰς Ἰεριχοῦντα παραγίνεται, μελαγχολῶν ἤδη, καὶ μό- νον οὐκ ἀπειλῶν αὐτῷ τι τῷ θανάτῳ. Προέκοψε δὲ εἰς ἐπιβουλήν ἀθεμίτου πράξεως· τοὺς γὰρ ἄφ' ἐκ- στής κώμης ἐπισήμους ἄνδρας ἐξ ὄλης Ἰουδαίας συναγαγὼν, εἰς τὸν καλούμενον Ἰππόδρομον ἐκέλευσε συγκλείσαι. Προσκαλεσάμενος δὲ Σαλώμην τὴν ἀδελ- φὴν καὶ τὸν ἄνδρα ταύτης Ἀλεξάν, Οἴδα, ἔφη, Ἰου- δαίους τὸν ἐμὸν ἐορτάσοντα θάνατον· δύναμαι δὲ πενθεῖσθαι δι' ἐτέρων καὶ λαμπρὸν ἐπιτάφιον σχεῖν, ἂν ὑμεῖς θελήσητε ταῖς ἐμαῖς ἐντολαῖς ὑποκρῆσαι. Τούσδε τοὺς φρουρομένους ἄνδρας, ἐπειδὴν ἐκπεύσω τάχιστα κτείνετε, περιστήσαντες τοὺς στρατιώτας, ἵνα πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ πᾶς οἶκος ἐπ' ἐμὲ δακρύσῃ. Καὶ μετὰ βραχέα φησὶν· Αὐθις δὲ, καὶ γὰρ ἐνδείξ τρωφῆς καὶ βήχῃ σπασμῶδεις διετείνετο, τῶν ἀλγη- δόνων αἰσθηθεὶς, φθάσαι τὴν εἰμαρμένην ἐπεβάλετο. Λαθῶν δὲ μῆλον ἤτησε καὶ μαχαίριον· εἰσθεῖ γὰρ ἀποτέμνων ἐσθίειν· ἔπειτα περιεθμήσας, μὴ τις ὁ κωλύσων αὐτὸν εἴη, ἐπέτρε τὴν δεξιάν ὡς κλέψων ἑαυτὸν. » Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἱστο- ρεῖ, ἕτερον αὐτοῦ γνήσιον παιδὸς πρὸ τῆς ἐσχάτης τοῦ βίου τελευτῆς τρίτον ἐπὶ δυσὶν ἤδη προσηρη- μένοις δι' ἐπιταγῆς ἀνελόντα, παραχρῆμα τὴν ζωὴν οὐ μετὰ σμικρῶν ἀπορῆξαι τῶν ἀλγηδόνων.

(1) Salome Herodis regis soror, Mariammæ filios Alexandrum et Aristobulum, parricidii apud fratrem accusavit : quos ille primum in vincula con-

jectos, deinde innocentes laqueo necari jussit.

(2) Fuit is Antipater, quem ei adhuc privato Dosis conjux genuerat.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'.

A

CAPUT XVI.

Περὶ τῆς τετραρχίας τῶν παίδων Ἡρώδου· καὶ ὡς Ἀρχελαῦ τῆς ἰδίας τετραρχίας τῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τοῦ Καίσαρος ἀπελευθέρτος, Πόντιος Πιλάτος τῷ δωδεκάτῳ ἔτει τῆς Τιβερίου ἀρχῆς διάδοχος τῆς ἐκείνου τετραρχίας γίνεται.

Τὸ μὲν οὖν πέρας τῆς Ἡρώδου τελευταίας τοιοῦτον, πωινὴν δικαίαν ἐκτίνοντος τῆς τοῦ Σωτήρος ἐπιβουλῆς· δι' ἣν καὶ τὴν ἐν Βηθλεὲμ νεολαίαν ἀπηνῶς ἐξεθέρισε. Τοῦτον δὲ Ἀρχελαῦ, ὁ παῖς διαδέχεται· ὁ δὲ καὶ ὁ εὐαγγελιστῆς φησιν, Ἀκούσας δὲ, λέγων, ὁ Ἰωσήφ ὅτι Ἀρχέλιος βασιλεύει ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐναγχος γὰρ τῆς τελευταίας γενομένης, οὕτω εἰς ἀρχάς πολλὰς ἢ βασιλεία διήρρητο. Συνῆδει δὲ τῷ λόγῳ καὶ ὁ προῤῥηθεὶς συγγραφεὺς· Ἐκ διαθηκῶν Ἡρώδου τοῦ πατρὸς, κρίσει τε Δυγούστου τοῦ Καίσαρος, λέγων, τὴν τῶν Ἰουδαίων βασιλείαν κληρώσασθαι τὸν Ἀρχελαῦ, τοὺς δ' ἀδελφοὺς αὐτοῦ τριτημόριά που ἕκαστον τῆς πατρικῆς ἀρχῆς σχεῖν. Καὶ οἱ μὲν τὰς σφῶν τετραρχίας διεῖπον ἕκαστος· ὁ δ' Ἀρχελαῦ μετὰ ἔναετῇ χρόνῳ τῆς ἀρχῆς ἀποσφαιρισθεὶς, τὸν Πόντιον Πιλάτον ἐπὶ τῇ αὐτοῦ τετραρχίᾳ ἔσχε διάδοχον, κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς Τιβερίου ἀρχῆς· ὡς ὁ αὐτὸς καὶ τοῦτο ὑποδηλοῖ συγγραφεὺς, « Δωδεκάτῳ ἐνιαυτῷ τῆς Τιβερίου βασιλείας, λέγων, ἐπίτροπος τῆς Ἰουδαίας καθίσταται Πιλάτος, φίλος αὐτῷ καὶ συνήθης ὢν ἐν τοῖς μάλιστα. Ἐφ' ὅλοις τε δέκα ἔτεσι τῆ ἐπιτροπῆ παραμείναι, καὶ ἐς αὐτὴν σχεδὸν τοῦ Τιβερίου τὴν τελευταίαν· » ὡς ἐντεῦθεν πλάσμα εἶναι συνάγεσθαι τὰ κατὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ὑπομνήματα, ὑπερὰ που πολλῶν τῷ χρόνῳ γεγεννημένα· καὶ ὁ χρόνος πρό τινας ἄλλου εἰς ἔλεγγον τοῦ ψεύδους καθίσταται· περὶ που γὰρ τὸ ἕβδομον ἔτος τῆς Τιβερίου ἀρχῆς τὰ κατὰ σωτήριον τολμηθέντα περιέχει πάθος ἐκείνα· καθ' ὃν καιρὸν οὕτω Πιλάτος τῇ Ἰουδαίᾳ ἐπέστη, ὡς ὁ δηλωθεὶς Ἰωσήπος ἱστορεῖ, κατὰ τὸ δωδέκατον ἐπιστῆναι τοῦτον τῇ Ἰουδαίᾳ σαφῶς πεπιστώων. Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Josephus ipse scribit, duodecimo scilicet demum anno eum Judææ præfectum esse aperte astruens. Ac de his hæc sic dicta sint.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

D

CAPUT XVII.

Περὶ τῆς τελευταίας τοῦ Καίσαρος Δυγούστου καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γενομένων· καὶ περὶ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Τιβερίου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διαδεξαμένου· καὶ περὶ τῶν κατ' αὐτὸν μερικῆ διηγήσεις.

Καίσαρ δὲ Δύγυστος πλείστοις κατορθώμασι μέγας γενόμενος, καὶ μόναρχος πρῶτος ἀναῤῥηθεὶς, ἤδη δὲ καὶ τῷ χρόνῳ προήκων, Πυθῶδες παραγίνεται. Ἐκατόμβην δὲ τῷ δαίμονι θύσας, διεπυθάνετο τίς δὲ μετ' αὐτὸν τοὺς Ῥωμαίους ἄξονας διεθύνετον. Ἐπεὶ δ' ἐκείθεν οὐ προῤῥηεὶ ἀπόκρισις, καὶ δευτέραν προσῆγε θυσίαν· καὶ αὐτὸς ἀνήρετο, ἵνα

(1) Archelaus Herodis filius Judææ rex, Glaphyram Archelai Cappadocum regis filiam, Alexandri fratris sui reliotam viduam, contra leges uxorum duxit.

PATROL. GR. CXLV.

De tetrachia filiorum Herodis : et ut Archelao ex Hierosolymorum tetrarchia a Cæsare dejecto. Portius Pilatus duodecimo anno imperii Tiberii successor in illius tetrarchia factus sit.

Hic igitur Herodis obitus fuit, justam pœnam ab eo sumentibus iis, quas Servatori tetenderat, insidiis : per quas in Bethlehem novum innocentium infantum examen crudelissime concidit. Huic autem Archelaus (1) successit filius, quod ipse etiam evangelista dicit, cum inquit : *Audiens autem Joseph, quod Archelaus pro Herode patre ipsius regnaret*, etc. Quod enim nuper admodum ille mortem obiisset, nondum in plures ditiones regnum fuerat divisum. Consentit vero cum his etiam quem antea nominavimus scriptor, ex testamento Herodis patris, et iudicio Augusti Cæsaris, inquit, *Judæorum regnum Archelaum consecutum esse : fratres autem ejus trientem quemque reliqui paterni regni obtinuisse. Atque illi suas quidem quisque administrarunt tetrarchias. Archelaus autem nono exacto anno, regno pulsus (2). Pontium Pilatum in tetrarchia sua successorem habuit, duodecimum imperante Tiberio annum, ut idipsum idem scriptor subindicat, « Duodecimo Tiberii anno, inquit, procurator Judææ constitutus est Pilatus, Tiberio quam maxime amicus atque familiaris : totoque annos decem procuracionem eam, ad ipsum prope Tiberii obitum, obtinuit. »*

§§ Ut inde facile sit colligere, figmentum esse, quæ de actis monumentisque Pilati contra Servatorem nostrum editis sunt jactata (3) : utpote cum ea longo tempore posteriora reperiantur, tempusque ipsum ante alia præcipue mendacium redarguat. Siquidem ea ipsa acta et monumenta salutare passionem et necem, quæ temerario ausu Christo est illata, in septimum imperantis Tiberii annum referunt : quo tempore nondum Pilatus Judææ præfuit, ut

De obitu Augusti Cæsaris et quæ sub eo acciderint : et de Tiberio qui ei successit, rerumque sub Tiberio actarum ex parte quadam commemoratio.

Cæsar autem Augustus quam plurimis præclare feliciterque gestis rebus clarus, primusque ipse monarcha renuntiatus, proveciore jam ætate ad oraculum Pythii Apollinis venit : et sacrificio omnium maximo, quod hecatombe dicitur, dæmoni oblato, quæsit, quisnam post eum Romanum administraturus esset imperium ? At cum

(2) Archelai exsilium Viennæ Galliæ, ubi etiam mortuus est.

(3) Acta quæ sub nomine Pilati adversus Christum olim circumferebantur fictitia.

nullum ederetur responsum, alterum quoque ad- A
jecit sacrificium, denuoque rogavit, quid ita ora-
culam pluribus verbis uti solitum, nunc tandem
ad hunc modum respondit :

Me puer Hebræus (1), divos Deus ipse gubernans,

Cedere sede jubel, tristemque redire sub Orcum :
Aris ergo dehinc tacitus abscedito nostris.

Tali responso accepto, Cæsar Romam est reversus, atque ibi in Capitolio aram maximam exstruxit, cum ejusmodi Latina inscriptione : *Ara primogeniti Dei.* Hoc imperante, Athenienses seditionem rebellionemque primum sunt moliti. Cæterum cum brevi pœnas excitati tumultus dedissent, a cœpto destiterunt Is quoque Romanorum civium censu acto, numerum iniit : invenitque myriades tredecim, bis B mille et triginta septem. Sed enim cum quadraginta tres, sive, ut aliis placet, quadraginta octo annos ipse imperator fuisset (2), et supra septuaginta quinque annos vitæ totius cursum produxisset, morbo tandem oppressus, inter homines esse desiit. ¶ Quo tempore solis traditur fuisse deliquium, et fames præterea maxima, et scilicet denariis multis unus frumenti compararetur medimnus. Ubi porro ille ita vitam finiit, Tiberius, privignus ejus, Romanum suscepit imperium. Sub quo quatuordecim minoris Asiæ urbes terra motu concidisse (3), memoriæ proditum est : quarum nomina sunt, Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthene, Hierocæsarea, Philadelphia, Timolus, Timus, Myrina, Cyme, Apollonia, Hyrcania Dia [Cibyra (4)]. Tiberius porro maximis copiis contra Persas progressus, legationibus eorum cessit, bellum solvit, et tributum eos pendere coegit. Ac illi quidem imperata fecere. Ipse autem ab expeditione ea revertens, Antiochiam divertit : quam splendidius magnificentiusque exornare constituens, muro firmo et inexpugnabili cinxit, porticus exstruxit, columnis æreis, statuis, aliisque ædificiis variis exornavit. Tempia quoque Jovi, Dionysio, Castorice et Polluci ædificavit. Plurimaque præterea alia illum opera ibi perfecisse ferunt. Opus quoque ejus est Judææ celebris urbs Tiberias, et quæ in Thracia est Tiberia. Expulsis autem qui Cæsareæ Cappadocum post Archelaum tyrannidem exercebant, vectigalem eam Romanis fecit. Porro ad urbium rectores ac magistratus scripsit, si quid forte cum contra leges mandare contingeret, eos id approbare et exsequi, utpote per inscitiam commissum, non debere. Morem quoque illum habuit, ut non facile aut celeriter magistratus et præfecturas mutaret, aut administrationem eis abrogaret, qui rerum publicarum gubernationem sortiti essent. Ejusque rei quibusdam causam inquirentibus,

(1) Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, θεὸς μακάρεσσιν

Τῆνδε δόμον, προλιπεῖν τε καὶ αἶδος αὐθις
[ἀνάσσων,
[ἵκισθαι.

Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετέρων.
[[Suidas, in dictione Αὐγουστος.

τί τὸ πολύφθογον μαντεῖον νῦν ἔναυδον· τὸ δὲ μι-
κρὸν θιαλιπὸν ἀνεῖλεν αὐτῶ·
obtinuisset? Tum illud, parva interposita mora,

Παῖς Ἑβραῖος κέλεται με, θεὸς μακάρεσσιν

Τόνδε δόμον προλιπεῖν καὶ αἶδος αὐθις ἵκισ-
Λοιπὸν ἄπιθι ἐκ προδόμων ἡμετέρων. [θαί.
Τοιαῦθ' ὁ Καῖσαρ χρησθεὶς, ἐκνήκων εἰς Ῥώμην
περὶ τὸ παρ' αὐτῶ Καπετώλιον βωμὸν μέγιστον
Ἰδρυσάμενος, ποιάδε Ῥωμαῖκοῖς ἐπέγραψε γράμματα·
Βωμὸς οὗτός ἐστι τοῦ πρωτογόνου Θεοῦ.
Τούτου δὲ τὴν ἀρχὴν διυθύνοντος, στασιάζειν Ἀθη-
ναῖοι πρώτως ἐπέβαλον. Οὐκ ἐπὶ πολὺ δὲ δίκας τῆς
στάσεως εἰσπραχθέντες, τῆς πείρας ἀπέσχοντο. Οὗ-
τος δὴ καὶ τοὺς τῆς Ῥώμης ἐποίκουσ ἀριθμῶ δια-
θέμενος, εὗρεν ἀνδρῶν μυριάδας τρισκαίδεκα, καὶ
πρὸς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα δισχιλίουσ. Τρία μὲν οὖν
καὶ τεσσαράκοντα ἔτη, ὡς δ' ἑτέροις δοκεῖ, ὄκτω τε
καὶ μ', μονοκράτωρ ἐγένετο, ὑπὲρ δὲ τὰ ε' καὶ ο'
τὸν ὄλον τῆς ζωῆς διανύσας χρόνον· τούτων δὲ ς'
καὶ ν' τὸ σύμπαν βεδαιλευκῶς, καὶ νόσφ περιπε-
σῶν, ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο. Καθ' ὃν ὄητα καιρὸν
ἡλιακὴν ἐκλειψιν καὶ μέγαν ἱστορήται γενέσθαι λι-
μὸν, ὡς δηναρίων πολλῶν τὸν τοῦ σίτου πιπράσσε-
σθαι μέδιμνον. Ἐκείνου δ' οὕτω τὸ βιοῦν ἐκμετρή-
σαντος, ὁ τούτου πρόγονος Τιβέριος τὴν τῶν Ῥω-
μαίων ἀρχὴν διαδέχεται· ἐφ' οὗ καὶ δεκατέσσαρες
πόλεις τῆς μικρᾶς Ἀσίας σεισμῶ πεσῖν ἱστοροῦν-
ται· αὗται δ' εἰσιν Ἑφεσος, Μαγνησία, Σάρδεϊς,
C Μωστηνῆ, Ἱεροκαίσαρεια, Φιλαδέλφεια, Τρωῖλος,
Τίμος, Μυρίνα, Κύμη, Ἀπολλωνία, Ἰγκρανία, Δία,
καὶ * Χεῖρι δὲ βαρεία Τιβέριος κατὰ Περσῶν ἐκ-
στρατεύσας, ἐπίπερ ταῖς ἐκείνων εἰκων προσέειπε
τὴν μάχην διέλυε, φόρους τελεῖν κατηνάγκαζε. Καί
οἱ μὲν ἐπέθοντο· ἐκείθεν δ' ἐπανήκων τὴν Ἀντιό-
χου εἰσέλαυνε. Φιλοτιμῶς δὲ περὶ ταύτην διατεθείς,
τείχει μὲν αὐτὴν περιβάλλει στερόφω καὶ ἀδαμν-
τινῶ· ἐμβόλοισ τε ἀνεγείρει· στήλαις τε χαλκαῖς,
καὶ ἀγάλμασι, καὶ ἄλλαις ποικίλαις κατεκόσμη
ταύτην οἰκοδομαῖς· καὶ νῶς ἀνίστη Διί τε καὶ Διο-
νύσφ καὶ Διοσκούροισ· καὶ πλείστα ἕτερα θαύματα
ἔργα τοῦτον ἐκεῖ τελέσαι φασίν. Ἔργον τῆς ἐκείνου
χειρὸς καὶ ἡ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν περιφανῆς κτίσις
Τιβερίδς, καὶ ἡ κατὰ τὴν Θράκην ἑτέρα Τιβερί-
δς ὄνομα ἔσχεν. Ἐξελάσας δὲ καὶ τοὺς μετ' Ἀρχέλα-
D τῆς Καππαδοκῶν τυραννοῦντας, ὑπόφορον Ῥωμαῖκοῖς
τὴν Καισάρειαν ἐποίησατο. Τοῖς μὲν τῶν πόλεων
ἄρχουσιν ἔγραψεν, ὡς εἴ τι δ' ἂν παρὰ τοὺς νόμους
ἐπιτάξει με γένοιτο, μὴ προσέχειν ὡς ἀγνοίᾳ πρᾶ-
τοντα. Εἴσοστο δ' αὐτῶ μὴδὲ ταχέως ἀμείβειν καὶ
τῆς διοικήσεως ἐξιστῆν τοὺς τὰ κοινὰ διέπειν λι-
χόντας. Τινῶν δὲ πυνθανομένων τὸ αἴτιον, ἀποκρί-
νασθαι, Φύσει, λέγων, τοῖς ἄρχουσι τὸ πλεονεκεῖν,

(2) Quinquaginta septem. (Euseb. lib. 1, *Histor. eccles.* cap. 9.)

(3) Terræmotus sub Tiberio existimatur is esse, qui in passione Christi accidit.

(4) Phn. lib. II, cap. 84; Cornel. Tacit. lib. II.

καὶ ἡ τοῦ πλείονος ἔφεσις αὐτοῖς ἐστὶ περισπούδα-
στος. Νωθεὶς τόνον περὶ τὸ κτᾶσθαι τὰ πλείονα,
ταῖς ἀρχαῖς ἐγγρομίζοντες· ὡσπερ δὴ καὶ αἱ μυῖαι,
ἐπιπολὸ τοῖς τῶν σωματίων ἔλκεσιν ἐφιζάνουσαι,
ἔλαττον ἀνιάσουσι, τοῦ ἰχῶρος καὶ τῶν ἑλκῶν εἰς
κόρον ἐμφορηθεῖσαι· Χεῖρον δ' ἂν ἀνιάζεται ὁ βρώων
τοῖς ἔλκεσιν, εἴγε τις τὰς κορσεθείσας μυωπίσας,
λιμωτούσας ἄλλας ἐπιθέσθαι παρασκευάσει τοῖς
τραύμασιν. Οὗτος καὶ τὸν Πόντιον Πιλᾶτον, ὡς εἴ-
ρηται, ἀντὶ Ἀρχελαοῦ τοῦ υἱοῦ Ἡρώδου ἡγεμόνα,
ὁ βασιλεῖα, τῇ Ἰουδαίᾳ ἐκπέμπει, δωδέκατον τῇ
ἀρχῇ ἐνιαυτὸν διανύων.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Περὶ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διδασκαλίας Β
Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· καὶ περὶ τοῦ βαπ-
τίσματος τοῦ Χριστοῦ· ἐτι δὲ καὶ περὶ τῆς
μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου.

Ἔτει δὲ πεντεκαίδεκάτῃ μὲν Τιβερίου, τρίτῃ δὲ
τῆς ἡγεμονίας Πιλᾶτου, καὶ τῶν τριῶν τετραρχούν-
των, Ἡρώδου τοῦ νεωτέρου, Φιλίππου τε καὶ Λυ-
σανίου, τῶν ἀδελφῶν μὲν Ἀρχελαοῦ, παίδων δὲ τοῦ
πρώτου Ἡρώδου, Ἄννα δὲ καὶ Καϊφᾶ τὴν ἀρχιε-
ρατείαν κατὰ τὰς ἑφταμερίας διουνοῦντων αὐτῶν,
τότε δὴ κατὰ τὸν θεόπνευστον εὐαγγελιστὴν ῥῆμα
Κυρίου ἐπ' Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν, ἔτος ἐπὶ
τῆς ἐρήμου τριακοστὸν καὶ μικρόν τι πρὸς διατρί-
βοντα γεγονός, βάπτισμα μετανόιας κηρύττειν ἐπὶ
τὴν Ἰουδαίαν ἐπέταξε. Καὶ παρῆν ὁ Ἰωάννης, ἄ-
θροπος μὲν τὸ φαινόμενον, θεοειδὴς δὲ τις καὶ ὑπερ-
κόσμιος τὸ νοούμενον· καὶ ὡς ἂν τις εἴποι, ἄγγελος
μετὰ σώματος, μόνῃ γνησίως ἐσχολακῶς τῷ θεῷ·
ἕθος ἄμικτον καὶ πάμπαν ἀλλότριον τῆς κοσμικῆς
ματαιότητος· ἀκησίᾳ παντελεῖ καὶ ἀσιτία, ἀγνό-
τητι τε βίου καὶ ἀπαθείᾳ, καὶ νοὸς ἀπλότῃτι σοδῶρα
κατακοσμούμενος· οὐδένα μὲν ἀνθρώπων ἐπαγόμε-
νος, περικύκλῳ δὲ πάσαις ἀρεταῖς ὁδὸς τοῦ δορυφο-
ρούμενος βασιλεῦς. Καὶ ὄητα ἐστήκει πᾶσι τῇ θεη-
γόρον στόμα ἀνεῖς, καὶ κατάλληλον ἐκάστην θεοπνεύ-
στως διδασκαλίαν ἐπισυνείρων, καὶ γλυκίῳ μέλιτος
ῥέων αὐθῆν· καὶ πλουσίους μὲν τὴν ἐλεημοσύνην
παρασκευῶν, ἄρχουσι δὲ τὰς τῆς δικαιοσύνης ἰσνο-
μίας· τελώναις δὲ καὶ εἰσπράττουσι τὸ ἀνεπαχθές
τε καὶ ἡμερον, καὶ τὸ μὴ πέρα τοῦ διατεταγμένου
ποιεῖν· στρατεία δ' ἐσχολακῶς ὑπετίθει· ἤκιστα
τοὺς πλησίον διασεύειν, ἢ συκοφαντεῖν αἰρεῖσθαι,
τοῖς δὲ ἰδίῳις ὀφωνίοις ἕκαστον ἀρκεῖσθαι ἐνομοθέ-
τοις. Καὶ νέοις μὲν τὴν κατὰ τῶν παθῶν εἰσῆγεῖτο
ἐγκράτειαν· γέροισι δὲ καὶ πᾶσιν ἀπλῶς νοῦν ἔχουσι
φρόνησιν ἐνετίθει, καὶ πρὸς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν
ἐνῆγε· καὶ τέλος ἀριδῆλως ἐδείκνυ καὶ συνεδίβαζεν,
ὡς· εἰδέναι πάντας σαφῶς, αὐτὸν μὲν προαπεστάλ-
θαι τοῦ ὄσον ἕδη ἤκοντος Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ
προλαθεῖν ἐς ὄσον τὰς ὁδοὺς ἐκείνου προετρεπίσοντα
τῇ μετανόια καὶ τοῦ ὕδατος βαπτισμῶ· αὐτὸν δ'
ὄσον οὕτω παρεῖναι, πυρὶ καὶ ἀγίῳ βαπτίζοντα
Πνεύματι, διακρινούντά τε τὸν σίτον, καὶ ὄσοι τὸν
ἀχυρῶδη βίον προείλοντο. Οὕτω ἡ πρόδρομος τοῦ

A respondit : Natura esse omnes, qui rerum admi-
nistrationi præsint, pecuniæ cupidos, plurimum-
que studii ad rem magis magisque augendam eos
collocare. Cæterum si diutius in magistratu versen-
tur, segniores ad quæstum faciendum fieri : itidem
ut muscas, quæ si longius corporum ulceribus in-
sideant, minus graves aut molestæ fiunt, quippe
sanie ulcerum ad satietatem usque refertæ : et cum
qui ulceribus scateat, durius acceptum afflictum-
que iri, si saturis jam repulsis, famelicis alias ad
vulnera admittere velit. Is quoque, ut dixi, Pon-
tium Pilatum, pro Archelao filio Herodis, præsi-
dem, non regem, in Judæam misit, duodecimo
imperii sui anno.

§5 CAPUT XVIII.

B De præconio et doctrina Joannis Baptistæ, et de
baptismo Christi ; insuper et de testificatione
Joannis.

Verum enimvero, quintum decimum annum Ti-
berio imperante, tertium vero Pilato Judææ præsi-
dente, tribusque tetrarchis, videlicet Herode ju-
niore, Philippo et Lysania, Archelai quidem fra-
tribus, Herodis autem filiis ditiones suas regenti-
bus, nec non Anna et Caïpha pontificatum per
vices suas administrantibus, juxta divinitus affla-
tum evangelistam, verbum Domini super Joannem
Zachariæ filium, qui tricesimum jam annum, et
paulo longius in solitudine vixerat, factum, ut in
Judæa baptismum penitentiae prædicaret, ei injun-
xit. Et præsto erat Joannes ; homo quidem ille
divinus proreus atque magnificentissimus, et ut
quispiam dicat, angelus corpore assumpto, uni
sincere omninoque vacans Deo, moribus puris,
et ob omni mundana vanitate alienissimus. Non
possessio illi, non alimenta aliqua erant : cæterum
innocentia sanctitasque vitæ, et mens nullis ob-
noxia affectionibus, animusque simplicitate orna-
tissimus. Nec ille hominem quemquam aut comi-
tatum secum ducendo trahebat : at circumcirca
omni omnium virtutum genere, perinde atque sa-
tellitio plurimo conspicuus rex, circumdatus erat.
Stabat itaque ille ad omnes divinum plane os ape-
riens, competentem unicuique, eamque divinitus
inspiratam doctrinam proponens,

D *Melleque depromens dulcem magis ore loquelam.*

Siquidem divitibus et opulentis eleemosynam et
misericordiam commendabat : principibus viris et
magistratibus æquas justitiæ proponebat leges.
publicanis tributorumque exactoribus, ne cuiquam
graves essent et molesti, neve quidquam præter
constitutum peterent, lenitatem subiciebat et cle-
mentiam : stipendia autem facientes militiamque
sectantes, ne proximos suos concuterent, arteve et
dolo malo per sycophantiam circumvenirent, sed
ut quisque eorum stipendio suo contentus esset,
cohortabatur. Juvenes porro moderationem affe-

ctionum et continentiam perturbationum docebat; senibus omnibusque aliis mente acri valentibus prudentiam deprædicabat, et ad uberiorem eos Dei cognitionem adducebat. **86** Postremo aperte, ne id quemquam lateret, declarans confirmabat, se præmissum esse ei qui jam prope adesset, Servatori Christo, ad occupandas quamprimum expediendasque vias illius, penitentiam disciplina et aquæ baptismo. Illum autem ipsum jamjam afuturum, qui igne et Spiritu sancto baptizaturus, atque triticum (1) et eos qui inutilem et infructuosam atque adeo palearem vitam egissent, discereturus esset. Ad hunc modum prævia Verbi vox ad se accedentes Jordanis fluvii undis, præcedente peccatorum confessione, immittebat, præcidaneisque expiationibus per aquam purgabat, et adveniienti illi reponebat certoque reservabat. Cum et exspectatus ipse Jesus ex Galilæa progressus, tanquam unus e vulgo advenit, baptismum subiturus: fortasse quidem, ut contactu suo undam sacraret et benediceret, revera autem simul et baptistam ipsum divinum attingentem verticem sanctificaret, et aquam cum fide excepturis Spiritum sum communicaret, fidemque faceret, mandatum a Deo esse baptismi Joannis ministerium dudum ad justitiam, id admittentibus et recipientibus datum. Itaque cum manu ejus tingitur et baptizatur, qui terra genitus esset, tum undis abluitur ille, qui natura inviolatus, solusque mundus et purus est, nimirum a peccato repurgans (2). Sed euim hujus tantæ et tam sublimis, quæque naturam ipsam superet, submissinis et humilitatis, maximum illum naturamque itidem supergredientem retulit honorem, quod ei ex undis prodeunt portæ cæli aperiuntur, et Spiritus sanctus columbæ specie super ipsum descendit, perpetuoque in ipso corporaliter manet. Factum id, cum propter volueris ipsius puritatem, tum quod columba olim diluvii finem læto prædixit nuntio; et nunc quoque secum, in eum qui testimonio comprobabatur e cælo fulminis sono, Patris vocem traxit clare et diserte, Filium hunc dilectum et unigenitum, voluntatemque suam in hoc uno, beneplacitumque omne et benedictionem esse, promulgantem. Hic igitur Joannes, major omnibus ipsissimæ veritatis testimonio confirmatus, baptismi ministerio, ita uti decuerat, quam optime defunctus, sponso Christo sponsam Ecclesiam decentissime amplissimeque desponsavit, **87** agnum Dei Christum voce clarissima mundi totius peccatum corpore suo, quod affectionibus deterioribus omnibus carere, tollentem: non tantum Andrææ et Petro, omnibusque qui tum cum eo conversabantur, sed et toti mundo et omnibus deinde generationibus hominum designavit: Filium illum Dei, et Deum Verbum, cælitus propter salutem omnium demissum, datoremque Spiritus, et adoptionis filiorum Dei principium et fontem, omnibus illi credentibus, spectator ipse Dei annuntians. Et amicum quidem se ejus, pro excellenti illius in genus humanum charitate est professus: sed ita tamen, ut œconomie et administrationis ejus rationum ne infimam quidem et minimam, propter naturalem tenuitatem, disquisitionem invenire posset. Id ille ore clare et diserte omnibus deprædicavit, et persuadere est conatus.

(1) Paleæ sunt apostasia. Frumentum illi qui ad Deum fide fructificant. (Iren.)

A Λόγου φωνή, τοὺς προσιόντας τοὺς Ἰορδανεῖοις ἐνεισαρείθροισι, προηγουμένης τῆς τῶν ἐκπαισμένων ἐξαγορείας, καὶ ταῖς προτελεστηρίοις καθάρσιν διὰ τοῦ ὕδατος προαγνίζουσα, εἰς τὸν μετ' αὐτὸν ἐρχόμενον ἐταμείετο ἀσφαλίστατα. Εὐθύς, οὖν καὶ αὐτὸς ὁ προσδοκώμενος Ἰησοῦς, τῆς Γαλιλαίας ἀφορμηθεὶς ὡς εἰς τῶν πολλῶν, προσεῖσι τὸ βάπτισμα ἐκδεχόμενος· τυχὸν μὲν ὥστε καὶ τὸ ὕδωρ τῇ ἀφῆ εὐλόγησαι, ἀγιάσων δὲ καὶ τὸν Βαπτιστὴν τῆς θεαρχικῆς ἀπότομος κορυφῆς, καὶ τοῖς καναδαδεγμένοις τὸ ὕδωρ ἐκ πίστεως καὶ τὸ Πνεῦμα παρ' ἑαυτοῦ προστιθεὶς· πίστιν τε διδοὺς, ὡς ἐντολῇ Θεοῦ ἢ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου διδασκαλία, ἄνωθεν εἰς δικαιοσύνην τοῖς προσειμένοις δεδωρημένη. Ταῦτ' ἄρα καὶ παλάμη βαπτίζεται γηγενούς, καὶ ὁ τῇ φύσει ἀπρόσιτος καὶ μόνος καθαρὸς ὕδατιν ἀπολούεται, ἐμὲ τῆς ἀμαρτίας ἀποκαθαίρων. Καὶ γε τῆς ὑπερφουῶς αὐτοῦ ταπεινώσεως γέρας οἶον ἄξιον καὶ ὑπερφυῶς ἐκομίζετο τὸ ἀνεπτύχθαι μὲν αὐτῷ ἀνερχόμενῳ τοῦ ὕδατος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον εἶδει περιστερᾶς ἐπ' αὐτὸν ἐλθεῖν, καὶ εἶσαι μὲν εἰν σωματικῶ· ἐπ' αὐτόν. Ὁμοῦ μὴν διὰ τὸ καθαρὸν τοῦ πτηνοῦ, ἅμα δὲ καὶ ὅτι περιστερὰ πάλαι ποτὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ λύσιν εὐηγγελίστατο, καὶ νῦν εἶλκεν ἐπὶ τὸν μαρτυρούμενον τῆν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἄνωθεν ἤχη βροντῆς, διάτρονον ἐξηχούσαν. Ἰδὸν τοῦτον ἀγαπητὸν ἄτε δὴ μονογενῆ ὄντα προσμαρτυρούσαν, καὶ τὸ θέλειν ἐκείνου ἐν τούτῳ ὄν, καὶ τῆν τοῦ καλοῦ παντὸς δόξαν, εἰν τε καὶ εὐλογίαν. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης μείζων πάντων ὑπὸ τῆς αὐτοαληθείας μαρτυρηθεὶς, καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος διακονίαν ἀρίστα καὶ ὡς ἐχρῆν ἐκείνῳ ἐξηνυκῶς, καὶ τῷ νομφίῳ Χριστῷ τὴν νύμφην Ἐκκλησίαν θεοπρεπῶς κατεγγυησάμενος, καὶ ἀμὸν Θεοῦ τὸν Χριστὸν τοῖς πᾶσι διατρανώσας, τῆν κοσμικὴν ἀμαρτίαν τῷ ἰδίῳ καὶ ἀπαθεῖ αἴροντα σώματι, οὐ τῷ Ἀνδρέῳ καὶ Πέτρῳ μόνον, καὶ πᾶσι τοῖς τηλικῶδε ὁμιλοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ταῖς ἐφεξῆς ἀπάσαις δηλαδὴ γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων, Ἰδὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν Λόγον ἄνωθεν ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἐρχόμενον, δοτῆρά τε τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς υἰθεσίας ἀρχὴν καὶ πηγὴν ὄντα τοῖς αὐτῷ πιστεύουσιν ὁ θεοπτικώτατος ἀντιγέλλων, καὶ φίλον μὲν ἑαυτὸν τῷ τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβάλλοντι εἶναι ἐκείνου, μὴ οἶον δὲ ὄντα τῶν τῆς οἰκονομίας λόγων μηδὲ τῆν ἐσχάτην καὶ βραχυτάτην λύσιν εὐρεῖν, διὰ τὴν φυσικὴν ταπεινότητα, τραπῆ πᾶσι γλώσση ἐκήρυξέ τε καὶ ἐπιστάσατο.

B ἐμὲ τῆς ἀμαρτίας ἀποκαθαίρων. Καὶ γε τῆς ὑπερφουῶς αὐτοῦ ταπεινώσεως γέρας οἶον ἄξιον καὶ ὑπερφυῶς ἐκομίζετο τὸ ἀνεπτύχθαι μὲν αὐτῷ ἀνερχόμενῳ τοῦ ὕδατος τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ, τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον εἶδει περιστερᾶς ἐπ' αὐτόν ἐλθεῖν, καὶ εἶσαι μὲν εἰν σωματικῶ· ἐπ' αὐτόν. Ὁμοῦ μὴν διὰ τὸ καθαρὸν τοῦ πτηνοῦ, ἅμα δὲ καὶ ὅτι περιστερὰ πάλαι ποτὲ τὴν τοῦ κατακλυσμοῦ λύσιν εὐηγγελίστατο, καὶ νῦν εἶλκεν ἐπὶ τὸν μαρτυρούμενον τῆν φωνὴν τοῦ Πατρὸς ἄνωθεν ἤχη βροντῆς, διάτρονον ἐξηχούσαν. Ἰδὸν τοῦτον ἀγαπητὸν ἄτε δὴ μονογενῆ ὄντα προσμαρτυρούσαν, καὶ τὸ θέλειν ἐκείνου ἐν τούτῳ ὄν, καὶ τῆν τοῦ καλοῦ παντὸς δόξαν, εἰν τε καὶ εὐλογίαν. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης μείζων πάντων ὑπὸ τῆς αὐτοαληθείας μαρτυρηθεὶς, καὶ τὴν τοῦ βαπτίσματος διακονίαν ἀρίστα καὶ ὡς ἐχρῆν ἐκείνῳ ἐξηνυκῶς, καὶ τῷ νομφίῳ Χριστῷ τὴν νύμφην Ἐκκλησίαν θεοπρεπῶς κατεγγυησάμενος, καὶ ἀμὸν Θεοῦ τὸν Χριστὸν τοῖς πᾶσι διατρανώσας, τῆν κοσμικὴν ἀμαρτίαν τῷ ἰδίῳ καὶ ἀπαθεῖ αἴροντα σώματι, οὐ τῷ Ἀνδρέῳ καὶ Πέτρῳ μόνον, καὶ πᾶσι τοῖς τηλικῶδε ὁμιλοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ταῖς ἐφεξῆς ἀπάσαις δηλαδὴ γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων, Ἰδὸν Θεοῦ καὶ Θεὸν Λόγον ἄνωθεν ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἐρχόμενον, δοτῆρά τε τοῦ Πνεύματος, καὶ τῆς υἰθεσίας ἀρχὴν καὶ πηγὴν ὄντα τοῖς αὐτῷ πιστεύουσιν ὁ θεοπτικώτατος ἀντιγέλλων, καὶ φίλον μὲν ἑαυτὸν τῷ τῆς φιλανθρωπίας ὑπερβάλλοντι εἶναι ἐκείνου, μὴ οἶον δὲ ὄντα τῶν τῆς οἰκονομίας λόγων μηδὲ τῆν ἐσχάτην καὶ βραχυτάτην λύσιν εὐρεῖν, διὰ τὴν φυσικὴν ταπεινότητα, τραπῆ πᾶσι γλώσση ἐκήρυξέ τε καὶ ἐπιστάσατο.

(2) Peccata quæ non detulit, nos abluendo sustulit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ .

Α

CAPUT XIX.

Ὡς εἰς ἔλεγχον ὁ Ἰωάννης τῷ Ἡρώδῃ κατέστη διὰ τὴν Ἡρωδιάδα· καὶ ὡς ἐτμήθη ἐν τῷ συμποσίῳ τὴν κεφαλὴν, καὶ τοῖς ἐν ᾧ δὴ κηρύξων προῆλθε.

Ἐπει δ' ἐχρῆν, ὡσπερ τοῖς ἐν σώματι ζῶσι, τὴν ἔνσωμον Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξεν, ἐντελὲς ἢ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἀν τῷ ᾧ δὴ γενέσθαι, κάκεισε δὴ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέταις ψυχαῖς τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἡδὴ ἐσομένην σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν· διὰ τοι τοῦτο εἶς ἔλεγχον μὲν τῷ Ἡρώδῃ καθίσταται, ὅς τῆς ἰδίας ὑπεριδῶν γυναικὸς (θυγάτηρ δὲ ἦν αὐτῆ τοῦ Ἀράβων βασιλέως, Ἀρέτα), καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν ἀτιμάσας φιλτρων, τοὺς πρὸς Ἡρωδιάδα διακένους ἔρωτας τοῦ καντὸς ἡξίου. Ταύτην καὶ γὰρ γυναικα οὖσαν τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου ἠγάγετο, μὴ τῷ νόμῳ δοκοῦν· σπέρμα γὰρ εἶχεν ἐκ ἀδελφοῦ, καὶ ταῦτα ἐτι τῷ βίῳ περιόντος, ὡς Ἰωσήφ δοκεῖ· ἐκείνοις γὰρ ἐφεῖται μόνους τοῦτο ποιεῖν, τοῖς παῖδων ἄνευ ἀπολιπουσὶ τὸν βίον· κατὰ πρόνοιαν πάντως, ὡστ' ἀναστῆσαι σπέρμα τοῖς ἀδελφοῖς. Ἰωάννης δ' ἐλέγχων τὸ παράνομον οὐκ ἀνίει. Ὁ δὲ, καίτοι πρότερον ἡδέως ἀκούων αὐτοῦ, καὶ γε εἰδὼς πολὺ τὸν μέγαν τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα, ὁμῶς ἰσχυρότερος ὁ τῆς Ἡρωδιάδος ἔρωσ αὐτῷ ἐμπέσων, κατημέλει τῶν ἐκείνου λόγων. Καὶ τὸν μὲν ἐδίδου φρουρᾶ· εἰδὼς δὲ ὁ Ἰωάννης ὅσον οὕτω ἔσται τὸν βίον ἀπολιπῶν, δύο πάμπαι τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, τὴν περὶ αὐτοῦ ὑπόνοιαν ἀναιρῶν· πολλῶν γὰρ μεῖζον τὸν Ἰωάννην ᾤοντο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ μηδὲν πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἐπειπῶν, τὰ σημεῖα ἔλεγεν ἀναγγέλλειν τῷ Ἰωάννῃ ὧν αὐτουργὸς ἦν. Ὡς δ' ἐκείνοι ἐν τῷ βεβαίῳ ἦσαν, βουλόμενος ὁ Χριστὸς καὶ τοῖς παρεστῶσι τάληθες ὑποδείξει, δι' ἐπαίνου τὸν Ἰωάννην ποιεῖται, ὑπεροχὴν αὐτῷ μεγίστην προσμαρτυρῶν· καὶ μεῖζονα τῶν ἐν γεννητοῖς καὶ περισσότερον προφήτου ἀνακηρύττει. Ἐπειτα τὴν τῆς κολακείας ὑπόνοιαν ἀναιρῶν, μικρότερον μὲν ἑαυτὸν κατὰ τὴν ἐκείνων δόξαν καλεῖ, μεῖζονα δὲ αὐθὺς ἐκείνου ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Μετὰ τοῦτο δεῖπνον Ἡρώδης ἐποίησε τοῖς γενεστοῖς αὐτοῦ. Καὶ προῆι μὲν ὁ πότος, καὶ ψυχαγωγίαι ἦσαν ὡς πλείσται. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ ἡ τῆς μοιχαλίδος κόρη παρῆκε, ἀσέμνοισ περικλωμένη λυγίσμασι· καὶ ταῦτα παρθένοισ μὲν τῷ δοκεῖν, καὶ βασιλέως θυγάτηρ, καὶ ὑπὸ τόσοις ἀβρένων ὄμμασι· πρᾶγμα σώφροσιν ἀφθαλμοῖς οὐχ ἀπλῶς ἄφρονον μόνον, ἀλλὰ καὶ φυχῆς ἄξιον· Γινώριμον δὲ ἄρα καὶ τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ. Τόσον δ' ἦν τῷ ἀκολάστῳ τὸ ἀρεστόν, καίπερ μὴδ' ἐκείνης αἰτησαμένης, (ὡ βασιλικῆς ἐκείνης μεγαλοδωρεᾶς!) ὡς καὶ τὴν βασιλείαν συνδιελέσθαι ταύτη θελήσασαι, καὶ διερεθίσαι ζητῆσαι· ἡ δὲ τὸ γέννημα τῆς ἐχθῆρας ὑπὸ τῆς μητρὸς ἀχθεῖσα, καὶ πλῆθ μείζον αἰτεῖ, πρᾶγμα βασιλειῶν ἀπασῶν ὑπερκαίμενον, τὴν παντὸς ἀξίαν Ἰωάννου κεφαλὴν. Καὶ ὁ μὲν τῶν δοκῶν δῆθεν

Ut Joannes Herodem in faciem arguerit propter Herodiam; et ut is in convivio capite truncatus, ad inferos, prædicaturus ibi, processerit.

Quandoquidem vero decebat, quemadmodum iis qui in corporibus versantes vivunt, corporalem Christi præsentiam prædicaverat, quo eis opus minusque tale omni ex parte perfectum constaret, ud ad inferos quoque mearet, et ibi etiam animabus conclusis, jamjam per fidem advenientem salutem et liberationem annuntiaret: ea ipsa de causa Herodem (1) manifeste in faciem reprehendit, qui propria rejecta conjuge (filia hæc erat Arabum regis Aretæ), amoribusque ejus nuntio remisso, vanam et effætam erga Herodiam effectationem rebus omnibus anteponebat. Hanc ille, cum uxorem esse soiret fratris Philippi (2), contra legis constitutionem (semen enim habebat ex fratre) et quidem eo adhuc superatite, ut Josepho videtur, duxerat. De illis enim hoc solis facere permittitur, qui non procreatis liberis exce dunte vita: idque providentia consilioque eo factum, ut fratribus semen resuscitaretur. Itaque Joannes delictum id arguere non cessabat. Ille vero quamvis antea eum libenter audivisset, quod admiratione simul et veneratione dignum virum esse compertum haberet: tamen vehementioribus Herodiadis amoribus, quibus erat captus, sermones cohortationisque ejus posthabens, in custodiam hominem demisit. **SS** Is porro, cum se brevi vita excessurum videter, duos ex discipulis suis ad Jesum mittit, opinionem eorum quam de se habebant aboliturus. Majorem enim multo Christo Joannem esse putabant. Christus vero nihil ad interrogata respondens, miracula eos, quæ virtute ipse sua ederet, Joanni renuntiare jubet. Et cum jam illi in veriore opinione confirmati essent, volens Christus et aliis circumstantibus veritatem indicare. Joannem laudibus vehit maximam illi tribuens dignitatem, et majorem omnibus qui ex muliere geniti essent, præstantioremque propheta esse declarat. Deinde assentationis suspicionem auferens, minorem quidem se, juxta eorum opinionem, majorem vero rursus illo in regno cælorum vocat. Posthæc convivium Herodes natali suo die parat. In hoc, cum largior comotatio, tum omnis generis deliciæ affuere: quibus et adulteræ illius puella est superinducta, infractos et indecentes corporis motus et saltationes, cum quidem et virgo esse existimaretur, et regis filia, in tot virorum conspectu exhibens: rem modestis et pudicis oculis non tantum ingratham prorsus, sed effugio etiam dignam. Sed arbor ex fructu cognoscitur. Tantæ autem impudicæ saltationis fuere illecebræ, ut quamvis illa non posceret, Herodes tamen (proh regiam, illam munificentiam!) cum mea

(1) Herodes hic, Antipas cognominatus, regnavit annis 24.

(2) « Defuncti, » Tertull. » Habentis filiam ex illa, non alia. » (Idem.)

regnum divisum communicare voluerit, irritan- **A**
damque eam ad id duxerit. At illa, viperæ soboles,
a matre edocta, rem longe majorem, regnisque om-
nibus præstantiorem, Joannis caput, pretium om-
ne superans, petit. Ille autem, quasi jurisjurandi
religione obstrictus, re autem ipsa acri Herodiadis,
cui satisfactum volebat, amore distentus, evesti-
gio ferro caput Joannis amputat (1) : et id etiam-
num cruore tabido et pulvere respersum, et lanci
impositum, in convivium omni luxuriæ genere
diffluens, inferri jabet : spectaculum convivis qui-
dem ipsis inamœnum et triste, matri vero puellæ
gratum et jucundum. Admodum enim optaverat
quæsieratque caput id, quod ei, quas concupiverat,
rebus ex sententia et libidine sua uti inbibebat,
ita resectum spectare, et linguam zelo et æmula-
tione sancta veluti cote acutionem redditam, po-
stremo mutam despiceret. Atque sic ille quidem
est occisus : caputque ejus longe præstantissimum,
mollioris saltationis præmium, mænadi illi et furi-
bundæ, tanquam munus honorificentius datum. **89**
At ipsa Joannis reprehensionem quodammodo
etiam post capitis resectionem verita. conjunge-
reque id rursus reliquo corpori timens, apud se,
remotis arbitris, in abstrusiore regiæ loco sepe-
liendum duxit : truncum autem ipsum abjicere quo-
piam jussit. Eum porro solum discipuli ejus furtim
sublatum, eum solemnî veneratione in celebri quo-
dam sepeliere loco. Enimvero Jesus cum ea quæ Jo-
anni accidissent, audivisset, magnum de eo con-
cepit mœrorem : et navigio conscenso, in locis desertis
versatus est, solitariæ vitæ tranquillitate eum
dolorem solans. Joannes igitur præter res alias,
quibus pulcherrimis pollebat, martyrio quoque pro
Christi nomine cohonestatus, cœlorum, quibus dignus
erat, consecutus est domicilium : tringinta
et duobus annis, et mensibus insuper sex, munere in
terris suo explendo peractis.

CAPUT XX.

*De turpissima filix Herodiadis morte, et Herodis
obitu, et quæ de eo Josephus commemorat, et ut
idem Baptistam magis ornet laudibus.*

Furibunda sedenim, et adultera, imcestaque
adeo illa, quæ quidem Herodis habebatur, revera
autem Philippi erat conjux, vita longius acta, cum
prius filiam et saltatricem acerbo fato sublatam
vidisset, deinde ipsa quoque decessit : futuri sæ-
culi judicio et supplicio reservata, meras ibi quam
citissime divinæ iræ fæces, intolerabilisque indi-
gnationis Domini calicem haustura. Filix autem
ejus (dignus enim est, qui memoriæ commedetur)
talit fuit obitus. Eundem ei quopiam brumali tem-
pore erat, et fluvius trajiciendus : qui cum glacie
constrictus conglutatusque esset, pedes eum trans-
ibat. Glacie autem rupta (idque non sine Dei nu-
mine) demergitur illa statim capite tenus (2) : et
inferioribus corporis partibus lasciviens mollius-
que se movens saltat, non in terra sed in undis :
caput vero scelestum frigore et glacie concretum,
deinde etiam convulneratum, et a reliquo corpore,
non ferro, sed glaciei crustis resectum, in glacie

(1) En quomodo periit instus, quasi non esset
Deo dilectus.

γενόμενος, τὸ δ' ἀληθὲς τοὺς δοιμῆς τῆς Ἡρωδιά-
δος ἔρωτας θεραπεύειν ἐθέλων, ἑξαυτῆς ξίφει τὴν
κεφαλὴν ἀναίρει· καὶ ἔτι τῷ λύθρῳ περιβραίνουμέ-
νην, ἐπὶ πίνακος εἰσήγε τῇ πανδαισίᾳ· θέαμα σκυ-
θρωπὸν μὲν τοῖς δαιτυμόσι, τῇ μητρὶ δὲ τῆς κόρης
ἡδονῆς ἄξιον. Καὶ γὰρ οὐχ ἦστον ἐξήτει ταύτην εἰρ-
γούσαν τοῖς κατὰ γνώμην χρῆσθαι, οὕτως ὄραν, καὶ
γλῶτταν ζήλω τεθηγμένην, ἐσχάτως ἄφωρον κατι-
δεῖν. Ἐπεὶ δὲ οὕτως ἀνήρτητο, καὶ ἄθλον ὀρχήσεως
ἡ περιμάχητος τῇ μαινᾷ· πεφιλοτίμητο κεφαλῇ,
ἐκείνη τοὺς ἐλέγχους ὥσανε· καὶ μετὰ τὴν ἐκτομὴν
ὑπὸδομένη τοῦ Ἰωάννου, συνάπτειν μὲν ταύτην καὶ
αὐθὺς τῷ λοιπῷ σώματι ἐδεόει· παρ' ἑαυτῇ δὲ κα-
ορύττειν ἀσύλως ἐν τινὶ παραβύστῳ τύπῳ τῶν βα-
σιλείων ἔκρινε δεῖν· τὸ δὲ λοιπὸν σῶμα ἐξω που
ῤίπτειν διεκελεύετο. Ὁ δὲ τὰ οἱ μαθηταὶ μόνον, κλο-
πῇ περιστεύσαντες, σεμνῶς ὑπὸ τινὶ ἐπιστήμῳ τόπῳ
κατέθεντο. Ἰησοῦς μὲντοι τὰ τῷ Ἰωάννῃ συμβάν-
τα ἠνωτισμένος, καὶ τῇ περὶ αὐτὸν λύπη κατὰσχετος
γεγονώς, ἐπιβὰς πλοῖον περὶ τὴν Θηβαΐδα διέτριβεν,
ἐν ἡσυχίᾳ τῇ βιοτῇ τὸ πολὺ τῆς λύπης παραμυθού-
μενος, Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης πρὸς τοῖς ἄλλοις οἰς
ἡΰχει καλοῖς καὶ τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τιμη-
θεῖς, τοὺς οὐρανούς ὧν ἦν ἄξιος εἴλχε κατοικίαν,
δύο καὶ λ' πρὸς μῆσιν ἐξ τὰ πρὸς τὴν γῆν ἅπαντα
διανύσας ἔτη.

C

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τοῦ αἰσχίστου μόρου τῆς Ἡρωδιάδος,
καὶ τοῦ θανάτου Ἡρώδου· καὶ οἷα περὶ
τούτου ἱστορήσεν ὁ Ἰώσηπος· καὶ ὡς δὲ
ἐπαίνου τὸν Βαπτιστῆν ἄγει.

Ἡ μαινὰς μὲντοι καὶ μοιχαλὶς ἐκείνη, καὶ τὸ
δοκοῦν μὲν Ἡρώδου, Φιλίππου δὲ ταῖς ἀληθείαις
γυνῇ, μήκιστον μὲν βίου διηνηκῶσα, πικρῶ δε μόρῳ
τὴν θυγατέρα καὶ ὀρχηστρίδα τὸν θίον καταλύσασαν
πρότερον κατιδοῦσα, εἶτα καὶ αὐτὴ κατεβόρθη τὴν
ζωὴν, τοῖς ἐκείσε δικαιοτηρίοις ταμειουμένη, ἀκρα-
τον ὅσον οὐπω πιομένη τὸν τῆς ὀργῆς Κυρίου τρυ-
γίαν καὶ τὸ κόνδυ τοῦ ἀστέκτου ἐκείνου θυμοῦ. Ὁ
δὲ γε τῆς θυγατρὸς αὐτῆς θάνατος (ἄξιον γὰρ αὐτὸν
διτηγῆσθαι τοιοῦδε τις ἦν· Ἐπὶ τινὰ τόπον ταυτῇ
δεῖσιν ὡρᾶ χειμῶνος πορεύεσθαι, καὶ ποταμὸν δια-
βαίνειν, ἐπεὶ περ ἐκείνος κεκρυστάλλωτο καὶ πεπη-
γῶς ἦν, ὑπὲρ νώτου αὐτῆ διήει πεζεύουσα. Περιβρά-
γέντος δὲ τοῦ κρυστάλλου, οὐκ ἄθει· δὲ πάντως τὸ
συμβάν ἦν, κατεβόρη μετ' εὐθὺς καὶ αὐτὴ ἄχρι δά-
που καὶ κεφαλῆς· καὶ ὑπὸρχεῖτο σπαργώσα καὶ
ὑγρῶς λιγυζομένη, οὐκ ἐν γῆ, ἀλλ' ἐν ὕδατι· Ἡ δὲ
κεφαλὴ τῷ κρύτει παγεῖσα, εἶτα καὶ διαθραυσθεῖσα,
καὶ τοῦ λοιποῦ διαίρεθεῖσα σώματος, οὐ ξίφει, ἀλλὰ

(2) Quibus rebus peccamus, eisdem pluramque
pœnas damus.

κρουστάλλῳ, ὑπὲρ τῶν πάγων ὠρχεῖτο καὶ αὕτη τὴν ἑπιθανάτιον ὄρχησιν· καὶ ὑπ' ὄψιν ἔκειτο πᾶσιν ἢ μισρὰ κεφαλῇ εἰς ὑπόμνησιν ὧν ἔδρασε τοὺς θεωμένους ἀνάγουσα. Να! μὴν καὶ Ἡρώδην αὐτὸν οὐκ εἰς μακρὰν ἢ θεία δίκη, καίπερ βραδύνειν ὡς τὰ πολλὰ εἰωθῆσα, μέτεις, τὴν ὑπερβολὴν, οἶμα, τοῦ μιάσματος ἐκτόπως μισήσασα. Ὡς γὰρ ἀποστόργως εἶχε πρὸς τὴν γυναῖκα διὰ τοὺς πρὸς τὴν μοιχάλιδα δριμεῖς ἔρωτας, καὶ ταύτην τῶν οἴκων ἐξήλασεν, ἐκείνη τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκούσα, τῷ ἰδίῳ πατρὶ πρόσεισιν· Ἄράθων δὲ βασιλέα εἶναι τοῦτον Ἀρέταν φθάσαντες ἄνωθεν διελάθομεν· καὶ τὴν τε τοσαύτην ὑπεροψίαν καὶ τᾶλλα πρὸς λεπτὸν ἀναγγέλλει· καὶ τὴν ἔκτισιν ἤτει τοῦ ἀφορήτου γυναικὶ πράγματος. Ὁ δ' οὐχ ἔττον ἰδίαν ἢ τῆς θυγατρὸς ἔκρινεν εἶναι τὴν ὕβριν· καὶ τὰς περὶ αὐτὸν ἀθροίσας δυνάμεις, ἐπιτίθεται τῷ Ἡρώδῃ· καὶ τὴν αὐτοῦ στρατιάν εἰς τέλος διαφθεῖρας, καὶ τὴν χώραν πᾶσαν αὐτοῦ περὶ παραδούς τε καὶ ἀνδροποδισάμενος, σύμμακον τε τὸ κατὰ νοῦν αὐτῷ κραταιῶς ἐργασάμενος, ἐπὶ τὰ οἰκεία ἔθῃ ἀνέστρεφεν. Ταῦτα δὲ οὐ μόνον ἢ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων βιβλίος, ἀλλὰ καὶ ὁ φιλαλήθης Ἰωσήπος μαρτυρεῖ, τῆς τε Ἡρωδιᾶδος μνήμην ποιούμενος· ὡς Ἡρώδης ζῶντος μὲν τᾶδε λαοῦ διαστήσειε τὴν γυναῖκα ἐκείνου καὶ οἰκειώσασατο· ἀθετήσειε δὲ τὴν πρότερον ἐκ νόμων γεγενημένην αὐτῷ, Ἀρέτα τοῦ Πετραίων βασιλέως θυγατέρα, ἐκείνην πρὸς γάμον ἀγαγεῖσθαι καὶ συνοικίαν· δι' ἣν καὶ τὸν Ἰωάννην ἀνελὼν, πόλεμον πρὸς Ἀρέταν ἤρατο, ὡς ἂν ἠτιμωμένους τούτῳ τῆς θυγατρὸς· ἐν ᾧ πολέμῳ πάντα τὸν Ἡρώδου διαφθάρηεναι στρατὸν ἱστορεῖ, παθεῖν δὲ ταῦτα διὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου παραλογωτάτην ἀναίρεσιν. Δικαιοτάτον δὲ τὸν Ἰωάννην προσμαρτυρεῖ, καὶ τοῦ βαπτίσματος μέμνηται, τῷ Εὐαγγελίῳ κατὰ πᾶν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ συμφωνῶν. Ἱστορεῖ δὲ διὰ τὴν Ἡρωδιᾶδα καὶ τῆς βασιλείας τὸν Ἡρώδην ἀποπεπτωκεναί· μεθ' ἧς καὶ εἰς ὑπεροψίαν κατακρηθῆναι· Βιέννα δὲ ἦν αὐτῷ τὸ φυγαδευτήριον· δημορὸς αὕτη πόλις τῶν Γαλλῶν, πρὸς τὸ βῆθος τῆς ἐσπέρας κειμένη. Ἐν μέντοι τῷ τῆς Ἀρχαιολογίας ὀκτωκαιδεκάτῳ αὐταῖς που λέξει καὶ τάδε περὶ Ἰωάννου φησί· « Τισὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐδόκει ἀλωλέναι τὸν Ἡρώδου στρατὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ μάλα δικαίως τινυμένου, κατὰ ποινὴν τοῦ Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Βαπτιστοῦ· κτείνει γὰρ τοῦτον Ἡρώδης ἀγαθὸν ἄνδρα, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις καλεῖοντα ἀρετὴν ἐπακροῦσι, καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιοσύνη καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσεβεῖα χρωμένοις. βαπτισμῷ συνιέναι. Οὕτω γὰρ καὶ τὴν βᾶπτισιν ἀποδεκτὴν αὐτῶν φανεῖσθαι, μὴ ἐπὶ τινῶν ἀμαρτᾶδων παραιτήσε· χρωμένων, ἀλλ' ἐφ' ἀγνείᾳ τοῦ σώματος, ἅτε ἐπὶ καὶ τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκκεκαθαρμένης· καὶ τῶν ἄλλων συστρεφομένων, καὶ γὰρ ἤρθησαν ἐπὶ πλείστον τῇ ἀκροάσει τῶν λόγων, δεῖσας Ἡρώδης τὸ ἐπὶ τοσόνδε πιθανὸν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις, μὴ ἐπ' ἀποστάσει τινὶ φέροι,

(1) Aretas Arabum rex contumeliam filiae suae ab Herode per repudium illatam, bello vindicat. (Joseph. lib. xviii.)

A ipsa saltationem lethalem exhibet : **¶** spectaculoque eo omnibus præbito, in memoriam ea quæ fecerat, spectantibus revocat. Herodem porro ipsum non multo post, vindicta divina, quamvis tardior lentiorque in plurimum esse solita, itidem prosequitur, tam immanem, ut equidem puto, nefarii sceleris impuritatem præcipue ægre ferens. Quod enim Herodes alieno prorsus, propter vehementem acremque adulteræ amorem, ab uxore erat animo, domo eam exegit. Hæc vero tantam contumeliam non ferens, ad patrem suum se contulit (Aretam autem (1) Arabum regem hunc fuisse, supra meminimus) et illi tam protervum despectum, aliaque omnia ad minimum usque recensens, vindictam tam indignæ mulierique non ferendæ rei petit. Ille vero non minus suam quam filiae contumeliam eam esse judicans, contractis copiis suis omnibus, bellum Herodi infert : exercitum ejus prorsus concidit, regionem omnem igni vastat, hominum vim magnam capit et abducit : omnibusque rebus ex sententia confectis, in regnum suum redit. Atque hæc quidem non solum sacrorum Evangeliorum liber, verum etiam veritatis amans Josephus testimonio suo confirmat, Herodiadis mentionem faciens : ut scilicet Herodes vivo adhuc fratre, conjugem illius, opera sua ab eo abalienatam, sibi ipsi conjunxerit, in matrimoniumque et domum duxerit : eam autem quæ ei legibus nupta fuerat, Aretæ regis Arabiæ Petrææ filiam repudiaverit. Et ut propter adulteram Joanne cæso, bellum Aretæ, tanquam filia ejus ignominiose tractata armorum causam præbuisset, intulerit : in quo bello universas Herodis copias contrucidatas esse commemorat. Atque id ita accidisse addit, propter Joannis temerariam et nefandam cædem. Joannem porro justissimum fuisse testatur, et baptismi mentionem facit : de rebus ejus per omnia Evangelio consona scribens, Refert quoque, propter Herodiadem regno Herodem excidisse, cum qua exsilio quoque sit mulctatus (2). Exsulasse autem eos Viennæ : quæ urbs Galliis finitima, occidentem versus est sita. In decimo octavo *Antiquitatum* sane libro hisce verbis de Joanne memorat : Quibusdam Judæis Herodis exercitus per justam vindictam a Deo concisus esse, visus est, ut pœnas is penderet Joanni, qui Baptista cognominatus est. **¶** Occidit enim hunc Herodes ut virum bonum, qui Judæos virtute exercenda, justitia colenda, pietateque in Deum præstanda, ad baptismum convenire jubebat. Tum demum enim gratum acceptumque Deo docebat eorum fore baptismum, ei non tantum peccata quædam per confessionem deprecarentur, verum etiam munditiæ et puritati corporis, anima simul justitiæ cultu repurgata, aliisque virtutibus omnibus studerent. Valde enim oratione ejus permovebantur. Herodes sedenim elo-

(2) Herodes exsilio mulctatus. (Joseph. lib. xix cap. 7.)

quentiam viri, quod hominibus persuadendis effi-
cax esset, suspectam habens, et rem in defectio-
nem evasuram timens (omnia enim de consilio Joan-
nis Judei facturi esse videbantur), multo melius
esse duxit, antequam quidquam ab eo novatum
esset, hominem occupare et e modio tollere, quam
ut rerum mutatione facta, tum primum in ipso tu-
multa et periculo pœnitentia duceretur. Itaque ille,
propter hujusmodi Herodis suspicionem, in custo-
diam Machæruntem conjicitur, atque ibi cœditur. Hæc Josephus.

CAPUT XXI.

*De tentatione Servatoris, et de electione duodecim et
item septuaginta discipulorum, et de Evangelii
prædicatione.*

Itaque Joannes etiam iis qui apud inferos erant,
præcursor advenit, præsentiam ibi quoque Christi
annuntians. Jesus autem divino Spiritu solus in
solitudinem agitur : atque ibi otio pietatis vacans,
jejunus prorsus dies noctesque quadraginta con-
tinuas persistit, oratione mentisque agitatione at-
que contemplatione refocillatus atque confirmatus.
Cum autem naturæ congruenti affectione afficeretur,
fameque percelleretur, sua sponte oppugnandum
se tentatori permisit. Qui divinam aggressus
mentem et intelligentiam, mentis quoque et intel-
ligentiæ prætextum, experiri tentareque eam vo-
lens, attulit. Atque cum tribus, eisque potentissi-
mis congressus affectibus, primum quidem : *Si
filius (inquit) Dei es, ita ut suspicor, jube in panes
verti lapides istos.* Deinde vero in pinnaculum
templi ductum, ut se dejiciat præcipit, nihilque
periculi ei rei subesse subjicit : confestim con-
gruentem quoque prophetiam adducens. Adhæc,
inanis quoque gloriæ cupiditate eum capere
studet, et cuncta ei regna ostendit, daturumque
se illi ea pollicetur, si procidens se adoraret : pe-
riculum scilicet faciens exhibendæ declarandæque
divinitatis. Posteaquam autem in rebus omnibus
tentatori oracula Scripturæ objiciens restitit, Sa-
tanam a se repulit, et non modo, quas modo dixi-
mus, concertationum, sed etiam omnium aliarum
incursionum oppugnationumque illius victor de-
scendit, humana conditione superior, omnibusque
facultatibus ac virtutibus divini Spiritus instru-
ctus, atque angelici satellitii, pro eo atque dece-
bat, ministerio cohonestatus, solitudinem relinquit,
et ad Judææ atque Galilææ civitates accedit, om-
nemque Israelis gentem visitans, ad pœnitentiam
et resipiscentiam omnes cohortatur : appropin-
quare jam, atque adeo præsto esse regnum cœlo-
rum, læto prædicans nuntio. Atque inde initio
Evangelii facta, et quasi quibusdam communis
naturæ sacris primitiis primordiisque jactis. Deus
Verbum, non longe ab ejus prædicationis tempore
duodecim sacros deligit discipulos : quos aposto-
los etiam, præcipuo quodam honore prosequens,
nominat. Horum Andreas primus, utpote a Præ-
cursore in disciplinam cooptatus, a quo etiam de
rebus Christi accurate edoctus fuerat ; et cum hoc

πάντα γὰρ ἐφύκεσαν συμβουλή τῇ ἐκείνου πράξον-
τες, πολὺ κρείττον ἡγήται, πρὶν τι νωότερον ὑπ'
αὐτοῦ γενέσθαι, προλαβὼν ἀναιρεῖν, ἢ μεταβολῆς
γενομένης, εἰς πράγματα ἐμπιστῶν μετανοεῖν. Καὶ
ὁ μὲν ὑποψία τῇ Ἑρώδου δέσμιος εἰς τὸν Μαχαι-
ροῦντα πεμφθεὶς τὸ φρούριον, ταύτῃ κτίννυται.
Ταῦτα καὶ ὁ Ἰώσηπος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ τοῦ πειρασμοῦ τοῦ Σωτῆρος, καὶ περὶ
τῆς ἐκλογῆς τῶν ἑβ' καὶ ο' μαθητῶν· καὶ
περὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος.

Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἄβου πρό-
δρομος ἔστο, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων
Χριστοῦ. Ἰησοῦς δὲ τῷ θεῷ Πνεύματι μονώτατος
εἰς τὴν ἔρημον ἦγετο· καὶ δὴ ἐκεῖσε σχολάζων ἄσι-
τος κάθ' ἅπασιν νύκτας καὶ ἡμέρας ἐτέλεσε μ', τῇ προσ-
ευχῇ καὶ τῇ κατὰ νοῦν θεωρίᾳ τρεφόμενος τε καὶ
στηριζόμενος. Τὰ προσήκοντα δὲ τῇ φύσει παθῶν,
ἅτε δὴ πείνη σχεθεὶς, ἐκὼν ἀνέστο τῷ πειράζοντι,
ὃς καὶ νοητικῶς τῷ θεῷ προσβάλλων νοί, τὴν πείραν
προσῆγε· καὶ τοῖς τρισὶ καὶ ἐπικρατεστέροις τῶν
παθῶν προσγυμνάζων, πρώτῳ μὲν, Εἴπερ, φρσίν,
ὡς ὑπέλαβον, υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, μεταποιηθῆ-
ναι τοὺς λίθους εἰς ἄρτους κέλευε· αὐθὺς δ' ἐπὶ
τὸ πτερύγιον ἀνῆγε τοῦ ἱεροῦ, καὶ βάλλειν ἐαυτὸν κά-
τω ἐνεκελεύετο· καὶ τὸν κίνδυνον ἤκιστα ὑφορᾶσθαι
προσυπετίθει. Ἐξτ' εὐθὺς καὶ τὴν προφητείαν προῆ-
γε κατάλληλον. Ἐπὶ τούτοις καὶ τῇ κενοδοξίᾳ ἐλαῖν
σπουδάζων, πάσας ὑπέδεικνυ τὰς βασιλείας· καὶ
δοῦναι τούτῳ ταύτας καθυπισχεῖτο, εἰ πεσὼν αὐτὸν
προσκυνήσει, πειράζων τὴν ἐπίδειξιν τῆς θεότητος.
Ὡς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἀνθίστατο τῷ πειράζοντι, τὰς γρα-
φικὰς μαρτυρίας παραδεικνύς, ὀπίσω τε τὸν Σατα-
νᾶν ἔπεμπε, καὶ νικηφόρος ἐκείθεν κατῆει, οὐ κατὰ
τῶν εἰρημένων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσης τῆς
προσβολῆς ἐκείνου τῷ ἀνθρωπίνῳ μέρει κρείττων
γενομένος· ὅλας δ' οὖν καὶ ταῖς ἐνεργείαις καὶ δυ-
νάμεσι τοῦ Θεοῦ Πνεύματος συγκροτούμενος, ἀγ-
γέλων τε δορυφορίας ὡς προσήκον διακονοῦμενος,
τὴν μὲν ἔρημον ααταλείπει, ταῖς δὲ πόλεσι τῆς Ἰου-
δαίας· καὶ Γαλιλαίας ἔπεισι· καὶ τῷ ἔθνει παντὶ τοῦ
Ἰσραὴλ ἐπιδημῶν, μετανοεῖν παρηγγύα· παρεῖναι
γὰρ, καὶ ἤδη ἐπὶ θύραις εἶναι τῶν οὐρανῶν
εὐηγγελίζετο βασιλείας. Ἀρχὴν δ' ἐντεῦθεν τοῦ
Εὐαγγελίου ὑποβαλλόμενος ὁ θεαρχικὸς Λόγος, οἷον
τινα τῆς κοινῆς φύσεως ἀκροθίνια καὶ ἱερὰς ἀπαρ-
χίς, οὐ μετὰ πλεῖστον τοῦ κηρύγματος χρόνον τὴν
δωδεκάδα τῶν θείων ἐπιλέγεται μαθητῶν, οὐς καὶ
ἀποστόλους κατὰ τι γέρας ἐξείρετον κατωνόμασε.
Καὶ δὴτ' Ἀνδρέας μὲν πρώτιστος, ἅτε δὴ τῷ Προ-
δρόμῳ τελέσας εἰς μαθητὴν, καὶ τὰ περὶ Ἰησοῦ παρ'
ἐκείνου πρὸς ἀκρίθειαν ἠνωτισμένος, σύναμα Πέ-
τρω τῷ ἀδελφῷ τὸν πατέρα καὶ τὸ πλῆτον, καὶ ἄλλο
εἴ τι προσῆν αὐτοῖς διαβρίψαντες, πρόσσειν. Εἶτα
Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, οἱ τῷ Ζεβεδαίῳ γεννηθέν-
τες, οὐς καὶ υἱοὺς βροντῆς ἐπωνόμασιν, ἐπίσης καὶ

οὔτοι διαπραξάμενοι, πατέρα τε καὶ πλοῖον ἀφέντες, κατόπιν εἶποντο. Φίλιππος ἐπὶ τούτοις ἀπὸ Βηθσαϊδᾶ ἐγγειτόνων τὴν οἰκίαν ἔχων Ἀνδρέα καὶ Πέτρω, μαθητῆς ἐχρημάτιζεν. Ἐπειτα Θωμᾶς ὁ καὶ Δίδυμος κεκλημένοι παρείπετο. Ἐβδομος ὁ Βαρθολομαῖος συνῆν αὐτῶν· καὶ Ματθαῖος ὁ ἐκ τελωνίου πρὸς τούτοις. Σίμων ἐπὶ τούτοις ὁ Κανανίτης, καὶ ὁ τοῦ Ἀλφαίου υἱὸς Ἰάκωβος· ἐν οἷς καὶ Ἰούδας, ἀδελφὸς μὲν Ἰακώβου, ὃς ἐπεκληθῆ καὶ Ἀδελφός· τοῦ μνηστοροῦ δὲ καὶ ἄμφω παῖδες ἦσθη. Ὑστατος δὲ καὶ δωδέκατος Ἰούδας ὁ καὶ Ἰσκαριώτης καλούμενος. Καὶ αὐθις ἐτέρους ἐπιλέγεται ἑβδομήκοντα· οὓς καὶ αὐτοὺς ἀνὰ δύο ἐπὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν πρὸ προσώπου αὐτοῦ ἐπεμπεν, ὅπου δὴ καὶ αὐτὸς ἐδύστρον ἀπέρχεσθαι ἐμελλε. Τούτους δὴ τοὺς δωδέκα τε καὶ οἱ ὁ Κύριος προσεταιρισάμενος, καὶ ἑαυτῶν προσήκειν κατ' ἐκλογὴν, ὑπηρεταῖς πιστοῖς ἐχρητο, καὶ συνεργοῖς τοῦ Εὐαγγελίου· ἐκινῶναι τε τούτους ἡρέμα τῶν ἀπορρήτων καὶ θεουργῶν τελετῶν, προδιδάξων εἰς τελειότητα· καὶ γε τούτοις ὡς οἰκείοις παισὶ χρώμενος, οὕτω διῆει πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν. Καὶ πρῶτον μὲν τὸ δοκοῦν οἰκεῖον ἔθνος τὸν Ἰσραὴλ περιήρχετο· καὶ γὰρ ἐχρῆν τὸν εὐ πράττειν ἀρχόμενον τοῖς οἰκείοις πρῶτα τὰς κρηπίδας τούτου καταβαλεῖσθαι· εἶθ' οὕτω καὶ τοὺς πόρρωθεν ἐπιφθάνειν τὴν χάριν ὑπερχομένην καὶ ἐπιβλύζουσαν.

regionem perambulabat. Et primum quidem ad eam que peculiaris ei esse videbatur, Israelis accessit gentem. Æquum quippe erat, bene atque benignitas jacere fundamenta, ac sic deinceps eos quoque qui remotiores essent, in exuberantem ac redundantem recipere gratiam.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Τίς ὁ σκοπὸς τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας τῶν ἐντολῶν· καὶ τίς ἡ τῶν παραβολῶν δύναμις· ὅτι διὰ πράξεως καὶ θεωρίας εἰς τὴν θείαν καὶ τελείαν ἀγάπην ἀγόμεθα, θεοειδεῖς γινόμενοι καὶ συγκαληρονόμοι Χριστοῦ.

Λόγοις τοιγαροῦν καὶ ἔργοις ἐφ' ἅπασιν τῆς εὐεργεσίας θεωρουμένης, λόγοις μὲν σοφίας ὑπερτελοῦς ὁ ὑπέροφος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ συνέσεως ὑγιοῦς, καὶ νόμοις ὑπερφύσει τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, τοὺς μαθητιῶντας ἀκριβῶς ἤσκει, πρὸς θεωρίαν Θεοῦ ἐνάγων καὶ κατανόησιν· ἔτι δὲ καὶ πρὸς πράξιν θεωρηθῆ, καὶ πρὸς μίμησιν θείαν, κατ' ὀλίγον ἐπιβάλλων τούτοις τὰ τῆς ἀρετῆς χρώματα· ἔργοις δὲ τεράτων καὶ σημείων ἐξαισίων τὸ τῆς θεοσόφου γνώσεως ὄψος πιστούμενος, εἰς συγκατάθεσιν καὶ πίστιν ἤγε τῆς πρεσβευομένης ἀληθείας· καὶ διὰ πίστεως, τῆ τῆς τελειότητος ἐλπίδι συμβιβάξων καὶ συγκατῶν δι' ἄμφοιν, τῆ κορυφαία καὶ ἀκροτάτη προσανῆγε τῶν ἀρετῶν· τῆ ἀγάπῃ δηλαδὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ τοίνυν οὕτω τοὺς οἰκείοις ἀκροατὰς τε καὶ θεατὰς ἐκπαιδεύσας, ἔργοις τε καὶ λόγοις, ὡς γε ἦν εἶδος, διὰ πίστεως καταρτισάμενος· καὶ παντὶ τῶ κόσμῳ αὐτοὺς παρασῶν, πᾶσαν εὐθείαν ψυχὴν διὰ τῆς αὐτῶν διδασκαλίας ἐκπαιδεύει καὶ προσοικεῖ ἑαυτῶν, καὶ ὡς ἐνὸν γε, θεοῦ καὶ τῆς δικαιο-

A Petrus frater, patrem, navigium, et quidquid præterea habuerant reliquum, abjicientes, se sibi conjungunt. Deinde Jacobus et Joannes Zebedæo progeniti, quos etiam filios tonitrus cognominavit; itidem ut illi facientes, patremque et navigium relinquentes, eum sequuntur. Philippus quoque a Bethzaida, vicinam Andræ et Petro domum habens, hosce consecutus, discipulus esse jubetur. Deinceps Tomas, qui et Didymus dictus est, septimusque Bartholomæus eum comitantur: item Matthæus, ex publicanis: et Simon Chananæus His accedit Alphæi filius Jacobus (1), et Judas Jacobi germanus, qui frater Domini cognominatus est: uterque autem sponsi, Josephi scilicet, filii fuere. Ultimus porro et duodecimus Judas fuit, qui et Iscariotes dictus est. Insuper vero alios quoque allegit septuaginta, quos et ipsos in civitate et regionem omnem binos ante faciem suam, quoque postea ipse iturus fuerat, dimittit. Hisce duodecim et septuaginta Dominus in societatem arotiorem accitis atque delectis, fidelibus utebatur ministris, Evangelique cooperariis: sensimque cum eis arcana, ineffabilia deificaque prorsus communicabat sacra, magis magisque eos ad perfectionem producens, ac non aliter atque propriis filiis eis utens, omnem civitatem atque

quæ peculiaris ei esse videbatur, Israelis accessit gentem. Æquum quippe erat, bene atque benignitas jacere fundamenta, ac sic deinceps eos quoque qui remotiores essent,

C

CAPUT XXII.

Quis finis sit præceptorum evangelicæ doctrinæ, quæ parabolæ vis, quod scilicet per opera et contemplationem ad divinam et perfectam ducamur charitatem, Deo similes facti, et cohæredes Christi.

Beneficentia porro ejus in sermonibus et factis omnibus egregie est spectata. Siquidem sapientissimum Verbum Dei sermonibus perfectæ sapientiæ et sanæ intelligentiæ, necnon naturam superantibus Spiritus vitæ legibus discipulos suos certo et accurate exercebat, ut eos ad contemplationem et cognitionem Dei, præterea ad actiones Deo placitas, imitationemque divinam adduceret, paulatim eis virtutis colores adumbrans: factis vero prodigiorum et miraculorum immensorum magnitudinem cognitionis divinæ confirmans, ut crederent, fideque certa assentirentur a se prædicatæ veritati, persuadebat. Atque per fidem et spem perfectionis conceptam eos producens, ac per utramque conservans atque protegens, ad præcipuam et summam virtutem, amorem scilicet Dei, provehebat. Enimvero ad eum modum familiaribus auditoribus spectatoribusque suis edotis, factisque et doctrinis per fidem, ut par erat, confirmatis corroboratisque, in orbem eos universum mit-

(1) Jacobus iste alter est a Jacobo Alphæi, primus ab apostolis Hierosolymorum episcopus creatus, cujus exstat epistola canonica.

tit, animamque rectam omnem per doctrinam eorum erudit, sibi ipsi familiariter adjungit, et, quoad ejus fieri potest, deificat, justitiaque dignatur. Accurationem sane exactioremque evangelicæ doctrinæ orationem, et magnificam miraculorum Christi, et sigillatim quæque exponentem commemorationem, quaternio discipulorum eorundemque evangelistarum Christi repræsentat, Æquum vero mihi videtur, hæc denuo persequi, et non illa quidem, quasi præsentis sint instituti aut propositi, ut fusius, sed summam tantum perstringantur, peropus esse duco : itidem ut in arte et disciplina omni necesse est, finem et utilitatem ejus cognoscere, siquidem non otiose et quasi aliud agens quispiam doctrinæ et incumbere velit. Sicuti igitur in aliis, ita in hoc quoque studio, eos qui ex præscripto Evangelii vitam sibi agendam constituerunt, finem ejus in primis, videlicet quænam utilitas eos qui per id ad perfectionem consequendam aspirant, consequatur, scire convenit. Itaque quemadmodum doctori omni ille finis propositus est, ut discipulum, quoad ejus fieri potest, disciplinæ communicatione sibi reddat persimilem : itidem præceptor Christo Jesu, qui revera summe bonus est, constitutum scilicet est, quantum humana permittit conditio et fragilitas, unumquemque per Evangelium ad se accedentem sibi ipsi conformare, atque ita conformatos filios suo exhibere Patri, et hæredes quidem Dei, cohæredes vero per eam adoptionem quæ gratia obtigit, ipsius unigeniti et primogeniti Jesu Christi constituere. Quapropter ad hunc tam magnum et mirificum Evangelii finem, et tam insigni adoptionis honorem spectantes, unumquodque seorsim præceptum ejus ad animum adducere, et penitus perspicere debemus. Horum siquidem aliqua rationalem animæ partem repurgant, longeque ignorantiam inscitiamque omnem exigentia, quidquid est in rationis nostræ cogitationibus vanitatis, abjiciunt atque repellunt, et pro eis cognitionem Dei amantem Deoque gratam, prudentiamque cum ratione recta inducunt. Quædam vero ferociiores animi affectus ordinant atque constituunt ; incompositos enim, inobedientes et rebelles, quasi caleis constringunt, iramque et vociferationem vehementiorem atque deformiorem omnem, præterea blasphemiam et maledictionem vel diminuentia, vel prorsus eximentia tollunt : morem vero mitem et mansuetum, animumque æquum et fortem, rite atque ordine omnia exsequentem, substituunt. Nonnulla autem, cum cura et diligentia servata, partem animæ cupibitati obnoxiam erudentia, componunt : stuprum, omnemque alim impuritatem et immunditiam, et (ut uno verbo simpliciter dicam) omnem cordis malam affectionem atque perturbationem abolent et extinguunt : puritatem vero, sobrietatem, temperantiam, pudorem, omnique appetitu malo caren-

σύνησ καταξιοῖ. Τὴν μὲν οὖν ἀκριβῆ καὶ πρὸς λεπτόν τῆς εὐαγγελικῆς φωνῆς ἐξήγησιν, καὶ τὴν ἐν μέρει τῶν Χριστοῦ θαυμάτων μεγαλοπρέπειαν, ἡ τετρακτὺς τῶν Χριστοῦ μαθητῶν παράστησιν εὐαγγελιστῶν. Εἰκαῖον δ' ἔμοιγε φαίνεται καὶ αὐτὶς αὐτὰ διεξέρχεσθαι, μὴ τῷ παρόντι σκοπῷ προσήκοντα· ἐν κεφαλῇ μὲντοι ταῦτα διαλαβεῖν χρεῶν μάλιστα γέ καὶ ἀναγκαῖόν ἐστιν. Ὡσπερ τοίνυν ἐφ' ἑκάστου πράγματος καὶ ἐπιστήμης ἀνάγκη τὸν σκοπὸν εἶδέναι, καὶ τὸ ὠφέλιμον τὸ ἐκ τοῦ μαθηματός· εἴ τῃ μὲν παρέργως μέλοι ταῖς μελέταις συντείνεσθαι· ὡσπερ οὖν ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τὸν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἡρημένον ζῆν τὸν τούτου σκοπὸν εἶδέναι πρῶτον χρεῶν, καὶ τίς ἡ ἐντεῦθεν ὄνησις τοῖς κατ' αὐτό γε τὴν τελείωσιν λαβοῦσιν ἐφέπεται· καὶ τοίνυν ὡσπερ σκοπὸς παντὶ διδασκάλῳ, ὡς γ' ἐφικτὸν ἐκείνῃ τῇ τῶν μαθημάτων κοινῶν τὸν μαθητὴν ὁμοιωῖσαι· οὕτω τῷ ὄντες ὄντι ὑπεραθάψ διδασκάλῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅσον ἀνθρωπίνῃ ἐφέεται φύσει, ἑαυτῷ τὸν διὰ τοῦ εὐαγγελίου προσιόντα πάντα σκοπὸς ὁμοιοῦν· οὕτω δ' ἐξομοιωθέντας, τέκνα τῷ ἐκείνου ἀναδείξαι Πατρὶ· κληρονόμους μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμους δὲ διὰ τῆς κατὰ χάριν υἰοθεσίας καταστήσει αὐτοῦ τοῦ μονογενοῦς καὶ πρωτοτόκου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐνθεν τοι καὶ πρὸς τὸν οὕτω μέγαν καὶ ὑπερφυᾶ τοῦ εὐαγγελίου σκοπὸν, καὶ πρὸς τὸ τῆς τηλικαύτης υἰοθεσίας ἀποσκοποῦντας γέρας, καὶ τὰς καθ' ἕκαστον ἐντολὰς ἐνάγειν καὶ θεωρεῖν δεῖ· ὡς αἱ μὲν αὐτῶν τὸ λογιστικὸν ῥυθμίζουσι καὶ ἀνακαθαίρουσι, μακράν που διωθοῦσι πᾶσαν ἄγνοιαν καὶ ἀφροσύνην· καὶ ὅσον τῆς ματαιότητος ἐν λογισμοῖς ἀποδοῦσαι· καὶ ἀπελευθύνουσι· θεοφιλῆ δὲ γνῶσιν καὶ φρόνησιν εὐλογον ἀντειστάγουσιν· αἱ δὲ τῶν ἐντολῶν τὸ θυμοειδὲς τάττουσι, καὶ ἀτακτοῦν ἀνασειράζουσι θυμὸν τε πᾶσαν κραυγὴν τε καὶ βλασφημίαν ἐξείρουσι, μειοῦσαι ἢ ἀναίρουσαι· πρόφθητα δὲ πᾶσαν καὶ ἐπιείκειαν ἐν ἀνδρίᾳ ψυχῆς κατορθοῦσιν. Ἄλλαι δὲ ἀκριβῶς τηρούμεναι, τὸ ἐπιθυμητικὸν καθιστῶσι, πορνείαν καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀκαθαρσίαν, καὶ σύμπαν ἑπλῶς εἰπεῖν πάθος καρδίας μαραινουσαι καὶ ἐξαφανίζουσαι· ἀγνείαν δὲ καὶ σμφοσύνην καὶ ἀπίθειαν, καὶ οἶονεῖ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος καθαρότητα καὶ ἀμνότητα εἰσοικίζουσιν· αἱ δὲ ἄλλην αἴσθησιν παιδαγωγοῦσι, καὶ τὴν γλῶσσαν ῥυθμίζουσι. Πᾶσαι δ' ἐν καλῶς τῷ πνεύματι ἐνεργούμεναι εἴτουν κατορθούμεναι μετὰ διακρίσεις, πρακτικούς τοὺς αὐτῶν ποιητὴς ἐνεργοῦσιν· ἀγαθοὺς τε καὶ δικαίους, χρηστοὺς τε ἅμα καὶ ἐπιεικεῖς, ἐλεημονὰς τε καὶ φιλοθέους· καὶ συνόλως εἰπεῖν, πᾶσαν ἀδικίαν καὶ παρανομίαν εἰς τέλος ἐκ καρδίας ἀποστρέφεισθαι παρασκευάζουσι· δικαιοσύνην δὲ πᾶσαν καὶ ἀρετὴν κατὰ τὸ ἀναλογεῖν τῆς πρὸς τον διδάσκαλον ὁμοιώσεως ἔσκειν· ὡς ἐντεῦθεν καὶ εἰς διάθεσιν καρδίας εἴπον ἔξιν τὰγαθοῦ πεφρακτότας, καὶ ὡς ἐνόν γε διατηροῦντας, μηκέθ' ἀμαρτάνειν δύνασθαι καττηριμῆνους εἰς τελειότητα, ὡς ἀνθρώπων δύναμις πάρεσιν· ὡσπερ ὁ τῶν καλλίστων αὐτοῖς ἡγεμῶν καὶ διδασκαλός. Οὕτω δὲ τελειωθείσι διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν

πρακτικῆς γνώσεως, ἐξ ἐτοίμου εἶναι αὐτοῖς διὰ τῆς πρακτικῆς καὶ τὴν τῆς θεωρίας ἐπιβάσιν. Καὶ γοῦν τις φόβῳ Κυρίου τὰς ἐντολάς ἐστι κατορθῶν, καὶ ἅμα τῆς θείας γλυκύτητος καὶ ἀγάπης καταξιοῦται· καὶ ὡσπερ τι ἔπαθλον ταύτης κατ' ἀναλογίαν τῆς προκοπῆς, τῶν θείων μυστηρίων καρποῦται τὴν ἀποκάλυψιν· καὶ ὧν οὐδὲ ἀκούειν οἶός τ' ἐστίν, ἀπρακτος ὧν, διὰ τῆς πράξεως ἤκων, σαφῶς καταθερεῖ· ὧν τε οὐ συνίσιν ἐρμηνευομένων, πόρρω πράξεως ὧν, αὐτὸς ἐρμηνεὺς καθίσταται ἄριστος, τὴν πρακτικὴν μετιῶν. Καὶ γ' ἐπήβολος τῶν ἀβήρητων πρακτικῆν μετιῶν. Καὶ γ' ἐπήβολος τῶν ἀβήρητων τῆ θεωρίᾳ κομιδῇ γίνεται· καὶ τὸ τῶν θείων βάθος παραβλῶν, ἐρευνᾷ, καὶ ἀκλύστως τοῖς τῆς σοφίας βυθοῖς ἀνανήχεται. Παραβολὰς οὖν ὁ τοιοῦτος καὶ αἰνίγματα πρὸς οἰκοδομὴν τῶν μαθητευομένων τῷ ἴσῳ πνεύματι προτίθησι· καὶ ἀναβάσεις ἐν καρδίᾳ νοερώς ἐποικοδομεῖ, τὸ τῆς Θεοῦ σοφίας ἀδηλά τε καὶ κρύφια ἱερῶς τε ἅμα καὶ μυστικῶς θεωρῶν. Ἄλλ' ἢ μὲν τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν καὶ παραβολῶν, ὡς ἐν βραχεὶ φάναι δύναμις, ἐν τοῦτοις· πρακτικούς τε γὰρ καὶ θεωρητικούς καὶ φιλοσόφους τῷ ὄντι, καὶ ἀποστολικὸν ἐκπαιρημένους βίον, ἀδελφούς τε καὶ συμμεριστάς τοῦ Χριστοῦ τοὺς κατ' ἐκείνας ἐντελεῖς, ἀποφαίνουσιν. Ἐπει δ' οὖν τῶν ἀμηκάνων ἐστὶ καὶ τῶν μὴ δυνατῶν τὴν ἀνθρωπίνῃ φύσει οἴκοθεν κινουμένην τῆ φυσικῇ ρώμῃ εἰς τὸ τέλειον τῆς πράξεως ἐπιβῆναι. ἢ τῷ ὕψει τῆς θεωρίας ἐπιβαλεῖν, εἰ μὴ τις τοῖς τῆς καρδίας μυχοῖς τὸν Σωτῆρα Κύριον ὡς Θεὸν τέλειον καὶ ὁμοσθενῆ τῷ Πατρὶ καὶ ἀνθρωπον τέλειον οἶά τινα θεμέλιον ἀβήρητον προβάλλοιτο, καὶ αὐτῷ ἀρωγῷ κεκρημένος προσεύχεται, πρὸς τε πᾶσιν καὶ θεωρίαν εὐθυνοθεῖ· ὃ δὴ τότε μὲν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἰδίους ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὑπέφηνε θιασώταις, ἐξῆς δὲ καὶ πάσαις ταῖς πῶν ἀνθρώπων γενεαῖς διὰ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων καὶ διδάσκει καὶ καταγγέλλει, Θεὸν καὶ ἀνθρωπον εἶναι· τέλειον ἑαυτὸν ἐμφανῶς παριστῶν. Τοῦτο χρῆ καὶ ἡμᾶς πρὸ παντὸς ἐννοοῦντας, Θεὸν τε καὶ ὑπὸ τῶν τοῦτου ἐντολῶν καταρτιζομένους, ἀνατρέχειν πρὸς τὴν ἔνθεον ἐκείνην τελείωσιν.

innata. Itaque is parabolas et ænigmata ad ædificationem discentium eodem proponit spiritu, e quasi gradus et ascensus in corde sibi per mentis acumen construit: res obscuras, abstrusas et abditas sapientiæ Dei, sancte simul et mystice contemplan. Sedenim præcepta et parabolæ Evangeliorum, quatenus eas breviter dici possunt, in his quæ perstrinximus sunt sitæ. ¶ Effectores namque operum atque contemplatores, verosque philosophos, qui apostolicam plane vitam degendam eligant, imo fratres etiam et participes Christi, eos qui juxta ea præcepta ad perfectionem pertingunt, efficiunt. Porro fieri efficique non potest, ut hominis natura et tenuitas, proprio concita motu et vi nativa, vel ad perfectionem effectricis virtutis pertingat, vel ad altitudinem contemplationum aspiret, nisi quis intimo corde suo Salvatorem Dominum, ut Deum perfectum, atque eadem cum Patre potentia et virtute, eundemque hominem perfectum, tanquam quoddam firmissimum fundamentum jecerit: atque eo adjutore utens, sedulo oret, ut ei simul et operum effectio, et arcanorum contemplatio recte succedat. Quod sana tum quidem ipse per seipsum Domini Jesus suis ostendit sectatoribus: deinceps vero et omnes omnium hominum nationes, per sacra Evangelia docuit, videlicet, Deum se et simul hominem perfectum esse clare et diserte astruens. Id nos quoque in primis considerantes, Deum ipsum et Dominum, eundemque hominem perfectum profiteri oportet, et per præcepta ejus probe instructos, ad divinam illam contendere et anhelare perfectionem.

A tem constantiam, denique innocentiam et munditiam, atque omni carnis simul et spiritus contaminatione et inquinamento vacuum castitatem introducunt. Omnia denique, aliud alium sensum, pædagogorum more, erudiunt atque instruunt, et linguam recte formant atque frenant. Omnia etiam ea præcepta, per spiritum efficaciam suam consecuta, riteque et cum judicio in animo concepta, laetores et vividos exsecutores eorum efficiunt, bonos scilicet et justos, placidos simul et æquos, item misericordes et Dei amantes: et, ut summam dicam, injustitiam et iniquitatem quamque nos omnino ex corde ejicere, atque eas aversari, justitiam vero omnem et virtutem, juxta proportionem conformationis et similitudinis ad doctorem ipsum, exercere et meditari docent: ut deinde, cum jam ad dispositionem affectionemque cordis, atque adeo ad boni habitum pertigerint, et ea quantum fieri potest observarint, non amplius peccare possint: quippe ad perfectionem, quam vis humana capit, compositi atque deducti, perinde scilicet atque ipse qui eis præiit rerum optimarum magister et præceptor. Cæterum ad eum modum per effectricem cognitionem præceptorum ad perfectionem perductis, proclivis facilisque fit, per effectricem eam vim, ad contemplativam sublimitatem transitus. Si quis enim præcepta recte exsequendo, per timorem Domini, implet, eum ille simul divina dulcedine et charitate dignatur. Ita is demum effectricis operum virtutis, tanquam præmium, juxta profectus proportionem, revelationis divinarum mysteriorum percipit fructus. Et quas res ne audire quidem potest, cum ab effectrice virtute otiosus abest, eas, per opera aditum sibi faciens, clare et evidenter contemplatur. Et quæ intelligendo non assequitur per interpretationem exposita, ab operum effectrice remotus, ea effectricem persequens ipse quam optime interpretatur, composque fit rerum arcanarum et ineffabilium omnino per contemplationem: ac divinarum scientiarum altitudinem aggressus, eas inquit, sapientiæque profundo libere atque sine periculo

CAPUT XXIII.

Quænam opera in Evangelio descripta, Christum perfectum hominem, quæ item perfectum Deum esse declarent.

Verum enimvero, quod perfectus natura homo Dominus sit, citra tamen naturæ inquisitionem et sordes, aperte astruit novem illa mensium, qua in utero gestatus est, fœtura nativitas ejus, educatio, baptismus, tentationes, fames, sitis, labores, fatigationes, lacrymæ, angores, somnus, tœdium, et quæcunque sunt hominum naturales et irreprehensibiles affectiones : adhæc alapæ, colaphi, flagra, contumeliæ, irrisiones ; sputus (1), sannæ ludibria, et reliqua ejusmodi : præterea crux, clavi, acetum, fel, lancea : postrema denique, mors, funus, et sepultura. Atque hæc quidem a discipulis tum, ad confirmandam carnis ejus fidem, sunt spectata, posteris autem ex ordine omnibus, ea sacrorum Evangeliorum scripta exhibent atque repræsentant. Itaque hæc omnia, Servatorem verum esse hominem, satis indicant. ¶ Quod vero idem perfectus sit Deus, extra confusionem et contaminationem omnem (ut qui ad subsistentiam suam divinam, humanam inseparabili modo naturam susceperit, peculiareque ejus naturæ conditiones sibi proprias reddiderit, neque dedecere se quicumque illi sunt naturales et irreprehensibiles affectus putaverit) manifesto declarat: primum expers seminis e virgine nativitas, et qui circa eam auditi sunt, cœlestis et angelicæ militiæ, gloriam canentis, magnifici hymni : stella itineris Magorum dux, horumque secreto res magnas insinuans muneratio et adoratio : præterea circa baptismum eximia Joannis testificatio : eaque longe sublimior, quæ cœlis apertis prorupit, paterna vox : et qui inde in columbæ specie super ipsum descendit Spiritus, vocem eam in eum qui baptizabatur peculiariter trahens, Filium dilectum cœlitus intonans : et alia multa, quæ sigillatim recensere præsentis operæ non est. Satis porro ea quæ dicta sunt, divinitatis ejus fidem fecerint illis, qui perspicere eam et intelligere solide possint. Cæterum, ut crassus quoque iste et tenebris obsitus mundus illustraretur, et homines in caligine versantes immensam incredibilis et plusquam infiniti divini in genus humanum amoris lucem conspicerent, divitiasque bonitatis ejus cognoscerent, prodigiis et miraculis longe maximis edendis, fidem hominum luculentius adagens et confirmandam, magis atque magis per ea Deus idemque homo Verbum divinitatem suam comprobavit.

CAPUT XXIV.

Brevis commemoratio admirandorum et supernaturalium miraculorum Domini nostri Jesu Christi, in quatuor Evangelis expressorum, quæ quidem miracula certissimum divinitati ejus perhibent testimonium.

Et singula quidem seorsim miracula, quibus divinitas ejus est declarata, in præsentia oratione complecti et explicare, tantum abest ut nostræ,

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Τίνα τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔργων ἄνθρωποι τέλειον ἐμφαίνουσι τὸν Χριστόν· τίνα δὲ πάλιν Θεὸν τέλειον.

Ἄλλ' ὅτι μὲν ἄνθρωπος τέλειος τὴν φύσιν ὁ Κύριος, ἐκτὸς δηλαδὴ τῶν τῆς φύσεως μολυσμάτων, πρὸς τῆσι σαφῶς ἡ ἐννεάμηνος κήσεις, ἡ γέννησις, ἡ ἀνατροφή, τὸ βάπτισμα, οἱ πειρασμοὶ, ἡ πείνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, τὸ δάκρυον, ἡ ἀγωνία, ὁ ὕπνος, ἡ ἀκηδία, καὶ ὅσα φυσικὰ τοῖς ἀνθρώποις πάθη καὶ ἀδιάβλητα· πρὸς τοῦτοις τὰ ῥαπίσματα, τὰ κολαφίσματα, αἱ μάστιγες, οἱ ἀνειδισμοὶ, οἱ γέλωτες, τὰ ἐμπύσματα, ὁ μυκτηρισμὸς, ἡ χλεύα, καὶ τὰ λοιπὰ· πρὸς δὲ ὁ σταυμὸς, οἱ ἔλθοι, ὄξος, χολή, λύγχη, καὶ τὸ τελευταῖον, θάνατος, κηδεῖα τε καὶ ταφή. Καὶ ταῦτα μὲν τοῖς μαθηταῖς τριχάδε ἑωρᾶτο εἰς πίσωσιν τῆς σαρκός· πᾶσι δὲ τοῖς ἐσεξῆς ἡ τῶν θείων Εὐγγελίων παριστάνει γραφή· καὶ ταῦτα μὲν, ὅτι τέλειος ἄνθρωπος ὁ Σωτὴρ· ὅτι δὲ ὁ αὐτὸς καὶ Θεὸς τέλειος, σογγύσεως δίχα καὶ φερμοῦ, ἀδιαιρέτως τῆ ἑαυτοῦ ὑποστάσει τὴν ἀνθρωπίνην προσελάβετο φύσιν, καὶ τὰ ἰδιώματα ταύτης προσμκειώσατο, μηδ' ὄλωσ· ἐν αἰσχύνῃ λόγῳ πτιούμενος. Καὶ ὅσα ταῦτα πρόσσει· πάθη φυσικὰ τε καὶ ἀδιάβλητα, σαφέστατα παρίστανει πρῶτον ἡ ἄσπορος ἐκ παρθένου γέννησις, καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆ δοξολογία τῆς οὐρανοῦ καὶ ἀγγελικῆς στρατιᾶς, ἀστὴρ ποδηγῶν Μάγους, καὶ ἡ ἐκείνων μετὰ συμβολικῶν ὄρων προσκύνησιν, καὶ ἡ ἐπὶ τὸ βάπτισμα μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου, καὶ ἡ μεῖζων αἰθις αὐτῆς, ἡ τῶν οὐρανῶν ἀνεργῶτων καταβῆραῖσα φωνὴ Πατρικῆ, καὶ τὸ περιστερᾶς ἐν εἰδει ἐκεῖθεν ἐπιπτάμενον Πνεῦμα, τὴν φωνὴν ὡσπερ ἔλκον ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον. Ἰδὸν ἀγαπητὸν εἶναι τοῦτον βροντήσασα ἄνωθεν· καὶ τᾶλλα δὲ κατὰ μέρος διεξιέναι οὐ τῆς παρουσίας πραγματείας ἐστίν. Ἰκανὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἐντελῶς ὄραν δυναμένοι εἰς πίσωσιν τῆς θεότητος· ἵνα δὲ καὶ ὁ παχὺς καὶ ὠσανεὶ ἐν σκότῳ κείμενος κόσμος διαυγασθῆ, καὶ τὸ μέγα τῆς ὑπεραπειροῦ φιλανθρωπίας φῶς οἱ ἐν ζόφῳ κείμενοι καταθεωρήσωσι, καὶ ὁ πλοῦτος γνωρισθῆ τῆς χρηστότητος καὶ σημείοις τε καὶ τέρασιν ἐξαισίοις, φωτίζων τε ὁμοῦ καὶ στήριζων τῆ πίστει, ἐκφανῆ καὶ διὰ τούτων ὁ θεῖνθρωπος Λόγος τὴν αὐτοῦ θεότητα ἐπιστώσατο.

D

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ἐπιτομὴ τῶν ἐν τοῖς τέσσαρσιν Εὐαγγελίοις ὑπερφύων θαυμάτων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τούτου πληροφοροῦντων, θεότῃτα.

Τὰς μὲν οὖν καθ' ἕκαστα τῶν αὐτοῦ θεοσημιῶν τὸ γε νῦν τῷ λόγῳ διατρανοῦν μήτοι γε ἡμῖν τοῖς πολλῷ τῷ χρόνῳ καὶ τρόπῳ τῆς ἐκείνων ἀφεστῶσι

(1) « Imputato ore exspuent venenatos sputus. » (Lactant.)

θεωρίας δυσέφικτα· ἀλλ' οὐδ' αὐτοῖς τοῖς θεοῖς εὐαγγελισταῖς ἕκαστα τῶν ὀραθέντων ὑπῆρξε διεξελεθεῖν· ὡσπερ ἡλιακὰς ἀκεῖνας καὶ κυμάτων ἐπεμβολὰς, δυσχερὲς παντάπασι θεωρεῖν καὶ ἀναμετρεῖν. Ἐκεῖνοὶς καὶ γὰρ τὰ ἐπισημότατα καὶ εἰς παρθῶ εὐπαράδεκτα τοῖς ἀκούουσιν εἰπεῖν ἐξεγένετο, τὰ πλείω παραλιποῦσιν, ἅτ' εἰδόσι μὴ ῥῆδιά γε εἶναι τῶ κόσμῳ πιστεῦσθαι, καὶ τοῖς τὰ τούτου φρονούσι, καὶ παυτέροις τὸν νοῦν. Εἰς τοῦτο γὰρ οἶμαι συνταίειν καὶ τὸ, Ἐὰν γράφηται καθ' ἓν, μηδ' αὐτὸν οἶόν τε τὸν κόσμον χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία. Διδὸ καὶ ἡμεῖς, ὅσα πρὸς τὴν ἀφήγησιν ἐπιτόμως διελεθεῖν συντείνοντα ἡρημένοι, πρὸς τὰ ἐφεξῆς τοῦ λόγου χωρήσομεν. Τίνα τοίνυν εἰσὶν ἃ τὴν Ἰησοῦ πληροφοροῦσι θεότητα; Ἰδὼρ εἰς οἶνον ἐν Κανᾷ γάμψ λόγψ μόνψ μεταβληθέν· ἴασις τε πυρετοῦ δραπετεύοντος λόγψ, τῆς τε πενθερᾶς Πέτρου, καὶ τοῦ παιδὸς τοῦ βασιλικοῦ· λεπρῶν κάθαρσις μόνψ θελήματι· ῥῶσις χρωλῶν ἐν μόνψ προστάγματι· τυφλῶν πολλῶν καὶ ἐκ γενετῆς ἀνάβλεψις· κωφῶν, ἀλάλων καὶ μογιλάλων γλώσσης τε καὶ ἀκοῆς διάρθρωσις τε καὶ τράνωσις· συνδρομὴ μελῶν ἐς ταυτότητα χρόνψ διαλυθεῖσα· ἔδειξεν ὁ ἐκ κεράμων τέσσαρσι χαλασθεῖς σχοινοῖσι, καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τοῦ Σολομῶντος προδατικῇ λῆ' ἔτη ταλαιπωρήσας· ξηρῶν χειρῶν τὰ δεσμὰ ἀνιέμενα· χαμαὶ νευόντων ἀνόρθωσις· κλείστων παρεμβολὴ δαιμόνων ἀθρόα εἰς φυγὴν τρεπομένη· τῶν ἐν σελήνης παθόντων καθαρσις· ἀφῆ κραπέδου ῥύσις ἱσταμένη λαθραία τοῦ αἵματος· ὁ τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς τοῦ προσδοκωμένου κινδύνου βυόμενος· Ἰαεῖρου θυγάτριον θανάτου λυτρούμενον· παντοίων καὶ ποικίλων πονηρῶν πνευμάτων δίωξις καὶ ἀπέλασις, καὶ σὺν ἀγέλῃ χοίρων, ἀποπνιγομένη τοῖς ὕδασιν. Ἐπὶ τούτοις πέντε ἄρτοι καὶ ἰχθῆες δύο, πεντακισχιλίους εἰς κόρον τρέφοντες, καὶ ἡ τούτων περισσεῖα δώδεκα κόφιοι· ἐν ἑπτὰ δὲ πάλιν τετρακισχίλιοι τρεφόμενοι ἕτεροι, καὶ ἑπτὰ σφυρίδες θαυμαστῶς περιττεύουσαι· Θαλάττης ὡς ἐπὶ στερρότητι ἐδάφους περίπατος, οὐκ αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν μαθητῶν, κατὰ προτροπὴν Ἰησοῦ· σφοδρᾶς ἐπιτίμησις καταιγίδος, φιμουμένης θαλάσσης, καὶ πρὸς ἀθρόαν μεταβαλλομένης γαλήνης ἐκ κλύδωνος· ὕδρωπικοῦ τε γαστήρ συσταεῖσα τῶ νεύματι· καὶ Ναὶν δὲ ἡ πόλις τὸν τε χήρας υἶὸν ἐκφορούμενον ἔμπουν αὐθις ὄρᾳ. Καὶ συνόλως εἰπεῖν, πάσης καὶ παντοίας σωματῶν μαλακίας καὶ ἀσθενείας θεραπεία καὶ ἴασις.

in mari non alia quam in solido pavimento deambulatio, nec ipsius ea tantum, verum etiam Petri discipulorum principis, ipsius Jesu cohortatione suscepta; vehementis increpatio procellæ, quæ mare pacavit, atque ex tempestate sæva ad malaciam et tranquillitatem summam reduxit; hydro-pici venter, natu contractus, atque ad statum suum reductus; civitas quoque Naim, quæ elatum viduæ filium redivivum conspexit; atque, ut semel dicam, varii et omnis generis eorum languor-
ris et imbecillitatis auxilium præsens et curatio.

A qui et temporibus et moribus longissime ab eorum absumentur contemplatione, sit facultatis, ut ne ipsi quidem divini evangelistæ quæque sigillatim, quæ viderunt, referre potuerint: perinde atque radiorum solis, et fluctum sibi ipsis confertim ingruentium, rationem et numerum inire omnino non est. Illis siquidem celeberrima quæque, ut quæ fidem maxime apud auditores habitura essent, commemorare satis fuit: maximam eorum partem quæ non facile in vulgus probabilia essent, mundove, et qui hujus studiis tenentur, crassiorique mente sunt, ut crederentur, persuaderi possent, persequi supersedentibus. Huc enim referri illud arbitror: Si omnia sigillatim perscribantur, ☉☉ ne ipsum quidem mundum recepturum esse, qui scribendi essent, libros. Proinde et nos eorum quæ ad præsentem narrationem sunt accommodata, compendiose exponendorum delectu habito, ad reliqua instituti nostri ordine persequenda progrediemur. Quænam igitur sunt, quæ certam plenamque divinitatis Jesu faciunt fidem? Aqua in vinum solo verbo versa in nuptiis in Cana, febris verbo itidem propulsatæ, qua apud Petri socrum, qua apud regii hominis puerum, curatio; leprosum voluntate sola purgatio; claudorum item mandato solo sanatio; multorum etiam a nativitate cæcorum illuminatio, surdorum, eorumdemque vel diffouler vel omnino non loquentium, linguæ simul et auditus articulata et clara expeditio; membra quæ longiore temporis spatio soluta fuerant, ad officium suum reducta, cum in eo qui a quatuor bajulis ex tecto per tegulas funibus demissus fuerat, tum in eo quoque qui ad Probaticam Solomonis triginta et octo annos æger decubuerat; aridarum manuum laxata vincula; eorum qui in terram corporis inclinatione vergerent, directæ restitutio; plurimorum dæmonum præsidia et castra uno impetu in fugam versa; lunatici morbi expiatio; fluxus sanguinis occulto fimbriæ vestis contactu consistens; conturionis puer expectato et jam imminente periculo liberatus; Jairi filia a morte reducta; multifariam variorumque malorum spirituum propulsatio et ejectio, atque una cum grege porcorum in undis submersio. Jam quinque panibus, duobusque piscibus quinquies mille viri ad satietatem usque refecti, horumque reliquiæ duodecim cophini: ac septem rursum panibus quater mille pasti alii, et sportæ septem, quæ insigni superfuerunt miraculo:

99 CAPUT XXV.

De divina transfiguratione Servatoris. et de mirifico miraculo in amico Lazaro exhibitio.

Sedenim divinatorum miraculorum omnium ad fidem divinitatis ejus faciendam potissimum, maximum et evidentissimum est, in montem cum discipulis ascensus ille, et corporis ad divinæ similem formam mutatio; cujus spectatores ut tenuibus admodum vestigiis fierent, præcipui ex discipulis, honore tanto digni reputati, obtinuerunt, Petrus et Zebedæi filii. Orante enim eo, instar solis, multoque etiam clarius, facies ejus reluxit, ac vestes perinde atque lux resplenderunt. Ex imo autem inferorum recessu legis administrator Moses apparens, et simul Helias ex occultis latebris existens, præsto fuere. Uterque porro cum eo collocuti sunt de migratione ejus per crucem, quam brevi peracturus fuerat in Jerusalem. Cæterum, qui per tam sublimis miraculi conspectum arcanis illius sacris initiati essent, magnitudine ejus consternati, tum id quidem silentio texere, supra naturæ captum id arbitrantes esse. Cum autem postea eo majus vidissent prodigium, ipsam scilicet ex mortuis resurrectionem ejus; tum demum et hoc una cum aliis, manifestioris certiorisque fidei faciendæ et confirmandæ gratia, omnibus promulgarunt. Præcellit porro et illud, quod in amico Lazaro, ex vico Bethania orto, Marthæ et Mariæ, quæ ei inserviebant, fratre præstitit. Eo jamjam morituro, ad Jesum germanæ nuntium mittunt, qui ei id significet, opemque ejus impleret. At ille, gloriæ id sibi fore sciens, cum discipulis familiariter colloquitur, ac paulo post Lazarum obdormivisse, lætarique se eis dixit eorum causa, quod ibi tum non affuerit. Ut vero defunctus ille quartum jam diem in sepulcro clausus jacuit, præsto adest Servator: et cum sorores multa miserabiliter cum lacrymis prolocutæ essent, ad monumentum tandem accedit et lapidem auferre jubet. Ille autem, nervis in compage et connexione corporis diffluentibus, jam putrescebat, graviterque olebat. Servator porro, cum orationi incubisset, atque acrius infremuisset, invocato cœlitus paterno auxilio, « Lazare, veni foras, » inclamat. Itaque defunctus, perinde atque vivens, et amico semper assistens, consequitur; 1000 et sepulcralibus fasciis ligatus, celeberrimum omnibus spectaculum prodit, vinculisque eis solutus domum vadit. Multitudine autem tumultuante, ac pontificibus et ipsius et Lazari occidendi consilium rationemque et finitimum, qui Ephrem dicitur, incolit locum. Ac nova quidem et supra naturam omnem posita miracula sic se habent.

CAPUT XXVI.

Parabolarum omnium Servatoris commemoratio.

Fortasse autem non intempestivum fuerit, oratione brevi et ea quæ ille per parabolas locutus est, quoad ejus fieri potest, clarioris intelligentiæ

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΕ'.

Περὶ τῆς θείας μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, καὶ τοῦ κατὰ τὸν φίλον αὐτοῦ Λάζαρον ὑπερφουοῦς θαύματος.

Καὶ τὸ πάντων κράτιστόν τε καὶ ἄριστον πρὸς τὴν τῆς θεότητος πίστῳσιν ἐναργέστατον τῶν θεοσημιῶν ἢ πρὸς τὸ ὅρος μετὰ τῶν μαθητῶν ἀνοδος, καὶ πρὸς τὸ θεοειδὲς τῆς μορφῆς τοῦ σώματος ἀλλαγὴ· ἤ· αὐτόπται ἀμυδροῖς ἔχουσιν οἱ τῶν μαθητῶν πρῶτοι· κατηξιώθησαν, Πέτρος καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου υἱοί. Προσευχομένου μὲν γὰρ αὐτοῦ, εἰς εἶδος ἡλίου καὶ πολλῶν μείζον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀνέλαμψε· τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ οἶαπερ φῶς περιήγαγον. Ἐκ τῶν τοῦ ἄδου δὲ πυθμένων καὶ ὁ τοῦ νόμου χορηγὸς ἀνέτρηχε Μωϋσῆς, καὶ Ἡλίας τῆς ἀποκροβῆς ἀποστάς, ἐμφανῆς ἀνεδείκνυτο· καὶ ἄμφω δὲ συμπάρησαν διομιλούμενοι περὶ τῆς κατ' αὐτὸν πορείας διὰ σταυροῦ, ἣν ἔμελλε μετ' ἄλλων παραίνειν Ἰερουσαλήμ. Ὁ δὲ τότε μὲν οἱ μῦστοι καταπλαγέντες, τῶς μείζον σιγῆ, ὑπερφύες λογιζόμενοι· ὅτε γε μὴν τὸ μείζον τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἐθεάσαντο, τηλικαδε καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς πίστιν τρανότερον ἄκασι διεκήρυξαν. Καὶ πρὸς γε τούτου, ὁ δὲ πρὸς τὸν φίλον αὐτῶ ἐνήργησε Λάζαρον, ἀπὸ Βηθανίας τῆς κώμης ὀρμώμενον, κασίγητόν γε μὴν ὄντα Μάρθας καὶ Μαρίας αἱ διηκόνουν αὐτῶ. Τούτου θανεῖν ἐγγίζοντες, αἱ σύγγονοι πέμψασα· ὑπεσήμενον, καὶ ἀμύνειν ἐκέλευε ἰκέτευον, Ὁ δὲ, πρὸς δόξαν εἶναι οἱ αὐτῶ, διωμιλεῖτο τοῖς μαθηταῖς· μετ' ὀλίγον δὲ φάναι κεκοιμηθῆσαι τὸν Λάζαρον, καὶ χαίρειν ἐκεῖνων χάριν τῶ μὴ παρῆναι. Ὡς δ' ἐκεῖνος θανὼν τῶ τάφῳ τεταρταῖος περιεκλείετο, ἐφίσταται μὲν ὁ Σωτὴρ, καὶ πολλὰ τῶν συγγόνων ἐλεεινὰ σὺν δάκρυσιν ἐπιλεγουσῶν, τέλος ἐπὶ τὸν τάφον ἐφίστατο, καὶ τὸν λίθον ἀρεῖν διεκελεύετο. Ὁ δὲ μυδῶν ἦν καὶ ὄζων δεινόν, ἤδη τῶν τόνων τῆς σωματικῆς ἀποβρύετων συμπήξεως. Εὐχῆ δὲ δοῦς ἑαυτὸν, ἐμβριμτησάμενός τε καὶ ἄνωθεν τὴν πατρικὴν βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, βοᾶ· καὶ ὁ τεθηκῶς, ὡσπερ ζῶν τῶ φίλῳ καὶ αἰεὶ συμπαρῶν εἶπετο· κεριαῖς τε ἐσφριγμένος προῆει, πᾶσιν ἐξάκουστου γινόμενος θέαμα· καὶ λυθεὶς τῶν σπαργάνων, οἷκ. δὲ ἔειτο· τῶν γε μὴν ὄχλων ταραττομένων, καὶ τῶν ἀχιερῶν αὐτόν τε καὶ τὸν Λάζαρον κτείνειν ποιημένων μελέτην, αὐθις τὴν Ἰερουσαλήμ ἀφῆς, ἐκίθεν ἐχώρει· καὶ περὶ χῶρον ὃς Ἐσφρατμ καλεῖται, ἠύλιζετο. Καὶ τὰ μὲν τῶν ξένων καὶ ὀπισθῶν τεραστῶν ἐν τούτοις ἦσαν.

D

Καὶ τὰ μὲν τῶν ξένων καὶ ὀπισθῶν τεραστῶν ἐν τούτοις ἦσαν. Multitudine autem tumultuante, ac pontificibus et quærentibus, Hierosolymis relictis, inde secedit: nova quidem et supra naturam omnem posita miracula sic se habent.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΣ'.

Περὶ πασῶν τῶν παραβολῶν τοῦ Σωτήρος ἐπιδρομή.

Οὐκ ἄκαιρον δὲ ἴσως συντόμῳ λόγῳ καὶ περὶ τῶν παραβολικῶς αὐτῶ εἰρημένων, ὡς γ' ἐνὸν, σαφηνεῖας χάριν διεξελθεῖν. Παρὰ μὲν οὖν τῶ Ματθαίῳ πρώτῃ

ὁ πεσὼν ἐκ τοῦ παρήκοντος σπόρος εἰς γῆν· ὁ ἐκ
 λ' βλαστήσας, ξ' τε καὶ ἑκατόν. Δεύτερος ὁ ζιζάνιος
 ἀναφυεὶς, καὶ διὰ τοῦτο φειδοῦς ἀξιούμενος. Καὶ ὁ
 τοῦ νάπουος κόκκος εἰς δένδρον μέγα ὑψούμενος·
 ἢ τε ἀλεύρου ζύμη παραδουμένη τρισὶν· ἄγρός τε
 πολλῶν χρυσίῳ ἐωνημένος τοῦ ἐκεῖσέ πη χάριν κατο-
 ρωρυγμένου χρυσοῦ· καὶ ὁ πολύτιμος μαργαρίτης,
 ὃν ἐπὶ κέρδει ὠνήσατο ἔμπορος· πανάγρον τε ἀσπα-
 λιώως σαγγῆν περικλειόμενον· εἴτα ἡ τῶν ἑκατόν
 προβάτων ἀγέλη, καὶ τὸ ἐκεῖθεν πόρρω γεγονός ἐν
 καὶ τῷ καλῶ ποιμένι ἀνασώθεν· ὁ τῶν μυρίων χρεω-
 φειλέτης τάλαντων· ἢ γε τῶν ἐργατῶν μισθορνια,
 ἐν ἀνίσῳ ἰσότητι δικαιοῦσα τὸ δοκοῦν ἄδικον. Οἱ
 διττοὶ τε παῖδες ἐνηλαγμένους διαπραξάμενοι, τοῦ
 πατρὸς κεκληκότες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἀμπελῶνα. Ἐπι-
 τούτοις οἱ κάκιστοι γεωργοὶ, φόνον τῷ υἱῷ τοῦ δεσπό-
 του ἐγκερασάμενοι· καὶ βασιλεύς γὰρ οὐς τῷ υἱῷ
 πολυτελεῖς ἐνεργῶν, καὶ δαιτυμόσιν ἐκ τοῦ σχεδὸν
 παρευρεθεῖσι συνεστιώμενος· αἱ τε πενταδικαὶ τῶν
 φρονίμων καὶ μωρῶν παρθένων λαμπάδες, ἡμέμεναι
 τε καὶ ἀποσβεσνύμεναι· δεσπότης τέχνη νέμων τοῖς
 σφετέροις δούλοις τὰ τάλαντα, καὶ ποιμῆν διαιρῶν
 ἐπιστήμη τὰ πρόβατα ἐκ δεξιῶν τε καὶ ἐξ εὐωνύμων.
 Ταῦτας μὲν ὁ Ματθαῖος· Μάρκω δὲ δ' μόνα ἐκ τού-
 των ἐπῆλθεν εἰπεῖν· διττῶν σπόρων τὴν ἄνισον δό-
 σιν τῆς εἰσφορᾶς· καὶ τῶν ἐκαπῶν τὰ ζιζάνια τὸν
 δεσπότην ἐκδουσιπούντων· τό τε τοῦ νάπουος δέν-
 δρον· καὶ ἡ τῶν ἀμπελῶν κληρονομία κακῶς παρὰ
 τῶν δούλων θανῶν. Ὁ δ' αὖ θεὸς Λουκᾶς πλείστας
 μὲν συγγράφει· σὺν ἄλλαις δὲ καὶ ταῦτας ἐκτίθησι.
 Πρῶτον, ὃς οἶκον ἐπὶ πέτρας ἐρείδει, καὶ οὐκ ἐπὶ
 φάμμου πήγνυσι· τὰ θεμέλια· ὁ ποιλὰ τε παθῶν εὖ,
 καὶ ἀφειδὲς μέλιζα τῷ δεσπότη· ἔνθεν καὶ ὀφείλων
 πλείω φιλεῖν· ὅ τε περιπεσῶν τοῖς ληστοῖς ὁδίτης,
 καὶ τῷ Σαμαρείτῃ τὰ τῆς ἐπιμελείας κτησάμενος.
 Πρὸς δὲ ὁ ἀκαίριος μὲν νυκτὸς προσιών, καὶ τῇ βίβῃ
 λαμβάνων· πατήρ τε βιαζομένην παιδί μὴ πονηρὰ
 νέμων, λίθον δηλαδὴ καὶ σκορπίον· πονηρὸν τε
 πνεῦμα τὸ σεσαρωμένην τὴν οἰκίαν εὐρὸν, καὶ μεθ'
 ἑτέρων ζ' ἐπεισοικιζόμενον, καὶ χεῖρονα τῶν προτέ-
 ρων διαπραττόμενον. Σκόπει δὲ καὶ τὸν δούλον ἐκ
 γάμου τὸν δεσπότην ἐπανήκοντα προσδεχόμενον.
 καὶ συκῆν κόπρον προσιεμένην ἐς τρίτον ἔτος, καρ-
 ποῦ δὲ στρήσει ἐκκοπτομένην τῷ γεωργῷ. Ἄλλην
 αὖθις συκῆν ἀκαρπία ξηραίνουμένην. Σαροῦσά τε
 τὴν οἰκίαν γυνή, καὶ τῇ τῆς δρχυμῆς εὐρέσει, τὰς
 ἐγγειτόνων καλοῦσα, καὶ ὑπερφυῶς χαίρουσα. Ἄσω-
 τὸς τε πατρὶ συμπαθεῖ προσιών, καὶ τῆς πατρικῆς
 υἰοθεσίας παρὰ δόξαν καταξιούμενος· οἰκονόμος, τε
 τῆς καλῆς ἀδικίας ἐκ προμηθείας ἄλλην χάριν ἐκ
 τῶν χρεῶν ὑφαίρουμένος· καὶ πένθος Λάζαρος ἔλ-
 κσει βρώων, καὶ ἀσυμπαθοῦς πλούσιος ἐν μέσῃ φλογὶ
 τῆς καμίνου δρόσον αἰτῶν. Ἐπὶ τούτοις καὶ τελώ-
 νης, τύπτων μὲν τὸ στήθος τεταπεινωμένην φρονή-
 ματι, καὶ οὐρανοὺς ἀνοίγων· Φαρισαῖος δὲ τὸ τύφῳ
 κενῶ τῷ ὑψοῦσθαι πίπτων χαμαί· καὶ ὁ τῶν μῶν
 μερισμὸς, τοῖς δέκα δούλοις διανεμόμενος. Ἄλλ' ἐν
 τούτοις μὲν καὶ αἱ παραβολαὶ· μεθ' ὧν καὶ τινα
 ἕτερα αἰνιγματωδῶς παρέπλαξε, τὴν τε παλαιὰν καὶ

causa referre. Itaque prima apud Matthæum para-
 bola est, semen, pro eo atque decebat, in terram
 cadens, partim trigecuplum, partim sexagecu-
 plum, atque etiam centuplum germinans. Secunda,
 ager zizania superinsita habens : cui ob id ut par-
 ceretur, dignum visum est. Sequitur sinapis gran-
 num, in altam arborem excrescens. Et farinæ fer-
 mentum; tribus salis exceptum. Item multo auro
 comparatus ager, propter defossum ibi auri the-
 saurum. Pretiosa item illa margarita, quam lucri
 causa mercator emit. Præterea omne genus pi-
 scium, sagena piscatoris conclusum. Postea centum
 ille ovium grex : et ovis una, quæ longius inde
 aberrans, bono pastori servata est. Decem millium
 debitor talentorum. Operarum mercede conductio,
 in inæquali æqualitate ad æquitatem deducens quod
 videbatur iniquum. Duo filii, qui a patre vocati, et
 in vineam suam missi, ordine inverso opus faciunt.
 Hic succedunt pessimi agricolæ, qui herili filio
 necem creantur. Insuper rex magnificas filio nu-
 ptias struens, et cum convivis ex tempore conqui-
 sitis convivium celebrans. Item quinæ et prudentium
 et fatuarum virginum lampades, vel ardentes, vel
 extinctæ. Paterfamilias prudenter servis suis ta-
 lentam dividens. Et pastor prudenter oves ad dex-
 tram et sinistram segregans. Et has quidem Mat-
 thæus habet. Marco vero quatuor tantum ex his
 referre in mentem venit. Inæqualem scilicet redi-
 tum duplicis seminis : et eos qui patremfamilias
 suadendo orant, ut zizania evellere permittat; sina-
 pis arborem, et vineæ heredem pessime a servis
 cæsum. 101 Lucas porro divinus plurimas con-
 gerit : et inter reliquas has quoque exponit. Pri-
 mum, de eo qui domum super petram firmiter
 construit, et non in arena fundamenta jacit. De
 eo qui a domino per grandioris debiti remissionem
 magno affectus est beneficio, unde eo plus atque
 vehementius eum amare debuêrit. Deinde viator,
 qui in prædones incidit, et a Samaritano curatu-
 ram obtinuit. Ad hæc is qui intempesta nocte ac-
 cedit, importunitate, quod petit, impetrat. Item
 pater puero cogenti, non res malas, ut lapidem
 aut scorpionem, tribuens. Præterea spiritus mali-
 gnus domum scopis purgatam inveniens, et in eam
 cum aliis septem immigrans, prioribusque dete-
 riora faciens. Observa mihi et servum, qui ex nu-
 ptiiis dominum redeuntem exspectat. Nec minus et
 ficum, quæ tertium jam annum stercorationem ad-
 miserat : quod autem fructum non tulerit, ab
 agricola excisa sit. Alteram item ficum quæ propter
 sterilitatem arefacta est. Insuper mulierem scopis
 domum purgantem, et ob drachmæ inventionem
 vicinas vocantem, majoremque in modum gauden-
 tem. Est præterea luxu perditus filius, commise-
 rantem patrem complexus, adoptionemque pater-
 nam præter spem ut opinionem consecutus. Dis-
 pensator item bonæ laudatæque iniquitatis, qui
 singulari providaque solertia aliam gratiam sibi
 ex debitis pecuniis paravit. Pauper quoque Laza-

rus, ulceribus scatens; immisericorsque rursus dives, in media camini flamma aquæ rorem petens. Insuper publicanus, pectus submisso atque humili animo percutiens, et cælum aperiens; Pharisæus ediverso, vano tumore sublatus, humi decidens. Minarum distributio in decem servos facta. Atque in his quidem parabolæ consistunt. Cum quibus ille et alia quædam per obscuram insinuationem implicuit, vetus et novum Testamentum significans, et simul futuri regni absolutam perfectionem, simul incrementum doctrinæ et prædicationis optime per ea adumbrans: tantisper dum imperfecti etiamnum, nec dum absolutioribus sacris satis initiati essent discipuli.

102 CAPUT XXVII.

Ut triginta tribus annis expletis. Servator Bethaniam venerit; et de muliere meretrice, et de palmarum ramis, item de arefacta ficu.

Deinceps, cum triennis temporis Filii Dei in terris, doctrina sua promulganda, conversatio finem suum habet, oporteretque ipsum pro eo atque a mundi constitutione præfinitum constitutumque, atque oraculis sanctarum Scripturarum prædictum fuerat, vitam suam pro mundi vita et salute ponere, nec non per mortem ad inferos descendere, ut dignos idoneosque, qui videlicet constanter in fide perseverassent, in vitam, ipsumque adeo paradysum, tanquam princeps et auctor vitæ æternæ reduceret: cumque ejus rei gratia summum Dei Vobum jam perfecisset omnia, ac discipulis suis læto significasset nuntio, appropinquare regnum cælorum; a Satana quoque captis libertatem, eisque quorum animi tenebris obfuscati atque incredulitate excecati essent, ingens lumen affuturum annuntiasset, ad prædicandum annum Domini acceptum, et diem retributionis, consolationem vero lugentibus in Sion: receptis secum, quos sacris mysteriisque suis inbuerat, accedit ad Bethaniam vicum, qui Hierosolymis ad stadia maxime quindecim abest. Ibi eum Simon leprosus hospitio excipit (1), quem apocryphi libri patrem Lazari fuisse aperte tradunt. Apud hunc, cum cibum caperet, convivam simul, quem non ita pridem in vitam restituisset, Lazarum habuit. Ibi quoque Lazari soror Maria (2). humaniter excepto Jesu, tanquam Deo, propter redivivam restitutionem fratris, unguento pretioso caput ejus imbuunt. Quemadmodum scilicet et alia antehac circiter medium prædicationis tempus; atque iterum alia mulier quæ vitam meretricio quæstu toleraverat, paulo ante passionem extra Hierosolyma unguento ingentis ponderis et pretii, pedes Jesu lavit, sepulturæ adumbrans et representans mysterium. Quæ sane mulier, quibus multos in perditionis atraxerat lubricitatem, capillis, tanquam spongiis pedes ejus extersit, unguentumque lacrymis miscens, gravi peccatorum est catena liberata. Deinde, ut competentem debitumque finem Scripturæ de eo proditæ haberent, 103 pullo subjugalis ju-

Α τὴν νέαν Διὰθήκην ἐμφανῶν, καὶ τῆς ἐσομένης βασιλείας τὸ ἐντελές, καὶ τὸ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ κηρύγματος, ἀρίστως διὰ τούτων ὑπαινιξάμενος· ἕως οὐ ἀτελεῖς ἦσαν οἱ μῦθοι μήπω μυθθέντες τὰ τελεώτερα.

Μινὰρὰν διὰριθμὸν ἐν δέκα δοῦλοισιν ἐποίησεν. Καὶ ἐν ταῖς παραβολαῖς ταῖς αὐταῖς ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ τῶν καινῶν διαθήκων ἐκείνην τὴν ἀποκάλυψιν ἐκάλει, καὶ τὸν καινὸν καὶ τὸν παλαιὸν διαθήκων ἐκείνην τὴν ἀποκάλυψιν ἐκάλει, καὶ τὸν καινὸν καὶ τὸν παλαιὸν διαθήκων ἐκείνην τὴν ἀποκάλυψιν ἐκάλει.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ.

Β Ὡς τῶν τριάκοντα τριῶν ἐτῶν συμπεπεραιωμένων, εἰς Βηθανίαν ὁ Σωτὴρ ἦκει· καὶ περὶ τῆς πόρτης καὶ τῶν βαίτων, καὶ τῆς ξηρανθείσης συκῆς.

Μετὰ δὲ τοῦτο, ἐπεὶ ὁ τριετής τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ χρόνος τῆς ἐπὶ γῆς διατριβῆς ἐν διδασκαλίᾳ πέρας ἔχεν· ἐχρῆν δὲ ἄρα αὐτὸν κατὰ τὰ ἐκ προκαταβολῆς κόσμου διορισμένα, καὶ Γραφαῖς ἁγίαις τελεσισμένα, προεῖναι μὲν τὴν αὐτοῦ ζωὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς τε καὶ σωτηρίας· θανάτῳ δὲ πρὸς τοὺς ἐν ᾧδου γενόμενον τοὺς ἀξίους ζωῆσαι, ὅσοι δὴ καὶ πιστεῦσαι ἠνέσχοντο, καὶ πρὸς τὸν παράδεισον ἀνασῶσαι, ἀρχηγὸν καὶ αἰτιὸν ζωῆς αἰωνίου γενόμενον. Διὰ τοι τοῦτο μετὰ τὸ ταῦτα πάντα πράξει τὸν θεαρχικώτατον Λόγον, καὶ τοῖς ἰδίοις εὐαγγελίσασθαι μαθηταῖς, ὅσον ἤδη ἐγγὺς εἶναι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ τοῖς αἰχμαλωτισθεῖσι τῷ Σατανᾷ κηρῦξει τὴν ἄφεσιν, πρὸς δὲ καὶ τοῖς ἐσκοτισμένοις τὸν νοῦν, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ πεπρωμένοις, ὥς ἀνελάμψαι μέγα· καὶ καλέσαι μὲν ἐν αὐτῷ Κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀναταποδόσεως, παράκλησιν δὲ τοῖς πενθοῦσιν ἐν τῇ Σιών· τοὺς αὐτῷ μυσταγωγῆντας παραλαβὼν, ἐγγίξει μὲν εἰς Βηθανίαν κέντηρον· δέξει δὲ αὐτὴν τῶν Ἱεροσολύμων ὡσεὶ στήδι· καὶ μάλιστα πάντες καὶ δέκα. Σίμων δὲ ὁ λεπρός αὐτὸν εἰς ξενίαν ἐκάλει, ὃν ἀπόκρυφοὶ βίβλοι καὶ πατέρα εἶναι τούτου Λαζάρου σαφῶς ἡμῖν ἐκεδόκασιν· ἐνθα δὲ καὶ τχοφῆς ἀπόμεινος, συνεσθίοντα εἶχε καὶ ὃν πρὸ βραχέος ἀνέστησε Λάζαρον. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἡ τοῦ Λαζάρου ἀδελφὴ Μαρία δεξιουμένη τὸν Ἰησοῦν, οἷα θεὸν, τῇ παλινζωίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ, μύρῳ πολυτίμῳ τὴν ἐκεῖνον κατεδίαινε κεφαλὴν· ὡσπερ δὲ τα καὶ ἄλλη πρότερον περὶ τὰ μέσσα που τῷ κηρύγματος, καὶ αὐθις ἄλλη γυνὴ, πορνεῖα τὸν πάντα βίον συζήσασα πρὸ τοῦ πάθους βραχὺ, τῆς Ἱεροσολύμων ἐκτός, μύρῳ βαρείας ὄντι ὀλκῆς, τῶν ποδῶν κατέβρει τοῦ Ἰησοῦ, τὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ προτυποῦσα μυστήριον· καὶ ταῖς θριξὶ δι' ὧν πολλοὺς εἰς τὸν τῆς ἀπωλείας καθείλκυσε δλισθόν, οἷα σπόγγος χρωμένη, καὶ τούτους ἐκμάσσουσα· ἢ δὲ καὶ δάκρυσι τὸ μύρον μινύσα, τῆς τῶν ἀμαρτιῶν βαρείας ἀλύσεως ἀπηλλάττετο. Ἐντεῦθεν ἴν' αἴσιον πέρας αἱ περὶ αὐτοῦ πᾶσαι σχοίεν Ἱγραφαί, πῶλε μὲν υἱῷ ὑποζυγίου ὁ θρόνος χερουδικοῖς ἐποχόμενος ἐπιβαίνει, καὶ διὰ τῶν πυλῶν εἰσῆλθουεν Ἱερου-

(1) Simon is Lazari pater.

(2) A tribus mulieribus Christus unctus est. Unde nonnulli doctores tres Marias faciunt.

σολήμ. Ὁ δὲ ὄχλος εἰσόδιον τιμῆν αὐτῷ σχεδιάζοντες, οἷά τι ἐξαισίῃ καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον κυρίῳ τῷ ὄντι καὶ βασιλεῖ, ψόδας δημοσίους ἐπέπλεον. Πρὸς δὲ καὶ πληθὺς νηπίων περὶ αὐτὸν ἤθροιστο, παιᾶνας θεοῦ ἐξάδουσα· καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τὰ ἱμάτια τῇ γῆ ἐπεστρώννουν· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ κλάγους ἐλαίων καὶ φοινίκων κατακλώντες, τοὺς μὲν τοῖς ποσίῃ ὑπέβριπτον· ἄλλοι δὲ καὶ χερσὶν ἀνασειόντες, ἐπεκρότουν ἐξαισίαις ψόδαίς· οἷά τι τι τροπαιούχῳ καὶ νικητῇ, Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαυὶδ, λέγοντες· εὐλόγη μένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. Καὶ ταῦτ' ἐπεδόων μακρὰν ποιούμενοι προπομπήν, ἄχρις οὗ εἰσήει μετὰ δόξης τῷ ἱερῷ. Ὅθεν καὶ τοὺς θεοκαπήλους ἐξέλασας τῷ φραγγελίῳ μετ' ἐξουσίας ὅτι πλείστης καὶ παρῴχθιας πολλῆς, εἰς τὸν κατ' αὐτοῦ φθόνον, καὶ τὴν λυσσώδη μανίαν ἐκείνην, τοὺς ἐναγεῖς διάνεστησε. Τόπον δὲ τῇ ὀργῇ διδοὺς (πρὸς γὰρ φόνον ἦσαν ὀρμῶντες, ἅτε δὴ τὸν κόσμον ὀπίσω αὐτοῦ βλέποντες ἐρεπόμενον), ἔξεισιν αὖθις τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Σωτὴρ εὐχῆς ἕνεκα. Ἰκανῆ δὲ χρόνον τριβῆ ἐπανόχων αὖθις, πρῶτα δὲ ἦν, καὶ πρόσπεινος ἦδη γενόμενος, ὃ δὴ τὰ οἰκίον τῆς ἀνθρωπότητος ἦν, πρὸς τινα σὺκτῆν ἀποκλίνει. Ἐπεὶ δὲ μὴ καρπὸς ἐκείνη παρῆν, ἱπαρᾶται μὲν εὐθὺς ἐκείνη τὰ ἔσχατα, οἷα δὲ ἀρχηγῶν τὰ πρῶτα γενομένη τῆς παραβάσεως· καὶ ἄθροον τῆς ὑγρότητος ἀπάσης διατακείσης αὐτῇ, ξηρὰ τοῖς πᾶσι καθεωρᾶτο. Ὁ δὲ τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος ἔργον πάντως ἀριτερότατον· καὶ γὰρ ὡσπερ φυσικῇ θέλῃσι ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ καὶ θέλῃσι κατὰ φύσιν Θεοῦ, οὕτω καὶ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἐνέργεια ἐν τῷ αὐτῷ ἐωρᾶτο. Φύσις γὰρ ἑκατέρα τὰ οἰκία ἐαυτῆς καὶ ἤθελε καὶ ἐνήργει μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας. Οὐ γὰρ ἀνοιωνήτως ἑκατέρα φύσις τὰ ἴδια ἐπραττεν· ἀλλὰ καὶ ἡ θεότης μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἡ ἀνθρωπότης αὖθις σὺν τῇ θεότητι, τὰ προσήκοντά γε ἑκάστη ὑπερφυῶς ἐπραττον. Ἐνθεν τοι, ὡσπερ τὰ τῆς θαρχίας ἴδια τῷ τοῦ ἀνθρώπου ἱερῷ μεταδίδονται, οὕτως αὖθις τὰ τοῦ ἀνθρώπου φυσικὰ ἀσθενήματα τῷ Θεῷ λόγῳ σαφῶς ἀντιδέδοται διὰ τὴν κατ' ὑπόστασιν ἕνωσιν. Ἡνίκα τε δ' ἔσις ἡ σὺκτῆ ξηραθεῖσα καὶ τὴν τῆς συναγωγῆς ἀκαρπίαν τῶν Ἰουδαίων· καὶ τοίνυν πᾶσα ψυχὴ λογικῇ τῇ πρὸς Χριστὸν ἀπιστία κεκρατημένη, καὶ τοῖς τοῦ γράμματος νόμοις οἷά τισι φύλλοις μάλα κομῆν ἐκλογίζηται, τοῦ τῆς ἐν Χριστῷ πίστεως νόμου, ᾧ ἐκείνος μάλιστα τρέφεται, διαπίπτουσα, τῆς

A menti, qui thronis Cherubim vehitur, insidens, patentibus portis Hierosolyma ingreditur. Ibi multitudo honorem eum qui ex itinere advenientibus debetur, deproperans, quasi cuidam præstanti, hominemque superanti, reveraque Domino et Regi, carmina publicitus canit. Puerorum præterea tenerorum catervæ circa eum congregantur, divinos præanas et victoriæ humi accinentes : atque ex his alii vestimenta humi sternunt, alii olearum et palmarum ramos frangentes, partim pedibus ejus subjiciunt, partim manibus quatientes, magnificis ei applaudunt appreciationibus, perinde atque triumphatori et victori cuidam : *Hosanna*, dicentes, *filio David : benedictus qui venit in nomine Domini* ²⁰. *Deus Dominus, et apparuit nobis*. Atque ita vociferabantur longius eum prosequentes, donec cum laude et gloria in templum est ingressus. Unde ille rerum sacrarum nundinatores, sanctarumque caeremoniarum et mysteriorum depravatores, flagello cum libertate plurima ac potestate maxima, ad invidiam usque, et furibundam illam eorum insaniam expellens, sceleratos et impios evertit. Iræ deinde cedens (jam enim in cædem ejus ruebant, tanquam mundum ipsum post eum euntem conspicati) Hierosolymis Servator precationis ergo egreditur. Postea vero, interposita aliqua temporis mora, eo revertens (mane tum erat) cum fames ei incessisset, quod scilicet proprium humanæ conditionis erat, ad quamdam divertit sicum : cui cum nullus inesset fructus, ultima statim ei per exsecrationem imprecatur, utpote quæ auctor primum et dux transgressionis fuerit (1). Atque illa, humore protinus omni prorsus exarescens, arida omnibus exhibetur. Quod sane in eo spectatissimum omnibus modis divinitatis opus fuit. Etenim, sicuti naturalis simul et hominis et idem Dei voluntas, ita simul et hominis et Dei efficacia atque actio in ipso eodem conspiciebatur. Utraque namque natura, quæ propria et essent, simul et volebat et efficiebat, cum alterius naturæ scilicet communicatione, utraque natura nativa et propria munia faciebat : verum et divinitas cum humanitate, et rursus humanitas cum ipsa divinitate, quæ cujunque essent officii, supra naturæ captum efficiebant. Siquidem quemadmodum propria diviniæ sublimitatis munera Filio hominis communicata : itidem

D rursus naturales hominis imbecillitates **104** Deo

Verbo manifesto, per quamdam quasi remunerationem, redditi sunt, propter eam quæ per subsistentiam est, unionem. Fortasse autem ficus ista exarescens, involucre quodam, synagogæ Judæorum sterilitatem ferendorumque fructuum inopiam expressit. Et profecto omnis anima rationalis incredulitati et diffidentie in Christum obnoxia, etiamsi legibus litteræ tanquam foliis admodum florere existimetur, tamen si lege fidei in Christum, qua illa maxima nutritur et fovetur, excidat, longe a benedictione Dei dissita, exarescit.

²⁰ Matth. xxi, 9.

1) De pomo fici primi parentes nostri gustarunt.

CAPUT XXVIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

De mystica cœna, de sacra pelvi, et de Christi præcognitione.

Sub hæc cœna paratur in domo, ut aiunt, Joannis Evangelistæ : quam ille, possessione sua (non exigua autem ea fuit) in Galilæa Annæ, ejus temporis Judææ pontifici vendita (cujus gratia etiam illi notus exstitit, sicuti ipse alicubi sacro suo testimonio astruit), in locis circum Sion montem sitis comparaverat. Ibi igitur discipuli apud hominem certum, priusquam Azymorum instaret dies, ita ut illis mandatum præscriptumque fuerat, legis Pascha instruunt. Verum enimvero, cum peropus esset, Parasceves die ad vesperam, ut lex præcipit, agnum immorali : nihilominus tamen eo verum agnum, qui jam jam pro nobis Pascha immolandus erat in cruce, præveniri, et typum imaginemque legalis Paschatis complere, circiter quintæ diei vesperam oportebat. Opinio sane obtinet, cum multis aliis, tum ei præcipue comprobata, cui os aureum nomen indidit, irrationalem tum agnum primum, ita ut par erat, Christum cum discipulis omnino edisse : deinde cum ad mysticam arcanamque illam cœnam consedisset, parva interposita mora consurrexisset, vestimenta (utpote quæ eum fortasse gravarent, et in ministerio obeundo impedirent) statim deposuisse, linteum sibi circumcinxisse, atque ita prompte et alacriter discipulorum pedes lavisse, ut simul et novam submissionis atque humanitatis ostenderet sublimationem et per symbolum atque signum ipsis proprie competere mentis corporisque expiationem et purgationem declararet. Insuper vero illud eis innuens, pedes eorum ad perfectionem in gentes aplos atque idoneos esse. 105 Adhæc, obscure etiam, divinorum pedum, pacem læta prædicatione annuntiantium, pulchritudinem insinuans. Cum vero rursum discubisset, mysticam tradidisse sacrificium horrendorum simul et vivificorum nostrorum mysteriorum, pane fermentato (1), et vino ex vite expresso. Hæc cum per gratiarum actionem et sanctificationem benedixisset, discipulis dedisse : et cum vere corpus et sanguinem suum esse, quasi fide sua interposita, confirmasset, accipere et participare eos illa, quippe nulla re a divina carne sua discrepantia, jussisse : atque id, ad eundem modum, in futurum deinceps fidelibus faciendum, ad sinceram evidentemque sui memoriam, per manus tradidisse. Itaque cum quibus oportuit cœlestibus mysticis sermonibus convivas sodalesque suos instituisset, novasque et arcanas res prolocutus esset, adventumque Spiritus, qui a Patre [Filioque] procedit, secretiore ac sanctiore modo eis spondidisset, novum denique postremo omnium testamentum exposuisset, in Gethsemani agrum oraturus una cum illis egreditur. Atque ibi humanam im-

Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου, καὶ τοῦ θεοῦ νικητῆρος, καὶ τῆς προσευχῆς.

Δείπνος ἐπὶ τούτοις ἡυτρίπεται ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὡς φασιν, Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ· ἦν ἐκεῖνος τὴν προσοῦσαν κτῆσιν ἀπεμπολήσας ἐν Γαλιλαίᾳ (οὐ μικρὰ δὲ τις ἦν) Ἄννα τῇ τηλικαῦτα τῆς Ἰουδαίας ἀρχιερεῖ, οὗ χάριν καὶ γνωστὸς ἐκαίην ἐτύγγανεν ὢν, ὡς αὐτός που τοῖς ἱεροῖς λογίοις παρίσταν, ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Σιών ἐκνήσατο. Ἐκεῖ οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς τὸν δεῖνα, πρὶν ἢ τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπιστήναι ἡμέραν, καθὰ σφισιν ὤριστο, τὸ τοῦ νόμου Πάσχα ἡτοίμασαν· καίτοι γε δεόν ὄν, κατὰ τὴν Παρασκευὴν πρὸς ἑσπέραν, ὡς ὁ νόμος διηγόρει, θύεσθαι τὸν ἀμνόν· ὁμοῦς μέλλοντι τῷ ἀληθινῷ ἀμνῷ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν Πάσχα θύεσθαι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐχρῆν προφθάσαι, καὶ τὸν τύπον πληρῶσαι Πάσχα τοῦ νομικοῦ κατὰ τὴν τῆς Πέμπτης ἑσπέραν. Καὶ γε λόγος ἔχει πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, μάλιστα δὲ τῷ χρυσῷ τὴν γλώτταν πιστούμενος, τὸν ἄλογον καὶ τότε ἀμνὸν [πρῶτον, ὡς γε θέμις ἦν, μετὰ τῶν μαθητῶν πάντως φαγεῖν τὸν Χριστόν· ἔπειτα τῷ μυστικῷ δείπνῳ ἀνακλιθέντα διεγερθῆναι αὐθις βραχύ τι διαλιπόντα, καὶ τὰ ἱμάτια, οἵαπερ ἴσως βαρύνοντα καὶ ἐμποδῶν πρὸς τὴν διακονίαν καθεστηκότα, εὐθὺς ἀποθέσθαι, περιζώσασθαι τε τὸ λέντιον, καὶ οὕτω προθύμως τοὺς πόδας ἐκκαθαίρειν τῶν μαθητῶν, ὁμοῦ μὲν τὸ καινὸν ὕψος τῆς ταπεινώσεως παραφαίνοντα, σομβολικῶς τε παραδελούοντα τῆς κατὰ νοῦν καὶ σῶμα τούτοις καθάρσεως τὴν οἰκείωσιν· ἔτι δὲ καὶ τὸ τοὺς σφῶν πόδας εὐθέτους γε εἶναι τῆς εἰς τὰ ἔθνη πορείας· πρὸς δὲ καὶ τὸ ὠραῖον ὑπαινοσύμενον τῶν εὐαγγελιζομένων τὴν εἰρήνην θεῶν ποδῶν· εἴτ' αὐθις ἀναπεσόντα, τὴν μυστικὴν παραδοῦναι θυσίαν, τῶν κατ' ἡμᾶς φρικτῶν τε καὶ ζωοποιῶν μυστηρίων, ἐνζύμφῳ ἄρτῳ καὶ οἴνῳ ἐξ ἀπέλλου γεγεννημένῳ, Ἄ καὶ εὐλογήσας μετ' εὐχαριστίας καὶ ἁγιασμοῦ, καὶ χάριτος μεταδοῦς, καὶ ὡς ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτοῦ ταῦτ' εἶναι μετὰ πίστεως παρεγγυησάμενος, μετασχεῖν ἐκείνους παρασκευάσαι, ἅτε δὴ τὰ κατὰ μηδὲν τῆς αὐτοῦ θεῖας σαρκὸς διαφέροντα. Οὕτως δὲ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς πιστοῖς πρόττειν εἰς μναίναν αὐτοῦ ἀκραιφνῆ παραδέδωκεν. Καὶ τοίνυν ὅσα γ' ἐχρῆν διὰ λόγων οὐρανίων καὶ μυστικῶν τοὺς θιασώτας μυήσας, ξένα τε καὶ ἀπόβροχτα ἐπειπῶν, καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος παρουσίαν ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, μυστικώτερον κατεγγυησάμενος, καὶ καινὴν τινα διαθήκην αὐτοῖς ὑστατον πάντων διεξελθὼν, εἰς Γεθσημανί τὸν χώρον ἅμ' ἐκεῖνοις ἐξέρχεται προσευξόμενος· καὶ δὴ τὸ ἀνθρώπινον ἐνδεικνύμενος, τῇ προσευχῇ παρητήτο· εἶγε δὴ τῷ Πατρὶ βουλητὸν τὸ τοῦ θανάτου ποτήριον αὐτῷ παρελθεῖν. Οἱ γε μὴν μαθηταὶ τῷ τοῦ ὕπνου κάρφῳ βεβαπτισμένοι, ῥέθυμοι τε ἴσαν, καὶ ὡς τύχοι ἕκαστος ἀμηγέπη κατέπιπτον. Ὁ δὲ διδάσκαλος εἰς ἔλεγχον τούτοις καθίστατο, καὶ μ-

(1) Ἐνζύμφῳ ἄρτῳ. Hoc sicut ut ab homine Græco dictum.

λιστα Πέτρῳ θερμότερῳ γε ὄντι τῶν ἄλλων, καὶ A imbecillitatem declarans, precatione, siquidem ἐπαγγελιομένῳ τοῖς κινδύνοις ἐγκαρτερεῖν. Patri ita visum esset, ut ab eo mortis poculum abiret, deprecatur. Discipuli sane gravedine somni pressi, segnes admodum esse, et quomodocunque, ubi mors tullii, concidentem, quisque obdormire; ipse vero magister eos reprehendens objugare, et præcipue Petrum, aliis ferventiorem acrioremque, et qui constanter se in periculis perstiturum esse fuisset pollicitus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τῶν ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα· καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας.

Κιδέναι μέντοι χρωὴν, ὡς ἡ θεὰ Γραφὴ τὸν πάντα τῆς διδασκαλίας χρόνον τελέσαι τὸν Σωτῆρα λέγει ἐπὶ ἀρχιερέως Ἄννα καὶ Καϊάφα, ἐπειπερ ἐν τοῖς μεταξὺ τούτων ἔτεσι τῆς λειτουργίας ὁ τῆς Ἰησοῦ διδασκαλίας σύμπας διεπραιώθη χρόνος, ἀρξάμενος μὲν κατὰ τὴν τοῦ Ἄννα ἀρχιερωσύνην, συντελεσθεὶς δὲ ἄχρι δὴ καὶ τῆς τοῦ Καϊάφα ἀρχῆς. Ὁ δὲ πᾶς χρόνος τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας οὐδὲ τετραετῆς περισταται. Τῶν γὰρ νομικῶν θεσμῶν ἡρέμα πως καναλοομένων, λέλυτο πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ᾧ διὰ βίου καὶ τῆς τῶν προγόνων διαδοχῆς διέφερεν ἡ τοῦ Θεοῦ θεραπεία καὶ λειτουργία. Ἰπὸ γὰρ τῶν κατὰ καιροῦς πεμπομένων ἡγεμονῶν ἐκ Ῥώμης ἄλλοτε ἄλλοι τὴν λειτουργίαν χρέματιν ἐξωνοῦμενοι, οὐ πλέον ἔτους ἐνὸς ἐπ' αὐτὴν διετέλουν. Ὅτι δ' ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, Ἰωσήφῳ μάρτυρι χρῆσονται, μετὰ τὸν Ἄνναν τέσσαρας κατὰ διαδοχὴν ἐπὶ Καϊάφῳ ἀρχιερεὶς διαγενέσθαι, κατὰ τῆς Ἀρχαιολογίας γραφὴν ιστοροῦντι, καὶ οὕτως κατὰ λέξιν διεξιόντι· « Οὐαλέριος Γράτος, πάσας ἱεραῖται Ἄνανον, Ἰσμαήλον ἀρχιερέα ἀποφαίνει τὸν τοῦ Φαβί. Καὶ τοῦτον δὲ μετ' οὐ πολὺ μετὰ τῆς Ἐλεάζαρον τὸν Ἀνίου τοῦ ἀρχιερέως οὐδὲ ἀποδείκνυσιν ἀρχιερέα. Ἐν αὐτοῦ δὲ διαγενομένου καὶ τόνδε πάσας, Σίμωνι τῷ Καμέθου τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίδωσιν. Οὐ πλέον δὲ καὶ τῶνδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι διεγένετο χρόνος, καὶ Ἰώσηπος, ὁ καὶ Καϊάφας, διάδοχος ἦν αὐτῶν. » Συνάγεται τοίνυν ἐκ τούτων μὴ δ' ὕλας τετραετῆς εἶναι τῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος ὁ χρόνος, τεσσάρων ἐπὶ τέσσασιν ἔτεσιν ἀρχιερέων ἀπὸ τοῦ Ἄννα καὶ ἐπὶ τοῦ Καϊάφα κατάστασιν ἐνιαύσιον λειτουργίαν διατελεσκότων. Τὸν γε μὴν Καϊάφῳ, ἀρχιερέα τοῦ ἐνιαυτοῦ καθ' ὃν τὰ τοῦ σωτηρίου ἐτελεῖτο πάθος, ἡ τῶν Εὐαγγελίων γραφὴ παριστᾷ· ἐξ ἧς καὶ αὐτὸς σύμφωνος τῆς προκειμένης ἐπιτηρήσεως ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας χρόνος σαφῶς ἀποδείκνυται.

(1) De quadrienni istius observatione Nicephorus Eusebium lib. 1, cap. 10, est imitatus. Verum ea cum 18 cap. hujus libri, et cum Luc. III, non convenit. « Et Valerius Gratus ante annos fere decem, prius quam Pilatus Roma in Judæam præses missus est, provinciæ ejus præfectus fuit. » Quid vero eodem tempore Hierosolymis Gratus faceret, cum ibi eorum obtineret administrationem Pilatus?

CAPUT XXIX.

De Anna et Caïpha pontificibus, et de tempore doctrinæ Servatoris.

Scire autem convenit, divinam Scripturam innuere, Servatorem ipsum omnem doctrinæ suæ cursum sub Anna et Caïpha pontificibus absolvisse: quandoquidem intra istorum pontificatus rerumque administrationis annos totum Jesu doctrinæ tempus ad finem suum pervenit. Initium enim docendi Annæ pontificatu, fecit, et munus id usque ad Caïphæ administrationem consummavit. Tempus autem doctrinæ Servatoris omne non totum explevit quadriennium (1). Cum enim constitutiones legis paulatim solutæ interirent, præter alia 106 etiam is qui ex majorum successione per sanctioris vitæ mores excellebat Dei cultus, sacrum. que ministerium collapsum intercidit. A ducibus enim et præsidibus (2), qui temporibus quisque suis Roma mittebantur, alias alii ministerium sacrum pecunia comparantes, non uno longius anno in eo perseverabant. Quod autem id verum sit, teste Josepho utar, qui post Annam quatuor per successionem pontifices usque ad Caïpham fuisse in *Antiquitatibus* suis hisce verbis prodit: « Valerius Gratus Anno pontificatu abrogato, Ismaelium pontificem creat, Phabi filium (3). Sed et huic cum paulo post dignitatem eam ademisset, Eleazarum Anani pontificis filium pontificem designat. Anno porro exacto, et isto quoque a pontificatu rejecto, Simoni Camithi filio summum sacerdotium tradit. Verum et huic honorem eum obtinenti, nou annuo longius tempus fuit: cui Josephus, qui et Caïphas dictus est, successit. » Ex his igitur consequitur, non prorsus quadriennii integri Servatoris nostri doctrinæ fuisse tempus, cum quatuor annis quatuor pontifices, ab Anna usque ad Caïphæ ordinem et creationem, annuo functi sint ministerio. Caïpham vero ipsum pontificem ejus anni, in quem salutifera incidit passio, fuisse, scripta evangelica attestantur. Unde et hæc illi, de tempore Christi doctrinæ, quæ modo proposita est, consona esse observatio, liquido ostenditur.

De alio itaque tempore Josephi verba ista sunt accipienda. Et auctori ipsi in cap. 18, atque præcipue Luc. cap. 3, hæc in re fides habenda. Hoc etiam declarat cap. 4, lib. II, infra.

(2) Cæsaris procuratores pro sua libidine et avaritia sacerdotum conferebant. (Eutrop. lib. 1, cap. 11.)

(3) Alii legunt, *Jubi filii*. (Joseph. lib. XVIII, c. 7.)

CAPUT XXX.

De proditione Julæ, de divinis crucialibus Christi Jesu, et salutari cruce ejusdem.

Ab hoc ipso Caipha et improbo scribarum consilio corruptus Judas Iscariotes, et quasi morbo avaritiæ correptus, qui dicendorum tacendorumque ac rerum præterea omnium cum reliquis discipulis particeps a Servatore factus fuerat, cum alienum seipsum et expertem divinæ gratiæ, per excellentem malignitatem suam reddidisset, post lotionem ipsam, atque arcanorum sacrorum initiationem (1), 107 vitalemque ipsum panem, vivus etiamdum in potestatem inimici captus pervenit, cui se antea quoque voluntatis animique destinatione dederat. Itaque ab apostolorum choro sejunctus, quæ cum Scribis et Phariseis inierat pacta conventa adimplet. Cohorte enim cum tribuno et multitudine ea quæ rapinis et latrociniiis gaudet, adducta, quibus quidem laternæ et faces accensæ et fustes in manibus erant, osculo Domini prodit, et abit. At ille captus, ut ovis innocens ad mortem fertur. Neque enim contentionem ullam subindicans, neque percussorum impetum ægre ferens, placido quietoque animo trahentes sequebatur. Nec id ille tantum præstitit, sed et fervidiorem discipulis ahis Petrum, qui gladium strinxerat, objurgat, ferrum in vaginam suam reponere jubet; tum autem pontificis servi, cui Malchi nomen erat, resectam aurem restituit: non inopia aut imbecillitate hæc se pati, quippe cui legiones quamplurimæ auxiliares, si vellet, præsto essent, sed ambitrio alterius ea permittere: et superari in præsentia, ut quæ in Scripturis essent constituta, legitimum debitumque caperent finem, testatus. Sic itaque abductus ad Annam primum, deinde et ad Caipham, qui ejus anni pontificatum sortitus fuerat, ducitur. Atque ibi jurejurando obstringitur, ut profiteretur an ipse sit, quem expectabant, ille Christus. Ut autem quod verum erat, pontifex audivit (non gravate enim Christus se Dei Filium esse profitebatur), confestim vestem disciudit, impium atque blasphemum vocal, dingum que morte præjudicat. His a pontifice dictis, in faciem alapæ impinguntur, vultus conspuitur, atque per noctem totam omni ludibrii genere per vinum et temulentiam importunorum hominum, probriæque et contumeliis afficitur. Porro autem cum illuxit, manibus eum vinculis ad Pilatum ducunt. Et jam dies erat, præsesque pro tribunali condescerat. Ibi Judæi tanquam rabie agitati, eum circumstant, conviciisque proscindunt: ille contra silentio et placabilitate eorum obturat et refellit accusationem. Pilatus vero tam acerbum, ab

A

ΚΕΦΑΛΑ. Λ'.

Περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Ἰουδα· καὶ περὶ τῶν θείων παθῶν τοῦ Χριστοῦ· καὶ περὶ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ.

B

Ἰπὸ τοίνυν τῆ Καίφα τούτῳ καὶ κῶ πονηρῶ συνεδρίῳ τῶν γραμματέων διαφθαρεὶς Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, ἄτε νόσῳ τῆς φιλαργυρίας ἀλοῦς, βιτῶν τε καὶ ἀβήτων καὶ πάντων τοῖς λοιποῖς κοινωνῶν τῆ Σωτῆρι γενόμενος, ἀλλότριον ἑαυτὸν καὶ γυμνὸν καταστῆσας τῆς θείας χάριτος δι' ὑπερβολὴν πονηρίας, μετὰ τὸν νιπτῆρα, μετὰ τὴν μήτηριν, καὶ τὸν ζωτικὸν ἄρτον, ὅλος ζωργηθεὶς τῷ ἐχθρῷ, φ καὶ πάλαι τῇ προαιρέσει ψεκίωτο, τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων διαζυγεῖς, τὴν μετὰ τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων συμφωνίαν ἐπλήρου. Τὴν σπειραν γὰρ, καὶ τὸν χιλιάρχον, καὶ τὴ ληστείας χάριτον καὶ ἀρπαγῆς πλῆθος προσεπαγόμενος· φανοὶ δ' ἦσαν τούτοις ἀπτόμενοι καὶ λαμπάδες, καὶ τὰ βόσκαλα ἐν χειρὶ· φιλήματι καταπροδοῦς τὸν Κύριον, ἀπληλῆτετο. Ὁ δὲ σχεθεὶς, ὡς ἀρνίον ἀκκαον, τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγετο, ἐριδος μὲν οὐδὲ τι παρυποφάνων, οὐδὲ τὴν φρονικὴν ἐπισύστασιν δυσχεραίνων· ἀλλ' ἡσύχῳ καὶ ἀταράχῳ φρονήματι τοῖς ἔλκουσιν ἤγετο. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ θερμότερῳ τῶν μαθητῶν ἐπιτιμῆ Πέτρῳ ἐκλάσαντι μάχαιραν· καὶ τὸ οὖς τοῦ ἀρχιερέως δούλου, φ Μάλχος ἦν ὄνομα, πεπληγῶς ἰάται· καὶ τὴν μάχαιραν ἀναστρέφει· περὶ τὴν θήκην αὐθὺς κελεύει. Μὴ γὰρ ἀδυναμῆ πάσχειν· λεγεῶνας γὰρ οἱ ὡς πλείστας αὐτῷ παρεῖναι, εἴ γε θέλοι, συμμαχεῖν ἡρημένως· ἀναδάλ- λεσθαι δ' οὖν, ὡς ἂν γε τὰ ἐν Γραφαῖς διωρισμένα πέρας αἴσιον σχολίη. Οὕτω τοίνυν ἡγμένος πρὸς Ἄναν πρῶτον, εἶτα καὶ πρὸς Καίφην τὸν τοῦ ἐνικουτοῦ ἱεραρχεῖν λαχόντα ἀπάγεται· εἶτα ὀρκίζεται ὁμολογήσει εἰ αὐτὸς ἐστὶν ὃν προσεδόκων Χριστός. Ὡς δὲ τῶν θεῶν ἡκίμοις ὁ ἱερεὺς, βράδιος τοῦ Χριστοῦ ἑαυτὸν Θεὸν καὶ Θεοῦ Ἰῶν ὁμολογήσας, φήγγουσι τὴν ἀναβολὴν εὐθὺς, βλάσφημον καλέουσι, καὶ θανάτου ἄξιον ἀποφηνάσας. Τούτων τῷ ἀρχιερεὶ ἐρημένων, ἐπὶ κόρρησιν αὐτῷ βεπίσματα προσετρέβοντο, καὶ κατὰ πρόσωπον ἐμπυσομοί, καὶ ἀλλ' ἄλλα ἐμπαροινούντες διὰ πάσης νυκτός, πρώτῃ δαναζούσῃ πρὸς Πιλάτον χεῖρας πεδίσαντες ἔρπον. Ἐπεὶ δὲ ἡμέρα παρῆν, καὶ ὁ ἡγεμὼν προύκλιθητο ἐπὶ βήματος, Ἰουδαῖοι οὐκ ἴσως λυσητῆρες περιεκύκλον βάλλοντες ὕβρειν· ὁ δὲ σιωπῆ καὶ πρᾶυτητί ἐπεστούμιζε τὴν κατηγορίαν. Πιλάτος δὲ τὴν οὕτω πικρὰν καὶ ἀπάνθρωπον ὑλακτὴν ὄρων, εἰ ἂν εἴη τὸ αἴτιον ἐπύθανετο. Ὁ Σωτῆρ δὲ οὐδὲ ἀποκρίσεως ἐκεῖνον ἤξίου. Κραυγὴ δ' ἐξηκούετο σταυρῶσαι τοῦτον ἐκδουσωπόντων. Ἐκεῖνος δὲ, πῆ μὲν ὑπὸ Πρύκλης τῆς αὐτοῦ γυναικὸς διάπεμπομένης ἐρεθιζόμενος μηδὲν τι τῶν ἀποφῆμων κατα τοῦ δικαίου ψηφίσασθαι, πῆ δὲ καὶ τῷ οἰκείῳ συνειδότι πληττόμενος, λύειν μὲν ἐπεχειρεῖ· μηδὲ γὰρ εἶναι

(1) Augustinus apostolos reliquos in cœna Dominica panem Dominum, Judam vero panem Domini contra Dominum sumpsisse scribit, in Joan. tract. 59. « Si Dominum hoc (Eucharistiam) quod

isti cavendum putant, vellet intelligi, non ipse suo traditori dedisset quod in suam ille perniciem, sine culpa dantis, cum digni indignus accepit. » (Id. lib. 1, De adult. conjug. ad Pollent. cap. 27.)

τά ἐγκλήματα ὑπὸ θάνατον ἄγοντα · οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἑρώδη τῆνικαδὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιδημοῦντι τοῦτον ἀπέπεμπεν, ὥστ' ἐλέγχῃ γνωσθῆναι, εἰ θανάτου τι ἄξιον διεπράξατο · ὡς δὲ καὶ οὗτος οὐδὲν εὐρίσκε, Πιλατῷ αὐθις παρίστατο. Καὶ ὅς τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα προὔβητο · οἱ δὲ τῷ τῆς καθοσιώσεως ὑπῆγον αὐθις ἐγκλήματι, ἅτε δὴ βασιλέα ἑαυτὸν καθιστάντα · καὶ ἀπολύειν αἰρουμένῳ, Ἄμαρτεῖν πάντως ἐσεῖται τῇ φιλίᾳ τοῦ Καίσαρος, ἔλεγον. Ταῦτ' ὁ Πιλάτος ἠνωτισμένος, καὶ δάσας μὴ τι καὶ μώμου αὐτῷ προστριβείη διὰ τὸν Καίσαρα, καντεῦθεν καὶ τῶν δίφρων τῆς ἡγεμονίας ἐκκυλισθεῖν, τῷ φιλαργεῖν καὶ ἀνθρώποις ἀρεστὸς δοκεῖν ἤττων γενόμενος, φραγγέλιον τοῦ τραχήλου ἐξάψας, τοῖς μαιφόνους ἀνῆκε · καὶ τὸ πραιτώριον πάλιν εἶχεν αὐτὸν, τοῦ πολλοῦ ὄχλου καὶ σύρφακος ἐπ' αὐτὸν, εἴ τι καὶ βούλοιντο δρᾶν, ἄδειαν εἰληφότος. Καὶ ὄητα οἱ μὲν τὰ ἱμάτια αὐτὸν περιόδυσαντες, καὶ τινα γλαμύδα κοκκίνην ὡς πορφυρίδα ἀμφιασάμενοι, ἀκανθίαν τε στεφάνῳ τὴν κεφαλὴν ὡς βασιλεῖ περίστέψαντες, κάλαμόν τε ἐγχείριζον ὥσπερ σκῆπτρον βασιλικόν · οἱ δὲ γόνυ κλίνοντες, τὴν προσκύνῃσιν ἀφώστουν αὐτῷ, Χαῖρε, ὁ βυσιλεύς τῶν Ἰουδαίων, διατωθάζοντες. Ἄλλοι καλάμοις τῆς κεφαλῆν παίοντες ἐπεκρότοφν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ βράβιζοντες τὰς σιαγόνας, γέλωτι μυκτῆρα παραΰγνόντες, ἐπιουθάνοντο, Προφήνευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστίν ὁ πάσις σε. Εἶτα τοῖς ἰδίους αὐθις τοῦτον ἱματίους ἀμφιασάμενοι, τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμων αἴρειν διεκелеύοντο · καὶ τῆς πύλης ἐξήγετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὸν Κρανίου τόπον οἱ μαιφόνου κατέλαβον, καὶ ὁ σταυρὸς κατεπήγνυτο, ἀνῆρτάτο, τοῖς ἡλοῖς ἐπέιρετό, καὶ παρὰ τῶν παριόντων πλείστα διετωθάζετο. Ἴνα δὲ καὶ ὡς κακοῦργος λογιζοίτο, δύο ληστὰς παρ' ἐκάτερα τὸν ἴσον τρόπον ἐκόλαζον · καὶ τίτλος ὑπὲρ κεφαλῆς τὴν αἰτίαν τῆς καταδίκης τριτοῖς ἐσήμενι γράμμασιν. Τῶν ληστῶν δ' ὁ μὲν ὁμολογήσας Θεὸν τὸν κατὰδικον τὸν παράδεισον ἐσύλα, καὶ ἔνδον ἀνά κράτος εἰσήλαυεν · ἑταρὸς δὲ ὡς βλάσφημος ὑπερώφθη. Ἐπεὶ δὲ ἀπαντὰ πέρας εἶχε, Διψῶ, ἐπιλέγει. Οἱ δὲ ταχέως εἰς κακίαν δεξοῦς χολῆ συγκραθὲν αὐτίκα προσάγουσιν · οἷς ὕδωρ ἐν ἀνύδρῳ πάλαι διψήσασιν ἔρρει πέτρα πηγάζουσα · καὶ οἱ τὸ μέλι θηλάσαντες τὴν χολὴν προσῆγον. Ἐπειτα μέγα ἀνακραγῶν, καὶ εἰς χεῖρας τὸ πνεῦμα τῷ Πατρὶ παραθέμενος, ἀφίει τὸ ζῆν, καὶ νεκρὸς ἐφ' ἱκανῷ ἀπῆρρητο. Ἐντεῦθεν τῶν τις στρατιωτῶν τῷ Ἰουδαίῳ χαρίζομενος ἔθνει, τὴν πλευρὰν τῇ λόγλῃ διώρτυτε · καὶ τῇ οἴζει αἷμα καὶ ὕδωρ παραδόξως ἐξέβλυζε. Πάντων δ' ἐκποδῶν γενομένων τῷ φόβῳ τῶν φονευτῶν, μόνη παρῆν ἡ μήτηρ καὶ ὁ φιλούμανος μαθητῆς, τὰ πρὸ τῆς νεκρώσεως καὶ μετὰ τὴν νεκρωσιν ὀφθαλμοῖς οἰκείοις ἕκαστα θεωροῦντες. Τό γε μὴν αἷμα καὶ ὕδωρ, τῆς πλευρᾶς ὥσπερ ἐτι ζῶντος καινῶς ἀπορρέοντα, ταῦτ' ἐκείνοι λίαν εὐλαβῶς τε ἄμα καὶ φιλοτίμως σκεύει ἀρβύονται. Ἐπειτα καὶ μήτηρ ἡ

A omnique humanitate alienum latratum eorum audiens, quænam ejus causa esset, rogat. Servator autem eum responso non dignatur. Interim clamor ad crucem cum condemnandum esse, minaci horribilique voce deposcentium, exaudiebatur. Ille autem, cum a conjuge sua Procle per internuntium, ne quid adversi contra hominem justum decerneret, admonitus, **108** tum sua ipse conscientia percussus, absolvere eum contendit; nihil enim capitalis afferebatur criminis. Sed enim ad Herodem, qui tum Hierosolymis diversabatur, eum mittit, ut ille anquireret, si quid capitali supplicio dignum commisisset. Ut vero ne ille quidem quidquam invenit, apud Pilatum rursus sistitur. Tum illi crimen ei læsæ majestatis intendunt, tanquam regem seipsum constituerit: et Pilatum ad absolvendum propensum, contra Cæsaris amicitiam facturum, si eum dimitteret, dicunt. Quod ubi Pilatus audivit, metuens ne malam a Tiberio iniret gratiam, proindeque præfecturæ dignitate excideret: atque honorem retinendi, hominibusque placendi studio victus, flagellum de collo ejus suspendit, et sanguinariis carnificibus flagellandum permittit. Et jam rursus in prætorio Salvator erat: multitudoque et vilissimi quique ex plebe impunitatem sibi quodcumque vellent adversus eum faciendi sumpserant. Ibi ex impuris illis quidam vestimenta ei detrahunt, atque chamydem coccineam in morem purpuræ circumdant. Præterea corona spinea caput ejus tanquam regis coronant, et arundinem sceptri loco in manibus reponunt: nonnulli genibus flexis adorationem gestu ei offerunt, *Ave, rex Judæorum*, cum risu contumelioso ingerentes. Aliqui arundine caput palsantes plausum addunt. Erant qui colaphis maxillas ejus cœdentes, irrisionemque naso per sannas suspenso jungentes quærerent: *Vaticinare nobis, Christe, quis est qui te percussit?* Postea suis ipsum vestibus rursus indutum, cruceam in humeros tollere jubent, et extra portam producunt. Posteaquam autem ad Calvariæ locum est ventum, ibi orux compingitur, Servator in eam sustollitur (1), clavis affigitur, et a prætereuntibus plurimis conviciis oxagitur. Ut vero maleficus etiam existimaretur esse, duos latrones ad partem utramque eodem supplicii genere torquent. Titulus porro supra caput ejus positus; condemnationis causam triplici litterarum genere indicabat. Ex prædonibus vero alter, ipsum qui sic condemnatus esset, Deum professus, paradysum rapit, eumque per vim ingreditur: alter autem, ut blasphemus despicitur. Cæterum cum omnia jam consummata essent, *Sitio*, inquit. Illi porro ad malitiam celeres, acetum ielle mistum confestim afferunt: **109** quibus olim in locis aridis sili pressis, petra fontem provolvens, aquam subministraverat. Et fel præbent, qui mel

(1) « Jesus verbum Dei incarnatum suspensum est super lignum. » (Iren.) « Periculum vero Deo status sui nullum fuit. » (Tert.)

antiquitus suxerant Postremo, cum voce magna **A** conclamasset, et in manus Patri spiritum commendans deposuisset, vitam finit. Et corpus mortuum aliquandiu ita pendebat, cum ex militibus quidam, Judæorum genti gratificaturus, latus ejus lancea perforat : ex quo vulnere sanguis et aqua, præter opinionem omnem, profluxit. Cum vero metu homicidarum omnes profugissent, sola ibi aderat Mater, et quem diligebat discipulus, qui omnia quæ vel ante vel post mortem ejus gesta essent, oculis ipsi suis spectarunt : sanguinemque et aquam e latere ejus, quasi adhuc viventis, recens profluentem, religiose simul et honorifice admodum vasculo exceperunt. Deinde et Deipara mater, discipuli mater dicitur : cui a se multum amato Filius eam commendans, ut pietatem quam parentibus debent libori, ei præstaret, injunxerat.

CAPUT XXXI.

Ex divinis passionibus quasnam Christo ut Deo eidemque homini, et quasnam ut Deo ascribere convenia ; et de Christi, quoad animam, descensu ad inferos : quando et quomodo eos quoque qui apud inferos vincit fuerant, solutos liberaverit.

Enimvero affectiones et perpressiones, quas diximus, Christo, non ut puro homini, sed ut Deo, eidemque homini carne accideret (1). At quæcumque supra humanæ naturæ conditionem, et ante mortem, et post depositionem de cruce, sepulturamque ipsam magnifice, ut Deum decet, in eo evenere, citra controversiam, certo et evidenter ipsius declarant divinitatem. Quænam vero ea sunt ? Tenebræ densæ, et prope contrectabiles, a sexta usque ad horam nonam. Sol non ordine aut ratione naturæ (2), sed quod Creatori compareretur, per deliquium extinctus, et rursus reluctans : terræ motus immanis, petræ ruptæ, templi velum scissum, monumenta aperta, et mortui e sepulcris exsistentes, multisque sibi notis, qui scilicet digni atque idonei visi fuerant, manifesto apparentes : nec non resurrectionem ejus, qui eos excitaverat, certissimo comprobantes. Ipse enim justitiæ Sol Christi, anima sola per mortem a corpore segregata (3), apud inferos justorum animis præsto fuit : et dux itineris ad paradysum ferentis præiit, lucis princeps viæque ductor eis periinde atque latroni lactus. **¶** Eodem namque die, ac potius eadem hora ab inferis rediit : ut quidem cum alii nonnulli, tum is cui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratius certiusque exposuere. Nec enim rationi consonum erat, animam ejus apud inferos retineri, qui nihil prorsus a primi parentis maledictione et exitio secum

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ΄.

Τίνα τῶν θείων παθῶν ὡς θεανθρώπων, καὶ τίνα ὡς θεῶν προσήκει λογιζέσθαι· καὶ περὶ τῆς ἐν ᾧδου μετὰ ψυχῆς καθόδου Χριστοῦ· πότε καὶ πῶς καὶ τοὺς ἐν ᾧδῃ τῶν δεσμῶν ἡλευθέρωσεν.

B Τῆ μὲν οὖν ἐρημίᾳ πάθη οὐχ ὡς ἀνθρώπων ψιλῶ τῷ Χριστῷ προσεγένοντο, ἀλλ' ὡς θεανθρώπων κατὰ τὴν σάρκα· τὰ γε μὴν ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην ὅσα τε πρὸ τοῦ θανεῖν καὶ μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ξύλου καθαίρεσιν καὶ ταρτῆν θεοπροπῶς ἐπ' αὐτῷ γεγονότα ὁμολογουμένως τὴν αὐτοῦ ἡκριθωμένως ἐμφαίνει θεότητα. Ταῦτα δὲ τίνα ; Σκότος ψηλαφρητὸν ἀπὸ 6 ὥρας ἕως 9· ἥλιος οὐκ ἀκολουθεῖ φύσεως ἐκλείπων, τῷ δὲ κτίσαντι συμπάσχων τε καὶ ἀπὸ βεννόμενος, καὶ αὐτὸς ἀναλαμπόμενος· γῆ σειομένη· πέτραι ἐττηνύμεται· τὸ τοῦ ναοῦ σχιζόμενον καταπίπτει· μνημάτα τε διαρρῆγνύμενα, καὶ νεκροὶ τῶν τάφων ἀλλόμονοι, καὶ πολλοὶς τῶν ἀγίων γνωστοῖς ἐμφανεῖς καθιστάμενοι, καὶ τὴν τοῦ ἀνιστάντος αὐτοῦ ἀνάστασιν ἀκριβέστατα παριστάνοντες.

C Ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος, ἐπιφανεῖς ταῖς ἐν ᾧδου τῶν δικαίων ψυχαῖς, τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτισε, φωτὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὡπερ δὴ καὶ τῷ ληστῇ γεγονώς. Καὶ γὰρ αὐθημερὸν, μᾶλλον δὲ ἀδωρὸν τοῦ ᾧδου ἀνέθορον, ὡς τισι καὶ τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν μάλιστα διηκριβίωται· οὐ γὰρ σίως ἦν τῶν εὐλόγων, καὶ τὴν ἐκείνου ψυχὴν τῷ ᾧδῳ κατέχεσθαι, μηδὲν τι τῆς πατρῴας ἐπαγομένην ἀρᾶς· ἀθρόον δὲ, καὶ οἶον φάναι ἀστραπῆς τάχει, τοὺς γε ἀξίους διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπεραστραπτούσης θεότητος καταυγάζας, καὶ τῶν ζοφῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπέπειρα δυνα-

(1) Tertullianus, in *Apologetico*, cap. 21, de Passione et morte Christi : « Postremo, inquit, oblatum Pontio Pilato, Syriam tunc ex parte Romana procuranti, primores Judæorum violentia suffragiorum in crucem Jesum dedi sibi extorserunt. Prædixerat et ipse ita facturos. Parum hoc, si non et prophetæ retro etiam. Tamen suffixus, multa mortis illius propria ostendit insignia. Nam spiritum cum verbo sponte dimisit, prævento carnalibus officio. Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est. Deliquium utique putaverunt, qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt. Et tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis. » etc.

(2) « Defectus iste solis mirabilis erat et prodigiosus. » (August.)

(3) « Quid fecit Christi passio ? quid fecit mors,

nisi corpus ab anima separavit, animam vero a Verbo non separavit ? » (August. *sup. Joan.* tract. 47.) « Christo Domino omnia tradita sunt, et potestas in cælo et in terra, a Patre videlicet, tum vera tradita et data, cum verbum caro factum est. Ut quemadmodum in cælis primas (τὰ πρωτεῖα) habuit Verbum Dei, sic et in terris primas obtineret ut homo justus, qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus : primas quoque eorum quæ sub terra sunt ferret, primogenitus ipse mortuorum factus, ut viderent omnia regem suum et in carnem Domini incurreret paterna lux, et a carne ejus splendida veniret in nos, ac sic demum veniret homo in incoaruptibilitate lumine paterno circumdatus. » (Iren. lib. iv, cap. 37.) Hic videre est causam descensus Christi ad inferos, et fructum primogenituræ ejus ex mortuis.

στειά εξαγαγών, ἅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκεῖ πρωτοστάτας τοῦ σκότους καὶ ἀρχηγούς τῶν κακῶν, ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῆ στρατιᾷ τῶν ἀγγελικῶν παρατάξεων, ἀχρόνως, ἀκόπως, καὶ τὸ ὅλον φάναι θεοπρεπῶς, πρὸς τὰς ἱεράς καὶ φωτὶ ἀπλήτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαίῃ ῥοπῇ μετᾶγει σκηνάς· καὶ τούτως οἶονεῖ τινὰς ἀβραβῶνας καὶ ἀπαρχὰς τῶν ἐν οὐρανοῖς ἡτοιμασμένων ὀψέ ποτε τοῖς ἀξίοις μονῶν τε καὶ διαιωνιζόντων κλήρων, μετὰ τὴν τῶν πάντων δηλαδὴ κοινὴν ἐξανάστασιν, καὶ προσήκον ἀποχαρίζεται. "Ὡσπερ οὖν γυμνῇ τῇ ψυχῇ, γυμναίς ταῖς ἐν ᾧδου ψυχαῖς ἐπιφανείς ὁ Σωτὴρ, ὃν εἴρηται τρόπον, κατὰ τὴν τῆς Παρασκευῆς ἑσπέρας προὔπεδειξε τὴν ἀνάστασιν· οὕτως αὖθις μετὰ τρίτην ἡμέραν, ὄρθρου βαθείος τῆς τῶν Σαββάτων μιᾶς, ἡλίου μὲν ἄρτι κατὰ τὸν ἐν Ἐδὲμ παράδεισον ἀνατέλλοντος, καὶ τὰ μετέωρα καὶ ἄκρωσ ὕψηλότατα τῶν ὀρέων καταλαμβάνοντος· περὶ δὲ γε τὸν καθ' ἡμᾶς ὀρίζοντα ἐβδόμης, ὡς εἰπεῖν, ἧ καὶ ὀγδόης ἐπεχούσης ὥρας νυκτερινῆς, μετὰ τοῦ ζωαρχικοῦ αὐτοῦ καὶ θεοειδοῦς, ἐμφύχου τε καὶ νοεροῦ σώματος ἐκ τοῦ τάφου ἀνίσταται, ὡς γε δῆτα προσηγγελάτο.

nostrum autem horizontem septima propemodum, aut etiam octava obtineret hora nocturna, cum vitæ principe, Deo simili, animato et pure intellectuali corpore, ex sepulcro prodians, ita ut antea prænuñtiaverat, resurrexit.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Ἄ πόδειξις ἐναργῆς ἐκ τῶν τότε γεγενημένων ὑπερφυῶν σημείων, ὡς ἀνέστη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν.

Καὶ τοίνυν ὁ θάνατος αὐτῷ τῷ Θεανθρώπῳ οὐκ ἐν παραδύστῳ καὶ γωνίᾳ, ἢ τινι ἀποκρύφῳ χρόνῳ καὶ τρόπῳ κατείργασθαι· ἐπὶ ξύλου δὲ μετεωρισθείς, ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων δρώντων, καὶ ἐν τόπῳ καὶ ἡμέρᾳ ἐπισήμῳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα τὴν τελευταίαν ἐπεσπάσατο. Οὕτω καὶ ὁ τάφος ἐκείνῳ ἐπίσημος· ἀνθρώπου γὰρ πλωαίου, καὶ καινὸς ἦν ἐτι ἄρτι λατομηθείς. Οἷα δὲ καὶ ἡ κηδεῖα, καὶ ἡ ταφή! ἀλλ' ἡ γὰρ καὶ σμύρνα ἄκρωσ συμψυραθεῖσαι, σινδόνων καὶ ὀθονίων περιλημμένων, τὸν νεκρὸν περιείλουν, καὶ εἰς τὸ ἀκριβὲς συνεῖχόν τε καὶ συνέσφιγγον, ὡς σῶμα ἐν τῷ ὄλον εἶναι δοκεῖν, κόλλης ἀπάσης δραστηκώτερον τῶν εἰρημένων ἀρωμάτων ἐξισχυόντων συνέχειν, ᾧ προσγένοντο ἀλειφόμενα. "Ὡσπερ τοίνυν ὁ θάνατος τῷ Χριστῷ καὶ ἡ ταφή τὸ πιστὸν καὶ ἀναντιρρήτον ἔχουσιν, ἐν ἐπισήμοις τόποις γενόμενα· οὕτως ἄρ' ἐχρῆν αὐτοῦ ἀνάστασιν ἀκολούθως τὸ ἐντέλὲς αὐθις εἰς πίστωσιν σχεῖν, παντὶ τρόπῳ τὸ βέβαιον τοῖς ἀξίοις καὶ ἀνμφίβολον τῆς πίστεως παριστάνουσιν. Τὰ μὲν οὖν ζωοποιὰ πάθη τε καὶ σωτήρια, ὡς τὴν ἡμετέραν οὐσίαν πλὴν ἁμαρτίας ἀναλαβὼν, κατενώπιον πάντων ὑπέσχεν, ὡσπερ δῆτα καὶ διελάβομεν. Τὴν γε μὴν

(1) « Propheticum quoque (προφητικόν) adest Abraham, id est prophetarum domicilium, et dignam habitationem unaquæque gens percipit, etiam ante iudicium. » (Iren. lib. II, cap. 64.) « Cur non capiat

A attulisset. Subito vero, et, ut ita dicam, fulgetri celeritate, dignos atque idoneos luce summe coruscantis deitatis illustrans, ac immensa potentia ex caliginosis illis soleque carentibus latebris reducens : et principibus ibi tenebrarum, ducibusque malorum, divinæ potestatis splendore, et angelicarum cohortium militia quasi obtritis, nullo tempore, et labore nullo, atque (ut semel dicam) eo qui solum Deum decet modo, in momento uno, ad sacra immensaque luce relucentia paradisi tabernacula traduxit (1) : eaque tabernacula, perinde atque quosdam arrhabones et primitias earum quæ in cœlis aliquando, post communem scilicet illam resurrectionem omnium, condignis atque idoneis paratæ sunt, mansionum, sempiternorumque hærediorum, ita ut par erat, eis donavit. Et quemadmodum nuda anima nudis apud inferos animabus, eo quo dictum est modo, Salvator vespertina Parasceves diei hora præsens affuit, resurrectionemque quodampmodo subindicavit : sic rursum tertia post die, cum profundum etiamnum una Sabbatorum esset diluculam, ac sol quidem tum circa paradysum in Edem oriretur, altioraque et sublimiora montium juga attingeret, circa

III CAPUT XXXII.

Demonstratio clara, ex eis quæ acciderunt supernaturalibus miraculis, quod Dominus ex mortuis resurrexerit.

Atque equidem Deus ipse, idemque homo, non in angulo aut occulto quopiam loco, non etiam obscuro vel tempore vel modo, est defunctus : sed in ligno sublime sublatus, gentibus simul et Judæis spectantibus, et quidem in loco atque die celebri et insigni festi Paschæ, vitam finiit. Nec minus sepulcrum magnificentum illi fuit ; hominis quippe opulenti, et novum, nuperque adeo in lapide excisum. Quale et funus, ipsaque sepultura fuit. Aloe siquidem et myrrha admodum commistæ corpus mortuum sindone et linteis exceptum complectebantur, atque arctissime continentes, usque adeo constringebant, ut omnia ea corpus unum esse existimarentur : quod quovis glutine ea quæ diximus aromata, cuicumque jungantur rei, arctius potentiusque eam constringere possint. Et quemadmodum mors et sepultura Christi irrefragabilem in conspicuo peractæ loco fidem sunt consecutæ : itidem sane consequens erat, decebatque resurrectionem ejus, ad fidem faciendam, certum quiddam absolutumque habere, ut omnibus modis firmam indubitatumque dignis et idoneis persuasionem credulitatemque astrueret. Itaque qui substantiam

(ἐνδέγεται) sinum Abraham dici temporale aliquod animarum receptaculum, in quo jam delineetur futuri imago, ac candida quædam utriusque, indicii prospiciatur? » (Tertull. Advers. Marc. lib. IV.)

nostram, excepto peccato, susceperat, vivificas et salutare perpressiones in conspectu omnium sustinuit, ita ut recensuimus. Cæterum vitalem tri-duanamque ex mortuis resurrectionem suam, non omnibus profanis simul et sacris eodem modo percipiendam permisit: quod nec æquum, nec sublimis, divini, et justii iudicii Dei esse creditum sit, impuris ingratisque oculis talia committere, et per-versitati cordis in periculum et experientiam rursum sanctum Israelis tradere, ut in ancipiti dubiaque consistentes opinione, quemadmodum etiam antea, et in cogitationibus variantibus non rectum adhibentes iudicium, eum reprobarent atque repudiarent: illis vero qui mentem rectam et cor quam maxime purum obtinerent, claram et ab omni ancipiti dubitatione alienam resurrectionem suam exhibuit, fideque certa comrobavit: primum quidem a matre et reliquis conspectus mulieribus; deinde a delectis discipulis, alias aliis, per dies quadraginta visus; 112 ac verbis novis [atque insolitis, simulque signis et prodigiis naturam superantibus, omnem illis (quantum fieri potuit) solvens atque adimens resurrectionis ambiguitatem. Non his autem solis, sed aliis quoque miraculis sepulcrum consecutis, fidem resurrectionis suæ confirmavit. Quæ vero ea sint, agendum dicamus. Primum, sigillum sepulcro impressum, quod intactum permansit: et custodia militaris illa, et genere alienigena, quæ in propinquo sigillum in observabat. Præterea ingens ille lapis ad os sepulcri appositus, qui inde defluens, ac potius manu et robore angeli devolutus (quod sane in his omnibus opinionem omnem excedit), ne ipse quidem vel minimum signum suum corruptit. Traditum enim nobis est ab antiquis, Judæos lapidem eum qui in salu-ferum illud sepulcrum pro operculo positus fuerat, ad summum monumenti labrum, petramque inferne illi se conjungentem, ferramentis quibusdam fabrili lapididarum arte perforasse, ferrumque ingens a fabro ex propinquo acceptum, per-utrumque foramen immisisse, et in circi sive annuli formam circumegisse: atque ita firmiter capitibus commissis, omni ex parte quasi vinculum circumduxisse, ut lapis, qualicumque modo, loco suo revelli, aut saltem ratione aliqua moveri (nisi arte quapiam et vi adhibita, necessario aut ferrum confringeretur, aut petra perrumperetur) non poterit. Atque ad hunc modum cum magna cura, atque etiam signo appresso, cum sepulcrum firmissime communissent, custodia insuper competenti adhibita, eos abillis. Quapropter, cum nihil prorsus de signis illis motum mutatumve esset, et lapis absque fragore et sonitu inde defluxisset (qui quidem magus fuisse perhibetur), ita ut unguenta afferentibus mulieribus, et discipulis ipsis accedentibus, locum his, ubi corpus depositum fuerat, magnitudine sua aperte indicaret: quis non evidentem hanc et irrefragabilem resurrectionis probationem atque demonstrationem agnoscat? Et ta-

ζωοποιόν και τριήμερον ἐκ νεκρῶν ἐκείνου ἀνάστα-σιν οὐ πᾶσιν ἀνῆκε βεβήλοις τε καὶ ἁγίοις ἐν ταυ-τῇ κατιδεῖν· ὅτι περ οὐδὲ τῶν δικαίων εἶναι τοῦτο λελόγισται· οὐδὲ γὰρ μὴν τῆς ἐνθέου καὶ ὑψηλῆς δικαιοκρίσιος θεοῦ βεβήλοις καὶ βασικάνοις ὀφθαλ-μοῖς τὰ τοιαῦτα καταπιστεύειν, καὶ στρεβλότῃτε καρδίᾳ εἰς πείραν αὐθις τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ παραδίδουσθαι, ὥστε καὶ ἐν ἀμφιβόλοισι καθιστάναι καθὰ καὶ τὸ πρότερον, λογισμοῖς τε κρίσιν μὴ προεβλημένοις ὀρθῶν ἀποδοκιμάζεσθαι· τοῖς δὲ γε τὸν νοῦν εὐθέσι καὶ τὴν καρδίαν καθαρὴν ὡς καὶ μαλιστα κεκτρημένοις σαφῆ τε καὶ ἀμφιβόλοισι ὡς πορρωτέρω τὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν ὑπέδειξε τε καὶ ἐπιστάσατο· πρῶτον μὲν τῇ μητρὶ καὶ ταῖς λοι-παῖς ὀφθείς γυναιξίν· εἶτα τοῖς ἐκκρίτοις τῶν μα-θητῶν, καὶ ἄλλοτε ἄλλοις δι' ἡμερῶν μ' ἀπανόμε-νος· λόγοις τε ξενίζουσι καὶ ὑπερφρεσι σημεῖοις καὶ τέρασιν ἐξαίρων ὡς ἐνόν γε ἦν ἐκείνοις καὶ τὸ ἀμ-φιβόλον διαλύων τῆς ἀναστάσεως. Οὐ τούτους δὲ μόνον τὴν ἴδιαν ἐπιστάσαν ἀνάστασιν, ἀλλὰ γε διὴ καὶ τοῖς τῇ τάφῳ παρακολουθήσαντι τεραστίοις. Τίνα δὲ ταῦτα; Ἡρώτον μὲν ἡ ἐπὶ τῷ τάφῳ σφρα-γίς, ἀθιγῆς διαμειμενηκυῖα· ἡ τε κουστωδία ἐγγει-τόνων ταύτην παραφυλάττουσα, στρατιωτικῆ τε οὖσα καὶ ὀθνεῖα τῇ γένει, καὶ ὁ πάμμεγας ἐκείνος λίθος, τῷ στόματι ἐπιτεθείς τῆς σοροῦ, κάκειθεν ἀπορρῦσαι, μάλλον δὲ χειρὶ καὶ σθένει ἀγγέλου ἐκκυλισθεῖς· καὶ τὸ ἐπὶ πᾶσι τούτοις ὄντα παρά-δοξον, μηδὲ τὴν ἐαυτοῦ σφραγίδα καὶ αὐτὴς κτῆ πρὸς βραχὺ διαλυμηγνάμενος· καὶ γὰρ ἐξ ἀρχαίων ἡμῖν παραδέδοται, τὸν τὸν ζωτοφόρον τάφον ἐπιπωμα-τίζοντα τουτονὶ λίθον, πρὸς τῷ ἄκρῳ τοῦ χεῖλους, καὶ τὴν κάτωθεν ἀπὸ τοῦ τάφου ἐγγιζουσαν πέτραν ἐργασίαις τισὶ λατόμῳ τέχνῃ διατρήσαντες Ἰου-δαῖοι, σίδηρον τε παρὺν χαλκεῖ ἐκ τοῦ σχεδὸν προσ-γεγόμενον δι' ἀμφοῖν τῶν τρημάτων ἐλάσαντες, καὶ εἰς κρῖκου σχῆμα τουτονὶ περιγαγόντες, καὶ οὕτως ἐν τῷ ἀσφαλεῖ ἀπανταχοῦ συγκεφαλαιώσαν-τές τε καὶ περιδήσαντες, ὡς μὴ οἶόν τε εἶναι τὸν λίθον ὀπωσοῦν τῆς ἔδρας ἐκστῆναι, ἢ γοῦν ὅπως δι-ποτε κινηθῆναι, εἰ μὴ τινι ἄρα τέχνῃς ἀνάγκη καὶ βία ἢ ὁ σίδηρος διαθραυσθεῖ, ἢ ἡ πέτρα διαρρά-γειν· οὕτως οὖν ἀκριβῶς ἐπισφραγισάμενοι, ᾤχον-το, φυλακὴν ἀνήκουσαν ἐπαφέντες αὐτῷ. Καὶ τῶ-νων τῶν σημεῖων ἐκείνων οὐδαμῶς μετακινηθέντων, τοῦ λίθου τε ἀψυφῆσι ἐκείθεν ἀπορρῦέντος, μεγά-λου σφόδρα εἶναι μαρτυρουμένου, ὡς καὶ ταῖς μῦρα κομίζούσαις, καὶ αὐτοῖς μαθηταῖς, τὸν χώρον ἔθα-τὸ σῶμα ἔκειτο, δι' ἐκείνου προφανῶς καταδείκνυ-σθαι προΐουσι, πῶς οὐκ ἐναργῆς αὕτη καὶ ἀναντιρ-ρήτος τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις; Τοιαῦτα μὲν διὴ καὶ ταῦτα, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος τεκ-μήρια ἐκδηλότατα· τὸ δὲ τῶν ὀθονίων εἶτον συνδῶ-ναν, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐν τῇ κεφαλῇ σουδαρίου αὐ-θις ὁποιόν; Ταῦτα καὶ γὰρ τῇ σμύρνῃ καὶ ἀλόῃ καὶ τῷ ζωαρχικῷ σώματι ἐκείνῳ προσηρηθέντα, καὶ οἶονεῖ ἐν σῶμα τῇ τῶν ἀρωμάτων δυναστεία γεγε-νημένα, οὐδαμῶς ὑπὸ κλοπῆν τὸ σῶμα συγχωρεῖ-γενέσθαι κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν φρενοβλάβειαν. Πῶς

γὰρ ἂν καὶ ἐγύμνουσαν, καὶ ταῦτα κλέπτοντες, ἀθι-
γῶν τῶν ἐνταφίων καὶ κατὰ χιῶραν ἐκάστων πα-
ρακειμένων, καὶ εὐσχημόνων, καθὼς ἄρα καὶ περι-
έκειτο, τοῦ τε σουδαρίου μὴ φύρδην, ἀλλ' ὑφ' ἓνα
τόπον σωφρόνως περιειλουμένου πρὸς τὸν τόπον
τῆς κεφαλῆς; Παρίσταται τοιγαροῦν τοῖς συνιέναι
γινῶσιν ἐθέλουσιν, ὅτι περ οὐ μόνον τῆς ἡμέρας μετὰ
σώματος ἀνίστη ὁ Κύριος, ἀλλὰ μετὰ λεπτοῦ τε
καὶ κούφου, καὶ οὐκέτι θνητοῦ καὶ φθαρτοῦ καὶ
παχέος, ὡς πρότερον, ἀφθάρτου δὲ μᾶλλον καὶ
ἀθανάτου, καὶ τὸ ὄλον φάναι, πνευματικωτέρου καὶ
θειοτέρου, καὶ ὁμοθέου λέγειν θαρρῶν, κατὰληψίν
τε πάσης αἰσθήσεως ὑπερβαίνοντος, ἐσθῆτός τε
καὶ βρώσεως ὑπερτέρου, ὡς καὶ διὰ κεκλεισμένων
κατὰ φύσιν θυρῶν εἰσιέναι· εἰ καὶ συγκαταβάσεως
λόγοις ὑπερφύσει τοῖς οἰκείοις ὀρώμενος, τὴν τε
πλευρὰν καὶ τὰς τῶν ἡλῶν τρήσεις ἐψηλαφᾶτο, καὶ
τροφῆς μετέιχε, καὶ ἰχθύος καὶ μέλιτος ἀπεγεύετο,
οὐ πεινῶν, εἰς πᾶσιν μὲν τῆς καινῆς ἀναστά-
σεως, τῆς δὲ φαντασίας ἀναίρειναι, λόγοις ἀρόρητοις
τῆς τροφῆς τῆς πυρὶ τῆς θεότητος ἀναλισκομένης
ὑπερφύως.

que et alimento, quo non indigeret, superiore, ita ut et clausas fores naturaliter pertransiret, quam-
vis mirifica ratione submissionis atque conformationis (1), eis quos sibi in arctiorem consuetudinem
acciverat, conspectus sit, et latus fissurasque clavorum contrectari siverit, cibumque ceperit, ac
pisces et mel gustaverit; non ille quidem quod esuriret, sed ut fidem resurrectionis novæ faceret,
et phantasmatis opinionem aboleret, ineffabili quodam modo præter naturam alimento a divinitatis
igne consumpto.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῶν ἁγίων γυναικῶν μοροφόρων, ὁσά-
κις ἐπὶ τὸν ζωηφόρον ἦσαν τάφον Χριστοῦ.

Οὐχ ἦρτον δὲ εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀληθοῦς ἀναστά-
σεως καὶ ἡ παρὰ τῶν μοροφόρων γυναικῶν μαρτυ-
ρία. Πισταὶ γὰρ παρὰ Θεῷ καὶ αὐταί. Ἐπεὶ τοί-
γε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ, οὔτε δοῦ-
λος, οὔτε ἐλεύθερος· ἀλλ' εἰς ἐν τοῖς ἀξίοις καὶ
ἐπὶ πάντων ὁ Κύριος, μία τε πίστις, ἓν τε ἅγιον
Πνεῦμα, τὸ πάντα ἐνεργοῦν, ὡς γε βουλομένων ἐστὶν
αὐτῶν. Ὡς γοῦν οἱ εὐθεῖς τῶν ἀνθρώπων παραδε-
κτέοι μᾶλλον ἔδοξαν καὶ πιστοὶ, δι' ὧν καὶ ὁ κόσμος
ὅλος τῇ εὐαγγελικῇ ἐζωγράφθη σαγήνῃ, καὶ μετ'
αὐτοῦ ἕτεροι τὰ δευτερεῖα πρὸς τε πίστιν καὶ τὴν
ἀληθῆ γινῶσιν φέροντες· οὕτω καὶ γυναῖκες ὅτι
πλείστα παρελήφθησαν τῷ Χριστῷ πιστεύσασαι
καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν διακονοῦσαι. Πιστῶν δ' ἐπιση-
μοτάτη ἐστὶ Μαρία, ἡ ἐκ Μαγδάλων ὠρμητο· ἥ τις
καὶ πρότερον, ἐπὶ πνεύμασι κάτοχος οὖσα, καὶ
ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ ὄχλου ἐκείνων ἀπαλλαγείσα, τοῦ
λοιοῦ συνέβαι καὶ σὺνδιατρίβειν τῷ θεραπευτῇ
ᾄειν ᾤετο. Ὅθεν καὶ τῆ τοῦ Θεοῦ Μητρὶ καὶ Σα-
λώμῃ καὶ τῇ ἄλλῃ Μαρίας, θυγατρὶ μὲν τοῦ μνη-
στορος Ἰωσήφ, ἐκ Κλοπᾶ δὲ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ γυ-

(1) « Ut resurrectio crederetur, talem se exhibuit. » (Chrysost.) « Ex dispensatione non in debita corporis sui gloria, sed in prima figura cernebatur. » (Cypr.) « Sed neque eandem gloriam, quam antea ostendit apostolis, illico ostendit. Sed quod videre consueverant, hoc viderunt: et dilata est claritatis plenitudo, quæ in se erat perfecta. » (Id.)

Alia quidem sunt hæc resurrectionis Servatoris in-
dicia apertissima. Sindonis vero et linteorum,
ipsiusque adeo, si placet, in capite sudarii, rursum
qualia? Hæc etenim myrrhæ, et aloæ, et item vi-
vifico corpori illi compacta, et quasi unum corpus,
unguentorum vi atque efficacia, facta, haudqua-
quam corpus furtim auferri permisere, juxta Ju-
dæorum insanam dementia. **113** Quomodo enim
corpus ipsum nudantes, hæc fures sic detraxissent?
eum sepulcralia lintea intacta, et decenter, per-
inde atque ei circumdata fuerant, suo quæque loco
reperta sint? et sudarium non temere, sed in uno,
capitis scilicet loco, rite circumvolutum jacuerit?
Certum itaque est ac persuasum omnibus, qui in-
telligere cognitionemque assequi et recte sapere
volunt, Dominum non solum die tertio cum cor-
pore surrexisse, sed etiam cum corpore tenui ac
levi; nec amplius mortali et corruptibili et crasso,
ut antea, sed prorsus incorruptibili et immortalī,
atque (ut semel dicam) spirituali magis et divi-
niori, quodque simul Deus esset (nam sic dicere
ausim), captum sensus omnis excellentē, vestitu-

C

CAPUT XXXIII.

*De sanctis mulieribus unguentum ferentibus, quoties
ad virificum Christi sepulcrum accesserint.*

Neque vero minus ad veram certamque resurre-
ctionem confirmandam faciunt mulierum unguenta
ferentium testimonia (2). Nam et hæc fidem apud
Deum merentur. In Christo namque Jesu neque
masculus, neque femina, neque servus, neque
liber: sed unus in dignis atque idoneis, atque
adeo in omnibus Dominus: una fides, unus sanctus
Spiritus, qui efficit atque operatur pro arbitrio et
voluntate sua omnia. Itaque quemadmodum recti
integrique homines, per quos et mundus univer-
sus evangelica sagena captus est, et secundum
hos alii, secundas in fide veritatisque cognitione
ferentes, qui præ cæteris propter fidem egregiam
susceperunt digni visi sunt: sic et mulieres plu-
rimæ credentes, et necessaria ei ministrantes, a
Christo sunt admissæ. In quibus omnibus celeberrima
est Maria Magdalis orta (3), quæ quidem an-
tea septem spiritibus afflata atque detenta **114**
eisque ab Jesu liberata, de cætero conversandum
vivendumque sibi cum curatore suo putaverat.
Quapropter cum Genitrice Dei, et Salome, et alia

(2) « Perfectus Christus est, non propter deitam modo, qua nihil perfectius, sed etiam propter carnem assumptam, quæ deitate uncta, et idem quod unctio facta est, adeoque condeus (ὁμόθεο.) facta. » (Greg. Thelogus.)

(3) Hæc ex Hagiographis decerpta.

Maria sponsi Josephi filia, ex Cleophæ fratris ejus, A qui sine liberis procreatis decesserat, conjugē procreata, atque cum aliis familiarem consuetudinem habens, obsequi et ministrare Christo et discipulis ejus non intermiserat. Magdalenam porro istam Chananæ illius filiam esse quidam prodiderunt. Cum eis autem, quas diximus, alia rursus Maria erat, Judæ Josephi filii, unius ex duodecim conjux (1) : quam etiam minoris Jacobi et Josæ matrem nonnulli memorant (2). Item Joanna filiorum Zebedæi, Jacobi et Joannis mater. Has, quod matri Jesu, nec minus ipsimet Servatori omnibus officiis præstandis fideles essent, aliæ plures ex Gallilæa sequebantur, ad vestimentorum usum reliquumque ministerium percommodæ. Hæ igitur desiderio magistri flagrantēs, metu autem persecutorum sese cohibentes, in Sabbato quietæ esse, ut decebat, cogebantur. Sero autem Sabbatorum, hoc est, post Sabbata omnia (consuevere autem Judæi ipsos dies septem Sabbata vocare), post totius videlicet hebdomadis peractum circuitum, et post mediæ noctis horas unius Sabbatorum, ipsa nimirum illucescente Dominica, Maria Magdalena, et alia Maria (Dei vero Genitricem hanc esse, sacri nobis prodidere libri), ut reliquis fervidiores, vehementioreque affectu dolore, unguenta quædam rite præparata habentes adveniebant, de Judæorum consuetudine Jesum uncturæ, atque ex matutino tempore comploraturæ, lacrymisque adeo animorum mœrorem exsatiaturæ. Ecce autem lapidem conspiciunt longe a foribus devolutum, angelumque ei insidentem, lucis fulgore oculos perstringentem, bonoque animo eas esse, atque evestigio redeuntes, mystis discipulisque cum lætitia resurrectionem renuntiare jubentem. Revertentibus itaque illis obvius fit Christus, salvare eos jubens, Petroque et discipulis dicere, ut primo quoque tempore in Gallilæam, desideratum ipsum visuri, irent. Atque illæ quidem stupore multo percussæ, ita abiere. Prima hæc post resurrectionem duabus Mariis apparitio atque exhibitio facta, quam 115 Matthæus et Marcus deprædicant. Illæ igitur, ut dicere cœpi, abiere, timore a se ipsis dissidentes, neque quidquam eorum quæ vidissent nuntiantes. Magdalena certe quidem, sicuti Joannes scribit, desiderio tabescens, ad monumentum rediit, iterumque lapidem sublatum videns (somnia enim seu visionem sibi vidisse visa fuerat) confestim occurrit, Petro et Joanni qui reliquis acriores calidioresque erant apostolis, sublatum quidem e monumento esse Jesum, se autem ubi locorum esset ignorare, annuntiatura. Illi porro solliciti atque anxii confestim ad sepulchrum accurrere, atque intus rite locoque suo sepulchralia lintea composita cernere, et verborum quæ is qui resurrexerat prolocutus fue-

(1) Malim legere, *mater*. Sedenim et Judas Jacobi, ac proinde et Domini frater, infra lib. III, cap. 10, nepotes ex filio, itaque et conjugem, ex qua illum suscepit, habuisse scribitur. Verum eam

ναϊκός, ἀπαιδὺς τεθνηκός, αὐτῷ γεννηθείση, συν- οὔσα, καὶ ταῖς λοιπαῖς θεραπεύουσα καὶ διακονοῦσα. Τὴν Μαγδαληνὴν δὲ ταύτην καὶ θυγατέρα τῆς Καναναίας εἶναι τινες ἐκὼδῶκασιν· μετὰ γε μὴν τῶν εἰρημένων καὶ Μαρίαν ἄλλην, Ἰνύδα μὲν υἱοῦ Ἰωσήφ ἐνὸς τῶν δώδεκα σύζυγον, ἦν καὶ μητέρα Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσή ἱστοροῦσι· καὶ Ἰωάνναν μητέρα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, Ἰακώβου δηλονότι καὶ Ἰωάννου. Ταύταις οὖν ὡς τὰ πιστὰ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ αὐτῷ γ' ἐκείνῳ φρονούσας καὶ ἀλλοι πλείους ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐφείποντο, πρὸς τῶν ἐνδομύτων χρεῖαν καὶ ἄλλην διακονίαν δεξιαὶ καθορώμεναι. Αὗται τοίνυν τῷ πόθῳ τοῦ διδασκάλου φλεγόμεναι, τῷ δὲ φόβῳ τῶν διωκτῶν συστελλόμεναι, τὸ μὲν Σάββατον ἡσυχῇ μένειν ἢ θέμις κατηναγκάζοντο· ὅψι δὲ Σαββάτων, ὃ δηλοῦν ἐστὶ μετὰ πάντα τὰ Σάββατα· ἔθος δὲ Ἑβραίοις Σάββατα τὰς ἐπτὰ ἡμέρας καλεῖν, οἰοῦναι μετὰ τὴν τῆς ἑβδομάδος ἄλλην περίοδον· μετὰ τὰς μεσονυκτίους ὥρας τῆς μιᾶς Σαββάτων, εἴτουν αὐτῆς ἐπιφωσκούσης Κυριακῆς, ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ ἡ ἄλλη Μαρία· τὴν Θεοτόκον δ' εἶναι ταύτην ἰσραὶ βίβλοι ἡμῖν ἐκδεδώκασιν· ὡς τῶν ἄλλων θερμότεραι καὶ περιπαθέστεραι, μύρα τινὰ εὐτρεπίσασαι, παρεγένοντο, ὡσπερ ἦν Ἰουδαίοις ἔθος, μυρίσαι τὸν Ἰησοῦν, κλαῦσαι τε ἐξ ἐρωτιοῦ, καὶ τοῖς δάκρυσι τὸ τῆς ψυχῆς ἄλγος ἀκέσασθαι. Καὶ δὴ τὸν λίθον ὀρώσει μακρὰν τῆς θύρας διαπεσόντα, καὶ ἄγγελον τοῦτον ὑπερκαθήμενον, φωτὸς ἀστραπῇ τὰς ὄψεις ἐκπλήττοντα, θάρρειν τε ἐγκαλυόμενον, καὶ θάκτον ἀπίεσαι τοῖς μύσταις εὐαγγελίσασθαι τὴν ἀνάστασιν. Ὅπισθεν τοίνυν ἀνατρεχούσας προσοπήντα ταύταις Χριστὸς, Καίρετε, προσφθεγγόμενος, Πέτρῳ τε καὶ τοῖς μαθηταῖς ἀπαγγέλλειν, οἱ ποδῶν ἔχειν ἔχειν εἰς Γαλιλαίαν, καὶ θεᾶσθαι δὴ τὸν ποθοῦμενον. Καὶ αἱ μὲν θάμβει περισχεθεῖσαι πολλῶ ἀπήσαν. Πρώτη αὕτη μετὰ τὴν ἀνάστασιν ταῖς δυοῖς Μαρίαις ἐμφάνει, ἦν Ματθαῖός τε καὶ Μάρκος διαγορεύουσιν. Αἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπῆλθον, τῷ φόβῳ διαφωνήσασαι, μηδὲν εἰποῦσαι· τῶν ἐωράκεισαν. Ἡ μὲντοι Μαγδαληνὴ, κατὰ τὸν Ἰωάννην, τῷ πόθῳ ἐκτεκνομένη, πάλιν ἐπὶ τὸ μνημεῖον ἦκει· τὸν τε λίθον ἄρθεντα ἰδοῦσα αὐθις, ὄναρ γὰρ ἔβητο ἃ προεώρακε, δραμεῖν αὐτίκα καὶ Πέτρῳ τε καὶ Ἰωάννῃ τοῖς θερμότεροις ἀπαγγέλλαι τῶν μαθητῶν, ἦρθαι μὲν τοῦ μνημείου τὸν Ἰησοῦν, ἀγωνεῖν μὲντοι ὅπη γῆς εἴη. Ἐν ἀγωνίᾳ δ' ἐκείνου γεγονότας, ἐπὶ τὸν τάφον εὐθὺς ἀφικέσθαι. Ἐνδον δὲ γενομένους καὶ ἐν κόσμῳ κείμενα τὰ θόνια κατιδόντας, τῇ μὲν ἀναστᾶσει πιστεῦσαι, τῶν τοῦ ἀναστάντος ἐν μνήμῃ γεγονότας φωνῶν· διὰ γε μὴν τὸν φόβον αὐθις πρὸς ἑαυτοὺς συσταλῆναι· Μαρίαν δ' ἐστῶσαν πρὸ τοῦ μνημείου κλαίειν, καὶ ἐν ἀπόρῳ ποιεῖσθαι, πῶς ποτε ἄρα ὁ νεκρὸς ἀπό-

conjugem, si Maria nominata fuit, aliam a matre Jacobi et Josæ, etc., fuisse necesse est.

(2) Discrepant ista a cap. 3 libri sequentis.

δημοῦ ἦν. Δύο δὲ ἄρα φωτοφανεῖς παρακαθήμενοι ἄγγελοι, ὧν ὁ μὲν πρὸς τῷ τόπῳ τῆς κεφαλῆς, ἄτερος δὲ πρὸς τὸ κάτωθεν ὑψιζήτο μέρος, ὅπου χάρην ἐκείνη ὁ θρῆνος διεπυθάνοντο· τὴν δὲ τὸ μὴ παρῆναι τὸν Κύριον ταύτῃ, καὶ τὸ μὴ εἶδέναι ὅπου δὴ τέθειται, προβαλέσθαι. Τούτων λεγομένων, ἐκ τῶν ὀπισθεν ταύτῃ ἐπίσταται ὁ Σωτήρ. Οἱ δὲ ἄγγελοι εὐθὺς ἐκείνῳ ἰδόντες, ἀνίσταντο. Ἐκείνη δὲ καταπλαγεῖσα τῶν ἀγγέλων τὴν στάσιν, εἰς τοῦπίσω ἐστρέφετο· καὶ θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐστῶτα. Κηπουρὸν δὲ αὐτὸν οἰομένη, ὅτι γε τὸ μνήμα ἐν κήπῳ ἦν, ἐρομένην τούτῳ τὰς τῆς ὀλιγοπιστίας ἀφῆκε φωνᾶς, Εἰ σὺ, λέγουσα, τοῦτον ἐντεῦθεν μεταθείς ἐβάστασας, λέγε μοι ὅπου δὲ τῆς γῆς εἶη, γὰγὼ αὐτὸν ἀρῶ. Ἄλλ' ὁ Κύριος τὴν ἄνοιαν καὶ ἀπιστίαν ταύτης προστηγορίζει διωρθοῦτο μίαν. Τὴν δ' αὐτίκα τῆς συνήθους καὶ γλυκείας ἐν αἰσθήσει γεγεννημένην φωνῆς, διδίσκαλόν τε ἐκ περιχαρείας εἰπεῖν, καὶ πιστεύσασαν τῷ μυστηρίῳ, αὐτίκα τῶν ζωαρχικῶν ποδῶν ζητεῖν ἄπτεσθαι· αὐτὸν δὲ μὴ ἄπτεσθαι γε οὕτω παχέως ἔχουσαν παρεγγυᾶν, ἕως ἂν πρὸς τὸν Πατέρα παλινδρομήσει. Τότε γάρ, ὁ δυνάμενος ἐν πνεύματι προσκολληᾶσθαι τῆς ἐξουσίας ἀπολαύτω, φησίν. Ἡ μὲν οὖν Μαγδαληνὴ πρὶς τῷ τάφῳ παραγενομένη, δις ἐώρακε τὸν Χριστόν· μετὰ τῆς θεοτόκου τὴν πρώτην, ὡς ὁ μακάριος ἱστορεῖ Ματθαῖος· τὴν δευτέραν δὲ καὶ τρίτην, κατὰ μόνας, κατὰ τὸν θεσπέσιον Ἰωάννην. Ἡδὲ καὶ τέταρτον πρόσεισι. Συμπάρησαν δὲ ταύτῃ ἡ τε Ἰακώβου Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Σαλώμη, καὶ ἄλλαι πλείεσται αἱ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας συναναβάσαι, ἡλλοῦ ἄρτι· τὸ πρῶτον ὑπαναγίζοντες. Αἷς κατὰ τὸν θεῖον Λουκᾶν οἱ ἐξαλλοὶ ταῖς στολαῖς ἐκείνοι καὶ φωταεῖδες ἦσαν ἄγγελοι, μὴ τὸν ζῶντα μετὰ τῶν τεθνεώτων πολυπραγμονεῖν· ἐγγεῖρθαι γὰρ καὶ μὴ παρῆναι τῷ τάφῳ διεμαρτύροντο· καὶ τῶν ἐκείνου ῥημάτων ἐν μείγῃ γενέσθαι παρηγγύων, καὶ τοῖς μαθηταῖς πορευθεῖσας τὰ ἴσα διαμνηθεῖσθαι. Καὶ δὲθ' ὑποστρέψασαι σύναμα τῇ θερμότητι Μαγδαληνῇ, τὰ ὄραθέντα τοῖς ἑνδεκά καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἀνήγγελλον. Ἄλλῃ δὲ γυναικῶν τοὺς λόγους ἠγοούμενοι, πιστεῖν ἤκιστα εἶχον. Τῆς δὲ φήμης περὶ λαθροσύνης, καὶ ἀπανταχοῦ γε διατρεχούσης ἅμα ἡμέρᾳ ὡς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τοῦ συνεδρίου ἐν λόγοις ἦσαν, βουλὴν ὑφάναντες, ἀργυρίῳ τε τὰς στρατιωτῶν δεξιὰς διαφθειραντες, πείθειν ἐπεχειροῦν ὡς οἱ μαθηταὶ συλησειαν τὸν τοῦ διδασκάλου νεκρὸν, βῆθε τῷ ὑπὸν κατεχομένων αὐτῶν. Ὁ δὲ καὶ ἐς δεῦρο, φησὶ, παρ' ἐκείνοις διαρημίζεται.

A rat, meminisse, resurrectionique fidem habere, cæterum propter metum rursus se ipsos cohibere. Maria autem stans ad monumentum flere, et dubitans ambigere ubinam corpus esset. Tum ibi humana specie angeli duo, alter quidem ad capitis locum, alter autem inferiore parte, sedentes, quænam luctus fletusque ejus causa esset eam rogant. Quibus illa respondet : non adesse eo loco Dominum, seque ubinam positus esset nescire. His dictis, a tergo ei præsto adest Servator. Angeli autem, eo viso, illico consurgunt. Illa porro angelorum assurgentium statu exterrita, convertitur, Jesumque astantem videt. Cæterum hortulanum eum esse existimans (in horto enim monumentum erat), ad interrogationem ejus modicæ fidei profert vocem : Si tu, inquit, illum inde sublatum quopiam deposisti, dic sodes ubi locorum sit, et ego illum tollam. Sed enim Dominus amentiam incredulitatemque ejus una appellatione corrigit et emendat. Ibi illa statim consuetam dulcemque agnoscens vocem, ex lætitiæ abundantia, magistrum eum vocat, et mysterio fidem adhibens, vitales pedes subito contingere parat. Eamque ille, quod tam crassa etiamnum mente esset, ne se tangeret, donec ad Patrem reverteretur, inhibet. Tum enim eos qui spiritu adhærere adjungique ei possent, potestate ea frui debere dixit. Itaque Magdalena ter ad sepulcrum venit, et bis Christum vidit : primum, cum ipsa Dei Genitrice, ut beatus commemorat Matthæus ; secundo autem et tertio, sola, ut quidem divinus scribit Joannes. Jam vero et quarto advenit. Erant autem cum ipsa Maria Jacobi, Joanna, Salome, et aliæ plures, quæ a Galilæa simul ascenderant, sole recens admodum orto. Quibus, juxta divum Lucam, coruscantibus stolis præstantes humana specie angeli dicunt, viventem cum mortuis quærendum non esse. Resurrexisse enim, et non adesse eum in monumento, testificantur : verbaque ejus in memoriam revocare, atque discipulis abeuntes eadem indicare jubent. Ita demum illæ cum fervidissima Magdalena reversæ, undecim illis, prætereaque aliis omnibus, quæ viderant, renuntiant. At illi muliercularum verba pronugis habentes, animum ad credendum inducere non potuerunt. Et jam fama, viribus magis magisque sumptis, passim una cum die Jesum ex tuis resurrexisse increbrescebat : cum pontifices, et qui in concilio alicujus essent nominis et estimationis, consilium texunt, et argento dato milites corrumpunt, ut persuadere omnibus conarentur, cum ipsi somno profundiore consopiti essent, ad hunc usque diem apud eos evangelista falso ja-

discipulos corpus defuncti magistri rapuisse : quod citari dicit.

CAPUT XXXIV.

A

ΚΕΦΑΛ ΚΑ΄.

Quoties et quibus ex discipulis apparuerit : ut primum scilicet Lucæ et Cleopæ, deinde vesperi undecim apostolis clausis januis videndum se præbuerit : et ut post dies octo ab apostolo Thoma sit contractatus.

Deinceps, quoties discipulis apparuerit, quibusque signis et miraculis, eis percussis cognitus sit, ne ipsi quidem, qui suis ipsorum oculis ea spectarunt, in publico monumenta referri oportere visum est, sublimesque decente terrore simul et admiratione facilis compendiarique orationis occasionem illis præbente: quippe quibus illud studio fuerit, ut ea tantum exponerent, quæ ad fidem non satis idoneis parumque credulis hominibus faciendam sufficerent, plurima autem securitati silentii committerent. *Diebus enim, divinus inquit Lucas, quadraginta ex intervallis se illis exhibens, et quidem non sine miraculis et prodigiis, quæ regni Dei essent, læto recensuit nuntio.* Primum itaque, sicuti antea dictum est, mulieribus, utpote fide ferventioribus ac desiderio cordis magis flagrantibus, conspectus est. **117** Deinde Simoni Petro, et ipsi singularem ardorem erga magistrum obtinenti, in primisque linguæ lubrico lapsu, atque majorem in modum supra alios rerum suarum sagatenti. Ac eadem ipsa, tertia quidem illa, sed prima resurrectionis die, a Luca (1) et Cleopa, iter carpentibus, cum vespere ad cœnam cum eis consedisset, per panis nimirum fractionem, cognitus est: qui, cum e conspectu eorum evanisset, ipsi cœna relicta, nullaque mora interposita, eo ipso tempore cum festinatione Hierosolyma reversi sunt, atque in cœnaculum, ubi et cœna peracta fuerat, et tum discipuli metu percussorum conferlim convenerant, quam primum ascenderunt. Ibi eis apparitio Christi, Simoni Petro exhibita, aliaque de ipsa Magdalena, de lapide, et de angelis, præstantissimis vestimentis coruscantibus, magna cum voluptate renunciata sunt. Et ipsi vicissim, quod illis in itinere evenisset, et ut eum panem frangentem cognovissent, commemorarunt. Sed enim non exigua quoque tum ibi excitata est turba ab eis, qui inter se ancipites adhuc erant. Cæterum illis ita ambigentibus, propter earum rerum quæ dicebantur novitatem, circa ejus ipsius diei serum, vespere increbrescente, cum fores firmiter clausæ manerent (metuebant enim, ne quis clam ingrederetur), derepente in ipsorum addubitantium medio consistens Dominus, serenam tranquillitatem animis eorum immittit, ac turba sedata, pacem eis more suo apprecatur, manus quoque et pedes, præterea et divinum latus contractandum permittens, fluctuantem eorum de resurrectione opinionem dissolvit, et plenam illis certamque facit fidem, ut firmiter constanterque crederent, se eum ipsum, qui clavis nuper admodum transfixus fuerat, non spiritum esse. Quomodo

Ἰσάκις καὶ τίσιν τῶν μαθητῶν ἀνεφάνη· καὶ ὡς πρῶτον τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν, εἶτα ὀψίας τοῖς ἕνδεκα τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ὤφθη· καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτώ ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ἐψηλαφήθη Θωμᾶ.

Ἐντεῦθεν ἰσάκις ἐμφανῆς τοῖς μύστις ἐγένετο, ὅσοις τε σημεῖοις καὶ τέρασι καταπλήττων αὐτοὺς ἔγνωστο, οὔτε τοῖς αὐτόπταις ἀναγράψασθαι δεῖν ἐδόκει, τῆς Θεοπροποῦς γοργόττης τοῦ συντεμνόμενου λόγου διδόντος τὸ πρόχειρον· μελέτην τε ποιούμενοι, ὅσα πρὸς πίστιν ἐφαρκεῖν τοῖς ἀναξίοις καὶ ὀλιγοπίστοις ἐμελλε, ταῦτα δὴ παραθεῖναι· τὰ δὲ πλεῖστα τῷ τῆς σιωπῆς ἀκινδύνῳ κατέκρυψαν· Ἐν ἡμέραις γάρ, φησὶν ὁ θεηγόρος Λουκᾶς, μ', ἐκ διαλειμμάτων αὐτοῖς ἐμφανῆς γινόμενος, καὶ οὐκ ἄνευ τεράτων καὶ σημείων καινῶν τὰ περὶ τῆς τοῦ βασιλείας τούτοις εὐηγγελίζετο. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς γε εἴρηται, ταῖς γυναῖξιν οἵαπερ θερμότεραις τὴν πίστιν καὶ τῷ πόθῳ τῆς καρδίας ἐκκασιόμεναις ὀπτάνεται· εἶτα τῷ Σίμωνι Πέτρῳ, ἅτε δὴ καὶ αὐτῷ ζήοντι περὶ τὸν διδασκαλόν, ἄλλως τε καὶ ὀλίγη γλώττης περιπετόντι, καὶ ὑπερβαλλόντως τῶν ἄλλων ἡλίιστα διακονομένῳ. Καὶ κατ' αὐτὴν γε δὴ τὴν τρίτην μὲν, πρῶτην δὲ ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως, τοῖς περὶ Λουκᾶν καὶ Κλεόπαν τὴν ὁδὸν παριούσι γνωρίζεται, πρὸς ἐσπέραν εἰς δεῖπνον αὐτοῖς συγκατακλιθεῖς, κἂν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου τούτοις ἐπιγνωσθεῖς, καὶ ἀφανῆς ἐκ μέσου τούτων πάλιν γενόμενος. Αὐτοὶ δὲ τὸ δεῖπνον λιπόντες, μηδὲν τε μελλήσαντες κατ' ἐκεῖνο δὴ τοῦ καιροῦ σπουδῆ ἀνίστροπον εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ τὸ ὑπερῖον τάχος ὅσον ἀναβάντες, ὅπου δὴ καὶ ὁ δεῖπνος τετέλεστο, ἔθθα καὶ οἱ μαθηταὶ ἄθροοι· τῷ φόβῳ τῶν φονευτῶν κατεδύοντο, τὴν πρὸς Σίμωνα Πέτρον ἐμφάνειαν τοῦ Χριστοῦ ἡδέως τούτοις κατήγγελλον· καὶ τᾶλλα τὰ περὶ τὴν Μαγδαληνὴν καὶ τὸν λίθον, καὶ τοὺς ταῖς ἐξήλλοις ἀστράπτοντας ἀγγέλους στολαῖς· Ἐκεῖνοι δ' αὖ τὰ κατὰ τὴν ὁδὸν διεξήσαν, καὶ ὡς κλῶν τὸν ἄρτον διεγνώσθη αὐτοῖς· ἔνθεν τοι καὶ τάραχος οὐκ ἐλάχιστος ἐπαγεῖστο τοῖς παρ' ἀλλήλων ἐν ἀμφιπόλῳ δὴ γενομένῳ. Τούτων δ' οὕτως ἀμφοσθητόντων τῷ τῶν διηγημάτων ξενίζοντι, ἐν τῇ τῆς αὐτῆς ἡμέρῃ ἐσπέρα, τῆς ὀψίας ἐτι ἐπιπολαζούσης, τῶν τε θυρῶν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ μενουσῶν, ἐδεδίσαν γὰρ μή τις λάθῃ παρεῖδους, ἄθροον ὁ Κύριος διαφερομένοις ἐπι μέσοις στάς, γαλήνην τε εὐθὺς ἐνήσει ταῖς ψυχαῖς· καὶ τὸν τάραχον καταστείλας, εἰρήνην αὐτοῖς, τὸ σύνθηες, ἐπεφθέγγετο· τάς τε χεῖρας, καὶ τοὺς πόδας, πρὸς δὲ καὶ τὴν θείαν πλευρὰν ἀνέειψεν, τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀμφίβολον διελύετο· ἐν βεβαίῳ καθεστάναι πληροφορῶν, αὐτὸν εἶναι τὸν χθὲς καὶ πρότερον τοῖς ἥλοις ἐμπαγέμενα, μὴ πνεῦμα τε ὄντα· Ἡ πῶς ἂν τὸ πνεῦμα σαρκὶ καὶ ὀστέοις προσχρήσεται, ὡς ἐκεῖνος περικείμενος τρυβ' ἐωρᾶτο; Πῶς δ' ἂν καὶ ἀπῆ χρήσεται, ἀναπὰς παντὶ πᾶσιν ὄν; Ἐγὼ τοίνυν, εἰμὶ, φησὶ, μηδ' ὄλωσ ἀλλοιωθεῖς.

(1) Non Lucam hunc, sed Nathanaelem fuisse, arbitratur Ephiaphianus.

Καί γε ὑμῖν ἄρτι πρῶτος τὰς ἀπαρχὰς τοῦ Παρακλήτου ἐπιπνέων ταῖς ὕψεσι, λάβετε, λέγω, Πνεῦμα ἅγιον· δι' οὗ καὶ κράτος ἐστὶ χαρίζομαι, λύειν τε καὶ δεσμεῖν ᾧτινι ἀνθρώπων ἀμπλακεῖν γένοιτο. Γινῶναι δὲ δεῖ προσήκον, ὡς γέ μοι καὶ πολλάκις ὑμῖν εἰρημένον, ὡς οὕτω ἔδει γενέσθαι, παθεῖν τὸν Χριστὸν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ γράμματος, καὶ εἶσω τῆς σφετέρως δόξης αὐθις χωρῆσαι. Ὡς ἂν δὲ μὴ τῇ ὕψει μόνον, πρὸς δὲ τῇ ἀκοῇ τε καὶ τῇ ἀφῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτῇ γεύσει τὰ πιστὰ σχολήτε, ὡς οὐ φάσμα, ἀλλ' ἐγὼ εἰμι, ὁ ἐξ ἄλλω μὲν θανὼν, τὰφω δὲ καθαιρεχθεὶς, ἐκεῖθεν δὲ τῇ θεῖᾳ δυναστείᾳ ἀναβῆραϊ, καὶ εἴ τι ὑμῖν πρὸς τροφὴν σχέδιον, παρίτω. Καὶ οἱ μὲν μέρος προὔτιθεσαν ἰχθύος ὀπτοῦ, πρὸς δὲ καὶ μέλι κηρίω σύμμικτον· καὶ ὑπὸ ταῖς ἀπάντων ὕψεσι ταῖς χερσὶ τῶν προκειμένων ἀψάμενος ἤσθιε, καὶ πόματος ἀπαγεύετο, τὴν ἐκ νεκρῶν τοῦ σώματος ἀνάστασιν ἐν βεβαίῳ τιθεὶς. Τὴν μὲν οὖν τοιαύτην τοῦ Σωτῆρος ἐμφάνειαν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ τε θεὸς Λουκᾶς καὶ ὁ θεοστέσις Ἰωάννης ἀρίστως εὐηγγελίσαντο. Τὰ δ' ἐξῆς τούτων ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς ἐπεβρόντησεν. Θωμᾶς γὰρ, ᾧ Δίδυμος ἦν τὸ ἐπώνυμον, τῇ ὀψιαιτίᾳ οὐ παρῆν θεωρίᾳ τοῦ Ἰησοῦ· ὅθεν καὶ τῶν λοιπῶν ἐπανήκοντι διηγουμένων σὺν χαρᾷ τὴν ὕψιν, ἐδάκνυτο τε καὶ ἠδικῆσθαι ᾤετο· καὶ τὴν ψυχὴν ἐμερίζετο, ἐν ἀμφιβολίᾳ καθεστῶς, οὐ τοῖς λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἀνέστη· πῶς γὰρ ἄνθρωπος ὢν; καὶ γε τοῖς λέγουσι διεταίετο πρόβῳ πίστεως εἶναι, εἰ μὴ γε καὶ αὐτὸς ἰδίαις χερσὶ τὰς τῶν ἤλων ἐπικρῶμενος τρήσεις, καὶ κατὰ τῆς πλευρᾶς εἶσω θήσας τὴν χεῖρα, τάσφαλές σχοίη τῷ ψηλαφῆν. Ἐπεὶ δ' ὀγδόη ἐξ ἐκείνης ἡμέρας διέδραμε, τῶν θυρῶν ἐν σχήματι ἐπιζυγομένων, πάντων τε τῶν Χριστοῦ ὀπαδῶν ἐπίσης τῷ δέει συνθροισμένων, παρῆν δὲ ἄρα τούτοις καὶ ὁ Θωμᾶς, αὐθις ὁ Ἰησοῦς ἀψοφῆτι παραγίνεται· ἡσυχῆ τε τῆς πνευματικῆς, καὶ τὸ δλον φάναι, θεοειδεὶ ἐκείνῳ σώματι, μὴ τινος ἐμποδῶν γεγονότος, ἐν μυστοῖς τούτοις γενόμενος, τὴν ἐξ ἔθους προσφύνησιν ἐπεφώνετο: Ἐἴτα καὶ τῷ Διδύμῳ, τὸ ἀμφιβολὸν διαλύων, καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν ἐνιεῖς ἀσφαλεῖς τὰς κήπιδας τῆς ἀναστάσεως, χεῖράς τε καὶ πόδας καὶ τὴν πλευρὰν παρεδείκνυ· ἀκριβῶς τε ψηλαφῆν παρηγγία τοὺς τύπους τῶν ἤλων, καὶ τὴν ἐς πολὺ τὴν βάθος ἰούσαν τῆς πλευρᾶς ῥῆξιν. Τὸν δ' ἐς τοσοῦτον τῇ ἀφῆ πιστωθῆναι, ὡς καὶ Κύριον καὶ Θεὸν μεγάλη ἀνεπίειν αὐτὸν τῇ φωνῇ.

Ad nihil obstante impedimento, in medio eorum astans, consuetam sibi vocem profert. Deinde et Didymo dubiam ambiguitatem adimens, et per illum apud alios omnes certa firmaque jaciens resurrectionis fundamenta, manus simul et pedes ipsumque latus ostendit, accurateque et diligenter pertractare jubet clavorum vestigia, et quæ satis alta erat, lateris fissuram. Itaque in tantum illius fides ea contractione est confirmata, ut voce magna et Dominum et Deum ipsum profiteretur.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Ὡς μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης ἐφάνη Πέτρῳ, Θωμᾷ, καὶ Ναθαναὴλ ἐν τῇ ἀγρᾷ τῶν ἰχθύων, ἐνθα ὁ καὶ τροφῆς μετέσχεν.

Μετὰ τὸ τοῦτο Πέτρῳ πάλιν, Θωμᾷ τε καὶ Ναθαναὴλ, τοῖς τε Ζεβεδαίου παισὶ, δυοὶ τε ἄλλοις ἐπὶ

enim spiritus carne et ossibus uleretur? sicuti illi illum habere viderent; aut quomodo attactum admitteret, qui prorsus incontractabilis esset? Itaque ego, inquit, sum, non prorsus omnique ex parte mutalus. Atque equidem primus nunc primitias Paracleti vobis in faciem spirans. Accipite, dico, Spiritum sanctum, per quem potestatem etiam tribuo solvendi ligandique quicumque peccaverint homines. Convenit autem vos scire, id quod sæpenumero vobis a me est dictum, sic omnia oportuisse fieri, Christumque ex præscripto litterarum pati, et ad gloriam **118** suam reverti. Ut autem non oculis modo ipsis, audituque et tactu, verum etiam gustatu, fidei confirmationem habeatis, quod scilicet non spectrum, sed ego ipse sim, qui in ligno quidem mortuus, et in sepulcro clausus fuerim, inde autem divina vi et potentia evaserim; si quid vobis in promptu est cibi, profertur. Atque illi partem piscis assi, et mel favo suo mistum, ei apponunt. Itaque in conspectu omnium, manibus, quæ proposita erant, carpens, edit: et præterea polum degustat, ex mortuis corporis resurrectionem confirmans. Et talem quidem Servatoris apparitionem et exhibitionem apud discipulos divi Lucas et Joannes optime in Evangeliiis suis promulgarunt. Ea autem quæ porro sequuntur, tonitrus filius intonuit. Thomas namque, cui et Didymi cognomen erat, vespertino spectaculo Christi non aderat. Quæ propter cum reliqui discipuli cum gaudio advenienti ei apparitionem annuntiarent, moleste cum sermonem ferebat, atque injuria se affici putans, animo propter fluctuantem opinionis ambiguitatem in partes varias dividebatur, non modo ut annuntiantibus non crederet, verum etiam illum resurrexisse negaret. Qui enim id, homo cum esset, faceret? Quin et obnixæ contra asseverantes contendebat, se non crediturum, nisi manibus ipse suis clavorum fissuras attingens, manumque intra latus immittens, rem ipsam per contractationem certo deprehenderet. Postquam autem deinceps octava advenit dies, foribus modo suo rite occulosis, secutoribus Christi omnibus simul ibi metu congregatis (aderat autem cum eis et Thomas), rursum Jesus sine strepitu omni adest, tacitaque spiri-

tuali, et ut uno verbo dicam, divino corpore illo, nullo obstante impedimento, in medio eorum astans, consuetam sibi vocem profert. Deinde et Didymo dubiam ambiguitatem adimens, et per illum apud alios omnes certa firmaque jaciens resurrectionis fundamenta, manus simul et pedes ipsumque latus ostendit, accurateque et diligenter pertractare jubet clavorum vestigia, et quæ satis alta erat, lateris fissuram. Itaque in tantum illius fides ea contractione est confirmata, ut voce magna et Dominum et Deum ipsum profiteretur.

118 CAPUT XXXV.

Ut posthac ad mare Tiberiadis Petro, Thomæ et Nathanaeli apparuerit, in captura piscium: ubi etiam cibum cum eis cepit.

Postea rursum Petro, Thomæ et Nathanaeli, Zebedæi liberis, et duobus præterea aliis, in Ti-

beriadis mari capiendis piscibus occupatis, cer- A
 nitur. Nox vero tota illis abierat, cum admodum
 laborassent, nihil autem prorsus ejus quod spe-
 rassent consecuti essent. Cæterum una cum di-
 luculo Jesu appetente, et verriculum ad dextram
 immittere lazareque jubente, tanta vis piscium
 extrahitur, ut sagenam pertrahere non possent.
 Piscum igitur immensa opinionemque excedente
 captura, quisnam esset, qui in littore astabat,
 cognoscitur. Et Petrus continuo natat (circiter
 enim ducentos cubitos a terra aberant). Ardenti
 namque desiderio concitus ille, cum linteolo
 quod ei tum subito tempus suppeditaverat, lumbos
 circumcirca cinxisset, undis innatans, suavissi-
 meque subinde aquam spiritu attrahens atque re-
 mittens, ad Christum contendit. Reliqui vero navi
 piscatoria remigantes, ad littus appellunt. E navi
 itaque digressi, desideratum illum suaviter salu-
 tant et amplectuntur. Et ecce, in solo prunas et
 piscem cum pane positum cernunt, sanctorum
 scilicet angelorum, ut puto manibus jentaculum
 præparatum. Jubentur præterea et ex recens captis
 piscibus aliquid afferre ad epulas. At illi conscen-
 so navigio, rete pertrahunt piscibus confertum,
 et numero et magnitudine præstantibus: ad cen-
 tum enim quinquaginta et tres erant. Mirandum
 autem erat, cum tot et tanti illi essent, verricu-
 lum ruptum prorsus non esse: adeo ut eo ipso
 prodigio certo illis Dominum eum esse constaret.
 Quapropter magna inter se affecti sunt voluptate
 atque lætitia: et ille cum eis ex eo quod propo-
 situm fuerat, communicavit cibum. Enimvero, C
 cum admirandum illud jentaculum finem suum
 haberet, non semel, sed iterum ac tertio Dominus
 Simonem interrogavit, an se plus aliis diligeret?
 non ille quidem rescire hoc volens (quomodo
 enim id ei opus esset, qui manifesta compertaque,
 etiam quæ nondum facta essent, haberet?), sed
 ut per triplicem expressam possessionem triplici
 mederetur negationi. ¶ Ut autem ille celerri-
 me amorem est professus, hactenus audivit se ve-
 rum amoris indicium exhibiturum, quatenus re
 ipsa et opere rationales oves pasceret. Id vero tum
 demum fore, si animam quoque, sicuti ipse, pro
 illis ponere vellet: futurum enim, ut ipse ovibus
 præfectus, itidem per crucem Deum glorificaret.
 Id namque innuit verbum illud, juniorem ipsum
 quidem, quocunque voluisset, ivisse, senem autem
 alii manus ad vincendum præbiturum, viamque
 ad mortem ferentem, quam natura, vitam quam
 longissime producere cupiens, abhorreret, itu-
 rum. Intellexit ille quæ dicta fuerant, et disci-
 pulum eum qui super pectus Domini recu-
 buerat pone sequentem vidit. Itaque et de fine
 obituque ejus quæsiuit. Cæterum Dominus, eo,
 quod temere et frustra arcana inscrutabilis judi-
 cii Dei inquirere et investigare vellet, acrius ob-
 jurgato: Si eum, inquit, volo in præsentī vita cum
 corpore manere, donec veniam (casum Hierosoly

της Τιβεριάδος θαλάσσης περί τήν τῶν ἰχθύων δια-
 πονοῦμένοις ἄγραν, ὀπτανέται. Νῦξ μὲν γὰρ ὅλη
 αὐτοῖς ἀνηλίσκετο, πλείστα πεποννηκότι, μηδὲν δ'
 ὄλωσ τῶν ἠλιπσιμένων ἔχουσιν. Ἄμα δ' ἔφ τοῦ Ἰησοῦ
 ἐπιστάντος, καὶ χαλᾶν τὸ δίκτυον τοῖς δεξιόις ἐγγε-
 λειομένου, πλῆθος τοσοῦτον ἰχθύων εἴλκετο, ὡς μὴδ'
 ἔλκειν αὐτοὺς τήν σαγήνην ἱκανῶς ἔχειν. Τῷ
 τοίνυν παραδόξῃ τῆς ἄγρας ὅστις εἰς γνωσθεῖς ὁ
 ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ, Πέτρον μὲν αὐτίκα εἶχεν ὁ πλοῦς·
 πῆχσει γὰρ διακοσίοις τῆς γῆς ἀφειστήκεισαν· καὶ
 τῷ θερμῷ τοῦ πόθου διαπλοῖζόμενος, ὀθονίῃ ἐκ
 τοῦ σχεδὸν εὐρεθέντι, τὰ περί τοὺς μτροὺς κύκλῳ
 διαζωσάμενος, ἀναφυσῶν ὡς ἦδιστα καὶ ἀνακτι-
 πόμενος, πρὸς Χριστὸν ἦετο. Οἱ λοιποὶ δὲ τῷ ἀκατίῃ
 πρὸς τὸ ξηρὸν διελαύνοντες ἦκον. Ὡς οὖν ἀπέβησαν,
 καὶ τὸν ποθούμενον ἰδέως ἠσπάζοντο, ἰδοὺ ἐπ' ἐλά-
 φους ὀρώσιν ἀνθρωπιᾶν καὶ ὀψάριον καὶ ἄρτον προ-
 κείμενα, χερσὶν ἁγίων, οἰμαι, ἀγγέλων τὸ ἄριστον
 ἐκείνο ἐξεργασμένων. Ἐνεγκεῖν μέντοι καὶ ἀπὸ
 τῶν ἄρτι νεαλῶν ἰχθύων διεκελεύοντο πρὸς ἐπίτασιν·
 καὶ δῆτ' ἀναδίντες, εἰλκον τὸ δίκτυον. Ἐμπλεων
 δ' ἄρα τῶν ἰχθύων μεγέθει τε μεγίστιον καὶ ἀριθμῷ
 πλείστου· εἰς τρεῖς γὰρ καὶ ν' καὶ ρ' τὸν ἀριθμὸν
 διεπέτρηνον. Καὶ τὸ δὴ θαυμάσιον, ὅτι γε καὶ πολλῶν
 καὶ τετρακοσίων ὄντων τὸ μέγεθος, τὸ δίκτυον διεβ-
 ρώγῃ οὐδαμῶς ἦν. Ὡς ἐντεῦθεν τάσφαλὲς ἐσχλησ-
 των αὐτὸν εἶναι· τῷ τεραστίῳ τὸν Κύριον, παρ'
 ἀλλήλων ἐν ἡδοναῖς καθεστάναι, καὶ ἄμφω αὐτοῖς
 ἐκείνου τῶν παρκακίμενων εἰς βρωῖσιν μεταδιδόντος.
 Ἐπεὶ δὲ τὸ θαυμαστόν ἐκείνο ἄριστον πέρας εἶχεν,
 οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ καὶ δις καὶ τρίς ὁ Κύριος ἀπει-
 ρᾶτο τοῦ Σίμωνος, εἰ πλείω τῶν ἄλλων ἐρῶν αὐτοῦ,
 οὐ γῶνα: τούτο βουλόμενος (πῶς γὰρ ᾤδῃ καὶ
 τὰ μῆπω γενόμενα;), ἀλλ' ἵν' ὁμολογήσῃ τρισπῆ τὸ
 τριστόν ἴσταιτο τῆς ἀρνήσεως. Ὡς δ' ἐκείνος ἔπι-
 τον ὁμολογῇ, ἐν τούτῳ ἤκουεν ἱκανῶς ἔχειν τὸ
 γνήσιον παριστῆν, εἴ γε ποιμάνοι ἐργῶ τὰ λογικὰ
 πρόβατα. Τὸ δ' ἴσται, εἰ καὶ τὴν ψυχὴν ὡς ἐκείνος
 βούλοιο τιθεῖναι ὑπὲρ αὐτῶν· ἐπίσης γὰρ καὶ αὐτῷ
 ἴσεται τῶν προβάτων ὑπεριστάμενῳ, διὰ σταυροῦ
 δοξάσαι τὸν Θεόν· τούτο γὰρ ἠνέκα τὸ νέον μὲν
 ὄντα ὅπου γ' ἰθέλειν εἶναι, γηρῶντα δὲ ἄλλῳ ἰσ-
 νουσθαι χεῖρας ἐκτείνοντα, καὶ τὴν πρὸς θάνατον
 ἄγεσθαι, ὅπου τῇ φύσει μὴ θελητὸν, τὸ ζῆν ἐφτημέ
 διτηνεκῶς. Ὡς δὲ τῶν εἰρημένων συνῆκε, τὸν κατό-
 πιν ἐπόμενον Ἰησοῦ θεασάμενος τὸν ἐπιστήθιον μι-
 θητῆν, καὶ περὶ τῆς τελευτῆς ἐκείνου διεπονθάνετο.
 Ὁ δ' ὡς μάτην καὶ εἰκῆ τοῖς ἀνεπίστοις τῶν Θεοῦ
 κριμάτων τὸ βάθος ἀναδερῶν καὶ ἐξιχνιάζειν ὀείλον-
 τα ἐπισκώπτων, Ἐὰν αὐτὸν, φησὶ, θέλω τῇ παρού-
 σῃ ἐμμένειν ζωῇ μετὰ σώματος ἕως ἐρχομαι, ἐπί-
 στων τὰ κατὰ τὴν Ἰερουσαλήμ, ἢ καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ
 δηλαδὴ παρουσίᾳ, τί τοῦτο πρὸς σέ; Σὺ, καθὼς
 ὠρίσθης, ἀκολούθως ἐμοὶ πρὸς τὸν διὰ σταυροῦ
 θάνατον εὐτρεπέζου. Περὶ δὲ Ἰωάννου ἢ τινος τῶν
 ἄλλων οὐ σοί, ἀλλ' ἐμοὶ μελήσει. Κάντεῦθεν καὶ
 φήμη διέπτῃ, μὴ τὸν μαθητῆν ἐκείνον θάνατον κα-
 τιδεῖν. Τὴν γε μὴν τῶν πολλῶν ὀκνοίαν διορθού-
 μενος ὡς οὐκ ἐγκαίρως ἐπαληθεύουσαν, Οὐκ εἶπεν

αὐτῶν, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ θανεῖται: μὲν ἐπίσης τῇ Θεομήτορι· αὐτίκα δὲ ζήσεται τε καὶ ἀναστήσεται ἐν ἀφθάρτῳ οἰνεῖ σώματι, τὴν δευτέραν τοῦ διδασκάλου ἐκδεχόμενος παρουσίαν.

buit, discipulum illum mortem non visurum. Quam quidem multorum opinionem tanquam importunam minusque veram ipse corrigens, Non dixit ei, inquit, Jesus, quod moriturus non sit; moriturus est enim eo, quo Dei Genitrix, modo: confestim vero reviviscet ac resurget, incorruptibili scilicet corpore alterum magistri expectaturus adventum.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ.

Ἦς τελευταῖον εἰς τὴν Γαλιλαίαν ᾤφθη, καὶ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν γενόμενος, ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς, καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Ἐπειτα, κατὰ τὸν ὑψηλὸν Μαθαῖον, ἐν τῷ τῆς Γαλιλαίας ὄρει τοῖσις ὑπάρχει· τό τε τῆς ἐξουσίας κράτος οὐρανοῦ καὶ γῆς δεδότηται πρὸς τοῦ Πατρὸς, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δηλαδὴ, τοῖσις ἐβεβαιοῦτο· εἰς τε τὰ ἔθνη φοιτῶν προὔτρεπετο· μουσὺν τε καὶ βαπτίζεν εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τοὺς πιστεύοντας, τὰς ἐντολάς τε φυλάττειν ἀπάσας, καὶ μετ' αὐτῶν διακρίβειν πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς τοῦ νῦν αἰῶνος συντελείας. Μετὰ δὲ τοῦτο διὰ τῆς Βηθανίας ἐξάγει μὲν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν· καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ὑπισχνεῖται τοῦ Πνεύματος, ἐν Ἱερουσαλὴμ δηλαδὴ καθημένοις, ἕως οὗ τὴν ἄνωθεν πανοπλίαν ἐνδύσονται. Τὰς γε μὴν ἐξαιτίας ὑπαγορεύσας τῆς ἀποστολῆς ἐντολάς εὐλογίας τε, ὡς ἐχούσιν, αὐτοῖς μεταδούς, βλεπόντων αὐτῶν, εἰς οὐρανούς ἀναφέρεται, φωτεινοῦς νεφέλης περισχούσης αὐτόν· καὶ ἀνελθὼν μετὰ τοῦ προσλήμματος θεωθέντος, ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἵνα δὲ μὴ διὰ λύπης αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα γένηται· ὀδύνην γὰρ ἦν εἰκὸς ἐμβαλεῖν αὐτοῖς ἀπειρον, τὴν τοῦ διδασκάλου στέρησιν· καὶ τοῦτου ἐμέλησε τῷ καλῷ ποιμένι· ἀγγέλους γὰρ διττοὺς ἐπιπέμπει, τὴν τε πρὸς οὐρανούς ἄνοδον ὑπεμφίνοντας, καὶ θαυμαστῆς τινος καὶ ἀβρόχτου ἐμπικλώντας τῆς χαρμονῆς, τῷ αὐθις ἐπαγγέλλασθαι ἔκειν οὕτω τοῦτον μετὰ περιφανοῦς τῆς λαμπρότητος. Ταῦτη τοι καὶ προσκινῶντες, ἄσμενοι πάλιν οἴκαδε ἐπανήσαν, ἐν τῷ ὑπερφῶ τῆν τοῦ Παρακλήτου ἐκδεχόμενοι παρουσίαν. Εὐχὴ δὲ ἦν αὐτοῖς ἡ διατριβὴ, ὡς καὶ Λουκᾶ τῷ θεῶν δοκεῖ· τὸν γὰρ κατάλογον τῶν ἕνδεκα ἀπαριθμησάμενος, εἶτα ἐπάγει· Καὶ οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει σὺν γυναίξιν καὶ Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς

(1) Et exinanitionis formam.

(2) « Ut corpus non tam in terrenis, sed in cœlestibus, et in Patris dextera collocaret. » Rufinus. « Hæc evangelici sacramenti et humanæ spei veritas est, humanam naturam corruptibilemque carnem, per hujus gloriæ demutationem in æternam esse transformatam substantiam. » (Hilar. *Psal.* cxlii.) « Unigenitus Filius si quaeritur, in sinu Patris evangelico spiritu reperitur. » (Ambr. *De incarn. Dom. sacr.* cap. 15.) « Revera magnum et admirabile et stupore plenum est, carnem nostram sursum sedere, et adorari ab angelis et archangelis et Cherubim et Seraphim. Hæc sæpe in mente me-

A morum, aut secundum adventum suum scilicet innuens), quid id ad te? Tu, quemadmodum tibi constitutum est, itidem ut ego, ad crucis mortem te para. De Joanne vero, aut aliquo aliorum, non tibi, sed mihi curæ erit. Atque inde fama inere.

quidem multorum opinionem tanquam importunam minusque veram ipse corrigens, Non dixit ei, inquit, Jesus, quod moriturus non sit; moriturus est enim eo, quo Dei Genitrix, modo: confestim vero reviviscet ac resurget, incorruptibili scilicet corpore alterum magistri expectaturus adventum.

CAPUT XXXVI.

Ut postremo in Galilæa sit visus: et cum in montem Olivarum conscendisset, receptus in cœlum ad dextram Dei consederit.

Deinde, juxta sublimem Matthæum, ab eis conspicitur in Galilææ monte, et ibi a Patre potestatem summam cœli et terræ sibi, juxta humanitatem scilicet (1), traditam esse confirmat: eosque cohortatus, proficisci ad gentes omnes jubet, arcanis sacris initiaturos: baptizatosque in nomen Patris et Filii et Spiritus sancti, credentes, præceptaque servaturos omnia: se quoque futurum cum eis per dies omnes, ad consummationem usque sæculi præsentis, pollicetur. Postea per Bethaniam eos in montem Olearum ducit, et promissionem Spiritus promittit, in Jerusalem videlicet sedentibus, expectantibusque, donec cœlitus divinorum omnis generis armorum spirituali apparatu instruerentur. Et cum præcipua mandata et munera functionis apostolicæ concionans exposuisset, benedictionemque eis, pro eo atque decebat, largitus esset, spectantibus eis, lucidissima nube circumdatus, in cœlos sublatus est (2), et cum ea, quam receperat, accessione deificata, reversus ad dextram Patris consedit. Ne autem ea res mœrorem eis crearet (quod non iniquum esset, eos magistro orbatos immenso corripi dolore), et hoc ipsum pastori bono curæ fuit. Angelos enim duces demisit, qui reditum ejus in cœlos indicarent, admirandaque et ineffabili eos impleverent lætitia, sic illum cum illustri magnificentia rediturum annuntiantes. Itaque adoratione peracta, libentes domum redeunt (3), et in cœnaculo illo Paraclæti expectant adventum. Precatio autem eorum erat exercitium, ut divus Lucas testatur. Catalogo namque undecim discipulorum recensito, deinceps addit: *Et omnes isti unanimes constanter orationi et precationi incumbebant, una cum mul-*

cum versans, excessum patior, et majora de genere humano imaginor. Majora quippe video et clara exordia, multam Deosatagente pro natura nostra.» (Chrysostomus, *Hebr.* ii.)

(3) Ut quidem conjectura colligere licet, post dies duos Hierosolyma sunt reversi in Sabbato. Hujus enim gratia et Sabbati habebant viam, ut divus Lucas dixit. Est autem Sabbati iter passus bis mille, quantum videlicet castra a tabernaculo testimonii aberant; quemadmodum divinus constituit Mosee. Sancta porro et divina ascensio die quinta est facta. (Niceph.)

ribus, et ipsa Maria matre Jesu, cumque ipsius fratribus, tantisper dum Paracletum decimo ab ascensione, quinquagesimo autem a triduana resurrectione die, substantialiter descendentem acciperent.

CAPUT XXXVII.

Qua ratione triduana Domini fuerit resurrectio, qua item quadragesimo post die in caelos ascenderit.

Verum enimvero, fortasse quispiam eorum qui discendi studio nullum refugium laborem, et ejusmodi rebus inquirendis delectantur, quæsierit, quam ob causam tertio quidem die Domini resurrectio, reditus autem in caelum quadragesimo perfecta sit: decimo porro deinde, a sancta autem resurrectione quinquagesimo, Spiritus divinus, ita ut promissus fuerat, missus in apostolos descenderit. **✠** Arbitror enim nihil temere et casu aliquo, singulari quapiam consideratione, a Salvatore Verbo, cum ratione et ordine decenti, ut par est, exsequenti omnia, factum esse: nisi quod propter cognitionis incomprehensibilis difficultatem humanæ mentis ea superant captum. Mihi quidem nonnihil super intelligentium ipsam et notitiam audenti, universitatis hujus Domini resurrectionem suam propterea in diem tertium contulisse videtur: cum tres præcipui ordines, sive ætates hominum vitæ, ex quo patria nostra ejecti sumus, numerentur, eorum nimirum qui ante legem datam, deinde qui sub lege ipsa, postremo qui post eos exstiteret (qui etiam vitæ, quæ per gratiam est, participes sunt), quod is qui pro salute omnium mortem obeundam susceperat, restituere triduanam mundo vestitatem et direptionem debuerit, unicuique parti earum ætatum quasi signo impresso, libertate a corruptione et perniciæ, accommodata convenientique proportionem descensus ad inferos, seu potius corporalis in sepulcro mansionis mortificationisque suæ, confirmans. Quod si cui placeat, generis humani in principia elementaque sua resolutionem, ejusdemque restitutionem, ad causam Dominicæ resurrectionis referre: et propterea quod ea a perfectrice rerum cunctarum Trinitate effecta sit, tribus, a Domino omnium, diebus mortem esse abolitam, affirmare; ab eo quoque nostra non dissentiet contemplatrix consideratio. Lazarus siquidem, mundanæ corruptionis elementarisque resolutionis et regenerationis typus et exemplar, in fatalem ac morti etiamnum obnoxium restituitur ordinem, quem in elementaribus eodem numero principiis ipse Christus constituerat. Quadragesimo autem die ad caelos paternumque revertitur thronum Dominus: quod et lex, rerum futurarum exemplar et figura, iis qui ex corruptione progenti essent, per hunc numerum, quasi sacrum ductorem, aditum et ingressum ad sacra adyta permittit. Eam scilicet ob causam etiam nunc primogenitus ex mortuis factus Christus (1), immortalitatemque creaturæ suæ per restitutionem asserens, ad

ἀδελφοῖς αὐτοῦ ἕως οὗ τὸν θεῖον. Παράκλητον μετὰ δεκάτην ἡμέραν τῆς ἀναλήψεως, πεντηκοστῇ δὲ ἀπὸ τῆς τριημέρου ἐγέρσεως, οὐσιωδῶς κατιόντα ἐδέξαντο.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ'.

Τίνι λόγῳ τριημερος μὲν ἦ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις· μετὰ δὲ μ' ἡμέραν ἢ εἰς οὐρατοῦς αὐτῷ ἄνθος ἐγεγόνει.

Ἄλλ' ἴσως ἄν τις τῶν σφόδρα φιλοπονεῖν ἡρώμετων, καὶ τοιοῦτοι, οἳ κατεξητασμένων, ἔροίτο, τίνος χάριν τριήμερος μὲν ἦ τοῦ Κυρίου ἀνάστασις, ἢ δ' εἰς οὐρανὸν αὐτοῦ ἄνθος μετὰ τεσσαρακοστῆν ἡμέραν διεγεγόνει· δεκάτῃ δὲ τὸ ἐξ ἐκείνου καὶ πεντηκοστῇ δ' ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἀναστάσεως τὸ θεῖον Πνεῦμα τοῖς ἀποστόλοις ἐπίδημι, πεμπόμενον ὡς ὑπόσχεσις· οἶμαι γὰρ μηδὲν εἰκῆ, μηδ' ἀθεώρητον, καὶ ὡς ἔτυχε τῷ Σωτῆρι πεπεράχθαι λόγῳ, σὺν λόγῳ πάντα καὶ ἀρμονίᾳ, οἷα εἰκόσ, διεξάγοντι, κἄν καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ὑπερβαίῃ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς γνώσεως. Δοκεῖ οὖν μοι τολμῶντι τοῖς ὑπὲρ ἔνοιαν τὸν ἀπάντων Δεσπότην μετὰ τρίτην ἡμέραν τὴν ἀνάστασιν διαπραγματεύεσθαι, ὅτι περὶ τριπλῆς οὕτης τάξεως τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς, ἀφ' οὐπερ τῆς πατρὸς ἠλάθημεν, καὶ τῶν μὲν πρὸ νόμου, τῶν δ' ὑπὸ νόμον, τῶν δὲ μετ' ἐκείνου, οἳ καὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς μετελήχασιν, τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας θανεῖν ἐλόμενον, τριήμερον ἐγκαινίσα· ἐχρῆν τῷ κόσμῳ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐκάστη μοῖρα τοῦ γένους τὴν ἐλευθερίαν ἐπιπραγίζοντα τῆς φθορᾶς, ἀναλόγῳ μέρει τῆς πρὸς τὸν ἄδην αὐτοῦ καταβάσεως, μᾶλλον δὲ τῆς πρὸς τὸν τάφον σωματικῶς παραμονῆς αὐτοῦ καὶ νεκρώσεως. Ἢ δὲ τῷ φίλον καὶ τὴν οἶον τοῦ γένους ἀναστοιχείωσιν καὶ ἀνάστασιν εἰς αἰτίαν ἄγειν τῆς δεσποτικῆς ἀναστάσεως, καὶ διὰ τὸ ταύτην ἐνεργουμένην ὑπὸ τῆς τελεσιουργοῦ τῶν ὅλων Τριᾶδος τρισὶ καταλελυθεῖ τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ Δεσπότη τοῦ ὅλων ἡμέραις, οὐδὲ ἰὰ παρ' ἡμῶν εἰς τὸ συμφωνεῖν ἀντικείμεται· ὁ γὰρ Λίτζαρος τῆς κοσμικῆς στοιχειώσεως καὶ παλιγγενεσίας ὡν τύπος, εἰς τὴν ἐπίκτηρον αὐθις ἐπανάγεται τάξιν, ἣν ἐν στοιχειώδεσιν ἰσχυρίθμοις ἀρχαῖς αὐτὸς διατάξατο. Μετὰ δὲ μ' ἡμέρας τὴν πρὸς οὐρανὸν ἄνεισι καὶ θρόνον τὸν πατρικόν, ἐπεὶ τοί γε καὶ ὁ νόμος τύπος ὢν τῶν μελλόντων τοῖς ἐκ φθορᾶς τικτομένοις, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου, ὡς περ ἱεροῦ εἰσαγωγέως, τὴν πρὸς τὸ ἅγιον ἐχαρίζετο εἴσοδον. Διὰ τοι τοῦτο, καὶ νῦν πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν γενόμενος ὁ Χριστὸς, καὶ τὴν ἀφθαρτὴν καινίσας τῷ πλάσματι, πρὸς τὸ ὑπερουράνιον καὶ ἀχειροποιήτον καὶ πάντων ἱερῶν ἱερώτερον αὐτοῦ ἅγιον τῶν ἁγίων παιδρῶς εἰσελθῶν, ἀναλαμβάνεται.

(1) « Primogenitus mortuorum et princeps vitæ Dei. Nam Deus transivit in hominem, ut homo transeat in Deum. » (Iren. lib. iv, cap. 59.)

supercoeleste nullaque manu factum, necnon omnium sacrorum sacratissimum ipsius Sanctum sanctorum splendide ac magnifice contendens recipitur.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

A

103 CAPUT XXXVIII.

Ποίῳ λόγῳ πεντηκοστῇ μὲν μετὰ Ἀνάστασιν, δεκάτῃ δὲ μετὰ τὴν Ἀνάληψιν ἡμέρᾳ ὁ Παράκλητος τῷ θεῷ Πνεύμα οὐσιωδῶς τοῖς ἀποστόλοις ἐπιδημεῖ.

Τὴν γε μὴν πεντηκοστὴν εὐρίσκω, οὐχ ὅτιπερ ἱερὰ καὶ ἐξ ἱερᾶς ῥίζης ἔχει τὴν γένεσιν, ἐκείνης τῆς ἡμέρας, ἐν τῷ πρὸς αὐτὴν ἀνακυκλεῖσθαι ταύτην γεννώσας, ἢ ἀπὸ πάντων ἀνεπαύσατο ὁ Δημιουργὸς ὁποτέρων βούλει τῶν ἔργων, τῶν τῆς ἐπιδημίας, ἢ τῆς δημιουργίας· ἀλλ' ὅτι καὶ τύπον ἐπλήρου τῆς ἀφείσεως καὶ ἀνεσπέρου ἡμέρας· διὰ τοῦτο καὶ παρ' οἷς τὸ παλαιὸν ἐπολιτεύετο γράμμα, ὡσπερ ἐν σκιᾷ προφαινομένη, ἐδίδου πάντων ἑλευθερίαν, ἐπὶ τοῦτο ἀριθμοῦ τοῦ τῶν ἐν αὐτῶν κύκλου καθισταμένου, δηλούντων, οἶμαι, τῶν τελομένων, ὡς μετὰ τὴν ἑβδοματικὴν ταύτην περίοδον τῆς ἐπικλήρου καὶ δουλικῆς ἡμῶν ζωῆς ἐπιστήσεται ἐκείνη ἡμέρα, καθ' ἣν τὴν εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασιν ἀναλαβεῖν δεήσει, καὶ τὴν ἄνωθεν καὶ πρῶτον ἑλευθερίαν. Ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιδημία νῦν ἡμῖν ἦλθε βίου κατάστασιν διαθήσουσα, καὶ πρὸς ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ σκότους τῆς ἐν τῷ παρόντι βίῃ νυκτὸς διεγείρουσα· διὰ τοῦτο ἐν ταύτῃ παραγίνεται τῇ ἡμέρᾳ. Τὸ δὲ γε μετὰ τὴν ἄνοδον εἶναι δεκάτην, ὅτι ὡσπερ ἡ ἑβδόμη ἐφ' ἑαυτὴν κυκλουμένη, τὴν τῆς ἀφείσεως πεντηκοστῆς ἡμέραν προήνεγκεν· οὕτως αὖθις καὶ ἡ τρίτη ἐφ' ἑαυτὴν ἀνακυκλουμένη, ταύτην ἡμῖν τὴν ἱερὰν ἡμέραν ἀνέτειλεν τῆς οὐσιωδούς ἐπιδημίας τοῦ Πνεύματος. Ἦν δ' ἀκόλουθον ἴρα καὶ τοῦτο, οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς θεαρχίας τρίτην, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ μέγα τοῦτο ἔργον τῆς τοῦ κόσμου ἐγέρσεως τριταῖος ὁ Λόγος διεπραγματεύσατο λόγοις μυστικωτέροις, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διελέγομεν. Ἐίρηται μέντοι τισι, ὡς δεκάτη μετὰ τὴν ἄνοδον τὸ Πνεῦμα, ὁ ἄλλος Παράκλητος, ὅτιπερ ἀνίοντι μετὰ τοῦ τεθωμένου προσλήμματος τῷ θεῷ Λόγῳ, ἐκείνη τῆς ἐνανεπιθίμου τῶν ἀγγέλων τελεταρχίας, προσιοῦσα καθ' ἑκάστην, ὡς ὁμοθέψ τῷ προσλήμματι γεγεννημένη, σῶμα τῷ θεῷ Λόγῳ τὴν προσκύνῃσιν ἀφωσίου, τὰ τῆς καταλλαγῆς τοῦ ἡμετέρου γένους πανσόφως οἰκοδομήσαντι· καὶ τὸ μετὰ ταῦτα πέμπει τὸν θεῖον Παράκλητον ὡς ὑπόσχεσις. Οὕτω μὲν οὖν ἐπῆλθεν ἡμῖν περὶ τούτων εἰπεῖν· οὐδὲν γὰρ εἰκῆ οὐδὲ ἀθεώρητον ὁ Λόγος ἐπλήρου. Εἰ δὲ τι καὶ ἄλλο μυστηριώδες ἔστιν, ἐπάξιον τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ φιλότητος, εἶδεῖν ἂν οἱ εἰς βάθος θεωροῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἀπορρήτοις τῶν θεωδῶς τελομένων ἐκρύπτοντες. venit; nihil enim temere, aut citra singularem

Quali ratione quinquagesima quidem post Resurrectionem, decima autem post Ascensionem die, Paracletus, divinus videlicet Spiritus, substantialiter ad apostolos venerit.

Cæterum quinquagesimam diem reperio, non solum quod ipsa sacra, e radice sacra ortum ducat, ex illa nimirum die, sua ipsius circulari in se ipsam revolutione emergens, qua die, ab omnibus quæcunque voluisset operibus, seu in peregrinatione sua, seu in mundi constitutione effectis, Creator ipse conquievit, verum etiam, quod typum et imaginem implevit perpetuus illius omnisque vespere expertis remissionis diei. Quapropter etiam eis qui juxta veterem litteram vivebant, tanquam per umbram exhibita, libertatem rerum omnium concedebat, circulari annorum cursu in numero isto consistente: eisque rebus, quæ tum agebantur, indicantibus, post septimanum hunc fatis ac servituti obnoxie vitæ nostræ circuitum, adventuram esse diem illam, qua in antiquum nos statum recipi, pristinamque et cœlestem libertatem restitui oporteret. Cum itaque et nunc Spiritus sancti adventus ita comparatus sit, ut novum nobis vitæ modum præscriberet, et ad illam ipsam diem, ex obscura et caliginosa præsentis vitæ nocte, nos excitaret: ideo in hac ipsa advenit ille die. Decima autem ea est post Ascensionem dies, quod, sicuti septenaria in seipsam per circuitum reversa, quinquagesimam remissionis diem profert: itidem et tertia in seipsam revoluta, hanc ipsam nobis sacram substantialis Spiritus adventus diem creat. Erat quippe hoc sic consequens et consentaneum, non tantum propter divinam rerum omnium principis Trinitatem, verum etiam quod ingens hoc resuscitationis et restitutionis mundi opus quod tertium in Trinitate est Verbum, arcanum admodum, ut paulo ante memoravimus, ratione peregit. Dictum præterea a nonnullis est, decima ab Ascensione die Spiritum, alium quippe Paracletum, propterea venisse, quod revertente cum deificata humanitatis accessione Deo Verbo, ex novenaria principum angelorum classe, ordo quilibet seorsum accedens, accessioni ei deificatæ una cum divino Verbo (1), debitam sacrarit atque præstiterit adorationem: quippe quæ res reconciliationem generis nostri sapientissime optimeque administravit: 124 et postea juxta promissionem, divinum missum esse Paracletum. Ad hunc quidem modum nobis hæc dicere in mentem insignis considerationis contemplationem, Verbum

(1) Descripta sunt hæc ex veteribus Græcis theologis. Quid vero ad ea dicent nostræ ætatis theologo, qui carnem Christi glorificatam, etc., in ordinem creaturarum redigunt, et adorationem ejus in dubium vocant? « Agunt in cœlestibus paschalia gaudia ipsi angelici spiritus, et resurgentis Domini

gloriam admirantur: lætantur et delectantur in eo, quod forma servi reversa sit in formam Dei, et exinanitio humilitatis ad depositæ altitudinis redierit majestatem. » (Cypr. *Serm. Paschal.*) Inde Theologus Pascha Domini dicit esse τὴν τῆς Τριάδος, hoc est, honorem sive decus Trinitatis.

fecit atque implevit. Si quid vero est alterius arcani mysterii, abditarum secretarumque rerum Jesu amplitudine dignum, id illi viderint, quibus profundam altitudinem rerum ineffabilium divinitusque peractarum, acrioribus contemplationis oculis perspicere est concessum.

CAPUT XXXIX.

Quod et ipse Josephus Servatoris nostri Jesu Christi in decimo octavo libro Historiarum suarum mentionem fecerit, et quibus de eo verbis sit usus.

Atque equidem quæ de Christo in sacrorum Evangeliorum librum relata sunt, ut ea quam brevissime exponi potuerunt, ad hunc sese habent modum. Reliquum nunc esse puto, Josephum quoque, veritatis amantem apud Hebræos historicum, in medium producere, et quæ is in decimo octavo *Antiquitatum* libro de Servatore nostro Jesu Christo scripta reliquerit, primo huic historiarum libro, tanquam coronidem apponere. Cum enim de præcursore Joanne, ea quæ paulo ante recensuimus, exposuisset, deinde de Christo verbis hisce ita scribit: « Exstitit eo tempore Jesus, vir sapiens, si quidem virum eum dicere fas est. Erat enim operum, opinionem fidemque omnem excedentium, effector, et hominum eorum qui libenter veritatem complecterentur, magister. Multos enim simul et ex Judæis, et ex Græcorum superstitione, in disciplinam suam ascivit. Christus is fuit. Et cum eum, principum apud nos virorum delatione, Pilatus crucis supplicio affecisset, non tamen, qui ante eum erant complexi, consecrati supersederunt. Apparuit quippe illis tertio post die superates ac redivivus, quandoquidem divini prophetæ et hoc et alia de eo admirenda vaticinati fuerant. Et ad hodiernum usque diem, quæ ab eo est cognominata, Christianorum gens non defecit. » Hæc Josephus.

125 CAPUT XL.

De divini humanaque oris corporisque figura et forma Servatoris nostri Jesu Christi.

Porro effigies formæ Domini nostri Jesu Christi, sicuti a veteribus accepimus, talis propemodum, quatenus eam crassius verbis comprehendere licet, fuit. Egregio is vivoque vultu fuit. Corporis statura ad palmos prorsus septem. Casariem habuit subflavam, ac non admodum densam, leniter quodammodo ad crispas declinantem: supercilia nigra, non perinde inflexa. Ex oculis fulvis et subflavescentibus mirifica prominebat gratia (1). Acres ii erant, et nasus longior. Barbæ capillus flavus, nec admodum demissus. Capitis porro capillos tulit prolixior. Novacula enim caput ejus non ascendit, neque manus aliqua hominis, præterquam matris, in tenera duntaxat ætate ejus. Collum fuit sensim declivis, ita ut non arduo et extento nimium corporis statu esset. Porro tritici referens colorem (2), non ro-

(1) Gen. XLIX de Juda dicitur, χαροποι οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπ' οἴνου. *Fulvi oculi ejus a vino.* Fuerunt et Domino Christo oculi χαροποι, id est, fulvi, splendescētes, nigroris habentes aliquid. Theo-

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Ἵτι καὶ ὁ Ἰώσηπος μέμνηται τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ἐη' αὐτοῦ συγγραφῇ· καὶ οἷα περὶ αὐτοῦ αὐταῖς λέξεσιν ἱστορεῖ.

B

Ἵσα μὲν τῇ θείᾳ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων βιβλῶν περὶ Χριστοῦ ἀναγέγραπτα· ὡς σοντεμόντα ἦν εἰπεῖν, τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον. Ἀκόλουθον δ' οἶμαι, καὶ τὸν φιλαλήθη παρ' Ἑβραίοις ἱστορικὸν Ἰώσηπον εἰς μέσον προθέμενον, οἷα περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διέξεισιν ἐν τῇ ἐη' τῆς Ἀρχαιολογίας, ὡσπερ τινὰ κερωνίδα, τῇ πρώτῃ μοι τῶν ἱστοριῶν ἐπιθεῖναι· περὶ γὰρ τοῦ Προδρόμου Ἰωαννοῦ διεξελθῶν, ὅσα μικρὸν ἄνωθεν διελάβομεν, εἶτα καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταῖς λέξεσιν οὕτω φησί· « Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, ἀνὴρ σοφός, εἴ γε ἄνδρα λέγειν αὐτὸν χρῆ. Ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τάλιθθι δεχομένων. Καὶ πολλοὺς μὲν τῶν Ἰουδαίων, πολλοὺς δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπηγάγετο. Ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν, ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῶν ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον αὐτὸν ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς, τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων, εἰσέτι τε νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον. » Ταῦτα καὶ ὁ Ἰώσηπος.

C

ΚΕΦΑΛ. Μ'.

Περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Θεανδρικῆς μορφῆς τε καὶ διαπλάσεως.

Ἦ μέντοι διάπλσις τῆς μορφῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἐξ ἀρχαίων παρελήφμεν, τοιαύτε τις, ὡς ἐν τύπῳ περιλαθεῖν, ἦν. Ὁρατῖος μὲν ἦν τὴν ὄψιν σφόδρα· τὴν γε μὴν ἡλικίαν, εἴτουν ἀναδρομῆν τοῦ σώματος, ἐπὶ τὰ σπειμῶν ἦν τελείων, ἐπέξανθον ἔχων τὴν τρίχα καὶ ὡπᾶν δασεῖαν, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὸ οὐλον μετρίως πως ἀποκλίνουσαν. Μελαίνας δὲ γε τὰς ὄφρῶς εἶχε, καὶ οὐ πᾶν ἐπικαμπεῖς· τοὺς δὲ ὄφθαλμοὺς χαροποὺς τινὰς καὶ ἡρέμα ἐπέξανθίζοντα. Εὐὐφθαλμος δ' ἦν καὶ ἐπίβρις. Τὴν μέντοι τρίχα τοῦ πύργωνος ξανθὴν τινὰ εἶχε, καὶ οὐκ εἰς πολὺ καθειμένην. Μακροτέραν δὲ τὴν τρίχα τῆς κεφαλῆς περιέφερον. Οὐδὲ ποτε γὰρ ξυρὸς ἀνέβη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐδὲ χεῖρ ἀνθρώπου, πλὴν τῆς μητρὸς αὐτοῦ νηπιόζοντος. Ἠρέμα ἐπικλινῆς τὸν

dorus Gaza *fulvos* vertit in Aristotele, qui leonem oculos habere scripsit χαροποῦς.

(2) De colore tritici maturescentis hoc intelligendum, qui cum modica luscidine rubescit.

αὐχένα, ὡς μηδὲ πᾶν ὄρθιον καὶ ἐντεταμένην ἄγειν τὴν ἡλικίαν τοῦ σώματος. Σιτόχροος δὲ, καὶ οὐ στρογγύλην ἔχων τὴν ὄψιν ἐτύγγανεν, ἀλλ' ὡς περ τῆς μητρὸς αὐτοῦ μικρὸν ὑποκαταβαίνουσιν, ὀλίγον δ' ἐπιφοινισσομένην, ὅσον ὑποφαίνειν τὸ σεμνόν τε καὶ συνετὸν τοῦ ἥθους καὶ ἡμερον, καὶ τὸ καθάπαξ ἀόργητον. Κατὰ πάντα δὲ ἦν ἐμφορῆς τῇ θεῖᾳ καὶ πανασπίλω ἐκείνου μητρὶ. Ταῦτα μὲν ἐν τούτοις. Περιέχει δὲ ἡ παροῦσά μοι πρώτη τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἐτῶν τριῶν πρὸς λ', ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ τεσσαρακοστοῦ δευτέρου ἔτους τῆς μοναρχίας Αὐγούστου Καίσαρος, ἤδη λήγοντος, ὅτε καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ σαρκὸς ἐκ τῆς ἀγίας προῆλθε Παρθένου· καταλήξασα δὲ ἄχρι καὶ τοῦ ἐννεακαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος ἤδη καταρχομένου· ὀπιγνίκα κόσμου μὲν ἔτος εφθ', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ ἐπεράινετο.

(1) Nicephorus, atque alii itidem auctores, passionem Christi Jesu Salvatoris nostri, in decimum nonum imperantis Tiberii annum referunt : quo anno consules fuere Fur. Camill. Aruntius Scribonianus, et Cn. Domitius Ænobarbus. At Lactantius, *Instit. divin.* lib. iv, Tiberii, inquit, anno quindecimo, id est, duobus Geminis consulibus, ante diem septimum Cal. Aprilium, Judæi Christum cruci affixerunt. Eorum consulum integra nomina fuerunt : C. Rubellius Geminus, et C. Fusius Geminus. Lactantius Tertulliani sententiam est secutus, cujus hæc verba sunt in lib. *Adversus Judæos* : « Tiberii quinto-decimo anno imperii passus est Christus, annos habens quasi 30, cum pateretur, etc. Quæ passio perfecta est sub Tiberio Cæsare, cons. Rubellio Gemino, et Rufino Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octavo Cal. April. die prima Azymorum : quo agnum ut occiderent ad vesperam, a Mose fuerat præceptum. »

(2) Hic mihi ingenue fatendum est, cum ingentem esse viderem inter veteres et novos chronologos et temporum observatores dissonantiam, annis a condito mundo notandis, me in Nicephori nostri prioris editionis libris ubique mille annos detraxisse, ut notatio ejus et computatio propius ad

tundam aut acutam habuit faciem, sed qualis matris ejus erat, paulum deorsum versum vergeutem, ac modice rubicundam : gravitatem atque prudentiam cum lenitate conjunctam, placabilitatemque iracundiæ expertem præ se ferentem. Persimilis denique per omnia fuit divinæ et immaculatæ suæ Genitrici. Ac hæc quidem hactenus. Complectitur autem primus hic historiarum liber annos triginta tres, initio sumpto a quadragesimo secundo Augusti Cæsaris jam senescentis imperii anno, quo Dominus noster Jesus Christus cum carne ex sancta processit Virgine : sine autem in decimum nonum (1) Tiberii Cæsaris imperantis annum desinente. qui quidem a mundo condito (2) quinquies millesimus quingentesimus tricesimus nonus, a natiuitate autem Domini tricesimus tertius fuit (3). Κυρίου γεννήσεως τρίτον πρὸς τοῖς τριάκοντα

recentiorum quas e sacris Bibliis acceperunt rationes accederet. Sed in posteriore ista et accuratior editione, millenos eos annos ubique restitui, ita ut in Græco exemplari positos reperi. Feci id ea potissimum adductis ratione, quod et Lactantium et Augustinum viderem scripsisse, ætate eorum sextum mundi millenariam cucurrisse. Lactantius, lib. *Instit* vii, cap. 14 : « Sciant, inquit, philosophi, qui ab exordio mundi sæculorum millia enumerant, nondum sextum millesimum annum esse conclusum, quo numero expleto consummationem fieri necesse est, et humanarum rerum statum in melius reformari. » August. *De civit.* lib. xx, c. 7, de mille annis Apocalypseos scribens, « In ultimis inquit annis mille, ista res agitur, id est, sexto annorum milliario, tanquam sexto die, cujus nunc spatia posteriora volvuntur, secuturo deinde Sabbato, quod non habet vesperam. « A qua ratione non multum annotatio Nicephori annorum mundi discrepat.

(3) Neoterici chronologi admodum a veteribus discrepant. Quorum quidam hunc annum mundi conditi censent esse 3995. Teodorus Bibliander ponit 4011.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Β'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS II.

130 CAPUT I.

Ut post ascensionem Domini Matthias pro Juda in numerum duodecim apostolorum sit cooptatus.

Primo libro, quæ opus fuit, de Verbi divinitate, et doctrinæ Christianæ antiquissima origine, quod videlicet institutum ex præscripto Evangelii vendi, una cum ipso mundo exstitit, a veteribus Deo dilectis hominibus, quasi per umbram frequentatum : præterea quod appellationes Servatoris nostri in magnum antiquitus fuerint honorem, et quomodo Judæorum regnum jam inde ab initio ad Herodem usque sit deductum : tum autem de apparitione et præsentia Servatoris Christi in terris, simulque de vita et institutis ejus : insuper de apostolorum electione, de baptismo, divina passione, resurrectione, et reditu ejus in cælos, denique de restitutione mundi exposuimus. Deinceps ea quæ post ascensionem Servatoris acta sint, breviter percurremus, rebus apostolorum gestis suaviter immorantes, ubinam et quomodo salutiferum Verbum per habitabilem orbem increbuerit, quaslibet etiam uniuscujusque eorum per Spiritum effectiones et opera, et quem quisque vitæ finem habuerit, quasve ex gentibus constituerit Ecclesias; postremo quibus functionis suæ illi reliquerint successiones. Eaque partim ex divinis Litteris colligemus, partim ex aliis historicis, ut sese **131** quisque locus dabit, afferemus. Itaque sacri et divini apostoli, cum ex monte Oliveti in domum Joannis evangelistæ ad Sion sitam (ubi quoque Dei Genitrix a virgine eodemque discipulo servata usque ad vitam obitum ejus, ut antiquitus fama obtinet, vixit) reversi essent, orationique et precatiori

A

ΚΕΦΑΛ. Α.

Ὡς μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν Μαθθίας ἀντὶ Ἰούδα τῶ τῶν δώδεκα ἀποστόλων συγκατελέχθη χορῶ.

Ἰδὲ μὲν οὖν ὅσα γ' ἐχρῆν περὶ τῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος· ἔτι δὲ ὡς σύγχρονος ἦν ἡ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτεία τῶ κόσμῳ, παρὰ τῶν πάλαι σκωδῶς θεοφιλῶν ἐνεργουμένη ἀνδρῶν· καὶ ὡς αἱ κλήσεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δι' αἰδοῦς ἤγοντο καὶ τοῖς παλαιοῖς· καὶ περὶ τῆς ἀνωθεν ἐς αὐτὸν Ἡρώδην κατειούσης ἀρχῆς· ναὶ μὴν καὶ περὶ τῆς εἰς γῆν ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τῆς τε πολιτείας καὶ ἀγωγῆς, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς, οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τοῦ θείου πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ εἰς οὐρανούς αὐθις ἀνόδου τούτου καὶ ἀποκαταστάσεως, ἢ τῶ πρώτῳ διεξήλθομεν τόμῳ. Ἐξῆς δ' ἂν εἴη τὴ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος γεγενημένα συνεμόντας διαδραμεῖν, Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐμφιλοχωροῦντας, ἦπη τε καὶ ὅπως ὁ σωτήριος λόγος τὴν οἰκουμένην διέδραμε, τὰς τε καθ' ἕκαστον αὐτῶν τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας· καὶ οἷον καὶ οὗτοι τέλει χρῆσάμενοι, τὰς ἐξ ἔθνῶν κατεστήσαντο Ἐκκλησίας, ἐτέροις τὰς αὐτῶν καταλιπόντες διαδοχὰς, τὰ μὲν ἐκ τῶν θείων γραμμῶν ἐρανιζόμενοι, τὰ δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἱστορικῶν ποριζόμενοι, ὡς ἐν τοῖς τόποις γενόμενοι λέξομεν· καὶ τοῖνυν τῶν θείων καὶ ἱερῶν μυστηρίων ἀπὸ τοῦ Ἑλαιῶνος ὁπίσω ἀναστραφέντων εἰς τὸν ἐν τῇ Σιών οἶκον Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὅπου δὴ καὶ τὴν Θεοτόκον, πρὸς τοῦ παρθένου καὶ μαθητοῦ φυλαττομένην, ἄχρι δὴ καὶ τῆς ζωηφόρου αὐτῆς τελευτῆς λόγος ἀρχαῖος τὴν διατριβὴν ἔχειν ἔτι κρατεῖ· δεήσει τε καὶ προ-

ευχῆ προσανεχόντων μετὰ μικρὸν ὡσεὶ ῥα΄ ἡθροισμένων, Πέτρος δημηγορῶν πρῶτος, τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν τῆς ἀποστολικῆς ἐκλογῆς ἀναπληροῦν ᾤετο δεῖν· καὶ δὴ τοὺς λόγῳ καὶ ἔργῳ διαφανεῖς ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα, δύο δὲ ἦσαν οὗτοι, προῖστα ἐκάτερον, ὡσθ' ἓνα τούτων ἀντὶ Ἰούδα, ὃς τὸν οἰκεῖον παρεδίδου Διδάσκαλον, τὸν τόπον τῆς διακονίας μεταλαχεῖν. Ἰουστος δὲ καὶ Μαθθίας οἱ ἐπιλεγέντες ἦσαν. Ἰερῶν δὲ κλήρων εὐχῆ τῇ προσηκούσῃ γεγενημένων, ὥστε δὴ τὸν ἀποχρῶντα τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου ψήφῳ τῇ ἄνωθεν τεκμηρίῳ δῆτινι ἐκφανῆ γε εἶναι, ὁ κληρὸς ἐπὶ Μαθθίαν ἐχώρει· καὶ εὐθὺς τὸν ἅγιον ἐπλήρου χορὸν, τῇ δωδεκάδι τῶν ἀποστόλων ἐναριθμῖος καταστάς ταῖς τῶν χειρῶν ἐπιθέσει.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Περὶ τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἐπελεύσεως· καὶ τῶν γενομένων τοῖς ἀποστόλοις σημείων· καὶ περὶ τῶν πιστῶν ὁμονοίας καὶ διαγωγῆς· καὶ τῆς τῶν ζ' διακόνων προχειρίσεως.

Καὶ δὴ δεκάτῃ μὲν ἡμέρα παρῆν μετὰ τὴν Ἀνάληψιν, πεντηκοστῇ δὲ μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, καὶ ἄθροοι πάντες τῷ ὑπερφῶν ἦσαν. Καὶ εὐθὺς, τρίτῃ δὲ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ἦν, ἤχος τις βίαιος ἐξηχεῖτο, ρεούσης ὡσπερ ἀφνης πνοῆς, τὸν τε οἶκον ἅπαντα ἐμπιπλῶν· καὶ πυρὸς δὲ γλῶσσαι τοῖς μαθηταῖς ἰσαριθμοὶ διαμερισθεῖσαι, ἐφ' ἐνὶ τούτων ἐκάστη ταῖς κορυφαῖς προσκαθήμεναι ἐκέρωντο. Κάντεῦθεν γλῶσσαι τοῦ παναγίου γενόμενοι Πνεύματος, γλώσσαις διαφόροις ἐλάλου τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν, καὶ τὴν Ἰησοῦ θεότητα τοῖς ἐνδραμοῦσιν ἐκήρυττον. Συνεχούθη γὰρ, φησὶ, τὸ πλῆθος τῶν τῆς βροντῆς ἤχῳ, καὶ περὶ τὸ δωματίον ἔθειον, τὸ διάφορον ἐνωτιζόμενοι τῶν γλωσσῶν. Παρῆσαν γὰρ ἐξ ἀπάτης γῆς σχεδὸν διὰ τὸ τῆς ἡμέρας ἐπίσημον Πάρθοι, Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται, Σύροι τε ἅμα καὶ Ἀραβιοί, Ῥωμαῖοι καὶ Ἰουδαῖοι, Φρύγες καὶ Καππαδόκαι· καὶ τοσοῦτον κατὰπληκτοὶ ἦσαν τῷ θαύματι. τῶν τοὺς μὲν συνιέναι, τοὺς δὲ μὴ, ὡς καὶ μέθην ἐγκαλεῖν ἐκείνοις, καὶ διαλοιδορεῖσθαι τῇ ποικίλῃ καὶ διαφόρῳ τῶν πυνθανομένων διομιλίᾳ. Οἷς ὁ θεὸς Πέτρος θεσπέσιον ἀνοίξας στόμα, καὶ τὸ τῶν γλωσσῶν ὑποδεικνύς αἴτιον, μὴ τὸν οἶνον ἔλεγεν εἶναι, τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ διὰ τοῦ θεόπτου ἐπήγγελλται Ἰωὴλ, ταῖς ὑστάταις τῶν ἡμερῶν ἐχέειν Θεὸν ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ παρῖστα τὸν λόγον, λόγοις ἀδαμαντίνους τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα διεξιῶν. Καὶ προὔτρέπετο πᾶσι μεταμέλῳ χρῆσθαι, καὶ ἐπὶ τῷ σωτηρίῳ τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματι βαπτίζεσθαι, καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνειν· αὐτοῖς γὰρ εἶναι τὴν ἐπαγγελίαν καὶ τοῖς τέκνοις τούτων διεσβαλοῦ, καὶ οὓς ἂν ὁ Κύριος προσκαλέσῃται. Καὶ αὐτίκα ὡσεὶ τρισχίλιοι τῶν θείῳ προσῆλθον βαπτίσματι, οἱ καὶ τῇ κοινωνίᾳ διδάχῃ τε ἅμα καὶ προσευχῇ καὶ συνεστίασει τῶν ἀποστόλων προσέμενον. Καὶ πολλῶν σημείων διὰ τῶν θείων ἀποστόλων

A vacarent; paulo post, cum eo quasi centum et viginti convenissent homines, Petrus, concione habita, primus duodenarium apostolicæ electionis numerum supplendam esse arbitratur: et ex septuaginta illis, qui et sermone et opere illustres essent, duos producit, ut ex eis alter pro Juda, qui suum ipse prodiderat Magistrum, locum ministerii sortiretur. Justus et Matthias delecti isti erant. Cum autem sortes missæ essent, adhibita congruenti oratione, ut, qui idoneus verbi ministerio esset, cœlesti suffragio et indicio declararetur, sors in Matthiam pervenit. Ita sacratus ille numerus suppletur, Matthiasque impositione manuum duodecim apostolis adscribitur.

B

CAPUT II.

De Spiritu sancti ipso die Pentecostes subito adventu, et miraculis per Apostolos editis. De fidelium unanimitate et vita, et de septem diaconorum seu ministrorum electione.

Etiam decima ab Ascensione, quinquagesima aulem ab Resurrectione aderat dies, omnesque una in cœnaculo congregati erant: cum derepente tertia diei hora sonitus ingens, tanquam vento subito et vehementi flante, exauditur, totamque is complet domum, et linguae igneæ pari cum discipulis numero dispersitæ, in uniuscujusque vertice considere videntur. Itaque illi sanctissimo Spiritu pleni, variis linguis gloriam Dei loquuntur, divinitatemque Jesu eis qui confluebant, deprædicant. Accurrebat enim, inquit, multitudo ad tonitruum sonitum, et circum domum eam currebat, varietatem audiens linguarum. Aderant quippe tum ibi, propter diei celebritatem, ex omni prope orbe, Parthi, Medi et Elamitæ, Syri simul et Arabes, Romani et Judæi, Phryges et Cappadoces. Et illi usque adeo miraculo eo sunt consternati, quod quidam loquentes intelligerent, quidam vero minus, ut ebrietatem quoque eis probrose objicerent, et vario multiplici perocuntantium colloquio conviciarentur. Ad quos divus Petrus, 133 divino aperto ore, causam varietatis linguarum indicans, non vinum id, sed Spiritum sanctum esse dicebat, qui per spectatorem Dei Joel ²¹ promissus esset, extremis videlicet diebus eum a Deo super carnem omnem effusus iri. Oraculumque id allegans, firmissimis sermonibus Servatoris res gestas confirmabat, omnesque cobortabatur, ut per pœnitentiam resipiscerent, in salutifero Jesu nomine baptizarentur, et Spiritum acciperent. Ipsis enim, liberisque eorum, et quos præterea Dominus vocasset, promissionem peculiarem esse confirmabat. Et festinam ad tria millia hominum ad divinum accedunt baptismum, qui etiam inde per communionem in doctrina simul et oratione, atque etiam mensæ participatione cum apostolis perseverabant.

²¹ Joel II, 28.

Et cum multa miracula per divos apostolos ederentur, timor animum omnem occupabat. Multi porro facultates suas vendentes, ad apostolorum pedes ponunt, et quæ ad necessarium usum essent, duntaxat capiunt. Communia quippe omnia erant omnium, et uno vivebant in loco : neque cuiquam dicere licebat, se quidquam habere proprii. Quod sane cum Ananias et Saphira audendum sibi putarent, ut qui divino mentiti essent Spiritui, repentina morte tolluntur. In templo quoque conveniebant, laudibus Deum vehentes, et cibum cordis simplicitate communem habentes. Quamplurimi autem ad divinum admittebantur lavacrum, et divina vis atque virtus apostolos consequantur : nihil prorsus erat malorum, quod non præsentia et tactu illorum celerrime diffugeret. Itaque pro foribus et sub dio in plateis deponerentur, qui diuturnis confecti erant morbis, ut saltem umbræ Petri participes facti, ab ea qua premebantur ægritudine liberarentur. In quibus ille quoque fuit, qui a nativitate sua pedum usu privatus, ac templum decumbebat : tactu enim apostolicarum manuum artubus recuperatis exsilire est visus. Inde vero contra eos invidia exoritur, quæ nomen Jesu profundo silentio premendum hortabatur. Illis autem id haudquaquam tolerandum fuit. Cum ergo multa cum libertate verbum publicitus prædicarent, in publicam conjiciuntur custodiam. Cæterum per angelos inde educti, et templum ingressi, idem quod antea facere pergunt. Deinde ab Anna et Caïpha concilium cogitur : ¶ et qui facile apud eos princeps erat Gamaliel ²², non prohibendum apostolorum opus esse suadebat, hortabaturque, coalescere et obtinere id necessario oportere, si ita Deo visum esset : etiamque atque etiam videntur eis esse dicens, ne bellum contra Deum susciperent. Theudam quoque quemdam et Judam Galilæum in medium afferebat, qui censui et descriptioni primæ, multitudinis manu coacta, resistisset : et, quod contra voluntatem Dei conatu suo venisset periisset. Tum illi apostolos plagis multandos curant ; et absolutis, ne quid posthac in nomine Jesu vel dicerent, vel facerent, præcipiunt. Sed enim cum ingens magis magisque ad fidem conflueret multitudo, indignatio in ea et murmur Græcorum exoritur, quod viduæ eorum despicerentur. Ita Stephanus, et cum eo sex viri, divini participes Spiritus, precatione et manuum impositione ad ministerium publicum delecti ordinantur. Ipsi vero apostoli soli sibi verdo vacandum esse statuunt.

CAPUT III.

De ordinatione Jacobi fratris Dei, et expositio de genere Josephi, sponsi Mariæ et Joannis Baptistæ, nec non sanctissimæ Dei Genitricis : ex scriptis Clementis collectoris, Evodii, et Hippolyti, qui apostolorum successores fuerunt, decerpta.

Sane quidem et Jacobum, qui frater Domini dicebatur, quod sponsi Josephi filius is, et mater Jesu sponsa Josephi esset, propter excellentem

²² Act. v, 39.

Α γεγεννημένων, δέος ἐπὶ παση ψυχῇ ἦν. Πολλοὶ δὲ τὰ προσόντα διαπικράσκοντες, τοῖς ποσὶ τῶν ἀποστόλων ἐτίθουν, καὶ τὸ πρὸς χρεῖαν μόνον λαμβάνοντες ἦσαν. Κοινὰ δὲ πάντα ἦν τοῖς πᾶσι, ὁμοῦ τε ἦσαν, οὐδενὶ τε ἐξῆν εἰπεῖν Ἰδίον τι κεκτηῖσθαι· ὁ δὲ τ' Ἀνανίας καὶ Σάππειρα πράττειν νομίσαντες, ὡς τῷ θεῷ διαψευσάμενοι Πνεύματι, ἀφρητῆς ἀνάρπαστοι θανάτῳ ἐγένοντό. Καὶ τῷ ἱερῷ δὲ ἅμα συνήγοντο, ἀίνοντες μὲν τὸν Θεὸν, καρδίας δὲ ἀπλόγηται τῆς τροφῆς συμμετέχοντες. Ὡς πλείστοι δὲ προσήσαν τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀξιοῦμενοι, θεῖα τε δύναμις τοῖς ἀποστόλοις παρέπιπτο· καὶ οὐδὲν ἦν τῶν δεινῶν, ὃ μὴ τῇ παρουσίᾳ καὶ ἀφῆ ἐκείνων ὡς τάχιστα ἐδραπέυε. Προῦκειντο τοίνυν ἐπὶ θυρῶν καὶ ἐν ὑπαίθροις οἱ χρονιαῖς νόσοις ἐδαπανώμενοι, ὡς ἂν γε, σκιας τοῦ Πέτρου ἡδμοιρηκῆτες, τὸ πιέζον ἀπόθωνται· σὺν οἷς καὶ ὁ τοὺς πόδας ἐκ γενέσεως πεπηρωμένος, καὶ τῷ ἱερῷ προσεδρεῶσαν, τῇ τῶν ἀποστολικῶν χειρῶν ἀφῆ ἀρτιμυαλῆς καὶ ἀλλόμενος ἀνεδείκνυτο. Ἐντεῦθεν καὶ τούτοις φόβος ἐφέετο, καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ ὄνομα σιγῆς βυθοῖς ἐγκαταδύειν προὔτρεποντο. Τοῖς δ' ἀνασχετόν ἦν οὐδαμῶς· ἀλλ' αὐθις τὸν λόγον παρόρησις κηρύττοντες, ἐν τηρήσει δημοσίᾳ καθίσταντα. Ἀγγελικῇ δὲ δυναστείᾳ ἐξάγονται· καὶ τῷ ἱερῷ γενόμενοι, τὰ ὁμοια διαπράττοντο Συνέδριον ἐπὶ τούτοις τοῖς περὶ τὸν Ἄνναν καὶ Καϊάφαν καθήστο· καὶ ὁ παρ' ἐκείνοις τὰ πρῶτα ἔχων, Γαμλιήλ οὗτος ἐλέγετο, ἀρξῆναι μᾶλλον τὸ κατὰ τοὺς ἀποστόλους ἔργον παρῆναι καὶ συνεδούλευε· συνίστασθαι γὰρ ἀνάγκη, εἰ Θεῷ βουλομένῳ ἐστι· Μὴ καὶ θεομαχεῖν ὑμῖν γένοιτο, σκοπεῖν χρῆ, ἐπιλέγων. Καὶ Θεοῦδαν τινα καὶ τὸν Γαλιλαῖον Ἰούδαν τῷ μέσῳ παρῆγε τῇ πρώτῃ ἀντιστάντα ἀπογραφῇ, καὶ πλῆθος ἐφελευσάμενον καὶ διαφθαρέντας, τῷ μὴ κατὰ βούλησιν ἐνηργεῖναι Θεοῦ. Καὶ οἱ μὲν πληγαῖς ὑποβαλόντες τοὺς ἀποστόλους, ἀπέλυσον, μὴ ἐπὶ τῷ Ἰησοῦ ὄνοματι πράττειν τι ἢ λέγειν παρεγγυώμενοι. Στίφους γε μὴν ὡς πλείστου τῇ πίστει συρρέοντος, γογγυσμὸς πρὸς τῶν Ἑλληνιστῶν ἦν, ὡς τῶν πρετέρων παρεωραμένων χηρῶν. Καὶ ὅττα οἱ περὶ Στέφανον θεοῦ μέτοχοι Πνεύματος, ἐπιτὰ δὲ ἦσαν, εὐχῆ τε καὶ ἐπιθέσει· χειρῶν διακονεῖν τοῖς κοινοῖς ἐπιτρέπονται· ἐκείνοι δὲ τοῦ θεοῦ λόγου μόνου προσεστᾶσα δειν ἔκρινον.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς χειροτονίας Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθεοῦ καὶ διήγησις περὶ τοῦ γένους Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος καὶ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος· ἐκ τῶν Κλήμεντος τοῦ στρωματέως, Εὐωδίου τε καὶ Ἰππολύτου, οἱ διάδοχοι τῶν ἀποστόλων ἐγένοντο.

Καὶ δὴ καὶ Ἰακώβου, ὅς τοῦ Κυρίου ἀδελφός ἠλέγετο, ὅτι περ τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ παῖς ἐτύγγαζεν ὢν, μνηστῆ δὲ οἱ αὐτῷ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ τοῦτου

οὖν τὸν Ἰάκωβον, ὃν τῷ περιόντι τῆς ἀρετῆς καὶ τοῖς λοιποῖς προτερήμασε. Δίκαιον ἅπαντες ἐπεκάλουν, τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας πρώτῃ τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζουσι. Καὶ μαρτυρεῖ Κλήμης ἐν ς' τῶν Ἵποτυπώσεων ὁ στρωματεὺς, οὕτως· γράφων· « Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ Κυρίου προτετιμημένους, μὴ ἐπιδικάζεσθαι δόξης· ἀλλὰ Ἰάκωβον τὸν Δίκαιον, ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων ἐλέσθαι. » Ἐν δὲ τῷ ἐβδόμῳ τῆς αὐτῆς ὑποτίσεως ἔτι καὶ ταῦτα περὶ αὐτοῦ διεξέρχεται· « Ἰακώβῳ τῷ Δικαίῳ καὶ Ἰωάννῃ καὶ Πέτρῳ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παρέδωκε τὴν γνῶσιν ὁ Κύριος. Οὗτοι δὲ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις παρέδωκαν· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπόστολοι τοῖς ἐβδομήκοντα· ὧν εἷς ἦν καὶ Βαρνάβας. Δύο δὲ γεγόνασιν Ἰάκωβοι· εἷς ὁ Δίκαιος, ὁ κατὰ τοῦ περυγίου βληθεὶς, καὶ ὑπὸ κναφέως ξύλῳ πληγείς εἰς θάνατον· ἕτερος δὲ ὁ καρτομηθεὶς. » Αὐτοῦ δὲ τοῦ Δικαίου καὶ ὁ Παῦλος μνημονεύει γράφων· « Ἐτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου. Ὁ δὲ πολὺς τὰ θεῖα Εὐδῶδιος, τῶν ἱερῶν δ' ἀποστόλων καὶ οὗτος διάδοχος, ἐν τοῖς αὐτοῦ σύγγράμμασι, μάλιστα δὲ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν Φῶς ἐπέγραψε, καὶ ταῦτα προστίθῃσιν, « Ὁ Χριστὸς, λέγων, ἰδίαις χερσὶ τὸν Πέτρον μόνον ἐβάπτισε· Πέτρος δὲ Ἀνδρέαν καὶ τοὺς Ζεβεδαίου υἱούς· Ἀνδρέας δὲ καὶ οἱ τοῦ Ζεβεδαίου τοὺς λοιποὺς ἀποστόλων. Τοὺς δὲ ἐβδομήκοντα Πέτρος καὶ Ἰωάννης ὁ θεολόγος βαπτίζουσι. » προσεπιλέγων καὶ ταῦτα· « Ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἕως τοῦ πάθους Χριστοῦ ἔτη διεθρεῖν τρία· ἀπὸ δὲ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως εἰς οὐρανοὺς μέχρι τῆς λιθοβολίας Στεφάνου ἔτη εἶναι ἑπτὰ· ἀπὸ δὲ τῆς μαρτυρίας Στεφάνου μέχρι τοῦ φανέντος τῷ Παύλῳ φωτὸς μῆνες ἕξ· ἀπὸ τοῦ φανέντος τῷ Παύλῳ φωτὸς μέχρι τῆς τελειώσεως τῆς ἀγίας Θεοτόκου ἔτη γ'. Τὰ δὲ πάντα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἄχρι τῆς μεταστάσεως τῆς ἀγίας Θεοτόκου ἔτη λέγει εἶναι· μδ'. Τὸν δὲ ὅλον τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνον ἔτη εἶναι νθ'. Γριετῆς γὰρ γενομένη τῷ ἱερῷ προσήχθη, καὶ ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν ἀγίων ἔτη ἑνδεκα διεβίβασε, καὶ εὐθὺς διὰ χειρὸς τῶν ἱερῶν τῷ Ἰωσήφ πρὸς φυλακὴν παρεδόθη. Τέσσαρας δὲ μῆνας ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωσήφ διετέλεσε· καὶ ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου εὐαγγελίζεταὶ Γαβριὴλ· καὶ τίχται τὸ φῶς τοῦ κόσμου, χρόνων ὑπάρχουσα ιε', τῇ εικοστῇ πέμπτῃ τοῦ Δεκεμβρίου μηνός. Ἐἴτα ἕτερα λγ' ἔτη ζῆ· ἃ καὶ ὁ προαιώνιος Λόγος καὶ Υἱὸς αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς διεβίβασε· καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν ἐν τῇ τοῦ Ἰωάννου οἰκίᾳ ἔτη διετέλεσεν ια'· ὡς ὁμοῦ τὰ ἔτη ταύτης ν' καὶ θ' συναγέσθαι. Ἐν δὲ τῇ εἰρημένῃ οἰκίᾳ τοῦ Ἰωάννου τὸ πρῶτον τοῦ Πάσχα μυστήριον ὁ Κύριος σὺν τοῖς μαθηταῖς πράσσει. Ἐκεῖθεν ὑμνήσαντες, ἐξήλθον εἰς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν εἰς χωρίον Γεθσεμανῆ. Ἐκεῖ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων περιεκλείοντο. Ἐκεῖ τῶν θυρῶν κλεισμένων, ἀναστὰς ὤφθη τοῖς μαθηταῖς· καὶ εἰς πρόσωπον αὐτῶν ἐμφυσᾷ, καὶ τὸ

A ejus virtutum et præcipua alia ornamenta, Justum ab omnibus cognominatum, primum Hierosolymitanæ Ecclesiæ episcopum creant. Testatur hoc Clemens contextor in sexto *Dispositionum* libro, ad hunc modum scribens : « Petrus et Jacobus et Joannes, quos Dominus præcipuo dignatus fuerat honore, post ascensionem ejus, gloriam non affectarunt, sed Jacobum Justum episcopum Hierosolymorum elegerunt. In septimo autem ejusdem argumenti libro hæc quoque de eo commemorat : « Jacobo Justo, et Joanni, et Petro post resurrectionem Dominus cognitionem et scientiam tradidit. Hanc illi reliquis apostolis, atque ii rursus aliis septuaginta, quorum unus quoque Barnabas fuit, tradiderunt. Duo autem fuere Jacobi : alter Justus, qui ex templi pinnaculo dejectus, et a fullone fuste ad necem usque cæsus est ; alter autem qui capite est ab Herode plexus. » 134 Justi porro istius et Paulus mentionem facit, scribens : *Alium autem ex apostolis quemquam non vidi, præter Jacobum fratrem Domini* 22. Porro divinus Evodius, qui et ipse sanctorum apostolorum successor fuit, in Commentariis suis, præcipue autem in epistola quam *Lucem* inscripsit, hæc quoque posuit, « Christus, inquit, manibus ipse suis Petrum tantummodo baptizavit. Petrus porro Andream, et filios Zebedæi. Ii deinceps reliquos apostolos. Septuaginta autem illos Petrus et Joannes Theologus dictus baptizarunt. » Adjicit is præterea illa : « A baptismo usque ad passionem Christi intercessisse annos tres : a passione vero, resurrectione, et ascensione ejus in cælos, usque ad lapidationem Stephani annos septem : a Stephani deinde martyrio, usque dum Paulum lux circumfudit, menses sex. Inde usque ad sanctæ Dei Genitricis decessum, annos tres. Cæterum tempus omne a nativitate Christi usque ad Dei Genitricis migrationem, annos fulasse dicit quadraginta quatuor. Totius autem vitæ ejus, annos quinquaginta novem. Siquidem trimula cum esset, in templum est præsentata, et ibi in sanctis sanctorum traduxit annos undecim. Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita : apud quem cum menses peregisset quatuor, ab angelo Gabriele lætum illum accepit nuntium. Peperit autem mundi ipsius lucem, annum ægens quindecimum, vicesima quinta die mensis Decembris. Deinceps alios annos peregit triginta tres, quos etiam æternum et ætæternale Verbum et Filius ejus in terris exegit. Post crucis autem supplicium illud in domo Joannis annos implevit undecim : ut ætatis ejus anni simul collecti sint quinquaginta et novem. In ea ipsa Joannis domo primum Pascha mysticum convivium Dominus cum discipulis instituit. Inde hymno dicto in montem Olivarum exierunt, ad villam Getsemani. Ibidem propter metum Judæorum discipuli claudabantur. Ibidem etiam foribus

22 Galat. iv, 19.

clausis, cum resurrexisset, ab ipsis est visus, cum A in faciem quoque eorum inspiravit, et Spiritum eis sanctum dedit. Ibi octavo post die Thomæ fides est confirmata : **135** eo Spiritus sanctus, specie linguarum, ipsa Pentecoste advenit. Ibidem Jaco- hum Justum primum Hierosolymorum episcopum apostoli ordinarunt, et Stephanum cum reliquis sex diaconis legerunt. » Hanc porro domum Joannes fertur comparasse post mortem patris sui Zebedæi, qui quidem propriæ navis rector fuisse perhibetur, celebris inter Galilææ incolas vir. Decedens autem in Galilæa, filiis ambobus Jacobo et Joanni hæreditatem reliquit. Joannes igitur patrem suam, quæ ex hæreditate ei cesserat, Caiphæ ejus anni pontifici vendiderat. Quapropter, per venditionis ejus addictionem, notus quoque ei erat, sicuti ipse in Evangelio suo dicit. Alienata autem ad eum modum, quæ ei obvenerat in Galilæa, possessione, aliam domum Hierosolymis ad sanctam (ita enim dicta erat) Sion, sibi comparavit, in qua deinde purissima mater Christi, ad extremum usque diem suam vitam peregit. Consimiliter vero et frater Jacobus fecit; nom et is, bonis suis in Galilæa alienatis, Hierosolymis fuit, atque ibi salutare verbum duodecim tribubus Israel prædicavit. Non importunum equidem, ut puto, fuerit, præsentis inserere historiæ, quæ divinus Hippolytus Portus veteris Romæ episcopus, de Jacobo (1) fratre Dei memoriæ mandata reliquit : « Joseph, inquit, faber, ex uxore sua Salome (quæ quidem filia fuit Aggæi, fratris Zachariæ prophetæ, ejusdemque Joannis Baptistæ patris : Zacharias vero et Aggæus filii erant Barachiæ sacerdotis) quatuor suscipit masculos filios, Jacobum, Simeonem, Judam, et Josen : et item filias duas, Esther et Thamar (2) : ita ut Salome ipsa, et Joannes Baptista, duorum fratrum marium liberi fuerint. Etenim Aggæus filius quidem est Barachiæ, patruus autem Joannis. Similiter et Zacharias frater quidem Aggæi, patruus autem Salomæ Josephi conjugis. Salomen porro dico, non illam in Bethleem obstetricem (illa enim Bethleemica, consobrina Elizabethæ erat, et item sanctæ virginis Mariæ, ut hoc sacrum Lucæ Evangelium indicat). **136** siquidem tres fuere sorores Bethleemiticæ filiæ Matthan sacerdotis, et Mariæ conjugis ejus, sub Cleopatræ et Casoparis Persæ regno, ante Herodis Antipatri filii regnum. Primæ Mariæ secundæ Sobæ, tertiæ Annæ nomen erat. Nupsit prima in Beethleem Maria, et peperit Salomen obstetricem. Nupsit quoque secunda itidem in Bethleem Sobæ, et genuit Elizabetham. Nupsit postremo et tertia Anna in terra Galilææ, et protulit Mariam Dei Genitricem, ex qua nobis

(1) Epiphanius, adversus Nazaræos, scribit Jacobum hunc primogenitum filium Josephi, non ex Maria virgine matre, sed ex conjugis alia susceptum et sanctificatum fuisse : eidemque fratres addit, Josen, Judam et Symeonem ; itidem ut Hippolytus. Hoc ipsum quoque Epiphanius scribit adversus

Πνεῦμα τὸ ἅγιον δίδωσιν. Ἐκεῖ τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ τὰ κατὰ τὸν Θωμᾶν ἐπιστοῦτο. Ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει γλωσσῶν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἐπεδήμησεν. Ἐκεῖ καὶ τὸν δίκαιον Ἰακώβων πρῶτον ἐπίσκοπον τῶν Ἱεροσολύμων ἐχειροτόνησαν, καὶ Στέφανον καὶ τοὺς ἕξ διακόνους προὐβάλλοντο. » Τὴν δὲ οὐκίαν ταύτην τὸν Ἰωάννην πρίσθαι μετὰ θάνατον, λόγος, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ζεβεδαίου; ὃς ἰδιονούκλητος λέγεται· ἐπίστημος δ' ἦν τῶν ἐν Γαλιλαίᾳ μετοικούντων ἀνδρῶν. Τελευτῶν γὰρ, ἄμφω τοῖς υἱέσι τὸν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κληρὸν εἶασεν, Ἰακώβω καὶ Ἰωάννῃ. Ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης τὴν κατὰ κληρὸν αὐτῷ διαφέρουσαν κτήσιν κατὰ τῆ τοῦ ἐναντιοῦ ἐκείνου ἀρχιερεῖ ἀπηπόλει. Οὐ χάριν διὰ τὴν καταλλαγὴν καὶ γνωστὸς αὐτῷ ἦν, ὡς ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ φησίν. Β Ἀποβαλόμενος δὲ τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κτήσιν, οἶκον ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ λεγομένῃ ἀγίᾳ Σιών προσεκήσαστο ἕτερον· ἔνθα ἡ πάναγνος μήτηρ Χριστοῦ ἄχρι καὶ τῆς ἐσχάτης αὐτῆς διήγεν ἡμέρας. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβος ἔπραττε· καὶ οὗτος γὰρ τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κτήσιν παρωσάμενος, εἰς Ἱεροσόλυμα γεγονῶς, κηρύσσων ἦν τὸν σωτήριον λόγον ταῖς δώδεκα φυλαῖς τοῦ Ἰσραὴλ. Οὐκ ἀκαιρον δὲ οἶμαι καὶ ταῦτα παρενεῖραι τῇ ἱστορίᾳ, τῷ θείῳ Ἰησοῦ, ὃς Πόρτου τῆς πρεσβυτέρας· Ρώμης ἐπίσκοπος ἐτύγχανεν ὢν, εἰρημένα, περὶ τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου. « Ἰωσήφ, λέγων, ὁ τέκτων, ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σαλώμης, ἧτις ἦν θυγάτηρ Ἀγγαίου, ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου καὶ πατρὸς τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὁ δὲ Ζαχαρίας καὶ Ἀγγαῖος υἱοὶ ἦσαν Βαραχίου τοῦ ἀρχιερέως, τέσσαρας ἀββένας υἱοὺς γεννᾷ, Ἰακώβον, Σίμωνα, Ἰούδαν καὶ Ἰωσήφ· καὶ θυγατέρας δύο, τὴν Ἐσθήρ τε καὶ τὴν Θάμυρ· ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν δύο τέκνα ἀββένας. Ὁ γὰρ Ἀγγαῖος υἱὸς μὲν ἐστὶ Βαραχίου, θεὸς δὲ Ἰωάννου· ὁμοίως καὶ Ζαχαρίας, ἀδελφὸς μὲν Ἀγγαίου, Σαλώμης δὲ θεὸς τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ. Σαλώμην δὲ φημι οὐ τὴν ἐν Βηθλεὲμ μαῖαν· ἐκείνη γὰρ ἀπὸ Βηθλεὲμ οὐκ ἀνεψιὰ τῆς Ἐλισάβετ ἦν, καὶ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας, ὡς δηλοῖ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἱερὸν Εὐαγγέλιον. Τρεῖς γὰρ ἦσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλεὲμ, θυγατέρι Μαθθάν τοῦ ἱερέως, καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας καὶ Κασώπαρος τοῦ Πέρσου πρὸ τῆς βασιλείας Ἠρώδου υἱοῦ Ἀντιπάτρου. Ὄνομα τῇ πρώτῃ Μαρία καὶ τῇ δευτέρᾳ Σόβη, τῇ δὲ τρίτῃ Ἄννα ὄνομα ἦν. Ἐγγημεν ἡ πρώτη ἐν Βηθλεὲμ ἡ Μαρία, καὶ ἔτεκε Σαλώμη τὴν μαῖαν· ἔγγημεν ἡ δευτέρα ἐν Βηθλεὲμ ἡ Σόβη, καὶ ἐγέννησε τὴν Ἐλισάβετ. Ἐγγημε καὶ ἡ τρίτη Ἄννα εἰς γῆν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἐγέννησε Μαρίαν τὴν Θεοτόκον, ἕξ ἧς ἀνέτειλεν ἡμῖν Χριστὸς ἡ ἀληθεὶς. Ὡς εἶναι τὴν τε Σαλώμην ἐκείνην τὴν μαῖαν, τὴν Ἐλισάβετ.

Antidicomarianitas. Hieronymus : « Jacobus, qui appellatur frater Domini, cognomento Justus, ut nonnulli existimant, Josephi ex alia uxore, ut autem mihi videtur, Mariæ sororis matris Domini, cujus Johannes in libro suo meminit, filius. »

(2) Mariam et Salomen. Epiph.

καὶ τὴν Θεοτόκον, ἀδελφῶν τριῶν θηλειῶν θυγατέ-
ρας. Ἐνεῦθεν οὖν ὁ Βαπτιστῆς Ἰωάννης, καὶ Ἰη-
σοῦς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ἀνεψιοὶ λέγονται εἶναι,
εἴτων ἐξάδελφοι. Υἱὸς δὲ τοῦ Ἰωσήφ ὁ Χριστὸς λέ-
γεται εἶναι, ἐπειδὴ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἀδελφός ἐστιν,
ἐκ τῆς συναναστροφῆς καὶ συγγενείας τοῦ Ἀγγαίου,
ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως. » Ταῦτα μὲν δὴ καὶ
Ἰππόλυτος.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις ἀρχιερέων, ὅσοι ἀπὸ
Ἀαρῶν μέχρι Ἰακώβου τοῦ πρώτου Ἱερο-
σολύμων ἐπισκόπου, καὶ αὐτῆς ἀλώσεως
Ἱερουσαλήμ διεγένοντο.

Ἐγὼ δὲ καὶ ὅσοι ἀρχιερεῖς ἀρξάμενοι ἀπὸ Ἀαρῶν
ἐς Ἰακώβον δὴ τοῦτον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ
ἄχρι οὗ ἡ πόλις ἐάλω, τῇ συγγραφῇ παραθήσομαι. **B**
Τοῦ Ἰακώβ τρίτος παῖς γέγονεν ὁ Λεὺτ' τοῦ Λεὺτ'
Καθ' τοῦ δὲ Καθ' Ἀβραάμ ἕτερος, ἐξ οὐπερ γίνε-
ται Μωσῆς τε καὶ Ἀαρῶν. Καὶ ὁ μὲν Μωϋσῆς ἴγ-
μόνευσε τῆς τοῦ λαοῦ πορείας ἐξ Αἰγύπτου τῷ
Ἰσραήλ· Ἀαρῶν δὲ πρῶτος ἀρχιερεὺς ὑπὸ τοῦ ἀδελ-
φοῦ Μωσέως χρίεται. Πρῶτος οὖν Ἀαρῶν· δεύτερος
Ἐλεάζαρ· τρίτος Φινεὺς· τέταρτος Ἐλιέζερ· πέμ-
πτος Βοχί· ἕκτος Ὄζει· ἕβδομος Ἡλεί· ὄγδοος
Ἀχιτάβ· ἐφ' οὗ ὁ προφήτης Σαμουὴλ προφήτης ἦν
ἄμα καὶ ἱερεὺς, καὶ κριτῆς τοῦ λαοῦ· ἕνατος Ἀβι-
μέλεχ, ὃν ἀνείλε Σαοὺλ μετὰ τῶν ἱερέων διὰ τὴν τοῦ
Δαυὶδ δεξιῶν· δέκατος Ἀβιάθαρ, ὃς μόνος διασω-
θεὶς ἀπὸ τῶν ἀναιρεθέντων ἱερέων παρῆν· ἐνδέκα-
τος Σαδώκ, ἐφ' οὗ ὁ ναὸς ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ψυχοδο-
μήθη· εἶτα Ἀχιμάας· τρισκαιδέκατος Ἀζαρίας, **C**
Ἰωρὰμ ἐπὶ τούτῳ· ἔπειτα Ἰωδᾶς, ὃς ἔτη ρλ' ἔζησεν·
οὗτος καὶ τὴν Γοδολίαν ἐξαλείψαι τὸ τοῦ Δαυὶδ γένος
βουλομένην ἀνείλε· μετὰ τοῦτον Ἀξιωράμ· Φαδαῖος
ἐπ' ἐκείνῳ· καὶ ἄλλος Σουδαῖος· Ἰκούλος ἕτερος·
καὶ εικοστὸς Ἰωάθαμος· Οὐρίας ὃς ἐπὶ Ἀγαζ' καὶ
Ἐξεκίου ἱερατεύει· Νηρί, Ἰωᾶς, Σελμᾶ, Χελκίας,
ὃς ἐπὶ Ἰωσίου τοῦ εὐσεβοῦς ἱεράτευε· Σαρέας, Ἰω-
σεδὲκ, ἐφ' οὗ ὁ λαὸς αἰχμαλώτους ὑπὸ τοῦ Ναβουχο-
δονόζορ ἤχθη· Ἰησοῦς ὁ Ἰωσεδὲκ, ἐφ' οὗ οἱ Ἰουδαῖοι
ὑπὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπὸ Κύρου ἀνείθησαν, καὶ
μετὰ τοῦ Ζοροβάβελ τοῦ λαοῦ προέστη· Ἰωακείμ,
ἐφ' οὗ Ἐσδρας ἀνέγνω τοὺς νόμους· τριακοστὸς ὁ
Ἐλιασῆφ· εἶτα Ἰωάχας, ἐφ' οὗ τὰ κατὰ τὴν Ἐσθῆρ
καὶ τὸν Μαρδοχαῖον ἐγένοντο· Ἰωάννας, ἔπειτα **D**
Ἰαδαῖος, ἐφ' οὗ ὁ ἐν Γαριζὶν ψυχοδομήθη ναός· Ὀνίας,
Σίμων, Ἐλεάζαρ, ἐφ' οὗ αἱ βίβλοι ὑπὸ τῶν οβ',
Πτολεμαίου τοῦ δευτέρου βουληθέντος, πρὸς τὴν
Ἑλλάδα μετεβλήθησαν γλώσσαν· Μνάσσης, Ὀνίας,
Σίμων. Τεσσαρακοστὸς δ' ἦν Ὀνίας· Ἰησοῦς ἔπειτα
καὶ Ὀνίας ἕτερος, ἐφ' οὗ τὰ δεινὰ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφα-
νοῦς Ἀντιόχου τῷ λαῷ συνέβη· Ἀλκιμος, ὃν κατ-

A exortus est Christus, ipsa veritas. Ita ut Salome
ista obstetrix, et Elizabeth, et Dei mater, trium
sororum reperiantur filiae. Proinde Joannes Bap-
tista, et Jesus verus Deus noster, consobrini esse
dicuntur, Josephi vero filius Christus esse dicitur,
quod filiorum ejus frater esset, propter conversa-
tionem familiarem et cognationem Aggæi, fratris
Zaohariæ sacerdotis. » Atque hæc quidem Hypo-
lytus.

CAPUT. IV.

De pontificibus Hebræis, qui ab ipso Aaron ad Ja-
cobum primum Hierosolymitanum episcopum et
ipsam captivitatem Hierosolymorum usque ordine
successerunt.

Ego vero etiam, qui pontifices, ab ipso Aaron
incipiens, ad Jacobum istum fratrem Domini, et
ad captam usque urbem fuerint, historiæ huic
attexam. Jacob ipsius tertius filius fuit Levi, hujus
autem Caath, hujus rursus Abraham (1) alter, ex
quo Moses et Aaron geniti sunt. Et Moses quidem
dux profectiois populi Israel ex Ægypto fuit.
Aaron (1) autem primus pontifex a fratre Mose est
unctus. Primus itaque Aaron, secundus Eleazar.
tertius Phinees, quartus Eliezer, quintus Bocchi,
sextus Ozi, septimus Eli, octavus Achitob, sub
quo vates Samuel, simul propheta et sacerdos et
judex populi fuit. Nonnus Abimelech, quem una
cum sacerdotibus Saul, propter Davidem benigne
ab eo acceptum, occidit. **137** Decimus Abiathar,
qui unus ex cæsis illis sacerdotibus salvus super-
fuit. Undecimus Sadoc, sub quo templum a Solo-
mone constructum est : huic successit Achimaas,
illi rursus tredecimus Azarias. Hunc secutus
Joram : illum Jodas, qui annos centum et triginta
vixit, et Godoliam Davidis genus exstinguere vol-
entem interemit. Huic ordine successerunt Axio-
ram, Phadæus, Sudæus, Iculus alter, et vicesimus
Joathamus : hunc secutus Urias, qui temporibus
Ahoaz et Ezechias sacris præfuit : illum Neri, Joas,
Salam, Chelcias, qui sub pio Josia pontificatum
administravit. Post hunc fuit Sarcas : deinde Jo-
sedeo, sub quo populus a Nabuchodonosor capti-
vus est abductus : postea Jesu Josedeo filius, sub
quod Judæi e captivitate a Cyro liberi dimissi
sunt : is una cum Zorobabel Judæorum genti præ-
fuit. Huic successit Joachim, sub quo Esdras leges
recitavit. Hunc secutus tricesimus Eliasaph. Illi
Joachaz, in quem res ipsius Esther et Mardochei
inciderunt. Deinde fuerunt Joannes (3), itemque
Jadæus (4), quo tempore templum in Garizim ædifi-
catum est, Onias, Simon (5), Eleazar : sub quo (6)
libri de Ptolemæi secundi sententia a septua-
ginta duobus interpretibus in Græcum sunt trans-

(1) Anram is dicitur Exod. vi, Num. iii.

(2) Catalogus pontificum Judaicorum et Hieroso-
lymitanorum, usque ad Jacobum fratrem Domini,
initio ab Aaron sumpto.

(3) Post Joannem istum, alii Judam summum

sacerdotem ponunt, qui Jesum fratrem suum ger-
manum Hierosolymis in templo interfecerit.

(4) Hunc alii Judam vocant.

(5) Hic Justus appellatus.

(6) Joseph. lib. ii, cap. 8.

lati sermonem. Manasses, Onias (4), Simon. Quadragesimus numero Onias, Jesus (2), et Onias alius: quo tempore populus ab Antiocho Epiphane graviter est afflictus. Alcimus (3), quem, cum non esset ex tribu sacerdotali genitus. Antiochus, Onias cæso, pontificem constituit. Hujus ætate fuit Onias, Oniæ filius, qui in Ægyptum profugiens, templum ibi Hierosolymitano simile in Heliopolitarum præfectura exstruxit. Post hunc quadragesimus quartus ex Asamonæi filii, Judas Machabæus; cui ordine successerunt, Jonathas frater, rursus Simon frater Joannes, qui et Hyrcanus dictus: Aristobulus, qui primus diadema sibi imposuit: Jannæus, cui etiam Alexandri nomen fuit. Quinquagesimus porro fuit Hyrcanus, sub quo Pompeius Romanus dux, urbe vastata, sacra quoque templi donaria secum abstulit. Quinquagesimus primus Antigonus (4), qui Parthos propter Hyrcani inimicitias adversus templum adduxit, et ab Herode pontificatu dejectus est. Quinquagesimus secundus Anaelus ab Herode, cum non esset sacerdotalis generis, pontifex creatus est. **138** Quinquagesimus tertius Aristobulus, quem Herodes, Anaëlo rejecto, substituit: idemque rursus, Aristobulo dolo cæso Anaëlum restituit. Anaëlo Jesus Phabi filius (5) successit: deinde Simon Herodis socer pontifex fit: post hunc Matthias, deinde Josephus, cui Jozarus successit. Sexagesimus porro fuit Eleazarus, sub quo Herodes pessime periit. Et vero ordine successerunt, Jesus Sææ filius, Ananus Caiphæ socer (6), Ismaelus filius Phabi (7). Eleazarus Anani filius, Simon Camithi filius. Sexagesimus septimus fuit Caiphæ, qui etiam Josephus dictus est, sub quo pro nobis salutiferam mortem Dominus obiit. Post hunc Jonathas (8) Anani filius, Theophilus ejus frater, Simon Boethi filius, deinde Jonathas Anani filius, post hunc frater ejus Matthias, mox Elinæus: rursus Josephus Camæ filius: quem insecutus est Ananus Anani filius (9) qui Jacobum fratrem Domini, primum Hierosolymorum episcopum, interemit. Huic quoque, magna dicendi libertate usus Pautus, *Percussurus est te Deus, dixit, paries dealbate* ²⁴. Ei porro successit Gamalielis filius Jesus, huic Mathias Theophili filius: sub quo, octavo Claudii Cæsaris anno, bellum contra Romanos susceptum, initium habuit. Postremus omnium Phinæus fuit, sub quo urbs templum, et gens cuncta a Tito capta, omnesque et templi et legis res prorsus extinctæ corruerunt. Atque hæc quidem sic se habent. Nos vero ad apostolicarum rerum historiam ex diverticulo redeamus.

²⁴ Act. xxiii, 3.

(1) Apud alios Onias iste non recensetur, sed Manassæ Simon substituitur.

(2) Hic etiam Jason dictus. Huic Antiochus sacerdotium abstulit, et id Oniæ, qui et Menelaus dictus, concessit. Unde seditio mota, propter Jasonem et Menelaum fratres.

(3) Alcimus a Lysia summus sacerdos constitutus.

(4) Pacorus Parthorum rex Judæis bellum indixit: Antigonus a Parthis, victis et captis Phaselo et Hyrcano, rex constituitur. Phaselus sibi mortem conscivit. Antigonus Hyrcano aures præ-

scidit. (Hegesipp. lib. 1; Joseph. lib. xiv, cap. 24.)
 (5) Alii habent, *Sabetis fil.*
 (6) Ananum Cyrenium summum pontificem constituit. (Joseph. lib. xviii, cap. 5.)
 (7) Ismaelem Jabi filium, Valerius Gratus Anano amolo pontificem creavit, ut supra lib. 1, cap. 29.
 (8) Sed non pontificatus hujus tempore. Nam hic in annum a Christi nativitate 22 incidit. Anno porro Christi 33 idem Caiphæ pontifex fuit, cum Christus pro nobis, etc.
 (9) Pro Anano in Evang. legitur *Annas*, et in Act. apost. *Ananias*.

έστησεν ὁ Ἀντίοχος, μὴ ὄντα ἐκ φυλῆς ἱερατικῆς, ἀνελὼν τὸν Ὀνίαν. Ἐπὶ τούτου καὶ Ὀνίας ὁ τοῦ Ὀνίου υἱὸς, φυγὼν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὄν ὁμοίον τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκοδομῆν ἐν τῷ Ἡλιουπολίτῃ νομῶ· μεθ' Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, ἐκ τῶν παίδων Ἀσαμωναίου ὄν. Εἶτα Ἰωνάθαν ὁ ἀδελφός· καὶ Σίμων ὁ ἀδελφός· Ἰωάννης, ὁ καὶ Ἵρκανός· Ἀριστόβουλος, ὃς καὶ διὰ δῶμα πρῶτος ἑαυτῷ περιτίθησιν· Ἰαννάς, ὁ καὶ Ἀλέξανδρος· πεντηκοστὸς δ' ἦν Ἵρκανός, ἐφ' οὗ Πομπήϊος ὁ Ῥωμαίων στρατηγός, τὴν πόλιν κορθήσας, τὰ τοῦ ἱεροῦ κειμήλια προσαφείλετο· καὶ Ἀντίγονος, ὃς Πάρθους κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἐπηγάγετο, κατὰ Ἵρκανοῦ, ὑπὸ δὲ Πρώδου τῆς ἱερωσύνης ἐκβάλλεται· β' Ἀνάηλος, ὑπὸ Ἡρώδου καταστὰς, οὗ τοῦ ἀρχιερατικοῦ γένους ἦν· Ἀριστόβουλος ὃν Ἡρώδης καθίστησι, τὸν Ἀνάηλον διωσάμενος· καὶ αὖθις δολοφονήσας τὸν Ἀριστόβουλον, καθίστησι τὸν Ἀνάηλον. Τοῦτον δὲ τὸν Ἀνάηλον Ἰησοῦς ὁ τοῦ Φαβὶ διαδέχεται. Εἶτα Σίμων ὁ Ἡρώδου κηδεστῆς γίνεται· μεθ' ὃν Μαθθίας· εἶτα Ἰώσηπος, ὃν Ἰώζαρος διεδέξατο. Ἐξηκοστὸς δ' ἦν Ἐλεάζαρος, ἐφ' οὗ Ἡρώδης ἐτελεύτα κακῶς· Ἰησοῦς ὁ τοῦ Σιῆ, μεθ' ὃν Ἀνανὸς ὁ τοῦ Κατάφα πενθερός· Ἰσμαῆλος ὁ τοῦ Φαβί· Ἐλεάζαρος ὁ τοῦ Ἀνάνου. Σίμων ὁ Καμίθου. ζ' ἦν Κατάφα, ὁ καὶ Ἰώσηπος, ἐφ' οὗ τὸ σωτήριον πάθος ὁ Κύριος ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο. Ἰωνάθῃ ὁ Ἀνάνου, Θεόφιλος ὁ αὐτοῦ ἀδελφός, Σίμων ὁ Βοητοῦ, ἐβδομηκοστὸς δὲ πάλιν Ἰωνάθῃς ὁ Ἀνάνου· εἶτα Μαθθίας ὁ ἀδελφός, Ἡλιναῖος· Ἰώσηπος τε ὁ τοῦ Καμή· Ἀνανὸς Ἀνάνου, ὃς Ἰάκωβον τὸν τοῦ Κυρίου ἀδελφὸν καὶ πρῶτον ἱεράρχην τῶν Ἱεροσολύμων ἀνέλεν· ᾧ καὶ Παῦλος παρβήσιαζόμενος, τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖς κε κεκοιναμένε, ἔειπεν· Ἰησοῦς ὁ Γαμλιήλ· ὀγδοηκοστὸς ἐπὶ τούτοις Μαθθίας ὁ Θεοφίλου, ἐφ' οὗ ὁ πρὸς Ῥωμαίους πόλεμος ἔτε· ὀγδὼν τοῦ Καίσαρος Κλαυδίου τὴν ἀρχὴν εἰλήφει· καὶ ἐπὶ πᾶσι τελευταῖος Φιναῖος ἐφ' οὗ ἡ τε πόλις καὶ ὁ ναὸς καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν ὑπὸ Τίτου ἐβλήθη, καὶ πάντα τὰ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ νόμου, παντάπασιν ἀπέσθη καὶ διεβρόνχε. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις· ἡμεῖς δὲ αὖθις ἐπὶ τῆν τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων τῆν τῆς ἱστορίας ῥύμην ἀνάγωμεν.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Περὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος, καὶ Παύλου τοῦ σκεύους τῆς ἐκλογῆς.

Στεφάνῳ πλείστη χάρις τοῦ Πνεύματος ἦν, πολλῶν τε αὐτοῦργός ἐγένετο τεραστίων. Ἐπεὶ δὲ καὶ λόγου δυνάμει κρατῶν διτηγορῶν οὐκ ἀνίει, πείθων πάντας σέβειν τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον· ἐξάπτει μὲν εἰς μνήαν τὸ Ἰουδαϊκόν· καὶ ἀφθόνοισι λόγοις παρ' ἐκείνων βληθεὶς, πρῶτος τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνεδήσατο στίφινον. Ἐτι δ' οὖν ἐμπνέων, δόξῃ θεῶν καταυγασθεὶς, διεβρώγεται μὲν ἑώρα τοὺς οὐρανοὺς, τὸν δὲ Σωτῆρα ἐξ δεξιῶν ἐστῶτα Θεοῦ, ἐπιβρώνοντα ᾗθεν αὐτόν. Ἐκεῖνος δὲ, ὅλην ψυχῇ πρὸς τὸν ποθούμενον διαβαίνων, ὑπὲρ τῶν φρονεῦτῶν ἠύχετο, μήτι τὴν ἀμαρτάναν τούτων ἐν λόγῳ ποιήσῃ· Θεόν. Ὁ μὲν οὖν οὕτως διεβίβηκε πρὸς Θεόν. Μεγίστου δ' ἐντεῦθεν καὶ πρώτου διωγμοῦ πρὸς αὐτῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας γεγενημένου, καὶ τῶν μαθητῶν ἀπάντων πλὴν τῶν δώδεκα ἀνά τε τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν διασπαρέντων, τινὲς τούτων καὶ ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας ἦγον, οὐκ μὲν τολμῶντες τοῖς ἔθνεσι τοῦ τῆς πίστεως λόγου μεταδιδόναι· μόνοι γε μὴν Ἰουδαίους τοῦτον κατήγγελλον. Τηνικήδε καὶ Παῦλος ἐκ Ταρσοῦ μὲν τῆς πόλεως ὢν, τῷ πατρὶφ δὲ νόμφ, Φαρισαῖος γὰρ ἦν, ὑπὸ διδασκάλῳ Γαμαλιῆλ ἐς ἀκριβοίαν παιδευθεὶς, καὶ τῷ νομικῷ ζήλῳ διακκιόμενος, ὁρῶν τοῦτον ἤδη ταῖς ἀποστολικαῖς κατασειόμενον ἐμβολαῖς, τὴν Ἐκκλησίαν σφοδρῶς ἐλυμαίνετο. Καὶ δὴ πρῶτα μὲν τῇ ἀναίρεσει Στεφάνου σύμβουλος ὢν, τὰ τῶν λίθους αὐτὸν βλάδωντων ἱμάτια διετήρει· τοῖς οὐκοῖς δὲ τῶν πιστῶν προσβάλλων, οἷά τις θῆρ ὠμός τε ταὶ ἄγριος, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας εἶλε, καὶ φυλακῆς οἴκους παρεδίδου, καὶ ἐς ὕστερον ὀψέ ποτε σφοδρῶς ἐπιγιγῶν, ἐπιστολάς πρὸς τῶν ἱερέων αὐτῶν ἄδειαν τούτῳ ἐπαφίεισας, τὸ πρὸς βουλῆς κακὸν τῇ ἐν Ἀμασκήν Ἐκκλησίᾳ διαπράττεσθαι· ἐκλογῆς σκεῦος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ Θεοῦ Πατρὸς, τοῦ ἐγεύραντος αὐτόν ἐκ νεκρῶν, καὶ ἀπόστολος μέγιστος ἀναδείκνυται, οὐρανίῳ φωτὶ τὴν ὄψιν κατασθεθεὶς, καὶ φωνῇ ἐκείθεν ἀνελευθεῖς, Σαοὺλ, Σαοὺλ, λεγούσῃ, τί με διώκεις; ὅς, Ἀνανίου τὰς χεῖρας ἐπιβλάδοντος δι' ἀποκαλύψεως, εἶδεν αὐθις· καὶ τὰ ἐνδον μᾶλλον καταυγασθεὶς, αὐτίκα οἶος καθ' ἡμῶν ἔπνει, τοιοῦτος ὑπὲρ ἡμῶν ἦν· ὡς τάχιστα παντὶ τῷ προστυχόντι παριστῆν ἔχειν ἐκ τῶν Γραφῶν, ἀληθῆ Θεὸν εἶναι Χριστόν· ἐς τοσοῦτον δὲ μῖσος τοῖς ὁμοφύλοις ἐλθεῖν, ταῖς λόγων πλεκτάναις ἄφυκτον ἔχουσι τὴν ἀπολογίαν, ὡς καὶ κρύφα θάνατον αὐτῷ βούλεσθαι σκαιορεῖν· ἐφῆδρευόν τε ταῖς πύλαις τῆς πόλεως Δαμασκοῦ· καὶ οἱ μαθηταὶ τὸ δρᾶμα διεργωκότες, καθῆκον διὰ τοῦ τείχους χαλάσαντες ἐν σπυρίδι· ὅς καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις γενομένου, πείραν προσῆγεν ἐς ταυτὸ συνιέναι ταῖς μαθηταῖς. Δόλον δ' ἐκείνοι τὰ Παύλου οἰόμενοι, ἐξετρέ-

A

139 CAPUT V.

De Stephano primo martyre, et Paulo vase electionis.

Stephano plurima Spiritus gratia erat, multaque is prodigia edebat : et cum eloquentia multum valeret, concionarique non cessaret, omnibus Servatoris et Domini cultum suadens, furore Judæi accenduntur. A quibus ingenti vi lapidum obrutus, primus ipse pro Christo mortuus, στέφανον, hoc est coronam accepit. Cæterum cum adhuc spiraret, divina illustratus gloria, cœlos apertos, et Servatorem ad dextram Dei stantem, seque confirmantem vidit. Itaque ipse anima tota ad desideratum illum anhelans, pro percussoribus suis, ne eorum peccata Deus in rationem aliquam computaret, orans, ita ad Deum migravit. Maxima vero inde et prima a Judæis Ecclesiæ Hierosolymitanæ coorta est persecutio. Porro discipuli omnes, extra duodecim illos, per Judæam et Samariam dispersi sunt. Quidam etiam eorum ad Phœnicem, et Cyprum, et Antiochiam usque pervenere. nondum illi gentibus ipsis fidei verbum communicare ausi, solisque tantum Judæis id annuntiantes. Tum Paulus quoque, Tarso civitate ortus, cum in lege patria (Pharisæus enim erat) accurate et diligenter a præceptore Gamaliele eruditus esset, æmulatione legis flagrans, eamque apostolico Marte admodum concuti videns, multum detrimenti Ecclesiis afferebat. Ac primum quidem cædis Stephani suasor erat, eorumque vestes, qui lapides in illum jecerant, servaverat. Deinde in domos fidelium impetum, tanquam agrestis quæpiam et immanis fera, faciens, viros simul et feminas vinctas trahebat, et in carcerem conjiciebat. Sed is postea, serius aliquanto, ingentes admodum minas spirans, epistolasque a sacerdotibus, impune ei fore quidquid adversi, arbitrio suo, in Ecclesiam Damascenam contulisset, petens, Electionis vas, non ex hominibus, neque per homines, sed per revelationem Jesu Christi 140 et Dei Patris, qui illum ex mortuis suscitavit, maximusque Apostolus designatur, cum quidem cœlesti lumine oculi ejus perstricti atque exincti, et voce cœlitis ab instituto suo retractus esset, *Saul, Saul*, dicente, *quid me persequeris* 26? Hic, cum ei Ananias per arcanam revelationem manus imposuisset, visum recipit : et in animo suo longe etiam magis illustratus, confestim quam antea contra nos ferociter spirabat, tam acriter pro nobis stare incipit, ita ut celerrime omnibus qui cum eo sermonem sererent, astrueret, atque ex Scripturis probaret, Christum verum esse Deum. In tantam autem apud populares suos, qui in perplexibili oratione summam et inevitabilem defensionem collocabant, pervenit invidiam, ut per dolum occulte cædem ei struerent, eaque de causa ad portas civitatis Damasci in insidiis excubarent. Sed enim discipuli, tecna ea cognita, e

B

C

D

²⁶ Act. IX, 4.

muro eum in porta demiserunt. Qui cum Hierosolyma pervenisset, periculumque, ut ei cum discipulis convenire liceret, fecisset, fraudulenter eum illi agere credentes aversabantur, neque persuaderi poterant, eadem eum cum ipsis sentire, Certo quippe sciebant, quam adversus illos fuerit, qui veluti ignem prorsus contra Ecclesias spiravit. Ac nisi Barnabas, clarus in septuaginta illorum ascripto ordine vir, oratione sua, vera esse, quæ ille præ se ferret, confirmasset, et quæ illum facientem vidisset, testificatus esset, re infecta abisset. Itaque Barnabæ suasu admittitur: qui deinde, eadem quæ alii faciens, Hierosolymis disputabat, argumentisque Christum verum Deum esse confirmabat. Cæterum cum Hellenistæ ei adversarentur, eademque homini molirentur, discipulorum providentia Cæsaream deducitur. Inde porro Tarsum credentes semper adjiçens. Sed de his postea.

CAPUT VI.

De Philippo uno ex septem diaconis, et de Simone Mago. Item de Candace dynasta reginæ Æthiopum. Item de miraculis divi Petri. Prætrea de Cornelio centurione, et eis qui ex ethnicis animum applicuerint Christo. Et ut Antiochiæ Barnabæ et Paulus primi fideles ipsos Christianos cognominaverint.

Persecutione in primis contra Stephanum excitata, Philippus ex his unus, qui cum Stephano ad diaconatum erant electi, per dispersionem eam in Samaria erat, edendorum miraculorum vi oppido quam pollens. Siquidem tantum ab ea virtute vult, ut et Simonæ arti suæ nuntium remittere persuaserit, qui magicis præstigiis longo tempore populum seduxerat. Usque adeo enim imposturis et incantamentis homine **130** coperat, et tam celebrem ea ætate magica arte famam consecutus fuerat, ut Simonem illi magnam virtutem Dei esse arbitrarentur. Is igitur Simon talis cum esset, mirificis tamen Philippi rebus, quas supra opinionem fidemque hominum edebat, consternatus, baptismum una cum reliqua Samaria subit, et verbatus professionem et fidem in Christum egregie simulat: id quod et alii, qui abominandam ejus sectam erant complexi (1), faciebant, fraude et dolo auctoris sui venenum pestiferum in ipsis occultatum, quosd possent, eis qui id suscipiebant, communicantes: qui tamen postea, cum malitia D

(1) Omnes qui quoquo modo adulterant veritatem, et præconium Ecclesiæ lædunt Simonis Samaritani magi discipuli et successores sunt.

A ποντό τε καὶ ἤκιστα πείθεσθαι εἶχον, ἐκείνοις ὁμόφρονα καθεστάναι, ἄκριδῶς γε εἰδότες, ὡς ἀντιβαίνων ἦν, καὶ πῦρ ἀντικρὺς πνέων κατὰ τῆς Ἐκκλησίας· ὥστ' εἰ μὴ Βαρνάβας· ἐπίσημος δὲ οὗτος τῶν τῶν ὁ κατελεγμένους χορῶν· συνίστα, λόγοις ἀληθῆ γε εἶναι τὰ κατ' αὐτὸν πείθων, καὶ ὄσα ἐώρα πράττοντα διαμαρτυρόμενος, κἄν κενὸς ἀπηλλάγη. Νυνὶ δὲ καὶ εἰσδέχεται· καὶ τὰ ἴσα πράττων ἦν τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις διαλεγόμενος, καὶ πείθων τὸν Χριστὸν ἀληθῆ Θεὸν εἶναι. Τῶν δ' Ἑλληνιστῶν ἀντικαθισταμένων αὐτῶν, καὶ κτεῖναι μελέτην διποισυμένων τὸν ἄνδρα, τῆς ἀπὸ τῶν μαθητῶν προμηθείας τυχῶν, κττάγεται εἰς Καισάρειαν· εἶτα εἰς Ταρσὸν ἀναπέμπεται, τὴν Ἐκκλησίαν ἐπαύξων Χριστοῦ, καὶ προστιθείς ἀσὶ τοῦς πιστεύοντας. B Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

mittitur, Christi Ecclesiam adaugens, et aliquos illi

ΚΕΦΑΛ. Σ'.

Περὶ Φιλίππου ἑνὸς τῶν ἑπτὰ διακόνων· καὶ τοῦ μάγου Σίμωνος· ἔτι τε Κανδάκου τοῦ δυνάστου τῆς βασιλείας Αἰθιοπῶν· καὶ τῶν τοῦ θεοῦ Πέτρου τεράτων· περὶ τε Κορνηλίου τοῦ ἐκαντοντάρχου, καὶ τῶν ἐξ ἔθνων προσελθόντων Χριστῷ· καὶ ὡς ἐν Ἀντιοχείᾳ Βαρνάβας καὶ Παῦλος πρῶτοι τοῦς πιστοῦς Χριστιανοῦς κατωνόμασαν.

Τότε δὲ τοῦ κατὰ Στέφανον διωγμοῦ γενομένου, Φίλιππος εἰς τῶν ἅμα Στεφάνῳ εἰς τὴν διακονίαν προχειρισθέντων ἐν τοῖς διασπαρείσι γενομένος, Σαμαρείᾳ προσίγει, θεῶν τεραστίων πεπλουτηκῶς δύνάμιν. Τοσοῦτον δ' ἦν ἐκείνῳ τὸ περισσὸν τῆς δυνάμεως, ὡς καὶ Σίμωνος ἀποστῆναι πείσαι, μαγείαις ἐκ πολλοῦ ἐξιστῶντος τὸ ἔθνος. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ταῖς γοητείαις ἐκεῖνο χειρώσασθαι, καὶ διαβόητον ταῖς ἐξαπάταις κατ' ἐκεῖνο εἶναι καιροῦ, ὥστε ἐκείνους τὸν Σίμωνα τὴν μεγάλην ἠγεῖσθαι δυνάμιν τοῦ Θεοῦ. Σίμων δ' οὖν ὄντως, κζίπερ τοιοῦτος ὦν, τοῖς παραδόξοις τῶν ὑπὸ Φιλίππου γενομένων καταπλαγεῖς, ὑπέρχεται καὶ οὗτος τὸ βάπτισμα ἐν τῇ λοιπῇ Σαμαρείᾳ, καὶ μέχρι λόγου τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καθυπεκρίνετο· ὁ καὶ οἱ τῶν μουσαρῶν ἐπίνου διαδεξάμενοι αἴρεσιν πράττοντες ἦσαν, τῇ τῷ σφῶν προπάτορος μεθόδῳ τῆς νόσου μεταδιδόντες τὸν ἐν ἐκείνοις ἐγκεχυμένον ἴον· ὡς ἂν οἱ αὐτοὶ ὄντες τοῖς δεχομένοις, κἄν ὅποιοι τινες ὄντας τὴν μοχθηρίαν, ἐς ὕστερον ἀλόντες, ἀπέωσθησαν ὥσπερ οὖν καὶ Σίμων αὐτὸς, πρὸς τοῦ θεοῦ καταφωρηθεῖς Πέτρου, τῇ τῶν χειρῶν ἐπιθέσει τὸ Πνεῦμα κατάγοντος, ὧνιον χρημάτων τὴν χάριν ἠγοῦμενος, ἀπηλέγχθη μὴδὲν ὦν· κἀντεῦθεν ζήλω πρῶθεις, κατὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τοῦ δόγματος καθωπλιζέτο. Τοῦ δὲ θεοῦ κηρύγματος πυρὸς δίκην ἀνὰ πᾶσιν ἤδη τὴν γῆν ἔρποντος, Κανδάκης ὁ τῆς βασιλείας Αἰθιοπῶν δυνάστης· κατὰ τι γὰρ πάτριον ἔθος ἐπὶ γυναϊκὸς τὸ ἔθνος ἐβασίλευτο· θεῖα τι! οἰκονομῆ ἀπαρχὴ τῶν ἐξ ἔθνων προσιόντων Χριστῷ γίνεται· δι' ἐπιφανείας γὰρ Φιλίππου τὴν ὁδὸν διόντι προσ-

κολληθείς, καὶ διὰ μιᾶς ῥήσεως Ἡσαίου τοῦ προφήτου τὰ ὄργια τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου μυηθείς, καὶ τὸ βάπτισμα εἰσδεξάμενος, ἐπεὶ πρὸς τὴν πάτριον γῆν ἐπαλινώσκει, τοῖς ἐν Αἰθιοπία πρώτος τὴν κατὰ τὸν Θεὸν τε καὶ τὸν Σωτῆρα γνῶσιν εὐηγγελίζετο. Κάκεινο τὸ τῆς προφητείας ἔργον πληρῶν ἦν δι' αὐτοῦ, τὸ, Αἰθιοπία προφθάσει χεῖρα αὐτῆς τῷ Θεῷ· ἐπὶ τούτοις τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διελάβομεν, ἐτελείτο. Πέτρος δὲ εἰς Λύδδαν καὶ τὸν Ἀσσάρωνα ἤκει· καὶ ῥήματι τὸν κλινοπετῆ Αἰνέαν ἐπὶ λη' ἔτεσιν ἐξίασαι. Ἐν δὲ Ἰόππῃ γενόμενος, περιστάντων αὐτὸν πενήτων τε καὶ ὄσαι χηρεῖς συνείκων, ὑπὲρ τῆς θανούσης Ἰκέτευον Τάβηθᾶς, ἰμάτια καὶ ἄλλ' ἄττα ὅσα γε εὖ ποιοῦσα ἡ Δορκὰς ἐδίδου, ἐπιδεικνύμενοι· καὶ τὴν μὲν θάπτον ἦ λόγος ἀνίστα· τὸ δὲ πλῆθος ἅπαν τῷ σωτηρίῳ ὑπῆγε λουτρῷ. Ἐκεῖθεν εἰς Καισάρειαν τὰ κατὰ τὸν ἑκατοντάρχην Κορνῆλιον ἔπραττε, τὴν ἐκ τεσσάρων ὁθόνην ἄνωθεν καθιεμένην ἔωρακώς. Καὶ δῆτα Κορνῆλιον καὶ τοῖς περὶ ἐκεῖνον διομιλουμένοις, ἀθρόον ἡ τοῦ Πνύματος χάρις ἐφίπτατο· καὶ τῇ τῶν γλωσσῶν ποικιλίᾳ ἡ χάρις ἀριδίῳ ἐφαίνετο, τούτων δ' οὕτω παρὰ δόξαν γεγεννημένων, καὶ τὸ διὰ τοῦ ὕδατος θεῖον ἠκολούθει λουτρόν· κἂν οἱ ἐκ περιτομῆς, μὴ τὴν χάριν συνιέντες, ἐν Ἱεροσολύμοις Πέτρῳ παλινοστήσαντι, περιοργεῖς ἦσαν, ἁλῶν καὶ μυστηρίων κεκοινωνηκότι ἀνδράσι περιβεβλημένοις ἀκροβυστίαν· οἷς μαθοῦσι τὴν πρᾶξιν, ἡσυχάζειν ἦν, ἐκπεπληγμένοις ὡς ἄρα γε Θεὸς καὶ τοῖς ἔθνεσι τὴν μετάνοιαν ἔδωκεν εἰς ζωὴν. Οἱ γε μὴν διασπαρῆντες ἐν τε Φοινίκῃ καὶ Κύπρῳ καὶ Ἀντιοχείᾳ, μόνοις Ἰουδαίοις ἐκέρυττον τὰ τῆς πίστεως· Κύπριοι δὲ τινες καὶ Κυρηναῖοι ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενοι, χειρὸς αὐτῶν θείας ἀντιλαμβανομένης, πολὺ τι πλῆθος Ἑλληνιστῶν καὶ ἀριθμοῦ κρείττον ἠγάγοντο· ὃ τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἐκκλησίᾳ δῆλον γενόμενον, Βαρνάβαν στέλλειν ἄγρι· δὴ καὶ Ἀντιοχείας ἤπειγεν, ὃς δὴ χάριτος θείας ἔμπλεως, ἦν. Καὶ δὴ ἐκ Ταρσοῦ τὸν Παῦλον ἀναζητήσας, ἄμφω τῇ Ἀντιοχείᾳ προσβάλλουσιν· ἄπειρά τε προσήγαγον τῷ Χριστῷ πλῆθι, ἐπ' ἐνιαυτοῦ τὰς διδασκαλίας ποιοῦμενοι· κάκεισε τοὺς μαθητὰς Χριστιανούς· καλεῖσθαι πρώτως θεσπίζουσι. Καὶ Ἄγαθος μὲν εἰς τῶν συνόντων αὐτοῖς προφητῶν τὸν ἐσόμενον λιμὸν προεμήνυε. Παῦλος δὲ αὐτὸν καὶ Βαρνάβαν τῇ τῶν ἀδελφῶν διακονίᾳ ἐξυπηρετησόμενοι διὰ τὸν εἰσχωμάσαντα λιμὸν ἅπανταχοῦ παρεπέμποντο.

A quippe more gens ea a muliere regebatur, divina dispositione, primitiis ex gentibus in Christum credentibus sit. Cum enim in Philippum iter ex visione facientem incidisset, et per unicum Isaiæ prophetæ oraculum, arcanis sacrorum nostrorum mysteriis ab eo initiatus et baptizatus fuisset, in patriam ipse suam reversus, primus in Æthiopia hominibus Dei Servatorisque nostri cognitionem læto attulit nuntio. Per quem propheta illa reipsa est adimpleta: *Æthiopia præveniet manum suam Deo* (1). Atque in iis quidem res Pauli, quas paulo ante perstrinximus, consistebant. Petrus autem, Lyddam et Assaronem veniens, Æneam triginta octo annos lecto affixum verbo solo sanat ac restituit. Joppæ autem cum esset, cumque inopes et viduæ circumstantes, pro defuncta Tabitha, vestes aliasque res, quas eis Dorcas, pro eo atque debet, dederat, ostendentes supplicarent: dicto citius, illam quidem resuscitat, multitudinem autem eam omnem sacro initiat lavaoro. 149 Deinde Cæsareæ centurioni Cornelio officium suum præstat, cum linteum illud a quatuor partibus superne demissum vidisset. Ita Cornelio, et qui cum eo erant, per doctrinam initiatis omnibus, gratia Spiritus sancti supervenit, et linguarum varietate gratia ea manifesto apparet: quibus ab eum modum mirifice peractis, divinum deinde illi per aquam consequuntur lavacrum. Enimvero Petro revertenti, qui Hierosolymis ex circumcissione erant, gratiam ipsam non satis intelligentes, maxime succensebant, quod salem ac mensam arcanaque mysteria viris præputio obductis communicasset. Qui sane rem eam edocti statim conquiescere, animis eorum admiratione consternatis, quod Deus etiam gentibus pœnitentiam concesserit ad vitam. Qui vero passim dispersi erant in Phœnicia, et Cypro, et Antiochia, fidem solis Judæis prædicabant. Cyprii tamen quidam, et Cyrenæi, Antiochiæ, divina eis opitulante manu, multitudinem ingentem ex Hellenistis numeroque superiorem ad fidem adduxerant. Quod cum Ecclesia Hierosolymitanæ innotuisset, Barnabam Antiochiam mittere properat: qui sane divina refertus gratia, Tarsensi conquisito Paulo, cum eo Antiochiam proficiscitur. Atque ibi anno toto docentes, innumerabilem ad Christum pertrahunt multitudinem,

D ibique primum discipulos Christianos vocari debere sanciant. Sedenim Agabus, unus ex his qui cum eis erant prophetis, famem futuram prædicat.

Paulus porro et Barnabas fratrum ministerio subservituri, propter famem ingruentem, passim in loca omnia mittuntur.

(1) *Æthiopia præveniet manus ejus Deo*, hoc est, filii Æthiopiæ current ad expandendum manus suas in oratione coram Deo. (*Psal. LXXII, 32.*)

143 CAPUT VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Ea quæ ab Abgaro, in civitate Edessa, per apostolum Thaddæum sunt acta: et de imagine Servatoris Christi, nulla manu interveniente, picta.

Operæ pretium quoque (1), ut sciat, illud est, quod Servatoris nostri divinitas et operum supra fidem et opinionem omnium effectrix virtus, per terram universam decantata, multos quoque ex longinquissimis regionibus sanationis incurabilium morborum spe permoverit. Unde toparcha Abgarus ditionem suam ultra Euphratem cum laude administrans, eo quod incurabili torqueretur morbo, cum nomen Jesu celebre per terram inorebescens audisset (testificabatur nimirum summe et res ipsa), supplex ei per epistolam fit, liberationem a morbo eo rogans. Ille vero ad eum quidem venire supersedit, per epistolam tamen manibus suis scriptam ei respondit: oportere se, commemorans, cum quæ ei a Patre imperata essent perfectisset, ad eum reverti. Profectione vero ea confecta, ex sectoribus suis unum, Thaddæum nomine, ad illum missurum, qui cum morbum illum sanaturus, tum vitæ sibi suisque melioris administrator futurus esset. Itaque post resurrectionem a mortuis, et ascensionem in cælos, Thomas ex duodecim unus, divino quodam motu, Thaddæum, qui ex septuaginta illis esse cognitus est, ad Edessam præconem et Evangelistam mittit, ut per eum quæ Christus promiserat, omnia exitum suum consequerentur. Atque ibi Thaddæus cum esset, Tobie cujusdam hospitio exceptus, omnem curabat ægrotudinem. Quod ubi audivisset Abgarus, quæ ei a Jesu per epistolam scripta fuerant, in memoriam revocans, statim illum accersit: cujus cum faciem conspexisset, et ad splendorem inde emicantis lucis obstupuisset, in conspectu primariorum circa se virorum procidens, adorationis reverentiam Thaddæo præstat, diligenterque, an ejus qui epistolam ad se misisset Jesu, discipulus esset, inquiri. Tum ille ejus se esse dicit, proptereaque venire, ut fidei fide digna præstaret. Quod si in priore perseveraret sententia et fide, majora eum visurum, et optata cordis ejus ad debitum finem suum perventura. Abgarus vero, « Ea est, inquit, fides et persuasio mea, ut etiam non dubitarem, exercitu coacto, contra eos qui illum in crucem egerunt, bellum suscipere: nisi a Romanis, quibus colla ipsi submittimus (2), metus et periculum immineret. » Thaddæus vero, « Dominus noster Jesus, inquit, manu et auxilio humano non indiget, qui voluntate Patris sui completa, ad ipsum est reversus. » Abgarus rursus, « Sed ego, ait, ipsi Patrique ejus, quæ fidei sunt, rependerem. » « Si hoc ita est, infert Thaddæus, en tibi in nomine Jesu Christi manum meam impono. » Simulque cum tactu et morbus profugiens evanescoit,

Τὰ ὑπὸ Αὐγάρου ἐν Ἐδέσσει τῇ πόλει γενόμενα διὰ τοῦ ἀποστόλου Θαδδαίου, καὶ περὶ τῆς ἀχειροποιήτου εἰκότος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Εἶδέναι μὲν τοὶ καὶ τοῦτο τῶν ἀναγκαίων ἐστίν, ὡς ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν θεότης καὶ παραδοξοποιὸς δύναμις ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διαβωμένη, πολλοὺς καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῆς ἐλπίδι νόσων ἀνιάτων θεραπείας ἠγάγετο· ἔνθεν τοὶ καὶ ὁ τοπάρχης Αὐγάρου, τῶν ὑπὲρ Εὐφράτην ἐπιστήμως δυναστεύων, πᾶσι ἀνιάτῳ καὶ οὗτος ἐκπιεζόμενος, ἐπεὶ τὸ Ἰησοῦ διακούσειεν ὄνομα πολὺ τι διαθέον τὴν γῆν, ἐμαρτύρει· δὲ ἄρα καὶ τῇ φήμῃ τὰ πράγματα, ἰκέτης αὐτοῦ ἐν ἐπιστογῆς ἐγένετο, τὴν τῆς νόσου ἀπαλλαγὴν ἀξίω. Ὁ δ' ἤκειν μὴ ὑπακούσας, ἀντίγραφον δ' ὁμοῦ οἰκειῶς διασημῆνας χερσίν, ἀποστέλλει, δεῖν ἑαυτὸν διεξιῶν, ὅσα γε πρὸς τοῦ Πατρὸς ἐντέταλμαι διανύσαντα, πρὸς αὐτὸν ἀνελθεῖν. Ἦνίκα δ' οὖν πρὸς ἐκεῖνον στείλασθαί μοι γένοιτο τὴν πορείαν, ἕνα τοὶ τῶν ἡμῶν ἀπαδῶν ἐπιπέμψω, Θαδδαῖον ὄνομα· ὃς καὶ τὸ σὸν ἰασόμενος πάθος, καὶ ζωῆς μείζονος σοὶς τε καὶ τοῖς σὺν σοὶ γένεται χορηγός. Καὶ τοῖων μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ εἰς οὐρανούς· ἄνοδον ὠμῶς ὁ τῶν δώδεκα εἰς, θείῳ τινὶ κινήσει Θαδδαῖον, εἰς δὲ τῶν ο' οὗτος ἀνεγνωρίζετο, τῇ Ἐδέσσει κήρυκα πέμπει καὶ εὐαγγελιστήν, ὡς ἂν γε δ' αὐτοῦ, πέρας τὰ κατὰ Χριστὸν ἅπαντα σχοίη. Καὶ δὴ Θαδδαῖος ἐκεῖσε γενόμενος, παρὰ τινὶ Ταβίθῃ εἰσοικισθεῖς, πᾶσαν νόσον ἰώμενος ἦν. Ὁ δὲ ἐνωτι- στήμενος Αὐγάρου, καὶ ἐν μνήμῃ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Ἰησοῦ γενόμενος, εὐθὺς αὐτὸν μεταστέλλεται. Καὶ δὴ τὰς ὄψεις αὐτῶν προσβαλὼν, καὶ τῇ ἐκείθιν ἀστραπτύσῃ ἀγῆλη καταπλαγείς, πεσὼν ἐνώπιον τῶν ὑπερεχόντων αὐτῶν, τὴν προσκύνῃσιν τῶν Θαδδαῖῳ ἀπένειμε, καὶ ἀκριβῶς ἀνηρεύνα, εἰ τοῦ γράψαντος Ἰησοῦ τὴν ἐπιστολὴν ἐστὶ μαθητής. Τὸν δὲ φάναι, ἐκεῖνου τε εἶναι, καὶ οἱ αὐτὸ γε ἤκειν τῇ πίστει τὰ πιστὰ δοῦναι. Καὶ εἶγε τοῖς προτέραις ἡμέμενοι, μελίζοντα ἰδεῖν, καὶ τὰ τῆς καρδίας αἰδήματα ἐντελῆ καθεστῶτα. Ὁ δὲ, « Οὕτω πιστώσῃσιν, ὡς καὶ δύοσαιν ἀναλαβέσθαι αἰρεῖσθαι, καὶ κατὰ τῶν σταυρωσάντων ἐκεῖνον, πόλεμον ἀνεγείρειν, εἰ μὴ δέος ἦν ἐκ Ῥωμαίων, ἡμῶν ἐκείνοισι τῶν αὐχένα κλινάντων. » Ὁ δὲ Θαδδαῖος, « Ὁ Κύριος ἡμῶν, φησὶν, Ἰησοῦς οὐκ ἐπιδήξ ἐστὶν ἀνθρωπίνης χειρὸς· τὸ θέλημα τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐκπληρώσας, πρὸς αὐτὸν ἀνελήφθη. » Αὐγάρου δὲ, « Ἀλλ' ἐγὼ, φησὶν, αὐτῶν τε τὰ τῆς πίστεως ἀπεδόμην, καὶ τῶ αὐτοῦ Πατρὶ. » « Καὶ εἰ τοῦτο, ἐπάγει Θαδδαῖος, ἰδοὺ ἐν τῶ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐμὴν χεῖρά σοι ἐπιτίθημι. » Ἄμα δὲ τῇ ἀφῆ καὶ ἡ νόσος δραπέτεύουσα ἦν. Καὶ αὐτὸς ἀκαρεῖ ὡσπερ ἦν πρὸ τῆς νόσου ἀνεγνωρίζετο. Οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ Αὐδοὸς ὁ παῖς, νόσῳ καὶ αὐτὸς τοὺς πόδας ἀλγῶν. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν τῆς πόλεως νόσοις ποικίλαις παλαιότες, εὐχῆ τε ἅμα καὶ τῇ ἀφῆ θάπτον τῶν

(1) Hagiographum hoc. (Euseb. lib. 1, cap. 13).

(2) Est hoc submissionis Orientalium populorum Græcorum et Ruthenorum.

δυσχερῶν ἀπολλάττοντο. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὴν πόλιν ἅπασαν ἐκκλησιασας, τὴν κατὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν οἰκονομίαν ἅπασαν ὁ ἀπόστολος διεῖξαι· τὰ τελευτήρα δὲ τούτοις μύησας, τοῦ τε Θεοῦ καταξιώσας γουτροῦ, ἱερέας τε καταστησάμενος οὓς γε χρεῶν ἦν, καὶ τᾶλλα πάντα καλῶς διαθέμενος, πᾶσιν ἐκείνην ἀφιέρωσε τῷ Θεῷ. Χρημάτων δ' ἐντεύθεν διὰ ταῦτα τῷ ἀποστόλῳ πρὸς Λύγαρου κομιζομένων, ἀπαίπατο δέξασθαι, « Εἰ τὰ ἡμέτερα, εἰπὼν, καταλείψαμεν, πῶς ληψόμεθα τὰ ἀλλότρια; Ἦ γε μὴν τοῦ Αὐγάρου ἐπιστολὴ πρὸς Χριστὸν, ἣν δὲ Ἄνανίου ταχυδρόμου καὶ κούρσωρος ἐξάπιστελεν, ὡς ἐν τύπῳ διαλαβεῖν, τὰδε λέξεσιν αὐταῖς περιεῖχε· « Περὶ σοῦ καὶ τῶν σῶν ἰάσεων ἀκηκῶς, ὡς φαρμάκων ἄνευ καὶ βοτανῶν, λόγῳ δὲ μόνῳ τυφλοῖς μὲν τὸ βλέπειν, χωλοῖς δὲ τὸ περιπατεῖν, λεπροῖς δὲ τὴν καθάρσιν, καὶ τοῖς μακρᾶς νόσοις πιεζομένοις κτᾶλλον τὴν ἰατρειαν ἀμισθὶ καὶ ταῦτα παρέχεις, καὶ ἄλλα πολλὰ μείζω καὶ ὑπερτέρας ἢ καθ' ἡμᾶς δυνάμει, ἔργα ποιεῖς, κατὰ νοῦν ἐθέμην, θάτερον τῶν δύο εἶναι σε λογίζεσθαι· ἢ ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός, καὶ λιπῶν τοὺς οὐρανοὺς ἐπεχωρίασας πρὸς ἡμᾶς· ἢ γιὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, τοιαῦτα παράδοξα ἐργαζόμενος, δι' ἃ τοὶ καὶ γράψας, δέομαι σου σκυληῖναι πρὸς με, καὶ τοῦ πάλαι με πιέζοντος ἀπαλλάττειν πάθους. Πείπειμαι δὲ ὅτι καὶ Ἰουδαῖοι πονήρως πρὸς σὲ διακείμενοι, οὐ καλὰ περὶ σοῦ φρονοῦσιν· ἐμοὶ δ' ἔστι πόλις, μικρὰ τε καὶ ἄσχημος· πληρὴ καὶ ἀμφοτέροις ἀρκείει. » Ἐπει δὲ ὁ Αὐγάρος γράφων ἤκιστα εἶχε πείθειν, ἀπέγνω γὰρ τὴν Ἰησοῦ παρουσίαν τῇ ἀντεπιστολῇ, λοιπὸν ἐν ἀμυγῆν καθεστῶς, τῷ πρὸς Χριστὸν δ' ὅμως βιβλημένον πόθῳ, γράφειν εὐεῖδῶτα ἄνδρα διέπειπε· καὶ τὸν τοῦ προσώπου τύπον ἀκριβῶς γράφειν ἐπέταττε, καὶ αὐτῷ ἐκείνο τὸ εἶδος ἀντὶ τοῦ ποθομένου κομίζειν. Καὶ ὁ μὲν ἔχε, καὶ στὰς ἐπὶ μετώρῳ, γράφειν ὡς εἰκὸς ἐπεχειρεῖ· ἐπεὶ δ' οὐκ ἐφικνεῖτο τοῦ ἔργου, ἐμποδῶν καθισταμένης ἐκείνῃ τῆς ἐκείθεν ἀστραπτουσης τῷ προσώπῳ θείας αἴγλης καὶ χάριτος, τὸ δρώμενον γνοῦς, ὁ Σωτῆρ, ὕψασμα ἐκ λίνου πεποιημένον αἰτεῖνιψάμενος δὲ καὶ τὴν ἰδίαν ὄψιν τῇ ἀθόγῃ ἀπομορξάμενος, τῷ Αὐγάρῳ ἀπέστειλε. Μόγος γε μὴν ἔχει, καὶ τὸν Περσῶν βασιλέα, εὐφυᾶ τὰς χεῖρας ζωγράφον διακεμψάμενον, αὐτοῦ τε Χριστοῦ τὸ εἶδος καὶ τῆς αὐοῦν ὑπερφυῶς τετοκυίας ζέοντι πίστεως πόθῳ, ὅτι τάχιστα γράψαι καὶ ἀπολαβεῖν κτησάμενον. Ταῦτα δ' ἐκ τῶν ἀνὰ τὴν Ἐδεσσαν θηνηκαῦσα βασι-

λευομένην πόλιν γραμματοφυλακείῳ ἐλήφθη· δημοσίοις γὰρ ἦσαν χάρταις ἐυπεριελημμένα. Τὰ γὰρ κατὰ τὸν Αὐγάρον πραχθέντα βιβλία καὶ ταῦτα δὴ περιεῖχον, ἐκ τῆς Σύρων μεταληφθέντα γλώσσης· ἃ καὶ προσηκόντως ἐνταυθὰ μοι τέθεινται.

modo genuit, matris, quam celerrime imaginem depictam accepisse. Atque hæc quidem ex tabulariis et archivis civitatis Edessæ, quæ tum regia administrabatur potestate, sunt desumpta. Fuerant enim in publica librorum monumenta relata. Et libri de Abgari rebus conscripti hæc quoque complectebantur, ex Syrorum lingua translata. Quæ a me recte hoc loco opinor esse exposita.

et ipse brevi momento, qualis ante morbum fuerat, agnoscoitur. Ac non ipse modo, verum etiam Audus filius ejus, pedum morbo laborans, multique preterea alii civitatis ejus, variis conflantes morbis, oratione simul et tactu celeriter gravamine omni liberantur. Post hæc, convocata ad concionem civitate omni, apostolus obitum salutis nostræ Servatori Christo functionem omnem exponit, perfectioribus eos sacris imbuit, ad sacrum admittit lavacrum, sacerdotes, quos opus erat, creat, alia omnia rite et ordine constituit, urbemque omnem Deo consecrat. Cum vero ab Abgario ad apostolum deinde pecuniæ mitterentur, accipere eas renuit: Si enim, inquiens, nostra reliquimus, quomodo accipiemus aliena? Porro Abgari epistola ad Christum, quam per Ananiam expeditum et celerem cursorem misit, quoad crassiore modo concipi potuit, verbis suis hanc complexa est sententiam: « Cum de te curationibusque tuis audirem, te sine remediis et herbis, solo verbo, cæcis visum, clausis pedes suos, leprosis corpus mundum, et qui diuturnis premuntur morbis congruentem valetudinem, et quidem gratuito præbere, aliaque multa viribus nostris majora efficere opera, in mentem mihi venit, alterum te duorum istorum esse arbitrari: vel Deum, qui oculis relictis ad nos secesseris, vel saltem Dei Filium, res tantas supra fidem et opinionem omnem gerentem. Itaque te hoc scripto oro, ut laborem suscipias ad me accedendi, meque, qui jam dudum affligit, inveterato morbo liberet. Persuasum porro habeo, cum Judæi iniquo erga te sint animo, non optima eos de te capere consilia. Mihi vero civitas est modica quidem nec admodum celebris, utrique tamen nostrum percommoda. Postquam autem Abgarius scripto suo persuadere ei quod voluisset non potuit, desperato Jesu, propter responsum, adventu, quid caperet consilii incertus, eo tamen quo in Christum tenebatur desiderio percussus, pictorem eximium ad eum misit, eique ut diligenter et accurate faciem ejus in pictura effingeret, imaginemque pro desiderato illo sibi afferret, imperavit. Et ille quidem venit, atque in loco sublimiore stans pingere Christi vultum, ut decebat, conabatur. Cum vero cœptum opus non succederet (divinus quippe splendor et gratia in vultu ejus cuscuscans impedimento erat), re ea cognita Salvator textum lineum petit, in eoque prius loto faciem sam exprimit, et ad Abgaram mittit. Dicitur quoque Persarum rex manu ingenioque promptum pictorem misisse, et per hunc, ferventi fidei desiderio simul et ipsius Christi, et quæ eum divino

modo genuit, matris, quam celerrime imaginem depictam accepisse. Atque hæc quidem ex tabulariis et archivis civitatis Edessæ, quæ tum regia administrabatur potestate, sunt desumpta. Fuerant enim in publica librorum monumenta relata. Et libri de Abgari rebus conscripti hæc quoque complectebantur, ex Syrorum lingua translata. Quæ a me recte hoc loco opinor esse exposita.

CAPUT VIII.

Ut Tiberius Cæsar, rebus Servatoris Christi ex litteris Pilati cognitis, sit permotus : et quæ de eo Tertullianus memorizæ commendavit.

Et jam ubique terrarum mirifico verbo disseminato, sermonibus omnium resurrectio, ascensio, et alia divinam potentiam testantia miracula publice ferebantur. Consuetudo autem jam inde a plurimis annis obtinebat, ut qui præfecturas aut provincias sortiti essent, res novas, quæ sub eis accidissent singulas, summum imperium habenti Cæsari significarent, ut illum nihil prorsus rerum omnium lateret. Itaque de resurrectione ex mortuis, aliisque prodigiis Jesu Christi, Tiberio Cæsari scribens Pilatus, cum res ejus plerasque, tum, quod ex mortuis redidivus, sibi que ipsi superstes, Deus jam a multis, et quidem præcipuus inter alios Deus esse crederetur, renuntiavit. Quam rem Tiberius ad senatum Romanum retulit. Senatus autem, non esse deliberandum de ea censuit, sub illo quidem prætextu, quod ille non prius, veteri more, ipsius senatus sententia, in deos esset relatus : 146 re autem ipsa, quod divinæ doctrinæ disciplina humano prorsus non indigeret auxilio. Sed enim etiamsi senatus ad eum modum verbum de Servatore rejecisset, Cæsar tamen in sententia sua perstitit, salutarique prædicationi impedimento non fuit. Scriptum hoc nobis reliquit Tertullianus, vir insignis, accurataque legum et actorum Romanorum peritia claurus, in ea quæ ab ipso Latina quidem lingua scripta, in Græcam vero translata est, pro Christianis Apologia ; in qua hæc quoque commemorat, ita scribens : « Ut de origine aliquid retractemus ejusmodi legum, vetus erat decretum, ne qui Deus ab imperatore consecraretur, nisi a senatu comprobaretur. Tiberius ergo, cujus tempore nomen Christianum in sæculum intravit, annuntiatam sibi ex Palestina veritatem dogmatis istius (ibi enim prima initia sumpserat) ad senatum retulit, cum prærogativa suffragii sui. Senatus, quia ipse non probaverat, respuit. Cæsar in sententia mansit, comminatus mortem Christianorum accusatoribus. » Cœlesti nimirum providentia, per ordinationem atque dispositionem competentem, hoc illi suppeditante, ut nullo obstante impedimento, Evangelii verbum per terras passim omnes cursum suum teneret. Sic scilicet vi et efficacia cœlesti salutare verbum, quasi quoddam solis lumen universum habitabilem orbem prorsus illustravit. Confestim namque, juxta divinarum Scripturarum præscriptum. *In omnem terram exivit sonus* divinarum evangelistarum et apostolorum ejus, *et in fines orbis terræ verba eorum*²⁶. Proinde per urbes et vias omnes, copiosissimæ messis instar, frequentissimæ numerosissimæque passim Ecclesiæ sunt constitutz : et qui majorum suorum succes-

²⁶ Psal. xviii, 5.

A

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ἰσὸ Καῖσαρ Τιβέριος τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ὑπὸ Πιλάτου γενόμενα γινούσ, ἐκινήθη· καὶ οἷα Τερτυλλιανὸς περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ.

Ἦδη δὲ τῆς γῆς ὅπουδῆποτε τοῦ παραδόξου λόγου διεσπαρμένον, περιβόητος μὲν ἡ ἀνάστασις, ἐξάκουστος δὲ ἡ ἀνάληψις, καὶ τὰλλα τῶν θεοσημασιῶν. Ἔθους δ' ἐκ πολλοῦ κεκρατηκότος τοῖς ἄρχειν λαχοῦσιν ἔθνους τὰ παρὰ σοῖσι κεινοτομούμενα τῷ ἄρχειν λαχόντι βασιλικῶς ἕκαστὰ γε παρασημαίωται, ὡς ἂν μηδὲν ἐκείνον ἔχοι διαδιδράσκειν, τὰ περὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τὰλλα τῶν τεραστίων Ἰησοῦ Χριστοῦ, γράφων τῷ Καίσαρι Τιβερίῳ Πιλάτος ἀνήγγειλεν, ὅπως τε τὰ κατ' αὐτὸν ἦν, καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, Θεὸς ἦδη παρὰ πολλοῖς εἶναι καὶ ἔξοχος τῶν ἄλλων πιστεύεται. Καὶ Τιβέριον μὲν τὸν λόγον κοινώσασθαι τῇ Ῥωμαίων βουλῇ· ἐκείνην δὲ μισῆσαι ἀκούσασαν, τῷ φαινόμενῳ μὲν, ὅτι μὴ πρότερον ἐκείνης ψήφῳ, κατὰ γε τὸ κρατῆσαν ἔθος, Θεὸς ἀνηγόρευτο· τὸ δ' ἀληθές, ὅτι μὴδ' ἀνθρωπίνης ἐπικουρίας ἢ τοῦ θείου δόγματος ἐδεῖτο διδασκαλίαν. Οὕτω δὲ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀποβαλομένης τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος λόγον, τὸν Καίσαρα μείναι μὲν ἐπ' αὐτοῦ καὶ αὔθις, καὶ μὴδὲν ἐμποδῶν καθιστάζει τῷ σωτηρίῳ κηρύγματι. Τερτυλλιανὸς ταῦθ' ἡμῖν ἱστορεῖ, ἀνὴρ ἐπιφανῆς καὶ τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς λαμπρῶν κατὰ νόμων ἀκριβείαν, ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ Ῥωμαίων γλώσσῃ γραφείσῃ, εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲ γλώσσῃ μεταβληθείσῃ ὑπὲρ Χριστιανῶν ἀπολογία· ἐν ἣ καὶ ταῦτα διέξῃσι, οὕτως λέγων· « Ἴνα δὲ καὶ ἐκ τῆς γενέσεως διαλεχθῶμεν τῶν τοιούτων νόμων, πάλαιδὲν ἦν δόγμα, μηδὲνα θεὸν ὑπὸ βασιλείας καὶ θεωροῦσθαι, πρὶν ὑπὸ τῆς συγκλήτου δικαιοσύνης. Τιβέριος οὖν ἐπ' οὐ τὸ τῶν Χριστιανῶν ὄνομα εἰς τὸν κόσμον εἰσελήλυθεν, ἀγγελθέντος αὐτῷ ἐκ Παλαιστίνης τοῦ δόγματος τούτου ἔνθα πρώτως ἤροζατο, τῇ συγκλήτῃ ἀνεκινώσατο, δῆλος ὢν ἐκείνοις, ὡς τῷ δόγματι ἀρέσκειται. Ἡ δὲ σύγκλητος ἐπεὶ οὐκ αὐτῇ δεδοκιμάκει, ἀπόσατο. Ὁ δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ἀποφάσει ἔμεινεν, ἀπειλήσας θάνατον τοῖς τῶν Χριστιανῶν κατηγοροῖς· » τῆς οὐρανόου προνοίας π' οἰκονομίαν, τοῦτ' αὐτὸ πρὸς νοῦν βαλομένης· ὡς ἢ ἀπαρποδίστωσ ἔχων ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος πανταχόσε γῆς διαδράμοι. Οὕτω δῆτα οὐρανόου δυνάμει καὶ συνεργίᾳ ἀθρόως, οἷά τις ἡλίου βολῆ, τὴν σὺν πᾶσαν οἰκουμένην ὁ σωτήριος κατηύγαζε λόγος. Αὐτίκα δὲ ταῖς θείαις ἐπομένους Γραφαῖς ἐπὶ πᾶσαν προῆει τὴν γῆν ὁ φθόγγος τῶν θεοσημασιῶν ἐαγγελιστῶν τε αὐτοῦ καὶ ἀποστόλων, καὶ εἰς τὰ πέριτα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. Καὶ δῆτε ἀνὴ πάσης τὰς πόλεις καὶ κώμας, πληθοῦστος ἄλλων· δίκην, μυριάδονοι καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκκλησίαι· συνέστησαν· οἱ τ' ἐκ προγόνων διαδοχῆς καὶ τῆς ἀνέκαθεν πλάνης παλαιᾷ νόσῳ δεισιδαιμονίας εἰδῶν τὰς ψυχὰς πεποιμῶνοι, πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμει, διὰ τῆς τῶν φοιτητῶν αὐτοῦ διδασκαλίας τε ὁμοῦ καὶ παραδοξοποιίας, ὡσπερ δεινῶν δεσπο-

τῶν ἀπηλλαγμένοι, εἰρμῶν τε χαλεπωτάτων λύτιν εὐράμενοι, πάσης μὲν δαιμονικῆς κατέπτουον πολυθεσίας· ἓνα δὲ μόνον εἶναι Θεὸν ὠμολόγουν, τὸν τῶν συμπάντων δημιουργόν· τοῦτόν τε αὐτὸν Θεομοῖς ἀληθοῦς εὐσεβείας δι' ἐνόθου καὶ σύφρονος ὀρησκείας, τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων βίῃ κατεσπαρείσσης, ἐγέρριον.

que et solum Deum esse confitentis, qui omnia condidisset, **147** eum ipsum veræ pietatis legibus, divinoque et sobrio cultu, per Servatorem nostrum generi humano illato, coluerunt.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Ὡς Γάτος τὸν Τιβέριον διαδέχεται· καὶ περὶ τῆς εἰς αὐτὸν πρεσβείας τοῦ Φίλωνος· καὶ οἷα περὶ αὐτοῦ Φίλων τε καὶ Ἰώσηπος ἱστοροῦσι· καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τῶν Ἰουδαίων Ῥωμαίοις ἤρξατο λύσσα.

Δύο δὲ πρὸς τοῖς εἴκοσι καὶ ἡμίσει Τιβέριος βασιλεύσας ἑναιαυτοῖς, τῆς οὐκ εὐδαιμονίας τὸ κράτος τελευτῶν ἐπαφίηται. Ἐκεῖνος δ' εὐθὺς Ἀγρίππᾳ τὸ διαδῆμα περιθέμενος, βασιλέα τῆς Ἰουδαίας ἀνείπει· τὴν τε Φιλίππου καὶ Λυσανίου τετραρχίαν τῶς αὐτῶν ἐγχειρίζει. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὴν Ἡρώδου, ὅς τὸν Ἰωάννην ἀπέκτεινεν, ἀρχὴν ἐπιδίδωσιν· ἐκείνον σὺν αμα τῇ Ἡρωδιᾷ τῇ γυναικὶ ἀιδίῃ πρὸς ἐσπέραν ζημιώσας φυγῆ πλείστων ἔνεκεν αἰτιῶν, ὡς καὶ Ἰωσήφω δοκεῖ. Κατὰ δὲ τοῦτους τοὺς χρόνους καὶ Φίλων ἀνεγνωρίζετο, ἀνὴρ, οὐ μόνον πρὸς ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ὀύραθεν ἐν φιλοσοφίᾳ ἐπίσημος. Τὰ μὲν οὖν πάτρια τούτῳ Ἐβραῖος ἦν, διαφανὴς δὲ τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν ἐν τέλει. Ὅσος μὲν οὖν πόνος περὶ τὰ πάτρια μαθήματα, καὶ πηλίκος αὐτῷ καταβέβληται, δῆλος αὐτοῖς καθίσταται πρόγμασιν· οἷος **C** δὲ καὶ περὶ τὰ ἐλευθέρια τῆς ἔξω φιλοσοφίας μαθήματα ἦν, τί χρῆ καὶ λέγειν; Τὴν γὰρ κατὰ Πλάτωνια καὶ Πυθαγόραν ἀγωγὴν ἐς ἄκρον ἐξηλωκώς, τοὺς κατ' ἑαυτὸν ἄπαντας διενεγκεῖν λέγεται. Τούτῳ τῶν τοῖνων καὶ τὰ κατὰ Γάτον Ἰουδαίους συμβάλλοντα ἐν πέντε βιβλίοις ἱστορεῖται, ἐν οἷς τὴν ἐκείνου τῶν φρενῶν ἔκστασιν διεξέρχεται, μυρία περὶ τὴν ἀρχὴν ἐνυβρίσαντος· ἔτι δὲ καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ δυσπραγίας τῶν Ἰουδαίων· δι' οὓς κακίονος πρεσβύων εἰς Ῥώμην ἦκε· καὶ ὡς ἐκείνῳ παραστάς ὑπὲρ τῶν πατρίων ἔθων, γέλωτος οὐδὲν τι πλέον ἠνέγκαστο, μικροῦ δεῖν καὶ τὸ ζῆν κινδυνεύσας ἀποβαλεῖν· κατὰ δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν ἱστορῶν τῆς ὀκτωκαιδεκάτης πρὸς τὴν τέλει καὶ Ἰώσηπος μέμνηται. « Στάσεως γὰρ, φησὶν, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης Ἰουδαίων τε οἱ ἐνοικοῦσι καὶ **D** Ἑλλήνων, τρεῖς ἀφ' ἐκτετρας τῆς στάσεως πρεσβεύονται ἀφ' ἑαυτῶν, παρῆσαν ὡς τὸν Γάτον· καὶ ἦν γὰρ τῶν Ἀλεξανδρείων πρέσβευον εἰς Ἀπίων, ὅς πολλὰ εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἐβλασφήμησεν· ἀλλὰ τε λέγειν, καὶ ὡς τῶν Καίσαρος περιορῆμεν τιμῶν. Πάντων γὰρ ὅσοι τῆ ἀρχῇ Ῥωμαίων ὑποτελεῖς, βωμῶν τῶν Γαίῳ καὶ νεῶς ἰδρυμένων, τὰ τε ἄλλα ἐν

sione, veterisque erroris et idolorum superstitionis contagione, animis suis infecti, divina Christi vi atque virtute intercedente, per sectatorum discipulorumque ejus doctrinam, simul et miracula, tanquam a gravibus molestisque dominis liberati, vinculisque durissimis soluti, omnem illam diabolicorum deorum multitudinem conspuerunt, unum-

CAPUT IX.

Ul Caius Tiberio successerit, et de Philonis ad eum legatione, et quæ de Caio Philon et Josephus memorent, et ul inde Romanorum in Judæos furor et rabies coorta sit.

B Tiberius autem annis viginti duobus cum dimidio, imperio administrato, Cajo moriens id relinquit. Hic festim Agrippæ diademate imposito (1), regem cum Judææ creat. Philippi quoque et Lysaniæ tetrarchias eidem tum attribuit : neque ita multo post Herodis quoque regnum, qui Joannem occiderat, addit : Herode ipso una cum Herodiade uxore, plurimis de causis, ut et Josepho videtur, perpetuo in occidente exilio mulato. Ea ætate et Philo floruit, vir non tantum nostros, verum etiam apud profanos philosophos celebris. Genere is Judæus fuit, inter cives et magistratus Alexandrinos clarus. Quantus ille quidem in patriis disciplinis fuerit, quantum in cas labore incubuerit, ipsa res declarat. Quantus vero etiam in liberalibus externæ philosophiæ artibus, quid attinet dicere? Platonis namque et Pythagoræ institutum summopere æmulatus, omnes sui temporis philosophos longo superasse dicitur. Hic res Judaicas sub Caio quinque libris est complexus, in quibus etiam vesanam ejus dementionem (2), et quæ ille contumeliosissime improbitissimeque in imperio suo egerit (3), et quas sub eorum Judæi portulerint calamitates, persequitur. Illorum nimirum gratia orator quoque Romam venit, ubi cum apud Caium pro Judæis (4) patriisque eorum legibus et moribus orationem haberet, risum inde, et præterea nihil retulit. Parum vero abfuit etiam, quin de vita quoque ibi periclitaretur, quemadmodum ejus in decimo octavo *Historiarum* libro circa finem Josephus meminit : « Seditione, inquit, Alexandriæ inter Judæos ibi incolentes et Græcos orta, terni ab utraque factione oratores lecti, apud Caium aderant. Unus ex legalis Alexandrinis Appion fuit. Is (5) cum multa acerbe in Judæos dixisset, tum illud quoque adjecit, quod Cæsaris negligerent atque despicerent honores. **148** Cum enim alii populi omnes, qui sub Romæ vitiis omnibus, monstrum exhibuit.

(4) Fuit is Romæ apud Caium pro Judæis Alexandrinis orator : sed parum ab eo est humaniter acceptus.

(5) Judæi jussi a C. Cæsare effigiem ejus in templo locare, arma potius sumpsere : quem motum Cæsaris mors diremit. (Tacit. lib. xxi.)

(1) Agrippam Caius Cæsar e vinculis liberatum, regem tetrarchiæ Philippi et Lysiniæ fecit. (Joseph. lib. xviii, cap. 15; *De bell. Jul.*, lib. ii, cap. 5.)

(2) Lib. ix, cap. 7.

(3) Initio Caligula se popularem ostendit, animosque et studia hominum in se incendit. Deinde vero luxu, incontinentia, atrocitate, avaritia et

mano essent imperio, aras et templa Caio construerent, rebusque aliis omnibus, ut Deum, venerentur: solis Judæis absurdum videri, statuis eum honorare, aut per nomen ejus jurare. Hæc aliæque multa cum Appion dixisset, quibus Caium, pro ingenio ejus, ut par erat, elatum iri sperabat, Philo princeps legationis Judæorum, magna gloria vir, et philosophiæ non imperitus, Alexandri Alabarchi frater, per defensionem objecta discrete refellit. Explosit autem eum Caius, abire a se statim jubens. Atque ille ira percitus, videbatur grave quiddam in eos decreturus esse. Philo porro contumeliose rejectus, exiit, et ad eos qui secum erant Judæos: Fidendum esse, inquit, animumque sumendum. Caium enim iratum quidem eis esse verbis, reipsa autem Deum adversus ipsum jam adiutorem adesse, et liberatorem. » Hæc quidem Josephus. Sed et ipse Philo sigillatim quæ in legatione illa acciderunt, commemorat: ex quibus equidem alia prætermittam, et illa tantum oratione persequar per quæ perspicuum fiat, quæcunque non multo post Judæis accidere, propter piacularem temeritatem, quam in Christo necando exhibuerunt, accidisse. Itaque ille primum refert, Sejanum quemdam (1), qui plurimum a quod imperatorem Tiberium auctoritate valuit, illud in primis studuisse, ut funditus tota gens Judæorum deleteretur. Deinde Judææ præsidem Pilatum, sub quo piaculum illud in Christum est commissum, stante adhuc Hierosolymis templo, novum quiddam atque insolens contra leges, sanctiones morisque eorum fecisse, eosque per id in magnam conturbationem et motum conjecisse (2). Post Tiberium autem idem memorat, Caium imperio suscepto, cum multos alios multis et innumeris contumeliis injuriisque affecisse, tum maxime omnium universam Judæorum gentem maximis detrimentis atque cladibus afflixisse. Quod ut omnes ex ipsius oratione intelligerent, commodius esse duxi, cum hic referre. Verba ejus hæc sunt: « Tanta morum Caii erga omnes, præcipue vero in Judæorum gentem, quibus gravissimo erat infensus, fuit perversitas, ut in plerisque urbibus, ab Alexandria exorsus, oratoria eorum signis et statuis imaginis formæque suæ complens, sibi ipsi arrogaret atque piscens ipse vi occupabat. 149 Templum autem et a direptione omni liberum permanserat, Jovis id illustris, novi Dei, Caii, nominari jubens.

CAPUT X.

Quæ mala Judæis conciliaverit atque intulerit Pilatus, et ut is illata sibi ipsi manu intulerit.

Innumerabiles insuper alias calamitates orationem omnem superantes Judæis Alexandrinis accipisse, idem Philo, sub eo quem diximus Caio, in

(1) Perstringuntur calamitates Judæorum quas sub Tiberio et Caio pertulerunt, extremi exidii urbis Hierosolymitanæ proemia.

(2) Tumultus Judæorum ingens propter Cæsaris

Α πᾶσιν αὐτοὺς ὡς περ τοὺς θεοὺς δεχομένων, μόνους τοῦσδε ἄδοξον ἡγεῖσθαι ἀνδριᾶσι τιμᾶν, καὶ δοκίον αὐτοῦ τοῦνομα ποιῆσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ γλῆπῃ Ἀπίωνος εἰρηκότος, ὅφ' ὧν ἄρθοιται ἡλπίζε τὸν Γάϊον, καὶ εἰκὸς ἦν, Φίλων ὁ προεστὴς τῶν Ἰουδαίων τῆς πρεσβείας, ἀνὴρ τὰ πάντα ἔνδοξος, Ἀλεξάνδρου τε τοῦ Ἀλαβάρχου ἀδελφὸς ὢν, καὶ φιλοσοφίας οὐκ ἄπειρος, οἷός τε ἦν ἐπ' ἀπολογία χωρεῖν τῶν κατηγορημένων. Διακλείει δὲ αὐτὸν Γάϊος, καλεῦσας ἐκποδῶν ἀπελθεῖν· περιοργῆς τε ὢν, φανερός ἦν ἐργασμενὸς τι δεινὸν αὐτούς. Ὁ δὲ Φίλων ἐξείσι περιουρισμένος· καὶ φησὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι περὶ αὐτὸν ἦσαν, ὡς χρῆθ' ἰσχυρῶν, Γάϊου λόγῳ μὲν αὐτοῖς ὠργισμένου, ἔργῳ δὲ ἤδη τοῦ θεοῦ ἀντιπαρεξάγοντος. » Ἐν τούτοις μὲν ὁ Ἰώσηπος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Φίλων τὰ κατὰ μέρος γινόμενα διεξέρχεται τῇ πρεσβείᾳ. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρήσω· ἐκεῖνα δὲ μόνι διώτῳ τῆν λόγῳ, δι' ὧν ἐσέεται σαφῆ, ὅσα οὐ πῦν πρόβῳ Ἰουδαίους· ἔπισυνέδη, ὧν εἰς Χριστὸν τετολμήκασιν ἕνεκα. Ἱστορεῖ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ Τιβερίου Σεϊάνον τινα πλείστα καὶ μέγιστα κατὰ βραβλεῖ δυνάμενον, σπουδῆν τινα πλείστην εἰσάγοντα, ἄρδην ἅπαν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐξαφανίζειν· καὶ τὸν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας Πιλᾶτον, καθ' ὃν τὰ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν ἐτολήθη, ἐπὶ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱεροῦ καθεστῶτος, ξένον τι καὶ ἄθους παρὰ τὰ ἐκεῖνοις ἔσμενα διαπράξασθαι, εἰς μέγα τε ταραχῆς αὐτοῦς ἐμβλεῖν διαπεπραγμένον. Μετὰ δὲ τὸν Τιβέριον Ἱστορεῖ Γάϊον διαδοξάμενον τὴν ἀρχὴν, πολλὰ μὲν καὶ εἰς πολλοὺς καὶ ἄλλα ἐνυδρίσαι μυρία· ἐπίκεινα δὲ πάντων τὸ Ἰουδαίων ἔθνος τὰ μέγιστα καταβλάψαι. Ἄ δια τῶν αὐτοῦ φωνῶν πάντας εἰδέναι· κάλλιον ἤγημαι· γράφει γὰρ κατὰ λέξιν οὕτω· « Τσαύτη μὲν οὖν τις ἡ τοῦ Γάϊου περὶ τὸ ἦθος ἦν ἀνωμαλία πρὸς ἅπαντας, διαφερόντως δὲ περὶ τὸ Ἰουδαίων γένος, ὃ χαλεπῶς ἀπεχθανόμενος, τὰς μὲν ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι προσευχὰς ἀπὸ τῶν κατὰ Ἀλεξάνδρειαν ἀρχάμενος σφετερίζεται, καταπλήσας εἰκόνων καὶ ἀνδριάντων τῆς ἰδίας μορφῆς· ὁ γὰρ ἐτέρων ἀνατιθέντων ἐπιείκεις, αὐτὸς ἴδρου δυνάμει· τὸν δ' ἐν τῇ ἱερῇ πόλει νεῶν, ὃς λοιπὸν ἦν ἄψυστος, ἀσουλίας ἡξιωμένος τῆς πάσης, μεθρημώκετο καὶ μετεσχημάτιζεν εἰς οἰκεῖν ἱερὸν· ἵνα Διὸς ἐπιφανοῦς, νέου θεοῦ, χρηματίζῃ Γάϊου. »

dicaret. Quæ enim ab aliis sacrata erant, concsanctæ civitatis, quod sacrosanctum, inviolatum, in proprium mutaret et transformaret delubrum

D

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Ὅποτα Πιλᾶτος τοῖς Ἰουδαίοις προὔξεντος τὰ κακά· ἐπὶ δὲ, ὡς διεφθάρη καὶ οὕτως αὐτόχειρ γινόμενος.

Μυρία μὲν οὖν ἄλλα δεινὰ καὶ πέρα πάσης διηγήσεως ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν συμβεβηκότα Ἰουδαίοις ἐπὶ τοῦ δηλουμένου ἐν δευτέρῳ σφ-

statuas in templum a Pilato inductas. (Joseph., De bell. Jud. lib. II, cap. 1; Hegesipp., lib. II, cap. 5.) De hoc in cap. seq.

γράματι, ᾧ ἐπέγραψε Περὶ ἀρετῶν, ἐν εἴρωνι λόγῳ ἱστορεῖ. Σύμφωνος δ' αὐτῷ καὶ Ἰώσηπος ὁμοίως ἀπὸ τῶν χρόνων Πιλάτου καὶ τῶν κατὰ τοῦ Σωτῆρος τετολιμημένων τὴν εἴσοδον σχεῖν τὰς τῶν Ἰουδαίων μάλιστα συμφορὰς. Οἶα γούν καὶ αὐτὸς ἐν δευτέρῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου διέξεισιν, ἀκούειν χρῶν· « Περμφθεις, φησιν, εἰς Ἰουδαίαν ἐπίτροπος ὑπὸ Τιβερίου Πιλάτος, νυκτωρ κεκλυμμένος εἰς Ἱεροσόλυμα παρεσκομίζει τὰς Καισαρος εἰκόνας· σημαῖα καλοῦνται· τοῦτο μεθ' ἡμέραν μεγίστην ταραχὴν ἤγειρε τοῖς Ἰουδαίοις· οἱ τε γὰρ ἐγγὺς πρὸς τὴν ὕψιν ἐξεπλάγησαν, ὡς πεπατημένων αὐτοῖς τῶν νόμων· οὐδὲν γὰρ ἀξιοῦσιν ἐν τῇ πόλει δείκην τῆσθεσθαι. » Ταῦτα δ' εἴ τις τοῖς εὐαγγελικοῖς λόγοις παράθοιτο, τάληθες εὐρήσει· μετῆλθε γὰρ αὐτοὺς ὡς τάχος ἢ δίκη· δι' ἣν ἐβρόηξαν ἐπ' αὐτοῦ Πιλάτου φωνήν, μή τινα ἄλλον ἔχειν βασιλεῖα κερραγῶτων εἰ μὴ Καισαρα. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἄλλην συμφορὰν αὐτοὺς μεταλθεῖν ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος ἱστορεῖ λέγων· « Μετὰ δὲ ταῦτα ταραχὴν ἐτέραν ἐκίει Πιλάτος· τὸν ἱερόν Θησαυρόν, καλεῖται δὲ κορβανὰς, εἰς κτιτωγῶν ὑδάτιον ἐξανάλισκων. Κατῆι δὲ ἀπὸ τριακοσίων σταδίων. Πρὸς τοῦτο τοῦ πλήθους ἀγανάκτησις ἦν. Καὶ τοῦ Πιλάτου παρόντος εἰς Ἱεροσόλυμα, περιστάντες τὸ βῆμα κατεβῶν. Ὁ δὲ (προήδει γὰρ αὐτῶν τὴν ταραχὴν) καὶ τῷ πλήθει τοὺς στρατιώτας ἐόπλους ἐσθῆσαι στρατιωτικαῖς κεκαλυμμένους ἐγκαταμίξας, καὶ ξίφει μὲν χρῆσασθαι κωλύσας, ξύλοις δὲ πᾶειν τοὺς κερραγῶτας ἐγκελευσάμενος, σύνθημα δίδωσιν ἀπὸ τοῦ βήματος. » Τυπτόμενοι δὲ οἱ Ἰουδαῖοι, πολλοὶ μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν, πολλοὶ δὲ ὑπὸ σφῶν αὐτῶν καταπατηθέντες ἀπώλοντο. Πρὸς δὲ τὴν συμφορὰν τῶν ἀνηρημένων καταπλαγὲν τὸ πλήθος ἐσιώπησεν. Καὶ ἄλλας δὲ μυρίας νεωτεροποιίας ὁ αὐτὸς ἱστορεῖ συγγραφεῖς· δι' ὧν περισταται, ὡς οὐδαμῶς ἐκ τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα τόλμης διέλιπον τὴν τε πόλιν αὐτὴν καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν Ἰουδαίαν στάσις καὶ μάχαι, καὶ κακῶν ἀφορητῶν ἐπάλληλοι προσβολαί, ἄχρις οὐ ἢ πάντων ὑστάτη πολιουρία κατὰ Οὐεσπασιανὸν τοῦτους μετῆλθε, καὶ πάμπαν ἠφάνισεν. Ἴν μὲν οὖν εἰς Χριστὸν ἐξήμαρτον Ἰουδαῖοι, οὕτω τὰ τῆς θείας ἐπειρῶντο δίκης, ἡρέμα ἐπαγομένης. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος Πιλάτος ἐπὶ τε Τιβερίου, τῆς ἐκ Μαγδάλων Μαρίας Ῥώμῃ τε προσβαλούσης καὶ τὰ κατὰ τὸν Σωτῆρα ἀνενεγκούσης, πλείεστα μὲν περιουδρισθῆναι λέγεται· ναὶ μὴν καὶ κατὰ Γάϊον ὕστερον τοσαύταις συμφοραῖς λόγος ἔχει τοῦτον περιληφθῆναι, ὡς φασιν οἱ τὰς Ἑλλήνων Ὀλυμπιάδας καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς πεπραγμένα συντεταχότες, ἐς τόσον ἦκειν ἀνάγκης Πιλάτον περιπετεῖν τῶν συμφορῶν, ὡς αὐτόχειρα καὶ τιμωρὸν αὐτὸν ἐκτυῖ καταστῆναι· τῆς θείας δίκης, ὡς γε εἰκόζειν χρῶν, οὐκ εἰς μακρὰν μενελθοῦσης αὐτὸν, καθὰ δέησεν καὶ Ἄνναν, καὶ Καῖάραν, καὶ ὅσοι τῶν γραμματέων ἦσαν καὶ Φαρισαίων· καὶ αὐτῶν ἀξίαν

A secundo libro, cui titulus est *De virtutibus*, sermone assimilato commemorat; cui et Josephus consentit: itidem a Pilati, et in Servatorem commissi piaculi temporibus, calamitates Judæorum initium sumpsisse memorans. Qualia igitur et is in secundo *Judaici Belli* libro scribat, audire est operæ pretium: « Pilatus, inquit, a Tiberio procurator in Judæam missus, noctu velatas tectasque Hierosolymam infert Cæsaris statuas; signa cæ vocantur. Qua rei novitate interdum maxima a Judæis turba est excitata. Qui enim propius assistebant, ad conspectum earum consternati sunt tanquam aperte legibus eorum proculcatis: quippe simulacrum aliquod in civitate habere, illis religio erat. » Hæc si quis evangelicis addat verbis, veritatem ipsam inveniet: celeriter enim eos vindicta est consecuta, propter eam, quam apud Pilatum insolenter edidere vocem: non alium se, clamantes, habere regem, præterquam Cæsarem. Paulo post alia quoque calamitate pressos, idem Josephus scribit: « Post hæc, dicens, aliam quoque turbam concivit Pilatus, sacro thesauro (cui nomen Corbona) in aquæductus constructionem consumpto, qui quidem ad trecenta dirigebatur stadia. 150 Ægre ferebat eam indignitatem multitudo, et præsentem Hierosolymis Pilato, tribunal circumstantes vociferabantur. Ille porro, quod Judæorum prævidisset tumultum, turbæ eorum milites armatos, qui militaribus operi essent vestibus, immiscens, ferro quidem petere quemquam prohibuit, fustibus autem vociferantes pulsare præcepit: ejusque rei causa signum, uti convenerat, eis pro tribunali dedit. » Quapropter Judæi ad eum modum ictibus cæsi, multi plagis sunt interempti, multi etiam a suis inter tumultum protuli interierunt. Multitudo porro ipsa, tanta clade percussa, conquievit. Alias item innumerabiles, novandis rebus, excitatas calamitates, idem historicus persequitur, per quas astruit atque probat, quod a perpetrato in Salvatorem piaculo, nunquam et in urbe ipsa, et in Judæa omni, esse desierunt seditiones, tumultus, pugnae, aliarumque intolerabilium cladum aliæ super alias incursiones, donec postrema omnium urbis sub Vespasiano obsidio eos invasit, ac prorsus exstinxit. Atque eorum quæ Judæi in Christum commiserunt, talem illi divinitus sunt experti vindictam, sensim eos Carpentem. Verum enimvero et ipse Servatoris judex Pilatus (1), cum sub Tiberio (quod Maria Magdalena Romam adierat, et Servatoris res ibi retulerat) maximis affectus esse dicitur contumelias: tum Caii temporibus postea extrema calamitate oppressus esse fertur: quemadmodum id tradunt, qui Græcorum Olympiadas, quæque in eis acta sunt, composuere. Ad eas enim necessitatis angustias variis adversisque casibus est redactus,

(1) L. Vitellius Syriæ præfectus Pilatum propter Judæorum accusationem Romam ire jussit, et

Marcellum Judæis præfecit. (Joseph., lib. xviii, cap. 11.)

ut manus ipse sibi attulerit, et sui ipsius vindex A καὶ διάφορον δεδωκότων δίκην τῆς κατὰ Χριστοῦ ipse factus sit : ultione divina (ita enim conjicere γενομένης πικρῆνόςμου διαχειρίσεως. oportet) brevi eum consequente. Id quod et de Anna, et de Cuipha, aliisque item Scribis et Pharisæis dicitur : qui et ipsi dignas variasque dederunt pœnas ejus, quam Christo intulerunt, iniquæ et injustæ necis.

151 CAPUT XI.

De imperio Claudii Cæsaris, qui Caio successit : et de fame, quæ sub ipso invaluit, et de Theuda præstigiatore.

Deinde nondum quatuor prorsus exactis annis, Caius qui tum imperium tenebat, furore correptus, et usque adeo est effeminatus, ut vestimentis, plicaturis, aliisque ornamentis muliebribus uteretur : quapropter in balneis cæsus, Claudio successoris imperium reliquit : sub quo ingens illa famas fuisse scribitur (1), quam etiam Agabus prophetiæ dono clarus futuram prædixerat. Eaque de causa Barnabas quoque et Paulus ex Antiochia fratribus der ministerium suum corrogatum victum submittebant. Quo tempore etiam Adiabænorum gentis regina, Helena nomine, Josepho teste, ingenti pecunia frumento in Ægypto comparato, indigentibus id transmittēbat. Hujus sane Helenæ, cujus, quem modo diximus, historicus meminit, statuæ illustres in suburbanis Æliæ locis longo post tempore sunt visæ. Itidem Josephus et Theudæ impostoris et malefici, de quo in Actis quoque apostolorum mentio fit, meminit hisce verbis : « Cum Fadus Judææ procurator esset, præstigiator quidam Theudas nomine, persuadet ingenti hominum multitudi- C ni, ut facultatibus suis secum receptis, ad Jordanem fluvium se consequerentur ; dicebatur enim propheta esse. Is, quod se jussu suo fluvium eum divisurum, facileque eis transitum præbiturum esse polliceretur, multos seduxit. Cæterum Fadus eos ea vesania non diu frui passus est. Turmam enim equitum in eos immisit, qui illos ex improviso oppressos, partim trucidant, partim captivos abducunt. » Ipso quidem Theudas vivus in eorum ryma perlatum est.

CAPUT XII.

Martyrium Jacobi apostoli, filii Zebedæi : ejusdemque fratris Joannis Theologi.

Huic deinceps historiæ idem Josephus magnam D illam famem addit, sicuti et Lucas in Actis, et ea ipsa famo, apostolorumque ministerio exposito, illud deinde infert : « Eo autem tempore, sub Claudio videlicet, Herodes rex (2) (quem Agrippam Josephus nominat, Lucas autem Herodem vocat, quod fortasse binominis fuerit) manus in nonnullos 152 ex Ecclesia, ut eos affligeret, inje- cit. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gla-

(1) De ea historici variant.

(2) Claudius Agrippæ regnum confirmavit, omne Herodis imperium et Lysaniæ addens. Herodem Agrippæ fratrem Chalcididis regem constituit. (Joseph., lib. xix, cap. 4, De bell. Judaic., lib. ii, cap.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ τῆς τοῦ Κλαυδίου Καίσαρος ἀρχῆς μετὰ Γάϊου καὶ τοῦ γεγονότος λιμοῦ καὶ περὶ Θεοῦ δᾶ τοῦ γόητος.

Ὁὐ πολλῶν δὲ ὕστερον ἐν οὐ πάντῃ τι πεπλησμέ- νοις τέσσαρσιν ἔτεσι Γάϊος τὴν ἀρχὴν ἐσχτήως, μινίᾳ λεφθεῖς, ἐγυναϊκίζετο, στολαῖς καὶ πλοκαμίσι χρώμενος φηλυτέραις. Ὅθεν ἐν βαλανεῖρ ἀναίρε- θεις, Κλαυδίῳ τὴν ἀρχὴν καταλείπει· ἐπ' οὐ καὶ μέγαν ἱστοροῦσι γενέσθαι λιμόν· ὃν καὶ Ἄγραυος προ- φητεῶν, ἐμήνυεν ἔσεσθαι· καὶ Βαρνάβας καὶ Παῦλο, ἐπέλλοντο, τοῖς ἀδελφοῖς ἐξ Ἀντιοχείας διακονίαν ἐρανεζόμενοι· ὅτε δὴ καὶ ἡ τοῦ Διαθητων ἔθνους βασιλισσα, Ἐλένη ὄνομα ἦν αὐτῇ, Ἰωσήφῳ ταῦτα πείθεσθαι ἱστοροῦντι, σίτον ἐξ Αἰγύπτου χρήμασι πλείστοις ὠνησαμένη, τοῖς ἐνδεῶς ἔχουσι διεπίμ- πετο. Τῆς γε μὴν Ἐλένης, ἧς καὶ ὁ εἰρημόνευς ἐμνημόνευε συγγραφεὺς, ἐν οἷς προασταείοις τῆς Αἰ- λίας στήλαι διαφανεῖς μέχρη πολλοῦ ἐγυωρίζοντο. Μέννηται δ' ὁ αὐτὸς καὶ Θεοῦ δᾶ τοῦ γόητος, περὶ οὗ καὶ αἱ Πράξεις διαλαμβάνουσι, κατὰ λέξιν οὕτω δι- ξιών· « Φάδου τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, γόης τις ἀνὴρ, Θεοῦ δᾶ ὄνομα, πείθει οὖν πλείστον ὄχλον ἀκαλαβόντα τὰς κήσεις, ἔπεισθαι πρὸς τὸν Ἰορδάνην αὐτῷ ποταμὸν· προφήτης γὰρ ἔλεγεν εἶναι· καὶ προστάγματι τὸν ποταμὸν σχίσας, δίοδον ἐρη- παρέξειν αὐτοῖς ῥάδιαν· καὶ ταῦτα λέγων, πολλοὺς ἠπάτησεν. Οὐ μὴν ἔφασεν αὐτοῦς τῆς ἀφροσύνης, ἐνε- σθαι Φάδου· ἀλλ' ἐξέπεμψεν ἴλην ἰππέων ἐπ' αὐ- τοῦς· ἧτις ἀπροσδόκητος ἐπιπετοῦσα, πολλοὺς μὲν ἀνείλε, πολλοὺς δὲ ζώντας ἔλαθεν. » Αὐτὸν δὲ τὸν Θεοῦ δᾶν ζωγράφαντες, ἀποτέμνοσι τὴν κεφαλὴν, καὶ κομίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

pervenit potestatem, ejusque necati caput Hieroso-

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Μαρτύριον Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου, μετὰ Ζεθεδαίου, ἀδελφοῦ δὲ Ἰωάννου τοῦ θεολό- γου.

Ἐξῆς δὲ τούτῳ καὶ τὰ κατὰ τὸν μέγαν ἱστορεῖ γενέσθαι λιμόν, ὡς καὶ Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι τὴ κατὰ τὸν λιμόν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων διακονίαν εἰπὼν, εἶτα ἐπάγει· « Κατ' ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν, τὸν ἐπὶ Κλαυδίου δευλαδῆ, ἐπέβλεπεν Ἡρώδης ὁ βα- σιλεὺς (ὃν δὲ Ἄγριππαν Ἰωσήφος λέγει, τοῦτον ὁ Λουκᾶς Ἡρώδην καλεῖ· Ἰωσῶς διώνυμος ἦν)· ἐπέ- βλεπε τὰς χεῖρας κακῶσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκ- κλησίας. Ἀνείλε δὲ Ἰακώβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου

4.) Idem Herodes sacerdotum et templi admini- strationem a Claudio impetravit. (Joseph., lib. xx, cap. 4.) Eodem mortuo, regnum ejus Agrippæ ju- niori Claudius tradidit : qui id usque ad vasta- tionem Hierosolymorum obtinuit. (Ibid., cap. 9.)

μαχαίρα. « Περὶ οὗ καὶ Κλήμης ὁ στρωματεύς ἐν τῇ **A** ἐβδόμῃ τῶν Ἰποτυπώσεων μνήμης ἄξιον ἱστορεῖ, ἐκ τῆς ἀνωθεν παραδόσεως εὐληφέναι φάσκων αὐτὴν. « Ὅτι περὶ ὁ εἰς τὸ μαρτύριον ἀγαγὼν αὐτὸν, ἰδὼν αὐτὸν γενναίῃ ψυχῆς παραστήματι διαγωνιζόμενον, Χριστιανὸν καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν εἶναι ἀνωμολόγει· καὶ ἄμφω οὖν, φησί, συναπήχθησαν. » καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ἠξίωσαν αὐτῶ ἀφεθῆναι ὑπὸ Ἰακώβου. Ὁ δ' ὀλίγον σκεψάμενος, Εἰρήνη σοι, εἶπε· καὶ κατερίληγον αὐτόν· καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ἐκαρτομήθησαν. Ἰδὼν γε μὴν Ἡρώδης, ὡς φησὶν ἡ θεία Γραφή, ὡς πρὸς ἡδονῆς τῆν Ἰουδαίους ἢ τοῦ Ἰακώβου ἀνείρεσις, καὶ Πέτρον συσχών, ὑπὸ φρουρᾶν ἐτίθει, ἀλύσει βαρεῖα περιβαλὼν, καὶ τὴν ἐκείνου ἀναίρεσιν ἐν μελέτῃ δὴ εἶχε. Κἄν ἔπραξε τὸ ἀνόσιον, εἰ μὴ νύκτωρ ἄγγελος ἐπιστάς, τῶν μὲν δεσμῶν ἀνήκεν· εἰς δὲ τὴν τοῦ κηρύγματος ἀθῆς ὠδοποιεῖ διακονίαν. Καὶ τὰ μὲν τῆς κατὰ Πέτρον θείας οἰκονομίας ἐν τούτοις· τὰ δὲ τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιχειρήστας· Πρώτου οὐκέτ' ἐν ἀναβολαῖς ἦσαν τῇ δίκῃ, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς μετῆι, καίπερ εἰωθῆτα βραδύνειν ὡς τὰ πολλά.

ium persecutura, minime cessabat; sed quæ alias statim affuit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Ὡς Ἀγρίππας, ἅ καὶ Ἡρώδης, τοὺς ἀπόστολους ἐλάσας, θείας δίκης αὐτίκα πεπεύραται.

Ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὴν κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιχειρήσιν εἰς Καισάρειαν ὤρμησεν. ἐν ἡμέρᾳ τῶν **C** ἐπισήμων ἐσθῆτι περιφανεῖ κοσμησάμενον, διάτορον τε καὶ λαμπρὸν πρὸ τοῦ δικαστικοῦ βήματος δημηγοροῦντα, καὶ τούτῃ δὴ τοῦ δήμου ἐπιβοῶντος, Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπου· αὐτίκα, τὸ ἱερὸν φησὶ λόγιον, ἄγγελον τοῦτον ἀοράτῃ πληγῇ πατάξει· κἀντεῦθεν ἀποψύξει γενόμενον σκωληκόβρωτον. Καὶ δὴ σὺν ἄλλοις καὶ τοῦτο θαυμάζειν μοι ἔπεισιν, ὅπως ὁ παρ' Ἑβραίοις Ἰώσηπος καθάπαν συνᾶδειν ἔοικε τῇ θείᾳ Γραφῇ· οἷα γὰρ καὶ περὶ τῆς τελευταίας Ἡρώδου ἐν τῇ ἰθ' τῆς Ἀρχαιολογίας διέξεισιν, αὐταῖς λέξεσι παραθήσομαι. « Τρίτον, φησὶν, ἔτος αὐτῶ τῆς ὄλης Ἰουδαίας βασιλεύοντι πεπλήρωτο· καὶ παρ' ἑν εἰς πόλιν Καισάρειαν, ἣ τὸ πρότερον Στράτωνος πύργος ἐκαλεῖτο. Συνετέλει δ' ἐνταῦθα Θεωρίας εἰς τὴν Καισάρως τιμὴν, ὑπὲρ τῆς ἐκείνου σωτηρίας ἐορτήν τινα ταύτην ἐπιστάμενος· καὶ παρ' αὐτὴν ἤθροιστο κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐν τέλει καὶ προβεβηκότων εἰς ἀξίαν πλῆθος. Δευτέρᾳ δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρᾳ στολὴν ἐνδυσάμενος ἐξ ἀργύρου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θυομένης ὑφῆν εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον ἀρχομένης ἡμέρας. Ἐνθα ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίων ἐπιβολαῖς ὁ ἀργυρος καταυγασθεὶς, θαυμασιῶς ἀπέσιλθε· μαρμαίρων τι φοβερὸν καὶ τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσι φρικῶδες. Εὐθὺς δὲ οἱ κόλακες τὰς οὐδ' ἐκείνῃ πρὸς ἀγαθοῦ ἄλλος ἄλλοθεν φωνὰς ἀνεβόων, Θεὸν προσαγορεύοντες· Εὐμένης εἴης, ἐπιλέγοντες.

dio. » De quo Clemens quoque στρωματεύς, seu contextor, memoria quiddam dignum in septimo *Dispositivum* libro ex majorum traditione acceptum scripsit: « Quod is, qui illum ad martyrium ducebat, cum eum generose admodum, et magna cum constantia ad supplicium ire videret, se quoque Christianum esse professus sit. Uterque igitur, inquit, simul abducti sunt. » Atque inter eundem, noxam sibi ille a Jacobo remitti rogavit. Jacobum porro paululum deliberasse: moxque ad illum, Pax tibi, dixisse: osculumque ad vocem eam addidisse, et sic utrumque capite truncatum esse. Herodes autem, ut sacra inquit Scriptura, cum gratam esse Judæis Jacobi cædem videret, Petrum itidem comprehensum, gravique catena vinculum, in custodia conjecit, eidemque supplicium itidem capitale molitus est. Et perfecisset ille impiam illam cædem, nisi angelus noctu adveniens, vinculis illum liberasset, et in pristinum predicandi verbi ministerium reduxisset. Atque equidem res divinæ dispositionis de Petro, sic se tum habuere. Cæterum vindicta conatum Herodis in apostolos nefaut plurimum tardior esse consuevit, tum præsto

CAPUT XIII.

Ut Agrippa, qui et Herodes dictus est, persecutione in apostolos cæpta, divinam statim vindictam sit expertus.

Cum etenim post eum, qui dictus est, in apostolos susceptum conatum, Cæsaream venisset, celebri quodam die, splendida ornatus veste, magna vocis contentione vehementius copiosiusque pro tribunali ad populum verba fecit. Ad cujus orationem cum plebs acclamasset: *Dei vox, non hominis, confestim, ut sacræ Litteræ inquit, angelus occulta plaga eum muletavit*: unde etiam a vermibus corrosus atque consumptus, animam egit. Enimvero præter alia, illud quoque mirari mihi in mentem venit, quod Hebræorum historicus Josephus, in universum divinæ Scripturæ consona scribere videtur. Qualia namque de Herodis **153** obitu in decimo nono *Antiquitatum* libro memoret (1), verbis ipsius referre libet: « Tertius, inquit, annus, ex quo totam Judæam regebat, peractus fuerat, cum is Cæsareæ, quæ antea Stratonis turris vocata fuerat, esset, edebat ibi in honorem Cæsaris, pro cujus salute, festos quosdam instituerat dies, spectacula. Confluebat tum ex ea provincia, eorum qui magistratus et honores gerebant, ad eum multitudo. Porro secundo spectaculorum die vestem ex argento miro artificio contextam induit, et in theatrum cum prima luce venit. Ibi primis solarium radiorum ictibus argentum illustratum mirandum in modum coruscabat, metuendum atque horrendum quiddam inspicientium oculis splendore suo inferens. Itaque assentatores hinc et inde, vocibus ne ipsi quidem bono futuris.

(1) Cap. 8; et *De bell. Judæic.* lib. II, cap. 4, 10.

acclamabant : Deum enim appellabant, et ut benevolus propitiusque eis esset, rogabant : si hucusque eum ut hominem veriti essent, de cætero humana natura superiorem præstantioremque professuros esse, pollicentes. Non increpuit eos, neque tam impiam assentationem est amolitus. Sed paulo post caput suum sustulit, et bubonem funiculo cuidam insidentem conspexit, et statim malorum hunc esse nuntium, qui honorum olim fuerat, animadvertit. Itaque immensus illius pectus dolor, ventremque crucialus, cum vehementia summa invasit ; et ad amicos conversus : En ego, inquit, Deus vester, vitam relinquere cogot, cum jam fatalis et divina vis ementitas in me voces vestras coarguat : et qui modo a vobis immortalis sum dictus, nunc ad mortem abducor. Sed accipiendum venit, quod Deo est visum, fatum. Non obscuram tamen nos, sed felicioris splendidiorisque sortis exegimus vitam. Hæc ubi dixisset, dolores eum intensiores cruciabant. Quapropter magna celeritate in regiam est deportatus. Et fama apud omnes passim increbuit, paulo post eum omnino moriturum esse. Tum multitudo omnis una cum conjugibus et liberis, sumptis patrio more saccis, locisque omnibus fletu et luctu repletis, Deo pro salute regis supplicarunt. Et cum in sublimiore cubiculo is decumberet, **154** et inde homines supinos procumbentes prospiceret, ne ipse quidem lacrymas continere potuit : ac quinque continuos dies ventris doloribus confectus, vitam finivit (1) ; ætatis quinquagesimum quartum, regni septimum agens annum. Quatuor quidem ille sub Caio regnavit annos (2), tetrarchia Philippi tribus annis administrata, Herodis autem quarto anno recepta. Tres porro reliquos annos sub Claudii imperio consumpsit. » Dignus certe quidem est Josephus iste admiratione, qui sic divinis consona Litteris scribat.

CAPUT XIV.

De Simone Mago, cjusque hæresi, et ut ei restiterit in primis Romæ divus apostolus Petrus.

Cum ad eum modum persuasio et fides in Servatorem per omnem propagaretur terram, antiquus ille generis salutisque nostræ hostis, omni conatu et fraude urbem eam, in qua tum summum esset imperium, præripere atque occupare contendens, Simonem vico Gitthon ortum, qui antea Orientem peragrans, incantamentis cum atque imposturis compleverat, eo mittit, ibique ille brevi civis Romanos (paucis exceptis) magica sua arte seducit. Eo autem impietatis pervenit, ut cum deus esse crederetur, tum statua magna in flumine Tiberi inter duos pontes honoraretur, cum inscriptione tali : *Simoni deo sancto*. Atque inde deus non tantum apud Samaritanos, verum in aliis

(1) Sub Herodis nomine Lucas Agrippæ senioris nocem describere videtur, Act. xii.

Α εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἄνθρωπον ἐφοβήθημεν· ἀλλὰ τούτων ἕνεκα θνητῆς φύσεως κρείσσονά γε ὁμολογοῦμεν. Οὐκ ἐπέπληξε τούτοις ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τὴν κολακείαν ἀπεβούσταν ἀπετρίψατο. Ἐναντιώσας δ' οὖν μετ' ὀλίγον τὸν βουβῶνα τῆς ἐκτου κεφαλῆς ὑπερκαθεζόμενον εἶδεν ἐπὶ σχοινίου τινός, ἄγγελον τοῦτον εὐθὺς ἐνόησε κακῶν εἶναι, τὸν καὶ ποτε τῶν ἀγαθῶν γενόμενον. Καὶ διακάρδιον ἔσχεν ὀδύνην· ἀθρόον δ' αὐτῇ τῆς κοιλίας προσέειπεν ἄλλημι μετὰ ἀποθρόντητος ἀρξάμενον. Ἀναθεωρῶν οὖν πρὸς τοὺς φίλους. Ὁ θεὸς ὑμῖν ἐγὼ, φησὶν, ἤδη καταστρέφειν ἐπιτάττωμαι τὸν βίον, παραχρῆμα τῆς εἰμαρμένης τὰς ἀρτί μου καταψευσμένας φωνὰς ἐλαγχρῶσης· καὶ ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ὑφ' ὑμῶν ἴδη θανεῖν ἀπάγομαι. Δεικτόν δὲ τὴν πεπρωμένην, ἧ θεὸς βεβούληται· καὶ γὰρ βεδιώκαμεν οὐδαμῆ φάβως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακαρίζομένης λαμπρότητος. Τὰθ' ἅμα λέγων, ἐπιτάττει τῆς ὀδύνης κατεπονείτο. Μετὰ σπουδῆς οὖν εἰς τὸ βασιλείον ἐκομίσθη. Καὶ διῆξε λόγος εἰς πάντας, ὡς ἔχει τοῦ τεθνάναι πάντας μετ' ὀλίγον. Ἡ πληθὺς δ' αὐτίκα πάντα σὺν γυναιξὶ καὶ πασὶν ἐπὶ σάκκου καθεσθεῖσα τῇ πατρὶφ νόμφ, τὸν θεὸν ἰκέτευον ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Οἰμωγῆς τε πάντα ἦν ἀνάπλευ καὶ θρήνων. Ἐν ὑψηλῇ δὲ βασιλεὺς διωκτικῶν κατακείμενος, καὶ κίττω βλέπων αὐτοὺς πρηγεῖς προσπίπτοντας, ἀδακρυς οὐδ' αὐτὸς ἔμενε. Συνεχῶς δ' ἐφ' ἡμέρας πέντε τῇ τῆς γαστρὸς ἀλγήματι διεργασθεὶς, τὸν βίον κατέστρεψεν, ἀπὸ γενέσεως ἄγων πεντηκροτὸν ἔτος καὶ τέταρτον, τῆς δὲ βασιλείας ἑβδόμον. Τέσσαρας μὲν οὖν ἐπὶ Γαίου Καίσαρος ἐκασίλευσεν ἐνιαυτούς, τῆς Φιλίππου μὲν τετραρχίας εἰς τριετίαν ἄρξας· τῇ τετάρτῃ δὲ καὶ τὴν Ἡρώδου προσεληφώς· τρεῖς δ' ἐπιλαθὼν τῆς Κλαυδίου Καίσαρος αὐτοκρατορίας. » Θάύματος οὖν ἄξιος καὶ Ἰώσηπος, οὗτω ταῖς θεαῖς συνζῶν Γραφαῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Περὶ τοῦ γόητος Σίμωνος, καὶ τῆς τούτου αἰρέσεως· καὶ ὡς ἀντέπραττε τούτῳ, καὶ μάλιστα ἐν Ῥώμῃ Πέτρος θεῖος ἀπόστολος.

Οὕτω γοῦν τῆς κατὰ τὸν Σωτήρα πίστεως ἀπὸ πάντων διαδεδομένης τὴν γῆν, ὁ ἀρχαῖος τοῦ γένους καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν πολέμιος, μηχανῇ τῇ κίττῃ τὴν τρηκιάδε βασιλεύουσαν προαρπάσας· σπεύδων πόλιν, ἐκεῖ δὲ τὸν Σίμωνα τὸν ἀπὸ κώμης Γιθῶν, τὸν τὴν Ἐω διελθόντα πρότερον καὶ τῶν γοητεῶν ἐμπλήσαντα, συνελαύνει· ὃς ἐν οὐ μακρῇ χρόνῳ, πλὴν ἀλίγων, τοὺς Ῥωμαίους τῇ σφετέρῃ συνπάγεται γοητεία. Ἐς τοσοῦτον δὲ ἤλασεν ἀσθεῖας, ὡς καὶ θεὸς νομισθῆναι, ἀναθέσει τε ἀνδρίαντος· περιφανῶς τιμηθῆναι ἐν τῇ Τιβέρει ποταμῷ μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν· ἐν ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῇ ἐπὶ Σίμωνι δέω σάγκτω· τοῦτέστι Σίμωνι θεῷ ἁγίῳ. Ἐνεῦθεν θεὸς οὐ μόνον παρὰ Σαμαρείταις, ἀλλὰ καὶ

(2) Claudius postea Agrippæ juniori Philippi tetrarchiam Trachonitidem concessit.

ἐν ἄλλοις ἔθνεσι καὶ πρῶτος θεὸς προσκυνεῖται. Καὶ Ἐλένη δὲ τις συμπερινοστήσατα τούτῳ, πρότερον δ' ἐπὶ τοῦ τέγους σταθεῖσα ἐν Τύρῳ τῆς Φοινίκης, τῶν ἱσῶν αὐτῆ ἀξιοῦται γερῶν· ἦν τὴν ἀπ' αὐτοῦ πρώτην ἐνοιαν λέγουσι. Ταῦτα ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀπολογία ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος Ἰουστίνος διέξεισι· τὰ ἴσα ἐ καὶ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδοῦνων ἐν τῷ Πρὸς τὰς αἰρέσεις πρῶτον λόγῳ αὐτοῦ, οὐ πολλὸν τῶν ἀποστόλων ὑπεροὶ γεγονότες· περὶ ὧν ἐν τῷ προσήκοντι τόπῳ τὰ εἰκότα διέλωμεν. Πίστης μὲν οὖν αἰρεῖς εως ἀρχηγὸς καὶ πρῶτος ὁ Σίμων εἶναι πιστεύεται· ἐξ οὗ καὶ οἱ ἐς δεῦρον τὴν αὐτοῦ μετιόντες δόξαν, τὴν σῶφρονα καὶ ἀκίβδηλον τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας πολιτεῖαν ὑποκρινόμενοι, ἀπὸ ἀλλήλων μὲν τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα πλάνης δοκοῦσιν· οὐδὲν δὲ ἔτιτον ταύτης ἀντέχοντα, εἰδῶλα καὶ εἰκόνας αὐτοῦ τε Σίμωνος καὶ Ἐλένης τῆς διηλωθείσης σπονδαῖς καὶ θρησκείαις θρησκεύειν ἐπιχειροῦντες αὐτούς. Τὰ δὲ τούτων ἀπορρήτοτερα θάμβους ὡς ἀληθῶς καὶ ἐκπλήξεως γέμει, τοιαῦτά γε ὄντα, ὡς μὴ γραφαῖς ἱκανὰ διδοῦσθαι εἶναι· πολλῶν γε μὴν ἐνδεῖ σωφρόνων χεῖλεσι δι' ὑπερβολὴν ἀρρητοποιίας λαλεῖσθαι. Ὅτι ποτὲ γὰρ ἂν ἦ, ἢ ἐπινοηθεῖν, παντὸς αἰσχροῦ μιαιώτερον, τοῦτο πᾶν ὑπερῆκόντισεν ἢ τῶνδε μυσαρωτάτη αἰρεσι, ταῖς ἀθλίαις καὶ ἀμαρτανταῖς σεσωρευμέναις γυναιξίν ἐμπαιζόντων. Τοιοῦτον πατέρα καὶ ἀρχηγὸν τῶν μεγάλων ἀντίπαλον Χριστοῦ μαθητῶν εὐθὺς καὶ ἐκ προοιμίων ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας ἐπίβουλος καὶ πονηρὰ δόναμις προσβάλετο. Ἄλλ' ἢ θεῖα χάρις καὶ ἀμαχος δύναμις τοῖς ἐκείνης διακόνους τῇ σφῶν παρουσίᾳ τὴν τῶν κακῶν φλόγα πανταχοῦ ῥιπιζομένην ὅσον τάχος ἐσθένουε, πᾶν ὑψωμα ἐπιπρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ταπεινοῦσα καὶ καταβρίπτουσα. Διὸ καὶ οὐδὲν τι τῶν κατ' ἐκείνους ἐπιφυνέντων τοὺς χρόνους εἰς ὑπόστασιν ἤγατο. Τὸ γὰρ τῆς ἀληθείας φέγγος ὑπερφῶς λάμπρον ἐξήστραπτεν· οὐρανόθεν τὲ ἄρτι αὐγάζων, ἀκμαῖός τις ἦν καὶ ἀκαταγώνιστος ὁ λόγος, τῇ τῶν ἀποστόλων πολιτεῖᾳ διαφανόμενος· ὄθεν καὶ ὁ εἰρημένος γόης, πρῶτον ἐπὶ Ἰουδαίας πρὸς τοῦ Θεοῦ Πέτρου ὡς ἐκ τινος κρείττους αἰγλης τὰς τῆς διανοίας κόρας πληγείς, κρίασθαι τὴν χάριν ὁ δεῖλαιος οἰηθείς, μεγίστην καὶ ὑπερπόντιον κορείαν ἀπάρας, ἐκ τῆς Ἐω πρὸς Δυσμᾶς ἐχώρει. Προκατασχὼν δὲ τὴν Ἰωμαζίων πόλιν, συνήργει δὲ ἄρα αὐτῷ τὰ μέγιστα καὶ ἢ ἐκείσε κατάρχουσα ἐξουσία, ἐν βραχεῖ τοσοῦτον αὐτῷ τὰ πρὸς βουλῆς ἐπεραίνετο, ὡς πᾶσαν αὐτῷ τὴν πόλιν ὑπὸ χεῖρα θέσθαι ταῖς μαγγανείαις, καὶ ἀναθέσει, ὡς γε εἰρηται, ἀνδριάντος, οἷα Θεῶν καὶ αὐτῷ τὰ τῆς λατρείας ἀφοσιῶν. Ἄλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἀπάντατο τῆς ἀπάτης. Ἐπὶ γὰρ τῆς αὐτῆς βασιλείας, Κλαύδιος δὲ ἄρα ἦν, ἢ τὰ πάντα σοφῶς καὶ φιλανθρώπως διεξάγουσα πρόνοια τὸν πρόμαχον καὶ οἰονεὶ ἀρβραγῆ τῆς πίστεως πρόδολον, τὸν ἀρετῆς ἕνεκα

(1) Nonnulli hanc *Selen* vocant.

(2) Hæresis Simonis spurcissima et sordidissima, quæ Christi nomine tanquam obtentu et prætextu

A quoque nationibus primus deus colitur. Quin e Helena (1) quædam comes ejus, quæ Tyri Phœnicum, ante hac in lupanari corpore prostituto quæstum fecerat, parem cum eo honorem consecuta, primæ mentis nomen obtinet. Hæc sic in defensione professionis nostræ ad Antoninum philosophus idemque martyr Justinus commemorat. Quibus similia quoque scribit in primo suo *Contra hæreses* libro Irenæus Lugdunensis episcopus. Uterque autem non longe post apostolorum tempora vixit: de quibus suo loco, quæ par est, exponemus. Hæresium porro omnium dux et princeps Simon iste habetur. Unde in hodiernum usque diem, qui ejus sunt sectæ et opinionis (2), sobrium, 155 et sincerum Christianæ philosophiæ institutum egregie assimulantes, renuntiasse quidem idolorum errori videntur: nihilominus tamen eam retinere contendunt, simulacra et imagines Simonis et Helenæ istius erigentes, libationibusque et cæremoniis eos colere studentes. Horum res turpissimæ stuporem et consternationem mentis hominibus afferunt. Quippe quæ tales sint, ut tantum absit ut stylo scriptis recte mandari possint, ut propter obscenæ fræditatis exuberantiam, nullum eas modestum et pudicum os eloquatur. Quidquid enim exstare aut cogitatione concipi potest, quod turpitudinis quavis sit impurius, id omne hæresis ista omnium sceleratissima atque nefandissima hominum, qui miseris et peccatis oneratis mulierculis illudunt, longe superavit. Tantum parentem, auctorem, et ducem, adversarium magnis Christi, discipulis, jam inde ab initio humanæ salutis insidiatrix versuta illa vis objecit. At divina e diverso gratia et inexpugnabilis virtus, ministris ipsa suis sedulo assistens, tantorum malorum faciem ubique incendium spargentem, quam celerrime exstinxit, sublimitatem omnem quæ se adversus cognitionem Dei efferret, disjiciens atque pessumdans. Quapropter nihil eorum quæ tum temporis succrescere cœperunt malorum, ad statam et vigorem suum pervenit. Veritatis enim ipsius lux, mirificæ resplendens, coruscabat, et recens cœlitus relucens ineluctabile vigeat verbum, apostolorum concionibus et institutionibus magis magisque invalescens. Proinde et magus iste, gratiam miser venalem esse existimans, primum in Judæa a divo Petro, tanquam luce clariore, mentis oculos perstrictus, maxima eaque maritima protectione suscepta, ex Oriente Occidentem versus migrat, Romanamque urbem præoccupat. Atque ibi cum cœptis ejus maxime suprema inserviret potestas, brevi admodum tempore usque adeo res ex sententia succedunt, ut cum sibi incantationibus et præstigiis totam conciliaret urbem: tum statua posita, ut dictum est, divini ei tanquam Deo exhiberentur cultus et honores. Sed enim non diu illi fraude ea uti concessum est:

quodam ad flagitia et probra omnia legenda abutebatur.

nam sub eodem Claudii imperio, quæ omnia sapienter propter summum in genus humanum amorem dirigit providentia, quasi antesignanum et insuperabile atque invictum fidei propugnatores, qui virtutis ardorisque gratia primas inter apostolos divinitus 156 est consecutus, Petrum perinde atque contra feram agrestem et perniciosam, excoitavit. Is non secus atque fortis et generosus Dei dux, divinis instructus armis, occidentalibus ex Oriente supercoeleste perfert lumen, arcanum scilicet de Christo mysterium, et regnum colorum in Occidente evangelica relucet lucerna, illicet confestim exstinctus evanuit.

CAPUT XV.

De Evangelio secundum Marcum, et ut in Ægypto et Alexandria ab eo primum monachorum vita sit instituta.

Tantum autem in auditorum animis pietatis reliquit lumen Petrus, ut auditis contenti esse, et in iis quæ sine scripto, de divino verbo addidissent, permanere non possent. Quam ob causam Marcum, qui cum apostolum consecrabatur, magna animorum contentione obtestantur, ut monumentum aliquod traditæ sine scripto disciplinæ, in litteras relatum, eis relinqueret: neque prius inde discederet, quam id quod rogatus esset, perfecisset. Quo cognito apostolus, divini instinctu Spiritus, perquam est tam eximia eorum virorum delectatus voluntate et cupiditate: proindeque scriptum id iudicio suo comprobavit, et ut in Ecclesiis legeretur constituit. Hanc quippe causam scripti a Marco Evangelii extitisse, Clemens in sexto *Dispositionum* tradit. Atque his consona Hierapolitanus episcopus commemorat Papias. Proptereaque Petri, quod secundum Marcum est, dicitur Evangelium. Meminit porro Marci in priore Epistola sua Petrus, quam Romæ agens composuisse fertur, in qua etiam figurate Romam Babylonem nominat, ita inquit: *Salutat vos ea quæ in Babylone est, coelesta, et Marcus filius meus* 27. Quem Lucas quoque in Actis Joannem vocat. Dicunt præterea divinum hunc Marcum, primum in Ægyptum et Alexandriam missum, Evangelium quod conscripsit prædicasse, Ecclesias ordinasse, atque ei quæ ibi est Christianorum monachorum solitariæ vitæ leges dedisse. Tanta autem virorum et mulierum a primo statim initio confluit multitudo, ut exercitii studique eorum philosophiam, institutum, 157 mores, vitam, rationemque conservationis omnem, in scriptum retulerit, in utroque philosophiæ genere celeberrimus Philo: quem ad colloquium Petri, Romæ divinum Verbum prædicantis, fama est pervenisse.

CAPUT XVI.

Qualia sapientissimus Philon memorie proliderit, de eis qui primum in Ægypto Christi philosophiam professi sint et exercuerint.

Non tantum vero is divina laude et prædicatione effert institutum ejus temporis apostolicorum ex

27 I Petr. v, 13.

καὶ θερμότητος τὰ πρωτεῖα κατὰ πάντων τῶν ἀποστόλων ἐσχολότα θεόθεν Πέτρον, ὡς ἐπὶ θεοῦ ἀγρίῳ καὶ λυμεῶνι ἀνίστησιν· ὅς οἷά τις γεννητός θεοῦ στρατηγὸς τοῖς θεοῖς ὅπλοις ἐραξάμενος, τοῖς ἐσπερίοις τὸ ὑπερουράνιον ἐκ τῆς ἔω διεκόμενῃ φῶς, τὸ κατὰ Χριστὸν δηλονότι μυστήριον, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εὐηγγελίζετο. Οὕτω δὲ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὴν ἐσπέραν ἀγάσαντος, πρᾶξι χρῆμα ἢ μὲν τοῦ Σίμωνος πλάνη, καὶ αὐτὸς ἐκείνος ἐσθένυστό τε καὶ διελύετο.

lato promulgat nuntio. Atque ad hunc modum cum Simon ipse una cum fraude et seductione sua,

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τοῦ κατὰ Μάρκον ἀγίου Εὐαγγελίου· καὶ ὡς ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Ἀλεξανδρείῃ ὑπ' ἐκείνου πρῶτον ἡ τῶν μοναχῶν πολιτεία καθήρξατο.

Τοσούτον δ' ἐνήκε ταῖς τῶν ἀκροατῶν ψυχαῖς τὸ τῆς εὐσεβείας φέγγος ὁ Πέτρος, ὡς μὴ αὐτάχως ἔχειν τοῖς ἠκουσμένοις, μηδὲ τῷ ἀγράφῳ τοῦ θεοῦ λόγῳ θέλειν ἐμμένειν· προσλιπαρῆσαι δὲ Μάρκον, ὅς τῷ ἀποστόλῳ τριηκᾶς παρείπετο, ὑπόμνημά τι τῆς ἀγράφου διδασκαλίας, καὶ διὰ γραφῆς ἐκείνος ἔπν· καὶ μὴ πρότερον ἀπαλλάττεσθαι, ἕως οὗ τὸν ἀνὴρ τὴν ἀξίωσιν κτεργάσασθαι· ὁ γόνοντα τὸν ἀπόστολον τοῦ θεοῦ μυστήριος Πνεύματος, ἡσθῆνα: τῆ τῶν ἀνδρῶν προθυμίᾳ, καὶ ἐξ ἐκείνου κυρῶσι τὴν γραφὴν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεσθαι. Τῆν αἰτίαν τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου Κλήμης ἐν ἑκτῇ τῶν Ὑποτυπώσεων ἱστορεῖ. Σύμφωνοι δὲ αὐτῇ καὶ ὁ Ἱεραπολίτης ἐπίσκοπος διέξεισι Πάπιας. Διὰ τοι τοῦτο καὶ Πέτρον τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον λέγεται. Μέννηται δὲ τοῦ Μάρκου ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ὁ Πέτρος, ἦν ἐν Ῥώμῃ διαχόντα λόγος ἔχει συντάξαι· ἐν ἡ τροπικῶς καὶ τὴν Ῥώμην Βαβυλῶνα καλεῖ οὕτω λέγων· Ἀσπάξεται ὁ μᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτῇ, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. Ὁν Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι καὶ Ἰωάννην καλεῖ. Φασὶ δὲ τὸν θεοπέσιον Μάρκον, καὶ πρῶτον ἐπ' Αἰγύπτου καὶ Ἀλεξανδρείας στείλαμένον, τὸ Εὐαγγέλιον κηρύξει ὁ συνεγράψατο, Ἐκκλησίας τε συστήσασθαι, καὶ τὴν ἐκείσε τῶν Χριστιανῶν μοναχικὴν πολιτείαν νομοθετῆσαι. Τοσαύτη δὲ συνέβη πλῆθος ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν ἐκ πρώτης, ὅσων, εἰςβόλης, ὡς καὶ τὴν δι' ἀσκήσεως αὐτῶν φιλοσοφίαν καὶ ἀγωγὴν, δαιτυνὸν τε καὶ διατριβὴν, καὶ τὴν σύμπασαν πολιτείαν ἀνέγραπτον θεῖναι τὸν περιβόητον ἐπ' ἀμφοτέραις φιλοσοφίαις Φίλων· ὃν Πέτρον κατὰ Ῥώμην τὸν θεῖον λόγον κηρύττοντι λόγος ἔχει καὶ εἰς ὁμιλίαν ἔθειν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'.

Οἷα ὁ σοφώτατος Φίλων περὶ τῶν εἰς Αἴγυπτον τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἀσκούτων πρῶτος ἱστορήσει.

Οὗ μόνον τοίνυν θειάζων ἐστὶ τὴν πολιτείαν τῶν τότε ἀποστολικῶν ἀνδρῶν ἐξ Ἑβραίων, ὡς εἶποι,

γεγονότων, ἀλλὰ καὶ προσαποδεχόμενος, καὶ περὶ πλείστα τῶν παλαιῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν τηρικὰδ' ἐπισυρομένων. Ἀπισχυρίζεται δὲ τῶν λόγων, μηδὲν τι τῆς ἀληθείας προτιμότερον θέσθαι, μηδ' ἐξ ἐκτουτοῦ τι προστιθέναι ἀρεῖσθαι. Σώζει γὰρ μὴν τὸ σύγγραμμα ἀκραιφνεῖς τοὺς εἰσέτι νῦν τῆ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένους κανόνας. Ἡ δ' ἐπιγραφή αὐτῶν τοῦ λόγου, Περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ περὶ ἱκετῶν ἐστίν, θεραπευτὰς καλῶν τοῦς τὴν τοιαύτην πολιτείαν μετρηχομένους· ἢ τῶν οὕτως τηρικὰδε καλεῖσθαι, μήπω τῆς Χριστιανῶν κλήσεως ἔτι πεπλατυσμένης· ἢ ὅτι τῆς περὶ τὸ θεῖον καθαρᾶς καὶ εὐκρινούς θεραπείας ἕνεκα, ἢ τῶν, τὰς τῶν προσιόντων ψυχὰς ἀπαλλάττοντας τῶν ἀπὸ κακίας παθῶν, οἷα περὶ ἰατροὺς ἀκείσθαι καὶ θεραπεύειν· ἢ ὅπωςδὴποτε ἄλλως ἔχει, οὐτι πω διατείνεσθαι ἀναγκαῖον. Οὐς καταρχὰς τῶν οἰκείων ἐξίστασθαι λέγει καὶ τῶν προσόντων αὐτοῖς φιλοσοφεῖν ἀρχομένοις· εἶτα δὲ καὶ πάσαις φρονίσι· βιωτικαῖς ἀποταγῆν ποιησαμένους, ἔξω τε τειχῶν γενέσθαι, καὶ ἐν τισὶ μοναγρίοις καὶ κήποις, ἢ καὶ ὕρεσι τισὶ τὰς διατριβὰς ποιέσθαι, τὰς τῶν ἀνομοίων ἐπιμίξιας ὡς βλαβερὰς οὐσας ἐκτρεπομένους, τὸν προφητικὸν βίον ἄσχοῦσι τε καὶ ζηλοῦσι πίστει ζεοῦση. Οὐ μόνον δὲ ἐκαί, ἀλλὰ καὶ ἀλλοχού τῆς γῆς τοῦτο τὸ γένος εἶναι φησιν· ἔδει γὰρ ἀγαθῶν τελείου καὶ τὴν Ἐβλαδά καὶ τὴν Βάρβαρον μετασχεῖν. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ καὶ μάλιστα πλεονάζον ὁράται περὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Καὶ ἐν ἐκάστη δε μονιχὸν οἴκημα ἱερὸν ἔστιν ἰδεῖν· ὁ σεμνεῖον καλοῦσι καὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ μονοῦμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια μυσῶνται· ἐν ᾧ οὐδὲν εἰσάγεται, οὐ σιτίον, οὐ ποτόν, οὐδέ τι ἄλλο τῶν πρὸς τὰς σωματικὰς χρεῖας ἐπιτηδεῶν· ἀλλὰ λόγους τε καὶ νόμους, ῥήσεις τε προφητῶν καὶ ὕμνους θεοπνεύστους, καὶ ἄλλα οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια εἰς αὐξήσιν ἤκουσαι, τέλος ἀριστον κτίνται. Τὸ δ' ἐξ ἑω μέχρι δὴ καὶ ἐσπέρας διάστημα ἄσκησις ἐστίν αὐτοῖς. Ταῖς γὰρ ἱεραῖς ἐμφίλοσοφοῦντες Γραφαῖς τὴν πάτριον φιλοσοφοῦσι φιλοσοφίαν. Ὡς περὶ γὰρ τινὰ κρηπίδα πρώτην προκταβαλλόμενοι τὴν ἐγγρατέιαν, τὰς λοιπὰς τῶν ἀρετῶν ἐποικοδομοῦσιν αὐτῇ. Καὶ γὰρ οὐδὲν αὐτῶν ἐξίσταται πρὸ ἡλίου δύνοντος σιτίον ἢ ποτόν προσενέγκασθαι. Τὸ γὰρ περὶ ἀρετὴν φιλοσοφεῖν φωτὸς ἄξιον ἐκείνου· ὡς εἰκόδς κρίνεται. Σκότους δὲ τὸ περὶ τὰς τοῦ σώματος ἀνάγκας ἐστράφθαι. Εἰσι δὲ οἱ καὶ διὰ τριῶν καὶ πλείονων ὑπομιμνήσκονται τροφῆς, οἷς πλείων ὁ πῦθος τῆς ἐπιστήμης ἐνίδρυται. Τινὲς δ' οὕτως ἐνευφραίνονται καὶ τρυφῶσιν ὑπὸ σοφίας ἐστιώμενοι, ἄφθονα χορηγούσης τὰ δόγματα, ὡς καὶ πρὸς διπλάσιον χρόνον ἀντέχειν, καὶ μόλις δι' ἕξ ἡμερῶν τροφῆς ἀναγκαίας μετέχειν προσεθισθῆναι. Αἱ γὰρ

(1) Jesus Hebraico sermone curator dicitur, sive medicus et salvator : et ab hoc fortasse nomine Jessæ prius dicti sunt, quam Christianorum cognomen fideles obtinuerunt. Ab Antiochia namque, sicuti veritatis argumentum habet, discipuli et Ecclesia Dei universa Christiani dici cœperunt. Reperias ejus rei argumentum, si Philonis commentarios legeris in libro ejus quem *De Jessæis* in-

A Judæis, ut videtur, progenitorum virorum : sed id quoque judicio suo comprobatur, quamvis etiam plurimas veterum Judæorum consuetudines observarent. Asseverat quoque verbis disertis, nihil se veritate ducere prius aut antiquius, neque quidquam ex se ipso rei ipsi addere constituisse. Quapropter scriptum id, canones et regulas, quæ etiam nunc in Ecclesia servantur, liquido continet. Inscriptio autem libri est, et titulus. *De vita contemplatrice, sive de supplicibus*. Eos autem qui vitam ejusmodi amplexi essent, θεραπευτὰς (1), hoc est, cultores seu curatores vocat : vel quod ita tum appellarentur, nondum Christianorum nomine late diffuso : vel propter purum sincerumque Dei cultum : vel quod tanquam medici, exercerent, curarent, atque colerent eorum qui ad eos venissent, animos, omni eos vitiorum perturbatione liberantes : vel aliam quamcunque ob causam : neque enim de eo contendere necessarium est. Hos a principio, cum Christiana philosophia initiarentur, dicit, rem familiarem facultatesque suas relinquere solitos esse : ac deinde nuntio omnibus vitæ hujus curis et sollicitudinibus remisso, extra muros in semotis aliquibus agris et hortis, aut etiam montibus versari atque vivere, dissimiliumque omnium consuetudinem tanquam perniciosam aversantes, vitam propheticam flagranti atque ferventi fide meditari atque æmulari. Non solum autem eo in loco, verum etiam alibi in orbe terrarum hoc genus fuisse scribit. Decebat quippe summi boni et Græciam et Barbariam participes fieri, in Ægypto tamen et maxime circa Alexandriam institutum hoc frequentari. In unaquaque autem solitaria, inquit, mansione sacram domum reperias, quam σεμνεῖον (2), hoc est honestatis gravitatisque locum et monasterium vocant : in quo scilicet ab aliis sejuncti et solitarii, honestæ sanctæque vitæ mysteriis imbuuntur. Eo nihil infertur vel frumenti, vel potus, vel etiam alterius rei ad necessarium corporis usum pertinentis. 158 Sermones tantum et leges, dictaque prophetarum atque hymnos divinitus inspiratos ibi meditantur, atque etiam alia, quibus doctrina et pietas augescens, summum consequitur bonum. Intervallum porro temporis ab ipso diluculo ad vesperam usque, in exercitio eos continet. Sacris enim incumbentes Litteris, in patria sedulo desudant philosophia. Ac quasi fundamentum primum jacentes ipsam continentiam, reliquas ei superstruunt virtutes ; neque ante solis occasum alicui ex eis panem aut potum sumere licet. Virtutis enim studium luce dignum, ita ut par est : contra scripsit. Qui horum vitæ consuetudinem et laudes exponens, et monasteria quæ in regione circa Mariæ lacum habuere commemorans, non de aliis quam Christianis, primis, historiam texuit, locis eis peragratis. (Epiph. ix, *De Nazoræis*.)

(2) Σεμνεῖα non solum monachorum, sed hominum Christianorum omnium oratoria.

autem ad tenebras pertinere eas, quæ ad necessarium corporis usum summuntur, curas judicant. Sunt autem qui post tres aut plures dies demum cibi reminiscuntur, quibus videlicet major doctrinæ inest cupiditas. Nonnulli etiam ita lætantur, deliciisque affluunt circa sapientiæ opulas, plurimas suppeditantes doctrinas, ut duplicatum etiam id tempus se abstineant, et sexto vix die de necessario alimento participare consueverint. Expositiones porro sacrorum oraculorum per allegorias arcanas occultasque sententias, et anagogas sive contemplatrices et mysticas intelligentias instituunt. Studium siquidem, et quasi lex philosophorum istorum animanti persimile est, cujus corpus nuda verba sint, anima autem abstrusus in illis et invisibilis sensus. Sunt quoque apud eos et mulieres solitariæ, θεραπευτίδες, hoc est cultrices dictæ, quæ sacram hanc vitam et institutum sectantur: quarum pleræque modesta et sobria senectute ornata, puritatem et virginitatem non necessitate, sed spontanea animi destinatione collunt; nullamque corporis voluptatum curam aut rationem habentes, non mortalium, sed immortalium liberorum gignendorum cupiditatem obtinent, quales liberos sola ex seipsa Dei amans anima procreare potest. Verum enimvero cum duo sint hominum vitæ instituti genera: unius nimirum, ejusque inferioris conjugalibus consuetudinibus: alterius autem supermundanæ et angelicæ. Deo videlicet dilectæ virginitatis, ac solitariæ puriorisque conversationis: si quis legitimum ac impollutum sequatur matrimonium, longe ille quidem a reprehensione abest, sed pauciora ei contingunt charismata et dona. Sobrie enim pudiceque et is vivere dicitur, et trigecuplum virtutis fert fructum, difficulter certe quidem sexagecuplum. **159** Cui vero sincere angelicam vitam degere sit datum, etiam si ea aspera sit et ardua, facile tamen ei fuerit sexagecuplum, atque etiam centuplum ferre fructum, certo scilicet ad perfectionem et summum bonum collimanti. Scripta autem iis esse dicit veterum, qui auctores et duces professionis eorum exstitere, et multa monumenta ideæ et formæ ejus quæ allegoriis delectatur post se reliquerunt, virorum: iis illi quasi archetypis, primisque exemplaribus utentes, morem modumque eum imitantur. Ea porro monumenta divina apostolorum Evangelia, et Pauli **D** Epistolas esse puto, interpretationem antiquarum Scripturarum rectam continentibus. Non solum autem, inquit, contemplationi vacant, sed novos etiam hymnos, carmina, et laudes in Deum omni genere graviorum numerorum atque rhythmorum componunt. Videbitur fortasse cuiquam, Philonem non hæc de evangelicæ vitæ institutis dixisse, ut quæ aliis quoque accommodari queant: sed is certum indubitatumque esse sibi persuadeat, nostram illum depinxisse vivendi consuetudinem. Cum ad hodiernum usque diem non apud alios quam apud nostros homines regulas tales vivendique mores

αὐτῶν τῶν ἱερῶν ἐξηγήσεις λογίων ἐν ἀλληγορίαις αὐτοῖς δι' ὑπονοιών καὶ ἀναγωγαῖς ἐννοιών κατασκευάζονται. Ἡ γὰρ νομοθεσία τοῖς φιλοσόφοις τούτοις ζῶν προτεῖκασται· καὶ σῶμα αὐτῶ ἡ ῥητὴ λέξις· ψυχὴ δὲ ἐστὶν ὁ ἐναποκειμένος ταύτῃ ἀόρατος νοῦς. Εἰσι δὲ παρ' ἐκείνοις καὶ γυναῖκες μονάστριαι καὶ θεραπευτίδες καλούμεναι, καὶ ἐν αὐτῶν ἱερῶν πολιτείαν καὶ κάταστασιν μετερχόμεναι· ὧν αἱ πλείους γῆρξ κοσμοῦνται σώφρονι, καὶ παρθενίαν καὶ ἀγνείαν, οὐκ ἀνάγκη, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἐκουσίου ἀσκουσι, καὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα ἡδονῶν ἀλογήσασθαι, οὐ θνητῶν, ἀλλ' ἀθανάτων ἐκγόνων ὠρέχθησαν· ἃ μόνον τίκτειν ἀφ' ἐαυτῆς οὐκ ἔστιν ἡ θεοφιλις ψυχὴ. Καὶ τοίνυν δύο πολιτείων τῶν βίῳ τῶν ἀνθρώπων οὐσῶν, μιᾶς μὲν καὶ μετριωτέρας τῆς ἐν γάμῳ διχιωγῆς, ἐτέρας δὲ τῆς ὑπερκοσμίου καὶ ἀγγελικῆς, τῆς θεοφιλοῦς δηλαδὴ παρθενίας· τῆς μοναδικῆς δηλαδὴ καὶ καθαρᾶς βιώσεως· εἴ τις τὸν ἔννομον καὶ ἀμίαντον ἔλοιτο γάμον, μέμφεως μὲν πόρρω, πλὴν ἡττόνων χαρισμάτων ἐπιτυχῆς γίνεται· σωφρόνως γὰρ καὶ οὗτος βιοῦν λέγεται, καὶ ἐν τριάοντα τὸν τῆς ἀρετῆς καρποφορεῖ ἄσταχυν· μόλις γὰρ ἐν ἐξήκοντα· ὅ δὲ μετιέναι ἀκραϊφῶς τὴν ἀγγελικὴν ζωὴν γένοιτο, εἰ καὶ τρηχεῖά τις καὶ ἀνάτης, ῥῥῶδιόν γε ἔσται καὶ ἐξήκοντα καρποφορῆσαι καὶ ἑκατὸν, εὖ μάλα τῆς τελειότητος εὐστοχῆσαντι. Συγγράμματα δὲ αὐτοῖς εἶναι παλαιῶν ἀνδρῶν λέγει, οἳ ἀρχηγοὶ τῆς αὐτῶν δόξης γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἀλληγορουμένης ἰδέας ἀπέλιπον· οἷς οἷα τισὶν ἀρχετύποις χρωόμενοι, τὸν τρόπον μιμοῦνται. Οἶομαι δ' εἶναι τὰ θεῖα τῶν ἀποστόλων Ἐὐαγγέλια, καὶ τὰς Παύλου ἐπιστολάς ἐρμηνεῖαν γραφῶν παλαιωτέρων ὡς εὐκλῶς διηγούμενα. Οὐ μόνον δὲ θεωροῦσι, φρσίν, ἀλλὰ καὶ ὕμνους νέους ποιοῦσιν, ἄσματα καὶ ψῆδὰς εἰς θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ ῥυθμῶν σεμνοτέρων χαράσσοντες. Εἰ δὲ τῆ δόξει μὴ τὸν Φίλωνα περὶ τῆς κατὰ τὸ Ἐὐαγγέλιον πολιτείας ταῦτα διεξίεναι ἀρμόστειν δὲ καὶ ἄλλοις δύνασθαι· ἀλλὰ γε μὴν πειθῆτω ἀναμφῆριστον εἶναι, ὡς τῶν ἡμῶν διαγράφεται πολιτεῖαν· ὡς καὶ ἐς δεῦρο μὴ παρ' ἄλλοις ἀλλὰ παρ' ἡμῶν μόνους τοῦδε τοῦ κανόνα καὶ τοῦ τρόπου τῆς πολιτείας διατηρεῖσθαι, τὰς τε ἐπὶ ταυτῶν συνόδους, καὶ τὰς ἰδίᾳ μὲν γυναικῶν, ἰδίᾳ δὲ ἀνδρῶν διατριβάς· καὶ τὰς ἐξ ἔθους ἀσκήσεις ἔτι νῦν παρ' ἡμῖν μόνους τελομένους· ἃς καὶ μᾶλλον ἀσιτίας, καὶ δεήσεις, καὶ περὶ τὰ θεῖα λόγια σχολὴν ἐν ὀλονουκτιοῖς προσευχαῖς, κατὰ τὴν τοῦ σωτηρίου πάθους ἐορτὴν καὶ πρό γε αὐτῶν ἐκτελεῖν εἰώθαμεν. Ἐν οἷς προσιστορεῖ ὁ δηλωθεὶς συμφῶς τοῦ τε λέγεσθαι εἰωθότας παρ' ἡμῶν ὕμνους· καὶ ὡς ἐνός μετὰ ῥυθμοῦ κοσμικῆς ἐπιψάλλοντος οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροῶμενοι τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτιλεύτιστα συνεξηγοῦσι· καὶ ὡς κατ' αὐτόν γ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, ἐπὶ στιβάδων χαμμενοῦντες, οἴνου μὲν τὸ παράπαν, ὡς αὐτὸς αὐτοῖς ῥήμασιν ἐπέγραψεν, οὐδὲ ἀπογεύονται· ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐναίμων τινός· ὕδωρ δὲ μόνον ἔστιν αὐτοῖς ποτόν· καὶ προσέφημα μετ' ἄρτου ἄλλες καὶ ὕσσωπον. Ἐπὶ τούτοις τὸν τρόπον

γράφει τῆς προστασίας, τῶν τὰς Ἐκκλησίας ἐγκει-
χειρισμένων· τὰς τε ἄλλας διακονίας, καὶ τὰς ἐπι-
πᾶσιν ἀνωτάτω τῆς ἐπισκοπῆς προεδρίας. Ὅτι γε
μὴν περὶ τῶν πρώτων κηρύκων τῆς εὐσεβείας, καὶ
τῶν παρ' ἐκείνοις ἀρχῆθεν παραδεδομένων ἐθῶν, ὁ
Φίλων ταῦτ' ἔγραψεν, εὐδῆλον· εἴ τῃ μετ' ἀκριβοῦς
ἐπιστάσις τὴν δηλωθεῖσαν ἱστορίαν ἀνδρὸς ἐπελ-
θεῖν γένοιτο.

consuevimus. Addit insuper Philo et illud : Solere apud nos ita cantari hymnos, ut cum unus certis
conservatis numeris, rite atque decenter præeat, reliqui tacite illum audientes, hymnorum tandem
extremas partes concinant. Præterea temporibus suis illos humi in stibadiis torisque stramineis
jacere solitos, vinum prorsus, ut ipsius verbis utar, non gustasse, neque quidquam sanguinei attigisse
referi. Potum quippe illis fuisse aquam tantum, cibum autem cum pane salem et hyssopum. Ad hæc
morem quoque Ecclesiis præsidentium præsulum describit : atque in iis, cum cæterorum ministro-
rum munia, tum summæ omnium episcopalis dignitatis sublimitatem. Quod vero hæc Philo de
primis pietatis præconibus et traditis ab eis antiquitus moribus scripserit, satis ei persuasum
fuerit, qui diligenter et accurate, quam diximus, historiam ejus viri legere voluerit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Φίλωνος· καὶ
οἷος ἦν τὸν τρόπον.

Ὁ δὲ Φίλων πολὺς ἐστὶ τῷ λόγῳ καὶ πλετὺς ῥέων
ταῖς διανοίαις· μετέωρος δὲ τις καὶ ὑψηλὸς ἐν ταῖς
τῆς θείας Γραφῆς θεωρίαις, ποικίλην τινὰ καὶ πο-
λύτροπον τῶν ἱερῶν λόγων ποιούμενος τὴν ὑφήγη-
σιν· καὶ δέικνυσι τοῦτο μὲν ἐν ταῖς εἰς τὴν Γένεσιν
πραγματείας αὐτοῦ, ἃς Ἱερῶν νόμων Ἀλληγο-
ρίας ἐπέγραψε τοῦτο δὲ καὶ ἐν οἷς διαστολὰς τῶν
ἐν ταῖς Γραφαῖς ζητουμένων λύσεις τε καὶ ἀπορίας
κεφαλαιωδῶς εἰσάγει. Εἰσὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἕτερα ἰδίως
πεποιημένα σπουδάσματα. Τὰ Περὶ γεωργίας δύο·
καὶ τὰ Περὶ μέθης τὸς δύο· καὶ ἄλλα διαφόρων
ἐπιγραφῶν ἡξιωμένα· οἷον, Ὁ Περὶ ὧν νήψας ὁ
νοῦς, εὐχεται καὶ καταρᾶται· ὁ τε Περὶ συγχύ-
σεως τῶν διαλέκτων· καὶ ὁ Περὶ φυγῆς καὶ σί-
ρῆσεως· ἐτι τε ὁ Περὶ φύσεως καὶ εὐρέσεως· καὶ
ὁ Περὶ τῆς περὶ τὰ παιδεύματα συνόδου· καὶ
ἄλλος αὐτῷ πεπόνηται, Τίς ὁ τῶν θεῶν ἐστὶ κλη-
ρονόμος, ἢ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα καὶ ἕναντια τὸμῆς·
καὶ ὁ Περὶ τῶν τριῶν ἀρετῶν· καὶ ἄλλος ὁ τῶν
μετονομαζομένων, καὶ ὧν ἕνεκα μετονομάζονται·
ἐν ᾧ καὶ Περὶ Διαθηκῶν λέγει συντεταχέναι πρῶ-
τον καὶ δεύτερον· καὶ Περὶ ἀποικίας δὲ αὐτῷ καὶ
βίου σοφοῦ ἕτερος ἐσπουδάσθη λόγος· καὶ Περὶ
γίγαντων ἄλλος· Περὶ τε τοῦ κατὰ Μωσέα θεο-
πέμπτους εἶναι τοὺς ὄνειρους πρῶτος, δεύτερος,
τρίτος, τέταρτος, πέμπτος. Καὶ τῶν μὲν εἰς τὴν
Γένεσιν εἰς ἡμᾶς ἐλθόντων τὸς δύο· εἰς δὲ τὴν
Ἐξοδὸν ζητημάτων καὶ λύσεων πέντε ἔγνωμεν·
καὶ τὸ Περὶ τῆς σκηνῆς· τὸ Περὶ τῶν δέκα λο-
γίων· καὶ τὰ Περὶ τῶν ἀναφερομένων ἐν εἴδει
νόμων εἰς τὰ συντείνοντα κεφάλαια τῶν δέκα
λόγων, α', β', γ', δ'· καὶ τὸ Εἰς τὰς ἱερουργίας τῶν
ζώων· καὶ τίνα εἶδη τῶν θουσιῶν. Καὶ Περὶ τῶν
προκειμένων ἐν τῷ νόμῳ ἄθλων, καὶ ἐπιθυ-
μιῶν καὶ ἀρῶν. Ἐρῆται δὲ αὐτοῦ καὶ μονόδιδα-
οἷος ὁ Περὶ Προνοίας, ὁ Κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Ὁ
πολιτικός· ἐτι δὲ Ὁ Ἀλέξανδρος, ἢ Περὶ τοῦ λό-
γον ἔχειν τὰ ἄλογα ζῶα. πρὸς τούτοις ὁ Περὶ τοῦ

A conservari compertum sit : conventus scilicet in
unum, et seorsim quidem mulierum, seorsim etiam
virorum frequentatas conversationes, solitaque et
stata exercitia, quæ etiam nunc nos soli, et ma-
xime una cum inedia cibusque abstinencia, cum
precibus, et cum divinorum oraculorum medita-
tione, et pervigiliis et orationibus, salutaris Pas-
sionis feriis, atque etiam ante eas ferias celebrare
apud nos ita cantari hymnos, ut cum unus certis
reliqui tacite illum audientes, hymnorum tandem
suis illos humi in stibadiis torisque stramineis
jacere solitos, vinum prorsus, ut ipsius verbis utar, non gustasse, neque quidquam sanguinei attigisse
referi. Potum quippe illis fuisse aquam tantum, cibum autem cum pane salem et hyssopum. Ad hæc
morem quoque Ecclesiis præsidentium præsulum describit : atque in iis, cum cæterorum ministro-
rum munia, tum summæ omnium episcopalis dignitatis sublimitatem. Quod vero hæc Philo de
primis pietatis præconibus et traditis ab eis antiquitus moribus scripserit, satis ei persuasum
fuerit, qui diligenter et accurate, quam diximus, historiam ejus viri legere voluerit.

B

160 CAPUT XVII.

De Philonis scriptis, et de moribus ejusdem.

Philo porro ipse et verbis est copiosus, et sen-
tentiis diffusus : exponendis autem per arcanam et
mysticam interpretationem divinis Scripturis altus
et sublimis, plurifariam sacrorum oraculorum
textens enarrationem. Ostendit id partim in com-
mentariis suis in Genesim, quibus titulum indidit,
Sacrarum legum allegoriæ, partim in distinctio-
nibus, ambiguitatibus, et solutionibus earum Scri-
pturarum, quæ in quæstionem trahuntur, summa-
lim et per capita relatis. Sunt præterea aliæ
quoque ejus seorsim editæ lucubrationes. *De agri-
cultura* duæ ; *De ebrietate* totidem. Alia item vari-
orum titulorum scripta ; quale est, *Quas res mens
sobria per orationem vel precetur, vel deprecetur* ;
item *De linguarum confusione* ; *De rebus expelendis
et fugiendis* ; *De natura et inventione* ; *De congressu
querendæ eruditionis gratia*. Alius præterea liber,
Quis sit rerum divinorum hæres vel de ea quæ sit
in æqualia aut inæqualia sectione ; item, *De tribus
virtutibus* ; item *De vis quorum mutantur nomina*, et
quibus ex causis mutantur : in quo se quoque
scripsisse *de Testamentis* primum et secundum li-
brum testatur. Composuit etiam librum *De secessu
et vita sapientis* ; alium quoque *De gigantibus*. *De eo
quod, ut est apud Mosem, somnia divinitus immittan-
tur*, libros quinque. Atque hæc equidem sunt, quæ
in Genesim ab eo scripta, ad nos pervenerunt. In
Exodum vero quæstionum solutionumque quinque
libros ejus esse cognovimus : unum *De tabernaculo*,
unum *De Decalogo* ; *De iis quæ sub specie legum lata
ad Decalogum referuntur*, libros quatuor ; *De sacri-
ficiis animalium et quæ sint sacrificiorum genera*,
librum unum. Item *De propositis in lege præmiis,
honoribus scilicet et pœnis* Inveniuntur etiam sin-
gulares ejus libri : 161 ut *De Providentia*, *Contra
Judæos*, *De republica* ; *Alexander, sive De animan-
tibus irrationalibus rationem habentibus* ; item, *Ser-
vos esse malos omnes*. Et qui hunc consequitur,

Omnibus modis bonos liberos esse. Secundum hos, De vita contemplatrice (1), seu de supplicibus est compositus: unde ea transtulimus, quæ de apostolis et primis Christianorum institutis et moribus supra diximus. Hebraicorum quoque nominum in lege et prophetis interpretationes ejus esse perhibentur. Itaque Philo iste, Cæsar imperante, cum Roman venisset, libros de Cæsar amentia et vecordia composuit, quos per urbanitatem et ironiam De virtutibus inscripsit. Eos deinde Claudii temporibus cum in senatu ibidem recitasset, tanta fuerunt in admiratione, ut digni iudicati sint, qui in Bibliothecam Palatinam referrentur.

CAPUT XVIII.

De Josephi veritatis consecratoris libris, et quales ejus quoque mores fuerint.

Eodem porro sæculo, paulo post et Josephus floruit (2), et ipse vir Judæus genere, et ex sacerdotibus ortus. Tantum autem disciplinarum doctrina excelluit, ut summam et patriæ et Græcæ linguæ peritiam sit consecutus. Multa is quoque volumina reliquit. *Machabæorum* certe libros ejus esse ferunt: potissimumque eum qui inscriptus est, *Animum rationemque esse, quæ summum in homine obtineant imperium.* — *Antiquitates Judaicas* viginti libris est complexus. Septem autem *De bello Judaico* Hierosolymorumque eversione composuit, quos fama fert, Titum Cæsarem manuum suarum subscriptione, publicari ubique, atque etiam in Romana bibliotheca reponi jussisse. Edidit etiam alios duos *De antiquitate* libros, in quibus Hebræos primos hominum omnium existisse, scriptaque eorum cæteris vetustiora esse ait. Præterea *Contra Appionem grammaticum*, qui tum orationes adversus Judæos invectivas scripserat: et contra alios itidem, qui patria Judæorum gentis instituta et mores calumniari ausi fuerant, refutationes. In quarum refutationum oratione prima numerum testamentariorum seu canonicorum veteris, quod dicitur. Testamenti librorum inveniens, qui apud Hebræos majorum traditione recepti sint, **ΠΒ** et citra ambiguitatem atque controversiam omnem pro legitimis verique habeantur, hisce verbis docet (3). « Non multa voluminum nobis sunt millia, dissonantium inter se atque pugnantium, sed viginti tantum et duo libri, acta temporum omnium complectentes, qui quidem justis de causis divino afflatu scripti esse creduntur. Horum quinque sunt Mosis, legesque ipsas atque humani generis propagationem atque successionem ad illius obitum usque continent, quod tempus non ita multum a ter mille annis abest. Deinceps

δοῦλον εἶναι πάντα φαῦλον· ᾧ ἐξῆς καὶ ὁ Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον. Μεθ' οὗς ὁ Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἱκετῶν συντέτακται, ἐξ οὗ τὰ τε περὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ τὰ περὶ τῶν Χριστιανῶν πολιτείας ἀρχῆθεν διεληλύθαμεν. Καὶ τῶν ἐν νόμῳ δὲ καὶ προφήταις Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων ἐρμηνεῖαι τοῦ αὐτοῦ εἶναι λέγονται. Οὗτος οὖν Γαίου κρατοῦντος τῇ Ῥώμῃ ἐπιφοιτήσας, τὰ περὶ τῆς Γαίου φρενοβλαδείας, ἃ μετὰ τῆθους καὶ εἰρωνείας Περὶ ἀρετῶν ἐπίγραψεν, ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων συγκλήτου κατὰ τοὺς χρόνους Κλυδίου διήλθε. Τοσοῦτον δὲ θαυμαστῆνα τοὺς λόγους αὐτῶν, ὡς καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις βιβλιοθήκης ἀξιωθῆναι.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ'.

Περὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ φιλαλήθους Ἰωσήπου· καὶ οἷος ἦν καὶ οὗτος.

B Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μικρὸν ὕστερον καὶ Ἰωσήπος ἐγνωρίζετο, ἀνὴρ καὶ οὗτος Ἑβραῖος μὲν γένος, καὶ ἐξ ἱερέων ὢν, τοσοῦτον δὲ διαπρέψας ἐν τοῖς μαθήμασιν, ὡς καὶ τὴν Ἑλλάδα γλώσσῃν καὶ πάτριον εἰς ἄκρον ἀσκήσῃ. Καὶ πολλὰ μὲν καὶ οὗτος συγγράμματα καταλέλοιπεν· οὐ φασι καὶ τὰ Μακκαβαϊκὰ συγγράμματα εἶναι, καὶ μάλιστα τὸν Περὶ τοῦ αὐτοκράτορος λογισμοῦ. Ἐνεῖκοσι μὲν οὖν λόγοις τὰ τῆς Ἀρχαιολογίας ἅπαντα διεξέρχεται. Ἐπὶ δὲ αὐτῶν εἰς τὴν Ἱεροσολύμων συντάττονται ἄλλωσιν· οὗς λόγος ἔχει καὶ τὸν Κάισαρα Τίτον ἰδίαις γεγραφότα χερσὶ, δημοσιεύεσθαι πανταχοῦ προστάξει, καὶ τῇ ἐν Ῥώμῃ τῶν βιβλίων ἀναθήσει καταλεγεῖναι. Συντάττονται δὲ αὐτῶν καὶ ἕτεροι δύο λόγοι Περὶ ἀρχαιότητος, ἐν οἷς Ἑβραῖους πρώτους εἶναι πάντων φησὶ, καὶ τὰς παρ' αὐτοῖς ἀρχαιοτέρας γραφάς. Ἔτι δὲ καὶ ἀντιρήσεις Πρὸς Ἀπίωνα τὸν γραμματικὸν κατὰ Ἰουδαίων τινεῖς καὶ συντάξαντα λόγους πεποίηται, καὶ πρὸς ἄλλους, οἱ διαβάλλειν τὰ πάτρια τοῦ Ἰουδαίων ἐπεχείρησαν ἔθνους. Τοῦτων δ' ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ τὸν ἀριστὸν τῆς παλαιᾶς τῶν ἐνδιωθῆκων γραφῶν τίθησιν τινὰ τὰ παρ' Ἑβραίοις ἀναντιρρήτα, ὡς ἂν ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως αὐτοῖς ῥήμασι διὰ τούτων διδάσκων. Λέγει οὖν, ὡς « Οὐ μυριάδες βιβλίων εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἀσυμφώνων καὶ μαχομένων· δύο δὲ μόνον πρὸς τοῖς εἰκοσι βιβλία· οἷς τὰ τοῦ παντός ἔχοντα χρόνον τὴν ἀναγραφὴν τὰ δικαίως θεῖα πεπιστευμένα. Καὶ τούτων πέντε μὲν ἔστι τὰ Μωυσέως· ἃ τοὺς τε νόμους περιέχει, καὶ τὴν τῆς ἀνθρωπογονίας παράδοσιν μέχρι τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. Οὗτος ὁ χρόνος ἀπολείπει τρισχιλίων ὀλίγων ἔτων. Ἀπὸ δὲ τῆς Μωυσέως τελευτῆς μέχρι τῆς Ἀρταξέρξου, τοῦ μετὰ Ξέρξου Περσῶν βασιλείως οἱ μετὰ Μωϋσῆν προφήται τὰ κατ' αὐτοὺς πραχθέντα συνέγραψαν ἐν τρισὶ καὶ δέκα βιβλίοις. Αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ὕμνων εἰς

(1) Suidas, Philonis recensens lucubrations, nuic libro titulum dat, Περὶ τῆς διαγωγῆς τῶν Χριστιανῶν.

(2) Vespasianus, Jotapata oppido subacto, Josephum cepit: eum Romam ad Neronem mittere statuit. At ille imperium Rom. ipsi Vespasiano et Tito deberi post Neronem divans, eis persuasit

ut captivum se in castris secum retinerent. Apud quos deinde Romæ in magno fuit honore; status etiam ei, propter historici styli nitorem, ibi publicus est posita. (Suid.)

(3) Josephus, *De canonicis Veteris Testamenti libris.*

τὸν Θεὸν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὑποθήκας τοῦ βίου περιέχουσιν, Ἀπὸ δὲ Ἀρταξέρξου μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γέγραπται μὲν ἕκαστα · πίστει δὲ οὐχ ὁμοίως ἡξίωται τοῖς πρὸ αὐτῶν, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι τὴν τῶν προφητῶν ἀκριβῆ διαδοχὴν. Δῆλον δ' ἐστὶ πῶς ἡμεῖς ἔργῳ πρόσμιεν τοῖς ἰδίῳις γράμμασι · τοσοῦτου γὰρ αἰῶνος ἤδη παρεχρηκότος, οὔτε προσθεῖναι τις οὔτε ἀφελεῖν ἀπ' αὐτῶν οὔτε μεταθεῖναι τετόλμηκε. Πᾶσι δὲ σύμφυτόν ἐστιν ἐκ πρώτης γενέσεως Ἰουδαίους τὸ νομίζειν αὐτὰ θεῖα δόγματα, καὶ τοῦτοι ἐπιμένειν, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, εἰ δέοι, θνήσκειν ἡδέως. » Πρὸς δὲ τῷ τέλει τῆς κ' ἀρχαιολογίας ἐμφαίνει ἐν τέσσαρσι συγγράψαι βιβλίοις Περὶ Θεοῦ, ὅσα πάτρια δόξα, καὶ περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν νόμων · διὰ τί κατ' αὐτοὺς τὰ μὲν ἔξεστι πράττειν, τὰ δὲ κεκώλυται. Καὶ ἄλλα δὲ αὐτῷ σπουδασθῆναι ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς αὐτοῦ καταλέγει συγγράμμασιν. Ἐν δὲ δι' τῆς Ἀρχαιολογίας τέλει διαβάλλων Ἰουστον Τιβερίαν τινὰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς αὐτῷ καιροῦς μὴ ἀληθῆ γεγραφότα, σὺν πολλαῖς καὶ ἄλλαις ἅς ἐπάγει τούτῳ εὐθύναι καὶ αὐταῖς λέξει ταῦτα φησιν · « Οὐ μὴν ἐγὼ σοὶ τὸν αὐτὸν τρόπον περὶ τῆς ἑμαυτοῦ γρῶφης ἔδειξα · ἀλλ' αὐτοῖς ἐπέδωκα τοῖς αυτοκράτοσι τα βιβλία, μονουοῦ τῶν ἔργων ἡδὴ βλεπομένων. Συνήδειν γὰρ ἑμαυτῷ τετηρηκότι τὴν τῆς ἀληθείας παράδοσιν · ἐφ' ἧ μαρτυρίας τεύξεσθαι προσδοκῆσας, οὐ διήμαρτον. Καὶ ἄλλοις δὲ πολλοῖς ἐπέδωκα τὴν ἱστορίαν, ὧν ἔνοι καὶ παρατετυχήκεσαν τῷ πολέμῳ, καθάπερ βασιλεὺς Ἀγρίππας, καὶ τινες αὐτοῦ τῶν συγγενῶν. Ὁ μὲν γὰρ αυτοκράτωρ Τίτος οὕτως ἐκ μόνων αὐτῶν ἐβουλέθη τὴν γνώσιν τοῖς ἀνθρώποις παραδοῦναι τῶν πράξεων, ὥστε χαράξαι τῇ αὐτοῦ χειρὶ τὰ βιβλία, δημοσιεύεσθαι προσέτιξεν · ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀγρίππας ξ' καὶ β' ἔγραψεν ἐπιστολάς, τῇ τῆς ἀληθείας παραδόσει μαρτυρῶν. » Ἀπ' ὧν καὶ δύο παρατίθεται. Τοσοῦτον δὲ τῷ συγγραφικῷ χαρακτῆρι ἀνοεῖ, τὸν Θεουκιδίδην μιμούμενος, ὡς μηδένα τὸ ἐξ ἐκείνου εἶσαι τὸ πρωτεῖον κληρώσασθαι, ταῖς κρινάτις ἀεὶ χαίρων τῶν ὑποθέσεων, καὶ μετ' εὐκολίας πάσης · μὴ τοῦ τῆς τέχνης τόνου χαλῶν, ἠπίως μάλα καὶ ἰλαρῶς διέρχεται, ὑπερφυῶς ἐκφράζων, κἀν τῷ δειληγορῆν ἀβρονόμενος. Ὁ μὲν οὖν Φίλων τῇ φιλοσοφίᾳ φαίνεται τὸ πλέον ἐσχολακῶς · Ἰώστηπος δὲ τῶν τῆς ῥητορείας ὀργίων εἶκοι πλεῖον μετεσχημέναι · κἀκεῖνος μὲν πρὸς Πλάτωνα ἀφορᾶν, οὗτος δὲ πρὸς τὸν Θεουκιδίδην. Ἀλλὰ τὰ

A vero (1) a Mosis morte usque ad Artaxerxis, qui apud Persas Xerxi successit, regnum, qui post Mosen fuerunt, prophetae, temporibus eis gestas, sunt persecuti libris tredecim. Qui vero sunt reliqui quatuor, hymnos et laudes in Deum compositas, et praecepta hominum vitae habent. Ab Artaxerxe autem ad nostram usque aetatem [perscriptae quidem sunt res universae : sed non eam libri tales, quam illorum qui eos praecesserunt apud nos meruerunt fidem : propterea quod non tam certa atque explorata prophetarum posteriorum sit successio. Satis porro res ipsa declarat, qua religione nos libros nostros adire atque versare soleamus. Cum enim tot jam saecula praeterierint, nemo unquam inventus est, qui vel addere quidquam, vedetrudere, vel mutare denique in sacrosanctis oraculis ausus fuerit. Omnibus quippe, ab ipso ortu, Judaeis igenitum est, divinitus proditam eam esse doctrinam credere, in eaque constantor perseverare, atque adeo, si opus sit, pro ea etiam non gravate ipsam adire et perferre mortem. » Ad finem autem vicesimi *Antiquitatum* libri indicat, quatuor se composuisse libros *De Deo*, quae Judaeorum de eo sint patriae opinionones de substantia ejus, et de legibus. Qua propter apud eos quaedam permissum sit facere, quaedam vero sint prohibita. Alia insuper a se edita esse idem ipse in operibus suis asseverat. Verum in fine *Antiquitatum*, in *Justum* quemdam ex Tiberiade, qui de eisdem, quibus ipse temporibus et rebus, minus vera scripsit, stylo invehens, cum alia permulta ei vitio dat, tum hisce utitur verbis : « Non equidem, inquit, itidem atque tu, scriptis meis timui. Sed imperatoribus ipsis libros meos obtuli, cum res ipsae gestae propemodum adhuc cernerentur. Conscius enim ipse sum mihi, me veritatis consecrandae praecepta conscrvasse. Cujus cum me testimonium consecutorum sperarem, non me defellit opinio. Cum multis namque aliis historiam meam legendam exhibui, ex quibus nonnulli in bellum ipsum etiam inciderunt, quemadmodum Agrippa rex (2), 163 et quidam cognati ejus : tum imperator Titus, adeo per scriptorum meorum monumenta tantummodo rerum gestarum cognitionem in homines vulgari voluit, ut manus suae adnotatione historiam consignatam publicari praeeperit. Rex praeterea Agrippa sexaginta et duas scripsit epistolas, quibus fidei atque veritatis Historiae meae perhibet testimonium. » Ex quibus duas quoque apponit. Tantopere autem historico, rebus quoque ad imitationem Thucydidis scribendis, stylo enitet,

(1) Euseb. lib. III, cap. 10. Theodorus Bibliander a mundo condito ad Mosae obitum, numerat annos 2438.

(2) Hic Agrippa usque ad Hierosolymorum excidium duravit, Herodis Agrippae (de quo Luc. III Act. circa finem scribit) filius.

Platonem, hic ad Thucydidem respexit. Sed de Philone et Josepho satis. Ad ordinem enim et contextum actorum apostolicorum redire nos convenit, ut per compendium summatim ea percurramus.

CAPUT XIX.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ut Paulus gentes ad professionem fidei Christianæ perduxerit : et de quaestione mota de lege Mosaica a gentibus servanda : et quid Hierosolymis congregati apostoli de ea per Epistolam decreverint.

Posteaquam Paulus et Barnabas ministerium fratrum complevere, et Hierosolyma revertere, a Spiritu sancto ambo designantur atque deliguntur, ad quod vocati fuerant opus. Ac per Seleuciam in insulam Cyprum, ipsamque Salaminem veniunt, Judæis divini Verbi Evangelium annuntiantes : Joanne, cui et Marci nomen fuit, eis inserviente : qui deinde a Perga reversus est Hierosolyma. Paphi autem Elymas magus, qui idem Barjesus est, increpatione acriore Pauli, oculos ad cæcitatem usque perstringitur. Et proconsul Sergius concionibus Pauli credit. Inde porro **16.** Antiochiam Pisidiæ pervenit, et in synagoga salutiferum verbum prædicat. Et jam ex gentibus ad fidei professionem accedunt non pauci. Opportuno autem tempore oblato, Paulus rursus concionatur. Ad quem cum infinita conflueret turba, æmulatione maligna Judæi accendantur, et Paulo adversantes resistunt. Ille vero ardoris et zeli melioris plenus, aversari quidem ipsos, et se ad gentes convertere dicit. Itaque ingens coorta est lætitia, quæ ita recipiebantur, gentium. Judæi autem techna quadam multitudinem eorum qui honores gerebant, primariorum virorum concitant, lapidibusque apostolos petere atque persequi persuadent. Quare apostoli inde Iconium, deinde Lystram, et Antiochiam, Pisidiam et Pamphyliam : et ex Perga deinceps Antiochiam maximam perveniunt, atque ibi fratribus gentium fidem exponunt. Postmodum cum ex Judæa quidam venissent, qui ex præscripto legis Mosaicæ, eos qui ex gentibus ad fidei professionem accederent, primum circumcidi, atque ita demum in Christum credere, totamque Mosis legem servare debero, contenderent ; Barnabas et Paulus Hierosolymam petunt, questionem eam ad majorum gentium apostolos relaturi. Atque ibi in conventu multorum Petrus legis jugum deprecatur : et Jacobus concionans edicit, non esse facessendam molestiam eis qui ex gentibus fidem suscipere : sed per epistolam illis significandum, ut se a contaminatione eorum quæ idolis essent sacrificata, a fornicatione, et a suffocatis abstineant. Ita cum Paulo et Barnaba Judas, qui etiam Barsabas dictus est, et Silas, ad fratres Antiochenos legantur : eisdemque, quæ apostoli Hierosolymis decrevisset, per epistolam insinuant. Neque ita multo post Antiochia illi rursus discedunt. Porro Paulus et Barnabas offensa et exacerbatione intercedente se junguntur ; et Barnabas quidem Marco assumpto in Cyprum trejicit, Paulus autem Sila sibi adjuncto Syriam

ὡπως ὁ Παῦλος τὰ ἔθνη τῆ κατὰ Χριστὸν προσηγάγετο πίστει· καὶ περὶ τῆς γενομένης ζητήσεως περὶ τοῦ τηρεῖν τοὺς ἐξ ἔθνῶν καὶ τὸν νόμον Μωσαίου· καὶ οἷα οἱ ἐν Ἱεροσόλοις ἀπόστολοι περὶ τούτου ἐπέστειλαν.

Μετὰ τὸ πληρῶσαι Παῦλον καὶ Βαρνάβαν τὴν διακονίαν τῶν ἀδελφῶν, ὑποστρέψαι τε εἰς Ἱεσόλυμα, ἄμω ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀφορξίνονται ἐς τὸ ἔργον ὃ προεκήρυσσαν· καὶ διὰ Σελευκίας τῆ νήσῳ Κύπρῳ προσβήλουσι, καὶ αὐτῆ Σαλαμίνι, Ἰουδαίοις τὸν θεῖον λόγον εὐαγγελιζόμενοι, Ἰωάννου τοῦ καὶ Μάρκου ὑπηρετούντος αὐτοῖς· κἀν ἐς ὕστερον ἀπὸ Πέργης ἀνέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐν ἐκ τῆ Πάφῳ Ἐλύμας ὁ μάγος· οὗτος γὰρ ὁ Βαριησοῦς, ἐπιτιμᾷται Παύλου, τὰς κήρας τῶν ὀφθαλμῶν σβέννυται· ὁ δὲ ἀνόπατος Σέργος τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου κηρυττομένοις πιστεύει. Ἐντεῦθεν εἰς τὴν τῆς Πισιδίης παραγίνεται Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ τὸν σωτήριον λόγον δημηγορεῖ. Καὶ τῶν ἔθνῶν προσίασιν οὐκ ἀλίγῳ· καὶ καιροῦ γενομένων, Παῦλος αὐθις ἐδημηγόρει, Ἀπείρου δὲ στίβους σύβροντος, ζήλῳ Ἰουδαῖοι ἐκκαίνονται, καὶ ἀντικεισταντο Παύλῳ. Ὁ δὲ ζήλῳ πληθεὶς, ἀπεστρέφεται μὲν αὐτοῦς, πρὸς δὲ τὰ ἔθνη ἐπιστρέφειν ἔλεγε. Καὶ γὰρ μὲν ἦν τῶν ἔθνῶν οὕτω προσειμένῳν. Ἐκεῖνοι δὲ τεργηθέντως τὰ πλῆθη τῶν ἐν ὑπεροχῆς ἀναστροφῆσαντες, διώκειν λίθοις τοὺς ἀποστόλους ἐπεισαν. Καὶ οἱ μὲν ἐκεῖθεν εἰς Ἰκόνιον ἦκον, καὶ Λύστραν, καὶ Ἀντιόχειαν, Πισιδίαν καὶ Παμφυλίαν· καὶ ἐκ Πέργης εἰς Ἀντιόχειαν τὴν μεγίστην ἦκον, καὶ τοῖς ἐκεῖσε τῶν ἔθνῶν πίστιν ἀνήγγειλαν. Μετέπειτα δὲ τινῶν ἐξ Ἰουδαίας ἤκόντων, καὶ κατὰ τὸν νόμον Μωσαίου περιτέμεσθαι πρῶτον διατεινομένων τοὺς ἐξ ἔθνῶν προσιόντας, καὶ οὕτω πιστεύειν εἰς Χριστὸν, τηρεῖν τε καὶ ὅλον τὸν νόμον Μωσαίου· Βαρνάβας καὶ Παῦλος περὶ τῆς τοιαύτης ζητήσεως ἀβήθησαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ Πέτρος μὲν, συναλεύσει πολλῶν γενομένης, παρητήτο τὸν τοῦ νόμου ζυγόν· Ἰάκωβος δὲ δημηγορῶν, μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν πιστεύουσι παρηγγύα· ἐπιστεῖλαι γὰρ μὴ αὐτοῖς ἀπέχεσθαι τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδῶλων, τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πικτοῦ. Σύναμά τε Παύλῳ καὶ Βαρνάβῃ Ἰούδας, ὁ καὶ Βαρσαβᾶς καὶ Σίλας, τοῖς εἰς Ἀντιόχειαν ἀδελφοῖς ἀνεπέμπετον· καὶ τὰ δεδογμένα τοῖς ἐν Ἱερουσαλήμ ἀποστόλοις δι' ἐπιστολῆς ἔλεγον. Καὶ μετ' ὀλίγον αὐθις ἀπέστρεφον. Δίσταται δὲ παρεξοσμῶ γενομένου Παύλος Βαρνάβῃ. Καὶ ὁ μὲν τὸν Μάρκον παραλαβὼν, εἰς Κύπρον ἀπέπλεε· Παύλῳ δὲ Σίλας ἐπιλεγείς, εἴπετο εἰς Χυρίαν· Λύστραν δὲ καὶ Λέροδην διῶν, καὶ τὸν Τιμόθεον προσλαμβάνεται, υἱὸν Ἑλλήνος μὲν, Ἰουδαίας δὲ πιστῆς ὄντα παῖδα· ὃν καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους οἰκονομῆ χρώμενος περιέτεμεν ὁ τῆς περιτομῆς ἀναιρέτης. Πάντες γὰρ οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοὶ ἤδεισαν πατρὸς ὄντα Ἑλλήνος. Διερχόμενοι δὲ τὰς πόλεις, τὰ ἀποστολικὰ ὑπέσκειρον δόγματα.

Φρυγίᾳ γοῦν καὶ Γαλατίᾳ κηρύξαντες, καὶ τὴν Μυσίαν δὲ εἶσω τῶν λόγων θέμενοι, κατὰ τὴν τῶν Βιθυνῶν ἐπαρχίαν πρὸς βουλῆς ἦν ἐκεῖνοις παρεῦεσθαι· οὐκ εἴκασε μὴν αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὴν ἐκεῖτε δὴ στέλλεσθαι. Εἰς Τρωάδα οὖν γενομένοις, οὐκ εἰρήνην Πάυλου πεισθέντες, εἰς Μακεδονίαν διέβαιον. Καὶ δὴ ἀποβάντες τῆς νεῶς, διὰ Σαμοθράκης καὶ τῆς Νεαπόλεως εἰς τὴν πρώτην τῶν Μακεδόνων ἤκουσι πόλιν· ἣ τῶν Φιλιππίων αἴτη κολώνεια. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ τὴν ὄμορον ταύτην Βερέροϊαν ἐχώρουν· ἔπειτα εἰς Ἀθήνας· καὶ καθέζης τὴν ἐσπέραν τῷ Εὐαγγελίῳ διήσαν. Ἦ μέντοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπιστόλῃ, ἣν τοῖς ἐν Ἀντιοχείᾳ, Συρίᾳ τε καὶ Κιλικίᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πιστεύουσαις ἔστειλον διὰ Σίλα, οὕτως ἐπὶ λέξεως εἶχεν· « Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν ὅτι τινὲς ἐλθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς, λέγοντες, ὅτι δεῖ περιτέμνεσθαι καὶ τηρεῖν τὸν νόμον, οἷς οὐ δεσπεύμεθα· Πέδωξε τῷ ἀγίῳ νεύματι καὶ ἡμῖν ὁμοθυμαδὸν γενομένοις μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βῆρος πλὴν τῶν ἐπιτάξεων τούτων· ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματός, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ. Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, εὖ πράξετε. Ἐβρώσθε. Ἀπεστάλαχμεν δὲ Ἰούδαν καὶ Σίλαν ἠγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς σὺν Βαρνάβῳ καὶ Παύλῳ, ὡς ἀγαπητοῖς ἡμῶν ἀδελφοῖς, ἀνθρώποις παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὥστε παρακαλέσαι ὑμᾶς ἐν τοῖς λόγοις τούτοις. »

A petit : Lystramque et Derben peragrans, Timotheum quoque suscipit, Græci quidem patris, fidelis autem Judææ matris filium. Quem sane propter Judæos, consilium pro tempore capiens, et illorum se ingeniis accommodans, cum ipse circumcisionem abrogaret, nihilominus tamen circumcidit. Omnes namque ex Judæis fideles patrem ejus Græcum hominem esse sciebant. Itaque illi civitate passim adeunt, et apostolica decreta promulgant. In Phrygia autem et Galatia, atque etiam in Mysia, cum verbum prædicassent, in animo habent provinciam quoque Bithyniam adire : **165** sed quo minus id faciant, Spiritus eis obsistit. Cæterum Troade cum essent, in somnis Paulo admonito, Macedoniam inde potunt. Et navi egressi, per Samothracem et Neapolim, et in primam Macedonicæ oræ civitatem Philipporum coloniam perveniunt. Inde porro Thessalonicam, et finitimam ei Berrhæam, mox quoque Athenas adeunt : ac deinceps occidentem versus, Evangelium annuntiantes proficiscuntur. Enimvero epistola illa quæ Hierosolymis ad eos qui Antiochiæ in Syria et Cilicia, locisque aliis omnibus ad fidem se ex gentibus contulissent, per Silam missa est, in hæc verba est concepta : « Quandoquidem audivimus, quod quidam venientes vos turbarent, dicentes : Oportere vos circumcidi, legemque servare, quibus id non mandavimus : visum est Spiritui sancto et nobis unanimiter congregatis, nihil vobis ultra imponere oneris, præterquam hæc necessaria, ut vos abstinere ab immolatiis, simulacrorum, et sanguine, et fornicatione, et suffocato. A quibus vos custodientes, bene ageritis. Valet. Misimus autem Judam et Silam, primarios ex fratribus viros, cum Barnaba et Paulo, dilectis nobis fratribus, hominibus qui animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi tradiderunt, ut verbis hisce vos consolarentur ²⁸. »

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τῶν εἰς Μακεδονίαν πρῶτον τῶν Ἱεροκήρυκων Παύλου· καὶ περὶ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐν Φιλιππίοις δ' οὕτως, ἣ ἐκ θαυταίριον πορφυρόπωλις τῷ Θεῷ λουτρῷ πράττει· καὶ τὸ ἐν πειδίσει πνεῦμα τοῦ Πύθωνος προταγῆ Παύλου ἐλύεται. Κἀντεῦθεν τοῖς κυρίοις ἐκείνης τῆς ἐλπίδος τῆς ἐκεῖθεν προσόδου περιτριβεύεισης, δεσμὰ τοὺς ἀποστόλους εἶχε μετὰ πληγᾶς· καὶ ποδοκᾶκας σφοδρῶς ἐπιέζοντο Ἀλλ' ἐν μέσταις νυξίν εὐχὴ καὶ ἀκρόασις τῶν συνδεσμοτῶν. Καὶ αἰεὶ μὲν τὴν γῆν ὁ Θεός· αἱ δὲ θύραι καὶ ὅσα κλειῖθρα καὶ δεσμὰ ἀνιέντο. Ὁ δὲ φύλαξ, μικροῦ ἢν αὐτόχειρ ἐγένετο ὄλας τὰς θύρας ἀνεμψγμένας ἰδὼν, εἰ μὴ Παῦλος ὤνη τοῦτον ἀνέστειλεν, ἀπαντας ἔνδον εἶναι εἰπών. Καὶ φωτὸς διαρπάτας εἰσήει, καὶ τί δέοι πράττειν ἠρώτα. Καὶ οἱ μὲν τὸν λόγον κατήγγελλον· ὁ δὲ τὰς πληγὰς ἐθεράπευε, καὶ χλιαρῶν ἀπένηψεν ὕδατι. Οἱ δὲ τὸ θεῖον ἐχορήγουν τούτῳ λουτρῶν· καὶ ἔγαυρε σὺν πᾶσι τοῖς ἐκτουῦ Χριστοῦ προσιών. Ἄμχ δ' ἔφ' ὑπὸ τῶν στρατηγῶν τῆς εἰρκτῆς ἀνιέντο· καὶ δι' Ἀμφιπόλεως καὶ Ἀπολλωνίας τῆ Θεσσαλονίκῃ προσ-

C

CAPUT XX.

De sacrosacri præconis Pauli in Macedonia rebus gestis : et de Dionysio Areopagita, librisque ejusdem.

Porro cum Philippis essent, purpuræ venditrix e civitate Thyatirorum femina ad divinum accedit lavacrum. Et spiritus Pythonis jussu Pauli ex puella profugit. Cujus dominis, cum spes quæstus ejus, quem ex ea capiebant, osset præcisa, illicet plagæ et vincula apostolos arripiunt, et pedes eorum admodum constringunt. Sed enim intempesta nocte preces ab eis sunt, quas in eodem carcere vinculi erant, exaudiunt. Ac Deus quidem terram movet et concutit : fores autem, claustra, et vincula omnia solvuntur. Custos porro carceris fores omnes apertas conspiciens, ipse sibi attulisset manus, nisi cum voce sua Paulus **166** cohibisset, omnes adhuc intus esse dicens. Ita custos, lucerna arrepta, carcerem ingreditur, et quid sibi faciendum sit, rogat. Tum illi ei Verbum deprædicant, et ipse recentes eorum vibices subcalida lavat aqua : pro qua ab illis divinum sumit lavacrum. Itaque is cum suis omnibus lætus

²⁸ Act. xv, 24 seqq.

Christo sese dicat. Deinde illi bene mane magistratus primariorumque virorum jussu carcere emissi, per Amphipolim et Apolloniam, Thesalonicensem perveniunt. Ibi Judæi in fideles tumultum in urbe movent, et Jasoni, qui eos benigne hospitio exceperat, negotium facessunt. Nec minus et Berrhææ similia eis accidunt. Sed Paulus a fratribus ad mare deductus, Athenas venit. Eam urbem simulacrorum cultui deditam cernens, sermones et cum eis qui ex synagoga erant Judæis et cum philosophis Epicureis simul et Stoicis confert. A quibus tanquam nugigerulus, inaniamque verborum sator, et peregrinorum decorum annuntiator, conviciis graviter exagitur: et comprehensus, in supremum ibi iudicium, Areopagum, seu Martis collem nominant, producit, atque ad iudicium subsellia sistitur. Novem ii erant, sapientia, virtute, genere et opibus omnibus aliis præstantiores habiti, et ad iudicium munus obeundum, prout quisque eorum visus et optimus, ad tribunal lecti. In medio horum consistens, superstitionem eorum, ac templi illius, quod apud eos Ignoto Deo consecratum erat, annuntiat: sequæ ejus apostolum et legatum esse asserit, quem et Dominum et creatorem cœli et terræ, quod scilicet per eum consistant omnia, ipseque nullius rei indigens, et nulli omnium materiæ similis sit, laudat. Illi insuper addens, nulla eum alia re quam piis bonorum operibus et veritatis cognitione coli: et peccata quidem, per ignorantiam huc usque a nobis commissa, eum dissimulare atque remittere; de cætero autem respiciendum, et verbis fidei credendum esse. Ac iudicandi quoque eum potestatem propterea recepisse dicit, ipsum scilicet Jesum Christum, qui divinis prorsus factis et operibus Deus perfectus, et idem perfectus (citra tamen peccatum) homo declaratus, pro omnibus crucifixus sit, et a mortuis resurrexerit, omnibusque spectantibus ad suum in cœlum redierit patrem, rerum nimirum universarum Deum. Quibusdam itaque, quod resurrectionem ab eo audierent, res tota ludibrium et fabula videbatur; quidam autem verbis ejus credentes, eum sectabantur. In quibus et Dionysius Areopagita ille fuit, unus ex sapientibus illis et delectis viris. **167** Tanta autem fuit in Christum fides, ut non modo dignus divino lavacro esset, sed etiam ipsius Pauli manibus Atheniense designaretur episcopus, mirificis prorsus atque divinis charismatibus et donis polles. Vixit is etiam familiariter cum divino viro Hierotheo, quorum utriusque res summas Paulus, ut eis in tertium usque cœlum et paradisum ipsum raptus, initiatus fuerat, de theologia, Dei que Verbi ratione scilicet, necnon cœlesti hierarchia, rerumque omnium absolutissima dispositione atque ordinatione, communicans tradidit: quas res Dionysius postea etiam in scripta retulit. Qui porro, verbo pietatis verique cultus magnifice prædicando, magna usus est libertate, multosque annos in partibus occiden-

A ἔδωλον. Οἱ δὲ τῶν Ἰουδαίων ἀπειθεῖς τὴν πόλιν ἐτάρακτον· καὶ Ἰάσονι, ὃς αὐτοὺς ὑποδέδεκτο, πράγματα προσῆγον. Τὰ ἴσα δὲ καὶ ἐν Βεβρόλι τοῖσι τοῖσι ὑπῆντα. Ἀλλὰ Παῦλος διὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἤγετο, καὶ ἄχρις Ἀθηνῶν ἐπορεύετο. Εἰδῶλοις δὲ σφόδρα τὴν πόλιν ὄρων προσανέχουσαν, τοῖς τε ἐκ τῆς συναγωγῆς διωμιλεῖτο, καὶ σοῖς ἐκεῖσε φιλοσόφοις, τοῖς τε ἀπὸ τοῦ Ἐπικουρίου καὶ τῆς Στοᾶς. Οἷς δὲ καὶ ὡς σπερμολόγος καὶ ξένων δαιμονίων καταγγελεύς περιύβριστο· καὶ δῆτα εἰσω χειρῶν θέμενοι, ἐπὶ τὸ παρ' αὐτοῖς μέγιστον δικαστήριον ἤρουσιν, ᾧ Ἄρειος πάγος ὄνομα· καὶ τῷ συνδρίῳ τῶν δικαστῶν παραστήσαντες, ἐννεὰ εἶ ἦσαν οὗτοι, σοφία καὶ ἀρετῇ καὶ γένει καὶ πλούτῳ τῶν ἄλλων πάντων ὑπερρέειν δοκοῦντες, ἐπὶ τῶν δικαστικῶν ὁρώνων ἀριστινὴν ἐξείλεγεμένοι προῦκίθητο. Ὡν ἐν μέτῳ γενόμενος, τὴν δειτιδαμονίαν ἐκείνων ἤγγελλει καὶ τοῦ παρ' ἐκείνοις νεῶ ὃς ἀγνώστην θεῶν ἀνέκειτο, τοῦτον εἶναι ἀπόστολον ἐπιθεῖν· ὃν καὶ κύριον ἔλεγε καὶ κτίστην γῆς τε καὶ οὐρανοῦ, δι' οὗ τὸ πᾶν· καὶ ἀνεδεδῆ τοῦτον καὶ ἀνόμοιον εἶναι πάτρῃ ὕλῃ προὔτθεσι. Ἀλλ' οὐδέ τι· ἄλλῃ θεραπεύεται ἢ τοῖς τῶν ἀγαθῶν ἔργοις καὶ τῇ ἐπιγνώσει· τῆς ἀληθείας· καὶ τὰ μέχρι τοῦδε ἀγνοήματα δι' ἡμῶν παρορῆν λέγει· τοῦ λοιποῦ δὲ μετανοεῖν, καὶ λόγοις εἶκειν πίστεως· ὃς καὶ τὸ κρίνειν ἐκείθεν εἰληφώς· ὅστις οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ὃς δι' ἔργων θεοπεριπῶν θεὸς τέλειος καὶ τέλειος ἀνθρώπος· πλὴν ἀμαρτίας ἀναφανείς, ὑπὲρ πάντων ἐσταύρωται, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνέστη· καὶ πάντων ὁρώντων, πρὸς τὸν οἰκεῖον Πατέρα ἀνελήθη τὸν τῶν ὅλων θεόν. Καὶ τισὶ μὲν ἀνάστασιν ἀκηκοῦσι χλεύη τὸ πρᾶγμα ἐδόκει· τινὲς δὲ αὐτῷ πιστεύσαντες εἶποντο· μεθ' ὧν καὶ ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος ἦν, εἰς ὧν τῶν σοφῶν ἐκείνων καὶ ἐκρίτων ἀνδρῶν. Ἐπὶ τούτων δὲ αὐτῷ τὰ τῆς πίστεως, ὡς μὴ μόνον τοῦ θεοῦ καταξιοθῆναι λουτροῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ χειρῶν Παύλου Ἀθηνῶν προχειρισθῆναι ἐπίσκοπον, καὶ ὑπερφῶν χαρισμάτων ἀξιοθῆναι, καὶ τῷ θεῷ συγγενέσθαι Ἱεροδῶμ· οἷς Παῦλος ὅτι καὶ ἐμνήσατο εἰς τὸν τρίτον ἀρβίς οὐρανὸν καὶ εἰς τὸν παράδεισον κατεπίσταυσε, περὶ τε θεολογίας καὶ περὶ τῆς οὐρανόθεν ἱεραρχίας τε καὶ διακοσμῆσεως, ἃ ἐς ὕστερον καὶ γραφῇ παρεδόθη. Διονύσιος δὲ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας λαμπρῶς παρῆρσιτάμενος, ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι κατὰ τὴν ἐσπέραν δοξάζει Χριστὸν, εἰς βαθῶν γῆρας ἤκων, καὶ τῷ ὑπὲρ αὐτοῦ μετὰ τὴν κατεκοσμηθῆναι. Φασὶ δὲ αὐτὸν τὴν κέρην ξίφει διακομίσαν ἀνὰ χεῖρας λαθόντα, ἐπὶ μέλια δύο ὀδεύσαι· ἐκεῖσε δὲ γυναικὶ ἐντοχόντα παραθεσθὶ ταύτην αὐτῇ. Ὅσα γε μὴν συνεγραφατο θεωρῆναι καὶ νοήμασι καὶ φράσει ἐξῆχον πάντη, καὶ ἀμειγῆταις, ὅτα κατ' ἀνθρώπους ἐφάνησαν, τοῦτον ἔχουσι τὸν τρόπον· πρῶτον μὲν περὶ θεῶν ὀνομάτων λόγον συντίττει ἐν κεφαλαίοις τρισκαίδεκα· ἐν ᾧ ἕτερα κεφάλαια ὑποτέτακται ἄχρι τῶν ρ' προϊόντα, θεοσοφίας μετὰ· δεύτερος αὐτῷ συντέτακται. Περὶ τῆς οὐρανόθεν ἱεραρχίας· ἔχων ἐπιγραφὴν, κεφάλαια τε προβαλλόμενος· τρίτος ἐπὶ τούτοις ὁ περὶ τῆς ἐκ-

κλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἐν κεφαλαίοις ἐπτὰ· τέταρτος ὁ Περὶ μυστικῆς θεολογίας ἐν κεφαλαίοις εἰς· καὶ ἐπιστολαὶ δέκα, ὧν ἡ τελευταία τῶν ἐπιστηθίων καὶ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη ἐστάλη. Ταῦτα μὲν τὰ ἐς δεῦρο ἡμῖν ἐμπεφόμενα· ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἑτέρων αὐτοῦ πραγματειῶν μνήμην ποιεῖται· ὧν μία αἰ παρ' αὐτῶν θεολογικαὶ Ἰποτυπώσεις ὀνομασθεῖσαι· ἡ τε Συμβολικῆ Θεολογία· ἑτέρα ἡ Περὶ τῶν ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων· ἡ τε Περὶ ψυχῆς αὐτῶν πραγματεία· ἑτέρα ἡ Περὶ δικαίου καὶ θεοῦ δικαιοτηρίου· καὶ ἡ Περὶ τῶν θεῶν ὕμνων ἑτέρα· καὶ ἄλλη Περὶ νοητῶν τε τε καὶ αἰσθητῶν· Αἱ δὲ Πραγματεῖαι παντάπασιν ἀθεοῦργοι, καθάπαξ μὴθ' ἡμῖν, μῆτε τοῖς πρὸ ἡμῶν γνωρισθεῖσαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν Διονυσίου καὶ τῶν συγγραφέων αὐτῶν, τσαῦτα.

hia, capitum septem; quartus De arcana seu mystica theologia, quinque capitum. Reliqui etiam epistolas decem, quarum postrema evangelistæ Joanni, qui supra pectus Domini recubuit, est scripta. Atque hæc quidem ejus scripta hodie quoque circumferuntur. Ipse autem aliarum quoque lucubrationum suarum mentionem facit, quales sunt, quæ ab eo *Theologicæ Dispositiones* sunt nominatæ. Item *symbolica theologia*, præterea *De angelicis proprietatibus et ordinibus*. Commentarius *De anima, De justo et divino judicio; De divinis hymnis; item De iis quæ vel intelligentia vel sensu deprehenduntur*. Commentarii autem isti omnino visi non sunt, neque nobis, neque iis qui ante nos fuerunt, cogniti. Sed de Dionysio operibusque ejus hæc satis sint.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Ὁς ἡ τοῦ Θεοῦ Μητέρα νόμφ φύσεως τεθνηκυία, πρὸς τὰς ὑπερκοσμίους σκηνας σωματικῶς μετετέθη.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ, Κλαυδίου πέμπτου ἔτος ἀνύοντος τῆ ἀρχῆς, ἐπεὶ τὴν πάναγον τοῦ Θεοῦ Λόγου μητέρα θανάτου μετασχεῖν ἔδει (ὅτι γε καὶ ὁ αὐτῆς Υἱὸς κυρῶν το ἀνθρώπος εἶναι ὡς ἀληθῶς), οὐκ ἔξωρος δὲ ἄρα ἦν, ἐξηκοστοῦ γὰρ ἐνὸς δέοντος χρόνου γεγενημένη μυεῖται μὲν δι' ἀγγέλου ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ πρὸς αὐτὸν ἐνδημεῖν, καθὰ καὶ πρότερον, ὀπηνίκα φοιοῦν πρὸς αὐτὴν ἐμελλεν· ὡς οὖν ἔγνω τὴν ἐκδημίαν, χαρᾶς ἀβρόχτου πύμπλαται (καὶ τί γὰρ ἕδιον ἐκεῖνη ἢ τῶν Υἱῶν συνεῖναι καὶ βασιλεῖς) φῶτα τοῖνον εἰσήγετο· ἡ οἰκία τε ἐσαροῦτο, καὶ τὸ προσήκον γένει, ἄς εἰκὸς, μετεστέλλετο, καὶ ἡτῆρῆπιστο πρὸς τὴν ἔξοδον, τὴν τε μύσιν τοῖς συνιούσι δὴλῃν ἐπέθει. Πρὸς δὲ καὶ τὸ νίκης τοῦ θανάτου τρώπαιον, φοίνικος δὲ τοῦτο ἦν κλάδος, ὑπεδείκνυε. Τοῦ δὲ καιροῦ ἐπιστάντας, ἐν τῇ Σιών ἐπὶ σκίμποδος ἀνεκλίνετο. Καὶ παρῆν μὲν Ἰωάννης ὁ αὐτὴν εἰσοικισάμενος, καὶ ὅσον ἐν Ἱεροσολύμοις διαφανὲς, αἶ τε φίλαι καὶ γένει προσήκουσαι. Καὶ τῶν παρθένων σὺν ἄλλοις ἡ Παρθένος ἐπέτατε, τοὺς δύο αὐτῆς χιτῶνας ταῖς ἐκ γειτόνων χήραις αἶ τῶν λοιπῶν διαφερόντως ἦσαν αὐτῆ προσκειμένοι, παρασχεῖν. Διακρύων ἐπὶ τούτοις χύσις ἔβρει πολλῆ, τὴν ἐκεῖνης στήρησιν πάντων ὀδυρομένων. Ἐἴτε κάτεισι μὲν οὐ-

talibus Christum glorificans, ad multam pervenit senectutem, et pro ipso martyrii corona et cohonestatus. Ferunt autem eum caput suum, quod gladio resectum fuerat, in manibus gerentem, ad duo millia passuum tulisse: ibique id, in quam indiderat, mulieri tanquam depositum tradidisse. Quæ autem ille scripta, sublimes rerum divinarum contemplatione, sententiis, et elocutione, admiranda prorsus, et excellentia, longæque ab iis quæ pro hominum captu edita sunt, dissita composuerit, sic se habent. Primum quidem opus de *divinis nominibus* conscripsit, tredecim capitibus: in quo ad centum quoque alia capita sunt adjecta divinæ sapientiæ plena. Secundus ab eo liber scriptus est, cui titulum fecit, *De cælesti hierarchia* (1), capita

B habens quindecim. Tertius *De ecclesiastica hierarchia*, quinque capitum. Reliqui etiam epistolas decem, quarum postrema evangelistæ Joanni, qui supra pectus Domini recubuit, est scripta. Atque hæc quidem ejus scripta hodie quoque circumferuntur. Ipse autem aliarum quoque lucubrationum suarum mentionem facit, quales sunt, quæ ab eo *Theologicæ Dispositiones* sunt nominatæ. Item *symbolica theologia*, præterea *De angelicis proprietatibus et ordinibus*. Commentarius *De anima, De justo et divino judicio; De divinis hymnis; item De iis quæ vel intelligentia vel sensu deprehenduntur*. Commentarii autem isti omnino visi non sunt, neque nobis, neque iis qui ante nos fuerunt, cogniti. Sed de Dionysio operibusque ejus hæc satis sint.

168 CAPUT XXI.

Ut ipsa Dei Genetrix naturæ lege mortua, ad cælestia tabernacula corporaliter sit translata.

Eo tempore, cum Claudius quintum imperaret annum, et immaculatam Dei Verbi Matrem mortem obire oporteret (quandoquidem et Filius ejus, verum se hominem esse probavit et confirmavit), ad grandiores autem exoletæ senectutis ætatem non pervenerat: undeseagesimum enim agens annum, nuntium a Filio, per angelum, de migratione et adventu ad se ejus, ita ut antea cum ipse ad eam venturus fuerat, accipit. Itaque migratione sua ad hunc modum cognita (2), immensa repletur lætitia (quid enim dulcius ei, quam ut cum Filio et rege suo esset, contingeret?); lumen ad eam infertur, domus purgatur, genere propinqui, ut par erat, accersuntur, riteque et ordine quæ ad transitionem eam pertinent, præparantur: nuntium etiam illa, quem acceperat, iis qui cum ea erant, exponit, et præterea victoriæ mortis tropæum (erat autem palmæ ramus) monstrat. Etiam tempus instabat, cum in Sion super humiliore lecto reponitur: et aderat Joannes, qui eam domi suæ foverat: et præterea quidquid Hierosolymis erat seminarum celebriorum, quæ vel amoris necessitudine, vel generis propinquitate ei conjunctæ essent. Tum virgini discipulo et itidem aliis ipsa

(1) Qui *hierarchiam* nominat, uno verbo summam rerum sacrarum omnium dispositionem ordinatam absolutamque dicit. Et qui *hierarchiam* vocat, Numine afflatus, divinumque virum, sacræ cognitionis peritum significat. (Dionys. Areopag.)

(2) Hier. ix, ad Paulam et Eustochium: « Ne si venerit vestris in manibus illud apocryphum de

transitu Mariæ beatæ gloriosæ semperque Virginis, dubia pro certis recipiatis: quod multi Latinorum pietatis amore, studio legendi charius amplectuntur: præsertim cum ex his nihil aliud exprimi potest pro certo, nisi quod hodierna die migravit a corpore.»

virgo præcipit, ut duas ejus tunicas vicinis viduis, A quæ præter cæteras proponsiore erga eam amore atque pietate fuissent, donent. Sub hæc vis lacrymarum ingens ex oculis omnium profluit, orbitatem suam migratione illius complorantium. Deinde cœlitus Filius ejus, cum innumerabili angelorum exercitu descendit, animam illius sanctam prorsus et divinam assumpturus: et tonitrus atque niubi sonitu confestim ex finibus omnibus suos congregat discipulos. Hæc cum immaculata prorsus Virgo sciret, unicuique quæ optaret, precatur, benedictione omnes dignatur et extremis illos vocibus compellat, vale dicens: migrationemque suam non luctu eos, sed gaudio potius prosequi jubet: et quæ ad exsequias sepulturamque ejus pertinerent, suaviter et læte exponit. Deinde B Petrum ad se venire jubet, mox reliquos etiam apostolos vocat, ardentibus habentibus facibus: et mirificæ exsultans, labiaque aperiens, gratias Filio agit: **109** atque in lectum rursus reposita, manus reverenter et graviter, ita ut illam decebat, elevat, et venerandum prorsus solaque ipso purius corpus pulchre componens atque conformans (videbat enim illum angelorum gloria circumcirca tanquam satellitio stipatum) cum voluptate et miraculo: *Fiat mihi rursus secundum verbum tuum*, inquit, atque ita in charis illius manibus, perinde atque obdormiens, beatam illam deponit animam.

CAPUT XXII.

Ex Dionysio Areopagita, ut divi apostoli, cum ipsius filio, ad producendum Dei Genitricis funus, ex ultimis terræ finibus universi convenerint: et de Judæo, cui manus exarescens decidit, [quod loculos seu feretrum divæ Virginis impie et irreverenter contrectarit.]

Cæterum ne temere videar conventus apostolorum in dormitione Dei Genitricis meminisse, æquum esse duxi, proferre ea quæ Dionysius Areopagita, in tertio capite ad Timotheum Ephesium episcopum scribit, quod caput talem habet inscriptionem: *Quæ precationis sit vis: de beato Hierotheo, et de religione atque theologica historia.* Verba ejus hæc sunt de Hierotheo: « Congressus etiam est cum hierarchis divino Numine afflatis, cum et ego et ipse, aliique multi ex sanctis fratribus nostris, ad spectaculum corporis, quod auctorem vitæ Deumque suscepisset, convevissemus. Aderat ibi Jacobus quoque frater Domini, et item Petrus, supremum atque venerandum theologorum fastigium. Deinde post id spectaculum, visum est, ut D hierarchæ omnes, pro se quisque ut posset, hymno cantato, infinitipotentem divinæ virtutis bonitatem concelebrarent. Meministi tu satis, ut ibi secundum theologos ipsos, omnes alios sacros mystas longe superari, lotus a seipso secedens, lotus mente extra seipsum degens, et prorsus convenientia eis quæ canebat patiens, ita ut a quibus audiebatur et conspiciebatur, simul et cognosce retur et non cognosceretur, Numine afflatus, et divinus hymnorum cantor judicatus. Sed quid tibi de iis, quæ tum sancti illi viri theologati sint, dicam? cum, nisi mei quoque ipsius sim oblitus,

ρανόθεν ὁ ταύτης γῆς σὺν ἀγγέλων ἀπειρῶν στρατῶν, ψυχὴν ἐκείνης τὴν ὄντως θεῖαν ἀναληψόμενος· ἤχη δὲ βροντῆς καὶ νεφέλης ἀθρόον ἐκ περάτων ἔθροισε τοὺς αὐτοῦ μαθητάς. Ὡς οὖν ἔφνω ταῦτα ἡ πάντα γνος, καὶ ἄπερ ἐκάστῳ βουλομένη ἦν ἀνηγγέλῃ, καὶ τῆς παρ' ἐκείνης εὐλογίας ἤξιωντο, τὰ ἐξιτήρια τέλος αὐτοῖς προσεφθέγγετο, χαίρειν τε παρηγγύα, καὶ μὴ λύπης, χαρὰς δὲ μᾶλλον οἶεσθαι τὴν ἐκδήμιαν ἐνεκελεύετο· καὶ τὰ πρὸς τὴν ταφὴν αὐτῆς ἠπίως καὶ ἰλαρῶς διεξήκει. Ἔτα Πέτρον μετεστύλετο· μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τοὺς λιοπούς ἐκάλει τῶν μαθητῶν. Καὶ τῶν λόγων καιομένων αὐτοῖς, ἐκείνη ὑπερφύως ἀγγαλλιωμένη, τὴν χεῖλην διάρασα τῷ γιῶ εὐχάριστον ἀνέπεμπε γλώσσαν. Καὶ ἐπὶ τῷ σκιμποδὶ αὐθις ἀνακλιθεῖσα, τὰς χεῖρας ὑψοῦ διάρασα, σεμνῶς τε καὶ ὡς ἐχρῆν τὸ πάνσεμον καὶ ἡλίου κίθαρώτερον διαθεμένη καὶ σχηματίσασα σῶμα, ἑώρα καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἀγγέλων δόξη περικύκλω δορυφορούμενον, σὺν ἡδονῇ καὶ θαύματι, Γένοιτό μοι αὐθις κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐπειπούσα, ταῖς ἐκείνου φιλαις χερσίν ὡς ἐν ὑπνῷ παρατίθῃσι τὴν μακαρίαν ἐκείνην ψυχὴν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ἐκ τῶν Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου· ὡς οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ἀθρόον σὺν τῷ ταύτης γιῶ τῇ προπομπῇ τοῦ ἱεροῦ σκηνίου τῆς θεομήτορος ἐκ περάτων συνήχθησαν, καὶ περὶ τοῦ διακοπέντος χεῖρας Ἑβραίου.

Ἴνα δὲ μὴ λόγος ἄλλως δοκῇ τῶν ἀποστόλων ἐπὶ τῇ κοιμήσει τῆς Θεομήτορος ἀθροισμός, προσθεῖναι μοι δεόν λελόγισται, καὶ ἂ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης ἐν τῷ πρὸς Τιμόθεον ἐπίσκοπον Ἐφέσου τρίτῳ κεφαλαίῳ φησὶν ὁ περὶ τοῦ, τίς ἡ τῆς εὐχῆς δύναμις, καὶ περὶ τοῦ μακαρίου Ἰεροθέου καὶ περὶ εὐλαβείας καὶ συγγραφῆς θεολογικῆς, τὴν ἐπιγραφὴν εἴληφεν. Ἔχει δὲ κατὰ λέξιν οὕτως· « Ἐπὶ καὶ αὐτοῖς θεολήτοις ἡμῶν ἱεράρχαις ἦνίκα καὶ ἡμεῖς, ὡς οἶσθα καὶ αὐτός, καὶ πολλοὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν ἀδελφῶν, ἐπὶ τὴν θέαν τοῦ θεαρχικοῦ καὶ ἁγίου δόχου σώματος συνεληλύθαμεν· παρῆν δὲ καὶ ἡ ἀδελφότης Ἰάκωβος, καὶ Πέτρος, ἡ κοροφαία καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης· εἶτα ἰδοὺ μετὰ τὴν θέαν ὑμνήσαι τοὺς ἱεράρχας ἅπαντας ὡς ἕκαστος ἔχει, τὴν ἀπειροδύναμον ἀγαθόνητα τῆς θεαρχικῆς ἁγιαστίας. Πάντων ἐκράτει μετὰ τοῖς θεολόγοις, ὡς οἶσθα, τῶν ἄλλων ἱερομυστῶν, ὄλος ἐκδήμιων. ὄλος ἐξισταμένος ἑαυτοῦ, καὶ τὴν πρὸς τὰ ὑμνούμενα κοινωνίαν πάσχων καὶ πρὸς πάντων ἐν ἡκούετο καὶ ἑωρᾶτο. Καὶ ἐγινώσκετο καὶ οὐκ ἐγινώσκετο, θεολήπιος εἶναι καὶ θεῖος ὑμνολόγος κρινόμενος. Καὶ τί ἂν σοι περὶ τῶν ἐκεῖ θεολογηθέντων λέγοιμις; καὶ γὰρ, εἰ μὴ καὶ ἑμαυτοῦ ἐπικέλησμαι, πολλοὺς οἶδα παρὰ σοῦ, καὶ μέρη τινὰ τῶν ἐνθεστικῶν ἐκεινῶν ὑμνωδιῶν ἐπακούσας. » Ταῦτα μὲν ὁ Διονύσιος· οἱ δὲ ἀπόστολοι καὶ ὅσων ἦν ἐκκριτον

κύκλω τῆν κλίνην διειληφότες, εὐλαβῶς κατησπί-
ζοντο· θυμάτων δὲ χύσις ἔβρει, τυφλοὶ δμματα
παραδόξοις ἐώρων τὸν ἥλιον· κωφοὶς ἡ ἀκουστικὴ
δύναμις ἐπορίζετο· χῶλοι τὰς βάσεις ἠδράζοντο·
καὶ τὸ ὄλον εἰπεῖν, σύμπαν νόσημα τῆ θίξει μόνον
ὕπεχώρει ἀθρόον καὶ διελύετο. Ἐπειθ' ὑπὸ λαμ-
πάσι καὶ μύρων ἄνθεσιν, ἀγγέλων μὲν ἄνωθεν προ-
θεόντων, περιπίταμένων, ἐφεπομένων, θείων δὲ Πα-
τέρων καὶ ἀποστόλων ψῆδὰς τινὰς ἐξαισίας ἀρόντων,
ἡ νοητὴ κίθωτος ἐκ Σιών πρὸς Γεθσημανὴ ταῖς ἀπο-
στολικαῖς ἐποχομένην χερσὶν ἐκομίζετο. Τῆ δὲ χρο-
μονῇ ταύτῃ καὶ τι χαλεπὸν ἐπιγίνεται λήθης οὐ-
δαιμῶς ἄξιον. Τοῦ γὰρ θείου σκήνου, ὡς εἴρηται,
πρὸς Γεθσημανὴ μετακομιζομένου, ὅπου δὲ καὶ τα-
φῆς ἡξιώσθαι ἡ θεομήτωρ ἐπέσκηπτεν, οἱ Ἰουδαῖοι
φθόνῳ διατακέντες, μύειν οὐκ ἀνεχόμενοι, τὸ ἐνοι-
κουροῦν τῆς βασιλείας πάθος ἐξέβδησον. Καὶ δὴ
τις τῶν ἄλλων θρασύτερός τε καὶ μανικώτερος, τοῦ
καταλόγου δε τῶν ἱερέων ἦν, τοῦ ἱερσοῦ σκήνου κο-
μιζομένου, φορᾶς ἀλόγου μλησθεὶς ὄλος ἐπήει, εἰς
γῆν καταβράξαι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σκήνος πρόθυμος
ᾧ. Ἡ δὲ δίκη μέλλουσα ἦν οὐδαιμῶς. Ἐξ ἀγκώνων
γὰρ αἱ χεῖρες ἐκείνῳ διακοπεῖσαι, τῷ σκίμῳδι ἀπη-
ώρητο. Ἐμελλε δὲ ἄρα ἡ διὰ τοῦ θείου τόκου χα-
ρᾶς τὴν οἰκουμένην πληρώσασα ἐν τῷ ὀνήσκειν μη-
δενὶ λυπηροῦ τινος αἰτία γενέσθαι. Καὶ ἐπεὶ ὁ πα-
θὼν πονηρὸς μὲν ἦν, ἡκιστα δὲ ἀνίατος, τὸ τῆς με-
τανοίας προβάλλεται φάρμακον. Καὶ χεῖρας μὲν ἐκ-
τείνειν οὐκ εἶχε· προῦδαλλετο δὲ τὰ δάκρυα· καὶ
ἅμα τῆ παιδείᾳ καὶ ἡ θεραπεία προσῆν. Ἔσθη μὲν

οὖν ἡ κλίνη τοῦ πρόσω φέρεσθαι· καὶ τῶν τμημά-
των προσαρμοσθέντων, ὅθεν ἐβρύθησαν, Πέτρου δὲ
τὸ ἐπίταγμα ἦν, παραυτίκα ὡς τὸ πρότερον ἦσαν.
Ὡς δὲ καὶ τὴν Γεθσημανὴν κατέλαβον, τάφῳ μὲν
τὸν Ἰὼν μιμουμένην δέδοται· δι' ἐκείνου δὲ πρὸς τὰ
θεῖα σκηνώματα μετατίθεται, λόγοις οἷς οἶδεν ὁ
ταῦτα δράσας θεὸς· ἐν αὐτῷ τῷ θείῳ δηλαδὴ πα-
ραδείσῳ, ὅπου δὲ καὶ τὸ ξύλον πεφύτευται τῆς
ζωῆς.

habebat, protendere nequit, lacrymas profert, et simul cum castigatione, cura quoque adest Fere-
trum enim constitit, et manus ad resectionem, unde deciderant, accommodatæ (Petri id jussu
factum) confestim pristinum statum suum recuperant. Ubi autem ad Getsemani perventum est, sep-
pulturæ quidem illa, Filium imitata, traditur: per illum autem ad divina tabernacula (3), ad ipsum
scilicet paradysum, ubi et vitæ arbor consita est, ratione ea, quam qui hæc fecit, Deus novit, trans-
fertur.

(1) « Monstratur sepulcrum ejus cernentibus nobis neque ad præsens, in vallis Josaphat medio, quæ vallis est inter montem Sion et montem Oliveti posita, in qua sepulta fuisse prædicatur. Sed nunc vacuum esse mausoleum cernentibus ostenditur. Hæc idcirco dixerim, quia multi nostrorum dubitant, utrum assumpta fuerit simul cum corpore, an abierit relicto corpore. (Hieronym.)

(2) Epiphan. adversus Antidicomarianitas, non se posse affirmare et dicere scribit, de Genitrice Dei, vel quod immortalis permanserit, vel quod vitam morte commutarit.

A meminerim, me multos hymnos et partes quasdam divinitus inspiratarum illarum laudum, te canente audire? » Hæc Dionysius. Apostoli autem, et qui præterea ibi aderant, viri egregii, lectum corona circumdantes reverenter illum exosculabantur. Ad quem deinde quam plurima fiebant miracula: **170** cæci namque, præter spem expectationemque omnem, oculis suis solem cernebant, surdis auditus suus dabatur, claudi gressus recipiebant: et ut semel dicam, omne morbi genus tactu solo prorsus cedebat et profugiebat. Deinde cereis ardentibus prælatis, et unguentis floribusque sparsis, atque angelis cælitus, feretrum (1) vel præeuntibus, vel stipantibus, vel etiam consequentibus, divinis Patribus et apostolis mirifica quædam carmina concinentibus, intellectualis illa atque spiritualis arca, ex Sion in Getsemani, apostolicis eam gestantibus manibus fertur (2). At enim in hanc tantam lætitiā, molestum et durum quiddam incidit, quod silentio prætereundum non sit. Cum enim divinum illud corpus, ita ut dictum est, ad Getsemani portaretur, ubi Dei Genitrix sepeliri se mandaverat, Judæi invidia tabescentes, cum occultare non possent, eum qui in mentibus eorum fovebatur, livoris affectum producit. Inter quos aliis quidam confidentior, furibundusque magis (erat autem ex sacerdotum ordine), cum sacrum tabernaculum portaretur, impetu quodam præter rationem percitus, in id ferebatur, humi prosternere sacrum illud corpus, atque pessumdare in animo habens. Sed enim vindicta nequaquam morata est. Namque ab ulnis manus illius recisæ, ex feretro dependunt. At quæ divina nativitate sua, lætitiā habitabilem orbem omnem repleverat, ne in obitu quidem cuiquam molestiæ aut ærumnæ alicujus causa futura erat. Porro is cui hoc contigerat, cum malus quidem, sed tamen non prorsus desperatus et incurabilis esset, pœnitentiæ rite prætendit remedium: et quoniam manus quas non

(3) « Quod, quia Deo nihil est impossibile, nec nos de beata Maria factum abnuimus. Quanquam propter cautelam salva fide, pio magis desiderio opinari oporteat, quam inconsulte definire quod sine periculo nescitur. » (Hieronym.) « Quomodo Maria sancta una cum carne regnum cælorum non cernat, quæ neque lascivierit, neque fornicata fuerit, neque adulterium commiserit, sed neque aliquod infandum carnis opus patriverit, sed impolluta permanserit? » (Epiphanius, *Adversus Marcion.*)

171 CAPUT XXIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Qualia etiam Juvenalis Hierosolymitanus de sacrosancta assumptione purissimæ Dei Genitricis memoret : et de ejusdem forma muribusque.

Porro vitalis et salutiferi corporis hujus translationem, cum multi alii disertis verbis clare deprædicant, tum omnium maxime Juvenalis Hierosolymorum episcopus, magnus sane divinoque afflatus Numine vir, ex vetusta traditione acceptam, rem hanc sic gestam, scriptis suis cum fide confirmat. Dicit enim, totum triduum apostolos ad monumentum id, divinorum hymnorum carmina audientes, perseverasse. Accidit autem rursus, ut Thomas ab eis abesset, videlicet ut nota perspectaque divæ Genitricis fieret assumptio, itidem ut antea Filii ejus. Cum ergo post diem tertium advenisset, ingenti afficiebatur dolore, neque quieto animo esse poterat, quippe qui tanti boni non fuisset particeps. Sacer autem ille chorus, iniquum esse judicans, si ille quoque divinam Virginis matris corpus non spectaret atque complecteretur, aperiri monumentum jubet. Quod quidem ubi ita est factum, desideratum illud corpus non comparuit. Sepulcralia tantum lintea rite composita loco suo manebant, itidem ut Filii quoque ejus in sepulcro relicta. Quæ et ipse, et qui cum eo aderant, cum veneratione exosculati, incredibilique voluptate, odorisque suavitate repleti, sepulcrum quidem ad pristinum conformant modum : miraculum autem ipsum quasi per manus subinde posteris traditum, ad nos quoque transmiserunt. Quod vero divinum hoc Dei Genitricis corpus resurrecturum fuerat, propheta quoque David prædixit : *Exsurge, inquit, Domine, tu et arca sanctificationis tuæ*²⁹. Inde fama est, non ita pridem sanctissimæ Virginis quoque sacra primum celebrari cœpta esse. Mores autem, formæque et staturæ ejus modus, talis, ut inquit Epiphanius, fuit. Erat in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens ; statura mediocri, quamvis sint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. **172** Decenti dicendi libertate adversus homines omnes usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit trictum referente, capillo flavo, oculis acribus, subflavas, et tanquam oleæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa et decenter nigra : nasus longior, labia florida, et verborum suavitate plena : facies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior, manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens sed humi-

Οἷα καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος περὶ τῆς ἱερᾶς μεταστάσεως τῆς ἀγνῆς Θεομήτορος ἱστορεῖ, καὶ τῆς θείας διαπλάσεως καὶ τοῦ ἕθους αὐτῆς.

Τὴν γε μὴν τοῦ ζωοδόχου ταύτης σκηνούς μετάθεσιν πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι διαῤῥήδην κηρύττουσι, μάλιστα δὲ πάντων Ἰουβενάλιος τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος· μέγας δὲ καὶ θεοφόρος οὗτος, ὃς ἐξ ἀρχαίας παραδόσεως καὶ ἐς αὐτὸν ἔλθειν τὸν λόγον πιστοῦται. Τρεῖς γὰρ φησὶν ἡμέρας μετὰ τὴν ταφὴν ἐπιμείναι τοὺς ἀποστόλους τῷ μνήματι θείας ὑμνηδίας ἀκρωμένους, Συμβάν δὲ αὐθις ἀπόδημον καθεστάναι Θωμᾶν, ὡς ἂν γε γνώριμος κατασταίῃ ἡ τῆς θείας θεοτόκου μετάστασις, ὡσπερ πρότερον καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκείνης ἀνάστασις, ὡς ἐπαῆκε μετὰ τὴν τρίτην, τῇ ἀμετρῆ τῆς λύπης συνείχεται, καὶ ἤκιστα γε εἶχεν ἡρέμα, ἅτε δὴ καλοῦ τοιοῦτου ἀπολειφθεὶς. Ὁ τοίνυν ἅγιος ἐκεῖνος χορὸς, μὴ δεῖν εἶναι διεγνωκότες, μὴ κἀκείνον τὸ θεῖον ἐκεῖνο σῶμα καὶ προσπύξασθαι, ἐκλείουον τὸ μνήμα διανοιγῆναι· καὶ τὸ μὲν ἐγίνετο· τὸ δὲ ποθοῦμενον ἦν οὐδαμῶς· τὰ δ' ἐντάφια σωφρόνας ἦσαν κατὰ χώραν μένοντα, καθὰ δῆτα καὶ τοῦ ταύτης Υἱοῦ τῷ τάφῳ καταλειφθέντα· ἃ καὶ σεβασμῶς αὐτός τε καὶ οἱ συμπαρήσαν κατασπασάμενοι, ἀρρήτου τε ἡδονῆς καὶ εὐωδίας καταπλησθέντες, τὸν μὲν τάφον ἐπὶ τοῦ προτέρου καθιστῶσι καὶ αὐθις σχήματος· τὸ δὲ θαῦμα παῖς πατρὸς διαδεξιμένοι, καὶ εἰς ἐμὲ διεσώσαντο. Ὅτι δ' ἀναστῆναι τὸ θεῖον ἔμελλε σέθεν τῆς Θεομήτορος, καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ προσέειπεν, Ἄνάστηθι, λέγων, Κύριε, σὺ καὶ ἡ κισωτὸς τοῦ ἁγιάσματος σου. Ἐντεῦθεν λόγος ἄρτι· πρῶτως καὶ τὴν τῆς Παναγίας κατάρξασθαι τελευτήν (1). Ἦν δὲ τὸ ἕθος καὶ ἡ θέσις τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἡλικίας αὐτῆς οὕτως ἔχοντα, ὡς φησὶν Ἐπιφάνιος· Σεμνὴ, φησὶν, ἦν κατὰ πάντα· ὀλίγα τε καὶ ἀναγκαῖα λαλοῦσα· ταχέως πρὸς ὑπακοὴν καὶ εὐπροσήγορος· τιμῶσα πάντας καὶ προσκυνούσα· μέση δὲ τὴν ἡλικίαν ἦν. Εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πλείον τι τοῦ μέσου ἔχειν αὐτὴν φασί. Τὸ εὐκαρῆσιαστον δὲ πρὸς πάντα ἄνθρωπον εἶχε· πόρρω γέλωτος, ἔξω τε τεραχῆς καὶ ἀόργητος· μάλιστα· σιτόχροος δ' ἦν καὶ ξανθὸβριξ· εὐόφθαλμος· ὑποξανθίζούσας καὶ οἰνοειδέας τὰς κόρας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα· περιημένας καὶ μελαίνας περιβεβλημένη ὄφρως ἀποχρώντως· ἐπὶ ῥῖν· χεῖλη ἐπανθοῦντα ἔχουσα καὶ τῆς ἐκτῶν λόγων γλυκύτητος γέμοντα. Πρόσωπον οὐ στρογγύλον, ἀλλ' ὡτανεὶ ἐπίμηκες κεκτημένη. Μακρόχειρ τε καὶ μακροδάκτυλος ἦν· ἄτυφος τε καὶ ἀσχημάτιστος· μὴ βλαεῖαν ἐπιουραμένη τινά· ταπεινωσιν ὑπερβύλουσαν ἔχουσα· ἱμάτια αὐτόχροα φοροῦσα, καὶ ἀγαπῶσα, ὁποῖον νῦν καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς μαρῶριον δείκνυται· καὶ συνόλωσ εἰπεῖν, ἐφ' ἅπασιν τοῖς αὐτῆς θείας χάριτος πεπληρωμένη. Τὰ δὲ ἔτη αὐτῆς οὕτως ἠριθμῆνται, ὡς μικρῶ πρόσθεν ἐρρέθη μοι. Ἐπι

²⁹ Psal. cxlxi, 8.

(1) Τελευτήν. Potest hic etiam legi τελευτήν, id est, finem, obitum, assumptionem.

δὲ τὰς ἀποστολικὰς καὶ αὐθις ἐπαινῶμεν πρᾶξις.
 etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. Ætas autem ejus sic se, ut antea dixi, habuit. Nunc ad apostolica acta revertamur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Ὁς ὁ θεῖος Παῦλος ἐξ ἔω εἰς τὴν ἐσπέραν διέβη· ἀκείθεν αὐθις εἰς ἔω διαπερῶ, τὸν θεῖον εὐαγγελιζόμενος λόγον· καὶ ὡς ἐξ Ἐφέσου διαπόντιος εἰς Συρίαν ἰὼν, κατέλαθε τὰ Ἱεροσόλυμα.

Τῶν Ἀθηνῶν ὁ Παῦλος ἀκαλλαγίς, εἰς Κόρινθον ἔρχεται. Ἀκόλα τε τῷ σκηνοποιῶ σὺν Πρισκίλλῃ ἐντυγχάνει τῇ γυναικί ἄρτι· Πρώμης ἐλθοῦσι. Δόγμα γὰρ Κλαύδιος ἐξήνεγκε, πάντας Ἰουδαίους τῆς Ἰταλίας ἐλαύνεσθαι· οἷς συνδιάγων, τὰς διφθέρας ἐργάζετο. Τὸν δὲ λόγον Παύλου διδάσκοντες, ἀνθίσταντο Ἰουδαῖοι. Θυμοῦ δὲ Παῦλος πλησθεὶς, τὸ αἶμα, εἶπεν, αὐτῶν ἐπ' αὐτούς· καθαρὸς ἐγὼ εἰς τὰ ἔθνη προεῦσομαι. Ἐκεῖ καὶ ὁ ἀρχισυνάγωγος Κρίσπος σύναμα γυναικί καὶ τέκνοις τὸ θεῖον δέχεται βάπτισμα. Ἐνιαυτῷ μὲν οὖν πρὸς τῷ ἡμίσει τῇ Κορίνθῳ διέτριβε. Καὶ Γαλλίων μὲν ὁ τῆς Ἀχαΐας ἀνθύπατος τοῦ βῆματος τοὺς Ἰουδαίους ἀπέλαυνε. Σωσθένους δὲ τυπτομένου, ἐν οὐδενὶ λόγῳ τὸ πρᾶχθὲν Γαλλίων πεποιήται. Παῦλος δ' ἐκείθεν ἀπάρας, πρὸς τὴν Συρίαν ἔπλει· εἰς Ἐφeson δὲ ἰθῶν, μένειν ἡγαγκάζετο· τὴν δ' ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ Ἱεροσόλυμα τελειν διὰ σπουδῆς ἔχων, ἐξήει. Πλῆθ δὲ χρησάμενος, τῇ τῆς Παλαιστίνης Καισαρείᾳ προσβάλλει. Ἐκείθεν δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα γειγνῶς, εἰς τὴν ἐν Συρίᾳ Ἀντιόχειαν ἦκει· ἐκείθεν ἐξελθὼν, τὴν Γαλατίαν καὶ Φρυγίαν διήρχετο, τὰς ἐκκλησίας ἐπισκεπτόμενος. Καὶ Ἀπολλῶς δὲ τις Ἀλεξάνδρειαν πατρίδα αὐχῶν, λόγου τε δυνάμει κρατῶν, ἀποδείξει στεβραῖς πᾶσιν ἰδαίνου τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς προσδοκώμενον. Ἐξ Ἐφέσου δὲ εἰς Κόρινθον γεγνῶς, παβῆσι τὸν τῆς πίστεως λόγον ἐκέρυττεν. Ἐν τούτῳ δὲ Παῦλος ἐκ Σόρων γῆς εἰς Ἐφeson ἦκει. Καὶ οἱ μὲν δὲ ὅτι Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἡδειααν, τῇ ἐπιθέσει τῶν ἐκεῖνου χειρῶν ἀθρόον ἔσχον, ξενίζοντι λόγῳ καὶ ὁμιλίᾳ χρώμενοι, καὶ διελθὼν ὄλην εἰς Ἀσίαν διατελέσαντος ἐν σχολῇ τινὸς Τυράννου τὴν κλήσιν· ὡς καὶ πάντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας εἴσω τοῦ λόγου θέσθαι, δυνάμει τε ξέναις ἐκδηλον γενέσθαι, ὡς καὶ σουδάρια τινα καὶ σιμικίνθια, ἀθόνια δηλαδὴ λεπτά, τοῦ χρωτὸς ἐκεῖνου ἀπτόμενα μόνον, νόσους ἰᾶσθαι, καὶ δαίμοσι φοβερὰ καθίστασθαι· καὶ τινας, ἱερῶς δ' ἦσαν παῖδες Σκευᾶ τὴν κλήσιν ἐπτά, ὀρκίζειν ἐπὶ τῇ κλήσει Παύλου τοὺς δαίμονας καὶ ἐλαύνειν· ἐλαυνομένους δὲ λέγειν, τὸν μὲν Παῦλον εἰδέναι, ἐκείνους δὲ ἡκιστά γε γινώσκειν· καὶ ἐφαλλομένους τραυματίας ἐποιοῦν μάλλον ἐκείνους· ὡς καὶ δέος ἀκουσθὲν ἄπασιν ἐνέναι· θᾶπτον δὲ καὶ τοὺς ἐν περιεργίᾳ ζῶντας πυρὶ διδόναι τὰς βίβλους, καὶ τὴν τιμὴν ἐκεῖνῶν ἐς μυριάδας

litalem præcellentem colens : vestimentis quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit, id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. Et, ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. Ætas autem ejus sic se, ut antea dixi, habuit. Nunc ad apostolica acta revertamur.

CAPUT XXIV.

Ut divus Paulus ex Oriente in Occidentem transierit: inde rursus, in Orientem migrarit, divinum et angelicum annuntians sermonem: et ut Epheso mari in Syriam vadens, Hierosolyma pervenerit.

Paulus Athenis discedens, Corinthum venit. Ibi in Aquilam tentoriorum textorem, et Priscillam conjugem ejus, qui nuper admodum Roma venerant, incidit. Edicto enim Claudii, omnes ex Italia Judæi ejecti erant. Cum iis Paulus versabatur, et pelles concinnabat, Judæi autem Pauli doctrina audita, ei resistunt. Quapropter is ira percitus : Sanguis, inquit, eorum super eos : a quo ipse purus, ad gentes proficiscar ³⁰. Ibi quoque Synagogæ princeps Crispus, una cum conjugē et liberis, divinum suscipiunt baptismum. Annum porro integrum cum dimidio Corinthi Paulus fuit, et Gallio Achææ Proconsul a tribunali Judæos repellit : idemque cum Sosthenes verberaretur, pro nihilo eam rem habuit. Paulus vero inde profectus, in Syriam navigat. Ephesum autem cum venisset, manere quidem ibi tempore aliquo cogebatur : festum autem diem proximum Hierosolymis peragere cupiens, inde abiit, et mari Cæsaream Palæstinæ pervenit. Inde Hierosolyma profectus, mox Antiochiam Syriæ rursus tendit. **173** Unde deinde egressus, Galatiam et Phrygiam, ecclesias visitans, peragravit ³¹. Apollos vero quidam, patria Alexandrinus, eloquentiæ vi pollens, argumentis demonstrationibusque certis atque firmis omnibus demonstrabat, Christum eum esse qui ab ipsis expectaretur. Hic Epheso profectus, Corinthum appulit, atque ibi magna cum libertate fidei verbum deprædicavit. Interea Paulus ex terra Syria Ephesum venit : et qui ibi adhuc Spiritum sanctum esse nesciebant, eum manuum illius impositione abunde suscipiunt, peregrinisque sermonibus et linguis loquuntur. Biennium totum in Asia Paulus peregit in cujusdam schola, cui nomen Tyranno erat. Ibi omnes et Judæos et Græcos ad verbum audiendum pertraxit. Fama porro inauditorum antea miraculorum ejus increbrescebat, adeo ut sudaria quædam et semicinctia (tenues videlicet fasciæ) quæ corpus ejus attigissent, cum morbos curarent, tum dæmonibus formidolosæ essent. Erant præterea Scævæ cujusdam sacerdotis filii septem, qui nomine Pauli dæmones adjurare et expellere audebant : qui ita fugati, Paulum se quidem scire, illos autem minime nosse, dicunt : atque cum impetu in illos insipientes, eos convulnerant. Quapropter res ea audita, omnibus timorem incutit. Mox etiam qui ex

³⁰ Act. xviii, 6. ³¹ Act. xviii.

curiosis artibus vivebant, libros suos vendentes, A pretium eorum ad quinque myriades denariorum redigunt (1). His porro ita actis, in animo habebat Paulus per Macedoniam petere Achaïam, et inde reverti Hierosolyma, deinde Romam etiam videre, Cum autem adhuc in Asia esset, Timotheum et Erastum in occidentem misit. Ibi tum Demetrius, faber argentarius, quod aurei, quos faciebat, dii, Paulo illos despiciere persuadente, negligenter, tumultum non parvum Ephesi excitat: Actum esse de diis, periclitarique etiam templum, quæ apud ipsos celebratur, Dianæ, quiritans. Vulgus itaque furore et indignatione percitum, *Magna*, exclamat, *Ephesiorum Diana*; et impetu belluino quosdam ex Pauli sectatoribus comprehendit. Ac nisi Alexander scriba consistens, sublata in altum manu, suavibus multitudinem demulsisset verbis, fortasse Paulum ipsum etiam interemissent. Qui Epheso discedens, in Macedoniam proficiscitur, ecclesias confirmans. Atque inde in Græciam venit. ¶ Cæterum cum ibi a Judæis ei struerentur insidiæ, rursum per Macedoniam revertitur. Sequebantur eum Sopater, Aristarchus, et Timotheus. Tychicus autem et Trophimus, Asiani, qui præcesserant, Troade eos exspectabant. Paulus porro una cum Luca (erant tum Azymorum dies) Philippis Troadem et ipse venit. Ibi die Sabbatorum una, cum Paulus concionem longam haberet, et oratio in mediam noctem produceretur, adolescens quidam Eutychus,⁹² qui in fenestras quodam sedebat, verborum suavitate delibutus, et in somnum profundiorum delapsus, ex tertia contignatione decidit, et moritur. Ei vero Paulus incumbens, bono animo esse minimeque eos tumultuari jubet, esse adhuc in homine animam dictitans. Ita juvenis incolumis et salvus, multum eis qui congregati fuerant, præbuit lætitiæ et jucunditatis. Et colloquio ad auroram usque producto, inde abit, atque Mitylenem, mox Samum venit; et Trongylii cum mansisset, inde Miletum adit, Hierosolymitanum iter urgens. Miletum porro sacerdotes Ephesiorum ecclesiarumque episcopos accersit, moremque et vitam eis suam commemorat, ut videlicet nihil eis earum rerum quæ profuturæ fuerant, indicare intermiserit, pœnitentiamque et fidem in Christum privatim et publice testificatus docuerit. Proinde eos hortatur, ut et se et greges, in quibus eos Spiritus sanctus episcopos constituisset, attente curarent, ut vigilarent, seduloque cohortationum præceptorumque suorum, quæ eos triennio toto docuisset, meminissent, et ut lupos ecclesiis graves jamjam adventuros caverent. Multisque præterea commodis atque utilibus rebus expositis, cum multo planctu, vix tandem ab eis avellitur, et cum ingenti desiderio, ipse simul et præbens excipiens oscula, in navem deducitur. Itaque in insulam Co defertur. Deinde

ἀργυρίου πέντε συνεψηφίσθαι· τούτων γινομένων, πρὸς βουλῆς ἦν Παῦλος διὰ τῶν Μακεδόνων εἰς Ἀχαΐαν ἔλθειν, κἀντεῦθεν ἀναστρέψαι εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ δὲ τούτου καὶ Ῥώμην ἰδεῖν. Τέως δὲ ἐν Ἀσίᾳ διατρίβων. Τιμόθεον καὶ Ἐραστον εἰς ἐσπέραν διέπεμψεν. Ἐνταῦθα Δημήτριος ὁ ἀργυροκόπος, ὅτι περ αὐτῶ οἱ χρυσοὶ θεοὶ παρεώρηνται, Παύλου καταφρονεῖν πείσαντος, ταραχὸν οὐκ ὀλίγην Ἐφεσίοις ἐνείει, ἀπολωλῆναι λέγων θεοὺς, ἐν κινδύνῳ δὲ καὶ τὸ ἱερὸν τῆς παρ' αὐτοῖς τιμωμένης Ἀρτέμιδος εἶναι· οἱ δὲ καὶ θυμῷ νικώμενοι. Μεγάλῃ ἤ Ἀρτεμῖς Ἐφεσίων, ἑδῶν· καὶ ὄρμῃ συνώδει χρώμενοι, τινὰς τῶν τοῦ Παύλου συνέσχον· καὶ εἰ μὴ ὁ γραμματεὺς στὰς Ἀλέξανδρος, τὴν χεῖρά τε εἰς ὕψος διαγαγὼν ἡπίοις λόγοις καθήκοντα, τάχ' ἂν καὶ Παῦλον διεχειρίσαντο. Ἐξ Ἐφέσου δὲ τοῖς μέρεσι Μακεδονίας προσβαλὼν ὁ Παῦλος, σφίριζων τὰς ἐκκλησίας, πρόσεισι τῇ Ἑλλάδι. Ἐπιβουλῆς δὲ πρὸς Ἰουδαίων βάρβιτος αὐτῷ, ἀνίσταται διὰ Μακεδόνων αὐτίς. Οἱ περὶ Σώπατρον δὲ, καὶ Ἀριστάρχον καὶ Τιμόθεον αὐτῷ εἶποντο· οἱ γὰρ μὴν Ἀσιανοὶ, Τυχικός τε καὶ Τρόφιμος, προελθόντες ἐν Τρωάδι αὐνοὺς περιέμενον. Παῦλος δὲ σύναμα Λουκᾶ, ἡμίραϊ δὲ τῶν Ἀζύμων ἦσαν, ἐκ Φιλιππῶν εἰς Τρωάδα καὶ αὐτὸς ἦκεν. Ἐκεῖσε ἂν τῶν Σαββάτων μῆζ' ἀλόγον πλεῖστον Παύλου ποιημένου, μέχρι μεσονυκτίου ὁ λόγος προήει. Νεανίας δὲ τις Εὐτυχοῦ τῷ μέλιτι τῶν λόγων κηλούμενος, ἐπὶ τινος θυρίδος ὑπερκαθήμενος, ὡς βαθεῖ κατάσχετος γεγονώς, ἀπὸ τοῦ τριστεγίου πίσων, νεκρὸς ἔκειτο. Παῦλος δὲ τούτῳ ἐπιπεσὼν, C παρηγγύα μὴ θορυβεῖσθαι· ἐν αὐτῷ γὰρ εἶπεν τὴν ψυχὴν ἐπιζάνειν. Καὶ ὁ παῖς ὕγιής ἦε, πολλὴν τὴν συνειλεγμένους προσσχῶν εὐθυμίαν· εἰς ἧ ὡς τὴν ὁμιλίαν ἐκτείνας, ἔφη· καὶ διὰ Μιτυλήνης καὶ Σάμου ἐν τῷ Τρογγυλίῳ γενόμενος, εἰς Μίλητον ἦλθε, τὴν πρὸς Ἱεροσόλυμα ἤδη στελλόμενος· ἐκ Μιλήτου δὲ τοὺς ἱερεῖς Ἐφεσίων μετασταλέμενος, καὶ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἐπισκόπους, τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ τρόπον ὑπετίθει, ὡς οὐ διεστειλάτω μηδὲν τι τῶν ὀνησόντων εἰπεῖν, τὴν τε εἰς Χριστὸν μετάνοιαν καὶ πίστιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ διαμαρτυρόμενος· προσέχειν κε ἑαυτοῖς καὶ τῷ ποιμνίῳ ἐν ᾧ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτοὺς ἐπισκόπους καθίστα· γρηγορεῖν τε καὶ μνημονεύειν τῶν ἐπὶ τριετίᾳ ὄλην νοθεσιῶν αὐτοῦ, καὶ τοὺς ὄσον οὐκ ἐγερθησομένους λύκους τῇ Ἐκκλησίᾳ βαρεῖς· καὶ πολλὰ τῶν ὀνησιφόρων ἕτερα διελθῶν, μετὰ θοῆς πολλῶν, αὐτῶν ἀπηλλάγη μόλις· τῷ πολλῷ πόθῳ φίλῶν καὶ φιλοῦμενος, εἰς τὸ πλοῖον προπέμψθη. Ἀναχθεὶς οὖν εἰς Κῶ, εἶτα εἰς Ῥόδον ἔρχεται· κάκειθεν διὰ Παττάρων εἰς Φοινίκην ἐξ οὐρίας ἐξίρητο· εὐώνυμόν τε τὴν Κύπρον λιπῶν, εὐθὺς Συρίας ἔπει. Τύρῳ τοίνυν προσσχῶν, πλὴν αὐτίς χρησίμενος, εἰς Πτολεμαίδα, εἶτα εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης ἦλθεν· εἰς τὸν εἰκόν τε τοῦ εὐαγγελι-

⁹² Act. xx, 9.

(1) Quinquaginta millia argenti.

στοῦ Φιλίππου, εἰς δὲ τῶν ἐπτά διακόνων οὗτος, ξενίζεται. Τοῦτω δὲ τῷ Φιλίππῳ καὶ θυγάτρια ἦσαν δ', προφητικῶν ἡξιώμενα χρησμῶν. Ἐνθα καὶ πλείους ἡμέρας διατρίβων ἦν. Ὅπου δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἀγαβὸς ἐκ τῆς Ἰουδαίας γενόμενος, τὰς τε χεῖρας καὶ πόδας τοῦ Παύλου ἱμάντι δέσας τῆς ζώνης αὐτοῦ προειφοίθαζε, λέγων, « Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα ἅγιον· Τὸν ἄνδρα τοῦτον οὕτω δέηουσιν ἐν Ἱερουσαλήμ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν. » Καὶ δὴ πολλῶν ἐπεχόνσων μηδαμῶς ἐκείσε δὴ γενέσθαι τὸν Παῦλον, ὁ δὲ τοσοῦτον ἀπέχευ πείθεσθαι, ὡς οὐ μόνον δεθῆναι διετίεντο, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐτοιμῳ ἔχειν ὕπερ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ θανεῖν. Τῶν δὲ σὺν αὐτῷ, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἐπειπόντων, γενέσθω, ἀφελθεὶς τὴν εἰς Ἱερουσαλήμ ἦγστο.

ut ille persuaderetur, ut non modo vinciri vellet, verum etiam mortem obire pro nomine Jesu Christi paratum se esse contenderet. Eis autem qui cum eo erant, ut voluntas Domini fieret, inferentibus, dimissus ille Hierosolymam venit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὡς ὁ Παῦλος ἐν Ἐφέσῳ θηριομαχίας ἐπὶ ἄρχοντος Ἱερωνύμου, θεῖα δυνάμει ὑπέρτερος ὤφθη.

Οἱ δὲ τὰς Παύλου περιόδους ἀναταξάμενοι, ἄλλα τε πλείστα παθεῖν τε ἅμα καὶ δρᾶσαι τοῦτον ἰστόρησαν, καὶ δὴ καὶ τότε, ἡνίκα δὴ τῇ Ἐφέσῳ παρῆν. Ἱερωνύμου γὰρ ἄρχοντος, παρῶσιαιέσθαι μὲν τὸν Παῦλον· καὶ λέγειν μὲν εὖ ἐκείνον ἔχειν εἰπεῖν· μὴ μόντοι τῶν τοιοῦτων λόγων εἶναι καιρόν. Ὁ δὲ τῆς πόλεως δῆμος, μεμηνῶς θράσει, σιδήρῳ τοὺς Παύλου πόδας διαλαβῶν, εἶργε μὲν τῇ φρουρᾷ ἕως οὐ λέουσι παρατεθείη βορά· Εὐδούλλαν δὲ καὶ Ἀρτέμιλλαν γαμετὰς τῶν παρ' Ἐφεσίοις ἐπιφανῶν, μαθητιώσας αὐτῷ καὶ νυκτὸς περιφουρούμενας, τὴν τοῦ θεοῦ λουτροῦ χάριν αἰτεῖσθαι· σθένει δὲ θειοτέρῳ, καὶ ἀγγέλοις δορυφοροῦσι, καὶ τὸν τῆς νυκτὸς ζῆφον τῇ περιουσίᾳ τῆς ἐνοῦσης αἰγλῆς καταφωτίζουσι, τῆς σιδηρέας πέδης τὸν Παῦλον ἀπολυθέντα, τελέσαι μὲν ἐκεῖνας τῷ θεῷ βαπτίσματα· παρὰ τὴν ἄκτῆν τῆς θαλάσσης γενόμενον· μηδενὸς δὲ τῶν τὴν φυλακὴν ἐπιτετραμμένων ἐπηρεσθῆναι, αὐθις ἐπὶ τῶν δεσμῶν γενόμενον, ἐπὶ βορᾶν τηρεῖσθαι τοῖς λέουσι. Λέων τοιγαροῦν μεγέθει μέγιστος καὶ τὴν ἀλκὴν ἀνυπόστατος κατ' αὐτοῦ ἀφελθεὶς, προσταρῶν ἐν σταδίῳ, παρὰ τοῖς ἐκεῖνου ποσὶν ἀνεκλίνετο. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὤμων θηρίων ἀφιεμένων, οὐδενὶ ψαύειν τοῦ ἱεροῦ ἐξῆν σώματος ἀνεστηλωμένου τῇ προσευχῇ. Τοῦτων δὲ οὕτω γινομένων, ἄθρόον βόιζῳ πολλῷ σφοδρὰ τις καὶ ὑπερφύης χάλαζα καταβράγεισα, συνέθλα μὲν πολλῶν ἀνδρῶν κεφαλὰς, οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ θηρίων· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου μίαν φθάσασα, ἀποκνίζει τὸ οὖς· κἀντεῦθεν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ τῷ Παύλου θεῷ προσίων, τὸ σωτήριον ἐδέξατο βάπτισμα. Ὁ δὲ λέων φυγὰς εἰς ὄρη διεδρα· καὶ Παῦλος ἐκείθεν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα κατέπλει. Ἐπὶ αὐθις διὰ Μακεδονίας ἐλθὼν, εἰς Τριφάδα καὶ εἰς Μίλητον ἦλθε· κἀκείθεν ἐστέλ-

A Rhodum, atque inde per Patara in Phœniciam secundis ventis pervehitur. Relictaque ad sinistram Cypro recta in Syriam navigat. Tyrum porro cum applicuisset, rursus navi Ptolemaidem, ac inde Cæsaream Palæstinæ venit. Hic hospitio evangelistæ Philippi, qui unus ex septem diaconis erat, excipitur. Ei quatuor filiæ fuere quas Deus oraculari et prophético dono dignatus erat. Apud hunc cum plures dies maneret Paulus, eo etiam Agabus propheta ex Judæa, venit, **175** corrigisque zonæ Pauli, manus pedesque vinciens suos, Numine afflatus : « Hæc, inquit, Spiritus, sanctus prædicat : Ad hunc modum virum hunc Judæi in Jerusalem ligabunt, et in manus gentium tradent. » Quapropter cum Paulum multi a protectione Hierosolymitana dehortantes distinerent, tantum abfuit

B rosolymitana dehortantes distinerent, tantum abfuit ut ille persuaderetur, ut non modo vinciri vellet, verum etiam mortem obire pro nomine Jesu Christi paratum se esse contenderet. Eis autem qui cum eo erant, ut voluntas Domini fieret, inferentibus, dimissus ille Hierosolymam venit.

CAPUT XXV.

Ut idem Paulus Ephesi sub præside Hieronymo ad belluas damnatus, cum eisdem depugnaverit, et divino auxilio victor evaserit.

Verum enimvero qui protectiones Pauli descripserunt, cum quamplurima alia eum simul et fecisse, et passum esse, tum hoc quoque cum Ephesi esset, de eo memoriæ mandarunt. Cum enim ibi principem locum Hieronymus obtineret, multa cum libertate Paulus est concionatus. Quare Hieronymus illum bene quidem et diserte dicere, sed orationem ejus non esse eorum temporum, testatus est. Plebs quidem certe, per insolentiam et furorem, Paulo compedibus injectis, carceri eum includit, donec leonibus vorandus objiceretur. Ibi tum Eubula et Artemilla, clarorum Ephesi virorum conjuges, fidem edoctæ a Paulo (noctu enim ad eum veniebant) divini lavacri gratiam ab eo petunt, itaque virtute divina atque angelici satellitii ministerio, caliginam noctis, exuberantia splendoris illustrante, Paulus ferreis compedibus liberatus, illas divino baptismo ad littus maris nitiat : et cum id nemo omnium, quibus custodiæ cura mandata fuerat, sensisset, ad vincula rursus sua, in quibus leonibus esca asservabatur, redit. Sed enim ingenti magnitudine et robore intolero, leo, contra ipsum immissus (1), in arenam quidem ille procurrit : sed mox ad pedes Pauli consedit. Et cum itidem aliæ immanes feræ immitterentur, ne tangere quidem ulla sacrum corpus ad orationem erectum atque compositum, sustinuit. His ista actis, derepente fragore multo vehemens quædam et mirum in modum magna grando decidens, **176** multorum simul et virorum et ferorum animalium comminuit capita, ipsiusque etiam Hieronymi aurem amputat ; qui deinde cum suis per Paulum Deo conciliatus, salutiferum suscipii lavacrum. Leo autem ille pro-

(1) Θηριομαχία, hoc est pugna cum feris, Pauli, de qua I Cor. xv.

fugus, in montes proximos evadit; Paulus inde in Macedoniam et Græciam transmittit: mox rursum per Macedoniam vadens, Troadem et Miletum contendit atque inde tandem Hierosolyma proficiscitur. Mirandum vero non est, Lucam hanc Pauli cum belluis pugnam reliquis ejus actis non inseruisse. Nam etiam si ex evangelistis solus Joannes Lazari resurrectionem commemoret, minus tamen de fide veritateque ejus ambigendum. Scimus enim, non omnes omnia scribere, credere, et ut cuilibet dividit et dispensat Spiritus, ita etiam intelligit, credit, et scribit spiritualiter ea quæ sunt Spiritus.

CAPUT XXVI.

De seditione Hierosolymis sub Claudio orta, et de impudenti audacia sacerdotum sub Nerone et Felice: et de prædonibus sicariis, nec non pseudo-propheta Egyptio.

Cum ad eum modum Paulus ab hierosolymis omnem circumcirca regionem ad Illyricum usque peroraret, Claudius Judæos Roma exigit. Qui cum adhuc sceptrum Romani imperii gereret, ipsis Paschæ feriis Hierosolymis tanta seditio et tumultus in plebe exstitit, ut eorum tantum Judæorum, qui vi ex templo exire volentes, circa fores ejus se invicem premebant et collidebant, myriades tres proculcatæ inter se et enectæ sint (1). Quapropter festum id populo omni in ingentem est conversum luctum, et fere ad domos omnes dolor is et plancus pervenit. [Multa quoque præterea Judæi eo tempore experti perpessusque sunt mala.] Hisce porro de rebus Josephus quoque scribens (2), ad hunc modum refert: « Claudius autem Agrippam Agrippæ filium, Judæorum regem creat, et Felicem regioni omni Samariæ et Galilææ, et ejus insuper quæ Peræa seu trans Jordanem dicitur, procuratorem constituit. Qui Claudius imperio tredecim annis et mensibus octo administrato, decedit, Neronem filium successorum relinquit. » Neronis porro temporibus, Felice Judææ præsidente (3), idem Josephus in vicesimo *Antiquitatum* libro, de civili inter se sacerdotum factione atque seditione, hisce verbis commemorat: « Exoritur autem et Pontificum seditio contra sacerdotes et primores plebis Hierosolymitanæ. Atque quilibet temerarium novandarumque rerum studiosorum hominum coacta manu, dux erat. Itaque congressi inter se, cum conviciis atque maledictis alii alios proscindebant, tum lapidibus quoque se invicem potebant. Neque qui hæc prohiberet, quisquam aderat: sed hæc omnia quasi in urbe, tutore magistratuque omni carente, per

(1) Seditio inter Judæos et Samaritanos exorta: unde latrocinia provenerunt. Quadratus seditionis principes in crucem egit. (Joseph. lib. xx, cap. 11 et 12; Tacit. lib. xii.)

(2) Hoc sic itidem reperitur apud Euseb. lib. ii, cap. 19. Initium tantum tumultus ejus allegatur. Seditio autem ipsa sicuti a Josepho commemoratur, non adducitur.

λετο εις Ἱεροσόλυμα. Εἰ δὲ Λουκᾶς μὴ ταῖς λοιπαῖς πράξεσι καὶ τὴν θηριομαχίαν ταύτην ἱστορήσει, θαυμαστόν οὐδέν. Οὐδὲ γὰρ ἀμφισβητεῖν δεῖ, ὅτι μόνος τῶν εὐαγγελιστῶν Ἰωάννης τὴν τοῦ Λαζάρου ἔγερσιν διηγῆσατο· καὶ γὰρ ἴσμεν, ὡς οὐ πάντι ἀπαντα γράφουσιν, ἢ πιστεύουσιν, καὶ γινώσκουσιν· ἀλλ' ἐκάστῳ ὡς ἐμίρισεν ὁ Κύριος, ὡς ἐκάστῳ διαιρεῖ τὸ Πνεῦμα, οὕτω καὶ νοεῖ, καὶ πιστεύει, καὶ γράφει πνευματικῶς τὰ τοῦ Πνεύματος.

et nosse. Sed uti ulicunque largitus est Dominus, et scribit spiritualiter ea quæ sunt Spiritus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἱεροσόλυμοις ἐπὶ Κλαυδίου γενομένης στάσεως· καὶ περὶ τῆς ἐπὶ Νέρωνος καὶ Φηλικῶς τῶν ἱερέων θρασύτητος· ἐτι δὲ καὶ περὶ τῶν λεγομένων σικαριῶν ληστῶν· καὶ τοῦ Αἰγυπτίου ψευδοπροφήτου.

Οὕτω δὲ τοῦ Παύλου τὴν ἀπὸ Ἱερουσαλήμου κήρυξιν ἄχρι τοῦ Ἰλλυρικῶς διανύοντος, Ἰουδαίως Ῥώμης ἀπελαύνει Κλαύδιος. Τοῦτου δὲ εἰς τὰ σκήπτρα τῆς βασιλείας ἰθύνοντος, κατὰ τὴν τοῦ Πάσχα ἑορτῆν, τοῖς Ἱεροσόλυμοις τοσαύτη ταραχὴ καὶ στάσις ἐπισυνέβη τῷ πλήθει. ὡς μόνων τῶν βίβ' περὶ τὰς ἐξόδους συναθρομένων τοῦ ἱεροῦ, τρεῖς μυριάδας Ἰουδαίων συμπατηθέντας ὑπ' ἀλλήλων ἀποθανεῖν, εἰς πένθος τε στραφῆναι συμπαντὶ τῷ ἔθνει τὴν ἑορτῆν, σχεδὸν κατ' οἰκίαν σχοῦσαν τὸν θρήνον. (Πολλὰ δὲ καὶ ἄμα οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τριηκάδε ἔπαθον.) Ὁ δὲ καὶ Ἰωσήπος ἱστορῶν, οὕτω κατὰ λέξιν φησὶ· « Κλαύδιος δὲ Ἀγρίππαν Ἀγρίππου παῖδα, Ἰουδαίων καθίστησι βασιλέα, Φηλικὰ τε τῆς γῶρας ἀπάσης Σαμαρείας τε καὶ Γαλιλαίας, καὶ προσέτι τῆς ἐπικαλουμένης Παλαιᾶς ἐπιτροπῆς ἐκπέμψας. Διοικήσας δὲ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν ἑπτὰ τέτρασι καὶ δέκα πρὸς μῆσιν ὀκτώ, τὸν υἱὸν Νέρωνα τῆς ἀρχῆς διάδοχον καταλιπὼν τελευτᾷ. » Κατὰ δὲ Νέρωνα Φηλικὸς τῆς Ἰουδαίας ἐπιτροπεύοντος, αὐτοῖς βήμασιν αὐθις ὁ Ἰωσήπος τὴν εἰς ἀλλήλους τῶν ἱερέων στάσιν ὡδέ πως ἐν εἰκοστῷ Ἀρχαιολογίας γράφει· « Ἐξάπτεται δὲ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσι στάσις πρὸς τοὺς ἱερεῖς, καὶ τοὺς πρώτους τοῦ πλήθους τῶν Ἱεροσόλυμων. Ἐκαστὸς τε αὐτῶν, στίφος ἀνθρώπων τῶν θραυστάτων καὶ νεωτεριστῶν ἑαυτῷ ποιήσας, ἡγεμὼν ἦν. Καὶ συβρᾶσσοντες ἐκακολόγουν τε ἀλλήλους καὶ λῆθεις ἕβαλλον· ὁ δ' ἐπιπλήξων ἦν οὐδὲ εἰς. Ἄλλ' ὡς ἐν ἀπροστατίῳ πόλει ταῦτ' ἐπράσσετο μετ' ἐξουσίας. Τοσαύτη δὲ τοὺς ἀρχιερεῖς κατέλαβεν ἀναίδεια καὶ τόλμη, ὥστ' ἐκπέμπειν δούλους ἐτόλμων ἐπὶ τὰς ἄλωνας, τοὺς ληψομένους τὰς τοῖς ἱερεῦσιν ὀφειλομένας δεκάτας. Καὶ συνέβαινε τοὺς ἀπορουμένους τῶν ἱερέων ὑπὸ

(3) Felix Judææ præfectus, Drusillam Agrippæ sororum, Aziazii Amasorum regis conjugem, uxorem duxit. (Joseph. eod. cap. 14.) « Antonius Felix Claudii libertus, in Judæa per omnem severitatem ac libidinem jus regium servili ingenio exercuit: Drusilla Cleopatras et Antonii nepte in matrimonium accepta. » (Tacit. lib. xii.)

ἐνδεΐας ἀπολλυμένους θεωρεῖν. Οὕτως ἐκράτει τοῦ δικαίου παντός ἢ τῶν στασιαζόντων βία. » Πάλιν δ' ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπιφυῆναι ληστῶν τι εἶδος ἱστορεῖ· οἳ μεθ' ἡμέραν, ὡς φησι, καὶ ἐν μέσῃ τῇ πόλει ἐφόνευσον τοὺς συναντῶντας· μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐκείνους μιγνυμένους τῷ πλήθει· καὶ ταῖς ἐσθήσεσιν ὑποκρύπτοντας μικρὰ ξιφίδια, τοῦτοις νόττειν τοὺς διαφόρους. Ἐπειτα πεσόντων μέρος γίνεσθαι εἰς ἐπαγανακτούντων αὐτοὺς τοὺς πεφρονευκότας· διὸ καὶ παντάπασιν ὑπ' ἀξιοπιστίας ἀνευμέτους γενέσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν ὑπ' αὐτῶν Ἰωνάθαν τὸν ἀρχιερέα κατασφαγῆναι· μετὰ δ' αὐτὸν καθ' ἡμέραν ἀναρεῖσθαι πολλοὺς· καὶ τῶν συμφορῶν τὸν φόβον εἶναι χαλεπώτερον· ἐκάστου καθάπερ ἐν πολέμῳ καθ' ὥρας τὸν θάνατον προσδεχομένου. Ἐξῆς δὲ τοῦτοις ἐπιφέρει μεθ' ἕτερα λέγων· « Μείζονι δὲ τούτων πληγῇ, Ἰουδαίους ἐκάκωσεν ὁ Αἰγύπτιος ψευδοπροφήτης· παραγενόμενος γὰρ εἰς τὴν χώραν ἀνθρώπος γόης καὶ προφήτου πῖστιν ἐπιθεῖς ἑαυτῷ, περὶ τρισμυρίους μὲν ἀθροῖξει τῶν ἡπατημένων· περιαγῶν δὲ αὐτοὺς ἐκ τῆς ἐρημίας εἰς τὸ Ἐλαιῶν καλούμενον ὄρος, ἐκεῖθεν οἷός τε ἦν εἰς Ἱεροσόλυμα παρελθεῖν βιάζεσθαι· καὶ κρατήσας τῆς τε Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ δήμου τυραννεῖν, χρώμενος τοῖς συμπεσοῦσι δορυφόροις. Φθάνει δ' αὐτοῦ τὴν ὀρμὴν Φῆλιξ ὑπαντιάσας μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ὀπλιτῶν· καὶ πᾶς ὁ δήμος συνεψήφιστο τῆς ἀμύνης. Ὡστε συμβολῆς γινομένης, τὸν μὲν Αἰγύπτιον φυγεῖν μετ' ὀλίγων, διαφραθῆναι δὲ καὶ ζωγρηθῆναι πλείστους τοὺς σὺν αὐτῷ. » Ταῦτα Ἰώσηπος ἐν τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως διέξεισι τῶν ἱστοριῶν. Τούτου δὲ τοῦ Αἰγυπτίου καὶ αἱ πράξεις μέμνηται τῶν ἀποστόλων, ἐνθα τὸ Ἰουδαίων πλήθος τοῦ Παύλου κατεστασίαζεν· λέγει γὰρ ὁ χιλιάρχος. Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος, ὃ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγαγῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοὺς τετρακισχιλίους ἀνδράς τῶν σικαρίων;

A vim impune fiebant. Tanta porro pontificibus incessit impudentia et audacia, ut non vererentur servos suos ex urbe in prædia et villas, decimas eas quæ sacerdotibus debebantur, direptum mittere. Quapropter evenit, ut ex sacerdotibus nonnulli ad eam penuriam redigerentur, ut inedia in conspectu multorum morerentur: usque adeo factiosorum vis et injuria juri et æquitati omni prævaluerat. » Idem ipse historicus, rursus eisdem temporibus exortum prædonum quoddam genus refert, « qui (ut ipse inquit) interdiu atque in media urbe obvios interimebant. Polissimum enim diebus festis se mediæ plebi immiscentes, et scias sub vestibus tectas habentes, adversarios (1) confodiebant. Deinde collapsis hominibus illi inter reliquos de scelere querebantur, qui cædem partrarent: atque ita fiebat, ut eo prætextu bonæ fidei habiti, deprehendi non possent. Primum equidem illi Jonatham pontificem trucidavere, et post eum quotidie complures: et calamitate ipse calamitatis metus gravior erat, cum pro se quisque, sicuti in bello, in horas mortem exspectaret. » Deinde illa quoque paucis interjectis infert: « Majore insuper calamitate Judæos affecit propheta Ægyptius. Adveniens enim in regionem eorum præstigiator, et qui prophetæ sibi fidem arrogaret, ad triginta millium, quos seduxerat, hominum multitudinem cogit. Eos ex solitudine in montem qui Olivarum est dictus, ducit. Ex eo loco poterat Hierosolyma vi capere: superatogue Romanorum præsidio, tyrannidem sibi in populo, satellitio eo, quod secum impetum in urbem facturum esset, fretus vindicare. Sed enim conatum ejus prævenit Felix, nam is Romanorum copias una cum Hierosolymitanæ plebis auxiliis, contra eum ducit: et pugna commissa, Ægyptius cum paucis fugere cogitur, 178 et quam plurimi in exercitu ejus vel cæduntur, vel capiuntur. » Hæc Josephus in secundo de captivitate Judaica Historiarum libro refert. Hujus autem Ægyptii et Acta multitudinis seditionem contra Paulum excitat. Dicit enim ad eum tribunus: *Non tu Ægyptius ille es, qui paucis ante diebus tumultu per seditionem concitato in solitudinem ad quatuor millia hominum sicariorum eduxit 28 ? »*

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΖ.

D

CAPUT XXVII.

Περὶ τῶν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου θαυμάτων, καὶ τῶν τεράτων τοῦ Μάγου Σίμωνος· καὶ ὡς ἀμφοτέρους τῆς Ῥώμης ὁ Νέρων ἐξήλασεν.

Νέρωνος δὲ τὴν ἀρχὴν διοικοῦντος, Σίμων ὁ Μάγος ἐν Ῥώμῃ, σημεῖα διὰ γοητείας τελεῶν ἦν. Κύναν γοῦν πρῶτον πρὸ τῆς οἰκίας μέγιστον δεσμοῖς τισι κατασχῶν, δι' ἐκείνου οὐκ μὴ πρὸς γνώμησιν ἦν αὐτῷ προσεῖναι ἀνεῖργε. Πέτρος δὲ ὁ μέγας ἐλθὼν θεάσασθαι Σίμονα, καὶ τὸν κύνα ἀπηγγιωμένον, καὶ φόβον ἐνιέντα ἰδὼν, γνοὺς τε ὡς πολλοῖς θανεῖν αἴτιος γέγονε πρὸ τοῦ Πέτρον ἐλθεῖν, εἰσεῖναι ἐπι-

De Petri apostoli miraculis, et item Simonis Magi præstigiis: et ut utrumque Nero Roma expulserit.

Nerone autem imperante, Simon Magus Romæ miracula per imposturas et præstigia edebat. Canem autem maximum pro foribus catenis vinctum habebat, per quem ad se venire volentes, si ei minus placuissent, arcebat. Advenit porro magnus ille Petrus ad Simonem visendum: qui canem eum offeratam et horrendum in se ferri videns, cum auctorem eundem, ante adventum suum,

²⁸ Act. xxi, 38.

(1) Διαφόρους, plurimos, varios.

mortis permultis fuisse, qui ingredi voluissent, A
ntellexisset, vinculis eum solvit, atque humana
voce annuntiare hero suo, Petrum Christi servum
adesse, jubet. Canis porro quo jussus fuerat modo,
nuntium perfert. Ad eam rem, qui tum cum Si-
mone erant, consternati obstupuerunt. Quibus
ille : nihil id novi esse, se quoque eadem facere
posse dixit. Itaque canem exire, et Apostolum ad
se vocare jubet. Petrus accitus ingreditur. Ibi in
colloquio mutuo multa inter se verba faciunt. Mi-
raculis equidem et variis prodigiorum operibus
Simon longe superatur. Quapropter multi ex illis
ad Christum accedunt, atque baptismum subeunt.
Enimvero et Simon ipse, dæmonum ei inservien-
tium opera, multa admirando faciebat. Nam ut
statuæ moverentur curabat, et in ædibus vasa at-
que instrumenta domestica se sponte propria hinc
inde transferebant, et ipse flammis circumdatus
non urebatur, Ferebatur quoque volans in acre.
179 Ex lapidibus, fuco hominibus objecto, panes
faciebat. Draconis quoque formam induebat, et in
varias animantium species mutabatur : duplici facie
indutus conspiciebatur, in aurum sese totum
transformabat, fores vectibus et claustris probe
communitas et oclusas dicto aperiebat, vincula
ferrea dirumpibat, in conviviis omnifariam for-
mularum simulacra exhibebat, ut plurimæ ante
eum præcederent umbræ efficiebant, quas defuncto-
rum dudum esse animas nugebatur. Neo ipse
modo, ad quem vellet, transformabatur speciem :
verum etiam alios quos voluisset, in variarum ani-
mantium formas mutabat. Quosdam autem, cum
planum eum et scurram esse coarguere et convin-
cere tentarent, amicitæ prætextu simulato, bo-
vem sacrificans, ad epulas invitabat, et inde mul-
tiformibus eisque incurabilibus morbis et immani-
bus dæmonibus subjiciebat. Hæc atque his similia,
cum divus quidem Petrus vere ac reipsa, Simon
autem falso et impostorarum fuco facerent, Nero
utrumque evocat : et eum, quod melius esset dis-
picere non posset, tum quidem, ut insolentium
prodigiorum effectores, ambos, tanquam errone-
sum ad impostorem et impurum Simonem, quippe et ipe impurus et impius, maxime con-
feret.

CAPUT XXVIII.

*Ut Paulus Hierosolymis cum esset, sese tempore et
loro prudenter accommodavit, in eo quod ibi juxta
veterem legis ritum vixit : et ut gravi catena vin-
ctus a tribuno concionabundus, quæ ei acciderint,
disservierit. Item ut Cæsaream ad præsidem Feli-
cem sit deductus, in custodiamque conjectus.*

Eisdem temporibus, Paulus una cum discipulis
suis, collectis sarcinis, Cæsarea ascendit Hieroso-
lyma : et die sequenti ad divum Jacobum hierar-
cham et presbyteros veniens, eos salutatur, et quæ
Deus per ipsum apud gentes effecisset, exponit.
Illi porro gloriam primum Deo ferebant : deinde
Paulum admonebant, quam plurima esse Judæo-
rum fidelium millia, qui legis zelo et æmulatione

καχειρηκότας, λύει μὲν αὐτίκα τὸν κύνα, καὶ ἀν-
θρωπίνῃ φωνῇ, εἰσαγγέλλειν ἐκέλευεν, ὡς Πέτρος
ὁ τοῦ Χριστοῦ δούλος ἦκε πρὸς σέ. Τοῦ δὲ κυνὸς
καθ' ὃν προσετάρχη τρόπον τὴν ἀγγελίαν τελέσαν-
τος, ἐννεοὶ μὲν ἦσαν οἱ συνῆσαν τῷ Σίμωνι · τὸν αἰ-
φάναι, μὴ ξένον οἶσθαι τὸ πραχθέν · κάμοι γὰρ
ἰσχύς τὰ ὅμοια δρᾶν · καὶ τῷ κυνὶ ἐκέλευεν ἐξίτα
καὶ εἰσκαλεῖν τὸν ἀπόστολον. Καὶ ὅς εἰσῆει μετα-
κληθεὶς · πρὸς λόγους τε ἦκον ἱκανῶς διαμιλλη-
θέντες ἀλλήλοις. Τοῖς γε μὴν τεραστίοις καὶ ταῖς
τῶν θαυμάτων πικραῖς ἐνεργεταῖς ἀπειπεῖν Σίμονα ·
πογλοῦς δὲ τῶν ἐκείνου Χριστῷ προσελθεῖν, καὶ τὸ
βάπτισμα δεῖσθαι. Πολλὰ δὲ καὶ Σίμων ἐποίη-
τοῖς παρεπομένοις δαίμοσιν ἐνεργούμενος · καὶ γὰρ
ἀνδριάντας κινεῖσθαι ἐποίησε · καὶ τὰ κατ' οἶκον
σκευῆ, ἔνθεν κἀκεῖθεν αὐτόματα μετετίθει · αὐτὸς
τε πυρὶ βαλλόμενος, οὐκ ἐκαίετο, καὶ εἰς αἶψα
ἀνίπτατο · ἐκ λίθων ἄρνους φαντάζων ἐποίησε · δρά-
κοντός τε μορφήν ὑπέδύετο, καὶ εἰς διάφορα ζῶων
εἶδη ἡμείβετο. Δύο πρόσωπα περεκαίμενος ἑωρᾶτο ·
εἰς χρυσὸν ἀθρόως μεταβάλλετο. Θύρας μοχλοῖς καὶ
κλεισὶ κατησφαλισμέναις διήνοιγε βήματα · καὶ
δεσμὰ ἐκ σιδήρων διέλυε · κἀν τοῖς δειπνοῖς δὲ ἐπι-
τοδαπῶν ἰδεῶν εἶδωλα παρίστη · σκιάς τε προη-
γεῖσθαι τούτου πλείστας παρεσκευάζεν, ἅς ψυχὰς
εἶναι τῶν πάλαι τεθνηκότων ἐληρώδει. Οὐκ αὐτὸς
δὲ μόνος πρὸς τὸ δοκοῦν μετασηματίζετο, ἀλλὰ καὶ
οὐς ἤθελε, πρὸς εἶδη παντοίων ζῶων μετέβαλλε.
καὶ τινὰς δὲ πλάνων πειρωμένους ἐλέγγχειν, προσ-
πέψυ τινὶ φίλιας ὑποποιησάμενος, βουὴν θύει,
συνεστιῶν ἐποίησε · κἀντεῦθεν ποικιλίας καὶ δυνα-
τοῖς νόσοις καὶ δαίμοσιν ἀγρίοις ὑπέβαλλε. Ταῦτα
δὲ καίτοι αὐτὰ τοῦ μὲν ἀληθῶς τοῦ θεοῦ Πέτρος,
Σίμωνος δὲ ψευδοῦ φαντάζοντος, Νέρων καὶ ἔμπρο-
σθεν εἰσεκάλει. Ἰκανῶς δὲ μὴ οἶός τε ὦν διαγωνῶναι τὸ
κρείττον, καὶ τὸν ἀληθῆ τοῦ γόητος διακρίναι, τίς
ὡς καινῶν τεραστίων ἐπιδημιουργοῦς, καὶ ἔμπρο-
σθεν τε Πέτρον καὶ Σίμονα τότε μὲν τῆς Ῥώμης
ὡσανεὶ πλάνους ἐξήλαυεν · ὕστερον δὲ, οἷάπερ καὶ
αὐτὸς βέβηλος καὶ ἀνόσιος, τῷ βεβήλω καὶ γόητι
μέλιστα Σίμωνι προσετέθη.

et scurras, Roma expellit. Postea autem ani-

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΗ.

Ὡς Παῦλος ἐν Ἱεροσολύμοις γενόμενος, οἰκονο-
μίᾳ ἐχρήσατο, κατὰ τὸν πάλαι νόμον πολιτε-
σάμενος · καὶ ὡς ἀλύσει πεδηθεὶς βαρεῖς ὑπὲρ
τοῦ χιλιάρχου, διεζήτει τὰ κατ' αὐτὸν ἡμε-
ροῶν. Καὶ ὡς εἰς Καισάρειαν τῷ ἡγεμόνι Φί-
λιππῷ διεπέμφθη, κἀκεῖσε φυλακῇ πυρεδύθη.

Τούτοις δὲ τοῖς χρόνοις καὶ Παῦλος ἀπὸ Και-
σαρείας σὺνάμα τοῖς αὐτοῦ μεθηταῖς ἐπισκουασάμενος,
ἀνέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Τῇ δ' ἐπισούσῃ, πρὸς τὸν
θεῖον ἱεράρχην Ἰάκωβον καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἰ-
σθῶν, ἠσπάξατο, ἐπιφέρων, καὶ ἂν θεὸς δι' αὐτοῦ τοῖς
ἔθνεσι κατεπράξατο. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα δόξαν ἀνή-
γον θεῷ · εἶτα παρήνουν, ὡς Πολλοὶ μυριάδες τῶν
πιστευσάντων Ἰουδαίων εἰσι ζήλω τοῦ νόμου συ-

τόμενοι· οἱ καὶ περὶ σοῦ κατήχνηται, ὡς ἀποστα-
 τεῖν ἐκεῖνου πάντας διδάσκεις, καταργεῖν τε τὴν
 περιτομὴν, καὶ μὴ τοῖς πατρίοις ἔθουσιν ἐθίλειν
 ἔμμενεῖν. Καὶ συνεβούλευον οἰκονομίᾳ χρώμενοι,
 ἀγνισθῆναι τε κατὰ τὸν νόμον καὶ ξυρῶ χρήσασθαι,
 ἵνα μὴ δοκῶν εἶη λύειν τὸν νόμον. Καὶ ὁ μὲν ἀγνι-
 σάμενος, εἰσήκει τὸ ἱερόν· οἳ γε μὴν ἀπὸ τῆς Ἀσίας
 Ἰουδαῖοι τοῦτον θεασάμενοι, χεῖρας ἔτεινον θυμῶ
 στρατηγούμενοι. Καὶ παρακροτοῦντες ἀλλήλους, ὡς
 βεδηλοῦντα τὸ ἱερόν, ἐξεῖλκον ἐκεῖθεν τὸν Παῦλον,
 καὶ κτείνειν ἐδίψων. Ὁ δὲ τῆς σπείρας χιλιάρχος
 τὴν σύγχυσιν ἠνωτισμένους τῆς πόλεως δρόμῳ πολλῶ
 κατασπύσας, τῶν μὲν χειρῶν ἐξήρπαξε τῶν φωνών-
 των· οὗσι δὲ βαρταῖαι περιβαλὼν ἀλύσειν, εἰς τὴν
 παρεμβολὴν ἦγε. Καὶ τὸν Αἰγύπτιον εἶναι νομίσας,
 περὶ οὗ πρὸ βραχέος εἰρήκαμεν, διηρώτα. Ὁ δὲ
 Ταρσέα μὲν ἑαυτὸν τῆς Κιλικίας εἶναι ἔλεγεν· ἐπὶ
 δὲ τῶν ἀναβαθμῶν στήσας, ἔπειτα λέγειν ἐκέλευεν.
 Ὁ δὲ Παῦλος, τὰ κατ' αὐτὸν ἐστὼς διεξῆκει· ὡς
 γινώσκω μὲν εἶη ζῆλον τοῦ πατρῷου νόμου αὐχῶν,
 παρὰ τῆ Γαλιλιᾷ τάκριδες τῆς θρησκείας μαθὼν,
 καὶ ὡς ἐπιστολὰς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων λαθὼν, εἰς
 Δαμασκὸν ἤλαυνε, δεσμῶ περιβαλεῖν, οἳ Χριστὸν ἐκή-
 ρυσσον· καὶ ὡς φῶς αὐτὸν ἄπειρον ἐξ οὐρανοῦ περι-
 ρήστραψε· καὶ ὡς φωνῆς τινὸς ξένης ἐν μεθέξει
 ἐγένετο. Πηρός τε ἐνεῦθεν γενόμενος περιήκει· καὶ
 ὡς ὑπὸ Ἀνανίου πάλιν ἔσχε τὸ φῶς· καὶ ὡς ἔσχε
 τὸ βάπτισμα τῆ Ἰησοῦ ὀνόματι σφραγισθεῖς. Ἄ δὲ
 πάντα διεξιὼν, εἰς ὄχλον μεῖζονα ἦρε τὸ πλῆθος,
 Αἴρε αὐτόν, λέγοντες. Οὐ γὰρ καθήκει ζῆν τὸν τοιοῦ-
 τον. Καὶ ὁ χιλιάρχος, μάστιξιν αὐτὸν ἤπειγε. Κἂν
 ἐκεῖνος Ῥωμαῖον ἑαυτὸν ἐπειπῶν, τῶν πληγῶν
 ἀπῆλλάττετο. Ἄμα δ' ἔφ' ἀσφαλὲς ὁ χιλιάρχος γνῶ-
 ναι ἐθέλων, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸ συνέδριον μετε-
 στέλλετο. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος δημηγόρος ὢν, ὑπὸ
 Ἀνανίου τὸ στόμα ἐτόπτετο· ὃν ὁ Παῦλος ἀρχιερεῖα
 γε ὄντα μὴ εἰδὼς, τοῖχόν τε κεκονιαμένον ἐκάλει,
 καὶ παρὰ τὸν νόμον τὴν κρίσιν ἐξάγοντα. Εἶτα με-
 θόδῳ τινὶ φαρισαῖον ἑαυτὸν ὠνόμαξε, καὶ ὡς ὅτι νε-
 κρῶν κηρύττει ἀνάστασιν, εἰς κριτήριον παρεσίγη-
 το. Αἶ' οὐ καὶ πρὸς Φαρισαίων τὰ πιστὰ σχῶν, μη-
 δὲν τι διαμαρτάνειν, ὑπὸ τοῦ χιλιάρχου ἀνήρπαστό
 δεοδικότους, μὴ τι τῶ πλῆθει γένοιτο πρᾶξι· τῶν
 ἀπρεπῶν. Νυκτὸς δ' ἐπιστῆναι λόγος Χριστὸν, καὶ
 θαρσεῖν ἐγκελεύεσθαι. Ἐπίσης τε ὡς καὶ ἐν Ἱερου-
 σαλὴμ κἂν τῆ Ῥώμῃ μαρτυρεῖν ὑπετίθει. Ὅρκους
 δὲ τινες ἡσφαλίζοντο, πείσαι μὲν τοὺς ἱερεῖς ἐξάγειν
 τὸν Παῦλον τῆς πόλεως· αὐτοὺς δ' ἐν ἑτοίμῳ ἔχειν
 κτείνειν αὐτόν. Ὁ δὲ Παῦλος μαθὼν, ἤγγελε γὰρ
 ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ πατρὸς τὴν βουλὴν, τῆ χιλιάρχῳ
 ἐμήνυεν. Ὁ δὲ, Κλαύδιος δὲ Λυσίας ἦν αὐτῶ
 ὄνομα, οὗσιν ἑκατοντάρχος καὶ διακοσίους δεξι-
 ολίθοις, σὺν ἱππεῦσιν ἐδοδομήκοντα παρεδίδου τὸν
 θεῖον Ἀπόστολον· κτήνει ἐπιβιβάσας εἰς Καισάρειαν
 νυκτὸς, τῆ ἡγεμόνι Φήλικι σύναμα ἐπιστολῆ τοῦτον
 παρέπεμπε. Καὶ ὅς διεξάμενος τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων
 ἦκοντας, κατ' αὐτοῦ εἰπὼν τοὺς κατηγοροῦντας ἐκ-
 δέχασθαι, τῶ πραιτωρίῳ Ἡρώδου φυλάττεσθαι πα-
 ραγγύα.

A perciti, de eo certiores facti essent, quasi omnes
 doceret a lege deficere, circumcissionem abolere,
 et patrios mores negligere : proindeque auctores
 suasoresque ei erant, ut consilio ad tempus ac-
 commodato, purificaretur, et ex legis præscripto
 caput raderet, ne scilicet legem abrogare videretur.
 Atque ille quidem ita purificatus, templum
 ingreditur : Judæi autem Asiani eo conspecto,
 180 ira vehementiore ducti, manus ei inferunt,
 et alius alium cohortati, tanquam eum qui tem-
 plum profanaret, inde extrahunt, et occidere mol-
 liuntur. Cæterum cohortis tribunus, tumultu eo
 civitatis audito, magna cum celeritate accurrit, et
 Paulum ex percussorum manibus raptum, gravi-
 bus duabus catenis vinctum, in castra ducit : et
 quod eum Ægyptium illum esse, de quo paulo
 ante diximus, opinaretur, id ipsum inquit. Ille
 autem Tarsensem se ex Cilicia esse dicit. Deinde
 cum eum in gradus statuisset, causam dicere ju-
 bet. Ibi Paulus stans, de rebus suis commemorat,
 quod spectatum scilicet satis esset, zelo se et æmu-
 latione patriæ legis flagrantem, apud Gamalilem
 cæremonias ejus accurate et diligenter didicisse :
 acceptisque a senioribus epistolis, Damascum, ut
 ibi in vincula, qui Christum predicassent, conji-
 ceret, contendisse. Immensam vero tum cælitus
 lucem circum se coruscasse, vocemque inauditam
 antea ad se delatam esse : excæcatum inde cir-
 cuisse, visum postea rursus ab Anania recepisse,
 denique baptismo consignatum, Jesu Christo no-
 men dedisse. Hæc omnia cum referret, magis
 etiam magisque tumultuari multitudo incipit : tol-
 lendum eum esse, neque talem hominem vivere
 debere, clamant. Tum tribunus Paulum flagellis
 urgebat. At ille, cum Romanum se civem esse di-
 ceret, plagis liberatur. Deinde, cum prima luce
 tribunus, rem omnem certius cognoscere volens,
 pontifices et consilium evocat : atque ibi cum
 Paulus rursus concionaretur, ab Anania in os
 verberatur. Quem Paulus pontificem esse nesciens,
 cum parietem eum dealbatum vocat, tum illegiti-
 mum iniquumque ei iudicium objicit : deinde
 consilio quodam pro tempore capto, Pharisæum se
 nominat : et quod mortuorum resurrectionem
 prædicet, propterea se in jus trahi dicit. Hoc
 modo, Pharisæorum sibi, nihil eum criminis ad-
 misisse credentium, conciliat studia : et tribunus
 veritus, ne quid multitudo, quod minus deceret,
 faceret, eum abducit. Noctu vero Christus Paulo
 assistens, forti animo esse jubet : eumque sicuti
 Hierosolymis, ita Romæ quoque de se testificaturum
 esse dicit. Erant autem quidam qui juramento
 confirmaverant, persuasuros se quidem sacerdoti-
 bus, ut Paulum e civitate producerent, ipsos vero
 ad eum necandum paratos fore. Quod cum Paulus
 cognovisset (nam id ac eum sororis ejus filius de-
 tulerat), tribuno 181 significat. Ille porro, Clau-
 dius scilicet, Lysias (ita enim vocabatur duobus
 centurionibus, ducentisque hastatis, et septuaginta

equitibus, divinum committit Apostolum, ut noctu jumentis vehementem, Cæsaream cum epistola ad Felicem ducerent. Et ille, cum eos qui Hierosolymis venissent, excipisset, expectaturumque se, qui eum accusarent, dixisset, in Herodis prætorio asservari illum jubet.

CAPUT XXIX.

A

Ut Paulus cum eis qui Hierosolymis venerant, se defendens disputarit. De Felice et Drusilla: item de Festo, qui Felici successit, apud quem libere causa dicta, appellavit Cæsarem.

Quinque dies intercessere, cum seniores Hierosolymis eo veniunt, Ananias pontifex, et orator quidam Tertullus nomine: qui cum alia multa Paulo, accusans, nugis suis et eloquentiæ convenientia objicit: tum ut pestiferum et seditiosum hominem conviciis proscindit, profanantem sanctum et templum ipsum. Insuper etiam, magni et gravis criminis loco adjicit, antesignanum hunc esse Nazarenorum sectæ. Paulus vero facile criminibus aliis oratione suavi confutatis, colere se Deum, juxta eam quam illi dixissent sectam: neque se iis quæ in lege aut prophetis sint, dictis refragari; neque aliter quam accusatores conviciatoresque suos credere constituisse: annuntiare etiam mortuorum qui vel pie, vel impie vixissent, resurrectionem, qua de re potissimum in præsentis causa judicium sit, profitetur. Quibus auditis, Felix judicium ad Lysiæ tribuni adventum comperendinat. Qui tribunus quamprimum venisset, causam se iterum auditurum dicit. Paulum autem in custodiam mittit, neque quemquam ad eum adire, quæque ei usui essent, subministrare volentem, prohibet. Cæterum paulo post Felix una cum Drusilla uxore accersitum Paulum, de salutifero verbo concionantem audit. Itaque metu ex concione ejus concepto, Felix paulatim eam absolvebat. Professionem vero fidei suscipere nolens, pecunias se ab eo accepturum sperabat: eamque ob causam frequenter cum eo accito familiariter libentiusque sermones conferebat. Enimvero biennio exacto, Portius Festus a Nerone successor Felicis mittitur: qui cum Cæsarea Hierosolyma ascenderet, Ananias pontifex, ut Paulum eo vocaret rogat: **182** eo nimirum consilio, ut in itinere clam ferro ille a conjuratis trucidaretur. Festus petitionem eam rejiciens, eos Cæsaream, ubi controversa decideretur, venire jubet. Eo cum Festus et presbyteri venissent, Paulus pro tribunali crimina sibi ab eis objecta, tanquam araneorum telam solvit, nihil se vel in legem, vel in templum admisisse pulcherrime demonstrans. Ac Festus quidem, ut Judæis gratificaretur, Hierosolyma Paulum venturum esse dicit. Id vero ille deprecatur, ad Cæsaris tribunal se staturum attestans. Nemini quippe fas esse, hominem ad Cæsarem provocantem, Judæis per gratiam donare. Ad hunc modum cum Paulus techna quadam Festum constrinxisset, ille re in consilium relata atque deliberata, tandem, Cæsarem, inquit, appellasti, ad Cæsarem ibis.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὡς δὲ διετέλεθη ὁ Παῦλος τοῖς ἐξ Ἱεροσολύμων ἤκουσι καὶ περὶ Φήλικος καὶ Δρουσίλλης καὶ Φῆστου, ὃς διάδοχος ἦν Φήλικος· ἐφ' οὗ Παῦλος παρβήσιασάμενος, ἐπικαλεῖτο τὸν Καίσαρα.

Πέντε ἡμέραι τὸ ἐξ ἐκείνου ἦσαν· καὶ πρεσβύτεροι ἐκείθεν ἤκον, Ἀνανίας τε ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ῥήτωρ τις Τέρτυλος ὄνομα· ὃς καὶ ἄλλα μὲν τοῦ Παύλου κατηγορῶν ἦν, ἀξία τῆς ἐκείνου φλυαρίας καὶ πιθανότητος· τῶς γε μὴν ὡς λοιμὸν καὶ στασιώδη ἐλοιδορεῖτο, βεβηλοῦντά τε τὸ ἅγιον καὶ τὸ ἱερόν· καὶ ὡς μέγα τι δεινὸν προσωνείδιζε, πρωτοστάτη λέγων εἶναι τοῦτον τῆς Ναζωραίων αἰρέσεως. Πῦλος δὲ τὰ μὲν ἄλλα ῥᾶθίως ἀπεωθεῖτο, ἡδίστῳ λόγῳ διακρουόμενος· λατρεύειν δὲ Θεῷ καθ' ἣν ἐκείνοι ἔφασαν ἀρεσὶν ὁμολόγησι, μηδ' ἀπο τῶν ἐν νόμῳ καὶ προφήταις εἰρημένων ἔν· ἐπίστης τε τοῖς λοιδοροῦσι πιστεύειν αἰρεῖσθαι· πρεσβεῖν τε καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν, τῶν τε ὁσίως βεβιωκότων καὶ μὴ· ὑπὲρ οὗ καὶ τὴν δίκην μάλιστα τούτῳ ταύτην γενέσθαι. Ὡν εἰρημένων Φήλιξ ἀκούσας, ὑπερτίθει τὴν κρίσιν, Λυσίαν τὸν χιλιάρχον ἐκδέχεσθαι εἰπὼν· οὗ ἤκοντος ὅσον ἤδη, τὰ τῶν λόγων αὐτοῦ γενέσθαι. Καὶ φρουρᾶ μὲν τὸν Παῦλον ἐδίδου· ἤκιστα δ' ἐκέλευε τὸν βουλόμενον προσεῖναι τε καὶ τὸ πρὸς χρεῖαν ἐκείνῳ ὑπηρετεῖν. Μετ' ὀλίγον δὲ Φήλιξ σύναξι Δρουσίλλῃ τῇ γυναίκαί, τὸν Παῦλον μεταστατεῖλαιμοι, ἤκουον τὸν σωτήριον λόγον διεξιόντα. Δέους δὲ πλησθεὶς, ἡρέμα τοῦτον ἀπέλυε, καὶ τὴν κρίσιν λαθεῖν οὐκ ἐθέλων, χρήματα προσεδόκα λήψεσθαι· δι' ὃ καὶ συνεχῶς μεταπεμπόμενος, ἡδίως πρὸς λόγους ἔρχετο. Διαιτίας δὲ πληρωθείσης, Πόρκιος Φῆστος ὑπὸ Νέρωνος διάδοχος ἐπέμφθη Φήλικος. Ὁ ἀπὸ Καισαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβάντι, οἱ περὶ Ἀνανίαν τὸν ἱεράρχην ἤξιον, εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Παῦλον καλεῖν· ὡς ἔν γε κατὰ τὴν ὁδὸν, κρύφα διαχρησθεῖν τῷ ξίφει πρὸς τῶν συνωμοτῶν. Τὸν Φῆστον δὲ ἀπέκασθαι τὴν ἀξίωσιν· ἐκείνους δὲ τῇ Καισαρείᾳ προσβαλεῖν, καὶ τὸ ἀμφίβολον διαλύεσθαι. Ἐπεὶ δὲ Φῆστος καὶ τὸ πρεσβυτέριον ἤκον, ἐπὶ βήματος Παῦλος τὰ παρ' ἐκείνων εἰσαγόμενα ὡς ἰσθὴν ἀράχνης διέλυε, μηδὲν τι ἐξημαρτηκέναί, οὔτε εἰς τὸν νόμον, οὔτε μὴν εἰς τὸ ἱερόν ἀποδεικνὺς ἄριστος. Καὶ Φῆστος μὲν Ἰουδαίους χαριζόμενος, εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβαίνειν τὸν Παῦλον ἔλεγεν. Ὁ δ' ἀπὸ τῆς ἐπιπέλασης, ἐπὶ τῷ Καίσαρος βήματι παρεστάναι φάσκων· Ἐθέον οὐδενὶ ἔξεστι χαρίζειν Ἰουδαίους ἄνδρα ἐκκαλούμενον Καίσαρα. Οὕτω τοῦ Παύλου τέχνη κατασχόντος τὸν Φῆστον, ἐκείνος σκίψαι δοὺς τὰ τῷ πράγματι, Καίσαρα, φησὶν, ἐπικαλεῖσθαι· πρὸς Καίσαρα πορεύσῃ.

D

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Α

CAPUT XXX.

Περὶ Ἀγρίππα καὶ Βερνίκης, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς δημηγορίας τοῦ Παύλου.

De Agrippa et Berenice : et de concione, quam apud eos Paulus habuit.

Ἐπὶ τούτοις Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς, σὺνάμα Βερνίκη τῇ γυναικί, εἰς Καισάρειαν ἀφίκοντο πρὸς Φῆστον. Διατριβῆς δ' ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἐκείσε γεγεννημένης, Φῆστος τὰ κατὰ τὸν Παῦλον τῷ βασιλεὶ ἀνεῖπεν· ὅπως δέσμιος ὑπὸ Φῆλικος καταληφθεὶς, καὶ ὡς δίκην κατ' αὐτοῦ αἰτουμένων τῶν πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιερέων, ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἄνδρα ἤγαγον τῶν καθηγούρων παρόντων· μηδεμίαν δ' αἰτίαν τάνδρῃ φανείσης, ὡς γε ὑπονοεῖν ἦν, πρὸς γε μὴν αὐτὸν, ζητήματά τινα προὔτεινον περὶ τῆς σφῶν δεισδαιμονίας, καὶ περὶ τινος Ἰησοῦ τεθηκότος· ὃν ἔφασκον ὁ Παῦλος ζῆν. Ἐμοῦ δ' ἐν ἀπορίᾳ καθεστῶτος πρὸς τὴν τούτων διάκρισιν, ὁ Παῦλος τὴν τοῦ Καίσαρος διάγνωσιν ἐπικέκληται. Ὁ δ' Ἀγρίππας, Ἡβουλόμην, ἔφη, καὶ αὐτὸς τάνδρὸς ἀκοῦσαι· καὶ ὁ Φῆστος, Ἐς αὔριον, ἔλεγε. Μετὰ δόξης δ' ὅτι πλείστης σὺν Βερνίκη ἅμα ἔψ Ἀγρίππας μέγιστον συγχροτήσας ἀκροατήριον, συμπαρῆν δὲ καὶ τοῦ σιγῆμον ἅπαν τῆς πόλεως, Φῆστου κελεύσαντος, ἄγεται Παῦλος δεσμοῖς ἐχόμενος. Καὶ τοῦ λόγου Φῆστος ἤγειτο, Ἀγρίππα βασιλεῦ, λέγων, καὶ οἱ συμπληροῦτε τὸν σύλλογον, οὗτος, περὶ οὗ μοι τὸ τῶν Ἰουδαίων πλῆθος ἐντυχόν, θορύβου πλήρεις ἦσαν, μὴ δεῖν αὐτὸν ζῆν ἀπάτη τέχνη διατεινόμενοι. Ἐγὼ δὲ μηδὲν ἐν αὐτῶν ἄξιον θανάτου πράξει καταλαβών, καὶ αὐτοῦ δὲ τὴν τοῦ Σεβαστοῦ ἐπικρίσιν ἐκκαλομένου, ἐκεῖ πέμψαι αὐτὸν δεῖν ἤγγυμαι· μηδ' ἀσφαλοῦς δ' ἐνόητος γράφειν, ἐπὶ τὴν σὴν προήγαγον δίκην, ἀναξ Ἀγρίππα· ὡς ἂν, διαγνωσθείσης τῆς δίκης, ἔχω τι παραδρῆλόν. Καὶ γὰρ ἔμοιγε τῶν ἀτόπω δοκεῖ, δέσμιον πέμποντα, μὴ καὶ τὰς αἰτίας σημαίνειν ἐθέλειν τῆς δίκης. Ἀγρίππας δὲ τῷ Παύλῳ ἔφη, Ἐρεῖται σοὶ ὑπὲρ σεαυτοῦ ἂ βούλει διεξιέναι· συνθηεῖς δὲ τινὶ ὁ Παῦλος ἴσως χρώμενος, τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ἔλεγε τοιάδε· Πρῶτον σοφία τινὶ, ὡς δικαιοῦν ἄνδρα, ἴσθρι δὲ τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἔθῶν τε καὶ ζητημάτων τὸν Ἀγρίππαν ἰπαινῶν οὐκ ἀνεί, εὐδαιμονά τε ἑαυτὸν οἰόμενος, οἷς ἀκροατῆ περιτύχοι τοιοῦτω· οὕτω δὲ προσιμασιζόμενος τὰ κατ' αὐτὸν διεξήει, τὴν μὲν ἐκ νέου μου, λέγων, τροφήν εἶναι κατὰ τὴν ἀκριβῆ καὶ πάτριον τῶν Φαρισαίων αἵρεσιν· καὶ νῦν δ' ἐστάναι πρὸ βήματος μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν ἢ ὅτι λέγων εἰμι ἀνάστασιν νεκρῶν ἔσθαι, ὁ τοῖς πατράσι πάλα ποτὲ Θεὸς ἐπιγγείλατο. Περὶ μέντοι τῆς κλήσεως Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἐγὼ μὲν ἐδόκουν ζῆλιν ὑπὲρ τῶν πατρίων νόμων αὐχῶν, πολλὰ τῶν μὴ καλῶν διαπράξασθαι· ὁ καὶ δράσας ὤφθη· μάρτυς πᾶσα Ἱεροσόλυμα· καὶ γε πολλοὶ κατὰ κλειστοὶ φυλακαῖς ὑπ' ἐμοῦ γαγένονται, τὴν παρὰ τῶν ἱερέων ἐξουσίαν λαβόντος. Τόσον δ' ἦν μοι τὸ τῆς μανίας περιόν, ὥστε καὶ εἰς τὰς πόλεις ποσῆσιν πόλεις, διώκων καὶ πάντα κάλων κινῶν, τὸ λέγου, ἀνατρέψιν ταύτην τὴν αἵρεσιν. Καὶ ἔπειτα καὶ εἰς Δαμασκὸν ποιούμενός μοι τὴν ὁδόν, ἔμεινα τὸ μεσημβρινὸν ἐπεχούσης, εἶδον οὐρανὸν θέντα· τὸν ἥλιον περιεστράψαν με ὥς. Καὶ τῇ ὑπερ-

Interea Agrippa rex, una cum Bernice conjuge Cæsaream ad Festum venit. Atque ibi cum plures dies moraretur, Festus causam Pauli regi exponit, ut scilicet is vinctus a Felice relictus fuerit, et ut præsbyteri et pontifices, officium iudicis adversus eum implorarint : ut denique pro tribunali hominem accusatoribus præsentibus statuerit, atque ibi nihil criminis in reo, quantum suspicari licuerit, compertum sit, præterquam quod quæstiones quædam de superstitione ipsorum, et de quodam Jesu defuncto, quem Paulus vivere assereret, ab accusatoribus ei objicerentur. Et cum ipse dubius ancepsque de iudicio hoc essem, Paulus ad cognitionem Cæsaris provocavit. Hic Agrippa : Pervelim, inquit, et ipse virum audire ; et Festus : Cras audies, ait. Itaque maximo cum apparatu prima luce Agrippa cum Bernice frequens convocat auditorium. Et aderant ibi etiam, Festi jussu, quicunque in ea urbe fuere viri clari. Itaque Paulus vinctus adducitur. Tum ibi Festus sermonem exorsus : Agrippa rex, et quicumque in conventu hoc adestis, inquit, hic ille est, quem Judæorum multitudo, tumultu ingenti concitato, ad me veniens e vivis tollendum esse omnibus modis contendit. **183** Ego vero, cum nihil eum morte dignum commississe animadverterim, et ipse iudicium Augusti appellaverit, eo mittendum esse duxi. Cum vero nihil certi, quod de eo scribam, habeam, ad iudicium tuum eum produxi, rex Agrippa : ut causa cognita, tandem habeam, quid de eo Cæsari significem. Admodum enim absurdum mihi videtur, vinctum quemquam mittere, et non simul causam vinculo- rum indicare velle. Tum Agrippa ad Paulum : Permittitur tibi, inquit, de te ipso quod visum est, dicere. Ibi Paulus consuetudine fortasse quadam, manu extenta, verba fecit. Et primum arte quadam prudenter Agrippam, ut virum justum, consuetudinamque et quæstionum Judaicarum egregie peritum, laudare non omisit. Deinde felicem se eo nomine, quod in talem auditorem causæ suæ incidisset, iudicavit ; atque hujusmodi præfatione præmissa, res suas exponens : Ab ineunte ætate, inquit, accurate et diligenter in patria Pharisæorum secta educatus et doctus sum. Ac ne nunc quidem alia de causa ad tribunal sto, quam quod mortuorum resurrectionem futuram esse doceo, quam Deus olim Patribus promisit. Quod quidem ad nomen Jesu Nazareni pertinet, zelum et defensionem patriarum legum spirans, multa quæ non decuerunt admisi, eaque omnia aperte facere sum visus. Testatur id universa Jerusalem ; per multi enim a me, qui potestatem eam a sacerdotibus acceperam, in custodias sunt conjecti. Tantum autem in me furor is exuberaverat, ut etiam in longinquiores urbes sim profectus, persequens, omnique (quod dicitur) fune moto, evertere sectam

hanc contendens. Itaque Damascus cum iter facerem, meridie ipso lux sole illustrior cœlitis me circumfulsit. Cujus splendoris magnitudine oculos perstrictus, et proinde caligine obsitus, in terram decidi. Ad hæc vox de cœlo audita, quæ Christum persequi vetabat, et mox ut exsurgerem jubebat : eam ob causam visionem mihi talem oblatam esse indicans, ut me testem produceret earum, quas vidissem, quasque paulo post indicaturus esset, rerum : ut scilicet cæcorum aperirem oculos, et homines a tenebris ad lucem, et a potestate atque imperio Satanæ ad Christum converterem, remissionem peccatorum, hæreditatemque inter sanctificatos 184 per eam quæ in ipsum est, fidem et persuasionem recepturos. Visioni porro tali, quæ naturam omnem longe supergrederetur, non morem gerere, religio erat. Itaque Judæis simul et gentibus, ut per resipiscentiam et pœnitentiam ad Deum convertantur, dignaque pœnitentiæ opera perficiant, annuntio, nihil prorsus extra prophetas et ipsum Mosen docens, nimirum quod Christus, qui passibilis fuerit, et primus ex mortuis resurrexerit, lucem gentibus, vitamque et salutem æternam proprio suo denuntiet populo. Hæc cum Paulus cum diserta facilitate diceret, Festus, utpote animalis quidam homo, qui non satis ea quæ spiritus sunt assequeretur, stultitiamque adeo et insaniam ea esse suspicaretur, tanquam per multas litteras mente captum, neque satis quæ diceret intelligentem, cum convicio Paulum ridebat. Cui ille, non insanire se, sed veritatis et sobrietatis verba loqui asseverat. Quemadmodum id regi ipsi, ad quem hæc libere diceret, probe cognitum esset : quem nihil earum rerum lateret, omnibus quæ Agrippa perhumaniter : Modica ex parte, inquit, mihi, ut Christianus fiam, persuades. At ille : Mihi vero in primis apud Deum in optatis est, non solum modica, verum etiam maxima ex parte, non te solum, verum etiam qui orationem meam bodie audierunt omnes, tales fieri, qualis ego sum : extra vincula duntaxat ista, quibus obstrictus sum, catenarum.

CAPUT XXXI.

De trajectione Pauli in Italiam, et de naufragio ejusdem.

Agrippa autem, et qui cum eo erant, ex consensu statim consurgentes, et seorsim consistentes, Nihil (inquiunt) homo iste, quod vinculis aut morte dignum sit, facti. Ad quod Agrippa adjicit, absol-
vendum eum fuisse, nisi Cæsarem appellasset. Ea porro de causa in Italiam ei navigandum esse, decernitur. Ita Julio cuidam ex cohorte Augusta committitur. Nacti autem navem Adrumetinam, in eam ascendunt. Porro cum Paulo erant Lucas, et Aristarchus ex Macedonia Thessalonicensis. Inde Sidonem sunt delati : mox progredientes, juxta Cyprum navigant ; et deinceps 185 Ciliciæ et Pamphylis mari transmisso, ad Myra Lyciæ appellant. Ibi Alexandrina navi in Italiam tendente, inventa, Julius cum vinculis in eam imponitur. Et ad Guidum cum propius accessisset, præter Cretam, juxta Salmonam vehitur. Dehinc ad locum, cui

Α βολῆ τῆς ἀγλῆς τὰς ὄψεις περιλαμβθεῖς, σκότου πλήρης γενόμενος, ἐπὶ γῆν ἐπιπτον. Φωνὴ δὲ τις ἄνωθεν ἐξηκούετο, μὴ με διώκειν Χριστόν. Ἐκέλευέ τε ἀνίστασθαι· καὶ τούτου γε χάριν οὕτως ὤφθαι, ὥστε προβαλέσθαι με μάρτυρα ὧν τε εἶδον, καὶ ὧν μετ' ὀλίγον δεῖξει· ἀνοῖξαι τυφλῶν ὀφθαλμοῦς, ἀπὸ σκότους τε εἰς φῶς ἐπιστρέφειν, καὶ ἀπὸ τῆς ἐπικρατείας τοῦ Σατανᾶ εἰς Χριστόν· ὡς· ἄρσιν ἀμαρτιῶν λαθεῖν, κληρόν τε ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως. Ἀπειθεῖν τοίνυν τῆ ὑπερφυεῖ ὀπτασίᾳ οὐκ ἦν. Ἰουδαίοις μὲν οὖν καὶ τοῖς ἐξ ἔθνῶν μετανοήσασιν· ἡμεῖς δὲ ἐπιστρέφειν λέγω ἅξια ἔργα μετανοίας διαπραττομένους· μηδὲν ὧν οἱ προφῆται καὶ Μωσῆς αὐτοῖς, ἐκτὸς καταγγέλλων· ὡς παθητὸς ὁ Χριστὸς, καὶ πρῶτος ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς, φῶς τοῖς ἔθνεσι ζωῆν τε καὶ σωτηρίαν αἰώνιον τῷ οὐκείῳ καταγγέλλει λαῷ. Ταῦτα σὺν ῥαστώνῃ τοῦ Παύλου διεξιόντος, ὁ Φηστός, ψυχικός τις ὧν ἄνθρωπος, καὶ μὴ ἱκανῶς ἔχων προσέειπαι τὰ τοῦ Πνεύματος, μαρτίαν δὲ καὶ μανίαν ταῦτα ὑπονοῶν, ὡς ὑπὸ πολλῶν γραμμάτων ἐξεστηκότα, καὶ ἃ λέγει μὴ διεϊδόμενα, διελοιοδορεῖτο τὸν Παῦλον· τὸν δὲ μὴ μαίνεσθαι φάναι, ἀλθθείας δὲ καὶ σωφροσύνης, ῥήματα λέγειν διισχυρίζεσθαι, ὡς καὶ τῷ βασιλεῖ πρὸς ὃν τὰ τῆς παρῆρησίας, ἀκριβῶς ἔγνωσται. Οὐ γὰρ που οἴμαι τοῦτον λαυθάνειν μηδὲν, πιστεύοντα πᾶσιν ἃ προφῆται κατήγγειλαν. Πρὸς ὃν Ἀγρίππας ἡδέως, Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις, εἶπε, Χριστιανὸν γενέσθαι. Καὶ ὁ, Ἐμοὶ δὲ δι' εὐχῆς ἔσται καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ οὐ σὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντας οἱ τῶν ἐμῶν λόγων μετεστηκότας εἰσὶν· ὁποῖος δῆτα καὶ γὰρ σήμερον· ἄνευ μέντοι τῶν ἃ περιλαμβάνει ταύτας ἀλύσεων.

prophetas annuntiantur credentem. Ibi ad eum Agrippa, ut Christianus fiam, persuades. At ille : Mihi vero in primis apud Deum in optatis est, non solum modica, verum etiam maxima ex parte, non te solum, verum etiam qui orationem meam bodie audierunt omnes, tales fieri, qualis ego sum : extra vincula duntaxat ista, quibus obstrictus sum, catenarum.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τοῦ εἰς Ἰταλίαν ἀπόπλου τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ ὡς ναυαγίᾳ ἐχρήσατο.

Ἀγρίππας δ' εὐθὺς καὶ οἱ συμπαρόντες, τοῦ συναδρίου ἐξαναστάντες, καὶ ἰδίᾳ γενόμενοι, Οὐδὲν, ἔρασκον, ἅξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ὁ ἄνθρωπος οὗτος πράσσει. Ὁ δ' Ἀγρίππας προσετίθει, ὡς καὶ ἀπολεύσθαι δίκαιος ὁ ἄνθρωπος ἦν, εἰ μὴ Καίσαρα ἐπέκλιτο· καὶ δεῖν πλεῖν εἰς Ἰταλίαν ἐκρίνετο. Καὶ δῆτα Ἰουλίῳ τινὶ σπειρήσας σεβαστῆς παρεδίδοτο. Καὶ τὸν οὖν ἐξ Ἀδραμυτίου πλοίῳ περιτυχόντες, ἐπέβαινον. Ἦν δὲ καὶ Λουκᾶς σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Ἀριστάρχῳ, Μακεδὼν Θεσσαλονικεύς. Ἐνεῖθεν δὲ εἰς Σιδῶνα κατήχθησαν. Παροδείσαντες δὲ, τὴν Κύπρον ὑπέπλευσαν. Καὶ δῆτα τὸ διὰ Κιλικίας καὶ Παμφυλίας πέλαγος διαπλεύσαντες, εἰς τὰ Μύρα τῆς Λυκίας κατήσαν. Ἐκεῖσε πλοίῳ ἐξ Ἀλεξανδρείας περιτυχῶν ὁ Ἰούλιος, εἰς Ἰταλίαν πλῖοντι, σὺν τοῖς δεσμώταις ἀνήγατο. Κατὰ τὴν Κνίδον δὲ γεγώνως, τὴν Κρήτην παρεπλευ

κατὰ Σαλμώνην. Ἐπειτα ἐν χώρῳ, ᾧ Καλοὶ λιμένες ὄνομα, ἤχθησαν. Πόλις δ' ἐγγὺς ἦν ἐκεῖνη Λασιά τὴν κλήσιν. Ἐπιφαλοῦς δὲ τοῦ πλοῦ ὄντος, Παῦλος προηγγελεν ὡς καὶ τὸν φόρτον ἀποβαλεῖται τὸ πλοῖον μεθ' ὑβρεως, καὶ ἐν χρῶ κινδύνου ἄχρι δὴ καὶ ψυχῶν γενέσθαι· παρήνει τε μὴ ἐκεῖθεν ἀνάγεσθαι. Ὁ δ' ἐκτοντάρχης τῶ κυβερνήτῃ μᾶλλον ἢ τῷ Παύλῳ ἐπέθετο. Ἐκεῖθεν τοῖνον ἀνήγοντο, ἤκιστα παραχείμασι ἱκανοῦ ὄντος τοῦ λιμένος. Νότου δ' ἐκπνεύσαντος, ἄραντες ἄσων, παρελέγοντο τὴν Κρήτην. Τυφωνικός δ' ἄνεμος ἐκπνεύσας, Εὐροκλύδων ὠνόμασται· καὶ τοῦ πλοίου συναρπασθέντος, ἀντοφθαλμεῖν τε μὴ ἰσχύοντος τῷ ἀνέμῳ, μικρὸν ἐπιδόντες ἐφέροντο· καὶ ὄντα νησιδίον τι ὑποδραμόντες ᾧ Κλαύδῃ ἦν ὄνομα, μόλις τῆς σκάφης περικρατεῖς ἦσαν. Καὶ τῷ πλοίῳ ταύτην ἐνθέμενοι, ῥώμῃ πάσῃ τὴν ναῦν διεζώννουον, πρὸς τὰς ἐμβολὰς τῶν κυμάτων ἀντέχειν παρασκευάζοντες. Ἐν φόβῳ δ' ὄντες μὴ περὶ τὰς λεγομένας Σύρτες ἐμπέσωσι, τὸ ἰστίον τοῦ πολλοῦ τόνου ἀνέντες, ἐφέροντο. Σφοδρῶ δ' ἐγκειμένου χειμῶνος, τριταῖοι αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἅπασαν τῷ πελάγει ἀφίσταν. Ἰκαναῖς δ' ἐφ' ἡμέρας μὴ ἡλίου μήτε ἀστρῶν ὑπὲρ οὐρανὸν ὄρωμένων, καὶ πολλοῦ τοῦ κλύδωνος περιβρέοντος, πᾶσα ἡ τῆς σωτηρίας περιηρεῖτο ἐλπὶς. Ἀσιτῆς τε διὰ ταῦτα πιζομένων τῶν ἐν τῷ πλοίῳ πολλῶν, ὁ Παῦλος, Ἐχρῆν μὲν, ἔλεγε, πειθηνίους γε ὄντας, μὴ ἐκ τῆς Κρήτης ἀνάγεσθαι, τῆς τε ὑβρεως καὶ ζημίας, ὡς πορρωτάτω εἶναι· ἀλλὰ καὶ νῦν παρηνῶ εὐθύμως ἔχειν ὑμᾶς· πλὴν γὰρ τοῦ πλοίου, οὐδέμια τῶν ἔνδον ἀποπέσειται ψυχῇ. Ταύτη γὰρ δὴ τῇ νυκτὶ, Θεοῦ ἄγγελος ᾧ λάτρις εἰμι παραστάς, παρηγγύα τε μὴ φοβέσθαι· Δεῖ γὰρ σε Καίσαρι παραστῆναι· χάριν τε σοὶ πλείστην εἶδως, τοὺς συμπλώτας πάντας σοὶ γε δωρεῖται. Ἐκπεσεῖν δ' ἀνάγκη ἡμᾶς νήσῳ τινὶ. Τεσσαρεσκαίδεκάτῃ νύξ παρῆλθε τὸ ἐξ ἐκεῖνου, οἱ δὲ τῷ Ἀδρίῳ ἐταλαιπώρουον· καὶ τὸ βάθος ἀναδιφώμενοι, περὶ ὄργυιὰς εὕρισκον εἴκοσι. Τραχεῖς δὲ τόπους ἐκπεσεῖν δεδιότες, τέσσαρας ἀγκύρας βίψαντες πρὸ μνησθεν, ἡμέραν γενέσθαι ἔθεσκλύτουον. Οἱ δὲ καὶ τὴν σκάφην ἐκ τοῦ πλοίου κατὰ πελάγους ἐβρίπτουον, φεύγειν διασκοπούμενοι. Εἰσγγήσει δὲ Παύλου οἱ περὶ τὸν ἑκατόνταρχον, τὰς σχολήνου ἐκείνου διατεμόντες, τῷ πελάγει τὴν σκάφην εἰων ἀνέμοις φέρεσθαι. Πρινῆ δ' ἡμέραν γενέσθαι, τροφῆς μετέχειν πᾶσι παρήνει ὁ Παῦλος· μὴδὲ γὰρ τρίχα ἐνὸς τῶν ἀπάντων τῆς κεφαλῆς ἀποπίπτειν. Κάκεινος πρῶτος Θεῶ ἀφοσιούμενος τὰ εἰκότα, τροφῆς ἤπιετο. Ἐπίσης δὲ καὶ οἱ τοῦ πλοίου ἐπόλουον, ἔξ ὄντες ἐδόδομήκοντὰ τε καὶ διακόσιοι. Ὡς δ' ἡμέρα ἦν, διαγνώουαι μὲν οὐκ εἶχον τὴν γῆν· κόλπον δὲ τινα εὐρωον αἰγιαλὸν ἔχοντα. Τὰς οὖν ἀγκύρας περιελόντες, καὶ τὰς τῶν πηδαλίων ζευκτηρίας ἀνέντες, μικρὸν δὲ μετεωρίσαντες τὸν ἀρτέμωνα, τῇ ἐπιπνεύσει δυνάμει εἰς τὸν αἰγιαλὸν κατήγον. Ἡ μὲν οὖν πρῶρα ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθίστατο· ἡ δὲ πρῶμα τῇ βίῃ τῶν κυμάτων ἐλύετο. Καὶ βούλευμα μὲν ἦν ξίφει δια-

A Boni portus nomen est, deferuntur : a quo non longe civitas erat, Lasæ dicta. Et cum periculosa esset navigati, Paulus navem tempestate ad jacturam usque cum injuria, vectoresque de vita ipsa summe periclitaturos præmonens, non transmittendum inde suadet. Sed centurio in eo gubernatorem navis, magis quam Paulum audiebat. Quapropter inde, quod portus ad biemandum non satis idoneus esset, discedunt : et Noto spirante, Asso superata, Cretam legebant. Mox ventus exoritur typhonicus et turbulentus, quem procellosum Eurum, seu Euroaquilonem vocant. Itaque navi ab eo rapta, cum contra niti non possent, tempestati aliquantum cedentes, feruntur. Et ad insulam quamdam parvam, quæ Claudia dicitur, cursu directo, vix scaphæ compotes fieri potuerunt. Eaque in navim sublata, navim ipsam quam possunt firmissime, contra incursiones et procellas fluctuum cingentes, instruunt et communiunt. Deinde ne in Syrtas, quæ dicuntur, inciderent veriti, velo laxato vehuntur. Et turbulentissima coorta hieme et tempestate, tertio demum die jacturam faciunt, et manibus ipsi suis omnia navis arma in pelagus projiciunt. Cum autem diebus pluribus, neque sol, neque astra in cælo conspicerentur, immanisque præterea immineret tempestat, omnis spes salutis præciditur. Eaque de causa vectores cibi abstinentia et inedia longiore macerantur. Atque ibi Paulus : Decebat, inquit, vos mihi morem gerere, et e Creta non solve. Sic enim tempestatis hujus injuria et jactura caretis. Sed nunc quoque quieto vos bonoque esse jubeo animo. Præter navim enim nulla vectorum intercidet anima. Hac enim ipsa nocte Angelus Dei, quem colo, mihi assistens, timorem me abjicere jussit : Oportet enim, dicens, apud Cæsarem te sisti. Et quod gratiosus apud Deum es, vectores simul omnes tibi ille donat : in insulam autem nos quamdam ejici necesse est. Quarta decima deinde supervenit nox, 156 et illi in Adriatico afflictantur mari : atque altitudinem inquirerentes undæ, ad viginti passus inveniunt. Et ne in aspera inciderent loca metuentes, quatuor e puppi anchoris projectis, diem a Deo præcibus optant. Tum demum nautæ scapham e navi in mare projiciunt, et fugæ consilium capiunt. Centurio autem, Pauli suasu, funes scaphæ incidi jubet, eamque ventis auferendam committit. Et priusquam illucesceret, Paulus omnes, ut cibum capiant, hortatur, ne capillum quidem unicum e capite eorum omnium decisurum pollicens. Ipseque primus Deo quas decebat gratiis sacratis, cibum sumit : quod itidem vectores reliqui, qui ducenti et septuaginta sex erant, faciunt. Ut autem dies illuxit, terram quidem dignoscere nequeunt : sinum vero conspiciunt littus habentem. Subductis itaque ancoris, gubernaculorumque remissis juncturis, et artemone aliquantulum sublato, spirantis venti vi ad littus tendunt. Et prora quidem integra permanet, puppis

autem fluctuum violentia solvitur. Milites porro illud consilii capiunt, ut vinctos omnes interimant, ne ex eis quisquam natando evadat. Centurio autem, propter Paulum, eadem eam inhibet : et pro se quemque, ut posset, consulere sibi jubet.

CAPUT XXXII.

Ut in insula Melita manum Pauli vipera morsu violarit : de Publio, aliis Pauli miraculis.

Et confestim omnes in littus evadunt. Insulæ nomen Melita erat : cujus incolæ barbari quidem illi, non parum tamen curæ et benignitatis naufragis exhibent. Itaque propter imbrem copiosiore, et frigus vehementius, pyram illi ingentem accendant, et circumcirca considunt. Ibi cum Paulus multa sarmenta congesta pyræ imponeret, et vipera, quæ in dumis eis latebat, calore eo excitata proreperet, manum ejus illa mordicus arripit. Quod ubi Barbari, ita scilicet feram eam ex manu illius dependere, conspiciunt, non bonum eum esse virum, sed homicidam, et immanem quæpiam, qui etiam si sævæ tempestatis vim evasisset, præsentem tamen a venenoso serpente ictus, ne diutius viveret, vindictam sentiret, suspicantur. **¶** Sed enim nihil inde periculi Paulo accidit : nam serpentem excussum in flammam conjicit. Illi vero existimantes eum evestigio vel in tumorem vertendum, vel examinatum pessum iturum, improba venenati morsus contagione : ut aliter rem evenire viderunt, retrorsum navim agentes (1), quod dicitur et in contrariam partem transeantes, longe diversa de eo loqui incipiunt, divinisque eum prosequuntur honoribus. Agri et prædia insulæ ejus, Publii, primum ibi tenentis locum erant, qui per triduum ad suinmam hospitalitatem nihil faciens reliqui benigne eis facit. Cæterum copiosam is humanitatis ejusmodi reportat gratiam : vehementes enim febres, et dysenteria, quæ mala Publii patrem dudum vexaverant, tactu Pauli pelluntur. Alii præterea quam plurimis afflictis morbis, dolore et cruciatu statim omni, pristinæ restituti valetudini, levantur. Unde magnus Paulo honor provenit, vectoribusque quæ ad navigandi usum pertinerent, abunde subministrantur.

CAPUT XXXIII.

Ut inde Paulus navi Alexandrina, per Syracusas Romam venerit, et cum primariis ibi Judæis sermones disputando contulerit. Et ut apud Neronem se steterit, et tum quidem absolutus fuerit : bienniumque Romæ permanens, regnum Christi, citra impedimentum, cum multa libertate prædicarit.

Ibi vero etiam aliud navigium Alexandrinum Castoribus, diis falsis, quorum imagines præ se ferobat, consecratum hiemabat. Quemadmodum enim Christianam pietatem colentes navium gubernatores, naves suas sanctis quibusdam dedicant, inscriptioneque id testantur : itidem olim, pro eo atque

(1) Πρόμναν ἀνακρούεσθαι, hoc est, puppim impellere, est sensim retrocedere, navigio non inverso. Qui enim se ita cedens recipit, puppim remigando impellit : id quod propterea facit, ne

χειρῶσθαι τοὺς δεσμίους, μή τις διανηξάμενος ἀποδράσῃ · ὁ δ' ἡγεμῶν διὰ Παῦλον ἐκώλυε τὴν σπαγὴν, ἐκέλευέ τε πάττας, ὡς γ' ἐκίστην δύναμις ἦν, ἐξίναί.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΒ'.

Ὡς ἐν τῇ νήσῳ Μελίτῃ ἔχιδνα τῆς χειρὸς τοῦ Παύλου καθήψατο · καὶ περὶ Πουπλίου, καὶ τῶν ἄλλων τοῦ Παύλου θαυμάτων.

Καὶ αὐτίκα πάντες ἐπὶ τοῦ ξηροῦ ἦσαν. Μελίτη δὲ ἡ νῆσος ὠνόμαστο · τῆς οἱ ἔποικοι βάρβαροι τοὺς ναυαγῆσαντους κατιδόντες, οὐ μικρὰν τὴν θέρμην παρεῖχον. Τῷ τε γὰρ ἐπέχοντι λάβρω ὑπέτῃ καὶ τῷ σφοδρῷ ψύχει, πυρὰν μεγίστην ἀνάψαντες, περικύκλω ἐκάθιζον. Φρυγάνων δὲ ἀπόδεσμον ἰκάνον Παῦλος τῇ χειρὶ συστρέψας, τῇ πυρᾷ ἐκατίθει · καὶ δὴτ' ἔχιδνα οἰκουρὸς οὔσα τῇ ὕλῃ, τῇ θέρμῃ διαθαλφθεῖσα, τῆς ἐκείνου καθῆπτο χειρὸς. Ὡς δ' οἱ βάρβαροι τὸ θηρίον ἀπρητημένον τῆς χειρὸς ἐκείνου κατεῖδον, οὐκ ἀγαθὸν ὑπενόουν ἄνδρα, ἀλλὰ τινα φονικὸν καὶ ἀνημερον · οὐ χάριν καὶ τοῦ πολλοῦ κλύδωνος ὑπερβάντα τὴν ῥώμην, ἢ δίκην ζῆν οὐκ εἶα τῷ ἰοδόλῳ τρωθέντα. Παύλῳ δ' ἐντεῦθεν οὐκ ἦν πονηρόν · ἀλλ' ἐπὶ τῆς φλογὸς τὸ ἐρεπτόν ἀποτινασσόμενος ἔβρίπτεν. Ὡς δὲ προσδόκιμοι πάντες ἦσαν, αὐτίκα τούτων ἡ καταπίμπρασθαι, ἢ νεκρὸν ἐξάπινα πίπτειν τῇ κακεντρεχεῖα τοῦ δήγματος, ὡς τούναντιον μᾶλλον ἐώρων, πρόμναν κρουσάμενοι (1), τάναντία λέγοντες ἦσαν, καὶ ἰουθεῖος ἐτίμων τιμαῖς. Ἄγροί μὲν οὖν καὶ χωρὶς ἐκείσε τῷ τῆς νήσου πρωτεύοντι, Πούπλιος ἐκείνῳ τὸ ὄνομα, ἦσαν. Ὅς καὶ τρεῖς ἡμέρας τὰγαθὰ παρεῖχε, φιλοξενίας ἐλλείπων οὐδέν. Καὶ γὰρ οὐ βραχυσίαν τοῦ ἔργου εἶχε τὴν ἀμοιβὴν · σφοδροὶ γὰρ πυρετοὶ καὶ δυσεντερία διελύοντο τῇ ἀφῆ Παύλου, πάσαι τὸν πατέρα Πουπλίου πέλζοντα. Ἐπὶ δὴ τούτῳ καὶ ἄλλοι πλείστοις τῶν νόσων ἐξεταζόμενοι, εὐθεὶς τὸ πέλζον ἀπεβάλλοντο, ῥάγους γινόμενοι. Ἐντεῦθεν Παύλῳ οὐκ ἐλαχίστη τιμὴ · καὶ τὰ χρειώδη ἀνηγομῆνοι πλείστα ἐτίθετο.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΓ'.

Ὡς ἐκεῖθεν πλοίῳ Ἀλεξανδρίνῳ Παῦλος διὰ τῶν Συρακουσῶν εἰς Ῥώμην ἦλθε, καὶ τοῖς πρώτοις τῶν ἐκεῖ Ἰουδαίων εἰς λόγους ἦλθε, καὶ τῷ Νέρωνι παραστάς, τότε μὲν ἀπελύετο · καὶ δύο ἔτη ἐπὶ Ῥώμης διαγαγὼν, τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ἀκωλύτως μετὰ παρβύσιας ἐκήρυττεν.

Ἐκείσε δὲ καὶ ἄλλο πλοῖον παρακεχειμακὸς ἦν. Ἀλεξανδρεῖα προσήκον, Διοσκουροῖς ψευδωνύμοι θεοὶ ἀνακείμενοι, κἀκείνους ἐπὶ στήλης ἔχον. Τῶν ναυκλήρων γὰρ ἕκαστοι, ὡσπερ οἱ καθ' ἡμᾶς εὐπειθεῖα χρώμενοι, ἀγίοις δὴ τὰς αὐτῶν ναῦς ἀναφέροντες, γράμμασι παρασημαίνονται · οὕτως

propalam, fugere, dum se paulatim subducit, videatur, et ne tergum hostibus obvertat. Proverbialiter autem est, sententiam pristinam sensim mutare. Suid.

πάλαι, καθάπερ ἐπόθουν, τοῖς ψευδωνύμοις ταῦτα γράφοντες παρεσήμαινον. Ἐν τοίνυν τῷ τοιοῦτῳ πλοίῳ μετὰ τρίτον ἐπιβάντες μῆνα οἱ περὶ τὸν θεῖον Παῦλον εἰς Συρακούσας κατήγοντο· ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ῥήγιον· καὶ δευτεραῖοι αὖθις ἦλθον εἰς Ποτιόλους. Ἐντευθεν δὲ εἰς Ῥώμην διεσώζοντο. Ἄδελφοὶ δὲ τινες τὴν παρουσίαν ἡσθημένοι Παύλου, ἄχρις Ἀπίου Φόρου καὶ Τριῶν Ταβερνῶν προὔπ-
 ήντων. Ἐμπόρια δὲ ταῦτα τῆς Ῥώμης ἔξωθεν κείμενα. Τοὺς μὲν οὖν δεσμίους παρεδίδου ὁ ἑκα-
 τοντάρχης, Παῦλον δὲ μόνον σὺν αὐτῷ εἶχε. Τρίτη τὸ ἐξ ἐκείνου ἡμέρα ἦν· καὶ ὁ Παῦλος τοὺς πρώτους τῶν Ἰουδαίων μετεκαλεῖτο· καὶ λέγων διεβεβαίω, μηδὲν τι τῷ πατρίῳ νόμῳ διαμαρτεῖν, δέσμιος δὲ Ῥωμαίων παραδεδοῦσθαι χερσίν· οἷ καὶ τάλῃθες διαγρόντες λυεῖν ἔκρινον δεῖν. Τῶν δ' ὁμοφύλων σφοδρῶς ἐγκειμένων, δι' ἀναγκῆς ἦλθον ἐπικαλέ-
 σασθαι Καίσαρα· οὐχ ὡς τοῦ 'μοῦ ἔθνους ἔχων τι κατειπεῖν, ἀλλ' ὥστε μᾶλλον ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσ-
 λαλῆσαι. Ἦν γὰρ ὁρᾶτε περικειμένην μοι ἄλυσιν, ταύτην ἔνεκα τῆς σοῦ Ἰσραὴλ ἐλπίδος περικειμαι. Οἱ δὲ παρητοῦντο καὶ αὐτοὶ, μηδὲν τι φλαῦρον περὶ αὐτοῦ ἢ ἀκοῇ ἢ γράμματι δέξασθαι. Διακου-
 σά γε μὴν ἀξιοῦμεν περὶ ὧν λέγειν ἔχοις. Ἴσμεν καὶ γὰρ, ὡς ἡ ἀῖρσις αὐτῆ ἢ κατὰ Χριστὸν ἀπαν-
 ταχῶς ἀντιλέγεται. Καὶ δὴθ' ἡμέρας ὀρισθείσης, παρῆσαν πάντες· καὶ δι' ὅλης ἡμέρας τὰ κατὰ Χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ διεξῆει βασιλείαν, πειθῶν ἕκ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἐφ' ἐκά-
 στῳ ἀρμόζουσαν τὴν μαρτυρίαν παρατιθείς. Καὶ οἱ μὲν πειθῆναι τε ἦσαν καὶ ἡρέμα τοὺς λόγους ἐδέχοντο· οἱ δὲ ἤκιστα εἶχον τοῖς εἰρημένους προσ-
 τίθεσθαι· ἀσυμφώνως δ' ἔχοντες, διελύοντο. Τῶν δὲ γραμμάτων Φήστου τῆ ἐξῆς τῷ Νέρωνι ἀποδοθε-
 μένων, τῷ ἐκείνου παρίσταται βήματα. Ἀπολο-
 γίαις τοίνυν εὐλόγοις καὶ πολὺ τι τὸ ἐπαγωγὺν τε καὶ πάνσοφον ἐχούσαις τὸν πολὺπλοκον ἐκεῖνον θῆρα διαφυγῶν, οὔτε τῶν ὁμοσύλων καθήψατο, καὶ αὐτὸν ὡς εἶχε τῶν ἐγκλημάτων ἀπέλυε. Καὶ τὸ ἐξ ἐκεί-
 νου διετοῦς χρόνου παραβῆντος, ἐπὶ Ῥώμης Πύ-
 λος καθῆστο, ἐν ἰδίῳ τῶν ἔργων μισθώματι διαζῶν, καὶ πάντας τοὺς πρὸς ἐκεῖνον ἤκοντας, ἀσμένως ὑποδεχόμενος, καὶ διττῶς τρέφων, καὶ πλείον τῆ
 ἐνθέῳ καὶ οὐρανίῳ τροφῇ παβῆσιζ τε καὶ γλώσση ἀνέτη τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν κηρύττων, καὶ τὰ κατὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλευθέρῳ κηρύττων γλώσση, καὶ ἀκωλύτως ἅπασιν εὐαγγε-
 λιζόμενος.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Ὡς μετὰ ταῦτα ἐξῆς τῆς Ῥώμης ὁ Παῦλος πάλιν εἰς τὸ κήρυμα ἐπορεύετο· αὖθις δ' ἐπὶ Ῥώμην γενόμενος, ὀφίσταται τὸ μαρτύριον. καὶ περὶ τῶν θείων ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Τὰ μὲν δὴ μέχρι τοῦ παρόντος ὁ ἱερός καὶ θεῖος ἀποστολὸς καὶ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς τὴν τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων ἀφήγησιν περιέγραψεν· ἐντεῦθεν δὲ τοῖς τὰς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀριδιήλους ἀναταξαμένοις κατόπιν ἐπόμενοι, τὰ ἐξῆς τῆς ἱστο-

PATROL. GR. CXLV.

volebant, falso creditis diis, picturis eas inscribe-
 bant. Hæc igitur navi, tertio post mense, divus Paulus conscensa, Syracusas, deinde Rhegium, at-
 que inde perendino die Puleolos perfertur. Ac pos-
 tremo salvus Romam pervenit. Verum enimvero fratres quidam, Pauli adventu cognito, usque ad Appli Forum et Tres Tabernas (quæ sunt emporia extra urbem Romam sita) obviam ei processerant. Romæ porro centurio cæteros quidem victos, qui-
 bus oportuit, tradit : Paulum vero secum ipse retinet. Triduo post Paulus primoribus Judæorum ad se vocatis, 188 oratione confirmat, nulla in re-
 patriam legem se prævaricatum esse ; cæterum cum victus in Romanorum manus esset traditus, illique, causa cognita, se absolvendum judicassent, populares autem sui vehementius eum persecuti essent, necessario se eo descendisse, ut Cæsarem appellaret. Non equidem, inquit, quod gentem meam in quopiam accusem, sed potius, ut vos viderem atque alloquerer. Quam enim circumdatam mihi cornitis, propter ipsam Israelis spem gero catenam. Qui ipsi quoque suspicionem amoventes, nihil se quidquam mali vel sermonibus vel litteris de eo accepisse, paratos esse, res, de quibus dicturus esset, audire, testantur : scire se, ubique sectæ Christianæ contradiçoi, allegantes. Designatur ergo dies, et illi omnes adsunt. Tum ibi die integro Paulus de Christo atque ejus regno orationem habet : atque ex lege et prophetis, ad locum quemque congruentem afferens testimonium, probationes adducit. Illi porro partim quidem obsequuntur, paulatimque sermones ejus comple-
 rentur : partim vero, ut dictis ejus fidem habent, non adducuntur, et sic in diversas opinio-
 nes scissi discedunt. Deinde Festi litteris Neroni redditis, Paulus ad tribunal ejus sistitur : et defensionibus disertis, admodumque prudenter ad persuadendum accommodatis, variam illam et versutam feram, non ille quidem populares suos perstrin-
 gens, sed crimina tantum sibi objecta refellens, effugit. Ex eo tempore biennium Paulus Romæ permansit, mercedes operis sui vives : omnesque ad se venientes, perhumaniter exceptos, duplici in primis tamen divina et cælesti alimonia fovens. Atque ad hunc modum cum magna simul et animi et linguæ libertate, regnum Dei et Dominum nostrum Jesum Christum, nullo interveniente impe-
 dimento, prædicans, Evangelium omnibus annun-
 tiavit.

CAPUT XXXIV.

Ut postea Roma excedens, rursus ad prædicandi munus ierit ; et denuo Romam venerit, martyriumque subierit ; et de divinis ejus Epistolis.

Hactenus sacer et divinus apostolus et evange-
 lista Lucas historiam Actorum apostolicorum scripsit. Deinceps porro ecclesiasticorum historio-
 rum aperta vestigia sequentes, reliquas Historiæ nostræ res, Deo 189 confisi, exponemus, et Spi-

ritus sancti instinctu, quæ supersunt, adjiciemus. Ac tum quidem absolutus a Nerone Apostolus (1), ad concionum ministerium rursus est profectus. Cum autem iterum in urbem Romanam venisset, martyrio ibi vitam finisse creditur (2). Non mirum quippe erat, Neronem, quod ab initio humanitate quadam præditus esset, facile Pauli pro doctrina institutæ defensionem acquiescere: postquam autem idem in impia atque nefaria flagitia tanquam in scopulos impigisset, ad alias aliorum cædes quoque apostolorum adjicere. Itaque tum primum, sicut dictum est, dimissus, priorem ad Timotheum scripsit epistolam, quem episcopum antea Ephesi constituerat (3). In hac tanquam in forma adumbrata, rationem et vitam hierarchicam copiose exprimit, qualibus moribus esse conveniat eos, qui Christianis sacris præesse volunt, Spiritus afflatu scribens. Non solum autem Timotheo, et per illum ecclesiis Christi omnibus, sed etiam sacro Tito aliam epistolam scripsit; quem antehac insulæ Cretæ episcopum ordinatum, ibi reliquerat, ut si quid in evangelica prædicatione sua adhuc deesset, ille adimpleret. Ad Corinthios etiam, Ephesios, Galatas, Colossenses, Philippenses, Thesalonicensis, præterea ad Judæos, et Romanos, et plerosque alios quos eum adire Spiritus sancti vis et gratia jusserat, quosque per fidem in Christum evangelicam magnifice regeneraverat, quæ præsens oratione sua dilucide docuerat, eadem per compendium absens in memoriam revocans, epistolas dedit. Ita vero ea quoque quæ secretioris mysterii, magisque abstrusa antea silentio præterierat, postea per sacra scripta sua, aut grandioris sapientiæ verbis accurate et dilucide declaravit, eut saltem (ut ita dicam) parabolarum more et specie tanquam per ænigmata adumbravit; neque propter eos qui ad res divinas audiendas idonei futuri erant, ea occultans, neque propter inepros atque indignos, dilucide prorsus et aperte, ad contemplandum evitandum, exponens. Cum autem denuo, ut dictum est, post longam variamque profectio- nem et cursum, Romam venit, morte ibi pro Christo est multatus: quo tempore cum adhuc vinculus esset, posteriorem ad Timotheum composuit Epistolam, in qua, cum priorem defensionem suam ostendit, tum eam quæ jam sibi imminobat martyrii consummationem declarat. 190 « In prima enim, inquit, defensione mea memo mihi affuit, sed omnes me destituerunt: ne id illis imputetur. Dominus autem mihi præsto fuit, et confortavit me, ut per me prædicatione impleta perficeretur, eamque omnes gentes audirent: et liberatus sum ex ore leonis ».

Neronem ita, propter sævum et ferocem ejus animum, designans. Et cum in spiritu sciret, jamjam

¹II Tim. iv, 17.

(6) Secundo imperantis Neronis anno primum Paulus Romam venit A quo etiam tum est absolutus, intra quinquennium illud, quo tolerabilis ty-

ρίας Θεῶ θάρσυντες ἐκθυσόμενοι, καὶ δὴ τῷ θεῷ ἐπόμεινο: Πνεύματι, τοῖς ἐφεξῆς ἐπιβάλλομεν. Τότε μὲν οὖν πρὸς Νέρωνος ἀφεικὲς ὁ Ἀπόστολος, ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν αὐθις ἐπέλλετο· δεύτερον δ' ἐπὶ δάκρυα τῆ αὐτοῦ πόλει, τῷ μαρτυρίῳ τελειωθῆναι λόγος κρατεῖ· καὶ γὰρ ἦν εἰκὸς τοῦ Νέρωνος καταρχὰς ἡπιώτερον διακειμένου, ῥᾶν τὴν ὑπὲρ τοῦ δόγματος ἀπολογίαν προσήκασθαι Παύλου· εἰς δ' ἀθεμίτους ἐξοκέιλαντα πράξεις, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων ἐπιτολῆσαι σφαγὰς. Τότε μὲν οὖν ἀφειμένος, τὴν πρὸς Τιμόθεον πρώτην γράφει ἐπιστολὴν, ὃν ἐπίσκοπον Ἐφέσου πρότερον καταστήσειεν, ὡς ἐν τύπῳ τὸν ἱεραρχικὸν βίον καὶ λόγον ἀναγκαίως διεξιῶν· ὁποῖόν τινα βίον χρεῶν μετιέναι τοῖς κατὰ Χριστὸν ἱερᾶσθαι βουλομένοις καθυπογράφων τῷ Πνεύματι. καὶ δι' ἐκείνου πάσαις ταῖς Χριστοῦ ἐκκλησίαις. Οὐ μόνον δὲ Τιμοθέῳ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἱερῷ Τίτῳ ἄλλην ἔστειλε γράφειον· ὃν πρότερον τῆς νῆσου Κρήτης καταστήσας ἐπίσκοπον διαφίχεν ἐκεῖσε, τὰ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ ὑστερήματα ἀνορθώσοντα. Καὶ πρὸς Κορινθίους δὲ καὶ Ἐφεσίους, Γαλάτας τε καὶ Κολασσαίς, Φιλιππησίους τε καὶ Θεσσαλονικεῖς· ἐτι δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ῥωμαίους, καὶ πάντας ἐφ' οὓς αὐτὸν μετὰ σώματος ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος δύναμις καὶ χάρις ἐπέλευσεν παρεσκεύασεν· οὓς καὶ διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τῷ Εὐαγγελίῳ λαμπρῶς ἀνεγέννησεν, ἃ παρῶν διὰ στόματος κατεφώτιζε, ταῦτα δι' ἐπιστολῶν συντεταγμένῳ λόγῳ ὑπομιμήσκων. Α δὲ καὶ ὡς μυστηριώδῃ τε καὶ ἀνέφικτα ἐδίδοσ τῇ σιωπῇ πρότερον, ὑστερον διὰ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ γραμμῶν, ἢ τελείως μέλλωνος λόγοις θεοσοφίας ἀνεκτίθει- ren, ἢ ὀλοσχερῶς ὡς ἂν τις εἴποι ἐν εἴδῃ παραβολῆς ὑπὴρῆσεν, μήτε διὰ τοὺς ἀξίως ἀκούειν μίλλωντας τὰ θεῖα ὑποκρουπτόμενος, μήτε διὰ τοὺς ἀναξίους ταῦτα σαφῆ πάντη καὶ πρόχειρα, ἵνα μὴ περιφρονοῖτο, ηρακιδίδους. Αὐθις τοίνυν, ὡς εἴρηται, μετὰ τὴν πολλὴν περίοδον ἐπὶ Ῥώμῃν ἐληλακῶς, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ τρεῖς ἐχρήσατο· ὅτε δὲ καὶ δεσμοῖς ἐχόμενος, τὴν πρὸς Τιμόθεον δευτέραν συντάττει ἐπιστολὴν· ἐν ἣ τὴν τε προτέραν αὐτοῦ ἀπολογίαν ἐμφάνει, καὶ τὴν παρὰ πόδας τελειώσιν. Ἐν τῇ πρώτῃ γὰρ μου, φησὶν, ἀπολογίῃ οὐδεὶς μοι συμπαραγένετο, ἀλλὰ πάντες με ἐγκατέλιπον. Μὴ αὐτοῖς λογισθεῖτε. Ὁ δὲ Κύριός μοι συμπάρεστη, καὶ ἐδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τὸ κήρυγμα πληροφορηθῆ, καὶ ἀκούσῃσι πάντα τὰ ἔθνη· καὶ ἐρῶ ὑσθὴν ἐκ στόματος λέοντος· τὸν Νέρωνα διὰ τὸ δόλοθμον οὕτω καλῶν. Εἰδὼς γὰρ μὴν ἐν Πνεύματι τὴν ὅσον οὕτω ἐσομένην αὐτοῦ ὑπὲρ Χριστοῦ τελευτήν, ἐπιφέρει παρακλήσιόν τι· Καὶ ῥύσεται με ὁ Κύριος ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ· καὶ σώσει με εἰς τὴν

rannus is fuisse dicitur.

(2) Tredecimo imperii Neronis anno.

(3) E Laodicea Phrygiæ Pacatianæ metropoli.

βασιλείαν αὐτοῦ τὴν ἔπουρανιον· τὸ παραυτίκα μαρτύριον αἰνιττόμενος, ὃ καὶ σαφέστερον ἐν τῇ αὐτῇ προφοιβάξει ἐπιστολῇ, Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, λέγων, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. Ἐπιστημαίνει μέντοι ἐν τῇ τριτάτῃ δευτέρᾳ πρὸς Τιμόθεον καὶ ὑστέρᾳ ἐπιστολῇ τὸν Λουκᾶν αὐτῷ συμπαρεῖναι· κατὰ δὲ τὴν προτέραν ἀπολογίαν οὐδὲ τοῦτον. Ὅθεν εἰκότως συνίγεται τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις τὸν θεῖον Λουκᾶν ἐπ' ἐκείνου περιγράψαι τὸν χρόνον· καὶ τὴν κατ' αὐτοῦς ἱστορίαν λαμπρῶς ὑφηγήσασθαι, ἕως οὗ τῷ Παύλῳ συνῆν πρότερον. Καὶ ταῦτα διγλῶσσοι, δεῖξτε περὶ ἡμῶν, μὴ τὸ μαρτύριον τῷ Παύλῳ γενέσθαι καθ' ἣν ὁ Λουκᾶς ἐπιδημίαν τοῦ Παύλου ἐπὶ Ῥώμης ἀνέγραψεν, ἀλλ' ἐς ὕστερον. Πᾶσαν γὰρ σχεδὸν τὴν γῆν διελθὼν, καὶ ἐπὶ πέντε καὶ τριάκοντα ὑπὲρ Χριστοῦ τῷ Εὐαγγελίῳ διαθλεύσας ἑνιαυτοῖς, τελευταῖον ἐπὶ Ῥώμης τὸ δεύτερον γεγονώς, καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ ἐντετυχηκώς, ἐκεῖ σὺνάμα τούτῳ τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἀνεδήσατο στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ τῶν ἀποδημιῶν Πέτρου τοῦ ἀποστόλου· καὶ περὶ τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος καὶ τοῦ γένους αὐτοῦ· καὶ ὡς ὕστερον καὶ αὐτὸς τὴν Ῥώμην κατέλαθε.

Οὐκ ἤττον γὰρ καὶ Πέτρος τὴν γῆν διελθὼν, καὶ τοῖς ἐκ περιτομῆς ἄπασιν, ἐν τε Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ σχεδὸν γῆ τὸ κήρυγμα διασπείρας, κἂν ταῖς ἀρχαῖς Νέρωνος τῇ Ῥωμαίων ἐπιδημήσας, διὰ τὸν μυστὸν Σίμωνα Θεὸν ἐαυτὸν ἀναγράφοντα, καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν διαστρέφοντα κήρυγμα· ἔργοις δ' οὖν καὶ λόγων δυνάμει τοῦτον ἐλέγξας, τὴν τε Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν πρῶτα μὲν Αἰνῳ, εἴτ' Ἀνεγκλήτω δούς διέπειν· τρίτῳ δὲ μετ' αὐτοῦς, πρὸς τέλος ἤκων, τῷ σοφωτάτῳ Κλήμεντι τὰς κλειῖς ἐπιτρέψας, μετέβηκε πρὸς Θεόν. Ὡς δ' οὖν μετὰ Σίμωνος ὑπὸ Νέρωνος οἷα τεράτων αὐτοῦργοι καὶ ἄμφω τῆς Ῥώμης ἠλαύνοντο, πρὸς τὴν Ἱεροσολύμων αὐθις καὶ τὰς τῆς ἑσπίας ὁ Πέτρος ἐχώρει πόλεις· καὶ τὴν ὑψηλίον καταυγάζων τοῖς θαύμασι, Φαυστινῶν καὶ Φαυστινιανῶν ἐντυγχάνει, εἶθον Νικητᾶ καὶ Ἀκύλα· οἳ δὴ υἱεῖς μὲν τοῦ περιδόξου Φαύστου ἐν Ῥώμῃ ἦσαν, πρὸς γένος ὄντες τοῦ Καίσαρος, ἀδελφῶ δὲ Κλήμεντος. Τούτους δὲ τῆς τερατείας τοῦ Σίμωνος ἀποστήσας, τὰς πόλεις διήει, τὰ Σίμωνος σπέρματα ἐξ αὐτῶν βίβων ἀνασπῶν, ἐς ὕστερον δὲ καὶ τὸν ἱερὸν Κλήμεντα σαγηνεύσας· ἅτε δὴ τοῖς ἐκείνου ἀποβόητοις περὶ ψυχῆς καὶ ἀποκαταστάσεως καὶ ἄλλων ζητημάτων τὸ εὐγενὲς τῆς λύσεως παρσχύων, καὶ θαύμασι πολλοῖς καὶ σοφίας ἀποβόητου δυνάμει ὑκραισά-

³⁵ II Tim. iv, 18, ³⁶ Ibid. 6.

(1) Lucas Acta sua apostolica ad priorem Pauli urbem Rom. adventum continuavit.

(2) Quo scilicet tempore posteriorem ad Timo-

A ipsius pro Christo adesse mortem, simile quiddam inferit: *Et liberabit me Dominus ab omni opere malo, et conservabit in regnum suum caeleste* ³⁵; martyrimum impendens significans. Id quod significantius in eadem ipsa divino instinctu, praedicit Epistola, *Ego enim jam inquam, delibor et efflor, tempusque resolutionis meae instat* ³⁶. Indicat porro in hac posteriore ultimaque ad Timotheum epistola Lucam sibi affuisse: in priore autem defensione, ne eum quidem ipsum. Unde colligi recte potest, apostolorum Acta divum Lucam usque ad id ipsum tempus perscripsisse, historiarumque omnem (1) et acta eorum magnifice, tantisper dum Paulo prius adfuit, prosecutum esse. Atque haec quidem recensui, illud ostendere volens. Paulum testimonium suum, quod Lucæ perhibet, non ad id quod ille de adventu Pauli Romam in Actis suis scripsit, sed in posterius tempus referre. Toto enim fere orbe peragrato, atque triginta et quinque annis evangelico pro Christo certamine peracto, cum postremo iterum Romæ esset (2), et in coryphaeum praecipuumque apostolorum Petrum incideret, una cum illo ibi immortalitatis coronam accepit.

CAPUT XXXV.

De peregrinationibus Petri apostoli: et de sacro Clemente, et genere ejus: et ut ipse quoque postea Romam venerit.

Non minus etenim Petrus quoque orbe peragrato, et iis qui ex circumcissione erant, omnibus in Palaestina et Syria et ubique fore terrarum praedicatione promulgata, cum sub Neronis imperio Romam, propter detestandum illum Simonem, qui publicis inscriptionibus Deum se vocare, **191** praedicationemque Christi evertere est, ausus, venisset, factique illum simul et sermonem vi coarguisset, atque Romanorum Ecclesiam, primum quidem Lino, deinde Anacleto, et post hos tertio, ad mortem vadens, sapientissimo Clementi claves commisisset, ad Deum migravit. Is porro una cum Simone, tanquam prodigiorum effector, a Nerone Roma pulsus, Hierosolyma rursus et Orientales civitates petiit: et orbem miraculis illustrans, in Faustinum et Faustimianum, sive Nicetam et Aquilam incidit, qui filii quidem clarissimi viri Fausti Romani, Caesarem genere attingentes, fratres autem Clementis erant. Hos cum ab Simonis praestigis prodigiis abduxisset, civitates visebat, Simonis semina ubique radicitus evellens. Deinde vero etiam sacrum Clementem ad se pertraxit, cumque sibi ad arcana obscurasque illius de anima et restitutione hominis aliusque rebus ingentibus quaestiones, per appositae solutiones rite et praesenti animo respondens, atque insuper miraculis multis et secretioris

theum dedit epistolam, et vinculis a Nerone constrictus fuit.

sapientiae vi familiariter conjunct. Multis vero deinceps annis et Mattheidiam, nobilem matrem eorum, quam in insula quadam ex naufragio ærumnose viventem reperit; quippe quæ Roma Athonas liberorum suorum doctrinae gratia una cum illis navigans, naufragium passa fuerit: cum illi quidem alius alio divina providentia incolumes evasere, ipsa vero in insulam ejecta, vitam lanificio sustentavit. Hanc divus Petrus ibi inventam, cum ad spectandas vitiferas columnas divertisset, emuque (quos diximus) liberi illius tres sequerentur, matremque suam præter spem et expectationem omnem cognoscerent, divino regeneravit baptismo, Ut autem et pater eorum Faustus Roma ad uxorem et liberos querendos profectus (1), Ægyptumque, Syriam et Phœnicem peragrans, divino quoque nutu in Petrum suosque incidit, et itidem ut illi, sacrum suscepit lavacrum, una cum illis apostolum per orbem comitatus est. Ita illi longo tempore veri certique rerum ejus gestarum præcones fuere, simulque cum eo Christum prædicarunt. Petrus porro ad eum modum per orbem habitabilem passim vadens, ecclesias ubique constituit. Et Romanam, quos supra diximus, successoribus 192 commisit: Lino videlicet, Anacleto, et tertio sacro Clementi. Ipse quidem Clemens se a Petro in obitu ejus lectum dicere, et a Petro secundum numerare videtur. Alii autem quartum cum a Petro esse referunt, in quibus etiam est Eusebius Pamphili. Alexandrinae autem Marcum præfecit: in cujus sacro ministerio, Nerone octavum imperante annum, Anianus successit. Porro Antiochenam primum Evodio deinde revera numine afflato Deumque ferenti Ignatio regendam tradidit: quem Ignatium tenellum etiamnum, tanquam simplicem et integrum, munibus suis sublatum Christus exhibuit: atque simplicitatem integritatemque discipulis ostendere et commendare volens, nisi et ipsi similes fierent, nequaquam illos in regnum, quod tum prædicabatur, perventuros esse dixit²⁷. Sicularum vero ecclesiarum Pancratium, aliisque regionibus, insulis, et urbibus episcopos alios, qui ab eo sacrum Christi disciplinam accepissent, præposuit. Ad hanc modum ipse in Palæstina, Syria, Phœnice, Ponto, Galatia, Cappadocia, Bithynia, breviter in totius Asiae et Europæ oris, omnibusque adeo, qui in dispersione erant Judæis et Græcis, Evangelio Christi virtute et vi verbi (signis et miraculis accedentibus) promulgato, extremis Neronis temporibus Romam, urbium omnium regionem, cum ibi quoque Paulus esset, pervengit.

²⁷ Matth. xviii, 3.

(1) Divus Clemens cum duobus fratribus, et deinde parente utroque, comes et socius Petri prædicandi in orbe Evangelii, fuit.

μενος. Πολλοῖς δ' ἐς ὕστερον ἔτεσι καὶ Ματθεῖαν, τὴν εὐγενῆ τούτων μητέρα, ἐν τινὶ νήσῳ ἐκ παλαιῶν ναυαγίῳ ταγαπυρουμένην εὐρών, ἄτε δὴ ἐκ Ῥώμης ἐπ' Ἀθήνας παιδείας χάριν τῶν παίδων σὺναμα τούτοις πλῶ χρωμένην, καὶ ναυαγίσασαν· κάκεινους μὲν ἄλλον ἀλλαχόθι θείῃ δὴ προνοίᾳ περισωθῆναι, αὐτὴν δ' εἰς νῆσον ἐκβρασθεῖσαν, ἐρινεύουσαν διαζῆν· ταύτην δὲ ὁ θεῖος Πέτρος εὐρών ἐκέισε κατὰ θέαν τῶν ἀμπελίσων στύλων ἰλθῶν· εἶποντο δὲ οἱ καὶ οἱ ταύτης παῖδες τρεῖς· ἦν δὲ καὶ τοῖς παισὶ παραδόξως γνωρισθεῖσαν, τῷ θείῳ βαπτίσματι ἀνεγέννησεν· ὡς δὲ καὶ φαῦστον τὸν τούτων πατέρα κατὰ ζήτησιν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παίδων τῆς Ῥώμης ἐξίόντα, Αἴγυπτόν τε καὶ Συρίαν καὶ Φοινίκην διαλθόντα, Πέτρῳ τε ἐντυχεῖν Θεοῦ προνοίᾳ σοφῆ, καὶ τοῖς οἰκειοῖς περιτυχεῖν, ἐπίσης τ' ἐκείνους τοῦ θεοῦ λουτροῦ μετασχεῖν, καὶ σὺν αὐτοῖς ἐκείνοις τῷ ἀποστόλῳ τὴν γῆν περιερχεσθαι· κήρυκας ἀψευδεῖς τῶν ἐκείνῳ εἰργασμένων οὐκ ὀλίγοις ἐν χρόνοις εἶναι, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν κηρύγματος συνεφέπτεσθαι. Τὴν γε μὴν οἰκουμένην κύκλῳ περιῶν, τὰς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας καθίστα, καὶ Ῥώμην μὲν τοῖς εἰρημένοις ἀνωθεν ἐκ διδοχῆς ἐπεδίδου. Λίνος οὗτος καὶ Ἀνέγκλητος, καὶ τρίτος Κλήμης ὁ ἱερός, ὑπ' αὐτοῦ Πέτρον, ὡς αὐτὸς φησι Κλήμης, χειροτονηθεὶς ἐν τῇ τελευτῇ. Ὁ μὲν οὖν δεῦτερον μετὰ Πέτρον ἐαυτὸν ἔοικε λέγειν· ἕτεροι δὲ τέταρτον ἀπὸ Πέτρον εἶναι εἰσιν· ὧν ἓστι καὶ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος. Μάρκῳ δὲ τὴν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐνεχείριζεν ἐκκλησίαν· οὗ τὴν λειτουργίαν Ἀνανὸς διαδέχεται, ὃ γδοον ἔτος ἀγοντος Νέρωνος. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ πρῶτον μὲν Εὐόδιον, μετὰ δὲ τούτον τὸν ὄντως θεόληπτον τὸν θεοφόρον ἐτίθει Ἰγνάτιον· ὃν ἔτι νήπιον ὄντα, ὡς ἀπλοῦν καὶ ἀκέραιον ἐνδεικνύμενος, εἰ μὴ ἐπίσης ἐκείνῳ γένοιτο, διεδέκνω, ἥμιστα ἔλεγε τῆς κηρυττομένης βασιλείας ἐπιτυχεῖν. Τῇ δ' αὖ Σικελῶν Παγκράτιον ἐχειροτόνη· καὶ ἄλλον ἀλλῆς ἐκκλησίας ἐπιστατεῖν, χώρας τε καὶ νήσου καὶ πόλεως· εἰ ἱερῶς τούτῳ τῆς ἐν Χριστῷ μετελάττανον μηδενείας. Αὐτὸς δὲ Παλαιστίνην, Συρίαν τε καὶ Φοινίκην, Πόντον τε καὶ Γαλατίαν, Καππαδοκίαν τε καὶ Βιθυνίδα, καὶ συνόλως φάναι δεσπ. τε Ἀσίας καὶ Εὐρώπης κλίματα ἐπιών, πᾶσι τε τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι τέρασι καὶ σημείοις, ἰσχύει τε λόγου καὶ πνεύματος τὸν Χριστὸν εὐαγγελισάμενος, οὕτω καὶ οὗτος κατὰ Παῦλον τὸν θεῖον ἐν τοῖς ἰσχύοις Νέρωνος χρόνοις τὴν βεβηλίδα Ῥώμην καταλαμβάνει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΣ'.

A

CAPUT XXXVI.

Περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ θαυμάτων τῶν ἀποστόλων· καὶ περὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ Ἀντιχρίστου Σίμωνος· καὶ ὡς Πέτρος καὶ Παῦλος ἐν Ῥώμῃ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀγῶνα διέδραμον.

Θάματα δ' οὖν ἐξαισίους καὶ ἄμφω τὸ πλῆθος ἐπαγομένων, ὡς ὑπὲρ ἀριθμὸν εἶναι τοὺς προσιόντας, ὁ Νέρων ταῦτα μαθὼν, ὡς κραταιούμενος τῇ ἀρχῇ, εἰς ἀνοσίους ἐκτρεπόμενος πράξεις, κατ' αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ὠπλίζετο· καὶ πέμψας, ξίφει πολλοὺς ἀνακρεῖ νῶν πεπιστευκότων Ῥωμαίων· καὶ τοσοῦτους, ὡς καὶ τὴν σύγκλητον αὐτῆν δυσχερᾶναι τῶν τῶν ἀνηρσμένων φόνο, ἀσθενῆ λίαν ἦδη τῇ ὀλιγανθρωπίᾳ γεγενημένην. Ἐντεῦθεν τῶν Σίμωνι πολλῆ τις πάροδος, τοῖς ἀποστόλοις ἐπιτιθεμένην, ἐν τε συγκλήτῳ τε καὶ αὐτῶν Νέρωνι. Καὶ πάντα κάλων ἦν, τὸ τοῦ λόγου, κινῶν, ἐκ μέσου θεῖναι τὰς κλήσεις αὐτῶν, ὡς αἰτίων ἀπωλείας τοσοῦτῃ πλῆθει γεγενημένων. Καὶ Νέρων ὕστερον προσοχθίσας αὐτοῖς, τῶν πλάνῳ Σίμωνι οἷα πλάνος μᾶλλον προσέκειτο. Πολλάκις οὖν τῶν Σίμωνι ὁ Πέτρος ἀντικαταστάς, ὕστατον ἐν Ῥώμῃ τῆς ἀσεβείας ὑπερογκωθεῖσης αὐτῶν, παβρόησα πάντων, ἐκεῖνος τῶν Πέτρῳ ἔφη· Σὺ δὲ ἄρα τί φῆς; μέγας ὁ σὸς Χριστὸς ὅτιπερ γῆθεν εἰς οὐρανοὺς ἀνεισι; Κἀμοὶ δὲ τοῦτ' ἐν ἐτοίμῳ πράττειν ἐστί. Καὶ εὐθὺς τείνας τὰς χεῖρας, ἄνω ἐφέρετο τοῖς ἄρουσι δαιμονίοις ἑαυτὸν ἐπιτρέψας. Πέτρος δ' ἐν ἀγωνίᾳ μᾶλλον ἦν, καὶ τῶν Θεῶν ἐν καρδίᾳ διωμιλεῖτο. Καὶ Πνεύματος πλήρης γενόμενος ἐπετίμα ταῖς μεταωριζούσιν δυνάμεσιν, ἀποχωρεῖν ἐκείνου. Καὶ αὐτίκα πρηνῆς ἀφ' ὕψους ἐφέρετο, καὶ συντριβείας, διεβρόχη θανάτων. Οἳ γε μὴν τῶν δῆμων οἷα Θεῶν τὸ σέβας αἰρομένῳ εὐφήμων, ἐξαπίνης παλινορδῖαν ἄδοντας ἦσαν, διεβρόχωγῶτα ὄρωντες· φωναῖς τε διαπρυσίαις, εἰς, ἐδόσαν, Θεὸς μέγας, ὁ ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου σαφῶς κηρυττόμενος. Τῶν γε μὴν τόπῳ ἔφ' οὐ ἕαμα οἰκτιστον πέπτωκεν, ὄνομα Σιμωνίου ἐς δεῦρο κικλήσκειται, τὴν τοῦ Ἀντιχρίστου Σίμωνος ἀπόλειαν διελέγχον. Ἀναβιῶναι μὲν οὖν αὐτοῖς ἐδόκει τισι, καὶ ἐπὶ πλείστον προέκειτο· ὡς δὲ διαρρέειν ἤρξατο καὶ ὀδωδῶς, ἦν, ἀπειπόντες ἐν ἀβρόχῃ τοῖς ἔθαπτον. Νέρων δὲ μαθὼν ὡς ὑπὸ Πέτρου καὶ Παύλου Σίμων διεφάρτο, Πέτρον μὲν κύμβαχον οὕτως αἰτήσαντα, ξύλῳ ἀνεσκολόπισεν· ἀνάξιον ἡγούμενον ἐπίσης τῶν διδασκάλῳ παθεῖν ἐν ὀρθίῳ τῶν σχήματι· καὶ ὡς ἂν γε κούφως ἔχοι τρέχειν εἰς οὐρανόν· Παῦλον δὲ τῶν ξίφει ἀνήρει ἐπὶ τε ταυτῶν καιρῶν καὶ ἡμέρα μιᾷ. Ἐτέθησαν δὲ ἐν ὀδῷ

De miraculis apostolorum Romæ editis. De interitu Antichristi Simonis : et ut Petrus et Paulus Romæ martyrii certamen absolverint.

Sed enim cum ibi mirificis amborum miraculis tanta ad Christianismum conflueret multitudo, ut numerus ejus iniri non posset : Nero penes quem summa rerum erat, ad improba impiaque delapsus flagitia, ea re cognita, contra ipsam divini cultus armatur pietatem : et percussoribus dispositis, tot fideles ferro necat Romanos, ut etiam senatus admodum jam propter paucitatem sui ordinis hominum imbecillis, alias super alias accumulatas cædes æger ferret. Inde Simonem admodum apostolos persequenti, aditus liber ad senatum et Neronem datus. Atque is omnem (ut in proverbio est) movet funem, ut illorum etiam nomina e medio tolleret, tanquam qui cædis tantæ multitudinis auctores fuissent. **103** Itaque Nero apostolis infensus planum Simonem ipse quoque planus est complexus. Cum igitur Petrus, Simoni resistens, cum eo sæpe conflictatus esset, tumorque impietatis in malefico illo supra modum excrevisset, postremo quam licentiosissime in conspectu omnium Romæ ad Petrum, Tu vero quid ais? inquit : propterea Christus tuus magnus est, quod a terra caelos conscendit? quin et mihi id facere proclive est. Et confestim manibus extensis, sursum versum, dæmonibus eum, quibus se permiserat, ducentibus ferebatur. Petrus autem admodum anxius esse, et cum Deo in corde per precationem colloqui, et tandem spiritu plenus, potestates illas quæ nefarium hominem in sublime attollebant, increpare, et ut ab eo discederent jubere. At ille statim præceps deorsum versum fertur, et humi allisus mortuusque rumpitur. Ibi ex populo qui antea Simonem divinos usurpantem honores laudibus celebraverunt, subito ita prostratum videntes, laudesque pristinas per palinodiam recantantes, ingenti claraque voce : Unus est magnus Deus, acclamant, quem Petrus et Paulus aperte et clare prædicant. Locus sane ipse, in quem luctuosum hoc spectaculum incidit, ad hodiernum usque diem Simonium vocatur, etiamnum Simonis Antichristi perniciem et interitum declarans (1). Et erant ibi nonnulli, qui eum revictarum esse opinarentur, et ob id diutius in publico jacuit. Cæterum ubi jam cadaver diffluere, maleque olere

(1) « Dicit Simon qui se magnam virtutem Dei, et meretriculam suam Spiritum sanctum appellavit, quomodo tempore certo Romæ debitum naturæ per successionem ad se delatum persolverit, quando in media ipsa urbe concidens exstinctus est? » (Epiphanius adversus Simoniam hæresim.) « Cum Simon se Christum diceret, et tanquam filium ad patrem se volan do assereret posse conscendere, atque elatus subito magicis artibus volare cœpisset, tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, et precatione sancta vicit magicam levitatem, et velut vincit illum de sublimi aere deposuit, et

præcipitio in saxo elidens orura ejus confregit, etc. (Augustinus, in Sermonibus *De sanctis*.) Idem Aug. epist. 86, de jejuniis diei Sabbati agens : « Est quidem, inquit, et hæc opinio plurimorum, quamvis eam plerique falsam perhibeant, quod apostolus Petrus Romæ cum Simone magno die Dominico certaturus, propter ipsum magne testationis periculum pridie cum ejusdem urbis ecclesia jejunaverit, et consecuto tam prospero gloriosoque successu, eundem morem tenuerit, eumque imitatus sint nonnullæ occidentales Ecclesie. »

cepit, re desperata in occultis illum sepeliere locis. Nero autem certior factus, a Petro et Paulo Simonem peremptum esse, Petrum quidem pedibus sursum versum sublatis (nam id ita petierat; simul quod se indignum reputaret qui itidem ut Magister suis recto corporis statu pateretur, simul ut levior expeditiorque ei in cœlum esset cursus) in crucem egit. Paulum vero gladio feriens occidit, eodem tempore, eodemque die. Sepulti autem sunt in Ostiensi, quæ dicitur, vir tricesimo septimo post salutiferam Christi passionem anno. Ferunt autem Paulum Neroni antea testatum esse, se illi tertio a cæde sua die vivum repræsentaturum. Quod ubi cum post mortem Paulus, ita ut prædixerat, certo et vere illi assistens, libere Christum esse verum Deum profiteretur, neque veram salutem in alio quam conatum esse, minime autem (quod visio ea repente

194 CAPUT XXXVII.

De crudelitate et turpitudine Neronis: qualia quidam ex ecclesiasticis scriptoribus nostris de eo, deque sacro obitu sanctorum apostolorum memorie prodiderint; et de divina eorum vultus fucieque figura.

Et divini quidem apostoli ita martyrii cursum perfecere. Nero autem quo magis imperii ejus crevere vires, eo deterior factus, ad nefandissima quæque scelera est prolapsus, armis etiam contra eam quæ Deo præstatur pietatem sumptis. Illius vero improbitatem, morumque importunitatem percurrere, nequaquam præsentis videtur esse operæ. Quicumque autem nominis perversitatem, apertumque furorem perspicere velit, is monumenta historiarum, quæ multa a multis de rebus ejus cum fide et cura sunt composita, consulere poterit. Cum enim permultorum interitus auctor exstitisset, adeo se cædium piaculis contaminavit, nihil rerum omnium cum ratione et modo faciens ut postremo ne charissimis quidem capitibus parceret: et citharæ musicisque carminibus operam navans, atque indecentibus prorsus, infamibus et moretriciis motibus ludens, ridiculeque prorsus in theatro publice saltans, neque quidquam omnium quæ Deo ingratae invisæque sunt rerum intentatum relinquens, primus ipse acerbissimus verbi veræ pietatis hostis exstaret: et denuntialis ei quæ contra illum structæ erant insidiis, matrem ipse suam, fratrem et conjugem ferro sustulit: et innumerabiles præterea ex clarissimis Romanæ urbis civibus, qui etiam genere sibi propinqui essent, variis suppliciorum generibus perquam crudeliter interemerit. Ad quæ omnia illud etiam addidit, ut primus ipse imperatorum omnium impietatis ejus quæ adversus Deum suscepta est, primitias tulerit. Itaque ad summam ejus insaniam hoc fuit reliquum, ut mente per intemperias captus, manus tandem ipse sibi afferret: quatuordecim annis, præter paucos admodum menses, imperio cum ignominia et probro summo administrato. Cujus etiam Tertullianus, Romanus scriptor mentionem facit hisce verbis: « Consulite commenta-

Α τῆ λεγόμενη Ὀστησίᾳ, ἔτους ἐβδόμου καὶ τριακοστοῦ μετὰ τὸ σωτήριον πάθος Χριστοῦ διαγενομένου. Φασὶ γὰρ μὴν Παῦλον πρότερον καὶ διαμαρτύρησθαι Νέρωνι, ὡς μετὰ τρίτην ἡμέραν τῆς ἐκτομῆς παραστῆναι αὐτῷ ζῶν. Ὁ δὲ καὶ γενόμενος εἰς ἐκπληξιν ἦγεν. Ἐπεὶ γὰρ, ὡς ἡ πρόβρῃσις εἶχε, μετὰ μέρος ὑπάρ ἐκείνῳ παρίστατο, παρῆναι τε τὸν Χριστὸν ἀληθῆ Θεὸν ὡμολόγει, καὶ τὴν ἀληθῆ σωτηρίαν μὴ ἐν ἄλλῳ ὀνόματι ἢ ἐν τῇ Ἰησοῦ προσηγορίᾳ εἶδειν. Τὸν δὲ πειραῖσθαι μὲν ὡς λόγος, κρατεῖν, ἤκιστα δὲ δύνασθαι, τῆς οὐρανόθεν αὐτίκῃ τῶν ἐκείνου ἀφιπταμένης χειρῶν.

est factum, in consternationem illum conjecit. Et vere illi assistens, libere Christum esse verum Deum Jesu nomine esse ostenderit: illum quidem dicant evanuerit) comprehendere Paulum potuisse.

B

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

Περὶ τῆς ὠμότητος καὶ αἰσχροουργίας Νέρωνος· καὶ ὁσά τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς ἱερᾶς τελευτῆς τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἱστορήσαν. καὶ περὶ τῆς θεοειδοῦς αὐτῶν μορφῆς καὶ διαπλασεως.

Οὕτω μὲν οἱ ἀπόστολοι τὸ τοῦ μαρτυρίου δῆλον σταν στάδιον. Νέρων δὲ ὅσον τὸ κράτος μείζον ἐλάμβανε, κατὰ τοσοῦτον ἐπὶ τὸ χεῖρον προέκοπτε, καὶ ἐπὶ τὰς ἀνοσιωτάτας τῶν πράξεων ἀπωλιόσθαι, καὶ κατὰ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἐπιμᾶλλον ὠκλίζετο. Τὸ μὲν οὖν τὴν ἐκείνου μοχθηρίαν, ὁμοίως τε τὸ ἦθος ἦν, τό γε νῦν διατρέχειν ἤκιστα μοι τῆ παρούσῃ σχολῇ προσῆκον λελόγισται· ὅταν γὰρ μὴ φίλον σκαιότητα τάνδρως, καὶ τὴν ἐναργῆ καταθεωρῆσαι μανίαν, πάριστιν ἐντυλεῖν ἱστοριῶν διηγήσει, πολλῶν τὰ κατ' αὐτὸν ἀκριβῶς διεσθῆναι. Πολλῶν γὰρ ἀπωλείας αἴτιος καταστάς, ἐπὶ τοσούτην ἔλαττε τὴν ματιφονίαν, οὐδὲν τι λογισμῶν κρείττων, ὡς μηδὲ τῶν φιλάτων ἐς ὕστερον φείσασθαι. Κιθαρῳδαίαι γὰρ καὶ ἀστέμνοιο καὶ πορνικοῖς λιγύσμασι χρώμενος, γελοῖως τε ἀνὰ τὸ θέατρον ἐξορχούμενος, καὶ μηδὲν τι τῶν θεοστυγῶν ἔργων ἀπολιπῶν, πρῶτός τε διώκτης τοῦ τῆς εὐσεβείας λόγου πικρότατος γεγονώς, ἐπιβουλῆς αὐτῷ μηνυθεῖσας, τὴν τε μητέρα καὶ ἀδελφὴν καὶ τὴν ὁμόζυγον τῷ ξίφει ὑπήγε. Μυρίους δὲ καὶ ἄλλους τῶν γένει προσηκόντων ἐκ τῶν ἐπισήμων Ῥωμαίων, ποικίλαις θανάτων ἰδέαις ὑποβαλὼν, ἀπηνῶς ἀνείλε. Πρὸς δ' αὖ τοῖς πᾶσι καὶ τοῦτ' ἐνείδει, ὡς ἂν πρῶτος αὐτοκρατόρων τῆς κατὰ τὸ Θεῖον ἀσείβειας ἀπαρῆγεται. Μανίας δ' εἰς ἄκρον ἐλάσας, κἀνταῦθα τὰς φρένας διασεισθεῖς, ξίφει τὸ τελευταῖον ἑαυτὸν διαχρήσατο, τέσσαραις πρὸς τοῖς δέκα χρόνοις τῆ βασιλείαν, μηνῶν δεόντων τινῶν, ἀκλειῶς διεθύνατο. Τούτου δὲ καὶ μανίαν ὁ Ῥωμαῖο, Τερτυλλιανὸς ὠδὲ πως γράφων ποιεῖναι· « Ἐντύχετε τοῖς ὑπομνήμασιν ὑμῶν. Ἐκεῖ δὲ εὐρήσετε πρῶτον Νέρωνα, τοῦτο τὸ δόγμα, ἡνίκα μάλιστα ἐν Ῥώμῃ, τὴν ἀντολήν πᾶσιν ὑποτάξας, ὡμὸς ἦν εἰς πάντας, διώξαντα. Τοιοῦτον τῆς κολάσεως ἡμῶν ἀρχηγῶν καυχώμεθα. Ὁ γὰρ εἰδῶς ἐκείνου νοῆσαι δύναται, ὡς οὐκ ἂν, εἰ μὴ μέγα τι ἀγαθὸν ἦν, ὑπὸ Νέρωνος

κατακριθῆναι εἶχε. Ταύτη γοῦν οὗτος ὁ θεομάχος πρῶτος ἀνακηρυχθεὶς, ἐπὶ τὰς τῶν ἀποστόλων ἐπήρθη σφαγᾶς· καὶ Παῦλος δὴ νῦν ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι, καὶ Πέτρος ὡσπύτως ἀνασκοποισθῆναι κατὰ ταυτὸν ἱστοροῦνται. Καὶ πιστοῦται γε τὴν ἱστορίαν ἢ Πέτρου καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήρασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων πρόσρησις. » Ὁ μὲν δὲ Τερτυλλιανὸς ταῦτα. Οὐδὲν δὲ ἤτρον καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ ἕτερος; Γάιος ὄνομα, κατὰ Ζεφυρίνον Ῥωμαίων γενοῦς ἐπίσκοπον, ὃς δὴ Πρόκλην τῆς κατὰ Φρύγας προΐσταμένην γνώμης διελθεῖς, αὐτὰ δὴ ταῦτα περὶ τῶν τόπων, ἄνθα τῶν εἰρημένων ἀποστόλων τὰ ἱερὰ σκηνώματα κατατέθειται, φησὶν· « Ἐφ' ὧ δὲ τὰ τρόπαια τῶν ἀποστόλων ἔχω δεῖξαι· ἐν γὰρ θελήσει ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανόν, ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὀστηνσίαν, εὐρήσεις τὰ τρόπαια τῶν ταύτην ἰδουσαμένων τὴν Ἐκκλησίαν. » Ὡς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν ἄμφω καιρὸν ἐμαρτύρησαν, ὁ πρόπαλαι Κορινθίω ἐπίσκοπος Διονύσιος ἐγγράφως Ῥωμαίοις ὁμιλῶν ὡδε πᾶρίστησι· Ταῦτα καὶ ὑμεῖς διὰ τῆς τοσαύτης νοθεσίας τὴν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου φυτεῖαν γεννηθεῖσαν Ῥωμαίων τε καὶ Κορινθίων συνεκεράσατε. Καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς, ὁμοίως ἐδίδαξαν· ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμοίως διδάξαντες, ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν. Ταῦτα δὲ περὶ ἐμὴν, ὡς ἂν γε μᾶλλον τὰ τῆς ἀποστολικῆς ἱστορίας ἀκριβῶς πιστωθεῖη. Οὐκ ἄγνωστος γὰρ μὴν, ὡς εἰσὶν οἱ λέγουσι μετὰ ἐνὸς χρόνου παρέλευσιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῶ μαρτυρίῳ τὸν καὶ Παῦλον τελειωθῆναι. Εἶχόν γε μὴν τῆς θέσεως τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σώματος οἱ θεῖοι οὗτοι ἀπόστολοι, ὡς ἐν τύπῳ διαλαβεῖν, οὕτως. Ὁ μὲν θεῖος Πέτρος τὴν ἡλικίαν μέτριος ἦν, ἐπὶ τὸ ὕψιον ἔχων αὐτὴν ἀναβαίνουσαν. Ἰπώχρος δὲ τὴν ὄψιν καὶ μάλα λευκός· ὄλος τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώγωνος καὶ δασύς· οὐ μὴν καὶ καθεμένως ἔχων αὐτάς· ὑφαίμους ὡσπερ καὶ οἰνωποῦς προβάλλων τοὺς ὀφθαλμούς· ἀνεσπακῶς τὰς ὀφρῦς· καὶ ῥίνα μακρὰν μὲν, οὐ μὴν δὲ καὶ εἰς ἀξὺ καταλήγουσαν, ἀλλ' ὡσανεὶ σιμὴν κεκτημένος. Ὁ δὲ γε θεοπέσιος Παῦλος μικρὸς ἦν καὶ συνεσταλμένος τὸ τοῦ σώματος μέγεθος, καὶ ὡσπερ ἀγκύλον αὐτὸ κεκτημένος, μικρὸν καὶ κεκυρῶς· τὴν ὄψιν λευκός, καὶ τὸ πρόσωπον προφερῆς· ψιλὸς τὴν κεφαλὴν· χαροποιὸν δὲ αὐτῶ ἦσαν οἱ ὀφθαλμοὶ κάτω δὲ καὶ τὰς ὀφρῦς εἶχε νευούσας· εὐκαμπῆ καὶ ῥέπουσαν δὲ τῶν προσώπων περιφέρων τὴν ῥίνα. Τὴν ὑπὲρ τὴν δασείαν καὶ καθειμένην ἀρκοῦντως ἔχων· ῥαινομένην δὲ ταύτην καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ πολιταῖς ταῖς θριξίν. Ὀρώμενοι δὲ καὶ ἄμφω οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ θεοειδεῖς τινες ἦσαν, Πνεύματός τε ἄγλου καὶ θείας χάριτος ἐμπλεῖ· ὡς καὶ τοῖς ὁρώσι πιστοῖς καὶ μόνῃς θείας ἀράτως ἐνίεναι χάριν αὐτοῖς· ὡστε ῥυθμίζειν τὸν μετὰ πίστεως βίον, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἀγεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν κορυφαίου Χριστοῦ μαθητῶν ἀρκεῖ τοσαῦτα.

A rios vestros ; illic reperietis primum Neronem in hanc sectam tum maxime Romæ orientem, Cæsariano gladio ferociisse. 195 Sed tali dedicatore damnationis vestræ etiam gloriamur. Qui enim scit illum, intelligere potest, non nisi grande aliquod bonum a Nerone damnatum. Ad hunc modum primus iste Dei oppugnator renuntiatus, ad eandem apostolorum est actus. Et Paulus quidem Romæ capite plexus. Petrus autem crucifixus esse eodem tempore traduntur. Rem hanc confirmat Petri et Pauli hucusque etiam obtinens eorum quæ inibi sunt cœmeteriorum appellatio. » Atque hæc quidem, quem paulo ante allegavimus. Tertullianus Sed non minus et alius scriptor ecclesiasticus. Caius nomine, qui Zephyrini Romani episcopi tempore vivens, contra Proclum Cataphrygæ hæresis duces scripsit, de locis ubi sacra tabernacula eorum apostolorum reposita sunt, hæc refert : « Ego vero apostolorum tropæa demonstrare possum. Si enim in Vaticanum aut Ostiensem viam ire velis, apostolorum qui Ecclesiam hanc fundarunt, tropæa invenies. » Quod autem eodem tempore ambo martyrismum subiere, dudum Dionysius Corinthiorum episcopus ad Romanos scribens, ita astruit : *Sed et vos per talem doctrinam et cohortationem, plantationem Romanæ et Corinthiæ Ecclesiæ a Petro et Paulo consistat, conjunxistis. Ambo enim et Corinthi apud nos verbum serenitas eadem docuerunt : et isthic in Italia apud vos, cum eadem simul promulgassent, eodem tempore martyrio sunt perfuncti.* Cæterum hæc propterea sunt adducta, ut certiore fide res apostolicæ historiæ confirmarentur. Non enim ignoro, esse quosdam qui dicunt, uno exacto anno, die eodem, martyrio Paulum quoque finem vitæ cepisse. Staturam autem et corporis formam divi apostoli, quantum per descriptionem simpliciorum assequi licet, talem habuere. Petrus equidem non crassa corporis statura fuit, sed mediocri et quæ aliquando esset erectior, facie subpallida et alba admodum : capilli et capitis et barbæ crispi et densi, sed non admodum prominentes fuere : oculi quasi sanguine respersi et nigri, supercilia sublata : nasus autem longior ille quidem, non tamen in acumen desinens, sed pressus, sinusque magis. 196 Paulus autem corpore erat parvo et contracto, et quasi incurvo, atque paululum inflexo, facie candida, annosque plures præ se ferente, et capite calvo ; oculis multa inerat gratia, supercilia deorsum versus vergebant ; nasus pulchre inflexus, idemque longior ; barba densior, et satis promissa : eaque non minus quam capitis coma, canis etiam respersa erat. Ambo autem Christi discipuli, cum inspicerentur, divinum quiddam præ se ferebant, Spiritu sancto et divina gratia ita referti, ut qui eos viderent fideles, ex aspectu solo arcanam quamdam et latentem conciperent gratiam, moresque et vitam una cum fide rite conformarent, et in melius converterent.

CAPUT XXXVIII.

Quomodo frater Domini Jacobus certamen pro Christo peregerit.

Sed hæc de primoribus Christi discipulis sint satis quorum martyriis expositis, cum ad hunc locum pervenerimus, consequens esse videtur, et reliquorum decem vitæ finem in secundo hoc tomo perstringere: non quod eodem tempore beatum felloamque exitum omnes sint consecuti, sed id fieri oportere duximus, ut et compendiosa et dilu-
cenda nobis constet historia. Deinde qui eorum conjugium sint complexi, quique sincera Ecclesiæ scripta reliquerint, memoraturi, finemque ita secundo huic sacræ Historiæ volumini imposituri: ut scilicet post primum, qui Christi res omnes continet, secundum hunc de duodecim apostolorum actis absolvamus librum: quamvis longius nobis instituta excrescat historia. Sed enim post Petri et Pauli obitum, Jacobi, qui frater Domini est nominatus, et Ecclesiam Hierosolymitanam primus ab ipso Servatore Christo, seu (ut quidam volunt) ab ipsis etiam postea apostolis sibi commissam administrandam suscepit, Oblasque (1), hoc est Justus, appellatus est, mortem exponam. 197
Quod enim divus Paulus Judæorum dolum, per Festum et provocationem ad Cæsarem, effugisset: illi quæ in Paulum structæ non processerant, eas in Jacobum convertunt insidias. Qualem autem is habuerit finem, Hegesippus, qui primæ successionis apostolorum temporibus vixit, in quinto Commentariorum suorum libro ad hunc modum recenset: Suscipit autem Ecclesiam una cum apostolis administrandam frater Domini Jacobus, qui ab omnibus Justus cognominatus est, ab ipsis Domini ad nostra usque tempora. Plures equidem hoc nomine fuere Jacobi: sed iste ex ipso matris suæ utero sanctus fuit: vinum etsicoram non bibit, neque de animante quopiam comedit, novacula super caput ejus non ascendit, oleo unctus non est, balneo quoque minime usus. Huic uni in sancta ingredi fas erat: neque vestem laneam ullam, sed lineam tantum gestabat. Solus quandoque in templum ibat, ibique in genua procumbere et pro remissione peccatorum populi orare comperiebatur. Genua quidem ejus cameli instar per callum induruerant, propterea quod semper ea inflecteret, adorans ad Deum. Cum itaque multi etiam ex principibus fidem amplecterentur, tumultus concitatus est a Judæis, scribis et Phariseis: qui eo periculi rem devenisse dicebant, ut populus omnis Jesum pro expectato illo Christo haberet. Quare, ad Jacobum convenientes, inquit: Cohortamur te, ut cohibeas populum, qui de Jesu ipso seductus est, Christum eum esse existimans. Dissuade, quæsumus, iis qui ad diem Paschæ huc venerunt, opinionem et fidem de Jesu. Tibi enim paremus omnes, et cum populo universo testificamur te justum esse, usque personarum rationem

A

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.

Ἦς ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰάκωβος τὸν κατὰ Χριστὸν διεξῆλθεν ἀγῶνα.

Ἔμοι δὲ ἅρα ἐνταῦθα γενομένων τοῦ λόγου, καὶ τῶν κορυφαίων ἀποστόλων τὸ τέλος διεξεληλυθῆτι, ἀκόλουθον εἶναι κρίνεται καὶ τῶν λοιπῶν δέκα τῶν τοῦ βίου πέρας τῆ παρόντι μοι δευτέρῳ τῶν τόμων διαδραμεῖν· εἰ καὶ μὴ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τοῦ μακαρίου τέλους τούτων ἕκαστος ἐλήχεν· ἀλλ' ἐν εὐσύνουτον εἶτὸ τὸ σύγγραμμα, οὕτω δεῖν ἡγημαί· εἴτα διαλαβεῖν, καὶ ὅσοι τούτων τὴν συζυγίαν ἠσπάζοντο· ὅσοι τε ἀκραιφνῆ συγγράμματα τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλιπόντες ἀπέθανον, καὶ οὕτω καὶ τὸν δεύτερον τούτων τὸν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας διαπερᾶναι, μετὰ τὸν πρῶτον τὰ περὶ Χριστοῦ πάντα διεξιόντα, δεύτερον τούτων τὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν καὶ ἀποστόλων διαπερᾶναι· κἄν καὶ εἰς μῆκος τὰ τῆς παρούσης συγγραφῆς προχωρήσῃ μοι, καὶ δὴ μετὰ τὴν Πέτρου καὶ Παύλου τελείωσιν τὴν Ἰωκώβου ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου ἐλέγετο· καὶ τὴν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν πρῶτος παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐγκεχεῖριστο· ὡς δὲ τινες, καὶ περὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν ὕστερον (Ὁβλίος ἔστι ἐκαλεῖτο, ὃ ἐστὶ δίκαιος) διηγῆσομαι. Παῦλος γὰρ τοῦ θεοῦ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλήν διὰ Φήστου ἀποδράντος, ἅτε δὴ τὸν Κασαρά ἐκκελευσμένου, ἐκείνοι τῆς ἐπιβουλῆς ἦν ἐκείνων κρητὸν ἐκπεσόντες, ἐπὶ τὸν Ἰάκωβον τρέπονται. Οἷον ἔστι αὐτῶν τὸ τέλος, Ἠγήσικπος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἀποστόλων διαδοχῇ γενόμενος, τῇ πέμπτῃ τῶν Ἱεροματῶν αὐτοῦ τούτων ἱστορεῖ τὸν τρόπον· « Διαβέγεται δὲ τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων Δίκαιος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μέχρι καὶ ἡμῶν· ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκαλοῦντο. Οὗτος δὲ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ἁγίος ἦν· οἶνον καὶ σικκὰ οὐκ ἔπιεν, οὐδὲ ἔμφυχον ἔφαγε· ξυρὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ οὐκ ἀνέβη. Ἐλαίον οὐκ ἠλείψατο, καὶ βαλανεῖον οὐκ ἐχρήσατο. Τούτῳ μόνῳ ἐξῆν εἰς τὰ ἅγια εἰσεῖναι. Οὐδὲ γὰρ ἔρεοῦν ἐφόρει, ἀλλὰ σινδώνος. Καὶ μόνος εἰσῆρχετο εἰς τὸν ναόν· εὐρίσκειτό τε κείμενος ἐπὶ τοῖς γόνασι, καὶ αἰτούμενος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἄφρασι· ὡς ἀπεσληκίναί τὰ γόνατα αὐτοῦ διὰ τὴν καμῆλον, διὰ τὸ αἰεὶ κάμπτειν προσκυνούντι τῷ Θεῷ Πολλῶν οὖν πιστευόντων καὶ τῶν ἀρχόντων, θόρουτος ἦν τῶν Ἰουδαίων καὶ γραμματέων καὶ Φαρισαίων λεγόντων ὅτι κινδυνεύει πᾶς ὁ λαὸς Ἰησοῦ τὸν Χριστὸν προσδοκᾶν. Ἐλεγον οὖν συναλθόντες τῷ Ἰακώβῳ· Παρακαλοῦμέν σε, ἐπίσχεσ τὸν λαόν, ἐπεὶ ἐπλανήθη εἰς Ἰησοῦν, ὡς αὐτοῦ ὄντος τοῦ Χριστοῦ· παρακαλοῦμέν σε πείσαι τοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν ἡμῶν τῶν Πάσχα περὶ Ἰησοῦ· σοὶ γὰρ πάντες πειθόμεθα· ἡμεῖς γὰρ μαρτυροῦμέν σοι καὶ πᾶς ὁ λαός, ὅτι δίκαιος εἶ, καὶ πρόσσωπον οὐ λαμβάνεις. Πείσων οὖν σὺ τὸν ὄχλον περὶ Ἰησοῦ μὴ πλανᾶσθαι· καὶ γὰρ πᾶς ὁ λαός καὶ πάντες πειθόμεθά σοι. Στεῖθι οὖν ἐπὶ τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ, ἵνα ἄνωθεν ἦς ἐπιφανής,

(1) Dicitur etiam Oblas, hoc est munimentum populi et justitia.

καὶ ἡ εὐακουστά σου τὰ ῥήματα παντὶ τῷ λαῷ. Διὰ γὰρ τὸ Πάσχα συνεληλύθασιν οἱ πᾶσαι φυλαὶ μετὰ τῶν ἔθνῶν. Ἔστησαν οὖν οἱ προειρημένοι γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι τὸν Ἰακώβου ἐπὶ τὸ περὺγιον τοῦ ναοῦ· καὶ ἔκραξαν αὐτῷ, καὶ εἶπον· Δίκαιε, σοὶ πάντες πείθεσθαι ὀφείλομεν· καὶ ἐπεὶ ὁ λαὸς πλανᾶται ὀπίσω Ἰησοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἀπέγειλον ἡμῖν τίς ἢ θύρα τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἀπεκρίνατο φωνῇ μεγάλη· Τί με ἐπερωτᾶτε περὶ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ αὐτὸς κἀθηται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐκ δεξιῶν τῆς μεγάλης δυνάμεως· καὶ μέλλει ἔρχεσθαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ πολλῶν πληροφορηθέντων καὶ δοξαζόντων ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Ἰακώβου, καὶ λεγόντων, Ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαβὶδ· τότε πάλιν οἱ αὐτοὶ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· Κακῶς ἐποιήσαμεν τοιαύτην μαρτυρίαν παρασχόντες τῷ Ἰησοῦ. Ἄλλ' ἀναθάντες, καταβάλωμεν αὐτόν, ἵνα φοβηθέντες, μὴ πιστεύσωσιν αὐτῷ. Καὶ ἔκραξαν λέγοντες· Ὡ ὦ, καὶ ὁ Δίκαιος ἐπλανήθη· καὶ ἀναθάντες, κατέβαλλον τὸν Δίκαιον, καὶ ἔλεγον ἀλλήλοις, Λιθάσωμεν αὐτόν· καὶ ἤρξαντο λιθάζειν. Ἐπεὶ δὲ καταβληθεὶς οὐκ ἀπέθανεν, ἀλλὰ σπαραγίεις ἔθιγε τὰ γόνατα λέγων· Παραπαλῶ, Κύριε θεὲ Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν· οὕτω καταλιθοβολούντων αὐτόν, εἰς τῶν ἱερῶν τῶν υἱῶν Ῥηχάβ τῶν μαρτυρουμένων ὅπου Ἰερεμίου τοῦ προφήτου, ἔκραξε λέγων· Παύσασθε· τί ποιεῖτε; Εὐχεται ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Δίκαιος. Καὶ λαβῶν τις τῶν κναφῶν τὸ ξύλον ᾧ ἐπέριε τὰ ἱμάτια, ἤνεγκε κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ δικαίου. Καὶ οὕτως ἐμαρτύρησεν, ἔτι ἐβδόμῃ τῆς ἀρχῆς Νέρωνος· καὶ ἔθαψαν αὐτόν ἐπὶ τῷ τόπῳ παρὰ τῷ ναῷ. καὶ ἔτι αὕτη ἡ στήλη μένει ἐκεί. » Μάρτυς οὗτος ἀληθῆς Ἰουδαίος τε καὶ Ἕλλησι γεγένηται, ὅτι Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς ἐστὶ. Καὶ εὐθὺς ἡ πολιόρκια τοῖς Ἰουδαίοις ἀρχὴν ἐλάμβανεν. Οὕτω δὲ τις ἦν θαυμασιος ὁ Ἰακώβος καὶ ἐπὶ δικαιοσύνῃ διαβόητος, ὡς καὶ τοὺς παρ' Ἰουδαίοις ἔμφρονας ταύτην ἀνομολογεῖν αἰτίαν τῆς πολιορκίας αὐτῶν, τὸ κατ' αὐτοῦ ἄγος· ὡς δὴ καὶ αὐτὸς Ἰώσηπος ἐγγράφως διαμαρτύρεται ὡδὲ πη λέγων· « Ταῦτα δὲ συμβέβηκεν Ἰουδαίοις κατ' ἐκδίκησιν Ἰακώβου τοῦ δικαίου· ὃς ἦν ἀδελφὸς Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ· ἐπειδὴ περ δικαιοτάτον πῦτόν ὄντα οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν. » Ναὶ μὴν καὶ ἐν τῷ εἰκοστῷ τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ διὰ τούτω δηλοῖ· « Πέμπει δὲ Καῖσαρ Ἀλβίνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔπαρχον, Φήστου τὴν τελευταίαν πυθόμενος. Ὁ δὲ νεώτερος Ἄνανος, ὃν τὴν ἀρχιερωσύνην εἴπομεν παρεληφέναι, θρασὺς ἦν τὸν τρόπον, καὶ τολμητῆς διαφερόντως. Αἴρεσιν δὲ τὴν Σαδδουκαίων ἡμετῆρι, οἵπερ εἰσὶ περὶ τᾶς κρίσεις ὡμοὶ παρὰ πάντας τοὺς Ἰουδαίους. Ἄτε δὴ οὖν τοιοῦτος ὢν Ἄνανος, νομίσας ἔχειν καιρὸν ἐπιτήδειον, διὰ τὸ τεθνάναι Φήστον, Ἀλβίνον δεῖσι κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπάρχειν, καθίξει συνεδριον κριτῶν· καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ λεγομένου, Ἰακώβος ὄνομα αὐτῷ, καὶ τινας

habere. Persuade ergo multitudini, ne de Jesu erret. Cunctus enim populus et omnes nos tibi obtemperamus. Consiste igitur in templi pinnaculo, ut cum ex superiore loco omnibus sis conspicuus, tum verba tua ab omni exaudiantur multitudine. Propter festum enim Paschæ convenerunt tribus omnes una cum gentibus. Statuerunt igitur, qui dicti sunt Scribæ et Pharisei, Jacobum in pinnaculo templi, et vociferati sunt dicentes: O Juste, tibi omnes obtemperare debemus: et quandoquidem populus fide sua de Jesu crucifixo seductus errat, annuntia nobis, quod si Jesu ostium. **198** Ille vero voce magna respondit: Quid me de Jesu Filio hominis interrogatis? Ipse sedet in cœlis, ad dextram magnæ virtutis et potestatis, venturusque est in nubibus cœli. Ibi, cum multis de certa indubitataque fide satisfactum esset, gloriabantur læti de Jacobi testimonio, et dicebant, Osanna filio David. Scribæ autem ipsi et Pharisei inter se dicebant: Male fecimus, qui tantum Jesu procuravimus testimonium. Verum age ascendamus, et dejiciamus eum, ut populus conterritus non credat ei. Et simul exclamarunt dicentes: O, o, et Justus ipse per errorem seductus est. Itaque pinnaculum ascendentes, Justum ipsum pessum dederunt, et alius ad illium dixit. Obruamus eum lapidibus: et inceperunt eum lapidare. Cum autem dejectus in præcepit nondum mortuus esset, sed conversus genua posuisset, dicens: Obsecro te, Domine Deus Pater remitte ipsis, nesciunt enim quid faciunt: sic, inquam, cum lapides in eum obterere pergerent, unus ex sacerdotibus filiis Rechab, de quibus testificatus est propheta Jeremias, exclamans: Desistite, inquit, quid facitis? Justus ipse pro vobis orat. Et fullonum quidam, ligno quo vestes complanabat arrepto, caput Justi comminuit: atque ille ita martyrio est defunctus (1), anno septimo imperii Neronis; et sepultus est in loco quodam juxta templum, et columella ejus nomine inscripta adhuc ibi manet». Verus is testis Judæis simul et Græcis fuit, Jesum esse Christum. Postea statim Judæorum oppugnatio, urbisque Hierosolymitanæ obsidio cœpit. Tum mirificus autem justitiaque clarus fuit Jacobus, ut etiam prudentiores apud Judæos viri in piaculum adversus eum perpetratum causam Judaici belli ex professo referant. Quemadmodum id ipse quoque Josephus scriptis suis testatur, alicubi ita dicens: « Judæis autem hæc acciderunt, propter Jacobum Justum, qui frater erat Jesu, qui dictus fuit Christus, ultione divina vindicandum: quandoquidem illum, cum justissimus esset, Judæi interemerunt. » Sed in viosimo. *Antiquitatum* mortem etiam ejus hisce verbis exponit: « Cæsar Festi morte audita, Albinum in Judæam præfectum mittit. Ananus autem junior, quem pontificatum iniisse diximus, moribus confidens, et audax admodum, ex secta Sadducæorum erat,

(1) Quidam eodem Jacobi in tertium Neronis imperii annum referunt: secundum scilicet, postquam Paulus vincetus Romam est abductus.

100 qui in judiciis supra omnes alios Judæos sævi sunt et crudeles. Talis itaque cum esset Ananus, opportunum idoneumque tempus se, Festo defuncto, cum adhuc Albinus in itinere esset, nactum esse existimans, iudicium consilium cogit : et fratre Jesu, qui dicebatur Christus, Jacobo ei nomen erat, quibusdamque aliis in iudicium productis, et actione legum prævaricarum instituta, ut lapidarentur effecit. Quicumque autem in urbe æquiores legumque peritiores videbantur esse graviter id tulere. Et ad imperatorem clam legatos misero oratum, ut ille ad Ananum, ne amplius talia faceret, scriberet : cum quippe nec antea recte fecisse asseverantes. Nonnulli etiam Albino obviam processere. Alexandria iter facienti, eumque docuere, non licuisse Anano, citra ejus sententiam et voluntatem, consilium iudicii faciendi gratia cogere. Albinus porro verbis ejusmodi persuasus, ad Ananum animo commoto scripsit, pœnasque se ab eo sumpturum minatus est. Quin et Agrippa rex eam ab causam pontificatum ei, quem tres administraverat menses, ademisse, eumque Jesu Damnæi filio (1) dedisse videtur. » Et Jacobi quidem res sic se habuere. Hujus esse creditur prima inter catholicas Epistola, ad omnes ecclesias : ut ipsius quoque Judæ, magnifice cum libertate multa scripiæ : quamvis utriusque velustiores mentionem nullam faciant.

CAPUT XXXIX.

De Andrea et Bartholomæo sacrosanctis apostolis, quomodo martyrio pro Christo sint coonestati.

Post hunc et Andreas, coryphæi Petri frater, qui primum Dominum Joannis indicio cognovit, germanumque suum ad eum adduxit, rito vero, et ut decebat prorsus eum, qui vocatus fuerat primus, usque ad Christi in cælum ascensionem, vestigiis ejus insistens, officio suo functus est. Et cœlitus in specie ignearum linguarum Spiritus sancti gratia accepta, sorte quoque ei provincia oblit, ut ad gontes mitteretur : in Cappadociam scilicet, Galatiam et Bithyniam. Quibus ille peragratis, ad eam quoque accessit quæ Anthropophagorum dicitur, et ad Scytharum solitudines, ad utrumque Pontum Euxinum, 200 orasque septentrionales et australes, ad ipsum quoque Byzantis solum. Ubi ecclesiæ a se primum institutæ, primum episcopum divum Stachyn præfecit. Deinceps Thraciam, Macedoniam, Thessaliam, et Achaiam peragravit. In quibus provinciis omnibus, longo tempore sermonibus divinis, signisque et prodigiis mirificis Christum glorificans, tandem a proconsule Ægæato in crucem quoque est actus : illo ei crimine objecto, quod conjugem ejus Maximillam, fratremque Stratoclem, impietatem ejus detestari docuisset et ad Christi fidem adduxisset. Philippus autem et Bartholomæus Syriam et Asiam superiorem sortiti sunt. Atque in eorum locorum civitatibus omnibus, fidei fundamentis jactis, templa construxerunt, sacerdotes-

ἑτέρους, ὡς παρανομησάντων κατηγορίαν ποιησάμενος, παρέδωκε λευσοθητόμενος. "Ὅσοι δ' ἐδόκουν μπεικίστατοι τῶν κατὰ τὴν πόλιν εἶναι, καὶ τὰ περὶ τοῦ νόμου ἀκριβεῖς, βαρέως ἔνεγκαν ἐπὶ τούτῳ. Καὶ πέμπουσι πρὸς τὸν βασιλέα κρύφα, παρακαλοῦντες ἐπιστεῖλαι τῷ Ἀνάφῳ μηκέτι τοιαῦτα πράσσειν · μηδὲ γὰρ τὸ πρῶτον αὐτὸν ὀρθῶς πεποιηκέναι · Τινὲς δ' αὐτῶν καὶ τὸν Ἀλβῖνον ὑπαντιάζουσιν, ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ὁδοιποροῦντα · καὶ διδάκουσιν, ὡς οὐκ ἔξῃον ἦν Ἀνάφῳ χωρὶς αὐτοῦ γνώμης καθῆσαι συνέδριον. Ἀλβῖνος δὲ πεισθεὶς τοῖς λεγομένοις, γράφει μετ' ὀργῆς τῷ Ἀνάφῳ, λέψεσθαι παρ' αὐτοῦ δίκας ἰππεῶν. "Εοικεν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς Ἀγρίππας, διὰ τοῦτ' ἀφελύμενος αὐτοῦ τὴν ἱερωσύνην, ἄρξαντος μῆνας τρεῖς, καὶ Ἰησοῦ τῷ τοῦ Δαμαναίου αὐτὴν παρασχεῖν. » Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰάκωβον, οὗ ἡ πρώτη τῶν καθολικῶν εἶναι πιστεύεται ἐπιστολῶν, ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα, πάσαις ἐκκλησίαις λαμπρῶς παρῆρησιαζόμεναι · κἄν καὶ τέως μὴ τινες τῶν λίαν ἀρχαίων μνείαν τούτων πεποιοῦνται.

B

ΚΕΦΑΛΑ. ΔΘ'.

Περὶ Ἀνδρέου καὶ Βαρθολομαίου τῶν ἱερῶν ἀποστόλων · ὡς τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατεποσμήθησαν.

C

Ἐπὶ δὴ τούτῳ καὶ Ἀνδρέας ὁ τοῦ κορυφαίου Πέτρου κασίγνητος, πρῶτον μὲν παρὰ Ἰωάννου τὸν Κύριον ἐπιγνοὺς, καὶ τὸν σύγγονον πρῶτος εἰς αὐτὸν ἐλύσας, καλῶς τε καὶ ὡς χρεῶν γε ἦν τῷ πρωτοκλήτῳ, ἄχρι δὲ καὶ τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου Χριστοῦ κατ' ἔχνης πολιτευσάμενος, καὶ τὴν ἀνωθεν ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν χάριν τοῦ Πνεύματος εἰσδεξάμενος, κλήρωσιν καὶ οὗτος τὴν εἰς τὰ ἔθνη ἐπέλετο. Καππαδοκία μὲν οὖν αὐτῷ καὶ Γαλατία καὶ ἡ τῶν Βιθυνῶν διαλάγχων. Ἐπεὶ γὰρ γε μὴν καὶ τὴν, ἣ τῶν Ἀνθρωποφάγων ὠνόμαστα, ἡ περὶ Σκυθῶν ἐρημία, Εὐξείνός τε πόντος ἐκάτερος · εἰ τε πρὸς Βορρᾶν καὶ Νότον αὐτοῦ κλίματα, τὴν τε Βύζαντος πέδον · ἐφ' ἣ καὶ πρῶτον ἐπίσκοπον τὸν θεῖον Στάχυν καταστήσας ἐν Ἐκκλησίᾳ ἦν ἐκείνῳ πρῶτος οὗτος ἐπέλετο · εἶτα διὰ Θράκης καὶ Μακεδονίας, Θεσσαλίας τε καὶ Ἀχαΐας ἐλθὼν · ἐφ' οἷς ὅσαι λόγους θεοπροπέσι καὶ σημείοις καὶ τέρασι τὸν Χριστὸν δοξάσας οὐκ ἐλαχίστοις ἐν χρόνοις, ὑπὸ τοῦ ἀνθυπάτου Ἀγαίου τῷ σταυρῷ καὶ οὗτος προσήλωται, ἐγκλημά οἱ ἀπαγαγόντος, ὅτι περὶ τὴν γαμτὴν αὐτοῦ Μαξιμίλλαν, καὶ τὸν ἀδελφὸν Στρατοκλείην, Χριστῷ προσάγαγοι, τὴν ἐκείνου βδελυξαμένους δυσσέβειαν. Φιλίππῳ δὲ καὶ Βαρθολομαίῳ Συρία τε καὶ Ἀσία ἡ ἀνω κεκλήρωτο. Τὸν ἀρραγῆ τοιγαροῦν τῆς πίστεως θεμέλιον ἐπὶ τὰς ἐκείνων πάσας πόλεις καταπέσαντες, ναοὺς τε ὑποκόμουν, καὶ ἱερέας προὔβαλλοντο. "Ὁ γε μὴν Φίλιππος τὰς τῆς Ἀσίας διῶν

D

(1) Jesum hunc filium Gamalielis fuisse, dixit supra eodem cap. 4.

πόλις, καὶ εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας ἔρχεται, ἐπιστημὸν τε οὖσαν, πλοῦτον πολλῶν βριθουσάν, καὶ οὐκ ἀμοιροῦσαν ὀνόματος· τόσον γὰρ μὴν εἰδῶλοις προστετηκῶσαν, ὡς καὶ ἔχιδναν θηρίον ἰοδόλον τε καὶ ἀκάθαρτον θαλαμῶσαι, ἐντίμῳ τε θεραπείῃ τιμῆν οἷα Θεῷ, καὶ τισὶ θυσίαις ἐκτρέφειν, καὶ ὑπερφυῶς προσανέχειν αὐτῇ. Ἀλλὰ τοῦ Ἀποστόλου τῷ τόπῳ ἐπιδημήσαντος, συνείκετο δὲ οἱ καὶ ἡ σύγγονος αὐτῷ Μαρίας, παρθέναν ἐπανηρημένην τὴν διὰ βίου, εὐθὺς τὸ τε κτείδωλον τῆς γῶρας ἐσθένυστο, καὶ τὸ θράσος τῶν ἐπείκων δαιμόνων ἀσθενὲς ἦν. Ἦ γὰρ μὴν εἰρημένη Θεὸς ἔχουσα οἴκοθεν ἀνδρῶν ῥήγνυτο, καὶ ὡς ἀπὸ πυρὸς φλέγοντος ἐξηλάυνετο, αἰσχρῶν τε οἱ ταύτῃ δὴ προσανέχοντες ἐκαλύπτοντο. Θεομάτων γὰρ καὶ τεραστίων διὰ πλείστον ἐπιβρέοντων διὰ τε Φιλίππου καὶ Μαρίας, στάσις τῶν κληθεὶ ἀνδρῶν κίετο· οἱ μὲν γὰρ τῷ Βαρθολομαίου καὶ Φιλίππου Θεῷ προσετίθεντο· ἦν γὰρ καὶ Βαρθολομαῖος ἐξ ὑπογῶν εἰς συνεργίαν Φιλίππου παρὰ τοῦ Κυρίου ἀκοσταλαῖς· οἱ δὲ καὶ ἐν τῇ δαιμονιώδει προλήθει προστετηκότες ἦσαν. Οἱ καὶ ἐπιστάσειν ποιησάμενοι, εἰσεκόντες ἀθρόον, Φιλίππον μὲν ἐκείθεν ποδὲν διακράσαντες, καθάπερ τι σφάγην ἐπὶ τινος κίονος κατὰ κεφαλῆς ἀπήρουν· Βαρθολομαῖον δὲ ὄρθιον ἐπὶ ξύλου κατὰ σχῆμα σταυροῦ ἀναρτῶσιν. Οὕτω δ' ἔχοντες σχήματος, τρέπονται μὲν εἰς εὐχὴν· ὑπενόσσει δὲ ὁ χῶρος εὐθὺς εἰς βάθος μέγιστον συνιζάνων· συγκρατεσπῶντο δὲ οἱ λαοί. Ἐν χρῶ δὲ κινδύνου καὶ ἡ πόλις πᾶσα καθίστατο. Αἰσθόμενοι δὲ οἱ περιλειθθέντες ὡς ἐκτιστὴ ἀπωλείας τῆς εἰς τοὺς μύστας Χριστοῦ παροινίας ταῦτά ἐστιν, ἐξέπειν πάντες τὴν κατὰ Χριστὸν ἡσπάζοντο πίστιν· καὶ ὁ μὲν Βαρθολομαῖος τῶν δεσμῶν ἀπελύετο· ὁ δὲ τὸν γενναῖον Φιλίππον ὁσίως τρυκαῦτα τῷ μαρτυρῶν τελειωθέντα τῇ γῆ καταθέμενος, καὶ τὴν πόλιν πᾶσαν φωτίσας καὶ Χριστῷ παραθέμενος, μετὰ χρόνου εἰς ὑστερον καὶ αὐτὸς, ἐν Οὐρβανοπόλει τῆς Κιλικίων ἐπαρχίας σταυρῶν πάλιν ἀνατίθει, πρὸς τὸν μόνον ποθοῦμενον ἀνατρέχει Χριστόν. defuncto, sepulturæ honore præstito, et urbe tota

A que et episcopus eis præfecerunt. Philippus etiam Asiæ urbibus peragratis, Hierapolim Phrygiæ pervenit, civitatem opulentam atque celebrem, nominique ipsam suo respondentem. Adeo autem idolis addicta erat, ut etiam viperam, impuram venenosamque feram, sacrario inclusam, tanquam Deum magnifico præciquoque cultu veneraretur, sacrificiisque quibusdam foveret, et tota illi mirifice addicta esset. Sedenim cum eo apostolus pervenisset, una cum sorore sua Mariamne, quæ eum, cum dudum vitam per virginitatem sibi exigendam statuisset, comitabatur: statim idolorum cultus in ea regione exstinctus, et insolentia incolentium ibi dæmonum est labefacta. Siquidem vipera illa Deus appellata, ex domicilio suo erupit, et quasi ab ardente igne profugit. Illicet, qui illum tanto studio coluerant, pudore affecti sese occultant. Cæterum cum quamplurima a Philippo et Mariamne miracula ederentur, seditio in multitudine exoritur. Partim enim Bartholomæi et Philippi Deo adhærebant (ex propinquo enim Bartholomæus Philippo a Domino auxilio missus fuerat), partim vero dæmoniacæ, per anticipationem conceptæ præsumptioni intenti permanebant: qui etiam conjuratione et coitione facta, eum impetu prorsus in apostolos irruunt, eisque arreptis, Philippum quidem tanquam victimam quamdam in columna capite suspendunt, Bartholomæum autem directum in lignum sub crucis forma agunt. Atque illi talibus affecti suppliciis, ad preces convertuntur. Cedebat autem statim locus, in demum multitudinem subsidens, simulque multitudo demergebatur, atque ita in summum tota urbs decedit periculum. Ibi, qui reliqui erant, sentientes perniciem et cladem, eam vindictam esse ejus, quæ in sacros Christi ministros contumeliose patrata fuerat injuria, confestim omnes fidem Christi suscipiunt: et Bartholomæus ab eis vinculis solvitur, qui Philippo sancte fortiterque tum martyrio illustrata, Christoque dicata, aliquanto post tempore rursus actus, ad, unice desideratum Christum migravit.

ΚΕΦΑΛΑ. Μ'.

CAPUT XL.

Περὶ Θωμᾶ, Ἰακώβου τοῦ Ἀλφαίου, Σιμωνὸς τε τοῦ Ζηλωτοῦ, Ἰούδα τοῦ καὶ Λεββαίου, καὶ Ματθίου, τοῦ ἀντι τοῦ προδότου καταλεγέντος.

De Thoma, Jacobo Alphæi, Simone Zelote, Judæ, qui et Lebbaeus est dictus; et de Matthiæ qui in locum proditoris est subrogatus.

Θωμᾶ δὲ τοῦ καὶ Διδύμου πῶς ἦν παραδράμοιμεν τοὺς περιμηνεῖς διὰ Χριστὸν ἔρωτας; ὁ δὲ καὶ τὸν ἐκ Ἰθιοπίας καὶ Ἰνδοῦς κληρὸν λαγῶν, πρὸς τὴν πορείαν ἀποκναίων ἦν καὶ ἀναδύομενος· τὸ μέλαν καὶ δύσμορφον τῆς ὄψεως, πρὸς δὲ καὶ τὸ τοῦ νοῦ ζοφῶδες καὶ δύσκολον ἐκτρεπόμενος, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀφίειν ἀνεβάλετο. Ἐμφανῶς δ' ὁ καλλεῖ ὠραιοὺς αὐτῷ παραστάς, ἀνηρέθιζε τῆς διακονίας ἀντιποιεῖσθαι· καὶ γὰρ τὰ σφαλῆς πρυτανεύων ἦν· συνείναι τε αὐτῷ διὰ βίου καὶ τοῦ ἔθλου συναίρεσθαι· ἀμέλει τι καὶ τινι τῶν Ἀθιόπων, οἷς ἐμπορικὸς καὶ ἤττων κέρδους ὁ βίος, τοῦττι διαπικώσκει. Καὶ οὕτω δὴ

Quomodo autem Thomæ, qui et Didymus dictus est, vehementissimum in Christum amorem prætereamus? qui Æthiopes et Indos sortitus a perfectione ea abhorrens, sese subducebat: nigroque et deformes earum gentium vultus, prætereaque caliginosas atque intractabiles earum mentes aversans, iter ab eos suum differebat. Aperte igitur et clare ei, is qui forma speciosus est, assistit, eumque ad ministerium suum capessendum cohortatur. Et ut certum securumque redderet, cum eo se per vitam omnem futurum, auxiliumque in certaminibus laturum pollicetur. Quin etiam quidam

ex Æthiopicibus, quibus ex mercatura lucris inscri-
viens est vita, ut vendatur effecit, atque ita ei
aditum ad Æthiopes facit. Inde in notitiam Smin-
dæi, regionis ejus principis, regnum illi cœlorum
studiosissime parans, pervenit, et miraculis pro-
digiosisque maximis Parthos, Medos, Indos, ipsosque
Æthiopos in admirationem adducit. Adhæc, qui-
cunque in extrema Orientis ora, et ad ultimum
Oceanum colunt: insulam quoque quam Tapro-
banem vocant, gentemque Brachmanum prædica-
tione verbi illustrat. Templisque ubique maximis,
aliisque pro eo atque decebat rebus omnibus sancte
ordinatis, postremo lanceis latus confossus, ad
eum cujus ipse pertractaverat latus, pervenit.

✠ Porro Jacobus etiam Alphæi filius, et ipse
ex duodecim illis unus, juxta ejus qui eum regebat
Spiritus sancti voluntatem et ductum, ab aposto-
lorum corpore sejunctus, Gazæ primum, deinde
Elcutheropoli, et in vicinis ibi eorundem popu-
lorum civitatibus versans, maxima quæque mira-
cula edit: et coelestibus Spiritus sancti sermonibus
ab eo pacata quadam et inermi vi ad gentes delatis,
testimonium regni Christi maxima incrementa
capit. Posthæc ad Ægyptios extremamque eorum
regionem perveniens, et Christum Servatorem et
Deum esse annuntians, ad urbem tandem cri-
Ostracinæ nomen est, adit. Atque ibi cum satis
longo tempore vixisset, periculisque et certaminibus
plurimis conflictatus esset, tandem ad confirman-
dam eorum quos docuerat salutem, cruci ipse
quoque a quibusdam, qui verbo fidei adversa-
bantur, affigitur, ut et in ipso non ita multum
imitatio mortis Magistri sui abesset. Operæ pretium
etiam fuerit, Simonem Cana Galilææ ortum,
qui propter flagrantem in Magistrum suum ar-
dorem, summamque evangelicæ rei per omnia
curam, Zelotes cognominatus est, hic referre.
Accepto enim is cœlitus adveniente sancto Spiritu
Ægyptum, Cyrenem, et Africam, deinde Mauri-
tanium, et Libyam omnem, Evangelium depræ-
dicans percurrit: eandemque doctrinam etiam
ad occidentalem oceanum, insulasque Britannicas
perfert. Per multis vero signorum et prodigiorum
miraculis, divinæque doctrina Christum, ita ut
debut, celebrando, innumerabilibusque in super-
ærumnis et afflictionibus obviam eundo, postremo
et ipse incredibili quadam lætitia mortem per
crucem subiens, ad Magistrum suum transiit. Non
minus et divus Judas, non Iscariotes ille, sed
alter, cui duplex cognomen fuit, Thaddæi scilicet
et Lebbæi, filius quidem Josephi, frater autem
Jacobi, qui e pinnaculo templi dejectus fuerat,
Judæam primum et Galilæam, Samarium et Idu-
mæam, deinde Arabiæ civitates, necnon Syriæ et
Mesopotamiæ regiones, sagena Evangelii cepit.
Postremo Edessam pervenit, Abgari civitatem,
ubi antea alter quoque Thaddæus ex septuaginta
illis unus Christum docuerat. ✠ Atque cum
ibi, si quid adhuc ex alterius illius ministerio de-

την ἐπ' Αἰθιοπίας εἴσοδον ἐποιεῖτο. Ἐντεῦθεν Σμι-
νδαίῳ τῆ τῆς χώρας ἄρχοντι καθίσταται γνωρίμος,
λεπτούργων ἐκείνῳ ἐν οὐρανοῖς τὰ βασίλεια. Θεό-
μασι δὲ καὶ τεράτων ἐξαισιόσις ἔργοις Πάρθους, Μέ-
δους τε καὶ Ἰνδοῦς, πρὸς δὲ καὶ Αἰθιοπίας καταλή-
ξας· ἐπὶ δὲ τούτοις ὅσοι τε τὰ ἄκρα τῆς ἑσπας γῆς
ἐλαχρον κατοικεῖν, καὶ τὰ ἔσχατα τοῦ Ὠκεανοῦ μέρη·
νῆσόν τε ἦν Ταπροδάνην καλοῦσι, καὶ τὸ τῶν Βραχ-
μάνων ἔθνος αὐτῷ εἶσω θέμενος τοῦ κηρύγματος·
νεῶς τε μεγίστους ἀπανταχοῦ, καὶ τὰλλα ὅσα δι
προσῆκε καταστησάμενος ἱερῶς, ἐν ὑστέρω λόγῳ
διατηρηθεὶς τὴν πλευρὰν, πρὸς τὸν οὐ τὴν πλευρὰν
ἐψηλάφησε, μετεχώρησε. Ναὶ μὴν καὶ ὁ τοῦ Ἀλ-
φαίου Ἰάκωβος, εἰς δὲ καὶ οὗτος τῶν δώδεκα, κατὰ
τὴν τοῦ ἄγοντος αὐτὸν βουλήν τε καὶ ἡγεσίαν τοῦ
ζωοποιῦ Πνεύματος, μακρὰν τῆ σώματι τῶν ἀπο-
στόλων γενόμενος, ἐν Γάζῃ μὲν πρῶτα, εἶτα ἐν
Ἐλευθερουπόλει, καὶ ταῖς ἐκείσε περιούκοις τῶν
ὁμοφύλων πόλεσι διατρίψας, τεράστια ἅττα μέγιστα
διαπράξατο. Ἐπίμασι δὲ Πνεύματος ἁγίου ὑπερφεία
πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνῶν ἐπιεπιφέρων ἰσχυρὴ ἀμάχη, τὸ
μαρτύριον τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἀριστά ἐπέδειξεν.
Ἐντεῦθεν τῇ Αἰγυπτῷ προσβαλὼν, καὶ ταῖς ἐπι-
ταῖς αὐτῆς, τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν Σωτῆρα καὶ θεὸν
εὐαγγελισάμενος, τὸ τελευταῖον ἐπὶ τῇ Ὀστρακίῃ
λεγομένη πόλει γενόμενος, πολλῶν τῶ χρόνῳ τὰς δια-
τρίδας ἐκείσε πεποικηκώς· κινδύνοις τε ἅμα καὶ
ἄθλοις ὡς πλείστοις ἐνηθληκώς, ὑστερον εἰς βεδίαι-
σιν τῶν μαθητευθέντων αὐτῷ σωτηρίας, σταυρῶ καὶ
οὗτος πρὸς τινῶν ἀνθισταμένων τῶ λόγῳ τῆς κί-
στεως προσηλοῦται, ἵνα κὰν τούτῳ μὴ πόρρω εἴη
τῆς τοῦ Διδασκάλου μιμήσεως. Ἄξιον δὲ καὶ τὸν
ἀπὸ Κανά τῆς Γαλιλαίας Σίμωνα, ὃς Ζηλωτῆς διὰ
τὸν πρὸς τὸν Διδάσκαλον διάπυρον ζῆλον, καὶ τὴν
ἐπὶ πᾶσι τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας ἀκριβείαν οὕτως
ὠνόμαστο, τοῖς παροῦσιν ἐντάξει. Μετὰ γὰρ τὴν
ἐπιπᾶσαν αὐτῷ τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοίτη-
σιν, Αἰγυπτῷ Κυρήνην τε καὶ τῇ Ἀφρικῇ προσβα-
λὼν, Μαυριτανίαν τε καὶ ὅσον τῆς Λιβύης ἐστὶ, τῷ
Εὐαγγελίῳ διαδραμῶν, καὶ πρὸς ἑσπέριον ὠκεανὸν
εἰσεβαλὼν, καὶ τὰς Βρετανικὰς νήσους εὐαγγελισά-
μενος· πολλοῖς δὲ σημείοις καὶ θαυμάτων ἐπιδεί-
ξει, θεολογίᾳ τε καὶ διδασκαλίᾳ Χριστὸν ὡς χρῆσι-
ἀνυμνήσας· ἀπειροῖς δὲ τῶν θλίψεων ἐξετασθεὶς,
τέλος καὶ οὗτος, τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ἀλήκῳ
τινὶ χαρῆ εἰσδεξάμενος, πρὸς τὸν αὐτοῦ Διδάσκαλον
μετεχώρησεν. Ὠσαύτως καὶ Ἰούδας ὁ θεῖος· οὐχ ὁ
Ἰσκαριώτης, ἀλλ' ὃ ἡ κλησις διώνυμος· Θεοδαῖος
γὰρ καὶ Λεβαῖος ἐπέκλητο· οὐ πατήρ μὲν ὁ Ἰωσήφ,
Ἰάκωβος δὲ ὁ κατὰ τοῦ περυγίου βληθεὶς κασίγγω-
τος ἐτύγγανεν ὢν, ἐν Ἰουδαίᾳ πρῶτον καὶ Γαλιλαίᾳ,
Σαμαρείᾳ τε καὶ Ἰδουμαίᾳ· τῆς Ἀραβίας τε τῆς
πόλεις, πρὸς δὲ τούτοις Συρίας καὶ Μεσοποταμίαι·
πᾶσαν τὴν γῆν, τῇ σαγήνῃ τοῦ Εὐαγγελίου ζωήρι-
σας· Ἐδέστη τε, ἡ Αὐγάρου πόλις ἦν, ὑστερον ἐπι-
στάς, ὅπου δὴ πρότερον καὶ ὁ ἕτερος Θεοδαῖος, ὅς
τῶν ἐβδομήκοντα ἦν εἰς, τὰ κατὰ Χριστὸν προσ-
σάλπισε· καὶ τὸ ἐνδόν ἐκείνῳ κάλλιστα ἐκπληρώσας,
λόγῳ τε θεῶν, καὶ ἐξαισιόσις ἔργοις δοξάσας Χριστὸν,

εἰρηνικῶ τέλει πρὸς αὐτὸν διαβαίνει. Ὁ δ' αὖ γε Ἀμαθίας, ὁ τὸ ἔλλειμμα τῆς δωδεκάδος ἐφαρμοσάμενος, οὗτος δὲ τῇ πρώτῃ Διθιοπίᾳ προσβαλὼν, καὶ τῇ θηριωδίᾳ καὶ ἀπεχθείᾳ τῶν ἀλογίστων ἐκείνων ἔθνῶν πλείστα πεπονηκώς, ὅσα τ' ἔχρην λόγοις καὶ ἔργοις τῷ θεῷ Εὐαγγελίῳ ἐπιδειξάμενος, καὶ τῷ Χριστῷ τὰ πλήθη ὑπαγαγὼν, τῷ λογισμῷ κρατιούμενος, τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσατο.

annuntiando præstiterat, et Christo magnam intrepido et forti martyrii coronam suscepit (1).

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου.

Ἐκ δὲ τελωνίου Ματθαῖος παρελήφθη· πυρινη δὲ γλώσση οὐκ ἔλαττον τοῖς πρώτοις τῶν ἀποστόλων κληρωσάμενος γέρας τὴν κατ' αὐτὸν ἱστορίαν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων πρώτος Ἑβραίοις κατάρχηται. Πολλὰς τοιγαροῦν καὶ οὗτος ὁ θεῖος ἀπίστολος περιόδους τὸν Χριστὸν εὐαγγελισάμενος, χώραν τε ἐκ χώρας ἀμείβων, καὶ ἔθνος ἐξ ἔθνους, ἔσχατον ὑπὸ τοῦ ἄγοντος αὐτὸν Πνεύματος καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Ἀνθρωποφάγων χώραν ἀπάγεται, ἐν τινὶ πόλει Μυρμῆνην ἦν αὐτῷ ὄνομα· ἐφ' ἣ δὴ καὶ Ἠλλάτωνα τὸν αὐτοῦ φοιτητὴν ἐπίσκοπον ἀνειπών, αὐτὸς ἐπὶ τινὶ τῶν ἀγγιθύρων τῇ πόλει ἀνίων ὄρεων, τὴν τοῦ ἔθνους σωτηρίαν ἀποκαλυφθῆναι προσήγγετο. Οὕτω δ' ἔχοντι τῷ ἀποστόλῳ, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ὠραίῳ τῷ ὄψιν παιδὶ ἀφομοιωθεὶς, καὶ πλῆθον στάς, εἰρήνην τε αὐτῷ ἐπιθέγγεται· ἔπειτα βάρδον ἐγγειρίσας, Ταύτην, ἔφη, κατιῶν ἐν τῇ πόλει πρὸς τὴν πύλην τῆς ἐκκλησίας, ἦν σὺ καὶ Ἀνδρέας ἕκκοδομήσατε, καταφύτευσον, καὶ εἰς δένδρον μέγα καὶ ὑψηλὸν εὐθὺς ἐπιδώσει. Ὁ γε μὴν καρπὸς αὐτῷ πολὺς ἔσται σφόδρα, παραλλάττων τε τοὺς πολλοὺς τῷ μεγέθει, κὰν τῇ γεύσει διαφέρων ὡς πλείστον· πηγὴ δὲ ἀφθόνου καὶ διειδούς ὕδατος, ἐκ τῆς αὐτοῦ βίβης κελαρύζουσα προσελύεται· ἐν τῷ τῶν Ἀνθρωποφάγων ὄσοις λούσασθαι γένοιτο, ἢ τε ὄψις πρὸς τὸ εὐπρεπὲς μεταβῆναι, αἶ τε καρδίαι τὸ ἄγριον ἀποθέμεναι, πρὸς τὸ εἰρηναῖον μεταχωρήσουσι, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀλλοίωσιν ἔξουσι. Καὶ δὴ κατιῶντι, ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης βασιλεὺς προσυπῆντα, σύναμα γυναίκα καὶ τέκνη. Φουλδιανὸς δὲ καὶ Φουλδιάνη καὶ Φουλδιανὸς ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα, πνεύμασι πονηροῖς ἐξεταζόμενοι· οἷς τὰς γείρας εὐθὺς ἐπιθείς, ἐξήλαυσε τὸ λυποῦν. Ἐπήγγυ δὲ καὶ τὴν βάρδον, καὶ εἰς δένδρον εὐθὺς μετεσκεύαστο. Καὶ ἡ πηγὴ βίβουθεν τὸ ὕδωρ προΐει, πότιμον καὶ διειδὲς ἀναβλύζουσα. Ἐπεὶ δὲ τὸ πλήθος συνέρρει, τὸ παράδοξον ἐκκλητητόμενοι, ἐκεῖνος ἐπὶ μετεώρου ἑστώς, τῇ πατρὶν ἐκείνων γλώττῃ τὸ σωτήριον κατήγγελλε κήρυγμα. Καὶ εὐθὺς ὅλη ψυχὴ τῷ ἐκείθεν ῥέοντι ὕδατι ἐβαπτίζοντο. Καὶ γε τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου μεταλαμβάνοντες, τὴν καλλίστην ὄντως ἀλλοίωσιν ἠλλοιοῦντο. Φουλδιανῷ δὲ μετέμελεν εὐθὺς· καὶ τὸ πλῆθος μεταβῆτον τῷ ἀποστόλῳ ὄρων, ζήλον περικαίόμενος ἤχθετο· καὶ στρα-

esset, pulcherrime explevisset, Christumque simul et divinis concionibus et operibus admirandis glorificasset, morte pacifica et quieta ad illum commigravit. Matthias porro, qui jacturam duodenarii apostolorum numeri sarserat, primam Æthiopiam adiit: atque ibi a feris, infestis, immanibusque gentibus multa pertulit. Cum vero, quæ oportuit, et verbis et factis divino Evangelio huminum multitudinem accumulasset, animo

CAPUT XLI.

De sancto apostolo et evangelista Matthæo.

Matthæus, autem, ex publicanis assumptus, ignea lingua non minorem quam primarii apostoli gratiam consecutus, sacrorum Evangeliorum historiam primus Hebræis scripsit. Is quoque sanctus apostolus, perfectionibus multis, ex alia regione atque gente in aliam subindo migrans, Evangelio prædicando perfectis, ad postremum Spiritus sancti ductu ad Anthropophagorum terram, in civitatem cui nomen est Myrmænæ, pervenit: in qua Platone, sectatore suo, episcopo declarato, ipse in quemdam civitati proximum collem conscendens, ut sibi gentis ejus salus revelaretur, orat. Hoc ita agentī apostolo, Dominus Jesu formosi pueri specie assistens, cum pacem illi precatur, tum virgam in manus ei dat. Eam, cum descendisset, in urbe ad ecclesiæ, quam ipse et Andreas construxisset, portam plantare jubet, in arborem magnam et excelsam illico evasuram. fructumque plurimum magnitudine simul et sapore aliis longe superiorem laturum: fontem præterea copiosum et pellucidum, cum leni susurro, ex radice ejus erupturum esse pollicitus: in quo quicumque Anthropophagi lavissent, eorum simul et vultus ad formam decentiorem compositum et corda agresti feritate posita, ad placabilitatem et lenitatem conversum, prorsusque eos in melius mutatum iri. Descendenti igitur, civitatis ejus princeps una cum conjuge et filio 204 (Fulvianorum patri et filio, Fulviæ autem matri nominaerant) obvius fit. Malignis autem illi excruciantur spiritibus. Quibus cum manus statim imposuisset, dæmones illi turbatores profugerunt. Pangit vero et virgam illam, et confestim ea in arborem excrescit: simulque a radice undam, cum aspectu amœnam, tum potioni commodam, scatentem profert. Hoc tam insigni miraculo multitudo consternata, cum eo conflueret: ille e superiore loco, patria ejus gentis lingua, salutiferum eis annuntiat Evangelium. Et statim ex intimo animi affectu, in eo ipso fonte, sacro lavantur baptismo: fructusque itidem arboris illius gustato, omnium pulcherrima illa mutatione perfruuntur. Fulvianus vero statim penitentia ductus, et quod multitudinem ad apostolum confluere videret, æmulatione sinistra

(1) Lapidibus pene obrutus, ad postremum securi percussus.

accensus, graviter id ferre, manumque militarem ad eum comprehendendum mittere. Quæ cum re infecta rediret, ipsemet quæ plurimis secum ductis, contra apostolum it; atque inter eundem plaga invisibili ictus, visum amittit. Ibi multis precibus apostolo exorato, oculorum quidem vim pristinam recipit, cor autem ejus induratum eorumque permanet. Nulla enim interposita mora, apostolum clavis longis terræ affigi jubet, pioique et bitumini ministri ejus multa superaccumulantes sarmenta, materiamque aliam facile ignem corripientem injicientes, ab inferiore parte eam accendunt. Verum ea res præter spem et expectationem in roris evadit refrigerium. Quod ubi multitudo vidit, Matthæi Deo aggregatur. Princeps autem ediverso præstigiis esse, quæ apostolo accidebant, credens, et ira exardescens, quos ex argento et auro habebat factitios deos (duodecim autem erant) offerri jubet; eisque circum Matthæi pyram dispositis, ut videlicet eorum ope ignis officium suum faceret, incendere illam præcipit. Ita sarmenta quidem flammam corripunt, incendium autem adversus deos convertitur, eosque comminuit diffuentes. Unde simulacrum tanquam serpentis ardentis prosilit: et a tergo principis prorepens cum ingenti sibilo eum persequitur, ita ut non facile illi esset in regiam suam confugere. Quapropter desperatis rebus omnibus, ille denuo ad apostolum convertitur, cumque ut ab impetu consequentis eum serpentis liberetur, obserect. Apostolus autem, quod hora jam instaret qua ad desideratum sibi Christum transiret, rebus omnibus postpositis, ignem increpat: **205** atque is repente exstinguitur, et serpens ille evanescit. Principi autem extremis, quæ oportuit, mandatis expositis, omnibusque precatione confirmatis, in pace emittit spiritum, et ad Christum transit. Cujus quidem sacrum corpus in aureo respositum lecto, splendidisque involutum vestibibus, palatio Fulvianus infert. Idque arcæ ferreæ, plumbo insuper probe communitæ inclusum, demittere in mare jubet, hoc sic cogitans: Si is, qui illud ab igne conservatum tutatus esset, ab undis quoque ut in ferrea urna positum supernataret, vindicaret, se diis suis omnibus repudiatis, uni quem ille prædicasset Deo, per pietatis cultum, serviturum. Cum ergo ita in mare projiceretur, statimque divina id cœlitus gubernante manu in littore rursus exponeretur: populus universus urbe effusus, Platone episcopo præcunte, hymnis laudibusque a Matthæo prædicatum concelebrat Deum. Fulvianus vero, rebus omnibus posthabitis sacrum suscipit baptismum, et Matthæi sibi nomen arrogat, occulto quodam arcanoque apostoli ductu. Simulque, qui ejus imperio subditi erant, omnes patriam superstitionem rejicientes, divinum complectuntur lavacrum. Deinde post annos tres episcopus quoque Plato ad sempiterna conscendit tabernacula. Porro Fulvianus adhuc vivente epi-

τιὰν πέμπων, συλλαβεῖν ἐπειράτο. Ὡς δὲ ἀδυνάτως εἶχον, αὐτὸς ὅτι πλείστους περιβαλλόμενος, ἄπεισι· καὶ ἀοράτῃ μάστιγι τὰς ὄψεις πεπήρωτο. Πολλὰ ἔτι τοῦ ἀποστόλου καταδεθθεὶς, ἴατο μὲν τὰς ὄψεις· τὴν δὲ καρδίαν ἔτι πηρὸς ἦν. Καὶ μικρὸν ὄσον καθηλοῖ μὲν τὸν ἀπόστολον ἤλοις μακροῖς κατὰ γῆν· πίσση δὲ καὶ ἀσφάλτῃ καὶ πολλὴν ἐπιφορῆσαντες κληματίδα, καὶ ὕλην ἄλλην πυρὶ φίλην ἐπιβαλόντες, πῦρ κάτωθεν ὑπάνηπτον. Τὸ δὲ παρὰ δόξαν εἰς δρόσον μετεσκευάζετο. Ταῦτ' ἰδόντες τὸ πλῆθος, τῷ Ματθαίου Θεῷ προσετίθεντο. Ὁ δ' αὖ γε κρυπῶν, γοητεῖαν εἶναι τὰ τῷ ἀποστόλῳ τελούμενα οἴθεσις, καὶ τῷ θυμῷ περιοργῆς γιγνώσκων, τοὺς ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ πεποικημένους αὐτῷ θεοὺς, δῶδεκα δ' ἦσαν, ἐξενεγκεῖν ἐκέλευε, περικύκλωσεν τε τῆς κατὰ τῷ Ματθαίου πυρακίᾳ στήσαντας, τὴν ὕλην ἀνάπτειν, ὡς ἂν γε τῆ αὐτῶν ἀρωγῇ τὰ οἰκίαι δράσῃ τὸ πῦρ. Τούτων δὲ γενομένων, ἀνῆπτον τὴν ὕλην. Τὸ δὲ πῦρ κατὰ τῶν θεῶν μᾶλλον ἐχώρει, καὶ τοὺς ἐλέπτυνε βέοντας. Ὁμοίωμα δ' ἐκεῖθεν ὡς κινούμενου ἐξέθορε δράκοντος, καὶ τοῦ βασιλέως κἀποπύθεν εἶπε, καὶ συρίττον μέγα ἐδίωκεν· ὡς μὴ ἐκ τοῦ βῆπτου ἐκείνῃ ἐνεῖναι τῶν βασιλείων εἶσω χωρεῖν. Ἀπειπῶν οὖν, ἐπὶ τὸν ἀπόστολον οὐκ ἐβίβητο, καὶ τῆς ὀρμῆς τοῦ καθέρποντος ἤντιόλοι βύσθηται. Ὁ δ' ἀπόστολος τῆς ὥρας ἤδη ἐνεπίης πρὸς τὸν ποθοῦμενον διαβαίνειν Χριστόν, πάντων ἔξω γενομένος, ἐπέτιμα μὲν τῷ πυρὶ, καὶ αὐτὰ ἐσθέννυτο· καὶ ὁ δράκων εὐθὺς ἀφανῆς ἦν. Υπερπῶν δὲ τῷ ἀρχοντὶ ὄσα ἐχρῆν, καὶ πάντας εὐχαῖς στηρίξας, ἐν εἰρήνῃ ἀφίει τὸ πνεῦμα, καὶ ἐβάπτισεν πρὸς Χριστόν. Τὸ γε μὴν ἱερὸν τοῦ ἀποστόλου σῆμα ἐπὶ κλίνης χρυσεῖας ἐν διαφανέσιν ἐσθίμασιν ἰ Φουλβιανὸς ἐπιθεὶς εἰσάγει πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Γλωσσόμυρ δὲ σιδήρου πεποικημένῃ καὶ μολιβδῶν ἀτραλιζόμενος, κατὰ θαλάσσης ἀφείναι προστάσσει, τοῦ ἐν νῆϊ θέμενος, ὡς εἰ ὁ τοῦ πυρὸς ἐκεῖνο οὐκ ἐπὶ ὑπερτερον, εἴγε δὴ καὶ τοῦ ὕδατος διανήξασθαι ὑπὸ σιδήρεϊ τῇ λάρνακι κατισχύσειε, τῷ ἐκεῖνου μύρῃ λητρεύσω Θεῷ, παρὰ φαῦλον τοὺς ἐμοὺς θεμίως. Ἐπεὶ δ' οὕτως ἔγων ἐβρίπτετο, καὶ μετὰ βραχὺ τῆ ἀνωθεν διακυβερνώσης χειρὸς, τῇ χέρσῃ αὐτῆς ἐπανεσώζετο, ἡ πόλις πᾶσα χυθεῖσα τοῦ ἔτους τοῦ ἐπισκόπου Πλάτωνος ἡγουμένου, τὸν ὑπὸ Ματθαίου κηρυττόμενον ἀνύμνον Θεόν. Ἀπειπῶν ἔτι τοῖς ὄλοις καὶ Φουλβιανὸς, τὸ θεῖον εἰσδήξατο βᾶπτισμα· καὶ τὴν, Ματθαῖος, διαμείβεται κλήσιν ἐν ἀπορρήτῃ τοῦ ἀποστόλου μυσταγωγίᾳ· καὶ αὐτίκα πάντες οἱ ὑπὸ χεῖρα τὴν πατρῶν δειδομονίαν ἀποβράπιζοντες, τὸ θεῖον λουτρὸν κατησπίζοντο. Τρίτος ἐξήκει μετὰ τοῦτο ἐνικυτὸς, καὶ Πλάτων μὲν ὁ ἐπίσκοπος πρὸς τὰς αἰωνίους μετεγώμην σκηνάς· Φουλβιανὸς δ' ἔτι ζῶντος τοῦ ἐπισκόπου ἄλλῃ μὲν τῆς ἀρχῆς παρεχώρει, αὐτὸς δὲ ταπεινῶσεως σχῆμα περιβαλλόμενος, τὰ ἱερά τε τῶν Ἰησοῦσιανῶν μυηθεῖς ὄργια, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου κηρυτονίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ καταδέχεται Πλάτωνος· ὃ μετὰ τὴν ἐνθίνδε ἀπαλλαγὴν, τοῦ θεσπεσίου ἀποστόλου διὰ νυκτερινῆς μυήσεως ὄψεως, καὶ τὴν

ἀξιαν τῆς ἐπισκοπῆς ἀναδέχεται· γνησίως δὲ τῷ Ἀ

Εὐαγγελίῳ ὑπηρετήσας, καὶ πολλοὺς διὰ τῆς πίστεως οἰκειώσας Θεῷ, πρὸς τὴν ἀμείνω ζωὴν μεταβέ-

κηκεν.

ex hac vita decessum, ab sancto apostolo per nocturnam visionem admonitus atque consecratus, episcopalem quoque assumpsit honorem. Et cum rite sacro ministrasset Evangelio, multosque per fidem lucrificasset Deo, vitam quoque hanc meliore alia commutavit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ΄.

Περὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ τῆς θείας αὐ-

τοῦ μεταστάσεως.

Λοιπὸς τοίνυν ἡμῖν ὁ ἡγαπημένος καὶ ἐπιστήθιος μαθητῆς· οὗ τὰς περιόδους καὶ τὰς ἐν αὐταῖς Θεοσημείας καὶ ὑπερφουεῖς πράξεις τε καὶ Θεολογίας ἀφηγεῖσθαι εἰς λεπτόν κατιόντας, ὡς περ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, πρὸς τὴν ἀμυγχανὴν καὶ τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας τε καὶ σχολῆς ὡς πορρωτάτω μάλιστα εἶναι νομίζω. Ἰστορεῖται δ' οὖν, ὡς ὁ Θεοτάτατος οὗτος εὐαγγελιστὴς μετὰ τὴν εἰς οὐρανούς ἄνοδον Ἰησοῦ συνῆν τῇ μητρὶ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κατὰ τὴν Σιών οἴκῳ αὐτοῦ ἄχρι τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας αὐτῆς· ἐπειτα δ' ἐν Ἀσίᾳ γενόμενον, εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστόν· ἐνόησεν καὶ τὸν νεόν τῆς Ἀρτέμιδος κατηδάφισεν· ἐν δὲ τῷ κατὰ Δομετιανὸν διωγμῷ ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ὑπερορῆ καταδικασθῆναι τῷ τετάρτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς. Ἐνόησεν δὲ καὶ τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον ἐμπνευσθεῖς τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὑψηλῶς ἀνεβρόντησιν· ἀλλὰ δὲ καὶ τὴν ἱερὰν αὐτοῦ καὶ ἐνόησεν Ἀποκάλυψιν. Μετὰ γε μὴν τὴν Δομετιανοῦ τελευτὴν εἰς τὴν τῆς Ἀσίας ἐπεσοῦν ἀνελοῦν, τὰς αὐτόθι ἐκκλησίας διεῖπε· καὶ πῆ μὲν νεῶς ἀνίστα, καὶ κλήρους ὄλους ἡρμόζετο, καὶ τῷ θείῳ τὴν ἱερωσύνην κατήρτιζε Πνεύματι· ἐν τινὶ δὲ πόλει γενόμενος, καὶ τινα νεανίσκον ἰδὼν, ἀστεῖον μὲν τὴν ὄψιν, ὑπόθερμον δὲ τὴν ψυχὴν, τῷ ἐπισκόπῳ ἐμβλέψας. Τοῦτον, εἶρη, σοὶ παρακατατίθεμαι σπουδῆ τῇ πάσῃ ἐπὶ μάρτυρι τῷ Χριστῷ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἐδέχετο, ὑπεσχημένος ὅσα καθήκει μὴ ἐν δευτέρῳ ποιῆσθαι· Ἰωάννης δὲ εἰς Ἐφεσον ἔπλει. Ὁ δὲ λαδὼν τὸν νεανίσκον, οἴκοι μὲν εἶχε καὶ τρέφον ἐόλπε· καὶ τῷ φωτὶ προσῆγε τῆς γνώσεως. Χρόνῳ δ' οὖν τῆς ἀκριβοῦς ἐπιμελείας ὑφίησιν, ὡς τὸ τέλειον τῆς κατὰ Χριστὸν σφραγίδος ἐπιστήσας αὐτῷ τῷ δ' ἀνέσειως οὕτω πρὸ ὥρας ἐπειλημμένῳ προσφθειρονταί τινες ἡλικίας ἀργοὶ καὶ ἀπερρώγοτες, ἐθάρδες κακῶν καὶ ἀνάγωγοι. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα δι' ἐστισιων ἀτόπων λωποδυτεῖν συνεπάγονται· ἐπειτα καὶ δεύτερον καὶ τρίτον κακὸν συμπράττειν ἤξιον, Ὡς δὲ χρόνῳ προΐοντι κατ' ὀλίγον τοῖς πονηροῖς προσαιδίζετο, καθά τις ἵππος εὐσθενῆς τὸν χαλινὸν ἐνδοκῶν, κατὰ βαρίθρων ἐφέρετο. Τῆς κρείττονος δ' ἐλπίδος διαπεσὼν, καὶ ἐν ἀπογνώσει τοῦ λοιποῦ τὸ σώζεσθαι θέμενος. ληστήριον συνεχρότει. Καὶ αὐτὸς τοῦ πονηροῦ ἐκείνου σολλόγου ἐξῆρχε, χαλεπὸς τις ἐξαπίνης προσβάλλων τοῖς παροῦσιν, ὡς τῶν ἄλλων διαφέρων μαιφονία τε καὶ ὀμότητι. Χρόνος ἐν μέσῳ συγχός. Καὶ ἐπεὶ πάλιν παρὴν ὁ

scopo, alii regnum concessit: et ipse submissæ humilitatis habitu assumpto, cum secretioribus Christianorum initialus est: sacris, tum presbyteri ordinationem a divo suscepit Platone. Post cujus

ordinacionem a divo suscepit Platone. Post cujus

CAPUT XLII.

De sancto apostolo et evangelista Joanne, et de divina ejus translatione.

Superest nobis Joannes dilectus ille, qui quæ supra pectus Magistri recubuit, discipulus: cujus profectiones, in eis que miracula divinaque opera edita mirificosque et arcanos de Deo sermones, sicuti et aliorum discipulorum et apostolorum res gestas, sigillatim exponere, præterquam quod virium nostrarum non est, ab instituto quod in manibus habemus opere alienum etiam esse arbitror. Sedenim historiarum monumenta produnt, divinissimum hunc Evangelistam, post Jesu in cælum accensum, cum Matre Dei in ea quam ad Sion fuisse scripsimus, domo sua vixisse, usque ad illius ad Dominum migrationem. Postea autem in Asia Christum per Evangelium promulgasse, ibique templum Dianæ solo æquasse. Cæterum persecutionis sub Domitiano tempore exsilio damnatum et in insulam Palmum relegatum decimo quarto imperii illius anno, ubi scilicet Spiritu sancto plenus, Evangelium suum sublimen in modum intonuit, sacramque et divinitus inspiratam Apocalypsim protulit. Qui deinde post Domitiani obitum Ephesum in Asiam reversus, quæ ibi fuere ecclesias rexit, templa construens, clerum omnem docens, ecclesiastriumque sacros ministros instinctu Spiritus sancti ad perfectionem instituens. Et cum aliquando in civitate quadam esset, adolescentemque vultu quidem liberali et honesto, animo tamen et ingenio fervido conspexisset, episcopum loci ejus intuitus, *Hunc, inquit, tanquam depositum tibi cura et diligentia summa, sub Christo atque Ecclesia ejus teste, commendo.* Atque ille quidem illum, nihil se in eo excolendo rerum omnium prætermisurum pollicitus, suscepit. Joannes autem Ephesum rediit. Episcopus porro ille adolescentem domi suæ fovebat, et ad cogitationis et doctrinæ lucem ducebat. Procedente autem deinceps tempore, attentiore illam diligentiam et curam remittit, ut qui supremum et perfectum Christi signaculum ei jam impressisset. Ille autem cum ante tempus potestati suæ permissus esset, atque insuper ab æqualibus suis otio corruptis, præfractis, malisque artibus imbutis, et disciplinæ omnis impatientibus corrumperetur, primum propter illi cita intempestivaque convivia prædatum ab eis ducitur, ac mox iterum ac tertio ad perpetrandam maleficia invitatur. Deinde vero quo longius, eo quoque magis sceleribus atque flagitiis assuefactus,

perinde atque equus robustus frænum mordens in barathrum fertur. Et cum jam spe omni meliore exoidisset, salutemque ipse suam complorasset, latronum prædonumque complectitur vitam, ipseque adeo maleficorum manipulo a se collecto tanquam dux præest: et alios feritate cædiumque immanitate longe superans, impetum subinde in viatores, ex improvise facit. Intercedunt anni aliquot, et apostolus rursus ibi adest. Qui ad episcopum: *Age, inquit, quod tibi Christo teste advocato, credidi, mihi depositum redde.* 207 Ibi ille obstupescit, pecuniamque a se, quam non accepisset, per sycophantiam exigere putat. Fidem certe quidem Joanni dicenti non habere, prorsus non licebat: neque rursus ad ea credenda, quorum sibi conscius non esset, induci poterat. Ut autem adolescentem ille, animamque ejus flagitabat, alte admodum suspirio ducto illacrymans: Jamdudum, inquit, ille mortuus est; parditus enim, et modis omnibus perniciosus homo evasit, et ut caput tibi malorum ejus indicem, prædo: nam Ecclesia relicta, et monte quodam occupato, prædonum ducit manum. Tum apostolus veste acissa, et capite suo cum ejulatu et planctu multo pulsato: *Egregium sane custodem, inquit, animæ fratris constitui. Sed equus mihi detur, et dux itineris aliquis adsit.* Confestim itaque ex eo loco ab ecclesia ire pergit: et cum ad regionem designatum pervenisset, ab exploratoribus illius comprehenditur, neque fugere cupiens, neque quidquam deprecans. Quin imo ea de causa venisse se dicit, seque ad ducem eorum deduci petit. Ille porro tum ita forte, ut armatus erat, in via stabat. Ut autem Joannem paulatim ad se venientem cognovit, quam celerrime potest retrocedit Joannes autem senectæ suæ, rerumque aliarum omnium oblitus, illum consequitur, ingenti voce clare inclamans: *Quid me fugis, juvenis senem, patrem tuum, fili, nudum atque inermem armatus? facessat metus! adhuc tibi vitæ spes est reliqua. Ego pro te Christo rationem reddam: ad si opus fuerit, ipse pro tua animam meam statim proficiam. Consiste, neque a Christo missum tibi crede.* Tum ille, his auditis, primum consistit, oculis in terram demissis: deinde arma deponit, ac tremore multo corruptus acerbissimo lamentatur: accedentemque complectitur apostolum, et lacrymis, quod potuit, noxam deprecatur, genibusque flexis dexteram solam sinu cohibuit. Tum Joannes jurejurando addito, salutem, noxæque remissionem illi a Servatore pollicetur: dextram ejus per pœnitentiam jam expialam deosculatur. eumque in ecclesiam reducit. Ibi frequentibus orationibus, jejuniisque continuis cum eo vacans, suavique verborum Sirene tumorem animæ illius tanquam incantatione curans, non prius ex eo loco abiit, quam valentem illum et firmum prorsu Ecclesiæ restituit. 208 Magnum mediusefidius ille hoc ecclesiis pœnitentiæ specimen, pulcherrimumque regenerationis exemplum, atque adeo tro-

ἀπόστολος. Ἄγε δὴ, τῷ ἐπισκόπῳ ἔφη, ἦν σοι παρακαταθήκην ἐπὶ μάρτυρι τῷ Χριστῷ κατεπίστευσαι, ἀπόδος ἡμῖν. Ὁ δ' ἐξεπλήττετο, χρήματα οἰόμενος ἂν οὐκ ἔλαβε συκοφαντεῖσθαι. Ἀπεστειν μὲν οὖν τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι οὐκ ἔνῃν ἀλλ' οὐδὲ πιστεύειν πάλιν εἶχεν οἷς οὐ συνέγνωσκεν. Ὡς δὲ τὸν νεανίσκον ἔφη καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, βύθιον τι στενάξας καὶ ἐπιδακρῦσας, Πάλαι, φησὶν, ἐκείνος τέθνηκεν. Ἐξώλης γάρ τις καὶ πικρόθυμος ἐγένετο ἄνθρωπος· καὶ ἴν' ἔρω σοι τὸ κεφάλαιον τῶν κτηνῶν, ληστῆς· καὶ τὴν Ἐκκλησίαν λιπῶν ληστερικῶς καὶ τινος ἐξηγεῖται συντάγματος τὸ ὄρος κατελιφώς. Καταβύβησσαν δὲ τὴν ἐσθῆτα ὁ ἀπόστολος, εἰμωγῆ τε πολλῇ τὴν κεφαλὴν τύψας, Πρέποντά γε φύλακα τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ψυχῆς κατέστησα. Ἄλλ' ἵππος ἦδη παρέστω, καὶ ἡγεμῶν τις γενέσθω μοι τῆς ὁδοῦ. Καὶ εὐθὺς αὐτόθεν ἔλπιων, τὴν ἐκκλησίαν λιπῶν· καὶ φθάσας τὸν χῶρον, ὑπὸ τῶν ὀπτῆρων ἐκείνου καταλαμβάνεται· μήτε φεύγων, μήτε μὴν παραιτούμενος, ἀλλ' ἐπὶ τούτῳ φάσκων ἐπιβῆναι· καὶ γ' ἐπὶ τὸν ἄρχοντα σφῶν ἄγειν προὔτρεπετο. Ὁ δὲ τέως μὲν, ὡς περ ἔλαχεν ὠπλισμένος, ἐνόδιος ἴστατο· ὡς δὲ κατ' ὀλίγον προσιόντα τὸν Ἰωάννην ἐγίνωσκεν, οἱ τάχος εἶχεν, ὅπισθεν ἔλπιων. Καὶ ὅς κατόπιν ὁ Ἰωάννης ἐδίωκεν, ἀνακρίτους τοῦ γῆρας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλαθόμενος, μέγα καὶ διάττολον ἐκβῶν, τί με φεύγεις τὸν γέροντα, τὸν σαυτοῦ πατέρα, τέκνον, τὸν γυμνόν τε καὶ ἀοπλον; Μὴ φόβος ὑπέστω· ἐτι σοι ζωῆς ἐλπίς ἔνεστιν. Ἐγὼ τὸν ὑπὲρ σοῦ λόγον δώσω Χριστῷ· εἰ θεῖο δὲ, καὶ αὐτὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς σῆς προσήσομαι ταχιστα. Στήθι καὶ πίστευε, ὡς Χριστός με ἀπέστειλεν. Ὁ δὲ τούτων ἀκούσας, πρῶτα μὲν ἔστη κάτω βλέπων· εἶτα τὰ δπλα περιδύετο· καὶ τρόμῳ πολλῷ συνεχόμενος, πικρῶς ἀνωδύρετο. Προσιόντα δὲ περιέβαλε τὸν ἀπόστολον, ὡς γ' ἐνὸν τοῖς δάκρυσιν παραιτούμενος, καὶ γόνυ κλίνων, μόνην συνεῖχε τῷ κόλπῳ τὴν δεξιάν. Ὁ δ' ἐπομνόμενος, κατηγγυᾶτο τὴν σωτηρίαν, καὶ ὡς ἄρεσις εὐκῆ παρὰ τοῦ Σωτῆρός ἐστι. Καὶ τὴν γε δεξιάν ἐκείνου ὡς τῆ μετανοίας κεκαθαυμένην καταφιλῶν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἤγαγεν αὐθις. Εὐχῇ τοιγαροῦν θαψιλεῖ καὶ συνεχεῖ τῇ νηστείᾳ τούτῳ μάλιστα συναϊρόμενος, τῇ τε γλυκείᾳ τῶν λόγων σπειρῆν τὸ οὐδαῖνον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κατεψάδων, οὐ πρότερον ἐκείθεν ἐξῆι, πρὶν ἢ στεβρῶς αὐτὸν ἐπιστῆσαι τῇ ἐκκλησίᾳ· μέγα τοῦτο μετανοίας διδοὺς ἐκκλησίαις παράδειγμα, γνῶρισμά τε κάλλιστον παλιγγενεσίας, καὶ τρόπιον ἀναστάσεως πρὸ τῆς κοινῆς ὀρώμενον ἀναστάσεως. Ταῦτα Κλήμης ὁ στρωματεὺς ἐν τῷ, Τίς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος, συγγράμματι καθιστόρησεν. Ἐπὶ δ' ἐνταῦθα γενόμενος, δεῖν οἶμαι καὶ τὸν τῆς ἐξῆς μεταστάσεως τρόπον τοῦ θεοῦ ἀποστόλου τοῦτος ἐπιστημῆνασθαι. Ὡς γὰρ ἤδη τὴν πρὸς θεὸν ἐκδημίαν αὐτοῦ ἀνωθεν προδιέγνω, τὴν τε ἡμέραν καὶ ὥραν, τοὺς ἱερεῖς καὶ λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας παραλαβὼν, καὶ δοσιπίσται ζέοντες ἦσαν τῶν ἀδελφῶν, ἔξω τῆς Ἐφεσίων πόλεως γίνεται· ἐπὶ τι δὲ τῶν ἀγγιθῶρων γεώλοφον εἰωθὸς ὅν ἐκείνῳ ἐκίστ

δὴ παραβάλλειν τε καὶ προσεύχεσθαι, μεθ' ὧν εἶρηται ἀναβάς, τῇ εὐχῇ σύντονος γίνεται, καὶ τὰς ἐκκλησίας ἀνετίθει Θεῷ. Σκαλισὶ δὲ τισὶ καὶ δικέλλαις ὅτι τάχος ἀνορύττειν μνημείων διεκελεύετο· εἴτα νοουθετεῖν ἤρχετο. Θεολογία τοίνυν καὶ ὑποθήκαις ἐξαισίας καταρτίσας τοὺς περιόντας, τῇ τε πίστει καὶ ἐλπίδι, ἐπιμᾶλλον δὲ τῇ ἀγάπῃ, οἷάπερ καὶ ἡγαπημένος, τὰς ἐκείνων καρδίας ἐδράσας, ἀναθεὶς τε τῷ Σωτῆρι Λόγῳ, καὶ τὸτ' ἐν Κυρίῳ ὕσατον ἀσπασμὸν ἐπιδοὺς, ἑαυτὸν τε τῇ τοῦ σταυροῦ σφραγίδι ἀσφαλισάμενος, πάντων ὁρώντων, εἴσεισι τὸ μνημείον· ἀνωθέν τε τὴν πλάκα οἱ ἐπιθεῖναι διεκελεύετο, καὶ κραταιότερον ἀσφαλίσασθαι· εἰς τὴν ἐξῆς δὲ λόντας, ἀνοίγειν τε τὸ μνημῆμα καὶ σαφῶς διορᾶν. Ὁ μὲν οὖν βίως τοῖς ἐνταφίσις ἦν διεσκευασμένος, κατιών γε τὸ δρυγμα καὶ ἀναπεσών, εὐθύς τὸν ὀφειλόμενον ὕπνον δικαίσις κέκοίμῃται, εἰς βαθὺ γῆρας ἐλθών, ἐξηκοστῷ ὀγδόῳ ἐνιαυτῷ μετὰ τὸ πάθος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Δεῖ γὰρ αὐτῷ, μᾶλλον δὲ Χριστῷ, καὶ τῷ σοφῷ πείθεσθαι Χρυσστόμῳ εἰς μαρτυρίαν τοῦ τεθνᾶναι παράγοντι τὸ, Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, ἀλλ', Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἕως ἔρχομαι (τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπολέσων· παρέμεινε γὰρ ἄχρι τότε καὶ προσωτέρω ἐπὶ τῶν χρόνων Τραϊανού), τί πρὸς σέ; Τοῦτο μὲν οὕτως ἐγένετο. Θεοῦ δὲ τις ἀβήγῃτος δόξα καθ' ἣν ὤραν αὐτὸς οἶδεν εὐθύς ἐπιλάμψασα, τὸ φθαρτὸν ἐκείνου σῶμα καὶ γήινον εἰς ἀκήρατον καὶ ἀφθαρτὸν (ὧ τοῦ θαύματος!) μεναστοιχειώσασα, ἐν τῷ θείῳ ἀνελάμβανε παραδείσω μετὰ τῆς πανυμνήτου καὶ Θεομήτορος, ὡς μητρὸς αὐτοῦ γεγενημένης τῇ χάριτι. Ἀχρῆν καὶ γὰρ αὐτὸν ἡμέρα πως τῆς ἀφθαρσίας καὶ τοῦτον μετεσχῆκναι, μᾶλλον κτησάμενον ἀειπάρθενόν τε καὶ ἀφθορον, ἡγαπημένον δὲ ὑπερφυῶς τῷ Χριστῷ, καὶ ἀδελφὸν τοῦ τῆς ἀθανασίας ταμείου γεγενημένου. Καὶ τοίνυν εἰς τὴν ἐξῆς οἱς ἐπινέτηαπτο κατὰ τὸ ἐπιταγμα ἐπελθόντες, τὸ πῦμα περιεχόμενοι, ἄλλῃ μὲν οὐδενί, μόνοις δὲ τοῖς ἐνταφίσις σπαργάνοις περιτυγᾶνουςι. Καὶ τὰ μὲν περὶ Ἰωάννου ἐν τούτοις.

inoffabilis atque investigabilis gloria, ea quam ipse solus novit, hora illucescens, corpus ejus terrenum et corruptibile in immortale et incorruptibile (o miraculum ingens!) transmutavit, et in divinum paradysum, itidem ut omnibus laudibus celebrandum Dei Genitricem quæ per gratiam mater ejus fuit, recepit. ☉☉ Decebat quippe et ipsum, qui matris loco incorruptam semperque virginem habuisset, et dilectus in primis mirifice Christo fuisset, fraterque adeo immortalitatis promptuarii exstulisset, paulatim quodammodo immortalitatis participem fieri. Porro die sequenti, quibus id commissum fuerat, ita ut præceptum acceperant, ad monumentum venerunt: operculoque ejus avulso, nihil ibi aliud quam sepulcralia lintea repperunt. Atque hæc quidem de Joanne (1).

(1) De divorum apostolorum Petri, Pauli Joannis martyris, Tertull. *De Præscriptionibus hæreticorum*, « Felix, inquit, Ecclesia, cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt: ubi Petrus passioni Dominicæ adæquat, ubi Paulus Joannis exitu coronatur: ubi apostolus Joannes, posteaquam in oleum igneum demersus, nihilque ibi passus, in insulam relegatur. » Hieronymus: « Nonnulli astruere volunt, Virginem Mariam jam resuscitatam beata cum Christo immortalitate in

A pæum resuscitationis atque restitutionis ante communem illam resurrectionem constituit. Quod sic Clemens ὁ στρωματεύς, seu contextor, in commentario eo qui inscriptus est: *Qui dives salvus fiat*, ad memoriam posteritatis scriptum reliquit. Verum enimvero cum ad hunc locum pervenerimus, necessarium esse duxis, acram quoque translationem divi istius apostoli persequi. Cum enim dudum transitionem suam ad Deum, diemque et horam ejus prævidisset, sacerdotibus ministrisque Ecclesiæ, et præterea quicumque flagranti essent fide fratribus assumptis, extra Ephesiorum urbem progreditur: et cum eis in vicinum quemdam tumulum, quo frequenter ire precationi operam daturus solebat, conscendit, ibi vehementius orans, Ecclesias Deo commendat: mox sarculis quibusdam et lignonibus celeriter sepulcrum sibi fodi præcipit: deinde eos qui tum aderant, arcanis de Deo verbis et præceptis optimis de fide spe et potissimum dilectione (quippe dilectus ipse) erudit. Et corda eorum confirmans, Servatori Verbo commendat, Postremoque illis in Domino salvere et valere jussis, ubi se crucis signo communisset, in monumentum descendit: operculumque ei imponere, et id firmius communire, denique reverti eos postredie, sepulcrum aperire diligenterque perspicere mandat. Hoc modo cum ille, ut vestibus sepulcralibus amictus erat, in fossam descendisset, seque ad obitum composuisset, statim eo qui justis debetur, sopitur somno: cum quidem ad multam senectutem post passionem Servatoris Christi sexagesimo octavo anno pervenisset. Oportet enim nos ipsi, ac potius Christo, et sapienti credere Chrysostomo, ad testificandam mortem ejus illud adducenti: *Et non dixit ei Jesus, illum moriturum non esse: sed, Si volo manere donec veniam* (Hierocolyma videlicet eversurus: vixit enim ad id usque tempus, atque etiam aliquanto, ad Trajani scilicet ætatem, longius), *quid ad te?* Et Joannes quidem ita diem suum obiit: Dei autem

D cælestibus vestiri. Quod et de beato Joanne Evangelista, ejus ministro, cui virgini a Christo virgo commissa est, plurimi asseverant, quia in sepulcro ejus (ut fertur) non nisi manna invenitur, quod et scaturire cernitur. Verumtamen quid horum verius censeatur, ambigimus. Melius tamen Deo totum, cui nihil impossibile est, committimus, quam aliquid temere definire velimus auctoritate nostra, quod non probamus. »

CAPUT XLIII.

De sanctis apostolis et evangelistis Marco et Luca, qui ex numero septuaginta discipulorum fuerunt.

Cæterum Marcum quoque et sanctum Lucam, etiamsi inter septuaginta illos numerentur, adungere tamen istis visum est, quod alter quidem Petri, alter autem Pauli fuerit discipulus : eosque ut evangelistas maximis duobus evangelistis connumerare conuenit. Sed enim de Marco, ejusque in Ægypto prædicatione, in hoc ipso libro antea a nobis satis est dictum. Is enim Petri sororis filius, imperante Tiberio, Ægypto et Libyæ Barbariæque universæ, Christi verbum evangelizans annuntiavit, Evangelium suum dictante atque comprobante Petro scripsit, apud Cyrenæos et Pentapolitanos quam plurima admiranda fecit, ecclesias construxit : clerum et episcopos, atque alia insuper quæ opus erant, rite et ordine constituit. Et tandem Alexandriam est reversus : ubi cum quibusdam fratribus, in loco cui Buceli nomen erat, habitavit, libere Christum deprædicans. Atque tum ibi cultores idolorum repente impetum in eum faciunt, funibus pedes constringunt, atque ita crudelem in modum per urbem raptant. Itaque corpus ejus saxis allisum, admodum conscinditur, et sanguis ex eo abunde profluit. Deinde carceri virum sanctum includunt. Ibi ei apparet Dominus, futuram illi gloriam prænuntians. 210 Denuo autem ex carcere extractum, per plateas immanissime trahunt. Atque ad hunc modum raptatus, tandem spiritum Deo commendat, corporis ingentibus gratiis, animæ virtutibus mirifico colluculentibus atque correspondentibus. Fuit autem is staturæ et ætatis statæ, atque semicanus. Lucas autem Antiochiæ, quæ in Cœlesyria est, ortus, arte quidem medicus, sed et pingendi peritissimus, Thebis, quæ urbs septem habuit portas, ad Paulum venit : atque ibi nuntio errori patrio remisso, ad Christum accessit, pro corporum curatore animarum medicus factus. Evangelium is suum Paulo dictante scripsit, atque itidem apostolorum Acta. Cum Paulo autem Romæ cum fuisset, in Græciam est reversus, plurimosque ibi divinæ doctrinæ et cognitionis luce illustravit : et tandem a divini Verbi contemptoribus ex fructifera oleæ arbore suspensus, quod aridi ligni unde crux fieret copia non esset, Deo spiritum commendavit, cum octuaginta, ut dicitur, annos natus esset. Ubi autem corpus ejus inter alia complura monumenta sepultum esset, fidelium oratione est indicatum. Salubria enim Deus collyria cœlitus in monumentum ejus demisit, ad indicium, ut opinor, curæ sanationisque ejus. Unde etiam sepulcrum ejus a fidelibus omnibus est cognitum. Fertur is quoque primus Christi, et quæ eum ita ut Deum decebat genuit, matris, atque item principum apostolorum effigiem pingendi arte adumbrasse : unde in omnem deinde habitabilem orbem tam venerandum et pre-

A

Περὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν Μάρκου τε καὶ Λουκᾶ τῶν ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα.

ΚΕΦΑΛ. ΜΓ'.

Καὶ μὴν καὶ Μάρκον καὶ τὸν θεῖον Λουκᾶν. εἰ καὶ τοῖς ἐβδομήκοντα κατηγορηθῆσιν, τοῖς παροῦσιν ἐτάξαι δεῖν οἶμαι, ἅτε δὴ τὸν μὲν Πέτρον, θάτερον δὲ τὸν Λουκᾶν Παύλῳ μαθητευθέντας· καὶ ὡς εὐαγγελιστὰς, τοῖς δυοῖν μεγίστοις εὐαγγελισταῖς συγκαταλέγειν χρεῶν. Ἀμέλει τοι περὶ μὲν Μάρκου καὶ τοῦ κατ' αὐτὸν κηρύγματος ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν τῷ παρόντι τόμῳ ἡμῶν ἀρκούντως εἴρηται· οὗτος δὲ ἀδελφίδου ἦν Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ. Ἐπὶ δὲ Τιβερίου Καίσαρος τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ, ἔτι δὲ καὶ τῇ Βαρβαρικῇ πάσῃ τὸν Χριστοῦ λόγον εὐαγγελισάμενος, καὶ ὑπαγορεύοντος Πέτρου τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον συγγραψάμενος, ἐν Κυρήνῃ τε καὶ Πενταπόλει πολλὰ καὶ ἄπειρα ἐργασάμενος, καὶ ἐκκλησίας ἀνοικοδομήσας, κλήρους τε καὶ ἐπισκόπους, καὶ πάλιν προσκχόντως διενεργήσας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πάλιν ἐπίνεισι· ὅπου δὴ τὰς διατριβὰς ποιούμενος ἦν ἐν τοῖς Βουκέλου ὀνομαζομένοις μετὰ τινῶν ἀδελφῶν, παρρησίῃ τὸν Χριστὸν κηρύττων. Οἱ τοίνυν τῶν εἰδῶλων θεραπευταὶ αἰφνης αὐτῷ ἐπιθέμενοι, σχοινοῖς τοὺς πόδας διαλαβόντες, ἀπηνέτερον εἴλκον. Πέτραι δὲ ταῖς σαρκὶν αὐτοῦ προσπίπτουσαι, ταύτας κατέζαινον, αἵματος καταβρέοντέοντος. Φρουρᾷ δὲ περικλεισάντων, ὁπταίνεται αὐτῷ Κύριος, τὴν μιλουσαν αὐτῷ δόξαν προδιαγράφων. Πάλιν δὲ κατὰ τῆς πλατείας ἐξαγαγόντες, ἀπηνῶς εἴλκον. Οὕτω δὲ συρόμενος, τὸ πνεῦμα παρατίθησι τῷ Θεῷ. Ἀντιλαμπρον μέντοι αἰ τοῦ σώματος χάριτες ταῖς τῆς φύλης ἀρεταῖς· μεσῆλιξ δὲ τι καὶ μεσαικόλιος ἦν. Λουκᾶς δ' ἐξ Ἀντιοχείας εἴλκε τὸ γένος, ἥτις κατὰ τὴν Κοίλῃν κεῖται Συρίαν, τέχνη μὲν ἱατρὸς, ἄρως δὲ τὴν ζωγραφικὴν τέχνην ἐξεπιστάμενος. Θήδας ἔν ἐπταπόλει τῷ θεοπεσίῳ περιτυχῶν Παύλῳ, τὴν πατρῶσαν πλάνην ἀπέπειτο Χριστῷ προσίπει· ἄντι δὲ σωμάτων τὴν τῶν ψυχῶν ἡλλάξατο θεραπείαν. Καὶ δὴ τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον συνεγράψατο Πάβλου ὑπαγορεύσαντος· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις. Συνδιαγαγὼν δ' ἐν Ῥώμῃ τῷ Παύλῳ, ἐπανήκει τῇ Ἑλλάδι αὐθις. Πολλοὺς δὲ τῷ φωτὶ τῆς θείας γνώσεως ποδηγήσας, ὑπὸ τῶν ἐπιτόντων τὸν θεῖον λόγον ἐπὶ καρποφόρου ἕλει ἀναρτηθεῖς, οὐ γὰρ ἦν ξύλον ξηρὸν ὥστε εἰς σαρὸν διασκευασθῆναι, τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν παρατίθεισιν, ὀδομήκοντα ἐτῶν γενόμενος, ὡς φασιν. Ὅσα δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ κατετίθη μετὰξὺ μνημείων πηλῶν, προσευχῇ τῶν πιστῶν καταμηνύεται· κολλῆμα γὰρ ἱατρικῶν ὁ Θεὸς ὕσεν ἀνωθεν τοῦ θεοῦ αὐτῷ μνήματος, εἰς σύμβολον, οἶμαι, τῆς αὐτοῦ ἱατρίας. Ἐξ οὗ καὶ γνώριμος ὁ τάφος τοῖς αὐτοῦ πᾶσι κτιστάτο. Φασὶ δὲ αὐτὸν πρῶτιστον τὴν τε Χριστοῦ ἐκόναν καὶ τῆς αὐτὸν θεοπροπῶς τεκούσης, ἔτι ἕκαστων κορυφαίων ἀποστόλων, διὰ ζωγραφικῆς ἱστορήσασαι τέχλης· κενεῦθεν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἢ τοιοῦντο εἰσεβὰς καὶ πάντιμον ἔργον ἐξενεχθῆναι. Τὸ γε μὴν αἰδοῦς ἀπάσης ἄξιον τὸ ἱερόν αὐτοῦ ἱε-

ψνον Κωνσταντίνος, ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου Α
 υἱός, δι' Ἀρτεμίου τοῦ μεγίστου μάρτυρος ἐκ Θη-
 βῶν μετακομισάμενος, ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ τοῦ πρω-
 τοκλήτου Ἀνδρέου ἐκ Πατρῶν τῆς Ἀχαΐας, ἐκ δὲ
 καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Ἐφέσου Τιμοθέου τοῦ ἀποστό-
 λου, ἐν τῇ ἐπωνύμῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πόλει· τῶ τῶν
 ἱερῶν ἀποστόλων στικῶ σεβασμίως κατέθετο. Ἀλλὰ
 περὶ μὲν τῶν θείων τοῦ Χριστοῦ φοιτητῶν ἀρκούν-
 τως ἂν ἔχοι. Ἐν μάλιστα τῶ τρίτῳ βιβλίῳ καὶ περὶ
 τῶν λοιπῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνους διαδόχων
 ἔρομεν, καὶ ὅσοι τούτων ἔγγραφα κατέλιπον ὑπο-
 μνήματα. Τέως γε μὴν ἐπὶ τῶ παρόντι τίνες ἦσαν
 οἱ μαθηταὶ Χριστοῦ ἕτερον· τίνες δ' αὖ ἐκ τούτων
 τὴν συζυγίαν ἤσπασαντο, καὶ ὅσοι τῶν Χριστοῦ δια-
 τριβῶν κατέλιπον ὑπομνήματα· τίνες τε αὖθις ἐπι-
 στολάς· τίνες τε τῶν συγγραμμάτων, ὡς ἀνατιβί-
 βητα καὶ ἐνδοξήκατα ἢ Ἐκκλησία προσήκατο· τίνες
 τε πάλιν ὡς νόθα καὶ παρέγγραπτα ἀπέωστατο.

ΚΕΦΑΛ. ΜΔ'.

Τίνες εἰσὶν οἱ δωδεκά Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ
 ἀπόστολοι, καὶ ὅσοι ἐκ τούτων γάμψ ὠμί-
 λησαν.

Δωδεκά μὲν οὖν ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ἐδομήκοντα
 δὲ μαθηταί· ἄλλοι δ' ἐπὶ τούτοις μυριοί. Ἐπεὶ δ'
 ἀγνοεῖν πολλοῖς ἐπεισι, τίνες οἱ μαθηταί, ἀναγκαῖον
 ψήθην καὶ αὐτὰς τὰς ἱεράς αὐτῶν κλήσεις τοῖς παρ-
 οῦσιν ἐντάξει. Κορυφαῖος μὲν οὖν τοῦ χοροῦ Πέτρος
 ἐστὶ· δεῦτερος Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· τρίτος
 Ἰακώβος ὁ τοῦ Ζεβεδίου ἐπικληθεὶς· καὶ Ἰωάννης
 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὁ ἡγαπημένος, παρθένος τε ἄμα
 καὶ ἐπιστήθιος· πέμπτος Φίλιππος· ἕκτος Βαρθολο-
 μαῖος· ἑβδόμος· εἶτα Ματθαῖος εὐαγγε-
 λιστῆς ὄγδοος· ἕνατος πρὸς τούτους Ἰακώβος ὁ τοῦ
 Ἀλφαίου υἱός, οὐχ ὁ ἀδελφὸς τοῦ· δέκατος Ἰούδας·
 ψ Θαδδαῖος τε καὶ Λεβδαῖος ἦν ἕτερον ὄνομα· ὁς υἱὸς
 μὲν ἐτύχωνεν ὡν τοῦ μνηστῆρος Ἰωσήφ, ἀδελφὸς
 δὲ Ἰακώβου, ὁς ἀδελφὸς τοῦ ἐπωνύμαστο· ἐνδέκατος
 ἐπὶ τούτοις Σίμων ὁ Ζηλωτής· καὶ δωδέκατος ὁ προ-
 δότης Ἰούδας· οὗ τῇ ἀπληστίᾳ τῆς φιλαργυρίας
 διαβρῆγάντος, Ματθαῖος τὸν δωδέκατον ἐπλήρωσεν
 ἀριθμῶν. Οὔτοι μὲν οὖν οἱ ταῖς ἀληθείαις Χριστοῦ
 μαθηταί. Ὁ μάλιστα Παῦλος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς,
 οὔτε τοῖς δωδεκά συγκαταλέχεται, οὔτε μὲν ἐν τοῖς
 ἐδομήκοντα· ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐστὶ καὶ πρὸ πάντων
 καὶ μετὰ πάντων, οἵαπερ οὐρανόν ἐκκληθεὶς, διαφε-
 ρόντως ὑπὲρ ἅπαντας τῶ θεῖω Εὐαγγελίῳ πεπον-
 κῆς. Ἐκ μὲν τούτων τὴν συζυγίαν οὔτοι ἤσπασαντο, D
 ὡς φησι Κλήμης ὁ στρωματεὺς ἐν τῶ τρίτῳ τῶν
 λόγων, οὗς στρωματεῖς ἐπιγράφει· κατὰ γὰρ τῶν
 αἰτουόντων τοὺς γάμους μᾶλα φερόμενος, οὕτω κατὰ
 λέξιν καὶ τάδε εἰξείσιν· « Ἡ οὐτοί γ' ἂν καὶ τοὺς
 ἀποστόλους ἀποδοκίμασται; Πέτρος μὲν γὰρ καὶ
 Φίλιππος ἐπαυδοποίησαντο· Φίλιππος δὲ καὶ τὰς θυ-
 γατέρας ἀνδράσιν ἐξέδωκε. Καὶ ὁ γε Παῦλος οὐκ
 ὀκνεῖ ἐν τινὶ ἐπιστολῇ τὴν αὐτοῦ σύζυγον προσαγο-
 ρῆσαι, ἣν οὐ περιεκόμιζε διὰ τὸ τῆς ὑπηρεσίας εὐ-
 σταλῆς. » Περὶ μάλιστα τοῦ θεοῦ Πέτρου καὶ ἐν τῶ
 ἐβδόμῳ στρωμανεῖ τὸν μακάριον φησι τοῦτον τὴν
 σεαυτοῦ γυναῖκα θιασάμενον ἀπαγομένην τὴν ἐπὶ θά-

tiosum opus est illatum. Reliquias quidem certe
 ejus, honore quovis dignas, Constantius, Constan-
 tini Magni filius, per Artemium, maximum illum
 martyrem, Thebis, sicuti etiam qui primus ad
 apostolatam est vocatus, Andreæ, Patris ex Achaja,
 et itidem Timothei apostoli ex Asiæ Epheso, in
 cognominem patri suo urbem translatas, templo
 sanctis apostolis sacro intulit. Verum de divinis
 Christi discipulis hæc dicta sufficiant. In tertio
 enim deinde libro, de reliquis apostolis, eorumque
 successoribus, et quæ quisque eorum reliquerit
 scripta, historiam texemus. In præsentia illa per-
 sequenda veniunt, quinam fuerint Christi apo-
 stoli : 211 qui ex iis conjuges fuerint, qui rerum
 a Christo gestarum monumenta ediderint, qui
 etiam epistolas : quæ item scripta, ut irrefragabi-
 lia et testamentaria, Ecclesia receperit : quæ etiam
 ut spuria et adulterina rejecerit.

CAPUT XLIV.

*Qui sint duodecim Christi discipuli et apostoli, et qui
 ex eis matrimonium contraxerint.*

Atque equidem duodecim fuerunt apostoli : sep-
 tuaginta autem discipuli. Et præter hos, innume-
 rabiles alii. Quandoquidem vero multi, qui fuerint
 discipuli, ignorant, feciendum putavi, ut sacra eor-
 um nomina scripto huic insererem. Coryphæus
 itaque et princeps chori ejus, est Petrus ; secundus,
 frater ejus Andreas ; tertius, Jacobus, qui
 Zebedæi est dictus ; quartus, Joannes frater ejus
 dilectus ille, et virgo, qui supra pectus Magistri
 recubuit ; quintus, Philippus ; sextus, Bartholo-
 mæus ; Thomas, septimus ; deinde evangelista
 Matthæus, octavus ; nonus post hos, Jacobus Al-
 phæi Filius, non alter ille frater Domini ; decimus,
 Judas, qui item Thaddæus, atque etiam Lebbæus
 est dictus : is filius quidem fuit Josephi sponsi,
 frater autem Jacobi quem fratrem Dei dixere ; un-
 decimus horum, Simon Zelotes ; duodecimus, pro-
 ditor Judas : qui cum inexplebili avaritiæ cupidi-
 tate crepuisset, Matthias duodenarium explevit
 numerum. Et ii quidem sunt revera Christi disci-
 puli. Paulus vero, electionis vas, neque inter duo-
 decim, neque inter septuaginta recensetur : sed
 in omnibus is est, et ante omnes, et cum omni-
 bus ; quippe qui celitus vocatus sit, et supra
 omnes præcipue divino Evangelio propagando la-
 boraverit. Ex his conjugium sunt amplexi, ut qui-
 dem Clemens contextor, in tertio libro eorum
 Commentariorum quos Στρωματεῖς inscripsit, tra-
 dit : in oppugnatores namque conjugii acrius in-
 vehens, sic verbis hisce utitur : « An isti tandem
 apostolos quoque rejicient ? Petrus siquidem et
 Philippus liberis creandis operam dederunt. Phi-
 lippus porro filias etiam suas viris in matrimonium
 locavit. Paulus quoque non veretur in epistola
 quadam comparem suam salutatione compellare :
 212 quam quidem ille propterea secum non cir-
 cumduxit, ut facilius ei expeditiusque esset Verbi

ministerium. » De divo sane Petro, in septimo quoque eorum quos diximus, libro, « Beatus Petrus, inquit, cum uxorem suam ad mortem abduci videret, simul et ingenti est voluptate affectus, tum quod a Deo vocaretur, tum quod in proprium domicilium reverteretur; et pulchre admodum eam allocutus atque cohortatus est, ac de nomine quoque ita compellavit: *Memineris, o mea, Domini, obsecro.* » Et talis quidem beatorum hominum conjugii fuit status: tam perfecta eorum qui sibi essent charissimiliter se, animorum affectio. Sed et Polycrates, ecclesiæ Ephesiorum episcopus, ad Victorem, Romanum episcopum, scribens, Philippi, filiarumque ejus, atque Joannis Evangelistæ meminit hisce quodammodo verbis: « Etenim in Asia magna professionis nostræ conquiescunt et dormiunt initia, quæ restituentur atque resusciantur die extremo adventus Christi, in quo cum gloria e cælo veniet, et sanctos omnes resuscitabit. Philippus videlicet, ex duodecim apostolis unus, qui Hierapoli dormit: et duæ item filiæ ejus, quæ virgines consenuerant. Et alia præterea filia ejus, quæ in Spiritu sancto vitæ cursum pergit, Ephesi quiescit; itidemque Joannes qui supra pectus Domini recubuit; qui que quod sacrorum antistes esset, insigne episcopale gestavit, testis et doctor egregius. Ephesi obdormivit. » Quin et Caius, cujus paulo ante meminimus, his similia ad Proclum quemdam ita scribit: « Post hunc prophetissæ quatuor, Philippi filia, Hierapoli in Asia fuere: ubi earum patrisque etiam est sepulcrum. » Mentionem itidem in Actis apostolicis divus Lucas facit alterius Philippi, non apostoli, filiarum, ut prophetici illæ spiritus gratia fuerint condecoratæ, cum Cæsareæ Palestinæ adhuc cum patre suo essent, in hæc verba scribens: *Venimus Cæsaream, et ingressi in domum Philippi evangelistæ, unius ex septem, apud eum mansimus: ei erant filia quatuor prophetantes*³⁸. Multis autem, cisque magnis apud nos viris, non videtur Paulus conjugem habuisse: idque ex verbis ejus, quibus virginitatem et cælibatum commendat, colligunt, cum dicit: *Pervellem equidem omnes esse, ut ego sum*³⁹. *Illud vero, Salve mihi et tu compar*⁴⁰, non mulieri, sed viro cuiquam, ita fortasse nominato, dictum putant.

213 CAPUT XLV.

Qui ex apostolis testamentarios sive canonicos reliquerint libros: et de sacrosanctis quatuor Evangeliiis, ex quibus causis sint scripta, atque de eorum ordine. Item de apostolorum Actis, catholicisque et aliis sanctorum apostolorum Epistolis.

Hucusque de duodecim apostolorum nominibus, et qui inter eos mariti fuere, diximus. De iis vero qui scripta post se reliquerunt, quæ legitima et testamentaria habentur, et de sacris quatuor Evangeliiis, ac divinis apostolorum Actis, tum autem de Epistolis catholicis, simul et aliis insuper et de ordine earum, atque etiam quæ Ecclesia ut

νατον, ἡσθῆναι μὲν τῆς κλήσεως χάριν καὶ τῆς ἐκ οἴκου ἀνακομιδῆς· ἐπιφωνῆσαι δ' εὖ μάλα προτροπικῶς καὶ παρακλητικῶς ἐξ ὀνόματος προσειπόντα· Μεμνησο, ὡ ἀβήτη, τοῦ Κυρίου. Τοιοῦτος ἦν ὁ τῶν μακαρίων γάμος, καὶ ἡ τῶν φιλιτάτων τελεία διαθεσις. Ἀλλὰ καὶ Πολυκράτης, τῆς ἐν Ἐφέσῳ δὲ καροικίας ἐπίσκοπος ἦν. Οὐδέποτε γράφων τῷ Ῥωμαίῳ ἐπισκόπῳ, τοῦ τε Φιλίππου μέμνηται, καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, καὶ Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ὡς πῶς λέγων· « Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται, ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρῃ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἣ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἀναζητήσει πάντας τοὺς ἁγίους· Φίλιππον τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἕνα, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἰεραπόλει, καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακῖαι παρθένοι. Καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι πολιτευσάμενη, ἐν Ἐφέσῳ ἀναπαύεται. Ἐτι δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στήθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσὼν, ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς τὸ πένταλον ποφορικῶς. καὶ μάρτυς, καὶ διδάσκαλος, οὗτος ἐν Ἐφέσῳ κεκοίμηται. » Ἀλλὰ καὶ Γάτιος οὐ μικρῶ πρόσθεν μνησίαν ἐποιήσάμεθα, συμφυδὰ τοῖς εἰρημνοῖς πρὸς τινα Πρόκλον οὕτω φησί· « Μετὰ τούτων προφήτιδες τέσσαρες αἱ Φιλίππου γεγέννηται ἐν Ἰεραπόλει τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν. Ὁ τάφος αὐτῶν ἐστὶν ἐκεῖ καὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν. » Μνημονεύει μάλιστα καὶ ὁ θεὸς Λουκᾶς ἐν ταῖς Πράξεσι καὶ τοῦ ἑτέρου Φιλίππου, οὗ τοῦ ἀποστόλου, τῶν θυγατέρων, ὡς κείναι προφητικῶς χάρισματος ἠξιώθησαν, ἐν Κεσαρεῖ τῷ τότε τῆς Παλαιστίνης ἅμα τῷ πατρὶ διατριβούσαι, κατὰ λέξιν οὕτω φάσκων· Ἠλθομεν εἰς Καισάρειαν, καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἐπὶ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῶν. Τούτῳ δὲ ἦσαν παρθένοι θυγατέρες προφητεύουσαι. Τοῖς πολλοῖς δὲ καὶ ἐκκρίτοις τῶν καθ' ἡμᾶς οὐ δοκεῖ Παῦλον ὁμολῆσαι γάμῳ, [εἰ] τῷ τεκμηριώσασθαι τοῖς ἐκεῖνου ῥήματι· ἐξέστιν, ἐν οἷς περὶ παρθενίας φιλοσοφεῖ, ἠθελόν, λέγων, εἶναι πάντας ὡς ἀγάω. Τὸ δὲ, Χρῆ, ἰμοὶ καὶ σὺ, σὺ ζυγε, οὐ τῇ γυναικί, ἀλλ' ἀνδρὶ τῷ οὕτω πῶς καλούμεν φ' ἴσως γράφει.

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ.

Τίνας τῶν ἀποστόλων ἐνδιαθήκα βιβλία κατέλιπον· καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων τεττάρων Εὐαγγελίων, ἐκ ποίας αἰτίας ἐγράφησαν, καὶ περὶ τῆς αὐτῶν τάξεως, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν Πράξεων, καὶ τῶν καθολικῶν καὶ ἑτέρων Ἐπιστολῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων. Αἱ μὲν οὖν τῶν δώδεκα ἀποστόλων κλήσεις, καὶ ὅσοι ἐν συζυγίαις οὗτοι· ὅσοι γε μὴν συγγραμμάτα καταλειπότες εἰσιν, ἃ καὶ ὡς ἐνδιαθήκα κατελήγησαν, ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν ἱερῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, τῶν τε θεῶν Πράξεων ἀποστολικῶν, καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν τε καθολικῶν καὶ τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἐκ τῶν τάξεως, ἐξῆς ἂν εἴη δηλοῦν. Ὅσα τε νόθα καὶ τῆ

³⁸ Act. xxi, 8. ³⁹ I Cor. vii, 7. ⁴⁰ Philipp. iv, 3.

Ἐκκλησίᾳ ἀπόβληται. Καὶ πρῶτον περὶ τῶν θεῶν μοι Εὐαγγελίων ἱστορητέον. Ὑπομνήματα μὲν οὖν τῶν τοῦ Κυρίου διατριβῶν δύο μόνους τῶν δωδεκά ἴσμεν συγγραφευμένους, Ματθαῖον καὶ Ἰωάννην· καὶ ἐκ τῶν οὐ δύο ἑτέρους, Μάρκον καὶ Λουκᾶν. Καὶ πάντας δε δι' ἀνάγκης κατέχει λόγος ἐπὶ τὸ γράφειν ἔλθειν. Αὐτίκα γὰρ πρῶτος Ματθαῖος ὁ ἐκ τελωνίου, Ἑβραίοις τὸν σωτήριον λόγον κηρύξας, ἐπέπεσε ἀπαίρειν ἐφ' ἑτέρα τῶν ἔθνων διὰ σπουδῆς εἶχε, πατριῶν γλώττη τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον μετὰ ἐσ' ἔτη τῆς Χριστοῦ ἀναλήψεως καταλειποῦς, τὸ λοιπὸν τῆς αὐτοῦ παρουσίας διὰ τῆς γραφῆς ἀπεπλήρου. Χρόνῳ δὲ πολλῷ ὑστερον Μάρκου τε καὶ Λουκᾶ ὑπὸ Πέτρῳ τὴν κατ' αὐτοῦ τῶν Εὐαγγελίων ἐκδοσιν ποιήσαντων, Ἰωάννην πρότερον ἀρχαῖον χρώμενον τῷ κηρύγματι, μετὰ ἁ' καὶ ε' ἔτη τῆς εἰς οὐρανὸν ἀνόδου Χριστοῦ, ὑστιστον πάντων λόγος καὶ αὐτὸν ἐπὶ τὸ γράφειν ἔλθειν, ταύτην αἰτίαν προοβληθένον· τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν τὰ συγγράμματα, πᾶσιν ἤδη ἐκδεχομένα, ἐπεὶ καὶ εἰς χεῖρας ταῦτα ἔχον τῷ Ἰωάννῃ, ἀποδοχῆς μὲν αὐτὰ πολλῆς ἀξιώσαι, καὶ ἀλθῆσαι αὐτοῖς ἐπιμαρτυρησαι· ἐνδεῖν γὰρ μὴν ἔρασκεν εἶτε δὴ ταῖς γραφαῖς λοιπόντων τινῶν, ὅσα γὰρ τῷ Σωτῆρι ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ κηρύγματος πέπρακται. Καὶ γὰρ καὶ οἱ τρεῖς μόνα τὰ μετὰ τὴν καθιέρωσιν ἂν τῷ δεσμοτηρίῳ τοῦ Ἰωάννου ἐφ' ἐνὶ ἔτει τῷ Σωτῆρι πεπραγμένα συγγράφουσι· καὶ γ' ἐν ταῖς καταρχαῖς τῶν βιβλίων τούτ' ἐπιστημαίνονται. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος εὐθύς μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον νηστειαν καὶ τὸν ἐπὶ ταύτῃ πειρασμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἰδίας ἀναγραφῆς ἄρχεται. Ἀκούσας γὰρ, φησὶν, ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ Μάρκος. Μετὰ δὲ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην, λέγων, ἦλθεν Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Παρακλησίως δὲ καὶ Λουκᾶς πρὶν ἢ τῶν κατὰ Χριστὸν ἀρξασθαι πράξεων, τὰ περὶ Ἰωάννου καὶ Ἡρώδου διεξελθὼν, καὶ ὡς κατέκλεισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ, ἔπειτα τὰς τοῦ Χριστοῦ πράξεις ἐκτίθεισι. Κάντεῦθεν τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην παρακληθέντα, τὸν πρὸς τῆς καθιέρωσιν Ἰωάννου χρόνον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τῷ Σωτῆρι διαπεπραγμένα τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ συντάξασθαι· καὶ τοῦτο διαφόρως ἐπιστημαίνεσθαι, ποτὲ μὲν λέγοντα. Ταύτην ἀρχὴν ἐποίησε τῶν παραδόξων ὁ Ἰησοῦς· ἄλλοτε δὲ, μεταξὺ τῶν Ἰησοῦ πράξεων μνήμην τοῦ Βαπτιστοῦ ποιούμενον, κολλὰ περὶ αὐτῶν διεξέρχεσθαι· ὡς, Ἐτι δ

A notha et illegitima repudiaverit, reliquum est ut scribamus. Ac primum quidem de divinis Evangeliiis est dicendum. Itaque de rebus Servatoris et Domini nostri duos ex duodecim apostolis tantum historiam scripsisse scimus, Matthæum et Joannem, et ex septuaginta illis itidem duos, Marcum et Lucam. Omnes autem isti necessitate quadam ad scribendum adducti esse videntur. Statim enim primus Matthæus publicanus, Hebræis salutifero Verbo prædicato, quandoquidem alio ad gentes ire maturabat, sermone patrio Evangelium suum, elapsis quindecim post Christi ascensionem annis, scripsit : atque id eis relinquens, absentiam suam profectus scripto præsentis compensavit. Longo deinde intercedente tempore, Marcus et Lucas Evangelia sua, jussu Petri et Pauli, composuerunt. Joannes autem (1), qui prius sine scripto verbum deprædicasset, post triginta sex a Christi ascensione annos, postremum omnium creditur ad scribendum descendisse, tali ei præbita causa et occasione. Trium priorum evangelistarum libri passim jam publicati erant. Qui cum in Joannis quoque manus pervenissent, recipiendos eos esse censuit, fidem illis veritatis attestatus : desiderar tamen in eis quædam dixit, quæ Servator initio prædicationis gessisset. Etenim tres illi res tantammodo Christi unius anni, a vinculis Joannis exorsi, prosequuntur : id quod in principiis scriptorum suorum indicant. Siquidem Matthæus post expositum quadragesimale jejunium, et quæ id consecuta est tentationem, ab eo tempore scriptum suum texit. **¶** *Audiens enim, inquit, Jesus, quod Joannes traditus esset, reversus est ex Judæa in Galilæam.* Consimiliter et Marcus scripsit : *Postquam autem traditus esset Joannes, venit Jesus in Galilæam.* Itidem porro et Lucas, priusquam res Christi narrare incipit, de Joanne et Herode, quomodo is illum in carcerem conjecerit, commemorat, ac deinceps Christi acta exponit. Proinde apostolus Joannes, rogatus, tempus quod Joannis vincula præcessit, et res in eo a Servatore actas, in Evangelium suum retulit. Atque id ipse disertè et varie ostendit, aliquando quidem dicens : *Hoc initium miraculorum suorum fecit Jesus.* Nonnunquam autem inter medias Jesu res, Baptistæ tantum faciens mentionem, pluribusque eas persequens, ut ibi : *Cum ille adhuc baptizaret in Ænon civitate prope Salim :* et alibi item, cum illud infert : *Nondum enim Joannes conjectus erat in carcerem, hoc aperte confirmat.* Satis igitur constat, Joannem quidem res Christi ante Baptistæ vincula ut plurimum prosecutum esse : reliquos autem tres, quæ post id tempus ab eo sunt actæ scripsisse. Quapropter quibus ista accurata ratione observabuntur, minime dissidere inter se evangelistæ videbuntur : si hic quidem priores Christi

(1) Epiphanius contra Ebionitas scripsit, Evangelium Joannis etiam ex Græco in Hebræum sermo-

nem translatum in gazophylaciis Judæorum asservatum esse apud Tiberiadem.

res, quas illi præterierant, complectitur, illi autem posteriores commemorant. Ostendit id satis, quod Joannes quidem Servatoris genealogiam carnalem præterit, a Matthæo et Luca antehac expressam. Theologiam autem et divinam generationem ejus, tanquam illa longe præstantiorem, et sibi a Spiritu sancto reservatam, ab initio Evangelii sui explicat. Fortasse autem et alias quasdam causas afferre quis possit, quare Joannes Evangelium suum scribendi consilium cepit. Quod enim illi præcipuum illud resuscitati Lazari miraculum maximum futuræ resurrectionis specimen omiserunt, neque veram illam theologiam principioque carentem generationem, tum autem neque suprema moritura Salvatoris mandata, testamenti instar obtinentia attigerunt, satis causæ habuisse videtur, cur ad illa tria Evangelium suum adderet. Marcus autem, qua adductus causa suum quoque scripserit, paulo ante in quindecimo libri hujus capite retulimus. Cum 215 enim Petrus adversus Simonem fortiter rem gereret, vastitatis illius obviam iret, ac simul occidentali oræ lucem inferret, tantum concionum suarum in animos auditorum immisit desiderium, ut viva voce contenti esse non possent. Quamobrem illi Marcum, qui tum apostolum comitabatur, rogarunt, ut conciones a Petro habitas, in manumentum scriptis relatas, ipsis relinqueret. Delectatus est apostolus tam propenso illorum desiderio, et Marco Evangelium dictavit, atque ut id in ecclesii deinceps legeretur sanxit. Talem causam Evangelii secundum Marcum reconset Clemens in sexto *Dispositionum* libro; atque iidem Hierapolitanus episcopus Papias. Sanctus porro Lucas initio statim scripti sui consilium, quo ad scribendum pervenerit, exponit. Dicit enim, plures quidem, de quibus ipse certo edoctus esset rebus, temere scribere ausos fuisse: se autem dubiis ancipitibusque libros rejectis, et sermonum veritatis certitudine percepta, quippe qui cum Paulo et cæteris apostolis vixerit, illorumque hisce de rebus colloquiis, convicti, et familiari consuetudine sit adjutus, necessario ad conscribendum Evangelium adductum esse. Hæc germana sunt et nativa apostolorum Evangelia, jam inde ab initio promulgata, et quæ indubitata certæque fidei in Ecclesia habentur. Idem vero Lucas et Actorum apostolicorum composuit librum, Pauli (ut aiunt) jussu. Atque eundem duo ex duodecim, et duo item ex septuaginta discipulis et apostolis, quatuor Evangeliorum scripturam absolverunt. Porro divus Jacobus, frater Domini, duodecim tribus unam catholicam conscripsit epistolam: duas itidem Petrus, et tres divinus Joannes: unam autem Judas, Jacobi, fortasse autem et Domini dicendus frater: quas numero septem universas, ut germanas atque nativas, dudum Ecclesia recepit, et in numerum Novi Testamenti vernaculorum librorum quam maxime retulit: sicuti etiam quatuordecim divi Pauli

ἐκεῖνοι παρέλιπον· οἱ δ' αὖ γε τὰ ἐπὶ τέλει τοῦτ' γενόμενα διεξῆλθον. Δείκνυται δὲ, οἷς ὁ μὲν Ἰωάννης τὴν μὲν σαρκικὴν τοῦ Σωτῆρος γενεαλογίαν παρέδραμε, Ματθαίῳ τε καὶ Λουκᾷ προγραφεῖσαν· τῆς δὲ θεολογίας κατάρχεται, οἷά τινος κρείττονος πρὸς τοῦ θεοῦ Πνεύματος ταμειουθίσης αὐτῶν. Ἰσως δὲ καὶ δι' ἄλλ' ἅττα τεκμηριώσασθαι ἂν τις τὸν Ἰωάννην εἰθεῖν ἐπὶ τὴν γραφὴν, ὅτι τε τὸ κατὰ τὸν Λάζαρον ἐξαισιον ἐκεῖνο τέρας παρῆκαν, μεγίστην ἔνδειξιν τῆς ἐπομένης ἀναστάσεως μνηστευόμενον· καὶ διὰ τὴν ἡκιστά γ' ἐκεῖνοι τῆς ἀνάρχου γεννήσεως καὶ θεολογίας καὶ τῶν ἐπὶ τέλει διαθηκῶν ἐνταλμάτων μυσίαν πεποιήνται· ὧν δὴ χάριν τοῦτον ἐπὶ τὸ κατ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον ὀρμησάτω λόγος. Τῆς δὲ τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου γραφῆς αἴτιον, ὁ μικρῶν πρόσθεν ἐν τῷ ε' κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος συντάγματος διελέσθωμεν· ὡς τοῦ Πέτρου κατὰ τοῦ ἐναγοῦς ἀνδριζομένου Σίμωνος, καὶ τὴν ἐκείνου λύμην ἐκλύοντος, καὶ ἐν ἐσπέρῃ τὸ φῶς ἐνιέντος τῆς πίστεως, τοσοῦτον ἴμερον τῶν λόγων ἐκείνου ταῖς τῶν ἀκροατῶν ἐνθελίνας ψυχαῖς, ὡς μὴ μέχρι λόγων θέλειν ἐμμένειν· λιπαρῆσαι δὲ Μάρκον τῆνικαδὲ τῷ ἀποστόλῳ ἐπόμμενον, ὑπόμνημα ἔγγραφον τῶν ἀγράφων εἰρημένων τοῦτ' καταλειπῶν. Ἦσθέντα τοιγαροῦν τὸν ἀπόστολον τῇ καλῇ τῶν πιστῶν προθυμίᾳ, ὑπαγορευῶσαι Μάρκῳ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐξ ἐκείνου κυρῶσαι τὴν γραφὴν ταῖς ἐκκλησίαις ἀναγινώσκεισθαι. Ταύτην αἰτίαν Κλήμης τοῦ κατὰ Μάρκον Εὐαγγελίου ἐν τῇ ἕκτη τῶν Ἰερτυπώσεων ἱστορεῖ· ὡσαύτως καὶ ὁ Ἰεραπολίτης ἐπίσκοπος Παπίας, ὡς μικρὸν ἄνωθεν πλατύνειν ἠκριθῶσμεν, τῷ πεντεκαίδεκάτῳ ὀηλαδῇ κεφαλαίῳ τοῦ παρόντος συντάγματος. Ὁ γε μὴν θεῖος Λουκᾶς, ἀρχόμενος τοῦ συγγράμματος, τὴν αἰτίαν προτίθει, δι' ἣν ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν ἦλθεν· πολλῶν γὰρ, οἷα, προπετῶς διήγησιν τιθεμένων, ὧν αὐτὸς πεπληροφόρηται λόγων, ἀπαλλάττων τῆς ἀμφιβόλου συνέξεως, ὡς τάσφαλές τῶν λόγων τῆς ἀληθείας εἶδαι, ἃ τε δὴ καὶ Παῦλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις ἐν διαγαγῶν, καὶ τῆς ἐκείνων συνοουσίας ὁμιλίας καὶ διατριβῆς πάμπαν ὠφελημένος, ἀνγκάσις ἐπὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων συνελαθῆναι γραφὴν. Ἰαῶν γνήσια τῶν ἀποστόλων Εὐαγγέλια, καὶ ἀνεκὰ παραδεδομένα, καὶ ἀναμφήριστα παρὰ πάντας ἐκκλησίας γινώσκειται. Ὁ δ' αὐτὸς Λουκᾶς καὶ τὸ τῶν ἀποστολικῶν Πράξεων βιβλίον συντάττει, ὡς φασί, Παύλου κελύσαντος. Δύο μὲν οὖν ἐκ τῶν δωδεκα καὶ δύο ἐκ τῶν ὀμνητῶν καὶ ἀποστόλων τὴν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων γραφὴν ἐκτίθεσσι. Καὶ ὁ θεῖος δὲ Ἰακώβος ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς μίαν καθολικὴν τὰς δωδεκα φυλαῖς συντάττει ἐπιστολήν· δύο δὲ ὁ Πέτρος ἐκτίθει, καὶ τρεῖς ὁ θεσπέσιος Ἰωάννης· μίαν δὲ ὁ Ἰούδας ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου, Ἰσον δὲ εἶπεν τοῦ Κυρίου· ἃς δὴ ἐπτά οὖσας ὡς γνήσιαις ἡ Ἐκκλησία προσίσταται ἄνωθεν, καὶ ἐν τοῖς οἰκείαις τῶν τῆς νέας Διαθήκης βιβλίων ἐγκρίνει ὡς μελίστα· πρὸς δὴ ταῦται καὶ τὰς ἰδ' τοῦ θεοῦ Παύλου ἐπιστολάς· ὅς ἐν παρασκευῇ λόγων δυνατώτατος, νόημαί τε ἱκανὸς γεγονώς, οὐδὲν τι τοῦτον ἐλὼν γράψαι προσέλατο, καὶ ταῦτα μυσία καὶ ἀκρόβητα

λέγειν ἔχων, ὅτε δὴ καὶ ἐπὶ τὸν τρίτον ἀνεληλυθὼς ἄ
 οὐρανόν, καὶ ἐπὶ τὸν θεοτερπῆ παράδεισόν ἐπαρθεὶς, καὶ τῶν ἀρρήτων ἐκείνων ἀκούσαι καταξιώθεις. Ὅσταν δὲ καὶ τὴν τοῦ Ἰωάννου Ἀποκάλυψιν ἐπιστάμεθα, παραδεδομένην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τὰ δὲ παρὰ ταῦτα νόθα τε καὶ παρέγγραπτα. Ὡς γε μὴν ἔχουσι τάξως τὰ βιβλία, οὕτω δὴ κάμοι ἐπῆλθε περὶ τούτων εἰπεῖν τὰς αἰτίας διγγομένῃ τῆς συγγραφῆς, καὶ τῶν ἐκθεμένων αὐτά.
 tom, præter hæc, omnia illegitima sunt et adulterina. auctoresque eorum exponerem, a me recensitus est.

ΚΕΦΑΛ. ΜΣ.

Περὶ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐνδιεσθῆκων βι-
 βλίων, ὅπως ἐς ὕστερον τὸ ἔμπεδον ἔσχον· καὶ περὶ τῶν ἄλλων νόθων καὶ παρεγγρά-
 πτων, καὶ παντάπασιν ἀποβλήτων.

Ἐπὶ δὲ τινες τῶν ἀρχαίων πολλὰ τῶν εἰρημένων
 ὠβίλισαν τῶν ἀσφαλῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομέ-
 νων, φέρε καὶ περὶ τούτων βραχεία διεληλυθότες, τὸ
 δεύτερον καταπαύσωμεν τόμον, ἃ φησιν Εὐσέβιος ὁ
 Παμφίλου παρατιθέμενοι. Περὶ μὲν τῶν εἰρημένων
 τεσσάρων Εὐαγγελίων οὐδενὶ πω μέχρι καὶ ἐς δεῦρο
 ἀμφίβολος ἐκράτησεν ἔννοια· γνήσια δὲ καὶ οὐκ αἰ-
 μάλα τῶν συγγραφεύμενων εἶναι ἀνωμολόγηται.
 Ἐπίσης δὲ φημι δόξαν ὑπεῖναι καὶ περὶ τῆς βίβλου
 τῶν Πράξεων. Ἐν ἀμφιβόλοις δ' ἦσαν ἡ τε πρώτη
 τῶν Καθολικῶν Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ
 ἰερόδομη Ἰούδα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ
 ἡ δευτέρα τοῦ Πέτρου ἐπιστολὴ, ὡς ἄτε δὴ τοῖς
 καλαιότης ἐν ἀμφιλέτοις γεγεννημένοι. Τῶν δὲ γε
 τριῶν Ἰωάννου, πλὴν τῆς πρώτης, αἱ καθ' ἑξῆς δύο
 μέχρι πολλοῦ ἀντελείγοντο· καὶ ἄλλου πρεσβυτέρου
 Ἰωάννου εἶναι ταύτας λόγος κατεῖχεν, ὅς ἐν Ἐφέσῃ
 μετὰ τὸν Ἰωάννην κρήνησεν, ὡς φησι Παπίας ὁ
 Ἱεραπολίτης, δύο μνήματα ἐν Ἐφέσῃ εἶναι ἰστο-
 ρῶν ὁμωνύμων Ἰωαννῶν· ὧν ἐνὸς τοῦ πρεσβυτέρου
 Ἐπιλεγομένου καὶ διμλητῆν ἑαυτὸν λέγει. Καταλέγων
 γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν
 δύο τούτων μένηται οὕτως φάσκων· « Εἰ δὲ που καὶ
 κρήνησεν ἑκαστὸς τις τοῖς πρεσβυτέροις ἔθλοι, τοὺς
 τῶν πρεσβυτέρων ἀνέκρινον λόγους· τί ἄνδρες, ἡ
 Πέτρος εἶπεν, ἡ Φίλιππος, ἡ Ἰάκωβος, ἡ τί Ἰωάννης,
 ἡ Ματθαῖος, ἡ τις ἕτερος τῶν τοῦ Κυρίου μαθητῶν·
 ἃ τε Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάννης. Οὐ γὰρ
 τὰ ἐκ τῶν βιβλίων τοσοῦτον με ὠφελεῖν ὑπελάμβανον,
 ὅσον τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς. » Τούτου γοῦν
 τοῦ πρεσβυτέρου τῆς ἐν Ἐφέσῃ προκίνας τὴν δευ-
 τέραν καὶ τρίτην ἐπιστολὴν, πρὸς δὲ καὶ τὴν Ἀπο-
 κάλυψιν εἶναι τινες ἐφαντάσθησαν· τῶν δὲ ἐπιστο-
 λῶν Παύλου, πλὴν τῆς πρὸς Ἑβραίους, ἀναμφί-
 λητοι πάντας διεμένειν. Κλήμης δὲ καὶ αὐτῆς ὁ Πρω-
 μης μνείαν ποιεῖται, καὶ φησὶ τισι τῶν ἐκείσε
 φερομένων ἐμπρέπει. Ὅθεν σαφῶς παρίσταται· μὴ
 ὧν εἶναι ταύτης τὸ σύγγραμμα· καὶ γε εἰκότως
 τοῖς λοιποῖς τοῦ Παύλου συγγράμμασι καταλέγεται.
 Τό γε μὴν αἴτιον τῆς περὶ ταύτην ἀμφιβολίας τοῦτ'
 γινέσθαι λόγος, ὅτι μὴ συνήθως ἐν ταύτῃ ὁ θεὸς
 Ἀπόστολος τὸ ἑαυτοῦ προβάλλεται ὄνομα, ὥστερ καὶ

epistolæ, qui simul et verborum et sententiarum
 apparatus instructissimus, nihil sibi præterea scri-
 bendum esse duxit, cum quidem innumeros de
 rebus arcanis et ineffabilibus potuisset componere
 216 libros, quippe qui in tertium usque cælum
 raptus, et in paradysum divinis voluptatibus af-
 fluentum sublatus, maximas ibi, quæ dicere non
 est, res audiverit. Deinde et Joannis Apocalypsim
 novimus Ecclesiæ postremum traditam. Alia au-
 tem Ordo autem librorum simul, cum causam editionis

CAPUT XLVI.

De testamentariis libris quibusdam in dubium vocatis, ut postea robur et auctoritatem obtinuerint. Item de supuris et adulterinis, omninoque reprobis scriptis.

Quandoquidem vero apud antiquos quidam, ex
 eis libris quos retulimus, Ecclesiæ certo traditos,
 obelo quosdam confoderunt : de ea quoque re ubi
 pauca dixerimus, et quæ Eusebio Pamphili tra-
 diderit adduxerimus, secundo huic tomo finem
 imponemus. Ac de quatuor quidem quæ dicta
 sunt Evangeliiis, nemo adhuc ad hunc usque diem
 controversiam movit, omnesque ea germana et
 nativa esse professi. Idem quoque de Actorum
 libro dicendum. De quibus autem addubitatum
 sit, hæc sunt. Prima inter catholicas. Jacobi, fra-
 tris Domini : et septima Judæ, fratris ejus : item
 posterior Petri epistola. De his enim anceps apud
 antiquos fuit opinio. Præterea ex tribus quæ di-
 cuntur esse Joannis, extra primam, reliquis dua-
 bus aliquandino non integra data est auctoritas :
 nam alterius Joannis presbyteri esse creditæ sunt,
 qui Ephesi post Joannem habitaverit, ut Papias
 Hierapolita dicit, duo monumenta Ephesi esse
 memcrans, unius atque alterius Joannis : quorum
 unius, presbyteri dicit, discipulum seipsum nomi-
 nat. Recensens enim apostolorum seniores, et
 duorum istorum meminit, ita inquit : « Quod
 si quando quispiam, qui seniorum apostolorum
 sectator fuisset, advenisset, seniorum requirebam
 verba et sententias, quid scilicet Andreas dixisset,
 aut Petrus, aut Philippus, aut Jacobus : aut quid
 Joannes, Matthæus, aut alius quisquam Domini
 discipulorum : quæ item Aristion, aut Joannes
 presbyter. Non enim libris tantum me, quantum
 viva voce adjuvari, credebam. » Ejus igitur pres-
 byteri ecclesiæ Ephesiorum secundam et tertiam
 epistolam, 217 et Apocalypsim insuper, nonnulli
 esse somniarunt : Pauli autem epistolarum, præ-
 terquam quæ ad Hebræos est, omnes indubiæ
 certæque permansere auctoritatis. Et Clemens Ro-
 manus, cum mentionem ejus ipsius epistolæ facit,
 tum auctoritatibus etiam locorum quorundam qui
 in ea sunt, decenter utitur. Unde satis apparet,
 non novam ejus esse editionem, recteque inter
 reliqua Pauli scripta censer. Causa quidem, quod
 de ejus auctoritate sit addubitatum, illa esse vide-

tur, quod non itidem, ut in aliis suis epistolis fecit, divus Paulus nomen ei suum præfixerit. Id vero factum, ne in ipso statim præmio, tanquam ab eis descivisset, eos perturbaret. Quapropter recte nomen suum omisit, præsertim cum sermone patrio ad Hebræos eam Apostolus scriberet. Quam deinde alii quidem a Luca evangelista, alii vero a Clemente, quod verisimilius est, versam esse asserunt. Persimilis enim est epistolæ ad Hebræos stylus, per omnia. Clementis epistolæ. Sententiæ præterea utriusque non admodum inter se differunt. Sed enim libri ii, tametsi controversi ab antiquis sint habiti, postea tamen in omnibus quæ sub cælo sunt Ecclesiis, auctoritatem sacrosanctam et irrefragabilem obtinuerunt, et tanquam principia atque elementa pietatis nostræ sempiterna permanserunt. Cæterum illegitima et adulterina omnino scripta esse, scire debemus: Prædicationem, quæ dicitur. Petri, et quod secundum eum est Evangelium: Actorum item ejus librum, et quæ sub nomine ejus circumfertur Apocalypsim. Accepimus vero inter ambigua quoque auctoritatis scripta esse Actorum Pauli librum: et eum qui *Pastoris* habet titulum, quem Hermæ quidam ascribunt ei, cui in Epistola ad Romanos Paulus salutem nuntiari jubet. Nonnullis autem is admodum videtur esse necessarius, eis præcipue qui prima pietatis discunt rudimenta, multum affrens maturi fructus et utilitatis. Non pauci quidem certe apud antiquos eo sunt usi, inter ascititia etiam est Barnabæ, quæ circumfertur, epistola: et quæ dicuntur Apostolorum doctrinæ. Eodem quoque loco habendum secundum Hebræos Evangelium: quo in primis, qui in Christum ex Hebræis crediderunt, sunt delectati. Verum enimvero necessitas quædam nobis imposita erat, ut mentionem inferremus librorum eorum, qui vel ex professo per veram constantemque traditionem ab Ecclesia accepti, vel constroversæ quidem fuisse auctoritatis, plurimorem tamen temporum usu et præscriptione comprobati, in testamentariorum atque canonicorum scriptorum numerum relati sunt: ut scilicet norimus, quæ legitimæ et, propriæ sint Ecclesiæ scripturæ, et quæ item ab ea quæ falso nominatur scientia, in primariorum referantur apostolorum nomina, Petri puta, et Thomæ, et Matthiæ, et fortasse aliorum etiam quæpiam Evangelia et Acta apostolorum complectentes quales sunt, quæ Andreæ et Joannis præferunt nomina: quarum nullus apostolicorum successorum, aut ecclesiasticorum deinceps scriptorum mentionem facit. Stylus quoque earum longe ab elocutione et more apostolico abest. Et institutum etiam atque sententia earum, expectationi ei quam titulus promittit, minime respondet, et a recta ipsius veritatis doctrina longissime excidit. Unde astruere licet, scripta talia a viris dæmonum malorum in temporibus agitalis esse conflictata. Quam ob causam ea ut ascititia et adulterina attingenda non sunt,

ταῖς ἄλλαις ἐποίησε· τοῦτο δὲ, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίῳν ἐκείνουσ θοροβήσῃ ὡς μεταβληθῆίς· ὅθεν καὶ τὴν ἑαυτοῦ κληῖσιν, ὡς λόγος, παρήκεν. Ἄλλως τε δὲ καὶ ἐγγράφωσ τῆ πατρίω γλώττῃ Ἑβραίοισ τὴν ἐπιστολὴν διωμιληκότοσ τοῦ Ἀποστόλου, οἱ μὲν τὸν εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν, ἄλλοι δὲ Κληόμεντα ταύτην ἐρμηνεύσαι φασιν· ᾧ καὶ πείθεσθαι ἄμεινον. Ὅμοίοί τε γὰρ ἐφ' ἅπασιν ὁ τῆσ φράσεωσ χαρακτῆρ τῆ ἐπιστολῆ Κληόμεντοσ ὁ τῆσ πρὸσ Ἑβραίοουσ σαφῶσ διασώζεται· τὰ τε νοήματα ἐν ἀμφοτέραισ, οὐ πάντῃ διεισηκότα. Ταῦτα μὲν εἰ καὶ ἀμφίβολα τοῖσ πρότερον ἔδοξαν, ἀλλ' οὖν ἀπίσασ ἐσ ὕστερον ταῖσ ὑπ' οὐρανὸν ἐκκλησίαισ τὸ ἀνάτιρῆτον ἐσηκότα ἐγνώκαμεν· καὶ ὡσ ἀρχαὶ καὶ στοιχεῖα τῆσ καθ' ἡμᾶσ εὐσεβείασ, αἰώνια διαμένουσι. Παντάπασι γε μὴν ὡσ νόθα καὶ παρῆγραπτα ταῦτα εἰδέναι ὀφείλομεν, τὸ λεγόμενον Κήρυγμα Πέτρου, καὶ τὸ καθ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον, καὶ ὁ Πράξεων αὐτοῦ βιβλίον ὠνόμασται, καὶ ἡ ἀδομένη αὐτοῦ Ἀποκάλυψισ. Παρελήφμεν γε μὴν ἐν ἀμφιλέκτοισ εἶναι καὶ τὸ τῶν Πράξεων Παύλου βιβλίον, καὶ τὸ τοῦ Ποιμένοσ ἔχον ἐπιγραφῆν, ὁ Ἑρμᾶ σύγγραμμα εἶναι τινεσ οἶονται· ὃν καὶ Παῦλοσ, ἐν τῆ πρὸσ Ῥωμαίοουσ, προσρήσεωσ ἀξιοῖ. Τισὶ δὲ τοῦτο καὶ ἀναγκαιότατον ἔδοξε, τοῖσ μάλιστα εἰσαγωγικοῖσ οὐκ ἐλαχιστὴν παρέχον συντέλειαν. Οὐκ ὀλίγοι μὲντοι τῶν παλαιῶν συγγραφέων τούτω ἐχρήσαντο. Ἐν νόθοισ καὶ ἡ Βαρνάβα φερομένη ἐπιστολῆ, καὶ αἱ λεγόμενα τῶν ἀποστόλων διδασκαλῶ· ἥδη δ' ἐν τούτοισ καὶ τὸ καθ' Ἑβραίοων Εὐαγγέλιον ἀριθμείστω· ᾧ μάλιστα οἱ ἐξ Ἑβραίων Χριστῶ προσιόντεσ ἔχαιρον ἀσμενίζοντεσ. Ἐπ' ἀνάγκησ δὲ μοι τούτων μνειάν ποιήσασθαι· ἐξεγένετο, τὰσ τε ἀνωμολογημένασ τῶν βιβλίων κατὰ τὴν ἀληθῆ τῆσ Ἐκκλησίασ παράδοσιν, καὶ τὰσ ἄλλασ ἀντιλεχθείασ μὲν, χρόνω δὲ πλείωσ βεβαιωθείασ, καὶ παρὰ πᾶσι ταῖσ ἐνδιαθηκοῖσ καταλεγείασ· ὡσ ἂν ταύτασ τε εἰδέναι ἔχοιμεν, ὅσα γνησία τῆσ Ἐκκλησίασ γραφαὶ, καὶ ὅσα πρὸσ τῶν ἀπὸ τῆσ ψευδωνύμου γούσεωσ ἐφ' ἐνὶ τινι τῶν πρώτων ἀνατίθενται ἀποστόλων· Πέτρου φέρε εἰπεῖν, Θωμᾶ τε καὶ Ματθαίου, ἴσωσ δὲ καὶ τινων ἄλλων Εὐαγγέλια περιεχούσασ καὶ Πράξεισ ἀποστόλων ἐτέρων, ὡσπερ ἄσ Ἀθρήου καὶ Ἰωάννου προβάλλονται· ὦν οὔτισ τῶν ἀποστολικῶν διαδόχων καὶ τῶν καθέξῃσ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων μνειάν πεποίηται. Ὁ δ' αὖ χαρακτῆρ πόρρω πῆ ἐλαύνει τῆσ ἀποστολικῆσ φράσεωσ καὶ τοῦ ἥθουσ. Ἀπῆδει μὲντοι καὶ ἡ τῶν ἐπηγγελμένων ἐν τούτοισ προαίρεσίσ τε καὶ γνώμη· καὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆσ ἀληθοῦσ δόξῃσ μακράν που ἐκπίπτει, κέντεῦθεν παρίσταται ὡσ τὰ τοιαῦτα κακοδαίμονίασ μεσῶν ἀνδρῶν εἰσιν ἀναπλάσμακα. Τοῖων μὴδὲ ὡσ νόθοισ τούτοισ προσιτέον, ἀλλῶ ὡσ ἄτοπα πάντῃ παραιτητέον, καὶ φυγῆ τῆ πάσῃ ψευκτέον τούτων ὡσ μάλιστα· ἐκείνοισ δὲ μόνοισ προσεκτέον ὡσ θεοπνεύστοισ· καὶ πιστευτέον ἀπλῶσ ὡσ ἔχουσιν οὔτω λῆξέωσ τε καὶ φράσεωσ. Οἱ γὰρ θεοειδεῖσ ἀπόστολοι βίω διαλέμποντεσ ὑπερφουῖ, καὶ κατὰκοσμοι τὰσ ψυχὰσ ὑπάρχοντεσ ἀπάσῃ δῆτ' ἀρετῆ, ἰδιώται δ' ἄλλωσ ὄντεσ τὴν γλῶτταν, καὶ θάρροσ γε

μὴν οὐ μέτριον τῇ ἄνωθεν αὐτοῖς δεδιωρημένη δυνάμει ἀυχοῦντες, πειθοῖ λόγων τοῦ διδασκάλου πρᾶσβεύειν μαθήματα, οὔτε ἤδεσαν, οὔτ' ἐπεχειροῦν. Τῇ παραδοξοποιῶ δὲ ζυγιάζει τοῦ Πνεύματος, καὶ ταῖς τῶν θαυμάτων ἐνεργείας εἰς ἀπόδειξιν χρωόμενοι, τὴν ὑπερανψικισμένην γνῶσιν κατήγγελλον, τοῦ τεχνηέντως διομιλιεῖσθαι καὶ γράφειν ἐν ἐλαχίστη μοίρᾳ ποιούμενοι. Τοῦτο δὲ ἦσαν διαπραττόμενοι, εἰδότες ὡς μείζονί τινι καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων διακονίᾳ ὑπηρετούμενοι. Περὶ μέντοι Κλήμεντος. Ἰγνατίου τοῦ θεοφόρου, Πολυκάρπου τε καὶ Ἰουστίνου, καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν διαδόχων, καὶ περὶ ὧν συνεγράψαντο, ἐν τῇ ἐφεξῆς ῥηθήσεται ἱστορίᾳ. Καὶ τὰ μὲν τῶν ἀποστολικῶν πράξεων, καὶ ὡς διέβησαν ἕκαστος τῶν δώδεκα πρὸς Θεόν, καὶ τῶν αὐτῶν συγγράμματα γνήσιά τε καὶ ἐνδιήθηκα, ἐν τούτοις. Ἐγὼ δὲ πέρασ ἤδη καὶ τῇ δευτέρᾳ μοι τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω, εἰς μῆκος δὴ ἐκταθείη ἐξ ἀναγκαίου· ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ ἐνεακαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, ληξάση δὲ ἄχρι καὶ τοῦ τεσσαρεσκαίδεκάτου ἔτους Νέρωνος, καθ' ὃ Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεδήσαντο στέφανον. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παροῦσά μοι δευτέρα τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἑτῶν ἑβδομον καὶ τριακοστὸν· ὅπνῃκα κόσμου μὲν ἔτος ἑφοῦ, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως ἑβδομηκοστὸν τέλειον ἐπεραίνεται.

Tiberii usque ad quartum decimum Neronis annum, quo apostolorum principes Petrus et Paulus martyrii receperunt coronam evasit, magnitudinem, impono. Continet autem mihi et secunda hæc historia annos triginta septem : cum quidem a mundo condito quinquies millesimus quingentesimus septuagesimus quintus (1), a Christi autem nativitate lxx omnino peractus esset annus (2).

(1) Secundum recentiores Chronicos 4048.

(2) Annus a nativitate Christi Salvatoris 70 incidit in tempus imperii Cæsarum Ser. Sulpit. Galbæ

A sed omnino potius detestanda, et modis omnibus quam maxime fugienda : atque aliis illis tantum ut divinitus inspiratis incumbendum, atque simpliciter ita ut etiam scripta sunt credendum. Divini siquidem apostoli, sanctitate vitæ supra naturæ captum conspicui, et omni genere virtutis in animi suis exornati, quamvis alioqui ore rudi sermoneque incompto, fiduciam tamen ex concessa eis cœlitus vi et gratia spirantes, Magistri sui doctrinam oratione ad persuadendum composita promulgare neque sciverunt, neque adeo tentarunt. Sed Spiritus sancti res longe maximas efficiente virtute, et miraculorum operibus demonstrationum et probationum loco utentes, et artificiose vel locutionis vel scriptionis rationem nullam habentes, cœlestem disciplinam annuntiarunt. Idque ita fecerunt, quod se majori cuidam, quam quod hominum assequeretur caplus ministerio inservire scirent. Cæterum de Clemente et deifero Ignatio, Polycarpo et Justino, aliisque apostolorum successoribus, et quæ scripta in Ecclesiæ reliquerint. in sequenti commemorabimus historia. Atque equidem acta apostolorum et obitus, quo ex duodecim illis quisque ad Deum transierit, scriptaque eorum germana et canonica, sic se, ut diximus, habent. 219 Finem vero jam secundo quoque tomo huic, qui necessario in tantam a decimo nono

mensium 7. M. Sylvii Othonis mens. 3. diæ. 5. et A. Vitellii mens. 8. diæ. 10.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Γ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS III.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Τίνες πρῶτοι διάδοχοι τῶν ἱερῶν ἀποστόλων ἐγένοντο.

Καλῶς δὲ ἄρα, οἶμαι, καὶ ὡς χρεῶν γε ἦν, ὁ δεῦτερος τῶν τόμων ἡμῖν πέρασ ἀξιῶν ἐσχε ταῖς ἀπο-

C

222 CAPUT I.

Qui primi sanctorum apostolorum fuerint successores.

Recte equidem, ut puto, nobis secundus tomus est absolutus, qui apostolica acta et scripta, ita ut

decuit, complexus, secundo loco primas prærolis tulit. In tertio autem, qui nunc nobis in manibus est, primam illorum successionem exponemus: quomodo scilicet divini Verbi prædicatio per universum orbem increbuerit, et qui viri maximis quibusque ecclesiis præfuerint. Continebit is quoque eam, quæ totam ubique Judæorum gentem, metropolimque eorum Hierosolyma sustulit, intercessionem: nec post ecclesiasticos scriptores atque doctores, qui post occidionem eam floruerunt, et qui ex illis certamine fortiter et generose peracto martyrii tulerunt coronam, quive rursus falso nominatæ scientiæ præierunt duces. Itaque divi apostoli, sicuti diximus, per omnem dispersi terram, provincias orbis ad Evangelium prædicandum sorte partiti sunt. Petrus quidem Hierosolymis primum, deinde Galatiæ et Bithyniæ, nec non Asiæ superiori, Cappadociæ et Italiæ cunctæ verbum prædicavit. Joannes autem in Asia annis pluribus cum docuisset, diem tandem suum obiit. Andræ porro, quæ sunt ad Exinum oræ, Scythia ~~et~~ universa, Byzantium, Macedonia et Graciæ continens, provinciæ fuere. Thomas vero Parthis, Indis et insulæ Taprobaniæ Evangelium promulgavit. Ægyptum et Libyam alius, alius item extremas Oceani regiones et insulas Britannicas sortitus est. Quas provincias prope omnes tanquam cælestis quædam volucris, Paulus orbem habitabilem circumcirca peragrans, pervolvit: et ab Hierosolymis exorsus, usque ad Illyricum summa cura et fide veræ pietatis doctrinam disseminavit, firmissimamque Ecclesiæ fundamenta jecit. Horum autem æmulatores adeo multi fuere, ut eos numerare facile non sit, qui nimirum abunde satis et de Verbo et de Spiritu cum percipissent, ut fundatas ab illis ipsi contruerent ecclesias, idonei iudicati sunt, qui Domini pascerent gregem, atque in apostolorum succedendo locum, accurate probeque ab illis ipsis apostolis eruditi. Quapropter ii quoque magno animo salutifera regni cælorum semina passim severunt. Acri enim vehementique veræ philosophiæ amore perciti, primum juxta salutare præceptum egenis substantiam facultatesque suas distribuere: ac deinde liberaliter, aliis quoque inobedientibus adhuc fidei verbo gentibus, divinorum oraculorum prodidere doctrinam. Atque ubi in recens jactis fundamentis, ecclesiisque institutis, pastores ordinassent, alio ipsi se contulere. Et gratia Dei miraculis uberrime diffusa, nationes simul totas ad finem pertrahebat. Longum autem esset omnes, quicumque primæ apostolorum successionis tempore per habitabilem orbem pastores ecclesiarum apostolicam et evangelicam susceperunt functionem, sigillatim recensere. Satis autem fuerit ex multis paucos referre, quos etiam monumenta apostolicæ Ecclesiæ indicaverunt. Primus equidem divus Paulus complurium in Epistolis suis meminit ⁴¹, quos et cooperarios et

στολικαῖς πράξεσι καὶ γραφαῖς ἀποχρώντως ἐνδι-
 πρέψας, καὶ ἐκ δευτερείου τὸ τῶν ἄλλων πρωτεῖον
 κτησάμενος. Τῷ δ' ἀνὰ χεῖρας τρίτῳ γε ὄντι τὰ τῆς
 πρώτης ἐκείνων διαδοχῆς ἔσται διεξελεῖν, ὅπως τι
 εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὰ τοῦ θεοῦ κηρύγματος ἐπιδή-
 δωκε· τίσι τε τούτων τῶν μεγάλων παροικιῶν προ-
 στῆναι ἐκρίθη· ἔτι δὲ καὶ τὴν κατασχούσαν τῇ
 παντὶ τῶν Ἰουδαίων ἔθνει πανωλεθρίαν, καὶ αὐτῇ
 τῇ μητροπόλει αὐτῶν Ἱερουσαλήμ διαλήφεται, καὶ
 ὅσοι δὲ μετὰ ταύτην ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφῆς καὶ
 διδάκαλοι ἀνεφάνησαν· καὶ τίνες ἐκ τούτων ἀνδρι-
 κῶς διαγωνιζόμενοι τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεδήσαντο
 στέφανον· τίνες δ' αὖθις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως
 καθηγῆσαντο. Οἱ μὲν οὖν θεοὶ ἀπόστολοι ἀνὰ πᾶσαν
 διασπέντες τὴν γῆν, κλήρω τὴν οἰκουμένην δι-
 μερίσαντο, καθάπερ ἐρρήθη μοι· καὶ Πέτρος μὲν ἐν
 Ἱερουσαλήμ πρότερον, ἔπειτα Γαλιταίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ,
 τῇ τε ἀνωτέρᾳ Ἀσίᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἰταλίᾳ
 πάσῃ ἐκήρυττεν· Ἰωάννης δ' ἐν Ἀσίᾳ διατριψάς,
 χρόνῳ πολλῷ ὕστερον τὸ τέλος ἔσχεν. Ἀνδρέᾳ δὲ τὰ
 περὶ τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν Σκυθίαν πᾶσαν, Βυζάν-
 τίον τε, Μακεδονία τε, καὶ ἡ περὶ τὴν Ἑλλάδα ἡπει-
 ρος ὁ κληρὸς ἦν. Θωμᾶς δὲ Πάρθοις καὶ Ἰνδοῖς, τῇ
 τε νήσῳ Ταπροβάνῃ ἐκήρυττεν. Ἀἴγυπτου δὲ καὶ
 Λιβύῃν ἄλλος ἐλάγχανε. Τοῖς δ' ἐσχάτοις τοῦ Ὀκε-
 ανοῦ καὶ ταῖς Βρετανικαῖς νήσοις ἐφίστατο ἕτερος.
 Ἐπὶ δὲ τούτοις πᾶσιν οἷά τις πτηνὸς αἰθέριος ὁ
 Παῦλος διέθει, κύκλῳ διατρέχων τὴν οἰκουμένην,
 καὶ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆς σπουδῆ τῇ
 πάσῃ τὰ τῆς εὐσεβείας σπέρματα κρύπτων, καὶ
 τὰς κρηπίδας ἀβράγεις τῇ Ἐκκλησίᾳ καταβαλλόμε-
 νος. Ζηλωταὶ μὲν οὖν τούτων πολλοὶ καὶ σχεδὸν μὴ
 ἀριθμῷ ὑποπίπτοντες γηγόνασιν, ἱκανῶς λόγου καὶ
 πνεύματος ἔχοντες τὰς ἰδρυθείσας τούτοις ἐκκλησίας
 οἰκοδομεῖν, καὶ δόκιμοι κριθέντες ποιμαίνειν, καὶ
 τὴν αὐτῶν ἐπέχοντες διαδοχὴν, οἷα τοῖς τοιοῦτοις
 παιδευθέντες· οἱ καὶ τὰ σωτήρια σπέρματα τῆς τῶν
 οὐρανῶν βασιλείας ἀδεῶς σπεύροντες ἦσαν· τῷ προ-
 δρῷ γὰρ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας νυττόμενοι ἔρωτι,
 ἐνδεῖσι τὰς οὐσίας εἰόντες πρότερον κατὰ τὴν σω-
 τήριον προσταγὴν, φιλοτίμως εἶχον ἕτεροις ἀνηκού-
 ῃς ἔθνεσι τοῦ τῆς πίστεως λόγου τὴν τῶν θείων λόγων
 παραδιδόναι γραφήν. Εἶτα ἐπὶ τοῖς ξένοις θεμελίως
 ἐγκαθιστώντες ποιμένας, αὐτοὶ ἐφ' ἕτερα ἐπορεύοντο.
 Ἐπεχείτο γὰρ καὶ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις αὐτανδρῶς
 πλήθῃ ἐπισπωμένη τοῖς θαύμασι. Καὶ μακρὸν ἐν
 εἰη πάντας καταλέγειν ἐξῆς, ὅσοι κατὰ τὴν πρώτῃν
 διαδοχὴν ἐν ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις
 ποιμένες, καὶ τὸν ἀποστολικὸν καὶ εὐαγγελικὸν
 ἐπανηρημένοι βίον γηγόνασιν. Πλὴν ἀρκέσει δὴ ἐκ
 πολλῶν ὀλίγους εἰπεῖν, οὓς ὑπόμνησις ἀποστολικῆς
 Ἐκκλησίας ὑπεσημήνατο. Πρῶτος τοίνυν ὁ θεσπί-
 σιος Παῦλος πολλῶν ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς αὐτοῦ μνησι-
 ποίεται, οὓς καὶ συναεργὸς καὶ συστρατιώτης κα-
 λεῖ. Ἀλλὰ καὶ Λουκᾶς οὐκ ὀλίγων ἐξ ὀνόματος μνη-
 μονεύει· οἷος ἐκεῖνος Τιμόθεος τὴν ἐν Ἐφέσῳ πρῶ-
 τος εἰληγῶς παροικίαν· ὡς καὶ Τίτος τῶν ἐπὶ Κρή-

⁴¹ Philipp. II, 25.

της · Βαρνάβας τε καὶ Δουκᾶς · Μάρκος τε καὶ Κρήσκης τῶν Γαλλιῶν ἡγησάμενος · ἔτι δὲ καὶ ὁ ἐξ Ἀρείου πάγου σοφώτατος Λιονύσιος, ὃς καὶ τῆς ἐκείσε καθηγῆσατο μητροπόλεως · Αἰνός τε καὶ Κλήμης ὁ ἱερός · ὃ τε Θεοφόρος Ἰγνάτιος, καὶ ὁ Θαυμασίος Ἀπολλῶς, καὶ οἱ ἐβδομήκοντα · καὶ ἄλλοι, οὓς οὐ βῆδιον τῷ λόγῳ διαδραμεῖν. Linus item, et sacer Clemens, divinus Ignatius, admirandus Apollus. Item septuaginta illi omnes, atque etiam alii, quos oratione recensere facile non est.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῶν μετὰ τοὺς ἀποστόλους Ῥώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων τῆς Ἐκκλησίας ἡγησάμενων · καὶ ἑτέρων ἀποστολικῶν διαπρεπόντων χαρίσμασι·

Ὁ γὰρ μὲν τῶν μεγάλων παροικιῶν προσδρεῦσαντες οὗτοι· ἂν εἴεν. Μετὰ Πέτρον ἐν Ῥώμῃ πρῶτος τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται, Αἰνός οὐ καὶ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐκ Ῥώμης γράφων, μνεῖαν πεποιήται. Οὗτος δ' ἐπὶ χρόνοις δέκα πρὸς δυσὶ τὴν λειτουργίαν κατασχών, Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου τοῦ παιδὸς χρατοῦντος, Ἀνεγκλήτῃ καταλιπὼν αὐτὴν, τοῦ βιοῦν ἀπαλλάττεται. Τίτου δὲ τῆς ἡγεμονίας τῷ δευτέρῳ ἐνιαυτῷ, Ἀνεγκλήτων ἴσον δὲ χρόνον τῷ Αἰνῷ τὰς ἱεράς ἡνίας λαμπρῶς διοικήσαντα, ὁ σοφὸς διαδέχεται Κλήμης τῶν εὖ γεγονότων ὢν, καὶ εἰς Καίσαρας ἀναφέρων τοῦ γένους τὴν βλάβστην· περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν. Τοῦτον συνεργὸν αὐτοῦ γενέσθαι Παῦλος Φιλιππησίους γράφων φησὶ· Μετὰ καὶ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ἀνόματα ἐν βίβλῃ ζωῆς. Τῆς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας μετὰ Μάρκον τὸν θεῖον εὐαγγελιστὴν πρῶτος Ἀνιανὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐκληροῦτο. Τετάρτῳ δ' ἔτι τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς δύο πρὸς ἑκοσιν ἀναπλήσας ἔτι, τὸ βιοῦν ἀπολείπει. Δεύτερος δὲ μετ' αὐτὸν Ἀβίλλιος τὸν θρόνον λαμβάνει· οὗ ἐπὶ δέκα πρὸς τρισὶ καλῶς ἱερασαμένου, Κέρδων τὴν ἐπισκοπὴν διαδέχεται. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπ' Ἀντιοχείας μετὰ Πέτρον τε καὶ Λουκᾶν, Εὐόδιος πρῶτος καθίστατο. Τοῦτου δὲ δεύτερος Ἰγνάτιος ἐγνωρίζετο. Ἐνιαυτοῖς δ' ἐπ' ἐννέα διαπρέψας, ἐπὶ Ῥώμης Τραϊανῷ τρίτῳ ἐνιαυτῷ ὅπ' ὀδοῦσι θηρίων ἀλήθεται. Τοῦτου διάδοχος τρίτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Ἡρώς ὄνομα ἦν. Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου ἀδελφὸν Ἰάκωβον, τριάκοντα ἔτη ἐπισκοπήσαντα, Συμεὼν μετὰ νῆν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν, ὁ τοῦ Κλοπᾶ εἴτου Κλεόπα υἱὸς, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ Σωτήρος εἶναι ἐλέγετο, διάδοχος ἦν. Τρίτος δ' ἐπ' ἐκείνῳ Ἰουστός τῶν ἐξ Ἰουδαίων πεπιστευκότων τηλικαῦτα πολλῶν εἰς ὢν. Ἄχρι δὲ καὶ τῶν χρόνων Τραϊανῷ τὴν ἱερατεῖαν οὗτοι παρεῖλον, ἔτι τῷ βίῳ περιόντος τοῦ ἡγαπημένου καὶ μαθητοῦ. Καθ' ὃν καιρὸν καὶ Πολύκαρπος ἐν Σμύρνῃ τῆς Ἀσίας διέπρπε παρὰ Ἰωάννου τὴν ἐπισκοπὴν ἐγκραχειρισμένος· Παπίας τε Ἱεραπολίτης ἀνὴρ λόγῳ κακοσημημένος, καὶ τῆς Γραφῆς ὡς

⁴³ Philipp. iv, 3.

(1) Cleopham fratrem fuisse Josephi, sponsi Virginis matris, Hegesippus contestatus est. Infra cap. 9.

A commilitones vocat. Sed et Lucas non paucos nominatim laudat : qualis Timotheus ille est, qui primus Ephesi sortitus est ecclesiam, sicuti et Titus Cretæ : qualis etiam Barnabas, et Lucas ipse, Marcus et Crescens, qui Gallias rexit. Præterea ex Areopagitis sapientissimus Dionysius, qui etiam Athenis metropolitanæ præfuit ecclesiæ. 224

CAPUT II.

B De iis qui post apostolos Romæ, Alexandria, Antiochiæ et Hierosolymis præfuerint Ecclesiæ, aliisque item viris apostolicis pollentibus donis.

Qui vero magnarum ecclesiarum præsides fuere, ii sunt. Post Petrum Romæ primus episcopatum suscepit Linus : cujus Paulus in ea quam Roma ad Timotheum scripsit Epistola, mentionem facit. Hic cum annis duodecim episcopale administrasset ministerium, Vespasiano filiosque ejus Tito imperantibus, Anacleto id relinquens, vita excessit. Secundo porro imperii Titi anno, Anacleto, qui totidem annis magnifice Ecclesiam ibi gubernaverat, successit sapiens ille Clemens, illustri genere clarus, et ad Cæsarum gentem ortum suum referens : de quo paulo post plura, Hunc cooperatorem suum fuisse, ad Philippenses scribens testatur Paulus : Cum Clemente, inquit, et reliquis cooperatorem meis quorum nomina in libro vitæ conscripta sunt ⁴³. In Alexandria autem Ecclesiam, post divum Marcum evangelistam, episcopatum primus obtinuit Anianus. Quarto autem imperii Domitiani anno, cum viginti duos annos Ecclesiæ præfuisset, vita est defunctus. Post hunc Abillius sedem eam recepit : qui cum eam tredecim rite gubernans annis obtinuisset. Cerdoni eam successori reliquit. Antichenam autem, post Petrum et Lucam, primus Evodius gubernavit. Ab hoc secundus fuit Ignatius : is cum annos novem episcopatum decenter omnino ibi administrasset, Romæ tertio Trajani anno bestiarum dentibus est commolitus. Hujus successoris, numero ab apostolis tertii, nomen erat Heros. In Hierosolymitano vero episcopatu, quem frater Domini Jacobus triginta annos tenuerat, post Hierosolymorum eversionem, Symeon Cleophæ filius, qui patruelis Servatoris fuisse dicitur (1), illi successit. Tertius ibi ex ordine Justus, eorum qui ex Judæis tum crediderant unus, episcopus fuit : qui quidem 225 episcopi ad Trajani usque tempora functionem suam perduxerunt, cum adhuc in vivis esset dilectus ille ac discipulus. Quo tempore et Polycarpus Smyrnæ in Asia floruit, ab eo ipso Joanne episcopus creatus. Papias quoque tum Hierapolita in sua ipse patria episcopatus magistratu est functus : vir oum

eloquentie clarus, tum sacrarum Litterarum quam maxime peritus. Sed et Quadratus ea ætate prophetico dono, una cum Philippi filibus, enituit: et alii præterea plures, apostolica gratia illustres atque conspicui, apostolorumque successionem sortiti. Verum de Clemente, Ignatio, Polycarpo et Papia, quæ par erit, deinceps in hoc ipso libro narrabimus. In præsentia enim ea tantum, quæ ad primam apostolorum successionem pertinent, ostendere instituimus.

CAPUT III.

Quæ causa Romanis fuerit Judæis belli inferendi. Quanto tempore Judæi post Christum bello impetiti non sint. Et ut fideles homines per revelationem admoniti Hierosolyma reliquerint, et Pellam migrarint. Et quanto tempore alienigenæ ex Herode progeniti apud Judæos regnum obtinuerint.

Nunc vero operæ pretium est referre, quomodo Judæorum adversus Romanos motum sit bellum: quæ causæ simul et prodigia Hierosolymorum præcesserint eversionem: et quomodo tandem ea urbs perpetratæ in Christum impietatis insanæque ve cordiæ pœnas luens, sit eversa. Atque equidem quæ sub imperio Neronis, et ante id Felice post Pilatum Judæam provinciam obtinente, Judæis acciderint (1), clades, cum pontifices civilibus armis contra se invicem et adversus primores civitatis armarentur, et unusquisque eorum ad res novas spectans, ducem se ipsum constitueret, nemine id prorsus prohibente: cumque summa esset et sacerdotum impudentia, et rebellium sicariorum licentia: tum autem cum pontifex Jonathas et multi insuper alii præclari viri clam occiderentur: denique cum pseudopropheta Ægyptius quam plurimisseductis triginta millia hominum perderet, et reliqua in perturbato civitatis statu, nemine vel imperandi vel parendi officio præstante, committerentur, in proximo exposuimus libro. Decimo sane imperii Neronis anno maximum exortum esse bellum, magnamque universæ Judæorum genti accidisse calamitatem, Josephus commemorat (2): et præter plurima alia detrimenta, circiter decem millia eorum qui 226 honores magistratusque apud Judæos gesserunt, flagris concisos Hierosolymis, et tandem in crucem actos a Floro (3) gravem præterea tumultum contra Judæos per omnem Syriam motum esse tradit, cum ex universa gente plerique a civitatum incolis non aliter atque ab hostibus tam crudeliter cæderentur, ut passim in civitatibus loca omnia conspicerentur jacentium insepultorum cadaverum plena, puerorum simul et senum, mulierum quoque, quarum ne pudendæ quidem partes contactæ fuissent. Et quamvis tota ea provincia innumeris esset referta cladibus, tamen ea quæ fuerant ab unoquo-

Α μάλιστα ἔμπειρος, τῆς αὐτοῦ πόλεως ἱερατικῶς προεδρεύων. Ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ Κοδράτος διέλαμπε προφητικῶν χαρίσματι σύναμα ταῖς Φιλίππου θυγατρᾶσιν ἐνδιαπρέπων. Καὶ ἄλλοι πλείους κατὰ τούτους ἦσαν, ἀποστολικοῖς χαρίσμασιν ἐκφανεῖς, τὴν μετὰ τοὺς ἀποστόλους διαδοχὴν κληρωσάμενοι. Περὶ μέντοι Κλήμεντος, Ἰγνατίου, Πολυκάρπου τε καὶ Παπίου τὰ εἰκότα τοῖς ἐφεξῆς ἡ παρούσά μοι διαλέγεται ἱστορία. Νῦν γάρ, ὅσον τὸ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς πρώτως ἐνδείξασθαι προέθετο.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Τίνα αἴτια τῆς κατὰ Ἰουδαίους μάχης τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο· καὶ πόσον χρόνον Ἰουδαῖοι μετὰ Χριστὸν ἀπολέμητοι διέμειναν· καὶ ὡς οἱ πιστοὶ δι' ἀποκαλύψεως λιπόντες τὴν Ἱερουσαλήμ, εἰς τὴν Πέλλαν ἤκησαν πόλιν. Καὶ ὅσον καὶ ἐπὶ πόσον χρόνον οἱ ἐξ Ἡρώδου ἀλλόφυλοι τοῦ Ἰουδαίων ἤρξαν ἔθνους.

Τοῦ λοιποῦ δὲ προὔργου γενήσεται διελεῖν τῶν παρόντι λόγῳ, ὅπως ἡ κατὰ Ἰουδαίους πρὸς Ῥωμαίους ἀνεκινήθη μάχη· τίνα τε αἴτια καὶ σημεῖα τῆς Ἱερουσαλήμ ἀλώσεως προηγέσαντο, καὶ ὡς τέλος ἐνεφθάρησαν δικαίαν τινόντες δίκην τῆς κατὰ Χριστοῦ μανίας καὶ ἀσελγείας. Ὅσα μὲν οὖν τούτοις ἐν ταῖς ἀρχαῖς Νέρωνος, Φήλικος τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἰουδαίας μετὰ Πιλάτον διέποντος, συνέβη παθεῖν, τῶν ἱερέων κατ' ἀλλήλων καὶ πρὸς τοὺς πρώτους ὀπλιζομένων τῆς πόλεως, καὶ ὡς ἕκαστος νεωτερίζων ἡγεμῶν ἦν, οὐδενὸς ὄντος τοῦ ἐπιπλήθοντος· περὶ τε τῆς τῶν ἱερέων ἀναιδεῖας καὶ τῶν νεωτερίζοντων σικαρίων ληστῶν· ἔτι δὲ ὡς ἀρχιερεῖς αὐτῶν Ἰωνάθης καὶ πολλοὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπισήμων κρύφα διεφθάρησαν· προσέτι δὲ καὶ ὡς τρισμυρίους ὁ ψευδοπροφήτης Λιγύπιος ἀπατήσας πλείστους διεφθέρει· καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀναρχίας αὐτῶν ἰδιώματα ἐν τῇ πρὸ ταύτης διεσπασμένη ἱστορίᾳ. Δεκάτις δ' ἔπει τῆς ἀρχῆς Νέρωνος μέγιστον ἀναρπίσθησαν πόλεμον Ἰώσηπος ἱστορεῖ, καὶ πολλὴν τῶν παντὶ ἔθνει τῶν Ἰουδαίων γενέσθαι τὴν συμφορὰν· ἐπὶ δὲ πλείστοις ἄλλοις μυρίους ὄσους τῶν παρὰ Ἰουδαίους ἐν τιμαῖς ὄντας μάλιστα ἐν αἰκισθέντας ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ ὑπὸ Φλώρου ἀνασταυρωθῆναι δηλοῖ· καὶ τίνα δὲ δεινὴν ταραχὴν Ἰουδαίους κατεληφέναι καθ' ὅλην τὴν Σωρίαν πανταχόσε τῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους πρὸς τῶν κατὰ πόλιν ἐνοίκων τρόπῳ πολεμίων ἀνηλεῶς πορθουμένων, ὥστε ὄρν τὰς πόλεις μεστὰς ἀτάφων σωμάτων, καὶ νεκρῶν ἅμα νηπίοις γέροντας ἐξέριμμένους· γυναῖα δὲ μηδὲ τῆς ἐπ' αἰδῶ σέπτης μετεληφότα· καὶ πᾶσαν μὲν τὴν ἐπαρχίαν μεστὴν ἀδιτηγῆτων συμφορῶν· μείζονα δὲ τῶν ἐκάστη τετολημμένων τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπειλούμενοις ἀνστατάτωσιν. Ταῦτα μὲν πρὸ τοῦ πολέμου ἡγήσασθαι Ἰώσηπος ἱστορεῖ· ἐπεὶ δὲ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ὑποταγὴν Ἰουδαῖοι εἰς προὔπτον ἀπέωσαντο, Νέρων τῶν κατ' ἐκείνων ὑπερζέσεως θυμῷ, Οὐεσπεσιανῶν καὶ τῶν ἐκείνων παιδῶν Τιτῶν, ἐξ Ἀχαΐας καὶ Ἰταλίας ἀγέ-

(1) Seditio et intestinumbellum obortum in singulis civitatibus loca omnia in Judæa sanguine et cadaveribus implevit (Joseph. *De bell. Jud.* lib. iv, cap. 9; Hegesipp. lib. iv, cap. 6.)

(2) Lib. xx, cap. ult. *De bell. Judaic.* lib. ii, cap. 13.

(3) *Tasit.* lib. xxi de avaritia et crudelitate Cæstii Flori, Judææ procuratoris.

ρωγων στρατιᾶν ἀθροίσας, κατὰ Ἱεροσολύμων ἐπεμπε, τοῖς εἰρημένοις ἐπιτρέψας πολιορκίαν. Οὐροπεσιανὸς τοιγαροῦν ταῖς κατὰ Ἰουδαίων ἐναθρονόμενος νίκαις, ἐπὶ μᾶλλον προύχῳρει Ἰουδαῖοι δὲ μὴ μόνον κατὰ Ῥωμαίων ὠπλίζοντο, πολλῶν δὲ μᾶλλον κατὰ Χριστοῦ ἑκατομμύρια δ' ἐπιβουλαῖς κατ' ἐκείνων κεχρημένοι, καὶ τοῖς κατ' αὐτοῦ φόνους ἔχαιρον, ὡς ἔδειξε Στέφανος καὶ ὁ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος, καὶ ὁ αὐτῶν ὁμώνυμος ὁ τοῦ Κυρίου κασίγνητος, καὶ ἄλλοι πλείστοι. Τῶν δὲ λοιπῶν τῆς ἐκείνων ἐπιβουλαῖς τῆς Ἰουδαίας ἀπεληλαμένων γῆς ὁ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας μυστικῶς τισι καὶ θεοῖς χρησμοῖς τῶν τισι δοκίμων ἐκεῖσε ἀποβῆτος δι' ἀποκαλύψεως ἐκδοθεῖσι, πρὸ τοῦ πολέμου, λόγος ἔχει μετανασθῆναι τῆς πόλεως, καὶ τινι πόλει προσοικεῖν κελουσθῆναι Ἡλέα ἦν αὐτῆ ὄνομα ὡς ἂν γε παντάπασιν τῶν θείων ἐκλειπομένων ἀνδρῶν, αὐτῆν ὡς οἷα καθέδραν καὶ μητροπολιν ἀρχικὴν, καὶ τὴν ταύτης περίχωρον Ἰουδαίαν, ὡς πλείστα δὴ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν θείων αὐτοῦ φοιτητῶν κακὰ διαπεπραγμένην, ἢ τοῦ Θεοῦ μετέλθοι δίκην, ἵνα γε πάμπαν ἢ γενεὰ ἐκείνων ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθῆι. Ἐκ' ἔτη μὲν οὖν τεσσαράκοντα μετὰ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνοδὸν τοῦ Σωτῆρος ἀπείρατοι διαμεμενῆκασι, τοῦ Θεοῦ μετανοίας καιρὸν ὑπανοίγοντος ἕκ τε τῆς διατριβῆς καὶ διδασκαλίας, πρὸς δὲ καὶ παραδόξου ἐργασίας τῶν ἱερῶν ἀποστόλων. Ὡς δ' ἐπιστροφῆς ἤμιστα εἶχον, οἷα δὴ τινος ἔρκους ἀφαιρεθέντος, ἐφ' ἑαυτοὺς τὴν θεόλητον πανωλεθρίαν, Θεοῦ τὰ εἰκότα κρίνοντος, ἐπεσπᾶσαντο. Ἐτη μὲν γὰρ ἑκατὸν ὑπὸ ἀλλοφύλων Ἰουδαῖοι κατήρχοντο Ἡρώδης μὲν γὰρ ὁ πρῶτος ἐτὴ ζ' πρὸς λ' ἤρξε, μεθ' ὃν Ἀρχέλαος ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐτὴ ἑννέα ἑκατὸν δὲ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἡρώδης διάδοχος γίνεται ὅς δὴ καὶ τὸν Βαπτιστὴν ξίφει ἀνέϊλε, τέσσαρα πρὸς τοῖς ἔκκοισιν ἔτη διαγεγονώς. Μετὰ τούτων Ἀγρίππας, ὁ καὶ Ἡρώδης καλούμενος, ὁ τὸν Ἰάκωβον ἀνελὼν μαχαίρα, ἐτὴ ζ'. Τούτων δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ διαδέχεται. Ἀγρίππας δὲ καὶ οὗτος ὀνόμαστο ὁ νεώτερος, ἐφ' οὗ Παῦλος παρβήσις ἐχρήσατο. Ἐτίσσι δὲ πρὸς τρισὶν ἔτη τετελεσκόως διαγέγονεν, ἕως οὗ τὴν παντελῆ πανωλεθρίαν ἔσχον Ἱεροσόλυμα.

Herodes (2) succedens, is qui Baptistam gladio sustulit, viginti quatuor annos regnavit. Deinde Agrippa, qui et Herodes (3) nominatus est, et Jacobum interemit, annos septem : atque hujus successor filius ejus fuit Agrippa et ipse, junior scilicet, appellatus : apud quem libere pro se Paulus causam dixit. Viginti autem et tres annos is regnum administravit, quoad usque occidione Hierosolyma prorsus interiit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ὅτι καὶ πρὸ καιροῦ σημεῖα θεόθεν μέγιστα ἐπὶ τὰ καταληψόμενα πάθη τὴν Ἱερουσαλὴμ προσήμεινον.

Καὶ παράδοξοι δὲ θεοσημεῖα τὸ μέλλον ὅσον οὕτω συμβαίνειν τεκμηρίοις δὴ τισιν ἀριδήλοισ ὑπέβαι-

(1) Regnum ab Antonio Herodi datum, victor Augustus auxit : et gentem Judæorum coercitam, liberi Herodis quadripartito rexerunt. Sub Tiberio quies, C. Cæsaris mors motum Judaicum diremit. Claudius defunctis regibus, aut ad modicum redactis Judæam provinciam æquilibus Romanis aut

A que perpetrata scelera superabat ea, quæ per minas denunciata fuerat, eversio. Hæc quidem bellum præcessisse, Josephus, scribit. Sed enim cum Judæi aperte Romanis rebellarent. Nero contra eos ira exarsit : et Vespasianum filiumque ejus Titum ex Achaia et Italia cum exercitu valido et insolenti adversus Hierosolyma, urbis ejus obsidione illis mandata, misit. Vespasianus porro ex plerisque, quas a Judæis retulit victoriis, gloria parta, bellum id magis magisque prosecutus est : et Judæi non tantum contra Romanos, verum etiam contra Christum ipsum arma sumpserant. Et cum innumeras Romanis tetenderunt insidias, tum Christianorum cædibus sunt lætati. Id quod satis indicavit Stephanus ipse, Zebedæi filius Jacobus, eique cognominis ipsius Domini consobrinus, atque alii quam plurimi. Si qui vero adhuc erant reliqui, persecutione eorum Judæa sunt expulsi. Quin imo plebs Hierosolymitanæ Ecclesiæ universa, arcanis quibusdam et divinis responsis, quæ probatis quibusdam ibi viris per secretam revelationem reddita sunt, admonita, ante ipsum bellum civitate excessit : et in oppidum quoddam cui Pella nomen erat, ita ut jussa fuerat, commigravit : ut scilicet a piis divinisque viris omnibus derelicta ipsa Hierosolymorum civitate, tanquam cathedra et primaria metropolis, finitimaque el Judæa, quod contra Christum divinosque ejus apostolos mala quam plurima perpetrassent, divinam exciperent vindictam, universaque eorum natio ex hominum numero tolleretur. Annis sed enim quadraginta post ascensionem Servatoris in cælos (1), Judæi aperto bello oppugnati non sunt : quod Deus illis pœnitentiæ tempus præberet, eosque ad resipiscendum vita, doctrina **227** admirandisque operibus divorum apostolorum invitaret. Cum autem minime ut converterentur curarent, tanquam clastro quopiam et obice sublato, divinitus ingruentem sibi internecionem, justo judicio Dei, in seipsos pertraxerunt. Enimvero annos centum sub alienigenis fuerunt regibus. Herodes enim primus annis triginta septem eorum regnum tenuit, post hunc Archelaus filius ejus annos novem : cui frater ejus

D

CAPUT IV.

Ut ante bellum Judaicum maxima septem prodigia divinitus cladem Hierosolymitanam portenderint.

Cæterum signa mirifica apertis quibusdam indiciis cladem jamjam advenientem prædicebant, ut

libertis permisit. Duravit tamen patientia Judæis usque ad Cestium Florum procuratorem : sub eo bellum ortum. Tacit. lib. xxi.

(2) Antipas.

(3) Priscus.

etiam Josephus ipse in vi *Historiarum* libro ostendit. « Miserandam igitur plebem, inquit, seductores illi a Deo longe aberrantes, tum suadendo decipiebant, certisque et claris indicibus desolationem et vastitatem futuram aperte indicantibus, nec animum adhibebant, nec fidem habebant: sed tanquam fulmine afflati atque consternati, qui neque oculos, neque mentem haberent, prædictiones Dei contemnebant (1). » Sed quænam tandem ea fuere signa (2)? Stella equidem crinita, gladio persimilis, anno toto supra urbem lucere visa est. Die Azymorum quodam. Aprilis mensis nono, hora quoque noctis nona, lucissimus splendor aram et templum ipsum ita illustravit, ut dies clara esse videretur: atque is splendor ad dimidiam duravit horam. Tertio porta urbis ad orientem spectans, ex solido ære facta, quæ propter ponderis magnitudinem vis circa crepusculum a viginti clausa erat viris, 223 ferreis suffulta vectibus, altissimisque in solo firmata pallis, circiter horam noctis sextam sua sponte visa est aperiri. Ante solis quoque occasum in nubibus sublimes currus, et acies emicantes urbesque obsidentes apparuere. Die etiam quodam apud illos festo, Scenopegiam vocant, cum sacerdotes noctu more suo ad sacrum ministerium suum obeundum irent, fragorem et motum quemdam sensitisse, ac deinceps vocem ingentem audire traduntur, quæ migrandum inde esse denuntiaret. Quarto ante bellum anno vir quidam nomine Jesus, agrestis admodum et infimæ sortis homine (cui Anani nomen erat) prognatus, cum ingens pax et tranquillitas in urbe esset, repente in templum ingressus: « Vox, inquit, ab Oriente, vox ab Occidente, vox a quatuor ventis, vox super Hierosolyma et ipsum templum, vox super sponsores et sponsas, vox super populum omnem. » Die autem noctu quo hæc vociferans circuibat. Quapropter nonnulli tanquam mali ominis sermone ejus commoti, comprehensum eum plagis mactarunt. Ille vero minime movebatur, neque quidquam de seipso vercebatur, et verba ea jam sibi consueta inclamare pergebat. Quin etiam ad Romanum præsidem adductus, cum itidem ibi verberaretur, non aliud prolocutus est verbum, neque etiam lacrymas emisit: sed miserandum tantum in modum lamentans, ad plagam unamquamque: « Væ, væ Hierosolymis! » exclamavit. Bos quoque Azymorum die festo ad sacrificium in medium adducta templum, spectantibus omnibus agnum edidit. Idem ipse Josephus aliud quiddam magis admirandum refert: oraculum videlicet quoddam in sacris Litteris inventum esse, eo ipso tempore (3) ex popularibus eorum quemdam

(1) « Hierosolymitanum excidium Petrus quoque et Paulus apostoli in sermonibus suis prædixerunt. » (Lact. lib. iv, cap. 21.)

(2) « Evenerant, prodigia, quæ neque hostiis neque votis piare fas habet, gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cælum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expasæ repente delubri fores.

νον, ὡς καὶ αὐτὸς Ἰώσηπος ἐν τῇ ἕκτη τῶν Συγγραφῶν ἱστορεῖ. « Τὸν γοῦν θόλιον, φησὶ, δῆμον οἱ μὲν ἀπατεῶνες καὶ ψευδοῦμενοι τοῦ Θεοῦ τὴν κεντρὰν παρέπειθον· τοῖς δ' ἐναργεῖσι καὶ προσημαίνουσι τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι ἐρημίαν οὐ προσεῖχον, οὔτ' ἐπίστευον· ἀλλ' ὡς ἐμβρονοντημένοι, καὶ μῆτε ὄμματι μῆτε ψυχῇν ἔχοντες, τῶν τοῦ Θεοῦ κηρυγμάτων παρήκουον. » Τίνα δὲ τὰ σημεῖα; Ἀστὴρ μὲν γὰρ κομήτης ῥομφαία παραπλησίος ἐπ' ἐνιαυτὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως λάμπων ἑωρᾶτο· ἐν δὲ τῇ τῶν Ἀζύμων ἡμέρᾳ ἐνάτῃ Ἑαυθικοῦ μηνὸς ἐν ὥρᾳ νυκτὸς ἐνάτῃ, αἴσθη φωτὸς τὸν τε βωμὸν καὶ τὸν νεῶν περίσχευ, ὡς δοκεῖν ἡμέραν φαίνειν λαμπράν· καὶ εἰς ἕμισυ ὥρᾳς διέμεινε. Τρίτον δὲ πρὸς τῷ πύλῃ τῆς πόλεως χαλκοῦ πεποιημένη, τῷ στιβαρῷ τοῦ μεγέθους μόλις ὑπὸ εἴκοσι κατα δειλῆν περιεκλεισμένη ἀνδρῶν, σιδηροῖς μὲν ἐπεριδομένη μοχλοῖς βαθυτάτους δ' ἔχουσα παταπήγας εἰς τὸν οὐδὸν, περὶ ἕκτῃν ὥραν νυκτὸς αὐτομάτῃ ὤφθη ἀνεωγμένη. Πρὸ δὲ γλῆος δυσμῶν καὶ μετέωρα ἄρματα καὶ στρατόπεδα τῶν νεφελῶν διέφταντο καὶ τὰς πόλεις κυκλοῦντα ὤφθη. Κατὰ δὲ μίαν τῶν παρ' ἐκείνοις ἑορτῶν, Σκηνοπηγίαν καλοῦσιν αὐτήν, νύκτωρ οἱ ἱερεῖς ἐλθόντες, ὡσπερ τῶν ἔθους ταῖς λειτουργίαις, κτύπου τινός, καὶ κινήσεως αἰσθέσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ ἀθρόας ἀκοῦσαι φωνῆς λέγονται, μεταβαλόμενοι ἐντεῦθεν, λεγούσης. Καὶ πρὸ τεσσάρων δ' ἐτῶν τοῦ πολέμου ἀνήρ τις, ὄνομα Ἰησοῦς, ἄγροικος καὶ ἐκ ἰδιώτου προσελθὼν, Ἄνανος τὴν κληῖσιν, βαθείας εἰρήνης ἐπεχούσης τῆς πόλιν, ἐξαπίνης κατὰ τὸ ἱερὸν εἰσδραμὼν, φωνῇ, ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνατολῶν, φωνῇ ἀπὸ δύσεως, φωνῇ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, φωνῇ ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ναὸν, φωνῇ ἐπὶ νυμφίους καὶ νύμφας, φωνῇ ἐπὶ πάντας τὸν λαόν· νύκτωρ δὲ καὶ μεθημέραν τοῦτο κερκχῶς περιήει. Τινὲς οὖν πρὸς τὸ δύσφημον ἔβουον, σὺλλαμβάνοντες ἤκιστον. Ὁ δὲ ἤκιστα ἐπιστρέφετο· οὔτε μὲν περὶ ἑαυτοῦ δυσωπῶν τῶν τῶν σύνθετος δὲ βοῶν διετέλει. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων ἄρχοντι παρεστῶς καὶ τυπτόμενος ἄλλο πλεῖον λέγειν οὐκ εἶχε, μηδαμῶς δὲ δακρυῶν, ὀλοφυρόμενος αἰσῶν οἰκτιστὸν πρὸς ἐκάστην πληγὴν. Αἱ δὲ Ἱεροσόλυμοις ἔβόα. Καὶ βοῆς δὲ κατὰ τὴν τῶν Ἀζύμων ἑορτήν εἰς θυσίαν ἀχθεῖσα ἐν μέσῳ τῶν ἱερῶν, πάντων ὄρωντων ἄρνα γενῆ. Ὁ δ' αὐτὸς ἱστορεῖ καὶ τι ἄλλο παραδοξότερον· χρησιμὸν καὶ γὰρ φησιν εὐρεθῆναι τοῖς ἱεροῖς γράμμασιν, ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγγωρίδος τις αὐτῶν τῆς οἰκουμένης πάσης κατάρξει. Ὁ μὲν οὖν Ἰώσηπος εἰς Οὐεσπεσιανὸν ἀνεῖληψε τὸν χρησιμὸν. Ἀλλὰ μόνης Ῥώμης, ὡς οὗτος, καὶ οὐχὶ πάσης ἄρχει τῆς γῆς. Πολλῶν δ' ἂν εἴη προσέχων. πρὸς τὸν Σωτήρα καὶ Κύριον ἀναφέρεσθαι, πρὸς ὃν καὶ ὁ ἐν Ψαλμοῖς χρησιμὸς ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀνα-

Et audita major humana vox: Excedere deos, Simul ingens motus excedentium, quæ pauci in metum trahebant. » (Tacit. ut supra.)

(3) « Percrebuisset Oriente toto vetus et constant opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecturum potirentur. Id de imperatore Romano, quantum eventu postea patuit prædictum. Judæi ad se trahentes, rebellarem: cæsoque præposito, lega-

φέρεται, Αἰτῆσαι παρ' ἐμοῦ, λέγοντος, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχασίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. Οὐ τῶν μαθητῶν καὶ ὁ φόγγος εἰς πᾶσαν ἐξῆλθε τὴν γῆν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τῶν ῥημάτων ἢ δύναις. Τούτων δὲ ἤδη προειρημένων, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας προΐωμεν.

tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Cujus etiam discipulorum vox in omnem exiit terram, et ad terminos orbis verba eorum. Atque his ita præmissis, ad historiam ipsam deveniamus.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἔς μετὰ Νέρωνα οἱ περὶ Γάλβαν καὶ Ὀθωνα, εἶτα Οὔεσπασιανὸς Ῥωμαίων ἄρχει· καὶ κατάλογος μερικὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων τῆ Ἱερουσαλήμ δεινῶν.

Νέρων μὲν οὖν τέσσαρας ἐπὶ δέκα αὐταρχήσας ἐνιαυτούς, τοῖς περὶ Γάλβαν καὶ Ὀθωνα καὶ Οὐτέλιον τὴν ἀρχὴν αἰσχυρῶς καταλιπὼν, τὸν βίον μετήλλαξε. Καὶ οὗτοι δ' ἐπ' ἐνιαυτῶν καὶ μηνῶν ἐξ ἄκτων διαφθάρντηι, Οὔεσπασιανῶ τῆς αὐτοκρατορίας παραχωροῦσι, τοῖς κατὰ Ἱεροσολύμων τροπαλοῖς κληΐξομένω. Καὶ τοίνυν ὑπὸ τῶν συνόντων στρατευμάτων ἀναγορευθεὶς, τῷ μὲν υἱῷ Τίτῳ τὸν κατὰ Ἰουδαίων πόλεμον ἐγγχειρίζει· αὐτὸς δ' οἱ τάχους εἶχεν, ὅλας ἠνίκαις τὴν ἐς Ῥώμην φέρουσαν ἤλαυνεν. Ἄλλ' ἔσα εἰς ἅπαντα τῆς Ἰουδαίας τὸν τόπον συνεβρόθη· κακὰ οἷαις τε συμφοραῖς τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἅπανταχοῦ συνηλάθη· καὶ ὡς διαφόροις θανάτων εἶδεσι, τὸ δὲ πλέον λιμῶν καὶ ξίφει μυριάδες ἠβηδὸν διεφθάρησαν· ὅσαι τε κατὰ χώρας πολιορκίαι προῦθθησαν· καὶ τὸ τελευταῖον, ὡς ἐπ' αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς οἷα ἔρκος τι τῶν ἀμάχων καταπεφευγότες, οὐδ' ἀκοῦσαι φορητὰ πεπόνθασι· τὴν τε διασκευὴν ἅπασαν τοῦ πολέμου, ἕκαστὰ τε τῶν ἐν μέρει ἐκάστοις τήνικαδε γεγενημένων· καὶ ὡς τὸ πάλαι δὴ τοῖς προφήταις εἰρημένον, τὸ τῆς ἐρημώσεως βοέλυμα τῶν περιθώτῳ ἔστη νεψ, πυρὸς εἰσάπαν ἀνάλωμα γενομένην, ἐκ τῶν τῶ Ἰωσήφω εἰρημένων πάρεστιν ἀνελίγεσθαι. Τοῦτό γε μὴν προσῆκον ὑποσημῆνασθαι, ὡς αὐτὸς οὗτος περὶ που τὰς τριακοσίας μυριάδας ἱστορεῖ, πληθὸς εἰσρυῆναι ἐκ πάσης Ἰουδαίας κατὰ τὸν νοῦ Πάσχα καιρὸν, καὶ οἷα τινι περικλεισθῆναι φρουρῶ. Ἐχρῆν καὶ γὰρ κατ' αὐτάς γε πάντως τὰς ἡμέρας καὶ τούτους ὑποστῆναι τῆς κατὰ τὸν Σωτῆρα λύττης τὸν ὄλεθρον, καὶ τῆς θείας δίκης περῆσθαι, καὶ ὡς ἐκεῖνοι τὴν κατὰ Χριστὸν

⁴³ Psal. II, 8. ⁴⁴ Psal. XVIII, 5.

tum insuper Syria consularum suppetias ferentem raptâ aquila fugaverunt. » (Sueton. in Vespas.) « Pluribus persuasio inerat, antiquis sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret Orions, profectique Judæa rerum potirentur. Quæ etabages Vespasianum ac Titum prædixerant. (Tacitus.)

(1) Hierosolymorum urbem munitissimam fuisse, testatur Tacitus lib. XXI : « Sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, etc. Alia intus mœnia regiæ circumjecta, conspicuoque fastigio turris, Antonia in honorem M Antonii ab Herode appellata. Templum in modum arcis, propilique muri, labore et opere ante alios. Ipse porticus, queis

A universo orbi imperaturum. Et Josephus quidem responsum id ad Vespasianum imperatorem retulit. Sed ille Romanæ tantum urbis, non universi terrarum omnium orbis imperium obtinuit. Rectius itaque oraculum tale Servatori et Domino nostro adcommodetur, ad quem et illud Psalmi responsum a Patre refertur, *Postula a me*, dicente, *et dabo*

tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. Cujus etiam discipulorum vox in omnem exiit terram, et ad terminos orbis verba eorum. Atque his ita præmissis, ad historiam ipsam deveniamus.

B

229 CAPUT V.

Ut post Neronem Galba et Ottho et Vitellius, et deinde Vespasianus Romanis imperavit : et particularis commemoratio calamitatum, quæ sub Vespasiano Hierosolymis acciderunt.

Nero cum quatuordecim annos imperasset, Galbæ, Othoni et Vitellio turpiter imperio relicto, vitam finivit : atque ii etiam unius anni et mensium sex tempore cæci disperierunt : et Vespasiano, qui tum adversus Hierosolyma bellum gerens multis fuerat tropæis nobilitatus, imperium reliquere. Ubi a militaribus copiis quæ cum ipso erant, imperator renuntiat, filio Tito bellum Judaicum mandavit : ipse autem, quanta potuit celeritate, Romam contendit. Porro quanta in omnes Judææ partes mala pervenerint, quibusve cladibus ubique gens Judæorum sit conflictata, quam varia etiam mortis specie, in primis vero fame et ferro, multa millia omnis ætatis hominum interierint, et quæ seorsim oppida obsessa fuerint : postremoque cum undequaque omnes ipsa Hierosolyma tanquam in propugnaculum inexpugnabile confugissent, quæ auditu quoque tolerabilia non sunt (1), pertulerint : item, qui belli totius fuerit apparatus, aut quæ seorsim cuique tum dura atque acerba acciderint : denique ut desolationis abominatio, pro eo atque dudum a prophetis prædictum fuerat, in celeberrimo illo templo, quod quidem incendio sæde vastatum est, steterit : ea omnia ex Josephi Historia peti possunt. Illud certe quidem modis omnibus indicare convenit, eundem ipsum historicum alicubi referre, ad ter centenas myriades hominum multitudinis ex universa Judæa (2), ipsis Paschæ feriis, Hierosolyma confluisse, atque eam ibi perinde atque in custodia et carcere circumclusam et obsessam esse (3). Æquum enim erat, eis ipsis diebus, quibus

templum ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aquæ, etc. Præviderant conditores ex diversitate morum crebra bella ; inde cuncta, quamvis adversus longius obsidium. Et a Pompeio expugnalis metus atque usus pleraque monstraverat. Atque per avaritiam Claudianorum temporum, empto jure muniendi, struxere muros in pace tanquam ad bellum, magna colluvie et cæterarum urbium clade aucti. » (Hæc Tac. ut supra.)

(2) Hoc est, tricies centena millia hominum.

(3) « Multitudinem obsessorem omnis ætatis, virilis ac muliebris sexus, sexcentena millia fuisse accepimus. » (Tacitus, ut supra.)

tanto studio ad Christi Servatoris benefactorisque omnium cædem furibunde acti fuerant, virumque sanguinarium et homicidam summis illius beneficiis præposuerant, regnum quoque ejus (Cæsari addicti) proterve rejecerant, propter eum quem in Servatorem evomuerant rabidum furorem divinam experiri 230 vindictam, extremumque subire exitium, atque ita condignam factis suis reportare gratiam et compensationem. Atque equidem prætereundum etiam esse duxi, quas illi vel a ferro, vel ab affis belli tormentis acceperint clades: et eas tantum persequar calamitates, quas rerum omnium inopia et fame sunt perpessi. Sic enim abunde satis, qui historiam hanc aliquando legent, omnibus ostendam, non ita diu patratæ in Servatorem vesanæ et protervæ procacitatis (1), condigna cunctatam esse vindictam. Porro calamitatem eam plane tragicam nobis in quinto libro Historiarum suarum Josephus clare exponit, hiece propemodum verbis:

CAPUT VI.

Ex quinta historia Josephi de captivitate Judaica expositio, ut fames Judæos afflixerit.

Opulentioribus sane quidem, quod in urbe manserant, exitio fuit. Non pauci enim sub prætextu initi de fuga consilii, propter opes suas trucidabantur (2): et una cum fame seditiosorum crescebat recordia, et in dies utrisque adaugebantur calamitates. In publico equidem nullum erat frumentum. Quare impetu in domos facto, eas scrutati, farra inquirebant. Quæ, sive invenissent, possessores tanquam ea pernegassent, verberabant: seu non invenissent, nihilominus tamen veluti ea majore cura et diligentia occultassent, torquebant. Indicium autem vel habere, vel non habere eos frumenta, corpora ipsa miserorum faciebant: quæ quicumque adhuc robustiora haberent abundare alimentis videbantur: qui autem jam contabuissent, præterbantur. Ac præter rationem esse prædones judicabant, si eos ferro necarent, qui primo quoque tempore penuria essent interiuri. Multi clam possessiones suas modio uno, siquidem ditiores essent, tritici: sin indigentiores, hordei permutabant. Deinde in abditissima quæque ædium conclavia sese abdentes quidam propter famem summam, frumentum ipsum inelaboratum edebant. Quidam vero, prout necessitas extrema timorque cohortabantur, id in panis formam redigebant: neque uspiam mensa proponebatur, sed ex igne ipso extracta, adhuc incocta et cruda frumenta rapiabant. 231 Miserandæ profecto tales fuere epulæ et dignum lacrymis prorsus spectaculum. Potentiores namque abundabant, superioraque omnia habebant: imbecilles autem et inopes lugebant et lamentabantur. Fames porro cum reliquis omnes antecellit ærumnas, tum pudorem etiam tollit. Nam

(1) « *Et quod exsultaverint super amantissimum et probatissimum Dei Filium.* » (Laet.)

(2) Simon, Joannes et Elcazarus, intestini belli duces, templum, arcem et civitatem sanguine et cæde civium repleverunt (Joseph lib. vi, *Judaic.*, cap. 5; Tacit. lib. xxi). « *Pervicacissimus quisque*

τὸν Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην πάντων μισοφονίαν κατέσπευδον, ἄνδρα φονέα τῆς ἐκείνου εὐεργεσίας ἀντολλαττόμενοι, καὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀσκηζόντες, καὶ τῷ Καίσαρι προστιθέμενοι. λαμπρῶν γε καὶ ἀξίων ἀπολαύοντες ἀμοιβῶν. Ἐγὼ γ' οὖν παραδραμεῖν ὄμοιαι δεῖν, ὅσα διὰ ξίφους καὶ ἄλλοις μηχανημάτων εἶδον αὐτοῖς ἐπέβρωσε τῶν δεινῶν· ὅσαις γε μὴν ὑπὸ λιμοῦ περ πεπτώκεσαν συμφοραῖς παραθέμενος, ἀποχρώντως ἂν ἔχοιμι δεῖξαι τοῖς τῆ παρούσῃ ἐντυγχάνουσι ξυγγραφεῖ, ὡς οὐκ εἰς μακρὰν τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα παροινίας ἐπαξία μετῆλθε νίκη. Ταύτην δ' ἡμῖν ἡ τῶν ἱστοριῶν Ἱουδοίου πέμπτη σαφῶς διηγῆσεται τὴν τραγωδίαν· ἐκείσε καὶ γὰρ αὐταῖς λέξεσιν οὕτω φησὶ·

B

ΚΕΦΑΛ. 5.

Διήγησις ἐκ τῆς πέμπτης ἱστορίας τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως Ἰωσήπου περὶ τοῦ συντρέφαντος Ἰουδαίου λιμοῦ.

« *Τοῖς γε μὴν εὐπόροις καὶ τὸ μένειν πρὸς ἀπωλείας ἴσον ἦν. Προφάσει γὰρ αὐτομολίας ἀνηρέϊτις διὰ τὴν οὐσίαν. Τῷ λιμῷ δ' ἡ ἀκόνοια τῶν σσιασιῶν συνήκμαζε· καὶ καθημέραν ἀμφοτέροις προσεξεκαίετο τὰ δεινα. Φανερός μὲν γὰρ οὐδαμοῦ σίτος ἦν· ἐπισηπθῶντες δὲ, διηρεύων τὰς οἰκίας. Ἐπειτα εὐρόντες μὲν, ὡς ἀρνησαμένους ἤκιζον· μὴ εὐρόντες δὲ, ὡς ἐπιμελίστερον κρύψοντας, ἐδαινίζον. Τεκμήριον δὲ τοῦ τ' ἔχειν καὶ μὴ, τὰ σώματα τῶν ἀθλίων· ὧν οἱ μὲν ἔτι συνεστῶτες εὐπορῆ τροφῆς ἐδόκουν· οἱ τεκόμενοι δὲ ἤδη παραωδεύον· καὶ κτείνειν ἄλογον ἐδόκει τοὺς ὑπ' ἐνδοσίας ὄντας οὕτως τεθνηξομένους αὐτίκα. Πολλοὶ δὲ λίθρα τὰς κτήσεις ἐνὸς ἀντηλλάξαντο μέτρου, πυρῶν μὲν, εἰ πλουσιώτεροι τυγχάνοιεν ὄντες, οἱ δὲ πενιέτεροι, κριθῆς. Ἐπειτα κατακλείοντες αὐτοὺς εἰς τὰ μηχανίσματα τῶν οἰκιῶν, τινας μὲν ὑπ' ἄκρας ἐνδοσίας ἀνέργαστον τὸν σίτον ἤσθιον· οἱ δὲ ἔπεσον, ὡς ἴτε ἀνάγκη καὶ τὸ δέος παρήνει. Καὶ τράπεζα μὴ οὐδαμοῦ παρετίθετο· τοῦ δὲ πυρὸς ὑφέλλοντες, ἐὼ μὰ τὰ σιτία διήρπαζον. Ἐλευινή δ' ἦν ἡ τροφή, καὶ δακρύων ἄξιός ἡ θεία, τῶν μὲν δυνατωτέρων πλεονεκτούντων, τῶν δ' ἀσθενῶν ὀδυρομένων. Πάντων μὲν δὴ παθῶν ὑπερίσταται λιμός· οὐδὲν δ' ὁπῶς ἀπόλλυσιν ὡς αἰδῶ. Τὸ γὰρ ἄλλως ἐντροπῆς ἄξιον ἐν τούτῳ καταφρονεῖται· γυναῖκες γούν ἐνδρῶν, καὶ παῖδες πατέρων, καὶ τὸ οἰκτρότατον, μητέρας νηπίων ἐξήρπαζον ἐξ αὐτῶν τῶν στομάτων τὰς τροφάς· καὶ τῶν φιλιτατων ἐν χερσὶ μαρτυμένων, οὐκ ἦν φειδῶ τοὺς τοῦ ζῆν ἀφελίσθαι σταλαγμούς. Τοιαῦτα δ' ἐσθίοντες, ὁμοῦς οὐ διεκλύθενον. Πανταχοῦ δ' ἐρίσταντο οἱ σπασασαὶ καὶ τούτω ταῖς ἀρπαγαῖς. Ὅποτε γὰρ κατέδοιεν ἀποκεκλι-*

illuc perfergerat, eoque seditiosius agebant. » (Idem.) « *Multi tempore captivitatis Judaicæ principes exstiterē, qui Christos se esse dicerent, in tantum, ut obsidentibus Romanis Hierosolyma intrusus fuerint factiones.* » (Hieronymus.)

σμένην οίκίαν, σημεῖον ἦν τοῦτο, τοὺς ἕναυρον προσ-
 φέρεσθαι τροφάς. Εὐθὺς δ' ἐξαρρέξαντες τὰς θύ-
 ρας, εἰσεπήδων· καὶ μόνον οὐκ ἐκ τῶν φαρύγγων
 ἀναθλίδοντες τοὺς ἀκόλους ἀνέφερον. Ἐτύπαινον δὲ
 γέροντες ἀντεγόμενοι τῶν σιτίων. Καὶ κόμας ἐπα-
 ράσσοντο γυναῖκες, συγκαλύπτουσαι τὰ ἐν χερσίν.
 Οὐδέ τις ἦν οἰκίως πολιᾶς ἢ νηπίων· ἀλλὰ συν-
 ἐκείοντες τὰ παιδία τῶν ψυμῶν ἐκκρεμάμενα, κατ-
 ἔπειον εἰς ἔδιφος· τοῖς δὲ φθάτασι τὴν εἰσδρομὴν
 αὐτῶν, καὶ προκαταπιόουσι τὸ ἀρπυγιόμορον, ὡς
 ἀδοκίμους ἦσαν ὠμότεροι. Δεινὰς δὲ βασιλίων ὁδοὺς
 ἐπενοῦν πρὸς ἔρευναν τροφῆς· ὁρόδοις μὲν ἐμφορά-
 τόντες τοῖς ἀθλίοις τοὺς τῶν αἰδοίων πόρους, ἰά-
 θοις δ' ὀφθαλμοῖς ἀνακείροντες τὰς ἔδρας. Τὰ φοικτὰ
 δὲ καὶ ἀκοαῖς ἐπισχέτις εἰς ἐξομολόγησιν ἑνὸς ἄρ-
 του, καὶ ἵνα μηνύσῃ ὁράκα μίαν κεκρυμμένων ἀλφι-
 τῶν. Οἱ βασιλισταὶ δ' οὐκ ἐπεινῶν· καὶ γὰρ ἤττον
 ἄνομον ἦν τὸ μετὰ ἀνάγκης· γυμνίζοντες δὲ τὴν
 ἀπόνοιαν, καὶ προπερρασκυζόντες ἑαυτοῖς εἰς τὰς
 ἡμέρας ἐφόδια, τοῖς δ' ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων
 φρουρᾶν νύκτωρ ἐξερπύρασαν ἐπὶ λαγύων συλλογὴν
 ἀγρίων καὶ πόας, ὑπαντώντες ὅτ' ἤδη τοὺς πολε-
 μίους διαπερευγένοι ἐδόκουν, ἀρτήραζον τὰ κομι-
 σθέντα· καὶ πολλὰς ἱκετεύοντων καὶ τὸ φοικτότα-
 τον ἐπικαλουμένων ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μεταδόναι μέρ-
 ος αὐτοῖς ὧν κινδυνεύσαντες ἤνεγκαν, οὐδ' ὅτιον
 μετίδοσαν. Ἀγαπητὸν δ' ἦν τὸ μὴ καὶ προσπολιέσθαι
 σευλημένους. « Τούτοις μεθ' ἕτερα ἐπιφέρει λέγων·
 « Ἰουδαίοις δὲ μετὰ τῶν ἐξόδων ἀπεκόπη πᾶσα σω-
 τήρις ἑλπίς. Καὶ βαθύνας ἑαυτὸν ὁ λιμὸς, κατ'
 οἴκου καὶ γενεᾶς τὸν ὄμιον ἐπεδόσκατο· καὶ τὰ
 μὲν τέγη πεπλήρωτο γυναικῶν καὶ βρεφῶν λευ-
 μίνων, οἱ στενωποὶ δὲ γερόντων νεκρῶν. Παῖδες δὲ
 καὶ νεκρῶν διαιδοῦντες, ὡς περ εἰδῶλα κατὰ τὰς
 ἀγορὰς ἀναιλοῦντο, καὶ κατέπιπτον, ὅποι τινὰ τὸ
 πᾶθος καταλαμβάνοι. Θάπτειν δὲ τοὺς προσήκοντας
 οὐτο ὄσχυρον οἱ κίμωντες, καὶ τὸ δευτονοῦν ὤκνει,
 οὐδ' αὖτε τὸ πλῆθος τῶν νεκρῶν, καὶ τὸ κατὰ σφᾶς
 οὐδ' ὄμιον. Πολλοὶ γὰρ τοῖς ὑπ' αὐτῶν θαπτομέοις
 ἑκακίθνησκον· κολλοὶ δ' ἐπὶ τὰς θήκας, πρὶν ἐπι-
 στήνας τὸ χρεῶν, προσήλθον. Οὕτε δὲ θρήνος ἐν ταῖς
 συμφοραῖς, οὔτε ὀλοφυρμὸς ἦν· ἀλλ' ὁ λιμὸς ἤλεγγε
 τὰ πάθη. Σηροῖς δὲ τοῖς ὄμμασι καὶ σεσηρόσι τοῖς
 σπύμασι οἱ δυσθανατοῦντες ἐπεώρων τοὺς φθάν-
 τας ἀνακτάσασθαι. Βαθεῖα δὲ τὴν πόλιν περιεῖχε
 σιγή, καὶ νύξ θανάτου γέμουσα· καὶ τούτων οἱ λη-
 σταὶ χαλεκώτεροι· τυμώρωχοῦντες γοῦν τὰς οἰκίας,
 ἐσίλων τοὺς νεκρούς· καὶ τὰ καλύμματα τῶν σω-
 μάτων περισπῶντες, μετὰ γέλωτος ἐξήεσαν· τὰς τε
 ἀκμάς τῶν ξιφῶν ἐδοκίμαζον ἐν τοῖς πτώμασι, καὶ
 τινος τῶν ἐβρίμμένων ἐτι ζῶντας διήλαυνον ἐπὶ
 κείρα τοῦ σιδήρου. Τοὺς δὲ ἱκετεύοντας χρῆσθαι
 σφίσι δεξιᾶν καὶ ξίφος τῆ λιμῶ κατέλιπον ὑπερη-
 φανούντες. Καὶ τῶν ἐκπνεόντων ἕκαστος ἀπινεῖς
 εἰς τὸν νεῶν ἐφεώρα, τοὺς στασιαστάς ζῶντας ἀπο-
 λικῶν. Οἱ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ ὄμοσιου θη-
 σπυροῦ τοὺς νεκρούς θάπτειν ἐκέλευον, τὴν ὄσμην
 οὐ φέροντες· ἔπειτα ὡς οὐ διεύκουν, ἀπὸ τῶν τει-
 χῶν ἐβρίπτουν εἰς τὰς φάραγγας. Περσιῶν δὲ ταύτας

A quæ in rebus aliis obtinet verecundia, ea in famie
 et inedia miseria proculcatur. Siquidem mulieres
 ex virorum, liberi ex patrum, et quod omnium
 luctuosissimum est, matres ex infantum ore cibum
 rapientes, extrahabant. Et cum dulcissima in ma-
 nibus earum pignora marcescerent, extremas tam-
 en illis vitæ sustinendæ reliquias auferebant. Ac
 ne sic quidem cibum furtim capientes latere potue-
 runt. Passim enim ipsis, raptisque eorum cibis,
 seditiosi prædones inminebant. Ubiunque enim
 illi ædes clausas conspexissent, sumpto inde indi-
 cio, cibum intus capi existimantes, statim foribus
 perfractis, cum impetu in eas insiliebant : et tan-
 tum non ex ipsis faucibus miserorum minutissima
 frustra excutientes, reddere cogebant. Verberibus
 afficiebantur senes, epulas suas propugnantes :
 capillis raptabantur mulieres, cibos quos habebant
 occultantes. Nulla canitie, nulla teneræ ætatis erat
 commiseratio : sed pueros una cum ciborum fru-
 stis, quos in ore habebant, in sublime sublatis,
 solo allidebant. Si qui autem impressionem atque
 impetum eorum prævenissent, et id quod illi rap-
 turi fuerant deg' utiissent, tum illi tanquam injuria
 affecti, ferociore crudelioresque fiebant, et gravis-
 sima ad cibum inquirendum tormentorum crucia-
 tumque genera excogitabant. Meatus namque pu-
 dendorum calamitosis hominibus ervo immisso
 obturabant. Quibusdam in arcana sedium loco (id
 quod auditu horrendum est) perticas acutas per
 vium immittebant ut vel panem unum, vel occultatæ
 farinæ pugillum indicarent. Carnifices autem illi
 non omnes egebant : et injuria violentiaque eorum,
 propter necessitatem, juris æquitatisque locum
 obtinuerunt, sed recordiam suam palam præ se
 ferentes, alimentum tanquam viaticum sibi rapi-
 nis in futurum tempus parabant. Ac si qui noctu ex
 urbe clam in Romanorum castra et munitiones ad
 olera herbasque agrestes colligendas prævenerant,
 cum miseri illi se hostium custodias fallendo eva-
 sisse crederent, in latrones eos incidebant, qui eis
 quod attulissent diripiebant : et cum sæpe miseri-
 rimi illi mortales, horrendo Dei invocato nomine
 prædonibus ad pedes eorum provoluti supplicarent,
 ut minimam saltem partem pabuli, quod
 extremo adito periculo attulissent, eis redderent,
 nihil prorsus recipiebant. Quin bene etiam secum
 D agi putabant, si ad eum modum dispoliati, non
 contrucidarentur. » His deinceps alia subjungit,
 dicens : « Judæis porro et exitus ad fugam omnis
 præclusus et spes salutis prorsus præcisa erat. Fam-
 es autem invalescens, passimque per domos et fam-
 ilias populum depascens crecebat. Domus umile-
 rum et infantum cadaveribus plenæ erant. In angipor-
 tibus passim senes mortui jacebant. Pueri autem et
 adolescentes intumescitibus corporibus, tanquam
 idola et simulacra in foro circumeuntes, ubicunque
 quemque casus occupasset, concidebant. Sepelire
 vero genere sibi aut necessitudine alia conjunctos,
 imbecilli non poterant : valentiorum autem horre-

bant, cum propter cadaverum multitudine, tum quod ipsimet de vita sua incerti essent. Multi vero etiam eis quos sepeliebant, immoriebantur : multi in loculos suos et sepulcra prius descendebant, quam extrema adesset necessitas. Neque planctus ullus, neque ejulatus in ejusmodi cladibus erat, sed fames affectiones tales præpediens redarguebat : siccis oculis et ore hianti, qui ægre moriebantur, alios se in morte prævenientes inspiciebant. In urbe altum erat silentium, et noctu plurima mortis imago : verumtamen tantis ærumnis et cladibus prædones longe erant graviores. Sepulcra enim effodientes, cadavera spoliabant : et detractis illorum vestibibus cum risu etiam progrediebantur. Gladiorum acies in cadaveribus experiebantur : quosdam etiam qui humi strati jacebant, atque etiam tum paululum spirabant, enses periclitaturi confodiebant. Si qui vero supplices, illos, ut sibi præ famis intolerantia mortem inferrent, obsecrarent, eos contumeliose relictos præteribant. Et qui tam misere exspirabant, ad templum ipsum continue cum dolore, vivos relinquentes seditiosos, respectabant. Ac primum quidem publico sumptu cadavera, propter intolerandum fœtorem, sepeliebantur : cum vero jam tumulandis eis libitinarii non sufficerent, e muro in fossas projiciebant. Quis Titus aliquando circumiens, cum corporibus repletas, et redundantem ex diffluentibus illis mistum tabo et sanie cruorem cerneret, suspiravit, et manibus sublatis Deum est testatus, non se tantæ cladis auctorem esse. » Sub hæc quædam alia in medio commemorans, illa deinde infert : « Committere omnino nequeo, quin quod animus jubet, proferam. Ita enim judico : si Romani bello vindicare hiatu terræ, aut inundatione interituram. **233** aut certe Sodomæ fulmina experturam fuisse. Multo enim, quam qui tanta olim sunt perpassi, tulit gentem deteriorem, et impiam magis, propter cujus vecordiam populus simul universus interii. » Rursus in vi libro ad hunc modum scribit : « Innumerabilis prorsus eorum multitudo fuit, qui fame in urbe perierunt, quibus incredibiles dictu acciderat ærumnæ. In qualibet enim domo, ubi umbra saltem aliqua ciborum appareret, bellum gerebatur : et qui arcissima inter se amoris necessitudine erant conjuncti, manus conserebant, sibi invicem calamitosas miseræ vitæ reliquias eripientes. Cæterum ne morientibus quidem, quod nihil escarum haberent, fides habebatur. Nam prædones animas quoque jam agentes excutiebant, ne quis eorum, cibi quidquam in sinu habens, mortem assimularet. Illi porro præ inopia insanientes, sicuti ralihi hiantesque canes, in ædes insiliebant, et ut atque illuc currentes ferebantur. Et fores, ebriorum hominum more identidem impellentes, propter impotentiam animi, una eademque hora bis, quandoque ter, in eandem irrumpebant ædes. Atque cum jam necessitas eos fruges omnes consumere coegisset, collectis etiam rebus eis quæ impurissimis quibusque animantibus ad cibum accommodandis sunt, vesci sustinuerunt. Siquidem ad postremum ne a cingulis quidem et calceamentis abstinere, et pelles scutis detractis macerarunt et comederunt. Nonnullis etiam veteris fœni rejectamenta escæ fuere. Et fuere qui collectas quisquiliis parvi ponderis quatuor Atticis vendiderint. »

CAPUT VII.

De muliere Judæa, quæ suum sibi puerum devoravit in obsidione Hierosolymitana.

« Sed quid ego famis inverecundam impotentiam in rebus inanims persequor, ac non potius factum tale commemoro, quale neque apud Græcos, neque apud barbaros unquam est animadversum,

ὁ Τίτος, ὡς ἐθεάσατο πεπλησµένας τῶν νεκρῶν, καὶ βαθῶν ἰχώρα μυδῶντων, τὸν ὑποβρέοντα τῶν σωματιῶν, ἐστέναξέ τε, καὶ τὰς χεῖρας ἀνατεινάς, καταμαρτύρατο τὸν θεόν, ὡς οὐκ εἶη, τὸ ἔργον αὐτοῦ. » Τούτοις δὲ τινα εἰπὼν μεταξύ, ἐπιφέρει λέγων. « Οὐκ ἂν ὑποστειλαίµην εἰπεῖν, ἃ μοι κελεύει τὸ πάθος. Οἶμαι Ῥωμαίων βραδυνόντων ἐπὶ τοὺς ἀλίτηρους, ἢ καταποθῆναι ἂν ὑπὸ χάσματος, ἢ κατακλυσθῆναι τὴν πόλιν · ἢ τοὺς τῆς Σοδοµηνῆς μεταλαδοῖν κερρανοῦς. Πολὸν γὰρ τῶν τοιαῦτα παθόντων ἤνεγκε γενεάν ἀθιωτέραν. Τῇ γοῦν τούτων ἀπονοίᾳ πᾶσι λαοὺς συναπώλετο. » Καὶ ἐν τῷ ἔκτερ δὲ βιβλίῳ οὕτω γράζει : « Τῶν δὲ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ φθειρομένων καὶ τὴν πόλιν ἀπεiron μὲν ἐπιπτε τὸ Πλῆθος, ἀδιήγητα δὲ συνέβαινε τὰ πάθη. Καθ' ἑκάστην γὰρ οἰκίαν, εἴ που τροφῆς παραφανείη σικιά, πόλεμος ἦν · καὶ διὰ χειρῶν ἐχώρουσι οἱ φίλτατοι πρὸς ἀλλήλους, ἐξαρπάζοντες τὰ ταλαίπωρα τῆς ψυχῆς ἐφόδια. Πίστις δ' ἀπορίας οὐδὲ τοῖς θνησκουσιν ἦν · ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἐκπνέοντας οἱ λησταὶ διηρεύων · ἢ τις ἐπὶ κόλπον ἔχων τροφῆν, σκίηπτοιο τὸν θάνατον αὐτοῦ. Οἱ δ' ὑπ' ἐνδείας λυσσῶντες, ὡσπερ κεχρηγότες κύνες, ἐπὶ ἄλλοις ἐπιπτερον, ὡσπερ κεχρηγότες κύνες, ἐπὶ ἄλλοις ἐπιπτερον. Ταῖς τε θύραις ἐπιπτερον μεθούτων τρόπον, καὶ ὑπ' ἀμηχανίας τοῖς αὐτοῦ οἴκου εἰσεπύδων δις ἢ τρίς ὥρα μίση. Πᾶσα δ' ὑπ' ὀδόντας ἦγεν ἡ ἀνάγκη · καὶ τὰ μὲν τῶν ῥυπαρωτάτοις τῶν ἀλόγων ζώων πρόσφορα συλλέγοντες, ἐσθίειν ὑπέπερον · ζωστήρων γοῦν καὶ σποδισμάτων τὸ τελευταῖον οὐκ ἀπέσχοντο · καὶ τὰ ἔσθια τῶν θύρων ἀποδέρνοντες ἐμασῶντο. Τροφὴ δ' ἦν τις καὶ χόρτου πλαισιῶ σπαράγματος. Τί γὰρ ἴνας ἐνιοὶ συλλέγοντες, ἐλάχιστον σταθμὸν ἐπὶ λουὸν Ἀττικῶν τεσσάρων. »

D

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῆς τὸ οἰκεῖον τέκνον καταφαγοῦσας γυναικὸς Ἰουδαίας ἐν τῇ τῶν Ἱεροσολύμων πολιορκίᾳ.

« Καὶ τί δεῖ τὴν ἐπ' ἀψύχοις ἀνάδειαν τοῦ λιμοῦ λέγειν ; εἶμι γὰρ αὐτῷ δηλώσω ἔργον, ὅποσον μήτε παρ' Ἑλλήσι μήτε παρὰ βραβάρους ἰσθόρηται · ἐρικτὸν μὲν εἰπεῖν, φρικτὸν δ' ἀκοῦσαι. Καὶ ἔγωγε μὴ δό-

ξαιμι τερατεύεσθαι τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις · κἂν παρέλιπον τὴν συμφορὰν ἡδέως, εἰ μὴ τῶν κατ' ἐμαυτὸν εἶχον ἀπείρους μάρτυρας · ἄλλως τε καὶ ψυχρὰν ἂν κατεθέμην τῇ πατρίδι χάριν, καθυφέμενος τὸν λόγον οὐ πέπονθε τὰ ἔργα. Γυνὴ τῶν ὑπὲρ τὸν Ἰορδάνην κατοικούντων, Μαρία τουνομα, πατρὸς Ἐλεαζάρου, κώμης Βαθεχζώρ (σημαίνει δὲ τοῦτο, οἶκος ὑσώπου), διὰ γένος καὶ πλοῦτον ἐπίσημος, μετὰ τοῦ λοιποῦ πλῆθους εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καταφυγούσα, συνεπολιορκεῖτο. Ταύτης τὴν μὲν ἄλλην κτῆσιν οἱ τύραννοι διήρπασαν, ὅσων ἐκ τῆς περαίας ἀνασκευασμένη μετήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν · τὰ δὲ λείψανα τῶν κειμηλίων, κἂν εἴ τι ἄλλο τροφῆς ἐπινοηθείη, καθήμεραν ἐσπεδῶντες ἤρπασον οἱ δορυφόροι. Δεινὴ δὲ τὸ γύναιον ἀγανάκτησις εἰσῆει · καὶ πολλὰς λοιδοροῦσα καὶ καταρωμένη τοὺς ἄρπαγας. ἐφ' ἑαυτὴν ἠρέθιζεν. Ὡς δ' οὔτε παροξυνόμενος τις, οὔτε ἑλεῶν αὐτὴν ἀνήρει, καὶ τὸ μὲν εὐρεῖν τι σιτίον ἄλλοις ἐκοπία, πανταχόθεν δ' ἄπορον ἦν ἡδὴ καὶ τὸ εὐρεῖν, ὁ λιμὸς δὲ διὰ σπλάγγων καὶ μυελῶν ἐχώρει, καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκατον οἱ θυμοὶ · σύμβουλον λαβοῦσα τὴν ὀργὴν μετ' ἀνάγκης, ἐπὶ τὴν φύσιν ἐχώρει · καὶ τὸ τέκνον, ἦν δ' αὐτῇ ταῖς ὑπομάστιος, ἀρπασαμένη, Βρέφρος, εἶπεν, ἄθλιον, ἐν πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ στάσει τίνοι σε τρήσω; Τὰ μὲν παρὰ Ῥωμαίοις δουλεία, κἂν ζήσωμεν ἐπ' αὐτοῖς · φθάνει δὲ καὶ τὴν δουλείαν ὁ λιμὸς. Οἱ στασιασταὶ δὲ ἀμφοτέρων χαλεπώτεροι. Ἴθι γενοῦ μοι τροφῇ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐριννύς, καὶ τῷ βίῳ μῦθος, ὁ μόνος ἐλλείπων ταῖς Ἰουδαίων συμφοραῖς. Καὶ ταῦθ' ἄμα λέγουσα, κτείνει τὸν υἱόν. Ἐπειτ' ὀπτήσασα, τὸ μὲν ἤμισυ κατεσθίει · τὸ δὲ λοιπὸν κατακαλύψασα, ἐφύλαττεν. Εὐθὺς δὲ οἱ στασιασταὶ παρήσαν · καὶ τῆς ἀεμίτου κνίσσης σπάσαντες, ἤπειλουν, εἰ μὴ δεῖξει τὸ παρασκευασθὲν, ἀποσφάξιν αὐτὴν εὐθὺς. Ἢ δὲ καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰποῦσα καλὴν τετηρηκένα, τὰ λείψανα τοῦ τέκνου διεκάλυψε. Τοὺς δ' εὐθὺς φρέστη, καὶ φρενῶν ἐκστασις ἦρει, καὶ παρὰ τὴν ὄψιν ἐπεπήγεσαν. Ἢ δ', Ἐμὸν, ἔφη, τοῦτο πρὸ τέκνον γνήσιον, καὶ τὸ ἔργον ἐμόν · φάγετε, καὶ γὰρ ἐγὼ βέβρωκα · μήτε γένησθε μαλακώτεροι γυναικός, μήτε συμπαθέστεροι μητρὸς. Ἢ δ' ὁμεις εὐσεβεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέφεσθε θουσίαν, ἐγὼ μὲν ὁμῖν βέβρωκα, καὶ τὸ λοιπὸν δ' ἐμοὶ μεινίτω. Μετὰ ταῦθ' οἱ μὲν τρέμοντες ἐξήσαν, πρὸς ἕν τοῦτο δειλοὶ, ταύτης τῆς τροφῆς παραχωρήσαντες τῇ μητρὶ · ἀνεπλήσθ' δ' εὐθὺς ὅλη τοῦ μύσου; ἢ πόλις · καὶ πρὸ ὀμμάτων ἕκαστος τὸ πάθος λαμβάνων, ὡς παρ' αὐτοῦ τολμηθὲν, ἔφριττε. Σπουδὴ δὲ τῶν λιμωττόντων ἐπὶ τὸν θάνατον ἦν · καὶ μακαρισμὸς τῶν φθασάντων, πρὶν ἀκοῦσαι καὶ θεασθῆαι κακὰ τῶν ληκῶτα. » Ἐς ὕστερον δ' ὁ συλγραφεὺς τὸ πλῆθος τῶν ἀνηρημένων τῷ τε λιμῷ καὶ ξίφει συναγαγὼν, ἑκατὸν φησι μυριάδας διαφθάρηαι · τοὺς δὲ λοιποὺς στασιώδεις καὶ ληστρικοὺς ὑπ' ἀλλήλων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐνδεικνυμένους ἀνηρῆσθαι, τῶν δὲ νέων τοὺς ὕψλοτάτους καὶ κάλλει σώματος διαφέροντας τετηρηθῆαι θριαμβῶ. Τοῦ δὲ λοιποῦ πλῆθους τοὺς ὑπὲρ ἑκατακίδεκα ἔτη δεσμίους εἰς

A horrendum quidem dicta, horrendum vero et auditu? Atque equidem, ne prodigia quædam hominibus aliis recensere viderer, libens profecto tam calamitosum facinus præterissem, nisi innumeros ejus apud populares quoque meos haberem testes; et tenuem sane frigidamque a patria mea inire gratiam, 234 si verbis non prosequerer, quod illa reipsa perpessa est malum. Mulier quædam erat, quæ trans Jordanem habitaverat, Maria nomine, Eleazaro patre nata, in vico cui nomen Bathchzor (significat id *hysopi domum*), et genere et opibus clara. Hæc, cum Hierosolyma cum reliqua multitudine confugisset, ibidem est obsessa. Facultates ejus alias tyranni rapuerant, quas vasis collectis patria excedens, secum in urbem tulerat. B Si quid autem ex rebus repositis pretiosioribus et fuerat reliqui, et si quam præterea habuerat annonam, id omne sanguinari illi satellites, qui quotidie in domicilium ejus impetum faciebant, abstulerant. Itaque gravis indignatio mulierculæ incessit: et cum persæpe raptores conviciis proscidisset, dirisque devovisset, postremo in seipsam acerbius est commota. Cumque non esset qui eam vel per iracundiam, vel per commiserationem interimeret, difficiliorque ei aliquid frumentii aliis conquirendi labor fieret (æure enim id jam ex omni parte inveniebatur), et fames per viscera et medullas omnes magis grassaretur, famæque ipsa gravius etiam ira excandesceret, animi indignatione una cum urgente necessitate in consilium assumpta contra ipsam naturam infesta fertur. Nam tilio, C qui adhuc lactens erat, arrepto: O te infantam, inquit, bello, fame et seditione intestina miserum, ad quam te spem reservabo? Siquidem apud Romanos, si sub eis sit vivendum, servitum te manet: servitum autem ipsam prævenit fames. Quibus calamitatibus duriores etiam sunt seditiosi isti prædones. Itaque age, mihi matri tuæ esca, prælonibus vindex Erinnyis, et vitæ mortalium fabularum sermonumque materia esto: quæ una adhuc Judæis restat calamitas. Vix hæc fuerat elocuta, et filium necat, ejusque ad ignem assi partem dimidiam edit, partem alteram occultatam servat. Nulla intercedit mora, et latrones illi adsunt, et nidorem infandum sentiunt. Quapropter ei, nisi quamprimum quod parasset cibi proferret, eadem minantur. Illa autem partem se eis bonam reservasse dicit: et reliquias simul filii affert. Illi porro horrore confestim et mentis obsternatione occupati, ad conspectum talem obstupescunt. Atque illa: Meus hic est, inquit, nativus germanusque filius; meum hoc opus; manducate; nam et ipsa jam manducavi; neque vel molliores femina, vel misericordes magis matre ipsa sitis. Quod si vobis pietas obstat, meamque propterea aversamini victimam, maneant apud me cibi ejus, quo jam pasta sum, reliquiæ. 235 Sic illi trementes abeunt, ad hoc unum facinus timidi: et ægre de epulis ejusmodi matri ipsi cedunt. Repleta illico tota eo

piaculo urbs : et ob oculos quisque eo scelere sili A
 posito, tanquam a seipso patratum esset, exhorecebat. Proinde ad mortem eo proclivius, qui fame premebantur, properabant : beatosque eos vocabant, qui prius decessissent, quam tantum audivissent et vidissent malum. » Deinde Josephus numerum multitudinis ejus quæ vel fame vel ferro occubuit, colligens (1), centum myriadas hominum (2) ait interiisse : factiosos autem et prædones, qui ex clade fuerunt reliqui, a seipsis inter se post urbem eversam interemptos : quicunque præstitissent, ad triumphum reservatos : reliquam turban eorum qui decimum septimum excessissent annum, vinciam ad Ægypti opera missam : plurimos quoque in provincias, ut in theatris et spectaculis vel ferro necarentur, vel bestis objicerentur, distributos : qui vero intra decimum septimum annum fuissent, captos, et sub corona venditos quos diximus, ad novem myriadas (3) pervenisse dicit. Atque hæc ita acta sunt secundo imperatoris Vespasiani anno.

CAPUT VIII.

De verbis Christi, quibus Hierosolymis exilium prædixit : et de historia Josephi.

Hæc injuriarum atque contumeliarum Servatori illatarum præmia fuere et auloramenta. Quod si quis historici ejus narrationi oracula Servatoris nostri Jesu Christi adjecerit, admiranda ei res videbitur. Veram enim claramque fuisse prædictionem, divinamque præcognitionem eorum quæ virtute divina præcunctata fuerant, reperiet. Quæ enim futura erant, ea tanquam præsentia prævidit atque prædixit : siquidem illacrymans aliquando, sicuti sacrorum Evangeliorum scripta testantur, ad Hierosolyma conversus, hæc dixit : *Si cognovissetis et tu, in die hac, ea quæ ad pacem tuam sunt : nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. 236 Quoniam nunc venit dies in te, et circumducunt tibi inimici tui vallum, et circumstant te, et compriment te undequaque, et ad terram prosternent, et liberos tuos* 45. Et ubi rursus, de populo : *Erūt enim, inquit, necessitas ingens in terra, et ira adversus populum hunc : et cadent in ore gladii, et captivi ducentur ad gentes omnes, et Jerusalem convulcabitur a gentibus, donec impleantur tempora gentium* 46. Et rursum : *Cum videtis circumdatam ab exercitu Jerusalem, tum scitote quod appropinquaverit vastities et desolatio ejus* 47. Et iterum : *Væ autem gestantibus uterum, et lactantibus, in diebus illis* 48. *Orate vero, ne figa vestra incidat in hiemem, neque in Sabbatum. Frit enim tunc afflictio magna, qualis antea a mundo condito hucusque non fuit, neque postea futura est* 49. Verum enimvero, quamvis hæc Servator noster ita prælixerit, plurimumque modo tempore amoris erga genus humanum sui bonitatem exhibuerit et non breve pœnitentiæ

τὰ κατ' Ἀγγυπτον ἔργα παραπαροῦθῆναι. Πλείους δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας διανενομήσθαι· φθαρτομένους ἢ τοῖς θεάτροις σιδήρῳ καὶ θηρίοις· τοὺς δ' ἐντὶς ἑπτακτῆδεκα ἔτων αἰχμαλώτους ἀχθέντας διαπεπεσθαι. Καὶ τούτων δὲ μόνον τὸν ἀριθμὸν, ἐκτὸς τῶν προειρημένων, εἰς ἐννέα μυριάδας ἀνδρῶν συναχθῆναι. Ταῦτα δ' ἐπράχθη τούτων τὸν τρόπον δευτέρῳ ἔτει τῆς Οὐεσπασιανοῦ βασιλείας.

B ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ προῶρξῆσεων διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ περὶ τῆς συγγραφῆς Ἰωσήπου.

Τοιαῦτα τῆς εἰς τὸν Σωτῆρα ὕδρωσ αὐτῶν τὴ ἐπίγειαν. Ἀκολουθῶν δὲ θαυμάζειν ἕξεισι τῶ κατὰ πρὸς ἅπαν τὴν ἱστορίαν τοῦ συγγραφέως τὰς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ῥήσεις περὶ τῆς πόλεως. Εὐρήσει καὶ γὰρ πως ὡς ἀληθῶς προῶρξῆσαι ἀκριφῶδες εἶναι, καὶ θείας προγνώσεως τὰ λεχθέντα θεοδυνάμει· ὡς γὰρ δὴ παρόντα τὰ ἐσόμενα καταδόντος καὶ προειπόντος· καὶ ποτὲ μὲν ἐπιδακρυόντος, ταῦτα λέγειν, ὡς ἡ τῶν Ἱερῶν Εὐαγγελίων γραφῆ, κρισιπὴ πρὸς αὐτὴν Ἱερουσαλήμ· *Ἐὶ ἐγνώσ καὶ γὰρ σὺ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ τὰ πρὸς εἰρήνην σου. Νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου· ὅτι ἤκουσεν ἡμέραι ἐπὶ σέ· καὶ περιθάλυσι σοὶ οἱ ἐχθροὶ σου χάρακα· καὶ περικυλώσουσι σε, καὶ ἐξουσί σε πάντοθεν· καὶ ἔδαφιοῦσά σε καὶ τὰ τέκτα σου· ποτὲ δ' αὖθις περὶ τοῦ λαοῦ· Ἔσται γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὀργὴ τῶ κατὰ τούτων· καὶ πεσοῦνται ἐν στόματι μαχαίρας· καὶ αἰχμαλωτισθῶσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη· καὶ Ἱερουσαλήμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ τῶν ἔθνῶν, ἄχρις οὗ πληρωθῶσι καιροὶ ἔθνῶν.* Καὶ ἄλλοι· αὖ Ὅταν ἴδῃτε κυκλουμένην ἐκείνην στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γινώτε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· καὶ αὖθις· ὁμοί δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις. Προσεύχεσθε δὲ ἵνα μὴ γένηται ἡ φυγὴ ὑμῶν χε· μῶνος Σαββάτου. Ἔσται γὰρ τότε θλίψις μεγάλη, οὗ οὐκ ἐγένετο ἀπ' ἀρχῆς κοσμοῦ ἕως τούτων· οὐδὲ μὴ γένηται. Καί ποτ' ἂν ταῦτα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν προειπόντος, καὶ πολλῶν ἐν τῶ μέτῳ χριστοφιλοανθρωπίας ἐπιδειχθέντων χρηστότητα, καὶ μὴ

45 Luc. xiv, 42-44. 46 Luc. xxi, 23, 24. 47 ibid. 20. 48 ibid. 23. 49 Matth. xxiv, 20, 21.

(1) De parte cia obsessæque Hierosolymis Judæorum Tacitus : « Arma, inquit, cuncti qui ferro possent, et plus quam pro numero audebant. Obstinatio viris feminisque par. Ac si transieret sedes cogèrentur, major vitæ metus quam mortis. »

(2) Euseb. lib. II, cap. 7, μυριάδας ἑκατὸν καὶ

δέκα, hoc est, undecies centena millia : alii la centena myriades, hoc est, decies centena millia habent, ut Joseph. ipse lib. vii, cap. 26, et Nicæphorus, qui Josephum ex primario exeuρημα allegat.

(3) Hoc est, ad nonaginta millia.

νοίας καιρὸν οὐκ ἐλάχιστον ὑπέναντος ὡς ἂν τοῦ κρείττονος γενόμενοι λογισμοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας τὴν δίκην διὰ μετανοίας ἀποδράσωσι· καὶ τὴν ἀποστολικὴν πολιτείαν καὶ μεγαληγορίαν, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἐξαισίων τεραστίων ἐπίδειξιν, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη χρόνον ἐκτείναντος, καὶ τῶν μικρῶ πρόθεον εἰρημένων φοβερῶν ἐν αὐτοῖς σημείων τὴν πανωλεθρίαν ἐπισημαίνοντων· οἱ δὲ καὶ ἔτι τῶ χειρόνι προσέκειντο· καὶ μὴμόνον τὸν Σωτῆρα ἠγνόησαν καὶ παρέδραμον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πρῶτον νόμον ἀθλίως διέκειντο, οὐδὲν εἶδος παρανομίας παραλείποντες ὥστε μὴ γυμνῆ πράττειν τῇ κεφαλῇ. Δι' ἅπαντα καὶ τοῦ Θεοῦ μακροθύμου ἀναλύσαντες, πανώλεις τῷ ἄσανεϊ τῆς κακίας βοθῆ παρεπέμφθησαν. Καὶ τῶ βουλομένῳ καταμαθεῖν ἔστιν ῥῆδιον, ἀκριβῶς ἐπιστατοῦντι τοῖς καθ' ἕκαστον λεγομένοις τῶ συγγραφῇ, μεθ' ὧν χάριτος καὶ ἀδρότητος. Ἐγὼ δὲ καὶ μᾶλλον τοῦ πάντα καλῶς οἰκονομοῦντος Θεοῦ θαυμάζω τὸ μέγεθος, ἄνδρα Ἑβραῖον καὶ τῶν ἀπίστων οὕτω κινήσαντα, καὶ γλώτταν λαμυρὰν παρασχόμενον, ὥστε δὴ ὡς χρεῶν γε ἦν τὴν κατὰ Ἰουδαίους ἱστορίαν ἀρίστως διεξελθεῖν· ἵνα μὴ τις ἀντιλέγειν τῶς ἔχοι· καὶ πρὸς τούτοις ἵνα καὶ τοῖς εἰρημένοις Χριστῶ σύμψωνός τις εἴη καὶ τῶν ἐχθρῶν, τὸ καινότατον. Τίς δ' οὗτος Ἰώσηπος, καὶ τίνα δὴ συνεγράψατο, καὶ οἷου γένους καὶ ἀγωγῆς, ἐν τῶ πρὸ τούτου ἀρίστως διελάθεμεν τόμῳ. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Ἰουδαίους ἐν τούτοις ἦσαν· ἡμεῖς δὲ καὶ αὐθις ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱερᾶς ἱστορίας προΐωμεν.

Quis autem Josephus iste fuerit, quos libros scripserit, quo genere, quave institutione fuerit, in proximo satis exposuimus libro. Et Judæorum quidem res hunc habuere exitum. Nobis autem, ut ad reliquas quæ supersunt propositæ historiæ res revertamur, tempus esse videtur.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

C

CAPUT IX.

Ὡς μετὰ τὴν ἄλωσιν Συμεῶν ὁ τοῦ Κλοπᾶ ἐπίσκοπος Ἰερουσαλήμ προχειρίζεται. Καὶ περὶ τῆς Δομετιανοῦ ὀμότητος· καὶ περὶ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν τοῦ Σωτῆρος.

Φθάνει μὲν ὁ τοῦ Κυρίου ἀδελφὸς Ἰακώβος, τῶ ὑπὲρ αὐτοῦ μαρτυρίῳ τελειωθείς· ἐπεὶ δὲ καὶ Ἰερουσαλήμ ἐάλω, ὡς εἴρηται, ἔπειτα κόσμου εὐσταμένῳ πεντακισχίλιοστῶ πεντακοσιτῶ ἑβδομηκοστῶ ἑνατῶ, τεσσαρακοστῶ δὲ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν· οἱ τοῦ Κυρίου μαθηταὶ καὶ ἀπόστολοι, ὅσοι ἔτι ἔτι περιῆσαν τῶ βίῳ, ἐς ταυτὸ βουλῆς γεγονότες, ἀπανταχόθεν σὺνάμα τοῖς πρὸς γένος κατὰ σάρκα Χριστοῦ, πολλοὶ δὲ ἦσαν ἔτι, τίνα διάδοχον τῶ Ἰακώβου θρόνῳ σὺ ὡς ἐπιλέξασθαι διεσκόπουν. Πάντες οὖν ἐπὶ Συμεῶν τὸν τοῦ Κλοπᾶ, οὗ καὶ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον μνησθῆναι ποιεῖται, ὁρῶσι· καὶ τούτῳ τὸν τῆς ἱεραρχίας ἐγγιζούσι θρόνον· ὃν δῆτα καὶ ἀνεψίων εἶπον ἑαδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ἠγῆσιππος ἱστορεῖ. Ὁ γὰρ Κλοπᾶς τοῦ μνηστορος ἦν ἀδελφός

Ut post Hierosolyma capta, Symeon Cleophæ filius episcopus ibi creatus sit. De Domitiani crudelitate: et de cognatis Servatoris nostri secundum carnem.

Jacobus frater Domini, ita ut antea est dictum, martyrio pro ipso est functus. Cum vero Hierosolyma sunt eversa (1), a mundo condito quinquies millesimus quingentesimus septuagesimus nonus, ab ascensione Domini autem quadragesimus agebatur annus; tum discipuli et apostoli, qui adhuc in vita erant, idem secuti consilium, ex locis omnibus una cum iis qui genere juxta carnem, Christi propinqui essent (multi autem adhuc supererant) convenirent, et quemnam Jacobo successorem aperte surrogarent, cum cura deliberarunt. Atque equidem omnes in Symeonem filium Cleophæ, cujus etiam sacrum meminit Evangelium, oculos conjiciunt, eique episcopalem sedem committunt: quem Symeonem Hegesippus consobrinum sive

(1) Capta, exorta, et solo æquata est Hierosolymorum urbs. anno Domini 73, Septembris mensis die 8. (Joseph. iib. vii, cap. 26.) « Titus, ad perdomandam Judæam relictus, novissima Hierosolymorum oppugnatione septem propugnatores totidem

sagittarum confecit ictibus, cepitque eam natali filie suæ, » etc. (Tranquill. in Tito.) Secundum neotericos chronographos, Hierosolyma capta est anno mundi 4050, a natali Salvatoris 72.

patrualem Jesu fuisse memorat : Cleophas (1) enim sponsi Josephi frater fuit. Enimvero Vespasianus Hierosolymis captis, ne quis ex tribu regia clam profugeret, quicumque a Davido genus deducerent, diligenter inquiri jussit. Unde rursus non exigua persecutio adversus Judæos est coorta. Et ea calamitas longius processit. Nam et Domitianus Vespasiani filius (2), qui post Titum Romanis imperavit, multos ex illustribus summoque loco natis Romanis civibus præter rationem omnem occidere, et bonis omnibus mulctare, et exsilio damnata est aggressus. Atque is post Neronem secundus Deo bellum movit, persecutionemque gravem adversus Christi fideles, cum quidem Vespasianus pater ejus nihil acerbius in nos statuisset, excitavit. Quo tempore et apostolus Joannes adhuc in terris versans, propter pietatem cultumque Christi, ab eo in insulam Palmum circumscriptus esse memoratur, ubi ille sacram illam Evangelii sui deponit vocem, **238** et simul ipsam scripsit Apocalypsim. De qua Apocalypsi Irenæus Lugdunensis episcopus in quinto *Adversus hæreses* libro, eo loco ubi de calculo nominis Antichristi, qui ibi fertur, tractat, hæc scribit : « Si temporibus iis palam nomen promulgari deberet, per hunc profecto qui Apocalypsim ipsam et revelationem vidit, dictum esset. Non enim ante multa tempora, sed nostra prope ætate circiter Dumitiani imperii finem revelata est. » Non modo autem professionis fideique nostræ homines, sed multo etiam magis, qui alieno a nobis sunt animo, acerrimam illam sub Domitiano persecutionem, et eos qui tum maxime floruerunt homines, testificationemque et martyrium eorum conscripserunt, satisque certo et tempus ipsum indicarunt. Nam post plures alios, quinto decimo imperatoris ejus anno (3). Flaviam etiam Domitillam (4), Flavii Clementis (5) Romanorum consulum unius sororis filiam, propter ejus de Christo testificationem, in

Ἰωσήφ. Οὐεσπασιανὸς δὲ μετὰ τὴν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν, ἵνα μὴ τις τῆς βασιλικῆς φυλῆς λάθῃ διαφυγῶν, τοὺς ἐκ Δαυὶδ τὸ γένος κατὰγοντας μετὰ σπουδῆς ἀνερευνάσθαι προσέτατε. Κάντεῦθεν οὐκ ἐλάχιστος διωγμὸς Ἰουδαίῳ ἀνεβρίπισθη, καὶ ἐπιπολὺ τὸ δεινὸν προήει, ὡς καὶ Δομετιανὸν τὸν υἱὸν μετὰ Τίτον Ῥωμαίων ἡγησάμενον πολλοὺς τε τῶν ἐπιφανῶν καὶ Ῥωμαίων εὐπατριδῶν ἀνευλόγως κτείνειν ἐπιχειρεῖν, ζημίᾳ τε ἄλλους οὐσιων, καὶ ὑπερορίᾳ τὸ τελευταῖον καταδικάζειν· ὡς καὶ μετὰ Νέρωνα δεύτερον θεομάχον ἐαυτὸν καταστῆσαι, καὶ κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων δεινὸν ἀναγεῖραι τὸν διωγμὸν· καίπερ Οὐεσπασιανοῦ τοῦ πατρὸς μηδὲν καθ' ἡμῶν ἐπινοήσαντος ἀποπον· ὅτε καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην ἔτι περιπολοῦντα τὴν γῆν, Πάτμῳ τῇ νήσῳ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας ἕνεκα ὑπ' αὐτοῦ περισσῶσθῆναι ἰσθόρηται, ἔνθα δὴ καὶ γενόμενον τὴν ἱερὰν τῶν Εὐαγγελίων βροντῆσαι φωνήν, καὶ αὐτὴν Ἀποκάλυψιν· περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Εἰρηναῖος ὁ Κουρδοῦνων ἐπίσκοπος ἐν πέμπτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις περὶ τῆς ψήφου κατὰ τὸν Ἀντίχριστον ἐκείσε φερομένης τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισιν· « Εἰ δὲ εἶμι ἀναφανδὸν ἐν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐβρίθῃ, τοῦ καὶ τὴν ἀποκάλυψιν ἐωρακότος· οὐδὲ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς πρὸς τῆ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. » Οὐ μόνον δὲ οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως, πολλῶν δὲ μᾶλλον καὶ οἱ ἄλλοτριῶς ἡμῖν ἔχοντες, τὸν ἐπὶ Δομετιανοῦ σοφοδρότητον διωγμὸν, καὶ τοὺς τηνικάδε διαλάμποντας, καὶ τὴν ἐκείνων μαρτυρίαν συγγράφοντες, ἐπ' ἀκρίβειαν καὶ τὸν καιρὸν ἐκδηλον καθιστάσι. Μετὰ δ' οὖν πολλοὺς ἄλλους τῷ πεντεκαιδεκάτῳ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔτι καὶ τίνα Φλαυίαν Δομετίλλαν ἀδελφοῖδην Φλαυίου Κλήμεντος τῶν ἐπὶ Ῥώμῃς ὑπάτων ἐνὸς ἱστοροῦν τῆς εἰς Χριστὸν μαρτυρίας χάριν νῆσόν τινα Ποντίας κατακρίθῃναι οἴκειν.

insulam quamdam Pontiam relegatam esse com-

CAPUT X.

Ex Hægestippo, quod ad id usque tempus, qui famulæ et generis David fuerent, inquisiti sint et occisi.

Ut autem eos quoque qui ex Davidis genere ortum habebant (6), interficere decrevit, traditum memorie est, ex hæreticis quosdam nepotes Judæ, eo nomine quod genus ex Davide ducerent, in jus

(1) Hic supra libro 1, cap. 33, Cleophas dictus. Et alius hic Symeon fuerit ab eo, qui supra est nominatus Josephi filius, Jacobi, Judæ et Josæ fratre.

(2) Primus Domitianus Dominum se et Deum appellari jussit : « Dominus et Deus noster sic fieri jubet. » (Tranquill.) Uxorem item suam, Augustam. (Eutrop.)

(3) Qui et ultimus fuit.

(4) Flavia Domitilla propter Christum in insulam sub Domitiano deportata. (Eutrop. lib. ix, in fin.)

(5) Flavii Clementis, qui patruelis Domitiani fuit, Tranquillus in Domitiano meminit, sicuti te

ΚΕΦΑΛ Ι'.

Ἐκ τῶν Ἠγησίππου, ὅτι ἄχρι τότε οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Δαυὶδ ἴανεζήτοῦντο καὶ ἀνηροῦντο.

Ὡς δὲ τοὺς ἀπὸ γένους Δαυὶδ ἐπέβαλεν ἀναρεῖν, λόγος αἰρεῖ τῶν αἰρετικῶν τινὰς περὶ δίκας ἔλαεν τοὺς ἀπογόνους Ἰοῦδα, ὡς ἐκ Δαυὶδ τὴν σειρὰν ἔλκοντας· ἀδελφὸς δὲ τοῦ Σωτῆρος κατὰ σάρκα Ἰοῦδας

persecutionis Christianorum, sub Judaici fisci nomine : « Prætor cæteros, inquit, Judaicus fiscus acerbissimo actus est, ad quem deferebantur, qui velut professi Judaicam intra urbem viverent vitam : vel dissimulata origine, imposita genti tributa non rependissent, » etc.

(6) « Domitianus agnos Salvatoris repertes propter inopiam contempsit et absolvit. Inter Judæos quoque acerbissime tormentorum et cruentissimæ quæstionis exquiri genus David, atque interdicti præceptum est ; quasi adhuc futurus esset ex semine David, dum prophetis sanctis et invidetur et creditur, qui regnum possit adipisci. » (Eutrop.)

ἦν, ἅτε παῖς ὢν Ἰωσήφ · ὡς δηλοῖ καὶ Ἡγήσιππος οὕτω γράφων · « Ἐτι δὲ περιήσαν οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου, υἱῶν Ἰούδα, τοῦ κατὰ σάρκα λεγομένου αὐτοῦ ἀδελφοῦ · οὓς ἐδηλατόρευσαν ὡς ἐκ γένους ὄντας Δαυὶδ · τούτοις δ' ὁ Ἡουόκατος ἤγαγε πρὸς Δομετιανὸν Καίσαρα. Ἐφοβεῖτο γὰρ τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ Ἡρώδης · καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς εἰ ἐκ Δαυὶδ εἰσι · καὶ ὡμολόγησαν. Τότε ἐπηρώτησεν αὐτοὺς πόσας κτήσεις ἔχουσιν, ἢ πόσων χρημάτων κυριεύουσιν. Οἱ δὲ εἶπον ἐννακισχίλια δηνάρια ὑπάρχειν αὐτοῖς μόνα, ἐκάστη αὐτῶν ἀνήκοντος τοῦ ἡμίσεος. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ἀργυρίοις ἔφασκον ἔχειν, ἀλλ' ἐν διατιμήσει γῆς πλέθρων λθ' μόνων · ἐξ ὧν καὶ τοὺς φόρους ἀναφέρειν, καὶ αὐτοὺς αὐτουργοῦντας διατρέφειν. Ἐἶτα δὲ καὶ τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν ἐπιδεικνύει μαρτύριον τῆς αὐτουργίας, τὴν τοῦ σώματος σκληρίαν, καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς συνεχοῦς ἐργασίας ἐναποτυπωθέντας ἐπὶ τῶν ἰδίων χειρῶν τύλους παριστάντας. Ἐρωτηθέντος δὲ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ὅποια τις εἶη, καὶ πῆ, καὶ πότε φανησομένη, λόγον δοῦναι, ὡς οὐ κοσμικὴ μὲν, οὐδ' ἐπίγειος, ἐπουράνιος δὲ καὶ ἀγγελικὴ τυγχάνει, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος γενησομένη · ὀπρηνίκα ἐλθῶν ἐν δόξῃ, κρίνειε ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ἀποδώσει ἐκάστη κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ. Ἐφ' οἷς μηδὲν αὐτὸν κατεγνωκότα τὸν Δομετιανόν, ἀλλὰ καὶ ὡς εὐτελῶν καταφρονήσαντα, ἐλευθέρους μὲν αὐτοὺς ἀνεῖναι, καταπαῦσαι δὲ διὰ προστάγματος τὸν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας διωγμόν. Τοὺς δ' ἀπολυθέντας ἠγγίσασθαι τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἂν δὴ πᾶρτυρας ὁμοῦ καὶ ἀπὸ γένους ὄντας τοῦ Κυρίου, γενομένης τε εἰρήνης, μέχρι Τραϊανοῦ παραμεῖναι αὐτοὺς τῷ βίῳ. » Ταῦτα μὲν ὁ Ἡγήσιππος · Τερτυλιανὸς δὲ καὶ αὐτὸς τὴν Δομετιανοῦ πεποιήται μνεῖαν, γράφων ὡς « Πεπεράται μὲν καὶ Δομετιανὸς ταυτὰ ποιεῖν ἐκείνῳ, μέρος ὢν τῆς Νέρωνος ὠμότητος · ἀλλ' οἷμα ἅτε ἔχων τι συνέσεως, ὡς τάχος ἐπαύσατο, ἀνακαλεσάμενος καὶ οὓς ἐξήλακει. »

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Τελευτῇ Οὐεσπασιανῶ, Τίτου τε καὶ Δομετιανῶ καὶ Νερούα · καὶ περὶ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ.

Κρατοῦντος δ' ἔτι Οὐεσπασιανῶ, λοιμόν φασι μέγαν ἐπὶ Ῥώμης γενέσθαι, ὡς ὑπὲρ μυρίους καθεκάστην ἐπὶ πλείστασις ἡμέραις θνήσκειν · ὀπρηνίκα καὶ τὸν ἐν Ῥόδῳ κολοσσόν, χαλκοῦ πεποιημένον, στήλην Ῥοδίου τῷ Διὶ ἀναθεῖναι λόγος, ἑπτὰ ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πόδας εἰς ὕψος ἐκτρέχοντα · καὶ τὸ ἐν Ῥώμῃ δὲ Καπιτώλιον πρὸς δαπάνην γενόμενον οὕτως αὖθις ἀνήγειρεν. Ἐπὶ δέκα δὲ ἔτη τὴν ἀρχὴν διθύνας, τῷ παιδὶ Τίτῳ τὴν βασιλείαν λιπῶν, τελευτῆ. Τότε δὲ καὶ τοῦ Βεσουβίου ὄρους βραγέστεος, τοσοῦτὸν φασιν ἑκαῖθεν πῦρ ἀναβλῦσαι, ὥστε τὴν παρακειμένην χώραν σὺν ταῖς ἀγχιθόροις πόλεσιν ἀρανίσαι. Δι' ἀγῶνος δὲ ποιεῖται τὴν Ῥώμην εὐδαίμονα ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἀποφῆναι · σοφίαν γὰρ καὶ τὴν τῶν λόγων παιδείαν διαφερόντως ἠγάπα.

A traxisse. Fuerat autem Judas frater Domini, secundum carnem; Josephi quippe filius. Qua de re Hegesippus ita scribit: « Supererant adhuc generis et familiæ Domini nepotes ex filio Judæ, qui frater Domini juxta carnem dictus est. Eos, quod gentis Davidis esse delati fuissent, Evocatus ad Domitianum adduxit. Metuebat enim, ita ut antebac Herodes, adventum Christi. Itaque eos ille, essenine familiæ 239 Davidis, rogat. Quod cum essent professi, rursus ab eis, quæ eorum essent possessiones, et quantam pecuniarum summam haberent, quærit. Atque ei illi respondent, non amplius eis esse quam novem millium denariorum patrimonium commune, quod divisum ex parte dimidia ad quemque eorum pertineret: neque id in pecunia numerata, sed in æstimatione et pretio undequadragesima agri jugerum consistere. Unde cum tributum penderent, tum ipsi manibus suis opus facientes, sumptus tolerarent. Deinde manus suas ostendunt, ut corporis duritia et callis continuo labore ductis, operas suas comprobarent. De regno autem Christi, quale id esset, ubi et quando habiturum esset initium, interrogati: Non mundanum id, neque terrenum, sed cœleste et angelicum fore testantur, in sæculi consummatione: cum adveniens ille cum gloria vivos et mortuos judicaturus, et cuique juxta studia et facta sua præmium redditurus esset. Sedenim re ita compta, Domitianus ipse illos non condemnat, sed tenuitate illorum contempta, simul et liberos eos dimittit, et edicto proposito persecutionem ecclesiarum inhibet. Ita illi absoluti, ecclesiis, ut testes simul et agnati Domini, præfuerunt: et pace redita, usque ad Traiani tempora pervenerunt. » Hæc Hegesippus. Sed et Tertullianus Domitiani mentionem facit: « Tentaverat, inquit, et Domitianus, portio Neronis de crudelitate, eadem quæ ille facere. Sed, ut opinor, aliquid habens rationis et prudentiæ, mature destitit, revocatis etiam iis quos in exilium egerat. »

CAPUT XI.

Obitus Vespasiani, Titi, Domitiani, et Nervæ, et de imperatore Traiano.

Imperante autem etiamnum Vespasiano, ingentem pestilentiam Romæ grassatam esse dicunt, ita ut diebus plurimis quotidie supra decem hominum milla exstinguerentur. Quo tempore fama etiam fert, Rhodios colossum æreum centum et viginti septem pedum Jovi in urbe sua dicasse. Romæ Capitolium, quod conflagraverat, Vespasianus 240 restituit: qui imperio annis decem administrato, moriens filio Tito id reliquit. Sub hoc mons Vesuvius ruptus, tantum evomit incendii, ut regionem proximam civitatesque vicinas prorsus vastarit. Maximore is contendeat Romam brevi tempore beatam reddere et felicem; studium enim sapientiæ, liberaliumque artium disciplinam plurimum amavit. Josephum, ut virum egregium et præclarum, in

summo habuit honore. Cujus etiam libros manibus suis descriptos (1), in Romanam bibliothecam reposuit. Sed enim cum annos tres imperium tenuisset, et æstivo tempore interdiu iter faciens, plurimum e naribus sanguinem emisisset, atque inde animo defectus fuisset, Domitianus frater ejus, imperandi cupiditate victus, veneno eum sustulit, atque adhuc spirantem in loculos funeri paratos imposuit. Hic porro impie, et, ut paucis dicam, improbe prorsus imperium administrans, et seipsum secundum a Nerone veræ pietatis studiosorum hominum persecutorem constituens, non paucos necavit, ut paulo ante diximus. Sub hujus enim imperio et Timotheus, et Onesimus, et Dionysius Areopagita, cursum suum pro Christo martyrii stadio absolverunt. Ejus ætate Apollonius (2) quoque Tyaneus vixit, quem historiæ produnt Roma Byzantium venisse, atque ibi demoniacis quibusdam præstigiis atque incantationibus magnam vim serpentum et scorpionum fugasse, et præterea ferocissimos quosque equos frenasse, aliaque multa prodigiosa fecisse. Hunc, quod Nervæ charus esset, Domitianus, cum prius totondisset, mox conjecit in custodiam. Sed cum Domitianus per quindecim annos imperium gessisset, a conjuratis in templo Jovis occisus, Nervæ (3) id invitus reliquit. Itaque senatus, actis ejus abolitis, exsules revocavit, eisque bona sua restituit. Tum quoque Joannem, apostorum ex Patmo, quo relegatus fuerat, Ephesum redisse, atque ibi ecclesias rexisse ferunt, Sed enim et Nerva, cum anno uno et paulo diutius imperasset, defunctus Trajanum habuit successorem; sub quo adhuc discipulus ille, qui supra pectus Domini recubuit, in Asia vixit. Testantur hoc Ireneus Lugdunensis episcopus, et Alexandrinus Clemens contextor, 241 qui ambo fidei verbum admodum promulgarunt. Horum alter in xi *Adversus hæreses* libro hæc verba facit: « Et omnes presbyteri, qui cum Joanne discipulo Domini in Asia sermones contulerunt, testes sunt, hæc a Joanne tradita esse. Mansit enim cum eis usque ad Trajani tempora, et verus est certusque testis traditionum ab apostolis acceptarum. Clemens vero in eo libro cujus titulus est, *Qui dives sylvus fiat*, tempore hoc diserte indicato, et historia, quam ante narravimus de prædone per resipiscentiam servato, exposita, hæc quoque ferit ita scribens: « Audi fabulam, non fabulam, sed orationem veram de Joanne apostolo nobis proditam, et memoria conservatam. Posteaquam enim tyranno (Domitianum autem prorsus dicit) defuncto

ὡς καὶ αὐτὸν Ἰώσηπον οἷα δὴ λόγου ἀνδρα τιμῆς ὑπερβαλλούσας τιμᾶν, τὰ τε ἐκείνου βιβλία ἰδίᾳ γράψαι χερσὶ, καὶ ταῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ῥώμης ἐναποτίξαι. Τριεὶ δ' ἐπ' ἐνιαυτοῖς τὴν ἀρχὴν διακρίσας, ὡς θερεῖα δι' ἡμέρας ὁδοιποροῦσαντα, καὶ αἷμα διὰ τῶν μυκτῆρων οὐκ ὀλίγον προέμενον, κἀτεῦθεν λειποδρανοῦντα, Δομητιανὸς ὁ τοῦτου κατήγητος, τοῦ τῆς μοναρχίας ἔρωτος ἤττων γενόμενος, φαρμάκῳ αὐτὸν ἀναρεῖ· ἔτι δ' ἐμπνέοντα καὶ κερικαῖς θήκαις ἐναποτίθησι. Οὗτος δ' ἀθίως καὶ τὸ ὅλον φάσι· μοχθηρῶς τῇ ἀρχῇ χρώμενος, μετὰ Νέρωνα δεύτερος διώκτης τῶ εὐσεβεῖ μέρει ἀναφανείς, οὐκ ὀλίγους διέφθειρεν, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διελέθμεν. Ἐπ' αὐτοῦ γὰρ καὶ Τιμόθεος, καὶ Ὀνήσιμος, καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ σῆδιον ἔδραμον. Ἐπὶ τοῦτου καὶ ὁ Τυανεύς Ἀπολλώνιος ἐγνωρίζετο, ὃν ἀπὸ Ῥώμης ἐς Βυζαντιὸν ἤκουσα ὕφειν καὶ σκορπιῶν πλῆθος δαιμονιακῆς τιμᾶς ἀφῆλτοπούαις καὶ ἐπικλήσει φουγαθεῦσαι φανερῶς γινώσκειν τε πρὸς τοῦτοις καὶ τῶν ἱππων τὴν ἐπιξίον· καὶ ἀλλ' ἅττα τεράτων ἀνάμιστα ἱστοροῦσθαι αὐτὸν διαπράξασθαι· ὃν ὡς φίλον ὄντα Νερούα Δομητιανὸς ἐμφρουρον εἶχε, πρότερον ἀποκείρας. Ἐξ ἑτῆ δὲ πεντεκαίδεκα καὶ οὗτος ὁ Δομητιανὸς τῇ ἀρχῇ διανύσας, καὶ τῶ νεφ' σφαγῆς τοῦ Διός, Νερούα καὶ ἄλιον παραχωρεῖ τῆς ἀρχῆς. Τοῖνον ἡ σύγκλητος λύσασα τοῖς ἀδίκως ἀπεληλαμένοις τὰς ἐξορίας, καὶ τῶν οἰκείων σφίσι μετέχειν ἀνήκε. Τότε δὲ τὸς λόγος καὶ τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην τῆς ἐν Πάτμῳ ληθῆντα φυγῆς ἐν Ἐφέσῳ πάλιν ἔλθεῖν, καὶ τὰς αὐτῆς ἐκκλησίας διέπειν. Νερούαν δὲ καὶ αὐτὸν ἐπιστῆκα μικρὸν τι πρὸς αὐταρχήσαντα Τραιανὸς ἐπέχεσθαι. Καὶ ἐπὶ τοῦτου δὲ ἔτι τῶ βίῳ περιτῆν ὁ ἐπιστήθιος μαθητῆς ἐν Ἀσίᾳ ποιούμενος τὰς διατριβὰς· καὶ τὸ μαρτύριον τῶ λόγῳ διδόσασιν Βίρηναιος καὶ ὁ Λουγδοῦνων ἐπίσκοπος καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης ὁ στρωματεύς· καὶ ἄμω δὲ τὸν τῆς πίστεως λόγον μάλα ἤσαν προσθεύοντες. Ὡν ὁ μὲν πρότερος ἐν ἐπιτέρῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις τὰδε κατὰ βῆμα εἶπε· « Καὶ πάντες οἱ προσδύτεροι μαρτυροῦσιν οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἰωάννην τῶ τοῦ Κυρίου μαθητῆ συμβεβηκότας παραδεδοκῆναι ταῦτα τὸν Ἰωάννην. Πρῆμεινε γὰρ αὐτοῖς μέχρι τῶν Τραιανοῦ χρόνων· καὶ μάρτυς ἀληθῆς ἐστὶ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως. » Κλήμης δὲ καὶ αὐτὸς τὸν χρόνον ἐπισημνάνμενος ἐν τῶ, Τίς ὁ σωζόμενος πλοῦσιος λόγος, καὶ τὴν μικρῶ πρόσθεν ἡμῖν εἰρημένην ἱστορίαν, ὅπως τὸν ληστὴν διεσώσατο, ἐπιφέρει καὶ ταῦτα γράφων οὕτως· « Ἀκουσον μῦθον, οὐ μῦθον, ἀλλ' ὄπισθ' ἄλλο γόνον, περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λεγόμενον, καὶ ἡμῖν παραδεδομένον, καὶ μνήμη πεφυλαγμένον.

(1) Tranquillus scribit, Titum velocissime nobis excipere solitum, cum amanuensibus suis per jocum ludumque certantem, imitari chirographa quæcunque vidisset, ac proterti sæpe, se maximum falsarium esse potuisse. Non mirum si aque fuerit, si libros ipse septem Josephi *De bello Judaico* manu sua descripsit.

(2) Hunc cum Domitianus punire vellet, repente

is in judicio disparuit. (Lact. lib. v, cap. 3.)

(3) Nerva omnes qui impietatis in deos rei fuerant, Christianos scilicet, absolvi voluit. Et edicto vetuit, ne servi deinde dominos criminarentur, neve liceret aut impietatis (Christianismi) aut Judaicæ sectæ quæpiam dehinc insimulari. (Hion.) « Nerva pueros et puellas egenis parentibus aatos sumpto publico per Italiam ali jussit. » (Eutrop.

Ἐπεὶ δὲ γὰρ τοῦ τυράννου τελευτήσαντος (Δομε- A ex insula Patmo Ephesum rediit, » et quæ sequuntur. A
τιανόν δὲ πάντως φησὶν) ἀπὸ τῆς νήσου Πάτμου μετῆλθεν εἰς Ἐφεσον, » καὶ ὅσα ἔξης.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ τοῦ μετὰ τὸν Μάγον Σίμωνα δευτέρου αἵρεσιάρχου Μενάνδρου.

Ἐπὶ δὲ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς, μετὰ Σίμωνα τὸν Μάγον, ἀξιόμαχον ὄπλον τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας δευτέρον ἀναδείκνυται Μενάνδρος, ἐκείνῳ μὲν μαθητευθεὶς, Σαμαρεὺς δ' ἦν καὶ οὗτος ὡσπερ ἐκεῖνος, ταῖς γε μὴν γοητείαις καὶ τερατολογίαις ἐν δευτέρῳ τὸν διδάσκαλον θέμενος· ἐζυγῶ γὰρ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνετθεῖ τιμὴν, καὶ ἄνωθεν ἀπεισάλλθαι ἔληρώδει τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκεν σωτηρίας. Ἐδιδασκέ γε μὴν, μὴ ἄλλως πρὸς ἰσχύος ἔχειν τινὰ τῶν κωσμοποιῶν ἀγγέλων περιγενέσθαι, εἰ μὴ τις διὰ τῆς αὐτοῦ γοητείας διέλθοι, καὶ ὅπερ αὐτὸς παρεδίδου βάπτισμα λούσαιτο Ἐφασκε γὰρ τοὺς τούτου καταβιβθέντας ἀγγήρως διαδιδώσκειν, αἰδίου καὶ ἀθανάτου μετέχοντας βιοτῆς. Μέννηται τούτου ὁ τε προφῆτης Εἰρηναῖος, καὶ ὁ ἐν φιλοσόφοις μάρτυς Ἄριστος Ἰουστίνος, τοῦ τε Σίμωνος μνείαν ποιούμενος, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου, οὕτω λέγων· « Μενάνδρον δὲ τινα καὶ αὐτὸν Σαμαρέα, τὸν ἀπὸ κώμης Καπαρτιέως γενόμενον, μαθητὴν τοῦ Σίμωνος, οἰστηθέντα καὶ αὐτὸν ὑπὸ τῶν δαιμόνων, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ γενόμενον, πολλοὺς ἐξαπατήσαι διὰ μαγικῆς τέχνης οἶδαμεν· ὅς καὶ τοὺς αὐγῶ ἐπομένους ὡς μὴ ἀποθνήσκοντας ἔπεισε· καὶ νῦν τινές εἰσιν ἀπ' ἐκείνου τούτου ὁμολογοῦντες. » Ἦν δὲ ἄρα διαβολικῆς ἐνεργείας διὰ τῶν τοιῶνδε γοητῶν τὴν Χριστιανῶν προσηγορίαν ὑποδυομένων, τὸ μέγα τῆς θεοσεβείας μυστήριον ἐπὶ μαγεῖα σπουδάσαι διαβάζειν, διασῦραι τε δι' αὐτῶν τὰ περὶ ψυχῆς ἀθανασίας καὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἐκκλησιαστικὰ δόγματα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῆς τῶν Ἐβιοναίων αἵρέσεως.

Οἱ μὲν οὖν οὕτως ἀπάτης εἶχον· ἕτεροι δὲ τῆς περὶ τὸν Χριστὸν διαθέσεως τὸν Θεοῦ Υἱὸν ἱκανῶς ἀποσπασαὶ μὴ ἔχοντες, εὐτελεῖ δοξάζειν περὶ αὐτοῦ εἰσηγοῦντο. Ἐβιοναίους τούτους οἱ πρὸ ἡμῶν ὠνόμασαν. Τοιαύτης δ' ἔτυχον προσηγορίας, εὐστόχως τὴν τῆς διανοίας αὐτῶν πτωχείαν ὑποφαινούσης· οὕτω γὰρ παρ' Ἑβραίοις ὁ πτωχὸς ὀνομάζεται· ψιλὸν καὶ γὰρ ἄνθρωπον μόνον τὸν Χριστὸν ἐδόξαζον, κατὰ προκοπὴν ἡθους δεδικαιωμένον· ἡρμένον μὲν καὶ γεγεννημένον ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἐκ συνφείας τοῦ Ἰωσήφ τὴν ἀρχὴν ἐσχικήα· καὶ οὐ βῆδιον ἔλεγον διὰ μόνης τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως περιεῖναι τὸ σώζεσθαι, εἰ μὴ καὶ τῆς νομικῆς θρησκείας τις μέτοχος εἴη, καὶ ἐκείνην δὲ τὴν πολιτείαν μίσεισι. Τῆς δ' αὐτῆς αἵρέσεως εἰς δύο διηρημένης, οἱ μὲν ταῦτ' ἔλεγον· οἱ δὲ προσέειπτο ἐκ Πνεύματος μὲν ἀγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας γεγενῆσθαι Χριστὸν, οὐ μὴν καὶ προὔκρχοντα Ἀδὸν τε καὶ σοφίαν τοῦ

CAPUT XII.

De Menandro, secundo a Simone Mago hæresiarcha.

Sub eodem imperio, post Simonem illum Magum insignem diabolicæ operationis et efficacis armorum exhibuit Menander, discipulus ejus, Samaritanus itidem ut ille, imposturis certe et carminum præstigiis longe magistrum post se relinquens. Sibi ipsi enim Servatoris nostri vendicebat honorem, seque e cælo salutis hominum ergo demissum esse nugabatur, illud etiam docens : neminem unquam aliter ex certamine cum mundi architectis angelis congressum, victorem abiturum, quam si disciplinam magicarum præstigiarum suam omnem probe teneret, et quem ipse tradidisset baptismum subiret. Quo baptismo si quem dignatus esset, eum expertem senectutis, sempiternam et immortalem vitam victurum esse dicebat, Meminit hujus, quem modo nominavimus, Irenæus, et item ex philosophis martyr et testis optimus Justinus, Simonis illius atque Menandri hujus mentionem faciens, atque ita dicens : « Menander quidam, et ipse Samaritanus, in vico Caparatensi ortus, Simonis discipulus, non minus quam ille dæmoniorum furore afflatus, permultos Antiochiæ vivens magica arte seduxit, qui etiam sectatoribus suis nunquam eos morituros esse persuasit. Exstant etiamnum illius discipuli nonnulli, qui hoc idem profitentur. » Verum enimvero diabolicæ plane hoc erat solertiæ, per tales magos, qui Christianorum sibi, prætextus gratia, nomen sumpsissent, ingenti divinæ pietatis mysterio magicarum præstigiarum inuere calumniam, atque ecclesiastica de animarum immortalitate et mortuorum resurrectione dogmata traducere atque evertere.

CAPUT XIII.

De hæresi Ebionitarum.

Atque illi quidem ita homines seducebant. Alii porro, cum homines a professione et fide in Christum Filium Dei omnino abstrahere non possent, tenuiore de eo opinionem induxerunt. Ebionæos hos majores nostri nominarunt : dignos prorsus qui appellationem eam obtinerent, directe et certo mentis eorum inopiam et mendicantem declarantem : ita enim apud Hebræos mendicis vocatur. Siquidem purum tantum hominem Christum esse docuerunt, morum proficiente accessione justificatum : qui ex Maria genitus primum exstiterit, et ex congressu Josephi initium sumpserit : et præterea, quod non facile quisquam per solam fidem in Christum salvus fieret, nisi etiam legis cæremonias servaret, et eam vivendi rationem sequeretur. Hæresi hac et secta in duas partes dissecta, alteri quidem, quæ modo diximus, senserunt, alteri autem admiserunt quidem illi, ex Spiritu

sancto et Maria virgine Christum natum esse, eundem autem quod antea ab æterno fuerit, Verbum et sapientiam principio carentis et æterni Dei esse pernegarunt. Proindeque et ii in eadem cum alteris illis versati sunt impietate. Idem enim, ut illi, legis cultum et observationem plurimum complectebantur. Illicet et Apostoli epistolas omnes, apostatam et desertorem Paulum appellantes, rejiciebant : et soli quod secundum Hebræos erat, Evangelio adhærere perseverabant. Et cum Sabbatum aliamque eorum observationem omnem ex æquo cum illis servarent, nihilominus et nobiscum Dominicos dies ad Christi resurrectionis memoriam colebant.

243 CAPUT XIV.

De Cerintho hæresiarcha.

Eadem ætate et Cerinthum quemdam alterius hæresis ducem fuisse, scriptor ecclesiasticus Caius commemorat, ita dicens : « Sed et Cerinthus per revelationes velut a magno apostolo scriptas, verborum portentia nobis tanquam per angelos ei tradita mentitus inducit, post resurrectionem astruens terrenum futurum Christi regnum, et homines in carne conversationem cupiditatibus voluptatibus subjectam denuo apud Jerusalem habituros. Atque cum sacrarum Dei Scripturarum sit hostis, seducere homines volens, mille tamen annorum nuptiarum celebritatibus destinatum refert (1). » Ejus etiam Dionysius Alexandrinus in secundo *Promissionum* de Joannis Apocalypsi libro meminit : « Cerinthum, dicens, qui et a se nominatam Cerinthianam hæresim instituit, condignum idoneumque figmento suo nomen sibi vulgo arrogare voluisse. Disciplinæ quippe ejus illam fuisse doctrinam, Terrenum Dei regnum fore : et quarum rerum ipse, qui corporis sui amans et admodum carnalis esset, cupiditate teneretur, ventris videlicet, et earum quæ sub ventre sunt partium voluptatis et exuberantiæ, in eis tanquam in somnis vitam peractum iri : hoc est, in epulis, comotationibus, conjugiiis, et quibus hæc plausibilia gratiosioraque fore largisque proventura putavit, diebus festis, sacrificiis, et victimarum mactationibus. » Hæc Dionysius. Irenæus autem, cum alia etiam plura vertiginis plena deliramenta ejus in primo *Contra hæreses* libro proposuit, tum in tertio ejusdem operis de eo memoria dignam historiam recenset, quam per traditionem Polycarpi Smyrnæi episcopi se accepisse dicit. Cum namque aliquando Joannem apostolum balneo uti oporteret, et cum jam illuc ingressurus Cerinthum intus esse cognovisset, quanta potuit celeritate inde refugit, ne sub eodem quidem tecto una cum illo manere justum esse opinatus : quod etiam iis qui cum eo erant persuasit : Fugiamus, inquit, ne balneum concidat, in quo veritatis inimicus Cerinthus lavat.

(1) Chiliastarum sive Millenariorum origo.

Α ἀνάρχου εἶναι Θεοῦ. Κάντεῦθεν καὶ οὗτοι τῇ ἐκείνων περιετρέποντο ἀσεδείᾳ. Ἐπίσης γὰρ κάκεινοις καὶ οὗτοι τὴν κατὰ νόμον λατρείαν ὡς πλεῖστον περιήκοντες ἦσαν. Ἀμέλει τοι καὶ πάσας μὲν τοῦ Ἀποστόλου τὰς ἐπιστολάς ἀπεσεῖοντο, ἀποστάντων τε τῶν Πιϋλων ἐκάλουν, μόνῃ δὲ τῇ καθ' Ἑβραίους Εὐαγγελίῳ διετέλουν προστετηχότες· καὶ τὸ μὲν Σάββατον καὶ τὴν ἄλλην αὐτῶν παρατήρησιν ἐπίσης ἐκείνοις ἐφύλαττον· παραπλησίως δ' ἡμῖν καὶ τῆς Κυριακῆς ἐτίμων εἰς μνήμην τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΔ'.

Περὶ Κηρίνου τοῦ αἰρεσιάρχου.

Β Τῇ δ' αὐτῇ τοῦ χρόνου φορᾷ καὶ Κηρίνον τινὰ ἄλλης αἰρέσεως ἀρχηγὸν Γάιος ἐκκλησιαστικῶς ἀνὴρ ἱστορεῖ γενέσθαι· « Ἀλλὰ καὶ Κηρίνος ὁ δὲ ἀπακάλυψεν ὡς ὑπὸ ἀποστόλου μεγάλου γεγραμμένον τερατολογίας ἡμῖν ὡς δι' ἀγγέλων αὐτῷ δεδιδαχμένα ψευδόμενος ἐπεισάγει, λέγων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπίγειον εἶναι τὸ βασίλειον τοῦ Χριστοῦ· καὶ πᾶν ἐπιθυμίας καὶ ἡδοναῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ τὴν σάρκα πολιτευομένην δουλεύειν· καὶ ἔχρὸς ὑπάρχων τῆς Γραφῆς τοῦ Θεοῦ, ἀριθμὸν χιλιοστίας ἐν γήσῳ ἑορτῇ θέλων πλανᾶν λέγει γενέσθαι. » Τοῦ δ' αὐτοῦ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας μέμνηται ἐν δευτέρῳ τῶν Ἐπαγγελίων περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκάλυψεως· « Κηρίνον, λέγων, τὸν καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσιν Κηρίνθιανὴν αἵρεσιν συστησάμενον, ἀξιώσασιν ἐπιφημίσαι θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ πλάσματι ὄνομα· C Τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίᾳς αὐτοῦ τὸ δόγμα· ἐπίγειον ἔσσεσθαι τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ ἐν αὐτῷ ὠρέγετο, φιλοσώματος ὢν καὶ πάντῃ σαρκικῶς ἐν τούτοις ὄνειροπολεῖν ἔσσεσθαι γαστροδὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμονῶν, τοῦτ' ἔστι σιτίοις καὶ ποτοῖς καὶ γάμοις· καὶ δι' ὧν εὐφημότερον ταῦτα ψῆθον ποριεῖσθαι, ἑορταῖς καὶ θυσιαῖς καὶ ἱεροῖς στραγαῖς. » Καὶ Διονύσιος μὲν ταῦτα· Εἰρηναῖος δὲ καὶ ἄλλας ἰλιγγίου πλήρεις φαντασίας ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις προθέμενος, ἐν τῷ τῷ τῆς αὐτοῦ πραγματείας καὶ ἄλλην ἡμῖν περὶ αὐτοῦ λήθης ἱστορίαν οὐκ ἄξιαν ἐπιφέρει· ἦν ἐκ παραδόσεως Πολυκάρπου τοῦ Σμυρναίων ἐπισκόπου ἔχειν φησὶν· ὡς χρεῖας γενομένης, τὸν ἀπόστολον Ἰωάννην βλαυνεῖν χρῆσασθαι· γνόντα δὲ, [ἐν] τῷ μέλει ἐισιέναι, Κηρίνον ἔνδον ὄντα, θύραζε ὅσον τάχος αὐθὺς ἀναπηδῆσαι, μετὰ τῆς αὐτοῦ στέγης μεταλαχῆν ἐκείνῳ δίκαιον κρίναντα· εἰσηγγέσασθαι τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ τοῦτο, Φύγωμεν, ἐπειπόντος, μὴ τὸ βλαυνεῖον ἡμῖν συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνου τοῦ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

A

244 CAPUT XV.

Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν λεγομένων Νικολαϊτῶν, ὡς ἀπὸ Νικολαίου, ἐνὸς τῶν ἐπτὰ διακόνων, συνέστη.

Πρὸς τούτοις τετάρτη ἀπὸ Σίμωνος ἐπὶ βραχὺν χρόνον καὶ ἡ Νικολαϊτῶν λεγομένη αἵρεσις ἀνεφάνη, ἥς καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει μνησθὲν ποιεῖται. Ἀρχηγὸς δὲ ταύτης Νικόλαος ἦν, εἷς τῶν μετὰ Στεφάνου ἐπὶ τῇ τῶν ἐνδεῶν θεραπείᾳ ἐν ταῖς Πράξεσιν ἱστορίας ἀξιωθείς. Οὗτος τοιγαροῦν, ὡς ὁ Ἀλεξανδρεὺς Κλήμης ἐν τῷ τρίτῳ φησι: Στρωματεῖ, ὠραίαν ἔχων γυναῖκα μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν πρὸς τῶν ἀποστόλων ζηλοτυπίαν ὀνειδίσθεις, ἐπὶ μίσης αὐτὴν ἀγαθῶν, γῆμαί παντὶ τῷ προὔτρεπετο· καὶ ῥῆσιν τῇ τοιαύτῃ πράξει κατάλληλον ἐπέφηεν, ὅτι παραχρᾶσθαι δεῖ τῇ σαρκί· ὅπερ, ὡς ἐγώ μιν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι, ἢ τὸ μὴ καταχρᾶσθαι εἰσγηγεῖσθαι· οἷοναί τὸ μὴ ἐνδιδόναι τῇ ὀρέξει τῶν τῆς σαρκὸς θελημάτων. Οἱ δὲ τὴν αἵρεσιν αὐτοῦ μετιόντες, τῷ γενημένῳ καὶ τῷ εἰρημένῳ χωρὶς τινος βασίνου κατακολουθήσαντες, ἀνίδην τῇ πορνείᾳ χρώνται. Καίτοι γὰρ λόγος τὸν Νικόλαον μὴ τινὲς ἑτέρας παρ' ἧν ἔγχετο ὁμιλεῖν· ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου φύντες, αἱ μὲν θήλειαι κατεγύρων παρθενίαν ἀσχοῦσαι· ἐν ἀφορίᾳ δὲ καὶ τὸν ἐκείνου υἱὸν παραμείναι ἔγνωμεν. Τούτων δ' ὁμολογουμένων, εἰσενεὶ ὡς ἀποβολὴ κάθους ἦν ἡ ἐς μέσον τῶν ἀποστόλων τῆς ζηλοτυπούμενης ἐγκύκλιος γυναικός· καὶ τῶν διὰ σπουδῆς ἡδονῶν ἐγκράτεια τὸ παραχρᾶσθαι τῇ σαρκὶ ἐπίδασκε· μὴ γὰρ βούλεσθαι οὐσι κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐντολήν, ἡδονῇ καὶ Κυρίῳ. Φασι δὲ καὶ τὸν Ματθαῖον οὕτω διδάξει· σαρκὶ μὲν

μῆχεσθαι καὶ παραχρᾶσθαι· μηδὲν αὐτῇ πρὸς ἡδονῆν ἐνδιδόντα· ψυχὴν δὲ αἰεὶ διὰ πίστεως καὶ γνώσεως. Ταῦτα μὲν περὶ τῶν καταρχᾶς παραχρᾶστικῶν τὸν ἀληθῆ τῆς πίστεως λόγον ἐπιχειρηκότων, θᾶπτον δὲ διαρρῶντων, ἐπιτόμως εἰρήκαμεν· κατὰ καιρὸν δὲ καὶ τοὺς λαίποντας θήσομεν.

autem per fidem et cognitionem veram alendam atque augendam. Hæc de illis, qui a principio veram et sinceram fidei doctrinam adulterare cum conati essent, statim tamen diffuxerunt, compendiosè diximus, suo loco etiam de reliquis dicturi.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'.

Ὡς ἐμαρτύρησε Συμεὼν ὁ τοῦ Κλοπᾶ· καὶ ὅθεν αἱ αἰρέσεις τοκταρχᾶς τῇ τοῦ Χριστοῦ εἰσεφάρησαν Ἐκκλησίᾳ.

Νέρων μὲν δὴ πρῶτος τοῦ κατὰ Χριστὸν ἀπήρξατο διωγμοῦ· Δομιτιανὸς δ' ἐπὶ τούτῳ δεύτερος· καὶ τρίτος οὗτος Τραϊανὸς· ἐφ' οὗ καὶ μερικῶς καὶ κατὰ πόλεις δῆμων ἐπανισταμένων τὸν καθ' ἑμῶν διωγμὸν πολὺν τινα γενέσθαι λόγος ἀρχαῖος διαθρολλεῖ· καθ' ὃν καιρὸν καὶ Συμεὼνα τὸν ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ Ἰησοῦ Κλοπᾶ γεννηθέντα, καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ

(1) De carnis hujusmodi abusu illustris est etiam sententia apud Cicer. lib. 1 De legib: « Cum animus cognitio perceptisque virtutibus a corporis obsequio indulgentiaque discesserit, voluptatemque sicut labem aliquam de lecoris oppresserit, omnemque mortis dolorisque timorem effugerit, societatemque carnis ejocerit, tum omnibus se natura

De hæresi eorum, qui Nicolaitæ dicuntur, ut ea a Nicolao, uno ex septem diaconis, orto exstiterit

Præter has, quarta quoque a Simone brevi tempore, quæ Nicolaitarum dicitur hæresis, viguit: cujus et Joannes in Apocalypsi meminit. Auctor ejus fuit Nicolaus, eorum unus qui una cum Stephano ad pauperum curam et ministerium in Actis apostolicis sunt delecti. Is, ut Alexandrinus Clemens in tertio *Contextionum* libro ait, cum formosam haberet uxorem, eique post Servatoris assumptionem, ab apostolis zelotypiæ crimen obiectum esset, in medium productam, quicunque vellet ducere eam jussit; eique facto congruens quoque adjecit dictum, Abutendum esse carne (1), inquit. Quo quidem ille verbo, ut ego puto, non aliud, quam carne ad illegitimas voluptates non utendum, neque appetitui libidinum ejus indulgendum esse insinuavit. Qui autem hæresim ejus complexi sunt, factum simul dictumque ejus sine judicio secuti, impudenter fornicatione utuntur. Sed enim Nicolaum cum nulla alia muliere quam conjuge sua consuevisse fama est: ex liberis quos, genuit, feminae quidem in virginitate consequerunt, filium autem in incorrupto cœlibatu quoque permansisse scimus. Quæ cum citra controversiam ita se habeant, satis apparet, quod ille uxorem, propter quam zelotypus visus esset, in medium apostolorum produxit, id velut repudiationem affectionis carnalis fuisse: eumque per abusum carnis continentiam et accuratam voluptatum compressionem docuisse, quippe qui juxta, Servatoris præceptum, duobus heris, voluptati scilicet et Domino, inservire noluerit, Ferunt autem et Matthiam docentem ita tradidisse: Expugnandam quidem esse carnem, eaque abutendum, neque ei quidquam ad voluptatem indulgendum; animam

245 CAPUT XVI.

Ut Symeon Cleophæ martyrium subierit: et unde hæreses a principio in Ecclesiam Christi invaserint.

Nero quidem primus persequi Christum est exorsus, Domitianus secundus, tertius hic Trajanus; sub quo et privatim et publice, per urbes universis insurgentibus populis, antiquitus traditum est ingentem contra nos concitatam fuisse persecutionem. Quo tempore Symeonem quoque, patruo Jesu Cleopha, et Maria conjuge ejus, quam

conjunctum duxerit, cultumque Dei et puram religionem suscepit, et exacerit illam ut oculorum, sic Ingenii aciem ad bona deligenda, et rejicienda contraria, quæ virtus ex providendo est appellata prudentia, quid eo dici aut cogitari poterit beatius? »

et sororem (quippe veluti consponsam atque adeo filiam) Dei Genitricis fuisse dicunt, non ex Anna et Joachimo, sed ex Salome et Josepho editam, ut dictum est, progenitum, martyrii cursum absolvisse constat : cui etiam post Jacobum Hierosolymitanæ Ecclesiæ sedes commissa fuerat. Symeon iste a quibusdam hæreticis, velut unus posterorum Davidis (nam ad idusque tempus inquirebantur) et regalis tribus Judæ, ipsiusque adeo Christi agnatus, delatus est : et propter eum, quod libere pulchram professionem profiteretur, gravis æmulatio et invidia principibus incessit. Hic cum diebus pluribus dura verbera, quæ ei Atticus per tormenta inferebat, fortiter pertulisset, pari cum Christo supplicio est affectus. Namque in crucem sublatu, ad illum moriens transiit, cum quidem centum et viginti peregrisset annos. Scribit sane Hegesippus, cum eo tempore Judæi regis stirpis et tribus inquirerentur, ipsius quoque Symeonis accusatores, quod videlicet ex eis essent, captos esse. Quod si quis veræ rationi atque observationi insistat, recte profecto Symeonem hunc ex illis fuisse dicat, qui Dominum suis ipsorum oculis viderint, et auribus audierint. Apertum nimirum indicium est longævitas ipsius : et quod divinorum Evangeliorum scriptura Mariæ Cleophæ, ex quo hunc prognatum esse supra diximus, mentionem facit. Idem historicus aliterius cujusdam, unius ex iis, qui ex genere orti erant Salvatoris, cui Judæ nomen fuerit, meminit, quem ad eam quoque ætatem vixisse dicit : post id, quod ante exposuit, quorundam sub Domitiano pro fide in Christum peractum martyrium. Scribit autem ad hunc modum : « **246** Venerunt igitur et præfuerunt Ecclesiæ omni, velut martyres et testes, gentiles quoque Domini : et pace Ecclesiis reddita, usque ad Trajanum Cæsarem manserunt : donec etiam, quem diximus, Symeon Cleophæ filius, patris Domini, per calumniam ab hæreticis eodem modo apud Atticum consularem delatu, est. Qui dies multos tortus, ita martyrium obiit, ut omnes, atque ipse etiam Atticus, mirarentur, hominem centum et viginti annos natum tantum perferre tormenti. Et is tandem in crucem agi est iussus. » Paululum autem historicus digressus, ubi ea quæ commemorata sunt dixit, deinde et illa addit : quod ad ea usque tempora Ecclesia pura et incorrupta permanserit virgo, in locis obscuris et caliginosis adhuc, si qui tum existerunt qui sanam doctrinam salutiferæ prædicationis corrumpere sunt conati, delitescens. Postquam autem sacer apostolorum chorus diverso mortis genere vitam finit, generatioque eorum præterit, qui auribus ipsi suis divinam sapientiam audiverant : tum primum impiorum seductorum, per peregrinorum doctorum deceptionem, coitio et conspiratio initium cepit. Qui deinde, nullo jam ex apostolis reliquo, nudo (ut dicitur) capite contra

γυναϊκός, ἣν δὴ καὶ ἀδελφὴν τῆς Θεοτόκου φασί, ὡς συννημφον αὐτῆς οὖσαν καὶ θυγατέρα, οὐκ ἐξ Ἄννης καὶ τοῦ Ἰωακείμ, ἀλλὰ Σαλώμης καὶ Ἰωσήφ, ὡς εἴρηται, τὸ τοῦ μαρτυρίου σταδίον ὑπελήθει. Τοῦτω καὶ ὁ τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας θρόνος μετὰ Ἰάκωβον ἐπιτρέπη. Οὗτος τοίνυν ὁ Συμεὼν ὑπὸ τινῶν αἵρεσιωτῶν, ὡς ἀπόγονος ὢν τοῦ Δαβὶδ καταγορηθεὶς (καὶ γὰρ ὅχι ὄν, καὶ τῶν χρόνων ἐκείνου ἀνιχνεύοντο οἱ ἐξ Ἰουδα τῆς βασιλικῆς κατηγορηθεὶς φυλῆς), καὶ ὡς τῶ Χριστῶ πρὸς γένους ἂν, δι' ὃν καὶ οὐ μέτριος ὁ ζῆλος τοῖς ἀρχουσιν ἦν, τὴν καλὴν ὁμολογίαν παρβόλαισάμενος, καὶ ἐπὶ πλείστας τῶν ἡμερῶν αἰκίας καρτερήσας συχνὰς. Ἀττικοῦ τὴν κόλασιν ἐπιφέροντος, Χριστῶ παραπλήρην τὸ τέλος παθεῖν. Σταυρῶ γὰρ μετέωρος ἐπαρθείς, πρὸς αὐτὸν ἐκδομει, εἴκοσι καὶ ἑκατὸν διαζῆσαι ἑναιατούς. Ἱστορεῖ γε μὴν ὁ Ἠγήσιππος, ὡς ἔρι καὶ τοὺς κατηγοροὺς αὐτοῦ, ζητουμένων τοττηκῆτα τῶν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς φυλῆς Ἰουδαίων, ὡς ἦ ἐξ αὐτῶν ὄντας, ἀλῶσαι συνέδη · λογιμῶ δ' ἔρι καὶ τὸν Συμεῶνα εἰκότι χρώμενος τῶν αὐτοπῶν καὶ αὐτηκῶν εἴποι ἂν τις τοῦ Κυρίου γενεῖται, ἀκραιφνεῖ τεκμηρίῳ τῶ μακρῶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προχρησάμενος, καὶ τῶ μνηταῖν ποιῆσαι τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων γραφῶν Μαρίας τῆς τοῦ Κλοπᾶ ἐξ οὗ φῶναι ταύτην καὶ πρότερον ὁ λόγος ἱστορεῖται. Ὁ δ' αὐτὸς συγγραφεὺς καὶ ἑτέρου τῶν ἀπὸ γένους φερομένων ἀδελφῶν τοῦ Σωτῆρος ἐνός, ᾧ ὄνομα Ἰουδας, μνηταῖν ποιεῖται · ὃν φησι καὶ μέχρι τῆς αἰῆς ἐπιθῶναι ἀρχῆς μετὰ τὴν ἔδη πρότερον ἱστορηθεῖσαν αὐτῶ ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ἐπὶ λαμπριότητος τινῶν μαρτυρίαν. Γράφει δὲ οὕτως · « Ἐρχονται οὖν καὶ προηγούνηται πάσης Ἐκκλησίας ὡς μάρτυρες καὶ οἱ ἀπὸ γένους τοῦ Κυρίου · καὶ γενομένης εἰρήνης ἐν πάτῃ Ἐκκλησίᾳ, μένουσι μέχρι Τραϊανῶ Καίσαρος · ἄχρι οὗ ὁ ἐκ θείου τοῦ Κυρίου ὁ προειρημένος Συμεὼν οὐδὲ Κλοπᾶ, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν, ὡσαύτως καταγορηθῆ καὶ ἐπὶ τῶ αὐτῶ λόγῳ ἐπὶ Ἀττικοῦ τοῦ ὑπατικοῦ · καὶ ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις αἰκιζόμενος, ἐμαρτύρησεν · ὡς πάντας ὑπερβαυμάζων, καὶ τὸν ὑπατικόν · ὃς ἐπὶ τὸν εἴκοσι τῶ γυμνῶν ἔτων, ὑπέμεινε καὶ ἐκελεύθη σταυρωθῆναι. » Μικρὸν δὲ παρακατιῶν ὁ συγγραφεὺς, καὶ τὰ περὶ τῶν εἰρημένων εἰπὼν, ὑπερβαυ καὶ ταῦτα προστίθησιν · « Ὡς ἄρα μέχρι τῶν τότε χρόνων παρθένος καθαρὰ καὶ ἀδιάφθορος ἔμεινε ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἀδελφῶν που σκοτίῳ φωλευόντων εἰσεῖται τότε τῶν, εἰ καὶ τινες ὑπῆρχον, παραφθεῖρην ἐπιχειρούντων τὸν ὑγιῆ κανόνα τοῦ σωτηρίου κηρύγματος. Ὡς δ' ὁ ἱερὸς τῶν ἀποστόλων χορὸς διάφορον εἰλήφει τοῦ βίου τέλος, παρετλήθη τε ἡ γενεὴ ἐκείνη τῶν αὐταῖς ἀκοαῖς τῆς ἐνθέου σοφίας ἐπακούσαι καταξιωμένων, τρηκῆναι τῆς ἀθέου πλάνης ἀρχῆν ἐλάμβανεν ἡ σύστασις διὰ τῆς τῶν ἑτεροδόξων ἀπάτης · οἱ καὶ ἄτε μηδενὸς τῶν αὐτῶ ἀποστόλων λειπομένου, γυμνῆ λοιπὸν κεφαλῇ τῶ τῆς ἀληθείας κηρύγματι τὴν ψευδῶνυμον γυνῶν ἀντικηρύττειν ἐπεχείρουν. » Ὁ μὲν οὖν Ἠγήσιππος

ταῦτα ἡμῖς δὲ τὸ λείπον τῆς Τραϊανῶς δυναστείας ἅ
τῆ ἱστορίᾳ ἐπισυνάψωμεν.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ.

Περὶ τοῦ κατὰ Τραϊανὸν διωγμοῦ· καὶ οἶον
δῶγμα οὗτος κατὰ Χριστιανῶν ἐξήνεγκε.

Ὁ μὲν οὖν διωγμὸς πολὺς καὶ ἀκμάζων μάλιστα
ἦν· καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ τινα Πλίνιον Σικουῶνον,
ἐν τοῖς ἡγεμόσι διάσημον, τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων
δρῶντα, βασιλεῖ πρὸς λόγου ἐλθεῖν, καὶ τὸ πολὺ
ταῦ πλῆθους τῶν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀναρουμένων
ὑποστημῆναι· καὶ ἅμα μηνύοντα· μηδὲν τι παρὰ
τοὺς νόμους πρίττειν Χριστιανούς ἀνόσιον φάναι·
πλὴν γε δὴ ὅτι ἅμα ἔφ' ἐξανιστάμενοι τὸν Χριστὸν
οἷα θεὸν εὐφημοῦσι· τῶν γε μὴν ἀθεμίτων ἔργων
παντάπει καθεστᾶσιν ὡς πορρωτέρω. Τοῦτοις δ'
ἐπικλασθέντα τοῖς ῥήμασι τὸν Τραϊανὸν, δῶγμα
θεῖναι τοιόδε· Τὸ Χριστιανῶν φῶλον μὴ ἐκζητεῖ-
σθαι μὲν, ἐμπετὸν δὲ κολάζεσθαι. Κάντεῦθεν μέ-
τριον μὲν ὅσον τὸν διωγμὸν ἀναχαιτισθῆναι· μὴ
πίμπαν δὲ καὶ τοῖς κακουργεῖν ἡρημένοις ἀνεπιγέ-
ρητα τὰ ἡμέτερα εἶναι ταῖς ἐκείνων ἐπιβουλαῖς, πῆ
μὲν τῶν δῆμων αὐτῶν, πῆ δὲ καὶ ἀρχόντων κατὰ
χώρας ἡμῖν ἐπεγερομένων, ὡς καὶ προφανῶς μὴ
ἐπιχειρομένου καθολικοῦ διωγμοῦ· μερικοῦς δ'
ὅμως κατ' ἐπαρχίας κινεῖσθαι τινὰς, ὡς καὶ πολλοὺς
ἐνεῦθεν ἀναδείκνυσθαι μάρτυρας. Ταῦτα Τερτυλιανὸς
ἱστορεῖ ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ συγγραφῇσιν, Ῥωμαϊκῇ
ἐπολογία, οὕτω διεξόν· « Καίτοι εὐρήκαμεν καὶ
τὴν εἰς ἡμᾶς ἐπιζήτησιν κεκωλυμένην. Πλίνιος γὰρ
Σικουῶνος ἡγούμενος ἐπαρχίας, κατακρίνας Χριστιανούς
τινας καὶ τῆς ἀξίας ἐκβαλὼν, ταραχθεὶς τῷ
πλῆθει, διὸ ἠγνόει τί αὐτῷ λοιπὸν εἴη πρακτέον,
Τραϊανῷ τῷ βασιλεῖ ἀνεκοινώσατο, λέγων, ἔξω τοῦ
μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρεῖν, μηδὲν ἀνόσιον
ἐν αὐτοῖς εὐρηκέναι. Ἐμήνουν δὲ καὶ τοῦτο· ἀνίστα-
σθαι ἔωθεν τοὺς Χριστιανούς, καὶ τὸν Χριστὸν
θεοῦ δίκην ὑμνεῖν· καὶ πρὸς τὸ τὴν ἐπιστήμην αὐ-
τῶν διαφυλάσσειν, κωλύεσθαι φρονεῖν, μοιχεύειν,
πλεονεχεῖν, ἀποστερεῖν, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια. Πρὸς
ταῦτα ἀνέγραψε Τραϊανός, τὸ τῶν Χριστιανῶν
φῶλον μὴ ἐκζητεῖσθαι μὲν, ἐμπετὸν δὲ κολάζεσθαι. »
cetera scelera prohibere. Ab quæ Trajanus rescripsit, Christianos inquirendos non esse, obla-
tos autem puniendos. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ'.

Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Κλήμεντος Ῥώμης, καὶ
περὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ ἐστὶ Κλήμεης ἐν Ῥώμῃ
διέπρεπε· πρὸς δὲ καὶ Ἰγνάτιος τὴν Ἀντιόχου
διαίτη· Παπίας τε ἦν ἐν Ἱερραπόλει συγγραφέων·
Πολύκαρτος τε καὶ ὁ τῆς Σμυρναίων πρόεδρος
Πολύκαρπος· ὧν οἱ μὲν Πέτρον, Πολύκαρπος δὲ τοῦ
ἐπιστηθίου ἦσαν ὁμιληταί. Τοῦτων ὁ μὲν Κλήμεης
Ῥωμαῖος ἀνωθεν ἦν, καὶ τῇ βασιλικῇ φυλῇ κατὰ
γένος προσήκων, Φύστου τινὸς καὶ Ματθιδίως υἱός,
παντοίᾳ δὲ παιδείᾳ Ἑλληνικῇ συντραφεὶς, καὶ πᾶ-

(1) Alii habent, *Faustini*.

veritatis prædicationem falso nominatam scien-
tiam promulgare sunt ausi.» Et hæc quidem Hege-
sippus. Nos porro reliquum Trajani imperium
historiæ hic subjungamus.

CAPUT XVIII.

*De persecutione sub Trajano, et quale edictum is
contra Christianos promulgaverit.*

Persecutio igitur tum ad summum pervenerat :
adeo ut etiam Plinius Secundus, inter provinciæ
rectores præcipuus, quod tantam martyrum esse
videret multitudinem, ad imperatorem referen-
dum, et turbam tantam eorum qui pro fide cæsi
essent, ei significandam duxerit, illo etiam addito,
non quidquam sceleris contra leges Christianos
committere, præterquam quod cum primo dilu-
culo consurgentes, Christum tanquam Deum lau-
dibus celebrent, a sceleratis omnibus flagitiis
alienissimi. Quibus verbi Trajanus flexus, 247
ei rescripsit : Christianorum quidem gentem non
inquirendam esse, oblatos vero puniri debere.
Proinde vis et persecutio ea aliquatenus quide-
n cohibita est, non tamen res Christianorum, ab
insidiis eorum qui illos affigere constituissent,
tuta prorsus fuere. Alicubi enim populus ipse,
alicubi vero et præsides locorum contra nos in-
surgebant. Et quamvis publice in universum per-
secutio mandata et promulgata non esset, seorsim
tamen per provincias ea exercebatur, ut sic quo-
que quamplurimi fierent martyres. Hæc Tertullia-
nus in defensione sua, quam Romana conscripsit
lingua, commemorat hisce prope verbia : « Atqui
invenimus inquisitionem quoque in nos prohibi-
tam. Plinius enim Secundus, cum provinciam rege-
ret, damnatis quibusdam Christianis, quibusdam
gradu pulsus, ipsa tandem multitudine perturba-
tus, et quid de cætero ageret nescius, consuluit
tunc Trajanum imperatorem, allegans, præter
obstinationem non sacrificandi, nihil se scelerati
de eis comperisse ; insinuans quoque et illud,
surgere atque convenire summo mane Christia-
nos, et Christum tanquam Deum carminibus lau-
dare, et ad conservandam eorum disciplinam,
homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, et

D

CAPUT XVIII.

*Martyrium sancti Clemens Romanæ, et de libris
ejus.*

Et tempore adhuc Romæ Clemens enituit, et
Ignatius Ecclesiam Antiochenam rexit. Papias au-
tem Hierapoli scriptis adendis operam dedit. Vixit
etiam Pancratius, et Smyrnensium antistes Poly-
carpus : quorum illi quidem Petri discipuli, Poly-
carpus autem ejus qui supra pectus Domini
recubuit, sectator fuit. Clemens porro Romæ il-
lustri loco natus, genusque suum ad imperatores
Romanos referens, Fausti (1) cujusdam et Mat-

thidiæ filius, variis Græcorum disciplinis eruditus, A atque in omni genere scientiarum summe exercitatus, apostolorum principis familiaris fuit, eicuti antea a me dictum est : a quo arcana Christi sacra edoctus, Evangelium promulgavit. Cum 248 autem imperata Trajani non faceret, in civitatem quamdam obscuram et desolatam Chersoni (1) vicinam est relegatus (2); multisque casibus propter Christi confessionem conficiatus, tandem ancora ferrea e collo ejus suspensa, in altum mare projicitur. De quo supra opinionem presentis memoriæ quiddam accidit. Siquidem mari diebus septem ad tria millia passuum diviso, mluti eo eunt, et martyris corpus exosculantur, templo divina virtute excitato. Et cum aliquando mare ut assolet, divisum esset, populusque stata ibi sacra peregrisset, atque inde rursus reverteretur, evenit, ut per parentum oblivionem illic puer quidam relinqueretur. Atque ubi mare in sese rediit, puer nullus etiamnum undis est obrutus. Deinde cum rursus fluctus recessissent, parentes eo accessere, et puellum salvum et validum loculo sancti martyris assidentem reppererunt. Qua re cognita, intellexerunt, eum per inhabitantem ibi gratiam lotum, et citra nocumentum a feris inarinis conseratum esse. Quapropter Apostolo, quem decuit atque oportuit, honore habito, cum puero suo domum sunt reversi. De Clemente hoc antea quoque diximus. Epistolam hujus nomine editam, magnam et admirandam, Eusebius Pampbili attingit : quam Romanæ Ecclesiæ nomine Corinthiis, cum apud eos tum seditio esset, scripsit : eam et antiquitus et suo tempore publice in Ecclesia lectam dicit, in qua multis sententiis Epistolæ Pauli apostoli ad Hebræos utitur. Fuit et alia sub hujus nomine epistola, priori longe impar, quam veteres ignorasse, idem Eusebius scribit : qui porro et exigua ejus scripta, quæ Petri et Appianis esse ait dialogum, reprobatur : quæ nimirum sinceram certamque apostolicæ orthodoxiæ formam retinere negat. Ego vero illi, si de eis quæ nunc apud nos Clementina dicuntur, sentit, non assentior ; ea enim Ecclesiæ recepta sunt. Si vero præterea aliqua sint alia, nihil refragor. Hunc autem et apostolicarum constitutionum, et sacrorum quoque canonum ipsorum, auctorem esse credimus. Cæterum de epistola ad 249 Hebræos D anceps est opinio, hiccine an Lucas evangelista eam transtulerit, a Paulo, cujus nativa et propria est, primum dictatam.

CAPUT XIX.

Ut divinus Ignatius ex Antiochia Romam delatus, propter Christum bestiis devorandus objectus sit : et de epistolis ejus.

Divi Clementis res sic se habuere. Ab omnibus

(1) Chersonensem alii vocant.

(2) Clemens jussu Trajani in insulam est depor-

σαν τὴν τῶν ὄντων γνῶσιν εἰς ἄκρον ἀσκήσας, καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων περικτυχῶν, ἥπερ μοι εἴρηται, καὶ τὸ κατὰ Φριστόν μυστήριον μελήθει, κηρύττει τὸ Εὐαγγέλιον Ἀπειθῶν δ' οὖν τοῖς ἐντιλομένοις Τραϊανῷ, ὑπερόριος ἐκ Ῥώμης εἰς τινε πόλιν τῆ Χερσῶνι παρακειμένην ἔρημον πάντῃ καὶ ἀύχμηρὴν γίνεται. Πολλοῖς δὲ δεινοῖς διὰ τὴν εἰς Χριστὸν ὁμολογίαν ὠμίληκῶς ὕστερον, ἀγκύρᾳ πιδρᾶ τοῦ τραχήλου ἐξαρτηθεῖσα, τῷ τῆς θαλάσσης βυθῷ ἀποβρίπτεται. Παράδοξον δὲ τι τῆς μνήμης ἐνισταμένης αὐτῷ ἐπιγίνεται. Ἐπὶ γὰρ τρία μίλια τῆς θαλάττης διακρουμένης ἐφ' ἡμέραις ἐπτά, προσίσιν οἱ ἐπιφοιτῶντες· καὶ τὸ σκῆνος τοῦ μάρτυρος κατασπάζονται, νεῶ ἐκεῖσε θεῖα δυνάμει ἀνεγερθέντος. Καὶ ποτε δὲ τῆς θαλάσσης οἷα ἔθος διακρουθείσης, καὶ τοῦ λαοῦ τὰ εἰωθῶτα τελέσαντος, καὶ αὐτὸς ὑποχωρήσαντος, παιδίον κατὰ λήθην τῶν τεκόντων ἐκεῖσε δὴ ἐναπολειφθῆναι ἐγένετο· ἐκ ταῦτο δὲ τῆς θαλάσσης ἐλθούσης, τὸν παῖδα νήπιον ὄντα καλυφθῆναι τοῖς κύμασιν· εἰσέπειτα δ' ἐστῆθι ἀνακχωρηκῶτος τοῦ κύματος, τοὺς γονεῖς προσελθόντας· εὐρεῖν ὑγιᾶς τὸ παιδίον καὶ εὐτραφεῖς, τὴ τοῦ ἀγίου παρακαθήμενον λάρνακι. Οὗ δὲ πεπισμένοι ἐμάνθανον, ἐκ τῆς τοῦ παρακειμένου διατρέφεισθαι χάριτος, καὶ τῆς τῶν ἐναλίων θηρίων διατρέφεισθαι λύμης ἀνώτερον· οἱ καὶ τῷ ἀποστόλῳ τὸ εἰκὸς ἀφοσιωσάμενοι, μετὰ τοῦ σφετέρου παιδὸς πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐπανήσαν ἤθη. Περὶ μὲν οὖν τοῦτο καὶ ἄνωθεν διαλάβομεν, Ὁμολογουμένην μὲν ὅπ τούτου ἐπιστολὴν Εὐσέβιος Ἱστορεῖ ὁ Παμφίλου, μεγάλην τε καὶ ἀξίαν πολλοῦ θαύματος· ἦν ὡς ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας Κορινθίοις διαπέμπεται, πίσεως ἐκεῖσε τριηκᾶδε γεγενημένης. Ταύτην δὲ λέγει καὶ ἔκπαλαι καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας δημοσιονομένην εἶναι· ἐν ἧ καὶ πολλὰ νόματα ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους τοῦ ἀποστόλου Παύλου χρεῖται ἐπιστολῆς. Καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῦ φέρεται ἐπιστολὴ τῆς προτέρας κατὰ πολὺ ἀποδέουσα, περὶ ἧς αὐτὸς φησιν Εὐσέβιος, μὴ ἐν ἐπιστήμῃ ταύτῃ τῶν ἀρχαίων εἶναι. Παραγράφεται δ' ὁ Παμφίλου καὶ τὰ μικρὰ τούτου συγγραμματα· ἃ φησι Πέτρος ἐπ' Ἀπίωνος διάλογον εἶναι, ἃ μὴδὲ σώζειν τὸν ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἀρθοδοξίας χαρακτηριστῶ φησιν. Ἐπεὶ δὲ, εἰ μὲν τὰ νῦν παρ' ἡμῖν Κλημέντια ὀνομαζόμενα λέγει, οὐ πείθομαι· ταῦτα γὰρ τῆ Ἐκκλησίᾳ καὶ εὐπαρόδεκτα· εἰ δ' ἕτερα εἴσι παρὰ ταῦτα, λέγειν οὐκ ἔχω. Τοῦτον συγγραφέα καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων, ἀλλὰ δὴ καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν κανόνων πιστεύομεν. Περὶ μίνοιο τῆς πρὸς Ἑβραίους ἀμφήριστος ὁ λόγος ἐστίν, εἴτε οὗτος εἴτε Λουκᾶ· ὁ εὐαγγελιστῆς ἐξέδοτο ταύτην, Παύλου γενεῖαν οὕτω καὶ πρώτως ὑπαγορεύσαντος.

ΚΕΦΑΛ. 10^ο.

Ὡς καὶ ὁ θεοφόρος Ἰγνάτιος ἐξ Ἀντιοχείας ἐπὶ Ῥώμης διὰ Χριστὸν θηρίων ἐγεγόνει βορᾶ· καὶ περὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Τὰ μὲν οὖν τοῦ θεοῦ Κλήμεντος τοῦτον ἴσχυο

tatus, in qua duo milia Christianorum ad secunda marmora damnatorum invenit.

τὸν τρόπον. Ὁ δὲ περιβόητος πᾶσιν. Ἰγνάτιος, δευ-
 τερος ὢν τῆς κατὰ Ἀντιόχειον Πέτρου διαδοχῆς, **A**
 Τραϊανῷ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν γενομένῳ, ἐπεὶ ἐλέγχων
 οὐκ ἀνίει τὴν δεσιδαμιονίαν τάνδρῳ, δέσμιον ἐκεῖ-
 θεν εἰς Ῥώμην ἐκπέμπει λέουσι παραδοληθῆναι
 βόρην, μὴ τὴν εἰς Χριστὸν ἐξομνύμενον πίστιν. Καὶ
 τοίνυν δέσμιος δι' Ἀσίας ἴων μετ' ἀσφαλοῦς τῆς
 φρουρᾶς, καὶ ταῖς κατὰ πόλιν παροικίας ἐπιδημῶν,
 προτροπαῖς καὶ ὁμιλίαις ἐπεβίβωνο ταύτας. Καὶ
 ἐπεὶ τῷ τριηκᾶδε ἄρτι πρώτως αἰρέσει; ἡρέμα πως
 ἐπαβήρσιάζοντο, φυλάττεσθαι ταύτας προὔτρεπτο,
 καὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως τοῖς ὄροις ἐξ
 ἀριθῆς ἐμμένειν· τὰσφαλῆς δὲ μνηστεύμενος, καὶ
 ἐγγράφως δεῖν ἡγεῖτο διατυποῦσθαι. Καὶ γ' ἐν τῇ
 Σμυρναίων γενομένος, ἔνθα Πολύκαρπός ἱερῶς ἐξη-
 γεῖτο, μίαν ἐπιστολὴν τῇ Ἐφεσίων διέπεμπεν ἐκ-
 κλησίᾳ, Ὀνησίμου μεμνημένος ποιμένος. Καὶ ἄλ-
 λην δὲ τῇ πρὸς Μακίανδρῳ Μαγνησίᾳ ἐπέστειλε,
 Δίμα τινοῦ ἐπισκόπου μνείαν ποιούμενος· ἄλλην δὲ
 τοῖς ἐν Τράλλεσι, Πολυδίου τριηκᾶδε διέποντος τὴν
 ἀρχὴν. Τετάρτην ἐπὶ τούτοις τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλη-
 σίᾳ γράφει, παράκλησιν ποτιένων, μὴ ἐμποδῶν
 αὐτῷ γενέσθαι τοῦ μαρτυρίου, καὶ μικροψύχως δια-
 τεθέντας, τῆς προσδοκωμένης ἐλπίδος παρασκευάζει
 διαπεσεῖν. Ἄξιον δὲ καὶ τινα ῥήματα τῆς ἐκείνου
 γλώττης πρὸς ἔνδειξιν τῆς μεγίστης ἀνδρίας ἐκεῖ-
 νου καὶ πίστεως τῇ συγγραφῇ παραθεῖναι. Γράφει
 δὲ οὕτως· « Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης θηριομαχῶ
 διά γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐνδεδε-
 μένος δέκα λεοπαρῶν· ὅ ἐστι τάγμα στρατιωτικόν·
 οἱ καὶ ἐνεργετούμενοι· χεῖρους γίνονται. Ἐν δὲ τοῖς
 ἀδικήμασιν αὐτῶν μᾶλλον μαθητεύομαι· ἀλλ' οὐ
 παρὰ τοῦτο δεδικαίωμαι. Ὀναίμην τῶν θηρίων
 τῶν ἐμοὶ ἐτοίμων· ἃ καὶ εὐχομαι, σόντομά μοι εὐρε-
 θῆναι· ἃ καὶ κολακέωσω, συντόμως με κατατραγεῖν·
 κἂν αὐτὰ δὲ ἄκοντα μὴ θέλοι, ἐγὼ προδιδάσκω.
 Συγγνώμην μοι ἔχετε. Τί μοι συμπέρει; ἐγὼ γὰρ
 γινώσκω, εἰ μὴ νῦν ἄρχομαι μαθητῆς γενέσθαι, μη-
 δὲν με ζηλώσει· τῶν ἀοράτων καὶ ὁρατῶν, ἵνα
 Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. Πῶρ καὶ σταυρὸς, θηρίων
 τε σωσάσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν,
 ἀλειμοὶ ὅλου τοῦ σώματος, κολάσεις διαδόλου εἰς
 ἐμὲ ἐρχέσθωσαν· μόνον Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτύχω. »
 Ταῦτα μὲν ἀπὸ τῆς Σμυρναίων ἐπέστειλε πόλεως·
 ἐπὶ δὲ Τρωάδος γενομένος, γράμμασι τῇ Φιλαδέλ-
 φείῳ ἐκκλησίᾳ προσομιλεῖ· καὶ Σμυρναίους ἄλλην
 διαχαράττει· καὶ αὐτῷ δὲ ἰδίᾳ τῷ προέδρῳ ταύτης
 Πολυκάρπῳ ἑτέρην ἐπέστειλεν, ὁμοῦ μὲν καὶ ὡς
 θεῖον ἄνδρα τιμῶν, ὡς δ' ἀποστολικόν ποιμένα, οἷα
 δὲ καὶ αὐτὸς ποιμὴν ἀγαθὸς τὴν ποιμνὴν τούτῃ
 παρατιθέμενος· φροντίζειν τε αὐτῆς ἀγίων, καὶ
 εἰσπράττειν ταύτῃ τὰ κρείττονα. Ἐν δὲ τῇ πρὸς
 Σμυρναίους καὶ τισὶ χρῆται ῥητοῖς περὶ τοῦ Χρι-
 στοῦ, οὐκ οἶδ' ὀπίθων ἱρηνιστίμενος· « Ἐγὼ δὲ καὶ
 μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν σαρκὶ αὐτὸν εἶδον, φησί· καὶ
 πιστεύω ὄντα· καὶ ὅτε πρὸς τοῦς περὶ Πέτρον ἐλή-
 λυθε, καὶ ἔφη αὐτοῖς, Ἀπόθετε, ψηλαφήσατέ με καὶ
 ἴδετε, ὅτι οὐκ εἰμι δαμόνιον ἀσώματον· καὶ
 εὐθὺς αὐτοῦ ἤψαντο καὶ ἐπίστευσαν. » Εἰρηναῖος

A autem celebratus Ignatius, secundus in Antiochena
 Ecclesia Petri successor, cum Trajani, qui tum
 Antiochiæ erat, non desineret reprehendere su-
 perstitionem, vinctus Romam ut ibi leonibus esca-
 objiceretur, si fidem Christi non abjuraret, missus
 est : et Asiam cum firma militum custodia vinctus
 peragrans, ecclesiasque oppidatim adiens, sermo-
 nibus familiaribus et cohortationibus confirmabat,
 et quoniam tum primum hæreses paulatim liberius
 se proferre auderent, ut sibi ab eis caverent, doc-
 trinæque apostolorum traditionum constanter
 insisterent, admonebat. Quod ut illis certius per-
 suaderet, in litteras cohortationes suas referendas
 esse duxit. Itaque Smyrnæ cum esset, ubi Poly-
 carpus ecclesiam regebat, epistolam unam ad
 Ephesiorum ecclesiam dedit, Onesimi pastoris men-
 tionem faciens. Aliam autem Magnesiae et Mæsan-
 drum sitæ scripsit, in qua episcopi cujusdem Damæ
 meminit. Aliam item ad ecclesiam quæ Trallibus
 fuit, misit, cui tum Polybius præfuit. Quartam
 porro ad Romanam scripsit Ecclesiam, cum ampla
 exhortatione, ne quod martyrio ejus objicerent
 impedimentum, neve propter animorum imbecil-
 litatem quidquam agerent, ut ipse concepta opta-
 taque spe sua excideret. Operæ prælium vero est,
 verba aliqua linguæ illius, ad fortitudinis et fidei
 ejus magnitudinem declarandam, historiæ huic
 apponere. Scribit enim ad hunc modum : « Ab
 ipsa Syria Romam usque, terra marique, die
 noctuque cum bestiis mihi depugnandum est, cum
 decem videlicet leopardis, hoc est, militari mani-
 pulo, qui beneficiis affecti longe etiam deteriores
 fiunt. Verum injuriis eorum magis etiam magisque
 erudior. Verumtamen ea de causa justificatus non
 sum. ¶ 50 Quam velim mihi jam adesse, quæ in
 me destinatæ paratæque sunt bestię, quas etiam ut
 quamprimum reperiam opto. Eas per assentationem
 et palpationem demulcebo, ut me quam celerrime
 devorent. Atque etiam si id facere nolent, ego eas
 vim illis inferens incitabo. Date mihi, quæso, hanc
 veniam. Quid mihi expediat, novi. Nunc enim
 demum discere incipio, nihil optare aut desiderare
 rerum omnium et invisibilium et visibillum, ut ad
 Jesum Christum veniam. Ignes, cruces, bestiarum
 cohortes, dissipationes ossium, membrorum con-
 cisiones, totius corporis commotiones, et diaboli
 tormenta et supplicia in me progredientia, ut modo
 ad Jesum Christum perveniam. » Atque hæc Smyr-
 næ scripsit. Cum autem Troade esset, per litteras
 cum Philadelphicæ ecclesia collocutus est. Episto-
 lam quoque ad Smyrnæos dedit, et aliam item
 seorsim ad episcopum eorum Polycarpum, simul
 et ut virum divinum honorans, et velut apostolico
 pastori (quippe et ipse pastor bonus) gregem com-
 mendans : additis quoque precibus, ut curam illius
 habere, et quæ optima essent, cum docere vellet.
 In epistola ad Smyrnæos verbis quibusdam insi-
 gnibus de Christo utitur ; quæ unde desumpse-
 rit, non satis scio : « Ego vero etiam post resurre-

ctionem in carne, inquit, eum vidi, credoque eum esse. Et cum ad Petrum et eos qui cum eo erant venit, eisque dixit: Accipite, contrectate, et videte me non esse dæmonium incorporeum; statim eum tetigerunt, et crediderunt. » Sed et Ipse frenæus martyrion ejus novit, et epistolarum ejus mentionem facit: « Quomodo nostrorum quidam dixit, propter professionem atque testimonium de Deo ad bestias condemnatus: Frumentum sum Dei, et per bestiarum dentes commolor, ut purus sincerusque inveniar panie. » Polycarpus autem, in epistola sua ad Philippenses, hisce verbis ejus meminit: « Obsecro igitur vos omnes, ut obediatis quibus debetis, et omnem patientiam exerceatis, quam ad oculum vidistis, non solum in beatis viris Ignatio et Rulo et Zosimo, sed etiam in aliis nostræ professionis hominibus, atque adeo in ipso Paulo et reliquis apostolis, illud persuasum habentes quod illi omnes non in vanum cucurrerint, sed in fide et justitia, et quod in debito destinatoque eis loco sint apud Dominum, cui etiam compassi sunt. Non enim præsens complexi amaverunt sæculum, sed eum qui pro nobis mortuus est, et qui propter nos a Deo est resuscitatus. » 251 De epistolis ita scribit: « Scripsistis mihi et vos, et Ignatius, ut cum quis in Syriam ierit, litteras ad vos perferat: quod quidem curabo, opportunum nactus tempus, vel ego ipse, vel is quem mitto, qui sit pro nobis nuntium illo perlaturus. Epistolas Ignatii ab eo ad nos misas, et alias item, quas nobiscum habuimus, ita ut jussistis, ad vos misimus; quæ quidem litteris necesse nostris sunt adjunctæ, quibus multum adjuvari poteritis. Complectuntur enim fidem, et patientiam, et ædificationem omnem, quæ ad Dominum nostrum refertur. » Romæ porro cum prius varia tormenta pertulisset, neque quidquam de constanti decentique sua sententia remisisset postremo in medio theatro duobus leonibus objectus, martyrio est defunctus: et carnes quidem ejus atque ossa teneriora bestiarum devorant: quæcunque autem firmiora reliqua fuere, multo deinceps tempore Roma Antiochiam ab sodalibus sectatoribusque ejus sunt perlata. Hæc de ipso divino Ignatio.

CAPUT XX.

De Papiæ Hieropolita: et quæ ab eo, præter communem opinionem, memorizæ sint prodita.

Papias vero Hierapolitanus et ipse vita apostolica clarus fuit, multaque Ecclesiæ scripta reliquit: quorum quinque tantum, quæ Dominicorum sermonum expositionem inscripsit, circumferuntur. Eorum Irenæus quoque mentionem facit, ita inquit: « De iis Papias, Joannis quidem auditor, Polycarpi autem sodalis, vir prisæus, scripto testatur, in quarto voluminis sui libro. Quinque enim composuit. » Papias porro ipse, in Proœmio scriptorum suorum, se oculis suis apostolos non vidisse, sed fidei professionem ab eis qui illis noti atque familiares fuerunt, addidicisse, hisce verbis innuit: « Non gravabor enim, inquit, quæcunque a presbyteris recte didici, ac recte memoriæ mau-

A δὲ καὶ τὸ μαρτύριον αὐτοῦ οἶδε, καὶ τῶο ἐπιστολῶν αὐτοῦ μνεῖαν ποιεῖται, γράφων οὕτως· « Ὡς ἐπέ τις τῶν ἡμετέρων διὰ τὴν πρὸς Θεὸν μαρτυρίαν κατακριθεὶς πρὸς θηρία· Ὅτι σίτος εἰμι Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαροῦ ἄντος εὐρεθῶ. » Μέμνηται δὲ αὐτοῦ καὶ Πολύκαρπος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους τούτου ἐπιστολῇ, οὕτως ὡς διεξιῶν· « Παρακαλῶ οὖν πάντας ὑμᾶς, πειθαρχεῖν καὶ ἀσχεῖν πᾶσαν ὑπομονὴν ἣν εἶδει κατ' ὀφθαλμοῦς, οὐ μόνον ἐν τοῖς μακαρίοις, Ἰγνατίῳ καὶ Ῥούφῳ καὶ Ζωσίμῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις τοῖς ἐξ ἡμῶν, καὶ ἐν αὐτῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις· πεπεισμένοι ὅτι οὗτοι πάντες οὐκ εἰς κενὸν ἔδραμον, ἀλλ' ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ· καὶ ὅτι εἰς τὸν ὀφειλόμενον αὐτοῖς τόπον εἰσὶ παρὶ Κυρίῳ, ᾧ καὶ συνέπαθον. Οὐ γὰρ τὸν νῦν ἡγάπησαν αἰῶνα, ἀλλὰ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα, καὶ ὁ ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀναστάντα. » Ἐξῆς δ' ἐπιφέρει· « Ἐγράφατέ μοι καὶ ὑμεῖς καὶ Ἰγνάτιος, ἵνα ἐν τις ἀπέρχηται εἰς Συρίαν, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀποκομίτη γράμματα· ὅπερ ποιήσω, ἐὰν λάθω καιρὸν εὐθετον, εἴτε ἐγὼ, εἴτε ὃν πέμπω πρεσβεύοντα, καὶ (περὶ ὑμῶν. Τὰς ἐπιστολάς Ἰγνατίου τὰς τιμθεύσας ἡμῖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἄλλας ἃς εἴχομεν παρ' ἡμῖν, ἐπέμψαμεν ὑμῖν, καθὼς ἐνετείλασθε· αἴτινα ὑποτεταγμέναι εἰσὶ τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ· ἐξ ὧν μεγάλη ὠφελήθηναί δυνήσεσθε· περιέχουσι γὰρ πίστιν καὶ ὑπομονὴν καὶ πᾶσαν οἰκοδομὴν τῆν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν ἀνήκουσαν. » Ἐν δὲ Ῥώμῃ γενόμενος, καὶ ποικίλαις βασάνοις ἐξετασθεὶς πρότερον, καὶ μηδὲν τι τοῦ προσήκοντος καθυφεῖς φρονήματος, τέλος ἐπὶ μέσου θεάτρου δυοὶ λέουσι παραδεδωθεὶς, τέλει τοῦ μαρτυρίου ἐχρήσατο. Τῶν οὖν σκευῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἀπαλωτέρων ὀστέων καταβλήθοντων, ὅσα τῶν στερότερων ὑπελείφθη, χρόνῳ πολλῷ ὕστερον ἐκ Ῥώμης εἰς Ἀντιόχειαν οἱ ἐκείνου θιασῶται ἀνήγαγον. Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τὸν θεῖον Ἰγνατίου.

ΚΕΦΑΛΑ. Κ'.

Περὶ τοῦ Ἱεραπολίτου Παπία, καὶ τῶν περὶ δόξως ἱστορηθέντων αὐτῶν.

D Παπίας δ' ὁ Ἱεραπολίτης ἀποστολικῶν καὶ οὗτος διαπρέφας βίῳ, πολλὰ συγγράμματα τῇ Ἐκκλησίᾳ κατέλιπε· πέντε δ' οὖν αὐτῶ μόνον ἐφέρετο, ἃ λόγιων Κυριακῶν ἐπέγραψεν ἐξηγήσεως. Ὡς καὶ Εἰρηναῖος μνεῖαν ποιεῖται, οὕτω φάσκων· « Ταῦτα καὶ Παπίας, Ἰωάννου μὲν ἀκουστῆς, Πολυκάρπου δὲ ἑταῖρος γεγονώς, ἀρχαῖος ἀνὴρ, ἐγγράφως ἐπιμαρτύρει ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἐκτουτοῦ βιβλίων· ἔστι γὰρ αὐτῶ πέντε βιβλία συντεταγμένα. » Παπίας δὲ οὐκ αὐτόπτην ἐκυτόν ἐν τῷ προομίῳ τῆς βιβλίου τῶν ἀποστόλων λέγει· τὰ δὲ τῆς πίστεως εἰληφέναι φησὶ παρὰ τῶν ἐκείνοιο γνωρίμων, δι' ὧν ἐπιστημαίνεται λέξων· « Οὐκ ὀνήσω γὰρ σοι, φησί, καὶ ὅσα ποῖε παρὰ τῶν πρεσβυτέρων καλῶς ἔμαθον καὶ καλῶς

ἐμνημόνευσα, συντάξαι, ταῖς ἐρμηνείαις διαβεβαιοῦ-
 μενος ὑπὲρ αὐτῶν ἀλήθειαν. Οὐ γὰρ τοῖς πολλὰ
 λεγουσιν ἔχαιρον, ὡσπερ οἱ πολλοί, ἀλλὰ τοῖς τά-
 ληθῆ διδάσκουσιν· οὐδὲ τοῖς τὰς ἀλλοτρίας ἐντολάς
 μνημονεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς τὰς παρὰ τοῦ Κυρίου τῆ
 πίστεως δεδομένας, καὶ παρ' αὐτῆς παραγινομένοις
 τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ που καὶ παρηκολουθηκώς τις
 τοῖς πρεσβυτέροις ἔλθοι, τοὺς τῶν πρεσβυτέρων ἀνε-
 κρινον λόγους· τί Ἀνδρίας, ἢ τί Πέτρος εἶπεν, ἢ τί
 Θωμᾶς, ἢ Φίλιππος, ἢ τί Σίμων, ἢ Ἰάκωβος, ἢ τί
 Ἰωάννης, ἢ Ματθαῖος· ἢ τις ἔτερος τῶν τοῦ Κυρίου
 μαθητῶν, ἢ τῆς Ἀριστίων καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἰωάν-
 νης, τοῦ Κυρίου μαθηταί, λέγουσιν. Οὐ γὰρ τὰ ἐκ
 τῶν βιβλίων τοσοῦτόν με ὤρεαίην ὑπελάμβανον, ὅσον
 τὰ παρὰ ζώσης φωνῆς καὶ μενούσης. » Ἐπιστημῆ-
 νασθαι δὲ χρῆ, ὡς δις τὴν Ἰωάννου ὁμωνυμίαν τῷ
 συγγράμματι καταλέγει· ὦν τὴν μὲν τοῖς ἀποστό-
 λοις συγκατάλεγει, ὡς ἐξὸν εἶναι τὸν ἡγαπημένον
 νοεῖν· τῆ δὲ προστίθῃσιν Ἀριστίωνα, καὶ πρεσβύ-
 τερον ἀνομάζει· οὐ τινες ἀγνοήσαντες τὴν ὁμωνυ-
 μίαν, τὰς μετὰ τὴν πρώτην δύο Ἐπιστολάς Ἰωάννου
 καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν εἶναι ἐνόμισαν· ἐν Ἐφέσῳ γὰρ
 καὶ οὗτος ὁ πρεσβύτερος διατρίβων ἦν, ἐνθα καὶ δύο
 μνήματα λόγος εἰσέτι σώζεσθαι ἀμρότερα Ἰωάννου
 μνημεῖα ὁμωνύμως λεγόμενα. Ἐπει δ' ὁ εἰρημένος
 Παπίας καὶ ἄλλα τινὰ παράδοξα ἱστορεῖ ταῖς ἐαυ-
 τοῦ βίβλοις, ὡς ἐκ παραδόσεως τῶν πρὸ ἐκείνου εἰς
 αὐτὸν ἑλθόντα, φέρε καὶ περὶ τούτων βραχέα διαλη-
 ψόμεθα. Αὐτίκα γὰρ τὸν κατὰ τὴν Ἱερὰπολιν Φί-
 λιππον, οὗ καὶ τὰς θυγατέρας προφήτιδας εἶναι ὁ
 λόγος διεληφεν, ἕνα τῶν δώδεκά φησιν ἀποστόλων,
 οὗ τῶν ἐπτά διακόνων, ὡς Λουκᾶς ἐν Πράξεσιν ἱστο-
 ρεῖ. Ὁμιληθῆναι δὲ καὶ ταῖς ἐκείνου θυγατέρας λέ-
 γει· παρ' ὧν γινώσκει φησι καὶ νεκροῦ ἀνάστασιν
 κατ' ἐκεῖνο γενομένην καιροῦ. Περὶ μὲν τοῖ Βαρ-
 σαβᾶ, ὅς ἐπακλήθη Ἰουστός, οὗ αἱ Πράξεις μνησάν-
 τερον πεποιήσθαι, λέγει, ὡς δηλητηρίου φαρμάκου ὑπέρ-
 τερος ὠφθη διὰ τὴν τοῦ Κυρίου χάριν πίων. Καὶ
 ἄλλα δὲ πλείστα ὡς ἐκ παραδόσεως ἀγράφου παρα-
 βολὰς τινὰς καὶ διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τινὰ
 ἄλλα ὡς ἐν μυθικώτερον ἱστορεῖ. Καὶ χιλιάδα δ'
 ἐπιπλεῖσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τῆς
 Χριστοῦ βασιλείας σωματικώτερον ἐπὶ ταυτησὶ τῆς
 γῆς ὀκροσσησμένης· ἃ οἱμαὶ ἀγνοήσαντα τὰ ἐν ἐκπα-
 γλίαις εἰρημένα μυστικῶς, παχυτέρον ἐκλαβίσθαι·
 ἔτι δὲ καὶ τὸν νοῦν τοιοῦτος, ὡς ἐκ τῶν αὐτοῦ λό-
 γων τεκμηριώσασθαι ἔξεστι· πλὴν πολλοὺς εἰς τὸν
 ὁμοίον ζῆλον εἴλωκε τὸ ἀρχαῖον τοῦ ἀνδρὸς αἰδου-
 μένου· ὡσπερ οὖν Εἰρηναῖος, καὶ εἴ τις ἄλλος ἐκείνῳ
 ἐπίσης φρονῶν ἠναπέφηνε. Καὶ ἄλλαι δὲ παραδόσεις
 ἐκ τῶν προειρηλωμένων Ἀριστίωνος καὶ τοῦ πρε-
 σβυτέρου Ἰωάννου ἔχουσιν φησὶν· ἐφ' ἃς τοὺς φιλομα-
 θεῖς παραπέμφαντες, ἀναγκαίως ἔφησιν περὶ Μάρ-
 κος καὶ Ματθαῖου τῶν εὐαγγελιστῶν διαλήψομαι.
 Αἶψαι δὲ οὕτω. « Καὶ τοῦθ' ὁ πρεσβύτερος ἔλεγεν
 Ἰωάννης· Μάρκος μὲν ἐρμηνευτὴς Πέτρον γενόμε-
 νος, ὅσα ἐμνημόνευσεν, ἀκριβῶς ἔγραψεν. Οὐ μὲν-

Α δαυι, veritatem eorum interpretatione confirmans,
 tibi exponere. Minime enim iis sum, ut vulgus
 hominum solet, deletantus, qui multa dicerent, sed
 qui vera docerent: neque qui aliena, sed qui a
 Domino, et ab eis quibus cum ipsa veritate consue-
 tudo fuit, de fide tradita præcepta commemorarens,
 Quod si quando aliquis presbyterorum secta-
 tor adveniret, eorum ipsorum requirebam sermo-
 nes: quid scilicet Andreas, quid Petrus dixisset:
 quid Thomas, aut Philippus, aut Simon, aut Jaco-
 bus: aut quid Joannes, aut Matthæus, aut quid
 alius quisquam Domini discipulorum: aut quid
 etiam Aristion, et Joannes presbyter, et ipsi disci-
 puli Domini dicant. Non enim tantum me libris
 adjuvari, quantum viva et præsentis voce, arbitra-
 tus sum. » Notandum porro est, bis eum in scripto
 hoc Joannis nomine uti: primo quidem, ubi apo-
 stolorum nomenclaturam instituit, ut dilectum
 illum intelligere liceat: secundo autem loco,
 Aristionem et Joannem adjicit, et presbyterum
 vocat. Cujus quidam ignorantes commune cum
 apostolo nomen, posteriores duas Joannis Epistolas
 et Apocalypsim apostolo ipsi ascripserunt. Ephesi
 namque presbyter quoque iste vixit, ubi etiam
 nunc duæ exstare dicuntur monumenta, quæ eodem
 nomine Joannis feruntur. Quandoquidem autem
 idem Papias alia quoque admiranda quædam in
 libris suis refert, a decessoribus suis per manus
 sibi tradita, agendum de eis quoque pauca dicamus.
 Statim enim Philippum, eum qui Hierapoli fuit,
 et filias prophetissas, ut antea dictum est, habuit,
 et unum ex duodecim apostolis, non ex septem illis
 diaconis, quos in Actis recenset Lucas, fuisse me-
 morat; et se cum filiabus ejus colloctum esse ait,
 unde intellexerit ætate ea mortuum quemdam re-
 surrexisse. De Barsaba sane quidem, qui Justus
 cognominatus est, et ejus in Actis fit mentio, illud
 refert, quod, veneno pestifero hausto, nihil sen-
 serit per Domini gratiam detrimenti. Sed et alia
 plurima ex majorum sine scripto traditione accepta,
 ut parabolas et doctrinas Servatoris quasdam, et
 item alia fabulose quodam modo commemorat,
 Mille quoque annorum post mortuorum resurre-
 ctionem fore dicit Christi regnum, corporaliter
 in hac terra producendum, quod illum, ignorantem
 promissiones arcano quodam mysterio esse editas
 ita crassius accepisse credo, quippe qui mente
 acri non fuerit, id quod ex libris ejus conjicere
 licet; multos tamen in eandem æmulationem, ve-
 tustatem viri admiratos, pertraxit: sicuti
 Irenæus, et si quis præterea alius ejusdem cum
 illo est sententiæ et opinionis (1), ostendit. Quin
 alias etiam se, ab eis qui dicti sunt, Aristionem et
 presbytero Joanne, traditiones habere dicit: ad
 quas studiosos rejiciens, quæ de Marco et Matthæo
 evangelistis tradit, necessario hic persequenda esse
 putavi. Ita enim scribit: « Hoc quoque Joannes

(1) Qui opinionis et hæresis ejus sunt, Χιλασται, hoc est, Millenarii dicuntur.

presbyter dixit. Marcus, quod Petri esset interpres, A
 quæ memoriæ commendaverat, certo et diligenter
 conscripsit, non tamen servto dictorum factorum-
 que Christi ordine. Non enim audivit, neque con-
 sectatus est Dominum, sed posterius, ut dixi, Petri
 discipulus fuit ; qui quidem ex usu auditorum do-
 ctrinam suam promulgavit, non ordine sermones
 et oracula Domini commemoravit. Quapropter mi-
 nime hallucinatus est Marcus, sic pleraque scribens
 ut ea memoria fuerat consecutus. Unum enim hoc
 sibi in scribendo proposuerat, ne quid eorum quæ
 audisset, omitteret, neve a veritate aberraret. Mat-
 thæus vero sermone Hebraico librum suum com-
 posuit, quem deinde, ut quisque potuit, est inter-
 pretatus. » Utitur adem Papias testimoniis et
 auctoritatibus ex priore Joannis, et itidem ex B
 priore Petri Epistolis. Addit præterea historiam aliam, de muliere, quæ multis criminibus apud Dominum
 sit delata (1). Et Papiæ quidem scripta ad hunc se habent modum.

CAPUT XXI.

*De Quadrato et Aristide, apostolicis plane viris,
 qui pro defensione fidei nostræ Apologios scri-
 pserunt.*

Floruit autem eo tempore divinus quoque Qua-
 dratus : cui nihil eorum donorum, quæ apostolicis
 decent successores, defuit. Itidem vero et Aristi-
 des, vir ætate ea ingenti fidei nostræ æmulatione et
 ardore flagrans Ambo doctrina, fervore, et vitæ
 Christianæ moribus pares ; ambo etiam orationes
 ad Ælium Adrianum, qui Trajano in imperio suc-
 cessit, quibus Christianum dogma defendunt, com-
 posuerunt, cum improbi quidam homines Ecclesias
 urgere atque persequi aggrederentur. In quibus
 orationibus videre est non exigua eorum virorum C
 splendidæ mentis apostolicæque et rectæ doctrinæ
 indicia. Quadratus quidem certe priscam sincerita-
 tem et fidem suam satis declarat iis ipsis quæ se-
 quuntur verbis : « Servatoris autem nostri opera
 semper præsto fuere, 254 quippe quæ vera es-
 sent : qui sanati fuerant, qui a mortuis suscitati,
 non solum cum curarentur et exsuscitarentur, sed
 postea etiam viventes continue apparuerunt : et
 non tantum cum Salvator in terris versaretur, ve-
 rum post discessum quoque ejus longo vixerunt
 tempore, adeo ut nonnulli etiam ad nostram dura-
 verint ætatem. »

CAPUT XXII.

Quæ etiam sub Trajano Judæis acciderint clades.

Ac res quidem nostræ ita florebant, quotidia-
 numque incrementum capiebant, radicibus aposto-
 licorum virorum, qui tum multi in vita erant,
 doctrinæ alte actis, et sanctorum martyrum san-
 guine ubertim rigatis. Judæorum autem natio
 frequentibus aliisque super alias accumulatis cla-
 dibus admodum accidebatur. Decimus octavus im-
 perator Trajani agebatur annus, cum Judæorum rursus

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ΄.

Περὶ Κοδράτου καὶ Ἀριστείδου, ἀποστολι-
 κῶν ἀνδρῶν, ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως
 ἐγγράφως ἀπολογίας ποιησαμένων.

Καὶ Κοδράτος δὲ ὁ θεῖος τῆνικαῦτα διέπρεπε,
 κατὰ μὴδὲν ἐνδέων τῶν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς
 χαρισμάτων. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀριστείδης, ἀνήρ
 τῆνικαῦτε τῶ ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ζήλω
 πυρούμενος· παραπλήσιοι δὲ καὶ ἄμφω τὸν τε λό-
 γον καὶ ζῆλον, καὶ τῇ ἀσκήσει τῆς κατὰ Χριστὸν
 πολιτείας. Ἀμφοτέροι δὲ λόγους τῶ μετὰ Τραϊά-
 νον Αἰλίω Ἀδριανῶ προσφωνοῦσιν ὑπὲρ τοῦ καθ'
 ἡμᾶς δόγματος, τινῶν γε πονηρῶν τοῖς ἡμετέροις
 ἐπιτίθεσθαι πειρωμένων· ἐν οἷς εὔτε κατανοῆσαι
 οὐ μικρὰ τινα τεκμήρια τῆς τῶν ἀνδρῶν λαμπρᾶς
 διανοίας καὶ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοτομίας. Κοδρά-
 τος μέντοι καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ σοφῶς παραδεί-
 κνυσιν, ἐξ ὧν φησιν αὐταῖς λέξεσι γράφων· « Τοῦ
 δὲ Σωτῆρος ἡμῶν τὰ ἔργα αἰεὶ παρῆν· ἀληθῆ γὰρ
 ἦν· οἱ θεραπευθίντες, οἱ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, οἱ
 οὐκ ᾤφθησαν μόνον θεραπευόμενοι καὶ ἀνιστάμε-
 νοι, ἀλλὰ καὶ παρόντες· οὐδὲ ἐπιδημοῦντος μόνου
 τοῦ Σωτῆρος, ἀλλὰ καὶ ἀπαλλάγέντος, ἦσαν ἐπὶ
 χρόνον ἱκανόν· ὧς τε καὶ εἰς τοὺς ἡμετέρους χρόνους
 τινὲς ἀφίκοντο. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ΄.

D Ὅσα καὶ ἐπὶ Τραϊανῶ Ἰουδαίους ἐπισυνέβη
 κακά.

Τὰ μὲν οὖν ἡμέτερα οὕτως ἦνθει, καὶ καθ' ἡμέ-
 ραν εἰς ἐπίδοσιν ἤγοντο, βίβας βαθείας καταβαλ-
 λόμενα ταῖς τε τῶν ἀποστολικῶν ἀνδρῶν διδασκα-
 λίας (πολλοὶ δὲ ἦσαν τῶ βίω) καὶ τοῖς τῶν μαρτύ-
 ρων ἀΐμασι παινόμενα· τὰ δὲ τῶν Ἰουδαίων συ-
 νοῖν καὶ ἀλλεπαλλήλοισι ἤκμαζε τοῖς κακοῖς. Ὅγδουον
 μὲν οὖν καὶ δέκατον ἔτος τῶ αὐτοκράτορι τούτῳ τῇ
 ἀρχῇ διηγύετο, καὶ Ἰουδαίων κινήσεις αὐθις ἤγει-

(1) Eam Evangelium secundum Hebræos continet. (Euseb. lib. III, cap. ult.)

ρέτο, καὶ τὸ περιλειφθὲν τοῦ πλήθους ἠφάνιζε. Δει-
 νοῦ γὰρ καὶ στασιώδους πνεύματος ἐμπροσθέντος
 αὐτοῖς, καὶ τὸν θυμὸν μᾶλλον ἀναβρίπιζοντος, πρὸς
 τοὺς συνοίκους ἐστασίαζον Ἕλληνας. Καὶ τοῦτ' ἐν
 Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ προσοίκῳ Κυ-
 ρήνῃ ἐπράττετο. Κατὰ μικρὸν δὲ τὴν στάσιν αὐ-
 ξήσαντες, τῷ μετ' ἐκείνων ἐνιαυτῷ μέγιστον κατ'
 ἀλλήλων συνῆψαν τὸν πόλεμον. Ἦγετο δὲ τρι-
 κᾶδε Λοῦπος, Αἰγύπτου. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τὰ τῶν
 Ἰουδαίων ἐκράτει· οἱ δ' Ἕλληνας φυγῇ ἀκόσμη
 χρησάμενοι, τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀπροόπτως ἐπι-
 θέμενοι Ἰουδαίοις, ζωγροῦσι τὴν αὐτίκα καὶ μαχαί-
 ρας ἔργον ποιοῦνται. Συμμαχίας γοῦν οἱ ἐν Κυρήνῃ
 τῆς ἐκείνων ἀποτυχόντες, καταθίουσι τῆς Αἰγύπτου
 κίσεως ἐπὶ ἡγουμένου Λούπου· καὶ ὁ δρῶν κακὸν
 εἶχον, ἀδιδῶς ἐκράσων. Δείσας τοίνυν Τραϊανός,
 πέμπει Μάρκιον Τούρδωνα μετ' ἀξιομάχου δυνά-
 μεως, ὑπαντιάζει κατὰ στόμα τοῖς Ἰουδαίοις. Σὺν
 δὲ τῇ ναυτικῇ καὶ τῇ ἐπιπέδῳ καὶ ἰππικῇ παρείπετο δύ-
 ναμις· ὅς καὶ ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ πολλὰς τε καὶ
 παντοίας μάχαις τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον γενναίως
 διενεγκάων, πλείους μυριάδας Ἰουδαίων οὐ τῶν
 ἀπὸ Κυρήνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου
 τῶν σπῶν βασιλεῖ συμμαχοῦντων, Λούκιος ἦν αὐτῷ
 ὄνομα, ἀναιρεῖ. Ὑπόπτως δ' ἔχων μὴ τοῖς ὁμοφύ-
 λοις καὶ οἱ ἐν Μεσοποταμίᾳ ἐπίσης ἐπίθωνται,
 Λουσίῳ Κυτῶ προσίταται τῆς ὑπ' αὐτὸν ἐπαρ-
 χίας ὅσον τάχος ἐκκαθαίρειν αὐτούς. Καὶ ὅς κρῖνον
 στρατηγικὴν τὴν παράταξιν ποιησάμενος, ὑπάγει
 τῷ ξίφει πλήθος ἐκείνων, οὐ βραδίως ἀριθμῶ ὑπο-
 κίπτον. Οὐ δὴ χάριν καὶ τῆς Ἰουδαίας ἡγεμονίᾳ δ'
 ἀποκαρτάτω τὸν Λούκιον καθιστᾷ· ὡς καὶ οἱ ἔξω-
 θεν ἀναγραφεῖς τῶν χρόνων ἱστορήσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τοῦ τρόπου Τραϊανοῦ, καὶ τῶν ἐπ' Ἀν-
 τιοχείας ἔργων αὐτοῦ· καὶ περὶ τῶν ἐ γυ-
 ναικῶν μαρτύρων.

Φασὶ γὰρ μὴν τοσοῦτον εἶναι τοῦ δικαίου φίλον
 Τραϊανὸν καὶ τὴν κνηρίαν μισάτεσθαι, ὡς καὶ
 ποτε βρομαίαν γυμνώσαντα, τῷ ἐκάρχῳ τῆς πό-
 λεως παβρήσις πάντων ἐπιδόντα εἰπεῖν· Δέξαι τὸ
 ξίφος τουτί· καὶ εἰ μὲν καλῶς ἄρχω, ὑπὲρ ἐμοῦ,
 εἰ δὲ κακῶς, κατ' ἐμοῦ τοῦτ' ἔχρηται. Δέξας δὲ
 πορθήσας, κατ' αὐτῶν ἰθριάμβευσε. Περσῶν δ' ἐπ'
 αὐτοῦ τὴν Ἀντιόχου καταδραμόντων, καὶ ταύτην
 λόγοις εἰρηναίοις καὶ σπονδαῖς ἐληφότων, ὥστε καὶ
 φόρος ἐλάσθαι εἰσφέρειν αὐτοῖς, εὐθὺς αὐτοῖς ἐπι-
 κτάς, καὶ ἄγχι τῶν ὄρων γενόμενος, ἐν ἀποβρή-
 τοις ἐμήνυε τοὺς εἰς φρουρὰν καταλειφθέντας τῆς

1) Judæi hic ducem habuerunt Andream.

(2) In motu isto Judæi cædibus contenti non
 fuerant, sed humanis carnibus vesci cœperunt.
 Cyprii etiam ab eis ingenti clade, duce Judæorum
 Artamione, sunt affecti. Judæi conspiratione facta,
 passim ducentena et quadraginta millia hominum
 contrucidarunt. (Dion., Oros.)

(3) « Ego quidem in me, ut omnium utilitas ita

A excitatus est motus ((1) : qui quod relinquum ejus
 populi fuit, sustulit. Cum etenim gravis et seditio-
 sus eos afflasset spiritus, qui iram vindictamque
 vehementius commovit, tumultum adversus cives
 suos Græcos in civitate Alexandrina, in Ægypto, et
 vicina ei Cyrene conciverunt. Quo deinde paulatim
 gliscente, qui proxime consecutus est, anno maxi-
 mum conflagravit bellum (2). Tenebat tum cum im-
 perio provinciam Ægyptum Lupus. Et primum
 quidem Judæi superiores esse : Græci autem ex
 turpi et fœda fuga congregati, ex improvise Judæos
 Alexandriæ adoriri, et partim ferro cædere, partim
 captivos abducere. Itaque qui Cyrenæ erant, sub-
 sidio tali amisso, cunctam percurrunt Ægyptum,
 quam Lupus adhuc administrabat : et quam pos-
 sunt, impune inferunt cladem. Ea re permotus
 B Trajanus Martium Turbonem eo cum valido militi
 exercitu, qui cum Judæis cominus congregederetur
 et classem maritimam peditum equitumque conse-
 quuntur auxilia. Martius porro brevi multis variis-
 que certaminibus commissis, balloque fortiter con-
 fecto plurimas myriadas Judæorum, non Cyrenai-
 corum solum, verum Ægyptiorum quoque, qui
 regi suo Lucio (ita enim dicebatur) auxiliaria
 tulerant arma, contrucidat. 255 Veritus autem
 Trajanus, ne illi quoque qui in Mesopotamia erant
 pari modo popularibus suis bellum inferrent,
 Lucio Quietō mandat, ut provinciam suam Judæis
 oppressis repurget. Quapropter ille occulte copiis
 militaribus comparatis, illos aggressus, tantam
 eorum ferro concidit multitudinem, quanta non
 facile sub numerum cadere possit. Eamque ob
 causam Lucium provinciæ Judææ præfecit impera-
 tor, sicuti id quoque profani Annalium scriptores
 memoriæ prodidere.

CAPUT XXIII.

De trajani moribus et operibus, structurisque ejus,
 quas Antiochiis fieri curavit : et de quinque mar-
 tyribus feminis.

Tam studiosus autem fuisset Trajanus juris
 et justitiæ, et tam ab improbitate alienus, ut ali-
 quando ensē strictum præfecto urbi in conspectu
 omnium dederit, atque dixerit : Cape ferrum hoc ;
 et siquidem recte imperium gessero, pro me,
 sin aliter, contra me hoc utere (3). Idem Dacos
 vicit, et de eis triumphavit (4). Sub eo quoque
 D Persæ ad Antiochiam usque excurrerant : eique
 urbi per pacis condiciones captæ tributum simul
 et præsidium imposuerant. Continuo auxilium fert
 imperator : et cum ad fines eorum venisset, per
 notas illis scribens, clam significat, ut præsidium

posceret. etiam præfecti manum armavi. » (Tra-
 janus apud Plin. juniorem in Panegyrico.) Trajanus
 quoque ad amicos dixit, talem se esse imperatorem
 privatis et civibus, qualem sibi ipse imperatorem
 privatus optasset. Idem fiscum lienem vocavit
 quod eo crescente reliqui artus tabescerent.

(4) Decebalo eorum duei pacem dedit.

quod ibi Persarum rex reliquisset, necarent : se ad auxilium eis ferendum, Persiarumque metum tollendum, præsto adesse. Illi, quod jussi fuerant, faciunt. Et ipse cum Persis prælio congressus, rege eorum cæso, clarissimaque reportata victoria, quem voluit eis regem dat. Et inde in eam urbem victor ingressus, multis eam ædificiis exornat, multos etiam Christianos interimit. In quibus et quinque virgines fidem palam profitentes comburit, et ossibus earum ad summum combustis, cineribusque æri commistis, æhena quædam et alia vasa fieri curat, eaque publico lavacro quod ipse magnificentissime construxerat, dicat. Verum enimvero quicumque eo lavatum ingrediebantur, quamprimum calidas attingissent aquas, caligine simul et vertigine correpti, cum impetu inde procurrerant et conciderant. Causa vero ejus mali cognita. Trajanus ut alia ex ære puro vasa balneo parentur mandat ; 256 priora autem illa in fornacibus conflata, in quinque transformat statuas, eoque virginum combustarum forma et habitu pro balneo collocat.

CAPUT XXIV.

De imperio Ælii Adriani, et de suprema sub eo Judæorum internecone.

Undeviginti annis et mensibus sex Trajanus imperium administravit, et moriens id Adriano sororis suæ (1) viro reliquit. Publica is statim civitatibus remittit debita, et vestigalia multa Romanis donat, unde ei in urbe divini decreti sunt honores. Nicæam et Nicomediam, quæ motu terræ multum detrimenti ceperant, firmo circumdat muro. Leges quoque ad Draconis et Solonis Atheniensium legislatorum imitationem promulgat. Rebellasse etiam sub ipso Judæos et templum Hierosolymis restituere voluisse dicunt. Qua de causa Adrianus quinquaginta et octo myriadas eorum uno die interfecit (2), et quæcumque ex vetustis ædificiis reliqua adhuc fuerant, diruit prorsus, et solo ita æquavit (3), ut ne lapis quidem super lapide permaneret, et oraculum Servatoris, ad exitum suum perductum, verborum ejus certitudinem corroboraret : civilitatisque potius pomœriis plurimum contractis, denuo eam sub nomine excoitavit, et appellatione sua ei imposita, Æliam vocavit, atque in ipso templi adyto statuam ipse suam collocavit. Quam si quis non inepte abominationem desolationis nominet, in loco sano, juxta Servatoris dictum, stanteum, minime is judicio meo errarit. Solis autem Græcis incolendam eam dedit. Idem Adrianus templum etiam Cyzici exstruxit, maximum et celeberrimum, et item urbem eam, quæ hodie quoque nomen ejus obtinet, Adrianopolim. Quæ vero et Ariston Pellæus de postrema Judæorum

(1) Neptis ex sorore sua. (Dion.)

(2) Hoc est, quinquies centena et octuaginta millia.

Α πόλεως κτείνειν, οὓς ὁ Περσῶν κατέλιπε βασιλεύς· ἔτοιμον δ' αὐτὸν ἐπικουρεῖν εἶναι, καὶ τὸν Περσικὸν φόβον περιαιρεῖν. Νύκτωρ δ' ἐπιπεσόντες, Ἀντιοχεῖς ἀνήρουν. Ὁ δὲ κρατῶν εὐθύς τοῖς Πέρσαις ἐπέθετο, καὶ ἀναιρεῖ τὸν ἐκείνων κατάρχοντα. Ἐμφανῆ δὲ κατ' ἐκείνων τὴν νίκην ἀράμενος, ὃν αὐτὸς ἐβούλετο τοῖς Πέρσαις βασιλεῖα καθίστη. Τροπαιοῦχος δ' εἰσελάσας τὴν πόλιν, πολλοῖς οἰκοδομήμασι κατεκόσμη. Πολλοὺς δὲ τῶν Χριστιανῶν ἀνήρει· ἐν οἷς καὶ πέντε παρθένους τὴν πίστιν τρανῶς διακηρυττούσας πυρὶ παραδέδωκε. Τὰ δ' ὅσα τούτων σφοδρῶς κατακαύσας, καὶ τὴν ἐκ τούτων σποδιᾶν τῷ χαλκῷ συμμίξας, τήγανέ τε καὶ ἄλλα σκεύη τῷ συμμίκτῳ ἐκείνῳ χαλκῷ τῷ δημοσίῳ ἀντιθεῖ· λουτρῷ, ὃ αὐτὸς μεγαλοπρεπῶς ψυχοδόμη. Καὶ τοίνυν ὅσοι περ εἰσήσσαν λούσασθαι, ἅμα τῶν θερμῶν ὕδατων ἀψασθαι, σκότου καὶ θίνης πλήρεις γινόμενοι, φορᾶδην ἐξήγοντο καταπίπτοντες. Γνοὺς δὲ τὸ αἴτιον ὁ Τραϊανὸς, ἕτερα τῷ λουτρῷ σκεύη χαλκοῦ ἀμειγυῖς ἠύτρεπει· τὰ δ' αὐτὸ πρότερα χωνεῖα παραδιδούς εἰς στήλας διεμερόφωσε πέντε, καὶ πρὸ τοῦ βαλανείου ἀνίστα εἰς τὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ κεκαυμένων σχῆμα τύπων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς βασιλείας Αἰλίου Ἀδριανοῦ· καὶ περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὑστάτης τῶν Ἰουδαίων πανωλεθρίας.

Ἐξοικὸς δ' ἐπ' ἐνιαυτοῖς μηνῶν δέουσιν ἐξ τῆν ἀρχῆν κατεσχηκῶς ὁ Τραϊανὸς, Ἀδριανῷ τῷ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρῷ τὴν ἀρχὴν καταλείπει. Ἀνίσι δ' εὐθύς τὸς δημοσίας τῶν πόλεων ὀφειλάς, καὶ πολλοὺς δὲ φόρους τοῖς Ῥωμαίοις χαρίζεται· ὅθεν ἡ πόλις θεϊκῆς ἀφωσίου τούτῳ τιμάς. Νικαίαν δὲ καὶ Νικομηδείαν σεισμῷ παθούσας, ὄχυροῖς τεύχεσιν αὐτάς περιβάλλει. Καὶ νόμους δὲ συντίθεισιν, ἐκ τῶν παρ' Ἀθήνησι νομοθετῶν Δράκοντός τε καὶ Σόλωνος τὰς ἀφορμὰς ἐσχηκῶς. Στασιάζει δ' ἐπὶ τούτου καὶ τὸ Ἰουδαίων αὐθιῆς φασί. Πρὸς βουλήν δ' ἦν ἐκείνοις καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν ἀνιστῆν. Μυριάδας δὲ τούτων ὀκτώ καὶ πεντήκοντά φασιν ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας αὐτῶν ἀνελεῖν τῆς τοιαύτης χάριν ἐπιχειρήσεως· ὅσα γε μὴν τῇ πόλει περιελεῖσθαι τῆς ἐκ πάλαι οἰκοδομῆς λείψανα ἐρεπύσασαι, καὶ παντάπασιν ἀφανίσαι· ἵνα μὴδὲ τὸ μεῖναι λίθον ἐπὶ λίθῳ, λόγιον τοῦ Σωτῆρος εἰς πέρας ἐλθόν, τὰσφαλὲς τῶν λόγων ἐξακριβώσται. Εἰς ἅπαν δὲ τὴν πόλιν ἀπομειώσας ἐπὶ τῷ σφετέρῳ ὀνόματι ταύτην ἐγείρει, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτῇ δοὺς, Αἰλίαν ὀνόμασεν. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἀδύτῳ τοῦ ἱεροῦ καὶ τὸ ἑαυτοῦ ἀνίδρυσεν εἶδωλον· ὃ ἂν τις προσφῶρος βδέλυγμα ἐρημώσεως προσειπῶν ἐν τόπῳ ἀγίῳ ἐστὶς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνήν, οὐκ ἂν οἴμαι ἀμάρτοι. Ἕλλησι δὲ μόνους τὴν πόλιν ἐδίδου, καὶ κατοικεῖν ἐπέτρεπεν. Οὗτος δὲ ὁ Ἀδριανὸς καὶ τὸν ἐν Κυζίκῳ νεῶν ἀνιστῆ, μείγιστόν τινα καὶ περιφανίστατον· καὶ τὴν ἐς δεῦρο τὸ αὐτοῦ κτησαμέ-

(3) Jul. Severus in Judæam missus ab Adriano, arces 50 diruit, et vicos 980 ferro et igni vastavit. (Dion., Oros. lib. vii, cap. 13.)

νην πόλιν ὄνομα τὴν Ἀδριανούπολιν. Οἱα δὲ καὶ Ἀ Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος αὐθις περὶ τῆς ὑστάτης πολιορκίας αὐτῶν ἱστορεῖ, καλὸν αὐταῖς λέξεσιν ἐπακούσαι. « Καὶ δὴτα τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αὐθις εἰς μέγα καὶ πολλὴν προσλοῦσης, Ῥούρος ἐπαρχος ὢν τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς αὐτῷ σύμμαχος ὑπὸ βασιλείᾳ πεμφθείσης, ταῖς ἀπονοαῖς αὐτῶν χρώμενος σφοδρῶς ἐπέβη, μυριάδας ἀνθρώπων ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν καὶ παίδων διαφθεῖρων, πολέμου τε νόμον τὰς χώρας αὐτῶν ἐξανδροποδίζομενος. Ἐστρατήγει δὲ τότε Ἰουδαίων Βαρχωχέβας, ὃ δὲ ἀστέρα δηλοῖ, τὰ μὲν ἄλλα φονικὸς καὶ ληστρικός τις ἀνὴρ· ἐπὶ δὲ τῆ προσηγορίᾳ οἷα ἐπ' ἀνδραπέδων ὡς δὲ ἐξ οὐρανοῦ φωστῆρ αὐτοῖς καταλυθῶς, κακουμένοις τε ἐπιλάμψαι τετρατευόμενος. Ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀγδόου καὶ δεκάτου τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ, κατὰ Βιθηθρὰ πόλιν, ἥτις ἦν ὀχυρωτάτη, τῶν Ἱεροσολύμων οὐ σφόδρα πόρρω διεστῶσα, τῆς τε ἔξωθεν πολιορκίας χρονίου γενομένης. λιμῆ τε καὶ δίψης τῶν νεωτεροποιῶν εἰς ἰσχατὸν δλίθρου περιελαθέντων, καὶ τοῦ τῆς ἀπονοαῖς αὐτοῖς αἰτίου τὴν ἀξίαν ἐκτίσανσαντος δίκην, τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάμπαν ἐπιδαίνειν εἴργεται νόμου δόγματι καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μηδὲ ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρῶν ἔδαφος ἐγκαλεουσαμένου. » Οὕτω δὲ τῆς πόλεως εἰς παντελῆ φθορὰν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους τῶν κάλας οἰκητόρων ἐλθούσης, ἐξ ἀλλοφύλου τε γένους συνοικισθεῖσης, ἡ μετέπειτα συστάσα Ῥωμαϊκὴ πόλις εἰς τὴν τοῦ κρατοῦντος Αἰλίου Ἀδριανοῦ τιμὴν Αἰλία προσαγορεύεται. Καὶ οὕτω μὲν Ἰουδαῖοι καὶ ἐπὶ τοῦτου τῆν ἰσχατὴν τῆς κατὰ Χριστοῦ μανίας ἀπέτιον δίκην· ἡμεῖς δὲ καὶ ἐπὶ τὴν διαδοχὴν τῶν θείων αὐθις ἀνδρῶν χωρήσωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ.

Τίνες κατὰ τοῦτους τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων παροικιῶν τῆ ἱερατικῆ διεπέρεον λειτουργίᾳ.

Δωδεκάτη ἔτει τῆς Τραϊανῶς βασιλείας Εὐάρεστον ὕδρον ἔτος ἐπὶ Ῥώμης ἱερατεύσαντος, Ἀλέξανδρος πέμπτην ἀπὸ Παύλου καὶ Πέτρου κατὰ γων διαδοχὴν, τὸν θρόνον λαμβάνει. Τρίτη δ' ἔτει τῆς ἀρχῆς Αἰλίου Ἀδριανοῦ δέκατον ἔτος ἐκπληρώσας Ἀλέξανδρος, Ἐβόστην τῆς ἐξίσταται. Τῆς δ' ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ δωδέκατον ἐχούσης ἔτος, Ἐβόστον δεκάτη διαγενόμενον χρόνον τῆ τῆς Ῥώμης ἐπισκοπῆ ἔδδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Τελέσφορος διαδοχῆται. Καὶ τοῦτου δ' ἐνδεκάτη τῆς λειτουργίας ἐνιστῆ τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος τέλει μαρτυρίου, ὡς φησὶν Εἰρηναῖος, Ἰγνίνος τὸν κληρὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἐκληροῦτο, ἔτος πρῶτον Ἀντωνίνου ὃς Εὐσεβῆς ἐπαπέκλυτο, ἔχοντας τῆ ἀρχῆ. Ἀλλὰ γὰρ μετὰ τέταρτον τῆς ἐπισκοπῆς ἔτος ἀποβαλλομένου

(1) Barchochebas perduellis iste, Justino philosopho et martyre teste, apud Euseb. lib. iv, cap. 8, Christianos solos, nisi Christum abnegassent, atque

obsidione litteris prodiderit, commodum fuerit ex verbis ejus cognoscere : « Porro rebellione atque defectione Judæorum longius rursus progressa, Rufus Judææ præfectus, acceptis ab imperatore militaribus copiis, et vecordia eorum, pro occasione bene gerendæ rei, subinde usus, infestis contra eos signis est progressus, 257 et plurima passim millia virorum simul et feminarum, atque etiam puerorum concidit, bellique jure loca eorum direpta in potestatem suam redegit. Dux Judæorum tum Barchochebas (1) erat, quod nomen *stellam* significat : cætera vir sanguinarius et prædator : ex nomine autem suo perditis mancipiis prodigiöse persuaserat, cælitus se lucem demissum esse, quæ afflictos atque oppressos illustraret. Quam maxime autem bello flagrante, decimo octavo imperil Adriani anno, ad Biththeram civitatem munitissimam, nec ita longe a Hierosolymis sitam, cum diuturni obsidio instituta, rebellesque et rerum novarum studiosi fame ac siti ad extremum exitium redacti essent, et qui eis tantæ vecordiæ auctor fuisset, dignas per vindictam dedisset pœnas, gens tota ex eo tempore vicinam in circuitu Hierosolymis regionem prorsus attingere prohibita est, idque sic constitutione et sanctione Adriani factum : qui hoc sic jussit, ut illi ne aspicere quidem ex loco quopiam editiore patrium solum possent. » Ad hunc modum urbs Hierosolymorum Judæicum populum, antiquissimos suos colonos, in tærnecione summa amisit, et postea ad advenis culta atque inhabitata, ut Romana plane civitas, in imperatoris Ælii Adriani honorem Ælia est appellata. Ac si quidem etiam sub hoc Judæi extremum contra Christum per furorē perpetrati piaculi luere supplicium. Nos autem rursus ad divinorum virorum descendamus successionem.

CAPUT XXV.

Qui ea ætate maximis quibusque ecclesiis episcopali ministerio præfuerint.

Duodecimo imperantis Trajani anno, cum Evaristus pontificatum Romæ octo annos gessisset, Alexander quintus a Paulo et Petro successor ecclesiam regendam suscepit. Qui tertio Adriani imperii anno, decennio in episcopali functione expleto, Xysto eam concessit. Duodecimo porro Adriani anno, cum Xystus decennium itidem ecclesiæ præfuisset, Telesphorus ei successit. Verum et hoc, undecimo pontificalis ministerii sui anno, 258 vita per martirium defuncto, ut Irenæus inquit, Hyginus provinciam ejus est sortitus, primo imperii Antonini, qui Pius est dictus, anno. Hygino porro post quartum annum mortuo, Pius successit (2). Atque huic rursus Anicetus, vicesimo imperantis Pii anno. Anicetus autem undecim blasphemias incesserent, ad gravissima supplicia trahi jussit.

(2) Pius annis 15 cathedram obtinuit.

annis Ecclesia Romana administrata, octavo imperatoris Veri anno, Soteri eam reliquit. Cui post annos octo Eleutherus est suffectus, duodecimus a Petro successor, cum decimum septimum annum M. Antoninus (1) cum filio Romanum regeret imperium. In Alexandrina ecclesia Primum quartus ab apostolis episcopus fuit. Ei, cum duodecim annos pontificale obiisset munus, Adriano tertium imperante annum, Justus est eurrugatus. Circiter duodecimum autem ejusdem imperii annum, anno præterea uno et mensibus aliquot intercedentibus, ecclesiam ejus administrationem Eumenes est sortitus, cum quidem Justus undecim ei præfuisset annis. Eumenes vero tredecim annis episcopatum tenuit. Cui Marcus succedens, decem annis curam pastorem gessit. Marco Celadion suffectus, qui quatuordecim annis episcopatu functus, successorem habuit Agrippinum, nonum ecclesiam ejus ab apostolis episcopum. Apud Antiochenos post Heronem ecclesiam rexit Cornelius. Hinc quinto apostolicæ successionis gradu Eros in episcopatu accessit: deinde sextus Theophilus, et post hunc septimus ab Apostolis Maximinus. Hierosolymitanorum autem episcoporum tempora litteris mandata non sunt, quos brevis admodum ævi fuisse constat, quindecim ex ordine, ut quidem memoria sine scripto est proditum, Hebraici generis omnes, recteque officio suo functos, quod Christi doctrinam et professionem probe tenuerint; quæ res effecit, ut ad episcopatum eum ab ecclesia Hierosolymitana, quæ ab apostolorum tempore ex fidelibus Judæis fere tota constabat, et usque ad extremam obsidionem perdurabat, sint delecti. Eorum itaque episcoporum qui ex circumcissione Christianam professionem rite sunt complexi, et mutuis Judæorum seditionibus atque vesianæ fuerunt reliqui, catalogum a primordio exponere convenit.

259 Primus itaque fuit Jacobus, frater Domini dictus; secundus, Symeon; tertius, Justus; quartus, Zachæus (2); quintus, Tobias; sextus, Benjamin; septimus, Joannes; octavus, Matthias; nonus, Philippus; decimus, Seneca; undecimus, Justus; Lebes (3), duodecimus; Ephrem, tredecimus; quartus decimus, Joseph; et quindecimus, Judas. Quibus, post eversionem urbis, ex gentibus successit Marcus. Tot Hierosolymis ab ipsis usque apostolis ad eum quem diximus Judam ex circumcissione fuerunt episcopi. Totidem, ut exposuimus, aliarum maximarum ecclesiarum gubernatores.

(1) M. Ælius Antoninus Philosophus, et L. Ælius Commodus Verus, Divi fratres, æque jure imperium administrarunt annis 11. M. Antonius solus

Υγίνου τὸ ζῆν, Πίος τὴν τῆς Ῥώμης ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζεται· ὃν Ἀνίκητος διαδέχεται. Ὅγδοον ἔτος Οὐδῆρου ἐλαύνοντος, Ἀνίκητον ἑνδεκά τοῖς πᾶσιν ἔτεσι διελθόντα διαδέχεται Σωτήρ· ὃν ἐκὶ ὄγδουον ἔγχεσάμενον ἔτος Ἐλευθέρος διαδέχεται, δωδέκατος ἀπὸ τῆς Πέτρου διαδοχῆς γνωρίζομενος. Ἦρχε δ' εἰσέτι Ἀντωνίνος Οὐδῆρος σὺν υἱῷ ἑκὰς πρὸς ἐβδόμῳ δέκατον. Καὶ Πρίμων δὲ τέταρτον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ παροικίας τῶν Ὁρόνων κεκληρωμένον, τρίτῳ τῆς ἡγεμονίας ἑκὰς Ἀδριανοῦ, δωδεκάτῳ καὶ τῆς λειτουργίας ἐπὶ ἐκπληρώσαντα, διαδέχεται Ἰούστος. Ἀμφὶ δὲ τὴν δωδέκατον τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς ἔτος ἐνιαυτοῦ μεταξὺ καὶ μηνῶν τιῶν διαγενομένων τῆς Ἀλεξανδρίαν Ἐκκλησίας τὴν προστασίαν Εὐμενῆς κλήρω διεδέχεται, Ἰούστου ἐπὶ ἔτεσι δέκα πρὸς τῶν ἐνὶ διαρκέσαντος. Καὶ τούτου δ' οὐχ ἦρτον ἢ δέκα πρὸς τρισὶ τὴν λειτουργίαν ἀνύσαντος, Μάρκος ποιμὴν τῆς Ἀλεξάνδρου ἀνακηρύττεται. Δεκάτῳ δ' ἑκὰς παραδοὺς τὴν λειτουργίαν Κελαδίωιν, ἐκμετρεῖ τὴν βιώσιμον. Ἀλλὰ καὶ τούτου τετάρτῳ καὶ δεκάτῳ ἔτει τὴν ζωὴν μεταλλάξαντος, τὴν διαδοχὴν Ἀγrippίνος ἐλάμβανεν, ἐννάτῳ ἄγων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδοχῆν. Ἐν δ' Ἀντιοχείᾳ μετὰ Ἡρώνα Κορηλίος τὰς ἱερὰς ἡνίας διεχειρίζεται· πέμπτῳ δὲ μετὰ τούτου βαθμῷ τῆς ἀποστολικῆς διαδόσεως Ἐρως ἐπίσκοπος ἐγνωρίζεται. Ἐκτος δ' ἐπ' ἐκείνῳ Θεόφιλος διάδοχος ἦν. Τούτου δ' ἐβδόμος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδέχεται Μαξιμίνος. Τῶν δ' ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπισκόπων τοὺς χρόνους ἤκιστα πρὸς διάσωζεσθαι ἐγνωμεν· βραχυβίους γὰρ αὐτοὺς πρὸς γίνεσθαι λόγος ἔχει. Πεντεκαίδεκα μὲν οὖν αὐτῶν ἡ ἱστορία ἐξ ἀγράφου παρέδωκεν, οὓς Ἑβραῖοις ὄντας, ἀπαντας τὸ χρῶν λειτουργῆσαι, τὰ Χριστοῦ γενήσιως ἀσπασαμένους· καὶ τοσοῦτον, ὥς καὶ ἐπὶ τῶν τριηκίδε καὶ εἰς τὴν τοσαύτην ἐγκριθῆναι περιωπήν. Τὴν γὰρ πᾶσαν Ἐκκλησίαν σχεδὸν ἐκπιστῶν Ἑβραίων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καθεστῆκεν ἰσθόρηται, καὶ μέχρι δὲ τῆς ὀσάτης διαρκείας πολιουρίας. Καὶ τοίνυν τῶν ἐκ περιτομῆς ἐπιλείποντων ἀρχιερέων ταῖς πρὸς ἀλλήλους Ἰουδαῖα στάσεσι καὶ φρενοβλαβείαις, λοιπὸν ἂν εἴη, καὶ κατὰ Χριστὸν δεξαμένους γνώσιν, ἀνωθεν καταλείπει Πρῶτος τοίνυν Ἰάκωβος ἦν ὁ τοῦ Κυρίου λεγόμενος ἀδελφός· μεθ' ἑαυτὸν ἦν δεύτερος Σωμῆς· τρίτος Ἰούστος· Ζαχαρίας δ' πέμπτος Τωβίας· ἑκτὸς Βενιαμίν· Ἰωάννης ζ'. ὄγδοος Ματθίας· ἔφ' ἑλπίδος· δέκατος Σεννίκας· ἑνδεκάτος Ἰούστος· δεκάτης δωδέκατος· Ἐφρῆς τρισκαιδέκατος· τεσσαρεσκαιδέκατος Ἰωσήφ· ἐπὶ δὲ τούτοις Ἰούδας ἐκτετακτός· οὓς ἐξ ἐθνῶν μετὰ τὴν ἄλωσην διαδέχεται Μάρκος. Τοσοῦτοι μὲν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐς τὸν εἰρημένον Ἰούδαν ἐπίσκοποι ἐκ περιτομῆς ἐν Ἱεροσολύμοις γεγονάσιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ τῶν ἄλλων μεγίστων παροικιῶν.

annis 4, cum Commodo filio itidem annis 4.

(2) Alii Zachariam nominant.

(3) Alii Levi vocant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

A

CAPUT XXVI.

Περὶ Ἰουστίνου τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος, καὶ τῆς πρὸς Ἀντωνίνου ἀπολογίας αὐτοῦ· ἔτι δὲ καὶ περὶ Ἡγησίππου καὶ Μελιτωνος.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον Ἀδριανοῦ καὶ Ἰουστίνος ὁ ἐν φιλοσόφοις μάρτυς ἀνεγνωρίζετο, γνήσιος τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ὢν ἐραστής, κἀν ταῖς παρ' Ἑλλησιν ἡσκαίτο διατριβαῖς· ὅστις τε καὶ οἷος ἦν, καὶ ὡς ἐκ τῆς Ἑλλήνων πλάνης τὰ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἡσπάζατο, αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν μάλιστα πρὸς τῶν εὐλόγων καὶ δικαίων εἶναι γινώσκω. Οὗτος γὰρ ὡς ἄριστα πρὸς Ἑλληνας ὑπὲρ τῆς ἡμῶν ἀγωνισάμενος πίστεως λόγοις τὸ ἀναντιρρόητον ἔχουσι, λόγοις ἐτέροις ἀπόλογον προεβλημένοις ὑπὲρ ἡμῶν Ἀντωνίνῳ βασιλεῖ τῶν Εὐσεβεῖ ἐπικληθέντι, καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην συγκλήτῳ προσφωνεῖ. Ἐπὶ γὰρ Ῥώμης τὰς διατριβὰς ἐπεποιήτο. Γράφει δὲ οὕτως· « Αὐτοκράτορι Τίτῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ Καίσαρι Σεβαστῷ, καὶ Οὐρηρισίμῳ οἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῆ, ἐραστῇ παιδείας, ἱερᾷ τε συγκλήτῳ, καὶ παντὶ δήμῳ Ῥωμαίων, ὑπὲρ τῶν ἐκ παντὸς γένους ἀνθρώπων ἀδίκως μισουμένων, καὶ ἐπηρεαζομένων, Ἰουστίνος Πρίσκος τοῦ Βακχίου τῶν ἀπὸ Φλαυίας νέας πόλεως τῆς Συρίας Παλαιστίνης εἰς αὐτῶν ὢν, τὴν προσφώνησιν καὶ ἐντευξιν πεποιήμαι. » Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ, ὅτι μὴ ἀλόγως, μετὰ κρίσεως δ' αὐτῷ γενήσεται ἢ ἐπὶ τὸ δόγμα μεταβολῇ, ἐπιφέρει· « Καὶ γὰρ αὐτὸς ἐγὼ τοῖς Πλάτωνος χαίρων διδάγμασι, διαβαλλομένους ἀκούων Χριστιανούς, ὄρων δὲ καὶ ἀφόβους πρὸς θάνατον, καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα φοβερὰ, διενδύον, ἀδύνατον εἶναι ἐν κακίᾳ καὶ φιληδονίᾳ ὑπάρχειν αὐτούς. Τίς γὰρ φιλήδονος καὶ ἀκρατής, καὶ ἀνθρωπείων σαρκῶν βορὰν ἠγοούμενος, ἀγαθὸν δύναιτο ἂν θάνατον ἀπάσασθαι, ὅπως τῶν ἑαυτοῦ στερηθεῖη ἐπιθυμιῶν, ἀλλ' οὐκ ἐκ παντὸς ζῆν αἰετῆν ἐνθάδε βιοτήν, καὶ λανθάνειν τοὺς ἄρχοντας πειρᾶσθαι, οὐχ ὅτι ἑαυτὸν καταγγέλλειν φονευθησόμενον; » Ἐν δὲ τῇ αὐτοῦ ἀπολογίᾳ καὶ ταῦτά φησιν· « Οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπιμνησθῆναι ἐν τούτοις καὶ Ἀντινόου τοῦ νῦν γενομένου· ὃν καὶ πάντες ὡς θεὸν διὰ φόβον σέβειν ὤρμηται, ἐπιστάμενοι τίς τε ἦν καὶ πόθεν ὑπέρχε. » Τοῦτου δὲ τοῦ Ἀντινόου καὶ Ἡγησίππου μνημονεύει· καὶ αὐτὸς δὲ τοῖς αὐτοῖς ἀκμάζων καιροῖς, πολλὰ τῶν ἀποστολικῶν παραδόσεων τοῖς αὐτοῦ συγγράμμασι παρατίθεται. Πέντε δ' εἰσι ταῦτα, ἀπλουστάτη συντάξις γραφῆς τὰ τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος σοφῶς μάλᾳ διεξιόντα. Δι' ὧν ἐμφαίνει καὶ τὸν καθ' ὃν ἐγνωρίζετο χρόνον· ἐν οἷς περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἰδρυσάντων τὰ εἰδῶλα ἱστορεῖ γράφων οὕτως· « Οἱς κενότατα καὶ ναοὺς ἐποίησαν ὡς μέχρι νῦν ὢν ἔστι καὶ Ἀντινόος· οὗ καὶ ἀγῶν ἄγεται Ἀντινόεος· ὃ καὶ ἐφ' ἡμῶν γινόμενον· καὶ γὰρ πόλιν ἔκτισεν Ἀντινόου ἐπώνυμον. » Τῶν δὲ αὐτῶν ἔτι τῆς αὐτῆς τοῖς προειρημένους διαίτης καὶ

De Justino philosopho, eodemque martyre, et de Apologetico ejusdem Antonino exhibito. Præterea de Hegesippo et Melitone.

Hac ipsa ætate Adriani, Justinus etiam ex philosophis martyr, inter præcipuos est habitus, germanus et sincerus veræ philosophiæ amator, et in Græcorum disciplinis egregie exercitatus. Sed enim quis qualisve fuerit, et quemadmodum a Græcorum erroribus ad germanam philosophiam transierit, commodissimum fuerit ex ipsis verbis recognoscere. Cum enim adversus Græcos et gentiles pro Christianis orationes scripsit, quibus repugnare atque refragari illi non potuerunt, tum Romæ, ubi vitam degebat, Antonino Pio imperatori et senatui Romano pro nobis Apologiam exhibuit, ita eam inscribens: « Imperatori Tito Ælio Adriano Antonino Pio Augusto, et Verissimo filio philosopho Cæsari, et Lucio philosophi Cæsaris natura filio, et Pii adoptione filio, amatore doctrinæ, sacroque senatui, et populo Romano universo, pro eis qui ex omni hominum genera iniquissime invidia laborant et affliguntur: Justinus Priscus Bacchii filius (1), Flavia Neapoli Syriæ Palestinæ oriundus, unus ex illorum numero, orationem atque deprecationem hanc obtuli. » Et in eadem oratione se non temere, sed judicio ad Christianam professionem pervenisse, ita refert: « 260 Ego quidem, qui Platonice delectaror disciplinis, cum Christianos calumniose deferri audirem, videremque eos impavidos interritosque esse ad mortem, et quæcunque horrenda mortalibus videntur: consideravi ipse mecum, fieri omnino non posse, ut illi in flagitiis deliciisque viverent. Quotus enim quisque voluptatis consecrator et libidinosus, quique humanarum carnum dapibus delectetur, bono sibi mortem esse putet, ut per eam cupiditatibus deliciisque suis privetur, et non potius illud agat, ut semper hanc vitam vivat, magistratusque et leges fallat, nedum seipsum ad eandem offerat? » In Apologia ea illud quoque scribit: « Non absurdum vero fuerit, Antinoi (2) quoque hic meminisse, qui non ita pridem vixit, quem omnes veluti deum per timorem colere sustinuerunt, cum quidem omnes probe sciverint, et quis fuerit, et unde provenerit. » Antinoi ejus et Hegesippus mentionem infert, qui et ipse eisdem temporibus florens, per multas apostolicas traditiones in Historiis suis, quarum quinque reliquit libros, recenset, simpliciori dicendi genere clare prædicationem apostolicam exponens. In quibus, cum tempora quibus enituit ostendit, tum de iis qui primum idola et simulacra statuerint memorat, ac deinceps ad hunc modum infert: « Quibus cenotaphia sepulcrorumque simulacra et templa ad hoc usque tempus construxerunt. Quorum unus

(1) Alii legunt, *Prisci Bacchii filius.*

(2) Antinous, eximie formæ puer, Adriano in deliciis fuit. Ei in Ægypto mortuo, princeps is urbem Antinoiæ condidit. Templum quoque, sta-

tuas et sacerdotes instituit, stellam se ejus vidisse asseverans. Dion. Antinonum istum, secundum quosdam auctores, Adrianum in magicis sacris diis suis sacrauit.

etiam est Antinous, cujus sunt ludi agonales, Antinoii dicti, et ætate nostra acti. Urbem quippe cognominem ei Adrianus condidit. » Temporibus quoque eis, pari cum iis quos diximus vitæ instituto, parique in ecclesiam ardore, Sardensis episcopus Melito fuit : quem satis patet ea quoque ætate floruisse, Indicat id defensio ejus quam pro Christiano dogmate ad Verum scripsit, luculentam admodum et utilem, orationis urbanitate et persuadendi virtute auditorem maxime movens atque efficiens.

261 CAPUT XXVII.

Ut Adrianus edicto pro Christianis publice proposito vetuerit, ne in nos, indicta et non indicata causa, sæviretur.

Memoriæ mandavit sapientissimus Justinus, Adrianum pro Christianis litteras a Graniano Serenio ad se scriptas accepisse : periniquum esse, quod illi vociferationi populi donarentur, nulloque justo prætextu indicta causa necarentur. Quapropter rescriptum is ad Minitium Fundanum Asiæ proconsulem miserit, neminem de cætero occidi jubens, nisi legitima justaque præcessisset accusatio. Rescriptumque id in librum suum de verbo ad verbum retulit, hæc præfatus : « Possumus hoc a vobis ex rescripto maximi et illustrissimi Cæsaris Adriani patris vestri, qui ita ut per supplicem libellum rogavimus, judicia exerceri jussit, petere : idque non tam quod ab Adriano mandatum sit, quam quod justam esse petitionem nostram sciamus. Subjucimus autem epistolæ Adriani exemplum, ut hac quoque parte, veritate nos niti cognoscatis. Quæ epistola ex Romana in Græcam linguam translata, hanc complectitur sententiam : Adrianus Cæsar Minutio Fundano. Litteras a Serenio Graniano, viro clarissimo, cui tu in provincia successisti, accepimus. Inquirenda nobis res prorsus esse videtur, ne homines innocentes opprimantur, neve calumniatoribus occasio grassandi præbeat. Quod si provinciales tui persecutiones adversus Christianos suas processu legitimo pro tribunali probare possunt, unam eam sequantur viam, neque solis petitionibus atque vociferationibus utantur. In primis enim convenit, si qui ad accusandum accedere velint, te causam legitime cognoscere. Itaque si quis eos detulerit, atque probaverit contra leges quidquam commisisse, tu pro delicti qualitate ita sententiam adversus eos feres, ut mehercule, qui calumniæ causa crimen cuiquam intendisse compertus fuerit, pro maleficii gravitate in eum modis omnibus animadvertas. » Rescriptum Adriani pro nobis editum, tale fuit.

262 CAPUT XXVIII.

De successore Adriani Antonino, ut et ipse præfectis in Asia suis scripserit, et persecutionem Christianorum prohibuerit.

Postquam vero is uno et viginti annis imperio administrato naturæ debitum persolvit, Antoninus Pius ei successit : ad quem et ad senatum Romanum Justinus memoratam Apologiam, Christianos

ἀγωγῆς, καὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑσκλησίας ζήλου, καὶ Μελίτων τῆς ἐν Σάρδεσιν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος ἦν. ἄλλον δ' αὐτὸς ἐαυτὸν καθίστησι κατ' αὐτόν γε τούτον ἐνακμάζων τὸν χρόνον ἐκ τῆς πρὸς Οὐῆρον ἐπιλογίας ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος· ἢ λαμπροτέτη οὖσα, καὶ χρησίμως μάλα διέξεισι, τῷ ἀσπίφ καὶ πιθανῷ τὸν ἀκροώμενον ἄγχουσα.

admodum et utilem, orationis urbanitate et per-

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὡς Ἀδριανὸς ἐπιστολὴν ὑπὲρ Χριστιανῶν ἐπεμψε, ὥστε μὴ ἀκρίτως ἡμᾶς ἐλαύνειν.

Ἱστορεῖ γε μὴν ὁ σοφώτατος Ἰουστίνος ὑπὲρ Χριστιανῶν γράμματα δεξάμενον τὸν Ἀδριανόν, ὡς μὴ δίκαιον εἶναι βοῆν δῆμου χαρίζομένους, ἐπ' οὐδεμίᾳ προφάσει ἀκρίτως κτείνειν αὐτούς. Γρανιανὸς δὲ Σερίντιος ὁ τὰ γράμματα διαπεμφάμενος ἦν, ἀντιγράψαι Καίσαρα Μινουκίφ Φουνδάνφ τῆς Ἀσίας ἀνέπατεύοντι, μηδὲνα κτείνειν ἐγκλεισόμενον, εὐλόγησεν μὴ προηγουμένης κατηγορίας. Καὶ αὐτὴν δ' ἐπέμψεν τὴν ἐπιστολὴν, ὡς εἶχε λέξω, προστίθει τῷ συγγράμματι, ταῦτα προλέγων αὐτοῖς· « Καὶ ἐξ ἐπιστολῆς δὲ ταῦτα τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου Καίσαρος Ἀδριανοῦ τοῦ πατρὸς ὑμῶν ἔχοντες ἀκαταίτη ὑμᾶς· καθὰ ἡξιώσαμεν κελεῦσαι τὰς κρίσεις γίνεσθαι, τοῦτο οὐχ ὡς ὑπὸ Ἀδριανοῦ κελευσθέν μάλλον ἡξιώσαμεν· ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπίστασθαι δικαίαν ἐπιείκειν προσφώνησιν. Ἰπτάζαμεν δὲ καὶ τῆς ἐπιστολῆς Ἀδριανοῦ τὴ ἀντίτυπον, ἵνα κἀν τούτῳ ἀλλήλων ἡμᾶς γνωρίζητε. Καὶ αὕτη ἐκ Ῥωμαϊκῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δύναμιν μεταληφθεῖσα· Ἀδριανὸς Καίσαρ Μινουκίφ Φουνδάνφ· ἐπιστολὴν ἐνδεξάμεν γραφεϊσάν μοι ἀπὸ Σερίντιου Γρανιανοῦ λαμπροτάτου ἀνδρός, ὄντινα σὺ διεδέξω. Οὐ δοκεῖ μοι οὖν τὸ πῆγμα ἀζήτητον καταλείπειν, ἵνα μήτε οἱ ἄνθρωποι τὰ πρᾶττονται, καὶ τοῖς συκοφάνταις χορηγία κενουγίης μὴ παρεσχέθῃ. Εἰ γοῦν σαφῶς εἰς ταύτην τὴν ἐξέλιξιν οἱ ἐπαρχιώται δύνανται διισχυρίζεσθαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὡς καὶ πρὸ βήματος ἀποκρίνηται· ἐπὶ τοῦτο μόνον τραπῶσιν, ἀλλ' οὐκ ἀξιώσεσιν, οὐδὲ μόνον βοαῖς· πολλῷ γὰρ μάλλον προσήκειν, εἰ τι κατηγορεῖν βούλοιο, τοῦτό σε διαγινώσκειν. Εἴ τις οὖν κατηγορεῖ καὶ δείκνυσί τι παρὰ τοὺς νόμους πρᾶττοντας, οὕτως δριζε κατὰ τὴν δύναμιν τῆ ἀμαρτημάτων· ὡς μὰ τὸν Ἡρακλῆα εἴ τις συκοφαντία· χάριν τοῦτο προτείνει, διαλαμβάνει ὑπὲρ τῆς δεινότητος· καὶ φρόντιζε οὕτως, ὅπως ἂν ἐδικήσεις. » Καὶ τὰ μὲν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν γραφῆς Ἀδριανοῦ τοιαῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τοῦ μετ' Ἀδριανόν Ἀντωνίνου, ὡς καὶ αὐτὸς τοῖς ἐν Ἀσίᾳ ἐπέσταλλε, τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἀναστέλλων.

Ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος μετὰ πρῶτον καὶ εἰκοστὸν τῆς ἀρχῆς ἔτος τὸ χρῶν ἐλειτούργησεν, Ἀντωνίνος ὁ Πῖος, ᾧ καὶ Εὐσεβῆς ἐπέκλησις ἦν, τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ὑποζώννυται. Πρὸς ὃν τὴν προσηρημένην ὁ

Ἰουστίνος καὶ τῆ συγχλήτην γράφει ἀπολογίαν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἐφ' ἧς ὁ βασιλεὺς κινηθεὶς καὶ ὑφ' ἐτέρων ἄλλων πλείστων ἀδελφῶν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων δῆμων, σκώμμασι καὶ ὕβρεσι διατωθαζομένων ὡς μάλιστα, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας διεχάρατε γράμματι· ἃ δὲ καὶ αὐτὰ, ὡς εἶχε λέξεως, τῇ συγγραφῇ παραθήσομαι· Ἐὐτοκράτωρ Καῖσαρ Μάρκος Αὐρήλιος Ἀντωνῖνος Σεβαστὸς, Ἀρμένιοις, ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον καὶ τὸ δέκατον, ὕπατος τὸ τρίτον, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας χαίρειν. Ἐγὼ μὲν οἶδ' ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς ἐπιμελὲς ἐστὶ μὴ λαθάνειν τοὺς τοιοῦτους. Πολὺ γὰρ μᾶλλον ἐκείνοι κολάσαιεν ἂν τοὺς μὴ βουλομένους αὐτοῖς προσκυεῖν ἢ ὑμεῖς, οὓς εἰς ταραχὴν ἐμβάλλετε, βεβαιουντες τὴν γνώμην αὐτῶν ἠνπερ ἔχουσι περὶ ὑμῶν ὡς ἀθέων κατηγοροῦντες. Εἴη δ' ἂν κἀκείνους αἰρετὸν, τὸ δοκεῖν κατηγορουμένους, θετῶν μᾶλλον, ἢ ζῆν, ὑπὲρ τοῦ οἰκείου Θεοῦ. Ὅθεν καὶ νικῶσι προύεμενοι τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἥπερ πειθόμενοι οἷς ἀξιοῦτε πράττειν αὐτοῖς. Περὶ δὲ τῶν σεισμῶν τῶν γεγονότων καὶ γινομένων οὐκ ἄτοπος ὑμᾶς ὑπομνήσαι ἀθυμοῦντας δτανπερ ὡσι, παραβάλλοντας δὲ τὰ ἡμέτερα πρὸς τὰ ἐκείνων. Οἱ μὲν οὖν ἐπαρρησιαστώτεροι γίνονται πρὸς τὸν Θεόν· ὑμεῖς δὲ παρὰ πάντα τὸν χρόνον καθ' ὃν ἀγνοεῖν δοκεῖτε, τῶν τε θεῶν καὶ τῶν ἄλλων ἀμελεῖτε, καὶ τῆς θρησκείας τῆς περὶ τὸν ἀθάνατον, ὃν δὴ τοὺς Χριστιανούς θρησκείοντας ἐλαύνετε καὶ διώκετε ἕως θανάτου. Ἐπεὶ δὲ τῶν τοιούτων ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὰς ἐπαρχίας ἡγεμόνων καὶ τῶν θειοτάτων ἡμῶν ἔγραψαν πατρὶ· οἷς καὶ ἀντέγραψε μηδὲν ἐνοχλεῖν τοῖς τοιοῦτοις, εἰ μὴ ἐμφαίνοντι τι περὶ τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγχειροῦντες. Καὶ ἐμοί· ὃ ἐπεὶ τῶν τοιούτων πολλοὶ ἐσήμηναν· οἷς δὲ καὶ ἀντέγραφα κατακολουθῶν τῇ τοῦ πατρὸς γνώμῃ. Εἰ δὲ τις ἐπιμένει τινὰ τῶν τοιούτων εἰς πράγματα φέρων, ὡς δὴ τοιοῦτον, ἐκείνος ὁ καταφερόμενος ἀπολεῖσθαι τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐὰν φαίνεται τοιοῦτος ὢν· ὁ δὲ καταφέρων ἐνοχος ἔσται δίκης. Προσετέθη ἐν Ἐφέσῃ ἐν τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας. » Τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ Ἀντωνίῳ ὑπὲρ ἡμῶν γεγραμμένα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, τοῦ καὶ Πλακίδα· καὶ τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου τοῦ ἐν Ἰλλυριοῖς ἐπισκόπου.

Πρὸ δὲ τῶν γραμμάτων τούτων πολλοὶ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἁγῶνα διενεργεῖν λέγονται· ὧν εἰς ἐστὶ καὶ ὁ ἀξιόνομος μάχης Εὐστάθιος· ὃ ἐπὶ Τραϊανῶ τὴν τοῦ στρατηλάτου περιβεβλημένῳ ἀξίαν Πλακίδας ὄνομα ἦν, τῶν εὖ γεγονότων καὶ πλοῦτον διάσημος ὢν. Μυριοῖς δ' ἐνωραϊζόμενος ἀγαθοῖς καὶ τῆς ἄνωθεν κλήσεως κατηξίωται. Κατὰ γὰρ τινι ἔρημον κυνηγῶ ἐσολακότη. ὁ Χριστὸς ἐλάφου κέρσαι καθήμενος ἔπιτο ἀπορρήτου σοφίας βουλήματι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἔλκει, καὶ τὰ μέλλοντα ἔκειν αὐτῷ προηγόρευσεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ θεοῦ μετέσχε λουτροῦ, πανοικεῖα Χριστῷ πρόσεισιν.

A defendens, conscripsit. A quo ille, et simul ab aliis quamplurimis fratribus, qui a provincialibus in Asia conviciis et injuriis gravibus contumeliosissime exagitabantur, permotus, litteras publice ad Asiæ populos dedit, quas itidem ad verbum inserere historiæ nostræ est visum. « Imperator Cæsar Marcus Aurelius Antoninus Augustus, Armenicus, pontifex maximus, tribun. potest. xv, cos. III, communi Asiæ salutem. Equidem scio, diis quoque ipsis curæ esse, ne tales homines lateant. Multo enim magis illi vindicaverint eos qui cultum illis tribuere nolint, quam vos, qui contra eos tumultum commovetis : opinionem quoque eorum quam de vobis conceperunt, ut atheos vos nullorumque prorsus deorum crimentur, confirmantes. Quibus præstabilius etiam est, dum accusari arguique videntur, pro Deo suo mori potius, quam in vita manere. Proindeque victores evadunt, animas ipsi suas citius projicientes, quam ut a vobis persuasi, quod vos vultis, faciant. De terræmotibus autem, qui vel fuere, vel adhuc sunt, non importunum fuerit, vos, qui ea de causa animos despondistis, admonere, ut scilicet res vestras cum rebus illorum conferatis. Atque illi quidem liberioribus majoribusque erga Deum sunt animis : vos autem toto hoc tempore, quo causas eorum ignorare videmini, deos et res alias negligitis, et Christianos a cultu immortalis Dei quem illi venerantur arceatis, et ad mortem usque persequimini. Cæterum de iis antea quoque multi provinciarum rectores divo patri nostro scripserunt. Quibus ille rescripsit, nihil molestiæ facessendum esse illis, præterquam si quid contra imperium Romanum moliti esse deprehenderentur. Quin et ad me multi de eis litteras dederunt : quibus de patris mei, quem mihi imitandum esse duxi, sententia rescripsi. ¶ Si vero quispiam perseveraverit cuiquam Christianorum, quod talis sit, negotium exhibere, delatus quidem crimine absolvetur, quamvis talis esse compertus sit : delator autem ipse pœnas dabit. Proposita est hæc epistola Ephesi, in conventu publico Asiæ. » Hæc sic et Antoninus pro Christianis rescripsit.

CAPUT XXIX.

De sancto Eustathio, qui et Placidus dictus fuit. Item de sancto Eleutherio Illyrici episcopo.

D

Antequam autem ejusmodi ederentur litteræ, permulti dicuntur egregie certamen pro Christo pertulisse : quorum unus etiam fuit victoria clarus martyr Eustathius. Is sub Trajano ducis exercitus gerens dignitatem, Placidus dicebatur, et genere et opibus illustris. Cum vero plurimis eniteret ornamentis, postremo cælesti quoque vocatione est cohonestatus. Etenim in solitudine quadam venanti Christus cervi cornibus insidens apparuit, eumque arcane sapientiæ consilio ad se pertraxit, et simul quæ ei eventura essent prædixit. Itaque baptizatus cum tota domo sua, Christo se dedit. Verum

enimvero occulta et arcana exploratione atque A excussione rebus omnibus statim est nudatus. Nam opibus honoribusque omnibus projectis, uxore etiam et liberis longo tempore caruit. Atque ita ærumnis ferendis, veluti alter quidam Job factus, postea, quemadmodum et ille, Servatoris dispositione, una cum uxore et filiis Agapio et Theopisto, ad pristinam restitutus est felicitatem et gloriam. Multis deinde victoriis ab hostibus reportatis, quibus magno terrori erat, cum Romæ esset apud Adrianum, qui de rebus multis eum est percunctatus, quod dæmonibus sacrificare recusaret, in æreum taurum igne candentem una cum conjuge et liberis conjectus, vitam ibi morte commutavit. cum quidem illis sic martyrio defunctis, ne pilum quidem ignis consumpserit, nec detrimentum aliud attulerit. Ea ipsa ætate præstanti virtute juvenis Eleutherius in Illyrico erat. Romæ is quoque ortus, matre Anthia, quam magnus ille Paulus ad professionem Christianam perduxisse fertur. Illa vero filium quoque religionis ejus hæredem fecit, et Aniceto Romano episcopo tradidit : 264 a quo sacras Litteras edoctus, sacro cleri numero inseritur, et quinto decimo ætatis anno diaconi gradum consequitur : mox triennio post presbyter creatur : et deinde viginti natus annos Illyrici episcopus deligitur, vita priore signis miraculisque ingentibus edendis transacta. Ubi vero quamplurimis ad Christum perductis, ab Adriano accersitus, fidem Christi constantissime defendit, primum in lectum ferreum ignitum reponitur, deinde in shenum oleo et arvina ferventi plenum conjicitur, atque mox in foco igne conferto collocatur. Cum autem his tormentis omnibus superior esset, in fornacem igne ad summum calefactam, qui primum Ceraborem opificem ejus, quod Christi complexus esset fidem, exceperat, protruditur. Porro Eleutherius ex custodia deinceps extractus, indomitisque equis alligatus, huc atque illuc trahitur : et vi divina vinculis ejus solutis, montem quemdam conscendit, atque ibi aliquandiu versatur, cum feris quas cicures reddēbat habitans. Atque cum Dei præcepta promulgasset, et quingentos ad divinum perduxisset lavacrum, rursus in conspectum imperatoris pertractus, bestiis objicitur : et cum ab iis quoque salvus conservaretur, ex militibus duo impetum in eum faciunt, atque occidunt. D Mater etiam filia vitam finienti circumfusa, itidem ut ille, martyrii coronam exceperit.

CAPUT XXX.

Quædam de Polycarpo apostolico successore memorie commendata.

Adhuc Anicetus Romæ ecclesiam gubernabat, cum Polycarpus, Irenæo referente, propter quamdam quæ de Paschate inciderat quæstionem, Romam venit, atque ibi cum Aniceto familiariter est collocutus. Sed et alia Irenæus de Polycarpo com-

Α Ἀπορήτην δὲ τῆ δοκιμασίᾳ γυμνὸς εὐθὺς γενόμενος, καὶ τὰ περιττὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς δόξης ἀποβαλὼν, καὶ γυναικὸς, καὶ παιδῶν ἀλλότριος γυγονῶς χρόνῳ συγχῶν, κἀντεῦθεν καὶ δευτέρως τῆ Ἰωβ τοῖς ἐκείθεν πάθεισιν ἔκφανεῖς, ἐς ὑστερον κατ' ἐκείνον καὶ οὗτος ταῖς τοῦ Σωτῆρος προμηθείαις, σύνμα γυναικί καὶ τέκνοις, Ἀγαπίῳ καὶ Θεοπίστῳ, εἰς τὴν προτέρην εὐδαιμονίαν καὶ εὐκλειαν ἐπανῆλθιν. Τρόπαια δὲ πολλὰ συστήσάμενος, καὶ φοβερός τις ἄγαν ἀναφανείς, ἔπει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος Ἀδριανῶν συγγίνεταιαι κλειίστα δὴ ἐκζητήσαντι, καὶ θυσίας τοῖς δαίμοσιν ἀνεναγκάειν ἀπειξίου, τῶν χαλκῶν πεκυρακτωμένων ἐμβάλλεται σύνμα γυναικί καὶ τέκνοις· καὶ ἐν αὐτῶν τὸ τέλος ἠνέγκατο οὐ μέντοι ἄχρι δὴ καὶ τριχὸς τοῦ πυρὸς λυμνημένου αὐτοῖς. Τῷ δ' αὐτῶν χρόνῳ καὶ ὁ πᾶν τὴν ἀρετὴν κατὰ τὸ Ἰλλυρικὸν διέτριβεν Ἐλευθέριος, ἐκ Ῥώμης μὲν καὶ οὗτος ὁρμώμενος, μητρὶ δὲ Ἀνθίᾳ χρησάμενος· ἢ Παῦλος ὁ μέγας ὡμοληκώς, τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως ὁδηγὸς χρηματίζει. Ἡ δὲ τὸν παῖδα καὶ τῆς πίστεως κληρονόμον ἐτίθει, καὶ Ἀνικήτῳ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ αὐτὸ ἀνατίθεισι· παρ' οὗ τὰ ἱερὰ γράμματα παιδευθεῖς, τῆν καταλόγῳ τοῦ κλήρου ἐναριθμῖος γίνεται. Πέμπτη δὲ καὶ δεκάτῃ τῆς αὐτοῦ ἡλικίας ἔπει τὸν τῷ διακόνου βαθμὸν εἴσεισιν· ὁκτῶ δὲ πρὸς τοῖς ἑσά γενόμενος, τῷ πρεσβυτερίῳ ἐγκαταλέγεται· καὶ τῷ εἰκοστῷ ἔπει τοῦ Ἰλλυρικῶν ἐπίσκοπος προκηρίζεται, σημείοις πολλοῖς καὶ τέρασι τὸν βίον κότερον κατακοσμήσας. Ἐπει δὲ πολλοὺς ἐπισκοπῶνος εἰς Χριστὸν, πρὸς Ἀδριανῶν μετακλήτος γυγονῶς, τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν μάλιστα βεβαιῶν ἦν, πρῶτα μὲν κλίνη σιδήρου πυρὶ τὴν μορφήν ὁμοίᾳ ἐπανακλίεται· μετὰ δὲ τοῦτο τηγάνῳ ἐλαίῳ πλήρει καὶ στέατος ἐκυρωθέντων ἐμβάλλεται· ἐσχάρῃ τε πυρὸς ἐπίσης ἐχοῦση ἀπλοῦται. Ὡς ἔπει καὶ τούτων ὑπέρτερος ἦν, κλιθάνῳ σφόδρα διακάντι ἐκδίδοται, πρῶτον Κεράδορα τὸν κατακτείνσαντα ὑποδεξαμένῳ, τὴν εἰς Χριστὸν καταπιστάμενον πίστιν. Ἐλευθέριος δὲ, μετὰ φρουρὰ πᾶσι ἀγρίοις δεθείς, ἔλκεται· θεῖα δὲ Ῥώμη λυθείς τῶν δεσμῶν, ὄρει προσπειθαίνει· θεῖα διαιτᾶται, ἢ καὶ ἡμερᾶ ἐδείκνυ. Τὰ δὲ τοῦ θεοῦ διεξιῶν λόγια, ὡσεὶ πεντακοσίους τῷ θεῷ ἐπαγγέλιον λουτρῶν. Τῷ βασιλεῖ δὲ καὶ αὐθις εἰς εὐσὴν ἔλθων, θηρίοις βορὰ παρατίθεται. Ὡς δὲ οὗτος διετηρεῖτο, δύο ἐπεισεπόντων στρατιωτῶν ἀναρεῖται. Καὶ ἡ μήτηρ τῷ παιδί τελειομένῳ περιουθεῖσα, ἐπίσης ἐκείνῳ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνδρόσην στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Τὰ περὶ Πολυκάρπου τοῦ ἀποστολικῶν διακόνου μνημονευόμενα.

Ἐπὶ δ' Ἀνικήτου τὰ τῆς Ῥώμης ἡνιοχούσης πηδάλια Πολύκαρπον Εἰρηναῖος ἐστόρησεν περὶ τῆ συμβάν τοῦ Πάσχα τηνικᾶδε ζήτημα εἰς Ῥώμην τε ἀφικέσθαι, καὶ τῷ Ἀνικήτῳ εἰς ὁμιλίαν ἐλθεῖν· καὶ ἄλλὰ δὲ ὁ Εἰρηναῖος περὶ Πολυκάρπου διέ-

σιν· ἃ καταλέγειν, καὶ τῇ παρουσίᾳ πραγματεία συνάπτειν, ὅσιον ἔγγιμαί. Ἀμέλει ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις, τάδε κατὰ ῥῆμα περὶ αὐτοῦ διέξεισι· « Καὶ Πολύκαρπος δὲ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀποστόλων μαθητευθεὶς, καὶ συναναστραφεὶς πολλοῖς τὸν Κύριον ἐωρακόσιν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἀποστόλων εἰς νῆν Ἀσίαν κατασταθεὶς, ἐν τῇ τῆς Σμύρνης ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπος, ὃν καὶ ἡμεῖς ἐωράκαμεν ἐν τῇ πρώτῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ, ἐπὶ πολὺ γὰρ παρέμεινε καὶ πάνυ γηραλέος ἦν, ἐνδόξως καὶ ἐπιφανέστατα μαρτυρήσας ἐξῆλθε τοῦ βίου, ταῦτα διδάξας, αἰεὶ, ἃ καὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων ἔμαθεν· ἃ καὶ ἡ Ἐκκλησία παραδίδωσιν· ἃ καὶ μόνα ἐστὶν ἀληθῆ. Μαρτυροῦσι τούτοις αἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐκκλησίαι πᾶσι. καὶ οἱ μέχρι νῦν διαδεδεγμένοι τὸν Πολυκάρπου θρόνον, πολλῶν ἀξιοπιστότερον καὶ βεβαιότερον ἀληθείας μάρτυρα ὄντα Οὐαλεντίνου καὶ Μαρκίωνος καὶ τῶν λοιπῶν κακοφρόνων· καὶ ἐπὶ Ἀνικίτου ἐπιδημήσας τῇ Ῥώμῃ, πολλοὺς ἀπὸ τῶν προειρημένων αἰρετικῶν ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, μίαν καὶ μόνην ταύτην ἀληθεῖαν κηρύξας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων παρειληφέναι τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραδεδομένην. Καὶ εἰσὶν οἱ ἀκούσαντες αὐτοῦ, ὅτι Ἰωάννης ὁ τοῦ Κυρίου μαθητῆς, ἐν τῇ Ἐφέσῳ πορευθεὶς λούσασθαι, καὶ ἰδὼν ἔσω Κηρίνθον, ἐξῆλατο τοῦ βαλανείου μὴ λουσάμενος, ἀλλ' εἰπὼν, Φύγωμεν, μὴ καὶ τὸ βαλανεῖον συμπέσῃ, ἔνδον ὄντος Κηρίνθου τοῦ τῆς ἀληθείας ἔχθρου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Πολύκαρπος Μαρκίωνί ποτε εἰς ὄψιν αὐτῷ ἐλθόντι, καὶ φήσαντι, Ἐπιγίνωσκε ἡμᾶς, ἀπεκρίθη· Ἐπιγινώσκω τὸν πρωτότοκον τοῦ Σατανᾶ. Τσαύτην οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτῶν εἶχον εὐλάβειαν, ὡς μηδὲ μέχρι λόγων κοινωνεῖν τινα τῶν παραχαρασσόντων τὴν ἀληθεῖαν, ὡς καὶ Παῦλος ἔφησεν· Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοουθεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος, καὶ ἄμαρτάνει ὢν ἀτοκατάκριτος. Ἔστι δὲ καὶ ἐπιστολὴ Πολυκάρπου πρὸς Φιλιππησίους γεγραμμένη ἰκανωτάτη. ἐξ ἧς καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας οἱ βουλόμενοι καὶ φροντίζοντες τῆς ἑαστῶν σωτηρίας δύνανται μαθεῖν. » Ταῦτα περὶ τούτου ὁ Εἰρηναῖος. Πολλαῖς δὲ μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς προτέρας Πέτρου χρῆται ἐπιστολῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΔΑ'.

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν τηνικάδε αὐτοκρατόρων καὶ τῶν ἔργων αὐτῶν.

Ὁ Πῖος δὲ Ἀντωνίνος, ὁ καὶ Εὐσεβῆς ὄνομα σῶν, ἐπὶ τρία καὶ εἴκοσι τὴν ἀρχὴν διουσίας, Μάρκῳ Οὐέρῳ υἱῷ τῷ καὶ αὐτῷ Ἀντωνίνῳ ἐπικληθῆντι, σὺν Λουκίῳ τῷ ἀδελφῷ τὴν αὐνοκρατο-

⁵⁰ Tit. III, 10.

(1) T. Aurel. Antoninus Pius, Adriani gener, ab eodem in filium adoptatus fuit, sicuti et ab hoc M. Antoninus gener. L. autem Annus Antoninus nepos Antonini Pii fuit. M. Antoninus, qui et Philosophus dictus, L. Annium Antoninum Verum

A memorat, quæ referre et præsentī operi adjungere piū esse judico. In tertio enim *Pontra hæreses* libro, hæc ita de eo refert : « Polycarpus vero non modo ab apostolis institutus, cum multis eorum vixit, qui Dominum ipsi viderunt, sed etiam per apostolos, Smyrnensi Ecclesiæ in Asia episcopus ordinatus est. Quem 265 et nos in prima nostra ætate vidimus : diutius enim vixit, et in multa senectute cum magna gloria magnificentissime martyrio obito, e vita excessit, ea semper docens quæ ab apostolis didicerat, et quæ Ecclesia tradit, quæ videlicet sola sunt vera. Testantur hoc ecclesiæ Asiænæ omnes, et qui ad hunc usque diem in Polycarpi successere locum, quod fidei majoris certiorque veritatis testis fuerit, quam B Valentinus et Marcion, et item alii insanarum opinionum auctores ; qui cum Romam sub Aniceto pervenisset, multis ex eis qui dicti sunt hæreticis persuasit, ut ad Ecclesiam Dei redirent, unam et solam hanc veritatem, quam Ecclesia tradiderit, se ab apostolis accepisse prædicans. Exstant adhuc qui ex eo audiverint, Joannem Domini discipulum Ephesi lavatum aliquando ivisse ; cæterum cum in balneis Cerinthum vidisset, illotum inde profugisse, atque dixisse : Fugiamus, obsecro, ne balneum, in quo Cerinthus, veritatis inimicus, est, concidat. Ipse quoque Polycarpus, cum ei Marcion in conspectum veniret, et diceret, Nosce nos : respondit, Nosco, inquit, nosco primogenitum Satanæ. Tanta apostoli et discipuli eorum religione fuerunt, ut ne verba quidem communicarent cum quopiam eorum, qui veritatem adulterant atque depravant : ut Paulus etiam dixit : *Hæreticum hominem post unam atque alteram admonitionem devita, sciens quod subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, proprio judicio suo condemnatus*⁵⁰. Est autem et epistola Polycarpi longissima ad Philippenses scripta, ex qua, qui voluerint, quique salutis suæ curam gesserint, simul et specimen fidei illius et doctrinam veritatis discere poterunt. » Hæc de eo Irenæus. Multis autem testimoniis prioris epistolæ Petri Polycarpus, in ea ipsa quam modo diximus, epistola sua utitur.

Ἐπιστολῆς ὁ Πολύκαρπος ἐν τῇ εἰρημένῃ αὐτοῦ

266 CAPUT XXXI.

D *De successione ejus temporis imperatorum, rebusque eorum gestis.*

Antoninus, cui etiam Pii nomen fuit (1), viginti tres imperavit annos, et imperium Romanum decedens Marco Ælio filio, et ipsi Antonino dicto, et Lucio fratri ejus reliquit. Pius porro iste

imperii socium sibi adscivit. Et tum primum Rom. repub. duobus æquo jure imperantibus paruit. cum antea singulos semper habuisset Augustos. Utrumque Hadriam jussu Antoninus Pius adoptavit.

Alexandriæ, Antiochiæ, et in multis aliis celebribus urbibus lavacra, aliaque plurima publicitus ædificia, Romæ quoque Circum magnum construxit. Atque abrogata veteri C. Julii Cæsaris lege, qua senatorio viro de bonis suis testari non permiserat, nisi dimidiam eorum partem, qui pro tempore futurus esset, principi relinqueret, omnibus, per constitutionem, liberam dedit potestatem de facultatibus suis, ita ut vellent, disponendi. Marcus autem filius ejus justam illam legem tulit, qua patri liberi ab intestato succedunt. Idemque sanxit, ut filio, qui in testamento præteritus, a parentibus debitam gratiam non retulisset, quadrans paternæ hæreditatis detur (1). Non diutius autem quam undecim annis Lucius (2) in imperio vixit, Antoninoque Philosopho id reliquit, qui et ipse octo prope annis imperavit: et cum unum et sexaginta circiter ætatis annos explevisset, ad Vindobonam decessit (3). Iis imperantibus, multi et apud Græcos præclari exstiterunt poetæ, oratores quoque et medici, omnis denique philosophiæ periti viri: in quibus Hermogenes rhetor, et Aristides orator nobilis, Galenus, Oppianus poeta, Alexandrinus Apollonius, ejusque filius Herodianus, grammaticæ artis auctores, atque item alii fuere, quos longum esset in præsentia enumerare. Illud scire convenit, Marcom Antoninum (4) filio suo institutionis imperialis librum a se compositem reliquisse, omnis generis profanorum exemplorum et disciplinæ plenum. Non apud Græcos vero tantum insignes tum, verum etiam in dogmate nostro plurimi maximique, de quibus

in sequenti agemus historia, floruerunt viri.

μεστόν. Οὐ μόνον δὲ παρ' Ἑλλησι δόκιμοι ἄνδρες

πλεῖστοι καὶ μέγιστοι· περὶ ὧν τῇ μετὰ ταύτην ἱστορία

267 CAPUT XXXII.

Ut Justinus philosophus religione Christiana, et scripto, et sine scripto, egregie defensa, martyrio pro Christi nomine sit exornatus.

Eo tempore adhuc Justinus, cujus paulo ante fecimus mentionem, enituit: et cum, quos diximus principibus aliam etiam pro dogmate nostro defensionem obtulisset, et contra oppugnatores Græcos et Judæos, in faciem eorum Christianæ professioni patrocinatus esset, atque etiam hæreticorum vanam linguæ loquacitatem, nocentemque mentis insaniam luculentis orationibus retudisset, fidem nostram firmis adamantinisque propugnans rationibus, abundeque veritatem certitudinemque ejus demonstrans, corona martyrii seipsum exornavit. Cui Crescens quidam philosophus, vita morumque æmulatione Cynicus, insidias struxit. Cum enim in multis sæpe colloquiis et disputationibus Crescentem, quod pleraque perperam faceret, fal-

(1) Hodie legitima dicitur.

(2) L. Vorus apoplexia interitit inter Atinum et Concordiam, cum fratre in vehiculo sedens.

(3) M. Philosophu in Pannonia obiit ad Vindobonam, quam nonnulli Vienneam esse volunt.

ἄριον Ῥωμαίων καταλιπὼν ᾤχετο. Οὗτος δὲ ὁ Πίος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ τῇ Ἀντιοχείᾳ καὶ ἄλλαις πολλαῖς τῶν ἐπισήμων πόλεων λουτρὰ καὶ ἄλλα πλεῖστα οἰκοδομήματα δημοσίᾳ κατασκευάσας, καὶ τὸν μέγαν ἐν Ῥώμῃ ἀγῶνα ἐργασάμενος, τοὺς ἐκ πικραίου τε χάριτας ἐμπρήσας, οἷς Γάτος Ἰούλιος Καῖσαρ ἐνομοθέτει, μὴ ἐξείναι συγκλητικὸν διατιθέμενον ἄνδρα εἰς ἰδίους διατίθεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἤμισυ μέρους τῆς ὑπάρξεως τῇ κατὰ καιροὺς ἀνατίθεσθαι βασιλεῖ, ἐκείνον δὲ καταπαύσας τὸν νόμον, ἐκτίτην τῶν ἰδίων ἀπολαβεῖν, καὶ ὡς βουλομένην εἶη, διατίθεσθαι ἐπὶ τοῖς σφετέραις ἐπέτρεπε πράγματι. Μάρκος δὲ ὁ τούτου υἱὸς τὸν δίκαιον τουτονὶ νόμον καθίστη· τοῦ καὶ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖν τὴν τέκνα τὸν πατέρα· καὶ τῇ ἀχαριστομένῃ παιδὶ τὴν τεταρτὸν μέρος τῆς πατρικῆς οὐσίας δίδωσθαι. Οὗ πλείω δὲ καὶ Μάρκος τῶν ὀκτῶ ἐτῶν διανύσας ἐν τῇ ἀρχῇ. Ἀντωνίνῳ Οὐρήρῳ τῇ αὐτοῦ υἱῷ καταλείπει τὸ κράτος. Δέκα δὲ τοὺς πάντας καὶ οὗτος ἀνέπλησας ἐνιαυτούς, τὸ βιοῦν ἐξεμέτρησεν ἐν Προκωνήσῳ σφαγείς, ὧν ὀλίγου δεῖν ἐτῶν τεσσαράκοντα. Ἐπὶ δὲ τούτων τῶν Κεισάρων, πολλοὶ τε καὶ τῶν παρ' Ἑλλησιν εὐδοκίμων ἐφάνησαν ποιηταὶ, καὶ λόγων βῆτορικῶν καὶ ἱατρικῶν, ἔτι δὲ καὶ πάσης φιλοσοφίας ἐμπειροὶ· ὁ τε γὰρ Ἑρμογένης ὁ ῤήτιος, καὶ Ἀριστείδης ὁ τὸ εὐγενὲς τῶν λόγων διαρουλάξας. Γαλῆνός τε καὶ Ὀππιανὸς ὁ πνιητῆς, καὶ ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἀπολλώνιος, καὶ ὁ τούτου παῖς Ἑρωδιανός, οἱ τῆς γραμματικῆς τέχνης στοιχειωπῆ· οὐς μακρὸν ἂν εἴη καταλέγειν τῇ παρούσῃ σχολῇ. Πλὴν γε εἰδέναί χρεῶν, ὡς ὁ Μάρκος Ἀντωνίνος οὗτος καὶ βιβλίου παιδείας τῇ παιδὶ Μάρκῳ ἐντέτει, πάσης κοσμικῆς ἐμπειρίας καὶ παιδείας ἰδεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ὡς διαληψόμεθα.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ὡς ὁ φιλόσοφος Ἰουστίνος ἐγγράφως καὶ ἑρμηνείᾳ ἀπολογησάμενος ὑπὲρ τῆς πίστεως, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ κατεκοσμήθη.

Τέως γε μὴν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀμαρτῶν ἦ Ἰουστίνος, ὁ μικρὸν πρόσθεν ἡμῶν δηλωθεὶς· τοῖς γὰρ εἰρημένους ἄρχουσιν καὶ ἕτερον βιβλίον ὑπὲρ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἀναδοὺς, καὶ αὐτοπροσώποις δὲ τοῖς ἐλέγχους τοῦ Χριστιανῶν ἀνθιστάμενος δόγματος, Ἑλληνὰς τε καὶ Ἰουδαίους, πρὸς δὲ καὶ τὴν τῶν ἀρετιῶν γλωσσαλίαν καὶ ἑρσοβλάθειαν τῷ περιόντι τῶν λόγων ἀποτροπόμενος, καὶ τὰ ἡμέτερα εἰς μάλα στεγροῖς καὶ ἀδαμνένοις περιέπων συλλογισμοῖς, ἀποχρώντως τε ἀληθῆ καὶ πίστεως ἀποδεικνύς ἄξια, τῷ τοῦ μαρτυρίου στεφάνῳ ἑαυτὸν κατεκόσμη, Κρήσκοντός τινος φιλοσόφου, τὸν κυνικὸν καὶ βίον καὶ τρόπον ἐζηλώκοός, τὴν ἐπιβουλήν αὐτῷ καταρτίσαντος· ἐπὶ τοῖς γ' ἐν πολλοῖς καὶ πολλαῖς διαλόγοις, εὐπρεπῆ

(4) Magna hunc diligentia curaque educavit, ac citis undique viris doctrina claris, maximaque proposita mercede, uti mores pro se quisque filii ingeniumque excolerent. Herodianus.

τὴν ἤταν ἀπενεγκάμενος, ἐφ' οἷς οὐ καλῶς ἐπρα-
 τε, καὶ λέγων διετώθαζε τὰ ἡμέτερα, διεφάνη.
 Πονηροὶς γάρ τισι τῶν ἄρχειν λαχόντων μετὰ καὶ
 ἄλλων συσκευῆν κατ' αὐτοῦ ποιησάμενος, βασάνοις
 ὡς πλείσταις, καὶ τὸ τελευτάϊον ξίφει διακόπτει,
 ὡς τῷ ὄντι τὴν ἀληθῆ σοφίαν φιλήσαννα, καὶ πρὸς
 τὸν ποθοῦμενον οὕτως ἐχώρει Χριστὸν. Ἄ δὲ πα-
 θεῖν ἔμαλλεν, ἐν τῇ δηλώσει ἀπολογία φάσας
 προαγορεύει, οὕτω κατὰ ῥῆμα διεξιῶν · « Κάγω
 οὐν προσδοκῶ ὑπὸ τινος τῶν ὠνομασμένων ἐπι-
 βουλευθῆναι, καὶ ξύλῳ ἐντιναγῆναι · ἢ καὶ ὑπὸ
 Κρήσκεντος τοῦ ἀφιλοσόφου καὶ φιλοκόμου · οὐ γάρ
 φιλόσοφον εἰπεῖν ἄξιον τὸν ἄνδρα, ὅς γε περὶ ὧν
 μὴ ἐπίσταται δημοσίᾳ καταμαρτυρεῖ, ὡς ἀθέων καὶ
 ἀσεβῶν Χριστιανῶν ὄντων, πρὸς χάριν καὶ ἡδονῆν
 τῶν πεπλανημένων τοῦτο πράττων. Εἴτε γάρ μὴ
 ἐντυχῶν τοῖς τοῦ Χριστοῦ διδάγμασι κατατρέχει
 ἡμῶν, παμπόνηρός ἐστι, καὶ ἰδιωτῶν πολὺ χείρων,
 οἱ φυλάττονται πολλάκις περὶ ὧν οὐκ ἐπίστανται
 διαλέγεσθαι καὶ ψευδομαρτυρεῖν · ἢ εἰ ἐντυχῶν οὐ
 συνῆκε τὸ ἐν αὐτοῖς μεγαλεῖον, ἢ συνιεὶς πρὸς τὸ
 μὴ ὀποπεθεῖναι τοιοῦτος ταῦτα ποιεῖ, πολὺ μᾶλ-
 λον ἀγεννῆς καὶ παμπόνηρος, ἰδιωτικῆς καὶ ἀλόγου
 δόξης καὶ φόβου οὐκ ἐλάττων ὧν. » Ταῦσα μὲν
 Ἰουστίνος · ὅτι δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόβρῃσιν ὑπὸ
 τούτου δὴ τοῦ Κρήσκεντος τὸ κατ' αὐτοῦ συρρά-
 κεντος διαδοῦλιον τετελειώται, ἀπόχρη καὶ Τατια-
 νῷ παριστᾶν, ἀνδρὶ τὸν μὲν πρῶτον αὐτοῦ βίον ἐν
 τοῖς τῶν Ἑλλήνων μαθήμασι σοφιστεύσαντι, καὶ
 βαθεῖαν ἐσχρηκῶτι δόξαν ἐν τούτοις, οὐκ ἐλάχιστα δὲ
 καὶ μνήμης ἄξια διὰ λόγων ἡμῖν καταλελοιπότι.
 Γράφει τοίνυν ἐν τῷ πρὸς Ἑλλήνας αὐτοῦ λόγῳ
 οὕτως · « Καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἰουστίνος ὀρθῶς
 ἐξεφώνησεν, εἰκέναι τοὺς προειρημένους λησταίς. »
 Εἴτα καὶ τινὰ ἄλλα περὶ τῶν φιλοσόφων εἰπὼν
 ἐπιφέρει · « Κρήσκης οὖν ἐνεοττεύσας τῇ μεγάλῃ
 πόλει, παιδεραστῆ μὲν πάντας ὑπερήνευγε, φιλαρ-
 γυρίᾳ δὲ πάνυ προσεχῆς ἦν · θανάτου δὲ ὁ κατα-
 φρονεῖν συμβουλεύων, οὕτως αὐτὸς ἐδεδίει τὸν
 θάνατον, ὅς καὶ Ἰουστίνον, καθάπερ μεγάλῳ κακῷ,
 τῷ θανάτῳ περιβαλεῖν πραγματεύσασθαι. Διότι κη-
 ρύττων τὴν ἀλήθειαν, λίχνους τοὺς φιλοσόφους
 καὶ ἀπατεῶνας συνέλεγε. » Καὶ τοιαύτην μὲν
 αἰτίαν ἔσχε τὸ κατὰ Ἰουστίνον μαρτύριον.

aliis mortis contemptum suadebat, ita eam ipse metuebat, ut Justino mortem, veluti magnum
 aliquod malum, concinnaverit : propterea quod ille veritatem prædicans, philosophos helluones atque
 impostores esse coarguit. » Atque hæc quidem Justino martyrii causa fuit.

ΚΕΦΑΛ. ΔΓ'.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων, ὧν αὐτὸς Ἰουστίνος
 ἐν ἰδίῳ ἐμνήσθη συγγράμματι.

Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἄλλων πρὸ αὐτοῦ μνημονεύει μαρ-
 τύρων ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἀπολογία, χρησίμως τῇ
 ὑποθέσει καὶ ταῦτα παρατιθεῖς · ὡς γύναιον Ἰταμὸν
 ἀπὸ πείρας ἀκολάστῳ συνέζυγη ἀνδρὶ ὡς δὲ τὸ
 κατὰ Χριστὸν ποθεῖν ἔγνω μυστήριον, σῶφρονά τε
 βίον ἡσπάζετο, καὶ τὸν ἄνδρα οὕτω βιοῦν ἐπειθε, τό-
 τε μέλλον ὑποσημαίνουσα πῦρ τοῖς ἀκολασίᾳ χρω-
 μένοις καὶ ταῖς ἡδοναῖς φλεγόμενοις, ἐστὶ δ' ὅτι καὶ

A soque in professionem nostram criminans invehere-
 retur, Justinus convicisset, cum improbis quibus-
 dam qui magistratus gerebant, atque itidem cum
 aliis ille conspiratione contra Justinum facta,
 tormentis quamplurimis eum affecit, et postre-
 mo gladiis etiam confecit, veræ prorsus sa-
 pientię sectatorum. Ita ille ad desideratum sibi
 Christum transiit. Quæ autem passurus fuerat, ea
 antea quoque in ea quam diximus, posteriore de-
 fensione divinas prædixit, ad hunc modum scri-
 bens : « Ego quidem insidias et fustuarium expe-
 cto a quopiam, qui alicujus sit nominis, vel ab
 ipso etiam Crescente insipiente, arrogantię quippe
 magis quam sapientię amante. Indignus namque
 est, qui philosophus et sapientię amator dicatur :

B propterea quod publice de rebus quas ignorat, vi-
 delicet quod Christiani athei prorsusque sine Deo
 et impii sint, asseverat, ad gratiam et libidinem eo-
 rum qui ab eo sunt in errorem seducti, id faciens.
 Si enim doctrinam Christi, quam non attigit, re-
 prehendendo proscindit, improbissimus est, idiotis
 atque indoctis hominibus multo deterior, 268
 qui sæpe de rebus quas ignorant, loqui et falso
 testificari supersedent; sed si Christianam professio-
 nem didicit, aut amplitudinem ejus non intellexit,
 aut certe intellexit, et ne Christianus esse suspectus
 fiat, non criminatur : itaque longe adhuc est impor-
 tunior, nihil ingenui et liberalis ingenii habens, ut-
 pote inepta et absurda opinione vir, timorique sor-
 dido obnoxius. » Hæc Justinus. Quod autem juxta
 suam ipsius prædictionem a Crescente, qui auctor
 initæ contra eum conjurationis fuit, sublatus sit,

C Tatianus satis testatur, vir egregius, qui primam
 ætatem Græcorum disciplinis docendis consumpsit,
 magnamque in eis laudem est consecutus, quique
 non pauca memoria digna nobis etiam scripta re-
 liquit. Is itaque in oratione sua ad Græcosita scri-
 bit : « Et Justinus admiratione omnium dignissi-
 mus recte eos de quibus diximus persimiles esse
 prædonibus exclamavit. » Deinde aliis quibusdam,
 de philosophis, rebus expositis, infert : « Itaque
 Crescens cum in magna urbe domicilium collocas-
 set, lascivia quidem in pueros omnes exsuperaba-
 bat. Avaritiæ autem valde deditus erat. Qui vero

D

CAPUT XXXIII.

De aliis martyribus, quorum ipse Justinus in singu-
 lari quodam libello meminuit.

Idem vero in Apologia sua aliorum quoque ante
 se martyrum meminuit ; et argumento proposito
 percommode subserviens, illud etiam addit : mu-
 lierculam rerum malarum usu temerariam, viro
 itidem luxurioso junctam fuisse. Ut autem ea
 mysticam Christi professionem alicunde perdidit,
 cum ipsam moderatam continentemque vitam
 complexam esse, tum idem quoque marito sua-

sisse: propterea quod illi æternum illum ignem, qui impudicis et voluptuariis paratus sit, indicaret, et subinde promissiones quoque æternorum honorum proponeret. Sedenim cum multa sæpe dicendo, nihil apud eum efficeret, et ille in procaci petulantia sua permaneret, mulierem improbis moribus suis a se alienavit. Illa enim impium esse judicans, cum tali deinceps viro consuevisse, 269 qui præter naturæ leges modis omnibus per libidines varias voluptatem consecraretur, secedere ab eo constituit. Ut vero eam propinqui, pro auctoritate sua, ab eo consilio sunt dehortati, spemque ei fecerunt, virum in melius mutatum aliquando iri, manere cum eo est coacta. Postquam vero maritus Alexandriam profectus, longe etiam deterior factus esse dictus est, mulier verita, si de cætero eodem cum illo lecto eademque mensa uteretur, ne impietatis quoque ejus fieret particeps, misso illi repudii libello, ab eo sejuncta est. Ille porro cum conjugis suæ causa lætari debuisset, quæ scilicet priori suæ vitæ nuntium remisisset, simulque ebrietatem, lasciviam, et (ut uno verbo dicam) improbitatem omnem, ut amplius cum servis aliisque turpis quæstus gratia impudicis non congregaretur, nec in libidinum cæno volutaretur, valere jussisset, ipsi quoque ut meliora sequeretur suavisset: tantum abest ut id fecerit, ut ab ipsa statim discessione, accusationis libellum, Christianam eom esse, imperatori obtulerit. Mulier porro citata, supplicii quoque libello principi dato, petit sibi permitti, ut rem familiarem suam primum constituere, ac deinde accusationi ei respondere posset. Quod cum illa impetrasset, maritus accusatione abolita, illam quidem dimisit, ad Ptolemæum autem quemdam, qui illam pietatis dogmata docuisset, est conversus. Eum dolo aggressus, ut in vincula conjiceretur effecit. Centurioni enim cuidam sibi amico persuasit, ut Ptolemæum arreptum hoc tantum interrogaret, an Christianus esset. Illum quippe veritatis amantem, minimeque fraudulentum aut mendacem, statim se Christianum esse professurum. Itaque in vincula ille conjectus, longo tempore a centurione est tortus. Postremo, ubi ad Urbicium judicem adductus, et ab eo interrogatus est, propterea apud Christi doctrinam consecratus, bene sibi esset conscius, divinæ virtutis doctrinam est professus. Quid enim D

A τὰ ἐν ἐπαγγελίαις ἐπιφέρουσα ἀγαθὰ. Ὡς δὲ πλείστα λέγουσα ἤκιστα πειθῆνιον εἶχεν, ἐκεῖνος ἐπιμένων τῷ ἀσελγαίνειν, ἀλλοτρίαν διὰ τῶν πράξεων ἐποιεῖτο τὴν γαμετῆν. Ἡ γυνὴ δὲ τοῦ λοιποῦ ἀσεδὲς ἡγουμένη ἀνδρὶ τοιοῦτῳ συγκατακλίνεσθαι, ἔξω φύσεως νόμου παντὶ γε τρόπῳ πόρους ἡδονῶν πειρωμένῳ ποιεῖσθαι, διαβρῆγνυσθαι τούτου ἐβούλετο. Ὡς δὲ τῶν σφετέρων δυσωποῦντων καὶ ἐλπίδα προτεινόντων, εἰς ἐλπίδα μεταβολῆς ἤζοντός ποτε τοῦ ἀνδρός, μένειν ἠνάγκαστο. Ἐπεὶ δ' ὁ ἀνὴρ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἰὼν πολλῷ χαλεπώτερα πράττεν ἡγγέλλετο, ἡ γυνὴ δεδοικυῖα μὴ κοινωνῶς εἶη τῶν ἀσεδημάτων ἀνδρὶ, ὁμόκοιτος καὶ ὁμοδιαίτος αὐτῷ οὔσα, βιβλίον ἀποστασίου πέμπουσα, ὃ ῥεπουδίον λέγεται, διεξέδυνυτο. Ὁ δὲ, δέον μᾶλλον χαίρειν ἐπὶ τῇ γυναικί, ὅτι περ τὸν πρότερον βίον ἀπειπατο, χαίρειν εἰποῦσα μέθαις καὶ ἀσελγείαις καὶ πάσῃ συνελόντα φάναι κακίᾳ, καὶ τῷ μετὰ τῶν ὑπηρετῶν καὶ μισθοφόρων κυλίεσθαι, καὶ αὐτῷ γε σύμβουλος τῶν κρειττόνων καθίστατο· ὁ δὲ αὐτίκα τῆς ἐκείνης συναφείας ἀπαλλαγείας, τῷ αὐτοκράτορι βιβλίον κατηγορίας ἐδίδου, ὡς εἶη Χριστιανή. Ἐκεῖνη δὲ προσκληθεῖσα, βιβλίον ἀναδοῦσα, ἤτει πρότερον συχωρηθῆναι τὰ κατ' αὐτὴν διοικήσασθαι· ἐπειτα περὶ ὧν κατηγορήτο, ἀπολογίαν ποιεῖσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἀνεῖτο ἐκεῖνη ἡ αἴτησις, ὁ ἀνὴρ ἀπειπῶν ἐκεῖνην μὲν εἶασε, πρὸς τινὰ δὲ Πτολεμαῖον διδάσκαλον ἐκεῖνη τῶν κατ' εὐσέβειαν ἰδογμάτων γεγεννημένων ἐτρέχετο. Καὶ δὴ τέχνην μετελθὼν, δεσμὰ περιβάλλει τὸν ἀνδρὶ· πείθει καὶ γὰρ τινὰ ἑκατόνταρχον φίλον αὐτῷ ὄντα, λαβῆσθαι τοῦ Πτολεμαίου, καὶ τοῦτο C μόνον ἀνερωτῆν εἰ Χριστιανός ἐστι· καὶ τὸν Πτολεμαῖον, φιλαλήθη γε ἄλλως, καὶ μὴδ' ἀπατηλὸν τινὰ ἢ ψευδολόγον ὄντα, ῥῆσθαι ὁμολογῆσαι καὶ Χριστιανὸν ἑαυτὸν ἀνεπιπεῖν. Ἐν δεσμοῖς τοίνυν γενομένη ἐπὶ πολὺ χρόνον, ὁ ἑκατόνταρχος ἐκολάζετο. Ὡς δὲ τὸ τελευταῖον Οὐρβικίῳ προσήχθη τῷ ἄρχοντι, αὐθις ἠρωτᾶτο· καὶ ὡς τὰ καλὰ συνεπιστάμενος ἑαυτῷ, ταῖς Χριστοῦ κατακολουθῶν διδασκαίς, τὸ διδασκάλιον τῆς θείας ἀρετῆς ὁμολόγησεν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος ὄντιον, ἢ κωενγκῶς, ἔξαρνος γίνεται, ἢ ἑαυτὸν ἀνάξιον ἐπιστάμενος καὶ ἀλλότριον τοῦ πράγματος, τὴν ὁμολογίαν φεύγει. Ὡν οὐδὲν τάλῃθαι Χριστιανῷ πρόσεστιν. Ὁ μὲν οὖν Οὐρβικίος ἀπάγεσθαι τὸν Πτολεμαῖον διὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκέλευε. Λούκιος δὲ τις, Χριστιανός δὲ καὶ αὐτός ὢν, παρεστῶς, καὶ τὴν ἄλογον αὐτῆν κρίσιν Οὐρβικίου κατεγκῶς, ἔφη· Τινὲ λόγῳ μὴ τι τῶν ἐπιυρήτων διελεγχθέντα πράξαι τὸν ἀνδρα, ὅτι δὲ προσωνυμίαν ἐπαυχεῖ τὴν Χριστιανὸς κολάζειν ἠρέθισαι; οὐ πρόποντά γε ταῦτα εὐσεβεῖ αὐτοκράτορι, οὐδὲ φιλοσόφῳ Καίσαρος παιδί, οὐδὲ ἱερῶ συγκλήτῳ κρίνεις, Οὐρβικίε. Καὶ ὅς, οὐδὲν ἄλλο εἰπὼν πρὸς τὸν Λούκιον [ἦ,] Δοκεῖς μοι ἄρα καὶ σὺ τοιοῦτος ὢν ἐς δεῦρο λανθάνειν, τοῦ δὲ καὶ μάλιστα φήσαντος, καὶ αὐτὸν ἀπάγειν ἐκέλευε· Λούκιος δὲ καὶ χάριν εἶδέναι διωμολόγη· πονηρῶν γὰρ ἀπαλλάττεσθαι δεσποτῶν, πρὸς δ' ἀγαθὸν θεὸν Πατέρα καὶ βασιλίαν μεταχωρεῖν. Καὶ τρίτος ἐπὶ τούτοις ἕτερος ἐπελθὼν, προσετιμήθη

τῆν κλάσιν. Ταῦτ' εἰπὼν, ἐπάγει ἄσπερ ἄνωθεν αὐ-
τοῦ φωνᾶς καταλέξαιμεν· « Ἐγὼ οὖν προσδοκῶ ὑπὸ
τινος τῶν ἄνομασμένων ἐπιβουλεύθῃναι. » καὶ τὰ
ἐξῆς. Πολλὰ δὲ καὶ οὗτος θείας καὶ πεπαιδευμένης
ὕψους ψυχῆς κατατέλλοιπεν ὑπομνήματα, πάσης θεο-
σοφίας καὶ ὑπερτέρας γνώσεως ἐμπλεῶ· περὶ ὧν
ἐν τῷ μετὰ τοῦτον ἐγκαίρως τόμῳ διεληψόμεθα.
regem optimum transire. Ad quos tertius alius itidem accessit, in quem suppl-
cio quoque est anim-
adversum. His ita commemoratis, Justinis ea quæ supra exposuimus, subjicit verba : « Ego quidem
insidias et fustuiam exspecto, » etc. Multa vero is quoque. divina probe instructus doctrina, edidit
scripta, celestis sapientia supremaque scientia referta. De quibus in eo qui sequitur tomo, com-
mode dicemus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΔ'.

Περὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ μάρτυρησάντων.

Πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους μάρτυρας λόγος ἔχει κατὰ
τῆν Ἀσίαν ἐνδιαπρέψαι, καὶ πρὶντὸν Μάρκον Αὐρή-
λιον Ἀντωνίνον, ὑπὸ Ἰουστίνου καὶ τινῶν ἄλλων
παρακληθέντα, τῷ κοινῷ τῆς Ἀσίας ἐπιστεῖλαι, ἦν
πρὸ βραχέος αὐτοῦ ἐπιστολῆν παρεθέμεθα, καὶ
παῦσαι τὸν διωγμὸν· ὅτε μεγίστων κινήσεως κατὰ
τῆν Ἀσίαν γεγενημένων, σὺν πολλῷ θυρόβῳ καὶ τὸν
ὀμιλητῆν τῶν ἀποστόλων Πολύκαρπον, τῷ μαρτυρίῳ
τελειωθῆναι φασιν· ὅς μετὰ τὸν θαυματουργὸν Βου-
κόλον τῆς Σμυρναίων ἐκκλησίας ἠγγήσατο· καὶ εἰσέτι
δ' ἐγγράφως τὸ μαρτύριον αὐτοῦ φέρεται· οὗ καὶ
τινα τῆ παρούσης ἐντάξει γραφῆ ἀναγκαῖον εἶναι μοι
φαίνεται. Ἡ δὲ γραφὴ, ἐκ προσώπου τῆς αὐτῆς ἠγείτο
κατὰ τῆν Ἀσίαν ἐκκλησίας ἐστὶ, ταῖς κατὰ Πόντον
παροικίαις τὰ πρὸς τῷ τέλει τούτῳ γινόμενα ἐμ-
φανῆ καθιστώσα· λέγει δὲ οὕτως· Ἡ ἐκκλησία τοῦ
θεοῦ ἡ παροικοῦσα Σμύρναν, τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ
θεοῦ τῆ παροικουμένη ἐν Φιλομηλίῳ, καὶ πάσαις ταῖς
κατὰ πάντα τόπον, ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας
παροικίαις, ἔλεος, εἰρήνη, καὶ ἀγάπη θεοῦ Πατρὸς,
καὶ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πληθυνθείη. Ἐγρά-
ψαμεν ὑμῖν, ἀδελφοί, τὰ κατὰ τοὺς μαρτυρήσαντας
καὶ τὸν μακάριον Πολύκαρπον· ὅστις ὡσπερ ἐπι-
σφραγίσας διὰ τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ, κατέπαυσε
τὸν διωγμὸν· καὶ ἄρχονται γε εὐθὺς πρὸ τοῦ Πολυ-
κάρπου τῶν ἄλλων μαρτύρων θαυμάζοντες τοὺς
ἄθλους, ὅπως κατέπληξαν τοῖς ἄθλοις τοὺς θεωμέ-
νους. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν οὕτω ταῖς μάστιξι μέχρι
τῶν ἐνδοτάτων φλεβῶν τε καὶ ἀρτηριῶν κατεξεί-
νοντο, ὡς καὶ τὰ ἐν μυοῖς ἀπόρρητα τοῦ σώματος
αὐτῶν μέλη καὶ σπλάγχνα κατοπτρεύεσθαι· ἄλλοι
κέρουσι τοῖς ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἄλλοις ὀβελίσκοις
ἀξέσι κατὰ γῆς στρωνημένοις· καὶ αὐτοὺς ἄνωθεν
ἐπισύρεσθαι· εἶτα διὰ κακώσεων πλείστων καὶ βε-
σάντων παντοίων καὶ σερβελώσεων προϊόντων, τέλος
θρᾶσιν εἰς βορᾶν ἀποβρίπτεσθαι. Φασὶ γὰρ μὴν εὐ-
μίλα τῷ μαρτυρίῳ διαπρέψαι· Γερμανικὸν, ὑπεβῶν-
νύντα σὺν θεῷ χάριτι τὴν ἔμφυτον τοῦ σώματος
περὶ τὸν θάνατον δειλίαν. Τοῦ δ' ἀνθυπάτου ὑπά-
γεσθαι τοῦτον βουλομένου, καὶ τὸ κομιδῆ τοῦ σώμα-
τος ἀμπαῖον σὺν ὥρᾳ φειδῶ τινα ἔχειν προβαλλομέ-
νου, μὴ μελλῆσαι τὸν ἱερὸν νεανίαν, ἀλλὰ προθύμως
τὸ θηρίον εἰς ἐαυτὸν ἐπισκιάσασθαι, μονονουχί βίαν
ἐπάγοντα καὶ παροξύνοντα, ὡς ἂν γὰρ τῆς τοῦ

aris filium philosophum. Non ita, ut sacro senatui
convenit, judicas, Urbici. Et ille non aliud ad Lu-
cium dixit, quam eum quoque talem sibi, qui hac-
tenus latuisset, videri. Idque ille cum maxime
asseverasset, abduci eum simul præcepit. Cui se
gratiam quoque ille debere professus est : a malis
quippe dominis se liberari, et ad Deum Patrem et

CAPUT XXXIV.

De aliis, qui in Asia martyrio sunt perfuncti.

Multos vero et alios martyres in Asia fuisse con-
stat, priusquam Marcus Aurelius Antoninus. Justini
aliorumque Christianorum libellis permotus, epi-
stola, quam paulo ante retulimus, ad Asiæ populos
missa, persecutionem cohibuit : quo tempore in
maximis Asiæ motibus et ingenti tumultu, aposto-
lorum sectator Polycarpus martyrio est defunctus :
qui post Bucolum admirandorum operum effecto-
rem, Smyrnæorum ecclesiæ præfuit. Martyrium
vero ejus, in scripto hodie quoque circumfertur,
quod in persona ejus quam in Asia rexit ecelesiæ,
ad ecclesiæ Ponti editum, extremum ejus vitæ
actum clare exponit. Unde aliqua nostro quoque
operi inserere placuit. Verba ejus hæc sunt : Ec-
clesia Dei quæ Smyrnæ est, ¶ Ecclesiæ Dei
aquæ Philomelium, omnibusque ubique sanctæ ca-
tholicæ Ecclesiæ paræciis, misericordia, pax, et
charitas Dei Patris, et Domini nostri Jesu Christi
multiplicetur. Scripsimus vobis, fratres, de mar-
tyribus, et beato Polycarpo : qui veluti signaculo
quodam impresso, per martyrium suum persecu-
tionem cohibuit. Et initium scribendi faciunt ante
Polycarpum, de martyribus aliis, quorum egregia
admirantur certamina, quibus alii apud spectatores
stuporem excitarunt. Quidam eorum ita flagris ad
interiores usque venas et arterias sunt cæsi, ut in
abditis sinibus secreta corporis membra et ipsa vi-
scera conspicerentur. Quidam humi testis marinis
allisque acutis spiculis constratis, super ea collocati,
atque hinc et inde raptati sunt ; et mox plurimis omnis
generis pænis, tormentis et cruciatibus afflicti, pos-
tremo bestiis sunt objecti. In primis vero martyrio
enituisse dicunt Germanicum, qui divina adjutus
gratia, insitum corpori mortis metum superavit.
Cum enim proconsul subducere eum ex reliquorum
martyrum numero vellet, parcendum esse ætati
florenti et formæ excellenti suggerens, nihil mora-
tus est adolescens, sed magna animi cupiditate
bestiam in seipsam pertraxit, eam tantum non
per vim irritans atque concitans, ut scilicet quam
celerrime ab improbis impiorum hominum libera-
retur moribus. Tam fortiter certe et pulchre per
mortem propter Christum martyrium suum absol-
vit, ut eum multitudo demiraretur, et ad virtutem

lotius Christianorum gentis cum stupore consterneretur. Requirebatur autem Polycarpus.

τελειωθέντος τοῦ μαρτυρίου, ὡς καὶ τὸ πλῆθος ὑπερθαυμάσαι, καὶ τὴν καθόλου τοῦ ἔθνους ἀρετὴν τῶν Χριστιανῶν ἐν ἐκπλήξει ἀθρόα ποιεῖσθαι, ἀνεκζητοῦτο Πολύκαρπος.

CAPUT XXXV.

De martyrio Polycarpi episcopi Smyrnæi.

Quod cum ille cognovisset, constantiam roburque animi retinens, manere in civitate sua et exspectare eos qui illum abducturi erant, constituit. Sedenim presbyterorum Ecclesiæ, quas multas prætendebant, precibus victus, in agrum quemdam non longe ab urbe situm concessit : atque in eo cum paucis **¶¶** habitans, continue jejuniis et orationibus incumbebat, pacem omnibus quoque ecclesiis postulans : id quod ei alias quoque semper diu noctuque facere in more erat. Ibi triduo antequam comprehenderetur, noctu somnium, seu potius visionem vidit : orante scilicet eo, culcitram, quam capiti supponere solebat, ignem repente concipere, omnemque conflagrare. Quo viso consternatus, e lecto surrexit, et rem eis qui secum erant exposuit debere se certo per ignem, vita posita, ad Christum migrare, dicens. Magno autem studio inquirebatur : et qui cum eo erant, intima animi amorisque erga cum affectione expugnati, in alium eum abducunt agrum. Confestim vero etiam qui eum persecuebantur, ad mansionis ejus locum adsunt. Et jam vespera erat, et ipsum superior dium locus habebat : unde facile in domum aliam transire, et insidias persecutorum effugere poterat. Sed id facere noluit, verbum illud usurpans : *Fiat voluntas Domini.* Itaque læto hilarique prorsus vultu descendit, suavique sermone, ac composito blandoque more et gestu, liberaliter illos ad cœnam invitavit. Illi porro haud aliter quam si amici essent, cibo copioso, somno deinde et quiete laxiore, ex itineris labore fessi, se recreant. Ipse autem sine timore omni, Christi gratia plenus, orationi intentus erat : ita ut multi ex illis qui eum audiebant, stupentes mirarentur, pœnitentiæ afficerentur, si auctores ipsi fierent, ut tam venerandus et pius senex occideretur. De quo id quod diximus scriptum hæc sic infert : « Postquam tandem precationem finit, in qua omnium qui aliquando secum vixissent, humilium et magnorum, clarorum et obscurorum hominum, atque adeo totius Ecclesiæ catholicæ per universum orbem terrarum dispersæ fecit mentionem : cum jam proficiscendi adesset hora, asino eum impositum, in civitatem duxerunt cum quidem magnum esset Sabbatum. Processerunt autem si statim obviam, irenarcha (1) Herodes, et pater hujus Nicetes, qui in vehioulum suum ei translato assidentes, ita suadebant :

(1) Ἐιρηναρχῆς, irenarcha. Hujus officium est, tranquillitatem publicam servare, et victoribus securitatem præstare. L. munerum. ff. de muner. et

A ἀδίκου τῶν ἀσεβῶν ἀπαλλαγεῖν τρόπον. Ἐπὶ δια-

πρεπεῖ τοίνυν τῷ θανάτῳ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνδρικῶς πρεπεῖ τοίνυν τῷ θανάτῳ ὑπὲρ Χριστοῦ ἀνδρικῶς

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Ὡς ἐμάρτυρησε Πολύκαρπος ὁ τῆς Συμυρναίων ἐπίσκοπος γεγονώς.

Ὁ γνούς ἐκεῖνος, εὐσταθὲς καὶ πάγιον τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος διατηρῶν, ἐβούλετο μὲν ἀκίνητος μένειν κατὰ τὴν ἐκείνου πόλιν, τοὺς ἀπάξοντας αὐτὸν ἐκδέχόμενος· ὑπὸ γε μὴν τοῦ πρεσβυτερίου τῆς ἐκκλησίας πολλὴν τὴν ἰκεσίαν προβεβλημένων, εἴτας, ἐν ἀγρῷ τινὶ οὐ πάνυ πόρρω διεστηκότι τῆς πόλεως ἐξείσιν· ἐν ᾧ σὺν ὀλίγοις διατρίβων, νηστείας καὶ προσευχαῖς διακαρτερῶν ἦν, εἰρήνην ταῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις αἰτούμενος. Τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ καὶ πάντοτε εἰωθὸς νόκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν πράττειν. Οὕτω δ' ἔχων πρὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς συλλήψεως, νυκτὸς ὄναρ ἰδεῖν, μᾶλλον δὲ ὄπτασιαν, εὐχόμενον, τὸ πρὸς τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ στρώμα ἀθρόον ἐξαναρθῆν, πυρὸς αὐτίκα δαπάνην γενέσθαι. Τῷ δ' ἀθρόω καταπλαγέντα τοῦ φάσματος, τῆς κλίνης ἐπὶ τοῦτῃ ἐξεγεροῦσθαι, καὶ τοῖς συνοῦσι τὴν ὄπτασιαν διασαφεῖν· ὡς θεοὶ αὐτῷ διὰ πυρὸς τὴν ζωὴν μεταλλάξαι πρὸς Χριστὸν διαδάντι. Σπουδῆ δὲ τοῦτον ἀναζητούντων, οἱ ἀμφ' αὐτὸν στοργῇ καὶ διαθέσει ἐκδιασάμενοι, ἐφ' ἕτερον ἀγρὸν ἄγουσιν. Εὐθὺς δὲ καὶ οἱ ἐξελαύνοντες ἐφίσταντο τῇ καταγωγῇ· ὁψὲ δὲ τῆς ὥρας ἦν· κάκεινος μὲν ἐν τῷ μετεώρῳ ὡν ἔνθα βῆδιον ἦν ἐφ' ἑτέραν οἰκίαν μεταχωρεῖν, καὶ τῆς ἐνέθρας σφῶν ἀπαλλάττεσθαι, οὐκ ἠβούλετο τοῦτο δρᾶν ἐπειπῶν, τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω. Καὶ δῆθ' ὑποκαταβάς φαίδρῳ καὶ γεγανωμένῳ μάλα προσώπῳ, ἠδεῖ τε διαλεχθῆναι, καὶ μειλίχιῳ πᾶμπαν τῷ ἦθει καὶ εὐσταθεῖ, ἐπὶ δαψιλῇ ἐξαναγάγει τὴν τράπεζαν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οἷα φίλοι, ἀφθόνοις τροφαῖς, ὕπνῳ τε καὶ ἀνεσίαι τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ κόπον ἦσαν κουφίζοντες. Ἐκεῖνος δὲ ἀδελφῶς σύντονος ἦν τῇ εὐχῇ, ἐμπλεως ὡν τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ πολλοὺς ἐν ἐκπλήξει ποιεῖσθαι ἐκείνων ἀκρουσμένους, μεταμέλῳ τε πλήττεσθαι, εἰ τοιοῦτον σεμνὸν καὶ θεοπρεπῆ προσώπῳ αἰτίοι γένωνται ἀναίρειν. Τοῦτο δὲ κατὰ λέξιν ἡ περὶ αὐτοῦ γραφῇ ἐπιφέρει· « Ἐπειδὴ ποτε κατέπαυσε τὴν προσευχὴν, μνημονεύσας ἀπάντων καὶ τῶν πρότερον συμβεβηκότων αὐτῷ μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἐνδόξων τε καὶ ἀδόξων, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὥρας ἐλθούσης τοῦ ἐξείναι, ὄνῳ καθίσαντες αὐτὸν, ἤγον εἰς τὴν πόλιν, ὄντος Σαββάτου μεγάλου. Ἰπῆντων δὲ τινες εὐθὺς, ὅτε εἰρηναρχὸς Ἠρώδης, καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Νικήτας. Καὶ ἐπὶ τὸ ὄχημα αὐτὸν μεταθέτοντες, ἐπειθον παρακαθεζόμενοι, καὶ λέγοντες· Τί γὰρ κακὸν ἔστιν, Κύριε Καῖσαρ, καὶ θῆσαι, σώζεσθαι; Ὁ δὲ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἀπεκρίνατο· ἐπιμενόντων δὲ ἔφη· Οὐ μέλλω πρί-

honor. Hi etiam delicta notoria, quæ ubique fierent, præsidibus denuntiabant. Tales in principum curiis curiosi dicuntur. (C. De curios. et stationar.)

τινος ὁ συμβουλευτέ μοι. Οἱ δὲ ἀποτυχόντες τοῦ
 A πείσαι αὐτόν, δεινὰ ῥήματα ἔλεγον, καὶ μετὰ σπου-
 δῆς καθήρουν, ὡς κατιόντα ἀπὸ τοῦ ὄχηματος ὑπο-
 σύραι τὸ ἰσχυρόμιον. Μηδ' ὄλωσ δ' ἐπιστραφεὶς
 εἰσῆλθοντες εἰς τὸ στάδιον. Εἰσελάκοντα δ' οὖν φωνὴν
 οὐρανόθεν ῥαγῆναι λέγεται· Ἴσχυος καὶ ἀνδρείου,
 Πολύκαρπε. Ὁ μὲν οὖν εἰπὼν ἀθίατος ἐν· κολλοὶ γε
 μὴ τῶν ἡμετέρων ἐστῶτες ταύτης ὡς μάλα μετέ-
 σχω. Ἐκεῖ δὲ καὶ εἰσῆλθεν, εἰ αὐτὸς εἶη Πολύκαρ-
 πος, πρῶτον ἀνεκυνθάνετο. Τοῦ δὲ συνθεμένου,
 αἰδουμένου τὴν ἡλικίαν εἰσπαύειτο, καὶ τὴν Καίσαρος
 ἐκνήσαν τύχην, μετανοεῖν τε τοῖς προγεγενημένοις,
 καὶ μέγιστον ἀνακραίνει, Αἴρει τοὺς ἀθίους. Τοῦ δὲ
 μηδ' ὄλωσ ἐπιστραφομένου, ἀνάγκην ἐπέθετο τὴν
 Καίσαρος τύχην ἀναφέρειν, καὶ τὸν Χριστὸν λοιδο-
 ρεῖν· καὶ τοῦτο δρώντα, εὐθὺς ἀπαλλάττεσθαι. B
 Πολύκαρπον δὲ πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· Ὁγδοήκοντα καὶ
 εἴς ἑξα δευλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδὲν με ἐκάκισε· καὶ πῶς
 δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν Βασιλεῖα τὸν σώσαντά με;
 Εἰ δὲ σὺ προσκοιῆ ἄγνοιῦν ὅστις εἰμι, ἴσθι δὴ ὅτι
 Χριστιανὸς εἰμι· εἰ δὲ σοὶ διὰ σπουδῆς τὸν ἡμέτερον
 ἔρω μαθεῖν, χώρον δίδου καιρῷ, καὶ μάνθανε. Ὁ δ'
 ἀθόκατος, Πείσον, ἔφη, τὸν δῆμον. Ὁ δὲ, Σὺ μὲν
 μάλιστ' λόγου καταξίω. Διδασκαλίον γὰρ ἔχομεν,
 ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀποχωρῶσαν νέμειν τιμὴν, εἰ
 γε δὴ μὴ τῷ εὐσεβεῖν προσίσταται. Δῆμω δ' ἄλο-
 γιστῶ τίς κοινωνία ἡμεῖς; Καὶ ὅς θαρῖον ἡπέλει
 ἀκράς, εἰ ἤκιστα ἰθλοὶ μετανοεῖν. Καλεῖ, φησὶν ὁ
 Πολύκαρπος· οὐ γὰρ ἡμεῖς ἀποκρίσασθαι σαφῶς ὀρισθεῖα
 ἢ ἀπὸ τῶν κριτόνων ἐπὶ τὰ χεῖρα μεταθέσεις, ἀλλ'
 ἢ ἐκ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια τε καὶ ὅσια. Πῦρ
 ἐπὶ τούτοις ὁ δικάζων ἡπέλει. Ὁ δ', Ἀγνοεῖν ἰσικας
 C μάλιστ', ἔλεγε, πῦρ ἐπιφέρειν τὸ πρὸς ὦρον σθενύ-
 μων, τὸ εἰς αἰὶ διαμῖνον ἐν γένει τοῖς ἀσεβεῖν
 ἡρμῆνοῖς τερσόμενον. Τούτων καὶ ἄλλων εἰρημί-
 πλων κλειστῶν, θέρσους εὐθὺς τὸν ἅγιον ὑποκίμ-
 πλασθαι, ὡς καὶ τὸ φαιδρὸν αὐτοῦ καὶ ἀπτῶτον τὸν
 δικαστὴν ἐκνοεῖντα σὺν θαύματι θαύματος εἶναι
 μεστόν. Καὶ τρεῖς τῷ κήρυκα ἰμμοῖν τῷ δῆμω, Πολύ-
 καρπος παρρησίᾳ Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὠμολόγησε·
 Τότε πᾶν τὸ πλῆθος Ἑλλήνων, καὶ μάλιστα Ἰου-
 δαίων τῶν τὴν Σμύρνην οἰκούντων, εὐθὺς ἔχον τοῖς
 τοιαύτοις εὐ μάλα καθυπουργεῖν, κραυγαῖς ἰβῶν
 ἀσῆρους· Ὁ κατῆρ τῶν Χριστιανῶν, ὁ τῶν ἡμετέρων
 θεῶν καθαιρέτης, ὁ μὴ θύειν μηδὲ προσκυνεῖν πᾶσι
 τούτοις ἐγκαλυόμενος, πρὸς δαπάνη γενέσθω. Καὶ
 τὸν Ἀσιάρχην ἐπέσπευδον Φιλιππον· εἶδει γὰρ αὐτῷ
 D προφητικῶς γε ὅτι ἀνδρὶ μὴ τὸ ὄραθιν ἐκείνῳ δια-
 ποσεῖν· ἐνδοθέντος οὖν, τὸ ἔργον θάπτον ἢ λόγος εἰς
 τήρας εὐθὺς ἐξέβαινον. Παραχρῆμα γὰρ τοῦ ὄχλου
 ὅσα παρεττόν καὶ ἀνόνητον καὶ τοῖς τοιοῦτοις μάλιστα
 χεῖρον, εἶτι δὲ καὶ τὸ τὴν Σμύρνην οἰκοῦν Ἰουδαϊκὸν
 εὐθὺς ἔχον τοῖς κατὰ Χριστιανῶν ὡς μάλα πρόθυ-
 μον εἶναι καὶ τὰ ἴσχυα ὑπουργεῖν, ἐκ τῶν ἐργαστη-
 ρίων καὶ βλακειῶν ξύλα καὶ φρύγανα, καὶ ὅσα
 ἄλλα εὐρηστος ὕλη, καὶ ὡς μάλα πυρὶ προσφιλῆς
 διαρπίσσωντες, θάπτον ἀνήπτον, ἑκατον. Ἐκεῖ δ' ἢ
 φλόξ εἰς μέγα ἀναβρίσκειτο, ἐπεῖρατο ὑπελάειν ἀπο-
 θνήσκοντα τὰ ἰμάτια, μὴ πρότερον τοῦτ' ἐπεργῶν·

273 Quid rogo mali est, si dicas, Domine Cæsar, et si sacrifices, salvusque ita maneat? Ille autem primum eis non respondit. Insistentibus autem amplius, Non sum, inquit, facturus quod suadetis. Tum illi, quod ei quæ vellent non persuasissent, gravibus virum increparunt verbis, et cum impetu ex vehiculo deturbarunt: quo casu in tibia est graviter læsus. Nihil autem rebus omnibus commotus, aut commutatus, in stadium suum est progressus: et progredienti e caelo vox intonuisse fertur: Fortis esto, et viriliter age, Polycarpe. Atque qui hanc edidit vocem, invisibilis quidem ille fuit: sed plures ex hominibus nostris, qui tum ibi aderant, eam exaudierunt. Ut autem eo pervenit, an ipse Polycarpus esset, primum a proconsule est interrogatus: cumque fassus esset, tum ille cohortatus est, ut ætatis suæ haberet rationem, per Cæsaris fortunam juraret: ea quæ antea fecisset, per pœnitentiam aboleret: ac ingenti voce exclamaret, Tolle atheos deorumque contemptores. Cum autem ad ea verba non permoveretur, necessitatem ei imponere proconsul perrexit, ut per Cæsaris fortunam juraret, et Christum conviciis incesseret. Quod si fecisset, statim eum liberatum iri promisit. Tum ad ea Polycarpus dixit: Octuaginta et sex annos ei inservio, neque ulla ab eo sum affectus injuria; quomodo ergo animum inducere possim, ut per blphemiam ei maledicam, qui me salvum fecit, Regem meum? quod si dissimulas me quis sim, nosse, Christianum me esse scito: atque si studio habes professionem nostram cognoscere, da locum et tempus opportunum, eamque addisce. Hic proconsul: Plebi hoc, inquit, persuade. Et rursus Polycarpus: Te equidem, ait, ægre veneratione aliqua dignor. Præceptum enim habemus, magistratui et potestatibus debitum exhibendi nossem, si quidem divinæ pietatis cultui non adversetur. Cum plebe autem, quæ nulla ratione ducitur, quæ mihi est communio? Deinde proconsul, nisi respiscere vellet, bestiarum ei furentem impetum minatus est. Ad quem ille: Accerse, inquit, eas: nunquam enim respiscientiam esse, mihi satis probabitur, a melioribus ad deteriora transitum: sed eam quæ a perniciosius ad justa et sancta opera fit, mutationem. Ibi rursus judex igne eum terruit. Et ille: Qui mihi (inquit) ignem, qui hora una exstinguitur, minabundus infers, prorsus ignorare videris, eum qui in gehenna impietatis sectatoribus præparatus est ignem sempiternum. 274 His atque aliis quam plurimis hinc atque inde prolatis dictis, fiducia statim vir sanctus repletur, usque adeo ut judex ipse stupescens lætum illius vultum atque impavidum animum admiraretur. Atque ille præconem ter ad populum proclamare jussit, Polycarpum magna cum libertate se Christianum profiteri. Tum cuncta multitudo, Græcorum et Judæorum maxime, qui Smyrnam incolentes, in ejusmodi turbis admodum tumultuantibus subservire consueve-

rant, vociferationibus confusis et obscuris acetamarunt : Pater Christianorum, qui deos nostros abolet, quique nec sacrificia nec adorandi atque colendi honorem eis præstare jubet, in rogam conjiciatur : et Philippum (1) Asiæ rectorem urgebant. Oportebat namque virum prophetici spiritus visione sua non excidere. Ac cum id ille annuens permisisset, dicto citius res ad exitum suum est perducta. Vestigio enim ex populo otiosa et inutilis turba, tumultuariis actionibus gaudens, et præterea Judæorum Smyrnenis gens, Christianorum inimicis quam promptissime extrema etiam quæque subministrans, ex propinquis officinis et balneis ligna, sarmenta, aliamque omnem quæ incendio idonea atque accommoda est materiam, rapientes, congerunt atque accendunt. Postquam flamma multum jam excrevisset, vestibus positus Polycarpus calceamenta quoque detrahere sibi tentat : quod quidem antea non fecerat, prædeditus scilicet atque præventus semper a suis. Optimo enim vivendi instituto atque disciplina etiam ante canitiem cohonestatus fuerat. Ne vero corpus ejus tum attingerent, quicumque superfuere fidelium, corporis ea parte quam oportuit a seipso velata ac tecta, in ignem est progressus, insignis alicujus arietis instar, sicuti victima et holocaustum quoddam e magno grege Deo productus, talia fere ad verbum prius precatus ; O Deus et Domine omnipotens, dilecti et benedicti Filii tui Jesu Christi Pater, per quem cognitionem tui accepimus : Deus angelorum atque potestatum, universæque creaturæ, ac totius generis justorum, qui in conspectu tuo vivunt : benedico te, qui dignatus me sis die hac et hora, ut reciperem partem in numero martyrum, de calice Christi, in resurrectione vitæ æternæ cum anima et corpore, in immortalitate et incorruptione Spiritus sancti. In quibus martyribus suscipi me optarim in conspectu tuo hodie, velut hostiam pinguem et acceptam : quemadmodum præmanifestans atque adimplens præparasti, Deus verax, et fallere nescius. **275** Quapropter te de omnibus laudo et benedico et glorifico per sempiternum Pontificem Jesum Christum, dilectum Filium tuum, per quem tibi sit cum ipso in Spiritu sancto gloria, honor et laus in sæcula. Amen. » Deinceps ea quæ sequuntur, epistola illa, quam diximus, infert : « Ut ignem homines accenderunt quibus extruendi fuerat cura commissa, et ingens illuxit flamma, miraculum visum est ab eis quibus id quidem videre datum est : ex quibus aliqui servati sunt, qui ea quæ accidissent, reliquis annuntiarent ; etenim ignis fornices seu cameræ speciem præbuit, qui quasi velum navigii vento inflatum corpus omne circumdedit martyris. Præterea vero et odor suavis, ceu thuris, alteriusve pretiosi aromatis fragrantis ad nos est perlatus. Ad extremum, cum

ἐκωλύετο δ' οὖν ἡ ἀγαθὴ γὰρ πολιτεία καὶ πρὸς τῆς πολιᾶς ἐκεκόσμητο ἵνα τοίνυν μὴ τοῦ χωρῶτος ἐμπότειντο ὅσοι δὴ τῶν πιστῶν περιήσαν, ὅσα γε χριστιανῶν περιθέμενος, εἰσῆει τὸ πῦρ, οἷά τις κριὸς ἐπίσημος, θυσία τις καὶ ὀλοκαύτωμα ἐκ μεγάλου ποιμανίου Θεῷ προσαγόμενος, ταῦτα κατὰ λέξιν προτέρου ἐπευξάμενος Ἐθεὶ καὶ Κύριε παντοκράτορ, ὁ τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ εὐλογητοῦ Παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατὴρ, δὲ οὐ τὴν περὶ σοῦ ἐπὶ γυνωσιν εἰλήφαμεν, ὁ Θεὸς ἀγγέλων καὶ δυνάμεων καὶ ἀπάσης τῆς κτίσεως, παντὸς τε τοῦ γένους τῶν δικαίων οἱ ζῶσιν ἐνώπιόν σου ἔυλογῶ σε ὅτι ἤξιώσας με τῆς ἡμέρας ταύτης καὶ ὥρας τοῦ λαβεῖν μέρος ἐν ἀριθμῷ τῶν μαρτύρων, ἐν τῷ ποτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς αἰωνίου, ψυχῆς τε καὶ σώματος, ἐν ἀφθαρσίᾳ Πνεύματος ἁγίου ἕν ὧς προσδεχθεῖν ἐνώπιόν σου σήμερον, ἐν θυσίᾳ πίονι καὶ προδεκτῇ, καθὼς προητοίμασας, προφανερῶσας καὶ πληρώσας, ὁ ἀψευδῆς καὶ ἀληθινὸς Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ πάντων σε αἰνῶ, καὶ εὐλογῶ καὶ δοξάζω, διὰ τοῦ αἰωνίου ἀρχιερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ σου παιδός. δὲ οὐ σοὶ σὺν αὐτῷ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δοξα, τιμὴ καὶ αἶνος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. » Τούτοις δ' ἐφεξῆς κατέλεγεν ἡ ἐπιστολὴ, α ἵς οἱ τοῦ πυρὸς ἀνθρωποὶ ἐξῆψαν. Μεγάλῃ δὲ ἐκλαμψύσας φλογός, θαῦμα εἶδομεν οἷς ἰδεῖν ἰδῶθη, οἱ καὶ ἐτηρήθησαν, εἰς τὴν ἀναγγελίαν τοῖς λοιποῖς τὰ γενόμενα ἃ τὸ γὰρ πῦρ καυῶρας εἶδος ποιήσαν, ὡς περὶ ὄθνης πλοῖου ὑπὸ πνεύματος πληρουμένης, κύκλω περιτείχισεν τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος. Καὶ γὰρ εὐωδίας τοιαύτης ἀπελαμβάνομεν ὡς λιθωντοῦ πνεύματος, ἢ ἄλλου τινός τῶν τιμίων ἀρωμάτων. Τέλος ἰδόντες ὡς οὐδὲμιχθ δύναμις τὸ πῦρ κατέσχευε τῆς σαρκός, ἐκέλευθη τινὰ νύξαι ξίφει τὸν ἅγιον ἐξῶθεν. Οὐ δὲ γενόμενον, πληθὸς αἱματος ἐξεβρόν, ὡς ἰκανῶς ἔχειν καταμαρακίνειν τὴν ἀκμὴν τοῦ πυρὸς ὡς τε καὶ εἰς θάμβος τοὺς πολλοὺς ἐνιέναι, εἰ τοσαύτη τις διαφορά βεβήλων καὶ ὁσίων ἀνδρῶν, ὧν εἰς καὶ οὗτος γέγονεν ὁ θαυμαστός, ἀποστολικὸς ἀνὴρ καὶ προφητικὸς. Ὁ δὲ τοῖς καλοῖς αἰεὶ ἐσεδρέων, τὸ πολὺ τῆς μαρτυρίας ἑωρακῶς, καὶ τὸ τῆς πολιτείας ἐκ νεότητος ἀνεπίληπτου, στέφανόν τε νίκης καὶ βραβείον ἀπηννεγμένον, σπουδῆν ὅτι πλείστην ποιεῖται, τῶν ἁγίων αὐτοῦ σαρκῶν ἀποστήσαι ἡμᾶς. Καὶ δὲ τῆς προσιόντες, ὑποβάλλουσι Νικήτην τὸν τοῦ Ἡρώδου πατέρα, ἀδελφῶν δὲ Δαρκῆς, πείσαι τὸν ἡγεμόνα, πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ μάρτυρος οὕτως ἔαν. Μὴ, φησὶ, τὸν ἐσταυρωμένον ἀφέντες, τοῦτον ἀρξῶνται σέθεν. Καὶ τοίνυν ὑποθήκαις τῶν Ἰουδαίων τὸ σῶμα τῷ πυρὶ ἐπαρῆκεν. Οἱ δὲ περὶ ἐκείνον, τὰ περιλειφθέντα ἀνελόμενοι τῶν ὀστέων, ὡς χρυσοῦ παντὸς τεμαλίφειστερα, ἐκαστοῖς ὅπου δὴ χριστῶν ἰθυσάμεναι. ἢ ἐκείνον τε ἐν ἀγγελλίᾳ εἰς τῆς μνήμης ἐτέλειον. » Καὶ τὰ μὲν κατὰ τὸν περιβόητον Πολύκαρπον τοιοῦτου κατηξίωτο τέλους, σὺν τοῖς ἀπὸ Φιλαδέλφειας δυνακαῖσιν τὸν ἱερὸν διανύσαντι ἄθλον.

homines viderent ignem nullam habere vim in

(1) Τὸν Ἀσιάρχην Rufinus vertit *munerarium*.

martyris carnem, præceperunt cuidam, ut ab exteriori parte cuspidi virum sanctum confoderet : quo facto, tanta vis sanguinis effluxit, ut ignis violentiam omnem exstingeret. Permultos sane stupor admirantes invasit, tantum interesse inter profanos et sanctos viros : quorum unus hic fuerit, admiratione dignus, apostolicus plane et propheticus vir. Ille porro qui bonis semper insidiatur, cum tam celebre martyrium esse, et virum eum ab ineunte ætate irreprehensibili vivendi ratione vitam transegerit, et postremo victoriæ coronam et brabium retulisse cerneret, quam potuit maximo studio laboravit, ut sacro illius corpore nos excideremus. Quidam enim Nicetem Herodis patrem, fratrem autem Darcæ (1), subornarunt, ut præsi persuaderet, ne ita martyris cadaver integrum relinqueret : periculum esse dicentes, ne crucifixo illo relicto, isti hunc tandem colere inciperent. Ita suggestione Judæorum corpus igni traditur. Sectatores autem illius, collectis ossium reliquiis, auro quovis pretiosioribus, sibi eas, quo decuit atque oportuit loco, velut thesaurum conservarunt. Et ab eo tempore, cum exsultatione memoria ejus est celebrata. » Et res quidem celeberrimi Polycarpi talem habuere finem, una cum duodecim illis ex urbe Philadelphia martyribus, qui sacrum itidem strenue complevere certamen.

ΚΕΦΑΛ. Λζ'.

A

276 CAPUT XXXVI.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων κατὰ τὴν αὐτὴν τῶν χρόνων περίοδον σύναμα Πελοκαρπῶ μαρτυρησάντων.

De aliis martyribus, qui eodem ipso tempore una cum Polycarpo, martyrio vitam finierunt.

Κατὰ δὲ τὴν αὐτὴν τῶν χρόνων περίοδον ἐν τῇ Χρυσοστόμου κλίμα καὶ ἄλλα μαρτύρια διάφορα γεγενησθαι ἢ ἄνωθεν ἰδέσθαι γραφὴ μεθ' ὧν καὶ Μετροδόρον τινὰ τῆς κατὰ Μαρκίωνα πλάνης, πρεσβύτερος δ' εἶναι ἰδοῦμαι, ἀναγρῆσθαι, προσωμίλησιν κυρί. Ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς τὴν μαρτυρίαν Πιονίους ἦν· οὐ τὰς κατὰ μέρος ὁμολογίας, τὴν τ' ἐπιπέσει δάμων καθήσασιν καὶ ἀπολογίαν, καὶ μὴν καὶ τὰς ἐν καιρῷ δεξιώσεις τῶν διωγμῶν, τοῖς πρὸς αὐτὸν ἐν εἰρηκτῇ ὄντα ἀφικνουμένοις, καὶ τὰς παραμυθίας, τὰς τε βασάνους, καθελώσεις τε, καὶ τὰς ἐν κυρί καρτερίας, καὶ δοκιμασίας τὰς ἐπὶ πᾶσι τε καὶ ἀλγηδόνας, καὶ τελευταίον τὴν ἀίμανηστον τελειότητα, τοὺς φιλομαθεῖς ἐπὶ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν προσηύκοντες· οὐ γὰρ ἦν σχολὴ κυθῶν τὴν τῶν ἄλλων τῶν μαρτύρων θαλάσσαν ἐκμετρεῖν. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ ἐν Περγάμῳ Κάρπον τε τὸν ἐπίσκοπον, καὶ Πάπυλον διάκονον, γυναῖκα τε Ἀγαθονίκην ἐπεδόξω τῆς χρίσεως μαρτυρίου μετὰ αὐτοῦ· ὁ λόγος ἰστέραν.

Eadem hac ætate apud Smyrnæos et alia diversa martyria fuisse, epistola sæpius allegata declarat : in quibus et Metrodorus quidam Marcionis errorem secutus, presbyter autem esse judicatus, vivus combustus est. Præterea insignis ille martyr Pionius, cujus quidem vel sigillatim habitas confessiones, vel publicam in mediis populis dicendi libertatem, et fidei defensionem, præterea tempore persecutionum hospitali benignamque eorum qui ad se confugerent exceptionem, et cum in carcere esset, pavidorum plenas consolationis cohortationes, tormenta etiam, clavorum fixuras, inter ignis cruciatus patientiam, omnisque generis pœnas et excarnificationes, denique sempiterna memoria dignam mortem, qui cognoscere velunt, eos ad eam quæ sæpe dicta est testificationem remittimus. Non enim nobis vacat, cyatho uno certaminum sanctorum martyrum mare metiri. Eodem ipso anno et Pergami Carpum episcopum, et Pabylum diaconum, et mulierem Agathonicem, morte pulchra post alias quam plurimas martyrio perfunctos esse, memoriæ proditum est.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

C

CAPUT XXXVII.

Περὶ τῶν δύο Ἑβραίων τῶν ὑπὸ ἄμμου καὶ ἐπὶ παιδῶν ὑπερφυῶς βαπτισθέντων.

De duobus Judæis, altero qui per arenam, altero qui a pueris mirifice est baptizatus.

Ἐτα δὲ Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνίνου τὴν αὐτοκρατορὰ Ῥωμαίων διοικούντος ἀρχῆν, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τελευτῆ πρακτικὸν οὐκ ἀνήσω τὸν χρόνον δοῦναι σφθ. Ἑβραῖος γὰρ τις τῆς αὐτῆς ὁδοῦ ἐν ἐρήμοις τόποις καὶ ἀνύδροις, τὸ ψαλμικὸν εἰπεῖν, κοινωδὸς ἦν ἦν. Ἐπει δ' ἀρρωστία ἐπισκεψάσθαι ἀθρόον ἄσπετος πληγῆς, προσδοκίμος ἦν ἐρεῖγασθαι τὸ ψυχρῶν, καὶ τοῖς ἀνύδροις τόποις ἐκείνοις ἀπολιμπανῆσθαι, ἐπέκειτο πᾶν σφόδρα καὶ κατεδίετο λιπρῶς ἐπιεικίμενος τῶν συνοδῶν, μὴ οὕτω δὲ ἰὼν ἀπερίσκεπτος, ἀλλ' ἀξιοῦν ἐκείνου τοῦ θεοῦ λουτροῦ. αὐτὸς ἀπέντας ἰὼν. Ὡς δ' ἐκείνοι τὸ μῆτε τὸν τελευταῖον εἶναι, ἰερῶς γὰρ ἴδει, καὶ τὸ ἐνδίοον μῆλα τοῦ ἰδατος ἐν αἰτίαις πεποιήσθαι, οἷς τὸ βάπτισμα ἴθος

Adhuc autem M. Aurelio Antonino imperium administrante, quod tum accidit, non prætereundum est silentio, Judæus enim quidam in locis desertis et inaquosis, ut cum Psalmista loquar, nobiscum iter faciebat. Cum vero morbo repentino ita affligeretur, ut crederetur moriturus, atque ibi in locis illis inaquosis permansurus esse, magna contentione comitibus suis obsecrando institit, ne eum ita præsidio omni destitutum relinquerent, sed ut divini lavacri participem facerent, ac deinde abirent. Ut autem illi, neque qui præstare hoc posset (sacerdote enim opus erat), neque aquæ copiam adesse, quæ in baptismo perficiendo, et consuetudine antiqua, et lege certa et inviolata

(1) *Al. Dalca.*

requirerentur, causati sunt, et propterea in tantarum rerum penuria petitioni ejus non annuerunt : **277** Judæus porro in sententia sua permansit, et jurejurando eos, ut sibi satisfacerent, adegit. Illi itaque desactis homini vestibibus, arena quæ ibi erat, pro aqua usi, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, tertium arena in eum conjecta, baptizarunt. Per hanc tam insolitam et admirandam sacrorum mysteriorum initiationem, imbecillitate omni tanquam vinculo quodam insolutus, longe melius quam illi validus jam prorsus iter fecit. Postquam autem domum sunt reversi, rem eam ad Dionysium Alexandriæ episcopum retulerunt. Ille vero admiratione stupens, ecclesiam de ea consuluit. Cui visum est, aqua insuper ad eum solum initiatum, juxta Ecclesiæ traditionem abluendum esse : ut ita, quod sacro ei deesset, sarciretur. Simile quiddam accidisse etiam sub Asthanasio Magno, historiæ tradunt. Verum ævo etiam nostro idem factum esse novimus. Christianorum pueris Hebræus puer familiaris erat et : cum eis ad mare colentibus natandi incessisset cupiditas, consecutus est eos Judæus. Hunc per ludum pueri nudum ad mare stantem baptizarunt, principio statim non invitum : posteaquam vero et tertiam divini Numinis appellationem nominarunt, et simul tertiam mersionem peregerunt, extrema lineæ vestis textura discissa. et qui circa hæc frequentatur, imaginario amictu facto, in capite ejus arcanam mysticamque galeam adumbrarunt : deinde pro cereo dextram ligno tenui armantes, quæ ejus sacri et ritus sunt, mysteria omnia absolventes : postremo et circum vicinum templum psallentes obambularunt. Ut vero etiam templum ingressi sunt, sanctum munus receperunt. Idem porro ex æquo, qui ita baptismo initiatus erat, fecit. Quam rem per diligentem inquisitionem cognitam, qui ibi sacris præfuit ad Ecclesiam Constantinopolitanam renuntiavit. Eo puer etiam est accitus : cum quidem Judæi, ne id fieret, multa molirentur. Atque ibi quoque decretum, ut etiam in illo quod deesset, juxta mysterii executionem compleretur : atque id ita est factum. Qui puer, ubi ad justum ætatem pervenit, id sacerdotii ordinem est allectus : et ædituus seu custos maximi templi factus, etiamnum ibi vivit. Hoc loco finem quoque tertio huic historiarum libro impono, qui annos continet centum et duos : initium quippe sumpsit a Galbæ et Othonis [et Vitellii] imperio : **278** exitum autem ad Marci Veri, filii Antonini primi, imperii finem habet : cum a mundo condito quinquies mille sexingenti et septuaginta septem (1), a divina autem Domini incarnatione et nativitate centum et septuaginta duo anni præter-

A ἐκ παλαιῦ καὶ νόμος οὗτος διανεργεῖσθαι ταῦθ' ὡς ἀμύχανα προβαλλόμενοι, τὴν αἴτησιν ἀπεισείνοτο. Ἐπιμένοντα Ἑβραίων καὶ ἔρκους ἐκδικαζόμενον, οἱ ἀμφίων ἐκείνον γυμνώσαντες, εἰτα τῇ τῶ τόπῳ ἀμμῶ χρησάμενοι ἀντὶ ὕδατι ματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ματος τοῦτον βαπτίζουσι, τρίτον τῆς χριστεύουσι. Τῇ δὲ παραδόξῳ μυστα ἐκείνος οἶα τινος κίθης τῆς ἀρρωστίας κριτὸν ἢ ἐκείνοι διήνυε τὴν ὁδὸν ὑγφανείς. Ὡς δὲ οἰκαδε ἱκανῆλθον, Διοσκόπου τῆς Ἀλεξανδρείου ἀνέθεντο τὸ δὲ μαθὼν καὶ ἐν ἐκπλήξει τοῖς πεπρμενος, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκκενοῦτο τὴν ταύτη ἰδοῦναι καὶ τῷ ὕδατι ἐπικλύσαι ἐ τῆς Ἐκκλησίας παραδόξῳ, τῷ λοιπῷ ἀρκεσθῆσαν. Ἐπίσης δὲ γενέσθαι κα σίου τοῦ μεγάλου ἰστορηται. Ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς χρόνοις τοιοῦτόν τι γενόμενον ἰ στικῶν παισὶν Ἑβραίων παῖς συνόμελο τῇ παραλίᾳ προσοικούντες κολυμβᾶν ἐ συνείπετο δὲ καὶ ὁ ἐξ Ἑβραίων παῖ παιζόντες οἱ παῖδες, γυμνὸν τῇ θαλ ἰδάπτίζον, ἐκόντα πρότερον καταθέμενο τὴν τρίτην ὡς ἴθως ἐπικλάσει τὴν τὴν ἴσῳν κατάδυσιν ἱπραξόν, τὸ ἐκ ὕφασμα εἰς μέρη διελόμενοι, συμβολῆ τὰ τοιαῦτα ἐποιοῦν ἀναβολῆς καὶ ὑπὶ μυστικὸν κρᾶνος εὐ μέλα ἐτύπου. Εἰτ τὴν δεξιᾶν λεπτῶ ξύλῳ ὀπλίσαντες, τὰ γωγίας ἅπαντα ἐπετίλου. Τέλος καὶ ψιθυροῦντα νεῶν ψάλλοντες ἱκορτεῖοντα καὶ εἰσῆσαν, τοῦ θείου μεταλάμβανον Ἐπραττε δ' ἐπίσης καὶ ὁ νεωστὶ μνη ἔγνωσθη τῷ λειτουργοῦντι τὸ δράμα ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινου ἀνήγετο. Καὶ ὁ παῖς μετεστῆλλετο, Ἑβραίων πειρωμένων ἀντίχεσθαι. Ἐκ καὶ ἐπὶ τούτῳ τὸ ἐνδεῖον τῇ μυσταγωγί ροῦν καὶ εἰς πέρας τὸ κριθὸν ἤγετο εἰς ἡλικίαν ἤκων ἱερωσύνης ἐπέβαινε. Ἰ ρος τοῦ μεγίστου ναοῦ ἐχρημάτιζε καὶ εἰσῆτε τοῖς ζώσι διαταλαί. Ἐνταῦθα δὲ καὶ τῇ τρίτῃ μοι ταύτη πέρας τῶν ἱστοριῶν χρόνον περιεχούση δευτέρου πρὸς τῷ ἑ ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Γαλβᾶ καὶ ληξιάση δὲ ἀχρι δὲ καὶ θλου τῆς ἀρχῆς τοῦ Οὐῆρου υἱοῦ Ἀντωνίου τοῦ πρώτου κόσμου μὲν ἔτος εχ' ἑβδομὸν τε καὶ ἑξήμη ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου σαρκίως ἐκ νήσεως ἑκατοστὸν καὶ ἑβδομηκοστὴ ἑτεῖο ραίνετο.

(1) Juxta recentiores chronicos 4140.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΜΟΣ Δ΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS IV

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

A

281 CAPUT I.

εις τῆς βίβλου περι ὧν εἴρηκεν ἀνω-
συγγραφεύς· καὶ περι ὧν καὶ ἐν τῇ
ῆ δὴ ταύτη τῶν ἱστοριῶν διαλήψεται.

Ὡν τῶν ἀποστόλων πρώτη διαδοχὴ ἐπὶ τῷ
Πολυκάρπῳ ἄχρι δὴ καὶ ἐς ἀρχὴν Ἀντων-
νίου ὑστέρου, ὃς καὶ Φιλόσοφος ὠνόμαστο,
Οὐδῆρου υἱὸς ἦν, παρετάθη. Οἱ θεϊότατοι
στολοι ἀπλῶ τῆς διδασκαλίας τῷ λόγῳ
καὶ ταῖς τῶν θαύματων παραδόξοις ἐνεργ-
εῖαυτοῖς τὴν οἰκουμένην ὡς εἰκὸς ἔχει-
τερτέρῃ δυναστείᾳ ἅπαν θρώνας, ταῖς
αἷς ἐπίδειξεσιν. Οἱ δὲ μετ' ἐκείνους, συμ-
παροδόντες, οὐκ ἐπίσης μὲν, ἐγγύς δὲ
ἀμπρόσθε τοῦ βίου ἐγένοντο, λόγῳ δὴ τιμῇ
κεχρημένοι, ὡσπερ οἱ ἐκείνων διδάσκαλοι.
Ἐν πρώτῃ βίβλος ἡμῖν καλῶς γε ποιούσα,
Χριστὸν ἅπαντα διεξήλθεν· ἢ δ' ἐφεξῆς τε
ἐκείνων τὰ τῶν μαθητῶν ἐκείνου καὶ ἀπο-
στολῶν γ' ἐνῆν περιέσχευ. Ἡ δὲ τρίτη τὰ τῆς
ἐκείνων διαδοχῆς συντόμως ἅπαντα περιέ-
δ' ἀνὰ χεῖρας ἡμῖν διελθεῖν ἐσέεται, ὅσοι δὴ
οὐκ οὐρηροὶ τε καὶ γόητες, τῷ καθ' ἡμᾶς
μενοὶ δογματικῇ, τῇ Χριστοῦ ποιμνῇ παρῆσ-
ται. Οἷς δὴτα, οἷαπερ τισὶν ὀλεθρίοις ψυ-
χαῖς διακόνοις τε ἀπωλείας ὁ μισόκαλος
καὶ ἐτίραις κατεστρατήγει μεθοδοῖς, καὶ
'Εκκλησίας ὠπλίζετο· καὶ ὅσους δὴ πά-
θησθε προνοικα τοῦτοις ἀντικαθίστα, λόγοις
ἐκσφενδονῶντας, καὶ τὰ ἐκείνων εὐχερῶς
κονταί, δι' ἐγγράφων ἀποδείξεων καὶ
κατὰ τῶν ἀθέων στρατευομένων αἰρέσεων.
καὶ δ' αὐτῶν τῶν διδασκάλων καὶ τὰς

*Præfatio libri : de quibus rebus et antea dixerit, et
deinceps in quarto hoc libro sit dicturus.*

Prima quidem apostolorum successio in divino
Polycarpo, usque ad Antonini posterioris tempora,
qui et Philosophus nominatus est, et Lucii Veri
frater (1) et in imperio consors fuit, duravit. Ac
divi apostoli simplici in docendo oratione usi, stu-
pescendis miraculorum factis orbem terræ, ita ut
deciit, sibi subdidere, cœlesti vi atque virtute, et
spiritus demonstrationibus omnia efficientes. Qui
vero eis successere, aliquanto illis inferiores, vir-
tutum eorum assecuti non sunt: prope tamen vitæ
splendore ad eos accedere, non ita simplicem, ut
magistri eorum, orationem consecretantes. Et primus
sane Historiæ hujus liber, sicuti par fuit, Christi
res omnes exposuit. Secundus, apostolorum et di-
scipulorum ejus, quantum licuit, gesta prosecutus
est. Tertius primam illorum successionem com-
pendiose recensuit. In quarto hoc, qui nobis est in
manibus, commemorabimus, qui post illos improbi
et impostores, nostra abusi doctrina, 282 gregi
Christiano plurimum attulere detrimenti. Eis nimi-
rum veluti perniciosis animarum instrumentis et
perditionis administris, honesti pietatisque inimi-
cus ille, cum se contra Ecclesiam, aliud ejus impu-
gnandæ stratagema aggressus, armaret, est usus.
Et quos e diverso Dei providentia illis opposuerit
viros, qui contra impias illorum hæreses fortiter
rem gerentes, verbisque veritatis pugnantes, facile
cœpta eorum compressere: nominaque eorum
doctorum, et scripta, et cum qua quisque hæresis

us et Antoninus hi, præterea Divi fratres in jure civili dicuntur.

sit congressus, quæve prætera memoratu digna Ecclesiæ reliquerint monumenta, apponam. Deinde illustria sanctorum martyrum certamina exsequar. Et quem finem quæstio antiquitus de festo Paschæ orta acceperit : præterea de aliis quibusdam viris, apostolicis dotibus claris, commemorabo. Et sic, Deo adjuvante, extremam quoque huic libro imponam manum. Initium porro inde sumendum.

CAPUT II.

De hæresiarchis, qui eo tempore se in Ecclesiam Christi intulerunt, Saturnino et Basilide.

Jam verbum salutis per omnem peragrabat terram, orbemque ipsum, quoad ejus fieri potuit, occupabat. Et fidei doctrina altius in piorum hominum cordibus radicibus actis firmum habebat fundamentum, ex apostolica videlicet doctrina et vita, et quæ inde profluxerunt miraculis : tum autem ex apostolorum successorum sermonibus et libris, qui propter veritatem eorum inexpugnabilem refelli non potuere : insuper vero ex generosorum etiam martyrum certaminibus et luctis. Persecutiones enim lætiores quoque et florentiores reddidere Ecclesiam. Communis autem pietatis et religionis nostræ adversarius et hostis quietus esse non potuit. Cum enim cerneret, per omnes passim regiones Ecclesias luminarium instar clare atque splendide relucentes admodum florere ac vigere, simulque illam quæ est in Servatorem et Dominum nostrum Jesum Christum fidem, salutem hominum inimicissimus. **283** cum jamdudum omnes expertus artes, externis persecutionibus funditus eas esset exstirpare conatus, ubi cœptum suum, fortiter repulsus et martyrum sanguine prope suffocatus, frustra esse vidit, alia rem via tentandam esse existimans, dolum talem excogitavit, ut viri seductores et impostores, Christianum sinu usurpantes nomen, simul et quos cepissent fideles in foveam perditionis impellerent : et qui technas illorum ignorarent, eis sani et salutaris verbi discendi studium et desiderium corrumpent et depravarent. Primum igitur contra nos excitavit Simonem : deinde Menandrum, Cerinthum et Nicolaum, de quibus in superioribus diximus libris. Parvo deinde intervallo, temporibus eis quæ jam commemoravimus, monstra alia exhibuit. A Menandro namque, ambiguae bicipitisque contagionis viperina vis exorta, duarum hæresium progenit duces, Saturninum (1) et Basilidem (2) : quorum hunc Alexandria, illum Antiochia produxit : et alter in Ægypto, alter autem in Syria exosas Deo aperuere scholas. Irenæus Saturninum, eadem quæ

(1) Saturninus etiam Christum phantasmate passum esse docuit, et resurrectionem negavit. (Tertull. *De hæret.*)

(2) Basilides, inter cætera deliramenta. Christum non a Deo, qui creavit omnia, sed ab Abraxas, in

Α κλήσεις καὶ τὰ συγγράμματα ὡς τε αἰρέσεις ἑκα-
στος τούτων ἀντικατέστη, καὶ ὅσα δὲ ἕτερα ἄξια
λόγου καὶ συγγραφῆς τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλειπίασιν.
Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων περι-
φανῆ ἀγωνίσματα διαλήψομαι, καὶ ὡς τὸ περὶ τὸ
Πάσχα ζήτημα, ἀμφήριστον τοῖς πάλαι γενόμενον,
οἷαν εἴληφε τὴν κατάστασιν, καὶ περὶ τινῶν ἄλλων
ἀποστολικῶν διαπρεφάντων χαρίσματος. Καὶ οὕτω
πέρας σὺν Θεῷ καὶ τῷ τετάρτῳ δὴ τόμῳ τούτῳ ἀ-
σιον ἐπιθήσω. Ἀρκίον δὲ οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τῶν τρηνακῆδὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ
εἰσφρησάντων αἰρεσιαρχῶν, Σατορνίνου
καὶ Βασιλείδου.

Ἦδη μὲν ὁ σωτήριος λόγος κατὰ πᾶσαν ἐφοῖτα
τὴν γῆν, καὶ τὴν οἰκουμένην ὡς ἐνὸν διελέμβανε.
Τὸ τε δόγμα τῆς πίστεως τὸ ἔμπεδον εἶχε, ταῖς
καρδίαις τῶν θεοφιλῶν ἀνθρώπων καταβάθος ριζο-
μένοι· τὸ μὲν τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ τε καὶ
ταύτῃ, καὶ τοῖς ἐκείθεν πηγάζουσι θαύμασι· τοῦτε
δὲ καὶ τοῖς τῶν διαδόχων λόγοις ἐκείνων τὸ ἀναντι-
ρήτον προβεβλημένοις ἐφ' ἅπασιν· ἴσως δὲ καὶ ταῖς
ἀθλοῖς τῶν γενναίων μαρτύρων καὶ ἀγωνισματι.
Οἱ γὰρ διωγμοὶ καὶ φαιδρότερον μᾶλλον τὴν Ἐκ-
κλησίαν εἰργάζοντο. Τῷ δὲ κοινῷ τῆς ἡμῶν εἰσε-
θείας ἐχθρῷ τε καὶ πολεμίῳ οὐκ ἦν ἡρμεῖν. Ὅπως
γὰρ τὰς ἀνά πᾶσαν χώραν Ἐκκλησίας φωστῆρας
διέκην φαιδρῶν οἷον καὶ γεγνωμένον ἀποστειλθῆσαι,
γεννοῦν δὲ οἷον ἀμαρτῶσαν ἀνά πᾶσαν τὴν γῆν,
καὶ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
Χριστόν πίστιν, οἷα δὲ κοινῶς ἐχθρὸς καὶ τὰς τῶν
ἀνθρώπων σωτηρίας πολεμιώτατος, ἐν πολλοῦ τῆς
κατὰ τῆς Ἐκκλησίας κινῶν μηχανῆς, πρότερον μὲν
τοῖς ἐξωθεν ἔπεισι διωγμοῖς, ἀρδῆν ἰνασπῆσαι ταύ-
την πειρώμενος· ὡς δ' ἀπεκρούσθη καὶ ἀποκέλευ-
στο τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῖς μαρτυρικοῖς καταπι-
γόμενοις αἵματιν, ἐτέραν ἐτρέπετο· καὶ θολερῶς δὲ
ἔπενόει, ὡς ἂν ἀπατηθεῖ τε καὶ γόητες ἄνδρες, τὴν
αὐτὴν ἡμῖν ὑποδύνας προσηγορίαν, ὁμοῦ μὲν τῶν
πιστῶν τοὺς ἀλίσκομένους εἰς βοθρῶν ἐλάσσειν ἀπω-
λείας· ἅμα δὲ καὶ δι' ὧν θρᾶν ἐπιχειροῦν, εἰς
ἀγνωσίαν συνέβαινε, τὸ τοῦ σωτηρίου καὶ ὑγιεῶς λό-
γου σπουδαζόμενον διαφθεῖρειν. Καὶ Σίμωννα μὲν
πρότερον ἡμῖν ἐπανίστασιν· ἐπὶ δὲ τούτῳ Μενάν-
δρον, καὶ Κήρινθον, καὶ Νικόλαον, περὶ ὧν πρότε-
ρον διελέθομεν. Μικρὸν δὲ διαλειπὼν, ἑτέρους τερα-
τώδεις ἐν τοῖς πρόσθεν ἡμῖν δεδωλωμένοις χρόνοις
ἐξήγειρεν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ προειρημένου Μενάνδρου
ἀμφίστομος τις καὶ δικέφαλος ὀφιώδης δύναμις προ-
ελθοῦσα, ἀρχηγὸς δυεῖν αἰρέσεων τίκται· Σατορ-
νίνος καὶ Βασιλείδης ἦσαν αὐτοῖς τὰ ὀνόματα ἕνα
καὶ τὸν μὲν Ἀντιόχεια, ἄτερον δὲ Βασιλείδην προ-
ῆγαγεν Ἀλεξάνδρεια. Καὶ ἄμφω δὲ, ὁ μὲν κατὰ
Συρίαν, ὁ δὲ κατὰ Ἀίγυπτον, διδασκαλείου κατήρξεν

phantasmate, non in substantia carnis missum : nec a Judæis cruci affixum, sed Simonem ejus vicem passum, et proinde crucifixum non adorandum esse, blateravit. (Tertullianus.)

θεομισούς. Ὁ μὲν οὖν Εἰρηναῖος τὸν Σατορνῖνον ἠθελοῦσα φησὶ τῷ Μενάνδρῳ φησὶ· τὸν γε μὲν Βασιλίδην τερατώδεις ἀναπλάσαι μυθοποιίας· Ἀπορρητοτέρων δὲ σχηματιζόμενος μετασχεῖν, εἰς τὸ ἀκαίρον ἔπεισε τὴν ἐπίνοιαν. Πλείστον δ' οὖν κατ' ἐκείνου καιροῦ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν λογικαῖς ἐκποστῆσαι τὸν ἀποστολικὸν κρατυνόντων ὄρον εἰσίν. Οἱ τούτων καὶ προφυλακτικὰς ἐφόδους τῶν δηλωθεισῶν αἰρέσεων συγγράμμασιν ἰδίῳι καταλοιπίασιν· ἐν οἷς καὶ Καστωρ Ἀγρίππας ὄνομα ἔλεγχον τῆς Βασιλίδου δεινότετος καταλείπει, τὴν ἐκείνου μὲν γοητικῶν ἐκράνων· τὰ δ' ἀπορρητὰ δεικνύς τοῦ ἀνδρός, εἰς μὲν τὸ Εὐαγγέλιον τέσσαρα καὶ εἴκοσι φησὶ τούτων βιβλία ἐκείσθαι· Βαρκαβδᾶν δὲ καὶ Βαρκαῶν, ἀνακράτους δὲ τινὰς προφῆτας, εἰς κατὰ κλητῶν τῶν βαρβαρῶν ἑαυτῷ ὑφιστά. Πυθαγορικῆν δὲ εἰσηγήτο καὶ οὗτος σιωπῆν, ἀδιαφορεῖν τε ἰδίδιασθε· καὶ γε καιροῦ καλοῦντος, ἀπαρφυλάκτως τῆς πίστεως ἰδομένησθαι, καὶ τῶν ἐν εἰδωλείῳι τιθυμένων ἀπαγγέλλεσθαι. Καὶ περὶ Βασιλίδου δὲ παρακλήσας ὁ Εἰρηναῖος εἰπὼν, τὸ τῆς ἐκείνου πλάνης αἰσχροῦν εὐγενῶς κατερώασε. Σύγχερον δὲ τούτοις καὶ Καρποκράτην ἕτερον ἱστορεῖ γενέσθαι, ὅς τῶν Γνωστικῶν λεγομένων ἀρχηγὸς ἀνερχέ· καὶ εἰς προύκτον τὰ τῆς μαγείας ἡξίου παραδιδόναι· οὐχ ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σίμων κρύβδην καὶ δουλοῦς. Ἐπισημαίνεται δ' οὖν τοῖς κατὰ περιουρίαν ὑπ' αὐτῶν τελευτήσασιν φίλοις, οὐκ ἐροπομοίς· τισὶ καὶ παρὶδρος δαίμονσιν. Εἰσηγήτο τε χρεῖναι δρᾶν ἅπασαν αἰσχροουργίαν τοῦς εἰς τὸ τέλος τῆς παρ' αὐτοῖς γνωστικῶν βουλομένους ἀναδραμῖν· ὡς μὴ ἐξόντα τοῦς παρ' αὐτοῖς καλονομένους ἀρχοντας διαδραμῖν, εἰ μὴ πᾶσι τὰ δὲ ἀρρητοποιίας ἀπονοίμοιεν χρεῖν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ Οὐάλεντινου, Κέρδωνος, Μαρκίωνος· τῆς τοῦ Ποντικῆς καὶ Μάρκου.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τῆς Ἀδριανου βασιλείας ἀμαρῶσιν λέγονται· ἐπὶ δὲ τοῦ Εὐσεβοῦς κληθέντος Ἀντακίου, Ὑγίνου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἡγουμένου, ὁ αὐτὸς Εἰρηναῖος Οὐάλεντινον καὶ Κέρδωνα ἰδίῳι αἰρέτως καταρῆσαι φησὶν· οὗς καὶ ἀρχηγούς τῆς Μαρκίωνης πλάνης γενέσθαι. Ἐπὶ Ῥώμας δὲ καὶ ἄλλω τὸ τῆς πλάνης θεομισίας διδάσκαλοι συνίστασθαι. Γράφει γὰρ οὕτως· « Οὐάλεντινος μὲν γὰρ ἔλθιν εἰς Ῥώμας ἐπὶ Ὑγίνου· ἔπειτα δὲ ἐπὶ Πίου· καὶ παρέμεινεν ἕως Ἀνικητινου. Κέρδων δὲ πρὸ Μαρκίωνος καὶ αὐτὸς ἐπὶ

(1) De Gnosticis Irenæus, lib. 1, cap. 24 *Adversus hæreses*. Alii ex ipsis signant : cauteriantes suos discipulos in superioribus partibus exstantiæ dextre auris, etc. Gnosticos se autem vocant, etc.

(2) Idem Carpocrates unam dixit esse in superioribus virtutem principalem, ex hac prolatos angelos : Christum non ex Virgine, sed ex semine Joseph hominem genitum, virtute et justitia aliis præstantiorem : et solam ejus animam in cœlum

A Menandrum, ementitum esse dicit : Basilidem autem portentosas confinxisse fabulas, et arcanarum ineffabiliumque rerum præ se ferentem scientiam, latentem earum sensum et inventionem in infinitum extendisse. Et cum eo tempore quam plurimi ecclesiastici viri obviam illis, a recta ratione petitis argumentis, euntes, apostolica obtinerent decreta : fuere quoque inter eos, qui in libris suis contra insidias talium hæresium præservativa præcepta reliquerint. In quibus et Castor Agrippa reprehensionem Basilidis importunitatis edidit : præstigiisque ejus et arcana proferens, in Evangelium viginti et quatuor libros eum composuisse ait : Barcabbamque et Barcof prophetas, qui in rerum natura nunquam fuerint, ad barbarorum hominum terrorem sibi constituuisse, Pythagoricum silentium in luxisse, et res nullo in discrimine ponere docuisse : perinde atque tempore exigente, absque exceptione omni præcise fidem abjurare, et gustare quæ idolis sint mactata, liceret. Atque equidem de Basilide Irenæus similia narrans, **284** pudendum errorem ejus pulchre in apertum produxit. Cujus idem fuisse cœvum refert Carpocratem, eorum qui Gnostici (1) appellantur, auctorem et ducem : quem non puduit propalam artem magicam exercere, quam pater ejus Simon clam et subdole professus fuerat. Gloriam is aucupabatur (2), et sese efferebat artibus curiosis, per ea philtora amatoria quæ conficiebat per dæmones qui somniorum visiones immittebant, et illis assessores existebant. C Docebat quoque, omnem eos oportere perpetrare turpitudinem, qui ad perfectionem arcanorum sacerdotum suorum pervenire vellent : neque fieri posse, ut quispiam eos effugeret, qui mundi principes apud eos appellarentur, nisi infandis sceditibus omnibus satisfacisset.

CAPUT III.

De Valentino, Cerdone, Marcione Pontico et Marco.

Atque ii quidem sub Adriani imperio existisse dicuntur : sub Antonino autem, qui Pius est appellatus, Ecclesiæ Romanæ Hygino præcidente, idem Irenæus Valentinum (3) et Cerdonem hæresium suorum auctores fuisse scribit : qui Marcionis quoque erroris duces exstiterint, et Romæ uterque scholam et gymnasium iuvisi Deo dogmatis constituerint. Scribit autem ad hunc modum : « Valentinus enim venit Romam sub Hygino : vixit autem temporibus Pii, duravique usque ad Anicetum. Cerdon vero, qui ante Marcionem fuit, et ipse sub Hygino,

receptam. (Tertullianus.)

(3) Valentinus, usque ad triginta æonum fetus tanquam Æoniæ scrofæ examen divinitatis effudit : et Christum in substantia corporis nostri fuisse negavit. (Tertull.) Cerdon duo introduxit initia, id est, duos deos : unum bonum, et alterum sævum, etc. Christum item verum hominem, et vere passum esse negavit. (Idem.)

qui in urbe Roma nonus erat episcopus, in Ecclesia venit, et pietatem profitens ac pœnitentiam agens, ita ibi mansit, ut aliquando occulte doceret, aliquando autem rursus se pœnitere confiteretur : nonnunquam etiam coargueretur de his quæ perperam doceret, atque etiam a fratrum cœtu excluderetur. » Hæc in tertio adversus hæreses libro. In primo autem de Cerdone etiam ita refert : « Cerdon vero quidam, a sectatoribus Simonis impietatis suæ occasionibus sumptis, Romam venit sub Hygino, nonum locum episcopalis **285** successionis ab apostolis sortito : ibique docuit, eum qui a lege et prophetis prædicatus est Deum, non esse patrem Domini nostri Jesus Christi : hunc quippe nosci, illum esse ignotum : et alterum quidem justum, alterum autem bonum esse ». Cui Marcio succedens, doctrinam eam adauxit, sine pudore et verecundia omni blasphemans. Valentini autem immensum profundum Irenæus facile emensus, intimis obscuræ et erroneæ populique seductricis materiæ speluncis incubantem imposturarum serpentem, ubi dudum abstrusus latuerat, extraxit, et nudum in apicum produxit locum. Quo tempore Marcum etiam fuisse dicit, nequitiae magicæ peritissimum. Quorum detestanda sacra talibus ostendit verbis : « Etenim quidam eorum thalamum nuptialem construunt, et arcanum quoddam initiandi genus celebrant, adjectis nonnullis super eis qui in nuptiis votis et precationibus : et spirituales nuptias, quas faciunt, esse dicunt ad similitudinem supernorum conjugiorum. Alii ad aquam eos ducunt, et baptizantes hæc verba addunt : In nomine ignoti patris omnium, in veritate matris omnium, et in eo qui descendit in Jesum. Sunt etiam qui Hebraica insuper afferunt nomina, ad eorum qui in nuptiis terrorem, et consternationem majorem. »

CAPUT IV.

De Tatiano et Severo, et de hæresi Encratitarum.

Post Saturnini et Marcionis Encratitarum hæresim conflata esse tradunt : cujus princeps fuisse fertur Tatianus (1), qui discipulus Justini martyris fuisse perhibetur. Sed lantisper dum cum illo erat, nihil rerum hujusmodi protulit. Postquam vero ille martyrio est defunctus, timore disciplinæ inflatus, tanquam aliis scientia superior, peculiarem cepit promulgare doctrinam : itidem ut Valentinus, sæcula invisibilia introducens : et eadem quæ Saturninus et Marcion de nuptiis, corruptione, et fornicatione, nugando effutens : ac præterea Adami saluti ex se repugnavit. Cujus successor Severus, hæresim illius magis etiam **286** adaugens, causam arripuit, cur sectatoribus illius ad se pertractis, a suo ipse nomine Severianus eos vocaret. Legem quidem, prophetas, et ipsa Evangelia ii quoque recipiunt : propriis quibusdam interpretationibus, prout eis est visum,

(1) Tatianus, Encratitarum hæresis auctor. Encratitæ autem dicuntur, quasi continentes.

Υγινοῦ ὡς ἦν ἑνατος ἐπίσκοπος, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἰθὺν καὶ ἐξομολογούμενος, οὕτω διετέλεσε. ποτὲ μὲν λαθροδιδασκαλῶν, ποτὲ δὲ πάλιν ἐξομολογούμενος, ποτὲ δὲ ἐλεγχόμενος ἐφ' οἷς ἐδίδασκε κακῶς, καὶ ἀριστάμενος τῆς τῶν ἀδελφῶν συνοδείας. Ἡ Ταῦτα μὲν ἐν τῷ τρίτῳ τῶν πρὸς τὰς αἰρέσεις ἐν δὲ τῷ πρώτῳ αὐθις περὶ Κέρδωνος καὶ ταῦτα διεξέεισι. « Κέρδων δὲ τις ἀπὸ τῶν περὶ Σίμωνος τὰς ἀφορμὰς λακῶν, καὶ ἐπιδημήσας ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπὶ Ὑγινοῦ, ἑνατον κλῆρον τῆς ἐπισκοπικῆς διαδοχῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἔχοντας, ἐδίδαξε τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν κεκρυμμένον Θεὸν μὴ εἶναι πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. τὸν μὲν γὰρ γνωρίζεσθαι, τὸν δὲ ἀγνώστα εἶναι. καὶ τὸν μὲν δίκαιον, τὸν δὲ ἀγαθὸν ὑπάρχειν. » Διαδεξάμενος δὲ αὐτὸν Μαρκίον ὁ Ποντικὸς, ἠξέησε τὸ διδασκαλῶν ἀκηρυθρίασμένως βλασφημῶν. τὸν δ' Οὐαλεντινίου βυθὸν ἀπειρον ὁ Εἰρηναῖος εὐχερῶς διακλύσας, καὶ τὴν κάτωθεν ἀφανῆ καὶ λαοπλάνον ὕλην, τὸν ἐμφωλεύοντα ὄφιν τῆς πλάνης ἐκείθεν ἐξέλκει καὶ ἀπογυμνοῖ, ληλυθῆσαν οὖσαν ὡς τὰ πολλὰ καὶ ἀπόκρυφον. Καὶ Μάρκον δ' ἕτερον κατ' αὐτοῦς γενέσθαι λέγει, κυβείας τῆς κατὰ μαγικὴν ἐμπεριότατον ὡν τὰς μυσταρὰς τελειτὰς τούτοις δὴτ' ἐκράνει τοῖς γράμμασιν. « Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν νυμφῶνα κατασκευάζουσι, καὶ μυσταγωγίας ἐπιτελοῦσι μετ' ἐπιβήσεων τινῶν τοῖς τελουμένοις. καὶ πνευματικὸν γάμον φάσκουσιν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτῶν γινόμενον κατὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν ἀνω συζυγιῶν. οἱ δὲ ἀγούσιν εἰς ὕδωρ. καὶ βαπτίζοντες, οὕτως ἐπιλέγουσιν, εἰς ὄνομα ἀγνώστου πατρὸς τῶν ὄλων. εἰς ἀλήθειαν μητέρα πάντων. καὶ εἰς τὸν κατελθόντα εἰς τὸν Ἰησοῦν. εἰσὶ δὲ οἱ καὶ Ἑβραϊκὰ ὀνόματα ἐπιλέγουσι πρὸς τὴν τῶν τελουμένων μάλλον κατάπληξιν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ Τατιανοῦ καὶ Σευηριανοῦ, καὶ τῆς αἰρέσεως τῶν Ἐγκρατιτῶν.

Ἀπὸ μίντοι Σατορνίνου τε καὶ Μαρκίωνος τῆς αἰρέσεως τῶν Ἐγκρατιτῶν σύστηναί φασιν. ἧς κατάρξει Τατιανὸν λόγος ἔχει, ὡς μαθητῆς Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος ἐχρημάτιζεν. Ἄλγ' εἰς μὲν ἐκείνην συνῆν, οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐξήνεγκε. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελείωσιν, οἰήματι διδασκαλίας φουσηθείς, ὡς τῶν λοιπῶν ὑπερφέρων τῇ γνώσει, ἰδίῳ διδασκαλίου κατῆρξεν. ἐπίσης Οὐαλεντινίου αἰῶνος ἁοράτου ὑποστησάμενος. παραπλήσια δὲ Σατορνίνῳ καὶ Μαρκίῳ περὶ γάμου καὶ φθορᾶς καὶ πορνείας φληναφήσας. παρ' αὐτῷ δὲ αἰτίαν ξένην τῇ τοῦ Ἀδάμ σωτηρίᾳ ἐπινοήσας. οὗ Σευηρος διάδοχος τὸν ἐκείνου ἐπὶ μάλλον κρατύνας αἰρέσιν, αἰτίαν ἔλαχε τῇ ἰδίᾳ Προσηγορίᾳ τοῦς ἐξ ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν ἐφεκλύσασθαι, καὶ Σευηριανούς ὀνομάσαι. Νόμον μὲν οὖν καὶ προφήτας, καὶ οὗτοι δέχονται, καὶ τὰ Εὐαγγέλια. ἰδίαις τισὶν ἐρμηνείαις πρὸς τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς, τὰ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς μεθαρμύζοντες. Τὸ

δ' ἀπίσταλον Παῦλον βλασφημοῦντες, σκώμμασι διαβάλλουσι· καὶ τὸ τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ βιβλίον πικράτασιν ἀθετοῦσιν· ἐπίσης δὲ καὶ τὴν βίβλον τῶν Πράξεων. Ὁ μόντοι Τατιανός, συναγωγῆν τινα καὶ συνάφειαν τῶν θείων Εὐαγγελίων ποιητήνας, τὴν Διὰ τεσσάρων ἐκείνην προσηγορίαν ἔδοτο· ὁ καὶ ἐπεὶ προῆγε τοῦ χρόνου· φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τινος τοῦ Ἀποστόλου μεταφράσαι φωνὰς, ἐπιδηροθούμενος δὲθεν τὸ τῆς φράσεως ἀκαλλές. Πολὺ δὲ τε κλήθος συγγραμμάτων ὁ Τατιανός καταλείπειν· ὧν ὁ μάλιστα διαδόχτος αὐτῷ λόγος ἐστίν, ὃς πρὸς Ἕλληνας ἐπιγύραται· ἐν ᾧ τῶν ἐκ παλαιοῦ χρόνου μαρτυρημένων, τῶν τε παρ' Ἕλλησιν ἀρχαίων καὶ τῶν προφητῶν παλαιότερον τὸν Μωϋσῆν ἀποδείκνυσεν. Ὅς δὲ ὁ λόγος, πάντων τῶν αὐτῷ συγγραφέντων δευεὶ καλλιστος εἶναι καὶ ὠφελιμώτατος· ὡς καὶ παρ' ἀναγνῶνται ἰγύντο. Τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἐκ Τατιανοῦ, εἰ δὲ βούλει, Σευηριανοῦ προέβη.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Ὅπως ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις τὰ τῶν αἰρετικῶν διεσκέδασε, πολλὰ καὶ ἄλλα προβαλλομένη· ἀναστήσασα δὲ καὶ ἀνδρας τῆ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ· καὶ κατάλογος τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων.

Τούτων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐπιφύετων, καὶ δι' αὐτῶν, τὸν ἀρχαῖον τοῦ γένους πολέμιον, τοὺς μὲν οὐκ ἐπιτρέψας οὕτως εἰς ἀπώλειαν ἐξανδραποδίζοντα· τοὺς δ' ἔθνησιν ἐντεύθει, ταῖς αὐτοῦ τραυτείαις καὶ ἀισχροουργίαις, δυσφημίας ὅτι πλείστην παρουσίαν καὶ διαβολὴν τῷ παντὶ Χριστιανῶν ἔθνη, καὶ τῷ ταύτης σωτηριῶνδε λόγῳ καταχιομένην εἰσάγοντα· ὡς συμβαίνειν τοιαύτην δὲ τινα ὑπόνοιαν δεσσεδῆ τοῖς μήπω πιστεύουσαι καθ' ἡμῶν διαβέδοσθαι, οἵαπερ ἀθεμίτοις ἔργοις πρὸς μητέρα καὶ ἀδελφὰς χρωμένων, ἰουσιαις τε διαίταις καὶ πολιτείαις ἡμᾶς ἐνασχρημοῦσιν· οὐκ ἤνεγκαν ἐπιπλεῖον παραμῆναι αὐτοὺς ὁ τῆς ἡμῶν κηδόμενος σωτηρίας. Ὅθεν καὶ τὰ νόθα τῆς Ἐκκλησίας δόγματα καταμακρὸν δεικνύοντα, θάπτον ἐσθίνοντο, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐκπλέγγοντο, ἄλλων ἐπ' ἄλλοις καινοτομουμένων, καὶ ἐπανισταμένων ἁλλήλοισι, ὡσπερ ἐν κυμάτων ἐπικραταίσειν· ὑπερρέοντων αἱ καὶ φθειρομένων εἰς ποταμίας τινὰς καὶ πολυτρόπους ἰδέας· καὶ τέλος εἰς τὸ ἀνυπόστατον καταλήγοντων. Προῦβαινε δὲ τὰ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐπὶ τὸ μᾶλλον προῆγε, ἀζησίσι τινεσὶ καὶ μέγεθος συνειστώσας ποριζούσης ἐντεύθει· ἐπὶ γὰρ ὡσαύτως εἶχεν ἡ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας λαμπρότης τε καὶ κατάστασις· τὸ τε σημὸν αὐτῆς καὶ σώφρον καὶ ἐλευθέρων· καὶ τὸ τῆς ἐθνίου πολιτείας αὐτῆς, καὶ εὐλακρονίης τῆς φιλοσοφίας, Ἑλληνιστί τε καὶ βαρβαροῖς ἀποστρίβον μᾶλα καθωρᾶτο. Καὶ τούτων ἐκείνων οἷα δὲτ' ἀνυποστάτων τῷ μακρῷ χρόνῳ διαβρύνοντων, καὶ ἡ τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος διαβολὴ συνέρρηθη. Μόνη δ' ἡ καθ' ἡμᾶς ἰσομολογούμενη διατελεῖ πίστις τε καὶ διδασκαλία ἐπὶ σημῶν τε καὶ σώφρονι καταστάματι, καὶ φιλοσοφία δογμάτων ἀειρημονίῶν ἐπιπρέπουσα· ὡς μηδὲν τοῦ λοιποῦ

A sacras Scripturas accommodantes. Apostolum autem Paulum maledictis et conviciis proscindentes, Epistolarum ejus librum, et item apostolorum Acta prorsus rejiciunt. Tatianus porro iste quatuor Evangeliorum conciliationem et concordantiam fecit, eique libro nomen Διὰ τεσσάρων imposuit, id est Unum Evangelium ex quatuor collectum, qui longo etiam duravit tempore. Ferunt eum quoque quasdam Apostoli transtulisse atque immutasse voces, ut scilicet inelaboratam elocutionis expoliret simplicitatem. Magnam præterea librorum vim is reliquit: in quibus maxime celebratur, quæ ad Græcos sive gentes scripta ab eo est oratio. In ea veterum temporum memoriam ac priscos persequens, omnium antiquorum apud Græcos et prophetarum vetustissimum fuisse Mosen ostendit: qui liber ejus omnium quos ille conscripsit, elegantissimus videtur, sicuti et me legere memini. Hæc de secta Tatiani, seu mavis, Severiani, dicta sufficiant.

CAPUT V.

Ut gratia Dei hæreticorum conatus discussisset: cum multa alias eis impedimenta objiciens, tum viros doctos, eloquentes et pios in Ecclesia excitans. Item catalogus ecclesiasticorum ejus temporis scriptorum.

Ad hunc modum temporibus illis hæreses suppullularunt: et per eas vetus generis nostri hostis hæreticorum quidem miserabiliter in jus suum et perditionem pertraxit; apud gentes autem, suis ipse portentosis turpibusque fœditatibus, maximam contra Christianum nomen, et salutiferi verbi doctrinam, gravissimam infamiam calumniam induxit: ut qui nondum ad fidei nostræ professionem essent pertracti, impiam admodum de nobis conciperent suspicionem, quasi nefandis libidinibus, matribus sororibusque nostris commisceremur, impuroque prorsus sceleratæ vitæ genere contaminaremur. Sed non diu hæreticos tulit, qui salutis nostræ curam gerit, Deus. Nam adulterina Ecclesiæ dogmata, quæ paulatim emicuerant, brevi sunt extincta, et a seipsis 287 inter se abolita, cum alii super alios novis rebus studerent, atque inter se conflictarentur: non aliter quam fluctuum commotiones insurgentes subinde, atque decidentem, in varias multiplicesque abeunt formas, et postremo ut nihil eorum appareat evanescent. Contra, veritatis ipsius causa tum incrementa sua capiebat, magisque in dies augebatur, accessionem quamdam et robur certum ex hæreticorum insultu sumens. Semper enim sibi constabat Ecclesiæ catholicæ splendor et satus: et castitas ejus, pudicitia, libertas, divinus vitæ morumque disciplinæ ordo, doctrinæque sinceritas, apud Græcos simul et Barbaros mirifice relucere cernebatur. Atque illis utpote quæ minime subsistant, temporis longinquitate diffluentibus, simul etiam coorta in doctrinam nostram invidiosa calumnia diffluit; solaque quam nos profitemur fides et doctrina,

sincerorumque dogmatum philosophia, in casto simul et puro statu suo pulchre atque decenter perstitit, ut deinceps nemo facile per calumniam contra eam infame quidquam et indecorum proferre auderet. Quam rem veteres, si qui aliquando adversus Ecclesie catholicæ doctrinam insurgerent, in primis studio habuerunt, propter impurorum et profanorum hominum vaniloquentiam. Et hoc quidem sic ipsa gratia et providentia Dei multis, ita ut decuit, modis efficiebat: nihilominus tamen illa alios quoque, qui ejusmodi deliramenta oppugnarent, in medium produxit, cum perniciosi illis et consceleratis pedem collatueros, et non tantum editis libris, verum etiam sine scripto firmissimis demonstrationum atque rationum probationibus, impiarum hæresium mendacia debellatueros. In quibus post Clementem, Ignatium et Polycarpum, primus Justinus ex philosophis martyr fuit: de quo in proximo, qui hunc præcessit, libro diximus. Post eum Hegeſippus laudem multam obtinuit. Ab hoc tertius Dionysius, Corinthiorum episcopus. Quartus, Antiochenus Theophilus. Deinde Philip-
pus, et Modestus, Melito, Apollinarius et Musanus. Secundum hos decimum locum consecutus est Bardesanes Syrus. Qui sane omnes plurima variaque reliquerunt scriptorum monumenta: de quibus, quantum poterimus, in præſenti dicemus tomo. **288** Sicuti in reliquis quoque faciemus: nec memoriam illorum qui hosce sunt subsecuti, interciderere patiemur. Faciemus etiam deinceps mentionem Pantæni, et Alexandrini Clementis, qui a volumine suo cognominatus est Στρωματεύς, seu Contextor: præterea Rhodonis et Miltiadæ, Apollonii et Serapionis, Irenæi et Hippolyti, et cæterorum usque ad ipsum doctissimum Originem: qui orationis virtute, doctrina, monumentisque librorum plurimum professioni Christianæ contulerunt momenti. De Papia quidem, Quadrato, Aristide et agamus.

CAPUT VI.

De libris, quos Justinus inter martyres philosophus composuit.

Permulta is quidem edidit scripta: quæ autem ad nos pervenerunt, hæc sunt: Ad Antoninum qui Pius cognominatus est, et liberos ejus, Romanumque senatum, pro fide nostra, oratio. Altera quoque ejusdem argumenti, ad Mareum Verum Antonini successorem defensio. Oratio item alia ad Græcos scripta, in qua multa de natura dæmonum facit verba: quæ sane diu multumque et apud Græcos sapientes, et apud nostros agitata est quæstio. Liber rursus alius ad Græcos editus, cujus titulus est *Confutatio*. Item liber *De monarchia Dei*, cujus argumenta et locos non solum ex nostrorum, verum etiam profanorum auctorum libris decerpit. Præterea liber qui inscribitur *Psalles*. Scholium de anima, in quo quæstionibus variis philosophorum Græcorum expositis opiniones quosdam apponit,

εἶξιναι δὺσφημόν τι καὶ ἄσιμον τολμᾶν κατ' αὐτῆς χρωμένῳ διαβολῇ ἐπιπέριν· ἃ δὲ τοῖς πάλαι διὰ σπουδῆς ἦσαν, ἐπισυνισταμένοις κατὰ τοῦ καθόλου τῆς Ἐκκλησίας δόγματος τῆς τῶν βεβήλων χάριν κενωφονίας. Καὶ τοῦτο μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοιά τε καὶ χάρις πολλοῖς τρόποις ὡς χρεῶν διεπράττετο· ὁμοῦ δ' ἰαυ ταῖς τοιαύταις ἐρισχελίαις ἀντιστρατηγούσας καὶ τινὰς ἐτέρους παρήγεν εἰς μέσον, ὅμοια τοῖς ἀλιτηρίοις καὶ παλαμναίοις τούτοις χωροῦντας, οὐ δὲ ἔγγράφων μόνου κατὰ τῶν ἀθίων τοῦ ψεύδους αἰρέσεων στρατευομένοις, ἀλλὰ καὶ δι' ἄγγράφων καὶ ἀδαμαντίνων ὡς εἰπεῖν ἀποδείξουν. Ἐν οἷς πρῶτος μετὰ Κλήμεντα καὶ Ἰγνατίου καὶ Πολύκαρπου, Ἰουστίνος ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος ἦν· ὅστις ἦν καὶ οἶος, ἐκεῖνου λέγοντος, ἐν τῇ πρό ταύτης διελάθωμεν ἱστορίᾳ. Μετὰ δὲ τούτου Ἠγήσιππος ἐγνωρίζετο. Τρίτος ἐπὶ τούτῳ Διονύσιος ἦν ὁ Κορινθίων ἐπίσκοπος. Τέταρτος ὁ τῆς Ἀντιόχου Θεόφιλος. Φίλιππος ἐπὶ τούτοις καὶ Μόδεστος· εἶτα Μελίτων, Ἀπολλινάριος τε καὶ Μουσανός· ἐπὶ τούτοις τὸν δέκατον ἐπέβαινε ἀριθμὸν Βαρδησιάνος ὁ Σύρος. Οἱ δὲ πάντες πλείστα καὶ διάφορα συγγράμματα καταλειπίσαι· περὶ ὧν ὡς ἐνάν γε τῷ παρόντι τόμῳ διαληψόμεθα· ὡς δὲ καὶ τῶν τοῖς εἰσέπειτα θράσσωμεν, τῶν μετὰ τούτους ἐρεξῆς τὴν μνήσαν ἀληστον διατηροῦντες. Πανταίνου γὰρ τὸ μετὰ τούτο μεμνήσομαι, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείης Κλήμενος, ὃς δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου Στρωματεύς ὠνομάσθη· τοῦ τε Ῥόδωνος καὶ Μελιτιάδου, Ἀπολλωνίου τε καὶ τοῦ Σεράπιωνος, καὶ τοῦ Εἰρηναίου, καὶ Ἰππολύτου, καὶ τῶν καθεστῆς, ἄχρι δὲ καὶ αὐτοῦ τῶν πολυμαθοῦς Ὀριγένης· ἐν τε λόγῳ δυνάμει καὶ διδασκαλίᾳ, συγγραφαῖς τε βιβλίων, τὰ μέγιστα τῶν καθ' ἡμᾶς λόγῳ συναρακμένων. Περὶ μὲντοι Παπία, Κοδράτου, Ἀριστείδου καὶ Κάστορος προειρήκαμεν. Ἀλλὰ περὶ τῶν συγγραμμάτων Ἰουστίνου τό γε νῦν ἔχον διαληπτέον.

Castore antea diximus. Nunc de Justinii libris

ΚΕΦΑΛΑ. Ζ.

Περὶ ὧν συνετάξατο λόγων Ἰουστίνος ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος.

Τούτῳ πολλὰ μὲν συγγράφα βιβλία· ἃ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἦλθον, ταῦτά εἰσιν· ὁ πρὸς Ἀυτανόβου τὸν Εὐσεβῆ ἐπικληθέντα καὶ τοὺς αὐτοῦ παῖδας, τὸν τε Ῥωμαίων σύγκλητον προσφωνητικὸς ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων γραφαίς. Δεύτερος, ἀπολογίαν περιέχων δευτέραν ὑπὲρ τῆς ἡμῶν πίστεως· ὃν πεποιήται πρὸς Μαρκον Οὐῆρον τὸν Ἀυτανόβου διάδοχον. Καὶ ἄλλος αὐτῷ λόγος πρὸς Ἑλληνας ἐπονήθη, ἐν ᾧ πολὺν ποιεῖται περὶ τῆς τῶν δαιμόνων φύσεως λόγον, πλείστα δὲ καὶ πολλάκις παρὰ τε τοῖς Ἑλλήνων σοφοῖς καὶ παρ' ἡμῶν ἐπισητηθείσης τῆς ὑποθέσεως. Καὶ ἄλλον δὲ δευτέρον πρὸς Ἑλληνας γράφει, ὃς ἐπιγραφὴν Ἐλεγχος εἶληχεν· ἕτερος δὲ αὐτῷ Περὶ Θεοῦ μοναρχίας ἐγράφη, τὴν σύστασιν εὐληφῶς οὐ μόνον ἐκ τῶν ἡμετέρων βιβλίων, ἀλλὰ γε δὲ καὶ τῶν θύραθεν· ἐπὶ τούτοις ὃν ἐπέγραψε Ψάλλ-

της· καὶ σχόλιον δὲ συντάττει περὶ ψυχῆς· ἐν ᾧ διαφόρους πύσεις τῶν περ' Ἑλλήσι φιλοσόφων ἐκθέμενος, δόξας τινὰς παρατίθεται· αἷς δὲ καὶ λογικῆς ἀκρωτησίου ἐπαγγέλλεται, ἐς ὕστερον καὶ τὸν ἑαυτοῦ δοκεῖν ἐν ἑτέρῳ παραθεῖναι συγγράμματι. Ἐταρον δὲ καὶ κατὰ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ συντάττει βιβλίον, ἐν ᾧ καὶ ταῦτα διέξεισι· « Μαρκίωνα δὲ τινὰ Ποντικόν, ὃς καὶ νῦν ἐτι διδάσκων τοὺς καθομένους ἄλλοι τινὰ εἶναι νομίζον μείζονα τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ· ὃς καὶ κατὰ πᾶν γένος ἀνθρώπων διὰ τῆς τῶν δαιμόνων συλλήψεως πολλοὺς ἐκείσε βλάσφημα λέγειν, καὶ ἀρνεῖσθαι τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς Πατέρα εἶναι τοῦ Χριστοῦ· ἄλλοι δὲ τινὰ ὡς ὅσα μείζονα παρὰ τοῦτον ὁμολογεῖν ποιοῦνται. Καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τούτων ὀρμηθέντες, ὡς ἔραρον, Χριστιανοὶ καλοῦνται· ὃν τρόπον καὶ οὐ κοινῶν ὄντων δογματῶν τοῖς φιλοσόφοις, τὸ ἐκαλοῦμενον δογμα τῆς φιλοσοφίας κοινόν ἐστιν. » Οἷς ἐξῆς ἐπάγει λέγων· « Ἐστὶ δὲ ἡμῖν καὶ σύνταγμα κατὰ πᾶσων τῶν γενομένων αἰρέσεων· ᾧ εἰ βούλησθε ἐντυχεῖν, δάσκατον. » Καὶ διαλογὸν δὲ πρὸς Ἰουδαίους ποιεῖται ἐν τῇ Ἐφεσίῳ διακριθῶν, πρὸς Τρύφωνα ἐπίσημον περ' Ἑβραίοις ἄνδρα προσηνοῦ· ἐν ᾧ σαφῶς παρεστῆ, ὅπως ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐπὶ τὸν τῆς πίστεως τοῦτον λόγον ἐκλυθεν· ὅπως τε τοῖς φιλοσόφοις μεθάρμασι τὴν σκουδὴν κατακλίωσι· καὶ ὡς ἐντεῦθεν ἐκθύμως ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἰδραμε ζήτησιν. Λέγει δὲ, ὡς καὶ Ἰουδαίῳ συσκευῆν κατὰ τῆς Χριστοῦ διδασκαλίας συνστήσαντο, τοιαῦτα Τρύφωνα διεξίω· « Οὐ μόνον δὲ οὐ μετανοήσατε ἐφ' οἷς ἐπράξατε κακῶς, ἀλλὰ ἄνδρας ἐλεκτοῦς ἐκλεξάμενοι τότε, ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ ἐξέπέμφατε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, λέγοντες αἴρατον ἄθεον περᾶνθαι Χριστιανῶν, καταλύοντες τε ταῦτα, ἄπειρ καθ' ἡμῶν οἱ ἄγνωστοις ἡμᾶς ἀκρωτες λέγουσιν· ὥστε οὐ μόνον ἀδικίας ἑαυτοῖς αἰτίαι ὑπέρχετε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀπίσιν ἀκλῶς ἀνθρώποις. » Γράφει δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτοῦ χρόνων χάρισμα προφητικῆ ἐπὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ δέκρηται. Παρίστασι δ' ἐν τούτῳ καὶ τὴν Ἀποκαλύψιν ὁμολογουμένῳ εἶναι τοῦ Ἰωάννου. Ἐτι γε μὴν ἐπίσταται διελέγων τὸν Τρύφωνα, ὡς Ἰουδαίῳ πολλὰ τινὰ τῶν προφητικῶν ῥητῶν περιεῖλον διαρρήδην περὶ Χριστοῦ ἐπαγγέλλοντα. Καὶ ἄλλοι δὲ κλειστοὶ πόνοι ἐρφέρονται τοῦ ἀνδρός. Οὕτω δ' ἦσαν διὰ σκουδῆς τοῖς κακαιοῖς τὰ αὐτοῦ, ὡς καὶ Εἰρηναῖον ἐν τετάρτῳ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις καὶ τινὰς αὐτοῦ μνημονεύειν φωνᾶς, ἐν οἷς λέγει· Καὶ καλῶς Ἰουστίνος ἐν τῷ Πρὸς Μαρκίωνα συντάγματι φησιν, ὅτι Ἀντὶ τῷ Κυρίῳ οὐκ ἀνέπισθον, ἄλλοι Θεὸν καταγγέλλοντες παρὰ τὸν δημιουργόν· » καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως κελίῳ· « Καὶ καλῶς ὁ Ἰουστίνος ἔφη, ὅτι πρὸ μὲν τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εὐθέως ποτε ὁ Σατανᾶς ἐτόλμησε βλασφημεῖν τὸν Θεόν· ἄτι μηδὲν εἰδὼς αὐτοῦ τὴν κατέκρινεν. » Καὶ τὰ μὲν οὖν Ἰουστίνου ἐν τούτοις.

A adversus quas rationes suas se aliquando producturum, sententiamque suam alio commentario expositurum pollicetur. Liber *Contra Marcionem Ponticum* compositus, in quo, sicuti et in oratione ad Antoninum imperatorem, hæc quoque scribit : « Marcion Ponticus hodie quoque sectatores suos docet, alium quemdam majorem eo qui creavit omnia, esse Deum : qui etiam per omne genus hominum, dæmonum fretus auxilio, permultis persuasit, ut blasphema dicerent, 239 et pernegarent factorem totius hujus universi patrem esse Christi, sed alium quemdam isto majorem hunc creasse profiterentur. Atque omnes qui ab iis provenerunt, quemadmodum diximus, Christiani vocantur : haud aliter quam, cum philosophis non sint communia dogmata, quod tamen philosophiæ dicitur, commune omnibus est nomen. » Quibus verbis postea illud addit : Est autem nobis contra omnes hæreses volumen compositum, quod vobis, si voletis, legendum dabimus. » Edidit quoque ad Judæos dialogum, quem Ephesi cum esset, Tryphoni, celebri apud Hebræos viro, quem etiam in eo secum disserentem introducit, dicavit. In eo clare profitetur, divina gratia se ad fidei nostræ professionem esse pertractum : proindeque cum multum studii in philosophorum disciplinis consumpsisset, animo se percupido ad veritatis inquisitionem decurrisset. Dicit quoque multa Judæos contra Christi doctrinam insidiosè molitos esse, hujusmodi ad Tryphonem verbis utens : « Non modo autem non egistis super eis quæ male fecistis, pœnitentiam : sed viros eximios delectos Hierosolymis in omnes orbis partes misistis, qui Christianam sectam ut atheam et deos abolentem, impietatisque manifestæ compertam esse dicerent ; eaque omnia de nobis, quæ qui nos ignorant, loquuntur, recenserent. Quapropter non vobis tantum ipsis, verum aliis etiam prorsus omnibus hominibus iniquitatis estis auctores. » Scribit præterea, ætate sua dona prophetica in Ecclesia Dei enituisse. Asserit etiam pro confesso haberi, Apocalypsim Joannis esse. Redarguit denique Tryphonem acriter, quod Judæi multa prophetarum dicta, manifeste de Christo vaticinantia, sustulerint. Aliæ quoque plures ejus exstiterunt lucubrationes. Adeo autem scripta ejus veteribus in pretio fuere, ut Irenæus in quarto *Adversus hæreses* libro dicta quædam ejus referat, dicens : « Recte vero Justinus in libro *Adversus Marcionem* inquit : « Quin Domino ipsi fidem non haberem, si alium quam rerum conditorem Deum denuntiaret. » Rursus in quinto ejusdem operis : « Recte Justinus dixit, quod ante Domini adventum non ausus fuerit Sathanas blasphemare Deum, quippe qui nondum condemnationem suam sciret. » Justini scripta sic se habent. »

290 CAPUT VII.

A

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

De Hegesippo et scriptis ejus.

Περὶ Ἠγησίππου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Eadem ætate et Hegesippus vixit. Quinque is libris integram et simplicem evangelicæ professionis reliquit doctrinam : in quibus satis indicat, multos se convenisse, cum Romam proficisceretur, episcopos, a quibus unam eandemque doctrinam acceperit. Mentionem etiam facit Clementis ad Corinthios epistolæ, cujus loca quædam recenset. Commemorat quoque, ut in episcopi eorum Primi colloquium pervenerit, atque inde Romam trajecerit, cum episcopatum ibi Anicetus teneret. Cujus diaconum Eleutherum memorat, qui Soteri successit, sicuti is Aniceto. In urbibus porro omnibus sanam se testatur invenisse prædicationem, quemadmodum scilicet lex, prophetæ, et Dominus ipse docuerit. Meminit itidem initiorum hæresium quarumdam, ita inquit : « Posteaquam Jacobus Justus martyrio est defunctus, sicuti et Dominus, idem ob verbum : in locum ejus patrum ejus Cleophæ filius Symeon est successit, quem omnes Domini fratrem consobrinum secundum esse retulerunt. Propterea autem Ecclesiam vocaverunt virginem, quod nondum esset inanibus et vanis corrupta doctrinis. Primus eam depravare cœpit, quod in petitione episcopatus repulsam tulisset, Thebutes (1), unus eorum numero qui ex septem hæresibus in populo Judaico prosemnatis, orientantur : a quibus et Simon est, unde Simoniani dicti : et Cleobius, unde Cleobiani : et Dositheus, unde Dositheani : et Gorthæus, unde Gorthæani : et Masbotheus, unde Masbotheani. Ab iis autem et Menandriani, et Marcionistæ, et Carpocratiani, et Valentiniani, et Basilidiani, et Saturniniani. Hi pro se quisque proprias seorsim induxerunt opiniones. Ab iis Pseudochristi, pseudopropheta, pseudopostoli, qui unitatem Ecclesiæ diviserunt perniciosis sermonibus adversus Deum et adversus Christum ejus. Scribit vero de Judæorum quoque hæresibus, dicens : « Fuerunt autem varis quoque in circumcissione inter filios Israel adversus tribum Juda et Christum ipsum sententiæ et sectæ : videlicet Hessæorum, Galilæorum, Hemerobaptistarum, Masbotheorum, Samaritanorum, Sadducæorum, Pharissæorum. » 291 Scribit insuper alia plurima, quorum partem antea suo quæque loco adducentes retulimus. Atque in iis quædam ex Hebræo et Syriaco Evangelio, et de Hebraica lingua affert. Tum autem satis indicat, a Judæis se ad Christianismum pervenisse. Mentionem quoque aliarum rerum facit ex Judaica sine scripto traditione. Et virtute omni refertam sapientiam Proverbia Solomonis vocat : non ipse vero tantum, sed et Irenæus, et plerique omnes qui vetustate sunt insignes. De iis autem libris qui Apocryphi dicuntur, dicit, ætate sua ab hæreticis quibusdam, ea quæ sunt conficta, illis esse clam inserta.

(1) Al. *Thebutis*.

Ἠγησίππος δὲ καὶ αὐτὸς τοῖς αὐτοῖς ἐκμαζῶν ἦν χρόνοις. Πέντε μὲν οὖν συγγραμμάτων οὗτος πλήρη τε καὶ ἀπλουστάτην τῆς εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως κατέλιπε τὴν διδασκαλίαν · ἐν οἷς ἐμφανὲς ἐστὶν ὡς πολλοῖς συνεγένετο τῶν ἐπισκόπων τὴν ἐς Ῥώμην στείλλομενος, ἐξ ὧν μίαν τὴν διδασκαλίαν παρεληφέναι φησί. Μένονται δὲ καὶ τῆς Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς, μέρη τινὰ ταύτης διεικνύων · καὶ ὡς συμμίξει Πρίμῳ τῷ ταύτης ἐπισκόπῳ · ἀφικέσθαι τε ἐκείθεν εἰς Ῥώμην, Ἀνικήτου ἐπισκοπούντος · οὗ διάκονον τὸν Ἐλεύθερον λέγει, ὅς τὸν Σωτῆρα διεδέξατο · οὗτος δὲ τὸν Ἀνικήτον. Καὶ ἐν πάσαις δὲ ταῖς πόλεσιν ὑγιᾶς εὐρηκεῖται λέγει τὸ κήρυγμα, ὡς ὁ νόμος κηρύττει καὶ οἱ προφῆται καὶ ὁ Κύριος. Μένονται δὲ καὶ οὗτος ἀρχαῖς αἰρέσεων τινῶν, οὕτω διεικνύων · « Καὶ μετὰ τὸ μαρτυρήσαι Ἰάκωβον τὸν Δίκαιον, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἐπὶ τῷ αὐτῷ λόγῳ, πάλιν ὁ ἐκ θεοῦ αὐτοῦ Συμεὼν ὁ τοῦ Κλοπᾶ καθίσταται ἐπίσκοπος, ὃν προείθετο πάντες ἀνεψίον εἶναι τοῦ Κυρίου δεύτερον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἐκάλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν παρθένον · οὕτω γὰρ ἔφηκετο ἀκοαῖς ματαίαις. Ἀρχεται δὲ ὁ Θεουθις, διὰ τὸ μὴ γινέσθαι αὐτὸν ἐπίσκοπον, ὑποφθίρειν · ἀπὸ τῶν ἐπὶ αἰρέσεων καὶ αὐτὸς ἦν ἐν τῷ λαῷ · ἅπ' ὧν Σίμων ὄθεν οἱ Σιμωνιανοὶ · καὶ Κλεόβιος, ὄθεν Κλεοβιανοὶ · καὶ Δοσιθεός, ὄθεν Δοσιθεανοὶ · καὶ Γορθαῖος, ὄθεν Γορθαῖοι · καὶ Μασβώθιος, ὄθεν Μασβωθιανοὶ. Ἀπὸ τούτων μὲν Ἀδριανισταί, καὶ Μαρκιανισταί, καὶ Καρποκρατιανοὶ, καὶ Οὐαλεντινιανοὶ, καὶ Βασιλειδιανοὶ, καὶ Σατορνιανοὶ · ἕκαστος ἰδίως καὶ ἑτέρως ἰδίαν δόξαν παραστήγαγον. Ἀπὸ τούτων ψευδοχριστοί, ψευδοπροφῆται, ψευδαπόστολοι · οἵτινες ἐμίρσαν τὴν ἔνωσιν τῆς Ἐκκλησίας φθοριμαίως λόγοις κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. » Ἰσραὴλ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἰουδαίᾳ αἰρέσεων, λέγων · « Ἦσαί δὲ καὶ γινώματι διάφοροι ἐν τῇ περιτομῇ ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ τῶν κατὰ τῆς φυλῆς Ἰουδα καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐταί · Ἑσσαῖοι, Γαλιλαῖοι, Ἡμεροβαπτισταί, Μασβωθαῖοι. Σαμαρεῖται, Σαδδουκαῖοι, Φαρισαῖοι. » Καὶ ἕτερα δὲ πλείστα γράφει, ὧν ἐκ μέρους ἤδη πρότερον μνείαν ἐποίησάμεθα, ἐν οικείοις καιροῖς τὸ προσῆκον παρατιθέμενοι. Ἐν οἷς ἐκ τε τοῦ καθ' Ἑβραίου Εὐαγγελίου, καὶ τοῦ Συριακοῦ, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ἑβραϊδὸς διαλέκτου, τινὰ τιθῆσιν, ἐμφαίνων ἐξ Ἑβραίων Χριστῶν προσελθεῖν. Μνείαν δὲ καὶ ἄλλων ποιῆται ἐξ Ἰουδαϊκῆς ἀγράφου παραδόσεως. Πικάρτητον δὲ σοφίαν καὶ τὰς Παροιμίας Σολομώντος καλεῖ · οὐ μόνος δὲ οὗτος, ἀλλὰ καὶ Εἰρηναῖος, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ ἀρχαιώτατοι διαφέροντες. Διείξει δὲ καὶ περὶ τῶν λεγομένων Ἀποκρύφων, λέγων ἐπὶ τῆς κατ' αὐτὸν γενεᾶς πρὸς τινῶν αἰρετικῶν τινὰ τῶν ἐκείσε πεπλασμένα παρενηθῆναι.

D

ΚΕΦΑΛ. Η'.

A

CAPUT VIII.

Περὶ Διονυσίου τοῦ Κορινθίων ἐπισκόπου,
καὶ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

*De Dionysio Corinthiorum episcopo, et epistolis
ejus.*

Μετὰ δὲ τούτων ἐπὶ τὸν Κορινθίων Διονύσιον βα-
διστίων τῷ λόγῳ, δεικνύντας, ὅτι τε τῆς αὐτοῦ πα-
ροικίας κατῆρχε, καὶ ὡς τῆ ἐνθῆ φιλοσοφία οὐ
μῦθον τοῖς ὑπ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὑπ' ἄλλοδαπῆς
δαφείῳς ἐχορήγει, πᾶσιν ἐκὺτον παρέχων, οἷς καθο-
λικαῖς ταῖς ἐπιστολαῖς προσωμίλει· ὧν μία πρὸς
Λακεδαιμονίου ἐστὶ, κατῆχθειν περιέχουσα ὀρθο-
δοξίας, περὶ εἰρήνης τε καὶ ἐνώσεως ὑποθεμένη·
δευτέρα πρὸς Ἀθηναίους, πρὸς τὴν ἀκαίρην πίστιν
αὐτοῦ διεγείρουσα· ἐλαχὺν τε περιέχει ὡς ἀνὸν δι-
γάμων πρὸς τὴν ἀκριβῆ τοῦ Εὐαγγελίου πολιτείας
ἰσχυρισμῶν· ὡς καὶ μικροῦ δεῖν ἀποστῆναι τοῦ
πράγματος· ἄρ' οὐ Πούπλιον τοῖς κατ' ἐκείνου καιροῦ
διωγμαῖς, ἐπιστραφίσει μαρτυρίῳ τὸν βίον συνείδη-
οἷς Κοδράτων μετὰ Πούπλιον ἰστορεῖ τῆς Ἐκκλησίας
ἡγεμονεύσαι, οὗ ταῖς σπουδαῖς ἐπισυναχθῆναι πάλιν
αὐτοῦς φασί, καὶ τὴν ἀνακαλύψασιν αὐθις γινέσθαι
τῆς πίστεως· Ἐν ἧ ἐπιστολῇ δεικνυσιν, ὡς προτρο-
παῖς Παύλου καὶ Διονυσίου ὁ Ἀρεοπαγίτης τῆς ἐν
Ἀθῆναις ἐκκλησίας προέστη· Ἄλλα δὲ αὐτῷ πρὸς
Νικομηθεῖς ἐγράφη ἐπιστολὴ· ἐν ἧ τῆ Μαρκίωνος
αἰρέσει σφόδρα μαχόμενος, τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι
στραχέει· καὶ ταῖς κατὰ Κρήτην δὲ καὶ Γόρτυνας ἐκ-
κλησίαις ἄλλη ἐμφέρεται· ἐν ἧ ἀποδοχῆς καὶ τὸν
ἐκείνης ἐπίσκοπον Φίλιππον ἀξίῳ, ὡς τὴν Ἐκκλη-
σίαν λαμπρῶς ἀνδραγαθεύσαν διέποντα· φυλάττεισθαι
τε πρὸς τῷ εὐαγγελίῳ παρακαλεῖ καὶ τὸ σχολιὸν καὶ δια-
στροφὸν τῶν αἰρετικῶν· Ἀμαστρίδι δὲ καὶ ταῖς
κατὰ Πόντον ἐκκλησίαις ἐπιστέλλων, Βακχυλίδου καὶ
Ἐλπίστου, ὡς προτρεφόμενον, μνησθῆναι ποιῆται τῷ
γράμματι, Παλμῶν τε ἐπίσκοπον ἐκείνοις παρασα-
μαίνεται· ἐν ἧ ἐπιστολῇ πολλῶν Γραφικῶν λύσεις
διασαφῆ· ἐισαγέται μὲν ὡς κλειστότα περὶ τῆ ἀγνείας
καὶ γάμου· Προστίθεται γε μὴν καὶ τοὺς ἐξ οἰκισθη-
ποτοῦν αἰρέσεως, ἢ κλημμελαϊκῆς, ἢ ἀμαρτίας ἐπι-
στρέφοντας, ἀσμένως προσεῖσθαι· Ταύταις δὲ καὶ ἡ
πρὸς Κνωσσίου ἐστὶν ἀφεξῆς· ἐν ἧ τῷ ἐπισκόπῳ
αὐτῶν Πινυτῷ παρακαλεῖ, μὴ τὸ βαρὺ φορτίον τῆς
ἐκείνης ὡς ἐπίσκοπος ἐπιτεθῆναι τοῖς ἀδελφοῖς· τῆς
δὲ τῶν πολλῶν ἀσθενείας καταστοχεῖσθαι· Πρὸς τὸν
ἐκείνης ἀπογράφων θειάζει τὸν ἄνδρα καὶ ἀποδέχεται·
δειτὰ γε μὴν στέρβοτεροις γράμμασι τὴν
ἀρετὴν καὶ τελείαν τροφὴν αὐτοῖς ἐπιχορηγεῖν· ὡς
ἀν μὴ τοῖς νεκρωθεῖσιν ἐντραφέντες, λάθωσι κατα-
γράφαντες τῆ διὰ γαλακτος ἀγωγῆ· δι' ἧς ἐπιστο-
λῆς καὶ τὸ τοῦ Πινυτοῦ περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν,
ὅ τε λόγος καὶ ἡ περὶ τὰ θεῖα σύνοσις καὶ τὸ τῶν
ἐκείνων ἀφέλιμον διδασκνύται· Καὶ Σωτῆρι δὲ τῷ
τῆς Ρώμης ἐπισκόπῳ ἄλλαν ὑπαγορεύει ἐπιστολὴν,
ἐξ ἧς βραχία παραθεῖναι δίκαιον ἡγήμα· ἐξ ὧν τὸ

B

C

D

Ab hoc ad Dionysium Corinthium oratio con-
vertenda, qui ecclesiae ejus loci praefuit : et non
solum pio et sancto labore eis qui curae ejus fue-
rant, commissi, sed etiam qui in longinquis essent
regionibus, plurimum profuit, omnibus seipsum
facilem praebens, et epistolas catholicas ad eos
scribens : quarum una ad Lacedaemonios est, cate-
chesim et institutionem orthodoxiae rectorisque
doctrinae continens : cujus titulus est. De pace et
unitate. Secundam ad Athenienses dedit, qua eos
ad sinceram fidem complectendam excitat, cum
legitima objurgatione : quod parum essent ad ac-
curatum evangelicæ doctrinae et vitae institutum
intenti ; quippe qui prorsus fere a professione
Christiana desciverint : ex quo in eorum tempo-
rum persecutione Publius episcopus eorum et vita
martyrio consignata excessit : cui Quadratum suc-
cessisse, ecclesia gubernanda, commemorans, stu-
dio diligentiaque ejus conventus fidelium denuo
agi caepisse, et fidei igniculos rursus excitatos
esse, dicit. In ea epistola quoque indicat, Pauli
cohortatione Dionysium Areopagitam episcopatum
ecclesiae Atheniensium suscepisse. Scripsit aliam
quoque ad Nicomediae ecclesiam, in qua Marcionis
haeresim vehementer impugnans, ecclesiastico cano-
ni insistit atque innititur. Ad Gortynios etiam,
et reliquas per Cretam ecclesias alia circumfertur,
in qua, cum episcopum eorum Philippum, quod
ecclesiam suam fortitudinis et virtutis omnis laude
florentem rite gubernavit, commendat : **292** tum
in fine eos hortatur, ut sibi a fraude et perversitate
haereticorum caveant. Amastridi porro et
Ponticis ecclesiis scribens, Bacchylidae, et Elpisti,
qui eum ad scribendum sint cohortati, et Palmæ
episcopi mentionem infert. In ea epistola multas
Scripturarum solutiones et declarationes exponit :
multa de castitate et conjugio refert. Jubet etiam
omnes qui a quacunque haeresi, delicto, et peccato
per penitentiam convertantur ad Ecclesiam, be-
nigne recipi. Has consequitur, quæ ad Gnosios
est data epistola : in qua episcopum Pinytum ad-
monet, ne cœlibatus onus, tanquam necessarium
fratribus imponat (1), sed infirmitatis multorum
rationem habeat. Ad quam ille rescribens, cum
virum eum admiratur, laudat, et complectitur :
tum ab eo maturiores firmioresque petit litteras,
quibus illis meliorem solidioremque cibum imper-
tiat, ne puerilibus innutriti alimentis, in lactis
nutritione consenescant. Per quam epistolam,
non modo Pinytus orthodoxam rectamque fidem,

(1) De onere celibatus divi Ignatii exstant sen-
tentias : « Si quis potest in castitate manere, ob
carnis Dominicæ honorem, citra glorificationem ma-
neat Decet autem et nubentes et nuptias de sen-
tentia episcopi conjugium insituere, ut nuptiæ
juxta Deum contrahantur, non secundum carnem

libidinem. Cœlibatus jugum nemini imposueris.
Est enim respericulosa, et custoditur, cum obtine-
tur, difficilis, quando ex necessitate servatur. Ju-
venibus nuptias permitte, priusquam meretricis
amoribus corrumpantur. (In *Gnomologico Græco*,
lib. 1, cap. 14.)

sed eloquentiam, divinamque prudentiam et curam suam, quam de gregis sui profectu et utilitate gessit, satis declarat. Sed ad Soterem quoque Romanæ urbis episcopum epistolam dedit, ex qua per pauca hic inserere placuit, de consuetudine ecclesiarum, quæ usque ad persecutionem duravit. Eam cum ipse quoque approbet, ita refert : « Jam inde ab initio hæc vobis est consuetudo, ut fratres omnes vario beneficiorum genere afficiatis : et ecclesiis multis, quæ passim sunt in urbibus, subsidium mittatis : per quod jamdudum et egenorum penuriam recreatis, et fratres in metallis opus facientes allevatis, moremque Romanum a majoribus acceptum Romani retinetis. Quem non modo conservavit, sed adauxit etiam, beatus episcopus vester Soter, cum liberaliter munera sanctis submittendo, tum fratres ad nos redeuntes, ut filios suos pater amatissimus, sermonibus beatis cohortando. » In ea ipsa epistola et Clementis ad Cerinthios epistolæ meminit, superioribus temporibus more antiquo in Ecclesia eam legi solitam significans, **293** inquit enim : « Hodiernum transgessimus sacrum Dominicum diem, quo epistolam vestram legimus, quam etiam deinceps semper cohortationis institutionisque nostræ gratia legemus : itidem ut alteram illam a Clemente ad nos scriptam. » Insuper et de epistolis ipse suis, tanquam callide depravatis, ita scripsit : « Epistolas enim fratrum rogatu scripsi, sed eas diaboli apostoli zizaniis compleverunt quædam quidem expungentes, quædam autem inserentes. Quibus Væ illud est repositum. Non mirandum certe, si etiam Dominica scripta nonnulli corrumpere sunt ausi, quando nostris, etiam illis longe dissimilibus, insidias struxerunt. » Est etiam epistola ejus ad Chrysopharam, fidissimam sororem : cui ille convenientia scribens, rationali eam exsatiavit alimento. Hæc de Dionysio.

CAPUT IX.

De Theophilo Antiochiæ episcopo, et de Modesto, eorumque scriptis.

Theophili autem Antiochiæ episcopi ad Antolycum tres feruntur Institutionum libri. Et adversus Hermogenis hæresim liber, in quo multis utitur testimoniis ex Joannis Apocalypsi. Exstant ejus quoque scripta alia, divinis referta doctrinis. Cæterum ea tempestate, cum hæretici zizaniorum more, in sincera et pura semente Ecclesiæ, valde succrescerent, ecclesiarum per orbem episcopi illos perinde atque sylvestres feras propellendo arcebant, aliquando quidem scriptis ad fratres exhortationibus et præceptis, nonnunquam vero etiam sola verborum vi in faciem hostibus ad eos evertendos congressi ; quandoque libris editis, densis atque certis confutationibus eos longe amandantes. Ex quibus etiam unus est, de quo nunc agimus, Theophilus, fortis sane propugnator : quem contra Marcionem strenue rem gessisse, erroremque ejus et fraudem in publicum produxisse, ex libris ejus qui adhuc circumferuntur, satis apparet. Sed non is modo contra Ponticum Marcionem depu-

μέχρι τοῦ διωγμοῦ φυλαττόμενον ἐκείνοις ἔθος παριστάται. Ὁ καὶ ἀποδοχῆς ἀξίων, οὕτως πως διεξείσιν· α' Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ὑμῖν ἔθος ἐστὶ τοῦτο, πάντα μὲν ἀδελφοὺς ποικίλως εὐεργετεῖν· ἐκκλησιαίαις τε πολλαῖς ταῖς κατὰ πάσαν πόλιν ἐφόδια πέμπειν· ὧδε μὲν τῶν τῶν δεομένων πενίαν ἀναψύχοντας, ἐν μετallois δὲ ἀδελφοῖς ὑπάρχουσιν ἐπιχορηγοῦντας, δι' ὧν πέμπετε ἀρχῆθεν ἐφοδίων· πατροπαράδοτον ἔθος Ῥωμαίων Ῥωμαῖοι φυλάττοντες· ὁ οὐ, μόνον διατετήρηκεν ὁ μακάριος ὑμῶν ἐπίσκοπος Σωτήρ, ἀλλὰ καὶ ἠύξηκεν, ἐπιχορηγῶν μὲν τὴν διασκευομένην θαψίλειαν τὴν εἰς τοὺς ἁγίους, λόγοις δὲ μακαρίους τοὺς ἀνιόντας ἀδελφοὺς, ὡς τέκνα πατῆρ φιλόστοργος παρακαλῶν. » Ἐν ταύτῃ δὲ ἐπιστολῇ καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους τοῦ Κλήμεντος μνείαις B ποιεῖται ἐπιστολῆς, δηλῶν ὡς ἀνέκαθεν ἔθει δὴ τὴν παλαιῇ ἐπ' Ἐκκλησίας ταύτην ἀναγινώσκεισθαι. Λέγει γὰρ· α' Τὴν σήμερον οὖν Κυριακὴν ἁγίαν διηγώμεν, ἐν ἣ ἀνέγνωμεν ὑμῶν τὴν ἐπιστολὴν, ἣν καὶ ἔβρομεν αἰεὶ ποτε ἀναγινώσκοντες νοουθετεῖσθαι· ὡς καὶ τῆς προτέρας ἡμῖν διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαν. » Ἐτι γὰρ μὴ καὶ περὶ τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν οὕτως ὡς βραδουρρηθιστῶν ταιαυτά φησιν· α' Ἐπιστολάς γὰρ ἀδελφῶν ἀξιοσάντων με γράψαι, ἔγραψα· καὶ ταύτας οἱ τοῦ διαβόλου ἀπόστολοι ζιζανίων γεγεμίσαντες, ἃ μὲν ἐξαίρουσιντες, ἃ δὲ προστιθέμεντες· οἷς τὸ οὐαί κεῖται. Οὐ θαυμαστὸν ἄρα, εἰ καὶ τῶν Κυριακῶν βραδουρρηθιστῶν τινες ἐπιβεβληται γραφῶν, ὅπως καὶ ταῖς οὐ τοιαύταις ἐπιβιβουλεύκασι. » Καὶ πρὸς Χρυσοφώραν δὲ πιστοτάτην ἀδελφὴν ἄλλη τούτου ἐστὶν ἐπιστολὴ· ἣ δὲ τὰ κατέλληλα γράφων, τῆς λογικῆς τροφῆς ἐνεπίμπλα. Ἐν τούτοις μὲν καὶ τὰ Διονυσίου.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ Θεοφίλου Ἀντιοχείας, καὶ Μοδέστου, καὶ τῆς συγγραφῆς αὐτῶν.

Θεοφίλου δὲ, ὃν Ἀντιοχείας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν, πρὸς Αὐτόλυκον τρία ἐμφέρεται στοιχειώδη συγγράμματα, καὶ πρὸς τὴν Ἐρμογένους αἵρεσιν ἑτέρου· ἐν ᾧ καὶ πολλοὶς τισὶ χρῆται ῥητοῖς τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως· καὶ ἑτέρα δὲ αὐτοῦ βιβλία ἔγνωμεν, θείων μεστὰ κατηχήσεων. Τῶν δ' αἰρετικῶν τανταυτὰ ζιζανίων δίκην τῷ εἰλικρινεῖ τῆς Ἐκκλησίας σπόρῳ συχνῶς ἐπιφουμένον, οἱ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οἶά τινες ἁγίους ὄσους διασποῦντες ἀνείργον, ποτὲ μὲν πρὸς τοὺς ἀδελφούς ἐγγράφοις νοουθεσιαίαι καὶ εἰσηγήσεις, ἔστι δ' ὅτε καὶ ταῖς αὐτοπροσώποις τῶν λόγων μάστιγι, γυμνῶς οὕτω πρὸς ἀνατροπὴν χωροῦντες· ποῦ δὲ καὶ ἐγγράφοις ὑπομνήμασι τῷ συνεχεῖ τῶν ἐλέγχων καὶ ἠκριβωμένῳ μακρῶν ἀπελαύνοντες. Καθ' ὧν δὲ καὶ ὁ νῦν ἡμῖν εἰς θεωρίαν προκειμένος Θεοφίλος ἀνδρικῶς στρατευσάμενος, δῆλος ἐστὶ πολὺς βίαν κατὰ Μαρκίωνα, ἐξ ὧν εἰσέται ἐμπερομένων οἰκείων λόγων τὴν ἐκείνου πλάνην στερόβως ἐστηλιτευεν. Οὐχ οὔτως δὲ μόνος κατὰ τοῦ Ποντικῆ Μαρ-

κίανος ἐπίσταται, ἀλλὰ καὶ Φίλιππος, ὃν πρὸ βρα-
χίως ἐκ τῶν Διονυσίου φωνῶν τῆς ἐν Γορτύνη
κυριακίας ἐπίσκοπον ἔγνωμεν, σπουδαιότατον πάνυ
λόγων κατ' ἐκείνου ἐξήνεγκε· καὶ μὴν καὶ Εἰρηναῖος
καὶ Μόδεστος· ὅς τῶν ἄλλων ὡς πλείστον τὴν τοῦ
ἄνδρος καταφωράσας κλίανη, διαφερόντως ἐξήλεγξε.
Καὶ ἄλλοι δὲ πλείους ἐγῶνα κατ' αὐτοῦ ἐνεστα-
σαντο· ὧν καὶ τὰ ὑπομνήματα παρὰ τοῖς φιλομα-
θείαις ἐς δεῦρο διαφυλάττονται.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Περὶ Μελίτωνος τοῦ Σάρδεων· καὶ περὶ
ἧν ἔγραψε πραγματείων αὐτοῦ.

Κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τούτους καὶ Μελίτων τῆς
ἐν Σάρδεων ἐκκλησίας, Ἀπολλινάριός τε τῆς Ἱερα-
πολετιῶν ἐπίσκοποι ἔγνωρίζοντο, λόγοις τε διακρη-
πῶς ἀμαρτίζοντες, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων δόγμασιν
ἐκπρῆκτοντες· οἱ δὲ καὶ ἄμφω. Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ
τῷ πρῶτῳ λόγους ὑπὲρ τῆς ἡμῶν πίστεως ἰδίᾳ ἐκάτερος
ἀπολογίας ἔχοντας προσεφώνησαν. Ὁ μὲντοι Μελίτων
καὶ διετύχῃ Περὶ τοῦ Πάσχα λόγους συντίθεισιν·
ἐν οἷς ἐμφανῶς ἀρχόμενος, καθ' ὃν χρόνον τὰ βιβλία
συντάττει, τοῦτοις τοῖς ῥήμασιν· « Ἐπὶ Σαρουί-
λου ἀδελφάτου Παύλου τῆς Ἀσίας, ᾧ Σάγγαρις
καιρῷ ἠμαρτύρησεν, ἐγένετο ζήτησις πολλὴ ἐν Λαο-
δικείᾳ περὶ τοῦ Πάσχα, ἠμπεσόντος κατὰ καιρὸν
ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, καὶ ἔγραψα ταῦτα. » Τού-
των δὲ τῶν λόγων καὶ ὁ Ἀλεξάνδρου Κλήμας
μνησθεὶς κοίεται ἐν τῷ σφετέρῳ Περὶ τοῦ Πάσχα
λόγῳ· ὃν διὰ Μελίτωνα συντάξει ἱστορεῖ. Λόγος δ'
ἕτερος τοῦ Μελίτωνος φέρεται, ὁ Περὶ πολιτείας
καὶ προφητῶν· καὶ ὁ Περὶ Ἐκκλησίας καὶ ὁ
Περὶ Κυριακῆς ἔτι δὲ ὁ Περὶ πίστεως ἀνθρώ-
που καὶ πλάσσεως τῆν ἐκγραφὴν εὐληθῶς· καὶ ὁ Περὶ
ὑπακοῆς πίστεως· καὶ ὁ Περὶ αἰσθητηρίων, ἐπὶ
δὲ τούτοις ὁ Περὶ ψυχῆς αὐτῷ καὶ σώματος πε-
ποννημένος ἱστόν. Ἐν οἷς καὶ Περὶ λουτροῦ καὶ
ἀληθείας· καὶ ὁ Περὶ κτίσεως καὶ γενέσεως
Χριστοῦ· καὶ ἕτεροι δὲ αὐτῷ συντάγησαν ὁ Περὶ
προφητείας καὶ φαινομένων· ἔτι δὲ ἡ κλεις·
καὶ τὰ Περὶ τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς Ἀποκαλύ-
ψεως Ἰωάννου· καὶ ὁ Περὶ ἰνσωμάτου Θεοῦ·
καὶ τὸ πρὸς Ἀντωνίνον ἐπὶ πᾶσι βιβλίον· ἐν ᾧ καὶ τὰ
ταῦτα καθ' ἡμῶν ταυτικῶς γινόμενα ἱστορεῖ· « τὸ
γὰρ οὐδέποτε γινόμενον, λόγων, νῦν διώκεται· τὸ τῶν
θεοσβῶν γένος, καινοῖς ἐλαυνόμενον δόγμασι κατὰ
τὴν Ἀσίαν. Οἱ γὰρ ἀνομιδοὶ συκοφάνται καὶ τῶν
ἄλλοτριῶν ἱρασταὶ, τὴν ἐκ τῶν διαταγμάτων ἔχον-
τες ἀφροσύνην, φανερώς ληστεύουσι νύκτωρ καὶ μεθ'
ἡμέρας διαρπάζοντες τοὺς μηδὲν ἀδικούντας. Καὶ
εἰ μὴ σοῦ κελύσαντος τοῦτο κρᾶττεται, ἴστω κα-
λῶς γινόμενον· δίκαιος γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἂν ἀδικῶς
βουλεύσασκε πώποτε· καὶ ἡμεῖς ἠδίκως φέρομεν τοῦ
ταύτου θανάτου τὸ γέρας. Ταύτην δὲ σοὶ προσφέ-
ρομαι δέησιν μόνην, ἵνα αὐτὸς πρότερον ἐπιγνοὺς
τοὺς τῆς τοιαύτης φιλονεικίας ἐργάτας δικαίως
κρίσεις, εἰ εἴξιοι θεσάται καὶ τιμωρίας, ἢ σωτη-
ρίας καὶ ἡσυχίας εἰσίν. Εἰ δὲ καὶ κερὰ σοῦ τὸ σῶμα
τῷ πυρὶ ἐκαρῆ, καὶ τὸ καινὸν τοῦτο δίκτυγμα,

gnavit : 294 sed et Philippus, quem paulo ante
ex Dionysii verbis episcopum Gortynæ fuisse didi-
cimus, luculentum adversus eundem edidit librum,
sicuti et Irenæus : et Modestus, qui præ cæteris
maxime imposturas ejus et et deprehendit redar-
guit. Quin et plures alii certamen contra eum sus-
ceperunt : quorum monumenta ad hoc usque tem-
pus a studiosis sunt conservata.

CAPUT X.

De Melitone Sardensi episcopo, et opusculis ejus.

Eisdem temporibus Melito quoque Sardensis, et
Appollinarius Hierapolitanorum ecclesiæ episcopi,
eloquentia simul apostolicaque doctrina in primis
florere : qui ambo seorsim Marco Antomino ju-
niori pro Christianæ religionis defensione scriptos
libros dicarunt. Melito sane duos *De Paschate* com-
posuit libros, in quorum principio, quo tempore
eos conscripserit, ostendit hisce verbis : « Sub
Servilio Paulo Asiæ proconsule, quo tempore San-
garis martyrimo obiit, quæstio magna Laodicæ,
de Paschate, quod tempestive in eos incidit dies,
est exorta, hæc quoque a me sunt perscripta. »
Istorum librorum Clemens quoque Alexandrinus
meminit in suo *De Paschate* opere, quod se pro-
pter Melitonem composuisse testatur. Præterea
Melitionis liber circumfertur, *De conversatione et
prophetis*, item *De Ecclesia*, alius *De die Dominico*,
alius *De natura et creatione hominis* inscriptus.
Item *De obedientia fidei* : *De sensibus* [eorumque
sedibus]. Alius præterea, *De anima et corpore*.
Rursus, *De lavacro et veritate* ; *De fide, et de nati-
vitate Christi*. Insuper *De prophetia, et de hospita-
litate*. Item is qui dicitur *Clavis* : *De diabolo, De
Apocalypsi Joannis, De deo corpore induto*. Ad
hos accedit liber antonino oblatus, in quo contra
nos tum temporis patrata talia quædam memorat.
« Quod antea nunquam est factum, id nunc tandem
fit, ut cultores Dei affligantur, et novis edictis pro-
positis per Asiam proscribantur. 295 Impuden-
tissimi enim sycophantæ, et qui alienis bonis ani-
mum per cupiditatem et avaritiam adjecere, occa-
sione ex principum constitutionibus arrepta, diu
noctaque propalam excutiunt et rapiunt eos qui
nihil admiserunt mali. Ac si quidem hæc jussu tuo
fiant, sit sane recte factum. Justus enim princeps
nihil injusti statuerit unquam : et nos æquo li-
bentique animo cædium ejusmodi ferimus præ-
mium. Te vero illud modo rogamus, ut ipse prius
rem dispicias, auctoresque tantæ pertinaciæ inqui-
ras, atque ex æquo et bono decernas, supplicione
et morte, an salute et quiete sint digni. Sin autem
te quoque minime sciente nova hæc constitutio et
sanctio hæc est promulgata, ut inusitato prorsus
more in nos sæviatur, quod antea ne adversus
Barbaros quidem hostes fieri decuit : multo magis
obhsecrandus nobis es, ne nos in tam aperta et pu-

blica violentia et direptione despicias. Posthæc etiam illa refert: «Philosophia nostra antea quidem inter Barbaros viguit, et cum in Romani imperii provinciis, ex majoribus tuis uno Augusto Cæsare rerum potiente, effloresceret, admodum imperio tuo commodavit. Ex eo namque tempore in immensum res Romana crevit: cujus tu, successor optatus factus, diutissime imperium administrabis, si una cum filio tuo, philosophiam istam, quæ cum imperio quasi simul nutrita, et cum Augusto incrementa sua cepit, conservaveris. Ea quippe et a majoribus tuis, præ cæteris religionibus, est habita in pretio. Professionem porro nostram reipublicæ bono esse, illud in primis indicat, quod vigorem suum habere cœperit vigente maxime imperio: et quod in Augusti rerum administrationem nihil adversi inciderit, sed ediverso prospera omnia et præclara ex arbitrio et voto omnium successerint. Soli reperti sunt Nero et Domitianus, qui ab invidis et male conciliatis quibusdam hominibus persuasi, professionem nostram calumniæ expositam esse voluerunt. A quibus, more iniquissimo, per illos impudentis sycophantiæ profudit mendacium. Sed enim pii parentes tui imperitiam illorum correxerunt, multis sæpe rescriptis eos objurgantes, qui de nobis præter leges et æquitatem, quidquam statuere aut tentare fuissent ausi. Inter quos avus tuus Adrianus, cum ad alios plures, tum ad Fundanum proconsulem Asiæ præfectum, ea de re scripsit. Pater quoque tuus, tecum imperii res administrans, in edicto eo quod a civitates, 296 nominatim vero ad Larissæos, et Thessalonicenses, et Græcos omnes, ne quid rerum novarum fieret, dedit, de nobis scripsit. Te vero amplius etiam, qui de religione nostra eamdem quam illi, imo vero humanitati et philosophiæ accommodatiorem obtines sententiam, facturum esse persuasum habemus, quæ petimus, omnia.» Hæc ille in oratione ad Antoninum. In eis autem, quas scripsit, Eclogis et Scripturarum compendiis, statim a principio, Onesiphoro cuidam eo opere inscripto, veteris instrumenti extra controversiam positos libros recenset. Eum autem virum laudibus vehit, quod et fide probata fuerit, et multum studii in Scripturis addiscendis posuerit. Hierosolyma autem se ea gratia profectum esse aserit, ut certa ibi de libris eis comperiret. Itaque numerum et nomenclaturam eorum proferens: «Quinque, inquit, sunt Mosis libri, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: Jesus Nave, Judicum, Ruth, Regum quatuor, Paralipomenon duo, Psalmorum Davidis liber; Salomonis Proverbia, sive Sapientia; Ecclesiastes, Canticum canticorum; Job; Prophetarum, Isaïæ, Jeremiæ, et duodecim prophetarum liber: Daniel, Ezechiel, Esdras. Deinde infert: «Ex quibus Eclogas selectasque sententias et doctrinas collegi, in sex, libros digestas.» Hæc de Melitone.

A μηδὲ κατὰ βαρβάρων πρέπει πρότερον πολεμίων, πολλῶ μᾶλλον δεόμεθα σου μὴ περιεῖν ἡμᾶς ἐν τοιαύτῃ δημῳδίῃ λεηλασίᾳ. » Τούτους δ' ἐπιφέρει καὶ ταῦτα: « Ἡ γὰρ καθ' ἡμᾶς φιλοσοφία πρότερον μὲν ἐν βαρβάρους ἤμασιν ἐπανθήσασα διὰ τοῖς σοῖς ἔθνεσι κατὰ τὴν Αὐγούστου τοῦ σοῦ προγόνου μεγάλῃ ἀρχῇ, ἐγενήθη μάλιστα τῇ σῇ βασιλείᾳ αἰσίων ἀγαθόν· ἔκτοτε γὰρ εἰς μέγα καὶ λαμπρὸν τὸ Ῥωμαίων εὐξήθη κράτος· οὐ σὺ διαδόχος εὐκταῖος γέγονάς τε καὶ ἴση, μετὰ τοῦ παιδὸς φυλάσσειν τῆς βασιλείας τὴν σύντροπον καὶ συναρξαμένην Αὐγούστου φιλοσοφίαν, Ἦν καὶ οἱ πρόγονοι σου πρὸς ταῖς ἄλλαις θρησκείαις ἐτίμησαν. Καὶ τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τοῦ πρὸς ἀγαθοῦ τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον συνακμάσαι τῇ καλῶς ἀρξαμένην βασιλείᾳ, ἐκ τοῦ μηδὲν φαῦλον ἀπὸ τῆς Αὐγούστου ἀρχῆς ἀπαντήσαι, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαντα λαμπρὰ καὶ εὐδοξὰ κατὰ τὰς πάντων εὐχάς. Μόνον πάντων ἀνακεισθέντες ὑπὸ τινων βασκανῶν ἐσθρῶπων, τὸν καθ' ἡμᾶς ἐν διαβολῇ καταστῆσαι λόγον ἠθέλησαν Νέρων καὶ Δομητιανός· ἀπ' ὧν καὶ τὸ τῆς σικοφαντικῆς ἄλογου συνηθείᾳ παρὰ τὸς τοιοῦτους βυζναὶ συμβέβηκε ψεῦδος. Ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ἀγνοίαν οἱ σοὶ εὐσεβεῖς πατέρες ἐπληρωθῶσαντο, πολλάκις πολλοῖς ἐπιπέληξαντες ἐγγράφως, ὅσοι περὶ τούτων νεωτερίσαι ἐτέλεμησαν. Ἐν οἷς ὁ μὲν πάππος σου Ἀδριανός πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις, καὶ Φουνδάνῳ δὲ τῷ ἐσθραπῶν ἡγεμένῳ τῆς Ἀσίας γράφων φαίνεται· ὁ δὲ πατὴρ σου καὶ σοὺ τὰ πάντα διοικούντος ἐν τῇ ταῖς πόλεσι, περὶ τοῦ μηδὲν νεωτερίζειν, περὶ ἡμῶν ἐγραψεν· ἐν οἷς καὶ πρὸς Λαρισσαίους, καὶ πρὸς Θεσσαλονικεῖς καὶ πρὸς πάντας Ἕλληνας. Σὲ δὲ μᾶλλον περὶ τούτων τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἔχοντα γνώμην, καὶ πολὺ γε φιλοσθραπώτερον καὶ φιλοσοφώτερον, πεπεισμένα πάντα πράσσειν ὅσα σοῦ δεόμεθα. » Ταῦτα μὲν ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνου· ἐν δὲ ταῖς γραφεῖσιν αὐτῷ ἐκλογαῖς εὐθὺς ἀρχόμενος, κατάλογον πρῶτον ποιεῖται τῶν ὁμολογουμένων τῇ παλαιᾷ Γραφῇ βιβλίων, Ὁνησιφόρῳ τετὶ τὴν ἐκλογὴν προσφωνῶν· ὃν δὲ ἑκάστου ποιεῖται, οἷα περὶ τὴν πίστιν δόκιμον, καὶ τὰ τῆς Γραφῆς εἶδέναι σπουδῇ τιθέμενον. Εἰς Ἱεροσολύμα δὲ ἀφικέσθαι λέγει, καὶ ἠκριβωμέναι σπουδῇ. Καὶ εὐθὺς ἀριθμῶν, καταλέγει αὐτὰς οὕτως· « Ὡς ἴσθι τὰ ὀνόματα, Μωσῆος πέντε· Γένεσις, Ἐξοδος, Ἀριθμοὶ, Λευιτικόν, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦς Ναυῆ· Κριταὶ, Ρούθ, Βασιλειῶν δ', Παραλειπομένων β', Ψαλμῶν, καὶ Σολομώνος Παροιμίαι, ἧ καὶ Σοφία· Ἐκκλησιαστής· Ἄσμα ἁσμάτων· Ἰώβ· Προφητῶν· Ἡσαίου, Ἱερειοῦ, τῶν β' ἐν μονοβιβλίῳ· Δαυιδῆ, Ἰεζεκιήλ, Ἐσδρας. » Εἰτ' ἐπιφέρει· « Ἐξ ὧν καὶ τὰς ἐκλογὰς ἐποιησάμεν εἰς ἕξ βιβλία διελών. » Ταῦτα δὲ τινὰ καὶ τὰ τοῦ Μελιτωνός.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

A

CAPUT XI.

Περὶ Ἀπολλιναρίου τοῦ Ἱεραπολίτου· ἔτι δὲ καὶ περὶ Μουσανοῦ, καὶ Βαρδησάνου τοῦ Σύρου, καὶ τῶν συγγραφέων αὐτοῖς.

Τοῦ δ' Ἀπολλιναρίου πολλὰ μὲν ἰστοροῦνται καὶ ἄλλα· μεθ' ὧν καὶ ταῦτα ὁ πρὸς Ἀντωνίνου λόγος ὑπὲρ τῆς πίστεως· καὶ ἕτερα πάντα συγγράμματα, πρὸς Ἕλληνας ποιούμενα τὸν διαλογὸν· ἔτι δὲ καὶ περὶ ἀληθείας πρώτου καὶ δευτέρου· ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς Ἰουδαίους ἕτερα δύο· καὶ ἅ κατὰ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως συνετάξατο, μετ' οὐ πολὺν χρόνον κακοδομηθείσης, τότε δ' οὖν ἄρτι πρώτως ἤρημα φέρον ἀρχομένης, τοῦ Μοντανοῦ ἅμα ταῖς αὐτοῦ ψευδοπροφητίαι τὴν κακοτροπήν ἀρξαμένου. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ Ἱεραπολίτου Ἀπολλιναρίου. Μουσανοῦ δὲ, ὃν ἀνοθεῖν ὁ λόγος διέλαβε, καὶ τούτου δὲ λόγος καλλίστος φέρεται, Ἀποτρεπτικὸς, πρὸς τινὰς ἁδελφοὺς αὐτῷ συνεθείς, ἐπὶ τὴν τῶν Ἐγκρατιῶν αἵρεσιν ἀλογίστως ὑποκλιθέντας, καὶ ταῦτα τοῖς τότε χρόνοις ἐπισκαραΐσας, ξένου τε καὶ φθοριμαίου ψευδοθεοῦ τῶ κόσμῳ εἰσάγουσαν· ἧς ἀρχηγὸν γενόμεθα πρὸ μικροῦ ἢ ἱστορία τὸν Τατιανὸν ὑπέστη μίσητο· ὃς καὶ τοῦ μάρτυρος Ἰουστίνου ἀπροσάμμως ἦν. Ἡύξησε δὲ Ζευῆρος αὐτὴν ὑστερον· περὶ ὧν καὶ Εἰρηναῖος ταῦτε φησὶν· « Ἀπὸ Σατορνίνου καὶ Μαρκιανῶς οἱ καλούμενοι Ἐγκρατεῖς ἀγαμίαν ἀκήρυξαν, ἀθετοῦντες τὴν πρώτην πλάσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἤρημα καταγοροῦντες τοῦ ἄρτου καὶ θήλυ εἰς γέσασιν ἀνθρώπων πεποιηκότος· καὶ τῶν λεγομένων περ' αὐτοῖς ἐμφύχων ἀποχῆν εἰσαγγέσαντο, ἀχαριστοῦντες τῷ πάντα πεποιηκῶτι Θεῷ· ἀντιλόγουσι τε τῇ τοῦ πρωτοπλάστου σωτηρίᾳ. » Ἐν τούτοις δὲ καὶ ὁ Μουσανός. Ἔστι δὲ τῷ αὐτῷ τῆς τῶν Φρυγῶν αἰρέσεως καὶ ἄλλων περὶ τὴν Μίσην πλημμυρούσης τῶν ποταμῶν, Βαρδησάνης ὁ Σύρος ἀνὴρ, ἴδιος μὲν πατοῖαν λόγῳ, τῇ δὲ Σύρων φωνῇ διαλεκτικώτατος, καὶ ἱκανὸς τοῖς τοιούτοις ἀντιπελάσσειν, πρὸς τε Μαρκίωνα καὶ τινὰς ἄλλους κόντε διαφόρων προισταμένων δογματῶν γενναίως συστασάμενος διωλόγου, τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἐξείδωκε μετὰ καὶ ἄλλων συγγραφέων κλειστόν αὐτῷ· οὗς οἱ τούτου ἀπροσάμμως, πολλοὶ δὲ ἦσαν, ἀνδρικῶς τῷ λόγῳ προέσταμένου, εἰς τὴν Ἑλλάδα γλώσσαν ἐκ τῆς Σύρου μετένεγκαν· ἐν οἷς καὶ ὁ πρὸς Ἀντωνίνου περὶ ἀμαρτηρίας αὐτῷ κωνηθεὶς ἱκανῶς τὸν Πατέρα τοῦ λόγου χαρακτηρίζων ἐστίν· ἄλλα δὲ καὶ ἄλλα ὅσα προέσται τοῦ διωγμοῦ λόγος ἔχει τούτου συγγραφήν. Τῆς Οὐαλεντίνου δ' οὗτος τακρώτα διατριβῆς ἔσ, καταγνοῦς τούτου καὶ κατὰ τῆς ἐκείνου μυθοποιίας ἰδιόχου ἱκανὸν ἀναστήσας, δοκεῖ μὲν πως αὐτῷ αὐτῷ πρὸς τὸ τέλος ἀνελθεῖν τῆς ὀρθότητος· οὐ μὲν παντῶσι γε καὶ τὸν τῆς παλαιᾶς ἕξεως μένον ἑμφανῶς ἀπέξωστο.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Περὶ Γαίου καὶ Τερτυλλιανοῦ, οἳ γράφει· ὡς ἐπὶ Μάρκου δὲψῆ τῆς στρατιᾶς ἐν Γαλλίαις κατεχομένης, ταῖς εὐχαῖς τῶν ἑμετέρων ὁ Θεὸς ἀνοθεῖν ὕψα, καὶ κεραυνῶ τοὺς πολεμίους διεφθεῖρε.

Καὶ ἄλλοι δὲ πολλοὶ τὴν ἴσιν ἔχοντες γῶμιν

PATROL. GR. CXLV.

De Apollinari Hierapolita : item de Musano et Bardesane Syro, et de scriptis eorum.

Apollinaris autem, cum multa alia, tunc hæc quoque feruntur. Ad Antonium pro fide oratio. Quinque libelli in quibus cum Græcis seu gentilibus agit. De veritate liber unus et alter. Ad Judæos item libri duo, et quæ præterea contra Phrygum hæresim composuit : quæ non longe post res novas in Ecclesiam induxit, tum primum autem pullulare cœpit, ex quo Montanus cum pseudo-prophetis suis a vera fide via declinavit. De Apollinari Hierapolitano tantum. Musani autem, cujus antea meminimus, pulcherrimus exstat *Dehortatorius* liber, ad quosdam fratres ab eo compositus, qui præter rationem ad sectam Encratitarum deflexerant : 297 quæ eis quoque temporibus exorta, novam perniciosamque hæresim et opinionem in urbem intulit. Duce e jus et auctorem fuisse, historia nostra antea Tatianum, Justini martyris auditorem, propagatorem autem Severum, indicavit. De Encratitis Irenæus quoque ita scribit : « A Saturnino et Marcione Continentes nominati, non contrahendum matrimonium docuerunt, simul et primam Dei creationem rejicientes, et tacite eum quid ad hominum propagationem masculum et femiunam creasset, accusantes. Iidem quoque abstinendum esse ab eis quæ ipsi animata dicunt, instituerunt : malam referentes gratiam, qui cuncta creavit, Deo. » Pernegant etiam primi hominis salutem. Hæc quoque de Musano. Ea ipsa tempestate, cum Phrygum aliorumque etiam hæreses in Mesopotamia exundarent, Bardesanes Syrus, cum linguarum aliarum, tum Syri sermonis peritissimus, præterea vero hæreticis refellendis exercitatissimus, adversus Marcionem et alios quosdam, quinque variantium inter se dogmatum auctores, strenue cum eis congressus, Dialogos, et in super alia plurima scripta, sermone suo vernaculo edidit : quæ, quod fortiter fidei verbum propugnarent, plures eus auditores in Græcam transtulere linguam. In iis liber est, quem ad Antoninum de fato conscripsit, satis in eo Patrem Verbi exprimens. Sed et alia opuscula eum occasione ex persecutione accepta, edidisse terunt. Atque hic quidem Valentini primum sectator fuit : quem cum improbasset, fabulosasque ejus doctrinas et opinionones satis refellisset, ipse quidem sibi ad perfectionem et finem rectæ fidei pervenisse est visus : non omnino tamen veteris opinionis suæ, quæ in habitum abierat, sordes abstersit.

CAPUT XII.

De Gajo et Tertulliano : qui scripsit, cum Marci tempore in Germania exercitus sibi laboraret, Deum precibus nostrorum militum exoratum pluisse, hostesque fulmine concidisse.

Sed et alii plures æquali plane animo pro fide

nostra decertarunt, et adversus hæreses depugnarunt: Ecclesiæque statu et moribus receptis, aliisque quæ vel scriptis vel sine **298** scriptis a majoribus acceperunt, in litteris relatis, libros plurimos posteritati reliquerunt. Quibus Cajus et Tertullianus merito sunt enumerandi, qui plurima certe et pulcherrima ediderunt scripta: quæ sigillatim recensere, præsentis instituti non est. Tertullianus porro iste presbyter fuit, patre centurione natus: cujus lectione Cyprianus plurimum est delectatus. Et quod eloquentia admodum polleat, multos sub Severo imperatore composuit libros. Sed postea propter cleri Romani invidiam, ad Montani est delapsus dogma, et libros aliquot, adversus Ecclesiam, Montani opinionem defendens, edidit. Scripsit etiam *De pudicitia*, *De persecutione*, *De jejuniis*, *De monogamia*, *De exastasi* liberos sex; *Contra Apollonium* septem, et plures alios. Quibus *Apologiam pro fide* ad senatum Romanum addidit, in qua commemorat: cum Marcus Antoninus bellum contra Germanos et Sarmatas gereret, aciemque adversus hostes strueret, exercitum ejus omnem, propter sitim gravem et diuturnam, ad rerum omnium inopiam et desperationem pervenisse, ac legionem nostram in genua more nostro procubuisse, precantem atque Dei opem implorantem: eamque rem, ut novam et insolitam, hostibus terrorem ingentem incussisse. Atque illis ad eum modum orantibus aliud insuper majus, præter opinionem et expectationem, accidisse (1). Cum enim frequentibus fulminum ictibus hostes pulsos (2), tum qui ea sunt subsecuti, multa densorum imbrium vi, exercitum jamjam siti et aquæ penuria interitum, recreatum et restitutum esse. Tam efficaces scilicet nostrorum fuisse preces. Hanc rem profani etiam historici tradidere, qui de Romanis imperatoribus scripserunt; non illi quidem precibus nostrorum miracula tanta ascribentes (quomodo enim id facerent, qui alienis prorsus a nobis sunt animis?), sed qui partium nostrarum sunt, aut nobis favent, nulla depravati affectione, simpliciter et vere hominibus id factum nostris tribuunt. Ex quibus Apollinaris memoriæ mandavit, imperatorem statuisse, ut legio ea quæ ex Christianis constaret militibus (3), prærogativa quadam (4) principem in exercitu obtineret locum, aliisque semper præiret copiis: cui idem etiam imperator nomen Fulminatricis imposuit. Sed et Tertullianus

(1) Milites Christiani sub M. Antonino merentes, pluviam in summa siccitate, et victoriam in ultima prope desperatione, a Deo precatione sua impetrarunt; ea victoria Antoninus Marcomanicum bellum confecit, et Pannonias Marcomannis, Sarmatis Vandalis simul et Quadis extinctis, liberavit. (Oros. lib. vii, cap. 15; Jul. Capitolinus, Eutropius.)

(2) « Fulmen de cælo precibus suis contra hostium machinamentum extorsit, suis pluvia impetrata, cum siti laborarent. » (Jul. Capitolinus in Marco Philos.)

(3) Unam legionem Christiani nominis id impe-

A ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγωνιζόμενοι, πρὸς τε τὰς αἰρέσεις ἀπομαχόμενοι, συγγράφοντες τε καὶ ἱστοροῦντες τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως ἔθιμα, ὅσα τε ἐγγράφως καὶ ἀγράφως παρέλαβον, πλείστα καταλείπειν οἷς καὶ Γάιος καὶ Τερτυλλιανὸς ἀριθμείσθωσαν, πλείστα δὲ καὶ κάλλιστα καὶ αὐτοὶ συγγραφέμενοι ἅ καθ' ἕκαστον καταλέγειν πόρρω τῆς παρούσης πραγματείας ἐστίν. Ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς οὗτος πρεσβύτερος ἦν, πατὴρ κεντυρίωνος, ἢ Κυπριακὸς ὁ μάρτυς σφόδρα ὠμίλησε. Δίκην δὲ λόγιος ὢν, πολλὰ συγγράμματα καταλείπειν ἐπὶ Σευήρου. Ὑστερον φθόνῳ τῶν κληρικῶν Ῥώμης εἰς τὸ Μοντανῶ δόγμα ὠλισθήσας, καὶ λόγους τινὰς κατὰ τῆς Ἐκκλησίας συνεγράψατο τοῦ Μοντανῶ ὑπεραπολογούμενος· καὶ Περὶ σωφροσύνης καὶ περὶ νηστείας, Περὶ μονογαμίας καὶ Περὶ ἐκστάσεως λόγους εἶξ' καὶ ἐπὶ Κατὰ Ἀπολλωνίου· καὶ ἕτερα πλείστα· γράφει δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ Ἀπολογία ἐν Ῥωμαίων συγκλήτῳ ὑπὲρ τῆς πίστεως· ἐν ἣ παρατίθεισι ὡς ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίου ἐν Γερμανία καὶ Σαρματίας μάχαις παρακαττόμενον διψῆ πεζομένης τῆς στρατιᾶς ἐν ἀμνηχανία γενέσθαι· τὴν δ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας λεγέμενος παράταξιν, γόνυ κλίνασκον, ὡς ἔθος ἡμῖν εἰς εὐχὴν τραπίσθαι καὶ δυσωπεῖν τὸν Θεόν. Ὁ δὲ ξένου καὶ ἀπῆθες τοῖς πολεμίοις φάνεν, ἐπιπλεκτον ἦν. Οὕτω δ' ἔχουσιν ἕτερου παραδοξότερον ἐπιγίνεται· σκηπτὸς γὰρ εἰσπεσὼν ἀθρόον, ἐκείνου μὲν εἰς φυγὴν ἤλαυνεν· συγχὸς δ' ὄμβρος ἐπικαταβάραγίς, τὴν ὅσον οὐκω μέλλουσαν διαφθαρήσθαι στρατιάν τῇ διψῆ εὐθύς ἀνεκτάτο ταῖς τῶν ἡμετέρων εὐχαῖς· ὡς δὲ καὶ τοῖς εἰζῶθεν ἱστορικοῖς ἀναγράφεται, οἷς μέλλου γέγονε τὰ κατὰ τοὺς ἐπίσκαρος ἀναγράφειν. Οὐ μὴν ταῖς ἡμῶν εὐχαῖς ἐκείνοι τὸ παράδοξον ἀναγράφουσι· πῶς γὰρ ἀνοκείως μάλῃ πρὸς ἡμᾶς ἔχοντες; ὅσοι δὲ γε ἡμέτεροι, καὶ ἡμῖν φίλοι, ἀπλῶ καὶ ἀκακοῦθαι τῷ τρόπῳ ἡμῖν τὸ πραχθέν ἐπιγράφουσιν· ὢν εἰς καὶ Ἀπολλινάριος, ἱστορῶν τὴν τῶν ἡμετέρων ἐκείνην λεγέμενα ἐντάξει τὸν Βασίλειά ἰσάκι τοῦ στρατοῦ προσηγείσθαι, ἐκ πιστῶν συνεστηκότων ἀνδρῶν· ἢ καὶ τὴν κερωννοβίης προσηγορίαν ἐκ βασιλείως ἐκτέτατο. Ναι μὴν καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς ἀξιοχρεῶς ἂν εἴη τάδε περὶ τοῦτου διεξιῶν· « Μάρκου τοῦ συνεπιτάτου βασιλείως ἐπιστολῆς εἰσέτι νῦν φέρεσθαι· ἐν αἷς αὐτὸς μαρτύρεται ἐν Γερμανία ὑδατος ἀπορία μέλλοντα τὸν στρατὸν διαφθεῖρῆσθαι, ταῖς τῶν Χριστιανῶν εὐχαῖς σσαῶσθαι. » Τοῦτου δὲ φασὶ καὶ θάνατον ἀπειλῆσαι τοῖς κατογορεῖν ἡμῶν ἐπιχειροῦσιν, οἷς ἐπιφέρει·

trasse, Dion auctor est. Suidas rem omnem in Julianum quemdam mysten conjecisse videtur.

(4) Divi fratres tanti Christianæ legionis beneficii memores, per rescriptum etiam Christianam religionem confirmarunt, Christianos accusari retuerunt, et ejusdem conditionis cum cæteris esse in honoribus adipiscendis constituerunt. Constitutio eorum perstringitur l. Generaliter, §. fin. ff. De decuri: « Eis qui Judæicam superstitionem (Christianam professionem intellige) sequuntur, divi Verus et Antoninus honores adipisci permiserunt, sed et necessitatem eis imposuerunt, qui superstitionem eorum non læderent. » (Ulp.)

α Ποτακοὶ οὖν οἱ ἄνομοι οὗτοι, οἱ καθ' ἡμῶν μόνον ἔπονται, ἀσθεῖς ἀδικοί, ὧμοι; οὓς οὔτε Οὐσεπιακὸς ἐφύλαξε (5), καίτοι γε Ἰουδαίους νικήσας· οὓς καὶ Τραϊανὸς ἐκ μέρους ἔξουθενήσει καλύων ἐπισητεῖσθαι Χριστιανούς· οὓς οὔτε Ἀδριανὸς, καίτοι γε πάντων τὰ περιέργα πολυπραγμονῶν, οὔτε ὁ Εὐσεβὴς ἐπικληθεὶς ἐπεκύρωσε; » Γάϊος δὲ ἐπὶ Ζαφυρίνου, διελέξεν κατὰ Προκλου σπουδαστοῦ Μοντανῶν γραφίας, σφόδρα μεγίστην ἔσχε τὴν δόξαν εὐδύτως αὐτὸν προπετείας τῆς καινῆς προφητείας. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτου ταῦτα.

servavit (1), quamvis Judæorum victor? quas Trajanus ex parte frustratus sit, vetando inquiri Christianos? quas neque Adrianus, quanquam curiositatum omnium explorator, neque qui appellatus est Pius confirmavit? » Cajus autem sub Zephyrino, adversus Proclum Montani studiosum dialogo composito, in quo temerariam ejus audaciam taxat, quod novam induxerit prophetiam, maximam est consecutus laudem et gloriam.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ Εἰρηναίου τοῦ Λουγδούνου ἐπισκόπου· ὧς καὶ ἐκ' αὐτοῦ παραδόξοι θεοσημαεῖαι ἐγένοντο.

Εἰρηναῖος δὲ ὁ τῆς Λουγδούνου παροικίας χορηγίας ἐπίσκοπος, ἦν Ῥοδανὸς παρέρρει, διαδεξάμενος Ποθινόν, ἐφ' ὅλοις ἔτεσιν ἐνανθῆκοντα τῷ μαρτυρίῳ σὺν τοῖς ἐν Γαλλίᾳ μάρτυσι τελειωθέντα, καὶ ἕνδεκαφύσητον ἐν βραχίῃ, ἑκουστῆς ἐγένετο Πελοκάρπου κατὰ τὴν ἀπαλὴν αὐτοῦ ἡλικίαν. Καὶ οὗτος δὲ πολλὰ καὶ διάφορα μνήμης ἀξία καταλείπειν ὑπομνήματα. Πέντε δ' οὖν αὐτῷ μόνον νῦν φέρεται· ἃ καὶ ἐπέγραψεν Ἐλεγχον καὶ ἀνατρεσκὴν τῆς ψευδουδύμου γνώσεως. Ἐν τούτων τῷ δευτέρῳ συντάγματι πῶντος περιετῆται, ὧς καὶ ἐκ' αὐτοῦ ἐπιταῖς ἐκκλησιαστικῆς θείας καὶ παραδοξοποιῶν δυνάμεως κλεισταῖς ἦσαν τὰ ὑποδείγματα. Λέγει γὰρ οὕτως· « Τοσοῦτον ἐποδῆσαι τοῦ νεκρῶν ἐγείρειν, καθὼς ὁ Κύριος ἔγειρε, καὶ οἱ ἀπόστολοι διὰ προστυχῆς καὶ ἐν τῇ ἀδελφότητι δὲ πολλὰς διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς κατὰ τόπον ἐκκλησιαστικῆς πίστεως αἰτησαμένης, μετὰ προστάσεως καὶ λιτανείας πολλῆς, ἐπέστρεψε τὸ πνεῦμα τοῦ τεταλαιπωρημένου· καὶ ἐχαρίσθη ὁ ἄνθρωπος ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἀγγέλων » Καὶ αὐτὸς· « Εἰ δὲ καὶ τὸν Κύριον φαντασασθῆναι τὰ τοιαῦτα πεποιθῆναι φήσουσιν, ἔτι τὰ προφητικὰ ἀνέροντες αὐτοῦς, ἐξ αὐτῶν ἐπιδαίμονας πάντα οὕτως περὶ αὐτοῦ καὶ προειρηθῆναι καὶ γεγονέναι βεβαίως, καὶ αὐτὸν μόνον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ ἐν τῷ ἐπαίνῳ ὀνόματι οἱ ἀληθῆς αὐτοῦ μαθηταὶ κατ' αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν, ἐπιτελοῦσιν ἐκ' εὐεργεσιῶν τῆ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς ἕκαστος τὴν δωρεὴν ἔλαβεν κατ' αὐτοῦ. Οἱ μὲν γὰρ δαίμονας ἐκείνουσιν, οἱ δὲ καὶ πρῆγασιν ἔχουσι τῶν μολόντων, καὶ ὀπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικὰς· ἄλλοι δὲ τοὺς κάμνοντας διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ἰώνται, καὶ ὑγιαίνει ἀποκαθιστάσθαι. Ἦδη δὲ, ὧς ἔγραψεν, καὶ νεκροὶ ἐγέρθησαν, καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῖν ἔτεσιν ἰκαναῖς. Καὶ τί γὰρ; οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ Ἐκκλησία παρὰ τοῦ Θεοῦ

satis idoneus et locuples ejus rei fuerit testis, qui scribit: « Marci prudentissimi imperatoris etiam litteras exstitisse, 299 quibus illam Germanicam sitim, cum jamjamaquarum penuria exercitus periturus esset, Christianorum militum precationibus impetrato imbri discussam contestatur. » Eundemque imperatorem capitis quoque pœnam, et quidem tetriorem constituisse dicit Christianorum accusatoribus. Ac princeps subjungit: « Quales ergo leges istæ, quas adversus nos soli exercent impii, injusti, crudeles? quas Vespasianus non

B

CAPUT XIII.

De Irenæo Lugdunensi episcopo, ut ejus quoque ætate prædictiones et vaticinia divinitus, quæ prope fidem excederent, sint edita.

Cæterum Irenæus, Lugdunensis civitatis, quam Rhodanus præterfluit, episcopus, Pothini, qui nonaginta annos natus cum reliquis in Gallia martyribus, de quibus paulo post agemus, vitam finivit, successor: in tenera sua ætate Polycarpi auditor fait, et multa variaque memoria digna reliquit monumenta. Sed quinque ejus exstant libri, quibus titulum fecit, *Confutatio et eversio falso nominatæ scientiæ* (2). In secundo porro libro disertè astruit, adhuc suo tempore tu ecclesiis plurima exstitisse divinæ et miracula edentis virtutis indicia. Ita enim inquit: « Tantum abest ut exsuscitandorum mortuorum dono, per orationem, quemadmodum ipse Dominus 300 et apostoli fecerunt, polleant, ut persæpe, necessitate interveniente, inter fratres, ecclesia ejus loci omni orante, et jejuniis accedente ac supplicationibus multis. spiritus in corpus defuncti reversus, homoque precibus sanctorum donatus sit. » Et rursum: « Quod si perspecta tantum, et quasi fœco objecto, hac Dominum fecisse dicent, ad prophetica illis scripta deductis, ostendemus, omnia ista ita de eo prædicta, proindeque etiam certo facta esse, ipsumque solum Filium esse Dei. Quapropter in ejus quoque nomine veri germanique ejus discipuli, accepta ab eo gratia, aliis hominibus benigne facere, sicuti ab eo quisque donum est consecutus, perseverant. Nam quidam dæmones profligant, aliqui futura prænuntiant, visionesque et responsa habent prophetica. Nonnulli ægrotis subveniunt, et manuum impositione eos restituant. Jam vero, sicuti diximus, mortui etiam resuscitati sunt, qui satis diu inter nos fuerunt superstites. Quid enim dicam? cum numerum donorum Dei inire non liceat, quæ per orbem terrarum omnem Ecclesia a Deo accepta, in nomine Jesu Christi,

(1) Οὐκ ἐφύλαξε. Servari hic dictum, sicut apud Terentium, *Me infensus servat*.

(2) Gnosticonum hæreticonum videlicet.

sub Pontio Pilato crucifixi, quotidie populis beneficiendo exhibet et præstat ? neque quempiam defraudans, neque argentum emungens. Sicuti enim gratuito a Deo accepit, ita etiam gratuito ea dispensat. » Similia quoque alio loco profert : « Sicuti multos audimus fratres in Ecclesia prophetica dona habentes, variis per Spiritum linguis loqui, hominumque occulta in lucem, utilitatis eorum gratia, proferre, et mysteria arcanaque Dei consilia declarare. » Hæc hactenus.

CAPUT XIV.

Ut Irenæus Scripturarum divinitus inspiratarum meminerit : et de Apocalypsi Joannis, et de Septuaginta interpres translatione.

Facit is etiam sacrarum Scripturarum mentionem, et testamentariorum librorum, primo loco quatuor Evangelia recensens, ita fere sicuti nos in fine secundi tomi exposuimus. In quinto autem argumenti ejus quod dictum est libro, **301** Joannis quoque Apocalypsis, epistolæque ejus, et item Petri epistolæ meminit. De Apocalypsi vero et hæc scribit : « Hæc sic habent, atque in omnibus emendatis et antiquis exemplaribus numerus iste invenitur. Testificantur hoc etiam illi qui Joannem de facie viderunt : verbaque insuper ipsa declarant numerum nominis bestię (1), juxta Græcorum calculum, per eas quæ in ea sunt litteras esse expressum. » Et rursum : « Non equidem non periclitabimur de nomine Antichristi quiddam certo asseverare et confirmare. Quod si enim hac ætate nomen ejus propalam prædicatum oporteret, per eum id indicatum fuisset, qui Apocalypsim et revelationem ipsam vidit. Non ita dudum namque is visus est, nostra prope ætate, circiter Domitiani imperii finem. » Mentionem etiam Irenæus facit Sapientiæ Salomonis. Recipit quoque eum qui dicitur *Pastoris* librum, cujus illo utitur testimonio et auctoritatē : Recte igitur Scriptura dicit : « Crede in primis unum esse Deum, qui omnia creavit et perfecit. » Meminit item presbyteri cujusdam apostolicæ vitæ viri, cujus nomen non exprimit. Ego autem Joannem al' erum esse puto, qui Ephesi fuit, presbyter ita cognominatus : cujus etiam enarrationes et dicta memorabilia multa scriptis suis inserit. Meminit præterea Clementis et Justinii, eorumque loca quædam allegat. Quæ is autem de Septuaginta interpres translatione divinitus inspiratarum Scripturarum scribat, æquum visum est ipsius verbis referre. « Itaque Deus homo factus est, et ipse Dominus salvavit nos, virginis signo exhibito : et non sicuti quidam dicunt, perperam transferre Scripturam ausi : *Ecce adolescentula uterum gestabit, et pariet filium* : ita ut Theodotio Ephesius, et Aquilas Ponticus, Judæi proselyti

(1) In Irenæo, de inquisitione numeri et nominis Antichristi timide simul et sollicitè agente, circa finem libri quinti, illud maxime observandum, quod fati-

A λαβούσα, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἐκάστης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελεῖ, μήτε ἐξαπατώσά τινας, μήτε ἐξαργυρίζομένη, Ὡς γὰρ θωρεῖν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, θωρεῖν καὶ διακονεῖ. » Καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ λόγῳ τὰ παραπλήσια λέγει : « Καθὼς καὶ πολλῶν ἀκούομεν ἀδελφῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προφητικὰ χαρίσματα ἔχόντων, καὶ παντοδαπαῖς λαλοῦντων διὰ τοῦ Πνεύματος γλώσσαις, καὶ τὰ κρύφια τῶν ἀνθρώπων εἰς φανερόν ἀγόντων ἐπὶ τῷ συμφέροντι, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦμένων. » Ταῦτα μὲν οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ὅπως ὁ Εἰρηναῖος τῶν θεοπνεύστων μνημονεύει Γραφῶν καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως καὶ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἑβδομήκοντα.

B Μνεῖαν δὲ καὶ οὗτος τῶν θείων ποιεῖται Γραφῶν, καὶ τῶν ἐνδιαθῆκων ταύτης βιβλίων : καὶ προηγουμένως μὲν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ποιεῖται κατάλογον, ὡς δὴ καὶ ἡμῖν σχεδὸν ἐν τῷ τέλει τοῦ δευτέρου τόμου διεληφται : ἐν δὲ γε τῷ πέμπτῳ τῆς αὐτοῦ ὑποθέσεως τῆς Ἰωάννου μνεῖαν ποιεῖται Ἀποκαλύψεως, καὶ τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ Πέτρου. Περὶ δὲ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ ταῦτα λέγει : « Τούτων οὕτως ἔχόντων καὶ ἐν πᾶσι τοῖς σπουδαίοις καὶ ἀρχαίοις τῶν ἀντιγράφων τοῦ ἀριθμοῦ τούτου κειμένου, καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἐωρακότων, καὶ τοῦ λόγου διδάσκοντος ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ θηρίου κατὰ τὴν Ἑλλήνων ψῆφον διὰ τῶν ἐν αὐτῷ γραμμάτων ἐμφαίνεται. » Καὶ πάλιν : « Ἡμεῖς οὖν οὐκ ἀποκινδυνεύομεν περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀντιχριστοῦ ἀποφαινομένοι βεβαιωτικῶς. Εἰ γὰρ εἶδει ὠσαυτὸν τῷ νῦν καιρῷ κηρύττεσθαι τοῦνομα αὐτοῦ, δι' ἐκείνου ἂν ἐρρήθη τοῦ τὴν Ἀποκαλύψιν ἐωρακότος. Οὐ γὰρ πρὸ πολλοῦ χρόνου ἐωράθη, ἀλλὰ σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς, πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. » Μένηται ὁ Εἰρηναῖος καὶ τῆς Σολομώντος Σοφίας. Ἀποδέχεται δὲ καὶ τὴν τοῦ Ποιμένου λεγόμενην βίβλον, χρόνως αὐτῆς καὶ ταύτῃ τῇ μαρτυρίᾳ : Καλῶς οὖν ἡ Γραφή ἢ λέγουσα, « Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας. » Μένηται καὶ πρεσβυτέρου τινὸς ἀποστολικοῦ τὸν βίβλον ἀνδρός, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δηλοῖ : ἐγὼ δὲ οἶμαι τὸν δεῦτερον Ἰωάννην εἶναι τὸν ἐν Ἐφέσῳ, πρεσβύτερον οὕτω καλούμενον : οὗ καὶ ἐξηγήσεις καὶ ἀπομνημονεύματα πολλά ταις αὐτοῦ γραφαῖς παρατίθεται. Ἐπεὶ δὲ καὶ Κλήμεντος καὶ Ἰουστίνου μνεῖαν ποιεῖται, καὶ τινα τούτων ρητὰ γράφων. Περὶ δὲ τῆς κατὰ τοὺς ὀ' ἐρμηνείας τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν οἷα λέγει, δίκαιον αὐταῖς λίξισιν ἐκεῖνου ἀκούειν. « Ὁ Θεός οὖν ἀνθρώπος ἐγένετο, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, δοὺς τὸ τῆς παρθενίας σημεῖον : ἀλλ' οὐχ ὡς ἐνίοι φασὶ τῶν νῦν τολμώντων μεθερμηνεύειν τὴν Γραφήν : Ἴδὸς ἡ νεᾶνις ἐν γαστρὶ ἐξεί, καὶ τέξεται υἱόν »

dico spiritu, exempli gratia, tria ista nomina numerum 666, representantia lectori proponit, λατινός, τειτάν, εὐάνις. Non enim hæc insigni carent mysterio,

ὡς Θεοδοσίω ἠρμήνευσεν ὁ Ἐρῆσιος, καὶ Ἀκύλας ὁ Ποντιακός, ἀμφοτέρω Ἰουδαίῳ προσήλυτῷ· οἱ κατακαλυθῆσάντες οἱ Ἑβραῖοι, εἰς Ἰωσήφ αὐτὸν γεννησθαι φάσκουσι. » Τούτοις μετὰ βραχία φησί. « Πρὸ τοῦ γὰρ Ῥωμαίους κρατῦναι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν, εἰ τῶν Μακεδόνων τὴν Ἀσίαν κατεχόντων, Πτολεμαῖος ὁ Λάγῳ, φιλοτιμούμενος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ κατασκευασμένην βιβλιοθήκην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κοσμεῖσθαι τοῖς πάντων ἀνθρώπων συγγράμμασιν, ὅσα γε σπουδαῖα ὑπάρχον ἤγάσαστο παρὰ τῶν Ἱεροσολυμαίων, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διαλέκτου ἔχειν αὐτὸν μεταβεβλημένας τὰς Γραφάς. Οἱ δὲ, ὑπέκουον γὰρ εἰ τὰς Μακεδόσι, τότε τοὺς παρ' αὐτοῖς ἐμκειροτάτους τῶν Γραφῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν διαλέκτων ἐβδωμάζοντα πρεσβυτέρους ἐπέμψεν Πτολεμαῖος, ποιήσασθαι τοῦ Θεοῦ ὅπιρ ἠβούλωτο. Ὁ δὲ, ἰδὼν πῶρον αὐτῶν λαβεῖν θελήσας, εὐλαθεθεὶς μὴ πως ἄρα συνθέμενοι ἀποκρύψωσι τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς διὰ τῆς ἑρμηνείας ἀλήθειαν, χωρίσας αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ἐπέλυσε τοὺς πάντας τὴν αὐτὴν ἑρμηνεῖαν γράψασιν. Καὶ τοῦτ' ἐπὶ πάντων τῶν βιβλίων ἐποίησε. Συνελθόντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, καὶ συναγιδιβαλλόντων ἑκάστου τὴν ἑαυτοῦ ἑρμηνείαν, ὁ μὲν Θεὸς ἐδοξάσθη· αἱ δὲ Γραφαὶ οὕτως θεῖαι ἐγνώσθησαν, τῶν πάντων τὰ αὐτὰ ταῖς αὐταῖς λέξεσι καὶ τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασιν ἀπαγορευσάντων ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ὥστε καὶ τὰ παρόντα ἔθνη γινώσκουσι, ὅτι κατ' ἐπίκουον τοῦ Θεοῦ εἰσιν ἠρμηνευμένοι αἱ Γραφαί. Καὶ οὐδὲν θαυμαστόν τὸν Θεὸν τοῦτ' ἐκηρυχάναι· ὅς γε καὶ ἐπὶ τῆ τοῦ Ναβουχοδονόσορ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ λαοῦ διαφθαρισῶν τῶν Γραφῶν, καὶ μετὰ ὃ' ἔτη τῶν Ἰουδαίων ἀελθόντων εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἔπειτα ἐν τοῖς χρόνοις Ἀρταξέρξου τοῦ Περσῶν βασιλέως ἐπέστειλεν Ἐσδραῖ τῷ ἱερεὶ ἐκ τῆς φυλῆς Δαυὶ τοὺς προγεγονότας τῶν προφητῶν πάντας ἀνατάξασθαι λόγους, καὶ ἀποκαταστήσαι τῷ λαῷ τὴν διὰ Μωσῆως νομοθεσίαν. » Καὶ περὶ μὲν τῶν θείων ταῦτα λέγει Γραφίον.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΕ'.

Οἷα ὁ αὐτὸς περὶ τοῦ καταλόγου τῶν τῆς Ῥώμης ἐπισκόπων ἱστορεῖ· καὶ ὡς οἱ ἐν Βιέννῃ θεοφιλεῖς μάρτυρες τῷ Ῥώμης Ἐλευθέριῳ Εἰρηναίῳ παρατίθενται.

Ἐν δὲ τρίτῃ τῶν Πρὸς τὰς αἰρέσεις τῶν τῆς Ῥώμης ἐπισκόπων τὸν κατάλογον ποιῆται ἄχρι δὲ Ἐλευθέρου, ὃς μετὰ τὸν Σωτῆρα ἱερατεύει. Δωδέκαι-
 τω δ' ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς τὸν Ἐλεῦθε-
 ρον παραστή· καὶ παρατίθεται τούτοις, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ καταλόγῳ πρότερον διεθέμεθα. Ἐπὶ δὲ Κλή-
 μετος, οὐ πολὺν λόγον πεποιήται, καὶ τῆς ἐν Κο-
 ρίνθῳ μέμνηται στάσεως, καὶ τῆς Κλήμεντος ἐπιστο-
 λῆς. « Ἰκανωτάτην γὰρ, φησί, γραφὴν τῆ ἐν Κο-
 ρίνθῳ ἢ ἐν Ῥώμῃ Ἐκκλησία ἀπίστευεν, εἰς εἰρή-
 νην συμβιβάζουσαν αὐτοὺς, καὶ ἀνακεῖναι τὴν πίστιν
 αὐτῶν, καὶ ἢν νεωστὶ παρὰ τῶν ἀποστόλων παραδο-
 σων εὐλήθη. » Ἐνα δὲ τῶν ἐπισκόπων μετὰ Κλή-
 μετα τὸν Τηλεσφόρον καὶ ἐνδόξως φησί μαρτυρησάει,

(1) Hieron, in præfatione in Pentateuchum, una Basilica interpretes LXX congregatos contulisse

A ambo verterunt : quos consecrati Ebionitæ, ex Josepho eum prognatum esse dicunt. » Et paulo post inquit : « Priusquam Romani imperium in Judæos haberent, et Macedones adhuc Asiam obtinerent, Ptolemæus Lagi bibliothecam, **302** quam Alexandriæ magnifice instruxerat, ingenti studio omnis generis bonorum librorum copia exornare contem-
 lens, a Hierosolymitanis petiit, ut sibi habere liceret in Græcam linguam eorum Scripturas translatas. Tum illi, quod Macedonibus adhuc subjecti essent, ex senioribus suis Scripturarum sacrarum et utriusque sermonis peritissimos septuaginta viros ad eum miserunt, Deo hoc sic disponente, ut volebat. Ptolemæus autem eorum seorsim periculum facere volens (1), simulque timens ne ex conventionione, per versionem suam, Scripturarum veritatem celarent et supprimerent, sejunctos eos a se invicem, eundem librum omnes vertere jussit. Idque in omnibus libris fecit. Deinde cum illi apud Ptolemæum in unum convenirent, et versiones suas inter se conferrent, simul et Deus est glorificatus, et Scripturæ eo modo ad notitiam et cognitionem hominum pervenerunt. Evenit enim, ut omnes omnium translationes a principio ad finem usque eisdem locutionibus et verbis sint conceptæ ; adeo, ut hodie quoque gentes omnes persuasum habeant, de consilio Dei ipse versas esse Scripturas. Neque mirandum est, Deum hoc ita ordinasse, qui etiam Scripturis in populi captivitate sub Nabuchodonosor amissis, cum post annos septuaginta Judæi in terram suam, Artaxerxis Persarum regis temporibus, reversi essent, Esdræ sacerdoti e tribu Levi inspiravit, ut omnes qui interciderant prophetarum libros denuo componeret, et leges Mosaicæ populo restitueret. » Atque hæc quidem de divinis Scripturis dixit.

CAPUT XV.

Quæ idem de catalogo Romanorum episcoporum scripserit, et ut Deo dilecti Viunnenses martyres Irenæum Eleuthero Romano episcopo commendarent.

In tertio autem *Adversus hæreses* libro per catalogum episcopos Romanos recenset, usque ad Eleutherum, qui Soteri successit. Eleutherum porro duodecimum per successionem ab apostolis facit. **303** Enumerat autem eos, sicuti nos quoque prius in nomenclatura eorum recensuimus. Ubi vero de Clemente pluribus agit, seditionis etiam Corinthiæ et epistolæ Clementis meminit. « Perlongam enim, inquit, ecclesiæ Corinthi epistolam Ecclesia Romana scripsit, ad pacem et concordiam dissidentes reducens, fidemque eorum, et quam ab initio ab apostolis accepisset traditionem renovans. » Unum porro, post Clementem, ex Romanis episcopis Telesphorum, magna gloria

scribit, non prophetasse, Aristæ et Josephi secutus auctoritatem.

martyrium subiisse inquit : et postremo infert : A
 « Nunc autem duodecimo loco ab apostolis episcopus sortem ordine et doctrina sua obtinet Eleutherus, et apostolorum in Ecclesia traditio et veritatis prædicatio ad nos quoque pervenit. » Quo autem ardore erga fidem divinamque professionem fuerit Irenæus, abunde testatur epistola, quam Viennenses et Lugdunenses martyres, cum adhuc in carcere inclusi affligerentur, ad Eleutherum Romæ episcopum, et Irenæum, ut tum presbyteri dignitate fulgebat, commendantes dederunt. Commendatio ea sic habet : « Salvere te, rebusque omnibus semper lætari optamus, pater Eleuthere. Litteras hasce nostras ut ad te perferret, fratri et participi nostro Irenæo persuasimus. Quem rogamus, ut tibi commendatum habeas, egregium scilicet testamenti Christi æmulatorem. Quod si sciremus, ex loco et honore aliquo justitiæ laudem cuiquam parari : ut presbyterum Ecclesiæ, qui ipse est, eum in primis tibi commendaremus. » Fit et aliorum Irenæi pulchrorum operum mentio, ut sunt quædam ad Blastum, et Florinum, et Marcianum scripta : et disputationum liber. Et item qui ab eo inscriptus est, *De scientia ad Græcos*, admodum necessarius liber ; et ea quæ de Paschate ab eo sunt dicta, de quibus postea loco suo dicemus. Hæc de divino Irenæo.

CAPUT XVI.

De sanctorum martyrum in Gallia litteris : et de maxima, qua ibi afflictis sunt, persecutione.

Quandoquidem autem Irenæi et Viennensium Gallicanorumque martyrum fecimus mentionem (1), æquum visum est, de constantia fortitudineque eorum pauca referre. Decimus septimus agebatur imperii Antonini 304 Piiannus, cum in omnibus terræ partibus turbulento persecutionis Christianæ spirante vento, populisque per universum orbem præcipiti audacia adversus nos insurgentibus, plurima martyrum millia propter Christum mortem obiere : sicuti hoc facile est ex iis quæ apud certas gentes sunt facta, conjectura assequi. Testantur quoque scripta ea, in quæ tam egregia illorum æternaque memoria digna certamina sunt relata. Verum enimvero alius quisquam, historia scribenda, ad memoriam posteritatis, stylo indulgens, transmittat victorias et triumphos ab hostibus devictis reportatos, imperatorias ducum artes, consilioque simul et manu res prudenter et fortiter gestas, ac strenuorum militum pro conjugibus, liberis et patria ipsa certamina obita, sanguinemque pro salute eorum nullis præliis abunde profusum. Oratio autem nostra de moribus et institutis vitæ et religionis Christianæ suscepta, constantiam in certaminibus pro veritate susceptis, et pacatissima egregiarum animarum prælia,

(1) Alii hæc martyria in tempora divorum fratrum Veri et Antonini, oriente bello Marcoman-

και τελευταίον ἐπάγει · « Νῦν δὲ δωδεκάτω τόπου τὸν τῆς ἐπισκοπῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων κατέχει κληρον Ἐλευθέρος τῇ αὐτοῦ τάξει καὶ τῇ αὐτοῦ διδασχῇ ἢ τε ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παράδοσις, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα, κατήντηκεν εἰς ἡμᾶς. » Τίς δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς θείας πίστεως ζῆλον ὁ Εἰρηναῖος, ἀρκίσει δὴ παριστᾶν ἡ ἐπιστολὴ, ἣν οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῳ μάρτυρες, ἐν εἰρκταῖς ἐτι ταλαιπωρούμενοι, Ἐλευθέρῳ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ συνιστῶντες αὐτὸν ἐπιστέλλουσιν, ἐτι τῇ τοῦ πρεσβυτέρου καθέδρα ἐνσεμνυόμενον · ἡ δὲ λέξις οὕτως εἶχε · « Χαίρειν ἐν Θεῷ σε πᾶσιν εὐχόμεθα καὶ αἱ, πᾶτερ Ἐλευθερε. Ταῦτά σοι τὰ γράμματα προειρηψύμεθα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ κοινωνὸν Εἰρηναῖον διακομίσει · καὶ παρακαλοῦμεν ἔχειν σε αὐτὸν ἐν παραθέσει, ζῆλωτῆν ὄντα τῆς διαθήκης Χριστοῦ · εἰ γὰρ ἤδειμεν τόπου τινὰ δικαιοσύνης περιποιεῖσθαι ὡς πρεσβύτερον ἐκκλησίας, ὅπερ ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ, ἐν πρώτοις αὐν παρεθέμεθα. » Καὶ ἄλλα δὲ τῆς Εἰρηναίου φιλοκαλίας μνημονεύεται · τὰ τε πρὸς Εὐάστου καὶ Φλωρίνου καὶ Μαρκιανόν τινα, βιβλίον τε διαλέξουσιν. Ἐπιθετὴ καὶ ὁ Περί ἐπιστημῆς ἐπιγεγραμμένος αὐτῷ πρὸς Ἑλλήνας λόγος, ἀναγκαιότατος · καὶ τὰ πρὸς τοῦ Πάσχα αὐτῷ εἰρημένα · περὶ ὧν ἐμπροσθεν τοῖς προσήκουσι διαλήψομαι τόποις. Τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ κατὰ τὸν θεσπέσιον Εἰρηναῖον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣ'.

Περὶ τῆς ἐκ Γαλιεῶν ἐπιστολῆς διὰ τὸν ἐκεῖσε γενόμενον σφοδρότατον διωγμὸν.

Ἐπεὶ δ' Εἰρηναῖον καὶ τῶν ἐν Γαλιεῖς καὶ Βιέννη μαρτύρων ἐμνήσθημεν, δικαίον οἶμαι καὶ περὶ τῆς αὐτῶν καρτερίας βραχεία διαλαβεῖν. Ἔτος μὲν οὖν ἑβδόμου πρὸς τῷ δεκάτῳ αὐτοκράτορι Ἀντωνίνῳ Πίῳ Οὐῆρῳ ἦν, ἐν ᾧ κατὰ τινα μέρη τῆς γῆς σφοδροῦ καθ' ἡμᾶς πνεύσαντος διωγμοῦ, τῶν δῆμων ἡμῖν ἀλόγῳ θράσει ἐπακισταμένῳ, μυριάδας μαρτύρων, ὡς στοχασμῷ εἰκόσαι, ἀπὸ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην γενέσθαι · ὡς ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον ἔθνος συμβάντων ἐστὶ τεκμηράσθαι · ἃ καὶ γραφῇ περιέσχει, ἀλήστου τῆς μνήμας, ἀξιά γε ὄντα. Ἄλλος μὲν οὖν αὖν τις ἱστορικαῖς εἰσηγήσειν ἐπιτρέπων εἰκότως αὐτῇ συγγραφῇ παρεδίδου νίκας τε καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν, ἀριστείας τε στρατηγῶν, καὶ ὀπλιτῶν ἀνδραγαθίας, ὑπὲρ παίδων καὶ πατρίδος τέως ἡγωνισμένων, αἱμασί τε ὑπὲρ σφῶν αὐτῶν κατὰ πολλὴν περιουσίαν ἄθλων ἰκανῶς μανθέντων · ὁ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας διηγήσεως λόγος τὴν ὑπὲρ ἀληθείας ἐστάσειν, καὶ τοὺς κατὰ ψυχὴν εἰρηνευεστάτους πολέμους, καὶ τὴν ὑπερφυᾶ καρτερίαν τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μᾶλλον ἢ τῶν φιλότατων ἀνδραγαθῶν, τὰ τε τρόπαια, καὶ τὰς κατ' ἀντιπέλας ἀοράτων νίκας, καὶ τοὺς ἐπὶ πᾶσι τούτοις στεφάνους εἰς αἰῶνιον ἀνακηρύξει μνήμην · οἳα τινα στήλην οὐκ ἀπὸ χαλκοῦ καὶ λίθου, ἀλλ' ἀδαμαντίνην ἀναγράφει τῷ αἰῶνι παρα-

nico, ad quod se ambo imperatores parabant, referunt.

θεοῦς. Ἡ μὲν οὖν χώρα καθ' ἣν τῶς λαμπρὸν τὸ Α
 ὑπάρχον συγκρατήσατο, Γαλλία ἦν· ἧς διαδόητοι καὶ
 πολλὴ τῶν λοιπῶν προέχουσαι μετροπόλεις εἰσι Λουγ-
 δούνης καὶ Βιέννα· δι' ὧν ἀμφοτέρων τὴν πᾶσαν
 χώραν πολλῶν τῶ βρέματι περιόριον ὁ Ῥοδανὸς διεξ-
 ἴσει. Τὴν γοῦν τῶν μαρτύρων ἀναγραφὴν αἱ ἐν ταῖς
 εἰρημέναις πόλεσι διαφανεῖς ἐκκλησίαι τοῖς ἐν Ἀσίᾳ
 καὶ Φρυγίᾳ διακείμεναι οὕτως προοιμιαζόμεναι·
 « Οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Λουγδούνῃ τῆς Γαλλίας παροι-
 κούντες δούλοι τοῦ Χριστοῦ ταῖς κατὰ τὴν Ἀσίᾳ
 καὶ Φρυγίᾳ τὴν αὐτὴν τῆς ἀπολυτρώσεως ἡμῶν
 πίστει καὶ ἐλπίδι ἔχουσιν ἀδελφοίς εἰρήνη καὶ χάρις
 καὶ εὐχὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. » Εἶτα ἐπιβαλόντες τῷ
 προοίμῳ καὶ ἔτερα, οὕτως κατέρχονται· « Τὸ μὲν
 οὖν μέγεθος τῆς ἐνθάδε θλίψεως, καὶ τὴν τοσαύτην Β
 τῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς ἁγίους ὄργην, καὶ ὅσα ὑπέμειναν
 οἱ μακάριοι μάρτυρες, ἐκ' ἀκριβείας οὐδ' ἡμεῖς εἰ-
 πᾶν ἱκανοί, οὔτε μὴν γραφῆ περιληφθῆναι δυνατὸν.
 Παντὶ γὰρ σθῆναι ἐνέσκηψεν ὁ ἀντικείμενος, προοι-
 μιαζόμενος ἤδη τὴν ἀδίκως μέλλουσαν εἶσθαι παρ-
 ουσίαν αὐτοῦ· καὶ διὰ πάντων διεῖχεν ἐδίξων τοὺς
 ἑαυτοῦ, καὶ προγυμνάζων κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ·
 ὥστε μὴ μόνον οἰκίῶν καὶ βαλανείων καὶ ἄγορᾶς εἰρ-
 γασθῆναι, ἀλλὰ καὶ τὸ καθέλου φαίνεσθαι ἡμῶν τινα αὐ-
 τοῖς ἀπειρησθαι ἐν ὁποιοῦδήποτε τόπῳ. Ἀντεστρα-
 τήγῃ δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ· καὶ τοὺς μὲν ἀσθενεῖς
 ἤρρώννυτο· ἀντικατετάσσετο δὲ στούλους ἰδραίους
 δυναμένους διὰ τῆς ὑπομονῆς πᾶσαν τὴν ὁρμὴν τοῦ
 πονηροῦ εἰς ἑαυτοὺς ἐκλύσαι· οἱ καὶ ὁμοσε ἐχώρουν,
 πᾶν εἶδος ὀνειδισμοῦ καὶ κολάσεως ἀνεχόμενοι· οἱ
 C καὶ τὰ πολλὰ ὄλιγα ἠγοῦμενοι, ἔσπευδον πρὸς Χρι-
 στῶν, ὅπως ἐπιδεικνύμενοι, ὅτι οὐκ ἀξία τὰ παθή-
 ματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν. Καὶ
 πρῶτον μὲν σωρηδὸν πανδημῆν τὰ ἐπιτερόμενα ἀπὸ
 τοῦ ὄχλου ὑπέμειναν· ἐπιδοῆσεις, καὶ πληγὰς, καὶ
 συρμούς, διαρπαγὰς καὶ λίθων βολὰς καὶ συγκλείσεις,
 καὶ πάνθ' ὅσα ἠγρωμένῳ πλῆθει ὡς πρὸς ἐχθροῦς
 καὶ πολεμίους φιλεῖ γίνεσθαι. »

dem confirmavit, stabiles autem eis opposuit columnas : eos videlicet homines, qui per tolerantiam omnem mali illius impetum in seipsos pertraherent : quique conferre pedem, omne contumeliæ et supplicii genus sustinere, et quæ plurima essent, perpauca et exigua esse ducere possent, et ita ad Christum venire festinarent : rebus ipsis ostendentes ⁵¹, non esse condignas passiones temporis hujus ad futuram gloriam. Primum quippe conferunt universi, quæ eis a multitudine inferrentur, pertulere, contumeliosas inclamationes, verbera, volutationes, rapinas, lapidationes et carceres : omnia enique alia, quæ ferocienti multitudini contra inimicos et hostes facere in mentem venire solent. »

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ.

Περὶ Οὐετίου, Σάγκτου, Ποθεινοῦ, Ἀλεξάν-
 δρου, Βιβλιέδου, καὶ Βλανδίνης, καὶ ἑτέ-
 ρων, ὡς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἄθλον ἐν Γαλ-
 λίαις διεξήγαγον· καὶ ἐν τῷ ποταμῷ ὑστερον
 ἀπερρίφθησαν.

Εἶτα διεξίεσαν ἡ δειγνῆσις, ὡς α ὑπὸ τὸν χιλιάρ-
 χον ἔχθησαν, καὶ ἀνακριθέντες καθείρθησαν· καὶ
 τῶν Οὐετίου Ἐπάγαθον, τῶ χρόνῳ νεάζοντα, καὶ
 τῆ πίστει καὶ πλείον τοῖς πᾶσιν ἀγαθοῖς τῶν ἔργων
 ἐκμαίοντα, τοῦ πλῆθους ὑπεραγνακότησαντα, ἀπο-

admirandamque et omnem naturæ captum supe-
 rantem patientiam et fortitudinem eorum qui magis
 pro pietate veroque Dei cultu, quam pro charissimis sibi capitibus rem strenue gesserunt, tro-
 pæaque et victorias adversus invisibiles hostes
 partas, coronasque triumphales persequetur : atque
 ea omnia veluti in columna, non ærea illa aut
 marmorea, sed adamantina prorsus insculpet, ad
 memoriam posteritatis omnis sempiternam. Exi-
 mium purro ea tempestate martyrii tanquam sta-
 dium Gallia provincia erat : in qua præter cæteras
 celebres duæ sunt metropolitanæ urbes, Lugdu-
 num et Vienna, quas reliqua eorum locorum
 regione emensa, fluvius Rhodanus perstringit,
 Martyriorum autem eorum commentarium, urbium
 earum ecclesiæ illustres, ecclesiis quæ in Asia et
 Phrygia fuere, misere, tali præfatione usæ : « Qui
 Viennæ et Lugduni in Galliis habitant, servi
 Christi, in Asia et Phrygia eamdem nobiscum re-
 demptionis fidem et spem habentibus fratribus,
 pax, et gratia, et gloria a Deo Patre et Domino
 Jesu Christo, Domino nostro. » Deinde præfationi
 ejusmodi, aliis quibusdam verbis additis, tale scri-
 bendi initium faciunt : « Afflictionum ærumnarum-
 que nostrarum magnitudinem, et tantam gentium
 adversus sanctos iram, atque eas quas beati mar-
 tyres sustinuerunt calamitates, neque nos dicendo
 accurate exprimere, nec ullum scribendo posse
 complecti putamus. 305 Omnibus enim suis copiis
 in nos irruiat adversarius ; et in initio statim
 ipso apparuit, nihil fore terrori nobis præsentiam
 ejus, quasi prolusione quadam suum adventum
 audacter futurum prænuntians, et omne genus
 persecutionis atque afflictionis adhibens assue-
 fecit et exercuit suos adversus Dei ministros :
 siquidem non ædibus tantum, balneis et foro
 nobis, sed publico quoque prorsus, necubi nostrum
 quisquam appareat, interdixerunt. Verum contra
 eos pro nobis gratia Dei depugnans, infirmos qui-
 dem confirmavit, stabiles autem eis opposuit columnas :
 eos videlicet homines, qui per tolerantiam
 omnem mali illius impetum in seipsos pertraherent :
 quique conferre pedem, omne contumeliæ
 et supplicii genus sustinere, et quæ plurima essent,
 perpauca et exigua esse ducere possent, et ita ad
 Christum venire festinarent : rebus ipsis ostendentes ⁵¹,
 non esse condignas passiones temporis
 hujus ad futuram gloriam. Primum quippe conferunt
 universi, quæ eis a multitudine inferrentur,
 pertulere, contumeliosas inclamationes, verbera,
 volutationes, rapinas, lapidationes et carceres :
 omnia enique alia, quæ ferocienti multitudini
 contra inimicos et hostes facere in mentem venire
 solent. »

D CAPUT XVII.

De Vetio, Sancto, Pothino, Alexandro, Bibliade,
 Blandina, et aliis : ut scilicet certamen pro Chri-
 sto sustinuerint, et deinceps in fluvium sint ab-
 jecti.

Deinde scriptum id exsequitur, « sanctos a tri-
 buno militum abductos, atque interrogatos, in
 carcerem conjectos esse. Atque inter eos Vetium
 quemdam Epagathum, cum ætatis flore vigentem,
 tum fide omni que bonorum operum genere pollen-

⁵¹ Rom. viii, 18.

tem, tantam multitudinem abduci ægre tulisse, et se ad defensionem perorandam eorum obtulisse, atque ob tam pulchram professionem cum aliis simul abreptum esse. Decem vero periculi magnitudine victos, martyrio renuntiasset : et sanctis timorem ingentem reliquisset, admodum metuentibus propter dubium futuri casus exitum, ne scilicet de eo quoque periclitarentur, ut Christo exciderent. Eorum tamen numerum alios paulatim explevisse. Optimos quosque ex utraque ecclesia delectos, et cum martyribus ipsis ex gentibus servos una comprehensos, eosque flagrorum vi et necessitate coactos, contra nos ementitos esse Thyestis cœnas et Œdipi concubitus, **306** aliaque item plurima vulgasse, quæ neque auditu neque dictu credibilia essent : neque etiam unquam inter homines admissa essent, quod fidem obtinuissent. Quarum rerum infamia vulgo jactata, omnes (inquit) contra nos sunt efferati. Et qui hactenus propter familiarem consuetudinem et humanitatem moderatiores fuerant, gravem in nos fremebundi acceperunt animum. Quapropter cruciatus orationis vim omnem superantes sancti martyres per-tulerunt, Satana summo studio contendente, ut ab eis quoque blasphemiam quidquam proferretur. Præcipue autem multitudinis ipsius et militum et presidis furor incubuit in Sanctum, diaconum Viennensem : in Maturum, recens quidem illum illuminatum, sed generosum et fortem decertatorem : in Attalum Pergamenum genere, columnen et firmamentum Gallicorum Christi fidelium : et in Blandinam, quæ statu quidem serva fuerat, ingenium autem et animum habuit perquam liberalem. In ea nimirum exhibuit atque representavit Christus, quæ apud homines vilia, ingrata, nulliusque adeo pretii habeantur, ea apud se in maximum esse honorem, propter egregiam in se piorum animorum affectionem et amorem. Cum enim omnes metuerent, horaque etiam ejus carnalis maxime de ea esset anxia et sollicita (aderat namque et ipsa, fortiter certamini pro Christo incumbens), ne illa naturæ imbecillitate, vel solam liberiorem professionem non perferret, tanto eam animi robore confortatam esse tradunt, ut tortores, qui sibi inter se succedentes a matutino tempore ad vesperam usque virgis et fustibus eam ceciderant, animos desponderent, victosque se profiterentur, quid rerum deinceps de ea agerent dubii. Obstupescentes etenim, mirabantur spiritum prorsus in ea remanere, cujus corpus circumquaque conscissum et aperitum esset. At illa, perinde atque ab ineunte ætate certaminibus esset exercitata, perdurabat : laxamentumque ei et (ut ita dicam) indolentia plagarum et cruciatuum erat, quod subinde Christianam se esse proclamaret. Sanctus vero et ipse tanta animi presentia, et tam genere et fortiter se sacrificibus opposuit, plurimamque eorum sævitiam et pœnis incutiendis feritatem adeo superavit, ut ab illis interrogatus,

λογίαν ἐρεῖν· καὶ τὴν καλὴν ἀναιπόντα ὁμολογίαν, ἀνάρπαστον γεγονότα· δέκα δὲ τινὰς πρὸς τὸ μέγεθος τῶν κινδύνων ἀπαγορεύσαντας, ἤτηθηναί, καὶ θεὸς μέγιστον τοῖς ἁγίοις καταλιπεῖν, θεθεύσει τὸ τοῦ μέλλοντος ἐν ἀδελφῷ, μὴ καὶ τὸ διακπεσεῖν Χριστοῦ κινδυνεύσωσιν. Ἄλλοις δὲ τῶν ἐκείνων ἀριθμὸν κατ' ὀλίγους ἐκπλήσαι· ὥστ' ἐκ τῶν δύο ἐκκλησιῶν τοὺς σπουδαίους συλλεγεῖναι, καὶ τοὺς ἐξ ἑθνῶν δ' οἰκείτως τοῖς μάρτυσι συλλαμβάνεσθαι· οὓς καὶ καταφεύδεσθαι τούτων τῆ, τῶν μαστιγῶν ἀνάγκη· ὡς καὶ θεύσεια δειπνα καὶ Οἰδιποδείους μίξεις, καὶ ἄλλ' ἅττα ἐπιφημιζέειν ἐκείνοις, καὶ ὅσα μὴτ' ἀκοῆ φορητὰ, μήτε γλώσση εἶναι ρητὰ· ἀλλ' εἰ μηδεῖ ποτε παρ' ἀνθρώπων ἐγένοντο πιστεῖν ἔχοντα. Ὡς φημισθέντων, πάντες, φησὶν, ἀπειθηρώθησαν εἰς ἡμᾶς· ὥστε καὶ εἰ τινες πρότερον δι' οἰκειότητα ἐμτρίαζον, τότε μεγάλα ἐχαλέπαινον καὶ διεπρίοντο. Διὰ ταῦτα ὑπεράνω πάσης ἐξηγήσεως ὑπέμεινον καλοῖσιν οἱ ἅγιοι μάρτυρες φιλοτιμουμένου τοῦ Σατανᾶ, καὶ δι' ἐκείνων ρηθῆναι τι τῶν βλασφημιῶν· καθ' ὑπερβολὴν δ' ἐνακῆσαι τὴν ὀργὴν ἅπασαν τοῦ ὄχλου καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοῦ ἡγεμόνος εἰς Σάγκτον θιάκονον ἀπὸ Βιέννης, καὶ εἰς Μάτουρον νεοφώτιστον, ἀλλὰ γενναῖον ἀγωνιστὴν· καὶ εἰς Ἄτταλον Περγαμηνὸν τῷ γένει, στυλὸν καὶ ἐδρακίωμα τῶν ἐκείσε πιστῶν· καὶ εἰς Βλανθίναν, δούλην μὲν, ἐλευθέρην δὲ μάλα προβαλλομένην τὸ φρόνημα· δι' ἧς ὁ Κύριος ἔδειξεν, ὡς τὰ παρ' ἀνθρώποις εὐτελεῖ τε καὶ ἀσπῆ καὶ οὐδενὶ λογιζόμενα μεγίστα παρ' αὐτῷ θεῷ καταξιοῦνται τῆ πρὸς αὐτὸν στοργῆ τε καὶ διαθείσει· πάντων γὰρ θεοτότων, καὶ τῆς σαρκίνης ἐκείνη θεσποίνου ἀγωνιώσης (παρῆν γὰρ καὶ αὐτῇ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα στερρῶς διαφέρουσα) μὴ οὐχ οἷα τε γένοιτο τῷ τῆς φύσεως ἀσθενεῖ καὶ τὴν ψιλὴν ὁμολογίαν παρῆρησιάσασθαι, τοσούτης αὐτὴν ἱστοροῦσι πληρωθῆναι ἰσχύος, ὡς ἀπειπεῖν τοὺς ἐκ διαδοχῆς ἐξ ἑθνοῦ εἰς ἐσπείρας κολάζοντας ῥάβδοις, καὶ τὴν ἤτταν ὁμολογεῖν, μὴ τι ἄλλο ποιεῖν ἔχοντας, καὶ ἐμπλήκτους εἶναι τὸ παραμένειν εἰς ἔμπνουν, παντὸς τοῦ σώματος περιεργώτους τε καὶ ἀνεωγμένους. Ἐκείνη δὲ ὡσπερ ἐνεαύζουσα τοῖς ἀθλίαις διεγεγόνει. Ἀνακωχὴ δ' ἦν καὶ οἷον φάσαι ἀνακωχῆσι τῶν συμβαινόντων τὸ, Χριστιανὴ εἶμι, ἐπιλέγειν. Σάγκτος δὲ καὶ αὐτὸς τοσαύτην ὑπερβολὴν τοῖς ἐπαχθεῖσι καὶ ταῖς πλείστασι αἰκίαις ὑπέδειξεν, ἐν ὑποστάσει παραταπτόμενος γενναῖως, ὡς μὴ ἔθνος, μὴ πόλις, μὴ ὄνομα, ἢ ἄλλο τι παρ' ἅπαντα τὸν ἀγῶνα εἰπεῖν· ἀλλὰ πρὸς ἅπαν τὸ ἱρωτώμενον τὸ, Χριστιανὸς εἶμι, ἐπιλέγειν, καίπερ ἐκείνων ἀγενεῖς τι καὶ ἀπόφημον ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν θεωνῶν προσδοκῶντων ἀκούειν. Ὅθεν καὶ τὸ φιλοτιμον ἀπαγορεύσαντας τῶν μεινῶν, τελευταῖον χαλκῆς λεπίδας ἰκανῶς πυρὶ προσωμιληκτικῆς τοῖς τρυφερτέροις τῶν μελῶν τῷ μάρτυρι ἐπιφέρειν καὶ προσκόλλαν. Κάκεινα μὲν ἕκαίετο τῆς κνίσσης ἀναβροσύσης· αὐτὸς δὲ μάλλον ἀκαμπτος ἦν καὶ ἀνέροτος, στερρῶς τὴν πίστιν ὑπὸ τῆς οὐρανοῦ παγῆς τῆς τοῦ ὕδατος ζωῆς ἐξιόντος δροσιζόμενος καὶ ἐνθυναμούμενος. Τὸ δὲ σωματίον μάρτυς ἦν τῶν συμ-

* ὄλον τραῦμα, ὄλον μῶλωψ, συνεσπα-
καὶ ἀποβεβληκός τὴν ἀνθρωπείαν ἐξωθεν
ἐν ᾧ πάσχων Χριστός, μεθῆλας ἐπέτελε
ταργῶν τὸν ἀντικείμενον, καὶ εἰς τὴν τῶν
ὑποτύπωσιν ὑποδεικνύων, ὅτι μεθῆν φο-
Ἰ Θεοῦ πατρὸς ἀγάπη * μσδὲ ἀγγεινόν, ὅπου
ἴδξα. Τῶν γὰρ ἐχθρῶν τῶ πολλῶ οἰδῆματι
ἐλεγμοναῖς οἰομένων ὡς περίεσιοντο εἰ μεθ'
ἐκ αὐτὰ προσφέρουεν κολαστήρια * ἢ ἐναπο-
ρος γούν οὐ μέτριον τοῖς λοιποῖς ἐμβαλεῖν *
το δρᾶν ἐπεχείρουεν, τοσοῦτον μᾶλλον
εἰς τούναντιον ἐληλαμένοι, ὡς ἀνακύψαι
ν εὐθύς τὸ σῶμα τοῖς πιεσμοῖς, τὴν τε
ὦν μελῶν καὶ τὴν ἰδέαν σώων ἀπολαθεῖν *
μὴ κόλασιν, ἀλλ' ἰασιν εἶναι τὰ δευτέρα τῆ
ρωγῆ. Καὶ Βιβλιαδά δε παρῆγόν τινα * ἦν
αστίζουτες, τὰ ἐναγῆ δῆθεν ἡμῶν λέγειεν
I δ' ὡσπερ ἐξ ὕπνου ἀναψήασα, τούναν-
ον ἤπερ ἐκείνοις βουλομένοις ἦν ἔλεγε *
ἐπιφέρουσα, Πῶς ἂν παιδία φάγοιεν οἱ
αἰς μεθῆ ἀλόγων ζῶων αἶμα φαγεῖν ἐξόν;
λέγουσά τε καὶ πάσχουσα γενναίωτερον,
τῶν μαρτύρων κατελεκεται. Τῶν δὲ κα-
ὀργάνων τῆ τοῦ Χριστοῦ θυνάμει οὕτως
ἀπεληλεγμένων, καὶ τῆ τῶν μαρτύρων
ιστάσει καταργηθέντων καὶ ὑπομονῆ, ἐν
τὰ θεινὰ ἐπενούουν. Σκότος γὰρ χαλεπὸν
καὶ ἐπὶ πέμπτον τρύπημα ἐν τῷ ξύλῳ
ς τῶν ποδῶν συνεκλείετο * ὡς καὶ πολλοὺς
αἰς ἐναποπνευγῆσαι, ἄλλους δὲ ζῶντας τα-
τῆς παρ' ἀνθρώποις ἐρήμους πάμπαν C
Eισὶ δὲ οἱ καὶ ἅμα τῶ συγκλεισθῆναι,
ρκισμένοι, τὸ βῆρος μὴ φέροντες τῆς εἰρ-
τέθηνησκον, τοῦ Χριστοῦ διαφόρως τούτους
ι. Καὶ Ποθεινός δ' ὁ διάκονος τῆς Λουγα-
κκλησίας, ἀσθενῆς μάλᾳ καὶ ὑπὲρ τὰ ἐννε-
τη ὦν, μόλις μὲν ἐμπνέων τὸ σῶμα τῆ
σθενείᾳ, τῆ δὲ τοῦ μαρτυρίου ἐπιθυμίᾳ
ὄλος τῷ πνεύματι, ἐπὶ τὸ βῆμα ἐσύρετο,
θυλάκῳ τῷ παραλελυμένῳ σώματι τῆς ψυ-
μμένης. Ὡς δὲ παρέστη, καὶ τὴν καλὴν
ἐκάρυξε, τίς ἐστιν ὁ τῶν Χριστιανῶν
ιώτα * καὶ ὅς, Ἐάν ἀξιος ἦς, φησί, γνώση *
α μᾶλλον εἴλετο ἀφειδῶς * καὶ πληγὰς
τῶν μὲν ἐγγύς χειρὶ καὶ ποσὶν ἐφαλλομέ- D
ῦβριζόντων τῶν πολιῶν, τῶν δὲ πορρωθεν
ων εἰς αὐτόν, ὃ μετὰ χεῖρας ἔτυχεν ἔχων *
ἀσθεῖν ἡγουμένων ἢ πλημελεῖν, εἰ τις
ε τῆς εἰς αὐτόν παροινίας καὶ ἀσελγείας
ε. ὦνοντο γὰρ οὕτω τοὺς αὐτῶν θεοὺς ἐκδι-
εις δ' ἐμπνέων τῆ εἰρκτῆ ἔῤοριπτο * καὶ ἐπὶ
σας τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα παρέθετο. Οἱ γε
ει γεγονότες, ὡς κακοῦργοι τῆ τῶν μαρτύ-
τες εἰρκτῆ, ὀρώντες ἐκείνους φαιδρὸν οἰ-
τελθοντας καὶ γεγαυμένον ἀνθούνας,
ε καὶ πλήρεις δόξης καὶ χάριτος, τὴν τε
τοῦ εὐωδίου ὀδωδότης * ὡς ἐνίοις δοκεῖν καὶ

A non gentem suam, non patriam, non nomen, non
aliud quidquam, sed unicum hoc in certamine et
lucta tormentorum omni, Christianum se esse di-
ceret: **307** cum quidem illi se ex eo, propter
tam graves ac intolerabiles cruciatus, degenerem
aliquam nobisque infaustam atque ominosam vo-
cem auditorum sperarent. Itaque contentione illa
cruciatuum summorum inferendorum fracta, ad
postremum æreas squamas candentes mollissimis
et tenerrimis quibusque martyris membris asper-
serunt et agglutinarunt. Atque ita ex illis quidem
sic adustus nidor et arvina profluebat: ipse vero
constans et immotus permanebat, fideque stabilis,
et aqua vitæ ex cœlesti fonte promananti cons-
persus atque recreatus, magis magisque conforta-
batur (t). Ac corpus testis erat earum rerum quæ
B acciderant, unum totum vulnus, una totum cru-
enta vibex, contractum prorsus, et ab humana
specie, exteriore sua parte, alienissimum. In quo
ipsemet Christus patiens, gloriam et laudem in-
gentem perficiebat, et adversarium destruebat.
Apertum quippe reliquis omnibus exhibuit exem-
plum, nihil ibi esse terribile et metuendum, ubi
adsit Dei Patris dilectio: nihil ærumnosum atque
dolendum, ubi Christi gloria. Adversarii sane qui-
dem incredibili animorum tumore et inflamma-
tione effervescentes, ita demum se superiores fore
sunt opinati, si ex intervallo aliquot diebus inter-
jectis deinceps eadem inferrent tormenta, vel eum
supplicis immanibus immortuum, gravem reliquis
allaturum esse timorem et terrorem. Quod ubi
facere sunt aggressi, adeo sunt spe sua frustrati, ut
ille corpore tormentis doloribusque omnibus rele-
vato, confestim restitutum, usum membrorum for-
mamque integram ita receperit, ut quæ ei iterum
sunt illatæ pœnæ, non excruciatio, sed sanatio
atque restitutio esse viderentur, cœlitus videlicet
ei allato auxilio. Cæterum Bibliadem etiam quam-
dam produxerunt, eamque flagris crudelem in mo-
dum conscidentes, persuadere illi conabantur, ut
nimirum execranda facinora nostra diceret. Illa
autem veluti et somno excitata, longe aliud diver-
sumque magis quam ipsi exspectantes volebant,
professa est, illud insuper adjiciens: Quomodo
vero homines isti infantes vorent, qui etiam ab
animantium ratione carentium sanguine abstineant?
Ac talia cum et pateretur et diceret generoso ad-
modum animo, ordini martyrum est allecta. Enim-
vero postquam quæsitores isti et carnifices, virtute
Christi ad hunc modum infirmiores esse comperti,
atque martyrum constantia et tolerantia prostrati
sunt, ut in carcere eos affligerent, consilium cepe-
runt. Ita illi tetra horrentium tenebrarum caligine
et pedore excruciantur, et pedum distractio ad
quintum usque **308** ficularum foramen exten-
ditur. Quapropter multi in vinculis sunt suffocati,
multi ægre viventes, spiritum cum dolore traxerunt,

etiam sic verti potest: « Ac corpusculum ipsum crudelitatem tantam testabatur.

omni prorsus humano destituti auxilio. Fuerunt etiam, qui licet tormentis antea cruciati non fuissent, simul atque in carcerem sunt coniecti, quod gravem ejus squalorem non ferrent, decessere, Christo Jesu variis martyres modis glorificante. Pothinus autem, cui Lugdunensis Ecclesiae episcopatus ministerium erat concredidum, vir imbecillus, ut qui nonaginta supergressus esset annos, et naturali quidem infirmitate aegre corpori vitalem auram suppeditaret, spiritu autem propter obeundi martyrii desiderium esset validissimus, ad tribunal est pertractus, corpore tenui et soluto, perinde atque yasculo quopiam animam vix retinens. Atque ibi consistens, cum pulchram professus esset professionem, a tribuno, quisnam esset Christianorum Deus, interrogatus: Si dignus, inquit, fueris, scies. Quapropter violentius quoque statim acceptus, plagas tulit. Qui enim propius ei astabant, manibus pedibusque in eum insilientes, summa contumeliarum ejus affecerunt; qui vero longius remoti fuerant, quaecunque locus subministrabat tela, in eum conjecerunt. Omnes quidem certe flagitium se et piaculum committere existimant, si quid insolentiae pervicacis et petulantiae proterrae in eum intermitterent: eoque modo se deos suos vindicare putaverunt. Deinde, cum aegre jam spiraret, in carcerem est coniectus: ubi biduo post spiritum Deo decedens commendavit, Porro qui Christum abnegaverant, ut malefici in martyrum custodiam coniecti, quod viderent illos quidem jucundius relucere ac laetius florere, hilarisque gloria et gratia abundantes, nec non suavitate odoris Christi redolentes, unguento scilicet quodam, sicuti nonnullis visum est, ita delibutos, ut vincula eorum, quasi complorum sponsorum ornatum decentem praese ferrent: seipsum autem deformes ac male olentes probrisque obsitos, vindicemque intra se et carnificem conscientiam in animis gerentes: qui videlicet ut illiberales parumque viriles, homicidii sibi ipsis crimen impingentes, omnium praestantissimum nomen rejecissent: ex martyrum conspectu confirmabantur, seque ab eis recipi rogabant. Atque illi eos non gravate, nullam prorsus suspicionem reliquam facientes, susceperunt. Ex eo tempore martyria varie sunt divisa atque distincta. Ex multiforibus namque et versicoloribus floribus coronam illi texentes, Christo eam obtulerunt, **309** et maximum illud immortalitatis praemium receperunt. Maturus quidem et Sanctus, Blandina et Attalus, id publicum producti, et in amphitheatro bestis objecti, eosdem sunt angores experti: plurimisque tormentis superatis, tandem in sedili ferreo, cui ignis esset suppositus, sunt collocati, ubi ex corporibus eorum adustus nidoringens redditus, carnifices complevit. Qui tantum ex constantia martyrum concepere dolorem, ut patientiam illorum tanquam furtis agitati exsuperare contenderent. Ac Sanctus quidem et Maturus.

μύρω τινὶ κεχρισθαι, ὡς καὶ τὰ δεσμὰ δοκεῖν κόσμον εὐπρεπῆ περιεῖσθαι, οἷα δὴ τινες νυμφίους κεκοσμημένους· ἑαυτοὺς δὲ δυσειδεῖς τε καὶ δευῶν δόντας, ἀσχημοσύνης ἐμπλῆως, τιμωρῶν τε συνειδῶς ἔχοντες καὶ πλῆττον ὡς μάλιστ· ὡς ἀγενεῖς καὶ ἀνάνδροι, ἀνδροφόνων μὲν ἔκλημα ἑαυτοῖς περιθέντες, τὴν πάντιμον δὲ προσηγορίαν ἀποδεδωκότες, ἐκ τῆς τῶν μαρτύρων θείας ἰστηρίζοντο, καὶ ἠξίου προσίεσθαι. Οἱ δ' ἰδέχοντο εὖ μάλα, μὴ τῶς ἰννοίας ἐφεπομένης. Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο εἰς ποικίλων τὰ μαρτύρια διηρεῖτο· ἐκ πολυανθῶν γὰρ καὶ διαφορῶν χρωμάτων ἕνα στέφανον πλέξαντες, τῷ Χριστῷ προσῆγον· δι' ὧν τὸ μέγα τῆς ὀφθαρσίας ἐκίθην ἐλάβανον. Μάτουρος μὲν οὖν καὶ Σάγυτος, Βλανδίνα καὶ Ἄτταλος τοῖς θηρίοις δημοσίᾳ ἀνήγοντο· καὶ τῷ ἀμφιθέατρῳ ἀγόμενοι τῶν ἰσῶν δεινῶν καὶ αὐθις μετείχον. Καὶ δῆτα διὰ πλείστων ἰθύνοντες, καὶ ἐπὶ τὴν σιδηρᾶν καθέδραν ἀνήγοντο· ὑπ' ἧς τηγανίζόμενα τὰ σώματα, κίσεως αὐτοῦς ἐνεφόρει πολλῆς. Οἱ δὲ τοσοῦτον ἤλθον, ὡς καὶ νεκρῶν βούλεσθαι τὴν ὑπομονὴν οἷα μαινόμενοι. Δ' ἀγῶνος τοίνυν μεγάλῳ ἰθύνοντες, Σάγυτες καὶ Μάτουρος ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐτίθησαν. Ἦ γὰρ μὲν Βλανδίλλα τῷ ξύλῳ διαταθείσα, βροτὰ τοῖς θηρίοις προῦκειτο· καὶ τὸ σχῆμα τοῦ δι' αὐτὴν σταυρωθέντος τυποῦσα, πολλῆν τοῖς συναγωνισταῖς παρεῖχε τὴν προθυμίαν, διὰ τῆς ἀδελφῆς τὸ τοῦ ποθομένου σχῆμα βλέπονσιν· ἐν ταυτῷ δὲ πείθουσα, καὶ ὡς ὁ ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ δόξης παθῶν κοινωνεῖ τοῖς πάθεισι τῷ ζῶντι Θεῷ. Τῶν οὖν θηρίων μὴ ἀφαιμένῳ, εἰς δευτέρῳ ἀμιλλῶν ἔτηρετο· ὡς ἂν διὰ πολλῶν καὶ ποικίλων τῶν σχολίων ἐκνικήσασα ὄρα, προτροπῇ τοῖς ἀδελφοῖς εἴη ἡ σμικρὰ τε καὶ εὐτάλη, μέγαν καὶ ἀκαταγωνίστον ἀθλητὴν τὸν Χριστὸν κεκτημένη, διὰ πολλῶν κλήρων τὸν ἀντικείμενον ἐδικασασα, καὶ δι' ἀγῶνος μεγάλου τὸ τῆς ὀφθαρσίας στέφος ἀρπάσασα· ἐπὶ δὲ ταύτῃ ὁ Ἄτταλος ἤγετο τῷ ἀμφιθέατρῳ πέντακος προηγουμένου, ταῦτα δὲ λέγοντος, Οὐτός ἐστιν Ἄτταλος ὁ Χριστιανός. Ἦν δὲ τῶν ἐπισήμων ἀνὴρ, συνειδήσειν τε ἔρρωμένῳ ἔχων, καὶ τοῖς κατὰ Χριστὸν ὡς μάλα τεγυμνασμένος καὶ αἰ μάρτυς ἀληθείας ὦν. Σφριγῶντος δ' ἐπ' αὐτῷ τοῦ δήμου, τοῦτον ὡς Ῥωμαῖον ὁ ἡγεμῶν τῆ εἰρατῆ συγκλείειν ἐκέλευσεν, ἕως οὗ τῷ Καίσαρι περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀνεπέχοι. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ πρότερον τῆ ἀρνήσει νεκροὶ τὸ πνεῦμα τῆς ζωῆς ἐνελάμβανον· καὶ οὐς νεκροῦς ἐξέτρωσε, τούτους ζῶντας ἡ μήτηρ ἰδέχεται· καὶ ἑγλυκάνοντο ὑπὸ τοῦ μὴ θέλοντος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ· καὶ πρὸς τὸ παθεῖν ἀνεβρόσθησαν. Καὶ γὰρ γυμνασίων ἐκ τοῦ Καίσαρος καταπεμφθέντων, ὅσοι ἦσαν Ῥωμαῖοι, τῇ διὰ ξίφους ὑπήγοντο τελευτῇ· οἱ δὲ θηρίοις καὶ ἄλλοις τῶν δεινῶν παρεβάλλοντο. Πρῶτοι δὲ πάντων οἱ μεταμειλῶ χρησάμενοι πρότερον ἀνητάζοντο, ἐπίδος ὑποσαινούσης τούτους αὐθις εἰεῖν. Ἄλλ' οἱ μὲν τῷ κλήρῳ τῶν μαρτύρων ἐτάττοντο· εἰσι δὲ οἱ καὶ τῆς ἀπωλείας κατόπιν ἦγον· οἱ δὲ ἀναξίοις ἦσαν καὶ ἀστήριχοι περὶ τὴν ὁδὸν βλασφημίας ἔχοντες. Τῷ δὲ καταλόγῳ τῶν μαρτύρων καὶ Ἀλί-

ἴτο, ἱατρικῆς μὲν ἔμπειρος, τοῖς ἐν Α
 σι καταφανῆς, ἅτε δὴ πολλὴν τε λό-
 προβεβλημένος, καὶ τῆς ἀποστολικῆς
 ἀρετῆς παρρησιαστικῶς γὰρ τῷ βήματι
 ἰς μάρτυρας παρορμῶν, δῆλος ἦν καὶ
 δίνων τοὺς ἀθλοὺς ἄμελει τοι καὶ
 περὶ τὸν δικαστὴν ἰστώσει γενόμε-
 ριθεῖς, σὺν Ἀττάλῳ περιήχθη θηρσὶν
 ἦναι. Μηδενὸς οὖν δεινοῦ ἐντεῦθεν
 μένοι, διὰ πολλῶν ἀγώνων ἤκουτες,
 ἴσαν καὶ αὐτοὶ ἰσομάχων Ἀλέξανδρος μ-
 κλος δὲ, τῷ ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς καθέδρας
 αὐτοῦ κνίσσης ἀναπερσμένης, τοῦτο
 φωνῆ ἐπειπῶν, Ἰδοὺ τοῦτό ἐστιν
 εἶναι, ὅπερ ὑμεῖς ποιεῖτε. Ἡμεῖς δὲ
 ἰσθίομεν, οὔτε ἑταρόν τι πονηρὸν
 ἰστώμενος δὲ καὶ τί ὄνομα ἔχει
 Ὁ Θεὸς ὄνομα οὐκ ἔχει ὡς ἀνθρω-
 πῶν πᾶσι τῆ τῶν μονομαχιῶν ἰσχύει
 ντικοῦ παιδαρίου ὡσεὶ ἰσχύων ἢ
 ἢ καὶ εἰσήγο. Ἐπεὶ δ' ὁμνύειν κατὰ
 μάχαστο, καὶ ἀπειθεῖς ἦσαν, ἐξαγρι-
 ῶν τὸ πλῆθος, καὶ διεήγον πλείστοις
 αἰς ταῖς βασάνους ἀπαγορεύω, ἀπε-
 κ- ἰσχύει δὲ ἡ Βλανδίνα οἷα μήτηρ
 ἦσασα, τέκνα καὶ νικηφόρους προ-
 τὸς βασιλείᾳ, ἀγαλλιωμένη ἐπίσπευθε
 ἰσθῶν ὡς εἰς νυμφικὸν δεῖπνον, οὐκ εἰς
 ἡμένη βορᾶν· καὶ μετὰ τὰς μάστι-
 θηρία, μετὰ τὸ τήγανον, τέλος εἰς
 εἰσα ταύρω δεινῶ μαρτύρηθη καὶ
 εἰσα τῷ ζώῳ, ὑστερον δὲ καὶ αὐτὴ
 αἰα, καὶ τῶν ὠμοτάτων ἐκείνων εἰ-
 ποτε παρ' αὐτοῖς τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα
 ἢ παθεῖν. Τούτων δὲ γινόμενων, ἄλ-
 λαν ἢ τῶν ἀνόμων ὕβρις ἐπὶ τοῖς σώ-
 τῶν ἔλαμψε. Τὸ γὰρ ὑπ' ἐκείνων
 λαὶ μᾶλλον εἰς ὄργην ἀνήπτε· καὶ
 καὶ τοὺς ἄλλους διαφοροῖς ἐξισταθέν-
 κυστὴν ἐπιμελῶς φυλάττειν νύκτωρ
 ν παρῆβαλον, ἵνα μή τις λάχοι ταφῆς.
 οὐ καὶ ὅσα τὸ πῦρ παρῆβαλε λει-
 τργμένα τε καὶ ἠνθρακωμένα, καὶ τὰς
 ἰς αὐτῶν ἀπομύμασιν, ἐφ' ἡμέραις
 ἰστικῆ φάλαγγι ἐπιμελῶς ἐτήρουν.
 ἰς ὀδόντας ἐτριζόν κατ' αὐτῶν· καὶ
 μαίνοντο τοῖς λειψάνοις· οἱ δ' ἐν γέ-
 ἢ οἱ δ' ἐπιεικέστεροι δῆθεν, ποῦ ὁ
 ἐπωνομαζέον· τί δὲ τῆς θρησκείας
 τῶν ἰδίων ἔθεντο ψυχῶν; Ἐν πέν-
 αγμα ἦν τῶν πιστῶν, τὸ μὴ δύνασθαι
 τῆ γῆ· οὔτε γὰρ ἡ νύξ καθυποῦρ-
 σίῳ μεταθεῖν ἦν. Πολλῶ γε μίτον
 κέρδος γὰρ ἐκείνοις τὸ κράτιστον
 ἢ ταφῆς ἐκείνους τυχεῖν. » Ἐπὶ τού-
 θει δειγμάτων ἐλεγε· Ἄ τὰ μὲν οὖν σώ-
 ἰων ἐκείνων, παντοίως παραδειγματι-
 θριασθέντα ἐπὶ ἡμέρας ἕξ, μετέπειτα
 ἰθαλωθέντα ὑπὸ τῶν ἀνόμων, κατερ-

A certamine tanto obito, eo die cursum suum absol-
 verunt, et gladio cæsi, veluti victimæ Deo sunt
 oblati. Blandina autem in stipite distenta, bestiis
 esca est proposita : faciemque supplicii ejus qui
 pro ea est crucifixus referens, magnam concertato-
 ribus suis attulit animi alacritatem, in sorore sua
 habitum et formam exoptati illius inspicientibus.
 Quare illud quoque exhibebat, ac veluti persua-
 debat, qui pro Christi gloria patitur, eum pas-
 sionibus participem esse viventis Dei. Sed enim
 cum bestiæ eam non attingerent, ad alium reser-
 vata est agonem, ut simul et multis variisque col-
 luctationibus devicto perplexo illo serpente, cer-
 tum constantis fortitudinis exemplum fratribus
 fieret, vilis ipsa et imbecillis, et invictum habens
 B propugnatorem Christum, diversisque adversarium
 certaminibus debellans, immortalitatis coronam
 reportaret. Secundum hanc Attalus in theatrum
 ducebatur, cui tabella præferebatur cum inscri-
 ptione hujusmodi : Hic est Attalus Christianus.
 Erat autem is ex clarorum virorum ordine, firmam
 sanamque obtinens conscientiam, atque in certa-
 minibus pro Christo susceptis probe exercitatus,
 et constans veritatis testis. Quo producto, cum
 petulantius plebs tumultuaretur, præces eum, ut
 civem Romanum, in custodia asservari jussit,
 donec Cæsaris de eo atque aliis explorasset senten-
 tiam. Interea qui antea negatione mortui fuerant,
 spiritum vitæ resipiscentia receperunt : et quos
 tanquam ab ortu extinctos ejecerat, eos revivi-
 scentes mater est complexa, si dulciore doctrina
 accepta, ab eo qui non vult mortem peccatoris,
 virtutem et robur ad perpetiendum assumpserunt.
 Nam allato a Cæsare rescripto, quicumque ex Chri-
 stianis Romani essent, gladio sunt cæsi ; cæteri
 bestiis sunt objecti, aut aliis gravibus suppliciis
 affecti. Primi autem omnium, qui antea pœnitenti-
 æ usi fuerant, inquirebantur. Spes quippe quæsito-
 ribus erat, **310** eos denuo captum iri. Verum illi
 partim martyrum aggregati sunt ordini, partim
 perditionem secuti : illi nimirum, qui indigni
 parumque firmi fuerant, et de religione nostra mi-
 nus recte senserant. Martyrum catalogo ascriptus
 etiam est Alexander, artis medicæ peritus, et in
 Galliis omnibus notus : erat enim multa dicendi
 libertate præditus, et apostolicæ gratiæ non expers.
 Etenim tribunali assistens, ac nutu martyres co-
 hortans, deprehensus et ipse est veluti certamina
 parturire. Itaque judici delatus, et capitis damna-
 tus una cum Attalo, bestiarum feritati est obje-
 ctus. Sed cum nihil adversi ab eis sensissent, plu-
 ribus defuncti certaminibus, postremo et ipsi ut
 victimæ sunt cæsi : Alexander quidem, nihil pro-
 locutus : Attalus autem, cum in ferreo sedili
 ureretur, nidorque ab eo prodiret, illud tantum
 Romana lingua præfatus : En hoc ipsum est hu-
 mana vesci carne, quod vos facitis ; nos vero ne-
 que homines voramus, neque præterea mali quid-
 quam facimus. Interrogatus etiam, quod Dei esset

nomen, respondit, Deus nomen non habet, ut A
homo. Post hos omnes, ultimo gladiatorum dies,
cum Pontico puero quindecim circiter annos nato,
generosa Blandina est producta. Ii per simulacra
deorum jurare jussi, non paruere. Quapropter
multitudinis animis adversus eos efferatis, per
multis sunt excruciatī tormentis. Et puer quidem
supplicii tantis cedens, reddidit spiritum. Blandina
vero postrema, veluti mater generosa, excita,
quæ liberos victores ad regem suum præmisisset,
festinabat et ipsa per mortem exultans, veluti ad
nuptiale convivium, et non ad bestiarum, quibus
objicienda erat, lacerationem. Itaque post flagra,
post bestias, post ahenum, ad ultimum reticulo
inclusa, tauro agresti et feroci est objecta : et cum
diu multumque a bellua ea esset jactata, tandem et
ipsa est manifestissime jugulata. Cujus tantam demirati
fortitudinem immanissimi illi persecutores, haud
unquam apud eos visam esse mulierem tot et tanta
supplicia perpeti, testati sunt. His ita peractis,
denuo contumeliosa iniquissimorum hominum injuria
sævire in martyrum corpora cœpit. Quod namque ab
illis essent superati, **311** id in majorem evasit iram.
Proinde et eos qui in carcere mortem obierant, et
eos qui variis et exquisitis suppliciis excruciatī fuerant,
ne quis eorum sepulturæ honorem sortiretur, canum
nocturnis simul et diurnis tradiderunt custodiis.
Præterea quæ a bestiarum feritate et ignis violentia
superfuerant reliquias, comminutas illas et in
carbones redactas, capita quoque et resectamenta
eorum per dies plures asservanda diligentius
militaris manus excubiis mandarunt. Ac impij
milites partim dentibus in eos stridebant, ut
per furorem defunctorum quoque reliquiis
insultarent : partim in ludibrium cadavera
vertebant. Si qui vero viderentur esse aliis
æquiores, probrose, ubi Deus eorum esset,
quidve illis religio eorum, cui animas ipsi
suas posthabuissent, prodesset, requirebant.
Grex autem fidelium in magno fuit mœrore et
luctu, quod humare martyrum cadavera non
liceret. Neque enim ad hoc eis nox profuit,
neque auro ea redimere potuerunt : nedum
precibus ullus locus esset apud eos, quibus
id maximum lucrum est visum, si illa
sepultura carerent. » Sub hæc narratio,
quam diximus, infert : « Itaque corpora
sanctorum illorum omni genere ludibrii et
probris traducta, et sex diebus sub dio
jactata, postea autem combusta atque in
cineres redacta, ab iniquis hominibus in
Rhodanum fluvium ibi præterlabentem
sunt sparsa, ut nihil prorsus eorum in
terris amplius esset reliquum. Et hoc sic
fecerunt, perinde atque Deum devincere,
aut regenerationem eorum præpedire
possent : ut ne quam (sic illi dicebant)
resurrectionis spem habeant, qua ipsi
adducti, peregrinam nobis et novam
inducunt religionem, et dura acerbaque
omnia despiciunt, prompti prorsus et
parati cum gaudio adire mortem. Videamus
nunc, an sint resurrecturi, et si potest
eis opem ferre Deus eorum, et e manibus
nostris eos eripere. » Atque hæc quidem
commentarius ille refert. Facili autem
conjectura et ratione convenienti colligere
licet, quæ in reliquis etiam provinciis
sint acta, quantave tuum martyrum
existerit ubique multitudo.

312 CAPUT XVIII.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

*Qualis visio Attalo martyri apparuerit, propter alium
martyrem, qui duram nimis et austeram vitam
degebat : et ut Christi martyres facile lapsis gratiam
fecerint, veniamque concesserint.*

In commentario eo aliud quiddam memoratu
dignum traditur, quod ad multorum utilitatem, si
historiæ nunc inseruissem, minime id invidiosum
mihi fore duxi. * Alcibiades quidam martyrum
choro ascriptus, austeram plane et duram agebat
vitam, et solo pane et aqua victitans, a cæteris
cibus omnibus abstinebat. Quem morem cum in
carcere quoque servare pergeret, Attalo, qui et
ipse post primum obitum certamen eo conjectus
fuerat, res ea est revelata. Is porro illum admo-
nuit, non recte facere, qui creaturis Dei non ute-
retur, et multis exemplum scandali atque offendi-
culi fieret. Proinde Alcibiades posthac nullo

Οἷα τῷ μάρτυρι Ἀττάλῳ γέγονεν ἐπιφάνεια
διὰ τὸν τὸν ἀύχμηρὸν μετερχόμενον βίον
μάρτυρα ὡς καὶ τοῖς περιπεπτωκόσι συγ-
γνώμην οἱ Χριστοῦ μάρτυρες εἶδοσαν.

Τῆ δ' εἰρημένη γραφῇ καὶ ἄλλο τι μνήμης ἄξιον
ἱστορεῖται, ὃ εἰς πολλῶν ὠφελικῶν παραθέσθαι τῆ συγ-
γραφῇ οὐδεὶς ἂν ἐγγένοιτο φθόνος. « Ἀλκιβιάδης γάρ
τις ἐξ αὐτῶν τῆ μαρτυρικῆ κατελεγμένος χορείᾳ,
ἀύχμηρὸν πάνυ καὶ σκληρὸν βίον μετήρχετο καὶ τὸ
ζῆν ἐν ἄρτῳ μόνῳ καὶ ὕδατι διασώζων, τῶν ἄλλων
πάντων ἀπέχετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν τῇ εἰρηκτῇ οὕτω
ἐπειρᾶτο διαίειν, Ἀττάλῳ ἀπεκαλύφθη τῷ μάρτυρι
μετὰ τὸν πρῶτον ἀγῶνα καὶ αὐτῷ καθεργμένῳ,
ὡς οὐ καλῶς ποιεῖ Ἀλκιβιάδης, μὴ χρώμενος τοῖς
κτίσμασι τοῦ Θεοῦ, καὶ πολλοῖς τύποις σκανδαλοῦ
γινόμενος. Ἐντεῦθεν πεισθεὶς ὁ Ἀλκιβιάδης, ἀνείθεθ
πάντων πλὴν οὐκ εἰς πλησμονὴν μετελάμβανε καὶ

τας ἤδει τὸ ἔλλειμμα περιστεύαντι. Ἄριστοι χάριτος ἦσαν Θεοῦ· ἀλλὰ τὸ
 μιον ἦν αὐτοῖς πάντα συμβουλεύον
 πρὸς τὸ χρηστότερον. » Περὶ δὲ τοῦ
 φιλανθρώπου αὐτῶν τοιαῦτα ἡ προβ-
 ρεν ἱστορία· « Οἱ καὶ ἐπὶ τοσοῦτον
 αἰμηταὶ γεγόνασι τοῦ Χριστοῦ, ὥστε
 θόξῃ ὑπάρχοντες, καὶ οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ
 καρτηρήσαντες, καὶ τὰ στίγματα τοῦ
 εἰμένου, οὗτ' αὐτοὶ μάρτυρας ἑαυτοῦς
 ὅτι μὴν ἡμῖν ἐπέτραπον τούτῳ τῷ
 γορευεῖν αὐτούς. Ἄλλ' εἴ ποτε τις
 τολῆς ἢ διὰ λόγου μάρτυρας αὐτούς
 ὡς ἐπέπλησσον, ἠδῆως τὴν τε μαρ-
 τυρίαν παραχωροῦντες Χριστῷ τῷ
 πιστῷ μάρτυρι, καὶ πρωτοτόκῳ τῶν
 χρητῶ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ. » Ἐπιλέγει
 τῶν τελειωθέντων ἐμμένοντο ἐκεῖνοι
 Χριστὸς πρὸς ἑαυτὸν εἰλικυσε·
 οἱ καὶ οὐδαμνοί. Καὶ εὐχὰς ἤτουν
 ὅς τὸν ἴσον ἄθλον διαδραμῖν· καὶ
 ἐν τῆς μαρτυρίας ἔργῳ πολλὴν παρ-
 ες ἐπέδεικνυτο· παρητούτο δὲ ἐτι-
 εν, φόβῳ Θεοῦ, ὑπὸ τῆν κραταιῶν
 ἰενοὶ χεῖρα, ὑπ' ἧς ἱκανῶς ὑψώθησαν.
 Ὅ μὲν πᾶσι, κατηγοροῦν δὲ οὐδένα.
 πάντας, ἐδέσμων δὲ οὐδένα. Καὶ
 θεῖοις διατιθέντων αὐτοὺς νῦχοντο·
 ἔφανος πρότερον. » Καὶ πάλιν αὐταῖς
 λίγα φησὶν ἡ γραφή· « Οὗτος γὰρ
 πρὸς αὐτὸν ὁ πόλεμος ἐγένετο διὰ
 ἀγάπης, ἵνα ἀποπνιχθεὶς ὁ θῆρ, οὐς
 καταπεπωκέναι, ζῶντας ἐξεμέση·
 καὶ ἄχρημα κατὰ τῶν πεπτωκότων· ἄλλ'
 ἄζον αὐτοὶ, τοῦτο τοῖς ἐνδεετέροις
 οἰκα σπλάγχνα ἔχοντες, καὶ πολλὰ
 χέοντες δάκρυα πρὸς τὸν Πατέρα.
 καὶ ἔδωκε αὐτοῖς, ἣν καὶ συνεμι-
 λησίου· καὶ πάντες νικηφόροι πρὸς
 θύοντες, εἰρήνην ἀγαπήσαντες αἱ, καὶ
 ἀρεγγυήσαντες, μετ' εἰρήνης ἐχώρη-
 θεόν, μὴ καταλιπόντες πόνον τῆ μη-
 τιν καὶ πόλεμον τοῖς ἀδελφοῖς, ἀλλὰ
 καὶ ὁμόνοια καὶ ἀγάπην. » Ταῦτα
 τῆς τῶν παραπετωκότων χάριν
 μακαρίων ἀνδρῶν, τῆς ἀπανθρώπου
 εἰκα διαθέσεως τῶν μετὰ ταῦτα ἀφει-
 τοῦ μέλει προσενηγεμένων, καὶ μὴ
 ὡς προσηκόντως πραβεβλήνων· καὶ
 ῤρὺν αἰροῖεν, εἰ καὶ τι τῶς κατωρθω-
 ἰδῆ δὲ καὶ τῶν ἀμφὶ Μοντανόν καὶ
 ἑ Θεοδοστοῦ περὶ Φρύγας ἀρτι πρώτως
 τεύειν ὑπέληψεν ἀπανταχοῦ θρυλλου-
 γὰρ τῶν θεῶν χαρισμάτων κατὰ
 ἡσσίας τελευμένων, ἔδωκε τοῖς πολ-
 μετέχειν· καὶ διὰ τούτου πίστιν

6.

ib. v, cap. 2.

A discrimine, omne genus cibi, citra satietatem
 tamen, cepit : et gratias Deo egit, qui quod ei
 defuisset, ita explevisset. Minime namque suo
 destitutos obtutu reliquerat gratia Dei, sed Spi-
 ritus sanctus erat cum eis, omnia consulens atque
 dirigens in melius. » De eorumdem martyrum
 æquitate atque humanitate scriptura ea quam dix-
 imus, talia memorat (1) : « In tantum videlicet
 æmulatores fuisse Jesu Christi, ut cum in tanta
 essent gloria, sæpiusque martyrii agonem obirent,
 Christique adeo stigmata circumferrent, neque se
 ipsi martyres vocarent, neque nobis permitterent
 ut eos nomine eo compellaremus. Quod si quis
 nostrum vel in epistolis, vel in sermonibus marty-
 res eos nominasset, acrius id reprehendebant :
 B perlibeter martyrii appellationem cedentes Chri-
 sto, vero et fideli martyri atque testi, eidemque
 primogenito ex mortuis, et duci auctorique vitæ
 Deo. Addit præterea illud, quod etiam defunctorum
 memoriam celebrarint : illos scilicet esse
 martyres, quos Christus ad se traxisset ; se autem
 viles esse, et nullius rei homines dicentes. Ora-
 tiones quoque pro se fieri petierunt, ut et ipsis
 certamine pari cum laude defungi liceret. Qui cum
 libertate multa freti, rebus ipsis martyrii virtutem
 præstarent, nomen tamen sunt deprecati : timore
 Dei sub potenti manu ejus humiliati ⁶¹, a qua satis
 deinde sunt exaltati. Et ipsi quidem defenderunt
 omnes, accusarunt autem neminem. **313** Dolve-
 runt itidem omnes, ligarunt neminem : atque pro
 C eis quid se summis affecissent malis, sunt precati,
 ita ut id antea fecerat Stephanus. » Deinceps
 scriptum id hisce de eis utitur verbis : « Maximum
 illis bellum contra adversarium fuit, per chari-
 tatis sinceritatem, ut bellua illa strangulata, quos
 prius sibi devorasse videbatur, vivos redderet.
 Non enim gloriati sunt super delinquentium casu,
 sed quibus ipsi abundarunt gratis et donis, de
 eisdem indigentibus communicarunt. Et materna
 prorsus habentes viscera, multas pro eis ad patrem
 profuderunt lacrymas. Vitam petierunt, et dedit
 eis, quam proximis suis impertierunt, et omnes
 victores ad Deum transierunt. Pacem semper
 complectentes, et pacem nobis commendantes, in
 pace ad Deum pervenerunt : non laborem aut do-
 jorem matri, neque seditionem aut bellum fratri-
 bus, sed gaudium, pacem, concordiam et chari-
 tatem relinquentes. » Hæc addidit, tum propter
 sincerampiamque sanctorum illorum virorum erga
 lapsos affectionem, tum propter inhumanum im-
 misericordemque eorum animum, qui postea su-
 perbe et crudeliter membris Christi insultarunt,
 nullamque eorum per compassionis virtutem habu-
 erunt rationem. Qui sane etiamsi tum quidquam
 aut officiose fecerunt, aut recte statuerunt, non
 continuo tamen sibi placeant, vel supercilia eri-

gant. Cæterum cum jam tum primum apud Phryges Montanus, et Alcibiades, et Theodotus, prophetarum opinionem passim fama obtinuissent (quod enim ea quoque tempestate varia dona Dei in multis florerent ecclesiis, multis illi visi sunt charismatum eorum participes esse, proindeque prophetiæ fidem meruere), et sententiæ plurimorum de eis variarent, qui in Gallia fuere fratres, pium rectumque de eis iudicium suum in scriptum, quod sæpe diximus, retulerunt, eidemque

Α παρείχον ὡς προφητεύουσι) · διαφωνίας τοίνυν περὶ τούτων οὐ μετρίως οὔσης, οἱ κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφοὶ τὴν ἑαυτῶν εὐλαβῆ καὶ ὀρθόδοξον κρίσιν υποτάττουσι τῇ εἰρημνῆι γραφῇ, καὶ τινας ἐκθέμενοι τῶν διειλημμένων μαρτύρων ἐπιστολὰς, ἅς ἔμψρουροι ὄντες τοῖς ἐπ’ Ἀσίας καὶ Φρυγίας ἀδελφοῖς διεπέψαντο περὶ τινων ἐκκλησιαστικῶν συζητήσεων. Κατὰ μὲν τῆς ἐξ Ἰταλίας γραφῆς τοῖς ἐν Ἀσίᾳ καὶ Φρυγίᾳ ἐν τούτοις ἦσαν.

quasdam eorum qui commemorati sunt martyrum epistolas inseruerunt, quas illi ex vinculis et carcere ad fratres in Asia et Phrygia de nonnullis ecclesiasticis quæstionibus dederunt. Atque hæc quidem hactenus.

314 CAPUT XIX.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ’.

Qui tum temporis in excelsis episcopalis dignitatis sedibus enituerint.

Β Τίνες τοῖς ὑψηλοῖς τῶν ἱερῶν θρόνων ταυ καὶ τα εὐπρεπον.

Antoninus (1) autem, Veri frater, septem annis et quatuor mensibus Romano administrato imperio, Commodo id reliquit. Cujus decimo anno Eleutherus Soteris successor Romæ episcopatum tenuit. Cui deinde, cum tredecim præfuisset annos, Victor est subrogatus. Hic Ecclesiam ibi decem gubernavit annis, et successorem Zephyrinum habuit, nono imperii Severi anno. Zephyrino, qui decem et octo annis Ecclesiam Romanam rexit, Callistus est suffectus: qui eam quinque annis administratam, Urbano successori reliquit. In Alexandrina Ecclesia Agrippinus duodecim annos episcopatum gessit. Ei Julianus successit: qui decem annis munere sacro obeundo expletis, Demetrium successorem recepit (2). Apud Antiochenos post Maximinum, qui undecim annis Ecclesiæ gubernator fuit, Serapion episcopus creatus est, octavus ab apostolis successor. Qui satis diu cum laude Ecclesiæ præfuit, et eam Asclepiadi regendam reliquit. Eisdem temporibus Hierosolymis, in sancta Sion, adhuc admirandus ille Narcissus (3) sacrosancto fungebatur munere, quindecimum obtinens successionis locum, a secunda, quæ sub Adriano facta est, ejus urbis obsidione: ex quo, post eos qui ex circumcisione ibi fuerunt, episcopus, Marcum primum ex gentibus regendæ Ecclesiæ præfectum esse, antea diximus. Cui Cassianus, sicuti successiones ejus Ecclesiæ tradunt, est suffectus. Huic autem Publius, Publico Maximus, Maximo Julianus (4); cui ordine successerunt Cajus, Symmachus, Cajus alter, Julianus item alter, Capito, Valens, Dolichianus, et ab apostolorum successione tricesimus celeberrimus Narcissus. Cæsareæ porro Palæstinæ episcopale munus tum habuit Theophilus. **315** In Græcia autem Corinthi Bacchylus episcopus fuit, Ephesi vero Polycrates, et

Αντωνίνος δὲ ὁ υἱὸς Μάρκου τέσσαρας μῆνας πρὸς δέκα διαγεγονώς τῇ βασιλείᾳ ἐναικούσας, Κομῶδω τῆς ἀρχῆς ὑπεξίσταται · οὐ τῷ δεκάτῳ τῆς ἀρχῆς ἔπειτα Ἐλευθέρος ὁ μετὰ Σωτῆρα τῆς Ῥώμης ἐπισκοπέσας, ἔτη δέκα πρὸς τρισὶ λειτουργητικῶς, Βίκτωρι καταλιμπάνει τὸν θρόνον. Τοῦτου δὲ οὐχ ἦττον ἢ δέκα ἔτησιν ἡγήσαμένου, Ζεφυρίνος διάδοχος ἐγνωρίζεται, Ζευήρου τῆς βασιλείας ἐναυτοῦ ἀγοντος ἔτος. Μετὰ δὲ τοῦτον ἔτησιν ἐπὶ ὑπουργήσαντα τὸν κλῆρον τῆς λειτουργίας Κάλλιστος ἀνελάμβανει · ὃς ἔπειτα πάντε ἐπιθιώσας, Οὐρβανῶ τὴν λειτουργίαν καταλείπει. Τῶν γε μὴν κατ’ Ἀλεξάνδρειαν παροικίων Ἰουλιανὸς τὴν ἐπισκοπὴν ἐγχειρίζεται, Ἀγρικίνου ἐπὶ δικοκαίδεκα ἔτησιν τὴν ζωὴν μεταλλάξαστος. Καὶ τοῦτου δὲ δέκατον ἀποκλήσαστος ἔτος, τῶν ἐκείσε παροικίων τὴν θείαν ὑπουργίαν ἀπαίρειται ἐν δέχετο.

Αντιοχείᾳ μετὰ Μαξιμίνου ἀπέχκατον ἡγασάμενος ἔτος, Σεραπίων τὸν τῆς δικαιοσύνης κλῆρον ἐλάμβανει, ὁ δὲ τὸν ἔχων ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διαδοχὴν · καὶ τούτῳ δ’ ἰκανῶς τῇ λειτουργίᾳ ἐμπρέψαντι Ἀσκληπιάδης διάδοχος ἀνεδείκνυτο. Κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁγίας Σιών εἰσέτι Νάρκισσος ὁ θαυμάσιος τὴν λειτουργίαν εἶχε, πέμπτην καὶ δεκάτην ἁγῶν διαδοχὴν ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων κατὰ Ἀδριανὸν δευτέρας πολιορκίας · ἀπ’ οὗ μετὰ τοὺς ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπους τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας Μάρκον καθηγήσασθαι πρῶτον ἐξ ἐθνῶν ἐπίσκοπον ἐδηλώσαμεν.

Μετὰ δὲ τοῦτον Κασσιανὸν ἐγχειρισθῆναι τὴν λειτουργίαν αἱ τῶν αὐτῆς διαδοχαὶ περιέχουσι · Πούπλιον δὲ μετὰ τοῦτον ἔπειτα Μάξιμον · ἐπὶ δὲ τούτῳ Ἰουλιανόν, ὃν διαδέχεται Γάϊος · τοῦτον δὲ Σύμμαχος, ὃς Γάϊος ἑτερος · τὸν δ’ αὖθις ἄλλος Ἰουλιανός · ἔπειτα Καπίτων · καὶ μετὰ Οὐάλεντα Δολιχιανός · ἐπὶ δὲ τούτοις πάνσι τριακοστὸς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκ διαδοχῆς ὁ περιβόητος ἐγνωρίζεται Νάρκισσος. Κατὰ δὲ τὴν ἐν Κων-

(1) M. Antoninum 19 annis imperasse, scribit Euseb. lib. v, cap. 9.

(2) Anno Commodi I. (Euseb. lib. v, cap. 9.)

(3) In persecutione sub Severo Narcissus episcopus Hierosolymitanus annos aliquot in solis locis latuit. Quo tempore interim ei ordine substituti sunt Dios, Germanion, Gordius, ut infra libro quinto, cap. 10, scribitur, ubi alia hujus secessus

affertur causa. Alii auctores in hoc catalogo Symmachum et Cajum alterum non recensent. Ea que ratione Narcissus, cum e solitudine reversus episcopatum recepit, a Marco quindecimum, ab apostolis tricesimus fuerit Hierosolymis episcopus.

(4) Alii Julium habent.

σπαρία Παλαιστίνην Θεόφιλος ἦν. Καθ' Ἑλλάδα δὲ τῆς Ἀ
Κορίνθου Βάκχυλος ἐπίσκοπος ἦν · καὶ τῆς ἐν Ἐφέ-
σῳ παροικίας Πολυκράτης, καὶ ἄλλοι γε ὡς εἰκός
ἐπὶ τούτοις μυρία, Κομοδου καὶ Σεύρου τὰ σκήπτρα
διακόντων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. Καὶ περὶ μὲν τού-
των οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Κατάλογος καὶ αὐθις τῶν μετὰ ταῦτα τῆς ψευ-
δωνύμου γνώσεως ἀρχηγῶν · καὶ ὅσοι ἐκ-
κλησιαστικοὶ ἀνδρες τούτοις ἀντίστησαν.

Τῶν δ' εἰρημίων μικρῶ πρόσθεν αἰρέσεων ἀρετῇ
καὶ λόγῳ τῶν προειρημένων, θείων ἀνδρῶν ἐς τὸ
πρωτὸς ἀπορρυσίων, ὁ τῶν ζιζανίων σκοπεύς
ἄλλας ἐπισκίρειν ἴσπευδε. Πολλοὶ δὲ καὶ παραφυσί-
δες ἦν ἐκείνων ἦσαν, τὸν καθαρὸν τῆς Κριστοῦ
γεωργίας κλῆρον συγχέουσαι. Πολλάκις δὲ καὶ αὐταὶ Β
καθ' ἑαυτὰς ἐμερίζοντο, εἰς διαφοροὺς διστάμναι
γνώμας. Πολλοὶ δ' αἰρῆς ὡς ἐξ ὑπαρχῆς λαμβάνου-
σαι τὴν ἀρχὴν ἀνεδίδοντο. Πᾶσαι δ' οὖν ὁμοῦ τὰς
ἀρχὰς ἀπὸ Σίμωνος, Σατορνίνου τε καὶ Κερίνθου
τῆς ἀπόπου γνώσεως εἴλον. Ἀρτέμων μὲν οὖν καὶ
ὁ Μοντανὸς ἀρετὴ τότε ἰφύοντο · καὶ οἶα τινεὶ ὄρει
ἡρώσει ὀλιθρον πνέοντες, ἰσθάλων δίκην ἐρπετῶν,
πρὸς τὴν τῆς Ἀσίας Φρυγίαν εἶπον. Μαρκίωνα
δὲ ἡ δοξὴ διεήρητο. Καὶ ἄλλοι δὲ ἐπὶ Ῥώμης ἦσαν
ἐκμαίοντες · Φλωρίνος οὗτοι καὶ βλάστος κατανο-
μαίνοντο, νεωτερίζοντες καὶ ἄμφω περὶ τὸν ἀληθῆ
τῆς ἀληθείας λόγον. Ὁ μὲν Φλωρίνος, τοῦ τῆς Ἐκ-
κλησίας πρεσβυτερίου ἀποπεισῶν · Βλάστος δὲ, πα-
ραπλησίῳ πτόματι συνισχόμενος · ἰδίᾳ δ' ἕκαστος
τὸ τῆς ἀσθεῖας καθιστάμενος ἐργαστηρίον, πολλοὺς C
τῆς Ἐκκλησίας πρὸς ἑαυτούς ἐπισκώοντο.
'Αρλεὺ κατὰ μὲν Ἀρτέμωνος καὶ τοῦ αὐτοῦ διαδό-
χου Θεοδότου Βυζαντίου τοῦ σκυτίως ἐπὶ μᾶλλον τὰ
τούτου αὐξήσαντος ὁ μακάριος Βίκτωρ ἀντίστατο ·
ἐλέγχει δὲ τὴν κατ' αὐτούς ἀποικίαν ὁ μικρὸς εἰρη-
μῖνος Λαβύρινθος, ὃν φασὶ τινεὶ Ὁριγίαν στυγάζαι.
'Αλλ' ὁ χαρακτήρ ἐλέγχει τοὺς λέγοντας. Μοντανῶ
δ' ἐκαταγώνιστον ὄπλον ἐπαρήκε Θεὸς τὸν, ὃς τῆς
Ἱερουσαλὴν ἤγαγε Ἀπολλωνάριος, ἀνὴρ πρὸς τῇ
γνώσει τῶν θείων καὶ τὴν ἔξωθεν παιδείαν προσει-
ληφώς · πρὸς τούτῳ δὲ καὶ Μιλτιάδης καὶ Ἀπολλώ-
νιος · καὶ Σεραπίων ὁ τῆς Ἀντιοχείων ἐκκλησίας ποι-
μῆν · καὶ ἄλλοι πλείστοι. Κατὰ δὲ Πρέκλου τῆς αὐ-
τοῦ αἰρέσεως πρεσβυτέρου Γάιος ὁ πρόσθεν ἡμῶν
ἀρεμῖνος ἐγραψεν · τῇ δὲ Μαρκίωνα δοξῇ καὶ διαί-
ρησι ὁ σοφώτατος ἀντίσταται Ῥόδων. Φλωρίνω δὲ D
καὶ Βλάστῳ τοῖς κατὰ Ῥώμην ἠγασμένοις τοῦ
ἐχίστατος ὁ παρῆρηθεις Εἰρηναῖος παραινῶν γράφει,
τῶ κενολογίῳ ἀποστάντας, τῆς ἀποστολικῆς ἔχ-
ουσι παραδόσεως. Ἐγὼ δὲ τὰ εἰκότα πράττων, ἐκθί-
σσαι μὲν καὶ τῶν εἰρημίων φλαύρων ἀνδρῶν τὰ
νόθα καὶ παράγγραφα δόγματα · ὡς δ' ἑνὸν, τούτοις
αὐθις ἀντιστήσω τοὺς εἰρημῖνους ἀνδρας, τοῖς πε-
τροβάοις τῶν θείων λόγων ἐλέγχοις τὰς ἐκείνων
παρατὰς ἱεραρχίας ἀνδρικῶς καταρράσσοντας.

si perniciosorum eorum hominum illegitima et adulterina dogmata exposuero, et quantum licebit, eis præclaros illos viros opposuero, qui validis atque invictis divinorum oraculorum argumentis superfluas et inutiles illorum nugas et deliramenta fortiter confutarunt.

alibi alii, ut par erat, quam plurimi, Commodo ac
deinde Severo Romanum imperium administrantibus. De iis nunc satis.

CAPUT XX.

Catalogus auctorum et ducum falso nominatæ scientiæ, qui postea exstiterunt : et qui ecclesiastici viri illis restiterint.

Hæresibus autem, quas paulo ante diximus, divi-
norum, quos retulimus, virorum virtute et do-
ctrina prorsus evulsis, zizaniorum sator alias insu-
per seminare non cessavit. Sed et priorum illorum
multi adhuc restabant surculi, puræ agrorum
Christi sationi officientes : sæpenumero etiam
ipsæ inter se dividebantur, et in varias sententias
discindebantur ; multæ etiam derepente tum pri-
mum initium sumentes producebantur. Omnes
tamen a Simone et Saturnino, atque ab absurda
et importuna scientia Cerinthi ortum traxerunt.
Artemon et Montanus tum primum pullulabant,
et tanquam serpentes rubetæ interitum spirantes,
venenatorum reptilium more, per Phrygiam in
Asia provolvebantur. Marcionis autem secta dis-
secta atque divisa erat. Quidam etiam Romæ vi-
gebant, ut Florinus et Blastus, qui et ipsi novas
opiniones de vero veritatis Verbo induxerunt. Et
Florinus quidem, quod presbyteratus Ecclesiæ
gradu abdicatus esset ; Blastus autem, non ob dis-
similem quoque lapsum. Quilibet vero eorum of-
ficina seorsim contra veram pietatem instituta,
permultos ex Ecclesia in errorem suum pertraxit.
Sed enim contra Artemonem ejusque successorem
Theodotum Byzantium coriarium, qui illius erro-
rem multum provexit, beatus Victor depugnavit.
Redarguit quoque importunitatem eorum liber,
qui parvus Labyrinthus dicitur, quem nonnulli bo-
origene compositum esse autumant : sed eos sty-
lis et elocutionis forma refellit. 316 Montano
porro tanquam inexpugnabile propugnaculum
Deus objecit Hierapolitanæ Ecclesiæ antistitem
Apollinarem, virum eximium, qui ad divinæ do-
ctrinæ cognitionem profanas etiam disciplinas ad-
jecerat. Adversus hunc quoque scripserunt Miltiades,
Apollonius, Serapion Antiochenæ Ecclesiæ
episcopus, et alii complures : sicuti et contra
Proclum, ejusdem hæreseos antesignanum, Cajus,
quem antea quoque nominavimus. Marcionis au-
tem opinioni, ejusque divisioni, sapientissimus
restitit Rhodon. Ad Florinum autem et Blastum,
qui Romæ schismatis et dissidii duces fuere, sæpe
nobis nominatus Irenæus cohortationes scripsit :
ut nuntio vanis atque inanibus sermonibus et con-
certationibus remisso, apostolicis inhærent tradi-
tionibus. Enimvero recte me facturum esse puto,

CAPUT XXI.

A

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΑ'.

De Artemone et Theodoto sutore, qui docuerunt Christum purum fuisse hominem, et ut ii primi Scripturas corrumpere inceperint: et de Anatolio confessore.

Artemon igitur, qui et Artemas dictus est, eadem quæ nos, de Deo universitatis hujus sensit, conditorem eum esse rerum omnium dicens. Dominum autem nostrum Jesum Christum asseruit merum esse hominem, ex virgine natum, et virtute prophetis præstantiorem. Atque eadem hæc apostolos quoque prædicasse asseveravit, perperam exponens atque depravans divinarum Litterarum sensum. Successores autem eorum divinitatem tribuisse Christo, cum antea Deus non fuerit, dixit. Coriarius vero quidam Byzantius, Theodotus nomine, discipulus ejus, alterius sectæ princeps exstitit, et multo adhuc pejora est commentus. Præclaram autem rem se facere existimavit, quod auctoritatem divinitus inspiratis Litteris abrogavit, et eas quas ipsemet recepit, corrumpit. His Victor, episcopus Romanus, veluti doctrinam fidei adulterantibus generose restitit, coriariumque ad Ecclesiam proscripsit. Qui parvum Labyrinthum composuit scriptor, hos redarguit, asserentesse ejusmodi doctrinam ab apostolis et successoribus eorum accipisse: **317** veritatemque asque ad Victoris tempora, qui decimus tertius a Petro Romanæ urbis episcopus fuit, obtinuisse, et a successore ejus Zephyrino corruptam fuisse. Verba ejus sic habent: « Et fortasse id quod illi docebant, verisimile fuisset, nisi eis refragarentur primum divinarum Scripturarum, deinde fratrum quorumdam Victoris tempore presbyterorum libri, quos illi et ad gentes et adversus hæreses pro veritate scripserunt: Justinii, inquam, et Miltiadis, Tatiani, Clementis, et aliorum complurium, in quibus omnibus divinitas Christo tribuitur: nam Irenæi, Melitonis, et reliquorum, quis ignorat scripta Christum Deum eundemque hominem deprædicare? Psalmi etiam et carmina quæcumque jam inde a principio a fidelibus sunt composita, Verbum Dei Christum laudibus celebrantia, deitatem ei tribuunt. Quomodo igitur ecclesiastico dogmate a tot annis deprædicato defendi potest, usque ad Victoris tempora doctrinam hanc, ut ipsi dicunt, in ecclesiis obtinuisse? Quomodo etiam non erubescunt, hæc contra Victorem ementientes? cum certo sciant, Theodotum coriarium, qui post Artemonem pater et princeps hujus divinitatem negantis defectionis fuit, et Christum primus purum hominem esse dixit, a Victore esse a communionem repulsum? Si enim Victor eadem quæ illi sensisset (sicuti illorum docet blasphemia), quomodo is Theodotum hæresis ejus inventorem rejecisset? » Ad hæc illa adjicit: « Scripturas quidam sacras absque timore et pudore omni adulerant, antiquos fidei canones abrogarunt, Christum ignorarunt. Nec illi quid divinarum Litterarum dicant

Περὶ Ἀρτέμωνος καὶ Θεοδοτέου τοῦ σκυτέως, ψιλὸν ἄνθρωπον δογματιζόντων Χριστὸν καὶ ὡς πρῶτοι τὰς Γραφὰς διαφθείρειν ἤρξαντο· καὶ περὶ Ἀνατολίου τοῦ ὁμολογητοῦ.

Ἀρτέμων μὲν οὖν, ὁ καὶ Ἀρτιμάς, τὰ μὲν κατὰ τὸν τῶν ὄλων Θεὸν παραπλησίως ἡμῖν ἰδοῦσαν, εἰρηκῶς αὐτὸν εἶναι ποιητὴν τοῦ παντός καὶ δημιουργόν· τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἄνθρωπον εἶπε ψιλόν, ἐκ παρθένου μὲν γεγεννημένον, τῶν προφητῶν δὲ δι' ἀρετὴν κρείττονα. Ταῦτα δὲ καὶ τοὺς ἀποστόλους κεκρυχέναι ἔλεγε, κερμηνεύων τῶν θείων Γραφῶν τὴν δαίνοισιν. Τοὺς δὲ μετ' ἐκείνους ἐφασκε θεολογῆσαι τὸν Χριστὸν, οὐκ ὄντα Θεὸν πρότερον. Σκυτεὺς δὲ τις Βυζάντιος, Θεόδοτος ὄνομα, μαθητὴς ἐκείνου γενόμενος, φρατρικῆς ἐτέρας κατήρξατο, καὶ ἄλλα πολλὰ χεῖρα ἐκνοσηκῶς. Προὔργου δ' ἐτίθετο τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς ἀθετεῖν· παραφθεῖρειν δὲ καὶ ἅς αὐτὸς παρεδίχετο. Τούτοις μὲν οὖν Βίκτωρ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἅτε δὴ τὰ τῆς πίστεως παραχαράττουσι δόγματα, γενναίως ἀντίστατο· τὸν δὲ σκυτεῖα καὶ ἐκκήρυττο ἐπ' ἐκκλησίας ἐτίθει. Ὁ γὰρ μὴ τὴν μικρὰν Λαβύρινθον κατ' αὐτῶν συστησάμενος ἀπελύγχε τούτους, φάσκοντας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ καθελῆξαι ταῦτα παραλαβεῖν· καὶ διατεταρῆσθαι τὴν ἀλήθειαν ἄχρι δὴ καὶ τῶν χρόνων Βίκτωρος, ὃς ἦν τρισκαίδεκάτος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος, ἀπὸ δὲ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ζεφυρίνου παρακεχαράχθαι τὴν ἀλήθειαν. Λέγει δ' ἐπὶ λέξεως οὕτως· « Ἦν δ' ἂν τυχὸν πιθονὸν τὸ λεγόμενον, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀπίπιστον αὐτοῖς αἱ θείαι Γραφαὶ· καὶ ἀδελφῶν δὲ τῶν ἐστὶ γράμματα πρεσβυτέρων τῶν Βίκτωρος χρόνων· ἃ ἐκείνοι πρὸς ἔθνη ὑπὲρ τῆς ἀληθείας καὶ πρὸς τὰς τότε αἰρέσεις ἔγραψαν· λέγω δὲ Ἰουστίνου καὶ Μιλτιάδου, Τατιανοῦ τε καὶ Κλήμεντος, καὶ ἑτέρων πλειόνων, ἐν οἷς ἅπασι θεολογεῖται ὁ Χριστός· τὰ γὰρ Εἰρηναίου τε καὶ Μελέτιως, καὶ τῶν λοιπῶν, τίς ἀγνοεῖ βιβλία, Θεὸν καὶ ἄνθρωπον καταγγέλλοντα τὸν Χριστόν; Ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἐκ ἄρχῆς ἀπὸ πιστῶν γραφεῖσαι, Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογούντες. Πῶς οὖν τῶσούτων ἑτῶν καταγγελλομένου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος, ἰνδύχεται τοὺς μέχρι Βίκτωρος χρόνους οὕτως, ὡς οὗτοι λέγουσι, κεκρυχέναι; Πῶς δὲ οὐκ αἰδοῦνται ταῦτα Βίκτωρος καταψεύσασθαι, ἀκριβῶς εἰδότες, ὅτι Βίκτωρ Θεόδοτον τὸν σκυτεῖα, τὸν μετ' Ἀρτέμωνα ἀρχηγὸν καὶ πατέρα ταύτης ἀνησιθείου ἀποστασίας, ἀπεκήρυξε τῆς κοινωνίας, πρῶτον εἰπόντα ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν; Εἰ γὰρ Βίκτωρ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἐφρόνει, ὡς ἡ τούτων διδασκαλία βλασφημία, πῶς ἂν ἀπέβαλε Θεόδοτον, τὸν τῆς αἰρέσεως ταύτης εὑρετὴν; ἢ πρὸς τοῦτοις καὶ ταῦτα ἐπάγει· « Γραφὰς μὲν θείας ἀπόδοις βραδυσουργήκασιν· πίστεως ἀρχαίας κανόνα ἠθετήκασιν· Χριστὸν ἠγνοήκασιν· οὐ τί λέγουσιν αἱ θείαι Γραφαὶ ζητοῦντες. Εὐκλείδης δὲ καὶ Γαλῆνός ἴσως αὐτοῖς προσκυνεῖται. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Διὰ τοῦτο ταῖς θείαις Γραφαῖς τῆς χεῖρας ἐπέβαλον, λέγοντες αὐτὰς διαφ-

θοῦν, πικουργία τῶν ἀπλῶν τῶν θείων Γραφῶν δὲ
 ναμὸν καπηλεύοντες, σοφωτέρους ἑαυτοῦς τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος ἀποφαίνοντες. » Λέγει δὲ μετὰ τούτου αὐ-
 τοῦς διδρακίνα συμφώνως· ἀλλὰ ἄλλως μὲν τὸν
 Θεόδοτον, ἑτέρως δὲ τὸν Ἀσκληπιόδοτον, καὶ Ἑρμο-
 φίλον ἄλλως, καὶ τὸν Ἀπολλωνίδην ἑτέρως. Καὶ
 τούτων δὲ ἕκαστων ἐπιεικῶς τῶν οἰκείων ποιη-
 σκῆσαι· ὥστε πολλῶν εἶναι τῶν παρ' αὐτοῖς ἀπιγρά-
 φων διαφωνίαν. Ἔνιοι δὲ αὐτῶν, φασίν, οὐ παραχα-
 ράττειν ἤξιωσαν αὐτάς, ἀλλ' ἀπλῶς ἀρνησάμενοι τον
 τε νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀνόμου καὶ ἀθέου διδα-
 σκαλίας προράσει χάριτος εἰς ἰσχυατοῦ ἀπωλείας
 κατωλισθόν. Ὁ δὲ τὸ κατ' αὐτῶν σύγγραμμα συ-
 στασάμενος, καὶ τὴν περὶ τούτων διήγημα ἰστορεῖ, ὁ
 τῆ παρούσῃ πραγματείᾳ ἐκθέσθαι δίκαιον. Ναταλίον
 γὰρ τὰ φησὶ τῶν γενναίων ὁμολογητῶν εἶνα γεγε-
 νημένον ὑπ' Ἀσκληπιόδοτου καὶ Θεοδότου ἑτέρου
 τῆς τραπεζίτου ἑξαπατηθῆναι. Μαθηταὶ δ' ἦσαν
 Θεοδότου τοῦ μετ' Ἀρτέμιωνα τῆς τοιαύτης αἰρέσεως
 ἀρχηγοῦ, ὥστε προστεῖναι ἐπὶ μισθῶ τῆς γραφείας
 διὰ τὸ τῆς ὁμολογίας ἐπίσημον. Δευτέρια δὲ ἑκατόν
 καὶ πενήκοντα καθ' ἑκάστην (1) ὑπισχνοῦντο παρή-
 χειν αὐτῶ. Ὡς δ' οὖν ἐγένετο μετ' αὐτῶν, δι' ὀνείρων
 πλάσις ἐπιστάς αὐτῶ Χοιστόν ὁ τῶν ψυχῶν ἰατρός,
 τῆς κλάνης ἀπαλλάττεισθαι παρήνει. Ἀπολίσθαι γὰρ
 ἤθελεν ἤθελεν ἔξω Ἐκκλησίας καθιστάμενος, μάρ-
 τυρα τῶν αὐτοῦ παθημάτων γενόμενος· προστίθει
 δὲ, ὡς οὐχ ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν εὐαγγελικῶν
 ἐπιθλητικῶν δογμάτων. Ἐπεὶ δὲ οὐκ εἶξε, τῆ τιμῆ
 δεδουλωμένος ἦν ἔχειν ὑπελάμβανε, τῶν ἐξηπατη-
 μένων ἠγοούμενος, ἴσως δὲ καὶ τῶ κέρδει διελιαζό-
 μενος, οἷάπερ ἀνθρώπος ὢν, νότιω ἀνθίς ἐπιστάς
 ὁ Σωτῆρ, χαλεπὰς αὐτῶ δι' ἀγγέλων ἐπένεγκε μά-
 στεργας· καὶ τῆ κείρῃ μαθὼν ὅσον ἐστὶ κακὸν τὸ ἀν-
 τετίθειν Θεῷ, σάκκον καὶ σποδὸν περιθέμενος, ὅσον
 τάχος ἅμα ἔω τῆ ἐκκλησίας ἀφίκετο· ποσὶ δὲ Ζερ-
 ρίνου τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐγουμενοῦ Ῥωμαίων
 προκυλινομένου, πρεσβείαν ὑπὲρ αὐτοῦ τῶ φιλι-
 θρώπῳ προσάγειν εἶδειτο Θεῷ, θριαμβεύων καὶ τοὺς
 μάλωκας ἐπὶ μισθῶ δέμας ὢν εὐλόγῳ πληγῶν.
 Οὕτως δ' ὀλοφουρόμενος ἐκείνον καὶ ποτινώμενον
 ὤκατερον ἐκείνος, καὶ χεῖρα ὤρεξεν εἰς μετόπιον·
 μή τις δὲ καὶ κοινωσίας ἤξιωσεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς αἰρέσεως Μοντανου· ἣτις αἰρέσις
 κατὰ Φρύγας ὠνόμασται.

Ὁ δὲ Μοντανὸς ἀπὸ κώμης Ἀρδαβὰ καλουμένης
 ὢν, τῆς κατὰ Φρύγας λεγομένης αἰρέσεως καθηγέ-
 σθε. Οἵστρω γὰρ φιλαρχίας, καὶ οὐκ ἐπιφροσύνης
 σχοιθεῖς, ἑαυτὸν βασιλεὺς τῆς ἀτόπου βλασφη-

: (1) Καθ' ἑκάστην Nicoph. μνηστικῶς θηνάριον, hoc est, monstruos. (Euseb. lib. v, cap. ult.)

PATROL. GR. CXLV.

A quærunt, sed Euclidem fortasse et Galenum ad-
 rant. » Et paulo post : « Propter eam causam sci-
 licet divinis Litteris manus injecerunt, emendare
 se et castigare eas dicentes : et subdola improbitate
 simplicem sacrarum Scripturarum vim et senten-
 tiam depravarunt, sapientiores se ipso Spiritu
 sancto jactantes. » Memoriam etiam prodidit, non
 uno consensu hoc eos fecisse. Aliter enim Theo-
 dotum, aliter Asclepiodotum, aliter quoque Her-
 mophilum, Apollonidem rursus aliter scripsisse.
 Quemlibet etiam illorum castigationem propriorum
 scriptorum edidisse : 318 idque variantium et
 dissidentium inter se exemplarium discordantiam
 indicare. Quosdam etiam istorum refert, non de-
 pravasse Scripturas ; sed lege et prophetis prorsus
 abnegatis et abolitis, per iniquam et impiam plane
 doctrinam, sub gratiam obtentu, ad extremum
 perditionis delapsos. Idem scriptor, qui librum
 eum adversus illos edidit, de eis quiddam etiam
 commemorat, quod huic operi inserere est visum.
 Natalem eum quendam, ex generosis et intrepidis
 confessoribus unum, dicit ab Asclepiodoto, et
 Theodoto alio quodam trapezita, qui Theodoti
 illius, post Artemonem sectæ ejus ducis, discipuli
 fuere, deceptum persuasumque esse, ut mercede
 condita (factum id propter confessionis ejus lau-
 dem et celebritatem) sodalitati eorum præesset,
 eosque illi centum et quinquaginta denarios diu-
 nos daturus pollicitos esse. Itaque cum in eorum
 hæresis esset, in somnis ei aliquoties Christus,
 verus animarum medicus assistens, ut se a tali
 errore et seductione alienaret, hominem est co-
 hortatus. Minime enim illum, quod passionum
 suarum testis et martyr fuisset, ab Ecclesia se-
 gregatum perire voluit, illo quoque adjecto, non
 illum pro istorum opinionibus, sed pro evangelicis
 dogmatibus, strene decertasse. Minus tamen ille
 visioni obsecutus est, honore eo, quem se. quod
 deceptis atque seductis hominibus præiret, habere
 credidit, captus : et fortasse lucri quoque splen-
 dore, ut homo, inescatus. Itaque noctu rursus ei
 Salvator insistens, graves per angelos flagris in-
 tulit plagas. Tum demum ille experientia edoctus,

sumpto, et cinere conspersus, quam cellerime
 eum ipso difuculo ad ecclesiam confugit, et ad Zephyrini
 Ecclesiæ Romanæ præsidis pedes pro-
 volutus, orationem atque deprecationem pro se ad Deum
 generis humani amatorem fieri rogavit, pu-
 blice in media plebe vibices, quas acceperat, plagarum
 ostentans. Eum vero ita ejulantem et qui-
 ritantem miseratus ille, mauu porrecta ad pœnitentiam
 facile quidem recepit, ægre tamen ad
 communionem admisit.

D

319 CAPUT XXII.

De hæresi Montani, quæ quidam hæresis Cataphry-
 gas, hoc est, Phrygum, seu secundum Phryges,
 nominatur.

Montanus autem, vico quodam cui nomen est
 Ardaba ortus, hæresim quæ dicitur secundum
 Phrygas invenit : et ambitione honoris atque di-
 gnitatis percitus, et arrogantia cupiditateque pri-

matus transversim actus (o absurdam et importunam blasphemiam!) Paracletum se et divinum Spiritum nominavit. Mulierculas duas, conjuges suas, Priscillam et Maximillam, prophetissas suas vocavit, earumque scripta propheticos libros esse dixit. Maligno autem spiritu plenus, sicuti et duæ illæ mulieres, nova quædam et insolentia dicere cœpit, insania aperte, et dæmonum intemperiiis actus. Cæterum ut adulterinus ille spiritus fidem sibi pararet, quædam per illos, conjecturis ductus, prædicebat et divinabat, seducens plerosque, et a recta via avertens, promissionumque tumentis magnitudine inflans, beatosque eos pronuntians, qui de se quamvis absurde, magnifice tamen sentirent. Non admodum tamen multi ex Phrygiis fuere, qui ab eo erant seducti. Universalem porro et quæ sub cælo est Ecclesiam omnem, omni pudore abjecto, impudentissimus ille dæmon calumniis proscindere non cessavit. Ea hæresi passim vulgata, qui in Asia fuere fideles sæpe multis in locis regionis ejus conventus egere, recens exortam peregrinamque inquirentes doctrinam: et tandem sectam eam, ut impiam et execrandam damnatam, e catholica Ecclesia ejecerunt, atque a comunione propulerunt. Idem Montanus novorum quoque jejuniorum, præter Ecclesiæ consuetudinem, auctor fuit: et de solvendis dirimendisque conjugii legem tulit. De divina autem Trinitate, et mundi creatione eadem nobiscum docuit. Nonnulli tamen ex sectatoribus ejus postea tres divinitatis subsistentias unum esse sunt opinati: eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, dicentes: unde etiam Sabellium Afrum principia hæresis suæ sumpsisse ferunt. Porro qui Montani disciplinam secuti sunt, Montanistæ ab eo dicuntur. Vocatur quoque Cataphrygas, seu secundum Phryges hæresis, ab ipsa gente scilicet. Appellantur etiam Pepuziani a vico quodam, quem ille Jerusalem vocare solitus erat. **320** Priscillæ vero et Maximillæ prophetiam fide et veneratione sacrosancto præferunt Evangelio. De quibusdam sane eorum mysteriis nonnulli non pauca vulgarunt, quæ illi non agnoscunt, sycophantice ea adversus se excogitata esse affirmantes.

CAPUT XXIII.

De Appollinari Hierapolita, quæ is contra ejusmodi hæresim scripserit.

Luculenter sane, id quod antea retulimus, contra hanc sectam scripsit Apollinaris Hierapolita, qui statim in principio scripturæ suæ se adversus eam argumentis quoque et confutationibus sine scripto depugnasse ostendit. Librum autem ad Abercium quemdam scripsit, talem exorsus præfationem: « Charissime Aberci Marcelle, mandato a te, ut aliquid adversus Alcibiadis, fortasse autem dicendum, Montani hæresim, componerem, aliquandiu deliberabundus et hæsitans me contui: non equidem, quod minus mendacium redarguere, veritatique patrocinarî possem; sed

μία; ἢ) Παράκλητον καὶ θεῖον Πνεῦμα ὠνόμασε· Ἄλλο δ' ἔχων γυναῖκας, Πρισκίλλαν καὶ Μαξιμίλλαν ὄνομα, τὰς ἑαυτοῦ γυναῖκας προφήτιδας ἑαυτοῦ προσηγόρουσε· καὶ τὰ ἐκείνων συγγράμματα προφητικὰς βίβλους ἐκάλει. Πονηροῦ δὲ πλήρης γενόμενος πνεύματος, παραπλησίως δὲ καὶ αἱ δύο γυναῖκες, ἕνα τινὰ λέγειν κατήρχετο, ἐνθουσιῶν ἀντικρυς καὶ διαμαινόμενος. Ἴνα δὲ τὸ νόθον ἐκείνο πνεῦμα πιστὸν δοκῆ, καὶ τινὰ προὔλεγε δὲ ἐκείνων στοχαστικῶς, ἑξαπατῶν καὶ τῆς εὐθείας παρακρίπον ὁδοῦ, ἐπαγγελῶν ὄγκω μακαρίζον τοὺς ἐκ αὐτῷ χανουμένους, καὶ φυσιοῦν· ὀλίγοι δὲ ἦσαν τῶν Φρυγῶν οἱ ἐξηπατημένοι. Τὴν δὲ καθόλου καὶ πᾶσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν Ἐκκλησίαν ἀπερθερασμένως διαβάλλειν τὸ ἀκαιδὲς οὐκ ἐπαύετο πνεῦμα. Β Ταύτης δὲ διαθρυλληθείσης αἵρέσεως, οἱ κατὰ τὴν Ἀσίαν πιστοὶ πολλὰκις καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἀσιατικῆς γῆς συνῆλθον, τοὺς προσφάτους καὶ ξηνοφωνεῖς ἐξετάζοντες λόγους. Τὴν γοῦν αἵρεσιν ἀποδοκιμάσαντες, ὡς βέβηλον καὶ μυσαρὰν, τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐξέωσαν, καὶ τῆς κοινωνίας ἀπέβησαν. Ὁ δ' αὐτὸς Μοντανὸς καὶ καινοτέρων νηστειῶν παρὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἔθος εἰσηγητὴς γέγονε· διαλύει τε τοὺς γάμους ἐνομοθέτει. Τὸν δὲ περὶ τῆς θείας Τριάδος λόγον καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας ἐπίσης ἡμῖν ἰδογματίζε. Τινὲς δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἐς ὑστερον τὰς τρεῖς τῆς θεότητος ὑποστάσεις ἐν αἰνῶνι ἐδόξασαν, τὸν αὐτὸν λέγοντας εἶναι καὶ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἐξ ὧν φασὶ καὶ τὸν Λίβυν Σαβέλλιον τὰς τῆς αἵρέσεως ἀρχὰς ἐκπορίσασθαι. Οἱ δὲ τῆς ἀπὸ τοῦ Μοντανοῦ διδασκαλίας ἐξηρητημένοι καλοῦνται μὲν ἀπὸ τούτου Μοντανισταί· καλοῦνται δὲ καὶ κατὰ Φρύγας αἵρεσις ἐκὸ τοῦ ἔθνους· Πεπουζιανοὶ δὲ ἀπὸ τῆς κώμης, ἣν Ἱεροῦσαλὴμ ἐκείνος ὠνόμασεν. Αἱ δὲ τῆς Πρισελλίης καὶ Μαξιμίλλης προφητείας ὑπὲρ τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον παρ' αὐτοῖς τιμῶνται. Περὶ γὰρ μὴν τῶν ἐν αὐτοῖς μυστηρίων τινὲς μὲν θρυλλαῦσί τινα· ἐκείνοι δὲ εὐσυνολογοῦσιν, ἀλλὰ συκοφαντεῖσθαι διεσχυρίζονται.

D

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΓ'.

Περὶ Ἀπολλιναρίου τοῦ Ἱεραπολίτου· ὅσα κατὰ τῆς τοιαύτης αἵρέσεως συνεγράφητο.

Λαμπρῶν γοῦν κατ' αὐτῆς ὁ Ἱεραπολίτης ἐνίστα Ἀπολλινάριος, ὡς προείπομεν. Καὶ τοῖσιν ἀρχόμενος τῆς γραφῆς ἔμφανει, ὡς καὶ ἀγράφοις ἐλέγχοις αὐτοῖς ἀντιτάξατο. Ἀδερκίω δὲ τινι τὸ σύγγραμμα προσφωνεῖ, οὕτωςι προοιμαζόμενος· « Ἀγαπητὴ Ἀδέρκιε Μάρκελλε, ἐπιταχθεὶς ὑπὸ σοῦ συγγράψαι τινὰ λόγον εἰς τὴν τὴν κατὰ Μιλτιάδην, ἴσον δ' εἰπεῖν Μοντανόν, αἵρεσιν, ἐπεκτικώτερόν πως μέχρι νῦν διακείμεν, οὐκ ἀπορία τοῦ δύνασθαι ἐλέγχων μὲν τὸ ψεῦδος, μαρτυρεῖν δὲ τῆ ἀληθείᾳ· δεδιώς δὲ καὶ εὐλαβούμενος, μὴ πως δόξω τισὶν ἐπισυγγράφαι ἢ ἐπιδιατάσσεσθαι τῷ τῆς τοῦ Εὐαγγελίου καινῆς

Διαθήκης λόγῳ ὃ μὴτε προσθεῖναι, μὴτε ἀρλεῖν δυνατὸν τῷ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ πολιτεύεσθαι προφητῶν μένῳ· προσφάτως δὲ γενόμενος ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας, καὶ καταλαβὼν τὴν κατὰ τόπον ἐκκλησίαν, ὑπὸ τῆς νείας ταύτης, οὐχ ὡς αὐτοὶ φασί, προφητείας, πολὺ δὲ μᾶλλον, ὡς δειχθήσεται, ψευδοπροφητείας, διατεθρῦλλημένης, καθ' ὅσον δυνατὸν, τοῦ Κυρίου παρασχόντος, περὶ αὐτῶν τε τούτων καὶ τῶν προτεινομένων ὑπ' αὐτῶν ἑκαστὰ τε διελέχθημεθ' ἡμέραις πλείοσι τῇ Ἐκκλησίᾳ· καὶ ἤσθηναί μιν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀντικρουσθῆναι δὲ τοὺς ἐξ ἐναντίας. » Ἐμφαίνει δὲ, ὡς τῶν ἐκείσε ἀξιωσάντων τὸν γενόμενον τῷ τότε διάλογον καὶ ἔγγραφον αὐτοῖς ἐκθέσθαι, πρεσβυτέρου Ζωτικῶ Ὀστρανῶ μεμνημένος. Ἔπειτα ἐκτίθησι μικρὸν ὑποκατιῶν τὰ κατὰ Μοντανόν, τίς ἦν, καὶ ὅθεν, καὶ τί ἐληρώθησε· σχεδὸν ὡσπερ ἡμεῖς τὰ περὶ αὐτοῦ διεξήλομεν. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ λόγῳ ταῦτα διεΐξει, τῆς πλάνης τὸν ἔλεγχον ἰστορῶν· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς αὐτῶν τελευτῆς ταῦτα φησὶν· « Ἐπεὶ δὴ τοίνυν καὶ προφητοφόντας ἡμᾶς ἀπεκάλουν, ὅτι μὴ τὰς ἀμετροφώνους αὐτῶν προφητείας ἐξιδεξάμεθα, τούτους γὰρ φασιν εἶναι, οὓς ἐπηγήλειστο τῷ λαῷ πέμψειν ὁ Κύριος· ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς Θεοῦ· Ἔστι τις, ὃ βέλτιστοι, τούτων ἀπὸ Μοντανῶ καὶ τῶν γυναικῶν λαλεῖν ἀρξάμενων, ὅστις ὑπὸ Ἰουδαίων ἐδίωχθη, καὶ ὑπὸ παρανόμων ἀπεκράνθη; Ἄλλ' οὐδέ τις αὐτῶν κραταθῆις ὑπὲρ τοῦ νόμου ἀνεσταυρώθη· οὐδέ ἐν συναγωγαῖς Ἰουδαίων ἡμαστιγώθη. Ἄλλω δὲ θαυμάτῳ τελευτῆσαι Μοντανὸς τε καὶ Μαξιμίλλα. Τούτους γὰρ ὑπὸ πνεύματος βλαψίφρονος ἐκατέρου ὑποκινήσαντος λόγος ἀναρτῆσαι ἑαυτοῦς οὐχ ὁμοῦ· καὶ οὕτω τελευτῆσαι, καὶ τὸν βίον καταστρέψαι Ἰούδα τοῦ προδότηου δίκην· ὡσπερ δὴ καὶ τὸν πρῶτον ἐπίτροπον τῆς αὐτῶν προφητείας τὸν θαυμαστὸν Θεόδοτον αἰρόμενον ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς αὐρανοὺς, παρεκστῆναι δὲ καὶ κατακλιθεῖσθαι ἐκείνῳ τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι, καὶ δισκευθέντα, κακῶς τελευτῆσαι. » Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ παραίτησιν, ὡς καὶ ἱεροὶ θεοὶ ἀνδρες πῆσαν προσηγορὰ τὸ ἐν τῇ Μαξιμίλλῃ κενηρὸν ἀπελέγγειν πνεῦμα· κωλύεσθαι δὲ πρὸς ἑτέρων δηλαδὴ τῷ πνεύματι συναρροῦντων. Ἔπειτα καὶ τοῦ χρόνου προεῖων, διελέγχει τὰς ψευδεῖς προφητείας Μαξιμίλλης, τρισκαιδέκαστον ἔτος λέγων διαλθεῖν, καὶ μηδὲν γενέσθαι ὧν προεποιήσασεν. Οὐδέ γὰρ μερικὸς, οὐ καθολικὸς γέγονε πόλεμος· ἀλλὰ καὶ Χριστιανοῖς μᾶλλον εἰρήνη ἐξ ἐλέους Θεοῦ. Ἐν γὰρ μὲν τῷ τρίτῳ διελέγχει τοὺς ἀχούοντας, ὡς κλειῖδος παρ' αὐτοῖς μάρτυρες εἰσιν· ὅπερ καὶ ταπεινῶς πιστὸν εἶναι ἔλεγον τοῦ παρ' αὐτοῖς λεγομένου προφητικοῦ πνεύματος. « Τὸ δ' ἐστὶν ἄρα ὡς ἴσους παντὸς μᾶλλον οὐκ ἀληθῆς. Καὶ γὰρ τῶν ἄλλων αἰρέσεων τινες πλείστους ὅσοι εἶχοντι μάρτυρας· καὶ οὐ παρὰ τοῦτο δήπου συγκαταθησόμεθα. Καὶ πρῶτοι γὰρ ἀπὸ τῆς Μαρκίωνος αἰρέσεως, Μαρκίω-

(1) Zoticus Ostrenus presbyter, et Julianus Apatemenus, spiritum Maximillæ cohibere sunt aggressi. (Euseb. lib. v. cap. 16).

(2) Pseudopropheta, qui neque timore neque

quod veritus sim et caverim, ne cui viderer scripto et lucubratione mea aliquid ad Evangelii et Novi Testamenti libros addere: quibus certe, qui sibi ex præscripto Evangelii vitam degendam constituit, neque adjicit, neque adimit quidquam. Cum autem nuper Ancyram Galatiæ, et in ecclesiam ejus loci, quæ novæ istius, non ut ipsi dicunt, prophetiæ, sed potius, ut ostendetur, pseudoprophetiæ nomine est decantata, venissem, pro virili mea, Domini gratia suppeditante, de eis ipsis, et quæ ab eis objiciebantur omnibus, diebus pluribus ecclesiæ, omnia disputans disserui. Quod quidem, adversariis repugnantibus, Ecclesiæ pergratum accidit. » Ostendit præterea, quod rogatu quorundam, dialogum et disputationem tum ibi habitam in scriptum retulerit, Zotici cujusdam Ostreni presbyteri (1) mentionem faciens. Deinde post brevem digressionem, res Montani, qui fuerit, unde prodierit, et quæ delirans nugatus sit, exponit: ad eum fere modum, sicuti nos de eo paulo ante scripsimus. Atque hæc quidem, fraudem seductionemque ejus arguens, in primo libro disserit. In secundo autem de obitu ejus ita refert. 321 Quandoquidem vero prophetidas non vocant, quod immensas prophetiarum eorum ambages non recipimus (eos se namque jactant esse, quo populo missurum se Dominus promisit), respondeant nobis, per immortalem Deum: Estne quispiam, o viri boni, ex omnibus iis qui a Montano, ejusque uxoris provenientes docere cœperunt, qui persecutionem a Judæis passus, et a legis transgressoribus occisus sit? Sed neque quisquam eorum comprehensus, aut pro lege ipsa crucifixus, neque in Judæorum synagogis flagellis cæsus est. Aliam autem mortem obiisse Montanus et Maximilla dicuntur. A spiritu namque vesano uterque agitato (2), seipsam seorsim suspendit, eoque modo ad instar Judæ proditoris vitam finit. Sicuti etiam primus prophetiarum eorum defensor, admirandus ille Theodorus, cum se seductionis spiritui commendasset, potestati ejus permisisset, jaclatus atque sublatus in cœlum (3), ac rursus delapsus pessime periit. » In eodem libro astruit, divinos quosdam viros periculum fecisse, ut Maximillæ spiritum malignum redarguerent, vanitatisque convincerent: sed ab aliis impeditos esse, qui dæmoni ei subservierunt. Progrediens deinceps, ex ipso tempore prophetias ejusdem falsas fuisse ostendit: Tredecimum, dicens, præterisse annum, nihilque earum rerum quæ ipsa divinaverat, accidisse. Neque enim vel in universo orbe, vel in regione aliqua bellum fuit: sed et Christianis ex misericordia et gratia Dei pax et tranquillitas data. In tertio porro libro, gloriantes eos, quod plures apud se sint martyres, idque certum esse

tremore ducitur, in consternatione animi sinistra, a non voluntaria incipit inscitia, et in voluntariam desinit animæ insaniam. (Euseb. lib. v, cap. 17.)

(3) Euseb. lib. v, cap. 15.

indiciū prophetici, sicuti ab eis dicitur, spiritus, A refellit. « Hoc vero ipsum longe omnium, inquit, est falsissimum. Siquidem et aliarum hæresum nonnullæ quamplurimos habent martyres, non ideo tamen pedibus in illorum imus sententiam. Ac primi statim a Marcionis secta Marcionistæ dicti plurimos habere martyres feruntur : verumtamen Christum ipsum juxta veritatem non profitentur. » Et paulo post : « Proinde cum Christiani ex Ecclesia ad martyrium et professionem veræ fidei et pietatis, una cum eis martyribus qui Phrygum hæresis dicti sunt, vocantur, seorsim, 322 nec assentientes eis, neque cum eis communicantes, moriuntur, propterea quod nolint in Montani succedere. Id autem verum esse, quod nostro quoque sæva Apameæ, quæ ad Mæandrum fluvium sita est. accidit, exemplum declarat, in Caio et Alexandro Eumeniæ prognatis, qui martyrium subierunt. »

CAPUT XXIV.

Quæ etiam Miltiades, vir ecclesiasticus, adversus eam scripserit.

Idem scriptum Miltiadis scriptoris quoque meminit cujusdam, qui et ipse contra eandem hæresim docte scripserit, dicta quædam ejus ad hunc prope modum citans : « Hæc, cum in commentario quodam (2) Miltiadis fratris, in quo asserit et probat, prophetas non in exstasi et consternatione loqui oportere, invenissem, in epitomen et compendium redegi. Progrediens deinde oratione sua, Novi Testamenti prophetas enumerat, in quibus etiam Ammiam quamdam, et Quadratum recenset. Talem autem prophetam ex omnibus eis qui vel in Veteri, vel in Novo Testamento, spiritu sunt acti, nullum indicare poterunt: neque vel Agabnm, vel Judam, vel Silam, neque etiam Philippi filias, aut Philadelphensem Ammiam, aut Quadratum, aut quosdam alios quidquam ad se pertinere gloriabuntur. Paulo post deinde : Ac siquidem post Quadratum et Ammiam, sicuti jactitant, Montani mulieres donum propheticum acceperunt, quinam alii post Montanum et ejus uxores per successionem id acceperint ostendant. Oportere enim charisma propheticum in omni Ecclesia esse usque ad supremum Christi adventum, Apostolus arbitratus est. Sed quem nobis indicent, non habent. Decimus quartus namque jam agitur annus, ex quo Miximilla mortua est. » Hæc quidem is scriptor. Miltiades autem iste alia etiam nobis studii diligentiaque suæ de rebus sacris reliquit monumenta. Unum siquidem librum ad Græcos, 323 alterum vero ad Judæos perquam erudite composuit : sed et tertium scripsit ad principes, defensionem pro ea quam complexus est philosophia instituens.

CAPUT XXV.

Quod et Apollonius Romanus contra eam ipsam hæresim pugnaverit.

Utrum enim vero et Apollonius, scriptor ecclesiasticus, orationibus editis hæresim secundum

(1) Περὶ Εὐμενίας μαρτυρήσασαι, Niceph. ἀπὸ Εὐμενίας. (Euseb. lib. v, cap. 16.)

(2) Euseb. lib. v, cap. 17.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ὅσα καὶ Μιλτιάδης ἐκκλησιαστικὸς ἀνὴρ κατ' αὐτῆς ἐγραψεν.

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ συγγράμματι καὶ Μιλτιάδου μνείαν ποιῆται συγγραφῆως τινός, ὡς καὶ αὐτοῦ λογικῶς τῇ τοιαύτῃ αἰρέσει προσκαπητήσαντος. Καὶ λέξεις δὲ τινὰς ἐκείνου παρατίθεται τῷ συγγράμματι οὕτω φάσκων · α Ταῦτα εὐρών ἐν τινι συγγράμματι Μιλτιάδου τοῦ ἀδελφοῦ, ἐν ᾧ ἀποδείκνυσι περὶ τοῦ θεῖου προφήτου ἐν ἐκστάσει λαλεῖν, ἐπιτετιμῶνα. Προϊὼν δὲ τῷ λόγῳ, τοὺς κατὰ τὴν Καινὴν προφήτου ἀπαριθμῆι ἐν οἷς καὶ Ἀμμίαν τινὰ καὶ Κοδράτον καταλέγει. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν Παλαιάν, οὔτε τῶν κατὰ τὴν Καινὴν πνευματοφορηθέντων, προφήτην δεῖξαι δυνήσονται · οὔτε Ἀγαυον, οὔτε Ἰουδαν, οὔτε Σίλλαν, οὔτε τὰς Φιλίππου θυγατέρας, οὔτε τὴν ἐν Φιλαδελφίᾳ Ἀμμίαν, οὔτε Κοδράτον, οὔτε τινὰς ἄλλους μηδὲν αὐτοῖς προσήκοντας καυχῆσονται. » Καὶ μετ' ὀλίγα · α Εἰ γὰρ μετὰ Κοδράτον καὶ Ἀμμίαν, ὡς γέ φασιν, αἱ περὶ Μοντανὸν διεδέξαντο γυναῖκες τὸ προφητικὸν χάρισμα, τίνες ἄλλοι ἀπὸ Μοντανου καὶ τῶν γυναικῶν διεδέξαντο, δεῖξάτωσαν. Δεῖν γὰρ εἶναι τὸ προφητικὸν χάρισμα ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ μέχρι τῆς τελείας παρουσίας τοῦ Ἀποστόλου ἁγιοῦ. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν δεῖξαι · τεσσαρεσκαιδέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο ἔτος ἀπὸ τῆς Μαξιμίλλης τελευτῆς, » Ταῦτα μὲν οὕτως · ὁ δὲ Μιλτιάδης οὕτως καὶ ἄλλας ἡμῖν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς αὐτοῦ μνήμας καταλέλοιπεν. Εἰς μὲν γὰρ αὐτῷ λόγῳ πρὸς Ἑλληνας, ἕτερος δὲ πρὸς Ἰουδαίους, εὐ μάλα καὶ ἄμφω συνθεθειμένοι · καὶ ἄλλος δὲ τρίτος αὐτῷ συγγραφεὺς πρὸς ἄρχοντας, ἀπολογία διασκευάζων ὑπὲρ ἧς μετῆμ φιλοσοφίας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Ὅς καὶ Ἀπολλώνιος ὁ Ῥωμαῖος κατὰ τῆς τοιαύτης αἰρέσεως ἀντετάξατο.

Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἀπολλώνιος, ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς, λόγοις ὀλίγων βάλλει τὴν εἰρημένην

αἴρειται κατὰ Φρύγας τότε ἀκμάζουσας, πρὸς λίξιν A
 μὲν ἀνατρέπων τὰς ψευθεῖς αὐτῶν προφητείας, ἐξελέγγων δὲ καὶ τὸν βίον τῶν ἀρχηγῶν τῆς πλάνης αὐτῶν, οἷς οὕτως διέξιμισεν · « Οὗτός ἐστιν ὁ διδάξας λύσεις γάμων, ὁ νηστίας νομοθετήσας, ὁ Πίπουζαν καὶ Τύμιον Ἱερουσαλήμ ὀνομάσας · πόλεις δ' εἰσὶν αὐταὶ μικραὶ τῆς Φρυγίας · τοὺς πανταχόθεν ἐκεῖ συνεισκαγαγεῖν ἐθέλων · ὁ πρακτῆρας χρημάτων καταστάσας · ὁ ἐπ' ὀνόματι προσφορῶν τὴν δωροληψίαν ἐπιτεχνώμενος · ὁ σαλάρια χορηγῶν τοῖς κηρύσσουσιν αὐτοῦ τὸν λόγον, ἵνα διὰ τῆς γαστριμαργίας ἢ διδασκαλία τοῦ λόγου κρατύνεται. » Περὶ μὲν οὖν τοῦ Μοντανοῦ ταῦτα · οἷα δὲ καὶ περὶ τῶν αὐτοῦ προφητῶν φησὶν, ἄκουε · « Δείκνυμεν οὖν αὐτὰς πρῶτας τὰς προφητείας, ἀπ' οὗ τοῦ πνεύματος ἐκλαρώθησαν, τοὺς ἄνδρας λιπούσας. Πῶς οὖν ἐψεύδοστο Πρίσκαν παρθένον ἀποκαλοῦντες ; » Εἶτα καὶ ταῦτα προστίθεται · « Οὐ δοκίμῃ σοι πᾶσα Γραφὴ κωλύει προφήτας λαμβάνειν δῶρα καὶ χρήματα ; Ὅταν οὖν ἴδω τὴν προφῆτην εὐληψίαν καὶ χουσὸν καὶ ἀργυρον καὶ πολυτελεῖς ἐσθῆτας, πῶς αὐτὴν μὴ παραιτήσωμαι ; » Μικρὸν δὲ κατιῶν περὶ τινῶν κατ' αὐτοὺς ὁμολογητῶν ταῦτά φησιν · « Ἐτι δὲ Θεομίσιον ὁ τὴν ἀξιοπιστον πλεονεξικὸν ἀμειψόμενος, ὁ μὴ βασιτάσας τῆς ὁμολογίας τὸ σημεῖον (1), ἀλλὰ κλήσει χρημάτων ἀποθήμενος τὰ δεσμά · ἐπὶ δὲ τούτῳ ταπεινοφρονεῖν ὡς μάρτυς καυχώμενος, ἐτόλμησε μιμούμενος τὸν Ἀπόστολον, καθολικὴν συνταξάμενος ἐπιστολὴν, καταχεῖν μὲν τοὺς ἀμεινον πεπιστευκότας, συναγωνίζεσθαι δὲ τοῖς τῆς κενωφωρίας λόγοις, βλασφημῆσαι δὲ εἰς τὸν Κύριον καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν. » Ἐπὶ δὲ τούτοις ἐξελέγχει τινὰ κατ' αὐτοῖς μάρτυρα Ἀλέξανδρον, ὃν ὡς ληστὴν ἀλόντα, τῆ τοῦ κυρίου ἐπικλήσει ἀπολυθῆναι, καὶ συνείηαι μὲν συνιστάμενον τῇ προφήτῃ καὶ χρηματιζόμενον · « Οὐ, φησὶ, τὰς ληστίας καὶ τὰ ἄλλα τολμήματα ἐφ' οἷς κατόλασται, οὐχ ἡμᾶς δεῖ λέγειν · ἄλλ' ὁ ὀπισθεόδομος ἔχει. Τίς οὖν τίνι χαρίζεται τὰ ἁμαρτήματα ; πότερον ἢ προφήτις τὰς ληστίας τῷ μάρτυρι, ἢ ὁ μάρτυς τῇ προφήτῃ τὰς πλεονεξίας ; » Καὶ πάλιν, περὶ ὧν ἀχρῶσι προφητῶν, ταῦτ' ἐπιλέγει · « Ἐάν ἀρῶνται δῶρα τοὺς προφήτας αὐτῶν εὐληψίαν, τοῦθ' ὁμολογησάτωσαν, ὅτι ἰάν ἐλεγχθῶσιν εὐληφότες, οὐκ εἰσὶ προφῆται · καὶ μυρίας ἀποδείξει τούτων παραστήσωμεν. Ἀναγκαιὸν δὲ ἐστὶ πάντας καρποὺς δοκιμάζεσθαι προφήτου. Προφήτης, εἰπέ μοι, ἡάπτεται ; Προφήτης στιβίζεται ; προφήτης φιλοκοσμεῖ ; προφήτης ταύλαις καὶ κύβοις παίξει ; προφήτης δανείζει ; » Πρὸς δὲ τούτους καὶ τοῦτ' Ἀπολλώνιος τῆ αὐτοῦ πραγματεία δεικνύσιν, ὡς τεσσαρακοστὸν ἔτος, ἔξ οὗ τῆ προσποιήτῳ καὶ δαιμονιώδει προφητεία ἐπέβαλε Μοντανός, ἐτύγγανε τῷ συγγράμματι. Ἰστορεῖ δὲ, ὡς καὶ Ζωτικὸς ὁ Ὀστρηνός, οὗ καὶ ὁ πρὸ τούτου ἱστορικὸς μνείαν ποιοῖται, ἡδὴ Μαξιμῆλλης τῷ προφητεύειν ἐπιχειρησάμενος, ἐπιστάς, διελέγγων τὸ δαιμόνιον ἐκπερᾶτο. Ἐσχέθη δ' οὖν

(1) Ὁμολογίας σημείον, hoc est, martyrion.

Phrygas tum vigentem oppugnavit, cum falsas eorum prophetias ad verbum refellens, tum vitam et mores auctorum ejus erroris traducens his, qui sequuntur, verbis : « Hic ille est, qui matrimonia dirimere docuit : hic, qui jejunia legibus latis sanxit : hic, qui Pepuzam et Tymium, parvas Phrygiæ civitates, ubi quos undequaque ad se pertraxisset homines con- trahere et congregare voluit, Jerusalem nominavit : hic, qui æruscatore et pecuniarum exactores instituit : qui sub prætextu et nomine oblationis avaritiæ sordes et munerum emunctiones arte quadam invenit : qui salaria verbum ejus prædicantibus numeravit, ut per ventris curam doctrina ejus invalesceret atque confirmaretur. » Atque hæc de Montano : deinceps, quæ etiam de prophetissis ejus dicat, audi : « Ostendimus igitur has ipsas primarias prophetissas, ex quo spiritu sunt replete, a viris suis profugisse : qui ergo fit, ut tam impudenter Priscam virginem appellantes, mentiantur ? » Deinde hæc quoque addit : « Non tibi videtur Scriptura omnis prohibere, ne prophetæ numera et pecunias accipiant ? cum itaque egregiam istam prophetissam aurum, argentum, et vestem pretiosam accipere viderim, quomodo eam non detester et abominer ? » Et paulo post, de quibusdam confessoribus eorum hæc dicit : « Præterea Theomison inexplibilis avaritiæ sordibus obvolutus, qui quod confessionis signum perferre non potuit, magna pecuniæ vi vincula sua redemit : quo ille nomine, cun- submitissus egerere deberet, gloriosius pro martyre venditavit. Ausus is etiam est ad imitationem Apostoli, catholicam ad universos conscribere epistolam : in qua, si diis placet, eos docet, qui melius quam ipse de fide sunt persuasi : et vaniloquentiæ verba defendit, simulque blasphema et impia in Dominum et apostolos sanctamque Ecclesiam verba effundit. 324. Sub hæc quemdam apud eos martyrem Alexandrum redarguit, qui ut prædo captus, et domini appellatione solutus atque dimissus familiariter eisdem in ædibus cum prophetissa vixit, eique pecuniam ingentem quæsit : « Cujus, inquit, prædas et latrocinia, aliaque audacia fau- nora, propter quæ est excruciatum, non opus est nos commemorare, cum ea in acta publica relata, curia habeat. Itaque istorum quis cui noxam remit- tet ? utrum prophetissa martyri latrocinia, an mar- tyr prophetissæ avaritiæ lucra ? » Rursum de prophe- tis, quorum nomine ipsi sibi gloriantes placent, hæc infert : « Quod si negant prophetas suos munera ca- pere, illud confiteantur, si convicti fuerint eos dona recepisse, non esse prophetas : et innumerabilibus id exemplis probabimus. Per necessarium autem est omnes prophetæ fructus explorare et excutere. Dic, rogo, mihi, num propheta cerussa fucatur ? propheta stibio linitur ? propheta formam excolit ? propheta ta- bulis et talis ludit ? propheta fœnerat, et lucro studet ? » Ad hæc idem Apollonius in opere suo illud in-

dicat quod quadragesimo post anno scriptum id A
condiderit, ex quo Montanus assimilatum et dæ-
moniacam prophetiam instituit. Memoriam quoque
tradidit, Zoticum Ostrenum, cujus superior historicus
mentionem fecit, cum jam Maximilla prophetare
apud Pepuzam cœpisset, dæmonium id convincere
instituisse; prohibitum tamen ab eis esse, qui sectæ
illius addicti fuere. Meminit quoque Thræsæ cu-
jusdam martyris. Præterea ex veterum traditione
se recepisse scripsit, Christum apostolis præcepisse, ut ne ante duodecimum annum Hierosolymis disce-
derent. Utitur quoque in multis locis testimoniis ex Apocalypsi Joannis petitis, quem etiam mortuum
exsuscitasse Ephesi dicit. Scribit insuper alia quædam, fraudem et errorem ejusmodi hæresis expla-
nans.

CAPUT XXVI.

*Hunc ipsum Apollonium Romæ martyrimum per-
tulisse.*

Idem hic Apollonius (1), in omni genere doctrinæ
et sapientiæ clarus, Romæ martyrii perfecit cursum.
Nam sub Commodus per universum orbem pax et
tranquillitas religioni nostræ data est, 325 et
salutiferum verbum omnem animam ex omni ge-
nere hominum ad verum Dei cultum perduxit; et
Romæ totæ domus et familiæ simul ad fidem sin-
ceram pervenerunt. Quomodo autem id ferret is,
qui pulchris sanctisque rebus semper insidiatur?
Quapropter cum multa alia contra nos fraudulenter
excogitavit, tum scelestum quemdam ad suam
ipsius fraudem propensum instigavit, ut Apolloni-
um ad tribunal protraheret, accusationemque C
contra eum constitueret. Is porro delator, quod
non legitime actionem intendisset, Perennio (2)
sententiam ferente, cruribus ejus fractis, debitas luit
pœnas: ex consuetudine quadam, quæ contra eos
Romæ invaluit, qui res tales ad iudices deferrent.
Ipse autem martyr, cum in senatu Romano, iudice
ita statuente, rationem professionis fidei suæ ora-
tione luculenta reddidisset, de sententia senatus (3)
capitali affectus supplicio, e vita migravit. Qui vero
certius accuratiusque res ejus cognoscere velit, eum ad martyrimum ejus, quod in litteras relatum
est, legendum cohortamur.

CAPUT XXVII.

*Ut Serapion Antiochiæ episcopus Montanum
refellerit, et de libris ejus.*

Scriptorum vero quæ Apollinaris contra hæresim
secundum Phryges composuit, etiam Serapion,
quem Antiochiæ ad Orontem Maximini in episcopatu
successorem fuisse indicavimus, meminit in episto-
la quadam ad Cariconem et Pontium (4), ita scri-
bens: « Ut vero intelligatis, quæ in toto orbe est
fraternitatem, detestari præstigias ordinis et sectæ
ejus, quæ novæ prophetiæ dicitur, litteras beatissi-
mi Claudii Apollinaris Hierapolitani in Asia epi-

(1) Secundi huic nomen fuit. Hier. de viris
illust., qui Apollonium senatorem urbis Romæ fuisse
scribit.

(2) Perennius præfectus multos nobilium inter-
fecit. (Lamprid., Herodian.)

(3) Eo quod lex Romæ esset, non debere absolvi

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ'.

Ὅτι καὶ ἐν Ῥώμῃ ὁ αὐτὸς Ἀπολλώνιος ἐμαρ-
τύρησεν.

Ὁ δ' αὐτὸς οὗτος Ἀπολλώνιος, καὶ ἐν παιδείᾳ καὶ
σοφίᾳ διαδόχτος ὢν, ἐπὶ Ῥώμης καὶ τὸν μαρτυρι-
κὸν διήνυσσε διαυλοῦν. Ἐπὶ γὰρ Κομμοδῶν, πρὸς τὸ
πρᾶον τῆς περὶ ἡμᾶς εἰρήνης μεταβληθείσης καθ'
ἄλλῃ θρησκείᾳ πᾶσαν ψυχὴν τῶν ἐκ παντὸς
ὑπηγάγετο γένους. Ἐπὶ δὲ Ῥώμης καὶ ὄλους οἴκους
παγγενοῖ ὁμοῦσι τῇ ἀκραίφει πιστεῖ χωρεῖν παρ-
εσκεύαζε. Πῶς δ' ἂν ἐμελλε τοῦτο οἰστὸν εἶναι τῷ
καὶ τοῖς καλοῖς ἐπεδρεύοντι; Ὅθεν πολλὰ μὲν καὶ
ἄλλα ἐπιτεχνώμενος ἦν, καὶ τινα δ' ἐναγῆ τῷ Ἀπολ-
λωνίῳ· καὶ εἰς δικαστήριον ἄγει. Καὶ ὁ μὲν μὴ
προσηκόντως τὴν δίκην ὑπέλθων, τὰ σκῆλη διετί-
θλαστο. Περennio τὴν δίκην ἐπαγαγόντος, κατὰ τι
ἔθος κρατήσαν Ῥωμαϊκὸν τοὺς τὰ τοιαῦτα κατα-
μηνύοντας πάσχειν. Ὁ δὲ μάρτυς λόγον αἰτήσαντος
τοῦ δικάζοντος ἐπὶ τῆς συγκλήτου βουλῆς, καὶ ταύ-
την ἀξίως τοῦ σφετέρου λόγου ὑπὲρ τῆς πίστεως
παρασχών, τιμωρίᾳ κεφαλικῆ δόγματι τῆς συγκλή-
του τοῦ βίου ἐξίστατο. Εἰ τις τοίνυν ἐπ' ἀκριβὲς τὰ
κατ' αὐτὸν διαγνώσκει θελήσει, τοῦτον τῷ ἐκείνου
μαρτυρίῳ ἐντυγχάνειν προτρέπομεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Ὡς καὶ Σεραπίων ὁ Ἀντιοχείας τοὺς περὶ
Μontanὸν ἀπέλεγχει, καὶ περὶ τῶν συγ-
γραμμάτων αὐτοῦ.

Τῶν δ' Ἀπολλινάριω πεποιθμένων κατὰ τῆς Φρυ-
γῶν αἰρέσεως καὶ Σεραπίων ὃν ἐπὶ τῇ πρὸς Ὀρόντη
Ἀντιοχείᾳ μετὰ Μαξιμίνου διάδοχον τῆς ἐπισκοπῆς
ἐδηλώσαμεν, μέμνηται ἐν τινι τῶν ἰδίων ἐπιστολῶν,
Καρίκων καὶ Ποντίῳ πεμφθείση, γράφων οὕτως·
« Ὅπως δὲ καὶ τοῦτο εἰδῆτε, ὅτι τῆς ψευδοῦς ταύτης
τάξεως τῆς ἐπικαλουμένης νέας προφητείας ἐδεδί-
κται ἡ ἐνέργεια παρὰ πάση τῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελ-
φότητι, πέπομφα ἡμῖν καὶ Κλαυδίου Ἀπολλινάριου
hominem Christianum, qui pro tribunali causam
dixisset, nisi propositum mutaret. (Eusebius,
lib. v, cap. 21).

(4) Euseb. Caricum habet, lib. v, cap. 19;
item Ponticum. Alii etiam Carinum habent.

τοῦ μακαριωτάτου ἐν Ἱεραπόλει, γενομένου τῆς Ἀσίας ἐπισκόπου, γράμματα. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ τοῦ Σεραπίωνος ἐπιστολῇ καὶ ὑπόσημειώσεις φέρονται διαφόρων ἐπισκόπων· ὧν ὁ μὲν τις ὡδὲ πως ὑπεσπμήνατο· « Ἀυρήλιός Κυρήνιος μάρτυς ἐρῶσθαι ὑμᾶς εὐχομαι. » Ὁ δὲ τις τούτων τὸν τρόπον· « Ἄλιος Πούπλιος Ἰούλιος, ἀπὸ τῆς Δελφίτης κολωνίας τῆς Θράκης ἐπίσκοπος· Ζῆ ὁ Θεὸς ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι Σώτας ὁ μακάριος ὁ ἐν Ἀγγιάλῳ ἠθέλησε τὸν δαίμονα τὸν Πρισχίλλης ἐκβαλεῖν· καὶ οἱ ὑπεκρίθη οὐκ ἀφῆκαν. » Καὶ ἄλλων πλειόνων τὸν ἀρεθμὸν ἐπισκόπων συμφήρων τούτοις ἐν τοῖς δηλωθείσι γράμμασιν αὐτοῖσφι φέρονται σημειώσεις. Τὰ μὲν οὐκ κατὰ Μοντανόν καὶ τῆς κατὰ Φρύγας αἰρέσεως ἐν τούτοις.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Ὡς καὶ ἡ τοῦ Μαρκίου αἵρεσις εἰς πολλὰ διετρήθη, καὶ τίνα ἰερατεύοντο.

Μάρκιον δὲ ὁ Ποντικός, οὗ καὶ ἄνωθεν μνείαν ποιεῖται, τὸ τοῦ Κέρδωνος ἀσθεὶς ἐπιμᾶλλον αὐξήσας, τέσσαρας ἀγενήτους οὐσίας τῷ λόγῳ διέπλασεν· ὧν τὸν μὲν ἀγαθὸν τε καὶ ἀγνωστον προσηγόρευσεν, ὁ Πατέρα τοῦ Χριστοῦ λέγει· τὸν δὲ δικαίον καὶ δημιουργόν· τούτων δὲ πονηρὸν ὀνομάζει· καὶ πρὸς τούτοις ὕλην κακῆν τε οὐσαν, καὶ ὑπ' ἄλλῳ τῷ κακῷ συντελοῦσαν. Τὸν γε μὴν δημιουργόν περιγενομένον τοῦ κακοῦ τὴν ὕλην λαβεῖν καὶ δημιουργῆσαι τὰ σύμπεκτα. Ἐκ μὲν τοῦ καθαρωτάτου τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἄλλα διεθῶν λέγει δημιουργεῖν· ἐκ καχυτέρου δὲ τὸν τε παραδεισον, καὶ ἐκείθεν ἐκ βῶλου τὸν Ἀδάμ· ἐκ τῆς οἰκίας δὲ οὐσίας δοῦναι αὐτῷ τὴν ψυχὴν· κἀνευθεν εἶναι τὴν διαμάχην τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Ἀγαθώτερον δὲ καὶ τὸν ὄντι πλάττει τοῦ δημιουργοῦ. Τιμᾷ δὲ αὐτοῦ καὶ τὸν θυν Βλασφημίαι δὲ καὶ τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφήτας. Ἐκ μὲν οὖν τῶν Εὐαγγελίων τὸ κατὰ Λουκᾶν μόνον δέχεται, τὴν γενεαλογίαν περιαιρών. Ἐνία δὲ μόνος τοῦ Ἀποστόλου προσίσταται Ἐπιστολάς· καὶ τούτων περιεκόψας τὰ πλεῖστα. Τὴν δὲ παλαιὰν Διαθήκην καὶ τοὺς Προφήτας ἀπειλάττει κατὰ πάντα, ὡς ὑπὸ ἄλλοτριῳ δεδομένην Θεοῦ· φαντασίαι δὲ καὶ ἀνθρώπων τὸν Χριστὸν γενέσθαι. Ἐξάγει δὲ τοῦ βίου καὶ τὴν ἐκείνου. Οὗτος τὸν μὲν Κάιν καὶ τοὺς Σοδομίτας λέγει σωτηρίας μετασχῆναι προσιώντας ἐν ἰσθμῷ Χριστοῦ· τὸν Ἀβὲλ δὲ, τὸν Ἐνώχ καὶ τὸν Νῶε, τοὺς τε πατριάρχας καὶ προφήτας καὶ δικαίους, μὴ προσελθόντας ἐκείνῳ, τὸν ἄδην οἰκεῖν. Καὶ ἄλλα πλεῖστα κατὰ Θεοῦ ἐλύττησεν· ὧν τὰ πλεῖστα παρῆκα στυγρῶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦτου φάλαγγς ὑπερῶν εἰς πολλὰ διετρήθη. Ἀπέλλης γὰρ τις τοῖς ἐκείνου ἀγενήτοις τέσσαρσι καὶ ἑτέροις προσέθηκε πύργων. βιβλίον δὲ τι συνθείς φιλομένως προσητάει ὀνόμασι. Περιτίθειαι δὲ τῷ Χριστῷ καὶ σῶμα οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ πατρ' αὐτοῦ κτῆσιν οὐσίας.

(1) « Igitur de calcaria, quod dici solet in carbonariam, a Marcione ad Apellem: hoc est, a

scopi ad vos misi. » In eadem Serapionis epistola adnotationes, sive subscriptiones plurimum episcoporum recensentur, quorum quidam ita fere manu sua ei subscripsit: « Aurelius Cyrenius martyr opto vos valere. » Quidam hoc modo: « Ælius Publius Julius. Debeli coloniæ Thraciæ episcopus: 326 Vivit Deus, qui in cælis est, quod beatus Sotas, qui est Anchiali, dæmonium Priscillæ ejicere voluit: sed hypocritæ id non permisere. » Et alii complures episcopi calculo et sententia sua litteras eas comprobantes, suis ipsorum manibus eis subscripserunt. Et Montani quidem atque secundum Phryges hæresis sic se habuit.

B

CAPUT XXVIII.

Ut Marcionis hæresis et secta in nullas sit dissecta partes, et quam monstruosas opiniones ea protulerit.

Marcion autem Ponticus, cujus antea quoque meminimus, Cerdonis impietatem adauxit, et quatuor substantias ingenitas verborum portentis confinxit. Ex quibus unum quidem bonum, eundemque incognitum appellat, et Patrem Christi dicit: secundum vero justum et conditorem, pravum tamen nominat. Præterea materiam malam dicit: et ab alio malo perfectam atque absolutam. Et conditorem malo superiorem, materiam accepisse, et condidisse omnia: et quidem ex purissimo quoque cælum et alia excolantem fecisse refert; ex crassiore autem parte paradysum, atque ex gleba ejus Adam: cui ex propria substantia animam indidit, unde perpetua illa pugna inter corpus et animam exstet. Meliorem vero etiam serpentem creatore ipso fugit, ipsumque adeo serpentem honore etiam prosequitur. Blasphemiis et impiis verbis invehitur in patriarchas et prophetas. Ex Evangeliiis solum id quod secundum Lucam est, rejecta tamen Genealogia, recipit. Novem tantum Apostoli Epistolas probat, atque in iis resecat loca quamplurima. Vetus Testamentum et Prophetas abjicit omnino, veluti ab alieno editis Deo: Christum phantasia tantum et specie hominem fuisse nugatur. Tollit etiam e vita resurrectionem. Idem, Cain et Sodomitas salutem consecutos esse scribit, quod ad Christum apud inferos accesserint: Abel autem, Enoch, Noe, patriarchas, prophetas, et reliquos justos, quod ad illum non venerint, apud inferos manere. Sed et alii quamplurima contra Deum per insaniam mentis elatravit: quorum pleraque silentio commendanda duximus. Sectatores autem ejus in multas divisi sunt sectas. 327 Apelles enim quidam (1) illius quatuor ingenitiis alium addidit igneum: et libro a se composito, Philumenæ prophetia nomen indidit: Christo autem corpus tribuit non humanum, sed ex ejus qui apud ipsos est mundi substantia.

malo præceptore ad ejus discipulum. » (Tertullianus.)

CAPUT XXIX.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

*De Rhodone, quæ contra Marcionem conscripserit :
et de aliis ejusdem opusculis.*

Contra hos, eorumque varias sectas, Rhodon Asianus genere, Tatiani, de quo antea dictum est, auditor, librum composuit : cum impietatem eorum refellens, tum auctores eorum dissectionis accurate recensens. « Propterea, inquit, discordes inter se sunt, quod sententiam quæ consistere atque exstare nequaquam potest, tuentur atque defendunt. Ex cohorte enim eorum progressus Apelles, vita ipsa et senio venerationem quamdam consecutus, unum principium profitetur : prophetias autem ab adversario provenire spiritu dicit, dictis atque responsis virginis a dæmonio agitatæ, cui nomen Philumena fuit, persuasus. Alii autem, sicut et ipse Marcion, duo principia inducunt : ex quibus sunt Potimus et Basiliscus : Ponticum illum lupum secuti, qui nudis verbis, ac sine omni demonstratione atque probatione, duo principia constituit : Syneros vero tria posuit. Scribit itidem Rhodon, se cum Apelle congressum atque collocutum esse. Apellem namque pro vecta jam ætate, cum se nobis immiscuisset, multa perperam dixisse, atque etiam asseruisse, omnes homines in cruxifixum credentes (1) salvos fieri, si modo bonis operibus explorati probatique sint. » Deinde omnem ejus opinionem recensens, ita infert : « Cum autem ei dicerem : Unde hanc habes demonstrationem ? aut quomodo unum principium esse asserere potes ? Dic nobis ; tum ille : Prophetiæ, inquit, quæ nihil prorsus vere dicant, seipsas refellunt, quippe dissidentes inter se, falsæ, et sibi ipsis adversæ. Quomodo autem unum sit principium, nescire se, ac tantummodo sic moveri et adduci, dixit. Deinceps juramento eum, ut verum diceret, adégi. Et ille juratus, vera se dicere inquit : ignorare autem, quomodo sit unus ingentis Deus ; sed tamen se ita credere. Itaque eum risi, et rejeci, **328** quod pro doctore se gereret, et doctrinam suam confirmare et defendere non posset. » Rhodon iste in libro quem ad Callistionem scripsit, Romæ Tatiani se discipulum fuisse significat. A quo opus editum esse commemorat, in quo tectos et obscuros divinarum Litterarum locos se illustraturum expositurumque pollicitus sit ; ipseque Rhodon, proprio quodam scripto, se problematum et propositionum illius solutiones explanaturum promittit. Feruntur etiam varii ejus libri in Hexaemeron. Apelles autem, quem diximus, multa etiam contra Mosaicam legem composuit, plurimum studii ad eam evertendam collocans. Hæc Rhodon adversus divisionem Marcionis opinionis conscripsit.

(1) Euseb. lib. v, cap. 13, ἄπικίτας, hoc est, sperantes. Idem Apelles dixit, prorsus opus non

Περὶ Ῥόδωνος · ὡς κατὰ Μαρκίωνος συνεγράψατο · καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων.

Κατὰ δὴ τούτου, καὶ τὴν αὐτῶν διαίρεισιν, Ῥόδων Ἀσιακὸς γένος, τῷ προῤῥηθέντι φοιτήσας Τατιανῷ, βιβλίον ἐξήνεγκε, τὴν τε δυσσεβειῶν αὐτῶν ἐξελέγχων, καὶ τοὺς τὴν διάστασιν ἐπ' αὐτοῖς ἐνηρηγῶτας πρὸς λεπτὸν ἀναγράφων · « Διὰ τοῦτο, λέγων, καὶ παρ' ἑαυτοῖς ἀσύμφωνοι γεγονάσιν, ἀσυστάτου γνώμης ἀντιποιούμενοι. Ἀπὸ γὰρ τῆς τούτων ἐγγίλης Ἀπελλῆς μὲν ὁ τὴν πολιτείαν σεμνυόμενος καὶ τοῦ γῆρας μίαν ἀρχὴν ὁμολογεῖ · τὰς δὲ προφητείας ἐξ ἀντικειμένου λέγει πνεύματος, πειθόμενος ἀποφθέγμασι δαιμονιώδους καρθίνου ὄνομα Φιλουμένης.

Ἐτεροι δὲ, καθὼς καὶ αὐτὸς Μαρκίων, δύο ἀρχὰς εἰσηγοῦνται · ἀφ' ὧν εἶσι Ποντικὸς τε καὶ Βασιλικὸς, καὶ οὗτοι τῷ Ποντικῷ Λύκῳ κατὰκολουθήσαντες · ὅς δύο ἀρχὰς ἀπεφάνατο ψιλῶς καὶ ἀναποδείκτως. Καὶ Σύνερωσ δὲ τρεῖς εἰσηγήσατο. Γράφει δὲ ὡς τῷ Ἀπελλῆι εἰς λόγους ἤλθεν ὁ Ῥόδων · ὁ γὰρ γέρων Ἀπελλῆς συμμιξας ἡμῖν, πολλὰ μὲν ἔλεγε κακῶς · ὑπετίθει δὲ καὶ πάντας σώζεσθαι τοὺς τῷ ἰσταυρωμένῳ πιστεύσαντας, εἶγε μόνον ἔργοις ἀγαθοῖς ἐξετάζοιεντο. » Ἐπιφέρει δὲ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν δόξαν, φάσκων οὕτως · « Λέγοντος δὲ μου πρὸς αὐτόν, Πῶθεν ἢ ἀπόδειξις αὐτῆ σοι ; ἢ πῶς δύνασαι λέγειν μίαν ἀρχὴν ; Φράσον ἡμῖν · ἔφη, τὰς μὲν προφητείας ἑαυτὰς ἐλέγχειν διὰ τὸ μὴδὲν ὄλω ἀληθῶς εἰρεῖναι. Ἀσύμφωνοι γὰρ ὑπάρχουσι καὶ ψευδεῖς, καὶ ἑαυτοῖς ἀντικείμεναι. Τὸ δὲ πῶς ἐστὶ μία ἀρχή, μὴ γινώσκεις ἔλεγε · οὕτως δὲ κινεῖσθαι μόνον. Ἐἶτα ἐπομόσαμένου μου τάληθις εἰπεῖν, ὤμνουν ἀληθεύειν λέγων · μὴ ἐπίστασθαι δὲ, πῶς εἰς ἐστὶν ἀγέννητος ὁ Θεός · τούτῳ δὲ πιστεύειν. Ἐγὼ δὲ γελάσας, κατέγγων αὐτοῦ, διότι διδάσκαλος εἶναι λέγων, οὐκ ἔδει τὸ διδασκόμενον ὑπ' αὐτοῦ κρατύνειν. » Ὁ δ' αὐτὸς καὶ ἐν τῷ πρὸς Καλλιστίωνα προσφωνήματι ἐπὶ Ῥώμης μαθητευθῆναι λέγει Τατιανῷ, ὃ καὶ βιβλίον ἱστορεῖ ἰσπουδάσθαι · δὲ οὗ τὸ κεκαλυμμένον τῶν θείων Γραφῶν ὑπισχνόμενος εὐδὴλον παριστᾶν, ἐν ἰδίῳ συγγράμματι Ῥόδων οὗτος καὶ τὰς τῶν προβλημάτων ἐκείνου λύσεις ἐκθήσεσθαι ἐπαγγέλλεται. Καὶ εἰς τὴν Ἑξαήμερον δὲ αὐτοῦ λόγοι διάφοροι φέρονται. Πολλὰ δὲ ὁ εἰρημένος Ἀπελλῆς κατὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ παρατάξατο νόμου, εἰς ἀνατροπὴν ἐκείνου οὐκ ἐλαχίστην ἐνδείξάμενος τὴν σπουδὴν. Τοιαῦτα καὶ εἰς τὰ κατὰ τὴν διαίρεισιν τῆς Μαρκίωνος δόξης συγγραφέντα τῷ Ῥόδωνι.

libri in Hexaemeron. Apelles autem, quem diximus, multa etiam contra Mosaicam legem composuit, plurimum studii ad eam evertendam collocans. Hæc Rhodon adversus divisionem Marcionis opinionis conscripsit.

esse rationem fidei inquirere, sed in sua quemque persuasione perseverare debere. (Id. ibidem.)

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Α

CAPUT XXX.

Περὶ τοῦ κατὰ Βλάστον καὶ Φλωρίνον ἐν Ῥώμῃ γενομένου σχίσματος· καὶ ὅσα Εἰρηναῖος αὐτοῖς διελέχθη· καὶ περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ συγγραμμάτων.

Τοῖς δὲ περὶ Φλωρίνον καὶ βλάστον κατὰ Ῥώμην εἰς ἀντικαλῶς μοίρας διακριθεῖσιν, οἷς κατὰ τι σύμπτωμα τοῦ πρεσβυτερίου διακεπηκόσι, καὶ ταῖς Μαρκίονος δόξαις διὰ ζηλοτυπίας ἔρωτα περιελουμένοις, καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν θεσμόν πειρωμένοις παραχαράττειν, Εἰρηναῖος ἐτι περιών, καὶ ἅμω ἐπιστολάς ἐπεμπε· τὴν μὲν πρὸς Βλάστον ἐπιγράψας Περὶ σχίσματος, τὴν δὲ πρὸς Φλωρίνον Περὶ μοναρχίας, ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν κακῶν. Προσπιστῆς γὰρ οὗτος τῆς τοιαύτης δόξης εἶναι ἐδόκει· δι' ὃν αὖθις καὶ ἐτι τῷ ἀσταθεῖ τῆς γνώμης καὶ εἰς τὴν Οὐαλεντίνου δόξαν ὑπεσπρόμηνον καὶ ἔτερον τῷ Εἰρηναίῳ σκουδαίεται σύγγραμμα, ὃ Περὶ τῆς ὀδοδόξης ἔχει ἐπιγραφὴν· ἐν ᾧ περ δίκνυσεν, ὡς τῆς πρώτης καὶ οὗτος τῶν ἀποστόλων μετατέθεικε διαδοχῆς. Ἐν δὲ τῷ πέρατι τοῦ συγγραμματος ἀστῆσαν τινὰ παρασημῶσιν τίθεται, ἣν δὴ καὶ ἐκθεῖναι τοῖς λοιποῖς οὐκ ἀπαθὸν ἔλογισάμην. Λέγει δὲ οὕτως· « Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραφάμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξης παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἐρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μεταγράψω, καὶ κατορθώσῃς αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο, ὅθεν μεταγράψω, ἐπιμελῶς· καὶ τὸν ὄρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψῃς, καὶ θῆσῃς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. » Καὶ ταῦτ' οὐ περιέργως κατέβηκεν· ἀλλ' ἵνα εἰς ὑπόδειγμα ἔχωμεν τοὺς ἡρώδης καὶ ἐκείνους καὶ σκουδαίους ἄνδρας, ὅσων ἐποίησαντο ἀφραδειαί, διὰ τὸ μὴ παραχαράττεσθαι τὰ τῶν ἁρχαίων συγγραμμάτα. Τῇ δὲ πρὸς Φλωρίνον τοῦτον ἐπιστολῆ καὶ τῆς μετὰ Πολυκάρπου διατριβῆς αὐτοῦ μέμνηται, τοῦτον ἱστορῶν τὸν τρόπον· « Ταῦτα τὰ δόγματα, Φλωρίνε, ἵνα πειρασιμένως εἴπω, οὐκ ἴσταν ὑγιᾶς γνώμης. Ταῦτα τὰ δόγματα ἀσύμφωνά ἐστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, εἰς μεγίστην ἀσθένειαν περιβάλλοντα, τοὺς πειθουμένους. Ταῦτα τὰ δόγματα οὐδέ οἱ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικοὶ ἐτόλμησαν ἀπορῆνασθαι ποτε. Ταῦτα τὰ δόγματα οἱ πρὸ ἡμῶν πρεσβύτεροι, οἱ καὶ τοῖς ἀποστόλοις συμφοιτήσαντες, οὐ παρέδωκάν σοι. Εἶδον γὰρ σε παῖς ὢν ἐτι ἐν τῇ κάτω Ἀσίᾳ παρὰ Πολυκάρπου λαμπρῶς πρῆσσοτα ἐν τῇ βασιλικῇ ἀλῆ, καὶ πειρωμένον εὐδοκίμειν παρ' αὐτῷ. Μᾶλλον γὰρ τὰ τότε διαμνημονεύω τῶν ἐνωχῶς γενομένων. Αἱ γὰρ ἐκ παιδῶν μαθήσεις, συναξούσαι τῇ ψυχῇ, ἐνοῦνται αὐτῇ· ὥστε με δύνασθαι εἰπεῖν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθιόσμενος διελέγχετο ὁ μακάριος Πολύκαρπος, καὶ τὰς προόδους αὐτοῦ καὶ τὰς εἰσόδους, καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ βίου. καὶ τὴν τοῦ σώματος ἰδέαν, καὶ τὰς διαλέξεις ἃς ἐποιεῖτο πρὸς τὸ πλῆθος, καὶ τὴν μετὰ Ἰωάννου ἀνατροφὴν ὡς ἀπᾶγγελλε, καὶ τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν τῶν ἰσραηλιτῶν τὸν Κύριον· καὶ ὡς ἀπεμνημόνευε τοὺς λόγους αὐτῶν· καὶ περὶ τοῦ Κυρίου, τίνα ἦν ἢ παρ' ἐκείνων ἠκηκούει· καὶ περὶ τῶν δυ-

De schismate et dissidio Romæ propter Blastum et Florinum exorto, et quæ ad eos Irenæus scripserit, et de aliis ejusdem libris.

Cæterum adversus Florinum et Blastum, Romæ rei ecclesiasticæ hostes judicatos, qui ob aliquem lapsum presbyterii gradu abdicati, zelotypia quadam et æmulandi studio, Marcionis errori involuti, et ecclesiasticas sanctiones depravare conati sunt, Irenæus adhuc superstes duas scripsit epistolas, et alteram ad Blastum, de schismate et dissidio; alteram ad Florinum de monarchia, sive Deum non esse auctorem malorum, inscripsit, quod is propugnator ejus erroris fuisse sit visus. Qui deinde propter variantem sententiæ instabilitatem, etiam in Valentini hæresim protractus, causam Irenæo præbuit, ut is aliud componeret opus, cujus titulus est, de Ogdoadæ seu octonario: in quo opere se primam apostolorum successionem attigisse ostendit. Ad finem vero ejus libri, adnotationem sane quam scitam adjecit, quam hoc loco referre non intempestivum esse judicavi. Verba ejus hæc sunt: « Adjuro te, qui hunc librum descripsisti, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per gloriosum adventum ejus, quo venturus est judicare vivos et mortuos, 329 ut conferas quod transcripsisti, et castiges ad exemplar istud unde descripsisti, accurate: et juramentum hoc, ut itidem describas, et exemplo tuo apponas. » Non otiose sane hoc sic adjecimus, ut scilicet exemplum propositum habeamus, qua cura et providentia sacri illi et boni viri caverint, ne verum scripta depravarentur. In epistola vero ad Florinum conversationis suæ cum Polycarpo meminit, ad hunc scribens modum: « Hæc dogmata, Florine, ut parce et modeste dicam, non sunt sanæ sententiæ. Hæc dogmata dissona et diversa sunt ab Ecclesia, quæ eis obsequentes in maximam conjiciunt impietatem. Hæc dogmata ne illi quidem, qui ab Ecclesia sunt exclusi hæretici, unquam promulgare sunt ausi. Hæc dogmata, qui ante nos fuere, quique cum apostolis conversati sunt presbyteri, tibi non tradidere. Vidi enim te, cum puer adhuc in inferiore Asia apud Polycarpum essem, splendidum habere locum in imperiali aula, et famam laudemque apud eum aucupantem. Melius namque eas res, quam quæ proxime acciderunt, memoria teneo: quod res quæ a pueris didicimus, cum anima coalescentes, eidem prorsus uniuntur. Itaque dicere possum locum in quo considens beatus Polycarpus disseruit: progressus quoque et ingressus ejus, vitæ modum, et corporis formam; orationes etiam quas ad multitudinem habuit; præterea familiarem consuetudinem, sicuti ipse narravit, quæ ei cum Joanne et reliquis qui Dominum oculis suis videre, intercessit; quomodo etiam dicta eorum, et item Domini ipsius, quæ illi ex eo audierant, recitarit; item, quæ de virtutibus et

doctrinis ejus dixerit : ut denique Polycarpus omnia a spectatoribus ipsis vitæ Verbi accepta, et Scripturis consonantia memoriter referre solitus sit. Hæc tum per eam quæ mihi concessa est Dei misericordiam, diligenter et studiose audivi, memoriæ mandans non in charta, sed in corde meo; quæ etiamnum semper per gratiam Dei sincere in intimo verso atque revolvo animo. Et profecto affirmare et testari possum in conspectu Dei, quod si quid tale audivisset beatus ille et apostolicus presbyter, exclamans, et aures obturans, frequentiusque usurpatum illud sibi verbum vociferans, dixisset : **330** O bone Deus, in quæ tempora me conservasti, ut hæc sustineam? ex eo etiam progigisset loco, ubi vel sedens, vel stans hujusmodi audivisset sermonem. Sed et ex epistolis ejus, quas vel ad vicinas ecclesias, eas confirmandas, vel ad fratres quosdam, eos instruens et docens, dedit, puritas doctrinæ ejus colligi potest. » Hæc de iis qui Romæ Ecclesiam oppugnarunt, ab ea segregati.

CAPUT XXXI.

De Hippolyto Portus urbis Romæ episcopo, et de scriptis ejusdem.

Temporibus Severi Hippolytus etiam Portus Romani episcopus floruit : qui cum alia plurima scripta prudenter et docte edidit, tum de Paschate librum composuit, in quo descriptione temporum et veluti Factorum initia, et canone annorum sedecim de Paschate proposito, rationem temporum usque ad primum annum Alexandri deducit. Catalogus librorum ejus sic habet : *Liber in Hexaemeron*; et alter *post Hexaemeron*, refutatorius contra Marcionem; *In Canticum canticorum, in partes Ezechielis, de Paschate*, opus *Contra hæreses omnes* longe utilissimum, *De adventu Antichristi, De resurrectione*; et alia plurima : *In Zachariam, De Psalmis, in Isaiam, in Danielem* (1), *De Apocalypsi, De Proverbiis, De Saut et Pythone; De laudibus Domini nostri Jesus Christi*, de quibus præsentate Origene sermonem habuit. Quædam porro scripta ejus cum reprehensione non careant, martyrio postea pro Christi nomine absoluto, ignorantis ejus maculam detrivit atque deterisit. Unde Origenem aiunt initium Commentariorum in sacras Scripturas scribendorum sumpsisse. Hæc de Hippolyto (2).

331 CAPUT XXXII.

De Pantæno Alexandrino philosopho, viro apostolico, et de divino prorsus sacrarum Litterarum studio ejus.

Pantænus etiam sapientia clarus, sub Commodio, divinæ apud Alexandriam præfuit scholæ, jam inde ab antiquo sacrarum ibi Litterarum studio florenti; quod sane ad multa etiam duravit tempora, multis inter se in omni genere disciplina-

(1) Hippolytus in visiones Danielis Commentarium scripsit, et in Proverbia Salomonis. (Suid.)

νάμεων αὐτοῦ· καὶ περὶ τῆς διδασκαλίας· ὡς παρὰ τῶν αὐτοπτῶν τῆς ζωῆς τοῦ Λόγου παρεληφώς ὁ Πολύκαρπος ἀπήγγειλε πάντα σύμφωνα ταῖς Γραφαῖς. Ταῦτα καὶ τότε διὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ τὸ γεγονός ἐπ' ἐμοὶ σπουδαίως ἤκουον ὑποπνηματιζόμενος αὐτὰ οὐκ ἐν χάριτι, ἀλλ' ἐν τῇ ἐμῇ καρδίᾳ· καὶ αἰ διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ γνωσίως αὐτὰ ἀναμνησκώμαι. Καὶ δύναμαι διαμαρτύρασθαι ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ὅτι εἴ τι τοιοῦτον ἀκηχόει ἐκείνος ὁ μακάριος καὶ ἀποστολικὸς πρεσβύτερος, ἀνακράξας ἂν καὶ ἐμφράξας τὰ ὠτα αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὸ σύνθημα αὐτῆ εἰπὼν, Ὡ καλὴ θεῖς, εἰς οἴους με καιροὺς τετάρηκας, εἶνα τούτων ἀνέχωμαι; περὶ οὖν ἂν καὶ τὸν τόπον ἐν ᾧ καθεζόμενος ἢ ἰστῶς, τὸν τοιοῦτον ἀκηχόει λόγον. Καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν δὲ αὐτοῦ ὡν ἐπίσταυλον ἦτοι ταῖς γεινιώσαις ἐκκλησίαις ἐπισταρσίων αὐτὰς, ἢ τῶν ἀδελφῶν τισι, νοουθετῶν αὐτοὺς καὶ προτροπόμενος, δύναται φανερωθῆναι. » Ἄλλὰ ταῦτα μὲν καὶ περὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἐξ ἐναντίας διαφερομένων.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ Ἰππολύτου Πόρτου πόλεως Ῥώμης καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Τοῖς δὲ κατὰ Σευῆρον χρόνοις καὶ Ἰππολύτος ὁ Πόρτου τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος γεγονώς ἀκμαῖζων ἦν. Καὶ δὴ πολλῶν ὑπομνημάτων συνετῶν αὐτῷ γεγραμμένων, καὶ τὸ περὶ τοῦ Πάσχα ἐκτίθεται σύγγραμμα, ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθίμενος, καὶ τινὰ κανόνα ἐκκαίδεκατηρίδος περὶ τοῦ Πάσχα προθεῖς, ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτος Ἀλεξάνδρου περιγράφει τοὺς χρόνους. Τὰ γε μὴν αὐτοῦ συγγράμματα ταῦτά εἰσι· Βιβλίον εἰς τὴν Ἐξάμερον· ἕτερον εἰς τὰ μετὰ Ἐξάμερον ἀντιφρήτικὸς πρὸς Μαρκίωνα. εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἀσμάτων· εἰς μέρη τοῦ Ἰεζεκιήλ· περὶ τοῦ Πάσχα σύνταγμα πρὸς πάσας τὰς αἰρέσεις βιωφιλίστατον· περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου· περὶ ἀναστάσεως· καὶ ἄλλα πλείστα· εἰς Ζαχαρίαν· περὶ ψαλμῶν· εἰς τὸν Ἡσαΐαν· εἰς τὸν Δανιήλ· περὶ Ἀποκαλύψεως· περὶ Παρομιῶν· περὶ Σαοῦλ καὶ Πύθωνος· περὶ ἐπαίνων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐν οἷς παρόντες Ὀριγένους ὠμίλησε. Τινὰ δὲ τῶν συγγραμμάτων ἐπιλήψιμα ἔχων, τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ μετὰ ταῦτα τελειωθείς, τὸν τῆς ἀγνοίας ἀπετρίψατο μῶμον. Ἐξ ὧν φασὶ καὶ Ὀριγένην ἀρχὴν ἐσχηκέναι ταῖς θεαῖς ἐπιβάλλειν Γραφαῖς. Τοσαῦτα δὲ καὶ τὰ Ἰππολύτου.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Περὶ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρίᾳ Πανταίνου τοῦ φιλοσόφου, ἀποστολικοῦ ἀνδρός· καὶ τῆς περὶ τοὺς λόγους ἐνθίου αὐτοῦ σπουδῆς.

Καὶ ὁ πολὺς δὲ τὴν σοίαν Πάνταινος ἐπὶ Κομῶδου τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν θείας ἡγήτο διατριβῆς, ἔθει ἀρχαίῳ ἱερῷ διδασκαλίου ἐκείσε δὴ συνελθόντος· ὁ καὶ ἐπὶ πολὺ τοῦ χρόνου προήνεγκε τῆς περὶ τούτους λόγους σπουδῆς, πολλῶν ἐνταῦθα τιθεμένων.

(2) Hujus passionem hymno prolixiore prosecutus est Prudentius.

ων τὴν ἀμιλλαν. Ἐν δὲ τοῖς πρώτοις καὶ τούτου δὴ ἄρῳ διαθρολληθῆναι λόγος, ἅ· ἐκ τῆς τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφου διατριβῆς ἐπὶ τοῦτ' ἀποκλίναντα. Τοσαύτην δὲ φασὶ σπουδὴν εἰσενέγκασθαι τὸν θεῖον ἐπαυξῆσαι λόγον, ὡς καὶ κήρυκα τοῖς ἐπ' ἀνατολῆς ἔθνεσι τοῦ Χριστοῦ καταστῆναι, καὶ τὴν μέχρις Ἰνδῶν στεῖλαισθαι. Πολλοὶ γὰρ καὶ τανικαδὲ διεπρεπῶς πρόθεσιν ὅτι μάλιστα γενναίον προβιβλημένοι ἐπὶ καταβολῇ καὶ αὐξήσει τοῦ θεῖου καὶ εὐαγγελικοῦ σπόρου. Ὡς εἰς καὶ ὁ νῦν ἡμῖν προκείμενος γενοῦντος, καὶ μέχρις Ἰνδῶν γενέσθαι ἤμιστα ὤκησεν. Εὐρεῖν μὲντοι ἐκείσε τὸ κατὰ Ματθαῖον ἱερὸν Εὐαγγελίου ἱστορεῖ παρά τισι τῶν πιστῶν, ὑπὸ Βαρθολομαίου Ἑβραῖδι διαλέκτῳ προσφωνηθέν· ὡς καὶ ἐς μακρὸν προελθεῖν τοῦ χρόνου τοῦ πρώτως γράψαντος ἀκριβεῖς διασῶζον τοὺς χαρακτῆρας. Πολλοὶ δὲ καταρωθῶμασι διαλάμψας ἄχρι δὴ καὶ ἐς τέλος, τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἱερᾶς ἠγεῖτο διατριβῆς, καὶ ζῶσῃ γλώσσῃ καὶ σοφοῖς ὑπομνήμασι τῶν θεῶν δογματῶν τὰς Γραφὰς ἀναπτύσσειν.

ΚΕΦΑΛ. ΔΓ'.

Περὶ Κλήμεντος τοῦ Στρωματίως, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ· καὶ ὅσα περὶ τῶν θεῶν λέγει Γραφῶν.

Τῆ δ' αὐτῆ τοῦ χρόνου φορᾶ καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ὃς Στρωματίως ἐπικλήθη, ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ αὐτὸς συνασκούμενος ἦν τῷ Πανταίνῳ, καὶ τὸν ἴσον δρόμον ἐκείνῳ καὶ τὴν σπουδὴν ἐπὶ δικαίῃ καὶ τῇ διακριτῇ κακτημένος. Καὶ πατέρα δὲ τῶν λόγων ἐν ταῖς αὐτοῦ οὕτως ἡγεγραμμέναις Ἰστορικῶσι τὸν Πανταῖνον ἱστορεῖ· καὶ ἐν τῷ πρώτῳ δὲ τῶν Στρωματίων τοῦτον δοκεῖ μοι αἰνέσθαι· ὅτι τοὺς ἐμφανεῖς τῶν ἀποστόλων διαδόχους ἀκαριθμῆι, γράφει οὕτως· « Ἦδη δὲ οὐ γραφῆ εἰς ἐκιδείξειν τετεχνασμένη, ἀλλὰ μοι ὑπομνήματα εἰς γῆρας θησαυρίζεται, λήθης φάρμακον, αἰδῶλον ἐναργῶς καὶ σκιαγραφία τῶν ἐναργῶν καὶ ἐμψύχων ἐκείνων, ὧν καταξιώθησαν ἐκποιῆσαι λόγων τε καὶ ἀνδρῶν, μακαρίων καὶ τῷ θεῷ ἀξιολόγων. Τούτων ὁ μὲν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ὁ Ἰωνικός, ὁ δὲ ἐπὶ τῆς μεγάλης Ἑλλάδος· τῆς Κοίλης θάτερος· αὐτῶν Συρία ἦν· ὁ δὲ ἐπὶ Ἀγύπτου· ἄλλοι δὲ ἀνὰ τὴν ἀνατολὴν· καὶ ταύτης ὁ μὲν τις τῆς Ἀσσυρίων, ὁ δὲ ἐν τῇ Παλαιστίνῃ Ἑβραῖος ἀνέκταθεν. Ὑστέρῳ δὲ περιτηχῶν, δυνάμει δὲ ἄρα πρώτος ἦν, ἀνεπαυστάμην ἐν Ἀγύπτῳ, θηράσας λεληθότα. Ἄλλ' οἱ μὲν τὴν ἀληθειᾶν τῆς θεῖας σῶζοντες διδασκαλίαις, παράδοτον εὐθὺς ἀπὸ Πέτρου καὶ Ἰακώβου, Ἰωάννου τε καὶ Παύλου, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, παῖς πατρῶν ἐκδειξάμενος, ἀλέγοι δὲ οἱ πατρῶν ὁμοιοί, ἔχον δὲ σὺν θεῷ καὶ εἰς ἡμᾶς, τὰ προγενεῖα ἐκείνα καὶ ἀποστολικὰ καταθέμενοι σπέρματα. » Τὸν δὲ Πανταῖνον Κλήμης διαδεξιμένος, τῆς διατριβῆς καθηγεῖτο· ὡς κατ' ἐκείνου τοῦ καιροῦ καὶ τὸν Ὀριγῆντι παιδαῖοντα παρ' αὐτῷ φοιτῆσαι. Τῶν δὲ Στρωματίων τὴν βίβλον ἱστορῶν, τὸ πρώτον σύγγραμμα εἰς τὴν Κομῆδου τελευταίην περιγράφει, ὡς ἐν χρονικῇ ἱστορίᾳ συγγράφειν. Ὁστέρῳ δὲ οἱ πάντες εἰσι Στρωμα-

rum æmulatione concertantibus. Inter veteres illos Pantænum hunc in primis celebrem fuisse ferunt, qui scilicet ex Stoicorum philosophorum familia ad nostram transierit professionem. Tam studiosus autem propagandi divini verbi fuit, ut Christum etiam Orientalibus populis prædicaverit, et ad Indos usque pervenerit. Permulti sane eo tempore exstiterunt viri generosis prorsus animis, qui cum magna laude divino et evangelico semini ubique terrarum serendo et amplificando incubuerunt. In quibus et hic noster fuit, qui tam longam atque difficilem profectioem etiam ad Indos usque non detrectavit. Refert is, apud quosdam fideles Matthei Evangelium ibi inventum esse, a Bartholomæo Hebraico sermone expositum: quod in multa tempora formas litterarum ejus, qui id primum scripsit, illasas conservavit. Hic multis præclare ad finem usque vitæ actis illustris, sacræ Alexandrinæ scholæ præiit, simulque et viva voce et doctis commentariis divinarum dogmatum Scripturas explicuit.

CAPUT XXXIII.

De Clemente contextore, et operibus ejus: et quæ de divinis Scripturis ille dixerit.

Eodem temporum curriculo et Clemens presbyter, qui Στρωματίως seu Contextor cognominatus est, Alexandriæ eidem studio cum Pantæno incubuit, eundemque cursum et vivendi instituto et docendi consuetudine tenuit. Patrem certe librorum suorum, in *Dispositionibus* quas vocat, suis, Pantænum memorat. Et in primo libro Στρωματίως, seu *Contextorum*, obscure hunc mihi designare videtur, cum præclaros apostolorum successores enumerat, sic scribens: « Libri porro qui a me scribuntur, non sunt ad ostentationem instituti, 332 sed monumenta memoriæ gratia ad senectutem composita, ut sint oblivionis remedium, simulacrumque evidens, et adumbratio dilucidæ et vividæ illius doctrinæ, quam dignatione Dei audivi et didici a beatis illis et præstantibus viris: quorum quidem alius in Græcia Ionicus fuit, alius autem in magna Græcia, alius rursus in Cœlesyria, alius vero in Ægypto, alii porro in Oriente; ibique alius in Assyria, alius in Palæstina Judæus a majoribus suis. In ultimum deinde incidi, qui reliquorum omnium vi atque virtute princeps fuit in Ægypto, atque ibi, quæ antea latuerant reperlis, alia inquirere desii. Illi siquidem veritatem divinæ doctrinæ conservarunt, et traditionem statim a Petro et Jacobo et Joanne et Paulo, sanctis illis apostolis, velut filii a patribus successionem per manus acceperunt; pauci autem sunt patribus similes, eandemque Deo ducente, ad nos quoque transmiserunt, apud nos itidem majorum suorum ipsorumque apostolorum semina deponentes. » Pantæno Clemens succedens scholam rexit, quam etiam eo tempore Origenes adhuc puer frequentavit. In volumine *Contextorum* primum librum us-

que ad Commodi obitum deducit, tanquam annales conscribens. *Contextorum* vero octo sunt libri : totidem, quos *Dispositionum*, seu informationum vocat, ubi magistri sui, sicuti dictum est, Pantæni mentionem facit, dictata quædam ejus et traditiones recensens. Scripsit quoque ad Græcos sive gentes librum exhortatorium, et tres alios libros, quos *Pædagogos* nominat. Alium item lectudignum, et docte compositum, cujus titulus est : *Quis dives salvus fiat*. Præterea scriptum aliud, in quo de Paschate disserit. Item homilias de jejunio, de obtrectatione. Rursum Cohortationem ad patientiam. Alium quoque ad recens illuminatos. Insuper eum qui *Ecclesiasticus canon* ab eo est inscriptus, et quem contra judaizantes ad Alexandrum episcopum edidit. In *Contextorum* libris non solum pleraque ex divinis Litteris sternit atque contextit, verum etiam si quid apud Græcos est scitu dignum, affert ; et simul Græcorum atque Barbarorum dogmata, nec non falso nominatæ scientiæ hæresiarcharum et philosophorum opiniones **333** explicans, multijugam omnis generis doctrinæ exhibet institutionem. Quapropter ex varietate materiæ merito illi talem sortiti sunt inscriptionem. Utitur in eis testimoniis Ecclesiastici Sirach, nec non Barnabæ, et Clementis epistolæ. Mentionem etiam facit libri Tatiani ad Græcos, et Cassiani, qui et ipse annales temporumque rationes scripsit : sicuti etiam Philonis, et Aristobuli, et Josephi et Demetrii, et Eupolemi, Judaicorum scriptorum. Ex quibus astruit et probat, Mosen antiquissimis quibusque Græcorum vetustiore esse. Omnes certe libri viri ejus eruditione et doctrina utili sunt referti. Indicat quoque in libro primo, se proxime ad apostolorum successionem accessisse, et simul Commentarios se in Genesim relicturum pollicetur. In libro *De Paschate* coactum se a quibusdam dicit, ut quas a senioribus presbyteris acceperat historias et traditiones, ibi exponeret : Helitonem nominans, Irnæum, et alios quosdam, quorum etiam sententias quasdam sibi dictas proponit. In libris vero *Dispositionum* totius Scripturæ testamentariorum sive canonicorum librorum, ut breviter dicam, compendiosam instituit enumerationem : non prætermittens etiam, quibus contradicitur, Scripturas ; ut Petri Apocalypsim, et Barnabæ epistolam. Epistolam sane ad Hebræos Pauli esse censet, Hebræis Hæbraico sermone scriptam : a Luca autem ambitiosa splendide versam lingua, Græcis esse expositam. Ac recte quidem illum dicit, qui mos ei in aliis fuerat, Pauli nomen epistolæ ei non præfixisse. Quod enim Judæi tum præsumptione quadam suspectum eum haberent, ne statim in ipsa præfatione illorum a lectione absterreret animos, prudenter fecisse, qui nomen suum prætermiserit. Quapropter eumdem esse inquit orationis ductum in Epistola ad Hebræos, et in apostolorum Actis. Alibi quoque scribit : « Porro sicuti beatus dixit presbyter, quando

Α τείς. Ἰσάριθμοι δὲ τούτοις καὶ οὐς ὕποτυπώσεις καλεῖ λόγους αὐτοῦ. Ἐνθα δὴ ὡς εἴρηται καὶ τοῦ διδασκαλοῦ Πανταίνου μνείαν ποιῆται, ἐκδοχὰς τε αὐτοῦ καὶ παραδόσεις παρατιθέμενος. Καὶ πρὸς Ἑλλήνας δὲ αὐτῷ λόγος ἐγράφη προτροπτικός· καὶ τρεῖς ἕτεροι, οὓς Παιδαγωγοὺς ὀνομάζει. Ἄλλος δὲ αὐτῷ σπουδῆς ἀξίος, τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος, ἐπιγραφήν ἔχων· καὶ σύγγραμμά τι περὶ τοῦ Πάσχα διεξίον· ὁμιλίαι τε περὶ νηστίας· ἔτι δὲ καὶ ὁ περὶ καταλαλιᾶς· καὶ ὁς ὑπομονὴν προτρέπεται· ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ φωτισθέντας· πρὸς τούτοις, ὁς Κανῶν ἐκκλησιαστικὸς ἐπιγράφεται· καὶ ὁ πρὸς Ἰουδαίζοντας, ὃν Ἀλεξάνδρῳ τῷ ἐπισκόπῳ προσφωνεῖ. Ἐν μὲν οὖν τοῖς Στρωματεῦσιν οὐ μόνον τὰ τῆς θείας Γραφῆς καταστρωννυσι, ἀλλὰ καὶ εἰ τι τοῖς Ἑλλήσι περισπούδαστον, διεκτίθησι. Καὶ τῶν τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ βαρβαροῖς δογματῶν, καὶ τῶν ἐκ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως αἰρεσιάρχων καὶ φιλοσόφων ἀναπτύσεων, πολλὴν τινα καιδείας ὑπόθεσιν παρέχει· εἰκότως δ' ἐκ τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς τοιαύτης ἐτυχον προγραφῆς. Μαρτυρίας δὲ χρῆται ἐν τούτοις ἐκ τε τοῦ Σιράχ, καὶ τῆς Βαρνάβα καὶ Κλήμεντος ἐπιστολῆς. Μένονται δ' ἐν τούτοις τοῦ πρὸς Ἑλλήνας Τατιανοῦ λόγου, καὶ Κασσιανοῦ, ὡς χρόνων καὶ αὐτοῦ ἐπιστασίας καταλέγοντας· πρὸς δὲ Φιλωνος καὶ Ἀριστοβούλου, Ἰωσήπου τε καὶ Δημητρίου καὶ Εὐπολέμου, Ἰουδαίων συγγραφέων· ἐξ ὧν παρίστησι Μωσία πρεσβύτερον τῆς παρ' Ἑλλήσιν ἀρχαιολογίας. Πολλῆς δὲ χρηστομαθείας εἰσὶν οἱ τοῦ ἀνδρός λόγοι ἐμπλεῶ, ἀλλοί γε μὴ ἐν τῷ πρώτῳ ὡς ἐγγύστα τῆς ἀποστολικῆς ἐν διαδοχῆς. Ὑπισχύνεται δὲ καὶ εἰς τὴν Γένεσιν καταλιπεῖν ὑπομνήματα. Ἐκθιασθῆναι δὲ φησι καὶ ἐν τῷ τοῦ Πάσχα λόγῳ παρὰ τῶν, ἅς ἐτυχον εἰδῶς παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἱστορίας καὶ παραδόσεις ἐκθίσθαι. Ἐν αὐτῷ μνείαν ποιῆται Μελίτωνος καὶ Εἰρηναίου, καὶ τῶν ἑτέρων ὧν καὶ τὰ εἰρημένα αὐτῷ παρατίθεται. Ἡ δὲ τῶν ὕποτυπώσεων πρόθεσις τῆς ἐκθιασθῆναι πάσης Γραφῆς, ὡς ἐν συντόμῳ εἶπῃ, εὐσύνοπτον ποιῆται διήγησιν, μὴ παρατρέχων καὶ τὰς ἀντιλεγόμενας τῶν Γραφῶν· οἷον τὴν Πέτρον Ἀποκάλυψιν, καὶ τὴν Βαρνάβα ἐπιστολήν. Καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους δὲ Παύλου μὲν εἶναι φησι, τοῖς δ' Ἑβραίοις Ἑβραϊδὶ γεγράφθαι φωνῇ· φιλοτίμῳ δὲ γλώττῃ τὸν Λουκᾶν μεταγλωττίσαντα, ἐκθῆναι τοῖς Ἑλλήσι. Καὶ εἰκότως δὲ λέγει, μηδὲ ὡς ἔθος τὴν Παῦλος κλήσιν προθῆναι· κατ' ἐκεῖνον γὰρ τοῖς Ἰουδαίοις πρόληψιν ἔχουσιν, ὡς ὑποπτος ὧν, ἵνα μὴ ἐκ προοιμίων ἀποτρέψοι αὐτοὺς, συνπτῶς ποιῶν, παρῆκε τὴν κλήσιν. Διὸ φησι καὶ τὸν ἴσον χρόνῳ εἶναι τοῦ λόγου τῆς τε πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς καὶ τῶν Πράξεων. Καὶ ἄλλως δὲ φησιν, « Ἦδη δὲ ὡς ὁ μακάριος εἶλεγε πρεσβύτερος, ἐπεὶ ὁ Κύριος, ἀπόστολος ὧν τοῦ παντοκράτορος, ἀπεστάλη πρὸς Ἑβραίους, διὰ μετριοτήτα ὁ Παῦλος ὡς ἂν εἰς τὰ ἔθνη ἀπεσταλμένος, οὐκ ἐγγράφει ἑαυτὸν Ἑβραίων ἀπόστολον διὰ τε τὴν πρὸς τὸν Κύριον τιμῆν, διὰ τε τὸ ἐκ περιουσίας καὶ τοῖς Ἑβραίοις ἐπιστάλλειν ἑθῶν κήρυκα καὶ ἀπόστολον ὄντα. » Περὶ δὲ τῆς

CAPUT XXXV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΑΕ'.

De aliis multis ecclesiasticis scriptoribus, scilicet, Juda, Heraclito, Maximo, Candido, Appione, Sexto, Arabiano, et aliis.

Multorum præterea ecclesiasticorum virorum commentarii, qui vetustate facile primas obtinuerunt, egregium de fide et vita Christiana specimen et studium complectentes, sunt celebrati, cum aliorum quorumdam, tum ejus qui eo tempore cum reliquis enituit, Judæi historici, qui in hebdomadas Danielis plurimum operæ collocavit, et optimum de eis opus a se compositum reliquit. Siquidem veluti historiam instituens, scripturam eam usque ad decimum Severi annum producit. In eo libro aperte præ se fert, in ea se fuisse sententia, ut decantatum Antichristi adventum, temporibus eis in expectatione esse, et appropinquare crederet. Auxit vero eam opinionem, multorumque mentes ut rem tantam expectarent conturbavit, acerrima quæ tum mota est persecutio. Non pauca etiam Heraclitus vir divinus composuit, qui primus enarrationes sibi in Apostolum scribendas duxit. Maximus autem super questione illa, quæ hæreticis in ore est, *Unde sit malitia et vitiositas*, et item *de eo quod materia creata sit*, solutiones atque decisiones irrefragabiles edidit. Sed et Candidus, cum plurima alia elaboravit, tum in Hexaameron commentarios primus scripsit : in quo argumento itidem Appion magno studio est versatus. Sextus quoque resurrectionem scriptis suis cum magna laude comprobavit : et Arabians in aliis quibusdam sacris argumentis multum laboris et operæ posuit. Multorum præterea aliorum scriptorum plurima et maxima litterarum monumenta sunt vulgata, quorum neque tempora, neque argumenta sigillatim (nam id instituto præsentis, historięque nostrę non admodum convenit) commemoranda duximus. **336** Atque ii quidem ante Origenem scriptores ecclesiastici, cum sacram historiam doctrinamque ordine per successionem continuaverunt, tum in eos qui nugis ac deliramentis depravare rectam fidei doctrinam in animum induxerant, cominus atque in faciem illis congressi, quasi divina tela conjecerunt : ita rerum omnium Deo id providentia sua disponente, ut post apostolos eorumdemque successores, rursus martyrum sanguine et doctrina, nec non sanctioris vitę splendore, res Christianę confirmarentur : et ad summum, ut immotę et inexpugnabiles essent, stabilirentur. De iis satis.

CAPUT XXXVI.

D

ΚΕΦΑΛ. ΑΖ'.

De dissensione, quę tum de Paschate est exorta. De synodis propterea coactis, et ut omnes ad concordiam sint redacti.

Enimvero circa finem imperii Commodi inter Orientales et Occidentales ecclesias non parva incidit quęstio. Ecclesię namque Asię ex traditione vetusta, quę ad eas usque ad id tempus transmissa erat, quartum decimum diem lunę observandum esse necessario duxerunt, quando et Judęi ex præscripto legis agnum mactare, et Pascha suum manducare soliti sunt : perinde atque

Περὶ ἄλλων πλείστων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφήων· Ἰουδα, Ηρακλείτου, Μαξίμου, Κανθίδου, Ἀπίωνος, Σέξτου, Ἀραβιανού, καὶ ἑτέρων.

Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ὑπομνήματα ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν τῷ χρόνῳ τὸ πρεσβεῖον κληρωσαμένον διατεθρῦλληται, σπουδῆν ἐναρέτου πολιτείας ἐμπεικλιοντα· οἷον ὅσαπερ ἄλλοι καὶ ὁ συνακαμάζων τηνικάδε Ἰουδαὶς ὁ συγγραφεὺς καταλλοιπεῖ· ὅς καὶ εἰς τὰς παρὰ τῷ Δαυιδῷ ἐβδομάδας πολλὰν εἰσενεγκῶν τὴν σπουδῆν, ἔγγραφον ἀφῆκεν ἀρίστην ὑπομνησιν. Ἱστορίαν γὰρ ὡς ἂν ἐκτιθεῖς, εἰς τὸ δωδέκατον ἔτος Σευήρου τὴν γραφὴν ἱγήσει· ἐν ᾧ δῆλός ἐστιν οἰόμενος τὴν πολυθρῦλλητον παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου ἐπὶ τοῖς τότε χρόνοις ἐγγίξει. Ἀναρίθιζε δὲ τοῦτο καὶ τὰς τῶν πολλῶν διασφαίς ἐκύμαινε τοῦτα καροδοκεῖν ὁ τηνικάδε κινήσεις σφοδρότατος διωγμός. Ἐτι δὲ καὶ ὅσα καὶ Ἡρακλείτου θεῖος ἀνὴρ συντίθει, ὅς καὶ εἰς τὸν Ἀποστόλων πρῶτος σπουδάσει ἐπιβάλλε. Μαξίμος δὲ τῷ ἀδοκίμῳ ζητήσασιν τοῖς αἰρεσιωταῖς, Πόθεν ἡ κακία, καὶ Περὶ τοῦ γεννητῆν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, λύσεις ἀναντιρρήτους παρίσχει. Καὶ Κανθίδος δὲ κλειστά πονήσας, εἰς τὴν Ἐξαήμερον λόγους πρῶτος ἐκτίθησιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἀπίων ἐπὶ τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ μάλᾳ ἐσπόδασεν. Ἄλλὰ καὶ Σέξτος τηνικαῦτα καὶ περὶ ἀναστασίας συνεκρόσει· καὶ Ἀραβιανὸς ἐν ἄλλαις τῶν ἱερῶν ὑποθέσεων κλειστήν εἰσήγε σπουδῆν. Πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων συγγραφήων πλείστα καὶ μέλιστα ἐξηνηγημένων σπουδάσματα ἐξετίθετο, ὧν διὰ τὸ μὴ συμβαλλεσθαι τῇ παρουσίᾳ πραγματεία, οὔτε τοὺς χρόνους, οὔτε τὰς αὐτῶν ἱστορίας μερικῶς ἀναγράφουσιν. Τοσοῦτοι μὲν οἱ πρὸ τοῦ Ὀριγένους ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφῆς, ἱστορίας τε ἐκ διαδοχῆς καταλόντες ἱερὰν, καὶ ἄλλως τοῖς ἱεραρχικῶν ἡρημένοις οἰά τινα θεϊκὰ βέλη κατὰ στόμα προσπαπαντῶντες ἐφέροντο· οὔτε τοῦ πάντων προνοουμένου Θεοῦ, μετὰ τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων αὐθις. αἱμασι παρτύρω καὶ λόγῳ, βίου τε λαμπρότητι, τὰ καθ' ὡμᾶς διευθύοντος καὶ σπαρίζοντος ἐς ἐκράδαντον. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων οὕτως.

Περὶ τὴν τότε γενομένης διαφωνίας περὶ τοῦ Πάσχα· καὶ περὶ τῶν γενομένων συνόδων· καὶ ὡς ἅπαντες ὡμοφώνησαν.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τῆς Κομόδου ἀρχῆς ζήτησις οὐ μικρὰ τοῖς ἀνά τὴν εὐ καὶ ἰσπίαν ἱερεῦσιν ἐγένετο. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίας ἐκκλησίαι ὡς ἐν ἐκ παραδόσεως ἀρχαίας μέχρι δὴ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐλθούσης τὴν ἰδ' τῆς σελήνης δεῖν ἠγοῦντο παρατηρεῖν· ὅπηνικα καὶ Ἰουδαίους θύειν ἴδειν τὸ πρόβατον, καὶ τὸ Πάσχα τὸ οἰκίον ἐσθίειν· ὡς ἐκ παντὸς ἐσκακίον ἐν, ὅποιά δ' ἐν περιτύχει τῆς ἐβδομάδος

τῶν ἡμερῶν, κατ' αὐτὴν γ' ἐκείνην καὶ τὰς ἐξ
 ἔθους ἐκλύσθαι ἀστίαις, καὶ συνόλως γίναι, σύναμα
 Ἰουδαίους καὶ αὐτὰς τὸ τοῦ ἡμετέρου Πάσχα μυστή-
 ριον ἐκπληροῦν· αἱ δ' ἐνὰ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐν καὶ
 ἰσπίρων ἐκκλησίαι μὴ ἐξὸν εἶναι δισχυρίζοντο οὕτω
 πράσσειν· ἀποστολικαῖς δὲ παραδόσεσιν ἀνωθεν
 ἐπομένους, τὸ ἐς δεῦρο κρατῆσαν ἔθους παραφυλάτ-
 τεσθαι· μηδὲ γὰρ ἂν ἑτέρα προσήκειν τῶν ἡμερῶν
 τὸ Πάσχα ποιεῖν, τὴν νηστείαν ἀπωθουμένους, ἀλλ'
 ἢ κατ' αὐτὴν γὰρ τὴν κυριώνημον ἡμέραν τῆς ἀνα-
 στασεως. Ἐντεῦθεν τοίνυν ἀμφιβολίας πλείστης
 ὄσης ἐπικρατούσης ταῖς ἐκκλησίαις, ὡς καὶ εἰς
 ἀντικαλὸν διακριθῆναι μοίρων, ἐκάστων τὴν ἐξ
 ἀρχαίου παράδοσιν περωμένων κρατύνειν, σύνδοι
 ἐπιστοκῶν κατὰ διαφόρους τόπους συνεκροτοῦντο.
 Πάντες δ' εἰς ταυτὸ τῆς γνώμης ἐλθόντες, ἐς ὕστε-
 ρον καὶ ἔγραψαν δόγμα ταῖς ἀπανταχοῦ ἐκκλησίαις
 διευτυκούντο, ὡς ἂν μὴ τοῦ λοιποῦ ἐν ἄλλῃ τῶν ἡμε-
 ρῶν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ Κυριακῇ τὸ φρικτὸν τῆς
 ἀναστασεως καὶ τοῦ Πάσχα τελεῖτο μυστήριον, ὡς
 τῆς νηστείας τηνικᾶδε διαλύεσθαι ὀφειλούσης. Καὶ
 γραφαὶ δὲ τῶν τηνικᾶδε κατὰ τόπους γεγενημένων
 συνόδων ἡμῖν φέρονται· ὧν ἡ μὲν ἐπὶ Ῥώμης Βί-
 κτωρα ἡγούμενον ἱστορεῖ· τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις
 Νάρκισσον· καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείᾳ.
 Θεόφιλον· καὶ Κάσσιον τῆς Τυρίων παροικίας· καὶ
 τῶν ἐν Πτολεμαίδι Κλάρου. Τῆς δὲ κατὰ Πόντον
 γεγενημένης Παλμᾶν τὸν ἀρχιεπίσκοπον προκαθῆσθαι
 λέγει. Τῶν δὲ κατὰ Γαλλίαν τε καὶ ἐπὶ Ὀσροηνῶν
 τὸν Εἰρηναῖον ἱστορεῖ προτάττεσθαι· ἴδια δὲ Βάκχυ-
 λον, ἐν Κορινθίων ἐπίσκοπον ἱστορήσαμεν· καὶ
 πλείστον ἄλλων οἱ μὲν ψήφῳ κατὰ τὴν κυριώνημον
 τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν ἔγραψας ὤρισαντο. Οἱ γὰρ μὴν
 κατὰ Παλαιστίνην Νάρκισσός τε καὶ Κάσσιος ὁ
 Τύρου, καὶ ὁ Πτολεμαῖδος Κλάρου, καὶ ὅσοι δὲ
 ἄλλοι ἐς ταυτὸ συνέβησαν, μυρία ἄλλα πρότερον
 διεληθόντες περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἀποστόλων παρα-
 δόσεως τοῦ Πάσχα, καὶ ἐς αὐτοῦς ἐλθούσης, κατὰ
 τὸ τέλος τῆς συνεδικῆς γραφῆς καὶ ταῦτα δὴ προσ-
 τιθῆσαι· « Τῆς δὲ ἐπιστολῆς ἡμῶν κειράθητε κατὰ
 πᾶσαν ἐκκλησίαν ἀντίγραφα διαπέμψασθαι, ὅπως
 μὴ ἐνοχοὶ ὦμεν τοῖς ῥαθίως κλωνῶσιν ἑαυτῶν τὰς
 ψυχὰς. Δηλούμεν δὲ ὑμῶν, ὅτι τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ
 ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἀγούσων ἦπερ καὶ ἡμεῖς. Παρ' ἡμῶν
 γὰρ τὰ γράμματα κομίζονται αὐτοῖς, καὶ ἡμῶν παρ'
 αὐτῶν, ὥστε συμφώνως καὶ ὁμοῦ ἀγειν ἡμᾶς τὴν
 ἀγίαν ἡμέραν ».

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ διαφωνίας τοῦ Πάσχα·
 καὶ ὅσα ὁ Ἐφέσου Πολυκράτης Βικτωρί τῷ
 προέδρῳ τῆς Ῥώμης ἔγραψεν.

Πᾶσι μὲν οὖν εἰς ὄρος ὁ ῥαθίως ἐξενήκεται· οἱ
 δ' ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐπὶ δισχυρίζοντο, καὶ χροῖναι μέ-
 χρι τέλους ταῖς ἀποστολικαῖς ἀντέχειν παραδόσεσι
 θεῶν ὄντων. Τῆς δ' ἐπ' ἐκείνοις ὁδοῖς προαπίζων
 μάλιστα Πολυκράτης ἦν, ὁ τῆς Ἐφείων πόλεως

necessitas prorsus quædam imposita eis esset, in
 quemcunque diem hebdomadis incidisset, eo ipso
 die stata consuetaque solverentur jejunia, et (ut
 semel dicam) una cum Judæis, apud ipsas quoque
 sacrum nostri Paschatis mysterium celebraretur.
 Reliquæ vero per Orientem, et item per Occidentem
 ecclesiæ non licere id ita facere asseverabant : sed
 potius obtinente tum, quam antiquitus ex aposto-
 lorum traditionibus continuatam accepissent, con-
 suetudine standum esse. Non enim decere alio
 quam resurrectionis Dominico die, jejunio reje-
 cto (1), Pascha celebrare. Hoc vero modo contro-
 versia et dissidio multo maximo in ecclesiis usque
 adeo exorto, ut inter se sibi, adversariorum partes,
 utrinque antiquitus traditam consuetudinem obti-
 nere debere contendentibus, sumerent, conventus
 episcoporum variis in locis sunt acti. Ubi cum in
 eadem concessissent sententiam, postea omnibus
 ubique ecclesiis decretum sive edictum scriptum
 promulgatum ut et proposuerunt, ut de cætero non
 alio quam Dominico die tremendum resurrectionis
 et Paschatis mysterium, jejunio tum solvendo,
 celebraretur. **337** Circumferuntur etiam numce-
 lebratarum eo tempore synodorum litteræ, quæ
 variarum hinc et inde ecclesiarum episcopos desi-
 gnant : Romanæ scilicet Victorem, Hierolymitanæ
 Narcissum, Cæsareæ Palæstinæ Theophilum, Ty-
 riorum Cassium, Ptolemaidis Clarum. Eædem lit-
 teræ Ponti ecclesiis tum præfuisse indicant anti-
 quissimum Palmam : Galliæ autem atque etiam
 Osroenæ ecclesiarum Irenæum : Corinthi autem
 Bacchylum : et provinciarum aliarum alios, qui
 uno suffragio et sententia omnes Dominico die
 Pascha celebrandum sanxerunt. Narcissus sane, et
 Cassius, Palæstini, et Clarus a Ptolemaide, et qui
 præterea in eadem convenere synodum, cum
 primum quamplurima de traditione, quam initio
 ab apostolis sumptam usque ad tempora sua con-
 servant, exposuissent, circa finem synodalis de-
 creti hæc quoque addidere : « Epistolæ hujus
 nostræ facite ut ad ecclesias omnes exempla mit-
 tantur : ne scilicet rei atque participes simus eo-
 rum, qui facile animas suas decipiunt atque sedu-
 cunt. Certiores autem vos facimus, eodem prorsus
 die Alexandriæ, quo apud vos, Pascha celebrari :
 jitteras namque ea de re ad illos dedimus, atque
 illi itidem ad nos scripsere, ita ut uno consensu
 simul sanctum hunc peragamus diem. »

CAPUT XXXVII.

*De dissensione Asianorum propter Pascha : et quæ
 ea dederit Polycrates Ephesius episcopus Victori Ro-
 mano episcopo scripserit.*

Ad omnes igitur unum hoc præscriptum et re-
 gula est divulgata. Asiani autem sententiam adhuc
 suam retinebant, et se ad finem usque traditiones
 apostolicas defendere oportere opinabantur. Sen-
 tentiæ eorum primarius potissimum propugnator

(1) Tum enim jejunare Christiani desinunt.

erat Polycrates, ecclesiae Ephesiorum antistes. Hic, magnus et apostolicus vir habitus, traditionem et auctoritatem apostolicam ad tempora sua durantem Victori episcopo et ecclesiae urbis Romanae declarans, ad hunc modum scripsit : « Nos profecto diem hunc intemeratum atque inviolatum, neque addentes, neque auferentes quidquam, peragimus. In Asia namque ingentia primordia dormiunt ac conquiescunt, quae quidem resurgent in adventus **338** Domini nostri die : quo die cum gloria e caelis veniet, et exsuscitabit omnes sanctos : Philippus videlicet ex duodecim apostolis unus, qui Hierapoli obdormivit : duaeque filiae ejus, ad erepitam usque aetatem virgines : et alia praeterea filia ejus, in Spiritu sancto cursu vitae absoluto, Ephesi quiescit. Itidem et Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, quique sacerdos creatus pontificium insigne, petalum scilicet, sive laminam, martyr simul et doctor gestavit, Ephesi obiit. Praeterea Polycarpus Smyrenensis episcopus et martyr ; item Thraseas Eumeniae episcopus, idemque martyr, qui Smyrnae mortuus est. Quid Sangarim episcopum e martyrem dicam, qui Laodiceae mortuus est ? Praeterea beatus Papyrius, et Melito eunuchus, qui per Spiritum sanctum vita peracta Sardibus humatus est, visitationem e caelis exspectans, in qua a mortuis resurget. Isti omnes retinuerunt et servarunt decimum quartum diem Paschatis, juxta Evangelium, nihil transgredientes, sed praescripto canonici fidei insistentes. Ego quidem vestrum atque adeo omnium minimus Polycrates, juxta cognatorum meorum, ex quibus quosdam sum consecratus (septem namque cognati mei episcopi fuere, ego octavus sum) traditionem ambulo. Et cognati mei semper diem hunc, (1) quando Judaeorum populus azyma condiit, celebrarunt. Ego, inquam, fratres, sexaginta et quinque annos natus in Domino, qui cum totius orbis fratribus hac de re contuli, et Scripturam sanctam omnem perlegi, nihil moveor aut perturbor minacibus denuntiationibus et terroribus. Nam qui me longe majores fuere, plus obediendum esse Deo quam hominibus edixere. » In fine porro episcoporum omnium qui sententiae suae consentientes affuerunt, meminit, sic scribens : « Possem quidem episcoporum, qui mihi adsunt, edere nomina, quos ita ut voluistis, accersens evocavi : sed eorum nomina si adscriberem, multitudo eorum in immensum excreceret. Illi autem, tenuitatis meae probe conscii, epistolam sententia sua comprobaverunt : non ignorantes me non frustra canos circumferre : tum autem vitam me semper in Jesu Christo egisse sciunt.

(1) Euseb. lib. v, cap. 24. Ὅταν ὁ λαὸς ἤρτυε τὴν ζύμην. Niceph. addit, Ὁ λαὸς τῶν Ἰουδαίων. Legendum tamen ἄζυμα, pro τὴν ζύμην puto. Et apud utrumque auctorem notarios τὴν ζύμην pro

τοὺς οἰακὰς ἐγχεχειρισμένους. Ὅς δὴ τα, πολὺς τις καὶ ἀποστολικὸς εἶναι δοκῶν, τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν καὶ αὐθεντικὴν ἄχρι δὴ καὶ ἐς αὐτὸν ἔλθουσιν Βίκτωρι καὶ τῇ κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίᾳ παραδελῶν, ἔγραφε τοιαῦτα : « Ἡμεῖς οὖν ἀρραδιούργητον ἄγομεν τὴν ἡμέραν, μῆτε προστιθέντες, μῆτε ἀφαιρούμενοι. Καὶ γὰρ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται, ἅτινα ἀναστήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου, ἐν ἣ ἔρχεται μετὰ δόξης ἐξ οὐρανῶν, καὶ ἀναστήσει πάντας τοὺς ἁγίους. Φίλιππον τὸν τῶν δώδεκα ἀποστόλων ἕνα, ὃς κεκοίμηται ἐν Ἰεραπόλει. καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ γεγηρακυῖαι παρθένοι. καὶ ἡ ἑτέρα αὐτοῦ θυγάτηρ, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι πολιτευσάμενη, ἐν Ἐφίσει ἀναπαύεται. Ἐτε δὲ καὶ Ἰωάννης ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσών. ὃς ἐγενήθη ἱερεὺς, τὸ πέταλον πεφορεκώς, καὶ μάρτυς καὶ διδάσκαλος. Ἐτε δὲ καὶ Πολύκαρπος ὁ ἐν Σμύρῃ καὶ ἐπίσκοπος καὶ μάρτυς. καὶ Θρασίας, καὶ ἐπίσκοπος, καὶ μάρτυς ὁ ἀπὸ Εὐμνεΐας, ὃς ἐν Σμύρῃ κεκοίμηται. Τί δὲ δεῖ λέγειν Σάγγαριν ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, ὃς ἐν Λαοδικείᾳ κεκοίμηται ; ἔτε δὲ καὶ Παπύριον τὸν μακάριον, καὶ Μελίτων τὸν εὐνοῦχον, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι πάντα πολιτευσάμενον, ὃς κεῖται ἐν Σάρδεσι περιμένων τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἐπισκοπὴν, ἐν ἣ ἐκ νεκρῶν ἀναστήσεται ; Οὗτοι πάντες ἐτήρησαν τὴν ἡμέραν τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μὴδὲν παρακβαίνοντες, ἀλλὰ κατὰ τὸν κανόνα τῆς πίστεως ἀκολουθοῦντες, Ἐτε δὲ κάγω ὁ μικρότερος ὑμῶν καὶ πάντων Πολυκράτης, κατὰ παράδοσιν τῶν συγγενῶν μου, οἷς καὶ παρηκολούθησα τισὶν αὐτῶν (ἑπτὰ μὲν ἦσαν συγγενεῖς μου ἐπίσκοποι, ἐγὼ δὲ ὄγδοος, καὶ πάντοτε τὴν ἡμέραν ἤγαγον οἱ συγγενεῖς μου, ὅτι τῶν Ἰουδαίων ὁ λαὸς ἤρτυε τὴν ζύμην). ἐγὼ γοῦν, ἀδελφοί, ἔξ' ἐτα ἔχων ἐν Κυρίῳ, καὶ συμβεβηκώς τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἀδελφοῖς, καὶ πᾶσαν ἁγίαν Γραφὴν διεληλυθώς, οὐ πτόρομαι ἐπὶ τοῖς καταπλησσομένοις. οἱ γὰρ ἐμοῦ μίζοντες εἰρήκασι, Πειθαρχεῖν δεῖ Θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις. » Ἐπὶ δὲ τῷ τέλει καὶ πάντων μείνεται τῶν συμπαρόντων καὶ ὁμοδοξούντων αὐτῷ ἐπισκόπων, ταῦτα λέγων. « Ἡδυνάμην δὲ τῶν ἐπισκόπων τῶν συμπαρόντων μνημονεῦσαι, οὗς ὑμεῖς, ἠξιώσατε μετακληθῆναι ἐκ ἐμοῦ. καὶ μετακαλεσάμεν. ὧν τὰ ὀνόματα ἐκ γράφω, πολλὰ πλήθη εἰσίν. Οἱ δὲ εἰδότες τὸν μικρόν μου ἄνθρωπον συνηδόμεσαν τῇ ἐπιστολῇ, εἰδότες ὅτι εἰς πολυῖα οὐκ ἤνεγκα, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πάντοτε πεπολίτευμαι.

ἄζυμα scripsisse credo, ad Graecorum sententiam astruendam, quia Eucharistia pane fermentato utuntur.

ΚΕΦΑΛ. ΑΗ'.

A

339 CAPUT XXXVIII.

Ἦς Βίκτωρ κινήσεις, τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις, διὰ τὸ Πάσχα, ἀποδιακρίνει τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως ἐπειρᾶτο.

Βίκτωρ μὲν οὖν τῶν τοιῶνδε γραμμάτων εἰς χεῖρας ἑλθόντων ἐξ αὐτῆς τῆς Ἀσίας Ἐκκλησίας, καὶ τὸς ὁμοίους αὐταῖς παροικίας ὡς ἐπιορθῶν προισταμένους δόγματος, ἀποδιακρίνει ἐπειρᾶτο, καὶ τῆς καθολικῆς ἐνώσεως εἰργεῖν. Ἔθεν τοι καὶ γράμματα ἐσχεδίαζε, στηλιτεύων ἐκείνους καὶ ἀκρινωμένης περιβαλλὼν τοὺς ἐκείσε πάντας ἄθροον. Καὶ ὁ μὲν οὕτως εἶχεν ὁρμῆς· οὐ μὲν γὰρ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἐπισκόποις ταυτ' ἤρεσκεν· ἀλλὰ γὰρ φίλα τε καὶ εἰρηνικὰ φρονεῖν εἰσποιοῦντο τοῖς ταυτὸ τῆς πίστεως δόγμα κερύττουσι· καὶ μὴ οὕτως ἀπεργαζομένους τὴν τῶν πλησίον παραιτίσθαι ὠφίλειον· ἡρέμα δὲ καὶ λόγῳ καὶ χρόνῳ τοῦτ' ἐξακύνειν. Καὶ πληκτικώτερον δὲ προσεφίροντο τῆς προτέρας ἐχομένης δοξῆς· μεθ' ὧν καὶ Εἰρηναῖος ἦν· ὡς ἀπὸ τῶν ὧν ἐξῆρχεν ἐν Γαλλίαις παροικίων Βίκτωρι γράφων φαίνεται. Παρίσταται μὲν ὅτι καὶ οὗτος, ὡς δεῖν εἶναι κατὰ τὴν κυριώνημον τὸ Πάσχα ἐκτελεῖν· ἥκιστα δ' ἐνδίδωσι Βίκτωρι τόσον πλεθὸς ἐκκλησιῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνώσεως διακρίνειν, καὶ ταυτ' ἀρχαίου καὶ ἀποστολικῆς ἔθους παραφυλαττοῦσας παράδοσιν. Πολλὰ οὖν ὡς εἰκὸς ὁ Εἰρηναῖος περὶ εἰρήνης Βίκτωρι παρακινῶν, ἐκλέγει καὶ ταῦτα· καλὸν γὰρ καὶ αὐτὰς ἐκείνου παραθεῖναι τὰς συλλαβὰς, περὶ ἀναγκαιῶν οὐσας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡσπερ δὴ καὶ τοῖς Πολυκράτους ἐποίησα.

Ut Victor permotus fuerit, civitates Asiaticas, propter festum Paschæ, ab unitate ecclesiastica segregare.

Victor verolitteris ejuscemodi acceptis, ex templo Asiæ, eique finitimas ecclesias, veluti alienum atque diversum dogma propugnantes, rejicere, et ab unitate catholica arcere, in animo habebat. Quam ob causam et subito litteras conscripsit, quibus illos publice notabat, omnesque simul a communione prohibebat. Atque ille quidem ejuscemodi sumpserat consilium. Verum id aliis, qui cum eo erant, episcopis minus placuit. Itaque illum sunt adhortati, ut benignius per consilia pacata de eis qui fidei prædicarent dogma, statueret: neque tam facile, re intentata, proximorum abjiceret et posthaberet utilitatem: sensim id et doctrina et tempore aliquando corrigi ac perfici posse. Et acrius severiusque cum illo, qui priori sententiæ adhæreret, egerunt: inter quos et Irenæus erat, ut quidam ex eo scripto, quod Gallicarum ecclesiarum, quas regebat, nomine ad Victorem dedit, apparet. Astruit quippe et ipse, debere quidem omnino Dominico die Pascha peragi: nequaquam tamen Victori permittit, ut tantam ecclesiarum multitudinem ab ecclesiastica unitate segreget, idque, cum vetustæ et apostolicæ consuetudinis observent traditionem. Multa sane præclare, et ut par fuit, Irenæus de pace et unitate ad Victorem scribens, hæc quoque refert. Operæ pretium enim ejus perutilia et necessaria ecclesiæ futura addu-

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

C

CAPUT XXXIX.

Ἦς ὁ εἰρηνικώτατος Εἰρηναῖος τὸ ἀστασιαστον ταῖς ἐκκλησίαις παρέσχεν, τὰ τῶν διαδοχῶν τῶν ἀποστόλων διηγησάμενος.

Γράφει οὖν· « Οὐ γὰρ μόνον περὶ τῆς ἡμέρας ἢ ἀμφισβήτησις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ εἶδους αὐτοῦ τῆς νηστείας. Οἱ μὲν γὰρ οἴονται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτοὺς νηστεύειν, οἱ δὲ δύο· οἱ δὲ καὶ πλείονας· οἱ δὲ ρ' ὥρας ἡμερηνίας τε καὶ νυκτερινὰς συμμετροῦσι τῶν ἡμερῶν αὐτῶν. Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ ποικιλία τῶν ἐκτερουμένων, οὐ νῦν ἐφ' ἡμῶν γεγρονυῖα, ἀλλὰ καὶ παλὺ πρότερον ἐπὶ τῶν πρὸ ἡμῶν, τῶν περὶ τὸ ἀκριβὲς ὡς εἰκὸς κρατούντων τὴν καθ' ἀπλότητα καὶ ἰδιωτισμὸν συνῆθειαν εἰς τὸ μετέπειτα πεποιχότων. Καὶ οὐδὲν ἕλαττον πάντες οὗτοι εἰρηνευσέν τε καὶ εἰρηνεύομεν πρὸς ἀλλήλους· καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμοιοῖαν τῆς πίστεως συνίσταται. » Ταῦτα λέγων, καὶ ἱστορίαν ἐπισυνάπτει, ἣν δὴ καὶ ταύτην προσθεῖναι δίκαιον· φησὶ γὰρ· « Ἐν οἷς καὶ οἱ πρὸ Σωτῆρος πρεσβύτεροι, οἱ προστάτες τῆς Ἐκκλησίας, ἕς οὐ νῦν ἀργῶν, Ἀνικητον λέγομεν καὶ Πιον, Υγιῶν τε καὶ Τηλεσφόρον, καὶ Ξύστον· οὗτε αὐτοὶ ἐτήρησαν, οὗτε τοῖς μετ' αὐτοὺς ἐπέταξαν· καὶ οὐδὲν ἕλαττον αὐτοὶ μὲν τηροῦντες εἰρήνευον τοῖς ἐκ τῶν παροικίων, ἐν αἷς ἐτεροῖτο ἐρχομένοις πρὸς αὐτούς· καί τοι μᾶλλον ἐκείνοι ἢ τὸ τηρεῖν τοῖς μετ' αὐτοῦσι·

Ut pacis studiosissimus Irenæus ecclesiis tranquillitatem et concordiam restituerit, exempla successorum sanctorum apostolorum commemorans.

Irenæus ita scribit: « Non modo enim de die, verum etiam de jejunii specie controversia et quæstio est. Quidam namque existimant, unum ipsos oportere diem jejunare, quidam duos, alii etiam plures, nonnulli autem quadraginta, et horis diurnis et nocturnis numeratis diem suum metiuntur. Atqui varietas hæc observationum non ætate nostra exorta est, sed longe antea apud majores nostros exstitit: qui ita ut decuit accurate conservatam **340** per simplicem sinceritatem consuetudinem, ad posteros transmisere. Nihilominus tamen isti omnes pacem tenuere, atque etiamnum pacem inter nos retinemus, et jejunii dissensio fidei consensum commendat. » His verbis historiam adnectit, dignum profecto quæ hic quoque inseratur. « Enimvero qui Soterem præcesserunt presbyteri, et ecclesiam quam tu nunc gubernas administrarunt, Anicetum dico, Pium, Hyginum, Telesphorum, et Xystum: neque ipsi ita Pascha et jejunium observarunt, sicut eos qui cum illis fuere, observare permiserunt. Sed nihilominus ipsi non observantes, pacem tenuerunt adversus eos qui ad se ex ecclesiis, quæ ita observant-

venerunt. Atque equidem maximopere inter se ista, observare scilicet, et non observare, dissidebant. Nunquam tamen eam ob rem aliqui sunt rejecti. Quia ipsi non observantes, qui ante te fuerunt presbyteri, advenientibus ex ecclesiis observantibus Eucharistiam (1) miserunt. Ac cum beatus Polycarpus peregre Romam sub Aniceto venisset, et aliquantulum illi inter se de rebus nou magnis dissiderent, eis statim compositis, deinceps nihil quidquam controversiæ inter se de hoc capite moverunt. Neque enim Anicetus Polycarpo persuadere potuit, ut non ita observaret, quippe qui id post Joannem Domini nostri discipulum, et reliquos apostolos cum quibus vixerat, semper observasset: neque Polycarpus Anicetum, ut observaret, inducit, consuetudinem eorum qui nos præcesserunt presbyterorum retinendam esse allegantem. Quæ cum ita se haberent, communionem inter se celebrarunt. Et in ipsa ecclesia Anicetus Eucharistiæ ministerium Polycarpo honoris ergo permisit. Atque ita in pace per discessum sunt sejuncti: pacem quoque ecclesiis, sive observarent sive non observarent, retinentibus. » Quapropter egregius, ut aptissimo nomini suo responderet, pacificator Irenæus fuit (2), qui sic intercessionem suam Ecclesiæ conciliarit, et non modo cum Victore, sed etiam cum aliis permultis Ecclesiarum antistitibus, congruentia convenientiaque eis quæ diximus, de proposita quæstione afferendo, egerit. Quod vero sermo non persuasit, id dies postea perfecit. Nam hac in re Asia vix tandem cessit: et ubique terrarum in orbe decretum est, ut non cum Judæis, **341** sed ipso Dominico die mysterium Paschæ peragatur. Quamvis adhuc in Asia reliquæ quædam maneant, consuetudinem eam in paucis prorsus inviolatam retinentes. Unde etiam Quatuordecimani cognominati sunt, consuetudinem eam, et alia quædam ex illegitimis et ab Ecclesia rejectis libris decerpta servantes, et nominibus quorundam magnorum apostolorum ea in re abutentes. Porro de Paschate quæstio ita est decisa, cum qua et nos finem quarto huic libro afferimus: ex quo Commodus quidem post tredecimum imperii annum vitam finit, Severus vero post Pertinacem nondum prorsus menses sex in administratione ejus transegit. Continet vero hic liber annorum non integrorum, viginti quatuor tempus, initium- que habuit ab Antonino Veri fratre (3), finem autem cum ipso Commodo et Pertinacis imperio:

(1) Eucharistiæ communis participatio, communionis, charitatis et unitatis Ecclesiæ certissimum symbolum.

(2) *Concedere Roma*
Debit, aiebat, potius quam rumpere pacem;
Humani quæ juris erant, modo salva maneret
Lex divina, fides Christi, doctrina, Senatus
Quam primus tulit ore suo, quia tradita ab ipso
Christo erat humanæ doctore et lumine vitæ.
Nec curandus erat morem consensus in unum
Usque adeo dixit, etc.

Baptista Mantuan. lib. 1, *Fastor.* de S. Hilario. Et

A και οὐδέ ποτε διὰ τὸ εἶδος τοῦτο ἀπεβλήθησάν τινες· ἀλλ' αὐτοὶ μὴ τηροῦντες οἱ πρὸ σοῦ πρεσβύτεροι, τοῖς ἀπὸ τῶν παροικιῶν τηροῦσιν ἐπιμύον Εὐχαριστίαν. Καὶ τοῦ μακαρίου δὲ Πολυκάρπου ἐπιδήμησαντος ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικητοῦ, καὶ περὶ ἄλλων τινῶν μικρὰ ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους, εἰρήνευσαν εὐθὺς περὶ τούτου τοῦ κεφαλαίου, μὴ φιλαριστήσαστες πρὸς ἑαυτοῦς. Οὕτως γὰρ ὁ Ἀνικητος τὸν Πολύκαρπον πείσαι ἐδύνατο μὴ τηρεῖν, ἅτε μετὰ Ἰωάννου τοῦ μαθητοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων οἷς συνδιέτριψεν ἀεὶ τετρακόντα, οὕτως ὁ Πολύκαρπος τὸν Ἀνικητον ἐπεισε τηρεῖν, λέγοντα τὴν συνήθειαν τῶν πρὸ ἡμῶν πρεσβυτέρων ὀφείλειν κατέχειν. Καὶ τούτων οὕτως ἔχοντων, ἐκοινωνήσαν ἑαυτοῖς. Καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρεχώρησεν ὁ Ἀνικητος τὴν Εὐχαριστίαν τῷ Πολυκάρπῳ, κατ' ἐντροπὴν δηλονότι. Καὶ μετ' εἰρήνης ἀπ' ἀλλήλων ἀπηλλάγησαν πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἔχοντων, τῶν τηρούντων καὶ μὴ τηρούντων. » Φερωνύμης τοίνυν ὁ Εἰρηναῖος εἰρηνοποιός τις ὢν, τὴν εἰρήνην ταῖς ἐκκλησίαις ἐπέσθευεν· οὐ τῷ Βικτωρι μόνον, ἀλλὰ καὶ διαφόροις ἄλλαις ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι καταλλήλως τοῖς εἰρημένοις περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος διωμιλεῖτο. Καὶ ὁ λόγος οὐκ ἐπίεισε, τοῦτο χρόνος ἐς ὕστερον ἔδρασε· καὶ εἰξέ γε ἡ Ἀσία μόγις· καὶ ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μὴ μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐν τῇ κυριωνύμῳ τὸ τοῦ Πάσχα μυστήριον τελείσθαι διέγνωστο· καὶ ἐπὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὰ λείψανα διαμύνοι, ἀπαράτρωτον τὸ ἔθος διαμεινησὸς ἐν ὀλίγοις πάντη, οἱ καὶ Τεσσαρισκαίδεκατίται προσωνυμίαν ἔσχον· ταύτην τηροῦντες καὶ ἄλλα τῶν νόθων καὶ ἀποβλήτων τῇ Ἐκκλησίᾳ βίβλων, ὀνόμασι δ' οὐν τινῶν τῶν μεγάλων ἀποστόλων προσχρώμενοι. Τὰ μὲν σὺν ἀμφὶ τοῦ Πάσχα ζητήματος τοιοῦτον εἴληφε πείρας, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς τέλος τῇ τετάρτῃ ἐπάγομεν τῶν Ἱστοριῶν, Κομόδου μὲν ἐπὶ δέκα καὶ τρισὶν ἔτεσι τὸ βιοῦν καταλύσαντος, Σευήρου δὲ μετὰ Περτίνακα οὐδ' ὀλοῖς ἔξ μῆσι διαγενόμενον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καταστάντος. Περιέχει δὲ καὶ ἡ τετάρτη μοῖ αὕτη βιβλος τῶν συγγραφῶν χρόνον ἑτῶν δ' καὶ εἰκοστὸν, ὀλίγου δέοντα, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς Ἀντωνίου υἱοῦ Μάρκου, καταλήξασα δὲ ἐπὶ ὅλη τῇ ἀρχῇ Κομόδου τε καὶ Περτίνακος· ὅπνεκα κόσμου μὲν ἔτος ε ψ α'· ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ Κυρίου θείας γενήσεως ἑκατοστὸν ἕκτον καὶ ἑνενηκοστὸν ἐπεραίνετο.

hæc certissima est de Adiaphoris omnibus regula.

(3) Hoc est, ab eo tempore, quo defuncto L. Vero, M. Antoninus Philosphus solus imperare cœpit. Isti autem divi fratres æqua simul potestate imperium administrarunt annis 11. L. Vero mortuo, M. Antoninus solus 4, cum filio Commodo 8. Ita ut imperii M. Antonini tempus 19 prope annos complectatur. Nicephorus autem in ea fuit sententia, ut crediderit, L. Verum tantum 6 annis cum Marco imperasse, et postea Marcum annis 10, et aliquot insuper mensibus. Sed nos aliorum scriptorum auctoritatem versione nostra secuti sumus. Sed enim post cædem Commodi, Pertinax imperii

cum a mundo condito quinquies millesimus septingentesimus et primus (1), a divina autem nativitate centesimus nonagesimus sextus (2) expletus esset annus.

mense 2, die 25, Didius autem Julianus mense 2, die 5, sunt interempti. Et L. Septimius Severus adversus Pescrennium Nigrum, ab exercitu Syriaco Antiochiæ imperatorem creatum, copias suas duxit.

Hoc sic propterea adnotatum est, ut Nicephoro numerus et ratio annorum constet.

(1) Secundum neotericos chronologos, 4173.

(2) Quintus potius.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ε΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS V

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

Διήγησις ἐν ἐπιτόμῳ τῶν ἀνωθεν εἰρημίνων, καὶ μελλόντων τῷ τόμῳ ρηθῆσεσθαι.

Ἔπει δὴ τοῖς εἰρημίοις καὶ τὰ λοιπὸν παραθεῖναι σπουδάσωμεν, ὡς ἂν γε καθ' εἰρημὸν ἡμῖν ὁ λόγος προίξῃ, ἄριστον τὸ σῶμα τῆς ἱερᾶς ἐξυφαίνουσιν ἱστορίας. Τὰ μὲν οὖν πρῶτα τῆς συγγραφῆς, προσέθεντέ γε οἶμαι δρώσας, τῇ κεφαλῇ πάντων Χριστῷ ἀνεθέμεθα. Τὰ γε μὲν δευτέρως, τοῖς ἐκείνῳ φεσθῆσσι, τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν καθηγμένον ὁμοίως πεποιθῆσσι, ἀρωσιώσαμεν. Τὸν δὲ τρίτον τόμον οἱ τὰ τῆς πρώτης ἐκείνων διαδοχῆς ἐκλήρωσαντο. Ἔπει γε μὲν τῷ τετάρτῳ, ὅσοι δὲ μαρτυρικοὶ ἀγῶσι καὶ λόγοις τὰ τῆς κλήσεως ὄχι μόνον ἀλλὰ καὶ τὴν ψευδοπροφητῶν γνῶσιν κατέσεισαν, διεξέλομεν ὅσοι τε ἀπληροπονητοὶ συγγραφῆς καὶ τῶν δὲ κατελείποντες συγγράμματα ἀπὸλλεγοντο· ἵτι δὲ καὶ ὅσα ἐκισυνέθη τῷ τοῦ Πάσχα ζητήματι. Ὁ δὲ πέμπτος αὐτός, τὰ κατὰ τὸν πολυμαθέστατον Ὀργάνου, τὸν καὶ Ἀδαμάντιον, εἰς λεπτόν διελέθει ὑπισχναίται· καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν καὶ αὐτῷ ποιηθείσιν ὑπὲρ εἰσεθείας· οἷος τε γέγονε καὶ ὅπως· ὅταν τε εἰσεσγῶν καὶ τὰ θεῖα σπουδῶν, πολλοὺς εἰς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα ἤρθησιν· καὶ πολλοὺς ἱεροσῶν τε καὶ σπουδαστῶν τῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας διττῆς, ἔσχε· καὶ εἰς ἐπιχειρήσει τὸ μὲν παρθενίαν ἀσκήσει βουλήσας· καὶ ὡς τέλος τῆς εὐθείας ἀποσφαλαίς, ἀκαταλόγῳ δαίμονι κυθηρχήσας, τοῦ ὑγιούς ἐξίτροπῆ.

A

344 CAPUT I.

Succincta eorum quæ ante dicta sunt repetitio, et dicendorum isto tomo expositio.

Agedum quæ reliqua sunt, his adjungere pergamus, ut serie sua oratio nostra progrediatur, integrumque sacræ historiæ corpus contextatur. Ac primum quidem librum voluminis hujus recte sane, et ut par fuit, capiti omnium Christo dedicavimus. Secundum sectatoribus ejus, sacris auctoribus, ducibusque nostris, itidem merito consecravimus. Tertium primi eorum successores sortiti sunt. In quarto autem eos commemoravimus, qui vel certaminibus egregiis martyres, vel eruditissimis scriptis doctores, erroris munitiones atque falso nominatam scientiam expugnaverunt; qui etiam ecclesiastici fuerint scriptores, quibusve illi post se relictis commentariis decesserint: tum autem, quænam de quæstione Paschatis acta atque decreta sunt. Quintus porro liber iste, res eruditissimi Origenis, qui et Adamantius dictus est, plenissime expedit: quos ille pro vera pietate adierit labores; unde, et qui fuerit: et ut quam plurimum studii ad res divinas conferens, permultos ad certamen pro Christo obseundum excitaverit: quam item multos amatores atque sectatores studiosos duplicis philosophiæ suæ habuerit: quæ in seipso ausus sit, cœlibatum atque virginitatem conservare volens: ut denique ad postremum seductori dæmoni obsecutus, et a recta via aberrarit,

et a sana doctrina exciderit. Complectetur præterea alia quoque : gravem videlicet illam sub Decio persecutionem, ecclesiarumque sacrarum antistites, et quæ in eis acciderint res inopinatæ et admirandæ. Initium autem inde sumendum.

CAPUT II.

De persecutione sub Severo, in qua Leonides pater Origenis, propter Christum mortem subiit.

Commodo imperium administrante, res Christianæ pacatæ tranquillæque fuere (1). Postquam autem ille ex insidiis cæsus est, et Pertinax brevi admodum tempore imperavit, atque huic (sicuti diximus) Severus successit, tum quoque satis bono loco res nostræ fuere, indiesque fidei professio augmenta sua cepit, eorum quos recensuimus ecclesiasticorum doctorum scriptis atque doctis illam provehentibus, idque in maximis quibusque potissimum urbibus, nimirum Alexandriæ, et in ea urbe quæ ab Antiocho est condita, Æliæ, et per Palæstinam omnem, Ephesi, Cæsareæ, et occidentem versus Thessaloniciæ, Athenis, Corinthi : in Galliis, et Romæ maxime. Integri enim populi et domus totæ ad fidem accedebant, quidvis facere et pati paratæ, quam ut quidquam contra religionem nostram agerent, aut novarent. Quod ubi Severo minime tolerandum est visum, insignem statim contra Ecclesiam omnem movit persecutionem. Et subito per omnem terrarum orbem eximia instituta sunt martyria, maxime vero in Ægypto et Lubya atque Thebaide. Alexandriæ porro veluti stadium veræ pietatis constitutum, ubi fortissimi quique et optimi delecti martyres, variis atque exquisitis tormentorum generibus mirificisque impressionibus exceptis, a Deo, cui chari fuere, præmia et coronas acceperunt. Quo tempore et Leonidem, Origenis patrem, obit pro Christi nomine martyrio, e vita excessisse tradunt, gladio videlicet cæsum, cum filium admodum adhuc puerum relinqueret. **346** Quantus autem Origenes fuerit, et quo studio animique destinatione in sacras Litteras incubuerit, citra invidiam exponi posse puto : non solum quod celebris is vir apud nos sit, verum etiam quod ingentem, vita sua, quamvis ad finem non integram prorsus, famam et gloriam post se reliquerit. Verum enimvero singulari otio opus esset, ad vitam ejus omnem litteris memoriæ mandandam. Sed nos e multis quæ de eo sunt tradita, plurima rescentes, aliqua tantum Historiæ huic inseremus, ut res tanti viri studiosis incognitæ non sint : quæ sane iudicio multorum dignæ visæ sunt, ut vel ab ipsis incunabulis repetitæ, memoriæ traderentur.

CAPUT III.

De Origenis a puero studiis atque exercitiis, et ut etiamnum adolescens sermonem veritatis professus fuerit, et ut sese ad certamen pro Christo subeundum præparaverit.

Statim namque ab initio, tenera exacta ætate a patre divinis imbutus est Litteris. Cui illa prima

(1) Propter Divorum scilicet fratrum rescriptum.

προφήματος. Διαλήψεται γε μὴν καὶ ἀλλὰ ἡ ἱστορία τὰ τε περὶ τοῦ κατὰ Δέκιον πεκροῦ διωγμοῦ, τοῦς τε τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας, καὶ τὰ ἐπ' ἐκείνοις παραδόξα. Ἀρκεῖον δὲ οὕτω.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ κατὰ Σευήρον διωγμοῦ, ἐφ' ᾧ Λεωνίδης ὁ πατὴρ Ὁριγένους τὸ διὰ Χριστὸν τέλος ἔσχε.

Εἰρήνης μὲν ἦσαν μετὰ τὰ ἡμέτερα, Κομοδοῦ τὴν ἀρχὴν διεθύνοντος· ἐπεὶ δ' ἐκείνον ἐξ ἐπιβουλῆς σφαγίνα Περτίναξ χρόνον ἐπέβραχυν, καὶ τοῦτον Σεβῆρος, ὡς εἴρηται, διεδέχτο, ἦσαν μὲν δὴ καὶ τούτῳ ἡρέμα πως ἔχοντα τὰ ἡμέτερα, καὶ τὰ τῆς πίστεως ἤμαξ καθημέραν, λόγοις τε καὶ διδασκαλίαις τοῖς προσηρημένοις τῶν ἐκκλησιῶν διδασκαλοῖς ἐπιδιδόντα, καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν πόλεων. Αὐταὶ δ' ἦσαν Ἀλεξάνδρεια τε καὶ ἡ τὸν Ἀντίοχον ἔσχε δομήτορα, τὰ τε περὶ τὴν Ἀλιαν πᾶσαν καὶ Παλαιστίνην, Ἐρεσὸν τε καὶ Καισαρείαν, καὶ τὰ περὶ τὴν ἰσπέραν, Θεσσαλονίκη καὶ Ἀθῆναι καὶ Κόρινθος αὐτὰ· καὶ τὰ περὶ Γαλλίας, καὶ τὸ πλέον ἐπὶ Ρώμῃ αὐτὴν· ὡς καὶ αὐτανθεμα πλήθῃ καὶ οἴκους ὅλους προσίναι τῇ πιστι, καὶ πάντα δρᾶν ἐν ἐτοιμῇ ἔχειν ἢ τι νεωτερίσαι κατὰ τῆς πίστεως. Ἐπεὶ δὲ Σευήρω ἤκιστα φορητὸν ἴδοικε, λαμπρὸν αὐτίκα τὸν διωγμὸν κατὰ πάσης Ἐκκλησίας ἀνεγείρειν ᾤετο δεῖν. Καὶ γενναῖα μὲν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς ἐσχιδιάζιτο τα μαρτύρια· μάλιστα δ' ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβυῇ καὶ Θεβαΐδι, καὶ κατ' αὐτὴν γε τὴν Ἀλεξάνδρειαν συνίστατο ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας τὸ στάδιον, ἀριστιδίην ὡσπερ ἐξελεγμένων ταῖς ποικίλαις καὶ φιλοτίμοις τῶν βασιάνων ἰδέαις καὶ ταῖς ὑπερφυεῖσιν ἐνστάσει, πρὸς Θεοῦ τὰ γέρα τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων ἀναδομῆτων· ὅτε δὲ φασὶ καὶ Λεωνίδην τὸν Ὁριγένους πατέρα τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τελειῶσαι τὸν βίον, ξίφει τὴν ζωὴν καταλύσαντα, νέον κομιθεὶ τὸν παῖδα λεπόντα. Ὁποῖος μὲν οὖν οὗτος ἐγένετο, οἶα τε σπουδῇ καὶ προαιρέσει περὶ τὸν ἱερὸν λόγον ἐχρήσατο, οὐ φθόνας ἐν γένειο διελθεῖν· οὐ μόνον ὅτι τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ περιβόητος ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ τῷ πολλῇν δόξῃσιν τὴν περὶ αὐτοῦ ἐπαφῆσαι τῷ βίῳ, καὶ οὐχ ὑγιᾶ τῶς. Καὶ γε σχολῆς ἰδέας ἢ κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ συνταξίς δέοιτ' ἂν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἐκ πολλῶν τῶν περὶ αὐτοῦ εἰρημένων ἐπιτεμνόντες τὰ πλείστα παραδώμεν τῇ ἱστορίᾳ· ἵνα τοῖς φιλομαθεῖσι μὴδὲ τὰ τούτου ἀγνωστα εἴη. Τὰ γὰρ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν σπαργάνων ἀξια μνήμης λελόγισται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς ἐκ παιδῶς ἀσκήσεως Ὁριγένους· ὡς ἐτινέος ᾧν, τὸν ἀληθῆ λόγον ἐπρέσβευε· καὶ ὡς εἰς τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα παρεσκευάζετο.

Εὐθύς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀπαλὴν ἀποθέμιτος ἡλικίαν, παρὰ τοῦ πατρὸς ταῖς θείαις ἐνηκαίτο

Γραφαίς, τοῦ πατρὸς αὐτῶ πρὸς τῆ τῶν ἐγκυκλίων παιδείᾳ οὐ παρίργως δὴ καὶ τὴν ἐκείνων πόουμιένου φροντίδα ὥστε δὴ καὶ πρὸ τῆς ἐκείνων μελέτης ταύταις ἐνασχολεῖσθαι, ἐκάστης ἡμέρας, μερικὰς ἐκείθεν ἐκμαθήσεις καὶ ἀπαγγελίας εἰσπραττόμενον. Οὐ μὴν γε καὶ ἀπὸ προαιρέσεως τῷ παιδί ταῦτα ἤσων. Ὑπερφυεὶ δὲ τινι προθυμίᾳ περὶ ταῦτα μᾶλλον ἤπερ περὶ τὸν Ἑλληνα λόγον ἐπόνει, ὡς μηδὲ τὸ ἀπλοῦν αὐτῶ τῶν ἱερῶν λόγων καὶ πρόχειρον εἰς μάθησιν ἐξαρκεῖν, ἀλλὰ καὶ πολυπραγμονεῖν αἰρεῖσθαι, καὶ τὸ ἐγκείμενον αὐταῖς βῆθος ἀνιχνεύειν πειρᾶσθαι, καὶ πράγματα τῷ πατρὶ παροίχειν, ἀνακυνθασόμενον, τὶ ἂν ἄρα βούλοιο τὸ γράμμα νοεῖν. Τῷ δὲ πατρὶ θαυμάζειν μὴν εἰσῆι καὶ καθ' ἑαυτὸν κατακλήτεσθαι, γαρηθῶτι ὅτι Θεὸς τοιούτου δὴ πατέρα παιδὸς γενέσθαι ἐξίου· ἴδια γε μὴν κλήτων ἦν τὸ δοκεῖν μηδὲν παρ' ἡλικίαν καὶ περαιτέρω τῆς ἀτελοῦς διανοίας ζητεῖν εἰσηγούμενος. Τόσουτον γε μὴν φασιν ἐκθαμβον εἶναι καὶ τῷ δοτῆρι τῶν ἀγαθῶν Θεῷ τὴν χάριν ὁμολογεῖν, ὡς ἐπιστῆναι μὴν πολλὰς εὐδοντι τῷ παιδί, ἀπογυμνοῦντα δὲ τὸ στήρνον, σεβασμίως μᾶλα καταρλεῖν, οἶά τινας ἐνθον θεῖου Πνεύματος ἐσοκνοῦντος, καὶ τῆς εὐτεχνίας μακάριον ἑαυτὸν ἠγεῖσθαι. Κἀντεῦθεν οὐ σμικρὰς ἀφορμὰς ὁ παῖς τῶν τῆς πίστεως καὶ θεῶν λόγων καταβαλλόμενος, εὖ μᾶλα κοσμίως ἀνήγιστο, τῷ αὐτῷ πατρὶ τε καὶ διδασκαλῶν χρώμενος, καὶ μεγάλα οἷς παρεδείκνυ δράσειν ὑπὸ σκηνῶν. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα δὴ τινὰ ἕτερα συγγενῆ τοῦτοις τὰ τῆς παιδικῆς ἡλικίας Ὁριγένους μνημονεύομενα. Ἐπεὶ δὲ Σενήρω δέκατον μὴν τῆς ἀρχῆς ἔτος ἦνυτο, Αἰάτος δὲ ἡγεμὼν Αἰγύπτου, καὶ Ἀλεξάνδρειας καθίστατο, Δημητρίω δὲ μετὰ Ἰουλιανὸν ἄρτι πρῶτος ὁ τῆς Ἀλεξάνδρειας θρόνος ἐνεχειρίζετο, ὁ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν διωγμὸς εἰς μέγα ἀνέριπίζετο, καὶ πολλοὶ γενναίως παρακαττόμενοι τοῖς ἀθλοῖς τοῖς στεφανοῦς διερχάζον· τοσουτόν φασιν ἔρωτα μαρτυρίου γενέσθαι καὶ Ὁριγένει, ἀπαλὴν κομιδῆ τὴν ἡλικίαν περιειμένῳ, ὡς σμικρῶν ἦδη, καὶ ὀρμῆ τινὲ ἀσχετῶ ὁμοίᾳ τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ κινδύνοις χωρεῖν. Καὶ γ' ἀπηλλάττετο μαρτυρίῳ τοῦ ζῆν, εἰ μὴ Θεὸς ἐτέρῳ προνοίας λόγῳ τῆς πολλῶν ὠφελείας χάριν ἐμποδῶν τὴν μητέρα ἐκείνῳ καθίστα. Εἰσιούσα γὰρ ἐκείνου τὸν θαλαμὸν, φειδῶ τινὰ λαμβάνειν τῆς περὶ αὐτὸν μητρικῆς διαθέσεως καθιέπει, καὶ μὴ οὕτως τὴν μητέρα καταλειπὴν, καὶ θρήνοις ἀκατασχέτως περιβάλλειν πειρᾶσθαι. Ὡς δὲ εἶλω αὐτῷ ὁ πατήρ, καὶ δεισμοπαρῶν καθείρκετο, ἔτι μᾶλλον ὁ ἔρωσ αὐτῷ ἐπιτείνετο, καὶ δριμύτερος εἰσερρεῖ κῆθος τοῦ μαρτυρίου, καὶ καθεκρίσθη, ὡς εἰπεῖν, τοῦτον ἀνέφλεγ· πυροπολῶν. Οὕτω δ' ὀρμῆς ἔχοντα ἢ μητὴρ τὸν Ὁριγένην ὁρῶντα, τὴν ἐσθῆτα πᾶσαν ἐκείνου ἀπέκρυπτε, καὶ οἶκοι μίνειν δι' ἀνάγκης ἐποίησε. Ἐπεὶ δ' ἄλλο πράττειν οὐκ εἶχεν, ἀλείπτεις ἄγειτο τῷ πατρὶ· καὶ τὰ προσηγορικὰ συνάπτων ἀπίσταλλε, καὶ ταῦτα κατὰ λέξιν διεξίειν· Ἐγχε μὴ δὲ ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσης. Τοῦτο δὲ πρῶτον ἔστω δείγμα σαφέστατον τῆς ἐκ πρώτης, ὁ φασί,

A cura fuit, ut filius non succisiva, sed iusta opera una cum cyclicis disciplinis eas addiceret. Quapropter ante earum disciplinarum exercitium quotidie ab eo, ex sacris Scripturis promissiones et certa loca, quæ memoriter didicerat, requirebat: quæ res minime præter iudicium et voluntatem puer fuit. Mirifica enim cupiditate magis in hæc studia quam in Græcorum artes ferebatur: usque adeo, ut non contentus esset ex sacris oraculis, quæ simplicia et non ita difficilia sunt, discere: sed curiositate uteretur, et abditos eorum sensus scrutari conaretur, subindeque quidam arcani sensus in littera lateret, peruncitando, patri negotium faceretur. Is porro apud seipsum ea de causa cum admiratione stupebat, et valde gaudebat, quod Deus se patrem tali dignatus esset filio. Et quandoque privatim simulabat se eum acrius objurgare, ne quid supra ætatem suam et simplicem sensum scrutaretur admonens. Tanto opere vero admiratione ejus et consternatus, maximas se datori honorum Deo gratias debere professus, ut sæpenumero dormienti assisteret puero, pectusque ejus nudatum cum veneratione multa deoscularetur, perinde atque in eo divinus Spiritus domicilium suum haberet, beatumque prorsus se tam felici proliferatione iudicabat. Quæ res magnam præbuit causam et occasionem, ut puer fidem sacrasque litteras ab ineunte ætate assequeretur: **347** et recte admodum educaretur, eundem et patrem et præceptorem habens, magnamque de se præbens expectationem. Hæc atque item alia his similia de puerili ætate Origenis sunt prodita. Postquam vero decimo Severi imperantis anno, Lætus Ægypto et Alexandriæ præfectus est, et Demetrius Juliano in episcopatu Alexandrino successit, ecclesiarumque persecutio admodum invaluit, ac multi certaminibus magno animo obviam euntes, coronas reportarunt: tantam dicunt martyrii cupiditatem. Origeni incessisse, cum in juvenili admodum adhuc ætate esset, ut exsultans jam ardore quodam incredibili, pericula pro Christo toleranda adiret. Et finivisset ille jam tum martyrio vitam, nisi alia divinæ Providentiæ ratione, utilitatis multorum gratia, mater ejus intercessisset. Illa enim in cubiculum ejus ingressa, supplex ei fuit, ut ne, materno suo erga eum animo et amori parcens, ægram se ita relinqueret, et intolerabili luctui et mœrori objicere perseveraret. Ubi vero pater ejus captus et in vincula conjectus est, majorem etiam amor, acrisque martyrii desiderium invasit, indies id (ut ita dicam) ardore et igne novo excitante atque accendente. Quapropter cum ita animatum Origenem esse mater videret, omnem ejus vestem recondidit, necessitatemque ei domi manendi imposuit. Hic cum aliud facere non posset, alipten et unctorem certaminis se patri præbuit, et frequenter cohortatorias ad illum litteras scripsit, inter alia verba ista usurpans: Sustine, et ne quid alterius sen-

tentiae aut consilii nostra causa capias vide. Atque hoc primum sit evidentissimum, a primis (quod dicitur) carceribus, germanae fidei, sincerique ejus erga Deum animi, specimen atque indicium.

CAPUT IV.

De institutione et educatione et eorum qui ejus consuetudine et doctrina usi sint. Et ut decem et octo natus annos, Alexandriae fidelium praeferret scholae, clari prorsus nominis adolescens.

Patre ejus, sicuti diximus, vita per martyrion pro Christo defuncto, nondum prorsus septemdecim annos natus, cum apud matrem cum aliis sex natu minoribus liberis esset, et quod patrimonium ejus omne imperiali fisco illatum fuerat, una cum suis ærumnose in magna rerum necessariorum angustia **348** et penuria viveret, divino ei succurrente Numine, incredibile consecutus est auxilium. Si quidem mulier quaedam ingentibus divitiis et copiis clara, et aliter quoque Alexandriae celebris, magni nominis virum Antiochenum genere, et inter hæreticos Alexandrinis primarium, consecrans atque complectens, adoptato sibi filii loco Origene, cum maximi eum fecit, tum ei suisque omnibus ad quotidianum usum liberaliter et copiose omnia suppedavit. Familiariter ergo cum Paulo (1) (hoc enim nomen mariti ejus mulieris erat) vivens, nunquam a consuetudine sibi deflexit precatione, communicare preces cum Paulo hæretico nolens, ecclesiasticasque sanctiones accuratissime servans: cum quidem ad Paulum permulti frequentarent, non solum qui ex Græcorum essent superstitione, sed etiam nostri homines. Græcorum porro disciplinis jam pridem a patre imbutus, magis etiam in Pauli schola proficiebat. Proinde postea ex earum doctrinarum disciplina, cui præibat, abunde res familiaris ei suppetebat. Posteaquam autem persecutionis timore omnibus expulsi, nullus Alexandriae sacrorum oraculorum enarrator fuit, multi ex gentibus ad Origenem accedentes, verbum Dei sunt professi: multique illorum patria sacra detestati, partim ut familiariter cum eo viverent, partim ut semper ei adessent, præ rebus omnibus studio sibi habuerunt. Ex iis primus esse perhibetur Plutarchus, cum vitæ sanctitate, tum martyrii corona clarus. Alter ab hoc Heraclas recensetur, Plutarchi ipsius frater: qui tantum de se verioris philosophiæ studii specimen præbuit, ut postea in ecclesia Alexandrina Demetrio successor sit subrogatus. Porro decimum octavum agens annum Origenes, scholæ catechistes in urbe Alexandria est. præfectus. Et cum ibidem sub Aquila præfecto persecutio maxime exundans incrudesceret, magnum consecutus est nomen apud eos qui Christi nomine censentur: quod et notos sibi et ignotos familiariter excipiens complecteretur: et qui in vinculis erant, sedulo visitaret, alacritatem eorum

A βαλβίδος κατὰ θεὸν αὐτοῦ γνησίας πίστεως τε καὶ διαθίσεως.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῆς κατὰ αὐτὸν παιδείας καὶ ἀγωγῆς· καὶ τῶν αὐτῷ φοιτησάντων. Καὶ ὡς ὀκτωκαίδεκα ὢν ἔτων, τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν πιστῶν ἠγείτο διατριβῆς, περιεβόητος ἀθρόον γενόμενος.

Τοῦ δὲ πατρὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, τὸ βίον τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μεταλλάξαντος μαρτυρίῳ, οὐ πῶς τε πλήρης ὢν ἑτῶν ἑπτακαίδεκα, παρὰ τῆ μητρὶ μεθ' ἑτέρων ἐξ βραχυτέρων παιδῶν ταλαιπωρῶν, τῆς πατρικῆς οὐσίας τοῖς βασιλικοῖς ταμείοις καταλογείσας, ἐν πλείστη σπάνει τῶν ἀναγκαίων γαμινος μετὰ τῶν πρὸς γένος, τῆς θείας ἀνταρβανομένης ῥοπῆς, τῆς ἐκείθεν ἀρρήτου καταύγχεως δεξιώσεως. Γυνὴ γάρ τις, πλούτῳ μὲν κομῶσα βαθεῖ, περιφανῆς δὲ ἄλλως τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείαν, καὶ τινα περιβόητον ἄνδρα, Ἀντιόχεια γε μὴν τὴν γένος, τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείαν αἰρεσιωτῶν κριτιστον περιέπουσα, θετὸν υἱὸν τὸν Ὀριγένην ἐκνήϊσθη καὶ ἐν τοῖς μάλιστα κατατέξεσκα ἀφένό τε καὶ θαψιλῆ τὰ πρὸς τὴν χρείαν αὐτῶν τε καὶ νοῖς οἰκίαις ἐπήρκει· συνὼν δὲ τῷ Παύλῳ (τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ συζύγῳ τῆς γυναίκος), οὐδεποτε τῆς συνήθους εὐχῆς παρεστράπη, τοὺς ἐκλεισιαστικῶς θεσμοῦς ἐς ἄκρον διατηρῶν, καὶ ταῖς πολλῶν δῆτα τῷ Παύλῳ φοιτῶντων, τῶν π τῆς Ἑλλήνων θρησκείας, οὐκ ἐλαχίστων μάλιστα καὶ ἡμετέρων. Τοῖς δὲ τῶν Ἑλλήνων μαθημασι κριτισθεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς Ὀριγένους, ἐπὶ μᾶλλον ἐπίδωκε τῷ Παύλῳ σχολάζων διατριβῆ· κενύθη καὶ θαψιλῶς τῶν ἀναγκαίων τούτῳ μετῆν, καὶ αὐτοῦ καθηγεῖσθαι τὸ λοιπὸν τοῖς μαθημασι. Ὡς δὲ πάντων τῶν δέει τοῦ διωγμοῦ ἀπεληλαμένῳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οὐδὲς τῶν ἰσῶν ἐξηγητῆς ἦν, πολλοὶ καὶ τῶν ἐξ ἔθνων τούτῳ δὴ προσιόντες τῷ Ὀριγένει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καταγγέλλοντο· πολλοὶ δ' ἐκ ἐκείνων καὶ τὰ πατρία βδελυσσόμενοι, συνείηαι τῷ Ὀριγένει, καὶ ἄλλοι δὲ φοιτῶν ἴσαι σπουδῆς ἐπέκειντο ὑπέρτερον. Τούτων δὲ πρῶτον οὗτος ἐσημαίνεται Πλούταρχον· ὃς προσήκοντα τὸν βίον παρεσχικῶς, καὶ μαρτυρικῶς κατακοσμήθη σπαρῶν· δεύτερον δὲ μετὰ τούτων Ἡρακλῆν ἱστορεῖν τοῦ προειρημένου δὲ Πλουτάρχου ἀδελφός ἐγγυχεν ὢν· ὡς δὴ καὶ αὐτῷ πολλῶν φιλοσόφων ἀπέσις εἰσηνευμένῳ ἀπόδειξεν, ὃ τῆς Ἀλεξανδρείαν θρόνος μετὰ Δημήτριον ἐκληροῦτο. Ὁ γὰρ δὲ πρὸς δεκάτῳ ἔτος τῆς ἡλικίας ἦν Ὀριγένει, ἡλικία τοῦ κατὰ Ἀλεξανδρείαν προέστου διδασκαλείου τῆς κατηχῆσεως· ὅτε καὶ τῶν κατὰ Ἀκύλα διωγμῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σφόδρα πλημυρησάντων, μέγα καὶ περιβόητον οὗτος ἐκτέτακτο ὄνομα, οἷς δὲ τὸ Χριστοῦ ἐνὶ ὄνομα. Πᾶσι γὰρ καὶ γνωρίμοις καὶ μὴ πολλῇ

(1) Apud Eusebium, lib. vi, cap. 3, est, Paulum istum a femina adoptatum, et Origenem cum eo apud illam versatum fuisse.

ἐχρητο τῆ δεξιότητι· ἐν τε δεσμοῖς οὖσιν, ἐπισκο-
πῆς ἀξίω, καὶ ὑπεγείρων τὸ πρόθυμον· ἤδη δὲ καὶ
τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένους, θαρσαλίως σὺν πολλῇ
παρρησίᾳ προάγειν καὶ φιλήματι κατασπάσσεισθαι·
ὡς καὶ πολλαίς τῶν ἰθῶν τὸν δῆμον ἐπιμαίνον-
των καταλεύειν πειρᾶσθαι, πᾶν παρὰ δόξαν τῆς
ἀνωθεν δεξιᾶς προασπιζούσης, βοηθοῦ κατετύχασεν·
ὡσπερ δὲ καὶ ἐπὶ πολλὰ καὶ πολλαίς τῶ προθύμῳ
τῆς περὶ τὸν θεῖον λόγον σπουδῆς τε καὶ παρρησίας
ἐπιβουλεύοντων, ἀνώτερον διετήρει. Τοσοῦτον δὲ
τὸν πόλεμον αὐτῷ καθεστάναι, ὡς μετ' οὐκ ἄγν-
ουῆς φάλαγγος τῆ οἰκίᾳ ἐν ἣ κατέμενον ἐνδημεῖν,
τῶν παρ' αὐτῷ καταχουμένων τὴν ἱεράν παιδεύειν
τὸ πλῆθος ὑφορωμένων. Καὶ τοσοῦτος ὁ κατ' αὐτοῦ
δειγμὸς ἀνῆπτο, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὸν τὴν πόλιν
κρύφα περιμέναι, οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμειβοντα, τοῦ
στίφους χάριν τῶν δι' αὐτοῦ τῆ θεῖα προσιόντων
ἀσκήσει τῶν λόγων· ἐπεί τοι γε οὐ λόγους μόνον,
ἀλλὰ καὶ τὸ παρ' ἐκείνῳ πραττόμενον γνησιωτάτης
φιλοσοφίας ἐτύγχανεν ἐνδειξις. Σύμφωνος δ' ἦν εὐ-
μῆλα καὶ ὁ λόγος τῶ ἔργῳ, καὶ ἔμπαλιν. Ἐνθεν τοι
καὶ τῆς ἀνωθεν συναιρομένης δυνάμεως πολλοὺς
εἴλε, καὶ ζηλωτὰς ἐπεσπάτο μυρίους.

ΚΕΦΑΛ Ε'.

Ὡς τελειωτέρας φιλοσόφου διαγωγῆς ἡ ψατο,
καὶ τὸν εὐαγγελικὸν εἰς ἀκριβείαν παρεφύ-
λαττεν ὄρον.

Ὡς δὲ πλείους ἐκείνῳ ἐγένοντο φοιτηταὶ τῆς δια-
τριβῆς τοῦ καταχεῖν ἐπιτετραμμένης ἐκείνῳ ἐκ
Δημητρίου, ἐσύμφωνον ὡς εἰκὸς λογισάμενος τὴν
τῶν ἔσθων λόγων παιδείαν τοῖς ἱεροῖς καταμίγνυ-
σθαι, ἀφίσταται μὲν ἐκείνης εὐθύς τῆς διατριβῆς,
ὡς ἥκιστα τοσοῦτον ὠφελεῖν δυναμένης, τάναντία δὲ
καὶ τοῖς ἱεροῖς εἰσηγουμένης τῶν λόγων. Ἐπειτα
γενναίῳ καὶ ἀνδρώδει, καὶ τὸ πλεῖον φάναι φιλο-
σόφῳ τῶ λογισμῷ, ἵνα μὴ ἄλλοτριᾶς ἐπικουρίας
ἐνδεῆς ἴρωτο, ὅσα γε αὐτῷ ἦσαν τῶν βιβλίων ἐς
περιττὸν τῆς φιλοκαλίας ἐσπουδασμένα λόγων Ἑλ-
λανικῶν ἐπὶ ὧν τῆ βουλομένῳ προθεῖς, τίτσαρσιν
ὀβολοῖς ἐκάστης ἡμέρας πρὸς τοῦ ἰωνημένου ἐκ-
ποριζόμενος, ἐπὶ πλείστον χρόνον οὕτω φιλοσοφῶν
διετέλει, πᾶσαν νεωτερίζουσιν ὕλην καὶ ἐπιθυμίαν
ἐὺ προσήκουσαν ἐξ ἑαυτοῦ ἀποθούμενος. Ἡμέρας
μὲν οὖν ἐνιδρῶν ὡς πλείστον, νύκτωρ πλείοσιν ἐπι-
δίθου πόνοις, τὸ πλεῖον μέρος τῆ τῶν θεῶν Γραφῶν
ἐκδρακῶν. Εἰ δὲ που καὶ ὕπνου παραγεύεσθαι ἴδει.
ἐπὶ ψιλῷ κατακείμενος τεῦ ἰδάφους, οὐκ ἐπὶ στρω-
μῆς μεταλαμβάνειν ἰδοκεῖ, ὀλιγίστῳ πάντῃ καὶ
μετρημένῳ τούτῳ προσχρώμενος, τῶ πλείστον
μὲν ἀσιτεῖν, καὶ ἄλλαις φιλοσόφοις γυμνασίαις ἐγ-
καρτερεῖν γενναϊότατα· τῶν δὲ τοῦ Σωτῆρος φωνῶν,
ἐκείνας μᾶλλον φυλάττειν δεῖν ἴστο, ὅσαι μὴ δύο
χιτώνας, μηδ' ὑποδήματα περικεῖσθαι, μήτε μὴν
ταῖς εἰσέπειτα φροντίσιν ἐκδραπανᾶσθαι διακείων-

(1) Οἷον γοῦν τὸν λόγον, τοιούδε φασὶ τὸν τρόπον·
καὶ οἷον τὸν τρόπον, τοιούδε καὶ τὸν λόγον ἐπεδεί-
κνυτο. Itaque ille qualem orationem, talem quoque

A excitans et adangens : tum autem eos qui ad mor-
tem raperentur, **349** cum multa fiducia et liber-
tate produceret atque exoscularetur. Quapropter
sæpe est factum, ut ex gentibus plebes furore cor-
repta lapidibus eum obruere contenderit. Sed
illum præter expectationem, cœlitus dextra Dei
præsenti ope est tutata : quemadmodum etiam
sæpe alias, propter summam alacritatem liberta-
temque divini verbi docendi, insidiis expetitur
conservavit. Tantus porro adversus hominem ex-
stitit motus, ut plebe ethnica procurante, non
contemnenda militum manus, in ea ubi habitabat
domo versaretur, et turbam eorum qui ab illo in
sacris disciplinis instituerentur, servaret. Denique
usque eo persecutio adversus eum invaluit, ut per
urbem omnem, domum domo mutans, clam circui-
ret, multitudinis ejus gratia, quæ doctrina ejus
adducta ad divinam accesserat professionem. Si-
quidem non verba solum, sed facta etiam ejus
certissimum germanissimæ philosophiæ ejus fuere
indicium (1). Prorsus namque, orationi vita con-
gruens respondebat. Quam ob causam etiam vi
et ope divina auxiliante, multos ad se pertraxit,
innumerosque habuit imitatores.

CAPUT V.

*Ut vitam attigerit philosopho perfectiorem, et præ-
scripta evangelica accuratissime servavit.*

Enimvero ubi quamplurimos ad se discipulos
confluere, munere catechistæ una cum schola ea
a Demetrio sibi commissa, vidit : absurdum (ita
ut par erat, arbitratus, profanarum litterarum
eruditionem sacræ commiscere doctrinæ, illico
externarum artium studium posthabuit ; quippe
quæ tantopere utiles esse non possent, et diversa
a sacris oraculis afferre solerent. Deinde generoso
et virili, planeque (ut amplius quiddam dicam)
philosopho animo, ne externo quopiam subsidio
indigere videretur, quæcunque ei erant, Græcorum
librorum summa elegantia et venustate concinnata
volumina, venalia proposuit, et quatuor obolorum
in diem quemvis pretium sibi ab emptore penden-
dorum est stipulatus. Unde plurimo tempore ad
eum modum philosophari perseverabat, **350**
causam et materiam omnem, quæ allicere eum ad
res novas et illicitas posset, atque concupiscentiam
indecentem longe a se propellens. Et die sudo-
ribus ut plurimum peracto, noctu etiam multo
incumbebat labori, maximam ejus temporis partem
meditatione divinarum Scripturarum consumens.
Si quando etiam somnus obiter degustandus esset,
non in strato aliquo, sed in nuda humo jacens, eo
parcissime utebatur, jejuniis plurimum aliisque
philosophicis exercitiis constantissime semper in-
tentus. Ex Servatoris præceptis illa maxime ser-

vitam : et qualem vitam, talem etiam orationem
exhibuisse dicitur. Euseb. lib vi, cap. 3.

vanda esse judicabat, quæ prohiberent duas habere tunicas, aut calcamentis uti, aut animum futurarum rerum cura et sollicitudine macerare vellent. Eaque ipsa servavit accurate, in frigore et nuditate, etiam præter ætatem, vitam exigens. Illis quoque rebus animi sui promptitudinem et ardorem satis declaravit, quod regiones multas temporibus multis peragrans, nullis usus sit calcæis : vinoque prorsus, aliisque rebus, extra necessarium alimentum, abstinerit : usque adeo, ut periculum et perniciem corpori suo conciliarit. Atque hoc modo vivens, exemploque suo optimum quidem sui extulit omnes. Eos autem qui dare aut

ταί. Καί γ' ἐφύλαττε διαφερόντως αὐτά, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι διακαρτερών καὶ παρ' ἡλικίαν· καὶ ἐν ταύταις ἐπιδειγμένους τὸ προθύμον ὡς καὶ γῆν πολλὴν χρόνους μακροῖς διερχόμενον, μηδαμῶς ὑποθήμασι χρῆσασθαι· οἴνου τε πάμπαν ἀποσχίσθαι καὶ τῶν ἄλλων πλὴν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς· ὡς καὶ κίνδυνον καὶ διαφθορὰν τῷ σώματι προξενῆσαι, Οὕτως δὲ βιών, καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑποδείγματι τὸν ἀριστον εἰκονίζων βίον, κατέπληττε μὲν ἅπαντας· εἰσφέρειν δὲ καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τοὺς οἴκοι βουλομένους ἀπέτρεπε.

vivendi institutum ostendens, in admirationem communicare quidquam cum eo volebant, familiares suos, aversatus est.

CAPUT VI.

Qui ab eo ducti et edocqi, martyrii coronis sint exornati.

Complures sane ex sectatoribus suis, atque etiam ex eis qui adulterinæ erant doctrinæ, ad eundem philosophandi amorem excitavit. In quorum intimis animis ita divinam fidei verbum insevit, ut maturum uberemque deinceps caperet fructum : in tantum, ut ex eis quidam, persecutionum temporibus, martyrii coronis sint illustrati. Primus quidem, quem diximus, Plutarchus fuit : qui cum ad supplicium duceretur, parum abfuit quin Origenes quoque ab illius occideretur civibus, ut qui auctor necis illius dictus esset. Idque factum profecto esset, nisi eum rursus (quæ res ejus omnes dirigebat) divina Providentia custodivisset. Secundus ab hoc martyr fuit Serenus, qui ex schola illius profectus, spectatam fidei constantiam in igne aperte exhibuit. Heraclides porro tertium obtinuit locum, **351** cum adhuc in sacra institueretur doctrina, utpote catechumenus. Quartus Heron symbola (1) adhuc et signa divinæ lucis circumferens (2) : utrique ii gladio sunt percussi. Quintus ordine, scholæ illius alumnus, priori illi cognominis, Serenus alter, post quamplurima tormentorum discrimina, per capitis resectionem, pro veræ pietatis præmio, divinam gloriæ suscepit coronam. Sextus deinde Basilides, qui decantatam illam Potamiænam, ex commiseratione ab impudicorum multorum petulanti injuria vindicavit.

CAPUT VII.

De discipula ejus Potamiæna martyre.

Ex feminis autem septima est Rais, quæ adhuc de fide et sacris nostris instituebatur, et baptismo (sicuti alicubi ipse dicit) per ignem suscepto, martyrium complevit. Octava porro Potamiæna, cujus adhuc celebris est apud populares suos fama : ut scilicet plurima, contra amatores, pro pudicitia et virginitate sua tuenda, subierit certamina (accedebat enim in ea florentis animæ ulchritudinem, etiam forma, et vigor vultus in-

(1) In sacro baptismo suscepta.

B

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Τίνες ὑπ' αὐτῷ καθοδηγηθέντες, μαρτυριοῖς στεφάνοις κατεκοσμήθησαν.

Πολλοὺς γὰρ μὲν καὶ τῶν φοιτητῶν ἐπὶ τὸν ὁμοίον τῆς φιλοσοφίας αὐτῷ ἀνηρέθισεν ἔρωτα, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς νόθου διδασκαλίας· οἷς δὴτα καὶ κατὰ βάθους ψυχῆς τὸν θεὸν τῆς πίστεως λόγον ἔγκατασπείρων, οὕτως ὥριμον ἐδρέψατο τὸν καρπὸν, ὡς καὶ τινες αὐτῶν τῷ τῶν διωγμῶν καιρῷ μαρτυρίου στεφάνοις ἐνδιαπρέψαι. Πρῶτος τοίνυν, ὃν εἰρήκαμεν, Πλού-αρχος ἦν· οὐ ἀπαγομένου τὴν ἐπὶ θάνατον, μικροῦ καὶ Ἰβριγένης πρὸς τῶν ἐκείνου ἀνήρτετο πολιτῶν, ὡς αἰτίος αὐτῷ τῆς τοῦ βίου χρηματίας ἀπαλλαγῆς, εἰ μὴ τοῦτον αὖθις ἢ τὰ κατ' αὐτὸν διεξάγουσα θεία πρόνοια ὑπέρτερον διατήρει. Σερῆνος δὲ μετὰ τοῦτον μάρτυς ἐδείκνυτο, τῆς διατριβῆς ἐκείνου τυγχάνων· τὸ δοκιμὸν τῆς πίστεως ἐν κυρί καταφανὲς ὑποδείξας. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τρίτος ἐν Ἡρακλείδης, ἐπὶ τὸν ἱερὸν καταχούμενος λόγον. Καὶ ἄλλος τέταρτος· Πρων ἐν αὐτῷ ὄνομα· ἐπὶ τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ φωτὸς περιεικείμενος. Καὶ ἄμφω δὲ ἔξῃ τὸν βίον μετέλλαξαν. Ἐτερος δὲ Σερῆνος, τῷ πρώτῳ ὁμώνυμος, πέμπτος οὗτος τῆς ἐκείνου σχολῆς, ἄθλον εὐσεβείας μετὰ πλείστην ὄσσην κείσων δεινῶν, καὶ κεφαλῆς ἐκτομήν, τὸν θεῖον τῆς θόξης περιέθετο στέφανον. Ἐκτος ἐπ' ἐκείνῳ Βασιλείδης, ὁ τὴν περιβόητον Ποταμιάνα τῆς τῶν πολλῶν ἀσελεύαστου ὕβρεως ἀπέριξας, εἰλῆφ τῷ περὶ αὐτὴν χρησάμενος.

D

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῆς μαθητρίας αὐτοῦ Ποταμιάνας τῆς μάρτυρος.

Ἀπὸ δὲ τῶν γυναικῶν ἐδόθη μὲν ἔστω ἡ Ραῖς, ἐπὶ καταχουμένη τὸ βᾶπτισμα, ὡς πού φησιν αὐτὸς, τὸ διὰ πυρὸς λαβοῦσα. Καὶ ἐπὶ τούτοις ὄγδοη ἡ Ποταμιάνα, ἥς δὴ πολὺς τις λόγος παρὰ τοῖς ἐπιχωρίοις ἐπὶ κρατεῖ· ὡς πλείστα δὴτ' ἔγνωισαμένης ὑπὲρ τῆς ἐνούσης αὐτῇ παρθενίας πρὸς ἔρασταίς. Ἐπὴνθει καὶ γὰρ αὐτῇ πρὸς τῷ τῆς ψυχῆς ὠραίῳ καὶ τὸ τῆς ὀψεως εὐφυῆς, καὶ ἀκαμίον ταμαλίστα. Πολὺ γοῦν τὸ γενναῖον ἐνδειξαμένης μετ' ἀφορητῶν

(2) Neophytus videlicet.

βασάνους, τέλος σύναμα τῆ μητρὶ Μαρκελλῆ τὸν Α
διὰ πυρός εἰσδέξασθαι θάνατον. Λέγεται μέντοι τὸν
δικαστὴν Ἀκύλαν χαλεπῶς αὐτῇ τὸ σῶμα πρότερον
καταξάναντα, εἰτ' ἀκολάστοις νεανίαις ἐφ' ὕβρει
δοῦναι προσπειλῆσαι. Ὁ δ' αἰρεῖται, βραχὺ τι
διαλιπούσαν ἀναπυθάνεσθαι· καὶ τὴν ἀπόκρισιν
γεννικὴν εὖ μάλα ἐπαγαγεῖν, ὡς καὶ νενομισμένον
δόξαι τῷ δικαστῇ τι ἀσθεὲς ἐπιφθέγγασθαι· εὐθὺς
δὲ καὶ τῷ λόγῳ δεξαμένην τὴν δίκην πρὸς Βασιλεί-
δου τῷ τῆς καταδίκης τόπῳ ἀπάγασθαι. Ὡς δὲ τὸ
πλῆθος, βάλλιν τε σκώμμασι, καὶ λόγοις ἀκολά-
στοις πρόχειρον ἐνυβρίζειν ἦν, Βασιλείδης φιλο-
θροπώτερον περὶ τὴν μάρτυρα διατεθείς, εἰργέ τε
καὶ ἀνεσθῆει τὸ στέφος τῶν ὑβριστῶν. Ἡ δὲ τῆς
περὶ αὐτὴν κηδεμονίας ἀποδεξαμένη τὸν Βασιλείδην,
θαρρῶν τε ἐκέλευε, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ἀξίας αὐτῷ
τάς ἀμοιβὰς ἐκτίσειν, παρὰ τὸν αὐτῆς Δεσπότην
ἰούσαν. Ταῦτ' εἰρηκυῖαν, πίττα διάπυρος καθ' ὅλου
διαχυθεῖσα τοῦ σώματος, ἐξῆγε τοῦ ζῆν. Οὐ πολὺς
ὁ χρόνος τὸ ἐξ ἐκείνου, καὶ Βασιλείδης ὄρκον ἤγειτο
τοῖς συστρατιώταις δεῖναι, οὐκ ἀγενοῦς προση-
σαμένης αἰτίας. Ὁ δὲ μὴ ἐξεῖναι τοπαράπαν ὁμ-
νοῦναι ἔλεγε· Χριστιανὸν γὰρ εἶναι· καὶ τοῦτο πᾶ-
σιν ὁμολογεῖν. Οἱ μὲν οὖν τὰ πρῶτα παίξιν ᾤοντο,
καὶ ἐφ' ὕβρει τῶν ἡμετέρων προβάλλειν τὸν λόγον·
ὡς δ' ἐπέκειτο διμυχιζόμενος, ἐπὶ τὸν Ἀκύλαν
ἀνῆγγετο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐμφανῶς ὡμολόγηε, δεσμὰ
δειδέχοντο. Τινῶν δ' ὡς αὐτὸν ἰόντων ἀδελφῶν, καὶ
τὴν ἄθροον μεταβολὴν ἐν θάμβει δὴ ποιουμένων,
ἐκείνου λόγος εἶπεν, ὡς ἄρα Ποταμίαινα πρὸ τρίτης
ἔτιστάσα φαιδρῶ καὶ γενναίῳ τῷ παραστήματι,
στέφανον τῆ ἐκείνου ἐπιθήσειε κορυφῇ, φάναι τε ὡς
ὑπὲρ ἐκείνου πρεσβείαν πεποιημένον Θεῷ, μὴ δια-
πισεῖν τῆς αἰτήσεως, οὐκ εἰς μακρὰν δὲ καὶ αὐτὸν
μεθ' ἑαυτῆς ἐσχηκέαι. Καὶ τοίνυν τῶν ἀδελφῶν
τῇ ἐν Χριστῷ σφραγιδα περιβαλόντων αὐτὸν, τῇ
μετ' ἐκείνην τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τελειω-
θῆναι, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἐκμηθέντα. Οὐκ αὐτὸς
δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἕτεροι ἀθρόον Χριστῷ
προσείναι κατ' Ἀλεξάνδρειαν τῷ εἰρημένῳ καθι-
στόρηται διωγμῷ, τὸν ἴσον τρόπον τῷ Βασιλείδῃ
τῆς Ποταμίαινης ἐπιφανομένης καθ' ὕπνου καὶ
παρορμώσης ἐπὶ τὰ κρείττονα. Ἄλλ' οὗτοι μὲν ὑπ'
Ἐριγένους κατηχηθέντες τότε, τὸ θεῖον ἄθλον ἠνέγ-
καντο.

Christum transiisse, momoriæ sunt proditi : cum
in somnis apparens, ad meliora eos esset cohortata. Et ii quidem ab Origene catechista eo tem-
pore de fide instituti, divinum sic consecuti sunt immortalitatis præmium.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Περὶ τοῦ τοληθέντος τῷ Ἐριγένει· τῇ ἐκτομῇ
τῆς σαρκὸς τῷ παρθενεύειν δὴ θεν αἰρεῖσθαι.

Οὕτω δ' ἔχοντι τῷ Ἀδαμαντίῳ, καὶ οὕτω γὰρ
διωνύμως Ἐριγένης ὀνόμαστο, καὶ ἐπ' Ἀλεξαν-
δρείας ἔτι τῆς τῶν πιστῶν προισταμένης διατριβῆς,
πρᾶγμα τι τολμάται, φρονὸς μὲν ἀτελοῦς καὶ νεανι-

(1) Δι' ἧς εἰδόκει νενομισμένον τι αὐτοῖς ἀσθεὲς
ἐπιφθέγγασθαι. (Euseb. lib. vi, cap. 5.)

(2) Signaculum crucis, aut baptismum potius

genui et liberalis summus), et constanti generosi-
tate sua, post intolerabilia tormenta salis ostensa,
ad postremum una cum matre Marcella, in ignem
conjecta mortem obierit. Fertur equidem, Aquilam
judicem, cum corpus ejus primum graviter flagris
fustibusque cecidisset, minatum ei esse, juvenibus
petulantibus se eam ad contumeliam daturum :
eamque, quidam ex propositis conditionibus per
optionem eligeret, interrogatam, paululum secum
tacitam deliberasse, et perquam generosum animo
presenti responsum dedisse : per quod (1), mori-
bus eorum, impium quiddam prolocuta visa est.
Itaque, cum illico sententia damnationis contra
eam lata, a Basilide ad locum supplicii abduce-
retur, et multitudo convicia atque impudica verba

per injuriam in eam conjiceret, Basilides per com-
miserationem humanius erga eam affectus, turbam
injuriatorum hominum arcens, ab ea removet ac
propulit. Ibi illa euram officiumque tale gratum
habens, Basilidem confidere, et bono animo esse
jussit : brevi se ad Dominum suum euntem, condi-
gnam ei relaturam gratiam. **352** Hæc cum ita
dixisset, pix ignita per totum ejus corpus diffusa,
vitam ei ademitt. Non multum deinde intercessit
temporis, et a Basilide juramentum non vili de
causa inter commilitones suos exigebatur. Ille
vero, non licere sibi prorsus jurare, asseveravit ;
Christianum enim esse, et id se propalam omnibus
profiteri. Commilitones porro primum eum ludere,
et ad contumeliam nostram ea verba proferre sunt
opinati. Ut autem id perseveranter confirmavit,
ad Aquilam est productus : apud quem ubi idem
disertis verbis est professus, illicet in vincula est
conjectus. Ad quem cum fratres quidam visendum
irent, et cum stupore tam repentinam ejus mira-
rentur mutationem : ille eis retulit, ut Potamiæna,
tertio ante die, læto plane et liberali animi corpo-
risque statu sibi insistens, et capiti suo coronam
imponens, dixerit : deprecata se esse pro eo
Deum, neque preces eas frustra fore, brevique se
eum secum habituram. Itaque fratres sigillum ei
Christi circumfuderunt (2) : postridieque ejus diei
gladio percussus, martyrium pro Christo absolvit.
Non ipse vero tantum, sed et multi alii confertim
Alexandriæ, in ea quæ dicta est persecutione, ad
quidem eodem quo Basilidi modo, Potamiæna eis

D

CAPUT VIII.

Origenem sustinuisse, ut seipsum castraret, ut scilicet
celibem peragere posset vitam.

Cum ad hunc modum Origenes Adamantius
Alexandrinæ fidelium scholæ præesset, rem quam-
dam aggredi ausus est, imperfectæ quidem illam
et juvenilis mentis, sed fidei castitatisque firmita-

intellige. Græci Christiani baptismum σφραγιδα,
signaculum, dixere.

tem et stabilitatem satis declarantem. Quoniam enim adhuc juvenis, non solum viris, sed et mulieribus docendo salutare prædicabat verbum, volens calumniam omnem fœdæ suspicionis præcidere, et simplicius dicto illo Salvatoris intellecto: *Sunt eunuchi* **353** *quidam, qui seipsos castrarunt propter regnum cælorum* ⁵², adimplere id reipsa in animo habens, seipsum castravit: summa cura et diligentia familiares suos id factum celare studens, quod tamen difficile factu erat. Per multis enim ea res innouit. Quam ubi etiam loci ejus episcopus Demetrius rescivit, cum facinus tale est admiratus, tum fervore tantæ fidei non improbandum esse ducens, bono eum esse animo, nihilque eam ob rem metuere jussit. Atque tum quidem tali erga eum animo fuit episcopus. Procedente vero deinceps tempore, cum hominem ubique celebrari laudarique videret, humano quodam affectu seductus, ad episcopos scribens, premere atque obscurare famam est conatus, cœtumque hujusmodi absurdum in litteris suis exposuit. Cæterum cum in Palæstina, Hierosolymorum et Cæsareæ episcopi, gloria et dignitate cæteris præstabiliores, Origenem majore dignum duxissent honore, eaque de causa per manuum impositionem in presbyterorum ordinem cooptassent, ex eo tempore gloria ejus crescente, nomineque et laude virtutis atque sapientiæ apud omnes fere homines maxime invalescente: Demetrius, quia non haberet, quod in tanto viro reprehenderet, id quod ille aliquando per juvenilem imperitiam fecerat, ad gravem traxit calumniam: et aliquantum etiam eos qui illum dignitate presbyteri ornaverant, notavit. Verum serius hæc Demetrius est exorsus; ille enim impigre cum omnibus, qui ad se venirent, doctrinam communicabat, tempus omne et studium discipulis suis impertiens. Interea Severus decem et octo annis imperio flagitiose administrato, Antoninum Caracallam filium suum successorem habuit.

CAPUT IX.

De admirandis Narcissi Hierosolymorum episcopi miraculis.

Ea tempestate Alexander, ex illis unus qui plurima in persecutione sub Severo pro vera pietate sustinerant, a Deo servatus, administrationem ecclesiæ Hierosolymitanæ suscepit: Narcisso, qui ibi munus id gesserat, adhuc superstitie. De quo Narcisso ejus loci homines cum multa alia admiranda opera memorant, tum hoc etiam in litteras relatum tradunt. Dicunt enim, ad **354** vesperam Paschæ oleum ad usum lucernarum defecisse: quod cum populus ægre ferret, Narcissum mandasse, ut ejus rei ministri ex propinquo puteo aquam haurirent, atque ad se afferrent. Hoc sic factu, illum precatum esse, aquæ benedixisse, et germana certa que fide, ut in lucernas infunde-

⁵² Matth. xix, 12.

Α κῆς, πίστειος δ' οὖν καὶ σώφρωνος βίου καθυπογράφον στέρροτητα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ μόνον ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ γυναιξὶ νέος ὢν ἔτι τὸν σωτήριον ὠμίλει λόγῳ, πᾶσαν αἰσχρᾶς ὑπονοίας περικίρειν ἐθέλων διαβολῆν τοῖς ἀπίστοις, ἀπλούστερον ἐκλαβόμενος τὴν σωτήριον ἐκείνην φωνήν, τὸ, Εἰσὶν εὐνοῦχοι οἱ τινὲς εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ τὴν ἐντολὴν ἐκπληρῶσαι θύμῳ καὶ ἔργῳι, ἀπέτεμεν ἑαυτὸν· ὅτι μάλιστα διὰ σπουδῆς φροντίσας τοὺς περὶ αὐτὸν γνωρίμους διαλαβῶν· τὸ δ' ἄρα ἤκιστα ἦν εὐχερὴς· καὶ πολλοῖς μὴ γὰρ ἔγνωστο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τῆς παροικίας πρεσβυτερος Δημήτριος ἔγνω, τῆς μὲν τόλμης ἐθαύμασεν· ἐκδοχῆς δὲ τὸ ζῆλον τῆς περὶ αὐτὸν πίστειος ἀξίως, θαρρῆν τε ἐκέλευε, καὶ τοῦ ἔργου μᾶλλον ἀδίκῃ ἔχθεσθαι προὔρρετο. Καὶ τότε μὲν οὕτω γνώμῃ εἶχε περὶ αὐτὸν ὁ ἐπίσκοπος· χρόνῳ δὲ προσιόντων αὐτὸν ἀπανταχοῦ ὡς λαμπρὸν τε καὶ μέγῃ ἐπιδοῶμενον, κάσχευε τε καὶ αὐτὸς ἀνθρώπων, καὶ τοῖς ἐπισκόποις γραφῶν, τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ἀκαυροῦν ἐπειράτο, τὸ ἀποπον τοῦ ἐγγχειρήματος καταλέγων τοῖς γράμμασιν. Ἐπεὶ τοί γε οἱ δόξῃ καὶ τιμῇ κατὰ Παλαιστίνην ἐπίσκοποι Καισαρείας καὶ Ἱεροσολύμων, ἀξίον ὑπερίτερας τιμῆς θαυμάσαντες, χεῖρας τε ἐπέθηκεν, καὶ τῶν τοῦ πρεσβυτερίου πρεσβυτέρων ἤξιον· ἐκ τοίνυν τούτου, καὶ μέγα δόξης προήκοντα, ὄνομά τε καὶ κλέος ἀρετῆς καὶ σοφίας παρὰ πᾶσι σχεδὸν ἀνθρώποις μέγιστον κεκτημένον ἤκιστα Δημήτριος ἄλλο τε ἔχων καταγερῆν τοῦ ἀνδρος, τοῦ πρόκαλοι τολμηθέντος τῆ νεανικῆ ἡλικίᾳ δεινὴν ἐποιεῖτο διαβολήν, ἡρέμα τοῖς ἐπὶ τὸ πρεσβυτερίον καλοῦντας συμπεριληψίαν ταῖς μύμησιν. Ἄλλ' ὅψι ποτε ταῦτα· τότε γὰρ μὴ ἀόκνως πᾶσι τοῖς πρεσβυτέροις τὸ τῆς διδασκαλίας ἐπιέρρει νᾶμα, τὴν πᾶσαν σχολὴν τοῖς ὡς αὐτῷ φοιτῶσιν ἐνδιατρίβων. Ἐν τούτῳ δὲ Σαυῆρος ἐκὶν πρὸς θεῶν ἔτσι μοχθηρῶς τῆ ἐξουσίᾳ χρησάμενος, τῷ παιδί Ἀντωνίνῳ αὐτὴν καταλείπει, ὃς δὲ καὶ Καρακόλλος ἐπακλήθη.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Περὶ τῶν κατὰ Νάρκισσον παραδόξων θαυμάτων, ὃς Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος ἔσ.

Κατ' ἐκεῖνο τοίνυν καιροῦ Ἀλέξανδρος εἰς ἑν τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας κλειστά καθόντων τῷ κατὰ Σαυῆρον διωγμῷ, πρὸς Θεοῦ δὲ τηρηθείς, τῆς Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας τοὺς οἰακας ἐγγχειρίζεται, ἐπὶ Ναρκίσσον, ὃς ἦν ἐκεῖ πρότερον, περιάντος τῷ βίῳ· ὑπὲρ οὐ πολλὰ μὲν οἱ ἐκείσει μνήμης ἔργα παραδόξῃ δικαιοῦσιν, ἐν οἷς καὶ τοῦτο προσιστοροῦσι. Φασὶ καὶ γὰρ ὡς κατὰ τὴν ἰσπέραν τοῦ Πάσχα ἡλείου τι πρὸς χρεῖαν τῶν θρυαλλίδων ἐπιλιπεῖν· ἐν δευτέρῳ δὲ τοῦτο ποιουμένου τοῦ πλήθους, κελῦσαι τὸν Νάρκισσον, ἐκ τοῦ πάρακειμένου φρίατος ἀπαντῆσαι τοῖς περὶ ταῦτα διακονοῦμένοις ὕδωρ, καὶ ὡς αὐτῷ ἀγαγεῖν. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο παραχρῆμα ἐγένετο, ἐπιέχασθαι μὲν καὶ εὐλογῆσαι τὸ ὕδωρ· εἶτα πίστι

γνωσίᾳ καλεῦσαι κατὰ τῶν λύχνων ἔγχεϊν. Καὶ ὡς ἄ
 ἐκείνου δεδρακότων, θείᾳ δυνάμει τὸ ὕδωρ εἰς ἑλαίου
 φύσιν αὐτίκα μεταστοιχειωθῆναι καὶ χρώματι καὶ
 ποιότητι ὡς καὶ τῷ πυρὶ παρέχειν καινὴν τινα
 φωταύγειαν ἀκατάμετον. Ἐξ οὗ καὶ πολλοὶ εἰς
 θαύματος χάριν ἄχρι δὴ πολλοῦ ἐφυλάττετο. Πολλὰ
 δὲ καὶ ἄλλα περὶ τῆς τοῦ βίου ἀγωγῆς αὐτοῦ ἀξία
 μνήμης διαβρulloῦσιν ὧν ἐπίσημον καὶ τότε ἐμ-
 φέρεται ἁνθρώπι' ἅττα φαῦλα, σύντροφα μὲν
 ἀπίστη μοχθηρίᾳ, κακοῖς δὲ μυρίοις τὸ ζῆν διαν-
 τλοῦντα, τὸ τοῦ ἁνθρώπου εἰδοῦτος ἐνέδοστον, δεδοικότες
 μὴ δίκας ἀλόντες εἰς αἰσχροῖς ἐπραττον ἀποτίσωσι,
 μπεπυργίαν τινὰ συσχεύσαντες, διενὴν ἰποίουσιν
 αὐτῷ τὴν διαβολὴν. Τὰ πιστὰ δὲ λέγειν παρέχοντες
 ἔνοιαν, ὄρακοις τῶν συκοφαντικῶν ὡς ἀληθῆς εἶη
 κατασφαλίζοντο. Καὶ ὁ μὲν ἢ μὴν πυρὸς δαπάνημα
 γένοιτο ὁ δὲ καλαμναία νόσφ' διαφθοραῖν ὁ δὲ
 τρίτος, ἢ μὴν τὰς ὄψεις παρῶσι ἀποβαλεῖν ὄμνον.
 Καίπερ δ' οὕτως τάσφαλις τοῖς ὄρακοις ὑπισχυομέ-
 νους οὐδὲν προσέχειν ἔν, ἀκριβῶς εἰδοῦτες τὸ τε σώ-
 φρον τάνδρος, καὶ τὴν ὡς ἐπίπαν λάμπουσαν ἀρε-
 τὴν τοῦ Ναρκίσσου. Ἐκείνος δ' οὖν τὴν τῶν ἁν-
 θρώπων μοχθηρίαν μὴ οἶός τε ὧν φέρειν, ἄλλως δὲ καὶ
 τὸν ἔσυχον καὶ ἀκράγμονα βίαν μεταδίδωσκον, φιλο-
 σόφως τε ζῆν ἔραμίον, τὸ πλῆθος ἅπαν παραλογι-
 σάμενος διαδράς, ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσιν ἄφανῆς ἔν.
 Κακίονος μὲν οὕτως εἶχε καὶ διατριβῆς καὶ δικαίας.
 Ὅ γε μὴν μέγας τῆς δίκης ὀφθαλμὸς οὐδαμῶς ἤρε-
 μεῖ ὁ δὲ ἄλίστορας ἐκείνου μέτευσιν ὅσον τά-
 χος ὁ καὶ οἷς ἐβλώσαν ἐπωροῦντες, ἰκανῶς κατα-
 δίσσει. Ὁ μὲν οὖν πρῶτος, ἐξ οὐδεμιᾶς προφάσεως
 ἑὸς σκυνθῆρος τοῦ λύχνου ἀποσκιότησαντος, τῆς
 αἰκίας ὑπαρθείσης αὐτῷ, καγγυεὶ καταφλέγεται
 πυρὸς δαπάνη κατὰ δόξαν σὺν παρουσίᾳ πάσῃ καὶ
 τοῖς κατὰ γένος αὐτῷ προσέκεισε γιγνοῦς ὁ δ'
 ἀθρόον δεινῆ νόσφ' ἐσκαψέσθαι καθ' ἅπαντος σώμα-
 τος βάλλεται ὁ δὲ τρίτος, τὴν ἐκβασιν τῶν δεινῶν
 ἐν ἐκείνοις σκοπήσας, καὶ τὸ ταχύπευον τῆς θείας
 δίκης τοῦ πάντων ἑρόρου Θεοῦ, τὰ κοινῆ σφίσει
 τάνδρι τοῦ σκαλωρημέου εὐθύς ὠμολόγη. Οἰμωγῆς δὲ
 καὶ δάκρυσιν οὐ δειλεῖν, ἕως οὗ τὸ φῶς τῶν ὀμ-
 μάτων ἀπορρῦεν ἔγνω. Καὶ οἱ μὲν οὕτω τῆς κατὰ
 τοῦ ἁνθρώπου ἀπάναντο ψευδορκίας.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Ὡς Ἀλέξανδρος Καισαρείας ἐπίσκοπος χρη-
 σμῶ θείῳ εἰς τὴν Ἱεροσολύμων μετετίθη
 καθέδραν, ἔτι ζῶντος τοῦ προῦ αὐτοῦ Ναρκί-
 σσου καὶ δύο ἅμα ὄντες, τὰ τῆς Ἐκκλη-
 σίας δεῖξιν καὶ περὶ τῶν Ἀλεξάνδρου
 συγγραμμάτων.

Τοῦ δὲ Ναρκίσσου δρασμῶ χρησαμένου, καὶ ἐς
 πολὺ τοῦ χρόνου ἐν τῷ ἀφανεί καθιστώτος, τοῖς τῶν
 ἐκκλησιῶν ἡγουμένοις δόξαν οὕτω, ἐπὶ χειροτονίας
 ἑτέρου ἐτραπέοντο καὶ λίγῃ τινὶ τῶν κλησιν τῆς
 Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἐπιστασίαν ἐπέταπον ὁ
 οὗ μετ' ὀλίγον ἀπειπαμένου τὸ ζῆν διάδοχος Γερ-
 μανίων ὄνομα ἦν. Καὶ τούτου τρίτος πάλιν ἑτερος
 ὄνομα Γόρδιος ἔρ' οὗ ὡς ἐκ τινὸς ποθεν ἀναδιδί-

retur, jussisse. Quare ut jusserat peracta, divina
 vi et efficacia aqua derepente in olei naturam co-
 lore et qualitate versa, igni novam quamdam cla-
 rioremque lucem præbuit. Ex quo tempore id
 oleum a multis miraculi gratia diutissime est ser-
 vatum. Plura præterea de vitæ ejus instituto me-
 moratu digna referunt, in quibus et illud præcla-
 rum est. Homines quidam mali, qui per flagitia
 omnia et scelera innumera vitam exegerant, con-
 stantiam et severitatem viri noverant. Itaque ju-
 dicium ejus timentes, ne in fædo deprehensi faci-
 nore, quas meriti essent, luerent pœnas, fallaciam
 quamdam anteverentes comminiscuntur, et gravem
 ei impingunt calumniam. Atque ut opinionem
 se vera dicere apud homines consequerentur, syoophantiam
 perjurio confirmant : diris quoque sese,
 si fallerent, devoventes : primus quidem, ut igni
 conflagraret ; secudus, ut sontoico detestabilique
 morbo periret ; tertius vero, ut oculis privaretur.
 Et quamvis illi calumniam juramenti et execra-
 tionis obtentu contemissent, nemo tamen eis fidem
 habebat : quippe omnibus Narcissi castitas et vir-
 tus spectata erat. Ille autem, cum improbitatem
 tantam hominum eorum ferre nequiret, aliterque
 a negotiis semotam, quietam, philosophicamque
 vitam persequeretur, multitudine, arte quadam
 decepta, profugit, atque annis multis non compa-
 ruit. Et ille quidem ita vitam, ac deinde disces-
 sionem instituerat. Cæterum magnus ille vindictæ
 oculus nequaquam cunctabatur, sed quam celer-
 rime pestiferos et perniciosos illos homines com-
 prehensos, malis eis quibus seipsos juramento
 interposito obstrinxerant, maxime devinxit. Pri-
 mus igitur nulla prope de causa, scintilla unica a
 lucerna prosiliente domo succensa, una cum omni-
 bus genere sibi propinquis, atque etiam cum sub-
 stantia omni, miserabiliter præter opinionem omnem
 comburitur. **355** Secundus morbo gravissimo, qui
 totum ejus corpus invasit, corripitur. Tertius
 porro, cum tam gravem et durum in illis exitum rei
 videret, et celeritatem omnia speculantis divinæ
 vindictæ consideraret, quæ communiter inter se,
 per dolum et malitiam, contra virum optimum
 lacrymarumque prius modum fecit, quam una
 eam illis oculatorum vim et aciem diffuere sensit. Sic illi dignum perjuri tulere pretium.

D

CAPUT X.

Ut Alexander Cæsarex episcopus, oraculo divino ad Hierosolymorum episcopatum sit traductus, vivente adhuc decessore ejus Narcisso : utque duo simul episcopi ecclesiam ibi rexerint : et de Alexandri scriptis.

Cum vero Narcissus profugus longo tempore non appareret, ecclesiarum antistitibus visum est, alium episcopum ordinare. Ita illi Dium quemdam Hierosolymorum præficiunt Ecclesiæ : cui, quod non multo post decessit, Germanion successor sufficitur, atque huic rursus tertius succedit Gordius. Sub quo Hierosolymis subito, veluti ex quadam reviscientia præsto adest Narcissus, epi-

scopatumque Ecclesiæ ibi, fratribus plurimum cogentibus, recipit. Multum porro venerationis ei accesserat, ex philosophico illo secessu: et propter alia plurima bona, etiam ex vindicta illa nefariorum hominum, qua eum etiam absentem Deus fuerat dignatus. Quandoquidem autem propter ætatem decrepitam (jam enim centum et sex annos vixerat) ministerium suum obire nequibat: Alexandrum, quem diximus, alterius provinciæ episcopum, una cum Narcisso, providentia et dispositio divina Hierosolymitanæ Ecclesiæ præficit, noctu per visionem ei designans omnia. Qua etiam ille, veluti divinum aliquod oraculum perficiens, ex ipsa Cappadocia, ubi episcopatum gerebat, excitus, Hierosolymitanam professionem precationis ergo, atque ut res ibi peractas cognosceret, suscepit. Itaque fratres Hierosolymis, affectione amica et pia, Alexandrum domum redire passi non sunt: ex alia videlicet, quæ eis noctu fuerat oblata, et idem bonis ibi omnibus denuntiaverat, revelatione. Acceperant etiam, cum extra portas obviam ei honoris ego progressi fuisset, cœlitus vocem, dicentem: Quem vobis gratia divina misit, eam ultro suscipite episcopum. **356** Hoc ubi sic factum est, finitimis episcopis etiam, qui circumcirca ecclesias regebant, designationi ei acquiescendum esse visum est. Quamobrem cogentes, ut ibi maneret, ei necessitatem imposuerunt, annuente etiam ipso Narcisso. Ejusmodi communis cum Narcisso episcopatus administrationis, Alexander quoque ipse in epistola ad Antinoitas (1) ab ipso scripta, circa finem hisce verbis meminit: « Salutat vos Narcissus, qui ante me locum episcopatus hujus tenuit: et nunc ad centum et sedecim annos vita extracta, orationibus mecum incumbit, cohortans vos mecum, ut consentientes idem sapiatis. » Mentionem etiam Alexander Asclepiadæ facit, qui Antiochiæ Serapioni successit, cujus paulo ante quoque in hæresi secundum Phryges meminimus. Verba ejus sic habent: « Alexanderservus et vincetus Jesu Christi, beatæ Antiochenorum ecclesiæ in Domino salutem. Facilia mihi et levia Dominus, custodiæ meæ tempore, vincula effecit, cum intellexissem, sanctæ vestræ Antiochenæ ecclesiæ episcopatum, divina providentia, Asclepiadæ propter eximiam fidem maxime idoneo, demandatum esse. » Eam epistolam per Clementem, quem etiam commendat, se ad eos mittere, hisce verbis indicat: « Litteras hæc, domini fratresque mei, ad vos misi, cum Clemente presbytero beatissimo, insigni spectataque virtute prædito viro, quem vos novistis, atque etiam amplius cognoscetis. Is cum hic esset, per providentiam et visitationem Domini, confirmavit atque auxit Ecclesiam Dei. » Idem Clementis quoque et Pantæni, ut familiarium sibi virorum, in

(1) Antinous, Ἀντίνοος, Ægypti urbs, in honorem Antinoi, ut supra dictum est, ab Adriano imper.

Λ σεις φανεῖς Νάρκισσος, τῶν ἀδελφῶν ὡς κλειστὰ βίασαμένων ἐπὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας προστασίαν ἀνέδεικταιν. Ἐπιμᾶλλον τε ἦν αἰδέσιμος τῆς τ' ἐπιχωρήσεως καὶ φιλοσοφίας, καὶ πρὸς ἄλλοις κλειστοῖς χρῆστοῖς, οἷς καὶ πρὸς Θεοῦ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνοις τοιαύτης δίκης ἤξιωτο, καὶ ταῦτα διμὴ παρών. Ἐπὶ δὲ χρόνῳ διὰ λιπκρὸν γῆρας (ζ' γὰρ πρὸς τοῖς ἑκατὸν ἔτη διάξησεν), οὐχ οἷός τι ἦν λειτουργεῖν, τὸν εἰρημνὸν Ἀλέξανδρον ἰσχυρῶς ἐπαρχίας ἐπίσκοπον ὄντα, οἷα τις οἰκονομῆσα Ναρκίσσῳ ἐπὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἱερουσολιμίτικον ἐπιστάσιαν, νύκτωρ αὐτῷ πάντα καταπραῖναι. Ταύτη τοι καὶ ὡς τινα θεῖον χρῆμα ἐκταλῶν, ἐκ τῆς Καππαδοκίᾳ ἀπάρας, ἐν ᾗ καὶ τῆ ἐπισκοπῆν εἶχε, τῆς ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εὐχῆς χάριν καὶ ἱστορίας τῶν ἐκείσε ἱερῶς πεπραγμένων ἤπειτο. Οἱ τοίνυν ἐκείσε ἀδελφοὶ φιλοφρόνως διακρινθέντες, οὐκέτι καὶ τῆς οἰκαδὲ κατὰ ἐπίτροπον ἀπεσθαι, καθ' ἑτέραν δηλαδὴ ἀποκαλύψω, νύκτωρ δὴ καὶ αὐτοῖς ὀφείσκειν. καὶ ταυτὸ πᾶσι τοῖς ἐκείσε σπουδαίοις χρήσασαν. ἔλεγε δὲ ἡ ὄψις, ἔξω γαστρῶν πυλῶν, τὸν, ὃν ἡ χάρις ἐπίσκοπον ἐπέκειντο ἐπιμπεύ, ὑποδέχασθαι. Τοῦτο γενόμενον, καὶ τῶν ὁμόροις τῶν ἐπισκόπων οἱ τὰς περὶ εὐχῆς ἐπιτάσεις, δεῖν στέργειν λελόγιστο. Καὶ προσῆγον ἐαυτῶν, καὶ παρ' αὐτοῖς μῆνιν καταδείσαντο, συνεκνούσαντος αὐτοῖς καὶ Ναρκίσσου. Τῆς δὲ ταύτης σὺναμα Ναρκίσσῳ προεδρίας καὶ αὐτὸς που μνημονεύει Ἀλέξανδρος ἐν τῇ πρὸς Ἀντιοχείας ἐπιγραφῆσιν ἐπιστολῆς, πρὸς τῶν τῆσιν τοῦ γράμματος ταύτης κατὰ ῥῆμα διεξίω. « Ἀσπάζεσθαι ὑμᾶς Ναρκίσσος ὁ πρὸ ἐμοῦ διεκρινὸν τὸν τόπον τῆς ἐπίσκοπῆς, καὶ νῦν συνεξεταζόμενός μοι διὰ τῶν εὐχῶν, ἑκατὸν δέκα ἔξ ἔτη ἡνυκῶς. παρακλῆσιν ὑμᾶς ὁμοίως ἐμοὶ ὁμοφρονῆσαι. » Μένοντα δὲ καὶ Ἀσκληπιάδου Ἀλέξανδρος ὅς ἐν Ἀντιοχίᾳ Ἱερουσολιμίτικον διεδίξατο, οὐ μικρῶ προσθεν ἐν τῇ καὶ φρούρας αἰρήσει μάλιστα πεποιήμαι, γράφων οὕτως: « Ἀλέξανδρος ὁ δούλος καὶ δέσμιος Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆ μακαρίας Ἀντιοχίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἐν Κυρίῳ χαίρει. Ἐλοφρά μοι καὶ κοῦφα τὰ δεσμᾶ ὁ Κύριος ἰσχυρῶς κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εἰρηκῆς, πυθομένῳ τῆς ἐκείσε ὑμῶν τῶν Ἀντιοχίᾳ Ἐκκλησίας κατὰ τὴν θεῖαν πρόνοιαν, Ἀσκληπιάδην τὸν ἐπιτηδεύοντα καὶ ἀξίαν τῆς πίστεως τὴν ἐπισκοπῆν ἐγκειχαιρισμένον. » Ταύτην δὲ καὶ διὰ Κλήμεντος πέμπειν ἐπιστημνεται, ὃν καὶ συνίστησι, ταῦτα λέγων. « Ὑμῶν, κύριοι μου ἀδελφοὶ, τὰ γράμματα ἐπίσταλα διὰ Κλήμεντος τοῦ μακαριωτάτου πρεσβυτέρου, ἀνδρὸς ἐναρτέου καὶ δοκίμου. ὃν ἴστε καὶ ὑμῶς καὶ ἐπιγνώσεσθε. ὅς καὶ ἐνθάδε παρών, κατὰ τὴν πρόνοιαν καὶ ἐπισκοπῆν τοῦ δεσπότου, ἐπιστήμναι τε καὶ ἠξῆσαι τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν. » Ὁ δ' αὖτε καὶ Κλήμεντος καὶ Πανταίου ἐν τινι πρὸς Ὀρθρινὴν ἐπιστολῆ μνημονεύει ὡς γνωρίμων αὐτῶ τῶ ἀνδρῶν, λέγων. « Τοῦτο γὰρ θέλημα Θεοῦ, ὡς ἔ

δας, γίνουσα, ἵνα ἢ ἀπὸ προγόνων ἡμῖν φιλία μὴν
 ἀσυλος, μᾶλλον δὲ θερμότερα ἢ καὶ βεβαιότερα·
 πατέρας γὰρ ἴσμεν τοὺς μακαρίους τοὺς προσδεύ-
 σοντας· πρὸς οὓς μετ' ὀλίγον ἐσόμεθα· Πάνταινον
 τὸν μακάριον ὡς ἀληθῶς καὶ κύριον· καὶ τὸν ἱερὸν
 Κλήμαντα, κύριόν μου γενόμενον καὶ ὠφελήσαντά
 με· καὶ εἰ τις ἕτερος τοιοῦτος. Δι' ὧν σε ἔγνωρισα
 τὸν κατὰ πάντα ἀριστον καὶ κύριόν μου καὶ ἀδελ-
 φόν. » Γράφει δὲ καὶ πρὸς Ἀντιοχείς ἐτίραν ἐπι-
 στολήν· οὐ μὴν ἄλλὰ καὶ πρὸς Ὀριγῆν καὶ ὑπὲρ
 Ὀριγῆνους κατὰ Δημητρίου· ὅτι προσμαουροῦντος
 Δημητρίου πρεσβύτερον αὐτὸν ἔχειροτόνησεν. Καὶ
 ἄλλα δὲ αὐτοῦ πρὸς διαφόρους ἐπιστολαὶ φέρονται.
 Τῷ δ' ἐβδόμῳ Δακίου διωγμῷ αὐθις τοῖς ἡγεμονι-
 κοῖς παροστάς δικασταῖοις, Ἀλέξανδρος στεινερίου
 κείνεται, σιμῶν γάρκα καὶ λιπαρῶ διαπρίπων,
 ἐχθραὶ εἰς Καισάρειαν· ἔνθα χρόνιος καθειρχθεὶς τὸν
 διὰ μαρτυρίου στίβανον ἀπηνέγκαστο.

epistola ad Origenem meminit, ita scribens : « Hæc enim voluntas Dei, ut scis, fuit, ut quæ a majoribus nostris ad nos pervenit amicitia, sarta tecta, seu potius ferventior firmiorque esset. Patres siquidem agnoscimus beatos illos, qui nos præceserunt, viros : cum quibus nos brevi futuri sumus. Pantænium dico, illum vere beatum et dominum : et sacrum Clementem dominum meum, et bene de me meritum : et si quis præterea fuit ejusmodi, per quos te omnibus modis optimum dominum et fratrem meum cognovi. » Scripsit quoque aliam ad Antiochenos epistolam, aliam itidem ad Origenem, et rursus aliam contra Demetrium pro Origene ; 357 quod videlicet Origenem, Demetrio bonum ei perhibente testimonium, presbyterum creavit. Sed et aliæ ejus ad alios circumferuntur epistolæ. In persecutione autem septima sub Decio, Alexander rursus ad præsidis productus tribunal, causam dicendo judicii periculum subiit, gravi et prope decrepita senectute venerandus : Cæsareamque ductus, atque ibi aliquandiu in carcere servatus, coronam martyrii reportavit,

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

CAPIT XI.

Περὶ τῆς Ὀριγῆνους εἰς τὰς Γραφὰς ἐπιδό-
 σεως· καὶ περὶ τῶν Ἑξακλῶν παρ' αὐτῷ
 λεγομένων ἐκδόσεων.

De Ouigenis in sacris Litteris profectu, et de sextupla ab eo dicta Scripturarum translatione.

Τῷ δ' Ὀριγῆνι ἔρωσ ἐνσκήπτει, Ζεφυρίνου τῆς
 Ἐκκλησίας ηγουμένου, τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἰδεῖν.
 Γενόμενος δὲ καὶ οὐ πολὺ χρόνου ἐκείσε μεμενηκὸς,
 εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου αὐθις ἐπάνεισι, καὶ τοῦ τῆς
 κατασχέσεως λόγου ἐξῆρχε, Δημητρίου ἀντιβολούν-
 τος τοῦ ἔργου σπουδαιότερον ἔχεισθαι. Ἐκεῖνος δ'
 αὐτὸν ὁρῶν τῆς τε βαθυτέρας διανοίας τῶν νοημά-
 των Γραφῆς ἀπασχολούμενον, μηδὲ πνεῖν ἰώντων
 τῶν ὁσημέραι παρ' αὐτῷ φοιτῶντων ἐξ ἰωθινοῦ
 ἔχρι δὲ καὶ ἰσπέρας αὐτῆς, τί ποιῶ ; Διαινῶμαι τὰ
 πλήθη· καὶ Ἡρακλᾶ μὲν τῷ τῶν φοιτητῶν ἐκκρίτω,
 ὡς ἀνδρὶ τε λογιστάτῳ καὶ περὶ τὰ θεῖα οὐκ ἐλαχί-
 στην εἰσεννηχοτὶ σπουδῆν, καὶ τῷ φιλοσοφεῖν λαμ-
 πρῶς ἐπιβάλλοντι, συναργῶ ἐχρητὸ τῆς κατασχέσεως·
 καὶ δὲ τὰ μὲν εἰσαγωγικὰ τῶν ἀπὸ στοιχειουμένων
 τῆ πίστεως ἐκείνῳ ἐνήκεν· ἰαυτῷ δὲ τῶν ἐν εἰξὶ τὴν
 ἀκράσιν ἐφυλάξατο. Ἐπὶ τόσον δ' ἢ τῶν θείων
 λόγων αὐτῷ ἐξέτασις ἀπακρίβωτο. ὡς καὶ τὴν
 Ἑβραίων γλῶτταν ἀσκήσαι, καὶ τὰς πρωτοτύπους
 παρ' αὐτοῖς βίβλους Ἑβραϊκοῖς κτήσασθαι γράμμα-
 σιν· ἀνιχνεύσαι γε μὴν καὶ πάσας τὰς ἐκδόσεις τῶν
 παρὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα τὰς ἱερὰς ἡρμηνευκῶτων
 Γραφῆς, καὶ τινὰς ἐτίρας παρὰ τὰς καταμαξευμέ-
 νας ἡρμηνείας ἐναλλαττούσας, τὰς Ἀκύλα καὶ Συμ-
 μάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἐκδόσεις, εὐρεῖν, ἐκ τινῶν
 ἀπορρήτων γῆς μυθῶν τὸν ἐκπαλαί διαδιδρασκούσας
 χρόνον, εἰς φῶς ἀγαγόντα. Δι' ὧν καὶ τὴν τῶν Ἑξ-
 ακλῶν παρ' αὐτῷ λεγομένων σπουδῆν ἐτεχνάσατο.
 Τίς δὲ ἢ τούτων δύνναμις, ἐντύθει γνωσόμεθα.
 Συναργῶν γὰρ τὰς ἐκδόσεις τῆς ἱερᾶς Γραφῆς,
 δεσὰ γεγόνασι, πρῶτον μὲν τῶν ο', εἶτα καὶ τῶν
 μετὰ Χριστὸν γενομένων, ὧν τὴν μὲν Ἰουδαῖος τις
 Ἀκύλας ἔνομα πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν μετερῶθύμειτε,

Origeni autem Romanæ urbis visendæ, cum ibi Zephyrinus Ecclesiam regeret, cupido incessit. Ubi cum non ita diu mansisset, et inde Alexandriam rediisset, doctrinæ atque institutioni, ut catechumenorum magister, ibi præfuit, Demetrii rogatu adductus, ut eo majore studio operi ei incumberet. Cum vero animadverteret, abstrusiori se Scripturæ sensui scrutando atque eruendo, ita ut volebat, vacare non posse, quod ne respirare quidem liberius ei liceret, per eos qui quotidie a sole orto ad vesperam usque scholam ejus frequentabant ; faciendum sibi putavit, ut tantam multitudinem divideret, et Heraclum, ex sectatoribus suis præcipuum, virum doctissimum, qui in disciplinis philosophicis et sacrarum Litterarum eruditione plurimum collocaverat studii, sibi in instituendo socium et adiutorem ascisceret. Ita factum, ut primum laborem eorum docendorum, qui fidei elementa nuper assecuti essent, illi demandaret : sibi ipsi vero provinciam eos instituendi qui perfectione essent, divinamque doctrinam veluti in habitum deduxissent, reservaret. Usque eo autem accuratam sacrorum oraculorum inquisitionem et studium produxit, ut Hebraicam etiam addisceret linguam, et Hebraicos libros ad prima exemplaria descriptos conquiret : insuper etiam omnes translationes diversas eorum qui post Septuaginta Scripturas verterant, ac præter eas quæ in usu erant, Aquilæ scilicet, Symmachi, et Theodotionis editiones, alias inveniret et ex occultis abstrusisque terræ recessibus, ubi longissimo latuerant tempore, in lucem proferret. 358 Ex quibus omnibus opus quod ab eo Hexaplum sive

Sextuplum inscriptum est, composuit : cujus A operis quæ vis et ratio sit, ex sequentibus intelligitur verbis. Translationes sacræ Scripturæ, quæcunque exstarent, collegit. Primam quidem Septuaginta interpretum, deinde eorum qui post Christum natum fuere, Aquilæ Judæi cujusdam, qui eam Græcè vertit, post hunc Symmachi, aliam rursus Theodotionis, et aliam deinceps innominati atque incerti cujuspian auctoris : qui sane omnes Hebraici et Græci sermonis egregie periti fuere. Quarum translationum quamdam se Nicopoli (1), quæ ad Actium sita est, atque aliam alio tali quodam loco invenisse scribit. In Psalmorum autem Hexaplis, post quatuor celebriores editiones non quintam solum, sed et sextam, atque adeo septimam translationem se apposuisse ostendit, Je-

και μετ' αὐτὸν Σύμμαχος· ἄλλην δὲ Θεοδοτίων, καὶ ἑτεροὺς τὶς ἀνωνύμους ἐκδεδώκασι, σοφοὶ γὰρ καὶ κατ' ἄμφω δὴ τὰς παιδεύσεις ὄντες, τὴν Ἑβραϊδα τε καὶ τὴν Ἑλληνα· ὧν αὐτὸς τὴν μὲν φησὶν εὐρεῖν ἢ πρὸς Ἀκτίω Νικοπόλει, τὴν δ' ἐν ἑτέρῳ τοῦδε τόπῳ. Ἐν δὲ τοῖς Ἑξαπλοῖς τῶν Ψαλμῶν μετὰ τὰς τέσσαρας ἐπισήμους ἐκδόσεις οὐ πέμπτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕκτην καὶ ἑβδόμην παραθεῖς ἑρμηνείαν ἐπισημαίνεται, ὡς ἐν Ἱερικοῖ εὐρημέναις ἐν πύθι κατὰ τοὺς χρόνους Ἀντωνίου υἱοῦ Σευῆρου. Τῆς τοίνυν τοιαύτης πάσης ἐκδόσεως εἴπου ἑρμηνείας τῶν παλαιῶν, ἀντιπαραθεῖς ἀλλήλαις, καὶ διαλὼν ἐμὴ ἐκάστη σελίδι μετὰ καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς παρασημαίωσις, κἀντιῦθεν τὴν ἀκριβῆ τῆς Γραφῆς ἔνοιαν, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν τῶν ἑρμηνεῶν διαφωνίαν ἢ συμφωνίαν ἀσφαλίσάμενος, τὰ τῶν Ἑξαπλῶν ἐπὶ ἀντίγραφα καταλείπει· ἰδίως τὴν Ἀκύλα καὶ Συμμάχου καὶ Θεοδοτίωνος ἐκδοσὶν ἅμα τοῖς ἑ ἐν τοῖς Τετρασσοῖς ὀνομασθεῖσιν αὐτῷ κατασκευασίας.

CAPUT XII.
De Symmacho interprete, et discipulis Origenis.

Sciendum porro, Symmachum interpretem Ebionitarum sectæ fuisse, quæ (sicuti in superioribus exposuimus) inopes quasdam et mendicæ opinio-

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.
Περὶ Συμμάχου τοῦ ἑρμηνεύου καὶ τῶν μαθητῶν Ὀριγίνους.

Εἶδέναι μόντοι χριῶν, ὡς τῶν ἑρμηνευτῶν ὁ Ἰερμαχος τῆς Ἐβιωναίων αἵρέσεως ἦν· ἢ δὲ, ὡς ἔωθεν διαλάβομεν, πτωχὰ τινα καὶ εὐτελεῖ περι Ἰησοῦ δόξαζούσα ἦν· ψιλὸν γὰρ ἀνθρώπου τὸν Ἰησοῦν εἶπεν εἶναι· καὶ ἐξ Ἰησοῦ καὶ Μαρίας τῆς ἀρχῆς ἐσχηκέναι· οἱ καὶ τὸν νόμον Ἰουδαϊκώτερον φιλοῦντων χρῆναι ἀπισχυρίζοντο. Ἐξέδοτο δὲ ὁ Σύμμαχος ὑπομνήματα καὶ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἀπ' οὗ καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν συνιστῆναι κρατύνειν δοκεῖ. Τὰ δὲ τοιαῦτα ὑπομνήματα μετὰ τῶν ἄλλων ἑρμηνεῶν Συμμάχου εἰς τὰς Γραφὰς Ὀριγίνους ἰστορήσε παρά τινος Ἰουλιανῆς γυναικὸς εἰληφέναι· ἥτις καλὴν ἐκείνας ἐξ αὐτοῦ τοῦ συγγραμμένου διαδεξάμενη, εἶχε παρ' ἑαυτῆς καὶ ἐπίσταται. Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Ἀμβρόσιος τὶς τὰ τῆς Οὐλεπίνου μάλα νοσῶν αἵρέσεως, πρὸς Ὀριγίνους ἀπαλογχθεῖς, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας φωτὶ περιληφθεῖς τὴν διάνοιαν, τῷ ἀκραιφνεῖ τῆς πίστεως λόγῳ πρόσκειται. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι τῆ τῶν λόγων παιδείᾳ Ὀριγίνους τὰ ὅσα κατακροτούμενοι, ἀπανταχῶς ἐπιότων, πειρὰν τινα τῆς περὶ λόγους αὐτοῦ ταπεινότητος κατιδέειν· οὐκ ὀλίγοι μόντοι καὶ τῶν ἐξ αἵρέσεως φιλοσόφων, καὶ ἄλλοι δὲ τῶν ἐπιφανῶν μετὰ σκευθῆς, ἔρρεον· καὶ ἅμφω τὰς φιλοσοφίας καθαρῶς ἐξασκούμενοι. Ὅσους γὰρ μὴ πρὸς ἀναλήψεις φιλοσοφῶν μαθημάτων δεξιῶς ἔχοντας εἶδρα, καὶ ἐπὶ γομετρίας καὶ ἀριθμητικῆς, καὶ τῶν ἄλλων τῆς παιδείας προσῆγε τὰ ἔργα· ἐτι δὲ καὶ εἰς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν αἵρέσεις ἐρρύθμιζε· καὶ τὰ ἐκείνων ἰστορεῖ ἐκδο-

(1) Euseb. lib. vi, cap. 17. Est ad Actium promontorium ab Augusto Cæsare exstructa Nicopo-

lis. Est item non longe ab Euxino sita ejusdem nominis civitas.

γούμενος, ὑπομνήματα εἰς ἕκαστα καταλείπων ὡς ἄνθρωπος ἐπιμαρτυροῦν τὸν ἀνθρώπου καὶ παρ' ἐκείνοις. Τῶν δὲ ἰδιωτικῶς ἔχοντων τινῶς καὶ ἐπὶ τὰ τῶν ἐγκυκλίων εἰσῆγε μαθήματα, οὐκ ὀλίγην ἐντεῦθεν φάσκων συνάγειν ἐπιτηδειότητα πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν μαθημάτων παρασκευὴν. Ὅθεν καὶ μάλιστα καὶ ἑαυτὸν ἐξ ἀναγκῆς εἰς τὴν τῶν κοσμικῶν μαθημάτων ἀσκήσιν, διὰ τοῦτο ἐνῆκε. Καὶ μαρτυροῦσιν οἱ τότε τῶν φιλοσόφων αὐτῷ συναμασάντες. Οἷς ἡ τοῦ ἀνθρώπου μέμηκα πολλὰ τοῖς συγγράμμασι, ποτὶ μὲν προσφωωθῆσιν αὐτῷ τοὺς σφετέρους λόγους, ἔστι δ' ὅτι καὶ εἰς ἐπίκρισιν ἀναφέρουσι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ Πορφυρίου, οἷα περὶ τῆς εἰς λόγους σκουδῆς Ὀριγίνους γράφει ὡς καὶ αὐτὸς περὶ τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἀσκήσεως Β περὶ αὐτοῦ ἱστορεῖ.

Καὶ τί θεῖ τῶν ἄλλων ; ὅπου γε καὶ ὁ ἐκ Σικελίας Πορφύριος πλείστην ὄσση καθ' ἡμῶν ἐντείνας σκουδῆν, καὶ τὰς θείας Γραφὰς ὡς μηδὲν οὐσας ἀπελῆγχεαι καὶ ἀκατρέπειν βουλομένοις, μνείαν τε τῶν ἐπὶ ταῦταις ἐσχολακῶν, καὶ τῶν εἰς βῆθος ἐξηγησάμενων ποιούμενος, ἐκεῖ μηδὲν εἶχε τοῖς δόγμασιν ἐγκαλεῖν, ἀπορίας λόγων, ἐπὶ τὸ λοιδορεῖν τρίπεται, καὶ τοῖς ἐξηγηταῖς ἐπάγει τὰς μέμφεις ἔν οἷς καὶ τὸν Ὀριγίνου κατὰ τὴν ἀπαλλῆν ἡλικίαν ἰδὼν, περῆται μὲν ὑβρεσι πλύνειν ὡς ἔλαθε δ' ὅμως παρέχων ἐκείνῳ τὴν σύστασιν, πῆ μὲν διεξιὼν ἀληθῆ, ὅπου λέγειν ἄλλως οὐκ ἔν ἐγχεροῦν ὡς δὲ λαθεῖν ὦπτε, καὶ μάλα ψευθέμενος. Ὡς μὲν γὰρ Χριστιανοῦ, κατηγορίαν ἐπίσταται ὡς δὲ φιλοσόφως ζῶντα, δια- C τράφειν ἐν τῷ θαυμάζειν. Οἷα γούν περὶ αὐτοῦ διεξιὼν, αὐτοῦ λέγοντος ἀκούειν χροῖων ὡς ἔστι δὲ περὶ τῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν Γραφῶν οὐκ ἀπόστασιν, λύσιν δὲ τινεὶ εὐρεῖν προθυμηθέντες, ἐπ' ἐξηγήσεις ἐτράποντο, ἀσυγλώστους καὶ ἀναρμόστους τοῖς γεγραμμένοις, οὐκ ἀπολογίαν μᾶλλον ὑπὲρ τῶν ὀθνησίων, παρεχόν δὲ καὶ ἐπαινον τοῖς οἰκείοις φερύσας. Αἰνίγματα γὰρ τὰ φανερώς παρὰ Μωυσεῖ λεγόμενα εἶναι κομμάσωντες, καὶ ἐπιθεσάσωντες ὡς θεσπισματα πλήρη κρυφίων μυστηρίων, διὰ τε τοῦ τύπου τὸ κριτικὸν τῆς ψυχῆς καταγοητεύσωντες, ἐπάγουσιν ἐξηγήσεις. » Εἶτα μετ' ὀλίγα ὡς ὁ δὲ τρέπας τῆς ἀτοκίας ἐξ ἀνθρώπου, ὡς καὶ γὰρ κομῆδῆ νέος ὡς ἐπὶ ἐπιτετύχηκα, σφῆδρα εὐδοκίμησωντος καὶ ἐπὶ δὲ ἔν καταλλοῖται συγγραμμάτων εὐδοκίμουντος, D παραλήθων, Ὀριγίνους ὡς κλέος παρὰ τοῖς διδασκαλίοις τούτων τῶν λόγων διαδίδοται. Ἀκροατῆς γὰρ οὗτος Ἀμμωνίου τοῦ πλείστην ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν χρόνοις ἐπίθεσιν ἐσχατοῦτος γεγονώς, εἰς μὲν τὴν τῶν λόγων ἐμπειρίαν πολλὴν παρὰ τοῦ διδασκάλου τὴν ὠφέλειαν ἐκτέησαστο ὡς δὲ τὴν ὀρθὴν τοῦ βίου προαίρεσιν τὴν ἐναντίαν ἐκείνῳ πορείαν ἐποιήσαστο. Ἀμμωνίος μὲν γὰρ, Χριστιανὸς ἐν Χριστιανοῖς ἀκατραφῆς τοῖς γένεσιν, ὅτι τοῦ φρονεῖν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἤψατο, εὐθύς πρὸς τὴν κατὰ νόμους πολιτείαν μετεβῆλτο. Ὀριγίνους δὲ Ἑλλῆν ἐν Ἑλλῆσι παιδευθεὶς λόγοις, πρὸς τὸ βάρβαρον ἐξέκειλε τολμαρῆμα, ὡς δὲ φέρον αὐτὸν τε καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις

nens, et commentarios in res quævis edens : ita ut apud philosophos quoque magnus haberetur. Quod si qui essent paulo rudiores, eos artes cyclicas docebat, magnam inde utilitatem comparari ad sacrarum disciplinarum doctrinam perhibens. Proindeque et seipsum necessitate quadam ad profanas litteras descendas descendisse testatus est. Confirmant hoc qui eo tempore cum eo enutuere philosophi, in quorum libris multa ejus invenitur mentio. Quandoque etiam illi libros ei suos dedicarunt, nonnunquam autem eos judicio ejus submiserunt.

CAPUT XIII.

Quæ Porphyrius de singulari Origenis in eloquentiæ et omnis generis artium doctrina studio scribat : quæ ipse quoque Origenes de suis in Græcorum litteris studiis commemoret.

Et quid opus est aliis? quando et Porphyrius et Sicilia progressus, qui plurimum studii ad id contulit, ut in Christianos inveheretur, et litteras divinas perinde atque nihil essent, reprehenderet et aboleret, mentionem inferens eorum qui in eis elaborarunt, earumque secretiorem sensum exposuerunt, cum nihil argumenti et verborum inopia haberet, quod contra nostra dogmata criminando afferret, ad convicia se convertens, et enarratores eorum carpens, 360 inter eos Origenem, quem in tenera ætate viderat, proscindere conatur. Qua tamen in re commendationem illius legitimam vel ingratiis affert, nunc quidem vera memorando, cum scilicet aliud quidquam dicere non posset : nunc vero mendacia confingendo, ubi se latere et fallere posse speraret. Siquidem eum ut Christianum criminatur : rursus vero, cum philosophice viventem describit, admiratur. Verum quæ de eo commemoret, rectius ex ipsius verbis intelliguntur : « Flagitiosæ improbitatis Judaicarum litterarum non abrogationem, sed solutionem quidam se inventuros sperantes, magna animorum alacritate ad expositiones et enarrationes se contulerunt, male cohærentes, ineptas et Scripturis ipsis minime congruentes, et non tam defensionem peregrinæ disciplinæ, quam quæstum et laudem auctoribus ipsis afferentes. Magno enim fastu, apud Mosen, pleraque obscure dicta, atque ænigmata prorsus esse, præ se ferentes : et divinorum oraculorum, quæ arcanorum sensuum et mysteriorum sint plena, auctoritatem eis tribuentes, judicio eorum arrogantis præstigiis fascinato, enarrationes ejuscemodi instituunt. » Et paulo post : « Hujus absurditatis exemplum ab Origene sumatur (in quem ego adolescentulus admodum incidi), magna tum gloria viro : sicuti etiamnum magnum ejus est, propter ea quæ post se reliquit librorum monumenta, apud eos præcipue qui talia docent homines, nomen. Cum enim Ammonii, qui ætate nostra in maximo fuit pretio, auditor esset, plurimum in eloquentia et disciplinis omnibus apud eum magister est progressus ; vivendi autem

instituto, contrariam illi secutus est viam. Ammonius namque Christianus, et a Christianis parentibus educatus, postquam sapere cœpit, philosophiamque attigit, illico ad legitimam vivendi rationem se contulit. Origenes autem Græcus, et Græcis eruditus disciplinis, animum ad barbaram appulit temeritatem, in qua seipsum et maturitatem, quam in politiore doctrina adeptus erat, ad quæstum exposuit: Christiane quidem ille et injuste atque impie vivens, in persuasionem autem religionis atque in studiis lucubrationibusque suis Græcos consecrans, et Græcorum dogmata peregrinis subjiciens fabulis. Semper enim versatus est in Platone, Numenio, Cronio, Apollophane, Longino, Moderato, Nicomacho. Plurimum etiam operæ in eorum libris posuit, qui inter ythagoricos excellent. Usus **361** quoque est Chæremonis Stoici et Cornuti libris, ex quibus allegoricum eorum quæ apud Græcos sunt mysteriorum enarrandi morem didicit, et Scripturis Judaicis accommodavit. » Hæc Porphyrius, in tertio eorum quos contra Christianos scripsit librorum, refert. In quibus ea quidem quæ de multijuga viri eruditione commemoravit, vera sunt; alia vero apertissime mentitur. Quid enim ille, more sycophantæ, non comminisceretur, qui contra Christianos ita est debacchatus? Ausus quippe est, Origenem affirmare a Græcorum superstitione transfugisse; Ammonium vero contra a veræ pietatis instituto ad peregrinam religionem transiisse: cum Origeni Christiana professio patria prorsus fuerit, sicut de eo statim a principio retulimus: Ammonius autem ad extremum usque spiritum constanter persuasionem fidei in Christum retinuerit, quemadmodum id lucubrationes ejus, quibus magnam laudem et gloriam est consecutus, manifesto testantur, præcipue vero commentarius ejus, qui de Mosis et Jesu consonantia inscriptus est; ac deinde alii, qui ejusdem generis apud studiosos asservantur. Atque hæc propterea adduxi, ut simul et sycophantiam calumniatoris refellerem, et quantus in externis disciplinis Origenes fuerit ostenderem. Quo nomine, quod scilicet nimium in eas operæ et studii collocaret, cum a nonnullis reprehensus esset, talibus ad eos in quadam epistola usus est verbis: « Posteaquam totus divinarum Litterarum doctrinæ incubui, fama que de judicio ac studio meo increbuit, proindeque frequenter ad me advenerunt, nunc quidem hæretici, nunc autem Græcarum litterarum studiosi, et philosophi in primis: visum mihi est, et hæreticorum dogmata et philosophorum, quæ se de veritate afferre pollicentur, placita perscrutari. Qua in re imitati sumus, qui nos præcedens multis plurimum attulit utilitatis, Pantænum, non parum artibus profanis instructum: et qui nunc in ordine est Alexan-

drinorum presbyterorum, Heraclæum, quem ego operam talibus litteris navantem apud philosophi magistrum reperi, cum quidem quinque annis ille prius sectator philosophi ejus fuisset, quam ego disciplinis talibus vacare inciperem. Quam ob causam cum antea communi vestitu usus fuisset, eo deposito, postea philosophi habitum sumpsit, quem etiam ad hunc usque diem gerit, neque libros gentilium etiamnum **362** evolvere pro viribus desistit. « Hæc de studio gentilium disciplinarum suo Origenes refert.

ἔξιν ἰκαπλήνυσε, κατὰ μὲν τὸν νόμον Χριστιανῶς ζῶν καὶ παρκαλύμωσ, κατὰ δὲ τὰς περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τοῦ θεοῦ δόξας Ἑλληνίζων τε, καὶ τὰ Ἑλλήνων τοῖς ὀθνηίοις ὑποβαλλόμενος μύθοις. Συνῆν τε γὰρ ἀεὶ τῷ Πλάτῳ· τοῖς τε Νουμηνίου καὶ Κρονίου, Ἀπολλοφάνους τε καὶ Λογγίνου καὶ Μοδεράτου, Νικομάχου τε καὶ τῶν ἐν τοῖς Πυθαγοραῖοις ἐλλογίμων ἀνδρῶν, ὡμίλει συγγράμμασιν. Ἐχρῆτο δὲ καὶ Χαιρήμονος τοῦ Στωϊκοῦ, Κορνοῦτου τε καὶ βίβλοις· παρ' ὧν τὸν μεταληπτικὸν τῶν παρ' Ἑλλήσι μυστηρίων τρόπον γνοῦς, ταῖς Ἰουδαίαις προσῆψε Γραφαῖς. » Ταῦτ' ἐν τῷ τρίτῳ τοῖς κατὰ Χριστιανῶν γραφαῖσι Πορφυρίου εἶρηκεν· ἀληθῆ μὲν περὶ τῆς πολυμαθίας εἰπὼν τοῦ ἀνδρός, ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις ψευδομένους ἔμφανώς. Καὶ τί γὰρ συσκοπεῖν οὐκ ἔμελλεν ὁ κατὰ Χριστιανῶν οὕτω κρυπόμενος; ὅπου γε τὸν μὲν ἐξ Ἑλλήνων μετατεθεῖσθαι διατείνεται· τὸν δ' Ἀμμωνίου ἐμπαλεῖν ἐκ τοῦ θεοσεβοῦς βίου ἐπὶ τὸν ὀθνηῖον μεταπεσεῖν. Τῷ τε γὰρ Ἄρηνει πατριῶν τὸ σέβας ἦν, ὡς τὰ κατὰ αὐτῶν καταρχόμενοι ὑπεδείκνυμεν· Ἀμμωνίου δ' ἕως τὴν ἔξην ἐκείνην παρῆν, ἀδιάπτωτος ἢ κατὰ Χριστὸν ἐπερήθη πίστις· ὡς καὶ οἱ αὐτῶ συγγραφεῖντες πᾶσι ἀριδῆλως ἔχουσι παριστῆν, ἐν τοῖς μάλιστα πάλῳ τὸ εὐδόκιμον ἐπαγόμενοι· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ περὶ τῆς Μωσείως καὶ Ἰησοῦ συμφωνίας τὴν ἐπιγραφὴν κληρωσάμενος, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῆς αὐτῆς σπουδῆς τὰς φιλοκαλοῖς διατετήρηται. Καὶ ταῦτα δι᾿ ἡμῶν τῆς συσκοφαντίας χάριν τοῦ ψευδογόρου· ἅμα δὲ καὶ Ἄρηνην παριστῶν, ὁποῖός τις ἐμπειρίας ἔην καὶ περὶ τῶν ἐξῶ μαθημάτων ἀναληψῶ· ἰσχυρῆς καὶ μᾶλλον πρὸς τινὰς ἐν αἰτίαις τειβεῖσας τὴν ἐκείνου περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆν, τὰδε κατὰ ἡμᾶς διεξίμειν ἐπιστελλῶν· « Ἐπεὶ δὲ ἀνακαινίσθη μοι τῆς λόγῳ τῆς φήμης διατρεχούσης περὶ τῆς ἡμῶν προσήεσαν ὅτι μὲν αἰρετικοὶ, ὅτι δὲ καὶ ἐκ τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ· ἔδοξεν ἐξετάσαι τὰ ἐν Ἑλληνικῶν μαθημάτων, καὶ μάλιστα τῶν αἰρετικῶν δόγματα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν φιλοσόφων περὶ ἀληθείας λέγειν ἐπαγγελλόμενα. Τοῦτο γὰρ πεποιθὲς ἐμνησάμενοι τὸν τε πρὸ ἡμῶν πολλοῦς ἀπελείπον Πάνταινον, οὐκ ὀλίγην ἐν ἐκείνοις ἐσχολοῦσα προσκευὴν, καὶ τὸν νῦν ἐν τῷ πρεσβυτερίῳ καθήμενον Ἀλεξανδρίων Ἡρακλᾶν, ὄντινα εὖρον παρὰ τῆς διδασκαλῶ τῶν φιλοσόφων, ἧδη πάντα ἔσσω αὐτῶν προσκαρτερήσαντα, πρὶν ἐμὲ ἀρξασθαι ἐκείνῳ ἐκείνων τῶν λόγων· δὲ ὄνκαὶ πρότερον κοσμῆσθαι χρώμενος, ἀποδυσάμενος, καὶ φιλόσοφος ἀκαλοῦσιν σχῆμα, μέχρι τοῦ δεῦρο ταρεῖ, βικλία τε τὰ Ἑλλήνων κατὰ δύναμιν οὐ παύεται φιλολογῶ. » Ταῦτα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοῦ ἀσκήσεως ἱστορῶν λέγει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

Α

CAPUT XIV.

Ὡς καὶ ἐν Ἀραβίᾳ ἦκεν Ὀριγένης· καὶ ὡς ἐν Καισαρείᾳ, μᾶλλον πρεσβύτερος ὢν, τὰς Γραφὰς ἐπὶ κοινού τῆς Ἐκκλησίας ἤρμύνευε.

Ἐνταῦθεν δ' ἐξ Ἀραβίας ἦγοντα γράμματα, ὡς κοινωθέντες λόγων τῶ τεχνικᾷ ἐκείνης ἡγουμένῳ, προπεμφθεὶς, ἐπὶ τὴν Ἀράβων ἐστῆλλετο. Οὐ πολὺν δ' ἐκεῖ παραμείνας χρόνον, εἰς Ἀλεξάνδρειαν αὐθις ἐκώκειτο. Ἐκείθεν πάλιν διὰ τὸν ἱκανοσάντα πόλεμον ἐξῶν, καὶ τὴν Αἴγυπτον ὡς σφαλερὰν ὑποπτεύων, ἐπὶ Παλαιστίνην ἐχώρει· καὶ ἐν Καισαρείᾳ τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· διαλεγέσθαι τε καὶ ἐπὶ κοινού τῆς ἐκκλησίας τὰς θείας ἑρμηνεύσειν Γραφὰς, καίπερ μηδέπω τῆς τοῦ πρεσβυτερίου ἡξιωμένους τιμῆς, οἱ τῆδε ἐπίσκοποι σὺν πρεσβείᾳ παραχωροῦντες ἦσαν. Καὶ τοῦτο παρίσταται ἐξ ὧν τοῦ Δημητρίου κατὰ Ὀριγένους κεκινημένου, ὡς μικρὸν ἄνωθεν διαλάβομεν, καὶ τοῖς ἐν Παλαιστίνῃ γράζοντες σὺν ἄλλοις, ὅτι τοῦτο οὐδέποτε ἠκούσθη, οὐδὲ μέχρι νῦν γέγονται, τὸ παρόντων ἐπισκόπων, λαϊκούς ὀμιλεῖν. Ἐκείνοι ἀπόλογον ὑπὲρ τούτου τιθέντες, ὃ τε Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, καὶ ὁ Καισαρείας Θεόκτιστος, οὐκ ἀληθῆ λέγειν ἐκείνων δισχυρίζονται. α Ὅπου γοῦν, φασίν, εὐρίσκονται οἱ ἐπιτάδμοι πρὸς τὸ ὀφελεῖν τοὺς ἀδελφούς, καὶ παρακαλοῦνται τῶ λαῷ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐπισκόπων, τοῦτο οὐ πρόσκομμα· ὡσπερ ἐν Λαράνδοις Εὐέλπις ὑπὸ Νέωνος, καὶ ἐν Ἰκονίᾳ Παυλῖνος ὑπὸ Κέλσου, καὶ ἐν Σύνεδροις Θεόδωρος ὑπὸ Ἀττικῶ, τῶν μακαρίων ἀδελφῶν. Εἰκὸς δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις τοῦτο γίνεσθαι, ἡμᾶς δὲ μὴ εἰδέναι τοῦτο. » Τοιαύτη τις ἦν τῷ Ὀριγένῃ οὐ παρὰ τῶν ἐπιχωρίων μόνον ἐπισκόπων, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῶν ἐπὶ ξένης τιμῆ. Ἀλλὰ πάλιν Δημητρίου γράψαντος, εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἦκει· καὶ τῶν συνήθων ἔσχετο ἔργων. Ἐς τοῦτο δὲ τοῦ χρόνου καὶ μυριοὶ ἄλλοι περὶ λόγου ἔσαν ἀμαρζόντες· ὧν καὶ συγγράμματα καὶ ἐπιστολάς ἐν τῇ κατ' Ἀλίαν βιβλιοθήκῃ εἰστίε τότε παραφυλάττεσθαι Εὐσέβιος ὁ Πамφίλου ἱστορήσας· ἐξ ἧς ἐκείνῳ καὶ τὰς ὕλας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων πορισθῆναι φησι. Τὴν δὲ βιβλιοθήκην ἐπισκευάσασθαι λέγει Ἀλέξανδρον τὸν σὺν Ναρκίσῳ τὰ τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ θεῖον χρῆσμον διεξάγοντα.

gumentum et materiam ecclesiasticæ historiæ bibliothecam idem refert instructam esse ab Alexandro, ibi qui una cum Narcisso, ex divino responso, episcopalem administravit provinciam.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ΄.

D

CAPUT XV.

Περὶ Βηρύλλου τοῦ Βόστρων· καὶ Ἀμβροσίου· καὶ ὅσα Ὀριγένης ἐκ' Ἀλεξάνδρειας ἐξηγήσατο.

Πολλῶν οὖν περὶ λόγου ἀμαρζόντων, καὶ πολλὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ συντασσόντων βιβλία, καὶ κατὰ τῶν αἰρέσεων διαγωνιζομένων τὰ μάλιστα, ἐν οἷς ὁ τε τῆς κατὰ Βόστραν Ἀράβων ἦν Βηρύλλος, φιλοκαλοῦ σκουδῆς συγγράμματα καταλείψας· Ἰππόλυτός τε ὁ Πόρτου Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ Γάιος, ἐκκλησιαστικῶν συγγραφεὶς, περὶ ὧν ἡ προλαβοῦσά μοι διε-

Quod in Arabiam Origenes quoque venerit, et quod, Cæsareæ nondum presbyter sacras Litteras publice in ecclesia exponendo tractarit.

Porro cum ex Arabia litteræ venirent, ut verbi doctrinam cum præside regionis ejus communicaret, profectus est eo, ea ipsa de causa. Sed non diu ibi moratus, Alexandriam rediit. Atque inde rursus propter motus bellicos secedens, Ægyptumque itidem propter armorum discrimen suspectam habens, in Palæstinam se recepit. Ibi cum Cæsareæ degeret, episcopi Palæstini legatione quoque ad eum missa, ei permisere, ut de sacris Litteris disserteret, et publice eas in ecclesia interpretaretur, quamvis nondum presbyteri honorem esset consecutus. Id quod comprobatur ex scriptis eis, quæ Demetrius male erga Origenem affectus, ut paulo ante meminimus, episcopis Palæstinis misit; in quibus scriptis, præter alia, illud erat: Nunquam ante auditum, nunquam factum esse, ut præsentibus episcopis laici concionarentur. Quapropter illi, et potissimum Alexander Hierosolymitanus et Theoctistus Cæsariensis antistites, defensionem ejus rei ad eum scripserunt, non vera illum dicere asseverantes: « Ubi enim, inquit, reperiuntur idonei homines, qui doctrina sua prodesse fratribus possint, si illi sanctorum episcoporum jussu et permissione per cohortationes ad populum verba faciant, id officiculo non est: sicuti apud Larandos Evelpis a Neone, Iconii Paulinus a Celso, C Synadæ Theodorus ab Attico, omnibus illi beatis fratribus invitati fecerunt. Verisimile autem est in aliis quoque locis, quod nos ignoramus, itidem esse factum. » Tanto in honore Origenes non solum apud cives et provinciales suos, sed etiam apud externos episcopos fuit. Cæterum cum ei aliquando Demetrius scripsisset, Alexandriam reversus, docendi ibi munus laboremque solitum obivit. Sed enim ad ea usque tempora quam plurimi alii eloquentia et doctrina clari viri floruerunt, quorum scripta et epistolæ in bibliotheca apud Æliam ad statem suam conservatas esse, Eusebius Pamphili memoriæ prodidit: unde sibi arcomponendæ suppeditatam esse ait. **363** Eam Alexandro, ibi qui una cum Narcisso, ex divino

De Beryllo Bostrensi; de Ambrosio, et quæ Origenes scripta sacrarum Litterarum Alexandriæ exposuerit.

Verum enim vero cum permulti eloquentiæ et eruditionis laude florent, plurimæque Ecclesiæ componerent monumenta, in quibus contra hæreses maxime decertarunt: inter quos etiam Beryllus Bostrensis Arabs, qui elegantia utiliaque scripta post se reliquit, et Hippolytus Portus Romani episcopus (1), et Caius, scriptores ecclesiastici

(1) Ἰππόλυτος ἑτέρας που καὶ αὐτὸς ἐπίσκοπος παροικίας. (Euseb. lib. vi, cap. 21.)

fuere, quorum antea quoque nobis facta est mentio : Origenes etiam ipse ad enarrationes Scripturæ componendas animum contulit, Ambrosio quodam eum ad id studii et laboris excitante : qui sane non admonitionibus verborum et cohortationibus tantum est usus, sed liberaliter etiam sumptus congruentesque impensas ei suppeditavit. Septem etenim ei attribuit celeres notarios, qui certis designatis horis in scribendi opera sibi invicem succedebant. Ad hos totidem addidit alios, qui dictata illius formis pulchrioribus in libris accurate describerent. Aderant etiam puellæ in scribendo probe exercitatæ. Quibus omnibus Ambrosius ex facultatibus suis quotidie abunde sumptus præbuit. Quin etiam aliis pluribus modis ille alacritatem viri in tali divinarum Litterarum studio sedulo auxit, ut libentius prolixiusque, sic invitatus, in editionem commentariorum suorum incumberet. Æquum autem esse puto, quæ studiorum suorum monumenta reliquerit, in præsentia recensere. Alexandriæ quidem conscripsisse dicitur in Evangelium Joannis libros sex. In totum Evangelium libros viginti duos (1). In nono autem eorum quos in Genesim scripsit libro (duodecim autem edidit) eos qui nonum præcesserunt, Alexandriæ etiam commentatum se esse dicit, sicuti et expositiones in viginti quinque primos Psalmos. Præterea in Threnos tomos novem : in quibus duorum librorum de resurrectione mentionem facit. Libros itidem de principiis, priusquam Alexandriam demigraret, 364 et quos inscripsit Στρωματίς seu contexta (sunt autem decem), Alexandriæ quoque composuit. In enarratione autem

Α ξῆναι γραφῆ· ἐπιβάλλει καὶ Ὀριγένης ταῖς εἰς τὴν Γραφὴν ἐξηγήσειν, Ἀμβροσίου τινὸς εἰς τοῦτο τὸν φιλόσοφον ἐρεθίζοντος, οὐ μόνον προτροπαῖς λόγων καὶ παρακλήσεσιν, ἀλλὰ καὶ χειρὶ ἐλευθέρᾳ χορηγούσῃ τὰ ἐπιτάξια. Ἐπὶ μὲν γὰρ αὐτῶ ταχυγράφους ἐκμετρᾷ ἐκ διαδοχῆς καιροῖς ὠρισμένοις ἀλλήλους ἀμείβοντα. Ἐπὶ δὲ τούτοις, οὐκ ἐλάττους ἦσαν οἱ εἰς κάλλος ταῦτα ἐγγράφοντες. Καὶ κόραι δὲ παρῆσαν, τὰς χεῖρας πρὸς τὸ γράφειν εὐ ἡσχημέναι. Οἷς ἅπασιν δαπάνην ἀφθονωτάτην Ἀμβρόσιος ἐκ τῆς οἰκίας περιστήσας, ἐκάστης ἡμέρας παρῆχεν· οὐκ αὐτὸ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνεποίει καὶ ἀλλοτρόπως τάνδρῃ προθυμίαν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς· ἧ καὶ μᾶλλον αὐτὸν παρέθηγε καὶ ἐπὶ τὴν τῶν ὑπομνημάτων αὐτοῦ σύνταξιν. Καλὸν δὲ εἶναι νομίζω καὶ ἂ κατέλιπε σπουδῆς ὑπομνήματα, τῇ παρουσίᾳ ἐντάξει γραφῆ. Ἐπ' Ἀλεξανδρείας μὲν οὖν λόγος ἔχει τοῦτον συντάξει εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην μὲν βιβλία εἶξ· τὰ δὲ λοιπὰ, δύο δὲ καὶ εἴκοσιν ἦσαν, εἰς ὅλον τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν μέντοι τῶ εἰς τὴν Γένεσιν ἐνάτῳ (δῶδεκα δ' ἐστὶ τὰ πάντα) τὰ πρὸ τοῦ θ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας ὑπομνηματίσαι φησὶ· καὶ εἰς τοὺς πέντε δὲ καὶ εἴκοσι πρώτους Ψαλμοὺς· ἐπὶ τε τὰ εἰς τοὺς Θρήνους, ὧν εἰσι τόμοι θ'· ἐν οἷς μίμνηται καὶ τῶν περὶ ἀναστάσεως· δύο δὲ εἰσι ταῦτα. Οὐ μὴν δὲ ἄλλα καὶ τὰ περὶ ἀρχῶν πρὸ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀποικῆσαι γράφει. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιγεγραμμένοι αὐτῶ Στρωματίς, δέκα δ' εἰσιν, ἐπὶ τὰς διατριβὰς ἐκείσε ποιουμένων, ἰστόρηται. Τῶ δὲ πρώτῳ Ψαλμῷ τὴν ἐξηγήσιν ἐπιβάλλον, καταλελογιστοῖται τῶν ἰερῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης βιβλίων, οὕτω κατὰ λέξιν λέγων·

primi Psalmi numerum acrorum librorum Veteris Testamenti hisce verbis recenset :

CAPUT XVI.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΣ'.

Quomodo ipse testamentariorum sive canonicarum Veteris et Novi Testamenti Scripturarum meminerit.

Ὅπως τῶν ἐνδιαθέτων καὶ οὗτος μνημονεύει Γραφῶν τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας.

« Scire peropus est, testamentarios libros, ut Hebræi tradiderunt, esse viginti duos, ita ut is numerus cum elementis litterarum eorum conveniat. » Deinde infert : « Sunt autem apud Hebræos viginti duo libri isti. Qui apud nos inscriptus est Genesis, apud eos a principio titulum habet, *Beresith*, quod est, *In principio*. Exodus, *Vellemoth* : hoc est, *Hæc nomina*. Leviticus, *Vaicra* : hoc est, *Et vocavit*. Numeri, *Vaiedaber* : hoc est, *Locutus est*. Deuteronomium, *Ellehaddebarim* : hoc est, *Hæc sunt verba*. Jesus filius Nave, *Jehosua Ben Nun* : hoc est, Jesus filius Nun. Judicum, Ruth, apud ipsos in unum librum concluditur, *Josaphatim*. Regum, primus et secundus, apud ipsos unus est, et dicitur *Samuel* : hoc est, *a Deo vocatus*. Regum, tertius et quartus, in uno libro uterque, *Vammelech David*, seu *Regnum David*. Paralipome-

« Οὐκ ἀγνοητέον δὲ εἶναι τὰς ἐνδιαθέτους βίβλους, ὡς Ἑβραῖοι παραδιδόασιν, δύο καὶ κ', ἕσος ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστὶ. » Καὶ μετὰ τῆς ἐπιφέρει λέγων· « Εἰσι δὲ αἱ εἴκοσι δύο βίβλοι καθ' Ἑβραίου ἀἰδε· ἡ παρ' ἡμῶν Γένεσις ἐπιγεγραμμένη, παρ' Ἑβραίοις δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς βίβλου Βρησιδ, ὅπερ ἐστίν, Ἐν ἀρχῇ· Ἐξοδος, Οὐελλεσμῶθ, ὅπερ ἐστὶ, Ταῦτα τὰ ὀνόματα. Δευτερικόν, Οὐεικρά, Καὶ ἐκάλεσεν· Ἀριθμοί, Ἀμεσφεκκωδὶμ· Δευτερονόμιον. Ἐλλεσθαδαριν, Οὐτοι οἱ λόγοι· Ἰησοῦς υἱὸς Ναυθ, Ἰησοῦ Ἐβεννοῦν· Κριταί· Ρουθ, παρ' αὐτοῖς ἐν, Ἰωσαφατίμ· Βασιλειῶν πρώτη, δευτέρα, παρ' αὐτοῖς ἐν, Σαμουήλ, Ὁ Θεόκλητος· Βασιλειῶν τρίτη, τετάρτη, ἐν ἐνὶ, Οὐαμμελίχ Δαυιδ, ὅπερ ἐστὶ βασιλεία Δαυιδ· Παραλειπομένων α', β', ἐν ἐνὶ, Διαβριαμίν· ὅπερ ἐστὶ, λόγοι ἡμερῶν. Ἐσθρας α', β' ἐν ἐνὶ Ἐζρα·

(1) Εἰς τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον, Suid. Εἰς τὸ πᾶν Εὐαγγέλιον αὐτὸ δὲ τοῦτο. Euseb. lib. vi, cap. 24. Ubi in sexto in Joannem commentario, quinque Alexandriæ eum edidisse, qui sextum præcesse-

runt, et in totum Joannis Evangelium tantummodo, 22 tomos in manus hominum pervenisse dicitur.

ἕκαστος ἐστὶ Βεθθός · βίβλος Ψαλμῶν, Σφαρθε-
 λίμ · Σολομώνος Παροιμιαί, Μεσλώθ · Ἐκκλη-
 σιαστῆς, Κωίλεθ · Ἄσμα ἁσμάτων · οὐ γάρ, ὡς
 ἠπολαμβάνουσι τινες, Ἄσματα ἁσμάτων · Σιράχ,
 Σιρίμ · Ἡσαίας, Ἰεζία · Ἰερειμίας σὺν Θρήνοις καὶ
 τῇ ἐπιστολῇ, ἐν Ἰερουσαλήμ, Δανιήλ, Δανιήλ · Ἰεζε-
 κιάλ, Ἰεζεκιήλ · Ἰώβ, Ἰώβ · Ἔσθῆρ, Ἔσθῆρ. Ἐξω
 δὲ τούτων ἐστὶ τὰ Μακκαβαϊκά, ἅπαν ἐπιγεγραπταί
 Σαρβῆθ Σαβαναίελ. » Ταῦτα μὲν ἐν τῷ προειρημένῳ
 συγγράμματι τίθησιν · ἐν δὲ τῷ πρώτῳ τῶν εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον, τὸν ἐκκλησιαστικὸν φυλάττων κα-
 τὰ, μόνα τέσσαρα Εὐαγγέλια εἶδέναι μαρτύρηται
 ὡς πῶς γράφω· « Ὡς ἐν παραδόσει μαθῶν περὶ
 τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων, ἃ καὶ μόνα ἀναντιρρήτά
 ἴσταν ἐν τῇ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ·
 ὅτι πρῶτον μὲν γέγραπται τὸ κατὰ τὸν ποτὶ τελώ-
 ναν, ὕστερον δὲ ἀπόστολον Ἰησοῦ Χριστοῦ, Ματ-
 θαῖον, ἐκδεδοκῶτα αὐτὸ τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ
 πιστεύουσι, γράμμασιν Ἑβραϊκοῖς συντεταγμένον ·
 δευτέρον δὲ τὸ κατὰ Μάρκον ὡς Πέτρος ὑφηγήσατο
 αὐτῷ ποιήσαντι, ὃν καὶ υἱὸν ἐν τῇ καθολικῇ Ἐπι-
 στολῇ διὰ τούτων ὠμολόγησε φάσκων · Ἀσπάξεται
 μᾶς ἢ ἐν Βαβυλῶνι ἐκλεκτῇ, καὶ Μάρκος ὁ υἱὸς
 μου · καὶ τρίτον τὸ κατὰ Λουκᾶν, τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου
 ἐκπονούμενον Εὐαγγέλιον τοῖς ἀπὸ τῶν ἰθῶν πε-
 ποιηκός · ἐπὶ πάντι τὸ κατὰ Ἰωάννην. » Καὶ ἐν τῷ
 πέμπτῳ δὲ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην Ἐξηγητικῶν
 ὁ αὐτὸς ταῦτα καὶ περὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν ἀπο-
 στόλων φησὶν · « Ὁ δὲ ἰκανοθεὶς διάκονος γενέσθαι
 τῆς καινῆς Διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύμα-
 τος, Παῦλος ὁ πεκληρωκός τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἰε-
 ρουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῆ, οὐδὲ πά-
 σεις ἔγραψεν αἷς ἰδιόθεν ἐκκλησίαις · ἀλλὰ καὶ
 αἷς ἔγραψεν, ὀλίγους στίχους ἐπίστευσε. Πέτρος
 δὲ, ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἧς πύ-
 λαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι, μίαν Ἐπιστολὴν ὁμολο-
 γουμένην καταλείπει. Ἔστω δὲ καὶ δευτέρα · ἀμ-
 φιβάλλεται γε. Τί δὲ πρὸς τοῦ ἀνακισθέντος ἐπὶ τὸ
 στήθος λέγειν τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωάννου; Ὁς Εὐαγγέλιον
 ἐν καταλείπει, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιῆ-
 σαι, ἃ οὐδ' ὁ κόσμος χωρῆσαι ἰδύνατο. Ἐγράψε δὲ
 καὶ τῶν Ἀποκαλύψιν, κελυσθεῖς σιωπῆσαι, καὶ μὴ
 γράφει τὰς τῶν ἐκτὰ βροντῶν φωνάς. Καταλείπει
 καὶ Ἐπιστολὴν πάνυ ὀλίγων στίχων · ἴστω δὲ καὶ
 δευτέρα καὶ τρίτην · ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίας
 εἶναι ταύτας · πλὴν οὐκ εἰσὶ στίχων ἀμφοτέρω ἐκα-
 τόν. » Ἐτι πρὸς τούτους περὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους
 Ἐπιστολῆς ἐν ταῖς εἰς τὴν αὐτὴν ὁμιλίαις ταῦτα
 διαλαμβάνει · « Ὅτι ὁ χαρακτὴρ τῆς λέξεως τῆς πρὸς
 Ἑβραίους ἐπιγεγραμμένης Ἐπιστολῆς οὐκ ἔχει τὸ
 ἐν λόγῳ ἰδιωτικόν, τοῦ ἀποστόλου ὁμολογήσαντος
 ἑαυτὸν ἰδιώτην εἶναι τῷ λόγῳ, τουτέστι τῇ φράσει.
 Ἄλλ' ἴστω ἢ Ἐπιστολὴ συνθεῖσι τῆς λέξεως Ἑλλη-
 νικωτέρη. Πᾶς ὁ ἐπιστάμενος κρίνειν φράσεων δια-
 φορὰς ὁμολογήσει ἂν. Πάλιν τε αὖ, ὅτι τὰ νοήματα
 τῆς Ἐπιστολῆς θαυμάσια ἴστω, καὶ οὐ δευτέρα τῶν
 ἀποστολικῶν ὁμολογουμένων γραμμάτων · καὶ τοῦτο

A non primus et secundus, unus dicitur, *Dibræ
 haiamin* : hoc est, *Sermones dierum*. Esdræ primus
 et secundus, Esdras, qui unus est, et inscribitur
Esra : hoc est, *Auxiliator*. Liber Psalmorum,
Sphartelim. Proverbia Solomonis, *Meslot*. Eccle-
 siastes, *Cohemoth*. Canticum canticorum, non au-
 tem (ut quidam putant) Cantica canticorum, *Sir-
 hastirim*. Isaias, Jeremias cum Threnis et Epistola,
 uno nomine *Jeremia*. Daniel, Ezechiel. Job, Esther,
 Præter hos sunt libri Machabæorum, qui apud eos
 inscribuntur, *Sarbeth Sabanaiel*. » Atque hæc in eo
 quem diximus commentario exponit. In primo au-
 tem in Evangelium secundum Matthæum libro.
 ecclesiasticum servans canonem, quatuor tantum-
 modo Evangelia se nosse, sic quodammodo testa-
 or : « Ut quidem ex traditione didici de quatuor
 Evangeliiis, **365** sola ea sunt certæ auctoritatis,
 et irrefragabilia in Ecclesia Dei quæ est sub cælo.
 Primum scriptum est ab olim publicano, postea
 vero apostolo Jesu Christi, Matthæo, et fidelibus
 Judæis. sermone Hebraico traditum. Secundum a
 Marco, sicuti a Petro illi est dictatum, quem is in
 Catholica Epistola sua eam ob causam filium
 agnoscit, inquires : *Salutat vos in Babylone electa.
 et Marcus filius meus*. Tertium, secundum Lucam,
 a Paulo laudatum est Evangelium, quod is genti-
 bus scribi curavit. His accessit, id quod secundum
 Joannem est. » In quinto porro in Evangelium
 Joannis *Enarrationum* libro hæc etiam de Epistolis
 apostolicis refert : « Qui vero dignus judicatus est
 minister fieri novi Testamenti, non litteræ, sed
 spiritus, Paulus, qui cursum Evangelii ab Jerusa-
 lem et circumcirca usque ad Illyricum absolvit,
 non ad omnes quas docuit, etiam scripsit eccle-
 sias. Ad quas autem scripsit, perpancis unus est
 versibus. At Petrus (1), super quo ædificatur
 Christi Ecclesia, adversus quam neque inferorum
 portæ prævalebunt, unam citra controversiam re-
 liquit Epistolam. Verum sit ejus etiam altera, quæ
 tamen in dubium vocatur. Quid vero de eo dicen-
 dum, qui supra peccatus Jesu recubuit, Joanne ?
 qui Evangelium unum ad posterios transmisit, tot
 se edere posse professus, quot universus non ca-
 peret mundus. Scripsit quoque Apocalypsim, jus-
 sus tacere et non scribere septem tonitruum voces.
 Reliquit idem admodum paucorum versuum Epi-
 stolam : sed sit ejus et secunda, atque etiam tertia,
 quas non omnes germanas esse putant, et utraque
 centum versus non excedit. » Ad hæc de Epistola
 ad Hebræos in ejusdem homiliis hæc refert :
 « Stylus et elocutio Epistolæ ad Hebræos inscriptæ
 non redolet genuinum et rudiorem Apostoli duc-
 tum : qui seipsum rudem esse professus est ser-
 mone, hoc est, elocutione. At Epistola ea verbo-
 rum compositione majorem habet Græci sermonis
 venustatem. Id sane, quicumque de elocutionum
 differentis judicare potest, profitebitur. Rursum.

quod sententiæ ejusdem Epistolæ admirandæ prorsus sint, et a scriptis eis quæ ex professo apostolica habentur, minime secundæ, **366** et id qui attente in apostolica lectione est versatus, non negabit. » Deinde illa subjungit: « Ego quidem judicium meum declarans dixerim, sententiâ prorsus Apostoli esse: elocutionem autem et contextum, alicujus qui apostolica dicta memoriæ gratia in scriptum retulerit, et verba magistri in commentarium adnotans redegerit. Itaque si quæ ecclesia Epistolam eam pro Paulina habet, merito ea isto nomine bene audiat. Non frustra enim veteres eam Paulo ascripsere. Qui vero auctor ejus scripti sit, solus id certo novit Deus. At enim quæ ad nos pervenit memoria rerum, partim a Clemente Romano episcopo, partim a Luca qui Evangelium et apostolorum Acta scripsit, editam esse tradit. » Atque hæc quidem Origenes Alexandriæ composuit. Quæ vero in Palæstina, at alibi versatus, lucubrâns ediderit, paulo post recensebimus.

CAPUT XVII.

De Mammæa imperatoris Alexandri matre.

Post Antoninum (1), qui annos septem et menses sex Romanæ rei præfuit, Macrinus (2) eam administravit: qui nondum integro exacto anno extinctus, alteri Antonino imperii summam quatuor tantum annos retinendam reliquit. Cujus successor imperator Alexander fuit. Hujus Alexandri mater Mammæa nomine, celebritate famæ Origenis permota, explorare atque cognoscere in divinis rebus ab omnibus laudatam scientiam et prudentiam ejus (pie enim divina colebat, moribusque, si quæ alia, et ipsa maxime castis et modestis erat) cupiens, cum Antiochiæ esset, virum eo ad se honesto militaris manus satellitio et comitatu accersivit. Ibi ille satis diu mansit. Cumque eam doctrinâ sua, ita ut par erat, ad divini verbi Christianæque disciplinæ amorem excitasset, eidemque Dei in rebus omnibus sibi concessam gratiam exhibuisset, ad consuetum sibi inde scholæ suæ laborem est reversus.

367 CAPUT XVIII.*Ut in Palæstina Origenes ad presbyteri honorem sit evectus, et qui successores ejus in schala Alexandrina fuerint.*

Hujus imperatoris temporibus, ecclesiasticis quibusdam laboribus flagitantibus, in Græciam transmissurus Origenes (3) Palæstinam adiit: ecclesiasticoque ibi presbyterii honore, per impositionem manuum ejus loci episcoporum, Alexandro auctore, Cæsareæ Philippi ornatur. Verum quæ simultas ea de causa inter ecclesiarum antistes sit exorta, et quantum operæ atque laboris ipse vivida adhuc ætate in sacras Litteras collocaverit quod alterius sint historiæ atque lucubrationis, ex aliis ea scri-

(1) Antoninus Caracalla a vesie talari Gallica, quam militi et populo dedit, sic dictus, fratrem Getam Cæsarem in sinu matris occidit, et novercam Juliam uxorem duxit.

A ἂν συμφῆσαι εἶναι ἀληθῆς πᾶς ὁ προσέχων τῇ ἀναγνώσει τῆ ἀποστολικῆς. » Ἐπειτα ἐπιφέρει λόγων· « Ἐγὼ δὲ ἀποφαινούμενος, εἶπομ' ἂν ὅτι τὰ μὲν νοήματα τοῦ Ἀποστόλου ἐστίν· ἡ δὲ φράσις καὶ ἡ σύνθεσις ἀπομνημονεύσαντός τινος τὰ ἀποστολικὰ, καὶ ὡσπερὶ σχολιογραφήσαντος τὰ εἰρημένα ὑπὸ τοῦ διδασκάλου. Εἴ τις οὖν ἐκκλησία ἔχει ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν ὡς Παύλου, αὐτῇ εὐδοκίμηστω καὶ ἐπὶ τούτῳ. Οὐ γὰρ εἰχῆ οἱ ἀρχαῖοι ἄνδρες ὡς Παύλου αὐτὴν παραθεδῶκασι. Τίς δὲ ὁ γράψας τὴν Ἐπιστολὴν, τὸ μὲν ἀληθῆς Θεὸς οἶδεν· ἡ δὲ εἰς ἡμᾶς φθασασα ἱστορία ὑπὸ τινων μὲν λεγόντων ὅτι Κλήμης ὁ γενόμενος ἐπίσκοπος Ῥωμαίων ἔγραψε τὴν Ἐπιστολὴν, ὑπὸ τινων δὲ, ὅτι Λουκᾶς ὁ γράψας τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰς Πράξεις. » Ταῦτα μὲν ἐπ' Ἀλεξανδρείας ἐξήγησατο· ἃ δ' ἐν Παλαιστίνῃ διατριβῶν καὶ ἀλλοχού, μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν.

B composuit. Quæ vero in Palæstina, at alibi versatus, lucubrâns ediderit, paulo post recensebimus.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ Μαρμαίας τῆς τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου μητρὸς.

Τὸν δ' Ἀντωνῖνον, ἐπ' ἔτη ζ' καὶ μῆνας εἴξ τὴν Ῥωμαίων ἡνιοχῆσαντα βασιλείαν, Μακρίνος αὐτὴν διαδέχεται· ὃς οὐδ' ἐπ' ἐνιαυτὸν διαγεγῶνός, αὐτὸς ἐτέρῳ Ἀντωνίῳ καταλείπει τὸ κράτος· οὐ διάδοχος Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἀναδείκνυται, Ἀντωνίου τέσσαρα ἔτη μόνον τὴν ἡγεμονίαν κατέσχηκός. Τούτου δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου μάτηρ, Μαρμαία ὄνομα, κατὰ φήμην Ὀριγένους τὴν ψυχὴν διαθερμανθεῖσα, πείραν ἤπει λαβεῖν τῆς διὰ πάντων ἐπιδωμένης τούτου περὶ τὰ θεῖα συνέσεως. Ἦν γὰρ ἡ γυνὴ θεοσεβὴς μᾶλλον καὶ τὸν τρόπον εἶπερ τῆς μάλιστα εὐλαβῆς. Ἐπ' Ἀντιοχείας τοιγαροῦν διατριβουσα, δορυφορίᾳ πολλῇ τὸν ἄνδρα ἐκεῖ μεταστέλλεται. Ἐν ἧ καὶ διατριβᾷ χρόνον συχρῶν, πολλὰ τε ὅσα ἦν εἰκὸς ἐκείνην ἐπὶ τὸν θεῖον λόγον καὶ τῆς ἐν ἀρετῇ διδασκαλίᾳ πάρορμήσας, καὶ τὴν ἐνοῦσσαν ἐφ' ἅπασιν χάριν ἐπιδειξάμενος, ἐπὶ τὴν ἐξ ἴθους πάλιν ἐπανήει διατριβῆν.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Ἦς ἐν Παλαιστίνῃ Ὀριγένους τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἔξιώθη τιμῆς. Καὶ τίνες διὰ δόχου τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σχολῆς.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τούτου τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκκλησιαστικῶν δὲ τινων κατεπειγόντων πραγμάτων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στέλλόμενος, διὰ Παλαιστίνης ἰών, καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καταξιοῦται πρεσβείου Ὀριγένους, τῶν τῆσδ' ἐπισκόπων ἐν Καισαρείᾳ, τῆς Φιλιππου ἐπιθεμένων τὰς χεῖρας αὐτῷ, Ἀλεξάνδρου κατάρξαντος. Ἄλλ' ὅσα μὲν ἐπὶ τούτῳ διὰ ταῦτα γεγένηται, καὶ ὅπως οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες κατέστησαν εἰς διαφορὰν, ὅσα τε ἄλλα ἐτι ἀκμαίως ὦν ἐπὶ τὴν τῶν θεῶν λόγων σπουδὴν κατετίθειτο,

(2) Opilius Macrinus, Antoninus Heliogabalus, Aurel. Alexander Severus, imperatores Romani.

(3) Convincendorum hæreticorum gratia. (Rufin.)

ἄλλης πραγματείας ὅσα τε καὶ συντάξεως, ἐν ἄλλοις A
ζητεῖν ἐπιτρέπομεν. Ἦδη δ' ἀπαίρων Ἀλεξανδρείας
ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην, δωδέκατον δ' ἔτος ἦν τανικαδέ
τῆς ἀρχῆς Ἀλεξάνδρου τῷ βασιλεῖ, Ὀριγένης Ἡρα-
κλᾶν διάδοχον τῆς τοῦ θείου λόγου διατριβῆς κατα-
λαίπει. Οὐκ εἰς μακρὰν μέντοι τὴν διατριβὴν τῇ
διδασκαλίᾳ πεποιήτο· βραχὺ γάρ τοι μετ' ὀλίγον
Δημητρίου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρείας, μετὰ
τρία καὶ τεσσαράκοντα ἔτη τῇ λειτουργίᾳ ἐνδιακρί-
φωτος, κατ' ἐκείνου δὲ καιροῦ τὸ βεῖον μεταλλάξαν-
τος, ὁ μὲν Ἡρακλᾶς τὸν θρόνον ἀνέεισι τῆς ἐπισκο-
πῆς· Διονύσιος δὲ ὁ μετὰ τοῦτον τὴν λειτουργίαν
ἐγγχειρισθεὶς, τάς ἐντὶ Ἡρακλᾶ τῆς τῶν κατηχή-
σεων διατριβῆς διάδοχος ἦν, πέμπτην ἀπὸ Πανταί-
νου κατὰ γὰρ διαδοχὴν. Πάνταίσιος μὲν γὰρ πρῶτος·
καὶ μετ' ἐκείνου Κλήμης ἦν κριστότερος ὁ Στρωμα-
ταῦς· τρίτος ἦν Ὀριγένης· Ἡρακλᾶς τέταρτος· B
καὶ πέμπτος ὁ Διονύσιος· μετὰ δ' ἐκείνου ἕκτος ἦν
Ἀθηνόδωρος· περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἱροῦμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅσα καὶ ἐπὶ Παλαιστίνης ὧν ἐξηγήσατο·
καὶ περὶ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἐν δὲ Παλαιστίνῃ Ὀριγένης ποιούμενος τὰς εἰς,
τὸν Ἡσαίαν καὶ Ἰεζεκιὴλ συνετάξατο· ὧν εἰς μὲν
τὸ τρίτον μέρος ἄχρι τῆς ὁράσεως τῶν τετραπόδων
τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐν τριάκοντα τόμοις ἐπέβαινε·
εἰς μέντοι τὸν Ἰεζεκιὴλ πέντε δὴ πρὸς κ'· εἰς δὲ τὸ
Ἄσμα τῶν ἁμαρτῶν πρόεισι ἀχρι δὴ καὶ τοῦ πέμ-
πτου συγγράμματος· δέκα δὲ εἰσι καὶ ταῦτα τὸν
ἐπιθροῦν. Τῆς δὲ πίστεως τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἀξὴν C
λαμβανούσης, οἷα εἰκός, καὶ ἐπίδοσιν, ὑπὲρ ἕ' ἔτη τὸν
Ὀριγένην ἤδη γενόμενον, ἔξιν τε μεγίστην ἐκ τῆς
μακρᾶς παρασκευῆς συλλεξάμενον, τῆς τοῦ λέγειν
ἰσάκρον ἐπιδοῦσης δυνάμειος τὰς εἰς μέσον διδ-
ασκαλίας ταχυγράφοις ἐπέτρεπεν ἐκλαμβάνειν, οὐ
πρότερον τοῦτο συγκεχωρηκώς. Κατ' ἐκείνου τοίνυν
τοῦ χρόνου καὶ τὰ κατὰ Κέλσου τοῦ Ἐπικουρείου
κατὰ τῶν θεῶν λόγων ὄντων ἀμείνου πλείστην σπου-
δὴν τῷ Ὀριγένηι ἐκτὸς γενναῖα συντάγματα τίθεται.
Πάντε δὲ ἕτερα βιβλία εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγ-
γέλιον αὐτῷ ἐσπουδάσθη· τὰ τε εἰς τοὺς ἑβ' Προφή-
τας πολλὰ ὄντα. Φέρεται γὰρ μὴν αὐτοῦ καὶ εἰς τὸν
βασιλεῖα Φωκικῶν ἐπιστολὴ· καὶ ἄλλα πρὸς Σεύραον
τὸν ἐκείνου γαμετὴν ἐκπεμφθεῖσα· καὶ ἄλλαι διά-
φοροι πρὸς τινὰς. Γράφει δὲ καὶ τῷ κατὰ Ῥώμην D
ἐπισκόπῳ Φαβιανῷ, καὶ ἄλλοις πολλοῖς ἀρχουσι καὶ
ἡγούμενοι ἐκκλησιῶν. Περὶ δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως
κᾶσαι διαγορεύουσιν. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Μαξιμίνου τὸν
Καίσαρα διωγμῷ, πολὺν γὰρ οὗτος κατὰ κότον τοῦ
πρὸ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου προσκειμένου μάλα Χριστιαν-
οῖς, καὶ σχεδὸν ἐξ ἡμῶν τὸν ἐκείνου συνεστῶτα
οἶσον, ἐξήγειρε τάρχεον· καὶ μᾶλλον τοῖς ἀρχουσι
τῶν ἐκκλησιῶν ἐπεμείνετο, αἰτίαι οὗσι τῆς κατὰ

ptoribus cognoscere volentibus petere permittimus.
Cum autem Alexandria discedens, in Palæstinam
se conferret Origenes, duodecimo imperii Alexan-
dri anno (1), Heraclam scholæ suæ, in qua divinum
docuerat verbum, successorem reliquit. Qui non
diu sacræ ibi doctrinæ præfuit. Brevi enim Deme-
trius episcopus Alexandrinus, cum quadraginta
tribus annis munus ecclesiasticum rite admini-
strasset : decessit : cuius locum in episcopatu eo
Heraclas recepit. Dionysius autem, qui postea
Heraclæ in episcopali dignitate successit, tum
quoque pro eo scholæ sacræ Catechistes est crea-
tus. quinto ab ipso Pantæno, successionis ordine
loco, Pantænus enim primus fuerat : post eum
Clemens presbyter, contextor ille, secundus : Ori-
genes, tertius : Heraclas, quartus : quintus, Dio-
nysius : et post eum sextus Athenodorus : de quo
paulo post dicemus.

CAPUT XIX.

Quos sacræ Scripturæ libros in Palæstina sit inter-
pretatus : et de aliis ejusdem libris.

Porro in Palæstina cum Origenes esset, lucu-
brationes in Isaiam et Ezechielem composuit.
Quas in partem tertiam Isaiæ, usque ad visionem
quadrupedum in solitudine, scripsit, 368 trīginta
tomis absolvit. In Ezechielem autem, quinque et
viginti. Porro in Canticum canticorum ad quintum
usque tum progressus est commentarium : qui
quidem omnes decem sunt numero. Professione
autem fidei nostræ magis ac magis, ita ut conve-
niebat, incrementa sua capiente, cum jam sexage-
simum Origenes egressus esset annum, maximam-
que sibi et expeditissimam ex diutina meditatione
et assuetudine comparasset eruditionem, docendi
atque disserendi virtute ad summum progressa,
quæ in medium proferebat præcepta et documenta,
quod antea non permisisset, celeribus notariis
excipienda dictavit. Quo tempore etiam contra
Celsum Epicureum, qui maximo studio in divinam
doctrinam invectus fuerat, octo præclaros illos
conscripsit libros. Quinque vero alios in Evange-
lium secundum Matthæum, alios item plures in
duodecim prophetas. Est etiam inmanibus homi-
num ad imperatorem Philippum epistola : et
præterea ad Severam conjugem ejus data altera :
et ad alios quosdam alie. Scripsit etiam ad Fabi-
anum Ecclesiæ Romanæ episcopum, et ad multos
alios aliarum ecclesiarum autistites : quæ omnia
rectam fidei professionem docent. In persecutione
autem sub Maximino Cæsare, maximum enim is,
odio ejus qui eum præcesserat, Alexandri impera-
toris, qui magna fuit in Christianos benevolen-

(1) Imperator iste Aurelius Alexander Severus
doctissimos integerrimosque viros, Papiniani viri
sanctissimi discipulos, a consiliis habuit, eosque
plurimos. Lamprid. Eorum responsis libri *Pande-
ctarum* juris civilis referuntur sunt. Tutorem habuit

Domitium Ulpianum jurisconsultum. Bello autem
Germanico in tumultu militari una cum matre
Mammæa, non longe a Moguntia, ad oppidum
Vieliam, sive Vesaviam (Vesalia hodie dicitur)
cæsus est; ubi quoque mater ejus jacet sepulta.

tia (1), omnesque fere in aula sua nostræ professionis familiares et ministros habuit, contra nos excitavit tumultum : potissimumque in ecclesiarum rectores, veluti doctrinæ evangelicæ auctores, in quos solos capitalibus suppliciis sævire jussit, est debacchatus. Eo itaque tempore præclaram illam orationem, qua ad martyrium cohortatur, composuit, eamque Ambrosio et Protoceto Cæsariensibus presbyteris inscripsit : magna enim eis sollicitudo et anxietas propter persecutionis ejus vehementiam incesserat. In qua oratione ambo illi rationes explicatas habuerunt, ut fortiter iu martyrii stadio certatem pro Christo sustinerent atque perferrent. Sed quid opus est certum scriptorum ejus viri numerum inire (2), cum ea res peculiari indigeat otio et labore ? Atque Eusebius Pamphili, Pamphilum ipsum martyrem dignis prosequens laudibus, summumque ejus in rebus divinis studium celebrans, nomenclaturam et tabellas eum **369** Origenis aliorumque ecclesiasticorum scriptorum monumentorum in bibliotheca sua repositorum, sex libellis explicuisse scribit, in quo scripto de epistolis quoque ejus Eusebius hæc refert : « Quarum, inquit, quasunque apud plures variis in locis sparsim servatas conquirere potui, sigillatim in tomos suos digestas, ut ne interciderent, argumenta in sexto libro ejus, quam pro viro eo scripsimus, Apologiæ.

CAPUT XX.

Cum de aliis ejus discipulis, tum de Gregoris miraculis edendis claro : et quanto in pretio Origenes apud magnos ea tempestate episcopos fuerit.

Multos vero etiam Cæsares Palæstinæ docens Origenes habuit discipulos, non eorum modo qui vicinas regiones incolebant, sed advenarum quoque, qui patriæ dulcedinem, doctrinæ consuetudinique ejus viri posthabuere. Inter quos præclariore fuere : Theodorus (3), qui in Palæstina cum magna gloria sacerdotio est funetus : et Athenodorus : atque hujus frater Theodorus, qui etiam Gregorius, atque insuper mirificus est cognominatus (4) De quo loco suos dicemus ; nam postea episcopatum Neocæsares in Ponto gessit. His Græcarum et Latinarum diciplinarum maxime studiosis, omnemque in eis operam ponentibus, cum Origenes verioris philosophiæ venustatem ac pulchritudinem ostendisset, facile persuasit, ut

(1) « Alexander Severus Christianos esse passus est. Christo templum facere voluit, eumque inter deos recipere. Quod et Adrianus cogitasse fertur, qui templa in omnibus civitatibus sine simulacris jusserat fieri, quæ hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriaui, quæ ille ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est ab his, qui consulentes sacra, repperant omnes Christianos futuros, si id optato evenisset, et templa reliqua deserenda. Alex. Severus sententiam illam Christianam. Quod tibi non vis, alteri ne feceris, usque adeo dilexit, ut et in palatio, et in publicis perscribi juberet. Nomina eorum quos publicis præficiabat muniis, proponebat, hortans populumi ut si quis quid haberet criminis, propaeret marfestis verbis : non probasset, pœnam capitulis,

A τὸ Εὐαγγέλιον διδασκῆς, οἷς δὲ καὶ θάνατον μόνους ἐπάγειν ἐκέλευεν · ἐν τοίνυν τῷ τότε καιρῷ τὸν προ-
 τρεπτικὸν εἰς μαρτύριον γενναῖον λόγον συντάττει, Ἀμβροσίῳ καὶ Πρωτοκλήτῳ τῆς ἐν Καισαρείᾳ παρ-
 οικίας τὸ σύγγραμμα προσφωνῶν. Εἰσῆει γὰρ ἐκεῖ-
 νοὶς οὐ μετρία τις ἀγωνία τῆ τοῦ διωγμοῦ ἐκείνου
 σφοδρότητι · ἐν ᾧ καὶ ἄμφω λόγον ἔχει, τὸν ὑπὲρ
 Χριστοῦ ἄθλον λαμπρῶς ἀγωνίσασθαι. Καὶ τί δει-
 πάντων τῶν τοῦ ἀνδρός συγγραμμάτων ἐκρίθη
 ποιῆσθαι κατάλογον ; ἰδίας γὰρ δαίται σχολῆς ἢ
 πρὸς λεπτὸν τῶν συγγραφέων καταλήψις τῷ ἑν-
 δρί. Περὶ μέντοι τούτων ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος, ἐγω-
 μιᾶζων τὸν μάρτυρα Πάμφιλον, καὶ τὴν περὶ τὰ
 θεῖα σπουδὴν ἐκείνου ὁπόση τις ἦν καταγράφων τῷ
 λόγῳ, τοὺς πίνκακας τῶν συναχθέντων ἐκείνου βί-
 βλων, τοῦ τε Ὀριγένους καὶ τῶν ἄλλων ἐκκλησια-
 στικῶν συγγραφέων τῆ βιβλιοθήκῃ αὐτοῦ, ἐν εἰς
 λόγοις παρέθετο ἕκαστα ἐπιλέγων · ἐν οἷς καὶ περὶ
 τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν τάδε φησὶν ὁ Εὐσέβιος · αὐτῶν
 ὁπόσας σκοράδην παρὰ διαφόροις σωθείσας συναγα-
 γεῖν διδυνήμεθα, ἐν ἰδίαις τόμων περιγραφαῖς, ὡς
 ἂν μὴ διαρρίπτοιτο, κατέλιξαμεν ἑκατὸν τὸν ἀριθ-
 μὸν ὑπερβαίνουσας. Ἐχεις καὶ τούτων τὰς ἀποδεί-
 ξεις ἐν ἑκτῷ τῆς γραφείας ἡμῶν περὶ τοῦ ἀνδρός
 ἀπολογίας.

B supra centum collegi. Reperias quoque horum

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

C Περὶ τῶν ἄλλων αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ Γρηγο-
 ρίου τοῦ Θαυματουργοῦ. Καὶ ὅσης τιμῆς
 παρὰ τῶν τότε μεγάλων ἱερέων ἤξιούτε.

Πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης δια-
 τριβόντι τῷ Ὀριγένει προσήεσαν φοιτηταί, οὐ τῶν
 ἐκεῖσε μόνον περιόικων, ἀλλὰ καὶ τῶν κέρρω τὰς
 πατρίδας ἔχόντων · ἅς ὡς οὐδὲν λογιζόμενοι, ἐκείνω
 συνδιατρίβειν πρώτην ἰποιοῦντο σπουδὴν. Διαφανέ-
 στεροι μὲντοι τῶν ἄλλων ἦσαν Θεόδωρος τε ὁ ἐν
 Παλαιστίνῃ σὺν λαμπρῇ τῆ φήμῃ ἱερατεύσας · καὶ
 Ἀθηνόδωρος · πρὸς δὲ καὶ ὁ ἀδελφὸς Θεόδωρος · ὅς
 καὶ Γρηγόριος μετεκλήθη, καὶ πρὸς τούτῳ καὶ τὴν
 Θαυματουργὸς ἐπίκλησιν ἔσχε · περὶ οὗ κατὰ χρόνον
 λελίξεται. Τῆς κατὰ Πόντον δ' οὗτος Νεοκαισαρείας
 ἐπίσκοπος ἐχρημάτισε. Τούτους περὶ τὴν τῶν Ἑλλη-
 νικῶν καὶ Ῥωμαϊκῶν μαθημάτων δεινῶς ἐπτοημέ-
 νους, καὶ πᾶσαν τὴν σπουδὴν τούτοις ἐκδρακνῶντας,
 τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας παρανοήξας τὸ κάλλος,
 subiret. Dicebatque grave esse, cum id Christiani
 facerent in prædicandis sacerdotibus qui ordi-
 nandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus
 quibus et fortunæ hominum committerentur, et
 capita. » (Æl. Lampridius.) — Alexander in lara-
 rio, hoc est domestico scello, Abrahami et Christi
 Salvatoris statuas habuit.

(2) Apud Suid. scriptum est. Origenem propterea
 quod tam multos composuerit libros, συντακ-
 τικὸν vocatum esse, quasi dicas *compositorem* :
 quæ ei res causa hallucinandi, ut magnopere
 erraret, fuit.

(3) Theodorus Palæstinus apud Eusebium non
 recensetur.

(4) Euseb. lib. vi, cap. 30.

ἐπιβήσασθαι τὴν σπουδὴν ὧν πόθῳ περὶ αὐτὴν παρεσκύασεν. Οὐ πλείω δὲ ἢ πέντε παραμυνηκότες ἔτη αὐτῷ, τοσοῦτον ἐπέδωκαν πρὸς τὸ βέλτιον, ὡς κἂν νῆα τῇ ἡλικίᾳ τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν καὶ ἄμφω τὴν προστασίαν ἐμπιστευθῆναι. Τούτοις δ' ἄμα καὶ Διονύσιος ἦν, ὃς τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῆς διδασκαλίας σχολὴν, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο. Τοσαύτη τις ἦν τῷ Ὀριγίνῃ περὶ τὴν ἀνάληψιν τῶν μαθημάτων φιλοκαλία, καὶ οὕτως ἡ φήμη πάντας εἴλεκε κατὰ θεῖον τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ γνώσεως· οὐδὲ γὰρ οἱ παιδείας λόγων ἔρwanτες παρ' αὐτὸν ἐφοίτων μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν τρινηκῶτα διαβόητοι ἐτύχχανον ὄντες. Τοσαύτην καὶ γὰρ καὶ Φερμιλιανὸς ἐκείνος περὶ τὸν Ὀριγίνην ἐδείκνυε σπουδὴν, τῆς δ' ἐν Καισαρείᾳ Καππαδοκίας οὗτος τὰς ἱερας ἡνίας διεχειρίζετο, ὡς ποτὲ μὲν αὐτὸν ἐκείνου τὸν Ὀριγίνην πρεσβείαν πέμπων, πρὸς τὰς κατ' ἐκείνου κλίματα εἰς ἐπίδοσιν τῶν ἐκκλησιῶν μετεπέμπετο· ἄλλοτε δὲ αὐτὸν προφάσει κλαττόμενον, ἐπὶ τὰ τῆς Ἰουδαίας ἐρχεσθαι μέρη· καὶ χρόνον οὐκ ἐλάχιστον συνδιαγεγόμενον, περὶ τὰ θεῖα ὡς μάλιστα βελτιοῦσθαι, καὶ οὕτως οἰκαδε ἔπαυέκεν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, καὶ Θεόκτιστος ὁ τῆς Παλαιστίνης Καισαρείας ἐπίσκοπος, σχεδὸν τὸν πάντα χρόνον αὐτῷ συνῆσαν, οἷα διδασκάλω, καὶ τιμὴν κρείττονι ἤπερ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως προσανέχοντες· ἀνέειδον τε παραχωροῦντες ἦσαν αὐτῷ, ὅσα δὲ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου, καὶ μᾶλλον ὅσα τῇ τῶν θεῶν ἐρμηνείᾳ προσήκε Γραφῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τοῦ συγγραφέως Ἰουλίου Ἀφρικανοῦ, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Συγχρονον δὲ εἶναι τῷ Ὀριγίνῃ καὶ τὸν Ἰούλιον Ἀφρικανὸν ὁ τῆς ἱστορίας δίδωσι λόγος· καὶ τῶν σπουδαστῶν ἓνα καὶ αὐτὸν γενέσθαι· ὃς συγγραφεὺς ἀκριβοῦς τῶν χρόνων ἀναγραφῆς ἐχρημάτισεν, ἐν πέντε σπουδάζμασι ταῦτ' ἀκαταλίπων· ἐν οἷς ἱστορεῖ καὶ κατὰ μακρὰν φήμην τοῦ Ἡρακλᾶ πορείαν ἐπ' Ἀλεξανδρείαν στελεσθαι. Οὗτος δὲ, καὶ τῶν ἐπιγραφομένων κειμένων λόγων συγγραφεὺς ὢν, ἐπιστολῶν σχεδιάσας ἐπέμπετο Ὀριγίνῃ· τὴν κατὰ Σωσάνων κατὰ τὸ Δαυιδῆ ἱστορίαν ὡς αὐτὸν νόθον τῆς Γραφῆς ἀποσειόμενος σύγγραμμα. Πρὸς ἣν Ὀριγίνης ἑπιγράφων, δείκνυσι μὴ νόθον εἶναι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον γνήσιον τῇ Γραφῇ, καὶ πληριστάτην πραγματευόμενον λυσιστέλιαν. Καὶ πρὸς Ἀριστίδην ἄλλην ἐπιστολὴν φέρεται τοῦ Ἀφρικανοῦ περὶ τῆς δοκούσης μὲν, ἥμιστος δὲ οὖσης διαφωνίας ἐν τῇ γενεαλογίᾳ Χριστοῦ παρὰ τῷ Ματθαίῳ τε καὶ Λουκᾷ· ἐν ἣ δεικνύουσιν ἐκ τίνος ἱστορίας εἰς αὐτὸν ἀνωθεν κατελεύσεως συμφωνεῖν τοῦ εὐαγγελιστᾶς μᾶλλον, ἀλλὰ μὴ διαφωνεῖν. Ἦν ἐν τῇ μετὰ χεῖρας πραγματείᾳ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ προσηκόντως κατέταξα. Τοιαύτη μὲν δόξα παρὰ πᾶσι τῷ Ὀριγίνῃ· αὕτη τῆς περὶ τα ἱερὰ μαθήματα αὐτῷ ἡ σπούδῃ· οὕτως ὑπὸ τῶν

A cum ingenti desiderio priora studia sua meliore doctrina commutarent : ii quinquennio solo opera in sacris Litteris apud eum navata, tantum profecerunt, ut eis ambolus adhuc juvenibus regendum in Ponto ecclesiarum cura recte demandaretur. Una cum his etiam Dionysius, fuit, qui Alexandriæ non solum divinam scholam catechistes. **370** sed etiam ecclesiam episcopus rexit. Tanta scilicet Origeni disciplinis tradendis inerat facilitas et elegantia, tantumque celebris ejus fama plerosque ad spectandam doctrinam et sapientiam ejus pertrahebat. Nec tantum qui studiosi essent dicendi, aliarumque artium, verum etiam qui præclarum jam in eis nomen erant consecuti, ad eum veniebant. Firmilianus quoque Cæsareæ Cappadocum episcopus tanti hominem fecit, ut aliquando internuntium ad eum miserit, per quem eum ad se ecclesiarum suarum emolumenti causa invitaret. Cæterum cum ille morarum subinde causas neceretur, ipse in Judæam profectus, atque ibi aliquandiu cum illo versatus : tandem multo quam antea fuerat sacrarum Litterarum peritior ad suos rediit. Sed et Alexander Hierosolymorum et Theoctistus Cæsareæ Palestinæ episcopi semper fere ibi cum eo ut magistro, qui in sacris doctrinis major quam humana natura fert, esset, fuere, operam ei navantes : et propalam, quæ vel ad ecclesiasticam doctrinam, vel ad sacrarum Litterarum interpretationem pertinerent, ei concedentes.

CAPUT XXI.

De scriptore Julio Africano, librisque ejusdem.

Eodem tempore cum Origene etiam Julium Africanum vixisse, historiæ tradunt : qui et illius fuerit sectator, et diligens annalium scriptor quos libris quinque est complexus. In eis porro, scribit, se præclara fama Heraclæ (1) excitum, professionem Alexandrinam suscepisse. Africanus iste librorum eorum qui inscribuntur Cesti (2), auctor perhibetur. Dedit is quoque ad Origenem epistolam, in qua historiam Susannæ, veluti adulterinum scriptum, ex Daniele rejicit. Ad quem rescribens Origenes, eam non illegitimam, sed germanam potius esse Scripturam, quæ scilicet plurimum afferat utilitatis, ostendit. Circumfertur et alia Africani ad Aristidem epistola, de ea quæ videtur esse, cum non sit, dissonantia genealogiæ Christi apud **371** Matthæum et Lucam : in qua, ex historia quadam, quam a veteribus acceperat, evangelistas magis inter se consentire, quam dissonantiam aliquam apud eos esse probat. Eam volumini huic nostro, loco suo, in primo tomo inseruimus. Atque hæc quidem Origenis gloria apud omnes fuit, hoc ipsius in sacris disciplinis studium : in hac quoque episcoporum fuit admi-

(1) Forte hic pro Heraclæ legendum Origenis.

(2) De Cestorum libris Suidas in dictione Ἀφρικανός.

ratione, quibus eisdem etiam usus est discipulis. A Quantus autem eisdem fuerit ardor, contra eos qui perversa et peregrina induxerunt dogmata, deinceps ostendere pergemus.

CAPUT XXII.

De Berylli errore et resipiscentia.

Beryllus, quem paulo ante Bostrensem in Arabia diximus fuisse episcopum, novas quasdam, et ab ecclesiastico canone alienas protulit opiniones. Asseruit namque Dominum nostrum Jesum Christum non prius propriam essentialis subsistentiam habuisse, quam ad nos venerit : neque propriam obtinuisse divinitatem, solam autem paternam subsistentiam et Deitatem in eo apud nos versante existisse. De novo hoc et maligno dogmate, multi cum homine ecclesiarum antistites per disputationes congressi, avertere ab eo tam impiam sententiam sunt conati. Verum ille quam semel concepisset, pertinaciter retinuit opinionem. Posteaquam autem a multis excitatus, ad eum clarissimus pervenit Origenes, primum sermone cum eo collato, quænam haberet, quæve doceret dogmata, ab eo quæsit. Ut vero rem omnem satis cognovit, firmis atque irrefragabilibus argumentis eum non recte sentire convicit : et vix tandem demonstrationibus certis persuasum, sensim et humaniter cum eo agens, ad sinceram veritatis reduxit doctrinam, pristinumque ei sanæ sententiæ restituit habitum. Monumenta synodi episcoporum propter Beryllum coactæ, longo tempore sunt asservata, quæ ipsius atque Origenis C quæstiones simul et solutiones ordine continent. Hæc de Berylli resipiscentia.

372 CAPUT XXIII.

De hæresi in Arabia exorta eorum qui animas mortales esse asseverant.

Qua tempestate alii quoque in Arabia exstiterunt, qui adulterinis opinionibus Ecclesiam turbaverunt, animam hominis ipsam una cum corpore in præsentia mori atque interire, et aliquando tandem in resurrectione futura una cum corpore suo revicturam esse, ac de cætero ad immortalitatem conservatum iri arbitantes. Hæc cum illi sic per inani loquentiam jactarent, conventus episcoporum sunt acti : in quibus, cum efficere nihil possent, Origenes est evocatus. Atque ille nulla interposita mora affuit. Et verbis hinc et inde factis, quæstioneque in medium proposita, ita ibi vir ille disseruit, eaque ex Scripturis in consessu illo attulit argumenta, ut adversarii deinde quod contra proferrent, non haberent. Itaque statim ita sunt conversi, ut se ipsos erroris condemnarent, pœnasque a se ipsi exigent.

CAPUT XXIV.

De hæresi Helcesaitarum.

Post has alia illis longe perniciosior, Helcesæ quodam auctore, exorta est hæresis : quæ prius est

ἐπισκόπων διὰ θαύματος ἦν · καὶ τοιοῦτοις ἐχρήσατο σπουδασταῖς. Ὅποια δὲ αὐτῶ ἡ θερμότης καὶ πρὸς τοὺς ἐνθιάστους καὶ ὀθνεῖα εἰσάγοντας δόγματα, ἐντεῦθεν δὴ σαφῶς γνωριόμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Περὶ τῆς Βηρύλλου παρατροπῆς τε καὶ διορθώσεως.

Βήρυλλος, ὃν μικρὸν πρόσθεν Βόστρων τῆς Ἀραβίας ἐπίσκοπον ἱστορήσαμεν, ξένα τινὰ καὶ ἀλλόκοτα τῆ ἐκκλησιαστικῆς κανόνι δόγματα εἰσάγων προσῆν· ἔλεγε καὶ γὰρ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν μὴ τινὰ ὑπόστασιν οὐσίας ἰδίαν κατέσθαι, ἀλλὰ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐνθιμῶν· ἀλλ' οὐδὲ θεότητα ἴδιαν ἔχειν· μόνην δὲ Πατρικὴν ὑπόστασιν καὶ θεότητα ἐν τούτῳ ἐπιδημήσασαν πολιτεύσασθαι. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τῶν κακοῦθι καὶ καλῶ δόγματι πολλοὶ μὲν τῶ ἐκκλησιῶν ποιμένες διαλόγους ἐκείνῳ ποιούμενοι, ἀποτρέπει τῆς δυσσεβοῦς ἐπινοίας ἐσπουδάξεν· ἰ δὲ τῶν καθάπερ δεδογμένων οὐκ οὐκ ἐξίστατο. Ἐπὶ δὲ παρὰ πολλῶν παρακληθείς ἤκε καὶ ὁ περιβόητος οὗτος Ἰριγίνος, πρῶτα μὲν εἰς λόγους ἐκείνῳ ἤκων, τινὰ νοῦν ἔχει καὶ τινὰ λόγον ἀπεκρίσται· ὡς δὲ καταμάθοι σαφῶς ἅπαν, λόγοις ἀκωνιτήρηται· μὴ ὀρθῶ φρονούντα διήλεγχε. Μόλις δὲ κείσας τῆς σφοδραῖς ἀποδείξει τῶ ἀκραίφνει προσῆν τῆ ἀληθείας δόγματι· ἡρέμα τε καὶ ἡπίως προσεκτώμενος, ἐπὶ τὴν προτέρην ἔξεν μετέγωγον ἡγή. Τῆς δὲ διὰ Βήρυλλον ἀθροισθείσης τῶν ἐπισκόπων συνόδου τὰ ὑπομνήματα χρόνῳ πολλῶ διεσείσθη, αὐτοῦ τ' ἐκείνου καὶ Ἰριγίνους τὰς τε ζητήσεις ἐκείνου καὶ τὰς λύσεις αὐθις τούτου κατὰ ἐπάγοντος. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Βήρυλλον ἴσω ὡς τούτοις.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀραβίᾳ ἐπιφυεῖσης αἰρέσεως τῶν θνητοψυχιτῶν.

Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον καὶ ἄλλοι δὲ τῶν Ἀραβίᾳ ἐπιφύονται, νόθοις δόγμασι τὴν Ἐκκλησίαν ταραττοντες· οἱ δὲ εἰσηγόντο τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν σύναμα τῶ σώματι, καὶ αὐτὴν πρὸς τὸ πρὸν ἀποθνήσκειν, καὶ σὺν ἐκείνῳ ὑφίστασθαι τῆ φθορᾶν· ὅψι δὲ ποτε τῆς ἀναστάσεως ἐσθλῆς ἀναβιώσκειν, αὐθις κάκεινας σὺν τοῖς σφετέραις σώμασι, καὶ τοῦ λοιποῦ ἐς ἀφθαρσίαν διατραπείσθαι. Τοιαῦτα τούτων κενολογούντων, σύνοδοι ἐπισκόπων συνεκροτοῦντο. Ὡς δὲ τι πράττειν ἤκιστα εἴχον, τὸν Ἰριγίνην καὶ αὐτοὶ μετεστέλλοντο· καὶ ἐς παρῆν οὐδὲν ἀναδυσίς. Λόγων δ' ἐκατέρωθεν κενόθεντων ἐκ κοινῶ τοῦ προκειμένου ζητήματος, οὕτω φιλοσοφῆσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοιαῦτα τῶ συνεδρίῳ παραγαγεῖν ἐκ Γραφῶν, ὡς τοῦς δι' ἐκείνας μετὸν ἔχοντας τοῦ λοιποῦ ἀντιλέγειν, θάπτεν μεταβληθῆναι, καὶ τῆς ἐσφαλμένης διανοίας ἐπίσιν αὐθις αἰτεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς τῶν Ἑλλισαϊτῶν αἰρέσεως.

Μετὰ δὲ ταύτας καὶ ἄλλη χεῖρων τῶν προειρημένων ἀνέκυψεν, Ἑλλισαῖ τινος ταύτης πρώτως κα-

τάρξαντος· ἢ πρὶν ἂν φανθῆναι καὶ ταῖς αὖραις ῥιπὶσθῆναι τοῦ πονηροῦ, θάπτου ἐσθένυτο, τὸ ὕδωρ τῶν Γραφικῶν χειμάρρων ἐκ τοῦ σχεδὸν Ὀριγένους αὐτῆ καταχέαντος. Οἱ γὰρ Ἑλκεσαῖοι οὗτοι μύθους ὄθεν δὴ ποτε ἐρανισάμενοι, τερατόμορφόν τινα τὴν ἰδίαν συντεθείκασιν πλάνην. Καὶ περὶ μὲν τὴν τῶν ὄλων ἀρχὴν σύμφωνοι πάντως ἡμῖν· ἕνα γὰρ καὶ οὗτοι τὸν τῶν ὄλων καλοῦσι δημιουργόν· οὐχ ἕνα μόντοι καὶ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ πολλούς τε καὶ διαφορούς· καὶ ἕνα μὲν ἄνω εἶναι, ἄλλου δὲ κάτω· ὃν καὶ πολλοῖς ἐνκηκέναι πρότερον φάσκουσιν, ἐς ὕστερον δὲ καὶ τῷ ἐκ Μαρίας υἱῷ ἐνοικῆσαι τῷ Ἰησοῦ. Τὸν δὲ Ἰησοῦν ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι φασί, ποτὲ δὲ παρθένου ἐσχηνῆναι μητέρα· ἐν τισὶ δὲ οὐδὲ τοῦτο λέγουσι. Τὸ δὲ Πνεῦμα, καὶ τοῦτο μετενσωματοῦσθαι, καὶ εἰς διάφορα εἰσιέναι σώματα, καὶ καθ' ἕκαστον καιρὸν διαφορῶς δεῖκνυσθαι. Δαιμόνων δ' ἐπιρῶδαις καὶ ἐπικλήσεσι κέχρηται, καὶ βαπτίσμασιν ἐπὶ τῆ τῶν στοιχειῶν ὁμολογίᾳ. Ἀστρολογίαν καὶ μαθηματικὴν πλάνην ἀπάξονται, προγνωστικούς ἐαυτοὺς ὀνομάζοντες. Τὸν δὲ θεῖον Ἀπόστολον παντάπασι διαγράφουσι· καὶ τινα δὲ βίβλου ἐπισκευασάμενοι, ἐξ οὐρανοῦ πεπτωκέναι αὐτὴν τερατεύονται· καὶ τὸν ταύτης ἀκούσαι ἀξιωθέντα ἄλλην ἀμαρτημάτων ἄρεσιν ἔχειν παρ' ἧν ὁ Χριστὸς ἐδώρησατο. Κατὰ δὲ ταύτης καὶ Ἀλκιβιάδης ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας πάμπολλα ἠγωνίσασατο. Ὀριγένης δὲ τοῖς κατ' αὐτῆς ἐλέγχους ἠρίστευε. Τῆς δ' αἰρέσεως ταύτης καθομιλῶν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ Ὀριγένους, ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ δευτέρῳ ψαλμῷ ὡδὲ πως μνημονεύει λέγων· « Ἐλήλυθέ τις ἐπὶ τοῦ παρόντος μέγα φρονῶν ἐπὶ τῷ δύνασθαι προσθεῦεν γνώμης ἀθέου καὶ ἀπεθεστάτης καλουμένης Ἑλκεσαϊτῶν, νεωστὶ ἐπανισταμένης ταῖς ἐκκλησίαις. Ἐκείνη ἢ γνώμη οἷα λέγει κακὰ, παραθήσομαι ὑμῖν, ἵνα μὴ συναρπάξῃσθε ἀθετεῖν τινα. Ἀπὸ πάσης Γραφῆς κέχρηται ῥητοῖς· πάλιν τε ἀπὸ πάσης παλαιᾶς τε καὶ εὐαγγελικῆς τὸν Ἀπόστολον τέλειον ἀθετεῖ. φησὶ δ' ὅτι τὸ ἀρνήσασθαι ἀδιάφορόν ἐστι· καὶ ὁ μὲν νοήσας τῷ μὲν στόματι ἐν ἀνάγκαις ἀρνήσεται, τῆ δὲ καρδίᾳ οὐχί. Καὶ βίβλου τινα φέρουσιν, ἣν λέγουσιν ἐξ οὐρανοῦ πεπτωκέναι· καὶ τὸν ἀκηκόοντα ἐκείνης καὶ πιστεύοντα ἄρεσιν λήψεσθαι τῶν ἀμαρτημάτων παρ' ἧν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἀφῆκε. » Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων οὕτως· μυρία δ' οὖν καὶ ἄλλα περὶ Ὀριγένους ἀξία μνημονεύεται· ἃ καὶ ὡς μὴ τῆ παρούσης ἀνήκοντα πραγματεία, παρατρέχει ὁ λόγος ἐπιείγεται. Ὅσα δ' οὖν ἀναγκαῖα διέγνωμεν εἶναι τῆ παρούσης σπουδῆ, καλῶς γε, οἶμαι, ἀνελεξάμεν τε καὶ κατέστρωσα. Ἐν δὲ λείπεται φεῖναι περὶ Ὀριγένους λοιπὸν· ὡς φθῶνυ τοῦ πάντ' ἐνεργούντος ὁ τοσοῦτος καὶ λόγοις καὶ ἔργοις, καὶ ἀκριβεῖ φιλοσοφίᾳ ἐπὶ τόσον ἐνδιατρίψας, τῆς εὐθείας καὶ οὗτος ἀπεπλανήθη· καὶ διαστρόφος ἐνεληθείς δόγμασι, τὴν τε παρούσαν καὶ τὴν μέλλουσαν διέφθειρε δόξαν. Ἀλλὰ μήπω νῦν· τὸν δ' αὖ κατάλογον τῶν

extincta, Origene aquis eam repente ex Scripturarum torrentibus haustis obruente, quam in apertum maligni spiritus auris exsuscitata prodiret. Helcesaitæ namque isti undecunque fabulis collectis, portentosum sibi quemdam composuere errorem. Et quidem de rerum omnium principio nobiscum consentiunt : unum siquidem et ipsi rerum omnium conditorem asserunt : non unum autem Christum, sed plures et diversos. Ac unum quidem sursum esse, alium autem deorsum : quem in multis antea inhabitasse, deinde vero etiam in Mariæ filio Jesu habitasse dicunt. Jesum vero aliquando ex Deo esse, aliquando matrem habuisse virginem referunt, nonnunquam autem ne hoc quidem aiunt. Spiritum porro ipsum quoque transcorporati, atque in diversa ingredi corpora, et unoquoque tempore varie exhiberi sentiunt. **373** Utuntur invocationibus atque incantamentis dæmonum, atque item baptismis in elementorum professione (1). Astrologiam et mathematicum errorem complectuntur, prognosticos et ariolos se nominantes. Sanctum Apostolum, ejusque scripta, inducunt prorsus et abolent. Librum quemdam quem ipsi composuere, de celo edlapsum esse prodigiose jactitant (2). Quod si quis dignus inventus sit ut eum audiat, eum aliam quam Christus dederit, peccatorum consequi remissionem. Adversus hanc et Aleibiades Apamenus Syrus plurimum depugnavit ! Origenes vero ea convincenda primas tulit. Ejus hæresis, ad populum pro concione verba faciens, in octuagesimo secundo Psalmo hisce verbis meminit : « Advenit quidam hoc tempore vir arrogans et elatus, qui sententiam flagitiosam prorsus et impiam, quæ dicitur Helcesaitarum, promulgat, nuper admodum in ecclesias inductam. Ea quæ perniciose profiteatur, exponendum vobis putavi, ne quos ad quædam fidei nostræ dogmata abroganda transversos abripiat. Utitur universæ Scripturæ veteris et evangelicæ auctoritatibus. Apostolum in ordinem redigit, atque adeo prorsus abolet. Docet quoque liberum permissumque esse, fidem abnegare : quod qui fidem stabilem in animo conceptam habeat, ore quidem necessitate adductus abjuret, corde vero minime. Et librum circumferunt, quem e cælo decidisse aiunt : audientemque et credentem ei, noxarum remissionem, aliam ab ea quam Christus Jesus instituerit, accipere affirmant. Hæc hactenus. Innumera præterea alia memoria digna de Origene commemorantur, quæ perinde atque non essent præsentis operis, brevitatis etiam causa prætermittere est visum. Ac quæ necessaria esse ut huic historiæ insererentur putavi, recte (opinor) et ordine collegi atque contextui. Superest unum de Origene dicendum, invidia ejus qui malorum omnium est auctor, virum tantum, qui simul et verbis et factis eo magnitu-

(1) Mathematicus error, qui tanquam maleficus prohibitus est. (C. De malefic. et mathemat.)

(2) Fraudem hanc deinde imitatus est Mahometes.

dinis, continuis studiis suis, in certiore atque absoluteiore philosophia processit, a recta quoque via per errorem esse digressum, perversisque involutum dogmatibus, præsentem simul et futuram contaminasse gloriam. Sed non in præsentia. Ubi enim, tum eorum qui imperio, tum eorum quoque qui maximis quibusque ecclesiis præfuerunt, catalogum prius texuero, **374** deinde insana quoque dogmata, et mortem ejus impiam persequar : et sic finem quoque quinto huic libro, ut putero, faciam. Nunc ergo de imperiis dicam.

CAPUT XXV.

Catalogus imperatorum Romanorum, ut alius alii ordine successerit : et ut primus imperatorum Philippus Christianus sit factus.

Severo, qui decem et octo imperavit annis, Antoninus filius successit. Huic, septem annis et mensibus sex rerum potito, Macrinus. Macrino autem, ante integrum annum in imperio exactum, defuncto, Antoninus id alter, Heliogabalus cognominatus, obtinuit : quod is quatuor annis administratum, ad Alexandrum Mammææ filium transmisit : quam feminam religionis divinæque pietatis perquam studiosam fuisse, antea diximus. Alexander autem tredecim annos in imperio exegit, atque in ejus locum Maximinus Cæsar successit. Quem Alexandri odio, quod in ejus domo plurimi fuerint fideles, ecclesiarum antistites solos cædere jussisse scripsimus. Post Maximinum (1), qui tribus annis imperium gessit, Gordianus imperator factus : cui non totis sex annis republica ab eo administrata, Philippus una cum Philippo filio est subrogatus. Hunc primum aiunt ex imperatoribus ad Christi fidem accessisse : eumque ultimo Paschatis pervigilio, de reliquiis orationum in ecclesia participare voluisse : non prius tamen in conventum fidelium accedere, intercessione et impedimento ejus qui tum ecclesiæ præfuit episcopi (2), permissum esse, quam confiteretur, et pœnitentium numero, qui ordine et loco suo segregati, disciplina certa explorabantur, aggregaretur : quod non aliter licere ille diceret, nisi hoc fecisset, propter multas ejus noxas, cum ecclesiæ multitudine, conventus ejus festi participem fieri. Eum vero, rebus ipsis timorem divini numinis religionemque debitam rite atque sincere declarantem, obsecutum illi esse ferunt (3). Philippi, qui septem imperavit annis (4), Decius Christi persecutor successor fuit. **375** D Atque is biennio in imperii culmine transacto, Gallo rerum summam annum et menses octo obtinendam reliquit.

CAPUT XXVI.

Qui tum magnarum urbium episcopi floruerint.

Qui vero sub his imperatoribus ecclesiis præfuerunt, ii sunt. Romæ Alexandro imperante, Urba-

(1) Maximinus cum filio apud Aquileiam occisus. Mox quoque Maximus Pupienus et Balbinus imp. lecti, militari tumultu jugulati, et Gordianus junior solus imperavit.

(2) Episcopalis libertatis exemplum, Fabianus

A ἡγησαμένων τῆς τε βασιλείας καὶ τῶν μεγίστων ἐκκλησιῶν πρότερον ἀναγράψας, εἶτα τὰ ἐνδιάστροφα τῶν δογμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀνοσίαν τελευτὴν ἐπιθήσω. Ἐν ταυτῶ δὲ καὶ πέρας καὶ τῶ πέμπτῳ μοι τῶν ἱερῶν δὴ τούτων τόμων, ὡς ἐνόν, ἐπιγράψω. Ἦδη δὲ περὶ τῶν βασιλειῶν δίδειμι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Κατάλογος τῶν καθεξῆς τῆς Ῥωμαίων βασιλείας διαδεξαμένων τὰ σκήπτρα· καὶ ὡς πρῶτος Χριστιανὸς βασιλεὺς Φίλιππος γέγονεν.

Σευθρον ἔτη ιη' ἡγησάμενος Ἀντωνίνος παῖς διαδέχεται. Ἀντωνίνου δὲ τὸν Σευθροῦ παῖδα, ἔτη ζ' βασιλεύσαντα πρὸς μῆσιν ἑξ', διαδέχεται Μακρίνος. Τοῦτου δ' ἐπ' ἐνιαυτὸν διαγνομένου, ἕτερος Ἀντωνίνος ὃς Γάβαλος ἐπεκλήθη, τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν παραλαμβάνει, ὡς μοι προείρηται· καὶ τούτου δ' ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἡγησαμένου, Ἀλέξανδρος ὁ Μαμαίας υἱὸς διάδοχος ἦν· οὐ τὴν μητέρα θεοσεβῆ τε καὶ εὐλαβείας ἀντιποιουμένην μικρῶ πρόσθεν ἀνείπον. Καὶ τοῦτου δὲ τὸν Ἀλέξανδρον δέκα πρὸς τρισὶν ἔτεσι διανύσαντα, ὁ Καῖσαρ Μαξιμίνος ἐπὶ τῶν σκήπτρων καθίστατο· οὐ, ὡς εἴρηται, κατὰ μῆνιν Ἀλεξάνδρου, ὅτι περὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐκ πλειόνων συνειστήκει πιστῶν, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας μόνους ἀναιρεῖσθαι προσέταττε. Τοῦ Μαξιμίνου δὲ τὸν βίον κατὰ τριετὴ χρόνον καταλιπόντος, Γορδιανὸς ἐπὶ τοὺς ἀξίους τῆς ἀρχῆς ἐγνωρίζετο. Οὐδ' ὅλοις ἔτεσιν ἑξ' τὴν ἡγεμονίαν ἀνίστατος Φίλιππος ἅμα παιδὶ Φιλίππῳ τῶν σκήπτρων ἐγκρατῆς ἦν. Τοῦτόν φασὶ πρῶτον ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς ἀξίας Χριστῷ προσελθεῖν· τῇ δ' ὑστάτῃ τοῦ Πάσχα παννυχίδι τῶν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας εὐχῶν τῶ λοιπῷ συμμετασχεῖν θελήσαι· μὴ μέντοι πρότερον τυχεῖν τῆς ἐπίσεως πρὸς τοῦ τυπικαδὲ τῶν ἱερῶν ἐξηγουμένου, ἐμποδῶν ἐκείνῳ καθισταμένου, πρὶν ἐξομολογήσασθαι, καὶ τῇ τῶν μετανοούντων καὶ στάσει καὶ χώρᾳ ἐξεταζομένου ἑαυτὸν καταλεῖν· μηδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ἐξόν εἶναι εἶπε μὴ τοῦτο δὴ δράσαντα, συμμετασχεῖν τῷ πλήθει τῆς πανηγύρεως διὰ πολλὰς αἰτίας τῶν κατ' αὐτόν· τὸν δὲ πειθαρχεῖν εἰσεῖναι λόγος, ἔργοις τὸ περὶ τὰ θεῖα δέος καὶ τὴν καθήκουσαν εὐλάβειαν γνησίως ἐμφαίνοντα· καὶ Φιλίππον δ' οὐχ ἤττον ἢ ἐπὶ τὰ βασιλεύσαντα ἔτη ὁ κατὰ Χριστοῦ μανεῖς διαδέχεται Δέκιος· ὃς δύο ἔτη ἐπιβιούς, τοῖς περὶ Γάλλου ἔτος ἐν καὶ μῆνας ὀκτώ διαγνομένοις τὴν ἀρχὴν κατελίμπεσεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ'.

Ἅοσοι τῶν μεγάλων πόλεων τῇ ἱερῶσύνῃ διεπρεπον.

Οἱ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τούτους ἡγησάμενοι οὔτοι ἂν εἴεν. Τὸν μὲν ἐν Ῥώμῃ θρόνον, Ἀλεξάνδρου Rom. antistes.

(3) Exemplum principis, ecclesiasticæ disciplinæ sese submittentis, Philippus imperator.

(4) Eutropius quinque annos habet.

δρου τὰ σκήπτρα διαχειρίζοντος, Οὐρβανὸν ἔτεστιν ὁκτώ λειτουργήσαντα, Ποντιανὸς διεδέχεται. Ἐπὶ ἔτεσι δὲ καὶ τούτου ἕξ τῆ ἐπισκοπῇ καλῶς διαπρέψαντα ἐπὶ Γορδιανού, Ἀντέρως διάδοχος ἦν. Τούτου δ' ἐπὶ μῆνα διακονησάμενον, Φαβιανὸς θεόθεν τὸν τῆς λειτουργίας κληρὸν ἐλάμβανεν ὃν φασὶ μετὰ τελευτῆν Ἀντέρωτος ἀγρόθεν ἦκοντα μεθ' ἑτέρων διατριβεῖν ἐν Ῥώμῃ. Τῶν δ' ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπων, καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων ἐπ' ἐκκλησίας περὶ τοῦ μέλλοντος τὸν θρόνον δέχεσθαι συγκροτούντων συνῆδριον, καὶ τὴν ψῆφον ἐπὶ πολλοῖς τῶν ἁγῶν ἐνδόξων περιφανῶν, ἐν ὑπονοίᾳ τοῦ τοιοῦτου λειτουργήματος ὄντων, ἐλκόντων, παρών καὶ Φαβιανὸς οὐδενὶ μὲν τῶν ἐπισκόπων εἰς μνήμην ἦει ὁμοῦς δ' οὐδ' ἀθρόον ποθὲν περιστέρᾳ καταπτᾶσα, τῇ ἐκείνου τε ἐπικαθίσασα κεφαλῇ, δῆλον ἐποίησε τὸν ἄνδρα. Ἐπαυκαυθίσθαι γὰρ αὐτῷ τὸ Πνεῦμα ἐμήνυσεν, ἐν εἰδει περιστερᾶς εἰωθὸς φαίνεσθαι ἡ καθὰ δὴ καὶ τῷ Σωτῆρι πάσαι τᾶσφαλές μαρτυροῦσα, τὴν φωνὴν εἶλεκεν ἐπὶ τὸν λόγον. Ἐφ' ᾧ πάντα τὸν λαὸν ἐφησθέντα τῷ παραδόξῳ, ὁμοῦς προθυμηθέντα, καὶ τὸ, Ἄξιός, ἀναβοηθῶντα, ἐκ τούτου σχεδὸν ἐπὶ τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον ἐγκαθιδρῦσαι ὃν καὶ ἐπὶ τῷ κατὰ Δεκίου διωγμῷ μαρτυρίου στεφάνῳ τὴν πνευματικὴν καταστῆσαντα κορυφῆν, Κορνήλιος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξατο. Κατὰ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ἀλεξάνδρου τοῦ τῆς Μακαίας ἡγεμονεύοντος, Δημήτριος τῶν ἐκείσε παροικίων τὴν λειτουργίαν μετὰ Ἰουλιανὸν τεσσαράκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν ἱερῶς ἠγησάμενος, Ἡρακλᾶ τῷ φιλοσόφῳ καὶ πρώτῳ τῶν Ὀριγένης σπουδαστῶν καταλείπει τὸν θρόνον. Καὶ τούτου δὲ μετὰ τρίτον καὶ δέκατον ἔτος τὸ βίωσιμον μεταλλάξαντος, ὁ πολλὸς Διονύσιος ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν οἰάκων τῆς Ἀλεξάνδρου ἀνέβαινε. Γορδιανὸν βασιλεύοντος. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχου τὸν Ἀσκληπιάδην Φιλητὸς διεδέχεται, Ἀλεξάνδρου διέποντος τὴν ἀρχὴν ὃν Ζεβενὸς αὐτὸς διάδοχος ἦν. Τὸν δ' ἐπὶ Γορδιανού τελευτήσαντα, ὁ ἱερομάρτυς Βαβύλας τὰς ἱεράς ἡνίκας διαχειρίζεται μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐν δεσμοταρίῳ τὴν ζωὴν ἀμειψάμενον ἐπὶ Δεκίου, Φάβιος τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας προϊστάτο. Ἐπὶ πᾶσι τούτοις μετὰ τὸν περιβόητον ἐς ὕστερον Νάρκισσον, μᾶλλον δὲ σὺν αὐτῷ μετὰ Δίου καὶ Γερμανιῶνά τε καὶ Γορδιον, τῆς Ἰερουσολύμων παροικίας τὴν ποιμαντικὴν διεῖπεν Ἀλέξανδρος, περὶ οὗ πολὺν λόγον ἀνόπειν ἐποίησάμεν ὃς δὴ καὶ Ὀριγένη τὰς χεῖρας ἐπιβαλὼν, τῶν πρεσβυτέρων τούτου ἐγκαταλέγει βαθμῶ. Ὅς πρότερον τῇ ὑπὲρ Χριστοῦ διαπρέψας ὁμολογίᾳ, τοῖς πρότερον διωγμοῖς, μετὰ τὴν τῶν Ἰερουσολύμων προεδρίαν, βαθεῖ τε γῆρα καὶ λιωαρῶ κατεστημένος αὐθὶς ἐν Καισαρείᾳ τοῖς ὑπὲρ Χοιστοῦ δικαστηρίοις, Δεκίου τὸν διωγμὸν εἰς μέγα ἀναρρίπιζοντος, παραστὰς, καὶ περιφάνως μαρτυρήσας ἐπὶ τῆς εἰρκτῆς τὸν βίον ἐξέλιπεν. Ἡνίκα καὶ Βαβύλας τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκεν ἐπὶ τῆς

A no, qui octo annis Ecclesiæ ministerium ibi gessit, Pontianus successit. Hic annis sex sub Gordiano episcopatu rite functus, Anteroten successorem habuit. Quo post mensem unum in episcopali munere mortuo, divinitus sacra administratio ad Fabianum est delata, quem dicunt post Anterotis mortem ex agro Romam venisse, atque ibi cum aliis versatum esse. Cum vero Romæ episcopi et fratres omnes in ecclesia ad episcopum creandum convenissent, atque suffragia deligentium, de multis præclaris et illustribus viris, quibus eam dignitatem collatum iri hominum opinio erat, variarent, affuit etiam Fabianus : et quamvis de eo nulli episcoporum in mentem veniret, repente tamen alicunde advolans (1) columba, ac capili ejus insidens, eum designavit, et Spiritum in eo acquiescere significavit, in columbæ specie apparere solitum : quemadmodum olim certum Servatori perhibuit testimonium, vocem cœlestem super ipsum Verbum pertrahens. Qua re am admiranda universus populus delectatus, eadem alacritate, atque eodem simul ore omnes dignum eum esse et idoneum acclamaverunt, et continuo in episcopali throno collocarunt. Atque is in persecutione sub Decio spiritualem verticem martyrii corona exornatus (2), episcopatum ad Cornelium successorem transmisit. Alexandriæ autem, Alexandro Mammææ filio imperante, post Julianum Demetrius, qui quadraginta tribus annis sacrarum ecclesiarum regendarum munus obierat. Heraclam philosophum, primariumque Origenis discipulum, successorem habuit. **376** Sed et huic, cum post annum tredecimum episcopatus sui decessisset, magnus Dionysius successit, Gordiano tum imperante. Rursum Antiochiæ sub Alexandri imperio in episcopali functione Asclepiadæ suffectus est Philetus : cujus deinde Zebeus successor fuit. Cæterum eo quoque sub Gordiano defuncto, Babylas sacer martyr Ecclesiæ gubernacula ibi suscepit : qui sub Decio post confessionem fortiter obitam in vinculis decessit, Ecclesiamque Fabio regendam reliquit (3). Porro Hierosolymis post decantatum illum Narcissum, seu potius cum Narcisso (Dio, Germanione et Gordio intervenientibus) pastoralis munere in Ecclesia functus est Alexander : de quo in superioribus multa fecimus verba. Is Origenem per impositionem manuum in presbyterorum ordinem legit. Et cum antea in prioribus persecutionibus confessionem pro Christo cum laude fortiter pertulisset, post episcopalem dignitatem, qua Hierosolymis est functus, multa jam et prope decrepita senectute venerandus, rursus Cæsareæ Decio plurimum adversus fideles sævientem, ad iudicum subsellia pro Christo tractus, egregie martyrium obiit, atque in carcere decessit. Quo tempore et Babylas apud Nicomediam pro

(1) Eusebius libro vi, cap. 29.

(2) Fabianus martyr annis 12 cathedram Roma-

nam tenuit, Cornelius annis 3.

(3) Alii hunc Fabianum vocant.

Christo fortiter decertavit. Alius hic Babylas est ab eo, qui Antiochiæ sub Numeriano pulchram professus est professionem. Hierosolymis post Alexandrum episcopus fuit Mazabbanes, cui longo post tempore Hymenæus successit, quem multis annis narrant Ecclesię præfuisse. Hæc de eorum temporum profanæ simul et sacræ ditionis successionibus. Nunc denuo ad historiam nostram revertendum.

377 CAPUT XXVII.

Depersecutione sub Decio: et ut Cyprianus episcopus Carthaginensis martyrio sit affectus.

Decius ad imperialem evector dignitatem, propter Philippi (1) odium, qui Christianismum fuerat complexus, gravissimam contra Christianos persecutionem excitavit. In qua multi quidem sacrum pro Christo obire certamen; in primis tamen ecclesiarum præsides, et quicumque alios apud nos eloquentia et sapientia antecellerent, infanda crudelique tormenta tolerantibus vitam reliquerunt. Sicuti Romæ Fabianus, in Palæstina Hierosolymis Alexander, Antiochiæ autem Babylas (cujus in episcopatu Fabius successor fuit) bonum certamen decertantes, episcopalem stolum sanguine multo imbuerunt. Accessit ad hos Carthagine in sapientia clarus Cyprianus, qui olim magicis libris incubuerat (2). Cum vero animum per amorem ad Justinam, eximia formæ pulchritudine præstantem puellam, adjecisset, cupidinemque suam dæmoni cuidam carnali et libidinoso et amores illicitos conciliandos industriis credidisset, neque tamen optatis amoribus perfrui posset, quod puella virginitatem suam ante Deo consecrasset, et tum (ita ut par erat) jejuniis, precationibus atque aliis fidei armis castitatem tueretur: errorem suum agnovit et propalavit, fraudemque et seductionem diutinam, libris magicis in ignem conjectis, Vulcano dicavit: et per eam virginem Christo pulcherrime desponsatus, sacraque Christianorum complexus, mox in presbyterorum ordinem templi custos cooptatus, ac tandem toti Africæ sacrorum antistes præfectus est. In qua functione sermonibus scriptisque suis cohortatoriis permultos ad certamen pro Christo fortiter perferendum confirmavit: atque ad postremum ipse quoque una cum admiranda illa Justina, in Deciana persecutione, multas prius exploratus cruciatibus, dignitatem episcopalem capitali supplicio cohonestavit. Quo tempore etiam Christophorus martyr, et Ephesii pueri, et alii prope innumerabiles, certaminibus pro Christo peractis, cum magna laude innotuere.

378 CAPUT XXVIII.

Quæ Dionysio Alexandriæ episcopo in ea persecutione sub Decio acciderint.

Ejusdem persecutionis tempestate, cum Alexandriæ etiam in Christianos maxime sæviretur, martyrium ibi quoque obibat Ecclesię antistes Diony-

(1) Sub Philippo, millesimus Romanæ urbis annus ingenti ludorum apparatu celebratus est.

Α Νικομήδους· ἄλλος οὗτος Βαβύλας παρὰ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ Νουμηριανοῦ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογήσαντά. Τὸν δὲ θεῖον τῶν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρον διαδέχεται Μαζαββάνης· τὸν δ' Ὑμέναιος· πολλῶ ὕστερον κληροῦχος ἔτων πολλῶν ἱστορούμενος. Καὶ τὰ μὲν τῆς κατὰ χρόνον διαδοχῆς τῆς κροσμικῆς τε καὶ ἱερᾶς ἀρχῆς ἐν τούτοις· ἡμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ἱστορίας προΐωμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ τοῦ κατὰ Δέκιον διωγμοῦ· καὶ ὡς ἐμαρτύρησε Κυπριανὸς τῆς Ἀφρων Καρθαγίνης ἐπίσκοπος.

Δέκιος δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, τῇ πρὸς τὸν Φιλίππον ἀπεχθείᾳ, οἷα δὴ τὰ Χριστιανῶν ἀσκασιμενον, διωγμὸν κατὰ Χριστιανῶν ὡς μέγιστον ἤγειρεν. Ἔνθα δὲ πολλοὶ μὲν τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀγῶνα διήνεγκαν· οἱ δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγούμενοι καὶ ὅσοι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐν λόγῳ καὶ σοφίᾳ προΐστανται, ἐκεῖνοι μᾶλλον τὰ ἀνήκεστα πάσχοντες, τοῦ βίου ἐξίσταντο. Ἔνθεν τοι καὶ ἐπὶ μὲν Ῥώμης Φαβιανός, ἐπὶ δὲ Παλαιστίνης ὁ Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρος, καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ Βαβύλας, οὗ διαδόχῳ Φάβιος, τὸν καλὸν ἀγῶνα ἀγωνισάμενοι, τὴν ἱερτικὴν στολὴν εἰς βάθος κατέχρωσαν. Πρὸς δὲ τούτοις εἰς Καρθαγίνην ὁ τὴν σοφίαν περιβόητος Κυπριανός· ὃς πάλαι βίβλους ταῖς μαγικαῖς ἰσχυφαίς, ἐπεὶ καὶ Ἰουστίνῳ προσέβαλλον, ἀρατὸν π χρῆμα κάλλος ἔχεν μαρτυρουμένη, Θεῷ δὲ ἐκ παρθενίας ἀνακειμένη, καὶ τὸν ἔρωτα δαίμωνι πε φιλοσόφῳ καὶ θεῷ περὶ τὰ τοιαῦτα πιστώσι, ὡς ἦριστ' ἀμύνειν εἶχε τῷ ἔρωτι, τῆς παρθένου χάρις τε καὶ νηστειῶν ὡς χριῶν φραζάμενος, καὶ τοῖς ἄλλοις ὄπλοις τῆς πίστεως, σπηλιετώμει τὴν κλήνην, καὶ τὴν μακρὴν ἀπάτην πυρὶ διαπέψῃ, τὴν γοητικὰς βίβλους φλογὶ παραδόσῃ· καὶ τῷ Χριστῷ διὰ τῆς παρθένου καλῶς μνηστευθείς, ταῦτα μὲν τὰ Χριστιανῶν· καὶ νεωκόρος γενόμενος, ὑποπασῆς καθυγείται τῆς Ἀφρικῆς. Τοῖς γε μὲν τῷ λόγων προτροπτικαῖς πολλοὺς τῷ κατὰ Χριστὸν ἁγῶνι ἐδράσας, τέλος καὶ αὐτὸς, σύνεμα τῇ θαυμαστῇ γυναικῶν Ἰουστίνῃ τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ πολλαῖς ἑσπετέρον βασάνοις ἐξέτασθείς, τῷ διὰ ξίφους μὲρ τῆς ἱεροσύνης ἐκίσμη. Ἐφ' ᾧ καὶ Χριστοφόρος ὁ μάρτυρ καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ παῖδες, καὶ ἄλλοι σχεδὸν μὲρ ἀπὸ τῆς ὑποκρίτοντες, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἁγῶσι διατρέψαντες, ἐκείνῳ ἐπιπέτοντες, καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ παῖδες, καὶ ἄλλοι σχεδὸν μὲρ ἀπὸ τῆς ὑποκρίτοντες, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἁγῶσι διατρέψαντες, ἐκείνῳ ἐπιπέτοντες, καὶ οἱ ἐν Ἐφέσῳ παῖδες, καὶ ἄλλοι σχεδὸν μὲρ ἀπὸ τῆς ὑποκρίτοντες, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἁγῶσι διατρέψαντες, ἐκείνῳ ἐπιπέτοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Περὶ τῶν συμβάντων Διονυσίῳ τῷ Ἀλεξανδρείας ἐν τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ.

Κατὰ δ' ἐκεῖνο καιροῦ, τοῦ διωγμοῦ καὶ τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δεῖνον ἰπκαμάσαντος, ἦν μὲν συνομαζῶν τηνικάδῃ τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ καὶ ἰ

(2) Cyprianum Carthaginensem cum Antiochene confundit.

τῆς ἐκεῖσε παροικίας ἠγοούμενος Διονύσιος ὄν
 μετὰ Ἑρακλᾶν ἡ ἱστορία ἐπὶ τὴν ἱερὰν τῆς Ἐκκλη-
 σίας ἀνήγειν ἀρχὴν ἡ προνοία δὲ κρείττονι τῆς τῶν
 πολλῶν ὠφελείας χάριτι καὶ οἰκοδομῆς ὑπέρτερον
 τῆς πείρας εἰδείκνυ Θεός. Καὶ πρῶτον μὲν, οἱ τοῦ-
 τον ἐπεμψθησαν ἐκζητεῖν, ἀροισία τὰς ὄψεις πλη-
 γνέντες, καίπερ ἐπ' οἴκου ὄντα καὶ τὴν αὐτῶν ἀφιξιν
 ἐκδεχόμενον, ἀπετύγχανον τῆς σπουδῆς ἡ ἐκὼν δ'
 εἰσέπειτα τοῖς ἀπάγουσιν ἐκδοθεὶς, πάντα τὰ κατ'
 οἴκον ἐξανδραποδισαμένοις, ἐπειδὴ τις τοῖς ἀδελφοῖς
 γάμῳ διαπαννυχίζουσι ἀπήγγελλε τὸ πραχθῆν,
 εὐθύς ὁρμῆ πάντες μᾶ ἄθρόον ἐξασπασάντες, καὶ
 θρόμῳ θέοντες ἐπηλάλαξαν. Τῶν δὲ φρουρούντων
 εἰς φυγὴν τραπέντων, τὸν Διονύσιον ἐσθῆτι λιγῆ
 ἐπ' ἀστρώτου κατακείμενον σκίμποδος, ἐξανίστα-
 σθαι καὶ ὅσον τάχος ἐπείσθαι τοῦτοις ἠπειγον. Τὸν
 δὲ προσπίπτοντα, ἰκέτην εἶναι, ἢ ἀπίεσαι καὶ αὐτὸν
 ἀφείναι, ἢ τὴν κεφαλὴν τοῖς ἀπάγουσιν αὐτὸν στρα-
 τικῶταις εἶσαι λαβεῖν. Τοὺς δὲ μὴδ' ἀνασχομένους
 ἀκούσαι ἡ ἀλλὰ καίπερ πλείστην ὄσῃ ἰκεσίαν προσ-
 ἄγοντα, ἐκ χειρῶν τε ἅμα καὶ ποδῶν ἔλκειν ἡ καὶ
 τῷ οἰκισκῷ τῆς ἐπισκοπῆς αὐθις ἐγκαθειστᾶν ὄνω
 γυμῶ, οἷά τινα φόρτον θεμένους. Καὶ τὰ μὲν κατὰ
 Διονύσιον εἶχεν οὕτως. Ἐπειτα οἱ ἀσεβεῖς ταῖς οἰ-
 κίαις τῶν προσσηγεμένων Χριστιανῶν ὄλαις ῥύ-
 μαις ἀνέδῃν εἰστρέχοντες, ὅσα μὲν ἦσαν ἐκείνοις
 τῶν κειμηλίων, ἐσύλων ἀρπάζοντες ὅσα δ' εὐτελῆ
 τε καὶ οὐκ εὐάγκαλα, διαβλῶντες ἀπῆλλάττοντο. Καὶ
 ἡ τῶν πραττομένων ἐλευθερία σχήματι πόλεως ὑπὸ
 πολέμιον ἐλωκυίας εἶκει. Πανταχοῦ θρηνοί, ἀρ-
 πάγματα, ὡς ἐν ἀμύλλῃ σκύλων ἀγωνιζομένων τῶν
 στρατιωτῶν. Οὐχ ὁδὸς, οὐ λεωφόρος, οὐ στενωπὸς
 παρεῖχε διεξοδόν. Οὐτε δὲ νύκτωρ, οὐδ' ἐν ἡμέρᾳ
 τὸ κακὸν ἔλαγε. Κήρυκες δ' ἀνὰ πᾶσαν ἐφοίτων τὴν
 πόλιν μεγάλας φωναῖς ἐκρηγνόμενοι. Τὸ δὲ κη-
 ρυττόμενον ἦν ὡς εἰ μὴ τις Χριστὸν κακῶς λέγοι
 τὰ μάλιστα ἐναγέσει καὶ δυσφήμοις φωναῖς, τοῦτον
 ἀπανταχοῦ σύρεσθαι ἡ καὶ περιελαυνόμενον αἰσχροῦς,
 τέλος πυρὶ καταπίμπρασθαι.

ut si quis Christum infauitissimis impurissimisque quibusque verbis non proscinde-
 ret, is passim raptaretur, atque ita foedissime raptatus, tandem igni combureretur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

CAPUT XXIX.

Περὶ τῶν ἠττηθέντων καὶ ἐξομοσαμένων τὸ σέ-
 βας Χριστιανῶν ἐν ταῖς κατὰ Δείκιον.

De iis qui tormentis victi sub Decio, Christi religio-
 nem abjurarunt.

Ἦν οὖν ἰδεῖν τῆνικαδὲ πολλοὺς μὲν ὠχρίωντας,
 καὶ τῷ δέει καταπλήγας γεννηθέντους, ἐξίστασθαι
 ἑαυτῶν, καὶ ταῖς μικραῖς τῶν θυσιῶν καὶ ἀνάγκαις
 τῶν τεγετῶν προσιόντας, ὡσπερ οὐ θύσοντας, ἀλλ'
 αὐτοὺς οἷά τινα σφάγια τοῖς εἰδώλοις προσαγομένους.
 Ὡστε καὶ χλεῦη τις ἦν τοῖς ἀσεθέσιν ἐπὶ τοῖς ἠττω-
 μένοις. Ἄλλοι δὲ καὶ προχείρως ἤπερ καὶ ἐκε-
 λεύοντο, προσέτρεχον τοῖς βωμοῖς ἡ καὶ μάλα γυν-
 ναίως ἰσχυρίζόμενοι, μὴδὲ ὅ τι ποτὲ ἔστιν εἰδέναι
 Χριστιανοί. Καὶ οἱ μὲν εἶποντο ἡ οἱ δὲ ἔφευγον ἡ οἱ
 δὲ ἠλίσκοντο ἡ καὶ οἱ μὲν ἄχρι θείσμων καὶ φυλακῆς
 χωρησάντες, πρὶν ἐπὶ δικαστήριον ἐγθεῖν ἐξωμό-
 σατο ἡ οἱ δὲ καὶ βασάνους ἐπιποσόν ἐγκατερήσαν-
 τες, ἐπειτ' ἀπέπεινον πρὸς τὰ ἐξῆς. Ὅσοι δὲ στερροί

Itaque permultos tum videre erat pallidos, ti-
 moreque percultos, et prorsus consternatos, ne-
 que sui compotes, ad impura sacra et impia sa-
 crificia accedere, non illos tanquam sacrificaturos,
 sed veluti idolis ipsis sacrificandos : adeo ut impii
 illi homines, sannis et ludibriis, eos qui ita animos
 despondissent, prosequerentur. Quidam promptius
 citiusque quam juberentur, ad aras accurrebant,
 et magnis animis, se ignorare, quidnam Christianus
 esset, asserverabant. Atque ii quidam raptores
 sequebantur, alii fugiebant, alii capiebantur :
 nonnulli etiam usque ad carceremet vincula pro-
 gressi, prius fidem abjurarunt, quam ad tribunalia
 protraherentur : nonnulli autem aliquantum cru-

ciatibus et tormentis toleratis, suppliciis, quæ subsequenter erant, fracti deficiebant. Qui vero firmi stabilesque erant, totumque Christum in pectoribus suis gerebant, ab eo confirmati, et condignum inexpugnabilis fidei et constantiæ suæ robur consecuti, præclaros atque illustres se regni ejus exhibuerunt testes et martyres. Sed enim in præsentia omnes eos qui tum pro Christo martyrio vitam finierunt, recensere, ac tempus, locum, et modum tam insignium certaminum exponere, tam id fieri non potest, quam arenam maris numerare non est. Itaque perpaucas tantum, memoriæ gratia, quas a majoribus nobis traditas accepimus, martyrum lictas hoc loco recte exsequemur: quæ fortasse non eam fidem et opinionem in Ecclesia, quam traditio tulit, sunt consecuturæ. Et faciemus id breviter, et compendiose. Quæ autem memoriam nostram subterfugere, eas secreto divinæ scientiæ et opinionis relinquimus. Et sic agonibus supersunt progrediamur.

380 CAPUT XXX.

De iis qui tum martyrium pertulerunt, Metra senex, Quinta femina, Apollonia virgine, Serapione, Juliano, Besa, Macare, et aliis.

Sed primus omnium admirandus ille senex deprecatur Metras (1), quem bellæ illæ crudelissime raptum, ea dicere cogebant, quæ ad summam injuriam, contumeliam, et blasphemiam in Christum nihil facerent reliqui. Ut autem ille minus eis est obsecutus, totum corpus ejus sævissime fustibus diverberarunt, faciem arundine acuta considerunt, oculos confoderunt, interiora quoque et latentia corporis loca laniarunt: atque ad ultimum, immanitati suæ quasi renuntiantes, ingenti vi lapidum eum obruerunt. Quintam vero, feminam quamdam, ad simulacrum adductam, adorare illud jusserunt. Quod quia illa facere detrectabat, alligatis atque suspensis ex pedibus ejus funibus, per mediam eam distraxere Alexandriam. Deinde durioribus atque acclivibus locis raptatam, tandem in eundem, quo paulo ante Metram, locum perductam, itidem ut illum, lapidibus allisam corona martyrii decorarunt. Post hanc admiranda adducitur Apollonia, virgo senectute jam venerabilis, esca bestiis asservata: quæ cum lapidum ictibus simul et maxillas et dentes omnes amisisset, quod ad aram sacrificare prorsus nollet, in pyram, quæ idolis parata fuerat maxima, accensam ingenti alacritate prosiluit; longe præstantissimum esse ducens, ut sic ipsa Deo victima offerretur. His accessit Serapion, patria Ephesius: cujus cum membra omnia magna flagrorum vi concidissent, articulosque corporis locis sedibusque suis dimovissent, postea præcipitem eum ex superiore loco dejectum enecarunt. Tum quoque Julianus, ita pedibus æger, ut neque ambulare neque movere se posset, cum duobus aliis, qui eum

A τινες ἦσαν καὶ ὅλον εἰσοικισάμενοι τὸν Χριστόν. ὑπ' ἐκείνου κραταιωθέντες, καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀκαταγωνίστου πίστεως ἀξίαν τῆς καρτερίας λαβόντες ἰσχὺν, περιφανεῖς τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀνεφάνησαν μάρτυρες. Ἀλλὰ τότε νῦν ἔχον πάντας τοὺς τνικὰδε τῷ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρίῳ τελειωθέντας καθ' ἅπαντα τὸν καιρὸν καὶ τόπον καὶ τρόπον ἐξαρθμεῖσθαι πολὺ μᾶλλον ἀδύνατον ἡμῖν ἢ τὴν παρὰ τῇ θαλάσῃ ψάμμον ἀναμτρεῖν. Ὅλιγα δ' οὖν ὑπομνήματος χάριν, ὅσα παρ' αὐτῶν πρεσβυτέρων εἰς ἡμᾶς ἀφίεται, οὐ φθόνος τῶ παρόντι διαλαθεῖν τῶν μαρτυρικῶν ἀθλῶν· οἱ τυχόν ἴσως οὐδε δόξης τῆς παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἡ παραδόσις ἔτυχον. Καὶ ταῦτ' ἐπιτόμῳ λόγῳ ῥηθῆσεται. Ὅσα δ' οὖν καὶ τὴν ἡμετέραν διαπέφυγε μνήμην, τῷ βυθῷ τῆς θεαρχικῆς γνώσεως ἐπαφῶμεν εἶδναι καὶ δοξάζειν ὡς βούλοισο. Ἡμεῖς δ' ὅσον μέτριον ὑπομήσαντες, πρὸς τὰ ἐξῆς βαδισόμεθα.

hujuscemodi paucis commemoratis, ad ea quæ

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Περὶ τῶν τότε μαρτυρησάντων, Μητρᾶ, Κοίντας, Ἀπολλωνίας, Σεραπίωνος, Ἰουλιανοῦ, Βησᾶ, Μάκαρος, καὶ ἑτέρων.

Τούτων καὶ πρῶτος ἡμῖν ἐκκείσθω τῷ λόγῳ ὁ θανατώσις πρέσβυτης Μητρᾶς· ὃν οἱ θῆρας ἐκείνου καὶ ὠμῶταται διαρπάζσαντες, ἐκείνα λέγειν ἀνέπιθον, ὅσα μηδὲν ἄλλοτε εἰς παροινίαν καὶ ὕβριν καὶ βλασφημίαν Χριστοῦ φροντο. Ὡς δ' οὐδαμῶς πιθῆνός ἦν, ἔυλοισ ὅλον τὸ σῶμα κελόντες ἀπειδῶ, καλάμοις ὀξεῖσι τὸ πρόσωπον ῥιζοῦν· καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς κατακέντουν, τὴν ἔνδον πλάσση ἀρυσσοντες· εἰς ὕστερον δ' ἀπειπόντες, λίθοις ἀρπάζσαντες βάλλοντες ἐφθείραν. Κοίνταν δὲ τινα γυναῖκα ἐπὶ τὸ εἶδωλον ἀγαγόντες, τὴν προσκύνησιν ἀρροισοῦν ἐκείνῳ προαίτατον. Ἐπεὶ δ' ἀπηγόρευε πράττειν, σχοίνους τῶν ποδῶν ἐξάρτησαντες, διὰ μέσης εἰλον πρῶτον τῆς Ἀλεξανδρείας· ἔπειτα τοῖς ἀνώγει καὶ τραχυτέροις τῶν τόπων προσῆγον. Καὶ τέλος εἰς τόπον ἐφ' ᾧ καὶ τὸν προειρημένον ἀγαγόντες Μητρᾶν, τὸν Ἰσεν καὶ αὐτῇ διὰ τῶν λίθων περιβάλλουσι στέφανον. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ ἡ θανατωσὴ καὶ ἀειπάρθενος Ἀπολλωνία, πρέσβυτης, εἰσῆγετο, θηρίοις διατηρουμένη βορᾷ. Λίθων δ' οὖν ὄμως βολαῖς τὰς σιαγόνας συντρίβεισα, καὶ τοὺς ὀδόντας σύμπαντας ἐκρουσθεῖσα, ἐπεὶ τὸ τελευταῖον οὐδαμῶς ἐπιθύειν τῷ βωμῷ ἤθελε, τῇ παρακειμένη ἐκείνοισ μεγίστῃ ἀναφθίσει πυρᾷ πρόθυμος ἤλατο, θυσία μᾶλλον αὐτῇ προσαχθῆναι ἀιρουμένη Θεῷ. Πρὸς δὲ καὶ Σεραπίων Ἐφέσιος γένος εἰσῆγετο· οὐ τὰ μέλα ταῖς σφοδραῖς τῶν μαστίγων ἐπιθίσεισι διακλάσκωντες, τὰς τε τῶν ἀρθρῶν ἀρμονίας τῆς κατὰ φύσιν ἰδρας ἐκστήσαντες, εἶτα καὶ πρηνῇ ἐξ ὕπερφου καταβαλόντες, βίου τοῦ ἐξίστασαν. Τότε δὲ καὶ Ἰουλιανὸς ἀλγῶν μὲν τοὺς πόδας ἐνῆρ, κινεῖσθαι δὲ ἢ βαδίζειν οὐχ ἴσως τε ὦν, ἀγπτι θυσὶ τοῖς, οἱ αὐτὸν ἀνέχον μπτέρον· ὦν ὁ μῆ

(1) Alii hunc martyrem *Metranum* nominant.

προς τὸ μέγεθος ἀπεικῶν τῶν θειῶν, ἐξώμνυτο μὲν αὐτὸς τὴν πίστιν, καὶ ἀπαλύτο· ἄτερος δὲ, ὃ Ἰσχυρίων μὲν ὄνομα, Εὐνούς δὲ τὸ ἐκώμυμον, μηδ' ἔν εἰ τε καὶ γένοιτο προϊσθαι τὴν καλὴν ὁμολογίαν, εἰ καὶ μυριάκις θεοὶ θασεῖν, ἰσχυρῶς ἐνισταίμενος, σὺν Ἰουλιανῷ τὸν ἴσον ἐγκαιμῶν τρόπον, ἐποχοὶ καμῆλους γεγεννημένοι, καὶ μετέωροι μαστιγούμενοι, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἤγοντο. Εἶτα τοῦ δήμου ἄγριον αὐτοῖς καταγίσαντος, τῷ πυρὶ κατακάησαν. Ἄλλὰ καὶ Βησᾶς ἐκεῖ τὴν κλῆσιν, καλλίνικος ὀπλομάχος Χριστοῦ τῷ λόγῳ τῆς εὐσεβείας ἀριστέως δόκιμος ἐκφαίεις, τὴν τῆς κεφαλῆς ὑψίστατο ἐκτομήν. Καὶ ὁ φερώνυμος δὲ Μάκαρ, Λίβυς τὰ πάτρια, πολλῆς αὐτῷ δεδομένης προτροπῆς εἰς ἀρνησιν, ἐπεὶ ἀνένδοτος ἦν, ζῶν πυρὶ καταπέμρατο. Ναι μὲν καὶ Ἐπίμαχος, καὶ Ἀλέξανδρος, δεσμᾶ, κάθειρξιν, τᾶλλα, καὶ ξυστῆρας σιδῆρω τεθηγμένους διενγκόντες, τέλος τιτάνῳ προσιφέντες ζεούσῃ, θειῶς καταφλέγοντο.

torrea Epimachus et Alexander, posteaquam ferro acuminatas pertulissent, postremo in calcem ardentem projecti, gravissime sunt exusti.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ ἄλλων μαρτύρων ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Παλαιστίνῃ μαρτυρησάντων.

Ἄλλ' οὐδὲ γυναῖκες τοῦ καλοῦ ἐκείνου ἀπεικίοντο μαρτυρίου. Ἀρρένωθίσαι δὲ καὶ αὗται τὸ φρόνημα, ἀνδρικῶς ἠγωνίζοντο. Ὡν πρώτη Ἀμμωνάρια ἦν. Ἀπάγεται γὰρ τὴν ἐπαγγελίαν ἀψευδῆ τηροῦσα· ἅτε δὴ μηδὲν ὦν δικαστῆς κελεῖοι φιλονεικῶν ταῖς βασάνους νικᾶν, ἀποκριναμένη. Ἐπὶ δὲ ταύτῃ καὶ ἡ θαυμαστὴ γυναικῶν Μερκουρία, καὶ ἡ πολύκαις μὲν, τὸ δὲ πλεον φιλόθεος Διονυσία, τοῦ δικάζοντος ἐν αἰδοῖ ποιούμενου, τῷ ἀμτρα βασανίζειν, οὕτως ὑπὸ γυναικῶν καρτερίας ἠττάσθαι, σιδῆρω τεθῆσιν. Ἐπὶ δὲ τούτοις Ἡρῶν καὶ Ἀστῆρ Ἰσιδώρος καὶ Διόσκορος, οὕτω πύμπτον καὶ δέκατον ἔτος ἐξηλεκῶς· Αἰγύπτῳ δὲ προσοκαοῦντες ἦσαν. Πυρὶ μὲν τοὺς ἄλλους ἐπέμρα· τὸν δὲ νίον, ἀποπὸν τι οἰσθεῖς περὶ αὐτοῦ, ὡς μὲν ἔρωμένον δῆθεν καὶ ἐνδρόσῃ ἐξπακῆσαι, παρῆκε μὲν, ὑπέθεσεν φήσας τῷ νέῳ ἐπιματρὶν τοῦ τῆς ἡλικίας ἄωρου. Ἄτερος, Νεμεσίον ὄνομα, Αἰγύπτιος δ' ἦν καὶ αὐτὸς, συνοικίαις δῆθεν ληστῶν ἐντραφείς, ὑπὸ δίκην ἤγετο. Ὡς δὲ τοῦ ἐγκλήματος τὸν μῶμον προσακίτριβeto, ὡς Χριστιανὸς λοιπὸν δέσμιος εἶχετο. Ὁ δὲ ἀδίως, καὶ μείζον ἢ τοὺς ληστὰς λυμηνάμενος, μίσην ἐκείνων πυρὸς δαπάνη ἐποιεῖ τὸν μάρτυρα. Σύνταγμα δ' ἐν τούτῳ στρατιωτῶν, Ἀμών, Ζήνων, Πτολεμαῖος, Ἰγγένης, καὶ τις κρεσβύτης Θεόφιλος πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἰστώτες, καὶ καταθροῦντες, τοὺς ἀγωνιζομένους, ἐπειδὴ τινα πρὸς ἀρνησιν ῥέπουτα ἄωρων, ἀσχαλλόντες μὲν ἦσαν καὶ διεπρίοντο, καὶ πᾶ μὲν ἀνένυσον, πᾶ δὲ καὶ τεινοντες ἦσαν τὰς χεῖρας, τὸ σῶμα πρὸς τὸ δοκοῦν διατιθέμενοι εὐφωῶς. ἐπεὶ δὲ ταῦτα πράττοντες ἐφωράθησαν, ἐπὶ τὸ δικαστικὸν ἐνήγοντο βῆμα. Καὶ θαρσαλέως μὲν ὠμολόγουν· ἐς τοσοῦτον, ὡς τὸν ἡγεμόνα καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν πολλὸν θροεῖσθαι, ἐκείνους δὲ θάρσους πύμπλασθαι· καὶ τοὺς μὲν δικαστὰς εἰς θεὸς ἀρῆρτον

sublimum sustinebant adducitur. Quorum alter statim ad tantam malorum immanitatem animum despondit, fidem abjuravit, et liber dimissus est; alter autem, cui Ischyriionis nomen, Euni autem cognomen fuit, reipsa satis eas appellationes comprobans, et persecutoribus fortiter repugnans: quippe sexcenties potius mori, quam quidquam de bona professione remittere paratus; ipseque Julianus, qui in eadem causa erat; camelis sublimes impositi, atque ita per mediam urbem vecti, flagris cæsi sunt, donec a plebe ferocius insultante in ignem conjecti conflagrarunt. **381** Sed et Besas ibi hoplomachus, seu armatus miles, et victor ope Christi egregius, quod se in veræ pietatis professione bellatorem spectatum præbuerit, capitis resectionem sustinuit. Macarius quoque, verum hoc obtinans nomen, in Libya ortus, cum plurimis esset ad negationem allectus modis, ipse autem immotus permaneret, vivus est combustus. Præterea Epimachus et Alexander, posteaquam ferro acuminatas pertulissent, postremo in calcem ardentem projecti, gravissime sunt exusti.

CAPUT XXXI.

De aliis martyribus, qui certamen suum obierunt Alexandriæ et in Palæstina.

Mulieres quoque a tam pulchro certamine non aberant, quæ virilem habentes animum, sane quam fortiter depugnarunt. Quarum prima fuit Ammonaria; abducta enim est, promissionem suam constanter conservans: qua se nihil facturam receperat, quod iudex variis tormentorum generibus cum ea contendens, eamque expugnare studens, jussisset. Post hanc et admiranda illa Mercuria: nec non multorum liberorum mater, et quod majus est, Dei amans Dionysia, cum quidem quæsitorem ipsum jam puderet, quod in immensis carnificinis suis a mulierum constantia vinceretur, ferro sunt necatæ. Deinde Heron, et Aster, et Isidorus, et Dioscorus, qui nondum decimum quintum expleverat annum, Ægypti omnes, producti; et cæteri quidem igni sunt combusti, adolescentulum autem iudex dimisit, absurda quadam de eo concepta opinione, quod illum nondum satis firmum, necdum virum, fraudi et seductioni idoneum esse putaret; moramque et tempus in eo completurum diceret, quod ætati deesset. Hos consecutus est Nemesion, Ægyptius et ipse, atque inter prædones educatus, quo nomine in iudicium fuerat pertractus: postquam autem, causa dicta, crimen id a se est amolitus, deinceps ut Christianus in vinculis est detentus. Quæsitore porro iniquissimus, magis etiam in hunc quam in illos sæviens, martyrem inter prædones medium igni exussit. Turma deinde succedit militum: Amon videlicet, Zeno, Ptolemæus, Ingenuus, et quidam affecta ætate Theophilus, pro tribunali apparentes: qui agonem decertantium martyrum spectantes, si quem viderent ad abnegationem propensum, **382** indignationem præ se ferentes, ringebantur, et aliquando quidem illis innuebant: quandoque vero manus suas exten-

dentis, corpus suum pro arbitrio variis gestibus inclinant. Quod cum ita facere in flagranti facto deprehensi essent, illicit ad quæstoris tribunal sunt abrepti; ubi tanta fiducia Christianismum sunt professi, ut præfectus ipse et assessores ejus vehementer conturbarentur, et incredibili timore corripentur, cum illi contra fortitudine animi magis implerentur, majoreque quam quæ verbis explicari possit, exsultarent lætitia, et tam magnifico triumpho victoriæ suscipere coronas. Nec minus interea in pagis et villis plurimi ab infidelibus sunt male accepti. In quibus et Ischyron ille fuit, cui a claro quodam ejus loci viro, domus procuratio mandata fuerat. Eum dominus sacrificare ad aram deorum jussit. Et cum id ille recusaret, contumeliis primum, deinde etiam conciviliis in eum est invectus. Sed enim cum adhuc in sententia Ischyron persisteret, scipione maximo comprehenso, per interiora eum ille viscera transfossum occidit. Sed quid opus est turbam eorum recensere, qui in solis locis et montibus oberrantes, partim fame, partim siti, quidam acriore frigore aut morbo, nonnulli etiam a prædonibus oppressi, aut a bestiis discerpti interiire? Quorum omnium, qui ex eis superstites fuere, idonei extiterunt testes. De iis ex pluribus unum saltem exemplum referre necessarium esse duxi. Chæremon erat, ejus urbis, quæ Nilus dicitur, episcopus, vir multa senectute admodum venerandus: is una cum conjugis sua, cum in montem, qui Arabicus dicitur, profugisset, nunquam inde est reversus, neque cuiquam eorum postea apparuit; sed neque quoniam corpora eorum pervenerint, cuiquam est deinceps cognitum. Quin multi quoque alii in Arabico eo monte, ab eis qui illum incolunt barbaris capti, vel pecunia ab eis sunt redempti, vel propter æris inopiam misere ibi perierunt. Atque hæc quidem Alexandria et in Ægypto acciderunt adversa. Cæterum non minores luctus et certamina in Palæstina fuere. Sic passim plurimi martyres cohortatoriis Origenis orationibus viriliter agones pertulerunt.

383 CAPUT XXXII.

Ut Origenes ad tribunal martyrii consistens, pietate Christiana abjurata, a seipso degenerarit.

Et ille quidem permultos fecit martyres; sed cum omnibus suis copiis hostiliter Satanas bellum ei moveret, omnique vi et conatu adversus eum duceret, et acrius ei tum quam aliorum alicui, infestiusque immineret, perfecta et absoluta virtute est destitutus; nimirum qui virtutum omnium parente submissione et humilitate, et quæ per illam provenit immobili et recta animi constitutione atque indolentia excidisset. Aiunt enim, Deciana persecutione et ipsum comprehensum esse, et vinculis constrictum. Primum itaque tormentis gravibus corpore toto afflictus, mox deinde in acerbissimum demissus est carcerem. Ibi ingentis ponderis ferramentum eum distringebat, et insuper supplicium ignis ei intendebatur: aliaque mala partim jam tum inferebantur, partim paulo post imminabant, ac diebus pluribus quatuor vinculorum casta pedes ejus distinebantur (1). Quæ omnia ge-

(1) Euseb. lib. vi, cap. 29.

ισχεσθαι· τούς δ' ἐν ἀπορήτῳ ἀγαλλιωμένους ἤδεσθαι, ἐπὶ καλῶ τῷ θριάμβῳ ἀναδουμένους τὸν στέφανον. Πλείστοι δὲ καὶ ἄλλοι τῶν ἀπὸ κόμης ὑπὸ τῶν ἰθῶν διεσπῶντο· ὧν εἰς καὶ Ἰσχυρίων ἐκείνος ἦν, ὃς τῶν κατ' οἶκον εἶχε τὴν ἐπιτροπὴν τῶν ἐπισήμων τανακάδε τινός· ὃν ὁ τῆς οἰκίας διεσπότης ἐπιθύειν ἐκέλευε τῷ βωμῷ, καὶ μὴ κειθόμενον ὑβρίζεν· εἴτα εὐλοδορεῖτο. Ὡς δὲ καὶ ἐπὶ ἐνίστατο, βακτηρίαν μεγίστην λαβὼν, διὰ τῶν ἐντέρων καὶ τῶν σπλάγχων δῶσας, πάτασεν. Καὶ τί δεῖ τὸ πλῆθος καταριθμεῖν, ὅσοι ἐρήμοις ὄρεισι κλεισθέντες οἱ μὲν λιμῶ, ἄλλοι δὲ δίψῃ, καὶ τῷ σφοδρῷ κρύει, νόσῳ τε καὶ λησταίῃ, πρὸς δὲ καὶ θυρίους ἀλόντες ἐφθάρησαν; Ὡς οἱ περιγεγόμενοι τῆς ἐκείνων εἰσὶν ἀξιόπιστοι μάρτυρες· ὧν ἐν ἔργον εἰς B δὴλωσιν παραβῆναι δεῖν οἴομαι. Καιρῆμων ἦν τῆς Νείλου καλουμένης ἐπίσκοπος πόλεως, ἄνθρωπος βαθεὶ γήρῃ μάλιστα διακρίτων. Οὗτος σὺν ἑαυτοῦ συμβίῳ, περὶ τὸ, ὃ Ἀράβιον ὄρος καλεῖται φυγῶν, οὐκ ἐπανῆκεν αὐθις· οὐδέ τις ἐκείνων ἰδεῖν τοῦ λοιποῦ ἐδυνήθη αὐτούς· ἀλλ' οὐδὲ τὰ σώματα ἐκείνων ὅπου γῆς εἰσι, τῷ εἰσέπειτα χρόνῳ που ὤφθη. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι κατὰ τὸ εἰρημένον ὄρος Ἀράβιον ὑπὸ τῶν ἐκείνου προσοικούντων βαρβάρων ἐάλωσαν· οἱ μὲν τῇ περιουσίᾳ τῶν χρημάτων λυθέντες· πολλοὶ δὲ καὶ τῷ ἀπορεῖν κακῶς παρακώλοντο. Ταῦτα μὲν ἐπ' Αἴγυπτον καὶ Ἀλεξάνδρειαν ἐκράτουντο τὰ θειά· ἐπὶ δὲ Παλαιστίνῃς οὐ μείους οἱ ἄθλοι καὶ τὰ παλαισμάτα. Ὡς οἱ πλείστοι τοῖς προ- C τρηπτικαῖς τῶν Ὀριγένους λόγων ἀνδρικῶς τὸν ἀγῶνα διάφερον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ΄.

Ὡς καὶ Ὀριγένης τῷ μαρτυρικῷ παραστάτῃ βήματι, τὸ σέβας ἐξομοσάμενος διεφθάρη.

Ἄλλ' οὗτος μὲν πολλοὺς ἐποίησε τοὺς μάρτυρας· αὐτῷ δὲ πανστρατὶ ἐραμιλλῶς τοῦ Σατάν καταπεξμένου, πάσῃ τε μηχανῇ καὶ δυνάμει κατ' αὐτοῦ στρατηγήσαντος, καὶ διαφερόντως παρὰ τοὺς τανακάδε ποδημηθέντας ἀγρίως αὐτῷ ἐπισκήψαντος, τοῦ κατ' ἀρετὴν ἀποτυγχάνει τελείου, ἅτε δὴ καὶ τῶν ἀρετῶν μητρὸς τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ τῆς δι' αὐτὴν ἀπάθειας ἀποκείων. Καὶ γὰρ, φασὶ, τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ συλληφθέντα καὶ τοῦτον φῶτα μὲν δεισμά διελάμβανον· βασιάνοις δὲ καθ' ἅπαντος τοῦ σώματος αἰκισθείς, πικροτάτῃ ἐπαρρίπττο τῇ φρουρᾷ. Κλειὸς ἐπὶ τούτοις σιδήρεος πέλων ἦν· πῦρ τε ἠπέλιτο. Καὶ ἄλλα τὰ μὲν ἐπέητο, τὰ δὲ ἐμίλλε. Πολλαὶ δ' ἐν ἡμέραις ὑπὸ τέσσαρσι ξύλοις δεσμοὶς τοὺς πόδας ἐντεινόμενος, γενναίως ἤνεγκεν. Ἐκείνος μὲν οὖν θανεῖν ἐταίμος ἦν· τῷ δὲ δικαστῇ φιλονεικία πάλιν ἐτέρωθεν τῆς ἐπίσεως ἀποστῆναι παρασκευάσαι, καὶ ξίφει κολάζειν ἤκιστα ἤθελε·

δεινός δ' ἄλλοις κατ' ὀλίγον ὑπεξέγειν τοῦ βίου ἐκπαύτο. Τίλος ὡς ἐπέκει κολάζων, δαιμονίῳ ἐπιβάλλει τῇ ἐκνοίᾳ. Γυνὸς γὰρ τὸ φιλόσοφον καὶ ἀγνόν τοῦ ἀσθροῦς, τοῦτο καταστρατηγεῖν ἐβούλετο. Καὶ τῶν δεσμῶν μὲν ἐπίησι, τῷ δὲ βωμῷ ἀσπλῆ παραστήσας Αἰθίοπα, θύειν παρακαλεῖτο Ὁργύτην, καὶ κατὰ τοῦ βωμοῦ τὸ λιθῶν τὸν ἐπιβάλλειν ἢ μὴ τοῦθ' αἰρούμενον, ταῖς μυσκαρίαις ὀμιλίαις πρὸς τοῦ ἀσπλῆτος ἐκείνου τὸ σῶμα καταμαίνεσθαι. Καὶ ὁ μὲν ταῦτ' ἔλεγε· ὁ δ' ἐλογεῖ καὶ ἐκπαύσει τοῦ χείρονος ἐξομῶσθαι μᾶλλον εἰλετο, τὸν νῦν ἐχρίως κληδωθεὶς, ἢ τι καταρρυπῶναι τοῦ σώματος. Ἐνταῦθεν καὶ τῆς θείας δόξης ἀπολισθῆσας καὶ χείροτος, δόξα ἀλλεκότους, τοῦ Σατάν ἐνσπείροντος, ἐπισφάρα· δι' ὧν καὶ κολλοῦς τῆς ἡγίου δόξης παραγωγῶν, χρίων κολλῶ ὑστερον ἐκέρυκτος τῆς Ἐκκλησίας ἐγγένου Χριστοῦ. « Ὁμοίως δὲ, φησὶν Εὐσεβίος, μετὰ ταῦτα καταλείπει φωνάς, καὶ αὐτὰς κλήρις τοῖς ἀναλήψεως δεσμοῖς ὠφελείας, κλείσται ὅσαι τοῦ ἀσθροῦς ἐπιστολαὶ τῆς ἀποστολῆς ὁμοῦ καὶ ἀκριβοῦς περιέχουσιν. » Ἐγὼ δὲ κείναι οὐκ ἀνάσσω καὶ αὐτὰς ἐκείνου τὰς φωνάς παραθεῖναι, δι' ὧν ἐλέγχεται προδήλως, μὴ τοῖς ἀποστολικῶν ὁμοῖς στοιχείων· ἵνα γὰρ τὰς ἄλλας ἀπόκους παρήσω δόξα καὶ βλασφημίας, τούτων μόνων μνησθήσομαι. Γράφει γὰρ ὡδί πως·

postea reliquerit voces, easque plures, ad eos qui auxilio et utilitate indigerent receptionis in gratiam, quam plurimæ ejus testantur epistolæ, **384** veritatem ipsam certo satis complectentes. Ego vero non gravate faciam, et verba ejus apponam, per quæ manifeste arguitur, eum finibus et constitutionibus apostolicis non perstitisse. Atque ut alias ejus absurdas opiniones et blasphemias omitam, harum tantum verbis ipsius meminerò. Sic enim scribit :

ΚΕΦΑΛΑ. ΔΓ'.

Περὶ τῶν Ὁργύτηνος βλασφημιῶν· καὶ ὡς ἐπὶ Γάλλου τὸ βίου ἐξέμετρησεν.

« Νόες, φησὶν, ἦσαν ἐκ' ἀρχῆς δίχα πνεύματος ἀριθμοῦ καὶ ὀνόματος· ὡς ἐκείνα ἀρχὴν πνεύματος εἶναι τῶν λογικῶν τῇ ταυτοῦτητι τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ τῇ δυνάμει. Καὶ ἵνα κέρων λαθόντων αὐτῶν τῆς θείας ἀγάπης καὶ θεωρίας, κατ' ἀκαλοῦ τῆς ἐκείνου ἐπὶ τὸ χεῖρον τροπῆς, λεπτομερέστερα ἢ παχυμερέστερα ἀρμῶσθαι σώματα, καὶ ὀνόματα κληρώσασθαι· κινεῖσθαι τὰς οὐρανίας καὶ λειτουργίας ὑποστῆναι δυνάμεις, ἀλλὰ μὴν καὶ ἦλσον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, καὶ αὐτὰ τῆς αὐτῆς τῶν λογικῶν ἐκείνου, ἐκ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρον τροπῆς τοῦτο γοησέναι. Τὰ δὲ ἐπὶ κείνῃ τῆς θείας ἀγάπης ἀποφυγόντα λογικὰ ψυχὰς ὀνομασθῆναι, καὶ σώμασι D παχυτέροις τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐμβληθῆναι· τὰ δὲ ἐπὶ τὸ κέρων τῆς κακίας ἐληλυθότα, ψυχροῖς καὶ ζοφεροῖς ἐκδεδῆναι σώμασι· καὶ δαίμονας γοησέναι καὶ ὀνομασθῆναι. » Ἐπι καὶ ταῦτα ληρωθεὶ· « Ὅτι ἐξ ἀγγελικῆς μὲν καταστάσεως ψυχικῆ γίνεται κατάστασις, ἐκ δὲ ψυχικῆς δαιμονιώδους καὶ ἐσθρικίνης· ἵνα δὲ μόνον νῦν ἐκ πάσης τῆς ἐκείνου τῶν λογικῶν

A neroso et forti animo pertulit. Et ille quidem mortem obire puratus erat. Quæsitore autem contentiosa quadam crudelitate aliter visum est, hominem a sententia desiderioque suo abducere. Ac gladio quidem in ipsum animadvertere noluit, aliis vero ærumnis paulatim vita eum privare constituit. Ad postremum, cum se tormentis victum ab illo intelligeret, ad diabolicum prorsus consilium animum adjecit. Quod enim philosophicum plane animum castitatemque viri nosset, ea parie oppugnare eum decrevit. Itaque e vinculis quidem eum dimisit, sed ad aram, æpud quam obscœnum impudicumque Æthiopem collocarat (1), sacrificare, et thura in aram injicere jussit : quod nisi, ut faceret, animum induceret, fore minatus est, ut re detestanda dirisque omnibus execranda, corpus ejus ab impudico illo contaminaretur. Et ille quidem hæc ei intentavit. Origenes vero, optione atque electione rei deterioris, abjurare fidem maluit, animo præter utilitatem omnem conspurcato, quam sordes aliquas corpore excipere. Atque inde a divina sententia et gratia delapsus, alienas opia saniore sententia seductis longo post tempore ab niones, Satana instigante, induxit ; per quas multis Ecclesia Christi per excommunicationem est proscriptus (2). « Quales autem, Eusebius inquit (3),

C

CAPUT XXXIII.

De Origenis erroribus et blasphemis, et ut sub Gallo vitam finierit.

« Mentis, inquit, a principio erant, absque omni numero et nomine, ex unitate principium ducentibus, et rationalibus existentibus omnibus, substantia, efficacia, et virtute eadem. Ut autem eas satiety cepit divinæ charitatis et contemplationis, juxta proportionem cujusque propensionis in deterius, vel tenuiora vel crassiora sumpsere corpora et nomina. Unde cœlestes etiam et ministrantes subistere virtutes : ipse quoque sol et luna et stellæ omnes ab unitate illa rationalium, ex propensione in deterius, sub factæ. Ea vero rationalia, quæ magis a divina charitate refrixerant, animæ sunt appellatæ. et in crassiora corpora nostra conjectæ. Quæ vero ad summam malitiæ et vitiositatis fuerant progressa, frigidis et caliginosis inclusa corporibus, dæmones et facti et nominati sunt. » Ad hæc illa quoque nugatur : « Quod ex angelica quidem constitutione animata facta est constitutio, ex animata autem, dæmoniaca est humana. Unam porro mentem ex universa rationalium unitate,

(1) Eadem de Origene Suidas. Contra est Halloix Not. ad Vitam Orig., fol. 39, item. fol. 35, 36, 37.

(2) Origenis nonnulla opuscula, quæ vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus.

Reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda. » (Dist. 15, Sancta Rom. Ecclesia.)

(3) Eusebius Pamphili, sicuti et alii multi Patres, benignius de Origene senserunt.

inconcussam et immotam a charitate et contemplatione divina permanere, quæ mens et Christus et rex et homo sit facta. Item, quod perfectus futurus sit corporum interitus; cum ipse Dominus primum proprium deposuerit corpus, et reliqui item omnes. Præterea, quod universi reversuri ad eandem illam unitatem, mentesque futuri sint, quales antea in præexistentia fuerint; ipso videlicet diabolo quoque et reliquis dæmonibus, atque etiam nefariis et impiis hominibus ad eandem unitatem restituendis, cum divinis piisque viris, et cum cælestibus virtutibus eandem **385** unionem ad Deum habituris, quam et Christus habuit, quemadmodum et antea eam habentes exstiterint; ut Christus nihil prorsus sit habiturus præ rationalibus præcipuum, neque substantia, neque intelligentia, neque virtute. Hæc ille. » Decius autem post duos imperii sui annos, adversus Scythas (1), qui Istrum transierant, et ditionem Romanam vastabant, progressus, supra triginta millia ex eis primum victor concidit. Secunda autem pugna cum illis congressus, victus (2) una cum filio ab eis est interfectus. Sic imperium ad Gallum et Volusianum pervenit. Gallus porro, quod calamitatem Decii non didicisset, neque animadvertisset qua de causa in tantam cladem incidisset, ad eundem impedit lapidem. Cum enim imperium pulchre staret, et res omnes ei ex sententia succederent, viros sanctos, qui preces ad Deum pro pacata tranquillitate et valetudine ejus secunda fundebant, afflixit. Quapropter in eis viris simul etiam vota, et quæ pro eo fiebant orationes est persecutus. Sic duo isti statim, anno uno et mensibus quatuor imperio administrato, decesserunt. Quibus succedens Æmilianus quatuor imperavit menses, et rerum summam ad Valerianum et Galienum moriens transmisit. Gallo sedenim post Decium imperante, Origenes undeseptuaginta annis peractis (3), miserabiliter infelix obiit. In quo et nos convenit finem suum libro huic imponere: cui quidem bonum initium Origenes præbuit, quamvis finis ejus principio non responderit. Habet autem hic tomus annos sexaginta et duos, cujus exordium a primo

(1) Non semel in hoc opere Nicephorus Gotthos pro Scythis habet, sicuti et hoc loco.

(2) « Decius bello adversus Gotthos in Thraciæ palude submersus, et filius ejus occisus est. » D (Eutrop.)

(3) Origeni industria et curiositas causa et fœde laboretur, et multis præterea offendiculum exitiique occasio fuit. Cum enim nihil non in sacris Litteris exponere vellet, seipsum in errorem conjecit. Unde multa nefanda et exitiosa protulit verba. Ex quibus Arius, sectatoresque ejus inæqualem Patri Filium esse asserentes: et reliqui impii hæretici dogmatum suorum materiam sumpserunt. Proferi enim est ausus, unigenitum Filium cernere Patrem non posse, neque Spiritum sanctum ipsum Filium: sicuti neque angelos Spiritum, neque homines angelos. Et Filium non esse ex substantia Patris, sed creaturam; eumque gratia tantum filium dici, et animas hominum præexistere. Atque alia item absurda, blasphemata, et im-

A ἀκλόνητον διαμεῖναι, καὶ ἀκίνητον τῆς θείας ἀγάπης καὶ θεωρίας· ὅς καὶ Χριστὸς καὶ βασιλεὺς καὶ ἄνθρωπος γέγονε. Καὶ ὅτι παντελὴς ἔσται τῶν σωμάτων ἀκαίσεις, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου πρώτον ἀποτιθεμένου τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ τῶν λοιπῶν ἀπάντων. Καὶ ὅτι ἀνακομίζονται πάλιν ἅπαντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάδα, καὶ γίνονται νόες· καθὰ καὶ ἐν τῇ προὔπαρξει ἐτύγχανον· ἀποκαθισταμένου δηλονότι καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν λοιπῶν δαιμονίων εἰς τὴν αὐτὴν ἐνάδα· καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων ἀνθρώπων, μετὰ τῶν θείων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν, καὶ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τὴν αὐτὴν ἐξόντων ἔνωσιν πρὸς τὸν Θεόν, ὅποιαν ἔχει καὶ ὁ Χριστὸς, καθὼς καὶ προὔπαρχον· ὡς μηδεμίαν εἶναι διαφορὰν τῷ Χριστῷ πρὸς τὰ λογικὰ παντελῶς οὔτε τῇ οὐσίᾳ, οὔτε τῇ γνώσει, οὔτε τῇ δυνάμει. » Β Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὗτο· Δέκιος δ' ἐν δυσὶν ἔτεσιν ἠγῆσάμενος, τῶν Σκυθῶν τὸν Ἴστρον διαπεραιωθέντων, καὶ λυμαινομένων τοῖς Ῥωμαίων πράγμασιν, ἐξῴων, ὑπὲρ τρισμυρίους πρότερον κτείνει· δευτέρα δὲ συμβολῆ προσβαλὼν αὐτοῖς, ἤττητο· καὶ κτείνεται μὲν αὐτὸς τῇ μάχῃ, πρὸς δὲ καὶ ὁ παῖς αὐτοῦ. Ἐπὶ Γάλλου δὲ καὶ Βολουσιανὸν ἡ ἀρχὴ μετεχώρει· ὁ Γάλλος μὴ τὸ Δεκίου κακὸν γνούς, οὐδὲ ὅπως ἐσφηλεν, ἐπὶ τὸν αὐτὸν προσέκοψε λίθον. Τῆς γὰρ βασιλείας αὐτῷ καλῶς φερομένης, καὶ τῶν πραγμάτων κατὰ νόον χωροῦντων, τοὺς ἱεροῦς ἀνδρας, τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτῷ καὶ τῆς ὑγείας πρεσβεύοντας πρὸς τὸν Θεόν, ἤλασεν. Οὐκοῦν σὺν ἐκείνοις ἐδίωξε καὶ τὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προσευχάς· καὶ οὗτοι δ' ἔτος ἐν καὶ μῆνας δ' διαγεγονότες, ἐξ ἀνθρώπων γίνονται. Γ Διμυλιανὸς δ' ἐπὶ τούτοις οὐχ ἤττητο ἢ τέσσαρας μῆνας ἐπιβιάς, ἐπὶ Οὐαλλερειανὸν καὶ Γαλιῆνον τὸ κράτος παρέπεμπε. Τοῦ δὲ εἰρημένου μετὰ Δέκιου Γάλλου διέποντες τὴν ἀρχὴν, Ἰριγιένης ἐνὸς θείοντος ὁ ἔτε διηνυκῶς ἐτελεύτα, ἀθλίως τὴν ψυχὴν ἀποβήξας ὁ δειλαίος. Ἐν ᾧ δεῖ καὶ ἡμᾶς πέρας καὶ τῇ παρούσῃ ἱστορίᾳ διδόναι· ἀρχὴν μὲν χρηστὴν Ἰριγιένους ἐπιβαλόντος αὐτῇ, καὶ καὶ τὸ τέλος ἀσύμφωνον ἐπέδωκε τῇ ἀρχῇ· περιέχει δὲ ἡμῖν καὶ ἡ ε' αὐτῆ μοι βίβλος χρόνον ἑτῶν ἕ καὶ δύο, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους Σευήρου, καταλήξασα δὲ ἄρχῃ δὴ καὶ αὐτῆς ἀρχῆς Οὐαλλερειανοῦ καὶ Γαλιῆνου·

πία. Non ille Salomonem audiit dicentem: « Fili, cave multos componas libros, ut ore tuo properes, Cor tuum non sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus namque in cælo sursum, et in terra deorsum. Proinde verba tua pauca sint. Multa enim verba multiplicant vanitatem. Noli esse justus multum, nec plus sapias quam necesse est. Justus enim disperit in justificatione sua. » Ab Ecclesia porro proscriptus, contumeliam eam non ferens, Alexandria relicta in Judæam est profectus. Et Hierosolymam cum venisset, ab ordine sacerdotali, ut verba in ecclesia faceret (erat enim presbyter) rogatus primum, deinde etiam coactus, surrexit, et verba illa tantum recitavit: « Neccatori vero dixit Deus, Quidnam tu annuntias justificationes meas, et usurpas testamentum meum in ore tuo? » Libroque complicato, cum lacrymis et ejulatu multo consedit, omnibus una cum eo plorantibus. Sepultus est autem Tyri. Suid.

ὁπότε καὶ κόσμου μὲν ἔτος ἑφῆξ', ἀπὸ δὲ τῆς τοῦ A Severi anno inceptit, finis autem in Valeriani et Galieni imperium incidit: anno a mundo condito quinquies millesimo septingentesimo sexagesimo tertio (1), a nativitate vero Christi ducesimo quinquagesimo octavo.

Galieni imperium incidit: anno a mundo condito quinquies millesimo septingentesimo sexagesimo tertio (1), a nativitate vero Christi ducesimo quinquagesimo octavo.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΤΟΥ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Σ'.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VI

ΚΕΦΑΛ. Α'.

B

389 CAPUT I.

Προδηγήσεις τοῦ τόμου ἀφηγουμένη ἀδι-
λήφεται.

Præfatio tomi dicenda exponens.

Ὁ μὲν δὲ πέμπτος ἡμῖν τόμος, ἐκ τῶν Ὀριγέ-
νους καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν γενομένοις τῆ κατ' ἐκεί-
νον χρόνῳ τῆς ὕλης τῆς ἱστορίας ἰκανῶς παρασχών,
τῷ ἐκείνου τίθει καὶ αἰσθὲς καταλήγει· τὸν δ' ἔ-
κτον μοι δὲ ταῦτον, ὃ μέγας τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπί-
σκοπος Διονύσιος, δεῖ ὡς καταλλοίως συγγραμμά-
των, ὕλης ἐποχρώσας τῆ μετὰ χεῖρας πραγματεία
δαφιλῆς χορηγούσας, ταῖς ἰδίαις συνεκπονήσει φω-
ταῖς. Δώσει τοιγαροῦν τὰ μετὰ τὸν διωγμὸν Σεύ-
ρου, Μαξιμίνου τε καὶ Δακίου γεγενημένα· ὅθεν τε
καὶ Ναυάτος ἐρξάμενος, καινῆς αἰρέσεως τῶν Καθα-
ρῶν ἀρχηγὸν αὐτὸν ἀνέπει. Καὶ ἐπὶ ὡς ἀπελήλα-
ται, καὶ οἱ ἐν τῷ διωγμῷ παρασκευασθέντες, μᾶλλον
παραδοχῆς ἤξιωνται. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ μετὰ τὸν
διωγμὸν θεοῦ λουτροῦ· τῶν τε ἄλλων αἰρέσεων.
Περὶ τε τῶν κατ' Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην αὐθις
τοῖς αἰσθητικῶν διακπραγμάνων τυράννοις. Καὶ τι-
νων δὲ τεράτων ἐπιμνησθήσεται· τῶν τε Διονυσίου
ἐπιστολῶν. Πρὸς δὲ τούτοις περὶ τε Νίπωτος, καὶ
τοῦ ἐκ Σαμασαίων Παύλου, καὶ τῆς ἐπεροδοξοῦ τῶν
Μαρκιανῶν διαστροφῆς. Καὶ τέλος περὶ τῶν τῆν·
κατὰ διακρησάντων θεῶν ἀνδρῶν διαλήφεται, οἱ
κατὰ τῆς κατὰ Διοκλητιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τῶν
ἐκλήσεων πολιορκίας περιμένον. Ἀρξομαι δὲ ἐντεῦθεν.

Quintus liber res Origenis, et alias præterea quæ
ætate ejus accidere, complexus, una cum morte
ejus finem quoque suum accepit. Sextus autem,
qui nobis est in manibus, argumentum habebit
magnum Alexandriæ episcopum Dionysium, scri-
ptis ejus quæ post se reliquit, per proprias ejus
voces, materiæ satis suppeditantibus. Exponemus
quoque in eo, quæ post Severi, Maximini et Decii
persecutiones, in Ecclesia sint acta. Unde etiam
Novatus progressus, seipsum novæ hæresis Catha-
rorum sive Purorum ducem promulgarit. Præterea
quomodo is rejectus sit, et illi potius qui in per-
secutione lapsi fuerant, in Ecclesiam recepti. Item
de divino lavacro, quod nonnulli post persecutio-
nem inducebant, et de illis hæresibus. Item de
tyrannorum Ægypti et Palæstinæ actis. Mentionem
quoque faciemus quorumdam prodigiorum; item
Dionysii epistolarum: adhæc. Nepotis, Pauli Samo-
satani, et perversæ Manichæorum opinionis. **390**
Postremo divinos recensebimus viros, qui ea tem-
pestate usque ad Diocletianum et Maximianum, qui
quidem acerbissime ecclesias oppugnarunt, eni-
tuere. Initium autem inde sumendum.

(1) Secundum chronicos nostros 4236,

CAPUT II.

A

ΚΕΦΑΛΑ. Β'.

Ut episcopi, qui tum ecclesiis præfuerunt, eos qui sub Decio in persecutione lapsi fuerant, post justam pœnitentiam in Ecclesiam receperint.

In persecutionibus, quas recensuimus, multi Christianorum fortiter per martyria cum hostibus congressi, debitum victoriæ præmium reportarunt. Plurimi etiam propter animorum imbecillitatem, obviam quidem illi periculis sunt progressi, sed cum ea perferre non possent, simul et idolis sacrificarunt, et veræ pietatis cultum abjurarunt. li vero, persecutionis motu et ærumna conquiescente, cum in animis secum ipsi suis quonam miserie calamitatis pervenissent, perpenderent, graviter afflictis vehemens incessit dolor et pœnitentia. Ita que ad ecclesiarum ejus temporis antistites se contulerunt, pœnitere se atque resipiscere, paratosque esse quidquid illis imperatum esse facere, profitentes. Porro divini illi viri, humanitatem et clementiam Dei imitati, non gravate eos susceperunt et complexi sunt, et cum legitima atque competenti pœnitentia invitatos in Ecclesiam produxerunt, tum tempore quoque suo stationem et locum eis inter fideles (1), intervenientes solummodo oratione, una cum manuum impositione, dederunt: id quod ita ex consuetudine longa in Ecclesia observabatur. Quam consuetudinem primus Cyprianus Carthaginensis pastor mutandam esse censuit (2), non aliter et lapsos, quam per lavacrum exipiandos, et quoscumque ex qualicumque hæresi resipiscentes, admittendos esse arbitratus. Atque ecclesiarum quidem episcopi ita se gerebant, et quotidie propalam perlibenter quoscumque revertentes suscipiebant.

391 CAPUT III.

Ὡς οἱ τότε τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες τοὺς ἐν τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ παραπεσόντας μετ' ἀξιολόγου μετανοίας προσείντο.

Πολλῶν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν διωγμοῖς, τῶν μὲν γενικῶς παραταξαμένων, καὶ τὸ τῆς νίκης βραβεῖον κληρωσαμένων, τῶν δὲ καὶ πλείστων τῷ ἀγυνεῖ τῆς ψυχῆς ὁμοσε μὲν τοῖς κινδύνοις χωροῦντων, οὐκ εἰσάπαν δὲ φερειν οἶων τε ὄντων, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθύνοντων, καὶ τὸ θεῖον σέβας ἐξομνυμένων, λαφύσαντες τοῦ θειοῦ, οἱ κακοῦ γίνοντο διαγνόντες, δεινῶς τε ἐπλήττοντο, καὶ πολλῶ ἐχρῶντο τῷ μεταμῆλω. Ἐνθεν τοι καὶ τοῖς τανικᾶδε τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόσι προσιόντες, μετανοεῖν ἐλεγον, καὶ πᾶν ὅτιοῦν πράττειν ἐν ἐπιπέμῳ ἔχειν ἀνύσαι. Οἱ μὲν οὖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν μιμούμενοι, καὶ γνησίως μᾶλα προσείντο καὶ ἡσπάζοντο· καὶ ἀναλόγῃ τῇ μετανοία εἰσεκαλοῦντο· καὶ κατὰ τὸν προσήκοντα χρόνον καὶ τῆς μετὰ τῶν πιστῶν στάσεως κατηξίου τῇ διὰ χειρὸς μοσῆ εὐχῆ. Ἔθος τοῦθ' ἐκ μακροῦ τῇ Ἐκκλησίᾳ μεμνηκός, ὃ δὲ πρῶτος Κυπριανὸς ὁ τῆς Καρχηδονίων ποιμὴν ἐναλλάττειν ὤτεο δεῖν· καὶ μηδ' ἄλλως ἢ διὰ λουτροῦ τὴν πλάνην ἀποκαθαιρομένους, καὶ τοὺς ἐξ ὀποικισθησοῦν αἰρέσεως προσιόντας εἰσδέχεσθαι. Καὶ οἱ μὲν οὕτως εἶχον· καὶ καθεκάσταν ἀδελῶς τοὺς ὁθενδήποτε προσιοντας ἀσμένως εἰδέχοντο.

B

C

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

De impuro Novato, rebusque ejus narratio, et quæ ejus fuerit doctrina.

Romæ autem eis temporibus presbyter erat Novatus nomine. Is fastu et jactantia inani sublatus, omnem (ut in proverbio est) moverat lapidem, ut Romanæ Ecclesiæ gubernationem consequeretur. Ubi autem omnia expertus, nihil egit (erat enim tumore, ambitione, et gloriæ cupiditate immensa correptus), in desperationem incidit: et tandem aliud quod faceret non habens, ab Ecclesia seipsum segregans, proprios cœtus cogere, et novam quamdam hæresim per defectionem instituere cœpit: secessionis suæ obtentum illum prætexens. quod episcopi eos qui Deciana persecutione diis sacrificassent, per condignam pœnitentiam in gratiam recepissent. Brevi sane tempore permultis seductis, suum sibi constituit conventiculum: et eorum qui propter sordes Cathari sive puri (3) nominantur, ducem se fecit. Cum autem eum epi-

Περὶ Ναυάτου τοῦ ἐκαθάρτου, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν διήγησις· καὶ τί ἐδογματίζε.

Ἦν δὲ τις κατ' ἐκείνου καιροῦ τῇ Ῥώμῃ διακρίβων πρεσβύτερος. Ναυάτος ὄνομα τῷ ἀνδρὶ· οὗτος τοῖνυν τύφῳ καὶ διακίβῳ φρονηματι ἐπαρθείς, πάντα κάλων, τὸ τοῦ λόγου, ἐκίνει τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας ἡγήσασθαι. Ἐπεὶ δὲ πάντα πράτων τοῦ σκοποῦ διαμάρτανε, τύφῳ γὰρ καὶ φιλοδοξίας ἔρωτι ἀμέτρῳ κατάσχετος ὢν, εἰς κατάγνωσιν προῦκειτο· τέλος μὴ τι πράττειν ἔχων, τῆς Ἐκκλησίας ἑαυτὸν ἀπορρήξας, ἰδίᾳ ἐκκλησιακῶν συνήγε, καὶ καινὴν τινα ἐπικαινοουργεῖν αἵρεσιν ἤθελε, πρόσχημα δὲ θεν ἔχων τῆς διαστάσεως, ὅτι περ τοὺς ἐπιθύσαντας ἐν τῷ κατὰ Δέκιον διωγμῷ διὰ μετανοίας ἀξιολόγου προσείντο. Ἐν ὀλίγῳ δὲ καιρῷ πολλοὺς ἀπατήσας, ὑφ' ἑαυτὸν συνίστη συνέθριον καὶ τῶν διὰ ῤυπαρίαν Καθαρῶν ὀνομασθέντων καθίστατο ἀρχηγός. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῆς ἐκ πολλοῦ φίλης ἱερωσύνης αὐτῷ μετέχεν ἔχρῶν, δύο τῶν τινος ἐκ-

D

(1) Exomologesi peracta scilicet.

(2) Placuit hoc etiam plerisque omnibus Africæ, Numidiæ, Mauritanicæque epicopis. Ipsum etiam beatum Hilarium aliquando hujus sententiæ fuisse, ut ab Arianis baptizatos non reciperet, nisi rursus ab orthodoxis baptizarentur, palam scribit Hieronymus. Ab hoc dogmate hodie dissentit Ecclesia, et iterationem baptismi prohibent imperiales constitutiones. Nec satis esset tutum eam aperire de

sacris cæremoniis fenestram, ut sacerdos impius nihil agere credatur. Quam opinionem obtinuerunt Donatistæ, sed enim in Polonia nunc quoque episcopi, homines ab Orientalibus sacerdotibus quales sunt in Moscovia et Russia omni baptizatos denuo tingunt, illis adjectis verbis, *Si non es baptizatus*. Adfui ipse ablutioni hujusmodi susceptor.

(3) Per antiphrasin videlicet.

τοῦ ἀποσταλῆς κάμψαν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀπο-
 στυγνότητος, τρεῖς ἐξ Ἰταλίας ἀφανείς μεταστῆλιντο
 ἐπισκόπους εἰς Ρώμην, ἀκλίστευς πόστη καὶ ἀγροί-
 κια συζῶντας· καὶ ἡ πρόφασις εὐλογος, ὡς ἂν γε-
 φησί, τὴν μεταξὺ ἐκείνου καὶ τῶν ἐπισκόπων ἐκ
 καλίου διαλύσασιν ἐχθρῶν μεσότηι γινόμενοι. Καὶ
 οἱ μὲν ἔχον ἀπλότατι γνώμας μὴ τι τῶν τοῦ πλάτ-
 ματος ἐν τῷ θέμενοι. Ἐγλαισθεῖσιν οὖν βίαν ἐπὶ-
 γόν τινος τῆς ἐκείνου συμμορίας, μέθη καὶ κραι-
 κῆλα κεκαρμμένοι, χειρῶν εἰκονητῆ ἐκίθησι ἐπι-
 σκοπῆς ἐκείνου παρῆσαν ἀξίωμα. Οἱ μὲν οὖν καὶ
 ἀνοητὲς σφόδρα ἐκδεικασμένοι, τὰς χεῖρας ἐκείνου
 ἐπέθεντο· τὴν χεῖρα δ' οὗτος ὡς ἰδοὺ ἀνοησίας
 λαβῶν, ἀντεκουίτο ταύτης, καὶ διακδικαῖν ἐκπειροῦτο·
 ἀνθρώπος, ὃ καὶ τὸ εἰς Χριστὸν πιστεύουσι πρόφα-
 σις ὁ Σατανῆς ἦν ἐσκαρῆστος αὐτῷ. Καταχούμενος
 γὰρ ὑπὸ τῶν ἰεροκιστῶν νόσῳ περιέπιπτε χαλεπῆ·
 ὡστ' ἀποθεωκίεσθαι προσέειπεν ὄντα, τὸ ὕδωρ αἰ-
 τῆσαι λαβῆν· ὃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κλίτῃ ἤ ἐκείτω πε-
 ριχυθῆν, δῆθεν ἰδακτιζῶν· εἴγε χρὴ τὸ τοιοῦτον
 βέλτερισμα θηρομάσαι· ὃ γε εὐδὲ τῶν λοιπῶν τῆς
 Ἐκκλησίας συμβάλων ἤξιωτο. ὡν χροῖαν τοῦ τοιού-
 τους μεταλαμβάνειν κατὰ τὸν τῆς Ἐκκλησίας θεσ-
 μόν. Ἄλλ' εὐδὲ ὑπὸ ἐπισκόπων, τὴν νόσον διαφυγόν,
 ἰσπραγίσθη εἰς ὕστερον. Τούτων δὲ τῶν μυστικῶν
 μὴ τυχόν, πῶς ἂν ἁγίου Πνεύματος ἔτυχεν; Ἀλλὰ
 κίον τὸ καιρῷ τοῦ διωγμοῦ διελίε σχεθεῖς, ἐξώμνητο
 τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμῆν. Ἰπὸ γὰρ τῶν διακόν-
 ων ἀξιοῦμενος, ὅσα θέμας ἱερὰ βουθεῖν ἀδελφοῖς,
 ἐν καιρῷ τῷ τῶν διωγμῶν ἐκταυρίας μελιστα
 χρῆζουσι, τοσοῦτον ἀπίσχε κυθαρχῆσαι, ὡς καὶ
 χαλεπαίνοντα ἀκαλλάττεσθαι, καὶ μὴ τοῦ λοιποῦ
 πρεσβύτερον ἰθὺσαν εἶναι, εἴγε φιλοσοφίᾳ τὰ κατ'
 αὐτὸν ἐπιτρέψοντα. Καὶ ἄλλα δὲ τι ἀκῆδον κωτά-
 κασι διεκράττετο. Ποῶν γὰρ προσφοράς, ὡς ἴθος
 ἱερεῦσι κομῆν, εἴτα πρὸς τὴν τοῦ ἀρτου μετῴθεσιν
 γινόμενος, ἐκιδιδούς ἐκπίστη τὸ μέρος, ἀνύμην τοῦς
 ταλακώρους ἠνάγκασεν, ὅτι τοῦ μετ' εὐχαριστίας
 λαμβάνειν· κατήχων γὰρ καὶ αἰμα τὰς χεῖρας τοῦ
 λαβόντος, οὐ πρότερον ἀνίει ἰως ταῦτα ὁμῶσαι·
 χρῆσθαι γὰρ τοῖς ἐκείνου ῥήμασι· Ὁμοῦν μοι
 κατὰ τοῦ αἵματος καὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ δέποτε με κατακτεῖν καὶ
 ἐπιστρέψαι πρὸς Κορνῆλιον· Ρώμης δ' οὗτος ἐπί-
 σκοπος. Οἱ δὲ ἄθλιοι ἐκείνοι, οὐ πρότερον ἀπε-
 γούοντο, εἰ μὴ πρότερον ἐκείνου δὴκατάρωντο· καὶ
 ἰσπὶ τοῦ Ἀμὲν εἰπῆν, τὸ μὴ ἐκπῆλαιν εὐγεν.
 Τούτου τὴν κακίαν καὶ τὸ κακόηθες τῆς αἰρίσεως,
 Μάξιμος πρεσβύτερος καὶ Οὐρβανός, δις τὸν Χρι-
 στὸν παρῆρσιασάμενοι, δόξαν τε οὐκ ἐλαχίστην ἐκ
 τοῦ ὁμολογῆσαι καρπωσάμενοι, εἴτε δὲ Σιδώνιος τε
 καὶ Κελερίνος καὶ αὐτοὶ τὸν ἴσον ἀγῶνα διαδρα-
 μόντες, πρώτοι φωρῶσαντες, πρώτοι προσιόντες,
 εἰς θρησκῆμον ἐπὶ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας προτίθον.
 Τῶν δὲ χειροτονησάντων αὐτὰ εἰς οὐκ εἰς μακρὸν

A scopali dignitate, quam tantopere dudum adama-
 verat, potiri oporteret, per duos quosdam sectæ suæ
 homines, qui salutem suam prorsus jam despera-
 rant, tres ad se Romam obscure nominis ex Italia
 episcopos, eosque simplicibus atque adeo rusticis
 moribus, ad simulandum et dissimulandum scilicet
 minime idoneos, pertrahit: illo splendido præ-
 textu usus, ut ipsi, partibus suis interpositis, me-
 diatores inter se et episcopos, veteres similtates
 et inimicitias componerent. Illi porro, propter ani-
 morum simplicitatem nihil tale veriti, ad eum vene-
 nere. Ibi eis in conclavi conclusis quidam ex ejus
 sodalitate, per animorum crapulæ et ebrietatis gra-
 vedinem, vim afferunt, et imaginaria manuum im-
 positione episcopalem dignitatem homini conferre
 cogunt. Quod sane illi, vel inviti, vi atque neces-
 sitate adducti, fecere. Et Novatus honorem eum,
 quem tam scelerate, ut videbatur, consecutus
 fuerat, usurpabat, eundemque contra obtretractores
 defendere parabat: homo, in quo Satanas domi-
 cilium habens, Christi nomen et fidem ad prætex-
 tum, saltem uteretur (1). Cum enim ab exorcistis
 de fide insitueretur, morbo est correptus gravi:
 cumque jam in exspectatione mortis esset, aquam
 petiit, qua in ipso lecto, ita ut decumbebat, perfu-
 sus, baptizatus scilicet est: si quidem finctionem
 hujusmodi baptismum vocare licet. 392 Sedenim
 ille postea reliquis Ecclesiæ symbolis atque cære-
 moniis (2), quibus ad eum modum tincti juxta Ec-
 clesiæ sanctiones uti solent, minime dignus est
 habitus: neque cum convaluisset, signaculum ab
 episcopo deinde recepit (3). Porro cum mystica
 hujusmodi symbola non sit sortitus (4), quomodo
 Spiritum sanctum est assecutus? Sed et persecu-
 tionis temporibus, per timiditatem, presbyteri ho-
 norem abjuravit. Postquam enim a diaconis rogatus
 est, ut periclitantibus fratribus, in tormentorum
 discrimine maxime auxilio indigentibus, ita ut sa-
 cerdotem deceret, præsto adesset: tantum abest
 ut illis sit obsecutus, ut cum indignatione magna
 se subduxerit, et de cætero presbyter esse nolue-
 rit, aliud scilicet philosophiæ genus secutus. Aliam
 quoque absurdam admodum rem in se admisit.
 Cum enim oblationes offerret, qui mos sacerdotibus
 est, et jam ad distributionem panis pervenisset,
 data cuilibet parte sua, pro eo quod eum gratia-
 rum eam actione percipere debebant, jurare mise-
 ros coegit: utramque enim percipientium manum
 comprimens (5), non prius eas remisit, quam
 juratum ab eis esset (utar autem verbis ejus con-
 ceptis): Adjura mihi per sanguinem et corpus Domini
 nostri Jesu Christi, nunquam te a me discessurum.
 et ad Cornelium (Romanus hic fuit episcopus)
 rediturum esse. Miseri autem illi non prius quod
 acceperant, degustarunt, quam se illi devoverunt:

(1) Tales olim Clinici dieti.

(2) Euseb. lib. vi, cap. 43.

(3) Confirmationem hoc nunc vocamus.

(4) Τούτου δὲ μὴ τυχόν, πῶς ἂν τοῦ ἁγίου Πνεύ-

ματος ἔτυχεν; Eusebius.

(5) Ea tempestate laicis etiam eucharistia in manus dabatur: quod postea in Ecclesia est mutatum.

CAPUT VI.

A

ΚΕΦΑΛ. ζ.

De Dionysii epistolis de pœnitentia: et nova narratio de quodam Serapione, qui in pœnitentia sacrosancta mysteria, extremum spiritum agens, percipit.

Ad Fabium eum (1), in Novati sectam aliquantulum inclinantem, quem modo diximus, divinus vir Dionysius scribens, plurima de pœnitentia disserit: et martyrum certamina jam inde ab initio discernens, sicuti et nos exposuimus, atque alia multa afferens, admiratione quiddam dignum memorat, quod hoc quoque loco tempestive referendum duxi. « Unum tibi, inquit, exemplum quod apud nos evenit, exponam. Serapion quidam nobiscum fuit senex fidelis, et qui sine crimine ad multum vixisset tempus, persecutionis autem tempestate lapsus esset. Is sæpe quidem ut reciperetur obtestatus fuerat, sed nemo illi advertit animum. Idolis enim sacrificaverat. Morbo vero deinde oppressus, tres continuos dies sine voce et sensu jacuit: paululum vero viribus recuperatis, quarto die nepotem ex filia ad se vocavit, et, Quandiu me tandem, inquit, o filii, distinetis? accelerate, quæso, et me quamprimum absolvite, presbyterorumque aliquem tu ad me voca. His dietis, rursus obmutuit. Puer cursu ad presbyterum contendit: erat autem nox, et ille æger decumbebat. Quapropter cum ad senem venire non posset, mandatumque a me haberet, ut e vita decessuri (2), si opus esset, et maxime si antehac suppliciter precibus id flagitassent, ut scilicet eo meliore spe fatis concederent, absolventur: paululum puero Eucharistiæ dedit (3), infundere atque instillare id in os seni jubens. Puer redit: **396** cum non longe abesset, priusquam ad illum ingrederetur, erigens se rursus Serapion. Venisti, inquit, fili? Presbyter quidem venire ad me non potuit: at tu celeriter, quod jussus es perface, et me dimitte. Instillavit ei puer Eucharistiam, et simulatque oriejus infudit, atque ille paululam id glutiendo demisit, confestim reddidit spiritum. An non aperte conservatus eo usque in vita permansit, donec absolveretur, peccatisque per multa quæ egit bona opera extinctis, confiteri posset? » Hæc de Serapione. Idem porro Dionysius epistolam aliam de pœnitentia ad Ægyptios scripsit, in qua iudicium suum de lapsis, ordines eorum et discrimina persequens, exponit. Aliam rursus, eandem inscriptionem de pœnitentia habentem, ad Cononem episcopum Hermopolitam. Aliam præterea cohortatorium ad gregem suum Alexandrinum. Est item ejus alia epistola ad Origenem, de martyrio: alia ad Laodicenses, quorum episcopus fuit Thelymidris: sicuti alia etiam de pœnitentia, ad Armenios, quorum ecclesiæ præfuit Merdazanes.

(1) Alii *Fabianum* nominant.

(2) Olim morituris quoque Eucharistiæ communicatio permissa.

(3) Audio quod dicant, mysticam benedictionem, si ex ea remanserint in sequentem diem reliquias,

Περὶ τῶν ἐπιστολῶν Διονυσίου τῶν περὶ μετανοίας· καὶ ξένον διήγημα περὶ τίνος Σεραπίωνος μετανοήσαντος καὶ μετασχόντος τῶν θείων ἁγιασμάτων ἐν τελευταίαις ἀναπνοαῖς.

Τούτῳ δὲ αὐτῷ τῷ Φαβίῳ ἡρέμα πως ὑποκατακλινομένῳ τῷ Ναυάτου σχίσματι καὶ ὁ νῦν εἰρημῆνος θεὸς ἀνὴρ Διονύσιος ἐπιστέλλων, πλείστα περὶ μετανοίας διέρχεται· τοὺς τε τῶν μαρτύρων ἀγῶνας ἀνωθεν διακρινῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς διελάβομεν καὶ ἀλλ' ἄττα ἐπάγων· ἐν οἷς καὶ τὴ θαύματος ἄξιον ἰστορεῖ, ὃ καὶ τῇ παρουσίᾳ πραγματεία συντάττειν οὐκ ἄκαιρον ἡγαμαί. Λέγει δὲ οὕτως· « Ἐν δὲ σοὶ καὶ τοῦτο παράδειγμα παρ' ἡμῖν συμβεβηκός ἐκθήσομαι. Σεραπίων τις ἦν ἐν ἡμῖν πιστὸς γέρον, ἀμειπτος μὲν τὸν πάλιν διαβιώσας χρόνον, ἐν δὲ τῷ πειρασμῷ πεσών. Οὗτος πολλάκις εἶδετο· καὶ οὐδεὶς προσεῖχεν αὐτῷ· καὶ γὰρ ἐτεθύκει. Ἐν νόσῳ δὲ γενόμενος, τριῶν ἡμέρων, ἀφωνος καὶ ἀνεκίσθητος διετίθει. Βραχὺ δὲ ἀνασφύλας, τῇ τετάρτῃ προσεκαλέσατο τὸν θυγατρίδου· καὶ, Μέχρι με τίνος, φησὶν, ὦ τέκνον, κατέχευε; Δείρομαι, σπύσασα, καὶ με θάπτω ἀπολύσατε. Τῶν πρεσβυτέρων τινὰ κάλεσον. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, πάλιν ἦν ἀφωνος. Ἐδραμεν ὁ παῖς ἐπὶ τὸν πρεσβύτερον. Νῦν δὲ ἦν· κάκεινος ἡσθένει· ἀρκεῖσθαι μὲν οὖν οὐκ ἰδυνήθη· ἐπιτολῆς δὲ ὑπ' ἐμοῦ δεδομένης τοὺς ἀπαλλαστομένους τοῦ βίου, εἰ δέοντο, καὶ μάλιστα εἰ καὶ πρότερον ἐκετύσαντες τύχοιεν, ἀρκεῖσθαι· ἵνα οὐκ ἐπίπιδες ἀπαλλάττωνται, βραχὺ τῆς Εὐχαριστίας ἔδωκε τῷ παιδαρίῳ, ἀποδρέξαι κελύσας, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ κατὰ τοῦ στόματος ἐπιστάξαι. Ἐπαθήκει ὁ παῖς φέρον· ἐγγὺς δὲ γενομένου πρὶν εἰσελθεῖν, ἀνεπέγκας πάλιν ὁ Σεραπίων, Ἔχεις, ἔφη, τέκνον; καὶ ὁ μὲν πρεσβύτερος ἔλθειν οὐκ ἠδυνήθη· σὺ δὲ ποίησον ταχέως τὸ προσταχθῆν, καὶ ἀπαλαττί με. Ἀπέδρεξεν ὁ παῖς· καὶ ἅμα τε ἐπέχευε τὸ στόματι· καὶ μικρὸν ἐκείνος κατασροχθίσας, εὐθὺς ἔδωκε τὸ πνεῦμα. Ἄρ' οὐκ ἐναργῶς διεταρήθη, καὶ παρέμεινεν ἕως λυθῆ, καὶ τῆς ἁμαρτίας ἐξελμφθίσις ἐπὶ πολλαῖς οἷς ἔπραξε καλοῖς, ὁμολογηθῆναι δυνήθη; » Ταῦτα μὲν περὶ τούτου· ὁ δ' αὐτὸς Διονύσιος καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον ἄλλην περὶ μετανοίας γράφει, ἐν ἣ τὰ οἱ δοκοῦντα περὶ τῶν παρακατωκότων ἐκτίθεται, τάξεις αὐτῶν καὶ διακρίσεις ὑποτυπῶν. Καὶ τῷ τῆς Ἑρμοπολιτῶν Κόνωνι ἄλλην στέλλει, Περὶ μετανοίας καὶ αὐτὴ τὴν ἐπιγραφήν ἔχουσα· προτροπικὴ δ' ἑτέρα πρὸς τὴν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ποιμῆν αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ ἡ πρὸς Ὀριγένην γραφεῖσά ἐστι περὶ μαρτυρίου· καὶ τοῖς κατὰ Λαοδικεῖαν, ὧν ποιμῆν Θεόλυμιδρις ἐπίσκοπος ἐγνωρίζετο· ὡς δὲ καὶ τοῖς κατ' Ἀρμενίαν περὶ μετανοίας· ὧν ἦρχεν ἱερώς Μερουαζένης ὄνομα. Καὶ Κορνηλίῳ δὲ τῷ κατὰ Ρώμην γράφει δεξάμενος τὴν κατὰ Ναυάτου ἐκείνου ἐπιστολὴν· ὃ καὶ

ad sanctificationem inutilem esse. Sed insaniam hæc dicentes. Non enim alius fit Christus, neque sanctum ejus corpus immutabitur, sed benedictionis virtus et vivifica gratia perpetua manet in illo. Cyrillus ad Calosyrium episcopum.

ἄλλοι παράκλησιν εἰληφέναι ὑπὸ Ἑλένου, Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας ἐπισκοποῦντος, Φιρμιλιανοῦ τε τοῦ ἐκ Καππαδοκίας, καὶ τοῦ κατὰ Παλαιστίνην Θεοκτίστου, ὡς ἂν ἐπὶ τὴν κατ' Ἀντιόχειαν σύνοδον ὑπαντήσοι· ὅπου δὴ τινες κρατύνειν τὸ κατὰ Ναυάτου ἐπεχείρουον σχίσμα. Ἐπιστέλλει πρὸς τούτῳ μνησθῆναι αὐτῷ, Φάβιον μὲν κεκοιμηθῆσαι, Δημητρίου δὲ διαδόχον ἐκείνου τῷ θρόνῳ τῆς Ἀντιοχείας ἐγκαταστῆναι. Περὶ δὲ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτοῖς ῥήμασι ταῦτα διεξέειπεν· « Ὁ μὲν γὰρ θαυμάσιος Ἀλεξάνδρος ἐν φρονῶν γενόμενος, μακαρίως ἀνεπαύσατο. » Ἐξ ἧς καὶ ἕτεραί δύο τοῖς ἐν Ῥώμῃ διατυποῦνται, ὧν ἡ μὲν περὶ εἰρήνης, ἡ δὲ περὶ μετανοίας τὴν ἐπιγραφὴν ἔσχον. Ἐτέραν δὲ τοῖς ἐκεῖσε ὁμολογηταῖς, τῇ τοῦ Ναυάτου δόξῃ ἐτι συμφορομένοις· οἷς δὴ καὶ ματαθεῖσιν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἄλλας ἐπέμπε δύο· καὶ ἄλλοις δὲ πλείοσιν ἐπιστέλλων, μεγίστην ὠφέλειαν καταλέλοιπε.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τοῦ κινήθεντος τῆνικαῦτα ζητήματος περὶ τοῦ θείου βαπτίσματος· καὶ ὡς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐφάνη Σαβέλλιος.

Κορυνήλιον δὲ τῆς Ῥώμης προέδρου τὸν βίου ἀπολιπόντος μετὰ τρίτου ἔτους, Λούκιος κατέστη διάδοχος· ὃς μῆσιν οὐδ' ὀλίγοις ἐπὶ ἐξυπηρετήσας, Στέφανον ἔσχε διάδοχον· ᾧ δὴ Στεφάνῳ Διονύσιος τὴν περὶ τοῦ βαπτίσματος πρώτην σχεδιάζει ἐπιστολήν. Τοῦ γὰρ τῆς Ἄφρων Κυπριανοῦ πρώτου διὰ λούτρου προσέσθαι τοὺς ἀπὸ τῶν αἰρέσεων ἡκοντας δεῖν ἡγομένους, Στέφανος μὴ παρὰ τὸ κρατῆσαι ἔθος νεωτερίζειν ἔλεγεν· ἀρκεῖσθαι δὲ τῇ διὰ χειρὸς εὐχῇ μόνῃ, ὡς ἔθος ἦν. Καὶ τοίνυν ὑπὲρ τούτου ἀγανακτοῦντι, Διονύσιος πλείστα γράφων διωμιλεῖτο· καὶ τέλος ἐδήλου, ὡς ἄρα τοῦ διαγωγμοῦ λελωρηκότος, αἱ πανταχόσε ἐκκλησίαι τὴν κατὰ Ναυάτου νεωτεροποιίαν ἀποστραφείσαι, εἰρήνην ἔσχον πρὸς ἑαυτάς. Γράφει δὲ ᾧδε· « Ἴσθι δὲ νῦν, ἀδελφε, ὅτι ἤνωνται πάσαι αἱ πρότερον διεσχισμέναι κατὰ τε τὴν ἀνατολήν ἐκκλησίαι καὶ ἐτι προσωτέρω· καὶ πάντες εἰσὶν ὁμόφρονες οἱ πανταχοῦ προσετώτες, χαίροντες καθ' ὑπερβολὴν ἐπὶ τῇ παρὰ προσδοκίαν εἰρήνῃ γενομένῃ· Δημήτριος ἐν Ἀντιοχείᾳ, Θεοκτίστος ἐν Καισαρείᾳ, Μαζαβάνης ἐν Ἀσίᾳ, Μαρῖνος ἐν Τύρῳ, κοιμηθέντος Ἀλεξάνδρου, Ἰλιόδωρος ἐν Λαοδικείᾳ, ἀναπαυσαμένου Θηλυμίδρου, Ἑλένος ἐν Ταρσῷ καὶ πάσαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς Κιλικίας, Φιρμιλιανός, καὶ πάσα ἡ Καππαδοκία. Τοὺς γὰρ περιφανεστέρους μόνους τῶν ἐπισκόπων ὠνόμασα, ἵνα μήτε μῆκος τῇ ἐπιστολῇ, μήτε βάρος προσάψω τῷ λόγῳ. Αἱ μὲντοι Συρία ὅλαι καὶ ἡ Ἀραβία, οἷς ἐπαρκεῖτε ἐκάστοτε καὶ οἱ, νῦν ἐπιστέλλετε· ἡ τε Μεσοποταμία, Πόντος τε καὶ Βιθυνία· καὶ συνελόντι εἰπεῖν, ἀγαλλιώνται πάντες καὶ πανταχοῦ, τῇ ὁμοιοῖα καὶ φιλαδελφίᾳ δοξάζοντες τὸν Θεόν. » Στεφάνῳ μὲν δὴ ταῦτα ὁ Διονύσιος περὶ τοῦ βαπτίσματος γράφει ἐπιστολήν, ἐν ταύτῃ Στεφάνου τε καὶ τῶν λοιπῶν τὴν κρίσιν ἐμφαίνων. Ἐπεστάλκει μὲν οὖν

A Scripsit quoque ad Cornelium Romæ episcopum, cum ab eo adversus Novatum accepisset epistolam. Cui etiam significat, rogatum se esse ab Heleno Tarsi Ciliciæ, et a Firmiliano Cappadocum, nec non a Theoctisto Palæstinorum episcopis, ut Antiochenam synodum adiret, ubi nonnulli obtinere atque confirmare Novati hæresim conabantur. Indicat eidem illud quoque. Fabium quidem obdormivisse, Demetrianum vero pro eo ecclesiæ Antiochenæ præfectum esse. De Hierosolymitano autem episcopo ad eum hisce verbis scribit : « Admirandus ille Alexander in carcere feliciter est defunctus. » Deinde et alias duas ad Romanos scripsit epistolas, alteram de pace, alteram de pœnitentia. Aliam item ad eos qui ibi fidem sunt confessi, Novati opinioni adhuc adherentes : et ad eosdem rursus, cum ad Ecclesiam essent reversi, alias duas. Ad alios quoque plures litteris datis, plurimum omnibus attulit utilitatis.

397 CAPUT VII.

De quæstione tum temporis de divino baptismo coorta, et ut tum Sabellius sit coortus.

Porro cum Cornelius Romæ post tertium annum episcopatus sui decessisset, Lucius ei est suffectus : qui non integris septem mensibus Ecclesia administrata, Stephanum habuit successorem : ad quem Dionysius primam de baptismo scripsit epistolam. Cyprianus quippe Afer primus opinatus est, oportere eos qui ab hæresi converterentur, lavacro expiari et recipi. Stephanus contra nihil ea in re præter receptam consuetudinem novandum esse duxit : sufficere scilicet in eis veteri more orationem solam, cum manuum impositione. Itaque ad eum ægre dissensionem eam ferentem Dionysius pluribus scripsit, et postremo certiorum eum facit, persecutione sopita, ecclesias omnes, novis rebus Novati repudiatis, pacem inter se habere. Verba ejus hæc sunt : « Scito nunc, frater, Orientales atque etiam posteriores ecclesias, quæ antea dissidebant, ad unitatem esse redactas, omnesque ubique earum antistites unanimes et consentientes supra modum de pace et concordia, quæ præter expectationem accidit, lætari. Demetrianum in primis Antiochenum, Theoctistum Cæsariensem, Mazabanem Æliensem, Alexandri defuncti successorem, Marinum Tyrium, cum Alexander obiisset, Heliodorum Laodicensem, qui in locum Thelymidris subrogatus est, Helenum Tarsensem, et ecclesias Ciliciæ omnes, Firmilianum, et Cappadociam omnem : præcipuos enim episcoporum nominavi, ne epistola longior fiat, neve multis verbis sim molestior. Sed et universæ Syriæ et Arabiæ, quibus semper aliquid suppeditatis doctrinæ, et nunc etiam scripsistis. Mesopotamia ipsa, Pontus, Bithynia, et (ut semel dicam) exsultant ubique omnes, concordia et fraterna charitate glorificantes Deum. » Hæc Dionysius ad Stephanum. Ad Xystum autem, qui illi successit, secundam de

baptismo epistolam idem dedit, Stephani et reliquorum iudicium in ea ostendens. Scripserat namque Stephanus prius de Heleno et Firmiliano. omnibusque finitimis populis, **398** se cum illis non communicaturum, eam ipsam ob causam, quod hæreticos rebaptizarent. « Et considera, inquit, magnitudinem rei. Certum enim est, de ea in maximis episcoporum conventibus, ut audio, decreta esse facta, videlicet, ut qui ex hæreticis per poenitentiam convertuntur, primum de recta fide per catechesim instituantur, deinde abluantur, veteris et impuri fermenti deponentes sordes. » Et paulo post : « Quin et dilectis nostris presbyteris Dionysio et Philemoni, qui antehac suffragatores Stephani fuere, cum ad me de hisce rebus scripsissent, prius quidem paucis, nunc autem pluribus respondi. » Et de baptismo nunc hactenus. De hæresi autem Sabelli (1), quæ tunc emergebat, mentionem faciens, « De dogmate, inquit, quod Ptolemaide, quæ una ex quinque civitatibus est, recens orto, impio prorsus, quippe quod multam blasphemiam in omnipotentem Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi, multam infidelitatem in unigenitum ejus Filium, primogenitum omnis creaturæ, inhumanatum Verbum, insensibilitatem autem Spiritus sancti continet, cum utrinque ad me pervenissent et decreta, et fratres disputaturi, quædam scripsi pro virili mea, Deo suppeditante, explanatius exponens omnia. »

CAPUT VIII.

De visione quæ Dionysio apparuit.

In tertia epistola de baptismo, quam ad Philemonem presbyterum Romanum scripsit hæc refert : « Ego vero etiam in scriptis, et traditionibus hæreticorum lectione versatus sum, opinionibus eorum impurissimis aliquantum animum meum polluens, utilitatem autem illam ab eis capiens, ut facilius eos apud me ipsum refellam atque repudiem, magisque etiam execrer ac detester. Atque equidem frater quidam presbyter ab eis legendis me arcebat, quod vereretur, ne in cæno malitiæ una cum illis involverer, neve anima mea novam et perniciem contraheret. Eumque cum vera dicere sentirem, **399** visio quædam divinitus exhibita et vox me confirmavit. Diserte namque et clare mandavit, dicens : Omnes versato, quos in manus acceperis, libros : disquirere enim, castigare et explorare omnia potes, quæ tibi etiam ab initio fidei complectendæ causa fuit. Visionem eam accepi apostolicæ voci congruentem, quæ firmioribus dicit : Estote spectati atque probati trapezitæ (2). » Deinde cum quædam de hæresibus omnibus dixisset, talia infert.

(1) Negavit is, Christum Filium Dei et primogenitum omnis creaturæ esse : simulque Spiritus sancti intellectum ademit.

A πρότερον καὶ περὶ Ἑλένου καὶ Φερμιλιανοῦ, καὶ πάντων τῶν ὁμορουνῶν ἔθνων, ὡς οὐδὲ ἐκείνοις κοινωνήσων διὰ τὴν αὐτὴν ταύτην αἰτίαν· ἐπαιδῆ τοὺς αἰρετικούς, φησὶν, ἀναβαπτίζουσι. « Καὶ σκόπει τὸ μέγεθος τοῦ πράγματος. Ὅντως γὰρ δόγματα περὶ τούτου γέγονεν ἐν ταῖς μεγίσταις τῶν ἐπισκόπων συνόδοις, ὡς πυνθάνομαι· ὥστε τοὺς προσιώντας ἀπὸ αἱρέσεων προκαταχρηθέντας, εἰτ' ἀπολούσθαι καὶ ἀνακαθαίρεσθαι τὸν τῆς παλαιᾶς καὶ ἀκαθάρτου ζύμης ῥύπον. » Καὶ μετ' ὀλίγα· « Καὶ τοῖς ἀγαπητοῖς δὲ ἡμῶν καὶ συμπρεσβυτέροις Διονυσίῳ καὶ Φιλήμονι, συμπύθοις πρότερον Στεφάνῳ γενομένοις, καὶ περὶ τῶν αὐτῶν μοι γράψουσι, πρότερον μὲν ὀλίγα, νῦν δὲ καὶ διὰ πλείων ἐπίστευλα. » Καὶ περὶ μὲν τοῦ βαπτίσματος ταῦτα· ἐμφαίνων δὲ, ὡς τινεὶ καὶ ἡ κατὰ Σαβέλλιον αἵρεσις ἐπιπολάρξουσα ἦν, ταῦτά φησι· « Περὶ γὰρ τοῦ νῦν κινήθεντος ἐν τῇ Πτολεμαίδι τῆς Πενταπόλεως δόγματος, ἀσθεοῦς ὄντος καὶ βλασφημίαν πολλὴν περιέχοντος περὶ τοῦ παντοκράτορος Θεοῦ τοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπιστίαν τε πολλὴν περὶ τοῦ μονογονοῦς Παιδὸς αὐτοῦ τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως, τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, ἀκαισθησίαν δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐλθόντων ἑκατέρωθεν πρὸς ἐμὲ καὶ προγραμμαμάτων, καὶ τῶν διαλεξομένων ἀδελφῶν, ἐπίστευλα τίνα ὡς ἠδυνήθην παρασχόντος τοῦ Θεοῦ διδασκαλικώτερον ὑφηγούμενος. »

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

C

Περὶ τῆς ὁράσεως ἣν εἶδεν ὁ Διονύσιος.

Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν περὶ βαπτίσματος, ἣν Φιλήμονι τῷ κατὰ Ῥώμην πρεσβυτέρῳ ἐκτίθησι, ταῦτά φησι· « Ἐγὼ δὲ καὶ τοῖς συντάγμασι καὶ ταῖς παραδόσεσι τῶν αἰρετικῶν ἐνέτυχον, χαίρων μὲν μου πρὸς ὀλίγον τὴν ψυχὴν ταῖς σπυμμάροις αὐτῶν ἐνθυμήσειν, ὄνησιν δ' οὐκ ἀπ' αὐτῶν ταύτην λαμβάνων, τὸ ἐξελέγχειν αὐτοὺς παρ' ἑμαυτῶν, καὶ πολὺ πλέον βδελύττεσθαι. Καὶ δὴ τινος ἀδελφοῦ τῶν πρεσβυτέρων με ἀκείροντος καὶ δεδιετομένου συμπεριεσθαι τῷ τῆς πονηρίας αὐτῶν βορβόρῳ, λυμανεῖσθαι γὰρ τὴν ψυχὴν τὴν ἑμαυτοῦ, καὶ ἀληθῆ γε λέγοντος ὡς ἠσθέμην· ὄραμα θεόπηκτον προσελθὼν ἐπέβρωσέ με· καὶ λόγος πρὸς με γενομένος, προσέταξε διαφρήθην λέγων· Πᾶσιν ἐντύγχανε, οἷς χεῖρας λάβοις. Διευθύνειν γὰρ ἕκαστα καὶ δοκιμάζειν ἰκανὸς εἶ. Καὶ σοὶ γέγονε τοῦτο ἐξαρχῆς καὶ τῆς πίστεως αἰτιον. Ἀπισθεξάμην τὸ ὄραμα ὡς ἀποστολικῆ φωνῆ συντρέχον, τῆ λεγούσῃ πρὸς τοὺς δυνατωτέρους, Γίνεσθε δόκιμοι τραπεζίται. » Εἶτα, τινὰ περὶ πασῶν εἰπὼν τῶν αἱρέσεων, ἐπιφέρει λέγων·

(2) Euseb. lib. vii, cap. 7 : « Omnia legite, quæ bona sunt tenele. » Rufin. : Utile est hæreticorum nosse opiniones.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

A

CAPUT IX.

Περὶ τῆς καρμιάρου τῶν αἰρετικῶν κλήνης· ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁθίου αὐτῶν βαπτίσματος· καὶ ὅσας ἐπιστολάς ὑπὲρ τούτου ἔγραψεν.

« Τούτων ἐγὼ τὸν κανόνα καὶ τὸν τύπον παρὰ τοῦ μακαρίου ἡμῶν πάπα Ἡρακλᾶ παρέλαβον· τοὺς γὰρ προσόντας ἀπὸ τῶν αἰρέσεων, καίτοι ταῖς ἐκκλησίαις ἀποστάντας, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀποστάντας, ἀλλὰ συνάγεσθαι μὲν δοκούντας, καταμνησθέντας δὲ ὡς προσφοιτώντας τῶν τῶν ἐπεροδιδασκαλούντων ἐπιπέλας τῆς Ἐκκλησίας, διωμένους οὐ προσήκατο, ὡς δαρσσία πάντα ὅσα ἐκπέλασι παρὰ τοῖς ἀντιδικτικημένοις ἐξέφρασαν. Καὶ τότε συνήγαγεν αὐτούς, οὐ δευθεὶς ἐπ' αὐτῶν ἑτέρου βαπτίσματος. Τοῦ γὰρ ἁγίου πρότερον παρ' αὐτοῦ τετυχέμενος. »
 B « Καὶ ἰκανῶς γυμνάσας τὸ πρόβλημα, ἐπιφέρει λεγών· « Μιμᾶθηκα καὶ τοῦτο, ὅτι μὴ νῦν οἱ ἐν Ἀφρικῇ μόνον τοῦτο παρεισήγαγον, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸ πολλοῦ κατὰ τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐπισκόπους ἐν ταῖς πολυανθρωποτάταις ἐκκλησίαις καὶ ταῖς συνόδοις τῶν ἀδελφῶν, ἐν Ἰκονίῳ καὶ Συνάδοις, καὶ πρὸ πολλοῖς τούτο εἶδοξεν· ὡς τὰς βουλὰς ἀνατρέπων, εἰς ἔρον καὶ φιλονεικίαν αὐτούς ἐμβάλλειν οὐχ ὑπομῆναι. Οὐ γὰρ μετακινήσεις, φησὶν, ὄρια τοῦ κλησίου σου ἄεθρο οἱ κατέρεις σου. » Ἡ δὲν πρώτη αὐτοῦ περὶ τοῦ βαπτίσματος τῆ κατὰ Ῥώμην Διονυσίῳ ἐστάλη, ἔτι τότε τοῖς πρεσβυτέροις κατελεγεμένῳ. Ὅτι δὲ λόγιός τε καὶ θαυμασίος κάκιστος, ταμῆρασθαι ἐξιστῆν ἐξ ὧν οὗτος γράφει. Ἐν δὲ τῇ πρὸς ἐκείνον ἐπιστολῇ καὶ Ναυάτῳ μέμνηται οὕτω λέγων· « Ναυατικῶ μὲν γὰρ εὐλόγως ἀπειχθανόμεθα, διακρίσασθαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τινὰς τῶν ἀδελφῶν εἰς ἀσθεΐας καὶ βλασφημίας ἀλύσαντι, καὶ περὶ Θεοῦ διδασκαλίαν ἀνοσιωτάτην ἐπεισευκλήσαντι· καὶ τὸν χρηστότατον Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀνελθὲ συνακοπιόντων· καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις τὸ λούτρον ἀθετοῦντι τὸ ἅγιον, καὶ τὴν τε πρὸς αὐτοῦ πίστιν καὶ ὁμολογίαν ἀνατρέποντι· τὸ τε Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐξ αὐτῶν, καὶ τις ἔν ἑλπίς τοῦ παραμεῖναι ἢ καὶ ἐκκαλεῖν πρὸς αὐτούς, παντελῶς φυγαδεύονται. » Ἡ γε μὲν κίμπτη αὐτῆ πρὸς τὸν Ῥώμης Σύστον ἐγράφη· ἐν ἣ πολλὰ κατὰ τῶν αἰρετικῶν εἰπὼν, καὶ τοιούτων τε γυγνός ἐπιτίθεται κατ' αὐτόν, λέγων· « Καὶ γὰρ ὄντως, ἀδελφὲ, καὶ συμβουλῆς δέομαι· καὶ γνώμην αἰτῶ παρὰ σοῦ, τοιούτου τινὸς προσελθόντος μοι πράγματος, δεδιώς μὴ ἄρα σφάλωμαι. Τῶν συναγομένων γὰρ ἀδελφῶν τις πιστός νομιζόμενος ἀρχαῖος, καὶ πρὸ τῆς ἐμῆς χειροτονίας, οἶμαι δὲ καὶ πρὸ τῆς τοῦ μακαρίου Ἡρακλᾶ καταστάσεως, τῆς συναγωγῆς μετασχών, τοῖς ὑπόγυτον βαπτιζομένοις παρατυχόν, καὶ τῶν ἐρωτήσεων καὶ τῶν ἀποκρίσεων ἐπικαύσας, προσῆλθί μοι κλειῶν καὶ καταβρηνῶν ἑαυτὸν, καὶ κίπτων πρὸ τῶν ποδῶν μου, ἐξομολογούμενος μὲν καὶ ἐξο-

⁸⁸ Prov. xxii, 28.

(1) Inde est, quod hucusque resipiscentes ab hæresi propalam in ecclesia per recantationem,

De improbo hæreticorum errore et seductione: item de impio eorum baptismo, et quas epistolas ea de re Dionysius scripserit.

Hanc ego regulam et formam a beato nostro papa Heracla accipi. Ille siquidem quosdam ab hæresibus revertentes, quod ab Ecclesia defecissent, seu potius non defecissent, sed quod convenire et communicare quidem nobiscum viderentur, inducati autem fuerant quemdam aliena docentem consecrari, qua de causa ab Ecclesia erant repudiati, obstestantes eos non prius admisit, quam publice quæ ab adversariis audivissent, omnia exposuissent (1). Et tum primum ad Ecclesiam eos perduxit, nihil prorsus in eis opus esse baptismo alio iudicans: sanctum enim Spiritum antehac ab eo obtinuerant. Ac quæstione hac pluribus tractata, ita infert: « Didici illud quoque, non solum nunc Africanos hoc perperam induxisse, sed et ab eis qui dudum ante nos episcopi in frequentissimis ecclesiis fuere, in conventibus fratrum, Iconii et Synadis, et præterea apud multos ita decretum fuisse. Quorum consilium rejiciens, in contentionem et rixandi studium eos conjicere supersedeo. *Non enim movebis, inquit, terminos proximi tui, quos constituerunt patres tui* ⁸⁴. » Quartam autem quam ad Dionysium Romanum de baptismo dedit epistolam, cum adhuc is in presbyterorum ordine esset, scripsit: quem Dionysium Romanum eximum et admirandum quoque fuisse, satis ex nostri istius Dionysii scriptis colligitur. Porro in epistola quam ad eum dedit, sic etiam Novati meminit: « Novatum justis profecto de causis odimus, qui Ecclesiam discidit, fratresque quosdam ad impietatem et blasphemias pertraxit, et impurissimas de Deo doctrinas invexit. **400** Nam benignissimum Dominum nostrum Jesum Christum, ut immisericordem, more sycophantæ traducit. Ad hæc sacrum abolet lavacrum, fidem Christianam et confessionem evertit, et Spiritum sanctum ex hominum cordibus, si qua esset ut vel in eis maneret, vel ad eos reverteretur, prorsus propellit. » In quinta vero epistola ad Xystum Romanum data, dum multa contra hæreticos scribit, ejusmodi quiddam sibi accidisse hisce verbis refert: « Sededim, frater, consilia indigeo, et sententiam iudiciumque tuum requiro, posteaquam hujusmodi quædam apud nos res accidit: vereor enim, ne halluciner. Fratribus quippe congregatis, fidelis quidam jamdudum ante meam etiam, imo quoque (ut opinor) ante beati Heraclæ ordinationem habitus, cum in cætum nostrum venisset, et eos qui tum baptizarentur videret, interrogationesque et responsiones eorum audiret, accessit ad me flens, seipsumque complorans, atque

sive revocationem, errorem suum confitentes exponunt.

ad pedes meos provolutus, confitens quidem et abjurans baptismum, quem ab hæreticis susceperat, non talem eum esse prorsus, neque quidem cum hoc habere communionis dixit, quin etiam blasphemias illum refertum esse asseveravit. Animam vero suam admodum compunctam esse, seque non audere oculos suos ad Deum, propter nefariam impuritatem scilicet dictorum factorumque illorum quibus initiatus esset, tollere dicens, obtestabatur ut reciperetur, et ad purissimum baptismi nostri lavacrum gratiamque admitteretur. Quod sane ego facere non ausus, dixi sufficere ei tam diuturnam nobiscum communionem, qui gratiarum actione exaudita, simul nobiscum Amen accinuerit, quique mensæ assistens manus ad exceptionem sancti alimenti porrexerit (1), et id susceperit, corporisque et sanguinis Domini nostri Jesu satis longo tempore particeps fuerit. Proindeque minime faciendum putavi, ut hæc denuo a principio retexerem atque renovarem. Bono autem animo eum esse jussi, et confidere, firmaque fide et conscientia bona ad communionem sanctorum mysteriorum accedere. Ille autem neque luctui modum fecit, neque præ timore et tremore ad mensam accessit. Atque ægre tandem eo est cohortationibus perductus, ut orationibus assistere sustineat. » 401 Alia quoque exstat ad Xys-tum epistola, in qua multa de hac quæstione verba facit. Idem et alia de Luciano, et de quæstione eadem ad Dionysium Romanum episcopum data. De Dionysii epistolis in causa baptis-

μύνηνος τὸ βάπτισμα, ὃ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς βεβάπτιστο, μὴ τοιοῦτον εἶναι, μηδὲ ἴδως ἔχειν τινα πρὸς τοῦτο κοινωνίαν· ἀσθεῖας γὰρ ἐκεῖνο καὶ βλασφημιῶν πεπληρωσθαι· λέγων δὲ πάνυ τι τὴν ψυχὴν κατασυνίχθαι, καὶ μηδὲ παρρησίαν ἔχειν ἐπᾶραι τοὺς ὀφθαλμούς μου πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τῶν ἀνοσιῶν ἐκεῖνων ῥημάτων καὶ πραγμάτων ὀρμώμενος, καὶ διὰ τοῦτο δεινῶς τῆς εὐκλεισεστάτης ταύτης καθάρσεως καὶ παραδοχῆς καὶ χάριτος τυχεῖν. Ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ ἐτόλμησα ποιῆσαι, φήσας αὐτάρκη τὴν πολυχρόνιον αὐτῷ κοινωνίαν εἰς τοῦτο γυγόναι. Εὐχαριστίας γὰρ ἔπακούσαντα καὶ συνεπιφθεγγάμενον τὸ Ἄμην, καὶ τραπίζη παραστάνα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτεινάνα, καὶ ταύτης καταδεξάμενον, καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ μετασχόντα ἱκανῷ χρόνῳ, οὐκ ἂν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνασκευάζειν ἔτι τολμήσαιμι. Θαρσεῖν δὲ ἐκέλευσεν καὶ μετὰ βεβαίας πίστεως καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως τῇ μετοχῇ τῶν ἁγίων προσείναι. Ὁ δὲ οὔτε πειθῶν πεπαυται, πέφρικέ τε τῇ τραπίζῃ προσείναι· καὶ μόλις παρακαλούμενος, συνεστάναι ταῖς προσευχαῖς ἀνέχεται. » Καὶ ἄλλη δὲ Ἐϋστῶ ἐπιστολὴ φέρεται, ἐν ᾗ περὶ τούτου πολλὴν παρατείνει λόγον. Ὁμοίως καὶ ἄλλη περὶ Δουκιανοῦ περὶ τοῦ τοιοῦτου ζητήματος, Διονυσίῳ τῷ Ῥώμης προσπεφωρημένη. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπιστολῶν Διονυσίου τῶν περὶ τοῦ βαπτίσματος ταῦτα.

CAPUT X.

De persecutione Valeriani : et quæ tum Dionysius Alexandrinus episcopus passus sit.

Valerianus, post Gallum imperio suscepto, primum clemens et bonus visus est, atque erga homines Dei benevolus atque benignus. Neque enim alius quisquam, qui ante eum fuerant imperatorum, in illos propensior humaniorque fuit, ne illi quidem qui manifesto Christianismum erant complexi : adeo se ab initio mitem et placidum nobis præbuit. Tota namque domus ejus divini numinis cultoribus plena erat, eaque prorsus nihil aliud quam Dei ecclesia esse videbatur. Sedenim magorum Ægyptiorum synagogæ princeps et doctor, imposturas et præstigias magicas docens, ei persuadet, ut sanctos viros non tantum domo sua exigat, et quam longissime repellat, sed ferro quoque tollat, ut qui artibus incantationibusque illorum obstarent et resisterent. Restabant enim adhuc, qui perniciosorum pestiferorumque dæmonum actiones solo aspectu suo ac voce missa reprimerent. Talibus igitur consultoribus usus, Christum confitentes crudelissime persecutus est, et ad sceleratissima sacra animum adjiciens, impias obtulit victimas, pueros miseros occidens,

C

ΚΕΦΑΛ. Ι΄.

Περὶ τοῦ κατὰ Οὐαλλερϊανὸν διώγμου· καὶ ὅσα ἐν ἐκείνῳ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείαν ἑκαθε Διονύσιος.

Οὐαλλερϊανὸς δὲ τῶν περὶ Γάλλον ἐκποδῶν γεγενημένων, ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρελθὼν, τὰ μὲν πρῶτα ἥπιός τις ἰδοῦσε καὶ ἀγαθός, τοῖς περὶ Θεὸν ἀνθρώποις φίλα φρονῶν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος τις οὕτως τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλείων εὐμενῶς καὶ δεξιῶς πρὸς αὐτοὺς ἴσχευ, οὐδὲ οἱ προὔκτον τὸν Χριστιανισμὸν ἀσπασάμενοι, ὡς ἐκεῖνος προσφιλῶς τὸ καταρχὰς διετέθη. Πᾶς γὰρ ὁ οἶκος αὐτοῦ θεοσεβῶν ἔμπλεως ἦν· καὶ ἀντικρυς ἐκκλησίᾳ ἔωκε Θεοῦ. Ἀλλὰ τῶν ἀπ' Αὐγύπτου Μάγων ὁ ἀρχισυνάγωγος, διδάσκαλός γε ὢν τῆς μαγικῆς καὶ τερατείας, πείθει τοὺς μὲν ὁσίους ἀνδρας μὴ μόνον τῆς οἰκίας ἐξελάνειν, καὶ ὡς πορρωτάτω ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ φόνῳ ὑπάγειν, ὡς ἐμποδῶν καθισταμένους ταῖς ἐκείνων μαγικαῖς τε καὶ ἑκασιδαῖς· καὶ γὰρ που περιῆσαν ἔτι, οἱ καὶ μόνον ὀρμῶμενοι καὶ φθηγγόμενοι τὰς τῶν παλαμναίων δαιμόνων πράξεις ἀνίσταλλον. Τούτοις γοῦν συμβούλους προσχρώμενος, τοὺς μὲν τὸν Χριστὸν ὁμολογούντας ἀπανῶς ἐξεδίδυκε· θυσιᾶς δ' ἐξασίτοις ἐπέταυτο, καὶ ἀνάγκης ἐπέταυτο ἰατροῦργίας, παιδᾶς ἀθλίου ἀποσφάττων, καὶ τέκνα πατέρων δυστήνων ἀπειδῶς καταθύων, νεογνά τε

(1) In manus olim communicantibus Eucharistia data.

διαρῶν σπλάγγνα, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ κλάσματα ἐς λεπτὸν διακόπτων, αἰδόμενος ἐνταῦθεν εὐδαιμονήσεν. Διὸ καὶ τῆς μὲν Ἐκκλησίας πολέμιος γίγνεται· μακρὰν δὲ που ἰακτὸν καὶ τῆς ἐκ Θεοῦ φιλοθροναίας ποιεῖ. Τοίνυν μάγαν καὶ οὕτως ἀνεγείρει τὸν διωγμὸν. Καὶ ὅσοι τανικαῦτα δευοῖς συναλέθησαν, ἄλλας ἐν ἱστορίας προσδέοιτο, εἰ τις κατὰ λεπτὸν ἐκλέγεσθαι βούλοιοτο. Τῶς καὶ Διονύσιος ὁ ῥηθῆς, τοῦ κακοῦ ἐπακμάζοντος, τοῖς δικαστικοῖς παραστάς θάρσασι, ἐζητάζετο, Αἰμιλιανοῦ τῆν κατ' Αἴγυπτον ἡγεμονίαν διέκοντος· Συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ πρεσβύτερος Μάξιμος· διακονοῖ τε δύο, Φαυστός τε καὶ Εὐσθῆσιος· καὶ σὺν Χαιρήμονι ἑτέρος· καὶ ἐπιθετὴ σύναμα τῷ ἱεράρχῃ θύειν διακείοντο, ἀντέλεγον τὰ πρῶτα· Χριστιανούς δὲ σφᾶς εἶναι ὁμολογούντες, μὴ δυνατόν εἶναι ἑτέρῳ Θεῷ σέβας νέμειν· μήτ' αὐ δεδιέναι ἑτέρον. Τοῦτον γὰρ εἶναι οὐρανοῦ τε καὶ γῆς δημιουργόν, καὶ βασιλεύον ὠρισμένους ἔτεσιν ἐπὶ γῆς παρέχοντα τὸ κρατεῖν. Ὡς οὖν καὶ ἄλλα ἐπισυνείρων κλειστά, ἀπέπει τὸ παιθεῖν, μηδὲν ὑπερθέμενος, καίπερ νόσῳ κατέσχετον ὄντα τὸν Διονύσιον, ἐπὶ τινὰ τῆς Λιβύης τόπον ἔρημον καὶ ἀκάνθρωπον ἐφυγάδεν. Ἐνθα δὲ πολλοὶ τῶν ἐκ τῆς πόλεως, οὐκ ἐλάχιστοι δὲ καὶ τῶν ἐκ' Αἴγυπτου ἐξίόντες, τῷ τῆς κατ' αὐτὸν πίστῳς λόγῳ οἰκοδομούμενοι διετίθον. Εἶτα ἐκείθεν εἰς μείζονα καὶ χαλεωτέρην διακονῶν ὑπερέβησαν κατὰ τὴν Κερρῶ λεγομένην ἀπέγητο. Καλύθειν ἦν ὄνομα τῷ τόπῳ. Ὁ δὲ μακάριος Διονύσιος πάντα γενναίως διακαρτερεῖ φέρων. Οὐχ ἤττον δ' ἤσεν καὶ τῶν ἀδελφῶν τινεσθῆ συνεχεῖ ἐπιθυμία τὸ σκληρὸν τοῦ τόπου λαεῖ, νοήτες, καὶ παρακλήσεως ἐμπικλώντες τὸν ὄσιον. Ὡς δὲ βουλόμενος ἐστὶ μαθεῖν ὅσα τοῖς κατ' ἐκεῖνον καιροῦ πέπονθε διωγμοῖς, οὐκ αὐτὸς δὲ μένος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀριθμοῦ κρείττους ἐντυγχάνειν προτρέπομεν αἰς αὐτὸς φωναῖς κεχρημένος, πρὸς τινὰ τῶν κατ' αὐτὸν ἐπισκόπων, ᾧ ὄνομα Γερμανός, κακῶς πῶτόν ἀγορεύειν βουλόμενος, ἀποιναται, φάσκων οὕτως καταρχάς· « Εἰς ἀπροσῆνην κενδυνεύω πολλὴν καὶ ἀκαισθησίαν ὄντως πεσεῖν, εἰς ἀπέγχαν ἰμβριθεζόμενος διωγίσθαι τὴν θαυμαστήν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' ἐπιμυστήριον, φησί, βασιλεῖος κρύπτειν καλόν, τὰ δὲ ἔργα τοῦ Θεοῦ ἀκακέρυτται ἐνδοξον, ὁμοσε χωρήσω τῆς διαγῆσαι » καὶ τὰ ἐξῆς.

A infelicium parentum liberos inhumanissime sacrificans, recens edita viscera dividens, et creaturas Dei in minutissimas partes concidens. Atque his rebus felicem se et beatum fore est opinatus. Quapropter et Ecclesiae hostis factus est, et indignum se benignitate Dei effecit. Ita scilicet magnam is quoque concitavit persecutionem. Et qui temporibus eis, certaminibus obeundis sunt conflictati, si ad plenum omnes referri deberent, peculiari illi indigerent historia. Tum sane et Dionysius, quem diximus, malo eo invalescente, cum Æmilianus praefectus Ægyptum provinciam teneret, pro tribunali causam dixit, 402 et cum eo Maximus presbyter : praeterea duo diaconi, Faustus et Eusebius, et cum Chæremone alter quidam. Et cum ii una cum hierarcha suo sacrificare jussi essent, renuerunt id primum, deinde Christianos se esse, fierique omnino non posse ut Deum alium vel timerent vel colerent, professi sunt. Hanc namque esse qui caelum et terram condiderit : et qui principibus, designatis certisque temporibus, in terris potestatem et imperium concedat. Haec atque alia cum ab eis afferrentur plurima, Æmilianus in sententia perstitit, et cum se hoc illis persuadere non posse videret, nulla interposita mora. Dionysium, quantumvis morbo correptum, in solos quosdam et a frequentia hominum longe dissitos locos in Libyam relegavit. Ad quem permulti ex urbe, non paucissimi vero etiam ex Ægypto convenerunt, atque ibi cum eo doctrinam fidei ejus addiscentes manserunt. Deinde vero ad longe duriorum gravioremque ærumnam, in regionem cui nomen est Cephro, et locum Colythium dictum, exsul est deportatus. Porro beatus Dionysius adversa omnia magno fortique pertulit animo. Nec minus et fratres quidam continua consuetudine sua loci asperitatem lenierunt, consolationisque pietatem ei praestiterunt. Qui vero accuratius cognoscere volunt, quæ ea persecutionis tempestate non ipse tantum Dionysius, sed alii etiam innumeri fratres adversa pertulerint, ii legere poterunt, quæ ipse ad temporis sui episcopum quemdam, nomine Germanum, obtrectatorem ejus, scripsit, ita exorsus (2) : « Stultus sane atque insanus fuerim, si necessitatem eam mihi imponam, ut admirandam de nobis Dei curam atque dispositionem scriptis persequar. Sedenim cum (sicuti Scriptura ait ²⁵) arcanum regis celare pulchrum sit, opera autem Dei deprædicare gloriosum, ad narrationem rerum propius accedam, » et cætera.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΙΑ΄.

Περὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης μαρτυρησάντων.

Τῷ δὲ κατὰ Οὐάλλερικόν διωγμῷ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεθέσαντο· ἐν δὲ τῇ κατὰ Παλαιστίνην Καισαρείᾳ, τρεῖς γεν-

²⁵ Tob. xii, 7.

(1) *Omnis potestas a Deo est.*

(2) *Reperitur hoc scriptum apud Euseb. lib. vii, cap. 2.*

CAPUT XI.

De martyribus Cæsareæ Palæstinæ.

Valeriana autem persecutione plurimi quidem alii martyrii coronam tulerunt. Cæsareæ autem 403 Palæstinæ, tres fortiter cum laude magna

confessionem Christi perferentes, in divino decur- A
rere stadio, ad bestias damnati. Nomina eorum
sunt: Priscus, Malchus, et Alexander. Ii dicuntur
in agro habitantes, seipsos ut regnes et ignavos
in re omnium pulcherrima accusasse: quod sci-
licet divinis propositis præmiis, per socordiam ea
arripere negligenter, martyrii coronam designan-
tes. Itaque re sic pulchre deliberata, confestim
festinabundi Cæsaream contenderunt, et apud ju-
dicem de professione Christi, quæ opus erant, dixe-
runt: ac mox bestiis objecti, felicem sunt conse-
cuti finem. In eadem urbe femina etiam quædam
Marcionis secuta hæresim, ut fertur, eodem est
certamine defuncta.

CAPUT XII.

*De pace sub Galieno: et epistola ejus quam pro
Christianis edidit, et qualis is fuerit.*

Valerianus (1) autem ad eum modum transver-
sim raptus, non diu persecutionem continuavit.
A Barbaris enim captus (2), et in servitutum red-
ductus, imperium ad filium Galienum (3) transmi-
sit. Qui pro humanitate sua statim edictis promul-
gatis, Christianorum persecutionem inhibuit,
liberiusque verbi antistitibus stata solitaque offi-
cia sua peragere permisit. Litteræ ejus in hæc
fere verba sunt conceptæ: « Imperator Cæsar,
Publius Licinius Galienus, Felix, Pius, Augustus,
Dionysio, Pinnæ, et Demetrio episcopis. Officium
et benignitatem liberalitatis meæ per terrarum orbem
C omnem produci imperavi, ut ex locis omni-
bus, in quibus pie divina coluntur, decedatur.
Quapropter et vos rescripti mei exemplo uti po-
testis, ut ne quisquam vobis sit gravis et mole-
stus: et id quoad ejus fieri potest, a vobis adim-
pleatur, quod a me dudum est permissum. Itaque
Aurelius Cyrenius summi ordinis præfectus (4),
constitutionem a me promulgatam servabit. » Cir-
cumfertur etiam alia ejus constitutio ad episcopos
alios data, per quam, ut Christiani loco cæmete-
riorum suorum reciperent, permisit. Talis quidem
Galienus fuit. De quo Dionysius hæc quoque re-
fert: « Atque (5) ille eorum qui ante se fuerunt
imperatorum, hunc quidem deserens (6) atque de-
stituens, illum vero (7) cum impetu invadens, D
cum omni genere suo funditus statim disperiit.

(1) Valerianus in Rhætia a militibus, Galienus
ejus filius Romæ a senatu, Augusti creati, æqua
potestate imperium obtinuerunt.

(2) Valerianus in Mesopotamia a Persarum rege
superatus, mox etiam captus, apud Parthos in
servitute consenuit. Et quamdiu vixit, rex ejus
provinciæ, cerviri ejus insistent, equum conscen-
dere solitus est. (Eutrop.) Idem Tamerlanes Scy-
tha in Bajazethe Turca fecit.

(3) Galienus imperavit annos sex cum patre
Valeriano, novem solus. Eo tempore multi in di-
versis provinciis per seditionem creati imperatores:
in quibus Macrinus fuit, qui in Illyrico una cum
filio est interfectus. Odenatum autem ipse Galienus

ναίως τῇ κατὰ Χριστὸν ὁμολογίᾳ ἐνδιακρέψαντα
τὸ θεῖον δειήνυσαν στάδιον, θηρίων δακτύλῳ γενόμε-
νοι· Πρίσκος καὶ Μάλχος καὶ Ἀλέξανδρος ἦσαν
αὐτοῖς τὰ ὀνόματα. Τοῦτοις φασὶ κατ' ἄγρον οἰ-
κοῦντας ὡς ἀνεμίνως περὶ τὸ καλὸν ἔχοντας, ὑπὸ
αἰτίας ἑαυτοῦς ἄγειν· ὡς δὲ βραβείων οὐραίων
περικειμένων, ὀλιγωροῦν οὗτοι βραθύμως ἔχοντες
διαρπάξουσιν, τὸν τοῦ μαρτυρίου δαλαδὴν στάσεων.
Ταῦτα δὲ καλῶς διαγιγνόντας, εὐθύς ἐπὶ Καισάρειαν
ὁρμηθεῖσαι λέγεται· καὶ ἐπὶ τὸν δικαστὴν γενόμε-
νους, καὶ τὸ εἶδος παρασχομένους ταῖς ὑπὲρ Χρι-
στοῦ ἀποκρίσεσι, τοῦ μακαρίου τέλους τυχεῖν,
θηρίων γενόμενους βορᾶν. Ναὶ μὴν καὶ γυνὴ τις
κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν τὸν ἴσον ἀγῶνα διεδραμε· τὸ
Μαρκίωνος δ' ἦν, ὡς λόγος, καὶ αἰρουμένα τε καὶ
B φρονοῦσα.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΒ'.

Περὶ τῆς κατὰ Γαλιῆνον εἰρήνης, καὶ τῆς
ὑπὲρ ἡμῶν ἐπιστολῆς αὐτοῦ, καὶ οἴος ἦν.

Τοιαῦτα Οὐαλλεριανὸς μεταστραφείς διετίθει.
Οὐκ εἰς μακρὰν δὲ, δουλεύειν παρὰ βαρβάρους ὀπι-
νεγκῶν, μονάρχην ἀρίστην τὸν υἱὸν Γαλιῆνον· ὅς σφ-
φρονιότερον διακτεθεῖς, γράμμασι μὲν εὐθεῶς ἐπέ-
στειλε τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν. Ἐλευθερίως δὲ τὰ
τοῦ λόγου προσετώσει τὰ εἰωθότα πράττειν ἀρίστη.
Τὰ δὲ γράμματα οὕτω πως ἐπὶ λέξεως εἶχεν·
« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Πούπλιος Δικίνιος Γαλιῆνος,
εὐτυχῆς, εὐσεβῆς, σεβαστός, Διονυσίῳ καὶ Πινᾷ
καὶ Δημητρίῳ ἐπισκόποις. Τὴν εὐεργεσίαν τῆς ἐμῆς
δωρεᾶς διὰ πάντων τοῦ κόσμου ἐκδιεσθῆναι προσ-
C ἐτάξα, ὅπως ἀπὸ τῶν τόπων τῶν θρησκευομένων
ἀποχωρήσωσι. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς τῆς ἀντι-
γραφῆς τῆς ἐμῆς τῷ τύπῳ χρῆσθαι δύνασθε, ὥστε
μηδένα ὑμῖν ἐνοχλεῖν· καὶ τοῦτο ὅπερ κατὰ τὸ ἐξῆς
δύναται ὑφ' ὑμῶν ἀνακληροῦσθαι· ὃ δὲ ὑπ' ἐμοῦ
πρὸ πολλοῦ συγκεχώρηται. Καὶ διὰ τοῦτο Αὐρήλιος
Κυρήνιος ὁ τοῦ μεγίστου τάγματος (4) προστα-
των τὸν τύπον τὸν ὑπ' ἐμοῦ θεθέντα διαφυλάξου.
Φέρεται δὲ καὶ ἄλλα αὐτοῦ διάταξις ἄλλοις ἐπισκό-
ποις ἐκδεδομένη, ἐπεισε, τὰ χωρία τῶν παρ' ἐπι-
νοῖς κοιμητηρίων ἀπολαβεῖν. Τοιοῦτος μὲν οὖν ὁ
Γαλιῆνος ἦν· ὑπὲρ οὗ καὶ Διονύσιος ταῦτα διεξείπει·
« Ἐκεῖνος μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων, τὸν μὲν
προόμενος, τῷ δὲ ἐπιθέμενος, παγγενεῖ ταχέως καὶ
πρόρρητος ἐξηφανίσθη. Ἀνεδείχθη δὲ καὶ συνανω-
D μολογήθη παρὰ πάντων ὁ Γαλιῆνος παλαιῶς ἅμα
βασιλεὺς καὶ υἱός, πρῶτος ὢν, καὶ μετ' ἐκείνους

consortem imperii fecit, etc.

(4) Πράγματος, Euseb. lib. vii, cap. 13.

(5) Macrinum sive Macrianum designat. Macria-
nus, Galieno negligentius rempub. administrante,
imperium in Oriente arripuit: deinde in Illyrico
cum Aureolo, qui et ipse contra Galienum impe-
rium sumpserat, duce Domitiano manum conse-
ruit. Sed victus cum filio Macriano est, et exercitus
omnis Aureolo deditus. Uterque etiam et pater et
filius cæsus, sicuti et alter filiorum ejus ab Ode-
nato in Oriente est interemptus. (Jul. Capitol. in
Galieno.)

(6) Galienum.

(7) Aureolium.

παρών. Κατὰ δὲ τὸ ῥηθὲν πρὸς τὸς προφήταν Ἀ
 Ἡσαίαν, τὰ ἀπ' ἀρχῆς ἰδοὺ ἤκαστι, καὶ καινὰ ἂ
 νῦν ἀνατελεῖ. Ὡσπερ γὰρ νέφος τὰς ἡλιακὰς ἀκτί-
 νας ὑποδραμὸν, καὶ πρὸς ὀλίγον ἐπαλυγιάσαν ἰσχύι-
 σεν αὐτὸν, καὶ ἄπ' αὐτοῦ προεφάνη· εἴτα παρελθόν-
 τος ἢ διατακέντος τοῦ νέφους, ἐξεφάνη πάλιν ἑκα-
 νταεταίος ἢ προεκαταίος ὁ ἥλιος· οὕτω προστάς καὶ
 προσκυλίσας ἑαυτὸν ὁ Μακρίνος τῆς ἐπιστώσεως
 Γαλιήνου βασιλείας, ὁ μὲν οὐκ ἴσται, ἐπὶ μεθ' ἧν·
 ὁ δὲ ἴσται ὁμοίως ὡσπερ ἦν. Καὶ οἷον ἀποθεμένη τὸ
 γῆρας ἢ βασιλεία, καὶ τὴν προσοῦσαν ἅμα καθαρα-
 μένη κακίαν, ἀκμαιώτερον νῦν ἑκάνθει· καὶ πῶρῶ-
 τερον ὁράται καὶ ἀκούεται καὶ διαφορετῆ παν-
 ταχοῦ. » Τοιαῦτα καὶ περὶ τούτου ἱστορεῖ Διονύ-
 σιος.

suisset, et adhærens sibi vitium repurgasset, floridius etiam nunc viget, longiusque multo ubique spectatur, auditur, frequentatur. » Hæc de illo narrat Dionysius.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΓ'.

B

Περὶ τοῦ ἐν Καισαρείᾳ Μαρίνου τοῦ μάρτυρος.

Τηνικαῦτα δὲ εἰρήνης οὐσης ἀπασταχοῦ, τῇ κατὰ
 Καισαρείαν Παλαιστίνῃ, Μαρτίνος τις τῶν ἐν ἀξιώ-
 ματι, πλουτῆ τε καὶ γένει περιφανῶν, διὰ Χριστὸν
 τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη, αἰτίαν τοιαύτην παρεσχέ-
 κώς. Ἐκαλεῖ μὲν γὰρ αὐτὸν ἢ τοῦ βαθμοῦ τάξις
 ἐπὶ τινά, κατὰ τὸ ἔθος Ῥωμαίοις, ἀξιώματος προ-
 κοπὴν· κλήμα τοῦτο ἐκαλον, ἐκατοντάρχου τόπον
 ἐτίχον. Καὶ δῆτα μάλιστα ἦδη ἔχουσαι τῆς τιμῆς,
 ἕτερος ζῆλον φερόμενος παριῶν ἐπὶ τὸ βῆμα, μα-
 δαμῶς ἐξῆναι αὐτῷ, Χριστιανῷ γε ὄντι, καὶ μὴ βα-
 σιλευσί θύοντι, τῆς ἐκ Ῥωμαίων τυγχάνειν ἀξίας,
 καταγῆρει· αὐτῷ δὲ μᾶλλον προσήκειν τοῦ ἀξιώμα-
 τος διατείνετο· καὶ τὸν δικαστὴν (ἦν δ' Ἀχαιοὺς
 ὄνομα), δυσχεραίνοντα, Μαρτίνῳ εἰς λόγους εἰθεῖν.
 εἰ τῇ γνώμῃ ἰμμένει αἰροῖτο. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀπατά-
 θετον τοῦ ἀνδρὸς ἴωρα τῆς πρὸς Χριστὸν διαθείσεως
 τρεῖς ὥρας τοιοῦτον ἰδίῳ τὴν αἰρεσιν διασχέψα-
 σθαι, ἔξω τοῦ δικαστηρίου γενόμενον. Ὅν ἐξόντα
 Θεότακτος ὁ τῆς ἐκείσε κερκοῦ ἀπίσκοπος, τῆς
 χειρὸς λαβόμενος, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔλκει, τὰ εἰκότα
 διαμιλοῦντος. Εἶσω δὲ ἀγαγὼν καὶ παρὰ τῷ ἀγιά-
 σματι στήσας, τὸν χιτωνίσκον παρακαστείλας, τὸ
 προσσηρημένον αὐτῷ ξίφος ἰδείκνυ. Ὅμοῦ δὲ καὶ το
 ἱερὸν παραγγών Εὐαγγέλιον, ἐν μίση προὔτιθι,
 εἰπὼν ὁπότερον τῶν δύο εἰσθαι βούλοιο. Ὡς δ'
 αὐτὸς τὴν δεξιὴν προτείνας, τὴν βιβλίον ἰδέχτο,
 ἐξῆγεν εὐχαίς καθοκλήσας τὸν μάρτυρα, ἐπὶ μᾶλλον
 ἔχουσαι παρεγγυησάμενος τοῦ Θεοῦ· τυχεῖν γὰρ
 ῥῆστον εἶναι γίνουτο πρὸς ἐκείνου ῥωννόμενον τῶν
 κατ' ἔρεσιν· καὶ μετ' εἰρήνης ἐξῆγεν. Ἐπεὶ δὲ καὶ
 ὁ τῆς προθεσμίας ἐκάλεε καιρὸς, ὁ κήρυξ αὐθις
 μετακαλεῖτο τὸν μάρτυρα. Παραστάς οὖν καὶ μεί-
 ζοντα τὴν προθυμίαν ἢ πρότερον ὑπὲρ Χριστοῦ ἐν-
 δειξάμενος, εὐθὺς ἐκείθεν τὴν ἐπὶ θάνατον ἤγαγε,
 καὶ ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀφῆρετο.

antea pro Christo alacritatem ostendens, extemplo

CAPUT XIII.

De Marino Cæsariensi martyre.

Eo tempore, cum pax ubique esset, Cæsareæ
 Palæstinæ Marinus quidam, opibus, genere et digni-
 tate clarus, pro Christo capite plexus est, per tale
 mitem causam. Vocabat eum disciplinæ militaris
 ordo ad honorem, Romanorum more, majorem,
 gradumque dignitatis alioem (vitem voca-
 bant (1), et eam qui consequebantur, centuriones
 fiebant. Et jam honorem talem recepturus erat,
 cum alius æmulationis studio ad tribunal procedit,
 minimeque convenire criminando asserit, ut is
 Romanam dignitatem consequatur, qui Christianus
 sit, et imperatoribus non sacrificet : proindeque
 ordinem eum sibi potius deberi contendit. 405
 Ibi iudex (Achæus huic nomen fuit) id inique tulit,
 Marinumque an in sententia perseverare per-
 geret, interrogavit. Atque ubi constantem ejus in
 Christum animum firmamque affectionem vidit,
 tres ei ad deliberandum extra iudicium concessit
 horas. Atque eum sic exeuntem, Theotecnus ejus
 loci episcopus manu apprehensum, in ecclesiam
 deducit, sermonesque cum eo, quos opus erat,
 confert : mox etiam in sacratiorem templi locum
 admittit, tunicaque ejus diducta, ense quo ac-
 cinctus erat, ei demonstrat, simulque sacrum
 Evangelii librum productum in medio proponit,
 optionemque ei, ut utrum vellet acciperet, per-
 mittit. Porro, postquam ille statim dextram ad li-
 brum ipsum accipiendum extendit, precatione
 martyrem armatum producit, eumque ut magis
 Deo obtemperando quam hominibus adhereret,
 cohortatur. Facile enim eum ab illo confortatum,
 quæ maxime desideraret, consecuturum esse. Il-
 lumque sic cum pace dimittit. Atque ubi con-
 stitutum vocaret tempus, et præco matyrem
 rursus citaret, assistens ille, majoremque quam
 inde ad mortem est abductus, et capite truncatus.

⁴⁰⁵ Isa. XLIII, 19.

(1) Τιμὴ τις ἴστι παρὰ Ῥωμαίοις τὸ κλήμα, οὗ
 τοῦς τυχόντας φασὶν ἐκατοντάρχους γίνεσθαι, τόπου

σκολάζοντος. Euseb. lib. vii, cap. 19. Spartianus
 in Adriano vitem pro centurionatu accipit.

CAPUT XIV.

A

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

De Asterio, et admiranda fidemque omnem excedente rei per eum gestæ historia.

Verumenimvero Asterius, vir apprimè Deia mans, senator Romanus, claro loco natus, copiosus, et magno ab imperatoribus in pretio habitus, proindeque propter nobilitatem et opes nemini ignotus, morti martyris affuit : et mox pretiosis allatis vestibus, martyris corpus in humeros sublatum, et (sicuti decebat) involutum, sane quam splendida et magna dignatus est sepultura. Hujus viri alia quoque plura sunt memoratu digna facinora. Quod vero is Cæsares Philippi, quam Phœnices Paneadem vocant, fecit, referre in historiam nostram non intempestivum est visum. Propinquum ei urbi montem esse ferunt, qui Panius dicitur : 406 ad radices ejus fontes sunt uberiore, unde etiam Jordanem profluere dicunt. In eos fontes, patrio quodam more accolæ celebri festoque die congregati, victimam dæmoni nescio cui projicere solebant : quæ quod mirifice derepente vi et operæ fificacis illius dæmonis disperebat, pro miraculo ingenti ubique ea res est celebrata. Et cum aliquando ibi adesset Asterius, simulque id quod fiebat videret, hominesque eo consternari animadverteret, miseratus primum errorem eorum, deinde, sublatis in cælum manibus, eum qui est super omnia Deus, invocat, ut cum seductorem populi dæmonem illum aquis innatantem dispelleret, tum fraude et errore tanto miseros illos liberaret. Et ille quidem sic orabat ; confestim vero C

CAPUT XV.

De statua Domini nostri Jesu Christi in Paneade, et ea quæ ad hanc statuam crevit herba.

Quandoquidem autem Paneadis meminimus, nec aliam quamdam historiam prætermittendam esse duximus, dignam illam quæ sit in ore omnibus. Ex hac enim urbe fama fert ortam fuisse mulierem illam (1), quam sanguinis profluvio laborantem fimbriæ Christi attractu sanationem rapuisse divinatorum Evangeliorum testatur Scriptura. Ibi domus quoque ejus magna adhuc visa est, simulque admirandum tropæum et monumentum collati in eam beneficii Servatoris permansit. Pro foribus namque domus ejus in columna quadam æræ due statuæ stabant sublimes : quarum altera, genibus flexis, manibusque protensis, feminæ habitu, supplicantis faciem præ se tulit : altera autem ex adverso collocata, directo viri statu, diploide cum decenti quadam gravitate amicti, manum inclinatæ feminæ porrigere visa est. Ad hujus pedes in sta-

(1) Mulier sanguinis profluvio laborans in Evangelio, Cæsariensis fuit. Ea monumentum et sta-

Περὶ Ἀστερίου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν παραδόξου ἱστορίας.

Ἀστέριος δὲ θεοφιλὴς ἀνὴρ ἐς τὰ μάλιστα, συγκλήτου τε βουλῆς ἐπὶ Ῥώμης μετέχων, διαφανὴς τε πλούτῳ καὶ γένει περίβλεπτος, βασιλευσὶ τε διαφέροντως τιμώμενος, εὐγενείας τε καὶ περιουσίας εἰνεκα μηδενὶ ἀγνοούμενος, παρὼν τῇ τελειώσει τοῦ μάρτυρος, ἰσθῆτας πολυτελεῖς ἀγαγὼν, τὸ μαρτυρικὸν ἑαίνο σκῆθος μετώρον ἐπ' ὤμων ἄρας, λαμπρᾶς τινας καὶ προσσκούσης ἡξίου ταφῆς, ὡς χρωῶν περιστείλας. Τοῦ δ' Ἀστερίου τούτου πολλὰ καὶ ἄλλα μνήμης ἀξία φέριται. Ὁ δὲ αὐτῷ πράξει συνέβη ἢ ἐπὶ τὴν Φιλίππου Καισάρειαν, ἣν Φοίνικας Παναίδα προσκαγορεύουσιν, οὐκ ἄκαιρον ἂν εἶη καὶ ἐξ τῆς ἱστορίας παραδοῦναι γραφῆ. Ἀγχιθύρον μὲν γὰρ τῇ πόλει φασὶ τὸ ὄρος εἶναι ὃ Πάνιον κέκληται, πρὸς δὲ ταῖς ὑπωρεῖαις τούτου τοῦ ὄρους πηγὰς μεγίστας ἀναδείκνυσθαι· καὶ Ἰορδάνη λόγος τὸ ῥεῦμα προχεῖσθαι. Ἐν δὲ ταῖς πηγαῖς ταύταις, κατὰ τι πατριὸν ἔθος, ἑορτῆς ἡμέρῃ οἱ περίοικοι ἄθροισόμενοι, σπάγιον δαίμονι τι κατ' ὕδατος ἀπερρίπτουν. Ὁ δὲ παρὰ δόξαν ἀφανὴς ἦν τῇ δυνάμει τοῦ ἐνεργούντος. Καὶ θαῦμα περιβόητον ἀπανταχοῦ τὸ γινόμενον ἀκηρύττετο. Ἐπεὶ δὲ ποτε παρὼν καὶ Ἀστέριος, τὸ τε γινόμενον εἶδε, καὶ τοὺς ἐπὶ τούτῳ δὴ κατακληττομένους διέγνω, ὤκτειρέ τε τῆς κλήνης· εἶτα καὶ χεῖρας εἰς οὐρανοὺς ἀνασχών, τὸν ἐπὶ πάντων ἐκάλεε Θεόν, τὸν τε λαοπλάνον δαίμονα τῷ ὕδατι ἐπινηχόμενον ἀπέλαψεν, κάκεινους τῆς ἀπάτης ἐλευθεροῦν. Καὶ ὁ μὲν ἤχητο· ἄθροως δὲ τὸ ἱερεῖον ἐπεπόλαζε ταῖς πηγαῖς, ὥσπερ διανηχόμενον. Καὶ τὸ θαῦμα καὶ τὸ ἐπὶ τούτῳ παραδόξον διελέκτο, ὡς μηδὲ τοῦ λοιποῦ τοιούτων τι γυγνησθῆσαι περὶ τὸν τόπον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῆς ἐν Παναείδι στήλας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκεῖσε φεμμένης βοτάνης.

Ἐπεὶ δὲ τῆς Παναίδος ἐμνήσθην, οὐκ ἄξιον οἶμαι παραδραμεῖν καὶ τινα ἑτέραν διήγησιν, πᾶσι διὰ στόματος φέρεσθαι οὐσαν ἀξίαν. Ἐκ γὰρ τῆς πόλεως ταύτης λόγος ἔχει τὴν αἰμόρρουν ἐκείνην ὀρμασθαι· ἦν Χριστοῦ κρασπέδῳ συλῆσαι τὴν ἴασιν ἢ τῶν θείων Εὐαγγελίων διδάσκει γραφῆ. Καὶ γ' ἀπ' αὐτῆς εἰστέτι καὶ τὸν οἶκον ἐκείνη περιφανῆ δεικνυσθαι· καὶ τῆς ἐπ' αὐτῇ τοῦ Σωτῆρος εὐεργεσίας θαυμαστά τρόπαια παραμύειν. Πρὸς γὰρ δὲ ταῖς πύλαις τοῦ οἴκου ταύτης ἐπὶ τινας κίονος μεταώρους στήλας ἐστάναι δύο, πεποιημένας χαλκοῦ· ὧν ἅνω μὲν ἐπὶ γόνυ καλλιμένη ἐστίν, εἰς τοῦμπροσθεν τανουσα χεῖρας, καὶ ὡς οἶον εἰπεῖν ἰκτεπύουσα. Ἰνυκός δὲ εἶναι τὸ ἔκτυπον ἢ γλυφῆ δίδωσιν. Ἡ δὲ ἄλλη κατακτικρῷ ἐστῶσα ἐς ὄρθιον ἀνδρὸς σχῆμα, διπλοῖδα κοσμίως περιβεβλημένη, χεῖρα ἔχει τῇ γυναικὶ προτεινέην κλισούσῃ. Τούτου δ' ἐν τοῖς π-

tuam Christo Cæsares pro ædium suarum iudibus erexit.

σιν ἐπὶ τοῦ ὑπερθεν τῆς στήλης βάρθρου βοτάνων ἔχει λόγος ἐκφύεσθαι· ἦν δὲ ἄχρι τοῦ κρασπίδου τῆς τοῦ χαλκοῦ διπλοῖδος ἀνιούσαν, ἕκιστα παραιτέρω προβαίνειν. Ταύτην δ' αἶτε τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου κρασπίδου ἡμείνην, ἀλεξιφάρμακον παντοίων νοσημάτων καθίστασθαι. Τὸν δ' ἀνδριάντα τοῦτον εἰς Χριστοῦ σχῆμα διαχυθῆναι παρὰ τῆς αἰμορροῦσης, ἀληθῆς κατιούσα εἰς ἡμᾶς ἱστορία παρέδωκεν, ἣ δὲ καὶ μίχρι τῶν χρόνων παρέμεινε Ἰουλιανοῦ. Καὶ καινὸν οὐδὲν τοὺς παλαιοὺς πρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀγαθοῦ τινος μετασχόντας τοιαῦτα τῷ Σωτῆρι ἀμείψασθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Περὶ τῶν μορφῶν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τοῦ θρόνου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου. Β

Ὅπου γε καὶ τῶν ἱερῶν αὐτοῦ μαθητῶν Πέτρου καὶ Παύλου τὰς εἰκόνας, ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτῶν τεκούσης ὑπερφῶς, ἐν γραφῇ χρωμάτων εἰς δεῦρο σωζομένας κλειστάς ἀνέγνωμεν, Λουκᾶ μὲν τοῦ ἀποστόλου πρώτως αὐτὰς ἀκριβῶς εἰδυίας γράφειν χερσὶν ἱστορήσαντος, καὶ τοῦ ἔργου κατάρξαντος· ἔπειτα δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων ἀνδρῶν ὡς εἰκὸς οἷα σωτῆρας, ἐθνικῆ τινὲ τάχα συνηθείᾳ δουλεύοντων, καὶ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον τιμῶν εἰωθότων· καὶ ἀπαραφυλάκτως (2) διενεργεῖν τοῦ· αὐτὸ παραδεικνύον· ὅπερ ἡ Ἐκκλησία ἐκείθεν λαβούσα, εἰς μέγα τι ἠύξησε καὶ ἐπέδωκε, Θεοῦ τὸ ἔργον οἰκονομήσαντος· οὐ μορφὰς δὲ μόνον καὶ στήλας, ἀλλὰ καὶ πύλα καὶ ῥάβδους καὶ σκίμποδας τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς μνήμην δῆ· ἐκείνων ἀλλιστον διασώζουσα· καθὰ δὲ καὶ τὸν Ἰακώβου θρόνον ἐπιπολὺ τοῦ χρόνου πεφυλαγμένον ἀνέγνωμεν· ὃν ἀδελφὸν μὲν τοῦ Κυρίου εἶναι, πρῶτον δὲ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον, πρὸς αὐτοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων χρηματίσαι οἱ θεῖοι λόγοι παραδείδοται. Περιεῖπον γὰρ οἱ μετ' ἐκείνου ἐκείνου διάδοχοι, ταῦτα σαφῶς ἐπιδείκνυμνοι, οἷον περὶ τοὺς θεοφιλεῖς ἀνδρας ἀξιώχρων τὸ σέβας ἀπίστων· ὡσπερ· δὴ καὶ ἐς ἡμᾶς τοῦτο μέγα πρεσβύεται μνήμης ἕνεκα πολλῶν τῶν παρ' ἡμῖν σωζομένων. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

Περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ περιβοήτου ἐν θαύμασιν, ὡς τοῖς κατ' ἐκείνου καιροῦ χρόνοις ἤκμαζε. Δ

Τοῖς δὲ κατὰ Γαλιηνὸν χρόνοις ἤκμαζε καὶ λόγις καὶ παραδόξων τέρασιν ἔργων Γρηγόριος ὁ τῶν κατὰ Πόντον ἐκκλησιῶν σὺν Ἀθηνοδώρῳ τῷ ἀδελφῷ ἡγασάμενος, τῆς Νεοκαισαρίων μὲν τὴν ἐπισκοπὴν ἔχων, τὴν γε μὲν τῶν κατορθωμάτων ἐνέργειαν ἐκπυσυμίαν ὡς εἰκὸς κληρωσάμενος· ὃς Ἑλλήνων μὲν φύς πατέρων, τὸ σέβας μετέθετο, καὶ ἐπὶ μάλλον τὰ τῆς πίστεως αὐτῷ ἠύξησεν. Ὀριγένει γὰρ

(1) Sub ea statua herba alexipharmacos excrevit. (Euseb. lib. vii, cap. 14.)

(2) Ἀπαραλλάκτως, Eusebius, ut supra.

tuae ipsius basi herba excrecere (1), quæ cum ad fimbriam æreæ diploidis pertigisset, non altius progrediebatur : eamque veluti sacram fimbriam tangens illa, præsens adversus omne genus morborum auxilium habuisse dicta est. 407 Statuam porro istam a muliere illa sanguinis profluvio laborante, ad Christi formam et habitum conflatum esse, vera certaque, quæ ad nos pervenit, historia tradidit. Atque ea ad Juliani usque tempora perduravit. Neque adeo mirum videri debet, qui aliquid beneficii olim a Servatore nostro accepere, eos per ejusmodi monumenta grati erga eum animi memoriam reliquisse.

CAPUT XVI.

De figura et forma sanctorum apostolorum, et de throno Jacobi fratris Domini.

Cum etiam sanctorum apostolorum Petri et Pauli, ipsiusque adeo Christi, et quæ eum supra naturæ captum mirifice genuit Virginis matris, coloribus adumbratas imagines, plurimas ad hunc usque diem conservatas esse norimus. Ac Lucas quidem apostolus primus ipsas accurate, opus id exorsus, manibus suis depinxit ; deinde vero ex veteribus alii quoque viri, pro eo atque par erat veluti servatores suos in signis et picturis servantes, idem fecere : ethnica quidem illi fortasse consuetudine ducti, et morem eum colere soliti, absque tamen necessaria observatione obtinere id tradiderunt. Sed Ecclesia inde acceptum magis ac magis adauxit (providentia Dei curante atque disponente), non modo effigies et statuas, verum etiam vestes, baculos, et lectos sanctorum illorum virorum conservans, ad memoriam eorum sempiternam. Sicuti et Jacobi thronum ad multa tempora servatum esse scimus, quem fratrem ipsum Domini, primum Hierosolymorum episcopum, ab ipso Christo et apostolis creatum esse, sacra monumenta tradidere. Venerati sunt enim hunc successores ejus, asservatum : satis aperte declarantes, quo cultu et studio Deo dilectos viros sint prosecuti. Quemadmodum id ad nos quoque est transmissum, apud quos multa etiam memoriæ gratia asservantur. Verum de his hæc dicta sufficiant.

408 CAPUT XVII.

De sancto Gregorio miraculis claro, ut ea plate floruerit.

Galieni temporibus simul et doctrina et miraculis ingentibus floruit Gregorius, cum fratre Athenodoro ecclesias in Ponto gubernans. Ipsi autem Neocæsariensis obtigerat episcopatus, et ab efficacia miraculorum edendorum cognomen Mirifici. Gentilibus autem genitus parentibus religionem mutavit, et in fide maxime profecit : et Alexandriæ Origeni operam dans, sacras atque

profanas litteras summe addidit. Ubi meretricula, quæ calumniæ causa ad eum venerat, a dæmone correpta, per orationem ejus sanationem est consecuta : ecclesiæ autem præfectus (1), cum Plædimus ei Amasenus episcopus manus imposuisset, rupem ingentem collis instar, cum ad eam esset perductus, oratione sola movit, et in alium transtulit locum. Deinde sacerdotem profanum templi custodem, ejecto atque recepto dæmone (2), ad Christi fidem pertraxit. Et lacum quemdam, de quo fratres duo ingenti contentione decertabant, siccum aridumque reddidit. Præterea Lyci fluminis undas perniciosas repressit, scipione suo defixo, qui hucusque in ingentem excrevit arborem, et a viatoribus ibi cernitur. Judæum quemdam, qui mortuum se esse simulaverat, revera mortuum effecit. Et cum eum aliquando quidam persequerentur, in arborem transformatus, ita orationi intendens constitit, ut a nemine videretur. Pestilentiam infidelibus conciliavit : et feminam quamdam, quæ ad fidem accesserat, a morte liberavit. Huic Dei mater apparens, per Joannem evangelistam, professionem fidei nostræ, quantum ad theologiam (3) et divinitatis rationem pertinet scriptam exhibuit. Ad multam autem pervenit senectutem, et ad Diocletiani usque tempora duravit (4), gratiarum actionis voces edere solitus. quod urbem frequentissimam, et infidelitatis plenissimam, ad contrarium professionis fidei rede-gisset statum. Quantum enim ibi eorum adveni-ens repererat, qui ante se fidem receperant, tantum eorum qui in infidelitate perseverarent, moriens numerum reliquit. Hæc breviter et compendiose de admirando Gregorio sint dicta.

409 CAPUT XVIII.

De Dionysii festis epistolis.

Dionysius autem Alexandrinus, nondum pace ecclesiis a Galieno reddita, ad eas quas diximus de pœnitentia et baptismo, alias quoque de Paschate festas composuit epistolas. Quarum unam quidem ad Flavianum (5) dedit : aliam ad Didymum et Domitium, in qua etiam octo annorum canonem exponit, non aliasquam æquinoctio verno Pascha celebrari oportere astruens. Aliam rursus ad presbyteros Alexandrinos, atque diversas alias ad alios scripsit. Pace porro exorta, ab exsilio Alexandriam rediit. Ibi seditione et tumultu civili excitato, quoniam episcopali munere suo fungi non potuit, fratribus scilicet in alterutram partem factionis inclinatis, ipsis Paschæ feriis ex ipsa Alexandria veluti exsul per litteras cum eis est collocutus. Dedit quoque ad Hieracem Ægyptium

(1) Cum ecclesia in quodam loco arctissimo inter montem et fluvium posito construi deberet, et spatium sufficiens non esset, ipso sancto in orationibus pernoctante, mane facta, inventa est rupes tanto spatio loco cessisse, quantum erat competens pro ipsa ecclesia fabricanda. Hier. *De viris illust.*

(2) Euseb. lib. vii, cap. 25, Rufino interprete.

Α ἐπ' Ἀλεξανδρείᾳ φοιτήσας, τα τῆς θείας Γραφῆς καὶ τὰ τῆς ἔξω εἰς ἄκρον ὑσκήθη. Ἐνθα δὲ ἰταϊρικὸν γύναιον ἐπὶ διαβολῇ αὐτῷ προσελθὼν, δαίμονι λαθὲν, διὰ προσευχῆς τὴν ἰασὺν ἔσχεν. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας τεθείς, Φαιδίμου αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος, ὃς Ἀμασεῖας ἐπίσκοπος ἦν, ἐπὶ πρὸς αὐτὸν ἤγετο, λίθον μέγαν βουῶν παραπλήσιον εὐχῇ μόνῃ κινήσας, εἰς ἕτερον μετήγαγε τόπον. Ἐνθα δὲ καὶ τὸν νεωκόρον τῆ τῶν δαιμόνων ἐκβολῇ τε καὶ εἰσβολῇ πρὸς τὴν κατὰ Χριστὸν πίστιν ἔλκεν· καὶ τινα λίμνην διαφερομένην δυσὶν ἀδελφοῖς ξηρὰν καὶ ἀνικμον εἰδείκνυ. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ποταμοῦ Λύκου τὸ βλαπτικώτατον ῥεῖθρον, τῷ τὴν οἰκίαν καταπῆξαι βακτηρίαν, ἀνίσταται. Ἦτις δὲ καὶ ἐς δένδρο, εἰς μέγα δένδρον διήκουσα, τοῖς προσπελάζουσι φαίνεται. Καὶ τὸν νεκροῦ σχῆμα πλασάμενον Ἐβραῖον ἔργῳ νεκρὸν καθιστᾷ. Καὶ τοῖς δειώκουσι τοῦτον, εἰς δένδρον μετασηματισθεὶς, ἰσθῶς ἐν προσευχῇ ἀθάτος ἔμεινε. Καὶ λοιμὸν δὲ ἀπίστοις προὔξενησε, καὶ τῇ πίστει προσελθούσῃ τοῦ μόρου ἀπήλλαττεν. Ἐγγραφον δὲ τῆς θεογονίας τὴν πίστιν ἢ τοῦ Θεοῦ μήτηρ διὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου φανεῖσα τοῦτω παρέχει. Εἰς δὲ βαθὺ γῆρας ἦκων, ἄχρι καὶ Διοκλητιανοῦ παρατίνας, εὐχαριστίας προῆκε φωνάς· ὅτεπερ τὴν ἐπὶ τόσον πλήθουσσαν ἀπιστίας πόλιν πολυαθροποτάτην οὔσαν ἐπὶ τῆς ἐναντίας καταλείπει τάξιος. Ὅσους καὶ γὰρ ἐλθὼν εὔρε τὴν πίστιν πρὸ αὐτοῦ παραδειγμένους τοσοῦτους τελευτῶν τῇ ἀπιστίᾳ παραμεινηκότας καταλείπει. Τσαῦτα ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου.

C Τσαῦτα ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ θαυμαστοῦ Γρηγορίου.

moriens numerum reliquit. Hæc breviter et compendiose de admirando Gregorio sint dicta.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΗ'.

Περὶ τῶν ἑρταστικῶν Διονυσίου ἐπιστολῶν.

Διονύσιος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας, μήπω τῆς κατὰ Γαλιηνὸν ἐπιλαδοῦσης εἰρήνης, πρὸς ταῖς εἰρημίνας τῆς μετανοίας καὶ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὰς περὶ τοῦ Πάσχα ἑορταστικὰς συναττεῖ ἐπιστολάς. ὧν μίαν μὲν Φλαβιανῷ προσφωνεῖ, ἄλλην δὲ Διδύμῳ καὶ Δομητίῳ. Ἐν ἧ καὶ ὀκταετηρίδος κανὼνα ἐκτίθεται, μὴ δεῖν ἄλλοτε πλὴν τῆς εἰαρινῆς ἰσημερίας τὸ Πάσχα ἐπιτελεῖν παριστάμενος. Τοῖς δ' ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρεσβυτέροις ἄλλην συναττεῖ, καὶ διαφόρους ἄλλοις. Τῆς δ' εἰρήνης διαλαμψείσης, ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐπανῆκεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Στάσεως δ' ἐκείσε καὶ πολέμου ἐπισυμβάντος, ἐπεὶ μὴ τὰ τῆς ἐπισκοπῆς διεπίεν οἷός τε ἦν, αἶτε δὲ τῶν ἀδελφῶν εἰς ἑκάτερον τῆς στάσεως μέρος διακρινομένων, ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἑορτῇ ἐξ αὐτῆς Ἀλεξανδρείας, καθά τις ὑπερόριος διατελῶν, ὠμίλει αὐτοῖς. Πρὸς

(3) Theologia hæc reperitur apud Rufinum, *Eccles. hist.* Eusebii lib. viii, cap. 25.

(4) Imo alia etiam ejus miracula sub Constantino Magno referuntur infra lib. viii, cap. 33.

(5) Euseb. *Flavianum* habet, libro vii, cap. 25. Item, post æquinoctium vernum, μετὰ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν. Ibid.

δὲ καὶ Ἱέρακι τῷ κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπῳ ἑορταστικὴν ἐτέραν ἐχάραττεν, ἐν ἣ καὶ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρειαν στάσεως μνησίαν ποιούμενος, τοῦτον ὑπαγορεύει τὸν τρόπον·

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ γενομένης στάσεως τοῦ λαοῦ.

« Ἐμοὶ δὲ τί θαυμαστὸν, εἰ πρὸς τοὺς πορρωτέρω κατοικοῦντας χαλεπὸν τὸ κἂν δι' ἐπιστολῶν ὁμιλεῖν ; ὅτε καὶ τῷ πρὸς ἑμαυτὸν αὐτῷ μοι διαλέγεσθαι, καὶ τῇ ἰδίᾳ ψυχῇ συμβουλευέσθαι, καθίστασθαι ἀπορον ; Πρὸς γοῦν τὰ ἑαυτοῦ σπλάγγνα, τοὺς ὁμοσκήνους καὶ συμψύχους ἀδελφούς, καὶ τῆς αὐτοῦ πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, ἐπιστολαίων δέομαι γραμματέων. Καὶ ταυθ' ὅπως ἂν διαπεμφαίμην, ἀμήχανον φαίνεται. Ἐῶν γὰρ ἂν τις οὐχ ὅπως εἰς τὴν ὑπερόριον, ἀλλὰ καὶ ἂν Ἀνατολῶν ἐπὶ Δυσμᾶς περαιωθεῖν, ἢ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἂν αὐτῆς τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπέλθοι. Τῆς γὰρ ἐρήμου τῆς πολλῆς καὶ ἀτριβοῦς ἐκείνης, ἣν ἐν δυσι γυνεαῖς δίδωδουσεν ὁ Ἰσραὴλ, ἀπορος μάλλον καὶ ὄδατος ἐστὶν ἢ μισαιτάτη τῆς πόλεως ὄδος καὶ θαλάσσης· ἣν ἐκείνοι ῥάγεισαν καὶ διατειχισθεῖσαν ἔσχον ἰππήλατον· καὶ ἂν ἐν τῇ λεωφόρῳ κατεποντίσθησαν Αἴγυπτιοι, οἱ γαληνοὶ καὶ ἀκύμαντοι λιμένες γηγόνασιν, εἰκὼν πολλάκις φανέντες ἀπὸ τῶν ἐν αὐτοῖς φόνων, οἷον ἐρυθρὰ θάλασσα. Ὁ δ' ἐπιρρέων ποταμὸς τὴν πόλιν ποτὲ μὲν ἐρήμου τῆς ἀνύδρου ξηρότερος ὤφθη, καὶ μάλλον ἀχμώδης ἐκείνης, ἣν διαπορευόμενος ὁ Ἰσραὴλ οὕτως ἐδίψησεν, ὡς Μωσῆ μὲν καταδοῶν· ῥυθῆναι δὲ αὐτοῖς παρὰ τοῦ θαυμασία ποιούντος μόνου ἐκ πέτρας ἀκροτόμου ποτόν. Ποτὲ δὲ τοσοῦτος ἐπλήμμυρην, ὡς πᾶσαν τὴν περιχώρον τὰς τε ὁδοὺς καὶ τοὺς ἀγρούς ἐπικλύσαντα, τῆς ἐπὶ Νῶε γενομένης τοῦ ὕδατος φορᾶς ἐπαγαγεῖν ἀπειλήν. Ἀεὶ δὲ αἵματι καὶ φόνοις καὶ καταποντισμοῖς κάτεσι μεμισαμένος· οἷος ὑπὸ Μωσῆ γέγονε τῷ Φαραῷ μεταβαλὼν εἰς αἷμα καὶ ἰσχυρῶς. Καὶ ποῖον γίνουσι' ἂν τοῦ πάντα καθαίροντος ὕδατος ὕδωρ ἄλλο καθαρίσων ; Πῶς ἂν ὁ πολὺς καὶ ἀπέραντος ἀνθρώποις Ἰκσιανὸς ἐπιχυθεῖς, τὴν πικρὰν ταύτην ἀποσμήξει θάλασσαν ; Ἡ πῶς ἂν ὁ μέγας ποταμὸς ὁ ἐκπορευόμενος ἐξ Ἐδέμ, ἐπὶ τὰς τέσσαρας ἀρχὰς εἰς ἃς ἀφορίζεται, μετοχετεύσας εἰς μίαν τοῦ Γαίων ἀποπλύναι τὸ λυθρον ; Ἡ πότε ὁ τεθολωμένος ὑπὸ τῶν πονηρῶν πανταχόθεν ἀναθυμιάσεων ἀπὸ εἰλικρινῆς γίνουτο ; Τοιοῦτοι γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς ἄτμοι καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἀνεμοὶ, ποταμῶν τε αὔραι καὶ λιμένων ἀνειλήσεις ἀποπνέουσιν, ὡς σηπομένων ἐν πᾶσι τοῖς ὑποκειμένοις στοιχείοις νεκρῶν, ἰχώρα εἶναι τὰς θρόσους. Εἶτα θαυμάζουσι καὶ διαποροῦσι πόθεν οἱ συνεχεῖς λοιμοὶ· πόθεν αἱ χαλεπαὶ νόσοι· πόθεν αἱ παντοδαπαὶ φθοραὶ· πόθεν ὁ ποικίλος καὶ πολὺς τῶν ἀνθρώπων ὄλεθρος ; διὰ τί μηκέτι τοσοῦτο πλῆθος οἰκητόρων ἢ μεγίστη πόλις ἐν αὐτῇ φέρει, ἀπὸ νηπίων ἀρξάμενα παιδῶν μέχρι τῶν εἰς ἄκρον γεγηρακότων· ὄσους ὁμογέροντας οὗς ἐκάλε πρότερον ὄντας, ἐτρεφον ; Ἄλλοι τεσσαρακοντοῦται καὶ μέχρι τῶν ὀ

A episcopum alteram festam sive Paschalem epistolam, in qua seditionis Alexandrinæ mentionem faciens, ad hunc modum scribit :

CAPUT XIX.

De seditione populi Alexandrini.

« Quid ego admirer difficile esse, cum eis qui magna locorum intercapedine a nobis sunt dissiti, per epistolas agere ? Cum in dubium venerim, quomodo ipse mecum colloquar, et ipse animæ meæ consulam ? Ad ipsa enim viscera mea, hoc est, ad fratres qui ejusdem sunt contubernii, ejusdem animi, ejusdem vitæ instituti, et ejusdem Ecclesiæ, epistolis opus est : easque quomodo perferri curem, durum et prope impossibile est. Facilius namque aliquis non dico in longinquum exsiliū locum, sed ab Oriente ad Occidentem transierit, quam Alexandriam ex ipsa Alexandria peragret. Longe quippe solitudine illa deserta atque in via, quam duabus ætatibus seu generationibus filii Israel pertransierunt, periculosior **410** et impeditior est media civitatis via : et mari item illo, quod illi divisum et in parietum formam reductum late habuerunt pervium, et quieti tranquillique partus, eorum fluctuum in quorum tractu Ægypti sunt submersi, speciem præ se tulerunt, dum frequenter propter cædes in illis facilitatas similes Rubri maris apparuerunt. Qui vero per urbem ipsam profluit amnis, aliquando quidem solis illis et inaquosis locis, per quos Israel incedens usque adeo siti est pressus, ut adversus Mosem vociferaretur, et ab eo qui solus admiranda facit, ex altissima et durissima rupe unda proflueret, visus est multo aridior sicciorque. Aliquando autem in tantum exundavit, ut vicinam regionem universam, viasque et agros omnes diluvis obruerit, eamque quæ sub Noe fuit, se aquæ inundationem adducturum esse minatus sit. Semper equidem cruore, cædibus civiumque submersorum suffocationibus infectus fuit et contaminatus : qualis ille Pharaonis per Mosen in sanguinem conversus, et sanguinem olens fuit. Quæ vero fluminis ejus quod repurgat omnia, reperietur expiatrix unda ? Quomodo etiam immensus et hominibus impermeabilis Oceanus, huic superfusus, amarum hoc deteret atque abolebit pelagus ? Aut quomodo ingens ille fluvius qui ex Edem egreditur, si quatuor capita, in quæ dividitur, in unum caput, nempe in alveum Geon derivet, cruentam abluet saniem ? Quomodo denique aer, a cladium ubique tantarum impurissimis exhalationibus infectus atque pollutus, purgabitur ? Tanti a terra vapores, a mari venti, a fluviis auræ, a portubus crassiores nebulæ feruntur, ut tabescentibus ac diffluentibus, in omnibus subjectis elementis, cadaveribus, cruore roret. Et admirantur adhuc et dubitant, unde continuæ proveniant

pestilentiae, unde graves morbi, unde omnis generis calamitates, unde tot et tam varii hominum interitus? Quid ita tam ampla civitas, non tam frequentes jam habeat incolas, si eos ab infantibus ipsis usque ad senes decrepitos recenseas omnes: quam antea eorum tantum, quos crudæ senectutis vocabat, fovit? Aliorum porro a quadragenariis usque ad septuagenarios tanta antehac fuit multitudo, ut illorum numerum nunc non suppleant, cum eis accenseantur et attribuantur, ad publicam percipiendam annonam, qui quatuordecim annorum sunt, usque ad octogenarios. ¶ Sic qui vultu sunt maxime juvenili, eorum nunc quasi æquales sunt facti, qui olim erant senes maxime. Et cum in terris semper diminui atque consumi genus hominum conspiciant, internecione omnium indies gliscente atque grassante non contremiscunt.»

CAPUT XX.

De pestilentia sævissima, quæ Alexandriæ est grassata.

Post seditionem autem pestilentia admodum in urbe sæviit. Et cum paschalis dies pro foribus esset, ad fratres scripto verba faciens, contagiosi morbi ærumnas hujusmodi ornavit verbis: «Aliis equidem hominibus, ut nunc se res habent, non videatur esse festi diei celebrandi tempus. Neque adeo illis est vel tale, vel aliud quodpiam, non luctuosum dico, sed quod et sit et videatur maxime lætum. Nunc sane lugent omnia, mœrent omnes, et resonant per urbem ejulatus, propter tantam mortuorum et quotidie morientium multitudinem. Sicuti enim de primogenitis Ægyptiorum scriptum est, sic nunc quoque ingens est clamor. Non enim est domus, in qua non reperitur mortuus. Atque utinam non reperiretur; nam et eis quæ hæc præcesserunt temporibus, per multas et graves perpessi sumus calamitates. Et cum soli nos ab omnibus affligeremur et necaremur, nihilominus tamen tum quoque festos egimus dies: et omnis cujuslibet cladis locus, conventus agendi nobis præbuit commoditatem: ager, solitudo, navigium, publicum diversorium, carcer. Omnium autem lætissimum Pascha egerunt perfecti, qui in cælo convivantur, martyres. Post eas clades bellum et pestilentia irruit, quæ una cum gentibus pertulimus mala. Et soli nos quidem, quæ nobis sunt illata detrimenta sustinimus; una cum illis autem, quæ invicem ipsi inter se vel fecerunt, vel perpessi sunt, per tumultum scilicet, toleravimus dispendia: sed Christi rursus exhilarati sumus pace, quam solis nobis concessit. Cum vero paululum admodum et nobis et ipsis datum esset, ut respirarem, contagiosa hæc lues urbem invasit: res metu omni illis horribilior, et ærumna quavis calamitiosior: et, ut quidam eorum dixit historicus, clades una opinione et spe omnium major (!): nobis vero haudquaquam talis (2), sed non minus

(1) Πράγμα μόνον δὴ τῆς πάντων ἐλπίδος κρείττον γενόμενον. (Thucyd.)

(2) «Pestis ista et lues, qui horribilis et feralis videtur, explorat justitias singulorum, et mentes

ἑτῶν · τοσοῦτον πλείονες τότε, ὥστε μὴ συμπληροῦσθαι νῦν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν προσεγγραφέντων καὶ συγκαταλεγέντων εἰς τὸ δημόσιον στηρίσιον τῶν ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἑτῶν μέχρι τῶν ὀγδοήκοντα · καὶ γεγονάσιν οἷον ἡλικιωταῖς τῶν πάλαι γεραϊάτων οἱ ὄψει νεώτατοι. Καὶ οὕτω μειούμενον ἀεὶ καὶ δαπανώμενον ὀρῶντες τὸ ἐπὶ γῆς ἀνθρώπων γένος, οὐ τρέμουσιν ἀξομένου καὶ προκόπτοντος τοῦ παντελοῦς αὐτῶν ἀφανισμοῦ. »

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ τοῦ ἐν σκῆψαντος ἐν αὐτῇ ἀπλήστου λοιμοῦ.

Μετὰ δὲ τὴν στάσιν λιμῶδης νόσου τὴν πόλιν ἐδόσκατο. Καὶ τῆς ἑορτῆς ἐπὶ θύραις οὐσης, τοῖς ἀδελφοῖς ὁμιλῶν, τὰ τῆς νόσου πάθη διὰ τούτων ὑπεσημαίνετο · « Τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις οὐκ ἂν δοξῆιαι καιρὸς ἑορτῆς εἶναι τὰ παρόντα. Οὐδ' ἔστιν ἀνοοῖς οὔτε οὗτος, οὔτε τις ἕτερος, οὐχ ὅπως τῶν ἐπιλοίπων, ἀλλ' οὐδ' εἰ τις περιχαρῆς ὢν, οἰηθεῖν μάλιστα. Νῦν μὲν γε θρηνοὶ πάντα · καὶ πενθοῦσι πάντες · καὶ περιηχοῦσιν οἰμωγαὶ τὴν πόλιν διὰ τὸ πλῆθος τῶν τεθνηκότων καὶ τῶν ἀποθνησκόντων ὁσημέραι. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν πρωτοτόκων τῶν Αἰγυπτίων γέγραπται, οὕτω καὶ νῦν ἐγενήθη κραυγὴ μεγάλη. Οὐ γὰρ ἔστιν οἰκία, ἐν ᾗ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῇ τεθνηκώς · καὶ ὄφελόν γε · εἰς πολλὰ μὲν γὰρ καὶ θείνα, καὶ τὰ πρό τούτων συμβεβηκότα πρώτον ἡμᾶς ἤλασαν · καὶ μόνου πρὸς πάντων διωκόμενοι καὶ θανατούμενοι, ἑορτάσαμεν καὶ τότε. Καὶ πᾶς ὁ τῆς καθ' ἐλάστου θλίψεως τόπος πανηγυρικῶν ἡμῖν γέγονε χωρίον · ἀγρός, ἐρημία, ναῦς, πανδοχεῖον, δεσμωτήριον. Φαιδρωσάτην δὲ πασῶν ἡγαγον ἑορτῆν οἱ τέλειοι μάρτυρες εὐωχῆντες ἐν οὐρανῶ. Μετὰ δὲ ταῦτα πόλεμος καὶ λοιμὸς ἐπέλαβεν · ἃ τοῖς ἔθνεσι συνδιηγήσαμεν, μόνου μὲν ὑποστάσαντες ὅσα ἡμῖν ἐλυμήναντο, παραπολαύσαντες δὲ καὶ ὧν ἀλλήλους εἰργάσαντό τε καὶ πεπόνθασιν. Καὶ τῇ Χριστοῦ πάλιν ἐνηυφράνημεν εἰρήνην, ἣν μόνου ἡμῖν ἔδωκε. Βραχυτάτης δὲ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν τυχόντων ἀναπνῆς, ἐπικατέσκηψεν ἡ νόσος αὐτῆ, πρᾶγμα φόβου τε παντὸς φοβερώτερον ἐκαίνοις, καὶ συμφορᾶς ἧς τινος οὐν σχετικώτερον · καὶ ὡς ἰδιός τις αὐτῶν ἀπήγγειλε συγγραφεὺς, πρᾶγμα μόνου δὴ τῆς πάντων ἐλπίδος κρείττον γενόμενον · ἡμῖν δὲ οὐ τοιοῦτον μὲν, γυμνάσιον δὲ καὶ δοκίμιον, οὐδενὸς τῶν ἄλλων ἕλαττον · ἀπίσχετο μὲν γὰρ οὐδὲ ἡμῶν · πολλὰ δὲ ἐξῆλθεν εἰς τὰ ἔθνη. » Εἶτα ἐξῆς ἐπιφέρει καὶ ταῦτα · « Οἱ γοῦν πλείστοι τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, δι' ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην καὶ φιλαδελφίαν,

humani generis examinat, an infirmis serviant sani, an propinqui cognatos pie diligant, an misereantur servorum languentium domini, an deprecantes ægros non deserant medici: an feroces

ἀφειδούντες ἑαυτῶν καὶ ἀλλήλων ἐχθόμενοι, ἐπισκο- A
πούτες ἀφυλάκτως τοὺς νοσοῦντας, λιπαροῦς ὑπε-
ρετούμενοι, θεραπεύοντες ἐν Χριστῷ, συναπλάτ-
τουτο ἐκείνοις, ἀσμενέστατα τοῦ παρ' ἐτέρων
ἀναπιμπλάμενοι πάθους, καὶ τὴν νόσον ἐφ' ἑαυτοὺς
ἐκλοντες ἀπὸ τῶν πλησίων, καὶ ἐκόντες ἀναμασσά-
μενοι τὰς ἀληθῶνας· καὶ πολλοὶ νοσοκομήσαντες
καὶ βρῶσαντες ἐτέρους, ἐτελεύτησαν, αὐτὸν τὸν ἐκει-
νων θάνατον εἰς ἑαυτοὺς μεταστησάμενοι, καὶ τὸ δη-
μῶδες ῥῆμα μόνης αἰεὶ δοκοῦν φιλοφροσύνης ἔχουσιν,
ἔργῳ δὲ τότε πληγρούντες, ἀπίοντες πάντων αὐτῶν
περίψημα. Οἱ γοῦν ἀριστοὶ τῶν παρ' ἡμῶν ἀδελφῶν
τοῦτον τὸν τρόπον ἐξεχώρησαν τοῦ βίου, πρεσβύτε-
ροί τε τινας καὶ διάκονοι, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ λίαν
ἐπακνούμενοι· ὡς καὶ τοῦ θανάτου τοῦτο τὸ εἶδος,
διὰ πολλὴν εὐσέβειαν καὶ πίστιν ἰσχυρὸν γενόμενον, B
μηθεὶ ἀποδεῖν μαρτυρίου δοκεῖν. Καὶ τὰ σώματα δὲ
τῶν ἁγίων ὑπταίς χερσὶ καὶ κόλποις ὑπολαμβάνον-
τες, καθαιρούντες τε ὀφθαλμούς, καὶ στόματα συγ-
κλείοντες, ὠμοφοροῦντες τε καὶ διατιθέτες, προσ-
κollώμενοι, συμπλεκόμενοι, λουτροῖς τε καὶ
περιστολαῖς κατακοσμοῦντες, μετὰ μικρὸν ἐτύγχαν-
ον τῶν ἰσων, αἰεὶ τῶν ὑπολειπομένων ἐφεπομένων
τοῖς πρὸ αὐτῶν. Τὰ δὲ γε ἔθνη πᾶν τούναντιον· καὶ
νοσέειν ἀρχομένους ἀπωθοῦντο· καὶ ἀπέφυγον τοὺς
φιλάτους· καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς ἔρριπτον ἡμιθνήτας·
καὶ νεκροὺς ἀτάφους ἀπεσκυθαλίζοντο, τὴν τοῦ θά-
νάτου διάδοσιν καὶ κοινωνίαν ἐκτρέπομενοι· ἦν οὐκ
ἦν καὶ πολλὰ μηχανωμένοις ἐκκλίνας βᾶδιον. » Μετὰ
δὲ ταῦτα εἰρηνευσάντων τῶν κατὰ τὴν πόλιν τοῖς
κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀδελφοῖς, ἐορταστίτην αὖθις C
ἐπιστέλλει γραφὴν· καὶ μετ' ἐκείνην διαφόροις
ἄλλοις ἔγραψε. Καὶ περὶ Σαββάτου δὲ αὐτοῦ γραφὴ
φέρεται, καὶ περὶ γυμνασίου ἄλλη· καὶ πρὸς Ἑρ-
μάμωνα δὲ, καὶ τοῖς κατ' Αἴγυπτον ὁμιλῶν δι' ἐπι-
στολῆς, καὶ ἄλλὰ μὲν φησιν, ἄλλὰ καὶ περὶ Δεκίου
καὶ Γάλλου καὶ τῆς κακοτροπίας αὐτῶν διεῖξει.
Τῆς δὲ κατὰ τὸν Γαλιηνὸν εἰρήνης μυσίαν ποιεῖται.

fratresque Ægyptii litteras scribens, inter alia de
commemoratur : et tranquillitatis quæ sub Galieno fuit, mentionem facit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ Νέπωτος καὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἵρεσεως.

Ἐπὶ τούτοις ἄπασι καὶ δύο βιβλία Περὶ ἐπάγ-
γελιῶν συντάττει· ὧν ἡ ὑπόθεσις Νέπως ἦν, ἐπί-
σκοπος μὲν Αἴγυπτίων γενόμενος. Ἰουδαϊκώτερον D
γὰρ διακείμενος, τὰ ἐπηγγελμένα τοῖς ἁγίοις Χριστοῦ
ἐν ταῖς Γραφαῖς, παχύτερα καὶ σωματικώτερα
εἶναι φρονῶν, ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι ἐτίθει κατὰ

violentiam suam comprimant, an rapaces avari-
tiæ furentis insatiabilem semper ardorem vel
metu mortis exstinguant, an cervicem flectant
superbi, an audaciam leniant improbi, an
pereuntibus charis vel sic aliquid divites lar-
giantur et donec sine hærede morituri : Exercitia
sunt nobis ista non funera, dant animo fortitu-
dinis gloriam, contemptu mortis præparant ad
coronam. » (Cypr. in *Serm. de mortabil.*)

(1) Veteres urbium expiationes anniversarias
facientes, homines sacros, hoc est, qui peste
aliove morbo expiando diis immolabantur, et Cu-

atque alia, exercitium atque exploratio. Non illa
quidem a nobis abstinuit, 412 verum multo ma-
xime in gentes est grassata. » Deinceps hæc infert :
« Plurimi itaque fratres, pro excellenti suo amore
et fraterna charitate, sibi ipsis non parcentes, et
alius ab alio invicem animis dependentes, sine
metu omni ægrotos visitantur : et magno studio
et cura illis in Christo inservientes, una cum illis
mortui sunt, perquam libenter aliorum dolore
seipsos implentes, morbumque proximorum in se
pertrahentes, ac non gravate dolores mitigantes.
Multi curantes atque confirmantes alios, ipsi de-
cesserunt, mortem illorum in seipsos transferentes.
Ita vulgatum illud verbum, quod comitatis solius
et benevolentiae semper visum est, factis tum adim-
plierunt, dum ad eum modum decedentes, se peri-
psema (1) omnium esse declararent. Hoc pacto
optimi apud nos fratres, presbyteri etiam quidam,
et diaconi, et ex plebe laudatissimi quique, ex hac
vita emigrarunt : ut jam id genus mortis pietate
multa et fide roboratum, non multum videretur
abesse a martyrio. Et sanctorum cadavera illi sup-
pines manibus et sinu excipere, oculos comprimere,
ora claudere, in humeros tollere, componere, ad
se applicare, complecti, lavare, vestibibus funerali-
bus exornare, et paulo post æquali sorte potiri,
superstitesque eos qui præcesserant statim subse-
qui. Gentes porro contra omnia fecerunt, eos qui
ægrotare cœpissent propellentes, et charissimos
quosque refugientes, semimortuos in vias ster-
nentes, mortuos insepultos projicientes, succes-
sionemque et communionem mortis aversantes,
quam tamen quantumvis multa molientibus evitare
facile non erat. » Deinde cum jam ea in urbe
paciores essent res, Dionysius ad fratres in Ægypto
Paschalem epistolam, et rursus aliis alias
scripsit. Circumfertur etiam ejus de Sabbato scrip-
tum, et aliud de exercitio : et ad Hermammone
Decio et Gallo, pravisque eorum moribus pleraque

413 CAPUT XXI.

De Nepote et hæresi ejus.

Adhæc duos libros *De promissionibus* composuit,
quibus argumentum præbuit Nepos : qui Ægypti
episcopus, Judaica opinione, quæ sanctis Christi
promissa sunt in Scripturis, sensu corporali cras-
sius intelligens, ea ad præsens sæculum, et desi-
gnatam quamdam mille annorum vitam referebat.

tharmi atque Pharmaci vocabantur, in victimarum
morem redimitos, e loco præcipiti in mare deji-
ciebant, Neptuno immolantes, cum solemnibus
hiscæ verbis, περίψημα ἡμῶν γενοῦ, ἦτοι σωτηρία
καὶ ἀπολύτρωσις· Sis pro nobis peripsema, hoc
est, piaculum, luitio, redemptio nostra, et ser-
vatix urbis victima. (Suidas, et Nicolaus Leoni-
cus, *De varia historia*, lib. iii, cap. ult.) « Tan-
quam purgamenta hujus mundi facti sumus
omnium peripsema ; » hoc est, Nos tanquam pia-
cula mundi facti sumus, et succidanæ pro populo
victimæ. (I *Cor.* iv, 13.)

Et quod is ex Apocalypsi Joannis opinionem suam se confirmaturum esse opinaretur, librum composuit, cui titulum Confutationis eorum, qui allegorias componunt, indidit. Cui Dionysius, in eis quos diximus libris respondens, in priore quidem sententiam suam de illius dogmate exponit, in posteriore autem de Apocalypsi Joannis agit pluribus. « Quandoquidem, inquit, scriptum quoddam proferunt Nepotis, quo valde nituntur, veluti certo et irrefragabiliter ostendente atque probante, regnum Christi in terris futurum : in aliis quidem multis Nepotem recipio et complector, propter fidem, tolerantiam laboris, Scripturarum lectionem, et frequentes psalmodias, quibus hucusque multi delectantur fratres, hominemque ipsum observo. » Deinde progressus infert : « Sedenim si quid recte dictum sit, laudare id convenit. Rursus vero si quid secundum sanam doctrinam non sit scriptum, id castigare oportet. Ac si quidem ipse adesset, satis esset rationum in colloquio, per interrogationem et responsionem, ad persuasionem et conciliationem eorum quæ inter se opponuntur. Cum autem scriptum ejus satis ad persuadendum compositum, in hominum sit manibus, quo scripto legi et prophetis conviciatur, Evangelia nihil esse ducit, et apostolicos libros tanquam nullius pretii elevat ; ipsum autem perinde atque occultum et arcanum mysterium celebratur, **414** simpliciorum fratrum animos, nihil permittens magnum et sublime de certa, vera et gloriosa apparitione Christi, aut de nostra a mortuis resurrectione, atque ad ipsum aggregatioue et assimilatione, sed humilia quædam et caduca, qualia præsentis vitæ sunt, sapere et sentire : perquam est necessarium, ut veluti cum præsentem fratre nostro Nepote disserteres agamus. » Deinde commemorat, se in Arsenoite (1) fuisse, ubi hujusmodi emerit hæresis : ibique omnibus ecclesiasticis atque aliis item viris præsentibus, tribus continuis diebus de Nepotis doctrina, libro ejus proposito, disseruisse. Fratrumque stabilem ac decentem morem admiratur (2), qui rite atque ordine responsionibus assensionibus approbationesque suas accommodarint ; neque contentiose defendere perseverarint, quæ semel apud se constituissent : neque objectiones legitimas intermiserint, veritatem illi cognitam (quod pudore quodam aliqui, cum convincuntur, non faciunt) profitentes : bonaque conscientia, quæ auctoritate divinarum Litterarum probata essent, citra simulationem et dissimulationem cordibus ad Deum simpliciter compositis, suscipientes. Addit præterea, ut etiam ejus loci doctor Coracion dictus, vocibus eis quæ contra illius opinionem prolata fuerant persuasus, præsentibus omnibus receperit, veritate jam abunde satis perspecta, sibi de cætero nihil futurum cum Nepote negotii, neque mentio,

(1) Auctore Plin. lib. v, cap. 9, inter reliquas multas Ægypti præfecturas, quas nomos vocant, Arsenoites nominatur : ab Arsinoe oppido sic dictus, quod Ptolemæus Philadelphus sub nomine sororis suæ, quæ ita nominabatur, condidit. Idem,

Α χλιοστήν ζωῆς τινα ὀρισμένην. Καὶ τοίνυν οὗτος ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου κρατύνει τὴν αἵρεσιν οἰκηθῆς, βίβλον συντάξας, ἐλεγχον τῶν ἀλληγοριστῶν ταύτην ἐπέγραψεν. Πρὸς ὃν Διονύσιος τοῖς εἰρημένοις τούτου συγγράμμασιν ἀντιλέγων, ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τὸ δόξαν περὶ τοῦ δόγματος ἐκτίθησιν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου διαλαμβάνει πλατύτερον, οὕτω διεξιὼν · « Ἐπειδὴ σύνταγμα τι προκομίζουσι Νέπωτος, ᾧ λίαν ἐπερείδονται, ὡς ἀναντιρρήτως ἐπιδεικνύντι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ἐπὶ γῆς εἶσθαι, ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα τῆς τε πίστεως, καὶ τῆς φιλοπονίας, καὶ τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς ψαλμωδίας, ἣ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται · καὶ πάνυ δὲ αἰδούσ' ἄγω τὸν ἀνθρώπον αὐτόν. » Εἶτα προίω, ἐπιφέρει · « Ὡς εἰ τι μὲν ὀρθῶς λέγοιτο, ἐπαινεῖν χρή · διευσθύνει δ' αὐθις εἰ τι μὴ ὑγιῶς ἐστὶ γεγραμμένον. Καὶ εἰ μὲν παρῆν ὁ ἀνὴρ, αὐτάρκης ἦν λόγος πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀποκρίσιν, πείθων καὶ συμβιβάζων τὸ ἀνθιστάμενον · γραφῆς δ' ἐκείνου πεινωσάτης προκειμένης, ἣ γραφῆ νόμον μὲν καὶ προφήτας διαλοιδορεῖται, εὐαγγέλια δὲ τὸ μηδὲν ἤγεται · τὰ δὲ τῶν ἀποστόλων συγγράμματα ἐκφαυλίζεται · αὐτῇ δὲ οἷά τι κεκρυμμένον μυστήριον περιεσφραδίζεται · τὰς τῶν ἀπλουστέρων ἀδελφῶν ψυχὰς οὐδὲν ἐώντων ὑψηλὴν καὶ μέγα φρονεῖν περὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐνδόξου ἐπιφανείας Χριστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἡμῶν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπισυναγωγῆς τε καὶ ὁμοιώσεως. Ἀλλὰ μικρὰ καὶ θνητὰ οἷα τὰ νῦν, ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς, ὡς πρὸς παρόντα διαλεχθῆναι τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν Νέπωτα. » Εἶτα διεγείνεται ὡς ἐν τῷ Ἀρσινόιτῃ γενόμενος, ἐνθα τὸ τοιοῦτον ἐπετόλαζε σχίσμα, πάντων σχεδὸν παρόντων τῶν ἱερατικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἄλλως ἐχόντων, τρισὶν ἑξῆς ἡμέραις τὸν περὶ Νέπωτος ἀνεκίνει λόγον, τοῦ βιβλίου προβεβλημένου. Ἐνθα δὲ καὶ τὸ εὐσταθὲς τῶν ἀδελφῶν θαυμάζει, ἐπεικῶς τὰς συγκαταθέσεις πεποιημένων ταῖς ἀποκρίσεις, μὴτε φιλονεικῶς περιεχομένων τῶν ἀπαξ αἰρεθέντων αὐτοῖς, μῆτε δὲ τὰς ἀντιλογίας ὑποστελλομένων, μῆτε, εἰ γνοῖεν τὰληθῆς, αἰδοῖ κρατηθέντες μὴ συνολογεῖν · ἀγαθὴ δὲ συνειδήσει τὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς περιστάμενα ὑποκρίσεως δίχα πρὸς Θεὸν ἠπλωμέναις καρδίαις καταδέχεσθαι. Ἐπιφέρει δὲ καὶ ὡς ὁ παρ' ἐκείνους διδάσκαλος, Κορακίων ἔκ ἐκείνῳ ὄνομα, ταῖς τῶν ἀντιλογόντων ἤρμενος φωναῖς, πάντων παρόντων, συνέθετο μὴ τοῦ λοιποῦ προσέξιν ἐκείνῳ, μὴδ' εἰς μνείαν ἔλθεῖν, μὴδὲ διδάξαι, ὡς ἱκανῶς τὰληθῆς διαγνοῦς. Καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς φησι χαίρειν τοῖς λόγοις καὶ τῇ πρὸς ἅπαντας συγκαταθέσει καὶ συνδιαθέσει.

annem qui Arsinoen præterfuit, Ptolemæum appellavit. (Plin. lib. vi, cap. 29.)

(2) Ἐνθα καὶ τὸ εὐσταθὲς καὶ φιλαληθῆς καὶ τὸ εὐπαρακολούθητον καὶ συντόν ὑπερηγάσθη τῶν ἀδελφῶν. Euseb. lib. vii, cap. 24.

nem se ejus facturum, neque doctrinam promulgatum. Alios quoque fratres dicit lætatos delectatosque esse dissertationibus eis, atque communi omnium conciliatione et consensu.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

A

CAPUT XXII.

Ο Ἰά Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου ἱστορεῖ.

Quid Dionysius Alexandrinus de Apocalypsi Joannis scriptum reliquerit.

Ἐξῆς δὲ περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου ταυτὰ φησιν· ἃ δὴ πάντα κατὰ ῥῆμα, εἰ καὶ διὰ μακροῦ, ὅμως ἀναγκασιὰ γε ὄντα, ἐκθήσομαι. « Τινὲς μὲν οὖν, φησὶ, τῶν πρὸ ἡμῶν ἠθέτησαν καὶ ἀνεσκέυασαν πάντα τὸ βιβλίον· καὶ καθ' ἕκαστον κεφάλαιον διευθύναντες, ἀγνωστοὶ γε καὶ ἀσυλλόγιστον ἐποφάνουσι, ψεύδεσθαι τε τὴν ἐπιγραφὴν· Ἰωάννην γὰρ οὐκ εἶναι λέγουσιν· ἀλλ' οὐδ' Ἀποκάλυψιν εἶναι, τὴν σφόδρα καὶ παχὺ κεκαλυμμένην τῷ τῆς ἀγνωσίας παραπέτασματι· καὶ οὐχ ὅπως τῶν ἀποστόλων τινῶν, ἀλλ' οὐδ' ὅλων τῶν ἁγίων, ἢ τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτο γεγονός ἐποιητὴν τοῦ συγγραμματος· Κήρινθον δὲ τὸν καὶ τὴν ἀπ' ἐκείνου κληθεῖσαν Κηρινθιανὴν συστησάμενον αἴρεισιν, ἄξιόπιστον ἐπιφημίαι θελήσαντα τῷ ἑαυτοῦ πράγματι ὄνομα· τοῦτο γὰρ εἶναι τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ τὸ δόγμα, ἐπίγειον εἶσθαι τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν· καὶ ὃν αὐτὸς ὠρέγεται, φιλοσόματος ὢν καὶ πάνυ σαρκικός, ἐν τοῦτοις ὄνειροπολεῖν εἶσθαι· γαστρὸς καὶ τῶν ὑπὸ γαστέρα πλησμονῆς, τουτέστι σιτίους καὶ ποτοὺς καὶ γάμοις, καὶ δι' ὧν εὐφημότερον ταῦτα ᾄθηται ποιῆσθαι, ἰσοταῖς καὶ θυτίαις καὶ ἱερείων σφαιμαῖς. Ἐγὼ δὲ ἀθέτηται μὲν οὐκ ἂν τολμήσαιμι τὸ βιβλίον, πολλῶν αὐτὸ διὰ σπουδῆς ἐχόντων ἀδελφῶν. Μειζονα δὲ τῆς ἑμαυτοῦ φρονήσεως τὴν ὑπόληψιν τὴν περὶ αὐτοῦ λαμβάνω. Καὶ γὰρ εἰ μὴ συνίημι, ἀλλ' ὑπονοῶ γε νοῦν τινα βαθύτερον ἔγκεισθαι τοῖς ῥήμασιν· οὐκ ἰδίῳ ταῦτα μετρῶν καὶ κρίνων λογισμῶ, πίστει δὲ τὸ πλεον νέμων, ὑψηλοτέραν ἢ ὑπ' ἐμοῦ καταληφθῆναι νενομίκα. Καὶ οὐκ ἀποδοκιμάζω ταῦτα, ἀ μὴ συνεώρακα· θαυμάζω δὲ μᾶλλον ὅτι μὴ συνείδον. » Ἐπὶ τοῦτοις τὴν ὄλην τῆς ἀποκαλύψεως βασιλείας γραφὴν, ἀδύνατον δὲ αὐτὴν κατὰ τὴν πρόχειρον ἀποδείξας διάνοιαν νοεῖσθαι, ἐπιφέρει λέγων· « Συντίλθας δὲ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν τὴν προφητείαν, μακαρίζει ὁ προφήτης τοὺς τε φυλάσσοντας αὐτὴν, καὶ δὴ καὶ ἑαυτὸν. Μακάριος γὰρ, φησὶν, ὁ τηρῶν τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· καὶ γὰρ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα. Καλεῖσθαι μὲν οὖν Ἰωάννην αὐτόν, καὶ εἶναι τὴν γραφὴν Ἰωάννου ταύτην, οὐκ ἄντερω. Ἄγλιον μὲν γὰρ εἶναι τινος καὶ θεοπνεύστου συναινῶ· οὐ μὴν ῥαδίως ἂν συνθείμην τοῦτον εἶναι τὸν ἀπόστολον, τὸν υἱὸν Ζεβεδαίου, τὸν ἀδελφὸν Ἰακώβου, οὗ τὸ Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐπιγεγραμμένον, καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἡ Καθολικὴ. Τεκμαίρομαι γὰρ ἔξ τε τοῦ ἤθους ἑκατέρω, καὶ τοῦ τῶν λόγων εἶδους, καὶ τῆς τοῦ βιβλίου διεξαγωγῆς λεγομένης, μὴ τὸν αὐτὸν εἶναι. Ὁ μὲν γὰρ εὐαγγελιστὴς οὐδαμοῦ τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρεγράφει, οὐδὲ κηρύσσει ἑαυτὸν οὔτε διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, οὔτε διὰ τῆς ἐπιστολῆς. » Καὶ μικρὸν ὑποκαταβῶς πάλιν λέγει· « Ἰωάννης δὲ οὐδαμοῦ, οὐδ' ὡς περὶ ἑτέρου, οὐδ'

Deinde de Apocalypsi Joannis sententiam suam profert : quæ omnia quamvis sint longiora, tamen necessario verbis commemoranda putavi. « Nonnulli eorum, inquit, qui eos præcesserunt, aboleverunt, et plane irritum fecerunt librum ipsum, atque eum per capita omnia coarguentes, in eam formam redegerunt, ut cognosci non posset, et nulla ratione compositus esse videretur. Falsam quoque **415** inscriptionem habere dixerunt : neque enim Joannis esse, neque revelationem ullam habere, qui tam magnæ et crasso obscuritatis velo coopertus esset ; et non modo non ab apostolo quopiam, sed ne a sancto quidem ullo aut ecclesiastico viro editum esse. **B** Cerinthum autem, qui ejus quæ ab eo Cerinthiana dicitur hæresis auctor est, voluisse celebri nomine fide dignam auctoritatem figmento suo parare. Hoc enim esse professionis suæ dogma, regnum Christi terrenum futurum ; et quas ipse corporalis admodum et carnalis concupiverat res, in eis somniasse illud futurum, in ventris scilicet et eorum quæ sub ventre sunt libidine et ubertate : hoc est, cibo, potu, concubio, et (ut absurditatem tantam speciosius ornaret verbis) diebus festis, sacrificiis, et victimarum mactationibus. Ego vero abrogare librum eum, quem fratres multi studiose legunt, non ausim ; majoremque autem quam pro tenuitate mea decet, de eo concepì opinionem. Nam etsi non intelligo, suspicor tamen **C** altiore secretioreque in verbis ejus latere sensum, eumque longe sublimiorem, quam ut a me percepti queat. Id quod non arbitrio meo judicò, sed fidei magis tribuo. Non rejicio quidem quæ non perspicio, magis autem admiror quod non intelligam. « Posthæc scriptura revelationis omni diligentius et exquisitius perpensa, intelligi non posse demonstrat, si eum sensum spectes, qui in promptu positus videtur ; ac deinde refert : « Absoluta vero, ut ita dicam, prophetia universa, beatos propheta renuntiat, qui eam servaverint, seque adeo ipsum Beatus enim, inquit, qui servat verba prophetiæ. libri hujus ; et ego Joannes, qui et vidi et audivi. Vocari quidem Joannem eum, et Joannis esse scriptum id, non repugno. Et sancti alicujus ac divinitus **D** afflati viri esse assentior ; non facile tamen apostoli esse concesserim, filii Zebedæi, fratris Jacobi, cujus Evangelium est quod secundum Joannem inscriptum est, et epistola catholica. Conjecturam enim facio, ex utrorumque scriptorum more et indole, ex verborum forma, et ex ipsius libri ductu, illius non esse. **416** Ac Evangelista quidem nusquam nomen suum ascribit : neque se ipsum vel in Evangelio, vel in epistola deprædicat. » Et paululum progressus rursus inquit : « Joannes quidem nusquam, neque tanquam de alio, neque tanquam de seipso ; qui vero Apo-

calypsim scripsit, statim a principio seipsum præponit : *Apocalypsis Jesu Christi, quam dedit illi ; Deus, palam facere servis suis celeriter, et significavit mittens per angelum suum servo suo Joanni, qui testimonium perhibuit verbo Dei, et testimonium ejus quæcunque vidit.* Deinde etiam epistolam scribit. *Joannes septem ecclesiis in Asia, gratia vobis et pax* ⁵⁷. Evangelista, autem neque in catholica epistola nomen suum præmisit, verum ineffabili quodam modo ab ipso statim arcano mysterio divinæ revelationis est exorsus : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris* ⁵⁸. Cujus revelationis nomine etiam Dominus beatum deprecavit Petrum, inquit : *Beatus es tu, Simon Bariona, quoniam caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus cælestis* ⁵⁹. Quin neque in secunda, quæ fertur, neque in tertia Joannis, quantumvis brevibus epistolis, Joannes nominatim præponitur ; sed, sine adjectione nominis, presbyter scribitur. Iste porro non satis habuit, ut semel nomine suo edito, consequentia exponeret : sed id repetit identidem : *Ego Joannes qui vidi et audivi ista* ⁶⁰. « Deinceps indicat, Joannis quidem esse scripturam eam, illi cognominis, sed non dlecti illius ; et per conjecturam esse arbitratu Asiatici Joannis, qui cognominatus est presbyter, de quo prius diximus, videlicet quod duo monumenta, idem Joannis nomen habentia, Ephesi monstrantur. « Multi enim, inquit, propter suam in apotolos propensionem et affectionem, nomina eorum liberis suis imponebant. »

CAPUT XXIII.

Quibus rationibus idem asserat, Apocalypsim non Joannis evangelistæ, sed alterius cujusdam Joannis esse.

Ostendit quoque ex compositione dictionis, sententiis, et verbis ipsis, alium esse, quam Joannem evangelistam, ejus libri auctorem, ita scribens : « Consona enim sibi ipsis sunt Evangelium et Epistola, **417** et simile habent initium. Illud enim dicit, *In principio erat Verbum* : hæc autem eadem pauxillum mutata : *Quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectarunt de Verbo vitæ, et vita manifestata est* ⁶¹. Hæc enim verba veluti præludens præmittit, contra eos contendens, sicuti in sequentibus ostendit, qui dicebant, Dominum in carne non venisse. Quapropter accurate et apposite connexuit, *Et quod vidimus et annuntiamus vobis* ⁶² ; ex seipso nimirum continue dependens, et a proposito non digrediens. Et sic, per eadem rerum capita et nomina, omnia persequitur : quorum aliqua nos compendiose commemorabimus. Qui vero attente ea legat, in utrisque inveniet multam vitam, multam lucem, detestationem tenebrarum, perpetuam veritatem, gratiam, gaudium, carnem et sanguinem Domini, judicium, remissionem peccatorum, Dei in nos

ώς περι ἑαυτοῦ, ὁ δὲ τὴν Ἐποκαλύψιν γράψας ἐβούθε τε ἐν ἀρχῇ ἑαυτὸν προτάσσει Ἐποκαλύψει Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ δεῖξαι τοῖς δούλοις αὐτοῦ ἐν τάχει· καὶ ἐσήμανεν ἀποστείλας διὰ τοῦ ἀγγέλου αὐτοῦ τῷ δούλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ, ὃς ἐμαρτύρησε τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ ὅσα εἶδεν » Εἶτα καὶ ἐπιστολὴν γράφει· « Ἰωάννης ταῖς ἐπτὰ ἐκκλησίαις ταῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Χάρεις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. » Ὁ δὲ γ' εὐαγγελιστὴς οὐδ' ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ προέγραψεν ἑαυτοῦ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ ἀπορόρητος ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἤρξατο· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Ἐπὶ ταύτῃ γὰρ τῇ ἀποκαλύψει καὶ ὁ Κύριος ἐμακάρισε τὸν Πέτρον, εἰπὼν· Μακάριος εἶ σὺ, Σίμων Βᾶρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος. Ἄλλ' οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ φερομένη καὶ τρίτῃ Ἰωάννου, καίτοι βραχέαις οὔσαις ἐπιστολαῖς, Ἰωάννης ὀνομαστὶ πρόκειται· ἀλλ' ἀνοστήτως ὁ πρεσβύτερος γέγραπται. Οὗτος δὲ γε οὐδὲ αὐταρκῆς ἐνόμισεν εἰσάπαξ ἑαυτὸν ὀνομάσας διηγεῖσθαι τὰ εἶξῃ, ἀλλὰ πάλιν ἀναλαμβάνει· Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ βλέπων καὶ ἀκούων ταῦτα. » Εἶθ' εἶξῃ δέικνυσιν, Ἰωάννου μὲν εἶναι τὴν γραφὴν ὁμοτύμου ἑκείνου, οὐ μὴν τοῦ ἡγαπημένου. Αἰνίττεται δὲ εἶναι τοῦ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Ἰωάννου, ὃς ἐπεκλήθη πρεσβύτερος, περὶ οὗ καὶ πρότερον εἶπομεν, ὅτι καὶ δύο μνήματα ὁμωνυμίαν ἔχοντα Ἰωάννου, ἐν Ἐπίσῳ δέικνυνται. « Πολλοὶ γὰρ, φησί, διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἀποστόλους σχέσιν τὰς κλήσεις τοῖς ἑαυτῶν ἐτίθουν παῖσι. »

ΚΕΦΑΛΑ· ΚΓ'.

Ἐξ οἶων τρόπων μὴ εἶναι τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τὴν Ἐποκαλύψιν, ἀλλ' ἑτέρου τινὸς Ἰωάννου παρίστανται.

Δείκνυσι δὲ καὶ ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ λόγου, καὶ ἀπὸ τῶν νοημάτων καὶ τῶν ῥημάτων ἕτερον εἶναι τὸν συγγραφεὶα παρὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν· ὡδὲ πως γράφων· « Συνάδουσι μὲν γὰρ ἀλλήλοις τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ ἐπιστολὴ· ὁμοίως τε γὰρ ἀρχονται. Καὶ τὸ μὲν φησιν, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος· ἡ δὲ τὰ αὐτὰ μικρῶ παραλλαγμένα· Ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς· καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερῶθη. Ταῦτα γὰρ προανακρούεται διατεινόμενος, ὡς ἐν τοῖς εἶξῃ ἐδήλωσε, πρὸς τοὺς οὐκ ἐν σαρκὶ φάσκοντας ἐληλυθέναι τὸν Κύριον· δι' ἃ καὶ συνῆψεν ἐπιμελῶς· Καὶ ὁ ἐωράκαμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, ἔλκει αὐτοῦ· καὶ τῶν προθέσεων οὐκ ἀρίσταται. Διὰ τῶν αὐτῶν κεφαλαίων καὶ ὀνομάτων πάντα διεξέρχεται. Ἴν τινα ἡμεῖς μὲν συντόμως ὑπομνηματίζομεν· ὁ δὲ προσεχῶς ἐντυγχάνων εὐρήσει ἐν ἑκατέρῳ πολλὴν τὴν ζωὴν, πολὺ τὸ φῶς, ἀποτροπὴν τοῦ σκοτοῦς, συνεχῆ τὴν ἀλήθειαν, τὴν χάριν, τὴν χαρὰν, τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, τὴν κρίσιν, τὴν ἀρετὴν τῶν ἀμαρτιῶν, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, τῆς ποδὸς ἀλλήλους

⁵⁷ Apoc. 1, 2. ⁵⁸ I Joan. 1, 1. ⁵⁹ Matth. xvi, 17. ⁶⁰ Joan. xxii, 8. ⁶¹ I Joan. 1, 1. ⁶² Ibid.

ἡμᾶς ἀγάπης ἐντολὴν · ὡς πάσας δεῖ φυλάσσειν τὰς ἐντολάς. Ὁ ἔλεγχος τοῦ κόσμου, τοῦ διαβόλου, τοῦ Ἀντιχρίστου · ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου Πνεύματος · ἡ υἰοθεσία τοῦ Θεοῦ · ἡ δὲ ὄλου πίστις ἡμῶν ἀπαιτούμενα · ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πανταχοῦ · καὶ ὁὖν διὰ πάντων χαρακτηρίζοντας, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν συναρᾶν, τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπιστολῆς χρῶτα πρόκειται. Ἀλλοιοτάτη δὲ καὶ ξένη παρὰ ταῦτα ἡ Ἀποκαλύψις · μὴτε ἱραπτομένη, μὴτε γενηώσα τούτων μεθεὶ σχεδὸν ὡς εἰπεῖν, μηδὲ συλλαβὴν πρὸς αὐτὰ κοινὴν ἔχουσα · ἀλλ' οὔτε μνῆμην τινὰ οὔτε ἔνοιαν, οὔτε ἡ ἐπιστολὴ τῆς Ἀποκαλύψεως ἔχει (ἔω γὰρ τὸ Εὐαγγέλιον), οὔτε τῆς ἐπιστολῆς ἡ Ἀποκαλύψις · Παύλου καὶ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, ἀποφῆναντός τι καὶ περὶ τῶν ἀποκαλύψεων αὐτοῦ, ὡς οὐκ ἀνέγραψε καθ' αὐτάς. Ἐτι δὲ καὶ τῆς φράσεως τὴν διαφορὰν ἐστὶ τεκμήρασαι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ἀποκαλύψιν. Τὰ μὲν γὰρ οὐ μόνον ἀπαιστώσως κατὰ τὴν Ἑλλήνων φωνήν, ἀλλὰ καὶ λογιωτάταις λέξεσι, τοῖς συλλογισμοῖς, ταῖς συντάξεσι, ταῖς ἐρμηνείαις, γέγραπται. Πολλοὶ γὰρ δεῖ, βάρβαρόν τινα φθόγγον, ἢ σολοικισμόν, ἢ ὅλως ἰδιωτισμὸν ἐν αὐτοῖς εὐρεθῆναι. Ἐκάτερον γὰρ εἶχεν, ὡς ἔοικε, τὸν λόγον, τὴν γνώσιν, ἀμφοτέρω αὐτῷ χάρισσάμενον τοῦ Κυρίου, τὸν τε τῆς σοφίας, καὶ τὸν τῆς γνώσεως. Τούτον δὲ ἀποκαλύψις μὲν ἐρωσκάνει, καὶ γνώσιν εὐτερεῖναι καὶ προφητεῖαν, οὐκ ἄτερῳ διαλεχτόν μόντοι καὶ γλώσσαν οὐκ ἀκριβῶς ἀλληνίζουσαν αὐτοῦ βλέπω, ἀλλ' ἰδιώμασι βάρβαροις χρώμενον, καὶ που σολοικίζοντα. Ἄπειρ οὐκ ἀναγκαῖον νῦν λέγειν · οὔτε γὰρ ἐπισκόπων, μὴ τις νομίση, ταῦτα εἶπον, ἀλλὰ μόνον τὴν ἀνομοιότητα διευθύνων τούτων τῶν γραφῶν. » Ταῦτα ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν ἐπαγγελίων Διονύσιος καὶ περὶ τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως πρὸς Νέπωτα ἐπιστάμενος εἶρηκε.

Conviciandi et reprehendendi animo, sed ut dissimilitudinem tantum scripturarum istarum indicarem atque expedirem. » Atque hæc in posteriore libro *Promissionum*, cum Nepote congressus, de Joannis Apocalypsi Dionysius scripsit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῶν ἄλλων ἐπιστολῶν τοῦ Διονυσίου, καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλαι κλείσται τοῦ εἰρημένου θείου ἀνδρὸς ἐπιστολαὶ φέρονται · αἱ τε κατὰ Σαβελλίου πρὸς Ἀμμωνᾶν, τὴν Βεροικίῳ ἐπισκοπῆν διέποντα · ἐτι δὲ ἡ πρὸς Τηλεφόρον καὶ πρὸς Εὐφράνορα · καὶ πάλιν πρὸς Ἀμμωνᾶν τε καὶ Εὐπορον. Περὶ δὲ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καὶ ἕτερα τέσσαρα ὑπομνήματα γράφει, τῷ κατὰ Ῥώμην ὁμωνύμῳ αὐτῷ ἐπισκόπῳ προσφωνῶν. Ἐτι δὲ καὶ παρὰ ταῦτα ἄλλαι πλείους εἰσὶν ἐπιστολαὶ · λόγοι τε πολύστιχοι, ἐν ἐπιστολῶν χαρακτηροὶ σιγχεροτεκεῖνοι · ὡσπερ οὗς Τιμοθέῳ τῷ παιδὶ συνάπτει Περὶ φύσεως τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντας · καὶ ὁ Περὶ πειρασμῶν Εὐφράνορι προσπεφωνημένος · καὶ πρὸς Βασιλείδην δὲ γράφων τῶν κατὰ Πεντάπολιν ἐπισκοπῶν παροικίων, καταρχὰς δείκνυσσι ἑαυτὸν ὑπομνήματα εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν γεγραπτότα. Δύοφοροι δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν εἰσι σταλείσαι ἐπιστολαί. Γέγραψε δὲ καὶ κατὰ

dilectionem, fraternæ inter nos charitatis mandatum, præceptorum omnium observationem, redargutionem mundi, diaboli, Antichristi, promissionem Spiritus sancti, adoptionem filiorum Dei, fidem quæ per omnia a nobis exigitur. Et quod Pater et Filius ubique designentur, quodque, ut summam dicam, si omnes Evangelii et epistolæ quasi dicendi formas notare lubeat, vim utriusque tanquam filum orationis animadvertere in proclivi erit. Peregrina autem et aliena prorsus ab his est Apocalypsis, neque illis cohærens, neque proxime ad ea accedens, ex aliqua parte; quippe quæ, pene dixerim, ne syllabam quidem communem cum eis habeat. Sed neque mentionem ullam, neque sententiam, vel epistola Apocalypsis (omitto enim Evangelium) vel Apocalypsis epistolæ habet: cum quidem Paulus, aliquid etiam in epistolis suis de revelationibus suis ostendat, quas tamen ipsas in scriptum peculiare non retulit. Præterea discrimen elocutionis Evangelii et epistolæ ad ipsius Apocalypsis ductum colligere et notare licet. Hæc enim non solum non vitiosis, juxta Græcorum sermonem, sed etiam exquisitis et egregiis verbis, syllogismis, compositionibus, et interpretationibus scripta sunt. Tantum scilicet abest, ut barbarum in eis vocem aliquam, aut solæcismum, aut omnino rusticitatem reperias: utrumque enim, ut videtur, habuit donum et sermonis et intelligentiæ; utraque ei a Domino et sapientiæ et cognitionis concessa gratia. **418** Hunc autem revelationes quidem vidisse, scientiamque et prophetiam accepisse, non eo inficias: cæterum in oratione sua eum sermonem Græcum accurate servare non video. Nam et rusticis barbarismis, et solæcismis alicubi utitur, quos quidem in præsentia adnotare non est necesse. Nec quisquam hæc dixisse me existimet

CAPUT XXIV.

De aliis Dionysii epistolis, scriptisque ejusdem.

Sunt et aliæ plurimæ divini ejus viri epistolæ: ut contra Sabellium, ad Ammonem Beroicensem episcopum, item quæ ad Telesphorum et ad Euphranorem, et rursus quæ ad Ammonem et Euporum est scripta. Composuit præterea in eodem argumento libros quatuor, ad cognominem sibi Romanum episcopum. Insuper aliæ plures sunt epistolæ, et orationes prolixæ inter epistolas connumeratæ: sicuti quas Timotheo puero conscripsit, inscriptionem habentes, *De natura*. Sicuti etiam est ea quam ad Euphranorem composuit, *De tentationibus*. Ad Basilidem autem ecclesiarum Pentapolitanarum episcopum scribens, ab initio commentarios se composuisse indicat in Ecclesiastem. Diversæ etiam ad ipsum datæ epistolæ. Scripsit itidem contra Paulum Samosatenum et Manetem, qui eo tempore exstiterunt. De eis autem postea

dicemus. Cum autem ad multam pervenisset se-
nectutem, duodecimo imperii Galieni anno mor-
tuus est, quo tempore contra Paulum Samosate-
num Antiochiæ synodus est coacta.

CAPUT XXV.

*Quæ de Dionysio Alexandrino in quadam epistola
scribat magnus Basilius.*

Quæ vero de Dionysii libris Basilius Magnus ad
Maximum philosophum scribat, addendum hisce
putavi. « Quæ inquiris, inquit, Dionysii scripta,
plurima ad nos pervenere. Quod autem librorum
eorum copia **419** nobis non est propterea ad te
non misimus. De quibus sic nostra est sententia.
Non omnia ejus viri laudamus opera. Sunt etiam
nonnulla quæ prorsus abrogamus. Fere enim impietatis
isuius, quæ nunc passim divulgatur, eam
dico quæ κατὰ τὸ ἀνόμοιον, sive de inæqualitate
est, quantum ego scio, ipse primus seminarium
præbuit: non ille quidem improbitate mentis et
sententiæ, sed quod vehementius acriusque oppu-
gnare Sabellium voluerit. Quem ego comparare so-
litus sum plantatori, qui cum incurvum tenellæ
arboris statum sedulo corrigere studeat, deinde
immodica attractione peccet, a medio aberrat,
plantamque ipsam in contrariam diversamque de-
ducat formam. Simile quiddam enim et in hoc viro
factum esse deprehendimus. Ille enim acrius impietati
Libyci hæretici congressus, non sensit, ni-
mio contentionis studio se in contrarium ferri ma-
lum. Cui satis fuerat ostendere, non idem esse
subjecto ipso Patrem et Filium, et per hoc victoriæ
laudem a blasphemo illo reportare. Ipse autem ut
aperte admodum et prolixè illum convinceret, non
tantum diversitatem subsistentiarum, verum etiam
subsantiæ differentiam, et potestatis veluti remis-
sionem, et gloriæ mutationem affert. Ita ut eum
per hoc contigerit malum ipsum malo alio com-
mutare, et a recta doctrina aberrare. Itaque in
scriptis suis varius est. Nonnunquam enim τὸ ὁμο-
ούσιον sive consubstantialia tollit per ea quibus ad
subsistentias abrogandas male utitur. Aliquando
autem id admittit, in eis scilicet, quæ pro defen-
sione ejus ad sibi cognominem composuit scriptis,
Tum autem de Spiritu etiam sancto voces emisit,
Spiritus minime congruentes, ab ea quæ adoratur, eum
divinitate proscribens, et veluti in infimum or-
dinem creatæ et ministræ naturæ redigens. Ac talis hic
quidem vir fuit. »

CAPUT XXVI.

*De Sabellio, et ejus hæresi, et quod ea ætate flo-
ruerit.*

Sabellii autem paulo ante meminimus. Nunc vero
et quis fuerit, et quæ ejus fuerint blasphemiarum,
clare exponam. Et ille quidem Libycus genere fuit,
Pentapoli ejus regionis ortus. Docuit autem, unam
subsistentiam esse Patrem et Filium et Spiritum
sanctum, unamque trinominem personam. Et **420**
id Veteri quidem Testamento, veluti Patrem legem

Α Παύλου τοῦ Σαμοσατέως καὶ Μάντης κατ' ἐκεῖνο
καιροῦ φανέντων· περὶ ὧν ἐροῦμεν. Εἰς βαθὺ δὲ
γῆρας ἐληλακώς, τελευτᾷ κατὰ τὸ δωδέκατον ἔτος
τῆς Γαλιηνῶ ἀρχῆς, ὀκτανῖκα ἢ κατὰ τοῦ Σαμοσα-
τέως Παύλου ἐν Ἀντιοχείᾳ συνίστατο σύνοδος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Οἷα ὁ μέγας Βασίλειος περὶ τοῦ Ἀλεξαν-
δρείας Διονυσίου ἐν τινὶ τῶν ἐπιστολῶν
αὐτοῦ γράφει.

Περὶ δὲ τῶν Διονυσίου συγγραμμάτων, οἷα ὁ πο-
λὺς καὶ μέγας Βασίλειος πρὸς Μάξιμον τὸν φιλόσο-
φον γράφει, καλὸν ἐν τῷ παρόντι παραθεῖναι συγ-
γράμματι. « Ἄ δὲ ἐπιζητεῖς, φησὶ, τοῦ Διονυσίου
συγγράμματα, ἤλθε πρὸς ἡμᾶς, καὶ πάνυ πολλὰ.
Οὐ πάρεστί γε μὴν τὰ βιβλία· διόπερ οὐκ ἀπεισι-
λάμεν. Ἐχομεν δὲ γνώμης οὕτως. Οὐ πάντα θαυμά-
ζομεν τοῦ ἀνδρός· ἔστι δὲ ἃ καὶ πάντεως διαγρά-
φομεν· σχεδὸν γὰρ περὶ τῆς νῦν ταυτησὶ θουλλου-
μένης ἀσεβείας, τῆς κατὰ τὸ ἀνόμοιον λέγω, οὕτως
ἐστίν, ὅσα γε ἡμεῖς ἴσμεν, ὁ πρῶτος τὰ σπέρματα
παρασχών. Αἴτιον δὲ οἶμαι οὐ πονηρὰ γνώμη,
ἀλλὰ τὸ σφόδρα βούλεσθαι ἀντιτείνειν τῷ Σαβελλίῳ.
Ἐβωθα γοῦν ἀπεικάζειν ἐγὼ φυτοκόμῳ νέαρου φυτοῦ
διαστροφὴν ἀπευθύνοντι, εἶτα τῇ ἀμετρίᾳ τῆς ἀν-
θολκῆς διαμαρτόντι τοῦ μέσου, καὶ πρὸς τὸ ἐναν-
τιον ἀπαγαγόντι τὸ βλάστημα. Τοιοῦτόν τι καὶ πρὶ
τὸν ἄνδρα τοῦτον γεγεννημένον εὐρομεν· ἀντιβαίνων
γὰρ σφόδρα τῇ ἀσεβείᾳ τοῦ Λίθου, ἔλαθεν ἑαυτὸν
εἰς τὸ ἐναντίον κακὸν ὑπὸ τῆς ἀγαν φιλονικίας
ὑπενεχθεῖς· ὥ γε τοσοῦτον ἐξαρκοῦν δεῖξαι, ὅτι
ταυτὸν τῷ ὑποκειμένῳ Πατὴρ καὶ Υἱός, καὶ ταῦτα
ἔχειν κατὰ τοῦ βλασφημοῦντος τὰ νικητήρια. Ὁ δὲ,
ἵνα πάνυ ἐναργῶς ἐκ τοῦ περιόντος κατακρατῆ, οὐχ
ἐπιρότητα μόνον τῶν ὑποστάσεων τίθεται, ἀλλὰ καὶ
οὐσίας διαφορὰν καὶ δυνάμειος ὑφίστην, καὶ δόξης
παρλλαγήν. Ὡστ' ἐκ τούτου συνέβη κακοῦ μὲν
αὐτὸν κακὸν διαμείψαι, τῆς δὲ ὁρθότητος τοῦ λόγου
διαμαρτεῖν. Ταῦτα τοι καὶ παντοδαπὸς ἐστίν ἐν τοῖς
συγγράμμασι, νῦν μὲν ἀναιρῶν τὸ ὁμοούσιον διὰ
τῶν ἐπ' ἀθετήσει τῶν ὑποστάσεων κακῶς αὐτῷ κε-
χρημένῳ, νῦν δὲ προσειμένως ἐν οἷς ἀπολογεῖται
πρὸς τὸν ὁμώνυμον. Πρὸς δὲ τούτοις καὶ περὶ τοῦ
Πνεύματος ἀφήκε φωνάς, ἤμισα προποῦσας τῷ
Πνεύματι, τῆς προσκυνουμένης αὐτὸ θεότητος ἐξο-
ρίζων, καὶ κατω που τῇ κτιστῇ καὶ λειτουργῶ φύ-
σει συναριθμῶν. Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος τοιοῦτος. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

Περὶ Σαβελλίου. καὶ τῆς κατ' αὐτὸν αἰρέσεως,
καὶ ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἔκμαζεν.

Τοῦ δὲ Σαβελλίου πρὸ βραχίονος μίαν πέποιθημέ-
νος, νῦν τις τε ἦγ, καὶ τί ἐβλασφήμησε, διαρρήδην
ἐκθήσομαι. Οὗτος Λίθος μὲν τὸ γένος ἦν, τῆς ἐκεί-
θεν ὁρμώμενος Πνευματικῶς· μίαν δὲ ὑπότασιν
ἰδωμάτιζεν εἶναι τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ ἅπαν
Πνεῦμα, καὶ ἐν τριώνυμον πρόσωπον· καὶ τὸν αὐτὸν
ποτὶ μὲν ὡς Πατέρα καλεῖν τὴν Γραφὴν, ποτὶ δὲ

πρότε δὲ ὡς ἅγιον Πνεῦμα· καὶ ἐν μὲν τῇ
 ἰσαριθμοῦσθαι, ἐν δὲ τῇ καινῇ
 ἐκίροισθαι. Πρὸς τοῦτον δὲ Διονύσιος,
 ὁ πατὴρ βασιλείου διελκτικῆς, ἀνθιστά-
 τος· τὸ ἐναντίον περιέστη δεινόν. Τοσούτοις
 ἀβελλείου ὡς ἐν βραχί φάσκει.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ΄.

αἰρήσεώς Παύλου τοῦ Σαμοσατεύου·
 ἢ τῆς πρώτης κατ' αὐτὸν συνόδου.

τα δὲ τοῦ κατ' Ἀντιόχειον ἐπισκοποῦ Δη-
 τοβίου μεταλαβόντος, Παῦλος ὁ ἐκ
 τῶ θρόνου ἀποκαθίσταται. Ζηνοβία γάρ
 ἐν τὸν καιρὸν τοπάρχουσε· Πέρσαι γάρ
 νικηκότες, ἐκείνη τὴν τῆς Συρίας καὶ
 ἡγεμονίαν παρέδωκαν· Παῦλος οὗτος τὰ
 καὶνὰ ἐκείνη θέλων ποιῆν τὰ Ἰουδαίων
 καὶ θεραπείαν ὡς πλείστον παροφθαλμίας,
 Ἀρτέμιον ἐξῆκελεν αἰρεῖσιν. Καὶ γὰρ τα-
 καὶ χαμικρῆ περὶ Χριστοῦ ἰδογματίζον·
 ἄνθρωπος ἦν τὴν φύσιν, μηδὲν τι πλέον
 ἡμῶν· ἀμοιβὸς δὲ θείας οὐσίας, ἐνεκῆσαι
 ὡς ἐν προφῆτῃ τὸν Θεοῦ Υἱόν, καὶ καλῶν
 καὶ τοιαῦτα τινὰ παρακλήσια περὶ τὴν
 τακτὴν ἐνομοθέτη διδασκαλίαν. Τοῦτο μα-
 ρτυκῶν τῶν ἐκκλησιῶν ποιήσας, οὐχ ὑπερ-
 ῶν ἐρπούσαν νόσον ἰδογματίζον δὲν· καὶ
 ἡρώων τοῦ μίσου καὶ τοσούτων μεγίστων
 ρωσκμένων. Καὶ ὁ μὲν τῆς Ἀλεξανδρείας
 ἐπίσκοπος ὡς ἀνὴρ, διὰ γῆρας ἐκδύλαστο
 μίαν, καὶ δι' ἀσθένειαν καταπεργύσκει·
 δὲ κακίῳ παρῆνσι τὰ προσέκοντα,
 συνδραμόντας εἰς τὸν ὑπερ εὐσεβείας πα-
 ζῆλον, καὶ τὴν σφετέρην γνώμην ἔν ἔχει
 προαιρέτως ζήτηματος ἐπιπέσει. Οἱ γὰρ
 οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες, ὡς ἐπὶ θῆρα
 ἰνὰ τινὰ, ἐκποταχθέν ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειον
 οὐς ἔθροισσοντα, φάσγαν καὶ δόρατα λαμ-
 στήθησιν, τελευτή τῆς Ἐκκλησίας δογματα-
 λειν. Τούτων δ' οἱ μάλιστα τὰ πρώτα
 καὶ ὡς περιφανῆς ἀστὴρ διεπρέπον,
 ἔν ὁ μέγας, ὁ ἐν θαύμασι περιβόητος, καὶ
 ρος, τὰ δειφὰ ἐκείνῳ καὶ φρονῶν καὶ λέγων
 τῶν, ἡγούμενος τῶν κατὰ Πόντον περι-
 μιλικῶν τε ὁ τῆς Καππαδοκίαν Καισαρείας
 περιφανῆς ἀνὴρ, καὶ ἐκπέρης γνώσεως
 νας ἔχων τὰς εἴσεις· ἐπὶ τούτοις Ἑλενος
 εἰλικῶν ἰθύνας μετρέπολεν ἐν Ταρσῷ· Νι-
 ὁ τῆς Ἰκονίαν κατακοσμήσας τὸν θρόνον·
 αλαιστίνης ὁ τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπήσας
 τῆς τε ὁμόρου ταύτης Καισαρείας Θεο-
 Μάξιμος τε πρὸς τούτοις, ὁς τῶν κατὰ
 ἀδελφῶν προείχεν· Θεοφίλος τε καὶ Πρό-
 n Oriente Odenatus Persas vicit, Syriam
 Mesopotamiam recepit, usque ad Ctesi-
 a pervenit. Deinde vero cum filio Herode,
 vicio (fuit autem Palmyrenorum princeps
 is, et a Galieno in societatem imperii
) insidiis consobrini sui occisus est. Cujus

A dedisse, in Novo autem quasi Filium hominem
 factum esse, ut Spiritum sanctum vero ad aposto-
 los advenisse. Huic Dionysius, sicuti a magno illo
 Patre Basilio dictum est, resistens, in contrarium
 delapsus est malum. Hæc de Sabellio paucis.

CAPUT XXVII.

De hæresi Pauli Samosatani : et de prima contra
 eam coacta synodo.

Bo tempore, Demetrisano episcopo Antiochiæ de-
 functo, Paulus Samosatenus thronum ejus accepit,
 cum Zenobia ejus loci regnum obtineret (1). Persæ
 enim, Romanis victis, administrationem ei Syriæ et
 Phœnicie tradiderant. Paulus porro iste, curare
 eam in religione Judaizantem volens, plurimumque
 operæ et curæ in ea recte instituenda atque conver-
 tendis ponens, in Artemonis hæresim impexit. Ni-
 mis enim humilia atque humi serpentia de Christo
 docuit. Communem quippe hominem natura fuisse
 neque quidquam præcipuum præ nobis habuisse,
 et divinæ substantiæ expertem exstitisse, atque in eo
 perinde atque in propheta Filium Dei inhabitasse, et
 rursum ab eo discessisse : nonnullaque hisce similia
 contra ecclesiasticam doctrinam censuit. Quod ubi
 tum ecclesiarum pastores cognoverunt, non despi-
 ciendam serpentem jam tantam contagionem judica-
 runt, præcipue cum piaculum id domicilium et tan-
 quam adjutricem tam magnam nactum esset urbem.
 Atque Dionysius quidem Alexandrinus, vir celebris,
 propter ætatem affectam, et gravem imbecillitatem,
 proficisci eo distulit. Litteris autem et ipsum ad
 officium est cohortatus, et eos qui ad eum conflue-
 bant, ad ardorem et æmulationem veræ pietatis ex-
 acuit, judiciumque suum et sententiam de propo-
 sita questione ad eos misit. Reliqui vero ecclesia-
 rum antistites, veluti ad vastantem et perniciosam
 feram conficiendam, Antiochiam undequaque alius
 post aliam congregabuntur, resplendentes enses et
 cuspides, vera Ecclesiæ dogmata, præ se ferentes.
 Eorum primi nominis et maxime celebres sicuti
 stellæ radiantes præfulgebant : Gregorius magnus
 ille, miraculis edendis decantatus : et Athenodorus,
 sententiis, verbis et factis, fraterne **421** illi con-
 junctus : Ponticarum ecclesiarum episcopi, Firmi-
 lianus Cæsareæ Cappadocum antistes, vir præclari-
 us, et utriusque generis litteratura summe doctus :
 Helenus metropolis Tarsi Cilicum episcopus : præ-
 terea Nicomas Iconii, Hymenæus Hierosolymorum,
 et Cæsareæ Palæstine his finitimæ Theotecnus,
 episcopi. Maximus insuper, qui fratribus Bostræ
 præfuit : Theophilus, Proclus, Elelianus, Paulus,
 Babylonius (2), Protogenes, Hierax, Euty chius,
 uxor Zenobia cum Herenniano et Timolao filiis
 regnum obtinuit. Eam Aurelianus non longe ab
 Antiochia, magis prælii terrore, quam prælio,
 cepit : quæ currum ejus triumphantis Rom. præ-
 cessit. » (Eutrop.)
 (2) Alii, Bolanus.

Theodorus, Malchion, et Lucius, diversarum ecclesiarum præfecti. Hi omnes, et alii quamplurimi, una cum presbyteris et diaconis, in eam quam diximus civitatem convenerunt. Cum igitur in unum congregati essent, sæpe multumque sermones conferebantur, et in quolibet concessu quæstiones plures proponebantur. Ibi paulus obumbrare, et quantum posset, hæresim suam tegere et occultare laborabat. Illis autem illud maxime studio fuit, ut illa proferretur, et tanta in Christum blasphemia omnibus propalam nota fieret. Quapropter suadendo primum et consulendo conati sunt Paulum a concepta opinione abducere, et in contrariam sententiam pertrahere. At cum ille, juramento interposito, aperte errori ei renuntiaret, neque se quidquam ejusmodi sentire, sed apostolicis decretis et doctrinis adhærere, eisque insistere confirmaret; tum quidem illi, communem Servatorem Deum de ecclesiarum consensu et concordia cum laudibus concelebrassent, synodum solverunt, et pro se quisque ad greges suos redierunt.

CAPUT XXVIII.

Ut in secundo conventu confutatus Paulus a Malchione sophista ex synodo sit ejectus.

Sedenim temporis processu, cum rursus ubique fama spargeretur de Paulo, qui ita a veræ fidei professione degenerans descivisset, celeberrimi illi viri ne tum quidem statim ad illum deturbandum sunt progressi, sed litteris scriptis vulnus ejus curare sunt conati, lethalem se eo modo doctrinam oppressuros esse opinati. Dionysius equidem epistolam dedit, 422 auctorem erroris ejus ne allocutione quidem dignans, sed populum ecclesiæ Antiochenæ instruens tantum et confirmans. Firmilianus autem Cappadox Antiochiam venit: sed statim dolo ab eo repulsus, resipiscentiam et conversionem denuo pollicente, inde cessavit. Postea vero cum rursus cum eo congressurus esset, ut qui toties Deum negantis pravitate ejus periculum fecisset, e vita excessit: quo tempore etiam Dionysius Alexandrinus est mortuus, duodecimo, ut dictum est, Galieni imperantis anno, cum quidem decem et septem annis rem ecclesiasticam administrasset. Atque hujus successor Alexandriæ Maximinus fuit. Cæterum cum Galienus quindecim jam annis rerum potitus esset, Claudius ei successit, qui biennium tantum imperio administrato, Aureliano id reliquit: sub quo ultimus est contra Samosatenum, quamplurimis episcopis confluentibus, conventus peractus. Postquam enim illi multa admonendo, cohortationes adhibendo, et priorum promissionum atque conventorum pacta in memoriam revocando, in inficiatione eum perstiteri viderunt, et accusatores eum confutaturi institerunt, concilium est coactum. Hic Malchion quidam qui prius Antiochiæ sophisticæ scholæ Græcarum disciplinarum præerat, et postea propter egregiam ejus in Christum

κλος · Ἐλελιανός, Παῦλος καὶ Βαβυλιανός · Πρωτογίνης, Ἰέραξ, Εὐτύχιος καὶ Θεόδωρος καὶ Μελχίων, καὶ Λούκιος, διαφόρων ἡγεμόνες ποιμνίων · καὶ ἄλλοι μυριοὶ σύναμα πρεσβυτέροις καὶ διακόνους ἐπὶ τὴν εἰσημμένην πόλιν συνάρεσαν. Πάντων γοῦν ἐς ταυτὸ συνιόντων, πολλάκις εἰς λόγους ἤλθον · καὶ καθ' ἑκάστην σύνοδον ζητήσεις οὐκ ἐλάχιστα προῦκαιντο. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Παῦλον συσκιάζειν πειρώοντο, καὶ τὴν αἵρεσιν ὡς γ' ἐνῆν ἐπικρύπτειν · τοῖς δὲ διὰ σπουδῆς ἐγένετο μάλιστα τὴν αἵρεσιν ἀναφαίνειν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν βλασφημίαν πᾶσαν ἐκδηλον καθιστᾶν. Εἰσηγήσασιν μὲν γὰρ τὰ πρῶτα καὶ συμβουλαῖς μεταθεῖναι διειπερώντο τὸν Παῦλον, καὶ τοῦ ἐναντίου φρονήματος ἀφίσταν · ὡς δ' εἰς μέγα διομνύμενος προφανῶς ἀπέλεγε μηδὲν τοιοῦτον φρονεῖν, τοῖς δ' ἀποστολικῶν ὅροις καὶ δόγμασι ἐμμένειν, καὶ τούτοις στοχεῖν, τότε μὲν τὸν κοινὸν σωτῆρα Θεὸν ἐπὶ τῇ τῶν ἐκκλησιῶν συμφωνίᾳ ὑμῆσαντες, δειλύοντο, καὶ ἐπὶ τὰ σφέτερα ἑκάστου ἐπορεύοντο ποιμνία.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

Ὡς ἐν δευτέρᾳ συναλεύσει ἐξελεγχθεὶς ὁ Παῦλος ὑπὸ Μελχίωνος σοφιστοῦ παρὰ τῆς συνόδου ἐκβέβληται.

Χρόνου δὲ διελθόντος, ἡ φήμη αὐθις πανταχῶς διέρρει τὴν ἐκτροπὴν τοῦ Παύλου μνηύουσα. Οἱ δὲ πανεύφημοι ἐκείνοι οὐδ' οὕτως εἰς τὴν ἐκείνου εὐθὺς ἐχώρησαν ἐκτροπὴν · ἀλλὰ γράμμασι πρότερον τὸ τραυμαθεραπεύειν ἐπειρώντο, τὴν θανατοφόρον διδασκαλίαν φθείρειν οἰόμενοι. Διονύσιος μὲν γὰρ ἐπεμπε γράμματα, τὸν μὲν ἡγεμόνα τῆς κλήσεως, μηδὲ προσετήσεων ἀξίω, τὸν δὲ γε λαὸν τῆς ἐκείσε παροικίας ἐγκαθιστῶν. Φιρμιλιανός δὲ ὁ Καπαδοκίας μετὰ καὶ ἄλλων παρῆν. Παρακρουσθεὶς δ' ὑπ' ἐκείνου πάλιν ὡς τὴν μετάθεσιν ἐπαγγαλλομένου, ἀνεχώρησε. Πάλιν δὲ μέλλων ἐκείνῳ ἀφίστασθαι, αἶτε δὴ πείραν τῆς ἀρησιθείου ἐκείνου κακίας ἀλαφῶς, τέλος ἔσχε τοῦ βίου · ὅτε δὴ καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας ἐτελεύτα κατὰ τὸ δωδέκατον ἡμερῶν τῆς Γαλιηνῶν βασιλείας, ὡς εἴρηται, ἔτεσιν ἑξακαίδεκα τῆς Ἐκκλησίας προστᾶς · οὗ Μαξιμῆς ἐγένετο διάδοχος. Καὶ Γαλιηνῶν δὲ τριακονταπέντε πρὸς τοῖς δέκα ἔτεσιν ἀρξάντος, Κλαύδιος κατέστη διάδοχος. Οὗ κλείω δὲ καὶ οὗτος τῶν δύο ἐτῶν ἡγησάμενος, Αὐρηλιανῶ τῆς ἀρχῆς ὑπεξίσταται. Οὗ δειπόντος τὴν ἀρχὴν, ὑστάτη καὶ τελευταία κατὰ τοῦ Σαμοσατεύως σύνοδος συγκειρότατο, κλείστων ὄσων συνδραμόντων ποιμένων. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ πολλὰ παραινούντες, παράκλησιν ἐπάγοντες, τῶν προγεγενημένων ὑπομνησκόντες συνθηκῶν, εἰθ' ἰώρων τὸν μὲν ἐξαρονούμενος, ἐπισταμένους δὲ τοὺς κατηγορούμενους, καὶ διελύχθειν πειρωμένους, συνῆλθον εἰς τὸ συνέδριον. Ἐνταῦθα Μελχίων τοῦ πρότερον μὲν σοφιστικῆς διατριβῆς ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου τῶν καθ' Ἑλλήνας λόγων προστᾶς, καὶ πρεσβυτερίου δὲ, διὰ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν μετα ταῦτα ἡξιωμένος · οὗτος εἰς λόγους ἐκείνῳ παρήρησια ἔλθων, ταχυγράφων τὴν

ταις σημειουμένων, ἐξήλεγξί τε καὶ ἔκλεινον καὶ ἀπάτης γέμον φωράσαι οὓς πεποίηκε. Καὶ τοίνυν ἐπιρόδοξος ἀρχηρὸς τῆς αἰρέσεως, τῆς ὑπὸ τὸν ἀκῆς Ἐκκλησίας ἐκκήρυκτος γίνεται. ῥου μὲν ἐξάγεται τῶν πιστῶν· οὐ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκρίπτεται. Καὶ οὗτου τῆς Ἀντιόχου τοὺς οἰακας ἐγχε-

tantes, cum magna animorum lætitia ut cum gratiarum actione ad finem

fidem singularemque virtutem, ad dignitatem presbyterii evectus fuerat, cum eo in publico colloquio congressus, celeribus notariis, qui verba omnia chartis exciperent, dispositis, illum convicit: et tectum latentemque ejus sensum fraudulenta seductione plenum ita in lucem protulit, ut eum alii quoque manifesto deprehenderent. Itaque aliena opinari atque docere convictus, et ut hæresis dux et auctor, a catholica et universalilibrantissime supremam excipiebant sententiam: usque perquam decenter hymnos laudesque Deo

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

λεὺς Αὐρηλιανὸς περὶ τῆς συνόδου εἶπε· καὶ ὡς καθ' ἡμῶν κινεῖται οὗτος, ἀνωθεν ἐπισχεῖθη.

ιταινίων ὁ Παῦλος, καὶ ἔτι παρακαθῆς Ἐκκλησίας ἐπιστάσιον ἠβούλετο, νόθῳ δόξαν στέργειν αἰρούμενος, ἐπὶ νηκαῦτα τῆς ἀρχῆς τὴν ἡγεμονίαν θρασυτέρα τοῦ Παύλου ἀνέφερεν. Ὁ περὶ τοῦ πρακτείου διεῖληφεν· ἐκείθρονον ἐγχειρισθῆναι κελεύων, οἷς ἀνης ἐπίσκοποι ἐπιστέλλοντες εὐδοκῆ καὶ τῆ δαιμόνων θεραπεία κατάσχετος εἰ τῶς ἔκρινε τὸν τῆ τῶν ὁμοπίστων ἡφῶ τῆς ἐκείνων συμμορίας ἀποτμημὲν οὕτως ἐκείθεν οὐ μόνον παρὰ τῆς ἄλλὰ καὶ παρὰ τῆς κοσμικῆς αἰσχυρῶς καὶ τότε μὲν τοιοῦτος ἦν περὶ ἡμῶς χρόνῳ δὲ προκόπτων ἐν τῇ ἀρχῇ, ρρονεῖν παρὰ τινων ἀνεπίθετο. Καὶ τος διωγμὸν καθ' ἡμῶν ἐγείρειν ὑπηλόγος οὐκ ἐλάχιστος τοῦ διωγμοῦ ἀπανταχοῦ. Ἐπὶ δὲ μόλις εἶδῆς, παρασημειοῦσθαι τὰ κατὰ τῆς εὐσεγράμματα, θεία μετῆς δίκῃ, ἐξ αὐτῶν πονηροῦ ἤθρατῶς τὰς χεῖρας ἐπινούσῃ τε πᾶσιν, ὡς οὐκ ἂν ποτε τοῖς κινουμένοις ἐν βραστῶνῃ γένοιτο πράττάμενον ταῖς αὐτοῦ ἐκκλησιαῖς, εἰ μὴ α καὶ ἐπιστροφῆς· καθ' οὓς ἂν ἐκείνη μάζουσα, ἀρρήτων κρίσει συγχωρεῖν δ' ὁ Σαμοσατεὺς μετ' αἰσχύνῃς ἀπῆλταυτὸ συνδραμόντες ποιμένες, κοινὴν χαράζαντες, εἰς πρόσωπον τοῦ Ῥωῖπου Διονυσίου, καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας πανταχοῦ τῆς γῆς διαπέμπονται πρὸς συνόδου ἐκδιηγούμενοι· τὴν τε αὐτῶν τε τοῦ Παύλου δυστροπίαν, τὰς τε ἐπὶ κοινῷ, καὶ τοὺς ἐλέγχους· καὶ » καὶ τὴν ἀκόλαστον ἐκείνου διαταίν

lib. vii, cap. 30.

anus et ipse persecutionem contra molitur: « Primus hic apud Romanos iiti innexuit, gemmisque et omni auuod ad id tempus Romanis moribus fuit, usus est. » (Eutr.)
anus cum persecutionem adversus nonus a Nerone decerneret, fulmen

CAPUT XXIX.

B *Quæ imperator Aurelianus de suffragio et sententia synodali dixerit: et ut idem quoque contra Christianos persecutionem moliens, cælitus sit præpeditus.*

Sedenim cum Paulus contra niteretur, Ecclesiæque administrationem retinere conaretur, et in synodi decreto acquiescere nollet, audacia ejus ad Aurelianum tum imperantem 423 est delata. Is sanctissime de ea re constituit, eis scilicet episcopatum mandari jubens, quos Italici et Romani episcopi litteris suis comprobassent (1). Etiamsi enim dæmonum cultui deditus esset, tum tamen quod justnm esset judicavit, ut qui in fidei professione consentientibus responsaret, decretumque eorum contemneret, ab ilorum sodalitate et collegio reseicaretur. Ita Paulus ab Ecclesia, non tantum a sacra et ecclesiastica, verum etiam a profana et mundana potestate turpiter est pulsus. Aurelianus autem tum quidem tam æquum se erga nos præbuit. Procedente vero, una cum tempore, imperio ejus, ut alio in nos esset animo, a quibusdam persuadebatur: paulatimque ut et ipse persecutionem adversus Christianos moveret (2), incitabatur. Et jam non minimus rumor de ea passim increbescebat. Cumque vix tandem suadentibus cederet, et subscribere litteris eis, quæ contra veram pietatem editæ fuerant, deberet, derepente divina adfuit vindicta (3), quæ una cum ipso cubito improbi scribæ manus inhibuit, omnibus satis declarans, non semper eis qui in nos commoventur, facile esse adversus ecclesias ejus quod constituerint perficere: nisi illa arcano occultoque judicio, quo ei visum est tempore, explorationis, castigationis et conversionis nostræ gratia, id permiserit. Porro Samosateno ad eum modum rejecto, ecclesiarum pastores convenientes, ad Dionysium Romanum et Maximinum Alexandrinum episcopos communem conscripserunt epistolam, eamque ad omnia terræ loca miserunt: in qua plenissime synodi acta, videlicet eximium ante eum magno circumstantium pavore ruit. Ac non multo post inter Constantinopolim et Heracleam, Mnesthei notarii sui fraude, qui ad quosdam militares amicos ejus, nomina eorum adnotata pertulit, falso manum illius imitatus, perinde atque Aurelianus eos interficere constitisset, occisus est. (Eutrop. Fl. Vopiscus).

studiam suum, et Pauli morum improbitatem, A
disputationesque et confutationes publicas, atque
impuram impudicamque hominis vitam exposue-
runt. Unde pauca quædam huc afferre placuit.

424 CAPUT XXX.

*Epistola synodi Antiochenæ, immoderatam et luxu-
riosam Samosatensium vitam exponens.*

Et alia quidem prætermittam : quæ vero mores
ejus, veluti in columnam incisa, declarant, per-
curram. Ea sic habent : « Postquam a canone et
regula sinceræ doctrinæ digressus, ad illegitima
et adulterina dogmata descendit, nihil opus est
actiones ejus extra Ecclesiam recensere : neque,
cum prius pauper fuerit et mendicus, quippe
qui neque a parentibus patrimonium aliquod ac-
cepisset, neque arte aut studio quopiam quidquam
parasset, quod ad immensas opes per fraudes ini-
quissimas et sacrilegia pervenerit : neque etiam
quæ fratres excutiens exegerit, præmia ab eis
quos injuria affecit capiens, et mercede se eis
opem laturum pollicens, quos tamen ipsos fefellit :
frustraque uberes fructus percipiens, ex propen-
sione et promptitudine eorum qui negotiis impli-
citi eo nomine illi dederunt, ut molestia litium
defungerentur, proventum atque vectigal Dei cul-
tum esse ducens : neque ut ille superbierit, subla-
tusque fuerit mundanis dignitatibus, ducenarius (1)
potius quam episcopus vocari volens : neque ut
per forum superbe incesserit, simulque et epistolas
legerit et dictaverit, cum stallitio publicitus in-
grediens, magno numero his præcedentibus, illis
sequentibus : adeo ut, propter fastum et arrogan-
tiam cordis ejus, fides nostra gravem invidiam
odiumque permagnum subierit. Non etiam in eccle-
siasticis conventibus monstrosam ejus superbiam,
quam aucupatione famæ et gloriæ, et oculorum
præstigiis, lacorumque meditatione est molitus :
quibus rebus simpliciorum animas conterruit, et
consternatione implevit, tribunal quidem et thronum
altiorem sibi construens, non ut Christi disci-
pulus, secretum vero sicuti mundi principes et ha-
bens et nominans (2) : subindeque femur manu
pulsans, et suggestum pedibus quatiens. Quod si
qui hæc non laudarent, et quod in theatris fieri
solet, orariorum et fasciarum tenuium jactatione
et concussionem non applauderent, quive non accla-
marent, atque itidem ut qui circa ipsum stabant
factionis ejus exsilirent, ab eis sibi injuriam fieri
putabat. Sic enim et viri et mulieres concionantem
indecore admodum audiebant. 425 Atque in eos
qui, ut in domo Dei, statu corporis ad gravem de-
centemque habitum composito sederent, acerbius

(1) Ducenarius princeps officii fuit, vel apud
præfectum Augustalem, vel apud comitem Orientis,
vel etiam apud alios provinciarum præfectos,
ascitus ex schola agentium in rebus, qui adorata
clementia principali cum insignibus exhibat. Is sub
se habebat Cornicularium, Adjutorem, Commen-
tariensem, Ab actis, Numerarios, Exceptores, etc.

A τε και βιοτήν · ἐξ ἧς ὀλίγα παραβαίνει τῷ παρόντι
δίκαιον ἡγήματι.

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ἐπιστολὴ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, τὴν τοῦ
Σαμοσατέως διηγουμένην ἀκόλαστον διαίταν.

Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρήσω . ὅσα δ' ἂν τὸν ἐκείνου
ὡς ἐν στήθῃ βίον διαγορεύουσι, ἐπιδραμοῦμαι,
τοῦτον ὑφηγούμενα τὸν τρόπον · « Ὅπου γε ἀποστάς
τοῦ κανόνος, ἐπὶ κίβδηλα καὶ νόθα διδάγματα με-
τέληλυθεν, οὐδὲν δεῖ τοῦ ἔξω ὄντος τὰς πράξεις
κρίνειν · οὐδ' ὅτι πρότερον πένης ὢν καὶ πτωχός,
μήτ' ἐκ πατέρων παράλαβὼν μηδεμίαν εὐπορίαν,
μήτε ἐκ τέχνης ἢ τινος ἐπιτηδεύματος κτησάμενος,
νῦν εἰς ὑπερβάλλοντα πλοῦτον ἐλήλακεν ἐξ ἀνομίᾳ
καὶ ἱεροσυλιῶν · καὶ ὢν ἀκαιτεῖ καὶ διασειεῖ τοὺς
ἀδελφούς, καταδραβεύων τοὺς ἀδικουμένους, καὶ
ὑπισχνούμενος βοθηῆσειν μισθοῦ · ψευδόμενος δὲ
καὶ τούτους, καὶ μάτην καρπούμενος τὴν τῶν ἐν
πραγμασίᾳ ὄντων ἐτοιμότητα πρὸς τὸ δίδόναι, ὑπὲρ
ἀπαλλαγῆς τῶν ἐνοχλούντων, πορισμῶν ἡγοούμενος
τὴν θεοσέβειαν · καὶ οὕτε ὡς ὑψηλὰ φρονεῖ καὶ
ὑπερῆρται κοσμικὰ ἀξιώματα ὑποθνήσκων, καὶ
δουκινάριος μᾶλλον ἢ ἐπίσκοπος θέλων καλεῖσθαι,
καὶ σοβῶν κατὰ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐπιστολάς ἀσπι-
νώσκων καὶ ὑπαγορεύων ἅμα, βαδίζων δημοσίᾳ καὶ
δορυφορούμενος, τῶν μὲν προπορευομένων, τῶν δὲ
ἐφεπομένων πολλῶν τὸν ἀριθμὸν . ὡς καὶ τὴν κί-
στιν φθονεῖσθαι καὶ μισεῖσθαι διὰ τὸν ἔγκαν αὐτοῦ
καὶ τὴν ὑπερηφανίαν τῆς καρδίας · οὕτε τὴν ἐν ταῖς
ἐκκλησιαστικαῖς συνόδοις τερατείαν, ἣν μηχανᾶται
δοξοκοπῶν καὶ φαντασιοκοπῶν, καὶ τὰς τῶν ἀκα-
ραιοτέρων ψυχῶν τοῖς τοιοῦτοις ἐκπλήττων, βῆμα
μὲν καὶ θρόνον ὑψηλὸν ἑαυτῷ κατασκευασάμενος,
οὐχ ὡς Χριστοῦ μαθητῆς, σίκητον δὲ ὡσπερ εἰ
τοῦ κόσμου ἀρχόντες ἔχων τε καὶ ὀνομαζόμενος · καί
τε τῇ χειρὶ τὸν μηρὸν, καὶ τὸ βῆμα ἀράσσω τὰς
ποσὶ · καὶ τοῖς μὲν ἐπαινοῦσι μηδὲ ὡσπερ ἐν τῇ
θεάτρῳ κατὰ σείουσι ταῖς ὀθόναις, μηδὲ ἐκβοῶσι,
καὶ ἀναπηδῶσι κατὰ τὰ αὐτὰ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν σε-
σιώταις · ἀνδράσι τε καὶ γυναικίαις ἀκόσμως οὕτως
ἄκρωμένοις · τοῖς δ' οὖν ὡς ἐν οἴκῳ Θεοῦ σεμνῶς
προσώπως καὶ εὐτάκτως ἀκούουσιν ἐπιτημῶν καὶ
ἐνυβρίζων, καὶ εἰς τοὺς ἀπειθόντας ἐκ τοῦ βίου
τούτου παροινῶν ἐξηγητὰς τοῦ λόγου, φορτικῶς ἐν
τῷ κοινῷ, καὶ μεγαλορρημονῶν περὶ ἑαυτοῦ · καθά-
περ οὐκ ἐπίσκοπος, ἀλλὰ σοφιστῆς καὶ γῆρας · ψαλ-
μούς τε τοὺς μὲν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν
παύσας, ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν
συγγράμματα, εἰς ἑαυτὸν δὲ, ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ
τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμοῦ εἰν γυναικίαις

Scotus de insignibus magistratum. Ducenariorum
mentio fit in L. *Matriculam*, de agent. in reb. 12,
lib. Cod. Temporibus nostris, Ducenariis pares
esse videntur apud reges et principes, *Cancellarii*.

(2) Σίκητον. Unde secretarii, et a secretis di-
cuntur.

παρσκευάζων, ὡς καὶ ἀκούσας αὐ τὴν φρίξιν· οἷα καὶ τοὺς θωπεύοντας αὐτὸν ἐπισκόπους τῶν ὁμίρων ἀγρῶν τε καὶ κολωνῶν, καὶ πρεσβυτέρους, ἐν ταῖς πρὸς τὸν λαὸν ὁμιλίαις καθίησι διαλέγεσθαι. Τὸν μὲν γὰρ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ οὐ βούλεται συνομολογεῖν ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθῆναι· ἵνα τι προλαβόντες τῶν μελλόντων γραφήσισθαι θώμεν. Καὶ τοῦτο οὐ λόγῳ φιλῶ ρηθῆσεται· ἀλλ' ἐξ ὧν ἐπίψαμιν ὑπομνημάτων, δείκνυται πανταχόθεν. Οὐχ ἤκιστα δὲ που λέγει Ἰησοῦν Χριστὸν κατέβη· οἱ δὲ εἰς αὐτὸν ψάλλοντες καὶ ἐγκωμιάζοντες ἐν τῷ λαῷ ἀγγέλον τὸν ἀπεθῆ διδασκαλὸν αὐτῶν ἐξ οὐρανοῦ κατεληλυθῆναι λέγουσι. Καὶ ταῦτα οὐ κωλύει, ἀλλὰ καὶ λεγομένοις κέρειστον ὁ ὑπερόψανος. Τὰς δὲ συνεισάκτους αὐτοῦ γυναῖκας, ὡς Ἀντιοχείας ὀνομαζόμεναι, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· οἷς καὶ τοῦτο καὶ τὰ ἄλλα ἀμαρτήματα ἐπίστα ὄντα συγκρούεται, συνειθώς καὶ ἀλόγως ὅπως αὐτοῦ ὑπόχρεως ἔχη· περὶ ὧν λόγοις καὶ ἔργοις ἀδικεῖ, μὴ τολμῶντας κατηγορεῖν τῷ καθ' αὐτοὺς φόβῳ· ἀλλὰ καὶ πλουσίους ἀπέφηνεν· ἐφ' ἧς πρὸς τῶν τὰ τοιαῦτα ζηλούντων φιλεῖται καὶ θαυμάζεσθαι· τί αὐ ταῦτα γράφομεν; Ἐπιστάμεθα δὲ, ἀγαπητοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶ ἱερατῆος ἀπαν παρὰδειγμα εἶναι δὲ τῷ πλάθει πάντων κολωνῶν ἔργων. Καὶ οὐδὲ ἐκείνο ἀγροῦμεν· ὅσοι ὑπὸ τοῦ συνεισάγειν ἑαυτοῖς γυναῖκας ἐξέπεισον· οἱ δ' ὑπωπτιύθησαν. Ὡστε εἰ καὶ δεῖται τις αὐτῶ τὸ μηδὲν ἀσελγῆς ποιεῖν, ἀλλὰ γὰρ ὑπόκειται τῶν ἐκ τοῦ τοιοῦτου πράγματος φουμένων ἐχρῆν εὐλαβεσθῆναι, μὴ τινα σκανδαλίση, τούτῳ δὲ καὶ μιμνήσθαι προτρήσει. Πῶς γὰρ ἐπιπλήξωμεν ἢ νοουθετήσωμεν ἕτερον, μὴ σκληροκαρδίως ἐπιπλήξωμεν εἰς ταυτὸν γυναῖκα μὴ ὀλισηθῆ φυλακτιώμενον, ὡς γέγραπται ὅστις, μίση μὲν ἀπίστησεν ἤδη, δύο δὲ ἀμαρτωσύναις καὶ ὑπερηφανίαις τὴν ψῆψιν ἔχει μεθ' αὐτοῦ· κἄν ἀπὸν πον, συνεπιφύρει καὶ ταύτας, τρυφῶν καὶ ὑπερηφανιότατος; Ὡς ἔτι στανεζόμενοι μὲν καὶ ὀδύρομαι πάντες καθ' ἑαυτοὺς· οὕτω δὲ τὴν τυραννίδα καὶ δυναστείαν αὐτοῦ περιβήσονται, ὡστε κατηγορεῖν μὴ τολμήσῃ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς εἰρηκαμεν, εἴθνησιν αὐ τὴν τῶν ἀνδρῶν, τὸ γούν φρόνημα καθολικὸν ἔχοντα καὶ συγκαταριθμούμενος ἡμῖν· τὸν δὲ ἐξορχησόμενον τὸν μυστήριον καὶ ἐμπορεύσαντα τῇ μακρῇ αἰρέσει τοῦ Ἀρτιμά (τί γὰρ οὐ χρὴ μάλισ τὸν πατέρα αὐτοῦ δηλώσαι;) οὐδὲν δὲν ἠγούμεθα τούτων τούτῳ τοῖς λογισμοῖς ἀκαταίτη. Ἐῖτα ἐπὶ τῷ τῆς ἐπιστολῆς καὶ ταῦτ' ἐκλέγουσιν. « Ἡναγκάσθημεν οὖν ἀπειρασόμενον αὐτὸν τῷ Θεῷ, καὶ μὴ

A cum contumelia invehebatur. Doctores etiam et enarratores verbi, qui ex hac vita migrassent, petulanter proscindebat. Gravis et molestus in publico, et magna de seipso prædicans, non ut episcopus, sed sophista et impostor. Psalmis porro de Domino nostro Jesu abrogatis, tanquam recentibus, et a recentioribus compositis, in media ecclesia, magno die Paschæ de seipso mulierculas laudes cantare instiuebat, quas nemo sine horrore audiverit. Quemadmodum etiam, ut de se pro concione ad populum dicerent, ex finitimis agris et oppidis, per assentationem sibi adulantes episcopos et presbyteros summisit atque disposuit. Filium quidem Dei, non vult nobiscum profiteri, e cælo descendisse: ut aliquid earum rerum quæ postea scribentur, præoccupantes afferamus: idque non nudis a nobis dicitur verbis, sed ex commentariis, quos ad vos misimus, omnino probabitur. Non minus vero etiam alicubi dicit, Jesum Christum e terra ortum habuisse. Qui autem in populo psalmis et laudibus impium hunc hominem celebrant, angelum eum et magistrum ad se e cælo descendisse canunt. Et hæc ille superbissimus non prohibet, sed ea canentibus adest. Quid autem mulieres ejus subintroductas (3), ut Antiocheni nominant: quid ejus presbyteros et diaconos: quibus et hoc delictum, et alia immedicabilia peccata permittit, eaque cum illis celat. conscius sibi eorum, et simul illos de eis arguens, ut sibi obnoxios habeat, dicamus? Quibus in rebus, verbis simul et factis eis est injurius, quod accusare eum, sibi ipsis timentes, non audeant. Sed eos ille quoque colloquetur. Quapropter ab eis qui talia consecantur, amatur, et in admiratione habentur. Quid hæc, inquam, scribamus? Scimus autem, dilecti, episcopum et sacerdotalem ordinem omnem multitudini exemplo esse debere bonorum operum omnium. Ne illud quidem ignoramus, perquam multos, qui sibi mulieres subintroduxissent, graviter lapsos esse: multos in sædam suspicionem pervenisse. Atque ut concedamus, unum aliquem in tali re nihil turpe atque impudicum committere: suspicionem tamen, quæ ex ejusmodi convictu nascitur, vitare oportet (4), ne quem offendant, aut ad imitationem malæ consuetudinis incitent. 426 Quomodo namque alium objurgabit, vel instituet, ut videat ne frequenter cum muliere conveniens labatur, sicuti scriptum est, qui unam quidem jam repudiavit, duas autem ætate floren-

(3) Συνεισάκτους, hoc est, subintroductas, neque uxores, neque concubinæ, sed tertii cujusdam generis mulieres sunt, quas secum presbyteri, etc. non creandas sobolis, neque libidinis gratia, sed pietatis studio, aut certe pietatis prætextu fovebant. De quibus præclara exstat Chrysostomi homilia. Rufinus in canonibus Nicænæ synodi in *Eccles. hist. lib. x, cap. 6, extraneas mulieres* vertit. Sicuti etiam *extraneæ* dicuntur in *L. Eum. qui, C. de epise. et cler.* Vid. Gregorius Theologus ad virgines Deo dicatas, contra subintroductas.

(4) Cap. 3 Nicæni concilii: « Interdixit per omnia sancta synodus, non episcopo, non presbytero, non diacono, non subdiacono, non alicui omnino qui in clero est, licere subintroductam habere mulierem, nisi forte aut matrem, aut sororem, aut amitam, aut etiam eas idoneas personas quæ fugiant suspensiones. » (Distinct. 32.) » Nullus missam audiat presbyteri, quem scit concubinam indubitantes habere, aut subintroductam mulierem. » (Ibid.)

tes et forma præstantes apud se foveat, atque etiam, si quopiam eat, secum ducat, lascivians atque deliciis diffluens? Cujus rei gratia pii omnes secum graviter suspirant et lugent. Adeo autem impotentem ejus tyrannidem reformidarunt, ut nullus accusare eum auderet. Atque hæc quidem, sicuti diximus, quisquam emendaverit in viro qui catholicæ esset sententiæ, et ordini nostro connumeraretur. In eo vero qui tacenda enuntiaverit. mysteriumque prodiderit, et detestandam hæresim Artemonis (1) (cur enim tandem parentem ejus non ostendimus?) producendo jactarit, non oportet rationem talium delictorum requirere. » Deinde in fine epistolæ, epilogi loco, hæc adjiciunt: « Quapropter cum is tantopere Deo repugnaret, nec cedere vellet, ea nobis est imposita necessitas, ut, homine isto excommunicato, alium pro eo, non sine Dei, sicuti persuasum habemus, providentia, Ecclesiæ catholicæ præficeremus: beati Demetriani, qui Ecclesiam eam ante hunc præclare administravit, filium, Domnum, omnibus episcopalis donis ornatum. Hoc ideo vobis scripsimus, ut ad eum communionis litteras detis, et rursum ab eo accipialis. Samosatenus autem ad Artemonem epistolas scribat, et cum eo etiam, qui Artemonis sententiam probant, communicent. » Res Samosatani sic se habuerunt.

427 CAPUT XXXI.

De Manete hæresiarcha, a quo Manichæi cognomen acceperunt: et de hæresi ejus.

Nondum ea procella satis sedata fuerit, cum rursus alia, priore multo sævior, coorta irruit, ingentes fluctus secum trahens, atque acrius insultans. Is Manes (2) erat, mente prorsus captus et insaniens: qui pro depravatæ mentis perversitate, lingua etiam armata, verbis diabolicæ hæresis venenatis, se in multorum animos ad eorum perniciem insinuavit. Fuit autem Persa genere, jugumque servitutis longo traxit tempore. Ac cum derepente hæresus ex testamento hæreditatem adisset, non contentus fuit molliore et affluentiore, quæ ei præter spem obtigerat, vita: et gratiam eam largitori talium se habere sciens, instrumentum se, quantum esset, veritatis inimicis prædus, ad impias fabulas divertit. Et duo ingenita esse dixit, Deum et materiam: quorum illum lucem, hanc tenebras appellavit: et lucem quidem bonam, tenebras malas: utrumque autem arbores nominavit, congruentes ferentes fructus. Deum longe abesse a materia, et materiam rursus longius a Deo. Deum etiam orientalem, septentrionalem, et occidentalem obtinere plagam: materiam, australem. Et multis postea sæculis materiam seditionem movisse adversus fructus suos, commissoque prælio, hos quidem fugasse, illos autem fugisse: eamque contentionem et persecutionem usque ad lucem perve-

(1) Artemonis qui ab Eusebio Artemas dicitur, lib. vii, cap. 30, hæresim Samosatenus renovavit.

(2) « Manes, qui et Scythianus dictus est, Brachman fuit genere, et præceptorem habuit Buddam, antea Terebinthum nominatum. Buddas in Græcis disciplinis Empedoclis hæresim est secutus, qui duo principia inter se contraria esse dixit, Contentionem et Amicitiam. In Perside Buddas e virgine se genitum, et in montibus educatum mentitus est, quatuorque composuit libros, quibus nomina indidit, *Mysteriorum, Evangelii, Thesauri, Capitulorum*. A dæmone autem tortus interiit. Ejus libros cum

B

ΚΕΦΑΛ. ΔΑ'.

Περὶ Μάνεντος τοῦ αἰρεσιάρχου, ἀφ' οὗ καὶ οἱ Μανιχαῖοι τὴν ἐπωνυμίαν εἶχον· καὶ τῆς αἰρέσεως αὐτῶν.

Τοῦ δὲ κατ' αὐτὸν κλύδωνος οὕτω καλῶς ἀνυβρίσαντος, ἕτερος αὖθις ἐπίσειρσι πολλῶ τοῦ προτέρου τραχύτερος, ἔλκων μέγα κύμα καὶ σφοδρότερον ἐπαιγίζων. Μάνης οὗτος ἦν, ὁ τὰς φρένας μανεῖς· ὅς καὶ τῆ παρατροπῆ τοῦ λογισμοῦ τὴν γλῶσσαν καθοπλισθεὶς, τοῖς τῆς δαιμονιώδους αἰρέσεως ῥήμασιν, ἐπὶ λύμῃ τῶν πολλῶν εἰστροπῆται. Ηἰρήσης δὲ ὧν τὸ γένος, τὸν τῆς δουλείας ζυγὸν ἐπιπλείστον εἴλκυσε χρόνον· καὶ δὴ ποτε ἐξαπίνης κληρονομὸς τῆς δεσποίνης γενόμενος, οὐκ ἠγάπα κείνου τρυφῶν παρ' ἐλπίδα, τῷ χορηγῶ τῶν τοιούτων εἰσθῶς χάριν· ἀλλ' ὄργανον ἐντελὲς τοῦ τῆς ἀλαθείας ἰχθροῦ γεγεωῶς, εἰς δυσσεβῆ μυθολογίαν ἐτρέπεται. Καὶ δύο μὲν ἀγίννητα εἶλεν εἶναι, Θεὸν καὶ ὕλην· ὧν τὸ μὲν φῶς, τὴν δὲ ὕλην σκότος ἐκάλεσε. Καὶ τὸ μὲν φῶς ἀγαθόν, τὸ δὲ σκότος κακόν. Καὶ δίδωμι ἄμφω ὠνόμαζε, συμβαίνοντας βλαστᾶντα τῆς καρπούς. Πόρρωτέρω δ' εἶναι Θεὸν τῆς ὕλης, καὶ τὴν ὕλην αὖθις πόρρωτέρω Θεοῦ. Καὶ τὸν μὲν Θεὸν τὴν εἶσα μέρη εἶχεν, τὴν ἰσπέραν καὶ τὰ ἀρκῆτα, τὴν δὲ ὕλην τὰ νότια. Αἰῶσι δὲ πολλοῖς ὑστερον διαστασιάζουσι τὴν ὕλην πρὸς τοὺς ἑαυτῆς καρπούς. Καὶ συρράγέντος πολέμου, τοὺς μὲν διώκειν, τοὺς δὲ διώκεσθαι· καὶ ἄχρι τοῦ φωτός φθάσαι τὴν διώξιν. Καὶ ὁρμησαι τὴν ὕλην κατὰ τοῦ φωτός φησι μὲν τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ πυρός καὶ τοῦ ὕδατος· τὴν

D

reliqua hæreditate Urbicus, qui se Manetem postea nominavit, ab ea femina consecutus est, et pro suis venditavit: quæ femina Buddam foverat, et Urbicum septem annos natum ære et lib: a emit, libertateque deinde donatum hæredem instituerat. » (Suidas.) « Manetem hunc quidem etiam Manichæum dixerunt, unde Manichæi dicti, quod verbum Græcè quodammodo significat insaniam fundentes. M vero ipsi Manichæi nomen fugientes, Manichæi sese vocitarunt, quasi mana fundentes, ut verbi lenocinio rudiores ad se homines pertraherent. »

δ' ἀθρόαν στρατείαν ὀρρωδήσαντα τὸν Θεόν, μὴ ἔχειν ὁ τι χρῆσασθαι εἰς ἀμύνασιν. Ὁθεν μοῖραν ἀπάσαντα τοῦ φωτός, οἷόν τι δέλεο καταπέμψαι τῇ ὕλῃ. Τρωθείσα δ' ἐκείνη καὶ καταπιούσα ἐκίσσησεν. Ἀναγκαθέντα δὲ τὸν Θεόν, δημιουργῆσαι τὸν κόσμον ὥστε διαλύσαι αὐτῆς τὴν σύστασιν, καὶ εἰς εἰρήνην ἀγαγεῖν τὰ μαχόμενα· καὶ τὸ ἀνακραθῆν τῇ ὕλῃ φῶς κατὰ βραχὺ ἐλευθερώσαι. Τὸν δὲ ἀνθρώπου οὐχ ὑπὸ Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ὑλάρχου Στύκλα πλασθῆναι· καὶ τὴν Εὐαν ὡσαύτως, πλὴν ἀψυχον πλασθῆναι καὶ ἀκίνητον· τὸν δὲ Ἀδάμ θηριόμορφον· καὶ ἄλλα παρόμοια ληρῶν συντίθει. Τὸν δὲ ἔλιον καὶ τὴν σελήνην θεῖα ἐνόμιζε. Καὶ περὶ τούτων δὲ πολλὰ σιγῆς ἀξία πλείστα ἱερατεύετο. Τὸν δὲ διάβολον ποτὲ μὴν ὕλην, ποτὲ δὲ ἄρχοντα τῆς θλῆς ἐκάλει· τὸν δὲ γάμον τοῦ διαβόλου νομοθεσίαν ἔλεγε. Τὸν δὲ Κύριον οὔτε ψυχὴν ἀνειληφέναι, οὔτε σῶμά φησιν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπου φανῆναι μηδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα· φαντασία δὲ καὶ τὰ πάθη αὐτῷ γενέσθαι. Τὴν δ' ἀνάστασιν τῶν σωμάτων ὡς μῦθον ἀπωθεῖτο· οὐδὲν γὰρ τῆς ὕλης μῦθον ἀξίον σωτηρίας ἔλεγε. Ψυχῶν δὲ μετεσωματώσεις ἐδόξαζε, καὶ εἰς πτηνῶν καὶ κτηνῶν καὶ θηρίων σώματα. Ὅλα δὲ καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα ἐμψυχα εἶναι νομίζουσιν οἱ περὶ αὐτόν. Γοηταίαις δὲ διαφόροις χίχρηται, καὶ μυστήρια δυσασπῆ ἐκτελοῦσι. Διὸ καὶ δυσέκνιπτος ἢ ἐκείνων διδασκαλία, ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιφοδαῖς τὰς ψυχὰς καταδυσμούσα τῶν τελουμένων.

elementa omnia animata esse arbitrantur. Utuntur variis imposturis ac præstigiis, nefariaque et execranda peragunt mysteria (2). Quapropter doctrina eorum ineluibilis habetur: dæmonum incantationibus animas hominum, qui ea sunt initiali, obstrictas tenentibus.

ΚΕΦΑΛ. ΑΒ'.

Ὡς ὁ Μάνης τὴν δορὰν τοῦ σώματος ἀφαιρέσεις, κυσί παρεδόθη βροά.

Τρεῖς δ' ὁ Μάνης κησάμενος φοιτητὰς, Ἀδδαν καὶ Ἐωμᾶν καὶ Ἐρμᾶν, τὸν μὲν Ἀδδαν Σύροις ἀπίστιλι κήρυκα· Ἰνδοῖς δὲ τὸν Ἐωμᾶν. Ἐπὶ δ' ἐπαυθλον πολλὰ λέγοντες δευὰ παθεῖν, μηδενὸς ἀνεχόμενου τὸν Μάνητα διδάσκαλον δεξάσθαι, ἐτόλμησεν ὁ παμπήνηρος καὶ Χριστὸν ἐαυτὸν ὀνομάσαι, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἄλλον Παράκλητον ἀπεσταλθαι.

καὶ δυοκαίδεκα δὲ μαθητὰς ἐπαγόμενος, εἰς τὴν Μίσσην τῶν ποταμῶν ἀφίκετο, τὴν τῶν Περσῶν βασιλείαν διαδιδράσκων. Θεραπέειν γὰρ νεανειόμενος τῶν τοῦ βασιλέως παῖδα, μείζουσι κακοῖς περιέβαλεν.

Ὡς δ' ἐκείθεν οἷα προφανῆς ἀντίθεος ἐξηλάθη, καὶ αὐθις τὴν Περσίδα κατέλαβε, συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, τὴν Περσικὴν ὑφίσταται κόλασιν. Τῆς γὰρ δορᾶς γυμνωθεὶς, κυσιν ἐδόθη βροά. Τοιοῦτον τῷ δυσσεβῆι τὸ τέλος. Εἰ γὰρ τις τὸν φλήναρον ἐκείγου

(1) « Sic et Basilides ab abraxa Christum in phantasmate carnis missum esse blateravit. » (Fertull.) — Ita enim sibi hæretici monstrosa configunt vocabula.

(2) « Ἐναγείς καὶ νυκτερινὰς καὶ παρανόμους μίξεις, καὶ ἀρρητοποιίας· hoc est, *exsecrandos, nocturnos et illegitimos concubitus, et flagitia infanda.* » (Suidas.)

(3) « Persarum rex eum vivum excoriari jussit, ut filii sui necis auctorem. Ægrum namque illum,

PATR. OL. GR. CXLV.

nisse. Et materiam cum dæmonibus et igne et aqua impetum fecisse in lucem dicit: Deum autem tam repentina exercitus ejus impressione conterritum non habuisse, quo tantam vim vindicaret. **428** Itaque illum partem lucis arreptam, veluti quamdam inescationem, contra materiam misisse. Hanc vero vulneratam, parteque ea lucis absorpta gravidam esse factam. Qua re adactum Deum, mundum condidisse, ut concertationem talem solveret, et ad pacem, ea quæ inter se pugnarent, reduceret, lucemque materiæ mistam paulatim in libertatem redigeret. Hominem porro non a Deo, sed a principe materiæ Sencla fictum esse: et Evam similiter, sed inanimatam creatam, et immobilem: Adam vero forma feræ, aliaque hisce similia nugatus est. Solem et lunam divinum quiddam esse putavit, ac de eis multa silentio digna portentose confinxit. Diabolum nunc materiam, nunc materiæ principem vocavit. Conjugium diaboli legem et constitutionem esse dixit, Dominum autem neque animam neque corpus recepisse, sed hominem tantum visum esse, nihil humani habentem, asseveravit, perpressiones vero ei per speciem tantum et fucum accidisse (1). Resurrectionem corporum veluti fabulam repudiavit nullam enim materiæ particulam dignam salute judicavit. Animarum autem transitiones e corpore in corpus, et quidem etiam in volucrum et pecorum et ferarum corpora, docuit. Cujus sectatores etiam

C

429 CAPUT XXXII.

Ut Manes, detracta totius corporis pelle, canibus esca objectus sit.

Manes autem cum tres haberet sectatores, Ad-dam, Thomam et Herman, ex iis Addam ad Syros, ad Indos autem Thomam misit præcones. Qui reversi cum se dicerent multa dura passos esse, neque quemquam doctrinam ejus recipere voluisse, ausus est omnium hominum importunissimus, seipsum Christum nominare, et Spiritum sanctum aliumque Paracletum missum esse dicere. Et duodecim secum ducens discipulos, in Mesopotamiam pervenit, Persarumque regnum peragravit, ac temerario impotentique animo regis ibi filium se curaturum est pollicitus, sed ipsum majoribus oppressit malis. Posteaquam autem inde est, ut manifestus Dei contemptor, repulsus, cum eo rediisset, a rege comprehensus Persicum sustinuit supplicium (3). Detracta enim cute, ita nudus canibus

citra omnem omnium medicorum opem et operam se sanaturum curaturumque esse pollicitus est. Cum itaque medici, in quorum cura regius puer erat, dimissi fuissent, brevi ille mortuus est. Vetus Testamentum, perinde atque non boni Dei esset, Manes quoque reject; et Novum, tanquam boni approbavit. Christum autem opinionie tantum et phantasia apparuisse, omniaque per fucum gessisse, asseruit. (Idem Suidas.)

esca est objectus. Atque talem impius ille consecutus est finem. Quod si quis nugamenta ejus persequi velit, compluribus is opus habeat libris. Et falsa hæc et impia dogmata ex innumeris jam dudum extinctis hæresibus congegessit atque accumulavit, eaque ex Perside in orbem nostrum veluti quoddam mortiferum venenum evomuit. Tales doctrinas hominum animis versutissimus inspiravit serpens, talibusque antesignanis ordinumque ductoribus aciem contra veritatem struens usus est. Verum enimvero facile Dominus mendacium coarguit, et cohortem patronorum ejus, sicuti arane telam, solvit. Adversus hanc hæresim strenue libris compositis depugnarunt Titus Bostræ, et Diodorus metropolis Ciliciæ, episcopi. Scripsit etiam contra eam Georgius Laodicensis, vir qui hæresim quidem B Ariam defenderit, sed philosophicis disciplinis ab ineunte ætate apprime eruditus fuerit. Præterea Phoenix Eusebius. Hæc de hæresi Manentis (1), a quo multis adhuc nomen Manichæorum adhæret. Ego porro ad reliqua istius historiæ descendam. Imperatorum enim, magnarumque ecclesiarum antistitum successione recensitis, mox etiam quæ monumenta tum ecclesiastici 430 scriptores ediderint, et qui ex eis usque ad impiorum tyrannorum persecutionem ecclesiarumque oppugnationem vitam produxerint, exponam.

CAPUT XXXIII.

De successione Romanorum imperatorum.

Post Decium Gallus duobus imperavit annis. Ab hoc ad Valerianum et Galienum imperium pervenit. Valerianus autem bello contra Persas moto, cum ad Edessam exercitus ejus fame magis quam ferro occideretur, Persæ aciem contra eum struxerunt. Cujus ille gentis impetum quod se sustinere non posse vereretur, conflicturum se cum hostibus assilans, ad eos transfugit, pacem cum eis pacturus, exercitumque suum proditurus. Quod Romani quia animadverterunt, fuga sibi, non paucis amissis consuluerunt. Ibi ergo apud Barbaros et Saporem regem servitutem servit, et tandem jugulatus (2) imperium ad Galienum filium transmisit. Ii quindecim annos imperatores fuere, et Claudium successorem habuere. Et hic annum unum et menses decem rerum summa administrata (3), potestatem eam Aureliano reliquit. Cum autem is per insidias in novo quodam castello fraudulenter cæsus fuisset (4), imperiumque annos sex tenuisset, Tacitus ei successit, qui sex tantum menses in imperiali sublimitate transegit. Sub eo magnum illum Charitonem confessionem suam peregisse ferunt. Post Tacitum Florianus imperator factus, menses tres rem Ro-

(1) Μάνης, Manes, genitivum facit *Manentis*. Sed quia is prorsus insanit, affinitate vocis Nicephorus lusit; *μανείς* enim insanians, *μανέντος* genitivum habet: et *μανέντα*, *Manentem*, hoc est, *insanientem*, dixit.

(2) Alii historici non cæsum esse, sed in fœda

A λέγειν θαλάσσει, παμπολλῶν αὖ δεηθείη βιβλίων. Καὶ ταῦτα δὲ τὰ ψευδῆ τε καὶ ἄθρα δόγματα, ἐκ μυρίων τῶν πρόκαλοι ἀπεσθηκυῶν αἰρέσεων συμπεφυρμένως ἀθροίσας, ἐκ τῆς Περσῶν ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκουμένην ὡσπερ τινὰ θανατηφόρον ἰὸν ἐξήμισε. Τοιαῦτα ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ὁ καμπόνηρος ἐνήχησε δράκων· τοιοῦτος λοχαγοῖς καὶ ταξιάρχαις ἐχρήσατο κατὰ τῆς ἀληθείας παραταττόμενος. Ἄλλὰ ῥᾶστον ὁ Δεσπότης τὸ ψεύδος ἀπέληξε, καὶ τὴν συμμορίαν τῶν τούτου συνηγόρων ὡς ἰσθὴν ἀράχνης διέλυσε. Κατὰ δὲ ταύτης τῆς αἰρέσεως γενναίως παρετάξαντο λόγοις Τίτος τε καὶ Διόδωρος, ὁ μὲν τὴν Βωστρηνῶν, Διόδωρος δὲ τὴν Κιλικίαν ἰθύνας μητρόπολιν. Συνέγραψε δὲ καὶ Γεώργιος ὁ Λαοδικεύς, ἀνὴρ, τῆς μὲν αἰρέσεως προστατῶν Ἀριίου, τοῖς δὲ φιλοσόφοις μαθήμασιν ἐντραφεῖς· πρὸς δὲ τούτοις καὶ ὁ Φοῖνιξ Εὐσέβιος. Ἐν τούτοις μὲν καὶ τὰ κατὰ τὴν δυσσεβῆ τοῦ Μάνητος αἵρεσιν· ἄρ' οὐδὲ καὶ τὸ Μανιχαίων ὄνομα τοῖς πολλοῖς εἰσὶτι ἐπιπολάζει. Ἐγὼ δὲ ἐπὶ τὰ ἐξῆς τῆς ιστορίας προβήσομαι. Ἐπειπὼν γὰρ τὰς τῶν βασιλείων διαδοχάς, καὶ τὰς τῶν μεγάλων παροικιῶν τῶν ἱερῶν ἀμοιβάς, εἶτα καὶ ὅσοι θνητάδε ἄνδρες ἐκκλησιαστικοὶ διέπρεπον συγγραφεῖς· ἐπειτα καὶ ὅσοι τούτων ἄχρι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκίας ἐπὶ τῶν δυσσεβῶν τυράννων παρέμειναν, διηγήσομαι.

ΚΕΦΑΛ. ΑΓ'.

Περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐν Ῥώμῃ τὴν βασιλειῶν διεθύνοντων ἀρχῶν.

C Μετὰ Δέκιον οὐδὲ δύο ἔτη τοῖς περὶ Γάλλον ἐγμονεύσασιν, τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα πρὸς Οὐάλλερικόν καὶ Γαλιηνὸν μετέβαινε. Κατὰ Περσῶν δὲ κινούμενος Οὐάλλερικανός, ἐπεὶ ἐν Ἐδέσῃ γενόμενον τὸν στρατὸν λιμὸς τὸ πλεῖον ἢ ξίφος τοῦτον ἐθίριζεν, ἐπ' αὐτὸν συνίστατο. Τὴν δὲ τοῦ λαοῦ ἐκείνου ὑποπαύσας ὁρμὴν, συμπλέκισθαι Πέρσας σχηματισάμενος, αὐτόμολος ἐκείνοις προσούεται συνθήμνος καὶ τὸ πλῆθος προδοῦναι. Ὁ Ῥωμαῖοι αἰσθόμενοι, θάπτον ἔργον, οὐκ ὀλίγων ἀνηρημένων. Ἐκείσε γοῦν παρὰ βαρβάρους καὶ Σαπώριδε δουλείαν ὑπνεγκῶν, καὶ τελευταῖον σφαγεῖς, μόναρχον τὸν υἱὸν Γαλιηνὸν εἰδείκνυ. Οὗτοι δ' ἐν πενταεταῖα εἶσε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν διεθύνοντες. Κλαύδιον ἔσχον διάδοχον. Ὅς δὲ ἔτος ἐν καὶ μῆνας δέκα προσδιαρκείας, Αὐρηλιανῶ τοῦ κράτους τῆς ἀρχῆς μετεδίδου. Συσκευῆς δὲ κατ' αὐτοῦ γενομένης, καὶ ἐν καινῷ φρουρίῳ φόνος δολίῳ τὸ βίον ἐκμετρησαντος, ἐτελεύτα, ἐπὶ ἐξ ἔτη τῆ ἀρχῆς διαγεγονώς. Ἐπὶ δὲ τούτῳ Τάκιτος ἤρχεν, ἐξ μῆνας διαβιώσας· ἐπ' οὗ φασὶ καὶ τὸν μέγαν ὁμολογήσαι Χαρίτωνα· ὃν Φλωριανός, οὐδὲ τρεῖς μῆνας διεπυκῶς, διεδίχτο. Καὶ ἄμφω δὲ οὗτοι μαχαίρας ἔργον γενοῦσα

servitute consensisse Valerianum scribunt.

(3) Post Fl. Claudii mortem, Quentilius frater ejus a militibus imperator lectus, et 17 imperii die jugulatus est. (Eutrop.)

(4) Castellum nomen est Cænophurium.

σιν. Ἐπὶ δὲ Πρόβον ἡ βασιλεία μετεκυβέσθη. Τέσσαρας γοῦν μῆνας καὶ οὗτος πέντε σὺν ἔτεσι διανύσας, ἀναίρειται μὲν ἐν Σερμίῳ· Κάρω δὲ καὶ τοῖς ἐκείνου παῖσι, Καρίῳ καὶ Νουμεριανῷ, τὸ κράτος παρέπιπτε. Καὶ τούτων δὲ οὐδ' ὅλοις τρισὶ διαγενομένων ἑνιαυτοῖς, μέττει τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐπὶ Διοκλητιανῷ. Τῷ δὲ τοῦ Κάρου υἱῷ Νουμεριανῷ, Ἀντιοχείᾳ προσβάλλοντι τῇ πρὸς Ὀρόντην, λόγος αὐτὸν καὶ ἐπὶ τῶν τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαν ἰθεὺς ἠρημένον δὲ καὶ τοῖς ἐκείνων μυστηρίοις ἀδελῶς παρακύπτει, τὸν τῆς πόλεως ἐπίσκοπον Βαβύλαν, ἐπέχειν εἰς πρόσωπον ἀντιβαίνοντα γενναίωτερον· οὐκ ἔξόν εἶναι φάσκοντα τοῖς ἐκ τῶν εἰδωλικῶν θυσῶν λύθροις μεμιασμένον, τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον εὐέλασσιν ἀθρόον, καὶ τὰ θεῖα μυστήρια βεβήλοις ὄμμασι καταθρεῖν. Ἐφ' οἷς ἀγανακτήσαντα Νουμεριανόν, κολάσαι τούτου βατάνοις καὶ ἀποκτεῖναι. Ὁ μὲν οὖν Κάρος, σκηπτῷ τῇ ἐκείνου σκηνῇ ἑσκήψαντος, σὺν αὐτῇ καταφλέγεται. Νουμεριανὸς δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πενθεροῦ ἀναίρειται. Ἀλλὰ καὶ Καρίνος αἰσχροῦς τῇ ἀρχῇ κεκρημένος παρὰ τοῦ λαοῦ σφάττεται. Οὕτω δὲ τούτων γεγεννημένων, Διοκλητιανὸς τὸ γένος Δαλμάτης ὢν, συγκλήτου τε βουλῆς ἐκ πολλοῦ μετασχὼν καὶ ὑπατείας τῆς πρώτης ἡξιωμένος, καὶ ἔργα δὲ χειρὸς πλείστα ἐπιδειξάμενος, ἐν τε πολέμοις καὶ βουλαῖς ἀριστος εἶναι κρινόμενος, βασιλεὺς Ῥωμαίων παντὶ ἐκρίνιστο τῷ στρατῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΔΔ'.

Ὅσοι τῶν μεγίστων πόλεων τὴν ποιμαντικὴν ἐκληροῦντο, καὶ ἄχρι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν πολιορκίας διεμείναν.

Ἐπεὶ δὲ τὴν κοσμικὴν ἀρχὴν ὡς ἐνὸν διελάβομεν, φέρε καὶ τῶν ἐπὶ τούτοις τὰς ἱεράς ἡνίας ἐγκεχειρισμένων τῶν μεγίστων παροικιῶν τὰς κλήσεις διαληφόμεθα. Ἐν μὲν οὖν Ῥώμῃ μετὰ τὸν πολὺν Κορνῆλιον, τὸν Ναυάτον ἱκανῶς στηλιτεύσαντα, ἔτεσι τρισὶν ἡγησάμενον, Λούκιος τὴν ἐπισκοπὴν διεδέχθη· ἄς οὐδ' ὅλοις μῆσιν ὄκτώ παραμείνας, τῇ λειτουργίᾳ, Στεφάνῳ τελειῶν καταλείπει τὸν κληρον. Καὶ οὗτος δ' ἐπὶ δυοσίν ἔτεσιν ἱερατεύσας, Ξύστον ἔσχε διάδοχον. Οὗτοι μὲν ἐπὶ Οὐαλλεριανῷ. Ἐπὶ δὲ Γαλιηνοῦ, Ξύστου ἔτεσι δέκα πρὸς τῷ ἐνὶ διακονησάμενον, Διονύσιος τὸν θρόνον ἀλάμβανε τῆς ἐπισκοπῆς. Ἐτεσι δ' ἑνεία κληρωσάμενον καὶ τούτων τὴν λειτουργίαν, Φηλιξ ἐπὶ τῶν ἱερῶν οἰάκων ἀνήγετο. Καὶ τούτου δ' ἐπὶ ἑνεία ἑνιαυτοῖς τῆς Ἐκκλησίας προστάντα, Εὐμυχιανὸς διεδέχθη. Οὐδ' ὅλοις δὲ μῆσιν ὄκτώ οὗτος διαγεγόμενος, Γαίῳ μετεδίδου τῆς ἱερατείας τὸν κληρον. Καὶ τούτῳ δὲ πεντακαίδεκα ἔτη ἱερουργήσαντι, Μαρκελλῖνος ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίστατο· ὃν καὶ ὁ διωγμὸς τῶν ἐκκλησιῶν κατεδίηρι. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου Διονύσιον τὸν πολὺν, ἔτεσιν ἑπτακαίδεκα τῇ ἐπισκοπῇ μετὰ Πρακλᾶν διαμείναντα, δωδεκάτῳ τῆς Γαλιηνοῦ ἀρχῆς

(1) Sic Vopisc., Oros. ; sed Eutropius Tacitum intra ducentesimum imperii diem, apud Tarsum febre interiisse : Florianum incisus a semetipso venis obiisse, dicit.

manam administravit. Utrique ii ferro trucidati sunt (1), et cæde eorum imperium ad Probum translatum est. Hic annis sex et mensibus quatuor eo potitus, atque in Sirmio occisus, Caro ejusdemque filius Carino et Numeriano potestatem summam reliquit. Sed et ii non totis tribus annis imperium tenuerunt, et ab iis rerum summa ad Diocletianum pervenit. Enimvero cum Cari filius Numerianus 431 Antiochiam, quæ ad Orontem est, venisset, in ecclesiam Christianorum ingressus esse dicitur : et cum ibi libere quasi per transennam inspicere arcana eorum mysteria vellet, Babylas episcopus magno animo in faciem ei consistens, id prohibuit, non licere dicens, eum cruore ex idolorum sacrificiis pollutum, in domum Dei tam præcipitanter ingredi, et divina mysteria contaminatis oculis spectare. Qua re Numerianus offensus, exercuciatum illum necavit. Et Carus quidem, cum tentorium ejus fulmine ictum esset, una cum eo conflavit : Numerianus autem a socero ipse suo (2) interemptus est. Carinus etiam, quod turpiter se in imperio gereret, a populo est cæsus (3). His ita sublatis, Diocletianus, genere Dalmata, jamdudum senator, et primo consulatu gesto clarus, quique plurima manu egregia fecerat facinora, et bello strenuus, et consilio promptus, ab exercitu imperator Romanorum est renuntiatus.

CAPUT XXXIV.

Qui maximis quibusque urbibus episcopi præfuerint, et usque ad ecclesiarum oppugnationem manserint.

Hæc de mundano imperio. Nunc etiam nomina eorum qui maximas quasque ecclesias sacra administratione gubernarunt, recenseamus. Et Romæ quidem post Cornelium, qui Novatum proscripsit etsuis scriptis confutavit, ac tribus annis Ecclesiam rexit, Lucius episcopus creatus est. Lucius, non integris octo mensibus ministerio ecclesiastico obito, sortem locumque suum Stephano reliquit. Et hic duobus annis episcopatu gesto, Xystum habuit successorem. Atque ii sub Valeriano fuere. Galieno autem imperante, Xystus episcopale munus undecim annis tenuit : sique Dionysius successit, qui episcopatu annis octo est functus. Felix autem successor ejus, 432 annis quinque Ecclesiam Romanæ præfuit, eamque Eutychiano gubernandam reliquit. Is vix octo mensibus episcopali munere functus, Caium successorem habuit. Et hic annis quindecim sacram potestatem tenuit, et Marcellino eam reliquit, in quem ecclesiarum persecutio incidit. Alexandriæ porro, Dionysio illi magno, qui post Heraclam decem et septem annis Ecclesiam gubernavit, duodecimo Galieni anno, Maximinus (4) successit. Post hunc, cum decem et octo

(2) Apro scilicet.

(3) Tribuni ejus dextra, cujus conjugem polluebat. (Eutrop.)

(4) Alii Maximum vocant.

annos ecclesiae praefuisset, Theonas eam regendam suscepit. Hic decem et novem annis episcopus fuit, et Petrum successorem habuit. Qui quidem duodecim annis optime munere suo est functus. Nam tribus, ante persecutionem, faciliorem, reliquis autem duriores vitam per gravia certamina exegit, communem ecclesiarum utilitatem quam maxime procurans. Et nono tandem persecutionis anno capite plexus, magnifice martyrii coronam est consecutus. Verum in Ecclesia Antiochena, episcopatu gerendo, Fabio Demetrianus, atque huic Paulus Samosatenus successit. Post eum loco suo pulsum, Domnus Demetriani filius ministerio eo est functus. Hic Timaeum, atque is rursus Cyrillum, Cyrillus Tyrannum successorem habuit; quo tempore maximus ille adversus ecclesias exortus est motus. Hierosolymis autem in Ecclesia sacram functionem post Hymenaeum Zabdas (1) obiit: qui quidem post annos plures, somno eo qui justos decet obdormivit, et Ecclesiae clavum gubernandum ad Hermonem (2) transmisit: atque hic ecclesiam eam, vita in annos multos producta, egregie apostolicam fidem tutatus, usque ad persecutionem administravit. Hi sunt qui usque ad maximam illam Diocletiani et Maximiani persecutionem, primi nominis ecclesias ordine per successiones gubernarunt.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν μεγάλων πόλεων ἄχρι καὶ τοῦ μεγίστου διωγμοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καθ' εἰρὸν τὴν ἱερωσύνην ἦσαν κατέγοντες.

433 CAPUT XXXV.

De aliis ejus ætatis ecclesiasticis viris eloquentia et doctrina præstantibus.

Cum vero in aliis quoque parocciis sapientes et magnanimi viri fuerint, de eis etiam quam fieri potest brevissime dicamus. Ac de Gregorio illo miraculis claro, et de Athenodoro, ejus fratre; præterea de Firmiliano, qui Cappadocum Ecclesiis præfuit, atque etiam de Theotecto, Cæsareæ Palæstinæ episcopo, quæ opus fuit, antea retulimus. Dorotheus autem eo tempore Antiochiæ, Tyranno (3) ibi episcopatum gerente, presbyter, in omni genere artium liberalium apprime eruditus, floruit. Qui adeo studiosus pietatis fuit, ut divinorum Litterarum gratia Hebraicam linguam egregie perdidicerit. Fuit is natura ex ipsa nativitate eunuchus. Quam ob rem illum etiam imperator, ut novum et insolitum quiddam habentem, in suam familiam ascivit, et honorem ei detulit, ut Tyri uingendæ purpuræ præesset. Docuit autem populum res sacras pro concione, ejusque auditorem se fuisse dicit Eusebius Pamphili. Alexandria vero clarus fuit et celebris Pierus presbyter dignitate, et cum divitiarum contemptu, philosophiæque et Græcarum disciplinarum scientia, tum sacrarum Litterarum studio et peritia, publicisque Scripturæ enarrationibus et disputationibus admirationem

(1) Alii Labdas.

(2) Alii Thermonem legunt.

Αἱ Μαξιμιανὸς κατέστη διάδοχος· ὃν μετὰ τὴν Διο-
νουσίου τελευταίην ὀκτωκαίδεκα ἔτη ἱερασαμένον,
Θεωνὰς τὸν τῆς διακονίας ἐκείνου ἐκληροῦτο βρα-
βύων. Καὶ τοῦτον δ' αὖ ἑννεακαίδεκα ἔτεσιν ἐξυπηρο-
τησάμενον, τῶν ἐπ' Ἀλεξανδρείας Πέτρος τὴν ἐπι-
σκοπὴν ἀνελάμβανεν, ἀρίστως διαπρέψας τῇ λα-
τουργίᾳ ἐφ' ὅλοις ὄκτωκαίδεκα τοῖς ἐνιαυτοῖς· πρὶ
τοῦ διωγμοῦ χρόνοις ἐν τρισὶ τῆς λειτουργίας τὸ δὲ
τῆς ζωῆς λείπον ἀγῶσιν ἀσκήσεως ἐμίξουσιν ἐπιή-
δου, τῆς κοινῆς λυσιτελείας τῶν ἐκκλησιῶν ὡς πλε-
στον ἐπιμελούμενος. Ἐν δ' ἐνάτῳ τοῦ διωγμοῦ κα-
ρῶ ξίφει τῆς κεφαλῆν ἐκτεμήθει, τῷ τοῦ μαρτυρίου
στεφάνῳ λαμπρῶς κατεστέφθη. Τῆς δ' Ἀντιόχειας,
μετὰ Φάβιον Δημητριανὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡγήσατο.
ὃν Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς διεδέξατο. Εἰς τὴν ἐκείων
ἐξελθόντα, Δόμνος ὁ τοῦ Δημητριανοῦ παῖς τὴν
B λειτουργίαν ἐλάμβανε. Τὸν δὲ δὴ Δόμνον τοῦτον Τι-
μαῖος διεδέξατο. Μετὰ δὲ τοῦτον Κύριλλος τοὺς ἱε-
ροὺς τῆς Ἀντιοχείας διεχειρίζετο οἵακας. Κυρῖλλον
καὶ τὴν ἐπισκοπὴν μετὰ ταῦτα Τύραννος ἐκληροῦτο·
καθ' ὃν ὁ πολὺς τῶν ἐκκλησιῶν διωγμὸς ἀνεβρίπιστο.
Τῆς δ' ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας ὁ μετὰ Ὑμέναιον
Ζαβδάς τὴν ἱερωσύνην οἰκίειζον ἦν. Τούτου δ' ἐπὶ
χρόνοις τισὶ τὸν πρέποντα δικαίους ὕπνον ἀνακατα-
μένου, Ἑρμών ἐπιπλείστον τῇ τῆς ἱερωσύνης λα-
τουργίᾳ παραμεμηνῶς, ἄχρι δὲ καὶ τοῦ διωγμοῦ
τὸν ἀποστολικὸν ἐκείσε ὄρον εὐγενῶς διατήρησεν.

Οὗτοι μὲν οὖν ἐπὶ τῶν μεγάλων πόλεων ἄχρι καὶ τοῦ μεγίστου διωγμοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ καθ' εἰρὸν τὴν ἱερωσύνην ἦσαν κατέγοντες.

C

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Περὶ ἄλλων τῆνικαδὲ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν
ἐν λόγοις καὶ διδασκαλίαις διαπρεψάντων.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐν ἄλλαις τῶν παροικιῶν οἷα ἦσαν
ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ σοφοὶ διεγέγοντο, ἅμα καὶ
περὶ τούτων ὡς ἐνὸν ἐπιδραμοῦμαι τῷ λόγῳ. Ἐπὶ
μὲν Γρηγορίου τοῦ περιβοήτου ἐν θαύμασι, καὶ
Ἀθηνόδωρου τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ Φερμιλιανοῦ τοῦ τῆς
Καππαδοκῶν προσδρυσάντος, εἴτι δὲ καὶ Θεοπίστη
τοῦ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ Καισάρειας διεθύνοντος,
φθάνομεν τὰ δέοντα περὶ αὐτῶν εἰρηκότας ἀντι-
θεοῦ δὲ ἐπὶ τῆς Ἀντιόχειας, Τύραννου τὴν ἐπισκο-
πὴν κληροῦμένου, ἀνὴρ παντοίων λόγων καὶ παιδείας
ἐλευθερίου εἰς κόρον μετεσχηκῶς, καὶ προσδρα-
μοῦ ἡξιωμένος, τῆνικαυτὰ διέπρεπε. Φιλικῆς δ'
ἐς τοσοῦτον ἦν ὁ ἀνὴρ, ὡς καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν γλῶσ-
σαν τῆς περὶ τὰ θεῖα σπουδῆς εἵνεκα εἰς ἄκρον
ἀσκήσας, καὶ μετ' ἐπιστήμης ἀκριβοῦς ἐντυγχάνει
αὐτῇ. Εὐνούχος δ' ἦν τὴν φύσιν δὲ αὐτῆς δεκά γεν-
νήσεως· καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεῖα ὡς τι ζῆλον
αὐτὸν εἰσώκισσασθαι, καὶ τιμὴν αὐτῷ παρασχέειν,
τὴν ἐν Τύρῳ βαφὴν ἀλουργὸν δέπειν· ὅς ἐπ' ἐκ-
κλησίας τὸν θεῖον λόγον τῷ πλήθει διωμιλλεῖτο· ὡς
φῆσιν αὐτὸς, ἀκουστὴν γενέσθαι τὸν Παναγιῶτον Εὐ-
σέβιον. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀλεξάνδρου Πιέριος ἐπίστατος
ἦν, πρεσβύτερος μὲν τὴν ἀξίαν, ἀκτῆσι δὲ βίον
καὶ τῇ καθ' Ἑλλήνας παιδείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ διδο-

(3) Euseb. lib. vii, cap. 32 Cyrillo.

κιμασμένος· ταῖς γε μὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδαῖς, καὶ αὐταῖς ἐν κοινῷ διαλέξει καὶ ἐξηγήσειν, ὑπερφυῶς θαυμαζόμενος· Θωμᾶ δὲ τῆ ἐπισκοπῆ διαπρέποντος Ἀλεξάνδρου, κατὰ ταυτὸν Πιερῶ ἐν καθέδρᾳ πρεσβυτέρων καὶ Ἀχιλλᾶς γνωριζόμενος ἦν, τὴν τῆς διδασκαλίας ἔχων ἐπιτροπὴν τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, φιλοσοφίας ἠκριβωμένης τὸ ἔργον, καὶ τῆς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείας τὸ γνήσιον, ἐναργέστατα ἐπιδεδειγμένος. Μελίτιος δὲ ἐν τοῖς κατὰ Πόντον ἰγνωρίζετο μέρεσιν· ὃν οἱ τῆς Ἑλλήνων σοφίας ἀντιποιούμενοι τὸ μέλι τῆς Ἀττικῆς ἐκάλουν αὐτόν. Τοσοῦτον δὲ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν ἀναγκαῖον, ὡς εἴ τις τῶν ἐν λόγοις τελεώτατον διαγράφειν ἐζήτει, ἐκείνον ἰδὼν ἀρκεσθῆναι· ῥητορικῆ μὲν γὰρ ἢ φύσει αὐτῷ· ὥστ' εἰ κατὰ τοῦτο θαυμάζομεν, τὸ προσῆκον οὐκ ἔν εἴπομεν. Τῆς γε μὴν ἄλλης αὐτοῦ πολυκαιρίας καὶ φιλομαθείας οὐδ' ἐνοησαί τι πλέον ἐκείνου γένοιτο. Τὸν γὰρ ἐφ' ἐκάστη ἐπιστήμῃ τελεώτατον ἐκείνῳ συμμίζαντα, εἰποῖς ἂν μόνην εἰληφῆναι πείραν, οὐ τὸ κράτος ἔχειν νεώμοστο πρότερον. Τὰ δὲ τῆς ἀρετῆς οὐ μόνον ἦσαν ἐπάμιλλα, ἀλλὰ εἰ μὴδὲν ἐκείνῳ προσῆν, ἀρκεῖν ἐντεῦθεν μὴδενὸς τῶν περὶ ταῦτ' εὐδοκίμων κατ' οὐδὲν ὅσον γε πρὸς θεῶν λείπεσθαι. Ὅν δὴτα τοῖς τοῦ διωγμοῦ καιροῖς τῆς Παλαιστίνης μέρεσι διατρίβοντα ἔτη παραμείναι ἑπτὰ λόγος ἔχει.

certabant, verum etiam si nihil prorsus doctrinarum habuissent, hæc satis illi fuissent. Adeo in eis ad summam laudem et gloriam nihil fecerat reliqui. Hic in ipsa gravi persecutione, septem annos in Palæstinæ partibus mansisse dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ'.

Περὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ ἱερατικῶς ἠγησαμένων, ἐπὶ σοφίᾳ διαβοήτων ἀνδρῶν.

Τῆς δ' ἐν Λαοδικείᾳ παροικίας, μετὰ Σωκράτην Εὐσείδιος τὸ ἱερασθαι λαχὼν, καθαρῶς. Τῆς γὰρ Ἀλεξάνδρου ὀρήσας (αἰτία δ' ἦν Πάυλος ὁ ἐκ Σαμοσάτων ἐξεταζόμενος), τῆ Συρίᾳ προσβάλλει. Πρὸς δὲ τῶν ἐκείσε περὶ τὰ θεῖα ἱερατικῶν οἰκᾶδε ἀναστροφήν· εἴρηται, ἀκροθινῶν τι τῷ τανικᾶδε χρόνῳ τῆς περὶ Θεὸν πίστεως γνωριζόμενος. Τοῦτον δὲ Ἀνατόλιος, διεδίδετο, ἀρθὸς ἀρίστου διάδοχος, τὴν Ἀλεξάνδρειαν μὲν καὶ οὕτως αὐχῶν πατρίδα, τὰ πρῶτα δ' ἐν τῇ ἔξω σορίᾳ καὶ καθ' ἡμᾶς, καὶ τῶν λίαν ἐπιστήμων ἀπάσαις ψήφοις κεκληρωμένος ἄτε δὴ εἰς ἄκρον, ὅση περὶ γεωμετρίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλογίαν, καὶ ἀστρονομίαν, διαλεκτικὴν τε καὶ φυσικὴν καὶ θεολογικὴν φιλοσοφίαν, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν ῥητορίᾳ μαθημάτων ἱλασας. Οὐδενὶ γὰρ τὸ ἴσον ἔχειν παρήκεν αὐτῷ· ὃν λόγος ἔχει καὶ τῆς κατ' Ἀριστοτέλην διατριβῆς πρῶτον ἀξιοθνήτα συστήσασθαι τὴν σχολὴν. Ἔργα μὲν οὖν ἀρίστα τοῦτον διαπράξασθαι κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐν τῇ τοῦ Βρουχίου πολιτοκίᾳ ἰσθόρηται. Καὶ περὶ τῆς ἰσημερίας τοῦ Ἡάσχα ἀκριβεστάτους ὁρους ὑπέδειξε· καὶ εἰσαγωγῆς δὲ ἀριθμητικῆς ἐν δέκα συγγραμμάσι καταλείπει, καὶ ἄλλα πλείστα, ἰνδείξειν οὐκ ἐλαχίστην τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς αὐτοῦ παριστάνοντα.

(1) Euseb. ut supra, πυρουχίον, publicæ annonæ et tritici quod πρὸς Græcæ dicitur, recepta-

A omnium meritis. Episcopatum ibi tum administravit Theonas. Et una cum Pierio Achilles quoque in presbyterorum cathedra laudem magnam est consecutus, sacrarum Scripturarum doctrinæ præpositus : qua provincia recte obeunda multum ei profuit philosophiæ studium, quæ sincera Evangelii dogmata et instituta clarissime in apertum protulit. In Ponti autem regionibus Melitius magni nominis fuit : quem, qui Græcam consecantur sapientiam, mel Atticæ cognominarunt. De eo illud nobis necessario dicendum est, ut si quis in omnibus præclaris studiis perfectissimum aliquem hominem describere velit, ei tanquam absolutum exemplar Melitius sufficiat. Ars enim oratoria nativa in eo est visa. Ac si eum eo tantum nomine admireremur, minus ei quam meritis sit, tribueremus.

434 In aliis autem omnis generis studiis atque doctrinis amplius quidquam, quam ille assecutus sit, nemini in mentem venire potest. Quod si enim in disciplina quaque absolutissimus quisquam cum illo de ea verba contulisset, in ea sola eum eruditum atque exercitatum fuisse dixisset ; et rursus de alia arte si quis cum eo egisset, in ea quoque eum longius excellere, præ eo studio in quo prius primas habere visus esset, judicasset. Virtutes porro non solum cum tam varia eruditione in eo

perro non solum cum tam varia eruditione in eo

C

CAPUT XXXVI.

De Laodicensibus episcopis, sapientia illustribus viris.

Laodicensis Ecclesiæ sacrum munus gessit post Socratem Eusebius. Is, Alexandria profectus, propter Paulum Samosatenum, in quem tum inquirebatur, in Syriam venit. Unde ab iis qui ibi divinarum rerum studiosi erant, in patriam redire est impeditus : quod maximum religionis atque in Deum fidei præsidium et columen illis temporibus censeretur. Ejus deinde locum Anatolius obtinuit, optimi decessoris bonus successor. Huic Alexandria patria fuit. Præcipua certe laus ei in profana simul et sacra philosophia, omnibus omnium præclarorum virorum calculis est tributa : ut ei, qui ad summam peritiam geometriæ, proportionis numerorum, astronomiæ, dialecticæ, physicæ, ipsiusque adeo theologicæ sapientiæ, artiumque dicendi omnium pervenerit, neminemque sibi parem esse passus sit. Quem fama etiam est dignum esse judicatum, qui primus Aristotelicam institueret scholam. Multaque is Alexandriæ Bruchii (1) obsidionis tempore in civili dissensione et famis discrimine, propter annonæ angustiam, optime fecisse civibusque consuluisset traditur. Et rationes finesque certos, Pascha æquinoctiali tempore celebrandum esse ostendit : Arithmeticas Institutiones de-

culum atque granarium. Refertur hoc ad Euseb. lib. vii, cap. 32.

cem libellis composuit, aliaque plurimalitterarum monumenta, quæ eximii ejus in honestis et liberalibus artibus studii satis magno sunt documento. Primus ei Cæsareæ Palæstinæ episcopus Theotecnus manum injecit, episcopumque creavit, **435** Ecclesiæ suæ successorem eum designans atque destinans. Sed ambo non ita diu Ecclesiæ ei præfuerunt. Nam cum et hunc synodus contra Paulum coacta evocasset, et ipse per Laodiceam iter faceret, nuperque admodum ibi pietatis nomen referens episcopus Eusebius e vita migrasset, a fratribus detentus, ecclesiæ ei est præfectus. Anatolio huic, cum post annos complures decessisset, postremus ibi fidelium episcopus, ante persecutionis tempora, suffectus est Stephanus: satis ille quidem profanis artibus instructus, sed non itidem ut decessores ejus, in divinis Litteris institutus. Declaravit id persecutionis tempus, quod virum hunc meticulousum, ad simulationemque et dissimulationem compositum, alienum esse etiam a philosophia indicavit. Quod si talis ille fuit, nonne existimandum fuit ecclesiæ quoque ejus postea a recta fidei professione decessuram? Sedenim, Deo opitulante, se illa erexit atque confirmavit. Theodotus namque post illum episcopale munus sortitus, nomini suo factis ipsis respondit: et operibus qualem esse oporteat episcopum ostendit, animabus simul et corporibus recte curandis nemini secundus, humanitateque singulari, si quisquam alius, et ipse præditus. Sic ille affectionum accommodatione et condolentia, studium officiumque pastorale temperavit: atque utilitatem eorum qui se consulere, in hac vel in illa meditatione diligenter et fideliter procuravit.

CAPUT XXXVII.

De episcopis Cæsareæ Palæstinæ, et de Eusebio Pamphili.

In Ecclesia Cæsariensi Palæstinæ post Theotecnum, Agapius magnopere est laudatus: quem bonum fidelemque episcopum fuisse, doctrina simul et vita ipsa declaravit. Recte enim pieque populo suo præiit, et munifica liberalitate manu benigne egentibus facultates suas impertiit. Eodem tempore, eruditione juxta et vitæ instituto philosophum Christianum, et presbyteri dignitate auctum, divinum Pamphilum floruisse scimus. Cujus vitam et actiones omnes, celebrem etiam quam ibi instituit profanæ divinæque philosophiæ scholam, **436** præterea constantem in variis persecutionibus confessionem, et certamina egregiumque pro Christi nomine martyrium, Eusebius sororis ejus filius, eidemque adeo charus ut ab eo cognomen acceperit, copiose peculiari scripto est prosecutus: ad quem eos qui accuratius hæc cognoscere voluerint, rejicio. Eusebius iste, disciplinis omnibus perceptis, sacrarum maxime Litterarum, in quibus conquiret, scientia enituit: et ad Constantii usque tempora vixit. Et cum Christianæ professionis studiosissimus esset, egregiamque pro Christi honore simulationem spiraret, quindecim tomis evangelicam Præparationem,

A Χείρας δὲ τούτῳ πρῶτος ὁ τῆς Παλαιστίνων Καισαρείας Θεότεκνος ἐπιβαλὼν, καθίστα ἐπίσκοπον, διὰδοχὸν τῆς κατ' αὐτὸν παροικίας προνομώμενος· καὶ ἀμφὼ τοίνυν ἐπ' ὀλίγον τῆς ἐκείσε δῆτ' Ἐκκλησίας προίστησαν. Τῆς δὲ κατὰ Παῦλον συνόδου καὶ τούτου καλούσης, ἐπεὶ ὀδοιπορῶν διὰ τῆς Λαοδικείων παρῆει, ἄρτι τοῦ τῆς εὐσεβείας φερωνύμου μεταβιμένου τὸ ζῆν, πρὸς τῶν ἐκείσε βιασθεὶς ἀδελφῶν, τῆς Ἐκκλησίας προίστη. Ἄλλὰ καὶ τούτου δῆ τοῦ Ἀνατολίου μετὰ χρόνους ἱκανοὺς τὸ βιοῦν μεταλλάξαντος, τελευταῖος τῶν ἐκείσε πιστῶν πρὸ τοῦ διωγμοῦ καθίσταται Στέφανος, καὶ οὗτος ἀρκούντως μὲν λόγου καὶ παιδείας τῆς ἐξω μετεληφώς, οὐκ ἔστιν ἐπίσης καὶ παιδείας τὴν θείαν λατρείαν ἔχων τοῖς εἰρημένοις· ἐλεγχοῦ γὰρ αὐτῷ κατέστη ὁ τοῦ διωγμοῦ

B καιρός· μάλιστα γὰρ δειλίας καὶ εἰρωνείας ἀνάπλεων, καὶ φιλοσοφίας ὡς πορρωτάτω τούτου ἀπέδειξεν. Εἰ δ' ἐκεῖνος τοιοῦτος, οὐχὶ καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸναντικτὸν, μεταχωρεῖν ἐμελλε; Θεοῦ δὲ χεῖρα ὑπερτιθέντος, ἀνίστατό τε καὶ ἀνδρῶν ὄντο. Θεόδοτος γὰρ μετ' ἐκείνου τὸν θρόνον διαδεξάμενος, τὴν λε κλησὶν ἐπαληθεύουσαν ἔσχε· καὶ πράγμασιν αὐτοῖς ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον ἔδειξε. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τὴν θεραπείαν, οὐδενὸς ἐφέροτο δεύτερα· φιλόανθρωπος δ' εἶπερ τις ὢν, συμπαιδείαν τὴν σπουδὴν ἐμίγνυ, τὴν ὠφέλειαν τῶν προσιόντων, ὅποτιραν βούλει, σὺν ἐπισημῇ πραγματευόμενος.

C

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΖ'.

Περὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης ἀρχιερέων· καὶ περὶ Εὐσεβίου τοῦ Παμφίλου.

Τῆς δὲ κατὰ Παλαιστίνην Καισαρείας μετὰ Θεότεκνον Ἀγάπιος ἐκαρτέτετο· ὃν σπουδαῖον μὲν εἶναι ἢ τε πράξις καὶ ὁ λόγος ἐγνώρισεν· γνησίως τε προίστασθαι τοῦ λαοῦ, καὶ θαψιλίᾳ χειρὸς τοῖς δεομένοις τὸ προσῆκον ἐπαρδόντα. Ἐφ' οὗ λόγῳ καὶ φιλοσόφῳ βίῳ διαζῶντα, καὶ τοῦ αὐτοῦ πρὸς εὐσεβείαν ἠξιώμενον, τὸν θεῖον Πάμφιγον ἐγνωμεν· οὗ τὸν βίον καὶ τὰ καθ' ἕκαστον αὐτῷ πεπραγμένα, εἶτι δὲ καὶ περὶ ἧς συνίστήσατο ἐκείσε λόγων θείων καὶ φιλοσόφων διατριβῆ, πρὸς δῆ τούτοις καὶ τὴν ὑπὲρ εὐσεβείας τούτου ἐν διαφόροις διωγμοῖς ὁμολογίαν, τοὺς τε ἀγῶνας αὐτοῦ, καὶ τὸ τελευταῖον ὡς τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεδήσατο στέφανον, Εὐσεβίος ὁ τούτου ἀδελφίδου, καὶ τοσοῦτον ἐκείνου φιλούμενον ὡς καὶ τὴν ἐκείνου κλησὶν ἐπίθετον σχεῖν, εἰς λεπτόν ἐν ἰδίῳ συντάγματι περιέλαβε· καὶ τοῖς ἀκριβῶς βουλευμένοις τὰ ἐκείνου εἰδέναι, αὐτῷ παραπέμπομεν. Ὅς δῆτα Εὐσεβίος διὰ πάντων ἐλθὼν, μάλιστα τῇ περὶ τὰ θεία σπουδῇ ἐνακμάζει· ἄχρι δὲ καὶ Κωνσταντίου τὸν τῆς ζωῆς παρείλκυσε χρόνον. Χριστιανὸς δὲ τὰ μάλιστα ὢν, καὶ πολὺν τὸν ζῆλον ὑπὲρ Χριστοῦ πνέων, ἐν δεκαπέντε τόμοις τὴν εὐαγγελικὴν συγγραφὴν Προπαρασκευῆν· καὶ ἐν δέκα πάλιν τὴν εὐαγγελικὴν Ἀπόδειξιν. Καὶ πρῶτος οὗτος τῇ μετὰ χεῖρας ὑποθέσει

ἐπέβαλεν, Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν πρῶτος ὀνομάσας τὴν βιβλίον. Δέκα δ' ἐν τομοῖς καὶ τοῦτο τὸ σύνταγμα περικλείεται. Καὶ ἄλλη δὲ αὐτοῦ βιβλίος ἐμφέρεται, ἣν Κανόνα ἐπέγραψε, τὰς τῶν χρόνων ἀκριβομένη γραφάς. Καὶ εἰς τὸν βίον δὲ Κωνσταντίνου, πέντε λόγους ἐξέδωκε· καὶ ἕτερον δὲ πρὸς αὐτὸν, ὃν Τριακονταετηρικὸν ἐπιγράφει. Καὶ Στεφάνῳ περὶ τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις ἀπορουμενῶν ἕτερον ἀνατίθησι. Καὶ ἄλλα διάφορα συγγραμματα καταλείπει, πολλὰ δὲ ὄνησιν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἰσφέροντα. Πλὴν τοιοῦτος ὢν, ἐν πολλοῖς φαίνεται τὰ Ἀρείου πρεσβύτων, αἵτε δὴ κτίσμα τὸν Υἱὸν, ἐξ ὧν συναγεῖν ἔστι, καλῶν· καὶ Σωκράτης ὁ ἐκ Ναυαίου τὰ ἐκκλησιαστικά καὶ αὐτὸς συντάττων, ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν τόμων ἐνστασιν οὐκ ἐλαχίστην πεποιθῆται, ὀρθὰ φρονεῖν ἀναπειθῶν τὸν ἄνδρα, καὶ συκοφαντίαν ὑφίστασθαι γενναίως διατεινόμενος, ῥήσεις τε τινὰς ἐκείνου τῇ ἀπολογία καταστρωννύς, τὸ ἀναμφίβολον δὴθεν ἔχούσας· καὶ τῷ τῇ πρώτῃ συνόδῳ παρῆναι· καὶ σύμψηφον καθιστάναι τοῖς τὸ ὁμοούσιον μάλα πρεσβεύσασιν. Ἐγὼ δ' εἰ μὴ ἀγράφως τὴν ὀρθὴν ἡσπάσατο δόξαν, συντίθεμαι· εἰ δ' ἐξ ὧν ἐκείνου ἀνέγνων, πολλοῦ δέω ὑγιαίνουσιν καὶ ἀκίβδηλον τὴν ἐκείνου γνώμην περὶ τὴν πίστιν ὑπολαβεῖν. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦτου ἐναυθά μοι κείσθω. Περιέχει δὲ καὶ ἡ παρούσα ἕκτη μοι τῶν ἱστοριῶν χρόνον ἑτῶν τριάκοντα καὶ δύο, ἀρξαμένη μὲν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους Οὐαλλεριανοῦ, καταλήξασα δὲ ἄχρι τῆς ἀρχῆς Διοκλητιανοῦ· ὀπνηνία κόσμου μὲν ἔτος ρψς', ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γεννήσεως διακοσιόστον καὶ ἐνενηκοστὸν ἐπεραίνετο.

duorum tempus : 437 qui initium sumpsit a primo Valeriani anno, finem autem accipit, ineunte Diocletiani imperio : a mundo condito quinquies millesimo septingentesimo nonagesimo quinto (1), a divina autem Domini nostri Jesu Christi nativitate ducesimo nouagesimo anno (2).

(1) Secundum neotericos chronologos, 4265.

(2) ΔΙ. 287.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ

ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ Ζ΄.

NICEPHORI CALLISTI

XANTHOPULI

ECCLESIASTICÆ HISTORIÆ

TOMUS VII

ΚΕΦΑΛ. Α΄.

D

CAPUT I.

Περιοχὴ τῶν μελλόντων ῥηθῆσθαι.

440 *Expositio dicendorum.*

Ῥᾶστη μὲν οὖν μέχρι τοῦδε καὶ διὰ λείας τῆς ὁδοῦ φερομένη ἡ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἱστορίας ὑπόθεσις

Facilis hucusque nobis fuit labor, leuque et plana via sacra decurrit historia. Quamvis enim

antea quoque graviter adversus nos malignus spiraverit spiritus, simplex tamen et uniformis ea fuit calamitas. Deinceps vero horret progredi stylus. Interrumpitur namque, et quodammodo ingenti et violento variarum cladium impetu inhibetur : atque ei inundatione sanguinis martyrum, pelagi prorsus instar fluentis, cursum tenere non permittitur. Sed enim qui semel operi huic manus admoverimus, procedendum nobis est necessario. Itaque qui, ut potuimus, priora exposuimus, in hoc libro etiam res sub Diocletiano, eisque quos ille sibi in imperio adoptione ascivit, gestas persequemur. Sub iis enim maxima omnium persecutio est excitata. Et non ita multis, quæ certis in locis accidere calamitates, attingemus. Quasdam etiam singillatim memorabimus. Tum autem, quomodo tyranni sævissimi, qui supra modum crudelitate in nos exercuerunt, ad palinodiam et tyrannidis suæ recantationem sint redacti, postremoque interneeptione interierint. Præterea, ut maximus ille Constantinus, Deo annuente, salutari instructus armatura, invictæque crucis signo armatus, regiones et terras omnes a prædonibus repurgarit 441 tyrannis, superstitionemque Græcorum nefandam extirparit, et res nostras oppido quam inclinatatas, ruinamque jam minantes, auxiliari adhibita manu restituerit, atque in perpetuum divini numinis nutu permansuras confirmarit, referemus. Et res sic habet.

CAPUT II.

Ut res Christianorum, quæ antea pulchre steterant, intestina dissensione atque contentione a divina visitatione exciderint. Quæ quidem ad tempus permissione divina sic accidere.

Erat aliquando tempus, cum Christiana professio pulchre staret, gloriaque sua et libertate clara haberetur : Græcis juxta et Barbaris, quod divini verbi prædicatio ubique terrarum vigeret, grata et accepta. Hujus rei certa documenta sunt, cum magnorum principum erga homines nostros egregia benevolentia et humanitas, ac gentes quædam, quarum provinciæ Christianis administrandæ datæ sunt : tum imperatores ipsi Romani, et maximi quique magistratus, qui res aulicas et domesticas suas nostris curandas commiserunt. Eos quippe propter egregiam spectatamque fidem præesse aliis, atque honore dignitateque præcellere oportere judicant. Satis id declaravit Dorotheus ille, qui neminem honore ex magistratibus et præfectis omnibus, propter bonæ mentis integritatem et fidem habuit parem : et præclarus Gorgonius, atque alii eis pares : qui etiam ad supremum honorem sunt assumpti, propter fidei sinceritatem. Ac per ejusmodi viros in locis passim quibusque Ecclesiarum antistitibus non parum accidit opis et consolationis. Ostendunt id quoque plurimorum millium hominum in oratoriis domibus cætus et convivens habitus : quæ oratoria, cum propter angustiam, confluentem tantam multitudinem non caperent, cernere erat, ex parvis initiis et fundamentis, in

ἦν, δεινὸν μὲν κἀν τοῖς ἀνωθεν πνέοντος τοῦ πονηροῦ καθ' ἡμῶν πνεύματος, πλὴν ἀπλῶς καὶ μονοειδῶς· οὐν δὲ τοῖς ἐξῆς ὀκνεῖ προβαίνειν· ἀναστομύεται δ' οἷον καὶ ὡσπερ ἀναχαιτίζεται, τῇ πολλῇ μὲν καὶ βιαίᾳ φορᾷ τοῦ πολυπλόκου κακοῦ, καὶ τοῖς τῶν μαρτύρων δ' οὐχ ἤττον αἵμασι κατὰ θαλάσσας ἀτεχνῶς ῥέουσιν, ἐπικλυζομένη, καὶ τοῦ πρόσω βαίνειν ἀπειργομένη. Λέγειν δ' ἀνάγκη καθάπερ χεῖρα τῷ ἔργῳ ἐπιβαλοντι. Καὶ τοίνυν τὰ προλαβόντα ὡς ἐνὸν διαλθόντες, ἐν τῷ παρόντι τὰ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν εἰσποιηθέντων ἐπέλωμεν. Ἐφ' ὧν καὶ ὁ μέγιστος ἀνεκινήθη τῶν διωγμῶν. Μετρίως δὲ καὶ τῶν κατὰ τόπους δεινῶν ἐραψόμεθα· καὶ μνήμην δὲ ἰδίως τινῶν ὁ λόγος ἡμῖν διαλήψεται· ὅπως τε τοῖς τὰ ἡμῶν τυραννήσασιν παλινοδῆσαν ἄθειν ἐγένετο· τὸν τε τρόπον τῆς αὐτῶν ὑστάτης παρωλεθρίας· ἔτι δὲ καὶ ὡς ὁ πολὺς καὶ μέγιστος Κωνσταντῖνος, θείῳ νεύματι τῷ σωτηριῶδει ὄπλῳ καθοπλισθεὶς τῷ ἀνικητῷ σταυρῷ, τὴν τε χώραν ἄπασαν τῶν τυράννων ἐκαθαίρει ληστῶν, καὶ τὴν τῶν Ἑλλήνων ἀπελευθεύει θρησκείαν· τὰ τε ἡμέτερα, εἰς γόνυ κλίνοντα καὶ καταπεσεῖν ἐπειγόμενα, ἀποχρῶσαν παρασχῶν χεῖρα, ἀνθρώποις τε, καὶ εἰσασι ἐν βεβαίῳ ἰστάνει τῆς θείας ἡγουμένης ῥοπῆς, στερρῶς παρειακίαν. Ἔχει δὲ οὕτως.

C

ΚΕΦΑΛΑΪ. Β.

Ὅπως τὰ ἡμέτερα πρότερον καλῶς ἔχοντα, τῇ πρὸς ἄλλ' ἄλους ἐριδί καὶ φιλονεικίᾳ ἄμοισα τῆς θείας ἐπισκοπῆς ἐγένοντο οἰκονομικῶς πρὸς καιρὸν.

Ἦν ὅτε τὰ ἡμέτερα εἶχε καλῶς, δόξη καὶ παρρησία ἐνσεμνυόμενα, τοῦ θείου λόγου ἀπανταχοῦ τῆς γῆς διωκτος, Ἑλλῆσι τε καὶ βαρβάρους παραδόξως εἰσδεχόμενα καὶ τιμώμενα. Καὶ οὐκ ἀγινῆ τεκμήρια ἦσαν ἢ τε τῶν κρατούντων δεξιῶσι, καὶ ἔθνη τινὰ, ὧν τὴν ἡγεμονίαν ἡμῖν ἐνεχείριζον, τὰ τε βασιλεία, καὶ ὅσοι ἐπὶ τῶν ἀρχῶν ἦσαν, τὰ κατ' οἴκους τοῖς ἡμετέροις ἐπιτρέποντες. οὐς θεὰ τὴν τῆς πίστεως περιφάνειαν ἐξόχους τε καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ὑπερέχειν ἔκρινον δεῖν. Ἐδειξε τοῦτο Δωρόθεος ἐκεῖνος, ὁ μηδὲν τὸ ἴσον ἰάσας ἔχειν αὐτῷ τῆς τιμῆς τοῖς ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἡγεμόσιν εὐνοίας χάριν καὶ πίστεως· ὁ τε περιδότης Γοργόνιος, καὶ ἄλλοι ἐπίσης αὐτοῖς ἔχοντες, καὶ τῆς ἀνωτάτω ἡξιωμένοι τιμῆς διὰ τὸ τῆς πίστεως γνήσιον. Δε' οὐς καὶ οἱ κατὰ χώρας τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνες οὐκ ἐλαχίστης θεραπείας ἡξίωοντο. Πρὸς δὲ τούτοις ἐναργῶς εἰδείκνυ καὶ ἡ μυριάκτρος ἐκείνη τῶν προσευκτηρίων οἴκων συναγωγῇ· ὧν στενωχωρουμένων διὰ τὸ πλῆθος, εὐρείας ἦν ἐξ αὐτῶν ἰδεῖν κρηπίδων, εἰς πλάτους ἅμα καὶ μέγεθος κατὰ πάσας χώρας ἐκκλησίας ἀγειρομένης· ἃ δὲ καὶ τῷ χρόνῳ προσήκοντι εἰς ἀξίωσιν καὶ αὐτὰ ἐπεδίδοντο, οὐθενὸς τολμῶντος εἰργεῖν, καὶ φθόνῳ βασκαίνοντι ἀφανίζειν, τῆς θείας καὶ οὐρανοῦ χειρὸς φρουρούσης, καὶ τῶν ἐπιβουλῶν ἀπὸ τιθείσης αὐτά. Ἐπεὶ δὲ τῷ πολλῷ τῆς ἐλευθε-

ρικας ἐπὶ τὸ χαυνόν τε καὶ κωθρόν τὰ καθ' ἡμᾶς με-
τεκλήτετο. ἡμῶν αὐτῶν κατ' ἀλλήλων τοῖς θρόνοις
ὀκλιζομένους, καὶ θροναὶ τοῖς λόγοις προσχωόμενοι,
ἀγνῶς οὕτως ἐστασιαζόμεν, ὑπόκρισις δὲ τις καὶ
εἰρωνεία εἰς ὅσον ἦν ἐγγυροῦν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰς-
σφάρα, καὶ ἡ κακία ἐπὶ μείζον προύχωρει, τὸ
μὲν θεῖον ὄμμα, ὡσπερ εἶθος αὐτῷ πεφαισμένως τε
ἡμῶν ἤκτετο, καὶ μετρίως τὰ τῆς ἡμετέρας ἐποι-
εῖτο ἐπισκοπῆς. Καὶ πρῶτα μὲν τὰ θεῖα ἐκχώρει
ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς στρατείαις ἡμῶν ἀδελφῶν ὡς δὲ
καὶ ἐπὶ πόρρω ἡμῶν αἰσθησῶς, καὶ οὐχ ὅπως
ὠρώσασθαι τῆν καθ' ἡμῶν ὄργην ἐσκοποῦμεν ἰου-
νατίον δ' ἄπαν καὶ κακίας ἄλλας προσεκρίθειμεν ὡ-
σπερ εἰ μὴδ' ἦν ὁ ἐπισκοπῶν καὶ πρὸς λόγους
ἐκαστα διευθύνων ὅτι τε δοκοῦντες ἐν ἡμῖν τῆς θρη-
σκίας στειρόματα, καὶ ποιμαντικῶς ἐξηγούμενοι, B
τοὺς θεῖους θεσμούς παρασάμενοι, φιλονεικεῖν
ἤρουντο, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐναφλεγόμενοι, ἐξ ἐρι-
δος εἰς ἔριον τὸ καθ' ἀλλήλων μίσος ἐπὶ μέγιστον
κῦξασαν, τὸ φιλαρχεῖν διεκδικούντες τυραννικώτε-
ρον ἢ τινικαῦτα τὰ τῆς Γραφῆς ἐκείνα ἦν ὄραν ἢ
Ἐγνώφωσαν ἐν ὄργῃ αὐτοῦ Κύριος τῆν θυγα-
τέρα Σιών καὶ κατέρριψεν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν
τῆν δόξαν τοῦ Ἰσραήλ. Καθεῖλε πάντας τοὺς
φραγμοὺς αὐτοῦ, καὶ κατέστρεψε τῆν διαθή-
κην τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ ἐδεβήλωσεν εἰς
γῆν, διὰ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν καθαιρίσεως, τὸ ἀγία-
σμα αὐτοῦ, καὶ ὅσα ἐξῆς. Νῶν γὰρ ἐξ αὐτῶν ἀνασπῶ-
μενοι τῶν κρηπίδων εἰς ἴδιον καταρράσσοντο ὅτι τε
ἱερὰ γράμματα ἐπὶ μίσος ἀγορᾶς προκείμενα, πυρὸς ἦν
δαπάνη ὅτι τε προύχοντες ἐν ἡμῖν, ὡς κακίαις διε-
διδράσκοντες, φυγῆ τῆν σωτηρίαν ἐπραγματεύοντο. C
Ἄλλοι δὲ καὶ ζωηρούμενοι, αἰσχρόν τε καὶ γινῶν
ἦσαν τοῖς ἡμῶν ἐπηρεασταῖς ὅτι καὶ κατ' ἄλλων
δῆτα προφήτην, Ἐξεχούθη ἐξουδένωσις ἐκ' ἀρχ-
οντας καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἄβύτῳ καὶ
οὐχ ὁδῶ. Ἀλλὰ τὸ μὲν τοιαῦτα ἱστορεῖ οὐχ ἡμῖν
πλὴν ὅσον ἐνδείξασθαι τῆς θεῖας κρίσεως, καὶ δι-
καιώσασθαι κατὰ λόγον προηγμένην ἐπ' ἅπαντι.
Ἀλλὰ τοῦτων τίνος ἀπέμενοι, ἐπὶ τοῖς ἱεροῦς ἱωμεν
τῶν μαρτύρων ἀθλοῦς ἐν ἐπιτόμῳ τὰ καθ' αὐτοὺς
διερχόμενοι. Πρῶτον οὖν ὅπως εἶχε τὰ τῆς ἀρχῆς
διηγησάμεναι.

saluti suæ consuluerunt. Alii porro in fuga excepti, ludibrium fuere eorum qui nobis insultant. Cum etiam, juxta alium prophetam, *effusus est contemptus in principes, et errare fecit eos in invio, et non via*. Verum hæc persequi oratione nostrum non est, præterquam ut divinum judicium indicemus. eique justitiæ laudem tribuamus, quod videlicet certa et æqua ratione procedit in omnes. Sed his a nunc omissis, ad sacra martyrum certamina, breviter ea exposituri, procedemus. Primum autem quomodo se Romani imperii res habuerint, dicemus.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ὡς Διοκλητιανὸς Μαξιμιανὸν τὸν Ερκοῦλλιον
συνάρχειν εἶλετο καὶ ὡς τὸν καθ' ἡμῶν
ἐκίνησε διωγμὸν.

Διοκλητιανός, ὡσπερ εἶρηται, τὴν βασιλείαν πα-
ραλαβὼν, ἐπὶ κατὰ Χριστοῦ μάχην κινεῖν τῶν πῶ-
ποτε μνημονομένων χαλεπωτάτην ἐπέθετο, τὴν
τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων γενναίαν ἐνστάσιν εἰδὼς καὶ
ἐπιτεκμηράξεν ἑπὶ πρὸς τοιοῦτους καὶ τοσοῦτους

A augusta, amplitudine et magnitudine admiranda, in locis omnibus excitari atque construi templa. Quæ ipsa temporis processu deinde incrementa quoque ampliora cepere, cum qui ea ædificari atque augeri prohiberet, aut per fascinantem invidiam aboleret, nemo esset. Sicea cœlestis manus custodivit, atque extra insidiarum omnium aleam posita esse voluit. Posteaquam autem per multam libertatem nostram, in mollitiem et languorem professionem fidei convertimus, atque invidia stimu-
lati, armari ipsi contra nos cœpimus, orationibus-
que et scriptis pro hastis et spiculis usi, turpiter fœdas seditiones excitavimus: 442 proindeque simulatio quædam et dissimulatio quam potuit maxime in Ecclesiam involavit, et malitia vires majores accepit, oculus Dei more suo benigne nos castigando visitavit, et paterne coercuit. Ac primum quidem ærumnæ a fratribus castra et militiam sectantibus inceperunt. A quarum sensu cum adhuc longius abessemus, tantum abest ut de placanda justa Dei in nos ira cogitarem, ut etiam insuper omne genus malitiæ et peccatorum aliorum, ad pristina delicta accumularem: periunde atque non esset qui hæc consideraret atque specularetur, quive rationem istorum omnium flagitaret. Cæterum qui sibi religionis nostræ columnæ esse videbantur, et munus pastorale gerebant, divinis sanctionibus et legibus abjectis, ad contentionis studium prolapsi, et vehementius inter se ardore quodam concitati, dissidium ex dissidio severe, ac mutua odia magis ac magis adauxere, ambitionem et cupiditatem dominandi vindicantes, et tyrannorum more contentiose ad se pertrahentes. Tum scilicet evenire ea, quæ Scriptura refert, vidimus: *Obscuravit in ira sua Dominus filiam Sion, et disjecit e cælo in terram gloriam Israel. Destruxit omnes umbras ejus, et evertit fœdus servi sui. Et profanando prostravit in terram,* per ecclesiarum vastationem, *sanctificationem ejus,* et quæ sequuntur. Templa namque, ex ipsis revulsa fundamentis, solo æquata sunt, et sacrosancta scripta in medio foro conflagrarunt. Qui vero honore inter nos excellebant, hinc et inde cursitantes, fuga

D

443 CAPUT III.

Ut Diocletianus Maximianum Herculium socium
sibi imperii allegerit, et ut is persecutionem contra nos instituerit.

Diocletianus, ut dictum est, imperio accepto, cum contra Christum quantum antea nunquam fuisset, bellum movere constituisset, martyrum Christi magnitudinem animi, robur, et fortitudinem satis perspectam habens, quod cum tam

eximiis bellatoribus sibi certamen fore videret, in primis curandum sibi putavit, ut seipsum confirmaret, atque ita demum confidentius prælium iniret: homine pari secum ingenio et crudelitate Maximiano (1) Herculio reperto, eum sibi ut æqua potestate imperium administraret, ascivit. Quo tam eximio tyrannorum pari, aocommodato sibi prorsus et proprio, maxime usus fidei nostræ hostis, tanquam volucris supra eam quæ sub cælo est terram volitavit, omnes in potestatem suam redigere, et Christi nomen ex ipsis, quod dicitur, fundamentis eruere satagens. Atque equidem primum non uno statim impetu persecutionem contra nos, sed insidiose, atque, ut ita dicam, clandestine est aggressus. A principio igitur Christianis affligendis, consilii sui in exercitu et castris periculum fecit. Facile enim ex sententia cœptum sibi successurum putavit, si illos sensim quodammodo et arte circumventos vicisset. Et multi sane ex ordine militari, propter insignem erga divinum numen pietatem, vitam privatam honoribus quibuscunque prætulerunt. Postquam enim lustrator et repurgator exercitus, idemque persecutionis auctor, optionem militibus Christianis illam obtulit, ut vel ipsi obsequentes ordinibus ducendis honoribusque gerendis cum aliis participes fierent, vel constitutionum imperialium auctoritate contempta militiam relinquerent: quamplurimi tum Christi milites eam quæ videbatur esse felicitatem abjecerunt, perati non dignitatem et honorem tantum deponere, sed etiam mortem, si adversarius illis acrius instaret, obire. Id quod a principio in uno atque in altero est perspectum. Rarius enim id insidiosi cœpti auctor est ausus. Certamen namque cœptum usque ad sanguinis fidelium effusionem producere, simulque bellum contra omnes excitare, adhuc quadam quasi desidia distulit. Ut autem seipsum nudavit, totusque in persecutionem incubuit, oratione nulla explicari potest, quanta ubique per omnia fere loca et oppida fortissimorum Christi martyrum multitudo sit exhibitæ. Primum quidem ubique circumferebantur et proponebantur imperialia edicta (2), ut templa solo æquarentur, divinæ Scripturæ comburerentur, magistratus et honores gerentes cum ignominia in ordinem redigerentur, servi Christianismum abjurantes libertate donarentur. Atque hæc quidem prima scripta complectebantur: deinde vero parvo intervallo alia sunt edicta proposita, quibus imperabatur, ut ecclesiarum præsides, ubicunque locorum essent, vincirentur: utque eisdem, quibuscunque fieri posset modis, necessitas dæmonibus sacrificandi imponeretur.

CAPUT IV.

De moribus sanctorum, qui in ea persecutione fortiter decertarunt.

Ibi tum videre erat, multos ex eo numero incredibiles tormentorum cruciatus constantissime perferre. Erant etiam qui animorum torpedine infirmiores, ad primum cederent terrorem. Et varia sane pœnarum proponebantur genera. Hic enim

(1) Al. *Maximianum* vocant.

(2) Ut hoc eodem tempore feriis Paschalibus ubique fieret, institutum mandatumque fuerat.

ἢν αὐτῷ ὁ ἀγὼν, ἔγωγ δὲ πρῶτον ἐπιρρῶσαι αὐτὸν. καὶ οὕτω τὸν ἀγῶνα καταδύνααι· θαρρῆσαι καὶ δὴ ἄνδρα εὐρῶν ὁμοιον αὐτῷ καὶ τρόπον καὶ τὴν ἀμότητα, τούτω συνδιαφέρειν τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπιτρέπει. Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρκοῦλλιος οὗτος ἦν· οἷς ζεύγος ἀριστον ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν τύραννος προσφυῖς τε καὶ οικεῖον μάλα χρησάμενος, τὴν ὑπ' οὐρανὸν πτηνὸς τις διέθει, πάντας εἰσω θέσθαι χειρῶν, καὶ τὴν Χριστοῦ κλῆσιν ἐξ αὐτῶν, ὁ φασι, κρηπίδων ἀνασπάσαι πειρώμενος. Καὶ δὴ τὰ μὲν πρῶτα οὐκ ἄθρῶς τῷ καθ' ἡμῶν ἐπέβαλε διωγμῶ. Ἐπιβούλευς δὲ καὶ κρύβδην. ὡς ἂν τις φαίη. Εὐθύς μὲν οὖν τοῦ στρατοπέδου ἀποπειρώμενος ἦν. Ἦτο γὰρ οἱ ἐκ τοῦ βῆστου προχωρήσειν αὐτῷ τὸ ἀγώνισμα, εἰ τούτων ἡοῖμα πως καὶ τεχνικῶς περιγίνοιτο. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐκείνων τῆς περὶ τὸ θεῖον χάριν στοργῆς τὸν ἰδιώτην βίον ἠσπάζοντο. Ἐπεὶ γὰρ ὁ φυλοκρινῶν καὶ δῆθεν ἀνακαθαίρων τὸ στρατόπεδον αὐτὸς ἦν ἐγχειρῶν, ὡς ἂν τις εἴποι, τῷ διωγμῶ, αἰρέσει τε παρέχεν ἢ μετεῖναι αὐτοῖς τῆς τιμῆς κειθόμενοις, ἢ τοῖς βασιλικαῖς θεσπίσμασιν ἀντιφερομένοις ἀπολείπειν τὴν τάξιν· τῆνικαῦτα πολὺ πλείους Χριστοῦ στρατιῶται τὴν νομιζομένην εὐπραγίαν παρῶσάμενοι ἀνεδείκνυντο, οὐ τὴν ἀξίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ θάνατον αὐτὸν τῆς ἐνστάσεως ἀμειβόμενοι. Εἷς που μὲν καὶ δύο καταρχάς· καὶ γὰρ σπανίως ὁ τὴν ἐπιβουλήν ἐνεργῶν ἐπέτολμα. Καὶ μέχρις αἵματος τῷ πληθεὶ διαγωνίζεσθαι τῶν πιστῶν, ὁμοῦ τε κατὰ πάντων τὸν πόλεμον ἐφορμᾶν, ἀποκναίων ἦν ἔτι καὶ ὡσπερ ἀναδύόμενος. Ἴς δὲ παρεγύμνου ἑαυτὸν, καὶ ὅλος τῆς ἐγχειρήσεως ἦν, οὐδὲ λόγῳ βῆδιον, ὅσοι καὶ οἱοὶ κατὰ πάσας σχεδὸν καὶ πόλεις καὶ χώρας Χριστοῦ μάρτυρες ἀνεδείχθησαν. Ἀπανταχοῦ μὲν οὖν πρότερον γράμματα διαφοῖτα βασιλικὰ νῆς μὲν εἰς ἔδαφος καταβάλλειν, Γραφὰς δὲ θείας ἀρνεῖς πυρὶ κηθίσθαι· τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἐν ἀτίμῳ εἶναι, καὶ τοὺς οἰκίας ἐξομυμένους ἐλευθερίας τιμᾶν. Τοιαῦτα μὲν ἡ πρώτη περιεῖχε γραφή· οὐκ ἴσως δὲ διαλεπῶν, καὶ δεύτερα κατέπεμψε γράμματα, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ἡγεμόνας, ὅπου ποτὶ γῆς εἰσι, δεσμοῖς περιβάλλεσθαι· εἴτ' ἀνάγκην ὅτι πλείους ἐπάγειν, καὶ δαίμοσιν ἐπιθύειν.

D

ΚΕΦΑΛΑ Δ'.

Περὶ τοῦ τρόπου τῶν κατὰ τὸν διωγμὸν ἀγωνισαμένων.

Τῆνικαῦτα ἦν ἰδεῖν πολλοὺς τῶν τοιοῦτων ἀφ' ἑθῶν τινα βεσάνων πείραν καρτερῶς διαφέροντας. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ πρῶτας νάρχη ψυχῆς ἀσθενήσαστες, ὑπεχώρουν. Διάφορα δὲ κολαστηρίων εἶδη προέβδληντο, Ὅ μὲν γὰρ μάλιστα καθ' ὅλου τοῦ σῆ

ιρον · ὁ δ' ἐστρεβλοῦτο, καὶ τοῖς ἔσμοις ἐς
 ἰήκουσιν ἰκαρτέρει. Ἐν οἷς ἦσαν οἱ καὶ τὸ
 πέρας ἐλάμβανον. Ἄλλοι δ' ἄλλως διηγω-
 Ὁ μὲν γὰρ τις βία συνωθούμενος, ταῖς
 θύσαις προσήγετο, καὶ μὴ θύσας, ὡς
 ἀπῆλλακτο · ἄλλος μὴδὲ τὰ ἐναγῆ κατιδῶν,
 ἄλλος εἶρηκε τεθυκενάϊ, σιγῇ τὴν συκο-
 φέρων ἀπήει · ὁ δ' ἀπαίρων ἔτι, ὡς τεθη-
 τάπαν ἑρρίπτετο · ἄλλοι δ' ἔκεινον τοῖν πο-
 οντες, εἴλικον, ὡς κάκεινον συμπαραλαβόντες
 ασι. Ἄλλος μέγα κραζων, τὴν συκοφαν-
 τρίβετο, μὴ θύσαι διατεινόμενος. Ἐὼ δὲ,
 ὅς εἰμι, μέγα βοᾶν, κόσμος ἦν. Ἄλλος, ὡς,
 εν, οὐδὲ γε θύσειν πάποτε στερόως διετεί-
 λ' οὐδὲ οὗτοι ἀπείρατοι δεινῶν ἦσαν · στρα-
 ἴε χειρὶ κατὰ στόμα παιόμενοι, πύξ τε πα-
 ἰ πρόσωπα ἐντεινόμενοι, ἐξηλαύνοντο ἐπι-
 ι τὴν σιγῆν. Οὕτως οὐ μόνον τὸ πράξαι,
 δοξαι ἀνοσαι περὶ πλείστου πεποιήντο οἱ
 ; Ἄλλ' οὐ κατὰ τῶν ἀληθῶν τῆς εὐσε-
 ονιστῶν χώραν εἶχε ταῦτα καὶ παρρησίαν ·
 ἀκριβῆ κατὰ μέρος διήγησιν ποῖος ἀν ἄρ-
 οιστῶν λόγος;

im si quod volebant perfecissent, sed etiamsi id perfecisse viderentur, pestes illæ plurimi du-
 ied hæc adversus veros et germanos pietatis propugnatores atque decertatores locum non
 t : quorum constantiæ et fortitudinis accuratam plenamque commemorationem nulla pro-
 rest exsequi oratio.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

ἢ τὸ δυσεβὲς πρόσταγμα διαβρό-
 ρης ἐν Νικομηδείᾳ, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς βα-
 ῆς οἰκίας μαρτυρησάντων.

ῆ τοίνυν τῶν ἐπισήμων ἀνὴρ τις, καὶ τῶν
 ὦν ἐν ὑπερχούσαις ἀρχαῖς διαπρέψαι,
 τὴν γραφὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀναγινώ-
 κατὰ Νικομηδείαν, ζήλω θεῶν ῥωσθεῖς, καὶ
 ἴαν πυρποληθεῖς, ὡς ἐναγῆ τε καὶ ἐξάγι-
 μέσου δὴ προκειμένην λαθῶν, εἰς λεπτά
 ἰ ἐσπαρᾶτε · καὶ ταῦτα καὶ τῶν δύο βασι-
 πόλει ἐπιδημοῦντων. Τοῦτο τοίνυν δράσας,
 πὶ μεγίστῳ τολμηματι, οἷα ἦν εἰκός, παθῶν,
 καὶ εἰς ἔσχατον αναπνοῆς τὸ γενναῖον πρῶ-
 καροτερικὸν ἐν τε παρρησίᾳ καὶ ἄθλων ἀλ-
 ἐπιφοραῖς λαμπρῶς ἀνεδείξατο. Μετὰ δὲ
 κατὰ τοὺς βασιλικοὺς οἴκους, οἱ περὶ Πί-
 ἰ καὶ Δωρόθεον, Μυγδονίον τε καὶ Γοργό-
 πώποτε μνημονευομένων ἐν τε βαρβάρους
 οσιν ἐπ' ἀνδρία γεγονασί διαβόητοι. Δόξης
 ἴνυτως τοῖς δεσπότηαις ἠξιομένοι, ὡς μηδὲν
 ἴν γνησιῶν παίδων ὅσον τὰ ἐς διάθεσιν, ἐν
 ἴτα καὶ τὴν ἄλλην τοῦ βίου σκηνὴν ἐλογί-
 ὡς τὸ ὑπὲρ Χριστοῦ παθεῖν ἐλίσθαι, καὶ
 καινὰ τῶν βασιλέων καινὴν ἐπιδείκνυσθαι
 προθυμίαν. Ὡς γὰρ ἐφωράθη Πέτρος, εἰλ-
 μέσης τῆς Νικομηδείας. Ἐπει δ' ἀπηγό-
 ν, γυμνὸς μετάρσιος αἵρεται, καὶ ἀφειδῶς
 το · ἵνα κἄν ἄκων ἐκδιασθεῖς, ὁ ἀπηγόρευε
 Ὡς δὲ καὶ ἔτι ἀνθίστατο γενναϊότερον τῶν

A flagella corpore tota perferebat, ille autem constri-
 ctus torquebatur, et ungulas alte penetrantes tole-
 rabat. Cui supplicio quidam etiam immoriebantur,
 et alii aliter cum cruciatibus luctabantur. Quidam
 etiam per violentiam protracti, et ad impura sacri-
 ficia adducti, cum uon sacrificassent, sed tamen
 veluti sacrificassent, liberi dimittebantur. Invenie-
 bantur quoque, qui exsecranda sacra ne conspexis-
 sent quidem : sed quod ab aliis sacrificasse jam di-
 cerentur, silentio fraudem eam et sycophantiam
 tegentes abibant. Aliquis adhuc spirans et decedens-
 tanquam jam mortuus omnino projiciebatur : at-
 que cum ipsum alii pedibus tractum, perinde atque
 cum aliis sacrificaturum corripiebant. Aliquis rur-
 sum ingenti clamore vociferans, dolumque et sycο-
 phantiam a se amolians, minime se sacrificasse
 affirmare perseverabat. Nonnulli ornamento erat,
 quod Christianum se esse acclamare pergebat. Alius
 se neque sacrificasse, neque unquam sacrificatu-
 rum esse, constanter contendebat. Verum ne illi
 quidem malorum expertes erant : milites enim pu-
 gnis os, maxillas et facies eorum diverbeantes,
 pulsabant, atque eos silere jussos repellebant. Adeo

B phantiam a se amolians, minime se sacrificasse
 affirmare perseverabat. Nonnulli ornamento erat,
 quod Christianum se esse acclamare pergebat. Alius
 se neque sacrificasse, neque unquam sacrificatu-
 rum esse, constanter contendebat. Verum ne illi
 quidem malorum expertes erant : milites enim pu-
 gnis os, maxillas et facies eorum diverbeantes,
 pulsabant, atque eos silere jussos repellebant. Adeo

C

445 CAPUT V.

De eo Christiano, qui Nicomediæ impium imperato-
 ris edictum concepsit : et de eis qui ex ipsius im-
 peratoris aula martyrio sunt perfuncti.

Ex celebrioribus viris quidam, magnis defunctus
 honoribus, ubi Nicomediæ edictum contra pietatem
 legi audisset, ardore divino confirmatus, atque
 æmulatione vehementi in animo suo incensus, scri-
 ptum id, ut dirum et execrandum, sicuti publice
 propositum erat, arripuit, atque in minutissimas
 partes conscidit, cum quidem ea in urbe uterque
 imperator adesset. Quo commisso facinore, perinde
 atque in audacissimo atque maximo crimine, gravis-
 simas quales verisimile erat eum subiturum pœnas
 pendens (1), ad extremum usque spiritum, propalam
 in summis exquisitissimisque cruciatuum tormen-
 tis, liberum illum quem prius habuerat, gene-
 rosorumque et constantem animum magnifice osten-
 dit. Secundum hunc, imperatorum domestici et
 familiares, Petrus, Dorotheus, Mygdonius et Gorgo-
 nius, omnium qui unquam apud Græcos et Barba-
 ros celebrati sunt, fortitudinis laude maxime
 præstantes, cum abunde gratia et existimatione
 apud heros suos ita pollerent, ut illis non minus
 quam germani filii chari essent, pro nibilo tamen
 ea omnia reliquamque vitæ hujus scenam duxere,
 præ eo ut pro Christo paterentur, et ad novos car-
 nificum cruciatus novam etiam animorum afferrent
 promptitudinem et alacritatem. Petrus namque
 comprehensus, per mediam Nicomediam est tractus :

αὐτα οἷα καὶ εἰκός ἦν ὑπομείνας. Euseb. lib. viii, cap. 5.

atque ubi simulacris sacra offerre renuit, denudatus, atque in sublime suspensus, crudelissime est diverberatus, ut vel invitus, et tantis tormentis adactus, quod recusaverat, facere cogeretur. Sed enim cum etiam tum fortiter in sententia persisteret, et jam ossa flagrorum fustiumque ictibus nudata apparent, salem aceto mistum tortores in membra diffuentia infuderunt atque intriverunt. Sed et hoc tormentum cum ille superasset, ignis est constratus, et craticula posita : super hanc ille collocatus : sic carnes ipsius, aliarum edulium carniuum instar, paulatim igni tostæ atque frixæ sunt. Et carnifices non prius se remissuros quidquam de tantis suppliciis, quam ille imperata fecisset, confirmabant. Ille autem cum totus in eo esset, fortiter illis resisteret, in ipsis tantis cruciatibus victoriæ corona ornatus decessit. Ac ille quidem martyrio ita est defunctus. Reliqui autem non minus

A ὁστέων διαφαινομένων ἤδη αὐτῶ, ὄξος σὺν ἀλατι μίξαντες, κατὰ τῶν διασπέντων μελῶν βαλόντες ἀνέτριβον. Ὡς δὲ καὶ τούτων ὑπέρτερος ἦν, ὑπέστρωτο πῦρ, καὶ ἐσχάρα τῷ πυρὶ ἐπιτίθετο. Ὁ δὲ ἀνωθεν ἤπλωτο· καὶ τῷ πυρὶ κατὰ βραχὺ αἰσάρας δίκην ἰδωδίων κρεῶν ἀποτηγνίζομεναι διελύοντο. Οἱ δὲ καὶ μετὰ τσακῦτα οὐ πρὶν ἀνεῖναι διατείνοντο μέχρις ἂν τὸ προσταχθῆν ἐκτελέσειε. Καὶ γ' ἐκείνος ὄλος τῆς ἐνστάσεως ὦν, ἐπ' αὐταῖς βασιάνοις στεφανίτης ἀνέδραμε. Τοιοῦτον μὲν οὖν τούτῳ τὸ τέλος· οὐ μείον δ' ἴσως καὶ τοῖς λοιποῖς· ἃ λόγου συμμετρίας φειδόμενοι παραλείψομεν, τοῦτο μόνον εἰπόντες ὡς ἐκείνοι μετὰ πολλὰς καὶ ἀφορήτους βασάνους βρόχῳ τοῦ ζῆν ἀπηλλάγησαν. Οἱ δὲ πάντες τῆς προσηκούσης ὁσίας τυχόντες, ἔπειτ' ἀνορυχθέντες, μυχοῖς θαλαττίας ἐναπορρίπτονται· ὡς ἂν γε, φασί, μὴ ἐν μνήμασι κείμενοι, θεοὶ νομισθεῖεν.

fortasse tormentorum pertulere, quæ brevitatis causa peæmittimus : et illud duntaxat adjicimus eos post multos insustentabilesque cruciatus postremo laqueo vint finisse. 446 Qui omnes exequiarum quidem et sepulturæ justa consecuti, deinde vero effossi, in mare sunt coniecti : ut ne, sicuti dicebatur, in sepulcris positi, dii esse judicarentur.

CAPUT VI.

De beato obitu viginti millium in Nicomedia martyrum : et de Inde eunucho, et Domna, martyribus.

Post hoc Domna virgo, et Indes eunuchorum fidelissimus, in iudicium sunt producti. Postquam enim Anthimi Nicomedis episcopi institutione et opera divinam consecuti fuerant gratiam, quidquid habuerant in imperiali aula favoris, id omne fovendis curandisque pauperibus insumperant. Et cum Diocletianus expeditionem bellicam adversus (1) Æthiopes suscepisset, præfectus eunuchorum, cui civitatis cura mandata fuerat, cognita in Christum fidei professione Indæ et Domnæ, quæ in aula principum sacerdos idolorum fuerat, in carcerem eos demisit. Ibi Domna vultu in speciem distorto, a dæmoniose correptam esse assimilavit : et ob eam causam Anthimo episcopo, cuius eximia erat ingentis adversus dæmones potestatis fama, tradita est. Reversus eo imperator, ubi eam rem cognovit, eunuchum statim securi perculti iussit : furoremque suum omnem contra asceteria emisit, et persecutionem ab omni humanitate alienissimam in nos concitavit. Quo tempore puellæ multæ, quæ ibi piis studiis virginitatem conservare studebant, in martyrii stadio constantissime decurrerunt. Cum quibus et Glycerius, inter presbyteros primas tenens, cum varia tormenta egregie vicisset, totoque corpore nervis bubulis concisus fuisset, igni tandem est exustus. Per multi quoque senatores, et qui militariibus ordinibus allecti fuerant, præclari viri, sunt jugulati : quibus omnibus non aliud quam veræ pietatis crimen est objectum. Verum enim vero cum natalis Christi festus adesset dies,

ΚΕΦΑΛ. 5.

Περὶ τοῦ μακαρίου τέλους τῶν ἁγίων δυσμερίων τῶν ἐν Νικομηδείᾳ· καὶ περὶ Ἰνδῶν καὶ Δόμνας.

Πρὸς τούτοις ἡ παρθένος Δόμνα καὶ Ἰνδῆς, ὁ τῶν ἐνούχων πιστότατος, δικαστήριον παρίστατο. Πρὸς γὰρ Ἀνθίμου τοῦ τῆς Νικομηδείας ποιμένος ἀξιωθέντες τῆς χάριτος, τῇ τῶν πτωχῶν ἐπιμελείᾳ, ὅσα δὲ βασιλικῆς χάριτος ἦσαν αὐτοῖς, ἀνήλειπον. Μαξιμιανοῦ δὲ κατ' Αἰθίοπων στρατεύοντος, ὁ ἀρχιεπισκοπῆς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς πόλεως ἔχων, μετῴν κατὰ τὸν Ἰνδῆν καὶ Δόμναν, ἰέρειαν οὖσαν τῶν κατ' οἶκον τῷ βασιλεῖ θῶν, εἰρηκαῖς περιεῖργεν. Ἡ δὲ Δόμνα ἐν ὑποκρίσει διαστρέφουσα τὸ πρόσωπον, δαιμονῶν ὑπεκρίσατο· καὶ διὰ τοῦτο τῷ ἐπισκόπῳ, Ἄνθιμος δ' οὗτος ἦν, ἀπαλλάττειν εἰδόντο, μαρτυρούμενος κατὰ τούτων δὲ πολλὴν κερτῆσθαι ἰσχίαν. Ὡς δ' ἐπανήκων ὁ βασιλεὺς μάθει τὰ κατ' αὐτοῖς, τὸν μὲν ἀρχιεπισκοπῆς εὐθὺς ἔργον ἐποίησε μακάρων· τὴν δὲ μανίαν ὄντων κατὰ τῶν ἀσκηταρίων ἐσκήπτει. Καὶ διωγμὸν ἀπάνθρωπον καθ' ἡμῶν ἤγαγεν, ὅτι δὲ καὶ πολλοὶ τῶν παρθενίων ἡρημίνων ἀσκεῖν τὸ τοῦ μαρτυρίου σταθίον γενναίως διεύεγκαν. Μεθ' ὧν καὶ Γλυκερίος ὁ τοῦ πρεσβυτερίου τὰ πρῶτα φέρων· ὃν μετὰ πολὺν ἐλεγχον, βοῶν νεύρας σύμπαν καταξυκθίνοντα τὸ σῶμα, ἔπειτα πῦρ ὑπέβηχετο. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν τῆς συγκλήτου καὶ ἄλλων τῶν στρατεία κατελεγεμένων ἐφθείροντο· οἷς ἐγγλεμα ἢ εὐσέβεια. Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων ἐνίστατο ἑορτὴ, καὶ σύμπαν τὸ Χριστιάνισμον κλήθει ἐκ πάσης ἡλικίας τῷ ἐκείνῳ νεφ' ἡθροίστο καταστρίζοντες τὰ γενέθλια, ἀρπάσας ἐκείνος ὡς ἔρμαιον τῶν καιρῶν, ὥστε τὴν ἑαυτοῦ μανίαν ἐκπλήσσει, κήρυκα συνέκλειε, καὶ περικύκλω πῦρ ἀνέπτειν εὐθὺς. Ὁ δὲ

(1) Fortasse legendum, *Ægyptios*. *Ægyptum* enim invasit Diocletianus, et Achilleum incubatorem imperii Alexandriæ vicit.

κῆρυξ τρανότερον ἐωκλήρυσεν· Ὡς ζῆν αἰρετὸν, ἐξέ-
 τω· καὶ τῷ παρακειμένῳ βωμῷ τοῦ Διὸς, ἐκφρίτω
 λιθωνωτὸν· εἰ δ' οὖν, σὺν τῷ αἵμα τούτῳ τῷ κυρὶ θα-
 πάτῃ γενήσεται. Τότε δὲ τις τῶν ἔνθεν στομα τῷ
 κλήθει γινόμενος, σὺν κάρρησῃ λαμπρῶν ἀφῆκε
 φωνῆν· Χριστιανοὶ πάντες ἡμεῖς· ἕνα μόνον Θεόν
 καὶ βασιλεία πιστεύομεν τὸν Χριστόν· καὶ γε αὐτῷ
 θύεσθαι, καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ, καὶ τῷ παναγίῳ Πνεύ-
 ματι ὀλοκαποῦσθαι εὐχερῶς ἔχομεν. Ἄμψ δὲ τῷ
 λόγῳ καὶ τὸ πῦρ ἀνήπτειτο. Κύκλῳ δὲ περιδραξίμε-
 τον τὸν νεῶν, ἀπαντας ἐν ἀκαρπεί καταθάλωσον,
 ὡσεὶ δισχυρίους ὄντας τὸν ἀριθμὸν. Ἐπιτα δὲ ἡ
 μακρὰ δόμνα πολλοῖς ἐγκατερρήσασα τοῖς δεινοῖς,
 ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀφαιρείται. Καὶ Ἀνθίμος δὲ ὁ
 θεσπίσιος πρῶτον μὲν ἀπαντῶς ξαίνεται· τοὺς δ'
 ἀστραγάλους σούβλαις πυρῶς μισταῖς διαπερονᾶται.
 Εἰτ' ἐπ' ὀστράκοις ἠπλωτο, βάλκισ τε συντριβείας,
 κρηπίδας χαλκοῦ πεποιημένας, κυρὶ συνημμένας
 ὑποδίδεται· τροχὸν ὑφίσταται· λαμπάσι κατάπλε-
 κτος γίνεται· καὶ πῆρας τοῦ βίου σίδηρος ἦν ἐκ-
 τέμων τὴν κεφαλὴν.

supplicia multa fortiter tolerata, gladio caput resecatur. Divinus autem Anthimus primum quidem crudelissime cœditur, subulis igne candentibus talos perforatur, super fractis testis reponitur, baculis converbatur, crepidas æreas ignitas induit, fiduculis aliisque tormentorum instrumentis excruciat, facibus aduritur, et ad postremum securi percutitur.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Περὶ τῶν ἐν Μελιτινῇ, Αἰγύπτῳ τε καὶ Τύρῳ
 καὶ Φοινίκῃ μαρτυρησάντων.

Τοιαῦτα μὲν κατὰ Νικομήδειαν ἐν ταῖς ἀρχαῖς
 ἐπράχθη τοῦ διωγμοῦ. Καὶ ἐν Μελιτινῇ δὲ τῇ πόλει
 οὐκ ἐλάττων διακράττητο. Καὶ ἐν Συρίᾳ πάλιν τὰ
 ἴσα ἦν· γράμματα γὰρ ἰφοῖτα βασιλικὰ, εἰρηταῖς
 τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ποιμένας κατακλιεῖν. Καὶ ἦν
 ἡ θεία τῶν γινόμενων μάλα δεινὴ, μυρίων, ὡς εἶπαι,
 ἀπανταχοῦ συρομένων καὶ σπαρασσομένων. Καὶ τὰ
 πρὶν ἐνδροφῶνεις καὶ τυμωρῶνεις κατασκευασμένα
 χορὸς ἐπλήρου πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ ὅσοι
 δὲ τοῦ τοιούτου συντάγματα· ὡς μὲθ' ἐνῆται χύ-
 ρων καὶ τοῖς ἄλλοις κατακρίτοις ἢ καὶ λησταῖς. Οὐκ
 εἰς μακρὸν δ' ἕτερα κατέφθων γράμματα, τοὺς ἐν
 εἰρηταῖς θύσαντας ἐλευθερίας καταξιοῦν· ἢ μὴ βου-
 λαίνους, σύμψαν ἐπιτρέβειν τούτοις δεινόν. Ἄλλὰ
 πῶς ἂν τις, τούτων ἄγνωσμένων, τὸ κλήθος τῶν
 μαρτύρων καταριθμήσειεν; οἱ δὲ κατὰ πᾶσαν ἐπαρ-
 χίαν διωγνίζοντο· μάλιστα δὲ κατ' Ἀφρικὴν καὶ τὸ
 Παύρων ἔθνος· ἔτι δὲ κατὰ Θεβαίδα τε καὶ τὴν Αἴ-
 γυπτον· ἀφ' ἧς καὶ εἰς ἑτέρας μετελθόντες πόλεις,
 πάλαι τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἔνστασιν ἐπεδειξάντο. Οὐς
 τίς ἂν ἰδὼν, οὐκ ἂν τὴν ἔνστασιν κατεπλάγη μάλ-
 λον, καὶ τὰς ἀριθμοῦ κοίτητους μάστιγας, ὅσον τὸν
 μετὰ ταῦτα πρὸς θῆρας ἀγρίους ἀγῶνα; Παρδά-
 λαις γὰρ καὶ ἀρκτοῖς, σῖες τε ἀγριοῖς, καὶ ταῦροι δὲ
 τιπες κυρὶ καὶ σιδήρῳ κειανθριασμένοι, δεινῶς
 διακρίνοντο· ὡν ἐκάστῳ θαυμασίαν ἐνῆν βλῆκιν τῶν
 γυναικῶν μαρτύρων τὴν καρτερικὴν. Ἦν δὲ καὶ θαύ-
 μα ὄφιν, πῶς λιμῶ τὰ ἀνθρωποδόρα ἐκείνα πιεζό-

A et multitudo ætatis omnis, quæ Christi nomine censetur, in templo natalem eum celebratura convenisset, tyrannus veluti opportunum tempus et lucrosam occasionem nactus, per quam vesaniam et furorem suum adimpleret, misit eo qui templum clauderent, et ignem circumcirca accenderent. Aderat ibi præco, qui voce clariore promulgabat, ut qui vivere vellet, ex templo exiret, et in proxima Jovis ara thura adoleret, alioqui nisi hoc fecisset, una cum domo ipsa conflagraturus. Tum vero in templo ipso quidam pro multitudo ea omni, cum libertate insigni propalam respondit, et pulcherrimam illam edidit vocem: **447** Omnes nos Christiani sumus, unum eumque solum Deum et regem credimus esse Christum: et ipsi, Patrique ejus, et Spiritui sancto sacrificare, atque nos omnes una offerre facile parati sumus. Vix hæc ille dixerat, et ignis est accensus, qui in temporis veluti momento ecclesiam omnem complexus, illos omnes circiter viginti millium numerum expletes, in cinerem redegit. Deinde etiam beatæ Domnæ, post

B Spiritui sancto sacrificare, atque nos omnes una offerre facile parati sumus. Vix hæc ille dixerat, et ignis est accensus, qui in temporis veluti momento ecclesiam omnem complexus, illos omnes circiter viginti millium numerum expletes, in cinerem redegit. Deinde etiam beatæ Domnæ, post

CAPUT VII.

De Melitinensibus Ægyptiis, Tyriis, et Phœnicibus martyribus.

Hæc sic apud Nicomediam in initio persecutio-
 nis gerebantur. Non minus autem in Melitina urbe
 C (1) tyrannis grassabatur. Idem in Syria fiebat. Cir-
 cumferebantur enim imperialia scripta, quæ eccle-
 siarum pastores carcere includi jubebant. Et erat
 ubique miseranda et gravis rerum facies, quod
 plurima millia passim traherentur atque raptaren-
 tur. Et quæ antea percussoribus, homicidis et se-
 pulcrorum violatoribus erant præparatæ custodiæ,
 hæc presbyterorum, diaconorum aliorumque ejus
 ordinis sanctorum virorum choro replebantur: ut
 jam maleficis, prædonibus aliisque condemnatis
 hominibus locus in carcere non esset. Nec longe
 post aliæ superveniunt litteræ: ut qui in custodiis
 diis sacrificarent, liberi abirent; qui id facere
 recusarent, omni malorum genere affligerentur.
 Sed enim quis tandem, qui talia legat, tantam
 D martyrum turbam dinumeret? qui per provincias
 omnes strenue decertarunt, maxime autem in Afri-
 ca et Mauritania: item Thebaide et in Ægypto:
 unde nonnulli etiam in alias divertentes urbes, ibi
 fortitudinem suam pro Christo et constantiam ex-
 hibuerunt. Quorum quis non, si videat, cum stu-
 pore admiretur alacritatem, suppliciaque numero
 longe superiora (2), potissimum autem, post hæc
 omnia, cum agrestibus feris colluctationem? Par-
 dinamque, ursi, apri, **448** et tauri silvestres, ferro et
 igni ad feritatem excitati, gravissime in eos im-
 et Tyri in Phœnice vidit ipse Eusebius. (lib. vii,
 cap. 7.)

(1) Σύρα, regione. Euseb.

(2) Quædam istorum martyriorum in Palestina

mittebantur. In quibus omnibus admirandum spectaculum erat, tanta generosorum et nobilium martyrum constantia et fortitudo. Verum et illud maximo fuerit miraculo, quod feræ illæ carnibus humanis vesci solitæ, et longa fame efferatæ, ab illis abstinerunt, neque martyrum corpora attingere ausæ fuerunt : sed in alios, eos videlicet qui extra arenam stantes, illas contra pios Deoque charos homines provocabant et concitabant, stridore et impetu multo irruerunt, sacrosanctos athletas, nudis consistentes corporibus easque manibus in se attrahentes, minime lædentes. Quod si aliquæ etiam incurrere in eos cøperant, cum quam proxime ad eos accessissent, derepente ibi tanquam vi quadam repulsæ, retrocedebant. Quod sane factum, consternatione homines implevit. Quippe cum in unum martyrem sæpius multæ immitterentur belluæ, infectis tamen ab eis rebus ferarum ductores abirent. Non minorem admirationem movit strenuorum illorum martyrum animus infractus, et quorumdam in imperfecta adhuc ætate senilis constantia. Vidisses enim ibi juvenem nondum viginti totis expletis annis, vinculis liberum, manibus recto statu in crucis speciem extentes, intrepido, immo loque corde tacite precibus ad Deum vacantem, neque velse moventem, vel genua inclinantem : cum quidem circa eum feræ crudelitatem spirarent, graviterque rugirent, et jam pene divinas illius carnes invaderent et laniarent : cælestibus autem frenis ora earum obturarent, et veluti cateuis in eos qui post illos stabant retraherentur. Vidisses alium tauro objectum, qui aliis quidem, ex spectatoribus infidelibus, cornibus in sublime jactatis, cum eos ictibus suis percussos semimortuos reliquisset, minacius autem et ferocius martyri appropinquans, ne stringere quidem eum posset, sed sensim tantummodo cornu peteret, linguaque pedes lamberet, et religionem quodammodo discederet. Et cum ad eum modum multæ bestiæ in martyres immisissæ essent, idemque omnibus accidisset, postremo carnifices ipsi animos despondentes, post plurima supplicia, aliamque gravium tormentorum vim illis illatam, ferro crudeliter omnes jugulabant, et in profundum mare dejiciebant. Atque hæc quidem sunt nobilissimorum Ægyptiorum athletarum, quæ Tyri decertarunt certamina.

449 CAPUT VIII.

De martyriis in Thebaide toleratis, et variis variorum suppliciorum modis.

Qui vero in patria sua martyrium obiere, quis vel eorum numerum inire, vel tot et tam varia tormentorum genera explicare queat? Quandoquidem quamplurimi una cum conjugibus et liberis propter Christum vitam ipsam prodidere, variasque mortis species adiere. Quorum aliqui post ungulas, flagella, et fiduculas, aliosque cruciatus, ad quorum mentionem solam animus exhorrescit, fortiter presentis robore toleratos, tandem igni sunt consumpti. Alii, et quidem innumerabiles, scaphis impositi, in alto submersi pelago. Nonnulli etiam resecare volentibus caput, magno animo jugulum præbuerunt. Multi fame enecti sunt, plures in crucem acti : et alii quidem eodem quo malefici

Α μνα, ἐπὶ πολὺ διακατέρουον μὴ τοῖς μαρτυρικαῖς σώμασιν θίγειν ἐπιτολῶντα· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοὺς ἀλλοῦς οἱ δὲ θῆ· ἐξῶθεν ἐστῶτες ἐκεῖνα κατὰ τῶν θεοφιλῶν ἠρέθιζον, ροίζῳ πολλῷ μάλᾳ ἐφέροντο· τῶν δὲ ἰσρῶν ἀθλητῶν, καίπερ γυμνῶ τῷ σώματι ἐστακότων, ἐπὶ σφᾶς τε αὐτοὺς ἐπισπώντων χερσιν, ἤκιστ' ἐπέτρεχον. Εἰ δὲ που καὶ ὤρμησαν, ὅσον ἐγγιστα γενέσθαι· εἴτα ὡσπερ ὑπὸ τινος δυνάμει ἀνεκρούοντο, καὶ εἰς τοῦπίσω αὐθις ἐχώρουν. Ὁ καὶ γινόμενον εἰς ἐκπληξιν ἤγει· ὡς καὶ πολλαῖς ἐπὶ ἐκείνων, καὶ διάφορα τῶν ζώων ἀφίσσῃαι, ἀπράκτων ἀπαλλαττομένων τῶν προσηρησαμένων θηρίων. Οὐχ ἤττον δ' ἐκπληξιν ἐνεποίει τὸ τῶν γυναικῶν ἐκείνων ἀπτόητον, καὶ τὴν ἐν ἀτελεῖ ἡλικίᾳ γηραιῶν ἐνστασιν. Καὶ γε εἶδες ἂν νέον ἄνδρα οὐδ' ὅλα εἴκοσιν ἐτη διατελέσαντα δεσμῶν ἄνευ ἄνω τὰς χεῖρας ἀπλοῦντα κατὰ σχῆμα σταυροῦ, καὶ ἀτρέπτῳ καρδίᾳ ταῖς πρὸς Θεὸν λιταῖς ἠρέμα ἐνασχολούμενον· μὴ κινούμενον, μηδὲ μετοκλάζοντα, τῶν θηρίων θυμὸν πνεύτων καὶ δεινὸν ἐπωρουμένων αὐτῷ, ἐν χροῷ τε ὡσπερ τῶν θείων ἐκείνων γινόμενων σαρκῶν· θείῳ δὲ τινι χαλινῷ φραττομένον τὸ στόμα, καὶ ἀνασσεραζομένον τοῖς ὀπίσθεν. Εἶδες δ' ἂν ἕτερον παράβλημα ταύρῳ προκείμενον· ὃν τοὺς μὲν ἄλλους τοῖς κέρασιν εἰς ἄερα ῥίπτων ἀνέσπα, τὸ πλεῖον τῆς ζωῆς ταῖς κληγαῖς παρασπῶν· ἀπειλῆ δὲ καὶ θυμῷ πλησιαζῶν τῷ μάρτυρι, ψαύειν οὐδ' ὅλως οἶός τε ἦν· κηρούτων δὲ ἠρέμα καὶ τῇ γλώσσῃ τὰ περὶ τοὺς πόδας προσχρῶμενος, εὐλαδῶς οἶον ἀπήλλακτο· καὶ πολλῶν ἀριμένων καὶ τὰ ὅμοια διαπεπραγμένων, τέλος ἀμπεχνοῦντας τοὺς θημίους, μετὰ πολλὴν αἰκίαν καὶ ἄλλον ἐσμόν τῶν δεινῶν ἕφισειν ἀπηνῶς κατασφάττειν πάντας, καὶ τάφον αὐτοῖς σχεδιάζειν τὴν θάλατταν. Ἄλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ τὰ ἐν Τύρῳ τῶν γυναικῶν ἀθλητῶν ἀγωνίσματα.

ΚΕΦΑΛΑ. Η'.

Περὶ τῶν κατὰ Θεβαΐδα γεγενημένων· καὶ τοῦ τρόπου τῶν διαφορῶν κολάσεων.

Δ Τοὺς δ' ἐπὶ τῆς οἰκίας γῆς μαρτυρήσαντας πῶς ἂν τις τὸ πλῆθος διέλθοι, καὶ τὸ ποικίλον τῶν βασάνων καὶ πολυειδές; οἱ σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις διὰ Χριστὸν τὸ ζῆν ὑπερεῖδον, διάφορον ὑπενεγκόντες τὸν θάνατον. Ὡν οἱ μὲν μετὰ ξισμοὺς καὶ στρεβλώσεις, καὶ νιφάδας μαστίγων, καὶ ἄλλας φρικτὰς μάστιγας καὶ ἀκούσαι μεστὰς βασάνους γυναικῶ ψυχῆς κατασφάττειν διανύσαντες, τὸ ὕστατον πυρὶ καταπλήχθησαν· οἱ δὲ πλῆθος μυρίον ἐπὶ σκάφαις τοῖς θαλασσι βυθοῖς ἀπέρριψαν. Ἄλλοι δὲ ἀνδρείως τοῖς τέμνειν θέλουσι τὰς κεφαλὰς προὔτεινον. Οἱ δὲ καὶ λιμῶ διαφάρησαν· ἀνεσκοποπίσθησαν δ' ἕτεροι, οἱ μὲν ἴσον κακούργοις λαμβάνοντες θάνατον, οἱ δὲ τοῦμπαλῶν κύμβαχοι προσπαθθέντες, τὸ ζῆν δαμῶν

ἔφερον ἄχρις οὐ σχήματος οὕτως ἔχοντες, λιμοῦ γέγονασιν παρακάλωμα. Ἄ δ' οἱ κατὰ Θεβαΐδα διηγεῖσθαι μαρτυρες, οὐδὲ λόγῳ ἂν γένοιτο ῥάδιον διηγεῖσθαι. Σώματα γὰρ ὅλα ὀστράκοις ἀντὶ ὀνύχων ἐξαινοῦτο, ἕως οὐ παρέμεινε τούτοις τὸ ζῆν. Καὶ γυναικα δὲ τινα μηχαναῖς τισιν εἰς ὕψος μετώρα ἀναρτώμενα, ἐξ ἐνός τοῖν ποδῶν κατὰ κεφαλὴν οἶά τινα ἱερεῖα προσαπώρητο· μηδὲ τῆς ἐπ' αἰδῶ σκέπης μεταλαγχάνοντα, πᾶσαν ὠμότητα καὶ ἀκαθροπίας ὑπερβολὴν τοῖς ὀρώσει παρεῖχον. Ἀνδρῶν δὲ κλάδοις ἕτεροι ἐνδυσμούμενοι, ἔθνησκον. Οἱ γὰρ σφερότεροι τῶν πρέμων, τέχνη δὲ τινα εἰς ταυτὸ συνιόντες, τὰ τῶν μαρτύρων σκελὴ διατεινόμενα συνεδέσμον· εἴτα ἀφιμένων ἵκτεινον εἰς τὴν κατὰ φύσιν πορείαν, ἀφρόον τὰ μέλη δισσπώντο, καθ' ὧν ἐγχειρούμεντες ἦσαν τὸν σύνδεσμον. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἐπι βραχὺν ἐνηργεῖτο χρόνον, ἀλλ' εἰς ἑπτὰ πλείω διαγέγονε τὸ δεῦν· ἄχρι μὲν γὰρ δεκάδος καὶ τρεῖς δέκα, καὶ δις τοσαῦτα, καὶ ἑκατὸν ἄλλοτε ἄνδρες ἀνήρτη. Νέοι τε κομηδῆ καὶ γυναῖκες ἐνηλλαγμέναις τιμωρίας καθεκάστην ἵκτεινοντο, ἀθρόα πληγῆ τὴν ἐκτομὴν ὑφίστάμενοι· ὡς καὶ αὐτὸν τὸν σίδηρον ἀμβλύνεσθαι τῆ τῶν αἰμάτων βραβῆ, καὶ καταβλάσθαι ἀπαγορεύοντα, τοὺς γὰρ μὴν κτείνοντας ἐξασθενοῦντας, συνεχῶς μεταμιθεῖν ἀλλήλους. Συνορᾶν δ' ἦν καὶ τὸ πρόθυμον τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· οὐκ ἔφθανον γὰρ οἱ προλαβόντες τὴν ἀπόφασιν εὐηφότες, καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν εἰσπεδῶντες, σφᾶς ἰαντοῦς Χριστιανούς ὠμολόγουν, πρὸ τοῦ δικαστικοῦ ἀλλόμενοι βήματος, μήτε πρὸς τὸ πικρὸν τῶν βασάνων ὀρώμενος· ἀκαταπλήκτω δὲ παρρησίᾳ ὑπὲρ Χριστοῦ διαγωνιζόμενοι, σὺν θυμηδίᾳ πολλῇ τὴν ὑστάτην ψῆφον προσίοντο· καὶ τοσοῦτον ὡς μετ' εὐχαρίστου γλώσσης ἄχρι τέλους ὕμνους ἐξυφαίνοντας εὐρύθμως ἀναπέμπειν Θεῷ.

Christo decertantes, cum magna animorum lætitia usque adeo, ut cum gratiarum actione ad finem usque perquam decenter hymnos laudesque Deo canerent.

ΚΕΦΑΛΑ. Θ'.

Περὶ τῶν περιφανῶν μαρτύρων, Φιλωρώμου καὶ Φιλαιῶν· καὶ τῶν κατ' Ἀλεξάνδρειαν ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν γεγενημένων κατὰ Χριστιανῶν.

Καὶ πάντες μὲν οὖν θαύματος ἀξιοὶ οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι· πολλῶ δ' ὑπερφέροντες, οἱ πλούτω καὶ γένει, δόξῃ τε καὶ λόγῳ σοφίας το περιφανῆς κεκτημένοι, εἴτα τῷ περὶ Χριστοῦ πόθῳ δεύτερα ἔθεντο. Οἷος ἐκείνος Φιλωρῶμος τὴν πρώτην ἐκ βασιλέως ἐγχειρισμένος ἀξίαν κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν· ὅς μετὰ τῆς ἐκ Ῥωμαίων τιμῆς δορυφόρος τε στρατιώτας ἔχων, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας δικαστηρίῳ παρίστατο. Πρὸς δὲ καὶ Φιλαιᾶς ἕτερος τῆς Θεμουιῶν ἐκκλησίας ἐπίσκοπος· ὅς ἐν λειτουργίαις ταῖς κατὰ τὴν πολιτείαν ἀνηκούσας μάλιστα διαπρέπων, ἐν φιλοσόφοις λόγοις μᾶλλον εἶχε τὸ κράτος. Πολλῶν τοῦτον τῶν τε πρὸς γένος φίλων τε ἄλλως καὶ συνῆθων καὶ τῶν ἐπ' ἀξίας ὄντων αὐτῷ, ἔτι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ δικαστοῦ σὺν ἰκασία δεομένων, φειδῶ τινα ἔπειτο καὶ παιδῶν καὶ γυναικῶς οἰκτείν, οὐδ' ὅμως τὸ φιλέζωον εἴλετο, καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν ἐξο-

modo, supplicio affecti : alii autem inversi, pedibus videlicet in sublime sublatis, vitam diu graviterque traxerunt, donec in cruce ipsa ita suffixi fame perierunt. Per Thebaidem porro quæ sancti martyres pertulerint, oratione persequi facile non est Corpora enim eorum testis ungarularum vice tantisper dum vita illis superesset, tortores dilaniabant. Et machinis quibusdam mulierculas in sublime pede uno, capite dependente, tractas, victimarum more suspendebant, neque ea quæ nativus pudor occulta esse voluit contegentes, et omnibus summæ inhumanitatis et crudelitatis præbentes spectacula. Quidam arborum ramis alligati, miserabiliter excarnificabantur. Rami enim robustiores vi et arte quadam contracti, martyrum crura ducta vinculis dstringebant : ac deinde illis in naturalem statum suum redire permissis, subito membra, ut cuique erant alligata, sævissime discerpebant. Atque hæc omnia non brevi tempore sunt patrata, sed annis pluribus malum hoc duravit. Ad decem namque, et triginta, et bis totidem, atque etiam quandoque ad centum quotidie viri juvenesque admodum et mulieres supplicii variis occidebantur, confertim veluti una plaga interneccionem sustinentes : ita ut ferri quoque acies continua sanguinis tinctura hebetior fieret, et scindere amplius non valeret : carnificesque defatigati, infirmioresque facti, successores alios acciperent. 450

Animadvertere vero erat in hominibus nostris alacritatem, et fidei in Christum ardorem vividum : cum enim vix contra priores sententia condemnationis a iudice prolata esset, alii aliunde confluentes, Christianos se esse confitebantur, pro tribunali ipso exsultantes, neque tormentorum acerbiter respicientes : sed interrita prorsus libertate pro-

libentissime supremam excipiebant sententiam : usque adeo, ut cum gratiarum actione ad finem usque perquam decenter hymnos laudesque Deo canerent.

CAPUT IX.

De Philoromo et Philæo, illustribus martyribus : et quæ Alexandriæ impij contra Christianos perpetraverint.

Et omnes quidem eximii veræ pietatis propugnatores digni sunt admiratione : multo tamen excellentiores, qui divitiis, genere, gloria et sapientiæ studiis, præclaram consecuti famam, omnia ea Christi desiderio posthabuere. Qualis Philoromus ille fuit, qui primariam dignitatem ab imperatore apud Alexandrinis consecutus, cum splendido militum satellitio, pro dignitate sua, Romano more, quotidie tribunali, causam dicens, astabat. Et Philæas, Thmuitarum ecclesiæ episcopus, qui cum muneribus civilibus rite et decenter obeundis clarus fuit, tum maxime philosophicis artibus excelluit. Cum igitur propinqui, amici, et familiares, et alii magnas gerentes dignitates, ipse quoque iudex, eos obstestarentur, ut sibi ipsi parcerent, conjugumque et liberorum per misericordiam rationem haberent, nullo modo adduci

potuere, ut vitæ suæ consulerent, et cultum Christi abjurarent. Itaque illi, ambo constanti sapientiæ, seu potius Dei amantis animæ robore injurias tormentaque a iudice eis illata, et postremo genere admodum et fortiter etiam capitale supplicium sustinuerunt. Quandoquidem autem Philæam paulo ante diximus eloquentiæ vi longe alios antecelluisse, ipsemet prodeat, simulque et Alexandria martyria exponat, et ipse sibi verbis suis certum præbeat testimonium : quæ verba ipse ex vinculis prius ad ecclesiæ suæ plebem scripsit, quam extrema in eum est et capitalis lata sententia.

451 Cum enim prolixè martyres de egregia eorum in Deum æmulatione et Christi imitatione laudasset, hæc deinceps infert : Itaque æmulantes majora illa dona Christiani martyres, labores omnes et omnigenas pœnarum species non semel, sed aliqui etiam bis pertulerunt. Et omne genus minarum, cum quidem militares satellites cum illis ambitiosa ferocitate contententes, eas non verbis modo, sed etiam factis intentarent, de concepta eos sententia minime deterruit, propterea quod charitas perfecta timorem ejiceret. Quorum virtutem, et in cruciatibus omnibus constantiam, quænam valeat commemorare oratio : Siquidem omnibus qui eos conviciis injuriisque afficere vellent, potestate permessa, quidam fustibus verberabantur, aliqui virgis, nonnulli flagellis, alii loris, alii rursus funibus. Et tormentorum varium spectaculum plurimum laboris et ærumnæ habuit. Hi namque manibus post terga ligatis e ligno suspendebantur, et machinis quibusdam membra eorum omnia distrahebantur : deinde in corpora ad hunc modum distenta carnifices ex iudicis præscripto atque mandato, non quemadmodum adversus homicidas fieri solet, in latera solum, sed etiam in ventrem ipsum, in suras et maxillas tormenta varie et crudeliter ingerebant. Illi vero ex fornice manu una alligati pendebant, quibus cruciati omni gravior erat articulorum membrorumque omnium distensio. Alii porro ad columnas, vultu ad eas verso, ita alligati erant, ut pedibus non insisterent. Unde fiebat, ut corporum mole deorsum vergente, vincula quoque ipsa magis constringerentur, gravioresque illis afferrent dolorem. Atque hæc non tantum, cum verba cum eis conferrentur, aut præses ipsis instaret, sed tantum non diebus integris sustinebant. Cum enim ille ad alios progrediretur, apud priores cum potestate sua alios relinquebat, qui eis vicem suam adessent, sicubi aliquis tormentis victus de sententia decedere videretur. Jubebat ille quoque vinculis eos acriter constringere, ac deinde anima defectos, atque in terram repositos, hinc et inde trahere. Neque enim de nobis vel minima cura in eorum animis resedit : sed ea tormenta excogitarent et adhibuerunt, ut nequaquam hæc secundas ferrent partes, præ eis quæ aliquando quidam crudelissima adversus hostes invenissent. Fuerunt

μόσασθαι σέβας. Ἄλλ' ἄμφω οὗτοι, φιλοσόφῳ, μᾶλλον δὲ φιλοθέῳ ψυχῆς παραστήματι πρὸς τὰς ἐπαγομένας ἐκ δικαστοῦ ὕβρεις στάντες, ἐπὶ τέλει καὶ τὴν διὰ ξίφους γενναίως ἤνεγκαν τελευτῆν. Ἐπεὶ δὲ καὶ λόγων περιουσία τῶν πολλῶν προέχειν τὸν φιλιαν ὁ λόγος ἀνέγραψε πρότερον, αὐτὸς παρίτω ὁμοῦ μὲν καὶ τὰ κατ' Ἀλεξάνδρειαν γενόμενα μαρτύρια διαγείσθω, ἅμα δὲ καὶ ἐπ' ἀκριβῆς μάρτυς ἑαυτοῦ διὰ τῶν οικειῶν λόγων γινέσθω, οὓς ἔγραψεν ἔτι δεσμώτης ὢν, πρὶν ἢ τελευταίαν ἀπόφασιν διέξασθαι, τοῖς ὑπ' αὐτῷ τελοῦσι λαοῖς. Ἐπαινέσας γὰρ ἀρκοῦντος τοὺς μάρτυρας τῷ πρὸς Θεὸν ζήλῳ καὶ οἷς μισθίσθαι εἶχον Χριστὸν, ἐπάγει καὶ ταῦτα· Διὸ καὶ ζηλώσαντες τὰ μείζονα χαρίσματα οἱ Χριστοφόροι μάρτυρες, πάντα μὲν πόνον καὶ παντοίας ἐπινοίας αἰκισμῶν, οὐκ εἰσάπαξ, ἀλλ' ἤδη καὶ δις τινες ὑπέμειναν· κάσας δὲ ἀπειρίας, οὐ λόγους, ἀλλὰ καὶ ἔργοις τῶν δορυφόρων κατ' αὐτῶν φιλοτιμουμένων, οὐκ ἐνεδίδου τὴν γνώμην, διὰ τὸ τὴν τελείαν ἀγάπην ἔξω βάλειν τὸν φόβον. Ὡν καταλέγειν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἐφ' ἑκάστῳ βασάνῳ ἀνδρίαν τίς ἂν ἀρκίσει λόγος; Ἀνείσιως γὰρ οὕσης ἀπάσι τοῖς θουλομένοις ἐνυδριζέτω, οἱ μὲν ξύλοις ἔπαιον, οἱ δὲ ράβδοις, ἄλλοι δὲ μάστιξι, ἕτεροι δὲ πάλιν ἰμάσιν, ἄλλοι δὲ σχοινοῖς. Καὶ ἦν ἡ θεία τῶν αἰκισμῶν ἐνηλλαγμένη καὶ πολλὴν κακίαν ἔχουσα· οἱ μὲν γὰρ ὀπίσω τῷ χεῖρι δεθίντες, περὶ τῷ ξύλῳ ἐξήρταντο, καὶ μαγγαῖσι τισὶ δέτειναν πᾶν μέλος· εἰθ' οὕτως διὰ παντός τοῦ σώματος ἐπῆγον ἐκ κελύσειως οἱ βασάνισταί, οὐ κατὰ περ τοῖς φονεῦσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς γαστροῦ καὶ τῶν κημῶν καὶ παρεῶν τοῖς ἀμνηστρίοις τὰς κοιλίας. Ἐτεροι δὲ, ἀπὸ τῆς στοᾶς μίαι χεῖρὸς ἐξηρτημένοι, ἠώρηντο, πάσης ἀλγηδόνος διανοτέραν τὴν ἀπὸ τῶν ἄρθρων καὶ μελῶν τάσιν ἔχοντες. Ἄλλοι δὲ πρὸ τοῖς κίσις ἀντιπρόσωποι ἐδούτο, οὐ βεβηκότες τοῖς ποσὶ, τῷ δὲ βάρει τοῦ σώματος βιαζομένων, μετὰ πάσεως ἀνελκομένων τῶν δεσμῶν. Καὶ τοῦθ' ὑπέμεινον, οὐκ ἐφ' ὅσον προσδιελέγοντο, οὐδ' αὐτοῖς ἐσχόλαζεν ὁ ἡγεμῶν, ἀλλὰ μονονοχὶ διέδου τῆς ἡμέρας. Ὅτε γὰρ καὶ ἐφ' ἐτέρους διεβίβω, τοῖς προτέροις κατελίμπανε τοὺς τῆ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ ὑπηρετουμένους, εἶπου τις ἠτήθει τῶν βατάνων, ἐνδιδοῦναι ἔδοκε· ἀφειδῶς δὲ κελύων καὶ τοῖς δεσμοῖς προσίεναι· καὶ μετὰ ταῦτα, ψυχοῤῥαγούντες αὐτοὺς, κατατιθεμένους εἰς τὴν γῆν, ἔλεισθαι. Οὐ γὰρ εἶναι κἂν μέρος φροντίδα αὐτοῖς περὶ ἡμῶν· ἀλλ' οὕτω καὶ διανοεῖσθαι καὶ πράττειν, ὡς μηκέτ' ὄντων ταύτων δευτέραν βίασαν ἐπὶ ταῖς πληγαῖς τῶν ὑπενωτιῶν ἐφευρόντων. Ἦσαν δὲ οἱ καὶ μετὰ τῶν αἰκισμῶν ἐπὶ τοῦ ξύλου κείμενοι διὰ τῶν τισσάρων ὀπῶν ἀντιταταγμένοι ἄμφω τῷ πόδε, ὡς κατὰ ἐνάγκην αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ξύλου ὑπτίους εἶναι, μὴ δυναμένους διὰ τὸ ἔνυλα τὰ τραύματα ἀπὸ τῶν πληγῶν καθ' ὅλου τοῦ σώματος ἔχειν. Ἐτεροι δὲ εἰς τοῦδαφος ριφέντες, ἔκειντο ὑπὸ τῆς βασάνων ἄρρας προσβολῆς, διανοτέραν τὴν σφιν τῆς ἐνεργείας τῆς ὀρώσι παρέχοντες, ποιίλας καὶ διαφόρους ἐν τῷ σώματι φέροντες τὰς τῶν βασάνων ἐπινοίας. Τέτων οὕτως ἔχόντων, οἱ μὲν ἐναπέθνησκον ταῖς βασάνοις

τῆ καρτερία κατασχύνοντες τὸν ἀντίπαλον· οἱ δὲ ἠμυθῆτες ἐν τῷ δεσμοτέρῳ συγλειόμενοι, μὴ οὐ πολλὰς ἡμέρας ταῖς ἀλγέθους συνιχομένοι, ἰταλιούτο. Οἱ δὲ λοιποὶ, τῆς ἀπὸ τῆς ἀνακρίσεως θερρακίας τυχόντες, τῷ χρόνῳ καὶ τῆς τῆς φυλακῆς διατρεβῆ, θαρσαλέωτεροι ἐγένοντο. Οὕτω γοῦν ἐνίκα προστέτακτο αἰρέσεως κειμένης, ἣ ἐπαφάμενον τῆς ἐνοχούς θυσίας ἀπερόχλητον εἶναι, τῆς κατ' αὐτοῦ ἐλευθερίας κατ' αὐτῶν τυχόντα, ἣ μὲ θύοντα, τὴν ἐπὶ θανάτῳ δίκαν ἐκδιχέσθαι, οὐδὲ μάλιστα, ἀσμένως ἐπὶ τὸν θάνατον ἰχώρου. Ἦδιστα γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν ἱερῶν ἡμῶν Γραφῶν προορισθέντα. Ὁ γὰρ θεοσεβῶν, φησὶ, θεοῖς ἑτέροις ἐξολοθρευθήσεται· καὶ οἱ οὐκ εἶσονται σοὶ θεοὶ ἑτέροι κληῖν ἐμοῦ. » Τοιαῦτα Φιλῆας ὁ οὐχ ἔτιον φιλόθεος ἢ φιλόσοφος παρατίθει, τῆς θεοσεβείας ἀκριξ παραρμῶν B τῶν ὑπ' αὐτὸν παροικίαν.

imperatum esset, optione proposita, ut vel contactis diris illis sacrificiis molestia omni carerent, libertatemque quam a seipsis habebant, ab illis consequerentur, vel si non sacrificarent, capitalem sententiam exciperent : illi nihil morati, perlibentes ad supplicium ibant. Sciebant etenim, quæ nobis in divinis Litteris sunt proposita atque præscripta oracula ; nam, *Qui, inquit, diis aliis sacrificat, exterminabitur*. Et rursum : « *Non erunt tibi dii alii præter me.* » Hæc Philæas, non minus Dei quam sapientiæ amator, sic recenset, ecclesiam suam, ut veram pietatem tenacissime retineret, cohortans.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Περὶ τῆς ἐν Φρυγίᾳ πόλεως ἀρδῆν μαρτυρησάσης· καὶ περὶ Ἀδαύκου τοῦ μάρτυρος.

Ἄλλὰ τί χρὴ τὰς καθ' ἑαστον τῶν θεοφιλῶν μαρτύρων ἀνδραγαθίας, καὶ τὰς καινοτέρων ἀθλησῶν τῶν κατὰ πᾶσαν οἰκουμένην παρατιθέναι, ἔνθον ἔτιωα λέγειν, δὲ ὡς ἂν τις παραστήσει θάπτον τῶν τε τῶν τυράννων θηρωδία, καὶ τῆς πρὸς Χριστὸν σχέσεως τῶν καλλιπέων μαρτύρων τὸ ἀδιήγητον ; Οὐ γὰρ ἔνα καὶ δύο, ἢ καὶ κατὰ συστήματα, ἀλλὰ καὶ πόλιν μίαν περὶ που τὴν Φρυγίαν, αὐτανδρον, σῖναμα γυναιξὶ καὶ νηπίοις ἀθρόαν ὀκλίται ποικιλοτόντας, καὶ κύκλω πῦρ ὑράφαντες, πυρὸς ἔργον ἀκούουν. Ἐγκλημα δ' ἦν ὅτι καὶ στρατηγὸς καὶ οἱ ἐν τέλει, καὶ ὅλος δῆμος, Χριστῶν ἠπαθῶν, καὶ πίκτων ἀπειθείς ἦσαν τοῖς προστάττουσιν ἐδωλολατρεῖν. Καὶ τις ἀνὴρ Ἄδαυκος διὰ πάσης ἐλθῶν τιμῆς, ἐν ἐπισήμῳ γενεῇ τῶν κατ' Ἰταλοῖς ἀξιούμενος, κοινὰς τε τῶν δικαίσεων ἐπὶ πλείστον ἀρχὰς διοικήσας, ὡς καὶ εἰς μαγίστρων ἀξίωμα ἀνελθεῖν, ἐκὶ δὲ τῆ πρὸς Θεὸν εὐσεβείᾳ καὶ ὁμολογίᾳ πάντας παρενεγκίον, ἐκ' αὐτῆς τῆς ἀξίας τὸν τοῦ μαρτυρίου ἀνεδέσαστο στέφανον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Περὶ ἄλλων πλείστον μαρτύρων διαφόρως ἀγωνισαμένων.

Ἄλλὰ τί θεῖ τοῖς κατὰ μέρος ἐπιξιέναι, ἢ τυχόν τὸ κλήθος ἀναμετερεῖν, ζωγραφεῖν τε τῷ λόγῳ τὰ πολυειδῆς κολαστήρια ; Τῶν μὲν κοπίτην ἀνηρημένων, οἷα ἐν Ἀραβίᾳ πέπονθασι, τῶν δὲ συνθλωμένων τὰ σκέλη, ὡσπερ δὲ τοῖς ἐν Καππαδοκίᾳ συνήνησεν· ἄλλων μὲν θατέρου τοῖν ποδοῖν κατὰ χάραν ἀνηρημένων, μαλθακοῦ πυρὸς κάτωθεν ὑποκαιομένου, καὶ

PATROL. GR. CXLV.

qui post cruciatus in catasta per quatuor foramina pedibus utrisque distenderentur, 452 et necessario supini jacere in catastæ ligno cogerentur : cum toto corpore a tot plagis recentia adhuc haberent et intima vulnera, nec substratas sibi testas ferre possent. Alii vero in solum ab omnis generis tormentorum vi projecti, jacebant, gravioremque etiam cruciatibus ipsis spectantibus speciem præbebant, varia quippe et multiplicia pœnarum genera corporibus præ se ferentes. Et cum crudelitas ipsa ad hunc modum sæviret, quidam inter ipsa tormenta decedebant, constantia sua adversarii pudorem incutientes : quidam semineces in carcere inclusi, post dies paucos doloribus constricti emoriebantur. Nonnulli vero a tormentis medicorum cura restituti, diutiusque in custodiis detenti, animosiores etiam fiebant. Itaque cum imperatum esset, optione proposita, ut vel contactis diris illis sacrificiis molestia omni carerent, libertatemque quam a seipsis habebant, ab illis consequerentur, vel si non sacrificarent, capitalem sententiam exciperent : illi nihil morati, perlibentes ad supplicium ibant. Sciebant etenim, quæ nobis in divinis Litteris sunt proposita atque præscripta oracula ; nam, *Qui, inquit, diis aliis sacrificat, exterminabitur*. Et rursum : « *Non erunt tibi dii alii præter me.* » Hæc Philæas, non minus Dei quam sapientiæ amator, sic recenset, ecclesiam suam, ut veram pietatem tenacissime retineret, cohortans.

CAPUT X.

De civitate quadam Phrygiæ, quæ tota martyrium subiit : et de Adauco martyre.

Sed quid opus est sigillatim Deo dilectorum martyrum fortiter facta et nova certamina, quæ per orbem omnem obiere, referre, cum alia afferre liceat, per quæ facilius cum ipsorum tyrannorum efferatam crudelitatem, tum egregiorum victorum incredibilem erga Christum affectionem et pietatem probare possimus ? Non enim unum et alterum, aut etiam plures catervatim, sed oppidum totum Phrygiæ quoddam, cives scilicet una cum conjugibus et liberis universos, milites armati circumvallantes, igne injecto exusserunt. Crimen erat, quod et præfectus magistratusque et populus ejus omnis Christum invocarent, eisque qui idola colere eos jussissent, minus obsequentes essent. Vir etiam quidam Adauco nomine, omnibus honoribus functus, illustrique apud Italos loco natus, quique per magistratus et dignitates, quas plurimas gesserat, 453 ad sublimitatem magistri officiorum pervenerat, pietate autem et confessione Dei facile omnes antecellebat, in eo ipso munere martyrii coronam accepit.

CAPUT XI.

De aliis quam plurimis martyribus, plurifarum martyrio affectis.

Sed quid attinet sigillatim martyres ipsos recensere, aut etiam numerum eorum inquirere, suppliciorum denique tam varias species stilo persequi ? cum eorum plerique securi percussi, quod eis in Arabia accidit : nonnullis crura fracta, sicut in Cappadocia factum : aliqui pede altero in sublime sublatis, capite in terram demisso, moi-

liore igne supposito, fumo ex materia viridiorē A
 proveniente sicut suffocati, quod in Mesopotamia
 evenisse legitur. Quibusdam nares, labia, aures,
 manus etiam et pedes amputati, et ipsi veluti quæ-
 dam victimæ in carnes dissecti : quod Alexandria
 vidit. Quis vero Antiochena supplicia memoret ?
 ubi ignes et craticulæ fiebant, non confestim mor-
 tem accelerantes, sed sensim martyrum corpora
 torrentes, suppliciaque et pœnas in longum extra-
 hentes. Fuerunt ibi etiam, qui dexteris citius igni
 ardenti comburendas immitterent, quam exse-
 cranda sacra et sacrificia attingerent. Reperti
 quoque sunt, qui prius se ex locis superioribus
 præcipites darent, quam periculum tormentorum
 adirent : mortem potius citam obire, quam ut im-
 piorum laqueis caperentur, properantes. Horrenda B
 vera prorsus sunt et auditu intolerabilia, quæ in
 Ponto martyres sunt passi. Quibusdam enim in
 summis digitis præcutis calamis ungues perfo-
 diebantur. Alii vero plumbum igne liquefactum,
 picemque bullientem scapulis et dorso excipiebant.
 Nonnulli partibus eis quæ honeste non nomi-
 nantur, cruciatus fedos silentioque tegendos per-
 ferebant : quos nobiles illi et fortes viri philosopho
 plane animo et pia quadam ambitione sibi contra
 recens inventa tormenta, exuberantem abundan-
 tiam constantiæ esse ostenderunt, generosam
 quamdam contentionem novis præmiis adversus
 spurca et inhonesta supplicia instituentes. Post-
 quam vero victi immanium tormentorum novi
 artifices cædibusque fatigati sunt, adimpleti jam
 ad satietatem usque torrentium instar, profluente C
 martyrum sanguine, tandem ad adumbratam et
 fucatam bonitatem sunt conversi, ut scilicet ampli-
 us tam inhumaniter atque crudeliter nobiscum
 agere non viderentur. 454 Non enim popularium
 cruore civitates contaminari, neque inhumanitate
 imperatorum benignitatem calumniis objici de-
 bere, sed potius imperialis potestatis benevolen-
 tiam atque clementiam in universos extendendam
 esse dicebant. Quapropter edicto cautum est, ne
 Christiani neci dederentur : quod perinde id
 esset, atque si pœnis suppliciisque modus finisque
 imponeretur. Imperatum vero, ut oculi hominibus
 nostris effoderentur, et pedum alter abscinderetur.
 Ita enim fore, ut inhumanitas ipsa humanior D
 et ad vindictam lenior esse videretur. Factum
 sane per ejuscemodi humanam inhumanitatem
 impiorum hominum, ut jam verbis complecti non
 sit, quanta multitudo eorum quibus dextri primum
 oculi ferro excisi sunt, deinde ignis in vulnus
 ipsum injectus, veluti errabunda hinc inde cir-
 cumierit : aut quanta vis fuerit eorum qui sinistros
 pedes ignito ferro violentius adusti, eos post
 se trahebant, quasi telluris inutile pondus facti : præ-
 terea eorum, qui inhumanissime per provincias
 ad metalla, non illi quidem necessitatis aut usus
 alicujus gratia, sed ut ibi summis ærumnis vexa-
 rentur, sunt damnati. Alii porro aliter afflicti
 perdurarunt : quos referre, quia luctæ certa-
 tionesque eorum omnem superant orationem, perquam
 est difficile.

καταπιεζομένων τῷ ἀναρρίοντι τῆς ὕλης καπνῷ ·
 οἷα ἐν τῇ Μίση τῶν ποταμῶν πεπράχθαι ἀεγύωμεν ·
 ἄλλων ῥίνας καὶ χεῖλη καὶ ὠτα, ἐτι δὲ καὶ χεῖρας
 καὶ πόδας περιαιρουμένων, καὶ καθά τινα σφάγια
 κρειανομυμένων · ὅποια εἶδεν ἡ Ἀλεξάνδρεια. Πῶς
 δὲ τῶν κατ' Ἀντιόχειαν ὁ λόγος ὑπομνησθεῖη ; Ἐσχά-
 ραι πυρὸς ἐκεῖ, οὐκ ἀθρόον τὸν μόνον ἐπάγουσαι,
 ἡρέμα δ' ἐξοπτῶσαι τὸ καταβραχὺ μακρὰν ἐπάγειν
 τὴν τιμωρίαν, καὶ δεξιά δ' ἐκείσε ἡ θάττον σφοδρῶ
 πυρὶ καθέμεναι, ἢ τῶν ἐναγῶν θυσιῶν καθαπτομέ-
 ναι. Ὡν δὲ τινες μὴδ' εἰς πείρα ἤκειν ἐθέλοντες,
 ἄνωθεν ἐξ ὑπερώων ἑαυτοῦς κατακόντισαν, τοῦ μῶ-
 ρου θάττον τυχεῖν ἐπιέμενοι, πρηνὴ τῶν δυσσεβῶν
 ἄλλοιαι ταῖς πάγαις. Φρικώδη δὲ καὶ ἀκοαῖς ἤκιστα
 φορητὰ κατὰ Πόντον ἔπασχον ἕτεροι · ὧν οἱ μὲν κα-
 λάμοις κατὰ τῶν ἀκρῶν δακτύλων τοὺς ὄνυχας διε-
 πείροτο · ἦσαν δ' οἱ μόλιθδον διατακέντα πυρὶ, πῖσ-
 σαν τε καχλάζουσαν τοῖς μεταφρόνοις ἐδέχοντο. Ἄλ-
 λοι τοῖς ἀποβῆτοις τῶν μελῶν αἰσχροῦς τινος καὶ
 ἤκιστα λόγῳ ῥητᾶς συμφορᾶς διαφέροντες ἦσαν · ἃς
 οἱ γυναικοὶ διαίτηται φιλοσόφῳ φιλοτιμία κατὰ τῶν
 καινοτέρων κολάσεων περιουσίαν τινὰ καρτερίας
 ἐπεδείκνυντο, ἀμίλλαν οὐ ἀγενεῆ συνιστάντες τοῖς
 καινοῖς βραβεῖοις τῶν ἀτίμων τιμωριῶν. Ὡς δὲ μό-
 λις ἀπειρηκότες ἦσαν οἱ καινοὶ τῶν κολάσεων σπου-
 δασταὶ, κτείνοντες τε ἀπέκαμον, ὑπερεπιμπλαντοῦ τε
 εἰς κόρον τοῖς ἐκρέουσι οὐχετοῖς τῶν αἱμάτων, ἐπι-
 χρηστότητα δὲθεν κερχωσμένην ἐχώρου · ὡς ἂν μὴ
 δοκοῖεν ἐτι καθ' ἡμῶν τὰ θειὰ πράττειν · μὴ δὲν
 γὰρ εἶναι ὁμοφύλων αἱμασι μαινεῖν τὰς πόλεις ἔλε-
 γον, μὴδ' ἀπανθρωπία τῆν τῶν κρατούντων εὐμέ-
 νειαν διαβάλλειν · τὸ δὲ πρῶον καὶ φιλόανθρωπον τῆς
 βασιλικῆς ἐξουσίας ἐπι πάντας ἐκτείνεσθαι δεῖν.
 Ὅθεν ἐκέλευον μὴ θανάτῳ λύειν ἡμᾶς · ἴσον γὰρ
 εἶναι καὶ τοῦ τιμωρεῖσθαι πεπαῦσθαι. Ἐνθεν τοι καὶ
 ἐξορῦττεσθαι μὲν ὀφθαλμοῦς, θάτερον δὲ πόδα προ-
 αφαιρεῖσθαι προσέταττον. Οὕτω γὰρ εἶναι αὐτοῖς
 ἀπάνθρωπον τὸ φιλόανθρωπον καὶ πρὸς τιμωρίαν
 πραότερον, Ὡς συμβαίνειν διὰ ταύτην τῆν ἀπάνθρωπον
 φιλανθρωπία τῶν ἀσεβῶν μηκέτ' οἶον τε εἶναι λόγον
 διαλαθεῖς, ὅσοι μὲν τοὺς τῶν ὀφθαλμῶν δεξιούς ἔχει
 πρότερον ἐκκοπέντες, ἔπειτα πῦρ κατὰ τῆς τομῆς
 εἰσδεξάμενον, πλανώμενοι περιήεσαν · καὶ ὅσοι δὲ τῶν
 ποδῶν τοὺς λοιούς καυτῆρι βίαιῳ χρησάμενοι, ὡς
 ἄχθος ἐτώσιον ἦσαν, τούτοις ἐπισυρόμενοι · εἶτα καὶ
 τοῖς κατ' ἐπαρχίας μεταλλοῖς οὐ χρείας ἕνεκε τόνον,
 ὡς δὲ κακώσεως καὶ τλαιπωρίας, κατεδικάζοντο
 ἀπηνέστερον · ἄλλοι δὲ ἄλλως διεκαρτέρου · ἃ μὴδε
 λέγειν ῥάδιον · νικῶσι γὰρ πάντα λόγον τὰ ἐκείνων
 παλαίσματα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Α

CAPUT XII.

Περὶ τῶν κατ' Ἀντιόχειαν σωφρόνως τὸ μαρτυρίον διελευσῶν ὠραίων παρθένων.

Οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείον γυναικες ἀνδρίζοντο. Οἷα ἐκείνη ἐπὶ τῆς Ἀντιόχου, διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὰλλα παρὰ πᾶσι διαβόητος οὖσα· ἡ ζεύγος παρθένων ὦρα καὶ ἡλικίας ἀμῆ διαπρέπον ἔχουσα, ἐπειδὴ τῷ πολλῷ φθῶν λαυθάνουσα ἦν ἐπ' ἀλλοδαπῆς πεποιτημένη τὴν διατριβὴν, ἐκάλεσε δὲ μόλις αὐτὴν ἡ πατρίς, στρατιωτῶν δικτύοις ἡλίσκετο. Ἦς δ' ἐν ἀμυγῶν ἑαυτὴν καὶ παῖδας καθεῖατο, ἃ τε παραδοκίην εἶδει τῶν δεινῶν, ἀνεπέλει τῷ νῷ, καὶ τὸ τῆς πορνείας θεῶς τοῖς βίαστοις ἀνσεύατο· οἷα μὲν ἄκροισ ὡσὶν ἀνεκτὸν οἰομένη, ὑπετίθει ταῖς κόρας φυλάττειν μὲν ἀγεγῆ τὴν παρθένικαν εἰς τέλος· πάσης δὲ καὶ φθορᾶς ἐπέκεινα καὶ θανάτου χείρων τῶν εἰδῶλων λατρείαν εἶναι πάλιν ἐπιστηγείτο· ὅθεν καὶ μίαν λύσιν εἶναι τούτων, τὴν ἐπὶ τὸν Κύριον πάντως καταφυγὴν, σωφῶς ὑπετίθει. Καὶ δὴ μίαν ἀμφο γνῶμης γενόμεναι, κοσμίως τε τὰ σώματα περιστέλλασαι, οἷς ὁ καιρὸς ἐσχεδίαζε περιβλήμασι, κατὰ μίσην γενόμεναι τῆς οδοῦ, μικρὸν τι ἀναχωρήσασαι, καὶ τὴν τῶν φυλάκων ὄψιν παρασκευάσασαι, ἐπὶ τὸν ἐκείσε που παραρρέοντα ποταμὸν ἐκυτὰς κατακόντισαν. Καὶ ἄλλη δ' ἀδελφῶν ξυνοριεῖ ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως, καὶ οὐχ ἦττον ἢ ἐκεῖναι καὶ παρθέναι καὶ ἀδελφὰ τῷ ὄντι προσοῦσαι, κλυτῶς τε καὶ δόξῃ οὐθενὸς τὰ δεύτερα φέρουσαι, ἐπίσης τὴν ὄψιν ὠραῖαι καὶ τὴν ψυχὴν ευγενεῖς· ἐπαμίλλαι δὲ οὐχ ἦττον καὶ τὴν σπουδὴν ἐπὶ τοῖς ἴσοις τὸν ἀγῶνα διακονοῦμεναι, ὡς ἂν μὴ τῆς γῆς χωρούσης τὰ τοσαῦτα παρὰ, θαλάττης κόλποις ἐρόπτοντο. Οὕτω γὰρ ἐκείνων οἱ τὴν κακίαν ἀνείκαστοι. Ἐργὸ δὲ καὶ ἄλλο ἔργον παρθένου σεμνῆς ἀστειῶν εἰς διήγησιν παραθήσομαι.

De virginibus Antiochenis forma excellentibus, quomodo martyrii stadium pudice decurrerint.

Nec viri tantum, sed multo etiam magis mulieres virilibus animis præclare se gesserunt. Qualis Antiochena illa fuit, propter virtutem aliaque eximia ornamenta apud omnes admodum celebris. Quæ filias duas virgines forma et ætatis flore excellentes habens, cum ad evitandam invidiam clam in longinqua terra latens aliquandiu mansisset, et in patriam revocata esset, a militum manu una cum illis capta est. Atque ut de seipsa et puellis itidem spem omnem abiecit, quæque expectandæ essent ærumnæ atque calamitates secum ipsa in animo consideravit, et ab improbis illis violentisque hominibus de fornicationis periculo ea quæ nec summis auribus ferenda esse viderentur audivit, cum filias ad virginitatem usque ad vitæ finem inviolatam conservandam est adhortata, tum vero idolorum cultum quovis interitu ac morte deteriore esse illis persuasit : unum esse utriusque mali effugium sapienter asserens, si ad Dominum perfugerent. **455** Puellæ porro cum ambæ in matris sententiam discederent, corporibus suis rite atque decenter eo habitu quem tum tempus suppeditabat amictis, quia in medio erant itinere, paululum a via digressæ, custodibus deceptis, in fluvium qui tibi præterfluebat se coniecere (1). Aliud quoque in eadem urbisororum par, non minus quam illæ virginitatis dote, unanimi consensu, pulchritudine vultus, animorum generositate claræ, divitiis quoque et præclari nominis fama illis non inferiores, studio etiam et æmulatione pares, eodem decurrentes stadio, ut tamen non sola terra ejusmodi obtineret ornamenta, in sinum maris seipsas præcipitarunt. Hoc enim ita eas facere, quorum incomparabilis esset improbitas, persecutores simul et impudici homines cogebant. Addam quoque aliud gravis et pudicæ virginis, sanctum quidem illud, sed festivum etiam atque facetum factum.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

CAPUT XIII.

Περὶ ἄλλων παρθένων καὶ ἀσκητῶν, ἐπὶ σωφροσύνῃ καὶ μαρτυρίοις περιβοῦτων.

De aliis virginibus et monachis, pudicitia simul et martyrio claris.

Ἄλλη δὲ τις πάγκαλόν τι χρῆμα καὶ ἄσυλον ἀνάθημα παρθενίας εἶναι μαρτυρομένη, ἐπεὶ συλληφθεῖσα τὸ θῦεν ὡς δεινὸν ἐξετρέπετο, ἀκολάστους ἀνδράσι πρὸς αἰσχροουργίαν εἶδιδότο. Ἦς δ' ἀπήγετο, καθ' ὁδὸν οὕτω συμβᾶν, ἐντυγχάνει τῷ προέδρῳ τῆς πόλεως· Ἄνθιμος ὁ τῆς Νικομηδείδος τὴν ποιμαντικὴν τεχνικᾶς διαχειρίζων ἦν· καὶ προσιών, ἐπυθάνετο, ὁπότερον εἴοιτο μέγιστα δρᾶν, ὁμοίως ὄντων ἀμφο κακῶν. Τὸν δὲ, Καλὸν εἶναι, φάναι λόγος, τέκνον Εὐφρασία, καὶ τὸ τῆς ἀγνείας καλλίστου δῶρον· πολλῶ γε μὴν βέλτιον ἢ τῆς πίστεως ἐντολή· ἐπεὶ τοῖ γε κἄν περιστάσει πολλῶ χρεῖτον διαρπαγῆναι τὸ πέπλον ἢ περ αὐτὸ τὸ σῶμα· κἄν τοῖς παροῦσι δὲ πειρασμοῖς, τὸ ἴσον χρῆναι διασποκείσθαι. Εἰ μὴ ἀμφοτέρα διατρεῖν ἔστιν ἐφικτὸν, τὴν ψυχὴν ἀμικρῶν τῶς διατρεῖν αἰρετώτερον ἔγχει· καὶ τοῖ-

Alia quædam puella, perpulchrum et inviolatum testimonio omnium virginitatis ornamentum, quia comprehensa deorum cultum ut summum malum aversata fuerat, impotentibus et impudicis viris ad ludibrium et turpem libidinem tradita est. Et illa jam ita abducebatur, cum ei casu quodam inter eundem antistes ecclesiæ Nicomediensis Anthimus obvius fit. Ibique ab illa interrogatus, utrum sibi e duobus æqualibus malis magis eligendum videretur, respondens ille : Filia, inquit, Euphrasia, pulcherrimum quidem est castæ virginitatis donum, sed majus præstantiusque fidei præceptum. Quandoquidem enim, si casus aliquis aut necessitas ita ferret, multo magis pallam ipsam præstaret quam corpus diripientibus dare, in presentibus quoque malis et tentationibus eodem modo

(1) Euseb. lib. vii, cap. 12.

rem dispicere convenit. Et si permissum non est A ut utrumque retineas, ut saltem animam incontaminatam conserves, faciendum tibi esse duco, ut scilicet mente ipsa per fidem confirmata, carnem injuriis et contumeliis improborum permittas. Consilio viri ejus cognito, animo etiamnum **456** in utramque partem fluctuante, tandemque se ut utrumque salvum retineret confirmante, quo abducebatur sequitur. Atque ubi jam in eodem est conclavi cum improbo juvene clausa, techna quadam illum circumvenit (1). Veneficam se esse profitetur, mercedemque ingentem conservatæ pudicitiae pollicetur, quæ eum a morte conservet : pharmacum scilicet, quo ille perunctus, in bello- rum certaminibus et præliis nullo prorsus telo aut ferro violari aut confici posset. Quod si de tali remedio, inquit, periculum facere vis, illico id B tibi manifesto exhibebo. Ille id statim parari permittit. Tum illa vere sapiens, ceram oleo liquefactam, manibusque subactam collo suo circumcirca inungens illinit : quod ubi perfecit, petere eum jugulum suum ense quibus posset viribus adacto, remediique ejus vim et efficaciam experiri jubet. Atque ille quam potuit validissime ensem in eam demisit, æ beatum illius caput ictu uno resecut. Consimiliter huic virgo alia libidinis ad turpem concubitum data, ad eam venientibus, putridum contagiosumque ulcus se in tectis membris occultisque locis habere dixit : eosdemque, ut sibi ipsis parcerent, ne scilicet consuetudine venerea se quoque eo malo contaminarent, rogavit ; dilato C fœdi congressus tempore, quam primum integram valetudinem recuperasset, se in potestate eorum futuram pollicita. Ad hunc modum insanis amatoribus deceptis, Deus pudicitiam ejus tali arte conservavit, et se illa ab illis absolvit. Alius enim juvenis quidam, sub libidinis et petulantiae prætextu meretricularum curatorem lenonem accedens, noctem puellæ ejus quinque nummis aureis mercatus, et ad eam ingressus, tunicam quidem ipse suam ei injectit, eamque ut agnosci non posset, probe contactam exire jussit ; ipse autem vestibus illius amictus, et deprehensus, capitis poenam dedit. Eodem tempore ascetes quidam, castitatem et virtutes alias piis studiis sedulo meditans, æquali decertavit agone. Is cum expugnari omnino non potuisset, nullamque adversariis vincendi spem reliquisset, post innumera tormenta in lecto vinculis ligatus reponitur ; et mulier impudica ad eum immittitur, quæ illum complectens, exosculans manusque petulanter ad membra secreta adhibens, procacissime ad rem illicitam, nihil prorsus lascivie et illecebrarum prætermittens, concitat. **457** Ille aliud quod faceret non habens, linguam ipse suam morsu concisam, dentibusque comminutam, in faciem meretricis exspuit. Qua re sibi ipse quidem pro voluptate acres dolore, impudicæ autem

νυν τὸν νοῦν παριστάνουσα ἰρρωμένον τῇ πίστει, τὴν σάρκα ὑβρίζομένην ἴψιν. Ἐπει οὖν ἔγνω τὸ εἰρημένον, ἀμφίρροπος οὖσα τὸν νοῦν, τὴν προκειμένην ἐβάδιζεν, ὁπότερον εἰσεῖσθαι δυσχυρίζομένην. Ὡς οὖν εἰς ταῦτὸ συνεκλείσθη τῷ ὑβριστῇ, τέχνη δὴ τινα τοῦτον κατασοφίζεται· φαρμακίς γὰρ εἶναι διωμολόγει· καὶ μισθὸν τῆς ἀσουλίας φάρμακον ἐκείνῳ παρασχέτω ὑπισχνείτο, τὸ μὴ θνήσκειν ποτὲ πραξέον· ἢ χρισάμενον ἐν ταῖς τῶν πολέμων ἀμιλλαῖς, ἀνάλωτον πᾶραμείναι σιδήρῳ. Εἰ δὲ γε καὶ κείραν, φησί, τοῦ λεγομένου κατιδέσθαι βούλει, αὐτίκα δὴ σοι παροῖξω μάλα λαμπρὰν. Καὶ ὅς αὐτίκα ἐπέτρπε σκευάζειν τὸ φάρμακον. Ἡ δὲ σοφὴ τῷ ὄντι ἐκείνη, κηρὸν ἐλαίῳ συντήξασα, ταῖς χερσὶ καταμάλασεν· εἶτα καὶ τὸν αὐχένα ἐκείνης περικύκλω ἤλειψε· ταχέως αὖτε ὡς εἶχε τῷ ξίφει τὸν ἐκείνης αὐχένα ἐπέταττεν ὅσω δύναμις, καὶ τὴν ἰσχύν ἐντεύθεν τοῦ φαρμάκου κειράσθαι. Ὁ δὲ χειρῶν ὡς εἶχεν ἰρρωμένως μάλα τὸ ξίφος κατενεγκῶν, τὴν μακαρίαν ἐκείνης ἀπέτεμε κεφαλῆν. Ἐπίσης δὲ αὐτῇ καὶ ἄλλη παρθένος πρὸς αἰσχρῶν μίξιν ἐκδοθεῖσα τοῖς ἀκολάστοις, τοῖς εἰσιούσιν ἔλεγε σπηδεῖσα ἔλκου ἐνείναι οἱ τοῖς τῶν μελῶν ἀπορρήτοις· καὶ γε φείδεσθαι, μὴ τῇ συνουσίᾳ τῆς νόσου μετασχοίεν· ἐν μετώρῳ δὲ θεμένη τὴν μίξιν, μετὰ τὴν ἐντέλῃ εἶεν τὸ πρὸς βουλής ὡς τάχος ἀνύσειν. Οὕτως δ' οὖν τοῖς λόγοις τοὺς παράφρονας ἱραστὰς ἀποδοουκλήσασα, ἀηλλάττετο, τοῦ Θεοῦ τὴν σωφροσύνην τέχνην διατηρήσαντος. Καὶ γὰρ τις νεανίσκος ἕτερος ἀκολασίαν σχηματισάμενος, τῷ τῶν πορνῶν ἐπιστάτῃ προσιῶν, πέντε χρυσίνοις τὴν ἰσπίραν ἀνεῖτο συγκαθεδέσθαι τῇ κόρῃ· καὶ τῆς εἰσόδου τυχῶν, περιβάλλει μὲν ἐκείνη τὸν χιτωνίσκον, καὶ εὐφωῶς ὡς μὴ φαίνοιτο συγκαλύψας, ἐπέτρπε ἐξείναι· αὐτὸς δὲ τὰ ἐκείνης ἀμφιασάμενος, ἐπεὶ διεγνώστο, τὴν κεφαλῆν ἀφῆρειτο. Καὶ ἀσκητὴν δὲ τινα τὸν ἴσον ἀγῶνα διενεγκῆν τεχνικᾶδε ὁ λόγος ἰστόρησεν. Ἐπὶ γὰρ ἀπώμοτος ἦν, μετὰ πολλὴν καὶ ἀκείριτον βίασιν ἐπὶ κλίνης ἠπλωτο δέσμιος. Γυνὴ δὲ αὐτῷ ἀκαιδῆς ἐπαίρειτο· ἢ φιλοῦσα, καὶ τὰς χεῖρας ἀκαιδῆν τοῖς τῶν μελῶν ἀπορρήτοις προσάγουσα, πρὸς τὴν πονηρὰν ἢ ἀκαιδῆς πράξιν ἐξεβιάζετο, οὐδὲν τι τῶν ἀτόπων πράττειν παραλιμπάνουσα. Ὁ δὲ μὴ τι ἄλλο θρᾶν ἔχων, τὴν ἰδίαν ἐκδακῶν γλώσσαν, καὶ τῷ ἰσχυρῷ τοῦ δῆγματος ἐκτεμών, καὶ ἰκανῶς αὐτὴν διαμασσησάμενος, κατὰ τοῦ προσώπου τῆς μαχλάδος προσέπτυσεν. Καὶ οὕτως αὐτῷ μὲν πόνους δοίμεις ἀντι ἤδονῆς, τῇ ἀσελγείᾳ δ' ἐκείνη, αἰσχύνει καὶ ἐκπληξιν σὺν ἀηδία παρασκευάσας, τῆς σφοδρᾶς ἐκείνης ἐπηρείας ὑπέτρος διαγέγονε. Ταύτης δ' ἀνώτερος γεγονῶς, μαρτυρίῳ τὸν βίον μετὰ βραχὺ ἐπισφράγιζεν.

(1) « Nam et proxime ad lenonem damnando Christianam potius quam ad leonem, confessi estis labem pudicitiae apud nos atrocior omnino poena

et omni morte reputari : nec quidquam tamen profuit. (Tertull. 9.)

illi probrum atque stuporem cum acerbitate, tam vehementibus illis illecebrarum insultationibus superior, conciliavit. Et sicuti in certamine pudicitiae adversus eam victor fuit, ita paulo post vitam martyrii sigillo confirmavit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

A

CAPUT XIV.

Περὶ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος καὶ τοῦ ἁγίου Εὐστρατίου, καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ καὶ ἑτέρων μεγάλων μαρτύρων.

Desancto Panteleemone, et sancto Eustratio, comitaluque ejusdem, et de aliis magnis martyribus.

Ἔτεσι δ' ἐκείνοις καὶ Παντολέον, ὁ καὶ Παντελεήμων, ἀνεγνωρίζετο, λόγοις καὶ ἔργοις καὶ θαύμασι τεράτων τὸν Χριστὸν ἀνυψῶν· ἔργοις μὲν οἷς πρὸς ἀνυποίτους ἀνέσχετο κολάσεις, σιδήρῳ τέμνουσι καὶ μολίβδῳ ζέοντι, τροχῶ τε διαθλῶντι μέλη, γενικῶς ἀπειμάχετο· ἐποχούμενός τε νότοις θαλάττης, τὸν μυλιαῖον λίθον, οἷά τι κούφου πετρὸν ἐπεσφύετο· καὶ κατωρχεῖτο τοῦ πηλάγου, ὡς ἐπὶ ξηροῦ τοῦ ἐδάφους ὑπεραλλομενός· θηρῶν τε καὶ ξιφῶν ὑπέρτερος ἦν σὺνάμα Ἐρμολλάῳ τῷ ἱερεῖ, Ἐρμιόππῳ τε καὶ Ἐρμοκρατίῳ· καὶ οὕτω τοῦ σώματος ἑρμώμενος, τῷ πνεύματι ἤνωτο· λόγοις δέ, οἷς θηγορῶν κατήσχυεν τὸν ἀντίπαλον. Τοῦ δ' αὐτοῦ ἔτους καὶ Κλήμης Ἀγκυρανῶν ἐπίσκοπος σὺν Ἀγαθαγγέλῳ τοῦ ὑπερφυοῦς μαρτυρίου κατήρχετο. Ἐν εἰκοσι γὰρ καὶ ὀκτώ ἔτεσι τὸ διὰ Χριστὸν ὑπέλαμπρον διήνυσσε στάδιον. Τῶν γὰρ ἐξ αἰῶνος ἀπάντων τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλήσιν ἐσχηκότων πυροὶ τε καὶ σιδήρῳ, λίθοις τε καὶ ξύλοις, πρὸς θεῖ, θηρσὶν ἀγρίοις καὶ δεσμοῖς πολυχρονίοις ταλαιπωρησάντων, ποικίλως τε ἀγωνισαμένων, γῆ καὶ ὄρεϊ καὶ ὕδατι καὶ κρυμοῖς καὶ καύσεισιν ἐκδεδάπανημένων, καὶ ἄλλαις μηχαναῖς τισὶν ἀπολειπομένων τὸ ζῆν· πάντων τούτων κατὰ γε τὸν ἐμὸν λόγον ὁ ἱερὸς οὐτοσί Κλήμης ὑπερέσχε, καὶ ὁ σὺν αὐτῷ Ἀγαθάγγελος· πρῶτα μὲν ἐπὶ Ῥώμῃς, ἔπειτα δὲ κατὰ Νικομήδειαν, ἐκ διαδοχῆς πολλῶν ὁμοῦται διαφερόντων προσπαλαίσαντες· ὡς ἐπιλείπειν πάσαν χολαστηρίων ἐπίνοιαν· ξίρει δὲ τὸ τελευταῖον ἀποτηθηέντες, τὴν ἀγῆρω ζωὴν ἀνηλλάξαντο. Πῶς δὲ ἄρα Εὐστρατίου καὶ τῆς αὐτοῦ συνοδίας ἐπιλαθέσθαι δύνησομαι; ὁ δὲ ὠρμητο μὲν Ἀραβράκων· προσκοικὸς δὲ Ἀρμενίοις ἡ χώρα· φιλοσοφία δὲ τῆς καθ' Ἑλλήνας παιδείας οὐδένως εἶχε τὰ δεύτερα· καὶ φιλοσοφῶν τὰ ἡμέτερα μάλιστα ἐν τῷ ληθῶτι, ἐμφανῶς Λυσία τῷ τῆς ἐῶ ἡγεμόνι ὑπηρετεῖτο, ὁ δὲ τὰς τῶν εὐσεβῶν στραγὰς πρὸς τῶν κρατούντων ἀσεβῶς ἐγκειχερίετο. Οὗτος τοίνυν σκρινιάριος, εἶπεν ἀπογραφεὺς τῆς δουρικῆς τάξεως πεφηνῶς, τὴν τῶν μαρτύρων γενναίαν ἐνστασιν διορῶν, ζήλω τὴν καρδίαν πληγίς οὐκ ἄλλων ἐδεῖτο τῶν κατηγορῶν, ἀλλ' αὐτὸς ἐκὺτὸν καταγγέλλων ἦν. Ὅθεν καὶ τὴν ἀνοιαν καὶ τὸ μάταιον τῶν δυσσεβῶν διελέγγων, διαείριος ἐκταθείς, σφοδρῶς κατεκόπτετο, πυροὶ τε τὰ σπλάγγνα ἐκείετο· ἄλλοι δὲ καὶ ὄξει καταχόμενος, πρὸς θεῖ καὶ ὀστράχοις διατριβόμενος, ὅλος ἀβρόον τραῦμα ἐδείκνυτο. Ῥοπή δὲ θεία τοῦ ἀθλητοῦ σώματος ὡσεὶ λιπίδων ἀπορρῦεισῶν, καὶ ὡς πρότερον ὑγιὲς τὸ σῶμα φανέν, τῷ σταδίῳ καὶ ὁ ὁμόφρων Εὐγένιος πρόσεισι. Πρὸς Νικόπολιν δὲ ἀπαίροντι τῷ Λυσία, ἐλκυσμοῖς βίαιοις συμπεριέχονται, Ἐνθα δὲ καὶ Μαρδάριος ἦγετο·

B

C

D

Eadem tempestate et Pantaleon, qui et Panteleemon dictus est, enituit, verbis et factis miraculorumque prodigiis Christum exaltans magnificavit: factis quidem, quibus ille intolerabilibus cruciatibus fortiter restitit: depugnavit enim cum ferro secante, plumbo fervente, et rota membra comminente; atque in æquore maris innatans, lapidem moralem perinde atque levem pennam secum traxit, in mediis undis non aliter atque in sicco pavimento subsiliens: bestiis quoque et gladiis una cum Hermolao episcopo, Hermippo et Hermocrate superior fuit; et ita corpore solutus, spiritu conjunctus, compactus atque unitus est; verbis autem, quibus Dei mysteria et virtutem deprædicans, adversarium ipsum pudefecit. Hoc ipso anno et Clemens, Ancyranus episcopus, cum Agathangelo excellentissimum martyrium suum est exorsus. Viginti octo namque annis pro Christo splendidissimum absolvit cursum. Siquidem post mundum conditum quicumque pro Christo certamen igne, ferro, lapidibus, lignis obierunt, quive cum bestiis depugnarunt, et diuturnis vinculis afflicti sunt; præterea qui diversis modis in terra, in aere, in aquis, cum suppliciis sunt collucati; tum autem qui vel frigore vel calore nimio sunt consumpti, aut qui aliis quibuscunque pœnis et tormentis vitam amiserunt, eos omnes meo quidem iudicio sanctus ille Clemens, et cum ipso Agathangelus longe superavit: primum quidem Romæ, deinde Nicomediæ, cum feritate et crudelitate aliis præstantes tortores, eis excruciantis, vices per successionem mutantes, ab omni jam tormentorum excogitatorum specie destituerentur; ad postremum autem gladio percussi, vitam hanc immortalis illa commutarunt. Quomodo vero Eustratium comitesque ejus præteream? 458 qui ex Arabracis regione Armeniis fluitims ortus, in Græcarum quidem disciplinarum scientia nemini erat secundus, professionem autem nostram occulte discens, propalam Lysiæ Orientis præfecto inserivit, qui ibi impiorum imperatorum jussu cædes piorum hominum patrabat. Enimvero Eustratius scriniarius, sive ducalis ordinis scriba factus cum mirificam nobilium martyrum constantiam vidisset, æmulationemque eorum in animo concepisset, non alios exspectat accusatores, sed seipsum ipse defert. Nam impiorum amentiam et vanitatem coarguens, in sublime extensus, acriter verberatur, igne viscera ejus aduruntur, sale et aceto perfunditur: ad hæc fragmentis testarum ita obteritur. ut totus ipse unum videretur esse vulnus. Ut au-

tem divino nutu, corpus fortissimi martyris veluti A squamis ab eo delapsis, ad pristinum formæ statum est reversum; idem stadium ejusdem cum eo animi Eugenius ingreditur, et item Auxentius. Lysia autem Nicopolim proficiscente, martyres crudelem in modum tracti atque raptati sunt. Ibi etiam Mardarius est productus. Et Auxentius quidem capite est plexus: Mardarius autem per talos in sublime suspensus, subulisque ignitis perforatus atque dispunctus, et facibus insuper exustus, vitam finit. Cæterum Eugenius, quod in impietatem invecus esset, lingua abscissa, deinde manibus atque pedibus ejus fractis, decessit. Sapiens vero Eustratius, cum Oresse ad Agricolaum Sebastiam abductus, per ignem uterque holocaustum Domino sunt oblati. Multiplices quoque et varis torturæ Eulampii et Eulampie in urbe Nicomediensi: Anastasie etiam, quæ Romæ membris est mutilata; alteriusque ei cognominis, quam post supplicia alia tolerata ignis tandem consumpsit. Insuper Agapæ, Irenæ et Chionie nobilissima martyria silentio prætereunda non sunt. Sicuti neque Sergii et Bacchii egregiorum sane victorum ad finem usque conservata fortitudo; quorum alter fustium lethalibus verberibus, altea gladio interemptus est. Aliorum vero innumerabilium, quis vel saltem ipsa nomina, vel martyriorum genera recensere queat?

459 CAPUT XV.

De celeberrimis martyribus, Georgio, Procopio et Demetrio Myroblyta.

Eisdem quoque temporibus Georgius ille, magni inter certatores istos nominis et agminis C martyrum coryphæus, laborum pro Christo toleratum veros percepit fructus. Hic in Cappadocia adhuc adolescens forma præstanti, et qui nondum primam produxisset lanuginem, fortissime certaminibus pro Christo perferendis martyrium obiit. Captus enim, quod in dæmones acriter invecus esset, imperatorumque impetatem derisisset, supra naturæ captum perquam acerbos sustinuit cruciatus. Namque post carcerem et vincula, unguis acutæ eum exceperet: mox calce ardenti est adustus, fidiculisque rursus distractus, mucronibus membratim dissectus, plurimisque aliis pœnarum tormentorumque machinis attritus, generosam animi sui constantiam, firmumque mentis suæ robur satis declaravit. Ad hæc Glycerii impostoris bovem evertit ac sustulit, Alexandramque reginam jamdudum defunctam oratione sola ab inferis revocavit: tandemque ut virum decet, gladio percussus, ex hac vita migravit. Nobilis quoque revera ille Procopius, Cæsareæ Palestinæ natus, inter martyres eodem tempore illustris maxime fuit, cui Diocletianus ducalem quidem Orientis dignitatem dedit, Christus autem eum e cælo ad se veluti Paulum vocavit. Et is quidem illa accepta, inexpugnabili vero crucis armatura perinde atque generosus et fortis miles armatus, primum adversus eos qui sensu percipiuntur, deinde etiam in eos qui mente

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

Περὶ τῶν αἰοιδίμων μαρτύρων, Γεωργίου, Προκοπίου καὶ Δημητρίου τοῦ Μυροβλύτου.

Τούτοις δὴ τοῖς χρόνοις καὶ Γεώργιος, τὸ μέγα τῶν ἀθλητῶν ὄνομα, καὶ τοῦ χοροῦ τῶν μαρτύρων ὁ κορυφαῖος, τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ πόνοις, γενναίως ἐθίριζε τοὺς καρπούς. Ἐκ Καππαδοκίας γὰρ ὢν, νεανίας ἔτι, καὶ ἀγαλματίας τὴν ὄψιν, καὶ οὐπω ἰούλοις περιστέφων τὸν πώγωνα, γενναίως τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ ἀθλοῖς διεμαρτύρει. Ἐπεὶ γὰρ συσχεθεὶς διεκεροῦμαι μὲν δαίμονας, τὸ δὲ τῶν κρατούντων διέπειζεν ἀσεβεῖς, πικρὰς τινὰς καὶ ὑπερφυεῖς κολάσεις ὑφίστατο. Ξυστήριος μὲν γὰρ αὐτὸν μετὰ δεσμῶν καὶ φυλακῆν διελάμβανον· εἶτα τιτάνω πυρὸς κατεφλέγετο, τροχῶν κατετίετο, ξίφεσι μελεθὼν ἐκτεμνόμενος· πολλὰς δὲ ἄλλαις μηχαναῖς συντριβόμενος, τὸ εὐγενὲς αὐτοῦ παράστημα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ τῆς συννοίας ἀνεσταλμένον ἰκανῶς ἀνεδείκνυ. Ἐπὶ τούτοις τὸν τοῦ γόητος Γλυκερίου βουὴν ἀνίστα, καὶ τὴν βασιλῖδα Ἀλεξάνδραν πρόπαλαι τὸν βίον ἀπολιπούσαν εὐχῆ μόνῃ τῶν ἄθου πυθμένων ἐξῆγε. Καὶ τέλος ἀνδρικῶς ἐτελεύτα τῷ ξίφει. Ναὶ μὴν καὶ ὁ γενναῖος ταῖς ἀληθείαις Πρακῶπιος τῆς ἐν Καισαρείᾳ Παλαιστίνης ὁρμώμενος, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐγνωρίζετο· ὃ Διοκλητιανὸς δουρικτὴν μὲν ἀξίαν τῆς ἀνατολῆς ἐνεχείριζε, Χριστὸς δὲ οὐρανόθεν ὡσπερ Παῦλον ἐκάλει· καὶ τὴν [μὲν] Πρακῶπιος ἀνελάμβανε, σταυρῶ δὲ ἀπροσμάχῳ ὄπλῳ οἷά τις γενναῖος καθοπισθεὶς, πρὸς τοὺς αἰσθητοὺς μὲν πρῶτον πολέμους, εἶτα καὶ πρὸς τοὺς νοητοὺς ἀντετάσσετε· τοὺς γὰρ ἐκ χυροσῶν καὶ ἀργύρου πεποιημένους αὐτῷ θεοῦ διαθλάσας, καὶ πίνῃσιν ἐπιμερίσας, ἐπειτα τοῖς τῶν κιβδηλῶν ὑπερμαχοῦσι συνδράχῃ ποῖς

μάχην. Καὶ τῶν μὲν ἐκείνων στρατιῶν ἀσθίνεω, τὸ δ' ὑπερφύει τῆς Ἰεσοῦ δύναστεϊα; ἐκθειάζων, ποίας αἰτίας οὐ σταθρῶς ἐνεργε; τίνες στρεβλώσει; τούτου παρέλιπον; τίσι δὲ τῶν ὀνύχων οὐ κρετίζάνθη τὸ δέρας; πλὴξ δὲ ποία ἀκείοτος; τῶν ἐκείνω ἄφθη μελῶν; σιδῆρων δὲ καὶ ξιφῶν τίνων ἐκείνω αμαί οὐ προσβαλοῦσαι θάπτον ἀμβλύνησαν; Ἐκ τούτων τούτων καὶ τῶν τοιούτων πλείστους ὄσους καὶ τῶν τῆς πρώτης βουλή; μάρτυρας προαπέμψας Θεῷ, τέλος καὶ αὐτὸς τῶν διὰ ξίφους κληγῶν ἐνεγκῶν, σὺν εὐπροσίῳ πρὸς τὸν ποδοῦμενον ἐχώρει Χριστόν. Ἐρχουλίου δὲ διὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἰόντος, Δημήτριος ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυρ, τῶν τῆς τολμαῖς τὰ πρώτα φέρων, καὶ τῶν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ἐξουσίας ἀνεζωσμένος, ὡς εἶη Χριστὸν ὁμολογῶν διεβίβλητο· κἀκείνων μὲν εὐθύ; φρουρὰ διαλάμβανε· τῆ δὲ πόλει καὶ τῷ δῆμῳ ἱππεῶν ἀγῶνα καθίστα. Καὶ τινα δὲ παλαιστῆν καὶ πυγμαχῶν γενναίων καὶ ἀπαράμιλλον, ῥώμῃ τε κρατοῦντα, καὶ τῶν ἀλλῶν ἀνυπόστατον, προσήγαγν εἰς μίσην, οἴκπερ ἰσθρικῶν τὰ πολέμια· Ἀναίος ὄνομα τῷ ἀνδρὶ· ἐρ' ὧ καὶ μέγα ἔρῳνη Μαξιμικῶς. Ἐκεῖ γούν ἐν μέτῳ τῷ ἀγῶνι γινόμενος, οὐκ εἶχε τὸν συμπλακῆναι τῷ γενναίῳ ἐκείνω τολμαζόντα, νεκρίας τις ἐκείθεν μὲν τῆν γένεσιν ἔλκων, ὠραίος δὲ ἄλλως ἰδεῖν, καὶ τὸ ζῆθος οὐκ ἄχαρις, φίλος ἐς τὰ μάλιστα Δημητρίῳ τῷ μάρτυρι· Νέστορ δὲ ἐκαλείτο· οὗτος δρομαίως τῷ μάρτυρι προτελθῶν, εὐχῆ τε νευρωθῆναι ζῆτει, καὶ ἐπιτετραῖθαι οἱ τῆν πάλην ἰδεῖτο. Δημήτριος δ' εὐλογῶν. Καὶ τὸν Ἀναίον, ἔρη, νεκῆσαι, καὶ ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσαις. Καὶ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ἰών, τοῖς ἀπρωρημένοις κάτωθεν καὶ ἔμπεπρόσι ξίφισιν ἐπιλείς τὸν Ἀναίον, ἔκτεινεν. Ἐκτείνετο δὲ καὶ αὐτὸς, τοῦ βασιλέως ὑπερζέσαντος τῷ θυμῷ. Ἐνετύθεν καὶ Δημήτριος ὡς ἐκείνων εὐχαίς καθοπίσας, λόγχαϊς κατὰ πλευρῶν ἀθροαῖς ἐκκεντηθεῖς, τὸ βίον μεταλλάττει. Τῷ δὲ παρακαλεῖν ῥήσεις φέρεται, ἐς δεῦρο τὰς ἀκένωτους τῶν μύρων ἀναδύζει πηγῆς. Τὰ μὲν δὲ τῶν ἐπισθῆμων μαρτύρων ἔσαν ἐν τοῖς τοῖς· τὸ δὲ κληθῶς τῶν ἄλλων Εὐσεβίῳ τῷ Παμφίλου Μαρτύρων συναγωγῆς βιβλίου συναξαμένῳ ἐκείνο τοὺς βουλομένους ζητεῖν καὶ ἐντυγχάνειν βουνηγῶς ἐπιτρέπομεν, ἐν ᾧ τῆς ἀπορρήτου Χριστοῦ δυνάμειως τὰ ἱερὰν τεκμήρια διαδείκνυται.

e vita excessit : et in proximum coniectus puteum, ad hunc usque diem jugem unguentorum profert fontem. Hæc de celebribus illustribusque martyribus. Qui vero reliquorum multitudinem cognoscere vult, is diligenter Eusebii Pamphili volumen legat, quod *De cætu martyrum* composuit, in quo ineffabilis Christi virtutis et potestatis clarissima indicia atque testimonia ostenduntur.

ΚΕΦΑΛΑ. ΙΖ'.

Περὶ τῶν τῆς Ἐκκλησίας ποσῶν, ὅσοι διαφόροις ἐν τόποις τὸ κατὰ Χριστὸν διεκνήσαν στάδιον, καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρείττον τῶν πραγμάτων μεταβολῆς.

Ἄλλὰ τὸ μὲν ἕκαστον πρὸς ὄνομα μνησθαι οὐ μόνον τῶν δυσχερῶν ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ἀδυνατῶν λελόγηται· ὡς ἂν δὲ τῶν τοῦ ἐπισθῆμους διαλαθεῖν, πρώτος ὡς ἐν στήλῃ εὐσεβείας ἀναγορευθῆσθαι ὁ τῆς Νικομηδοῦς ἐπίσκοπος Ἀνθιμος τῆν κεφαλὴν ἐκτεμῆται. Εἰτ' ἀπὸ τῆς Ἀντιόχου

A sola perspicuntur hostes depugnavit. Aurei^s namque et argenteis, quos sibi fieri curaverat, diis comminutis, eorumque pretio in pauperes expenso, mox etiam cum eis qui frivolos adulterinosque deos propugnabant, bello congressus, illorumque infirmitate per infamiam notata, ipsius vero Jesu Christi immensa naturamque supergressa potentia magnifice laudata, quas non ille pœnas fortiter toleravit? quæ illum fidiculæ et torturæ prætertere? quibus unguis cutis ejus concisa non est? quos ignes quasve faces membra ejus experta non sunt? quorum ferramentorum mucronumque corpori ejus intentatorum acies hebetatæ non sunt? Per quæ atque his similia tormenta, quam plurimis ex primis senatoribus martyrio coronatis ad Deum præmissis, postremo et ipse gladio percussus, cum **460** incredibili lætitia ad dudum sibi desideratum Christum concessit. Herculius autem, cum Thessalonicam venisset, Demetrium quidem, Christi martyrem, primarium ejus loci virum, civitatisque adeo ipsius præfectum, quod ei Christum profiteri delatus esset, custodiri jubet. Civitati autem certamina et ludos equestres exhibet. Atque in iis luctatorem et pugilem nobilem atque invictum, roboreque et viribus corporis incomparabilem, artis militaris et bellicæ peritum, cujus fortitudine Maximianus gloriari etiam solitus fuerat, nomen illi erat Lyæo, in arenam producit. Cum itaque is in medium processisset, neque quisquam esset qui cum illo congredi auderet, juvenis quidam Thessalonicensis civis, aspectu pulcher, moribus autem humanus et gratosus, ac martyri Demetrio maxime charus, Nestor nomine, celeriter ad Demetrium currit, ab eoque petit, ut cum ei cum pugile illo congredi permitteret, tum oratione sua robur viresque augeat. Demetrius ei benedicit, et, Lyæum (inquit) vinces, simulque pro Christo martyrium sustinebis. Ille in certamen progressus, Lajæum in mucrones qui in terra sursum versum defixi fuerant, prostratum occidit. Sed et ipse illico imperatoris jussu, qui ira contra eum exarserat, occiditur. Deinde quoque Demetrius, quod illum precatione confirmasset, hastis per latera pluribus confossus,

CAPUT XVI.

De Ecclesiarum episcopis, qui variis in locis curriculum Christi strenue percurrerant, et ut res Christiana in melius sit commutata.

Nam unumquemque eorum nominatim recensere, non modo difficile mihi esse, sed neque omnino fieri posse videtur. Ut autem simplicius præclarissimos quosque referamus, primus veluti in publica veræ pietatis columna illustri loco proponatur, Nicomediæ episcopus Anthimus, capitis

supplicio defunctus. **461** Secundus sit, qui vitam. A
 omnem sanctissime peregit Antiochenus Lucianus,
 ecclesiae urbis ejus presbyter : qui verbis juxta
 et factis Nicomediae in praesentia imperatoris
 bonam professionem consummavit. Tulit quoque
 Phœnicia spectatos martyres, rationalisque gregis
 Christi praeclaros pastores, ecclesiae Tyri episcopum
 Tyrannionem, et Sidonis presbyterum Zenobium.
 Sylvanus autem, Emesensae ecclesiae antistes
 optimus, cum quibusdam aliis, bestiis objectus,
 inter martyres caelestibus perfruitur gaudiis. Antiochia
 porro duo praecipui, fortissime mortem
 perferentes, Deo victimam seipso obtulerunt,
 alter in undas maris projectus, alter (erat is Zenobius,
 medicorum optimus) laterum tormentis immortuus.
 In Palaestina apud Gazam Sylvanus B
 episcopus, cum aliis undequadragesima, ad Phœnœ
 (1) æris metalla gladio est confectus. Peleus
 autem et Nilus, Aegypti episcopi, cum quibusdam
 aliis non paucis, igne sunt combusti. Hic accenseatur
 magnus ille et admirandus Cæsariensis Pamphilus,
 cujus filius (sicuti fertur : ut autem alii putant,
 sororis ejus filius) fuit Eusebius, ecclesiasticus
 historicus. Alexandriae vero et in Aegypto
 omni atque etiam Thebaide, primas fert episcopus
 Alexandrinus Petrus, certissimus episcopalis
 functionis canon et regula. Cum quo eodem stadio
 decurrerunt Faustus, Didymus et Ammonius. Præterea
 autem Phileas, Hesychius, Pachomius et Theodorus,
 Aegyptii episcopi : et innumerabiles
 insuper alii satis celebres, qui in litterarum
 monumenta non relati, ab eis, apud quos martyrio
 sunt defuncti hominibus, magnis ornantur laudibus.
 Eorum vero labores et certamina historiae huic
 inserere, quod præter institutum nostrum sit,
 visum non est. Restat nunc, ut palinodiam et
 recantationem perpetratae, in nee crudelitatis
 attemperamus. Fuere quidem antea nobis a Romanis
 imperatoribus res quietæ et tranquillæ, quo tempore
 professio Christiana omnibus modis quam
 maxime floruit : ita ut totis decem atque etiam
 viginti annis, splendida **462** pacataque serenitate
 plurimum fulgente, frequentissimos ageremus
 conventus, jucunditatibus ac deliciis fruieremur,
 et pace secura quasi diffugeremus, libertate nostra
 magis ac magis gliscente, atque incrementa sua
 in dies capiente. Ecce autem de improviso
 imperatores sententia mutata, citra clarigationem
 atrox illud et irreconciliabile contra nos bellum
 movent, quod prope perpetuum duravit biennium
 (2). Cum vero novum insolitumque quiddam
 auctori et duci importunitatis ejus et malitiæ
 accidisset, rursum id mutavit omnia, et ad statum
 iuopinatum adduxit, rebus imperii in duas partes
 divisus : quod ante id tempus ad eum modum
 factum esse non legitur. Ego vero mutationem
 eam altius ab ipso initio repetens, quantum potero,
 exponam.

τὸν πάντα βίον ἀρίστα διελθὼν, καὶ πρεσβύτερος
 τῆς αὐτοῦ παροικίας, δεύτερος ἔστω Λουκιανός,
 ἐν Νικομηδείᾳ καὶ αὐτὸς λόγοις καὶ ἔργοις ἐπὶ πα-
 ρουσία τοῦ βασιλέως τὴν καλὴν ὁμολογίαν διηρυκώς.
 Ἦνεγκε δὲ καὶ Φοινίκῃ διαφανεῖς μάρτυρας, καὶ
 τῶν λογικῶν θρεμμάτων Χριστοῦ ποιμένας ἐπιστά-
 μους· τὸν τῆς Τυρίων ἐκκλησίας ἡγησάμενον Τυ-
 ραννίωνα· καὶ ἐν τοῖς κατὰ Σιδῶνα Ζηνόβιος πρε-
 σβύτερος ἦν. Σιλβανὸς δ' ἐν Ἐμίση τῆς ἐκκλησίας
 ἀρίστος ἐπίσκοπος ἐχρημάτισεν. Ἄλλ' οὗτος μὲν
 σὺν ἑτέροις, θηρσί βορὰ προσληφθεῖς, ταῖς ἀνω τῶν
 μαρτύρων νομοῖς ἐπευφραίνεται· ἐπὶ δὲ τῆς Ἀν-
 τιοχίου δύο ταῖς μέχρι θανάτου καρτερίας Θεῷ θυ-
 σίαν προσήνεγκαν ἑαυτοῦς, ὁ μὲν θαλαττίους ἀπορ-
 ρίφεις ὑδάσι, Ζηνόβιος δὲ ἰατρῶν ἀρίστος, ταῖς κατὰ
 πλευρῶν βασάνοις τὸ πνεῦμα λιπών. Ἐπὶ δὲ Πα-
 λαιστίνης ἀμφὶ Γάζαν Σιλβανὸς ἐπίσκοπος σὺν ἑτέ-
 ροις ἐνὸς θίουσι τὸν ἀριθμὸν μ' κατὰ τὰ ἐν Φαίνῃ
 χαλκοῦ μέταλλα ξίφει τοῦ ζῆν ὑπέξάγονται. Αἰγύ-
 πτιοι δ' ἕτεροι Πηλεὺς καὶ Νείλος ἐπίσκοποι μεθ'
 ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τὴν διὰ πυρὸς ἐδίξαντο ὀλοκάρ-
 πωσιν. Ἐν δὲ τούτοις καὶ τὸ τῶν Καισαρίων θαῦμα
 ὁ πολὺς καὶ μέγας Πάμφιλος ἀριθμισθῶ· οὐ παῖς,
 ὡς λόγος, ὡς δ' ἑτέροις ἀδελφιδούς, ὁ συγγραφεὺς
 Εὐσέβιος. Τῶν δ' ἐπ' Ἀλεξανδρείας, εἶτι δὲ πάσης
 Αἰγύπτου καὶ Θεβαΐδος, πρῶτος Πέτρος ὁ τῆς Ἀλε-
 ξανδρείας ἐπίσκοπος, ὄντως ἱεροσύνης κανὼν, ἱστο-
 ρεῖσθω· εἶτι δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τὸν ἴσον δρόμον
 ἐτέλεισαν, Φαῦστος, Δίδυμος καὶ Ἀμμώνιος. Ποῶς
 δὴ τούτοις Φιλίας τε καὶ Ἡσύχιος, καὶ Παχώμιος
 καὶ Θεόδωρος κατ' Αἰγυπτίους ἐπίσκοποι· μυρίαί
 τε ἐπὶ τούτοις ἄλλοι διαφανεῖς· οἱ δὴ πρὸς τῶν
 κατὰ τόπον ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι μνημονεύονται· ὧν
 τοὺς ἀθλοὺς καὶ τὰ παλαισμάτα γραφῆ ἔνν παραδι-
 δῶσαι οὐ τῆς παρουσίας πραγματείας ἐστὶ· τοῦ λοι-
 ποῦ δὲ τὴν παλινοδίαν τῶν περὶ ἡμᾶς εἰργασμένων
 ἐπισυνάπτειν χραῶν· ἦσαν μὲν οὖν γε προτερον
 φίλα καὶ εἰρηναῖα τὰ τῶν ἀρχόντων τῆς Ῥωμαίων
 ἡγεμονίας ἡμῖν· ἐν ᾧ μεγίστης εὐπορίας καὶ εὐε-
 τηρίας ἠξίωοντο τὰ ἡμέτερα· ὡς καὶ δεκαστηρίδας
 καὶ εἰκοσατηρίδας ἐκπλήσαντας, ἡμᾶς ἐν λαμπρᾷ
 καὶ σταθερᾷ τῇ γαλήνῃ πανηγύρεις ἀγειν, θαλαίαις
 τε καὶ τρυφαῖς ἐνδιατᾶσθαι, καὶ εἰσῆνης ἀπολαύειν
 βαθείας· καὶ ἐπὶ μέγα τὰ τῆς ἐξουσίας ἠύξητο,
 καθεκᾶστην ἐπισιδόντα, καὶ αὐξῆν οὐ μετρίαν λαμ-
 βάνοντα. Ἐξάπινα δ' οὖν ἡμῖν μεταθίμενοι, ἀκη-
 ρυκτεῖ τὸν ἀσπονδὸν ἐκείνον καθ' ἡμῶν ἐγείρουσι
 πόλεμον. Καὶ δεύτερον που ἔτος τῆς τοιαύτης κινήσεως
 ἀδιέχης ἦν. Ἐπειτα νεώτερον τι γεγονός τῷ ἀρχηγῷ
 τῆς κακίας, τὰ πάντα μετέστρεψε· καὶ εἰς ἀλλοίω-
 σιν ξένην μετέγαγε, διχῆ τῶν πραγμάτων διαιρου-
 μένων· ὃ μήποτε γεγονός ἱστορεῖται. Ἐγὼ δὲ ὡς
 ἔσχε τὰ τῆς μεταβολῆς, ὡς ἐνόν, ἀρχῆθεν ἀναλαβὼν
 διηγῆσομαι.

factum esse non legitur. Ego vero mutationem
 eam altius ab ipso initio repetens, quantum potero,
 exponam.

(1) Ἐν Φαινοῖ, Euseb.

(2) Diocletianus et Herculius biennio toto continenter Christianos afflixerunt. Persecutionem au-

tem reliquam annis octo tyranni successores sunt
 exsecuti. Infra cap. 22.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ΄.

Α

CAPUT XVII.

Ὡς ὁ μὲν Διοκλητιανὸς γαμβρὸν μὲν Μαξιμι-
νον τὸν Γαλλέριον ἔσχε· Μαξιμιανὸς δὲ ὁ
Ἐρκοῦλλιος Κώνσταντα τὸν Χλωρὸν βασι-
λεῦσιν καταγόμενον αἵματος, ὡς καὶ πατὴρ
τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἐγένετο.

Διοκλητιανὸς εἰκοσὶν ἔτη τὰ πάντα ἡγεμονεύσας,
τῷ τετάρτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει, Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρ-
κούλλιον συμβασιλεύειν αἰρεῖται. Τούτων ὁ μὲν Διο-
κλητιανὸς, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ Γαλλερίᾳ, Μαξι-
μῖνον ὃς καὶ Γαλλέριος ἐπεκλήθη, λαμβάνει· ὁ δ'
αὐτὸς Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρκοῦλλιος ἐπὶ Θεοδώρα τῇ ἰδίᾳ
θυγατρὶ Κώνσταντα ἔσχεν, ᾧ Πανύπετρος καὶ Χλω-
ρὸς ἐπίκλησις ἦν, τὴν ἀξίαν τανικαῦτα τὴν τριβού-
νου διεπόντα. Ἀνεψιὸς δὲ Κλαυδίου ὁ Κώνστας ἐτύγ-
χανεν ὡν, τοῦ πρὸς Αὐρηλιανοῦ καὶ Διοκλητιανοῦ βα-
σιλεύσαντος. Εἶδεναι μὲντοι χρεῖων, ὡς καὶ ἀμφω
γαμητὰς ἔχοντες τῇ πρὸς νοῦς βασιλεῖς στοργῇ ταύ-
τας ἀπέλιπον. Τῇ δὲ Θεοδώρα Μαξιμῖντιος ἦν ἀδελ-
φός, ὁ κατὰ τὴν Φουβιδίαν γέφυραν, ὡς εἴξῃ ἐρού-
μεν, διαφθαρθείς. Ἐξ ἧς Θεοδώρας δύο ἔσχεν ὁ Κών-
στας υἱούς· Κωνσταντίον, ὃς Ἰουλιανοῦ τοῦ δυσσε-
βοῦς καὶ Γάλλου πατὴρ ἦν· καὶ Ἀναβαλῖνον τὸν καὶ
Δαλμάτιον, πατέρα Δαλματίου τοῦ νέου· καὶ θυγα-
τέρα Κωνσταντίαν, ἣν Λακίνιος ἔγαμε, Καῖσαρ ὑπε-
ταρον ἀναγορευθείς. Γαλλέριος δὲ Μαξιμῖνος, ὁ
Διοκλητιανοῦ γαμβρὸς, καὶ αὐτὸς δύο ἔσχεν υἱούς·
Μαξιμῖνον τὸν κατὰ τὴν ἰω, ἐφ' οὗ καὶ οἱ πρὸς πα-
τρὸς τῷ μεγάλῳ Βασιλεῖ πατέρες διὰ τὸν αὐτοῦ
διωγμὸν ἐν ἀβάτοις διετρίβον ὄρεσι· καὶ Σεῦρον
ἕτερον κατὰ τὴν Ῥώμην Καῖσαρα ἀναγορευθέντα·
οὗ τελευταῖον, Αἰκινίω τὸν ἐκείνου τόπον Ῥω-
μαῖοι ἀπένειμαν, χαριζόμενοι Κωνσταντίνῳ τῷ τῆς
γαμητῆς ἀδελφῷ, τανικαῦτα ἐν Γαλλίαις καὶ Βρε-
τανίαις δὴ βασιλεύοντι. Ὁ δὲ εἰρημνὸς Κώνστας ὁ
Χλωρὸς καὶ ἕτερον παῖδα ἐκ τῆς μακαρίας Ἑλένης
τὸν Κωνσταντίνον γεννᾷ· ᾧ καὶ τὸ κράτος τῆς ἀρ-
χῆς παρέκεν, ὡς τὰ Χριστιανῶν καλῶς ἐλομένῳ,
παρωσάμενος τοὺς ἐκ τῶν γνησίων σπερμάτων τῆς
Θεοδώρας γεγεννημένους αὐτῷ. Ὁ γὰρ μὴν τρόπος τῆς
τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου γεννήσεως οὗτος ἦν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ΄.

Περὶ τῆς γεννήσεως καὶ διαίτητος καὶ ἀγωγῆς
τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἰσαποστόλου.

Τῶν εἰρημνῶν τυράννων τὴν κατὰ Χριστοῦ μα-
κίαν ἀσπονδὸν ἐπίδειξιμῶν, εὐθύς τὴν Ῥωμαίων
γῆν παντοδαπαὶ τινες ὄργαι θεόλατοι διελάμβανον·
Πέρσαι καὶ Πάρθοι, πρὸς δὲ καὶ Σαρμάται καὶ ἄλλα
πρόσοικα ἔθνη ὑπὸ Οὐαράχου στρατηγούμενα, τὴν
Ῥωμαίων κατελιζόντο· ὃν εἰρηναῖα φρονεῖν καὶ
ὑπόσπονδον καταστῆναι οἱ τανικαῦτε κρατοῦντες
βουλόμενοι, ἐκ Ῥώμης πρέσβην τὸν Κώνσταντα
ἐπεμπον, καταστῆσαι τε τὴν εἰρήνην, καὶ δώροις
ὡς ἐνὸν ἔτησιος τὸ βάρβαρον ὑπελθεῖν. Ἐπεὶ δὲ τὴν
ἐσπέραν διελθὼν πρὸς τῆς ἰω ἔχώρει, καὶ περὶ τὸν,
ὃς καλεῖται Δρέπανον τόπος, ἐπήγγυτο τὴν σκηνὴν·
περὶ δὲ τὸν κόλπον τῆς Νικημηδείας τὸ Δρέπανον,

(1) Nonnulli Maximianum vocant.

(2) Constantem alii Constantium vocant.

*Ut Diocletianus generum sibi Maximinum Gallerium,
Maximianus Herculius autem Constantem Chlo-
rum imperatoris sanguinis generum delegerit, qui
Constans pater magni Constantini fuit.*

Diocletianus ipse viginti duobus omnino annis
imperium tenuit : et quarto imperii sui anno,
cum æqua potestate, Maximianum Herculium sibi
ascivit. Horum Diocletianus generum sibi in filia
Galleria legit Maximinum (1), qui etiam Gallerius
est cognominatus ; Maximianus Herculius autem
Theodoram privignam Constanti (2), cui etiam
Proceri et Chlorigenerum fuit, Claudii, qui ante,
Aurelianum imperavit, amitino (3), tribunitiam
tutum obtinenti dignitatem, in matrimonium loca-
vit. Generi porro isti ambo uxores antea habe-
bant, sed eas in imperatorum gratiam repudia-
runt. Theodoræ porro frater erat Maxentius, qui,
sicuti deinceps dicemus, in Milvio ponte interiiit.
Ex ea Constans duos suscepit filios : Constantium,
qui impii Juliani et Galli pater fuit, et An-
nibalinum, qui Dalmatius quoque dictus est, ju-
nioris Dalmatii patrem : et filiam Constantiam,
quæ Licinio, postea Cæsari renuntiato, nupsit.
Gallerius Maximianus, Diocletiani gener, duos
quoque habuit filios : Maximinum, qui Orientale
tenuit imperium, sub quo Basilii magni paterni
parentes, propter ejus sævissimam persecutionem,
463 in desertis et inaccessis habitaverunt
montibus : et Severum, Romæ Cæsarem declara-
tum : cujus in locum deinde Romani suffecerunt
Licinium, Constantino gratificati, conjugis illius
fratri, qui tum in Gallis et Britannia cum imperio
fuit. Constans enim Chlorus alium quoque ex
beata Helena sustulit filium Constantinum : cui
etiam imperium, quod Christianam rite suscepisset
fidem, reliquit, reliquit, quos ei Theodora
genuit, legitimis filiis (propter segnitiam) abdicatis.
Constantini ejus ortus sic habet.

CAPUT XVIII.

*De nativitate, educatione et institutione magni et
æqualis apostolis Constantini.*

Tyranni, quos diximus, cum irreconciliabilem
prorsus furorem in Christum suum satis ostendissent,
continuo variæ gravesque divina vindicta
plagæ imperium Romanum obruerunt. Nam Persæ,
Parthi, Sarmatæ quoque, et plerique alii finitimi
populi, Varacho duce, Romanam ditionem vastarunt.
Ad quem per fœdera pacta placandum, qui
tum rerum potiebantur imperatores, Constantem
Roma legatum misere, ut cum pacem cum eo
componeret, tum annua ei dona, redimendi scilicet
belli gratia, polliceretur. Is ab Occidente
Orientem versus navigans, ad locum qui Drepanum
(4) dicitur, applicat. Situm autem est Dre-

(3) Per filiam nepoti. (Eutrop.)

(4) Ab aliis Drepana nominatur.

panum ad Nicomediae sinum, in altum mare longius prominens. Ibi Constanti desiderium concubitus incessit. Quod ubi cognovit hospes ejus, magnificentia et splendore cohortis ejus regio permotus, filiam ei suam (1), venusta forma ætatisque flore jam nubilem puellam, conciliat. Ille cum ea rem habet, concubitusque mercedem peplum ei **464** purpura intextum donat. Nocte ea Constanti mirifica visio est oblata, quæ eum timore quodam perculit. Quapropter et puellæ patrem est cohortatus, ut filiam, quæ insigne quoddam donarium gereret, impollutam diligentius asservaret, et quod ex ea natum esset, accuratius educaret. Vidisse quippe se, ea qua dictum est nocte, aiebat, in tabernaculo suo, præter naturam ab occidentali Oceano orientem solem. Cæterum legatione recte obita. Constans alio itinere Romam reversus, una cum Gallerio Maximino Cæsar est creatus : nec ita longe post, uterque Augustus factus. Et Diocletianus Herculio imperatore Romæ relicto, ipse Nicomediam se recepit. Accidit deinceps, ut oratores alii ad Parthos mitterentur, qui et ipse Drepanum diverterunt. Et qui Constanti ex hospitis filia Helena progenitus erat infantulus, puerilem ludens ludum, a quodam ex oratorum comitum numero offensus, admodum ei succensuit, et objurgationes illius indignissime tulit. Ibi tum mater, Constantis eum puerum esse indicavit : eamque rem, peplum illud purpura exornatum proferens, confirmavit, et facies ipsa indolesque generosa filium illius esse satis testabatur. Ea re Constans ex legatorum sermone cognita, postea comitatu regio puerum una cum matre Romam adduci curavit. Veritus autem, ne illis absurdi quidquam a Theodora legitima (2) uxore sua per zelotypiam et conjugalem æmulationem accideret, Constantinum filium Nicomediam ad Diocletianum, qui ibi cum Gallerio Maximino genero erat, misit. Atque ibi ille benigne susceptus, in palatio apud imperatorem vixit : et domesticus scholarum (3) electus, Græcas disciplinas addidit, simulque Christianismum est complexus.

δεχθείς ἐν τῷ παλατίῳ διέγει, δομίστικος προχειρισθείς τῶν σχολῶν · καὶ παιδείας τῆς τῶν Ἑλλήνων μετέχει τὰ Χριστιανῶν ἀσπαζόμενος.

465 CAPUT XIX.

Ut magnus Constantinus divinitus paternum adeptus sit imperium, et qualis fuerit.

Cum autem videret illos Christiano gaudere sanguine, abhorrere ab eorum consuetudine et contubernio cœpit. Illi porro deorum superstitioni, ut nulli alii, quam maxime dediti, auguribus auspiciisque consultis, occulte cognoverunt, Constantinum non modo toto Romanorum imperio potiturum, verum etiam Græcorum idololatriæ

(1) De Helena Constantini matre historiæ variant. Græci eam nationi suæ arrogant, Latini Eritonum regis filiam fuisse scribunt. Pater quippe Constantini Constans Galliæ et Britanniæ

A ἐπιπογὸν τῆς θαλάσσης προήκον ἐς τὸ δέξυτατον ἔσταυθ' ὁ Κώνστας γενόμενος εἰς ἔρωτα συνουσίας ἔκεν. Ἐπει οὖν τὸν λόγον ὁ ξηναγὸς διέγνω, ἐφ' οὗ καταλύων ὁ Κώνστας ἐτύγγαυεν, ὑποβάλλει αὐτῷ τὸ θυγάτριον, τὴν περὶ αὐτὸν βασιλικὴν δορυφορίαν ἰδὼν, ὥραν ἤδη γάμου ἔχον, καὶ ἀκμαῖον μάλᾳ τὸ εἶδος προβεβλημένον. Ὡς δ' ἐκείνῳ τὰ τοῦ γάμου τετέλεστο, μισθὸν τῆς συνουσίας, ἐπιπλὸν τι ποικίλον πορφύρα διειλημμένον τῇ γυναικὶ ἐχαρίζετο. Παραδόξον δέ τι κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην τῷ Κώνσταντι συνέβη ὄραν, ὃ καὶ εἰς θεοῦ εἰσήγε · καὶ τὴν γυναῖκα παραφυλάττειν ἄχραντον, ὡς κραιμῆλιόν τι φέρουσαν, τῷ ταύτης παρηγγύα πατρὶ, καὶ τὸ ἐκ ταύτης τεχθὲν ἀσφαλῶς φυλάττειν · ὄραν γὰρ εἶσεγε κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα τὸν φωσφόρον ἔνθον τῆς σκηνῆς ἀνατέλλοντα παρὰ φύσιν ἐμπαλιν ἐκ τῆς παρ' ὠκεανῷ ἑσπερίας εὐνῆς. Ὁ μὲν οὖν τὰ τῆς πρεσβείας καλῶς διαθέμενος δι' ἄλλης ὁδοῦ πρὸς τὴν Ῥώμην ἀνήγειτο. Καὶ Καῖσαρ σύναμα Μαξιμιανῷ τῷ Γαλλερῖῳ κατὰ Ῥώμην ἀναγορεύεται. Ἐν οὗ πολλῷ δὲ μίσην χρόνῳ καὶ Ἀγύστοι ἐφημιζόντο. Τὸν γὰρ Ἐροκούλλιον βασιλεῖα ἐν Ῥώμῃ καταστήσας Διοκλητιανὸς, αὐτὸς δίδειναι πρὸς τὴν Νικομηθεῖαν. Ὡς δὲ χρόνῳ προήκοντι πρεσβεία πάλιν ἐπὶ Παρθοῦ ἐστέλλετο, ἐπὶ τὸ Δρέπανον οἱ πρέσβεις αὐτῆς διαναπαύοντο. Ὁ δὲ τῷ Κωνσταντίνῳ γεννηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ ξηναγοῦ θυγατρὸς Ἑλένης παῖς Κωνσταντίνος, μισθὸν αὐτῷ, ἀθύρμασι τε παιδικαῖς διατρίβων, πρὸς τινος τῶν ξηνωθέντων παρεξουθεῖς, οὐ μετρίως ἐχόλα, καὶ ἀκαθέκτως εἶχε ταῖς ἐπιπλέξασεν · ἢ δὲ μήτηρ ὡς εἶη παῖς Κωνσταντίνος διεισάγει, παρεδίκευεν τε τὸ πέπλον, πορφύρα διεσκευασμένον, εἰσάγουσα. Ἡ δὲ τῆς μορφῆς ὀψίς οὐκ ἀγενεὶς σμυμίον ὡς εἶη παῖς ἐκείνου σαφῶς κατεμήνυεν. Ὡς δ' ἔγνω Κώνστας ἕκαστα διηγουμένων τῶν πρέσβων, χρόνῳ ὑστερὸν βασιλικῆς δορυφορίας τὸν τε παῖδα σὺν τῇ μητρὶ εἰς Ῥώμην ἀνήγει. Διδοικῶς γὰρ μὲν μὲν τι ἐκ ζηλοτυπίας τῆς ἐκ νόθῳ γυναικὸς Θεοδώρας ἀτοπὸν τι τῆ Ἑλένης καὶ τῷ πατρὶ ἐπιγίνεσθαι, τὸν Κωνσταντίνον εἰς Διοκλητιανὸν κατὰ τὴν Νικομηθεῖαν διατρέποντα σύναμα τῷ γαμβρῷ τῷ Γαλλερῖῳ Μαξιμιανῷ ἀπέπεμπεν · καὶ ὁς, φιλοπόρῳως ὑπο

D

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'.

Ὅπως ὁ μέγας Κωνσταντίνος θεόθεν τὴν πατρικὴν βασιλείαν περιεζώσατο, καὶ οἷος ἔν.

Ὅραν δ' ἐκείνους τοῖς τῶν Χριστιανῶν αἵμασι χαίροντας, διὰ μίσους ἐποιεῖτο τὴν συνουσίαν. Ἐκείνοι δὲ δεισιδαίμονες εἶπε τῶς γεγονότες, οἰκτιζόμενοι τε καὶ ἐπαποσκοποῦντες, ἔγνωσαν ἀπορόρητος τὸν Κωνσταντίνον οὐ μόνον εὐμαρῶς τὸ κράτος ὑπ' αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑλλάδος πλείνης καθαιρεθεῖσαν τε καὶ ἀρχαιστῆν · Χριστοῦ δὲ καὶ Χριστιαν

imperavit.

(2) Posteriori potius.

(3) Domestici scholarum, quales etiamnum in principum aulis aluntur regi pueri.

ἄν διακύρον ἔραστὴν ἔσεσθαι. Ἀμείβει τοι καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μὲν Διοκλητιανὸς, καίπερ γενναίᾳ ἔργα χειρὸς θράσαντα ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἀχιλλεῖα τῆς Αἰγύπτου ἐπαναστάσει, τὸν Κωνσταντῖνον ἀνελθὼν ἐπιχειρεῖ· Γαλλέριος δὲ ἐν Παλαιστίνῃ τῆς ἐπιβουλῆς ἤπειτο. Τὸν γοῦν λεληθότα θόλον τῶν κρατούντων διεγνώκως, Θεοῦ δὲ ἦν ἄρα τοῦ πάντα σὺν λόγῳ διαπόντος, ἄρας ἐκ τῆς Νικομήδους, ἐπὶ τὰς Γαλλίας πρὸς τὸν πατέρα μεταβαινεν, οὐχ ἤττον κάκεινον τὸν παῖδα ἐπικαλοῦμενον, οἷα δὲ τὰ Χριστιανῶν προσεδύοντα, καὶ ἐν τελευταίαις τῆς διαθήκης ὄντα ἀνακρουαίς. Ὁ δὲ καὶ μάλα ἠσθεὶς τῇ τοῦ παιδὸς παρουσίᾳ, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαντας παρωσάμενος, τῆς κλίνης ἀνακαθίσας, τῆς τε συγκλήτου καὶ τῶν παίδων καὶ τοῦ πλήθους παυτός, καὶ τῶν ἐξ ἄλλοδαπῆς παρόντων, τὰ τῆς βασιλείας σύμβολα καὶ τὸν χρυσοῦν στέφανον αὐτῷ περιέθετο, αὐτὸς κῆρυξ τοῦ παιδὸς πρῶτος ἀναφανείς, καὶ πρὸς τὴν σύγκλητον καὶ τὸν παῖδα ταῦτ' ἀνεπαύ· Νῦν ὁ θάνατός μοι τῆς ζωῆς ἡδίων καθίσταται· νῦν μοι κατὰ γνώμην ἢ τελειὴ ἐπίστα. Ἐχω γὰρ μου τὸ μέγιστον ἐπιτάφιον τὸν υἱόν. Τὸ γὰρ καταλιπεῖν ἐπὶ γῆς βασιλεία τὰ Χριστιανῶν δάκρυα σὺν θείᾳ ῥοπῇ δυνάμενον ἀπομῶρξασθαι, καὶ δίκην λήψασθαι τῶν τοῖς ἀθίοις τυράννοις τέτολμημένων, τοῦτό μοι τὸ τῆς μακαριότητος ἔσχατον. Ἐῖτα πρὸς τὸ πλήθος ἐπιστραφεὶς, θάρσειν τε ἐκέλευε τοῖς μὴ μεταθεμένοις τὸ πρὸς Χριστὸν σέβας· ὀπλιζέσθαι καὶ γὰρ ἐκείνου μετὰ Κωνσταντῖνου λοιπόν. Ἦν γὰρ ὁ Κῶστας ἐν πολλῇ τῆς ἀθείας κραυγαῇ νήφην ἐλόμενος, καὶ τὰ Χριστοῦ κρατύνειν κλειστήν ἐποιεῖτο σπουδῆν, τῷ πολλῷ τε τῆς ἀσεθείας κατακλυσιμῷ, σκυθηρὴ τε ἀσθετος διαμύτις. Πολλοὺ γὰρ μύσηματος, ἔμπυλίου τε φόνου τὴν οἰκουμένην κατέχοντος, αἱ ὑπ' ἐκείνου πόλεις ἀσπίλοι τῶν δεινῶν ἦσαν. Λιμὴν γὰρ τις ἦν ἄκλυτος ἢ ἐκείνου ἀρχὴ τῇ τῶν εὐσεβῶν πολιτείᾳ· καὶ ὡς εἰς ἀκλυστον γὰρ λιμένα οἱ κατὰ Χριστὸν διωκόμενοι, ἐκῆσα δὲ περιεργότες, διατετήρητο. Καὶ ὁ μὲν τὸν Κωνσταντῖνον ἀνεπαύ βασιλεῖα, κατὰ τὸν πρῶτον ἐναυτὸν τῆς σα' Ὁμυλπιάδης μακαριῶς ἀπήλλακτο, ἐξ μὲν καὶ πεντήκοντα τοὺς πάντας διαζήσας ἐναυτοῦς, τρία δ' ἐκ τούτων καὶ εἰκοσὶν ἐπιδοξῶς ἠγεμονεύσας, καὶ οἷα θεὸς παρ' αὐτοῖς ἀναγορευθείς. Ἦπιος γὰρ ἦν καὶ πρῶτος εἰπερ τις. Μηδὲν οὖν τι καθ' ἡμῶν ἐνεργήσας, μᾶλλον μὲν οὖν ἡμᾶς καὶ διατηρήσας, ὡς εἴρηται, αἴσιον καὶ τὸ τέλος τῆς πολιτείας ἀπειλήσεν, ἐπὶ διαδόχῳ

A eversorem, ac Christi et Christianorum eximium amatorem futurum. Itaque Diocletianus illum Alexandriæ in Ægyptia Achillis rebellionē (1), quamvis egregia manu edentem facinora, interficere est conatus : et Gallerius in Palæstina ei insidias struxit. Quibus ille compertis, nutu Dei, qui omnia recte et sapienter dirigit, Nicomedia solvens, ad patrem in Gallias trajecit (2) : qui illum etiam, Christianorum sacra pie colens, et propediem testamento jam condito moriturus, ad se commodum evocaverat : quo majore etiam animi voluptate et lætitia advenientem eum excepit. Assurgens igitur in lecto, aliis abdicatis, cum ei ipsi liberi, senatus populusque universus, et adventiæ quoque permulti adessent, insignia imperatoria et coronam auream Constantino imposuit, præconis munus ipse pater in filio adimplens. Hæc enim ad senatum et filium ipsum est locutus : Nunc mihi mors vita ipsa dulcior est futura : nunc optatus adest obitus. Teneo siquidem maximum epitaphium, sepulcraque monumentum, meum filium. Et quod in terris imperatorem relinquo, qui Deo bene juvante, Christianorum lacrymas abstersurus, et patratam ab impiis tyrannis crudelitatem vindicaturus est, id ego summæ mihi felicitatis loco esse duco. Deinde ad multitudinem conversus, bono animo esse omnes jussit, qui a vera in Christum pietate non descivissent, quem deinceps cum Constantino in armis fore dicebat. Constans namque in crapula illa impietatis sobrietatem conservaverat, et Christi religionem obtinere plurimum studuerat, atque in ingenti illa iniquitatis eluvione igniculus inextinctus manserat. **466** Cum etenim plurimum esset ubique piaculorum, et cædes civiles per orbem universum grassarentur, quæcunque sub ejus ditione erant urbes, immunes ab ea contaminatione et eladerant. Et imperium ejus veluti tutissimus portus erat pietatis Christianæ (3), in quem, quicumque propter Christum affligerentur, rectissime perfugebant, ibique conservabantur. Constans (4), Constantino imperatore facto, primo anno ducentesi-mæ primæ Olympiadis feliciter decessit (5), ætatis quinquagesimo sexto, cum annos viginti tres imperasset, tanta certe cum gloria, ut a Romanis quodammodo in deorum numerum referretur. Natura namque fuit maxime leni et cle-

(1) Achilles incubator imperii, Alexandriæ per menses aliquot obsessus, et in potestatem redactus, feris a Diocletiano objectus. Achilleum alii hunc vocant.

(2) Constantinus, parta ex Sarmatis egregia victoria, veritus ex ea laude gliscentem invidiam, ad patrem transfugit. (Bapt. Egnatius.)

(3) « Constans natura mitissimus, Italiæ et Africæ imperium suscipere recusavit, Britannia et Gallia contentus. » (Pomp. Lætus).

(4) De Constante isto Eusebius lib. 1 *De Vita Constantini* memorat, percharum eum civibus et subditis suis fuisse, quos nullis exactionibus gravavit ; et cum aliquando sive Diocletianus, sive

Maximianus per legatos pecuniæ ei penuriam objiceret, illum opulentissimos quosque, ut se pecunia ad necessarios usus præbenda adjuvarent, evocasse : hi vero magna animi alacritate ingentem vim auri et argenti, de occasione principi suo gratificandi, sibi gratulantes, ad illum eis qui dicti sunt legatis presentibus attulerunt. Tum Constans ad legatos conversus, nunc demum sibi dixit representatum thesaurum esse, qui dudum apud cives suos servatus fuisset : legali renuntiare hoc Augusto jussi, cum admiratione discessere. Et Constans civibus suis pecuniam eam omnem restituit.

(5) Apud alios reperitur olympias 272, et hoc rectius.

menti, nec unquam quidquam contra nos egit : A imo nos ille semper fovit et servavit, sicuti est dictum. Quapropter dignam etiam tali vita est consecutus mortem, tam moderato et pio filio successore et imitatore absolutissimo sibi constituto, defunctus. Hæc de Constantino, qui ita divini Numinis providentia ad imperatoriam sublimitatem est evectus (1), satis sint. Nam hac de re deinceps quoque dicemus.

CAPUT XX.

De Diocletiano et Maximiano, ut imperio deposito interierint, et qui eorum fuerint successores.

Non multum intercessit temporis, et Diocletianus (2) una cum imperii sui consorte Herculio Maximiano ex constituto Salonæ convenire : ibique inter se constituere, ut die uno ambo imperiali potestate deposita, privatorum vestem sumerent : ut quidem Eusebius Palæstinus ait, quod mente capti desipere cœperint : 467 ut reliqui vero scriptores referunt, quod Græcorum philosophorum vitam sibi degendam legerint. Cum etenim satis diu imperio gerendo summa potestate usi, et deliois affluisset, et gloriam magnam sibi comparasse visi essent, generos etiam suos in locum suum surrogassent, ad philosophandum se etiam per excellentem et superbam ambitionem contulerunt : ut scilicet, quod se imperium optime administrasse existimarent, ex philosophica quoque vita gloriam aliquam apud posteros consequerentur. Atque Herculius quidem fune suffocatus, vitam finit. Diocletianus cum ad extremam prope pervenisset senectam (3), misere quoque periit (4). C. Gallerius Maximinus autem divinis expetitus plagis, toto primum corpore tumorem ingentem concepit : quo deinde varie disrupto, lente ita emarcuit, ut blasphemata ejus et impia lingua, quæ iniquitatem in altum evomuerat, intra fauces ipsas vermium vim proferret, qui ex ore illius prorepentes fœtore pessimo locum habitationis omnem replebant. Postremo autem, more canis quam maxime latrans, sceleratam et nefariam cum quadam violentia exhalavit animam (5). Gelasius porro, Cæsareæ Cappadocum episcopus, litteris memoriæ mandavit, eos imperio deposito postea pœnitenti ductos, id recuperare voluisse, sed senatusconsulto necatos esse. Sunt qui dicunt, par furorem et insaniam adversus Christum eos imperium abjecisse : quod propter viriles nobilium et generosorum martyrum et constantes animos, illius nomen extirpare et tollere non potuissent. Verum enimvero illis ad eum modum extinctis, et Constante Constantini patre in Domino defuncto, in Orientalibus partibus Nicomediæ Gallerius Maxi-

(1) « Erci, Alamannorum regis, præcipue ope et opera Constantinus imperium arripuit. » (Eutrop.)

(2) « Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani purpuram eodem die posuere.

(3) « Diocletianus post triumphum de Persis actum, adorari voluit. Et fratrem se solis et lunæ vocari, pedesque sibi osculari, auro et gemmis calceamenta exornans, præcepit. » (Pomp.).

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

Περὶ Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ, ὡς τῶν βασιλείων ἀρχὴν ἀποθέμενοι διεφθάρσαν· καὶ τινες οἱ τούτους διαδεξάμενοι.

Οὐ γὰρ πολὺ τὸ ἐν μίῳ διεφθαρῶς τοῦ χρόνου, καὶ Διοκλητιανὸς σύναμα τῷ τὴν κοινὴν συνδίοικοντι ἀρχὴν, τῷ Ἐροκουλίου φημί Μαξιμιανῶ, ἐκ συμφώνου ἐν Σάλωνι τῆς Δαλματίας γενόμενοι, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καὶ ἀμφω τὴν ἀρχὴν ἀποθέμενοι, ἰδιωτικῆν ἐσθῆτα περιβάλλοντο· ὡς μὲν ὁ Παλαιστίνος φησιν Εὐσέβιος, ἐκεῖ νόσου ἐπισκηψάσης παραφρονήσαντες, καὶ τοῦ προσέκοντος λογισμοῦ ἐκτραπέντες, ὡς δ' ἔτερον, τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων τὸν βίον ἐζηλωκοίτες· ἐπεὶ τοῖ γε ἀποχρώντων ἐκείνοις ἢ κατὰ τὴν βασιλείαν δυναστεία καὶ τρυφὴ καὶ δόξα διεσπουδάσθη. Καὶ τοίνυν τοῖς γαμβροῖς τὴν ἀρχὴν καταλείψαντες, αὐτοὶ τὸ φιλοσοφεῖν ἐξ ὑπερβαλλούσης καὶ ὑπερφηνοῦ φιλοτιμίας ἐπέβαλον· ἅτε δῆτα οἰόμενοι ἄριστα διωκημένοι τὰ τῆς ἀρχῆς, κἀντύθεν καὶ τῆς τοῦ φιλοσοφῆσαι δόξης συμμετασχεῖν ταῖς εἰσπίπτα γενναῖς. Καὶ ὁ μὲν Ἐροκουλίου ἀγχόνη μεταλλάττει τὸν βίον· Διοκλητιανὸς δὲ, θεηλάτοις περιλαθεὶς μάστιγι, καὶ τὸ σῶμα ἐξογκωθεὶς, εἴτα εἰς πολλὰ διεφθάρη καταμαρναθεὶς· ὡς καὶ τὴν βλάσφημον καὶ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσασαν αὐτοῦ γλώσσαν κατασαπέισαν ἔνδον τοῦ φάρυγγος σκολήκων ἀναβλύζων ἐσμὸν, οἱ κατὰ τοῦ στόματος ἐκείνου ἀνέποντες, δυσωθίας ὅτι πλείσθης ἀνεπλήρουν τὸν χῶρον. Καὶ τέλος, οἱ κύνων μείγστον ὑλακτῆσας, τὴν μυσαρὰν ἐκείνην ἐξερρήγνυ ψυχὴν. Γελάσιος δ' ὁ τῆς Καππαδοκῶν Καισαρείας ἐπίσκοπος μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ἀποθῆσιν ἐς ὕστερον μεταμῆλω χρῆσασθαι ἰστορεῖ, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀναλαμβάνειν αὐθις πειραῖσθαι· κοινῇ δὲ τῆς συγκλήτου ψήφῳ καὶ ἀμφω ἀναίρεθῆναι. Εἰσὶ δ' οἱ λέγουσι τῇ κατὰ Χριστοῦ ἁμαρτία τὴν ῥχὴν ἀπορρίψαι αὐτοῦ, μὴ δυνηθέντας τὴν ἐκείνου κλῆσιν ἐκ τοῦ μίσου ποιεῖν ταῖς γενναῖας τῶν μαρτύρων καὶ ἀνδρικῆς παραστάσεις. Οὕτω δὲ τούτων ἐκ τοῦ μέσου γεγεννημένων, καὶ Κωνσταντος τοῦ πατρὸς Κωνσταντίνου πρὸς Θεὸν ἀναλύσαντες, ἐν μὲν τῇ ἑῷ κατὰ Νικομήδειαν Μαξιμῶς ὁ Γαλλέριος ἐβασίλευεν, ἐν δὲ ταῖς πρὸς ἑσπέρην Γαλλίαις, Κωνσταντῖνος εἶχε τὸ κράτος, Περσῶν τὰ σκῆπτρα Σαβωρίου διέποντος· ὀπηνίκα κατὰ τὴν

(4) De morte Diocletiani Egnatius scribit : « Obiit duodeoctoginta natus annos, vel alienatione mentis, vel veneno hausto, veritus Licinium ac Constantinum, qui illum tamquam Maxentii factorem graviter increpuerant. »

(5) Genitalibus putrescentibus, vitæ tredio vim sibi gladio intulit. » (Egnat.).

Ῥώμην τοὺς οἰακας τῆς ἐπισκοπῆς μετὰ τὸν Μελ-
 τιᾶδην Σίλβεστρος εἶχεν· ἐν δὲ Ῥώμῃ ὑπὸ τῶν
 στρατιωτῶν Μαξέντιος ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱὸς
 ἀναγόρευτο· ὁ δὲ Γαλλέριος καὶ τοῖς δυοῖν παισίν
 οὗτου Μαξιμίῳ τε καὶ Σευῆρῳ τῆς τοῦ Καίσαρος
 μετῴδου τιμῆς· τὸν μὲν κατὰ τὴν ἰῶαν, τὸν δὲ
 Σευῆρον ἐν Ἰταλίᾳ. Καὶ ἄμφω δὲ οὗτοι κατὰ ταυ-
 τὸν διεφθάρησαν· ὁ μὲν Σευῆρος νόσου γενόμενος
 παρανόλωμα, Μαξιμίῳ δὲ κατὰ Κιλικίαν αἰσχροῦς
 τὸ βιοῦν μεταλλάξας, ἀτε δὴ τὴν πατρικὴν ἀρχὴν
 πρὸς ἑαυτὸν ἐπιχειρῶν μεταστρέφειν. Λικίνιος δὲ
 γαμβρὸς Κωνσταντίνου ἐπ' ἀδελφῆ Κωνσταντίᾳ ἀντι
 Σευῆρου πρὸς Μαξεντίου καὶ τοῦ θείου καὶ ἱεροῦ
 Κωνσταντίνου Καίσαρ καθίστατο. Τοῦτο δὲ θειῶς
 ἐλύπησε Μαξιμιανὸν τὸν Ἐρκουλλίον, εἰσέτι τότε
 μόνον Καίσαρα χρηματίζοντα· τυραννικὸς γὰρ ὢν.
 τὴν ἀξίαν παραρπάσας, Σεβαστὸς ἦν αὐτὸς ὑπ'
 ἑαυτοῦ γεγονώς ὑστερον. Καὶ τοίνυν μετὰ τὴν ἀπό-
 θεσιν, τὴν ἀρχὴν αὐθις ἀναλαμβάνων, τὴν μὲν κατὰ
 τοῦ υἱοῦ Μαξεντίου ἐπιβουλήν ἀνῆλθε πρὸς τὸν ἐν
 Ῥώμῃ στρατιωτῶν εἰργετο. Ἀπεικὼν οὖν ἐκείθεν,
 ἐπὶ Κωνσταντίνον τὸν γαμβρὸν μετεχώρει, καὶ
 μηχανῆν θανάτου ἐκείνῳ συρράπτων ἦν. Ὑπὸ φαύ-
 στας δὲ τῆς θυγατρὸς φωραθείς, ἢ πρὸς λίχος τῷ
 Κωνσταντίνῳ συνήρχετο, κοινῆ ψήφῳ τῆς Ῥωμαίων
 συγκλήτου ἀνήρταται, αἰσχροῦς τὸν βίον ἀπολιπών.
 Αἱ γὰρ μὲν εἰκόνες τούτου καὶ ἀνδριάντες, ὡς ἀνό-
 σται, ὁπουδῆποτε ἦσαν. καθήρηνται. Ἴνα οὖν αὐθις
 ἐπαναλάβω τὸν λόγον, ἐκποδῶν τῶν τυράνων γε-
 γεννημένων, Κωνσταντίνος μὲν τῶν Γαλλίων ἤρχε
 καὶ Βρετανίας, τὴν πατρῶαν δὲ πρὸν ἀρχὴν· Μαξι-
 μίνος δὲ ὁ Γαλλέριος τῆς Ἐφῶς κατὰ τὴν Νικομη-
 θεοῦς ἐκράτει· Μαξέντιος δὲ ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱός,
 Ῥώμης τε αὐτῆς, καὶ τὰ περὶ αὐτῆν ἐτυράνευ·
 συνῆν δὲ αὐτῷ καὶ Καίσαρ Λικίνιος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Περὶ τῶν αἰσχροῦν ἔργων Μαξεντίου τοῦ ἐν
 Ῥώμῃ, κατ' Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἐρκουλλίου ἐν
 Νικομηθεΐᾳ.

Ὅς δὴτα Μαξέντιος, τὰ μὲν πρῶτα τὸν τῶν
 Ῥωμαίων ὑπαγομενὸς δῆμον τῆς κολακείας, εὐσεβεῖν
 ὑπακρίνετο· καὶ τὸν κατὰ Χριστοῦ διωγμὸν ἀνεῖναι
 τοῖς ὑπὸ χεῖρα ἐπέταττε· τὸ πιστὸν περιχωρῶν
 ἑαυτῷ, ὡς ἂν γὰρ πολὺ τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὑπερέαλη-
 ται· ἀλλ' οὐ τοιοῦτος τοῖς ἔργοις εἰδείχθη, ὅσον
 ἑαυτὸν ἐσχηματίσει. Καὶ γὰρ εἰς ἀνοσίᾳς ἰξοκειλίας
 πράξει, οὐδὲν ὁ τι τῶν ἀτόπων εἰς αἰσχροῦργίαν
 παρέλιπε. Δυναστεία γὰρ χρώμενος, τὰς κατὰ νό-
 μους γαμμάτας τῶν συνένων διαζευγνύς, καὶ δια-
 φθίρων, αὐθις τοῖς ἀνδράσι ἀνέπειπε· καὶ ταῦτα
 τοῖς πρώτοις καὶ βουλῆς ἐκείνῳ μετῆσχηκόσι καὶ
 ὑπερέχουσιν ἐνυβρίζων· ὅθεν ἅπασι καὶ δῆμῳ

(1) *Al. Sapores.*

(2) « Severus a Maxentio fusus, Ravennæ captus et cæsus est ». (Oros.) « Ad Tres Tabernas extinctus est. » (Entrop.) « A factione Maxentii Romæ intra Tabernas oppressus. » (Egnat.)

(3) Maximinus a Licinio superatus, Tarsi visce-

A minus imperium tenuit, in Occidente autem in
 Galliis Constantinus summam rerum administravit.
 Apud Persas tum Saborius regnavit (1), et Romæ
 post Miltiadem Sylvester Ecclesiæ præfuit. Eo tem-
 pore Romæ militibus Maxentius, Herculli filius,
 Augustus renuntiatum est. Gallerius autem duos
 filios suos, Maximinum et Severum, Cæsares dixe-
 rat, atque illi Orientis, huic Italiæ imperium
 destinaverat. Uterque vero eodem periit tempore :
 Severus morbo extinctus (2), Maximinus in Cili-
 cia cum paternam ad se ditionem pertrahere co-
 natus esset, turpiter 468 vita defunctus (3).
 Quare Licinius Constantiæ sororis Constantini
 maritus, a Maxentio et sacro divinoque Constan-
 tino Cæsar est factus. Id vero pessime Herculum
 B Maximianum habuit, qui tum adhuc tantum Cæsar
 dicebatur. Quod namque natura tyrannicus esset,
 dignitate imperatoria arrepta, seipsum postea
 Augustum creavit: et potestatem, quam antea
 deposuerat, vindicare sibi rursus volens, insidias
 quas filio Maxentio struxerat, perficere, militibus
 qui Romæ erant impediens, non potuit. Qua
 re desperata, ad Constantinum generum insidiis et
 ipsum circumveniendum atque tollendum se con-
 vertit. Sed consilio ejus a filia Fausta, Constantini
 conjuge, deprehenso, ex Romani senatus communi
 decreto est interemptus. Mortem ejus fœdam (4)
 mox ignominia alia est subsecuta. Imagines enim
 ejus et statuæ in locis omnibus omnes, tanquam
 impiæ et piaculares, eversæ atque abolitæ suut.
 C Atque ut eo unde digressus sum redeam, tyrannis
 illis sublatis, Constantinus ditionem paternam in
 Gallia et Britannia tenuit; Gallio Maximino Ni-
 comedia et Oriens paruit. Maxentius (5) Herculi
 filius Romam atque Italiam ipsam cum imperio
 habuit: et cum eo Cæsar Licinius.

CAPUT XXI.

*De fœdissimis factis Maxentii Romæ, et Maximiani
 Herculli Nicomedis.*

Maxentius ut se primum populo Romano arte
 quadam per assentationem insinuaret, pietatem
 assimilavit: et apud eos qui ejus imperio erant
 subjecti, Christianorum persecutionem edictis
 propositis inhibuit: fidemque et religionem præ se
 ideo tulit, ut sub eo obtentu decessores suos mul-
 timodis flagitiis superaret. Nequaquam enim talem
 se rebus ipsis exhibuit, qualem esse finxit. 469
 Et ad impura atque impia scelera delapsus, ad
 summam turpitudinem et fœditatem nihil reliqui
 fecit. Nam potestate sua abutens, uxores a maritis
 suis per divortium segregatas corruptis, et corrup-
 tas rursus illis remisit: talibusque injuriis viros

rum internorum morbo periit. (Euseb.)

(4) « In Illyrico, ulcere inguinibus innato, et vermibus undique erumpentibus. » (Egnat.)

(5) « Maximiani Herculli conjux Eutropia fuit, unde Maxentium et Faustum suscepit. » (Eutrop.)

primæ dignitatis, qui in consilio ejus erant, affect. Quam ob causam omnium honorum universique populi, una cum metu, ingens in eum est concitatum odium. Gravissime enim crudelissima tyrannide vexabantur, neque spes quæpiam, ut fidem aliquando sævitia tanta caperet, reliqua erat. Per quamvis siquidem occasionem satellites suos in populos immittens, maximam vim hominum jugulabat. Et jam cæсорum ea erat multitudo, ut numerus eorum iniri non posset. In iis non pauci fuere senatorii, quorum bonis insidiæ struebantur. Malorum vero talium coronis tandem in magicas imposturas et incantationes evasit. Aliquando namque mulieres gravidæ sunt discissæ. Nonnunquam tenellorum infantium viscera perquisita. Leones insuper mactati. In bellis quædam evocationes et expiationes dæmonum peractæ, quibus ille victoriam sibi conciliari est arbitratus. Et Maxentius quidem talis fuit, tyrannorum crudelitatem longe supergressus. Sub quo Romæ tantarum necessariorum fuit penuria, quanta nunquam antea fuisse memoriæ proditum est. Maximinus autem tyrannus Orientis, eadem faciens, contentione quadam illius fœdissima scelera vincere, primasque in flagitiis ferre studuit: apud quem magi, et id genus præstigiatores, præcipuos tulere honores. Et cum superstitionis esset quam maxime studiosus, atque in idolorum cultu et errore prorsus immersus, nullam rem unquam vel minimam facere est aggressus, quin vates et auspices consuleret. Ita scilicet est factum, ut persecutionem adversus nos suscepit multo acerrimam, ac templa deorum passim construxerit, sacerdotesque per oppida et loca omnia constituerit, et per provinciam quamlibet pontificem eis præposuerit, celebrem quempiam et præclarum virum, qui se satellitio militari vendicaret atque circumferret. Præstigiatoribus aliisque nominibus impiis hominibus, veluti deorum amicis, idem maximas quas bene concessit dignitates. Exactiones pecuniarum innumerabilium instituit. Populos subjectos gravissimis oppressit et antea inauditis oneribus. **470** Locupletum domos vel minima de causa et prætextu undecunque petito conpilarit, bonaque eorum adulatoribus et mimis suis est largitus. Vino autem multo deditus, ad summam contumeliam, petulantiam et crudelitatem, quæ ex ebrietate proveniunt, nihil fecit reliqui. Quapropter per sobrietatis tempus, gravi de flagitiis per vinolentiam admissis, sæpe poenitentia est actus: et quod prolixissime crapula se ingurgitaret, nihil sceleris intentatum reliquit, familiaribusque suis omnibus turpitudinis magister fuit. Disciplina militari soluta, auctor fuit, ut exercitus ad deliciarum et rapinarum studia delaberetur. Ordinum militarium duces, et provinciarum rectores, perinde atque tyrannidis ejus socii, avaritiæ artibus se collocupletarunt. Fœditates porro quas libidine incitatus perpétravit, stupraque et

A παντὶ, δέος καὶ μῖσος εἰσῆει ἀπόρητον, τρυχομένους οὕτω τῆ δεινῆ τυραννίδι. Οὐδὲ γὰρ ἀπαλλαγῆ τις προσεδόκατο τῆς τοῦ τυράννου ὁμότητος. Ἐπὶ σμικρᾷ γὰρ προφάσει τοὺς ὑπ' αὐτὸν δορυφόρους τοῖς δήμοις ἀνεῖς, μυρίων πλῆθος ἐθέριζεν· ὡς ὑπὲρ ἀριθμὸν καθεστάναι τοὺς πίπτοντας· καὶ συγκλητικῶν δ' οὐκ ὀλίγοι πίπτοντες ἦσαν, τὰς οὐσίας ἐπιβουλεύομενοι. Ἡ δὲ τῶν κακῶν κορωνὶς εἰς γουτείας καὶ μαγγανίας προὐχάει· ὡς ποτὲ μὲν γυναικῆς ἐγκύμουσας ἀνασχίζειν, ποτὲ δὲ νεκρῶν βρεφῶν σπλάγγνα διερευνᾶσθαι, καὶ λέοντας ἐπισφάττειν· καὶ τινὰς προκλήσεις καὶ δαιμόνων ἀποτροπιασμούς τοῖς πολέμοις ἐπιτελεῖν, οἷς ὥστω τὰ τῆς νίκης αὐτῷ ἐπιγίνεσθαι. Τοιοῦτος μὲν ὁ Μαξιμίνος, τυράννων πᾶσαν ὁμότητα εἰς ἄκρον ὑπερβαλλόμενος, ὡς καὶ σπάνιν ἐπὶ Ῥώμῃς τῶν ἀναγκαιῶν καταστῆναι, οἷαν μηδέποτε γενέσθαι λόγος ἔχει. Ὁ δ' ἐπ' ἀνατολῆς τύραννος Μαξιμίνος, τὰ ἴσα καὶ αὐτὸς πράττων, νικῆσαι μᾶλλον ἐπιλονέσκει τούτου ταῖς αἰσχρουργίαις, καὶ τὸ πρῶτον ἐν κακοῖς ἀκινύκασθαι. Οἱ τε γὰρ μάγοι καὶ ὅσοι περὶ γόητας τὰ πρῶτα παρ' αὐτῷ τῆς τιμῆς ἀπεφέροντο· δεισιδάιμων τε εἶπερ τις ὦν, καὶ περὶ τὴν τῶν εἰδώλων πλάσθη σφόδρα ἐπισημῆτος, οὐδὲ τι τῶν ἐλαχίστων οἷός τ' ἐνεργεῖν ἦν μαγικῶν ἀνευ καὶ τερατείαις. Διὸ καὶ τῷ καθ' ἡμῶν διωγμῷ σφοδρότερον ἐπὶ Ῥώμῃ, νεῶς τε ἀνιστῶν, ἱερεῖς τε κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀρχιερεῖα ἐφ' ἐκάστης ἐπαρχίας τεθείς, περιφανῆ τινα καὶ ἐπίσημον, στρατιωτικῆς δορυφορίας ἐμπρέπειν ἐκέλευε. Γόησι δὲ καὶ ἀσθεῖσι τὰς μεγίστας τῶν ἀρχῶν οἷα δὴ φίλους θῶν ἔδωκετο. Ἐντεῦθεν χρημάτων ἀμυθῆτων ἐσπραξῆς ἦν· βαρυτάταις δ' ἐπινοίαις τὸ ὑπήκοον ἐξεστρίβειτο· καὶ τὰς τῶν εὐπόρων οἰκίας ἐπὶ σμικρᾷ προφάσει ἀθρόον ἀντλῶν, τὰς οὐσίας τοῖς περὶ αὐτὸν μίμοις καὶ κολαξίν ἐδωκετο. Ἐς τοσοῦτον δὲ τῷ οἴκῳ ἠττάσθαι καὶ κερδορίας οὐδὲν ἐλλείπειν φασίν, ὡς μετὰ νῆψιν μεταμειῶν χρῆσθαι τοῖς πραττομένοις πολλῷ· κραιπαλῶν δ' ἀσώτως ὡς μηδὲν ἔχον ἀνεξίργαστον· τέλος τοῖς περὶ αὐτὸν ἅπασι διδάσκαλοι καθεστάναι αἰσχροτήτος· ἐκλυτον δὲ ταῖς τρυφαῖς εἶναι τὸ στρατιωτικὸν πείθων, καὶ τὰς ἀναγωγὰς μελέταις. Στρατηγοὶ δὲ καὶ διοικταὶ ὡσανεὶ συντυραννοῦντες ἦσαν αὐτῷ, διὰ πάσης ἤκουτες πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς. Τὰς δ' ἐμπαθεῖς ἐργασίας καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν παλλακισομένων αὐτῷ πῶς ἂν τις καὶ διεξέλθοι; Πόλιν γὰρ οὐδεμίαν ἦν παρελθεῖν, μὴ φθορὰς καὶ ἀρπαγῆς γυναικῶν ἐργασμένον. Οὐ καθ' ἡμῶν δὲ μόνων, ἀλλὰ καὶ κατὰ πάντων τῶν ὑπακῶν ἔδρα τὰ πάνθεναι. Ἡμῖν γὰρ οὐχ οἱ ἄνδρες πρὸς πῦρ καὶ σίδηρον, καὶ βυθούς θαλάσσης, καὶ λιμὸν καὶ ψῦχος διεγγωνίζοντο, καὶ θῆρας ἀργίουσ καὶ μελῶν ἐκτομὰς ὑστὲρ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας, ἀλλὰ καὶ γυναικῆς τὰ ἴσα πρὸς τοῦ θεοῦ λόγον ἠῤῥενωμένοι πάσχουσαι διακατέρουν· καὶ ἐπὶ φθορὰν ἀγόμεναι, θάττον ἂν τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα προῦδωκαν· ὡς εἰδείξεν ἡ κατ' Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ σῆμος ἐκείνη καὶ διαβόητος ἐπὶ σωφροσύνη γυνή, πλούτῳ καὶ παιδείᾳ καὶ δόξῃ διαφανῆς, τὴν αἰλικ-

στον ἐκείνου ψυχὴν κατὰ κράτος νικήσασα ἦν δὲ κτείνειν δεομένην, ἢ τὸν σωφρονα λογισμὸν προδοῦναι, τῆς ἐπιθυμίας μᾶλλον ἢ τοῦ θυμοῦ τυραννοῦσης, καὶ ταῖς ἐπίσει μετεωρίζουσας, οὐ καταξίωσεν. Ἄειφυγία δὲ ζημιώσας, κύριον ἑαυτὸν τῆς περιουσίας καθίστα. Πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλαι κατὰ τόπους μὴδ' ἄχροι ὡσὶν ἀνασχόμεναι πορνευθῆναι, πάντα παθεῖν ἄχρι δὲ θανάτου ἠνίσχοντο. Καὶ γε θαυμάσιαι μὲν ἐκείναι, πολλῶ δὲ ὑπερβάλλουσα τῶ μίση ἢ ἐπὶ Ῥώμης ἐκείνη εὐγενὴς τῶ ὄντι ψυχῇ· τὰ γὰρ ὅμοια δρᾶν ἐβέλων Μαξιμίω Μαξιέντιος, οἷα τὰ συγγενῆ καὶ ἀδελφὰ ἐφ' ἅπασιν καὶ φρονῶν καὶ πράττων ἐκείνῳ, ἐπιπέτρ ἐκείνη τούτῃ τῆς πράξεως ὑπονοητοῦς τῶ σφετέρῳ οἴκῳ ἐπιστάνας ἔγνω, καὶ ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὴν τοῦ ἐπάρχου ἀξίαν διαχειρίζοντος, κατασεισθέντος τῶ δέει καὶ ἀπάγειν κελύοντος, ἐπεὶ ἐξουσία οὐ πάνυ πολὺ προῆει του οἴκου, ὑποπαραίτησαμένη δῆθεν τοὺς ἄγοντας ὡς ἀν πρὸς εὐσχημότερον διάθειτο ἑαυτὴν· μονωθεῖσα δὲ, τὴν μάχαιραν κατὰ τῶν ἐγκάτων ἤλαυε· τὸν μὲν αὐτῆς νεκρὸν ἐκείνῳ λεπύσας, ἔργοις δὲ αὐτοῖς παραδεικνύσασα, ὅτι μόνον χρημάτων ἀπάντων ἀνώλεθρον καὶ ἀάτητον ἢ παρὰ Χριστιανοῖς πέφυκεν ἀρετῆ, καὶ οὐδὲν ἐρρωμένον λογισμοῦ βιαιότερον. Τοσαύτη κακίας φορὰ ὑπὸ τὸν αὐτὸν καὶ ἕνα χρόνον τὴν τε ἐὼ καὶ ἐσπέραν διείληφεν ὑπὸ τῶν δύο τούτων τυράνων ἀδελφὰ φρονούντων ἐφ' ἅπασιν· ὥστε ἀδιστακτικῶς ἀποφρηναμένῳ εἰπεῖν ἐξέστιν αἴτιον τῆς αὐτῶν τοσαύτης ἐγκαταλείψεως μετ' ὀλίγον μὴδεν ἄλλο γε εἶναι ἢ τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν· ὃς δὲ καὶ στάσιν εἰλήχει, ἡμῶν τὴν συνήθη παρῶρησίαν αὐθις ἀπολαβόντων.

administros stupri miserat (2) : **471** maritusque ejus præfecturam urbis gerens, timore percussus, abduci eam jusserat. Ipsa autem domo egressa (3), cum paululum admodum processisset, dolosis blanditiis a productoribus suis impetravit, ut sibi in ædes ad habitum vestitumque cultiorem sumendum redire liceret. Atque ibi cum sola esset, cœtro seipsam confodit. Sic illa cadaver eis suum reliquit : facto autem tali satis declaravit, rerum omnium maxime invictam atque inexpugnabilem Christianorum virtutem, nihilque esse animo firmo et constanti violentius. Tantus vitiorum flagitiorumque omnium uno eodemque tempore per Orientem, Occidentemque simul, simul sub duobus hisce tyrannis, germanos in sceleribus omnibus animos obtinentibus, proventus fuit. Affirmare mediustidius certe possum, quod illi brevi postea in tantum sunt conjecti discrimen, nihil aliud in causa fuisse, quam eam, quæ contra nos excitata est, persecutionem. Ea vero vigorem statumque suum firmiorem est consecuta, cum nos consuetam libertatem et constantiam nostram recepimus.

ΚΕΦΑΛΑ. ΚΒ'.

Περὶ τῶν ἐπισκηψάντων δεινῶν, καὶ τῆς τῶν κρατούντων παλινωδίας.

Χρόνου γὰρ δεκάτου ἐξήκοντος τῶ διωγμῶ, οὐδὲν ὅ τι τῶν εἰς ἐπιβουλὴν καὶ πόλεμον καὶ αὐτοῖς παραλλήλειτο· μάχης γὰρ ἐν τῶ μεταξὺ τοῖν δυοῖν τυράννοι γεγενημένης, ἀπλωτος μὲν ἢ θάλαττα ἦν· εἰ δὲ που καὶ πλοῦς ἦν, στρέβλαι καὶ ξίσσεις, βιάσκειοι τε παντοῖαι τῶν ἰκατέρωθεν ἀλισκομένων

(1) Rufinus eam Dorotheam nominat.

(2) Sophroniam Rufinus vocat.

(3) De Sophroniæ hujus casu Prudentius scripsisse videtur :

A adulteria ejur, quis quæso exponere possit? Civitatem præterire potuit nullam, quia pleræque mulieres vitiantur atque raperentur. Nec in nos solos, sed in omnes etiam subditos suos res tam graves exercuit. Apud nos quidem in Oriente juxta et Occidente, non viri tantum propter veram in Deum pietatem, adversus ignem, ferrum, gladius, maris undas, famem, æstum et algorem, et contra bestia, membrorumque concisiones depugnarunt : sed et mulierculæ divino confortatæ verbo, eadem hæc perferre sustinuerunt : quæ cum ad corruptionem, stuprum et pudicitiam contaminationem ducerentur, vitam citius quam corpus prodiderunt. Id quod egregie ostendit Alexandria illa mulier (1), opibus, vitæ instituto, virtute et in primis castitatis gloria celebris, quæ libidinosum ejus animum fortissime superavit. Cum namque eum illa obtestaretur, ut vitam sibi potius quam pudicitiam adimeret, quod cupiditate magis, quæ eum in magnam spem voto suo potiendi sustulerat, quam ira grassaretur, precibus ejus non acquievit, sed ejus in perpetuum actæ exsilium substantiam omnem involavit, sibi que vindicavit. Multæ præterea aliæ in plerisque locis, ne summis quidem auribus de stupro se compelli patientes durissima quæque ad mortem usque pertulere mala. Quæ quidem admirandæ sunt omnes, illa tamen præclara maxime nobilissima in urbe Romana anima. Maxentius namque, qui libidine Maximinum emulari in animum induxerat, eadem in rebus omnibus quæ ille, veluti propinquus atque frater et sentiens et faciens, in ædes ejus femine

D *De cladibus quæ persecutionem hanc sunt subsequutæ, et de imperatorum palinodia, seu recantatione et pœnitentia.*

CAPUT XXII.

Cum jam decimus persecutionis ageretur annus, nihil illi quoque quod vel ad occultas insidias, vel ad apertum inter se bellum pertineret, omiserunt. Bellum enim inter duos istos tyrannos gestum est, et mare infestum atque innavigabile fuit. Quod si id a quopiam navigaretur, eum quod

Aut si nupta torum regis conscendere jussa, Cæperat impurum domini oblectare furorem, Morte maritalis dabat indignatio pœnas.

utrinque alios alii captos abducerent, fidioulæ, flagra, tormenta varia, cruces, et postremo ignis supplicium manebant. Apparabantur ubique thoraces, cuspides et hastæ : præterea triremes, classes et instrumenta belli omnia in promptu erant, temporeque eo toto in locis et provinciis omnibus nihil aliud vel audiebatur vel expectabatur, quam hostiles incursiones, cædes, rapinæ. Quibus cum malis fames quoque irrupit et pestilentia, de qua suo loco dicemus. Hæ tot et tantæ clades circiter decimum persecutionis annum, Deo opitulante, prorsus conquieverunt, finemque suum habuerunt, 472 cum quidem post octavum cessare cœpissent. Quod namque divina visitatio pro clementia et benignitate sua nos viseret atque respiceret, seu potius respicere inciperet, qui tum rerum summan obtinebant, sententia sua mutata, palinodiam et recantationem cecinerunt, et perquam humanis litteris excitatum quam maxime contra nos incendium persecutionis exstinxerunt. Quæ res profecto sic non humano consilio evenit. Qui enim ab hominibus provenire potuit, qui, cum quotidie propemodum crudeli quadam ambitione ducti, nova adversus nos tormenta invenirent, sibi ipsis tamen non satisfaciebant? Manifestum porro est, opem eam a divina bonitate nobis accidisse, quæ populum ipsa suum clementer respexit, auctoremque malorum perculit, ac vehementiorem, et, ut ita dicam, meraciorem iram suam duci persecutionis gravissimæ exhibuit. Quod si hoc etiam ut tantopere in nos sæviretur, iudicio et dispositione atque adeo permissione divina factum esse concedamus, divinum tamen oraculum, Væ, inquit, ei per quem scandalum et offendiculum venit. Confestim siquidem in eum Dei irruit vindicta, a carne quidem illa incipiens, sed quæ dæmonum intemperis agitatum animam ejus quoque pertingeret. Qualis autem ea vindicta fuerit, Eusebium commemorantem audiamus: « Circa media enim tectorum occultorumque corporis membrorum loca, abscessus et suppuratio repente exstitit, quæ mox deinde in fistulosum alte radicibus actis ulcus evasit. Id incurabili et proserpente contagione, interiora etiam viscera depascebatur. Inde incredibilis vermium vis scaturiens, lethalem fetorem a tota corporis mole excitavit: quæ moles ex nimia edacitate illius, etiam ante ipsum morbum, ad summum usque multa arvina obducta fuerat: eaque tum marcescendo diffluens, horrendum maxime et intolerandum accedentibus præbuit spectaculum. Et medici partim cum ne sustinere quidem summam tam fædi odoris gravitatem possent, necati sunt: partim quod tam corpulenta moles magis etiam intumesceret, spe salutis omni abjecta, cum nihil auxilii, exploratis rebus omnibus, afferre possent, crudelem in modum sunt interfecti. Ille porro cum tantis conflictans malis, aliquando tandem nefariam suam erga pios homines temeritatem

προϋβαινον· ἀνασκαλοπισμός τε καὶ ἡ διὰ πυρὸς τὸ ὕστατον καταδίκη· θώρακεις τε καὶ ἀσπίδες καὶ δόρατα παρεσκευάστο. Ἐπὶ δὲ τούτοις τριήρεις καὶ ναυμαχίαι καὶ ἡ πᾶσα τοῦ πολέμου παράταξις ἐν ἰτοιμίῳ. Καὶ δὴ κατὰ πάντα τόπον καὶ χρόνον καὶ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν οὐκ ἦν ἄλλο ἄκουεν καὶ προσδοκᾷ ἢ πολεμίων ἐφόδον καὶ φόνους καὶ ἀρπαγὰς. Ἐπὶ δὲ τούτοις λιμός τε ἐπέσκηπτε καὶ λοιμός, περὶ οὗ κατὰ καιρὸν ἱστορήσομεν. Τοιαῦτα δεινὰ ἀμφὶ τῷ δεκάτῳ ἔτει τοῦ διωγμοῦ ἐπισφῆσαντα, σὺν ἀρωγῇ θείᾳ παντάπασι πίπασται, καὶ εἰς τέλος διέρρουσαν. Ἐλώφα γε μὴν μετ' ὄρθου ἀρξάμενα ἔτος. Ἰλῶν γὰρ ἀνωθεν καὶ εὐμενὲς τῆς θείας ἐνορώσης ἐπισκοπῆς ἡμῖν, μᾶλλον δὲ ἡδὴ ἐπιβαλλούσης ὄρα, τνικαῦτα καὶ οἱ τὸ ἀρχεὶν λαχόντες μεταβαλλόμενοι τῶν γνώμων, παλινοδίαν ἤδον, ἡμέροις δὴ τισὶ γράμμασι, τὴν εἰς μέγα καθ' ἡμῶν, ἐπαρθείσαν φλόγα τοῦ διωγμοῦ σβεννύντες. Πάντως δ' οὐκ ἐξ ἀνθρώπων τοῦτό τις οληθείη. Πού γάρ οἱ γε καθ' ἑκάστην, ὡς εἶπεν, καινότερα καθ' ἡμῶν φιλοτιμύμενοι καὶ εὐρίσκοντες, ἤκιστ' ἀρκεῖν ἤγηντο; Τῆς θείας δὲ προφανῶς φιλανθρωπίας ἀντίληψις ἦν, τῷ οἰκείῳ μὲν εὐμενὲς ὁρώσης λαῶ, τῷ δ' αὐθέντῃ τῶν κακῶν ἐπιχειούσης, καὶ τῷ ἀρχηγῷ τῆς κακίας τοῦ διωγμοῦ, ἀκρατον ἐπαρθείσης τὸν χόλον. Εἰ γὰρ καὶ κατὰ θείαν σρίσιν, ἡ δῆτα καὶ οἰκονομίαν καὶ παραχώρησιν δοίημεν, ἀλλ' οὐαὶ, φησὶν ὁ θεὸς χρησμός, δ' εὐ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. Ἐπιστρέχει γὰρ εὐθύς δίκη θελάτος, ἀπὸ σαρκὸς μὲν ἀρξάμενη, ἀψυμένῃ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς δαιμονιώδους ἐκείνου ψυχῆς. Οἷα δὲ ἡ δίκη, Εὐσεβίου λέγοντος διακούσωμεν· « Ἀθροῖα μὲν γὰρ περὶ τὰ μίσα τῶν ἀπορρήτων τοῦ σώματος ἀπόστασις γίνεται αὐτῷ· εἶθ' ἔλκος ἐν βάθει συριγγώδες, καὶ τούτων ἀνίατος νομὴ κατὰ τῶν ἐνδοτάτων σπλάγχων· ἀφ' ὧν ἀλεκτόν τι πλῆθος σκωλήκων βρῦειν θανατώδη τε ὄδμην ἀποπνέειν τοῦ παντός ὄγκου τῶν σωματῶν ἐκ πωλυτροφίας αὐτῷ, καὶ πρὸ τῆς νόσου εἰς ὑπερβολὴν πλῆθος πιμελῆς μεταβληκός· ἦν τότε κατασπαίεσαν, ἀφόρητον καὶ φρικτετάτην τοῖς πλησιάζουσι παρεῖχε τῆν θείαν. Ἰατρῶν δ' οὖν οἱ μὲν οὐδ' ὄλωσ ὑπομείναι τὴν τοῦ δυσώδους ὑπερβάλλουσαν ἀποσίαν οἰοῖ τε κατεσπᾶτοντο· οἱ δὲ διωδικτός τοῦ παντός ὄγκου, καὶ εἰς ἀνέλπιστον σωτηρίαν ἀποπεπνωκός, μηδὲν ἐπικουρεῖν δυνάμενοι, ἀνηλεῶς ἐκτείνοντο. Καὶ δὴ τοσοῦτοις παλαιῶν κακοῖς, συναίσθησιν τῶν κατὰ τῶν θεοσεβῶν τετολημένων ἴσχει. Συνάγων γοῦν εἰς ἑαυτὸν τὴν διάνοιαν, πρῶτον μὲν ἐκθομολογεῖται τῷ τῶν ὄλων Θεῷ· εἶτα τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἄμα καλέσας, μηδὲν ὑπερθεμένους, τὸν κατὰ Χριστιανῶν ἀποπαῦσαι διωγμὸν παραγγύα, νόμῳ τε καὶ δόγματι βασιλικῷ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν οἰκοδομεῖν· ἐπισπέρχειν τε καὶ τὰς συνήθεις διαπράττεσθαι εὐχὰς ὑπὲρ τοῦ βασιλείως ποιουμένους προστάττει· καὶ τοῦ ἔργου θάπτον τῷ λόγῳ παρηκολουθηκότος, ἀπανταχοῦ κατὰ πόλεις, βασιλικὰ διατάγματα ἤπλωτο, ἃ παλινοδίαν τῶν καθ' ἡμῶν διωγμῶν περιείχον, τοῦτον ὑψηροῦμενα τὸν τρόπον· »

atque sævitiam agnoscit, ac re secum ipse deliberata, primum rerum omnium Deo flagitia sua confitetur : mox præfectos familiaresque suos ad se vocat : quibus celeriter advenientibus suadet, **473** ut Christianorum persecutione tandem supersedeatur, constitutioneque et edicto imperiali nobis permittatur, ecclesias construere. Addit præterea mandatum, ut stas solitasque pro imperatore preces ad Deum funderemus. Talibus jussis illico ad rem collatis, per urbes passim omnes imperialia mandata proposita sunt, quæ palinodiam patræ in nos persecutionis ejusmodi verbis continebant. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ',

A

CAPUT XXIII.

Περὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν ψηφισθέντων ἐγγράφων τοῖς βασιλεῦσι.

De eorundem edictis in scripto pro Christianis editis.

« Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Γαλλήριος Μαξιμῖνος Ἀνικητος, Σεβαστός, Ἀρχιερεὺς Μέγιστος, Θεβαϊκὸς Μέγιστος, Σαρματικὸς Μέγιστος πέντακις, Περσῶν Μέγιστος, Γερμανικὸς Μέγιστος, Αἰγυπτιακὸς Μέγιστος δις, Καρπῶν Μέγιστος ἐξάκις, Ἀρμενίων Μέγιστος, Μήδων Μέγιστος, Ἀδιαβηνῶν Μέγιστος, θαλασσοκράτης ἐξουσίας τὸ εἰκοστὸν, Αὐτοκράτωρ τὸ εἶδ', Ὑπατος τὸ ὄγδον, Πατὴρ πατρίδος, Ἀνθύπατος, καὶ Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Φιλίππος Οὐαλλήριος Κωνσταντίνος Εὐσεβῆς, Εὐτυχῆς Ἀθηναρχικῆς ἐξουσίας τὸ πέμπτον· καὶ Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ Οὐαλλήριος Λικίνιος, Ἀθηναρχικῆς ἐξουσίας τὸ τέταρτον Αὐτοκράτωρ, τὸ τρίτον Ὑπατος, Πατὴρ πατρίδος, Ἀνθύπατος, ἐπαρχιώταις ἰδίῳι χαίρειν. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἃ περὶ τοῦ χρῆστος καὶ πολυτελοῦς τοῖς δημοσίοις διατυπούμεθα, ἡμεῖς μὲν βεβουλεύμεθα πρότερον κατὰ τοὺς ἀρχαίους νόμους καὶ τὴν δημοσίαν ἐπιστάμην τὴν τῶν Ῥωμαίων, ἅπαντας ἐκποροθώσασθαι, καὶ τούτου πρόνοιαν ποιήσασθαι· ἵνα καὶ οἱ Χριστιανοὶ οἵτινες τῶν γονίων τῶν ἑαυτῶν καταλλοίπασιν τὴν αἴρσιν, εἰς ἀγαθὴν πρόθεσιν ἐπανέλθοιεν· ἐπιπέτρ τινὶ λογισμῷ τσαύτη αὐτοὺς πλεονεξία κατασχῆται, καὶ ἀνοία κατελήφει, ὡς μὴ ἐπεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν πάλα καταδειχθεῖσιν, ἀπερ ἴσως πρότερον καὶ οἱ γονεῖς αὐτῶν ἦσαν καταστήσαντες· ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτῶν πρόθεσιν καὶ ὡς ἕκαστος εἰδούλετο, οὕτως ἑαυτοὺς καὶ νόμους ποιῆσαι, καὶ τούτους παραφυλάττειν, καὶ ἐν διαφόροις διαφόροις πλήθῃ συνάγειν. Τοιγαροῦν τοιοῦτου ἡμῶν προστάγματος παρακολουθήσαντος, ὥστε ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχαίων κατασταθέντα ἑαυτοὺς μεταστήσειαν, πλείστοι μὲν κινδύνῳ ὑποβλήθηεντες, πλείστοι δὲ παραχθέντες, παντοίους θανάτους ὑπέφερον. Καὶ ἐπειδὴ, τῶν πολλῶν τῆ αὐτῆ ἀπονοῖα διαμεινοντων, ἐρωρῶμεν μῆτε τοῖς θεοῖς τοῖς ἐπουρανίοις τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν προστάγειν αὐτοὺς, μῆτε τῆ τῶν Χριστιανῶν προσέχειν· ἄφορῶντες εἰς τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν διηνεκή συνήθειαν, δι' ἧς εἰώθαμεν πᾶσιν ἀνθρώποις συγγνώμην ἀπονέμειν προθυμῶτατα, καὶ ἐν τούτῳ τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ἐπεκτείνειν δεῖν ἐνομιμάμεν, ἵνα αὐθις ὡσεὶ Χριστιανοὶ, καὶ τοὺς οἴκους ἐν οἷς συνήγοντο συνήθως οὕτως ὡστε μὴδὲν ὑπεναγτίον τῆς ἐπιστήμης αὐτοὺς πράττειν. Δι' ἐτέρας δὲ ἐπιστολῆς τοῖς δικασταῖς δηλώσομεν, τί αὐτοὺς παραφυλάξασθαι

Imperator Cæsar Gallerius Maximinus, Invictus, Augustus, Pontifex Maximus, Thebaicus Maximus, Sarmaticus Maximus v, Persarum Maximus, Germanicus Maximus, Ægyptiacus Maximus ii, Carporum Maximus vi, Armeniorum Maximus, Medorum Maximus, Adiabenorum Maximus, Trib. pot. xx, imperator xix, Cos. viii, Pater patriæ, Proconsul ; et imperator Cæsar Flavius Valerius Constantinus, Pius, Felix, Trib. pot. v, et Imperator Cæs. Valerius Licinius (1) Trib. pot. iv, imperator, iii Cos. Pater patriæ, Proconsul, provincialibus suis salutem. Inter alia quæ ex usu et utilitate reipublicæ promulgavimus, consilium quoque illud antea cepimus, ut secundum veteres leges et publicam Romanorum disciplinam rite omnia corrigerentur, et providentia curaque susciperetur, ut Christiani qui a majorum suorum institutis descivissent, mentem meliorem reciperent. Tanta namque consilia nescio quo eos cupiditas invaserat, et tanta dementia ceperat, ut ea quæ dudum a majoribus promulgata et fortasse prius etiam a patribus eorum instituta sunt, rejicerent, et ex sententia sua, prout cuique visum esset, leges ipsi sibi conderent, easdem servarent, et variis in locis varios cogerent conventus. Et cum edictum ejusmodi (2) a nobis esset propositum, ut ad instituta majorum colenda se transferrent, quam plurimi eorum extremo adito periculo, ærumnisque et cruciatibus toleratis, omnis generis supplicia pertulere. **474** Nos vero, quod multos videamus in concepta dementia persistentes, neque cœlestibus diis debitum præstare honorem, neque etiam ipsa Christianorum sacra colere, humanitatem nobis perpetuamque consuetudinem nostram conservandam esse duximus, per quam ignoscere veniamque concedere omnibus hominibus libentissime solemus. Itaque gratiam eam nostram ad id genus hominum quoque extendere est visum, ut scilicet rursus Christiani sint, et in domibus suis conventus solitos ita agant, ut nihil contra disciplinam publicam committant. Per alias autem litteras judicibus, quid eos observare oporteat, indicabimus. Quapropter cum hoc illis permittamus, merito illi Deo suo supplicare debent pro nostra, reipublicæ et sua ipsorum salute, ut modis omnibus et publicæ res incolumes sint, et

(1) Aliter hæc reperiuntur apud Euseb. lib. viii, cap. 17, ubi Licinius non additur.

(2) Edicto hoc promulgato, Galler. Maximinus

misere diem clausit extremum. (Eutr., Oros., Pomp.)

psi in domibus suis citra sollicitam curam et anxietatem vivere possint. » Et palinodia quidem sic se habuit, litteræque imperatoris per Asiam vulgabantur, et passim in provinciis et urbibus legebantur.

ἑαυτῶν ἰστίῃ θυνηθῶσι. » Τὰ μὲν οὖν τῆς καλινοῦθίας ταῦτα · καὶ τὰ γράμματα κατὰ τῆς Ἀσίας ἠπλωτο · καὶ ἐπὶ ἁρχαίαι καὶ πόλεις αὐτὰ ἀνεγίνωσκον.

CAPUT XXIV.

De simulata et fucata Maximini pro Christianis sine scripto promulgatione.

Maximinus vero, Orientis tyrannus, qui prae aliis superstitioni deorumque cultui deditus, bellum cum rerum omnium Deo perpetuum gerere constituerat, scriptum ejusmodi non approbavit. Itaque praefectos familiaresque suos verbis tantummodo reprimere jussit susceptum contra nos bellum. Et quod sententiae eorum, qui potestate et opibus eum antecellerent, repugnare non posset, in ditione sua litteras eas ne lectione quidem et recitatione dignatus, edicto sine scripto promulgato, dolose persecutionem inhibuit. Sabinus (1) vero summum apud eum praefecturae magistratum gerens, populorum praefectis principis sui voluntatem publice per litteras insinuavit: jamdudum constitutum decretumque esse, ut qui peregrinas consuetudines consecrari viderentur, diis cultum suum praestarent: et pertinaciam quorundam multum excitasse discriminis. **475** Quamobrem principibus visum esse, si quis Christianorum gentis suae sacra colere comperiretur, ut si extra periculum esset, eamque ob causam tormentis non subiceretur. Longo jam eos tempore ea de se documenta praebuisse, ut a destinata sua constantia non declinent. Scriptum id Sabini aliis quoque magistratibus demandabat significari, non debere amplius eos de Christianis esse sollicitos: qui sane jussa ea veritate niti arbitrati, per epistolas publice principis sententiam omnibus declararunt. Et non verbis tantum litterisque haec ata, verum etiam ipsi statim quos in custodiis propter divinum verbum clausos habebant, in publicum productos liberos dimiserunt, et ad metalla damnatos absolverunt. Quod cum ita facerent, gratificari se imperatori suo existimaverunt. Sed ea in re admodum sunt falsi. Haec rerum facies cum sic exhibita esset, statim ex altissimis ingentem lucem exortam esse homines viderunt. Ecclesiae frequentabantur, conventus numerosissimi cogebantur, et ex gentibus haec quisque cernens obstu-

(1) Euseb. lib. ix, cap. 1.

Α δεῖσαι · Ὅθεν κατ' αὐτῶν τὴν συγχώρησιν τὴν ἡμετέραν ὀφείλουσι τὸν ἑαυτῶν Θεὸν ἱκετεύειν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, καὶ τῶν δημοσίων καὶ τῶν ἑαυτῶν · ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καὶ τὰ δημοσία παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

δημόσια παρασχεθῆ ὑγιᾶ, καὶ ἀμέριμνοι ζῆν ἐν τῇ

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Περὶ τῆς ἐπιπλάστου Μαξιμίνου ὑπὲρ ἡμῶν ἀγράφου διαταγῆς.

Ὁ δ' ἐπ' Ἀνατολῆς τύραννος Μαξιμίνος, ἅτε δὴ τῶν ἄλλων δεισιδαιμονιέστερος, καὶ τῶ τῶν ὄλων Θεῶ ἀεὶ διὰ μάχης ἵναί ἐθέλων, οὐδαμῶς τοῖς γραφείσιν ἠρκεῖτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτὸν λόγοις ἐκέλευε μόνους τὸν καθ' ἡμῶν πόλεμον ἀναστῆλθαι. Τῇ γὰρ τῶν κρειττόνων ψήφῳ καὶ αὐτὸν οὐκ ἦν εἰς τὸ φανερὸν ἀντιλέγειν · ἐν τῇ κατ' αὐτὸν

μηδ' ἀναγνώσεως ἀξιώσεως τὸ γράμμα, ἀγράφῳ προστάγματι δολίως τὸν διωγμὸν ἐπέειχε · καὶ Σαβίνος μὲν ὁ παρ' αὐτῷ ἐξοχώτατος τοῖς κατ' ἔθνη ἡγουμένους, τὴν βασιλείῳ γνώμῃν ἔμφαν ἢ καθιστῶν ἔγραφεν · ὡς πάλαι ὄρισται τοὺς καὶ ἀλλοτρίᾳ συνθηκῇ δοκοῦντας ἀκολουθεῖν τοῖς θεοῖς τὰς θρησκείας ἐπιτελεῖν. Ἐνστασις δὲ τινῶν πολλὴν ἐπέγειρε κίνδυνον. Ὅθεν δόξαν ἐκείνοις, ἵν' εἰ τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ ἰδίου ἔθνους τὴν θρησκείαν μετὶν εὐρεθείη, ἀφίστηται μὲν τοῦ κινδύνου · καὶ μὴ τινα ἐκ τῆς τοιαύτης αἰτίας κολάζειν, ἐπιείπερ πολλῷ χρόνῳ πείραν ἔδοσαν, μὴ τῶν σφετέρων ἐνστάσεων ἀνῶχωρεῖν. Γράφειν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκέλευε ἢ γραφῆ, μὴ προσῆκον ἐκείνοις περαιτέρω φρονεῖν περὶ Χριστιανῶν κοιτῆσαι · οἱ δὲ καὶ ἐπαλαθῆσαι

νομίσαντες τὴν προκρίσειν, διὰ γραμμάτων ἅπανσι τὴν γνώμην ἔμφανῆ τοῦ κρατοῦντος ἐπέποιον. Καὶ οὐ λόγοις καὶ γράμμασι ταῦτα προὔχωροι ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πρότερον, οὗς καθειργμένους εἶχον διὰ τὸν θεῖον λόγον, ἢ ἐκείνων ἐπὶ μέσῳ προάγοντες ἡλευθέρουν · καὶ τοὺς ἐν μεταλλοῖς ἀνίσταν. Ἠπέτηνται δὲ ἄρα βασιλεῖ δοκοῦντες κατὰ γνώμην πράττειν πάντως. Τούτων δ' ἐπιπολασθέντων, αὐτίκα ἦν ὄρθην ἐκ βαθυτάτου σκότους φῶς ἀθρόον ἐκλάμπου · ἐκκλησίαι τε συνεκροτοῦντο, καὶ σύνθεοι συμπληθεῖς ἠθροίζοντο · καὶ πᾶς τις τῶν ἔθνῶν ὄραν ἐκπληκτος ἦν, τὸ τῆς μεταβολῆς ἐτοιμὸν ὑπερφυῶς θαυμάζων, καὶ μέγαν μόνον εἶναι Θεὸν τῶν Χριστιανῶν ἐκβοῶν. Ἡμῶν δ' ὅσοι τὸν ἀγῶνα γενναίως διένεγκαν, μετὰ παρρησίας διέπρεπον · οἷς δὲ νοσήσαι συνέβη κατὰ ψυχὴν τῇ τῶν δεινῶν προσβολῇ, τὰ σφῶν θεραπεύειν ἠπέειχοντο, δεξιᾶν αἰτεῦντες παρ' ὧν τὰ τῆς πίστεως ἔβρωτο. Ἐλιπάρουν τε Θεὸν ἱκετεύειν ὄλων αὐτοῖς ἐνδεῖν μετὰ κατεφουῶ καὶ συντετριμμένου τοῦ σχήματος. Οἱ δ' ἐν μεταλλοῖς λυθέντες φαιδροὶ τινες καὶ γεγανωμένον ὄρωντες καὶ παρρησίας πλήρεις ἐπὶ τὰς κατὰ τὴν ἡσυχίαν ἀρρήτου τε εὐφροσύνης, ἦν οὐδὲ λόγῳ παροιστῆ ῥῆδιον, ἐμπλεῖ. Ὅσοι δὲ καὶ λεωφόρο παιδῶν καὶ ἁμαρτῶν ἦσαν μετὰ τῶν ὀδοιπόρων, Θεὸν δεξι-

ζόντων τῇ παρὰ θεῶν ἐλευθερίᾳ· καὶ τοὺς ὀλίγους ἄνθρωποις σφοδρῶς τῶν πατρίδων ἐλαλόμενοι εἶδες ἂν φαιδρῶ προσώπῳ τὰς ἐστίνας ἀπολαμβάνοντας· ὥστε καὶ τοὺς πρὶν καθ' ἡμῶν ὠρυομένους τοῖς παρ' ἐπίδα πραττομένοις ὀρώντας ἡμῖν ἐπαγαλλεσθαι.

hymnis et carminibus, viatoribus Deum de inopinata libertate glorificantibus, resonabant. Et qui paulo ante violenter patria sua exacti erant, eos vultu jucundo ad focos penatesque suos reverti vidisses: et qui antehac contra nos rugierant, insperatam rerum mutationem cernentes, nobiscum congratulantes exsultabant.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.

Περὶ τοῦ καθ' Ἀντιόχειαν νεοπαγοῦς ξοάνου, ὁ Θεότεκνος ἐκαινούργησε.

Ταῦτα δ' ἐν νῶ βαλὼν Μαξιμίνος ὁ τῆς Ἑφῶς τύραννος, οὐδ' ἐπ' ἐνιαυτοῦ τὸ ζῆμισυ κατεργάσθη. Πῶς γὰρ φέρειν εἶχεν, οὕτω τὴν τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆν πληθυνομένην ὀρών, μισόκαλος ὢν ὁ δυσμενὴς καὶ μισόχριστος; Ἀμείλιε τοι καὶ τὴν δοκούσαν εἰρήνην τῶς διασπῆν ἐθέλων, πρῶτον μὲν τὰς ἐν τοῖς κοιμητηρίοις ἡμῶν συνόδους ἀπέστειλεν· εἶτα τέχνη δὴ τινε αὐτὸς ἐαυτῷ τοῖς τῆς Ἀντιόχου πολιταῖς διεπρεσβεῦετο, μὴ τινὰ τῶν Χριστιανῶν ζητῶν τὴν Ἀντιόχου οἰκίαν ἐπιτρέψαι· ἐν μεγίστῃ δὲ χάριτος μοίρα σφᾶς τοῦτ' οἰεσθαι θράσαντας εἶχεν. Καὶ ἄλλοις δ' ὑπέβαλλε τὰ ἴσα διενεργεῖν· ὡς πρῶτος Θεότεκνος ἦν, ἀνὴρ γότος καὶ πονηρότατος, καὶ οὐδαμῶς τῆς προσωνυμίας μετέχων· λογιστέστιν δ' ἱερότατος καθ' ἐκείνους δὲ τὰ τὸν χώρον. Πάμπολλα δὲ καθ' ἡμῶν στρατηγήσας οὗτος, καὶ σφοδρῶς τῇ καθ' ἡμῶν συκοφαντίᾳ μάλα χρησάμενος, οἷά τινες φῶρας ἀπελάτνειν ἡμᾶς σπουδῆν ἐποιεῖτο· ὅθεν καὶ πολλοὶς θανάτου διακονοῦς γενησῶς, τέλος εἰδωλῶν τε Διὸς φιλίου ἐκαιοιδίας καὶ γοητείαις ἀνήμερε, θυσίας τε καὶ μνήσεις, καὶ ἄλλ' ἅττα ἐξάριστα καὶ ἀκαθάρτους δὴ τινες καθάρσεις ἐπινοῶν, ἄχαι δὲ καὶ ἐς βασιλείαν τὰς τῶν Χριστιανῶν τερατώδεις δειψώσε. Κατὰ σκοπὸν δὲ τοῦ κακοῦτος ἤρημος πρᾶττειν, καὶ ἀγενεῖ κολασίαν ἐπιδειχόμενος, κατὰ Χριστιανῶν ἐκίμει πῶς ἔσασον· ἐλεγε γὰρ τὸν Θεὸν ἀσχαλλόντα κελύειν ἐξω πυλῶν ἐλαύνειν καὶ τῶν περιοίκων ἀγρῶν ὡς πορρωτέρω ποιεῖν, οἷά τινες ἀσπῆγδους ἐχθροὺς τοῦς Χριστιανούς. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καὶ κατὰ γνώμην ἦσαν τῇ βασιλεῖ, κεχαρισμένα καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πόλεων ἀρχηγοὶ δρᾶν ἐθέλοντες, τὰ ἴσα καθ' ἐψήριζοντο, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοὺς ὑπακόοις διαγγέλλοντο. Ἐν οὐ πολλῷ δὲ καὶ αὐτοῦ συνεπιφρασαμένου τοῦ τυράννου, ἀνθὶς ὁ καθ' ἡμῶν ἐνερπίπτετο διωγμός. Καὶ ἱερεῖς μὲν κατὰ πόλεις, οἱ τῶν ἀνθρώπων ἦσαν δειστέμει, ἀρχιερεῖς τε πρὸς τοῦτοις, οἱ θεῶς πρότερον ἦσαν εἰς τὸ ἀκρόατον· οἱ δὲ καὶ πολλὴ τις ἦν ἡ σπουδὴ περὶ τὴν θρησκείαν. Καὶ τοίνυν ἡ ἐς ἄλρον τοῦ ἀρχόντος δεισδαίμονια τοῦς ὑπ' αὐτὸν ἀπαντας, ἅτε δὲ· ἐκείνῳ θέλοντας χάριν ἀροσιῶν, καθ' ἡμῶν ἐκίμει τὰ μετὰ λέγῃ πρᾶττειν ῥητῆ, μεγίστων οἰόμενοι παρ' ἐκείνῳ κατασυχχέειν χριστιανῶν, εἴ γε καθ' ἡμῶν καινοτέρων κωκοητείων ἐφευρεταὶ καὶ πορισταὶ γένοιτο.

(1) L. Curator. C. De mod. mulet.

que submitto et sordidato habitu et spiritu contrito, ut Deum precibus suis propitium sibi redderent orantes. Ad metallum damnati liberabantur: lætique atque hilares cum libertate multa, incredibili atque ineffabili gaudio pleni, in patriam suam redibant. Itinera publicæque viæ triumphalibus

476 CAPUT XXV.

Destatua nova Antiochiæ, quam Theotecnus recens erexit.

In hac porro sententia Maximinus Orientis tyrannus non bene sex menses perduravit. Quomodo enim ille qui honestatus omnis inimicus, sævus et adversarius Christi esset, tantopere augeri lætarique Christi gregem pateretur? Illicet quæ tum esse videbatur pacem dissoluturus, primum quidem conventus nostros in cœmeteriis prohibuit: deinde vero techna quadam ipse ad seipsum Antiochenorum nomine per cives eorum legationem misit, id agens, ut ne cui Christianorum eam urbem incolere permitteretur: maximamque illos a se gratiam inituros illis significavit, si hoc ipsi adversus Christianos per assimulationem facere viderentur. Sed aliis quoque item ut facerent, suggessit. Quorum præcipuus Theotecnus erat, vir impostor, et ingenio depravatissimo præditus, nomineque suo indignissimus, logistæ sive curatoris (1) et rationalis munus ea in regione gerens. Multa autem veluti dux quidam contra nos molitus, sycophantiisque plurimum usus, id studio habuit, ut nos tanquam fures et prædones abigeret. Quapropter cum multis auctor et minister cædis fuisset, postremo simulacrum quoddam Jovis qui amicitias contrahendis præest, incantationum et imposturarum ergo erexit, et sacrificia, initiationes aliisque detestanda, et impuras impiasque expiationes et purificationes instituit. Quæ res una cum ejus idoli responsis ad principem etiam ipsum pervenit. Theotecnus porro per illiberalem fœdamque assentationem veluti speculatorem imperatoris constituere volens, simulacrum ipsum adversus Christianos concitavit. Dixit enim, eum Deum iratum, Christianos perinde atque perpetuos et irreconciliabiles hostes ex urbe et agris circumjacentibus quam longissime expelli jubere. Posteaquam hæc imperatori perplacuerit, aliarum quoque urbium duces et præfecti gratificari illi studentes, eadem contra nos constituerunt, populisque et civibus suis denuntiarunt. Nec ita multum temporis intercessit, et tyrannus ipse calculum et sententiam quoque suam ad decretum hujusmodi adjecit. Itaque aoris adversus nos excitata est persecutio. Et sacerdotes aliis hominibus celebriores per urbes passim, pontifices præterea, qui existimationem et gloriam summam consecuti fuerant, deorumque cultui maxime studebant, Ma-

ximinus constituit : 477 atque insuper summa ipsius superstitio subditos suos populos omnificari illi contendebant, ita contra nos commovit, ut sævitiam eorum quam in nos exercere verbis persequi non liceat. Maximas quippe se ab eo utilitates consecuturos arbitrabantur, si non contra nos rerum insolentiumque injuriarum inventores exstitissent et administri. Quo meligentia in id studium, ut nobis incommodarent, incubuere.

CAPUT XXVI.

De confictis et falsis adversus Christum commentariis.

Compositis sane quidem et confictis, qui rerum talium architecto et auctori non displicerent, blasphemiam et maledicentiam omnem exsuperantibus commentariis, interrogationes scilicet Pilati et Servatoris nostri continentibus, in ditio-nes eos suas miserunt : epistola quadam, ut scriptum id omnibus publicaretur, præfixa : mandatum etiam additum, ut litteratores librum talem pueris omnibus, in quo primis rudimentis se exercerent, teneramque memoriam veneno tali imbuerent, legendum proponerent. Hæc cum ita fierent, alius quidam quem Romani ducem vocare solent, circa Damascum Phœnicie, mulierculis quibusdam circumforaneis et flagitiosis comprehensis vim afferens, plagas minitatus est, nisi testimonio scripto confiterentur, se aliquando Christianorum sacris initiatis conscias esse obscœna quædam scelerata committi ab iis qui primæ sunt inter eos dignitatis, nefariaque flagitia in sacris ædibus fieri solita. Atque item alia plura hisce similia, quibus doctrinam professionemque nostram calumniarentur, excogitarunt. Voces etiam ejusmodi in scriptum relatas ille ad principem, misit, quæ deinde de consilio ejus in civitatibus et locis omnibus publice sunt positæ. At non multo interveniente tempore, calumniarum talium artifex dux ille, digna injuriarum Christo contumeliose illatarum, sibi ipsi manus afferendo, præmia tulit. Nobis vero sub eo paratæ persecutiones, fugæ populorumque insultationes, et alia prioribus illis consentanea, adeo ut nonnulli claro loco geniti magni viri capri, recusationem non gravate ultima mortis pertulerint supplicia.

478 CAPUT XXVII.

De ejus temporis martyribus, et edictis in æreis columnis contra nos promulgatis.

Tum quidem (1) Emesæ, quæ Phœnicie civitas est, tres Christum profitentes bestiis sunt objecti : quorum unus Sylvanus episcopus fuit, jam decrepitu, ut qui quadraginta annos pastorale munus obiisset. Eodem tempore et Petrus Alexandrinus antistes, divinum prorsus episcopalis functionis exemplar, virtutis causa, et quod ab ineunte ætate in divinatorum oraculorum litteris exercitatus fuerat, correptus, nulla ei justa objecta causa (nam id Maximinus ita statuerat) capitis supplicium subiit : et cum eo alii præterea Ægyptii episcopi multi. Lucianus quoque presbyter, qui propter vitæ continentiam, et sacrarum Litterarum peritiam, Nicomediam ductus fuerat. Ibi ille, prout præsentem impe-

(1) Cf. supra cap. 16.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΣ.

Περὶ τῶν κατὰ Χριστοῦ ἐπιπλάστι μνημάτων.

Οἷα δ' αὐτῶν καὶ τὰ ἐπιτηθεύματα ὑπε γάρ τινα πλασάμενοι οὐκ ἀπο γνώμης τοῦ τὸ τεκταινόντος πάσης βλασφημίας ἐπέκεινα, σεις δὴθεν Πιλάτου καὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπὶ τὴν ὑπὸ χεῖρα σφῶν διαπέμπονται. Κι προγραμμάτων προηγουμένων, ὡστ' ἐκδὴλι καθιστᾶν ἅπασιν, καὶ παισὶ πᾶσιν, προκεισθ εἰς μελέτην τοῖς γραμματισταῖς πρόσταγμα πρὸ πάσης μνημῆς ταῦτα κατέχειν. Τούτων γενομένων, ἕτερός τις ὄν δοῦκα προσαγορεύ μαιοῖς ἐθιμον, περὶ Δαμασκῶν τῆς Φοινικῆς τινα ἀγοραῖα καὶ ἐπίτριπτα συλλαβῶν, πληγ λει πολλὰς ἐπιθεῖναι βίαν ἐπάγων, ἐγγράφ λογεῖν, ὡς τὰ Χριστιανῶν μὲν πάλαι ἀσπο ἀκόλαστα δὲ τινα συνεγνωκίναί τοὺς ἐν το τοῖς αὐτοῖς τεταγμένους, καὶ ἀθέμιτα τοῖ κοῖς ἐνεργεῖν ἄλλ' ἄττα συγγενῆ τοῖς νοῖς, ὡς ἂν γε τὸ καθ' ἡμᾶς διαβάλλειν δογ δὴ τοιαύτας φωνὰς καὶ αὐτὸς γραμματιστὴν ἐν ἀνέπεμπε βασιλεῖ ἂ δὴ καὶ βουλαῖς ἐκείνο πᾶσαν πόλιν κοὶ χώραν δημοσία προὔτιθη πολὺ τὸ ἐν μίσῳ, καὶ ὁ μὲν τῶν τοιοῦτων γὸς ἀξία τῶν κατὰ Χριστοῦ ὕβρεων τὰ γὰ ζεται, αὐτόχειρ γενόμενος ἑαυτοῦ ἑ καθ' ἐθ δειωμοὶ, καὶ φυγαί, καὶ δῆμων ἐπαναστασί ὅσα τοῖς προτιροῖς ἐράμιλλα ὡς καὶ τικτῶ ναι περιδόξων τε καὶ λαμπρῶν εἰσω γραφ χειρῶν, ἀπαρκειτῆτος ὑποσχέειν ἐσχάτην τὴ τὸν θάνατον.

nonnulli claro loco geniti magni viri capri, recusationem non gravate ultima mortis pertulerint supplicia.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ.

Περὶ τῶν τότε μαρτυρησάντων, καὶ τὰ στήλαις χαλκαῖς καθ' ἡμῶν προστεγμέ

Καὶ δὴ τινες ἐν Ἐμέσῳ, τῆς Φοινικῆς δ' πόλις, τρεῖς τὸν Χριστὸν ὁμολογήσαντες, ἐ ἀπέρριψαν ὧν εἰς ἐπίσκοπος Σιλβανός ἦν, ἐς βαθὺ γῆρας ἐληλακῶς, ὡς καὶ μ' ἐπ λειτουργήματι διακύσαι. Ἐπὶ δὴ τούτῳ τῷ καὶ Πέτρος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ποιμὴν ἐν ἐκ ποῖς θεῖον ὄντως ἀρχέτυπον ἀρετῆς τε χεῖρον τῆς τῶν θείων λόγων ἐκ νέου ἀσκήσεως, ἀναγκι γιγονῶς, μὴ τινος εὐλόγου προεγχεσάμενός α τοῦτο δὴ Μαξιμίνου προστάξαντος, ξίφει τὴν λην ὑποτίμνεται ὅν αὐτῷ δὲ καὶ ἄλλοι τῶν Αἰγυπτῶν ἐπισκόπων πολλοί καὶ Λευκιανός σβύτερος ἐν ἐγκρατεῖ βίῳ καὶ λόγων ἱερῶν ἐπισ ἐπὶ τὴν Νικομήδους ἀχθεῖς, καὶ βασιλέως καμ

ήκουσαν ὑπὲρ ἧς ἠγωνίζετο πίστει ἀπολο-
 αρασχῶν, ἔπειτα δεσποτικῶν σχεθεὶς κτίνου-
 μιαῦτα ἐξάπινα τῷ δυσσεβεῖ Μαξιμίῳ καθ'
 διεπράχθη· ὡς καὶ δοκεῖν τοῦ προτέρου διω-
 ζήσεως τούτου ἡμῖν ἐπεγεῖρασθαι. Τοσαύτη
 ἡ μανία, ὡς ὅπερ οὐδ' ἄλλοτε ποτε γερονός
 ἔσται, τότε προαχθῆναι· ψηφίσματα γὰρ
 καὶ βασιλικῶν ἀντίγραφα διατάξων, χαλ-
 σι στήλαις ἐγχαρττόμενα κατὰ μίσας τὰς
 εἰς ἡμέτερον ἐξανίστα δέος. Τοῖς δ' εἰς διδα-
 φοιτώσιν ἅπασιν ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν οὐκ
 ἦν διὰ στόματος ἡ Πιλᾶτος καὶ Ἰησοῦς, καὶ
 ὕβρις ἡμῶν νεουρηθέντα πλάσματα· δι' ὧν
 ἡμεῖς καὶ ὑπέρορον τῆς Μαξιμίῳ μιᾶς
 ἐξεστὶ διαγωνῆσαι, καὶ τὴν ἱεράν ἐκπλαγῆσαι
 ἔργου οὐσαν τὰς τῶν ἀσεβῶν πονηρίας, B
 ἡ πόδας ἐπεξιοῦσαν· ὑψ' ἧς ἐλαυνόμενος, οὐ
 τόρῳ καὶ αὐτὸς τάναντία ἐγγράφῳ νόμῳ
 ἰὼν ἐθουλιέτο. Ἐγὼ δὲ εἰς εὐδειξὴν καὶ τι-
 ῶν ἐν στήλαις ἐκείνῳ γεγραμμένων ἐνθήσω
 οἶα. Εἶχε δὲ οὕτως. « Ἦδη ποτὲ ἡ ἀσθενής
 τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἰσχυσε πᾶσαν
 ἀμαυρότητα καὶ ομίχλην ἀποστησαμένη
 κελῶσαι· ἥτις πρὸ τούτου οὐ τοσοῦτον τῶν
 ὄσων τῶν ἀθλίων ἀνθρώπων τὰς αἰσθήσεις
 ἀγνοίας σκότῳ ἐκλειθεῖσας ἐπολιόρκει ἐπι-
 ὥστε τῶν ἀθανάτων θεῶν φιλαγάθῳ προ-
 κειῖται καὶ σταθεροποιεῖται ὅπερ γράμμα
 ἔστιν εἰπεῖν· ὅπως κεχαρισμένον, ὅπως τε
 καὶ προσφιλὲς ἡμῖν γέγονε· ὡς μέγιστον
 τῆς θεοφιλοῦς ἡμῶν προαιρέσεως δεδηλωκέ-
 ου τε καὶ πρὸ τούτου οὐδενὶ ἀγνωστον ἦν
 παρατηρήσεως καὶ θεοσεβείας πρὸς τοῦς
 ἡμετέρας ἐτυγχάνετε ὄντες· οὐς οὐ ψιλῶν καὶ ὑπο-
 μιμάτων πίστις, ἀλλὰ καὶ συνεχὴ καὶ παρά-
 γων ἐπισήμων γνωρίζεται. Διόπερ ἐπαξίως
 οὐ πόλις θεῶν ἀθανάτων φόβον ἰδρυμὰ τε-
 τήριον ἐπικαλεῖται. Πολλοὶς γοῦν παραδείγ-
 ταίνας τῆς τῶν οὐρανίων θεῶν αὐτὴν
 ἀνθεῖν. Ἰδοὺ τοίνυν ἡ ὑμέτερος πόλις,
 τῶν ἰδία διαπερόντων αὐτῆς ἀμελήσασα,
 πρότερον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς πραγμάτων δεή-
 ρηθεῖσα, ὅτε πάλιν ἤσθετο τῆς τοῦ ἐπαράτου
 τοῦ γερονότου ἐρπεῖν καὶ ἐρχεσθαι, καὶ
 μελεθεῖσιν καὶ κεκοιμημένην αὐραν ἀνα-
 μένου τῶν πυρσῶν, μέγιστην πυρκαϊάν
 οὐσαν, εὐθίως πρὸς τὴν ἡμέτερον εὐσε-
 ῖαν πρὸς μητρόπολιν ἰασίν τινα καὶ
 ἰλησέως τινας κακίφυγεν, πασῶν θεοσεβειῶν,
 ἀπαιτούσα » καὶ τὰ ἐξῆς τῆς ὁμοίας δυσ-
 ἐχόμενα. πολλὴν καταδρομὴν ἦσαν λέγοντα·
 ἡμᾶς τὸ θεῖον δυσμενῶς ἔχον, πᾶν εἴ τι δει-
 ρε καὶ γῆ καὶ ὕδασι ἐπιποιεῖ.

are sensit, nulla interposita mora confestim ad pietatem nostram, perinde atque ad sacrorum
 ue deorum omnis metropolim urbemque principem confugit, opem et auxilium implorans. »
 ra quæ sequuntur, consimilis impietatis plena, professionemque nostram perstringentia (1) :
 n divinum Numen propter nos iratum, quidquid est in aere, in terra et in aquis mali, hominibus
 it.

isebius lib. ix, cap. 7, qui scriptum hoc Tyri propositum vidit.

A ratore conveniebat, fidem pro qua decertabat, mira
 cum libertate defendit, in carcerem conjectus atque
 necatus est. Tam gravia in nos impius Maximinus
 facinora edidit, ut visus sit majorem etiam priore
 persecutione contra nos concitasse motum. Cujus
 etiam tanta fuit mentis vecordia, quanta nunquam
 antea exstitisse memoriæ prodita est. Decreta enim
 urbium, et imperialium constitutionum rescripta
 æreis insculpta columnis, terrendorum Christiano-
 rum causa in mediis urbibus publicata : et pueris
 in ludum litterarium ad magistros euntibus, nihil
 aliud toto die in ore erat quam Pilatus et Jesus,
 aliaque ejus generis ad contumeliam nostram tum
 primum conficta et excogitata : per quæ omnia
 summum Maximini in Deum odium, arrogantissim-
 umque scelerosæ ejus animæ supercilium perspi-
 cere licuit, et divinam mirari vindictam, quæ ex-
 cubare continua quadam vigilia super impiorum
 malitia, eosdemque in vestigio consequi solet. Ab
 hac ille perculsus, non multo post lege scripta,
 priori pacificationi contrarium prorsus de nobis
 statuit. Ut autem impietas ejus manifesto probetur,
 partem quamdam constitutionis ejus quam in col-
 umnam incidī curavit, historiæ huic inserere est
 visum. Res sic se habet, « Jam tandem imbecilla
 humanæ mentis audacia seductionis errorisque ob-
 scuritatē atque caliginem depulit et discussit : qui
 quidem antehac perniciosis ignorantis tenebris, ita
 non tam impiorum quam miserandorum hominum
 sensus involvit, 479 ut rem veritatemque ipsam
 cognoscere non potuerint. Sed singulari benigna-
 que deorum immortalium providentia, infidum at-
 que iniquum (ut ita dicam) libræ momentum, ad
 justam rectamque stateram est reductum, ut res
 omnes nobis gratæ, suaves et jucundæ eveniant,
 et ut jam maximum certissimumque nostræ æ diis
 ipsis opinionis ac pietatis exstet indicium. Sed ne-
 que antehac cuiquam ignotum fuit, quibus cære-
 moniis et sacris dii immortales a vobis sint culti,
 quos non nudis atque inanibus fidei verbis, verum
 admirandis præclarisque operibus perpetuo vene-
 rari et magnificare convenit. Recte profecto civitas
 vestra deorum immortalium, propter cultum timo-
 remque eorum, sacrarium et domicilium vocari
 queat : et multis indiciiis satis constat, eam cœle-
 stium deorum præsentia florere. Itaque urbs vestra
 cum rebus omnibus illi peculiariter conducibilibus
 posthabitis, tum etiam et petitionibus quibus pro
 suo ipsius statu prius uti solebat, omissis, quam
 primum rursus homines execrandæ vanitati dedi-
 tos late serpere et propagari, ac veluti neglectam
 atque sopitam auram facibus vim ignemque suum
 per eam recipientibus, vastum incendium differre

C

D

CAPUT XXVIII.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

De sæva, quæ eo tempore grassata est, fame et pestilentia.

Ejusmodi litteris contra nos publicatis, spes rerum meliorum omnis, quantum in nobis situm est, præcludebatur : et electi quoque inter nos, ut est in sacro oraculo, non in mediocre delabebantur scandalum et offendiculum. Verum enimvero omnibus tam inexpectata **480** rerum mutatione consternatis, cum adhuc passim in itineribus decreta ea essent, et ad multas urbes nondum perlata fuissent, qui omnia solo nutu et voluntate sua facit et mutat Dominus, gloriosam tyranni superbiam veluti strangulans, derespente auxilium cœlitus tulit. Statim enim solitæ pluvie hiberno etiam tempore in nubibus ipsis vinctæ sunt et retentæ : fames mox consecuta, et deinde pestilentia. Accessit ad eas clades, qui propter colorem igneum carbunculus vocatur, ulcus odoris pessimi membra corporis admodum contrahens, et quod latius serpens ingens crearet periculum, occupatisque oculorum angulis viros simul et mulieres quas occupasset luminibus orbaret. Bellum insuper Maximino ab Armeniis illatum, qui antea socii Romanorum fuerant. Belli causa erat Christiana fides et religio. Quod enim homines inducere atque persuadere illis voluit, ut quem Christo præstabant, idolis offerrent cultum, ex amicis hostes eos habuit. Quæ mala omnia eodem tempore coacervata, tyranni audaciam furoremque contra divinum Numen conceptum, satis coarguerunt. Et cum per jactantiam gloriose eo quod Christianos persequeretur, atque idolorum cultum propagare studeret, sibi polliceretur, non famem, non pestem, non bellum imperii sui ditiorum invasurum esse : clades eæ confertim cumulatæ, cum ineptam jactantiam et audaciam ejus represserunt, tum eversionem Interitumque ejus jamjam adfuturum certo satis indicarunt. Et ipse quidem expeditione bellica cum copiis suis contra hostes suscepta, quotidie viribus amissis inferior abibat. In urbibus autem et locis imperii sui reliquis pestis fami implicata sævissime grassabatur. Tanta porro annonæ erat et rerum necessarium penuria, ut medimnus unus tritici bis mille et quingentis drachmis Atticis compararetur. Permulti sane etiam in urbibus cadebant. Rusticorum autem qui in agris mortui sunt, multitudo numerari non poterat. Et fere eos omnes sæva consumperat pestis. Nonnulli res sibi charissimas locupletioribus parvo panis frustra divendebant. Alii possessionibus suis apud creditores depositis, ad summam inopiam redigebantur. Erant qui fœni rejectamena ruminantes, et perniciosas herbas adjicientes emoriabantur. **481** Mulieres honesto loco natæ, inopia rerum omnium ad inverecundam redactæ necessitate, in foro obambulantes stipem mendicabant, pudore quodam et vestitu mundiore pristinam deliciarum affluentiam et libertatem tacite quodammodo præ se ferentes. Quidam pallidi et summe

Περὶ τοῦ τυνικαῦτα κατασκήψαντος ἀγρίου λιμοῦ καὶ λοιμοῦ.

Τοιούτων δὲ γραμμάτων καθ' ἡμῶν πεμπομένων, πᾶσα μὲν ἐλπίς ὅσον τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐπεκλείετο ἐγαθῶν, καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ δὲ ἡμῶν, κατὰ τὸ ἱερὸν λόγιον, ἐν οὐ μετρίῳ ἦσαν σκανδαλῶ. Καὶ δὴ πάντων τοῖς ἀπροσδεκτοῖς ἀποψυχόντων, ἔτι τῶν καθ' ἡμῶν ψυφισμάτων ἐνοδίων ὄντων κἂν πολλαὶ δὲ τῶν πόλεων μὴπω πεφοιτηκότων, ὁ πάντα ποιῶν καὶ μετασκευάζων μόνω τῷ βούλεισθαι Κύριος, τὸ τοῦ τυράννου μεγάλων ὡσερ ἄγγων, ἀθρόαν ἐπήγευ οὐρανόθεν τὴν ἀρωγὴν. Αὐτίκα γὰρ οἱ μὲν συνέθευ ἄμβροϊ, καίπερ χειμαρίου τῆς ὥρας οὕσης, συνεδυσμούντο τοῖς νέφεσιν· ἐπέσκηπτε δὲ λιμὸς, καὶ λοιμὸς ἐπὶ τούτοις ἐφείπετο. Νόσημα δὲ τι ἀθευ ἐκολούθει· ἀνθραξ τῷ πυρῶδει τοῦ χρώματος ὠνομαζέτο· ἔλκος δυσῶδες ἐπισυρόμενον· ὁ καὶ τῶν σωματῶν καθέρπον, σφάλεροῦς ἀθρόον ἐνποίει κινδύνου. Ἐπειτα τοῖς κανοῖς τῶν ὀφθαλμῶν ἐπισκῆπτον, πηροῦς καθ' ὧν ἐπήει ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας εἰργάζετο. Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ μάχη αὐτῶ πρὸς Ἀρμενίουυ ἠγείρετο, συμμαχίους καθεστῶτας Ῥωμαίοιυ ἀνωθεν. Καὶ ἔ· πρόφασις τὸ πρὸς Χριστὸν σέβας ἐκείνοις ἦν. Πείραν γὰρ ἐπάγων εἰδώλοισι τὸ σέβας νέμειν ἀντὶ Χριστοῦ, πολέμιους ἐκτέησατο. Ἄ δὲ πάντα κατὰ ταυτὸ συρρέοντα, τὸ τοῦ τυράννου θάσος, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον μανίαν διήλαγχε. Ἐκεί τοι γε οἷς καθ' ἡμῶν κεινῆτο, καὶ τῆς περὶ τὰ εἰδῶλα θεοραπείας χάριν, μὴ λιμὸν ἢ λοιμὸν ἢ μάχην συρράγηναι ποτε ἐπὶ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς ἐδρευθῆτο. Ταυτ' ὁμοῦ πάντα συρρέουσαντα ἐπιστόμιζε μὲν ἐκείνω τὸ θάσος· οὐχ ἦττον δ' ἐμῆνυε καὶ τὴν ὅσον οὐπω ἐσομένην τούτω καταστροφῆν. Καὶ αὐτόυ μὲν ἄρας ὄλαις ἠνίκαις σὺν τοῖς ὑπ' αὐτόν στρατοπέδοις καθ' ἡμέραν ἠττάτο· τοῦς δ' ἐν ταῖς λοιπαῖς αὐτοῦ χώραις καὶ πόλεσι δεινῶς ὁ λοιμὸς συμπελομενοῦ τῷ λιμῶ, κατήθειεν ἀπκνέστερον. Καὶ τοσούτου ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαίωυ ἦσαν, ὡς πυροῦ μείδιμονο δυοὶ χιλιάσι καὶ πεντακοσίωυ ἀπτικῶυ ἀντικατάλλασσεσθαι· πολλοὶ μὲν οὖν καὶ κατὰ πόλειυ ἦσαν οἱ πίπτοντες· οἱ δ' ἀγροταὶ καὶ κατὰ κώμας καὶ ἀριθμοῦ κρείττουυ. Ὅυ πάντας σχεδὸν τοῖς ὄγριοιυ διεφθάρθαι λοιμοῖς. Οἱ μὲν οὖν τοῖς δῆθεν εὐπροσωτέροιυ τὰ ἑαυτῶν φίλτατα, βραχυτάτου τρύφουυ διέπρασσον· οἱ δὲ τὰς κτήσειυ παρατιθέμενοι, ἀπορίας εἰς τοῦσχατοῦν λαυον. Ἦσαν δ' οἱ καὶ χόρτου σπαράγματά τινα διαμασσόμενοι, καὶ πῶας ὀλεθρίουυ προσφίροντες, διεφθείροντο. Ὅσαι δὲ τῶν εὐ γένουυ ἦσαν γυναῖκευ, τῷ ἀπορεῖν εἰς ἀναίσχυντον ἀνάγκην ἐλαθεῖσαι, ἀνὰ τὰς ἀγοράυς ἰοῦσαι, προήγοντο μεταίτεῖν· αἰδοῖ τι καὶ τῷ περὶ τὴν ἀναβολὴν κοσμίωυ ἠρέμωυ πωυ τὸ πάλαι τῆς τρυφῆς ἐλευθέρωυ σκιαγραφουσαι. Καὶ οἱ μὲν ὡχροὶ καὶ εἰς ἄκρον ἀπεσκληκότευ, ὡσερ εἰδῶλά τινα τῷ ἀπορεῖν ἐνθεν κἀκείθεν ἐνσειόμενοι καὶ διολισθαίνοντες, πρηνεῖυ ἐπὶ τῶν ἀμφοδῶν κατέπιπτον, πάσης ἐρημοῖυ βοηθείας· πρὸς ἐν μόνω ἀμυθρῶυ εὐσθενούντες, ὡς βοῶν ἐξείναι μόνον πυρῆν· καὶ ὀδυνηρῶ τῆ φωνῆ τρύφουυ τροφῆς ὀρέγμω

καταδείσθαι τοὺς παριόντας. Ὅσοι γε μὴν εἶχον δὴ-
θεν εὐπόρως πρὸς τὸ πλῆθος ἀπαγορεύοντες, τῷ
πολλὰ παρασχέειν, ὕστερον καὶ αὐτοὶ εἰς ἀπηνῆ λι-
μὸν ἐχώρου, τὰ ἴσα πάσχοντες· καὶ ἀπανθρώπως
διέκειντο, ὡς καὶ πλείσταις ἐφ' ἡμέραις ἀπανταχοῦ
νεκρὰ καὶ γυμνὰ σώματα ἐρριμμένα οἰκτροτάτην
θέαν τοῖς ἔτι ζῶσι παρέχειν. Ἦδη δὲ τινες καὶ κυσὶ
τράπεζα προῦκειντο· οὐ χάριν καὶ τῶν κυνῶν πολὺς
τις ἦν φόρος, δεῖν τοῦ μὴ λυσσήσαντας ἀνθρωποφα-
γίαν ἐργάσασθαι. Ὁ δὲ λοιμὸς κατ' οἴκους χορεύων,
πάντας ἐδόσκειτο· μάλιστα δὲ τῶν εὐπόρων ἤπτετο·
μὴ γὰρ τῷ ἑτέρῳ λιμῷ ἐκτριβόμενοι, οἷώς ὑπὸ
θατέρου μᾶλλον διώλλυντο. Οἰμωγῆς γοῦν ἦσαν πάντα
μεστὰ, καὶ οἴκοι καὶ πλατεῖαι καὶ ἀγοραὶ. Θρηῆός τε
ἀπανταχοῦ καὶ οὐαὶ μετὰ τῶν συνήθων αὐλῶν τε καὶ
κτύπων ἤκούετο. Τοῖς δὲ δυσὶ τούτοις ὄπλοις τῷ
λιμῷ τε ἅμα καὶ τῷ λοιμῷ στρατεύσας ὁ θάνατος,
πᾶσαν ἀρδὴν τὴν τότε γενεὴν ἐξεθέρισεν. Ὡς ἐν
ταυτῷ σώματα πλείστα ἐκφέρεσθαι, καὶ μυρία τού-
των καθεκάστην εἶναι τὰ πολυάνδρια. Τοιαῦτα τῆς
μεγαλαύχου ψυχῆς Μαξιμίνου τῶν καθ' ἡμῶν γραμ-
μάτων εἶπετο τὰ ἐπίχειρα. Τηνικαῦτα δὲ καὶ τῆς
ἡμῶν θεοσεβείας πολλοὶ παρέδειξαν τὰ τεκμήρια.
Τὸν γὰρ φιλόανθρωπον τρόπον ἐπιδεικνύμενοι, τοὺς
μὲν ἀτάφους ἐρριμμένους, μυρία δὲ ἦσαν, ἐπιμελῶς
ἔθαπτον· οἱ δὲ τοὺς τοῦ λιμοῦ τραυματίας ὑφ' ἐν
ἀθροίζοντες, ἄρτους δὴ τινὰς καὶ τροφὴν ἑτέραν
ἐπεχορήγουν, ὡς ἡ χεὶρ εὐπόρος ἦν. Κάντεῦθεν πολ-
λὴν τινα καὶ μακρὰν τὴν φήμην διαδραμεῖν, ὡς καὶ
μόνους θεοσεβεῖς ἡμᾶς τῶν ἄλλων ὁμολογεῖν, καὶ τὸν
ἔφορον τῶν Χριστιανῶν δοξάζειν Χριστόν. Ὡν δὴ
ἐπιτελουμένων, ὁ τῶν σωτηρίων θεός ὁ ὑπέρμαχος
καὶ ἡμέτερος κηδεμὼν, οἷς εἰς αὐτὸν πεπρωμένη
σαν, διὰ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἔχθρας, τὴν οἰκίαν ἀγανά-
κτησιν παραδείξας ταῖς τῶν δηλωθέντων δεινῶν
ἀθροαῖς ἐπαγωγαῖς, αὐθις φαιδρὸν εἶδον ἡμῶν ἐπί-
λαμπει ταῖς οἰκείαις προνοαῖς, ὡς ἐξ ἀπεργού-
σκότης, φῶς ἀρρήτων ἱερηνικῆς καταστασεως πα-
ρασχέσθαι, καὶ ἐμφανῆ γε πᾶσι καθίστασθαι Θεὸν
αὐτὸν ἰσαεὶ καὶ ἐπόπτην εἶναι τῶν καθ' ἡμᾶς πραγ-
μάτων, μάλιστα χωρήμενον ἐν καιρῷ περιστάσεων
ἐπὶ τῶν οἰκείων ἐπιστροφῆς ἕνεκα· μετὰ γε μὴν
τὴν ἀποχώσαν παιδείαν ἰλιων ἐνορῶντα καὶ πατρι-
κόν, οἷς πρὸς αὐτὸν τὰ τῆς ἐλπίδος ἐσθήρικται. D

Ὅπως δὲ τοῦτο σοφῶς διακῆσατο, ἐνθεν ἱρῶ.

ei illatam injuriam, susceptasque adversus nos inimicitias, providentia sua lætiora nobis affulgero
tempora fecit, et post densas tenebras lucem ineffabilem pacatæ tranquillitatis præbuit. Eo profecto
tempore certo declaratum est, Deum ipsum spectatorem et moderatorem esse rerum nostrarum,
qui quidem flagello in afflictionibus, conversionis castigationisque suorum gratia, utitur : coercitione
autem et quasi disciplina, pro eo atque decet et expedit, peracta, perhumaniter et paterne eos
respicit, qui spem salutis firmam in eo collocatam habent. Quemadmodum autem id sapienter
prorsus disposuerit, et fecerit, dicere deinceps constitui.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ὁς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸν ἐν Ῥώμῃ τυραν-
νοῦντα Μαξέντιον ἐτροπώσατο· ὀπηνίκα
καὶ τὸν θεῖον σταυρὸν κατηστερισμῆνον ἐν
οὐρανῷ ἔθεάσατο.

Εἶχε μὲν ἐπὶ Ῥώμης τὸ ὑπηρεσον ἐκτριβῶν αἰς
μικρῶ πρόσθεν εἰρήκαμεν αἰσχροουργαῖς Μαξέντιος,

maellenti, perinde atque simulacra quædam, re-
rum omnium egeni, hinc et inde oberrantes atque
lapsantes, proni in triviliis ipsis conidebant, sub-
sidli omnis expertes : et ad hoc unum ægre firmi,
ut fame se premi testarentur, miserandaque voce
a prætereuntibus obli frustum sibi præberi sup-
pliciter peterent. Locupletiores porro propter mend-
icantium multitudinem desperantes, cum multa
eis largiti essent, tandem et ipsi in sævam famis
indigentiam perveniebant, et cum eadem quæ in-
digentes paterentur, non satis humaniter eam sor-
tem ferebant. Plurimis ergo diebus nuda cadavera
passim jacentia, miserissimum adhuc viventibus
præbnere spectaculum. Jam nonnulli etiam canib-
us esca erant : cujus rei gratia frequens canum
cædes flebat, quod metus esset, ne illi in rabiem
acti, humanæ carnis cibo assuefierent. Pestilentia
vero domos ipsas peragrans, omnes carpebat, atque
in primis ditiores conficiebat. Et quos fames non
enecaverat, eos contagiosa pestis lues tollebat.
Itaque gemitibus omnia plena esse, domus, plateæ,
fora, luctus ubique, et vae l cum solitis doloris du-
ciferationibus et planctibus exaudlebat. Et dua-
bus hisce quasi armaturis, fame et peste, mors
ipsa depugnans, generationem et populum ejus
temporis fere omnem sustulit. Eademque die
quam plurima efferebantur cadavera, et innumera
quotidie flebant sepulera. Hæc auctoramenta et
præmia, edicta contra nos proposita gloriosi et
arrogantis Maximini sunt consecuta. Qua tempe-
state multi nostrorum hominum egregia veræ
pietatis suæ edidere documenta. Humanitatem
enim suam declarantes, cadavera quæ passim in-
sepulta jacebant (erant ea quam plurima) cum cura
sepeliebant : quos vero fames vexasset, eis con-
gregatis panes alimenta que alia præbebant, pro
facultatibus scilicet copia. Unde longe lateque fama
celebris de nobis vulgata, 482 quæ ex omnibus
aliis hominibus veræ pietatis cultusque divini
laudem nobis tribuit, et Christianorum inspecto-
rem curatoremque Christum magnifice laudavit.
Cladibus istis peractis, salutis Deus, tutor et pro-
pugnator noster, ostensa satis et exhibita ira et
indignatione sua, per eas quas cumulate immiserat
calamitates, propter pertulantem temerariamque

CAPUT XXIX.

*Ut magnus Constantinus de Maxentio, qui Romæ
tyrannidem exercuit, triumphavit, cum etiam
signum sanctæ crucis stellis coruscum in cælo
vidit.*

Romæ cives suos scæpissimis, quæ diximus, faci-
noribus atterebat Maxentius, Hercullii filius. Quod

ubi Constantinus (frequentes namque ad eum Roma veniebant oratores, ne urbem eam imperatorum matrem despiceret, neve ita a sævissima fera vastari pateretur, orantes) cognovit, admodum est ira commotus, graviterque tantæ indignitatis famam tulit. Nam qui ex præscripto et voluntate Dei vivunt, aliis illatam suam esse reputant injuriam. Ac primum per litteras admonere et persuadere Maxentio, ut a tam nefariis sceleribus se abstineret, cœpit. Ut autem ea re nihil egit, arma sibi sumenda esse, et injuriam afflictorum quoad posset vindicandam judicavit. Itaque exercitu parato, in Italiam contendit : non tam apparatu belli quam omnigena Dei armatura instructus. Id ubi Maxentius intellexit, nefandis magicarum artium imposturis magis quam civium benevolentia confusus, ne extra urbem quidem progredi primum est ausus. Insidiis autem collocatis, locisque imperii plerisque circumcirca armatorum hominum præsidio imposito, copias alias adversus Constantinum misit. **483** Ille porro uno atque altero prælio contra tyranni exercitum victor, in Italiam longissime progressus, ad urbem Romam propius accedit. Ne autem unius Maxentii causa cum Romanis omnibus bellum gerere necesse haberet, inenarrabili quadam potentia Deus tyrannum longius extra urbis portas produxit. Ille namque ponte ex navibus super eo flumine quod urbem præterfluit, in quo etiam alius pons qui Milvius dicitur constructus est, arte quadam et fallacia confecto, exercitum eduxit, et cum magno impetu adversus Constantinum est progressus. Constantinus porro de eventu belli sollicite cogitabat, et quemnam sibi adiutorem advocaret considerabat. Hæc illi meditati in mentem venit, Diocletianum quidem, qui Græcorum superstitione diis plurimis fretus fuerit, nihil adjutum esse : patrem vero suum Constantem longe feliciter vitam egisse, qui mature Græcorum religione nuntium remiserit. Quapropter paternum Deum, quicumque tandem esset, ut se respiceret, dextramque sibi in periculis imminentibus porrigeret, ex intimo animi affectus humillime invocavit : id quod ad rem statim est collatum. Meridiano enim tempore iter ei cum exercitu suo facienti, sole jam occidentem versus vergente, miraculum majus quam dici possit, oblatum est : ignea scilicet columna, et lucis fulgor in aere crucis formam referens, quæ stellis æqualibus in Latinarum litterarum figuram expressis, Constantino clare *In hoc vince* ostendebat. Quare consternatus, quod de visione ea secum ipse ambigeret, amicos qui secum erant, an ipsi quoque idem viderent, percontatus est : quod illi cum affirmassent, nocte proxima Christus ei una cum horrendo illo signo apparens (1), tale quiddam eum facere, atque im præliis præferre jussit; fore enim, ut per id omnes vinceret hostes. Et quamprimum

A ὁ τοῦ Ἐρκουλλίου υἱός. Ἄ δὴτ' ἰκοῦν ὁ Κωνσταντίνος, πυκνῶν ἐκείθεν πρέσβειων ὡς αὐτὸν ἀφεικνομένων, καὶ μὴ τὴν τῶν βασιλείων μητέρα Ῥώμην περιεῖδειν ὑπὸ τοῦ θύρα οὕτω λυμαينوμένην ἐκτείνωντων, σφοδρὰ ἦν ἀσχαλλῶν, καὶ ἐν δεινῷ ποιούμενος διατέλει τὴν φήμην· τοῖς γὰρ ζῶσι κατὰ Θεὸν οἰκεία ἢ τῶν κακῶς πισχόντων ἀδικία λελόγισται. Πρῶτα μὲν οὖν γράμματα στέλλων, ἱπανάγειν ἐπειράτο, καὶ τῶν φαύλων ἔργων ἐκποδῶν ἴστασθαι παρηγγύα· ὡς δ' ἤττον ἦν, ὄπλων ἀπτεσθαι δεῖν ἐλογίζετο, καὶ τοῖς πάσχουσιν ὡς ἐγχαροῦν ἐπαμύνειν. Καὶ δὴ στρατὸν ἀθροίσας τῇ Ἰταλίᾳ εἰσέστατο, οὐ τὸσον ὄπλοις, ὅσον τῆ ἐκ Θεοῦ παντευχίᾳ καταπλισμένος. Ὁ μαθὼν ὁ Μαξέντιος, ταῖς ἐπιρρότοις μαγγανείαις καὶ γοητείαις πλεῖον ἢ τῆ τῶν ὑπεκῶν ἐνόησεν θαρρόν, οὐδ' ὅσον τοῦ ἀστεως προελαθεῖν ἐτόμα. Ὅπλίταις δὲ μυρίοις, λόχοις τε καὶ στρατῶ τῶν περικύκλω πάσης ἀρχῆς πεφραγμένους, προῦπηντα τῷ Κωνσταντίνῳ. Ὁ δὲ τὴν πρώτην καὶ δευτέραν παράταξιν τροπασάμενος τοῦ τυράννου, ἐπιπλείστον ὅσον τῆς Ἰταλίας ἐπέβη, καὶ ἀγχυστα τῆς Ῥώμης ἐγένετο. Εἶθ' ὡς μὴ τοῦ τυράννου χάριον Ῥωμαίοις ἀναγκάζοιτο πολεμεῖν, Θεὸς ἀπορόητων ἐνὶ δυναστείᾳ ἐκείνου πορρωτάτω πυλῶν ἐξείλετο. Ναυσὶ γὰρ γεφυρώσας τὸν παραρρέοντά τῆ πόλει ποταμόν, ἐν ᾧ καὶ ἡ Φουλβία λεγομένη ἐστὶ γέφυρα, ὑπεξάγει μὲν τὸν στρατὸν, καὶ ὅλαις ὁρμαῖς τῷ βασιλεῖ ἀντεφέρετο· Κωνσταντίνος δὲ ἐν φροντίδι καθίστατο, πῶς τὰ τῆς μάχης ἀποβαίη, καὶ τίς βροχῆς αὐτῷ γένοιτο. Καὶ δὴτ' ἀνελάμβανεν, ὡς οὐδὲν γι

C οὐκ ἐπιπλείστον ὅσον τῆς Ἰταλίας ἐπέβη, καὶ ἀγχυστα τῆς Ῥώμης ἐγένετο. Εἶθ' ὡς μὴ τοῦ τυράννου χάριον Ῥωμαίοις ἀναγκάζοιτο πολεμεῖν, Θεὸς ἀπορόητων ἐνὶ δυναστείᾳ ἐκείνου πορρωτάτω πυλῶν ἐξείλετο. Ναυσὶ γὰρ γεφυρώσας τὸν παραρρέοντά τῆ πόλει ποταμόν, ἐν ᾧ καὶ ἡ Φουλβία λεγομένη ἐστὶ γέφυρα, ὑπεξάγει μὲν τὸν στρατὸν, καὶ ὅλαις ὁρμαῖς τῷ βασιλεῖ ἀντεφέρετο· Κωνσταντίνος δὲ ἐν φροντίδι καθίστατο, πῶς τὰ τῆς μάχης ἀποβαίη, καὶ τίς βροχῆς αὐτῷ γένοιτο. Καὶ δὴτ' ἀνελάμβανεν, ὡς οὐδὲν γι

D ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κωνσταντίνος εὐδαιμονίστερον τὸν βίον διένηκε τὰ τῶν Ἑλλήνων θεοσκεύειν εὐθὺς παρωσάμενος. Ἐνθεν τοι καὶ τὸν πατῶν Θεὸν ὅστις ποτὲ ἦν, λιπαρῶς ἐπονητὰ ἐποφθῆναι οἱ, καὶ δεξιᾶν ταῖς προκειμέναις περιστάσεσι παρασχεῖν. Ὁ δὴτ' αὖ καὶ πρὸς ἔργον εὐθὺς ἐξείλατο. Περὶ γὰρ μεσημβρίαν ὀδεύοντι σύναμα τῆ περὶ αὐτὸν στρατιᾶ, τοῦ ἡλίου πρὸς δυσμᾶς κλίνοντος, θαυμά τι καὶ κρείττον ἢ λέγειν τεθέσθαι. Πυρὸς γὰρ στῦλος καὶ φωτὸς αἴγλη διαέριος εἰς σταυροῦ τύπον σχηματισθεῖσα γράμμασι Ῥωμαϊκοῖς, δὲ ἀστέρων ἴσων ἐντυπωθεῖσιν, Ἐν τούτῳ νῖκα, τῷ Κωνσταντίνῳ σαφῶς διηγόρευε. Τεθηκότε δ' οὖν καὶ διαπιστοῦντι τοῖς ὁρμώμενοις, οἱ συμπαρόντες ἀνεπυθάνοντο, εἰ καὶ αὐτοὶ τῆς Ἰσῆς θείας ἐπαπολαύουσιν. Ὡς δὲ κάκιστον συνέθεντο, νυκτὸς ἐπιγενομένης, ἐπιφανῆς ὁ Χριστὸς σύναμα τῷ φοικῆ ἐκείνῳ σημείῳ, τοιοῦτόν τι δράσαι ἀνεκλειετο, καὶ τούτῳ κατὰ τὴν μάχην προηγουμένῳ χρῆσθαι, δὲ οὐ ἐστίται πάντας χειροῦσθαι. Ἄμα δὲ ἡμέρα πειθόμενος τῷ χρησμῷ, τοιοῦτόν τι ἐκ χρυσοῦ κατασκευάσεν· ὁ καὶ μέχρι νῦν τοῖς βασιλείοις τὸν χρόνον ὑπετερήσαν, παραφυλάττεται. Ὁ διαγράψασθαι καὶ λόγῳ δίκαιον ἠγγυμαί. Ἐψηλὸν δόρυ χρυσοῦ κατασκευασμῖνον κέρας εἶχεν ἐγχαρσίον, εἰς σταυροῦ σχῆμα διατυπούμενον. Ἄνω δὲ πρὸς τῷ τοῦ παντὸς ἄκρω στί-

(1) Euseb. lib. 1. *De Vita Constant.*

φανος μέσον συσταλλών τὸ ῥῶ χιαζόμενον, διὰ τῶν πρώτων στοιχείων τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ὑπενίστατο. Τοῦ γε μὴν πλαγίου κέρατος τοῦ κατὰ τὸ δόρυ ἐπιπεραμένου ὀνόη ἐκφραμῆς χρυσόπαστος ἀπὸ ῥητο, αὐτοῦ τε θεοφιλοῦς βασιλέως εἰκόνα χρυσῶν μέχρι στέρων καὶ τῶν αὐτοῦ παιδῶν εὐφυῶς ὑπαγράφουσα. Τοιοῦτον τοίνυν σχεδιασθέν τῷ καιρῷ προηγεῖσθαι τοῦ πολέμου ἐθέσπιζε. Καὶ τούτῳ χρώμενος, πρόθυμος εὐ μάλα ἐχώρει πρὸς τὴν παράταξιν. Καὶ δὲ συρραγέντων τῶν στρατευμάτων ἤτταται κατακράτος Μαξέντιος. Καὶ τῶν μὲν ὑπερευίων οἱ πλείστοι ἐξίφους ἔργον ἐγένοντο τῇ τοῦ σταυροῦ πανοπλίᾳ. Μαξέντιος δὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκδικώμενος, ταῖς οικείαις πάγαις ἀλίσκεται· τῆς γὰρ γεφυράς θεία δύναμις διαρραγίστης, καὶ τοῦ ποταμοῦ ζεύγματος διαλυθέντος, ὑφίσταται μὲν ἡ διάβασις· χωρεῖ δ' εὐθὺς ἀτάνδρα κατὰ τοῦ βυθοῦ τὰ σάφη. Αὐτὸς δὲ πρῶτος ὁ δέλιος σὺν τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ὑπαπισταῖς τοῖς ποταμίαις ῥίφεις ὑδασι κατακνίγεται, ὡσπερ ὁ παλαι Φαραῶ πανστρατί· ὡς τὸν ποταμὸν ἐκείνον καὶ τὴν καλουμένην Φουλίαν γέφυραν ἵππων σὺν ἀναβάταις ἐμπλῶν δεικνυσθαι· καὶ τὴν ἰδεῖν τὰ παλαι ἀδόμητα εἰς ὄψιν δῆτ' ἐνεργούμενα· Ἄρματα Φαραῶ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐρρίψεν εἰς θάλασσαν· ἐπιλέκτους ἀναβάτας τριστάτας ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ καταπόντισε· καὶ ἔδυσαν ὡσεὶ μόλιθος ἐν ὑδασι σφοδρῶ. Ὡστε δίκαιον ἂν εἴη κατὰ τοὺς ἀμφὶ τὸν μέγαν θεράποντα Μωϋσεία, τοὺς τὴν νίκην ἐκ Θεοῦ ἀραμίνους, τὰ ἴσα ἐκείνῳ κατὰ τοῦ θυσεβοῦς ἐπιγανυμένους, ἐκδοῶντας ὑμνεῖν· Ἄσωμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται. Ἴππων καὶ ἀναβάτην ἐρρίψεν εἰς θάλασσαν· βοηθὸς καὶ σκεπαστῆς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν. Οὗτός μου Θεός, καὶ δοξάσω αὐτόν. Θεὸς τοῦ πατρός μου, καὶ ὑψώσω αὐτόν. Καὶ, Τίς ὁμοίος σοῖ ἐν θεοῖς, Κύριε; τίς ὁμοίος σοι; Δεδόξασμένος ἐν ἁγίοις· θαυμαστός ἐν δόξαις, ποιῶν τέρατα. *ficatus est. Equum et ascensorem conjecit in mare : auxiliator et protector factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, et glorificabo eum : Deus patris mei, et exaltabo eum. Quis similis tibi in diis, Domine ? quis similis tibi ? Glorificatus in sanctis, admirandus in gloria, faciens mirabilia.*

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Οἷα τὴν Ῥώμην κατασχῶν Κωνσταντῖνος, θεοφιλῆ δεικράττετο ἔργα.

Ταῦτα δὲ καὶ τὰ συγγενῆ τούτοις Κωνσταντῖνος τῷ τὴν νίκην παρὰ δόξαν πεπραχότι Θεῷ εὐφημίας, τὴν Ῥώμην εἰσήλαυε, τὸ ἐπινίκιον ἀλαλάζων τρανότερον πάντων, οἷα σωτήρα καὶ λυτρωτὴν μετὰ φαιδρότητος ὅτι πλείστης, τῆς καρδίας ὡσανεὶ προπιδώσης, σὺν κρότοις καὶ εὐφημίαις προπιμπόντων τε καὶ εἰσδεχομένων, τὸ τῆς νίκης διακατέχοντα τράπαιον, στεφάνοις πρότερον τὴν πόλιν πάντων δειλημέων. Ὁ δὲ τὸ πρὸς Θεὸν εὐσεβεῖν οἶον ἔμπυτον ἔχων, καὶ μὴδ' ὄλως τοῖς κρότοις ἐν μηδενὶ σαλευόμενος τὴν ἐκ Θεοῦ σύννοστον ἐγνακῶς, εὐθύς τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἐφ' ὕψους ἀναστηλοῦσθαι προστάττει· καὶ ἅμα τῷ λόγῳ ἀνδριάς εἰς ὄψιν αὐτοῦ ἐχαλκῆετο· οὐ κατὰ τὴν δεξιάν χεῖρα τῆς ἰσῆς

A dies est exorta, visioni ei obsequens, ex auro signum tale fieri curavit, quod ad hunc usque diem in imperatorio et aulico instrumento a tot sæculis asservatur. Id paucis describere non fuerit in-tempestivum. Hasta longa ex auro elaborata, cornu obliquum habet, in crucis formam compacta ; in cujus summitate corona mediam Græcam litteram P decussatam cohibens, primariis litteris Christi nomen obscure refert. **484** Ex obliquo autem cornu, quod per hastam est impactum, velum aureum sublime dependet, in quo imago aurea pectore tenus pii imperatoris liberorumque ejus pulchre est expressa. Hujusmodi quiddam protempore tum repente factum sanxit ut in bello præferretur. Quo etiam fretus, alacriter ad conflictum processit. Cæterum prælio commisso, Maxentius magna vi est devictus, et ex hostibus quam plurimi per crucis armaturam ferro cæsi. Maxentius vero, quem Constantinus imperator fugientem persequeretur, suo ipsius (quod dicitur) laqueo est captus. Ponte enim divina virtute rupto, navibus quæ quibus flumen constratum fuerat solutis, transitus ipse pessum iit, et scaphæ subito cum hominibus omnibus in undis subdesere, ipseque miser primus cum propugnatoribus suis in flumine mersus et suffocatus est, sicuti olim cum universo exercitu Pharaos : ita ut fluvius ille, ad eum qui Milvius dicitur pontem, equiset ascensoribus refertus visus sit. Tum vero ea quæ olim cantata fuerant, ad oculum representata videre licuit : *Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare : electos ascensores satellitesque submersit in mari Rubro. Descenderunt in profundum quasi plumbum, in aquis vehementibus. Equum sane fuerit, ad exemplum magni illius servi Dei Mosæ, qui victoriam Deo acceptam tulit, itidem ut ille fecit, nos quoque lætos contra impium istum tyrannum hymnum concinere : Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Equum et ascensorem conjecit in mare : auxiliator et protector factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, et glorificabo eum : Deus patris mei, et exaltabo eum. Quis similis tibi in diis, Domine ? quis similis tibi ? Glorificatus in sanctis, admirandus in gloria, faciens mirabilia.*

485 CAPUT XXX.

Ut Constantinus, Roma recepta, Deo grata facinora fecerit.

Hæc porro, atque his similia, Constantinus tam mirificam consecutus victoriam, Deum celebrando canens, et voce clariore triumphando jubilans, urbem Romanum est ingressus ; civibus omnibus hilaritate et lætitia summa animis eorum exsultantibus, complausu felicique omine et acclamatione eum tanquam servatorem et liberatorem suum, victorie tropæum ferentem, cum quidem prius urbem totam coronis obsedissent, producentibus atque excipientibus. Constantinus autem veram erga Deum pietatem a natura sibi quodammodo insitam habens, nequaquam applausu tali commotus, ut qui a Deo secundum rerum suarum successum provenisse sciret, statim crucis signum

In sublimi loco statui jussit. Nec mora ulla interposita est, et statua ad formam similitudinemque ejusex ære fabrefacta est, quæ dextra manu ex eadem materia crucis signum elaboratum teneret. Eam statuam, crucem ita magnifico lætoque habitu tenentem, Romæ in loco maxime celebri firmis innixam fundamentis collocari præcepit, cum hujusmodi Latina inscriptione : *Hoc salutifero signo, et vero fortitudinis indicio, urbem vestram jugo tyranni solutam liberavi : senatumque et populum Romanum in libertatem vindicans, antiquo splendore et amplitudini restitui.* Romana urbe in potestate suam redacta primum omnium ut sanctorum reliquiarum collectæ, justæ sepulturæ mandarentur, constituit. Deinde illud curavit, ut ab exilio proscripti revocarentur. Edictum denique proposuit, ut ne quis Christianos persequeretur, ut captivi et vincti solverentur, ut bona publicata legitimis possessoribus suis restituerentur. Adhæc in primis maturavit ecclesias Dei restaurare, easque donariis exornare : simulacrorum vero aras ex ipsis prorsus eruere fundamentis, atque igni comburere ac si quos illæ habuissent proventus, eos divinis consecrare templis. Quæ omnia mira celeritate sunt confecta. Totis autem septem diebus civitas Romana celebrem ob victoriam eam egit conventum, simul et auctorem illius Deum, triumphalemque crucis armaturam, et victorem ipsum Constantinum laudans, honoribusque dignis prosequens. Septimus tum a morte patris imperii Constantini agebatur annus. **486** Et cum ille una cum Licinio, qui nondum insanire atque furere contra Deum cœperat, debitum Deo præstitisset cultum, ambo consentientibus sententiis constitutionem optimam pro Christianis edidit. Præterea quæ a Deo ei præter spem et opinionem omnium accidissent res mirificas, et ut Maxentius devictus esset, tum autem et constitutionem eam ad Maximinum Orientis tyrannum, amicitiam adhuc erga eos præ se ferentem, verbis amplissimis perscripserunt. Ille porro factum id graviter ferens, ut arte quapiam, ne illis obnoxius esse videretur, effugeret (nam edictum ad se missum rejicere, quod illos ut potentiores et majores metueret, non facile ei erat), quidnam excogitavit? Simulavit scilicet et fluxit, se consilio proprio motum, de Christianis benignius statuisset, et ad populos sibi subditos pro eis litteras, res nonnullas commemorans quas nunquam fecerat, dedit. Itaque consulto seipsum fallens atque decipiens, mentitus est. Quæ autem scripsit, erant hujusmodi.

CAPUT XXXI.

De edicto Maximini Gallerii, quod in scripto pro Christianis volens nolens proposuit.

Jovius Maximinus Augustus Sabino. Et fortitudini tuæ, et hominibus omnibus notum esse, persuasum habeo, dominos nostros et parentes Diocletianum et Maximium, cum viderent mortales pene omnes, deorum relicto cultu, se Christianorum genti adjungere, recte constituisset, ut omnes qui a deorum immortalium religione descivissent,

ὄλης τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον ἀνεστηλοῦτο· ὁ καὶ κατέχων ἐν σοβαρῶ καὶ φαειροτέρῳ τῷ σχήματι, ἐν τῷ κατὰ Ῥώμην μάλιστα δεδημοσιευμένῳ τόπῳ ἐκλείων ἀσφαλῶς ἀνίσταται. Ταῦτα δὴ τῇ Ῥωμαίων φωνῇ τῷ ἀνδριάντι προσπεγράφας· Τοῦτω τῷ σωτηριώδει σημεῖῳ, τῷ ἀληθινῷ ἐλέγχῳ τῆς ἀνδρίας, τὴν πόλιν ὑμῶν ἀπὸ ζυγοῦ τοῦ τυράννου διασωθεῖσαν ἠλευθέρωσα. Ἐτι μὴν καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν δῆμον Ῥωμαίων τῇ ἀρχαίᾳ ἐπιφανείᾳ καὶ λαμπρότητι ἐλευθέρωσας ἀποκατίστησα. Τῆς δὲ Ῥώμης ἑγκρατῆς γεγυῶς, πρῶτον πάντων, τὰ τῶν ἁγίων συλλέγειν ἐκέλευε λείψανα, καὶ ὅσα παραδούναί ταψῇ· εἴτα σπουδαίμα ἐτίθει τοὺς ἐν ἐξορίαις ἀνακαλεῖσθαι. Ἐπειτα δόγμα ἐξῆγε Χριστιανούς μὴ διώκεσθαι, ἀνίσθαι τε τοὺς ἐν δεσμοῖς, καὶ τοῖς δεδημοσιευθεῖσι τὰς οὐσίας ἀποκαθίστασθαι· ἀνανοῦν δὲ καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας μάλα ἐπίσπευθε καὶ τιμᾶν ἀναθήμασι· τοὺς δὲ τῶν εἰδώλων βωμοὺς ἐξ αὐτῶν ἀνασπάσθαι κρηπίδων, καὶ πυρὶ καταφλέγεσθαι. Ὅσα δ' ἐκείνοις ἦσαν ἐν προσόδοις, τοῖς θεοῖς ἀφιερῶσθαι ναοῖς. Ἀ' καὶ θάπτον ἢ λόγος ἠνύετο. Ἐπτά δ' ἐφ' ἡμέραις ἐκινύον ἢ πόλις ἦγε πανήγυρι· ἅμα μὲν τὸν τῆς νίκης αἴτιον Θεοῦ καὶ τὸ νικοποιῶν ὄπλον, ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν ἀξίον νικητῆν Κωνσταντῖνον γεραίρουσα. Ἐβδόμον δ' ἦν ἔτος τῆνικαῦτα τῷ Κωνσταντῖνῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς τῇ ἀρχῇ· ἀποχωρῶντως οὖν Κωνσταντῖνός τε καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ Λικίνιος οὐπω τότε εἰς τὴν κατὰ Θεοῦ ἐκτραπίεις μωσῆν, τὰ εἰκότα Θεῷ ἀναθέμενοι, ἅμφω ἐπὶ μιᾷς γενόμενοι γνώμης, ὑπὲρ ἡμῶν νόμον ἐγγραφον διαρξίστατον ἐκτίθεισαν. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τότε γεγεννημένα Θεῷ τοῦτοις παράδοξα, καὶ ὡς ἠττήθη Μαξιμίτιος, ἐτι δὲ καὶ αὐτὸν ἐκείνον τὸν νόμον, Μαξιμίνῳ τῷ ἐπ' Ἀνατολῆς τυράννῳ ἐτι φιλίαν ὑποκρινόμενῳ τὴν πρὸς αὐτοὺς, λαμπρότατα διαπίμπονται. Ὁ δὲ δεινῶς τὸ πραχθὲν ἐνεγκών, ὑπὸ χεῖρά τε εἶναι δοῖται τέχνη δὴ τιμὴ μάλιστα διαφεύγων, παραιτεῖσθαι δὲ καὶ τὸν πεμφθέντα νόμον τῷ τῶν μειζόνων δέει μὴ εὐχερῶς ἔχων, τί διανοεῖται; πλασάμενος δὲ θῆεν οἰκοθεν κεικῆσθαι, τοῖς ὑπὸ χεῖρα ὑπὲρ Χριστιανῶν γράμματα διεχάρτατε· ἃ μήποτ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ διεπράξατο. Ἀπατᾶν δὲ αὐτὸν ἠρημένος, ἐψεύδεται. Ἀ δ' ἐγραψεν, ἦσαν ταῦτα.

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'.

Περὶ τῆς ἰκουσιακουσίῳ ὑπὲρ ἡμῶν γραφῆς Μαξιμίνου τοῦ Γαλλερίου.

« Ἰόβιος Μαξιμίνος Σεβαστὸς Σαβίνῳ. Καὶ παρὰ τῇ σὴ σπιβαρότητι καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις φανερόν εἶναι πέπουθα, τοὺς δεσπότης ἡμῶν, Διοκλετιανὸν καὶ Μαξιμιανὸν τοὺς ἡμετέρους πατέρας, ἕνεκα συνείδων σχεδὸν ἅπαντας ἀνθρώπους, καταλειφθείσης τῆς τῶν θεῶν θρησκείας, τῷ ἰδνεῖ τῶν Χριστιανῶν ἑαυτοὺς συμμεμικτότας ὀρθῶς διατεταχῆναι,

πάντας ἀνθρώπους, τοὺς ἀπὸ τῆς τῶν θεῶν αὐτῶν ἁθανάτων θρησκείας ἀναχωρήσαντας, προδήλως κολάσει καὶ τιμωρία εἰς τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν ἀνακληθῆναι. Ἄλλ' ὅτε ἐγὼ τὸ πρῶτον εὐτυχῶς εἰς τὴν Ἀνατολὴν παρεγενμην, καὶ ἔγνων εἰς τίνας τόπους πλείστους τῶν ἀνθρώπων, τὰ δημόσια ὠφελεῖν δυναμένους, ὑπὸ τῶν δικαστῶν διὰ τὴν προσηρημένην αἰτίαν ἐξορίζεσθαι, ἐκάστῳ τῶν δικαστῶν ἐντολὰς δέδωκα, ὥστε μηδένα τούτων τοῦ λοιποῦ προσφέρεισθαι τοῖς ἐπαρχιώταις ἀπηνῶς· ἀλλὰ μᾶλλον κολακεία καὶ προτροπῇ τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν αὐτοὺς ἀνακαλεῖν. Τηνικαῦτα οὖν ὅτε ἀκολούθως τῇ κελύσει τῇ ἐμῇ ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἐφυλάττετο τὰ προστεταγμένα, συνέβαινε μηδένα ἐκ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν μῆτε ἐξορίστον, μῆτε ἐξύβριστον γενέσθαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τοῦ μὴ βερέως κατ' αὐτῶν γενέσθαι τι, εἰς τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν ἀνακαλεῖσθαι. Μετὰ δὲ ταῦτα ὅτε τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ εὐτυχῶς ἐπέβην εἰς τὴν Νικομήθειαν, κακεῖ διετέλουν, παρεγένοντο πολῖται τῆς αὐτῆς πόλεως πρὸς με ἅμα μετὰ τῶν ξοῦνων τῶν θεῶν, μειζῶνας δέομενοι, ἵνα παντὶ τρόπῳ τὸ τοιοῦτον ἔθνος μηδαμῶς ἐπιτρέπεται ἐν τῇ αὐτῶν πατρίδι οἰκεῖν. Ἄλλ' ὅτε ἔγνων πλείστους τῆς αὐτῆς θρησκείας ἀνδρας ἐν αὐτοῖς τοῖς μέρεσιν οἰκεῖν, οὕτως αὐτοῖς τὰς ἀποκρίσεις ἀπένειμι, ὅτι τῇ μὲν αἰτήσει αὐτῶν ἀσμένως χάριν ἐσχηκα, ἀλλ' οὐ παρὰ πάντων τοῦτο αἰτηθὲν κατέειπον. Εἰ μὲν οὖν τινες εἴην τῇ αὐτῶν δεισιδαιμονία διαμένοντες, οὕτως ἕνα ἕκαστον ἐν τῇ ἰδίᾳ προαιρέσει τὴν βούλησιν ἔχειν· καὶ εἰ βούλοιντο, τὴν τῶν θεῶν θρησκείαν ἐπιγινώσκουν. Ὅμως καὶ τοῖς τῆς αὐτῆς πόλεως Νικομηθεύσι, καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν, αἱ καὶ αὐταὶ εἰς τοσοῦτον τὴν ὁμοίαν αἴτησιν περισπουδῶτως πρὸς με πεποιθήκασιν, δηλονότι, ἵνα μηδαμῶς τῶν Χριστιανῶν ταῖς πόλεσιν ἐνοικῶν, ἀνάγκην ἔσχον προσφυλῶς ἀποκρίνασθαι· ὅτι δὴ αὐτὸ τοῦτο καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἀποκράτορες πάντες διαφύλαξαν· καὶ αὐτοῖς τοῖς θεοῖς δι' οὓς πάντες ἄνθρωποι καὶ αὐτῇ ἢ τῶν δημοσίων διοικήσεις συνίσταται, ἤρσεν, ὥστε τὴν τοσαύτην αἴτησιν ἢν ὑπὲρ θρησκείας τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἀναφέρουσι βιβλαιῶσαι με. Τοιγαροῦν εἰ καὶ τὰ μάλιστα τῇ σὴ καθοσίωσει πρὸ τοῦτου τοῦ χρόνου διὰ γραμμάτων ἐπίσταται, καὶ δι' ἐντολῶν ὁμοίως κεκλυεῖσθαι, ἵνα μὴ κατὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν τὸ τοιοῦτον ἔθνος ἐπιμέληθέντων διαφυλάξαι μηδὲν τραχέως, ἀλλὰ ἀνεξικακῶς καὶ συμμέτρως συμπεριφέρουσι αὐτοῖς· ὅμως ἵνα μῆτε ὑπὸ τῶν βενεφικαλίων, μῆτε ὑπ' ἄλλων τῶν τυχόντων ὕβρεις μῆτε σιτισμοὺς ὑπομένουσι· ἀκόλουθον ἐνόμισα καὶ τούτοις τοῖς γράμμασι τὴν σὴν σιβαρότητα ὑπομῆσαι· ὅπως καὶ ταῖς κολακείαις καὶ ταῖς προτροπαῖς μᾶλλον τὴν τῶν θεῶν ἐπιμέλειαν τοῖς ἡμετέροις ἐπαρχιώταις ποιήσας ἐπιγινώσκουν. Ὅθεν εἰ τις τῇ αὐτοῦ προαιρέσει τὴν θρησκείαν τῶν θεῶν ἐπιγνωστέαν προσλάβοι, τοῦτον ὑποδείξασθαι προσήκει. Εἰ δὲ τινες τῇ ἰδίᾳ θρησκείᾳ ἀκολουθεῖν βούλοιντο, ἐν τῇ αὐτῶν ἐξουσία καταλείπειν. Διόπερ ἢ σὴ καθοσίωσις τὸ ἐπιτραπέυ σοι διαφυλάττειν ὀφείλει, κἂν μηδὲν ἐξουσία δοθῇ· ὥστε

A coercionem et vindictam publicam ad eorundem deorum caeremonias redire cogentur. Posteaquam vero ego primum feliciter et auspiciato in Orientem perveni, atque cognovi, in quæ loca quam plurimi homines, qui reipublicæ commodi et utiles esse potuissent, a iudicibus et præfectis, ob eam quam dixi causam, in exsilium acti fuissent : iudicibus eis omnibus mandavi, ne quisquam eorum posthac crudelius quidquam de provincialibus statueret, sed potius blandiore cohortatione eos ad deorum sacra revocaret. Quapropter cum ita iudices ut par erat, jussis meis obsequerentur, evenit, ut nemo prorsus in Orientalibus partibus **487** vel in exsilium mitteretur, vel injuria atque contumelia afficeretur. Et plerique, quod nihil gravius duriusque in eos constitueretur, ad deorum religionem redire. Postea vero cum anno proximo Nicomediam feliciter ingressus essem, ibique manerem, venerunt ad me ejus urbis cives cum deorum simulacris, et me magnopere rogarunt, ut modis omnibus curarem, ne genti ei in patria eorum domicilium habere permitteretur. Quibus respondi, me quidem eorum petitioni perlibenter gratificari velle, sed non ab omnibus ex æquo preces eas apud me fieri. Quod si qui in superstitione eorum perseverarent, liberum id eis pro uniuscujusque arbitrio et voluntate esse : neque tamen eos, si ad deorum religionem agnoscendam redire vellent, prohiberi. Sed enim et Nicomediensibus et aliarum urbium civibus, quæ et ipsæ eandem petitionem, videlicet ut ne quis Christianorum civitates incoleret, magno studio et contentione apud me interposuere, necessitate quadam benigne respondi, me quoque, quoniam id ipsum etiam antiqui imperatores omnes servassent, et deis ipsis, per quos omnes homines cum ipsa reipublicarum gubernatione constituent, placuisset, petitionem ejusmodi, quæ de divinorum numinum causa causam ad me referret, confirmare. Proinde etiamsi antehac devotioni tuæ potissimum per litteras significatum, et per jussiones itidem mandatum est, ut ne quid cum provincialibus præfecti, quibus tot tantorumque populorum cura est injuncta, dirius severiusve agant, sed clementer, moderate et patienter eos ferant : nunc tamen visum quoque est scripto isto fortitudinem tuam admonere, ut illi neque a beneficialibus, neque ab aliis quibuscunque injuriis afficiantur, vexitur, excutiantur, sed potius ut humanis benignisque exhortationibus deorum curam et cultum agnoscere persuadeantur. Itaque si quis iudicio ipse suo deorum religionem suscipiendam duxerit, eum complecti decet : si qui vero caeremonias suas sejunctim sequi malunt, arbitrio potestatique suæ relinquendi sunt. **488** Dabit ergo devotio tua operam, ut quod mandatum ei est, servetur, et ut nemini posthac provincialium nostrorum a religione sua revocandorum facultas permittatur. Porro ut jussa hæc nostra ad notitiam subditorum

nostrorum perveniant, constitutione a te publicis proposita curare debebis.

CAPUT XXXII.

De præcipiti perversitate et motu Maximini contra Constantinum Magnum.

Hæc cum ita non ex sententia, sed magna necessitate adductus mandasset, minime visus est vera dicere, eis qui in animis suis considerabant, paulo eum ante per iudicii sui inconstantiam longe alia ac diversa constituisse. Quapropter nemo publice conventus cogere, nemo libere quæ legitimus cultus nostri sunt peragere audebat. Neque id rescriptum ipsum volebat, quod securitatem tantum nobis ab injuriis et contumeliis concedebat : minime autem conventus agere, divinas domos extruere, et alia quæ solita consuetaque nobis sunt facere permittebat : cum quidem ea omnia veræ pietatis pacisque vestræ dux et auctor imperator Constantinus, una cum Licinio, litteris suis ad eum omnesque ditioni et imperio eorum subjectos populos datis, permisisset. Cæterum impio illi hæc displicuere, quamvis postea divina vindicta coactus, vel invitus eadem quæ illi constituerant, sancire necesse habuerit. Præcipua autem ejus recordiæ causa erat, quod magnitudinem imperii quod ei obtigerat, ferre atque sustinere non posset : quamobrem cogitationibus et consiliis stultis actus, inepte et perperam res gerebat. Jam et inani in animo suo inflatus arrogantia, per temeritatem et confidentiam opponere se ausus est imperatoribus, qui eum multis atque incomparabilibus modis longe antecellebant genere, educatione, institutione, prudentia, dignitate, vera erga Deum pietate, atque in rebus omnibus officiosa, decenti et moderata animi constitutione : quæ virtutes in eis ut præcipuæ et maxime illustres præ aliis mirifice elucebant. Ac primum quidem in solitis quæ publice fiebant acclamationibus et votis, primo loco se renuntiari curavit : deinde autem amentiam in insaniam vertens, fœdera cum Licinio antea pacta rupit. Et cum in animo secum ipse reputaret, quæ per vim et efficaciam crucis Maxentio accederant, **489** non solum contra imperatores, verum etiam adversus crucifixum Christum arma sumpsit. Et terrore correptus, paulatim rursus persecutionem in Christianos permisit. Quo tempore multi sane admirandi et fortes viri in

CAPUT XXXIII.

Magnum Constantinum Romæ a Sylvestro sacrosancto baptismo initiatum esse.

Hæc cum divus imperator Constantinus audivisset, atque in primis cognovisset, ut ille apertam adversus Christianos persecutionem renovarit, quod a puero malitiam et flagitia omnia odisset, animum despondit, seque ipsum curis maceravit, sedulo cogitans quomodo hunc quoque e medio tollere posset. Atque eum talia meditantem, cum

Α τούς ἡμετέρους ἐπαρχιώτας προσήκει ἀνακαλεῖν. Ἴνα δὲ αὐτῇ ἡμῶν ἡ κελουσις εἰς γνώσιν τῶν ἐπαρχιωτῶν ἡμετέρων ἔλθῃ, διατάγματι ὑπὸ σοῦ προτιθέντι τὸ κεκλεισμένον ὀφείλει δηλώσαι. »

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.

Περὶ τῆς εἰς προὔπτον διαστροφῆς καὶ ἐπαναστάσεως Μαξιμίνου κατὰ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου.

Ταῦτ' οὐ κατὰ γνώμην, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἠναγκασμένως διακελευόμενος, οὐδαμῶς τάληθις ἴσθην ἔφακε, τὸ πρὸ βραχείως αὐτοῦ ἐνουουμένοις καλίμβολον τῆς γνώμης καὶ ἀστατον. Τοῖνον οὐκ ἐν τῷ φανερώ τινε ἐθάρρει συνάγειν, καὶ τι τῶν ἀναγκῶν τῆ θρησκείᾳ ἐλευθερίως ποιεῖν · ἐπεὶ τοί γε οὐδὲ τὸ γράμμα ταῦτ' ἤθελε. Τὸ δὲ ἀνεπηρέαστον ἡμῶν ἐπιτρέπον δῆθεν παρεκείλετο · οὐ μὲν καὶ συνόδους συγκροτεῖν, θεῖους τε οἴκους ἐγείρειν · καὶ τὰλλα ὅσα ἡμῖν εἰσθῶτα ἦσαν · καὶ ταῦτα τοῦ τῆς εὐσεβείας καὶ εἰρήνης ἡμῖν ἀρχηγού βασιλέως σύναμα τῷ Λικινίῳ τὰ τοιαῦτ' ἐπιτρέποντος τοῖς καταπίμπρηται μάλιστα γράμμασιν αὐτῷ τε καὶ πᾶσιν οἷς ὑπὸ χείρα γέγονεν εἶναι. Οὐ μὲν γε τῷ δυσσεβεῖ ταῦτ' ἔρεσκε · κἂν ἐς ὑπερον τῆ θεῖα συνειλαυνόμενος δίκῃ, καὶ ἄκων τὰ ὅμοια καὶ αὐτὸς τοῖς κρατούσιν νομοθετεῖν ἠναγκάζετο. Ἐκπεριῆλθε δὲ αὐτῷ αἰτία μὴ πρώτη, ὅτιπερ οὐχ οἷός τε ἦν φέρειν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιτέραπῃ ἀρχῆς · ἤκιστα δὲ σώφρονι ἀγόμενος λογισμῷ, ἀπειροκλήως ἐνεχείρει τοῖς πράγμασι. Φυσηματι δὲ διακένω τὴν ψυχὴν ἄρθεῖς, ἤδη καὶ κατὰ τῶν κρατούντων καὶ ἀσυγχρίτοις μέτροις ὑπερῶντων, γένει, ἀνατροπῇ, παιδείᾳ, συνέσει καὶ ἀξιώματι, καὶ τῇ πρὸς Θεὸν εὐσεβείᾳ, καὶ τῷ ἐφ' ἅπασιν σώφρονι καὶ κατεσταλμένῳ τῆς ψυχῆς παραστήματι. Ἄ δὲ τίνα καὶ ὡς κορυφαία τούτοις καὶ ἐπίσημα, τῶν ἄλλων ἦσαν ὑπερφυῶς διαλάμποντα, εἰς τέλην καὶ θράσος ἀνηρεθίζετο. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπιβάλλει ταῖς ἐξ ἔθους δημοσίαις φήμαις πρώτιστος ἀναγορεύεσθαι · τὴν δ' ἀπόνοιαν εἰς μακίαν ἐπιτείνας, τὰς συνθήκας διελεω, ἃς μετὰ Λικινίου πεποιήται πρότερον. Ἐν νῷ δὲ βᾶλλον καὶ τὸ κατὰ Μαξιμίτιον γενόμενον διὰ τῆς τοῦ σταυροῦ ἐνεργείας, οὐ μόνον μετὰ τῶν βασιλέων, ἀλλὰ γε δὴ καὶ κατ' αὐτοῦ ὠπλιζέτο τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ. Καὶ εἰς φόβον συνλαθεῖς, τὸν κατὰ Χριστιανῶν καὶ ρύθις ἡρέμα ἀνίσσει διωγμὸν. Ὅσπηνα πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι περιδοῦντο, θαυμαστοὶ τε καὶ γενναῖοι ἄνδρες τὸ τοῦ μαρτυρίου διήνησαν στάδιον.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'.

Ὅτι ἐν Ῥώμῃ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος παρα τοῦ ἁγίου ἐβαπτίσθη Σιλβέστρου.

Ταῦτ' ὁ θεοτάτος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐνωτιζόμενος, καὶ μάλιστα ὡς εἰς προὔπτον ἀνεκίετο τὸν διωγμὸν, μισοπόνηρος ὢν ἐκ παιδός, ἀπέλεγετο τὴν ψυχὴν, καὶ αὐτὸν κατεπαύνα φροντίσειν, ὅπως καὶ τοῦτον ἐκ μέσου ποιήσειεν. Οὕτω δ' ἔχοντι καὶ οὔπω τοῦ θείου ἡξιωμένῳ βαπτίσματος, νόσος τις αἰφνῆς αὐτῷ ἀκρατῶς ἐπιεσφράσασα, πληγὴν αὐτῷ σμικρῶ,

δεινῶς καθ' ὅλου τοῦ σώματος ὑπερπίσασαν, καὶ ὅλον ἀντικρυς τραύμα ἰδέσκειν, καὶ τίρας οἷον ὀρώμενον· κυκλὸν τε ἀπέσκα τὸ πνεῦμα καὶ συνειχῆς, οὐκ ὄντι πονηρὸν κατασπερχόμενον· καὶ μετ' ὀλίγον λίπρα βραθεῖα κατὰ παντός ἐξῆλθαι τοῦ σώματος. Ἐπι δὲ τῇ ταύτης θεοκαίᾳ πολλοὶ μὲν μάγοι καὶ ἰσχυροὶ, καὶ ἐκ Περσίδος δὲ οὐκ ἐλάχιστοι γόατες παρεγένοντο, καὶ τοσοῦτον ὄνησαν, ὅσω καὶ μᾶλλον τὴν νόσον ἐξῆσαν. Ἐπι δὲ τούτοις Ἕλληνας ἤκον, οἱ τῇ τοῦ κοκτοῦτος μεταθίσει ἀχθόμενοι, τὴν νόσον εὐραχότες ἐπικουροῦν, πρὸς ἑαυτοὺς μεταγίεν ἐπιείρωτο τοῖς μαγγανύμασι· καὶ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ κολυμβήθραν χρῆναι γενέσθαι ἐπιεικύντο, ἣν δὲ ἀρθῶρων παιδῶν αἵματι πληρωθῆσαν, τὸν βασιλέα λουσάμενον ἐν νεκρῷ καὶ ἐτι ἀμιζῶντι, ἐκ τοῦ ῥάσῳ προχωροῦσθαι τὴν κάθαρσιν· ἄλλως δὲ, μὴ οἷον τε αἶμα ἀποξίεν τὴν λίπραν. Οὕτω τῷ κερῶν τοῦ πράγματος ἰκατέτατες, τὰ μὲν βροθῆν ἐκ τοῦ σχεδόν εὐθείως συνήθροιστο ἄπειρα· ὡς δ' ὁ καιρὸς ἐπέστη, καὶ οἱ δῆμοι κατὰ τῶν βροθῶν ὠπλίοντο, κερῶν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς, αἱ τῶν παιδῶν μητέρας λύσασθαι τὰς κόμας καὶ μαζοῦς· εὐλόσῳμας παυκοφαίρουσαι στενωχωροῦμένους τῷ γάλακτι, ὀλολυγαῖς τε καὶ ὀδυροῖς τὸν αἶρα ἐπακίλων. Τὴν αἰτίαν δὲ τῶν θροῶν διεγνώκως ὁ κοκτῶν τῷ συμακθῆι τῆς γνώμας ἔτιω γενόμενος ὁ φιλοσοφώτατος, νοσῆν μᾶλλον χροῖτο, ἢ ὑγίαιων τοσοῦτον μισος ἐργάσθαι. Καὶ ἀπορῶν ἐπιπλωῶς γερῶν, Τῆς Ρωμαίων, φρεσι, βασιλείας ἢ ἀξία παρῆν καὶ ῥίξῳ τὴν εὐσθῆσιω κίχεται. Ἰν' οὖν ἐξ αἰτέας με τεχθῆντα πᾶσαν ἀποθῆξῳ, τὴν ὑγίαν ἐν δευτέρῳ ποιῶμαι τῆς τῶν ἀκάκων παιδῶν ζωῆς. » Ταῦτ' εἰπὼν, αἰς τῆς οἰκίας αἰθῆς ἀπέτοχεν, ἀθροῶ δόσω τὸ πικρὸν τῶν μητέρων προικισῆσθαι. Καὶ δὲ νεκτὸς ἐπιγενομένης, τὸν ἱερῶν τῆς χρῆστοτῆτος δρεκίαι. Πέτρος γὰρ καὶ Παῦλος οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων αὐτῶ ἐπικαίονται οὕτωσι φάσασθαι· Κωνσταντῆν, ἡμεῖς ἐσμεῖν Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ κερῶντες παρὰ τοῦ δεσπότητος Θεοῦ, δοῦναι τοι σωτηρίας τὸ σύμβολον. Εἶτα κερῶντο, τὸν ἱερίαν τῆς κώλων Σὺδιστοῦν κερῶντιω, κερῶ ἢ κολυμβήθραν ἐπέσαι, ἢ λουσάμενον, θάττω ἀποκρίθῳ τὴν νόσον· οἱ ἀρθῶροι κερῶσι τὸ ζῆν ἐχαρίσασθαι. Ὡς δ' ἀνῆκεν ὁ ἵππος αὐτῶν, ἐπικαρόστα τὸν ἱερόν ὡς κερῶντο ἰδέσκειν, μετ' ἐπὶ ἀθροῦσιν τοιλοικῶν τέχνην ἢ ἐπικουρίαν ἐνδῆν αὐτῶ λέγων, κερῶ δ' ὕψιστου τὸ συνάροθῳ ἐρέθισθαι, καὶ ὁ μὲν ἐξῆγασθαι· ἐπι δὲ καὶ Σὺδιστορος μετεπέλλετο, καὶ τῇ κοροσῆκῶσθαι καθῆστο τιμῆ, ἢ θωῶς εἶχε Πέτρον καὶ Παῦλον τῆς κλήσεως ἀποθέσασθαι δερῶστα. Σὺδιστορος δὲ, Ἡμεῖν, φρεσι, βασιλεῦ, οὐ πολλοὶ θεοὶ, ἀλλ' ἕν, ὃ ἐργῶν τὰ σύμπασα. Πέτρος δὲ ὅν φῆς καὶ Παῦλος· θωῶ μὲν οἶκον, δόσω δὲ Θεοῦ καὶ ἀποστόλων· οἱ δὲ ἐνάροστοι διακροῦσθαι· καὶ πιστεῖ καὶ κῶθῳ γενόμενοι, τῶν τῆς ἀνωστῆτας ἀκρόπολιω κατελήφασθαι· καὶ πρώτοι τῶν ἀγῶν ἐστῶν· οἱ δὲ πρώτοι καὶ πᾶσι τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-

nondum sacro tinctus fuisset lavacro, ex improviso gravissime ægritudo quædam occupat, plaga certe ingens et prodigiosa, quæ per corpus totum serpens, atque idipsum exulcerans, ac veluti unum vulnus efficiens, anhelitum ejus quem acerbe et graviter ducebat, frequenter atque adeo continue rumpebat, et paulo post in lepram radicibus alle actis corpore toto evadit. Ad quam curandam multi magi et incantatores, multi etiam ex Perside aderant impostores. Hi tantum abest ut quidquam ei profuerint, ut morbum etiam ipsum adauerint. His etiam superveniunt Græci, qui imperatoris in religione mutationem ægre ferentes, per morbum eum, tanquam opportunum quoddam auxilium oblatum, illum imposturis suis ad partes suas pertrahere conantur : et monstrose ostendunt, in Capitolio lacum sive piscinam fieri oportere, in qua innocentium puerorum sanguine, eoque recenti adhuc et vaporante repleta, si imperator avaret, facile eum curatum, corpusque ejus purgatum iri. Aliter vero, ut a tali lepra mundetur, fieri non posse. Ea re tam nova cum illi homines decepissent, derepente infantes plurimi congregantur. Et jam adest, carnificesque se ad illorum cædem expediunt. Adest jam et imperator ipse. Ecce autem matres puerorum adveniunt, capillis passis, mammillas decenter quodammodo subostendentes, lactis copia angustiam et dolorem illis parientes. Hæ ululatu et planctu cælum complent. Porro imperator causa tanti luctus cognita, misericordia commotus, mulierculis condolet, et pro humanitate sua summa sententiam mutat : potiusque æger esse vult, quam per tam abominandum scelus convalescere. 490 Itaque prolixè illacrymans : « Romani, inquit, imperii dignitas et amplitudo fontem atque radicem veram habet pietatem. Ut igitur ex ea me provenisse omnibus liquido ostendam, valeat in me mater innocentium puerorum vitæ posthabeo. » His verbis dictis, solida prorsus beneficentia acerbissimum matrum dolorem solatur et auferit, simulque domum revertitur. Enimvero non fert proxima bonitatis ejus fructum percipit amplissimum. Petrus enim et Paulus apostolorum principes ei apparent et dicunt : *Constantine, nos sumus Petrus et Paulus a Domino Deo ad te missi, ut signum tibi et indicium salutis exhibeamus.* Deinde eum hortantur, ut antistitem sacrorum ejus urbis Sylvestrem inquirat, apud quem piscina sit, in qua si lavaret, celeriter morbum omnem cessurum : idque ea gratia, quod innocentibus et incorruptis infantibus vitam dooasset. Porro ut eum somnus reliquit, medicum astantem longissime a se repellit, non jam arte aut ope humana se indigere dicens, auxilium deinceps et salutem ab Altissimi manu adventuram. Itaque medicus ab eo discedit. Et autem Sylvester (1) accitus adfuit, et ea qua decuit observatis tamen in urbe Rom. Catholicis legi cognovimus, et pro antiquo usu multe hoc imitantur

(1) « Actus beati Sylvestri apostolicæ sedis præsulis, licet ejus qui scripsit nomen ignoremus, a

vantia et veneratione considerare jussus est, habere deos Petri et Pauli appellatione, diligenter eum Constantinus est percunctatus. Ibi Sylvester, Nobis, inquit, o imperator, dii multi non sunt, sed unus, cujus opus est universum hoc. Petrus vero et Paulus, quos dixisti, dii prorsus non sunt, verum servi et apostoli Dei : qui quod præcipue propter egregiam fidem, charitatisque ardorem et desiderium Deo chari gratique fuere, sanctitatis arcem occuparunt, primum inter sanctos locum obtinentes. Primi quippe ipsi gentibus omnibus divinitatem Domini nostri Jesu Christi annuntiarunt, atque ab ipsis ecclesiæ omnes initia sua sumpserunt. Atque illi, opere et cursu suo completo, per martyrium ex hac vita migrarunt, et nunc amici sunt Omnipotentis. Ubi vero sacras quoque illorum effigies requisivit, et hierarcha eas illi exhibuit : tum re certius cognita, eos ipsos esse quos vidisset, confirmavit. Itaque pro purpura saecum sumit diebus septem, ac jejuniis et orationi vacat, idolorum templa claudit, carceres aperit, per misericordiam multam liberaliter omnes muneratur, et tandem ad sacras undas procedit. **491** Vehemens autem et intensa ab ecclesia omni, ita ut Sylvester jusserat, oratio fiebat. Antistes porro ad aquam baptismi respiciens, Hæc, inquit, imperator, aqua divina virtute per invocationem vivificæ Trinitatis concepta, sicuti extra corpus hominis abluit, ita etiam animam intra a sorde et iniquatione omnium mundificans, splendidiorem radiis solaribus efficit. Et jam oleo unctus lavacrum ille ingreditur, atque more recepto sanctissimæ Trinitatis fit invocatio. Et ecclesie inenarrabilis splendor alicunde emicans, locum eum illustrat, et sonus quidam admirandus veluti psalterii et lyræ absoluta harmonia et concentu redditus exauditur. Egreditur deinde imperator optimus e lavacro, totus salvus et incolumis, perinde atque carne recenti indutus, quibusdam quasi piscium squammis in unda reliotus. Atque ibi beato quoque Sylvestro dixit, se cum adhuc in sacris esset undis, manus cujusdam veluti e caelo missæ ad tactum sensisse. Una cum ipso autem Crispus etiam filius ejus divinum participavit lavacrum, et ambo candidam vestem induerunt.

CAPUT XXXIV.

Quæ post baptismum Constantinus Magnus recte constituerit.

Mox deinceps legem primum fert, ut qui posthac per blasphemiam Christo maledicere, aut quemquam qui ejus censentur nomine, injuria afficere auderet, dimidiam bonorum suorum partem amitteret. Et manibus ipse suis ligone accepto, in palatio suo quod Lateranense dicitur, primus terram fodere, et ecclesiæ formam in nomen Domini nostri Jesu Christi describere cœpit. Deinde promulgavit, quicumque egerent, et Christianorum sacra colenda susciperent, eis sumptus et vestitum ex imperiali ærario præbitum iri. Et multi, quibus hoc pii et religiosi viri testarentur, gratiam eam et munus consequerentur. Anno eo supra duode-

Ecclesiæ. Sed cum hujusmodi scripta ad Catholicorum manus pervenerint, beati Pauli apostoli sententia præcedat : Omnia probate, quod bonum

Α στοῦ θεότητα διεκέρυξαν ἔθνεσι, καὶ ἐξ αὐτῶν πᾶσα Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν ἔσχε. Καὶ τὸ ἔργον τελείωσας, μαρτυρίῳ ὑπέβηθον τὸν βίον, καὶ νῦν εἰσι φίλοι τοῦ παντοκράτορος. Ὡς δὲ καὶ τὰ θεῖα τούτων εἰκόσματα ἀνεξήτει, καὶ ὁ ἰσθάρης ἐξάγων εἰδείκνυε, τρυκαῦτα διαγροῦς ἀκριβέστερον, αὐτοὺς εἶναι τοὺς ὀφθέντας διεδαβαίου. Ἐν ἐπτά οὖν ἡμέραις σάκκον περιθέμενος ἀντὶ τῆς ἀλουργίδος, νηστεία τε σχολάσας καὶ προσευχῆ, κλείσας τε τοὺς εἰδῶλων ναοὺς, καὶ τὰ δεσμοτῆρα διανοιῶσας, πολὺν τε τὸν ἔλεον καὶ θαυλίῃ τὴν χορηγίαν ἀπασι παροσσχῶν, ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἔχώρει, εὐχῆς ἐκτενοῦς ὑπὸ πάσης γυνομένης τῆς ἐκκλησίας, τοῦ Σιλβέστρου προσαξάντος. Καὶ πρὸς τὸ ὕδωρ ὁ ἱερεὺς ἀπιδῶν, τοῦτο, ἔλεγε, βασιλεῦ, τῆ ἐκκλήσει τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος θείας μετειαχῆς δυνάμει, ὥσπερ τὰ ἐκτός τοῦ σώματος καθάριεν οἶδεν, οὕτω καὶ ψυχὴν καλίδος πάσης ἀποκαθαίρειν, λαμπροτέραν τῶν ἡλιακῶν ἰακίμων δεικνυσι. Καὶ τοῖνον τῶ ἑλικίῳ χρισθεῖς, εἰσεῖσι τὸν λουτήρα. Ἐπὶ δὲ καὶ ἡ τῆς ἁγίας Τριάδος ὡς ἔθος ἐπὶ κλήσις εἶρητο, ἀθρόον αἴγλη φωτός ἀπερρήτου ποθὲν ἐκπηδήσασα, τὸν χώρον κατήστραπτε. Καὶ ἤχος δὲ τις ἐξαισίος ὑπεβάλλετο, ὡς ἐκ παναρωμνίου λύρας ἀνακροτούμενος. Καὶ ἐξῆλθεν ὁ πανάριστος βασιλεὺς, ὅλος τοῦ ὑγιούς μετέχων, οἷά τισα καινήν σάρκα ἡμφισμένας, ὡσκαί τινας ἔχθῶν λιπίδας τῶ ὕδατι ἐπαφαίς. Ἐλεγε δὲ καὶ τοῦτο πρὸς τὸν μακάριον Σιλβέστρον ὡς ἔτεκε ἔτε διακρίβων τοῖς ὕδασι, χειρὸς τινος ἐπαφὴν ὡς ἂν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεμφθείσης αἰσθήσθαι. Ἐν αὐτῶ δὲ καὶ Κρίσπος ὁ αὐτοῦ νιός τοῦ θεῖου μεταλαμβάνει λουτροῦ καὶ ἄμφω δὲ στολὴν λευκὴν ἐνεδύσαντο.

C

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.

Περὶ φῶν μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ μέγας διετάξατο Κωνσταντῖνος.

Καὶ δὴτ' ἐξ αὐτῆς νόμον πρῶτον ἐκτίθησιν, ὥστε τὸν τοῦ λοιποῦ τολμῶντα βλασφημῆσαι Χριστὸν, ἢ τὶνα τῶν ἐκείνου τιμωμένων ὀνόματι ἀδικῆσαι, τὸ τῆς περιουσίας ἡμῶν προσαπολλεῖν. Χερσὶ δ' οἰκείαις ἐξῆς ἀναλαβῶν δίκειλαν, ἐν τῶ παλατίῳ αὐτοῦ ὁ Λάτερνήσιον λέγεται, πρῶτος τῆς ἀρυγῆς ἔρηχτο καὶ ἐκκλησίας τύπον διέγραφεν εἰς ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπειτα ἐψηφίζετο, πάντα τινὰ μὴ εὐπόρως ἔχοντα τὰ Χριστιανῶν ἔδμενον, τὰ τε ἀναλώματα καὶ τὰς ἐσθῆτας ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων πορίζεσθαι. Καὶ μαρτυροῦμενοι ὑπὸ εὐλαβῶν ἀνδρῶν, τῆς χάριτος ἔξιοῦντο καὶ γι τῶ ἐνιαυτῶ ὑπὲρ χιλιαδας δῶδεκα, πλὴν γυναικῶν

est tenete. » Gelasius papa dist. 15, *Sancta Roma Ecclesia.*

καὶ παιδίων, τῶν βαπτισθέντων ὁ ἀριθμὸς ἐλογίζετο. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ ποίμνη καθημέραν ὡς εἰπεῖν ἐπεδίδου· τὰ δὲ τῶν εἰδώλων ὑπέρρει κατ' ὀλίγον καὶ ἠφανίζετο. Καὶ δὴ τὴν σύγκλητον προσκαλεσάμενος κατὰ τὴν βασιλικὴν λεγομένην Οὐλλίαν, ἐθέσπιζεν εἰλικρινεῖ διανοίᾳ, θεοὺς τοῦ λοιποῦ μῆτε λέγεσθαι, μῆτε πιστεῦσθαι· μηδὲ γὰρ εἶναι ἀνθρώπων θεοὺς· ἀνθρώπους δὲ μᾶλλον θεοὺς ἐκείνων εἶναι· κάκεινον δ' ἐναργῆς ὑπόδειγμα ἔχοντας, προσκυνεῖν καὶ σέβειν τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν οὐρανοῖς βασιλεύοντα, καὶ τεκμήριον τοῦ μῆτι τῆς παλαιᾶς ἐπισύρεσθαι πλάνης τὸν ἐν τῷ παλατίῳ εἰδεῖν νέων. Ὁ δὲ δῆμος ἔπεκροῦσε τοῖς εἰρημένους τῷ βασιλεῖ· καὶ τετρακίς δέκα, Ὁ τῶν Χριστιανῶν Θεὸς ἀληθινὸς Θεὸς ἐστίν, ἐπέδων. Ἐπὶ τούτοις ἐκύρου ἐκούσιον εἶναι καὶ μὴ καταγκασμένον τὸ βάπτισμα· καὶ μὴ ἀνθρωπίνῳ φόβῳ τῇ λατρείᾳ προσεῖναι· ἀλλὰ σώφρονι λογισμῷ τῷ θεῷ καταλόγῳ συζέγνησθαι τὸν αἰρούμενον. Χαρὰ οὖν ἀρρήτος εἰσέρρει τὰ πλήθη, τοιοῦτου νόμου διαφοιτήσαντος, μηδὲν ἄκοντα ἐπ' ἐτέρῳ ἤκειν θρησκείαν. Ἐκασμοῦντο μὲν οὖν σὺν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ τῶν ἁγίων μνημεῖα· καὶ τὰ θυμῆρη ἐθραβεύοντο τοῖς ἐν ἐξορίᾳ· καὶ πᾶς τις Χριστὸν ὁμολογῶν φίλος τῷ κρατοῦντι ἀνεκηρύττετο.

gionem pertraheretur. Cum ecclesiis ipsis monumenta sanctorum exornabantur, grataque et accepta in exsilium actis præmia constituebantur : et quicumque Christum profiteretur, is amicus imperatoris esse promulgabatur.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'.

Ἀντιρρήσεις πρὸς τοὺς λέγοντας ὕστερον ἐν Νικομηδείᾳ βεβαπτισθαι τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον ὑπὸ Ἀρειανῶν· ἐλίσσθαι δὲ καὶ τὰ Χριστιανῶν διὰ τὸν νόμον τοῦ υἱοῦ Κρίσπου.

Οτι γε μὴν ἐπὶ Ῥώμῃς ὑπὸ Σιλβέστρῳ τῷ θεῷ ὁ ἱερός Κωνσταντῖνος βαπτίζεται μετὰ τὴν Μαξεντίου κατάλυτον τῷ σταυρικῷ σημείῳ ἀνακράτος νενοικημένον, δέικνυσι καὶ ὁ βαπτιστὴρ ἐπὶ Ῥώμῃν ἐς δεῦρο παραμένον τοῦ χρόνου, εἰς μαρτυρίαν ἀκριβέστατον· ὡς ἀνδρῶν πρεσβυτέρων ἐστίν ἀκούειν περὶ πολλῶν ποιουμένων ἀληθείαν. Μηδὲν δὲ διὰ θαύματος ἴστω, εἰ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοιαύτης κηρύξεως ὁ πανεύφημος χάριτος, ὡς φωνῆς μὲν πᾶσι ἐν μετίζῃ γενέσθαι, καὶ τὸν τίμιον τοῦ σταυροῦ τύπον ἐν οὐρανῷ κατεῖναι, τῶν τε θεῶν καὶ ἱερῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τοὺς σεπτῶν χαρακτήρας θεάσασθαι· καὶ γὰρ ἀνωθεν τὸν τρόπον Χριστιανὸς ἦν, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τὸ ὄνομα ἐνεγράφη. Καὶ τὰ σημεῖα οὐ τοῖς ἀπίστοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πιστεύουσι διαδείκνυται. Οἱ γε μὴν κατὰ τὴν Ἔω τὰ Ἀρειῶν πάλαι φρονήσαντες ἐν Νικομηδείᾳ τοῦτου ἱστορήσαν ὑπὸ Εὐσεβίου τοῦ Νικομηδείας πρὸς θάνατον γεγονότα τὸ βάπτισμα δεῖξασθαι. Ἀνεβάλλετο γὰρ, φησί, τὸ βάπτισμα ἐν τῷ Ἰορδάνῳ ποταμῷ διαπραξέσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτόθεν ἔχει τὸν ἄλογον· τὸ γὰρ ἀκριβὲς ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ Σιλβέστρου αὐτὸν βαπτισθῆναι ἢ Ἐκκλησίαις κηρύττει. Καὶ πᾶσι

(1) « De ejus baptismo uti variant auctores, sic constanti fide, quæ de imperii donatione cir-

cim millia, qui baptizati sunt, virorum, extra mulieres et pueros, in rationem regenerationis sunt relata. Et grex quidem Christi quotidie propemodum incrementa sua capiebat : simulacrorum autem cultus paulatim diffluit ac disparuit. Porro senatu in basilicam quæ Ulpia dicitur convocato, sincera mente sanxit, ne de cætero dii esse vel dicerentur, vel crederentur : non deos hominum esse, sed potius homines deos illorum esse dicitans : et cum se ipsum ea in re apertum manifestumque haberent exemplum, ut Dominum nostrum Jesum Christum ut Deum verum certumque in cælis regnantem adorarent et colerent. Et ne quis aliquid veteris erroris apud se hæere suspicari posset, sinceritatis suæ indioium templum in Palatio suum ostendit. Populus porro hujusmodi imperatoris diotis applaudens, quadragiesies Christianorum Deum verum Deum esse exclamavit. Constituit præterea, voluntarium et non coactum baptismum esse : neque metu humano ad Christianorum cultum quemquam accederet, verum volentem, casto maturoque consilio, sacro illorum numero aggregari debere. Itaque incredibilis in populo fuit lætitia, lege ea publicata ; quod nemo contra animi sui sententiam ad aliam religionem pertraheretur. Cum ecclesiis ipsis monumenta sanctorum exornabantur, grataque et accepta in exsilium actis præmia constituebantur : et quicumque Christum profiteretur, is amicus imperatoris esse promulgabatur.

CAPUT XXXV.

Refutatio eorum qui dixerunt, postea Constantinum Nicomediam ab Arianis esse baptizatum, et quod propter filii Crispi eadem Christianismum assumpsit.

Quod autem Romæ a Sylvestro sacratus et divus Constantinus baptizatus sit, post Maxentii oppressionem, qui fortissime sub signo crucis est devictus, satis ostendit baptisrium, quod ad hoc usque tempus ejus rei gratia in testimonium certissimum Romæ asservatur : sicuti hoc de viris natu grandioribus, qui veritatem maximi faciunt, auditur. Nemini vero mirum videri debet, quod ante baptismum laudatissimus princeps tanta gratia dignus judicatus sit, ut divinam vocem ad se delatam audiret, ut venerandam crucis formam in cælo videret, utque honorandas divorum et sacrorum apostolorum Petri et Pauli imagines spectaret. Dudum enim antea moribus Christianus fuerat, et nomen ejus in cælis scriptum erat. Et non infidelibus tantum, sed et credentibus signa exhibentur. Qui 493 in Oriente olim Arianæ sectæ fuere, Constantinum Nicomediam ab Eusebio ejus urbis episcopo jam moriturum baptismum suscepisse, prodiderunt (1) : propterea eum sacrum lavacrum distulisse dicentes, quod id in Jordane fluvio perficere voluerit. Id vero ex eo facile refellitur, quod Ecclesia a Sylvestro eum Romæ baptizatum esse cumferuntur, uti minus similia veri, non probant. » Egnat.

certo prædicat. Quapropter testatum omnibus esse volo, ut hoc sic etiam ipsi tuto et opinentur et credant. Ariani enim male sentientes, animo et consilio diabolico hoc cofinxerunt, non Romæ baptizatum eum esse asserentes, aut fortasse eadem cum illis sensisse astruentes, perinde atque ab ipsis propterea baptismi gratiam susceperit : quod absurditatis et mendacii plenum est. Quod si enim nondum sacri lavacri particeps fuit, consequitur eum neque in Nicæna synodo cum Patribus congressum esse, et cum eis divina mysteria non participasse. Quomodo vero aliter benedictione eorum dignus reputatus esset, et communis mensæ particeps fuisset ? sicuti historia tradit. Verum Ariani quidem hæc sic ludant, nos vero ad historiam revertamur. Neque sane ignoro, quæ etiam gentiles per sycophantiam et calumniam crimina Constantino impingant. Dicunt enim illi, Constantinum, quod quosdam sibi propinquitate et sanguine junctos interemisset, et Crispum filium suum manu sua occidisset, quem Fausta noverca, quasi illam de incesto stupro compellasset, apud patrem detulerit, pœnitentia ductum, cum Sopatro philosopho, qui tum Plotini scholæ præerat, de lustralibus purgationibus contulisse ; illumque respondisse, neminem prorsus tantarum iniquationum reliquisse expiationem. Cumque ea de causa in maxima esset sollicitudine et anxietate, in Christianorum episcopos eum incidisse, qui illi polliciti sint, per baptismum se non eam tantum, sed multo etiam grandiora piacula purgare posse. Itaque quod voli sui compos factus esset, vehementer eum lætatum, Christianorumque sacra admiratum esse : datoque Christo nomine, subditis suis eam necessitatem imposuisse, ut gentilium religionem abjurarent. Verum hæc manifesta sunt figmenta, quibus Christianorum fidem et pietatem ~~voluit~~ per comœdiam traducere studuerunt. 494 Crispus (1) enim vicesimo imperii ejus anno decessit, propter quem illi expiatione eum opus habuisse dicunt. Is quoque multas pro Christianis superstes adhuc cum patre leges tulit, ut qui secundum in imperio locum haberet, et Cæsar esset : sicuti hoc hodie quoque tempora legibus ipsis subjecta satis indicant. Ubi vero Sopater in Constantini colloquium venit, qui soli ei oræ quæ ad Oceanum et ad Rhenum est, impetrabat ? Cum autem adversus Maxentium bellum gereret, et in Italia ageret, rebus Romanorum tum dissidentibus, non facile erat se Gallis et Britannis immiscere, apud quos constat Constantinum Christianorum religionem suscepisse, prius etiam quam contra Maxentium pugnaverit, et Romam atque in ipsam Italiam venerit : id quod etiam et tempora et leges quas pro nobis sanxit, certo testificantur.

(1) « Crispus Constantini filius, et Licinius junior Constantini ex Constantia sorore nepos, Licinii senioris filius, plurimique nobiles et præclari viri, 20 Constantini imperii anno, Faustæ Constan-

διαμαρτύρομαι τοῦτ' ἀσφαλὲς καὶ οἰσθαι καὶ πιστεύειν. Οἱ γὰρ ἐξ Ἀρειῶν κακῶς διακείμενοι, ταυῦτα ἐκ κακοδαίμονος διανοίας ἀνέπλασαν, ἀβήπτιστον αὐτὸν ἀποφαίνοντες, ἢ ἴσως τὰ ἴσα φρονεῖν ἐκείνους αὐτὸν μνηστευόμενοι, ὡς ἐξ ἐκείνων τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος εἰληφότα. Ὅπερ ἀτοπίας καὶ ψεύδους ἀνάμεστον. Εἰ γὰρ οὕτω τοῦ θείου μετέσχε λούτρον, συνάγεται μὴδ' ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ συνέρχεσθαι τοῖς Πατράσι, καὶ τῶν θείων μυστηρίων αὐτοῖς κοινωνεῖν. Πῶς δὲ εὐλογίας ἐκείνους κατηξιοῦτο καὶ κοινῆς μετέσχε τραπέζης, ὡς ἡ ἱστορία παρέδωκε ; Ἄλλ' Ἀρειανοὶ μὲν ταῦτα παιζέτωσαν ἡμεῖς δὲ τῆς ἱστορίας ἐχώμεθα. Οὐκ ἄγνοῶ γε μὴν καὶ ἃ συκοφαντοῦσι τὸν Κωνσταντῖνον Ἕλληνας. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοί φασιν, ὡς τὸν Κωνσταντῖνον, τινὰς τῷ γένει προσήκοντα ἀνελόντα, Κρίστω τε τῷ νιῷ αὐτοχείρα τὸν φόνον διαπεπραγμένον, Φαύστῃ τῆς μητρικῆς διαβεβληκυίας, ὡς εἶη αὐτὴν πρὸς ἀτόπους ὁμιλίαις ὑπερθερίζων, μετὰ μὲν εἶναι καὶ Σωπάτρω φιλοσόφῳ τηνικαῦτα τῆς Πλωτίνου διατριβῆς προστάτῃ περὶ καθαρῶν κοινωνήσασθαι. Τὸν δ' ἀνεπιθεῖν, μηδένα τῶν τοσούτων μολυσμάτων καταλείπεσθαι καθαρῶν. Ἐν ἀδημονίᾳ δὲ πολλῇ γεγενοῦσα, Χριστιανῶν ἐπισκόποις περιτυχεῖν, οἱ καὶ ὑπισχυόντο βαπτίσματι οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ χίρωνα δυνατόν εἶναι διακαθαίρειν καὶ τοῖς κατὰ σκοπὸν ἐντυχόντα, μέγα τε ἠσθῆναι, θαυμάσαι τε τὰ ἐκείνων, καὶ Χριστιανὸν γενέσθαι βίαν τε τοῖς ἀρχομένοις ἐπάγοντα, τὸν Ἕλλητισμὸν ἐξομῶσασθαι. Καὶ ταῦτα δὲ προφανῆ πλάσματα, οἷς τὴν Χριστιανῶν πολιτείαν διακομμηθεῖν ἐστι σπουδῆ. Κρίστος μὲν γὰρ τῷ κ' εἴτει τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας τὸν βίον ἀπέλιπε δι' ὃν, ὡς φασί, τῆς καθάρσεως εἶδει ἐκείνω ὅς δὲ Κρίσπος πολλοὺς ὑπὲρ Χριστιανῶν νόμους, ἐπὶ περιών, σὺν τῷ πατρὶ εἶθετο, αἵτε δὲ τὰ δευτέρα τῆς ἀρχῆς ἔχων, Καῖσαρ ὢν ὡς εἰσέτι νῦν οἱ τοῖς νόμοις ὑποτασσόμενοι χρόνοι μνηύουσι. Πού δὲ καὶ Σωπάτρος εἰς ὁμιλίαις ἦκε τῷ Κωνσταντῖνῳ, μόνῃς τῆς πρὸς Ἀλεξανδρῶ καὶ τῆ Ῥῶμῃ μοίρας ἡγουμένη ; Τῆ γὰρ πρὸς Μαξέντιον διαφορᾷ ἐπὶ τῆς Ἰταλίας διάγων, τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων στασιαζόντων, οὐ πρόχειρον ἦν Γαλάταις συμμειγνύσθαι καὶ Βρεταννοῖς, παρ' οἷς ὡμολόγηται Κωνσταντῖνον τῆς Χριστιανῶν θρησκείας μετασχεῖν ; καὶ πρὶν ἢ στρατεῦσαι, ἐπὶ Μαξέντιον καὶ ἐπὶ Ῥώμην καὶ Ἰταλίαν εἰσελθεῖν καὶ τούτου πάλιν οἱ χρόνοι καὶ οἱ νόμοι ἀσφαλὲς μαρτυροῦσιν, οὗς ὑπὲρ ἡμῶν εἶθετο. Εἰ δὲ καὶ ῥᾶστον ἐντυχεῖν τῷ Σωπάτρῳ δοίμεν, ἢ δι' ἐπιστολῆς πυθέσθαι, οὕτω πάλιν πεισθῶν εἶναι φαίνεται τὸν τοσούτου φιλόσοφον ἀγνοεῖν, ὡς ὁ Ἡρακλῆς μετὰ τὴν τεκνοκτονίαν τοῖς μυστηρίοις τῆς Δημήτρος ἐν Ἀθήναις ἐκαθάρθη καὶ μετὰ τὸν φόνον Ἰρίτου, ὃν ἐταῖρον ὄντα καὶ ξένον ἔσειλεν. Ἀπόχρη μὲν οὖν καὶ ταῦτα ὡς καὶ καθαρμούς Ἕλληνας τῶν ἀτόπων πλημμελημάτων καθυπισχυόντο.

tini conjugis dolo interfecti sunt. » Pomp. Oros. « Constantinus imperii sui 22 anno Faustam interfecit in balneis ardentibus conjectam. » Eur.

καὶ κατήγοροι Σωπάτρου μᾶλλον καθίστανται, τοιαῦτα διαπραττόμενοι· οὐ γὰρ πῶς προχθείην τὸν ἐπί σοφίᾳ περιβλεπτον Σωπάτρων ταῦτα ἔγνοσκέναι. Ταῦτα μὲν οὕτως.

Iphiti amici et hospitis cædem, Athenis mysteriis Cereris expiatus atque purgatus sit. Satis porro fuerit ostendisse, gentiles etiam ipsos fœdorum flagitiorum lustrales expiationes promittere solitos : eosque qui ista confinxere, Sopatri magis accusatores esse. Non enim persuaderi possum, tam clarum in sapientia virum talia ignorasse. De his satis.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Περὶ τῆς ἁγίας Ἑλένης ὡς εἰς Ῥώμην ἦκε· καὶ περὶ τοῦ διαλόγου τῶν Ἑβραίων μετὰ τοῦ ἁγίου Σιλδέστρου.

Τῆς δὲ τοῦ βασιλέως μητρὸς Ἑλένης κατὰ τὴν Βιθυνῶν ἐπαρχίαν διατριβούσας, Ἑβραῖοι τὸ τῆς μεταβολῆς ἄθροον τοῦ βασιλέως ὑπολογισάμενοι, ἀναπέθουσι τὴν μητέρα γράφειν καὶ παργγυῶν τῷ υἱῷ, καλὸν μὲν πράξει τῆς εἰδωλικῆς ἀποστάσεως θρησκείας· οὐ καλὸν μὲντοι ποιῆσαι τῆ νεοπαγεῖ τοῦ Ναζωραίου θρησκείᾳ περιελθεῖν. Καὶ ἡ μὲν ἰποῖσι τὰ εἰσηγούμενα· Κωνσταντῖνος δὲ τὰ τῆς μητρὸς διχομυνοῦν γράμματα, τὸ εἰκόσ ὑπετίθει· καὶ τῶν Ἰουδαίων τινὰς μετεπέλεστο, ὥστε τοῖς Χριστιανῶν πρεσβυτέροις εἰς λόγους ἔλθειν· καὶ ὅ τῶν μερῶν τὰ κρείττω ἐκλογισθεῖν, τούτῳ ἐξ ἀναγκαίου ἐπίπεσθαι. Καὶ δὴ τὸ τέταρτον ἡγουμένου Κωνσταντῖνου, σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Ῥώμην πόλει ἔθροίστο, ἐν ἧ Ῥωμαίων μὲν ἐπίσκοποι δ' μὲν πρὸς τοῖς εἰκοσιν ἦσαν, Ἰουδαίων δὲ ἱερεῖς πρὸς τοῖς εἰκοσιν ἑκατὸν ὡν ἑξαρχοὶ δώδεκα ἦσαν. Σιλδέστρος δὲ τῆς συνόδου καὶ τοῦ διαλόγου ἠγεῖτο. Παρῆν δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισ Ἑλένη, ἑκατέρων μετὰ συνέσεως ἀκροώμενοι. Ἐπεὶ δ' ὁ ἱερώτατος Σιλδέστρος δυνάμει λόγων πολλῶ τῷ μέτρῳ παροήνεγκεν, ὡς ἀχανεῖς τοὺς ἐγγερίτους ἐκείνων δεικνύσθαι, ἀγγουμένους τῇ πειθανάγκῃ τῶν ἀποκρίσεων· τέλος ἐπεὶ καὶ τὸν παρὰ τοῦ φαρμάκου πεφρονεμένον ταύρον Χριστοῦ τῇ κλήσει ἐπίστα, πάντες προσιώντες, τοῖς ποσὶν ἐκείνου κατέπιπτον· καὶ τὸ σφέτερον διαπύοντες σέβας, τὰ ἴσα Σιλδέστρῳ καὶ αὐτοὶ προσηύθησαν ἡναγχαζόντο· καὶ εἰλεῖν προσηγμένοι, μᾶλλον ἐάλωσαν. Τοῦτο γενομένον, καὶ τὴν μακαρίαν Ἑλένην ἐπειθε, κρείττονά τινα περὶ τῷ υἱῷ δεῖσθαι. Ὅθεν καὶ τὸ πάτριον καὶ αὐτῇ σέβας ἀποθεμένη, Σιλδέστρῳ προσέπιπτε· καὶ ἐτέλειτο τὰ μυστικά· καὶ μήτηρ εἶναι τοῦ τοσοῦτου τῆν ἀρετὴν ἀορίστα ἴφαιεν, ἐπίσης ἐκείνῳ καὶ τὸν ζῆλον καὶ τὴν πρὸς Χριστὸν πίστιν διακειμένην.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ΄.

Περὶ τῆς μάχης Κωνσταντῖνου καὶ Μαξιμίνου· διήγησις περὶ τῶν τῶν σημείων ἐπιφερομένων τὸ σταυρικόν.

Ταῦτ' οὐκ ἦν, ὡς εἰρηταί, ἀνεκτῶς ἔχειν μανθάνοντα Μαξιμίνου τὸν ἐπ' Ἀνατολῆς τύραννον. Ὅθεν καὶ πόλεμον ἀσπουδὸν ἀνεκίει· καὶ ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν συνεκίκα· καὶ στρατόπεδα ἔθροίζε, καὶ μυρί-

(1) Pactis violatis quæ cum Licinio inierat. Euseb.

PATROL. GR. CXLV.

CAPUT XXXVI.

De sancta Helena, ut ea Romam venerit, et de colloquio Judæorum cum sancto Sylvestro.

Imperatoris mater Helena in provincia tum Bithynia agebat. Ibi Judæi imperatoris mutationem secum ipsi reputantes, matri ejus suadent, ut ad filium scribat eumque admoneat : recte quidem fecisse, quod ab idolorum cultu discesserit, non recte autem, quod Nazaræi nuper exortam religionem sit complexus. Quod illa ita fecit. 495 Constantinus vero acceptis a matre litteris, ei id quod decebat rescripsit : et ex Judæis quosdam Romam evocavit, ut cum presbyteris Christianorum sermones per colloquium conferrent, et quæ pars meliora afferre reputaretur, ut ea necessario pars alteram sequeretur. Et jam quartum, curante ac præeunte Constantino, conventus in Romana urbe coëbatur, in quo Romanorum quidem episcoporum viginti quatuor erant : Judæorum vero sacerdotes centum et viginti, in quibus duodecim reliquis præibant. In conventu et colloquio eo Sylvester princeps erat. Aderat in eo et imperator ipse, et mater ejus Helena, attente et diligenter utrosque audientes. Cum autem sacratissimus Sylvester eloquentiæ vi multis modis illos ita superaret, ut eum magna cum admiratione delecti illi Judæi hianti oræ stupentes audirent, efficaci responsionum ejus persuasione consternati : cumque postremo taurum ille veneno enecatūm, invocato Christi nomine, restitueret, omnes ad pedes ejus sunt provoluti, cultuque suo projecto, idem de religione cum Sylvestro senserunt : ita ut qui eo animo venerant ut alios caperent, ipsimet sint capti. Hoc factum etiam beatæ Helenæ, ut de filio melius jam sentiret, persuasit. Quin et ipsa patriæ religionis cultu relicto, ad Sylvestri procidit pedes : ab eoque sacra fidei nostræ mysteria edocta, vera tandem tot tantisque virtutibus præditi filii mater esse apparuit, eodem cum illo ardore et fide in Christum concepto.

CAPUT XXXVII.

De conflictu Constantini et Maximini. et de eis qui signum crucis in exercitu tulerunt vexilliferis.

Hæc cum cognovisset Maximinus, Orientis tyrannus, non potuit non impatienter ferre. Quamobrem bellum irreconciliabili odio maximum movit (1), brevique res omnes miscuit et turbavit.

exercitum collegit, ingentes innumeræ multitudinis copias contraxit, et ad pugnam se quam maxime potuit instruxit, spe et fiducia dæmonum, nec non armatorum plurima turba seductus. Itaque etiam imperator celeberrimus, una cum Licinio Cæsare, Roma terra marique Orientem versus est profectus, cum exercitu forti et robusto : **496** quo tamen ille non tantum, quantum ipsius crucis armatura, confidebat. Et posteaquam in Bithyniam ad locum, qui Astacus dicitur, ventum est, contra sceleratum hostem signa infesta jam inferentem, maxima cum fiducia acie instructa progreditur. Jusserat autem Constantinus Magnus crucis signum præferri, quod a Romanis antea Labarum dicebatur, signis militaribus aliis longe præstantius, quod id a militibus præferri et adorari lege cautum fuerit. Quam ob causam etiam Constantinum puto celeberrimum Romani imperii vexillum in Christi signum mutasse, ut frequenti ejus spectaculo et cultu subditi in desuetudinem pristinæ superstitionis venirent, eumque solum Deum esse arbitrentur, quem imperator et duces ejus colentes, propugnatore adversus hostes uterentur. Hoc igitur signum præferri, et laborantibus periclitantibusque cohortibus adesse, atque a satellitibus per vices in humeris gestari, ordinesque cum eo circumjussu. Salutifera hæc armatura cum sic Constantini aciem præiret, Maximinus suis præcepit, ut quicumque collimare certoque jaculari possent, in signum id tela conjicerent, atque in ipsum confertim cum impetu ferrentur. Quapropter is quid ferebat (dicitur autem Græcæ superstitionis fuisse), metu percussus, alii portandum tradere festinavit. Atque ibi alter quidam patre martyre prognatus, alacriter admodum prosiluit, thoracem et galeam longe a se abjecit, solaque tunica tectus signum crucis arripuit. Porro ille qui sibi a telorum ictibus cæverat, lethali vulnere accepto concidit. Qui vero sacrum crucis signum ferebat, quamvis densæ nivis instar tela in eum conjicerentur, a nullo tamen est vulneratus. Nam præter opinionem omnem divina quadam virtute tela ab hostibus emissa, hastæ signi illisa atque impacta, ab eo qui id ferebat in medio armorum discrimine versante avolabant. Dicitur præterea, atque a Dei amantibus viris creditur, nec alio unquam tempore qui signum id tulerit, in sinistrum aliquem decidisse casum, aut vulneratum captumve esse. **497** Sed enim prælio commisso, tyrannus, qui detestandis magorum imposturis fretus fuerat, interiore quoque tunica abjecta, militarique habitu sumpto, cum paucis admodum qui ei bene volebant evadens, quam celerrime quo eum pedes ferebant profugit, et vicum alium alio mutans, vix se ex hostibus manibus subduxit : reipsa verum esse ostendens divinum illud oraculum, quod dicit : *Non salvatur rex per nullas copias suas, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ* ¹ : et

¹ Psal. xxxii, 16.

A *ανδρα συνεκρότει στίφη· και εις μάχην κντρίπιστο, δαιμόνων ἐπισει και ὀπλιτῶν μυριάσειν ἠπατημένους. Διὰ τοι ταῦτα και ὁ πανεύφημος βασιλεὺς τῆς Ῥώμης ἀπάρας, συνείπετο δὲ οἱ αὐτῷ και Λικίνιος Καίσαρ σὺν οὐκ ἄγωνεῖ τῷ στρατῷ και διὰ γῆς και θαλάσσης, κατὰ τῆς ἐω ἐφέρετο, οὐ μάλλον τοῦτοις ἢ τοῦ σταυροῦ πανοπλία τὸ θαρρῆειν ἔχων. Ἐπει δὲ και εις βιθυνίαν ἦκε, περί που τόν, ὃς Ἄστακος καλεῖται χώρος, συμβάλλει πρὸς μάχην τῷ παλαμναίῳ ἐχθρῷ, ἐξ ἐναντίας ἤκουτι, μεθ' ὅσης ἂν τις εἶποι θρασυτήτος. Ὁ δὲ μέγας Κωνσταντίνος τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον προηγείσθαι προσέταττεν· ὁ παρὰ Ῥωμαίοις πρότερον Λάβωρον ὠνομάζετο. Και τῶν ἄλλων σημεῖων πολεμικώτερον ἦν· ὅτιωρ ἐκεῖνο καθηγείσθαι και προσκυνείσθαι τοῖς στρατιωταῖς νεόμιστο. Και διὰ τοῦτο, ὡς γε οἶομαι, και Κωνσταντίνον τὸ παρὰ Ῥωμαίοις ἐπισημώτατον σύμβολον τῆς ἀρχῆς εις Χριστοῦ σημεῖον μεταβαλεῖν· ὡς ἂν τῇ συνήθει θεᾶ και θεραπείᾳ πόρρω τοῦ συνήθους τοῦ ἀρχομένου ἐλθεῖν. Τοῦτον δὲ μόνον ἠγείσθαι Θεόν, ὃν δῆτα και βασιλεὺς και ἡγεμόνες τιμῶντες, ἀμυντηρίῳ χρώνται κατὰ τῶν πολεμίων. Τοῦτο γοῦν προηγείσθαι ἐπέταττε, και ταῖς καμνούσαις φάλαγγεῖ παροῖναι ἐκέλευε· και γε δορυφόρους ἀμοιβαδῶν ἐπὶ τῶν ὤμων ταῦτα φέρειν ἐπέταξε, και τὰς τάξεις περιείναι. Τοῦ τοίνυν σωτηρίου ὄπλου προσηγομένου, πάντα τοὺς εὐστοχον ἀφιέτας, κατ' ἐκεῖνου πίμπειν τὰ βέλη Μαξιμίνους ἐκέλευε, και κατ' αὐτοῦ ἐπιέναι ἄθρον· εις θεός τοίνυν περιελθόντα τὸν τοῦτο φέροντα, ἦν δ' ὡς λόγος τὰ Ἑλλήνων φρονῶν, ἐτέρῳ παραδοῦναι ἰσπούδαζεν. Ἄλλος δὲ τις μάρτυρα σχῶν πατέρα, προθυμώτατα προσηδῆσας, τὸν τε θῶρακα και τὸ κράνος ὡς πόρρωτέρω βάλων, ἐνὶ και μόνῳ χιτωνίῳ σκεπομενος, τὸ σταυρικὸν σημεῖον καθήραψε. Και ὁ μὲν τῶν βελῶν ἔξω γενόμενος, καιρίαν πληγῆς ἔκειτο· ὁ δὲ τὸ σημεῖον ἐπιφέρων τὸ σταυρικόν, καιπερ κατὰ νηφάδας αὐτῷ τῶν βελῶν ἐπιχεομένων, ἀτρωτος ἔν. Παρὰ δόξαν γὰρ πως ὑπὸ θείας δυνάμεως τὰ τῶν πολεμίων ἐπαφιέμενα βέλη τῷ ξύλῳ τοῦ σημεῖου προσπήγνυσθαι· ἀφιέσθαι γε μὴν παντάκω του φέροντος, και ταῦτα μέσῳ τῷ κινδύνῳ ἐνελημαίνου. Λέγεται μέντοι και ἀκοις φιλοθέων πιστεύεται, μηδὲ ἄλλοτε ποτε τὸν τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιφερόμενον σκαιᾶ τινι περιπεσιῖν συμφορᾶ, ἀλλ' οὐδὲ τραυματικῆν ἢ αἰχμάλωτον ἀπαχθῆναι ποτε. Τῆς γοῦν συμβολῆς γενομένης, ὁ ταῖς μισαριῖς γοητείαις ἐπερειδόμενος τύραννος, και τὴν ἰσχάτην ἰσθῆτα ἀποβαλὼν, και στρατιωτικὸν περιθίμενος σχῆμα, μετ' ὀλίγων πάνυ τὸ εὖνον φυλακτότων αὐτῷ διαδρᾶς οἱ ποδῶν εἶχεν ἔφυγε. Κώμην δ' ἐκ κώμης ἀμείβων, μόλις τὰς τῶν πολεμίων χεῖρας διεξιεισιν· ἐργῶ δειξας ἐπαληθεύοντα τὸν θεῖον χρησμόν· Οὐ σώζεται βασιλεὺς διὰ πολλῆν δύναμιν, φάσκοντα· και γίγας οὐ σωθήσεται ἐν πληθει ἰσχύος αὐτοῦ· και ὅσα ἐξῆς τοῦ Ψαλμῷ. Αἰσχωῶς δ' οὕτως ἐπὶ τὸν οἰκίον χώρον ἔλθων, τῶν*

θυμὸν ὄλον ἐνσκήπτει κατὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων καὶ Ἀ προφητῶν ὧν ταῖς μαγγανείαις ἀναῤῥιπισθεῖς, τὸν τοσοῦτον ἤρατο πόλεμον. Καὶ τοὺς μάλιστα διαδοδομένους ἐν τούτοις ἀθροίσας, οἷα γόπτας καὶ ἀπατεώνας κατέσφαττε. Τῷ δὲ τῶν Χριστιανῶν ἐφόρῳ Θεῷ νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐχ ὄλον τοῖς πρότερον, ἀλλ' ἐντελῆ ἐψηφίζετο. Ὀλίγου δὲ χρόνου διαῤῥυέτος, ἀπροθέσμως οὕτως αἰσχίστῳ μὲρῳ τὸν βίον κατέστειρεν. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν νόμον, ὡς εἶχεν ἐγγράφῳ τῆ συγγραφή.

ΚΕΦΑΛΑ. ΑΗ'.

Περὶ ὧν διαδράς τὸν κίνδυνον Μαξιμίνοσ καλῶς ἔγραφε.

Ἀυτοκράτωρ Καῖσαρ Γάιος Οὐαλλέριος Μαξιμίνοσ, Γερμανικός, Σαρματικός, εὐτυχής, εὐσεβής, Β ἀνίκητος, σεβαστός. Κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς διηρκεῖς τῶν ἐπαρχιωτῶν τῶν ἡμετέρων τοῦ χρησίμου προνοεῖσθαι· καὶ ταῦτα αὐτοῖς βούλεσθαι παρῆχεν, οἷς τὰ λυσιτελῆ πάντων μάλιστα κατορθοῦται, καὶ ὅσα τῆς λυσιτελείας καὶ χρησιμότητος ἔσται τῆς κοινῆς αὐτῶν· καὶ ὅποια πρὸς τὴν δημοσίαν λυσιτελίαν ἀρμόζει, καὶ ταῖς ἐκείνων διανοίαις προσφιλῆ τυγχάνει, οὐδὲν ἄγνοεῖν, ἀλλ' ἕκαστον ἀνατρέχειν ἐπ' αὐτὸ τὸ γινόμενον, γινώσκων τε ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἶχεν ἐν ἑαυτῷ, δῆλον εἶναι πιστεύομεν. Ὅποτε τοίνυν πρὸ τούτου δῆλον γέγονε τῆ γνώσεϊ τῆ ἡμετέρα ἐκ ταύτης τῆς προφάσεως, ἐξ ἧς κεκλειυμένον ἦν, ὑπὸ τῶν θεοτάτων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων τὰς συνόδους τῶν Χριστιανῶν ἐξηρῆσθαι, πολλοὺς σεισμούς καὶ ἀποστερήσεις ὑπὸ τῶν βενεφικαλιῶν γεγενησθαι· καὶ εἰς τοῦπιόν ὧδε τοῦτο προχωρεῖν κατὰ τῶν ἐπαρχιωτῶν ἡμετέρων, ὧν μάλιστα πρόνοιαν τὴν προσήκουσαν σπουδάζομεν, τῶν οὐσιῶν τῶν ἰδίων αὐτῶν κατατριβομένων, δοθέντων γραμμῶν πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐκείνης ἐπαρχίας τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ ἐνομοθετήσαμεν· ἐν' εἰ τις βούλοιο τῷ τοιούτῳ εἶναι, ἢ τῆ τοιαύτη φυλακῆ τῆς αὐτῆς θρησκείας ἐπεσθαι, τοῦτον ἀνεμποδίστως εἶχεσθαι τῆς προθέσεως τῆς ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὸ μηδενὸς ἐμποδίζεσθαι μηδὲ κωλύεσθαι, καὶ εἶναι αὐτοῖς εὐχερῆσαν, ἀνε τινὸς φόβου καὶ ὑποψίας τοῦθ' ὅπερ ἐκείστω ἀρίσκει ποιεῖν. Πλὴν οὐδὲ νῦν λανθάνειν ἡμᾶς ἠδυνήθη, ὅτι τινὲς τῶν δικαστῶν παρενέβουμοντο τὰς ἡμετέρας κειύσεις· D καὶ διαστάζων τοὺς ἡμετέρους ἀνθρώπους περὶ τὰ προστάγματα τὰ ἡμέτερα παρισκῆυσαν· καὶ οκνηρότερον προσιέναι ταύταις ταῖς θρησκείαις, αἷς ἦν ἀρεστόν αὐτοῖς ἐποίησαν. Ἴνα τοίνυν εἰς τὸ εἶξῃς πᾶσα ὑποψία τοῦ φόβου καὶ ἀμφιβολία περιαιρεθῆ, τοῦτο τὸ δεικτάγμα προεβῆναι ἐνομοθετήσαμεν· ἵνα πᾶσι δῆλον γένηται, εἶξείναι τοῦτοις, οἷτινες ταύτην τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν θρησκείαν μετεῖναι βούλονται, ἐκ ταύτης τῆς δωρεᾶς τῆς ἡμετέρας, καθὼς ἕκαστος βούλεται, ἢ ἡδὲ αὐτῷ ἴσθιν, οὕτω προσιέναι τῆ θρησκείᾳ ταύτῃ, ἢ ἐξ ἔθους θρη-

quæ in Psalmo sequuntur. Postquam vero ex turpi fuga in ditionem suam pervenit, iram furoremque omnem in sacerdotes et vates suos emisit, quorum magicis incantationibus et imposturis adductus, tantum susceperat bellum : collectosque ex iis clarissimos quosque, veluti præstigiatores ac seductores jugulavit. Christianorum autem tutelari Deo, non qualem antea, sed perfectam jam integramque pro eis constitutionem proposuit : nec ita longo post tempore, præter fatum fœda morte vitam finiit. Constitutionem eam his adnectandam censui.

CAPUT XXXVIII.

De edictis quæ Maximinus periculo evitato recte proposuit.

« Imperator Cæsar Cajus Valerius (1) Maximinus, Germanicus, Sarmaticus, Felix, Pius, Invictus, Augustus. Omnibus nos modis continuæ provinciarum nostrorum commoditati providere, eaque eis præstare velle, quæ omnium maxime fructuosa sint, et quæ ad usum utilitatemque omnium communem faciant, rei que publicæ convenient, atque animis omnium chara grataque accidant, neminem ignorare, sed unumquemque hominum, ad rem ipsam recurrentem, nosse persuasunque habere credimus. Quandoquidem autem manifestum antea vobis est, propterea quod a divis parentibus nostris Diocletiano et Maximiano præceptum fuerat, conventus Christianorum tollendos esse, permultos ab officialibus excussos spoliatosque esse bonis suis: 498 id quod in futurum quoque sic contra subditos nostros, quorum nos, quod ita facultates eorum et possessiones diriperentur, curam maxime genere decuit, procedere debuerat : datis proximo anno ad cujusque provinciæ præfectos litteris constituimus, si quis consuetudini tali aut observationi cultus ejusmodi adherere vellet, ut is nullo interposito impedimento propositum suum teneret, neque a quopiam, quominus facile absque timore et superstitione omni, quod cuique placuisset faceret, prohiberetur. Cæterum ne nunc quidem latere nos potuit, judices quosdam jussiones nostras non recte accepisse : quapropter factum, ut de eis homines nostri dissentire cœperint, lentiusque ad religiones eas quas ipsi probassent, accesserint. Sed enim ut deinceps omnis metus, suspicio et dubitatio præcidatur, constitutionem præsentem proponi volumus, ut omnibus sit notum ac manifestum, quicumque sectam religionemque istam complecti volunt, licere id eis, ut ad numinis cultum hunc quem sibi moribus sequendum sumpserunt, se conferant, ex liberalitate et gratia legis hujus facere. Quin et dominica atque templa sua eis exstruere conceditur. Ut autem major sit liberalitas hæc nostra, illud quoque sancendum esse duximus : Si quæ sunt domus et prædia, quæ antea juris Christianorum fuerint, et parentum nostrorum jussionibus in jus fisci cesserint, aut a civita-

(1) Rufinus habet, *Galerius*, Idem supra Jovius nominatus.

te aliqua tencantur, sive venditio seu donatio aliqua intercesserit, ut ea omnia in antiquum Christianorum jus revertantur, ut in eo quoque pietatem et providentiam nostram omnes animadvertant. » Hæc ille postea scripsit, fortasse etiam ut Constantinum mitiorem sibi redderet. Edictum porro istud propositum est nondum integro exacto anno, ex quo jussiones ejus adversus nos columnis incisæ fuerant. Et quibus antehac apud cum non dico regionem aliquam, sed ne solitudinem quidem incedere permissum fuerat, 499 verum ut impii Deoque prorsus carentes, ex locis omnibus ejecti, omnibusque malis expositi, atque ferro, igni, bestiis et innumeris suppliciorum mortisque generibus objecti, tormenta et cruciatus omnes sustinuerant : ii tandem religionem suam habere et ædes sacras construere jubentur, juribusque suis illis frui permittitur.

χρόθεν εξελανθόμενοι, πᾶσι τε προκείμενοι τοῖς δεινοῖς, καὶ σιδήρῳ καὶ πυρὶ καὶ θηρσὶ καὶ μυριοῖς θανάτοις προβεβλημένοι, καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως ὑπεστάμενοι· οὗτοι δὲ καὶ θρησκείαν ἔχειν, καὶ οἴκους εὖκ ηἰρίου ἐγείρειν κελεύονται, καὶ τῶν προσόντων σφίσι δικαίων ἐπαπολαύειν ὑφίεντο.

CAPUT XXXIX.

De interitu Maximini, qui vindicta divina accidit: et de extrema internecione veritatis inimicorum.

Atque hæc post fugam (1), quasi insigni quopiam beneficio in ea affectus, et aliquid nostra causa, quamvis non ita ut commeruerat, passus, periunde atque id propalam confiteretur, scripsit. Cum autem secundo nobiscum conflictu congredederetur, vitam amisit : sed non ita ut decuerat decertans, neque cum laude et gloria fortiter cadens. Namque acies quidem ejus in loco plano structa constitit. Ipse autem domi se continens, et tela effugiens, veluti quæ manus adversus Deum sustolleret, divino in toto corpore suo affligitur flagello. Confestim siquidem dolore ex anxietate summa correptus, in lecto volvebatur, et inedia tabescebat. Incensio autem intra viscera exorta, habitum et formam omnem corrumpebat : extrinsecus etiam specimen ejus deformabat, ita ut brevi nihil in eo esset reliqui, quam os aridum, simulacro persimile, quod horrorem timoremque spectantibus incuteret, et ut corpus ejus tanquam animæ sepulcrum, aut culcus quidam altius eam in se defossam continens, esse videretur. Et cum medullæ omnes exustæ essent, oculorum orbes loco suo moti exciderunt eumque excæcarunt. Ipse porro doloribus maximis excruciat, Deoque confessus, mortem sibi accelerari oravit : postremoque omnium condignas se pœnas pro flagitiis ac contumeliis, quibus proterve et petulanter Christum esset persecutus, dare testatus, execrandam tandem illam egit animam (2). Verum enimvero hoc quoque ad hunc modum, qui tyrannorum omnium acerbissimus fuerat, e medio sublato, ecclesiæ statim ex ipsis fundamentis excitantur, fidei verbum liberius

σκέυειν εἴλετο. Καὶ τὰ κυριακὰ δὲ τὰ οἰκεία ὅπως κατασκευάζοιεν, συγκεχωρηται. Ἴνα μὲντοι καὶ μαιζῶν γένηται ἢ ἡμετέρα θωρακῶν, καὶ τοῦτο ἐπιδοθεῖσαι καταξιώσαμεν· ἐν' εἰ τινες οἰκίαι καὶ χωρία τοῦ δικαίου τῶν Χριστιανῶν πρὸ τούτου ἐτύγχανον ὄντα· ἐκ δὲ τῆς κελύσεως τῶν γονέων τῶν ἡμετέρων εἰς τὸ δικαίον μετέπεισε τοῦ φίσκου, ἢ ὑπὸ τινος κατελήφθη πόλεως· εἴτε διάπραξις τούτων γένηται, εἴτε εἰς χάρισμα δέδοται τινι, ταῦτα πάντα εἰς τὸ ἀρχαῖον δικαίον τῶν Χριστιανῶν ἀνακληθῆναι ἐκέλευσαμεν· ἵνα καὶ ἐν τούτῳ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας καὶ τῆς προνοίας αἰσθήσιν πάντες λάβωσιν. » Τοιαῦτα ἔγραψεν ὕστερον, ἴσως καὶ τὸν Κωνσταντῖνον ἐκμειλισσόμενος. Ὑστερον δὲ ἔψωκον ἐν στάλαις καθ' ἡμῶν γραφέντων ταῦτα, οὐ πᾶν τελείου ἐνιαυτοῦ ἐξῆκοντος. Καὶ οἱ πρόσθεν παρ' αὐτῶ μῆτοι γε χώρων, ἀλλ' οὐδ' ἔρημον ἰώμενοι κατοικεῖν, ἀλλ' ὡς δυσσεβεῖς καὶ ἄθεοι πανταχοῦ ἐκείνοι ἐγείρειν κελεύονται, καὶ τῶν προσόντων σφίσι δικαίων ἐπαπολαύειν ὑφίεντο.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'.

Περὶ τῆς ἐνδίκου φθορᾶς Μαξιμιανοῦ, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν.

Ταῦτα δ' ὡς διαδράς, καὶ τινος δῆθεν εὐεργεσίας τυχῶν, καὶ παθῶν μὲν οὐχ ἄπειρ' ἐχρῆν δὲ ἡμᾶς, ὡς περ' ἀνομολογησάμενος ἔγραψε· δευτέρως δὲ παρατάξει προσδάλων ἡμῖν, τὸ βιοῦν καταστρέψει· πλὴν οὐχ ὡς χρεῖων διαγωνιζόμενος, καὶ μετὰ δόξης ἀνδρικῶς πίπτων· ἀλλ' ἢ μὲν παρατάξις κατὰ τοῦ πεδίου συνίστατο· αὐτὸς δὲ οἴκοι μόνων καὶ τὰ βέλη διαδιδράσκων, οἷά τις θεῶν χεῖρας ἀνταίρων, βεληλάτῳ καθ' ὄλου τοῦ σώματος πλήττεται μάλιστα. Ἄληθόνι μὲν γὰρ εὐθύς περιωδυνία σχεθεῖς, ἐκλύεται, λιμῶ συντηκόμενος· πῦρ δὲ κατὰ τῶν ἐγκάτων ἐνδοθεν ἀναπτόμενον, διέλπει τὴν πλάσιν πᾶσαν, καὶ τὸ προσὸν εἶδος τῆς μορφῆς ἐξυφάνει· ὡς μετὰ βραχὺ ὅσπερ τι ξηρὸν εἰδῶλον περικοκὸς ἀναπολεῖσθαι· καὶ θεὸς ἔμποιεν τοῖς ὀρώσι, καὶ τάρον ὡς περ' τῆς ψυχῆς ἢ θύλακον εἶναι οἱ τὸ σῶμα, ὡς ἐν βάθει δὲ τινι τὴν ψυχὴν κατορωρυμένην ἔχον. Σφόδρα δὲ τὸν μυελον καταπλεγεόμενον, τοὺς μὲν τῶν ὀμμάτων βολβοὺς τῆς οἰκείας ἔδρας ἐξίστασθαι, καὶ ἀποπλανᾶσθαι τῆς λήξεως, πηρὸν καταλείποντας, τὸν δ' ἐπὶ τούτοις τῷ σφοδρῷ τῶν πόνων ἐκδιαζόμενον, ἀνομολογεῖσθαι θεῶν καὶ τὸν θάνατον ἐπισπέρχειν· τὸ δὲ πάντων ἐσχατον, ἀξίαν τὴν δικην δίδόναι οἷς κατὰ Χριστοῦ παροινήσειεν, ἐπειπὼν, οὕτω δῆτα τὴν μουσικὴν ἐκείνην ἀφῆκε ψυχὴν. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ τοῦτου ἐκποδῶν καταστάτος, ὃς τῶν ἄλλων τυράνων πικρότερος ἦν, τὰ μὲν τῶν ἐκκλησιῶν εὐθύς ἐξ αὐτῶν κρηπίδων ηἰείροντο, καὶ ὁ τῆς πίστεως λόγος μείζων ἢ πρότερον ἐπαρρησιάζετο· τὰ δὲ τῆς εὐδωλομανίας εἰς τοῦπίσω ἔχωρει καὶ ἀτιμίας ἐκπλάτο· καὶ δῆτα πρῶτος αὐτὸς Μαξιμιανὸς ὡς ἔπειρ' Orientem fuit. Diac. Tyrauno hoc sublato, Christianismus in Oriente reflorescit.

(1) Euseb. lib. ix, cap. 10.

(2) Hic Cæsar quadriennio, Augustus triennio

μισῆς καὶ τύραννος, γράμμασιν ἀπανταχοῦ ἀνυγόμευτο, δημοσίᾳ σεβλιτεύμενος. Στῆλαι δὲ αὐτοῦ καὶ γραφαὶ ὅσαι κατὰ πόλεις εἰς τιμὴν ἐκείνων ἀνύοντο, αἱ μὲν ἀφ' ὕψους ριπτόμεναι, εἰς λεπτά συντριβόντο· αἱ δὲ ἀσβολῆ τὰ πρόσωπα καὶ σκοτεινῷ χρώματι ἐμελαίνοντο, παίρνιόν τε καὶ παιδιὰ τοῖς παίζουσιν ἐθίλουσι προῦκναι. Τιμαὶ δὲ ἄλλαι τῶν τῆς ἀληθείας ἀντιπαλῶν ἤχραιοῦντο. Ὅσοι γε μὴν ἔσαν τὰ ἐκείνου φοροῦντες, καὶ σοβαρώτερον ἐμπαρονοῦντες τοῖς ἡμετέροις, τὴν ἀξίαν παρήχον δίκην. Ὅποιος ἐκεῖνος Πευκέντιος, αἰδοῖός μιν ἐκείνων καὶ τῶν φίλων πάντων ὁ γνησιώτατος, διθύπατος καὶ τρισύπατος, καὶ ἄλλων ἀρχῶν ἐπιβῆς μισθῶν· Λουκιανὸς τε ἐπιστῆς ἀπάση τιμῆ καὶ ἐξουσίᾳ διαφερόντως τιμωμένος, καὶ τοῖς αἰμασι τῶν κατ' Αἴγυπτον Χριστιανῶν ἀνούμενος τὰς ἀρχάς· πλείστοι δὲ καὶ ἄλλοι, δι' ὧν τὸ κράτος ἐπορεύετο Μαξιμίνος, καὶ φοβερός ἐδόκει τοῖς ἀπασιν. Ἐρθῆκε δὲ καὶ Θεοτεκνὸν ἡ δίκην μετὶν ἐμμελίσασα ἐπ' οἷς κατὰ Χριστιανῶν ἐσκαίρει. Ἐπὶ γὰρ τῷ νεοπαγεῖ ζῳῶν καὶ τοῖς περὶ αὐτὸ καθ' ἡμῶν πλάσμασι τιμὰς πορίζομενος, ἐπέβη καὶ ἀξιώματος. Ἐπεὶ δὲ Λικίνιος τὴν Ἀντιόχου εἰσῆκε καὶ τὸ γούρταν πλῆθος εἰς διαφθορὰν ἤπειρε, παρήσαν δὲ καὶ οἱ τοῦ νεοπαγοῦς ἱερεῖς ζῳῶν, ἤκιστον τὴν αἰτίαν τῆς ἀπάτης λέγειν ἐκδικάζομενοι, οἱ δὲ τὴν τοῦ Θεοτεκνίου τήνην προῦδαλλοντο· πρῶτον μὲν Θεοτεκνὸν ἐκτείνε, τοῖς δὲ γούρταν ἐκείνοις τὴν ἀξίαν ἐσκαίδιζε δίκην. Ἐπὶ τούτοις οἱ παῖδες Μαξιμίου καὶ οἱ κατὰ γένος καὶ φίλοι ἐκείνων προσήκοντες προσετίθεντο, καὶ τῆς ἰσθῆς ἀτιμίας καὶ τιμωρίας μετιχόντες διεφθίροντο. Ὅτι γε μὴ ἐδέξαντο παιδείαν, μετὶ συνῆκαν μὲ πεποιθῆναι ἐπ' ἀρχοντας, ἐπὶ υἱοῦς ἀνθρώπων, οἷς οὐκ ἔστι σωτηρία. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν.

genere vel amicitia ei conjuncti erant, adjecti, *Quoniam non susceperunt disciplinam, neque intellexerunt ut non confiderent in principibus, in filii hominum in quibus non est salus. In die ergo illa perierunt omnes cogitationes illorum.*

ΚΕΦΑΛΑ. Μ'.

Περὶ τῆς πρυτανευθείσης ἡμῶν ἐκ Θεοῦ εἰρήνης καὶ τῶν κατὰ τόπον ἐγκαινίων.

Τῶν δὲ θεομισῶν τυράνων οὕτως ἐκ τοῦ μέσου γυροσθέντων, τὰ τῆς βραχυλείας στέρῳ τε καὶ ἀδιάσειστα μόνος κατελείπετο Κωνσταντῖνος καὶ Λικίνιος· οἱ τῶν κακίστων ἐκ τοῦ βίου διεφθύνοντων, αὐτοὶ ἀπὸ τῆς θεικῆς ἀρωγῆς εἰς ἀκριβῆ κείραν ἤκουτες, τὸ τῆς αὐτῶν πίστεως εὐγενῆς καὶ πρὸς ἀκασαν ἀρετῶν δεξιόν, διὰ τοῦ ὑπερ Χριστιανῶν πάντα κινεῖν καὶ ἐργάζεσθαι, καὶ νόμους ὑπὲρ αὐτῶν ἀσφαλεῖς ἐξῆλθαι, ἀποκρίνωσιν ὑπέδειξαν. Καὶ δὲ φαίδρα μὲν ἡμέρα καὶ διακνή· οὐδενὸς ἐπιπροσθούοντος κέρους ἐπίλαμπει πανταχοῦ· καὶ θεία τις αἴγλη ὑπερβολῆς ταῖς ἀπὸ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας κατὰ στραπεν. Ἐν ἀφθῶν δὲ προῦκναι τὰ ἡμέτερα· καὶ πᾶς τις ἐκ περιουσίας μετῆχε τῆς ἐκ Θεοῦ πρυτανευθείσης;

¹ Psal. cXLV, 4.

(1) Eusebius *Culchianum*, Rufinus *Quintianum* habet.

A quam antea prædicatur, **500** idolorum furor potius quam cultus ignominiose intercedit. Et ipse Maximinus primum ut Deo invisus et tyrannus, litteris ubique propositis, publicisque invectivis declaratur. Status ejus et imagines, quæcunque in urbibus illius honorem erectæ fuerant, illæ quidem ex locis editioribus dejectæ comminuuntur : hæ autem in facie fuligine coloreque atro oblinuntur, ludusque et ludicrum illudere ei volentibus proponuntur. Et honores alii veritatis inimicorum abolentur, Deinde etiam qui eadem cum illo senserant, partesque ejus secuti fuerant, et superbius sacris nostris illuserant, amici et familiares ejus, justas ferunt pœnas. Qualis Peucetius ille fuit, in magna apud illum veneratione habitus, et amicorum omnium intimus, iterum ac tertium consul creatus aliisque etiam honoribus gestis clarus. Lucianus (1) quoque, omni itidem dignitate ac potestate præcipue ab eo exornatus, qui sanguine Ægyptiorum Christianorum honores sibi et magistratus paraverat. Plurimi præterea alii, per quos potestatem Maximinus summam, ut omnibus terribilis videretur, consecutus fuerat. Comprehendit quoque Theotecnum vindicta non diu morata, propter scelera ea quæ adversus Christianos commentus fuerat. Quod enim propter novum illud simulacrum et figmenta contra nos excitata honore auctus fuerat, ad dignitates quoque primarias est evectus. Et postquam Licinius Antiochiam pervenit, et magorum atque impostorum turbam ad interitum adegit adfuere ibi recentis illius simulacri sacerdotes, tormentisque affecti causam imposturæ suæ edere sunt coacti. Atque illi ubi Theotecni fraudem prodidere, primum Licinius Theotecnum occidit, deinde impostoribus illis dignam inflixit pœnam. Ad hoc Maximini liberi, et qui vel parique contumelia pœna affecti, cæsi sunt :

501 CAPUT XL.

De pace, beneficio Dei Christianis parta et conciliata, et celebratis passim encæniis.

Tyrannis Deo invisus ita sublatis, res imperii totius firmæ atque inconcussæ ad solos Constantinum et Licinium pervenere : qui pessimis illis oppressis, satis certo vim divini auxilii experti, fidei suæ generositatem, et ad virtutem omnem propensionem, pro Christianis omnia movendo atque agendo, et leges pro eorum salute et securitate promulgando, abunde ostenderunt. Itaque læta admodum et serena prorsus, nulla interveniente nube, ubique illuxit dies, et divinus quidam mirificusque ecclesias per orbem omnes splendor illuminavit, et res nostræ tutæ atque extra invidiam omnem positæ fuerunt. Abunde quilibet ejus quæ a Deo immissa factaque fuerat, pacis particeps

factus est ; et dominatione injusta depulsa, liberalem unusquisque conspexit solem, solum verum Deum piorum propugnatorem laudibus vehens. Omnibusque ingens incessit lætitia, res omnes quasi reviviscentes cernentibus, quæ dudum pestifera clade et calamitate interierant. Itaque magnifica templa amplitudine et sublimitate ingenti, et longe quam antea venustate et splendore majore constructa ; et quod omnium nobis est optatissimum, festi dies encæniorum novarumque dedicationum splendide acti, sacræ ædes recens fundatæ, episcoporum undique convenientium conventus celebrati ; et Christi membra amanter aliud aliunde confluentia, rursus ad unam harmoniam corporisque constitutionem decenter compacta ; atque, ut cum propheta dicam, *os ad os, et junctura ad juncturam contracta* ; et quæ præterea per oraculum divinum prædixit verbum, impleta ea sunt. Una divini Spiritus vis per omnes peragrare cognita est, omnium una anima, et idem studium : omnibus in ore fuit, et ab omnibus exauditus est hymnus unus, divinitatem verbi Dei concentu pulcherrimo celebrans, cultusque Numinis purus, et sincerum sacrificium, sanctiones et constitutiones ecclesiarum, psalmodiarum cantus, frequentati. Ad hæc, divini verbi prædicatio, atque arcana mysticaque ministeria pie sanctoque peracta, et salutaris passionis inenarrabilia symbola et signa sumpta. **502** Ætas quoque omnis, et omnis generis homines, orationi et gratiarum actioni incumbentes, conciliatorem et auctorem tam subditorum honorum laudarunt. Conciones orationesque ad populum, pro eo atque tempus derepente argumentum suppeditabat, in conventibus habitæ. Atque aliquis in tam frequenti ecclesiæ concione humanus atque modestus piusque vir, in plurimorum hominum et aliorum episcoporum præsentia, decenter et placide aures præbentium, orationem domi compositam in medium produxit (1). Qualis illa fuit, quam Paulino Tyri episcopo quidam optime dedicavit. Paulinus porro iste apud Phœnices clarus, multa magnifice Tyri templa construxit. Atque hæc quidem sic tum agebantur. Mihi vero minus molestum erit, constitutiones eas quas Deo charus imperator pro nobis publicavit, in opus hoc referre. Primo autem loco eam ponam, quam is communiter cum Licinio, qui nondum in rabiem actus fuerat, pro rebus Christianorum conscripsit ; quæ sic habet :

CAPUT XLI.

Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res suæ restituantur.

« Cum jam pridem re probe deliberata, libertatem religionis non denegandam, sed uniuscujusque arbitrio et voluntati, ut pro suo quisque judicio sacra coleret, permittendam esse existimavimus : eum alios singulos, tum Christianos quoque professionis suæ sectam, cultumque divinum servare jussimus. Quandoquidem autem multæ ac diversæ opiniones, in eo ipso rescripto, in quo eis talis est

(1) Exstat hæc oratio apud Eusebium lib. x, cap. 4.

εἰρήνης · καὶ τῆς δυναστείας διαρρήγισσης, ἐλευθέρων πᾶς τις ἑώρα τὸν ἥλιον, μόνον ἀληθινὸν Θεὸν τὸν τῶν εὐσεβῶν ὑπέρμαχον ἄνυμων. Καὶ πολλή τις ἐπεσκήρτα πᾶσι χαρὰ · ὡς περ ἀναβιώσκοντα βλεπούσι πράγματα, τὰ πάλαι τῇ φθοροποιῶ λύμῃ διεφθαρμένα. Καὶ δὴ μεγαλοπτεπεῖς νεῶς ἀνηγείροντο, εἰς ὕψος μέγα καὶ πλάτος αἰρόμενοι, πολλῶ δὲ κρείττονα καὶ τὴν ἀγλαίαν παρὰ τὴν προτέραν ἀπελαμβάνοντες. Καὶ τὸ πάντων ἡμῖν εὐκταϊότατον, ἰορταῖ κατὰ πόλεις ἐγκαινίων λαμπρότερον ἐτιμῶντο · νεοκαγῶν τε νεῶν καθιθρύνσεις, ἐπισκόπων τε πάντεθεν ἐλιζομένων συνεκροτοῦντο συνέδρια · καὶ τὰ Χριστοῦ μέλη φιλοφρόνως ἀλλοθεν ἄλλα ἤκοντα, εἰς μίαν αὐθὺς ἁρμονίαν ἠρμόζοντο · καὶ προφητικῶς εἰπέεις, ὁστέον πρὸς ὁστέον, καὶ ἁρμονία πρὸς ἁρμονίαν συνήγαστο · καὶ ὅσα θεσπίζων ὁ θεὸς προσεβίβασε λόγος · μία τε τοῦ Πνεύματος δύναμις διὰ πάντων χωροῦσα διεγινώσκαστο · ἀπῆντων τε μία ψυχὴ καὶ σπουδὴ ἡ αὐτὴ · ὕμνος τε πᾶσιν εἰς ἐξακούετο ἡ παναρμόνιος θεολογία, ἀγνὴ τε θρησκεία καὶ ἱερουργία ἀκραιφνῆς, θεσμοὶ τε ἐκκλησιῶν καὶ διατάξεις. Ψαλμοὶ δ' ἐπὶ τούτων καὶ θείων λόγων ἀκρόασις. Ψαλμοὶ δ' ἐπὶ τούτων καὶ θείων λόγων ἀκρόασις. Ψαλμοὶ δ' ἐπὶ τούτων καὶ θείων λόγων ἀκρόασις, καὶ τὰ τοῦ σωτηρίου παθους ἀπόρρητα σύμβολα. Πλειεὶα δὲ πᾶσα καὶ γένος ἅπαν, εὐχῆ καὶ εὐχαριστία σχολάζον, τὸν τῶν ἀγαθῶν ἐξάπινα πρύτανιν γεραίροντες ἦσαν · λόγοι τε προῦκιντο πανηγυρικοὶ, ὡς ὁ καιρὸς σχεδιάζων ἐδίδου. Καὶ τις ἐν τοσούτῃ ἐκκλησίας συστάματι ἐπιεικῆς τις ἄγαν καὶ μέτριος, πλείεστων δὲ παρόντων, ἐν κόσμῳ τε καὶ ἡσυχῳ τὴν ἀκρόασιν πεποιθμένων, λόγους συνθέμενος, ἐπὶ μίσσης προῆγεν · ὡς περ ἐν Παυλίῳ τῆς Τυρίων ἐπισκόπῳ προσφωνῶν τις, ἀρίστα διεξῆλθεν · ὅς ἀμφὶ τὸ φοινίκων ἔθνος διαπρέπων, πολλοὺς ἐν Τύρῳ νεῶς φιλοτίμως ἐπεσκευάσατο. Ταῦτα μὲν οὖν ἐτίετο τῆδε. Ἐμοὶ δ' οὐκ ὀκνηρὸν ἐστίται μὴ καὶ αὐτὰς ἐκείνας ἄς ὑπὲρ ἡμῶν ἔγραψε διατάξεις ὁ θεοφιλῆς βασιλεὺς παρενεῖρα τῶ παρόντι συγγράμματι · καὶ πρώτη γὰρ μοι ἔσται, ἣν κοινῶς ἅμα Λικινίῳ οὕτω λελυτῆκότι ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἀνηκόντων ἐγράφη, ὡδὲ πως διαγορεύουσα ·

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'.

Διατάξεις ἔγγραφος ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν προσηκόντων Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλείως.

« Ἦδη μὲν πάλαι σκοποῦντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας οὐκ ἀρνητέον εἶναι, ἀλλ' ἐνὸς ἐκάστου τῆς διανοίας καὶ τῆς βουλήσεως ἐξουσιαστέου τοῦ τὰ θεῖα πράγματα τημελεῖν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἕκαστον κεκελεύκαμεν, τοὺς τε Χριστιανούς τῆς εὐρέσεως καὶ τῆς θρησκείας τῆς ἐαυτῶν τὴν πίστιν φυλάττειν · ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ διάφοροι αἰρέσεις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀντιγραφῇ, ἐν ἧ τοῖς αὐτοῖς συνη-

ρήθη ἢ τοιαύτη ἐξουσία, ἐδόχουν προσηθείσθαι σαφῶς, τυχὸν ἰσῶς τινὲς αὐτῶν μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς τοιαύτης παραφυλάξεως ἀνεκρούοντο· ὁπότε ἐγὼ εὐτυχῶς Κωνσταντίνος Αὐγούστος, καὶ γω Λικίνιος Αὐγούστος, ἐν τῷ Μεδιολάνῳ ἐκλήθυμεν· καὶ πάντα ὅσα πρὸς τὸ λυσιτελεῖς καὶ πρὸς τὸ χροῦσιμον τῷ κοινῷ διαφέρει ἐν ζητήσῃ ἐσχόμεν· ταῦτα μεταξὺ τῶν λοιπῶν, ἅτινα ἐδοκεῖ ἐν πολλοῖς ἀπασιν ἐπωφελῆ εἶναι· μᾶλλον δὲ ἐν πρώτοις διατάξαι ἐδογματίσαμεν, οἷς ἢ πρὸς τὸ Θεῖον αἰδῶς τε καὶ τὸ σέβας ἐνείχετο· τοὔτεστιν ὅπως δῶμεν καὶ τοῖς Χριστιανοῖς καὶ πᾶσαν ἐλευθέρων αἰρέσειν τοῦ ἀκολουθεῖν τῇ θρησκείᾳ ἢ δ' αὖ βουλευθῶσιν· ὅπως ὁ τί ποτέ ἐστι θειοτάτου καὶ οὐρανοῦ πράγματος, ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν διαγούσιν εὐμενὲς εἶναι δυνήθῃ. Τοῖνυν ταύτην τὴν ἡμετέραν βούλησιν ὑγιεινῶ καὶ ὀρθοτάτῳ λογισμῷ ἐδογματίσαμεν, ὅπως μηδὲν παντελῶς ἐξουσία ἀνείται, ἢ τοῦ ἀκολουθεῖν καὶ αἰρεῖσθαι τὴν τῶν Χριστιανῶν παραφυλάξει θρησκείαν ἐκάστοτε ἐξουσία δοθεῖ· τοῦ δεῖσθαι αὐτῷ τὴν διάνοιαν ἐν ἐκείνῃ τῇ θρησκείᾳ ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀρμόζειν νομίζει· ὅπως ἡμῖν δυνήθῃ τὸ θεῖον ἐν πάσι τὴν ἔθιμον σπουδῆν καὶ καλοκαγαθίαν παρέχειν· ἅτινα οὕτως ἀρέσκων ἡμῖν ἀντιγράψαι ἀκολουθῶν ἦν· ἵνα φανερωθειῶν παντελῶς τῶν αἰρέσεων, αἵτινες τοῖς προτέροις ἡμῶν γράμμασι τοῖς πρὸς τὴν σὴν καθοσίωσιν ἀποσταλεῖσι περὶ τῶν Χριστιανῶν περιείχοντο, καὶ ἅτινα πάντα σκαιὰ καὶ τῆς ἡμετέρας πραότητος ἀλλότρια εἶναι ἐδοκεῖ, ταῦτα ὑφαίρειθ· καὶ νῦν ἐλευθέρως καὶ ἀπλῶς ἕκαστος αὐτῶν τῶν τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἐσχηκότων τοῦ φυλάττειν τὴν τῶν Χριστιανῶν θρησκείαν ἄνευ τινὸς ὀχλήσεως, τοῦτο αὐτὸ παραφυλάττοι. Ἄτινα τῇ σῇ ἐπιμελείᾳ πληρέστατα δηλώσαι ἐδογματίσαμεν· ὅπως εἰδείης ἡμᾶς, ἐλευθέρων καὶ ἀπολελυμένην ἐξουσίαν τοῦ τημελεῖν τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς δεδωκεῖναι. Ὅπερ ἐπειδὴ ἀπολελυμένως αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν δεδωρῆσθαι θεωρεῖ ἢ σὴ καθοσίωσις, καὶ ἑτέροις ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις τοῦ μετέρχεσθαι τὴν παρατήρησιν καὶ θρησκείαν ἑαυτῶν· ὅπερ ἀκολούθως τῇ ἡσυχίᾳ τῶν ἡμετέρων καιρῶν γίνεσθαι φανερόν ἐστιν, ὅπως ἐξουσίαν ἕκαστος ἔχη τοῦ αἰρεῖσθαι καὶ τημελεῖν ὅποιως δ' αὖ βούληται τὸ Θεῖον. Τοῦτο δὲ ὑφ' ἡμῶν γέγονεν, ὅπως μηδεμιᾶ τιμῇ μηδὲ θρησκείᾳ τιμὴ μειωθῆσθαι τι ὑφ' ἡμῶν δοκοῖα. Καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς λοιποῖς εἰς τὸ πρόσωπον τῶν Χριστιανῶν δογματίζομεν· ἵνα τοὺς τόπους αὐτῶν, εἰς οὓς τοπρότερον συνέρχεσθαι ἴθος ἦν αὐτοῖς· περὶ ὧν καὶ τοῖς πρότερον δοθείσι πρὸς τὴν σὴν καθοσίωσιν γράμμασι τύπος ἕτερος ἦν ὠρισμένος τῷ ἑτέρῳ χροῶν· ἵνα εἰ τινες ἢ παρὰ τοῦ ταμείου τοῦ ἡμετέρου, ἢ παρὰ τινος ἑτέρου φαίνοντο ἡγορακότες, τοὔτους τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς ἄνευ ἀργυρίου, καὶ ἄνευ τιτῶς ἀπατήσεως τῆς τιμῆς ὑπερθεθείης, δίχα πάσης ἀμελείας καὶ ἀμφιβολίας ἀποκαταστήσωσι· καὶ εἰ τινες κατὰ δῶρον τυγχάνουσιν εὐληφότες τοὺς αὐτοὺς τόπους· ἢ οἱ κατὰ δῶρον εὐληφότες οὕτως παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας,

A permissa potestaa, verbis disertis additæ esse videbantur, factum fortasse est, ut quidam paulo post ab hujuscemodi observatione Religionis complectenda resilirent. Cum igitur ego Constantinus Augustus, et ego Licinius Augustus, feliciter Mediolanum venissemus, atque ibi in consilio quæ ad usum et utilitatem reipublicæ præcipue pertinerent, inquireremus: inter alia, plura, quæ commoda esse omnibus, seu prima potius visa sunt, constituenda atque ordinanda esse duximus, ea videlicet, quibus honor et cultus divini Numinis continetur; hoc est, ut etiam Christianis liberum **503** prorsus concedamus arbitrium, religione quam velint consecrandi. Ut quidquid tandem est divini et cælestis Numinis, id nobis et qui sub potestate et ditione nostra degunt, omnibus propitium benignumque esse posset. Itaque sententiam hanc nostram sana atque recta deliberatione in edictum retulimus, ut nemini prorsus potestas præcederet, quovis tempore Christianorum observationem et religionem complectendi; et quem animo suo commodum congruentemque esse crederet cultum, sequendi, ut divinum Numen in rebus omnibus propensum atque benignum nobis esset. Equum sane fuit, ut hoc sic nobis placere rescripto isto nostro nunc significarem: ut hæresibus omnino sublatis, quæ in prioribus ad devotionem tuam datis litteris nostris de Christianorum continebantur, si quæ essent insuper sinistra prorsus et a clementia nostra aliena, ea inducerentur. Proinde quilibet libere et aperte, qui Christianas cæremonias observandas sibi esse duxerit, eas sine perturbatione et periculo omni tuto observet. Quod ita solentia tuæ plenissime indicatum volumus, ut scias nos liberam absolutamque potestatem Christianis religionis suæ colendæ decrevisse. Et cum devotio tua animadvertat, tam absolutam ipsi esse datam facultatem, aliis quoque ad sacra ea et cæremonias transire volentibus id facere sciat esse permissum. Id quod tranquillitati temporum nostrorum convenire manifestum est, ut potestas unicuique sit, pro eo atque velit, divinum colendi Numen. Factum id a nobis, ne cui divino honori aut cultui quidquam per nos diminutum esse videatur. Itaque et hoc in personam Christianorum decernentes statuimus, ut loca eorum in quibus antea convenire soliti fuerant (de quibus prioribus etiam litteris nostris alio tempore ad devotionem tuam datis, formam et modum alium constitueramus), si ea aliqui vel a fisco nostro, vel a quopiam alio, emptione interveniente comparaverint, ipsis Christianis absque pecunia et absque repetitione ulla pretii dati, citra omnem **504** cunctationem et deliberationem restituant. Quod si qui talia loca dono a quopiam acceperint, aut etiam ex liberalitate et munificentia nostra consecuti fuerint, ii ad præfectum cujusque loci iudicis locum obtinentem adeant, ut ipsorum per benignitatem nostram ratio habeatur. Atque ea loca omnia, nulla inter-

posita mora, corpori Christianorum omnino reddi curabis. Et quoniam Christianos ipsos non solum ea in quibus conventus agere soliti sunt, sed et alia loca habuisse constat, non privatim ad quemquam illorum, sed ad jus corporis eorum, hoc est, Christianorum pertinentia, ea quoque omnia qua diximus lege citra ambiguitatem omnem Christianis ipsis, hoc est, corpori ipsorum, et cuilibet eorum conventui restituenda jubebis: eo quem diximus servato modo, ut videlicet qui ea absque restitutione pretii, sicuti dictum est, reddiderent, indemnitati eorum a benignitate nostra provideatur. Quibus in rebus omnibus Christianorum, quod diximus, corpori operam studiumque tuum, quoad poteris, præstare debebis, ut jussa nostra primo quoque tempore impleantur; et ut per bonitatem liberalitatemque nostram communi et publicæ quieti consulatur. Ita enim futurum est, quemadmodum prædiximus, ut divina erga nos gratia et benignitas, quam multis jam in rebus sumus experti, perpetua nobis firmaque maneat. Cæterum ut ejusmodi liberalitatis et constitutionis nostræ sententia ad notitiam omnium perferri queat, consequens est, ut litteris tuis præfixis, decretum hoc nostrum passim in locis omnibus proponas, et in notitiam omnium deducas, ne quempiam munificentiam nostræ lex latere possit. »

ἐνεχθῆναι δυννηθῆ, προταχθέντα τοῦ σοῦ προγράμματος ναι, καὶ εἰς γνώσιν πάντων ἀγαγεῖν, ἀκολουθῶν ἔστιν ἡθεσία μηδένα λαθεῖν δυννηθῆ.

CAPUT XLII.

Aliæ duæ constitutiones, pecunias, dona et immunitatem ecclesiarum concedentes.

Secundam vero hanc quæ sequitur constitutionem promulgarunt, in solam catholicam Ecclesiam liberalitatem talem collatam esse significantes (1): « Salve, Anuline, plurimum nobis honorande. Liberalitatis benignitatisque nostræ modus hic est, ut qui alieni juris sunt, non solum non violenter involari, **505** verum etiam restitui velimus, Anuline reverendissime. Quapropter præcipimus, quam primum litteræ hæ nostræ ad te perlatæ fuerint, ut quæcunque bona ad Ecclesiam catholicam Christianorum, vel in urbibus, vel in locis aliis pertinentia, sive a civibus, seu a quopiam alio occupata detineantur, festim ecclesiis ipsis restituantur. Prorsus enim constitutum nobis est, ut quas antea ecclesiæ habuerunt possessiones, in jus earum redeant. Cum itaque devotio tua mandati hujus nostri jussionem clariorem perspiciat, operam dare debes, sive horti, sive ædes, seu quidlibet aliud ad jus ecclesiarum pertinuit, ut hæc omnia eis quam primum reddantur, ut videlicet te jussionibus hisce nostris cum cura et fide paruisse intelligamus. Vale, Anuline, nobis admodum honorande. » Aliam quoque constitutionem ad eundem scripserunt (2), in

(1) Hæretici non gaudent catholicorum privilegiis Constantini. L. *Privilegia* C. De hæret. et Man.

προσελθῶσι τῷ ἐπὶ τόπων ἐπαρχῶ δικάζοντι, ὅπως καὶ αὐτῶν διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γένηται. Ἄτινα πάντα τῷ σώματι τῶν Χριστιανῶν παραυτὰ διὰ τῆς σῆς σπουδῆς ἀνευ τινὸς παρολιχῆς παραδεδοσθαι δεήσει. Καὶ ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ Χριστιανοὶ οὐ μόνον ἐκείνους εἰς οὓς συνέρχεσθαι ἔθος εἶχον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τόπους ἐσχηκέναι γινώσκονται διαφέροντας, οὐ πρὸς ἑκάστον αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ αὐτῶν σώματος, τοῖσι τῶν Χριστιανῶν ταῦτα πάντα ἐπὶ τῷ νόμῳ ὃν προειρήκαμεν, δίχα παντελοῦς τιος ἀμφισβητήσεως τοῖς αὐτοῖς Χριστιανοῖς, τοῖσι τῷ σώματι αὐτῶν καὶ τῇ συνόδῳ ἐκάστου αὐτῶν ἀποκαταστῆναι κελεύσεις, τοῦ προειρημένου λογισμοῦ δηλαδὴ φυλαχθέντος· ὅπως αὐτοὶ οἷτινες τοὺς αὐτοὺς ἀνευ τιμῆς, καθὼς προειρήκαμεν, ἀποκαταστῶσι, τὸ ἀξίμιον τὸ ἐκῶτων παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἐλπίζουσιν. Ἐν οἷς πᾶσι τῷ προειρημένῳ σώματι τῶν Χριστιανῶν τὴν σπουδὴν δυνατώτατα παρασχέιν ὀφείλεις, ὅπως τὸ ἡμῖν κείμενον τὴν ταχίστην πληρωθῆ· ὅπως ἐν τούτῳ διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γένηται τῆς κοινῆς καὶ δημοσίας ἡσυχίας. Τούτῳ γὰρ τῷ λογισμῷ, καθὼς καὶ προείρηται, ἡ θεία σπουδὴ περὶ ἡμᾶς, οἷς ἐν πολλοῖς ἤδη πράγμασιν ἐπειράθημεν, διὰ παντὸς τοῦ χρόνου βεβαίως διακμενεῖ. Ἴνα δὲ ταύτης τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας καὶ τῆς καλοκαγαθίας ὅρος πρὸς τὴν γνώσιν πάντων ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα, πανταχοῦ προβιῆ- ὅπως ταύτης τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἡ νομο-

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΒ'.

Ἐ-εραὶ δύο διατάξεις καὶ ἀνεσιν δωροῦμεναι ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις καὶ χρήματα.

Δευτέραν δὲ ταύτην διάταξιν ἔπειλλον τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ μόνῃ τὴν δωρεὰν δεδῶσθαι παρεγγυώμενοι· « Χαῖροι, Ἀνυλίε, τιμώτατε ἡμῖν. Ἔστιν ὁ τρόπος οὗτος τῆς καλοκαγαθίας τῆς ἡμετέρας, ὥστε ἐκεῖνα ἅπερ δικαίῳ ἀλλοτρίῳ προσήκει, μὴ μόνον μὴ ἐνοχλεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀποκοθησῶν βούλεσθαι ἡμᾶς, Ἀνυλίε τιμώτατε. Ὅθεν βουλόμεθα, ἵνα ὅποταν ταῦτα τα γράμματα κομισθῆ, εἴ τινα ἐκ τούτων τῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθολικῇ τῶν Χριστιανῶν ἐν ἐκάσταις πόλεσιν ἢ καὶ ἄλλοις τόποις διεφέρων, καὶ κατέχουσιν νῦν ἢ ὑπὸ πολιτῶν, ἢ ὑπὸ τινῶν ἄλλων, ταῦτα ἀποκατασταθῆναι παραχρῆμα ταῖς αὐταῖς ἐκκλησίαις ποιήσεως· ἐπειδὴ περ προειρημένα ἅπερ αἱ ἐκκλησίαι ἐσχῆκεσαν πρότερον, τῷ δικαίῳ αὐτῶν ἀποκατασταθῆναι. Ὅποτε τοίνυν συνορᾶ ἡ καθοσίωσις ἡ σὴ ταύτης ἡμῶν κείνῳ σαφέστερον εἶναι τὸ προστάγμα, σποῦδαςον, εἴτε οἰκίαι, εἴτε κῆποι, εἴτε ὅτιονδῆποτε τῷ δικαίῳ τῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν διεφέρων, σύμπαντα αὐταῖς ἀποκατασταθῆναι ἐπιτάχιστα· ὅπως τούτῳ ἡμῶν τῷ προστάγματι ἐπιμελεστάτην σε πειθάρχῃσιν παρεσχῆκέναι καταμάθοιμεν. Ἐὐρῶσο, Ἀνυλίε τιμώτατε ἡμῖν. » Καὶ ἄλλην δὲ διάταξιν νόμων αὐτῷ προσφωνοῦσι, δι' ἣς

(2) Constitutio de immunitate clericorum. L. *Juxta sanctionem*. C. De episcop. et cler.

τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν ὑπὲρ τῶν καὶ ἡγεμόνας τῆς Α τῶν ποριτικῶν λειτουργίας ἐλευθέρους εἶναι διακελεύονται, γράφοντες οὕτως· « Χαιρε, Ἀνυλίνε τιμιώτατε ἡμῖν. Ἐπειδὴ ἐκ πλείονων πραγμάτων φαίνεται παρεξουθενθεῖσαν τὴν θρησκείαν ἐν ἧ ἡ κορυφαία τῆς ἁγιωτάτης ἐπουρανίου αἰδῶς φυλάττεται, μεγάλους κινδύνους ἐνηνοχῆναι τοῖς δημοσίοις πράγμασιν· αὐτὴν τε ταύτην ἐνθέσμως ἀναληφθεῖσαν καὶ φυλαττομένην μεγίστην εὐτυχίαν τῷ Ῥωμαϊκῷ ὀνόματι, καὶ σύμπασιν τοῖς τῶν ἀνθρώπων πράγμασιν ἐξαιρετον εὐεργεσίαν παρεσχῆκεναι, τῶν θείων εὐεργεσιῶν τοῦτο παρεχουσῶν· ἔδοξεν ἐκείνους τοὺς ἀνδρας τοὺς τῆ ὀφειλομένη ὀγιότητι, καὶ τῆ τοῦ νόμου τούτου προεδρεία τὰς ὑπηρεσίας ὑπ' αὐτῶν τῆ τῆς θείας θρησκείας θεραπεία παρέχοντας, τῶν καμάτων τῶν ἰδίων τὰ ἐπάθλα κομίσασθαι. Β Διοσπερ ἐκείνους τοὺς εἰσω τῆς ἐπαρχίας τῆς σοι πεπιστευμένης ἐν τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ Κεκιλιανὸς ἐφίστηκε, τὴν ἐξ αὐτῶν ὑπηρεσίαν τῇ ἁγιωτάτῃ θρησκείᾳ παρέχοντας, οὗσπερ κληρικούς ἐπονομάζειν εἰώθασιν, ἀπὸ πασῶν ἀπαξιακῶς τῶν λειτουργιῶν βούλομαι, ἀλειτουρηγῆτος διαφυλαχθῆναι, ὅπως μὴ ὑπὸ τινος πλάνης ἢ ἐξολισθήσεως ἱεροσύλου ἀπὸ τῆς θεραπείας τῆς τῆ θειοτάτῃ ὀφειλομένης ἀφῆλκωνται. Ἀλλὰ μᾶλλον ἄνευ τιν' ἄς ἐνοχλήσεως τῷ ἰδίῳ νόμῳ ἐξυπηρεστῶνται· ὥσπερ μεγίστην λατρίαν περὶ τὸ θεῖον ποιουμένων, πλείστον ὅσον τοῖς κοινοῖς πράγμασι συνοίσειν δοκεῖ. Ἐρῶσσο, Ἀνυλίνε τιμιώτατε καὶ ποθεινότατε ἡμῖν. » Ἐτι καὶ τετάρτην διατάξιν γράφει, δι' ἧς χρήματα ταῖς ἐκκλησίαις δωρεῖται, Κεκιλιανῷ ἐπισκόπῳ C Καρθαγένης οὕτως ἐπιστέλλων· « Κωνσταντῖνος Αὐγουστος· Ἐπειδὴ περ ἤρσε κατὰ πάσας ἐπαρχίας, τὰς τε Ἀφρικῆς καὶ τὰς Νουμιδίας καὶ τὰς Μαυριτανίας, ῥητοῖς τισι τῶν ὑπερενῶν τῆς ἐνθέσμου καὶ ἁγιωτάτης καθολικῆς θρησκείας εἰς ἀναλώματα ἐπιχορηγηθῆναι τι, ἔδωκα γράμματα πρὸς Οὐρσον καθολικὸν τῆς Ἀρικῆς· καὶ ἐδῆλωσα αὐτῷ ὅπως τρισχίλιους σόλλεις τῆ σὴ στερόροτῃ ἀπαριθμῆσαι φροντίση. Σὺ τοίνυν ἡνίκα τὴν προεδηλωμένην ποσότητα τῶν χρημάτων ὑποδεχθῆναι ποιήσει, ἅπασιν τοῖς προειρημένοις κατὰ τὸ βρεούιον πρὸς σὲ περὶ Ὁσίου ἀποσταλῆν, ταῦτα τὰ χρήματα διαδοθῆναι κέλευσον. Εἰ δ' ἄρα πρὸς τὸ συμπληρωθῆναι μου τὴν εἰς τοῦτο περὶ ἅπαντας αὐτοῦ προαίρεσιν ἐνδέειν τι καταμάθοις, παρὰ Ἡρακλείδου τοῦ ἐπιτρόπου τῶν ἡμετέρων χρημάτων ἀναμφιλέκτως ὅπερ D ἀναγκαῖον εἶναι καταμάθοις, αἰτῆσαι ὀφείλεις. Καὶ γὰρ παρόντι αὐτῷ προσέταξα, ἵνα εἰ τι ἂν χρημάτων παρ' αὐτοῦ ἢ σὴ στερόροτῃ αἰτήση, ἄνευ δισταγμοῦ τινος ἀπαριθμῆσαι φροντίση. Καὶ ἐπειδὴ ἐπυθόμην τινὰς μὴ καθεστῶσης διανοίας τυγχάνοντας ἀνθρώπους, τὸν λαὸν τῆς ἁγιωτάτης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας φαύλῃ τινὶ ὑπονοθεύσει βούλεσθαι διαστρέφειν, γνωσκέ με Ἀνυλίνῳ ἀνθυπάτῳ, ἀλλὰ μὴν καὶ Πατρικίῳ τῷ Οὐίκαρίῳ τῶν ἐπάρχων παροῦσι, τιοσῶτας ἐντολὰς δεδωκέναι· ἵνα ἐν τοῖς λοι-

qua ecclesiarum ministros et præsides a civilibus muneribus liberos et immunes esse jubent, in hunc modum : Salve, Anuline reverendissime. Posteaquam rebus multis constat, neglectam contemptamque religionem, per quam summa sanctissimi cœlestis Numinis observantia et reverentia conservatur, ingentia rebus publicis intulisse pericula : eamdemque ipsam legitime atque sancte receptam et cultam, maximam Romano nomini felicitatem, plurimaque omnibus hominibus beneficia, divina benignitate suppeditante, conciliasse : placitum nobis est, viros eos qui debita sanctitate et præcipua talium sacrorum cura ministeriis suis per egregium sacræ religionis cultum funguntur, laborum suorum digna referre præmia. Quam ob causam qui intra provinciam tibi creditam in Ecclesia catholica sunt, cui Cecilianus præest, functionemque et operam suam sanctissimæ religioni præstant, quos clericos nominare solent, eos ab omnibus prorsus muneribus immunes conservari volumus, ut ne errore aliquo aut lapsu sacrilego, a cultu qui summo Numini debetur, abstrahantur : 506 sed potius citra omnem perturbationem religioni sacrisque suis inserviant. Qui sane si cultum suum, qui longe maximus est, Deo rite exhibeant, plurimum rebus publicis videntur afferre commodi et emolumenti. Vale, Anuline, plurimum nobis et honorate et desiderate. » Edidit præterea Constantinus quartam quoque constitutionem, in qua ecclesiis pecunias donat, ad Cecilianum episcopum C Carthaginensem ita scribens : « Constantinus Augustus Ceciliano episcopo Carthaginis : Quandoquidem visum nobis est, per provincias omnes Africæ, Numidiæ et Mauritanicæ certis quibusdam ministris legitimæ et sacrosanctæ catholicæ religionis aliquid ad sumptus tolerandos largiri, literas ad Ursun, catholicum Africæ dedi, eique significavi, ut ter mille sölles (3) dinnumerandos tibi curaret. Quapropter ubi quam diximus pecuniæ summam recipendam mandaveris, omnibus eis, qui in brevi ad te ab Hosio misso designati sunt, distribui eam jubeto. Ac si quidem deesse quidquam compereris ei summæ, quo minus liberalitas quam erga omnes eos præstandam statuimus, impleatur : ab Heraclide possessionum nostrarum curatore, nulla interveniente dubitatione, quod opus esse videris, petere debebis. Ei enim, cum mecum esset, injunxi, si quid pecuniæ ab eo exigeres, ut id absque ambiguitate omni tibi numerandum curaret. Et quoniam audivi, quosdam non satis compositæ aut sanæ mentis homines populum sanctissimæ catholicæ Ecclesiæ, prava quadam et subadulterina fraude pervertere velle : seito me Anulino proconsuli, utque etiam Patricio vicario præfectorum, cum atque præsens adesset, ejusmodi mandata dedisse, ut inter alia omnia, ad hanc quoque rem, quam par est maxime, conferant curam : neque si

tale quidquam accidat, negligendum sibi putent. Ita que si aliquos ejuscemodi homines in ea ipsa vesania perseverare videris, sine omni procrastinatione ad eos qui dicti sunt iudices accedes, et rem ipsam eis propones, ut illos quemadmodum presentibus eis præcepi, castigent et coerceant. Divinitas magni Dei te in multos conservet annos. »

507 CAPUT XLIII.

Dux in super constitutiones, synodos de ecclesiis concordandis haberi sancientes.

Insuper quintam etiam composuit constitutionem, conventum episcoporum agi præcipiens, ut concordia fieret, consensusque unus ecclesiarum, ad hunc modum scribens: « Constantinus Augustus Mliadi episcopo Romanorum, et Marco, etc. Quandoquidem plures libelli a clarissimo viro Anulino proconsule Africæ ad me sunt missi, in quibus refertur, Cecilianum Carthaginensis urbis episcopum a quibusdam ejus collegis, qui in Africa sunt, de rebus multis argui et accusari: mihi que id grave et molestum accidit, in provinciis scilicet istis, quas devotioni meæ divina providentia suo ipsius arbitrio suaque sponte mandavit, et in quibus frequens est populi multitudo, non modo turbam ad deteriora deflectere et dissidiis distrahi, sed etiam episcopos discordiam inter se exercere: placuit mihi, ipsum Cecilianum una cum decem episcopis, qui eum rem agere videntur, et alios præterea decem, quos ipse sibi ad causam suam dijudicandam necessarios esse arbitratur, Romam in navim impositos mittere, ut ibi vobis, et item Reftio, Materno et Marino, collegis vestris presentibus, quos ejus rei gratia Romam properare jussi, possit audiri, sicut sanctissima Dei lex, cum vestris postulat. Atque ut plenissime de re hac omnino certiores fieri possitis, exempla scriptorum Anulini ad me datorum litteris meis adjuncta, ad eos quos dixi collegas vestros misi: quibus firmitas vestra perfectis cognoscet, quomodo ea quæ dicta est causa rite atque ordine sit decidenda, atque ex æquo et bono finienda. Neque enim sedulitatem diligentique vestram latet, ea me veneratione sanctam catholicam Ecclesiam prosequi, ut nullum prorsus dissidium aut seditionem in loco aliquo relictam velim. Divinitas magni Dei vos plures annos conservet, honoratissimi. » Aliam itidem constitutionem vulgavit, ut alter quoque conventus cogere, in quo dissidium omne ex sacro presbyterorum ordine tolleretur. Ejus verba hæc sunt: « Constantinus Augustus Chresto episcopo Syracusano. 508 Jam pridem antea, cum nonnulli prave et perverse a sancta religione virtuteque cælesti et catholica secta secessionem facerent, præcidere volentes ejuscemodi eorum contentionem et rixandi studium, constitueramus, ut accitis quibusdam ex Gallia episcopis, evocatisque ex Africa iis qui inter

ποις άπασι και τουτο μάλιστα την προσήκουσαν φροντίδα ποιήσωνται, και μη άνάσχωνται περιορῶνται τουτο γινόμενον. Διότι περ εί τινας τοιούτους ανθρώπους εν αυτή τῇ μανίᾳ επιμένειν κατίδοις, άνευ τινός άμφιβολίας τοίς προειρημένους δικασταίς πρόσελθε· και αυτό τουτο προσενέγκαι, όπως αυτούς εκείνους, καθάπερ αύτοίς παρούσιν έκείνους, επιστρέψωσιν. Ἡ θειότης του μεγάλου Θεου σε διαφυλάξει επί πολλοίς έτεσι. »

ΚΕΦΑΛ ΜΓ'.

Ἦσαύτως και δύο διατάξεις συνόδους επί τῇ τῶν εκκλησιῶν όμονοία γενέσθαι διακελευόμεναί.

Πρός δὴ ταίς ειρημέναις και πέμπτην επιστάλλει διάταξιν, σύνδον επισκόπων γενέσθαι προστασών, ως άν γε ένωσις και όμονοια μία είη ταίς εκκλησίαις, τουτον ύφηγούμενος τον τροπον· « Κωνσταντίνος σεβαστός Μιλτιάδῃ επισκόπῳ Ῥωμαίων και Μάρκῳ. Ἐπειδή τοιαύται χάρται περι Ἄνυλίνου του λαμπροτάτου άνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς προς με πλείους άποστάλησαν, έν οίς έμφέρεται Κεκλιανόν τον επισκοπον τῆς Καρθαγενήσιων πόλεως παρά τινων κολλήγων αυτού τῶν κατά τῇ Ἀφρικῇ καθεστῶτων έν πολλοίς πράγμασιν εύθύνησθαι· και τουτό μοι βαρύν σφόδρα δοκεί, τό έν ταύταις ταίς επαρχίαις ως τῇ έμῇ καθοσιώσει αυθαίρετος ἡ θεία προνοια ενεχειρίσει, κάκεισε πολύ πλῆθος του λαου, όχλον επί τό φαυλοτερον επιμένοντα, εύρίσκεσθαι ώσανει διχοστατούντα, και μεταξύ επισκόπων διαφορῶν έχιν έδοξέ μοι αυτόν τον Κεκλιανόν μετά δέκα επισκόπων τῶν αυτόν εύθύνην δοκούντων· και δέκα έτέρων, ους αυτός τῇ έαυτου δίχῃ άναγκαιους ύπολάβοι, εις τῇ Ῥώμῃ πλῶ άπείναι· έν εκίσει, ύμῶν παρόντων, αλλά μην και Ῥετικίου, και Μαρτίνου, και Μαρίνου τῶν κολλήγων ύμῶν, ους τουτου ένικα εις τῇ Ῥώμῃ προσέταξα, επισπεύσαι δυνηθῆ άκουσθῆναι· ως έν καταμάθητε τῷ σεβασμοιστάτῳ νόμῳ άρμόττων. Ἰνα μέντοι και παρά πάντων αυτῶν τουτων πληρεστάτην δυνηθῆτε έχιν γνώσιν, τά αντίτυπα τῶν έγγραφῶν τῶν προς με παρά Ἄνυλίνου άποσταλέντων γράμμασιν έμοίς ύποτάξας, προς τοús προειρημένους κολλήγας ύμῶν εξεπέμψα· οίς έντυχούσα ἡ ύμέτερα στερρότης, δικιμάσει όντινα χρῆ τρόπον, τῇ προειρημένῃ δίχῃν επιμελέστατα διευκρινῆσαι, και κατα τό δικιον τεματίσαι· όπότε μηδέ τῇν ύμέτεραν επιμέλειαν λαμβάνει τοσαύτην με αιδῶ τῇ ένθέσμῳ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ άπονέμειν, ως μηδέν καθόλου σχίσμα ἡ διχοστασίαν έν τινι τόπῳ βούλεσθαι ήμᾶς καταλιπεῖν. Ἡ θειότης ύμᾶς του μεγάλου Θεου διαφυλάξει πολλοίς έτεσι, τιμωτάτοι. » Ἐπίσης δε και άλλην εκτίθειται διάταξιν, και δευτέραν γενέσθαι σύνδον· ώστε πάσαν διχοστασίαν του ιερού καταλόγου περιαιρεθῆναι· ἦν δὴ ούτως εκτίθειται· « Κωνσταντίνος σεβαστός Χρήστῳ επισκόπῳ Συρακουσίῳ. Ἦδη μιν πρότερον, ότε φαύλως και ενδιαστροφως τινές περι τῆς θρησκείας τῆς άγίας και ίπουρανίου δυνάμεως, και τῆς αίρίσεως τῆς καθολικῆς αποδίστασθαι ήρξαντο, επιτεμεσθῆί βου-

ληθείς τὰς τριετίδας αὐτῶν φιλονεικίας, οὕτω διατε-
 τυπώκειν, ὥστε ἀποσταλέντων ἀπὸ τῆς Γαλατίας
 τινῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν κληθέντων ἀπὸ
 τῆς Ἀφρικῆς τῶν ἐξ ἐναντίας μοίρας καταλλήλως,
 ἐστατικῶς καὶ ἐπιμόνως διαγωνιζομένων, παρόν-
 τος τε καὶ τοῦ τῆς Ῥώμης ἐπισκόπου, τοῦτο ὅπερ
 ἔδοκει κεινῆσθαι, δυνηθῆν ὑπὸ τῆς παρουσίας αὐ-
 τῶν μετὰ πάσης ἐπιμελοῦς διακρίσεως κατορθώσεως
 τυχεῖν· ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡς συμβαίνει, ἐπιλαθόμενοι
 τινες, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἰδίας καὶ τοῦ σεβᾶσ-
 ματος τοῦ ὀφειλομένου τῇ ἁγιωτάτῃ αἰρέσει. ἔτι
 καὶ νῦν τῆς ἰδίας ἔχθρας παρατείνειν οὐ παύονται,
 μὴ βουλόμενοι τῇ ἤδη ἐξενεχθείσῃ κρίσει συντίθε-
 σθαι, καὶ διοριζόμενοι ὅτι δὴ ἄρα ὀλίγοι τινες τὰς
 γνώμας καὶ τὰς ἀποράσεις αὐτῶν ἐξήνεγκαν, εἰ καὶ
 μὲ πρότερον ἀπάντων τῶν ὀφειλόντων ζητηθῆναι, β
 ἀκριβῶς ἐξετασθέντων πρὸς τὸ τὴν κρίσιν ἐξενέγ-
 και πάνυ ταχίως καὶ ὀξέως, ἔσπευσαν· ἔκ τε τού-
 των ἀπάντων ἔκεινα συμβαίνει γενέσθαι· τὸ καὶ
 τοῦτους αὐτοὺς, ἀδελφικὴν καὶ ὁμόφρονα ὀφειλόντας
 ἔχειν ὁμοψυχίαν, αἰσχυρῶς, μᾶλλον δὲ μισαρῶς ἄλ-
 λήλων ἀποδιᾶσθῆναι· καὶ τοῖν ἀνθρώποις τοῖς τὰς
 ἄλλοτριᾶς ἔχουσι ψυχὰς ἀπὸ τῆς ἁγιωτάτης θρη-
 σκειᾶς ταύτης, πρόφασιν χλεῖνης διδόναι. Ὅθεν προ-
 νοητέον μοι ἐγένετο, ὅπως τοῦτο ὅπερ ἔχρῃ μετὰ
 τῶν ἐξενεχθεισῶν ἤδη κρίσιν αὐθαίρετῶ συγκαταθήσει
 πεκαύσθαι, καὶ νῦν ποτε δυνηθῆ πολλῶν παρόντων
 τέλους τυχεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν πλείστους ἐκ διαφό-
 ρων καὶ ἀμυθῆτων τόπων ἐπισκόπων εἰς τὴν Ἀρε-
 λητησίῶν πόλιν εἰσω καλακονδῶν Αὐγούστων συνελθεῖν
 ἐκελεύσαμεν, καὶ σοὶ γράψαι ἐνομίσαμεν· ἵνα λα-
 βὼν παρὰ τοῦ λαμπροτάτου Λατρωνιανοῦ τοῦ κεν-
 τικτωρος Σκελλίας δημόσιον ὄχημα, συζεύξας ἑαυτῶ
 καὶ δύο γέ τινες τῶν ἐκ τοῦ δευτέρου θρόνου, οὓς
 ἂν σὺ αὐτὸς ἐπιλέξασθαι κρίνεις· ἀλλὰ μὴν καὶ
 τρεῖς παῖδας τοὺς δυνησομένους ὑμῖν κατὰ τὴν ἐδοῦ
 ὑπηρετεῖσθαι παραλαβὼν, εἰσω τῆς αὐτῆς ἡμέρας
 ἐπὶ τῷ προειρημένῳ τόπῳ ἀπάντησον· ὡς ἂν διὰ τε
 τῆς σῆς στερότητος καὶ διὰ τῆς λοιπῆς τῶν συν-
 ιόντων ὁμοψύχου καὶ ὁμόφρονος συνέσεως, καὶ
 τοῦτο ὅπερ ἄχρι τοῦ δεῦρο φαύλως δι' αἰσχυρᾶς τινος
 ζυγομαχίας παραμεινῆκεν, ἀκουσθέντων πάντων
 τῶν μελλόντων λεχθῆσθαι παρὰ τῶν νῦν ἡμῖν ἀπ'
 λείσαμεν, δυνηθεῖν τὴν ὀφειλομένην θρησκείαν καὶ
 κληθῆναι. Ὑγιαίνοντά σε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ διαφυλάξῃ ἐπὶ πολλοῖς ἔτεσι.»

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ.

Περὶ τῆς τοῦ δυσσεβοῦς Λικινίου διαστρο-
 φῆς, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ μαρτυρησάντων.

Ταῦτα τὸ γε νῦν ἔχον νομοθετῶν διετέλει, ἀφθό-
 νου πρυτανευομένης ἡμῖν ἐκ Θεοῦ τῆς εἰρήνης, καὶ
 τῆς οὐρανοῦ χάριτος οὕτω δωρουμένης τὸ εὐεθέ-
 ριον. Ταῦτα δὲ φέρειν οὐκ ἦν ἀνεκτὰ τῷ ἀρχαίῳ
 τοῦ γένους ἡμῶν πολεμῖω. Αὐτίκα γὰρ Λικίνιον
 ὑποδύεται· καὶ τοῦ σώφρονος αὐτόν ὑπεξαγαγῶν
 λογισμοῦ, πρὸς διαφορὰν ἐκίνει τῷ Κωνσταντίνῳ.
 ὦν αὐτὸς, ἀτε δὴ τοῖς κατὰ Μαξιμίον πολέμοις εὐ-
 δοκιμώτατον γηγονότα, βασιλείας τε ὀνόματι ἐπε-
 φήμιζε· καὶ Νικομήθειαν, καὶ τὴν περὶ Θράκην

A se hostilem in modum pervacaciter et obstinate
 contenderent atque certarent, præsentē quoque
 Romano episcopo, id quod in controversiam et
 concertationem venisset, in præsentia eorum dili-
 genti cura et iudicio decidi componique posset.
 Quandoquidem vero, sicut fieri solet, quidam salu-
 tissuæ, cultusque et observantiæ, quæ sanctissimæ
 religioni debetur, obliiti, odia atque inimicitias am-
 plius exercere non desinunt, neque rei judicatæ
 acquiescere volunt, per exceptionem objicientes,
 perpaucos quosdam sententiam tulisse, qui etiam
 prius ad decisionem celeriter et cupide ferendam
 accelerarint, quam omnia quæ inquiri opus fuit,
 diligenter et accurate excussissent. Quibus ex rebus
 omnibus illud evenit, ut simul et illi quos fraternam
 concordiam et unanimitatem obtinere docuit, turpi
 quodam, seu potius detestando more, per secessio-
 nem inter se dissideant: et hominibus qui a san-
 ctissima religione alieno sunt animo, occasio ri-
 dendi atque obrectandi sit præbita. Itaque pro-
 videndum mihi est, quod dudum post sententiam
 latam spontanea transactione compositum oportuit,
 ut id nunc tandem multis præsentibus finem debi-
 tum consequatur. Posteaquam igitur ex diversis
 plurimisque locis episcopos in Arelatensem civita-
 tem intra Calendas Augusti convenire jussimus,
 tibi quoque scribendum esse censuimus, ut ac-
 cepta viro clarissimo, Latroniano conductore Siciliæ,
 publicæ vecturæ tessera: duobusque aliis ex se-
 cundo ordine, quos ipse eligendos putaveris, tibi
 adjunctis, et pueris tribus qui in itinere vobis in-
 serviant assumptis, intra eam diem in eum quem
 diximus locum pervenias. Ut per gravitatem tuam,
 reliquorumque qui ibi convenient, unanimem et
 consentientem prudentiam, controversia quæ huc-
 usque non recte per sædam intestini dissidii con-
 tentionem duravit, 509 omnibus quæ hinc et
 inde ab iis dicuntur, qui inter se dissident, quos
 abesse ibi etiam præcepimus, auditus, vel nunc tan-
 dem ad debitum cultum, professionem concordiamque
 fraternam reduci queat. Incolumem te
 Deus omnipotens in multos annos conservet.»
 ἀλλήλων δισσώτων, οὕσπερ ὁμοίως παρῆναι ἐκε-
 πιστιν, ἀδελφικὴν τε ὁμόνοιαν, καὶ βραδείως ἀνα-

D

CAPUT XLIV.

*De impij Licinii perversitate, et qui sub eo passi
 sint martyribus.*

Hujuscemodi ille tum leges constitutionesque
 ferebat, cum uberrime nobis Deus pacem cœle-
 stisquem gratia libertatem prolixissime dedisset. Cæ-
 terum id ferre non potuit antiquus ille generis
 nostri hostis. Continuo enim Licinium occupavit,
 eumque a recta sententia abductum, ad inimicitias
 adversus Constantinum suscipiendas permovit:
 quem ille, quod magnam in bello contra Maxi-
 mium gesto gloriam consecutus fuerat, cum impe-
 ratoris nomine decoravit, tum ei Nicomedis, He-

racles (1) quæ ad Thraciam est, atque Orientis A ditionem permisit. Licinius autem, cum ea quæ prioribus tyrannis acciderant, nosset (quæ quidem eum ut saniora sequeretur consilia, abunde satis admonere poterant), et cum sororis Constantini maritus esset, dignitateque et gloria ab illo secundas obtineret, imitatione ejus abjecta, tyrannos, quorum eversionem atque interitum, si quis alius, et ipse maxime viderat, æmulari maluit. Quapropter cum alia omnia parvipendit, tum affinitatem etiam et fœdera jurejurando confirmata contempsit, varios adversus Constantinum dolos struens, et benefacta mala gratia compensare studens. Ac primum quidem insidias occultans, et amicitiam simulans, sæpe fraudibus illum aggressus, nihil tamen egit. Inexpugnabili enim vi, utpote Deo charus, munitus erat: et quæ hostis ipse in cordis latebris alia super alia struebat, facillime ipse in lucem producta coarguebat atque opprimebat. Tam præsens illi divini cultus et pietatis armatura auxilium ad salutem attulit. Atque ipse quidem, qui in tanta apud Deum esset gratia, occultos illius conatus ad hunc modum effugit. Ille autem quod insidiæ clandestinæ ei minus ex sententia succederent, Deo illas in apertum pertrahente, citra dissimulationem propalam se adversus Constantinum, fortasse autem dicere licet, etiam adversus rerum omnium Deum, quem ab eo coli sciebat, armavit. **510** Primum igitur paulatim Christianos, qui sub ditione ejus erant, premere atque oppugnare est aggressus: deinde mente ab insita sibi insania captus, manifestam contra ecclesias commovit persecutionem: futurum ratus, ut Constantinus religione periclitari, summo afficeretur incerore. Neque eum latebat, ecclesias pro illo orare, atque studere ut sub illius essent imperio. In primis vero delectu instituta, Christianos omnes e domo familiaque sua exegit (2), militesque qui demonibus sacrificare nollent, honore dignitateque spoliatos exauctoravit. Mox leges illegitimas et iniuvas tulit, in custodiis conclusis misericordiam omnem claudens, et Christianis deprehensis easdem quas maleficis pœnas decernens. Quid ego nunc dicam, quæ ille prius inaudita de conjugis statuerit? quæ novo quodam modo in defunctos admiserit? quantam auri et argenti vim a civibus exegerit? ut novas agrorum mentiones instituerit, aliasque ad inventiones excogitarit? et delationes illustri loconatorum et magna

(1) Hæc antea Perinthus dicta.

(2) Confessio Auxentii ex Suida. Erat hic in palatio Licinii inter subscribas, quos Latini notarios vocant, illustri loco. In imperiali autem quadam domo fons aquæ fuit et super eo fonte Bacchi simulacrum: tum autem vitis ampla, quæ locum eum omnem tegens, nulla cum amœnitate obumbrabat. Huc cum Licinius veluti deambulans, Auxentio et multis præterea aliis eum officii gratia comitantibus, venisset, et botrum ingentem et maturum e palmitibus pendentem conspexisset, Auxentio ut eum decerneret mandavit. Auxentius

A Ἡράκλειαν, καὶ τὴν Ἐὼ ὑπὸ χεῖρα ἵποιοι. Καὶ τοῦν μὴ τὰ τοῖς πρόσθεσι τυράννοις συμβάντα γνοῦς, αὐτάρκην γὰρ ἔκεινα πάντων σώφρονα συνάγειν τὸν λογισμὸν, γαμβρὸς τε ὧν Κωνσταντῖνον, καὶ τιμῆ καὶ δόξῃ τὰ δεύτερα ἔκεινῳ φέρων, τοῦτον ἀρεῖς μισεῖσθαι, τὰ τῶν τυράννων μᾶλλον ἐξήλου, ὧν τὴν καταστροφὴν εἶπερ τις μάλιστα ἐθαύσατο. Πάντα τοῖνυν θέμενος ἐν δευτέρῳ, καὶ συγγένειαν καὶ ὀρκους μετετίθετο· καὶ δόλους ἦν παντοίους αὐτῷ σκαιωρῶν, κακοῖς ἀγαθῶν ἀφθνίαις ἀμείψασθαι μηχανώμενος. Καὶ πρῶτα μὲν τὴν συσκευὴν ὑπεκρούπτων, φιλίαν τε ὑπεκρίνετο· καὶ πολλὰς δόλῳ ἐπιθέμενος, ἦντι μὲν οὐδέν· ἀμάχῳ γὰρ ἔκεινος δυνάμει, οἷα δὲ φίλος ὧν Θεῶ, διαπέπρακτο, καὶ τὰ ἐν μυχῶ καρδίας ἐσκαιωρημένα ῥᾶστα εἰς φῶς ἄγων διήλεγχε. Ἐπὶ τὸσον ἔκεινῳ τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας ὄπλον πρὸς ἀμυναν ἦν ἰσχυρὸν διασώζειν. Καὶ ὁ μὲν οὕτω Θεῷ κεχαρισμένος, τὰς ἐνόδρας αὐτοῦ διεθίδρασκεν· ἐπεὶ δὲ τὸ λαβραῖον τῆς ἐπιβολῆς ἤκιστα τοῖς κατὰ γνώμην συνέτρεχε κατάφωρα Θεοῦ ποιούντος τὰ μελετώμενα, εἰς τὴν προφανῆ μάχην ὠπλίετο Κωνσταντῖνον· Ἰσχν δ' ἦν εἰπεῖν καὶ κατὰ Θεοῦ τῶν ὄλων, ὅν ἔκεινον σίθειν ἠπίστατο. Καὶ ἡσυχῆ μὲν τὰ πρῶτα τοὺς ὑπ' αὐτῷ Χριστὸν τιμῶντας πολιορκεῖν ἐπέβαλεν. Ἐπειτα τὸς φρένας ὑπὸ τῆς ἐμφύτου ματίας διασεισθεῖς, διαρρήθη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀνεκίει τὸν διωγμὸν, οἰόμενος ταῖς δυσπραγίαις τῆς θρησκείας τὸν Κωνσταντῖνον λυπεῖν· ἄλλως τε καὶ ὑπολαμβάνων ταύτας ὑπὲρ ἑκείνου εὐχέσθαι, καὶ σπουδάζειν ὑπ' ἑκείνῳ δὴ βασιλεύσθαι. Πρώτιστα μὲν οὖν φυλοκρινήσας, πάντα Χριστιανὸν τῆς οἰκίας ἐξήλαυνε· τοὺς δὲ στρατιώτας, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν εἴοιτο, τὸ τῆς τιμῆς καταθεμένους ἀξίωμα, ἀπαλλάττεσθαι· ἔπειτα νόμους ἀνόμους ἐτίθει, τοῖς ἐν φυλακῇ κατακλειστοῖς ἀποκλείων τὸν ἔλπον, καὶ τὸν φωραθέντα τῶν ἰσχν τοῖς κακούργοις μετέχων. Τί δὲ δεῖ με λέγειν ὅσα περὶ γάμων ἑκαυστομήσων, ὅσους τε νεωτερισμοὺς τοῖς ἀπαλλαττομένοις τοῦ βίου ἐνεωτέρισεν; ἐπὶ δὲ τούτοις χουσοῦ, καὶ ἀργύρου εἰσπράξεις, καὶ γῆς ἀναμετρήσεις· καὶ ἄλλας ἐπινοίας τε καὶ ἀπαγωγὰς τῶν εὐ τῆς πατρίδος ἔχοντων, καὶ λόγου ἠξιώμενων; ὧν τὰς ἀλόγους διαζευγνύς, ἀκολάστοις πρὸς ὕβριν ἐδίδου. Τί δὲ χρὴ λέγειν ὅσαις αὐτὸς ἐκείνος, καίπερ εἰς ἔσχατον γῆρας ἦκων, παρθένους τε καὶ ὑπὸ ζυγὸν οὐσαις καθεκάστην ἐμπαροινῶν, κόρον, τῆς ἀκολάστου πράξεως οὐ κατέλαθεν; Ἄλλὰ τὰ γε ἐξῆς τῆς πράξεως σμικρὰ τε καὶ ὡς οὐδὲν ἐλέγχει τὰ πρό-

nihil prorsus subesse doli suspicatus, pugione quem ex femore suspensum gestabat stricto, botrum resecut. Tum Licinius ad eum, Ad petes Dionysii uvas depone, dixit. Auxentius vero: Minime gentium, inquit, imperator; Christianus enim sum, Licinius rursus: Itaque ex aula, ait, confestim abibis, dignitate posita. Alterum tibi duorum istorum necessario faciendum. Enimvero Auxentius, nulla interposita mora, cingulum per quam libenter solum posuit, et aulæ discedens vale dixit. Hunc aliquanto post episcopi Mopsuestiæ antistitem legerunt.

τερα. Τέλος, τῆ τῆς μανίας ὑπερβολῆ ἀπειπῶν, τοῖς ἐπισκόποις ἐπίσκηπτεν, ὡς ἂν γε τούτοις Θεοῦ θεράποντας εἶναι εἰδώς· λάθρα δὲ καὶ δολίως τοὺς δοκιμωτάτους τούτων ἀνῆρει. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ φόνου ξένος τις ἦν καὶ ἀήθης. Τὰ γοῦν περὶ τὸν Πόντον αὐτοῦ καὶ ταῖς περὶ τῆς Ἀμασίας πόλεσιν αὐτῶ πεπραγμένα πασῶν ὠμότητος ὑπερβολὴν τίθησιν ἐν δευτέρῳ. Ἐκκλησίαι μὲν γὰρ ἐκρίζων ἀπεσπῶντο καὶ καταφείποντο· ἄλλαι δὲ παντάσῃν ἀπεκλείοντο. Οἱ δὲ ἱερεῖς ἀφροντίστως οἰάνειν κακοῦργοι, καὶ χεῖρονα ἢ ἀνδροπόνοι μυριάς πρότερον αἰκίαις ἀγόμενοι, τέλος ξίφει πρὸς λεπτόν τεμνόμενοι, τοῖς θαλαττίοις ὕδασι ἀπερρίπτοντο, ἐχθῦσι πελαγίοις βορά. Τῶν δὲ ἄλλως θεοσεβῶν τὰς σφαγὰς πῶς ἂν τις ἀπαριθμήσαιο; Ἐρημίαι γὰρ καὶ ὄρη εἰς πόλεις μετεσκευάζοντο. Οὕτω δ' ἔχων γνώμη, ἐπῆρι ληίζων πάντα καὶ ἀφανίζων· ὀπηνίκα καὶ ὁ στρατηλάτης Θεόδωρο πολὺς τις ὦν ἐπ' ἀνδρία, κατὰ τὴν τοῦ Πόντου διατριβῶν Ἡράκλειαν, τοῦ Μαρκανδηνῶν ἔθνους ἤγειτο. Μετασταλαίς δ' ἐπὶ μὴ ἤκε, Λικίνιον εἰσδέχτο· οὐ τοὺς θεοὺς εἰς λεπτά διακόψας, εἰδίδου πίνησιν· ὃν καίπερ πλείστα φιλῶν, πολλαῖς βασινοῖς ὑπῆγε· προσήλου τε σταυρῶ, καὶ κατὰ τοῦ κρυφίου πόρου σούβλας εἰσώθει, καὶ τέλος ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀφῆρειτο· οὐ εἰς Εὐχάϊτα τὴν ἰδίαν πατρίδα τὸ σῶμα ὑστερον μεγαλοπρεπῶς κατετίθη, ἀξίῳ τιμηθὲν καὶ νεῶ. Ἄλλος οὗτος παρὰ τὸν τήρωναν Βρίγγα τῷ ἡγεμόνι Μαξιμιανοῦ τὴν διὰ πυρὸς ὀλοκάρπασιν ἀνδρείως διενεχόντα ἐν Ἀμασίῳ τῆ πόλει· ὡσπερ δὴτα καὶ ὁ ἐν Πέργῃ τῆς Παμφυλίας ἑτέρος σταυρικῶ τῷ τέλει χρυσάμενος· κἄν ἐν σῶμα καὶ πάντες ἐν πνεῦμα ἐν Χριστῶ διαγεγόνασιν ἔχοντες. Ἐπὶ δὲ τούτου καὶ Βασίλειος, ὁ τῆς Ἀμασιῶν ἐπίσκοπος μετ' ἀφορήτους οἰκίας τὸν διὰ ξίφους ὑψίστατο θάνατον. Σιβάστεια δὲ ἡ πόλις κατὰ τὴν αὐτῆς λίμνην τοὺς μ' θεοφόρους εἰσετάτο ἀνδρας διὰ χρούς παραδόξως ὀλοκαρπουμένους Θεῶ, Λυσίου καὶ Ἀγρικολαίου τῶν ἐκεῖνου ὑπασιπστῶν ἔτι περιόντων, καὶ ταῖς κατὰ τῶν μαρτύρων καινοτέροις ἐπινοίας ἐλλαμπρυνόμενον· ὦν τὰς συζύγους μ' καὶ αὐτὰς οὐσας, λόγος ἔχει ἐν Πρακτικῇ τῆς Θρακῆς ἀπαχθεισας σὺν Ἀμῶν τινι διακόνῳ, διὰ ξίφους καλλιερῆθῆναι ταῖς καλαῖς ὁμολογίαις, αἰκισμοῦ, οὐδ' ὅσους ἂν τις εἰπεῖν ἔχοι, ὑποστάσας γενναίως.

bilis tormenta esset perpessus, capitale subiit supplicium. Sebastia quoque urbs in stagno suo quadraginta illos egregios et divinos viros per frigus et undam mirifice Deo totos holocausti instar oblatos vidit, cum Lysias adhuc et Agricolaus satellites propugnatoresque ejus superstites essent, inveniendisque adversus martyres novis cruciatibus apprime pollerent. Illorum porro conjuges, quæ et ipsæ quadraginta numero fuere, Heracleam Thraciæ abductæ esse feruntur : atque ibi cum Amone quodam diacono tormentis, quæ quisquam exprimere possit maximis, generose et fortiter toleratis, cum pulchra professione per gladium victimæ Deo sunt oblatæ.

ΚΕΦΑΛ. ΜΕ'.

Ὡς Λικίνιος ὁ δυσσεβὴς ἀλοὺς ἐξέβρηξε τὴν ψυχὴν.

Οὕτω δ' εἰς ἔσχατον ἀπονοίαν, ἐλαύνων ὁ ἐναγέστατος, ἐχῦρε πρόσω, καὶ εἰς τούφανες τὴν ἀπο-

A gloria virorum receperit? quorum uxores per repudium ab eis separatas, impotentibus atque impudicis ad ludibrium dedit. Quid etiam dicam, quibus ipsemet in extrema etiam senecta vel virginibus vel conjugibus quotidie libidinosissime illudens, exsatiare tamen impotentem suam petulantiam non potuerit? Sed enim quæ sequuntur flagitia ejus, parva hæc et nihili quæ diximus esse coarguunt. Postremo namque furori suo longe maximo quasi victus cedens, vim omnem in episcopos convertit, quos minis ros Dei esse sciebat. Horum præclarissimos quosque clam fraudulenter enecavit, cædisque novus plane et insolitus modus fuit. Ac quæ in Ponto et in urbibus circum Amaseam is peregit, sævitiam atque crudelitatem omnem longe superant. Ecclesiæ namque partim a radicibus ipsis evulsæ et solo æquatæ, partim clausæ prorsum sunt. Sacerdotes autem magno cum contemptu, perinde atque malefici quidam, graviora etiam quam homicidæ, propter innumeros eis illatos cruciatus passi, tandem ferro in minutas partes dissecti, in mare ut piscibus escæ fierent, projecti sunt. Nam aliorum piorum cædes quis enumerare queat? Solitudines etiam tum et montes inculti pro urbibus frequentabantur. 511

Atque ad eum modum cum animatus esset, quocunque se conferret, diripiebat omnia et vastabat. Quo tempore etiam exercitus dux Theodorus martyrio est defunctus, spectata fortitudine vir, qui Heracleæ in Ponto habitans, Meriandynorum genti præerat : et quod evocatus ad Licinium non venisset, hospitem ipsum habuit, ejusque deos comminutos egentibus dedit. Hunc Licinius etiamsi egregie charum habuerit, multis tamen affecit cruciatibus. Nam et in crucem eum, et subulas in meatus secretiores corporis ejus immisit, postremoque capite truncavit. Cujus corpus postea in patriam ejus Euchaitem magnifice deportatum, et ibi insigni templo cohonestatum est. Alius hic est a tyroni illo, qui in Amasea civitate sub Bringe Maximiani præfecto holocaustum factus, supplicium ignis fortiter pertulit. Sicuti et ille, qui Pergæ in Pamphylia crucifixus, vitam hanc finit. Quamvis omnes ii corpus unum et spiritus unus in Christo fuerint. Post Theodorum et Basileus, Amasenus episcopus, cum prius intolerabilia tormenta esset perpessus, capitale subiit supplicium. Sebastia quoque urbs in stagno suo quadraginta illos egregios et divinos viros per frigus et undam mirifice Deo totos holocausti instar oblatos vidit, cum Lysias adhuc et Agricolaus satellites propugnatoresque ejus superstites essent, inveniendisque adversus martyres novis cruciatibus apprime pollerent. Illorum porro conjuges, quæ et ipsæ quadraginta numero fuere, Heracleam Thraciæ abductæ esse feruntur : atque ibi cum Amone quodam diacono tormentis, quæ quisquam exprimere possit maximis, generose et fortiter toleratis, cum pulchra professione per gladium victimæ Deo sunt oblatæ.

512 CAPUT XLV.

Ut impius Licinius captus, violenter vitam snierit.

Ad extremam ergo dementia ruens, ita ut cæperat, defectionem suam a fide in apertam

proferre perrexit : et ad manifestam idololatriam conversus, sacrificiis et victimis mactatis, se facilius rectiusque bellum eo modo expediturum arbitratus, dæmones evocavit. Dicunt quoque seductum eum a quibusdam qui victoriam ei pollicebantur, Mileti oraculum Apollinis Didymæi consuluisse : eique de belli eventu percunctanti, a dæmonio responsum esse versibus hisce :

*Te, grandæve pater, juvenum vis fervida vexat,
Et tua fracta jacet senio graviore potestas.*

Constantinus porro, imperator Deo charissimus, verecundia quadam singularique humanitate et modestia præditus, talia cum de eo audiret, seipsum primum continuit, vicemque ejus qui indignus erat cui quispiam condoleret, admodum est miseratus. Postquam vero se ita se gerendo nihil proficere vidit, cum rabies contra Christum suscepta magis magisque procederet, moderatam pro consuetudine sua liquantum contrahens mentem, et humanitatem justitia temperans, subveniendum eis esse qui ab illo tam crudeliter vexarentur, statuit : illud certum compertumque habens, fructum pietati suæ, victoriam, cælitus contra hostes suos propositum esse. Quam ob causam honestatis virtutisque amoris malitiæ vitiorumque odio in isto, una cum pio filio Crispo contra Licinium salutari armatura duce et auxiliatrice processit. Et tandem ambo acie structa, ad Chrysopolim Bithyniæ urbem cum illo prælium commiserunt : omnibusque rebus eis rite atque feliciter cedentibus, victoriam ab hoste fortissime retulere, peditatu illius omni navalique subsidio in fugam verso. Ille, porro cum quid faceret non videret, seipsum victoribus dedit : ille, inquam, qui paulo ante minas ferociter spiraverat, atque omnia potestati suæ subicere contenderat. Imperator sane more suo solito usus, vitam quidem illi donavit, eumque sub custodia esse Thessaloniciæ mandavit. Ubi vero ille a moribus suis consuetis non discessit, et fraudulenter insidiosa consilia captans. Barbarorumque multitudinem mercede conducens, ut bello restaurato cladem acceptam sarciret, ad res novas rursus spectare deprehensus est : imperatoris jussu vitam ferro cæsus amisit, **513** idem scilicet quod priores tyranni passus. Quandoquidem enim illorum malis adversis rebus edoctus ad frugem et officium non rediit, eandemque quam illi impietatem secutus est, non immerito in easdem quoque fœdas calamitates decidit. Statuæ quoque, et quæcunque imagines ejus in muris positæ atque insertæ fuerant, eversæ, erutæ atque abolitæ sunt. Atque ille quidem ita victus occubuit (1).

CAPUT XLVI.

De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianorum religioni fecerit.

Totus autem Oriens simul et Occidens sub Constantini imperium pervenit : quas ille regiones, omnesque circum circa provincias, nec non septentrionales atque australes oras, tranquilla pace,

(1) « Licinius litteris adeo infectus fuit, ut virus ac pestem publicam eas appellaret, illarum tam æppers, ut ne decretis quidem subscribere posset.

στασίαν ἐρρίπιζεν. Εἰς ἐμφανῆ δὲ τὸν Ἑλληνισμὸν μεταστραφεὶς, θύμασι καὶ ἱερῶν σφαγαῖς εὐμαρῖσαι αὐτῷ τὰ τῆς μάχης ἀπεκαλείτο τοὺς δαίμονας. Ὑπαχθεὶς δὲ τισὶ κρατήσιν ὑπισχνουμένους, φασὶν αὐτὸν τοῦ ἐν Μιλήτῳ μαντείου ἀποπειράσασθαι τοῦ Διδυμαίου Ἀπόλλωνος· καὶ γ' ἐρομένην περὶ τῆς μάχης, τὸ δαιμόνιον τοῦσδε χρῆσαι τοῦστίχους·

Ἦ γέρον, ἢ μάλα δὴ σε νέοι τείρουσι μαχηταὶ·
Σὴ τε βίη λήλυται, χαλεπὸν δὲ σε γῆρας ἰκάνει.

Κωνσταντῖνος δὲ ὁ θεοφιλέστατος βασιλεὺς, αἰδῆμων τις ὢν, καὶ φιλανθρωπία συγκεραμμένος, τίως μὲν ἀκούων ἀνείχε, τὸν οὐ συμπαθείας ἀξίον ἑλεῖν· ἐπεὶ δὲ τούτων γινομένων οὐδὲν ἐγένετο πλεόν, προύχῳρει δὲ καὶ ἡ κατὰ Χριστοῦ λύττα, καὶ τὸ δίκαιον τῷ φιλανθρώπῳ συμμίξας, ἐπαμύνην τοῖς οὕτω λυμαινομένοις ἤρειτο· καὶ ταῦτ' εἰδὼς ἀκριβῶς, ὡς καρπὸς ἐκείνῳ τῆς εὐσεβείας ἡ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνωθεν ὠρίζετο νίκη. Καὶ τοῖσιν τῷ φιλαγάθῳ μίξας τὸ μισοπόνηρον, σύναμα παιδὶ θεοφιλεῖ Κρίσπῳ, πολὺ προηγῶ καὶ συμμάχῳ τῷ σωτηριῷ χρώμενος ὄπλῳ· Καὶ δὴτ' ἄμφω τὴν παράταξιν διελόμενοι, κατὰ Χρυσόπολιν τὴν ἐν Βιθυνίᾳ συνεκρότουσιν τὸν πόλεμον. Καὶ πάντων καλῶς ἐξευμερισθέντων αὐτοῖς, ἀνακράτος τὴν νίκην ἤρακτο, ἐκείνου τὸ πεζὸν καὶ τὸ ναυτικὸν ἀθρόως ἀπαρῆθεντος. Μῆτι δὲ δρᾶν ἔχων, καταπροδίδωσιν ἰαντῶν, ὁ χθές καὶ πρόην ἀπειλῆν πνέων, καὶ πάντα ὑπὸ χεῖρα θέσθαι διατεινόμενος. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ συνήθει τρόπῳ χρῆσάμενος, ἐχαρίζετο μὲν αὐτῷ τὴν ζωὴν· ὑπὸ φρουρᾶν δ' ἐτίθει τῆ Θεσσαλῶν συγκλειῶν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ συνήθους οὐκ ἀπέλιχτο τρόπον, συσκευὰς γὰρ ποιῶν, καὶ βάρβαρον συνάγων χεῖρα μισθῷ, νεωτερίζειν παρώραται, τὴν ἔτταν ἀναμαχίσασθαι προθυμούμενος, προσταγῆ τοῦ κρατοῦντος· ἕξει καταστρέψει τὸν βίον, ταυτὰ τοῖς προαπελθοῦσι τυράννοις παθῶν, ἐπεὶ τοῖ γε μὴ τοῖς τοῦ πύλας ἐσωφρονίσθη κακοῖς· τὴν ἴσταν δὲ τῆς ἀσεβείας ἐλόμενος, καὶ τοῖς αὐτοῖς αἰσχροῖς περιέπεσε, στήλας καὶ ὄση τις ἦν ἐν τοῖχοις ἐκείνῳ γραφῆ ἀχρῆιούμενος καὶ ἐδαφιζόμενος. Καὶ ὁ μὲν οὕτως ἔειπτο.

Quandoquidem enim imperatoris jussu vitam ferro cæsus amisit, **513** idem scilicet quod priores tyranni passus. Quandoquidem enim illorum malis adversis rebus edoctus ad frugem et officium non rediit, eandemque quam illi impietatem secutus est, non immerito in easdem quoque fœdas calamitates decidit. Statuæ quoque, et quæcunque imagines ejus in muris positæ atque insertæ fuerant, eversæ, erutæ atque abolitæ sunt. Atque ille quidem ita victus occubuit (1).

D

ΚΕΦΑΛ. ΜΣ.

Περὶ τῶν νομοθεσιῶν Κωνσταντίνου· καὶ ὅσα χρηστὰ τῇ Χριστιανῶν πολιτείᾳ διεπράξατο.

Πάσης δ' Ἐὼ καὶ Ἑσπέρας τὸ κράτος μόνος ἀνεζώνοντο Κωνσταντῖνος, πᾶσάν τε αὐτὴν καὶ τὴν περικύκλῳ ἄρχοντι καὶ μεκμηβρίαν τῆς οἰκείας ἐμπιπλῶν εἰρήνης. Πᾶν δὲ δέος ἐξήρατο. Λαμπραὶ

Illud in eo non reprehendum, quod spadonum aulicorumque insolentiam mire compescuit. » Egnat.

δε πανηγύρεις ἀνεκρότουτο, φαιδροῖς ὁμμασι πάντων ἐνορώντων ἀλλήλους καὶ καπυρόν ὑπομειδιώντων. Φωτὸς δὲ πλήρη τὰ πάντα ἦσαν, τοῦ πρὶν κατηφοῦς ἐξέειληλαμένου. Κατὰ πόλεις δὲ καὶ χώρας παιᾶνες καὶ ὕμνοι τῷ ὄλῳ Θεῷ πρώτα, εἶτα καὶ τῶ τῶν ἀγαθῶν χορηγῶ ἤγοντο. Ἀμνηστία δὲ κακῶν καὶ λήθη τῆς δυσσεβείας ἦν· τῶν δὲ νῦν ἐς κόρον ἀπόλαυσις ἀγαθῶν. Μείζων δὲ καὶ ἡ ἐλπίς τῶν προσδοκωμένων ἦν. Νόμοι δὲ καὶ διατάξεις φιλανθρωπίας πλήρεις· καὶ ἄλλ' ἅττα τῶν ἀγαθῶν ἐπαρρησιάζοντο· δωρεαὶ τε βῆθος εὐσεβείας ὑποδεικνύσαι· ὧν καταλέγειν τὸ πλῆθος, τίς ἀποχρῶν γένοιτο λόγος; Τὸ μὲν γὰρ ὄντως Θεῶν θρησκείην πρὸ παντὸς ὑπηγάρευε· περὶ ὃ σπουδῆν τιθεμένου, ἐν ἀφρόνοις εἶναι πάντως· καὶ γ' ἀπαντῶν ἀπαντα μετὰ χρηστῶν τῶν ἐλπίδων οἷς ἂν ἐγχειρεῖν γένοιτο εἴλεγεν· ἀμαρτάνουσι δ' ἐν ἐκείνῳ, ἐν τ' εἰρήνῃ καὶ πολέμῳ τὰ δυσχερῆ προσδοκᾶν. Οὐ κόμπου δ' ἄλλως λέγων, ἀλλὰ χάριν ὁμολογῶν ἰσχυρίζετο· ὡς προσήκοντά γε ὑπὲρ τὴν Θεῷ αὐτὸν ἐκλεξάμενος, πᾶσαν ὑπὸ χεῖρα ἐτίθει τὴν γῆν, ὡς ἡ τῶν Χριστιανῶν αὐξηθεῖς θρησκεία, καὶ οἱ ἐν ταύτῃ καρτερικοὶ ἐπιφανέστεροι γένοιτο ταῖς τιμαῖς. Οὕτως ἔχων, ἄκυρα ἐτίθει πάντα τὰ καθ' ἑμῶν ἐξ ἀρχῆς ψηφισθέντα· τοὺς ἐν ἐξορίαις τε μετεστῆλτο, καὶ γεῶν μετεδίδου· καὶ τὸ προσὸν ἐκάστῳ ἀπένειμεν, εἴτε τιμὴ τις ἦν στρατιωτικῆ, ἢ καὶ κτήμα ἴσως ἀφαιρηθέν. Ἐκκλησίας τε ἐκμνησκόμενας δημοσίοις ἀνίστα τοῖς χρήμασι, καὶ ἀτέλειαν τοῖς τοῦ Θεοῦ λειτουργοῖς ἐπεκέρυττε· συνόδους τε συγκροτεῖν ἀνῆκε, καὶ τὰλλα πράττειν ὅσα τῇ Χριστιανῶν θρησκείᾳ προσήκοντα. Ἐπεὶ δὲ πάντα εἰς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἀνεκαλίστατο, καὶ τὰς συνήθεις τιμὰς καὶ τὰς οὐσίας τούτοις ἀπέδωκεν. Εἰ που τινὲς καταδικασθέντες θανάτῳ, τὸν βίον ἐξέλιπον, τοὺς ἐγγυτέρω γένους κληρονομῆν τάκεῖνων ἐκέλευεν. Εἰ δ' οὐκ ἦσαν, τὴν ἐπιχώριον ἐκκλησίαν τὸν κληρὸν ἔχειν ἐνομοθέτει, καὶ τε ἰδιωτικὸν ἦν, καὶ τε δημοσίον. Καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ἰδοῦσι τῷ βασιλεῖ, καὶ νόμῳ κεκέρυτο. Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Χριστιανοῖς ἐπέτρεπε πᾶσας τὰς ποσειδῶν ἀρχὰς διοικεῖν. Ἐορταὶ δ' Ἑλλήνων, Ἰσθμίων τε θυσίαι καὶ ὄργια, μαγγανεῖαι τε καὶ τελεταὶ δαιμόνων, ἀπίρηται, πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἀρχαίων ἰθῶν μετεβάλλοντο. Ὁ μὲν γὰρ παρ' Αἰγυπτίοις πήχυς οὐκέτ' εἰς Ἑλλήνων τεμένη, ἀλλ' εἰς ἱεροῦς ἡμῶν ἀντίθετο οἶκος· ὃ ἡ ἐπίδοσις τῆς τοῦ Νείλου φορᾶς καθίστατο γνώριμος. Ἡ δὲ τῶν μονομάχων ἐξ ἐκείνου Ῥωμαίοις θεία κεκάλυται. Φοίνικες δὲ, οἱ τὸν Λιβανον παρὰ τὴν Ἡλιούπολιν ὄκουν, ἐπαύσαντο πρὸ τοῦ νομίμου γάμου εἰσθῆς ὅν ἐκ νόμου τὴν τῶν παρθένων πράττειν φθορᾶν. Νεφὲ δὲ εἰς ἐπίδοσιν ὕψους καὶ πλάτους ἀνέτρεχον. Ὅσοι δ' ἀρκούτως εἶχον, ἐπισκευάζοντο· ἦσαν δ' οἱ καὶ ἐκ κρηπιδῶν ἀνίσταντο. Βασιλεὺς δ' αὐτοῖς ἐπεχορήγει δαψιλῆς τὸ ἀνάλωμα, τῶν ἐπισκόπων ἐπιστατούντων, πάντα χορηγεῖν κεκελευσμένων,

(1) Πήχυς, cubitus Nili. Plin. lib. v, cap. 9.

A metu omni depulso, replevit. Itaque magnifici ubique conventus celebrari, lætis alius alium oculis respicere atque hilarius subridere, mærore pristino tristitiaque ejecta, nova luce loca omnia relucere : in urbibus et vicis omnibus pœanes et hymni, primum quidem in rerum omnium Deum, deinde etiam in tantæ prosperitalis subministrato- rem cani, memoria malorum aboleri, oblivio impietatis induci, omnes præsentibus bonis ubertim uti frui, major etiam meliorque rerum futurarum spes esse, legum videlicet et constitutionum humanitatis plenissimarum, bonorumque aliorum quæ tum libere et propalam jactabantur, donationum quoque amplitudinem pietatis declarantium : quarum multitudinem quænam oratio enumerare queat? Siquidem publicitus omnes imperator ipse cohortatus est, ut in primis divinum Numen pie colerent. Nam qui in eo diligenter colendo studium ponerent, futurum, ut omnia eis abunde prorsus suppetant, omniaque cœpta cum spe optima feliciter cedant : sin a pietate tali et veri Dei religione aberrarent, nihil eos et pace et bello quam res adversas expectare debere confirmans. Atque hæc quidem non per jactantiam gloriabundus, sed gratiam Dei agnoscens et profitens protulit. Ita ille commodum se Deo ministrum præbens, terras omnes ditioni suæ subjecit, ut Christianorum religio quam maxime augetur : et qui in ea colenda constanter perseverarent, illustres maxime dignitatibus et honoribus fierent. **514** Talibus igitur consiliis fretus, quæcunque jam inde ab initio contra nos decreta fuerant, abrogavit, exsules revocavit, honores illis et bona sua, sive militaris dignitas, seu possessio forte cuiquam adempta fuerat, restituens. Ecclesias ampliores publica pecunia construxit, immunitatem ministris Dei concessit, conventus fieri permisit, aliaque peragere jussit, quæ omnia ad Christianum pertinent cultum. Postquam ad hunc modum omnes in pristinam revocavit libertatem, eisque honores solitos bonaque sua restituit, si qui sententiæ capitali damnati vitam finivissent, genere proximos, si qui essent, adire illorum hæreditates jussit ; si non essent, loci ejus ecclesiam in bona eorum, sive privata seu publica essent, succedere lege lata præcepit. Atque hæc quidem si imperator recte constituit legitimeque confirmavit : præterea vero Christianis omnes profanos magistratus gerere permisit. Festos autem gentilium dies, simulacrorum victimas, et orgia, incantationes et sacra dæmonum prorsus prohibuit et interdixit. Multa etiam ex prisca consuetudine in melius ab eo mutata. Apud Egyptios enim cubitus (1) non amplius in gentilium delubra, sed in sacras nostras ædes deportatus, atque ibi dedicatus est, quo incrementum exundantis Nili mensum dignoscebatur. Spectaculum singulari certamine concertantium (2)

(2) L. unio. C. De glad. lib. II.

gladiatorum Romæ frequentari solitum, ex eo A tempore prohibitum. Phœnices, qui Libanum montem ap Heliopolim incolebant, virgines suas ante legitimas nuptias ad stuprum prostituere desierunt, quod lege antea apud eos fieri receptum erat. Templâ altitudine et latitudine ampla exstructa. Quæ vero antehac jam ædificata fuerant, instrumento ecclesiastico et donariis exornata. Nonnulla etiam ex ipsis fundamentis excitata sunt. Ab quæ omnia imperator liberaliter impensas contulit, episcopis eam rem curantibus, magistratibusque jussu illius pecuniam ex publico præbentibus. Sauro-matæ quoque et nationes Istrum accolentes, imperio ejus subditæ, quæ gentium aliarum victrices, solos Romanos qui eis resisterent, habuerunt. Fas Constantinus miraculorum nocturnorumque in-somniorum denuntiationibus devicit. Quoscunque autem populos bello **515** superavit, perinde atque cum Christo de gloria contenderet, gratiam in se collatam, propagandæ religionis studio re-pendit. Omnes namque homines ad hanc solam colendam excitavit, et in omnibus provinciis par-tem aliquam publicorum vectigalium ecclesiis tri-buit, donationemque eam ratam esse temporibus sæculisque omnibus sanxit. Atque ut memoria continua milites Christum colere assuefacerent, arma eorum signo crucis exornavit. Et cum, sicuti dictum est, in imperiali palatio suo templum con-struxit, tum portatilem ecclesiam aliam fieri sibi curavit, quæ ubicunque locorum esset, et maxime in bello circumferri posset ut ne in solitudine quidem agens, ubi opus esset Deumque colere et divina mysteria participare deberet, ædibus sacris careret: ad quam veluti ad tabernaculum semper p-æsto fuere sacerdotes et diaconi, sine intermis-sione ministeria divina, juxta stas Ecclesiæ cæ-remonias, obuentes. Diem eum (1) quem judæi primum numerarunt, et Græci soli dicarunt, Dom-nicum (2) appellavit, eumque festum et feriatum esse omnibus lege lata statuit: similiter et eum qui Sabbatum præcedit, ut in iis precationibus vacarem, supplicationibusque Deum exorarem: alterum quidem, quod in eo Christus resur-rexit: alterum autem propter crucem, a qua plurimum sibi bonorum provenisse variis modis expertus fuerat. Quam etiam ob causam eam sum-mopere in veneratione habens, in nummis suis et imaginibus omnibus insculpi inscribique fecit. Te-stantur hoc imagines ejus habitu eo et forma pro-positæ. Supplicium crucis, quod Romanis ex lege frequens maxime et usitatum fuit, ex judiciis sui, sustulit. Et cum divini cultus augendi studiosus fuit, tum ferendis etiam legibus laudem et gloriam est consecutus. Nam impudicos illicitosque concu-bitus, quos ante eum nemo inhibuerat, ipse coer-cuit, sicuti hoc ex constitutionibus ejus legibusque

(1) L. *Omnes Judices*. C. De feri.

(2) « Noc illud omiserim, mutata dierum isto-rum nomina in quæ nunc a Christianis usurpantur,

των τὰς κοινὰς διοικήσεις ἔχόντων. Ἐντεύθεν Σαυ-ρομάται μὲν αὐτῶ καὶ τὰ Παρίστρια ἔθνη ὑπὸ χειρὰ ἦσαν, οἱ τῶν ἄλλων βραδύαρων κρατοῦντες, μόνους Ῥωμαίους ἀνταγωνιστὰς εἶχον· νικᾶν δὲ τὰ ἅπαντα τὸν Κωνσταντῖνον σημείων καὶ ὄνειράτων ἐπιδείξεισι. Τῶν δὲ περικύκλω πόλεμω κρατῶν, ὡσπερ ἂν τι φιλοτιμούμενος τὸν Χριστὸν, ἡμείβετο τῇ περὶ τὴν θρησκείαν σπουδῇ, πᾶσι δὲ προτρέπων ταύτην μό-νην τιμᾶν. Καὶ τι δὲ δημοσίον καθ' ἐκάστην ἐπαρ-χίαν ἀφελόμενος, ταῖς ἐκκλησίαις ἀπένειμε, καὶ γε τὸ κύριον ἔχειν τὴν δωρεὰν εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐνομοθέτει. Τῇ συνεχεῖ δὲ μνήμῃ προσετίξων σύ-βην στρατιώτας Χριστὸν, τὰ τούτων ὄπλα τῷ συμ-βόλῳ τοῦ σταυροῦ κατεστήμαιεν. Ἐκκλησίαν δ' ὡς εἴρηται τοῖς ἀνακτόροις οἰκοδομήσας, καὶ μετα-φορητὴν ἑτέραν ἐκκλησίαν ἐπετεχνᾶ ο· ἐν' ὅπῃ ποτὲ γῆς εἴη, κὰν τοῖς πολέμοις μάλιστα, περιέ-ροι· ὥστε μὴδ' ἐν ἐρήμῳ διάγοντα, οἴκου θεοῦ ἄμοιρον εἶναι, ἔνθα χρεῖα γένοιτο Θεὸν γεραίρειν, καὶ μυστηρίων θεῶν ἐπαπολαύειν. Παρήσαν δὲ γε καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι προσεδρεύοντες τῇ σκηνῇ, καὶ ἀπαρλείπτως τὴν τῆς ἐκκλησίας πάσαν τάξιν διακονοῦμενοι. Ἦν δ' Ἑβραῖοι πρῶτην εἶχον ἡμέ-ραν, Ἕλληνες δ' ἡλίῳ ἀνέθεντο, Κυριακὴν κατω-νόμασε, καὶ κατ' αὐτὴν δὲ πάντας σχολάζειν ἐνο-μοθέτησεν· ὡσαύτως καὶ τὴν πρὸ Σαββάτου· εὐχαῖς δὲ σχολάζειν καὶ λιταῖς τὸ Θεῖον ἐξιλοῦν· τὴν μὲν, ὅτι ἐν ταύτῃ ἀνίστη, τὴν δὲ διὰ τὸν σταυρὸν οὐ τῆς πείρας τῶν ἀγαθῶν πολλαπλῶς ἤσθετο. Ὅν διαφι-ροντως τιμῶν, κὰν τοῖς κέρμασι καὶ πάσαις ἐικό-σιν ἐγχαράττεσθαι διετύπου. Μάρτυρες αἱ εἰκόες αὐτοῦ, ἐν τούτῳ οὔσαι τοῦ σχήματος. Τὴν δὲ διὰ σταυροῦ τιμωρίαν Ῥωμαῖοις μάλιστα τιμωμένην ἐκ νόμου τῶν δικαστηρίων ἐξέωσε. Καὶ θεραπεύει μὲν τὸ θεῖον αἰεὶ ἐσπούδαζεν, οἷς δὲ μάλιστα νομο-θετῶν διεφαίνεται. Τὰς γοῦν ἀκολάστους μίξεις, μὴ τινος ἐμποδῶν καθισταμένου πρότερον, αὐτὸς ἐπανώρθωσεν, ὡς ἐκ τῶν κειμένων νομῶν συνιδεῖν ἐξέστι. Καὶ τὸν παρὰ Ῥωμαίοις ἀτοπον νόμον, μὴ τῶν ἴσων μετέχειν ἐν κλήρῳ τοῖς ἐν γάμῳ τὸν ἄγαμον, καὶ τοὺς μὴ ἐγγιστα γένους μῆτι κερδαί-νειν ἐκ διαθήκης, ἐτι δὲ καὶ τὸ τοὺς ἀπαιδὰς ζη-μιοῦν τῆς περιουσίας, τὸ ἡμῖς παρακλεισόμενοι περιεῖλεν· ἵνα μὴ παρὰ τοῦτο χειρὸν πράττοντες οἱ τὸν ἀζῆνα μετιόντες βίον τῆς κατὰ Θεὸν ἀσκή-σεως ἀμελείην· μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἔχειν ἐνομο-θέτησε τοὺς ἐγκρατεῖα καὶ παρθενία διαβιούντας. Πᾶσι δ' οὖν τοῖς τοιούτοις, καὶ εἰ ἀνηθοὶ εἴεν, δια-τιθεσθαι τὸ δοῆαν ἐνομοθέτει παρὰ τὸ ἐκπολαί κρατῆσαν ἔθος Ῥωμαίοις, οἱ τούτους τοὺς νόμους πρόπαλαι ἔθεντο, πολυάνθρωπον τὴν πόλιν αὐτῶν εἶναι πραγματευόμενοι, στάσει καὶ πολέμοις ἐμ-φυλοῖς πρὸ τοῦ νόμου τὰ πλήθη ἀποβαλόντες. Τεκμηριῶσαι δὲ κάκεινο τῆς τοῦ βασιλέως περὶ τὴν πίστιν αἰδοῦς ἱκανόν, ὅτι περὶ κληρικῶν νόμου θέσει πάντας ἀτελεῖς εἶασε. Τὴν δὲ περὶ αὐτοῦ

auctore Constantino principe, sicut in illius Græca laudatione meminit Nicephorus. » Angl. Politian. *Miscell.* cap. 8.

δικὴν τοῖς ἐπισκόποις ἐπέτρεψεν ἵνα βούλοιντο A
 παραιτῆσθαι τοὺς τὰ πολιτικὰ κρίνοντας. Τὴν γε
 μὴν ἐκείθεν ψῆφον τὸ κύρος τῶν ἄλλων πάντων
 φέρειν ἰσομοιῆται, ἀμετάσπαστα δὲ εἶναι καὶ τὰ τῆ
 συνόδῳ διαωρισμένα· τὰ γε μὴν ἐκείνους κρινόμενα
 εἰς ἔργον ἀγειν καὶ καθιστᾶν τοὺς τὰ κοινὰ διοι-
 κοῦντας ἄρχοντας σὺν τοῖς ὑπὸ χεῖρα στρατιώταις
 αὐτοῖς. Καὶ τὴν ἐλευθερίαν δὲ νόμῳ τῆ Ἐκκλησίας
 κατεχωρίζετο· καὶ τοῖς γ' ἐλευθερομένους ὑπὸ μάρ-
 τυσι τοῖς ἱερεῦσι τῆ πολιτείας Ῥωμαίων ἐγγρά-
 φασθαι. Τούτων δὲ πάντων καὶ ὁ χρόνος εἰς δεῦρο
 φέρει τὸν ἐλεγχον, ἅτι τοῦ εἶθους ὡς καλῶς ἔχοντος,
 ὑπερτεροῦντος τοῦ χρόνου καὶ ἐπισχύοντος. Καὶ ὁ
 μὲν τοιαῦτα σπουδάζων ἰσομοιῆται, ἔργοις ἅτι τὸ
 θεῖον θεραπεύειν αἰρούμενος ἄλλως τε δὲ ἡ θρη-
 σκαία καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀκμάζουσα ἦν, διὰ τὴν ἀρε-
 τὴν τῶν τότε μετιόντων αὐτὴν. Καὶ γὰρ πως πολλοὶ
 περιῆσαν ἐπὶ τῶν ὁμολογητῶν τοῦ διαγωμοῦ λήξαν-
 τος. Καὶ ἄλλως δὲ ἀγαθοὶ καὶ ἀποστολικοὶ διαφεί-
 νοντο ἄνδρες, ἔργοις καὶ λόγοις τὴν πίστιν σφαι-
 ρίζοντες, περὶ ὧν τῷ προσήκοντι τόπῳ διαλεψόμεθα.
 constitutione lata immunes liberosque esse permisit :
 iudiciumque et jurisdictionem in eos epi-
 scopis, siquidem civilium iudicium cognitionem declinare
 vellent, mandavit : et quod episcopi
 iudicassent, id robur et auctoritatem sententiæ omnem
 habere debere decrevit. Firma quoque et
 immutabilia esse voluit quæ in synodis constituta
 essent. Et quæ ab episcopis iudicata forent, ut ea
 a magistratibus respublicas administrantibus
 militarique quæ sub eis esset manu executioni man-
 darentur, atque ad rem collata perficerentur,
 constituit. Libertatem quoque Ecclesiæ lege lata (1)
 concessit, et ut libertate sacerdotibus testibus
 donati civium Romanorum numero ascriberentur.
 Quæ omnia tempus quoque ipsum ad hunc usque
 diem, consuetudine probata plurimorum annorum
 prævalente, confirmat. Atque ille quidem magno
 studio leges ejusmodi condidit, rebus autem
 ipsis cultum divinum sedulo propagavit. Sed et
 ipsa religio per seipsam admodum viguit,
 propter eorum qui eam colebant virtutem : quod
 multi adhuc persecutione sopita superessent
 confessores. Et præter eos alii quoque tum
 exsistere magna gloria boni apostolicique viri,
 operibus simul et doctrinis fidem maxime
 exornantes, de quibus loco suo dicitur.

ΚΕΦΑΛ. ΜΖ'.

Ὅπως Κωνσταντῖνος τὸ Βυζάντιον διὰ μά-
 χης ἐλὼν, Βυζαντίους ἀπέκτεινε.

Ὡς δὲ τὰ τῶν πολέμων καὶ τὰ κατὰ τὴν θρησκεί-
 ας καλῶς ἐκείνω προύχῳρει, καὶ τὰ τῆς εἰρᾶς καὶ
 ἐσπερίου λήξεως ὑπὸ χεῖρα τούτῳ γαγένηται, μόνος
 τε αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἀναγορεύετο· ὁ μὲν
 Χριστιανισμὸς ἠῤῥῆσαν καθημέραν· βαθεῖα δὲ εἰρήνη
 ταῖς Ῥωμαϊκαῖς πολιτείαις ἐπεχωρίαζε. Θνήσκει
 μὲν ὁ τῶν υἱῶν πρῶτιστος αὐτῷ Κρίσπος· αὐτὸς
 δὲ Καίσαρας τοὺς ἰδίους παῖδας καταστησάμενος,
 καὶ τὸν πρῶτον Κωνσταντᾶ παραπέμφας τῆ Ῥώμῃ,
 ἐπὶ τοὺς Βυζαντίους ἐχώρει. Βύζας γὰρ τις Ἑλλήν
 ἦν ταῖς ἡμέραις Μανασσῆ τοῦ τῆς Ἰσουλίας κατάρ-
 χοντος μικρὰν πόλιν ἐπὶ τῷ οἰκείῳ ὀνόματι ἐνγεί-
 ρει· ἦν ἑκπαλαὶ βάρβαροι ἄνδρες καταχωμένοι,
 αὐτονομία καὶ ἀγριότητι χρώμενοι, ὑπὸ χεῖρα γενέ-
 σθαι Ῥωμαίοις παντάπασιν ἀπηγόρευον. Καὶ τοί-
 νυν μετὰ τὸν Βιθυνιακὸν κατὰ Λικινίου πόλεμον,
 τῆς Νικομηδείας ἄπαρας ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκείνους
 ἐπίστατο. Ἐπεὶ δ' οἱ Βυζάντιοι μὴ τὸν αὐχένα κλι-

latis patet. Absurdas etiam illas apud Romanos
 leges, ne cælibes in adeunda hæreditate conjugi-
 bus æquarentur, neve præterquam genere propin-
 qui quidquam ex testamento lucrarentur : præterea
 ut qui liberos non procreassent, dimidia bonorum
 parte multarentur, abrogavit, ne scilicet, qui
 cælibatum complecterentur, quo deteriore maritis
 516 essent conditione, minus eam sectarentur
 vitam, quæ se in studiis Deo placitis sedulo exer-
 cet. Quin ut ii qui per continentiam in cælibatu
 vitam degunt, præcipuum quiddam præ illis habe-
 rent, sanxit : ut cælibes scilicet omnes, etiam
 impuberes, pro eo atque eis visum esset, testari
 possent : contra consuetudinem quæ olim apud
 Romanos obtinuerat, qui leges tales tulerant, ut
 urbem seditionibus bellisque civilibus ante ejus-
 modi sanctionem exhaustam, civibusque orbata,
 matrimonii liberorumque procreatione frequentio-
 rem redderent. Quæ vero imperator Constantinus
 observantia erga professionem fidei nostræ fuerit,
 abunde illud quoque testatur, quod clericos omnes
 constitutione lata immunes liberosque esse permisit :
 iudiciumque et jurisdictionem in eos epi-
 scopis, siquidem civilium iudicium cognitionem declinare
 vellent, mandavit : et quod episcopi
 iudicassent, id robur et auctoritatem sententiæ omnem
 habere debere decrevit. Firma quoque et
 immutabilia esse voluit quæ in synodis constituta
 essent. Et quæ ab episcopis iudicata forent, ut ea
 a magistratibus respublicas administrantibus
 militarique quæ sub eis esset manu executioni man-
 darentur, atque ad rem collata perficerentur,
 constituit. Libertatem quoque Ecclesiæ lege lata (1)
 concessit, et ut libertate sacerdotibus testibus
 donati civium Romanorum numero ascriberentur.
 Quæ omnia tempus quoque ipsum ad hunc usque
 diem, consuetudine probata plurimorum annorum
 prævalente, confirmat. Atque ille quidem magno
 studio leges ejusmodi condidit, rebus autem
 ipsis cultum divinum sedulo propagavit. Sed et
 ipsa religio per seipsam admodum viguit,
 propter eorum qui eam colebant virtutem : quod
 multi adhuc persecutione sopita superessent
 confessores. Et præter eos alii quoque tum
 exsistere magna gloria boni apostolicique viri,
 operibus simul et doctrinis fidem maxime
 exornantes, de quibus loco suo dicitur.

C

517 CAPUT XLVII.

Uti Constantinus, Byzantio bello capto, Byzantios
 occisione occiderit.

Postquam vero et belli et religionis res ei felici-
 ter successerunt, Orientis simul et Occidentis
 regiones in ditionem ejus pervenerunt, et ipse
 solus Romanorum imperator factus est, Christianismus
 in dies magis ac magis propagatus est, et
 pax tranquilla per omne Romanum imperium fuit.
 Et tum quidem Crispus, maximus natu filius ejus,
 diem suum obiit. Ipse vero reliquis filiis Cæsaribus
 dictis, et Constantino natu tum majore Romam
 misso, contra Byzantios (2) est profectus. Byzas
 namque quidam genere Græcus, temporibus Ma-
 nassæ Judæorum regis urbem parvam sub nomine
 suo construxit, quam antiquitus homines barbari
 incolentes, propterea quod suis libere uterentur
 legibus, et agrestiores essent, Romanorum imperio
 subdicere se prorsus renuerunt. Itaque post bellum
 in Bithynia contra Licinium gestum, Nicomedia
 solvens Constantinus, bellum eis intulit. Byzantii

(1) L. 1 et 2. C. De his qui in eccles. manum.

(2) Oppidum Byzantium liberæ conditionis, a Lygos dictum. Plin. lib. iv, cap. 11.

porro cum cervicem ei submittere et tributum pendere nollent, pertinaciterque Romanæ servitutis jugum excuterent, res ad manus pervenit : ac prælio commisso, sex millia primo in Constantini exercitu, deinde conflictu altero tria rursus millia hominum sunt cæsa. Quo fortunæ successu Byzantii sublatis, ut copias Romanorum omnes conciderent, dispiciebant. Pauci namque eo tempore cum imperatore milites erant, omnibus fere, exiguo excepto numero, ad præsidium Romanæ ditionis, quod de Persarum expeditione et incursione renuntiatum esset, missis. Vespera diei erat, et imperator languidus et mœstus inopia consilii continue oculos in cælum intendit : atque ibi rursus, itidem ut Romæ cum contra Maxentium bellum gereret, scripturam stellarum ordine atque distinctione conformatam vidit, hoc sic significantem : *Invoca me in die tribulationis tuæ, et liberabo te, et glorificabis me.* Stupore igitur percitus, rursus oculos in cælum sustulit atque iterum crucem stellis sicuti antea effigiatam in cælo, et inscriptionem circum eam conspexit, cujus hæc verba erant : *In hoc ipso signo hostes omnes vinces.* Et confestim in memoriam ei quæ antea acciderant, venere. **518** Postridie ergo classicum canere jussit, præliumque rursus cum Byzantiis commisit : et quod tropæum et signum crucis præferri in acie mandasset, fortiter illos vicit, simulque urbem ipsam cepit. Victoriæ autem ejus tropæum et signum eo loco statuit, ubi nunc porphyretica ejus columna in magnam altitudinem ampliter excurrit.

CAPUT XLVIII.

Ut cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet magnificentissime construxerit.

Ad tantam sublimitatem cum imperium ejus maximum pertigisset, urbem aliam Romanæ honore et magnitudine æqualem construere, suum que ei nomen imponere statuit. Erat tum juxta Hellespontum planities sub Ilio, ad Ajacis sepulcrum ubi olim Achæi, bellum cum Trojanis gerentes, stationem navalem habuisse dicuntur : ibi urbis forma quæi ei videbatur descripta, quibus locis portas exstrueret, circumspiciebat. Hoc sic eum in animo agitantem, noctu apparens Deus oraculo admonuit, exadversum Chalcedoni circum Byzantium quod constituisset opus eum perficere debere. Ille porro jussis obsecundans, locum eum omnem circumiens occupat, sylvam repurgat, civibus benignitatem gratiamque solitam atque decentem exhibet : naturaque regionis et cæli temperata clementia et situ loci sublimioris maxime delectatus (1), maximis eum mœnibus circumdat, et de nomine suo Constantinopolim vocat : regiam magnifice ad mare, variis omnigenisque ornamentis ex Oriente omni decoratam, construit.

(1) Ad reliquam felicitatem accedit, quod mare Constantinopolim pulchriorem situ reddit, circa eam se iusinuans quam maxime, et in pelagus vastum exundans, admodum eam exornat, et tranquillos portus nautis præstat. Duo namque maria,

Α νειν και φόρους τελειν ηθελον, μαλιστα δε και τον Ρωμαικόν της δουλειας ζυγόν απεισιοντο, εις τον προς αλληλους ανεργιπιζοντο πολεμον · και συρραγντων εις μάχην, εξ χιλιάδες τῷ Κωνσταντίνῳ επιπτον · συμβολή δευτέρα, και τρεις αυθεις επιπτον χιλιάδες. Έντευθεν αναθαρσήσαντες οι Βυζάντιοι, σύμπαν υπό χείρα θέσθαι τῷ Ρωμαιών οπλιτικόν διασκόπουν. Όλιγοι γάρ τηνικάδε παρήσαν τῷ βασιλει, πάντων πλην ολίγων επί παραφυλακή της Ρώμης απισταλμειων, εφόδου Περσών αγγελευστας · Ως δ' εσπερα καταλάμβανε, ην μιν άλλων ο βασιλευς, και τῷ σμμα αθρόον εκπετάσας εις ούρανόν, επίσης και αυθεις ωσπερ εν Ρώμη κατά Μαξεντίου στρατεύων, γραφήν δ' αστέρων ορθά λεγουσαν · Έπικάλεσαι με εν ημέρα θλίψεως σου, και εξελουμαι σε, και δοξάσεις με. Θάμβει τσινυν σχεθείς, πάλιν εις ούρανους ανείχε τας σφεις. Και σταυρός πάλιν ωπτο αστρασιν εστρηγμειος εν ούρανῳ, και γραφή περικύκλω ταυτα διαγορευουσα · Έν τούτῳ τῷ σημείῳ πάντας νικησεις τους πολεμειους. Εύθους δε και μνήμη των προαρησαμένων εισέρρει. Και τῆ επιούση τῷ ενουάλιον ενηχήσας, συρρήγνυται Βυζαντίοις, τῷ σταυρικόν τροπαιον ηγείσθαι εγκελευσάμενος. Και κατακράτος μιν Βυζαντίους ενίκα · και αυτό δε τείχος ειστρίχων ελάμβανε. Ην δε τῷ τροπαιον ειργασμειος της νικης, εθα νυν ο πορφυρούς αυτῶ κίων μέγας μεγαλωστί ανατρέχει.

C

ΚΕΦΑΛ. ΜΗ'.

Όπως την επάνωμνον αυτῷ πόλιν Κωνσταντινούπολιν μεγαλοπρεπῶς ωκοδόμησε.

Ουτω δε μέγεθος αρχης μέγιστον περιεβλημένος, εγνω και πόλιν ομότιμον τη Ρώμη οικίσει, και την σφετέραν κλησεν αυτη επαφειναι. Και δε ανα τον Έλλησποντον εν τῷ προ του Ιλιου πεδιῳ υπερ τον Αϊαντος τάφον γενόμενος, ου δε λόγος τους επι Τροίαν στρατεύσαντας Αχαιοους τῷ ναυσταθμῳ εσχηκίσει · και καταγράψας την πόλιν ὁση αυτῷ εδοκει, και πύλας εν περιωπῃ κατεσκεύασεν. Ουτω δ' εκείνω περι τῷ εργον διαπονουμένῳ, νύκτωρ εμφανεις εχρα Θεός, αντικρυ Χαλκηδόνος περι τῷ Βυζαντίον τῷ σπουδαζόμενον εκτελειν. Και ὅς πεισθείς, τον τόπον εκπεριελθῶν, και της υλης αποκαθάρας, και την προσήκουσαν ημερότητα χερσισάμενος, ησθείς επιμλλον τῷ χώρῳ, τη τ' ευκрасία, και τῷ άλλως απόπτῳ του τόπου, τείχσει μεγιστοις περιβελων, επι τῷ ιδίῳ ὀνόματι Κωνσταντινούπολιν προσηγόρευσεν · ανάκτορόν τε περιρανεις προς θαλασσαν ωκοδόμει, ποικιλοισ τε και παντοιοις καταγλαισμένων καλοισ εν τοις προς ανίσχοντα θλιον. Έγγιστα δε και τῷ Ιππικόν κατεσκεύασε, και δύο εμβόλους ὁπτη πλίνθῳ πεποιημένους, εις σκέπην ειναι των

Ægæum et Euxinum, ea parte qua ad Orientem urbs spectat, confluent, fluctuumque mutas collisione commoditatem et amenitatem pluriam ex parte omni illi afferunt. (Procop.)

ὀδοιπόρων. Καὶ ἄλλα πλείστα φιλοτίμῳ καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ περιοχοῦμαι· λούτρα τε καὶ κρήνας ἀφθόνου καὶ δειδοῦς νόματος. Ἐπεὶ δὲ τοὺς αὐτόχθονας οὐχ ἱκανοὺς εἶναι τῷ μεγέθει τῆς πόλεως ἔκρινε, μεγίστας οἰκίας ἀνὰ τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως σποράδην ἐγείρας, ἀνδρας λόγῳ καὶ πλούτῳ διαφανεῖς, δεσπότης ἐκείνων καταστήσας, κατώκισε, τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τοὺς δὲ καὶ ἐξ ἄλλων ἐθνῶν. Καὶ φόρους τοὺς μὲν εἰς οἰκοδομὴν τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ εἰς διατροφήν τῶν οἰκητόρων, ἅπανιν ἀγαθοῖς εὐθρανεῖσθαι ταῦτα διέθετο· μέγα τε βουλευτήριον ἤγειρεν, ὃ σύγκλητον ὀνομάζεται· καὶ νέαν Ῥώμην καὶ βασιλεύουσαν κατὰ μηδὲν ἐκείνης διαφέρουσαν ἀπέκαλε. Καὶ ἐπιπολύ γε ἐπέδωκε τῇ τε θεοφιλείᾳ τοῦ οἰκιστοῦ καὶ τῇ τῶν οἰκητόρων εὐσθείᾳ, καὶ τῇ περὶ τὸ χρηστεύεσθαι καὶ ἐλεῖν συμπαιθεῖα. Καὶ τοσοῦτον ἐπαγωγὸς ἐστὶν εἰς Χριστόν, ὡς σχεδὸν πάντας πείθειν ἱκανὴν εἶναι καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας τὴν κατὰ Χριστόν ἀσπάζεσθαι πολιτείαν. Καὶ δὴτ' ἀρξαμένη τὸ εὐσεβεῖν, εὐδῶλον ἢ βρωμῶν τε καὶ θυσιῶν οὐδαμῶς ἐπειράθη, πλὴν ἐπὶ τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ· ὅπερ οὐδ' ἐπὶ βραχὺ προΐον, ἀπέσθη καὶ διεῤῥύηκεν.

Christianæ vitæ institutum allicitat. Et ex quo veram pietatem semel colere cœpit, nunquam aras, sacrificia et cultum simulacrorum est experta, præterquam sub impio Juliano : quæ tamen macula paucillulum progressa, statim restincta diffluit.

ΚΕΦΑΛ. ΜΘ΄.

Περὶ τῶν ἔργων, νεῶν οἰκοδομημάτων καὶ στηλῶν καὶ οἰκῶν ἄλλων, ἃ ἐν τῇ πόλει ἐνδον ἀνήγειρε.

Ὡς δὲ νεοπαγῆ πόλιν πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις ταύτην γεραίρων ἦν Κωνσταντῖνος, ἀγάλλμασι τε διαφοροῖς· ἃ τοὺς Ἑλλήνων νεῶς καθαιρῶν ὡς ἀμνηστῖαν ἐκείνοις τῆς πλάνης ποιῶν, ἐνταῦθα μετατίθει τὰ ἔσχα· λίθους δὲ τῶν διαφανῶν καὶ ὀρόφους καὶ παστάδας καὶ κίονας, καὶ ἄλλ' ἅττα θείας ἡξιωμένα, καὶ ἔργα τέχνη τὴν φύσιν μιμούμενα, τοῖς ἐνταῦθα ἡνωμένοις ἀνήκε. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν πόλεων τῷ βασιλεῖ χαριζόμενα, τῇ τῆς θρησκείας μεταβολῇ, καθαιρούσαι ἀνέπεμπον. Ἐν δὲ τῷ ἐπιλεγόμενῳ ἐς δεῦρο Κωνσταντινείῳ φόρῳ καὶ τὸν πορφυροῦν μέγιστον κίονα ἀναστήσας, ὃν ἐκ Ῥώμης ἠγάγετο, ἐπὶ τούτῳ τὸν ἑαυτοῦ ἀνδριάντα ἀνίστα πεποιημένον χαλκοῦ· ἐν ᾧ καὶ χρύσιον μῆλον μέγιστον τῇ δεξιᾷ κατέχων χειρὶ, ἐπάνω τὸν τίμιον κατεπήγνυ ὑπαυρόν, ἐπιγράψας ταῦτα· Σοί, Χριστὲ ὁ Θεὸς, παρατίθημι τὴν πόλιν ταύτην. Ἀψίσει δὲ στεφβαῖς τέσσαρασι τὴν τοῦ στύλου περικύκλω βάσιν ἐδράσας, ὑποκάτω τῆς τοῦ στύλου βάσεως, τοὺς ἰβ' κοφίνους καὶ τὰς ζ' σπυρίδας, ἐτι δὲ καὶ τοὺς ζ' ἄρτους, οὓς εὐλογίας καταξιώσας Χριστὸς τὰ πλήθη διέθρεψεν. Ἐτι δὲ καὶ τὴν τοῦ Νῶε ἀξίνην, ἣ τὴν κιβωτὸν ἐτεκτῆνατο, αὐτὸς ἰδίαις Χερσὶν ὁ βασιλεὺς τῷ σπαραγιστῆρι σημάνας, κατέθετο· καὶ νῦν ἐς ἡμῖν τῆ πόλει ἄσπυρος θησαυρὸς παραμένουσι. Τὸν γε μὴν ποταμὸν Ἰστρον, ὃς Δάνουδις προσηγόρευται ζεύξας

A Juxta hanc ἰππικὸν seu Circum equestrem instituit, et porticus duas coctili latere in usum viatorum, ut sub eis ambularent, projicit : aliaque insuper multa ædificia animo simul et manu liberali ambitiose circumcirca excitat. Addit lavacra, et fontes copiosarum et pellucidarum aquarum. Et cum indigenas loci ejus, magnitudini tantæ urbis minus sufficere videret; ædes maximas per plateas passim exstruit, virisque et opibus et fama celebribus incolendas attribuit, quos vel ex veteri Roma, vel aliis ex gentibus eo pertraxerat. Tributaque et ad structuram civibus, et in alimenta conolis, ut copiis omnibus urbs ea abundaret atque cresceret, designat. Amplam quoque curiam senatui ædificat.

B 519 urbemque ipsam novam Romam, et imperialem, nulla re ab altera illa differentem, nominat. Et maxima profecto illa cepit incrementa, tum conditoris pietate atque insigni erga Deum amore, tum civium ipsorum religione, singularique ad benignitatem et commiserationem propensione. Tanta certe quidem ei inest da persuadendum, et ad Christi fidem pertrahendum, vis et illecebra, ut omnes fere et Judeos et Gentiles ad complectendum

CAPUT XLIX.

De operibus, templis, structuris, statuis et ædificiis aliis quæ intra urbem exstruxit.

C Urbem porro recens conditam, cum multis aliis decoravit ornamentis, tum præcipue varii generis simulacris et statuis : quas ex Gentilium templis ideo solo æquatis, ut oblivionem erroris illis induceret, huc transtulit. His adjecit lapides luculentos, læctorum fastigia, porticus, columnas, aliaque quæcumque spectaculo digna essent. Multa præterea opera arte naturam ipsam æmulantia, ad ea quæ ibi fiebant, aliunde eo misit. Multæ etiam urbes religione mutata, templisque deorum direptis, simulacra, ut imperatori gratificarentur. Constantinopolim perferenda curarunt. In foro autem, quod nunc quoque Constantini dicitur, porphyriticam et maximam illam columnam Roma advectam statuit, in qua statuam suam ex ære factam collocavit, quæ dextra manu ingens aureum malum continet (1) : atque ipsi malo veneranda crux ab eo infixa, cum tali inscriptione : *Tibi, Christe Deus urbem hanc commendo*. Quatuor autem solidis firmisque absidis (2) pulchre circumcirca basi columnæ fundata, sub ea ipsa basi duodecim cophinos et septem sportas, nec non reliquias septem panum, quibus benedictione consecratis Christus multitudinem pavit : 520 præterea dolabram Noæ, qua ille arcam construxit, manibus ipse suis imperator, sigillo suo ea omnia obsi-

(1) Sunt auctores qui propter malum istud aureum a Turcis Constantinopolitanam urbem Aureum malum dici putant.

(2) « In futuro Christi judicio nec absidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ adhibebuntur. » (Augustin.)

gnata, reposuit. Quæ ad nostra usque tempora etiamnum urbi ipsi intactus inviolatusque thesaurus permanent. Istrum fluvium, qui Danubius quoque dicitur, ponte saxeo junxit: eoque transito, Seythicam gentem, quæ ultra id flumen coluit, sibi subjugavit. Quo tempore ei denuo in cælo salutifera illa armatura apparuit, victoriamque eam, sicuti et antea conciliavit. Templâ porro quæ ubique terrarum ædificavit, quid attinet enumerare? Primum quidem manibus ipse suis, quemadmodum diximus, Romæ in Lateranensi palatio describendo conformavit. Quod sane palatium ipse quoque ingentibus impensis magnifice construxit, et Christo sacravit. In urbe Nicomediensi, loco illustri, cui Brachii nomen fuit, templum viginti millium martyrum splendidum excitavit. Sicuti etiam Antiochiæ Κυριακὸν seu Dominicum octogonum Drepani item (1), ubi genitum est, in honorem Lnciani martyris delubrum aliud extruxit: eamque urbem, matri honorem deferens, Helenopolium cognominavit. Tria quoque Constantinopoli maxima templa Servatori Christo constructa dedicavit: sanctæ Sophiæ sive Sapientiæ, sanctæ Pacis, et sanctæ Virtutis. Insuper celeberrimis Apostolis templum quoque suum condidit. Eaque omnia deinceps etiam a successoribus imperatoribus magnifice sunt instructa atque ornata. Divo itidem Mocio, et Acacio, et Agathonico, et Menæ, martyribus, splendida martyria seu delubra ædificavit.

CAPUT L.

De structuris in trajectu ab eo constructis: et de eo loco, qui Sosthenium dicitur, historia.

Sed et trajectu, et in loco eo qui Sosthenium (2) vocatur, ecclesias duas archangelo Michaeli extruxit (3): in quibus splendide exornandis, ad imperialem magnificentiam nihil omisit. Mihl vero molestum non fuerit, historiæ huic inserere earum structurarum causam, et unde loco ei Sosthenii nomen sit impositum. Memoriam namque proditum est, Argonæutas Græcorum cum ab eum quoque locum pervenissent, 521 prædari atque diripere regionem eam cœpisse: et ad Amyco, qui ibi rerum tum potiebatur, in fugam versos, palantes in quemdam nemorosnm et incultum, propter densitatem arborum, locum profugisse: ibique eis latitantibus, virtutem cœlitus advenisse, viri specie, alas veluti aquilæ in humeris habentis, victoriamque adversus Amycum oraculo denuntiasset. Illos porro id secutos, cum illo confixisse, victoriam reportasse, ipsum una cum copiis suis concidisse. Atque ut gratiam visioni ei referrent, fanum eos et statuam, ea quæ eis apparuerat forma, in loco eo excitasse: nomenque

(1) Drepanum, seu Drepana, Helenopolis dicta.

(2) Sosthenium, locus trajectui Constantinopolitano, qui dicitur, e regione oppositus.

(3) De duobus hisce sancti Michaelis templis, Procopius Cæsariensis sic scribit: « Littus utrumque ad Constantinopolim singulari pulchritudine exornavit Justinianus. Templâ duo archangelo Michaeli, alterum ex adverso alteri, ad fretum constructa fuere. Alterum in regione quæ dicitur

λιθίνη γεφύρα, και διαβάς ἐκείθεν, τὸ ἐπ' ἐκείνη Σκυθικὸν ὑποτάσσει, τοῦ σωτηρίου ὄπλου πάλιν φανεύτος ἐν οὐρανῷ, και τὴν νίκην μνηστουσαμένου, καθὰ και τὸ πρότερον. Ναοὺς δὲ τί χρῆ και λέγειν, ὅσους ἀπανταχοῦ γῆς ἀνήγειρε; Πρῶτος μὲν οὖν αὐτῷ οικίαις, ὡς γε ἔφημεν, διεγράφη χερσίν, ὁ ἐν τῷ Λατερνήσιῳ, εἶτον Παλλατίῳ τῆς Ῥώμης· ὁ δὲ Λατερνήσιον και αὐτὸ ὁ αὐτὸς πολυτελῶς τε και φιλοτίμως ἀνήγειρε, τῷ Χριστῷ ἀναθεὶς αὐτό. Ἐπὶ δὲ τούτῳ τῇ πόλει Νικομηθεῖον ἐν περιφανεί τόπῳ, ὃς Βραχίαι κλησιν ἔσχε, τῶν ἁγίων δισμυρίων τῶν νεῶν, μεγαλοπρεπῶς ἰδρυσεν. Ἦσαύτως και τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῇ πόλει ὀκτάγωνον κυριακόν. Ναὶ μὴν και τῷ Δρεπάνῳ ἐν ᾧ και γεγέννηται, εἰς τιμὴν τοῦ Λουκιανοῦ τοῦ μάρτυρος, ὠκοδομεῖ νεῶν ἕτερον. Τὴν δὲ πόλιν τὸ Δρέπανον Ἐλενοπόλιν, τὴν μετέτρα τιμῶν, προσηγόρευε. Νεῶς δὲ τρεῖς μεγίστους τῷ Σωτῆρι Χριστῷ ἀνέθει· τὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, τὸν τῆς ἁγίας Εἰρήνης, και τὸν τῆς ἁγίας Δυναμῆος. Ἔτι δὲ και τοῖς παυερφήμοις Ἀποστόλοις ἕτερον ἀνίστα· οἱ δὲ ἐσύστερον πρὸς τῶν ἐπιτα βασιλέων φιλοτίμως μετεσκεύασθησαν. Και τῷ θεῷ δὲ Μωκίῳ, και Ἀκακίῳ, και Ἀγαθονίῳ τε, και Μηνᾷ τοῖς μάρτυσι, φιλότιμα μαρτύρια διεσκεύασαν.

Mocio, et Acacio, et Agathonico, et Menæ, mar-

ΚΕΦΑΛ. Ν'.

Περὶ τῶν ἐν τῷ ἀνάπλῳ διαπεπραγμένων αὐτῷ· και περὶ τῆς κατὰ τὸ Σωσθένιον ἱστορίας.

Ἄλλὰ και ἐν τῷ ἀνάπλῳ δὲ, και ὁ Σωσθένιον ὁ χώρος κλησιν εὐμοίρησεν, τῷ ἀρχαγγέλῳ Μιχαὴλ ἑτέρους δύο περιφανεῖς νεῶς ἤγειρε, κατ' οὐδὲν τῶν ὅσα εἰς φιλοτιμίαν ἤκει βασιλικὴν λιπομένους. Ἐγὼ δὲ οὐκ ὀκνήσω μὴ τῇ ἱστορίᾳ ἐνθεῖναι και τὸ τῆς οἰκοδομῆς αἴτιον τοῦ νεῶ, και ὅπως Σωσθένιον τὴν κλησιν αὐχέι. Ἰστορήται γάρ ὡς οἱ παρ' Ἑλλῆσιν Ἀργοναῦται, και ἐπὶ τὸν ἀνάπλου διαπεραιούμενοι, ληζισθαί και ταύτην τὴν χώραν ἐπέβαλον. Ἀμύκου δὲ τηνικαῦτα κρατούντος, δέισαντες, ἐν τινι κατασφῶ και ἀγρίῳ πάνυ ἐκ τοῦ τῆς ὕλης ἀμφιλαροῦς καταφεύγουσι τόπῳ· ὅπου δὲ κρυπτομένοις, δύναμις οὐρανόθεν προσπάσσα, εἰς εἰκασίαν ἀνεσταλμένη ἀνδρὸς, πτέρυγας δὲ οἰάπερ ἀστὸς τοῖς ὤμοις περιεβέβλητο, τὴν κατὰ τοῦ Ἀμύκου νίκην ἔχρασεν· οἱ δὲ και κατακολουθήσαντες τῷ χρησμῷ, συμδρόντες ἐκείνῳ, τὴν νίκην ἤραντο, σὺν τῷ σαρατῷ και τὸν Ἀμύκον διαφθείραντες. Χάριν δὲ τῇ ὄψει ἀποτινύντες, ἱερὸν και ἀνδριάντα τῷ τόπῳ, οἷσπερ ὁ φανεὶς ὤφθη, ἐξανιστάσι, Σωσθένιον τὸν χώρον κατονομάσαντες, ὅτιπερ σθένος λαδόντες Ἀνάπλου, hoc est, transitus, sive trajectus, in parte dextra Euxinum pontum navigare incipienti, Alterum autem in littore huic opposito quem locum veteres προόχθου, hoc est, promontorium, propterea opinior quod longius a littore in fretum procurrat, appellantur. Hæc ipsa templa imperator Justinianus vi temporis deformata denuo et ipsis fundamentis restituit, structura admiranda.

ἐκεῖ διεσώθησαν. Ὅ δὲ ἅτα ἐκτύπωμα κατὰ τινὰ χρείαν ὁ πανευφημος Κωνσταντῖνος διῶν θασάμηνος, τοῖς περὶ αὐτὸν τὰ τῆς εἰκόνης διήγγελλε. Ἐκπλαγείς δὲ τὸν χώρον, τῷ τόπῳ παρέμεινε. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὕπνου ἐκάλεε καιρὸς, ἐπιστάσα ὄψις εἰς ἰμπίρειαν τοῦ ἀγγέλματος, Ἐγὼ εἰμι, ἔλεγεν, οὕτως ἸΜΙΧΑΗΛ ὁ ἀρχιστράτηγος Κυρίου Σαβαώθ τῶν δυνάμεων, ὁ τῆς Χριστιανῶν πίστεως ἔφορος· ὁ καὶ σοὶ συνασπίσας κατὰ τῶν δυσσεβῶν τυράννων ἀνισταμένῳ, οἷα δὴ πιστῶ καὶ γνησίῳ ἐκείνου θεράποντι. Διεγερθεὶς τοῖνυν, τὸν χώρον πρὸς τὸ εὐσχημότερον μετερῶθμισα, πρὸς ἑὸν θυσιαστήριον πήξας βασιλικῆ καὶ φιλοτίμῳ χειρὶ, ἐπισημώτατον δὴ μάλιστα καὶ ἀστοῖς καὶ ξένοις ἀποφύνας τὸ τίμειον. Πεποίηκε δὲ αὐτὸ μάλιστα ἐφανέστατον ταῖς ἑαυτοῦ ἐπιφανείαις ὁ ἀρχιστράτηγος. Οὐδεὶς γὰρ περιπετεῖα δευῆ, ἢ ἀφύκτω κινδύνῳ, ἢ πάθει ἀγνώστῳ, ἢ καὶ ἀνιάτοις νόσοις περιπεσὼν, ἐνταῦθα εὐξάμενος τῷ Θεῷ, οὐκ ἐκ τοῦ ῥάστου τὴν ἀπαλλαγὴν εὔρατο. Ἀκριβῶς καὶ γὰρ πεπίστευται ἐνθάδε ἐπιφαινεσθαι Μιχαὴλ τὸν θεῖον ἀρχάγγελον, καὶ ἰάσιμον τὸν χώρον ποιεῖν. Ὁ δὲ χάριν καὶ Μιχαήλιον ὁ τόπος τοῖς ἀρχαίοις ἀνόμαστο. Ὁ δὲ ἐπιθόμην ἐγὼ ἐκ παλαιοῦ Προβιανῶ γεγενῆσθαι τῷ ἐνταῦθαχώρῳ, ἰατρὸς δ' ἦν οὗτος τῶν ἐν τοῖς βασιλείοις στρατευομένων, ἱρῶ. Πάθει γὰρ οὗτος ἀλοῦς χαλεπῶ ποδῶν ὀδυνωμένων αὐτῷ, τῷ διεστράφθαι τὰς ἀρμονίας χρόνῳ πολλῷ, ἐνταῦθα δὴ γινόμενος, θεία θῆει τοῦ πάθους θάττον ἀπήλλακται. Ἐπεὶ δ' ἄλλυνίζων τὰ ἡμέτερα κατησπάζετο, τὰ μὲν ἄλλα τῆς θρησκείας, ἔλεγεν, ἀμωσγίπως πιθανά γε εἶναι δοκεῖ· ἀπηξίου γέ μὴν πάμπαν προσίσθαι αἰτίον σωτηρίας γενέσθαι τὸν θεῖον σταυρόν. Οὕτω δὲ γνώμης ἔχοντι σφαλερῶς, ἐπιστάσα ὄψις σημεῖόν τι σταυροῖκόν ἐπέδεικνυ, τῆς ἐκείνης ἐκκλησίας τῷ ἱερῷ θυσιαστηρίῳ ἀνακείμενον· διαρῶθην τε ἀπεφαίνετο, ἀφ' οὗ Χριστὸν σταυρωθῆναι, τῶν ὅσα εἰς ὄνησιν τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους, κοινῆ τε καὶ ἰδίᾳ ἔγένετο, μηδὲν τι τέλος αἰσίον σχεῖν δίχα τῆς τοῦ σθεσασμίου ξύλου τούτου δυνάμεως μὴτ' ἐν ἀγγέλοις, μὴτ' ἐν τοῖς καλοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, καὶ ὄσοις τῶν ἀνδρῶν τὸ θεοφιλὲς μεμαρτύρηται. Ὁ δὲ πειθόμενος μετεβίβητο. Ταῦτα μὲν οὕτως· κεῖται δ' ὁ χώρος οὗτος ἐν δεξιᾷ ἐκ Πόντου εἰς Κωνσταντινούπολιν καταπλέοντι, διεστῶς τῷ πλωτῆρι ἀμπλ' ἑστάδια καὶ ε'· ἐβδομήκοντα δὲ καὶ πρὸς κύκλῳ περιουθεύοντι τὸν διὰ μέσου πορθμόν. Τῆς ἴσης δὲ χάριτος μετέχει καὶ ὁ ἐν τῷ ἀνάκλῳ τοῦ ἀρχαγγέλου νείως. Οἱ δ' Ἀργοναῦται τῷ Εὐξείνῳ προσβαλόντες, τὸν Αἰήτην φεύγοντες διὰ τὸ χρυσόμαλλον δέρας, οὐ τὸν αὐτὸν ἱπανιόντες πεποίηται· τὴν δὲ ὑπὲρ Σκύθας περαιωθέντες θάλασσαν, διὰ τῶν τῆδε ποταμῶν, εἰς τὰ Ἰταλῶν ὄρια παραγένοντο. Ἐνθα παραχειμακότες, Ἥμον λεγομένην πόλιν ἀνίστησαν. Θέρους δὲ ἐπιγενομένου, συμπραξάντων τῶν ἐπιχωρίων, μηχαναῖς τισιν ἔλκοντες τὴν Ἀργὴν διὰ γῆς, ἀμφὶ τετρακόσια στάδια ἐπὶ τὸν ποταμόν, ὃς Ἀκυλις ἔσχεν ὄνομα, ἤγαγον· ὃς τῷ Ἡριδανῶ συμβάλλει. Ὁ δ' Ἡριδανὸς εἰς τὴν κατὰ Ἰταλοῦς

A regioni Sosthenium indidisse, quod scilicet robore ibi accepto salvi evasissent. Eam statuam laudatissimus princeps Constantinus, cum in eam oram necessaria de causa divertens vidisset, familiaribus comitibusque suis rem talem exposuit: regionemque eam cum stupore admiratus, ibi mansit. Somni porro capiendi tempore assistens illi visio statuæ ejus similitudine: *Ego, inquit, sic sum Michael magister militiæ Domini Sabaoth virtutum, Christianorum fidei tutor; qui tibi contra impios tyrannos belligeranti, fidei et dilecto illius ministro, auxiliaria arma contuli.* Itaque e somno excitatus, regionem eam pulcherrime excoluit, et ara imperiali, magnificaque manu et liberalitate in parte Orientali constructa, celeberrimum id templum civibus simul et advenis reddidit. Maxime tamen sacram eam ædem apparitionibus suis illustravit archangelus. Nullus enim gravi quopiam casu, aut ineluctabili periculo, aut ægritudine incognita, morbo denique incurabili circumventus, qui ibi Deum orans imploraverit, non facile opem et auxilium invenit. Et certo satis creditur, divum Michaelen archangelum apparere ibi solitum, salutiferum eum efficere locum: cujus rei gratia, ab antiquis etiam Michaelium est vocatus. Sed enim quod antiquitus eo loco Probianus accidisse, qui medicus in imperatoria cohorte militavit, audivi, dicam. Gravi is correptus erat morbo, ex pedibus admodum laborans, juncturis connexionibusque eorum longo tempore distortis. Cæterum ægritudine tali, visione divina in eo templo prorsus est liberatus. Hic porro, quod Græca superstitione imbutus, ad Christianam pietatem transierat, alia quidem religionis nostræ quodammodo credibilia atque probabilia esse dicebat: **522** Cruocem autem divinam salutis causam esse, omnino non admittebat. Atque in hac illi sententia periculose satis perseveranti, archangeli visio assistens, crucis signum, quod in sacro ecclesiæ ejus altari collocatum fuerat, exhibuit: disertisque verbis ostendit, ex quo tempore Christus sit crucifixus, nullam esse rem quæ opitulari generi humano privatim et publice, finemque debitum et effectum consequi, absque venerandi hujus ligni virtute possit, neque apud angelos, neque apud pios sanctosque, quinque veri in Deum amoris testimonium obtinerent, homines. Qua persuasione sanioerem ille mentem recepit. Hæc hactenus. Ora autem hæc, ad dextram partem, ex Ponto Constantinopolim naviganti, consistit, circiter stadia triginta duinquæ ab ea, maritimo itinere: septuaginta vero insuper pedibus fretum, quod in medio est, circummeunti distans. Eadem vim et gratiam quoque habet archangeli delubrum, quod in ipso, quem diximus, trajectu est. Verumenimvero Argonautæ, ut in Pontum Euxinum pervenere, Cætem propter vellus aureum direptum fugientes, non eadem qua prius usi erant navigatione, in Græciam redire: sed mari quod supra Scythas est transmisso, per

flumina quæ ibi sunt ad Italiæ fines appulere : atque ibi hybernantes, Eumum (1) oppidum condiderunt. Æstate deinde proxima, adjuvantibus ejus regionis incolis, machinis quibusdam Argo navem ad quadringenta stadia terra trahentes, ad fluvium cui Acylis nomen erat, Eridanum influentem, perduxerunt. Eridanus vero ipse in mare, quod Italiam alluit, provolvitur. De his autem satis. Quamplurima sane alia quoque templa ubique Constantinus construxit (2), aliaque omnis generis veræ pietatis opera perfecit : illud maxime studio habens, ut Christianæ religionis professio per terras omnes quas sol illustrat, propagaretur. Id quod ei ex sententia succedere perspectum est. Pax certe optata Christianorum rebus, scandalis impedimentisque omnibus celerrime sublatis, affulsit. Sed jam tempus est, ut suus quoque septimo huic libro historiarum imponatur finis, viginti et sex complectenti annos : quorum sane viginti Diocletianus et Maximianus Herculus in imperio peregerunt (3), reliquis sex Gallerius Maximinus, Maxentius, et Licinius tyrannidem exercuerunt. **523** Quibus etiam magnus Constantinus in Galliis nondum Augustus salutatus, et in urbe Roma rerum summæ præfuit. Quos annos nonnulli Diocletiano tyranno contribuant : alii vero potius divo Constantino, sicuti et nos, adscribunt. Atque iis subtractis, reliqui fiunt viginti sex anni ejus (4), quibus post tyrannorum eversionem solus ipse et unus princeps sincere ac rite imperium administravit. Et Occidente relicto, in Orientis, quod Nicomedie fuit, imperiale palatium est profectus, et deinceps magno etiam studio urbem sibi cognominem condidit. Quo tempore a condito orbe fuit annus quinquies millesimus octingentesimus decimus quintus (5), a Christi nativitate trecentisimus decimus.

(1) Plinius libro tertio, cap. 18 : « Argo navis flumine in mare Adriaticum descendit, nec procul Tergeste. Nec jam constat quo flumine. Humeris trajectam Alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Æmonam Alpesque exorienti.

(2) « Utcunque Constantinus optimus princeps et Christianissimus fuerit, de eo tamen a quibusdam sic memoriæ proditum, ut decem primos annos præstantissimus diceretur, duodecim se-

Α θάλασσαν τὰς ἐκβολὰς ἔχει. Ταῦτα μὲν οὕτως. Μυρίους δὲ καὶ ἄλλους ἀπανταχοῦ ἐγείρων ὁ Κωνσταντῖνος νεῶς, καὶ ἄλλ' ἅπαντα θεοφιλείας ἔργα διαπρακτόμενος, σπουδῆν ὅτι πλείστην μάλιστα τὸ κατὰ Χριστὸν αὐξάνεσθαι δόγμα καὶ εἰς ὄσσην γῆν ὁ ἥλιος ἐφορᾷ, διατρέχειν ἐτίθει. Ὁ δὲ καὶ κατὰ σκοπὸν ἐκείνῳ ἐκβαῖνον καθεωρᾶτο. Βαθειᾶ τε εἰρήνη τοῖς Χριστιανῶν ἐπεχώρευε πράγμασι, τῶν σκανδάλων πάντων ἐκποδῶν ὡς τάχος γεγεννημένων. Ἐγὼ δὲ ἤδη καὶ τῆ ἐβδόμῃ τῶν ἱστοριῶν ἐπιθήσω τὸ τέλος, χρόνον ἐτῶν περιεχούσῃ ἕκτον τε καὶ εἰκοστὸν ὧν τὰ μὲν εἴκοσι Διοκλητιανὸς καὶ Μαξιμιανὸς ὁ Ἐρκοῦλλιος ἤρξαν· τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις εἴξοι περὶ Μαξιμίνου τὸν Γαλλίριον, Μαξιμτιὸν τε καὶ Λικίνιον ἐτυράνησαν. Ἐν οἷς ἔτισι καὶ ὁ μέγας μὲν ἐβασίλευε Κωνσταντῖνος περὶ τε τὰς Γαλλίας καὶ Ῥωμῆν, οὐκ ἄν μόναρχος ἀναγορευθεῖς. Ἄ δὲ εἴξοι ἐτη τινὲς τοῖς περὶ Διοκλητιανὸν τυράννοις ἀνατιθείασι· τινὲς δὲ καὶ μᾶλλον τῷ θεῷ περιγράφουσι Κωνσταντῖνον, ὡσπερ δὲ καὶ ἡμεῖς· Ὡν καὶ ὑφαιρουμένων, συμβαίνει κς' εἶναι τὰ ἐτη αὐτοῦ· ἐν οἷς καθαρῶς μετὰ τὴν τῶν τυράνων καταλύσιν μόναρχος ἦρθ· καὶ τὴν Ἐσπέραν λιπὼν, εἰς τὴν Ἐω μετεχώρει κατὰ τὰ ἐν Νικομηθείᾳ ἀνάτορα· εἶτα διὰ μελέτας αὐτῷ καὶ τὴν ἐπώνυμον πόλιν ἐγείρειν ἐγένετο· ὁπρὸν καὶ κόσμον μὲν ἔτος, εὐεῖ, ἀπὸ δὲ τῆς θείας τοῦ Κυρίου γεννήσεως τριακοσιοστὸν καὶ δέκατον ἱερατεῖτο.

C quantibus latro, decem novissimis pupillus, ob immodicas largitiones. » (Egnat).

(3) Secundum alios, viginti duos.

(4) Licinio postremum oppresso, Constantinus solus imperavit annis 26, cum Licinio et Maximino (Maxentium omitto) circiter annos 6. Ante hos Constans Chlorus, Constantini pater, et Gallerius Maximinus, postquam Diocletianus et Maximianus purpuram posuere, annos fere 4 ; quo isti simul 6, Diocletianus solus annos 4.

(5) Secundum neotericos, 4294.

INDEX RERUM ET VERBORUM

NOTATU DIGNIORUM QUÆ IN MATTHÆI BLASTARIS SYNTAGMATE CONTINENTUR.

Recocatur Lector ad numeros typis grandioribus in textu Latino expressos.

A

Abscessu (in) quid, 34.
 Accumbo idem est quod ἀκαπίτω, 18.
 Acephali qui dicantur, 11.
 Adfinitas quid, 45.
 Adfinitate (de), 47.
 Administratione (de sancta), 171.
 Adoptio quid, 45.
 Adoptione (de), 52.
 Adrianus imp. Elius appellatus, 114.
 Adscendentibus (de) gradibus et descendentibus, 46.
 Aflia antiquitus Solyma et Jebus appellata, 114.
 Aequinoctio (de verno), 215.
 Aequinoctium quando accidit tempore Nabonassari, 201. Tempore Philippi Aridæi, *ibid.* Anno quo Christus passus est, *ibid.*
 Aetate (de) eorum qui clerici ordinandi sunt, 141.
 Agapas celebrare quomodo deceat, 17.
 Agapæ in ecclesiis minime faciendæ, 120, 145.
 Ἀζούμματα, 18.
 Ἀλάστορες qui, 174.
 Aleis (de) vacantibus, 167.
 Alexii Comneni imperatoris Novella, 619. De sponsalibus altera, 76.
 Aliena furtim surripientibus, 172.
 Altare (quod ad sacrum) ingredi sacratis solis permittitur; ingrediuntur vero imp., etc., 144.
 Altare (ad) ingredi mulieres non oportet, 85.
 Amuletis (de), 173.
 Anagninorum ecclesiæ, 274.
 Anathemate (de), 20.
 Anchiali (Michaelis) declaratio, 166.
 Anconitarum ecclesia, 284.
 Andreas religiosissimus monachus, 180.
 Andronicus Palæologus imp., 156.
 Anima (in) tria consideranda, 3.
 Animalibus suffocatis vesci non licet, 220.
 Anna Constantini uxor, 50.
 Anno (de) bissextili, vel intercalari, 59.
 Anomæis (de), 13.
 Ἀντιμισία, 115.
 Apollinaristis (de), 9.
 Arianis (de), 8.
 Armeniis (de), 152.
 Arsenii patriarchæ decretum, 41.
 Avaritia (de), 220.
 Auguriis (de), 199.
 Azymis (de), 145.

B

B pro D accipiunt Latinæ voces, 59.
 Balneis (de lavantibus in) una cum feminis, 84.
 Baptismo (de sacro), 38.
 Baptizantur (de iis qui ex Judæis), 43.
 Βαθίως ὀσθρου, 218.
 Bestias (de) ineuntibus, 140.
 Bianore (de) presbytero, an propter jusjurandum sit inclerum suscipiendus, 134.
 Bog quid significat, 12.
 Bogomilus lingua Mysorum quid dicitur, *ibid.*
 Bogomilis (de), *ibid.*
 Bona (de) aliena furtim surripientibus, 29.

Brutis (de) habentibus commercium cum, 19.
 Bulgaria (de), 116.

C

Cædibus (de) in bello, 255.
 Cæsareæ Stratonis nomine dicta, 114.
 Canonibus (de) ecclesiasticis, 149.
 Canonico (de), 150.
 Carnisprivium quomodo reperiatur, 208.
 Catechumenorum duo ordines, 154.
 Catechumenis (de) lapsis, fidem negantibus, 6.
 Catechumenis (de), 154.
 Cælestio (de), 15.
 Chliarenus patriarcha Constantinopolis, 172.
 Chorepiscopus (de), 132.
 Christianismo (de), 270.
 Chumnus Thessalonicensis antistes, 48.
 Cibis (de) impuris vescitibus, 182.
 Clerum (quod in) ordinari oportet eos qui etiam ad genus sacerdotale non referuntur, si digni sunt, 158.
 Clericos transponi non oportet, 158.
 Clericis (de) in taberna comedentibus, 200.
 Clericum in cauponam ingredi non licet, 150.
 Clericorum (de) sponsalibus, 76.
 Clericorum (de ordine), 235.
 Clericis (de) incestas contrahentibus nuptias, 67.
 Clericis (de) extraneas mulieres alentibus, 229.
 Clericis (de) præter episcopi sententiam altaria statuentibus, 143.
 Clericorum (de) filiis, 235.
 Clericis (de) ob crimina sua judicatis, 99.
 Clericus ex quo in aliquod peccatum incidit, deponitur, non autem segregatur, 159.
 Clericos decet hospites merito accipere, 199.
 Clerici qui in altiore gradum ascendere nolunt, eo quem nunc habent excidunt, 159.
 Clericis verberare quempiam non permittitur, 248.
 Clericis (de iis qui delicta eorum) non confitentur, 229.
 Clericis (de) propter metum fidem negantibus, 4.
 Clericos sæculares curas suscipere non decet, 165.
 Clericis indigentibus ex Ecclesiæ facultatibus suppeditare oportet, 158.
 Clericis (de) uxores religionis prætextu ejicientibus, 79.
 Clericos ecclesiarum et monasteriorum sub episcopi potestatem esse oportet, 159.
 Clerici absolute non ordinentur, 159.
 Clericis interdictum usuras accipere, 245.
 Codicillo (de), 169.
 Cognatorum (de) nuptiis nefariis, 67.
 Cognationis divisio, 45.
 Communionis (divinæ) gratia nihil accipere oportet, 161.
 Communionem dare mortuorum corporibus non oportet, 161.

Communicat (quando) somnio pollutus, 163.
 Communicantibus (de non) sine hæsitacione sacris sacerdotum qui habent uxores, 165.
 Communicantibus (de non), 16.
 Communicaturus (non oportet eum qui est) cum uxore consuetudinem habere, 162.
 Confidentes (erga) se gerere quomodo oportet patres spirituales, 220.
 Consanguinitatis (de) gradu septimo, 46.
 Constantinopolis (de privilegiis sanctissimæ Ecclesiæ), 114.
 Constantinopolis patriarcha ordinatus ab eo qui est pro tempore Heraclæus metropolitanus, 114;
 Consuetudinibus (de) Ecclesiæ non scriptis, 110.
 Contractibus (de), 228.
 Conviviis (de), 229.
 Cornelio (sub) papa synodus habita, 9.
 Creditoribus (de), 90.
 Crucem in pavimento scribere non oportet, 228.
 Curatoribus (de) minorum, 136.
 Cyclo (de) solis inveniendi, 206.
 Cyclos lunæ (quomodo reperiuntur), 206.
 Cycli (quare) lunares sint numero XIX, 204.
 Cycli (quare) solis sint XXVIII, 205.
 Cycli (quare) lunæ et fundamenta a mense Januario incipiunt, 205.
 Cycli (quare) solis ab Octobri incipiunt, 205.
 Cynici unde dicti, 14.
 Cypro (de), 116.

D

Dalmaticus episcopus, 279.
 Damnatis (de) qui in carcere servantur, 258.
 Daniel Ancryranus metropolita, 286.
 Deiparæ (de sanctissimæ) puerperio, 153.
 Δαιμόνια quid sunt, 201.
 Diaconissis (de) et viduis, 70.
 Diei (de) spatio, 141.
 Digamis (de), 94.
 Dionysius ad Novatum epistola, 234.
 Dioscuro (de) et Eutychete, 11.
 Diiscessio quid, 22.
 Distrum quid, 200.
 Dominico (in) populum docere oportet, 168.
 Dominico (die) jejunare, vel, etc., non oportet, 168.
 Donatione (de) ante nuptias, 251.
 Donationibus (de), 108.
 Donatistæ quomodo admittendi, 14.
 Dotali (de re), 226.
 Ducas (Michael) imp., 166.

E

Ebrietatibus (de) vacantibus, 167.
 Ecclesiam (de iis qui in) confugiunt, 119.
 Ecclesiis (in duarum civitatum) unum esse clericum non oportet, 120.
 Ecclesiæ bona inalienabilia esse oportet, 121.
 Ecclesiæ (magnæ) officia, 272.
 Ecclesiarum (de) ædificatione et consecratione, 116.

- Ecclesie (quænam) propriis privilegiis gaudent, 113.
 Electionibus (de) ordinandorum, episcoporum, 259.
 Electione (de) episcoporum, 115.
 Elias patriarcha et legatus, 280.
 klocalione (de), 182.
 Ἡμετέριαι quid sunt, 245.
 Emptione (de) ac venditione, 18.
 Encratis (de), 7.
 Ἐπιεμίστω; ritus, 207.
 Episcopus Romanus patriarcharum sedium caput, 117.
 Episcopus nec in parva civitate, nec in pago constituendus, 131.
 Episcopum Ecclesie negotia administrare oportet, 126.
 Episcoporum (de) peregrinatione) et clericorum, 20.
 Episcopis (de) a laicis factis, 170.
 Episcopi (de) renuntiatione, 154.
 Episcoporum (de) clericorum accusatione, 154.
 Episcopum apud se œconomum habere oportet, 199.
 Episcopis (de) qui ecclesias per principum potentiam consecuti sunt, 124.
 Episcopi (quinam debent rerum) hæredes constitui, 154.
 Episcopus ex bonis Ecclesie indigentibus clericis suppeditare debet, 129.
 Episcopus monachorum more detonsus sacerdotio excidit, 131.
 Episcoporum (de) electione et ordinatione, 115.
 Episcopo (de) qui ordinatus est, etc., 123.
 Episcopo oriente a clericis illius bona diripi non oportet, 129.
 Episcopi (de) ad presbyteri dignitatem deductione, 129.
 Episcoporum (qua ratione) ordinandorum fiant electiones, 259.
 Episcopis (de depositis) et clericis, et a quot episcopis deponuntur, 146.
 Episcopis (de) in contubernio mulieres extraneas alentibus, 83.
 Episcopum non oportet monasterium ædificare in ecclesie sue bonorum damnâ, 128.
 Episcopos oportet episcopatus et monasteria revocare, si communia facta sint diversoria, 126.
 Episcopis (de) etc., in laici ordinem venientibus, 171.
 Episcopi ab uxoribus suis separari debent, 81.
 Episcopis pœnitentium confessiones accipere conceditur, 181.
 Episcopi (de privatis) bonis, 126.
 Episcopis (de) ob crimina sua iudicatis, 99.
 Episcopis quales esse eos oportet qui ordinandi sunt, 261.
 Episcopum, etc., ordinari non oportet, priusquam omnes suos domesticos Christianos fecerit, 262.
 Episcopis (de) qui ecclesias ad se minime pertinentes rapiunt, 29.
 Episcopo non permittitur alius provincie clericum ordinare, 264.
 Episcopo non licet ordinationes facere in districtu ipsi non subjecto, 264.
 Episcopis quibusdam concessum est alienos clericos recipere, et ordinare in suis ecclesiis, 264.
 Episcopus (de tempore intra quod) ordinari oportet, 260.
 Episcopali (de) audientia, 200.
 Episcopatum non aliter in sublimiorem thronum erigendum quam si qui tunc est imp., etc., 126.
 Episcopatus et monasteria revocare, si, etc., episcopus oportet, 126.
 Episcopatus (de) quæ fiunt metropoles, 125.
 Eudoxio (de), 13.
 Eunomius Galata, Cyzici episcopus, 9.
 Eunomianis (de), 8, 9.
 Eunuchus (quando ordinetur) episcopus, etc., 263.
 Eunuchis (de), 137.
 Eustathius Pamphylie episcopus, 130.
 Euthymius Syncellus patriarcha factus, 64.
 Eutyche (de), 11.
 Exarchis (de), 220.
 Excommunicatione (de), 34, 96.
 Excommunicato (cum) communicare non oportet, 161.
 Exorcistis (de), 140.
 F
 Falcidia quid, 252.
 Feminis (de) votum castitatis suscipientibus, 200.
 Ferie (de) quartæ jejunio, 245.
 Fidejussionibus (de) clericorum, 109.
 Fide (de) orthodoxa 1.
 Fidem (de) negantibus, 3, 4, 5, 6.
 Fornicatione (de), 222.
 Fornicantibus (de) irrationabiliter, 19.
 Fraternalitate (de) per adoptionem facta, 45.
 Fraternitates (de) struentibus, 231.
 Fructibus (de) in templa offerendis, 151.
 G
 Gestulationibus (de) thymelicis, 199.
 Gradibus (de) in matrimonio, 45.
 H
 Hæreditate (de), et exhæredibus filiis aut parentibus, 154.
 Hæreses (inter) schismata et parasynagogas differentia, 7.
 Hæreticis (de), et quomodo qui ex hæresibus convertuntur, admittendi sunt, 7.
 Hæreticis (de) leges civiles, 17.
 Hydroparastatis (de), 8, 152.
 Hymno (de) trisagio, 138.
 Hypodiaconis (de), 251.
 I
 Ibas Edessæ episcopus, 15. Ejusdem epistola, *ibid.*
 Iberia (de), 116.
 Idibus (de), 196.
 Imago dicitur, eo quod imitetur, 109.
 Imaginibus (in) prototyporum formæ ostenduntur: in idolis vero nequam, 111.
 Imperialibus (de) privilegiis, 125.
 Impuberibus (de), 34.
 Incantatores qui dicantur, 174.
 Incantationibus (de), 173.
 Incendio (de), 111.
 Indictio quomodo invenitur, 207.
 Infamem eum non esse qui pro ostentanda virtute cum bestis pugnaverit, 115.
 Infantibus (de) Agarenorum baptizatis, 42.
 Injuriis (de), 250.
 Innovationibus (de), 147.
 Institutio (quid), 169.
 Invasio quid, 22.
 J
 Jejunio (de), 196.
 Jejunio (de) in Parasceve et aliis, 200.
 Joannes Nesteutes, 33.
 Joannis patriarchæ declaratio, 166.
 Judæi Christi parricidæ, 71.
 Judæis (de), et quod non oportet fideles cum iis communionem habere, 45.
 Jucicis (de iis qui in) accusant, 101.
 Jucicis (de), 95, 167.
 Juramentis (de), 199.
 Jusjurandum omne non est prohibitum, 87.
 Jure (de), 198.
 Justinianæ archiepiscopus quos episcopos habet sub sua jurisdictione, 116.
 Justiniani Novella, 131.
 Justitia (de), 95.
 K
 Καταβραβεύειν, 14.
 L
 Laicis (de) fidem negantibus; ad secundas nuptias transeuntibus, 62.
 Lucestas contrahentibus nuptias, 68.
 Laicis (de) uxores ejicientibus, 39.
 Latinis (de), 171.
 Latrones (de) interficientibus, 171, 255.
 Lector nemo fiat nisi qui sit xviii annos natus, 20.
 Lectoribus (de), 20, 62.
 Lege (de) Falcidia, 252.
 Libros sacros conscindere non oportet, 58.
 Libris (de) sacre Scripturæ genuinis et spuris, 56.
 Litteris (de) commendatitiis, 25. Dimissoriis, 26. Pacificis, 26.
 Litteris (de) commendatitiis, dimissoriis et pacificis, quæ clericis petregriantibus ab episcopis dantur, 25.
 Liturgia (de), quare tertia hora peragitur, 236.
 Locis (de) pœnitentiæ, 177.
 Longino (de), 133.
 Lorum quid significat, 117.
 Lunæ fundamentum quomodo invenitur, 206.
 M
 Macedonianis (de), 8.
 Magis qui dicantur, 174.
 Magis (de), 173.
 Magistratus boni tres characteres, 39.
 Magistratibus (de), 33.
 Manichæi qui sint, 11.
 Manichæus si in loco Romano deprehensus fuerit, decolletur, 17.
 Manichæis (de), 11.
 Manuel Heracleæ sacerdos, 42.
 Manuelis principis sanctio, 49.
 Marcellianis (de), 13.
 Martius primus mensium, 201.
 Mater peperit tenebrosam (hom.), 47.
 Mathematici qui dicantur, 174.
 Matrimonio (de) ex tribus diversis generibus, 49.
 Medicis (de), 166.
 Meretricis (de) alentibus, 225.
 Metrophanes cur ab Ecclesia separatus, 295.
 Michael archiepiscopus Alexandrinus, 279.
 Mimi prohibiti, 182.
 Mollitie (de), 163.
 Monachis (de), 186.
 Monachos sæculares curas suscipere non decet, 165.
 Monachis (de) et monialibus lapsis, 192.
 Monasteriis (de), 186.
 Monasteria revocare quando oportet, 126.
 Monasterium ædificare in Ecclesie sue damnnum episcopum non oportet, 128.
 Monasticum (de) habitum induentibus, 188.
 Monialibus (de), 191.
 Montanistis (de), 10.
 Montanistæ Phryges, 10.
 Moribus (de) politicis, 106. Et Græcanicis, 111.

Mortuorum corporibus Eucharistia non detur, neque baptismus, 162, 235.
 Mose (de) sacerdotibus innixio in prælio contra Amalech, 31.
 Mulieribus (de non lavando cum), 84.
 Mulieribus (de) desponsatis, 73.
 Mulier ab episcopo separata, tonderi debet, 81.
 Muliere (de) fetum negligente, 87.
 Muliere (de) ad secundas nuptias transire volente, 65.
 Mulieribus (de) in abscessu, 33.
 Mulieribus (de) secundas nuptias contrahentibus, 63.
 Mulieres præsidentes fieri non oportet, 85. Nec cum viris commercium habere, *ibid.*

N

Nabonassar, 201.
 Necesse situdine (de) per sanguinem, 46.
 Nestores, 33.
 Nestorio (de), 15.
 Nicetas Smyrnæ episcopus, 295.
 Nisan, quid, 201.
 Nonis (de), 59.
 Novatus, de eo plura, 8.
 Nuptiis (de) concessis et prohibitis, 60.
 Nuptiis (de) prohibitis citra cognationem, 53.
 Nuptias (de) plures contrahentibus, 62.
 Nuptias (de) legitimas abominantibus, 54.
 Nuptias cum hæreticis contrahere non oportet, 71.
 Nurus quæ dicatur, 47.

O

Oeconomum (episcopus) habere debet, 127.
 Officia magnæ Ecclesiæ, 272.
 Ordinationibus (de), 259, 260.
 Ordinatione (de) patriarchæ, 277.

P

Pactis (de), 228.
 Pædicatione (de), 33.
 Pagani qui dicantur, 71.
 Panarion, liber Epiphaniæ, 14.
 Papæ legatus Thessalonicensis episcopus, quare, 115.
 Paphnutio (de) episcopo, 60.
 Pascha legale ante æquinoctium non esse celebrandum, 201.
 Paschate (de) Christiano adinveniendo, 208.
 Patrum episcopi, 115.
 Patriarcha (de), 219.
 Patriarcha in metropolitani provinciam Stauropogia mittat, 115.
 Patriarchæ ordinatio Heracleensi episcopo cur tribuitur, 114.
 Paulianistis (de), 10.
 Pauliciani i. q. Paulianistæ, 10.
 Pentecoste (de), 110.
 Pepuza Hierosolyma nuncupata, 10.
 Pepuzeni hæretici, 10.
 Περλαπτα quæ, 173.
 Perjurio (de), 133.

Phamenoth primus Ægyptiorum mensis, 200.
 Philalethe, inscriptio libri, 11.
 Philippus Aridæus, 20.
 Photinus hæreticus, Sirmio ortus, 13.
 Φυλακτα, quæ dicantur, 176.
 Φως, 203.
 Picturis (de), 140.
 Pignoribus (de), 113.
 Plenilunium (de) auctorum dissensu circa, 214.
 Pœnis (de), 221.
 Pœnitentes non oportet rejici, 176.
 Pœnitentes instante morte sancta communione participare debent, 180.
 Pœnitentium confessiones accipere episcopis conceditur, 181.
 Polychronius, 279.
 Porphyrii aliorumque hæreticorum libri comburantur, 58.

Possessione (de), 198.
 Præfeti qui dicantur, 33.
 Præfectis (de), 141.
 Præstigiis (de), 173.
 Precum (de) ordine, 138.
 Presbyterorum (de) jure, 226.
 Presbyterorum (de) et laicorum ordine in communione, 165.
 Privilegiis (de) quæ habent ecclesiæ et episc., 113.
 Proclus archiepiscopus, 138.
 Procopius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, 278.
 Proditoribus (de), 226.
 Profluvio (de) involuntario laborantibus, 228.
 Promensalibus (de), 20.
 Ptolemæis urbs Pentapolis, 10.
 Puerpera ad stata je unia observanda non tenetur, 85.
 Puerperium quid, 153.
 Puerperio (de) S. Deiparæ, 153.

Q

Quadragesima (de sacra), 236.
 Quadragesimam (quare ante) defunctorum memoria celebratur, 240.
 Quadragesima (in) nuptiæ non celebrandæ, 240.
 Quæsitis (de vulgo), 47.

R

Rapina (de), 220.
 Ravennæ episcopi, 115.
 Rege (de), 43.
 Regi quando liceat intra septem altaris ingredi, 44.
 Regem contumelia non afficiendum esse, 44.
 Reordinationes fieri non oportet, 265.

S

Sabbatianis (de), 9.
 Sabellius et Sabelliana hæresis, 10.
 Sacerdotes ab uxoribus suis abstinere debent, cum sacra tractantur, 82.
 Sacerdotibus (de) spiritualibus, 132.
 Sacrilegio (de), 144.
 Scenicus, quis, 53.
 Scenicis (de), 182.
 Schismata, 7.

Schismaticis (de), 232.
 Sculpitorum (de) violatoribus, 247.
 Sepultura (de), 235.
 Servi, quando ordinantur, 265.
 Severiani, Acephali dicti, 11.
 Servero (de), *ibid.*
 Silentium mulierum ornamentum, 85.
 Simulacris (de) tollendis, 129.
 Sinistris (de), 9.
 Sisinnii tomus, 48.
 Sobrinus duas ducere prohibitum est, 49.
 Socrus quæ dicatur, 47.
 Somnio pollutus quando communicat, 163.
 Sponsalibus (de), 77.
 Sponsalibus (de) clericorum, 76.
 Stauropogia, 115.
 Stupa patriarcha, 50.
 Susceptione (de) ex sacro baptismate, 52.
 Sylvestro (de), 117.
 Synaxes (de) sacras vitantibus, 229.
 Synodis (de) quotannis habendis, 230.

T

Tabula indicans plenilunium juxta Pascha legale, 211.
 Templi (intra) ambitus convivia fieri, etc., non oportet, 196.
 Templorum (de) ædificatione et consecratione, 196.
 Testamento (de), 91.
 Testibus (de) ad tribunal, 154.
 Theatris (de), 142.
 Theodorus Balsamon, 36.
 Theodotus patriarcha, 27.
 Theophaniis (de sanctis), 143.
 Tondentur (de modo quo accipi debent qui), 187.
 Trigamis, (de) 63.
 Trinitatem (qui non credit sanctam), in una Deitate potentiam, nec Christianus dicitur, 17.
 Tutor, vel curator, vel procurator orphani rem emere nequeunt, 19.
 Tutore (de) et minoribus, 53.
 Tutoribus (de) et curatoribus, 136.
 Tyanæ metropolis, 125.

U

Unguento (de sancto), 195.
 Unionis (de) tomo, 64.
 Uxorem (de eo qui) dæmone obsessam habet, 86.
 Uxores (de) suas ejicientibus, 97.

V

Vatibus (de), 173.
 Venditione (de) et emptione, 18.
 Veneficiis (de), 173.
 Vestibus (de) ad sacros pertinentibus, 112.
 Vi (de) et potentia, 56.
 Viduis (de) et diaconissis, 70.
 Viros cum mulieribus lavare non oportet, 173.
 Virgines (de) stuprantibus, 87.
 Virgo (sancta) uxor Joseph appellata, 75.

Index in Nicephorum Callistum exstat ad calcem ejus Historiæ.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

MATTHÆUS BLASTARES.

SYNTAGMA CANONUM. (<i>Continuatio.</i>)	
INITIUM LITTERÆ M.	9
CAP. I. — De magis, mathematicis, et vatibus, ut et astrologis, incantatoribus, præstigiis, veneficiis et amuletis.	9
Lex civilis M.	14
Gregorii Nysseni canon 2.	14
Leges civiles.	15
CAP. II. — De mollitie.	15
(Consulas 28 cap. litteræ K.)	
CAP. III. — De ebriis.	15
(Quæras 35 cap. litteræ K.)	
CAP. IV. — De transpositione et translatione episcoporum et clericorum.	18
(Quæras 9 cap. litteræ A.)	
CAP. V. — Quod pœnitentes non debent rejici.	18
CAP. VI. — De pœnitentiæ locis.	18
CAP. VII. — Quod juxta pœnitentium dispositionem episcopo pœnas illis vel remittere vel extendere liceat.	18
CAP. VIII. — Quod oportet pœnitentiam adhuc agentes, instante morte, sancta communione participare; si convaluerint, illa rursum abstinere.	26
CAP. IX. — Quod pœnitentium confessiones accipere, et solvere, et ligare peccatores episcopis conceditur: illorum vero consensu etiam presbyteris.	26
Quod civilibus postea legibus humanioribus visum supplicis uti.	27
CAP. X. — De iis qui impuris cibis vescuntur.	27
CAP. XI. — De mimis et scenicis.	30
CAP. XII. — De elocatione.	30
Leges civiles.	30
CAP. XIII. — De sponsalibus.	30
Lex civilis.	30
CAP. XIV. — De adulterio.	30
Leges civiles.	34
CAP. XV. — De monasteriis et monachis.	38
De modo quo accipi debent illi qui tonderi volunt.	39
De iis qui absque precibus monasticum habitum induunt.	42
De eremitis.	46
De transitu e monasterio ad aliud.	47
De monialibus.	50
De monachis ac monialibus lapsis.	51
Leges civiles.	55
CAP. XVI. — De sancto unguento.	59
INITIUM LITTERÆ N.	59
CAP. I. — De templorum ædificatione et consecratione.	59
(Quære 12 caput litteræ E.)	
CAP. II. — Quod non oportet intra templi ambitus convivium fieri, vel cauponas esse, vel aliquid venum exponi, vel jumentum absque necessitate introduci, vel aliquem cum muliere permanere.	59
(Quære 15 caput litteræ F.)	
CAP. III. — De infantibus expositis vel de quibus dubitatur an baptizati fuerint.	59
(Quære 29 caput litteræ F, et in secundo capite litteræ B.)	
CAP. IV. — De jejunio.	59
CAP. V. — Quod non deceat in Sabbatis aut Dominicis jejunare.	63
(Quære cap. 37 litteræ K.)	
CAP. VI. — Quod jejunantes a cibis abstinere debent, haud tamen quasi in se execrabilibus.	63
(Vide 9 cap. litteræ B, et etiam in 2 cap. litteræ E canonem 33 magni Basilii.)	
CAP. VII. — De lege.	63
CAP. VIII. — De possessione.	63
Leges civiles.	63
INITIUM LITTERÆ Æ.	
CAP. I. — De tollendis simulacris.	63
CAP. II. — Quod clericorum deceat hospites hospitio excipere.	66
(Vide cap. 9 litteræ A.)	
INITIUM LITTERÆ O.	66
CAP. I. — Quod episcopus ac præfectus œconomum apud se habere debeat.	66
(Quære cap. 24 litteræ E.)	
CAP. II. — De auguriis.	66
(Vide caput 3 litteræ E.)	
CAP. III. — De iis qui se noctu polluunt.	66
(Consule caput 38 litteræ K.)	
CAP. IV. — De jamentis.	66
(Vide caput 32 litteræ E.)	
INITIUM LITTERÆ II.	66
CAP. I. — De ludis scenicis.	66
(Quære caput 4 litteræ O, et in cap. 15 litteræ M synodi septimæ canonem 27 synodi 7 et caputo litteræ F.)	
CAP. II. — De clericis in taberna comedentibus.	66
(Vide cap. 7 litteræ K.)	
CAP. III. — De episcopali audientia.	66
(Quære caput 28 litteræ E.)	
CAP. IV. — De feminis quæ votum castitatis susceperunt.	66
(Vide cap. 15 litteræ M.)	
CAP. V. — De jejunio in Parasceve.	66
(Consule cap. 4 litteræ N.)	
CAP. VI. — De deposito sive fideicommisso.	66
CAP. VII. — De sacro Paschate.	66
Quare cycli lunares sint numero 19.	75
Quare cycli solis sint XXVIII.	78
Quare lunæ cycli et fundamenta a mense Januari incipiant.	78
Quam ob causam cycli solis ab Octobri incipiant.	78

Quomodo reperitur cyclus lunæ.	79	CAP. VI. — De iis qui sacras synaxes vitant.	127
Quomodo invenitur fundamentum lunæ.	79	(Consule in cap. 9 litt. B can. quintum et sextum synodi Gangrensis.)	
De cyclo solis inveniend.	82	CAP. VII. — De clericis qui extraneas mulieres alunt.	127
Quomodo invenitur indictio.	82	(Quære caput 9 litt. Γ.)	
Quomodo reperitur Pascha legale.	83	CAP. VIII. — De iis qui aliis conscii sunt, nec tamen delicta illorum clericis confitentur.	127
De Paschate Christiano adinveniend.	86	Lex civilis.	127
Quonam pacto reperiat Carnisprivium.	87	CAP. IX. — De synodis quotannis habendis.	127
Tabula paschalis.	95	Lex civiles.	131
De Paschate legali et auctorum dissensu circa plenilunium.	99	CAP. X. — De litteris commendatitiis.	131
De æquinocio verno.	107	(Quære caput 9 litt. A.)	
Lex civilis.	107	CAP. XI. — De iis qui conjurationes et fraternitates, aut seditiones struunt.	131
CAP. VIII. — De patriarcha.	110	Leges civiles.	131
CAP. IX. — De visitatoribus, sive exarchis.	110	CAP. XII — De schismaticis.	134
(Quære in capite 30 litteræ E canonem synodi Laodicenæ 57.)		Epistola Dionysii ad Novatum presbyterum Romanum.	138
CAP. X. — De fide orthodoxa.	110	INITIUM LITTERÆ T.	138
(Vide cap. Præfationis, quæ immediate præcedit, litt. A.)		CAP. I. — De ordine clericorum.	138
CAP. XI. — De avaritia et rapina.	110	(Quære cap. 5 litt. A.)	
(Consule cap. 12 litt. A.)		CAP. II. — De sepultura.	139
CAP. XII. — Quonam modo oporteat patres spirituales se gerere erga confitentes.	110	Leges civiles.	139
(Vide litt. M cap. 5, 6, 7, 8 et 9.)		CAP. III. — Quod mortuos baptizare minime liceat, neque eorum cadaveribus sacra mysteria præbere.	139
CAP. XIII. — Quod animalibus suffocatis vesci haud liceat.	111	(Quære cap. 26 litt. K.)	
Lex civilis.	111	CAP. IV. — De clericorum filiis,	139
CAP. XIV. — De pœnis.	111	Leges civiles.	139
(Quære in 12 capite litt. S canonem 5 synodi Antiochenæ.)		CAP. V. — De sacra Quadragesima, et ritibus qui in ea observantur.	139
Leges civiles.	111	(Quære cap. 4 litt. N.)	
CAP. XV. — De fornicatione.	111	Quam ob causam ut plurimum tertia hora diei sacra liturgia peragatur: nonnunquam tamen, in maximis putæ festis, tempore vespertino.	142
(Quære in 14 cap. litt. M canonem 4 magni Gregorii Nysseni, qui in novennium fornicatores castigari jubet.)		Quonam ratione Quadragesima decima pars totius anni appellatur, et quas ob causas ea peraguntur, quæ in ipsa observari solent.	146
Leges civiles.	111	Quod non celebranda sit defunctorum memoria in tempore Quadragesimali, nisi diebus Sabbatinis.	150
CAP. XVI. — De illo qui fornicari cupit, nec tamen actu fornicatur.	118	Quod nuptiæ et aliæ istiusmodi solemnitates in Quadragesima minime celebrandæ sint.	159
Lex civilis.	222	De miraculo frumenti cocti per S. Theodorum.	160
CAP. XVII. — De iis qui meretrices alunt.	122	Quamobrem ante Quadragesimam memoriam celebramus omnium in fide defunctorum, et sanctorum Patrum.	151
Leges civiles.	222	Quare rursus post Pentecosten sanctorum omnium memoria celebratur.	151
CAP. XVIII. — De privilegiis et immunitatibus prælatorum ac ecclesiarum, atque etiam de provinciis istorum.	122	Leges civiles.	162
(Quære cap. 11 litteræ E.)		CAP. VI. — De jejuniis feriæ quartæ.	162
CAP. XIX. — De iure presbyterorum.	122	(Quære in cap. 37 litt. K canonem 15 S. Petri Alexandrini, et in 4 cap. litt. N canonem 69 sanctorum apostolorum.)	
(Vide caput 9 litteræ M.)		CAP. VII. — Quod interdictum sit clericis usuras accipere, et de usuris.	162
CAP. XX. — De re dotali.	122	Leges civiles.	166
Leges civiles.	122	CAP. VIII. — De hymno trisagio.	166
CAP. XXI. — De proditoribus.	123	(Quære in 35 cap. litt. E canonem 81 synodi sextæ.)	
Leges civiles.	123	CAP. IX. — Quod capillos capitis delicatius ornare haud liceat.	166
INITIUM LITTERÆ P.	126	CAP. X. — De sepulcrorum violatoribus.	167
CAP. I. — De viris ac mulieribus, qui involuntario profluvio laborant.	126	Leges civiles.	167
(Vide caput 16 litt. A, et cap. 28 litt. K.)		CAP. XI. — Quod clericis verberare quempiam non permittitur.	170
INITIUM LITTERÆ S.	126	Leges civiles.	171
CAP. I. — Quod in Sabbatis minime jejunare oportet.	126	INITIUM LITTERÆ Y.	171
(Consule in 37 cap. litt. K canonem sanctorum apostolorum 66, et synodi vi, can. 55, et in 35 cap. E litteræ syn. Laodicenæ canonem 16, et in 5 cap. T litteræ canonem 55 iv synodi.)	126	CAP. I. — De injuriis.	171
CAP. II. — De ludis scenicis.	126	(Quære cap. 7 litt. B.)	
(Quære in cap. 1 litt. G canonem primum synodi sextæ, et in 7 cap. litt. M canonem 46 synodi Carthaginensis. Quære et cap. 11 litt. M.)	126	Leges civiles.	171
CAP. III. — Quod non oportet in pavimento crucem describere, sed et ita expressas delere.	126	CAP. II. — De Hydroparastatis hæreticis.	174
Lex civilis.	126	(Quære in cap. 2 litt. A. et in cap. 8 litt. K canonem 33 synodi sextæ.)	
CAP. IV. — De pactis et contractibus.	126		
Lex civilis.	126		
CAP. V. — De conviviis.	126		

CAP. III. — De adoptione.	174	CAP. XV. — De episcopo ordinato qui ad ecclesiam suam abire recusat.	198
(Vide in cap. 8 litt. B.)		(Vide cap. 20 litt. E.)	
CAP. IV. — De ministris sive hypodiaconis.	174	CAP. XVI. — Quod non licet episcopo ordinationes facere in districtu ipsi non subjecto.	198
CAP. V. — De donatione ante nuptias.	174	CAP. XVII. — Quod non permittitur episcopo clericum alius provinciae ordinare.	199
INITIUM LITTERÆ φ.	174	CAP. XVIII. — Quod quibusdam episcopis concessum est alienos clericos recipere, et ordinare in suis ecclesiis.	199
CAP. I. — De lege Falcidia.	174	(Vide in cap. 9, litt. A. canonem 55 synodi Carthaginensis.)	
CAP. II. — De veneficis et magis.	175	CAP. XIX. — Quod ordinatur clericus, etiam ille qui non est ex genere sacerdotali.	199
(Quære cap. 4 litt. M.)		(Quære 13 cap. litt. K.)	
CAP. III. — De stupro.	175	CAP. XX. — Quando ordinantur et servi.	199
(Quære in cap. 15 litt. M canonem 18 et 60 magni Basilii ; et cap. 13 litt. A ; et cap. 8 et 30 litt. Γ.)		(Consule cap. 12 litt. Δ.)	
CAP. IV. — De avaritia.	157	CAP. XXI. — De ordinatione lectorum.	199
(Vide cap. 41 litt. II.)		(Quære cap. 6 litt. A.)	
CAP. V. — De homicidio voluntario et involuntario	175	Lex civilis.	199
CAP. VI. — De suicidis.	179	CAP. XXII. — Quod clerici non ordinabantur simpliciter.	199
(Vide 12 cap. litt. B.)		(Vide cap. 19 litt. K.)	
CAP. VII. — De cædibus bellicis, et latronum interfecto-ribus.	179	CAP. XXIII. — Quando ordinatur catechumenus qui ante baptismum immolavit.	202
CAP. VIII. — De mulieribus quæ medicamentis fetus suos enecant.	186	(Quære in cap. 4 litt. A canonem 12 synodi Ancyranæ.)	
Leges civiles.	187	CAP. XXIV. — Quod reordinationes fieri minime oporteat.	202
CAP. IX. — Quod phylacteria facere minime oportet.	187	CAP. XXV. — De illo qui crimini alicui obnoxius ordinatur tamen.	202
(Consule cap. 4 litt. M.)		CAP. XXVI. — Quod is non debet ordinari, qui ægrotus baptizabatur.	202
CAP. X. — De damnatis qui in carcere servantur.	190	(Quære in cap. 4 litt. B can. 12 synodi Neocæsariensis.)	
Lex civilis.	190	CAP. XXVII. — De iis qui jurant se sacros ordines nondum suscepisse.	202
INITIUM LITTERÆ X.	190	(Quære in cap. 32 litt. E canonem decimum magni Basilii.)	
CAP. I. — Quanam ratione ordinandorum episcoporum fiant electiones, et de litibus quæ circa illas oboriuntur.	190	CAP. XXVIII. — De iis qui propter pecuniam ordinantur.	202
Lex civilis.	191	Leges civiles.	210
CAP. II. — Quod minime oporteat ordinandorum electiones vel a magistratu, vel a populo fieri.	191	CAP. XXIX. — De Viduis.	210
(Quære cap. 49 litt. E.)		(Vide cap. 4 litt. Γ.)	
CAP. III. — De tempore intra quod episcopos ordinari oportet.	194	CAP. XXX. — De his qui infirmitate aliqua corporali laborantes derident.	210
CAP. IV. — Quales esse eos oportet qui episcopi ordinandi sunt, et quænam præ cæteris scire debeant.	194	(Quære cap. 4 litt. Y.)	
CAP. V. — Quot episcopi ad ordinationem episcopi et reliquorum clericorum requiruntur.	195	CAP. XXXI. — De sacro chrismate : et quinam ex hæreticis, qui ad Ecclesiam revertuntur, per solam unctionem recipiuntur.	210
CAP. VI. — Quod eum qui in episcopum ordinandus est, oporteat ab uxore sua separari.	195	(Consule in cap. 9 litt. M canonem sextum synodi Carthaginensis, et in cap. 4 litt. B canonem 48 concilii Laodiceni, et in cap. 2 litt. A canonem 7 synodi secundæ.)	210
(Quære cap. 47 litt. Γ.)		CAP. XXXII. — De Christianismo.	211
CAP. VII. — De ætate ordinandorum.	195	CAP. — XXXIII. — De chorepiscopis.	210
(Quære cap. 2 litt. B.)		(Quære cap. 3 litt. E.)	
CAP. VIII. — Quod non oporteat episcopum morientem alium in locum suum sufficere ac ordinare.	195	INITIUM LITTERÆ ψ.	211
CAP. IX. — Quod episcopum aut presbyterum aut diaconum ordinari non oporteat, priusquam omnes suos domesticos Christianos fecerit.	195	CAP. I. — Quomodo psallere et orare oportet.	211
CAP. X. — Quod non oporteat laicum statim episcopum creari, neque illum qui nuperrime baptizatus fuit : et quibus de causis clericus sacerdotio excidit.	198	(Vide 35 cap. litt. E.)	
(Quære cap. 4 litt. A.)		CAP. II. — De cantoribus et lectoribus.	211
CAP. XI. — Quando ordinetur eunuchus episcopus aut clericus, aut aliter corpore mancus.	198	(Vide in cap. 9 litt. E canonem 23 synodi Laodicenæ.)	
(Quære cap. 34 litt. E.)		CAP. III. — Quod hæreticorum pseudomartyres sequi non licet.	211
CAP. XII. — Quod episcopum in ecclesia, cujus episcopus adhuc in vivis est, non ordinari oporteat.	198	(Quære in 2 cap. litt. A canonem 9 et 34 synodi Laodicenæ.)	
(Quære in cap. 9 litt. Δ canonem 16 primæ et secundæ synodi.)		CAP. IV. — Quomodo in ordinationibus fiant suffragia.	211
CAP. XIII. — Quod non oporteat episcopum civitate parva aut vico ordinari.	198	(Quære in litt. X, cap. 1 et 2.)	
(Vide cap. 30 litt. E.)			
CAP. XIV. — De ordinatione chorepiscoporum.	198		
(Consule cap. 43 litt. E.)			

INITIUM LITTERÆ Ω.	211
CAP. I. — Quibusnam licet horarium gestare.	211
(Vide in nono capite litt. E canones 22 et 23 concilii Laodiceani.)	
CARMINA DUO DE OFFICIIS ECCLESIAE ET AULÆ CP.	
(Exstant in notis Goari ad Codinum.)	
<i>THEODULUS MONACHUS SIVE THOMAS MAGISTER</i>	
Notitia.	213
Laudatio S. Gregorii Theologi.	215
Oratio pro Chandreno.	353
Oratio gratulatoria ad magnum Stratopedarcham An- gulum.	373
Oratio gratulatoria Magno Logothetæ Metochitæ.	381
Oratio gratulatoria SS. patriarchæ Niphoni.	389
Laudatio regis Cypri.	397
THEODULI EPISTOLÆ.	403
I. Magno Logothetæ, Metochitæ.	403
II. Eidem.	411
III. Tricane, ærarii minoris quæstori.	411
IV. Eidem.	415
V. Magno Logothetæ.	419
VI. Eidem.	423
VII. Sapientissimi viri, Nicephori Gregoræ epistola ad Magistrum.	426
VIII. Magistri epistola responsoria.	430
IX. Angelis æquali Patri et philosopho Josepho. De Catalanorum et Turcorum per Macedoniam et Thessaliam incursione.	431
Theoduli Magistri oratio de regis officiis ad Andronicum II Palæologum.	447
Oratio ejusdem de subditorum officiis.	495
<i>NICEPHORUS CALLISTUS XANTHOPULUS.</i>	
Notitia ex Fabricio.	549
<i>HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBRI XVIII.</i>	549
Sebastiani et Gabrielis Cramoisy Epistola dedicatoria ad cardinalem de Richelieu.	557
Nicephori Allocutio encomiastica ad Andronicum Palæologum.	559
<i>HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ LIBER PRIMUS.</i>	
CAP. I. — Proœmium auctoris, consilium quo ad opus præsens conscribendum animum adjecerit, præterea bre- viter totius voluminis argumentum perstringit.	603
CAP. II. — De vetustate nostræ Christianæ religionis, et de divinate atque æternitate Filii; et ut ante legem, et post legem latam, sanctis et piis viris mysterium de divinitate Christi perspectum fuerit.	619
CAP. III. — Quam ob causam non olim Servator Christus, sed in postrema temporum ætate, hominem assumpsit; et de perpetuo et sempiterno ejus regno.	623
CAP. IV. — Quod nomina Dei, ejusdemque hominis verbi, Christus scilicet et Jesus, longe antea ab ipso usque Mose symbolice, et sub certis indicis in honore et pretio fecerint; propterea et sacerdotes ipsi, et reges, et pro- phetae, Christi, per adumbrationem quamdam sunt dicti.	637
CAP. V. — Quod Christi doctrina, et vita ex præscripto Evangelii Christiana, cum ipso hominum genere exstiterit, et quod ea antiquitas in sanctis et Deo dilectis homini- bus efficax fuerit: quod ipsum et Abraham declaravit, et justificatus ante circumcisionem.	634
CAP. VI. — Historia brevis succincte res Hebraicas exponens usque ad Herodem advenam, seu alienigenam, qui Judæorum regnum obtinuit: quæ historia prophetiam illam declarat: « Non deserit princeps ex Juda, et dux ex femore ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse est expectatio gentium.	638
CAP. VII. — De sanctis Joachimo et Anna, et de nati- vitate atque educatione sanctissimæ Dei Genetricis in templo, et ut desponsata Josepho fuerit.	651
CAP. VIII. — De annuntiatione sanctissimæ Dei	

Genitricis; de sancta Elisabeth, ejusque uteri gestatione et de conturbatione sponsi Joseph, propter divinam et supernaturalem Jesu conceptionem. 654

CAP. IX. — De genere Antipatri et Herodis, et de Hyrcano et Aristobulo pontificibus; et ut a Cæsare Augusto Herodes Judæorum rex creatus, propterea quod advena esset, tribus Judæorum ab Esdra conscriptas igni combusserit, atque Pontificatum venalem emere vultibus proposuerit. 655

CAP. X. — De ea quæ ab Augusto Cæsare, Cyrenio præside, facta est descriptione, et quæ de Cyrenio Josephus scribat, item de Juda Galilæo. 659

CAP. XI. — Epistola Julii Africani historici ad Aristidem, de ea quæ videtur esse in genealogia Christi dissonantia apud Matthæum et Lucam evangelistas. 662

CAP. XII. — De admiranda et divina nativitate Domini nostri Jesu Christi: item de ejusdem circumcissione, et obviatione, quæ ei honoris causa in templo facta est. Item commemoratio de Simeone, qui eum unis suis excepit. 666

CAP. XIII. — De stella, quæ præter omnem opinionem de Oriente ad nativitatem Christi apparuit: et de muneratoribus Magis, et de Herodis dolo. 670

CAP. XIV. — De fuga Servatoris in Ægyptum, et cæde infantum, quam Herodes in Bethleem fecit; de Præcursore Joanne, et de doctrina Servatoris in templo, cum duodecim esset annorum. 674

CAP. XV. — Ut Herodes primus immissa divinitus plaga, violentè mortuus sit; historia ex decimo septimo libro Antiquitatum Josephi excerpta. 678

CAP. XVI. — De tetrarchia filiorum Herodis: et ut Archelao ex Hierosolymorum retrarchia a Cæsare dejecto, Pontius Pilatus duodecimo anno imperii Tiberii successor in illius tetrarchia factus sit. 682

CAP. XVII. — De obitu Augusti Cæsaris, et quæ sub eo acciderint; et de Tiberio qui ei successit, rerumque sub Tiberio actarum ex parte quadam commemoratio. 682

CAP. XVIII. — De præconio et doctrina Joannis Baptistæ, et de testificatione Joannis. 686

CAP. XIX. — Ut Joannes Herodem in faciem arguerit propter Herodiadem; et ut is in convivio capite truncatus, ad inferos, prædicaturus ibi, processerit. 690

CAP. XX. — De turpissima filie Herodiadis morte, et Herodis obitu, et quæ de eo Josephus commemoret, et ut idem Baptistam magnis ornet laudibus. 694

CAP. XXI. — De tentatione Servatoris, et de electione duodecim et item septuaginta discipulorum, et de Evangelii prædicatione. 695

CAP. XXII. — Quis finis sit præceptorum evangelicæ doctrinæ, quæ parabolarum vis, quod scilicet per opera et contemplationem ad divinam et perfectam ducamur charitatem, Deo similes facti, et cohæredes Christi. 698

CAP. XXIII. — Quænam opera in Evangelio descripta, Christum perfectum hominem, quæ item perfectum Deum esse declarent. 703

CAP. XXIV. — Brevis commemoratio admirandorum et supernaturalium miraculorum Domini nostri Jesu Christi, in quatuor Evangeliiis expressorum, quæ quidem miracula certissimum divinitati ejus perhibent testimonium. 703

CAP. XXV. — De divina transfiguratione Servatoris, et de mirifico miraculo in amico Lazaro exhibitio. 707

CAP. XXVI. — Parabolarum omnium Servatoris commemoratio. 707

CAP. XXVII. — Ut triginta tribus annis expletis, Servator Bethaniam venerit; et de muliere meretrice, et de palmarum ramis, item de arefacta ficu. 711

CAP. XXVIII. — De mystica cœna, de sacra pelvi, et de Christi precatione. 715

CAP. XXIX. — De Anna et Caïpha pontificibus, et de tempore doctrinæ Servatoris. 718

CAP. XXX. — De proditione Judæ, de divinis crucialibus Christi Jesu, et salutari cruce ejusdem. 719

CAP. XXXI. — Ex divinis passionibus quasnam Christo ut Deo eidemque homini, et quasnam ut Deo ascribere conveniat; et de Christi, quoad animam, descensu ad

inferos : quando et quomodo eos quoque qui apud inferos victi fuerant, solutos liberaverit. 723

CAP. XXXII. — Demonstratio clara, ex eis quæ acciderunt supernaturalibus miraculis, quod Dominus ex mortuis resurrexit. 726

CAP. XXXIII. — De sanctis mulieribus unguentum ferentibus, quoties ad vivificum Christi sepulcrum accesserint. 730

CAP. XXXIV. — Quoties et quibus ex discipulis apparuerit : ut primum scilicet Lucæ et Cleopæ, deinde vesperit undecim apostolis clausis januis videndum se præbuerit, et ut post dies octo ab apostolo Thoma sit contractatus. 735

CAP. XXXV. — Ut posthac ad mare Tiberiadis Petro, Thomæ et Nathanaeli apparuerit, in captura piscium : ubi etiam cibum cum eis cepit. 738

CAP. XXXVI. — Ut postremo in Galilæa sit visus : et cum in montem Olivarum conscendisset, receptus in cælum ad dextram Dei consederit. 742

CAP. XXXVII. — Qua ratione triduana Domini fuerit resurrectio, qua item quadragesimo post die in cælos ascenderit. 743

CAP. XXXVIII. — Quali ratione quinquagesima quidem post Resurrectionem, decima autem post Ascensionem die, Paracletus, divinus videlicet Spiritus, substantialiter ad apostolos venerit. 746

CAP. XXXIX. — Quod et ipse Josephus Servatoris nostri Jesu Christi in decimo octavo libro Historiarum suarum mentionem fecerit, et quibus de eo verbis sit usus. 747

CAP. XL. — De divina humanaque oris corporisque figura et forma Servatoris nostri Jesu Christi. 747

LIBER SECUNDUS 751.

CAP. I. — Ut post ascensionem Domini Matthias pro Juda in numerum duodecim apostolorum sit cooptatus. 751

CAP. II. — De Spiritu sancti ipso die Pentecostes subito adventu, et miraculis per Apostolos editis. De fidelium unanimitate et vita, et de septem diaconorum seu ministrorum electione. 754

CAP. III. — De ordinatione Jacobi fratris Dei, et exposito de genere Josephi, sponsi Mariæ et Joannis Baptistæ, nec non sanctissimæ Dei Genitricis : ex scriptis Clementis collectoris, Evodii, et Hippolyti, qui apostolorum successores fuerunt, decerpta. 754

CAP. IV. — De pontificibus Hebræis, qui ab ipso Aaron ad Jacobum primum Hierosolymitanum episcopum et ipsam captivitatem Hierosolymarum usque ordine successerunt. 762

CAP. V. — De Stephano primo martyre, et Paulo vase electionis. 766

CAP. VI. — De Philippo uno ex septem diaconis, et de Simone Mago. Item de Candace dynasta reginæ Æthiopum. Item de miraculis divi Petri. Præterea de Cornelio centurione, et eis qui ex ethnicis animam applicuerint Christo. Et ut Antiochiæ Barnabas et Paulus primi fideles ipsos Christianos cognominaverint. 767

CAP. VII. — Ea quæ ab Abgaro, in civitate Edessa per apostolum Thaddæum sunt acta : et de imagine Servatoris Christi, nulla manu interveniente, picta. 771

CAP. VIII. — Ut Tiberius Cæsar, rebus Servatoris Christi ex litteris Pilati cognitis, sit permotus : et quæ de eo Tertullianus memoriæ commendavit. 775

CAP. IX. — Ut Caius Tiberio successerit, et de Philonis ad eum legatione, et quæ de Caio Philon et Josephus memorent, et ut inde Romanorum in Judæos furor et rabies coorta sit. 778

CAP. X. — Quæ mala Judæis conciliaverit atque intulerit Pilatus, et ut is illata sibi ipsi manu interierit. 779

CAP. XI. — De imperio Claudii Cæsaris, qui Caio successit : et de fame, quæ sub ipso invaluit, et de Theuda præstigiatore. 783

CAP. XII. — Martyrium Jacobi apostoli, filii Zebedæi : ejusdemque fratris Joannis Theologi. 783

CAP. XIII. — Ut Agrippa, qui et Herodes dictus est, persecutione in apostolos coepit, divinam statim vindictam sit expertus. 786

CAP. XIV. — De Simone Mago, ejusque hæresi, et ut ei restiterit in primis Romæ divus apostolus Petrus. 787

CAP. XV. — De Evangelio secundum Marcum, et ut in Ægypto et Alexandria ab eo primum monachorum vita sit instituta. 791

CAP. XVI. — Qualia sapientissimus Philon memoria prodiderit, de eis qui primum in Ægypto Christi philosophiam professi sint et exercuerint. 794

CAP. XVII. — De Philonis scriptis, et de moribus ejusdem. 798

CAP. XVIII. — De Josephi veritatis consecratoris libris, et quales ejus quoque mores fuerint. 799

CAP. XIX. — Ut Paulus gentes ad professionem fidei Christianæ perduxerit : et de questione mota de lege Mosæ a gentibus servanda : et quid Hierosolymis congregati apostoli de ea per Epistolam decreverint. 803

CAP. XX. — De sacrosacri præconis Pauli in Macedonia rebus gestis : et de Dyonysio Areopagita, librisque ejusdem. 806

CAP. XXI. — Ut ipsa Dei Genitrix naturæ lege mortua, ad cælestia tabernacula corporaliter sit translata. 810

CAP. XXII. — Ex Dionysio Areopagita, ut divi apostoli, cum ipsius filio, ad producendum Dei Genitricis funus, ex ultimis terræ finibus universi convenerint : et de Judæo, cui manus exarscens decidit, [quod loculos seu feretrum divæ Virginis impie et irreverenter contractavit.] 811

CAP. XXIII. — Qualia etiam Juvenalis Hierosolymitanus de sacrosancta assumptione purissimæ Dei Genitricis memoret : et de ejusdem forma moribusque. 815

CAP. XXIV. — Ut divus Paulus ex Oriente in Occidentem transierit : et inde rursus, in Orientem migravit, divinum et angelicum annuntians sermonem : et ut Epheso mari in Syriam vadens, Hierosolymam pervenerit. 818

CAP. XXV. — Ut idem Paulus Ephesi sub præside Hieronymo ad belluas damnatus, cum eisdem depugnaverit, et divino auxilio victor evaserit. 823

CAP. XXVI. — De seditione Hierosolymis sub Claudio orta, et de impudenti audacia sacerdotum sub Nerone et Felice : et de prædonibus sicariis, nec non pseudopropheta Ægyptio. 823

CAP. XXVII. — De Petri apostoli miraculis, et item Simonis Magi præstigiis : et ut utrumque Nero Roma expulerit. 826

CAP. XXVIII. — Ut Paulus Hierosolymis cum esset, sese tempori et loco prudenter accommodavit, in eo quod ibi juxta veterem legis ritum vixit : et ut gravi calena dinctus a tribuno concionabundus, quæ ei acciderat, visseruerit. Item ut Cæsaream ad præsidem Felicem sit deductus, in custodiamque conjectus. 827

CAP. XXIX. — Ut Paulus cum eis qui Hierosolymis venerant, se defendens disputavit. De Felice et Drusillitem de Festo, qui Felici successit, apud quem libere causa dicta, appellavit Cæsarem. 831

CAP. XXX. — De Agrippa et Berenice : et de cæcæione, quam apud eos Paulus habuit. 836

CAP. XXXI. — De traiectione Pauli in Italiam, et de naufragio ejusdem. 835

CAP. XXXII. — Ut in insulta Melita manum Pauli viperæ morsu violavit : de Publio, aliisque Pauli miracula. 839

CAP. XXXIII. — Ut inde Paulus navi Alexandrina, per Syracusas Romam venerit, et cum primariis ibi Judæis sermones disputando contulerit. Et ut apud Neronem se steterit, et tum quidem absolutus fuerit : bienniumque Roma permanens, regnum Christi, citra impedimentum, cum multa libertate prædicavit. 839

CAP. XXXIV. — Ut postea Roma excedens, rursus ad prædicandi munus ierit : et denuo Romam venerit, martyrumque subierit : et de divinis ejus epistolis. 844

CAP. XXXV. — De peregrinationibus Petri apostoli : et de sacro Clemente, et genere ejus : et ut ipse quoque postea Romam venerit. 844

CAP. XXXVI. — De miraculis apostolorum Romæ editis. De interitu Antichristi Simonis : et ut Petrus et Paulus Romæ martyrii certamen absolverint. 847

CAP. XXXVII. — De crudelitate et turpitudine Neronis : qualia quidam ex ecclesiasticis scriptoribus notant.

de eo, deque sacro obitu sanctorum apostolorum memorie prouiderint; et de diuina eorum uultus facieque figura. 851

CAP. XXXVIII. — Quomodo frater Domini Jacobus certamen pro Christo peregerit. 855

CAP. XXXIX. — De Andrea et Bartholomæo sacrosanctis apostolis, quomodo martyrio pro Christo sint coherestati. 859

CAP. XL. — De Thoma Jacobo Alphæi, Simone Zelote, Juda, qui et Lebbœus est dictus; et de Matthia, qui in locum proditoris est subrogatus. 862

CAP. XLI. — De sancto apostolo et euangelista Matthæo. 866

CAP. XLII. — De sancto apostolo et euangelista Joanne, et de diuina ejus translatione. 870

CAP. XLIII. — De sanctis apostolis et euangelistis Marco et Luca, qui ex numero septuaginta discipulorum fuerunt. 875

CAP. XLIV. — Qui sint duodecim Christi discipuli et apostoli, et qui ex eis matrimonium contraxerint. 878

CAP. XLV. — Qui ex apostolis testamentarios sive canonicos reliquerint libros: et de sacrosanctis quatuor Euuangelii, ex quibus causis sint scripta, atque de eorum ordine. Item de apostolorum Actis, catholicisque et aliis sanctorum apostolorum Epistolis. 879

CAP. XLVI. — De testamentariis libris quibusdam in dubium uocatis, ut postea robor et auctoritatem obtulerint. Item de spuris et adulterinis, omninoque reprobatis scriptis. 886

LIBER TERTIUS.

CAP. I. — Qui primi sanctorum apostolorum fuerint successores. 890

CAP. II. — De iis qui post apostolos Romæ, Alexandriae, Antiochiæ et Hierosolymis præfuerint Ecclesiæ, aliisque item uiris apostolicis pollutibus donis. 894

CAP. III. — Quæ causa Romanis fuerit Judæis belli inferendi. Quanto tempore Judæi post Christum bello impetiti non sint. Et ut fideles homines per reuelationem admoniti Hierosolyma reliquerint, et Pollam inigrarint. Et quanto tempore alienigenæ ex Herode progeniti apud Judæos regnum obtulerint. 895

CAP. IV. — Ut ante bellum Judaicum maxima septem prodigia diuinitus cladem Hierosolymitanam portenderint. 898

CAP. V. — Ut post Neronem Galba et Otho et Vitellius, et deinde Vespasianus Romanis imperarit: et particularis commemoratio calamitatum, quæ sub Vespasiano Hierosolymis acciderunt. 902

CAP. VI. — Ex quinta historia Josephi de captiuitate Judaica expositio, ut famæ Judæos afflixerit. 903

CAP. VII. — De muliere Judæa, quæ suum sibi puerum deuorauit in obsidione Hierosolymitana. 907

CAP. VIII. — De uerbis Christi, quibus Hierosolymis exitium prædixit: et de historia Josephi. 911

CAP. IX. — Ut post Hierosolyma capta, Simeon Cleophae filius episcopus ibi creatus sit. De Domitiani crudelitate: et de cognatis Saruatoris nostri secundum carnem. 914

CAP. X. — Ex Hegesippo, quod ad id usque tempus, quæ familiae et generis David fuere, inquisiti sint et occisi. 915

CAP. XI. — Obitus Vespasiani, Titi, Domitiani, et Nervæ, et de imperatore Trajano. 918

CAP. XII. — De Menandro, secundo a Simone Mago hæresiarcha. 922

CAP. XIII. — De hæresi Ebionitarum. 922

CAP. XIV. — De Cerintho hæresiarcha. 923

CAP. XV. — De hæresi eorum, qui Nicolaitæ dicuntur, ut ea a Nicolao, uno ex septem diaconis, orta existerit. 926

CAP. XVI. — Ut Simeon Cleophae martyrium subierit: et unde hæreses a principio in Ecclesiam Christi inuaserint. 926

CAP. XVII. — De persecutione sub Trajano, et quale edictum est contra Christianos promulgauerit. 930

CAP. XVIII. — Martyrium sancti Clementis Romani et de libro ejus. 930

CAP. XIX. — Ut diuinus Ignatius ex Antiochia Romam delatus, propter Christum bestiis deuorandus objectus sit: et de epistolis ejus. 931

CAP. XX. — De Papiæ Hierapolita: et quæ ab eo, præter communem opinionem, memorie sint prodita. 935

CAP. XXI. — De Quadrato et Aristide, apostolicis plane uiris, qui pro defensione fidei nostræ Apologias scripserunt. 939

CAP. XXII. — Quæ etiam sub Trajano Judæis acciderint clades. 939

CAP. XXIII. — De Trajani moribus et operibus, structisque ejus, quas Antiochiæ fieri curauit: et de quinque martyribus feminis. 942

CAP. XXIV. — De imperio Ælii Adriani, et de suprema sub eo Judæorum interuentione. 943

CAP. XXV. — Qui ea ætate maximis quibusque ecclesiis episcopali ministerio præfuerint. 946

CAP. XXVI. — De Justino philosopho, eodemque martyre, et de Apologetico ejusdem Antonino exhibitio. Præterea de Hegesippo et Melitone. 950

CAP. XXVII. — Ut Adrianus edicto pro Christianis publice proposito uenerit, ne in nos, indicta et non indicata causa, se ueretur. 951

CAP. XXVIII. — De successore Adriani Antonino, ut et ipse præfuit in Asia suis scripserit, et persecutionem Christianorum prohibuerit. 951

CAP. XXIX. — De sancto Eustathio, qui et Placidus dictus fuit. Item de sancto Eleutherio Illyrici episcopo. 954

CAP. XXX. — Quædam de Polycarpo apostolico successore memorie commendata. 955

CAP. XXXI. — De successione ejus temporis imperatorum, rebusque eorum gestis. 958

CAP. XXXII. — Ut Justinus philosophus religione Christiana, et scripto, et sine scripto, egregie defensa, martyrio pro Christi nomine sit exornatus. 959

CAP. XXXIII. — De aliis martyribus, quorum ipse Justinus in singulari quodam libello meminit. 962

CAP. XXXIV. — De aliis, qui in Asia martyrio sunt perfuncti. 966

CAP. XXXV. — De martyrio Polycarpi episcopi Smyrnenæ. 967

CAP. XXXVI. — De aliis martyribus qui eodem ipso tempore una cum Polycarpo martyrio uitam finierunt. 974

CAP. XXXVII. — De duobus Judæis, altero qui per arenam, altero qui a pueris mirifice est baptizatus. 974

LIBER QUARTUS.

CAP. I. — Præfatio libri: de quibus rebus et antea dixerit et deinceps in quarto hoc libro sit dicturus. 978

CAP. II. — De hæresiarchis qui eo tempore se in Ecclesiam Christi intulerunt, Saturino et Basilide. 979

CAP. III. — De Valentino, Cerdone, Marcione Pontico et Marco. 982

CAP. IV. — De Tatiano et Severo et de hæresi Encratarum. 983

CAP. V. — Ut gratiam Dei hereticorum conatus discusserit: cum multa alias eis impedimenta obijciens tum uiros doctos eloquentes et pios in Ecclesia excitans. Item catalogus ecclesiasticorum ejus temporis scriptorum. 986

CAP. VI. — De libris, quod Justinus inter martyres philosophus composuit. 987

CAP. VII. — De Hegesippo et scriptis ejus. 991

CAP. VIII. — De Dionysio Corinthiorum episcopo et epistolis ejus. 994

CAP. IX. — De Theophilo Antiochiæ episcopo, et de Modesto, eorumque scriptis. 995

CAP. X. — De Melitone Sardensi episcopo et opusculis ejus. 998

CAP. XI. — De Apollinari Hierapolita: item de Musano et Bardesane Syro, et descripsi eorum. 1002

CAP. XII. — De Cajo et Tertulliano: qui scripsit cum Marci tempore in Germania exercitus siti laboraret. Deum precibus nostrorum militum exoratum pluisse hostesque fulmine concidisse. 1002

CAP. XIII. — De Irenæo Lugdunensi episcopo ut ejus quoque ætate prædicationes et vaticinia divinitus quæ prope fidem excederent, sint edita. 1006

CAP. XIV. — Ut Irenæus Scripturarum divinitus inspiratarum meminisset: et de Apocalypsi Joannis et de Septuaginta interpretum translatione. 1007

CAP. XV. — Quæ idem de catalogo Romanorum episcoporum scripserit, et ut Deo dilecti Viennenses martyres Irenæum Eleuthero Romano episcopo commendarent. 1010

CAP. XVI. — De sanctorum martyrum in Gallia litteris et de maxima qua ibi afflicti sunt persecutione. 1011

CAP. XVII. — De Vetio, Sancto, Pothino, Alexandro, Billiade, Blandina et aliis, ut scilicet certamen pro Christo sustinuerint et deinceps in fluvium sint abjecti. 1014

CAP. XVIII. — Qualis visio Attalo martyri apparuerit propter alium martyrem qui duram nimis et austeram vitam debebat, et ut Christi martyres facile lapsam gratiam fecerint, veniamque concesserint. 1023

CAP. XIX. — Qui tum temporis in excelsis episcopatus dignitatis sedibus enituerint. 1027

CAP. XX. — Caiologus auctorum et ducum falso nominatæ scientiæ qui postea exstiterunt et qui ecclesiastici viri illis restiterint. 1030

CAP. XXI. — De Artemone et Theodoto sutores, qui docuerunt Christum purum fuisse hominem, et ut ii primi Scripturas corrumpere inceperint et de Anatolio confessore. 1031

CAP. XXII. — De hæresi Montani, quæ quidem hæresis Cataphrygas, hoc est Phrygam, seu secundum Phryges, nominatur. 1034

CAP. XXIII. — De Apollinari Hierapolita, quæ is contra ejusmodi hæresim scripserit. 1035

CAP. XXIV. — Quæ etiam Miltiades, vir ecclesiasticus adversus eam scripserit. 1039

CAP. XXV. — Quod et Apollonius Romanus contra eam ipsam hæresim pugnaverit. 1039

CAP. XXVI. — Hunc ipsum Apollonium Romæ martyrium pertulisse. 1045

CAP. XXVII. — Ut Serapion Antiochiæ episcopus Montanum refellerit et de libris ejus 1045

CAP. XXVIII. — Ut Marcionis hæresis et secta in multas sit dissecta partes et quam monstrosas opiniones protulerit. 1046

CAP. XXIX. — De Rhodone, quæ contra Marcionem conscripserit, et de aliis ejusdem opusculis. 1047

CAP. XXX. — De schismate et dissidio Romæ propter Blastum et Florinum exorto, et quæ ad eos Irenæus scripserit et de aliis ejusdem libris. 1050

CAP. XXXI. — De Hippolyto Portus urbis Romæ episcopo et de scriptis ejusdem. 1051

CAP. XXXII. — De Pantæno Alexandrino philosopho, viro apostolico, et de divino prorsus sacrarum Litterarum studio ejus. 1051

CAP. XXXIII. — De Clemente contextore et operibus ejus et quæ de divinis Scripturis ille dixerit. 1054

CAP. XXXIV. — Rursus de Tertuliano et Caio ecclesiasticis scriptoribus. 1058

CAP. XXXV. — De aliis multis ecclesiasticis scriptoribus, scilicet Juda, Heraclito, Maximo, Candido, Appione, Sexto, Arabiano et aliis. 1059

CAP. XXXVI. — De dissensione, quæ tum de Paschate est exorta. De synodis propterea coactis et ut omnes ad concordiam sint redacti. 1059

CAP. XXXVII. — De dissensione Asianorum propter Pascha, et quæ ea de re Polycrates Ephesius episcopus Victori Romano episcopo scripserit. 1062

CAP. XXXVIII. — Ut Victor permotus fuerit, civitates Asiaticas propter festum Paschæ, ab unitate ecclesiastica segregare. 1066

CAP. XXXIX. — Ut pacis studiosissimus Irenæus ecclesiasticam tranquillitatem et concordiam restituerit, exemplis successorum sanctorum apostolorum commemorans. 1066

LIBER QUINTUS.

CAP. I. — Succincta earum quæ ante dicta sunt repetitio, et dicendorum isto tomo expositio. 1070

CAP. II. — De persecutione sub Severo, in qua Leonides, pater Origenis propter Christum mortem subiit. 1071

CAP. III. — De Origenis a puero studiis atque exercitiis, et ut etiamnum adolescens sermonem veritatis professus fuerit, et ut sese ad certamen pro Christo subeundum præparaverit. 1071

CAP. IV. — De institutione et educatione ejus, et eorum qui ejus consuetudine et doctrina usi sint. Et ut decem et octo natus annos, Alexandriae fidelium præfuerit scholæ, clari prorsus nominis adolescens. 1075

CAP. V. — Ut vitam attigerit philosopho perfectionem, et prescripta evangelica accuratissime servavit. 1078

CAP. VI. — Qui ab eo ducti et edocti, martyrii coronis sint exornati. 1079

CAP. VII. — De discipula ejus Potamiæna martyre. 1079

CAP. VIII. — Origenem sustinuisse, ut seipsum castraret, ut scilicet cælibem peragere posset vitam. 1082

CAP. IX. — De admirandis Narcissi Hierosolymorum episcopi miraculis. 1084

CAP. X. — Ut Alexander, Cæsareæ episcopus, oraculo divino ad Hierosolymorum episcopatum sit traductus, vivente adhuc decessore ejus Narcisso: utque duo simul episcopi ecclesiam ibi rexerint: et de Alexandri scriptis. 1086

CAP. XI. — De Origenis in sacris Litteris profectu, et de sextupla ab eo dictata Scripturarum translatione. 1090

CAP. XII. — De Symmacho interprete, et discipulo Origenis. 1091

CAP. XIII. — Quæ Porphyrius de singulari Origenis in eloquentiæ et omnis generis artium doctrina studio scribat: quæ ipse quoque Origenes de suis in Græcorum litteris studiis commemorat. 1094

CAP. XIV. — Quod in Arabiam Origenes quoque venerit, et quod Cæsareæ nondum presbyter sacras Litteras publice in ecclesia exponendo tractavit. 1096

CAP. XV. — De Beryllo Bostrensi; de Ambrosio, et quæ Origenes scripta sacrarum Litterarum Alexandriæ exposuerit. 1096

CAP. XVI. — Quomodo ipse testamentariorum sive canonicarum Veteris et Novi Testamenti Scripturarum meminisset. 1099

CAP. XVII. — De Mammæa imperatoris Alexandri matre. 1103

CAP. XVIII. — Ut in Palæstina Origenes ad presbyterii honorem sit evectus, et qui successores ejus in schola Alexandrina fuerint. 1103

CAP. XIX. — Quos sacræ Scripturæ libros in Palæstina sit interpretatus: et de aliis ejusdem libris. 1106

CAP. XX. — Cum de aliis ejus discipulis, tum de Gregorio miraculis eductis claro: et quanto in pretio Origenes apud magnos ea tempestate episcopos fuerit. 1107

CAP. XXI. — De scriptore Julio Africano, librisque ejusdem. 1110

CAP. XXII. — De Berylli errore et resipiscentia. 1111

CAP. XXIII. — De hæresi in Arabia exorta eorum qui animas mortales esse asseverant. 1111

CAP. XXIV. — De hæresi Helcesaitarum. 1111

CAP. XXV. — Catalogus imperatorum Romanorum, et alius alii ordine successerit: et ut primus imperatorum Philippus Christianus sit factus. 1115

CAP. XXVI. — Qui tum magnarum urbium episcopi floruerint. 1115

CAP. XXVII. — De persecutione sub Decio: et ut Cyprianus episcopus Carthaginensis martyrio sit affectus. 1119

CAP. XXVIII. — Quæ Dionysio Alexandriae episcopo in ea persecutione sub Decio acciderint. 1119

CAP. XXIX. — De iis qui tormentis victi sub Decio Christi religionem abjurarunt. 1122

CAP. XXX. — De iis qui tum martyrium pertulerunt, Metra senex, Quinta femina, Apollonia virgine, Serapione Juliano, Beza, Macare, et aliis. 1122

CAP. XXXI. — De aliis martyribus, qui certamen subierunt Alexandriae et in Palæstina. 1122

CAP. XXXII. — Ut Origenes ad tribunal martyrii sistens pietate Christiana abjurata, a seipso desereret. 1122

CAP. XXXIII. — De Origenis erroribus et blasphemis, et sub Gallo vitam finierit. 1130

LIBER SEXTUS. 1134

CAP. I. — Præfatio tomi dicenda exponens. 1134
CAP. II. — Ut episcopi, qui tum ecclesiis præfuerunt, eos qui sub Decio in persecutione lapsi fuerant, post justam pœnitentiam in Ecclesiam receperint. 1135

CAP. III. — De impuro Novato, rebusque ejus narratio, quæ ejus fuerit doctrina. 1135

CAP. IV. — Quomodo Dionysius lapsorum suaserit receptum, et epistola ejus ad Novatum. 1139

CAP. V. — De synodis Romæ et in Africa coactis quæ hæresim Novati damnarunt. 1142

CAP. VI. — De Dionysii epistolis de pœnitentia : et nova narratio de quodam Serapione, qui in pœnitentia sacrosancta mysteria, extremum spiritum agens, percepit. 1143

CAP. VII. — De quæstione tum temporis de divino baptisate agitata, et ut tum Sabellius sit coortus. 1146

CAP. VIII. — De visione quæ Dionysio apparuit. 1147

CAP. IX. — De improbo hæreticorum errore et seductione : item de impio eorum baptismo, et quas epistolas ea de re Dionysius scripserit. 1150

CAP. X. — De persecutione Valeriani : et quæ tum Dionysius Alexandrinus episcopus passus sit. 1151

CAP. XI. — De martyribus Cæsaresæ Palæstinæ. 1154

CAP. XII. — De pace sub Galieno : et epistola ejus quam pro Christianis edidit, et qualis is fuerit. 1155

CAP. XIII. — De Marino Cæsariensi martyre. 1158

CAP. XIV. — De Asterio, et admiranda fidemque omnem excedente rei per eum gestæ historia. 1159

CAP. XV. — De statua Domini nostri Jesus Christi in Paneade, et ea quæ ad hanc statuum crevit herba. 1156

CAP. XVI. — De figura et forma sanctorum apostolorum, et de throno Jacobi fratris Domini. 1162

CAP. XVII. — De sancto Gregorio miraculis claro, ut ea ætate floruerit. 1162

CAP. XVIII. — De Dionysii festis epistolis 1163

CAP. XIX. — De seditione populi Alexandrini. 1166

CAP. XX. — De pestilentia sævissima, quæ Alexandria est grassata. 1167

CAP. XXI. — De Nepote et hæresi ejus. 1170

CAP. XXII. — Quid Dionysius Alexandrinus de Apocalypsi Joannis scriptum reliquerit. 1174

CAP. XXIII. — Quibus rationibus idem asserat, Apocalypsim non Joannis evangelistæ, sed alterius cujusdam Joannis esse. 1175

CAP. XXIV. — De aliis Dionysii epistolis, scriptisque ejusdem. 1178

CAP. XXV. — Quæ de Dionysio Alexandrino in quadam epistola scribat magnus Basilus. 1179

CAP. XXVI. — De Sabellio, et ejus hæresi, et quod ea ætate floruerit. 1179

CAP. XXVII. — De hæresi Pauli Samosatani : et de prima contra eam coacta synodo. 1182

CAP. XXVIII. — Ut in secundo conventu confutatus Paulus a Malchione sophista ex synodo sit ejectus. 1183

CAP. XXIX. — Quæ imperator Aurelianus de suffragio et sententia synodali dixerit : et ut idem quoque contra Christianos persecutionem moliens, cœlitus sit præpeditus. 1186

CAP. XXX. — Epistola synodi Antiochenæ, immoderatam et luxuriosam Samosatani vitam exponens. 1187

CAP. XXXI. — De Maneto hæresiarcha, a quo Manichæi cognomen acceperunt : et de hæresi ejus. 1191

CAP. XXXII. — Ut Manes, detracta totius corporis pelle, canibus esca objectus sit. 1194

CAP. XXXIII. — De successione Romanorum imperatorum. 1195

CAP. XXXIV. — Qui maximis quibusque urbibus episcopi præfuerint, et usque ad ecclesiarum oppugnationem manserint. 1198

CAP. XXXV. — De aliis ejus ætatis ecclesiasticis viris eloquentia et doctrina præstantibus. 1199

PATROL. GR. CXLV.

CAP. XXXVI. — De Laodicensibus episcopis, sapientia illustribus viris. 1202

CAP. XXXVII. — De episcopis Cæsaresæ Palæstinæ, et de Eusebio Pamphili. 1203

LIBER SEPTIMUS. 1206

CAP. I. — Expositio dicendorum. 1206

CAP. II. — Ut res Christianorum, quæ antea pulchre steterant, intestina dissensione atque contentione a divina visitatione exciderint. Quæ quidem ad tempus permissione divina sic accidere. 1207

CAP. III. — Ut Diocletianus Maximianum Herculium socium sibi imperii allegerit, et ut is persecutionem contra nos instituerit. 1210

CAP. IV. — De moribus sanctorum, qui in ea persecutione fortiter decertarunt. 1211

CAP. V. — De eo Christiano, qui Nicomedis impium imperatoris edictum concepsit : et de eis qui ex ipsius imperatoris aulla martyrio sunt perfuncti. 1214

CAP. VI. — De beato obitu viginti millium in Nicomedia martyrum : et de Inde ennucho, et Domna, martyribus. 1215

CAP. VII. — De Melitinsibus, Ægyptiis, Tyrils, et Phœnicibus martyribus. 1218

CAP. VIII. — De martyriis in Thebaide toleratis, et variis variorum suppliciorum modis. 1219

CAP. IX. — De Philoromo et Philæo, illustribus martyribus : et quæ Alexandriae impii contra Christianos perpetraverint. 1222

CAP. X. — De civitate quadam Phrygiæ, quæ tota martyrium subiit : et de Adaucio martyre. 1226

CAP. XI. — De aliis quamplurimis martyribus, plurifariam martyrio affectis. 1226

CAP. XII. — De virginibus Antiochenis forma excellentibus, quomodo martyrii stadium pudice decurrerint. 1230

CAP. XIII. — De aliis virginibus et monachis, pudicitia simul et martyrio claris. 1230

CAP. XIV. — De sancto Panteleemone, et sancto Eustratio, camitatuque ejusdem, et de aliis magnis martyribus. 1234

CAP. XV. — De celeberrimis martyribus, Georgio, Procopio et Demetrio Myroblita. 1235

CAP. XVI. — De Ecclesiarum episcopis, qui variis in locis curriculum Christi strenue percurrerant, et ut res Christiana in melius sit commutata. 1238

CAP. XVII. — Ut Diocletianus generum sibi Maximinum Gallerium, Maximianus Herculius autem Constantem Chlorum imperatorii sanguinis generum delegerit, qui Constantis pater magni Constantini fuit. 1242

CAP. XVIII. — De nativitate, educatione et institutione magni et æqualis apostolis Constantini. 1242

CAP. XIX. — Ut magnus Constantinus divinitus paternum adeptus sit imperium, et qualis fuerit. 1243

CAP. XX. — De Diocletiano et Maximiano, ut imperio deposito interierint, et qui eorum fuerint successores. 1247

CAP. XXI. — De fœdissimis factis Maxentii Romæ, et Maximiani Herculii Nicomedis. 1250

CAP. XXII. — De cladibus quæ persecutionem hanc sunt subsecutæ, et de imperatorum palinodia, seu recantatione et pœnitentia. 1254

CAP. XXIII. — De eorundem edictis in scripto pro Christianis editis. 1258

CAP. XXIV. — De simulata et fucata Maximini pro Christianis sine scripto promulgatione. 1259

CAP. XXV. — De statua nova Antiochiæ, quam Theoctenus recens erexit. 1262

CAP. XXVI. — De confictis et falsis adversus Christum commentariis. 1263

CAP. XXVII. — De ejus temporis martyribus, et edictis in æreis columnis contra nos promulgatis. 1263

CAP. XXVIII. — De sæva, quæ eo tempore grassata est, fame et pestilentia. 1267

CAP. XXIX. — Ut magnus Constantinus de Maxentio, qui Romæ tyrannidem exercuit, triumpharit, cum etiam signum sanctæ crucis stellis coruscum in cœlo vidit. 1270

CAP. XXX. — Ut Constantinus, Roma recepta, Deo grata facinora fecerit. 1274

CAP. XXXI. — De edicto Maximini Gallerii, quod in scripto pro Christianis volens nolens proposuit. 1275

CAP. XXXII. — De præcipiti perversitate et motu Maximini contra Constantinum Magnum. 1279

CAP. XXXIII. — Magnum Constantinum Romæ a Sylvestro sacro sancto baptismo initiatum esse. 1279

CAP. XXXIV. — Quæ post baptismum Constantinus Magnus recte constituerit. 1283

CAP. XXXV. — Refutatio eorum qui dixerunt, postea Constantinum Nicomedis ab Arianis esse baptizatum, et quod propter filii Crispi cædem Christianismum assumpserit. 1286

CAP. XXXVI. — De sancta Helena, ut ea Romam venerit, et de colloquio Judæorum cum sancto Sylvestro. 1290

CAP. XXXVII. — De conflictu Constantini et Maximini, et de eis qui signum crucis in exercitu tulerunt vexilliferis. 1290

CAP. XXXVIII. — De edictis quæ Maximinus periculo evitato recte proposuit. 1294

CAP. XXXIX. — De interitu Maximini, qui vindicta divina accidit : et de extrema internecione veritatis inimicorum. 1295

CAP. XL. — De pace, beneficio Dei Christianis parta et conciliata, et celebratis passim encæniis. 1298

CAP. XLI. — Constitutio scripta Constantini Magni imperatoris, ut Christianis loca et res suæ restituantur. 1299

CAP. XLII. — Aliæ duæ constitutiones, pecunias, dona et immunitatem ecclesiis concedentes. 1303

CAP. XLIII. — Duæ insuper constitutiones, synodos de ecclesiis concordandis haberi sancientes. 1307

CAP. XLIV. — De impii Licinii perversitate, et qui sub eo passi sint martyribus. 1310

CAP. XLV. — Ut impius Licinius captus, violenter vitam finierit. 1314

CAP. XLVI. — De legibus et constitutionibus Constantini, et quæ benigne Christianorum religioni fecerit. 1315

CAP. XLVII. — Ut Constantinus, Byzantio bello capto, Byzantios occisione occiderit. 1322

CAP. XLVIII. — Ut Cognominem sibi urbem, Constantinopolim scilicet magnificentissime construxerit. 1323

CAP. XLIX. — De operibus, templis, structuris, statuis et ædificiis aliis quæ intra urbem extruxit. 1326

CAP. L. — De structuris in trajectu ab eo constructis : et de eo loco qui Soathenum dicitur, historia. 1327

Index in Matthæum Blastarem. 1333

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI QUINTI.